VIRGILIUS
RVÆI.

Come cette Edition a été reimprimée plusieurs fois,
il faut choisir celle ci come la première et plus éstimée
à cause des sculptures du Sr. Cossin

L. Cossin sculp.

P. VIRGILII
MARONIS
OPERA

INTERPRETATIONE ET NOTIS ILLUSTRAVIT

CAROLUS RUÆUS SOC. JESU

JUSSU

CHRISTIANISSIMI REGIS,

AD USUM

SERENISSIMI DELPHINI.

PARISIIS,

Apud SIMONEM BENARD, viâ Jacobæâ, è regione Collegii Claromontani Societatis JESU.

M. DC. LXXV.

CUM PRIVILEGIO REGIS.

AD

SERENISSIMUM

DELPHINUM

CAROLUS RUÆUS

E SOC. JESU.

ARMA tibi LODOICE, ſinit jam firmior ætas,
ARMA ferunt Muſæ : blandis illæ artibus olim
Te puerum ſolitę molles formare ſub annos;
Bella modo, ærataſque acies, animaſque ſuperbas
Heroum veterum, & magnæ capita ultima Romæ
Æneamque Ilumque, ſacro tibi vertice Pindi
Deducunt alacres, tuaque ultro ad limina ſiſtunt.

Aſpicis inſignes lauro Parnaſſide vultus,
Horrentemque comam, & rorantia tela cruore,
Bellatorum habitus? Non hæc tibi nomina primum
Nota, nec inſuetæ percellunt lumina formæ.
Jamdudum faciles oculos per ſæcula ducens,
Et ſeriem, & caſus, & fortia mente retractas
Facta virum: nec te tantum excitat æmulus ardor
Nitentem celeri laudum ad faſtigia greſſu;
Juſſa etiam, & MAGNI ſtimulant exempla parentis.
Atque is, credo equidem, cœptis te in talibus angit
Interdum timor, Æmathium qui Perſidis olim
Victorem ſummos inter vexabat honores;
Ne deeſſet factis vox olim digna canendis.
Forſan, ut hic vatem Pelidæ invidit Homerum;
Tu quoque, poſtgenitis avidus tranſmittere nomen,
Æneæ invideas Andini plectra Maronis;
Major & Ænea, majorque futurus Achille.
Ne tamen ille animum metus urgeat: aurea poſtquam
Flumina Caſtaliis fudit REX MAXIMUS arvis;
Fertilis in vates omnis ſe gleba reſolvit,
Qualis in armatos tellus Cadmæa maniplos.
Jam chorus æqualis procerum, jam Gallica pubes
Romulidum numeris cantuque aſſueſcit olorum
Auſpice te: mox apti omnes tua dicere bella;
Totque tui quondam, quot erunt ea bella, Marones.
Ipſe nemus linquens placidum, ripaſque beatas
Elyſiæ Lethes, Francas Andinus in auras
Virgilius, vatum dux antiſteſque tuorum,
Sponte venit: non ille modos & Franca per artem
Verba ſonans, noſtroque recens ſimulatus amictu;

Sed gravis ut quondam, & Latii Luparæa canore
Tecta replens litui, Verſaliaque arva pererrans,
Auſonia in trabea & Sarrano lucidus oſtro.
Non tamen hoc habitu, non hoc ſe more ferentem
Dura palatinæ carpent ludibria turbæ.
Hæc fuerint prius: inſano cum Gallia faſtu
Sermonis Latii probro ſibi verteret uſum.
Ex quo autem invitæ nutricis ab ubere raptus
Pieridum in gremio conſueſti ducere ſomnos
Regalis puer, & Latiæ ridere Minervæ:
Redditus hinc noſtris honor artibus, hinc duce vates
Virgilio penetrant aulas atque aurea regum
Atria: turba audax, ignaræ plebis iniquos
Ulta ſales per te, & levium ſecura jocorum.
Quantus Tænarios fines Ephyreaque tecta
Lesbius intravit vates, quem fluctibus atris
Merſerat impia gens & ſurdi ad carmina nautæ:
At Delphin, blandi *CAPTUS DULCEDINE CANTUS*,
Jonio e magno terris invexit amicis
Mirantem, & tuto celebrantem e litore munus.
Non aliter, LODOICE, tuo nunc munere prodit
Ille novam in lucem veteri conſpectus honore
Virgilius: tantum radios ſonitumque refringit,
Audiri vulgo patiens patienſque videri;
Et recta vocum ſerie, numeriſque ſolutis,
Digna rudes fingens olim ad modulamina vates.
Iuverit hoc alios: nihil hoc tibi ſimplice cultu,
Hac nihil arte opus eſt: pleno dudum ore ſonantem
Virgilium, & magnos capis alto pectore ſenſus.

Ille ſuas tibi pandere opes, ſua furta fateri
Sæpe amat. Auguſto qualis Priameïa fata,
Tartareamque domum, & Tyrios narrabat amores:
Cum ſpoliis Arabum gravis, & Gangetide præda,
Bajarum hic fontes lætamque reviſeret urbem,
Victrices mulcens Andino carmine curas.
Hunc ſequere, & factis, & magni vatis amore:
Utraque digna tuis laus moribus, utraque fatis.
Iamque adeo belli ſtrepitus Martiſque labores
Mitibus adjunxti ſtudiis: te Dola frementem
Horruit ad muros, igneſque ac tela minantem;
Nil tamen hæc mites turbarunt prælia Muſas.
Tu quoque, cum magnis ætas matura triumphis
Mox aderit: ſive Auſtriacam tremefeceris Arcton,
Seu magis Heſperiæ penetrabis clauſtra Pyrenes,
Muſarum ſalibus duros aſperge labores;
Martia nil mites turbabunt prælia Muſæ.

LUTETIÆ PARISIORUM.
KAL. OCTOB. ANNO M. DC. LXXV.

PRÆFATIO.

Fuit iis hominibus, qui scripta veterum explanarunt, hoc in omni ætate familiare vitium: ut se primum, auctorem deinde suum, illustrandos ornandosque susceperint; eos, quorum scriberent gratia, nullo admodum in loco ac numero habuerint. Aut enim scribere otiosis videntur voluisse, quibus ad libelli intelligentiam interdum satis exigui multa & magna commentationum volumina placere possent; aut eruditis viris & maximarum rerum cognitione jam imbutis, qui levia & communia fastidirent. Qui vero primos juvenum conatus adjuvare non a sua dignitate alienum duceret, vix e tota interpretum gente unus atque alter inventus est. Idcirco hanc partem, prope depositam a cæteris, tanto studiosius suscipi voluit, qui est ab Rege Christianissimo Serenissimi Delphini institutioni præpositus, Illustrissimus Montauserii Dux; quanto regii alumni indolem ad pernoscenda veterum opera propensiorem videbat: atque ut Princeps optimus prodesse jam tum inciperet suis, & orbis utilitati natum se intelligeret; hæc privatorum ejus studiorum qualiacumque subsidia, publica facere etiam visum est.

His ego auctoribus ac ducibus, in hac Virgilii explanatione, præter brevitatis nitorisque studium, id imprimis mihi proposui; publicis commodis, non meæ me laudi servire. Igitur versibus interpretationem, notas interpretationi subjeci. Et eum quidem interpretationis optimum esse duxi modum: primum ut esset continua; ne, dum omitto facilia, nonnulla etiam, ut fit, difficilia præterirem: tum ut expedita poëticis numeris versuum sententia redderetur, plano rectoque ordine, verbis totidem aliis; ut præter vim sensumque verborum, etiam eorum copia compararetur. In notis, neglexi nihil, cujus in legendo Virgilio usus esse aliquis posset; nihil ad solam literaturæ ostentationem usurpavi.

Atque id quidem mihi a summis viris impositum quanta fide perfecerim, declarabit fructus, ut spero, non mediocris inde percipiendus. Quam sit autem scite prudenterque institutum, ex iisdem ipsis consilii auctoribus existimare jam nunc licet. Qui enim in informandis maximi Principis moribus tantam, non civilis modo militarisque prudentiæ, sed literatæ etiam sapientiæ vim præ se semper tulit, Carolus Sancta-mauræus Montauserii Dux; potuit is ad eam-

dem ſapientiam parum tutum ac facilem ipſi aditum aperire? Potuit ad veram eruditionem non optima quæque præſidia conquirere vir Divinis humaniſque doctrinis excultiſſimus, Epiſcopus Condomienſis, Iacobus Benignus Boſſuetius? Horum ego monitis, auctoritati, prudentiæ non decederem, quibus Rex ſapientiſſimus ſuas regnique ſui ſpes omnes unice commiſit? Præſertim cum curis meis conſilia plerumque accederent Petri Danielis Huetii, cujus in moderandis Sereniſſimi Principis ſtudiis ſecundæ ſunt partes. Is, cum & doctrinæ fama multum apud cæteros, & morum ſuavitate plus apud me aliquid poſſit; effecit amicitiæ ſuæ lenociniis, communicatis etiam mecum notis in Virgilium quibuſdam ſuis, ne tanto me operi omnino imparem putarim.

In quo quid præter alios interpretes præſtiterim, facile intelliget quiſquis eos aliquando attigerit: quorum quidem errores notare nolim aſperius, qui excuſari meos peto. Sane opera non inutilis a me poſita eſt in explicandis ex fide hiſtoriæ compluribus locis, obſcuris prius, aut parum feliciter enodatis: advocata etiam interdum ſubſidia aliarum artium ac diſciplinarum, ne grammaticum egiſſe tantum dicerer: quibus tamen in ſingulis ſi cui videbor nimis preſſe ſtricteque verſatus, cujuſmodi querelæ iam ad me delatæ ſunt; is me, non geographum, aut philoſophum, aut rhetorem, ſed Virgilii interpretem hic eſſe intelligat.

P. VIRGILII MARONIS

VITA

INCERTO AUCTORE

QUEM ALIQUI DONATUM FALSO PUTANT.

PUBLIUS Virgilius Maro parentibus modicis fuit, & præcipue patre Marone: quem quidam opificem figulum; plures, Magi cujusdam viatoris initio mercenarium, mox ob industriam generum tradiderunt: quem cum agricolationi reique rusticæ & gregibus præfecisset socer, sylvis coëmundis & apibus curandis reculam auxit. Natus est, Cn. Pompeio Magno, & M. Licinio Crasso, primum Coss. Iduum Octobrium die, in pago qui Andes dicitur, qui est a Mantua non procul. Prægnans mater Maia, cum somniasset enixam se laureum ramum, quem compactum terræ coaluisse, & excrevisse illico in speciem maturæ arboris, refertæ variis pomis & floribus, cerneret: sequenti luce cum marito rus propinquum petens, ex itinere divertit, atque in subjecta fossa partu levata est. Ferunt infantem, ut fuit editus, nec vagisse, & adeo miti vultu fuisse, ut haud dubiam spem prosperioris genituræ jam tum indicaret. Et accessit aliud præsagium. Siquidem virga populea more regionis in puerperiis eodem statim loco depacta, ita brevi coaluit, ut multo ante satas populos adæquarit: quæ arbor Virgilii ex eo dicta, atque consecrata est, summa gravidarum & fœtarum religione, suscipientium ibi & solventium vota.

Initia ætatis, id est, usque ad septimum annum, Cremonæ egit: & XVII. anno virilem togam cepit, illis consulibus iterum quibus natus erat. Evenitque ut eo ipso die Lucretius poëta decederet. Sed Virgilius Cremona Mediolanum, & inde paulo post Neapolim transiit: ubi cum literis & Græcis & Latinis vehementissimam operam dedisset, tandem omni cura omnique studio indulsit medicinæ & mathematicis. Quibus rebus cum ante alios eruditior peritiorque esset, se in urbem contulit: statimque magistri stabuli equorum Augusti amicitiam nactus, multos variosque morbos incidentes equis curavit. At Augustus in mercedem singulis diebus panes Virgilio, ut uni ex stabulariis, dari jussit. Interea a Crotoniatis pullus equi miræ pulchritudinis Cæsari dono fuit missus: qui omnium judicio spem portendebat virtutis & celeritatis immensæ. Hunc cum aspexisset Maro, magistro stabuli dixit, natum esse ex morbosa equa, & nec viribus valiturum, nec celeritate: idque verum fuisse inventum est. Quod cum magister stabuli Augusto recitasset, duplicari ipsi in mercedem panes jussit. Cum item ex Hispania Augusto canes dono mitterentur, & parentes eorum dixit Virgilius, & animum celeritatemque futuram. Quo cognito, mandat iterum augmentari Virgilio panes.

Dubitavit Augustus Octaviine filius esset, an alterius: idque Maronem aperire posse arbitratus est, quia canum & equi naturam parentesque co-

gnorat. Amotis igitur omnibus arbitris, illum in penitiorem partem domus vocat: & solum rogat, an sciat quisnam esset, & quam ad felicitandos homines facultatem haberet. Novi, inquit Maro, te Cæsarem Augustum: & ferme æquam cum Diis immortalibus potestatem habere scio, ut quem vis felicem facias. Eo animo sum, respondit Cæsar, ut si verum pro rogatu dixeris, beatum te felicemque reddam. Utinam, ait Maro, interroganti tibi vera dicere queam. Tunc Augustus: Putant alii me natum Octavio: quidam suspicantur alio me genitum viro. Maro subridens: Facile, inquit, si impune licenterque quæ sentio loqui jubes, id dicam. Affirmat Cæsar jurejurando, nullum ejus dictum ægre laturum: imo nonnisi donatum ab eo discessurum. Ad hæc, oculos oculis Augusti infigens Maro: Facilius, ait, in cæteris animalibus qualitates parentum mathematicis & philosophia cognosci possunt: in homine nequaquam possibile est. Sed de te conjecturam habeo similem veri, ut quid exercuerit pater tuus, scire possim. Attente expectabat Augustus quidnam diceret. At ille: Quantum ego rem intelligere possum, pistoris filius es, inquit. Obstupuerat Cæsar, & statim quo id pacto fieri potuerit, animo volvebat. Interrumpens Virgilius: Audi, inquit, quo pacto id conjicio. Cum quædam enuntiaverim prædixerimque, quæ intelligi scirique non nisi ab eruditissimis summisque viris potuissent, tu princeps orbis iterum & iterum panes in mercedem dari jussisti: quod quidem aut pistoris, aut nati pistore officium erat. Placuit Cæsari facetia. At deinceps, inquit Cæsar, non a pistore, sed a rege magnanimo dona feres. Illumque plurimi fecit, & Pollioni commendavit.

Corpore & statura fuit grandi, aquilino colore, facie rusticana, valetudine varia: nam plerumque ab stomacho & faucibus ac dolore capitis laborabat: sanguinem etiam sæpius ejecit. Cibi vinique minimi. Fama est eum libidinis pronioris in pueros fuisse: sed boni ita eum pueros amasse putaverunt; ut Socrates Alcibiadem, & Plato suos pueros. Verum inter omnes maxime dilexit Cebetem, & Alexandrum, quem secunda Bucolicorum ecloga Alexim appellat, donatum sibi ab Asinio Pollione. Vtrumque non ineruditum dimisit: Alexandrum grammaticum, Cebetem vero & poëtam. Vulgatum est, consuevisse eum cum Plotia Hieria. Sed Asconius Pedianus affirmat, ipsum postea minoribus natu narrare solitum, invitatum quidem se a Vario ad communionem mulieris, verum se pertinacissime recusasse. Cætera sane vita, & ore, & animo, tam probum fuisse constat, ut Neapoli Parthenias vulgo appellaretur: ac, si quando Romæ quo rarissime commeabat viseretur, in publico sectantes demonstrantesque se, subterfugere solitum in proximum tectum. Bona autem cujusdam exulantis offerente Augusto, non sustinuit accipere. Possedit prope centies sestertiûm ex liberalitatibus amicorum. Habuitque domum Romæ in Exquiliis, juxta hortos Mœcenatis: quamquam secessu Campaniæ Siciliæque plurimum uteretur. Quæcunque ab Augusto peteret, repulsam nunquam habuit. Parentibus quotannis aurum ad abundantem alitum mittebat: quos jam grandis amisit: ex quibus, patrem oculis cap-

tum: & duos fratres germanos, Silonem impuberem, Flaccum jam adultum, cujus exitum ſub nomine Daphnidis deflet. Inter cætera ſtudia, ut ſupra diximus, medicinæ quoque, ac maxime mathematicæ operam dedit. Egit & cauſam unam omnino, nec amplius quam ſemel. Sermone tardiſſimum, ac pene indocto ſimilem fuiſſe, Meliſſus tradidit.

Poëticam puer adhuc auſpicatus, in Baliſtam ludi gladiatorii magiſtrum, ob infamiam latrociniorum coopertum lapidibus, diſtichon fecit:

Monte ſub hoc lapidum tegitur Baliſta ſepultus:
Nocte, die, tutum carpe viator iter.

Deinde Catalecton, & Moretum, & Priapeia, & Epigrammata, & Diras: & Culicem cum eſſet annorum quindecim: cujus materia talis eſt. Paſtor fatigatus æſtu, quum ſub arbore obdormiſſet, & ſerpens ad illum prorepęret e palude; culex provolavit, atque inter duo tempora aculeum fixit paſtori. At ille continuo culicem contrivit, & viſum ſerpentem interemit, ac ſepulcrum culici ſtatuit, & diſtichon fecit:

Parve culex, pecudum cuſtos tibi tale merenti
Funeris officium vitæ pro munere reddit.

Scripſit etiam, de qua ambigitur, Ætnam. Et mox, cum res Romanas inchoaſſet, offenſus materia, & nominum aſperitate, ad Bucolica tranſiit: maxime ut Aſinium Pollionem, Alphenum Varum, & Cornelium Gallum celebraret: quia in diſtributione agrorum, qui poſt Philippenſem victoriam veteranis, Triumvirorum juſſu, trans Padum dividebantur, indemnem ſe præſtitiſſent. Deinde Georgica in honorem Mœcenatis edidit: cum ſibi vixdum noto opem tuliſſet adverſus Claudii veterani militis, vel ut alii putant, Arii centurionis violentiam: a quo in altercatione litis agrariæ parum abfuit quin occideretur. Noviſſime autem Æneidem aggreſſus eſt, argumentum varium & multiplex, & quaſi amborum Homeri carminum inſtar: præterea nominibus ac rebus, Græcis Latiniſque, commune: & in quo, quod maxime ſtudebat, Romanæ ſimul urbis & Auguſti origo contineretur. Cum Georgica ſcriberet, traditur quotidie meditatos mane plurimos verſus dictare ſolitus, ac per totum diem retractando ad pauciſſimos redigere: non abſurde, carmen ſe urſæ more parere dicens, & lambendo demum effingere. Æneida proſa prius oratione formatam, digeſtamque in duodecim libros, particulatim componere inſtituit, ut quidam tradunt. Alii ejus ſententiæ ſunt, ut exiſtiment eum, ſi diutius vixiſſet, quatuor & viginti libros uſque ad Auguſti tempora ſcripturum: atque alia quidem percurſurum, Auguſti vero geſta diligentiſſime executurum: quippe qui dum ſcriberet, ne quid impetum moraretur, quædam imperfecta reliquit: alia leviſſimis verſibus ſcripſit, quos per jocum pro tigillis vel tibicinibus interponi a ſe dicebat, ad ſuſtinendum opus, donec ſolidæ columnæ advenirent.

Bucolica triennio, Aſinii Pollionis ſuaſu, perfecit. Hic Tranſpadanam provinciam regebat: cujus favore, cum veteranis Auguſti militibus Cremonenſium & Mantuanorum agri diſtribuerentur, ſuos Virgilius non amiſit. Facta enim diſtributione ſuos, Claudio ſeu Ario datos, recuperavit.

Hunc Pollionem maxime amavit Maro, & dilectus ab eo magna munera tulit: quippe qui invitatus ad cœnam, captus pulchritudine & diligentia Alexandri Pollionis pueri, eum dono accepit. Hujus Pollionis filium C. Asinium Cornelium Gallum, oratorem clarum, & poëtam non mediocrem, miro amore dilexit Virgilius. Is transtulit Euphorionem in Latinum: & libris quatuor amores suos de Cytheride scripsit. Hic primo in amicitia Cæsaris Augusti fuit: postea in suspicionem conjurationis contra illum adductus, occisus est. Verum usque adeo hunc Gallum Virgilius amarat, ut quartus Georgicorum a medio usque ad finem ejus laudem contineret: quem postea, jubente Augusto, in Aristæi fabulam commutavit.

Georgica septennio Neapoli: Æneida partim in Sicilia, partim in Campania undecim annis confecit. Bucolica eo successu edidit, ut in scena quoque per cantores crebra pronuntiatione recitarentur. Ac cum Cicero quosdam versus audisset, & statim acri judicio intellexisset non communi vena editos; jussit ab initio totam eclogam recitari: quam cum accurate pernotasset, in fine ait, *Magnæ spes altera Romæ*: quasi ipse linguæ Latinæ spes prima fuisset, & Maro futurus esset secunda. Quæ verba postea Æneidi ipse inseruit.

Georgica, reverso ab Actiaca victoria Augusto, atque reficiendarum virium causa Atellæ commoranti, per continuum quatriduum legit: suscipiente Mœcenate legendi vicem, quoties interpellaretur ipse vocis offensione. Pronuntiabat autem maxima cum suavitate, & lenociniis miris. Seneca tradidit, Julium Montanum poëtam solitum dicere, involaturum se quædam Virgilio, si & vocem posset, & os, & hypocrisim: eosdem enim versus, eo pronunciante, bene sonare; sine illo inarescere, quasi mutos. Æneidos vixdum cœptæ tanta extitit fama, ut Sext. Propertius non dubitarit sic prædicare:

Cedite Romani scriptores, cedite Graji:
Nescio quid majus nascitur Iliade.

Augustus vero, cum jam forte expeditione Cantabrica abesset, & supplicibus atque minacibus per jocum literis efflagitaret, ut sibi de Æneide, ut ipsius verba sunt, vel primas carminis hypographas, vel quodlibet colon mitteret: negavit se facturum Virgilius. Cui tamen multo post, perfecta demum materia, tres omnino libros recitavit: secundum videlicet, quartum, & sextum. Sed hunc præcipue ob Octaviam: quæ cum recitationi interesset, ad illos de filio suo versus, *Tu Marcellus eris*, defecisse fertur: atque ægre refocillata, dena sestertia pro singulo versu Virgilio dari jussit. Recitavit & pluribus: sed neque frequenter, & ferme illa de quibus ambigebat, quo magis judicium hominum experiretur. Erotem librarium & libertum ejus, exactæ jam senectutis, tradunt referre solitum: quondam in recitando eum duos dimidiatos versus complesse ex tempore: & huic, *Misenum Æoliden*, adjecisse, *quo non præstantior alter.* Item huic, *Ære ciere viros*, simili calore jactatum subjunxisse, *Martemque accendere cantu*: statimque sibi imperasse, ut utrumque volumini adscriberet.

Bucolica Georgicaque emendavit. Anno vero quinquagesimo secundo, ut ultimam manum Æneidi imponeret, statuit in Græciam & Asiam secedere, triennioque continuo omnem operam limationi dare: ut in reliqua vita tantum philosophiæ vacaret. Sed cum aggressus iter, Athenis occurrisset Augusto ab Oriente Romam revertenti, una cum Cæsare redire statuit. At cum Megara, vicinum Athenis oppidum, visendi gratia peteret, languorem nactus est: quem non intermissa navigatio auxit: ita ut gravior in dies, tandem Brundusium adventarit: ubi diebus paucis obiit, decimo Calend. Octobris, Cn. Plautio, & Q. Lucretio, coss. Qui cum gravari morbo sese sentiret, scrinia sæpe & magna instantia petivit, crematurus Æneida: quibus negatis, testamento comburi jussit, ut rem inemendatam imperfectamque. Verum Tucca & Varius monuerunt, id Augustum non permissurum. Tunc eidem Vario ac simul Tuccæ scripta sub ea conditione legavit: ne quid adderent quod a se editum non esset; & versus etiam imperfectos, si qui erant, relinquerent. Voluit etiam ejus ossa Neapolim transferri, ubi diu & suavissime vixerat: ac extrema valetudine hoc ipse sibi epitaphium fecit distichon:

Mantua me genuit: Calabri rapuere: tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.

Translata igitur jussu Augusti ejus ossa, prout statuerat, Neapolim fuere: sepultaque via Puteolana, intra lapidem secundum: suoque sepulchro id distichon, quod fecerat, inscriptum est. Hæredes fecit ex dimidia parte, Valerium Proculum, fratrem ex altero patre: ex quarta Augustum: ex duodecima Mœcenatem: ex reliqua L. Varium, & Plotium Tuccam, qui ejus Æneidem post obitum, prout petiverat, jussu Cæsaris emendaverunt. Nam nullius omnino sententia crematu Æneis digna visa fuit, de qua re Sulpitii Carthaginiensis extant hujusmodi versus:

Jusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ cecinere ducem:
Tucca vetat, Variusque simul: tu maxime Cæsar
Non sinis, & Latiæ consulis historiæ.
Infelix gemino cecidit prope Pergamus igni,
Et pene est alio Troja cremata rogo.

Extant & Augusti de ipsa eadem re versus plures & clarissimi, quorum initium est:

Ergone supremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaque doctiloqui morietur musa Maronis?
Et paulo post,
Sed legum servanda fides: suprema voluntas
Quod mandat, fierique jubet, parere necesse est.
Frangatur potius legum veneranda potestas,
Quam tot congestos noctesque diesque labores
Hauserit una dies. Et ea quæ sequuntur.

Nil igitur auctore Augusto Varius addidit, quod & Maro præceperat:

ſed ſummatim emendavit : ut qui verſus etiam imperfectos, ſi qui erant, reliquerit. Hos multi mox ſupplere conati, non perinde valuerunt : ob difficultatem, quod omnia fere apud eum hemiſtichia, præter illud, *Quem tibi jam Troja peperit*, ſenſum videntur habere perfectum. Niſus grammaticus audiſſe ſe a ſenioribus dicebat, Varium duorum librorum ordinem commutaſſe; & qui tum ſecundus erat, in tertium locum tranſtuliſſe: etiam primi libri correxiſſe principium, his demptis verſibus,

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen; & egreſſus ſylvis, vicina coëgi
Vt quamvis avido parerent arva colono,
Gratum opus agricolis : at nunc horrentia Martis
Arma virumque cano.

Obtrectatores Virgilio nunquam defuerunt, nam nec Homero quidem. Prolatis Bucolicis, innominatus quidam reſcripſit Antibucolica, duas modo Eclogas, ſed inſulſiſſime παρῳδήσας, quarum prioris initium eſt :

Tityre, ſi toga calda tibi eſt, quo tegmine fagi?

Sequentis :

Dic mihi Damœta, cujum pecus? anne Latinum?
Non, verum Ægonis : noſtri ſic rure loquuntur.

Alius, recitante eo ex Georgicis, *Nudus ara, ſede nudus* : ſubjecit, *habebis frigora, febrem.*

Eſt & adverſus Æneida liber Carbilii Pictoris, titulo Æneidomaſtix. M. Vipranius eum a Mœcenate ſuppoſitum, appellabat novæ κακοζηλίας repertorem : dicebatque neque tumidum eſſe, neque exilem; ſed communibus verbis opus illud confeciſſe. Herennius vitia ejus tantum contraxit, Perilius Fauſtinus furta. Sunt & Q. Octavii Aviti volumina : quibus annotatur, quos, & unde verſus tranſtulerit. Aſconius Pædianus, libro quem contra obtrectatores Virgilii ſcripſit, pauca admodum ei objecta proponit : & potiſſimum, quod non recte hiſtoriam contexit, & quod pleraque ab Homero ſumpſit. Sed hoc crimen ſic defendere aſſuetum ait : Cur non illi quoque eadem furta tentarent? Verum intellecturos, facilius eſſe Herculi clavam, quam Homero verſum ſurripere. Et tamen deſtinaſſe ſecedere, ut omnia ad ſatietatem malevolorum decideret. Refert etiam Pædianus, benignum, cultoremque omnium bonorum atque eruditorum fuiſſe : & uſque adeo invidiæ expertem, ut ſi quid erudite dictum inſpiceret alterius, non minus gauderet ac ſi ſuum fuiſſet : neminem vituperare : laudare bonos : ea humanitate eſſe, ut niſi perverſus maxime, quiſque illum non diligeret modo, ſed amaret. Nihil proprii habere videbatur. Ejus bibliotheca non minus aliis doctis patebat, ac ſibi. Illudque Euripidis antiquum ſæpe uſurpabat, τὰ τῶν φίλων κοινά, *communia eſſe amicorum omnia.* Quare coævos omnes poëtas, ita adjunctos habuit; ut cum inter ſe plurimum invidia arderent, illum una omnes colerent, Varius, Tucca, Horatius, Gallus, Propertius. Anſer vero, quoniam Antonii partes ſecutus eſt, illum non obſervaſſe dicitur. Cornificius ob perverſam naturam illum non tulit. Gloriæ vero adeo contemptor fuit : ut cum quidam ver-

ſus quoſdam ſibi adſcriberent, eaque de re docti haberentur; non modo ægre non ferebat, imo voluptuoſum id ſibi erat. Cum enim diſtichon, quod laudem felicitatemque Auguſti continebat, feciſſet, valviſque non nominato auctore infixiſſet, id erat ejuſmodi:

Nocte pluit tota, redeunt ſpectacula mane:
Diviſum imperium cum Iove Cæſar habet.

diu quæritans Auguſtus, cujuſnam hi verſus eſſent, eorum auctorem non inveniebat. Bathyllus vero, poeta quidam mediocris, tacentibus aliis, ſibi adſcripſit. Quamobrem donatus honoratuſque a Cæſare fuit. Quod æquo animo non ferens Virgilius, iiſdem valvis affixit quater hoc principium, *Sic vos non vobis.* Poſtulabat Auguſtus ut hi verſus complerentur. Quod cum fruſtra aliqui conati eſſent, Virgilius præpoſito diſticho ſic ſubjunxit,

Hos ergo verſiculos feci, tulit alter honores.
Sic vos non vobis nidificatis aves.
Sic vos non vobis vellera fertis oves.
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vos non vobis fertis aratra boves.

Quo cognito aliquandiu Bathyllus Romæ fabula fuit, Maro vero exaltatior. Cum is aliquando Ennium in manu haberet, rogareturque quidnam faceret: reſpondit, ſe aurum colligere de ſtercore Ennii. Habet enim poëta ille egregias ſententias, ſub verbis non multum ornatis. Interroganti Auguſto quo pacto feliciter civitas gubernaretur: Si, inquit, prudentiores temonem tenuerint, & boni malis præponantur: itaque optimi ſuos habeant honores, nulli tamen aliorum injuſti quicquam fiat. At Mœcenas: Quid, inquit, Virgili, ſatietatem homini non affert? Omnium rerum, reſpondit, aut ſimilitudo, aut multitudo ſtomachum facit, præter intelligere. Idem interrogavit quo pacto quis altam felicemque fortunam ſuam ſervare poſſet. Cui Maro: Si quantum honore ac divitiis aliis præſtantior ſit, tanto liberalitate & juſtitia alios ſuperare nitatur. Solitus erat dicere, nullam virtutem commodiorem homini eſſe patientia; ac nullam aſperam adeo eſſe fortunam, quam prudenter patiendo vir fortis non vincat. Quam ſententiam in quinto Æneidos inſeruit:

Nate Dea, quo fata trahunt, retrahuntque, ſequamur:
Quicquid erit, ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt.

Cum quidam ejus amicus Cornificii in eum maledicta & inimicitias ſibi narraret: Quam putas, inquit, eſſe hujuſce malevolentiæ cauſam? Nam neque unquam Cornificium offendi, & eum amo. An, inquit, Heſiodi ſententiæ non meminiſti, ubi ait, architectum architecto invidere, & poëtam poëtæ? De malis, inquit, Græcus ille intellexit: nam boni eruditiores amant. Sed magna cum mea laude & gloria vindictam in manu habeo. Majore enim cura virtuti intendam: atque quo elegantior ego fiam, eo vehementius invidia rumpetur. Erat Auguſto familiaris Filiſtus quidam, orator, & poëſin mediocriter doctus, cui multiplex variumque ingenium erat: quique omnium omnia dicta re-

prehendere conabatur : non ut verum dignoſceret, quod Socrates facere conſuevit, ſed ut eruditior videretur. Hic Virgilium, ubicunque convenire dabatur, maledictis ſalibuſque vexabat. Quare ille ſæpe, aut tacibundus diſcedebat, aut ſuffuſus pudore tacebat. Verum cum Auguſto audiente elinguem illum diceret, & cauſam etiam ſuam, ſi linguam haberet, defendere nequire: Tace, inquit, rabula. Nam hæc mea taciturnitas defenſorem cauſarum mearum Auguſtum fecit, & Mœcenatem: & ea tuba, cum volo, loquor, quæ ubique & diutiſſime audietur. Tu loquacitate non modo aures hominum, ſed muros rumpis. Auguſtus vero Filiſtum gravi vultu increpavit. Tunc Maro: Si tempus Cæſar, inquit, tacendi hic ſciret, raro loqueretur. Tacendum enim ſemper eſt, niſi cum taciturnitas tibi noceat, aut oratio aliis proſit. Nam qui contendit, & an contentionis finis utilis ſit non novit, ſtultis illum annumerandum ſapientes putant. Poſteaquam Auguſtus ſumma rerum omnium potitus eſt, venit in mentem, an conduceret tyrannidem omittere, & omnem poteſtatem annuis conſulibus, & Senatui Remp. reddere. In qua re diverſæ ſententiæ conſultos habuit Mœcenatem & Agrippam. Agrippa enim, utile ſibi fore, etiamſi honeſtum non eſſet, relinquere tyrannidem, longa oratione contendit: quod Mœcenas dehortari magnopere conabatur. Quare Auguſti animus & hinc ferebatur & illinc. Erant enim diverſæ ſententiæ variis rationibus firmatæ. Rogavit igitur Maronem, an conferat privato homini ſe in ſua repub. tyrannum facere. Tum ille: Omnibus ferme, inquit, rempub. aucupantibus moleſta ipſa tyrannis fuit, & civibus: quia neceſſe erat propter odia ſubditorum aut eorum injuſtitiam, in magna ſuſpicione magnoque timore vivere: ſed ſi cives juſtum aliquem ſcirent, quem amarent plurimum; civitati id utile eſſet, ſi in eo uno omnis poteſtas foret. Quare ſi juſtitiam, quod modo facis, omnibus in futurum, nulla hominum facta compoſitione, diſtribues: dominari te, & tibi conducet, & orbi. Benevolentiam enim omnium ita habes, ut Deum te & adorent & credant. Ejus ſententiam ſecutus Cæſar, principatum tenuit. Audivit à Syrone præcepta Epicuri: cujus doctrinæ ſocium habuit Varum. Quamvis diverſorum philoſophorum opiniones libris ſuis inſeruiſſe, de animo maxime, videatur; ipſe tamen fuit Academicus. Nam Platonis ſententias omnibus aliis prætulit.

Hanc præſtantiſſimi poëtæ vitam, quod antiquiſſima ſit, non omiſi: quod tamen, & ſcateat erroribus, & aliis fere omnibus locum errandi præbuerit: ideo non eſſe abſque cenſura proponendam exiſtimavi. Quamobrem vitam aliam digeſſi per annos urbis & conſules, quos cum annis Auguſti Virgiliique contuli: ut ex ea comparatione, ſeries operum rerumque veritas certius innoteſceret.

P. VIRGILII MARONIS

HISTORIA

DESCRIPTA PER CONSULES

A CAROLO RVÆO S. I.

Annus V. C. 684. *Virgilii* I.
Cn. Pompeius Magnus I.
M. Licinius Crassus I.

PUblius Virgilius Maro naſcitur in Pago Andes, qui ter mille paſſibus Mantua diſtat: Idibus Octobris, qui dies eſt illius menſis decimusquintus. Ita vitæ ſcriptor. Ita Phlegon apud Photium: *Οὐιργίλιος Μάρων ὁ ποιητὴς ἐγεννήθη τούτου τοῦ ἔτους εἰδοῖς Οκτωβρίαις*: *Virgilius Maro poëta natus eſt hoc ipſo anno, Idibus Octobris.* Ita Martialis Epigr. libr. 12. 68. *Octobres Maro conſecravit Idus.* Patrem habuit, ex Pſeudo-Donato, Maronem; ex Probo, Virgilium: matrem, Maiam. Pater, ex Servio, civis Mantuanus fuit: ex Probo, ruſticus: ex aliis, opifex figulus: ex Pſeudo-Donato, mercenarius, a ſocero Maio gregibus curandis & rei ruſticæ præfectus.

Majum illum, avum Virgilii, exemplaria vitæ omnia *Magum* vocant. At cum ejus filia, Virgilii mater, juxta omnes *Maia* dicta ſit: omnino Maiæ pater fuit Majus, non Magus: indeque ortum exiſtimo, ut Virgilius magicis artibus imbutus fuiſſe creditus ſit ab Elinando monacho aliiſque ſequioris ſæculi ſcriptoribus: quod, & Ecloga ſeptima magica quædam ſacra deſcripſiſſet, & peritus eſſet multarum artium, & præcipue avum habuiſſe *Magum* diceretur.

Virgilius, an *Vergilius* appellandus ſit, magna fuit ſuperiore ſæculo controverſia. Stabat Angelus Politianus pro Vergilio: pro Virgilio Pierius. Certe, neque multitudo veterum lapidum ac monumentorum, quæ Vergilium præferunt, quicquam evincit; cum alia etiam complura Virgilium habeant: nec Græca Suidæ ſcriptio, Οὐεργίλιος; cum Stephanus ſcribat in dictione *Mantua*, Βιργίλιος: nec etymon nominis a *Vere* aut *Vergiliis* ſtellis; cum alii deducant a *virga* laurea, quam prægnans mater in ſomnis vidit; alii a *virga* populea, quæ poſt ejus ortum more gentis humi defixa eſt; alii a *virginali* verecundia, propter quam Neapoli *Parthenias* appellatus eſt, a παρθένος *virgo*. Ego cum Pierio exiſtimo, facilem aliquando & promiſcuam fuiſſe commutationem elementorum *e* & *i*. Sic, teſte Quintiliano, dicebatur apud veteres *Deana*, pro *Diana*; *Menerva* pro *Minerva*; *leber* & *mageſter*, pro *liber* & *magiſter*. Sic reperitur adhuc in quibuſdam codicibus *Verginius*, pro *Virginius*. Sic etiam ſcribi potuit *Vergilius*, pro *Virgilius*. Sed in iis omnibus litera *i* denique prævaluit.

Nec mihi videtur *Virgilii* nomen aliunde acceptum, quam a patre. Si enim fuit cognomen a *virga* aut *vere*: certe non ſecundo loco; ſed tertio, quæ cognominis ſedes eſt, appellandus fuit, P. Maro Virgilius. Neque movet me, quod in quibuſdam veteribus libris, *Partheniatis* cognomen ſecundo ferat loco, hoc nimirum ordine, P. Parteniatis Virgilii Maronis liber: id enim ex ſcriptorum inſcitia contra morem Romanum factum eſſe manifeſtum eſt.

Annus V. C. 691. *Auguſti* I. *Virgilii* 8.
M. Tullius Cicero.
C. Antonius.

NAſcitur Octavius, qui deinde Auguſtus appellatus eſt, 9. Kal. Octob. id eſt 23. Septemb. Patre C. Octavio; matre Attiâ, M. Attii Balbi & Juliæ illius filiâ, quæ Julii Cæſaris ſoror fuit. Quare Octavius fuit Cæſaris ſororis nepos, non ex ſorore nepos, ut male quidam ſcripſerunt.

Annus V. C. 696. *Auguſti* 6. *Virgilii* 13.
L. Calpurnius Piso.
A. Gabinius.

V*Irgilius Cremonæ ſtudiis eruditur.* Ita Hieronymus in Euſebii chronico. Aliter tamen vitæ ſcriptor: *Initia ætatis, id eſt uſque ad ſeptimum annum, Cremonæ egit.* Quæ verba ſic emendat Scaliger in Euſebium; *uſque ad ſedecimum annum*: quo fere

anno Mediolanum concessit. Studia autem illius fuere Græci præcipue sermonis, tum medicinæ & mathematicarum disciplinarum: philosophiæ quoque, sub Syrone Epicureo, & juxta Jos. Scaligerum sub Catio etiam Insubri, ejusdem sectæ philosopho, qui Mediolani natus erat. Et in eo quidem studio socium habuit Varum illum, cujus gratia sextam eclogam deinde scripsit, Epicureæ philosophiæ placita de rerum origine continentem. De Syrone dicemus in illius eclogæ argumento: De Varo in eadem ecloga, v. 7.

Poësim imprimis dicitur auspicatus adhuc puer: & *Cirim*, *Ætnam*, *Culicem*, *Moretum*, *Copam*, *Diras*: *Catalecton*, *Epigrammata*, *Priapeia* junior scripsisse. At Jos. Scaliger, & post eum docti fere omnes *Ætnam* Cornelio Severo adjudicant: *Moretum*, Auli Septimii Severi esse idem suspicatur: *Diræ*, quin a Valerio Catone scriptæ sint, ne dubitari quidem patitur: *Copam* Virgilio tribuit Priscianus, sed reclamante Scaligero: *Priapeia*, obscœnissimam epigrammatum farraginem, ex Ovidii, Catulli, Petroniique fæcibus collecta esse manifestum est. In *Catalectis* & *Epigrammatis*, ut multa sunt indigna Virgilio, propter maledicos & inverecundos sales; ita paucula quædam eodem adolescente digna possunt videri. De *Ciri* & *Culice* major est controversia.

Ac Virgilii quidem esse hoc utrumque opusculum suaserunt multis versus utrique complures aspersi, qui in Georgicis & Æneide, aut iidem omnino, aut paullo accuratius limati reperiuntur. Non esse autem, mihi persuadet stylus enervis ac vagus, obscura sententia, numeri dissoluti: prorsus ut qui tam sordide humilis fuit, non videatur potuisse unquam ad perspicuam illam Bucolicorum tenuitatem, multo minus ad splendidam Æneidos majestatem assurgere. Bene quidem Scaliger falsum demonstrat, id quod in vita Virgilii legitur, scripsisse Culicem, quicumque tandem Culex ille sit, annos quindecim natum. Quippe Statius in Genethliaco Lucani, Sylv. l. 2. v. 74. testatur Lucanum scripsisse Pharsaliam, *ante annos Culicis Maroniani.* At Lucanus post multa opera ultimam condidit Pharsaliam, eamque magna ex parte inemendatam reliquit, anno quo mortuus est ætatis vigesimoseptimo. Addo ego, Culicem hunc, quem habemus, Octavio dicatum esse. At Octavius tum, cum numerabat Virgilius annum decimumquintum, ipse tantum octavum attigerat: qua ætate, nec ipsi poëmata dicari, nec ea dici de ipso potuerunt; *At tu, cui meritis oritur fiducia tantis*; aut ut habent codices alii, *At tu, cui meritis oritur fiducia castris, Octavi venerande.* Igitur scriptum fuisse Culicem probabile est, cum Octavius aliquo in nomine cœpit esse: circa id temporis, quo donatus a Julio Cæsare militaribus donis, eum in Hispaniensia castra secutus est, anno v. c. circiter 709. Octavii 19. Virgilii 26. Quod quis credat? Virgilium ab illa Culicis exilitate ita repente convaluisse, ut anno post tertioquartove Bucolica scribere tam æquabili & vivido & puro nitore inceperit. His adducor ut putem, insulsum illum Culicem, quem habemus præ manibus, ab inepto aliquo posteriorum ætatum scriptore fictum esse: qui cum apud veteres laudari passim videret juvenilem Maronis Culicem; amissum illum vitio temporum restituere per ludum aut per summam audaciam voluerit, quomodo deinceps a levissimis scriptoribus multa malitiose conficta sunt, ut Cornelii Galli elegiæ, & nuper Petronii fragmentũ.

Idem esto de *Ciri* judicium, quam Ovidii tempore posteriorem esse indicat Scyllæ, patris & patriæ ruinam meditantis, cum nutrice colloquium; locus omnino exaratus ad similitudinem illius colloquii, quod habet Myrrha patris amore insaniens, cum nutrice item sua Metam. l. 9. Nec abstinet Scyllæ nutrix ab exemplo ipsius Myrrhæ proferendo: ut plane existimem fictorem illum Virgilianæ Ciris, ad Myrrham Ovidianam inter scribendum oculos intendisse. Non est igitur audiendus Scaliger, cum Cirim illam ipsam ultimum esse statuit opus Virgilii, etiam Æneide posterius: quanquam enim fusum est feliciore vena, quam Culex; tamen jacent in eo multa, multa horrent, nitent quam paucissima: nec a Virgilio senescente, & æquo rerum suarum æstimatore scribi tantillo in poëmatio potuit; *Accipe dona meo multum vigilata labore*· nec Virgilium juvenem, & Bucolica, Georgica, Æneida meditantem, tantum rei poëticæ jam tum cœperat tædium, ut in hoc tam levi opere desinere non dubitaret: *In quo jure meas utinam re-*

quiescere Musas, & leviter blandum liceat deponere morem. Nec juvenis itaque, nec senex Virgilius Cirim scripsit.

Annus V. C. 699. *Augusti* 9. *Virgilii* 16.

CN. POMPEIUS MAGNUS II.

M LICINIUS CRASSUS II.

VIrilem togam sumpsisse dicitur Virgilius apud Pseudo-Donatum, anno ætatis 17. iisdem illis Consulibus, quibus natus erat. Idipsum agnoscit Scaliger, sed minus considerate. Neque enim ab Idibus Octobribus primi Pompeiani Consulatus, ad Idus Octobres secundi, completos annos reperio plures quam quindecim. Si ergo Virgilius toga virili donatus est Pompeio & Crasso secundum Coss. id anno Virgilii aut decimoquinto completo, aut decimosexto ineunte contigit. Sin ad usque decimumseptimum ineuntem recedendum est: annus is fuit V. C. 700. Consules, L. Domitius Ænobarbus, & Ap. Claudius Pulcher. Si denique decimusseptimus completus requiritur: annus fuit V. C. 701. Consules, Cn. Domitius Calvinus, & M. Valerius Messala; quem annum consignat his verbis Hieronymus in Eusebio: *Virgilius sumpta toga Mediolanum transgreditur.*

Et vero, etsi Romano jure pueritia anno 17. finiretur, tumque sumeretur toga pura seu virilis: tamen pro arbitrio tempus illud aliquando immutatum reperimus. Augustus ex Suetonio togam sumpsit anno 16. Caligula ex eodem, anno 20. M. Antoninus philosophus ex Julio Capitolino, anno 15.

Annus V. C. 708. *Augusti* 18. *Virgilii* 25.

C. JULIUS CÆSAR III.

M. ÆMILIUS LEPIDUS I.

JUlius Cæsar mense Octobri quater triumphat, de Gallia, de Asia, de Ægypto, de Africa. Octavius, sororis ejus nepos, *militaribus donis triumpho Cæsaris Africano donatus est, quanquam expers belli propter ætatem.* Suetonius in Augusto, 8.

Annus V. C. 709. *Augusti* 19. *Virgilii* 26.

C. JULIUS CÆSAR IV. *solus.*

CÆsar proficiscitur in Hispanias adversus Pompeii magni liberos. Octavius *vixdum firmus a gravi valetudine, per infestas hostibus vias, paucissimis comitibus naufragio etiam facto, avunculum subsecutus magnopere demeruit.* Suetonius ibid. Cæsar redux sub initium Octobris triumphat quintum, de Hispaniis.

Annus V. C. 710. *Augusti* 20. *Virgilii* 27.

C. JULIUS CÆSAR V.

M. ANTONIUS.

CÆsar expeditionem destinans in Parthos, Octavium præmittit Apolloniam. Ibi ille, dum studiis vacat, audit Cæsarem in senatu occisum esse Idibus Martiis, se ab eo in nomen & familiam adoptatum. Romam redit: sed adversante M. Antonio Consule, adjungit se optimatibus, quos ei infensos sciebat.

Annus V. C. 711. *Augusti* 21. *Virgilii* 28.

C. VIBIUS PANSA.

A. HIRTIUS.

OCtavius mittitur cum Consulibus adversus M. Antonium, qui Decimum Brutum Mutinæ obsessum tenebat. Solvitur obsidio: Consules tamen bello pereunt. Fit agrorum aliqua inter milites divisio, per Decemviros, in quibus erat Cicero. Octavius armata manu Romam ingressus, Consulatum, mortuo Pansa tunc vacuum, ab invito senatu extorquet 14. Kal. Septemb. seu 19. Augusti, ante annum ætatis vigesimum expletum. Inito Consulatu statim in nomen & bona Cæsaris lege transiit, vocatusque est deinceps ab omnibus, Dione teste l. 46. C. JULIUS CÆSAR OCTAVIANUS. Paullo post, nempe 27. Novembris, ipse ac M. Antonius & M. Æmilius Lepidus, triumviros se reipublicæ constituendæ in quinquennium renunciant, magistratus absque senatus & populi consilio designant in idem tempus, proscriptionem inimicorum suorum indicunt, qua Cicero 7. Decembris occisus est.

Hinc erroris arguuntur, qui volunt Eclogam Virgilii sextam, Romæ auditam a Cicerone fuisse in theatro, cum a Cytheride mima cantaretur: eumdemque Romanæ eloquentiæ principem, ad suam & novi poëtæ laudem exclamasse: *Magnæ spes altera Romæ*: quæ verba deinceps Virgilius in Æneida retulerit. Tum enim, cum Cicero occisus est, Eclogas scribere nondum Virgilius cœperat: necdum venerat Romam: sed adhuc, aut Mediolani, aut in rure suo versabatur, ut mox deinde ostendemus.

Annus V. C. 712. *Augusti* 22. *Virgilii* 29.

L. MUNATIUS PLANCUS.

M. ÆMILIUS LEPIDUS II.

KAlendis Januariis Triumviri, inter cæteros Julio Cæsari habitos hono-

res, facellum ipſi dedicant in foro, ejus ſimulacrum ludis Circenſibus cum Veneris ſimulacro circumferendum decernunt. Hinc Octavianus ſe *Divi filium* appellavit. Circa Novembrem pugnatur ad Philippos in Macedonia, pereuntque Caſſius & Brutus, duobus præliis, menſis fere unius intervallo diſſitis, ex Plutarcho. M. Antonius abit in Aſiam: Octavianus in Italiam redit, ut agros ſuis Antonianiſque veteranis dividat.

Annus v. c. 713. *Auguſti* 23. *Virgilii* 30.

L. Antonius.

P. Servilius Isauricus.

Fit agrorum diviſio, ex optimis quibuſque urbibus Italiæ, ejectis per vim dominis, non iis tantum qui contra Trium viros ſteterant, ſed etiam aliis, ut habent Appianus & Dio. Fulvia M. Antonii uxor, & Lucius Antonius Conſul Marci frater, cum diviſionis illius partem & gratiam apud milites derivare ad ſe non potuiſſent, veterum poſſeſſorum querelis in ſpeciem commoti, bellum in Octavianum ſuſcitant Aſinius Pollio, M. Antonii ſingularis amicus, Galliam Ciſalpinam interim copiis tenet, & Alpium tranſitum Octaviani legionibus intercludit, ut conſtat ex Appiano lib. 5. Idem Lucio Peruſiæ obſeſſo ſuppetias ferre fruſtra conatus, ſub anni ſequentis initium dedita Peruſia, cum ſeptem legionibus Venetiam, in qua regione Mantua eſt, in poteſtate Antonii diu retinet, ut teſtatur Vellejus.

Atque hæc illa eſt agraria largitio, qua Virgilius Andino patrimonio ſuo mulctatus eſt. Neque enim eſt, cur Corradus calamitatem illam accidiſſe poëtæ ſuſpicetur decemvirali illa diviſione, quæ Mutinenſe bellum ſecuta eſt, & cui intererat Cicero: tum enim levis erat ac fere nulla Romæ Octaviani auctoritas, ut optimates & ipſe Cicero de eo occidendo cogitarent. Quare Virgilius dicere tum de illo non potuit id Ecl. I. *Deus nobis hæc otia fecit*: neque iſtud: *Hic illum vidi juvenem, Melibæe, quotannis bis ſenos cui noſtra dies altaria fumant*: potuit vero hac Philippenſi diviſione; cum ſe jam Octavianus *Divi Julii* filium appellaret, ſummaque polleret triumviratus auctoritate. Multo minus ferendi Probus & Pomponius Sabinus, qui id ad Actiacam diviſionem rejiciunt, & annum v. c. 723. Cum enim e pleriſque omnibus Virgilianæ vitæ ſcriptoribus certum ſit, Bucolica triennio eſſe perfecta; certum item, ut mox demonſtrabitur, Eclogam quartam anno v. c. 714. Pollione Conſule, eſſe editam: certum id quoque habendum eſt, ſpatium illud triennii circa Conſulatum Pollionis omnino eſſe numerandum. Adde quod idem ipſe Pomponius Virgilium dicat edidiſſe Bucolica anno ætatis 23. aut 24. Probus & Pædianus, anno 28. Servius, anno 29. Atqui diviſionis Actiacæ tempore annos numerabat plenos atque integros novem ac triginta: quod incuriam ſcriptorum ejuſmodi manifeſtam facit.

Igitur ſic ſtatuo. Virgilium Aſinio Pollioni, tum in Gallia Ciſalpina & Venetia, cujus pars eſt ager Mantuanus, cum imperio verſanti, ſive per Varum, quocum philoſophiæ ſtuduerat, ſive per Cornelium Gallum, ſive per ſeipſum innotuiſſe: per Pollionem commendatum eſſe Mœcenati: per hunc ad Octaviani gratiam irrepſiſſe. Quanquam enim tunc diverſarum erant partium Mœcenas & Pollio: ſimilitudo tamen ſtudiorum & æqua probitatis fama ſic utrumque ſociabat, ut anno proxime ſequente adminiſtri Brunduſinæ pacis una adhibiti ſint. Certe Pollionis in Virgilium priora fuiſſe merita, Mœcenatis potiora, vel ea res probat: quod prior a Virgilio gratia Pollioni, major Mœcenati relata ſit: Ecloga unica mox in illius honorem edita; Georgicis deinde libris quatuor hujus nomini nuncupatis.

Fretus ea commendatione Virgilius, agros ut reciperet ſuos, Romam ſub anni hujus initia primum venit. Quidni enim Virgilio de ſe fides habeatur? At Eclogâ primâ ſub Tityri perſona teſtatur, ſibi ante amiſſos agros Romam ignotam fuiſſe: *Urbem quam dicunt Romam Melibœe putavi ſtultus ego huic noſtræ ſimilem &c.* ſe libertatis obtinendæ gratia eo profectum: *Et quæ tanta fuit Romam tibi cauſa videndi? Libertas*, &c.

Eamobrem inter fabulas puto quicquid habet vitæ ſcriptor de ejus ad Octaviani gratiam aditu: quod magiſtro ſtabuli carus primum fuerit: quod panes eidem ut uni e ſtabulariis in ſingulos dies dati: quod Octavianus, de genere ac patre ſuo aliquando ſollicitus, conſuluerit ea de re ſtabularium Maronem; ejuſque opera ſperaverit patrem ſe poſſe ſuum certo intellige-

re, quia is de canum equorumque genere ac parentibus scite interdum respondebat. Fuerit enimvero Maroni singularis illa, quam reipsa fuisse libri Georgici declarant, rei veterinariæ peritia; fuerint hæc omnia quæ narrantur temporum rationi accommoda, ut minime sunt: quis tantum Octaviani fuisse stuporem credat, ut veteri nariæ medicinæ eam esse vim sibi persuaderet? aut tantam Romani moris inscitiam, ut se *regem magnanimum* appellaret? aut ipsi Virgilio tantam futurorum eventuum notitiam, ut Octavianum *Augusti* nomine appellaret, ante annos minimum quatuordecim, quam esset honorifica illa appellatio ejus in gratiam instituta. Quid? jocus ipse quam insulsus: Pistoris filium sibi Octavianum videri, quod panes liberaliter erogaret. Cui fabulæ locum puto præbuisse quod apud Suetonium legitur: Antonium Octaviano inter cætera probra solitum objicere, quod proavum haberet pistorem.

Hoc itaque anno scripta est Ecloga prima, qua poëta suam in agro recuperando felicitatem sub Tityri nomine repræsentat. Proinde exorsus est Bucolica, cum annum decurreret nonum ac vigesimum; necdum Idus Octobres attigisset, quo tempore trigesimum erat ingressurus. Statimque Roma profectus Mantuam, novosque possessores conatus ex agro ejicere, Arium nempe Centurionem, aut primipilarem Milienum Toronem, aut veteranum Claudium: ab eo, quisquis fuerit, male habitus, ægre vitæ suæ consuluit, Mincio natatu trajecto. Romam regressus, ut vim novo Octaviani edicto reprimeret: Eclogam, quæ ordine nona legitur, obtulisse videtur Varo, apud Octavianum gratioso, quasi libellum supplicem indicemque calamitatis; eamque, ut res urgebat, subitario impetu e variis carminum quæ meditabatur fragmentis concinnasse: quod legenti persuasum fore facile confido.

Annus v. c. 714. *Augusti* 24. *Virgilii* 31.

Cn. Domitius Calvinus.

C. Asinius Pollio.

Octavianus Lucium Antonium urbemque Perusiam deditione accipit. Marcus in Italiam veniens, maximo belli metu facto, Brundusii pacem cum Octaviano componit; administris, ex parte Octaviani, Mœcenate; ex parte Marci, Pollione. Octavia soror Octaviani, mortuo Marcello priore viro, Marco Antonio conjux datur. Redeunt Romam Triumviri: sed Sexto Pompeio Magni filio mare Siculum infestis navibus obtinente, fames in urbe sæviens urbem in Triumviros concitat. Octavianus & Antonius, a plebe tantum non laniati de pace cum S. Pompeio conveniunt ad Puteolos, in litore Campaniæ. Ita compositis rebus, lætitia communis & rerum omnium copia in urbem redit. Decedunt e magistratu Consules, Calvinus & Pollio, in paucos qui supererant anni hujus dies, more illorum temporum. Antonius exercitus sui partem, ut per hyemem exerceret, mittit adversus Parthinos, gentem Illyricam, & olim Bruti Cassiique studiosam: expeditionemque Pollioni suo committit, ut colligitur ex ejus triumpho de Parthinis anno proxime consequente.

Virgilius, cum filius Pollioni natus esset, ejus genethliacon canit Ecloga quarta: antequam Pollio magistratum abdicasset, nam v. 11. *Teque adeo decus hoc ævi te consule inibit Pollio*: post Brudusinam pacem Pollionis opera constitutam, nam v. 17. *Pacatumque reget patriis virtutibus orbem*: post pacem etiam Puteolanam, invecta scilicet in urbem abundantia, nam v. 21. *Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ ubera* &c. Igitur sub extremos anni dies. Parum enim sana fuisset illa ætatis aureæ promissio, imminente, aut Brundusini belli, aut Pompeianæ famis metu.

Annus v. c. 715. *Augusti* 25. *Virgilii* 32.

L. Marcius Censorinus.

C. Calvisius Sabinus.

Pollio bellum adversus Parthinos feliciter gerit: de quibus triumphum agit 8. Kal. Novembris.

Dum inde Pollio Romam redit ad triumphum, perlustratque Illyrici & Venetiæ litora: Virgilius Eclogam octavam componit, ubi perstringit bellicas ejus laudes, v. 6. *Tu mihi, seu magni superas jam saxa Timavi, sive oram Illyrici legis æquoris* &c.

Nec procul ab eo tempore, nempe circa medium Octobrem videtur scripta etiam illa, quæ ordine tertia legitur: cum scilicet victimæ & sacra triumphalia pro Pollionis victoria pararentur. Ideo commendat poëta, ut vituli taurique Pollioni pascantur v. 84. *Pollio amat nostram, quam-*

vis sit rustica, Musam: Pierides, vitulum lectori pascite vestro. Pollio & ipse facit nova carmina :pascite taurum &c. Quam si quis levem conjecturam putet; de illa non admodum pugnabo mecum ut sentiat.

Annus V. C. 716. *Augusti* 26. *Virgilii* 33.
APPIUS CLAUDIUS PULCHER.
C NORBANUS FLACCUS.

BEllum inter Octavianum & S. Pompeium renovatur, adversa primum Octaviani fortuna.

Virgilius Bucolicis finem imponit, postquam ea triennio ante incepisset. Tunc ergo scripta est illa, quæ decima numeratur, quam hac ipse consignat nota: *Extremum hunc Arethusa mihi concede laborem.* Cæteræ, quas hic omisimus, quo tempore scriptæ sint, nihil certo indicat.

Annus V. C. 717. *Augusti* 27. *Virgilii* 34.
M. VISPANIUS AGRIPPA I.
L. CANINIUS GALLUS.

DUm adversus S. Pompeium Octavianus bellum instaurat: orditur Virgilius Mœcenatis suasu Georgica, quæ septem annis consequentibus exequitur, maxima ex parte Neapoli.

Annus V. C. 718 Augusti 28. *Virgilii* 35.
L. GELLIUS POPLICOLA.
M. COCCEIUS NERVA.

S. Pompeius ab Octaviano navali pugna vincitur M. Antonius, re adversus Parthos male gesta, concedit in Ægyptum ad Cleopatram: ubi se luxui & voluptatibus tradit.

Annus V. C. 719. *Augusti* 29. *Virgilii* 36.
L. CORNIFICIUS.
S. POMPEIUS S. F.

S. Pompeius fuga se recipit ad Antonium, ejusque jussu in Phrygia occiditur a Titio. Octavianus victor inter Deos tutelares oppidatim consecratur, cum jam annos 28. exegisset, ut habet diserte Appianus lib. 5.

Quicquid ergo hactenus de divinitate Octaviani apud Virgilium reperitur: id ab eo dictum, aut per adulationem, aut quia jam inde ab anno 712. *Divi Julii* se filium appellabat.

Annus V. C. 720. *Augusti* 30. *Virgilii* 37.
M. ANTONIUS II.
L. SCRIBONIUS LIBO.

Annus V. C. 721. *Augusti* 31. *Virgilii* 38.
C. CÆSAR OCTAVIANUS II.
L. VOLCATIUS TULLUS.

Annus V. C. 722. *Augusti* 32. *Virgilii* 39.
CN. DOMITIUS ÆNOBARBUS.
C. SOSIUS.

HIs annis tribus jacta sunt belli semina, Octavianum inter & Antonium.

Annus V. C. 723. *Augusti* 33. *Virgilii* 40.
C. CÆSAR OCTAVIANUS III.
M. VALERIUS MESSALA.

DEbellatur apud Actium, Epiri promontorium, 2. Septembris, M. Antonius ab Octaviano, cum immensis auxiliis, quæ ex Armenia, Media, Ægypto, Arabia, India, totaque ferme Asia collegerat. Mox in Ægyptum cum Cleopatra bellum reparaturus fugit.

Annus V. C. 724. *Augusti* 34. *Virgilii* 41.
C. CÆSAR OCTAVIANUS IV.
M. LICINIUS CRASSUS.

REversus in Italiam Octavianus, ut quartum Consulatum acciperet, obvium habet Brundusii Senatum, a quo Consul renunciatur: ibique dies, juxta Suetonium septem & viginti, juxta Dionem triginta cum substitisset; inde statim abit in Asiam, ubi reliquam hyemem traducit, instruendo belli Ægyptii apparatu.

Falsum igitur, quod in vita Virgilii legitur: Hunc Cæsari ex Actiaco bello reduci, & ad reficiendas vires Atellæ, quæ urbs est Campaniæ, commoranti, legisse Georgica: Mœcenate suscipiente legendi vices, quoties is vocis offensione interpellaretur. Aut id si verum est; non post Actiacum bellum, sed post Ægyptium necesse est accidisse.

Alexandriam, Ægypti regiam, Octavianus capit, mense Sextili, qui deinde Augustus appellatus est. Tum Cleopatræ & Antonii obitu solus universi orbis potitus imperio: primum Ægypti præfectum, sub procuratoris nomine, instituit Cornelium Gallum, eum de quo decima Ecloga scripta est. Inde Octavianus per Syriam in Asiam revertitur, ibidemque hyemat non longe ab Euphrate: tum Teridatem & Phraatem de regno Parthiæ contendentes victoriæ suæ terrore composuit: tum denique Divinos honores affectavit palam, permisitque sibi templa extrui Nicomediæ, Pergami &c Quæ omnia contigere per hyemem anni hujus, ex Dione lib. 51.

Interim Virgilius Neapoli ultimam Georgicis manum & clausulam adhibebat his verbis: *Hæc super arvorum cultu pe-*

torisque canebam, & super arboribus: Cæsar dum magnus ad altum fulminat Euphratem bello, victorque volentes per populos dat jura, viamque affectat Olympo. Illo Virgilium me tempore dulcis alebat Parthenope &c. Idem tunc prioribus libris quosdam attexuit versus, hujus ipsius anni & Ægyptiacæ victoriæ indices: ut G. 2. 171. *Te maxime Cæsar, qui nunc extremis Asiæ jam victor in oris, imbellem avertis Romanis arcibus Indum.* Item G. 3. 28. *Atque hic undantem bello, magnumque fluentem Nilum, & navali surgentes ære columnas: addam urbes Asiæ domitas pulsumque Niphatem* &c. Qua eadem hyeme statim animum ad Æneida convertit, eamque per annos undecim executus est, ut communiter vitæ scriptores habent.

Annus V. C. 725. *Augusti* 35. *Virgilii* 42.

C. CÆSAR OCTAVIANUS V.

S. APPULEIUS.

CÆsar Romam reversus ter triumphat Sextili mense: de Dalmatis, de Macedonia & Actio, de Cleopatra & Ægypto. Atque ita pace per universum orbem Romanum constituta, templum Jani claudit, tertium a Romulo. Quod inseruit Virgilius Æneidos libro primo, quem tunc habebat in manibus, v. 295. *Aspera tunc positis mitescent sæcula bellis, claudentur belli portæ* &c.

Eodem anno censuram exercet Cæsar, & collegam sibi assumit M. Agrippam: quo in munere, ad expurgandos ordines reipublicæ moresque ambo multa fecerunt. Id quoque significat Virgilius eodem libro v. 296. *Cana fides, & Vesta, Remo cum fratre Quirinus, jura dabunt.*

Dicitur & hoc anno Cæsar deliberasse de imperio deponendo, eaque de re consultores adhibuisse Mœcenatem & Agrippam. Et suadebat quidem Agrippa deponendum: negabat Mœcenas, cujus consilio obsecutus est. Id vero perquam absurdum, quod si esset, non fuisset a solo Pseudo-Donato, sed a gravissimis etiam historicis memoratum: Maronem nempe ab Cæsare vocatum etiam in consilium, Mœcenati assensum esse, nutantemque principis animum assensu hoc suo confirmasse.

Annus V. C. 726. *Augusti* 36. *Virgilii* 43.

C. CÆSAR OCTAVIANUS VI.

M. VIPSANIUS AGRIPPA II.

CÆsar perfecta hoc anno censura, solemnibus sacrificiis Romano more lustrum condit: ludos Actiacos quinquennales, ad æternam victoriæ suæ memoriam a se prius institutos, primum exhibet, nobilium puerorum equestri decursione & gymnica exercitatione præcipue insignes: ex Dione l. 51. & 53. Quæ omnia sub Æneæ persona repræsentat Virgilius l. 3. v. 279. *Lustramurque Jovi, votisque incendimus aras, Actiaque Iliacis celebramus litora ludis: Exercent patrias oleo labente palæstras nudati socii* &c.

Annus V. C. 727. *Augusti* 37. *Virgilii* 44.

C. CÆSAR OCTAVIANUS VII.

M VIPSANIUS AGRIPPA III.

AUgusti nomine donatur Octavianus a Senatu, Munatii Planci sententia, Januario mense.

Annus V. C. 728. *Augusti* 38. *Virgilii* 45.

C. CÆSAR AUGUSTUS VIII.

T. STATILIUS TAURUS II.

COrnelius Gallus, amicus Virgilii, primus Ægypti procurator ab Augusto constitutus, ob multa ibidem violenter acta eidem invisus, & a Senatu damnatus, seipsum interficit. Aiunt ejus laudes fuse a Virgilio fuisse celebratas Georg. lib. 4. indeque post ejus necem jussu Augusti sublatas, & Aristæi fabulam earum loco substitutam. Sed fidem ii apud me non faciunt: tum quod Aristæi fabula sic cum apum cultura connexa est, ut nata e re ipsa, non huic attexta videatur: tum quod Virgilius tantam operis partem laudando Gallo minime debuit tribuisse, qui non nisi pauculos versus Mœcenati dederat suo, cui totum ipsum opus dedicabat: tum quod Augustus ipse, qui Suetonio teste luxerat Galli necem; non ita videtur infestus ejus fuisse memoriæ, ut inanes ei laudes invideret.

Annus V. C. 729. *Augusti* 9. *Virgilii* 46.

C. CÆSAR AUGUSTUS IX.

M. JUNIUS SILANUS.

AUgustus movet expeditionem in Cantabros: qua dum abesset, supplicibus, ut Pseudo-Donatus ait, minacibusque literis partem Æneidos aliquam efflagitat a Virgilio: nec obtinet. Virgilianæ ad Augustum epistolæ fragmentum profert Macrobius Saturn. lib. 1. cap. ultimo: *Ego vero frequentes a te literas accipio... De Ænea quidem meo, si mehercule jam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem. Sed tanta inchoata res est, ut pene vitio mentis*

tantum opus ingressus mihi videar : cum præsertim, ut scis, alia quoque studia ad id opus multoque potiora impartiar.

Annus v. c. 730. *Augusti* 40. *Virgilii* 47.
C. Cæsar Augustus x.
C. Norbanus Flaccus.

Marcellus, Octaviæ sororis Augusti filius, fit Ædilis, annos natus 18. Quintilius Cremonensis Virgilii & Horatii familiaris moritur, ex Hieronymo in Euseb. Horatius de hujus obitu Virgilium consolatur, Od. l. 1. 24. Hunc grammatici, nullo veteri auctore, *Varum* appellant. Sed Quintilium Cremonensem, a Quintilio Varo debere distingui, ostendemus Ecl. 6. v. 7.

Annus v. c. 731. *Augusti* 41. *Virgilii* 48.
C. Cæsar Augustus xi.
Cn. Calpurnius Piso.

Moritur Marcellus, anno circiter ætatis 20. maximo Augusti & Octaviæ totiusque populi Romani luctu, apud Bajas. Corpus ejus ingenti pompa crematur in campo Martio. Virgilius non multo post, sextum Æneidos librum perficit, ornatque pulcherrimis de Marcelli obitu ac funere versibus : quos cum recenti adhuc dolore Augusto recitaret; dicitur Octavia defecisse, & pro singulis hujus argumenti versibus poëtæ dena sestertia jussisse numerari.

Teridates, Armeniæ rex, cui cum Phraate Parthorum rege male conveniebat, Romæ ab Augusto excipitur. Quo tempore accidit, quod innuit Dio, ut captivos & signa, bellis superioribus Romanis erepta, Augustus a Partho repeteret. Hæc Virgilius, cum in Parthicum bellum vergere tum suspicaretur, inseruit libro septimo, cui tunc dabat operam. v. 604. *Sive Getis inferre parat lacrymabile bellum* &c. *Seu tendere ad Indos, Auroramque sequi, Parthosque reposcere signa : sunt geminæ belli portæ* &c. Igitur annis minus quatuor, sex fere ultimos operis libros poëta perfecit : nec vero tanta in iis elucet, quanta in superioribus cura.

Annus v. c. 732. *Augusti* 42. *Virgilii* 49.
M. Claudius Marcellus.
L. Arruntius.

Sub anni hujus finem, antequam sequentes Consules magistratum inirent, ex Dione, iter in Græciā Augustus suscipit.

Annus v. c. 733. *Augusti* 43. *Virgilii* 50.
Q. Æmilius Lepidus.
M. Lollius.

Augustus perlustrat Græciæ & Siciliæ civitates : hyememque transigit in insula Samo.

Annus v. c. 734. *Augusti* 44. *Virgilii* 51.
M. Appuleius.
P. Silius Nerva.

Trajicit Augustus in Asiam, mulctat Syriæ civitates : ibique amissas a Crasso aquilas recipit a Parthis. Romam revertitur : iterumque in Samum hyematurus concedit.

Annus v. c. 735. *Augusti* 45. *Virgilii* 52.
C. Sentius Saturninus.
Q. Lucretius Vespillo.

Virgilius, Æneide confecta, proficiscitur in Græciam, ut divinum opus per otium expoliret. Cum tamen Augusto Romam revertenti occurrisset, de reditu cum eo cogitans languore correptus est : auctaque per navigationem valetudine, Tarentum aut juxta plures, Brundusium appulit, ibidemque decessit, 22. Septembris, annos natus 50. menses 11. dies 7. Dicitur moriens Æneida, cum nondum ad eam quam instituerat animo formam perduxisset, petiisse comburendam; negatamque sibi ab amicis, per testamentum legasse Plotio Tuccæ, & Vario, qui eam aut comburerent, aut emendarent. Fabulam putat Corradus : sed cum id aperte Gellius, Macrobius, imprimisque Plinius, historiæ suæ lib. 7. c. 30. testentur : non video contra testes ejusmodi quæ vis possit esse tanta rationum. Plotii Variique mentio frequens apud Horatium : e quibus Varius Epici carminis ea ætate princeps fuit. Satyr. l. 1. 5. *Postera lux oritur multo gratissima : namque Plotius & Varius Sinuessæ, Virgiliusque, occurrunt : animæ, quales neque candidiores terra tulit, nec queis me sit devinctior alter* Corpus Virgilii Neapolim, ut cupierat, translatum, via Puteolana sepultum est. Scripta, sublatis aliquot versibus, nullo addito, dicuntur expurgata. Morum & famæ cognitio, e veterum testimoniis mox afferendis, potius quam ex Pseudo-Donato repetenda est.

TESTIMONIA VETERUM DE VIRGILIO.

HORATIUS. *Sat. l.* I. 10.

Forte epos, acer
Ut nemo, Varius ducit: molle atque facetum
Virgilio annuerunt gaudentes rure Camœnæ.

IDEM, *Sat.* 6.

Optimus olim
Virgilius, post hunc Varius, dixere quis essem.

PROPERTIUS, *lib.* 2. *Eleg. ult.*

Me juvet æternis positum languere corollis,
Quem tetigit jactu certus ad ossa Deus:
Actia Virgilium custodis litora Phœbi,
Cæsaris & fortes dicere posse rates:
Qui nunc Æneæ Trojani suscitat arma,
Jactaque Lavinis mœnia litoribus.
Cedite Romani scriptores, cedite Graji:
Nescio quid majus nascitur Iliade.
Tu canis umbrosi subter pineta Galesi
Thyrsin, & attritis Daphnin arundinibus &c.
Tu canis Ascræi veteris præcepta poetæ,
Quo seges in campo, quo viret uva jugo.
Tale facis carmen docta testudine, quale
Cynthius impositis temperat articulis.

OVIDIUS, *Artis amat. lib.* 3.

Et profugum Ænean, altæ primordia Romæ,
Quo nullum Latio clarius extat opus.

IDEM, *Amorum l.* I.

Tityrus, & segetes, Æneïaque arma legentur:
Roma triumphati dum caput orbis erit.

IDEM, *Trist. l.* 2.

Et tamen ille tuæ felix Æneidos auctor
Contulit in Tyrios arma virumque toros.
Nec legitur pars ulla magis de corpore toto,
Quam non legitimo fœdere junctus amor.
Phyllidis hic idem, teneræque Amaryllidis ignes,
Bucolicis juvenis luserat ante modis.

SILIUS, *lib.* 8.

Mantua Musarum domus, atque ad sidera cantu
Evecta Andino, & Smyrnæis æmula plectris.

STATIUS *Thebaida alloquens,*

Vive precor, nec tu divinam Æneida tenta;
Sed longe sequere, & vestigia semper adora.

JUVENALIS, *Satyra* II.

Conditor Iliados cantabitur, atque Maronis
Altisoni dubiam facientia carmina palmam.

MARTIALIS, *Epig. lib.* 8.

Temporibus nostris ætas cum cedat avorum,
Creverit & major cum duce Roma suo:
Ingenium sacri miraris abesse Maronis,
Nec quenquam tanta bella sonare tuba?
Sint Mæcenates, non deerunt Flacce Marones:
Virgiliumque tibi vel tua rura dabunt &c.

IDEM, *lib.* 14.

Accipe facundi Culicem studiose Maronis;
Ne nugis positis arma virumque canas.

SUPLICIUS CARTHAGINENSIS.

Jusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ cecinere ducem.
Tucca vetat, Variusque simul: tu maxime Cæsar
Non sinis, & Latiæ consulis historiæ.
Infelix gemino cecidit prope Pergamos igni,
Et pene est alio Troja cremata rogo.

ALCIMUS.

Mæonio vati qui par aut proximus esset,
Consultus Pæan risit & hæc cecinit:
Si potuit nasci quem tu sequereris, Homere;
Nascetur qui te possit Homere, sequi.

VELLEIUS, *lib.* 2.

Inter quæ maxime nostri ævi eminent, princeps carminũ Virgilius, Rabiriusque &c.

SENECA, *Controv. lib.* 3.

Virgilium illa felicitas ingenii in oratione soluta reliquit: Ciceronem eloquentia sua in carminibus destituit.

PLINIUS, *Hist. lib.* 7. *c.* 30.

D. Augustus carmina Virgilii cremari contra testamenti ejus verecundiam vetuit: majusque ita Vati testimonium contigit, quam si ipse sua carmina probavisset.

PLINIUS, *Epist.* 21. *lib.* 3.

Virgilii ante omnes (imaginem venerabatur Silius) cujus natalem religiosius quam suum celebrabat: Neapoli maxime, ubi monumentum ejus adire ut templum solebat.

TACITUS, *Dialogo de Orat.*

Malo securum & secretum Virgilii secessum: in quo tamen, neque apud D. Augustum gratia caruit, neque apud populum Romanum notitia. Testes Augusti epistolæ: testis ipse populus, qui auditis in theatro versibus Virgilii surrexit universus, & forte præsentem spectantemque Virgilium veneratus est sic quasi Augustum.

QUINTILIANUS, *lib.* 10.

Utar verbis iisdem, quæ ab Afro Domitio juvenis accepi: qui, mihi interroganti, quem Homero crederet maxime accedere: Secundus, inquit, est Virgilius: propior tamen primo quam tertio.

IDEM, *lib.* 9.

Vetustatis amator unice fuit Virgilius.

MACROBIUS & GELLIUS.

Totis capitibus, quæ exscribere longum esset.

LAMPRIDIUS, *de Alexandro Severo.*

Virgilium, Platonem poëtarum vocabat: ejusque imaginem cum Ciceronis simulacro in secundo larario habuit, & Achillis, & magnorum virorum.

PRIVILEGE DU ROI.

LOVIS par la grace de Dieu Roy de France & de Navarre : A nos amez & feaux Conseillers, les gens tenans nos Cours de Parlement, grand Conseil, Requestes de nostre Hostel, & de nos Palais, Baillifs, Seneschaux, Prevosts, Lieutenanss & à tous nos amez Justiciers & Officiers qu'il appartiendra. Salut : Ne voulant rien oublier de tout ce qui peut contribuër à la bonne Education de nostre tres-cher & tres-amé Fils le Dauphin, & considerant que son avancement dans l'Etude des bonnes Lettres en fait une partie : Nous avons jugé que rien ne luy seroit plus utile pour cela, que de luy faciliter la lecture & l'intelligence des Anciens Auteurs de la langue Latine, par des moyens plus promps & plus commodes, que ceux dont on s'est servy jusques icy, & nous nous sommes d'autant plus portez à l'execution de ce dessein, que Nous avons compris en mesme temps, que le public en recevroit beaucoup d'avantages. Ainsi nous avons jetté les jeux sur plusieurs personnes sçavantes, tant de nostre Royaume, que des païs étrangers, pour travailler sur ces Anciens Autheurs de la Langue Latine, y faisant des Notes & des Explications, qui peussent en donner l'intelligence, sans avoir besoin d'autres Commentaires, & dans la distribution qui a esté faite de ce travail ; Nous avons chargé le Pere de la Ruë de la Compagnie de Jesus, de travailler à l'explication des Œuvres de Virgile, dont il s'est acquitté à nostre satisfaction ; de sorte que son ouvrage estant en estat d'estre imprimé, Nous avons permis & accordé, permettons & accordons à Simon Benard, Imprimeur & Libraire de nostre bonne Ville de Paris, d'Imprimer ou faire Imprimer, vendre & debiter lesdites Œuvres de Virgile, avec l'Interpretation & les Notes dudit Pere de la Ruë, dans tous les lieux de nostre obeïssance, en telles marges, tels volumes, & caracteres qu'il voudra, pendant le temps de *vingt ans*, à compter du jour qu'elles seront achevées d'imprimer, pendant lequel temps Nous faisons tres expresses inhibitions & defenses, à tous Imprimeurs, Libraires & autres personnes de quelque qualité & condition qu'elles soient, d'Imprimer ou faire Imprimer lesdites Œuvres de Virgile, sous pretexte d'augmentation, correction, ou autrement, en quelque sorte & maniere que ce soit, vendre ny debiter icelles, sans la permission & consentement dudit Exposant, ou de ceux qui auront droit de luy, à peine de trois mil livres d'amende, applicable un tiers à Nous, un tiers à l'Hospital general, & l'autre tiers audit Exposant, confiscation des Exemplaires contrefaits, & de tous dépens, dommages & interests au profit d'iceluy Exposant. A condition qu'il sera mis deux Exemplaires desdites Œuvres en nostre Bibliotheque publique, un en celle du Cabinet de nos Livres, en nostre Chasteau du Louvre, & un en celle de nostre tres cher & feal le sieur Daligre, Chevalier Chancelier de France, avant que de les exposer en vente, à peine de nullité des presentes. Du contenu desquelles vous mandons faire joüir & user ledit Exposant ou ceux qui auront droit de luy, pleinement & paisiblement, cessant & faisant cesser tous troubles & empeschemens au contraire. Voulons qu'en mettant au commencement ou à la fin desdites Œuvres, Extraict des presentes elles soient tenuës pour bien & deuëment signifiées à tous ceux qu'il appartiendra : Car tel est nostre plaisir. Donné à S. Germain le 1. jour Novembre, l'an de grace 1674. Et de nostre Regne le trente-deuxiéme. Signé, Par le Roi en son Conseil, DELUREUX.

Registré sur le Livre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris, ce 15. Novembre 1674 suivant l'Arrest du Parlement du 8. *Avril* 1653. *& celuy du Conseil Privé du Roy du* 27. *Fevrier* 1665. D. THIERRY, Syndic.

Achevé d'imprimer pour la premiere fois le 30. Octobre 1675.

Les Exemplaires ont esté fournis.

ERRATA.

P, *ſignificat paginam.* V, *verſum Virgilii.* I, *Interpretationem.* N, *Notas.*

IN BUCOLICIS. *Pag.* 5. *Not. columna* 1. *linea* 13. Galati, *lege* Galatæ. P. 7. *Int. col.* 2. *lin.* 3. ſeps, *lege* ſepes : *item in notis.* P. 9. N. *col.* 2. *lin.* 42. induas, *l.* in duas P. 13. *V.* 3. candides, *l.* candidus. P. 14. N. *col.* 1. *lin.* 15. promontonis, *l.* promontoriis. *Ibid. col.* 2. *lin.* 24. ἀκτί, *l.* ἀκτῇ. P. 16. *I. col.* 2. *lin.* 4. viccinia, *l.* vaccinia. *Ibid. col.* 2. *lin.* 31. Galliæ, *l.* Gallice. P. 29. N. *col.* 2. *lin.* 5. diphtongo, *l.* diphthongo. P. 31. N. *col.* 2. *lin.* 14. Ariadnem, *l.* Ariadnen. P. 36. N. *col.* 1. *lin.* 15. Achanto, *l.* Acantho. P. 37. N. *col.* 1. *lin.* 11. Argo, *l.* Argûs. P 40. *in argumento, lin.* 15. Mariandena, *l.* Maryandena. P. 43. N. *col.* 2. *lin.* 3. nonnulli, *l.* non ulli. P. 44. N. *col.* 1. *lin.* 21. σίος Laconice, *l.* σιὸς Æolice. P. 48. *in argumento, lin.* 3. Epicurum, *l.* Epicureum. P. 53. *I. col.* 2. *lin.* 2. mirarer, *l.* miraretur. P. 55. N. *col.* 2. *lin.* 13. ipſa, *l.* reipſa. P. 60. *V.* 11. Alcippem, *l.* Alcippen : *itemque in interpret. & notis.* P. 64. N. *col.* 2. *lin.* 14. Erechtei, *l.* Erechthei. P. 65. N. *col.* 1. *lin. ult.* fecerit, *l.* fecit. P. 72. *I. col.* 1. *lin.* 5. ipſumma re, *l.* ipſum mare. P. 73. N. *col.* 1. *lin.* 23. *dele iſta verba* : non item Orphes, is. P. 74. N. *col.* 1. *lin.* 14. maſculino, *l.* fœminino. P. 78. N. *col.* 1. *lin.* 24. Turnus, *l.* Æneas. P. 87. *V.* 6. atque atque, *l. ſemel tantum*, atque. *Ib. V.* 9. lædent, *l.* lædant.

IN GEORGICIS. P. 90. *In argumento lin.* 36. n. *l.* *u.* P. 94. N. *col.* 2. *lin.* 17. major, *l.* majores. P. 96. N. *col.* 2. *lin. penult.* Thermodoontem, *l.* Thermodontem. P. 103. N. *col.* 1. *l.* 6. Phænices, *l.* Phœnices. P. 109. N. *col.* 1. *lin.* 3. libræ, *l.* arietis. P. 115. *N. col.* 1. *lin.* 1. Ad hanc notam videatur nota 323. Æn. 6. ſub finem. *Ibid. col.* 2. *lin.* 5. Ochum, *l.* Otum. P. 117. N. *col.* 1. *lin.* 4 pedica, *l.* pedicas. P. 133. N. *col.* 1. *lin.* 11. ſupra v. 470. *l.* ſupra v. 468. *Ibid. lin.* 19. Heſionem, *l.* Heſionen. P. 139. N. *col.* 1. *lin.* 20. terrarum, *l.* terræ ruris. P. 149. *I. col.* 2. *lin.* 1. flunia, *l.* flumina. P. 154. N. *col.* 1. *lin.* 10. pingua, *l.* pinguia. P. 161. N. *col.* 1. *lin.* 13. fæcundat, *l.* fœcundat. P. 168. N. *col.* 1. *lin.* 6. notavimus. 6. 1. v. 151. *lege.* notavimus G. 1. v. 152. *Ibid. col.* 2. *lin.* 21. Ozoli, *l.* Oſolæ. P. 174. N. *col.* 2. *lin.* 16. claſſi, *l.* claſſe. P. 178. N. *col.* 1. *lin.* 4. illaudabilem, *l.* illaudabilem dicit. P. 179. N. *col.* 2. *lin.* 30. quinto, *l.* quarto. P. 180. *V.* 3. juvoncos, *l.* juvencos. *Ibid.* N. *col.* 1. *lin.* 12. lucis, *l.* ludis. P. 182. N. *col.* 1. *lin.* 10. *Omiſſus eſt* Tros, *in ſerie familiæ regum Trojanorum. Sic igitur repone* : Jupiter, Dardanus, Jovis filius ex Electra Atlantis filia. Erichthonius. Tros. Hic ſcindit ſe familia duas in partes, per duos Trois filios, Ilum & Aſſaracum &c. P. 193. *I. col.* 1. *lin.* 3. obtinentem, *l.* obnitentem. P. 195. N. *col.* 2. *lin.* 4. Boetiæ, *l.* Bœotiæ. P. 199. *I. col.* 2. *lin. penult.* eſcam, *l.* caſam. P. 206. *I. col.* 2. *lin.* 4. prodeeſt, *l.* prodeſt. *Ibid.* N. *col.* 1. *lin.* 10. lithargyrium, *l.* lithargyrum. P. 212. N. *col.* 2. *lin.* 23. φονή. *l.* φόνος. P. 214. N. *col.* 1. *lin.* 8. quaſi, *l.* quaſi. *Ibid. col.* 2. *lin.* 1. aluvearibus, *l.* alvearibus. P. 215. *I. col.* 1. *lin.* 1. formidadabilis, *l.* formidabilis. P. 216. N. *col.* 1. *lin.* 11. Borealem, *l.* Auſtralem. P. 221. *N. col.* 2. *lin.* 16. vide G. 2. 78. *lege* vide G. 2. 65. P. 233. *I. col.* 1. *lin.* 3, Niſæe, *l.* Neſæe. *Ibid.* N. *col.* 1. *lin.* 16. ὄψ, *lege* ὤψ. *Ibid. lin.* 26. Aſiæ, *l.* Aſia. *Ibid. col.* 2. *lin.* 27. narrati, *l.* narrari. P. 234. *I. col.* 1. *lin.* 8. ſui, *l.* tui. P. 235. N. *col.* 1. *lin.* 1. Lucretius *l.* 4. 729. *lege* Lucretius *l.* 4. 1108. *Ibid. lin.* 5. Tauri formis volvitur Aufidius. *l.* Tauriformis volvitur Aufidus. P. 236. *I. col.* 1. *lin.* 9. Pallenem, *l.* Pallenen. *Ibid. N. col.* 2. *lin.* 13. bipedam, *l.* bipedum. P. 239. *I. col.* 2. *lin.* 6. lata, *l.* alta. P. 246. *I. col.* 2. *lin.* 1. juventi, *l.* juventuti.

IN ÆNEIDE. P. 10. *V.* 9. incæpto, *l.* incepto : *itemque in notis.* P. 11. N. *col.* 1. *lin.* 23. Euboeæ, *l.* Eubœæ. *Ibid. col.* 2. *lin.* 1. Gyaren, *l.* Gyaron. P. 12. N. *col.* 2. *lin.* 18. ſeptentrionem, *l.* meridiem. P. 16. N. *col.* 2. *lin.* 1. Ægades, *l.* Ægates. P. 17. N. *col.* 2. *lin.* 27. quo, *l.* qua. P. 20. N. *col.* 1. *lin.* 23. hyppopotamos, *l.* hippopotamos. P. 22. N. *col.* 1. *lin.* 28. Corerem, *l.* Cererem. P. 26. *V.* 2. veivolum, *l.* velivolum. P. 31. N. *col.* 1. *lin.* 14. Flaminio, *l.* Flaminino. P. 40. *I, col.* 2. *lin.* 8. exeavant, *l.* excavant. P. 44. N. *col.* 2. *lin.* 23. *dele hæc verba* : de qua non hic agitur. P. 48. N. *linea ultima.* Æ. 5. 57. *lege*, Æ. 5. 36. P. 60. N. *col.* 1. *lin. ult.* Bitian, *l.* Iopam : & *paulo poſt*, Iopas. P. 61. N. *col.* 1. *lin.* 5. ſint, *l.* ſunt. P. 71. I. *col* 1. *lin.* 3. capillis, *l.* oculis. P. 72. N. *col.* 2. *lin.* 16. dipthongo, *l.* diphthongo. P. 86. N. *col.* 2. *lin.* 5. Thebarum,

l. Thebes, *& vide notam* 697. *Æ.* 9. *P.* 89. *N. col.* 1. *lin.* 6. ſeptuaginta, *l.* ſexaginta. *Ibid. col.* 2. *lin.* 13. Hercæus, *l.* Herceus. P. 109. I. *col.* 1. *lin.* 1. triſtes, *l.* triſtia. P. 110. N. *col.* 2. *lin.* 20. γέννητορ, *l.* γεννήτωρ. P. 113. N. *col.* 1. *lin.* 18. cultrix Cybele, *l.* cultrix Cybeli. P. 115. N. *col.* 2. *lin.* 7. Deli, *l.* Delo. P. 163. *V.* 95. dona, *l.* dolo. P. 168. N. *col.* 1. *lin.* 19. Συγία, *l.* Ζυγία. P. 183. N. *col.* 1. *lin.* 2. æſtuare, *adde* litus. P. 197. I. *col.* 2. *lin* 7. quæren. *l.* quærens. *Ibid. lin.* 8. tuns, *l.* tunc. P. 211. N. *col.* 1. *lin.* 28. quo, *l.* qua. P. 219. N. *col.* 2. *lin.* 14. citatur Æ. 1. 137. *lege*: Æ. 4. 137. P. 224. N. *col.* 1. *lin.* 8. Elymus Euryalum, *l.* Diores Elymum. P. 232. N. *col.* 2. *lin.* 6. Aceſte, *l.* Aceſtæ. P. 234. N. *col.* 2. *lin.* 10. omnia, *l* omina. P. 251. *I. col.* 2. *lin.* 2. Trojæ ædificata, *l.* Troiæ ædificatæ. P. 260. N. *col.* 2. *lin.* 27. Deiphobes, *l.* Deiphoben. P. 273. N. *col.* 2. *lin.* 39. Cimmerium, *l.* Cimmeriorum. P. 288. N. *col.* 2. *lin.* 13. occulos, *l.* oculos. P. 291. N. *col* 1. *lin.* 7. hovorarium, *l.* honorarium. P. 297. N. *col.* 2. *lin.* 4. poſt mortem, cum rediiſſet : *dele* virgulam. P. 299. N. *col.* 1. *lin.* 24. Phœdone, *l.* Phædone. P. 300. N. *col.* 1. *lin.* 5. quilibetque, *dele* que. *Ibid. col.* 2. *lin.* 3. abſorbetur, *l.* exoritur. P. 301. N. *col.* 1. *lin.* 3. quos, *l.* quorum. P. 304. N. *col.* 2. *lin.* 9. earum, *l.* ea tum. P. 307. N. *col.* 1. *lin.* 17. tria, *l.* quatuor. P. 312. N. *col.* 1. *lin.* 12. quindecim millibus, *l.* vigintiquinque millibus. P. 324. N. *col.* 1. *lin.* 29. *citatur* verſus 411. *lege* 794. P. 326. N. *col.* 1. *lin.* 13. a quo, *l.* a quo loco. P. 331. *N. col.* 2. *lin.* 21. Halycarnaſſeo, *l.* Halicarnaſſeo. P. 344. N. *col.* 2. *lin.* 6. quos, *l.* quas. P. 346. *I. col* 1. *lin.* 12. aliis, *l.* alis. P. 358. N. *col.* 1. *lin.* 26. acuman, *l.* acumen. *Ibid. col.* 2. *lin.* 25. vrb. *l.* urbs. *Ibid. lin.* 26. appellatu, *l.* appellatur. P. 367. N. *col.* 2. *lin.* 6. occidentem, *l.* orientem. P. 377. N. *col.* 1. *lin.* 5. carnibum, *l.* carnibus. *Ibid. lin.* 8. terga, *l.* tergo. P. 378. *I. col.* 2. *lin.* 8. quæſtibus, *l.* queſtibus. P. 382. N. *col.* 2. *lin.* 10. Mycenorum, *l.* Mycenarum. P. 383. *I. col.* 1. *lin.* 2. Typhæus, *l.* Typoehus. P. 390. *V.* 15. Hoc, *l.* huc. P. 402. N. *col.* 1. *lin.* 30. fibulatas, *l.* fibulatas veſtes. P. 406. *N. col.* 1. *lin.* 7. Iapige, *l.* Iapyge. P. 409. N. *col.* 1. *lin.* 3. haumantis, *l.* Thaumantis. P. 411. N. *col.* 1. *lin.* 5. de Thraciæ, *l.* de Thracia. P. 412. *N. col.* 2. *lin.* 8. Cybeles, *l.* Cybele. P. 413. *I. col.* 2. *lin.* 1. hi verbis, *l.* his verbis. P. 421. *I. col.* 2. *lin.* 2. confidam, *l.* concredam. P. 441. N. *linea penult.* regia, *l.* regio. P. 453. N. *col.* 2. *lin.* 3. germiis, *l.* gremiis. P. 457. *I. col.* 2. *lin.* 2. Idaſſurgit, *l.* Ida aſſurgit. P. 459. N. *col.* 1. *lin.* 12. ducebant, *l.* ducebat. *Ibid. lin. penult.* mediterraneum, *l.* maritimum. P. 463. N. *col.* 1. *lin.* 9. acerent, *l.* facerent. *Ibid. lin.* 11. de Aurore, *l.* de Aurora. P. 472. *V.* 430. Gratis, *l.* Grajis: *item in notis.* P. 475. N. *col.* 2. *lin.* 6. perpertuo, *l.* perpetuo. P. 482. N. *col.* 2. *lin.* 7. currum, *l.* curam. P. 500. N. *col.* 2. *lin.* 13. commiſſa, *l.* commiſſæ. P. 510. N. *col.* 1. *lin.* 18. Cyrenica, *l.* Cyrenaica. *Ibid. col.* 2. *lin.* 18 horum maxima, *l.* harum maxima. P. 511. N. *col.* 1. *lin.* 4. proximos, l. proximas. P. 512. I. *col.* 1. *lin.* 2. diffuſus, *l.* diffuſum. P. 513. N. *col.* 1. *lin. ult.* Tiberi, *l.* a Tiberi. P. 516. N. *col.* 2. *lin.* 13. deſparata, *l.* deſperata. P. 518. N. *col.* 2. *lin.* 7. orientale, *l.* occidentale. P. 533. N. *col.* 1. *lin.* 2. Nitidam, lucidam, terſam, *lege*: nitida, lucida, terſa. P. 545. N. *col* 1. *lin.* 7. medetur, *l.* Latinus medetur. P 552. N. *col.* 1. *lin. ult.* quoſdam, *l.* quoddam. P. 564. N. *col.* 1. *lin.* 10. foliis, *l.* frondibus. P. 571. I. *col.* 1. *lin. ult.* inſtammat, *l.* inflammat. P. 578. N. *col.* 2. *lin.* 12. pendulæ, *l.* pendula. P. 579. N. *col.* 2. *lin.* 4. Ænea. *l.* Æneæ. P. 583. N. *col.* 2. *lin.* 14. victam volentemque, *l.* victum volentemque. P. 586. N. *col.* 2. *lin.* 2. cotentiones, *l.* contentiones.

ARGUMENTUM IN BUCOLICA.

BUcolicum carmen idem eſt ac paſtorale, deducto nomine a paſtoribus, quorum ſunt præcipui qui curant boves, ſive bubulci, Græce βουκόλοι, a βοῦς *bos.* Quo in genere Virgilius Theocritum, Syracuſanum poetam, imitandum ſibi propoſuit.

Carmina ejuſmodi ſua vocavit Theocritus *Idyllia*, Virgilius *Eclogas.* Eſt autem ἐκλογὴ *ecloga*, delectus paucorum aliquot opuſculorum e pluribus, quæ fecerit auctor, nec luce digna judicarit: vel, delectus quorumdam verſuum, quos e Theocrito per imitationem expreſſerit: eſt enim ἐκλέγειν *eligere, ſecernere.* Male autem ſcribitur a quibuſdam Ægloga, quaſi ab αἴξ *capra* & λόγος *ſermo*: tum quia non ἐκλογὴ, ſed αἰγολογία dicenda eſſet: tum quia minima pars hujus operis ad capras pertinet; ad oves, cantus, amores, multo maxima: tum denique quia nomen Eclogæ aliis operibus tribuitur benemultis, in quibus paſtoritium nihil, immo nihil omnino præter *delectum* ſignificat. Tales habemus hodie Polybii, Diodori, Strabonis *eclogas*, ſive excerpta e majori opere: Odas Horatii vocat Sidonius Apollinaris *varii carminis eclogas*: ejuſdē Horatii Satyræ quibuſdam in codicibus *eclogæ* inſcribuntur. Cœpta ſunt Bucolica anno Virgilii 29 exeunte, v. c. 713. & triennio perfecta.

P. VIRGILII MARONIS

BUCOLICA.

ECLOGA I. cui nomen TITYRUS.

ARGUMENTUM.

CÆSAR Octavianus, qui deinde Augustus appellatus est, cum agros multarum in Italia urbium, [impri-misque Cremonensem & Mantuanum veteranis militibus attribuisset in præmium, Virgilius Mantuanus inter cæteros agello suo spoliatus est: sed Mœcenati commendatus per Asinium Pollionem, qui tunc in illa regione cum aliquot legionibus versabatur; & per Mœcenatem in Octaviani gratiam inductus, quod amiserat recuperavit. Hac igitur ecloga laudes Octaviani & Romæ, suam felicitatem, Mantuanorum calamitatem commemorat. Tityrus Virgilium repræsentat, Melibœus Mantuanos.

Scripta est anno Virgilii 29. Urbis conditæ 713. Coss. P. Servilio & Lucio Antonio, Marci fratre: quo anno facta est celebris agrorum divisio, ex qua bellum Perusinum statim erupit: veteribus agrorum dominis confugientibus ad Lucium, & cum eo adversus Triumviros conspirantibus. Accidit autem agraria illa divisio post victoriam Philippensem Octaviani & M. Antonii, de Bruto & Cassio Julii Cæsaris percussoribus, anno proxime præcedente relatam: non vero post victoriam Actiacam Octaviani de M. Antonio, ut male in Pomponii & Probi commentariis legitur. Cadit enim hæc in annum Virgilii 39. at Bucolica ante annum ejus 32. absoluta sunt; quippe anno 29. incœpta, & triennio perfecta. Quos errores in vita Poëtæ chronologica fusius emendavimus.

NOTÆ.

TITYRUS] Aptum argumento nomen. Est enim Tityrus, Hesychio *Satyrus*, *calamus*, *avis quædam*: Servio, *aries major*; interpreti Theocriti, *otiosus*.

TITYRUS, MELIBOEUS.

MEL. Tityre, tu patulæ recubans ſub tegmine fagi
Sylveſtrem tenui muſam meditaris avena:
Nos patriæ fines & dulcia linquimus arva,
Nos patriam fugimus: tu Tityre lentus in umbra
Formoſam reſonare doces Amaryllida ſylvas.
TIT. O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi ſemper Deus, illius aram
Sæpe tener noſtris ab ovilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boves, ut cernis, & ipſum
Ludere quæ vellem calamo permiſit agreſti.
MEL. Non equidem invideo, miror magis: undique totis
Uſque adeo turbatur agris. En ipſe capellas
Protinus æger ago, hanc etiam vix Tityre duco:
Hic inter denſas corylos modo namque gemellos,
Spem gregis ah! ſilice in nuda connixa reliquit.

INTERPRETATIO.

MEL. *Tityre, tu jacens ſub umbraculo fagi opacæ, modularis paſtoralem cantilenam fragili fiſtula: nos deſerimus terminos patriæ & amœna prædia; nos eximus è patria: tu Tityre otioſus ſub umbra doces arbores referre* nomen *pulchræ Amaryllidis. TIT. O Melibœe, Deus nobis dedit hanc quietem. Habebo enim ſemper illum Dei loco: ſæpe tener agnus* electus *ex ovili noſtro tinget illius altaria* ſanguine. *Ille permiſit vaccas meas vagari, ut vides, &* me *ipſum canere ruſtica fiſtula quicquid vellem. MEL. Ego quidem non invideo, imo admiror, tantus eſt tumultus toto rure. Ecce ego mærens abigo præ me capellas, & hanc ô Tityre difficile traho. Modo enim enixa geminos* fœtus, qui *proh! dolor,* erant *ſpes gregis, deſeruit eos rigido in ſaxo, inter ſpiſſas corylos.*

NOTÆ.

MElibœus] Boum curator, ὅτι μέλει αὐτῷ τῶν βοῶν, *quod curæ eſt ipſi de bobus.*

1. *Fagi*] Fagus, quæ & æſculus dicitur, arbor glandifera, *du heſtre*, ex qua olim homines victitarint: unde dicta Græcis quidem φηγὸς *fagus*, à φαγεῖν ſive φήγειν *edere*; Latinis autem æſculus pariter ab eſu. Utramque aliqui non male diſtingunt.

2. *Avena*] Muſica inſtrumenta inter paſtores concinnata, primo ex avenis calamiſque triticeis inter ſe cera compactis: tum ex arundinibus & cavatis buxi fiſtulis: mox è gruum tibiis, animalium cornibus, metallis, &c. Unde *avena*, *ſtipula*, *calamus*, *arundo*, *fiſtula*, *buxus*, *tibia*, *cornu*, *æs &c.* pro muſicis inſtrumentis uſurpantur.

5. *Amaryllida ſylvas:*] Per ſylvas, Echo intellige, quæ frequens in ſylvis. De *Amaryllide* infra, verſ. 31.

6. *Deus nobis hæc otia fecit*] Octavianus, quem Deum per adulationem appellat. Errant quippe qui ſacrificia volunt ejus in honorem jam tum fuiſſe inſtituta. Non enim coli cœpit divinis honoribus niſi poſt ultimam de Sexto Pompeio victoriam, anno ætatis 28. ut habet diſerte Appianus. l. 5. *Civil.* hoc eſt annis tribus poſt edita à Virgilio bucolica ſimul omnia. Quippe Virgilius toto ſeptennio provectior quam Octavianus, annos numerabat 35. tum, cum Octavianus 28. Bucolica autem anno Virgilii circiter 32. edita ſunt.

12. *Uſque adeo turbatur agris*] ſupple, ut mirum ſit unum te ex omnibus ſecurum eſſe ſic, ut etiam canas.

15. *Silice in nuda*] Silex Virgilio ſemper fœminini generis. Æn. 6. 471. *Quam*

Sæpe malum hoc nobis, si mens non læva fuisset,
De cœlo tactas memini prædicere quercus;
Sæpe sinistra cavâ prædixit ab ilice cornix.
Sed tamen ille Deus qui sit, da Tityre nobis.
TIT. Urbem quam dicunt Romam, Melibœe, putavi
Stultus ego huic nostræ similem, quo sæpe solemus
Pastores ovium teneros depellere fœtus.

INTERPRETATIO.

Memini quercus fulmine afflatas sæpe nobis prænuntiasse hanc calamitatem, nisi animus imprudens fuisset: sæpe cornix sinistra admonuit evolans *ab ilice cariosa. Attamen dic nobis Tityre, quinam sit ille Deus. TIT. Ego demens, ô Melibœe, existimavi urbem quæ vocatur Roma, similem esse nostræ* Mantuæ, *ad quam nos pastores consuevimus deducere tenellos agnos.*

NOTÆ.

si dura silex, aut stet Marpesia cautes. Ib. 602. *Quos super atra silex jamjam lapsura.* Æn. 8. 233. *Stabat acuta silex.* Cæteris fere masculini.

16. *Si mens non læva*] Læva, seu sinistra pars, ambigue à Romanis accepta: Sæpe in malum omen, ut hic, & v. 18. Sæpe in bonum, ut Æn. 2. 693. *Intonuit lævum.* Perinde igitur dextra pars, aliquando boni, aliquando mali ominis fuit. Unde autem vis eidem parti tam diversa? I. An quod in interpretandis ostentis, aliquando situm Deorum, à quibus illa dabantur; aliquando situm augurum, qui illa petebant, attenderent: dextra enim dantis, læva petentis est? II. Aliud affero. Duo quippe in ostento spectabantur: terminus, sive locus à quo illud oriebatur; & terminus ad quem ferebatur. *Perplurimum refert, unde venerint fulmina, & quo concesserint.* Plin. l. 2. 54. Porro prosperum erat ostentum, quod à læva ferebatur ad dexteram, ut docet Accius apud Cicer. de divin. l. 1. 45. *Nam quod ad dexteram cœpit cursum ab læva signum præpotens, pulcherrime auguratum est, rem Romanam publicam summam fore.* Ergo funestum erat, quod contrario motu ferebatur, à dextra ad lævam. Atque ita *læva* pars *prospera* erat, quando spectabatur ut terminus, à quo oriebatur ostentum; *funesta* erat, quando spectabatur ut terminus, ad quem ferebatur ostentum. Idem de parte *dextera*, contrario ordine, dicendum est. III. Aliud quiddam suggerit Cicero de divina. 2. 82. Cum enim dicat Græcis quidem & barbaris dextra auspicia, Romanis sinistra visa esse meliora: hinc dici possunt Romani sæpe suo more, sæpe Græco more in re divinatoria locuti esse. Unde autem utrique sinistras dextrasque partes sumerent, dicetur Ecl. 9. 15.

17. *De cœlo tactas*] Leviter fulminatas, non absumptas. Omen in eo positum, quod quercus fulminata, quia victus humanus olim ejus in fructibus constiterat, humanæ vitæ subsidia diminutum iri portendebat.

18. *Sæpe sinistra*] Funesta, ut ex eventu patet, itemque ex ecl. 9. 15. Ubi versus idem ferme repetitur. Cicero tamen de Divin. 1. 85. dicit ex augurum doctrina, cornicem ab sinistra, corvum à dextra *ratum facere*. Et Plautus in Asin. *consuadere*. Dicendum igitur, aut popularem opinionem, quam hic pastores sequuntur, doctorum opinioni tunc fuisse contrariam: aut per *ratum facere* aliquid aliud intelligi, quam *prosperum esse*; fortasse nihil aliud quam, *augurium antea datum, sive bonum, sive malum, confirmare*.

18. *Ab ilice*] Ilex, arbor glandifera, è genere quercuum, *de l'yeuse*.

19. *Da Tityre.*] *Dare & accipere* pro *dicere & audire*. Terentius Heaut. *Nunc quamobrem has artes didicerim, paucis dabo.* Æn. 2. *Accipe nunc Danaum insidias.* Audacius etiam sequioris ævi scriptores *datur* usurpavere pro *traditur*, *dicitur*. Statius 7. Theb. *Asopus genuisse datur.* Claud. 3. de Raptu. *Illic posuisse cruentam Ægida, captivamque pater post prælia prædam advexisse datur.* Quod contra Jul. Scaligerum defendit Barthius, sed male: quicquid enim affert è veteribus eam in rem, probat *dare* pro *dicere* active dici, non passive.

Sic canibus catulos ſimiles, ſic matribus hœdos
Noram: ſic parvis componere magna ſolebam.
Verùm hæc tantum alias inter caput extulit urbes,
Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.
MEL. Et quæ tanta fuit Romam tibi cauſa videndi?
TIT. Libertas: quæ ſera tamen reſpexit inertem,
Candidior poſtquam tondenti barba cadebat:
Reſpexit tamen, & longo poſt tempore venit,
Poſtquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.

INTERPRETATIO.

Quemadmodum ſciebam catulos canibus, & hœdos capellis eſſe ſimiles: quemadmodum ſolebam comparare magna parvis. Sed urbs illa tantum eminet inter cæteras, quantum cupreſſi ſolent eminere inter viburna flexilia. MEL. Et quæ tanta neceſſitas te coegit Romam petere? TIT. Libertas, quæ licet *tarda, tamen aſpexit me deſidem, cum jam cana barba ſecanti decideret: tamen aſpexit, & poſt multos* ſervitutis *annos venit: ex quo ſecutus ſum Amaryllida, & Galateam reliqui.*

NOTÆ.

23. *Sic canibus, &c.*] Duplex hujus loci ſenſus eſſe poteſt. Primus vulgaris, cui complures adhæſere: Cum Romam Mantuæ conferebam, tam ſtulte agebam, quam ſtulte componerem canes catulis, magna parvis. At ſenſus iſte non ita commodus eſt: nulla enim eſt in ea comparatione ſtultitia, cum fiat inter duo quæ natura ſua comparari poſſunt, nec ullam habent niſi magnitudinis differentiam: & ſane catuli quamlibet parvi canibus ſimiles ſunt, & hœdi matribus. Secundus ſenſus eſt Servii, quem hic ſequor: Putabam antea Romam ita ſimilem eſſe urbibus aliis, ut ſunt catuli canibus ſimiles, qui ſola magnitudine differunt: in quo errabam: nunc enim probavi, eam à cæteris genere etiam & natura diſtare, nam eſt ſedes Deorum; tamque noſtris urbibus antecellit, quam cupreſſi viburnis: quæ arbores duæ, natura inter ſe, non ſola magnitudine differunt.

26. *Inter viburna cupreſſi.*] Viburnum, virgulti ſpecies, *viorne*, à viendo ſeu vinciendo, id eſt ligando, dictum. De cupreſſis. vide Georg. 1. 20.

29. *Candidior poſtquam, &c.* Grave hic diſſidium interpretum. Cauſa diſſidii, quod Virgilius, qui hic Tityrus, anno ætatis 29. quo ſcripſit hanc eclogam, canus eſſe non potuit. Quatuor modis ſolvitur hic nodus. I. *Si candidior* referatur ad *libertas*, hoc pacto: Poſtquam tondenti barba cadere cœpiſſet, id eſt, poſtquam cœpi barbam alere; tum inertem reſpexit me *libertas candidior*, id eſt, *ſpecioſa & benigna.* Ita Servius. II. Si per candidiorem barbam prima intelligatur lanugo, quæ tenerior eſt, necdum colorem induit: hoc pacto: Libertas reſpexit me, tum, cum tondenti cœpit lanugo decidere. Ita Pomponius. Male tamen uterque, quia deinde Tityro expreſſe dicitur: *Fortunate Senex, &c.* III. igitur & melius, junior poëta latere ſub ſenili perſona dicetur voluiſſe, ideo, quia ſervum ſe fingit eſſe, deque recepta libertate gloriatur, quam obtinere ſervi, niſi jam ſenes & multis laboribus probati *ſpectatique*, non ſolebant. Ita Cerdanus. IV. Putem ego non ubique ſervatam allegoriam, quod mox clarius patebit. *Igitur*, ut ait Probus, *eadem licentia ſenem ſe dixit, cum ſit juvenis; qua paſtorem ſe fecit, cum ſit urbanus; aut Tityrum nominat, cum ſit Virgilius.*

31. *Poſtquam nos*, &c.] Amicarum nomina: *Galatea* quidem à lacte deductum; quod Græce eſt *γάλα γάλακτος*: *Amaryllis* ab incilibus per quæ in agris aquæ derivantur, hoc enim eſt ἡ ἀμάρα. ruſticum utrumque etymon. Qui volunt his nominibus Romam ac Mantuam adumbrari, multa garriunt. Politianus quidem, Romam dicit arcano nomine Amaryllida

Namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,
Nec ſpes libertatis erat, nec cura peculi.
Quamvis multa meis exiret victima ſeptis,
Pinguis & ingratæ premeretur caſeus urbi,
Non umquam gravis ære domum mihi dextra redibat.
MEL. Mirabar quid mœſta deos Amarylli vocares.
Cui pendere ſua patereris in arbore poma:
Tityrus hinc aberat, ipſæ te Tityre pinus,

INTERPRETATIO.

SCilicet, quamdiu amavi Galateam, fatebor enim, nec ſperavi libertatem, nec curavi patrimonium: licet educerem ex ovilibus meis multas victimas, & coagularem opimos caſeos ad uſum ingratæ urbis; nunquam referebam domum manus pecunia plenas. MEL. Mirabar cur triſtis invocares Deos, ô Amarylli, cui ſervares poma pendentia ſuis quæque arboribus; Tityrus hinc aberat: ipſæ pinus---

NOTÆ.

vocatam eſſe: quo id auctore? ut enim conſtet ex Plinio arcanum Romæ nomen fuiſſe, quod evulgare nefas eſſet, ſane quid illud nominis fuerit à nemine proditum eſt. Nannius vero, Fabii Pictoris auctoritate fultus, Argeum campum, qui ſeptem collibus includebatur, inundatione Tyberis inhabitabilem aliquando fuiſſe ait: factis deinde Vertumno ſacris exſiccatum: quod per incilia factum eſſe ſuſpicatur, atque inde tributum Romæ nomen *Amaryllidis*: ut & *Galateæ* nomen Mantuæ, quod illic Galati togati ſedes haberent, tractuſque ille *Gallia togata* vocaretur. His omiſſis nugis, ego nullam hic allegoriam agnoſco. I. Quia Poëta bis in hac ecl. Romam diſerte ac proprio nomine appellat, quam nihil eſſet cauſæ cur ab Amaryllide diſtingueret. II. Diſtinguit pariter Mantuam à Galatea, cum dicit ſe, dum ſerviret Galateæ, ſine fructu caſeos ingratæ urbi preſſiſſe. III. Si ſtet allegoria, inextricabilis eſt verſus ille: *Mirabar quid mœſta Deos, &c.* ut mox conſtabit. IV. Monet Servius in vita Virg. *Illud tenendum eſſe, in bucolicis, neque nuſquam, neque ubique, aliquid figurate dici, hoc eſt per allegoriam.* Cui veteres interpretes plerique omnes aſſentiuntur.

33. *Nec cura peculi.*] Pro *peculii. Peculium* autem. I. Juxta Pomponium, patrimonium univerſim ſignificat, à pecu ſive pecore; unde & pecunia dicta: ſive quod omnia veterum bona olim in pecoribus conſiſterent, ut habent Varro & Plutarchus: ſive quod prima pecunia facta ſit ex inciſis pecudum coriis, ut volunt Caſſiod. & Suidas: ſive quod æs antiquiſſimum, cum ſignari cœpit, ovis aut bovis capite ſignatum ſit, ut refert Plinius. II. *Peculium* proprie eſt privata pecunia, quam ſervus domini permiſſu, ſeparatim à domini rationibus comparabat, aut ad redimendam libertatem, aut alios in uſus. Atque eo quoque modo hic ſumi poteſt, ubi Tityrus ſervi perſonam induit.

36. *Gravis ære.*] Pecunia, quæ primum apud Romanos ære rudi, necdum ſignato, conſtitit, ut ex Timæo refert Ramus.

37. *Mirabar, quid, &c.*] Hic verſus ita cruciat allegoriæ patronos, ut mendum irrepſiſſe huc velint, & reponi *Galatea* pro *Amarylli*, quo ſibi conſtet allegoria. Fatentur quippe in Romam cadere iſta non poſſe: quia neque Melibœus, Romanarum rerum inſcius, Romæ dolorem de abſente Virgilio ſeu Tityro ſcire potuit, cum doceatur ab ipſo Tityro quid Roma ſit: *Urbem quam dicunt Romam, &c.* Neque Virgilius, poëtarum modeſtiſſimus, ita de ſe ſentiebat jam tum ac ſcribebat magnifice, ut tantam de ſe fuiſſe Romæ ſolicitudinem putaret. Planus abſque allegoria ſenſus eſt, ſi de amicis puellis intelligatur. Abjecit Galateam Tityrus, amat Amaryllida, proficiſcitur Romam: Amaryllis interim, quæ Mantuæ relinqui-

Ipsi te fontes, ipsa hæc arbusta vocabant.
TIT. Quid facerem? neque servitio me exire licebat,
Nec tam præsentes alibi cognoscere divos.
Hîc illum vidi juvenem, Melibœe, quotannis
Bis senos cui nostra dies altaria fumant.
Hîc mihi responsum primus dedit ille petenti:
Pascite, ut antè, boves, pueri, submittite tauros.
MEL. Fortunate senex, ergo tua rura manebunt:

INTERPRETATIO.

Ipsi fontes, hæ ipsæ arbores te repetebant. TIT. Quid fecissem? nec poteram aliter *abire è servitute; nec Deos experiri tam propitios alio in loco,* quam Romæ. *Illic vidi juvenem illum, ô Melibœe, propter quem aræ nostræ fumant singulis annis per duodecim dies. Illic ipse roganti mihi prior* ita *respondit: Pueri pascite boves, ut prius, & tauros* jugo *subligate. MEL. O felix senex, itaque tui tibi relinquentur agri?*

NOTÆ.

tur, absentis desiderio tabescit: Melibœus, qui dolorem Amaryllidis noverat, non item causam doloris; nunc demum à Tityro profectionis causam intelligit, eidemque absentiam exprobrat quasi leviter amanti: unde purgat se Tityrus: *Quid facerem*, inquit, quid aliud remedii malis meis esse poterat, quam Romam proficisci? &c.

40. *Arbusta.*] Non arbusculæ sunt & fruticeta, ut quidam putant. Nam *convalles & arboreta magna erant*, inquit Gellius l. 17. c. 2. ex Q. Claudii annalibus; additque, *arboreta ignobilius verbum est, arbusta celebratius.* Igitur loca sunt arboribus consita fructiferis, vel non fructiferis, quales vitibus maritantur; ut scite quidem Valla & Ramus colligunt ex auctoribus rei rusticæ. Nec obest quod legatur ecl. 4. 2. *Non omnes arbusta juvant humilesque myricæ. Si canimus sylvas*, &c. Sensus enim est, *non omnibus placent myricæ, at ne ipsæ quidem arbores pomiferæ: sed sylvæ altiores, &c.*

43. *Juvenem.*] Octavianum, annos natum tunc circiter 22. *Decreverat enim Senatus*, inquit Servius, *ne quis eum puerum appellaret, ne majestas imperii minueretur.*

44. *Bis senos.*] Singulas duodecim anni mensium Calendas aut Idus intellige cum Servio, quibus forte sacrificia fiebant: ad conciliandos quidem Octaviano Deos; non vero tum in ipsius Octaviani honorem, ut diximus ad vers. 6.

45. *Primus.*] Prævenit beneficio preces meas: nam de me meoque negotio per Gallum aut Mœcenatem certior factus, ut me coram vidit, necdum audita supplicatione mea, quicquid eram petiturus ultro & statim annuit. Ita solent benigni principes, ut rustico subditorum pudori parcant, metumque sublevent.

46. *Pueri.*] Pueri appellatio tres habet significationes, ex Paulo *in verb. signif.* Unam qua servi pueri dicuntur, alteram qua puer puellæ opponitur, tertiam qua puerilis ætas demonstratur. Addi potest & quarta, quæ ad blanditias pertinet: quando patronus aut dominus subditos, etiam ætate grandiores, populariter & amice compellat. Quarta hæc, & prima conveniunt Tityro, qui servum se fingit, & *senex* appellatur.

46. *Submittite tauros.*] Secuti sumus interpretationem Servii, utpote simpliciorem & convenientiorem loco: sensus enim erit: *Pascite & arate*, qua duplici cura res fere omnis rustica continetur. Alio tamen deduci potest. I. Cum Nannio: *superinducite ad propagationem*, aliquando enim in compositis *sub* usurpatur pro *super* ut Æn. 12. 287. *corpora saltu subjiciunt in equos*: hoc est, *superjiciunt.* II. Cum Cerdano, *proferte & producite in pascua*: est enim apud Lucret. l. 1. *Lætificos nequeat fætus submittere tellus*, id est *proferre.* III. Cum Erythræo, *supplete gregem*, & substituite novos tauros, in locum eorum qui belli

Et tibi magna ſatis : quamvis lapis omnia nudus,
Limoſóque palus obducat paſcua junco :
Non inſueta graves tentabunt pabula fœtas,
Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
Fortunate ſenex hic inter flumina nota,
Et fontes ſacros, frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quæ ſemper vicino ab limite ſepes

INTERPRETATIO.

ſque tibi ſatis ampli : licet cæteros undique nuda ſaxa tegant, & palus operiat paſcua cœnoſo junco : inſolita pabula non vitiabunt gravidas pecudes, neque noxia contages vicini gregis inficiet. O felix ſenex! hic prope amnes cognitos, & fontes dicatos Nymphis, *frueris umbra frigida. Ex alia parte ſeps quæ te à vicino diſterminat---*

NOTÆ.

tempore perierunt : eſt enim in Juſtin. inſtit. l. 2. de rerum diviſ. *Si gregis uſumfructum quis habeat, in locum demortuorum capitum ex fœtu fructuarius ſubmittere debet.* IV. Denique, quod ſatis probarem, *ſinite creſcere libere*, ne tradatis lanio, ne mutilate & in bovem exſcindite : ſic enim eſt apud Columellam, *ſummittere pampinum vitis, ſummittere ſarmentum, ſummittere prata in fœnum* : & ubique paſſim, *ſummittere capillum, barbam*, id eſt, ſinere ut creſcant.

48. *Quamvis lapis.*] Volunt plerique omnes deſcribi his verbis Virgilianum agrum, qui, ut innui putant Ecl. 9. 7. à colle lapidoſo ad fluvium uſque Mincium vicinaſque paludes pertineret : adeoque nec eſſet frumento, nec paſcuis opportunus. Ego iis non aſſentior : tum quod ejus agri deſcriptio quæ fit Ecl. 9. non ſterilitatem ſed ubertatem potius notet ; tum quod hic frequens de Tityri gregibus, paſcuis & umbraculis mentio fiat. Igitur de cæteris Mantuanorum agris locum explico. Tibi ſcilicet agri tui colendi & exercendi permittentur : quamvis reliqua omnis regio, tam culta prius, nunc horreſcat ; lapidibus, ut in pace fit, non ſecretis ; aquis, quæ è vicinis paludibus reſtagnarunt, per canales non refuſis : ſive ob fugam poſſeſſorum, ſive confuſis in diviſione agrorum terminis, dejectiſque quibus diſtincti erant maceriis.

50. *Graves tentabunt pabula fœtas.*] *Fœtas* & *graves* conjungit, ut ſignificet *prægnantes* : quia *fœtas* ſine addito de iis etiam dici poſſet, quæ jam fœtum ſive partum ediderunt. Immo ſic Cerdanus interpungit : *Non inſueta graves tentabunt pabula* : ut ad gravidas ſeu prægnantes referatur ; *fœtas nec mala vicini pecoris contagia lædent* : ut ad eas, quæ partu jam ſolutæ ſunt. Et vero *fœta* aliquando eſt *gravida, plena.* Æn. 1. 55. *Loca fœta furentibus Auſtris.* Æn. 2. 238. *Fœta armis*, machina equi Trojani. Aliquando eſt, *jam enixa* : Æn. 8. 630. *Fœtam Mavortis in antro procubuiſſe lupam, geminos huic ubera circum ludere pendentes pueros.*

50. *Non inſueta, &c.*] Quia non cogeris, ut cæteri, exul abire in novas & inſuetas regiones cum gregibus.

51. *Nec mala, &c.*] Quia ex difficultate paſtionis, fames oritur in gregem, ex fame morbus, qui ſemper in grege contagioſus eſt.

52. *Flumina nota.*] Mincium, *Menzo*, de quo Ecl. 7. 13. & Padum, *le Po*, de quo Georg. 1. 482.

54. *Hinc tibi, &c.* Senſus hujus loci ſatis intricatus, his notis explanabitur. I. Seps quædam Virgilium inter ejuſque vicinum agri limes ac terminus fuit. II. Seps illa ſalicibus, ut ſæpe fit, conſtabat. III. Delectantur flore ſalicum apiculæ, & levi ſuſurro ſemper inter paſcendum fremunt, eoque ad conciliandum ſoporem aptiſſimo. IV. Apes Hyblææ figurate dicuntur pro apibus optimis : Hybla enim oppidum eſt Siciliæ, & mons oppido vicinus ; loca melle commendatiſſima. V. Familiaris eſt Græcis hæc loquendi forma, *florem depaſta*, ut Æn. 1. 593. *Os humeroſque Deo ſimilis, &c.* id eſt, *ſecundum florem, ſecundum os & humeros.* VI. *Salicti dicitur*, pro *ſaliceti. Salicetum* locus eſt ſalicibus conſitus, ut *arbuſtum* arboribus.

Hyblæis apibus florem depaſta ſalicti,
Sæpe levi ſomnum ſuadebit inire ſuſurro:
Hinc alta ſub rupe canet frondator ad auras.
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec gemere aeria ceſſabit turtur ab ulmo.
TIT. Ante leves ergo paſcentur in æthere cervi,
Et freta deſtituent nudos in litore piſces:
Ante, pererratis amborum finibus exul
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim:
Quam noſtro illius labatur pectore vultus.

INTERPRETATIO.

in qua flos ſalicum carpitur ſemper à Siculis apibus, ſæpe tenui murmure apum *te invitabit, ut ſomno indulgeas. Ex alia parte putator frondium excelſo in colle cantabit ad auras. Neque tamen interim raucæ palumbes,* quæ ſunt *tuæ deliciæ, neque turtur deſinet queri ſublimi ex ulmo. TIT. Prius igitur agiles cervi paſcent in aere, & maria deſerent in littore piſces aqua defectos: prius extorris Parthia potabit Ararim, aut Germania Tigrim, mutuo permutatis regionibus; quam forma illius* juvenis *excidat mihi ex animo.*

NOTÆ.

58. *Palumbes.*] Columbæ ſylveſtres, *pigeons ramiers.* Dicitur etiam palumbus & palumba.

59. *Nec gemere aeria, &c.*] Merito hic exploditur à Salmaſio & Voſſio infelix Servii diligentia, qui *aeria* refert ad *turtur*, indeque definit, *turtur*, qui maſculini generis ubique reperitur, eſſe quoque fœminini: at ex ipſa ultimæ ſyllabæ quantitate apparet, *aeria*, eſſe ſexti caſus, & ad *ulmo* referri.

61. *Freta.*] *Fretum* ſynecdoche pro mari: *fretum* enim proprie eſt anguſtum mare inter duas terras: ut *fretum Siculum, Gaditanum*, &c. à fervendo dictum, quod in eo mare compreſſum effervescat, ac veluti ebulliat.

62. *Ante pererratis, &c.*] *Parthi* oriundi è Scythis, eam Aſiæ regionem occupavere, quæ ab occaſu, Media; à ſeptentrione, mari Caſpio; ab oriente, Bactriana & Ariana; à meridie, Carmaniæ deſertis terminabatur. Mox in imperium prope immenſum evaſere ſub Arſacidis regibus, regna duodeviginti complexi, juxta Solinum c. 59. Romanum jugum numquam omnino ſubiere: ſagittis formidoloſi præcipue, quas inter fugiendum in inſequentes retorquebant, mira arte verſis equis & inſtaurata pugna. *Germani.*] Rheno ab occidente, Oceano & mari Balthico, à ſeptentrione; Viſtula, ab oriente; Danubio, à meridie olim circumſcripti: nunc terminis ab oriente paulo anguſtioribus utuntur, nempe non multum porrecti ultra Oderam fluvium, *l'Oder*; à meridie vero latioribus, nempe etiam ad Alpes, quibus ab Italia dividuntur: Sylvis & paludibus ubique olim defenſi, ſemper bellicoſa gens & libertatis tenax. *Araris*] non Germaniæ, ſed Galliæ fluvius, *la Saone*, oritur ex Vogeſo monte, *Vauge*, in Lotharingiæ finibus; & placidiſſime fluens, ad Lugdunum Rhodano rapidiſſimo amni commixtus, cum eo in mare Mediterraneum fluit: unde Claudianus *lentus Arar, Rhodanuſque celer. Tigris*] Non eſt in Parthia proprie dicta: ſed ortus ex Armeniæ montibus, aliquanto poſt ſpatio in terras mergitur, mox erumpens auctior, per Aſſyriam ac Meſopotamiam in Euphratem influit, quocum in Perſicum ſinum defertur. *Amborum.*] Inſulſe Pomponius explicat de Ambis Arabiæ populis, qui nihil hic ad rem. Melius Ramus de utroque fluvio: ſed optime Servius de utriſque populis, Parthis & Germanis. Porro quidam

MEL. At nos hinc, alii sitientes ibimus Afros,
Pars Scythiam, & rapidum Cretæ veniemus Oaxem,
Et penitus toto divisos orbe Britannos.

INTERPRETATIO.

MEL. *Nos vero hinc* pulsi *partim ibimus in Africam aridam, partim petemus Scythiam, aut celerem Oaxem Cretæ, aut Britannos omnino separatos à ceteris populis.*

NOTÆ.

dam sugillant Virgilium, quod videatur Tigrim in Parthia, Ararim in Germania perperam collocare, cùm dicat, permutatis invicem sedibus Parthos Ararim, Germanos Tigrim prius bibituros, quàm, &c. I. Excusant errorem aliqui ex decoro inscitiæ pastoralis. II. Aliqui nullum errorem agnoscunt, aiuntque rem hic à poëta exprimi impossibilem, & vero duplici ex capite: non ex eo tantum, quod Germania in Parthiam, & vicissim Parthia in Germaniam transferri non possit; sed ex eo etiam, quod etsi posset locorum illa mutatio fieri, fieri tamen haud posset, ut Parthia biberet Ararim in Germania, aut Germania Tigrim biberet in Parthia: cum neque Tigris in Parthia proprie dicta, sed in Mesopotamia & Assyria; neque Araris in Germania, sed in Gallia reperiatur. III. Alii sic explicant, ut velint, Ararim ac Tigrim, non in Germania quidem aut Parthia proprie dicta; sed saltem in subditis Germanorum & Parthorum imperio regionibus tunc fuisse. Sane Parthos longo spatio Tigrim esse prætergressos, patet ex clade Crassi: qui paulo ante cæsus fuerat ab iisdem, ad Carrhas Mesopotamiæ urbem, non procul ab Euphrate. Germani autem, ut constat ex Cæsare l. 1. de bello Gal. ad CXX. millia, consederant in Sequanis, quos Araris interfluit: ac licet inde pulsi ab eodem fuissent ultra Rhenum, id tamen de Ariovisto dumtaxat ejusque exercitu, non etiam de pacatis & inermibus familiis, intelligi potest. Huic ego tertiæ opinioni acquiesco.

65. *Sitientes Afros.*] Afros, id est Africam. Africa mundi quarta pars, *sitiens* dicta, quia zonæ torridæ magna ex parte subjecta: maribus undequaque alluitur tribus, Mediterraneo ad septentrionem, Oceano ad occidentem & meridiem, Erythræo ad orientem: plane triangularis insula, nisi eam continenti Asiæ conjungeret aliquot leucarum Isthmus, inter Erythræum & Mediterraneum mare interjectus; *Isthme de Suez.*

66. *Scythiam.*] Scytharum nomine Septentrionales omnes Asiæ populos antiqui complexi sunt, qui vagi, sine urbibus, tectis, & legibus, opes in armentis habebant omnes, uxores & liberos plaustris corio tectis hinc inde circumferebant: nullum scelus apud eos furto gravius, Martem sub specie acinacis adorabant, ex Herod. l. 4. Tartari regionem illam nunc occupant, quæ monte Imao, qui Tauri pars est, fere dividitur duas in partes: quarum quæ ad occidentem est, Scythia sive Tartaria citerior, & intra Imaum; quæ ad orientem vergit, ulterior & extra Imaum dicitur.

66. *Cretæ veniemus Oaxem.*] Extat fluvius hujus nominis non in Creta, sed in Mesopotamia, de quo sermonem hic esse contendit Servius, eumque *rapidum Cretæ* vocari ait, quod cretam, seu terram albam velocitate sua secum rapiat, unde sit turbulentus. Quod vix cuiquam sano placeat, neque vero forma hæc locutionis usquam legitur. Volunt alii Oaxem alterum reipsa fuisse in Creta: quod etsi in Geographis veteribus diserte non habeatur, tamen conjicitur ex eo, quod Apollonius Argon. 1. 1131. Cretam vocat *tellurem Oaxida*; tum Herodotus l. 4. *Oaxi*, urbis in Creta olim regiæ, meminit: cui quidem tributum nomen ab *Oaxe* quodam Apollinis filio refert ex Varrone Servius. Quidni fluvius ejusdem cum urbe nominis fuisse ibidem dicatur? quod malim vel uno auctore Virgilio affirmare, quam ad vanum inscitiæ pastoralis effugium cum aliis recurrere.

67. *Divisos orbe Britannos.*] Britannia, olim Albion, insula Europæ maxima in Oceano, Galliæ obversa, in duas divisa partes, Angliam & Scotiam. *Divisos orbe.*]

En unquam patrios longo post tempore fines,
Pauperis & tuguri congestum cespite culmen,
Post aliquot, mea regna, videns mirabor aristas?
Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has segetes? En quo discordia cives
Perduxit miseros: en queis consevimus agros.
Insere nunc Melibœe pyros, pone ordine vites:
Ite meæ, quondam felix pecus, ite capellæ.
Non ego vos posthac viridi projectus in antro
Dumosa pendere procul de rupe videbo.
Carmina nulla canam: non, me pascente, capellæ
Florentem cytisum & salices carpetis amaras.
TIT. Hic tamen hac mecum poteris requiescere nocte
Fronde super viridi, sunt nobis mitia poma,
Castaneæ molles, & pressi copia lactis:
Et jam summa procul villarum culmina fumant,
Majoresque cadunt altis de montibus umbræ.

INTERPRETATIO.

Nunquamne post diuturnum tempus, post aliquot annos, revisam cum admiratione patriam regionem, & tectum casæ pauperis extructum è gleba, quæ *tota* erat *mea possessio. Sceleratus miles possidebit hæc arva tam culta, peregrinus has messes? Ecce quò* calamitatis *dissentio adegit cives infortunatos: ecce propter quos seminavimus arva. Nunc ô Melibæe, insere pyros, digere vineas in ordinem. Ite, ite meæ capellæ, grex olim fortunate. Non ego deinde stratus viridi in spelunca vos aspiciam procul spinosa e rupe pendere: cantilenam nullam modulabor: non tondebitis ô capellæ cytisum florentem, & salices amaras, me custode. TIT. Tamen poteris hac nocte quiescere hic mecum super foliis virentibus: habemus matura poma, castaneas molles, & multum coacti lactis: & jam summa pagorum tecta procul fumant, & umbræ grandiores porriguntur ex altis montibus.*

NOTÆ.

quia orbem antiqui vocabant terram continentem, quæ Oceano alluitur: unde, ut notat Vives, insulæ Oceani extra orbem dicuntur esse, non item insulæ Mediterranei maris, ut Sicilia, Cyprus, &c.

68. *En unquam.*] Servius explicat, *unquamne, aliquandone.* Fruterius, *an umquam.* Non satis diligenter: sunt enim ista omnia dubitantis tantum & interrogantis: Virgiliana autem vox, etiam optantis, qui affectus per negationem aptius exprimetur, *nunquamne*: ut manifestum est ex Ecl. 8. 7. *En erit unquam ille dies, mihi cum liceat, &c.*

69. *Tuguri.*] Pro tugurii, ut supra *peculi* pro peculii: estque omne ædificium rusticæ rei custodiendæ conveniens, à tegendo dictum. *Cæspite.*) Cæspes herba est cum propria terra evulsa, *du gason. Culmen.*) Tectum, quia apud antiquos tecta fiebant è culmis, seu paleis, inquit Servius.

70. *Post aliquot, mea regna, &c.*] Locus difficilis. I. *Aristæ* hic communiter pro messibus, & messes pro annis capiuntur: quo exemplo dixit Claudian. 4. Cos. Honorii *decimas emensus aristas.* Non placet Germano & Cerdano: si enim, inquiunt, *vix unquam & longo post tempore*; quomodo *post aliquot aristas* sive annos, quod breve tempus notat, rura sua revisurus est? II. Itaque iidem illi *post*, non præpositionem, sed adverbium esse volunt, & interpretantur *deinde*, hoc sensu: nunquamne, ne longo quidem post tempore, dabitur hoc, ut videam mea regna, pauculas *deinde* aristas; id est, ex florenti messe, qualis erat cum ibi regnarem, pauculas jam ac steriles

ariſtas ſuperſtites? Sed hoc extortum videtur. III. Conjicerem ego cum Germano, *poſt ariſtas*, eadem forma dictum eſſe, qua ecl. 3. 20. *poſt carecta latebas, derriere les bleds, derriere les roſeaux*, & eſſe deſcriptionem agelli Meliboei, cujus regnum conſtiterit in pauculis aliquot jugeribus, adjacentibus pauperi caſulæ: cujus quidem tectum ita humile foret, ut vix emineret grandioribus ariſtis: adeoque inter eas, ſive poſt eas, latere dici poſſet.

71. *Novalia.*] Dicitur hæc novalis, & hoc novale: eſtque terra, vel, juxta Servium, ex qua ſylva recens eradicata eſt; vel potius in qua ſatum jam aliquid fuit, & quæ, priuſquam alia ſatione renovetur, ceſſat per annum & requieſcit: idque vulgo fit alternis annis. Ita Georg. 1. 71. *Alternis idem tonſas ceſſare novales.*

72. *Barbarus.*] Vel ad mores refertur, quia immitis miles; vel ad patriam, quia peregrinus: Gallus nempe aut Germanus, è veteribus Julii Cæſ. militibus.

74. *Inſere nunc.*] Apoſtrophe ironica Meliboei ad ſeipſum, qua indignatur ſe fruſtra laborem colendis hortis & vitibus impendiſſe, cum in barbarorum commoda ceſſuræ ſint. *Nunc.*] particula ironiis & inſectationi apta. Juven. Sat. 12. 57. *I nunc, & ventis vitam committe, &c. Inſerere*) eſt ſurculum, vel diverſi, vel ejuſdem generis, ſylveſtri arbori immittere, ut ſimul coaleſcat, & fructus mitiores ferat, *enter.* Vide Ge. 2. 73.

79. *Cytiſum.*] Genus fruticis ſive herbæ, cujus ſpecies multiplex, & deſcriptio apud diverſos diverſiſſima. Conſtat greges inde imprimis pingueſcere & augeri lac. In inſula Cythno, quæ Cycladum una eſt, primo inventus memoratur, ex eaque nomen accepiſſe.

82. *Caſtaneæ molles.*] Servio, *maturæ*; Erythræo, *novæ, recentes*: male utrique: quo enim maturiores & recentiores; eo duriores. Igitur mollitiem, vel ad coctionem refer, qua edules fiunt; vel ad corticem: caſtanearum enim aliud genus eſt denſiore, aliud molliore cortice, ex Nicandri interpr. Καςάνων τὸ μὲν λόπιμον, τὸ δὲ μαλακόν. Unde & Ecl. 7. 53. *Caſtaneæ hirſutæ*; hic, *caſtaneæ molles.*

ECLOGA II.

ALEXIS.

ARGUMENTUM.

Amabat Virgilius puerum: hunc Alexidis, ſe Corydonis nomine diſſimulat, & I. duritiem ipſi exprobrat. II. Jactat apud eum ſuas opes, muſicæ peritiam, elegantiam formæ. III. Invitat eum in ſylvas, commendatione vitæ agreſtis. IV. Promittit munuſcula. V. Agnoſcit inſaniam ſuam, & ad curam rei familiaris redit. Puerum hunc innuit Apuleius Apologia 1. fuiſſe Pollionis; Martialis l. 8. 56. fuiſſe Mœcenatis: nihil prohibet quominus ita ſit. Prohibet vero blanditiarum ejuſmodi levitas, quominus eas Octaviano dictas putem, in quem ſane orbis dominum cadere iſta non poſſunt, *delicias domini*: immo ne in Cornelium quidem Gallum, virum, ut Ecl. 10. videbitur, muneribus gravem. Quarum opinionum primam Servius, ſecundam Lud. Vives perperam tuentur. De tempore, quo ſcripta eſt, nihil conjici poteſt.

NOTÆ.

Alexis.]. Affine nomen Alexandro: quo fit ut in eos propendeam, qui Pollionis puerum, Alexandrum nomine, hic laudari putant. Ab ἀλέξω *arceo*, *opitulor*: ſeu quia puer arcebat à ſe Corydonem; ſeu quia voluptas erat ac ſolatium domini.

FOrmosum pastor Corydon ardebat Alexim,
Delicias domini : nec quid speraret habebat.
Tantum inter densas, umbrosa cacumina, fagos
Assidue veniebat : ibi hæc incondita solus
Montibus & sylvis studio jactabat inani.
O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas,
Nil nostri miserere, mori me denique cogis.
Nunc etiam pecudes umbras & frigora captant,
Nunc virides etiam occultant spineta lacertos:
Thestylis & rapido fessis messoribus æstu
Allia serpyllumque, herbas contundit olentes:
At mecum raucis, tua dum vestigia lustro,
Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.

INTERPRETATIO.

PAstor Corydon amabat pulchrum Alexim, qui erat *voluptas domini: nec erat ipsi spes ulla: solummodo veniebat frequenter ad spissas fagos,* quarum *cacumen opacum* est : *illic solus fundebat inutiliter montibus & nemoribus hæc verba incomposita. O dure Alexi nullomodo curas meos cantus, nullomodo miserescis mei, adigis me demum ad mortem. Nunc ipsa pecora fruuntur umbra & frigore: nunc lacerti ipsi virides latent in vepribus: & Thestylis conterit herbas odoriferas, allia & serpyllum, messoribus fatigatis ob gravem æstum. Interim dum sequor tua vestigia, mecum ad solem ferventem raucæ cicadæ strepitant per loca arboribus consita.*

NOTÆ.

1. *COrydon*] à κορυδὸς vel κορυδαλὸς *alauda*, *aloüete*, cujus frequens cantus etiam meridie, dum reliquæ aves silent : aptum nomen huic pastori, qui medio in æstu obloqui non cessat. De *fagis* Ecl. 1. 1.

4. *Incondita.*] Incomposita, sine arte, sed quasi naturali impetu. Quo sensu Donatus interjectiones, quales sunt *Ah! ô!* vocavit *inconditas* : quia ubique sunt eædem, & natura, non hominum industria proferuntur.

8. *Nunc etiam pecudes &c.*] Commendat vim amoris sui à labore, laborem ex comparatione alienæ quietis. Pecudes, inquit, lacertique vilissimi fruuntur umbra : messores æstu defessi cibo reficiunt vires: ego æstuans & impransus te quæro; nec ullus ardorem hunc meridianum tolerare mecum potest, præter cicadas, quibus undique strepitant arbores.

9. *Spineta lacertos.*] Lacertus, & lacerta, *un laisard*, serpentis genus : ita dictum, quod pedes habeat ad humani lacerti similitudinem. *Spineta*] loca spinis horrida.

10. *Thestylis*] Hic famulæ nomen, veneficæ apud Theocritum, Idyl. 2. 1. Unde insulse derivat Servius à Latina voce *testa*, quia herbas ad cibum messorum in testaceis poculis contundebat.

11. *Allia serpyllumque.*] *Allium* oleris & bulbi genus satis notum, porris non multum absimile, *de l'ail.* *Serpyllum*] à serpendo dictum, herba serpens humi ramusculis tenuibus, & quacumque radicem agentibus, *du serpolet.*

11. *Olentes*] Ambiguum vocabulum, tam ad bonos quam ad malos odores pertinens. Ad bonos quidem, qualis est serpylli; ad malos, qualis est alliorum. Sic apud Horat. l. 1. Sat. 2. 27. *Pastillos Rufillus olet, Gorgonius hircum: nil medium.* Contra *olidus* malam in partem ubique sumitur: ab Hor. l. 1. epist. 5. 29. *olidæ capræ*, à Catul. 17. 24. *olidum veternum*, &c. Idque hic omissum nolui, quod viros novi eruditos, qui *olens* malis tantum odoribus addicerent.

13. *Cicadis.*] Cicada *Cigalle*, insecti genus stridulum potius quam canorum, æstivis

Nonne fuit ſatius triſtes Amaryllidis iras
Atque ſuperba pati faſtidia? nonne Menalcam?
Quamvis ille niger, quamvis tu candides eſſes.
O formoſe puer, nimium ne crede colori.
Alba liguſtra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
Deſpectus tibi ſum, nec quis ſim quæris, Alexi:
Quam dives pecoris nivei, quam lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ:

INTERPRETATIO.

Nonne fuiſſet melius tolerare graves iras & imperioſa faſtidia Amaryllidis? Nonne fuiſſet melius tolerare *Menalcam? Licet ille fuſcus, licet tu albus ſis. O formoſe puer, ne nimis confidas colori; liguſtra humi jacent*, quamvis *candida*; *vaccinia colliguntur*, quamvis *nigra. Me contemnis ô Alexi, nec conſideras quis ego ſim, quam multas poſſideam oves, quam multum habeam lactis. Mille oves meæ vagantur in montibus Siciliæ.*

NOTÆ.

tantum menſibus apparens. De *arbuſtis* Ecl. 1. 40.

14. *Amaryllidis, &c. Menalcam, &c.*] Nomina puellæ & pueri, quos amaverat Corydon ſive Virgilius. Puellam, Liriam; puerum, Cebetem fuiſſe ſuſpicatur Servius, quos deinde à Mœcenate dono acceperit. Juvat conjecturam de puero, quod Menalcas niger dicatur; Cebes autem Ægyptius eſſet, adeoque ſubfuſcus. De nomine *Amaryllidis* Ecl. 1. 31. *Menalcæ* Ecl. 3. 1.

17. *Ne crede colori, alba, &c.*] Ut enim liguſtra, quamvis alba, ne humo quidem colliguntur, quia nihil habent utilitatis; vaccinia vero, quamvis nigra, in pretio ſunt, quia utilia tingendis veſtibus: ita tu quamvis candidus, negligêris propter ſuperbiam; Menalcas, quamvis niger, propter ingenuam indolem amabitur.

18. *Liguſtrum.*] Liguſtrum, *du troeſne*, arbor flores Maio menſe racematim ferens candidiſſimos.

18. *Vaccinia.*] Volunt aliqui baccas nigras, ſive acinos eſſe liguſtri, quaſi *baccinia*, quæ ſcriptorio atramento inſerviant. Alii mora agreſtia, quæ è rubo ſentis producta, ad tingendas ſervorum veſtes olim legebantur. Tamen conſtat, vel florem eſſe, vel plantam, ex hoc hujus eclogæ v. 50. *Mollia luteola pingit vaccinia caltha.* Melius igitur cum Turnebo & Salmaſio dicemus eſſe hyacinthum. I. Quia Virgilius hyacinthum Theocriti, per vaccinium, Latine reddidit Ecl. 10. 39. *Et nigræ violæ ſunt & vaccinia nigra*: plane ex illo Idyllii 10. καὶ τὸ ἴον μέλαν ἐστὶ καὶ ἁ γραπτὰ ὑάκινθος. II. Quia *vaccinium*, ſi prima ſyllaba diſſolvatur in duas, videtur deductum è Græco ὑακίνθιον *v-acindium*, *v-acinnium*, *vacinium*. III. Quia & vaccinium tingendæ ſervorum purpuræ uſui erat, ex Plinio; & hyacinthus hyſgino colori, qui purpuræ ſpecies eſt, conficiendo parabatur, item ex Plinio. Sic Salmaſ. in Solin. p. 272. & 1225. qui vaccinium ad eam hyacinthi ſpeciem refert, quæ *gladiolus* dicitur, *glayeul*. Ruellius tamen fretus ſimilitudine nominis, ad eam quam vocamus *vaciet*. Vide Ecl. 3. 62.

18. *Nigra.*] Non proprie nigra, ſed ferruginea ſunt: unde Ge. 4. 183. *ferrugineos hyacinthos*. Ferrugineus autem color eſt, non rubiginoſi quidem ferri, ut quidam volunt; ſed politi ac levigati ferri, poſtquam candefactum refriguit, gallice dicimus *bruniſſure*. Is autem color non admodum à violaceo diverſus eſt: videturque è rubro, nigro, ac cæruleo temperatus: unde pro tribus his coloribus paſſim uſurpatur: pro rubro quidem Æn. 11. 772. *ferrugine clarus & oſtro*; pro nigro Æn. 6. 303. de Charonte, & *ferruginea ſubvectat corpora cymba*; pro cæruleo, apud Plaut. in mil. 4. 4. 43. *palliolum habeas ferrugineum; nam is colos thalaſſicus eſt*: id eſt marinus & cœruleus. Talis eſt hyacinthi & vaccinii color.

21. *Agnæ.*] Laus à ſexu, ætate, & numero: ex fœminis enim amplior in gre-

Lac mihi non æſtate novum, non frigore deſit.
Canto quæ ſolitus, ſi quando armenta vocabat,
Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.
Nec ſum adeo informis, nuper me in littore vidi,
Quum placidum ventis ſtaret mare: non ego Daphnim
Judice te metuam, ſi nunquam fallit imago.
O tantum libeat mecum tibi ſordida rura
Atque humiles habitare caſas, & figere cervos,

INTERPRETATIO.

Lac recens nec per æſtatem, nec per hyemem deeſt mihi. Cano ea quæ Amphion Thebanus ſolebat canere in Aracyntho maritimo. Nec ſum tam deformis, nuper vidi me e litore, cum mare tranquillum vento non moveretur. Ego non timerem Daphnim, teipſo arbitro: niſi aliquando forma me *decipit. Utinam velis tantummodo mecum incolere agros tibi viles, domoſque parvas: & transfodere cervos* - -

NOTÆ.

gibus proventus eſt: ex ætatis teneritate & numero, colligitur quantus eſſe debeat ovium ipſarum matrumque numerus. *Siculis in montibus.*] Vel quia ſcena hujus eclogæ forte in Sicilia conſtituitur; vel quia poëta imitatur Siculum Polyphemum, qui iiſdem fere verbis Galateam apud Theocritum alloquitur Idyl. 11. vel potius quia Sicilia fertiliſſimis abundat pabulis, unde olim Romani imperii horreum vocata eſt, ob vina, frumenta, & paſcua. Italiæ adjacet, cui dicitur aliquando cohæſiſſe, ab eaque maris impetu avulſa eſſe. Triangularis figuræ eſt, unde dicta Trinacria, à tribus promontonis quibus in mare porrigitur, ἄκρον enim *promontorium* eſt.

22. *Novum.*] Vel recens expreſſum lac: vel, ut Servius paulo curioſius commentatur, lac recens à partu, ſive quod recentes à partu matres primum emittunt; *coluſtrum* vel *coluſtra* dicitur: quale fuit in deliciis apud veteres. Plaut. in Pœnulo 1. 2. 154. *Meum mel, meum cor, mea coloſtra, meus molliculus caſeus.*

22. *Amphion Dircæus.*] Jovis filius & Antiopes, quæ Lyci Thebarum regis uxor fuerat, ab eodemque repudiata, & à Dirce, cum qua Lycus ſecundas nuptias contraxerat, carceri incluſa; inſtante partus tempore à Jove liberata eſt, & in Cithæronem montem fugiens, ibi gemellos edidit in bivio. Hos inventos pro ſuis paſtores educaverunt: & alterum quidem appellaverunt Zethum, à ζητεῖν *quærere*; alterum Amphionem, quod ἀμφὶ ὁδὸν *circiter viam* editus eſſet. Hi poſtea adulti matrem ulti ſunt ſuam, occiſa Dirce, quam Bacchus in fontem hujus nominis mutavit, in Bœotia, non procul Thebis. *Amphion* citharæ ſono, quam à Mercurio dono acceperat, Thebarum muros extruxit. *Dircæus*, vel à Dirce occiſa, vel à fonte ipſo Thebano dictus.

24. *Actæo Aracyntho.*] Mons Aracynthus Vibio quidem in Attica eſt, quæ ἀκτὴς vocata eſt, unde & mons ille *Actæus*: Sed Vibio plerique omnes repugnant, & Aracynthum in Bœotia communi ferme ſuffragio collocant, prope Thebas, in mare prominentem: his adhærendum eſt. At unde hic vocatur *Actæus*? Probus ab *Actæone* Thebano deducit, qui circa hunc montem forte venabatur, cum à canibus, ob viſam in lavacro Dianam, laniatus eſt: felix quidem alluſio, ſed parum exacta nominis etymologia. Servius melius ita vocatum putat, quaſi *litoralem*: eſt enim ἀκτὴ *ſcopuloſum litus.* Æn. 5. 613. *At procul in ſola ſecretæ Troades acta.*

26. *Non ego Daphnim.*] Vel Mercurii filius eſt, formoſiſſimus puer, qui primus dicitur paſtor fuiſſe: vel quilibet alius paſtor, forma nobilis. Nomen à δάφνη, vel etiam δαφνίς, *laurus.*

29. *Figere cervos.*] Sunt qui velint cervos eſſe furcas ad caſæ ſuſtentationem comparatas, ſic dictas quia cervinorum cornuum ſimilitudinem referunt. Cæſar,

Hœdorumque gregem viridi compellere hibiſco.
Mecum una in ſylvis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera conjungere plures
Inſtituit: Pan curat oves, oviumque magiſtros.
Nec te pœniteat calamo triviſſe labellum:
Hæc eadem ut ſciret, quid non faciebat Amyntas?
Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta cicutis
Fiſtula, Damœtas dono mihi quam dedit olim:
Et dixit moriens, Te nunc habet iſta ſecundum.
Dixit Damœtas, invidit ſtultus Amyntas.
Prætera duo nec tuta mihi valle reperti
Capreoli, ſparſis etiam nunc pellibus albo,

INTERPRETATIO.

& ducere gregem hædorum ad hibiſcum virentem. In ſylvis ſimul mecum imitaberis Pana cantando. Pan primus in morem induxit nectere cera multas arundines: Pan protegit oves & paſtores ovium. Nec pigeat te labra atterere fiſtulæ. Quid non faciebat Amyntas, ut hæc eadem à me diſceret? Habeo fiſtulam conflatam e ſeptem cicutis inæqualibus, quam Damœtas quondam donavit mihi: & dixit moriens: tu nunc iſtam ſecundus poſſides. Damœtas hoc *dixit, Amyntas ſtolidus invidit. Inſuper duo capreoli inventi à me in valle, non ſine periculo: quorum pelles* ſunt *adhuc diſtinctæ* maculis *candidis ---*

NOTÆ.

debell. Gall. 7. *Pinnas adjecit, grandibus cervis eminentibus, qui aſcenſum hoſticum tardarent.* Melius tamen ad cervorum venationem vox illa referenda eſt: potius enim invitat paſtor Alexim ad voluptatem venationis, quam ad laborem figendarum furcarum.

30. *Compellere hibiſco.*] Hibiſcus vel Hibiſcum planta è genere malvarum ſylveſtium, folio major & caule piloſior, *groſſe maulve.* Hanc Scaliger in notis ad Varr. refert inter paſcua perpurgantia, unde greges ait ad eam medicinæ cauſa compelli ſolitos: atque ita *hibiſco,* erit *ad hibiſcum:* ut, *it clamor cœlo,* pro *ad cœlum.* Stephanus vero ait in ſeminario, ita interdum hibiſcum grandeſcere, ut ex herbacca natura velut in arborem tranſeat: unde commode ſervire poſſit paſtoribus ad baculos; & ita *compellere hibiſco,* erit *deducere baculo.* Servius *compellere* interpretatur, *à lacte depellere & ad paſtionem herbarum cogere.* Elige.

31. *Pana.*] Pan ruſticæ & paſtoritiæ rei præſes Deus, quem habuerit patrem haud ſatis conſtat, Mercurium plerique dicunt. Sic appellatus à *πᾶν omne:* vel, juxta Homerum in hymnis, quia Deorum omnium delectaverat mentes cum citharam recens natus ſcite pulſaſſet: vel, juxta alios, quia naturam omnem repræſentabat; cornibus, radios Solis & Lunæ cornua; rubicunda facie, ætherem; caprinis pedibus, terræ ſoliditatem; pilis hiſpidis, terræ arbores, & feras, &c. Fiſtulam compegiſſe dicitur primus ex arundineis calamis, cum Syringem nympham, quam deperibat, ſociarum precibus mutatam vidiſſet in arundinem, unde fiſtula Græcis σύριγξ dicta.

35. *Amyntas.*] Ab *ἀμύνω ſuccurro.*

36. *Diſparibus, &c.*] Fiſtula continebatur olim ſeptem calamis, apud Theocritum etiam novem, Idyl. 8. ut vocum diſcrimina totidem imitaretur. Calami porro cera inter ſe conjuncti ea proportione decreſcebant, ut in ſummo, qua inflabantur, æquales eſſent; inæquales in imo, qua exibat ſpiritus. *Cicutam*]Scaliger vult hic plantam illam eſſe venenatam, cujus ſucco Athenienſes ad publicum mortis ſupplicium; caule autem emedullato ad muſicam uterentur, *de la cigue.* Servius putat eſſe calamorum quorumlibet internodia, ſed ſine teſte.

39. *Damœtas.*] Paſtor à *δῆμος populus* &

Bina die ſiccant ovis ubera : quos tibi ſervo.
Jampridem a me illos abducere Theſtylis orat :
Et faciet : quoniam ſordent tibi munera noſtra.
Huc ades ô formoſe puer, tibi lilia plenis
Ecce ferunt Nymphæ calathis : tibi candida Nais,
Pallentes violas & ſumma papavera carpens,
Narciſſum & florem jungit bene olentis anethi.
Tum caſia, atque aliis intexens ſuavibus herbis,
Mollia luteola pingit vaccinia caltha.

INTERPRETATIO.

quotidie exhauriunt gemina ovis ubera : hos ſervo tibi. Jam dudum Theſtylis conatur precibus obtinere illos a me, & obtinebit, ſiquidem dona mea tibi vileſcunt. Huc veni ô formoſe puer. En Nymphæ offerunt tibi lilia plenis caniſtris : alba Nais tibi colligens violas pallidas & papaverum cacumina, addit narciſſum & florem anethi odoriferi : deinde miſcens cum caſia & aliis herbis dulcibus, mollia vaccinia ornat calthis croceis.

NOTÆ.

ἶτος luctus. Cujus fiſtulam commendat Corydon, & quia morientis munus, & quia Amyntæ invidiam meruit.

46. *Nymphæ.*] A lymphis ſive aquis dictæ, ut quidam volunt ; vel potius lymphæ a nymphis. Proprie certe ſunt fœminea illa numina, quæ aquis præerant : & juxta Pauſaniam in Phocicis, non immortalia quidem, ſed longiſſimi & pene innumerabilis ævi putabantur. Præerant autem aquis fluvialibus *Naiades*, ſive *Naides*, a *νάειν fluere* ; marinis *Nereides*, Nerei & Doridis filiæ. Tamen variis terræ locis tributæ ſunt etiam ſuæ. Montibus *Oreades*, ab *ὄρος mons* ; ſylvis *Dryades*, a *δρῦς arbor, quercus* ; ſingulis arboribus *Hamadryades*, ab *ἅμα ſimul*, & *δρῦς arbor*, quia cum iiſdem arboribus occidebant ; hortis & lucis *Napææ*, a *νάπη ſaltus, viretum* ; pratis *Limoniades*, a *λειμὼν pratum* ; ſtagnis *Limniades*, a *λίμνη ſtagnum.*

46. *Calathis.*] Græcum eſt *κάλαθος*, Latine *caniſtrum, qualum, qualus, quaſillum, quaſillus.* Calathi forma patenti lilio ſimilis, quod ita deſcribit Plin. l. 21. c. 5. *Foliis foris ſtriatis, & ab anguſtiis in latitudinem paulatim ſeſe laxantibus, effigie calathi, reſupinis per ambitum labris.*

47. *Pallentes violas.*] Plin. l. 21. 6. Violas ait, alias eſſe purpureas, alias luteas, alias albas : ad albas revocantur pallentes, quas elegit Corydon, ut amantium tinctas colore. Horat. enim l. 3. od. 10. 14. *Et tinctus viola pallor amantium.*

47. *Papavera.*] Papaver, Narciſſus, & Anethum. *de l'anet*, pulcherrimi pueri fuerunt, qui, juxta Servium, in flores ſuorum nominum converſi ſunt : quos dum offert Corydon, Alexim quaſi admonet, ne ipſe tale aliquid ex amore olim patiatur. De *Narciſſo* quidem nota eſt fabula. Fuit Cephiſi Bœotiæ amnis, & Liriopes nymphæ filius : quem prædixerat Tireſias tandiu victurum, quandiu a ſui conſpectu abſtineret. Is cum Echus nymphæ amorem ſpreviſſet, ſuamque in fonte imaginem conſpexiſſet, amore ſui contabuit, & in florem cognominem eſt mutatus. De *Anethi* autem & *Papaveris* metamorphoſi nihil apud veteres legi.

49. *Tum caſia.*] Caſia multiplex. I. Frutex cinnamomo affinis, odorato cortice, *de la canelle.* II. Fiſtula cujus medulla medicinalis eſt, *de la caſſe.* III. Herba coronaria, quam etiam Cneorum ex Hygino Plinius vocat l. 21. c. 9. Cneorum autem album, *Lavendulam* ; nigrum, *Roſmarinum* eſſe putat ibib. Dalecampius. De hac tertia ſpecie ſolum hic ſermo eſt, ſi quidem Virgilius eam herbis intexit.

50. *Vaccinia caltha.*] De *Vacciniis* ſupra v. 18. *Caltha* flos lutei ſive crocei coloris, Galliæ, *le ſoulcy*, quaſi *ſolſequium*, quia præſertim cum tenerior eſt ad ſolem inflectitur :

Ipse ego cana legam tenera lanugine mala,
Castaneasque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addam cerea pruna: & honos erit huic quoque pomo;
Et vos o lauri carpam, & te proxima myrte,
Sic positæ quoniam suaves miscetis odores.
Rusticus es Corydon, nec munera curat Alexis:
Nec, si muneribus certes, concedat Iolas.
Eheu quid volui misero mihi? floribus Austrum
Perditus, & liquidis immisi fontibus apros.

INTERPRETATIO.

Ego vero colligam poma molli lanugine albentia, & nuces castaneas quas mea Amaryllis diligebat. Adjungam pruna flava, & laus erit quoque huic fructui. Et vos decerpam ô lauri, & te myrte huic vicina, quia ita junctæ gratos odores emittitis. Agrestis es ô Corydon, nec Alexis movetur tuis donis: & si contendas donis, Iolas non cedet tibi. Heu! miser, quid feci? immisi Austrum floribus, & apros puris fontibus, imprudens!

NOTÆ.

51. *Cana legam, &c.*] Mala intelligit Cydonia sive Cotonea, *des coins*, ut ex canitie & lanugine colligitur: item ex fragmento Petronii, quod ex hoc loco manifeste expressum est.

Sordent velleribus hirsuta Cydonia canis
Sordent hirsutæ munera castaneæ:
Nolo nuces Amarylli tuas, nec cerea pruna;
Rusticus hæc Corydon munera magna putet.

52. *Castaneasque nuces.*] Nux, genus est fructuum omnium qui duriore corio muniti sunt: species sunt, avellanæ, amygdalæ, juglandes, castaneæ, &c.

53. *Cerea pruna.*] Cerea, vel ob mollitiem, ut Horat. de A. P. 163. *Cereus in vitium flecti.* Vel ob colorem croceum, ut in Priapeis, *magisque cera luteum nova prunum.*

53. *Honos erit huic pomo*] commendatione accipientis Alexidis: sicut castaneis, ob amorem Amaryllidis.

54. *Et vos ô lauri.*] Laurus Apollini sacra, vel quia perpetua virens coma perpetuam hujus numinis, & imberbem juventutem, repræsentat: vel quia Daphne, Penei Thessaliæ fluminis filia, ab Apolline adamata, in hanc arborem conversa est.

54. *Proxima myrte.*] Myrtus perpetuo quoque virens, Veneri sacra, vel quia propter odorem accommoda est ad delicias; vel quia maris litoribus gaudet, unde & Venus orta. *Proxima* lauro, vel situ, vel odore, vel etiam dignitate, quia laureæ coronæ Romæ usui fuerunt in triumpho; myrteæ in ovatione, quæ minor triumphus erat, in equo, non in curru.

56. *Rusticus es.*] In Roman. cod. *rusticus est.* Hoc sensu: O Corydon, rusticus est Alexis, simplex, & nimiæ verecundiæ, qui donis non moveatur: quomodo Helena in heroïcis Ovidii, epist. 16. 13. *Rustica sim sane, dum non oblita pudoris.* Præstat tamen vulgata lectio *rusticus es*, ut ad Corydonem seipsum increpantem referatur: sintque tria amoris impedimenta, Corydon ignobilis, Alexis munerum negligens, rivalis Iolas muneribus potentior.

57. *Iolas.*] Pueri vel herus, vel amator dives: forte ab interjectione *ἰὼ*, quæ modo lætitiam, modo luctum signat; aut ab *ἴωλον*, quod Hesych. *nigrum* interpretatur.

58. *Eheu! quid volui, &c.*] Multiplex explicatio. I. Lud. Vivis: Inanem operam sumo, fundo carmina surdis auribus; perinde ac si flores ventis rapiendos exponerem, aut puram aquam suibus proculcandam; II. Nannii: Res meas florentes hoc amore corrupi. Quam sententiam hic duplici proverbio, ventorum & porcorum; deinde expressis verbis exponit: *quæ te dementia cœpit? semiputata tibi, &c.* III. Abrami melior, quia finitimis versibus cohærentior: Quænam vox excidit mihi, cum Iolam nominavi, & munerum feci mentionem? Alexis enim, si me audierit, Iolam ditiorem sane mihi præponet.

58. *Austrum.*] Auster sive Notus, ventus

Quem fugis, ah, demens! habitarunt dii quoque ſylvas,
Dardaniuſque Paris: Pallas quas condidit arces,
Ipſa colat: nobis placeant ante omnia ſylvæ.
Torva leæna lupum ſequitur, lupus ipſe capellam:
Florentem cytiſum ſequitur laſciva capella:
Te Corydon, o Alexi: trahit ſua quemque voluptas.
Aſpice, aratra jugo referunt ſuſpenſa juvenci,
Et ſol creſcentes decedens duplicat umbras:
Me tamen urit amor, quis enim modus adſit amori?
Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cœpit?
Semiputata tibi frondoſa vitis in ulmo eſt,
Quin tu aliquid ſaltem potius, quorum indiget uſus,
Viminibus mollique paras detexere junco?
Invenies alium, ſi te hic faſtidit Alexis.

INTERPRETATIO.

AH! ſtulte. Quem fugis? Dii ipſi incoluerunt nemora, & Paris Dardani nepos. Pallas incolat ipſa urbes quas extruxit: nobis vero ſylvæ placeant præ cæteris rebus. *Ferox leæna ſectatur lupum, lupus ipſe capellam, petulans capella ſectatur cytiſum: te Corydon* ſectatur, *ô Alexi: unuſquiſque ſua voluptate rapitur. Vide,* en *juvenci referunt demum aratra jugo ſublevata: & ſol occidens auget creſcentes umbras: me tamen amor inflammat: nam quis* poteſt *eſſe finis in amore? Ah! Corydon, Corydon, quænam inſania te occupavit? Habes in ulmo frondoſa vitem media ex parte reciſam: quidni ſaltem conaris texere vimine, aut junco flexili, aliquid* earum rerum, *quarum eget vita ruſtica? reperies alium, ſi hic Alexis te deſpicit.*

NOTÆ.

a meridie flans Italis & Græcis, nobis item quibus mare ad meridiem eſt, tranſmarinus: adeoque inter eundum magnos humores e mari colligens, quibus infert floribus & valetudini perniciem. Quod ſecus fit apud Palæſtinos, ut notat Nannius: iis enim mare ad occidentem eſt, adeoque Auſter innocuus & ſalubriter calidus. Quare Salomon hunc in hortos ſuos invitat. Cantic. 4. 16. *Surge Aquilo, & veni Auſter, perfla hortum meum, & fluent aromata illius.* Idem eadem de cauſa Libycis ſerenus eſt, αἴθριος, ex Ariſt. in Meteor. & Ægyptiis aridus, ξηρὸς, ex Philone l.1. de vita Moſis.

60. *Dii quoque ſylvas.*] Apollo ſcilicet, cum Admeti gregem pavit, cœlo pulſus ob cædem Cyclopum, qui fulmina Jovi fabricaverant, ad occidendum Phaetonta filium Apollinis.

61. *Dardaniuſque Paris.*] Priami & Hecubæ filius: a patre expoſitus in ſylvis, quia cum Hecuba facem ardentem parere ſe ſomniaſſet, conjectores reſponderant, infantem, quem in utero geſtabat, Trojani excidii cauſam futurum. Itaque educatus inter paſtores, in agonali certamine, quod ad Trojam celebrabatur, cum Hectorem viciſſet, & ab eodem irato prope eſſet occidendus, pro ejuſdem fratre agnitus eſt. Cætera paſſim in Æn. *Dardanius*] id eſt Trojanus, a Dardano Electræ Joviſque filio, primo urbis conditore, quæ de ejus nomine dicta eſt primo Dardania; a Troe deinde Troja.

61. *Pallas, quas, &c.*] Pallas, nata e cerebro Jovis, armata & haſtam quaſſans: unde nomen habuit a πάλλω *quatio.* Artium Dea, prima ædificiorum inventrix: & apud Athenienſes conditrix habita ejus arcis, quæ ἀκρόπολις eſt dicta, quia in ſumma urbis parte poſita erat. De *Cytiſo.* Ecl. 1. 79.

66. *Aſpice, aratra, &c.*] Colligit animum Corydon, & ex occaſu ſolis, & ceſſatione operum ruſticorum, agnoſcit jac-

turam temporis & inſaniam amoris ſui: Mox illud quaſi exprobrando ſibi objicit, *me tamen urit amor: quis enim modus*, &c. Tum negligentiam ſibi ſuam ponit ob oculos: *ſemiputata tibi*, &c. Denique ad ſaniora conſilia præ deſperatione mentem revocat. *Quin tu aliquid*, &c.

71. *Quorum indiget uſus.*] Quæ poſtulat uſus, & conſuetudo quotidiana vitæ ruſticæ: ut ſunt naſſæ, crates, calathi.

72. *Detexere.*] Non minuendi, ſed augendi verbum: eſtque *perfecte texere.* Sic Plautus in Pſeud. I. 4. 7. *Neque exordiri primum unde occipias habes, neque ad detexundam telam certos terminos.*

73. *Alexis.*] In quibuſd. codic. *Alexim*: idque elegantius puto, & ad exemplar Theocriti expreſſius εὑρήσεις Γαλάτειαν ἴσως καὶ καλλίον' ἄλλαν. *Invenies Galateam forte & pulchriorem aliam.* Idyl. II. 76.

ECLOGA III.

PALÆMON.

ARGUMENTUM.

Est amœbæa contentio inter Menalcam & Damœtam paſtores: ac primo continet jurgia, deinde muſicum certamen, denique judicium Palæmonis de utroque: unde a judice Palæmone nomen habet. Vives allegoricam hanc eclogam putat: & Virgilium, ſub perſona Damœtæ; poetam ex ejus obtrectatoribus aliquem, ſub perſona Menalcæ agnoſcit.

Amœbæum vero carmen, *alternum*, ſive *reciprocum* eſt, ἀμοιβαῖον: hujus lex eſt: ut, qui poſterior dicit, aut majora dicat, quam qui prior; aut certe paria: ſenſu, vel eodem, vel diverſo: alioqui victus habeatur.

Tempus editæ hujus eclogæ erui poteſt ex his ejuſdem verſibus. *Pollio amat noſtram, quamvis ſit ruſtica, muſam: Pierides vitulam lectori paſcite veſtro. Pollio & ipſe facit nova carmina, paſcite taurum, &c.* Hæc enim tauri & vitulæ mentio facit, ut credam, ſcriptum hoc opus fuiſſe tum, cum Aſinius Pollio, miſſus a M. Antonio ad expeditionem Dalmaticam adverſus Parthinos, inde reverſus eſſet victor, & jam triumphi apparatus fierent. Hujus autem pompæ pars erat non ultima, deductio taurorum, aliarumque victimarum, pendentibus vittis, deauratiſque cornibus: quæ Jovi Capitolino mactandæ a triumphante offerebantur. Præſcribit igitur poeta bucolicus, ut taurus & vitula ad ſacrificia Pollionis triumphalia ſaginentur: idque præſcribit Muſis ipſis: quia Pollio non ſolum bello, ſed literis etiam & poeſi clarus fuit. *Ecl. 4. in argum.* Porro cum triumphus ille notetur in Faſtis, ad 8. Kal. Nov. A. V. C. 715. ſcripta fuit hæc ecloga circa medium Octobrem illius anni; qui fuit Virgilii 31. deſinens, aut 32. incipiens. Hæc quanquam levis conjectura, non inutilis tamen quibuſdam videbitur.

NOTÆ.

Palæmon.] Nomen deductum a παλαίω, *luctor*, *palæſtra certo.*

MENALCAS, DAMOETAS, PALÆMON.

ME. DIc mihi Damœta, cujum pecus? an Meliboei?
DA. Non, verum Ægonis: nuper mihi tradidit Ægon.
ME. Infelix o ſemper ovis pecus, ipſe Neæram
Dum fovet, ac, ne me ſibi præferat illa, veretur;
* Hic alienus oves cuſtos bis mulget in hora;
Et ſuccus pecori, & lac ſubducitur agnis.
DA. Parcius iſta viris tamen objicienda memento,
Novimus & qui te, tranſverſa tuentibus hircis;
Et quo, ſed faciles Nymphæ riſere, ſacello.

INTERPRETATIO.

MEN. O *Damœta, dic mihi, cujus* ſit *grex* iſte? *an Melibœi? DAM. Minime, ſed Ægonis* eſt: *Ægon mihi nuper* illum *commiſit. MEN.* O *oves, pecudes ſemper infauſtæ! dum* Ægon *ipſe Neæram demulcet, ac timet ne illa me anteponat ipſi; mercenarius iſte paſtor* Damœtas *lac ovibus exprimit, bis ſingulis horis; & ſuccus ſubripitur gregi, & lac agnis. DAM. Memineris tamen iſta cautius eſſe viris exprobranda. Scimus & qui te* corruperint, *hædis oblique ſpectantibus; & quo in delubro: ſed Nymphæ mites riſerunt.*

NOTÆ.

MEnalcas] a *μένος robur*, vel, *μένω duro, maneo*; & *ἀλκὴ auxilium*: quaſi, *robore auxilium ferens*; vel, *conſtanter auxilium ferens. Damœtas*] Ecl. 2. 37.

1. *Cujum pecus.*] Antiquum nomen, *cujus, cuja, cujum.* Terent. in Eun. 2. 3. 29. *Virgo cuja eſt!* Plaut. in Curcul. 2. 1. 14. *Cujam vocem audio?* Idem in Rud. 3. 4. 39. *Argentum pro iſtiſce ambabus, cujæ erant, domino dedi.* Quarum vocum loco, nunc ſolum in uſu eſt genitivus *cujus.*

2. *Ægon.*] Paſtor rivalis Menalcæ in amore Neæræ, & herus Damœtæ: cui curam gregis commiſerat, ut amori vacaret liberius. *Ægon* ab *αἲξ αἰγὸς capra. Neæra*] a *νέαιρα ſumen, abdomen. Melibœus*] Ecl. 1. ſub initium.

3. *Infelix ô ſemper oves pecus.*] Triplex interpretatio. I. Servii peſſima: O infelix pecus, ſemper ovis, id eſt, ſemper imbecille futurum. II. Rami paulo melior: O ſemper infelix pecus ovium; ita ut *ovis* in genitivo ſit ſingulari, pro plurali *ovium.* III. reliquorum ſincerior: O ovis, quæ ſemper eris pecus infelix! ita ut, *infelix pecus*, ſit appoſitio: idque firmant quidam cod. ubi non *ovis*, ſed *oves* legitur, teſte Nannio. *Infelix ſemper* dicitur: & propter paſtorem, qui, ut vacet amoribus, curam ejus abjecit; & propter cuſtodem, a quo exhauritur & expilatur.

6. *Et ſuccus pecori, & lac.*] Idem lac, qui matribus quidem nativus eſt ſuccus; fœtibus autem, ſive agnis, alimentum. Notetur hic defectus ſynalœphæ.

7. *Parcius iſta viris, &c.*] Scito moderatius & cautius ea eſſe exprobranda viris, & pudicis; iis præſertim, qui te mollem & corruptum ſciunt. Servius non inſulſe explicat, & interpungit aliter: *Parcius: iſta viris tamen objicienda memento. Novimus, &c.* hoc eſt: Parce quicquam mihi exprobrare: ſi tamen exprobres, memineris ea eſſe ejuſmodi, quæ viro objici poſſint: at novimus tua ſcelera viro indigna.

8. *Tranſverſa tuentibus hircis.*] Servius *hirquis* legit, & *hirquos* explicat, angulos oculorum, in quos retorti oculi, libidinem notent. Alii ſimplicius de *hircis* intelligunt, libidinoſis eo uſque animalibus, ut iis etiam dicantur invidere, quos libidini indulgentes viderint; tranſverſim autem tueri, invidiæ ſignum eſt. *Tranſverſa* poſuit, pro *tranſverſim*; neutrum plurale, pro adverbio Græco more. Sic Æn. 9. 125. *Cunctatur & amnis, rauca ſonans*: pro, *rauce ſonans.*

9. *Sacello.*] Sacellum, locus ſacer numi-

ME. Tum credo, quum me arbustum videre Myconis
Atque mala vites incidere falce novellas.
DA. Aut hic ad veteres fagos, quum Daphnidis arcum
Fregisti & calamos, quæ tu perverse Menalca,
Et quum vidisti puero donata, dolebas;
Et si non aliqua nocuisses, mortuus esses.
ME. Quid domini facient, audent quum talia fures?
Non ego te vidi Damonis pessime caprum
Excipere insidiis, multum latrante Lycisca?
Et quum clamarem: Quo nunc se proripit ille?
Tityre coge pecus: tu post carecta latebas.
DA. An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruisset fistula caprum?
Si nescis, meus ille caper fuit: & mihi Damon
Ipse fatebatur, sed reddere posse negabat.

INTERPRETATIO.

MEN. *Tunc, puto*, riserunt, *cum viderunt me amputare improba falce arbores, & novas vineas Myconis. DAM. Vel hic prope fagos antiquas, quando rupisti arcum & sagittas Daphnidis: quæ tu, maligne Menalca, quando vidisti data esse puero* illi, *& invidebas; & perjisses, nisi damnum aliquod* ipsi *intulisses. MEN. Quid faciet herus* Ægon: *siquidem* servus *furax audet talia* mihi dicere? *Nonne ego te vidi, nequissime, caprum Damonis dolo furari, Lycisca multum latrante? Et cum clamarem: quem in locum fugit ille, Tityre collige gregem: tu delitescebas post carecta. DAM. An ille canendo superatus mihi non reddidisset caprum, quem avena mea meruerat cantilenis? si ignoras, caper ille ad me pertinebat, & ipse Damon id fatebatur, sed dicebat se non posse reddere---*

NOTÆ.

ni, parva ædicula: sæpe, præsertim apud rusticos, antrum erat. Censorinus in præf. de die nat. *Cum agros atque urbes Deorum munere possiderent: partem quandam templis sacellisque, ubi eos colerent, dedicaverunt.* *Nymphæ*] Vel Dryades, vel Napææ. Nemesian. Ecl. 2. 20. *Quæ colitis sylvas Dryades, quæque antra Napææ.*

10. *Tum credo, cum, &c.*] Ironice loquitur, & scelus alienum quasi de se narrat; sed eo vultu & nutu, ut reipsa Damœtam ejus auctorem esse intelligatur. *Arbustum*] locus est arboribus consitus ad fulciendas vites, quæ ideo *arbustivæ* a Columella dicuntur. Hinc patet *arbustum*, non arbusculas esse, ut jam ostendimus Ecl. 1. 40. *Myconis.*] Ecl. 7. 30. *Daphnidis.*] Ecl. 5. in arg. pastorum & rusticorum nomina.

16. *Quid domini, &c.* Quid faceret in me Ægon, herus tuus, rivalis meus; cum tu, servus & fur, talia in me probra jactes? Ejus furtum jam commemoravit, nempe lac subductum agnis: adjicit & aliud, Damonis abductum caprum.

17. *Damonis.*] Nomen a *δαήμων*, *peritus.*

18. *Lycisca.*] Canis ex lupo & cane editus, a *λύκος lupus*, & *κύων canis.*

20. *Carecta.*] Locus ubi multæ sunt carices. *Carex* planta est foliis arundineis, longis, acuminatis, quorum ex medio caules assurgunt tenues, qui desinunt in paniculas. De ea Ecl. 3. 231. *Et carice pastus acuta.* Gallico nomine caret, ad arundines tamen referri potest: & cathedris texendis, junci instar, apta dicitur. *De Tityro.* Ecl. 1. in argum.

21. *An mihi cantando.*] Paulatim a jurgiis ad cantus mentionem deflectit, ut certamini occasionem præbeat. De *fistula* Ecl. 1. 2. & Ecl. 2. 36.

MEN. Cantando tu illum? aut unquam tibi fistula cerâ
Juncta fuit? non tu in triviis indocte solebas
Stridenti miserum stipula disperdere carmen?
DAM. Vis ergo inter nos, quid possit uterque vicissim
Experiamur? ego hanc vitulam (ne forte recuses,
Bis venit ad mulctram, binos alit ubere fœtus)
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes.
MEN. De grege non ausim quicquam deponere tecum:
Est mihi namque domi pater, est injusta noverca:
Bisque die numerant ambo pecus, alter & hœdos.
Verum, id quod multo tute ipse fatebere majus,
Insanire libet quoniam tibi, pocula ponam

INTERPRETATIO.

MEN. *Tu illum canendo* vicisti? *aut unquam avenam habuisti cera compactam? Nonne tu, imperite, solebas rauca cicuta spargere in plateis miserabiles cantilenas?* DAM. *Visne igitur* ut *privatim probemus, quid uterque* nostrum *valeat alterno carmine: ego hanc juvencam do pignori: ne fortasse rejicias, bis mulgetur, geminos vitulos educat lacte: tu dic quo pignore mecum contendas.* MEN. *De grege non ausim collocare quicquam in sponsione tecum: habeo enim domi patrem, habeo novercam difficilem: & bis quotidie recensent uterque gregem, alteruter* vero *hædos. At, si quidem tibi placet stultum esse, opponam, id quod tu ipse fateberis esse longe pretiosius, calices - - -*

NOTÆ.

25. *Cantando tu illum?*] Supple *vicisti*: reticentia ad subsannationem: ut hæc prius v. 8. ad honestatem, *novimus & qui te*, supple *corruperint*: & ista ad furorem & impetum Æn. 1. 139. *Quos ego*, supple *si corripuero.*

25. *Aut unquam tibi fistula cera, &c.*] Negat eum habere fistulam illam nobilem, septiforem: non negat habere ignobilem, μόναυλον, simplicem, atque unius calami, e cicuta, e stipula, de quo genere ecl. 2. 36. Ait enim. *Non tu in triviis, &c.*

26. *In triviis.*] *Bivium, trivium, quadrivium*, locus in quem duæ, tres, quatuorve concurrunt viæ. Rustici per trivia ululare certis diebus solebant, & flebile aliquid cantillare in honorem Dianæ, sive Proserpinæ: idque ad imitationem Cereris, eam a Plutone raptam per trivia cum clamore vestigantis. Unde Diana dicta *Trivia*; sive ex illis clamoribus; sive, ut ait Varro, quod ejus simulacrum in triviis apud Græcos poneretur.

29. *Vitulam.*] Proprie *juvencam*, siquidem jam fœtus binos enixa est. Sic ecl. 6. 47. Pasiphaen *virginem* vocat, pro muliere quæ jam viro sit conjuncta. *Vitula* nempe hic, & illic *virgo* a viridiori ætate, blandiori nomine appellantur.

29. *Ne forte recuses.*] Vel sensus est: Ne forte recuses mecum gratis & ludi tantum causa certare, vitulam in pignus depono; ut saltem lucri spe ad certamen movearis. Vel: ne forte, quia vitulam nominavi, pignus quasi leve rejicias; binos fœtus alit, &c.

30. *Ad mulctram.*] *Mulctra, mulctrum, mulctrale*, vas rusticum excipiendo lacti comparatum: *Mulctra* etiam dicitur pro *mulctu*, sive ipsa actione mulgendi.

34. *Bisque die, &c.*] I. Servius sic explicat, ut *alter* ad novercam referat: adeoque recensionem totius pecoris videatur uni patri tribuere. Male, tum quia *ambo* pecus numerant, ergo non solus pater: tum quia *alter* ad masculinum genus pertinet, ergo non ad novercam. II. Cerdanus sic: ambo pecus numerant; *alter*, id est pater, seorsim hœdos. III. Nannius vero, quem sequimur, sic: ambo pecus, id est, matres numerant; *alter*, id est alteruter, hœdos, id est fœtus; eo quod ad majorem numerum bini custodes adhibendi sint, ad minorem unus sufficiat.

36. *Insanire.*] Supple, carmina compo-

Fagina, cœlatum divini opus Alcimedontis:
Lenta quibus torno facili ſuperaddita vitis,
Diffuſos hedera veſtit pallente corymbos.

Interpretatio.

confectos *e fago*, *opus inciſum a præſtantiſſimo Alcimedonte*: *in quibus vitis flexuoſa*, *ſuperadjecta torno facili*, *implicat racemos* pendentes *ex alba hedera*.

Notæ.

nendo, inquit Servius, quia poetæ dicuntur inſanire: quo quid ineptum magis? Melius ſupple, mecum certando, qui te multo doctior ſum.

37. *Fagina.*] Vaſa e fago, *de heſtre*, juxta Plinium l. 16. 38. fuere aliquando in honore, & in uſu ſacrorum: recenſentur tamen a poetis in pauperum ſupellectili. Ovid. Faſt. 5. 522. *Terra rubens, crater; pocula, fagus erat.*

37. *Cœlatum.*] Impreſſum, inciſum, per cavitatem exſculptum, a κοῖλον *cavum*: unde & cœli nomen per *œ* ſcribendum eſt: ſive pro ſuperiore illa mundi parte, ſive pro ſcalpro ſumatur.

37. *Alcimedontis.*] Sculptoris nomen, ab ἀλκὴ *auxilium* & μεδέω *rego*, *curo*: nomen heroi, quam ſculptori, aptius.

38. *Lenta quibus &c.*] Salmaſius & Cerdanus duplicem hic artem agnoſcunt, tornaturam & cœlaturam: aiunt quippe, vitem, corymbos, hominum figuras, torno fieri non poſſe, quo ligna teruntur tantum & levigantur; ſed ſolius cœli ſive ſcalpri opus eſſe, quo, ſive ligna, ſive metalla, inciduntur & excavantur. Hi locum iſtum ita explicant, ut velint *quibus* eſſe ablativi caſus; *torno* dativi, hoc pacto: *in quibus lenta vitis per cœlaturam addita eſt torno, ſive materiæ jam tornatæ.* Ego I. vix putem *tornum* pro materia tornata Latine dici. II. Video, *toreumata*, quæ proprie in veteribus gloſſ. exponuntur, *opera torno raſa*, ſumi promiſcue a probatiſſimis ſcriptoribus pro cœlato opere: cujuſmodi ſunt calices, crateres, ſigna hominum ac ferarum exeuntia extantiaque. Sic Martialis l. 4. 39. *Solus Phidiaci toreuma cœli.* Sic Cicero frequenter in Verr. eodem ſenſu. III. Plinius l. 34. 8. artis toreutices inventorem memorat Phidiam, conſummatorem Polycletum: quos, ſculptores ac ſtatuarios, non ſolum tornatores, fuiſſe conſtat. Unde exiſtimo, licet exacte cœlaturam excludere videatur tornus; uſu tamen eſſe factum, ut etiam includeret, & pro cœlo & ſcalpro quandoque ſumeretur, ut hoc loco. Favet inſuper etymon, *tornus* enim a τερέω, vel τείρω τέτορα, *tero*, *trivi*: teritur autem materia non ſolum cum verſando raditur, ſed & cum repetita ſcalpri impreſſione inciditur.

38. *Torno facili.*] I. *Facile* alii explicant, *rude*, & facili nec longiori opera elaboratum. II. Alii, *verſatile*, quemadmodum Virg. Æn. 8. 310. *Facileſque oculos fert omnia circum.* III. Alii, *facile obſequens*, & ad ligni teneritudinem referunt, quemadmodum Tibul. 1. 1. 40. *Pocula de facili compoſuitque luto.* Tertiis accedo.

39. *Diffuſos hedera.*] Sic interpretati ſumus, ut vitem & hederam ſimul implexas poſuerimus. Contra Nannius putat hederam ſolam fuiſſe, vitemque accipit hoc loco pro ipſo hederæ vimine, quod *viticula* vocatur a Plinio; hederam vero pro foliis, hoc ſenſu: vimen hederaceum implicat foliis pallentibus corymbos ſuos. Utraque explicatio admitti poteſt. *Hedera*] *du lierre*, duplex: alba, quæ hic pallens; & nigra. Ideo poculis una cum vite inſculpta, quia Baccho ſacra utraque eſt.

39. *Corymbos.*] κόρυμβος: Iſidoro, eſt annulus in hedera, quo proxima quæque comprehendit atque alligat: ſed Plinio, eſt racemus hederæ in orbem circumactus, cui ſit potius fides. Corymbus primo appellatus eſt, ſubrectio quædam & ſuggeſtus capillorum in Atticorum capite: unde derivat Voſſius a κάρα *caput*, unde & κόρυς *galea*.

In medio duo signa, Conon: & quis fuit alter
Descripsit radio totum qui gentibus orbem?
Tempora quæ messor, quæ curvus arator haberet?
Necdum illis labra admovi, sed condita servo.
DAM. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
Et molli circum est ansas amplexus acantho:
Orpheaque in medio posuit, sylvasque sequentes.
Necdum illis labra admovi, sed condita servo.
Si ad vitulam spectes, nihil est quod pocula laudes.
MEN. Nunquam hodie effugies: veniam quocunque vocaris.

INTERPRETATIO.

IN medio duæ sunt *effigies, Conon: & quis fuit alter, qui virga distribuit populis totum mundum, & tempora quæ essent apta messori, quæ curvato aratori? Neque adhuc illos* calices *labiis attigi, sed servo abditos. DAM. Mihi quoque idem Alcimedon fabricavit duos calices, & ansas circumambiit acantho flexili, & locavit in medio Orpheum & arbores sequentes. Neque adhuc illos labiis attigi, sed servo abditos. Si* tamen *ad juvencam respicias, non est cur calices æstimes. MEN. Nullatenus hodie evitabis* certamen, *descendam ad quascumque conditiones* me *adduxeris.*

NOTÆ.

40. *Conon.*] Non dux ille celebris Atheniensium, de quo Plutarchus in Lysandro: sed nobilis mathematicus, patria Samius, qui in gratiam Ptolemæi Evergetæ Ægypti regis, comam Berenices ejus conjugis inter sidera finxit esse relatam: ut habet Callimachus in epigr. quod a Catullo Latine redditum extat. De Cononis illius peritia, & morte, mentio frequens est apud Archimedem, ejus æqualem & amicum; immo, ut opinatur Pomponius, etiam discipulum: præsertim in præfat. operis *de spiralibus*, ad Dositheum.

40. *Et quis fuit alter &c.*] Oblitus pastor mathematici alterius, seipsum interrogat; & non occurrente nomine, personam describit ab operibus, iis maxime, quæ ad agrestem usum pertinent: qualis est divisio temporum sationis, & arationis. *Alter* autem ille, vel Aratus est, poeta Solensis, qui scripsit Græce *Phænomena*, sive motum situmque stellarum: quo quidem opere sic Romani delectati sunt, ut illud Cicero adolescens, Claudius item & Germanicus, Latinum reddiderint. Vel Hesiodus est poeta, ex Ascra, Bœotiæ oppidulo; qui inter alia scripsit *Opera & dies* sive *Georgica*: quanquam Heinsius duplex opus esse existimat, quorum ultimum periit. Vel denique probabilius Archimedes, Cononis, vel discipulus, vel saltem amicus: celebris ante alios mathematicus & bellicarum machinarum inventor: qui in expugnatione Syracusarum, ab ignoto Marcelli victoris milite interfectus est, cum figuras in arena describeret.

41. *Radio.*] Radius virga est, sive baculus mathematicus, quo variæ cœli terrarumque partes assignantur, & figuræ in arena describuntur. Dicuntur, & rotarum radii; & radii, ea instrumenta, quibus textores telam faciunt: omnia a radii Solaris similitudine, qui oblongus in acumen definit.

45. *Acantho.*] Acanthus herba est longo latoque & flexuoso folio, *branche ursine*: capitulis columnarum, in ordine Corinthio, adhiberi solita ad ornatum: unde Romanis *marmoraria* dicta est, auctore Fuschio.

46. *Orpheaque.*] Orpheus Thrax, Apollinis & Calliopes filius: lyram a patre, aut a Mercurio acceptam ita suaviter impellebat; ut fluminum sistere cursus, & sylvas ferasque trahere dictus sit. Ejus cum Eurydice amores, profectionem ad inferos, & mortem, lege Georg. 4. 454.

49. *Nunquam hodie effugies &c.*] Quod-

nam

Audiat hæc tantum, vel qui venit, ecce Palæmon.
Efficiam posthac ne quenquam voce lacessas.
DAM. Quin age si quid habes: in me mora non erit ulla,
Nec quemquam fugio, tantum vicine Palæmon
Sensibus hæc imis, res est non parva, reponas.
PAL. Dicite: quandoquidem in molli consedimus herba:
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos.
Nunc frondent sylvæ, nunc formosissimus annus.
Incipe Damœta, tu deinde sequere Menalca.
Alternis dicetis: amant alterna Camenæ.
DAM. Ab Jove principium musæ, Jovis omnia plena:
Ille colit terras, illi mea carmina curæ.

INTERPRETATIO.

Tantummodo, idem ille qui venit, ea audiat. En Palæmon. Faciam ne deinceps ullum cantu provoces. DAM. Ergo age, si habes aliquid, ego nullomodo morabor: neque ullum recuso judicem. Unum precor, o Palæmon mi *vicine: id animo penitus defige, res est non levis. PAL. Canite, siquidem sedimus in tenero gramine: & nunc omnis arbor, nunc omnis campus parit: nunc virescunt nemora, nunc annus pulcherrimus* est. *Incipe, o Damœta; tu deinde succedes, o Menalca: vicissim canetis, vicissitudo Musis placet. DAM. A Jove ducamus initium, o Musæ: omnia plena* sunt *Jove: ille fœcundat terras, ille curat meos versus.*

NOTÆ.

nam vero effugium captare videtur Damœtas? hoc scilicet: deposuerat juvencam, negaverat Menalcas se ob patris metum posse juvencam deponere, & pocula obtulerat: hærebat tamen in sponsione juvencæ Damœtas, *si ad vitulam spectes, nihil est &c.* adeoque videbatur certamen subterfugere, quod hac sponsione admitti a Menalca non poterat. Ergo Menalcas, ne adversarius effugiat, admittit juvencæ conditionem, deposito per spem victoriæ patris & novercæ metu. *Veniam quocumque vocaris.* Unde arbiter Palæmon, de præmio deinde judicium ferens, nullam poculorum, sed juvencæ dumtaxat mentionem facit. *Et vitula tu dignus, & hic.*

50. *Audiat hæc tantum*] Sic Nannius explicat *tantum*: Tam evidens est hæc causa, ut non opus sit eo judice, qui polleat acri judicio; sed eo qui audiat tantum, qui solas aures habeat. Ego sic: Adsumus hic uterque, adsunt pignora, deest tantum judex: audiat ille qui venit. *Vel qui venit.*] Menalcas viso eminus pastore, necdum inspecto vultu, hujus se subjicit arbitrio, quicumque tandem ille sit: inest quippe ea vis huic voci: *vel qui venit*: idque facit peritiæ suæ confidentia. Mox agnito Palæmone, ipsum nomine compellat, & æmulum audacius alloquitur, *efficiam posthac, ne, &c.*

59. *Camenæ.*] Musæ: prius dictæ carmenæ, & casmenæ, ex Varr. l. 6. de L. L. Radix, *carmen*, quod prius dictum est, *casmen*: sicut *arbor*, *arena*, *janitor*; prius *arbos*, *asena*, *janitos*, ex eodem Varr. *Casmen* autem ortum est a *casno*, quod nunc est *cano*, sublata litera, S; ut sublata est in *dumus*, & *dumosus*, quæ olim fuerunt *dusmus*, & *dusmosus*. Unde errant qui scribunt *Camænæ*, & deducunt a *cantu amœno*.

60. *Ab Joue principium musæ.*] Vel, principium musæ sive carminis sit a Iove: vel melius, o musæ incipiamus a Iove: expressus enim est ex illo Theocriti, ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα, ϗ ἐς Δία λήγετε μῶσαι: *a Jove incipiamus, & in Jovem desinite o musæ*, Idyl. 17. *Jovis omnia plena.*] Tum quia Deorum ille princeps, & rerum omnium anima: tum quia Iovis nomen aeri tributum est, qui undique diffusus est. Ge. 2. 325. *Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther conjugis in gremium lætæ descendit, & omnes magnus alit magno commixtus corpore fœtus.*

60. *Musæ.*] Iovis & Mnemosynes filiæ

MEN. Et me Phœbus amat: Phœbo ſua ſemper apud me
Munera ſunt, lauri, & ſuaverubens hyacinthus.
DAM. Malo me Galatea petit, laſciva puella,
Et fugit ad ſalices, & ſe cupit ante videri.
MEN. At mihi ſeſe offert ultro meus ignis Amyntas:
Notior ut jam ſit canibus non Delia noſtris.
DAM. Parta meæ Veneri ſunt munera, namque notavi

INTERPRETATIO.

MEN. Phœbus quoque me amat: ſunt ſemper apud me dona ſacra *Phœbo, lauri, & hyacinthus ſuaviter purpuraſcens. DAM. Galatea, jocoſa puella, me ferit malo, & fugit ad ſalices, & optat ſe videri* a me *priuſquam fugiat: MEN. Amyntas vero, meus amor, ſe ſponte exhibet mihi*: ita *ut jam Delia* ipſa *non ſit familiarior canibus meis. DAM. Dona jam certa ſunt amicæ meæ: nam obſervavi* - - -

NOTÆ.

novem artium præſides: Calliope, Clio, Erato, Thalia, Melpomene, Terpſichore, Euterpe, Polyhymnia, Urania; natæ in Pieria regione Macedoniæ: ſedem habere dicuntur in Helicone Bœotiæ, & Parnaſſo Phocidis, montibus inter ſe vicinis.

62. *Phœbus.*] Idem qui Apollo & Sol, Iovis & Latonæ filius, eodem partu cum Diana editus in inſula Delo: medicinæ repertor: divinationis, muſicæ, & poeſeos Deus. Phœbus dictus, ex Macrobio Satu. 1. 17. vel quia φοιτᾷ βίᾳ. *vi fertur*; vel potius a ſpecie & nitore: φοῖβος enim adjective, *ſplendidus* eſt.

62. *Sua ſemper apud me munera*] Sacra munera Phœbo, laurus & hyacinthus: de *lauro* quidem. Ecl. 2. 54. *Hyacinthus* flos ortus e vulnere pueri cognominis, qui Zephyro & Apollini cum placeret, & aliquando diſco luderet cum Apolline, Zephyri invidia inter ludendum periit: diſco, quem Apollo libraverat, in pueri caput maligne deflexo. Quis autem flos ille ſit, quæritur. Certe non is eſt, qui vulgo ſic nominatur, cæruleus totus, & abſque ullis literarum notis. Certiſſime is eſt, qui Græcis ξίφιs vel ξυφὶs dicitur, hoc eſt, *acutus*: Latinis autem, *gladiolus*, ob acutorum utrinque longorumque foliorum cum gladio ſimilitudinem: Gallis vero, *glajeul*: & communi Græcis, Latinis, Galliſque vocabulo, *Iris*; vel ob colorum diverſitatem; vel deformato nomine a ξίφιs. Hoc multis probat Salmaſius in Solin. p. 1224. I. Ex Columella l. 9. 4. *Cœleſtis nominis hyacinthus*, non *numinis*, ut multi habent codices: quid porro cœleſte nomen, niſi *Iris*? II. Ex Palladio l. 1. 37. *Hyacinthus, qui Iris, vel gladiolus, dicitur.* III. Gladiolus habet in folio diſcurrentes lineas, quæ multa A, & multa I, confuſe ſaltem exprimunt: at hyacinthus, *ai ai flos habet inſcriptum*. Ovid. Met. 10. 215. IV. Gladiolus magnitudine & ſpecie accedit ad lilium: at hyacinthus, *formamque capit quam lilia, ſi non purpureus color his, argenteus eſſet in illis*. Ovid. Met. 10. 212. V. Gladiolus purpureus eſt; unde & ferrugineus, & niger, & rubens, ut explicuimus Ecl. 2. 18. Qui omnes colores tribuuntur hyacintho a poetis. Reliqua infra. v. 107.

67. *Delia.*] Diana, Luna, venationis Dea, cujus in tutela canes: Latonæ filia, ſoror Phœbi, Delia dicta, ut ille Delius. Vel quod luce ſua omnia δῆλα, id eſt, *manifeſta* faciant. Vel ab inſula Delo: quæ cum antea lateret, aut juxta alios erraret mari, Latonæ locum ad pariendum quærenti ſubito emerſit, & ſeſe obtulit: unde in præmium affixa eſt uni loco, & conſpicua deinceps ac ſtabilis facta: dicta Delos, quaſi δῆλος *manifeſta*. Tamen hic *Delia* forte non Dea, ſed Menalcæ famula, ex inſula Delo: cui ſane multo quam Deæ convenit magis illa cum canibus familiaritas. De *Amynta*. Ecl. 2. 35.

68. *Meæ Veneri*] amatorum blanditiæ: amicas Veneres vocant. Lucret. 4. 1178.

Ipſe locum, aeriæ quo congeſſere palumbes.
MEN. Quod potui, puero ſylveſtri ex arbore lecta
Aurea mala decem miſi, cras altera mittam.
DAM. O quoties & quæ nobis Galatea loquuta eſt!
Partem aliquam venti divum referatis ad aures.
MEN. Quid prodeſt quod me ipſe animo non ſpernis Amynta,
Si, dum tu ſectaris apros, ego retia ſervo?
DAM. Phyllida mitte mihi, meus eſt natalis, Iola,
Quum faciam vitula pro frugibus, ipſe venito.
MEN. Phyllida amo ante alias, nam me diſcedere flevit,
Et, longum formoſe vale, vale inquit, Iola.
DAM. Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres,

INTERPRETATIO.

ipſe locum in quo palumbes nubivagæ nidificaverunt. MEN. *Miſi Amyntæ decem mala flava, electa ex arbore ſylveſtri : quod* unum facere *potui : cras mittam* totidem *alia.* DAM. *O quoties, & quæ* verba *mihi dixit Galatea! O venti, ferte ad aures Deorum aliquam* eorum *partem.* MEN. *Quid prodeſt mihi, o Amynta, quod tu me non aſpernaris animo; ſi ego ſervo retia, dum tu apros inſequeris!* DAM. *O Iola, mitte ad me Phyllida, meus eſt* dies *natalis. Quando immolabo vitulam pro terræ fructibus, tu ipſe veni.* MEN. *O Iola, diligo Phyllida præ aliis, me enim abeunte ploravit, & diu dixit : vale, vale, o formoſe.* DAM. *Lupus funeſta res eſt gregibus, pluviæ ſegetibus maturis - - -*

NOTÆ.

Nec Veneres noſtras hoc fallit. Mariti autem, uxores ſuas Iunones; uxores viciſſim, maritos Ioves appellant. Plaut. in Caſ. 2. 3. 14. *Eia mea Iuno, non decet te eſſe tam triſtem tuo Iovi.*

69. *Aeriæ quo*, &c.] Palumbes, *pigeons ramiers*: Veneri ſacræ, cujus trahendo currui addicuntur. De iis Ecl. 1. 58. *Aeriæ*] vel quia aerii ſunt coloris, inquit Servius, & *liviæ* appellantur: vel potius, quia editis in arboribus nidificant. *Congeſſere,*] accumulavere feſtucas, floccos, alia id genus: quæ Plautus in Rud. 3. 6. 51. *nidamenta* nuncupat.

73. *Divum referatis ad aures,*] Vel quia ineſt his verbis tanta ſuavitas, ut beatiſſimos Deos beare poſſint; vel ut Dii teſtes ſint promiſſorum Galateæ.

74. *Quid prodeſt, quod, &c.*] Damœtas oſtendit antea gaudium ſuum de colloquiis cum amica præſente. Nunc Menalcas majori amoris teſtimonio dolorem ſuum teſtatur, primo de amici abſentia; ſecundo de ejuſdem periculo; *ſectaris apros* : tertio de ſua ſecuritate, *ego retia ſervo.* In quo ſic hæret, ut Amyntæ amorem inutilem putet, niſi ſocietatem pariat etiam periculorum.

76. *Phyllida*, &c. *Iola*, &c.] Iolas paſtor, ab interjectione ἰὼ *heu*; vel ab ἴωλοι quod Heſychio *nigrum* eſt. Iolæ famula *Phyllis*, communis amica Damœtæ & Menalcæ: a φύλλον *folium.*

76. *Meus eſt natalis.*] Natali in ſacrificio licebat voluptati indulgere : non item in ambarvali, quod pro terræ frugibus Cereri offerebatur; ter ducta circum agros, aut agna, aut vitula immolata. Unde puella invitatur ad natale, ſolus paſtor ad ambarvale. De ambarvali G. 1. 345.

77. *Cum faciam vitula.*] *Facere* & *operari* ſine addito, eſt *ſacra facere*, *ſacris operari.* Et *facere vitula*, eſt *ſacra facere ex vitula.*

79. *Et longum formoſe vale*, &c.] Interpretatio noſtra e Nannio ac Cerdano petita eſt, omnium ſane commodiſſima : tum ut diſtichum diſticho reſpondeat, & Iolam uterque paſtor alloquatur; tum ut Menalcas oſtendat ſe cariorem eſſe Phyllidi, quam Damœtam, ſiquidem in ſuo diſceſſu flevit illa. Nec audio Abramum : qui

Arboribus venti : nobis Amaryllidis iræ.
MEN. Dulce satis humor, depulsis arbutus hœdis,
Lenta salix fœto pecori : mihi solus Amyntas.
DAM. Pollio amat nostram, quamvis sit rustica, musam.
Pierides vitulam lectori pascite vestro.
MEN. Pollio & ipse facit nova carmina, pascite taurum,
Jam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.
DAM. Qui te Pollio amat, veniat quo te quoque gaudet :
Mella fluant illi, ferat & rubus asper amomum,

Interpretatio.

venti arboribus:nobis ira Amaryllidis. MEN. *Humor grata res est* teneris *segetibus, arbutus hædis* a lacte *depulsis, salix flexilis gregi prægnanti: mihi solus Amyntas.* DAM. *Pollio diligit mea carmina, licet sint agrestia : o musæ, nutrite juvencam* Pollioni, *qui vos legit.* MEN. *Ipse etiam Pollio componit novos versus : nutrite* illi *taurum qui jam cornibus feriat, & spargat arenam calcibus.* DAM. *Quisquis te diligit, o Pollio, perveniat* ad ea, *ad quæ lætatur te quoque pervenisse : illi mel fluat, & vepres rigidi producant amomum.*

Notæ.

versum hunc attribuit Phyllidi, Iolæ suo valedicenti, ut Menalcam sequatur. Multo minus Servium, qui Menalcam binominem, eumdemque cum Iola esse pronunciat.

81. *Amaryllidis iræ.*] Cum videat Damœtas Menalcam in amore Phyllidis rivalem sibi obstare, imo præferri; ad alium amorem deflectit, & jam Amaryllidi dicit blanditias. De nomine *Amaryllidis* Ecl. 1. 31.

82. *Arbutus.*] Arbor foliis lauro affinibus, sed raris, *arboisier* : in deliciis ejus umbra fuit apud antiquos. Horat. Od. l. 1. 1. 21. *Nunc viridi membra sub arbuto stratus.* Fructus profert instar cerasorum, aut fragorum, cum aliqua dulcedine asperos : Vocantur a Plinio *unedones*; quod, inquit, plures edi non possint propter asperitatem: ab aliis *comara & memæcyla* dicuntur : a Virgilio *arbuta.* G. 1. 148. *Cum jam glandes, atque arbuta sacræ deficerent sylvæ* Et G. 2. 520. *Dant arbuta sylvæ.*

83. *Mihi solus Amyntas.*] Ut ostendat Menalcas, quicquid a se, de luctu Phyllidis, deque suo in eam amore dictum est, per jocum dictum esse, quo Damœtam aliqua invidia stimularet : nunc ultro profitetur se, præter Amyntam, amare neminem.

85. *Pierides.*] Musæ novem, de quibus. v. 60. Sic dictæ, vel a Pierio Thessaliæ monte, ubi ex Iove & Mnemosyne natæ dicuntur : vel ex victoria, in Pieri Macedonis novem filias, relata; quæ Musas ausæ ad cantum provocare, & ab iisdem superatę, totidem in picas ab iis mutatę sunt.

86. *Pollio & ipse.*] Quis fuerit fuse habetur in argum. Ecl. 4. pervenit ad summam oratoris, historici, & poetæ laudem; ad consulatum anno v. c. 714. ad triumphum anno. 715. E quibus laudibus poeticam solam hoc loco ei tribuit aperte Virgilius : *Pollio & ipse facit nova carmina* : cæteros honores, ut pastoritiis modulis graviores, tantum innuit his vocibus : *veniat quo te quoque gaudet* : nempe ad consulatum, & triumphum. Ex hoc versu ostendimus in argumento tempus hujus eclogæ.

89. *Mella fluant illi, &c.*] Vota sunt ejus in gratiam, quicunque Pollionem amaverit : ut omnes ad eum amandum invitentur. *Amomum.*] Parvus est frutex, magni inter aromata nominis, ex ligno sese convoluens in racemi modum: aureo colore, flore exiguo, ceu violæ albæ; ligno subrufo & valde odorato : In Assyria, Armenia, Ponto, & Media optimum. Ita fere a Dioscoride describitur. Plerique tamen omnes eo nos carere jamdiu existimant, & in ejus descriptione non consentiunt.

MEN. Qui Bavium non odit, amet tua carmina Mævi:
Atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos.
DAM. Qui legitis flores, & humi naſcentia fraga,
Frigidus, o pueri fugite hinc, latet anguis in herba.
MEN. Parcite oves nimium procedere, non bene ripæ
Creditur, ipſe aries etiam nunc vellera ſiccat.
DAM. Tityre paſcentes à flumine reice capellas:
Ipſe, ubi tempus erit, omnes in fonte lavabo.
MEN. Cogite oves pueri: ſi lac præceperit æſtus,
Ut nuper, fruſtra preſſabimus ubera palmis.
DAM. Eheu quam pingui macer eſt mihi taurus in arvo:
Idem amor exitium eſt pecori pecoriſque magiſtro.
MEN. His certe neque amor cauſa eſt, vix oſſibus hærent:
Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.

INTERPRETATIO.

MEN. Quiſquis non odit Bavium, amet tuos verſus, o Mævi: idemque jugo ſubliget vulpes, & lac exprimat ex hircis. DAM. O pueri qui colligitis flores, & fraga naſcentia humi, hinc fugite: ſerpens letalis abſconditur ſub gramine. MEN. O oves, abſtinete longius ire, non tuto fiditur ripæ: ipſe aries ſiccat adhuc villos. DAM. O Tityre, remove a fluvio paſcentes capellas: ego purgabo eas *omnes in fonte, cum erit opportunum. MEN. O pueri, colligite oves* in ovile: *ſi vis caloris ſiccaverit lac, ut ante paucos dies: incaſſum prememus mammas manibus. DAM. Heu! quam macilentos habeo tauros in fertili agro: idem amor perdit gregem, & gregis dominum. MEN. Non certe amor* id *importat his* ovibus meis: tamen *vix ſtant oſſibus. Neſcio quis oculus corrumpit mihi juniores agnos.*

NOTÆ.

90. *Qui Bavium non odit, &c.* Bavius & Mævius, poetæ peſſimi, Virgilio pariter & Horatio infeſti. Imprecatio eſt, reſpondens e contrario votis Damœtæ pro Pollione: ſi quis non odit Bavium, ita ſtultus fiat; ut, & amet Mævium, & jugo ſupponat vulpes, &c. Mordax cavillatio in poetam utrumque.

94. *Parcite oves, &c.* Senſus eſt juxta Servium & Farnabium: O pueri, cavete ne oves longius procedant: quod durius & abſque exemplo eſt. Noſtra interpretatio, tum nititur exemplis, eſt enim apud Catull. in Argon. 146. *Nil metuunt jurare, nihil promittere parcunt*: tum conformis eſt Theocritæo exemplo Idyl. 5. 100. σίττ' ἀπὸ τᾶς κοτίνω ταὶ μηκάδες, ὧδε νέμεσθε, &c. *diſcedite ab oleaſtro capellæ, hic paſcite.*

94. *Non bene ripæ creditur.*] Quia periculum eſt, ne, vel oves lapſæ in profluentem rapiantur; vel ripa ipſa, fluctuum allapſu ſubtus exeſa, ruinam faciat.

96. *Reice capellas.*] Eſt hic primo ſyncope, *rejice* in *re-ice*; tum contractio geminæ vocalis brevis, in diphtongum longam: *re-ice*, in *reice*. Sic *eicit* pro *ejicit*, apud Lucret. l. 3. 891. *Ne radicitus e vita ſe tollit & eicit.*

98. *Si lac præceperit æſtus*] Vel exſiccaverit; vel ita corruperit, ut vaneſcat, & nimis liqueſcat.

100. *In arvo.*] Alii legunt in *ervo. Ervum* autem, *des ers*, leguminis genus eſt, piſis affine, bobus ſaginandis utile.

101. *Pecoriſque magiſtro.*] Vel ipſi Damœtæ mercenario pecoris cuſtodi, qui amat Phyllida, Galateam, Amaryllida: vel Ægoni pecoris domino, qui dum Neæram fovet, interim grex amore & deſiderio abſentis domini tabeſcit.

103. *Oculus mihi faſcinat agnos.*] *Faſcinum* ſpecies incantationis: ſic dictum. I. Vel a

DAM. Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cœli ſpatium non amplius ulnas.
MEN. Dic quibus in terris inſcripti nomina regum
Naſcantur flores: & Phyllida ſolus habeto.
PAL. Non noſtrum inter vos tantas componere lites.
Et vitula tu dignus, & hic: & quiſquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.
Claudite jam rivos pueri, ſat prata biberunt.

Interpretatio.

DAM. Dic qua in regione cæli ſpatium apertum ſit, ulnis non pluſquam tribus, & eris mihi magnus vates. MEN. Dic qua in regione oriantur flores notati regum nominibus, & poſſidebis ſolus Phyllida. PAL. Non meum eſt dirimere tantam contentionem inter vos. Tu mereris vitulam, & hic quoque: *& quicumque aut diffidet amoribus proſperis, aut experietur triſtes. Nunc obſtruite rivos, o juvenes: prata ſatis irrigata ſunt.*

Notæ.

faſciis, ſive liciis & filis, quibus ad illigandos & incantandos homines magicis in ſacris utebantur, de quo more Ecl. 8. 74. II. Vel a fando, ut vult Feſtus: quia verbis, ac præſertim laudatione immodica, perficiebatur: de qua ſpecie Ecl. 7. 27. III. Vel, ut probat Voſſius in Etym. a βασκαίνειν *invidere*: quod eſt, quaſi φάεσι κτείνειν *oculis occidere*, quia oculorum intuitu præcipue fit faſcinatio: cum ſcilicet maligni ſpiritus, ex invido aut male affecto pectore emiſſi per oculos, aerem circumfuſum inficiunt; idemque ſic infectus aer eos inficit, in quos, vel ore, vel oculis, vel naribus commeat. Ita fere Heliod. Æthiop. l. 3. Iunioribus vero, ut pote tenerioris naturæ, ſæpius faſcinum adhæreſcit.

104. *Dic quibus in terris, &c.*] Uterque, quaſi de victoria deſperans, ad ænigmata confugit: quæ neuter ſolvit, ob rei difficultatem: unde pares deinde ab arbitro Palæmone judicantut.

104. *Apollo.*] Vatum Deus, idem qui Sol & Phœbus: de quo ſupra v. 62. Cur ſic appelletur, docet Macrob. Saturn. 1. 17. I. Quia radios ἀεὶ πάλλει, id eſt, *ſemper vibrat.* II. Quia radiorum vi morbos frequenter excitat, quibus mortales ἀπολλύει, id eſt, *enecat.* III. Quia caloris benignitate morbos omnes ἀπελαύνει id eſt, *fugat.* IV. Quia ἀιαπολεῖ, id eſt, *inter utrumque mundi polum vertitur.* V. Quia unus eſt, non multiplex: ab α privativo, & πολλοὶ *multi.* Et hæc opinio probabilior, quæ Chryſippi eſt.

105. *Tres pateat, &c.*] Ænigma difficile, in quo Virgilium crucem fixiſſe Grammaticis, refert Servius ex Aſconio, qui hoc ipſum e Virgilio audiſſe ſe profeſſus eſt. Servius interpretatur. I. De Cœlio quodam Mantuano: qui dilapidato patrimonio ſepulchrum ſibi dumtaxat trium ulnarum, ſeu pedum ſex, reſervaverat; idque mire placet Salmaſio in Solin. p. 1222. II. De Syene urbe in confinibus Ægypti & Æthiopiæ, ſub tropico Cancri: quem locum ita recto lumine ſol irradiare putabatur, medio ſolſtitii die; ut ne altiſſimo quidem in puteo, eam in rem a philoſophis effoſſo, umbram ullam efficeret. III. Alii de Ajacis clypeo, qui cœli figuram præferebat, eratque trium ulnarum, id eſt, trium cubitorum: ſic enim aliquando ulna ſumitur, ut oſtendit Voſſius in Etym. IV. Alii de ſpecu in Sicilia, per quem rapta fertur a Plutone Proſerpina. V. Ciaconius & Cerdanus de foſſa quadam in comitio facta, more Etruſcorum: quæ mundus dicebatur, & toto anno claudi ſolita, patebat certis dumtaxat diebus tribus: hi autem *cælum*, pro mundo accipiunt; *ulnas* tres, pro diebus tribus. VI. Pomponius de Cœlo quodam, cujus ſtatura trium dumtaxat eſſet cubitorum. VII. Alciatus de clibano, cujus oſtium ad ulnas tres apertum ſit. VIII. Alii de quolibet puteo: in quem qui deſcenderit, ſpatium cœli tantum conſpiciat, quan-

tum putei latitudo permiserit: idque magis arridet Servio. In hac opinionum multitudine, primam omnium & posteriores duas præfero: ut pote Mantuano, itemque pastori, convenientiores. Reliquæ captum superant ejusmodi hominum.

107. *Nascantur flores*, &c.] Cerdanus explicat de argenteo numo qui extat, cujus altera pars Augusti effigiem cum his verbis: *Augustus Cæsar*; altera florem præfert, cum hoc elogio *Lucius Aquilius Florus triumvir.* Sed non advertit vir doctissimus, Augusti cognomen Octaviano non tributum esse, nisi anno v. c. 727. Virgilii 43. Octavio VII, & Agrippa III. Coss. ut habet Censorinus. Edita autem sunt bucolica, anno Virgilii circiter 32. Igitur ad vulgarem & pastoralem sensum confugio, qui est de hyacintho flore, in quem Hyacinthus primum, Phœbo dilectus puer; tum Ajax Græcorum post Achillem fortissimus, mutati sunt. Videntur enim in illo scriptæ quodammodo literæ, αι, quæ primæ sunt in Ajace; &, si retrorsum legantur, primæ etiam aliquo modo in Hyacintho, quem Nannius per j. non per y. scribendum putat, contra communem Græciæ totius fidem. Atque illa difficultas Hyacinthi nominis Ovidium movit, ut floris illius literas ad Ajacis quidem nomen referret; ad Apollinis vero gemitus, mortem Hyacinthi deplorantis. Quippe αι gemitum notat, unde est αἰάζω *gemo.* Ita Met. 10. 215. *Ipse suos gemitus foliis inscripsit, & ai ai flos habet inscriptum.* Tum l. 13. 397. *Litera communis mediis, pueroque, viroque, inscripta est foliis; hæc nominis, illa querelæ.* *Ajax* porro & *Hyacinthus*, non reges, sed regum filii fuere: Ajax quidem Telamonis, Hyacinthus Amyclarum regis. Reges tamen vocat Virgilius, eo more, quo Laviniam & Ariadnem reginas alibi vocavit.

109. *Et quisquis amores, aut*, &c.] Non uni digni estis vitula pro præmio, sed etiam quicumque vestri similes ita belle exprimeut affectus amantum: sive ejus qui felix in amore felicitati suæ diffidit, qualis Menalcas: *Dulce satis humor*, &c. *Quid prodest, si me ipse*, &c. sive ejus qui amaritiem in amore experitur, qualis Damœtas: *Triste lupus stabulis*, &c. *nobis Amaryllidis iræ.*

111. *Claudite jam*, &c.] Allegoria est. Iam cantare desinite: satis enim aures nostræ cantu vestro delectatæ sunt, quemadmodum aquarum humore prata reficiuntur.

ECLOGA IV.

POLLIO.

ARGUMENTUM.

Confecto bello Perusino, de quo dictum est in argum. Ecl. 1. M. Antonius, multis de causis offensus Octaviano, cum ingenti exercitu venerat in Italiam. Reconciliati tamen circa Brundusium: administris, L. Cocceio communi amico; & ex parte Octaviani, Mœcenate; ex parte Antonii, Asinio Pollione, tum consule: ambo cum ovationis honore Romam ingressi sunt. Sed paucis post diebus: cum Sext. Pompeius, Magni filius, occupata Sicilia commeatum intercluderet; ideoque Roma fame premeretur: Octavianus & Antonius, lapidibus palam appetiti a populo, coacti sunt pacem cum Sext. Pompeio componere. Pax composita ad Puteolos. Sublato igitur famis metu, cibariis in urbem confluentibus, civilibus bellis tanto post tempore extinctis, quædam aureæ species ætatis affulsit. Hæc autem omnia cum accidissent sub extremum Pollionis consulatum, & ipso Pollione administro, cui tunc

temporis filius natus erat : huic genethliacon Virgilius cecinit ; ejusdemque, & temporum illorum in laudem detorsit, quicquid in Cumanæ Sibyllæ libris, de Christi ortu, ejusque matre atque ætate legerat.

Scripta est anno Virgilii 31. ineunte: v. c. 714. exeunte : sub ipsum pacis Puteolanæ tempus : Coss. Domitio Calvino, & Asinio Pollione: paulo ante quam hi consules magistratum abdicarent ; quod more illorum temporum fecerunt, ad paucos qui supererant ex illo anno dies : in gratiam L. Cornelii Balbi Gaditani, & P. Canidii, qui consules in annum reliquum appellati sunt.

NOTÆ.

POLLIO.] Hunc fuisse Germanici exercitus ductorem, triumphasse ante consulatum, amicum tunc temporis Octaviano fuisse, filium habuisse Saloninum, cujus in ortu ecloga hæc scripta sit, somnia sunt Servii ab historiæ veritate omnino aliena: ut manifestum erit ex iis, quæ de Pollione huc congessimus.

C. Asinius Pollio, a Iulio Cæsare, paulo ante cædem, Hispaniæ ulteriori præfectus; post ejus cædem amicissimus fuit M. Antonio, ut ipse profitetur suis in epistolis, quæ extant apud Ciceronem. *l.* 10. *Famil.* In ejusdem Antonii partes cum duabus legionibus transiit, paulo ante triumviratum. Triumviratu instituto, & triumviris urbanos magistratus in quinquennium assignantibus: ipse in an. v. c. 714. Consul destinatus est: adnitente, ut credibile est, amico Antonio. Quo eodem tempore Fescenninis versibus ab Octaviano laceratus dicitur. *Macrob. Saturn.* 2. 4. Ei tunc in Gallia Cisalpina versanti videtur Virgilius innotuisse, & per eum commendatus esse Mœcenati: ut aditum haberet ad Octavianum, qui agrorum dividendornm in suos & Antonii milites negotium unus in se susceperat. Orto deinde Perusino bello: L. Antonio, Marci fratri, suppetias tulit contra Octavianum. *Appian l.* 5. *Civil.* Sed victo Lucio, ipse tum Consul, diu retenta in potestate Marci Venetia, ejus in partes Domitium Ænobarbum ejusque classem allexit. *Velleius lib.* 2. Consecuta est pax Puteolana: statimque in Parthinos, Illyricam gentem, & Bruti olim Cassiique studiosissimam, auspiciis M. Antonii expeditionem duxit: triumphavitque anno sequente 715. Reliquam ætatem traduxit in Italia, & licet *post enervatum amore Cleopatræ Antonii animum, partibus ejus nunquam se miscuerit*: ad bellum tamen Actiacum proficisci noluit cum Octaviano, *propter notiora in se Antonii beneficia,* ait *Velleius l.* 2. Historiam scripsit bellorum civilium: item tragœdias: accusavit juvenis Catonem, orator egregius, sed Ciceronis eloquentiæ infestissimus. *Quintil. l.* 8. 1. *& l.* 10. 12. fortasse ob memoriam M. Antonii, quem ille Philippicis laceraverat. Vixit ferme ad extremum Augusti principatum, & an. v. c. 757. obiit octogenarius, ut colligitur ex *Eusebii Chron.*

Filium habuit nullum, *Saloninum* nomine, sed nepotem: qui certe, cum edita est hæc ecloga, nondum ortus erat: quippe qui annis, post editam hanc eclogam, 60. juvenis obiit, Tiberio *progener destinatus*, inquit *Tacit. annal.* 2. 75.

Filius autem Pollionis dictus est C. Asinius Gallus: quem Lipsius in Tacit. Servii *Saloninum* esse conjicit; licet fateatur a veteribus omnibus *Gallum* hunc, non *Saloninum* vocari. At non advertit vir doctus Servii Saloninum, *inter ipsa primordia periisse.* Gallum vero non nisi anno v. c. 789. diris suppliciis a Tiberio necatum. Denique, sive Gallus, sive quicumque alius Pollionis filius huic eclogæ occasionem præbuerit, certe tunc *Saloninus* vocari non potuit; cum *Salonæ* non nisi anno editionem eclogæ consequente captæ fuerint. Vide Ecl. 8. 13.

Ex iis Servium emendabis, & interpretes fere cæteros: qui ejus vestigiis insistere, quam veterem historiam consulere maluerunt.

SIcelides Musæ, paullo majora canamus.
Non omnes arbusta juvant, humilesque myricæ.
Si canimus sylvas, sylvæ sint consule dignæ.
Ultima Cumæi venit jam carminis ætas:
Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo.

INTERPRETATIO.

O Musæ Siculæ, cantemus paullo grandiora: arbores & parvæ myricæ non placent omnibus. Si cantamus sylvas, sylvæ deceant consulem. Nunc attigimus extremum sæculum vaticinii Cumææ Sibyllæ, *ingens series temporum oritur de novo.*

NOTÆ.

1. *SIcelides.*] A Græco nomine Σικελίς: a Latino enim *Sicilia*, esset *Sicilides*: absona vox, propter exiguitatem literæ *i* sæpius repetitæ. Eas invocat Musas, quia Theocritus Siculus, ex urbe Syracusis, bucolicorum princeps fuit. Unde & *Syracosium versum* dicit, pro *bucolico* Ecl. 6. 1. & *Arethusam* Siciliæ fontem invocat Ecl. 10. 1.

2. *Myricæ.*] Myrica, frutex humilis: hanc alii Tamaricen vocant; alii Bruyam sylvestrem, *de la bruyere*. De *arbustis* Ecl. 1. 40.

3. *Sylvas.*] Per *sylvas* hic, & per *sylvestrem musam* Ecl. 1. 2. bucolica sive pastoritia carmina intelligit: sylva enim pastorum propria sedes est, unde vocatur & *nemus* νέμος, a νέμω *pasco*: quod iis in locis glande primi homines famem paverint, & adhuc alantur greges. Cœlius Rhodig. auctor est, per *sylvas consule dignas*, allusum ad sylvarum curam: quæ minima erat provinciarum illarum, quæ consuli e magistratu abeunti mandabantur. Unde apud Suetonium legimus, optimates ex invidia conatos esse, ut ea Jul. Cæsari committeretur, quasi minimi negotii; hunc vero contra perfecisse, ut sibi Gallia daretur.

4. *Ultima.*] Vel *postrema* est; vel *prima*, & ab ætate nostra remotissima: utroque enim sensu dicitur *ultimum*. Hæc autem ætas, de qua hic Virgilius, *postrema* dici potest: quod eam Sibylla quasi quinto loco constituerit, post alias quatuor per metalla designatas, auream, argenteam, æream, & ferream. *Prima* vero dici etiam potest: quod hæc eadem, instauratio sit primæ ætatis aureæ, & eadem veluti ætas rediviva.

4. *Cumæi carminis.*] Pomponius Hesiodi poësim intelligit, cujus pater fuit Dius natione Cumæus ex Æolide; & qui de quatuor mundi ætatibus in operibus suis mentionem fecit. Cæteri melius de Sibyllæ vaticinio, carminibus comprehenso. *Cumæam* vero Sibyllam aliqui distinguunt a Cumana, ut altera Italica, altera Æolica sit. *Cumæ* enim duæ percelebres, inter urbes alias ejusdem nominis: aliæ in Æolide Asiæ; aliæ in Campania Italiæ. Utrumque tamen nomen confundi debet. De Sibyllarum nomine, numero, auctoritate, dicemus Æ. 6. 36. De *Cumis*, Æ. 6. 2.

5. *Magnus ab integro* &c.] *Sæclorum* pro *sæculorum*. *Sæculum* vulgo centum annorum spatium est; hic *ætas* & *tempus* indefinite. *Magnus sæclorum ordo*, & postea *magni menses* explicantur a plerisque de magno anno Platonico, qui ex Cicerone 2. de Nat. Deor. *tum efficitur, cum Solis, & Lunæ, & quinque errantium, ad eandem inter se comparationem confectis omnium spatiis est facta conversio*; id est, reditus ad eundem situm, unde primo cursum inceperint. *Cujus anni*, inquit Censorinus de die nat. *hyems summa est cataclysmus, quam nostri diluvionem vocant; æstas autem ecpyrosis, quod est mundi incendium*: quo denique orbem destrui necesse est. Immo *quidam volunt*, inquit Clavius in c. 1. sphæræ, *tunc omnia quæcumque in mundo sunt, eodem ordine esse reditura, quo nunc cernantur*. Nam, ut insulse philosophatur Servius, *si est idem siderum motus: necesse est, ut omnia quæ fuerunt habeant iterationem. Universa enim ex astrorum motu pendere manifestum est.* Vo-

Jam redit & Virgo, redeunt Saturnia regna:
Jam nova progenies cœlo demittitur alto.
Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
Casta fave Lucina: tuus jam regnat Apollo.

INTERPRETATIO.

Nunc Astræa revertitur, regnum Saturni revertitur: nunc soboles nova delabitur e summo cœlo. Tu tantum, o pudica Diana, adsis nascenti puero: sub quo ferrea ætas primum finietur, & aurea per totum orbem orietur: tuus frater Apollo jam imperat....

NOTÆ.

sunt autem fabulosi hujus anni auctores, hunc spatio contineri 49000. annorum: alii tantum 23760. alii etiam plurium. Quicquid sit, de hoc anno Virgilium loqui vix putem: malimque *magnum* hic, esse *illustrem*; quomodo heroes, Alexander, Pompejus, *magni* dicti sunt. Multa tamen erudite docet Jos. Scaliger de magno anno, magnisque mensibus Chaldaicis, quæ huic loco convenire possunt. In Canon. Isagog. p. 252.

6. *Virgo.*] Astræa, seu Justitia, Jovis & Themidis filia: quæ finito aureo sæculo, quo Dii cum hominibus habitaverant, Diis propter hominum iniquitatem abeuntibus, terram quoque reliquit, sed omnium ultima.

6. *Saturnia regna.*] Felicissima, aurea, qualia fuerunt Saturno imperante: sub Jovis enim ejus filii imperio, deflexerunt omnia in pejus. Georg. 1. 125. *Saturnus*, Cœli & Vestæ filius, a Titane fratre ob regni contentionem carcere inclusus, a Jove filio liberatus: deinde ab eodem Jove, cui struebat insidias, regno pulsus: in Italiam aufugit ad Janum regem. Unde regio in qua latuerat, *Latium* dicta. Hæc omnia fabulis poëtarum corrupta sunt.

7. *Jam nova progenies* &c.] Novum hominum genus, novi homines, qui aureum sæculum ducent; iique de cœlo delapsi: vel contra cæterorum hominum morem, qui e terra originem ducunt; vel etiam e communi hominum more, juxta Stoicos, qui, ut habet Cicero, 1. de nat. Deor. putabant *semina Deorum decidisse de cœlo in terras: & sic homines patrum similes extitisse, id est, Deorum.*

8. *Tu modo nascenti puero.*] Quasi dicat: novum genus hominum orietur, dummodo Lucina faveat huic puero nascenti: qui princeps illius novi generis, id est, primus esse debet.

10. *Lucina.*] Dea certe fuit partui præsidens: dicta sic, a luce, quam infantibus dabat. Quænam vero fuerit, ambigitur. Alii Junonem fuisse colligunt ex hac solemni parientium formula: *Juno Lucina fer opem.* Alii Dianam, e plurimis poëtarum locis. Alii distinctum ab utraque numen, ex hymno in Apoll. apud Homerum: ubi Lucina dicitur a Junone impedita, quominus Latonæ, Dianæ matri, parturienti opem ferret. Virgilius adhæret secundæ opinioni: cum eam Apollinis sororem hic dicat: *tuus jam regnat Apollo*: id est, *tuus frater*.

10. *Apollo.*] Multi de Octaviano interpretantur: ut & Lucinam de Octavia ejus sorore: quæ, & multum apud fratrem poterat; & pudicitiæ laude insignis fuit; & mortuo priore conjuge Marcello, ex quo Marcellum juniorem susceperat, de quo Æn. 6. 883. hoc ipso tempore vinculum fuit pacis illius, quæ hac ecloga celebratur: ab Octaviano conjux Antonio tradita. Cur autem Octavianus Apollo dicitur? An quod in cœna quadam, convivis duodecim Deorum habitu discumbentibus, ipse Apollinem repræsentaverit? Certe Antonius deinceps id ei quasi impie factum objecit: videturque cœna illa cadere in hoc ipsum tempus, ut ex Suetonio colligitur. Melius tamen Virgilium hic explicandū puto de Lucina ipsa, quæ ad pueri ortum

Teque adeo decus hoc ævi, te consule inibit,
Pollio, & incipient magni procedere menses.
Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,
Irrita perpetua solvent formidine terras.
Ille Deum vitam accipiet, Divisque videbit
Permistos heroas, & ipse videbitur illis:
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.
At tibi prima puer nullo munuscula cultu,
Errantes hederas passim cum bacchare tellus,

INTERPRETATIO.

Porro sub tuo consulatu, o Pollio, gloria illa ætatum inchoabitur, & magni menses incipient currere. Te auctore, si aliquæ nostri criminis reliquiæ supersunt, tunc *deletæ liberabunt mundum æterno metu. Ipse* puer *vitæ divinæ particeps erit, & videbit heroas sociatos Diis, & ipse videbitur ab illis, & gubernabit mundum patris virtute pacatum. Terra autem ubique sine cultura producet tibi parva munera, o puer!* nempe *vagas hederas passim cum bacchare - - -*

NOTÆ.

invitatur: deque ipso Apolline, qui regnare dicitur ac triumphare, quia jam constat veritas vaticiniorum, quæ per Sibyllam suam ediderat, de reditu ætatis aureæ.

11. *Teque adeo decus hoc ævi.*] Hæc ævi gloria: quæ ortu pueri, & publica mundi felicitate continetur: sub consulatu Pollionis continget. Præterita autem & præsentia, more poetarum, velut futura commemorat: jam enim tum consul erat Pollio, natus puer, pax constituta, fames urbis sublevata. Vide argumentum.

12. *Magni menses.*] Quintilis & Sextilis, aiunt Servius & Pomponius. *Magni* ideo, quia *Julius* & *Augustus*, ex Imperatorum nominibus appellati sunt. Male. Licet enim hoc de Julio verum sit; de Augusto mense tamen falsum: cui nomen illud, non ante mortuam Cleopatram, & tres Octaviani triumphos, a senatu tributum est: immo non ante an. v. c. 727. *Magni* ergo *menses* dicendi, quomodo supra *magnus ordo sæclorum*. v. 5.

13. *Sceleris vestigia nostri.*] Scelus illud: vel sunt perjuria Trojanorum, quibus omnes posterorum Romanorum calamitates tribuuntur. Georg. 1. 501. *Jampridem sanguine nostro Laomedonteæ luimus perjuria Trojæ.* Vel bella civilia Cæsaris & Pompeii. Vel cædes ipsa Cæsaris, spectante senatu patrata: cujus in pœnam atrocissima bella Octaviani principatus initium infestarunt.

15. *Ille deum vitam, &c.*] Alludit ad auream ætatem, qua Dii cum hominibus familiariter degebant: innuitque puerum in eadem, qua pater est, futurum quoque gratia apud triumviros & alios deinde reipublicæ administratores: quos per adulationem Deos vocat, ut Octavianum vocaverat. Ecl. I. 6.

17. *Pacatumque reget patriis, &c.*] Addit eumdem puerum rectorem orbis, id est, consulem futurum. Neque id superat dignitatem Pollionis, ejusque filii. Sic enim loqui tunc adhuc potuit poeta, nondum scilicet extincta republica: immo spe tum vigente maxima restituendæ mox a triumviris antiquæ libertatis, ut ex Appiano constat. *Patriis virtutibus.*] Vel refertur ad *reget*: Reget orbem, usu & exemplo virtutum omnium patriarum, id est, Romanarum. Vel refertur ad *pacatum*: Reget orbem, pacatum virtute atque industria Pollionis patris: qui cum Mœcenate administer fuit pacis, inter Octavianum & M. Antonium.

19. *Hederas passim cum bacchare.*] De *hederis*. Ecl. 3. 39. Hæc *bacchar*, sive *baccharis*, herba est radicis odoratæ, quæ vim

Miſtaque ridenti colocaſia fundet acantho.
Ipſæ lacte domum referent diſtenta capellæ
Ubera : nec magnos metuent armenta leones.
Ipſa tibi blandos fundent cunabula flores,
Occidet & ſerpens, & fallax herba veneni
Occidet: Aſſyrium vulgo naſcetur amomum.
At ſimul heroum laudes, & facta parentis
Jam legere, & quæ ſit poteris cognoſcere virtus:
Molli paulatim flaveſcet campus ariſta,
Incultiſque rubens pendebit ſentibus uva,
Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella.
Pauca tamen ſuberunt priſcæ veſtigia fraudis,
Quæ tentare Thetin ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ jubeant telluri infindere ſulcos.

INTERPRETATIO.

& colocaſia mixta grato achanto Ipſæ capræ reportabunt in ſtabulum mammas lacte tumentes, nec greges timebunt magnos leones: ipſæ cunæ proferent tibi jucundos flores: angues quoque morientur, & morientur plantæ venenatæ, quæ colligentem decipiunt: amomum Syriacum communiter orietur. Sed ſtatim atque poteris jam legere laudes heroum, & geſta tui *patris, ac percipere quid ſit virtus*; tunc *agri ſenſim flaveſcent ſpicis maturis, & racemi rubentes pendebunt e rubis agreſtibus, & duræ quercus ſtillabunt mel inſtar roris. Tamen latebunt nonnullæ reliquiæ malitiæ veteris: quæ cogant adire navibus mare, & claudere urbes mœnibus, & ſulcare terram.*

NOTÆ.

ad faſcinationem depellendam habere putabatur. Nomine Gallico caret: quibuſdam videtur eſſe, *nardus ruſtica*; quibuſdam vero, *digitalis, gand de Noſtre-Dame.* Hederam puero promittit, ut futuro poetæ, quemadmodum Ecl. 7. 25. *Paſtores hedera creſcentem ornate poetam*; baccharem, ut puero formoſo, qui proinde faſcinationi invidentium magis obnoxius ſit, quemadmodum ibid. 27. *Bacchare frontem cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.*

20. *Colocaſia fundet achanto.*] *Colocaſium, ii* vel *colocaſia, æ.* faba eſt Ægyptia: cujus radix & caulis, ad cibum; flos ad coronas adhibebatur. De *Achanto* Ecl. 3. 45.

24. *Fallax herba veneni.*] Vel Sardonia herba: ideo fallax, quia ſimilis apiaſtro; & quia ſapore quidem dulcis, tamen guſtata ſic hominum ora dolore contrahit, ut veluti ridentes moriantur. Vel *aconitum* eſt, de quo Ge. 2. 152. *Nec miſeros fallunt aconita legentes.* Vel potius omnis herba latentioris veneni. De *Amomo* Ecl. 3. 89.

26. *At ſimul heroum, &c.*] Proſecutus pueritiæ ludos, nunc tria ſtudia adoleſcentiæ enumerat. I. Poeſim, *heroum laudes.* II. Hiſtoriam, *facta parentis*, quæ vide in arg. III. Philoſophiam, *& quæ ſit poteris cognoſcere virtus.* Deinde ad virilis ætatis laudes aſcendit. *Hinc ubi jam firmata, &c.*

31. *Pauca tamen, &c.*] Gradus quoſdam ponit ætatis aureæ; ſimul cum pueri ætate procedentis: ita ut in ipſius ortu refloreſcere natura videatur, *fundent cunabula flores*: in ejus adoleſcentia fructus ferre, *ariſtas, uvas, mella*; cum aliquibus tamen priſcæ fraudis, & ætatis ferreæ veſtigiis: firmata denique ejus in ætate, quaſi plena pace gaudere, bellis & laboribus extinctis, *omnis feret omnia tellus.* Quod exprimit abundantiam rerum omnium, qua gaudebat Roma poſt pacem Puteolanam.

32. *Thetin.*] Eſt & *Thetis*, & *Tethys*: utraque pro mari ſumitur. *Tethys*, uxor Oceani, quaſi a τιθήνη *nutrix*: quia humore

Alter erit tum Tiphys, & altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella,
Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.
Hinc ubi jam firmata virum te fecerit ætas,
Cedet & ipse mari vector: nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus,
Non rastros patietur humus, non vinea falcem:
Robustus quoque jam tauris juga solvet arator.
Nec varios discet mentiri lana colores:
Ipse sed in pratis aries jam suave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto:

INTERPRETATIO.

Tunc erit alter Tiphys, & altera Argo, quæ portet electos duces: erunt quoque bella alia, & ingens Achilles rursus ibit adversus Trojam. Deinde postquam ætas jam robusta te reddiderit virum, ipse etiam nauta recedet e mari, nec naves e pinu fabricatæ *transferent merces, omnis terra producet omnia: nec ager scindetur rastris, nec vitis falce. Tum quoque fortis agricola auferet jugum bobus, nec lana decebitur simulare diversos colores: sed aries ipse in pascuis vellus tinget purpura suaviter rubenti, & luteo croco ---*

NOTÆ.

nutriuntur omnia. *Thetis* Nerei & Doridis filia, quam cum amaret Jupiter, uxoremque ducere decrevisset: monitus est a Prometheo sic esse in fatis, ut qui ex ea nasceretur, patre major esset futurus: quo audito Jupiter ab ejus nuptiis abstinuit. Hanc itaque duxit Peleus, Æaci filius, ex eaque Achillem suscepit. *Ratibus.*] Ratis est navigium temere factum, trabibus rudi structura compactis.

34. *Tiphys.*] Gubernator navis Argo, & Argonautarum socius. *Argo*] navis, sive prima juxta fabulas, sive apparatu & mole maxima omnium, quæ prius in usu fuerant: constructa ad expeditionem Colchicam, ex pinis Pelii, montis in Thessalia: inserto e quercubus Dodoneæ sylvæ malo, qui oracula reddebat. Nomen, vel ab architecto, quem *Argum* nominat Valer. Flaccus. Vel ab *Argivis*, id est, Græcis ducibus, quos vehebat: ut ait Ennius apud Cic. 1. Tuscul. Vel a celeritate: ἀργὸς enim *velox* est. Inventrix ejus Minerva. Locus fabricationis *Pagasæ*, promontorium & oppidum Thessaliæ, non procul a Pelio monte. Unde *Pagasæa navis* dicta est.

35. *Delectos heroas.*] *Argonautas*, nobiles Græcos, e Thessalia præcipue: qui numero circiter quinquaginta profecti sunt in Colchidem, ad diripiendum vellus aureum, a Tauris ignivomis, & Dracone custoditum. Inde *Argonautæ* dicti: dux Jason: post eum notissimi, Castor, Pollux, Hercules, Theseus, Orpheus, Zethes & Calaïs.

36. *Achilles.*] Thetidis & Pelei filius, de quo passim in Æneide. Per Achillem vero, quemcumque virum fortem: per Trojam, quamcumque civitatem: per Argo, quamcumque navem: per Tiphym, quemcumque gubernatorem significari, bene admonet Servius: & est expolitio illius, quod ante dixerat; futura nempe bella & navigationes.

38. *Vector.*] Tam active dicitur pro eo qui vehit, quam passive pro eo qui vehitur.

39. *Mutabit merces.*] Ante nummos repertos, commercia omnia per rerum commutationem fiebant, ut adhuc fit cum peregrinis multis gentibus.

40. *Rastros.*] *Rastrum*: plur. *rastri*, vel *rastra*: instrumentum quo franguntur glebæ, ut æquale solum fiat; a radendo dictum.

44. *Murice.*] Murex, piscis est marinus e concharum genere, paululum a purpura diversus: caro in escam, sanguis in colorem assumitur ex Martialis epig. l. 13. 87.

44. *Croceo luto.*] Alii pro croco luteo

Sponte ſua ſandyx paſcentes veſtiet agnos.
Talia ſæcla ſuis dixerunt currite fuſis
Concordes ſtabili fatorum numine Parcæ.
Aggredere o magnos, aderit jam tempus, honores,
Chara deum ſoboles, magnum Jovis incrementum.
Aſpice convexo nutantem pondere mundum,
Terraſque tractuſque maris, cœlumque profundum:
Aſpice, venturo lætentur ut omnia ſæclo.
O mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ,
Spiritus & quantum ſat erit tua dicere facta.
Non me carminibus vincet, nec Thracius Orpheus,
Nec Linus: huic mater quamvis atque huic pater adſit,
Orphei Calliopea, Lino formoſus Apollo.

INTERPRETATIO.

Sandyx ultro induet agnos inter paſcendum. Parcæ firmo fatorum ordine unanimes dixerunt ſuis fuſis: o talia tempora, currite. Accede o ad magnos magiſtratus, mox veniet tempus accedendi: *o dilecta Deorum proles, magne Jovis alumne. Vide mundum rotunda mole vacillantem, terramque, & ſpatia maris, & altum cœlum. Vide, ut cuncta exultent, ob adventum ætatis* aureæ. *Utinam reſtet mihi pars extrema tam prolixæ vitæ, & anima, quantum ſufficiet ut tua geſta celebrem. Non me cantu ſuperabit, aut Orpheus Thracius, aut Linus: licet huic Orpheo mater faveat Calliopea; & huic Lino pater pulcher Apollo.*

NOTÆ.

dictum volunt: crocus autem, *le ſaffran*, lutei coloris eſt, id eſt, flavi rubeſcentis. Alii lutum herbam agnoſcunt: quæ vel *glaſtum* ſit, *paſtel de Languedoc*; vel *calthæ* quædam ſpecies, *du ſoulcy*.

45. *Sandyx.*] Vel color eſt compoſitus, ex æqua ſandarachæ & rubricæ commixtione ex Plin. l. 35. 6. flammæ, vel minio concolor: *vermillon, couleur de feu.* Vel frutex, aut herba, cujus dicitur a quibuſdam flos ſimilis cocco, *à l'ecarlate*

47. *Parcæ.*] Erebi & Noctis filiæ: ſic dictæ vel a partu, quaſi *Partæ*, juxta Varronem; quia naſcentibus bonum malumque in partu conferunt. Vel per antiphraſim a parcendo, juxta alios; quia nemini parcunt. Tres finguntur, quia tria ſunt tempora: colo inſtructæ, ex qua vitæ humanæ ſtamina deducunt. Prima eſt *Clotho*, a κλώθω *volvo.* Secunda *Lacheſis*, a λαγχάνω *ſortior.* Tertia *Atropos*, ab a privativo, & τρέπω *verto*, quia inflecti non poteſt.

49. *Chara Deum ſoboles, &c.*] *Incrementum* Jovis vocat. Vel quaſi nutrimentum, ſive alumnum, qui ſub Jove increverat. Vel quaſi Jovis augmentum, ſive filium: quia patres prole dicuntur augeri. Jovis autem Deorumque ſobolem vocat & alumnum: eo modo, quo Homerus heroes ſuos, διοτρεφεῖς, & θρέμματα Διὸς, *nutritos a Jove.*

50. *Nutantem convexo, &c.*] Commotum præſentibus malis, inquiunt aliqui: ego vero, geſtientem & præ lætitia commoventem ſe. *Convexum*, eſt curvatura exterior cœli; *concavum*, curvatura interior: utrumque promiſcue ſumitur a poetis. Æn. 4.451. *Tædet cœli convexa tueri*, id eſt, *concava* quæ ſola intuemur. *Convexum* dixit pondus, quia mundi pondus & gravitas rotundum illum, adeoque convexum efficit: omnibus ejus partibus æqualiter ad centrum nitentibus.

56. *Linus.*] Apollinis & Terpſichores filius, paſtor idem & muſicæ peritiſſimus, Orphei & Herculis ea in arte præceptor. Hunc ab ipſo Hercule occiſum ferunt, impacta in caput cithara, quod ipſum Herculem ruſticius canentem irrideret.

57. *Orphei.*] Dativus Græcus, hic diſſyllabus Ορφεὺς, έος, ει vel εῖ. Sic apud Catullum eſt *Pelei*, τῷ Πηλεῖ. De Orpheo Ecl. 3. 46. *Calliopea*] Vel *Calliope*: ut *Penelo-*

Pan etiam Arcadia mecum si judice certet,
Pan etiam Arcadia dicat se judice victum.
Incipe parve puer risu cognoscere matrem:
Matri longa decem tulerunt fastidia menses.
Incipe parve puer, cui non risere parentes,
Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est.

INTERPRETATIO.

SI Pan ipse contendat mecum, Arcadiæ arbitrio; ipse Pan fatebitur se superatum esse, Arcadiæ arbitrio. Incipe, parve puer, agnoscere matrem ex ipsius *risu: decem menses diuturna tædia attulerunt matri. Incipe, parve puer: cui parentes non arrisere; hunc, nec Deus ad mensam, nec Dea in lectum,* excipere *dignata est.*

NOTÆ.

pea, vel *Penelope*. Una e novem musis, mater Orphei, heroici carminis præses: a κάλλος *pulchritudo*; & , ὄψ ὀπὸς *vox*. Cæterum Lini & Orphei laus a parentibus, quamvis hic distincta, tamen par fuit: utrique enim Apollo pater, Musa mater fuit; Orpheo Calliope, Lino Terpsichore.

58. *Pan Deus Arcadiæ.*] De Pane Ecl. 2. 31. *Arcadia* Peloponnesi regio intima, a mari undique remota, ubique in montes assurgens; unde pastioni pecorum, quam agriculturæ aptior: ideoque Pana pastorum Deum singulari cultu venerata. Hujus incolas cæterarum rerum incuriosos ait Polyb. præterquam musicæ: cui vacare debent ex patriis legibus usque ad annum trigesimum, ne assiduis in colenda difficili regione laboribus plane efferentur.

61. *Longa decem.*] Vulgo mense nono nascuntur infantes: unde hic Vives, & Turnebus decem Lunæ menses agnoscunt, qui breviores. Alii mensem decimum ineuntem intelligunt, vel etiam completum: cum ad hoc usque tempus partum differri posse constet; immo ad mensem etiam undecimum, ex Arist. 7. de animal. *Tulerunt*] penultima brevi, cum vulgo habeatur longa. Sic Æn. 2. 774. & 3. 48. *Steteruntque comæ.* Georg. 2. 129. *Miscueruntque herbas.* Lucret. 3. 86. *Prodiderunt*. 1042. *Occiderunt*: & alibi sæpe. Unde colligitur præterita ejusmodi ancipitem habuisse penultimam.

62. *Cui, &c. Parentes, &c.*] De hac duplici voce controversia est. *Cui*] I. Quintilianus l. 9. 3. legit, *Qui*, plurali nominativo, hoc sensu: *Qui pueri non risere; hunc*, id est, *hos*, per enallagen, sive commutationem numerorum, *nec Deus mensa dignatur, nec, &c.* II. Servius legit, *Cui*, dativo singulari; sive, *Quoi*: quomodo veteres Latini scripserunt, usque ad ipsius Quintiliani pueritiam, ut ait ipse, l. 1. 7. & hic erit sensus: *Cui puero parentes non arrisere, hunc nec Deus, &c.* Qui quidem sensus ut constet magis, hæc superiora verba, *risu cognoscere matrem*, de risu matris, non de pueri risu accipio: cum Erythræo & Bembo. Solent enim parentes ante cæteros a liberis agnosci ex blandiore risu, & est in liberis omen ingenii bonæque indolis, ex illo risu citissime parentes agnoscere. Quare poeta puerum invitat, ut ex risu cito parentes agnoscat. *Parentes.*] Qui legunt cum Servio, *Cui*, nihil hic habent negotii: &, *parentes*, nominativo plurali, intelligunt. Qui vero cum Quintiliano legunt, *Qui*, I. Vel parentes esse volunt in vocativo: *o parentes*: ita Politianus, Miscell. 89. II. Vel in accusativo: pro, *qui non risere ad parentes*: ita Jos. Scaliger, in Catull. 62. 208. quomodo Plautus in Capt. 3. 1. 21. *Quasi muti silent, neque me rident*: pro, *mihi arrident*. Servium sequor, quia figura Quintiliani durior hoc loco videtur.

63. *Nec Deus hunc, &c.*] Certe comminatio est imminentis puero calamitatis: si, vel non arrideat parentibus, ut vult Quintilianus; vel parentes puero, quasi inviso, non arrideant, ut vult Servius. Quæ autem sit illa calamitas, dubium est. I. Servius explicat de Vulcano, cui puer similis sit futurus: Vulcanus vero, cum ei nascenti parentes Jupiter & Juno prop-

ter deformitatem non arrisissent, ab iis in Lemnum insulam dejectus est: quo ex casu claudus factus, deinceps, nec *a Jove* ad mensam Deorum; nec *a Minerva* in maritum admissus est. Obstat tamen Servio Homerus, qui Vulcano dat locum in cœlesti convivio, Iliad. I. 595. II. Politianus, Miscel. 89. melius explicat de *Genio* & *Junone*, qui puero propitii non sint futuri. Constat enim ex Seneca Ep. 110. ex Plin. l. 2. 7. veteres hominibus singulis Genium, & Junonem tutelares Deos, ab ipso ortu attribuisse. Sed constat etiam apud eruditos omnes, Genium solis masculis, Junonem solis fœminis fuisse attributam: adeoque uni eidemque Pollionis filio Genius & Juno non conveniunt. Minime autem constat id, quod hoc loco Philargyrius commentatur: nempe pueris nobilibus editis, in atrio Junoni Lucinæ lectum sterni solitum, & mensam Herculi; sive juxta alios, Genio. Refert quidem Politianus duplicem Varronis locum: quorum alter docet, *initiari pueros Educæ, Potinæ, & Cubæ; divis edendi, potandi, & cubandi*: alter docet, *natus si erat sublatus, Diis conjugalibus, Pilumno & Picumno, in ædibus lectum sterni.* At ex iis locis nihil erui potest; nisi quod mensa Deabus, lectus Diis poneretur: cum Virgilius contra, mensam Deo, lectum Deæ attribuat. Quare ego sic solvo nodum: per *mensam*, educationem & nutricationem pueri intelligo, cui rei fatentur omnes præfuisse Genium; per *cubile*, conjugium intelligo, cui constat præfuisse Junonem. Atque ita sensus erit: *Hunc puerum Genius ali non permittet, & per cibum incrementa capere; aut si permiserit, certe non permittet Juno ad felices nuptias pervenire.*

ECLOGA V.

DAPHNIS.

ARGUMENTUM.

PAstores duo funebres ac divinos honores amico Daphnidi exhibent: Mopsus illius epitaphium; Menalcas apotheosim canit. Quis autem sit ille Daphnis ambiguum est. I. Aliqui pastorem esse putant Siculum, de quo Diodor. lib. 4. Mercurii filium, natum lauro in nemore, unde nomen habuerit a δάφνης, *laurus*: peritum illum quidem musices; & bucolici carminis apud Siculos inventorem. Qui cum amaretur a Nympha, eique datam fidem fefellisset, ob amorem filiæ Regis: oculis in pœnam captus, carminis argumentum deinde pastoribus fuit. Nec sane vero absimile Virgilium, qui toties in bucolicis rerum Sicularum meminit, juvenis illius laudes esse prosecutum: exemplo Theocriti, qui videtur ejus in memoriam scripsisse Idyllium primum. II. Alii Pollionis filium esse conjiciunt: cujus genethliacon ecloga superiore; hic mors immatura celebretur. At si inter ipsa, ut volunt, obiit primordia: quomodo *curru subjungere tigres instituit*, & *thiasos inducere Baccho*? III. Luisinus, parerg. l. 1. 24. definit, juvenem esse, e Mariandena gente, regis Opii filium, nomine Borcum aut Borimum: qui, vel ad aquam hauriendam profectus, in fonte demersus est, ut est apud Athenæum l. 14. Vel, ut est apud Jul. Pollucem, l. 4. 7. in venatione messis tempore occisus, locum dedit pastoritiis quibusdam carminibus, quæ messis tempore quotannis ejus in memoriam canebantur. Sed quid Virgilio

cum

cum Maryandenis, gente vix nota, & Bithyniæ finitima? IV. Sentit Vives pleraque, in hac quoque ecloga, e sibyllinis de Christo oraculis desumpta esse: & a Virgilio, quanquam inscio & imprudente, mortuum atque redivivum Christum esse laudatum. Sed pius magis, quam verus ille sensus est. V. Pierius vult esse Quintilium Cremonensem Virgilii atque Horatii familiarem. At ejus obitus hac ecloga posterior est, annis circiter quindecim: caditque in an. v. c. 730. ut patet ex Euseb. Chron. VI. Alii de Quintilio Varo interpretantur, illo, qui in Germania cæsus est an. v. c. 762, post obitum ipsius Virgilii, 27. Quam scite, ipsi viderint. VII. Jul. Scaliger Poet. l. 1. 4. suspicatur Flaccum esse quemdam, ipsius Virgilii fratrem: idque alii probant hoc incerti auctoris veteri disticho:

Tristia fata tui dum fles in Daphnide Flacci,
Docte Maro, fratrem Diis immortalibus æquas.

Non putem tamen a modestissimo poeta tam superbe defletum fratrem fuisse, obscurum hominem ac semipaganum; nec fidem habeo versiculis, quorum ut est auctor incertus, ita incerta esse auctoritas debet. VIII. Melius Jos. Scaliger in Euseb. Chron. p. 143. Ascensius in Ecl. Alii complures, de cæde & apotheosi Julii Cæsaris rem explicant. Quam commode, constabit ex notis.

Scripta est, forte quibusdam ludis, aut sacrificiis, in honorem Julii celebratis. Quo præcise tempore, non liquet. Certe post secundam, ac tertiam eclogam: si quidem extremis hujus versibus mentio fit secundæ & tertiæ.

MENALCAS, MOPSUS.

MEN. Cur non Mopse, boni quoniam convenimus ambo,
Tu calamos inflare leves, ego dicere versus,
Hic corylis mixtas inter consedimus ulmos?
MOP. Tu major: tibi me est æquum parere, Menalca:
5 Sive sub incertas Zephyris motantibus umbras,
Sive antro potius succedimus: aspice ut antrum
Sylvestris raris sparsit labrusca racemis.

INTERPRETATIO.

MEN. Mopse, si quidem una sumus: periti uterque, tu fistula canere; ego versus facere: cur nondum hic procubuimus, inter ulmos mixtas corylis. MOP. Tu natu *major, æquum est ut tibi obediam, o Menalca: seu subimus umbracula fluctuantia ventis agitantibus, seu potius cavernam. Vide quomodo vitis agrestis prætexit cavernam uvis raris.*

NOTÆ.

4. *Tu major.*] Ambo tamen pueri sunt, id est, juniores pastores. Sic enim deinde v. 19. Mopsus ad Menalcam: *sed tu desine plura puer.* Et vicissim Menalcas ad Mopsum v. 49. *Fortunate puer, tu nunc.*

5. *Zephyris.*] *Zephyrus*, ventus flans ab occasu æquinoctiali: dictus quasi ζωηφόρος *vitam ferens.* Latinis *Favonius. Hic est genitalis mundi spiritus, a fovendo dictus*: inquit Plinius, lib. 16. 25. sive ut habent quidam codices, *a favendo.*

7. *Labrusca.*] Vitis sylvestris: sic dicta,

MEN. Montibus in noſtris ſolus tibi certet Amyntas.
MOP. Quid ſi idem certet Phœbum ſuperare canendo ?
MEN. Incipe Mopſe prior, ſi quos aut Phyllidis ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri.
Incipe : paſcentes ſervabit Tityrus hœdos.
MOP. Immo hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi
Carmina deſcripſi, & modulans alterna notavi,
Experiar : tu deinde jubeto certet Amyntas.
MEN. Lenta ſalix quantum pallenti cedit olivæ,
Puniceis humilis quantum ſaliunca roſetis :
Judicio noſtro tantum tibi cedit Amyntas.
MOP. Sed tu deſine plura puer : ſucceſſimus antro.

INTERPRETATIO.

MEN. *Amyntas unus tecum poteſt contendere in montibus noſtris.* MOP. *Quid* mirum, *cum ipſe contendat vincere Phœbum cantu.* MEN. *Mopſe, incipe primus : ſi habes, aut aliquos amores Phyllidis, aut laudes Alconis, aut rixas Codri. Incipe, Tityrus cuſtodiet hœdos paſcentes.* MOP. *Meditabor potius illa carmina, quæ nuper ſcripſi in cortice fagi, & alternatim canens incidi : tu poſtea fac ut contendat Amyntas.* MEN. *Quanto ſalix flexilis inferior eſt olivæ, quanto parva ſaliunca rubentibus roſis ; tanto tibi inferior eſt Amyntas, mea* quidem *ſententia.* MOP. *At tu, puer, omitte plura loqui, ingreſſi ſumus in antrum.*

NOTÆ.

vel quia circa macerias & ſepta, in terræ marginibus & labris naſcitur ; vel quia ſapore acerbo labra lædit. De *Amynta.* Ecl. 2. 35. De *Phœbo.* Ecl. 3. 62.

10. *Phyllidis ignes.*] *Phyllis* Lycurgi Thraciæ regis filia : quæ Demophoonta Theſei regis Athenienſis ex Phædra filium amavit ; excepitque e Trojano bello redeuntem. Is cum Athenas ad componenda regni negotia reverſus, illic longiores contra fidem datam traheret moras: Phyllis ſpretam ſe rata, amoris impatientia vitam laqueo finivit, & in arborem amygdalum foliis carentem eſt converſa. Reverſus deinde Demophoon cum arborem amplexus eſſet, illa ſponſi adventum veluti ſentiens emiſit folia : unde folia quæ ante πέταλα dicebantur, ab ejus nomine dicta ſunt φύλλα.

11. *Alconis.*] Alcon celebris ſagittarius Cretenſis : qui in ſerpentem Phaleri filii ſui corpori circumplicatum tam induſtrie ſagittam direxit, ut eam in ſerpente defigeret, nec filium tangeret. Nomen ab ἀλκὴ *auxilium.* *Jurgia Codri.*] Codrus rex Athenienſium fuit : qui bello adverſus Laconas, ut ait Servius ; aut Dorienſes, ut Juſtinus ; aut Thraces, ut Plutarchus : cum ab oraculo reſponſum eſſet, eum populum victorem fore, cujus rex periiſſet ; adeoque edictum fuiſſet ab hoſtibus, ne quis regem Athenienſem læderet : ipſe ſumpto lignatoris habitu, jurgiis aliquos ex hoſtibus laceſſivit, ab iiſque occiſus eſt : hoſtes re cognita ſine prælio victi domum abierunt. *Phyllis* tamen, *Alcon*, & *Codrus*, fortaſſe hic paſtoritia nomina ſunt. Fuit & *Codrus* poeta, amicus Virgilii : de quo Ecl. 7. 22.

14. *Modulans alterna notavi.*] Ita ut modo canerem, modo quæ cantaveram deſcriberem in fagi cortice. *Cortex* eſt, id quod arborem exterius veſtit ; *liber*, id quod interius. De *fago* Ecl. 1. 1.

17. *Puniceis.*] *Puniceus*, ſive *phœniceus* color ſplendide rubet : *quales fructus palmæ arboris non admodum ſole incocti : unde ſpadicis & phœnicei nomen eſt* : inquit Gellius l. 2. 26 σπάδιξ enim Dorice ſignificat, *avul-*

Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphnim
Flebant: vos coryli testes & flumina Nymphis:
Quum complexa sui corpus miserabile nati,
Atque Deos atque astra vocat crudelia mater.
Non ulli pastos illis egere diebus
Frigida Daphni boves ad flumina: nulla neque amnem
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuisse leones
Interitum, montesque feri sylvæque loquuntur.
Daphnis & Armenias curru subjungere tigres
Instituit: Daphnis thiasos inducere Baccho,

INTERPRETATIO.

Nymphæ lugebant Daphnim, occisum fera morte: vos, o coryli & fluvii, testes fuistis *Nympharum* luctus. *Dum mater amplexa miserandum cadaver filii sui, & Deos & sidera fera appellaret.* O *Daphni, nullus boves deduxit e pastu ad fluvios frigidos, per illos dies: nulla quadrupes, nec aquam degustavit, nec herbam graminis attigit.* O *Daphni, & montes inculti, & sylvæ, dicunt leones ipsos Africæ doluisse mortem tuam. Daphnis etiam induxit morem subligandi tigres Armenias ad currum, & celebrandi choreas* in honorem *Bacchi*---

NOTÆ.

sum e palma termitem cum fructu: & communiter, φοῖνιξ, *palma* est & *palmæ fructus.* *Saliunca*] Ex Plinio l. 21. 7. *foliosa quidem est, sed brevis & quæ necti non possit: radici numerosæ cohæret, herba verius quam flos. Vestibus interponi eam gratissimum.* Alii Lavendulam esse putant; alii nardum Celticam.

20. *Crudeli funere Daphnim.*] Aptum mihi videtur Julio Cæsari nomen: Laurum enim significat. At Cæsar, ex Suet. c. 45. *calvitii sui deformitatem cum iniquissime ferret: ex omnibus decretis sibi a senatu populoque honoribus, non aliud, aut recepit, aut usurpavit libentius, quam jus laureæ coronæ perpetuo gestandæ.* Bene item, *crudeli funere.* Quia Cæsar medio in senatu, tribus & viginti pugionum ictibus occisus est, ducibus conjurationis Bruto & Cassio, ejusdem familiaribus, Idibus Martiis.

23. *Mater.*]. Cerdanus transfert hunc affectum ad uxorem Julii Calpurniam, quæ paulo ante diem cædis somniavit maritum *in gremio suo confodi*: ex Suet. 81. Ego matrem *Romam* puto: quæ corpus ejus, medio in foro, pro rostris, insolito tumultu & gentium omnium comploratione ombussit; igne ex ipsis tribunalibus ac subselliis excitato: ut est apud Sueton. 84.

24. *Nonnulli pastos, &c.*] Huc refero Suetonii verba, c. 81. de prodigiis quæ mortem Cæsaris præcesserunt. *Proximis diebus equorum greges, quos in trajiciendo Rubicone flumine consecrarat, ac vagos & sine custode dimiserat, comperit pertinacissime pabulo abstinere, ubertimque flere.* Equi per *Quadrupedem* hic significantur, ut Æn. 11. 714. *Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat.*

27. *Pœnos leones.*] Punicos, id est Carthaginenses, seu Africanos. Carthago enim urbs Africæ præcipua, cujus incolæ Pœni dicti, quasi Phœni: quia e Phœnicia profecti, duce Elisa, sive Didone, Carthaginem in Africæ litore condiderunt. Æn. 1. 348. Ferax autem leonum & monstrorum est Africa. In qua Cæsar Catonem, Scipionem, & Jubam vicerat.

29. *Daphnis & Armenias, &c.*] *Hoc aperte ad Cæsarem pertinet, quem constat primum sacra Liberi patris transtulisse Romam, & Liberalia instituisse*, inquit Servius. Quo tamen id auctore dicat, ignoratur: immo sacra Liberi multo ante nota fuisse Romæ manifestum est. Nisi forte

Et foliis lentas intexere mollibus hastas.
Vitis ut arboribus decori est, ut vitibus uvæ,
Ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis;
Tu decus omne tuis: postquam te fata tulerunt,
Ipsa Pales agros atque ipse reliquit Apollo.
Grandia sæpe quibus mandavimus hordea sulcis,
Infelix lolium, & steriles dominantur avenæ.
Pro molli viola, pro purpureo narcisso,
Carduus & spinis surgit paliurus acutis.

INTERPRETATIO.

& induendi flexiles hastas teneris frondibus. Ut vinea ornat arbores, ut racemi vineam, ut tauri armenta, ut messes fœcundos agros: tu eras *ornamentum omne tuorum: ex quo te mors abstulit; ipsa Pales, atque ipse Apollo deseruit arva. Sæpe miserum lolium, & infœcundæ avenæ regnant in sulcis, quibus commisimus magna hordea. Carduus, aut paliurus* armatus *spinis acutis, nascitur pro dulci viola, & narcisso purpureo.*

NOTÆ.

dicatur magnificentius ea deinceps a Julio celebrata: eo quod periculossimo certamine Pompeii filios ad Mundam vicisset, ipso Liberalium die, ἐν Διονυσίοις, inquit Plutarchus in Cæsare: quo eodem die, ante quadriennium, Pompeius ad bellum exiisse quoque dicebatur. Præcipua autem Bacchi insignia fuere, *Tigres*: quibus currui subligatis circumvehi solitus est. *Thyrsus*, quæ hasta erat, vestita pampinis & hedera, armata cuspide in coni formam desinente: Bacchi gestamen & comitum ejus fœminarum, quas Bacchas vocabant. Thyrsus quippe dicitur, quicquid ita surgit, ut in gracilitatem tenuetur: quemadmodum caulis medius fruticum & plantarum. *Thiasus* est chorus, sive sacra sodalitas canentium, saltantium, convivantium: non semper ad Bacchum, sed ad alia etiam divina pertinens Diciturque, vel quasi *σίασος divinus*, a *σιός*, Laconice, pro θεὸς *Deus*, ut refert Athenæus, l. 8. l. 9. Vel juxta alios, a θεῖα ᾄσαι *divina canere*. De *Baccho* infra v. 69. *Curru subjungere tigres.*] *Curru* pro *currui*. Veteres enim in nominibus quartæ, genitivum extulere per *uis*, *curruis*: & dativum per *ui*, *currui*. Unde postea sicut genitivum contraxere in *us*, *curruis*, *currus*; ita aliquando contraxere dativum in *u*, *currui*, *curru*. Hoc docet Gellius, l. 4. 16. qui multa congerit exempla Virgilii & aliorum. Sic Æn. 1. 261. *parce metu*. 6. 465. *teque aspectu ne subtrahe*. 9. 605. *venatu invigilant pueri*. *Tigres.*] Bene *Armenias*. Tigris enim vox est Armena, ex Varr. aut Medica, ex Plinio: quæ celeritatem significat. Unde apud eos, feram illam, sagittam, & flumen celebre significat.

35. *Ipsa Pales, &c.*] Pales Dea pastorum & pabuli: quam tamen Varro vult esse masculi generis. *Apollo.*] Hic Apollo Nomius intelligitur: sic dictus a νομὴ, *pascuum*; quia greges olim Admeti regis pavit. Georg. 3. 2.

36. *Grandia hordea.*] Speciem pro genere, hordeum pro quolibet frumento: *grandia*, quia monet Georg. 1. 198. maxima quæque grana ad semen eligenda.

37. *Infelix lolium, &c.*] Lolium, *de l'yvraye*: Græcis ζιζάνιον. *Avena*] duplex: altera sativa, & ad equinum pabulum utilis; altera plane inanis ac sterilis, de qua hic sermo. In hanc ultimam, & in lolium dicuntur frumenta degenerare.

38. *Purpureo narcisso.*] Duplex narcissi species præcipua, ex Dioscoride. l. 4. 161. *Flos albus*, inquit, *intus croceus*, κροκοειδὲς; *in quibusdam purpureus*, πορφυροειδὲς.

39. *Carduus &, &c.*] Carduus agrestis. *chardon*. *Paliurus*] herba, vel juxta alios frutex asperrimus: quidam spinam albam putant,

Spargite humum foliis: inducite fontibus umbras
Paſtores: mandat fieri ſibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, & tumulo ſuperaddite carmen.
Daphnis ego in ſylvis hinc uſque ad ſidera notus:
Formoſi pecoris cuſtos, formoſior ipſe.
MEN. Tale tuum carmen nobis, divine poeta;
Quale ſopor feſſis in gramine, quale per æſtum
Dulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere rivo.
Nec calamis ſolum æquiparas, ſed voce magiſtrum.
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo:
Nos tamen hæc quocumque modo tibi noſtra viciſſim
Dicemus, Daphninque tuum tollemus ad aſtra:
Daphnin ad aſtra feremus: amavit nos quoque Daphnis.
MOP. An quicquam nobis tali ſit munere majus?
Et puer ipſe fuit cantari dignus, & iſta
Jampridem Stimicon laudavit carmina nobis.

INTERPRETATIO.

SPargite frondes per terram, tegite fontes umbraculis: o paſtores! Daphnis jubet hæc ſibi præſtari: & ſepulcrum ſtatuite, & adjicite ſepulcro epitaphium: Ego Daphnis celebris in ſylvis, hinc uſque ad cælum: magiſter pulchri pecoris, ipſe pulchrior. MEN. Tales mihi ſunt verſus tui, o divine poeta, qualis res eſt *fatigatis ſomnus in herba, & qualis res* eſt *æſtuantibus ſedare ſitim ſcaturiente rivo dulcis aquæ. Nec tantum fiſtula, ſed etiam voce, magiſtrum æquas. Felix juvenis, tu modo eris illi ſuppar. Nos tamen viciſſim tibi qualicumque modo canemus hæc noſtra, & Daphnim tuum in cælum tollemus: Daphnim in cælum tollemus, Daphnis nos etiam dilexit.* MOP. *An ulla res mihi ſit pretioſior, quam hoc munus? & puer ipſe meruit celebrari, & jamdudum Stimicon laudavit mihi* tuos *iſtos verſus.*

NOTÆ.

44. *Formoſi pecoris cuſtos.*] *Boni populi optimus imperator*: inquit Servius. Nec ſane id quod præcedit, *hinc uſque ad ſidera notus*, melius in quemquam convenire, quam in Cæſarem poteſt.

49. *Alter ab illo.*] Servius de Virgilio capit: qui Theocritum, aut æquavit, aut ſuperavit. *Alter ab illo*, eſt ſecundus; non dignitate quidem, quia doctrina par utrique eſſe dicitur, *nec calamis ſolum æquiparas, ſed voce magiſtrum*: ſed ordine tantum temporis: ita ut alter alteri ſit ſimilis, ſed magiſter primus & antiquior, Mopſus vero ſecundus & junior.

52. *Amavit nos quoque Daphnis.*] At, inquiunt, Menalcas Virgilius eſt, ſi quidem deinde dicit de ſua fiſtula: *Hæc nos, Formoſum Corydon ardebat Alexim: hæc eadem docuit, &c.* Virgilium autem non amavit J. Cæſar, quippe ignotum adhuc tunc temporis: adeoque Daphnis non eſt J. Cæſar. Sed nihil obſtat, quominus dicamus amatos a Cæſare Mantuanos, & cæteros Galliæ Ciſalpinæ populos: ut pote ex ea provincia, quam Cæſar tantopere expetiiſſet. Virgilius autem Mantuanus fuit.

54. *Et puer ipſe.*] Negat Servius poſſe id convenire J. Cæſari, qui, non puer, ſed annos natus 56. interfectus eſt. Reſpondet Aſcenſius poetæ mentem eſſe, non quidem, quod Daphnis obierit puer: ſed quod laudari meruerit etiam tum, cum eſſet puer. Ego exiſtimo Cæſarem conſulto hic vocari puerum; quia relatus fuerat inter cœleſtes Deos: Dii vero cenſebantur vigorem ſemper habere juvenilem; nec aliam ob cauſam *Heben*, ſive *Juventam*,

MEN. Candidus insuetum miratur limen Olympi,
Sub pedibusque videt nubes & sidera Daphnis.
Ergo alacris sylvas & cætera rura voluptas,
Panaque, pastoresque tenet, Dryadasque puellas.
Nec lupus insidias pecori, nec retia cervis
Ulla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
Ipsi lætitia voces ad sidera jactant
Intonsi montes: ipsæ jam carmina rupes,
Ipsa sonant arbusta, Deus, Deus ille, Menalca.
Sis bonus o felixque tuis, en quattuor aras,
Ecce duas tibi Daphni, duoque altaria Phœbo.
Pocula bina novo spumantia lacte quotannis,
Craterasque duos statuam tibi pinguis olivi:

INTERPRETATIO.

MEN. Daphnis splendens miratur cœli portas a se non ante visas, & despicit sub pedibus nubila & astra. Ergo læta voluptas occupat nemora, camposque omnes, & Pana, & pastores, & Dryades virgines. Neque lupus struit insidias gregi, neque ullæ plagæ moliuntur fraudem cervis. Daphnis bonus diligit pacem. Ipsi montes inculti clamores emittunt ad astra præ *gaudio, ipsæ rupes* modulantur *versus, ipsæ arbores modulantur* hoc: *Deus, o Menalca, Deus ille* est. *Utinam sis commodus, & propitius tuis: ecce quatuor aras, ecce duas tibi, & duo altaria Phœbo* erecta. *Singulis annis offeram tibi duo vasa recenti lacte undantia, & duo vasa pinguis olei.*

NOTÆ.

Diis ad pocula ministranda adhibebant. Contra *Senectus* inter inferna numina numerabatur. Æn. 6. 275. *Primisque in faucibus Orci, &c. pallentesque habitant morbi, tristisque senectus.* Sic Ovid. Met. l. 4. 17. de Baccho canit: *Tibi enim inconsumpta juventa: tu puer æternus, tu formosissimus alto conspiceris cælo.*

56. *Candidus.*] Color Diis superis addictus, ut niger inferis & mortuis. Tibul. l. 3. 6. 1. *Candide Liber ades.* Ovid. Trist. 5. 514. ad Natalem Deum: *Candidus huc venias.* Adde quod heroas in lacteo circulo crederent habitare, ex Cicer. in Somnio Scip. qui circulus non male cœli vestibulum & limen hic vocari potest. *Limen*] est transversum in janua lignum, inferius vel superius. Sic dicitur, vel a *limes*, quia terminatur hic domus; vel a *limus*, id est, *obliquus* & *transversus*, ut vult Festus.

56. *Olympi.*] Montes duodecim hoc nomine insigniti sunt. Præcipuus in ea parte Thessaliæ, quæ ad Macedoniam vergit: cujus vertex ita editus, ut nubes penetrare, & ad cœlum usque pertinere dicatur; immo & pro cœlo a poetis sumi, ut hic quoque. Dictus quasi ὁλολαμπὴς *totus lucidus*, quia nubes excedit, & sole semper illustratur. De *Dryadibus*. Ecl. 2. 46. De *Pane*. Ecl. 2. 31.

64. *Deus, Deus ille, &c.*] Constat honores Divinos J. Cæsari a triumviris decretos esse, paulo post triumviratum constitutum, anno v. c. 712. Lepido II. & Munatio Planco Coss. Hi autem honores præcipue fuerunt: ut ædes ei in foro, ubi crematum ejus cadaver fuerat, construeretur: ut simulacrum ejus ludis Circensibus una cum simulacro Veneris circumferretur: ut, si qua victoria nunciaretur, ei seorsum quasi victori sacrificaretur: ut qui in ejus ædem confugisset, ab injuria tutus esset. Et ab eo tempore Octavianus se *Divi* filium appellavit.

68. *Craterasque.*] *Crater* plane Græca vox, κρατὴρ, a κεράννυμι *misceo*; istud autem a κέρας *cornu*: quod veteres cavis cornibus, aut effictis in figuram cornuum poculis biberent, in iisque vinum aqua miscerent.

Et multo in primis hilarans convivia Baccho,
Ante focum, ſi frigus erit : ſi meſſis, in umbra.
Vina novum fundam calathis Arviſia nectar.
Cantabunt mihi Damœtas, & Lyctius Ægon:
Saltantes Satyros imitabitur Alpheſibœus.
Hæc tibi ſemper erunt, & quum ſolennia vota
Reddemus Nymphis, & quum luſtrabimus agros.
Dum juga montis aper, fluvios dum piſcis amabit:
Dumque thymo paſcentur apes, dum rore cicadæ:
Semper honos, nomenque tuum, laudeſque manebunt.
Ut Baccho Cererique, tibi ſic vota quotannis
Agricolæ facient: damnabis tu quoque votis.

INTERPRETATIO.

PRæſertimque lætificans epulas copioſo vino ; ad ignem, ſi fuerit *hyems ; ſub umbraculis, ſi* fuerit *æſtas : effundam e calicibus vina Chia*, quæ ſunt *novum nectar. Damœtas, & Ægon Cretenſis mihi canent : Alpheſibœus exprimet Satyrorum choreas. Hæc in honorem tuum ſemper fient, & cum ſolvemus Nymphis vota annua, & cum campos circuibimus* cum hoſtia. *Quamdiu aper amabit montium culmina, quamdiu piſcis amnes : & quamdiu apes alentur thymo, quamdiu cicadæ rore : ſemper gloria, & nomen tuum, & laudes durabunt. Agreſtes ſingulis annis ita tibi vota facient, quemadmodum Baccho & Cereri. Tu quoque adiges* eos *ad vota ſolvenda.*

NOTÆ.

69. *Baccho* ;] Vino, cujus inventor Bacchus a poetis dicitur : Jovis ex Semele filius : *διμήτωρ bimater* dictus, quia ex utero matris fulminatæ tranſlatus in Jovis femur, inde maturo partus tempore iterum prodiit. Orbem terrarum peragravit, Indos domuit, primus omnium triumphavit invectus elephanto. Nomen a *βαχεῖν vociferari* : quod eum inſidentem currui, quem tigres & lynces trahebant, ſequerentur ubique turbæ temulentarum & vociferantium fœminarum, quas ab eo *Bacchas* dixere.

71. *Arviſia nectar.*] Ab Arviſo, promontorio Chii inſulæ, in mari Ægæo, ubi vinum exquiſitiſſimum. *Nectar.*] Potus Deorum, ut *ambroſia* cibus : ſæpe tamen promiſcue ſumuntur : utrumque immortalitatem ſignificat : *Nectar* enim, a *νε* privativa particula, & *κτείνω occido* ; *ambroſia*, ab *α* privativo, & *βροτὸς mortalis*. Utrumque miniſtrat diis Hebe, ſive Juventa ; & Ganymedes. *Calathis.*] Poculis ad ſpeciem calathorum formatis, quorum labra reſupinata ſunt. De Calathis Ecl. 2. 46. Et Martialis apophor. 107. *Nos Satyri, nos Bacchus amat* : unde patet calathum poculum quoque eſſe, non tantum caniſtrum.

72. *Damœtas, &c.*] De *Damœta* Ecl. 3. 1. *Ægon*, ab *αἴξ capra* : dictus *Lyctius*, a Lycto Cretæ inſulæ civitate, unde oriundus erat.

73. *Alpheſibœus.*] Ab *ἀλφέω invenio*, & *βοῦς bos*. Hoc loco nomen paſtoris proprium eſt : ſed apud Homerum Il. 18. 593. epithetum eſt puellarum, quæ propter formam reperiebant juvenes, a quibus boves accipiebant munerum loco : quia opes omnes illis temporibus in gregibus ſitæ erant. De *Satyris*, Ecl. 6. in arg.

74. *Et cum ſolennia vota.*] Sacra Nymphis fieri ſolita ; vel in agris, ut Turnebo placet ; vel etiam in domibus, ut Victorio. *Solennia* ſunt quæ *ſolum in anno* fiunt, id eſt, ſemel ſingulis annis.

75. *Et cum luſtrabimus agros.*] Sacrificium innuit dictum *Ambarvale*. De quo Geor. 1. 345.

79. *Cererique.*] Ceres Saturni & Opis filia, mater Proſerpinæ, quam a Plutone raptam fertur laborioſiſſime toto orbe quæſiviſſe : frugum, & cultus terræ, magna ex parte repertrix.

80. *Damnabis tu quoque votis.*] Qui vo-

MOP. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?
Nam neque me tantum venientis sibilus Austri,
Nec percussa juvant fluctu tam litora, nec quæ
Saxosas inter decurrunt flumina valles.
MEN. Hac te nos fragili donabimus ante cicuta.
Hæc nos, Formosum Corydon ardebat Alexim:
Hæc eadem docuit, Cujum pecus? an Melibœi?
MOP. At tu sume pedum, quod me quum sæpe rogaret,
Non tulit Antigenes: & erat tum dignus amari,
Formosum paribus nodis atque ære, Menalca.

INTERPRETATIO.

MOP: Qualia tibi, qualia munera reponam pro tali cantu? Neque enim susurrus Austri ingruentis, nec ripæ undis verberatæ sic me delectant, neque fluvii qui inter lapidosas valles volvuntur. MEN. Prius tibi dabo hanc tenuem fistulam: qua ego didici canere : *Formosum Corydon amabat Alexim; eademque didici : Cujum pecus? an Melibæi. MOP. Tu vero, Menalca, accipe pedum insigne nodis æqualiter distantibus, & ære: quod Antigenes non obtinuit, licet sæpe a me peteret; & tunc tamen merebatur amari.*

NOTÆ.

ta suscipit, postulat aliquid a Deo, eidemque aliquid promittit. Si Deus promissa annuat: tum vovens quasi damnatur, & judicio tenetur promissa exolvere. Unde Deus dicitur *damnare votis* vel *voti*, cum postulata annuit, adeoque adigit voventem ad exolvenda promissa. Sic Livius, dec. 3. l. 7. *Deos, Deasque precabantur, ut illis faustum iter felixque pugna esset: & damnarentur ipsi votorum, quæ pro iis suscepissent.* Æneid. 5. 237. eodem sensu dicitur, *voti reus.*

82. *Venientis sibilus Austri.*] Venientis, id est, nascentis sive crescentis: tunc enim potius est aura, quam ventus. Sic Æn. 5. 344. *gratior & pulchro veniens in corpore virtus*: id est, *nascens & crescens.* De Austro, Ecl. 2. 58.

86. *Hæc nos formosum, &c.*] Hac eadem fistula cecinimus eclogam 2. quæ incipit: *Formosum pastor Corydon, &c.* Item eclogam 3. quæ incipit : *Dic mihi Damœta, cujum pecus, an Melibœi?*

88. *Pedum.*] Virgam pastoralem incurvam: *formosum ære*, quo suppactum est; & *nodis paribus*, id est, nodis qui æquali intervallo a se invicem distant.

ECLOGA VI.

SILENUS.

ARGUMENTUM.

Silenus pueros Chromin & Mnasilum docet primam rerum originem, juxta doctrinam Epicuri, additque varias fabulas. Per Silenum, Syronem Epicurum philosophum; per Chromin & Mnasilum, Virgilium & Varum, Syronis ea in philosophia discipulos, intelligunt interpretes. Certe Romæ tunc temporis vigebat hæc secta plurimum. Et *Virgilium*

quidem ostendit hæc ecloga disciplinæ huic adhæsisse, saltem primis annis, saltem quoad naturalium rerum doctrinam. Primis, inquam, annis; & quoad naturalem tantum doctrinam: quippe, & moribus dicitur fuisse rectissimis, & consequentibus annis videtur ad Pythagoram aut Platonem deflexisse, cujus philosophiam sequitur Æ. 6. 724. *Varum* autem illum, de quo hic sermo, ab Epicuri disciplina, etiam in moribus, non abhorruisse conjicio, ex Ode Horatii 18. libr. 1. quæ ad eum scripta est, & plane Epicurum sapit. De *Syrone* utriusque præceptore habemus apud Ciceronem, & quod ipsius Ciceronis amicus fuerit, *Epist. famil.* l. 6. 11. & quod vir optimus, doctissimusque Epicureus, *De finib.* l. 2. 119. Quo eodem ex opere facile colligitur, eum in Italia floruisse ultima Ciceronis ætate: qua ætate Virgilius, tum juvenis, operam ei dare potuit.

Ex hoc primo eclogæ versu, *Prima Syracosio*, &c. sunt qui probent, hanc inter cæteras ordine temporis primam esse; eamque a Cicerone fuisse auditam in theatro, cum a Cytheride sive Lycoride mima cantaretur: unde ad suam & Virgilii laudem Cicero exclamarit: *Magnæ spes altera Romæ.* Sed hæc Donati somnia sunt, qualia multa somniavit. Videtur quippe poeta profiteri Ecl. 1. venisse se primo Romam, ut agros recuperaret suos: at Cicero annis ante divisionem agrorum ferme duobus obiit, nempe sub initium triumviralis proscriptionis, anno v. c. 711. cum agri non divisi sint nisi anno v. c. 713. ineunte. Immo probo ego ex iisdem versibus, hanc non esse primam: *Prima Syracosio dignata est ludere versu*: igitur non jam primum, sed antea etiam luserat; idque unum significat, se primum omnium inter Latinos, bucolicum scribendi genus e Græcia, seu Sicilia, transtulisse. Quo autem ordine ac tempore hæc scripta sit, incertum est.

NOTÆ.

SILENUS.] Senex, Bacchi nutritius & pædagogus; semper asino vehi, semper ebrius describi solitus; cornuto item capite, simisque naribus: magnæ tamen solertiæ: unde dicitur multa sapienter edisseruisse regi Midæ; memoraturque rex Antigonus vertisse sibi laudi, quod ab hostibus propter deformitatem quasi Silenus rideretur, ut est apud Senec. De Ira. l. 3. 22. Nomen a σιλλαίνειν *scommata jacere*, *cavillari*, ex Æliano, l. 3. var. hist. c. 40. Sileni antem dicuntur omnes Satyri seniores, ex Pausania in Attic. Quanquam aliqui pingunt Silenum pedibus humanis, Satyros caprinis.

Satyri autem e Bacchi comitibus etiam fuerunt, salacitate insignes. Plutarchus in Sylla refert, unum ex illo genere ad Syllam esse adductum. Hieronymus in vita Pauli Eremitæ, unum quoque a S. Antonio visum esse testatur: itemque alium ab omni Alexandrino populo, Constantini temporibus. Alii tamen hos inter spectra aut naturæ monstra referunt, totumque id genus revocant ad fabulas. Nomen deducit Ælianus a σεσηρέναι, quod est, *os habere in modum rictus canini conformatum*: Casaubonus a Dorica voce σίλπαρ, *jocari*: aliunde alii.

Panes his non absimiles, quorum primus *Pan*, Mercurii filius, a πᾶν, *omne*: de quo multa Ecl. 2. 31. *Fauni* item, a *fando* dicti: de quibus hac Ecl. 6. 27. *Sylvani* quoque a *sylvis* appellati: de quibus G. 1. 20. Omnes, rei agrestis, pecuariæ, & venatoriæ præsides.

PRima Syracosio dignata est ludere versu
Nostra, nec erubuit sylvas habitare Thalia.
Quum canerem reges & prælia, Cynthius aurem
Vellit, & admonuit: Pastorem Tityre pingues
Pascere oportet oves, deductum dicere carmen.
Nunc ego, namque super tibi erunt qui dicere laudes
Vare tuas cupiant, & tristia condere bella,
Agrestem tenui meditabor arundine musam.

INTERPRETATIO.

MUsa mea, prima omnium, *dignata est canere Sicula carmina: nec eam puduit incolere nemora. Cum canerem reges & bella, Apollo* mihi *vellicavit aurem, & me* sic *admonuit: Tityre, decet pastorem pascere pingues oves*, & *componere tenues versus. Ego nunc, o Vare, exercebo fragili fistula rusticam musam: siquidem multi suppetent tibi, qui optabunt celebrare laudes tuas, & funesta bella scribere ---*

NOTÆ.

1. *PRima Syracosio.*] Primus e Latinis non sum dedignatus scribere carmina bucolica, ad imitationem Theocriti Syracusani. *Syracosio* dixit, non *Syracusio*: ut brevis esset syllaba tertia. *Syracusius* enim exprimit Græcam vocem συρακούσιος; in qua tertia longa est, nec potest fieri brevis, nisi amittendo subjunctivam *υ*. *Syracusæ*, urbs Siciliæ amplissima: urbes olim quatuor, ex Cicerone; quinque, ex Strabone ambitu suo complectens. Hujus cives deliciis maxime dediti: unde in proverbium transierunt Syracusanæ mensæ, Syracusanæ divitiæ.

2. *Thalia.*] Una e novem Musis, comœdiæ & ludicrorum præses: a θάλλω, vel θαλέω, *viresco, floreo, exhilaror*.

3. *Cum canerem reges.*] Dicitur res Albanas primo tractandas suscepisse, sed abjecisse deinde opus, & ad bucolica studium convertisse.

3. *Cynthius*] & Cynthia, nomina Apollinis & Dianæ: quia nati ambo in insula Delo, ubi mons est *Cynthus*.

4. *Aurem vellit.*] Proverbialiter dictum, pro *admonuit*, sive quia, ut vult Erasmus, in jus ituri vellicabant aurem illius, quem esse testem volebant: unde Horat. Sat. l. 1. 9. 75. *Licet antestari? ego vero oppono auriculam, rapit in jus.* Vel quia, ut vult Servius, auris memoriæ consecrata est; quemadmodum frons Genio, & digiti Minervæ: unde Muretus ait nummos reperiri veteres æreos, in quibus insculpti sunt viri duo, quorum alter alteri aurem vellit; hac inscriptione, *μνημόνευε, recordare.* *Tityrum* hic se appellat Virgilius, ut Ecl. 1. 1.

5. *Deductum carmen.*] Id est, tenue: a lana, quæ ad majorem tenuitatem nendo deducitur. Horat. Epist. l. 2. 1. 225. *Tenui deducta poemata filo.* Tibul. l. 1. 3. 86. *Deducat plena stamina longa colo.* Ita explicat Servius, non male: quamvis eo nomine vapulet ab Erythræo.

7. *Vare, &c.*] De illo magna lis apud interpretes. Alii enim laudes illas attribuunt *P. Alpheno Varo*; alii *P. Quintilio Varo*; alii *Quintilio Cremonensi*, quem item *Varum* vocant. Constat hos tres Virgilii æquales fuisse. Et *Alphenus* quidem *Varus*, Servii Sulpicii jurisconsulti discipulus, jurisconsultus ipse fuit celebris: qui ex arte sutoria; aut, ut volunt alii, tonsoria, ad consulatum adrepsit, an. v. c. 755. Digestorum libros scripsit quadraginta. Laudatus a Gellio propter studium antiquitatis, lib. 6. 5. Ab Horatio memoratur propter vafritiem, Sat. l. 1. 3. Ab interpretibus Horatii, Cremonensis dictus. Tamen huic non puto dicatam esse hanc eclogam: tum quia nulla laude bellica, sed una forensi claruit: tum quia, cum sutor dicatur fuisse, nec ad consulatum nisi diu post obitum Virgilii pervenerit; non videtur ejus fortuna tum, cum eclogæ scriberentur, satis Virgilii fortunæ præstitisse, ut hic illi tam effusis laudibus adularetur. *Quin-*

Non injussa cano : si quis tamen hæc quoque , si quis
Captus amore leget ; te nostræ Vare myricæ,
Te nemus omne canet : nec Phœbo gratior ulla est,
Quam sibi quæ Vari præscripsit pagina nomen.
Pergite Pierides. Chromis & Mnasilus in antro
Silenum pueri somno videre jacentem :
Inflatum hesterno venas , ut semper , Iaccho.
Serta procul tantum capiti delapsa jacebant :

INTERPRETATIO.

Canto ea , quæ a Phœbo *jussus sum* cantare. *Si tamen aliquis , si aliquis hæc etiam legat , horum amore percitus ; te nostræ myricæ , te omnis sylva resonabit , o Vare : nullaque pagina magis placet Apollini , quam quæ sibi præfixit Vari nomen. Pergite , o Musæ. Chromis & Mnasilus pueri viderunt Silenum in caverna somno prostratum ; venis hesterno vino tumentibus , ut mos est. Erant procul humi coronæ , tantum lapsæ e capite.*

NOTÆ.

tilius vero *Cremonensis* , de quo sic Eusebii chron. ad annum. primum Olymp.189. qui respondet anno V. C. 730. *Quintilius Cremonensis , Virgilii & Horatii familiaris , moritur.* Idem ille est , quem Servius Virgilii cognatum appellat ; & cujus ob mortem Horatius Virgilium consolatur , Od. l. 1. 24. Sed huic a nemine, præterquam a Grammaticulis *Vari* cognomen tribuitur. Omnino igitur laudes istæ ad *P. Quintilium Varum* referendæ sunt : qui magnis muneribus sub Augusti imperio perfunctus est. Consul an. V. C. 741. Syriæ deinde præses per annos octo. Denique missus in Germaniam cum tribus legionibus ; quas ingenti clade amisit , insidiis ab Arminio circumventus , an. V. C. 762. tanto suo dolore , ut sibi consciverit mortem ; tanto Augusti luctu , ut caput illidens parieti exclamaret : *Vare, legiones redde.* Sic ille a Velleio depingitur , lib. 2. *Varus Quintilius , illustri magis quam nobili ortus familia , vir ingenio mitis, moribus quietus : ut corpore & animo immobilior ; otio magis castrorum , quam bellicæ assuetus militiæ : pecuniæ vero quam non contemptor , Syria cui præfuerat declaravit ; quam pauper divitem ingressus , dives pauperem reliquit. Is cum exercitui , qui erat in Germania , præesset : concepit esse homines , qui nihil præter vocem membraque haberent hominum ; quique gladiis domari non poterant , posse jure mulceri , &c. Usque eo , ut se prætorem in foro jus dicere , non in mediis Germaniæ finibus exercitui præesse crederet , &c.*

Et tristia condere bella.] Miror hic Nannium & alios , qui bella intelligunt Germanica, Varo tam funesta : illa enim anno , post obitum Virgilii , septimo circiter & vigesimo gesta sunt. Bella igitur significantur alia , quibus Varus per triumvirales tumultus interfuerat : *tristia* , non illi , sed ejus hostibus.

9. *Si quis tamen, &c.*] Quanquam Apollo me deterruerit a tuis factis heroico versu describendis : si quis tamen hæc legat bucolica ; is nomen tuum nostris in sylvis, seu bucolicis , undique sparsum reperiet : quod quidem ideo undique sparsi , quia scio , scripta Phœbo placere magis nulla, quam quæ nomen tuum præferunt. Et vero etiam nona ecloga mentionem Vari crebram facit. De *Myricis* , Ecl. 4. 2. De *Pieridibus* , Ecl. 3. 85.

13. *Chromis & Mnasilus.*]. Juniores Satyri. *Chromis* a χρόμη , *hinnitus , audacia. Mnasilus.*] a μνάω , *memoria teneo* : & σίλλος *scomma* : quasi , memor scommatum.

15. *Iaccho.*] Unum e Bacchi nominibus : ab ἰαχὴ , *clamor* : ob vociferantes in ejus comitatu ebrias mulieres.

16. *Serta procul tantum , &c.*] Sic explicat Turnebus hanc vocem , *tantum* : serta procul jacebant : tantum delapsa e capite, non rupta , non calcata. Sic Cerdanus : Jacebat , dormiebat , vinum inhalabat , omnes habebat ebrietatis notas ; hæc una tantum nota deerat , quod serta non gereret in capite. Hic enim erat ebriorum

Et gravis attrita pendebat cantharus anſa.
Aggreſſi, nam ſæpe ſenex ſpe carminis ambo
Luſerat, injiciunt ipſis ex vincula ſertis.
Addit ſe ſociam, timidiſque ſupervenit Ægle,
Ægle Naiadum pulcherrima: jamque videnti
Sanguineis frontem moris & tempora pingit.
Ille dolum ridens, Quo vincula nectitis? inquit.
Solvite me pueri: ſatis eſt potuiſſe videri.
Carmina, quæ vultis, cognoſcite: carmina vobis,
Huic aliud mercedis erit, ſimul incipit ipſe.
Tum vero in numerum Faunoſque feraſque videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.

INTERPRETATIO.

ET grande poculum ſuſpenſum erat per anſam attritam. Hunc invadentes, injiciunt vincula confecta *ex ipſis coronis: ſæpe enim* ille *ſenex utrumque deceperat ſpe verſuum. Ægle adjungit ſe ſociam, & pavidis accedit: Ægle formoſiſſima Naiadum: &* ipſi *jam oculos aperienti linit frontem & tempora moris rubris. Ille ridens fraudem: Cur, ait, implicatis* mihi *vincula? expedite me* ex iis, *o pueri: ſufficit quod potuerim* a vobis *deprehendi. Audite verſus quos petitis: vobis, verſus; huic* Ægle, *aliud præmium erit: ſimul ipſe incipit. Tunc vero aſpiceres Faunos & feras ſaltare ad cantum, tunc duras quercus cacuminibus nutare.*

NOTÆ.

mos. Plaut in Amphit. 3. 4. 16. *Capiam coronam mi in caput, aſſimilabo med eſſe ebrium.* Alii explicant aliter, ſed hi duo omnium optime. *Capiti*] pro capite. Quædam enim nomina utroque modo ablativum terminant. Sic G.1.267. *Nunc torrete igni fruges.*

17. *Cantharus.*] Vas vinarium, in formam Scarabæi, qui κάνθαρος dicitur. Baccho ſacer eſt: unde notatus ſuperbia C. Marius, quod poſt victoriam Cimbricam cantharis potaſſe Liberi patris exemplo auſus fuerit, ex Plin. l.33. 11.

18. *Ambo.*] Vel, ut habent quidam cod. *ambos: ambos* Latina forma; *ambo* Græca, ἄμφω. Sic *duos*, & *duo*, δύο. Ecl. 5. 68. *Crateraſque duos ſtatuam.* Æn. 11. 285. *Si duo præterea tales Idæa tuliſſet terra viros.*

21. *Ægle Naiadum pulcherrima.*] Ab ἄιγλη *ſplendor.* Nymphæ nomen, Neæræ & Solis filiæ. De *Naiadibus*, Ecl. 2. 46. Dicuntur *Na-i-ades*, quadriſyllaba voce, ut hic; vel *Naiades*, aut *Naides*, triſyllaba voce, ut Ecl. 10. 10. *Naiades indigno cum Gallus amore periret.*

22. *Sanguineis frontem moris.*] *Morum*, fructus arboris *mori*: *meure.* Vocat *ſanguinea*: quod, candida cum eſſent prius, e ſanguine Pyrami & Thiſbes ruborem induerint. Nota fabula ex Ovid. Met. 4. 54.

24. *Satis eſt potuiſſe videri.*] Supple, ad impetrandum quod vultis: *quia*, inquit Servius, *ſemidei, cum volunt tantum, videntur*: adeoque, ſi videri volunt, ſignum eſt eos velle videntibus poſtulata concedere. Vel ſenſus eſt: ſolvite me, ſatis enim ludi eſt, quod is viſus ſim vobis, qui ligari poſſem.

27. *In numerum ludere.*] Saltare ita, ut motuum ratio & menſura, cantuum rationi & menſuræ reſpondeat. Notat hic probatque Cerdanus, hanc menſuram, in ſaltatione *numerum*; in cantu *modum*, proprie dici: quæ duo tamen ſæpe confunduntur.

27. *Faunoſque.*] Capripedes, cornutos, hiſpidos, ruſticos ſemideos: dictos a *fando*, juxta Varronem: quia in ſylveſtribus locis affari homines & alloqui ſolebant: ut in prælio Romanos inter & Hetruſcos de reſtitutione Tarquiniorum accidiſſe dicitur, erumpente e vicinis ſylvis voce, quæ Romanos bono eſſe animo juberet.

Nec tantum Phœbo gaudet Parnaſſia rupes,
Nec tantum Rhodope miratur & Iſmarus Orphea.
Namque canebat uti magnum per inane coacta
Semina, terrarumque, animæque, mariſque fuiſſent,
Et liquidi ſimul ignis : ut his exordia primis
Omnia, & ipſe tener mundi concreverit orbis.
Tum durare ſolum, & diſcludere Nerea ponto
Cœperit, & rerum paulatim ſumere formas.
Jamque novum ut terræ ſtupeant luceſcere ſolem,
Altius atque cadant ſummotis nubibus imbres:
Incipiant ſylvæ cum primum ſurgere, cumque
Rara per ignotos errent animalia montes.

INTERPRETATIO.

Nec mons Parnaſſius adeo lætatur Apolline; nec Rhodope & Iſmarus adeo mirantur Orpheum. Cantabat enim: quomodo ſemina terrarum, & aeris, & maris, & ſimul puri ignis, congregata fuerint in immenſo vacuo : ut ex *his primis omnia principia, & ipſa moles recentis mundi coaluerit. Deinde* quomodo *terra cœperit ſolidari, & aquas diſpellere* a ſe *in mare, & accipere ſenſim ſpecies rerum. Poſtea quomodo terra miraret Solem recentem emicare, &* quomodo *pluviæ deciderent e nimbis alte remotis* a terra : *cum nemora tunc inciperent creſcere, & cum animalia* adhuc *rara vagarentur per montes*, nondum *cognitos.*

NOTÆ.

Aboriginum reges duo fuerunt hoc nomine, de quibus Æn. 7. 47.

29. *Parnaſſia rupes.*] Mons in Phocide, Cithæroni & Heliconi vicinus; gemino vertice: quorum alter *Niſa* vocatur, Baccho ſacer; alter *Cirrha*, Phœbo Muſiſque dicatus. Vide Ecl. 7. 25.

30. *Rhodope.*] Mons Thraciæ, nivibus ſemper horrens, ad Euxinum mare protenſus, ex quo Hebrus profluit. Ibi Mars natus putatur: unde mons, & fluvius, & ipſa regio genſque tota Marti ſacra. Hæc eadem loca Orpheus incoluit. De *Iſmaro*, G. 2. 37. De *Orpheo*, G. 4. 454.

31. *Namque canebat uti, &c.*] Origo mundi, juxta opinionem Epicuri philoſophi Athenienſis, ex oppido Gargetto : qui natus anno ante Chriſtum circiter 341. regnante in Macedonia Philippo Alexandri patre : ex calculo ſenex obiit. Cujus philoſophiam de rerum natura verſibus perſecutus eſt Lucretius. Statuebat igitur duo rerum principia, *plenum* & *inane* : quia quicquid eſt, vel continetur, & eſt *plenum*; vel continet, & eſt *inane*. *Inane* vocabat, ſpatium uſquequaque diffuſum, carens corporibus; *plenum* appellabat, atomos, ſive minuta corpuſcula, toto inani volitantia; quæ hic a Virgilio *ſemina* vocantur: quorum ex fortuito concurſu coaluerint illa quatuor, quæ dicimus elementa, ignis, aqua, terra, & aer. Aerem hic *animam* vocat, poſt Lucretium l. 6. 577. *Ventus ubi, atque animæ ſubito vis maxima quædam.* Quia *animabilis & ſpirabilis eſt*, ex Cicer. De nat. Deor. 2. 91. Ex his porro elementis, inter ſe ordinatis ac temperatis, cœlum, ſol, animalia, cæteraque deinde formata ſunt.

34. *Tener orbis, &c.*] Recens, nondum atomis inter ſe firme ſolideque cohærentibus.

35. *Solum.*] Primo dicitur de planta pedis. Sic Lucr. l. 1. 924. *Avia Pieridum peragro loca, nullius ante trita ſolo.* Hinc *ſolea* dicta, quæ partem illam pedis obtegit. Hinc & *ſolum* pro terra vulgo ſumitur, ex Varr. l. 4. de L. L. quia *ſolo*, id eſt, planta pedis teritur. Neque pro terra tantum, ſed pro unaquaque re, quæ alteri ſupponitur, eamque ſuſtentat. Pro mari, Æn. 5. 198. *Vaſtis tremit ictibus ærea puppis, ſubtrahitur-*

Hinc lapides Pyrrhæ jactos, Saturnia regna,
Caucaſeaſque refert volucres, furtumque Promethei.
His adjungit, Hylam nautæ quo fonte relictum
Clamaſſent: ut littus, Hyla, Hyla omne ſonaret.
Et fortunatam, ſi nunquam armenta fuiſſent,
Paſiphaen, nivei ſolatur amore juvenci.
Ah virgo infelix, quæ te dementia cœpit?

INTERPRETATIO.

Deinde narrat ſaxa a Pyrrha projecta, tempora Saturni, aves Caucaſi, latrocinium Promethei. Addit his, quem ad fontem Argonautæ alte vocaſſent Hylam amiſſum: quomodo ripa omnis referret: Hyla, Hyla. Et ob amorem tauri condolet Paſiphae, felici, ſi nunquam tauri fuiſſent. Ah, mulier miſera, quæ inſania te occupavit?

NOTÆ.

turque ſolum. Pro cœlo etiam, Ovid. Met. 1. 73. *Aſtra tenent cæleſte ſolum.* Frequentius tamen pro terra, tam in ſingulari, quam in plurali numero. Ge. 1. 80. *Ne ſaturare fimo pingui pudeat ſola.* *Diſcludere Nerea ponto.*] *Diſcludere* eſt ſeparare ab aliquo, & alium in locum includere. *Pontus* hic uſurpatur, non pro aquis, ſed pro loco, ſive cavitatibus terrarum, in quibus aquæ ſegregatæ ſunt. *Nereus* vero ſumitur pro aquis ipſis. Is juxta Orpheum, Deorum antiquiſſimus eſt: juxta alios, Oceani & Tethyos filius. Idem ex Doride, ſorore & uxore ſua, maximam Nympharum marinarum turbam ſuſcepit, quæ *Nereides* dictæ. *Nerea*, accuſativus Græcus; *Nereum*, Latine.

41. *Lapides Pyrrhæ, &c.*] Pyrrha Deucalionis uxor fuit, quo apud Theſſalos regnante, contigit diluvium: ex quo ſervati dumtaxat hi duo, & navicula delati in Parnaſſum; qui montium omnium unus aquis ſubmerſus nonfuerat. Ibi Themidis oraculum conſuluerunt de reparatione generis humani: acceptoque reſponſo, ut magnæ matris oſſa poſt tergum projicerent, lectos e terra omniparente lapides projecere: quorum qui ſunt a Deucalione projecti, in mares; qui a Pyrrha, in fœminas continuo mutati ſunt. Ovid. Met. 1. 318. De *Saturni regno*, Ecl. 4. 6.

42. *Caucaſeaſque, &c.*] Prometheus, Japeti filius ex Aſia conjuge, Deucalionis pater: cum ignem e cœlo furatus eſſet, admota ſolis currui face e ferulis confecta: eoque igne, vel hominem a ſe e luto formatum animaſſet; vel, ut narrant alii, plurimas artes ad uſum hominum reperiſſet: a Mercurio juſſu Jovis in Caucaſi ſcopulo ligatus eſt: & vultur, aut aquila jecori ejus aſſidue pertundendo adhibita. *Caucaſus*, Aſiæ mons notiſſimus, inter mare Euxinum & Caſpium, *mont de Circaſſie.* Tantæ altitudinis, ut ad tertiam noctis partem ejus vertices luce Solis adhuc illuſtrentur.

43. *Hylam nautæ quo fonte, &c.*] Hylas puer, deliciæ Herculis, ejuſque comes in Argonautica expeditione. Is cum e navi deſcendiſſet ad aquationem, in ripam fontis incumbens urnæ pondere demerſus eſt: a Nymphis, ut fabulantur, raptus; ab Hercule & Argonautis diu fruſtra inclamatus. Unde in ejus memoriam ſolennes eo in loco inſtitutæ ſunt inclamationes, & curſitationes populi, ex Solino, c. 42. *Quo fonte.*] Quis enim fuerit ambigitur. Solinus *Hylam* fontem & lacum aſſignat, qui Pruſiadem Bithyniæ urbem alluit. Alii *Aſcanium* ejuſdem regionis fluvium, &c. *Hyla, Hyla omne.*] Græci vocalem longam ante aliam vocalem non elidunt, & ſi libet corripiunt: utraque licentia uſus hic Virgilius, ut & Ecl. 3. 79. *Vale, vale, inquit Iola.* Ab hac inclamatione amiſſi pueri, fit ὑλάω, & ὑλακτέω, *vociferor, latro*: niſi potius pueri nomen ab illo verbo.

46. *Paſiphaen.*] Filia Solis fuit: nomen a patre deductum, qui πᾶσι φάει, *omnibus lucet*: uxor Minois regis Cretæ: quæ tauri amore capta, & Dædali artificis ope vac-

Prœtides implerunt falſis mugitibus agros:
At non tam turpes pecudum tamen ulla ſequuta eſt
Concubitus: quamvis collo timuiſſet aratrum,
Et ſæpe in levi quæſiſſet cornua fronte.
Ah! virgo infelix, tu nunc in montibus erras:
Ille latus niveum molli fultus hyacintho
Ilice ſub nigra pallentes ruminat herbas:
Aut aliquam in magno ſequitur grege. Claudite Nymphæ
Dictææ, Nymphæ nemorum jam claudite ſaltus.
Si qua forte ferant oculis ſeſe obvia noſtris
Errabunda bovis veſtigia: forſitan illum,
Aut herba captum viridi, aut armenta ſequutum,
Perducant aliquæ ſtabula ad Gortynia vaccæ.

INTERPRETATIO.

Filiæ Proeti repleverunt campos falſis mugitibus: nulla tamen earum *quæſivit tam infames amplexus pecudum; licet metueret ſuo collo* jugum *aratri, & ſæpe exploraret cornua in polita fronte. Ah, mulier miſera,* tu *jam vagaris per montes: taurus* vero *reclinans candidum latus in teneris hyacinthis, ſub umbroſa ilice reguſtat herbas pallidas: vel conſectatur aliquam* vaccam *in numeroſo armento. O Nymphæ, Cretenſes Nymphæ, claudite jam, claudite ſaltus ſylvarum:* vt videamus, *an fortaſſe alicubi vaga tauri veſtigia ſe noſtris oculis offerant obviam. Forſitan aliquæ vaccæ allicient illum ad ſtabula Gortynia, aut ſectantem greges, aut viridis herbæ cupidum.*

NOTÆ.

cæ ligneæ incluſa, Minotaurum peperit, ſemihominem & ſemibovem. Reliqua Æ. 6. 26. *Virginem* vocat, etſi jam Phædræ, Ariadnes, & Androgei matrem: Plauti, Terentii, & Euripidis exemplo; qui ſic appellant corruptam etiam quamlibet fœminam, modo junior ſit.

48. *Prœtides.*] Filiæ Proeti regis Argivorum, & Antiæ, vel Sthenobœæ. Hæ cum ſe Junoni forma æquipararent, ab illa in eam rabiem actæ ſunt, ut vaccas ſe putarent: poſtea ſanatæ ſunt a Melampo. *Falſos* mugitus vocat, quia ipſa non erant vaccæ, ſed vano errore deceptæ ſæpe frontem tentabant, explorabantque num eſſent cornutæ.

54. *Ruminat.*] *Rumen* eſt pars eminens gutturis, cujus in cavitatem demiſſi cibi, a quibuſdam animalibus revocantur, & reguſtantur; quod *ruminare* dictum eſt. *Pallentes herbas,*] quia calore ſtomachi viriditatis jam nonnihil amiſerunt, cum remanduntur. De *hyacinthis*, Ecl. 3. 63. De *ilice*, Ecl. 1. 18.

55. *Claudite Nymphæ, &c.*] Verba ſunt, vel Paſiphaes, quam Silenus loquentem inducit ad Nymphas: vel ipſius Sileni Paſiphaen ſolantis, & Nymphas precantis, ut ei in inveniendo tauro opem ferant. *Claudite.*] Retibus, ſive indagine; quomodo feræ clauduntur in venatione, ne aufugiant. *Saltus.*] A ſaliendo: pars eſt ſylvarum, vel in qua ſpiſſæ arbores exſiliunt & aſſurgunt altius, ut Iſidoro placet; vel potius, ut Varroni, pars vacua & expedita ab arboribus, ubi pecudes libere paſcant & exſiliant. Ita G. 3. 143. *Saltibus in vacuis paſcant.* *Dictææ.*] a Dicte, qui mons eſt in Creta celebris, cujus in antro apes Jovem infantem aluere. G. 4. 152.

58. *Forſitan illum, &c.*] Fortaſſe, niſi clauditis ſylvas, effugiet *ſtabula ad Gortynia.* *Gortyna*, vel *Cortyna*, oppidum Cretæ mediterraneum, lætioribus pabulis inſigne, ubi propterea Solis armenta fuerunt: ſagittarum quoque artificio memorabile, unde Æ. 11. 773. *Spicula torquebat Lycio Cortynia cornu.*

Tum canit Hesperidum miratam mala puellam.
Tum Phaetontiadas musco circumdat amaræ
Corticis, atque solo proceras erigit alnos.
Tum canit, errantem Permessi ad flumina Gallum
Aonas in montes ut duxerit una sororum,
Utque viro Phœbi chorus assurrexerit omnis:
Ut Linus hæc illi divino carmine pastor,
Floribus atque apio crines ornatus amaro,
Dixerit: Hos tibi dant calamos, en accipe, Musæ;

INTERPRETATIO.

Deinde cantat virginem admiratam poma Hesperidum. Deinde cingit sorores Phaetontis musco corticis amaræ, & attollit in *terra excelsas alnos. Deinde cantat quemadmodum una e Musis deduxerit in colles Bœotiæ* Cornelium *Gallum, deambulantem circa fluenta Permessi: & quemadmodum totus chorus Apollinis honorem habuerit* huic *viro. Quemadmodum Linus pastor, coronatus floribus & acri apio, hæc illi dixerit divinis versibus: En sume, Musæ dant tibi hanc fistulam ---*

NOTÆ.

61. *Hesperidum miratam mala puellam.*] Atalanta est, filia Schœnei regis in Scyro, maris Ægæi insula: quæ cum procis cursu contendebat ea lege, ut victori nuberet, victum occideret. Victa tandem est ab Hippomene, Martis, vel Neptuni nepote: dum aureis malis, quæ ab illo projecta inter currendum fuerant, colligendis occuparetur. Mala Hippomeni dederat Venus, ex horto Hesperidum. *Hesperides* fuere tres, Ægle, Arethusa, & Hesperethusa: filiæ Hesperi, qui frater Atlantis fuit. Hæ, ad Lixum Mauritaniæ oppidum, hortos incolebant aureis arboribus pretiosos, & a pervigili dracone custoditos; quem Hercules occidit, fructusque deprædatus est.

62. *Phaetontiadas.*] Sorores Phaetontis, filiæ Solis, a quo dictæ quoque sunt *Heliades*, Phaetusa, Lampetie, & Lampetusa: quæ nimio luctu ob fratrem dejectum e curru Solis in Eridanum, mutatæ sunt, vel in alnos, ut hic narrat Virgilius; vel in populos, ut Æ. 10.190. Ovidius vero M.2.365. ait ex earum ramis electrum, sive succinum, in Eridanum lacrymarum instar stillare. De *electro*, Ecl. 8. 54. *Muscus*, est quicquid extimo arborum cortici quasi lanuginosum & villosum adhæret. *Cortex* masculini & fœminini generis.

64. *Permessi ad flumina Gallum.*] *Permessus* fluvius Bœotiæ, ex Helicone profluens. *Gallum.*] De eo, Ecl. 10. in argumento.

65. *Aonas in montes.*] Heliconem & Cithæronem, montes Bœotiæ; quæ primo Aonia dicta est, ab Aone Neptuni filio, qui montanis ejus regionis gentibus imperavit: deinde Bœotia, a bove; cujus ductu Cadmus pervenit ad eum locum, ubi Thebas condidit. Ovid. Met. 3. 14. Hinc Musæ *Aonides* appellatæ, quia sacer est ipsis Helicon.

66. *Phœbi chorus.*] Musæ novem, vel poetæ. *Assurrexerit.*] Surrexerit e sedibus, honoris causa. *Linus.*] De eo Ecl. 4. 56.

68. *Apio.*] *Apium, persil*: herba coronaria, qua & sepulcra spargi solebant, ex Suida; & victores Isthmicis Nemeisque ludis, itemque epulantes coronari, ex Horatio Od. l. 2. 7. 23. *Quis udo deproperare apio coronas, curatve myrto? Quem Venus arbitrum dicet bibendi?* Ergo ad luctus & delicias idonea. Utramque vim probat ingeniosa vox Timoleontis apud Polyænum, Stratag. l. 5. Cum enim ille Syracusanis dux a Corinthiis missus, adversus Carthaginenses copias educeret; & occurrente mulo apium gestante, milites id ominosum ducerent, quod apio sepulcra coronarentur: *Immo*, inquit ille, *manifestam nobis victoriam portendit, nam Isthmiorum victores coronis ex apio donantur.* Quo dicto ipse cum reliquis ducibus apio se coronans, excitata militum alacritate, victoriam retulit.

Ascræo quos ante seni : quibus ille solebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynæi nemoris dicatur origo :
Ne quis sit lucus quo se plus jactet Apollo.
Quid loquar ? aut Scyllam Nisi , quam fama sequuta est ,
Candida succinctam latrantibus inguina monstris ,
Dulichias vexasse rates , & gurgite in alto
Ah timidos nautas canibus lacerasse marinis ?

INTERPRETATIO.

quam prius Ascræo seni dederant ; *qua ille canendo solebat evocare duras ornos e montibus : hac fistula celebretur a te origo Grynææ sylvæ ; ut nulla sit sylva , qua magis Apollo glorietur. Quid dicam* ut memoraverit , *aut Scyllam Nisi* filiam ; *quam rumor tulit , cinctam latrantibus monstris* circa *alba crura , disturbasse naves Ulysseas , & in profundo mari laniasse , heu ! nautas pavidos canibus marinis ?*

NOTÆ.

70. *Ascræo quos ante seni.*) Hesiodo, cujus patria *Ascra*, vicus Bœotiæ, in dextro Heliconis latere situs : qui , ut ipse de se fabulatur initio Theogoniæ , cum agnos in Helicone pasceret , accepit a Musis , non calamos quidem , sed lauri virentis ramum. Alii Cumam Æolicam illi patriam assignant , ex qua Dius ejus pater , ære alieno oppressus , commigravit Ascram , ubi deinceps habitavit. Obiit admodum senex: natus , juxta multos , 60. annis ante Romam conditam. At juxta Lipsium in Velleio , l. 1. fuit Homero antiquior totis annis 120. quia stylus ejus magis antiquam simplicitatem refert.

71. *Ornos.*) *Ornus* , Fraxinus sylvestris & montana, foliis paulo longioribus & angustioribus, *Fresne sauvage.*

72. *Grynæi nemoris.*) *Grynium* oppidum fuit, vel Phrygiæ, vel Æolidis : ubi templum Apollinis candido e lapide , & lucus eidem sacer fuit : locus oraculis insignis : *Gallus* autem , de quo fuse dicemus Ecl. 10. fertur reddidisse Latinis versibus quædam ex Euphorione poeta Chalcidensi selecta. Suidas vero , inter illius Euphorionis opera , memorat *Mopsopia* sive *Confusa*: in quibus varias historias , imprimisque multa de oraculis, narrabat. Quo in opere probabile est originem Grynæi oraculi fuisse descriptam , eamque partem a Gallo Latine redditam esse.

73. *Ne quis sit lucus* , *&c.*] Hortatur Linus Gallum ; ad operis hujusce suscipiendam versionem : ut ex ejus carminibus Grynæo nemori ornamentum accedat ; nullusque sit locus gratior deinceps Apollini.

74. *Quid loquar aut Scyllam* , *&c.*] Duplex vulgo *Scylla* distinguitur : altera *Nisi* Megarensium regis filia , quæ patrem , execto fatali ejus capillo , prodidit hosti Minoi , cujus amore flagrabat ; & in avem Ceirim sive alaudam est conversa, *l'alouette*: de qua Ge. 1. 405. Altera *Phorci* filia , quæ cum amaretur a Glauco , per Circes invidiam mutata est inferiori parte corporis in caninos rictus , fonte quo lavari solebat veneficiis infecto : cujus deformitatis horrore Siculum in fretum se præcipitem dedit , ibique in scopulum est conversa ; non longe a celebri voragine , cui *Charybdis* nomen est : de qua Æ. 3. 420. Hoc loco valida tempestate jactatæ sunt naves Ulyssis, regis Ithacæ & Dulichii , insularum in Ionio mari. Igitur plerique Virgilium accusant , quod utramque fabulam confuderit ; tribueritque *Scyllæ Nisi* , quæ ad *Scyllam Phorci* pertinent. Iidemque non male versum emendant ex fide MSS. leguntque: *Quid loquar , an Scyllam Nisi , aut quam fama, &c.* Vel : *Quid loquar , aut Scyllam Nisi , aut , &c.* Cerdanus tamen vulgarem lectionem tuetur exemplo Ovidii, Amorum l. 3. 12. 21. qui *Scyllæ Nisi* canes quoque tribuit : *Per nos , Scylla , patri canos furata*

Aut ut mutatos Terei narraverit artus?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit;
Quo cursu deserta petiverit, & quibus ante
Infelix sua tecta supervolitaverit alis?
Omnia quæ Phœbo quondam meditante beatus
Audiit Eurotas, jussitque ediscere lauros:
Ille canit: pulsæ referunt ad sidera valles.
Cogere donec oves stabulis, numerumque referre
Jussit, & invito processit Vesper Olympo.

INTERPRETATIO.

AUt ut memoraverit corpus Terei conversum in upupam; *quos cibos, quæ munera* Philomela *illi præparaverit; qua celeritate abierit in deserta; & quibus pennis miser volaverit super domum* prius *suam. Quas omnes fabulas felix Eurotas olim audiit, Phœbo canente; & jussit ut lauri discerent: Silenus cantat, valles repercussæ referunt cantus ad cælum: usquedum Hesperus, progressus invito cælo, coegit illum colligere in stabulis oves, & recensere numerum* earum.

NOTÆ.

capillos; pube premit rabidos inguinibusque canes.

78. *Terei, &c.*] Philomela & Progne filiæ fuerunt Pandionis, Atheniensium regis. Tereus rex Thraciæ Prognen uxorem duxit, ex eaque suscepit Itym filium. Postea Philomelæ stuprum intulit, eique linguam abscidit, ne scelus evulgaret: quo tamen in tela descripto, utraque soror Itym jugulavit, & Tereo dedit epulandum: prolato deinde sub finem epularum capite pueri, cum Tereus stricto ense in ultionem raperetur, ipse in upupam avem mutatus est, *hupe*; Philomela in lusciniam, *rossignol*; Progne in hirundinem; Itys in phasianum, *faisan*.

82. *Omnia quæ, &c.*] Duplex esse potest sensus. Vel ita ut *omnia quæ*, referatur ad superiores fabulas, hoc modo: Quas omnes fabulas prius dictas, audiit Eurotas fluvius ab Apolline; cum Apollo ejus in ripis versaretur, ob amorem Hyacinthi, Laconis pueri: favetque huic interpretationi vox ipsa, *beatus*, quæ nihil luctuosum significat. Vel ita ut significentur aliæ cantilenæ, funebresque næniæ, quas Apollo cecinerit in Eurotæ ripis, ob ejusdem Hyacinthi cædem; quas quidem poeta non commemorat: quasi dicat: Ille canit Phaetontiadas, Pasiphaen, Scyllam, & alia quamplurima quæ audivit Eurotas, &c.

83. *Eurotas.*] Laconiæ fluvius nobilis, ortus in Arcadia, lauris frequentibus inumbratus. Nunc *Basilipotamo*.

86. *Invito processit Vesper Olympo.*] *Vesper*, sive *Venus* e septem planetis unus, mane Solem orientem præit, tumque dicitur *Lucifer*; Græce Φωσφόρος, qua etiam voce Latine usus est Martialis Epig. l. 8. 22. 1. *Phosphore redde diem.* Dicitur & *Eous*, id est, matutinus, Georg. 1. 288. *Aut cum Sole novo terras irrorat Eous.* Sero cadentem Solem subsequitur, tumque vocatur *Vesper, Hesperus*, apud Plautum *Vesperugo*: id est, *nocturnus*: quo etiam nomine vocavit eum Statius Theb. 4. *Lunæ prævenerat ignes mutato Nocturnus equo.* Hunc unico equo vehi putabant, ut Solem quadrigis, & Lunam bigis: sed equo mane albo, sero fusco: unde, quia ex equo in equum desiliebat, equos ei dicabant *desultorios*, ex Isidoro & Cassiodoro. Stellam hanc alii Venerem ipsam dixere, alii Auroræ filium, alii fratrem Atlantis Hesperum nomine: qui cum altissimum conscendisset montem, ut inde sidera melius contemplaretur, in cœlum raptus creditur, & in stellam mutatus.

86. *Invito Olympo.*] Quia cantus suavitate quasi captus ægre ferebat noctem cum Vespero procedere, quæ cantum abrumperet. De *Olympo*, Ecl. 5. 56.

ECLOGA VII.

MELIBOEUS.

ARGUMENTUM.

NArrat Melibœus paſtor contentionem amœbæam, ſive alternam, Thyrſidis & Corydonis; ſe coram & Daphnide judicibus, qui Corydoni palmam addicunt. In Corydone poſſumus agnoſcere Cornelium Gallum, aut Aſinium Pollionem, utrumque poeſeos laude florentem: in Thyrſide, poetam aliquem ex eorum æmulis: in Daphnide, communem eorum amicum, apud quem illi contenderent: in Melibœo, Virgilium, qui dum amicos conſulit, de recuperandis agris & pecoribus ſollicitus; aſſumitur ab iis in judicem, jubeturque de re ſua ſecurus eſſe. Certe ſub his paſtoribus non infimæ ſortis homines latere, vel ex eo conjici poteſt, quod aureas marmoreaſque Diis voveant ſtatuas. Virgilium vero nihil prohibet hic *Melibœum* vocari, qui non unam in Eclogis perſonam, ſed multiplicem induit. *Tityrum* enim ſe, in prima Ecloga; *Corydonem*, in ſecunda; *Menalcam*, in nona nuncupat.

Differt ab Ecloga III. quæ pariter amœbæa eſt: tum quod in illa paſtores binis alterne verſibus; in hac quaternis contendant: tum quod illa plane *dramatica*, ſive activa ſit, in qua paſtores ipſi certantes inducuntur; hæc omnino *diegematica*, ſive narrativa, in qua ſine paſtorum quaſi præſentium inductione Melibœus omnia propriis verbis enarrat. De ſcriptionis tempore nihil certum.

MELIBOEUS, CORYDON, THYRSIS.

MEL. FOrte ſub arguta conſederat ilice Daphnis,
Compulerantque greges Corydon & Thyrſis in unum:
Thyrſis oves, Corydon diſtentas lacte capellas,

INTERPRETATIO.

MEL. Forte Daphnis recubuerat ſub ilice ſuſurrante, & Corydon atque Thyrſis conjunxerant ſimul greges: Thyrſis oves, Corydon capellas lacte turgidas.

NOTÆ.

MELIBOEUS.] A cura boum dictus: *μέλει curæ eſt*, *βȣ̃ς bos*, Ecl. I. I. *Corydon* a *κορυδὸς*, *alauda*, *alouette*, Ecl. 2. I. *Daphnis*, a *δαφνὶς laurus*, Ecl. 5. in arg. *Thyrſis*, a *θύρσος*, haſta pampinis veſtita, quæ uſui erat in Bacchi ſacris.

I. *Ilice.*] Arbore grandifera, *de l'yeuſe*. Ecl. I. 18. *Arguta*, ſeu canora, & ſtridula dicitur; vel ob avium in ea ſedentium concentus; vel ob ventorum inter folia ſuſurrum.

Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo:
Et cantare pares, & reſpondere parati.
Huc mihi dum teneras defendo a frigore myrtos,
Vir gregis ipſe caper deerraverat: atque ego Daphnim
Aſpicio: ille ubi me contra videt: Ocyus, inquit,
Huc ades o Melibœe, caper tibi ſalvus & hœdi;
Et, ſi quid ceſſare potes, requieſce ſub umbra.
Huc ipſi potum venient per prata juvenci:
Hic viridis tenera prætexit arundine ripas
Mincius, eque ſacra reſonant examina quercu.
Quid facerem? neque ego Alcippem nec Phyllida habebam,
Depulſos a lacte domi quæ clauderet agnos:

INTERPRETATIO.

Uterque in flore ætatis, uterque ex Arcadia: & pares cantu, & parati ad certandum. Circa hunc locum aberraverat a me hircus ipſe dux gregis, dum munio teneras myrtos contra frigus. Ego vero ſtatim Daphnim video. Daphnis ubi me e regione videt: Veni huc cito, inquit, o Melibœe: hircus & hœdi tui in tuto ſunt: & ſi potes aliquantulum otiari, quieſce ſub hac umbra. Juvenci tui venient ipſi huc per prata ad potandum: hic Mincius virens tegit ripas tenera arundine, & apes ſuſurrant e quercu ſacra. Quid egiſſem? Namque non habebam Alcippem, nec Phyllida, quæ domi ſepararet a matribus *agnos ab ubere abductos.*

NOTÆ.

4. *Arcades.*] Vel ex Arcadia oriundi, vel Arcadibus arte canendi ſimiles: ſcena enim hujus eclogæ, non in Arcadia; ſed in Gallia Ciſalpina ſtatuitur, ad Mincii ripas, non procul a Mantua. De *Arcadibus*, eorumque in canendo peritia, Ecl. 4. 58. De *Myrtis*, Ecl. 2. 54.

7. *Vir gregis ipſe caper.*] Caper pro hirco dictus: & *vir* per tranſlationem: nam *vir* proprie ſolorum hominum eſt. Sic G. 3. 125. de tauro: *Quem legere ducem, & pecori dixere maritum.* Horat. Od. l. 1. 17. 7. de capellis & hirco: *Olentis uxores mariti.* Auctor hujus licentiæ Theocritus. Idyl. 8. 49. Ω τράγε τᾶν λευκᾶν αἰγᾶν ἄνερ: *O hirce albarum caprarum vir.*

13. *Mincius.*] Fluvius Galliæ Ciſalpinæ leniſſime fluens, *Menzo*: e Benaco lacu emiſſus, Mantuam alluens, indeque influens in Padum.

13. *Eque ſacra, &c. quercu.*] Sacra apud Græcos, qui eam dicabant Jovi, & ſingulis addicebant Dryadas & Hamadryadas; quæ cum illis, & viverent, & occiderent: ab ἅμα *ſimul*, & δρῦς *quercus*. Apud Romanos item: qui Nymphas ſive *Viras querquetulanas* colebant, præſides illius querceti, quod Romæ intra portam fuit, appellatam ideo, *querquetulanam*: ex Feſto. Apud Gallos etiam: quorum ſacerdotes Druidæ, inde quoque appellati, ſacra nulla faciebant ſine querneo viſco, *guy de cheſne*: ex Plinio l. 16. 44.

13. *Examina.*] Apum coloniæ, ad novas ſedes quærendas emiſſæ: dictæ ſic, vel ab *exeundo*, quia ab alvearibus exeunt; vel melius, ut probat Voſſius in Etym. quaſi ἐξημμένα *ſimul ligata. Apes* enim dictæ ſunt ab antiquo verbo, *apo*: hoc autem deductum ab ἅπτω *ligo*: quia ſæpe apes colligatæ in cumulum videntur. G. 4. 257. *Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent.* Et adhuc Latine *aptum* dicitur, quicquid ligatum & conjunctum eſt. G. 3. 168. *Ipſis e torquibus aptos junge pares, &c.* Ex eadem origine eſt *amentum*, pro vinculo quo haſta media ligatur & torquetur. Æ. 9. 665. *Amentaque torquent.*

14. *Alcippem, nec Phyllida, &c.* Famularum Meliboei nomina. *Alcippe*, ab ἀλκὴ *ſubſidium*, & ἵππος *equus*; quaſi, curans equos. *Phyllis*, a φύλλον *folium.*

Et certamen erat, Corydon cum Thyrſide, magnum.
Poſthabui tamen illorum mea ſeria ludo.
Alternis igitur contendere verſibus ambo
Cœpere, alternos Muſæ meminiſſe volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrſis.
COR. Nymphæ, noſter amor, Libethrides: aut mihi carmen,
Quale meo Codro, concedite: proxima Phœbi
Verſibus ille facit; aut, ſi non poſſumus omnes,
Hic arguta ſacra pendebit fiſtula pinu.
TH. Paſtores hedera creſcentem ornate poetam
Arcades, invidia rumpantur ut ilia Codro.
Aut ſi ultra placitum laudarit, bacchare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

INTERPRETATIO.

ALiunde *magna erat contentio, Corydon cum Thyrſide. Attamen poſtpoſui mea negotia cantui illorum. Itaque cœpit uterque certare verſibus alternis: Muſæ enim volebant ut alternatim cantarent. Hos Corydon, illos Thyrſis dicebat*, ſua quiſque *vice. COR. Nymphæ Bœotiæ, noſtræ deliciæ: vel inſpirate mihi carmina, qualia* inſpiratis *meo Codro; ille componit proxima carminibus Apollinis: vel, ſi non omnes poſſumus* id aſſequi, *hoc loco canora* mea *tibia ſuſpendetur e ſacra pinu. TH. Paſtores Arcadiæ, coronate hedera me poetam creſcentem, ut Codro rumpantur viſcera* præ *invidia: aut ſi laudaverit me ultra quam volo, coronate mihi frontem bacchare; ne lingua maligna faſcinet* eum, qui *poeta evadet.*

NOTÆ.

16. *Et certamen erat Corydon, &c.*] Antiptoſin hic Ramus agnoſcit, caſum pro caſu, *Corydon* pro *Corydoni*: Erat Corydoni magnum certamen cum Thyrſide. Alii *certamen* accipiunt, quaſi *certator*: qua figura dicitur Æ. 5. 339. *Nunc tertia palma Diores*: id eſt, *tertius victor*. De *Muſis*, Ecl. 3. 60.

21. *Nymphæ, &c. Libethrides.*] Primum hoc amœbæum continet vota pro poeſi: petitque Corydon a Muſis, ut ſibi dent vim condendi carminis, qualem Codro conceſſerant: alioquin ſe artem depoſiturum. *Nymphæ.*] Muſæ. *Libethrides.*] Præſides Libethrii fontis: quem Solinus, c. 8. in Magneſia locat, vocatque *præſidium poetarum*; cæteri in Bœotia, ad Heliconem, auctore Pauſania in Bœot. qui addit, ſigna ibidem eſſe Nympharum & Muſarum.

22. *Codro.*] Codrus poeta fuit Virgilii temporum æqualis: ut probat Servius ex elegiis Valgii, quæ perierunt. Fuit & hic Valgius magni tunc nominis poeta: memoraturque ab Horatio Sat. 1. 10. 82. *Plotius, & Varius, Mæcenas, Virgiliuſque, Valgius, &c.*

24. *Hic arguta ſacra, &c.*] Mos fuit emeritorum aliqua in arte, ut artis inſtrumenta Diis ejus præſidibus ſuſpenderent. Sic Vejanius gladiator apud Horat. Ep. 1. 1. 4. *Vejanius armis Herculis ad poſtem fixis latet abditus agro.* *Sacra pinu*] Sacra magnæ Deorum matri Cybele, propter amicum Atym in pinum commutatum.

25. *Paſtores hedera.*] Hedera coronantur poetæ. Vel quia, ſicut lauri, ſic hederæ ſemper virent: ideoque carminibus portendunt æternitatem. Vel quia poetæ Baccho etiam ſacri ſunt, propter furorem, quo interdum Bacchantium inſtar corripiuntur. Unde e duobus Parnaſſi jugis, alterum dictum *Cirrha* ſacrum eſt Apollini; alterum dictum *Niſa* ſacrum Baccho.

27. *Laudarit, bacchare frontem, &c.*] Erat in laude immodica ſpecies quædam faſcinationis: quia *Nemeſis*, Dea ſcelerum ultrix, & bonorum remuneratrix, inde iram concipere putabatur; & ab eo qui ſic laudatus fuerat, pœnas repetere. Ait & Plinius l. 7. 2. *eſſe in Africa familias quaſdam effaſcinantium; quarum laudatione intereant*

COR. Setosi caput hoc apri tibi, Delia, parvus
Et ramosa Mycon vivacis cornua cervi.
Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
Puniceo stabis suras evincta cothurno.
TH. Sinum lactis, & hæc te liba Priape quotannis
Expectare sat est: custos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu,

INTERPRETATIO.

COR. O *Diana, puer Mycon* offert *tibi hoc caput pilosi apri, & arborea cornua cervi longævi. Si hoc sit* mihi *stabile, statueris integra e polito marmore, cincta calceamento purpureo* circa *tibias. TH. O Priape, sufficit te singulis annis expectare* a me *vas lactis, & has placentas*: tu *es custos horti pauperis. Nunc te posuimus e marmore, juxta præsentem* facultatem.

NOTÆ.

probata, arescant arbores, emoriantur infantes. Ad avertendum igitur fascinum, vel baccharis corona quasi amuleto utebantur: vel laudi præmittebant voculam *præfiscini*, sive, *præfiscine*, hoc est, *sine fascino*: ut innuerent se laudare sincere, non animo fascinandi. Ita Plaut. Asin. 2. 4. 84. *Præfiscine hoc nunc dixerim: nemo etiam me accusavit merito meo: neque me Athenis est alter hodie quisquam, cui credi recte æque putent.* Sensus igitur eclogæ est: Coronate me, aut lauro, ut invidia rumpatur Codrus; aut bacchare, ne me fascinet maligna, id est, immodica laudatione. De *bacchare*, Ecl. 4. 19. De *fascino*, Ecl. 3. 103.

29. *Setosi caput hoc apri, &c.*] Secundum amœbæum habet vota pro venatione, reque rustica. Ac primo Corydon offert Dianæ, per Myconem amicum, caput apri, & cervi cornua; vel arbori, vel fani valvis aut parietibus affigenda: tum statuam integram promittit e marmore. Thyrsis primo jocose agit cum Priapo, ludicro numine: mox ei, vincendi studio & inani jactantia, marmoream, aureamque statuam vovet. De *Delia*, Ecl. 3. 67.

30. *Mycon.*] Puer, amicus, vel famulus Corydonis. Vel a *μυκὴ, mugitus boum*, si scribitur per *y*; si per *i* ut in plerisque cod. erit a *μικὸς, parvus*, quod epitheton ipsum innuit.

31. *Si proprium hoc fuerit.*] Si hoc mihi proprium, & quasi meum ac perpetuum addicas. Sic enim Æ. 1. 76. *Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.* Quid autem est illud, *hoc*? Ut talia carmina faciam, qualia Codrus, inquit Servius. Male: quid enim Diana, aper, & cornua ad poesim? Melius: ut quod in apri hujus & cervi venatione mihi contigit, hoc mihi sit proprium; nempe feliciter venari.

32. *Puniceo.*] Hujus quoque, sive rubri coloris, marmor est, *porphyrites*: in Ægypto frequens ex Plinio l. 36. 7. *Suras.*] Sura pars est tibiæ maxime carnosa & mollis, quæ solis inest hominibus. *Cothurno.*] Cothurnus est calceamenti genus utrique aptum pedi, & utrique sexui. Unde apud Xenophont. Græc. hist. l. 2. Theramenes dictus est *Cothurnus*, quod in reipub. factionibus parti se utrique accommodaret. Non multum differre videtur ab ocreis, siquidem alte suras includit. Æ. 1. 341. *Purpureoque alte suras vincire cothurno.* Fuit in usu, tam in venatione, ut hinc patet; quam in theatro, quo primum a Sophocle inductus est. Sed tragicus a venatorio in eo differt, quod tragicus spissiori subere suppactus esset, ad augendam dicentis staturam; ut innuit Juvenalis, Sat. 6. 504. *Breviorque videtur virgine Pygmæa, nullis adjuta cothurnis*: quod quidem ad cursus venatorios parum commodum fuisset.

33. *Sinum lactis.*] *Sinum, sini*, vas est a *sinu* dictum, *quod majorem cavationem quam pocula habeat*, inquit Varro. Sed cum prima syllaba, in *sino* sit longa, in *sinu* brevis: videtur Vossio deducendum a *δινέω, verso, circumago*: quia in eo butyrum versando conficiebatur. *Liba.*] *Libum*, placentæ

Si fœtura gregem suppleverit, aureus esto.
COR. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,
Candidior cycnis, hedera formosior alba:
Quum primum pasti repetent præsepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.
TH. Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,
Horridior rusco, projecta vilior alga,
Si mihi non hæc lux toto jam longior anno est.
Ite domum pasti, si quis pudor, ite juvenci.
COR. Muscosi fontes, & somno mollior herba,
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus umbra,

INTERPRETATIO.

SEd si fœtus reparaverint gregem, tu *eris ex auro.* COR. *Galatea Nerei filia, gratior mihi quam thymus Hyblæ, candidior quam cycni, pulchrior quam alba hedera: statim atque saturati tauri redibunt in stabula, accede, si habes aliquam curam tui Corydonis.* TH. *Ego vero appaream tibi asperior quam herba sardonica, spinosior quam ruscus, abjectior quam alga* ad litus *ejecta: nisi hæc dies mihi jam videtur prolixior quam annus integer. Abite in stabulum, o boues* jam *saturati: abite, si* vobis *est aliquis pudor.* COR. *Fontes muscosi, & gramen dulce ad somnum, & virens arbutus quæ vos inumbrat raris foliis.*

NOTÆ.

genus, ex farina, melle, & oleo: sic dictum, quia pars ejus in ignem sacrificiorum injecta Diis libabatur: *Libare* autem pro sacrificare sæpe sumitur, etsi proprie de liquidis tantum debeat dici, quæ paulatim effunduntur: λείβω enim est *stillo*. *Priape.*] Priapus Veneris & Bacchi filius; Lampsaci, quæ urbs est ad Hellespontum, natus & imprimis cultus: custos hortorum, quorum in limine statuam ei rudem & quasi informem ponebant.

36. *Si fœtura gregem suppleverit.*] Servius ita explicat: si tot agni mihi proveniant, quot habeo oves. Alii melius. Si damnum, quo grex meus affectus est, fœtus novi beneficio tuo reparaverint. *Fœtura* enim, sunt agni novi. *Supplere*, est, quod deest sufficere: talia sunt in exercitu *supplementa*, novi milites.

37. *Nerine Galatea.*] Tertium amœbæum continet amicæ desideria. Corydon invitat eam tribus mollissimis blanditiis, ut sub noctem ad se veniat. Thyrsis tria imprecatur sibi, quo testetur diem sibi anno esse longiorem: & juvencos incusat suos, quasi diutius pascendo producerent diem, & noctem removerent. *Nerine*, id est, Nerei filia & Doridis. Nympha fuit a Polyphemo amata, qui cum Acim, Siculum pastorem, Fauni filium, sibi ab ea præferri intelligeret, eum rupe impacta interfecit. Galatea mortuum pastorem miserata, mutavit in fluvium cognominem, qui in Ætna monte ortus in mare Siculum defertur. Corydon Galateam suam rusticulam, *Nerinen Galateam* hic vocat, quasi Nymphæ illi forma supparem.

37. *Thymo mihi dulcior, &c.*] Dulcior odore, non gustu. *Hedera formosior*, id est, levior & politior. Ecl. 3. 39. *Hybla* mons in Sicilia, thymo abundans; adeoque apibus, quæ thymo delectantur.

41. *Sardois, &c.*] De iis Ecl. 4. 24. *Ruscum*, vel *ruscus*; est sylvestris, vel laurus, vel myrtus: *du houx*: virgultum acutis foliis & pungentibus. *Alga*, herba vilis, foliis lactucæ similis, in mari nascens, unde ad litus ejectatur.

45. *Muscosi fontes.*] Quartum amœbæum continet commendationem agrorum & tectorum: agrorum quidem a fontibus, gramine & umbra; tectorum autem, a foco & igne. De *musco*, Ecl. 6. 62.

45. *Somno mollior.*] Jucundior quam somnus ipse: sic vulgo explicant. Ego sic: Mollis & commoda ad somnum. Sic dixit Propert. l. 3. 15. 29. *Et durum Zethum, & lacrymis Amphiona mollem*, id est, durum

Solstitium pecori defendite, jam venit æstas
Torrida, jam læto turgent in palmite gemmæ.
TH. Hic focus, & tædæ pingues: hic plurimus ignis
Semper, & assidua postes fuligine nigri.
Hic tantum Boreæ curamus frigora, quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.
COR. Stant & juniperi, & castaneæ hirsutæ:

INTERPRETATIO.

Protegite pecus contra solstitialem calorem, æstas nunc imminet calidissima, nunc gemmæ tument in fœcundo palmite. TH. Hic semper est focus, & tædæ pingues, & multus ignis, & limina perpetuo fumo nigrantia: hic non magis timemus frigus Boreæ, quam lupus timet *multitudinem* ovium, *aut fluvii rapidi ripas.* COR. *Hic sunt juniperi, & castaneæ hirsutæ:*

NOTÆ.

rum, & mollem ad lacrymas.

47. *Solstitium pecori defendite.*] *Solstitium* duplex est, unum æstivum, in 1. gradu Cancri, de quo hic agitur; & tunc est æstas summa, diesque nobis longissimus: brumale alterum, in 1. gradu Capricorni; & tunc hyems summa, diesque brevissimus. Solstitia dicta non quod ibi Sol stet immotus, sed quod ulterius non progrediatur, & iter suum incipiat relegere: unde quia eundo & redeundo bis eidem viæ videtur insistere, ideo nobis quasi immotus apparet. *Solstitium* tamen, & *solstitia*, præter Columellam veteres omnes de æstivo tantum intelligunt, ut hic Virgilius; hyemale vero *brumam* vocant. Ita Cerdanus in G. 1. 100. Dicitur porro: Defendere aliquem ab aliqua re, supra v. 6. *teneras defendo a frigore myrtos*; & defendere aliquam rem alicui, ut hic, & apud Horat. Od. l. 1. 17. 3. *Igneam defendit æstatem capellis*: pro, tueri aliquem ab aliqua re.

48. *In palmite gemmæ.*] Palmes proprie de vitibus dicitur, id quod in arboribus *surculus*: nempe lignum illud quod ex ipsa stirpe quotannis emergit, gemmasque producit, quæ deinde abeunt in virgulas: virgulæ autem veluti palmæ digitos exhibent. *Gemmæ.*] Nodi sunt palmitum, qui corticem rumpunt, & in pampinos aut racemos evadunt. Dicuntur quoque *oculi*, ob figuram.

49. *Hic focus & tædæ.*] *Focus* locus est continens & *fovens* ignem. *Tædæ* ligna quælibet, materies ignis. Proprie tamen *tæda* arbor est, a *picea* non admodum diversa, ignem facile concipiens propter pinguedinem: in sacrificiis pro face adhiberi solita: unde sæpe apud poetas, *tædæ* pro facibus.

51. *Boreæ.*] Ventus est flans a septentrione, frigidus & siccus: a *βοάω clamo*, & *ῥέω decurro*; quia flat cum sonitu. Vocatur & *Aquilo*, a vehementiori flatu & volatu: quasi *Aquila*, inquit Festus. Strymonis Macedoniæ fluvii filius, Orithyiam Erechtei Athenarum regis filiam rapuit, ex qua suscepit Calaim & Zethem, quibus deinde ex patria origine alæ succreverunt.

53. *Stant & juniperi.*] Quinto amœbæo describuntur effectus varii præsentiæ & absentiæ amici & amicæ. *Stant hirsutæ*, nempe nucibus, quæ cum hirsutis echinis inclusæ sint, arborem ipsam, si multæ sint, amœna quadam hirsutie spectabilem reddunt. Ita Æ. 6. 300. *stant lumina flamma.* *Juniperus.*] Arbor foliis, spinarum in modum, angustis & acutis: baccis parvis ac rotundis: viridibus initio, mox per maturitatem nigris, odoratis illis quidem, ut & lignum ipsum est, & folia, *genievre.* De *castaneis*, Ec. 1. 82. Versus gravitate insignis, propter spondæum quinti pedis, & hiatum geminum syllabæ longæ, absque synalœpha, more Græco.

Strata jacent passim sua quæque sub arbore poma:
Omnia nunc rident : at si formosus Alexis
Montibus his abeat, videas & flumina sicca.
TH. Aret ager, vitio moriens sitit aeris herba,
Liber pampineas invidit collibus umbras :
Phyllidis adventu nostræ nemus omne virebit,
Jupiter & læto descendet plurimus imbri.
COR. Populus Alcidæ gratissima, vitis Iaccho :
Formosæ myrtus Veneri, sua laurea Phœbo.
Phyllis amat corylos : illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.
TH. Fraxinus in sylvis pulcherrima, pinus in hortis,
Populus in fluviis, abies in montibus altis :
Sæpius at si me Lycida formose revisas;
Fraxinus in sylvis cedet tibi, pinus in hortis.
MEL. Hæc memini, & victum frustra contendere Thyrsim.
Ex illo Corydon, Corydon est tempore nobis.

INTERPRETATIO.

Jacent hinc inde fructus delapsi, sua quique sub arbore : nunc omnia pulchra sunt : sed si pulcher Alexis discedat ex his collibus, videbis fluvios ipsos arentes. TH. Campi arescunt, gramina pereunt exusta aeris corruptione, Bacchus abstulit montibus pampinos umbriferos : sed omnis sylva virescet ad adventum nostræ Phyllidis, & magna pars aeris solvetur in pluviam fertilem. COR. Populus acceptissima est Herculi, vinea Baccho, myrtus pulchræ Veneri, Apollini sua laurus : Phyllis amat corylos : quamdiu Phyllis amabit illas ; nec myrtus, nec laurus Apollinis superabit corylos. TH. Fraxinus formosissima est in nemoribus, pinus in hortis, populus in fluminibus, abies in montibus excelsis : sed si me sæpe invisas, o pulcher Lycida ; fraxinus in nemoribus, pinus in hortis, cedet tibi. MEL. Recordor illorum carminum, *& quod Thyrsis superatus frustra pugnaverit. Ab illo tempore Corydon, habetur a nobis* vere *Corydon.*

NOTÆ.

54. *Sua quæque sub arbore poma.*] Duplex est interpretatio. I. Quæque poma jacent, sua sub arbore. At tum *sua*, in ablativo, longam habet ultimam : igitur hic, vel utraque syllaba in unam contrahitur, ut in *suavis*, *aureus* ; vel *sa*, non *sua* dictum est, more veterum, qui *sus*, *sa*, *sum* dixere : imprimis Ennius, cujus in fragmentis extat ; *Postquam lumina sis oculis bonus Ancus reliquit.* II. Quaque sub arbore, sua jacent poma. At tum legitur *quaque* non *quæque*, ut ad arborem referatur : sed sine veterum librorum auctoritate. De *Alexide*, Ecl. 2. in arg.

58. *Liber.*] Bacchus, de quo Ecl. 5. 30. sic dictus ; vel quia Bœotiam, in qua natus erat, liberam fecerit, ut ait Plutarch. Vel quia vinum liberat animum curis, aut loquendi libertatem inducit.

60. *Jupiter & læto, &c.* Jovem veteres aerem dixere ; eumdemque Vestæ, sive Terræ conjugem, quam imbre fœcundat. G. 2. 325.

61. *Populus Alcidæ.*] Sextum & ultimum amœbæum laudes prosequitur amici & amicæ, easque a variis arboribus repetit. *Populus*, *le peuplier*, sacra Herculi, quia is populo coronatus adiit inferos : unde pars ea foliorum, quæ capiti appressa erat, ex capitis sudore palluit ; quæ pars ad auras obversa erat, loci fuligine nigram quamdam viriditatem contraxit : unde ab Homero Iliad. 13. 389. ἀχερωὶς appellatur, ab Acheronte inferorum flumi-

ne. De *populo*, G. 2. 13. De *Alcide*, Æ. 5. 414. *Vitis.*] Baccho ſacra, quia vini inventor apud profanos auctores habetur. De *Iaccho*, Bacchi nomine, Ecl. 6. 15.

62. *Myrtus.*] Veneri ſacra, vel propter odoris delicias; vel quia frequens in litore maris, cujus e ſpuma Venus orta fingitur. Ecl. 2. 54. *Laurea.*] ſacra Phœbo, propter Daphnen in laurum mutatam. Sumitur ſæpius pro corona e lauro: hic tamen pro ipſa arbore: ut & apud Hor. Od. l. 2. 15. 9. *Tum ſpiſſa ramis laurea.* De *lauro*, Ecl. 2. 54. De *corylis*, Ecl. 1. 14.

65. *Fraxinus in ſylvis, &c.*] Quatuor arboribus patriam attribuit: fraxino ſylvas, pino hortos, &c. *Fraxinus*, *freſne. Abies*, *ſapin*, *&c.*

69. *Et victum fruſtra, &c.*] Victoria penes Corydonem. Quia Corydon in primo amœbæo, orditur a pietate in Deos; Thyrſis a rabie, qua inimicum inceſſit. In ſecundo Corydon invocat Dianam caſtum numen; Thyrſis Priapum, obſcænum Deum. In tertio Corydon blandiſſima vota facit: Thyrſis dira imprecatur ſibi. In reliquis Corydon læta; Thyrſis triſtia ut plurimum canit.

70. *Ex illo, &c.*] I. Servius vult hic ſenſum abruptum eſſe, ex decoro paſtoralis ruſticitatis: & ſic ſupplet: Ex illo tempore Corydon eſt nobis, habetur a nobis, victor nobilis ſupra omnes. Sed hoc durum. II. Nannius unus omnium legit, non quidem *nobis*, ſed *noblis*, ſeu *nobilis* per contractionem: ſed hoc durius & abſque auctoritate. III. Mancinellus & Aſcenſius melius admittunt hic notationem nominis: *Corydon* enim, *alaudam* ſignificat, inter canoras aviculas Philomelæ ſecundam. Senſus igitur erit: Ex illo tempore Corydon habetur a nobis vere Corydon, id eſt, vere nomine ſuo dignus, vere avis dulciſſime canens. IV. Forte *eſt nobis* hic ſignificat, totus noſter eſt, hunc poſſidemus: quomodo Æ. 1. 75. *Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore Nymphæ.*

ECLOGA VIII.

PHARMACEUTRIA.

ARGUMENTUM.

Duæ ſunt hujus eclogæ partes. In prima, juvenis, Niſæ puellæ procus, Mopſum rivalem ſibi prælatum dolet. In ſecunda, venefica Daphnim a ſe averſum incantationibus magicis ad ſe ſuumque amorem pellicit. Primam canit Damon, ſecundam Alpheſibœus: neuter in ſua; ſed hic in veneficæ, ille in proci perſona. Utrumque paſtorem inducit Virgilius: utrumque in exordio laudat, quaſi ſupparem Orpheo, qui carminis dulcedine feras movere dictus eſt. Tum opus dicat Aſinio Pollioni; non, ut multi putant, Octaviano Cæſari: quemadmodum notæ docebunt.

Scripta eſt anno v. c. 715. Virgilii 31. L. Marcio Cenſorino, & C. Calviſio Sabino, Coſſ. Cum Pollio, ſubactis Parthinis, & perluſtratis otæ Illyricæ populis, per Venetiam & Timavi fluvii oſtia, Romam ad triumphum rediret.

NOTÆ.

PHARMACEUTRIA.] Id eſt, *venefica*: φάρμακον enim ambigua vox eſt, Gellio teſte, l. 2. 9. & modo remedium, modo venenum ſignificat: unde φαρμακεύ

veneficus & *φαρμακεύτρια venefica.* Titulus autem ad ſecundam tantum eclogæ hujus partem attinet, quæ canitur ab Alpheſibœo, & ſumpta eſt cum titulo, ex Idyllio 2. Theocriti.

DAMON, ALPHESIBOEUS.

PAſtorum muſam, Damonis & Alpheſibœi,
Immemor herbarum quos eſt mirata juvenca
Certantes, quorum ſtupefactæ carmine lynces,
Et mutata ſuos requierunt flumina curſus:
Damonis muſam dicemus & Alpheſibœi.
Tu mihi, ſeu magni ſuperas jam ſaxa Timavi,

INTERPRETATIO.

Narrabimus carmen paſtorum Damonis & Alpheſibœi, carmen Damonis & Alpheſibœi, quos canentes admiratæ ſunt vaccæ oblitæ pabuli: quorum ad cantum obſtupuere lynces, & fluvii turbati cohibuerunt ſuos curſus. Tu mihi fave: *ſive jam tranſcendis rupes Timavi,*

NOTÆ.

DAMON.] Ecl. 3. 17. *Alpheſibœus.*] Ecl. 5. 73.

3. *Lynces.*] *Lynx*, animal acutiſſimi viſus, e luporum cervariorum genere, maculoſa & varia pelle.

4. *Requierunt &c.*] Vel neutrum eſt, hoc ſenſu: Flumina mutata ſecundum ſuos curſus, id eſt, mutato curſu deflectentia ab alveo, ut ad paſtores currerent; quieverunt & ſteterunt, poſtquam ad eos pervenere. Vel activum eſt, hoc ſenſu: flumina ſtiterunt curſum; *mutata*, id eſt, *turbata*: undis quæ affluebant, in eas quæ jam ſteterant, incurrentibus. Sic Propert. l. 2. 22. 25. *Jupiter Alcmenæ geminas requieverat Arctos.* Et Seneca in Hercule Œtæo, 1586. *Quam tuas laudes populi quieſcant.*

6. *Tu mihi ſeu &c.*] Pollionem hic appellat, non Octavianum: bellum enim Illyricum & Dalmaticum ab Octaviano Cæſare non geſtum eſt, niſi poſt devictum occiſumque Sextum Pompeium. Pollionis autem expeditio in Parthinos, Illyrici populos, omnino in hoc ipſum tempus cadit: ut conſtat ex faſtis Capitol. & animadverſionibus Joſ. Scaligeri ad Euſeb. Errat tamen in eo Scaliger, quod per *ſaxa Timavi*, res intelligat ab eodem Pollione geſtas circa Altinum, urbem in Venetia: quibus de rebus ita Velleius l. 2. poſtquam Lucii Antonii Peruſinam deditionem deſcripſit. *Pollio Aſinius cum ſeptem legionibus, diu retenta in poteſtate Antonii Venetia, magnis ſpecioſiſque rebus circa Altinum aliaſque ejus regionis urbes editis, Antonium petens, vagum adhuc Domitium & propriæ claſſis factum ducem, conſiliis ſuis illectum ac fide data, junxit Antonio.* Unde manifeſtum eſt res illas a Pollione, contra Octavianum, & pro M. Antonio Lucii fratre, geſtas eſſe: neque Virgilius adeo expers fuit bonæ mentis, ut in ipſis Octaviani oculis Pollionem laudaret, ob ea ipſa, quæ adverſus ipſum præclare geſſerat. Igitur melius hæc intelligo de reditu Pollionis e Dalmatia Romam: non recto quidem itinere; ſed oram Illyricam, & ipſa Venetiæ litora luſtrando. Cujuſmodi deſcribitur iter Honorii e Græcia Romam, apud Claudianum, De tertio conſulatu Honorii: *Illyrici legitur plaga litoris, arva teruntur Dalmatiæ, Phrygii numerantur ſtagna Timavi: gaudent Italiæ ſublimibus oppida muris, adventu ſacrata tuo.*

6. *Timavi &c.*] *Timavus*, Fluvius Carnorum, qui populi ſunt in Forojulienſi ditione, *dans le Frioul.* Latiſſimus, ſed breviſſimus ejus decurſus: quippe novem fontibus e monte erumpens, ad fanum Diomedis, nunc *S. Giovanni*; non longo poſt ſpatio in mare Hadriaticum devolvitur. Ad

Sive oram Illyrici legis æquoris : en erit unquam
Ille dies, mihi quum liceat tua dicere facta ?
En erit ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno ?
A te principium, tibi desinet : accipe jussis
Carmina cœpta tuis, atque hanc sine tempora circum
Inter victrices hederam tibi serpere lauros.
Frigida vix cœlo noctis decesserat umbra,
Quum ros in tenera pecori gratissimus herba est :

INTERPRETATIO.

*Sive veheris circum litus maris Illyrici. Nunquamne aderit illud tempus, quo permittetur mihi narrare tua gesta? Nonne aderit il*lud tempus, *cum potero laudare per totum orbem tuas tragædias* : quæ *solæ dignæ* sunt *cothurno Sophoclis* ? *A te incæpi, in te finiam : excipe versus inchoatos ex mandato tuo ; & permitte* ut *hæc hedera repat circa caput tuum, inter lauros triumphales. Vix frigidæ tenebræ noctis abierant ex aere, cum ros in molli gramine jucundissimus est pecudibus.*

NOTÆ.

ejus ostia insulæ parvæ quædam sunt, insignes calidis fontibus, qui maris æstu increscunt. Has forte insulas vocat hic Poeta, *saxa Timavi.*

7. *Illyrici.*] *Illyricum*, regio amplissima, in longitudinem obversa Italiæ, a qua per mare Hadriaticum dividitur: universim hodie dicta, *Esclavonie.* Vulgo duas in partes apud veteres divisa, *Liburniam*, quæ ad occasum; & *Dalmatiam*, quæ ad ortum est. *En erit.*] Ecl. 1. 68.

10. *Sophocleo &c.*] Scripsit quidem Augustus tragœdiam *Ajacem* ; sed posterioribus, ut verisimile est, pacatisque temporibus. Adde quod in lucem non edidit ; ac ne perfecit quidem, sed delevit : unde dicere solitus erat, Ajacem suum in spongiam incubuisse, ut est apud Suetonium. At ex Horatio Od. l. 2. 1. constat Pollionem, triumphi sui tempore, tragœdiarum scriptorem fuisse nobilem. *Paullum severæ Musa tragædiæ desit theatris, &c.* Per *cothurnum*, altiorem calceum, tragœdia ipsa intelligitur: ut per *soccum*, calceum humilem, comœdia, versusque humiles. Horat. de A. P. 89. *Indignatur enim privatis ac prope socco dignis carminibus narrari cœna Thyestæ. Sophocles* Atheniensis, tragicæ poeseos princeps, exhibuit fabulas 123. in quibus ter & vicies victoriam retulit; quarum postrema cum ei præter spem contigisset, repentino gaudio expiravit. Cothurnum primus induxit in theatrum. De *cothurno*, Ecl. 7. 32.

11. *A te principium, tibi desinet &c.*] Videri potest hoc ad Augustum spectare : cujus in honorem primam eclogam, & ultimum opus *Æneida* conscripsit. Melius tamen ad Pollionem, cujus gratia recuperavit agros, indeque scribendi occasionem arripuit : adeoque merito ab omnibus interpretibus dicitur scripsisse Bucolica in honorem præcipue Pollionis, Georgica in laudem Mœcenatis, Æneida ad gloriam Augusti.

13. *Hederam &c.*] Permitte, ut cingam tibi caput hac hedera poetica; dum te milites tui triumphantem coronant lauro victrici : id est, ut te laudem poetam poeta ; dum te victorem laudant ii, qui tecum victores sunt. Olim corona poetarum ex hedera, triumphantium e lauro : quanquam deinde poetis etiam e lauro data est. De *hedera*, Ecl. 3. 39. De *Lauro*, Ecl. 2. 54.

13. *Victrices lauros.*] Triumphum intelligit Pollionis de Parthinis : anno v. c. 715. 8. Kal. Novemb. De quo, in argumento Ecl. 4. dictum est. *Parthini* autem, sive *Parthinei*, qui fuerint ambigitur. Hos in Macedonia Plinius, in Epiro Strabo collocat : in Illyrico cæteri, eaque Illyrici parte, quæ Dalmatia proprie dicitur. Rursus qua

Incumbens tereti Damon ſic cœpit olivæ.
DAM. Naſcere, præque diem veniens agê Lucifer almum:
Conjugis indigno Niſæ deceptus amore
Dum queror, & Divos, quanquam nil teſtibus illis
Profeci, extrema moriens tamen alloquor hora.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Mænalus argutumque nemus pinoſque loquentes
Semper habet: ſemper paſtorum ille audit amores,
Panaque, qui primus calamos non paſſus inertes.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Mopſo Niſa datur: quid non ſperemus amantes?

INTERPRETATIO.

TUnc *Damon, innitens oleæ tereti, ſic orſus eſt. DAM. Orere Lucifer, & prævius advehe lucem: dum conqueror deluſus inſano amore Niſæ ſponſæ, & moriens appello Deos* in *ultima vitæ hora: quamvis nihil mihi profuit eos atteſtari. Incipe mecum o mea fiſtula* paſtorales *Mænali cantus. Mænalus habet ſemper ſylvam canoram, & pinus reſonantes: ſemper ille* mons *audit amores paſtorum, & Pana, qui primus non reliquit avenas inutiles. Incipe mecum, o mea fiſtula, paſtorales cantus. Niſa datur Mopſo. Quid expectare non poſſumus* nos *amatores?*

NOTÆ.

in parte Dalmatiæ, dubitatur. Urbs enim eorum præcipua ſtatuitur a Cæſare in ea Dalmatiæ ora, quæ Dyrrhachio & Macedoniæ confinis eſt. Alii Dionem ſecuti *Epidaurum* eſſe volunt, *Raguſe*: in media fere Dalmatia. Alii Salonas eſſe putant, in eo Dalmatiæ litore, quod a Macedonia remotiſſimum eſt: idque auctore Servio, qui de Salonis urbe Dalmatiæ triumphaſſe Pollionem ante conſulatum refert. Hinc factum eſt, ut Joſephus ipſe Scaliger in Euſebium p. 162. duplicem ejus triumphum perperam diſtinxerit: primum de Salonis Dalmatiæ, ante conſulatum; alterum de Parthinis Macedoniæ, poſt conſulatum. In quo duo peccavit. I. Quod non advertit, prævium illum conſulatui triumphum ab vno Servio tributum eſſe Pollioni, contra faſtorum fidem, contra fidem hiſtoriæ: quæ res ab eo geſtas uſque ad conſulatum, immo itinera ejus omnia fere deſcribit, abſque ulla prioris illius in Dalmatas expeditionis mentione. II. Quod Plinium ſequi maluerit, quam reliquos fere auctores, qui Parthinos, non in Macedonia, ſed in Dalmatia conſtituunt. Dicendum igitur, unica expeditione Pollionem Illyricum perluſtraſſe: eamque victoriam & *Dalmaticam* fuiſſe dictam, quia Dalmatia præcipua pars Illyrici; & *Parthinicam*, quia Parthini tum in Dalmatia forte plurimum poterant; & *Saloninam*, quia Parthinorum ditio ad hanc uſque urbem pertinere etiam potuit.

16. *Incumbens tereti olivæ.*] Dicitur *teres*, quicquid rotundum & oblongum eſt, ut columna, truncus arboris, baculus. *Incumbens*, vel innitens baculo ex oliva; vel trunco arboris ipſius defenſus.

18. *Conjugis, &c.*] Non quæ erat, ſed quæ fore ſperabatur conjux. Sic Æ. 4. 536. *Quos ego jam toties ſum dedignata maritos*, id eſt, *procos*, qui Didonis conjugium ambiebant.

19. *Nil teſtibus illis, &c.*] Nihil mihi profuit, quod Niſa ſuam mihi fidem dederit, ejuſque teſtes Deos appellaverit.

21. *Incipe Mænalios, &c.*] Verſus *intercalaris*, qui ſæpius aliis interponitur. *Mænalios.*] quales a paſtoribus cani ſolent in Mænalo, monte Arcadiæ, Pani ſacro: in plurali numero *Mænala*. *Argutum*,] Ecl. 7. 1. *Pana.*] Ecl. 2. 31.

Jungentur jam gryphes equis, ævoque ſequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopſe novas incide faces, tibi ducitur uxor.
Sparge marite nuces, tibi deſerit Heſperus OEtam.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
O digno conjuncta viro, dum deſpicis omnes:
Dumque tibi eſt odio mea fiſtula, dumque capellæ,
Hirſutumque ſupercilium, prolixaque barba:
Nec curare Deum credis mortalia quemquam.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Sepibus in noſtris parvam te roſcida mala,
Dux ego veſter eram, vidi cum matre legentem:
Alter ab undecimo tum me jam cœperat annus:

INTERPRETATIO.

JAm gryphes copulabuntur equis, & futuris temporibus pauidi damæ venient potum cum canibus. Mopſe præcide novas tædas, ſponſa ad te deducitur. Abjice nuces, o ſponſe: Heſperus pro te relinquit OEtam. Incipe mecum, o mea fiſtula, paſtorales cantus. O *ſociata digno marito! dum contemnis reliquos: dumque odio habes meam fiſtulam, & capellas, & ſupercilia* mea *piloſa, & barbam longam: & putas nullum Deorum providere mortalibus* rebus. *Incipe mecum, o mea fiſtula, paſtorales cantus. In ſeptis* horti *noſtri, vidi te* adhuc *parvam colligentem cum matre mala rore perfuſa*: *ego vos* illuc *ducebam. Tunc incipiebam annum duodecimum.*

NOTÆ.

27. *Gryphes.*] Vel *gryphi*, toto corpore leones, alis & roſtro aquilæ, equis vehementer infeſti, Apollini ſacri, inquit Servius. Plinius tamen fabuloſa monſtra putat, ut & *Pegaſos*, l. 10. 49.

28. *Damæ.*] E genere caprarum ſylveſtrium, *dains.* Virgilio maſculini generis, ut hic, & G. 3. 539. *Timidi damæ cervique fugaces.* Horatio fœminini, Od. l. 1. 2. 12. *Et ſuperjecto pavidæ natarunt æquore damæ.*

29. *Mopſe novas, &c.*] Rivali ſuo, Niſæ marito, invide gratulatur: eumque hortatur cum amara indignatione, ut ritus omnes exequatur nuptiarum, cum nox immineat. I. enim, præviis facibus quinque, ducebatur uxor ſub noctem in mariti domum: faces e ſpina, vel corylo, vel pinu, incidebantur in ſumma parte minutas in virgulas, ſpicarum inſtar & ariſtarum, quo facilius ignem conciperent: unde G. 1. 292. *Ferroque faces inſpicat acuto.* II. Maritus nuces ſpargebat pueris, vel ut oſtenderet ſe pueritiam relinquere: *nuces enim relinquere*, adagium eſt, hoc ipſum ſignificans. Vel ob alia myſteria, quæ apud Roſinum videre eſt.

30. *Heſperus OEtam.*] *OEta*, Theſſaliæ mons, in ſinum Malliacum deſinens; altiſſimus: ita ut Attici & Bœoti, qui hunc habebant ad occidentem, ex eo ſtellas cadere dicerent: quemadmodum ex *Ida*, Phrygiæ monte item altiſſimo, quem habebant ad Orientem, oriri eaſdem fabulabantur. Qui loquendi mos, ad aliarum etiam regionum poetas tranſiit, etſi alio ſitu poſitos. Noctem igitur jam procedere ſignificat. De *Heſpero*, Ecl. 6. 86.

34. *Hirſutumque, &c.*] Hoc addit, vel ut robur commendet ſuum, cujus indicium eſt pilorum denſitas: ita Polyphemus apud Theocrit. Idyl. 3. & apud Ovid. Met. 13. Vel potius ut ſuum exaggeret de amiſſa Niſa dolorem, quo factum eſt, ut capillitium incultum ſummiſerit.

38. *Cum matre*] Vel *tua*, vel *mea*. Melius tua: quid enim pueri mater duce opus habeat proprios in hortos? Tamen apud Theocr. eſt *mea*. Idyl. 11. 26. Ἤνθες ἐμᾷ σὺν ματρί. *Veniſti mea cum matre.*

39. *Alter ab undecimo.*] An duodecimus eſt? an decimuſtertius? Certe *alter* de duobus tantum dicitur. Unde concludit

Jam fragiles poteram a terra contingere ramos.
Ut vidi, ut perii! ut me malus abſtulit error!
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Nunc ſcio quid ſit amor: duris in cotibus illum
Iſmarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
Nec noſtri generis puerum, nec ſanguinis edunt.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Sævus amor docuit natorum ſanguine matrem
Commaculare manus: crudelis tu quoque mater:
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer, crudelis tu quoque mater.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Nunc & oves ultro fugiat lupus, aurea duræ
Mala ferant quercus, narciſſo floreat alnus:
Pinguia corticibus ſudent electra myricæ:

INTERPRETATIO.

Tunc poteram ab humo attingere tenues ramos. Statim ac te *vidi, quomodo perii! quomodo noxius error me* mihi *rapuit! Incipe mecum, o mea fiſtula, paſtorales cantus. Jam cognoſco quid ſit amor. Iſmarus, aut Rhodope, aut Garamantes ultimi, producunt in rigidis rupibus illum puerum,* qui *non* eſt *noſtræ naturæ & originis. Incipe mecum, o mea fiſtula, paſtorales cantus. Durus amor ſuaſit matri fœdare manus cruore liberorum. Tu etiam immitis* fuiſti, *o mater. Magiſne immitis mater* fuit, *an puer ille improbus? Improbus* fuit *ille puer:* ſed *tu etiam immitis fuiſti, o mater. Incipe mecum, o mea fiſtula, paſtorales cantus. Nunc & lupus ſponte fugiat oves, rigidæ quercus producant poma aurea, alnus floreat narciſſo, myricæ ſtillent cortice pingue ſuccinum.*

NOTÆ.

Servius hic annum decimumtertium ſignari: *ut*, inquit, *unus ab undecimo, ſit duodecimus; alter, decimuſtertius.* Ego annum intelligi duodecimum puto; ita ut undecimus unum aliquid cum aliis ſuperioribus componat; *alter* vero huic adjectus, ſit poſt illum primus, adeoque de numeris veluti duobus dicatur. Sic Ecl. 5. 49. *Alter ab illo*, eſt omnium judicio *primus poſt illum*, adeoque ſecundus, non tertius.

41. *Ut vidi, ut perii, &c.*] Omnino e Theocrito, Idyl. 3. 42. Ὡς ἴδεν, ὡς ἐμάνη, ὡς ἐς βαθὺν ἅλλετ' ἔρωτα. *Ut vidit, ut periit, ut in profundum ſaltavit amorem!*

44. *Iſmarus, aut Rhodope.*] Ecl. 6. 30.

Garamantes.] Interioris Libyæ populi, ſine legibus & matrimoniis, apud quos *Dipſades* ſerpentes maximi reperiuntur. Regio nunc dicitur *Guanguara.*

47. *Matrem.*] Medeam, Æetæ Colchorum regis filiam: quæ cum Jaſoni Argonautarum duci artem dediſſet expugnandi aurei velleris; & cum eo e paternis regnis aufugiſſet: repudiata deinde ab eodem, ob amorem Creuſæ Corinthiorum regis filiæ; Creuſam cum Creonte patre magicis ignibus abſumpſit; filios ipſa ſuos, ex Jaſone ſuſceptos, in oculis patris jugulavit; tumque alatis ſerpentibus alium in locum devecta eſt.

54. *Electra myricæ.*] *Electrum, de l'ambre*: ſic Græcis dictum, quia refert fulgorem Solis, qui vocatur ἠλέκτωρ. Latinis *ſuccinum*: quia ſuccus eſt arborum quarumdam e pineo genere, ex quibus quaſi gummi diffluit in Oceanum, ibique induratum defertur ad litus, aut a piſcatoribus extrahitur, maxime in inſulis Septentrionalibus. Vide Ecl. 6. 62. De *myricis*, Ecl. 4. 2. De *aureis malis*, Ecl. 3. 71. De *narciſſo*, Ecl. 2. 48.

Certent & cycnis ululæ : ſit Tityrus Orpheus :
Orpheus in ſylvis, inter delphinas Arion.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Omnia vel medium fiant mare, vivite ſylvæ.
Præceps aerii ſpecula de montis in undas
Deferar : extremum hoc munus morientis habeto.
Deſine Mænalios, jam deſine tibia verſus.
Hæc Damon : vos, quæ reſponderit Alpheſibœus,
Dicite Pierides : non omnia poſſumus omnes.
ALPH. Effer aquam & molli cinge hæc altaria vitta :
Verbenaſque adole pingues, & maſcula thura,
Conjugis ut magicis ſanos avertere ſacris
Experiar ſenſus : nihil hic niſi carmina deſunt.

INTERPRETATIO.

Ululæ quoque contendant cum cycnis : Tityrus fiat Orpheus : *Orpheus inter arbores; Arion inter delphines. Incipe mecum, o mea fiſtula, paſtorales cantus. Cuncta fiant altum ipſum mare : valete nemora, præcipitabo me in mare e culmine rupis excelſæ : accipe donum hoc ultimum morientis. Ceſſa mecum, o mea fiſtula, a paſtoralibus cantibus. Hæc dixit Damon : vos, o Muſæ, narrate ea quæ retulit Alpheſibœus : non poſſumus omnes omnia* facere. *ALPH. Deprome aquam, & circumda has aras tænia lanea, & adure verbenas pingues, & maſcula thura : ut coner ritibus magicis abalienare ſponſum a recta mente. Nihil hic deeſt præterquam carmina.*

NOTÆ.

55. *Cycnis ululæ, &c.*] *Cycni* nonniſi apud poetas canori : re autem ipſa & vivi & morientes fere muti, aut ſtriduli. Quo magis mirum videtur, unde tanta apud Græcos Latinoſque de Cycnei cantus deliciis conſenſio. Naſianzenus Orat. 34. cantum illum refert ad plauſum alarum, Zephyris inter pennarum calamos ſibilantibus, *Ulula*, nocturna avis, ab ululatu ſic dicta, *un hibou.* *Tityrus* : hic pro inſulſo paſtore ſumitur. *Orpheus*, Ecl. 3. 46.

56. *Arion.*] Ex inſula Leſbo, urbe Methymna, citharœdus & lyricus poeta nobilis : qui cum ex Italia, ubi multas opes arte ſua collegerat, Corinthum rediret ad Periandrum regem, cui percarus erat ; ab avaris nautis modulans in mare projectus eſt : ſed a Delphino, quem dulcedine cantus illexerat, exceptus ; Tænarum, quod oppidum eſt Laconiæ, vectus ab eodem eſt. *Delphini* autem dicuntur & muſica & amore hominum capi.

58. *Vivite ſylvæ.*] Græcis χαίρετε, *gaudete.* Etiam in eos, quos cum odio abjicimus, & abire jubemus. Catul. 11. 17. *Cum ſuis vivat, valeatque mœchis* : id eſt, *abeat.*

64. *Effer aquam.*] Saga præcipit Amaryllidi famulæ, ut aquam ad ſacra jam paratam afferat. Tum, ut cingat aram *vitta molli*, id eſt, lanea. Sic Dido Æ. 4. 459. templum habebat Sichæi, *velleribus niveis & feſta fronde revinctum.*

65. *Verbenaſque.*] Proprie *verbena* certa quædam herbæ ſpecies eſt, *de la vervene.* Vulgo tamen ſumebatur apud Romanos pro omni herba, cum ſua terra, e puro ſacroque loco evulſa : quaſi *herbena*, inquit Donatus. Talibus verbenis aras feſtis diebus coronabant : tales legati ferebant ex arce Capitolina erutas, & oſtentabant hoſtibus, cum ad eos ibant res captas repetitum ; & legatorum unus ideo *verbenarius* vocabatur. Hac peruncti magi putabant id impetrari quod volebant ; abigi febres, amicitias conciliari. Plin. l. 22. 2. &c. *Maſcula thura.*] Maſcula, non ſexu, nullum enim eſt fœmineum ; ſed bonitate.

66. *Conjugis.*] Amici, proci, ut ſupra.v.18.

67. *Nihil hic niſi carmina, &c.*] Omnis

materia

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Carmina vel cœlo poſſunt deducere Lunam:
Carminibus Circe ſocios mutavit Ulyſſei:
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Terna tibi hæc primum triplici diverſa colore
Licia circumdo, terque hæc altaria circum
Effigiem duco. Numero Deus impare gaudet.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Necte tribus nodis ternos Amarylli colores:
Necte Amarylli modo: &, Veneris, dic, vincula necto.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.

INTERPRETATIO.

Trahite, trahite Daphnim ab urbe in meam *domum, o mea carmina. Carmina poſſunt Lunam ipſam e cœlo evocare. Circe transformavit per carmina ſocios Ulyſſis. Serpens gelidus in pratis obrigeſcit, dum incantatur. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, o mea carmina. Primo circumligo tibi hæc terna licia, triplici colore varia; & circa has aras ter fero tuum ſimulacrum. Numerus impar Deo placet. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, o mea carmina. O Amarylli, implica tres colores in tres nodos; implica jam, o Amarylli, & dic: implico nodos Veneris. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, o mea carmina.*

NOTÆ.

materia incantationis jam parata eſt; nihil ultra requiritur præter carmina, id eſt, ſolemnem ac ritualem verborum formulam. Deinde ſe ipſam hortatur exemplo Circes: de qua, deque ſociis Ulyſſis in ſues transformatis, Æ. 7. 15.

69. *Deducere Lunam.*] Antiqui putavere Lunam eſſe magorum incantationibus ſubditam: ita ut, quoties iis luberet, rubeſceret illa in modum ſanguinis: & e cœlo deduceretur vel invita, ut in herbas deſpumaret. Atque inde putabant eam deliquium pati, tumque ipſi tinnitu cymbalorum ſuccurrebant.

70. *Ulyſſei.*] Antiquo more, pro *Ulyſſis.* Sic Horat. Od. l. 1. 6. 7. *Nec curſus duplicis per mare Ulyſſei.* Et Æn. 1. 34. *Relliquias Danaum atque immitis Achillei.* Veteres enim Latini Græca in εὺς, ut Ὀδυσσεὺς, Ἀχιλλεὺς, Ὀρφεὺς; ad ſecundam declinationem reduxere: *Ulyſſeus, ei; Achilleus, ei; Orpheus, ei.* Tum ex iis quædam ad tertiam revocavere, ut *Ulyſſes, is, Achilles, is;* non item *Orphes, is.*

71. *Cantando rumpitur anguis.*] Id eſt, dum incantatur. Sic G. 2. 250. *Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo*: id eſt, dum habetur, tractaturque digitis. Unde patet gerundia ejuſmodi paſſivam ſæpe habere ſignificationem.

74. *Licia.*] Sunt limbi qui telam hinc inde cingunt, & in quibus capita ſtaminum conduntur: res olim in uſus magicos notiſſima. *Terna triplici colore.*] Vulgo explicant, *novem*: tria alba, tria roſea, tria nigra: ex hoc verſu, in Ceiri, 371. *Terque novena ligat triplici diverſa colore fila, &c.* Quæ novem licia tribus deinde ligantur nodis: *Necte tribus nodis ternos Amarylli colores. Et Veneris dic vincula necto*: quibus verbis incantationis formula continetur.

75. *Numero Deus impare gaudet.*] Numeris rerum omnium naturam conſtare affirmabant Pythagorici: in imparibus imprimis vim eſſe vulgus putabat. Unde præcipitur in Geoponicis, l. 18. ut numerus gregis ſemper impar ſit: in re bellica apud Vegetium; l. 3. 8. ut foſſæ quibus caſtra muniuntur latæ ſint pedes novem ad minimum, ſeptem ac decem ad ſummum; ſemper numero impari. Hoc autem loco, per numerum imparem, ternarius ſignifi-

Limus ut hic durescit, & hæc ut cera liquescit,
Uno eodemque igni: sic nostro Daphnis amore.
Sparge molam, & fragiles incende bitumine lauros.
Daphnis me malus urit, ego hanc in Daphnide laurum.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Talis amor Daphnim, qualis, quum fessa juvencum
Per nemora atque altos quærendo bucula lucos,
Propter aquæ rivum viridi procumbit in ulva
Perdita, nec seræ meminit decedere nocti:
Talis amor teneat: nec sit mihi cura mederi.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora cara sui: quæ nunc ego limine in ipso
Terra tibi mando, debent hæc pignora Daphnim.

INTERPRETATIO.

Quemadmodum hoc simulacrum *e limo* factum *induratur*, *& hoc* alterum *e cera* factum *emollitur*, *una & eadem flamma*: *sic Daphnis nostro amore* induretur & emolliatur. *Disperge fruges salsas*, *& combure bitumine crepitantem laurum. Daphnis crudelis me comburit*, *ego hanc laurum supra Daphnidis* simulacrum comburo. *Trahite*, *trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum*, *o mea carmina: Talis amor* occupet *Daphnim*: *qualis* est, *cum juvenca fatigata sequendo juvencum per sylvas & altos saltus*, *recumbit misera juxta rivum aquæ, in ulva viridi, & omittit abire sub seram noctem. Talis amor occupet Daphnim*, *& ego non curem illum sanare. Trahite*, *trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum*, *o mea carmina. Periurus ille reliquit mihi quondam has vestes*, *pretiosa sui monimenta*: *quæ nunc ego sub ipso limine committo tibi*, *o terra*: *hæ exuviæ debent* reducere *Daphnim* ad me.

NOTÆ.

catur: princeps omnium: tum quia, ex Aristotele & Plutarcho, continet in se principium, medium, & finem; tum quia potestati Deorum, tam superorum, quam inferorum, significandæ adhibetur. Jovis enim trifidum est fulmen, Neptuni sceptrum tridens, Plutonis canis triceps, Parcæ tres, Furiæ tres; Apollo idem, Sol & Liber dicitur; *tria virginis ora Dianæ*, quæ Diana est in terris, Luna in cœlo, Hecate in inferis, eademque colitur in triviis.

Deus.] Vel quilibet Deus: vel Hecate, quæ magicis rebus præest. *Deum* enim genere masculino dici posse quidam volunt: & sic Lucanum de furiis dixisse lib. 2. 80. *Terribilesque Deos scelerum.*

81. *Sic nostro, &c.*] Sic uno eodemque amore nostro, liquescat, & mollior fiat mihi; cæteris durescat.

82. *Sparge molam.*] *Mola* placentæ quædam species, quæ fiebat ex farre *horno*, & sale *horno*, id est, *illius anni.* Ex farre, inquam, salso, tosto, & molito: unde *mola* appellabatur; & victimæ dicebantur *immolari*, quia & frons victimarum, & foci, & cultri hac mola spargebantur. Itaque mola conspergitur effigies Daphnidis, ut victima hujus magici sacrificii.

82. *Incende bitumine.*] *Bitumen*, limus aut terra, cujus natura vicina est sulphuri. Utebantur illo Siculi ad lucernarum lumina, olei vice: ex Plin. l. 35. 15.

88. *Ulva.*] Herba palustris: caret Gallico nomine.

92. *Pignora cara sui, debent, &c.*] Expetuntur in sacris magicis ea præcipue, quæ sunt ejus, adversus quem sacra fiunt: ut capilli, vestes. *Pignora sui, quæ debent Daphnim*: id est, quæ tenentur ipsum Daphnim adducere ad limen, & in ipso limine sistere: quare ipso in limine defodiuntur. Adduntur herbæ venenatæ, earumque vis commendatur, a patria, *Ponto*; ab eo qui dedit, insigni venefico *Mœri*;

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena
Ipse dedit Mœris: nascuntur plurima Ponto.
His ego sæpe lupum fieri & se condere sylvis
Mœrim, sæpe animas imis excire sepulchris,
Atque satas alio vidi traducere messes.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Fer cineres Amarylli foras, rivoque fluenti
Transque caput jace: ne respexeris: his ego Daphnim
Aggrediar: nihil ille deos, nil carmina curat.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Aspice, corripuit tremulis altaria flammis
Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse: bonum sit.
Nescio quid certe est: & Hylax in limine latrat.
Credimus? an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?
Parcite, ab urbe venit, jam parcite carmina, Daphnis.

INTERPRETATIO.

Trahite, trahite Daphnim ab urbe in meam *domum, o mea carmina. Mœris ipse mihi tradidit hæc gramina, & hæc venena, collecta in Ponto, multa* enim *oriuntur in Ponto. Ego vidi Mœrim sæpe transformari per illa in lupum, & abdere se in sylvis: sæpe evocare animas e profundis tumulis, & transferre messes satas in alium locum. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, o mea carmina. Amarylli, exporta cineres extra domum, & jacta* eos *post caput in rivum fluentem, neque retro aspicias. Ego per hos* cineres *oppugnabo Daphnim:* siquidem *non movetur, neque per Deos, neque per carmina. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, o mea carmina. Vide: dum exportare differo, cinis ipse ultro involvit aram flamma tremula: sit hoc faustum. Certe nescio quid apparet, & Hylax latrat in limine. Credamus illud? an amantes fingunt sibi somnia? Cessate jam, cessate o mea carmina: Daphnis ab urbe venit.*

NOTÆ.

ab effectis tribus, transformatione in lupum, evocatione umbrarum, & translatione messium.

96. *Ponto.*] Pontus Asiæ minoris regio: Euxino mari sive ponto, a Septentrione terminata; ab Oriente, Colchide: ferax venenorum utraque regio fuit. In Ponto regnavit Mithridates, qui venenis pascebatur: in Colchide nata est Medea, celebris venefica.

101. *Fer cineres, &c.*] Cum superiora nil proficiant: alia adhibet validiora. Jubet earum rerum, quas combusserat, cineres efferri foras, & in profluentem conjici, sed averso capite: quod, ut in ea re præcipuum, bis admonet: *transque caput jace, ne respexeris. Rivoque fluenti.*] In rivum fluentem. Sic Æ. 5. 451. *It clamor cœlo*, pro ad cœlum.

105. *Corripuit tremulis, &c.*] Dum diffidit venefica carminibus, & famula cineres exportare parat, ipsi statim cineres ignem præter spem concipiunt. Lætum omen: quod Terentiæ Ciceronis uxori sacrificanti cum accidisset, quasi signum auspicatissimum opprimendi Catilinæ habitum est a Vestalibus: ut refert Plutarch. in Cicer. *Aspice.*] Verba famulæ ad heram, addit-que quasi sacrorum imperita: *nescio quid, &c.*

106. *Bonum sit, &c.*] Mancinellus, Ascensius, & alii diffident a nobis: atque ita interpungunt. *Bonum sit nescio, quid certe est*: & explicant: *Nescio an omen illud bonum sit*, ignis enim dubii est ominis, & nocere perinde ac prodesse potest: *quid,*

id eſt, *aliquid certe eſt*; ſive bonum ſive malum: nam *& Hylax in limine latrat*. Tamen interpretatio noſtra videtur ſincerior.

107 *Hylax.*] Canis nomen, ut *Hylactor* apud Ovid. M. 3. 224. ab ὑλάω & ὑλακτέω *latro*. Latratus autem canis in limine notat adeſſe Daphnim.

108. *Credimus? an qui amant, &c.*] Verba ſunt veneficæ, quæ præ lætitia oculis & arti diffidit ſuæ, putatque ſomnia eſſe ea quæ videt. *An qui amant.*] Vocalis *i*, nec patitur hic ſynalœpham, nec ſervat propriam quantitatem longam: ſed hiat, & brevis ſit.

ECLOGA IX.

MOERIS.

ARGUMENTUM.

Cum in agrorum diviſione Virgilium indemnem amici ſui præſtitiſſent, ut in Ecl. 1. dictum eſt: is ab Ario Centurione, vel a Milieno Torone primipilari, vel a Claudio veterano, variant enim in eo nomine interpretes; ab eo certe militum, cui prædium illud obvenerat, male habitus & ferme occiſus: ut vitæ conſuleret, Mincium natatu trajecit. Romam deinde profectus, ut vim auctoritate Octaviani reprimeret: interim reliquit domi villicum ſuum Mœrim, monuitque; ut novum agri dominum officiis, quibus poſſet, leniret omnibus. Hic itaque Mœris inducitur, huic domino munuſcula Mantuam deferens: ex itinere in Lycidam familiarem incidit, quocum de Menalcæ, id eſt Virgilii fortuna colloquitur: ſimulque variis cantilenis tædium itineris levant.

Videtur Probo & Pomponio prima omnium ſcripta eſſe: quia, inquit Probus, prius fuit queri damnum, quam teſtari beneficium. Mihi non ita videtur: ſiquidem hic ſignificat Lycidas agros jam antea Virgilio fuiſſe conceſſos. *Certe equidem audieram, &c.* Sed exiſtimo fuiſſe oblatum Varo hoc opuſculum quaſi libelli ſupplicis loco; ut beneficium, ejus & Pollionis Mœcenatiſque gratia jam acceptum, tueri porro ſibi apud Octavianum vellet. Eſt enim hic I. Beneficii mentio. II. Vis illatæ declaratio. III. Invocatio Vari, & amplioris ejus in laudem operis promiſſio. IV. Julii Cæſaris conſecratio quædam, ad adulandum comparata. Tum cætera quæ congerit carminum fragmenta, notant opus, ut res ferebat, properatum ac ſubitarium: ex variis concinnatum verſibus, quos primo impetu effuderat poeta; aut ex occaſione prius inchoatos, nondum ſuo quoſque filo ac tenore ad exitum deduxerat. Anno igitur eodem, quo prima Ecloga: ſane haud multo deinde ſcripta eſt.

NOTA.

MOERIS.] A μοῖρα, *fatum, ſors, pars*: quia agrorum partem ſorte amiſerat.

LYCIDAS, MOERIS.

LYC. QUo te Mœri pedes ? an, quo via ducit, in urbem ?
MOE. O Lycida, vivi pervenimus, advena nostri,
Quod nunquam veriti sumus, ut possessor agelli
Diceret: Hæc mea sunt, veteres migrate coloni.
Nunc victi, tristes, quoniam sors omnia versat,
Hos illi, quod nec bene vertat, mittimus hœdos.
LYC. Certe equidem audieram, qua se subducere colles
Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,
Usque ad aquam, & veteris jam fracta cacumina fagi:
Omnia carminibus vestrum servasse Menalcam.
MOE. Audieras, & fama fuit: sed carmina tantum
Nostra valent, Lycida, tela inter Martia; quantum
Chaonias dicunt aquila veniente columbas.
Quod nisi me quacunque novas incidere lites
Ante sinistra cava monuisset ab ilice cornix,

INTERPRETATIO.

LYC. O *Mœri, quo te* ducunt *pedes* ? *An Mantuam, ad quam via ducit* ? MOE. *O Lycida, viventes eo* miseriæ *devenimus, ut peregrinus occupator agri nostri diceret*, id *quod nunquam timuimus: Hic ager ad me pertinet, recedite o antiqui cultores. Nunc superati, mœsti, siquidem fortuna vertit omnia, ferimus illi hos hœdos, quod* utinam *non prosit* illi. *LYC. Ego sane audiveram Menalcam vestrum* dominum *versibus suis* sibi *conservasse cuncta*: ab eo loco, *ubi colles incipiunt recedere, & cacumen incurvare facili clivo; usque ad aquam, &* ad *cacumen ruptum antiquæ fagi. MOE. Id audiveras, & rumor* sic *tulit*: *sed versus nostri non plus possunt inter arma belli, o Lycida: quam ferunt* posse *columbas Epiroticas, aquila imminente. Quod nisi læva cornix e cariosa ilice me admonuisset, ut quocunque modo abrumperem novas rixas*---

NOTÆ.

LYCIDAS.] A λύκος, *lupus.*

2. *Vivi pervenimus.*] Exaggerat vox ista calamitatis indignitatem. Ut apud Ciceronem pro Quinctio. 50. *Huic acerbissimum vivo viventique funus indicitur.*

7. *Qua se subducere, &c.*] Descriptio agri Virgiliani, cujus erant hi termini: hinc clivus; inde fagus & aqua, vel paludis, vel Mincii fluminis. *Clivus* est inclinatum montis latus: unde ab Horatio *arvum declive* dicitur, & ab Ovidio *flumina declivia: proclivis* item ad aliquid, quicumque eo propendet.

12. *Martia.*] Bellica, quia *Mars* belli præses, dictus etiam *Mavors*, quia magna vertit. Junonis & Jovis, aut solius Junonis absque patre filius; ut Minerva solius Jovis absque matre filia. Hunc dicitur Juno concepisse tactu cujusdam floris, quem ipsi eum in usum Flora monstraverat.

13. *Chaonias columbas.*] Speciem ponit pro genere: quia in Dodona, quæ sylva Epiri est, seu Chaoniæ regionis, oracula reddidisse dicuntur quercus, & iis insidentes columbæ duæ: quarum altera Delphos, altera in Jovis Ammonis templum evolaverit; ubi famosa deinceps fuerunt oracula. De *Chaonia*, Æ. 3. 335.

14. *Abrumpere lites.*] Omittere jurgia, de agri possessione cum novo domino; & alia via, nempe nova Cæsaris appellatione, nobis consulere, &c.

15. *Ante sinistra, &c.*] Præter illa quæ de hac voce dicta sunt, Ecl. 1. 16. 18. Quærendum superest, unde veteres *sinistram dextramque* peterent: mirum enim quan-

Nec tuus hic Mœris, nec viveret ipse Menalcas.
LYC. Heu, cadit in] quemquam tantum scelus? heu tua nobis
Pene simul tecum solatia rapta Menalca.
Quis caneret Nymphas? quis humum florentibus herbis
Spargeret? aut viridi fontes induceret umbra?
Vel quæ sublegi tacitus tibi carmina nuper,
Quum te ad delicias ferres Amaryllida nostras.
Tityre, dum redeo, brevis est via, pasce capellas:
Et potum pastas age Tityre, & inter agendum
Occursare capro, cornu ferit ille, caveto.
MOE. Immo hæc quæ Varo necdum perfecta canebat.

Interpretatio.

Nec ego ipse tuus amicus *Mœris, nec ipse Menalcas vivus esset. LYC. Heu! tantumne crimen cuiquam venit in mentem? heu! tuorum* versuum *solamen fere nobis ablatum est tecum, o Menalca! Quis celebraret Nymphas? quis tegeret terram herbis floridis? aut inumbraret fontes virentibus ramis? Aut* quis caneret *versus quos tibi nuper surripui: quando ibas ad Amaryllida, nostram amicam. Tityre, donec redeam, breve est iter, pasce capellas: & postquam eas paveris, duc potum, o Tityre: & dum duces, cave ne occurras capro, ille* enim *cornu petit. MOE.* Aut *potius* quis caneret *hæc, quæ cantabat Varo, nondum perpolita.*

Notæ.

ta apud illos ea de re dissentio. Constat I. Gentes alias dextrum appellasse septentrionem; sinistrum vero, meridiem. Tales fuerunt Ægyptii, ex Plutarcho lib. de Iside, quia putabant orientem esse mundi vultum. Tales etiam Chaldæi Babylonii, qui doctrinam astrorum ex Ægyptiis hauserant, juxta Diodorum Siculum l. 1. p. 51. Tales quoque Arabes ex Lucano l. 3. 247. *Ignotum vobis Arabes venistis in orbem, umbras mirati nemorum non ire sinistras*; id est, meridionales: cum enim eorum plerique intra tropicum Cancri habitent, ibique umbras habeant aliquando ad meridiem, aliquando ad septentrionem; tunc in Pompei auxilium extra tropicum egressi, umbras tantum versus septentrionem habebant. II. Alii plane his oppositi, sinistrum dixere septentrionem, dextrum meridiem. Tales primi Romanorum augures, juxta Livium l. 1. qui ex Albanis, & Latinis veteribus, forte hunc morem acceperant: apud quos solemne erat ad orientem se convertere. Sic Turnus, Æ. 8. 68. *Surgit & ætherei spectans orientia Solis lumina* Sic Latinus, & Æneas, Æ. 12. 172. *Illi ad surgentem conversi lumina Solem.* III. Alii sinistram in oriente, dextram in occidente collocabant, ad meridiem conversi, quia Sol terra propior hac parte censebatur. Tales Thusci, ex Plinio l. 2. 54. Varrone l. 6. Ii deinde disciplinam hanc tradidere Romanis, cum ad interpretanda publica & famosa prodigia vocari ab iis cœpere: ut ex Livio l. 1. colligitur. IV. Alii his contrarii, dextram in oriente, sinistram in occidente posuerunt: quia sicut in animalibus, ita in mundo, partem eam dici dextram placuit, unde est principium motus. Tales Græci: tum philosophi, Aristoteles, Plato, Pythagoras, Galenus; tum poetæ, Homerus imprimis, Iliad. 12. 239. Unde patet falsos esse maxima ex parte technicos illos versus duos, qui docent, geographos ad septentrionem, astrologos ad meridiem, sacerdotes ad ortum, poetas ad occasum spectare,

Ad Boream terræ, sed cœli mensor ad Austrum,
Præco Dei exortum videt, occasumque poeta.

21. *Sublegi.*] Sublegere, est suffurari: unde inquit Servius, sacrilegus dicitur qui sacra legit, id est, furatur. Hic itaque est, aliquid dicere nolenti extorquere, & apud se tacite servare.

24. *Tityre, &c.*] Renarrat primum fragmentum carminum, quæ sublegerat. Ti-

Vare, tuum nomen, ſuperet modo Mantua nobis,
Mantua væ miſeræ nimium vicina Cremonæ,
Cantantes ſublime ferent ad ſidera cycni.
LYC. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos,
Sic cytiſo paſtæ diſtentent ubera vaccæ:
Incipe, ſi quid habes, & me fecere poetam
Pierides: ſunt & mihi carmina: me quoque dicunt
Vatem paſtores, ſed non ego credulus illis.
Nam neque adhuc Varo videor nec dicere Cinna

INTERPRETATIO.

O Vare, olores canori alte efferent ad aſtra nomen tuum: dummodo Mantua ſalva ſit nobis: Mantua, væ miſeræ, nimis propinqua Cremonæ! LYC. Sic tuæ apes evitent taxos Corſicæ inſulæ: *ſic* tuæ *vaccæ ſaturatæ cytiſo diſtendant ubera. Incipe ſi habes aliquid: Muſæ me quoque reddiderunt poetam; habeo etiam verſus, paſtores appellant me etiam vatem, ſed ego non adhibeo fidem illis: nondum enim videor* ea *proferre*, quæ ſint *Varo aut Cinna* - - -

NOTÆ.

tyrus hic eſt caprarius aliquis e Virgilii famulis. De *Tityro*, Ecl. 1. 1. De *Amaryllide*, Ibid. 31. De *Varo*, Ecl. 6. 7.

27. *Vare, tuum, &c.*] Secundum fragmentum, de laudibus Vari.

29. *Sublime ferent.*] Vel ad *nomen* referri poteſt, vel adverbii loco ſumi. Ita G. 1. 320. *Segetem ab radicibus imis ſublime expulſam eruerent.* Et Cicero de Nat. 2. 101. *Aer ſublime fertur*: id eſt, ſublimiter, in ſublime.

29. *Cycni.*] Poetæ. Sic Horat. Od. l. 4. 2. 25. *Multa Dircæum levat aura cycnum*: id eſt, Pindarum poetam Thebanum. Nam ex Cicer. Tuſcul. 1. 73. *Cycni Apollini dicati ſunt, quod ab eo habere divinationem videantur: quia, providentes quid in morte ſit boni, cum cantu & voluptate moriuntur.* Tamen fictus eorum cantus eſt, de quo Ecl. 8. 55.

30. *Sic tua, &c*] Obteſtandi formula & bene precandi, quoties quid ab aliquo petimus. Ita Tib. l. 2. *Annue: ſic tibi ſint intonſi, Phœbe, capilli.* Id eſt: Sic tibi ſint intonſi crines, quomodo mihi annues id quod peto. Sic apes tuæ evitent taxos, quomodo mihi recitabis carmina. *Cyrneas taxos.*] *Taxus* arbor funeſtis annumerata, *Vid.* Qua paſtæ apes mel amariſſimum cudunt: unde Corſicæ mel infame, quod hæc inſula taxis abundet. Ovid. Amorum l. 1. 12. 10. *Melle ſub infami Corſica miſit apis. Corſica*, inſula in mari mediterraneo, quæ cum Sardinia & Sicilia Italiæ adjacet: *Cyrnus* Græcis dicta, a rege hujus nominis. De *examinibus*. Ecl. 7. 13. De *cytiſo*, Ecl. 1. 79. De *Pieridibus*, Ecl. 3. 85.

34. *Sed non ego credulus illis.*] Poetam ſe dicit eſſe, nondum vatem: quia vates, aut principem inter poetas locum tenent; aut etiam oracula, non carmina tantum fundunt.

35. *Cinna digna.*] Digna, vel quæ cum ipſorum verſibus conferantur; vel quæ ipſorum laudes celebrent. Hinc duplex opinio de *Varo* & *Cinna*. Alii enim hujus ætatis poetas eſſe volunt; alii viros Octaviani gratia inſignes. Sed prima opinio ſtare non poteſt. I. Quia Cinna hic poeta, non poſſet eſſe alius quam *Helvius Cinna*, qui Smyrnam ſcripſit annis novem, de inceſto Myrrhæ in patrem Cinyram Cypriorum regem amore: laudatus a Catullo, 94. & ab Ovidio Triſt. 2. 1. 435. At is occiſus fuerat jam inde a tempore Cæſareæ cædis, a plebe; quæ illum errore nominis, cum Cornelio Cinna prætore & Cæſaris hoſte, confuderat: ut eſt apud Sueton. II. Quia ex *Varis*, qui florebant illa ætate, de quibus Ecl. 6. 7. nullus in poeſi nomen habuiſſe dicitur. III. Quia licet celebris tum fuerit poeta *Varius*, de quo ſæpe Horatius, imprimiſque Od. l. 1. 6. 1. *Scriberis Vario fortis, & hoſtium victor, Mæonii carminis alite*; tamen male Servius hic legit

Digna, ſed argutos inter ſtrepere anſer olores.
MOE. Id quidem ago, & tacitus Lycida mecum ipſe voluto,
Si valeam meminiſſe: neque eſt ignobile carmen.
Huc ades o Galatea: quis eſt nam ludus in undis?
Hic ver purpureum, varios hic flumina circum
Fundit humus flores: hic candida populus antro
Imminet, & lentæ texunt umbracula vites.
Huc ades: inſani feriant ſine litora fluctus.
LYC. Quid, quæ te pura ſolum ſub nocte canentem
Audieram? numeros memini, ſi verba tenerem.
MOE. Daphni, quid antiquos ſignorum ſuſpicis ortus?
Ecce, Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum:
Aſtrum, quo ſegetes gauderent frugibus, & quo

INTERPRETATIO.

digna: ſed videor *ſtridere inter cycnos canoros, velut anſer.* MOE. *Equidem id facio, & tacite revolvo ipſe mecum, o Lycida, an poſſim recordari: neque eſt carmen abjectum. Huc veni, o Galatea, quæ enim eſt voluptas in aquis? hic* eſt *ver rubicundum: hic terra producit diverſos flores circa fluvios: hic alba populus incumbit cavernæ, & vites flexuoſæ efficiunt umbram. Veni huc, permitte ut procelloſi fluctus percutiant litora.* LYC. *Quid* vero? *quænam audiveram te cantantem ſolum per noctem ſerenam? recordor cantum, ſi ſcirem verba.* MOE. *O Daphni, quid miraris veteres ortus ſiderum? En prodiit ſidus Cæſaris oriundi a Venere: ſidus, per quod ſata abundabunt frumento, & per quod- - -*

NOTÆ.

Vario pro *Varo*: *Nam neque adhuc Vario videor, &c.* Male, inquam: ſiquidem dixit paulo ante Virgilius. *Vare, tuum nomen, &c.* Quod ne in vocativum *Vari* commutetur, obſtat ratio quantitatis. Itaque ſecundam opinionem ſecutus. *P. Quintilium Varum* intelligo, de quo Ecl. 6. 7. Et *Cornelium Cinnam Magnum*, Pompeii Magni ex filia nepotem, qui primo hoſtis Octaviani, deinde ab eodem ſuſceptus in caſtris Bruti & Caſſii, ut notat Lipſius in caput 9. l. 1. Senecæ de Clementia: magna deinceps apud eum floruit gratia; auſus tamen in benefactorem ſuum conjurare, novo beneficio veniam ab eodem accepit, & conſulatum, an. v. c. 758.

36. *Anſer.*] Volunt hic alluſum ad Anſerem, hujus ætatis poetam, M. Antonii laudatorem, cui Antonius e bonis Pompeii in Falerno agro aliquid in præmium dederat: unde Cicero Philip. 13. 11. *Anſeres de Falerno depellentur.*

39. *Huc ades, o, &c.*] Tertium carminis fragmentum, expreſſum e Theocriti Cyclope, Idyl. 11. De *Galatea*, Ecl. 1. 31.

46. *Daphni, quid, &c.*] Quartum verſuum fragmentum: quod recitat Mœris. In eo Menalcas ſive Virgilius alloquitur Daphnim, amicum paſtorem, de morte J. Cæſaris: cujus in funebribus ludis crinita ſtella per ſeptem continuos dies fulſiſſe dicitur, ex Suetonio 88. Creditumque eſt animam eſſe Cæſaris in cœlum recepti: & ideo ſimulacris ejus & nummis ſtella in vertice addita.

47. *Dionæi.*] Cæſar ex gente Julia fuit: Julia gens orta ab Iulo Æneæ filio: Æneas Veneris & Anchiſæ filius: Venus, juxta multos, Jovis & Diones Nymphæ marinæ filia; licet juxta alios, orta ſit e ſpuma maris.

48. *Aſtrum, quo ſegetes.*] *Aſtrum* proprie ſignum eſt e multis ſtellis compoſitum, vulgo *conſtellatio*: hic tamen pro ſtella unica ſumitur. Et ſenſus &: Quid ſiderum antiquorum ortus & occaſus ſpecularis? Ecce ſidus oritur multo præſtantius & benignius: cujus unius aſpectu tam facile poſſent ſegetes, quam Solis aſpectu matureſcere.

Duceret apricis in collibus uva colorem.
Insere Daphni pyros, carpent tua poma nepotes.
Omnia fert ætas, animum quoque: sæpe ego longos
Cantando puerum memini me condere soles.
Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoque Mœrin
Jam fugit ipsa: lupi Mœrin videre priores.
Sed tamen ista satis referet tibi sæpe Menalcas.
LYC. Causando nostros in longum ducis amores:
Et nunc omne tibi stratum silet æquor, & omnes,
Aspice, ventosi ceciderunt murmuris auræ.
Hinc adeo media est nobis via, namque sepulcrum
Incipit apparere Bianoris: hic ubi densas
Agricolæ stringunt frondes: hic Mœri canamus.
Hic hœdos depone, tamen veniemus in urbem:
Aut si, nox pluviam ne colligat ante, veremur;
Cantantes licet usque, minus via lædet, eamus.
Cantantes ut eamus, ego hoc te fasce levabo,
MOE. Desine plura puer: & quod nunc instat, agamus:
Carmina tum melius, quum venerit ipse, canemus.

INTERPRETATIO.

racemus in montibus apertis induet colorem. Daphni planta pyros, posteri colligent tua pyra. Anni auferunt cuncta, memoriam quoque. Ego recordor me sæpe traduxisse canendo totos dies, cum essem puer. Nunc tot versus exciderunt mihi: ipsa etiam vox me destituit: lupi me priores aspexerunt. Attamen Menalcas sat sæpe recitabit ista tibi. LYC. Differs diu meam voluptatem, quærendo excusationes. Aspice, jam totum mare quietum tibi tacet, & omnes sibili ventorum strepentium cessaverunt. Præterea ex hoc loco superest nobis tantum media pars viæ: nam tumulus Bianoris incipit apparere: hoc loco, in quo agricolæ colligunt spissa folia. Hoc loco canamus, o Mœri: hoc loco demitte hœdos, nihilominus perveniemus in urbem. Aut si timemus ne nox adducat imbrem, antequam ad eam pervenerimus: *progrediamur, quamvis* interim *semper canentes: iter minus* nos *fatigabit. Ut progrediamur canendo, ego te levabo hoc onere. MOE. Puer, omitte cætera, & faciamus quod jam urget: tum cantabimus commodius versus, cum Menalcas advenerit.*

NOTÆ.

49. *Apricis.*] Soli expositis & apertis, quasi *apericis*, inquit Vossius. Nisi cum aliis deducere malis ab α privativo, & φρίκη *horror*: quod sint sine frigore: unde & Africam dictam volunt. Opponuntur *apricus*, & *opacus*.

50. *Insere Daphni pyros.*] Hortatur pastorem, ut serat arbores: futurum quippe, ut sidere illo favente crescant feliciter, & posterorum commodis serviant. *Inserere* hic, non insitionem significat, qua surculus peregrinus arbori alterius naturæ immittitur; sed simpliciter plantationem arborum: quomodo Columella dixit, *hortos inserere.* Tum quasi deficiente memoria, silet Mœris.

52. *Memini me condere.*] Pro *condidisse.* Sic Cicero ad Att. 8. 11. *Memini tibi librum afferri a Demetrio*: id est, allatum fuisse. *Condere*, est finire, ad occasum ducere, & quasi sepelire. Quemadmodum dicitur Æ. 1. 378. *Ante diem clauso componet Vesper Olympo*: quasi ad sepulturam componet.

53. *Nunc oblita mihi.*] Duo notanda. I. *Oblita* passiva significatione. II. *Mihi*, pro, a me. Sic Æ. 1. 330. *Nulla tuarum audita mihi neque visa sororum.*

54. *Lupi Mœrim videre priores.*] Dicun-

tur lupi, sed falso, vocem ei adimere, quem priores conspexerint; perdere vero ipsi conspecti prius; ex Plinio. Hinc, *Lupus in fabula*, proverbium est: quoties colloquentibus supervenit aliquis, de quo sermo erat: is enim tum sua præsentia sermonem loquentibus amputat.

56. *Causando.*] Causas & excusationes prætexendo: nempe caducam memoriam, raucedinem, & alia; quæ attulerat Mœris, ne versus cantare cogeretur. Hunc igitur Lycidas variis invitamentis ad cantandum pellicit: silent venti, medium iter confecimus, &c.

60. *Bianoris*] Ocnus Bianor Thuscorum rex, Tiberis fluvii & Mantus fatidicæ Nymphæ filius, Mantuam de matris nomine condidit. Hujus sepulcrum in via; veterum more: qui ideo sepulcrorum elogia ad viatores dirigunt: *Sta viator*, *Abi viator*.

61. *Stringunt frondes.*] *Stringi* dicuntur ea, vel quæ stricta manu decerpuntur: ut G. 1. 305. *Quernas glandes tunc stringere tempus, & lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta.* Vel quæ colliguntur in fasciculum, ut hic, & G. 1. 317. *Fragili jam stringeret hordea culmo.*

66. *Fasce.*] *Fascis* est onus quodlibet: ut hœdorum hic: armorum, G. 3. 347. *Acer Romanus in armis injusto sub fasce viam cum carpit.* Florum, aut potius succi e floribus expressi, G. 4. 204. *Ultroque animam sub fasce dedere*, nempe apes.

ECLOGA X.

GALLUS.

ARGUMENTUM.

AMabat Gallus Lycoridem: sprevit hæc illum, ut alium sibi cariorem sequeretur in Rhætiam, aliasque regiones Italiæ, sive Galliæ togatæ, quas Rhenus alluit & Alpes insident. Gallus abire fingitur, quasi in exilium, repulsæ impatientia: locus exilii statuitur Arcadia, pastoribus nota sedes, poetisque bucolicis, qualis ipse Gallus fuit. Huc amici, huc Dii sylvestres, ad solandum ejus dolorem conveniunt. Ille multa de remediis amoris, deque sua sorte diu frustra meditatus, ut amantum ingenium est, iterum ad amorem redit.

Volunt omnes hanc *Lycoridem* eamdem esse cum *Cytheride* mima, quæ Volumnii Eutrapeli, Senatoris nobilissimi, liberta primum; ac deinde M. Antonio sic cara fuit, ut is illam in Italiæ perlustratione per civitates & municipia secum aperta lectica circumferret, trahentibus leonibus, ut Plinius notat, l. 8. 16. Id sane si ita est, multis eam necesse est nominibus insignitam; quam & *Volumniam* ab Antonio vocatam esse Cicero indignatur, Philip. 2. 48. Quod autem volunt, iter illud Lycoridis Alpinum & Rhenanum, eam ipsam esse Antonianam perlustrationem Italiæ; parum certe congruit tempori. Quippe duplex ab Antonio perlustratio facta est, *eadem comite mima*, inquit Cicero, ibid. 51. altera ante pugnam Pharsalicam, ab eo tum tribuno plebis; altera post pugnam, ab eodem tum equitum magistro: hoc est annis, ut minimum, decem ante editionem hujus eclogæ, quæ postrema omnium scripta fuit; ea tempestate, qua jam Antonius in Oriente cum imperio versabatur. *Extremum hunc Arethusa, &c.*

Ita igitur ſtatuo: aut Lycoridem illam, a Cytheride, ſive Volumnia mima diverſam eſſe; aut Galli rivalem, diverſum ab Antonio; aut hac Ecloga exhiberi Gallo præteritorum amorum hiſtoriam, veterumque caſuum memoriam voluptatis cauſa revocari: cum Lycoridis fuga multo contigiſſet prius, & jam forte ipſe Gallus ab amoris morbo convaluiſſet.

NOTÆ.

GALLUS.] Cneus, vel Publius Cornelius Gallus, nam vario prænomine reperitur: patria Forojulienſis, *du Frioul*: ex infima fortuna ad ſummam Octaviani gratiam, immo & amicitiam evectus eſt. *Suet. in Aug.* 66. Egregiam ei navavit operam in Alexandrino bello: in quo captam a ſe Paratonium urbem, adverſus vim doloſque M. Antonii, vi doliſque fortiter propugnavit. Ideo mortua Cleopatra & Antonio, redactaque in provinciæ formam Ægypto: non auſus Cæſar, metu novarum turbarum, copioſam regionem, gentemque leviſſimam viro nobili committere; tamen eam amico Gallo credere non dubitavit. *Dio l.* 51.

Primus igitur Ægyptum rexit: non prætoris, aut proconſulis; ſed tantummodo præfecti, aut procuratoris nomine. At non ita multo poſt, abuſus fortunæ amplitudine, Thebas ob tributa ſeditionem moventes, aut expilavit, *ex Ammiano, l.* 17. aut funditus evertit, *ex Hieronymo in Euſeb.* Tum cœpit in ipſum imperatorem multa intemperanter jactare, præſertim inter pocula. *Dio. l.* 53. *Ovid: Triſt.* 2, 445. Statuas ubique ſibi per Ægyptum erexit, acta ſua pyramidibus inſcripſit. Quibus nominibus cum eſſet a Valerio Largo, ſocio & convictore olim ſuo, accuſatus; Auguſtus huic Gallo ob ingratum & malevolum animum, domo & provinciis ſuis interdixit. Senatus graviori ſententia, mulctatum bonis, & exilii ignominia notatum eo adegit, ut ſua ſibi manu mortem acceſſeret. Fertur & hoc ipſi objectum ab Auguſto inter graviſſima crimina, quod excepiſſet domo & amice haberet Quintum Cæcilium Epirotam, inſignem grammaticum, Pomponii Attici libertum: inviſum imperatori, ideo, quia filiam Attici, M. Agrippæ tum uxorem, ſollicitaſſe dicebatur. *Suet. in illuſt. gramm.* Mortuum tamen Gallum luxit Auguſtus, & ob ſeveritatem ſenatus vicem ſuam conqueſtus eſt: *quod ſibi ſoli non liceret, amicis quatenus vellet iraſci. Suet.* 66. Periit ætatis anno 40. aut 43. ut in Hieron. Euſebio varie ſcriptum eſt: v. c. 728. ante obitum Virgilii, 7. Multis carus, Pollioni imprimis, itemque Ciceroni, ut colligitur ex epiſtolis Pollionis ad Ciceronem, quæ habentur apud ipſum Ciceronem, *Famil. l.* 10. 31. *&* 32. Virgilio certe cariſſimus: qui ejus etiam laudes celebraverat quarto Georg. libro: unde poſt ejus necem Auguſti juſſu ſublatæ dicuntur, & earum in locum Ariſtæi fabula ſubſtituta.

Poeta fuit. Scripſit de Lycoride ſua, forte elegiaco carmine, libros quatuor: quo in genere Tibullo & Propertio durior fuiſſe dicitur a *Quintil. l.* 10. 1. Tranſtulit præterea bucolicis verſibus aliquid ex Euphorione, poeta Chalcidenſi, ut probamus *Ecl. hac* 10. 50. *& Ecl.* 6. 72. Perierunt omnia. Illas enim ſex elegias, quæ ejus nomine circumferuntur, opus inficetum & barbarum, plane conſtat Maximiani cujuſdam eſſe recentioris nebulonis: ubi præter errores in ſyllabarum quantitate benemultos, & ineptam minimeque Latinam verborum ſtructuram, accedit illud præterea; quod in iis Gallus ſenem ſe, ſenumque omnium maxime ſenem profiteatur, qui tamen firma adhuc ætate deceſſit, *Gyraldus, Voſſius, &c.* Alia item fragmenta, quæ ab Aldo Manutio juniore reperta Venetiis & edita ſunt, etſi minus inſulſa, tamen omnino ſuppoſititia eſſe evincit *Joſ. Scaliger in opuſculis.* In quo peccavit & hoc alterum Manutius, quod Gallum hunc Cornelium, cum Aſinio Gallo Pollionis filio confundat, deluſus a grammaticulis Virgilianæ vitæ ſcriptoribus, Donato præſertim, qui reliquos in fraudem induxit.

EXtremum hunc Arethuſa mihi concede laborem,
Pauca meo Gallo , ſed quæ legat ipſa Lycoris,
Carmina ſunt dicenda : neget quis carmina Gallo?
Sic tibi , quum fluctus ſubterlabere Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat undam.
Incipe, ſollicitos Galli dicamus amores,
Dum tenera attondent ſimæ virgulta capellæ.
Non canimus ſurdis , reſpondent omnia ſylvæ.
Quæ nemora , aut qui vos ſaltus habuere puellæ
Naiades , indigno quum Gallus amore periret?
Nam neque Parnaſſi vobis juga, nam neque Pindi

INTERPRETATIO.

O Arethuſa , permitte mihi hoc ultimum opus. Canendi ſunt pauci verſus amico *meo Gallo , ſed quos ipſa Lycoris legat. Quis poſſet negare verſus Gallo? Sic ſalſa Doris non confundat ſuas aquas cum tuis , cum flues ſubter mare Siculum. Incipe , celebremus anxium amorem Galli : dum capellæ depreſſis naribus carpunt teneros frutices. Non cantamus ſurdis , ſylvæ referunt omnia. Quæ nemora , aut qui ſaltus detinuere vos , o Nymphæ Naiades : cum Gallus deficeret* præ *amore indigno. Neque enim ulla culmina Parnaſſi aut Pindi ---*

NOTÆ.

1. *ARethuſa.*] Fons in inſula Ortygia, quæ Siciliæ adjacet , & quartam Syracuſanæ urbis partem efficit. Alpheus autem , Peloponneſi fluvius , poſtquam in mare defluxit , impermixtas dicitur ſervare aquas , & continuo lapſu in Ortygiam erumpere , per hunc ipſum fontem Arethuſam : idque ex eo probatur, quod projecta in Alpheum in Græcia , per os Arethuſæ fontis , in Ortygia reddantur. Narrant vero fabulæ , Alpheum fluvium Arethuſæ Nymphæ fuiſſe amatorem; hanc fugientem , a Diana converſam eſſe in fontem, eademque fuga ſubter mare in Ortygiam emerſiſſe : Alpheum , eodem impetu conſecutum , undas ei ſuas deinde miſcuiſſe. Æ. 3. 691. Hunc fontem invocat Siculum , ut ante *Sicelides Muſas* , ob Theocritum Siculum poetam , Bucolicorum principem.

2. *Quæ legat , &c.*] Quæ legat Lycoris, ad pudorem , quod ſe Gallo tam duram præbuerit ; Gallus ad remedium , aut ſolatium amoris , ex intuitu præteritæ amentiæ. De *Lycoride* in arg.

4. *Sicanos.*] Siculi ſic dicti ſunt , vel a Sicano Cyclopis filio ; vel a Sicanis Hiſpaniæ populis , Sicoris vel Cingæ fluvii accolis : qui duce Siculo in hanc inſulam tranſmigrarunt ; eamque ſuo nomine *Sicaniam* ; ducis nomine *Siciliam* vocavere. *Sic tibi.*] Ecl. 9. 30.

5. *Doris.*] Oceani & Tethyos filia , Nereo fratri nupta , ex qua Nereides peperit. Hic ſumitur pro amara maris aqua , quæ dulcibus Arethuſæ & Alphei aquis non admiſcetur.

9. *Quæ nemora , aut &c.*] Naiades alloquitur poeta , ſive Nymphas præſides fontium , qui e Parnaſſo , Pindo & Helicone profiuunt : eaſque increpat , quod ad ſolandum Galli amorem non venerint , tam multis eo advolantibus. Eſtque tacita quædam ipſius Galli reprehenſio , quod ſtudia carminum omiſerit , ut amori vacaret. De *Naiadibus* , Ecl. 2. 46.

11. *Nam neque Pindi , &c.*] Mons in Macedoniæ, Epiri , & Theſſaliæ confinio : unde tribus his regionibus ex æquo tribuitur. Dicitur a quibuſdam in Phocidem & Bœotiam uſque pertinere : & in Phocide quidem *Parnaſſum* ; in Bœotia *Heliconem* , ac denique *Cithæronem* vocari. Certe montes illi quatuor , licet in longa ſpatia diffuſi ; tamen fere contigui ſunt , & perinde Muſis dicati.

Ulla moram fecere, neque Aonia Aganippe.
Illum etiam lauri, illum etiam flevere myricæ.
Pinifer illum etiam sola sub rupe jacentem
Mænalus, & gelidi fleverunt saxa Lycæi.
Stant & oves circum, nostri nec pœnitet illas:
Nec te pœniteat pecoris divine poeta.
Et formosus oves ad flumina pavit Adonis.
Venit & upilio, tardi venere bubulci:
Vuidus hyberna venit de glande Menalcas.
Omnes, unde amor iste, rogant, tibi venit Apollo.
Galle quid insanis? inquit: tua cura Lycoris,
Perque nives alium, perque horrida castra sequuta est.
Venit & agresti capitis Sylvanus honore,

INTERPRETATIO.

neque Aganippe Bœotica vos retardaverunt. Illum etiam lauri, illum etiam myricæ ploraverunt. Mænalus etiam abundans pinis, & rupes gelidæ Lycæi ploraverunt illum stratum sub deserta rupe. Oves quoque circumsistunt, nec piget ipsas nostro dolore dolere. *Nec tu despicias gregem, o divine poeta: ipse pulcher Adonis gregem pavit circa fluvios. Venit quoque custos ovium: venerunt lenti custodes boum, venit Menalcas madefactus* e collectione *glandium hybernarum. Omnes petunt, unde sit ille amor. Venit ad te Apollo: Galle, ait, cur desipis? Lycoris, amica tua, secuta est alium per nives, & per castra horribilia. Venit quoque Sylvanus cum rustica capitis corona ---*

NOTÆ.

12. *Aonia Aganippe.*] Bœotiæ fons, Musis sacer, ex Helicone monte, non procul Thebis, in Permessum fluvium defluens. *Aonia*, id est Bæotica: causam nominis vide Ecl. 6. 65. & nota hic hiatum vocalium: *Aonia Aganippe*. De *myricis*. Ecl. 4. 2.

15. *Mænalus, &, &c.*] *Mænalus*, & *Lycæus*, Arcadiæ montes, Pani sacri. Unde & *Lycæa* festa, ejus in honorem ibi a pastoribus instituta: quæ *Lupercalia* Latinis dicta; apud quos inducta sunt ab Evandro, Arcadiæ rege, cum in Italiam profugisset.

18. *Adonis.*] Filius Cinyræ Cypriorum regis, & Myrrhæ ejus filiæ: quem Venus in deliciis habuit. Is dum in *Idali*, montis Cyprii, nemore venaretur; apri dente percussus interiit: a Venere multis lacrymis defletus. Hujus mentionem facit poeta, ad Galli solatium: ut is meminerit, ne ipsam quidem amoris Deam Venerem in amore felicem fuisse. Tum amatores adhibet Deos: Apollinem, qui Daphnen; Pana, qui Syringa; Sylvanum, qui Cyparissum amavit: qui omnes parum feliciter amaverunt, Daphne in laurum, Syringe in arundinem, Cyparisso in arborem cognominem, transformatis.

19. *Upilio.*] Pro *opilio*: *o* brevi, in *v* longum, metri causa mutato. Et antiqui *opes* dixere, quas posteri *oves*.

20. *Hyberna de glande Menalcas.*] Subulcus aliquis, qui saginandis porcis glandes in sylvis per hyemem collegerat. Videtur enim Ecloga scripta esse sub primum veris initium, cum *tenera attondent virgulta capellæ*: & adhuc in altis montibus, quales sunt Alpes; & frigidioribus fluviis, qualis est Rhenus, glacies & nives perdurant.

24. *Sylvanus.*] Deus τῆς ὕλης: ὕλην autem alii *sylvam* interpretantur, unde sylvarum Deum hunc fecere; alii *fæcem* omnium elementorum, seu, quam dicunt Peripatetici *materiam primam*, ex qua omnia constant. Quare eundem esse volunt cum Pane, qui totius naturæ Deus est, ut diximus, Ecl. 2. 31. πᾶν enim, est *omne*; & ὕλη, *omnium materia*. Distinguntur ta-

Florentes ferulas & grandia lilia quassans.
Pan Deus Arcadiæ venit, quem vidimus ipsi
Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem.
Et, quis erit modus ? inquit: amor non talia curat.
Nec lacrymis crudelis amor, nec gramina rivis,
Nec cytiso saturantur apes, nec fronde capellæ.
Tristis at ille tamen: Cantabitis Arcades, inquit,
Montibus hæc vestris : soli cantare periti
Arcades. O mihi tum quam molliter ossa quiescant,
Vestra meos olim si fistula dicat amores.
Atque utinam ex vobis unus, vestrique fuissem
Aut custos gregis, aut maturæ vinitor uvæ.
Certe sive mihi Phyllis, sive esset Amyntas,
Seu quicumque furor (quid tum si fuscus Amyntas?
Et nigræ violæ sunt, & vaccinia nigra.)

INTERPRETATIO.

quatiens ferulas florentes & magna lilia. Venit Pan Deus Arcadiæ, quem ipsi conspeximus rubicundum minio & sanguineis baccis ebuli. Quis erit finis, ait Pan? *Amor negligit ista: nec durus amor satiatur fletu, nec herbæ rivis, nec apes cytiso, nec foliis capellæ. Attamen Gallus ait mæstus:* O *Arcades, soli docti canere Arcades, canetis hæc vestris montibus.* O *quam placide tunc quiescent mea ossa, si quondam vestra tibia referat meos amores! Et utinam fuissem unus e vobis, aut custos vestri pecoris, aut putator maturorum racemorum. Certe sive amassem Phyllida, sive Amyntam, seu quemcumque* alium (*quid refert utrum Amyntas sit niger? & violæ sunt nigræ, & vaccinia nigra.*)

NOTÆ.

men Sylvanus & Pan, G. I. 17. & 20. *Agresti honore.*] Corona e foliis agrestibus.

25. *Ferulas.*] Ferula, planta est affinis fœniculo : cujus caulem, quia levissimum & dura cute munitum, senes assumebant in baculos : narthex a quibusdam dicitur, *ferule.*

27. *Ebuli baccis.*] Ebulum, *de l'hieble*, herba aut virgultum affine sambuco, *au sureau* : utriusque baccæ, primo virentes, deinde rubore densissimo suffusæ.

27. *Minioque.*] Minium *du vermillon*, materies est fossilis, vel e propriis venis, vel ex argenti vivi fodinis erui solita : præsertim in Hispania ; circa fluvium, qui inde *Minius* appellatur, *Minho*, Gallæciam a Lusitania dividens. Hoc colore simulacra Deorum, Jovis præcipue, liniebantur: Camillus vultu quoque miniato triumphavit.

30. *Nec cytiso.*] Ecl. I. 79. De *Arcadibus*, Ecl. 4. 58.

33. *Quam molliter ossa, &c.*] Superstitiose timebant veteres ne mortuorum corpora superjectæ terræ pondere gravius premerentur : quare levem & contritum pulverem fere tumulo injiciebant, hac verborum formula : *sit tibi terra levis.* Quo voto nihil apud poetas frequentius.

35. *Atque utinam ex vobis, &c.*] Tædio Romanæ vitæ, suæque dignitatis, dolet quod Arcas ipse non sit : ut pastoritiis amoribus indulgeat, quippe facilioribus. *Amyntam* & *Phyllida* commemorat, pro rusticula qualibet amica & amico.

38. *Seu quicumque furor.*] *Amor*, in quo sæpe multum dementiæ & furoris est. Et vero ea quæ sequuntur, speciem habent dementissimi amoris. Namque inops consilii, modo vota facit pro ea, cujus fastidia expertus est: *Ah! ne te frigora lædant, &c.* modo ad poesim & musicam, modo ad sylvarum silentium, modo ad venationem; quasi ad totidem amoris diverti-

Mecum inter salices lenta sub vite jaceret:
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hic gelidi fontes, hic mollia prata, Lycori:
Hic nemus, hic ipso tecum consumerer ævo.
Nunc insanus amor duri me Martis in armis
Tela inter media atque atque adversos detinet hostes.
Tu procul a patria, nec sit mihi credere, tantum
Alpinas, ah dura! nives, & frigora Rheni
Me sine sola vides: ah, te ne frigora lædent!
Ah, tibi ne teneras glacies secet aspera plantas!

INTERPRETATIO.

Recumberet ille *mecum sub vinea flexuosa inter salices. Phyllis colligeret mihi flores, Amyntas caneret*: O *Lycori*, sunt *hic fontes frigidi, & amœna prata, & sylva: hic traducerem tecum omnem ætatem. Nunc stultus amor me retinet inter media tela & infestos hostes, in armis feri Martis. Tu, o crudelis, longe a patria (utinam liceret mihi id non credere.) sola sine me vides tantummodo nives Alpium & glaciem Rheni. Ah, ne te vulneret gelu! Ah, ne glacies acuta tibi vulneret delicatos pedes!*

NOTÆ.

cula & remedia confugit: mox in furorem relapsus, immedicabilem suum esse amorem profitetur. De *Phyllide*, Ecl. 3. 76. De *Amynta*, Ecl. 2. 35. De *violis*, Ecl. 2. 47. De *vacciniis*, Ecl. 2. 18.

44. *Nunc insanus amor, &c.*] Sensus est: Hic, si tibi liberet, ambo quieti & securi viveremus: nunc propter duritiem tuam ambo miseri sumus. Amor enim meus cogit me præ desperatione bellicis periculis caput meum exponere, quod ita vile tibi ac despicatum est. Te interim alienus amor rapit in regiones asperas, alieno tempore, difficili itinere.

46. *Nec sit mihi credere.*] Nec liceat mihi, nec possim. Sic Æ. 8. 676. *Actia bella cernere erat.* Horat. Epod. 17. 25. *Neque est levare tenta spiritu præcordia.* Hausta e Græcis fontibus locutio, apud quos ἔϛι, significat *licet*. Sic Homerus Odys. 11. 157. τὸν ὄυπως ἐϛὶ περῆσαι, *quem non licet transmittere.*

46. *Tantum.*] Tribus præcipue modis explicatur. I. Ita ut sit nomen; & referatur ad *credere*: Utinam liceat non credere *tantum*, id est, rem tantam tamque indignam. II. Ita ut sit adverbium, & referatur ad *sit*: Utinam *sit tantum*; utinam liceat *tantum*, hoc non credere. Quasi dicat: non peto ut Lycoris non sit perfida, sit ita sane; sed peto ut liceat mihi *tantummodo*, id non credere. III. Ita ut sit adverbium, & referatur ad sententiam sequentis versus: Vides *tantummodo* nives & frigora, &c. Prima explicatio infirmior, secunda subtilior, tertia facilior.

47. *Alpinas, &c.*] Alpes, excelsi montes, qui Italiam a Gallia Germaniaque disterminant: multis dictæ nominibus; pro varia regionum, quibus adjacent, ratione. Sunt enim *Alpes* maritimæ, Cottiæ, Grajæ, Pœninæ, Rhæticæ, Tridentinæ, &c. Ex his multi oriuntur fluvii: celeberrimi Padus, Ticinus, & Athesis, *le Po, le Tesin, l'Adige*, qui in Italiam; Rhodanus, qui in Galliam; Rhenus, qui in Germaniam devolvitur.

47. *Rheni.*] Fluvii Europæ post Danubium celeberrimi, qui antiquus Galliæ & Germaniæ terminus fuit, a fontibus ad ostia. Fontes ejus duo in Alpibus, apud Rhætos occidentales, *les Grisons.* Ostia plurima, quibus in Oceanum influit, nullum tamen cognomine: & mirum est tantæ famæ fluvium ad mare non perferre nomen. Nam ubi ad arcem Skinkiam, quæ caput est insulæ Bataviæ, duas divisus est in partes, Vahalim, & Rhenum, unde *bicornis* appellatur: mox varios deinde scinditur minores in alveos, quorum minimo Rheni permanet nomen; sed is ad Lugdunum Batavorum, *Leyden*, ante-

Ibo, & Chalcidico quæ ſunt mihi condita verſu
Carmina, paſtoris Siculi modulabor avena.
Certum eſt in ſylvis, inter ſpelæa ferarum,
Malle pati, teneriſque meos incidere amores
Arboribus: creſcent illæ; creſcetis amores.
Interea miſtis luſtrabo Mænala Nymphis,
Aut acres venabor apros: non me ulla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circundare ſaltus.
Jam mihi per rupes videor lucoſque ſonantes
Ire: libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula: tanquam hæc ſit noſtri medicina furoris,
Aut Deus ille malis hominum miteſcere diſcat.
Jam neque Hamadryades rurſus, nec carmina nobis
Ipſa placent: ipſæ rurſus concedite ſylvæ.

INTERPRETATIO.

IBo, & canam fiſtula Siculi paſtoris ea, *quæ verſibus traduxi e Chalcidenſi* poeta. *Ratum eſt*, me *malle pati inter nemora & ſpeluncas belluarum, & meos amores inſcribere teneris arboribus; creſcent illæ, creſcetis o amores. Interea circuibo Mænalum* montem, cum *ſociis Nymphis: aut fortes apros perſequar: nulla frigora prohibebunt me cingere canibus ſylvas Parthenii* montis. *Jam finge mihi, me per montes & nemora reſonantia vagari: juvat vibrare arcu Parthico ſagittas Cretenſes: veluti hoc* poſſet *eſſe remedium inſaniæ meæ, aut ille Deus diſceret placari miſeriis hominum. Nunc iterum neque Hamadryades, neque verſus ipſi nobis arrident: valete iterum,* vos *ipſa nemora.*

NOTÆ.

quam ad Oceanum pervenerit, inter arenas exhauritur.

50. *Ibo.*] Vagabor hinc atque hinc. Vel: abibo hinc, deſeram caſtra, & ſylvis abditus componam carmina, aut jam compoſita modulabor. *Chalcis* urbs eſt Eubœæ inſulæ, quæ Chalcis quoque vocata eſt. Eubœa porro Bœotiæ continenti dicitur olim adhæſiſſe: ab ea nunc Euripo diſtincta, tam anguſto, ut aliquando ponte transmiſſus fuerit. Ex illa inſula oriundus Euphorion, Antiocho Magno Syriæ regi percarus, ejuſque bibliothecæ præfectus: poeta nobilis, ſed, juxta Ciceronem, obſcurus: cujus opera in deliciis fuiſſe Tiberio Cæſari memorantur. Ea enumerat Suidas; imprimis *Mopſopia*, ſive *confuſa*, varias complexa hiſtorias: ex quibus aliqua Latinis verſibus expreſſiſſe diximus hunc Gallum, Ecl. 6. 72.

51. *Paſtoris Siculi.*] Theocriti, poetæ Siculi, ſtylo. Non igitur elegiæ fuerunt, ut putat Probus: neque enim elegiæ potuerunt Theocriti ſtylo componi; ſed aliquid Bucolicis Idylliis affine.

53. *Malle pati.*] Supple: quam Lycorida in poſterum ſequi, atque ita deperire.

55. *Mænala.*] Ecl. 8. 21.

57. *Parthenios.*] *Parthenius* Arcadiæ mons, ſylvis frequens, ubi virgines venari ſolebant: unde nomen a παρθένος *virgo*.

59. *Libet Partho, &c.*] Species pro genere: arcus Parthicus & ſagittæ Cydoniæ, pro quolibet arcu & quibuſlibet ſagittis. Parthi enim & Cydones arte ſagittandi celebres: Æ. 12. 858. *Parthus ſive Cydon telum immedicabile torſit.* De *Parthis*, Ecl. 1. 63. *Cydon* urbs fuit in Creta inſula. *Cornu* dixit, pro arcu e cornea materia fabricato.

62. *Jam neque Hamadryades.*] De iis Ecl 2. 46. Hic incipit Gallus remediorum & conſiliorum ſuorum inanitatem agnoſcere, ſeque amori victum tradere: cum amor, neque laborum, neque plagæ ſive calidæ ſive frigidæ mutatione, extingui, ac ne mutari quidem poſſit.

63. *Concedite ſylvæ.*] Idem quod antea dixerat:

Non illum nostri possunt mutare labores:
Nec si frigoribus mediis Hebrumque bibamus,
Sithoniasque nives hyemis subeamus aquosæ:
Nec si, quum moriens alta liber aret in ulmo,
Æthiopum versemus oves sub sidere Cancri.
Omnia vincit amor; & nos cedamus amori.
Hæc sat erit Divæ vestrum cecinisse poetam,
Dum sedet, & gracili fiscellam texit hibisco,
Pierides: vos hæc facietis maxima Gallo:
Gallo, cujus amor tantum mihi crescit in horas,
Quantum vere novo viridis se subjicit alnus.
Surgamus: solet esse gravis cantantibus umbra,
Juniperi gravis umbra: nocent & frugibus umbræ.
Ite domum saturæ, venit Hesperus, ite capellæ.

INTERPRETATIO.

Nostræ curæ nequeunt amorem flectere; *ne* sic quidem, *si media hyeme potaremus* aquam *Hebri*; *& toleraremus Thracias nives hyemis humidæ*: *ne* sic quidem, *si duceremus oves Æthiopum sub sidere Cancri*, *cum* intimus *cortex exsiccatus arescit in ulmo excelsa*. *Amor superat omnia*, *nos quoque cedamus amori*. O *Divæ Musæ*, *sufficiet vestrum poetam cantavisse ista* carmina, *sedendo*, *& conficiendo calathum ex hibisco tenui*: *vos efficietis*, ut *ista* videantur *Gallo maxima*. *Gallo*, *erga quem amor meus tantum crescit singulis horis*, *quantum alnus virens se attollit ineunte vere*. *Surgamus*: *umbra solet esse incommoda canentibus*, præsertimque *incommoda* est *umbra juniperi*: *umbræ quoque nocent frugibus*. *Ite*, *ite domum*, *o capellæ saturatæ*: *Vesper imminet*.

NOTÆ.

dixerat: *Vivite sylvæ*. Ecl. 8. 58.

65. *Hebrumque*.] Fluvium Thraciæ maximum, hodie *Marisa*: arenas olim aureas volventem; in eum fabulantur projectum Orphei fuisse caput. In Ægæum mare influit: ortus ex Rhodope monte, qui cum Hæmi pars quibusdam videatur, ab iis idcirco dicitur Hebrus ex Hæmo profluere.

66. *Sithoniasque nives*.] Sithonia pars est Thraciæ: vergens, vel in Pontum Euxinum, juxta Solinum; vel in oram Macedonicam Ægæi maris, juxta alios. Thracia frigida & nivosa est, propter altissimum montem Hæmum, quo dividitur.

68. *Æthiopum*.] Æthiopia regio Africæ vastissima, Ægypto finitima: quam Nilus quoque fere mediam, ut & Ægyptum, interfluit, *le pays des Abissins*. Tota zonæ torridæ subjecta est, eaque gemina: altera ab æquatore circulo ad tropicum Cancri pertinens, nota veteribus: altera etiam ultra æquatorem porrecta, veteribus fere incognita. Virgilius ergo *sidus Cancri* dixit, pro tropico Cancri; & tropicum pro zona ipsa torrida, cujus terminus est ad septentrionem. *Cancer* signum est in ea parte cœli, quam ubi Sol attigit, exeunte Junio; tum æstatem nobis calidissimam, diesque longissimos efficit: indeque remenso itinere, ad Austrum sive meridiem deflectere incipit. De *zonis & tropicis*, G. 1. 233. De *hibisco*, E. 2. 30.

74. *Se subjicit alnus*.] Se superjicit, se attollit. Vide Ecl. 1. 46. *Alnus*, *aulne*, arbor aquosis locis gaudens.

75. *Gravis cantantibus umbra*.] Imo gratissima: præcipue Juniperi, *du genievre*, quæ arbor & odora est, & nihil venenatum patitur, & adversus aeris vitia comburi solet. Sed significat diuturniorem in umbra moram nocere canentibus posse, quemadmodum & frugibus. Unde quidam legunt *cunctantibus*, non *cantantibus*. De *Hespero*, Ecl. 6. 86.

FINIS BUCOLICORUM.

ARGUMENTUM

IN GEORGICA.

GEorgicorum nomen, a γεωργὸς *agricola*: hoc autem a γαῖα vel γέα *terra*, & ἔργον *opus*. Traduntur hoc opere præcepta de agricultura, quatuor libris. I. De aratione. II. De plantatione. III. De pastione cultuque pecorum. IV. De apibus & mellatione. Eaque omnia naturæ accommodantur Italici soli, præsertimque Veneti, in quo Mantua fuit. Ducem in eo genere secutus est Virgilius Hesiodum Ascræum ex Bœotia, de quo diximus Ecl. 6. 70. Cujus librum, inscriptum ἔργα καὶ ἡμέραι, *opera & dies*, longe & copia & elegantia superavit. Cœptum est opus anno circiter v. c. 717. Virgilii 32. aut 33. & septennio perpolitum.

Mœcenas, cui Georgica inscripta sunt, primos in Octaviani gratia tenuit cum Agrippa gradus. Genere Thuscus, ex antiquis Etruriæ regibus: quorum posteri, post multas gentis clades, Romanam in civitatem admissi, equestri dignitate vixerunt. Eruditos complexus est, imprimis Virgilium & Horatium: adeo parum cupidus, ut quum cæteris magistratus impetraret, ipse equestri ordine, & urbis atque Italiæ præfectura contentus vixerit. Adhibitus ab Octaviano cum Agrippa in consilium de imperio deponendo, retinendum persuasit. Secta Epicureus fuit, in vestitu, incessu, supellectili, conviviis, ipsaque dictione mollior ac remissior. Scripsit Prometheum & Octaviam tragœdias, carminum libros decem; soluta oratione commentarios de rebus ab Augusto gestis, item de animalibus & gemmis dialogos: omnia periere. Decessit anno v. c. 746. C. Martio Censorino & C. Asinio Gallo Coss. Triplex est apud eruditos de ejus nomine controversia. I. Quodnam ipsius nomen fuerit? Lambinus in *Vipsaniam* gentem inducit, sed eum confundit cum Agrippa, cujus certe gentile nomen hoc fuit: Paulus Manutius in *Cinciam*: Glandorpius in *Heliam*: Muretus in *Aquiliam*: omnes aut levibus aut falsis conjecturis: maxima & optima pars, Turnebus, Lipsius, &c. in *Cilniam*, quæ gens erat Aretinæ urbis in Etruria. II. Unde cognomen *Mœcenatis*? Insulse deducit Becmannus ab ejus moribus, quod esset μὴ κοινὸς, *non communis*; aut μὴ καινὸς, *non novus*: nam & Græci nunquam negativis nominibus, μὴ, sed privativum α præfigunt: & Varro l. 7. de L.L. a loco dictum testatur. Est igitur a mediterraneo quodam Etruriæ oppidulo, Cæsenæ vicino: qua in ora Plinius vina Cæsenatia simul & Mœcenatia commendat, lib. 24. 6. III. Quomodo prima & media cognominis syllaba pingenda sit? Certe media, per *e* longum; quia Græce vulgo per η legitur. Prima vel per æ, vel per œ: quia in veteribus cod. utroque modo reperitur: ultimum auctore Mureto elegimus. Igitur nomen integrum fuit. CAIUS CILNIUS MOECENAS.

P. VIRGILII MARONIS
GEORGICA.
AD MOECENATEM.
LIBER I.
ARGUMENTUM.

CONTINET hic liber propositionem totius operis, ejusque divisionem quadruplicem. Tum sequitur Deorum invocatio, quotquot rusticæ præsident rei, quos inter Octaviano Cæsari locus tribuitur: novo sane illis temporibus adulationis exemplo; quo deinde Lucanus in Pharsalia, & Statius in Thebaide, ad laudem Neronis & Domitiani immodestius abusi sunt. Atque hæc exordio comprehenduntur. Liber vero ipse sex habet partes. I. Multiplicem agri colendi rationem, juxta variam ejus naturam. II. Agriculturæ originem. III. Agricolarum instrumenta. IV. Rusticorum operum tempora. V. Tempestatum prognostica. VI. Digressionem ad varia prodigia, quæ cædem Iulii Cæsaris, aut præcesserunt, aut subsecuta sunt. Denique Epilogi loco Deos pro incolumitate Octaviani, & pro salute populi Romani precatur. Tamen ex iis, aliorumque librorum præceptis, non pauca obsolevere, contrario usu posteriorum temporum, nostrorum imprimis; quæ multa, ut artibus cæteris, ita huic quoque addidere.

QUid faciat lætas segetes: quo sidere terram
Vertere, Mœcenas, ulmisque adjungere vites
Conveniat: quæ cura boum, qui cultus habendo
Sit pecori: atque apibus quanta experientia parcis:

Hinc canere incipiam. Vos, o clariſſima mundi
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum:
Liber, & alma Ceres, veſtro ſi munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit ariſta,
Poculaque inventis Acheloia miſcuit uvis:
Et vos agreſtum præſentia numina Fauni,
Ferte ſimul Faunique pedem Dryadeſque puellæ:

INTERPRETATIO.

O Mæcenas, ordiar ſcribere deinceps, quænam res efficiat meſſes copioſas: quo tempore oporteat arare tellurem, & vites alligare ulmis: quæ ſit *cura boum: quæ diligentia ſit* neceſſaria, *ut habeatur pecus: & quanta induſtria, ut alantur apes frugales.* O *vos ſidera mundi ſplendidiſſima, quæ præſidetis anno currenti per cœlum: Bacche, & Ceres nutrix* hominum: *ſi homines veſtro beneficio reliquerunt glandes Dodonæas* pro *frumento pingui, & miſcuerunt aquam Acheloi* cum *vino reperto. Et vos o Fauni, Dii propitii ruſticis: adeſte o Fauni, una cum Dryadibus Nymphis.*

NOTÆ.

1. *Quid faciat.*] Quatuor his verſibus diſtinguitur cultura quadruplex, *terræ, arborum, pecorum, apum*: quæ ſingula ſingulis libris explicantur: eſtque partitio totius operis.

2. *Quo ſidere.*] Quo tempore, quia tempora motu ſiderum computantur, Solis imprimis & Lunæ.

3. *Qui cultus habendo, &c.*] Boves diſtinxit a reliquis pecoribus, inter quæ primum locum tenent. Ibique ſupprimitur, *aptus, par, neceſſarius*, aut aliquid ſimile, quod dativum regat: ut apud Cicer. ad Att. l. 13. Ep. 10. *Solvendo non erat.* Apud Plin. *Radix eſt veſcendo.*

4. *Apibus quanta, &c.*] Præter interpretationem jam traditam afferri poteſt hæc altera: Dicam quæ ſit apum experientia. Nam licet apum ſolertia ingenita ſit, non uſu & ratione comparata; tamen iis experientia tribui poteſt metaphorice; ſicut & ars, & ingenium, & prudentia, G. l. 4. paſſim.

5. *Clariſſima mundi lumina, Liber, &c.*] Liberum & Cererem appellat mundi lumina, annique ductores. Vel quia præſides & repertores habentur meſſis & vindemiæ, quæ præcipuæ ſunt anni partes, & præcipua mundi ornamenta, unde cibus hominum & potus exiſtit: ut ait Germanus. Vel quia per eos Lunam & Solem ſignificat. Et vero Prætextatus apud Macrob. l. 1. c. 18. & ſequentibus, fuſe probat *Solem*, non Liberum & Dionyſum dumtaxat; ſed & Jovem, & Martem, & Mercurium & Herculem ipſum eſſe; *Liberum* vero dici, quod *libere vagetur.* Lunam item addit, ipſam eſſe *Cererem.* Nomen aliqui deducunt a *creando*, quod ad rerum productionem plurimum valeat. De *Libero*, Ecl. 7. 58. De *Cerere*, Ecl. 5. 79.

6. *Labentem cœlo quæ ducitis annum.*] *Labentem*, id eſt, *currentem*: quia Solis per duodecim ſigna decurſu perficitur. *Ducitis*: id eſt, *finitis, perficitis*, inquiunt Servius & Pomponius: at melius: *regitis, deducitis.* Sic Æ. 2. 802. de Lucifero: *Ducebatque diem.* Et G. 3. 156. *Noctem ducentibus aſtris.*

8. 9. *Chaoniam glandem, &c. Acheloia pocula, &c.*] Species pro generibus: primi enim hominum glande ad paſtum, aqua ad potum uſi ſunt. Celebris autem fuit inter ſylvas glandiferas Dodonæa, in Epiro ſive Chaonia: de qua Ecl. 9. 13. Sicut inter fluvios Achelous, in Ætolia: ſive quia primus e terra erupit; ſive quia ejus in ripa primæ vineæ ſunt conſitæ, ab Œneo Ætoliæ rege: qui ex uva a Staphylo paſtore ſuo reperta liquorem expreſſum, Libero patri, apud ſe tum diverſanti, cum obtuliſſet: ab eo colendæ vitis accepit modum: unde Liber vini Deus eſt habitus; vinum, ex Œnei nomine οἶνος dictum; uva, e paſtoris nomine ςαφυλή.

10. *Fauni.*] Ecl. 6. 27. *Dryades.*] Ecl. 2. 46.

Munera vestra cano. Tuque o, cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percussa tridenti,
Neptune: & cultor nemorum, cui pinguia Cææ
Tercentum nivei tondent dumeta juvenci.
Ipse nemus linquens patrium saltusque Lycæi,
Pan ovium custos, tua si tibi Mænala curæ,
Adsis o Tegeæe favens: oleæque Minerva
Inventrix, uncique puer monstrator aratri:
Et teneram ab radice ferens Sylvane cupressum.
Diique Deæque omnes, studium quibus arva tueri:

INTERPRETATIO.

Canto vestra dona. Et tu, o Neptune, cujus jussu terra adhuc *recens produxit equum ferocem, icta magno tridente. Et* tu, *o incola nemorum, cui trecenti boves candidi carpunt frutices fertiles* insulæ *Cææ. Tu ipse, o Pan Tegeæe, protector ovium: si curas Mænalum tuum, adesto propitius, relinquens nemus patriæ & sylvas Lycæi. Et* tu, *o Pallas repertrix olivæ. Et* tu, *o puer auctor unci aratri. Et* tu, *o Sylvane portans a radice teneram cupressum. Et* vos, *o Dii & Deæ omnes qui habetis curam protegendi agros*:

NOTÆ.

12. *Prima tellus.*] Vel recens formata. Vel litoralis, quomodo G. 2. 44. *Primi lege litoris oram.* Vel Attica, quia Athenienses hominum se primos & antiquissimos esse jactabant.

14. *Neptune.*] Fuit Opis & Saturni filius, Jovis & Plutonis frater, cui in mundi divisione maris imperium obtigit. Uxorem habuit Amphitriten Nerei vel Oceani filiam. Equos domuisse primus dicitur: unde fabulantur poetæ, cum lis inter eum & Minervam orta esset, de tribuendo Athenis nomine; placuissetque Diis, ut ejus nomine civitas appellaretur, qui munus hominibus utilius dedisset: Neptunum percusso litore equum, bellicum animal, produxisse; Minervam hasta impacta olivam, pacis insigne, procreasse: victoriamque Minervæ fuisse adjudicatam. Neptuni insigne *tridens*: ob tres orbis antiqui partes, quæ mari ambiuntur. Hoc loco invocatur, non quidem ut maris Deus; sed ut equorum auctor, de quibus libro 3. multa dicenda sunt.

14. *Cææ.*] Cæa, insula maris Ægæi, Cycladum una; quam, relictis Thebis, occupavit Aristæus, post laniatum a canibus Actæonem filium, ob visam in lavacro Dianam. Is Apollinis filius fuit ex Cyrene, filia Penei Thessaliæ fluminis: rivalis Orphei in amore Eurydices: apum & mellis usum invenit, lactisque coagulum: unde hic invocatur. *Plura vide*, G. 4. 317.

15. *Tercentum.*] Numerus certus pro magno & incerto. Sic Ecl. 2. *Mille meæ, &c. agnæ.* Oratores vulgo *sexcenti* dicunt. Cicer. Ad Att. l. 7. 2. *Venio ad epistolas tuas, quas ego sexcentas uno tempore accepi.*

17. *Tua si tibi, &c.*] Sensus est: si curas Mænalum, Lycæum, & reliquos Arcadiæ tuæ montes, & sylvas: loca illa nunc relinque, ut mihi de re pastoritia & arborea dicenti præsens adsis: his enim locis & honorificus & utilis erit sermo meus. De *Pane*, Ecl. 2. 31. *Tegæa* urbs Arcadiæ, ubi Pan colebatur.

18. *Minerva.*] Eadem quæ Pallas. Ecl. 2. 61.

19. *Uncique puer, &c.*] Vel Osiris, apud Ægyptios aratri inventor: vel potius Triptolemus, Celei *Eleusis* in Attica regis filius: quem adhuc puerum nutrivit Ceres, apud patrem excepta hospitio, dum Proserpinam inquireret: eum deinde grandiorem factum agriculturam edocuit; impositumque suo currui, quem alati serpentes trahebant, misit per totum orbem, ut usum frumentorum hominibus indicaret. Eleusini incolæ, beneficii memores, Cereri sacra instituerunt.

20. *Sylvane cupressum.*] Ob memoriam

Quique novas alitis nonnullo semine fruges,
Quique satis largum cœlo demittitis imbrem.
Tuque adeo, quem mox quæ sint habitura Deorum
Concilia, incertum est: urbisne invisere, Cæsar,
Terrarumque velis curam: & te maximus orbis
Auctorem frugum, tempestatumque potentem
Accipiat, cingens materna tempora myrto:
An Deus immensi venias maris: ac tua nautæ
Numina sola colant, tibi serviat ultima Thule:
Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis:

INTERPRETATIO.

seu qui sustentatis novas fruges aliquo semine: seu qui effunditis e cœlo pluviam copiosam in segetes. Et tu præcipue, o Cæsar, quem dubium est quinam cœtus Deorum deinde accepturi sint: an velis perlustrare urbes, & suscipere *curam terrarum*: an *totus orbis agnoscat te parentem frugum, & rectorem temporum, coronans tuum caput myrto matris tuæ: an evadas Deus vasti æquoris, & nautæ adorent tuam solam divinitatem, tibique Thule ultima* insularum *pareat: & Tethys te compararet sibi generum omnibus aquis.*

NOTÆ.

Cyparissi pueri: qui Sylvano, aut juxta alios Apollini dilectus, cum ex dolore occisæ a se per errorem cervæ, quam habebat in deliciis, extabuisset; ab amatore Deo in cupressum arborem est conversus. De *Sylvano*, Ecl. 10. 24.

22. *Quique novas alitis, &c.*] Sensus est: Vel qui jacta ab hominibus frugum semina, occulto quodam semine, pluvia, rore, alitis: juxta Servium. Vel qui novas fruges, novo aliquo invento semine, producitis: juxta Cerdanum. Vel qui singulas frugum species conservatis; relicto semper aliquo semine, in consequentem annum superstite, quo renoventur.

25. *Urbisne invisere, &c.*] Multi *urbis*, agnoscunt in genitivo casu. Sed vix puto Latine dici, *invisere curam urbis*: & præterea Probus Valerius apud Gellium, l. 13. 20. *urbis* esse vult in accusativo casu, pro *urbes*: & utrumque fuisse olim in usu, ut *turrim* & *turrem*. Unde & plerumque legitur *urbeis*, ancipiti pronunciatione. Igitur *urbes*, vel *urbis* in accusativo accipio, hoc sensu: *an velis curam terrarum, & invisere urbes.* Quod ne barbare dictum cuipiam videatur, firmabitur hac Horatii locutione plane simili. Od. l. 1. 2. 49. *Hic magnos potius triumphos, hic ames dici pater atque princeps.*

28. *Materna myrto.*] Dicata Veneri, matri Æneæ: unde genus ducis. Ecl. 9. 46. De *myrto*, Ecl. 2. 54.

30. *Thule.*] Terrarum ultima, quas antiqui noverint, & maxime septentrionalis versus occidentem. Ortelius putat esse tractum illum Norvegiæ quem incolæ *Tilemark* appellant. Camdenus *Schetlandias* insulas Oceani Caledonii, sub ditione regis Daniæ: quas nautæ dicunt *Thylensel.* Cæteri *Islandiam*, ejusdem ditionis maxime Borealem insulam: ubi mons est nive perpetua in cacumine opertus, flammis a radice æstuans.

31. *Generum.*] Si Tethyos gener dumtaxat est futurus, quomodo sola ejus numina colent nautæ? Si quidem & ipsa Tethys, & conjux Tethyos Oceanus, major genero, futuri sunt. Ideo putant quidam *generum*, hic pro *marito* accipi: quomodo γαμβρὸς a Græcis aliquando acceptum dicunt. Certe γαμβρὸς pro quocumque affini sæpe sumitur; & multi derivant a *γαμέω uxorem duco.*

31. *Tethys emat.*] Tethys, Ecl. 4. 32. Allusum putat Servius Danielis ad ritus Romanos, juxta quos conjugia tribus fiebant modis; usu, farre, & coemptione: usu, cum aliquo tempore simul conjuges fuerant; farre, cum per Flaminem Dialem aut Pontificem, sparso farre sive mola salsa, conjungebantur: coemptione, cum se sub

Anne novum tardis sidus te mensibus addas :
Qua locus Erigonen inter Chelasque sequentes
Panditur : ipse tibi jam brachia contrahit ardens
Scorpius , & cœli justa plus parte relinquit.
Quicquid eris , nam te nec sperent tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido :
Quamvis Elysios miretur Græcia campos,
Nec repetita sequi curet Proserpina matrem ;
Da facilem cursum , atque audacibus annue cœptis :
Ignarosque viæ mecum miseratus agrestes,
Ingredere , & votis jam nunc assuesce vocari.

INTERPRETATIO.

An vero te adjungas quasi *novum astrum pigris mensibus : qua patet spatium inter Virginem & brachia* Scorpii illam *sequentia. Ipse Scorpius ardens jam constringit pro te brachia , & cedit* tibi *de cœlo plus* quam *justam partem. Quicumque Deus eris (nam neque inferi te* sibi *regem sperent , neque tam insana cupiditas regnandi veniat tibi : etsi Græcia admiretur campos Elysios , etsi Proserpina non curet sequi matrem , a qua reposcitur.) Præbe iter facile , fave consiliis audacibus : & ingredere mecum* viam , *miseratus rusticos inscios viæ , & jam nunc assuesce invocari per vota.*

NOTÆ.

certa verborum formula interrogabant ; vir mulierem , *an sibi materfamilias esse vellet ;* uxor virum , *utrum sibi paterfamilias esse vellet , &c.*

32. *Tardis te mensibus addas.*] Ut iis gradum acceleres. Estque sermo de æstivis mensibus , quorum horæ civiles diurnæ sunt longiores. Quippe civili dimensione , dies quilibet duodecim in horas dividitur ab ortu Solis ad occasum ; nox item duodecim in horas , ab occasu Solis ad ortum. Unde fit , ut æstivæ horæ per diem hybernis multo sint longiores , per noctem breviores. Contra hyeme diurnæ breves , nocturnæ longiores. Sic Martialis Ep. l. 12. 1. *Hora nec æstiva est* , id est , longa. Et Plaut. in Pseud. Scena ult. *Credo equidem potesse te scelus , Massici montis uberrimos quatuor fructus ebibere in una hora. P. hyberna addito* , id est , brevi.

33. *Erigonen.*] Icarii filiam , sororem Penelopes fuisse dicunt : quæ casum patris , a temulenta pastorum turba occisi , tam graviter tulit : ut laqueo sibi vitam ademerit. Ob pietatem a Diis in cœlum translata , & *Virgo* dicta. Quanquam alii signum illud Astræam putant, de qua Ecl. 4. 6.

33. *Chelasque sequentes.*] Veteres diu *Libram* signum ignoraverunt , medium inter *Virginem* & *Scorpium* : unde *Chelas* , id est , forfices & brachia Scorpii , dicit poeta post Virginem sequi. Itaque *Libræ* loco , Scorpium in sexaginta dividebant gradus. Ovid. M. 2. 198. *Porrigit in spatium signorum membra duorum.* Postea tamen illud spatium quod ejus occupant brachia , *Libræ* nomine designarunt.

35. *Justa cœli , &c.*] Cedit tibi ex ea parte , quam hactenus plusquam justam ac sibi debitam obtinuit. Ita Taubmannus. Alii opinor facilius. Cedit tibi plusquam justam cœli partem ; id est , plusquam opus sit , ut commode sedeas : nempe locum Libræ. Isque locus Octaviano assignatur , ex Jos. Scaligeri mente , quia natus est principio Libræ , scilicet 9. Kal. Octob.

36. *Tartara.*] Tartarus profundissimus inferorum locus : a ταράττω *turbo* : vel ταρταρίζω *frigore tremisco.* De *Elysiis campis* , Æ. 6. 542.

39. *Proserpina.*] Jovis & Cereris filia , a Plutone rapta , a matre diu quæsita , & reperta ; impetravit a Jove , ut quotannis sex mensibus apud superos , sex apud inferos degeret. Ait tamen poeta sic eam Elysii deliciis capi , ut parum de superis curet.

Vere novo, gelidus canis quum montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris ſe gleba reſolvit:
Depreſſo incipiat jam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & ſulco attritus ſplendeſcere vomer.
Illa ſeges demum votis reſpondet avari
Agricolæ, bis quæ ſolem, bis frigora ſenſit:
Illius immenſæ ruperunt horrea meſſes.
At prius ignotum ferro quam ſcindimus æquor,
Ventos & varium cœli prædiſcere morem
Cura ſit, ac patrios cultuſque habituſque locorum:
Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt felicius uvæ:
Arborei fœtus alibi, atque injuſſa vireſcunt
Gramina. Nonne vides, croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum, viroſaque Pontus

INTERPRETATIO.

Principio veris, cum humor nivoſus liqueſcit e montibus candidis, & gleba emollita diſſolvitur Zephyro: tunc ſtatim incipiat mihi taurus gemere, aratro alte *impreſſo, & vomer ſulcando tritus fulgere. Illa tandem ſeges complet deſideria cupidi agricolæ, quæ bis calorem*, & *bis frigus paſſa eſt: ampliſſimæ meſſes illius* agricolæ *rumpunt horrea. Sed antequam aremus ferro campum incognitum, cura ſit prænoſſe ventos & diverſam cœli rationem & propriam culturam naturamque terrarum: & quid unaquæque regio producat, & quid unaquæque neget. Hic ſegetes naſcuntur fertilius, illic vites: alibi fructus arborum, & herbæ ſponte virent. Nonne vides, quemadmodum Tmolus mittit* ad nos *crocum odoratum, India ebur, delicati Sabæi ſuum thus? At nudi Chalybes* mittunt *ferrum, & Pontus graveolentes* - - -

NOTÆ.

43. *Vere, &c.*] I. PARS. *De agri colendi varia ratione.* Cujus I. Præceptum eſt, *De prima aratione.* De Zephyro, Ecl. 5. 5.

48. *Bis quæ ſolem, &c.*] *Novale*, ſive *vervactum* intelligit; agrum ſcilicet qui primo *vere actus*, id eſt, aratus, tota quieſcit æſtate: tum ſub finem autumni, ſive veris conſequentis initio, ſementi paratur: ac deinde ſecunda æſtate fructum fert: unde bis æſtatem, & bis hyemem patitur.

50. *At prius, &c.*] II. Præceptum. *De cognoſcenda ſoli natura. Æquor.*] Terram: proprie eſt quælibet planities æqua. Lucret. l. 4. 105. *Speculorum ex æquore, &c.*

56. *Tmolus odores.*] Mons Phrygiæ magnæ, in confinio Lydiæ; vini ferax, juxta Virgil. G. 2. 98. item croci, juxta Solinum c. 53. Unde per *croceos odores* aliqui vinum intelligunt odoris crocei: alii melius, crocum ipſum, *le ſaffran.*

57. *India mittit ebur.*] Aſiæ regio ampliſſima: ad occidentem Indo fluvio; ad orientem Sero item fluvio: ad meridiem Oceano Indico terminata: ad ſeptentrionem Emodis montibus, quæ Tauri pars eſt, a Scythia ſeparata: Gange fluvio in duas diviſa partes: regnis hodie plurimis diſtincta. Elephantos alit Libycis multo majores, unde ebur, qui dens eſt elephantinus, in India celebre.

57. *Thura Sabæi.*] Arabiæ felicis populi: molles dicti, vel propter aeris clementiam, vel propter odorum copiam. Eorum enim divitiæ balſamo, caſia, myrrha, cinnamomo; thure præſertim conſtant, quod ex arbuſculis inſtar lacrymæ guttatim fluit. Apud eos ex Plinio l. 12. 17. *Non alia ligni genera in uſu ſunt, quam odorata: ciboſque coquunt thuris ligno, alii myrrhæ.*

58. *Chalybes nudi ferrum.*] Natio vel Pontica, ad Thermodoontem fluvium ex Strabone: vel Hiſpanica, ad Chalybem fluvium

Castorea, Eliadum palmas Epeiros equarum?
Continuo has leges æternaque fœdera certis
Imposuit natura locis, quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem:
Unde homines nati, durum genus. Ergo age, terræ
Pingue solum primis extemplo a mensibus anni
Fortes invertant tauri: glebasque jacentes
Pulverulenta coquat maturis solibus æstas.
At si non fuerit tellus fœcunda, sub ipsum
Arcturum tenui sat erit suspendere sulco:

INTERPRETATIO.

testiculos castorum, *Epirus equas* quæ *palmam* referunt *in Elide. Natura has leges, & hæc pacta perpetua imposuit certis* quibusdam *locis, statim ab illo tempore, quo Deucalion projecit saxa in mundum desertum: unde orti* sunt *homines*, quod *est durum genus. Eia igitur, statim a principio mensium anni, robusti tauri arent planitiem opimam terræ: & æstas sicca torreat glebas inertes vehementi Sole. Sed si terra non sit opima, sufficiet eam perstringere levi sulco, circa ortum Arcturi.*

NOTÆ.

vium ex Justino: utraque ferri fodinis celebrata: unde *thalybs* dictum est, purissimum optimeque temperatum ferrum. *Nudi.*] Propter asperitatem artis.

59. *Castorea.*] Castor sive fiber, canis est Ponticus: ita dictus, quod in Ponto frequentissimus: hujus testiculi medicos in usus expetuntur: ideoque ubi se requiri sentit, ut vitæ consulat, eos avellit morsu, & venatoribus permittit. Quod tamen merito plerique falsum existimant. *Castorea* sunt castoris testiculi. *Virosa* dicuntur: vel a *virtute*, quia ad medicamenta adhibentur: vel a *virus*, quod mediæ significationis vocabulum est, ut φάρμακον; & modo bonam, modo malam in partem sumitur: in bonam apud Statium Sylv. l. 1. 4. 104. *Omne benigne virus, odoriferis Arabum quod doctus in arvis, &c.* in malam passim apud reliquos. Hic itaque gravem odorem significat, qualis tribuitur a Plinio castoreis.

59. *Eliadum palmas Epeiros equarum.*] Sensus est: Epirus producit palmas equarum Olympicarum: id est, equas victrices in ludis Olympicis. *Epeiros*, Græca forma Ἤπειρος, Latine *Epirus*, olim regnum, sita inter Ionium mare, Thessaliam, Macedoniam, & Achaiam: dicta quibusdam, Albania inferior: equorum ferax. *Elis* regio Peloponnesi; cujus urbes præcipuæ *Elis*, ad Peneum; & *Olympia* sive *Pisa*, ad Alpheum fluvium: quarum ultima Jovis Olympii templo, ludisque Olympicis memorata, de quibus G. 3. 49. *Equarum* dixit, quia eas aliqui putant equis esse velociores. *Palmas equarum*: id est, victrices equas: quomodo Æ. 5. 339. *Nunc tertia palma Diores*, id est, Diores tertius victor.

62. *Deucalion.*] Ecl. 6. 41.

64. *Primis a mensibus anni.*] Januario & Februario. Nec obstat, quod præcepit prius, *Vere novo.* Sic enim Columella l. 9. 2. *Neque novi veris principium sic observare rusticus debet, quemadmodum astrologus: sed aliquid etiam sumat de parte hyemis, quoniam consumpta bruma jam intepescit annus, permittitque clementior dies opera moliri.*

66. *Maturis solibus.*] *Solibus* dixit, pro *diebus*, vel *Solis ardoribus*. Et *maturis* passive, pro activo *maturantibus*.

68. *Arcturum.*] *Arcturus* stella est primæ magnitudinis in signo Bootis, prope caudam ursæ majoris: unde nomen habet ab ἄρκτος *ursa* & οὐρὰ *cauda*: pluvias tempestatesque portendit ortu & occasu suo. Monet Virgilius, ut sterilis terra leviter aretur sub ejus exortum *cosmicum*: qui contingit juxta Columellam, circa 5. Septembris: juxta Plinium, circa 12. ejusdem mensis. nunc tamen multo tardius, nempe non nisi initio Octobris. Exoriri autem

Illic, officiant lætis ne frugibus herbæ:
Hic, ſterilem exiguus ne deſerat humor arenam.
Alternis idem tonſas ceſſare novales,
Et ſegnem patiere ſitu dureſcere campum.
Aut ibi flava ſeres mutato ſidere farra;
Unde prius lætum ſiliqua quaſſante legumen,
Aut tenues fœtus viciæ, triſtiſque lupini
Suſtuleris fragiles calamos, ſylvamque ſonantem.
Urit enim lini campum ſeges, urit avenæ:
Urunt Lethæo perfuſa papavera ſomno.
Sed tamen alternis facilis labor: arida tantum
Ne ſaturare fimo pingui pudeat ſola, neve
Effœtos cinerem immundum jactare per agros.

INTERPRETATIO.

IN *illa* terra *ne herbæ noceant frugibus fertilibus: in hac, ne modicus humor deſtituat arenam infæcundam.* Tu *idem permittes, ut novalia demeſſa requieſcant alternis* annis, *&* ut *ager inutilis indureſcat otio. Vel* ſaltem *converſo anno ſeminabis frumenta flaventia, illic, unde collegeris antea copioſa legumina folliculis ſtrepentibus, aut parva grana viciæ, aut tenues ſtipulas manipuloſque crepitantes lupini amari. Nam ſeges lini exſiccat agrum, exſiccat* quoque ſeges *avenæ, exſiccant papavera conciliantia ſomnum oblivioſum. Attamen alternis annis facile erit* ea ſerere: *modo ne pigeat fœcundare terram pingui ſtercore, & ne* pigeat *ſpargere fœdos cineres per arva exhauſta.*

NOTÆ.

ſtella dicitur *coſmice*: cum aſcendit ſupra horiſontem noſtrum orientalem, eodem momento, quo Sol ipſe.

69. *Illic officiant, &c.*] Duo de aratione monuit; unum de pingui terra, ut ſub initium anni profunde aretur; alterum de terra tenui & macra, ut ſub initium Septembris aratro tantum perſtringatur. Jam utriuſque moniti cauſas affert: primi quidem, ut herbæ noxiæ, quæ in ubere ſolo luxuriant, radicitus enecentur; ſecundi vero, ut ſervetur nativus humor, qui ſolo alte proſciſſo exareſceret. *Arenam.*] Terram inſtar arenæ aridam.

71. *Alternis idem, &c.*] III. Præceptum inculcat, *De novatione agrorum*, ſive *alterna ceſſatione* Quæ lex, ſi propter ſoli anguſtias ſervari non poſſit: monet ne continuis annis frumenta ſerant; ſed alternis, frumenta & legumina leviora: qualis vicia, aut lupinus. Conſulit tamen, ut a lino, & avena, & papaveribus ibi ſerendis abſtineant. Quamquam addit ea quoque leviter nocitura, dummodo alternis tantum ſerantur annis, & agri copioſa ſtercoratione reparentur.

73. *Farra.*] Far puriſſimum & optimum frumenti genus.

74. *Siliqua quaſſante legumen.*] *Siliqua*, folliculus, involucrum ſeminis. *Quaſſante.*] Active, pro paſſiua voce *quaſſata*, nimirum a vento, cujus impulſu ſiliquæ crepitant. Sic Æ. 1. 238. *Volventibus annis*, pro *volutis*. *Legumen.*] Fruges quæcumque, quæ non ſecantur, ſed manu leguntur.

75. *Viciæ, triſtiſque lupini.*] *Vicia*, legumen, flore piſi, minutis & nigrantibus in ſiliqua granis. *Veſce*. *Lupinus*, aliud legumen, *lupin*, cujus ſemina ſapore amariſſima, unde *triſtis* dicitur: eaque orbiculata & compreſſa, unde in veteri comœdia nummis imitandis uſui erant. Horat. Epiſt. l. 1. 7. 23. *Ignorat, quid diſtent æra lupinis.*

78. *Lethæo.*] Oblivioſo: a fonte inferorum *Lethe*, cujus undæ epotæ rerum omnium oblivionem inducunt: a λήθη, *oblivio.* Et quidem vim ineſſe papaveri ſomniferam, ejuſque ſuccum ad ſomnum conciliandum adhiberi, vulgare eſt.

80. *Ne ſaturare, &c.*] IV. Præceptum

Sic quoque mutatis requiescunt fœtibus arva,
Nec nulla interea est inaratæ gratia terræ.
Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
Atque levem stipulam crepitantibus urere flammis.
Sive inde occultas vires & pabula terræ
Pinguia concipiunt: sive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor:
Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta, nouas veniat qua succus in herbas:
Seu durat magis, & venas astringit hiantes:
Ne tenues pluviæ, rapidive potentia Solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
Multum adeo rastris glebas qui frangit inertes,
Vimineasque trahit crates, juvat arva; neque illum
Flava Ceres alto nequicquam spectat Olympo:
Et qui, proscisso quæ suscitat æquore terga,
Rursus in obliquum verso perrumpit aratro:
Exercetque frequens tellurem, atque imperat arvis.

INTERPRETATIO.

Ita etiam agri quiescunt variatis segetibus: & interim aliqua utilitas est terræ, quæ *non arata* fuerit. *Sæpe etiam utile fuit comburere agros infœcundos, & cremare leves calamos igne crepitante: sive* quia *terra sumit inde secretam virtutem & pingue alimentum: sive* quia *omne ejus vitium igne consumitur, & humor nimius exsiccatur: sive* quia *calor ille aperit plures meatus & clausa spiracula, per quæ succus influat in plantas novas: sive* quia ille calor *magis indurat* terram, *& comprimit rimas apertas; ne tenues imbres, vel vis calidior Solis, vel frigus penetrans Boreæ exsiccet. Cæterum* ille *qui rumpit rastris glebas inutiles, aut qui trahit vimineas crates* super illas, *valde prodest agris: nec flava Ceres frustra illum aspicit ex alto cœlo.* Valde etiam prodest ille, *qui ducto oblique aratro proscindit iterum tumores* sulcorum, *quos excitaverat* prima *agri aratione: & qui assidue colit terram, & domat agros.*

NOTÆ.

est, *De sterilitatis remediis*, quæ tria præcipue sunt, *stercoratio*, *cinerum jactatio*, *glebarum cum stipulis incensio.*

82. *Sic quoque, &c.*] Concludit hanc frugum mutationem, quamdam esse veluti cessationem & novationem agrorum. Moneteque futurum, ut terra, quasi beneficii memor, gratiam referat: majori scilicet ubertate.

84. *Sive inde, &c.*] Quatuor causas profert hujus incendii: ut terra novum inde alimentum concipiat, ex eorum philosophia, qui omnia ex igne docebant procreari: ut noxius humor exsiccetur: ut densitas terræ relaxetur: ut ejusdem raritas astringatur.

93. *Boreæ penetrabile frigus adurat.*] De *Borea*, Ecl. 7. 51. *Penetrabile* passiva vox, active sumpta, pro *penetrans.* Sic Æ. 10. 481. *Aspice num mage sit nostrum penetrabile telum. Adurat.*] Vox tam frigori quam calori attributa. Lucan. l. 4. 52. *Urebant montana nives.* Tacit. l. 13. Ann. *Ambusti artus vi frigoris.*

94. *Multum adeo rastris, &c.*] V. Præceptum, *De agri complanatione.* Cujus duplicem exhibet modum. Alterum per occas vel rastros, id est, acutas ac dentatas cuspides, ferreas ligneasve; cratibus item ligneis, aut vimineis præfixas, *herse*, *rasteau.* Alterum, per secundam aratri impressionem, qua recti sulci sulcis aliis oblique ductis

Humida solstitia atque hyemes orate serenas
Agricolæ: hyberno lætissima pulvere farra,
Lætus ager: nullo tantum se Mœsia cultu
Jactat, & ipsa suas mirantur Gargara messes.
Quid dicam, jacto qui semine cominus arva
Insequitur, cumulosque ruit male pinguis arenæ?
Deinde satis fluvium inducit, rivosque sequentes?
Et quum exustus ager morientibus æstuat herbis,
Ecce, supercilio clivosi tramitis undam
Elicit: illa cadens raucum per levia murmur
Saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arva.
Quid, qui, ne gravidis procumbat culmus aristis;

INTERPRETATIO.

O Agricolæ petite a Diis *æstatem humidam, & hyemem siccam: frumenta copiosa* sunt, *& ager fertilis* est, *ex siccitate hyemali. Nullam* aliam *ob culturam sic gloriatur Mysia, &* sic *ipsa Gargara admirantur suas segetes. Quid dicam* de eo, *qui projecto semine statim agros exercet, & frangit globos arenæ sterilis? Postea inducit in* agros *consitos aquam, & rivos fluentes: & cum terra exsiccata languet herbis arescentibus; ex improviso educit aquam ex summitate canaliculi inclinati? illa cadens raucum strepitum movet inter lapides attritos, & ebullitionibus humectat agros aridos. Quid dicam* de eo, *qui, ne calami concidant* sub pondere *plenarum spicarum* - - -

NOTÆ.

subiguntur. De *Cerere*, Ecl. 5. 79. *Flava* dicitur, ex colore maturarum segetum.

100. *Humida solstitia, &c.*] VI. Præceptum, *De exoranda a Diis commoda tempestate.* Commoda autem erit, si & æstas opportunis pluviis mitigetur; & hyems siccitate frigida ac serena temperetur. *Solstitia* dixit, pro æstate. Vide Ecl. 7. 47.

102. *Nullo tantum se, &c.*] Sensus est: Nullus cultus tantum prodest Mœsiæ & Gargaris, fertilissimis regionibus; quantum illa cœli temperies. *Mœsia.*] Vel *Mysia*, duplex: Europæa, quæ proprie Mœsia dicitur, inter Macedoniam, Thraciam & Daciam; nunc *Serviam, Bulgariam*, & *Bessarabiam* complexa. Asiatica, quæ proprie Mysia, de qua hic sermo est: Asiæ minoris pars maxime occidentalis, ad Propontidem, Hellespontum, & Ægæum mare: Troadem undecumque ambiens, nisi qua parte Troas mari alluitur. *Gargara.*] Pars Idæ montis, & oppidum in Troade: regiones ubertate memorabiles.

104. *Quid dicam jacto, &c.*] VII. Præceptum, *De coopertione seminis. Cominus.*] Vulgo locum notat, quasi *prope, e vicino loco*; hic tamen signat tempus, quasi, *statim, sine mora.* Et hanc quoque habere significationem notat Cujacius l. 11. Observ. c. 39.

105. *Ruit, &c.*] Active hic sumitur, ut Æ. 1. 39. *Spumas salis ære ruebant.* *Male pinguis arenæ.*] Præter interpretationem vulgarem, qua usi sumus, afferri potest hæc alia. Nempe *arenam* hic pro terra qualibet accipi. Et vero G. 4. 291. pro limo Nili sumitur, qui pinguis est: *Et viridem Ægyptum nigra fœcundat arena.* Atque ita *male pinguis* non hic est, *sterilis*; sed *male, intempestive, & frustra compacta & conglobata.* Quæ conglobatio dicitur pinguedo, quia pinguedinis effectus est.

106. *Deinde satis, &c.*] VIII. Præceptum, *De irrigatione agri siccioris.*

110. *Scatebris.*] Effusionibus, ebullitionibus. *Scatebra* est a *scateo*; ut *latebra* a *lateo*: & *scateo* est *redundo, ex plenitudine effluo*: proprieque de fontibus dicitur, translative de aliis, ut *scatentem belluis pontum. Horat.* Od. 4. 27. 26. *Scatet urtica plurimis remediis.* Plin. l. 22. 13.

111. *Quid, qui ne gravidis, &c.*] IX. Præ-

Luxuriem segetum tenera depascit in herba,
Quum primum sulcos æquant sata? quique paludis
Collectum humorem bibula deducit arena?
Præsertim incertis si mensibus amnis abundans
Exit, & obducto late tenet omnia limo,
Unde cavæ tepido sudant humore lacunæ.
Nec tamen, hæc quum sint hominumque, boumque labores
Versando terram experti, nihil improbus anser,
Strymoniæque grues, & amaris intyba fibris
Officiunt: aut umbra nocet. Pater ipse colendi
Haud facilem esse viam voluit: primusque per artem
Movit agros, curis acuens mortalia corda:
Nec torpere gravi passus sua regna veterno.
Ante Jovem nulli subigebant arva coloni:

INTERPRETATIO.

amputat superfluitatem segetum, quando adhuc *herbæ teneræ sunt, statim atque herbæ æquales sunt sulcis? Et* de eo, *qui derivat ex terra bibula aquam* illic *collectam* instar *paludis? Præcipue si mensibus dubiis fluvius tumefactus exundat, & undique tegit omnia limo superjecto: unde cavæ fossæ fiunt, madidæ tepida uligine. Tamen, licet hominum & boum labores experti sint hæc* omnia, *terram exercendo*: præterea *malignus anser, & grues Thraciæ, & cichorea*, cujus *radices amaræ* sunt, *nonnihil obstant; & umbra nocet. Ipse Jupiter voluit rationem colendæ* terræ *esse facilem: & primus ex arte versavit terram, excitans curis hominum animos: nec passus est sua regna languere tristi otio. Ante Jovis* tempora, *nulli agricolæ exercebant agros.*

NOTÆ.

ceptum, *De noxia pinguedine coercenda.*

112. *Depascit.*] Ut calami breviores & crassiores surgant, adeoque ferendo spicæ oneri aptiores.

114. *Deducit arena.*] Stulte Mancinellus explicat: Qui ut aquam exhauriat, humenti terræ siccam & bibulam arenam superjicit.

115. *Incertis mensibus.*] Veris & Autumni: quando temperies nunc suda, nunc pluvia, semper dubia est.

117. *Tepido sudant, &c.*] Plerique explicant de fossis agros dividentibus, quæ aquis implentur: at *sudant* humilius in illo sensu verbum esset. Ego melius de cavitatibus, quæ pluviæ impetu, aut aquæ insidentis pondere fiunt in agris, & uliginoso sudore diu postea madent. *Tepido.*] Quia terra autumnali vernaque pluvia intepescit, eoque tepore generantur vermiculi, &c.

118. *Nec tamen, &c.*] Delabitur paulatim ad secundam libri partem, enumeratione diversarum rerum, quæ segetibus nocent. *Anser* quidem nocet, *l'oye*: tum quia ex Colum. l. 8. 13. *Quicquid tenerum contingere potest, carpit*: tum quia ex Pallad. l. 1. 23. *Anserum stercus satis omnibus inimicum est. Grues* nocent, quia, quemadmodum aves cæteræ, semina deprædantur. *Strymoniæ* dictæ, quia circa Strymonem, Macedoniæ fluvium, in confinio Thraciæ, frequentes versantur. Nocet & *Intybum*, vel *intybus*, olus e cichoreæ genere: vel quia radicibus serpit latius, vel quia ab anseribus expetitur, eosque allicit: ex Turnebo. *Umbra* denique nocet, quia, ut monet Plinius l. 17. 12. *Aliquando nutrix, aliquando noverca est.*

121. *Pater ipse, &c.*] II. PARS, *De origine agriculturæ.*

124. *Veterno.*] *Veternum* & *Veternus*, morbus est stuporem inducens, tam animi, quam membrorum: alii ad *lethargum*, alii ad *hydropisim*, alii ad *phthisim referunt.* Hic pro otio & desidia sumitur. Sequitur

Nec ſignare quidem aut partiri limine campum
Fas erat : in medium quærebant : ipſaque tellus
Omnia liberius nullo poſcente ferebat.
Ille malum virus ſerpentibus addidit atris :
Prædarique lupos juſſit, pontumque moveri:
Mellaque decuſſit foliis, ignemque removit :
Et paſſim rivis currentia vina repreſſit:
Ut varias uſus meditando extunderet artes
Paulatim, & ſulcis frumenti quæreret herbam,
Et ſilicis venis abſtruſum excuderet ignem.
Tunc alnos primum fluvii ſenſere cavatas:
Navita tum ſtellis numeros & nomina fecit,
Pleiadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton.

INTERPRETATIO.

NE licebat quidem deſignare, aut definire terminis agros. Quærebant cibos *in commune, & ipſa terra ſponte producebat omnia, nemine exigente. Jupiter adjunxit noxium venenum nigris ſerpentibus : & voluit lupos voraces eſſe, & mare agitari, & excuſſit mel e foliis arborum, & occultavit ignem, & ſtitit vinum ubique fluens in rivos. Ut experientia obſervando excogitaret paulatim diverſas artes, & colligeret ſpicas frumenti e ſulcis, & exprimeret ignem occultum e lapidum venis. Tunc primo flumina tulerunt arbores cavatas: tunc nauta attribuit ordinem & nomina ſideribus*; appellans *Pleiadas, Hyadas, & lucidam urſam Lycaonis* filiam.

NOTÆ.

brevis deſcriptio ætatis aureæ, in ferream degenerantis.

128. *Nullo poſcente.*] Ex Cerdano : *Poſcimus* imperioſe : *petimus* precario : *poſtulamus* jure.

131. *Ignemque repreſſit.*] Non extinxit, aut abſtulit; ſed tantum occuluit, vel in lapidibus, vel in terræ viſceribus. Illum vero, quia neceſſarium ad humanos uſus, dicitur Prometheus dolo furatus eſſe; ſicca ferula currui Solis admota, quæ ignem inde conceperit : ideoque in Caucaſo monte ligatus, ubi perpetuo vulturis morſu laniatur. Ecl. 6. 42.

138. *Pleiadas.*] Stellæ ſunt ſeptem in collo Tauri. Sic dictæ, vel quaſi, *πλείονες plures*, quia ſimul conglobatæ ſunt; vel melius a *πλέω navigo*, quia navigandi tempus indicant, cum oriantur circa æquinoctium vernum, unde dicuntur Latinis a *vere Vergiliæ*. Dicuntur etiam *Atlantides*, ab Atlante Mauritaniæ rege, cujus filiæ fuerunt, ex Pleione Nympha. Harum nomina *Electra, Alcinoe, Celæno, Sterope, Taygeta, Maia* Mercurii mater ex Jove : quæ ſex dicuntur apparere, quia Deos amatores habuerunt; Septima *Merope*, quia mortali Siſypho nupſit, præ pudore latere. *Pleiadas*, hic quadriſyllabum eſt : apud Ovid. Faſt. 4. 169. triſyllabum *Pleiades incipiunt humeros relevare paternos* : apud Statium Sylv. 1. 3. 95. etiam prima brevi. *Hæc per & Ægæas hyemes, Pliadumque nivoſum ſidus.*

138. *Hyadas.*] Stellæ ſunt ſeptem, in fronte Tauri. Sic dictæ ab *ὕω pluo*, quia pluvias creant. Latine *Suculæ*, ab eadem illa Græca voce; non a *ſuibus*, quam imperitorum eſſe opinionem, ait Cicero De nat. Deor. 2. 111. Finguntur quoque Atlantis fuiſſe filiæ, ex Æthra matre : quæ cum Hyan, fratrem ſuum, a leone interfectum, inſolabiliter lugerent; miſeratione Jovis totidem in ſtellas converſæ ſunt : & ad pietatis memoriam, nomine fratris, & imbrifera virtute inſignitæ. Nomina : *Ambroſia, Eudoxa, Paſithoe, Corone, Plexauris, Pytho, & Tyche.*

138. *Lycaonis Arcton.*] *Urſa*, Græce ἄρκτος, ſignum cœleſte. Duplex eſt, major & minor : utraque circa polum ſeptentriona-

Tum laqueis captare feras, & fallere viſco
Inventum: & magnos canibus circumdare ſaltus.
Atque alius latum funda jam verberat amnem,
Alta petens, pelagoque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque argutæ lamina ſerræ;
Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum:
Tum variæ venere artes. Labor omnia vincit
Improbus, & duris urgens in rebus egeſtas.
Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Inſtituit, quum jam glandes atque arbuta ſacræ
Deficerent ſylvæ, & victum Dodona negaret.
Mox & frumentis labor additus: ut mala culmos
Eſſet rubigo, ſegniſque horreret in arvis
Carduus: intereunt ſegetes, ſubit aſpera ſylva,

INTERPRETATIO.

TUnc repertum eſt, capere feras laqueis, & decipere viſco: & cingere canibus magnas ſylvas. Et jam alius ſe committens alto fluvio *projicit reticulum in latum fluvium, & alius trahit e mari retia humida. Tunc diverſæ artes prodierunt: tunc durities ferri, & lamina ſerræ ſtridentis: nam majores dividebant cuneis lignum fiſſile. Magnus labor ſuperat omnia, & neceſſitas urgens in rerum inopia. Ceres prima docuit homines terram ferro movere: cum jam glandes & arbuta ſacræ ſylvæ deficerent, & Dodona recuſaret cibos. Deinde addita eſt frugibus* materies *laboris:* nempe, *ut noxia rubigo abſumeret calamos, & carduus inutilis horreſceret in agris: ſegetes emoriuntur: ſuccedit copia* herbarum *aſperarum ---*

NOTÆ.

lem, qui inde vocatur Arcticus. Major vocatur etiam *Helice*, ab ἕλιξ *circumvolutio*, quia circa polum volvitur majori circuitu, quam minor. Minor vocatur *Cynoſura*, a κύων *canis*, & οὐρὰ *cauda*; majorem nautæ Græci, minorem nautæ Phœnices intuebantur. Major fuit Lycaonis Arcadiæ regis filia, Calliſto dicta: quæ a Jove amata, a Junone in urſam converſa eſt; eaque ſub forma cum ab Arcade filio, quem ex Jove ſuſceperat, prope eſſet occidenda, in cœlum a Jove cum eodem filio rapta eſt: & ipſa quidem in cognomine ſidus, filius in Bootem ſive Arctophylacem mutatus eſt. Minor urſa Nympha fuit e nutricibus Jovis, in grati animi teſtimonium eo tranſlata. De majore hic ſermo eſt, alibi de utraque.

141. *Funda.*] Hamus eſt e linea pendulus: vel reticulum quod in amnem projicitur, a *fundendo* dictum, inquit Servius: melius a *fundo*, ut Taubmannus ſuggerit. *Humida lina.*] Retia e lino contexta.

143. *Ferri rigor.*] Ars indurandi ferri, & ſub hac ſpecie artes metallicas omnes exprimit. *Serræ.*] Hujus, & circini inventor Perdix, Dædali ſororis filius: qui ob hoc inventum ab eo ex alta turri præceps actus dicitur, & a Diis in *perdicem* avem transformatus.

146. *Improbus.*] Id eſt, juxta Servium, *magnus*: juxta Pomponium, *continuus*: juxta Aſcenſium, *modum neſciens*, & quaſi *inſatiabilis*: juxta Ramirem, *improbatus*: juxta alios, *incommodus*, *importunus*, *difficilis*. Eodem omnes fere recidunt. Sic Æ. 12. 687. *Fertur in abruptum magno mons improbus actu.*

147. *Prima Ceres.*] Supra v. 19. *Arbuta.*] Fructus arbuti, Ecl. 3. 82. *Dodona,*] Urbs & ſylva in Epiro: ſupra v. 8. & Ecl. 9. 13.

151. *Rubigo.*] Vitii genus, quo culmi nigreſcunt, *nielle*. Ex nebula naſcitur: vel, juxta Scaligerum, ex pluvia aut rore, cum e ſpica non decutitur, ſed Solis ſuperventu excalefactus putreſcit. Hinc apud Romanos *Robigus* Deus, & *Robigalia* feſta, x. Kal. Maias, ad avertendam hanc peſtem.

152. *Aſpera ſylva.*] Servius hic notat *ſylvam* etiam uſurpari pro herbis. Si pro-

Lappæque, tribuliſque : interque nitentia culta
Infelix lolium & ſteriles dominantur avenæ.
Quod niſi & aſſiduis terram inſectabere raſtris,
Et ſonitu terrebis aves, & ruris opaci
Falce premes umbras, votiſque vocaveris imbrem:
Heu magnum alterius fruſtra ſpectabis acervum,
Concuſſaque famem in ſylvis ſolabere quercu.
Dicendum & quæ ſint duris agreſtibus arma:
Queis ſine, nec potuere ſeri, nec ſurgere meſſes.
Vomis, & inflexi primum grave robur aratri,
Tardaque Eleuſinæ matris volventia plauſtra,
Tribulaque, traheæque, & iniquo pondere raſtri:

INTERPRETATIO.

& lappæ, & tribuli; & infelix lolium, ſterileſque avenæ regnant per arva pinguia. Quod niſi & aſſidue terram proſcindas raſtris, & terreas volucres ſonitu, & falce amputes ramos arborum ruris umbroſi, & precibus obtinueris pluviam: heu! fruſtra videbis magnum alterius acervum, & cogeris *fami ſubvenire ſuccuſſa in ſylvis quercu. Dicendum eſt quoque, quæ ſint inſtrumenta durorum agricolarum: ſine quibus ſegetes nec ſeminari, nec creſcere poſſunt. Primo vomer, & gravis moles curvi aratri, & plauſtra Cereris matris difficile volubilia, & tribula, & trahæ, & raſtri magni ponderis.*

NOTÆ.

prie uſurpari dicit, falſum dicit; ſi tranſlative, parum dicit. Uſurpatur enim & pro *arundinibus*, Æ. 10. 710. *ſylva paſtus arundinea.* Pro *capillis*, apud Juuenal. S. 9. 13. *Horrida ſiccæ ſylva comæ.* Pro *leguminibus*, ſupra v. 76. *Triſtiſque lupini ſuſtuleris fragiles calamos, ſylvamque ſonantem.* Pro *verbis*, apud Cicer. De Orat. 3. 103. *Sylva rerum & ſententiarum comparanda eſt.* Igitur ſignificat tranſlative, *copiam* multarum rerum. Et uſuvenit, ut poetæ congeriem breviorum poematum, diverſi carminis & argumenti, *ſylvas* vocarent: immo & ſingulatim eorum unumquodque *ſylvam*. Tales habemus Statii Papinii *ſylvarum* libros quinque.

153. *Lappæque, tribuliſque, &c.*] *Lappa*, *gloutteron*, *bardane*: herba, capitula ferens echinata, & hamis aſpera; quæ veſtibus prætereuntium adhærent. *Tribulus*: herba item floribus aculeatis, foliis ad ciceris aut viciæ ſimilitudinem accedentibus, Gallico nomine caret. De *lolio* & *avena*, Ecl. 5. 37. *Nitentia culta.*] Loca culta & pinguia: *nitere* enim dicuntur vulgo quæ pinguia ſunt. Pari forma dicet infra, v. 393. *Aperta ſerena*, id eſt, ſpatia aeris ſerena & aperta.

156. *Ruris opaci.*]Umbroſi. *Opacum* & *apricum* opponuntur. Ecl. 9. 49. *Umbras.*] Ramos: ſic infra v. 191. *At ſi luxuria foliorum exuberat umbra.*

160. *Dicendum &, &c.*] III. PARS. *De ruſticis inſtrumentis.* Præcipua ſunt. Aratrum, *la charrue*. Vomis vel vomer, ferrum aratri terram ſecans, *le ſoc de la charrue*. Plauſtrum, *charrete*. Tribulum, tabula ferro aſperata, qua terebantur fruges: nunc ſine nomine. Trahea, vel traha, genus vehiculi ſine rotis, *traiſneau*. Raſtrum, in plurali, *raſtri*, ferreis aut ligneis dentibus armatum, *raſteau*. Virgea ſuppellex, *panniers d'oſier*. Crates, *claye*, ex arbuto arbore contexta. Ecl. 3. 82. Vannus, cribrum vel ventilabrum frumentarium, *crible*, *van*.

162. *Grave robur aratri.*] *Robur*, vel eſt aratri moles & pondus ipſum, quod durum ac robuſtum eſt: ſic Æ. 7. 609. *Centum ærei claudunt vectes, æternaque ferri robora.* Vel eſt lignum quodcumque, unde aratrum fabricatur: ſic enim aliquando *robur* ſumitur, pro ligno quovis duriore: infra, v. 175. Et *ſuſpenſa focis exploret robora fumus*, id eſt, ulmum, tiliam, fagum, de quibus proxime locutus eſt.

163. *Tardaque Eleuſinæ, &c.*] Plauſtra quorum

Virgea præterea Celei viliſque ſupellex,
Arbuteæ crates, & myſtica vannus Iacchi.
Omnia quæ multo ante memor proviſa repones,
Si te digna manet divini gloria ruris.
Continuo in ſylvis magna vi flexa domatur
In burim, & curvi formam accipit ulmus aratri.
Huic a ſtirpe pedes temo protentus in octo:
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorſo.
Cæditur & tilia ante jugo levis, altaque fagus,
Stivaque, quæ currus a tergo torqueat imos:
Et ſuſpenſa focis exploret robora fumus.
Poſſum multa tibi veterum præcepta referre,
Ni refugis, tenueſque piget cognoſcere curas.

INTERPRETATIO.

PRæterea vilis & viminea ſupellex Celei, crates ex arbuto, & ſacra vannus Bacchi. Quæ omnia memineris multo ante parare & ſervare: ſi te ſpectat vera laus beati ruris. Principio in ſylva, ulmus, magna vi inflexa, ſubigitur in burim; & formam capit curvi aratri. Huic buri jungitur *per imam partem temo extenſus in octo pedes, accommodantur binæ aures, & dentalia* quæ habent *duplex dorſum. Amputatur quoque prius tilia levis ad jugum, & fagus alta: & ſtiva, quæ regat poſteriorem aratri partem: & fumus probet ligna ſuſpenſa ad focum. Poſſum enarrare tibi multa antiquorum præcepta, niſi nolis, &* te *tædeat diſcere minima quæque.*

NOTÆ.

quorum rotæ non erant radiatæ, ſed inſtar tympanorum; atque ita axi impactæ, ut una cum eo volverentur. Tali vehiculo ſimulacrum Cereris circum agros ducebatur: adhibebatur etiam ferendis aliis oneribus. Ejus uſus, tam in ſacris Cereris, quam in re frumentaria, ab Eleuſi, Atticæ urbe, ubi regnavit Celeus, ſupra v. 19. *Volventia.*] Paſſive dictum, ut Æ. 1. 238. *Volventibus annis*, id eſt, revolutis, volubilibus.

166. *Myſtica vannus Iacchi.*] Myſtica, id eſt, in myſteriis Bacchi adhibita. Vel quia ſacra Bacchi ad purgationem animæ pertinere veteres putabant; iiſque ſic homines purgari, quemadmodum vanno purgantur fruges. Vel quia Iſis dicitur cribro impoſuiſſe membra Oſiridis, ſive Bacchi, a Typhone dilaniata: quæ duo ſuggerit Servius. Vel potius quia Baccho primitias frugum in vanno ruſtici offerebant. De *Iaccho*, Bacchi nomine, Ecl. 6. 15.

169. *Continuo in ſylvis, &c.*] Aratri deſcriptio. *Aratrum* dicitur, tota machina. *Ulmus* apta ejus materia. *Buris*, aratri curvatura, & præcipua pars aratri, cui cætera aptantur: non temo, non ſtiva, ut male explicant plerique. *Temo*, qui uſque ad jugum, inter boves aut equos extenditur. *Dentalia*, quibus vomer infigitur & imponitur: dicuntur *dorſo duplici*, id eſt, ut vulgo explicatur, *lato*, & *craſſo*: ut G. 3. 87. *At duplex agitur per lumbos ſpina*: vel quia reipſa duplex habent latus. *Aures*, annexi circa vomerem aſſerculi, quibus ſulcus amplior fit. *Jugum*, quo domantur alligati equi aut boves: idque, vel ex tilia, arbore leviſſima, cujus & folia molliſſima ſunt, *tilleul*; vel ex fago, *heſtre*, de qua Ecl. 1. 1. *Stiva*, pars quam agricola manu tenet, ad regendum aratrum, *le manche*.

174. *Currus torqueat imos.*] Aratrum, quod quibuſdam in regionibus inſtruitur rotis. *Imos.*] Poſteriorem aratri partem, quæ idcirco *ima* eſt, quia vomerem continet, atque ita magis in terram propendet.

175. *Exploret robora fumus.*] Probatæ enim ſoliditatis ea ſunt ligna, quæ fumo expoſita rimas non agunt. Supra v. 162.

Area cumprimis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & creta ſolidanda tenaci:
Ne ſubeant herbæ, neu pulvere victa fatiſcat:
Tum variæ illudunt peſtes, ſæpe exiguus mus
Sub terris poſuitque domos, atque horrea fecit:
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ.
Inventuſque cavis bufo, & quæ plurima terræ
Monſtra ferunt: populatque ingentem farris acervum
Curculio, atque inopi metuens formica ſenectæ.
Contemplator item, quum ſe nux plurima ſylvis
Induet in florem, & ramos curvabit olentes.
Si ſuperant fœtus, pariter frumenta ſequentur,
Magnaque cum magno veniet tritura calore:
At ſi luxuria foliorum exuberat umbra,
Nequicquam pingues palea teret area culmos.
Semina vidi equidem multos medicare ſerentes,
Et nitro prius & nigra perfundere amurca:

INTERPRETATIO.

P*Ræcipue* oportet *complanare aream magno cylindro*, & *manu tractare* terram, & *firmare creta tenaci*: *ne herbæ naſcantur*, & *ne ſiccitate reſoluta rimas agat. Præterea varii hoſtes nocent, ſæpe parvus mus facit domum ſub terris*, & *ſtruit horrea*: *aut talpæ privati oculis fodiunt cubilia*: & *bufo in cavernis reperitur*, & *multa* alia *animalia*, *quæ terra producit*: & *curculio*, & *formica providens egenæ ſenectuti*, *corrodunt magnum frumenti cumulum. Præterea contemplare*: *cum in ſylvis multa nux veſtiet ſe floribus*, & *demittet ramos odoriferos*: *ſi flores plures ſint* quam folia, *ſimiliter frumenta ſuccedent*; & *veniet magna ubertas*, *cum magno calore. At ſi rami abundent nimia copia frondium*; *fruſtra conteres in area calamos*, *palea craſſos. Ego quidem vidi multos ſatores condire ſemina*, & *ſpargere prius nitro ac nigra amurca*:

NOTÆ.

178. *Area cumprimis*, &c.] Inſtrumentis ruſticis annectit præceptum, *De paranda ad fruges terendas area*, *l'aire*. *Cylindro.*] Lapide rotatili & tereti, id eſt, longo ac rotundo, in modum columnæ. *Cylindrus* dicitur quælibet figura ejuſmodi, a κυλίνδω *volvo*.

179. *Creta.*] Terra argilloſa ac tenax.

180. *Pulvere.*] Siccitate: ita ſupra. v. 101. *Hyberno lætiſſima pulvere farra.*

181. *Exiguus mus.*] Mus ruſticus ac ſubterraneus, *mulot*. Aliqui *nitedulam* vocant. 184. *Bufo*, *crapault*. 186. *Curculio*, vermis frumenta corrodens: dictus quaſi *gurgulio*, quia nihil in eo fere præter guttur, *calendre*, *charenſon*.

187. *Nux.*] Nucis variæ ſunt ſpecies: amygdalam hic intelligunt rei ruſticæ ſcriptores, cujus flores fertilitatis indicium eſſe ſtatuunt.

190. *Tritura.*] Terendi actio, & hic pro fertilitate uſurpatur: ubi enim multæ fruges, ibi multa opus eſt tritura.

192. *Pingues palea.*] Alii legunt *paleæ*: & referunt ad *culmos*, *paleæ culmos*: melius alii cum Servio *palea* in ablat. & referunt ad *pingues*: ſenſuſque eſt; culmos, non granis & fructu, ſed inutili palea pingues fore.

193. *Semina vidi* &c.] Aliud addit præceptum, *De ſeminum cura*. Qua de re duo conſulit, medicationem, & majorum electionem ſeminum, ſed iſtud magis.

194. *Et nitro prius*, & &c.] Nitrum, ſuccus calidæ naturæ, ſali affinis: frequens in ea Ægypti regione, quæ inde *Nitria* vo-

Grandior ut fœtus ſiliquis fallacibus eſſet.
Et quamvis igni exiguo properata maderent,
Vidi lecta diu, & multo ſpectata labore,
Degenerare tamen; ni vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret: ſic omnia fatis
In pejus ruere, ac retro ſublapſa referri.
Non aliter quam qui adverſo vix flumine lembum
Remigiis ſubigit: ſi brachia forte remiſit,
Atque illum in præceps prono rapit alveus amne.
Præterea tam ſunt Arcturi ſidera nobis
Hœdorumque dies ſervandi, & lucidus anguis,
Quam quibus in patriam ventoſa per æquora vectis
Pontus & oſtriferi fauces tentantur Abydi.
Libra die ſomnique pares ubi fecerit horas,

INTERPRETATIO.

ut grana majora eſſent in folliculis vulgo *inanibus. Ac licet modico igne madefacta properarentur: tamen vidi ea, diu electa, & magna cura explorata, degenerare: niſi hominum induſtria eligeret ſingulis annis maxima quæque* grana. *Sic omnia vi fatorum abire* ſolent *in pejus, & retro acta converti. Perinde ac ille, qui contrario flumine ægre impellit remis cymbam: ſi forte remittat brachia, ſtatim impetus rapit illum in profluentem,* qua *propendet fluvius. Præterea, nos* agricolæ, *tam debemus obſervare ſtellam Arcturi, & dies hœdorum, & ſplendidum draconem; quam* ii *qui vecti in patriam per ventoſum mare, exponunt ſe Helleſponto, & freto Abydi oſtriferi. Quando Libra æquales fecerit horas diei & noctis---*

NOTÆ.

cata eſt. Fitque, vel Nili aqua, vel pluvia, Solis ardore concocta lapidis in modum. Vulgo ſal petræ dicitur, *ſalpetre*; ſed male. *Amurca*, fæces olivarum, ſive ſedimentum & ſordes olei.

195. *Fallacibus.*] Vulgo enim leguminum folliculi, laxiores & ampliores, minima grana continent.

196. *Properata maderent.*] Madeſcunt propter humorem vi caloris eductum: atque ita fieri dicitur, ut citius creſcant.

203. *Atque.*] Hic ſignificat *ſtatim*, ut explicat Gellius, l. 10. 29.

204. *Præterea &c.*] IV. PARS. *De temporibus operum ruſticorum.* Monet tam eſſe agricolis obſervanda ſidera, quam nautis: ea præſertim quæ tempeſtates cient, ut *Arcturus*, de quo v. 68. *Hœdi*, ſtellæ duæ in humero aurigæ ſive Erichthonii. *Anguis*, nempe ſeptentrionalis: nam triplex eſt, unus ad ſeptentrionem, alter in Ophiucho ſub æquatore circulo, tertius ad Auſtrum: de ultimo hic ſermonem eſſe putat Servius; de primo cæteri omnes, quia nobis magis eſt conſpicuus.

207. *Pontus & oſtriferi &c.*] Plerique *Pontum* intelligunt *Euxinum*, latiſſimum illum maris ſinum, inter Propontidem & Mæotidem paludem; quo Aſia minor, Colchis, Sarmatia, & Thracia alluuntur. Ego de *Helleſponto* accipio, *detroit de Gallipoli*, cujus in anguſtiſſima parte duæ ſunt arces, mille paſſuum trajectu diſſitæ, *Seſtos* in Europa, *Abydos* in Aſia, *les Dardanelles.* Totum illud litus oſtreis ferax, unde Ennius: *Mures ſunt Æni, aſt aſpra oſtrea plurima Abydi.*

208. *Libra die &c.*] I. Præceptum, *De ſatione hordei, lini, papaveris.* Ab æquinoctio autumnali, ſive principio *libræ*; ad extremos uſque *brumæ* dies. Ubi *bruma*, non pro tota hyeme, ſed pro hyberno ſolſtitio ponitur, quod cadit in ultimum Decembrem: atque ita Virgilium explicat Plinius, l. 18. 24. *Die.*] *Diei*; Non per apocopen, ſed per archaiſmum: id eſt, antiquorum more, qui ſic genitivum illum efferebant. Probat enim exemplis Gellius

Et medium luci atque umbris jam dividet orbem:
Exercete viri tauros, ſerite hordea campis,
Uſque ſub extremum brumæ intractabilis imbrem.
Necnon & lini ſegetem & cereale papaver
Tempus humo tegere: & jamdudum incumbere aratris,
Dum ſicca tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis ſatio: tunc te quoque medica putres
Accipiunt ſulci, & milio venit annua cura:
Candidus auratis aperit quum cornibus annum
Taurus, & adverſo cedens canis occidit aſtro.

INTERPRETATIO.

& jam diſtribuet medium mundum luci ac tenebris: exercete tauros, o agricolæ, ſeminate hordea in agris, uſque ad ultimas circiter pluvias duræ brumæ. Tempus quoque eſt abſcondere terra lini ſegetem, & papaver Cereris: & quamprimum incumbere aratris; dum terra ſicca id *permittit, & nubes* pluviæ *ſuſpenſæ ſunt.* Vere fit *ſementis fabarum: tunc etiam ſulci molles excipiunt te, o medica: & redit annuus cultus milii: quando taurus fulgens aureis cornibus inchoat annum; & canis occidit, deſcendens ſidere oppoſito.*

NOTÆ.

lib. 9. 14. ab iis dictum eſſe, *hujus dies, hujus dii, hujus die;* quod nunc eſt, *hujus diei*

212. *Cereale papaver.*] Sic dictum: vel quia inventum a Cerere, juxta Euſebium de præpar. Evang. l. 3. Vel quod eo Ceres uſa fuerit, ad oblivionem doloris, de amiſſa Proſerpina; juxta Servium. Vel quod ſimulacra Cereris illud in manu geſtarent; juxta Brodæum & Turneb. Vel quod frequens naſcatur in ſegetibus, quæ in Cereris tutela ſunt: juxta Probum. Vel potius, quia *papaveris candidi ſemen toſtum in ſecunda menſa cum melle apud antiquos dabatur, & panis ruſtici cruſta eo inſpergebatur*: juxta Plin. l. 19. 8.

214. *Dum ſicca tellure licet, &c.*] Plerique poſt Servium interpretantur: antequam pluat, dum imber imminet, necdum venit pluvioſa tempeſtas. Ego ſic: quoties, in illa ipſa pluvioſa tempeſtate, terra erit paullo ſiccior, & imber ſuſpenſus. Et vero poeta ſationem illam aſſignat Autumno, cujus ultima pars pluvioſa eſt: eamdemque ſationem profert *uſque ſub extremum brumæ imbrem*: non igitur jubet præveniri tempeſtatem imbriferam; ſed illius tempeſtatis eos eligi dies, qui ſicci magis ac ſereni erunt.

215. *Vere fabis &c.*]. II. Præceptum, *De tempore ſerendæ fabæ, medicæ, milii. Medica*, herba eſt, in Græciam a Medis advecta, per bella Perſarum, quæ Græcis Darius intulit: ſimilis trifolio, optimum animalium pabulum, *grand trefle, ou foin de Bourgongne*; ſemel ſata, dicitur durare tricenis annis a Plin. l. 18. 16. Unde hic opponitur milio, *au millet*, cujus eſt *annua cura*, quia ſingulis annis ſerendum eſt.

217. *Candidus auratis, &c.*] Tempus illius ſationis aſſignat, non initium veris, ſed ver jam adultum: quando *Canicula* ſive *Sirius*, quæ ſtella eſt in ore canis majoris: occidit *acronyce* cum Sole, apud taurum tunc exiſtente: id eſt, quando Sirius deſcendit infra horiſontem noſtrum occidentalem; eodem momento, quo Sol in tauro exiſtens infra eumdem horiſontem deſcendit. Hic eſt enim occaſus *acronycus*, ab ἄκρον *extremum*, & νὺξ *nox*: quia fit in primo noctis termino, ſeu initio. Porro occaſus ille canis, exeunte Aprili tum contingebat, nunc multo tardius. Tria ſuperſunt notanda. I. Cur dixerit de tauro, *aperit jam cornibus annum*? cauſam afferunt plerique, quod menſem *Aprilem* deſignare voluerit, qui ab *aperiendo* dictus eſt, quia tunc terra molliore vento aperitur: licet proprie annus aperiatur a *Martio*. At Joſ. Scaliger exiſtimat locu-

At ſi triticeam in meſſem robuſtaque farra
Exercebis humum, ſoliſque inſtabis ariſtis:
Ante tibi Eoæ Atlantides abſcondantur,
Gnoſiaque ardentis decedat ſtella coronæ;
Debita quam ſulcis committas ſemina, quamque
Invitæ properes anni ſpem credere terræ.

INTERPRETATIO.

Quod ſi terram præparas ad ſegetem tritici, & far robuſtum, & ſoli frumento intentus es: Pleiades tibi occidant matutinæ, & ardens ſtella coronæ Ariadnes recedat prius, quam deponas in *ſulcis ſemina debita, & quam properes committere ſpem anni terræ coactæ.*

NOTÆ.

tum poetam ex mente Heſiodi & Bœotiorum: qui annum ſuum, non ab ortu libræ, ut homines noſtri; ſed ab ortu Vergiliarum ſive Pleiadum in tauro, inchoabant. II. Cur, *Candidus auratis cornibus*? Stigelius alludi putat ad morem Romanorum, qui triumphalium taurorum cornua inaurabant. Taubmannus, ideo ſic dici: quia tunc a Sole taurus illuſtratur! Ego, ideo, quia lucidiſſimam in utroque cornuum acumine ſtellam gerit; alteram ſecundæ, alteram tertiæ magnitudinis. III. Cur, *adverſo cedens canis aſtro*? Alii *aſtro* agnoſcunt in dativo, & legunt *averſo* non *adverſo*: explicantque de *Argo* navi, quæ contra navium morem poſteriori ſui parte, ſive puppi, ferri videtur, & canem ſubſequi: unde canis occidens ei locum quodammodo cedit. Alii *aſtro* agnoſcunt in ablativo, ſuppreſſa præpoſitione *cum*: & explicant de *tauro*, quocum canis tunc occidit: qui taurus etiam *averſum* aſtrum eſt, id eſt, averſo corpore incedens; a poſteriori enim ſui parte, non a cornibus ingreditur. Alii *aſtro* agnoſcunt in ablativo ſine præpoſitione; & de *cane* ipſo nempe *Sirio* explicant: ſive quia ardor ejus adverſus & pernicioſus hominibus exiſtimatur; ſive potius quia canis ex adverſo oppoſitus eſt tauro, frons enim tauri fronti canis obverſa eſt.

219. *At ſi triticeam &c.*] III. Præceptum, *De tempore ſerendi tritici & farris*: quæ dicuntur *robuſta*: tum quia frumenta omnia multo plus habent, quam legumina, virium; adeoque terram exigunt multo pinguiorem; tum quia inter ipſa frumenta primum locum tenent *far* & *triticum*.

221. *Ante tibi Eoæ &c.*] Tempus illud aſſignat ex duplici indicio: nempe poſt occaſum *coſmicum* matutinum *Pleiadum*, & ortum *heliacum* matutinum *coronæ* ſeptentrionalis: id eſt: quando Pleiades deſcendunt infra horiſontem noſtrum occidentalem; eo momento, quo Sol aſcendit ſupra horiſontem noſtrum orientalem: & quando corona ſeptentrionalis ſatis diſtat a Sole; ut poſſit expedire ſe e fulgore Solis, & paulo ante ejus ortum in horiſonte orientali apparere: quod utrumque contingebat Virgilii ætate ſub extremum Octobrem, nunc autem longe tardius. Occaſus *coſmicus* dicitur, a *κόσμος mundus*; ortus *heliacus*, ab ἥλιος *Sol*. *Atlantides.*] Pleiades, Vergiliæ, v. 138. *Eoæ.*] non *orientales* hoc loco, quia agitur de earum occaſu verſus horiſontem occidentalem; ſed *matutinæ*, quia occaſus ille mane contingit: ab ἠώς, *aurora, diluculum.*

222. *Gnoſia.*] Cretica. *Gnoſus* oppidum eſt Cretæ inſulæ, in qua regnavit Minos pater Ariadnes: quæ a Theſeo rapta, ab eodem relicta in inſula Naxo, nupſit deinde Baccho: quibus in nuptiis, cum a Diis omnibus dona accepiſſet, imprimiſque coronam a Venere; coronam Bacchus, ſive juxta alios ipſam Ariadnem, in cœlum tranſtulit.

222. *Decedat.*] Non a nobis, quibus tunc incipit fieri conſpicua ante ortum Solis; ſed a Sole, cui antea cum ſit vicinior, nobis mane non apparet, quia tunc ejus nimia luce deletur.

Multi ante occaſum Maiæ cœpere: ſed illos
Expectata ſeges vanis eluſit avenis.
Si vero viciamque ſeres, vilemque faſelum,
Nec Peluſiacæ curam aſpernabere lentis:
Haud obſcura cadens mittet tibi ſigna Bootes:
Incipe, & ad medias ſementem extende pruinas.
Idcirco certis dimenſum partibus orbem
Per duodena regit mundi Sol aureus aſtra.
Quinque tenent cœlum zonæ: quarum una coruſco
Semper ſole rubens, & torrida ſemper ab igni:

INTERPRETATIO.

Plurimi inceperunt ante occaſum Pleiadum, ſed meſſis ſperata fefellit eos inanibus ſpicis. Si autem ſeminas viciam, & vilem faſelum; neque dedignaris cultum lentis Ægyptiæ: Bootes occidens dabit tibi ſigna non dubia: incipe tunc, *& profer ſationem uſque ad mediam hyemem. Ideo Sol aureus gubernat, per duodecim mundi ſigna, orbem diſtributum in certas partes. Quinque zonæ occupant cœlum, quarum una ſemper rubet fulgente Sole, & ſemper incaleſcit ab* ejus *ardore.*

NOTÆ.

225. *Ante occaſum Maiæ.*] Monet ad ſationem non eſſe præveniendum occaſum Vergiliarum: quarum unam appellat pro omnibus, nempe *Maiam*, quæ Mercurium ex Jove peperit in Cyllene monte Arcadiæ.

227. *Si vero viciamque &c.*] IV. Præceptum, *De tempore ſerendæ viciæ, faſeli, & lentis.* De *vicia*, *veſce*, v. 75. *Faſelus*, legumen e cicerculæ genere, *faiſolle.* *Lens*, aliud legumen granis minimis, & orbiculatim compreſſis, *lentille*: frequens in Ægypto, præſertim apud *Peluſium*, oppidum a quo extremum e ſeptem Nili oſtiis, quo Ægyptus ab Aſia dividitur, Peluſiacum dictum eſt.

229. *Cadens mittet tibi ſigna Bootes.*] Tempus hujus ſationis conſignat caſu Bootis. Sed dubitatur quo Bootis caſu. Duplex enim huic ſationi convenire poteſt *coſmicus*, & *acronycus*: *coſmicus*, cum deſcendit Bootes infra horiſontem occidentalem, eo momento quo Sol aſcendit ſupra orientalem; quod contingebat tunc initio Martii: *acronycus*, cum deſcendit infra horiſontem occidentalem, eodem momento quo Sol ipſe; quod contingebat initio Novembris. Et vero Plinius l. 18. 15. triplicem agnoſcit viciæ ſationem: primam circa occaſum Arcturi, quem indicat menſe Decembri priorem eſſe; ſecundam circa menſem Januarium; tertiam circa Martium. Igitur primæ ſationi conveniet occaſus Arcturi, ſive Bootæ, *acronycus*; tertiæ *coſmicus*. Quanquam, cum e ruſticæ rei ſcriptoribus, præter Plinium, hujus tertiæ ſationis quæ menſe Martio fiat, nemo meminerit; ſed de prima tantum & ſecunda: omnino verſum hunc explico de prima ſatione, quæ fit exeunte Octobri, aut ineunte Novembri: verſum vero ſequentem de ſecunda ſatione, quæ fit menſe Januario. *Incipe, & ad medias ſementem extende pruinas.* Senſus eſt: Incipe primam ſationem a caſu *acronyco* Bootis, menſe Novembri; & extende, ſive remitte, ſecundam ſationem uſque ad mediam hyemem, menſemque Januarium. De *Arcturo*, v. 68. De *Boote*, in quo Arcturus eſt, v. 138.

231. *Dimenſum partibus orbem.*] Intelligit vel circulum ipſum zodiaci; in duodecim partes, pro ſignorum numero, diſtributum: vel orbem univerſum, prout & cœlum & terras complectitur; diſtinctum in zonas quinque cœleſtes, quibus totidem terreſtres ſubjiciuntur.

233. *Quinque &c. zonæ.*] *Zona* Græca vox ζώνη, Latine *cingulum*, *faſcia*: quintuplex eſt, ſic dicta, quia mundum zonæ inſtar circumcingit. Media torrida, inter utrumque tropicum comprehenſa, ſemper

Quam circum extremæ dextra lævaque trahuntur
Cærulea glacie concretæ, atque imbribus atris.
Has inter mediamque, duæ mortalibus ægris
Munere concessæ Divum: & via secta per ambas,
Obliquus qua se signorum verteret ordo.
Mundus ut ad Scythiam Riphæasque arduus arces

Interpretatio.

Circa illam, ad dextram & ad sinistram duæ *ultimæ ducuntur: rigentes glacie cærulea, & nigris pluviis. Inter illas & mediam, duæ beneficio Deorum datæ sunt miseris hominibus: & orbita scissa est inter* has *duas, qua ordo signorum* duodecim *oblique se volveret. Sicut mundus sublimis, versus Scythiam & montes Riphæos - - -*

Notæ.

itineri subjecta Solis, qui nunquam ex ea excurrit: extremæ duæ frigidæ, circulis polaribus, polisque definitæ: duæ temperatæ, inter torridam & frigidam hinc inde interjectæ.

238. *Via secta &c.*] *Zodiacus*, circulus obliquus, in quo duodecim signa cœlestia spatiis æqualibus descripta sunt. De eo ista quinque notanda. I. Dividitur in partes, sive gradus, 360. signa singula in gradus, 30. e quibus unum circiter gradum singulis diebus motu proprio Sol conficit, ab occidente in orientem procedendo; atque ita uno circiter anno duodecim signa decurrit. Interea dum communi motu, qui raptus dicitur, ab oriente in occidentem procedendo, quatuor & viginti horarum spatio orbem terrarum circuit. II. Signorum ordo & nomina his versibus continentur.

Sunt aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo,
Libraque, scorpius, arcitenens, caper, amphora, pisces.

Quæ quia maxima ex parte animalia sunt, hinc circulus *zodiacus* appellatur, a ζώδιον, *animal.* III. Mensi *Martio* respondet *aries*: in quem ingredi Sol dicitur circa vigesimum Martii, signumque totum decurrere, usque sub vigesimum Aprilis: quo tempore in *taurum* subit: atque ita fere de cæteris. IV. *Obliquus* dicitur, quia non distat æqualiter a polis: sed per zonam torridam transversus, utrumque tropicum attingit, & æquatorem circulum bis secat. Attingit in primo gradu cancri tropicum septentrionalem, qui inde *tropicus cancri* dicitur: attingit in primo gradu capricorni tropicum meridionalem, qui inde vocatur *tropicus capricorni.* Secat æquatorem in primo gradu arietis, & in primo gradu libræ. V. Cum Sol pervenit ad tropicum cancri, circa 21. Junii; tunc nobis est æstas summa, sive *solstitium*: Cum ad tropicum capricorni, circa 21. Decembris; tunc hyems summa, sive *bruma*: iique tropici dicuntur a τρέπω *verto*; quia Sol quando eorum alterum attigit, ad alterum vertit cursum. Cum vero Sol pervenit ad sectionem arietis, sub 20. Martii; tunc est *æquinoctium vernum*: cum ad sectionem libræ, 23. Septembris, tunc est *æquinoctium autumnale.*

240. *Mundus ut, &c.*] Nunc de polis disserit: qui sunt puncta duo circa quæ mundus volvitur, a πολέω *verto*, unde a Latinis *vertices* appellantur. De iis tria dicit. I. Duos esse, nempe Borealem, & Australem. II. Borealem semper a nobis videri, Italis, Gallis, aliisque, qui sphæram habere obliquam dicimur. Australem nunquam a nobis videri: sed ab iis quos appellamus *antipodas*; Virgilius *manes profundos*, ex ignaræ vetustatis mente, quæ sedem illam inferis tribuebat. III. Utrumque polum describit: Borealem quidem a cœlestibus signis, quæ inde apparent, *dracone* præsertim & *ursa* gemina: de Australi, utpote ignoto, conjicit; aut Solem a nobis recedentem illuc abire, aut illic noctem esse perpetuam.

240. *Scythiam, Riphæasque arduus arces.*] Partes mundi maxime septentrionales intelligit. *Arces.*] Montes ab ἄκρον, *summum.* Sic G. 4. 461. *Flerunt Rhodopeiæ arces. Riphæi*] Montes Sarmatiæ Europeæ, nunc *Moscoviæ*: porrecti versus Oceanum

Consurgit, premitur Libyæ devexus in Austros.
Hic vertex nobis semper sublimis; at illum
Sub pedibus Styx atra videt, manesque profundi.
Maximus hic flexu sinuoso elabitur anguis
Circum, perque duas in morem fluminis Arctos:
Arctos, Oceani metuentes æquore tingi.
Illic, ut perhibent, aut intempesta silet nox
Semper, & obtenta densantur nocte tenebræ;
Aut redit a nobis Aurora, diemque reducit:
Nosque ubi primus equis oriens afflavit anhelis,

INTERPRETATIO.

attollitur; ita *deprimitur inclinans in Austrum Africæ. Hic polus semper nobis altus est: sed illum Styx nigra, & umbræ infernæ vident sub pedibus. Ad polum* superiorem *maximus draco volvitur flexu sinuoso, in modum fluvii, circa* polum, *& inter duas ursas: ursas, quæ timent lavari aquis Oceani. Ad polum* inferiorem, *aut profunda nox semper silet, & tenebræ densantur offusa nocte, ut aiunt: aut Aurora, a nobis* recedens, *illuc revertitur, & refert lucem; & cum primus oriens nos afflat equis anhelantibus,*

NOTÆ.

Scythicum, ad usque ostia *Obii* fluvii: a quibusdam nunc appellantur *Stolp.*

241. *Libyæ devexus in Austros.*] Partes mundi meridionales designat per ventum, qui inde flat, *Austrum*: de quo Ecl. 2. 58. Deinde per ipsam *Libyam*: terrarum antiqui orbis versus polum illum remotissimam. Certe *Libya* vulgo apud veteres pro tota Africa sumitur, a Libya Epaphi filia, quæ huic nomen suum dedit: proprie tamen Africæ pars est ea; quæ mari mediterraneo, Ægypto, Tripolitana regione, & Æthiopia circumcluditur: nunc regnum & desertum *Barca.*

243. *Styx atra, &c.*] De *Styge* inferorum fluuio, aut palude, Æ. 6. 323. De *Manibus* sive umbris. Ib. 743.

244. *Anguis, &c.*] Sive *draco*, custos horti Hesperidum a Junone constitutus, & ab eadem in cœlum translatus, cum ab Hercule occisus esset. Ecl. 6. 61. Is circa polum vertitur: & majorem ursam cauda attingit, minorem corpore complectitur.

246. *Arctos Oceani, &c.*] Ursas geminas, quæ numquam descendunt infra horisontem nostrum; quia viciniores polo septentrionali, qui semper nobis attollitur: ideo dicuntur nusquam *æquore tingi*, id est, nusquam occidere; more poetarum, qui Solem & astra, cum occidunt, in Oceanum decumbere fabulantur. Ovidius vero Fast. 2. 191. de majore ursa causam affert, odium Junonis: quæ, cum eam in cœlum admissam doleret, Tethyn rogavit, ne unquam aquis eam suis lavari permitteret. De *Arcto* utraque, v. 138.

246. *Metuentes æquore tingi.*] Id est, nunquam tingendas. Et est familiaris poetis locutio. Sic Horat. Od. 2. 2. *Illum aget penna metuente solvi fama superstes*: id est, nunquam solvenda.

247. *Intempesta silet nox.*] Quasi *intempestiva* & ad agendum incommoda: definit enim eam Varro l. 5. L. L. *cum tempus agendi est nullum*: additque: *Alii concubium appellarunt, quod fere omnes tum cubarent.*

249. *Aurora.*] Titanis & Terræ filia, Memnonis mater, ex Tithono, quem sic amavit, ut eum senem herbarum virtute ad juventutem revocaverit. Amavit & Cephalum. Roseos ei digitos tribuit Homerus; roseos equos alii, sive bigas, sive quadrigas: quibus aperire diem & Solem præcurrere dicitur: idque ob colorem subrubentem & aureum, in quem desinit sæpe matutinum crepusculum. Unde & *Aurora* vocata est, ab *auro*, juxta Varronem.

250. *Equis oriens afflavit, &c.*] Sol perfudit habitu & afflatu equorum, qui quatuor ipsi a poetis assignantur: *Pirois*,

Illic sera rubens accendit lumina Vesper.
Hinc tempestates dubio prædicere cœlo
Possumus: hinc messisque diem, tempusque serendi:
Et quando infidum remis impellere marmor
Conveniat; quando armatas deducere classes,
Aut tempestivam sylvis evertere pinum.
Nec frustra signorum obitus speculamur & ortus,
Temporibusque parem diversis quattuor annum.
Frigidus agricolam si quando continet imber:
Multa, forent quæ mox cœlo properanda sereno,
Maturare datur: durum procudit arator
Vomeris obtusi dentem, cavat arbore lintres:

INTERPRETATIO.

ILlic rubens Hesperus accendit sidera serotina. Ex his possumus prænoscere tempestates, cœlo incerto: ex his, & messis tempus, & tempus sationis: & quandonam opportunum sit agitare remis infidum mare: & quandonam opportunum sit *deducere classes armatas, aut cædere in sylvis pinum tempestivam. Nec frustra consideramus ortus & occasus siderum, & annum dimensum* æqualiter *in quatuor tempestates. Si aliquando pluvia frigida retinet* domi *agricolam;* tunc *licet multa præparare, quæ postea festinanter facienda essent sudo tempore. Arator exacuit duram aciem vomeris hebetati, cavat naviculas e ligno:*

NOTÆ.

a πῦρ *ignis*; *Eous*, ab ἠώς *Aurora*; *Æthon*, ab αἴθω *ardeo*; *Phlegon*, a φλέγω *comburo*.

251. *Accendit lumina Vesper.*] Vesper, prima stellarum apparet sero, unde cæteras dicitur accendere. De eo, Ecl. 6. 86.

256. *Tempestivam sylvis &c.*] Jubent rei rusticæ magistri cædi arbores decrescente Luna, post meridiem, sine vento Austro, sine rore, semine maturo, mensibus præsertim Julio & Augusto: quia tunc sicciores, & minus aptæ sunt putrefactioni, ac vermibus. *Pinum* dixit pro qualibet arbore. *Tempestivum* est, quod fit suo tempore.

257. *Nec frustra &c.*] Hunc & sequentem versum quidam, quasi exordii loco, præfixum esse putant quintæ parti, *De prognosticis*: ego epilogum esse existimo quartæ partis, *De sationum & rusticorum negotiorum tempore.*

258. *Temporibusque parem diversis &c.*] Veri, æstati, autumno, hyemi. Et bene *parem diversis*: quia pars a parte, hyems ab æstate, ver ab autumno longe diversum; annus tamen anno similis est. Vel *parem dixit*, quasi *sufficientem* quatuor illis temporibus, id est, qui potest eas quasi ex sese emittere ac suppeditare: sic apud Cicer. *par disserendo*; apud Quintil. *par laboribus corpus*. Vel quasi *idem valentem*, atque quatuor ipsæ tempestates: totum enim est æquale partibus: sic apud Cicer. 2. De Fin. 13. *Verbum Latinum par Græco, & idem valens.* Vel quasi *æqualiter dimensum* in quatuor partes: quia singulæ, tres fere menses occupant. Sic apud Cicer. in Orat. 38. *Verba verbis quasi dimensa, & paria respondeant.*

259. *Frigidus &c.*] V. Præceptum, *De iis quæ hyberna & pluvia tempestate agricolis facienda sunt.*

261. *Maturare.*] Sæpe significat, celeriter aliquid facere: ut Æ. 1. 141. *Maturate fugam*: apud Cicer. pro Cluentio 171. *Maturare* mortem alicui, &c. Hic tamen opponitur verbo *properare*; & significat, aliquid cum maturitate & otio, seu tempestive, facere; neque serius, neque citius.

262. *Lintres.*] *Linter*, vel navicula est fluviatilis, ex unica arbore excavata; vel vas, aut excipiendis uvis in vindemia, aut aquando pecori comparatum; ex uno

Aut pecori signum, aut numeros impressit acervis.
Exacuunt alii vallos furcasque bicornes,
Atque Amerina parant lentæ retinacula viti.
Nunc facilis Rubea texatur fiscina virga:
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
Quippe etiam festis quædam exercere diebus
Fas & jura sinunt: rivos deducere nulla
Relligio vetuit: segeti prætendere sepem:
Insidias avibus moliri: incendere vepres:
Balantumque gregem fluvio mersare salubri.
Sæpe oleo tardi costas agitator aselli
Vilibus aut onerat pomis: lapidemque revertens
Incusum, aut atræ massam picis urbe reportat.
Ipsa dies alios alio dedit ordine Luna

INTERPRETATIO.

VEl imponit notas pecudibus, vel numeros cumulis frugum. *Alii acuminant palos, & furcas bicornes; & præparant Amerina ligamina vineæ flexili. Modo conficite leves fiscellas e vimine Rubeo: modo coquite igne frumenta, modo ea terite saxo. Quin etiam fas & leges permittunt quædam exequi festis diebus: nulla religio prohibet derivare aquas* ex agris, *cingere segetem septo, struere dolos avibus, comburere spinas, & lavare in aquis gregem ovium,* *sanitatis* causa. *Sæpe ductor pigri asini tergus* illius *onerat oleo, vel fructibus vilibus: & rediens* domum *ex urbe refert molam incisam, vel massam nigræ picis. Ipsa Luna præbet dies varios varia serie*...

NOTÆ.

item ligno exsculptum.

263. *Aut pecori signum, aut &c.*] Signum imprimitur pecori, aut candente ferro, aut colore. Acervis vero tritici, aliarumque frugum; modiorum numerum, vel tesseris insculpendo, vel saccis ipsis quibus continentur appingendo.

264. *Vallos.*] Sudes, *des pieux.* Vegetius de re milit. 3. 8. *Aggerem faciunt: supra quem valli, hoc est sudes, per ordinem diguntur.*

265. *Amerina.*] Ex *Ameria*, civitate Umbriæ: ubi frequentes salices, præsertim ex ea specie, quæ rubra est, virgis gracilioribus.

266. *Rubea texatur fiscina.*] Fiscella, quasillus, vasculum quodlibet vimineum. *Rubea*, vel quæ abundat circa *Rubos* oppidum Campaniæ; vel quæ fit ex *rubo*, virgulti specie.

267. *Nunc torrete &c.*] Panificium intelligit: quo frumentum molitur, ac deinde pistum coquitur. Vel alludit ad morem veterum, qui frugibus sine pistura tostis vescebantur.

268. *Quippe etiam &c.*] VI. Præceptum, *De iis quæ festis diebus exercere licet agricolæ.*

272. *Salubri.*] Cur addiderit hanc vocem explicat Columella l. 2. 22. *Pontifices vetant* festis diebus *lanarum causa lavari oves, nisi propter medicinam. Virgilius idcirco adjecit, fluvio mersare salubri.* Nempe, non ut purgetur lana, sed ut curetur scabies.

274. *Lapidemque &c. incusum.*] Lapidem molarem, sive molam, arte incisam, ut sit usui terendis & molendis frugibus.

275. *Massam picis.*] Ad picanda vasa, & alios in re rustica frequentes usus.

276. *Ipsa dies alios &c.*] VII. Præceptum, *De observatione dierum felicium & infelicium.*

Felices operum, quintam fuge: pallidus Orcus
Eumenidesque satæ: tum partu Terra nefando
Cœumque, Japetumque creat, sævumque Typhoea,
Et conjuratos cœlum rescindere fratres.
Ter sunt conati imponere Pelio Ossam
Scilicet, atque Ossæ frondosum involvere Olympum:
Ter Pater extructos disjecit fulmine montes.
Septima post decimam felix, & ponere vites,
Et prensos domitare boves, & licia telæ
Addere: nona fugæ melior, contraria furtis.
Multa adeo gelida melius se nocte dedere:
Aut quum Sole novo terras irrorat Eous.
Nocte leves stipulæ melius, nocte arida prata
Tondentur: noctes lentus non deficit humor.

INTERPRETATIO.

prosperos ad opera. Evita quintum diem: illo die *Pluto pallidus*, *& Furiæ genitæ sunt*: *præterea Terra produxit scelerato partu*, *& Cœum*, *& Japetum*, *& crudelem Typhöea*, *& fratres conjuratos evertere cœlum. Ter videlicet conati sunt imponere Ossam Pelio*, *& injicere Ossæ frondosum Olympum*: *ter Jupiter disturbavit fulmine montes accumulatos. Septimus* dies *felix est*, *minus quam decimus*, *& ad plantandas vineas*, *& ad subigendos boves captos*, *& ad jungenda licia telæ. Nonus felix est ad peregrinationem*, *& adversus furtis. Multa etiam melius succedunt noctu*, *aut cum Lucifer spargit rore terras oriente Sole. Noctu graciles aristæ*, *noctu fænum siccum melius secatur*: *humor tenax non deest noctibus.*

NOTÆ.

277. *Pallidus Orcus.*] Orcus & Eumenides quinta Lunæ die genitæ dicuntur. *Orcus* Thessaliæ fluvius est, aquis ita pinguibus; ut Peneo fluvio, in quem illabitur, olei modo supernatet: unde pro inferorum fluvio sumitur; a Cicerone tamen de nat. Deor. 3. 43. pro Plutone; a Silio Ital. pro Cerbero cane; ab aliis pro Charonte portitore.

278. *Eumenides.*] Furiæ, sic dictæ per antiphrasim, quod minime sint εὐμενεῖς *benevolæ*: Acherontis fluvii & Noctis filiæ, numero tres, uno partu editæ, vipereis crinibus & facibus instructæ.

279. *Cœumque &c.*] Gigantum præcipuos, Terræ & Titanis filios, qui adversus Deos, ad Phlegram Macedoniæ urbem, ausi pugnare: aggestis ejus regionis, vicinæque Thessaliæ montibus., *Pelio*, *Ossa*, *Olympo*. De *Olympo*, Ecl. 5. 56. *Typhöea.*] Non *Typhœa*, ut passim scribitur: neque enim in eo nomine *o* & *e* in unum coalescunt; sed *e* & *a*: quippe est a Græco θυφωεὺς, ubi ω cum ε non facit diphthongum, sed ε cum υ. Notetur versus Græco more bis hians: *Ter sunt conati &c.*

280. *Fratres.*] Servius intelligit *Alöidas* geminos Ochum & Ephialtem, de quibus, Æ. 6. 582. quos Aloeus gigas educavit ut suos. Sed errat: non enim hos Terra peperit, sed uxor Aloei Iphimedia, ex Neptuno. Igitur per *fratres*, gigantes reliquos interpretor. 285. *Licia telæ.*] Ecl. 8. 74.

286. *Fugæ melior, contraria furtis.*] Opportuna servis aut captivis fugientibus, inquiunt aliqui. Melius, opportuna itineribus & peregrinationi: velox enim cursus *fuga* poetis dicitur, G. 3. 201. *Ille volat, simul arva fuga, simul æquora verrens.* Et Propert l. 3. 710. videtur eo alludere. *Luna ministrat iter*, *demonstrant astra salebras*, sive ut quidam legunt, *latebras*.

287. *Multa adeo &c.*] VIII. Præceptum, *De iis quæ noctu ac diu*, *æstate atque hyeme*, *melius præstantur. Eous.*] Lucifer, Ecl. 6. 86.

290. *Noctes lentus &c.*] In veteribus

Et quidam ſeros hyberni ad luminis ignes
Pervigilat, ferroque faces inſpicat acuto.
Interea longum cantu ſolata laborem
Arguto conjux percurrit pectine telas:
Aut dulcis muſti Vulcano decoquit humorem,
Et foliis undam tepidi deſpumat aheni.
At rubicunda Ceres medio ſucciditur æſtu,
Et medio toſtas æſtu terit area fruges.
Nudus ara, ſere nudus: hyems ignava colono.
Frigoribus parto agricolæ plerumque fruuntur,
Mutuaque inter ſe læti convivia curant:
Invitat genialis hyems, curaſque reſolvit.
Ceu preſſæ quum jam portum tetigere carinæ,
Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.

INTERPRETATIO.

ET aliqui vigilant ad lucem nocturnam hyberni ignis, & acuto ferro incidunt faces. Interim uxor leniens cantilenis longum laborem addenſat telam ſtridulo pectine, aut coquit igne humorem dulcis vini, & frondibus aufert ſpumam ex unda calidi cacabi. At ſegetes flavæ ſecantur media die, & media die frumenta exſiccata teruntur in area. Ara nudus, ſemina nudus: frigus pigrum reddit agricolam. Per hyemem vulgo agricolæ utuntur rebus per æſtatem *comparatis: & hilares agitant inter ſe mutuas epulas. Suadet hyems voluptaria, & curas relaxat. Veluti cum naves oneratæ jam attigere portum, & nautæ hilares impoſuere coronas puppibus.*

NOTÆ.

exemplaribus *noctis*: quam vocem agnoſcit in genitivo Taubmannus, ut ſit, *humor noctis*: Servius autem in veteri accuſativo, ut ſit, *non deficit noctes*: cui aſſentior: vide verſum hujus libri, 25.

292. *Inſpicat.*] Ecl. 8. 25. *Mopſe novas incide faces.*

294. *Pectine.*] Pecten eſt inſtrumentum quo denſatur tela, & cujus inter dentes filum fingitur.

295. *Muſti.*] Vini novi. Deſcribit autem hic vini coctionem: quod ſi ad tertiam partem menſuræ decoquatur, *ſapa* dicitur; ſi ad dimidium, vocatur *defrutum, du reſiné*, ex Plin. l. 14. 9. Nota redundantem ultimam verſus ſyllabam, quæ cum prima ſequentis verſus elidenda eſt.

295. *Vulcano.*] Pro igne ſumitur, qui in ejus eſt tutela: Jovis & Junonis filius fuit, ab iis e cœlo propter deformitatem dejectus in inſulam Lemnum, claudus e caſu factus eſt, & ferrariam ibi fabricam exercuit, uxoremque duxit Venerem. Quanquam ejus officinam Virgilius, Æ. 8. 417. conſtituit in *Hiera*, una ex Æoliis ſeptem inſulis, Siciliæ adjacentibus, quas inde aliqui Vulcanias appellant. Alii collocant in *Ætna*, ignivomo Siciliæ monte.

297. *Ceres.*]Pro frumento hic accipitur; alibi pro pane, cujus inventrix fuit. De ea, Ecl. 5. 79.

302. *Genialis hyems.*] Ea, quibus ineſt voluptas, *genialia* dicuntur: a *Genio* voluptatis Deo: unde dicimus *genio indulgere*, voluptati indulgere; & contrario ſenſu, *genium defraudare*.

303. *Preſſæ.*] Jactatæ mari & afflictæ ſcopulis, juxta Ramum: oneratæ mercibus, juxta Taubmannum; ſic Tibul. l. 1. 196. *Preſſerat externa navita merce ratem.*

304. *Coronas.*]Reduces e navigatione coronabant naves: puppes præcipue, quia in poſtrema illa navis parte ſacrarium erat.

Sed tamen & quernas glandes tunc ſtringere tempus,
Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta:
Tunc gruibus pedicas & retia ponere cervis:
Auritoſque ſequi lepores: tum figere damas,
Stupea torquentem Balearis verbera fundæ:
Quum nix alta jacet, glaciem quum flumina trudunt.
Quid tempeſtates autumni & ſidera dicam?
Atque ubi jam breviorque dies, & mollior æſtas,
Quæ vigilanda viris? vel quum ruit imbriferum ver?
Spicea jam campis quum meſſis inhorruit, & quum
Frumenta in viridi ſtipula lactentia turgent?
Sæpe ego, cum flavis meſſorem induceret arvis
Agricola, & fragili jam ſtringeret hordea culmo;
Omnia ventorum concurrere prælia vidi,
Quæ gravidam late ſegetem ab radicibus imis
Sublime expulſam eruerent: ita turbine nigro
Ferret hyems culmumque levem ſtipulaſque volantes.

INTERPRETATIO.

Attamen tunc tempus eſt colligere & glandes quercicas, & baccas lauri, & olivas, & myrta ſanguinea. Tunc tempus eſt *objicere pedicas avibus, & retia cervis, & perſequi lepores auritos: tunc* tempus eſt *occidere damas, intorquendo lora ſtupea Balearis fundæ; cum nix alta jacet, cum fluvii propellunt glaciem. Quid enumerem procellas & aſtra autumni? & quænam ſint providenda ruſticis, cum dies jam decreſcunt, & æſtas eſt mitior: vel cum ver pluvium deſinit, cum ſpicæ ſegetum jam intremiſcunt per agros, & cum frumenta lacte plena tumeſcunt in culmo* adhuc *herbeſcente? Sæpe cum colonus introduceret meſſorem in ſegetes maturas, & jam ligaret hordea paleis fragilibus: ego vidi miſceri pugnas omnium ventorum: quæ diſſiparent in auras plenam ſegetem radicitus exſtirpatam: adeo denſo nimbo jactabat procella calamos leves, & ſtipulas volantes.*

NOTÆ.

305. *Stringere.*] Ecl. 9. 61. *Myrta.*] fructus myrti arboris, quæ matura denſo rubore nigreſcunt.

307. *Gruibus pedica.*] Laqueos quibus implicantur pedes; & *gruibus* poſuit pro quibuſcumque avibus, ſpeciem pro genere.

309. *Figere damas ſtupea &c.*] Ordo eſt: tempus eſt, torquentem, id eſt, eum qui torquet verbera fundæ, figere damas. Negat Philargyrus figi poſſe damas funda; ſed tantum eum in locum compelli, ubi deinde jaculis figantur. Quidni tamen plumbo e fundis excuſſo perinde figantur, ut nunc figuntur exploſo ex æreis tubulis plumbo? Sic enim Ovid. Met. 2. 729. *Non ſecus exarſit, quam cum Balearica plumbum funda jacit; volat illud & incandeſcit eundo. Balearides* autem inſulæ circa Hiſpaniam ſunt, *Majorque & Minorque*: quarum incolæ fundæ uſu præ cæteris inſignes, inde nomen habere memorantur, a βάλλειν *jacere. Stupea verbera.*] Funes e ſtupa contexti, ſive lora, quibus lapis aut plumbum intorquetur.

311. *Quid tempeſtates &c.*] V. PARS, *De tempeſtatum prognoſticis*: quibus præmittit tempeſtatum ipſarum deſcriptionem: monetque autumno præſertim & vere procellas accidere: cum enim oriantur ex conflictu contrariarum rerum, frigoris & caloris, humoris & ſiccitatis; minus ſunt hyeme & æſtate frequentes, quia tunc ſummus calor, aut ſummum frigus vulgo dominatur.

Sæpe etiam immenſum cœlo venit agmen aquarum,
Et fœdam glomerant tempeſtatem imbribus atris
Collectæ ex alto nubes : ruit arduus æther,
Et pluvia ingenti ſata læta boumque labores
Diluit : implentur foſſæ, & cava flumina creſcunt
Cum ſonitu : fervetque fretis ſpirantibus æquor.
Ipſe Pater, media nimborum in nocte, coruſca
Fulmina molitur dextra : quo maxima motu
Terra tremit : fugere feræ, & mortalia corda
Per gentes humilis ſtravit pavor : ille flagranti
Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
Dejicit : ingeminant Auſtri, & denſiſſimus imber :
Nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt.
Hoc metuens, cœli menſes & ſidera ſerva :
Frigida Saturni ſeſe quo ſtella receptet,

INTERPRETATIO.

SÆpe etiam ingens copia imbrium cadit e cœlo, & nubes e mari advectæ cogunt tempeſtatem nigræ pluviæ : cœlum altum ruinam minatur, evertitque largo imbre opera boum & campos fertiles : foſſæ implentur aquis, *& fluvii profundi augentur cum ſtrepitu, & mare æſtuat fluctibus* quaſi *ebullientibus. Jupiter ipſe mediis in tenebris nubium, vibrat rubente manu tonitrua : quo tumultu terra late concutitur, feræ fugiunt, & humilis timor dejicit undique mentes hominum. Ille ferit ardenti fulmine, vel Atho, vel Rhodopen, vel ardua Ceraunia : invaleſcunt Auſtri, & pluvia copioſiſſima : jam ſylvæ, jam litora ſonant magno vento. Hoc timens obſerva menſes & ſigna cœli : quam in partem abeat tardum Saturni aſtrum :*

NOTÆ.

322. *Agmen aquarum.*] Vel, juxta Servium, motum & impetum ſignificat : ut Æ.2. 782. *Leni fluit agmine Tybris.* Vel, juxta Pomponium, copiam & multitudinem : cui aſſentior, propter epithetum immenſum, quod potius copiæ, quam motui convenit.

324. *Collectæ ex alto nubes.*] I. Collectæ *ex ſeptentrione* & Aquilone, juxta Servium: quia ſeptentrio ſublimis nobis; Auſter, ſive meridies depreſſus eſt : at procellæ tamen e meridionali parte, Auſtro flante, præſertim ingruunt; & mox dicetur, *Ingeminant Auſtri.* II. Collectæ *e mari*, juxta Pomponium : quia nubes e mari & lacubus aquas colligunt; & Auſter nobis ideo pluvius eſſe dicitur; quia cum oriatur a meridie, & ab ea parte mare habeamus; vapores e mari infeſtos ad nos advehit, Ecl. 2. 58. III. Collectæ *ex aere ſublimi* : juxta alios communiter.

327. *Fervetque fretis.*] Etymon *freti* appoſuit. *Fretum* enim eſt mare inter gemini litoris anguſtias compreſſum, ibique quaſi *ferveſcens* & ebulliens. Unde *ſpirantibus.*] quaſi ebullientibus, motu concitatis, Æ. 10. 291. *Qua vada non ſpirant, nec fracta remurmurat unda.*

332. *Aut Atho, aut &c.*] *Athos*, mons eſt in Macedonia, imminens mari Ægæo; *Rhodope* in Thracia; *Ceraunia* in Epiro, ſic dicta, quia frequenti fulmine propter altitudinem feriuntur, a κεραυνὸς *fulmen.* Legitur in aliquot codic. *Athon* : & vero accuſativus Græca lege eſt ἄθων. Uſu tamen Theocriti; nec poetarum dumtaxat, ſed Iſocratis oratoris, & Strabonis geographi, receptus eſt accuſativus ἄθω: cujus ultima hic brevis fit, nec eliditur, Græco more; ut v. 281. *Imponere Pelio Oſſam.*

335. *Menſes, & ſidera.*] Menſes, qui duodecim ſignorum ſeu ſiderum decurſu perficiuntur. Supra v. 238.

336. *Frigida Saturni &c.*] Vis aſtrorum,

Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes.
Imprimis venerare Deos, atque annua magnæ
Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis:
Extremæ sub casum hyemis, jam vere sereno.
Tunc agni pingues, & tunc mollissima vina:
Tunc somni dulces, densæque in montibus umbræ.
Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret:
Cui tu lacte favos & miti dilue Baccho:
Terque novas circum felix eat hostia fruges:

INTERPRETATIO.

QUos per circulos planeta Mercurii vagetur. Præcipue cole Deos, & annua sacrificia persolve magnæ Cereri, sacrificans in herbis fertilibus: sub exitum ultimæ hyemis, jam sudo vere. Tunc agni sunt pingues, tunc vina suavissima, tunc somni dulces, & umbræ in montibus opacæ. Omnis rustica juventus adoret tibi Cererem: cui tu liba mel cum lacte & vino leni. Et felix victima ter ducatur circa novas fruges,

NOTÆ.

planetarum imprimis, ut nulla est ad mutandas hominum voluntates; ita ad procellas & anni temperiem sane maxima. Vis autem cum insit aliis benigna, aliis noxia; tum augetur, aut minuitur, prout variis zodiaci signis respondet, & hoc significat *quo se receptet*; vel prout planetis aliis, benignis item aut noxiis, conjungitur, & hoc significat *quos erret in orbes.* Assignatur enim planetis *orbis* sive circulus cuique suus. Itaque *Saturnus* noxius est, & respondens capricorno ciet pluvias; respondens scorpio, grandines. *Mercurius* autem nulla virtute peculiari insignis, talis est, qualis planeta cui sese admovet: si *Jovi*, felix est; si *Saturno*, funestus: unde *minister Deorum* dicitur. De *Saturno*, Ecl. 4. 6.

337. *Cyllenius.*] Mercurius, a Cyllene Arcadiæ monte, in quo natus est, patre Jove, matre Maia una ex Pleiadibus. Bene *erret*: planetæ enim septem, ex quibus unus est, nomen habent a *πλάνη error*: quia non fixa, sed errantia sidera sunt.

338. *Imprimis venerare &c.*] Præscribit cultum Deorum, & præcipue Cereris: cui duo indicit sacrificia, vernum unum, *jam vere sereno*; alterum æstivum, *neque ante falcem maturis quisquam &c.* v. 347.

339. *Magnæ sacra refer Cereri.*] *Ceres* aliquando sumitur pro *Tellure*, quæ & *magna mater*, quia prima Deorum atque hominum genitrix. *Operatus.*] *Operari* & *facere*, sine addito, est facere sacrificium, Ecl. 3. 77.

341. *Mollissima vina.*] Matura ac tempestiva; non acerba aut dura, qualia sunt recentiora.

342. *Densæque umbræ.*] Quia incipiunt frondere arbores. *Somni dulces*, quia nox humidior; non aspera, qualis hyeme est.

343. *Cuncta tibi &c.*] Ritum describit sacrificii *ambarvalis*, quo solebant *arva ambire*, & circuire cum hostia. Quæ vide fusius apud Tibul. l. 2. 1. *Tibi.*] Tuo jussu, tui causa &c. vel redundat; estque Latinis, ut & Gallis, familiaris locutio. Sic supra v. 45. *Depresso incipiat jam tum mihi taurus aratro ingemere.* Plaut. in Trin. Act. 4. 2. 82. *Quid ergo ille ignavissimus mihi latitabat?*

344. *Cui tu lacte favos &c.*] Sacrificii materiem explicat: lac, mel, vinum, hostiam: quæ, juxta Virgil. Ecl. 3. 77. *vitula* erat: juxta Tibul. l. 2. 1. *agnus*: juxta eundem l. 1. 10. *porcus*: juxta Servium, *sus gravida.* Unde *felix* dicitur, vel quia gravida, vel quia fœcunditatem agris impetrabat. *Miti dilue Baccho.*] Constat ex Plauto Aulul. act. 2. 6. 5. vinum a sacrificiis Cereris abfuisse: cur igitur hic adest? I. Macrobius respondet non *vinum* sed *mulsum* a Virgilio admitti; id est, vinum melle temperatum. II. Douza in illum Plauti locum, distinguit duo Cereris sacrificia: *ambarvalia*, quæ cum vino fie-

Omnis quam chorus & ſocii comitentur ovantes:
Et Cererem clamore vocent in tecta: neque ante
Falcem maturis quiſquam ſupponat ariſtis;
Quam Cereri torta redimitus tempora quercu
Det motus incompoſitos, & carmina dicat.
Atque hæc ut certis poſſimus diſcere ſignis,
Æſtuſque, pluviaſque, & agentes frigora ventos:
Ipſe Pater ſtatuit quid menſtrua Luna moneret:
Quo ſigno caderent Auſtri: quid ſæpe videntes
Agricolæ propius ſtabulis armenta tenerent.
Continuo ventis ſurgentibus, aut freta ponti
Incipiunt agitata tumeſcere, & aridus altis
Montibus audiri fragor: aut reſonantia longe
Litora miſceri, & nemorum increbreſcere murmur.

INTERPRETATIO.

quam totus chorus, & ſocii læti comitentur, & clamoribus invocent Cererem in domum ſuam: *nec ullus falcem ſubjiciat maturæ ſegeti; priuſquam edat motus inconditos, & canat carmina* in honorem *Cereris. Et ut poſſimus hæc cognoſcere certis indiciis, & calorem, & imbres, & ventos adducentes frigora; Jupiter ipſe determinavit, quid menſtrua Luna indicaret, quo indicio reſiderent Auſtri: quid videntes ruſtici ſæpe continerent greges non longe a ſtabulis. Statim ventis orientibus, aut æquor maris commotum incipit inflari, & ſiccus fragor audiri ex altis montibus; aut ripæ procul reſonantes perturbari, & murmur ſylvarum augeſcere.*

NOTÆ.

bant; *Eleuſina*, quæ nuptiarum ejus memoriam celebrabant, & hæc fiebant ſine vino: de iis Plautus explicandus eſt: *Cereri ne hi ſunt facturi nuptias? quia temeti*, id eſt, vini, *nihil allatum intelligo.*

346. *Chorus.*] Proprie eſt æqualium cantus & ſaltatio.

347. *Cererem clamore vocent in tecta.*] Ut eorum domino propitia ſit; velitque copioſam ſegetem, quæ & Ceres ipſa dicitur, in ejus horreum inferri.

349. *Quercu.*] Ob memoriam victus prioris, nempe glandium; a quibus ad frumenta revocati ſunt, beneficio Cereris.

350. *Incompoſitos.*] Vel propter ruſticitatem; vel propter ebrietatem: ſic enim Tibul. l. 2. 1. 29. de ſacrificio ambarvali. *Vina diem celebrent, non feſta luce madere eſt rubor, errantes & male ferre pedes.*

353. *Quid menſtrua Luna.*] Quæ ſingulis circiter menſibus curſum conficit: ut enim Sol anni; ſic Luna menſium eſt præſes: unde & *menſis* dictus eſt a *μὴν Luna.*

Monetque poeta, tempeſtatum prognoſtica repeti poſſe duplici e capite: ex aſtrologia & experientia. Aſtrologiam exprimit his verbis: *Quid menſtrua Luna moneret: quo ſigno &c.* Experientiam his verbis: *Quid ſæpe videntes agricolæ &c.* Incipit a prognoſticis experientiæ, verſu 356. tum exequetur prognoſtica aſtrologiæ, de Sole & Luna, verſu 424.

354. *Quo ſigno &c.*] Vel *quo ſub ſidere*; vel melius, *quo indicio* intelligi poſſet ventos deficere. *Auſtri* pro quibuſlibet procelloſis ventis: de iis Ecl. 2. 58.

356. *Continuo ventis ſurgentibus &c.*] Ventorum affert prognoſtica XI. 1. Agitationem maris. 2. Fragorem e montibus. 3. Sonitum litorum. 4. Murmur ſylvarum. 5. Volatum mergorum e mari. 6. Ludos fulicarum in arena. 7. Fugam ardearum. 8. Lapſum ſtellarum. 9. Nocturnos lucis tractus. 10. Palearum volatum. 11. Plumarum in aqua colluſionem.

357. *Aridus fragor.*] Epithetum e Lucretio l. 6. 118. *Aridus unde aures terget ſonus.*

Siccus

Jam ſibi tum curvis male temperat unda carinis:
Quum medio celeres revolant ex æquore mergi,
Clamoremque ferunt ad litora; quumque marinæ
In ſicco ludunt fulicæ: notaſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem.
Sæpe etiam ſtellas vento impendente videbis
Præcipites cœlo labi: noctiſque per umbras
Flammarum longos a tergo albeſcere tractus:
Sæpe levem paleam & frondes volitare caducas:
Aut ſumma nantes in aqua colludere plumas.
At Boreæ de parte trucis quum fulminat, & quum
Eurique Zephyrique tonat domus: omnia plenis
Rura natant foſſis, atque omnis navita ponto
Humida vela legit. Nunquam imprudentibus imber

INTERPRETATIO.

JAm tunc fluctus difficile ſe abſtinent a curvis navibus affligendis, *cum mergi revolant celeriter e medio mari, & vocem emittunt ad litora: & cum fulicæ marinæ ludunt in arena: &* cum *ardea relinquit paludes* ſibi *notas, & volat ſupra altam nubem. Sæpe etiam vento imminente, videbis ſtellas præcipites cadere e cœlo: & longos tractus lucis albeſcere a tergo, per tenebras noctis: ſæpe paleas leves, & folia caduca volitare, aut plumas natantes in ſuperficie aquæ agitari. Sed quando fulmen cadit a regione Boreali, & quando regio Euri & Zephyri tonat; omnes campi inundantur foſſis plenis: & omnis nauta per mare colligit vela humida: nunquam pluvia incautis ---*

NOTÆ.

Siccus & acutus; qualis eſt arboris, cum frangitur.

361. *Mergi.*] *Plongeons,* aliis corvi aquatici dicuntur.

363. *Fulicæ.*] *Foulques, poules d'eau*: anatibus non admodum abſimiles.

364. *Ardea.*] *Heron*: e præpetum genere, quæ altius volant; unde dicta quaſi *ardua.*

365. *Sæpe etiam ſtellas &c.*] Conſentiunt omnes nullam cœlo ſtellam labi, ſed hoc e vulgi mente dictum eſſe, cui labi videtur. Lapſus autem illi juxta Plinium l. 1. 8. ſunt redundationes quædam humoris illius, quo aluntur ſtellæ; ut in luminibus accenſis liquore olei videmus accidere. Juxta Servium, ſunt particulæ quædam ignis ætherei, quæ decutiuntur a vento vehementiore, cum altiora conſcenderit. Juxta Ariſtotelem, ſunt terræ exhalationes aptæ ad concipiendum ignem: quæ ad mediam uſque aeris regionem eductæ, illic, circumfuſi aeris frigore compreſſæ igneſcunt. Prima opinio falſa eſt, quia falſum ſtellas egere alimento. Secunda admodum incerta, quia & admodum incerta eſt illa ignis ætherei ſphæra, aeri contermina; & quamvis eſſet, incertum quoque, eſſetne vento tanta vis, ut inde excutere aliquid poſſet. Tertia veriſimilior.

370. *At Boreæ de parte &c.*] Prognoſtica pluviarum colligit XII. 1. Fulmen a Borea, id eſt, ſeptentrione. 2. Concurſum Euri venti orientalis; & Zephyri, venti occidentalis. 3. Fugam gruum e vallibus. 4. Buculam captantem naribus auras. 5. Hirundinem lacus circumvolitantem. 6. Ranas coaxantes. 7. Formicas ova e latebris educentes. 8. Arcum cœleſtem. 9. Corvos rauce crocitantes. 10. Marinarum avium & cycnorum frequentes ſub aquis demerſiones. 11. Solitariam cornicum in arena diſcurſationem. 12. Fungos in lucerna concreſcentes.

371. *Eurique &c.*] Spirat ab oriente brumali. Latinis *Vulturnus* appellatur ex Plin. l. 2. 47. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. De *Borea*, Ecl. 7. 51.

373. *Nunquam imprudentibus &c.*] I. Wi-

Obfuit, aut illum ſurgentem vallibus imis
Aeriæ fugere grues: aut bucula cœlum
Suſpiciens, patulis captavit naribus auras:
Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo,
Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.
Sæpius & tectis penetralibus extulit ova
Anguſtum formica terens iter: & bibit ingens
Arcus: & e paſtu decedens agmine magno
Corvorum increpuit denſis exercitus alis.
Jam varias pelagi volucres, & quæ Aſia circum
Dulcibus in ſtagnis rimantur prata Cayſtri,
Certatim largos humeris infundere rores:
Nunc caput objectare fretis, nunc currere in undas,
Et ſtudio incaſſum videas geſtire lavandi.

INTERPRETATIO.

nocuit: vel illam venientem grues aeriæ fugiunt ex *imis vallibus: vel juvenca aſpiciens cœlum hauſit aerem naribus patentibus: aut hirundo canora volat circa lacus: & ranæ in limo canunt antiquam querelam. Sæpe formica fodiens parvam viam exportat ova ex intimis cavernulis: & magnus arcus* cœleſtis *haurit aquam: & turba corvorum rediens e paſtu magno numero, ſtrepit denſis alis. Præterea videre* potes *diverſas aves maris, & quæ circumveſtigant Aſiana prata in mollibus paludibus Cayſtri, certatim aſpergere humeros multa aqua: nunc objicere caput fluvio, nunc currere per undas, & fruſtra geſtire deſiderio lavandi* ſe.

NOTÆ.

lichius, & aliqui apud Servium ſic explicant: Nunquam imber nocuit valde prudentibus: ita ut *imprudentibus*, non negationem, ſed incrementum prudentiæ ſignificet; quemadmodum Æ. 12. 1. *Turnus ut infractos*, ſignificat *valde fractos*. Sed hac ſignificatione vox *imprudens* Latinis ignota eſt. II. Servius ſic explicat: Nunquam imber nocuit ignaris & improvidis; quia eum nemo ignorat, nemo non prævidet; tam clara ſui dat ſigna. III. Cerdanus ſic explicat: Nunquam imber nocuit, ne imprudentibus quidem & ſtupidis, qui eum quoque tot & tam facilibus ſignis prænoſcere poſſunt. Servio adhæreo cum cæteris.

378. *Et veterem &c.*] Per veterem querelam ranarum, alluditur ad metamorphoſim, qua Lyciæ ruſtici in ranas commutati ſunt: cum Latonam, Dianam & Apollinem liberos ſinu gerentem, & ad lacum præ ſiti accedentem conviciis appetiiſſent. Ovid. Met. 6. *Nunc quoque turpes litibus exercent linguas; pulſoque pudore, quamvis ſint ſub aqua, ſub aqua maledicere tentant &c.*

380. *Et bibit ingens arcus.*] Vulgus veterum putabat arcum cœleſtem, ſive *Iridem*, haurire ſuis cornibus aquam e fontibus, eaque nutriri. Unde & eam *Junonis* nunciam finxere, id eſt, *aeris*.

383. *Et quæ Aſia circum &c.*] *Cycnos* intelligit: frequentes in Cayſtri ripis: *Cayſter*, vel *Cayſtrus*, fluvius Aſiæ minoris, naſcens in Phrygia majore, trajectaque Lydia, per Ioniæ litus in Ægæum mare defluens. *Aſia* palus & oppidum inter *Cayſtrum* fluvium, & montem *Tmolum*, qui eſt in confinio Lydiæ & Phrygiæ majoris: primam ſyllabam habet longam; *Aſia* vero, mundi pars, brevem. *Rimari* eſt cibum per terræ rimas veſtigare, vermiculos, &c. *Stagna* hic, prata ſunt, in quæ Cayſter exundat, & in quibus ſtant reſides aquæ.

387. *Incaſſum.*] Fruſtra. I. Juxta Servium, quia plumarum compoſitio aquam ad corpus non admittit: male: poſſunt enim ſaltem plumas ipſas abſtergere. II. Juxta

Tum cornix plena pluviam vocat improba voce,
Et ſola in ſicca ſecum ſpatiatur arena.
Nec nocturna quidem carpentes penſa puellæ
Neſcivere hyemem: teſta quum ardente viderent
Scintillare oleum, & putres concreſcere fungos.
Nec minus ex imbri ſoles, & aperta ſerena
Proſpicere, & certis poteris cognoſcere ſignis.
Nam neque tum ſtellis acies obtuſa videtur,
Nec fratris radiis obnoxia ſurgere Luna:
Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri.
Non tepidum ad Solem pennas in litore pandunt
Dilectæ Thetidi Halcyones: non ore ſolutos
Immundi meminere ſues jactare maniplos.

INTERPRETATIO.

TUnc cornix importuna advocat imbrem alta voce, & ſola privatim vagatur in arena arida. Ac ne puellæ quidem noctu nentes lanam ignorant pluviam futuram *: cum vident oleum emittere ſcintillas in lucerna ardente, & putridos fungos cumulari. Pariter poteris prævidere poſt imbrem, & certis indiciis diſcere dies* ſudos *& cœlum apertum ac ſerenum. Tunc enim, nec lux ſtellarum apparet languida; nec Luna* videtur *oriri debens* lucem ſuam *luci Solis; nec levia vellera lanæ volare per aerem. Halcyones caræ Thetidi non explicant Soli alas in litore. Fœdi porci non meminerunt diſſipare roſtro faſciculos* palearum *laceratos.*

NOTÆ.

Aſcenſium, quia fruſtra quærunt in aquis, quod mox per pluviam facilius fiet. III. Fortaſſe, quia cycnorum candori nihil addi per lotionem poteſt. *Geſtire.*] Eſt, lætitiam & contentionem ſuam motu, geſtuque corporis exprimere.

388. *Tum cornix plena &c.*] Ita vulgo legitur: Servius tamen *rauca.* Corvi itaque in utriſque prognoſticis locum habent: ad pluviam quidem, *Corvorum increpuit denſis* &c. *Cornix plena pluviam* &c. ad ſerenitatem vero v. 410. *Tum liquidas corvi preſſo ter gutture voces* &c. Nempe ſi *plena* voce ac rauca diu crocitent, pluviam indicant; ſi *ter* aut *quater*, & *preſſo gutture*, & *liquida voce*, ſerenitatem nuntiant.

390. *Penſa.*] Lanas, quæ puellis dantur ad penſum, id eſt, intra conſtitutam diem expediendæ. *Teſta.*] Lucerna teſtacea. *Fungos.*] Scintillas: quæ circumfuſi aeris humore & craſſitie erumpere cum fumo prohibitæ, in lucernis reſident, & cumulantur in quamdam fungorum ſimilitudinem.

393. *Nec minus ex imbri &c.*] Enumerat prognoſtica ſerenitatis IX. 1. Nitorem ſtellarum. 2. Nitorem Lunæ exorientis. 3. Cœlum ſine velleribus & nubeculis. 4. Halcyones alas ad Solem non explicantes. 5. Sues non jactantes manipulos. 6. Nebulas ad terram depreſſas. 7. Noctuam cadente Sole ſilentem. 8. Falconis in alaudam incurſus. 9. Corvorum lætos ſtrepitus. *Ex imbri.*] Vel *poſt imbrem.* Vel ex ipſo imbre, ſive obſervatione indiciorum pluviæ tempeſtatis, cognoſces oppoſitam temperiem: ſi nimirum indicia illa abfuerint. *Aperta ſerena.*] Supra, v. 153.

396. *Obnoxia.*] Quia tam clare lucet; ut lucem tunc, non a Sole, ſed a ſe ipſa habere videatur. Sol & Luna, Latonæ liberi, Ecl. 3. 67.

397. *Tenuia nec lanæ &c.*] Explicat Plinius l. 18. 35. *Si nubes, ut vellera lanæ, ſparguntur ab oriente; aquam in triduum præſagiunt*: id eſt: ſi nubeculæ inſtar lanei velleris tenuiſſime diffuſæ ſint.

399. *Dilectæ Thetidi Halcyones.*] Ceyx, Luciferi filius, Trachiniæ rex, ob multa domeſtica portenta profectus ad Clarii Apollinis oraculum, in Ægæo mari naufragium fecit. Uxor ejus Halcyone, Nep-

At nebulæ magis ima petunt, campoque recumbunt.
Solis & occasum servans de culmine summo
Nequicquam seros exercet noctua cantus.
Apparet liquido sublimis in aere Nisus,
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.
Quacunque illa levem fugiens secat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno stridore per auras
Insequitur Nisus; qua se fert Nisus ad auras,
Illa levem fugiens raptim secat æthera pennis.
Tum liquidas corvi presso ter gutture voces
Aut quater ingeminant: & sæpe cubilibus altis,
Nescio qua præter solitum dulcedine læti,
Inter se foliis strepitant: juvat imbribus actis
Progeniem parvam dulcesque revisere nidos.
Haud equidem credo, quia sit divinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia major:

INTERPRETATIO.

SEd potius nubila deprimuntur in valles, & in campis residunt. Et noctua observans occasum Solis ex alto cacumine non emittit serotinos cantus. Falco videtur sublimis puro in aere, & alauda solvit pœnas pro crine purpureo a se secto: *quacumque alauda fugiens findit alis tenuem aerem; ecce falco hostis crudelis magno murmure persequitur* eam *per aerem: quacumque falco fertur per aerem; alauda fugiens celeriter findit alis tenuem aerem. Præterea corvi ter aut quater iterant claras voces compresso gutture: & sæpe in nidis excelsis, nescio qua lætitia pleni præter morem, inter se frondes commovent: placet redire ad parvam prolem & gratos nidos, pluvia exacta. Sane haud puto quod sit illis da*tum *a Diis ingenium, & rerum prudentia,* quæ *potentior* est *fato.*

NOTÆ.

tuni filia, cum in mariti cadaver appulsum litori involaret amoris impetu: ambo in aves conversi sunt, uxoris nomine *Halcyones* dictas: & in fidei præmium quotannis ipsarum fœturæ mare placidissimum substernitur per 7. vel 11. vel 14. dies, qui inde *Halcyonii dies* appellantur, & contingunt circa brumam. Hinc *dilectæ Thetidi* dictæ sunt. De *Thetide*, Ecl. 4. 32. *Meminere sues.*] Non memoria proprie dicta, quæ fit per species, seu imagines rerum, usu & sensu comparatas: sed memoria improprie dicta, quam vocant *instinctum*, quæ fit per species in ortu ingenitas, quibus animantes ad rem aliquam fugiendam, aut appetendam moventur; quoties species illæ, rei similis objectu & præsentia, excitantur. Ita species ingenita agitandi luti, solvendique manipuli movet suem: quoties luti, aut manipuli objectu excitatur.

403. *Nequicquam.*] Non significat hic *frustra*: sed *non*: juxta Servium, qui sic explicat Persium S. 2. 51. *Nequicquam fundo suspiret nummus in imo.* Sic etiam alii versum hujus libri 192. *Nequicquam pingues palea teret area culmos. Noctua*, avis funesta & nocturna, *chouette.*

404. *Nisus &c.*] *Haliæetus*, sive falco, *faulcon*, olim Nisus Megarensium rex: *Scylla, Ceiris*, sive *alauda*, *alouette*, ejus filia: aves inimicissimæ. De eorum metamorph. Ecl. 6. 74.

415. *Haud equidem, &c.*] Causam affert: cur aves, cæteræque animantes mutationem aeris præsentiant: non item homo. Ac negat eas habere rationem, & ingenium divinitus datum: indeque discrimen repetit: quia homo ratione pollet, adeoque judicio & ratione præter naturam & qualitatem aeris, potest esse tristis & lætus: at vero animantes reliquæ, cum ra-

Verum ubi tempeſtas & cœli mobilis humor
Mutavere vias: & Juppiter humidus Auſtris
Denſat, erant quæ rara modo; & quæ denſa, relaxat:
Vertuntur ſpecies animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,
Concipiunt: hinc ille avium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & ovantes gutture corvi.
Si vero Solem ad rapidum Lunaſque ſequentes
Ordine reſpicies: nunquam te craſtina fallet
Hora, nec inſidiis noctis capiere ſerenæ.
Luna revertentes quum primum colligit ignes,
Si nigrum obſcuro comprenderit aera cornu:
Maximus agricolis pelagoque parabitur imber.

INTERPRETATIO.

SEd quando temperies & humor mutabilis cœli mutavit qualitates aeris: *&* quando *aer humectatus Auſtris condenſat* ea, *quæ prius erant rara; & rarefacit* ea, *quæ* prius erant *denſa: tunc ſpecies animorum mutantur; & corda nunc ſuſcipiunt affectus alios, & alios dum ventus turbabat nubes. Hinc oritur ille cantus volucrum in campis, & læ*tæ ſunt *pecudes, & corvi exultant gutture. Si autem conſideres Solem rapidum, & ordinem Lunarum ſequentium; nunquam dies craſtinus te decipiet, nec decipieris fraude noctis ſerenæ. Cum primum Luna colligit lucem renaſcentem, ſi amplectatur aerem obſcurum nigris cornibus, maxima pluvia imminet colonis & mari.*

NOTÆ.

tione careant, obſequuntur naturæ aeris; adeoque quoties, vel triſtes, vel lætæ apparent, id ex aliqua cœli aeriſque affectione fieri neceſſe eſt, qua neceſſario commoventur.

418. *Mutavere vias.*] Mutavere rationem & qualitatem aeris. *Via* enim eſt ſæpe *ratio* & *modus*. Sic G. 2. 22. *Sunt alii quos ipſe via ſibi repperit uſus.*

419. *Denſat &c.*] Priſcianus aliique legunt *denſet*, a veteri *denſeo*: quo uſus eſt non ſemel Lucretius l. 1. 392. *Quia ſe condenſeat aer.* Et alibi paſſim. Porro *denſare* eſt aliquid in minorem dimenſionem contrahere: *relaxare*, ſeu *rarefacere*, eſt in majorem dimenſionem dilatare. Quæ quomodo fiant, acriter diſputatur inter philoſophos: Certe hæc imprimis cadunt in aerem, qui naturæ eſt facile mobilis: aeris autem vis eſt in animantes maxima. Itaque mutato aere, mutantur, varieque agitantur ſpecies & imagines rerum, in animantium memoria ſuperſtites: mutatis ſpeciebus mutatur cognitio: mutata cognitione appetitus quoque varie movetur; ſive ad triſtitiam, ſive ad lætitiam; ſive ad proſecutionem, ſive ad fugam. Per *ſpecies animorum* cognitio exprimitur; per *motus*, affectio diverſa appetitus, cujus ſedes eſt in corde, ſeu *pectore*. De *Auſtris*, Ecl. 2. 58.

427. *Luna revertentes.*] Proponit ea prognoſtica quæ ab aſtrologia petuntur. I. A *Luna* tria. 1. Si nova ſit obſcura, pluviam notat. 2. Si rubeſcat, ventum minatur. 3. Si quarta die ſerena ſit, menſem ſerenum, & pluvia ventoque carentem promittit. Unde vulgare eſt: *Pallida Luna pluit, rubicunda flat, alba ſerenat.* II. A *Sole* octo. 1. & 2. Si in ortu, aut ſit maculoſus, aut media tantum ſui parte appareat; imbrem nuntiat. 3. & 4. Si in ortu diviſi ſint radii, aut Aurora palleat; ventos prædicit. 5. & 6. In occaſu, ſi ſit cæruleus; pluviam: ſi igneus, ventos. 7. Si maculoſus, pluviam & ventos. 8. Si in ortu & occaſu lucidus, ſerenum ac ſudum Aquilonem.

427. *Colligit ignes.*] Quos decreſcens amiſiſſe videbatur, & quaſi diſſipaſſe.

At ſi virgineum ſuffuderit ore ruborem,
Ventus erit: vento ſemper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto, namque is certiſſimus auctor,
Pura nec obtuſis per cœlum cornibus ibit:
Totus & ille dies, & qui naſcentur ab illo,
Exactum ad menſem, pluvia ventiſque carebunt:
Votaque ſervati ſolvent in litore nautæ
Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.
Sol quoque & exoriens, & quum ſe condet in undas,
Signa dabit: Solem certiſſima ſigna ſequuntur:
Et quæ mane refert, & quæ ſurgentibus aſtris.
Ille ubi naſcentem maculis variaverit ortum
Conditus in nubem, medioque refugerit orbe:
Suſpecti tibi ſint imbres, namque urget ab alto
Arboribuſque ſatiſque Notus pecorique ſiniſter.
Aut ubi ſub lucem denſa inter nubila ſeſe
Diverſi erumpent radii: aut ubi pallida ſurget
Tithoni croceum linquens aurora cubile.

INTERPRETATIO.

Sed ſi ſparſerit in vultu ſuo *ruborem virginalem, ventus erit: Luna aurea ſemper rubeſcit* ex *vento. Si vero quarto die* (*nam hic eſt index certiſſimus*) *incedit per aerem clara, & cornibus non hebetatis; & ille dies totus, & qui ſequentur poſt illum: erunt abſque imbre & vento uſque ad menſem tranſactum: & nautæ ſervati a tempeſtate reddent in litore vota Glauco, & Panopeæ, & Melicertæ Inûs filio. Sol quoque & oriens, & quando ſe abſcondet in mare, præbebit indicia: certiſſima indicia comitantur Solem, & quæ mane dat, & quæ ſtellis apparentibus. Cum Sol abditus in* cavo *nubis diſtinxerit primum ortum maculis, & media* ſui *parte latuerit*: tunc *pluvia ſit tibi ſuſpecta. Nam Notus funeſtus & arboribus, & ſegetibus, & pecudibus imminet e mari. Vel cum ſub* initium *diei radii ſeparati emittent ſe ex opacis nubibus: vel cum Aurora relinquens aureum lectum Tithoni orietur pallida.*

NOTÆ.

430. *Virgineum ruborem.*] Qualis decet virgines. Luna enim ſive Diana, virgo eſt.

437. *Glauco & Panopeæ &c.*] Marinis numinibus. Verſus bis hiat Græcum in morem. *Glaucus* piſcator fuit: qui cum piſces a ſe captos fortuito cujuſdam herbæ attactu reſilire in aquam vidiſſet; eadem ipſe deguſtata, piſces in mare ſecutus eſt, & in marinum Deum eſt converſus. *Panope*, vel *Panopea*: Nympha maris, Nerei & Doridis filia. *Melicerta*, vel Melicertes *Inûs* filius fuit. *Ino* autem Cadmi filia, Athamantis Thebarum regis uxor fuit: quæ maritum odio Junonis in rabiem actum fugiens, in mare ſe cum filio præcipitem dedit: ambo maris numinibus additi: & *Ino* quidem Græcis *Leucothea*, Romanis *Matuta*; *Melicerta* illis *Palæmon*, his *Portunus*, appellatus eſt. Alii tamen Auroram his nominibus deſignatam putant: & *Leucotheam* Græco nomine, quaſi *albam Deam*; *Matutam* Latino dictam eſſe, quaſi *matutinam*. *Inoo.*] *Inous*, adjectivum nomen, id eſt, *filius Inûs*.

438. *Et cum ſe condet &c.*] Se abſcondet, componet, & quaſi ſepeliet. Infra, v. 458. *Referetque diem, condetque relatum.* Vide Ecl. 9. 52.

444. *Ab alto.*] Supra v. 324. *Notus.*] Idem qui Auſter, ventus meridionalis, Ecl. 2. 58.

446. *Seſe erumpent &c.*] Hic active ſumitur, auctore Lucretio. l. 4. 1108. *Tandem ubi ſe erupit nervis collecta cupido.*

447. *Tithoni croceum &c.*] De *Tithono* Laomedontis, Trojani regis filio: deque

Heu male tum mites defendit pampinus uvas,
Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
Hoc etiam, emenso quum jam decedet Olympo,
Profuerit meminisse magis: nam sæpe videmus
Ipsius in vultu varios errare colores.
Cæruleus pluviam denuntiat, igneus Euros:
Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni,
Omnia tunc pariter vento nimbisque videbis
Fervere: non illa quisquam me nocte per altum
Ire, neque a terra moneat convellere funem.
At si, quum referetque diem condetque relatum,
Lucidus orbis erit: frustra terrebere nimbis,
Et claro sylvas cernes Aquilone moveri.
Denique quid Vesper serus vehat, unde serenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auster,
Sol tibi signa dabit: Solem quis dicere falsum
Audeat? Ille etiam cæcos instare tumultus
Sæpe monet, fraudemque & operta tumescere bella.

INTERPRETATIO.

Heu! tunc frondes male tuebuntur maturos racemos: tam multa, & horrida grando saliet crepitans in tectis. Præterea magis proderit hæc alia *annotare, cum* Sol *occidet cælo decurso: nam sæpe videmus diversos colores spargi in ejus vultu. Cæruleus significat imbrem, flammeus ventum. Si vero maculæ incipiant misceri cum micanti lumine: tunc videbis omnia æque turbari vento & pluvia. Nullus me hortetur ire illa nocte per mare, & solvere funem a terra. Sed si* globus *Solis nitidus sit, & quando reducet diem, &* quando *reductum abscondet: frustra timebis pluviam, sed videbis sylvas agitari sudo Aquilone. Denique Sol tibi significabit, quid ferat Vesper serotinus: qua ex parte ventus pellat siccas nubes: quid humidus Auster præparet. Quis audeat Solem appellare fallacem? Ille quoque sæpe declarat secretos tumultus imminere, insidiasque & bella occulta parari.*

NOTÆ.

Aurora, supra v. 249. *Croceus* color, qualis est croci floris, *du saffran*, Ecl. 4. 44.

450. *Olympo.*] Ecl. 5. 56.

456. *Fervere.*] Hic tertiæ conjugationis est, penultima brevi: & sic semper apud Virgilium: apud alios etiam secundæ, penultima longa.

460. *Aquilone.*] Vento septentrionali, qui & *Boreas* dicitur: siccat nubes & cœlum abstergit. Ecl. 7. 51.

461. *Denique quid &c.*] Ad conclusionem hujus partis, recolligit ea quæ præcipue dixerat, de prognosticis Solis: hoc sensu: Igitur cognoscere poteris ex Sole, quale vespertinum tempus futurum sit; quis ventus serenitatem, quis pluviam inducat.

461. *Unde serenas ventus &c.*] Aquilo: qui siccat nubes: atque, ut est G. 3. 197. *Arida differt nubila.* Et *serenas*, interpretor *siccas*. Est enim apud Lucret. l. 1. 305. de vestibus: *Suspensæ in Sole serescunt*: id est, *siccantur*, ut ait ibidem Gifanius: derivatque *seresco* & *serenus*, ab antiqua voce *serus*, prima brevi; quæ olim dicta est pro *siccus*: unde Turnebus humorem expressum e lacte, *serum* dici arbitratur; quia caseum, unde expressum est, *siccum* relinquit.

464. *Ille etiam &c.*] VI. PARS. *Digressio, de prodigiis quæ cædem J. Cæsaris, aut præcesserunt, aut subsecuta sunt.* Quæ singula scriptorum aliorum auctoritate, quoad poterit fieri, confirmabo. Videndus Ovidius Met. 15. 782. qui prodigia illa recen-

Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam:
Quum caput obscura nitidum ferrugine texit,
Impiaque æternam timuerunt sæcula noctem.
Tempore quanquam illo tellus quoque, & æquora ponti,
Obscœnique canes, importunæque volucres
Signa dabant: quoties Cyclopum effervere in agros
Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,

INTERPRETATIO.

Ille quoque misertus est Romæ, occiso Cæsare: quando velavit lucidum caput obscura ferrugine, & homines scelerati timuerunt perpetuam noctem. Quanquam illo tempore terra quoque, & æquor maris, & fœdi canes, & funestæ aves dabant signa. Quoties vidimus Ætnam caminis effractis exundantem erumpere in arva Cyclopum.

NOTÆ.

fuit, & Virgilium imitatus est. De cæde Cæsaris multa vide passim, Ecl. 5.

467. *Cum caput obscura ferrugine &c.*] Servius de vero Solis defectu interpretatur, sive eclipsi; quam tamen aut illo, aut sequenti anno fuisse ullam negat Scaliger, De emendat. l. 5. p. 414. & explicat de insolito Solis pallore: de quo sic Plin. l. 2. 80. *Fiunt prodigiosi & longiores Solis defectus, qualis occiso Dictatore Cæsare, & Antoniano bello; totius pene anni pallore continuo.* Ubi patet, per *defectus*, non eclipsim, sed portentosum ex alia causa lucis deliquium significari. Ita quoque Plutarchus in Cæsare. Καὶ τὸ περὶ τὸν ἥλιον ἀμαύρωμα τῆς αὐγῆς. ὅλον γὰρ ἐκεῖνον τὸν ἐνιαυτὸν ὠχρὸς μὲν ὁ κύκλος καὶ μαρμαρυγὰς οὐκ ἔχων ἀνέτελλεν, &c. *Circa Solem quoque hebetatio splendoris: nam toto illo anno pallens ejus globus, & sine fulgore oriens, debilem & tenuem emisit calorem: itaque nubilus aer & gravis extitit: unde fructus crudi immaturique elanguerunt ob cœli rigorem, & flaccidi evasere.* *Ferrugine,*] Non proprie caligine, sed rubore nigricante: de eo colore, Ecl. 2. 18.

468. *Sæcula.*] Genus hominum, homines, Lucretii more: cui nihil est illa locutione familiarius, l. 1. 1090. *Quippe etiam vesci e terra mortalia sæcla*: l. 5. 986. *Mortalia sæcla dulcia linquebant labentis lumina vitæ.* Sic l. 4. 1220. *Et muliebre oritur patrio de semine sæclum*; id est, mulieres: l. 3. 754. *Desiperent homines, saperent fera sæcla ferarum*; id est, feræ: l. 5. 860. *Leonum sæcla*; id est, leones: l. 5. 864. *Bucera sæcla*; id est, boves &c. Suspicatur Gifanius in conlect aneis Lucret. id e Græcis haustum esse, apu d quos γενεὰ & *genus* & *sæculum*, aut certe spatium aliquot annorum significat.

469. *Tempore quanquam illo &c.*] Sensus est: Quanquam non est mirum Cæsaris cladem doluisse sidera, cum eam eodem tempore canes ipsi, & volucres, & ipsa etiam inanima doluerint.

470. *Obscœnique canes &c.*] Mali ominis: sic passim a probatis auctoribus *fœda* dicuntur omina & auguria, quæ funesta sunt. Appianus autem l. 4. civil. inter ostenta, quæ triumviratum, in ultionem Julianæ cædis institutum præcessere, hoc quoque recenset. Κύνες τε γὰρ ὠρύοντο ὁμαλῶς οἷα λύκοι. *Canes vero ululabant ex composito, instar luporum.*

470. *Importunæque volucres.*] Plutarchus habet inter prænuncia necis illius prodigia, καταίροντας εἰς ἀγορὰν ἐρήμους ὄρνιθας: *aves solitarias in forum delatas.* Suetonius vero in Julio c. 81. *Pridie easdem Idus, avem regaliolum cum laureo ramulo Pompeianæ curiæ se inferentem volucres varii generis ex proximo nemore persecutæ, ibidem discerpserunt.*

471. *Cyclopum effervere in agros &c.*] De hoc prodigio nemo singulatim hoc tempore: universe tamen, illam Ætnæorum ignium eructationem magnis calamitatibus præviam esse, passim notant historici. *Ætna*, mons est Siciliæ, *mont Gibel*: de quo Æ. 3. 571. *Cyclopes*, juxta Diodorum, primi Siciliæ habitatores fuere: juxta fabulas, Neptuni & Amphitrites filii; sic dicti,

quia

Flammarumque globos liquefactaque volvere ſaxa?
Armorum ſonitum toto Germania cœlo
Audiit, inſolitis tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoque per lucos vulgo exaudita ſilentes
Ingens, & ſimulacra modis pallentia miris
Viſa ſub obſcurum noctis: pecudeſque loquutæ,
Infandum! ſiſtunt amnes, terræque dehiſcunt:
Et mœſtum illacrymat templis ebur, æraque ſudant.

INTERPRETATIO.

& eructare globos flammarum ac lapides comminutos. Germania audiit toto aere ſtrepitum armorum, & Alpes tremuerunt inſuetis motibus. Voces etiam magnæ auditæ ſunt paſſim per lucos tacitos: & ſpectra pallentia miris modis viſa ſunt *circa crepuſculum noctis: & pecora locuta* ſunt: *dira* res! *fluvii conſtiterunt, & terræ hiaverunt*. Præ *triſtitia* ſtatuæ *eburneæ lacrymatæ ſunt in templis, & æreæ ſudaverunt.*

NOTÆ.

quia unicum habebant in fronte oculum orbicularem, unde nomen ipſis inditum a κύκλος *circulus*, & ὢψ *oculus, vultus*: iidem Vulcano miniſtri & opifices attributi; tres præcipue, Brontes, Steropes & Pyracmon: de quibus Æ. 8. 425. Hi officinam habent, vel in Ætna, vel in inſula Hiera, ſupra v. 295.

473. *Liquefactaque volvere ſaxa.*] Non fulminis & fulgetri materiem glutinoſam, ut interpretatur Vilichius; ſed ſaxa exeſa & igne comminuta, ſeu pumices aridos ac ſpongioſos, vel cineres: quos inde conſtat magna interdum copia erumpere.

474. *Armorum ſonitum &c.*] Appianus l. 4. Ἀνδρῶν τε μεγάλαι βοαὶ, καὶ κτύπος ὅπλων, καὶ δρόμος ἵππων οὐχ ὁρωμένων, ἠκούετο. *Exaudiebantur magni clamores virorum, & armorum ſtrepitus, & curſus equorum, cum nihil tale cerneretur.* De *Germania*, quæ bello tentata, & aliqua ex parte victa a Cæſare fuerat, vide Ecl. 1. 63.

475. *Motibus Alpes.*] Ovidius, non Alpes, ſed Romam tremore concuſſam dicit. Met. 15. 799. *Motamque tremoribus urbem.* De *Alpibus*, Ecl. 10. 47.

476. *Vox quoque per lucos &c.*] Per *lucos*, id eſt, ſacras Diis ſylvas: *ſilentes*, propter infrequentiam hominum, & reverentiam: unde magis mirum hinc exauditas eſſe voces. Ovid. v. 793. *Cantuſque feruntur auditi ſanctis & verba minantia lucis.*

477. *Simulacra modis &c.*] Plutarchus inter Cæſareæ necis portenta numerat: Τύποις νύκτωρ πολλαχοῦ διαφερομένοις: *imagines noctu paſſim diſcurrentes.* Additque Στράβων δὲ ὁ φιλόσοφος ἱστορεῖ, πολλοὺς μὲν ἀνθρώπους διαπύρους ἐπιφερομένους φανῆναι *Strabo vero philoſophus tradit multos quidem homines flammeos incurrere viſos eſſe.*

478. *Pecudeſque locutæ, infandum.*] Appian. l. 4. Βοῦς τε φωνὴν ἀφῆκεν ἀνθρώπου, καὶ βρέφος ἀρτίτοκον ἐφθέγξατο. *Bos etiam humanam vocem emiſit, & infans recens natus locutus eſt.* At vox *infandum*; vel regitur a verbo *locutæ*, hoc ſenſu: pecudes locutæ ſunt aliquid infandum, & horrendum, quod fari non liceat. Vel eſt interjectio obſtupentis, incluſa parentheſi, hoc ſenſu: pecudes locutæ ſunt; res infanda & terribilis!

479. *Siſtunt amnes.*] Unde ſequitur inundatio redundantium, nec evolutorum fluctuum. Horat. Od. 1. 2. *Vidimus flavum Tiberim, retortis litore Hetruſco violenter undis, ire dejectum monumenta regis, templaque Veſtæ &c.* Huc adde quæ mox dicentur. v. 482. de inundatione *Eridani*. De ſequenti prodigio, nempe *terræ hiatu*, nuſquam mentio.

480. *Et mœſtum illacrymat &c.*] Appianus l. 4. Τῶν ξοάνων τὰ μὲν ἵδρου, τὰ δὲ καὶ αἷμα ἵδρου: *E ſimulacris alia quidem ſudabant, alia etiam ſanguinem ſudabant.*

Proluit insano contorquens vortice sylvas
Fluviorum rex Eridanus, camposque per omnes
Cum stabulis armenta tulit: nec tempore eodem
Tristibus aut extis fibræ apparere minaces,
Aut puteis manare cruor cessavit; & altæ
Per noctem resonare lupis ululantibus urbes.
Non alias cœlo ceciderunt plura sereno
Fulgura, nec diri toties arsere cometæ.
Ergo inter sese paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi:

INTERPRETATIO.

P*Adus rex fluminum inundavit sylvas*, eas *provolvens magnis verticibus; & rapuit per omnes agros armenta cum stabulis: nec eodem tempore, aut venæ minaces* cessaverunt *apparere in tristibus visceribus* hostiarum, *aut sanguis cessavit fluere e puteis, aut urbes* cessaverunt *resonare alte per noctem ululatibus luporum. Aliis* temporibus *nunquam plura fulgura ceciderunt cælo sereno, nec toties cometæ funesti effulserunt. Itaque* campi *Philippici viderunt rursus Romanos exercitus pugnare inter se armis paribus.*

NOTÆ.

482. *Fluviorum rex Eridanus.*] Ἠριδανὸς Græcis, Latinis *Padus*, *le Po*: ex Vesulo monte in Alpibus Cottiis exoriens: Galliam Cisalpinam, quæ nunc Italiæ pars est, in *Transpadanam & Cispadanam* dividens: in mare Hadriaticum septem ostiis influit. *Rex.*] Vel quia fluviorum Italiæ maximus est: vel quia insignitum est ejus nomine signum cœleste vastæ magnitudinis, ab æquatore versus Oriona, ad circulum usque polarem antarcticum, vario anfractu pertinens. *Fluviorum.*] Vel pes anapæstus pro dactylo hic appositus; vel duæ breves *fluvi*, in unam longam coalescunt, ut supra v. 397. *tenuia nec lanæ &c.*

484. *Tristibus aut extis fibræ &c.*] Cicero de divinat. l. 1. 119. de J. Cæsare. *Cum immolaret illo die, quo primum in sella aurea sedit, & cum purpurea veste processit, in extis bovis opimi cor non fuit. Qua ille rei novitate perculsus: cum Spurina diceret, timendum esse, ne consilium & vita deficeret; earum enim rerum utramque a corde proficisci: postero die caput in jecore non fuit. Quæ quidem illi portendebantur a Diis immortalibus, ut videret interitum, non ut caveret.* Eadem fere habent Plutarchus, Valerius Maximus &c. *Exta*, dicta juxta Festum, quia e visceribus ea Diis præsecantur, quæ maxime *extant* eminentque. *Fibra* quoque dicta est antiquis juxta Varronem, cujusque rei *extremitas*: unde pro venulis & nervulis & radiculis vulgo usurpatur: & vestium extremitates appellantur *fimbriæ*.

485. *Aut puteis &c. & alte per noctem &c.*] De primo portento tacent historiæ: de secundo sic Appian. l. 4. Λύκοι τὴν ἀγορὰν διέθεον: *lupi per forum discurrebant.*

487. *Cælo ceciderunt plura sereno &c.*] Appian. l. 4. Καὶ κεραυνοὶ συνεχεῖς εἰς ἱερὰ, καὶ ἀγάλματα ἔπιπτον. *Et fulmina crebra in templa & statuas cadebant.* Fulmen & fulgur *sereno cælo*, aliquando mali ominis fuit, ut hic; aliquando etiam boni, ut Æ. 9. 630. *Audiit, & cæli genitor de parte serena intonuit lævum.*

488. *Cometæ.*] Plutarchus in Cæs. Ὅ τε μέγας κομήτης ἐφάνη ἐπὶ νύκτας ἑπτὰ μετὰ τὴν Καίσαρος σφαγὴν διαπρεπής. *Grandis cometa post Cæsaris necem eximie fulgens septem noctes apparuit.* Hic autem cometa stella eadem illa fuit, de qua Ecl. 9. 47. *Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum*: sic enim Sueton. in Cæs. 88. *Ludis, quos primo consecratos ei hæres Augustus edebat, stella crinita per septem dies continuos fulsit exoriens circa undecimam horam: creditumque est animam esse Cæsaris in cælum recepti.*

489. *Paribus telis.*] Quia Romani contra Romanos bello civili certabant.

490. *Romanas acies iterum videre Philip*-

Nec fuit indignum ſuperis, bis ſanguine noſtro
Emathiam & latos Æmi pingueſcere campos.
Scilicet & tempus veniet, quum finibus illis
Agricola, incurvo terram molitus aratro,
Exeſa inveniet ſcabra rubigine pila:

INTERPRETATIO.

Nec viſum eſt indecorum Diis, Macedoniam & vaſtos Hæmi agros bis fœcundari noſtro cruore. Nempe futurum eſt, ut aliquando colonus terram curvo aratro vertens in illis regionibus, reperiat tela corroſa rubigine aſpera.

NOTÆ.

pi &c.] Nodus difficilis: qui per partes ſolvendus eſt. Conſtat 1. *Philippos* urbem eſſe in confinio Macedoniæ ac Thraciæ, ad radices *Pangæi* montis, qui *Hæmo* conjungitur: unde urbs collocatur aliquando in Thracia, aliquando in Macedonia, aliquando ad Hæmum, aliquando ad Pangæum. 2. *Emathiæ* nomen ab Emathione rege, Memnonis fratre, datum eſſe primum certæ cuidam Macedoniæ regioni; deinde toti Macedoniæ; denique etiam Theſſaliæ: poetarum licentia, qui vicinorum locorum nomina permiſcent. 3. *Hæmum*, ſeu *Æmum*, Thraciæ montem eſſe, qui cum Orbelo, Pangæo, & Rhodope, in modum catenæ conjungitur. 4. Octaviani Cæſaris victoriam de Bruto & Caſſio, haud dubie relatam eſſe in campis Philippicis, Macedoniæ ac Thraciæ confinibus. Victoriam vero Julii Cæſaris de Pompeio relatam eſſe in campis Pharſalicis, in ea parte Theſſaliæ, quæ ad Macedoniam accedit: atque ita utriuſque pugnæ locum tota Macedonia intermedia diſſitum eſſe. 5. Mirum igitur, qui fiat, ut poetæ etiam temporum illorum æquales, utramque pugnam eidem addixerint loco: ut hic feciſſe videtur Virgilius, apud quem *iterum* & *bis*, de clade Pompeiana & Brutiana vulgo explicantur: ut fecit ejus exemplo Ovidius, M. 15. 825. *Emathiique iterum madefient cæde Philippi*, de Octaviani temporibus loquens: ut & Lucanus l. 1. 694. & alibi paſſim: ut Florus l. 4. 6. Solvi poteſt hic nodus tribus modis. I. Volunt quidam geminos eſſe *Philippos*: alios in Macedonia Thraciæ vicina, ubi victus eſt Brutus: alios in Theſſalia, ſeu Macedonia late ſumpta; ubi victus eſt Pompeius; eamque poſteriorem urbem Pharſalo vicinam, eamdem eſſe cum Thebis Phthioticis, quas Thebas Philippi, ſeu Philippopolim a Polybio appellari teſtatur Brietius in Parall. At nihil efficiunt, niſi, ut geminos *Philippos*, ita geminam *Pharſalum* e Geographis oſtendant. Neque enim poetæ utramque pugnam in campis tantum Philippicis, ſed etiam in campis Pharſalicis commiſſam dicunt. Ovid. M. 15. 824. *Pharſalia ſentiet illum, Emathiique iterum &c.* II. Probabilius eſt Emathiam, Theſſaliam, Thraciam, Macedoniam proprie dictam, Pharſalum, Philippos, Hæmum, hæc omnia promiſcue ſumpta a poetis pro Macedonico regno: quale a Philippo Alexandri patre, ipſoque Alexandro poſſeſſum eſt: quemadmodum ſumuntur pro toto, partes totius maxime inſignes. Patet id ex Lucano qui l. 6. poſtquam Theſſaliam, nominatimque *Pharſalum* accurate deſcripſit, ſuiſque montibus inſignivit, Oſſa, Pelio, Pindo & Olympo, v. 333. tum eadem Pharſalica rura ad uſque radices Hæmi porrigit, v. 576. *Qua juga devexus Pharſalica porrigit Hæmus.* III. Addam ego, fortaſſe Virgilium, non de Pompeii & Bruti cladibus, ſed de gemina Bruti ipſius clade interpretandum eſſe: quæ utraque apud Philippos in Macedonia, ad radices Hæmi contigit: quarum in prima Caſſius, in altera Brutus periit: utraque menſis fere unius intervallo diſſita, ut conſtat ex Plut. in Bruto. Atque ita dicendum erit, Ovidium, Lucanum, & alios, ex hoc Virgilii loco, quem male intellexerant, in fraudem eſſe inductos, ut Pharſalum cum Philippis conjungerent: quemadmodum ejuſdem auctoritate plerique decepti ſunt, in voce *Inarime*: Æ. 9.715.

495. *Pila.*] Tela Romanorum propria.

Aut gravibus raſtris galeas pulſabit inanes,
Grandiaque effoſſis mirabitur oſſa ſepulcris.
Dii patrii indigetes, & Romule, Veſtaque mater,
Quæ Tuſcum Tiberim & Romana palatia ſervas:
Hunc ſaltem everſo juvenem ſuccurrere ſæclo
Ne prohibete: ſatis jampridem ſanguine noſtro
Laomedonteæ luimus perjuria Trojæ.
Jampridem nobis cæli te regia Cæſar
Invidet, atque hominum queritur curare triumphos.
Quippe ubi fas verſum atque nefas, tot bella per orbem;
Tam multæ ſcelerum facies: non ullus aratro
Dignus honos, ſqualent abductis arva colonis,
Et curvæ rigidum falces conflantur in enſem.
Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum:
Vicinæ ruptis inter ſe legibus urbes
Arma ferunt: ſævit toto Mars impius orbe.
Ut quum carceribus ſeſe effudere quadrigæ,
Addunt ſe in ſpatia: & fruſtra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

INTERPRETATIO.

Vel pulſet raſtris gravibus caſſides inutiles, & apertis tumulis admiretur oſſa ingentia. O *Dii patrii, Semidei, & Romule; & Veſta mater; quæ cuſtodis Hetruſcum Tybrim & Romanas arces: ne impedite, quominus hic adoleſcens ſubveniat generi* humano *ruenti. Jamdudum ſatis expiavimus noſtro cruore perfidiam Laomedontis Trojani. Jamdudum, o Cæſar, aula Deorum dolet te apud nos* eſſe, *& indignatur* te *delectari mortalibus triumphis. Si quidem fas ac nefas confuſum* eſt: *tot bella* ſunt *per orbem, tot criminum formæ: non* habetur *agriculturæ debitus honor: horrent agri cultoribus abreptis* ad militiam, *& curvæ falces cuduntur crudelem in gladium: hinc Euphrates, illinc Germania parat bellum: urbes finitimæ violatis fœderibus capiunt arma invicem: Mars ſceleſtus furit toto orbe. Veluti cum quadrigæ eruperunt e ſeptis, præcipitant per ſpatium* circi, *& auriga incaſſum habenas addducens abripitur ab equis, nec equi habenis obtemperant.*

NOTÆ.

498. *Dii patrii indigetes &c.*] Alii conjungunt, ut iidem ſint *patrii* & *indigetes* Dii: alii diſtingunt: primi melius: & *indigetes* dicti, vel quia eos *indigetare*, id eſt, appellare & invocare mos erat: vel quia homines fuerant; *in* eodem ſolo cum hominibus *degentes*; vel jam inter Deos *in* cœlo *degentes*; vel quia beati, nullius rei *indigentes*. Talis Romulus, & Æneas; *Quem turba Quirini nuncupat indigetem, temploque ariſque recepit.* Ovid. M. 14. 608. De *Romulo*, Æ. 1. 280.

498. *Veſtaque.*] Geminam eſſe volunt, alteram Saturni matrem, quam pro terra accipiunt; de qua Ovid. Faſt. 6. 300. *Stat vi terra ſua, vi ſtando Veſta vocatur*: alteram Saturni filiam, quam virginem & ignis præſidem ſtatuunt; ab ἑστία *focus*, de qua Cicero, de Nat. 2. 67. Vulgo tamen utraque confunditur. Hanc volunt advectam ab Ænea inter Deos Penates, ut videbitur Æ. 3. 12. ejuſque ſacra tradita deinde Albanis, & a Numa Pompilio illata Romam; collegio virginum inſtituto, quæ perpetuum ignem ad ſalutem imperii alerent.

499. *Tuſcum Tiberim.*] Celebris eſt Italiæ fluvius, ex Apennino in mare Tyrrhe-

num defluens, Hetruriam a Latio dividens, Romamque alluens. *Tuscus* dictus a *Tuscis*, sive *Hetruscis*, qui e Lydia oriundi erant: unde Tiberis ipse *Lydius* appellatur Æ. 2. 781. *Ubi Lydius arva inter opima virum leni fluit agmine Tybris.* Olim *Albula* appellatus: unde autem *Tybris* nomen acceperit, dicetur Æ. 8. 330. De *palatiis* Romanis, Æ. 9. 9.

500. *Juvenem.*] Octavianum Cæsarem, Ecl. 1. De *sæclo*, supra. v. 470.

502. *Laomedonteæ &c.* Laomedon Priami pater, Ili filius, Trojanorum rex, cum urbem suam hactenus immunitam cingeret mœnibus: Neptunum & Apollinem, qui fabricam illam susceperant, pacta mercede fraudavit. Ideo peste & inundatione vexatus, cum ad placandos Deos Hesionem filiam jussu oraculi marinæ exposuisset belluæ: eaque Herculis fortitudine liberata esset: equos eidem liberatori, quos promiserat, abnuit: ideo capta urbs ab Hercule ac direpta: Diique complures Trojanis infesti: quorum odio Romanas quoque calamitates attribuit, non ambitioni Julii & Octaviani.

509. *Hinc movet Euphrates, illinc &c.*] Significat bellum ab oriente, ab occidente, ab ipsa Italia imminere: a civibus vicinisque urbibus; a Parthis, quorum terminus erat Euphrates; & a Germanis: de utraque gente, Ecl. 1. 63. Et vero de Parthis paulo ante triumpharat Ventidius, & adhuc adversus eos bellum movebat Antonius. *Euphrates.*] Nobilis fluvius ex Armeniæ montibus ortus: Mesopotamiam deinde, Nili instar, inundatione fœcundans: denique cum Tigride conjunctus, in Persicum sinum influit.

512. *Ut cum carceribus &c.*] Ita explicat comparationem Servius: *Res quidem publica optimum habet imperatorem; sed tanta sunt vitia præteritorum temporum, quæ in dies singulos aucta sunt, quemadmodum in processu equorum cursus augetur; ut ea, licet optimus rector, refrænare non possit: sicut & auriga a ferventi cursu equos plerumque non potest revocare.* *Quadrigæ.*] Quatuor equi simul juncti, dicti: vel quod sub eodem jugo sint, quasi *quadrijugæ*, ut est apud Gell. l. 11. 8. Vel quod impellantur & agantur simul, quasi *quadriagæ*: ut recentioribus magis placet, Stephano, Martinio, Vossio. *Carceribus.*] septis sive repagulis quibus continebantur equi ad cursum parati. *Addunt se.*] Immittunt se, extendunt se.

P. VIRGILII MARONIS
GEORGICORUM
LIBER II.

ARGUMENTUM.

Habet hic liber de plantatione partes septem. I. Modos omnes producendarum arborum, tam ex natura, quam ex arte. II. Varias earum species, & quo singulæ modo tractandæ sint, naturali, an artificioso. III. Quibus singulæ locis felicius proveniant: ubi excurritur in laudes Italici soli. IV. Artem discernendæ naturæ cujusque soli. V. Culturam vitis. VI. Culturam oleæ, & aliarum aliquot arborum. VII. Digressionem de vitæ rusticæ felicitate: eamque primo comparat cum urbana, quam illi postponit; deinde cum doctrina rerum, quam ei vix parem facit; tertio cum variis hominum studiis, quæ longe inferiora judicat: idque confirmat humano ac divino testimonio: atque illa digressione clauditur hic liber, quemadmodum primus enumeratione prodigiorum.

HActenus arvorum cultus, & sidera cœli:
Nunc te Bacche canam, nec non sylvestria tecum
Virgulta, & prolem tarde crescentis olivæ.
Huc pater, o L næe: tuis hic omnia plena
Muneribus, tibi pampineo gravidus autumno
Floret ager, spumat plenis vindemia labris.
Huc pater, o Lenæe veni: nudataque musto
Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.
Principio arboribus varia est natura creandis.

INTERPRETATIO.

HUc usque locutus sum *de cultura agrorum, deque signis cælestibus: jam loquar de te, o Bacche: & de sylvestribus arbusculis tecum, deque sobole oleæ lente crescentis. Huc* adsis *o Bacche pater: hic omnia repleta sunt tuis donis: ager gaudet in honorem tuum onustus pampinis autumnalibus: vindemia spumat plenis vasis. Huc adsis, o pater Bacche; & mecum inquina novo vino suras nudas detractis calceamentis. Primo natura diversa est in producendis arboribus.*

NOTÆ.

2. *NUnc te Bacche &c.*] Argumenta proponit hujus libri præcipua. Per *Bacchum*, vinum intelligit: per *prolem olivæ*, vel fructum, vel propaginem olearum: per *virgulta*, generatim sylvestres omnes arbores: proprie tamen quid significent, vide infra, v. 21.

3. *Tarde crescentis olivæ.*] *Oliva* tam tarde crescit, ut per ducentos annos crescere a quibusdam dicatur: tam tarde fructum olim tulit, ut ex Plin. l. 15. c. 1. *Hesiodus negaverit oleæ satorem fructum ex ea percepisse quemquam*: sua tamen ætate baccas secundo anno decerpi, ait idem Plinius. Hinc dicta Græcis ὀψίγονος *sero genita*, ὀψίκαρπος *sero fructum ferens.*

4. *Pater, o Lenæe.*] Facta propositione, sequitur invocatio Bacchi solius: quia præcipuum hoc libro studium impendit in vinearum cultu præscribendo. Invitat porro eum ad calcandam secum vindemiam, allegorice: id est; ut sibi, rem vinariam exequenti, faveat. *Lenæus*, Bacchi nomen: non a lenienda mente, ut imperite Donatus putat: sed a Ληνὸς *torcular*, *prælum vinarium.* Lenæus igitur dicitur, quasi torculari præsidens: & *Pater*, licet de omnibus Diis communiter, tamen de Baccho præsertim dicitur. Ita Velleius, de M. Antonio, l. 2. *Cum curru velut Liber pater vectus esset Alexandriæ.* Horat. Epist. 2. 1. 5. *Romulus, & Liber pater, & cum Castore Pollux.* De *Baccho*, ejusque insignibus, Ecl. 5. 29. 69.

5. *Pampineo gravidus autumno &c.*] Diomedes *exilem* vocat hunc versum, quod in quinta sede iambum pro spondeo habeat.

6. *Floret ager.*] Vites autumno non florent: adeoque hic *florere*, non proprium, sed metaphoricum est. Sic Æn. 7. 804. *florentes ære catervas.* Lucret. l. 5. *floret mare navibus*, id est, *abundat*, *gaudet &c.*

6. *Labris.*] *Labrum* vasis genus, in quo lavabant, quasi *lavabrum.*

7. *Musto tinge novo.*] Redundat hic *novo*, juxta aliquos. *Mustum* enim sine addito *vinum novum est*: imo *novum* simpliciter, ut scribit Nonius, citaturque in illa significatione ex Nævio *virgo musta*: ex Catone Censorio, *agna musta*: pro quo Plinius maluit *musteus*: *musteum piper*: *musteus caseus*: Plinius junior, *musteus liber*, id est, *novus*, *recens.* De *cothurnis*, Ecl. 7. 32.

9. *Principio arboribus.*] I. PARS. *De modis quibus arbores proveniunt, tam a natura, quam ab arte.* A natura tribus modis oriuntur, sponte sua, semine fortuito, & radice: semine, inquam, fortuito; est enim quædam seminatio, quæ ad artem etiam pertinet. Ab arte quot modis oriantur, vide v. 22.

Namque aliæ nullis hominum cogentibus, ipſæ
Sponte ſua veniunt, campoſque & flumina late
Curva tenent: ut molle ſiler, lentæque geniſtæ,
Populus, & glauca canentia fronde ſalicta.
Pars autem poſito ſurgunt de ſemine, ut altæ
Caſtaneæ, nemorumque Jovi quæ maxima frondet
Æſculus, atque habitæ Graiis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſylva:
Ut ceraſis, ulmiſque: etiam Parnaſſia laurus
Parva ſub ingenti matris ſe ſubjicit umbra.

INTERPRETATIO.

Aliæ enim, nullis hominibus per artem *compellentibus, ultro ipſæ naſcuntur, & late occupant agros, & amnes flexuoſos: ut ſiler tenerum, & geniſtæ flexibiles, & populus, & ſalices albentes foliis virentibus. Aliæ vero oriuntur ex jacto ſemine: ut caſtaneæ ſublimes: & æſculus, quæ maxima in ſylvis frondeſcit* ad honorem *Jovis: & quercus* quæ *exiſtimatæ* ſunt *a Græcis oracula. Aliæ emittunt a radice ſpiſſiſſimam multitudinem* ramorum: *ut ceraſi, & ulmi: laurus etiam Apollinea*, cum *parva* eſt, *attollit ſe ſub grandi umbraculo matris* ſuæ.

NOTÆ.

12. *Siler, lentæque geniſtæ.*] Siler, frutex humilis & lentus, *du ſiler*: ut & geniſta, *du geneſt*, quæ apibus gratiſſima, & ligandis vitibus utilis eſt.

13. *Populus.*] *peuplier. Tria hujus genera*: ex Plinio l. 16. c. 23. *alba*: *nigra*: *& quæ Libyca appellatur, minima folio ac nigerrima. Alba folio bicolor, ſuperne candicans, inferiore parte viridi.* Imo contra, inferne candicans, ſuperne viridis, ut notat Matthiol. Cauſam duplicis hujus coloris repete ex Ecl. 7. 61.

13. *Glauca canentia fronde ſalicta.*] Loca arboribus conſita dixit, pro ipſis arboribus; *ſalicta* vel *ſaliceta*, pro *ſalicibus*, *ſaules*. Multiplex earum ſpecies: præcipua *alba* quæ grandioribus aſſurgit ramis, unde validiores perticæ fiunt: & quemadmodum populus, foliis hinc virentibus, inde albentibus notabilis eſt. Reliquæ gracilioribus virgis fere conſtant, & inter vimina recenſentur, *oſiers.*

14. *Pars ſurgunt*] pro *ſurgit*: quia *pars* multitudinem includit.

15. *Caſtaneæ*] *Chaſtaigniers. Æſculus*, arbor glandifera, frequens in Dodonæo nemore, quod Jovi dicatum eſt; quidam cum fago confundunt. Ecl. 1. 1. De quercubus ejus nemoris, e quibus oracula repeti ſolebant, Ecl. 9. 13.

16. *Graiis.*] *Græcis*, qui artium fere omnium, ac doctrinarum, itemque fabularum inventores fuere. *Græcorum* vero nomen non a Latinis, ut quibuſdam viſum eſt, ſed a Graiis ipſis petitum eſt: quamquam ii ſeſe frequentius ἕλληνες appellarent. Invenitur tamen *Græcorum* appellatio apud veteres ipſorum poetas: apud Callimach. Epig. 6. apud Lycophr. Imo Ariſtoteles Meteor. 1. ait γραικῶν appellationem antiquiorem eſſe quam ἑλλήνων. Et ſuſpicor *Græcum* a *Graio* formatum eſſe, quaſi *Graicum*: quemadmodum a *Gallo*, *Gallicum*; a *Germano*, *Germanicum*.

18. *Ceraſis, ulmiſque.*] *Ceraſus*, *ceriſier* arbor, cujus *ceraſum* fructus: ex Ceraſunte, urbe Cappadociæ maritima, deportata eſt primo Romam a L. Lucullo, & in ejuſdem de Mithridate Ponti rege triumpho circumlata. Scite autem notat Caſaubonus in Athenæum, non arbori nomen ab urbe; ſed urbi potius ab arborum ejuſmodi multitudine inditum eſſe: ut & aliis compluribus locis. Sic enim *Rhamnus, untis*, vicus in Attica, a *rhamnis*; *Achradus, untis*, Atticæ tribus, ab ἀχράς, άδος, quæ *pyrus ſylveſtris* eſt; *Selinus, untis*, urbs in Sicilia, itemque in Cilicia, a σέλινον *apium.* *Ulmus* arbor nota, *orme.* *Laurus*, Ecl. 2. 54. *Parnaſſia*, quia frequens

Hos natura modos primum dedit: his genus omne
Sylvarum fruticumque viret, nemorumque sacrorum.
Sunt alii quos ipse via sibi repperit usus.
Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum
Deposuit sulcis: hic stirpes obruit arvo,
Quadrifidasque sudes, & acuto robore vallos.
Sylvarumque aliæ pressos propaginis arcus
Expectant, & viva sua plantaria terra.
Nil radicis egent aliæ: summumque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.

INTERPRETATIO.

Natura primo suppeditavit tres *illos modos, quibus virescit omne genus sylvarum, & virgultorum, & nemorum sacrorum. Sunt alii* modi, *quos experientia invenit* certa *ratione, suam in utilitatem. Hic avellens ramulos e trunco tenero matrum, committit* eos *fossulis. Iste sepelit terra radices, & perticas fissas quatuor* in partes, *& palos trunco acuminato. Aliæ arbores desiderant ad propagationem palmites arcuatos deprimi, & plantas vivas in propria terra* defodi. *Aliæ non indigent radice, & amputator non timet terræ deponens committere supremam partem* rami.

NOTÆ.

in Parnasso, vel quia in tutela est Apollinis, cui sacer Parnassus. De *Parnasso*, Ecl. 6. 29. *Matris.*] Majoris lauri, e cujus radice minor pullulavit. Porro plantis frequenter tribuuntur eadem quæ hominibus nomina, hoc loco *mater*: supra v. 3. *proles olivæ*: alia alibi, quæ fuse congerit Cerdanus in hunc locum.

20. *Primum.*] Priusquam industria hominum naturam imitari atque perficere cœpisset.

21. *Fruticum.*] Frutices, quæ & *virgulta*: sunt ea quæ statim a radice se in ramos, ac veluti virgulas effundunt, & nunquam arborescunt. Mediæ naturæ sunt, inter arbores, & herbas sive olera: quæ vero propius ad herbas accedunt, vocantur a Plinio *suffrutices*. *Nemorumque sacrorum.*] Lucos intelligit, Diis dicatos, ex quibus arborem exscindere nefas erat.

22. *Sunt alii.*] Modos enumerat septem, quibus arbores per artem proveniunt.

23. *Hic plantas &c.*] I. Modus, *Avulsio*: qua stolones, *les rejettons*, una cum fibris & radiculis, e stirpe aut corpore arboris abscinduntur, & sulcis sive scrobibus mandantur. Quod in arboribus fere omnibus usurpatur.

24. *Hic stirpes.*] II. Modus, *Defossio stirpium*, id est, imi & crassioris trunci cum radicibus, *des souches*.

25. *Quadrifidasque sudes & &c.*] III. Modus. *Infossio palorum*, sive in quatuor partes, sive in acumen incisorum, *des pieux*. *Robore.*] *Robur* aliquando arborem e querceo genere; aliquando duram quamlibet arborem; aliquando etiam ferri, aut cujuslibet rei duritiem significat, G. 1. 162. Hic truncum ipsum pali, qua parte durior est: sic enim Plin. l. 17. 17. *Ramo feruntur & punica, item myrtus, longitudine trium pedum, trunco prius exacuato.*

26. *Sylvarumque aliæ &c.*] IV. Modus, *Propagatio*, quæ præsertim in vitibus usui est, *provigner*. Cum palmites e trunco in terram arcuatim inflectuntur, evaduntque novas in plantas: quæ *suo*, id est, proprio nativoque in solo deinde pullulant; & *vivæ* dicuntur, quia non reciduntur e matris corpore, sed ei semper adhærent. His porro verbis, *& viva sua plantaria terra*, quæ ad propagationem refero, plerique omnes quintam speciem describi putant: nempe translationem plantarum vivarum sive virentium, cum sua radice & nativa terra, in aliud solum. Quibus ego, cum Ramo & Victorio non assentior: neque enim hæc arborum translatio, arborum nova procreatio est; qua de re tamen hic agitur. *Propago*] est palmes ille inflexus, quo vitis propagatur & multiplicatur, *provin.*

28. *Nil radicis &c.*] V. Modus. *Infossio summi*

Quin & caudicibus sectis, mirabile dictu,
Truditur e sicco radix oleagina ligno.
Et sæpe alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius, mutatamque insita mala
Ferre pyrum, & prunis lapidosa rubescere corna.
Quare agite o proprios generatim discite cultus
Agricolæ, fructusque feros mollite colendo,
Neu segnes jaceant terræ: juvat Ismara Baccho
Conserere, atque olea magnum vestire Taburnum.

INTERPRETATIO.

PRæterea ex sicco stipite oleæ, *ramis circumcisis, emittitur radix oleacea*, quod *mirum* est *dictu. Et sæpe cernimus ramos unius arboris sine damno mutari in* ramos *alterius, & pyrum transformatam producere mala* sibi *insita, & duras cornos edere pruna rubicunda. Agite igitur, o coloni: discite culturam* singulis *generibus congruam, & mansuefacite per cultum fructus sylvestres.* Cavete *vero ne terræ sint inutiles: prodest implere Ismarum vitibus, & tegere oleis magnum Taburnum.*

NOTÆ.

summi surculi, sive taleæ e cacumine rami amputatæ, quæ absque radice crescit & vi rescit.

30 *Quin & &c.*] VI. Modus. *Infossio circumsecti stipitis*, qui non acuminatus, non e cacumine decisus, ut in tertio quartoque modo dictum est; sed præcisus ab utraque parte, & ramulis undecumque spoliatus, radicem ex sese progignit. *Caudex* in arboribus, idem est, quod *caulis* in herbis: nempe id, quod e terra simplex assurgit, ex quo rami & folia circum erumpunt, *la tige*. *Siccum* hic non plane aridum est, neque enim quicquam inde germinaret: sed uberiori humore carens; quia separatum est a radice, unde humorem trahit.

32. *Et sæpe alterius &c.*] VII. Modus. *Insitio*, cum surculus unius arboris alteri immittitur, quæ quasi in ejus naturam transit: *enter.* De ea fusius infra v. 73.

Vertere.] Id est, vertere se, ut Ge. 3. 365. *In glaciem vertere lacunæ*, id est, verterunt se. Et Æn. 1. 108. *tum prora avertit*: id est, avertit se. Et Æn. 2. 229. *novus per pectora cunctis insinuat pavor*: id est, insinuat se.

Corna.] Fructus hic sumitur pro arbore, quæ *cornus* est, secundæ & quartæ declin. *un cornoillier*, cujus lignum hastilibus conficiendis aptum. Ge. 2. 447. *bona bello cornus*: fructus vero rubicundus, intus ossiculum gerens durissimum.

36. *Fructusque feros.*] Feritas, quæ propria belluarum est, hic plantis metaphorice tribuitur: quasi esset in iis animus, animique motus. Et vero infra v. 51. ait, *exuerint sylvestrem animum.* Quo exemplo dixit Plinius l. 17. c. 10. de plantis: *mansuescuntque tractatu, ceu feræ.*

37. *Juvat Ismara &c.*] *Ismarum* & *Taburnum* pro quibuslibet montibus accipit: Cavete, inquit, ne terræ sint inutiles; neve solas valles & plana camporum colite, sed montes etiam asperos: qui si frumentis inepti; at vitibus oleisque commodi sunt.

37. *Ismara Baccho &c.*] *Ismarus*, plurali neutro *Ismara, orum*, in maritima Thraciæ regione mons, cui adjacent urbs & lacus cognomines, ad Scœnum fluvium, non procul ab ostiis Hebri. Regionis incolæ Cicones ab Homero appellantur: ipsa regio, mons præcipue, percelebris vino, quo Ulysses Polyphemum Cyclopem inebriasse narratur Odyss. 9. 197. Huic tanta vis, ut mensura ejusdem una, viginti mensuris aquæ misceretur; ut ibidem legitur, confirmaturque a Plinio, qui suo adhuc tempore durare vino illi vim eamdem ac vigorem indomitum, prodit lib. 14. 4. *Maroneum* tamen illud vocat, sive a Marone, Evanthei filio, Ismariæ regionis principe; a quo vinum ejusmodi Ulysses dono accepit, juxta

Tuque ades, incœptumque una decurre laborem,
O decus, o famæ merito pars maxima noſtræ,
Mœcenas : pelagoque volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti verſibus opto :
Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum,
Ferrea vox : ades, & primi lege litoris oram.

INTERPRETATIO.

Tu quoque fave mihi, *o Mœcenas, vere ornamentum & pars maxima famæ meæ : & perſequere mecum ſuſceptum opus : & navigans pande vela mari aperto. Non ego cupio comprehendere omnia meis carminibus. Non, ſi haberem centum linguas, & centum ora, & vocem ferream : fave* mihi, *& rade extremitatem proximi litoris.*

NOTÆ.

Homer. ſive a Maronea urbe, per eumdem Maronem condita; quæ a quibuſdam cum Iſmaro urbe confunditur, diſtinguitur ab aliis, & ad occidentalem Scœni ripam, e regione Iſmari, ſtatuitur. *Taburnum.*] *Taburnus* mons Campaniæ in confinio Samnii, inter Capuam & Nolam, ferax oleis, hodie *Taburo.*

39. *Tuque ades,*] pro adſis. Invocatio eſt ad Mœcenatem, non tanquam Deum, ſed tanquam amicum & patronum; quem rogat, ut laborem operis velit ſecum dividere: non eo ſenſu, ut Mœcenas operam ſuam in ſcribendis Georgicis commodet Virgilio; quemadmodum Lælius & Scipio commodaſſe Terentio dicuntur, in ſcribendis Comœdiis : ſed ita ut Virgilius ſcribendi, Mœcenas commendandi operis curam ſuſcipiat : id eſt, ut Mœcenas opus ipſum in Auguſti ac populi exiſtimationem inducat, dum Virgilius ſcribendo dat operam.

39. *Decurre laborem.*] Plerique omnes allegoriam hanc a circo repetunt, in quo citatis equis decurrebatur : confirmantque ſuam ſententiam his poſtremis libri hujus verſibus. *Sed jam tempus equum fumantia ſolvere colla &c.* Ut ut ſit tamen de illis verſibus, nihil certe hic ad rem faciunt : & *decurre* non ad circenſe curriculum, ſed ad navigationis curſum referendum eſt, cui etiam a Catullo refertur. 65. 6. *Auſi ſunt vada ſalſa cita decurrere puppi.* Æn. 5. 212. *Prona petit maria & pelago decurrit aperto.* Conſtat quippe Virgilium, in eadem re explicanda geminam ſimul allegoriam non adhibuiſſe: quod propter confuſionem vitioſum merito putatur. Adeoque cum cætera omnia hoc loco, ita & iſtud quoque de navigatione intelligendum exiſtimo.

40. *O famæ merito &c.*] Mœcenas pars famæ Virgilii : quaſi non tam ut poeta, quam ut amicus Mœcenatis, in hominum notitiam venerit. *Merito.*] Nomen eſſe vult Aſcenſius; quia Mœcenas merito ſuo, ſua dignitate, Virgilium commendavit. Ego adverbium puto, & *juſte ac vere* interpretor : quaſi poeta fateatur, non opinione hominum dumtaxat, ſed jure ac merito Mœcenatem famæ ſuæ partem eſſe.

41. *Pelagoque volans &c.*] Antea rogaverat Mœcenatem, ut ſecum laborem ſuſciperet: mox idem iterat per allegoriam, invitando, ut ſecum naviget. Solemne eſt autem vetuſtis ſcriptoribus, grave quodlibet incœptum per navigationem explicare: quod Galli quoque familiari ſermone uſurpamus, *s'embarquer*, id eſt, negotium aliquod ſuſcipere. *Volans,*] id eſt, *navigans* : mutua eſt enim metaphora inter volatum, & natatum, aut navigationem. Sic Æn. 5. 219. de navi Mneſthei : *ſic illam fert impetus ipſe volantem.* Et Æn. 6. 16. de volatu Dædali, *inſuetum per iter gelidas enavit ad Arctos.* Et ibid. v. 19. *Tibi Phœbe ſacravit remigium alarum.* Et Ge. 4. 59. de apibus. *Nare per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen.*

44. *Primi lege litoris oram.*] Mox dixerat : non mihi eſt in animo omnia ſcrutari profundius, & ſingulatim explicare, quod infiniti eſſet laboris in hac tanta rei arboreæ copia; ſed tantum ſumma quæque delibare. Quod jam exprimit per eamdem, cui jam adhæſerat, navigationis allegoriam. Ne itaque, o Mœcenas,

In manibus terræ : non hic te carmine ficto,
Atque per ambages & longa exorſa tenebo.
Sponte ſua quæ ſe tollunt in luminis auras,
Infœcunda quidem, ſed læta & fortia ſurgunt.
Quippe ſolo natura ſubeſt. Tamen hæc quoque ſi quis
Inſerat, aut ſcrobibus mandet mutata ſubactis:
Exuerint ſylveſtrem animum ; cultuque frequenti,
In quaſcunque voces artes, haud tarda ſequentur.
Necnon & ſterilis quæ ſtirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos ſi ſit digeſta per agros:
Nunc altæ frondes & rami matris opacant,
Creſcentique adimunt fœtus, uruntque ferentem.

INTERPRETATIO.

Terra eſt in propinquo : non hic morabor te poemate fabuloſo, per circuitus & exordia prolixa. Quæ arbores *ultro erigunt ſe in aerem , oriuntur quidem ſteriles, ſed amplæ & robuſtæ : quia vis nativa ineſt terræ. Attamen ſi aliquis etiam immittat his* ſurculos aliarum, *aut* has *translatas committat foſſis præparatis , deponent naturalem aſperitatem ; & per aſſiduam culturam , quocumque artificiali modo tractaveris, parebunt celeriter. Pariter illa quæ ſurgit ſterilis e radice, idem faciet ; ſi diſponatur per campos patentes : nunc alta folia & rami matris inumbrant* eam, *& abſumunt fructus ſurgenti, & enecant ferentem* fructus.

NOTÆ.

alto mari te committas; ſed *lege* tantum, id eſt , ſtringe terrarum litora. Tamen cum antea dixerit *pelago da vela patenti*, videtur quibuſdam hic ſecum pugnare Virgilius. Alii agnoſcunt hic figuram, quæ *correctio* dicitur, quaſi dicat : Expande vela in altum. Quanquam non omnia dicam, ſed ſumma tantum capita ; itaque lege dumtaxat litus. Ego neque correctionem, neque pugnam hic agnoſco : *patens* enim mare hic, non altum & longe ſemotum litoribus mare ſignificat ; ſed hunc habet ſenſum : Naviga dum mare patet & apertum eſt, non clauſum ventis; id eſt, aſpira mihi, dum vena fluit, dum ſcribere incipio : & lege litus terrarum &c.

45. *In manibus terræ.*] Servius explicat : In facili & in promptu eſt terræ, ruris, deſcriptio ; de cujus cultu ſcribimus : πρόχειρον enim Græcis *facile* eſt. Alii melius : Non recedemus a terra inter navigandum : legemus tantum litora : terræ ſemper erunt in propinquo, & velut in poteſtate ac manibus noſtris. Sic Æn. 9. 132. *Terra autem in manibus noſtris.*

47. *Sponte ſua* &c.] Jam relegit ſingulos modos ; docetque quid cujuſque ſit proprium : tum admonet, artificiales modi quibus arboribus conveniant ; quemadmodum antea de naturalibus monuerat, v. 12. & ſequentibus.

49. *Solo natura ſubeſt.*] *Solum* Turnebus explicat, pedem ſeu radicem arboris : cujus natura vividior eſt in ſylveſtribus , ad eliciendum ſuccum. Alii de *terra* ipſa explicant, cui nativa vis ineſt ; eaque veluti fortior ad ſylveſtres arbores, quam ad ſativas ſuſtentandas. De *ſolo*, ſub utraque ſignificatione, *terræ* & *pedis*, Ecl. 6. 35. *Subeſt*, id eſt, *latenter ineſt* : ſic Ecl. 4. 31. *Pauca tamen ſuberunt priſcæ veſtigia fraudis.*

50. *Inſerat.*] Id eſt, per inſitionem in alium truncum transferat, inquit Aſcenſius : male : non enim arbor ſylveſtris alteri trunco ; ſed arbori ſylveſtri ſurculus ex altero trunco fœcundiore imponitur. Quippe *inſerere arborem* , non eſt dumtaxat, eam alteri inſerere ; ſed etiam , eam inſitione alterius perficere : ſic Plin. l. 17. 17. *Corellius inſevit caſtaneam ſuometipſam ſurculo,*

Jam, quæ ſeminibus jactis ſe ſuſtulit arbos,
Tarda venit, ſeris factura nepotibus umbram:
Pomaque degenerant ſuccos oblita priores:
Et turpes avibus prædam fert uva racemos.
Scilicet omnibus eſt labor impendendus, & omnes
Cogendæ in ſulcum, ac multa mercede domandæ.
Sed truncis oleæ melius, propagine vites
Reſpondent, ſolido Paphiæ de robore myrtus.
Plantis eduræ coryli naſcuntur, & ingens
Fraxinus, Herculeæque arbos umbroſa coronæ,
Chaoniique patris glandes: etiam ardua palma
Naſcitur, & caſus abies viſura marinos.
Inſeritur vero ex fœtu nucis arbutus horrida:

INTERPRETATIO.

Quæ autem arbor extulit ſe e ſemine projecto, lente creſcit, ſero præbitura umbram poſteris: & fructus ejus *degenerant, amiſſo priore ſapore: & vitis gerit viles racemos*, qui ſunt *præda avium. Nempe cura eſt adhibenda erga omnes, & omnes redigendæ* ſunt *in ordinem, & ſubigendæ magno ſumptu. At oleæ melius proveniunt ex caudicibus, vites per propaginem, myrtus Veneris e craſſis palis. Oriuntur ſtolonibus & duræ coryli, & magna fraxinus; &* populus *arbor umbrifera*, ex qua *Herculis corona* fuit; *& quercus Jovis Dodonæi: oritur etiam* ſic *alta palma, & abies* quæ *expertura* eſt *pericula maris. Arbutus autem hiſpida inſeritur ſurculo nucis:*

NOTÆ.

60. *Uva racemos.*] Aut hic *uva*, pro *vite*; aut *racemus*, pro *acinis* uvæ, ponitur. Namque, ut admonet Taubmannus: *uva*, *racemus*, & *botrus*, idem plane; ſcilicet totus ipſe fructus vitis: partes ejus ſunt *acini*, ſive grana: partes acini; *folliculus*, ſive cutis; *ſuccus*, *caro*, & *nucleus*.

62. *Multa mercede.*] Vel multo labore, vel multo ſumptu.

63 *Sed truncis oleæ* &c.] Docet quo ſingulæ modo melius arbores per artem tractandæ ſint. I. *Truncis oleæ*: id eſt, caudicibus undecumque ſectis, qui ſextus eſt modus, ſupra v. 30. *Quin & caudicibus* &c. *truditur e ſicco radix oleagina ligno.* II. *Propagine vites*; qui quartus eſt modus, v. 26. *Aliæ preſſos propaginis arcus* &c. III. *Solido de robore myrtus*: id eſt, palo acuminato; qui tertius eſt modus, v. 25. *Et acuto robore vallos.* Et vero ſic Plin. l. 17. 17. *Ramo ſeruntur & punica, item myrtus, longitudine trium pedum, trunco prius exacuto. Robur* eſt ipſa pars trunci ſive rami durior, ut diximus v. 25. IV. & V. *Plantis eduræ coryli* &c. id eſt, vel ſtolonibus, vel ſtirpibus; qui primus & ſecundus modus eſt, v. 23. *Hic plantas tenero abſcindens* &c. VI. *Inſeritur vero ex fætu nucis arbutus*: id eſt, nux arbuto inſita melius ſuccedit. Arbutus, *arboiſier*. Ecl. 3. 82. Unus e ſeptem modis ſupereſt, nempe *decacuminatio*, ſive *talea*: cujus uſum non attulit, quia fere convenit, vel cum tertio modo, vel cum ſexto.

64. *Paphiæ.*] Veneris: a *Papho*, urbe in inſula Cypro, ubi inſigniter colebatur. Cur myrtus ſit dicata Veneri, Ecl. 7. 62.

65. *Eduræ coryli.*] Nuces avellanæ, *coudriers*. *Eduræ*, id eſt, valde duræ; litera enim *e* vocabulis præfixa, aliquando auget, ut hic, & apud Ovid. in arte, *Nec tamen edure, quod petit illa, nega.* Aliquando minuit, ut infra, v. 78. *Enodes trunci*, id eſt, nodo carentes. Alii legunt *& duræ*, ſed præſtat prior lectio. *Fraxinus.*] *Freſne. Herculeæque arbos* &c.] *Populus*, *peuplier*: de qua, & Herculis corona, Ecl. 7. 61. *Chaoniique patris glandes.*] Quercus, dicata Jovi, in nemore Chaonio, ſive Dodonæo; ſupra v. 16. Ecl. 7. 13. Ecl. 9.

Et ſteriles platani malos geſſere valentes:
Caſtaneæ fagus, ornuſque incanuit albo
Flore pyri: glandemque ſues fregere ſub ulmis.
Nec modus inſerere atque oculos imponere ſimplex.
Nam qua ſe medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas; anguſtus in ipſo
Fit nodo ſinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt, udoque docent inoleſcere libro.

INTERPRETATIO.

& platani infœcundæ tulerunt malos robuſtas: fagus albicavit flore *caſtaneæ, & ornus candido flore pyri: & porci manducavere glandes ſub ulmis. Nec una & eadem res eſt, inſerere, & inoculare. Nam qua parte oculi ar*borum *emittunt ſe e medio cortice, & rumpunt tenuem cutem; arctus ſinus aperitur in ipſo oculo: in quo includunt oculum ex alia arbore* deciſum, *eumque docent concorporari cum cortice* interiore *humido.*

NOTÆ.

13. *Abies.*] *Sapin.* Cujus aliqua ſpecies apta navibus: unde ipſi quaſi ſenſum tribuit, ad videnda maris pericula. *Arbutus.*] *Arboiſier.* Ecl. 3. 82. Horrida, quia raris eſt foliis: & verſus hic dactylicus vocatur; quia dactylo clauditur, non ſpondeo: niſi potius ultima ſyllaba cum ſequente verſu elidenda dicatur. *Fœtu nucis* ſurculo, vel gemma e nuce decerpta.

70. *Steriles platani malos &c.*] *Platanus,* arbor umbræ tantum opacitate, & foliorum amplitudine utilis, *un plane.* *Malus, pommier.*

71. *Caſtaneæ fagus.*] Vulgo legitur: *Caſtaneæ fagos*: quod abſurdum Servio & aliis jure ac merito videtur, nempe in caſtanea fertili, fagum infœcundam inſeri. Unde mire ſe torquent interpretes. I. Aſcenſius legit: *Et ſteriles platani malos geſſere valentes caſtaneæ: fagus ornuſque incanuit &c.* hoc ſenſu: Platani geſſere ramos caſtaneæ arboris, ita valentes ac robuſtos, ut etiam navium mali videri poſſent. Sed hoc durius. II. Scaliger legit: *Caſtaneas fagus*: ita ut fagus ſit in plurali nominativo, quartæ declinationis: quemadmodum apud Catul. 65. 89. *Quales Eurotæ progignunt flumina myrtus*: in ejuſdem declinationis accuſativo, pro *myrtos.* At illa lectio, *caſtaneas* pro *caſtaneæ*, paulo ſane audacior. III. Melius Abramus legit, levi literæ unius immutatione: *Caſtaneæ fagus*: ita ut *caſtaneæ* ſit in genitivo; *fagus*, in nominativo, per cæſuræ licentiam hic producto: hoc ſenſu: fagus incanuit flore caſtaneæ, & ornus flore pyri. Et vero flores caſtaneæ cum aliquo albore vireſcunt. *Fagus, heſtre,* Ecl. 1. 1. *Ornus, freſne ſauvage,* Ecl. 6. 71. *Pyrus, poirier.*

72. *Glandemque ſues &c.*] Significat quercus glandiferas ulmis fuiſſe inſitas, ad paſtum porcorum.

73. *Nec modus inſerere &c.*] Deſcribitur inſitionis duplex modus: unus qui proprie vocatur *inſitio, enter en greffe*; alter qui dicitur *inoculatio, enter en ecuſſon.* Additur a Plinio tertius, *emplaſtratio*: quæ ab aliis cum inoculatione confunditur. Videtur tamen, inter tres illos modos, id eſſe diſcriminis: quod *inſitio* fiebat, fiſſo arboris trunco, & ſurculis uno vel pluribus in ipſam trunci fiſſuram inſertis. *Inoculatio* autem, ſinu inter corticem ac truncum aperto, cui ſurculus includebatur. *Emplaſtratio* denique, ſublata parte corticis, cujus in locum ſubſtituebatur alterius arboris gemma, pari magnitudine, quæ ſublati corticis ſpatium repleret. Id patet ex Plinio l. 17. c. 16. 18. &c. Unde conſtat variam fuiſſe, pro temporum ratione, inſerendi artem: in eoque noſtros homines a Virgilio diſcedere, quod hic *ſinum* in ipſo arboris nodo ac gemma faciendum moneat; quem nos, infra, vel ſupra nodum, in corticis parte maxime terſa ac nitida, aperimus.

74. *Gemmæ.*] Proprie nodi ſunt, & germina, quibus in flores aut folia arbor

Aut rursum enodes trunci resecantur, & alte
Finditur in solidum cuneis via: deinde feraces
Plantæ immittuntur: nec longum tempus, & ingens
Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos,
Miraturque novas frondes, & non sua poma.
Præterea genus haud unum, nec fortibus ulmis,
Nec salici, lotoque, nec Idæis cyparissis.
Nec pingues unam in faciem nascuntur olivæ,
Orchites, & radii, & amara pausia bacca:
Pomaque, & Alcinoi sylvæ: nec surculus idem
Crustumiis Syriisque pyris, gravibusque volemis.
Non eadem arboribus pendet vindemia nostris,
Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos.

INTERPRETATIO.

Aut præterea trunci carentes nodo scinduntur, & rima profunde aperitur cuneis per medium lignum: *postea surculi fertiles insinuantur: nec longo post tempore magna arbor surgit in aerem ramis fructiferis; miraturque nova folia, & fructus non sui* generis. *Præterea non est unica species, nec ulmorum robustarum, nec salicum, & lotorum, & cupressorum Idæarum. Nec olivæ pingues oriuntur eadem figura, Orchites, & radii, & pausiæ* quarum *baccæ acerbæ* sunt: *nec poma & arbores Alcinoi: nec genus idem est pyris Crustumiis, Syriis, & volemis ponderosis. Non eadem uva pendet e nostris arboribus* Italicis, atque illa, *quam Lesbos decerpit e vite Methymnæa.*

NOTÆ.

protuberat, metaphorice vocantur *oculi*, & *gemmæ*: *oculi*, propter corrugationem corticis, quæ circumplicatam oculorum cuticulam imitatur; *gemmæ* simili metaphora.

83. *Præterea genus &c.*] II. PARS. *De variis arborum speciebus.* De *salicibus* v. 13. *Lotus* Arbor Africana, magni usus, ad panem, & vinum: unde & populi dicti *Lotophagi*: de qua fuse Plinius. l. 13. 17. De *cyparissis*; vel cupressis, G. 1. 20. *Idæis.*] Mons Ida duplex, alter in Phrygia, alter in Creta insula: de ultimo hic sermo est, quem Plinius l, 16. 33. appellat *patriam cupressi.*

85. *Nec pingues &c.*] Tres enumerat olivarum species. *Orchites*, vel ut alii legunt, *Orchades*, non ab insulis Scotiæ adjacentibus, quæ *Orcades* appellantur; sed ab ὄρχις *testiculus*, quod rotundæ sint: *Radios*: quod oblongæ sint, instar radii textorii. *Pausias*, quod ad oleum exprimendum tundantur, ab antiqua voce *pavire*, id est, tundere: monet enim Columella, orchites & radios, ad escam esse, quam ad liquorem meliores: itaque pausia propter amaritiem ad oleum apta est.

87. *Pomaque & Alcinoi sylvæ.*] Poma & pomiferas, id est, fructiferas arbores: quales excolebat plurimas Alcinous Phæacum rex, hortorum studio laudatus apud Homer. Odyss. 7. Deinde pyrorum species præcipue tres eligit e pluribus: *Crustumia* ab oppido Tusciæ Crustumio, subrubicunda: *poires perles*, ex Dalecampio in Plin. l. 15. 15. *Syria*, nigricantia, aliter *Tarentina* dicta, quod e Syria Tarentum translata fuissent: *bergamottes*, juxta aliquos. *Volema*, quod volam manus impleant, *bon chrestien*: unde quidam confundunt cum iis, quæ Plinius appellat *libralia*, a libræ pondere; sed hæc ad aliam speciem pertinent, cui nomen, *poires de livre.*

89. *Arboribus.*] Vel vitibus ipsis, quæ recensentur a Theophrasto inter arbores; vel ulmis, quibus in Italia maritantur, id est, fulciuntur alliganturque vites. Harum species distinuit quindecim.

90. *Quam Methymnæo &c.*] *Lesbos* insula maris Ægæi; cujus urbs *Methymna*, vino illustris.

Sunt Thaſiæ vites, ſunt & Mareotides albæ:
Pinguibus hæ terris habiles, levioribus illæ.
Et paſſo Pſythia utilior, tenuiſque lageos
Tentatura pedes olim, vincturaque linguam;
Purpureæ, preciæque: & quo te carmine dicam
Rhætica? nec cellis ideo contende Falernis.
Sunt etiam Ammineæ vites, firmiſſima vina:

INTERPRETATIO.

Sunt vineæ Thaſiæ, ſunt quoque Mareoticæ albæ: Thaſiæ aptæ ſolo pingui, Mareoticæ ſolo *tenui.* Eſt *quoque* vitis *Pſythia*, quæ *aptior* eſt *ad vinum coctum*; *& lageos ſubtilis*, quæ *aliquando pedes captat & alligat linguam.* Sunt *purpureæ, & preciæ*: *& quo verſu vos laudabo, o Rhæticæ? ne tamen conferatis vos cum cellariis Falernis. Sunt præterea vites Ammineæ, vina* valde *durabilia*:

NOTÆ.

91. *Thaſiæ &c.*] *Thaſus*, ejuſdem maris inſula. *Mareotides.*] Fuit *Mareia*, lacus Ægyptius, Alexandriam a meridie alluens, & urbs lacui propinqua. Fuit *Mareotis*, Libyæ, ſeu Africæ pars, Ægypto contermina, quæ & Marmarica dicta eſt, nunc *Barca.* Fuit denique *Mareotis* alia, pars Epiri, ſeu Græciæ. Tribus his, vinum *Mareoticum* attribuitur a diverſis auctoribus: lacui quidem & urbi, ab Athenæo. l. 1. Libycæ regioni, a Strabone lib. ultimo. Græcæ regioni a Colum. l. 3. 2. Plures tamen Libycum & Ægyptium fuiſſe cenſent, unde *Alexandrinum* quoque appellant. *Albæ.*] Oſtendit alterius etiam in illo tractu fuiſſe coloris uvas; ſed albas cæteris præſtitiſſe.

93. *Paſſo Pſythia utilior.*] De paſſo *Pſythio* & *Melampſythio* frequens apud varios auctores mentio: unde vero *Pſythiæ* nomen, obſcurum eſt: Cerdanus ſuſpicatur, vel ab oppido aliquo Græciæ derivatum eſſe: ſiquidem Columella l. 3. c. 2. Pſythiam vitem *Græculam* facit: vel a ψύθα, quod apud Heſychium, eſt vinum illud, quod ſponte & ſine torculari profluit. *Paſſum* vinum eſt, quod fit ex uvis in vite diutius Sole aduſtis, ex Plin. l. 14. 9. vel ex uvis in lixivia & oleo ad ignem aliquantulum exſiccatis, ex Columel. l. 12. 16. Unde *paſſum* dicitur, vel quia Solem aut ignem *patitur*; vel quia Soli *expanditur.*

93. *Tenuiſque lageos &c.*] Λάγιος, *leporaria*, quæ leporis colorem refert. Plinius l. 14. 3. eam numerat *inter externas*, *quæ non reperiuntur in Italia. Tenuis* dicitur: Vel juxta Servium, quaſi penetrabilis; quæ facile permeat in venas, atque ita ebrietatem inducit, cujus effectus præcipui ſunt, linguam ac pedes quandoque debilitare. Nam, ut admonet idem Servius, *olim*, adverbium eſt cujuſlibet temporis. Vel, ut innuit Taubmannus, *tenuis* dicitur, quaſi levis & exiguæ virtutis; quæ *olim*, id eſt, tarde ac lente admodum inebriat.

95. *Purpureæ, preciæque.*] Illæ a colore nomen habent; hæ a maturitate, quaſi *præcoquæ*, inquit Servius: quia cito matureſcunt.

96. *Quo te carmine dicam Rhætica?*] Laudatur hæc vitis a Catone, a Plinio; apud Auguſtum etiam fuiſſe in pretio traditur a Sueton. 77. Teſtatur tamen Servius, eam a Catullo fuiſſe vituperatam, ut nulli aptam rei, qui locus Catulli non extat: unde putat Virgilium in ea laudanda, dubitatione uſum eſſe. Quanquam Turnebus figuram illam, *quo te carmine &c.* non dubitationi; ſed admirationi tribuit, ac feriæ laudi, qua locum ipſi inter optima vina aſſignat, ſed poſt vina Falerna: ideo addit: *nec cellis &c.* Firmatque ſententiam auctoritate Plinii l. 14. 6. *Rhætica, tantum Falernis poſthabita a Virgilio. Falernus* mons & ager Campaniæ: mons vino, ager frumento feraciſſimus. *Rhætia.* Regio Italiæ contermina, inter Alpes Rhæticas ac Tridentinas: ubi hodie Griſones, Tridentina ditio, comitatus Tirolenſis, vallis Tellina &c.

97. *Sunt etiam Ammineæ &c.*] Duplex hic

Tmolus & aſſurgit quibus, & rex ipſe Phanæus:
Argitiſque minor, cui non certaverit ulla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego te, menſis & diis accepta ſecundis,
Tranſierim, Rhodia, & tumidis Bumaſte racemis.
Sed neque quam multæ ſpecies, nec nomina quæ ſint,
Eſt numerus, neque enim numero comprendere refert.
Quem qui ſcire velit, Libyci velit æquoris idem
Diſcere, quam multæ zephyro turbentur arenæ.
Aut ubi navigiis violentior incidit Eurus,
Noſſe quot Ionii veniant ad litora fluctus.

INTERPRETATIO.

quibus cedit & Tmolus, & Phanæus ipſe, princeps montium vitiferorum; *& parva Argitis, cui nulla* alia *poſſit contendere, aut liquore tanto, aut duratione per tot annos. Non ego te præteribo, o* vitis *Rhodia, grata Diis ſecundarum menſarum; nec* te, *o Bumaſte turgidis uvis. At non eſt numerabile quot* ſint earum *ſpecies, & quæ ſint nomina: neque vero intereſt ea redigere in numerum. Quem* numerum *quicumque vellet diſcere; idem vellet diſcere, quot arenæ moventur Zephyro; aut quot fluctus Ionii allabantur ad litus, cum Eurus vehementior irruit in naves.*

NOTÆ.

controverſia: de ſcriptura, de re. I. Scribunt Plinius, & Auſonius *Ammineum*: igitur juxta illos legendum: *Sunt etiam Ammineæ vites &c.* Scribunt Galenus & Heſychius Αμιναῖον: igitur juxta illos legendum: *Sunt & Aminææ vites*: & utroque ſane modo diverſis in codicibus legitur. II. De re. 1. definit Servius, vinum eſſe album, quaſi *ſine minio,* id eſt, rubore: ſed male, agnoſcit enim Plinius l. 14. 3. vitem Ammineam nigram. 2. Alciatus generatim vinum optimum, quaſi ἄμεινον *melius*: at ſine teſte. 3. Macrobius vinum ipſum Falernum: nam *Aminei fuerunt, ubi nunc Falernum eſt*, inquit Saturn. l. 2. 16. Virgilius tamen hic Ammineum a Falerno diſtinguit. 4. Ego vinum puto tota ſparſum Italia, ubi ſolas ab antiquis agnitas fuiſſe vites Ammineas teſtatur Columella; & ſuis quoque temporibus, vetuſtiſſimas ita ſolitas nuncupari. Eo quippe translatas vites e Theſſalia, ab *Amineis* Theſſaliæ populis, ait Ariſtoteles in Polit. citante Philargyrio. Plin. vero l. 14. 2. *Principatus datur Ammineis, propter firmitatem, ſenioque proficientem vini ejus ubique vitam.*

98. *Tmolus &c. Phanæus.*] De vino Tmoli Lydiæ montis G. 1. 56. *Phanæus*, mons in promontorio Chii, inſulæ maris Ægæi: cujus vinum aliqui cum *Arviſio* confundunt, de quo Ecl. 5. 71. *Aſſurgit.*] Cedit, aſſurgimus enim iis, quibus honorem habemus. Ecl. 6. 66.

99. *Argitiſque minor.*] Minor majore præſtantior: duplex enim eſt ſpecies, ex Columel. l. 3. 2. Nomen habet, vel ab ἀργὸς, albus; vel ab *Argis*, Peloponneſi urbe & regno, quaſi *Argiva.*

101. *Non ego te &c. Rhodia.*] Menſæ primæ, carnium erant; menſæ ſecundæ, pomorum, & cæterorum ejuſmodi, quæ *bellaria*, generatim appellabant, Græci τραγήματα, Galli *deſſert.* In ſecundis illis menſis comprecabantur Deos, iiſque vina libabant, effundebantque: Mercurio præſertim: etiam aliis, Jovi, Junoni, Baccho, ut Æn. 1. 735. *Rhodium* igitur vinum, e *Rhodo* mediterranei maris inſula, aptum dicit; vel ad eſum inter bellaria, vel ad ſolemnem illam libationem.

102. *Bumaſte.*] Βούμαστος: vaccæ mammam magnitudine referens: *bumamma* Varroni, *bumammia* Columellæ & Plinio dicitur.

105. *Libyci,*] Vel Africæ; vel Libyæ, quæ pars eſt Africæ, de qua G. 1. 241. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. De *Euro* G. 1. 371.

108. *Ionii.*] Ionium mare dicitur, non quod

Nec vero terræ ferre omnes omnia possunt.
Fluminibus salices, crassisque paludibus alni
Nascuntur, steriles saxosis montibus orni,
Litora myrtetis lætissima, denique apertos
Bacchus amat colles, Aquilonem & frigora taxi.
Aspice & extremis domitum cultoribus orbem,
Eoasque domos Arabum, pictosque Gelonos.
Divisæ arboribus patriæ: sola India nigrum
Fert ebenum, solis est thurea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam sudantia ligno
Balsamaque, & baccas semper frondentis acanthi?

INTERPRETATIO.

NEc vero terræ omnes possunt producere omnia. Salices oriuntur circa fluvios, alni circa pigras paludes, orni infœcundæ in lapidosis montibus: litora feracissima myrto: denique vitis amat colles expositos Soli; taxi Boream & frigus. Aspice etiam ultimum orbem excultum ab *agricolis, & regionem orientalem Arabum, & Gelonos pictos.* Sua singulis *arboribus patria assignata est. Sola India producit nigrum ebenum: soli Sabæi habent ramos thuriferos. Cur commemorem tibi balsama sudantia ex odorifera arbore, & baccas acanthi semper virentis?*

NOTÆ.

quod Ioniam alluit, angustam Asiæ minoris regionem, inter Cariam & Æolidem; sed quod Siciliam inter & Græciam interfusum est: a quo mare Hadriaticum distinguitur *Acrocerauniis* Epiri montibus.

109. *Nec vero terræ &c.*] III. PARS. *De variis locis quibus arbores aliis aliæ felicius proveniunt. Salices, saules.* v. 12. *Alni, aulnes. Orni, fresnes sauvages. Myrteta*, loca myrto consita: *myrtus*, Ecl 2. 54. *Taxus, l'If.* Infra, v. 269. *Aquilo*, Ecl. 7. 51.

115. *Eoasque domos Arabum.*] *Eoas*, orientales: ab ἠὼς, *Aurora*, quæ inde oritur. *Arabia*, ingens Asiæ regio, sinu Persico ad orientem, mari rubro ad meridiem, sinu Arabico ad occidentem, Syria & Mesopotamia ad septentrionem, definita: in tres divisa partes: *Desertam*; *Felicem*, in qua *Sabæi*, & *Panchæi* thure insignes; & *Petræam*, in qua *Nabathæi*, suis quoque nobiles odoribus.

115. *Gelonos.*] Barbaros populos, de quibus ita Turnebus l. 29. 26. *Populos Scythiæ omnes esse agnoscunt, & scribunt geographi. Vibius Sequester populos Thraciæ exponit: ita enim scribit*: Geloni Thraciæ populi, picti corporis parte: *nisi si quis nomen Thraciæ, ut mendosum suspectat.* Et vero videtur Virgilius eos in Thracia collocare G. 3. 461. *Acerque Gelonus cum fugit in Rhodopen atque in deserta Getarum, & lac concretum cum sanguine potat equino.* Rhodope enim Thraciæ mons est; & Getæ, gens Dacica, Scythiæ tamen ac Thraciæ contermina.

117. *India nigrum fert ebenum.*] Dicitur *hoc ebenum, & hæc ebenus.* De ea sic Plin l. 12. 4. *Unam e peculiaribus Indiæ Virgilius celebravit ebenum, nusquam alibi nasci professus. Herodotus eam Æthiopiæ intelligere maluit. Romæ eam magnus Pompeius in triumpho Mithridatico ostendit. Uritur odore jucundo. Duo genera ejus. Arboreum, trunco enodi, materie nigri splendoris, ac vel sine arte protinus jucundi: alterum fruticosum, cytisi modo, & tota India dispersum.* An Ebenus nostra vera sit, dubitatur, quia suffitu nullum emittit jucundum odorem: unde eam Pena existimat esse Guayaci speciem. De *India*, *Sabæis*, & *thure*, G. 1. 57.

119. *Balsamaque.*] *Balsamum*, arbuscula est, de qua sic Plin. l. 12. 25. *Omnibus odoribus præfertur balsamum, uni terræ Judææ concessum: quondam in duobus tantum hortis, utroque regio. Ostendere arbusculam hanc urbi imperatores Vespasiani,* nempe in triumpho Judaico. *Servit nunc hæc, & tributa pendit cum sua gente. Sæviere in eam Judæi, sicut in vitam quoque suam: contra defendere Romani, & dimicatum pro frutice est. Viti simi-*

Quid nemora Æthiopum molli canentia lana?
Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,

INTERPRETATIO.

Cur dicam *sylvas Æthiopum, albentes molli lana; & quemadmodum Seres deducant e frondibus fila tenuia: aut* quid describam *sylvas, quas gerit India, vicina Oceano* - - -

NOTÆ.

lior est, quam myrto: & implet colles vinearum modo, quæ sine adminiculis se ipsæ sustinent. Inciditur vitro, lapide, osseisve cultellis: ferro lædi vitalia odit. Succus e plaga manat, quem opobalsamum vocant, eximiæ suavitatis, sed tenui gutta: ploratus lanis parva colligitur in cornua. Præcipua gratia lacrymæ, secunda semini, tertia cortici, minima ligno: quod etiam odoratissimum est. Sic tamen Lipsius, in Tacit. l. 5. 6. *Atque ita sane tunc fuerit: postea non dubium stirpem eam in Ægyptum transisse.* Citatque Claudianum in Epithal. Palladii. Si tamen Josepho fides est, Judaic. antiq. l. 8. 6. balsami planta potius in Judæam ex Ægypto transiit: dono data Salomoni a *Nicauli*; quam hic reginam facit Ægypti & Æthiopiæ, sacræ literæ reginam Saba nuncupant.

119. *Acanthi.*] Non est hic *branca ursina*, de qua Ec. 3. 45. quæ passim in agris reperitur, herba coronaria; sed arbor est peregrina, semper frondens, & baccis ferax. Ea certe est *Ægyptia spina*, sive *acacia*, flores habens candidos; semina item in siliquis, unde succus exprimitur medicos in usus expetitus, quæ *baccæ* dici possunt. Hinc & gummi fluit, quod vocant officinæ *Arabicum*, quia plerique spinam Ægyptiam cum Arabica spina confundunt. *Acanthus*, ἄκανθος, porro dicitur omnis spina, ab ἀκάζω *acuo*: unde ἀκακία quoque deducitur: eadem igitur utriusque vocis origo est. Ita Bodæus in Theophrastum l. 4. 3. Videtur nunc in Galliis arbor illa, sed propter soli mutationem ab Ægyptia multum degener.

120. *Quid nemora Æthiopum &c.*] De iis Plin. l. 13. 14. *Æthiopia Ægypto contermina insignes arbores non fere habet, præter laniferas: quarum natura, in descriptione Indorum atque Arabiæ, dicta est.* Has autem Arabicas ita descripserat l. 12. 10. *His folia infœcunda*, (id est sine lana, qualem ferunt folia Sericarum arborum:) *quæ, ni minora essent, vitium poterant videri. Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas, quæ maturitate ruptæ ostendunt lanuginis pilas, ex quibus vestes pretioso linteo faciunt.* Lana illa, species est gossipii, *coton*: quod ab eodem ita fere describitur, l. 19. 1. De *Æthiopia*, Ecl. 10. 68.

121. *Velleraque ut &c.*] Distingunt plerique vellera *byssina*, *bombycina*, & *serica*; ita ut *byssina*, sint e lino aurei coloris; bombycina, e verme satis noto; *serica* ex arborum lana. Et *byssum* quidem nasci perhibet Plinius *circa Elim in Achaia*, l. 19. 1. Bombycem vermiculum, Assyriæ attribuit, l. 11. 22. Ejusque velleris texendi artem a Pamphila quadam muliere repertam esse, in Coo maris Ægei insula, testatur ibidem, post Aristotelem, Hist. animal. l. 5. 19. Unde celebrantur a poetis *Coæ* vestes. Arbores vero sericas in extremo oriente, apud Seres populos, constituit Plinius, l. 6. 17. *Seres lanicio sylvarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium canitiem. Mites quidem, sed & ipsi feris persimiles, cœtum reliquorum mortalium fugiunt, cum commercia expectant.* Hi fuerunt Scythis, Indis, & Sinis contermini: unde cum iis omnibus vulgo confunduntur: videntur mihi eorum mores ad Sinenses propius accedere. Sunt tamen qui duce Pausania, l. 6, fabulosas putent Serum arbores; totumque illud genus e vermiculis nasci velint, in ea regione frequentibus. Ego cum Lipsio & antiquis fere omnibus, superiore illa distinctione tutius utendum puto: & certe Virgilii verba de arboribus melius, quam de vermiculis explicantur.

122. *Aut quos Oceano &c.*] Plin. l. 7. 2. *Maxima in India gignuntur animalia. Arbores quidem tantæ proceritatis traduntur, ut sagittis superari nequeant. Arundines vero tantæ proceritatis, ut singula internodia alveo na-*

Extremi ſinus orbis ? ubi aera vincere ſummum
Arboris haud ullæ jactu potuere ſagittæ :
Et gens illa quidem ſumptis non tarda pharetris.
Media fert triſtes ſuccos tardumque ſaporem
Felicis mali : quo non præſentius ullum
Pocula ſiquando ſævæ infecere novercæ,
Miſcueruntque herbas, & non innoxia verba ;
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
Ipſa ingens arbos, faciemque ſimillima lauro :
Et, ſi non alium late jactaret odorem,
Laurus erat : folia haud ullis labentia ventis :
Flos apprima tenax : animas & olentia Medi
Ora fovent illo, & ſenibus medicantur anhelis.

INTERPRETATIO.

& quæ eſt *receſſus ultimi mundi* ; *ubi nullæ ſagittæ poſſunt jactu ſuperare ſupremum cacumen arboris* : *& tamen illa natio non eſt pigra in uſu pharetræ. Media producit ſuccos acerbos , & lentum ſaporem mali fortunati* : *quo nullum remedium certius eſt* , *&* certius *expellit e corpore nigra venena* ; *cum aliquando novercæ corruperunt potum* , *& miſcuerunt* cum eo *herbas & verba perniciosa. Arbor ipſa magna* eſt , *& ſimilis lauro* ſecundum *formam* ; *& laurus eſſet* , *niſi circum emitteret alium odorem* : *frondes nullo vento decidunt* : *flos valde tenax* eſt. *Medi per illud corrigunt halitum* ſuum , *& graveolentia ora* ; *& medentur ſenibus anhelantibus.*

NOTÆ.

vigabili ternos interdum homines ferant. De India G. I. 57. *Extremi ſinus orbis.*] Quia latiſſimum habet ſinum, qui dicitur Gangeticus, verſus Oceanum Eoum ſive Orientalem : & tota illa regio terrarum terminus habita eſt ; Sinis , qui ad orientem ulteriores ſunt, aut parum cognitis , aut Indorum nomine comprehenſis. *Aera ſummum.*] Vel cacumen arboris ita appellat, vel aerem cacumini circumfuſum.

126. *Media fert &c.*] Regio Aſiæ opibus inſignis : ad ſeptentrionem mari Caſpio , ad meridiem Perſide, ad orientem Hircania & Parthia , ad occidentem Armenia & Aſſyria , definita. *Malum* fert, *Medicum* aut *Aſſyrium* nomine, vulgo *citrium* , *citron.* Quod quidem his octo notis inſignit poeta. I. Amaritie, eaque *lenta*, non quod tarde ſentiatur, ut explicat Abramus ; ſed quod diu palato inhæreat , ut explicat Philargyrius. II. Felicitate, ſeu fœcunditate : ut enim ait Plin. l. 12. 3. *Arbor ipſa omnibus horis pomifera eſt* , *aliis cadentibus* , *aliis matureſcentibus* , *aliis vero ſubnaſcentibus.* III. Virtute adverſus venena : futura, inquit Servius , non autem jam accepta. Immo ex Theophraſto, Athenæo, Dioſcoride , etiam adverſus accepta , præſertim ſi cum vino ſuccus ejus bibatur. IV. Foliorum cum lauro ſimilitudine. V. Odoris fragrantia. VI. Virore perpetuo : quæ tria omnibus nota ſunt. VII. Tenacitate florum : qui abeunt in fructus , non facile vento aut maturitate excutiendos. VIII. Uſu ad fœtorem anhelitus corrigendum. Plin. l. 11. 53. *Parthorum populis hoc præcipue, & a juventa propter indiſcretos cibos* : *namque & vino fœtent ora nimio* : *ſed ſibi proceres medentur grano Aſſyrii mali* , *cujus eſt ſuavitas præcipua* , *in eſculenta addito.* Addit & mederi *ſenibus anhelis* , id eſt , vel, fœtidius reſpirantibus , & idem erit cum priore ſenſus ; vel , aſthmaticis & difficile reſpirantibus , & diverſa erit ſententia , nonaque mali virtus. Denique Plinius l. 12. 3. ſic ait : *Tentavere gentes transferre ad ſeſe, propter remedii præſtantiam, fictilibus in vaſis* : *ſed niſi apud Medos in Perſide naſci noluit.* Tamen deinde Palladii diligentia convaluit arbor in Italia, & inde propagata eſt.

134. *Apprima.*] Pro *apprime* : neutrum plurale pro adverbio , Græco more : id

Sed neque Medorum ſylvæ: ditiſſima terra,
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
Laudibus Italiæ certent: non Bactra, neque Indi,
Totaque thuriferis Panchaia pinguis arenis.
Hæc loca non tauri ſpirantes naribus ignem
Invertere, ſatis immanis dentibus hydri:
Nec galeis denſiſque virum ſeges horruit haſtis:
Sed gravidæ fruges, & Bacchi Maſſicus humor
Implevere: tenent oleæque, armentaque læta.
Hinc bellator equus campo ſeſe arduus infert:
Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus
Victima, ſæpe tuo perfuſi flumine ſacro,
Romanos ad templa Deum duxere triumphos.
Hic ver aſſiduum, atque alienis menſibus æſtas:

INTERPRETATIO.

Attamen, nec ſylvæ Medorum, regio opulentiſſima; nec pulcher Ganges, nec Hermus aureo limo fluens, contendat cum *laudibus Italiæ: nec Bactra, nec India, nec tota Panchaia dives ſolo thurifero. Tauri efflantes ignem naribus non aravere hanc regionem, dentibus magni draconis ſeminatis: nec ſeges riguit caſſidibus, & denſis haſtis militum. Sed fœcundæ fruges, & Maſſicus liquor vitis replent* illam, *& oleæ armentaque pinguia occupant. Ex una parte equus bellicoſus immittit ſe campis alta cervice: ex alia parte greges ovium; & tauri*, quæ ſunt *victimæ maximæ, ſæpe loti ſacris aquis tuis, o Clitumne, præceſſere Romanos triumphos ad templa Deorum. Hic* eſt *perpetuum ver, & æſtas menſibus aliis,* quam alibi ſolet eſſe.

NOTÆ.

eſt, *imprimis*. Sic G. 3. 500. *Et pede terram crebra ferit* &c. Ita plerique omnes. At Joſ. Scaliger & Giſanius legunt *apprime*, & contra fas corripiunt ultimam, Lucretiano more l. 6. 596. *Tecta ſuperne timent, metuunt inferne cavernas* Et l. 4. 429. *Longe tamen parte ab ſumma* &c.

136. *Sed neque Medorum &c.*] Excurſio in laudes Italiæ: quam commendat 1. A malis quibus caret. 2. A bonis quibus abundat. *Medorum ſylvæ*] quæ mala citria proferunt, de quibus v. 126.

137. *Ganges &c Hermus.*] Auriflui fluvii: *Ganges* ex Emodis profluens montibus, Indiam duas in partes mediam dividens, in Oceanum Indicum exit meridiem verſus: ſi fides Virgilio, Æ. 9. 30. ſeptem oſtiis; negante tamen Strabone, l. 15. *Hermus* Lydiæ fluvius, qui auctus Pactolo, aurifero etiam amne, in Phocaicum ſinum illabitur.

138. *Bactra.*] *Bactriana* regio Aſiæ, inter Parthiam ab occidente, atque Indiam ab oriente, Oxo fluvio a ſeptentrione, definita. *Bactri*, vel *Bactrii* populi ſunt: *Bactra, orum*, urbs eorum præcipua. Plin. l. 18. 7. de tritico. *Tradunt in Bactris grana tantæ magnitudinis fieri, ut ſingula ſpicas noſtras æquent.* De *India*, deque *Panchaia*, vel *Panchæa*, Arabiæ felicis, ſive Sabæorum regione, G. 1. 57.

140. *Hæc loca non &c.*] Colchidem intelligit, in quam profectus Iaſon, vellus aureum in Martis luco ſuſpenſum diripuit; domitis, & ad aratrum alligatis ignivomis tauris: ſeminatis hydri dentibus: occiſis militibus, qui ſtatim ex illo ſemine eruperant: interfecto denique dracone, velleris cuſtode: quæ omnia perfecit herbarum quarumdam virtute, & arte Medeæ, Æetæ regis filiæ, qui cuſtodiam illam velleri ſuo appoſuerat. Ovid. Med. 7.

143. *Maſſicus.*] *Maſſicus* mons in Campania, vini ferax. De *Baccho*, Ecl. 5. 30. 69.

146. *Clitumne &c.*] *Clitumnus* Italiæ fluvius, in Umbria: in Topinum primo amnem, mox cum eo in Tiberim labitur: in

Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbos.
At rabidæ tigres abſunt, & ſæva leonum
Semina: nec miſeros fallunt aconita legentes:
Nec rapit immenſos orbes per humum, neque tanto
Squameus in ſpiram tractu ſe colligit anguis.
Adde tot egregias urbes, operumque laborem:
Tot congeſta manu præruptis oppida ſaxis:
Fluminaque antiquos ſubter labentia muros.
An mare quod ſupra memorem, quodque alluit infra?
Anne lacus tantos? te Lari maxime, teque
Fluctibus & fremitu aſſurgens Benace marino?

INTERPRETATIO.

Bis pecudes pariunt; bis arbores ferunt fructus. Sed tigres furioſæ hinc *abſunt, & crudelis proles leonum: nec aconita decipiunt miſeros colligentes: nec ſerpens ſquamoſus magnis gyris repit humi, nec tanto ambitu ſe convolvit in ſpiram. Adde tot urbes illuſtres, & laborem* tot *operum, tot oppida manu exstructa in altis rupibus: & flumina ſubeuntia veteres muros* urbium. *An laudabo mare, quod alluit* Italiam, *ſupra & infra? An vero lacus tam vaſtos? te, o magne Lari; & te, o Benace, intumeſcens fluctu & ſonitu marino?*

NOTÆ.

eo lavabantur victimæ, eoque dealbari putabantur: victimæ enim Jovi Capitolino in triumphis non immolabantur niſi candidæ. Notat Turneb. l. 29. 26. *Clitumnum* hic pro Deo; non pro ipſo flumine accipi: ſiquidem dicitur, *tuo cum flumine*: Deus autem ille, vel fuit fluminis præſes, cui extructum in ejus ripa templum ait Plin. Epiſt. l. 8. 8. Vel fuit ipſe Jupiter, qui Vibio teſte Clitumnus dictus etiam eſt. *Maxima taurus victima.*] Victimæ dictæ olim ſunt majora animalia, in quibus maximus eſt taurus: hoſtiæ minora, ut oves. *Templa Deum.*] Capitolium, Jovi ſacrum.

150. *Bis pomis utilis arbos.*] Hyperbole quibuſdam videtur: eſt tamen aliquid apud Plin. l. 16. 27. & Varronem l. 1. 7. de malo bifera, apud Conſentiam, Brutiorum in Italia civitatem.

152. *Aconita* &c.] Herbæ venenoſæ: dictæ, vel juxta Solinum, ab *Acone* portu in Ponto, regione venenis infami; vel juxta Plin. Ovid. Lucan. a nudis cautibus ubi naſcuntur, quæ dicuntur ἀκόναι. Naſcuntur & in Italia teſte Servio: ſed poeta mira arte utitur ut rem excuſet: nam ea innuit non obeſſe, quia ſunt omnibus nota, nec *fallunt legentes*. Sunt item ſerpentes, ſed parvi; neque tanti, quanti alibi: *neque tanto ſquameus* &c.

158. *An mare* &c.] Gemino mari alluitur Italia: *Hadriatico*, quod *ſuperum* vocant, quia eſt ad ſeptentrionem, ſuperiorem nobis mundi partem; & *Tyrrheno*, quod *inferum*, quia eſt ad meridiem.

159. *Te Lari maxime, teque* &c.] Lacus commemorat duos. Primus eſt *Larius*, *Lago di Como*: in ducatu Mediolanenſi: qui patet in longitudinem ad 50. milliaria, bicornis verſus meridiem: & altero quidem in cornu *Comum* urbem habet; altero fluvium emittit *Adduam*, qui lacum, quam longus eſt, totum trajicit. Secundus eſt *Benacus*, *Lago di Garda*, in agro Veronenſi: Mincium fluvium ex ſe emittens meridiem verſus: oppidum alluens *Gardam*, ad orientem, unde ipſi nomen: Lario non multo longior, ſed latior: unde maris inſtar agitari tempeſtatibus a Virgilio perhibetur. Fabricius tamen ita legit: *Te Lari*, *Maxime*, *teque* &c. *Benace* &c. ita ut tres diſtinguantur lacus: & per *Maximum*, is intelligatur, qui nunc eſt *Lago maggiore*: ſed neque lacus ille dictus eſt antiquis *Maximus*, ſed *Verbanus*; neque

An memorem portus, Lucrinoque addita clauſtra,
Atque indignatum magnis ſtridoribus æquor:
Julia qua ponto longe ſonat unda refuſo,
Tyrrhenuſque fretis immittitur æſtus Avernis?
Hæc eadem argenti rivos æriſque metalla
Oſtendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virum, Marſos, pubemque Sabellam,
Aſſuetumque malo Ligurem, Volſcoſque verutos

INTERPRETATIO.

AN laudabo portus, & moles objectas lacui *Lucrino*, *& mare* circa illas *indignans magno mugitu* : *qua* parte *aqua Julia reſonat, mari procul repulſo*; *&* qua *Tyrrhenum mare influit* in *fauces Averni? Eadem* Italia *monſtrat* in *venis rivos argenti & metallum æris, & effudit multum aurum. Hæc* produxit *bellicoſum genus hominum, Marſos, & juventutem Sabellam, & Ligures aſſuetos labori, & Volſcos armatos verubus.*

NOTÆ.

verſus ita interpunctus Virgilium ſapit.

161. *Lucrinoque* &c.] *Lucrinus*, in Puteolano Campaniæ ſinu minor eſt ſinus, inter Baias & Puteolos : intra eum *Avernus* lacus eſt, eidem per anguſtas fauces conjunctus. Conſtat ex Strabone l. 5. Lucrinum ſinum fuiſſe jam inde a temporibus Herculis diſcluſum a Tyrrheno mari, aggere longo ſtadia octo; lato, quantum trahendo currui ſufficeret : cum autem vi tempeſtatis aquam admitteret multis locis, additum fuiſſe ab Agrippa id quod ſtructuræ deerat. Cauſam affert illius inſtaurationis Sueton. in Aug. 16. ut nempe commoda eſſet ſtatio continendis & exercendis navibus, quas Sex. Pompeio, Siciliam occupanti, objecturus erat Octavianus. Notandum vero, cum Abramo, quod quidam e veteribus ſcribere videantur, Lucrinum ab Octaviano fuiſſe perfoſſum : ut Dion l. 48. & Sueton. in Aug. 16. Quidam contra, fuiſſe molibus a mari ſecluſum, ut Virgil. & Plinius l. 36. 15. Hos ita concilio. Portus unus e gemino contiguo lacu factus eſt : & Avernus quidem perfoſſus, ut cum Lucrino conflueret; Lucrinus fere intercluſus, ne mare liberius in eum influeret. Atque ita explicandus Suetonius : *Portum Julium apud Baias, immiſſo in Lucrinum & Avernum lacum mari, effecit.* Male igitur Servius tribuit Julio Cæſari opus illud, quod Julii nomen ad memoriam dumtaxat Cæſaris tulit : extructum anno v. c. circiter 717. ut ex Sueton. colligitur. Nunc Avernus ſupereſt : *lago d'Averno* : at e Lucrino nihil ſupereſt, niſi palus lutoſa cum arundineto; ex quo mons novus, qui Cinereus dicitur, extitit terræ motu, an. 1538.

164. *Tyrrhenuſque* &c. *Avernus.*] *Tyrrhenum* mare dicitur, quicquid ab uſque Tuſcia ſive Etruria, ad fretum uſque Siculum, aquarum eſt. *Avernus* vero lacus, ἄορνος, quaſi ſine avibus, ita dictus, quod aves ſupervolantes odoris ejus gravitate enectæ conciderent, ob intercluſum arduis circa rupibus & ſylvis denſiſſimis aerem. Hinc a poetis inferorum oſtium habitus eſt : & infernus ipſe, *Avernus* appellatus. De eo fuſe Æ. 6. 237.

165. *Æriſque metalla.*] Plinius l. & c. ultimo, de Italia : *Metallis auri, argenti, æris, ferri, quandiu libuit exercere, nullis ceſſit.*

167. *Marſos* &c.] *Marſi*, populi circa vetus Latium, ad orientem, in Apennini jugis : Æ. 7. 750. *Sabelli*, aliis commune nomen videtur Sabinorum & Samnitum; aliis diſtincta gens ab utriſque, Marſos inter ac Sabinos ſita : Æ. 7. 665. *Ligures* : alii litorei, ubi nunc *Genua*; alii mediterranei, ubi fere ducatus *Montis ferrati*. *Volſci* gens veteri Latio contermina, ad orientem : Æ. 7. 803. *Veruti*, armati verubus, id eſt, ex Nonio, brevibus & acutis telis. Lipſius legit : *Aſſuetumque malo Ligurem, Volſcoſque veruto* : & eſt idem, verutum & veru : ſed præfero communem lectionem, *verutos*, a *veru*; quomodo paſſim legimus *ſcutatos*, a *ſcuto*; *cinctutos*, a *cinctu*.

Extulit: hæc Decios, Marios, magnosque Camillos:
Scipiadas duros bello: & te maxime Cæsar,
Qui nunc extremis Asiæ jam victor in oris
Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
Salve magna parens frugum, Saturnia tellus,
Magna virum: tibi res antiquæ laudis & artis
Ingredior, sanctos ausus recludere fontes:

INTERPRETATIO.

HÆc produxit Decios, Marios, & magnos Camillos, Scipiones bello asperos; & te, o Cæsar maxime, qui jamnunc victor, in ultimis Asiæ finibus, repellis molles Indos a Romanis urbibus. Salve, o terra Saturni, magna parens frugum, magna hominum: suscipio in tuam utilitatem res ab antiquis laudatas & excultas, ausus aperire primus *sacros fontes:*

NOTÆ.

169. *Decios.*] Familiam Romæ celeberrimam: in qua *P. Decius Mus, consul bello Latino, collega Manlio Torquato: cum utrique consuli somnio obvenisset, eos victores futuros, quorum dux in prælio cecidisset: tum collato cum collega somnio; cum convenisset, ut cujus cornu in acie laboraret, Diis se Manibus voveret: inclinante sua parte, se & hostes, per Valerium pontificem, Diis Manibus devovit: impetu in hostes facto, victoriam suis reliquit.* Ita Aurelius Victor. Cicero vero, Tuscul. 1. 89. testatur idem ab ejus filio factum, bello Etrusco; idemque ab ejus nepote, bello contra Pyrrhum Epiri regem.

169. *Marios.*] Caius Marius, ex municipio Arpinate humili loco natus, triumphavit de Jugurtha rege Numidiæ, deque Cimbris: septies Consul fuit: in septimo consulatu post multa crudeliter gesta in Syllanos, metuens imminentem ex Asia Syllam, aut morbo, aut voluntaria morte decessit. *Julia* gens ejus partibus studuerat, contra Syllam; unde hic laudatur a Virgilio, ut a Cicerone sæpius. *Marii* filius, eodem nomine, Præneste obsessus deinde a Syllanis, cum per cuniculum vellet effugere, septus ab hostili exercitu, mortem sibi consciv it in ipso cuniculo, cum evadere se non posse animadverteret.

169. *Camillos.*] M. Furium Camillum: qui de Veientibus, decenni obsidione victis, triumphavit: Gallos Roma capta Capitolium obsidentes vicit: alter Romulus dictus: pestilentia obiit octogenarius.

170. *Scipiadas.*] E Scipionum gente, duo præcipue insignes Africani. *Avus*, P. Cornelius, qui Annibale victo Carthaginem vectigalem fecit. *Nepos*, P. Cornelius Æmilianus, ab Africani majoris filio adoptatus ex Æmilii Pauli domo; is Carthaginem & Numantiam evertit. Avus obiit Linterni in Campaniæ vico, quem in locum sese invidiæ subduxerat. Nepos domi mortuus in lecto repertus est.

171. *Qui nunc extremis &c.*] Certe versus illos operi jam perfecto Virgilius attexuit: nondum enim ullum ejusmodi bellum gesserat Octavianus, cum huic libro primum scribendo poeta operam daret. Neque etiam explicari possunt illi de legationibus Indorum & Scytharum ad Augusti amicitiam petendam missis, de quibus agit Suetonius: hæ enim longe posteriores sunt. Omnino igitur de bello Actiaco, aut potius Ægyptio intelligamus. Primo enim Ægyptus Asiæ confinis est: deinde, Indos & Arabes & Sabæos, inter auxilia M. Antonii & Cleopatræ fuisse memorat, Æ. 8. 705. *Omnis eo terrore Ægyptus & Indi, omnis Arabs, omnes verterunt terga Sabæi.* Neque vero Indi apud veteres, ut apud nos, exacta ratione sumuntur; sed promiscue pro calidarum plagarum populis. Unde Ovidius, citante Cerdano, eos cum Æthiopibus confundit; cum dicit alicubi, Perseum devexisse Andromeden *nigris ab Indis*: Appianus in Annib. cum Afris; ubi ait Annibalem jussisse, ut Indi conscensis elephantis in Claudii castra irrumperent. Nec dubium est quin multa operi suo addiderit Virgilius: cum dicatur libri quarti mediam fere partem Aristæi fabula replevisse, ubi prius laudes Cornelii Galli continebantur, ut diximus Ecl. 10.

137. *Saturnia tellus.*] Italia, in qua Sa-

Ascræumque cano Romana per oppida carmen.
Nunc locus arvorum ingeniis : quæ robora cuique ,
Quis color , & quæ sit rebus natura ferendis.
Difficiles primum terræ , collesque maligni,
Tenuis ubi argilla , & dumosis calculus arvis,
Palladia gaudent sylva vivacis olivæ.
Indicio est tractu surgens oleaster eodem
Plurimus , & strati baccis sylvestribus agri.
At quæ pinguis humus, dulcique uligine læta,
Quique frequens herbis & fertilis ubere campus:
Qualem sæpe cava montis convalle solemus
Despicere : huc summis liquuntur rupibus amnes ,
Felicemque trahunt limum : quique editus Austro,
Et filicem curvis invisam pascit aratris :
Hic tibi prævalidas olim multoque fluentes
Sufficiet Baccho vites : hic fertilis uvæ,

INTERPRETATIO.

& canto per urbes Romanas carmen Hesiodi *Ascræi. Jam locus est* differendi *de natura terrarum* : *quæ sit cuique vis , quis color , & quæ indoles ad* certas quasdam *res producendas. Primo terra aspera , & colles ingrati , ubi sterilis argilla & lapilli* sunt *in agris spinosis , amant sylvam vivacis oleæ sacram Minervæ. Oleaster plurimus nascens in illis locis , & campi operti olivis sylvestribus , hoc indicant. At terra quæ pinguis est , & dulci humore abundans : & campus qui ferax* est *herbis , & fœcundus ubere* : *qualem sæpe solemus videre* in *ima valle montis , in quam fluvii defluunt ex altis rupibus , & devolvunt limum fertilem : &* campus *qui assurgit ad meridiem , & alit filicem incommodam curvis aratris* : *hic* campus *producet tibi aliquando vites robustas , & undantes multo vino : hic ferax est racemorum ,*

NOTÆ.

turnus latuit. Ecl. 4. 6. Æn. 8. 318.

176. *Ascræum.*] Ad imitationem Hesiodi Ascræi , qui Georgica conscripsit , Ecl. 3. 40. Ecl. 6. 70.

177. *Nunc locus &c.*] IV. PARS. *De arte discernendæ naturæ cujusque soli.* Et I. quidem præceptum est , *De terra apta oleis.* v. 179. II. *De terra apta vitibus*; v. 184. III. *De terra apta pascuis* , v. 195. IV. *De terra apta frumento* , v. 203. V. *De terra , quæ his omnibus ex æquo idonea est* , v. 217. VI. *Quo modo terra densa & rara cognoscatur*, v. 227. VII. *Quomodo salsa* , v. 238. VIII. *Quomodo pinguis* , v. 248. IX. *Quomodo humida*, v. 251. X. *Quomodo gravis , levis , & frigida*, v. 254.

180. *Tenuis ubi argilla.*] Sicca , nam est argilla pinguis , *terre a potier.*

181. *Palladia.*] De *Pallade* , Ecl. 2. 61. De olivæ vivacitate , G. 2. 3. Cur oliva Palladi sit sacra, G. 1. 14. *Oleaster* , est sylvestris olea.

184. *Dulcique uligine.*] Servius : *Uligo proprie est naturalis humor terræ , ex ea nunquam recedens. Bene autem* dulci *addidit , ad discretionem amaræ* , & salsæ : quæ ex Columella , l. 3. 1. vitifero solo deesse debet ; *Ne* , inquit , *saporem vini corrumpat , & incrementa vitium veluti quadam scabra rubigine coerceat.* Et notat Abramus nimiam illam uliginem , quæ ex fluminum decursu oritur in vallibus , requiri a Virgilio , ex natura Italici soli , quod ut plurimum siccius est : a nobis enim glareosa potius, & siccior terra ad vites expetitur.

185. *Fertilis ubere campus.*] *Uber* aliquando adjective sumitur. Propert. l. 1. 22. *Umbria terris fertilis uberibus* , & significat , *fœcundus , copiosus.* Aliquando substantive, ut hic

Hic laticis; qualem pateris libamus & auro,
Inflavit quum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis ſtudium vituloſque tueri,
Aut fœtus ovium, aut urentes culta capellas:
Saltus & ſaturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amiſit Mantua campum,
Paſcentem niveos herboſo flumine cycnos.
Non liquidi gregibus fontes, non gramina deſunt:
Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra fere, & preſſo pinguis ſub vomere terra,
Et cui putre ſolum (namque hoc imitamur arando)

INTERPRETATIO.

Hic ferax eſt *liquoris*, *qualem effundimus pateris aureis*, *quando pinguis Etruſcus inflavit tibiam eburneam ante aras*, *&* quando *offerimus* Diis *viſcera* victimarum *in patinis curvatis. Si vero magis amas nutrire armenta, & vitulos, & ſobolem ovium, & capellas quæ exhauriunt* loca *culta*: *quære ſylvas & remota* arva *Tarenti fertilis*, *& agros quales infelix Mantua perdidit*, *qui nutriunt olores candidos* in *herboſo fluvio.* Illic *puri fontes non deſunt gregibus*, *nec herbæ*: *& quantum* herbarum *armenta tondebunt per longos dies*, *tantum ros humidus reddet* per *brevem noctem. Terra ferme nigra & pinguis ſub vomere* alte *immiſſo*, *& cujus ſuperficies mollis eſt* (*hoc enim perficimus aratione*)

NOTÆ.

ut hic, & infra v. 234. *Vitibus almis aptius uber erit.* Et Æ. 1. 535. *Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ*: & ſignificat ipſam ubertatem, ſive *mammam* terræ. Idque exemplo Homeri, qui Il. 9. 141. Argos appellat *mammam terræ*, οὖθαρ ἀρούρης. *Filicem* &c.] *Filix*, *fougere*, herba fruticoſa, multiplici radicum nexu aratrum impedit.

192. *Pateris libamus & auro.*] Diſſolutio eſt vocum, pro *pateris aureis*: quibus vinum exquiſitiſſimum Diis libabatur. De *libatione* Æ. 1. 740. Notat morem ſacrificiorum, eorum præcipue, quæ fiebant ad *exta* victimarum conſulenda: quæ ars *aruſpicina* dicta eſt: in qua principes erant Etruſci ſive Tyrrheni, qui ideo Romæ ad ſacrificia adhibebantur, cum tibia eburnea. *Pinguis* dicitur Etruſcus: vel ex vitio gentis; nam Catullus, 40. 11. *Aut parcus Umber, aut obeſus Etruſcus.* Vel ex vitio tubicinum, quibus intumeſcunt genæ. Vel ex vitio ſacrificulorum, qui victimarum carnibus opipare veſcebantur.

194. *Lancibus & pandis.*] Vel patentibus; vel melius, extorum pondere curvatis & *repandis. Reddere* autem verbum eſt ſacrificiorum: *reddi enim dicebantur exta*, ait Servius, *cum probata & elixa aræ imponebantur.* Tacit. l. 20. *Luſtrata bove, & ſuper cæſpitem redditis extis* &c.

196. *Urentes culta capellas.*] *Morſus earum arbori exitialis, olivam lambendo quoque ſterilem faciunt.* Plin. l. 8. 50. *Culta.* G. 1. 153.

197. *Saturi petito* &c.] Servius: *Aut fæcundi, aut quod eſt juxta oppidum Saturum. Tarentum enim & Saturum, vicinæ ſunt Calabriæ civitates.* Probus, locum & paludem eſſe dicit vicinam Tarento. Qui autem explicant de *Satura palude*, ſive *Pomptina*, nunc *Auſente palude*: ii graviter errant. Eſt enim Tarentum in orientali cornu Italiæ, Æ. 3. 396. Pomptina vero palus, in litore meridionali, ad mare inferum, Æ. 7. ſub finem notæ 794.

198. *Mantua.*] De ejus calamitate, in argum. Ecl. 1. De *cycnis*, Ecl. 8. 55. Flumen, Mincius eſt, *Menzo*: qui ex Benaco lacu profluens, circa Mantuam efficit lacum, & inde in Padum influit.

204. *Hoc imitamur arando.*] Hoc unum

Optima frumentis : non ullo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere plauſtra juvencis.
Aut unde iratus ſylvam devexit arator,
Et nemora evertit multos ignava per annos,
Antiquaſque domos avium cum ſtirpibus imis
Eruit : illæ altum nidis petiere relictis;
At rudis enituit impulſo vomere campus.
Nam jejuna quidem clivoſi glarea ruris
Vix humiles apibus caſias roremque miniſtrat:
Et tophus ſcaber, & nigris exeſa chelydris
Creta : negant alios æque ſerpentibus agros
Dulcem ferre cibum, & curvas præbere latebras.
Quæ tenuem exhalat nebulam fumoſque volucres,
Et bibit humorem, & quum vult ex ſe ipſa remittit,
Quæque ſuo viridi ſemper ſe gramine veſtit,
Nec ſcabie & ſalſa lædit rubigine ferrum ;
Illa tibi lætis intexet vitibus ulmos,
Illa ferax oleæ eſt, illam experiere colendo
Et facilem pecori & patientem vomeris unci.

INTERPRETATIO.

optima eſt *frumentis : nullo ex agro videbis plura plauſtra exire , bobus* difficile *trahentibus. Item* illa terra , *ex qua arator iratus abſtulit ſylvam , & diruit nemora infæcunda multis annis , & evulſit vetera latibula volucrum cum radicibus imis : illæ fugerunt in aërem nidis relictis ; at campus* prius *incultus refulſit vomere impreſſo. Nam certe glarea ſicca agri declivis vix profert apibus parvas caſias & roſmarinum : quemadmodum tophus aſper , & creta corroſa a nigris chelydris. Nulli agri dicuntur producere tam gratum pabulum ſerpentibus , & præbere* magis *cavas latebras. Quæ expirat tenues vapores & leves fumos , & bibit humorem , & ipſa ſponte ejicit* illum *ex ſe ; & quæ ſemper tegit ſe propriis herbis , nec inficit vomerem ſcabritie & rubigine ſalſa : illa tibi implicabit ulmos fæcundis vitibus , illa fertilis eſt oleis , illam ſenties colendo & aptam gregibus & tractabilem vomere acuto.*

NOTÆ.

aratione contendimus, ut imitemur arte, terram natura ſua mollem , putrem ac ſubactam : ergo ſignum eſt, eam, quæ ex ſe ipſa mollis & ſubacta eſt, eſſe frumentis aptiſſimam.

207. *Iratus.*] Offenſus ob diuturnam ſylvæ ſterilitatem.

211. *Enituit.*] Aut campus refulſit repercuſſu lucidi vomeris. Aut pinguis factus eſt: *nitere* enim dicuntur ea quæ pingua ſunt. Horat. Epiſt. 1. 4. 15. *Me pinguem & nitidum* &c. Virgil. G. 1. 153. *Interque nitentia culta.* Aut per commutationem, id eſt, in eo enituit & refulſit vomer ; G. 1. 46. *Sulco attritus ſplendeſcere vomer.*

212. *Nam jejuna* &c.] Ita cohæret oratio. Terra nigra , & putris , aut ex qua erutæ ſunt ſylvæ , optima eſt frumento : nam glarea, quæ huic contraria eſt, non eſt frumentaria, & vix flores producit. *Glarea , du gravier. Tophus , tuf*, lapis aſper & ſiccus , e terra & arena concretus. *Creta* , terra alba. *Chelydri.* Sunt proprie teſtudines marinæ , a χέλυς *teſtudo*, & ὕδωρ *aqua.* Apud Nicandrum tamen , verſu 411. eſt ſerpens, quæ modo in paludibus , modo in arboribus latet : unde *Druina* quoque appellatur a δρῦς *quercus.* De *caſiis* & *roſmarino* herbis coronariis, Ecl. 2. 49.

220. *Salſa rubigine ferrum* &c.] Oritur rubi-

Talem dives arat Capua, & vicina Vesevo
Ora jugo, & vacuis Clanius non æquus Acerris.
Nunc quo quamque modo possis cognoscere, dicam.
Rara sit, an supra morem si densa requiras:
Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho:
Densa, magis Cereri: rarissima quæque, Lyæo:
Ante locum capies oculis: alteque jubebis
In solido puteum demitti, omnemque repones
Rursus humum, & pedibus summas æquabis arenas.
Si deerunt, rarum, pecorique & vitibus almis
Aptius uber erit: sin in sua posse negabunt
Ire loca, & scrobibus superabit terra repletis:
Spissus ager: glebas cunctantes crassaque terga
Expecta, & validis terram proscinde juvencis.
Salsa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix: ea nec mansuescit arando,

INTERPRETATIO.

Talem arat Capua dives, & regio propinqua monti Vesuvio, & Clanius non commodus Acerris desertis. Jam docebo quomodo poteris unamquamque cognoscere: si quæris an *rara sit, an plus æquo densa (quia altera bona est frumento, altera viti; densa magis frumento, rarissima quæque viti.) Primo eliges locum oculis, & jubebis puteum defodi profunde in solido* loco: *deinde repones omnem terram* in eumdem locum, *& complanabis pedibus summas arenas. Si non sufficiant* ad replendum locum; *ager erit rarus, & melior ad pascua & vites almas: si vero abnuant se posse redire in suum locum, & foveis repletis terra redundet; ager* erit *densus: existima* fore *glebas resistentes & crassos tumores, & ara terram bobus robustis. Terra autem salsa, & quæ dicitur amara; inepta* est *frumentis: illa neque emendatur aratione,*

NOTÆ.

go ex salsa terræ uligine, & humore amaro, vide supra v. 184.

224. *Capua & vicina Veseuo &c.*] *Capua*, Campaniæ caput: unde & *Capuam*, a *capite* dictam putat Strabo l. 5. Virgilius tamen a Capy, Æneæ commilitone, nomen ejus deducit, Æ. 10. 145. *Et Capys, hinc nomen Campanæ ducitur urbi.* Hanc constat nulli terrarum soli bonitate posthabendam; fuisse autem olim *inter tres maximas urbes, Romam, Carthaginemque numeratam*, testatur Florus, l. 1. 16. *Vesevus*, *Vesuvius*, & *Vesvius*, mons Campaniæ prope Nolam, mire fertilis, præterquam in cacumine, unde sæpe ignes emittit: nunquam vehementius, quam imperante Tito: quo tempore Plinium historiæ naturalis scriptorem, qui cognoscendi illius ignis cupiditate eo se contulerat, fumo flammisque enecavit.

225. *Ora jugo.*] Narrat Gellius l. 7. 20. scripsisse primo Virgilium: *Nola jugo*, ad laudem *Nolæ*, urbis Vesuvio vicinæ; sed postea delevisse: propterea quod Nolani aquam ipsi negassent, suum in rus, quod erat in propinquo, deducendam.

225. *Clanius non æquus Acerris.*] *Acerræ*, *Acerra*, antiquissima Campaniæ urbs, non longe a Neapoli: hanc præterfluit amnis *Clanius*, *l'Agno*: cujus frequens inundatio pene urbem interdum exhausit: unde ipse, *non æquus Acerris*: & Acerræ, *vacuæ* hic dicuntur.

229. *Cereri. Lyæo &c.*] De *Cerere* Ecl. 5. 69. *Lyæus* Bacchi nomen à λύω *solvo*: quod curis solvat & liberet.

234. *Aptius uber.*] Supra v. 185. *Posse negabunt.*] Non poterunt. Et quasi sensum mentemque terræ tribuit: ut alibi multis locis.

Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſervat:
Tale dabit ſpecimen: tu ſpiſſo vimine qualos,
Colaque prelorum fumoſis deripe tectis.
Huc ager ille malus, dulceſque a fontibus undæ
Ad plenum calcentur, aqua eluctabitur omnis
Scilicet, & grandes ibunt per vimina guttæ.
At ſapor indicium faciet manifeſtus, & ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaror.
Pinguis item quæ ſit tellus hoc denique pacto
Diſcimus: haud unquam manibus jactata fatiſcit,
Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo.
Humida majores herbas alit, ipſaque juſto
Lætior: ah! nimium ne ſit mihi fertilis illa,
Neu ſe prævalidam primis oſtendat ariſtis.
Quæ gravis eſt, ipſo tacitam ſe pondere prodit:
Quæque levis. Promptum eſt oculis prædiſcere nigram,
Et quiſquis color. At ſceleratum exquirere frigus
Difficile eſt: piceæ tantum, taxique nocentes
Interdum, aut hederæ pandunt veſtigia nigræ.

INTERPRETATIO.

neque ſeruat vino ſuum genus, ac *ne nomina* quidem *propria pomis. Tale præbebit indicium* ſui. *Tu corbes* e *denſo vimine, & cola torcularis detrahe e tectis fumoſis. In iis terra illa mala, & dulces fontium aquæ comprimantur* uſque *ad ſummam* oram: *quippe omnis aqua exprimetur, & longæ guttæ defluent per viminum foramina; at ſapor dabit ſignum manifeſtum, & amarities lædet guſtu ora ægra explorantium. Præterea, hoc demum modo cognoſcimus, quænam terra ſit pinguis: manu verſata nunquam diſſolvitur, ſed dum tenetur, adhæret digitis inſtar picis. Humida nutrit grandiores herbas, & ipſa fæcunda eſt pluſquam oportet: ah! ne illa ſit mihi nimis fertilis, & ne monſtret ſe fortiorem primis in herbis. Quæ eſt gravis, & quæ levis, manifeſtat ſe ipſo pondere, etſi* de illa *taceatur. Facile eſt cognoſcere viſu nigram, & quiſquis unicuique color* eſt. *Sed difficile eſt inueſtigare frigus perniciosum; tantummodo piceæ, & taxi noxiæ, vel nigræ hederæ, dant aliquando* illius *ſigna.*

NOTÆ.

240. *Nec Baccho genus, aut &c.*] Terra ſalſa ſic ingrata & infida eſt, ut arboribus apud ſe depoſitis non ſeruet nomen, ut eas & virtute & nomine ſpoliet: id eſt, ut arbores in ea degenerent, nec amplius ejuſdem generis ac nominis eſſe videantur. De *Baccho*, Ecl. 5. 69.

241. *Qualos, colaque prelorum &c.*] *Torcular* tota machina eſt uvis premendis, a *torquendo* ſic dicta. *Prelum*, ſunt trabes, quæ uvas jam calcatas & torculari impoſitas premunt: a *premendo* dictæ per contractionem, *premulum*, *prelum*: unde ſyllaba prima breuis eſt in *premo*; longa in *prelum*. *Cola* ſunt ſacci, vel corbes, quæ torculari ſuppoſitæ vinum expreſſum excipiunt percolantque, *Quali*, corbes e vimine, calathi, Ecl. 2, 46.

244. *Eluctabitur.*] Per vim, & quaſi cum lucta exibit.

250. *Habendo.*] Paſſiva ſignificatione, *dum habetur*: ut pleraque gerundia. Ec. 8.71.

252. *Ne ſit mihi fertilis.*] Terra enim, cujus vis in herbas aut frondes abſumitur, parum habet virtutis ad fructum f.rendum.

254. *Tacitam.*] Etſi de illa taceatur, nullumque aliud indicium a me aſſignetur.

257. *Piceæ &c.*] *Picea*, pini ſpecies: de

His animadversis, terram multo ante memento
Excoquere, & magnos scrobibus concidere montes:
Ante supinatas Aquiloni ostendere glebas,
Quam lætum infodias vitis genus: optima putri
Arva solo: id venti curant, gelidæque pruinæ,
Et labefacta movens robustus jugera fossor.
At si quos haud ulla viros vigilantia fugit;
Ante locum similem exquirunt, ubi prima paretur
Arboribus seges, & quo mox digesta feratur:
Mutatam ignorent subito ne semina matrem.
Quin etiam cœli regionem in cortice signant:
Ut quo quæque modo steterit, qua parte calores
Austrinos tulerit, qua terga obverterit axi,
Restituant. Adeo in teneris consuescere multum est.

INTERPRETATIO.

His cognitis, memineris putrefacere terram, & aperire foveis altos montes multo prius, & exponere Aquiloni glebas inversas multo *prius*; *quam plantes hilare genus vitis. Optimi* sunt *agri quorum solum est tenerum*: *id* autem *efficiunt venti, & pruinæ frigidæ, & robustus fossor agitans terram proscissam. Sed si nulla vigilantia deest quibusdam viris*, hi *prius eligunt loca* duo *similia*: unum, *in quo prima seges arborum præparetur*; & alterum, *in quem deinde transferatur distinguenda* per ordines: *ne surculi non assuescant matri subito mutatæ. Præterea notant cœli situm in cortice*: *ut reponant* arborem, *quomodo unaquæque posita fuerat, qua parte passa erat calorem meridionalem, qua parte verterat terga septentrioni. Tantum potest consuetudo* capta *a tenera* ætate.

NOTÆ.

qua Plin. l. 16. 10. *Picea montes amat atque frigora, feralis arbor, & funebri indicio ad fores posita, ac rogis virens*: *hæc plurimam resinam fundit. Taxus, de l'If*: de qua Plin. ibidem. *Taxus, minus virens, gracilisque & tristis ac dira*: *letale baccis, in Hispania præcipue, venenum inest. Sunt qui taxica hinc appellata dicant venena, quæ nunc toxica dicimus, quibus sagittæ tingantur. Hedera, lierre*: alba est, & nigra: nota arbor.

259. *His animaduersis.*] V. PARS. *De cultura vitis.* Continet præcepta præcipue XV. I. est *De scrobibus & foveis hyeme parandis*, v. 260. II. *De soli similitudine in seminario & vineto*, v. 265. III. *De signando vitis cortice, ad cognoscendum nativum ejus situm*, v. 269. IV. *De ordine, quo serenda est*, v. 273. V. *De profunditate fovearum.* v. 288. VI. *De iis quæ cavenda sunt in satione vitis.* v. 298. VII. *De tempore sationis*, v. 315. VIII. *De stercoratione.* v. 346. IX. *De lapidum & concharum infossione, earumque usu*, v. 348. X. *De pastinatione*, siue terra vertenda pastino, *la boüe, la besche*, v. 354. XI. *De ligatione*, quæ *pedatio* dicitur, *mettre les échalas*, v. 358. XII. *De frondatione*, seu frondium amputatione, v. 362. XIII. *De septo adversus pecorum injurias*, v. 371. XIV. *De Bacchi sacris*, v. 380. XV. *De assidua vinitoris diligentia multis aliis in rebus*, v. 397.

261. *Aquiloni.*] Vento Boreali: & generatim hic hyemem significat. De eo E. 7. 51.

266. *Ante locum &c.*] Duo intelligit loca: unum, seminarium; & alterum, ipsum vinetum. *Arboribus.*] Vel vites ipsas arbores vocat, ut supra v. 89. Vel præceptum generale est pro omnibus arboribus. *Seges.*] Bene de arbusculis, quæ feruntur in seminario. *Semina.*] Non hic grana sunt, sed surculi, sive avulsi e vitis corpore, qui vocantur *malleoli, marcottes*; sive cum suis radicibus translati, qui vocantur *viviradices. Matrem.*] Nutricem terram. Fitque in arboribus, quod in infantibus; ut si primam nutricem abstuleris, eam diu pertinaciter reposcant, antequam alteri assueverint.

271. *Austrinos &c. Axi &c.*] Pro meridie, Austrum dicit, ventum inde flantem, de

Collibus, an plano melius ſit ponere vites,
Quære prius. Si pinguis agros metabere campi;
Denſa ſere: in denſo non ſegnior ubere Bacchus.
Sin tumulis acclive ſolum, colleſque ſupinos;
Indulge ordinibus: nec ſecius omnis in unguem
Arboribus poſitis ſecto via limite quadret.
Ut ſæpe ingenti bello quum longa cohortes
Explicuit legio, & campo ſtetit agmen aperto,

INTERPRETATIO.

Perpende prius, an melius ſit plantare vites in *plano*, *an* in *collibus*. *Si eligis agros pinguis campi, ſere vites ſpiſſius* : *vitis non eſt ſterilior in denſo agro. Si vero* eligis *ſolum aſſurgens in tumores, & colles inclinatos* : *fac ordines* laxiores : *nihilominus omnia intervalla congruant perfecte, arboribus diſpoſitis per ſectos tramites. Quemadmodum in magno bello, cum longa legio extendit* ſuas *cohortes*, & omnis *turba conſtitit in campo vacuo* :

NOTÆ.

quo Ecl. 2. 58. Pro ſeptentrione, *axem*, id eſt polum ſimpliciter; quia polus hic unus a nobis videtur.

274. *Metabere.*] *Metari*, meta ac termino definire, ac diſtinguere: hic, eligere ac definire ſpatium ad ſerendas vites.

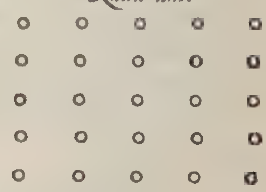
275. *Denſa.*] Pro *denſe*, ſupra, v. 134. De *ubere*, ſupra, v. 185. De Baccho. Ecl. 5. 69.

277. *Secius.*] Vel *ſequius*, ut Germano placet: *ſecus*, ſignificat *aliter*, & habet primam brevem; *ſecius* vel *ſequius*, ſignificat *deterius, pejus*, *minus*, & primam habet longam. Hac ſignificatione dixit paſſim Apuleius, *ſequiorem ſexum*, pro *muliebri*, qui minor ac deterior eſt: & Seneca, *ſequius de aliquo loqui*, id eſt, ſiniſtre. Et derivat Turneb. l. 19. 17. a *ſequor* : quia *præire* conſuevit id cujus melior eſt conditio; *ſequi*, cujus deterior, ut ſervus.

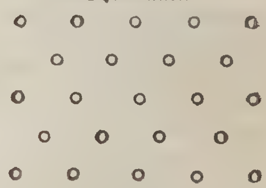
277. *In unguem.*] Exacta perfectaque ratione: translata dictio a marmorariis opificibus, qui marmorum juncturas ungue explorant, an perfecte commiſſæ ſint. Hor. de A. P. 295. *Perfectum decies non caſtigavit ad unguem.* Et Sat. l. 1. 5. 32. *Ad unguem factus homo.*

278. *Secto viâ limite quadret.*] Diſpoſitio arborum hic duplex intelligi poteſt: ita ut ſingulæ viæ ſectæ ſint inter arbores, vel diſpoſitas in quadrangulum, & perfecte quadrata figura eſt; vel diſpoſitas in triangulum, & eſt quincuncialis figura, *en echiquier*. Quincuncialis porro figura, ſive *quincunx*, ita dicebatur, a figura quinti numeri, V, quam ſinguli trianguli exprimunt: fuitque maxime commendata a veteribus rei ruſticæ magiſtris.

Quadrum.

Quincunx.

Vox *quadret* proprie notat priorem figuram; metaphorice vero ſecundam. Ita Cicero De Orat. 3. 173. *Conjunctionem verborum numeroſe cadere, & quadrare, & perfici volumus.* Et in Bruto, 43. *Quoniam tibi quadrat* : id eſt, *convenit*, *congruit*.

279. *Cohortes explicuit legio.*] Militum numerus in legione, pro temporum varia ratione, varius fuit: univerſim legio dividebatur in cohortes X. manipulos XXX. centurias LX. In inceſſu quadratam ſervabat figuram; in pugna porrigebatur in longum, triplici verſu ſive linea, quarum ſingulæ manipulos decem continebant.

Directæque acies, ac late fluctuat omnis
Ære renidenti tellus, necdum horrida miscent
Prælia, sed dubius mediis Mars errat in armis.
Omnia sint paribus numeris dimensa viarum:
Non animum modo uti pascat prospectus inanem:
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neque in vacuum poterunt se extendere rami.
Forsitan & scrobibus quæ sint fastigia quæras.
Ausim vel tenui vitem committere sulco,
Altius ac penitus terræ defigitur arbos:
Æsculus inprimis, quæ quantum vertice ad auras
Æthereas, tantum radice in Tartara tendit.
Ergo non hyemes illam, non flabra, neque imbres
Convellunt: immota manet, multosque per annos
Multa virum volvens durando sæcula vincit:
Tum fortes late ramos & brachia tendens
Huc illuc media ipsa ingentem sustinet umbram.
Neve tibi ad Solem vergant vineta cadentem:
Neve inter vites corylum sere: neve flagella
Summa pete, aut summas defringe ex arbore plantas:
(Tantus amor terræ) neu ferro læde retuso
Semina: neve oleæ sylvestres insere truncos.

INTERPRETATIO.

& exercitus ordinati sunt, & omnis terra undique resplendet fulgore armorum *æreorum*: *nondum* tamen *committunt horridam pugnam, sed Mars incertus vagatur in medio armorum.* Sic *omnia intervalla* arborum *sint dimensa æqualibus numeris tramitum*: *non solum, ut aspectus delectet animum inutiliter*; *sed quia alioqui terra non præbebit omnibus æquale robur, nec rami poterunt se extendere in aerem. Forte petes quænam* debeat *esse altitudo fovearum*: *auderem* ego *deponere vitem in tenui etiam fossa*; *arbor* vero *profundius ac penitus defoditur in terra. Præcipue æsculus*; *quæ tantum progreditur radice ad inferos, quantum progreditur cacumine ad plagas cœlestes. Ergo non hyemes, non venti, neque pluviæ illam eruunt*: *manet inconcussa, & per multos annos superat durando transigens multas hominum ætates*: *tum late porrigens ramos robustos, & brachia huc illuc, ipsa* inter ramos suos *media alit magnam umbram. Ne autem vineæ tibi inclinent ad Solem occidentem*: *& ne plantes corylum inter vites*: *& ne carpas suprema cacumina, aut* ne *abscindas supremos surculos ex arbore* (*adeo amant terram*) *& ne vulneres surculos ferro obtuso*: *& ne plantes* simul *truncos oleæ sylvestris.*

NOTÆ.

281. *Fluctuat omnis ære renidenti tellus.*] Id est: splendor æris tremulus huc illuc in terra circumvolat. Sic supra, v. 211. *Enituit impulso vomere campus.* De *Marte*, Ecl. 9. 12.

291. *Æsculus.*] Arbor glandifera, e quercuum genere. Supra. v. 16. *Tartara* G. 1. 36.

299. *Corylum.*] Supra, v, 65. Nocet radicum densitate, quæ vitibus alimentum præripiunt. *Flagella*, sunt ramorum summitates, e quibus non sunt decerpendi ad plantandum surculi, sive malleoli; sed ex infima arboris parte, quæ terrę vicinior est: jam enim terræ assueverunt, eamque amant.

301. *Ne ferro lede retuso.*] Non prohibet ferro præcidi; sed ferrum obtusum esse,

Nam ſæpe incautis paſtoribus excidit ignis,
Qui furtim pingui primum ſub cortice tectus
Robora comprendit, frondeſque elapſus in altas
Ingentem cœlo ſonitum dedit: inde ſequutus
Per ramos victor perque alta cacumina regnat,
Et totum involvit flammis nemus, & ruit atram
Ad cœlum picea craſſus caligine nubem:
Præſertim ſi tempeſtas a vertice ſylvis
Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
Hoc ubi, non a ſtirpe valent, cæſæque reverti
Poſſunt, atque ima ſimiles revireſcere terra:
Infelix ſuperat foliis oleaſter amaris.
Nec tibi tam prudens quiſquam perſuadeat auctor
Tellurem Borea rigidam ſpirante movere.
Rura gelu tum claudit hyems, nec ſemine jacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.
Optima vinetis ſatio eſt, quum vere rubenti
Candida venit avis longis inviſa colubris:

INTERPRETATIO.

Nam ſæpe paſtoribus imprudentibus excidit ignis, qui primo occultus ſub pingui cortice clam corripuit truncos, & erumpens in alta folia, edidit ingentem crepitum in aerem: inde gliſcens regnat victor per ramos & per altum verticem, & implicat flammis totam ſylvam, & ſpiſſus piceo fumo emittit in cælum nigram nubem. Præcipue ſi tempeſtas a ſeptentrione incumbat arboribus, & ſi *ventus augens volvat incendia. Cum id* accidit: tum vites *neque poſſunt e radice, neque per amputationem repullulare, & renaſci ſimiles ab ima terra:* ſed *ſterilis oleaſter amaris frondibus remanet* ſolus. *Ne autem ullus tam prudens, tibi auctor ſit* hujus *conſilij*: ut *flante Borea aperias* in ſcrobes *terram rigentem: tunc hyems conſtringit arva frigore: nec permittit ut, ſurculo defoſſo, radix conſtricta infigatur terræ. Optima plantatio vinearum eſt, vere purpureo, cum redit avis alba infenſa longis ſerpentibus:*

NOTÆ.

quo laceretur potius, quam amputetur vitis.

303. *Nam ſæpe &c.*] Cauſam affert cur a vitibus removendæ ſint oleæ ſylveſtres, ſive oleaſtri; nempe periculum incendij, ob arboris illius pinguedinem. Affert tamen alias cauſas Theophraſtus l. 3. 15. Quod nempe tam olea quam ficus, alimenti plurimum exigant, umbramque inducant maximam. 305. *Robora.*] Truncos, ſupra, v. 25.

308. *Ruit.*] Emittit; active hic ſumitur ut G. 1. 105. *Cumuloſque ruit male pinguis arenæ.*

310. *A vertice.*] A ſeptentrionali polo, juxta Servium: quia, *hic vertex nobis ſemper ſublimis.* G. 1. 242. A vertice arborum, juxta Germanum & Victorium. Vide G. 1. 324. *Collectæ ex alto nubes.*

316. *Borea.*] Vento ſeptentrionali, Ecl. 7. 51.

319. *Cum vere rubenti candida &c.*] Ciconia, de qua Plin. l. 10. 23. *Ciconiæ quonam e loco veniant, aut quo ſe referant, incompertum adhuc eſt. E longinquo venire non dubium, eodem quo grues modo .. Honos iis ſerpentium exitio tantus, ut in Theſſalia capitale fuerit occidiſſe: eadem legibus pœna, quæ in homicidam . . . Ciconiæ nidos eoſdem repetunt, genitricum ſenectam invicem educant.* Ver hic *rubens* dicitur, propter flores: ut paſſim alibi *purpureum.*

Prima vel autumni ſub frigora, quum rapidus Sol
Nondum hyemem contingit equis, jam præterit æſtas.
Ver adeo frondi nemorum, ver utile ſylvis:
Vere tument terræ, & genitalia ſemina poſcunt.
Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther
Conjugis in gremium lætæ deſcendit, & omnes
Magnus alit, magno commiſtus corpore, fœtus.
Avia tum reſonant avibus virgulta canoris:
Et Venerem certis repetunt armenta diebus.
Parturit almus ager: Zephyrique tepentibus auris
Laxant arva ſinus: ſuperat tener omnibus humor:
Inque novos Soles audent ſe gramina tuto
Credere: nec metuit ſurgentes pampinus Auſtros,
Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem:
Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.
Non alios prima creſcentis origine mundi
Illuxiſſe dies, aliumve habuiſſe tenorem
Crediderim: ver illud erat, ver magnus agebat
Orbis, & hybernis parcebant flatibus Euri:

INTERPRETATIO.

vel circa prima frigora autumni: cum Sol celerius cadens *nondum* tamen *attigit equis hyemem, ſed jam calores abierunt. Ver præcipue foliis arborum, ver arboribus utile eſt. Terræ intumeſcunt vere, & petunt ſemina fœcundantia. Tum aer*, qui eſt *pater omnipotens, labitur per pluvias fertiles in ſinum lætæ uxoris* terræ: *& magnus ipſe, commiſtus magno* ejus *corpori nutrit omnes fœtus. Tum arbuſculæ* extra vias *poſitæ reſonant volucribus, & animalia redeunt ad concubitum ſtatis diebus. Omnis campus parturit, & agri aperiunt ſinum tepidis flatibus Zephyri: abundat* in *omnibus* agris *humor: & herbæ audent tuto exponere ſe novo Soli: nec vitis timet Auſtros ſurgentes, aut pluviam emiſſam e cælo magnis Aquilonibus; ſed propellit germina, & effundit omnia folia. Non puto alios diēs fulſiſſe in primo ortu naſcentis mundi, aut habuiſſe alium ordinem.* Tempus *illud ver fuit: magnus orbis ducebat ver, & Euri continebant hybernos flatus.*

NOTÆ.

321. *Prima vel &c.*] Autumnum deſignat medium: ver tamen ad ſationem tum vitium tum reliquarum arborum, & a Virgilio, & a Theophraſto præfertur.

322. *Hyemem contingit equis.*] Tropicum capricorni, quem ubi attigit, tunc bruma eſt: vide G. 1. 238.

324. *Vere tument terræ, &c.*] Allegoria ducta, a virginibus, quibus ætate nubili ſinus tumet: & a conjugio quodam, inter aërem, ſive ætherem, qui per Jovem ſignificatur; & inter terram, quam imbre, quaſi ſemine, fæcundat.

327. *Magno commiſtus corpore.*] Vel commiſtus magno ſuo, id eſt aëris, corpore. Vel commiſtus magno terræ corpori: & tunc *corpore*, erit pro *corpori*: ut Æ. 10. 361. *Hæret pede pes*, pro *pedi*.

330. *Zephyrique.*] Ecl. 5. 5. 333. *Auſtros.*] Ecl. 2. 58. 334. *Aquilonibus.*] Ecl. 7. 51.

336. *Non alios &c.*] Diſceptatur inter theologos: quo tempore mundus conditus ſit: verno, an autumnali: favet autumno ratio quæ petitur a maturitate frugum: fauet veri, quæ petitur a commodiſſima temperie. Poetæ omnes pro vere ſtant. De *Euro*, G. 1. 371.

337. *Tenorem.*] Ingenium, ſeriem, mo-

Quum primum lucem pecudes hausere, virumque
Ferrea progenies duris caput extulit arvis:
Immissæque feræ sylvis, & sidera cœlo.
Nec res hunc teneræ possent perferre laborem:
Si non tanta quies iret, frigusque caloremque
Inter; & exciperet cœli indulgentia terras.
Quod superest, quæcumque premes virgulta per agros
Sparge fimo pingui, & multa memor occule terra:
Aut lapidem bibulum, aut squalentes infode conchas.
Inter enim labentur aquæ, tenuisque subibit
Halitus, atque animos tollent sata: jamque reperti
Qui saxo super atque ingentis pondere testæ
Urgerent: hoc, effusos munimen ad imbres;
Hoc, ubi hiulca siti findit canis æstifer arva.
Seminibus positis, superest deducere terram
Sæpius ad capita, & duros jactare bidentes:

INTERPRETATIO.

Statim ut pecudes accepere lucem, & ferreum genus hominum extulit caput ex agris *saxosis*; *& feræ immissæ sunt in sylvas, & sidera in cælum.* Et vero *mundus adhuc tener non potuisset tolerare hunc laborem: nisi tanta quies esset inter hyemem & æstatem, &* nisi *clementia aeris complecteretur terras. Cæterum, quascunque arbusculas defodies in agris, sparge stercore pingui, & memineris tegere multa terra. Vel* circa *infode lapides bibulos, aut conchas sordidas*: *nam aquæ inter* eas *fluent, & tenuis vapor permeabit, & ea* quæ *plantata* sunt *sument vires*: *inventi* sunt *etiam, qui premerent* ea *desuper saxo, & pondere magnæ testæ*: & *hoc munimentum* est *adversus pluvias immodicas*; *hoc* munimentum est, *quando canis ardorem ferens aperit calore agros hiantes. Surculis plantatis, restat sæpe accumulare terram ad radices* eorum: *& immittere ligones ferreos* in terram.

NOTÆ.

dum, ac veluti harmoniam quandam.

340. *Virumque ferrea progenies &c.*] Alludit ad ætatem ferream; & instaurationem mundi post diluvium factam, a Deucalione & Pyrrha, jactis post tergum lapidibus. Ecl. 6. 41.

343 *Nec res hunc teneræ &c.*] Vel sensus est: Nec mundi res, tum teneræ ac recentes, potuissent perferre calorem æstivum, aut frigus hybernum: ergo conveniens fuit, nasci eas verno tempore, quæ anni quædam est quies. Vel sensus est generalis: Nec mundi res, quæ per se teneræ semper ac fragiles sunt, possent ferre vim æstatis & hyemis; nisi vere, quasi quiete, recrearentur.

353. *Canis æstifer.*] Sirius, vel canicula: stella in ore majoris canis: quæ oritur cosmisce, id est assurgit mane supra nostrum horisontem orientalem, eodem tempore quo Sol oritur in principio leonis: nempe exeunte Julio: tumque æstus ferventissimus est, morbique ex illo æstu frequentissimi: diesque illi *caniculares* vocantur, donec Sol totum leonis signum perlustraverit, ad usque diem 23. Augusti. *Sirius* dictus, vel a σειραίνω, *sicco*, vel a σειρόω, *evacuo*.

355. *Capita.*] Vitium arborumque capita, stirpes sunt & radices; quibus quasi ore alimentum e terra trahunt. *Bidens* aliquando est *ovis*; hic instrumentum fodiendæ terræ comparatum, *pastinum*, *ligo*, *un hoyau*. Vtriusque etymon a binis dentibus: quod ligo sit bifurcus: & quod ovis apta sacrificio *habeat dentes octo, sed ex his duos cæteris altiores; per quos appareat, ex minore*

Aut presso exercere solum sub vomere, & ipsa
Flectere luctantes inter vineta juvencos:
Tum leves calamos & rasæ hastilia virgæ,
Fraxineasque aptare sudes, furcasque bicornes:
Viribus eniti quarum, & contemnere ventos
Assuescant, summasque sequi tabulata per ulmos.
Ac dum prima novis adolescit frondibus ætas,
Parcendum teneris: & dum se lætus ad auras
Palmes agit laxis per purum immissus habenis,
Ipsa acie falcis nondum tentanda; sed uncis
Carpendæ manibus frondes, interque legendæ.
Inde ubi jam validis amplexæ stirpibus ulmos
Exierint: tunc stringe comas, tunc brachia tonde.
Ante reformidant ferrum: tunc denique dura
Exerce imperia, & ramos compesce fluentes.
Texendæ sepes etiam, & pecus omne tenendum est.
Præcipue dum frons tenera, imprudensque laborum:
Cui, super indignas hyemes, Solemque potentem,

INTERPRETATIO.

Aut movere terram sub vomere depresso, & deducere boves resistentes inter ipsas vineas. Deinde adjungere viti politas cannas & hastilia e virgis decorticatis, & palos fraxineos, & furcas bicornes: quarum viribus assuescant assurgere, & despicere ventos, & adhærere ramis ad usque *summas ulmos. Et parcendum* quidem est *teneris* vitibus, *dum prima ætas crescit novis frondibus, & dum palmes lætus attollit se in altum, emissus in aerem* veluti *laxatis habenis. Ipsa* ætas tenera *non* est *lædenda acumine ferri; sed frondes præcidendæ* sunt *unguibus manuum, & passim auferendæ. Postea, quando firma radice implicatæ ulmis creuerint; tunc amputa pampinos, tunc seca palmites: prius timent ferrum: tunc demum exerce dura imperia, & coerce ramos superfluos. Praterea sepes jungendæ* sunt, *& greges omnes continendi: præcipue dum frondes teneræ sunt* & *inassuetæ noxiis* rebus: *quibus* frondibus, *prater magnas hyemes & Solem vehementem,*

NOTÆ.

ætate in majorem transiisse. Ita Hyginus apud Gellium, l. 16. 6. Qui quidem dentium numerus, cum ovi circa bimatum contingat, ex Seruio; ideo quidam a binis annis quasi *biennem* dictam putant: sed male, ut probat Vossius in Etym.

356. *Aut presso exercere solum &c.*] Ex more Italiæ, ubi vites ulmis aliisque arboribus fulciuntur: adeoque laxius digestæ spatium arandi relinquunt, imo & frugum interserendarum.

358. *Leves &c. rasæ virgæ.*] Providet ut cannæ & virgæ radantur, ne ex corticibus rubigo adversa vitibus creetur. *Hastilia*, perticæ oblongæ, unde hastæ fieri possunt. *Fraxinus*, *fresne.*

361. *Tabulata.*] Servius: *Sunt rami effusiores, & in plana tendentes, non in altiora crescentes.* Et Columella l. 5. 6. *Tabulata instituenda sunt: hoc enim nomine usurpant agricolæ ramos, truncosque prominentes; ut vites laxius diffundantur.*

364. *Laxis per purum &c habenis &c.*] *Laxis habenis* metaphora est ab equis desumpta, duce Lucretio l. 5. *Arboribusque datum est variis, exinde per auras crescendi magnum immissis certamen habenis.* Et *per purum*, significat, *per aerem*, sic & Horatius Od. 1. 34. 7. *Per purum tonantes egit equos, volucremque currum.*

Sylveſtres uri aſſidue capreæque ſequaces
Illudunt : paſcuntur oves , avidæque juvencæ.
Frigora nec tantum cana concreta pruina,
Aut gravis incumbens ſcopulis arentibus æſtas;
Quantum illi nocuere greges , durique venenum
Dentis, & admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur, & veteres ineunt proſcenia ludi :
Præmiaque ingentes , pagos & compita circum,
Theſeidæ poſuere : atque inter pocula læti

INTERPRETATIO.

ſylveſtres boves , *& capræ ſequaces aſſidue nocent* , & quas *depaſcunt oves & avidæ juvencæ. Nec hyems conſtricta albo gelu* , *aut gravis æſtas penetrans rupes aridas* , *tantum* nocuit; *quantum illæ pecudes*, *& venenum duri dentis*, *& cicatrix impreſſa in ſtirpe corroſa nocuere. Non aliud ob delictum caper immolatur Baccho* in *omnibus altaribus* , *& antiqui ludi prodeunt in theatra* : *& magni Athenienſes instituerunt præmia circa pagos & vias* , *& læti inter bibendum* . . .

NOTÆ.

374. *Sylveſtres uri.*] Ex mente vulgi, quod *bubalos* & *uros* confundit, ut monet Plin. l. 8. 15. *Vri* enim juxta Cæſarem, De bello Gall. l. 6. ſunt feræ, *magnitudine paullo infra elephantos* , *ſpecie & colore & figura tauri*: quæ in ſola Hercynia Germaniæ ſylva reperiuntur. *Bubali* , boves ſunt ſylveſtres, frequentes in Italia ex Iſidoro & aliis: quanquam aliter a Plinio deſcribuntur. Monet Pomponius hic per *uros* ſylveſtria quælibet animalia intelligi : quem malim ſequi; quam eos, qui legunt, *Sylveſtres tauri* , aut, *Sylveſtres urſi.*

374. *Sequaces.*] Quia vitem ſemper & arbores inſectantur.

379. *Admorſo in ſtirpe.*] *Stirps* hic , & Æ. 12. 781. *Lentoque in ſtirpe moratus* , & alibi paſſim , maſculini generis eſt ; apud alios fœminini : adeoque dubii , cum *radicem* arboris ſignificat. Sed cum ſignificat *genus*, ſemper eſt fœminini. G. 4. 322. *Quid me præclara ſtirpe Deorum &c.*

381. *Proſcenia.*] Theatrum, locus fuit , ſemicirculi figuram habens , ſpectaculis ſcenicis deſtinatus, a θεάομαι *ſpecto.* Partes eius fuere. I. *Porticus* , *ſcalæ* , *ſedilia* : ſedilium ordines , dicebantur *cunei* ; quia , cuneorum modo , eo ſtrictiores erant , quo magis ab ambitu ad centrum theatri accedebant : & hæc omnia circa ambitum theatri erant diſpoſita. II. *Orcheſtra* pars interior , ſive centrum theatri, eaque omnium infima & concava : unde *cavea* dicebatur totum theatri ſpatium. Hic ſedebant ſenatores , ludebantque chori ſaltatorum & muſicorum ; ab ὀρχεῖσθαι *ſaltare.* III. *Proſcenium,* locus ab uno theatri cornu ad alterum ductus, inter orcheſtram & ſcenam , altior quam orcheſtra, inferior quam ſcena : in eo agebant loquebanturque hiſtriones comici tragicique , e pulpito , id eſt ex editiore aliquo & pedibus ſubſtrato tabulato. IV. *Scena* pars theatri adverſa ſpectantibus : velis , picturis , columniſque decorata , & olim arboribus ad inumbrandos actores , cum ludi in propatulo antiquitus exhiberentur: a σκηνὴ *umbraculum* V. *Poſtſcenium* , ubi actores poſt ſcenam latent. VI. *Amphitheatrum,* fuit locus , non in ſemicirculum , ſed in circulum extructus : ubi nulla erat ſcena , ſed undecumque ſedilia ſpectatorum ; cum *arena* in medio , in qua gladiatorum , ferarumque & alia id genus certamina peragebantur : quare *amphitheatrum* dicebatur, quaſi *undique theatrum* ; *ab* ἀμφὶ *circum*, & θεάομαι , *ſpecto.*

382. *Præmiaque &c.*] Ludi omnes theatrales e Bacchicis ejuſmodi ludicris ortum habuere , & victor *hircum* referebat : unde

Mollibus in pratis unctos saliere per utres.
Necnon Ausonii, Troja gens missa, coloni
Versibus incomptis ludunt, risuque soluto:
Oraque corticibus sumunt horrenda cavatis.
Et te Bacche vocant per carmina læta, tibique
Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubescit vinea fœtu:
Complentur vallesque cavæ, saltusque profundi,
Et quocumque Deus circum caput egit honestum.
Ergo rite suum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lancesque & liba feremus:
Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram:

INTERPRETATIO.

saltavere in pratis amœnis per unctas pelles hircorũ. Romani quoque coloni, gens orta e Trojanis, jocantur versibus incompositis, & risu effuso; & induunt larvas horribiles e cavis corticibus; & te vocant, o Bacche, inter hilaria carmina; & in honorem tuum alligant mollia suspendicula ex alta pinu. Hinc vinea omnis pullulat fructu, & valles curvæ, & saltus opaci implentur uvis; *& quicumque* locus, in quem *Bacchus circumvertit vultum famosum. Itaque rite cantabimus Baccho suas laudes versibus patriis*, & *offeremus ei discos atque placentas, & sacer hircus deductus cornibus statuetur ante aram:*

NOTÆ.

tragœdiæ remansit nomen a τράγος, *hircus* & ᾠδὴ *cantilena.* Id innuit Horatius in arte Poëtica v. 220. *Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum, mox etiam agrestes Satyros nudavit, &c.* Floruit primo apud Athenienses, qui *Theseidæ* dicuntur, a *Theseo* rege, qui primus eos in pagis degentes in urbem coegit mœnibusque sepsit. De eo, Æ. 6. 122.

384. *Unctos saliere per utres.*] Præcipua pars *Liberalium* sive *Bacchicorum* ludorum, erat saltus per pelles hircinas, in campo cumulatas, inflatasque & unctas oleo. Hircinas eligebant pelles, sive utres, ad contemptum hircorum etiam mortuorum: ungebant, ut magis essent lubricæ, nec vestigium cadentis sustinerent: uno pede insiliebant, reducto altero: & cum frequenter caderent *cernui*, sive proni, vocabant ludos illos *Cernualia*; Græci ἀσκώλια, ab ἀσκὸς *uter.*

385. *Nec non Ausonii &c.*] A Græcis ludis ad Romanos delabitur, quos in tribus constituit: in ludicris versibus; in larvis quibus os deformabant, *masques*; & in oscillis, de quibus mox dicemus. *Ausonii*, proprie sunt coloni in Italiam adducti circa Beneventum, ab Ausone Ulyssis & Calypsûs filio: ab iis Itali omnes dicti deinde Ausonii. Hic ergo non proprie sumuntur; nec enim illi e Trojanis, sed e Græcis ortum ducebant: sed sumuntur late pro Italis; quorum aliqui, nempe Romani, Troja missi sunt.

389. *Oscilla ex alta &c.*] Alii putant fuisse imagunculas osseas suspensas ex arbore, ad avertendam fascinationem, aut alios usus: derivantque ab *os, ossis.* Alii, fuisse larvas, de quibus antea, derivantque ab *os oris*, quasi *parva ora* στομάτια. Alii melius, fuisse suspendicula, quibus homines ex editioribus arborum ramis in aere librarentur: eaque e funibus aut arborum ramis compacta: unde dicuntur *mollia*: derivantque nomen ab antiquo verbo *cilleo*, id est, moveo, quasi *obcilla.*

391. *Vallesque cavæ, saltusque &c.*] Vites, tam eæ quæ sunt in vallibus; quam eæ quæ in collibus, qui vulgo saltuosi sunt. Notavimus autem jam Ecl. 6. 56. *Saltus* non esse sylvarum ipsas arbores, sed loca sylvarum ab arboribus vacua.

394. *Liba.*] Placentæ genus. Ecl. 7. 33.

395. *Et ductus.*] Verba solemnia: ominosum enim erat in sacrificiis si victima *tra-*

Pinguiaque in verubus torrebimus exta colurnis.
Eſt etiam ille labor curandis vitibus alter,
Cui nunquam exhauſti ſatis eſt: namque omne quotannis
Terque quaterque ſolum ſcindendum, glebaque verſis
Æternum frangenda bidentibus, omne levandum
Fronde nemus, redit agricolis labor actus in orbem,
Atque in ſe ſua per veſtigia volvitur annus.
Et jam olim ſeras poſuit quum vinea frondes,
Frigidus & ſylvis Aquilo decuſſit honorem:
Jam tum acer curas venientem extendit in annum
Ruſticus: & curvo Saturni dente relictam
Perſequitur vitem attondens, fingitque putando.
Primus humum fodito, primus devecta cremato
Sarmenta & vallos primus ſub tecta referto:
Poſtremus metito. Bis vitibus ingruit umbra,

INTERPRETATIO.

& torrebimus pinguia viſcera in verubus e corylo factis. *Eſt etiam iterandus in colendis vitibus labor ille, in quo nihil unquam ſatis perfectum eſt*: nempe *terram vertere ſingulis annis ter & quater, & aſſidue comminuere glebas ligonibus inverſis*, & *exonerare frondibus totum vinetum. Labor revolutus in circulum redit agricolis, & annus in ſe replicatur per eaſdem vias. Et tum demum, cum vinea amiſit ultimas frondes, &* cum *frigidus Aquilo abſtulit arboribus pulchritudinem; jam tum diligens agricola profert curas in annum futurum; & perſequitur curva falce Saturni vitem nudatam,* eam *tondens, & componit amputando. Primus move terram, primus combure ſarmenta* domum *deportata, & primus refer domum pedamenta; ultimus vindemiato. Bis frondes denſiores inumbrant vitem,*

NOTÆ.

heretur, non facile duceretur: tum ſi ad aram non ſponte *ſtaret*, ſed reluctaretur.

396. *Colurnis.*] Bene: cum enim *corylum* & *hircum* viti eſſe infeſtum dixerit: utrumque ad ſacrificia adhibet: *hircum*, ut victimam; *Corylum* ut materiem veru.

397. *Eſt etiam &c.*] Præcipit *alteram*, id-eſt ſecundam *paſtinationem*, quæ dicitur *repaſtinatio*, de qua, v. 354. Item & ſecundam *pampinationem*, ſeu frondium amputationem, de qua, v. 365. Quanquam monet, ter aut quater laborem utrumque eſſe repetendum: quia nunquam *huic labori*, id eſt in hoc labore, *ſatis eſt exhauſti*, id eſt juxta Servium, exhauſtionis, finitionis, perfectionis: ſic Æ. 2. 427. *Servantiſſimus æqui*, id eſt æquitatis.

401. *Actus in orbem.*] Id eſt, perpetuus & continuus: nullus enim in orbe, ſeu circulo terminus eſt.

404. *Aquilo.*] Ventus ſeptentrionalis. Ecl. 7. 51.

406. *Curvo Saturni dente &c.*] Præcepta congerit de curis hybernis circa vitem: ac præcipue de *ablaqueatione*: quæ fit cum circa radices terra effoditur, tondenturque ferro ſuperfluæ radices: eæ præſertim, quæ terræ ſuperficiem propius tangunt; ut inferiores convaleſcant. Dicitur *ablaqueatio*, vel quaſi *ablacunatio*; quia terra in modum lacunæ circum aperitur: vel potius ab *laqueis*; quia radicibus, quaſi totidem laqueis, expeditur & liberatur. *Saturni dente.*] Falce dentata ſeu acuta, quæ Saturni geſtamen eſt. *Relictam.*] Fructus enim autumnus, frondes prima hyems abſtulit; ſolus vitis truncus relictus eſt. De *Saturno*, Ecl. 4. 6.

410 *Bis vitibus &c.*] Cauſam affert geminæ *pampinationis*, quam antea præce-

Bis segetem densis obducunt sentibus herbæ:
Durus uterque labor. Laudato ingentia rura,
Exiguum colito. Necnon etiam aspera rusci
Vimina per sylvam, & ripis fluvialis arundo
Cæditur: incultique exercet cura salicti.
Jam vinctæ vites, jam falcem arbusta reponunt,
Jam canit extremos effœtus vinitor antes;
Sollicitanda tamen tellus, pulvisque movendus:
Et jam maturis metuendus Jupiter uvis.
Contra, non ulla est oleis cultura: neque illæ
Procurvam expectant falcem, rastrosque tenaces;
Cum semel hæserunt arvis, aurasque tulerunt.
Ipsa satis tellus, quum dente recluditur unco,
Sufficit humorem, & gravidas cum vomere fruges.

INTERPRETATIO.

Bis herbæ suffocant vinetum spissis vepribus: magna difficultas in utrisque amputandis. *Lauda rura magna,* sed *cole parvum* rus. *Præterea secanda sunt in sylvis aspera vimina e rusco, & fluviales cannæ in ripis; & habenda cura salicti sylvestris. Postquam vites ligatæ sunt, postquam vineta* permittunt *falcem reponi, postquam vinitor lassus cantat* attigisse *se extremos* vineæ *ordines; tamen vertenda* est *terra, & glebæ comminuendæ, & aer timendus racemis jam maturis. Contra nulla est difficultas in colendis oleis, nec illæ petunt curvam falcem & rastra tenacia: cum semel radices egerunt in terram, & assueverunt aeri Ipsa terra suppeditat succum plantatis* oleis, quando *aperitur ligone adunco; & plenas olivas, quando aperitur vomere.*

NOTÆ.

perat: item & geminæ *runcationis*, qua herbæ noxiæ eruuntur, *sarcler. Ingruit.*] Impendet. Proprie, invadit confertim instar gruum: & semper vox illa terrorem & calamitatem importat. Æ. 2. 301. *Armorumque ingruit horror &c.*

413. *Aspera rusci vimina.*] Commendat curam fruticum, unde parantur viti retinacula. *Ruscus,* vel *ruscum, du houx.* De eo, Ecl. 7. 42. *Salictum,* vel *salicetum,* locus salicibus conditus, *saussaye.*

417. *Extremos effætus vinitor antes.*] *Antes,* sunt ordines vitium, qui sunt ante cæteros positi, & vineam quasi circundant, & quavis ex parte extremi sunt. *Effætus,* lassus, qualis est mulier quæ multos edidit fœtus.

418. *Pulvisque movendus.*] Commovendus & excitandus pulvis, fractione glebarum.

419. *Metuendus Iupiter uvis.*] Aer, grandine & pluviis intempestivis infestus. *Iupiter* pro aere, supra, v. 325.

420. *Contra non &c.*] Laboriosæ vitis culturæ, facilem opponit oleæ culturam. Vtraque tamen in tenera ætate similis est: disparitas igitur a firmiori tantum ætate petenda, quæ maximam in vite, vix ullam in olea curam exigit: unde addit poeta: *Cum semel hæserunt arvis.*

423. *Cum dente .... cum vomere &c.*] *Cum,* hoc loco geminatum a quibusdam diverse explicatur: ita ut primo loco sit conjunctio; secundo loco sit præpositio, hoc sensu: Quando terra recluditur unco dente, sive vomere; statim cum ipso vomere, & sine ulla temporis mora producit fructus. Ego utrumque *cum,* interpretor eodem modo per conjunctionem *quando,* ut est in interpretatione: & sensus est: Vt olea succo copioso exuberet in folia, satis est si ligone terra aperiatur; ut exuberet in olivas, satis est si terra vomere aretur.

424. *Fruges.*] Servius ob eam vocem, duos illos versus non ad oleas refert, sed ad frumenta in olearum intervallis consita. Ego de olivis interpretor. Et vero voces illæ pro-

Hoc pinguem & placitam paci nutritor olivam.
Poma quoque, ut primum truncos ſenſere valentes,
Et vires habuere ſuas; ad ſidera raptim
Vi propria nituntur, opiſque haud indiga noſtræ.
Nec minus interea fœtu nemus omne graveſcit,
Sanguineiſque inculta rubent aviaria baccis.
Tondentur cytiſi: tædas ſylva alta miniſtrat,
Paſcunturque ignes nocturni, & lumina fundunt.
Et dubitant homines ſerere, atque impendere curam?
Quid majora ſequar? ſalices, humileſque geniſtæ:
Aut illæ pecori frondem, aut paſtoribus umbram
Sufficiunt; ſepemque ſatis, & pabula melli.
Et juvat undantem buxo ſpectare Cytorum,
Nariciæque picis lucos: juvat arva videre

INTERPRETATIO.

Ideo nutri olivam pinguem & gratam paci: Poma quoque quando ſenſere truncos robuſtos, & accepere vires ſibi debitas, cito aſſurgunt in aerem virtute propria, nec egent noſtro auxilio. Interea ſylvæ omnes non minus onerant ſe fœtibus, & incultæ avium latebræ rubeſcunt baccis ſanguineis. Cytiſi ſecantur: ſylva alta ſuppeditat tædas, quibus *ignes nocturni aluntur, & præbent lucem. Et homines negligunt* eas *plantare, &* in iis *curam adhibere? Quid commemorem majores* arbores? *ſalices & geniſtæ humiles, illæ* ipſæ *præbent, aut cibum pecudibus, aut umbram paſtoribus, & ſepem ſegetibus, & cibum apibus. Et pulchrum eſt videre Cytorum fluctuantem buxo, & ſylvas Nariciarum picearum: pulchrum eſt videre campos.....*

NOTÆ.

miſcue adhibentur a poetis: *Nemus*, non proprie tantum pro ſylveſtrium arborum multitudine, ſed & pro vinea, v. 400. *Omne levandum fronde nemus*: *Sylva*, pro quarumlibet rerum multitudine, ut notavimus v. 6. 1.151. *Meſſis* pro collectione non ſolum tritici, ſed etiam uvarum, G.2.410. *Poſtremus metito.* Item pro mellis proventu, G. 4. 231. *Duo tempora meſſis. Vindemia* apud Plin. l.15.1. pro olivarum etiam collectione. *Seges*, pro arbuſculis in ſeminario, G.2. 266. *Vbi prima paretur arboribus ſeges, &c.*

425. *Placitam paci nutritor olivam.*] *Nutritor*, pro *nutri*: paſſivum, activa ſignificatione: ut apud Cicer. Pro Mil. 33. *Inimiciſſimum multo crudelius etiam punitus es.* Pro, *puniiſti. Placitam paci*, quia inſigne pacis fuit. Æn. 8. 116. *Paciferæque manu ramum prætendit olivæ.* Minervæ fuit dicata, cauſam vide. G.1. 14.

426. *Poma.*] *Pomus* proprie arbor eſt; *Pomum* vero, fructus: hic tamen pro arbore ſumitur.

431. *Cytiſi, tædas &c.*] De *cytiſo* frutice, qui tondetur ſaginando pecori, Ecl. 1. 79. De *tædis*, arboribus e picearum genere, Ecl. 7. 49.

434. *Salices, geniſtæ &c.*] Salices, *ſaules*. Geniſtæ, *Geneſt*: G. 2. 12.

436. *Pabula melli.*] Apibus, quæ mel conficiunt.

437. *Cytorum.*] Cytorus urbs, & mons, non Macedoniæ, ut vult Servius; ſed Galatiæ, in ora Paphlagoniæ: buxo fertilis. Vnde Ovid. M. 4. 312. *Sæpe Cytoriaco deducit pectine crines*: id eſt, *buxeo*.

438. *Nariciæque picis lucos &c.*] Sylvas feraces tædarum, picearum, aliarumque arborum, e quibus ſuccus erumpit; qui, ſi igne exprimitur, dicitur *pix, poix*: ſi ſponte fluit, dicitur *reſina, poix reſine*, thuri affinis. *Naricium* urbs fuit *Locrorum*, qui & ipſi dicti ſunt *Naricij*: tam ii qui Achaiæ partem incoluerunt, & dicti ſunt *Locri Ozoli*: quam ii qui in Italia conſederunt, in confinio Brutiorum, & dicti ſunt *Epizephyrii*, ex Ozo-

lis

Non rastris hominum, non ulli obnoxia curæ.
Ipsæ Caucaseo steriles in vertice sylvæ,
Quas animosi Euri assidue franguntque feruntque,
Dant alios aliæ fœtus; dant utile lignum
Navigiis pinos, domibus cedrosque cupressosque:
Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plaustris
Agricolæ, & pandas ratibus posuere carinas.
Viminibus salices fœcundæ, frondibus ulmi:
At myrtus validis hastilibus, & bona bello
Cornus: Ituræos taxi torquentur in arcus:
Nec tiliæ leves, aut torno rasile buxum,
Non formam accipiunt, ferroque cavantur acuto:
Nec non & torrentem undam levis innatat alnus
Missa Pado: nec non & apes examina condunt
Corticibusque cavis, vitiosæque ilicis aluo.
Quid memorandum æque Baccheia dona tulerunt?

INTERPRETATIO.

non egentes rastris aut ulla cura hominum. Sylvæ ipsæ steriles in Caucaso monte, quas validi Euri semper perflant & rumpunt, exhibent alios aliæ fructus: præbent pinos, ligna utilia navibus; cedros & cupressos, utilia *domibus: ex his agricolæ tornaverunt radios rotis, & tympana plaustris; & fabricaverunt curvas carinas navibus. Salices producunt vimina, ulmi frondes: Myrtus vero commoda est ad valida hastilia, & cornus ad arma* alia: *taxi flectuntur in arcus Ituræos. Nec non tiliæ politæ, & buxus torno rasilis, accipiunt figuram & cavantur acuto ferro. Alnus quoque levis demissa in Padum, innatat aquæ currenti: apes quoque abscondunt examina* in *cavis corticibus, &* in *alvo ilicis cariosæ. Quid produxerunt Bacchi munera,* quod sit *dignum pari laude?*

NOTÆ.

lis oriundi, duce Evante aut Ajace.

440. *Caucaseo &c.*] De *Caucaso* monte Asiæ, Ecl. 6. 42. De *Euro*, vento orientali, G. 1. 371. Hic Caucasus, pro quolibet monte, Eurus pro quolibet vento accipitur.

443. *Domibus cedrosque cupressosque.*] Apta est utraque ædificiis, quia cariem non sentit.

444. *Hinc radios trivere rotis, & tympana plaustris.*] *Hinc*, non ad cedros & cupressos, e quibus nemo rotas fabricatur; sed ad sylvas, seu sylvestres arbores, refertur. *Radii rotarum*, sunt ligna, inter axem & rotæ circulum transversa. *Tympana*, sunt rotæ, non radiis, sed solidis tabulis factæ. *Plaustra*, vehicula rotis ejusmodi solidis imposita: qualia in sacris Cereris adhibebantur, ferendo ejus simulacro. De iis G. 1. 163. *Trivere*, perfecere torno, de qua arte Ecl. 3. 38.

445. *Ratibus posuere carinas.*] *Ratis* proprie, sunt ligna inter se colligata, quæ per aquam aguntur; metaphorice sumitur pro navi perfecta. *Carina*, est trabs ima, eaque incurva, quæ totius navis fundamentum est: hinc sæpe pro infima navis alvo sumitur.

447. De *myrto* Ecl. 2. 54. De *corno*, *cornoiller*, supra, v. 34. De *taxo*, *if*, supra, v. 257. De *tilia*, *tilleul*, G. 1. 173. *Hæc buxus, vel hoc buxum*, *buis*, arbor nota, quæ propter materiæ densitatem facile tornatur & excavatur: unde *pyxidibus* cavis nomen est ab ipsa buxo, quæ Græcis est πύξος.

448. *Ituræos.*] Vel Ityræos. Gens est juxta Servium, e Parthia; juxta cæteros, e Syria: sagittandi arte memorabilis.

451. 452. *Alnus missa Pado.*] *Alnus*, *aulne* nota etiam arbor: *Padus*, *le Po*, nobilissimus Italiæ fluvius, de quo G. 1. 482. Hic sumitur pro quovis fluvio. *Pado*, pro, *in Padum*: ut, *It clamor cælo*, pro, *ad cælum*. De *examinibus* apum. E. 7. 13. *Ilex*, *yeuse* E. 1. 18.

Bacchus & ad culpam caussas dedit : ille furentes
Centauros leto domuit, Rhœtumque, Pholumque,
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.
O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolas ! quibus ipsa procul discordibus armis
Fundit humo facilem victum justissima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantum totis vomit ædibus undam;
Nec varios inhiant pulchra testudine postes,
Illusasque auro vestes, Ephyreiaque æra;

INTERPRETATIO.

Bacchus occasiones etiam præbuit peccandi : ille morte affecit furiosos Centauros, & Rhætum, & Pholum, & Hylæum minantem Lapithis magno poculo. O felices agricolas, si cognoscerent suam felicitatem : quibus terra ipsa æquissima producit ex se victum parabilem, longe a bellis discordibus. Si domus alta portis superbis non emittit ex *totis ædibus magnam multitudinem* hominum *mane salutantium* : *si* illi *non appetunt limina variata pulchra testudine*, & *vestes distinctas auro*, & *æra Corinthia*;

NOTÆ.

456. *Centauros &c.*] *Centauri* & *Lapithæ* vicini sunt populi Thessaliæ: hi Pindum & Othryn; illi Pelion montem incolentes : utrique artis equestris inventores, unde Centauros semiviros & semiequos esse fabulæ ferunt. Lapitharum rex Pirithous, cum Hippodamiam uxorem duceret; Centauri, sponsam ipso nuptiarum die rapere aggressi, a Theseo & Hercule amicis Pirithoi, cæterisque Lapithis ingenti clade inter ipsa pocula affecti sunt. Centaurorum præcipuos, e veteribus Poetis, commemorat Virgilius : Rhœtum, Pholum, & Hylæum. Pro *Rhæto*, aliqui *Rhœcum* legunt: & vero sic apud Callimachum aliosque legitur. De *cratere*, Ecl. 5. 68.

458. *O fortunatos &c.*] VII. PARS & ultima : *Digressio de vitæ rusticæ felicitate.* I. Ejus commoda præfert commodis urbanæ vitæ, v. 461. II. Proximam facit literarum & philosophiæ studiis. v. 475. III. Præfert quibuslibet aliis hominum studiis, v. 495. IV. Hujus vitæ antiquitatem a primis Italiæ colonis, primisque hominibus repetit, v. 532.

462. *Mane salutantum &c.*] Mos apud Romanos, ut clientes magno numero patronos salutatum venirent prima luce; imo etiam aliquando lucem officio prævenirent, ut patet ex Sallustio in Catil. *Undam* exprimit multitudo populi exeuntis: dum alius alium, quasi fluctus fluctum trudit. *Vomit*, metaphora antiqui usus in eam rem : unde *vomitoria* dicebantur in amphitheatris aditus illi, per quos populus confertim ingrediens in sedilia sese effundebat.

463. *Testudine postes.*] Portas intelligit, vel in testudinem, id est fornicem, arcuatas: vel tectas conchis testudinis Indicæ, in laminas sectis. *De testudinibus*, *tortues*, ita Plin. l. 9. 10. *Testudines tantæ magnitudinis Indicum mare emittit, ut singularum superficie habitabiles casas integant : atque inter insulas rubri præcipue maris his navigant cymbis. In mari conchyliis vivunt; tanta oris duritia, ut lapides comminuant : in terram egressæ, in herbis pariunt ova, avium ovis similia, ad centena numero : eaque defossa extra aquas, incubant noctibus.* Tum cap. 11. *Testudinum putamina secare in laminas, lectosque & repositoria his vestire Corbilius Pollio instituit, prodigi & sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenii.*

464. *Illusasque auro vestes &c.*] *In quibus artifex ludens, auro aliqua depinxit*, inquit Servius.

464. *Ephyreiaque æra.*] Quinque syllabarum vox : apud Lucanum etiam quatuor, *Ephyrea* : l. 6. *Insedit castris Ephyreaque mœnia servat* : id est Corinthia : Corinthus enim, *Ephyra* dicta est, ab Ephyra nympha. Urbs

Alba nec Assyrio fucatur lana veneno,
Nec casia liquidi corrumpitur usus olivi:
At secura quies, & nescia fallere vita,
Dives opum variarum; at latis otia fundis,
Speluncæ, vivique lacus; at frigida Tempe,
Mugitusque boum, mollesque sub arbore somni
Non absunt: illic saltus, ac lustra ferarum,
Et patiens operum parvoque assueta juventus,
Sacra Deum, sanctique patres: extrema per illos
Justitia excedens terris vestigia fecit.

INTERPRETATIO.

si apud illos *lana non tingitur Assyrio colore, & usus olei sinceri non depravatur casia. Tamen* apud illos non deest *quies tuta, & vita nescia decipere, affluens variis opibus: tamen otia in amplis fundis, & antra, & vivi lacus, & umbrosi campi non desunt: illic* sunt *sylvæ, & latibula ferarum, & juventus patiens in laboribus parvoque assueta, & ceremoniæ Deorum, & venerandi parentes. Justitia abiens e terra ultimo inter illos posuit pedem.*

NOTÆ.

est Achaiæ, sita in medio Isthmi Peloponnesiaci, qui Corinthiacus ideo dicitur: duobus inclita portubus, quorum *Lechæus* Ionio, *Schœnus* Ægeo mari imminet: unde Corinthum *bimarem* appellat Horat. Od. l. 2. 6. 2. Arcem habuit altissimam *Acrocorinthum* nomine. Capta est & incensa, a L. Mummio consule. Æs porro Corinthium magno in pretio fuit, & ad vasa expetitum: cujus pretii causa hæc affertur a Floro l. 2. 6. *Quantas opes & abstulerit & cremaverit hinc scias: quod quicquid Corinthii æris toto orbe laudatur incendio superfuisse comperimus: nam & æris notam pretiosiorem ipsa opulentissimæ urbis fecit injuria: quia incendio perustis plurimis statuis atque simulacris, æris, auri, argentique venæ, in commune fluxere.* Æri tamen huic fuisse pretium etiam ante Mummianum incendium, probat ex Homero Cerdanus, aliisque argumentis Germanus.

465. *Alba nec Assyrio &c.*] Quadruplex est Syriæ divisio: Syria, Assyria, Cœlesyria, & Leucosyria: Phœnicia vero & Tyrus, sunt in Cœlesyria: in Phœnicia autem & circa Tyrum inventa est purpura primum, e conchis expressa. *Venenum*, ut & φάρμακον Græcis, ambiguæ significationis est: & significat quicquid naturam rerum immutat, in bonam malamque partem; adeoque & colores, quibus lana fucatur.

466. *Casia.*] Casiam triplicem distinximus Ecl. 2. 49. De prima specie haud dubie hic intelligendus poeta: qua oleum ad majores delicias conditum fuisse puto, *de la canelle.*

469. *At frigida Tempe.*] *Tempe*, pluralis numeri, ac neutrius gen. amœnissima vallis fuit in Thessalia: cincta montibus Ossa, Pelio, & Olympo: Peneo fluvio interfusa. Ab ea valle, multæ amœnitate pares eo quoque nomine insignitæ sunt: sic in Sicilia posuit Ovid. Fast. 4. 475. *Heloria Tempe.* Statius in Bœotia, Theb. 1. 486. *Theumesia Tempe.* Hic Virgilius amœna quælibet loca intelligit. Nomen, a τέμενος *lucus, fanum*; quod Æoles deformarunt in τέμπος.

471. *Saltus ac lustra ferarum.*] De *saltibus*, vide Ecl. 6. 56. De *lustris*, quæ sunt ferarum in sylvis cubilia, puto magis adhærendum Festo quam Servio. Festus derivat a *luto*: unde metaphorice *lustra* dicuntur popinæ & lupanaria, ubi ventri ac desidiæ opera datur. Servius deducit ab *umbra*, quia loca illa parum *illustrantur.* Stat pro Festo Vossius in Etym.

474. *Justitia excedens.*] Astræa, de qua Ecl. 4. 6.

Me vero primum dulces ante omnia Musæ,
Quarum sacra fero ingenti perculsus amore,
Accipiant, cœlique vias & sidera monstrent,
Defectus Solis varios, Lunæque labores:
Unde tremor terris: qua vi maria alta tumescant
Obicibus ruptis, rursusque in seipsa residant:
Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
Hyberni: vel quæ tardis mora noctibus obstet.
Sin, has ne possim naturæ accedere partes,
Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis;
Rura mihi & rigui placeant in vallibus amnes,
Flumina amem, sylvasque inglorius: o ubi campi,
Sperchiusque, & virginibus bacchata Lacænis
Taygeta! o qui me gelidis in vallibus Hæmi
Sistat, & ingenti ramorum protegat umbra!

INTERPRETATIO.

Me vero teneant præ cæteris dulces Musæ, quarum fero res sacras, magno earum *amore captus: & doceant* me *circulos cæli, & sidera, & diversas eclipses Solis, & eclipses Lunæ: unde motus terræ* oriatur: *qua virtute altum mare turgescat, superato alveo; ac deinde in seipsum recurrat. Qua de causa Sol hyemalis ita properet se lavare* aquis Oceani: *vel quæ mora retardet noctes æstivas. Si vero sanguis frigidus circumfusus cordi impediat, quominus possim penetrare hæc secreta naturæ; placeant mihi rura, & fluvii in vallibus decurrentes: amem fluvios & sylvas, sine* ulla *alia gloria.* O *ubi* sunt *campi, & Sperchius* fluvius, *&* mons *Taygetus frequentatus a puellis Spartanis!* o, *quis me transferet in valles gelidas Hæmi* montis, *& operiat magna umbra ramorum.*

NOTÆ.

475. *Musæ.*] Profitetur se literarum studia præferre agriculturæ: si tamen his studiis minus se idoneum sentiret, ad hoc alterum vitæ genus abiturum: unde secundum agriculturæ locum videtur hic tribuere: tamen versu 490. in æquo felicitatis gradu genus utrumque constituit. *Musæ.*] Non hic solius carminis præsides: sed literarum omnium, earum præcipue quæ ad cœlestia pertinent, quibus præest *Urania.*

476. *Quarum sacra fero.*] Poetæ Musarum se sacerdotes appellant. Ita Horat. Od. l. 3. 1. *Carmina non prius audita, Musarum sacerdos, virginibus puerisque canto.* Sacerdotum est *sacra ferre*, administrare, ac ducere.

481. *Quid tantum Oceano &c.*] Hyemem & æstatem significat: & sensus est: Quæ causa sit, cur dies hyberni tam sint in occasum præcipites: & quæ mora noctes æstivas detineat, ac retardet. *Soles* dixit, pro *dies*, plurali numero: quemadmodum G. 1. 66. *Pulverulenta coquat maturis Solibus æstas.*

484. *Frigidus obstiterit, &c.*] *Secundum physicos, qui dicunt stultos homines esse frigidioris sanguinis; prudentes, calidi. Unde & senes, in quibus jam friget; & pueri, in quibus necdum calet, minus sapiunt.* Ita Servius. *Præcordia* proprie sunt membranæ cordi prætensæ: Græci vocant διάφραγμα. Supra præcordia sunt pulmones, & cor: infra, jecur & lien. Sæpe tamen sumuntur pro *extis* omnibus, hic & alibi præcipue pro *corde*, sæpe pro ipso *animo*.

487. *Sperchiusque &c.*] *Sperchius*, Thessaliæ fluvius, e Pindo monte, in Malliacum sinum rapide fluens: hodie *Agriomela. Taygetus*, plural. *Taygeta*, mons Laconiæ, Spartæ & Amyclis imminens, venatione & Bacchi orgiis celebris: unde *Virginibus bacchata Lacænis*: idest, frequentata a

Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Atque metus omnes & inexorabile fatum
Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari.
Fortunatus & ille, Deos qui novit agrestes,
Panaque, Sylvanumque senem, Nymphasque sorores.
Illum non populi fasces, non purpura regum
Flexit, & infidos agitans discordia fratres,
Aut conjurato descendens Dacus ab Istro;
Non res Romanæ, perituraque regna: neque ille,

INTERPRETATIO.

FElix ille est, *qui potuit discere causas rerum,* *&* qui *posuit sub pedibus omnem timorem & tumultum Acherontis avari. Sed felix quoque* est *ille, qui colit Deos rusticos, & Pana, & senem Sylvanum, & Nymphas sorores. Ille non movetur, nec fascibus populi, nec purpura regum, nec dissentione quæ turbat infidos fratres, nec Daco, qui descendit a Danubio conjurato; nec negotiis Romanorum, nec regnis perituris: neque ille . . . .*

NOTÆ.

Laconiæ mulieribus, quæ illic Bacchantium cultu interdum ludebant. *Hæmus*, mons Thraciæ, de quo G. 1. 492. Per loca illa, alia quælibet intellige, fertilitate & amœnitate nobilia.

490. *Felix qui &c.*] Videntur hi versus geminam philosophiæ partem distinguere: primus *physicam*, sive naturalem, quæ rerum causas investigat: alii ethicam, sive moralem, quæ tota est in temperandis hominum motibus, & consectanda beatitate: beatitas autem in voluptate a plerisque veterum constituebatur: nocet porro voluptati metus fati & inferorum.

492. *Acherontis avari.*] *Acheron*, inferorum fluvius, Titanis & Terræ filius, detrusus a Jove ad inferos, quod sitientibus in bello gigantibus potum præbuisset. Nomen ab *α privativo*, & *χαίρω gaudeo. Avarus* dicitur, quia inferi rapiunt omnia.

493. *Deos agrestes, Panaque, &c.*] De Diis agrestibus Ecl. 6. in notis ad argum. De *Pane* Ecl. 2. 31. De *Sylvano*, Ecl. 10. 24. De *Nymphis sororibus*, puta *Dryadibus* aut *Napæis* &c. Ecl. 2. 46.

495. *Non populi fasces, non &c.*] Neque movetur Romanorum honoribus: neque barbarorum regum. Romanos honores, per *fasces*; barbaros, per *purpuram* significat. *Fasces*, erant fasciculi virgarum, quibus erat obligata securis, ita ut ferrum in summo extaret: insignia fuere magistratuum apud Romanos. Dicuntur *fasces populi*, quia populi suffragiis magistratus eligebantur in comitiis. Fasces habebat Dictator XXIV. Consul XII. Prætores provinciales VI. Prætores urbani II. Præferebantur a *lictoribus*, quorum nomen a *ligando*: quia reos ligabant, feriebantque virgis e fasce detractis, ut est apud Gell. l. 12. 3.

497. *Dacus ab Istro.*] *Daci*, nunc *Transylvani*, *Moldavi*, & *Valachi*, olim feræ gentes & Romanis infestæ, intra Carpaten montem, a Septentrione; & Istrum fluvium, a meridie: ad usque Istri ostia porrectæ. *Ister* sive *Danubius*, fluvius Europæ maximus. Oritur ex Abnoba monte in comitatu *Bar*, prope Villingam oppidum Sueviæ: deinde auctus fluviis 60. navigabilibus, in Pontum Euxinum influit ostiis sex, quorum duo tantum jam navigabilia sunt, cæteris arena clausis. Danubius olim vocatus ab ortu, ad usque Axiopolim urbem Mysiæ; quo loco Jster appellabatur: unde proprie Jster a Virgilio hic dicitur: & Dacus usurpatur pro quolibet hoste barbaro Romani imperii, cujus olim terminus ab ea parte Jster fuit.

498. *Non res &c.*] Opponit Romanum imperium, regnis cæteris; quæ vocat *peritura*, ut Romanam æternitatem notet-

Aut doluit miserans inopem, aut invidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
Sponte tulere sua, carpsit: nec ferrea jura,
Insanumque forum, aut populi tabularia vidit.
Sollicitant alii remis freta cæca, ruuntque
In ferrum, penetrant aulas & limina regum.
Hic petit excidiis urbem miserosque Penates,
Ut gemma bibat, & Sarrano dormiat ostro:
Condit opes alius, defossoque incubat auro:
Hic stupet attonitus rostris: hunc plausus hiantem
Per cuneos (geminatur enim) plebisque patrumque
Corripuit: gaudent perfusi sanguine fratrum,

INTERPRETATIO.

aut cum angore miserescit pauperis, aut invidet diviti. Colligit fructus quos rami, quos agri ipsi volentes ultro producunt: nec cognoscit leges duras, & tumultuosum forum, aut tabularia populi. Alii agitant remis mare profundum, & currunt ad militiam: pervadunt in aulas & domos regum. Hic intentat ruinam urbi & miseris domibus, ut bibat in poculo *gemmeo, & dormiat in purpura Tyria: alius occultat divitias, & incumbit auro defosso: alius obstupescit mirabundus ad rostra: alium percellit hiantem plausus plebis & senatus in theatro, nam iteratur*: alii *gaudent tincti sanguine fratrum,*

NOTÆ.

499. *Aut doluit miserans &c.*] Loquitur e Stoicorum sententia, qui motus omnes animi atque affectus, veluti morbos & vitia, ex homine sublatos volebant ad bene beateque vivendum. Ac speciatim patet misericordiam excludi a Seneca ex animo sapientis, lib. 2. de Clement. c. 5. *Quemadmodum religio Deos colit, superstitio violat: ita clementiam mansuetudinemque omnes boni præstabunt, misericordiam autem vitabunt. Est enim vitium pusilli animi, ad speciem alienorum malorum succidentis: itaque pessimo cuique familiarissima est.*

502. *Populi tabularia.*] *Tabularium* Romæ locus fuit, in quo publica omnia instrumenta de prædiis, vectigalibus, portoriis, reditibusque aliis publicis, servabantur in tabulis. Erat autem in atrio Libertatis. Livius, l. 43. *Censores extemplo in atrium Libertatis ascenderunt, & ibi signatis tabellis publicis, clausoque tabulario, & dimissis servis publicis, negarunt se prius quicquam negotii publici gesturos, quam judicium populi de se factum esset.*

505. *Hic petit &c.*] Eos carpit, qui opes e domitarum urbium ruinis colligunt. De *Penatibus* Æ. 2. 717.

506. *Sarrano dormiat ostro &c.*] Purpura quæ fit e sanie *ostrei* sive conchylii, qui *murex* appellatur, Phœnicum lingua *Sar*: unde Tyrus, urbs Phœniciæ, horum piscatu celebris, dicta est prius *Sarra*; & color purpureus, *Sarranus & Tyrius*. Distinguunt tamen plerique purpuram piscis sive ostreum, a murice: hæc tamen a poetis vulgo promiscue usurpantur. Purpura alia rubra, alia violacea, alia dibapha, id est bis tincta, a *δὶς bis*, & *βάπτω tingo*.

508. *Hic stupet attonitus rostris &c.*] Notat studium audiendi oratores, vel orandi e suggestis, quæ *rostra* dicebantur. Nam ex Livio l. 8. cum *Antiates*, gens Latii maritima, cujus caput *Antium*, victi a Romanis & classi spoliati essent, naves eorum partim in navalia subductæ, partim incensæ sunt: servatisque rostris, id est, eminentibus illis proræ partibus, quæ ferro aut ære armabantur; placuit in foro suggestum ex iis adornari, unde cum populo ageretur.

509. *Per cuneos, geminatur enim &c.*] Notat studium spectaculorum: in quibus plausus, non a sola plebe, sed etiam a senatoribus ipsis dabatur, adeoque geminabatur. *Cunei* sedilia sunt theatrorum, de quibus supra, v. 381.

Exilioque domos & dulcia limina mutant,
Atque alio patriam quærunt ſub Sole jacentem.
Agricola incurvo terram dimovit aratro:
Hinc anni labor, hinc patriam, parvoſque nepotes
Suſtinet; hinc armenta boum, meritoſque juvencos.
Nec requies; quin, aut pomis exuberet annus,
Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi:
Proventuque oneret ſulcos, atque horrea vincat.
Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis:
Glande ſues læti redeunt: dant arbuta ſylvæ:
Et varios ponit fœtus autumnus: & alte
Mitis in apricis coquitur vindemia ſaxis.
Interea dulces pendent circum oſcula nati:
Caſta pudicitiam ſervat domus: ubera vaccæ
Lactea demittunt: pingueſque in gramine læto
Inter ſe adverſis luctantur cornibus hœdi.
Ipſe dies agitat feſtos: fuſuſque per herbam,
Ignis ubi in medio & ſocii cratera coronant,
Te libans, Lenæe, vocat; pecoriſque magiſtris
Velocis jaculi certamina ponit in ulmo:

INTERPRETATIO.

& relictis domibus & gratis liminibus abeunt in exilium, & quærunt patriam ſuppoſitam alii Soli. Agricola autem *vertit terram curuo aratro*: *inde* eſt *labor anni*; *inde alit patriam & parvos nepotes*; *inde* alit *armenta boum*, *& juvencos, qui* id labore *meruerunt. Nec ceſſat, donec annus abundet, vel pomis, vel fœtu pecudum, vel manipulis ſpicarum Cerealium*: *& oneret ſulcos proventu, & ſuperet horrea.* Poſtquam *hyems venit, oliva Sicyonia premitur torcularibus: redeunt porci ſaginati glandibus: ſylvæ præbent poma ſylveſtria: & autumnus deponit varios fructus: & alte racemi dulces coquuntur in apertis collibus. Interea dulces nati pendent ad oſcula: caſta domus ſervat pudicitiam: vaccæ demittunt mammas plenas lacte: & pingues hœdi in herba fertili certant invicem oppoſitis cornibus. Ipſe* agricola *celebrat dies feſtos: & ſtratus in herba, ubi ignis* eſt *in medio, & ſocii implent pocula, te invocat, o Bacche, vinum effundens* tibi: *& proponit cuſtodibus gregis certamina celeris jaculi in ulmo:*

NOTÆ.

517. *Cerealis mergite culmi.*] *Hæc merges,* Virgilio videtur eſſe manipulus ſpicarum, ut explicat Servius. Plinio tamen l. 18. 30. videtur eſſe furca colligendis apta manipulis: qua ſignificatione dicitur etiam *merga, æ*, a Columella, & Feſto.

519. *Sicyonia bacca trapetis.*] *Sicyone,* urbs fuit in Laconia, ferax oleis. *Trapes,* ſive *trapetum*, mola eſt, ſive torcular olei.

520. *Arbuta.*] Proprie ſunt fructus *arbuti* arboris, *arboiſier*, de qua Ecl. 3. 82. Hic forte pro baccis omnibus ſylveſtribus uſurpantur.

522. *Mitis in apricis &c.*] Matureſcit Solis ardore. De loco *aprico*, id eſt, Soli expoſito, vide Ecl. 9. 49.

528. *Cratera coronant.*] Non coronant floribus, ſed vino: quod ad ſummam uſque poculi oram, ac veluti coronam, infunditur. Docet Athenæus l. 15. ex Ariſtotele. Ὅτι ὐδὲν κολοβὸν προσφέρομεν πρὸς τοὺς θεοὺς, ἀλλὰ τέλεια, &c. *Nihil mutilum eſſe offerendum*

Corporaque agresti nudant prædura palæstra.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
Hanc Remus & frater: sic fortis Etruria crevit:
Scilicet & rerum facta est pulcherrima Roma,
Septemque una sibi muro circumdedit arces.
Ante etiam sceptrum Dictæi regis, & ante
Impia quam cæsis gens est epulata juvencis;
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdum etiam audierant inflari classica, necdum
Impositos duris crepitare incudibus enses.
Sed nos immensum spatiis confecimus æquor,
Et jam tempus equum fumantia solvere colla.

INTERPRETATIO.

& nudat robusta eorum *corpora ad luctam rusticam. Sic vitam instituerunt olim antiqui Sabini, sic Remus, & frater* ejus Romulus: *sic crevit generosa Thuscia: atque adeo Roma evasit pulcherrima mundi, & una circumcinxit sibi muris septem montes. Aureus quoque Saturnus ducebat hanc vitam in terris, ante imperium Iovis Cretensis, & antequam scelerati homines vescerentur occisis bobus. Nondum etiam* homines *audiverant inflari tubas, nondum gladios sonare impositos duris incudibus. Sed nos decurrimus campum longitudine immensum: & jam tempus* est *liberare* jugo *fumantia colla equorum.*

NOTÆ.

Diis, sed integra & perfecta: plenum vero perfectum est: coronare autem, plenitudinem quandam significat. Citatque Homerum: Κοῦροι δὲ κρητῆρας ἐπεστέψαντο ποτοῖο. *Juvenes vero crateras coronaverunt potu.*

531. *Palæstra.*] Lucta: Græca vox παλαίστρα. radix πάλλω *agito*, propter corporis in ea agitationem.

532. *Sabini.*] Romæ vicini, Apennini jugis circumvallati: quorum conjuges in ludis Romani rapuerunt.

533. *Hanc Remus & frater &c.*] Remus & Romulus, fratres, Romæ conditores, Iliæ & Martis filii: de iis Æ. 8. 630.

533. *Sic fortis Etruria.*] Thuscia: a Latio, Tiberi; a Liguribus, Macra fluvio, divisa: hujus incolæ dicti etiam Tyrrheni.

535. *Septemque ..... muro circumdedit arces.*] *Arces*, vel loca munita sunt; vel potius, montes, rupes: ut G. 4. 461. *Flerunt Rhodopeiæ arces.* Et vero *arx* probabilius derivatur ab ἄκρα, *cacumen, vertex*: quanquam inepte Solinus derivat ab *Arcadibus*, qui primi in excelsa parte montis habitarunt; nec multo melius Varro ab *arcendo*, Servius ab *arcano*. Porro septem Romæ colles inclusi muro fuere: Palatinus, nunc *palazzo maggiore*; Quirinalis, *monte cavallo*; Cælius, *monte di S. Giovanni Laterano*; Capitolinus, *Campidoglio*; Aventinus, *monte di S. Sabina*; Esquilinus, *monte di S. Maria maggiore*; Viminalis denique; quibus septem, additi deinceps fuerunt Janiculus collis, *montorio*; & Vaticanus.

536. *Dictæi regis, & ante impia quam &c.*] Antequam regnaret Jupiter, qui educatus est in Dictæo monte Cretæ insulæ, G. 4. 152. Id est, aurea ætate; cum homines nondum animalium carne, sed solis terræ fructibus vescerentur. *De Saturno*, & *aurea* ætate, Ecl. 4. 6.

541. *Sed nos &c.*] Hunc librum, ut & priorem, allegoria terminat ab equis petita: quæ significat, sibi quiescendum, ad recreandas vires, solvendosque equos, qui suo currui alligati secum spatium illud confecerant.

P. VIRGILII MARONIS.

GEORGICORUM
LIBER III.

ARGUMENTUM.

Exordium tria continet : invocationem Deorum , qui pabulo & pecorum pastui præsident : deinde laudes Octaviani ; quæ pars exordii huic libro videtur attexta, post absolutum Georgicorum opus , ut jam diximus G. 2. v. 171. Denique invitationem Mœcenatis, cujus jussu susceptum id operis fuiße, rursus testatur. Sequuntur præceptiones de cultura pecorum, quatuor in partes distinctæ. I. Agit de bobus & equis, alternatim. II. De ovibus & capris. III. De canibus. IV. De rebus pecori infestis ; nempe serpentibus, scabie, febri, ac peste : quæ pestis descriptio epilogi locum obtinet. Sparsæ sunt præterea toto libro fusiores quædam, oblectationis causa, descriptiones ; quasi quædam diverticula. Talis est descriptio cursus equestris, v.103. Asili sive œstri, v. 146. Taurorum amantium, v. 217. Furiarum amoris, v. 242. Scythicæ hyemis, v. 349.

TE quoque magna Pales, & te memorande canemus
Pastor ab Amphryso : vos sylvæ, amnesque Lycæi.
Cætera quæ vacuas tenuissent carmina mentes,
Omnia jam vulgata. Quis aut Eurysthea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras ?

INTERPRETATIO.

Te etiam cantabo, o magna Pales ; & te, o pastor memorabilis ob Amphrysum ; & vos, o sylvæ, & flumina Lycæi. Cætera omnia argumenta, *quæ delectare* possent *animos otiosos, jam pertractata sunt. Quis nescit, aut Eurystheum severum, aut altaria infamis Busiridis?*

NOTÆ.

1. *Te quoque magna Pales.*] Dea pastorum & pabuli, cui sacra lacte fiebant : & festa celebrabantur *Palilia*, 12. Kal. Maii : quo die Romulus urbem fundavit. Aliqui tamen alio festa illa referunt : & Varro numen illud vult esse masculini generis.

2. *Pastor ab Amphryso.*] *Amphrysus*, fluvius Thessaliæ, circa quem Apollo greges pavit Admeti, regionis illius regis : vel ipsius regis amore captus, juxta Callimachum in hymno ; vel juxta alios, eidem addictus in servitutem a Joue, propter interfectos Cyclopas, qui fulmina Joui fabricaverant, ad occidendum, vel Phaetonta, vel Æsculapium, utrumque filium Apollinis. Ideo dicitur *memorandus ab Amphryso*: id est, ob Amphrysum: quia ob operam, ejus in ripis Admeto exhibitam, dictus est *Apollo Nomius*, a νομὴ *pascuum*.

2. *Sylvæ, amnesque Lycæi.*] Loca quælibet intelligit pascuis abundantia : quales sunt in Arcadia sylvæ, & fontes, amnesque *Lycæi* montis, de quo Ecl. 10. 15.

4. *Eurysthea durum.*] Mycenarum regem : qui Junonis odio obsequens, Herculem, oraculi jussu sibi subditum, difficillimis periculis objecit: e quibus evasit victor. De *Hercule* Æ. 5. 414. & 8. 287.

5. *Illaudati Busiridis aras.*] Regis Ægyp-

Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos,
Hippodameque? humeroque Pelops insignis eburno,
Acer equis? Tentanda via est, qua me quoque possim
Tollere humo, victorque virum volitare per ora.
Primus ego in patriam mecum (modo vita supersit)
Aonio rediens deducam vertice Musas:
Primus Idumæas referam tibi Mantua palmas:
Et viridi in campo templum de marmore ponam

INTERPRETATIO.

CUi non dictus est *Hylas puer, & Delos Latonia, & Hyppodame, & Pelops notabilis humero eburneo*, ac *peritus* artis *equestris? Tentanda est* mihi *via, qua possim attollere me etiam e terra, & victor volare per ora hominum. Ego primus rediens e Bœotiis montibus deducam mecum Musas in patriam, dummodo vita duret* mihi. *Primus reportabo tibi palmas Idumæas, o Mantua: & ædificabo in campo viridi templum e marmore*

NOTÆ.

ti, qui cum hospites ad aras immolaret, ad eas ipsas cum Amphidamante filio & ministris occisus est ab Hercule, cui struebat easdem insidias. *Illaudati.*] Illaudabilem, in quo nihil est laude dignum, ac proinde summa sunt omnia vitia. Sic vulgo *invictus*, sumitur pro *invincibili*, quod non est in usu, ut notat Turneb. l. 4. 17. Videturque Virgilius carpere Isocratem, Græcum oratorem, qui scripsit, quam adhuc habemus, laudationem Busiridis. *Latona* filia Cœi Titanis, cum esset a Jove compressa, & a Junone toto orbe pelleretur, immisso Pythone serpente: in insula *Delo*, quæ statim e mari Ægeo emersit, enixa est Dianam & Apollinem. Vide Ecl. 3. 67.

7. *Hippodameque,*] Vel Hippodamia, filia Œnomai regis Elidis & Pisarum: qui cum ex oraculo se a genero occidendum esse accepisset: equis confisus velocissimis, qui ex ventorum flatu creati erant, curule certamen filiæ procis proposuit, ea lege; ut qui vinceret, filiam obtineret; qui vinceretur, mortem subiret. Igitur tredecim victis & occisis, Pelops Myrtilum Œnomai aurigam pretio corrupit, ut currui fragilem axem subjungeret, aut obicem axi non adjiceret. Quo pacto Œnomaus e curru concidit, membrisque casu collisis mortuus est. Pelops Hippodamia potitus est, & Myrtilum perfidiæ mercedem contumeliosius exigentem, in Ægeum mare præcipitem dedit, cujus illa pars ideo *Myrtoum* mare dicta est. *Pelopis* pater Tantalus fuit Phrygiæ rex: qui cum Deos excepisset hospitio, eorumque numen explorare vellet, suum hunc filium iis epulandum dedit; a cujus esu cæteri abstinuerunt, excepta Cerere, quæ humerum ejus absumpsit. Jupiter eum suscitavit, humerumque ei restituit eburneum: Tantalus ob id scelus perpetua siti ac fame in inferis cruciatus fingitur, præsentibus epulis coactus abstinere. Pelops deinde non Elide tantum, sed tota peninsula potitus, eam suo nomine *Peloponnesum* vocavit. Dicitur hic *acer equis*: propter victum equestri, sive curuli certamine, Œnomaum.

10. *Primus ego in patriam &c.*] Certe hanc laudem tribuit Ennio Lucret. l. 1. 117. *Ennius ut noster cecinit, qui primus amœno detulit ex Helicone perenni fronde coronam, per gentes Italas &c.* Igitur non significat Virgilius se primum omnium Græcas Musas deducturum in Italiam, sed in agrum Mantuanum; non enim primus ex Italis, sed primus ex Mantuanis fuit, qui laude poeseos insigniter floruerit. *Aonio vertice.*] Helicone, monte Bœotiæ, quæ Aonia prius dicta est. Ecl. 6. 65. De *Musis* Ecl. 3. 60.

12. *Primus Idumæas &c.*] Speciem pro genere: Idumæas, id est, nobiles palmas: quales nascuntur in *Idume*, sive *Idumæa*, Syriæ regione, ab *Edom* filio Esau sic

Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, & tenera prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæsar erit, templumque tenebit.
Illi victor ego, & Tyrio conspectus in ostro,
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheum linquens lucosque Molorchi,
Cursibus & crudo decernet Græcia cestu.

INTERPRETATIO.

juxta aquam, ubi magnus Mincius errat lentis flexibus, & tegit marginem *riparum tenera arundine. In medio* templo *mihi erit Cæsar, & templum occupabit. Ejus in honorem ego victor, & spectabilis in purpura Tyria, impellam juxta fluvium centum currus actos quatuor equis. Omnis Græcia relinquens Alpheum, & sylvas Molorchi, meo jussu certabit cursu, & duro cestu.*

NOTÆ.

dicta. Attingit morem victorum Olympicis ludis: qui sua præmia referebant patrias in civitates; in quas triumphali pompa invehebantur, fruebanturque deinceps vectigalibus totam in vitam e republica constitutis.

15. *Mincius.*] Fluvius Mantuam alluens, *Menzo*. Ecl. 7. 13.

16. *In medio &c.*] Promittit multa, in honorem Octaviani I. *Templum.* II. *Ludos Olympicos, & Nemeæos*, Græco more. III. *Supplicationes cum Deorum statuis.* IV. *Sacrificia.* V. *Ludos theatrales.* VI. *Trophæa, imagines & statuas*: quæ victorias ejus, totumque genus repræsentent. *Mihi Cæsar erit.*] De hac forma loquendi, vide G. 1. 343.

17. *Victor ego, & Tyrio, &c.*] Victor poetarum omnium Græcorum: quam victoriam explicat more, tum Romano, tum Græco. Romano quidem, juxta quem bello victores purpura vestiti quadrigis invecti triumphabant; Græco vero, juxta quem victores ludis Olympicis palmam manu, coronam capite, gestabant: unde supra dixit *referam tibi Mantua palmas*: & infra v. 21. *Ipse caput tonsæ foliis ornatus olivæ &c.* De *Tyrio ostro*, sive purpura, G. 2. 506.

18. *Centum quadrijugos &c.*] Vel more poetarum, *centum* dixit, pro magna multitudine. Vel alludit ad pompam Circensium ludorum, in quibus die uno fiebant viginti quinque curruum missus: id est emissiones curruum e repagulis & carceribus: singulis autem missibus quatuor currus exibant; singuli, pro sua factione, suis distincti coloribus: quatuor enim erant factiones; rubra; alba; prasina, sive viridis; & veneta, sive cærulea. Igitur centum currus Virgilii, missus indicant viginti quinque, seu Circensem unius diei pompam. Circenses autem ludi, cursus equestres Olympicos imitabantur.

18. *Ad flumina.*] Veteri instituto: nam ante Circorum fabricam, *in litore fluminis Circenses agitabantur: in altero latere positis gladiis, ut ab utraque parte esset ignaviæ præsens periculum*: inquit Servius. Non tamen dicti sunt *Circenses*, nisi ex quo Tarquinius Priscus iis edendis extruxit *Circum*: ita appellatum, quod orbicularis, seu circularis esset figuræ, longior tamen quam latior.

19. 20. *Cuncta mihi &c.*] Significat venturam esse Græciam ad suos ludos, patriis contemptis, quasi vilioribus. Quatuor autem erant in Græcia ludi, sive certamina insignia. *Olympica, Pythia, Isthmia, & Nemeæa.* I. *Olympica*, instituta sunt ab Hercule, in honorem Jovis: postquam Hercules Augeam regem Elidis occidisset: fraudatus ab eo mercede pacta, propter stabulum a triginta annorum fimo repurgatum. Victores corona donabantur ex oleastro, vel olea. Constabant autem ludi illi pentathlo, sive quintuplici certamine, cestu, cursu, saltu, disco, & palæstra: durabantque quinque dies, & quinto quoque anno celebrabantur: unde spatia quatuor annorum, duas inter ludorum illorum celebrationes interjecta, *Olympiades* appellata sunt. II. *Pythia*: fiebant in Pythio, Macedoniæ loco: in honorem Apollinis, ob cædem Pythonis serpentis; unde Apollo *Pæan* dictus

Ipſe caput tonſæ foliis ornatus olivæ
Dona feram : jam nunc ſolemnes ducere pompas
Ad delubra juvat, cæſoſque videre juvencos :
Vel ſcena ut verſis diſcedat frontibus, utque
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.

INTERPRETATIO.

Ego decoratus frondibus tonſæ oleæ circa *caput, proponam præmia. Jam nunc juvat ducere ad templa ſolemnes pompas, & videre mactatas victimas* : *vel* videre, *quomodo ſcena mutatur converſa facie, & quomodo Britanni intexti attollant aulæa purpurea.*

NOTÆ.

eſt, a παίειν *ferire*, quod ſagittis ſerpentem percuſſiſſet: indeque carmen in ipſius & cæterorum deinde Deorum laudem, vocatur *hic pæan*. Coronabantur victores lauro. III. *Iſthmia*, in honorem Neptuni, a Theſeo Athenienſium rege inſtituta, in faucibus iſthmi Corinthiaci. Corona dabatur e pinu. IV. *Nemeæa*, edebantur in honorem Herculis, ob cædem leonis ab eo interfecti in ſylva Nemeæa, prope Cleonas urbem Achaiæ, in Peloponneſo. Corona erat ex apio. Præterea ludis omnibus victores palmam manu geſtabant. Virgilius per *Alpheum*, Elidis in Peloponneſo fluvium, prope Olympiam ſive Piſam urbem; certamina intelligit *Olympica* : quæ ibi committebantur, ut diximus G. 1. 59. Per *lucos Molorchi*, certamina *Nemeæa*. Molorchus enim paſtor fuit in agro Cleonæo, hoſpes Herculis, cujus in gratiam Hercules leonem Nemeæum ſive Cleonæum interfecit. Certamina alia ſub his duobus complectitur. *Ceſtus.*] Chirothecæ quædam ſpecies eſt, ſive lori & cinguli, e corio bubulo, eoque *crudo* : quo pugiles manus & brachia ad pugnam armabant. Æ. 5. 401.

21. *Tonſæ.*] Conciſis foliis apte compoſitæ.

22. *Ducere pompas.*] *Pompæ*, erant imagines Deorum impoſitæ ferculis : & alia quælibet ludorum ornamenta, quæ ad oſtentationem coram populo ducebantur : in triumphis, ſupplicationibus, funeribus, nuptiis : præcipue tamen in *Circenſibus*, ex Tertulliano de Spectac. c. 7. in quibus illa omnia *circa* metas ferebantur: unde & *Circi* nomen male deducit Varro. Ut autem *pompa* Circo maxime addicta vox eſt: ita *ducere*, addictum eſt *pompæ* : ex ipſo pompæ etymo : eſt enim *pompa*, a πομπή ; hæc autem, a πέμπω *mitto, deduco, tranſveho.* De pompa illa Circenſi fuſe Ovid. Amor. 2. 2. 43. *Sed jam pompa venit: linguis animiſque favete &c. Prima loco fertur ſparſis Victoria pennis, &c.* Tum Neptunus, Mars, Phœbus, Minerva, Ceres, *&c.*

24. *Vel ſcena ut &c.*] Scena, frons eſt theatri, ſeu pars theatri adverſa ſpectantibus : quæ aulæis, velis, aliiſque ornamentis decorata, actores tegit atque inumbrat : σκηνὴ *umbraculum*, a σκιὰ *umbra*. G. 2. 381. Scena autem illa fiebat, aut *verſatilis*, aut *ductilis*. Verſatilis ; cum ſubito machinis quibuſdam, ut præcipit Vitruvius, triangulis tota vertebatur, aliamque picturæ faciem oſtendebat. Ductilis ; cum evolutis velis & aulæis picturæ facies interior nudabatur. Utramque exprimit Virgilius.

25. *Intexti tollant aulæa Britanni.*] Singulæ voces egent explicatione. I. *Aulæa* : vela ingentia, peripetaſmata, dicta ſunt ab aula Attali, Pergami regis ditiſſimi, qui populum Romanum hæredem reliquit : primuſque invenit aurum intexere, ut Babylonii colores, ex Plinio l. 8. 48. unde *Attalica* & *Babylonica* aulæa veſteſque memorantur. II. *Britanni*, nunc Angli & Scoti, de quibus Ecl. 1. 67. Non ab Octaviano victi ſunt, ut vult Servius ; ſed a Julio Cæſare : qui ex continenti Galliæ bis in eorum inſulam navigavit : duabuſque victoriis re bene geſta, & acceptis obſidibus, magnum ſervorum numerum, ac prædam reportavit : juxta Strabonem l. 4. Quæ autem legationes ab ejus inſulæ principibus ad Octavianum miſſæ ſunt, amicitiam potius, quam ſervitutem notant ; & in poſteriores annos cadunt. Ex iis igitur Julii captivis puto multos officiis theatralibus addictos eſſe : de quibus, ut illo tempore paſſim notis ; hic

In foribus pugnam ex auro solidoque elephanto
Gangaridum faciam, victorisque arma Quirini:
Atque hic undantem bello, magnumque fluentem
Nilum, ac navali surgentes ære columnas.
Addam urbes Asiæ domitas, pulsumque Niphatem,
Fidentemque fuga Parthum versisque sagittis:
Et duo rapta manu diverso ex hoste trophæa,
Bisque triumphatas utroque ab litore gentes.

INTERPRETATIO.

In portis templi *sculpam in auro & solido ebore pugnam Indorum, & bella victoris Octaviani : ibidemque* sculpam *Nilum agitatum* classibus , *& longe fluentem : & columnas extructas* ex *ære navium* captarum. *Adjiciam urbes Asiæ expugnatas , & Armenos fugatos , & Parthos confidentes fugæ ac sagittis retro jactis , & spolia bis rapta manu ex diversis hostibus , & populos bis victos in utroque mari.*

NOTÆ.

sermo est. III. *Intexti.* Nempe quia Julii victoriæ in ipsis aulæis depictæ erant :& inter eas, fortasse Britannica : unde portabant vela iidem Britanni , qui in velis acu picti videbantur. IV. *Tollant* : attollant, deducant, explicent.

26. *Elephanto.*] De ebore, qui dens est elephanti, G. 1. 57.

27. *Gangaridum &c. Quirini &c.*] *Gangaridæ*, gens Indica circa Gangem. *Quirini.*] Octaviani : qui quasi alter Romulus, & alter conditor Romæ habitus est. Romulus autem Quirinus dictus est a *quiri*, quæ Sabinorum lingua hastam significat, qua semper instructus pingitur Romulus. Certum autem est agitatum fuisse in senatu, Romuline, an Augusti nomine, Octavianus donaretur. Sed peræque certum est: neque id contigisse nisi ann. u. c. 727. annis, post edita Georgica, circiter tribus : neque unquam Gangaridas ab eo victos esse. Igitur appellatur a Virgilio *Quirinus*, non publica auctoritate, sed privata adulatione : *Gangaridum* vero victor, quia M. Antonii victor ; qui ipse dolo Armenios, Ventidio duce Parthos vicerat; Indos vero, Arabes , aliosque Asiaticos habuerat in auxiliis, ut diximus G. 2. 171. Unde patet, id quod illo loco jam probavimus, hunc quoque locum Georgicis libris jam perfectis attextum esse : quod verisimilius puto, quam id quod ab aliis dicitur ; eas nempe victorias a poeta, non ut jam relatas, sed ut aliquando referendas, vaticinio quodam poetico celebrari.

28. *Magnumque fluentem Nilum.*] Nomen pro adverbio. Sic Æ. 7. 399. *Torvumque repente clamat &c.* De *Nilo* Ægyptio flumine, G. 4. 288. & Nilus victoriam significat Alexandrinam, de M. Antonio & Cleopatra ab Octaviano relatam, anno u. c. 724.

29. *Navali surgentes &c.*] Octavianus e rostris æreis Ægyptiarum navium, dicitur quatuor columnas conflavisse : auctor Servius.

30. 31. *Niphatem, fidentemque &c.*] Per Niphatem Armeniæ montem, Armenios ipsos intelligit. De *Parthis*, diximus Ecl. 1. 62. Quomodo autem Octavianus dici possit vicisse Armenios & Parthos, vide supra, in nota ad v. 27.

32. 33. *Et duo rapta .... Bisque triumphatas &c.*] Omnes explicant *diversum hostem*, de Gangaridis & Britannis ; *utrumque litus*, de orientali, in quo sunt Gangaridæ ; & occidentali, in quo sunt Britanni. Sed male, si quidem Britannos Octavianus non vicit. Ego explico de Asiaticis Africanisque gentibus, quæ M. Antonio parebant : de gemina clade, qua M. Antonium affecit; prima ad Actium Epiri promontorium, in Europæo litore ; altera ad Alexandriam, in Africano litore. *Rapta manu.*] Notat utrumque bellum ab Octaviano, non per legatos, ut bella fere cætera ; sed proprio Marte, propria manu, gestum esse.

Stabunt & Parii lapides, ſpirantia ſigna,
Aſſaraci proles, demiſſæque ab Jove gentis
Nomina: Troſque parens, & Troiæ Cynthius auctor.
Invidia infelix furias amnemque ſeverum
Cocyti metuet, tortoſque Ixionis angues,
Immanemque rotam, & non exuperabile ſaxum.
Interea Dryadum ſylvas ſaltuſque ſequamur
Intactos, tua Mœcenas haud mollia juſſa.
Te ſine nil altum mens inchoat: en age ſegnes
Rumpe moras: vocat ingenti clamore Cithæron,
Taygetique canes, domitrixque Epidaurus equorum;

INTERPRETATIO.

ERunt quoque ſtatuæ e marmore Pario, ſimulacra prope *animata, ſoboles Aſſaraci, & heroes familiæ deductæ a Jove: & Tros pater Aſſaraci, & Apollo Troiæ munitor. Invidia infelix timebit furias, & ſeverum fluvium Cocyti, & tortos ſerpentes Ixionis, & rotam immenſam, & rupem* Siſyphi *inſuperabilem. Interea ſubeamus ſylvas Dryadum, & ſaltus* aliis *inacceſſos*: ſubeamus *tua mandata, o Mœcenas, non* ſane *facilia. Animus meus nihil altum incipit ſine te. Eia vero amputemus pigras moras: Cithæron vocat* nos *magno clamore, & canes Taygeti, & Epidaurus domitrix equorum*;

NOTÆ.

34. *Parii lapides.*] Marmora candida e Paro inſula, quæ una eſt e Cycladibus in mari Ægeo. Hos lapides etiam *lychnites*, ſive lucernarios, dictos eſſe teſtatur Plinius l. 36. 5. *quoniam ad lucernas in cuniculis cæderentur*: propter cuniculorum, ſive cavernarum illarum obſcuritatem.

35. *Aſſaraci proles &c.*] Gentis Juliæ ſeriem & originem indicat. Hic autem fuit ordo. *Jupiter. Dardanus*, hujus filius ex Electra Atlantis filia. *Erichthonius.* Hic ſcindit ſe familia duas in partes, per duos Erichthonii filios, *Ilum & Aſſaracum. Ilus* enim genuit *Laomedontem*, hic *Priamum. Aſſaracus* vero habuit *Capyn*, hic *Anchiſen*: Ex *Anchiſe & Venere, Æneas, Aſcanii* ſive *Iuli* pater, qui auctor fuit gentis Juliæ.

36. *Troiæ Cynthius auctor.*] Apollo, natus in inſula *Delo*; ubi mons eſt *Cynthus*, Ecl. 6. 3. Troiæ mœnia extruxit, regnante Laomedonte. Vide G. 1. 502.

37. *Invidia &c.*] Eorum ſupplicium notat, qui Octaviani laudibus obtrectabant: quales multi ad id uſque tempus Romæ fuerant; e veteribus Sext. Pompeii, aut M. Antonii amicis.

38. *Cocytum &c.*] Cocytus, inferorum fluvius, e Styge profluens, a κωκύειν *gemere.*

38. *Ixionis angues.*] Ixion, Phlegyæ Lapitharum in Theſſalia regis, filius: cum ob cædem ſoceri ſui Deïonei inexpiabilem vagaretur, aſſumptuſque in cœlum, & expiatus a Joue eſſet: Junonis amore percitus, ex nube, quam ei Jupiter pro Junone obtulerat, Centauros genuit. Apud homines deinde cum ſuos & Junonis amores quaſi veros jactaret: fulmine dejectus ad inferos, ibique tortis anguibus alligatus eſt rotæ, cujus perpetuo circumactu torquetur.

39. *Non exuperabile ſaxum.*] Siſyphi ſupplicium ſignificat. Is filius Æoli, cum Atticam latrociniis infeſtaret, occiſus eſt a Theſeo Athenarum rege: cujus in gratiam finxere Græci, Siſyphum apud inferos huic addictum pœnæ; ut in montis verticem ſaxum provolvat, & continuo inde gravitate ſua devolutum, continuo revolvat.

40. *Dryadum &c.*] E. 2. 46. *Saltus.*] Ecl. 6. 56. *Mæcenas.*] In argumento Georg.

42. *En age &c.*] Mœcenatem compellat, ut ſine mora ſecum opus aggrediatur; id eſt, ſibi faveat nam; *Te ſine nil altum &c.*

43. 44. *Cithæron.*] Mons Bœotiæ, quæ regio a bove nomen habuit, ut dictum eſt

Et vox assensu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
Cæsaris, & nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abest ab origine Cæsar.
  Seu quis Olympiacæ miratus præmia palmæ,
Pascit equos, seu quis fortes ad aratra juvencos,
Corpora præcipue matrum legat. Optima torvæ
Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
Et crurum tenus a mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna:
Pes etiam, & camuris hirtæ sub cornibus aures.
Nec mihi displiceat maculis insignis & albo:

INTERPRETATIO.

& vox reboat, multiplicata repercussu sylvarum. Paulo post tamen aggrediar celebrare animosa bella Octaviani: & fama propagare nomen ejus *per tot annos, quot* annis *Octavianus distat a primo ortu Tithoni. Sive aliquis alit equos, admirans præmia victoriæ* Olympiacæ; *sive aliquis* alit *robustos boves ad arationem: eligat præsertim corpora matrum. Optima est figura terribilis vaccæ, cui caput* est *deforme, cui collum* est *magnum, &* cui *pelles pendent a mento usque ad crura:* cui *præterea latus longum est sine modo:* & *omnia magna, pes etiam, & aures hirsutæ sub curvis cornibus. Nec displicebit mihi* vacca *notata maculis albis,*

NOTÆ.

E. 6. 65. & a Juvenali, S. 10.50. *Veruecum patria* nominatur. *Taygetus.*] mons in Laconia prope Spartam; venatu insignis, atque adeo canibus. *Epidaurus.*] Urbs multiplex hujus nominis: hæc in Peloponneso est, in Argia regione, ad orientale litus; ubi colebatur Æsculapius. Et tota Argia ferax equorum fuit: unde laudantur eo nomine Mycenæ, urbs ejusdem regionis. v. 121. *Et patriam Epirum referat; fortesque Mycenas.* Itaque dicit se vocari in illas regiones, quæ feraces sunt eorum animalium, quorum culturam hoc libro docturus est.

46. *Mox tamen &c.*] Promittere videtur Æneida, quæ ad gentis Juliæ laudem conscripta est, continetque passim laudes Cæsaris Octaviani. *Accingar.*] Suscipiam. Translatio est ab iis qui aliquid facturi, vestem altius cingunt: ne vestium laciniis defluentibus impediantur.

48. *Tithoni.*] Vel Tithonus est ille, Laomedontis, aut frater, aut filius, ab Aurora dilectus, de quo G. 1. 249. Vel, juxta Servium & Eustathium, Sol: qui Tithonus eodem modo dicitur, quo dicitur quoque Titan; nempe a τιταίνω, *extendo*, quia lucem undequaque extendit. Tithonus enim Auroræ, distabat ab Octaviano mille dumtaxat annis; Sol tota mundi ætate, atque adeo quadam æternitate, quam videtur Octaviano polliceri Virgilius.

49. *Seu quis Olympiacæ &c.*] I. PARS. *De equis & bobus alternatim.* Continetque præcepta quatuor. I. *De cognoscenda optima forma vaccæ v.* 51. *equi, v.* 75. II. *De delectu admissariorum, des etalons.* v. 95. *& aquorum ad admissuram*, v. 129. quæ etiam tauris & vaccis accommodari possunt. III. *De cura equarum gravidarum*, v. 140. IV. *De cura & institutione vitulorum*, v. 157. *& equuleorum*, v. 179. Monet imprimis ut a Venere prohibeantur: ubi multus est in expendendis amoris viribus ac damnis.

52. *Turpe caput.*] Deforme, propter magnitudinem. Sic Homerus dixit, λᾶας ἀναιδὴς *lapis impudens*. Iliad. 4. 521. & alibi.

55. *Camuris sub cornibus.*] Curvis, inflexis. Servius distinguit inter boves *camuros & patulos: camuri sunt, qui conversa introrsum habent cornua: quibus contrarii patuli, qui cornua diversa habent, quorumque cornua terram spectant.*

56. *Maculis insignis & albo.*] Maculis al-

Aut juga detrectans, interdumque aspera cornu,
Et faciem tauro propior: quæque ardua tota,
Et gradiens ima verrit vestigia cauda.
Ætas Lucinam justosque pati Hymenæos
Desinit ante decem, post quattuor incipit annos:
Cætera nec fœturæ habilis, nec fortis aratris.
Interea, superat gregibus dum læta juventus,
Solve mares, mitte in Venerem pecuaria primus:
Atque aliam ex alia generando suffice prolem.
Optima quæque dies miseris mortalibus ævi
Prima fugit: subeunt morbi, tristisque senectus,
Et labor: & duræ rapit inclementia mortis.
Semper erunt quarum mutari corpora malis.
Semper enim refice: ac, ne post amissa requiras,
Anteveni; & sobolem armento sortire quotannis.
Nec non & pecori est idem delectus equino.
Tu modo, quos in spem statuis submittere gentis,
Præcipuum jam inde a teneris impende laborem.
Continuo pecoris generosi pullus in arvis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit:
Primus & ire viam, & fluvios tentare minaces
Audet, & ignoto sese committere ponto:
Nec vanos horret strepitus. Illi ardua cervix,

INTERPRETATIO.

aut quæ fugit jugum, & aliquando cornu petit, & facie similis est tauro; & quæ tota alta est, & ambulans verrit vestigia parte ex*trema caudæ. Ætas subeundi legitimum conjugium, & labores partus, finit ante decem annos*, & *incipit post quatuor: reliqua* ætas, *nec apta est generationi, nec commoda agriculturæ. Interea dum læta juventus viget in armentis: da licentiam maribus, & cito immitte pecora ad coitum, & propaga progeniem aliam ex alia per generationem. Optima quæque dies vitæ, prima elabitur miseris mortalibus: morbi succedunt, & mæsta senectus, & labor: & severitas duræ mortis eos rapit. Erunt semper aliquæ* pecudes, *quarum voles mutare corpora: igitur semper repara* armentum: *& ne postea desideres ea quæ amiseris, præveni* damnum, *& substitue armento prolem novam singulis annis. Similiter eadem electio* necessaria *est armento equorum. Tu modo adhibe præcipuam curam* circa eos, *quos statuis seponere ad propagationem armenti, jam inde a tenera* eorum *ætate. Statim pullus generosi pecoris alte incedit per campos, & flexibili crure figit* gradum. *Primus audet viam ingredi, & explorare fluvios tumentes, & exponere sese mari incognito: nec timet strepitus inanes. Collum habet elatum*,

NOTÆ.

bis: ut G. 2. 192. *Pateris libamus & auro*: pro, pateris aureis.

60. *Lucinam... Hymenæos.*] Deam partus, Deosque conjugii: quæ nomina etiam pecudibus tribuit, ut infra v. 125. mariti nomen equo. *Et pecori dixere maritum.* De *Lucina*, Ecl. 4. 10. *Hymen* vel *Hymenæus*: vel fuit filius Liberi & Veneris, qui primus certas nuptias instituit; vel vir Atticus, qui raptas a latronibus virgines parentibus intactas restituit. Unde ejus nomen invocari solebat apud Græcos in festis nuptialibus: & nuptiæ ipsæ dicebantur *Hymenæi*, ut hic.

70. *Semper enim refice.*] Hic *enim*, non causam notat, sed effectum: *igitur*, *itaque*.

70. *Ne post amissa requiras.*] Ne sero agnoscas

Argutumque caput : brevis alvus , obeſaque terga :
Luxuriatque toris animoſum pectus : honeſti
Spadices glaucique ; color deterrimus albis ,
Et gilvo : tum, ſi qua ſonum procul arma dedere ;
Stare loco neſcit , micat auribus , & tremit artus ,
Collectumque premens volvit ſub naribus ignem.
Denſa juba , & dextro jactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos ſpina : cavatque
Tellurem , & ſolido graviter ſonat ungula cornu.
Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus, & quorum Graii meminere poetæ,
Martis equi bijuges , & magni currus Achillis.

INTERPRETATIO.

caput acutum , ventrem ſubſtrictum , terga carnoſa : pectus robuſtum eminet in toros. Boni ſunt badii & glauci ; color eſt peſſimus albis , & gilvis. Si autem arma aliqua longe ſonuerunt : non poteſt in loco conſiſtere , arrigit aures , & tremit membris , & volvit ſub naribus collectum calorem , eum *coercens. Crines denſi ſunt , & agitati recidunt in dextrum humerum. At ſpina* dorſi *duplex extenditur inter lumbos : & ungula ſolido cornu cavat terram , ſonatque graviter. Talis fuit Cyllarus domitus fræno Pollucis Amyclæi : &* tales *equi bijuges Martis , &* equi *curules magni Achillis , quos Græci poetæ commemorant.*

NOTÆ.

noſcas negligentiam tuam , ne ſero armenti jacturam doleas : præveni jacturam illam, annua ſubſtitutione novæ ſobolis.

81. *Luxuriatque toris animoſum &c.*] Tori, ſunt eminentiæ muſculorum , quaſi nodoſæ ac tumentes ; ut in robuſtioribus corporibus videre eſt.

82. *Spadices , glaucique &c.*] Colorum, præcipue mixtorum , inveſtigatio perquam difficilis eſt I. Tamen conſtat *ſpadices* eſſe , ex rubro nigricantes , badios , *bay-bruns.* σπάδιξ enim & βαΐς ſignificant palmæ termitem cum fructu , qui ad illum colorem accedit : unde color ille phœniceus etiam dictus eſt , a φοῖνιξ *palma.* Vide Gellium l. 2. 26. II. Docet ibidem Fronto apud Gellium , per *glaucum* equum , viridem hic ſignificari : & perinde Virgilium dicere potuiſſe , cæruleum. Quis autem ſit equus viridis, aut cæruleus , aut glaucus, non video ; niſi eſt , ex albo cinericius , cum quodam ſplendore qui viriditatem imitetur : *griſon.* III. *Albus* hic , a candido diſtinguitur : nam candidus color maxime probatur in equis Deorum ac triumphantium. Iſidorus *album* explicat *pallidum , blanchaſtre.* IV. *Gilvus* , Varroni *helvus* , qualis eſt melli aut lateri ſemicocto : *iſabele.*

85. *Ignem.*] Fumum flatumque calidum.

87. *Duplex ſpina.*] Ita Xenoph. lib. de Re equeſtri. Ita Varro. Non quod re duplex ſit , ſed ſpecie tantum & aſpectu : ut enim in equo macilento & imbecilli extat & eminet quaſi acuta ſpina dorſi ; ita in robuſto ac vegeto cavum quiddam videtur per mediam ſpinam intercurrere ; idque patet ex Varronis verbis : Sit *ſpina maxime duplex ; ſi minus , non extans.*

89. *Talis Amyclæi &c.*] De *Polluce* , ejuſque fratre *Caſtore* , Æ. 6. 121. Pollux ab Homero , Theocrito , Horatio , Ovidio , dicitur pugil inſignis fuiſſe ; Caſtor , equorum domitor. Contra tamen videtur hic ſentire Virgilius. *Cyllarus.*] Equus Pollucis, juxta Virgilium & Propertium ; Caſtoris, juxta Senecam , Valerium Flaccum & Claudianum ; utriuſque alterne , juxta Turnebi conjecturam. *Amyclæi.*] Amyclæ, urbes duæ. Prima in Laconia, non longe a Lacedæmone : unde Caſtor & Pollux, modo Lacedæmone , modo Amyclis nati dicuntur. Secunda in Italia inter Caietam & Tarracinam , Laconum Amyclæorum colonia : de hac ſecunda , Æ. 10. 564.

90. *Graii.*] Græci. De iis G. 2. 16.

91. *Martis equi &c.*] De *Marte* Ecl. 9. 12.

Talis & ipſe jubam cervice effudit equina
Conjugis adventu pernix Saturnus, & altum
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.
Hunc quoque, ubi aut morbo gravis, aut jam ſegnior annis
Deficit, abde domo, nec turpi ignoſce ſenectæ.
Frigidus in Venerem ſenior, fruſtraque laborem
Ingratum trahit: &, ſi quando ad prælia ventum eſt,
Ut quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis,
Incaſſum furit. Ergo animos ævumque notabis
Præcipue: hinc alias artes, prolemque parentum:
Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
Nonne vides? quum præcipiti certamine campum
Corripuere, ruuntque effuſi carcere currus;
Quum ſpes arrectæ juvenum, exultantiaque haurit
Corda pavor pulſans: illi inſtant verbere torto,
Et proni dant lora: volat vi fervidus axis:

INTERPRETATIO.

Talis ipſe quoque Saturnus velox emiſit crines e collo equino, ſuperveniente uxore, & fugiens implevit altum Pelium hinnitu acuto. Hunc etiam include ſtabulis, cum deficit, aut morbo tardus, aut ſenio piger: & ſis indulgentior ſenectuti non fœdæ. Senex inutilis eſt ad coitum, & in eo *fruſtra extendit laborem ſterilem: & ſi interdum deſcenditur ad pugnam, fruſtra furit: ut aliquando magnus ignis in paleis* furit *ſine viribus. Ergo ſpectabis præſertim generoſitatem & ætatem: deinde alias dotes; quorum parentum* ſint *ſoboles; quomodo unuſquiſque doleat, cum vincitur; aut appetat victoriam. Nonne vides? cum* in *celeri certamine currus corripuerunt campum, & ruunt emiſſi e repagulis: cum ſpes juvenum excitatur, & metus pulſans fatigat corda ſubſultantia: illi imminent flagello intorto, & pendentes laxant habenas: rotæ volant, calidæ ex impetu:*

NOTÆ.

De *Achille* paſſim dicetur in Æneide. *Martis* equos Servius aliique multi appellant *Pavorem* & *Timorem*, δεῖμοι & φόβοι, idque ex Heſiodo & Homero conantur probare: ſed ex iis ipſis oſtendit Germanus, aurigas fuiſſe, non equos. *Achillis* equi, *Balius* & *Xantus*, immortales; Zephyro patre, & Podarge Harpyia matre, geniti: Iliad. 15. 149.

92. *Talis & ipſe &c.*] Saturnus, de quo Ecl. 4. 6. cum Philyram Oceani filiam amaret; Ope, ſive Rhea uxore ſuperveniente, in equum ſe convertit, ut amores occultaret ſuos; aufugitque deinde in montem Theſſaliæ *Pelium.* Philyra Chironem ex eo peperit, ſuperiore parte hominem, inferiore equum.

96. *Nec turpi ignoſce ſenectæ.*] Affert Servius geminam hujus loci ſententiam; Vel, *nec ignoſce turpi ſenectæ*: vel, *ignoſce ſenectæ non turpi.* Secunda pluribus placet, quia Ennius, Plutarchus, Auſonius &c. laudant equi ſenectutem, jubentque mitius haberi, & præteritos labores quiete compenſari: unde hic quoque eſt, *Abde domo.*

97. *Fruſtraque laborem &c.*] In coitu trahit & producit non tam voluptatem, quam laborem ingratum ac ſine voluptate, propter tarditatem & imbecillitatem.

98. *Prælia.*] Vel Martia intelligit, quæ vera bella ſunt; vel illa, de quibus Æ. 11. 736. *At non in Venerem ſegnes, nocturnaque bella.*

101. *Artes, prolemque parentum.*] Id eſt, quorum parentum ſint proles: ſive, quale ſit genus, & ſeries parentum e quibus nati ſunt. *Artes.*] Induſtriam, ſtudia quibus apti ſunt, bellone, an agro &c.

105. *Haurit.*] Ita pulſat, ut e ſedibus trahere & eruere videatur: hoc enim ſignificat *haurire*, quod eſt ab ἀρύω *haurio*; & iſtud ab ἐρύω *traho*: quod enim hauritnr, e

Jamque humiles, jamque elati sublime videntur
Aera per vacuum ferri, atque assurgere in auras.
Nec mora, nec requies. At fulvæ nimbus arenæ
Tollitur: humescunt spumis flatuque sequentum:
Tantus amor laudum, tantæ est victoria curæ.
Primus Erichthonius currus & quattuor ausus
Jungere equos, rapidisque rotis insistere victor.
Fræna Pelethronii Lapithæ gyrosque dedere,
Impositi dorso: atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.
Æquus uterque labor: æque juvenemque magistri
Exquirunt, calidumque animis, & cursibus acrem:
Quamvis sæpe fuga versos ille egerit hostes,
Et patriam Epirum referat, fortesque Mycenas;
Neptunique ipsa deducat origine gentem.

INTERPRETATIO.

& jam demissi, & jam alte sublati, videntur ire per aerem vacuum & attolli in ventos. Nec moram faciunt, *nec quiescunt. At nubes flavi pulveris assurgit*: equi *fiunt humidi, spuma & halitu sequentium. Adeo amant gloriam, adeo appetunt victoriam. Erichthonius primus* omnium *ausus est componere currus & quadrigas: & post victoriam insidere rapidis rotis. Lapithæ Pelethronii insidentes dorso* equorum, *invenerunt* artem *frænandi & gyrandi: & docuere equitem armatum* modum *insultandi terræ, & glomerandi superbos passus. Difficultas utraque par est; pariter magistri* artis *eligunt* equum *juvenem, & ferventem animis, & vividum in cursu*: non senem, *etsi sæpe ille converterit in fugam hostes pulsos, & referat patriam Epirum, aut fortes Mycenas, & ducat genus ab ipsa stirpe* equi *Neptunii.*

NOTÆ.

profundo trahitur; vide Æ. 10. 314. Et egregia est descriptio Circensis cursus.

113. *Primus Erichthonius &c.*] Æschylus Prometheum, Cicero Minervam; ipse Erichthonium curruum inventorem facit: sive illum Atheniensium regem, ex Vulcano & Tellure natum, & anguipedem, qui, ut pedum deformitatem tegeret, dicitur currum fabricasse; sive illum Phrygem, Dardani filium, Jovis nepotem, qui unus fuit ex Æneæ majoribus, de quo v. 35. Et vero Plinius l. 7. 56. *Bigas primum junxit Phrygum natio, quadrigas Erichthonius.*

115. *Fræna Pelethronii Lapithæ.*] Item fræni & equitationis inventionem tribuit Sophocles Neptuno, Lysias orator Amasonibus, alii aliis: Virgilius *Lapithis* Thessaliæ populis, de quibus G. 2. 457. *Pelethronii* vero: vel adjectivum est, epithetum Lapitharum, a Pelethronio eorum oppido ad Pelium montem; vel nomen cujusdam Lapithæ proprium est, genitivo casu, frænorum inventoris, cujus invento Lapithæ deinde cæteri usi sunt ad domandum & instituendum equum. Ait enim Plinius l. 7. 56. invenisse *frænos & strata equorum Pelethronium: pugnare ex equo Thessalos, qui Centauri dicti sunt, habitantes secundum Pelium montem.* Lapithæ autem vicini Centauris.

117. *Gressus glomerare.*] Quasi colligere, reductis & replicatis anterioribus cruribus: dum posteriora tenduntur & explicantur.

118. *Æquus uterque labor.*] Par laus, atque difficultas in utraque arte: sive aurigandi, quæ fuit ars Erichthonii; sive equitandi, quæ fuit ars Lapitharum.

120. *Quamvis ille &c.*] Agitur hic de delectu equi admissarii, *etalon*. Sensus itaque est: ut proles habeatur, sive ad aurigandum, sive ad equitandum idonea; juniorem admissarium esse eligendum, non senem: quamvis sæpe victoriam retulerit;

His animadversis, instant sub tempus; & omnes
Impendunt curas denso distendere pingui,
Quem legere ducem & pecori dixere maritum:
Pubentesque secant herbas, fluviosque ministrant
Farraque; ne blando nequeat superesse labori,
Invalidique patrum referant jejunia nati.
Ipsa autem macie tenuant armenta volentes:
Atque, ubi concubitus primos jam nota voluptas
Sollicitat, frondesque negant & fontibus arcent:
Sæpe etiam cursu quatiunt & Sole fatigant;
Quum graviter tunsis gemit area frugibus, & quum
Surgentem ad Zephyrum paleæ jactantur inanes.
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus
Sit genitali arvo, & sulcos oblimet inertes:
Sed rapiat sitiens Venerem, interiusque recondat.
Rursus, cura patrum cadere, & succedere matrum
Incipit: exactis gravidæ quum mensibus errant.
Non illas gravibus quisquam juga ducere plaustris,
Non saltu superare viam sit passus, & acri
Carpere prata fuga, fluviosque innare rapaces.

INTERPRETATIO.

His notatis, magis solliciti sunt circa tempus admissuræ: *& adhibent omne studium, ut saginent densa pinguedine* eum, *quem elegerunt ducem, & designaverunt admissarium armenti: & secant* huic *herbas vigentes, & præbent aquam* copiosam, *& frumenta: ne non possit sufficere jucundo labori, &* ne *pulli imbecilli ferant* notas *maciei paternæ. At de industria faciunt ipsas matres macilentas. Et cum voluptas prius cognita suadet novum coitum*: tunc *auferunt* eis *cibum, & avertunt eas a potu: sæpe etiam agitant* eas *cursu, & fatigant æstu: cum area sonat frugibus graviter tritis, & cum paleæ vacuæ projiciuntur in ventos surgentes. Hoc faciunt ne trajectus partis genitalis sit strictior ob nimiam pinguedinem, & claudat meatus hebetes: Sed* ut pars illa *avide attrahat semen, & interius includat. Postea incipit cura patrum recedere, & cura matrum succedere, quando vagantur gravidæ expletis mensibus. Nullus patiatur eas trahere juga gravium plaustrorum, aut viam trajicere saltando, aut percurrere prata celeri cursu, aut innatare fluviis rapidis.*

NOTÆ.

& ex Epiro, aut Mycenis, aut equo Neptuni, ducat originem. De *Epiro*, equorum feraci, G. 1. 59. De *equo Neptuni*, G. 1. 14. *Mycenæ*, urbs in Argia, Peloponnesi regione, in qua regnavit Agamemnon, Argis vicina: utraque equis nobilis.

124. *Denso pingui.*] Densa pinguedine: duplex adjectivum, pro substantivo & adjectivo: ut G. 1. 393. *Aperta serena*, & alibi sæpe.

126. *Pubentes herbas.*] Non teneriores, aut duriores: sed succi plenas; qualis est homo adulta ætate, cum pubescit.

130. *Concubitus primos jam nota voluptas.*] *Nota*, non usu, sed desiderio, juxta Philargyrium: alioqui pugnabunt hæc verba, *primos*, & *jam nota*. Nisi juxta alios intelligamus *primos*, non omnino de primo concubitu; sed tantum de primo anni cujusque redeuntis. Monet enim Servius ad primum concubitum non esse macerandas equas, ne omnino debilitentur; sed ad sequentes dumtaxat consequentium annorum concubitus.

134. *Zephyrum.*] De vento illo occidentali, Ecl. 5. 5. Sequitur descriptio, cujus turpitudinem honesta agriculturæ metaphora prudenter velat.

135. *Usus.*] Trajectus, via: ut Æ. 2. 453;

Saltibus in vacuis pascant, & plena secundum
Flumina: muscus ubi, & viridissima gramine ripa,
Speluncæque tegant, & saxea procubet umbra.
Est lucos Silari circa, ilicibusque virentem
Plurimus Alburnum volitans: cui nomen asilo
Romanum est, œstron Graii vertere vocantes:
Asper, acerba sonans: quo tota exterrita sylvis
Diffugiunt armenta, furit mugitibus æther
Concussus, sylvæque & sicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras
Inachiæ Juno pestem meditata juvencæ.
Hunc quoque (nam mediis fervoribus acrior instat)
Arcebis gravido pecori: armentaque pasces
Sole recens orto, aut noctem ducentibus astris.
Post partum, cura in vitulos traducitur omnis:
Continuoque notas & nomina gentis inurunt:

INTERPRETATIO.

Pascantur in spatiis apertis sylvarum, & juxta flumina tumentia: ubi sit muscus, & ripa virens herbis; & ubi antra tegant equas, *& umbra rupium incumbat. Circa sylvas Silari, &* circa *Alburnum virentem ilicibus, est plurima volitans* musca, *quæ Romane nominatur asilus, Græci appellantes interpretati sunt œstrum: aspera* & *acerbe murmurans, qua armenta tota territa fugiunt e sylvis, aer sonat percussus mugitibus, & sylvæ, & ripa Tanagri aridi. Per hoc monstrum Juno exercuit olim iram horribilem, inferens perniciem juvencæ* filiæ *Inachi. Expelles quoque illum* asilum *a gravidis matribus, nam importunior ingruit media æstate: & pasces armenta* quando *sol recens surrexit, aut* quando *stellæ inducunt noctem. Post partum omnis cura transfertur in vitulos: statimque imprimũt* iis *signa & nomina gentis:*

NOTÆ.

Limen erat, cæcæque fores, & pervius usus tectorum inter se Priami.

143. *Saltibus in vacuis.*] In iis sylvarum spatiis, quæ ab arboribus vacua sunt, Ecl. 6. 55. *Plena flumina.*] Aquis redundantia, ut sine inclinatione corporis bibant.

146. *Est lucos &c.*] Jubet caveri muscæ quamdam speciem: ideoque, non æstu, quo maxime furit illa; sed mane, aut sub noctem, pascendum esse pecus, præcipue gravidum. Frequens illa est in Lucania, Italiæ parte; circa *Silarum* fluvium, *Selo,* quo Lucani a Picentinis dividuntur; & Alburnum, ejus regionis montem, *Alborno*; ex quo monte fluvius oritur, Tanagrus, *Negro*, tenuis; & ideo æstate fere arescens. *Ilex,* arbor glandifera, *yeuse.*

147. *Asilo Romanum &c.*] Tabanus, *taon,* musca boves agitans, veteribus Italis dicta est *asilus*: Græci οἶστρος. *Vertere.*] Vel quia musca ipsa prius Italis, quam Græcis nota fuit; ideoque prius ab illis, quam ab his habuit nomen. Vel *vertere* simpliciter dictum, pro appellavere. *Acerba sonans.*] Adjectivum neutrum pro adverbio.

153. *Inachiæ Juno &c.*] Jo, Inachi fluvii Peloponnesiaci, vel potius Argivorum regis, filia, ab Jove adamata; ut lateret Junonem, a Jove in juvencam conversa est, & Junoni petenti dono data: ab ea tradita est Argo centoculo in custodiam: qui cum fuisset a Mercurio sopitus & occisus, Jo a Junone œstro immisso agitata, in Ægyptum usque fugit: ubi implorato Jovis auxilio pristinam recepit formam, nupsitque regi Osiridi; & post mortem ab Ægyptiis habita est pro Dea, sub Isidis nomine.

155. *Pecori .... armentaque.*] Notetur hic hiatus vocalium in medio versu.

156. *Noctem ducentibus astris.*] Inchoantibus, aperientibus, deducentibus. G. 1. 6

Et quos, aut pecori malint submittere habendo,
Aut aris servare sacris, aut scindere terram,
Et campum horrentem fractis invertere glebis.
Cætera pascuntur virides armenta per herbas.
Tu, quos ad studium atque usum formabis agrestem,
Jam vitulos hortare, viamque insiste domandi:
Dum faciles animi juvenum, dum mobilis ætas.
Ac primum laxos tenui de vimine circlos
Ceruici subnecte: dehinc, ubi libera colla
Servitio assuerint; ipsis e torquibus aptos
Junge pares, & coge gradum conferre juvencos.
Atque illis jam sæpe rotæ ducantur inanes
Per terram, & summo vestigia pulvere signent.
Post valido nitens sub pondere faginus axis
Instrepat, & junctos temo trahat æreus orbes.
Interea pubi indomitæ non gramina tantum,
Nec vescas salicum frondes, ulvamque palustrem;
Sed frumenta manu carpes sata: nec tibi fœtæ,
More patrum, nivea implebunt mulctralia vaccæ;
Sed tota in dulces consument ubera natos.

INTERPRETATIO.

& notant eos *quos velint, sive seponere ad propagandum armentum, sive servare ad sancta sacrificia; sive* quos velint *arare terram, & versare agrum hispidum glebis solutis. Reliqui vituli pascuntur inter virides herbas. Tu exerce jam tum vitulos, quos erudies ad laborem & usum rusticanum: & institue rationem* eos *domandi: dum animi juvenum dociles* sunt, *dum ætas mutabilis* est. *Ac primo circunda collo laxos circulos e tenero vimine: deinde postquam colla* prius *libera assueverint servituti; conjunge* duos *juvencos æquales, alligatos ipsis circulis, & coge eos simul incedere. Et jam tum rotæ sine onere sæpe trahantur* ab *illis per humum, &* illi *imprimant orbitas in superficie pulveris. Postea axis e fago laborans sub magno onere strideat, & temo ex ære trahat rotas sibi conjunctas. Interim manu colliges juvencis nondum domitis, non solum herbas, & frondes edules salicum, & ulvam palustrem; sed* etiam *frumenta e* tenera *segete. Neque vaccæ partu solutæ replebunt tibi* lacte *candida mulctralia, ut* erat *consuetudo veterum: sed exhaurient totas mammas ad* alendos *dulces fœtus.*

NOTÆ.

166. *Circlos.*] Syncope pro *circulos*: quemadmodum *seclum* & *periclum*, pro seculum & periculum.

168. *Aptos.*] Ligatos; ab ἅπτω *ligo*, ut fuse ostendimus Ecl. 7. 13.

170. *Illis .... ducantur.*] Ab illis, ut Æ. 1. 330. *Nulla tuarum audita mihi, neque visa sororum*: pro, *a me.*

172. *Faginus.*] E fago, *de hestre*: Ecl. 1. 1.

175. *Ulvam.*] Herbam quamlibet palustrem, sine certo nomine.

176. *Sed frumenta &c.*] Servius aliique explicant de farragine, hoc est de furfuribus triticeis, & farina hordeacea. Ego de herbis adhuc teneris, & recens ortis. Favent mihi voces, *carpes sata*, quæ plane herbarum putationem & collectionem notant. Favet præterea monitum Virgilii. v. 205. *Tum demum crassa magnum farragine corpus crescere jam domitis sinito*: ergo farragine interdicit indomitis, de quibus hic agitur. Varro tamen hunc cibum permittit vitulis semestribus. Virgilius itaque dicendus est, aut Varroni esse contrarius; aut

Sin ad bella magis ſtudium, turmaſque feroces,
Aut Alphea rotis prælabi flumina Piſæ,
Et Jovis in luco currus agitare volantes:
Primus equi labor eſt, animos atque arma videre
Bellantum, lituoſque pati, tractuque gementem
Ferre rotam, & ſtabulo frænos audire ſonantes.
Tum magis atque magis blandis gaudere magiſtri
Laudibus, & plauſæ ſonitum cervicis amare.
Atque hæc jam primo depulſus ab ubere matris
Audiat, inque vicem det mollibus ora capiſtris
Invalidus, etiamque tremens, etiam inſcius ævi.
At tribus exactis ubi quarta acceſſerit ætas;
Carpere mox gyrum incipiat, gradibuſque ſonare
Compoſitis: ſinuetque alterna volumina crurum:
Sitque laboranti ſimilis: tum curſibus auras
Provocet: ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Æquora, vix ſumma veſtigia ponat arena.
Qualis Hyperboreis Aquilo quum denſus ab oris
Incubuit, Scythiæque hyemes atque arida differt
Nubila: tum ſegetes altæ campique natantes
Lenibus horreſcunt flabris, ſummæque ſonorem
Dant ſylvæ, longique urgent ad litora fluctus:
Ille volat, ſimul arva fuga, ſimul æquora verrens.

INTERPRETATIO.

Si vero ſtudium magis eſt ad bella, & ad exercitus feroces; aut ſi magis ſtudium eſt *legere curru amnem Piſæ Alpheum, & impellere currus celeres in luco Jovis: primus labor equuli eſt, videre contentiones & arma pugnantium, & ferre plangorem tubarum, & tolerare gemitum rotæ tractæ, & audire in ſtabulo crepitum frænorum: præterea magis ac magis lætari blandis laudibus magiſtri, & amare ſonitum palpati colli. Audiat autem iſta, ut primum depulſus eſt a lacte matris: & vice* frænorum *præbeat collum mollibus loris*, adhuc *debilis, imo & tremens, necdum confidens ætati. At cum quartus annus acceſſerit tribus jam elapſis; ſtatim incipiat deſcribere gyros, &* incedere *paſſibus numeroſis* ac *ſonantibus: & inflectat alterne commiſſuras crurum*, ita ut *videatur coactus: deinde laceſſat ventos curſu: & currens per campos patentes, quaſi ſolutus fræno, vix attingat pedibus ſuperficiem arenæ. Qualis eſt Aquilo, cum flat vehemens a ſeptentrionalibus partibus, &* cum *diſſipat procellas Scythiæ & nimbos* adhuc *ſiccos: tum ſegetes altæ, & agri* ſpicis *fluctuantes, tremiſcunt modico flatu: & cacumina ſylvarum edunt ſtrepitum: & longi fluctus pellunt* ſe *ad litora. Aquilo* autem *ruit, ſimul radens curſu campos*, & *ſimul mare.*

NOTÆ.

farraginem domitis copioſe, indomitis ac junioribus parce tantum, permittere. *Fetæ.*] Vox ambigua, quæ ſæpe gravidas; hic partu jam ſolutas, ſignificat. Ecl. 1. 50. *Mulctralia*, vaſa mulgendo pecori, Ecl. 3. 30.

180. 181. *Aut Alphea &c.*] De *Alpheo* flumine: & *Piſa* urbe Elidis, in Peloponneſo: & *Iovis Olympii* templo: G. 1. 59. De *ludis Olympicis*, ſupra, v. 20.

183. *Lituoſque pati.*] *Lituus*, ſpecies incurvæ buccinæ: a cujus ſimilitudine *lituus* quoque dicitur augurum baculus, quo varias cœli regiones deſignabant.

196. *Qualis Hyperboreis &c.*] *De Scythia* Ecl. 1. 66. De *Aquilone*, ſive *Borea*, vento ſeptentrionali, Ecl. 7. 51. De *Hyperboreis*, ſeu *Riphæis* Moſcoviæ montibus, G. 1. 240.

Hic, vel ad Elei metas & maxima campi
Sudabit ſpatia, & ſpumas aget ore cruentas;
Belgica vel molli melius feret eſſeda collo.
Tum demum craſſa magnum farragine corpus
Creſcere jam domitis ſinito: namque ante domandum
Ingentes tollent animos; prenſique negabunt
Verbera lenta pati, & duris parere lupatis.
Sed non ulla magis vires induſtria firmat,
Quam Venerem & cæci ſtimulos avertere amoris:
Sive boum, ſive eſt cui gratior uſus equorum.
Atque ideo tauros procul atque in ſola relegant
Paſcua, poſt montem oppoſitum, & trans flumina lata:
Aut intus clauſos ſaturæ ad præſepia ſervant.
Carpit enim vires paulatim uritque videndo
Fœmina: nec nemorum patitur meminiſſe, nec herbæ:
Dulcibus illa quidem illecebris: & ſæpe ſuperbos
Cornibus inter ſe ſubigit decernere amantes.
Paſcitur in magna ſylva formoſa juvenca:
Illi alternantes multa vi prælia miſcent

INTERPRETATIO.

Talis equus, *vel ſudabit, & emittet ore ſpumam ſanguineam, ad metas & magna ſpatia campi Olympici; vel melius trahet collo vehicula Belgica. Tunc denique permitte, ut magnum corpus* eorum, qui jam *domiti* ſunt, *pingueſcat denſa farragine: nam* ſi ſaginentur *antequam domentur, efferent animum ferocem, & comprehenſi recuſabunt pati flagella flexibilia, & obtemperare duris frænis. Sed nulla cura magis corroborat* eorum *vires, quam impedire coitum & aculeos inſani amoris: ſive boum, ſive equorum cultus alicui placet. Et propterea removent tauros longe, & in paſcua deſerta, poſt montem interjectum, & trans latos fluvios. Vel ſervant incluſos interius ad præſepia* pabulo *abundantia. Nam fœmina dum videtur, paulatim minuit vires, & exhaurit* marem: *nec permittit* ut *meminerit ſylvarum, & pabuli; quanquam illa* facit hoc *dulcibus blanditiis: & ſæpe cogit ſuperbos amantes certare inter ſe cornibus. Pulchra juvenca paſcitur in magna ſylva*: tauri vero *illi alternatim multo ardore miſcent pugnam* ....

NOTÆ.

Dicuntur Hyperborei: vel quia ſunt ſupra, id eſt, ultra mundi partes, unde flat Boreas; vel quia ſupra, id eſt, ultra eos flare incipit Boreas. Differt *Eurus Scythiæ hyemes*, id eſt, nubes in Scythia collectas, meridiem verſus propellit; eaſque *aridas*, quia non ſolvit eas in pluviam, utpote ſiccus & conſtringens.

202. *Elei....campi ſpatia &c.*] Stadium Olympicum in Elide, de quo G.1.59. & G.3.20.

203. *Spumas cruentas &c.*] Rubras; quod roboris indicium eſſe dicitur a Servio.

204. *Belgica eſſeda.*] Eſſedum, vehiculi genus, tam ad viam conficiendam, quam ad pugnandum in bellis: eo quippe uti ſolitos fuiſſe Britannos in bellis memorat Cæſar, de bello Gall. l. 4. Quod & vicinis quoque gentibus, ut Belgis, qui Galliæ partem tertiam occupabant, fuiſſe in uſu colligitur ex aliis auctoribus.

205. *Farragine.*] Quid ſit farrago, diximus v. 176.

206. *Ante domandum.*] Vide infra, v. 348.

208. *Duris . . . . lupatis.*] Lupatum, frænum aſperrimum, uncis armatum ferreis: qui, quia lupinorum dentium formam habent, ideo dicuntur *lupi*.

215. *Vritque videndo.*] Dum videtur. Gerundia enim plerumque vim habent paſſivam, Ecl. 8. 71.

221.

Vulneribus crebris, lavit ater corpora ſanguis :
Verſaque in obnixos urgentur cornua, vaſto
Cum gemitu: reboant ſylvæque & magnus Olympus.
Nec mos bellantes una ſtabulare : ſed alter
Victus abit, longeque ignotis exulat oris:
Multa gemens ignominiam, plagaſque ſuperbi
Victoris, tum quos amiſit inultus amores:
Et ſtabula aſpectans regnis exceſſit avitis.
Ergo omni cura vires exercet, & inter
Dura jacet pernox inſtrato ſaxa cubili:
Frondibus hirſutis & carice paſtus acuta:
Et tentat ſeſe, atque iraſci in cornua diſcit
Arboris obnixus trunco : ventoſque laceſſit
Ictibus, & ſparſa ad pugnam proludit arena.
Poſt, ubi collectum robur vireſque receptæ,
Signa movet, præcepſque oblitum fertur in hoſtem.
Fluctus ut in medio cœpit quum albeſcere ponto,
Longius ex altoque ſinum trahit : utque volutus

INTERPRETATIO.

plagis frequentibus, niger ſanguis tingit membra, & cornua impinguntur converſa viciſſim *in* adverſarium *obtinentem, magno cum gemitu : & ſylvæ & magnum cœlum remugiunt. Nec ſolent adverſarii manere in eodem ſtabulo : ſed alteruter abit victus, & procul exulat in regione incognita : multum dolens de ignominia, & vulneribus a feroci victore* illatis : *&* de *amica quam perdidit ſine ultione : & exit e regnis avorum* frequenter *retorquens oculos ad ſtabulum. Exercet igitur ſuas vires omni cura, & jacet tota nocte in cubili ſtrato ſub duris ſaxis, comedens frondes hiſpidas, & juncos acutos : & experitur ſe : & diſcit furere in* ſua *cornua, obluctans trunco arboris : & impetit aerem ictibus : & proludit ad pugnam arenis ſparſis. Deinde poſtquam robur reparatum eſt & vires reſtitutæ, renovat pugnam, & celeriter incurrit in hoſtem immemorem. Veluti fluctus, cum cœpit albeſcere procul in medio mari, & eminus ſinuatur : ac* veluti *volvens ſe. . . .*

NOTÆ.

221. *Lavit.*] Dicitur *lavare*, & *lavere*: hic *lavit*, non eſt præteritum a *lavare*, longam enim haberet ſyllabam primam ; ſed præſens a *lavere*, atque ita habet brevem.

223. *Olympus.*] Cœlum tranſlative, proprie mons in Theſſalia, de quo Ecl. 5. 56.

226. *Multa gemens.*] *Multum*, adjectivum plurale pro adverbio : ut ſupra, v. 149. *Acerba ſonans.*

228. *Regnis avitis.*] Agris, in quibus natus erat, ac veluti dominabatur : ſic Ecl. 1. *Mea regna videns mirabor ariſtas.*

230. *Jacet pernox.*] Servius tamen ; & juxta omnium, ut ait, veterum exemplarium fidem, Pierius ; legunt *pernix* ; & explicant, *perſeverans*, a pernitendo. At *pernix* nuſquam habet hanc ſignificationem, & ubique celeritatem notat : ut ſupra, v. 93. *Pernix Saturnus*, & Æ. 4. 180. *Pedibus celerem & pernicibus alis.* Celeritas autem, huic tauro, mœrenti ac feſſo, non convenit: legatur itaque *pernox*, cum utroque Scaligero.

230. *Inſtrato cubili.*] Aliqui explicant, *non ſtrato, male ſtrato.* Ego, *ſtrato inter ſaxa*: hac enim in voce vulgo particula *in* affirmat, non negat : Æ. 7. 277. *Inſtratos oſtro alipedes.*

231. *Carice.*] Planta ex arundineo genere, Gallice non nominata : de qua Ecl. 3. 20.

236. *Signa movet.*] Metaphora a bellis hominum, qui, cum caſtra movent, ſigna terræ defixa avellunt alioque transferunt.

Ad terras, immane ſonat per ſaxa, nec ipſo
Monte minor procumbit: at ima exæſtuat unda
Vorticibus, nigramque alte ſubjectat arenam.
Omne adeo genus in terris hominumque ferarumque,
Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres,
In furias ignemque ruunt: amor omnibus idem.
Tempore non alio catulorum oblita leæna
Sævior erravit campis: nec funera vulgo
Tam multa informes urſi, ſtragemque dedere
Per ſylvam, tum ſævus aper, tum peſſima tigris:
Heu! male tum Libyæ ſolis erratur in agris.
Nonne vides ut tota tremor pertentet equorum
Corpora, ſi tantum notas odor attulit auras?
Ac neque eos jam fræna virum, nec verbera ſæva,
Non ſcopuli rupeſque cavæ atque objecta retardant
Flumina, correptos unda torquentia montes.
Ipſe ruit, denteſque Sabellicus exacuit ſus:
Et pede proſubigit terram, fricat arbore coſtas,
Atque hinc atque illinc humeros ad vulnera durat.
Quid juvenis, magnum cui verſat in oſſibus ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Cæca nocte natat ſerus freta: quem ſuper ingens

INTERPRETATIO.

ad litus, reſonat horrende inter rupes, & cadit non minor ipſa rupe: at aqua infima ebullit in vortices, & ſuperjicit in altum nigram arenam. Certe omne genus in terris & hominum & ferarum, & genus piſcium, pecudes, & volucres verſicolores, rapiuntur in furorem & ignem: omnes habent eumdem amorem. Nullo alio tempore leæna negligens catulos crudelior errat in campis: neque urſi turpes edunt plures cædes paſſim; neque, tum ſævus aper, tum mala tigris, majorem *ſtragem in ſylvis. Heu! periculoſe tunc inceditur per deſertos agros Africæ. Nonne vides, ut tremor quatiat omnia membra equorum, ſi dumtaxat aer advexit* ad nares *notum odorem* fœminæ. *Tunc ſane nec fræna aurigarum, nec ſæva flagella, nec ſcopuli & rupes cavæ, neque fluvii interjecti & volventes ſaxa abrepta vi aquarum, retardant eos. Ipſe aper Sabellicus irruit, & acuit dentes, & conculcat terram pedibus,* & *fricat coſtas arbore, & ex utraque parte indurat humeros ad plagas. Quid* facit *juvenis, cujus in oſſibus durus amor excitat ignem? ſcilicet vigilans per obſcuram noctem trajicit natatu fretum agitatum ſubita tempeſtate: ſuper ejus caput magna ....*

NOTÆ.

241. *Subjectat.*] *Superjicit*: & notavimus Ecl. 1. 46. præpoſitionem *ſub* in compoſitis aliquando ſignificare *ſuper*.

249. *Libyæ.*] Africæ pars, vulgo pro Africa tota ſumitur. G. 1. 241.

251. *Odor attulit auras.*] Commutatio: id eſt, aura, ſive aër impulſus attulit odorẽ.

256. *Sabellicus ſus.*] Vel aper, vel ſus domeſticus: non proprie Sabinus, ſed Sabellus: quæ gens Italica eſt e Sabinis orta, de qua, G. 2. 167.

256. *Proſubigit terram.*] In eaque volutat ſe, ut inde quaſi loricam ſibi conficiat. Plin. l. 8. 52. *Suibus maribus in coitu plurima eſt aſperitas: tunc inter ſe dimicant, indurantes attritu arborum coſtas, lutoque ſe tergorantes.*

258. *Quid juvenis &c.*] Leander juvenis

Porta tonat cæli, & ſcopulis illiſa reclamant
Æquora: nec miſeri poſſunt revocare parentes,
Nec moritura ſuper crudeli funere virgo.
Quid, lynces Bacchi variæ, & genus acre luporum,
Atque canum? quid, quæ imbelles dant prælia cervi?
Scilicet ante omnes furor eſt inſignis equarum:
Et mentem Venus ipſa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra abſumpſere quadrigæ.
Illas ducit amor trans Gargara, tranſque ſonantem
Aſcanium: ſuperant montes, & flumina tranant:
Continuoque avidis ubi ſubdita flamma medullis:
(Vere magis, quia vere calor redit oſſibus) illæ
Ore omnes verſæ in Zephyrum, ſtant rupibus altis,
Exceptantque leves auras: & ſæpe ſine ullis
Conjugiis, vento gravidæ (mirabile dictu)

INTERPRETATIO.

Porta cæli tonat, & mare impactum rupibus ſonat: nec miſeri parentes poſſunt eum *impedire, nec* ipſa *inſuper amica peritura crudeli morte. Quid! lynces maculoſæ Bacchi, & genus acre luporum & canum: quid fugaces cervi, quanta gerunt bella? Notabilis eſt tamen præ cæteris furor equarum. Et* vero *Venus ipſa immiſit illis* hunc *furorem, quo tempore equæ Potniades devoraverunt maxillis membra Glauci. Amor rapit illas trans Gargara, & trans Aſcanium rapidum: tranſcendunt montes, & trajiciunt fluvios: ſtatimque, poſtquam ignis exarſit* in *medullis avidis (præſertim vere, quia vere calor redit in oſſa) illæ omnes ſtant in altis rupibus obvertentes ora ad Zephyrum, excipiuntque levem aerem: & ſæpe ſine ullo concubitu, gravidæ vento*, quod *mirum* eſt *dictu*,

NOTÆ.

ex Abydo Aſiæ oppido, cum Heronem puellam, Veneris ſacerdotem, e Seſto Thraciæ oppido, deperiret: clam noctu trajiciebat natatu fauces Helleſponti, inter utrumque oppidum interjectas; ſed aliquando viribus deſtitutus, ac tempeſtate oppreſſus interiit. Cadaver cum eſſet ad litus Thraciæ delatum: Hero doloris impatientia ex ipſa arce in mare ſe præcipitem abjecit. De *Seſto, Abydo, & Helleſponto*, G. 1. 207.

263. *Porta cæli.*] Eſt, juxta Manutium, aër nubibus plenus, per quem iter eſt ad cœlum: juxta alios, oriens, quia inde Solis incipit motus: juxta alios, ipſa nubes, ex qua portæ inſtar hiſcente fulmen erumpit. Juxta Cerdanum optime, regia, ſive templum Jovis. Nam Jupiter a poetis quaſi e templo fulminare fingitur. Lucret. l. 1. 1096. *Cæli tonitralia templa.* Silius l. 1. 136. *Tonat alti regia cæli.* At templi, ſive regiæ hujus porta fuit, per quam erumpebant fulmina.

264. *Lynces.*] Species luporum cervariorum, de quibus Ecl. 8. 3. Has, ut & tigres, currui Bacchus alligavit.

267. *Glauci Potniades &c.*] Glaucus, Siſyphi filius, e Potnia Boetiæ vico; cum equas ſuas, quo eſſent velociores, a coitu cohiberet: Venus indignata, tantum iis furorem immiſit, ut dominum laniarint.

269. *Gargara .... Aſcanium.*] *Gargara*, pars Idæ montis, & oppidum in Troade. *Aſcanius*, Bithyniæ fluvius. Hic pro quolibet monte & fluvio.

273. *Ore omnes verſæ &c.*] Equas in Luſitania circa Olyſſiponem ex vento vere concipere, memorant Solinus, Columella, Varro. Fabulas putat Juſtinus, remque detorquet ad pernicitatem equorum Galleciæ & Luſitaniæ. Virgilius, duce Ariſtotele, ex illo conceptu non verum fœtum, ſed lentum virus ſtillare ait: idque vocant *hippomanes* ab equi furore: Ἵππος enim *equus*, & μανία *furor*. Eſt etiam *hippomanes*, caruncula, quæ fronti pulli adnaſcitur: utrumque venenatum creditur.

Saxa per & ſcopulos & depreſſas convalles
Diffugiunt, non Eure tuos, neque Solis ad ortus;
In Boream, Caurumque, aut unde nigerrimus Auſter
Naſcitur, & pluvio contriſtat frigore cœlum.
Hinc demum hippomanes, vero quod nomine dicunt
Paſtores, lentum diſtillat ab inguine virus.
Hippomanes, quod ſæpe malæ legere novercæ;
Miſcueruntque herbas, & non innoxia verba.
Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus;
Singula dum capti circumvectamur amore.
Hoc ſatis armentis: ſuperat pars altera curæ;
Lanigeros agitare greges, hirtaſque capellas:
Hic labor, hinc laudem fortes ſperate coloni.
Nec ſum animi dubius, verbis ea vincere, magnum
Quam ſit, & anguſtis hunc addere rebus honorem:
Sed me Parnaſſi deſerta per ardua dulcis
Raptat amor: juvat ire jugis, qua nulla priorum
Caſtaliam molli divertitur orbita clivo.

INTERPRETATIO.

currunt per ſaxa, & rupes, & valles humiles: non ad ortum *tuum, o Eure; neque ad ortum Solis;* neque *ad Boream & Caurum; neque ad eam partem, unde oritur Auſter nigerrimus, &* unde *contriſtat aerem pluvia tempeſtate. Poſt hunc denique* conceptum *diſtillat e partibus genitalibus viſcoſus liquor, quem paſtores apto nomine vocant hippomanes: hippomanes, quod ſæpe malæ novercæ collegerunt, addideruntque* huic *herbas, & verba malefica. Sed fugit interim, fugit tempus irreparabile: dum ferimur circa ſingula, correpti* eorum *amore. Hoc ſufficit armentis. Supereſt ſecunda pars laboris, nempe tractare greges lanigeros, & capellas hirſutas: hoc difficile* eſt; *hinc ſperate gloriam, o ruſtici. Nec dubito animo, quam ſit difficile, ſuperare ſermonis* dignitate *iſta argumenta, & addere hoc ornamentum rebus vilibus. Sed amor ſuavis rapit me per altiſſimas ſolitudines Parnaſſi: placet ire per* ea *culmina, per quæ nulla orbita veterum deflectit facili inclinatione* ad *Caſtaliam* undam.

NOTÆ.

277. *Non Eure tuos &c. in Boream &c.*] Alii ſic interpretantur: Non ad Eurum, ſed ad Boream &c. Ego ſic: Non ad Eurum, neque ad Boream &c. Quia ſcriptorum maxima pars videtur hanc vim uni Zephyro tribuere: ut & ipſe antea Virgilius: *Ore omnes verſæ in Zephyrum.* De *Zephyro*, vento occidentali, Ecl. 5. 5. De *Borea*, ſeptemtrionali, Ecl. 7. 51. De *Auſtro*, meridionali, Ecl. 2. 58. De *Euro*, orientali, G. 1. 371. *Caurus*, ſive *Corus*, ſpirat inter ſeptemtrionem & occaſum.

279. *Pluvio frigore.*] Auſter non eſt frigidus, ſed calidus atque humidus: unde *frigus* hic, pro pluvia tempeſtate uſurpatur; ut *hyems* ſæpe, pro æſtiva etiam tempeſtate. G. 1. 321. *Ferret hyems culmumque levem paleaſque volantes.*

286. *Hoc ſatis armentis: ſuperat &c.*] II. PARS. *De cultu ovium & caprarum.* Præcepta continet quatuor. I. *De hyberna utriuſque gregis curatione*, v. 295. II. *De æſtiva utriuſque cura, & meridiana ac ſerotina paſtione*, v. 322. III. *De lanificio*, v. 384. IV. *De lactis proventu*, v. 394.

288. *Hic labor, hinc laudem &c.*] Cerdanus interpretatur: Hic præcipuus meus labor; hinc laudem meam ſperate, o coloni. Sed quid hoc ad rem? Melius: In hac etiam cultura laborandum, hinc laus ſperanda vobis, o coloni: non ſolum ex armentorum cura.

291. *De Parnaſſi.*] De eo monte Phocidis, Ecl. 6. 29. Cujus in radicibus *Caſtalia*

Nunc veneranda Pales, magno nunc ore sonandum.
Incipiens, stabulis edico in mollibus herbam
Carpere oves, dum mox frondosa reducitur æstas:
Et multa duram stipula filicumque maniplis
Sternere subter humum: glacies ne frigida lædat
Molle pecus, scabiemque ferat, turpesque podagras.
Post hinc digressus, jubeo frondentia capris
Arbuta sufficere, & fluvios præbere recentes:
Et stabula a ventis hyberno opponere Soli
Ad medium conversa diem; quum frigidus olim
Jam cadit, extremoque irrorat aquarius anno.
Hæc quoque non cura nobis leviore tuenda,
Nec minor usus erit: quamvis Milesia magno
Vellera mutentur, Tyrios incocta rubores.
Densior hinc soboles, hinc largi copia lactis.
Quam magis exhausto spumaverit ubere mulctra,
Læta magis pressis manabunt flumina mammis.

INTERPRETATIO.

Nunc veneranda Pales, nunc canendum est magna voce. Principio, jubeo ut oves comedant herbam in mollibus stabulis, donec æstas frondosa mox redeat : & ut colonus *tegat duram terram multa palea, & manipulis filicum, sub* ipsis ovibus; *ne rigor frigidus* terræ *lædat pecus tenerum, & importet scabiem ac turpes podagras. Postea discedens ab ovibus, jubeo ut præbeat capris arbutos virides, & det aquam recens* haustam; *& ut stabula* tuta *a ventis, objiciantur Soli hyemali; versa ad meridiem; cum frigidus aquarius jam demum occidit, & aquam emittit sub extremum annum. Hæc quoque* pecora *non colenda sunt a nobis minore studio, nec minor erit utilitas* ex iis: *etsi Milesia vellera* ovium, *imbuta Tyria purpura, magno* pretio *vendantur. E capris soboles frequentior* est, *& largior abundantia lactis: quanto magis spumaverit mulctrale, uberibus exhaustis; tanto copiosius lac fluet ex uberibus pressis.*

NOTÆ.

est, sive fons Castalius, Musis sacer. De *Pale*, Dea pabuli, supra, v. 1.

296. *Dum mox frondosa reducitur æstas.*] Ver, calor: nam ver, via est ab hyeme ad æstatem, & per illud æstas redit ad nos.

297. *Filicumque maniplis.*] *Filix*, *fougere*, nota herba.

301. *Arbuta.*] Sunt proprie fructus arbuti: hic sumuntur pro ipsa arbuto, *arboisier* : quæ arbor inter caprarum pabula numeratur a Colum. l. 7. 6. *Ea sunt arbutus, cytisus agrestis &c.* De ea, ejusque fructibus, Ecl. 3. 82.

303. *Olim.*] Vulgo tempus significat præteritum, aut futurum: aliquando præsens, aut indefinitum; ut hic, & Æ. 5. 125. *Quod tumidis submersum tunditur olim fluctibus.* Et alibi. Tunc autem significat, *aliquando*, *sæpe*, *denique &c.*

304. *Extremoque irrorat Aquarius anno.*] Annum exprimit eum, qui a Martio mense numerari incipit; & sic, desinit in Januarium & Februarium: Aquarius autem oritur Januario, cadit Februario mense, *Aquarius*, dicitur Ganymedes Trois filius: quem Jupiter, aquila transvectum in cœlum, suis poculis præfecit: unde urnam habet, aquam fundentis situ: de eo, Æ. 5. 252.

306. *Milesia &c.*] Miletus, urbs in finibus Ioniæ & Cariæ: lanarum proventu celebrata. *Tyrios incocta rubores.*] Græca locutio passim obvia. De *Tyro* & *purpura*, G. 2. 506.

308. *Densior hinc soboles.*] Aristoteles fœtus dat capris ovibusque totidem: geminos frequentissime, aliquando tres, interdum quatuor. Constat tamen pauciores esse oviũ.

Nec minus interea barbas incanaque menta
Cinyphii tondent hirci, ſetaſque comantes:
Uſum in caſtrorum & miſeris velamina nautis.
Paſcuntur vero ſylvas, & ſumma Lycæi,
Horrenteſque rubos, & amantes ardua dumos.
Atque ipſæ memores redeunt in tecta, ſuoſque
Ducunt, & gravido ſuperant vix ubere limen.
Ergo omni ſtudio glaciem ventoſque nivales,
Quo minus eſt illis curæ mortalis egeſtas,
Avertes: victumque feres & virgea lætus
Pabula: nec tota claudes fœnilia bruma.
At vero Zephyris quum læta vocantibus æſtas;
In ſaltus utrumque gregem atque in paſcua mittes:
Luciferi primo cum ſidere, frigida rura
Carpamus: dum mane novum, dum gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt.
Inde, ubi quarta ſitim cœli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbuſta cicadæ;

INTERPRETATIO.

Interea paſtores *etiam ſecant barbas, &* *pilos* valde *canos, & ſetas longas hircorum Libycorum, ad uſus bellorum, &* ad *veſtes miſerorum nautarum.* Capræ *autem comedunt arbores & cacumina Lycæi, & rubos ſpinoſos, & dumos qui amant* loca *edita: & ipſæ meminerunt redire in ſtabula, &* eo *deducunt ſuos* fœtus; *& vix tranſiliunt limen, uberibus* lacte *onuſtis. Itaque omni cura defendes* ipſas *a frigore & ventis nivalibus; quo minus ipſæ provident mortali indigentiæ: portabiſque libens cibos & pabula e virgis, nec claudes* ipſis *fœnile per totam hyemem. At vero cum grata æſtas* imminebit, *Zephyro invitante;* tum *induces utrumque pecus in ſaltus & in paſcua: ſub primum ortum Luciferi* fac ut *paſcantur campos ſubfrigidos; dum mane novum* eſt, *dum herbæ candidæ ſunt, & ros in teneris herbis jucundiſſimus eſt pecudibus. Deinde cum quarta diei hora induxerit ſitim, & cicadæ querulæ fatigabunt ſtridore* ſuo *arbores;*

NOTÆ.

311. 312. *Incanaque menta Cinyphii &c.*] *Menta*, e quibus barba dependet. *Incana.*] affirmat, augetque: ut Æ. 6. 809. *Incanaque menta regis Romani*, Numæ, qui annos 80. natus deceſſit. *Tondent.*] Priſcianus ſumit paſſive pro *tondentur*; & *hirci*, accipit in nominativo: commodius tamen active legetur; & *hirci*, in genitivo; ſuppreſſo nominativo, *paſtores*. *Cinyphii.*] Africani. Cinyps eſt Ptolemæo Africæ fluvius, prope Garamantes; ubi hirci ſunt villoſiſſimi: Ex hircorum vero pilis cilicia texuntur, vel ad nautarum militumque veſtes, ſaccos, funes; vel etiam ad tegenda turrium tabulata, ne iis facile ignis bellicis machinis impactus adhæreſcat. Ita Varro, Philo, Servius &c.

314. *Summa Lycæi.*] Prærupta juga quorumlibet montium ac rupium. *Lycæus* mons Arcadiæ, capris frequens. Ecl. 10. 15.

319. *Quominus eſt &c.*] Quo minus curant ea, quæ ſibi neceſſaria ſunt; eo majori cura hæc ipſis ſuppedita.

321. *Fœnilia.*] Loca in quibus fœnum includitur, non ſunt claudenda: id eſt, ex iis ſemper educendum eſt fœnum, ad alendas capras. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. De *Lucifero*, ſtella Veneris, Ecl. 6. 86.

327. *Quarta ſitim &c.*] Horas inæquales intelligit, quæ diem quemlibet in duodecim partes dividunt, ab ortu Solis ad occaſum; & noctem quamlibet duodecim in partes. Quo ſenſu meridies *ſexta* hora eſt; *quarta* decimæ noſtræ reſpondet. *Cœli*

Ad puteos, aut alta greges ad ſtagna jubeto
Currentem ilignis potare canalibus undam:
Æſtibus at mediis umbroſam exquirere vallem:
Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos, aut ſicubi nigrum
Ilicibus crebris ſacra nemus accubet umbra.
Tum tenues dare rurſus aquas, & paſcere rurſus,
Solis ad occaſum: quum frigidus aëra Veſper
Temperat, & ſaltus reficit jam roſcida Luna;
Litoraque halcyonem reſonant, & acanthida dumi.
Quid tibi paſtores Libyæ, quid paſcua verſu
Proſequar, & raris habitata mapalia tectis?
Sæpe diem noctemque, & totum ex ordine menſem
Paſcitur: itque pecus longa in deſerta, ſine ullis
Hoſpitiis: tantum campi jacet: omnia ſecum
Armentarius Afer agit, tectumque, laremque,
Armaque, Amyclæumque canem, Creſſamque pharetram.

INTERPRETATIO.

jube ut greges circa puteos, aut circa profunda ſtagna, bibant aquam currentem canalibus factis *ex ilice. At ſub medium diem,* jube *ut quærant opacam vallem: ſi alicubi magna quercus Jovis, antiqua firmitate, porrigit ingentes ramos; aut ſi alicubi ſylva, multis ilicibus obſcura, explicat ſacram umbram. Poſtea* jube ut famuli *iterum dent* illis *dulcem potum, & iterum ducant* illos *paſtum, ſub occaſum Solis: cum Veſper frigidus mitigat* calorem *aëris, & cum Luna humida reparat arbores, & cum litora perſtrepunt* cantu *halcyonis, & ſpinæ* cantu *acanthidis. Cur dicam verſu paſtores Numidiæ, cur paſcua, & pagos conſtantes paucis caſis? Sæpe grex paſcitur noctu diuque, & per totum ſpatium menſis: inceditque per longas ſolitudines, ſine ullis ſtabulis: tanta eſt vaſtitas camporum. Paſtor Numida trahit ſecum omnia, & eſcam, & larem, & canem Amyclæum, & pharetram* Cretenſem.

NOTÆ.

hora.] Quia Solaris in cœlo circuitus menſura eſt: & ab Homero vocantur horæ, cœli janitrices. De *cicadis*, *cigalles*, Ecl. 2. 13. De *arbuſtis*, Ecl. 1. 40.

330. *Ilignis.*] Ex ilice factis. *Ilex* arbor glandifera, *yeuſe.*

332. *Jovis quercus* &c.] Quomodo ſacra ſit Jovi, Ecl. 7. 13. Monet Servius non eſſe mentem Virgilii, ut greges in ſacros lucos deducantur, quod nefas erat; ſed hic *quercum Jovis*, & *ſacram umbram*, generalia eſſe, non ſpecialia epitheta: quia generatim omnis quercus Jovi, & omne nemus Dianæ ſacratum eſt.

336. *Veſper.*] Stella Veneris, de qua Ecl. 6. 86. De *halcyone* avi, ejuſque fabula, G. 1. 399. *Acanthis*, vel *carduelis*, avis eſt quæ ſpinis delectatur, canitque præcipue cum æſtus ſedatus eſt, *chardonneret.*

339. *Libyæ.*] Quamvis Libya generatim Africam ſignificet, de qua, G. 1. 241. Tamen hi paſtorum mores præcipue pertinent ad eam Africæ partem litoralem, quæ *Numidia* vocata eſt, cujus caput *Conſtantina* urbs, dicta olim *Cirta*: cujus incolæ *Numidæ* vel *Nomades*, a νομὴ *paſcuum*; quia paſtioni pecorum addicti.

340. *Mapalia.*] Salluſtius. *Ædificia Numidarum, quæ mapalia illi vocant: oblonga, incurvis lateribus tecta: quaſi navium carinæ ſunt.* Ab his non fere differunt *magalia*, de quibus Æ. 1. 425. *Miratur molem Æneas, magalia quondam*: niſi quod hæc vox primam habet longam, illa brevem.

344. 345. *Laremque..... Amyclæumque canem* &c.] De *Laribus* & *Penatibus* Æ. 2. 717. *Amyclæ*, urbs Laconiæ, celebris ca-

Non ſecus ac patriis acer Romanus in armis
Injuſto ſub faſce viam cum carpit, & hoſti
Ante expectatum poſitis ſtat in agmine caſtris.
At non: qua Scythiæ gentes, Mæoticaque unda,
Turbidus & torquens flaventes Iſter arenas:
Quaque redit medium Rhodope porrecta ſub axem.
Illic clauſa tenent ſtabulis armenta: neque ullæ
Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes:
Sed jacet aggeribus niveis informis & alto
Terra gelu late, ſeptemque aſſurgit in ulnas.
Semper hyems, ſemper ſpirantes frigora Cauri.
Tum Sol pallentes haud unquam diſcutit umbras:
Nec quum invectus equis altum petit æthera; nec quum

INTERPRETATIO.

Non aliter ac fortis Romanus in patrio exercitu, cum ingreditur viam ſub graviori onere, & obſtat hoſti, caſtris ordine diſpoſitis, antequam expectetur. At non ſic fit, *ubi ſunt Scythiæ gentes, & Mæotica palus, & Danubius turbidus volvens flavas arenas: & ubi Rhodope reflectitur tendens ad medium ſeptentrionem. Illic continent pecora clauſa* in *ſtabulis: nec ullæ apparent, aut herbæ in agris, aut frondes in arboribus: ſed terra jacet late deformata cumulis nivium, & alta glacie, & intumeſcit ad uſque ſeptem cubitos. Semper* eſt *hyems, ſemper Cauri proſlantes frigus. Tunc nunquam Sol diſſipat umbras pallidas: nec quando conſcendens currum aſcendit in altum cœlum; nec quando ....*

NOTÆ.

num genere & venatu, de qua ſupra, v. 89. *Creſſa*, e Creta, inſula Mediterranei maris, cujus incolæ ſagittandi induſtria memorabiles. Et eſt ſpecies pro genere: Laconicus canis, & Creſſa pharetra, pro quibuſlibet optimis.

347. *Injuſto ſub faſce.*] De *faſce* Ecl. 9. 66. *Injuſto.*] Qui plus æquo gravis eſt. Sexaginta fuiſſe librarum a Vegetio memoratur. Quarum autem eſſet rerum, patet ex Cicer. Tuſcul. l 2. 37. *Qui labor, quantus agminis? ferre plus dimidiati menſis cibaria, ferre ſi quid aduſum velint, ferre vallum. Nam ſcutum, gladium, in onere noſtri milites non plus numerant; quam humeros, lacertos, manus.*

348. *Hoſti ante expectatum* &c.] Vulgo referunt *hoſti* ad, *ſtat*; hoc ſenſu; *ſtat hoſti, obſtat hoſti.* Iidemque *ante expectatum*, vertunt: *antequam expectetur*; ut ſupra v. 206. *ante domandum* pro, *antequam dometur*. Habent tamen exemplaria bene multa *hoſtem*, non *hoſti*: atque ita legit Vegetius l. 1. de re milit. & interpretatur: *ante hoſtem expectatum*, id eſt *ſperatum, optatum*: ut animoſam Romanorum audaciam notet.

349. *Scythiæ gentes* &c.] De iis, Ecl. 1. 66. *Mæotica unda.*] Palus Mæotis, *mar bianco*: ultra pontum Euxinum, a quo per Cimmerium Boſphorum diſtinguitur; Tanaim fluvium excipiens. Primam habet ſyllabam brevem apud Ovid. Triſt. 3. 12. 2. *Longior antiquis viſa Mæotis hyems. Iſter.*] Danubius, de quo G. 2. 497.

351. *Redit medium Rhodope* &c.] Mons ille Thraciæ, in orientem extenditur, ibique conjungitur cum Hæmo; tum inde abſcedens, ſeptentrionem verſus quaſi regreditur. De *axe*, ſeu polo ſeptentrionali, G. 1. 240.

355. *Septem .... in ulnas.*] *Ulna*, a Græco ὠλένη, eſt proprie *cubitus*; ſive ſpatium a flexu cubiti, ad medii digiti partem extremam: atque ita hic ſumitur. Latius etiam interdum ſumitur, pro ſpatio brachii utriuſque extenſi. Notandum autem hunc rigorem hyemis, noctiſque perpetuitatem, non convenire proprie Scythiæ & Mæoticæ regioni; ſed iis tantum partibus, quæ ad polum accedunt propius: ſub quo probant Geographi annum die unica, unica item nocte conſtare, utraque ſemeſtri. Igitur hyperbolica eſt hæc deſcriptio, & *nullæ frondes, nullæ herbæ*, ſunt *raræ frondes & herbæ*: quia hyems illic æſtate multo longior eſt,

non

Præcipitem Oceani rubro lavit æquore currum.
Concreſcunt ſubitæ currenti in flumine cruſtæ:
Undaque jam tergo ferratos ſuſtinet orbes;
Puppibus illa prius patulis, nunc hoſpita plauſtris:
Æraque diſſiliunt vulgo, veſteſque rigeſcunt
Indutæ: cæduntque ſecuribus humida vina:
Et totæ ſolidam in glaciem vertere lacunæ:
Stiriaque impexis induruit horrida barbis.
Interea toto non ſecius aere ningit.
Intereunt pecudes: ſtant circumfuſa pruinis
Corpora magna boum: confertoque agmine cervi
Torpent mole nova, & ſummis vix cornibus extant.
Hos non immiſſis canibus, non caſſibus ullis,
Puniceæve agitant pavidos formidine pennæ:
Sed fruſtra oppoſitum trudentes pectore montem
Cominus obtruncant ferro: graviterque rudentes
Cædunt, & magno læti clamore reportant.
Ipſi in defoſſis ſpecubus ſecura ſub alta
Otia agunt terra: congeſtaque robora totaſque
Advolvere focis ulmos, ignique dedere.
Hic noctem ludo ducunt, & pocula læti
Fermento atque acidis imitantur vitea ſorbis.

INTERPRETATIO.

lavat rubris aquis Oceani currum cadentem. Cruſtæ ſubitæ conſtringuntur in currenti fluvio: & unda nunc portat dorſo ferratas rotas; illa quidem *ante excipiens latas naves, nunc* excipiens *plauſtra.* Vaſa *ærea paſſim franguntur, & veſtes indutæ congelantur; &* homines *rumpunt ſecuribus vina* prius *liquida, & totæ lacunæ convertunt* ſe *in duram glaciem, & gutta horrida dureſcit in barbis impexis. Interim non ſegnius nix cadit per totum aerem: moriuntur pecora: magna boum corpora ſtant circumdata nivibus: & cervi preſſo agmine torpent* ſub *novo onere, & vix eminent extremis cornibus.* Incolæ *non perſequuntur illos timidos immiſſis canibus, aut ullis laqueis, aut formidine pennarum rubrarum; ſed cominus feriunt ferro* eos, *dum propellunt pectore oppoſitum cumulum* nivis, *& occidunt alte rudentes, & læti referunt magno clamore.* Scythæ *ipſi ſecure* & *quiete vivunt in excavatis ſpeluncis, ſub profunda terra: & inferunt focis, injiciuntque flāmis quercus accumulatas & ulmos integras. Illic traducūt noctem ludendo, & imitantur vini potum fermento & baccis acidis.*

NOTÆ.

non perpetua. *Cauri*, venti inter ſeptentrionem & occaſum ſpirantes.

359. *Rubro æquore.*] Non mari orientali; quod vulgo rubrum dicitur, & Erythræum; ſed occidentali, quod a colore decedentis ſolis rubeſcere videtur.

365. *Vertere lacunæ.*] Foſſæ, in quibus aquæ pluviæ, aliæque colliguntur. *Vertere*: verſæ ſunt, verterunt ſe: ut alibi paſſim.

366. *Stiria.*] Gutta, cujus diminutivum eſt *ſtilla.*

367. *Non ſecius.*] Non ſegnius, G. 2. 277

372. *Puniceæ formidine pennæ.*] *Formido*, linea, aut funiculus erat, cui plumæ implicabantur variis tinctæ coloribus, ad feras terrendas, ut in retia agerentur. De colore *puniceo*. Ecl. 5. 17.

374. *Rudentes.*] Hanc vocem tribuit hic *cervis.* Æ. 7. 16. *Leonibus.* Æ. 8. 248. *Caco ſemifero.* Perſius Sat. 3. 9. *Aſino*: ſed primam producit, quam corripit Virgilius: *Findor, ut Arcadiæ pecuaria rudere credas.*

380. *Fermento, atque acidis .....ſorbis.*]

Talis Hyperboreo septem subjecta trioni
Gens effræna virum Riphæo tunditur Euro:
Et pecudum fulvis velantur corpora setis.
Si tibi lanicium curæ, primum aspera sylva
Lappæque tribulique absint: fuge pabula læta,
Continuoque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem, quamvis aries sit candidus ipse,
Nigra subest udo tantum cui lingua palato;
Rejice, ne maculis infuscet vellera pullis
Nascentum: plenoque alium circumspice campo.
Munere sic niveo lanæ si credere dignum est,
Pan Deus Arcadiæ captam te Luna fefellit,
In nemora alta vocans: nec tu aspernata vocantem.

INTERPRETATIO.

Sic genus hominum indocile, suppositum Boreali septentrioni, perflatur Riphæo vento: & tegit corpora fulvis villis animalium. Si studes lanæ: primo sint procul sylvæ spinosæ, & lappæ, & tribuli; fuge pabula nimis *pinguia; & statim elige greges teneris pilis candidos. Rejice autem illum arietem, etsi ipse sit candidus, cui lingua tota nigra est sub humido palato; ne denigret maculis fuscis vellera fœtuum: & elige alium in campo pleno ovium. Sic Pan Deus Arcadiæ, si fas est credere, decepit te, o Luna, captam dono niveæ lanæ: invitans te in altam sylvam: nec tu aspernata es invitantem.*

NOTÆ.

Designat duplicem speciem liquoris, qui vini defectum supplet in frigidioribus plagis. Primus fit *fermento*, id est fermentatione hordei, tritici, avenæ: cum scilicet certo quodam calore medicata grana turgescunt & acescunt; qui duo sunt effectus fermenti; quod ideo sic appellatur, a *ferveo*, quasi *fervimentum*: & sic fere cervisia fit, *la biere*. Alter liquor exprimitur e baccis fructibusque acidioribus contusis; qualia sunt poma, pyra, corna, sorba: *le cidre*.

381. *Hyperboreo septem &c.*] De nomine *Hyperboreo*, supra v. 196. De nomine *septemtrionum*, variæ sunt sententiæ: probabilior illa, quæ Varronis est: ita dici a *bobus*, qui *teriones* olim vocati sunt, quia in aratione terram terunt. Signum enim illud Boreale, quod *ursam majorem* appellamus, rustici antiquitus *plaustrum majus* appellavere: ob septem stellas, in eo maxime conspicuas; & in plaustri, aut junctorum boum, formam dispositas. Vicinumque signum dixerunt *Booten*: quia boves illos, sive plaustrum, præ se agere videtur.

382. *Riphæo Euro.*] De *Riphæis* montibus Moscoviæ, G. 1. 240. *Eurus*, ventus est orientalis: quare quidam volunt hic adscribi pro Borea, aut quolibet vento; quia Riphæi montes septemtrionales sunt. Quidni autem proprie Riphæis Eurus conveniat, qua parte vergunt ad orientem: neque enim tota illa montium compages recto ordine ad polum tendit, sed longe lateque porrigitur.

385. *Lappæque, tribulique &c.*] *Lappa, glouteron*; *Tribulus*, herba e carduorum genere, sine Gallico nomine; de iis jam G. 1. 153. Monet ut fugiantur pabula pinguiora: quia succus omnis ex hoc cibo in adipem abit, non in lanam.

388. *Nigra subest &c.*] Plinius l. 8. 47. *Arietum maxime spectantur ora: quia cujus coloris sub lingua habuere venas, ejus & lanicium est in fœtu; variumque, si plures fuere.* Unde si venæ illæ, sive lingua, *tantum* nigra est; lanicium fœtuum, non varium, sed *tantum* nigrum, aut potius *pullum*, id est subfuscum & nigricans erit.

392. *Pan Deus &c.*] De *Pane* Ecl. 2. 31. Servius hic errorem agnoscit, & Pana appositum esse putat pro Endymione pastore, Lunæ amico. Macrobius Pani fabulam et-

At cui lactis amor, cytisum lotosque frequentes
Ipse manu, salsasque ferat præsepibus herbas.
Hinc & amant fluvios magis, & magis ubera tendunt:
Et salis occultum referunt in lacte saporem.
Multi jam excretos prohibent a matribus hœdos,
Primaque ferratis præfigunt ora capistris.
Quod surgente die mulsere horisque diurnis;
Nocte premunt: quod jam tenebris & sole cadente;
Sub lucem exportant calathis: adit oppida pastor:
Aut parco sale contingunt, hyemique reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit postrema, sed una
Veloces Spartæ catulos acremque Molossum
Pasce sero pingui: nunquam custodibus illis
Nocturnum stabulis furem, incursusque luporum,
Aut impacatos a tergo horrebis Iberos.
Sæpe etiam cursu timidos agitabis onagros;

INTERPRETATIO.

Atqui studet lacti, ille manu inferat in præsepia cytisum, & copiosas lotos, & salsas herbas: inde magis appetunt potum, & magis implent mammas, & relinquunt in lacte secretum saporem salis. Multi arcent hœdos separatos a matribus, & extremum os cingunt loris ferratis. Quod expresserunt sub ortum diei, & per horas diei, coagulant per noctem: quod expresserunt *sub noctem, & Sole occidente; ferunt circa lucem in qualis: pastor vadit in urbem: aut condiunt moderato sale, & reservant in hyemem. Nec tibi ultima sit cura canum, sed simul ale sero pingui celeres canes Spartæ, & fortes Molossos. Illis custodientibus, nunquam timebis stabulis nocturnum latronem, aut incursiones luporum, aut inquietos Hispanos a tergo* ingruentes. *Sæpe etiam persequeris cursu pavidos onagros;*

NOTÆ.

tribuit: testaturque sumptam e Nicandro, qui Georgicorum antiquus scriptor fuit. Fabulam ita narrat Probus, ut velit Pana amore Lunæ percitum, ei mediam gregis sui partem muneris loco obtulisse: hanc elegisse oves candidissimas: atque ita deceptam fuisse, quod esset pars illa deterior. Aliter alii: nempe Pana se in arietem candidissimum transformasse: Lunamque formæ candore deceptam, ac sequentem, abduxisse in sylvas ac vitiasse.

394. *Cytisum, lotosque.*] De *Cytiso*, Ecl 1.79. De *loto*, G.2.84. quidam esse putant *l'alisier.*

399. *Præfigunt ora capistris.*] Ut matrum ubera, cum appetent, pungant.

402. *Calathis.*] Canistris e vimine: sunt etiam pocula vinaria. De iis E.2.46.&E.5.71.

404. *Nec tibi cura canum &c.*] III. PARS. *De cultura canum.* Præceptum unicum de ipsorum cibo: quem, *serum*, sive aquam lactis, esse jubet: idque vocat *pingue*, quia ejus usus inducit pinguedinem. Deinde canum utilitatem commemorat, ad custodiam & venationem.

405. *Veloces Spartæ &c.*] *Sparta* sive *Lacedæmon*, nobilissima totius Peloponnesi urbs, cujus legislator Lycurgus fuit: canes aluit velocissimos, ut & robustissimos. *Molossia*, Epiri regio, sic dicta a Molosso, Pyrrhi Epiri regis, & Andromaches Hectoris viduæ, filio: dicta eadem deinde Chaonia, de qua Æ. 3.335. Spartani canes, iis respondent quos dicimus *levriers*: Molossi, iis quos dicimus *dogues*.

408. *Iberos.*] Speciem ponit pro genere; *Iberos* pro quibuslibet pecorum abactoribus. Et vero Iberi rapinis assueti memorantur a Justino l. 44. aliisque scriptoribus: iidem sunt, qui & Hispani; sive id nominis habuerint ab *Ibero, Ebre*, hujus oræ nobili flumine; sive ab Iberis Asiæ populis, inter Colchidem & Albaniam sitis, unde commigrasse dicuntur.

409. *Onagros.*] Sylvestres asinos, quorum

Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Sæpe volutabris pulſos ſylveſtribus apros
Latratu turbabis agens: monteſque per altos
Ingentem clamore premes ad retia cervum.
Diſce & odoratam ſtabulis accendere cedrum,
Galbaneoque agitare graves nidore chelydros.
Sæpe ſub immotis præſepibus, aut mala tactu
Vipera delituit, cœlumque exterrita fugit;
Aut tecto aſſuetus coluber ſuccedere & umbræ,
Peſtis acerba boum, pecorique aſpergere virus,
Fovit humum: cape ſaxa manu, cape robora paſtor,
Tollentemque minas & ſibila colla tumentem
Dejice: jamque fuga timidum caput abdidit alte;
Cum medii nexus extremæque agmina caudæ
Solvuntur, tardoſque trahit ſinus ultimus orbes.
Eſt etiam ille malus Calabris in ſaltibus anguis,
Squamea convolvens ſublato pectore terga,
Atque notis longam maculoſus grandibus alvum:

INTERPRETATIO.

urgebiſque canibus leporem, & canibus damas. Sæpe inſequens exturbabis latratu apros ejectos e cubilibus ſylveſtribus, & per montes altos impelles clamoribus magnum cervum in retia. Diſce etiam urere in ſtabulis cedrum odoratam, & fugare galbaneo odore pernicioſos chelydros. Sæpe, vel vipera tactu noxia latuit ſub præſepibus male purgatis, & territa fugit lucem; vel coluber peſtis infeſta bobus, ſolitus ſubire tecta atque umbracula, & infigere venenum pecori, incubuit terræ: cape manu lapides, cape fuſtes, o paſtor: & deturba tollentem minas ac tumentem ſibilanti collo: jamque fugiens occuluit profunde timidum caput, cum compago media corporis, *& motus extremæ caudæ abrumpitur, & extrema curvatura trahit lentas ſpiras. Eſt etiam malus ille ſerpens in ſylvis Calabriæ, contorquens dorſum ſquamoſum erecto pectore, & magnis maculis notatus* ſub *longa alvo.*

NOTÆ.

pulli, *Laliſiones* dicti, erant in deliciis, teſte Plinio l.8.44. Eorum ſapor cervino ſimilis, teſte Xenophonte l. 1. de Cyri expedit.

414. *Diſce & &c.*] IV. PARS. *De rebus pecori infeſtis*: Præcepta continet quatuor. I. Eſt *De fugandis ſerpentibus, vel odorum ſuffitu, vel ſaxis, vel fuſtibus*, v. 414. II. *De ſcabiei cauſis, nempe imbre, frigore, illoto ſudore, & ſpinarum vulneribus: deque ejus remediis, lotione, unctione, & ſectione ulceris.* v. 441, III. *De febri, ejuſque remedio, nempe venæ apertione*, v. 457. IV. *De peſte, ejuſque effectis latiſſime*, v. 474.

415. *Galbaneoque &c.*] *Galbanum*, ſuccus eſt, gummi aut thuris modo expreſſus e ferula, ſive narthece: cujus nidore ſerpentes fugantur, ex Plin. l. 12. 25. *Chelydrus*: ſerpentis ſpecies, de quo, G. 2. 214.

417. *Vipera.*] Serpentis ſpecies; ſic dicta, quaſi *vivipara*; quia ex Ariſtotele Hiſt. anim. l. 1. 6. cum cæteræ ſerpentes ova pariant, una vipera vivum animal parit.

423. *Agmina caudæ.*] Agmen ſerpentibus tribuitur, quia corporis pars, poſt partem ſuccedit, atque *agitur*; inſtar exercitus agminatim procedentis. Sic tribuitur pluviæ, G. 1. 322. *Cœlo venit agmen aquarum*; quia gutta poſt guttam cadit. Sic tribuitur fluvio, Æ. 2. 782. *Leni fluit agmine Tybris*: quia fluctus poſt fluctum volvitur.

425. *Eſt etiam ille &c.*] *Cherſydrum*, ſignificat, eumque deſcribit e Nicandro: nomen ejus a χέρσος *terra*, & ὕδωρ *aqua*; quia in terra & aquis vivit. Ex Solino c. 8, frequentiſſima eſt cherſydris *Calabria*, extrema pars Italiæ meridiem verſus, olim dicta *magna Græcia*.

Qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus, & dum
Vere madent udo terræ ac pluvialibus Austris,
Stagna colit; ripisque habitans hic piscibus atram
Improbus ingluviem ranisque loquacibus explet.
Postquam exhausta palus, terræque ardore dehiscunt;
Exilit in siccum; & flammantia lumina torquens
Sævit agris, asperque siti, atque exterritus æstu.
Ne mihi tum molles sub dio carpere somnos,
Neu dorso nemoris libeat jacuisse per herbas:
Quum positis novus exuviis nitidusque juventa
Volvitur, aut catulos tectis aut ova relinquens
Arduus ad Solem, & linguis micat ore trisulcis.
Morborum quoque te causas & signa docebo.
Turpis oves tentat scabies, ubi frigidus imber
Altius ad vivum persedit, & horrida cano
Bruma gelu: vel quum tonsis illotus adhæsit
Sudor; & hirsuti secuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco fluviis pecus omne magistri
Perfundunt, udisque aries in gurgite villis
Mersatur, missusque secundo defluit amni:

INTERPRETATIO.

Qui, quandiu aliqui fluvii erumpunt e fontibus; & quandiu terra humida est, propter *ver udum, & Austros imbriferos; amat stagna, & degens in ripis illic avidus implet fœdam gulam piscibus & ranis clamosis: postquam aquæ exsiccatæ* sunt, *& terra hiat calore; emergit in siccam terram, & vibrans oculos ignitos, & siti exasperatus, atque impatiens ardoris, furit per agros. Ne mihi tum veniat* in mentem *indulgere dulci somno sub aere, nec jacere inter herbas in clivo nemoris: quando* ille *renovatus deposita pelle, & juventute resplendens, aut relinquens in latebris foetus vel ova, repit erectus ad Solem, & vibrat linguam tricuspidem. Docebo te etiam causas & indicia morborum. Fœda scabies corripit oves, cum frigida pluvia profunde penetravit ad vivum, & hyems horrens alba glacie; vel quando sudor hæsit*, nec *detersus est* ovibus, *post tonsuram; &* quando *spinæ asperæ læserunt* earum *corpora. Propterea pastores lavant aquis dulcibus totum gregem, & aries humido vellere demergitur in fluvium, & mersus rapitur aqua profluente:*

NOTÆ.

429. *Austris.*] Ventis a meridie flantibus: de quibus Ecl. 2. 58.

431. *Ingluviem.*] Sinus est gutturis; sive pellis cava, qua cibus primo ingestus, & adhuc indigestus, continetur.

435. *Sub dio.*] Sub divo, *sub Jove frigido*, inquit Horat. Od. 1. 1. 25. sub cælo & aëre: quia Jupiter pro aere sumitur: vide G. 2. 325.

436. *Dorso.*] Vel *dorso nemoris*, id est, clivo & colle nemoroso, qui in dorsum assurgit. Vel, ut vult Mancinellus, *dorso jacuisse*, id est, resupinum jacuisse.

437. *Cum positis novus exuviis &c.*] Plinius l. 8. 27. *Anguis hiberno situ membrana corpus obducta, fœniculi succo impedimentum illud exuit, rutilusque vernat. Exuit autem a capite primum &c.*] Juxta alios pellem exuit, per arcta petrarum foramina transeundo.

438. *Catulos aut ova &c.*] *Catuli*, proprie sunt canum fœtus; translative, quorumlibet animalium. Videturque dubitare Virgilius: sitne chersydrus, ut aiunt, *oviparus*; an *viviparus*, quemadmodum de vipera mox diximus; Probabilius oviparus est: & hic, *catuli*, significant fœtus ex ovis egressos.

439. *Linguis .... trisulcis.*] Aristoteles

Aut tonſum triſti contingunt corpus amurca,
Et ſpumas miſcent argenti, vivaque ſulfura,
Idæaſque pices, & pingues unguine ceras,
Scillamque, helleboroſque graves, nigrumque bitumen.
Non tamen ulla magis præſens fortuna laborum eſt,
Quam ſi quis ferro potuit reſcindere ſummum
Ulceris os: alitur vitium, vivitque tegendo:
Dum medicas adhibere manus ad vulnera paſtor
Abnegat, & meliora Deos ſedet omnia poſcens.
Quin etiam ima dolor balantum lapſus ad oſſa
Quum furit, atque artus depaſcitur arida febris;
Profuit incenſos æſtus avertere, & inter
Ima ferire pedis ſalientem ſanguine venam:
Biſaltæ quo more ſolent, acerque Gelonus;
Quum fugit in Rhodopen atque in deſerta Getarum,
Et lac concretum cum ſanguine potat equino.

INTERPRETATIO.

aut ungunt acerba amurca corpus tonſum, & miſcent ſpumam argenti, & ſulphur vivum, & picem Idæam, & ceram pinguem ad unguenta, & ſcillam, & graves helleboros, & nigrum bitumen. Nullum tamen eſt efficacius remedium malorum, quam ſi quis poſſit ſecare ferro extremam oram ulceris: nam *malum creſcit & durat, dum tegitur; quandiu paſtor recuſat admovere vulneribus manum medicam, & otiatur, petens a Diis ſucceſſus meliores. Præterea, quando dolor penetrans in oſſa intima ovium, furit, & febris calida abſumit corpus; prodeeſt diſſipare calorem inflammatum, & inter extremas* ungulas *pedis aperire venam* ex qua *ſanguis exilit: quomodo ſolent* aperire *Biſaltæ, & ſævus Gelonus; cum fugit in Rhodopen atque in deſerta Getarum, &* cum *bibit lac coactum cum ſanguine equorum.*

NOTÆ.

de part. animal. l. 2. 17. ſerpentum linguam agnoſcit longam ac bifidam; poetæ trifidam: ſive quod in modum cuſpidis conformata triplex habeat acumen; ſive quod ita vibretur celeriter, ut non tantum trifida, ſed triplex etiam appareat: unde Ovid. Met. 3. 39. *Treſque micant linguæ*

448. 449. 450. *&c.* *Amurca* fæx olivarum, vel ſedimentum olei. *Spuma argenti,* aliter *lithargyrium*, quæ materies in argenti fodinis reperitur: Abramus ex Calpurnii Ecl. 5. de vivo argento explicat. *Pix Idæa,* id eſt optima, qualis eſt in Ida, ſive Cretæ inſulæ, ſive Troadis monte, duplex enim eſt. *Scilla* vel *ſquilla*, bulbi genus. *Helleborus* vel *helleborum,* ſive *veratrum*, duplex; album & nigrum: *grave* dicitur, quia olim noxium habitum eſt ac *terribile. Poſtea tam promiſcuum; ut plerique ſtudiorum gratia, ad providenda acrius quæ commentabantur, ſæpius ſumptitaverint.* Plin. l. 25. 5. Purgat, juxta eumdem, vomitione, & ſternutamento. *Bitumen* limus eſt; cujus natura vicina ſulphuri. *Vivaque ſulphura:* verſus dactylicus; cujus extrema ſyllaba cum prima verſus conſequentis eliditur.

460. *Ima ferire pedis &c.*] Jubet Columella l. 7. 5. *De talo, vel inter duas ungulas ſanguinem emitti.*

461. *Biſaltæ quo more &c.*] Mos ille tribuebatur, non *Biſaltis* dumtaxat, Thraciæ, vel Macedoniæ populis; neque dumtaxat *Gelonis*, populis Scythiæ, vel Thraciæ; ſed generatim Scythis, Sarmatis, Getis, & Maſſagetis omnibus, ſanguinem ex equorum cruribus aut pedibus exprimere ad potum: Ita Plinius, Claudianus &c. *Lac.*] Vel de vulgari ovium lacte explicari poteſt; vel etiam de equino, cujus item apud eos uſus fuit. *Concretum.*] Vel coagulatum in caſei formam; vel cum equino ſanguine commiſtum: utramque nempe

Quam procul aut molli succedere sæpius umbræ
Videris, aut summas carpentem ignavius herbas,
Extremamque sequi, aut medio procumbere campo
Pascentem, & seræ solam decedere nocti;
Continuo ferro culpam compesce, priusquam
Dira per incautum serpant contagia vulgus.
Non tam creber, agens hyemem, ruit æquore turbo;
Quam multæ pecudum pestes: nec singula morbi
Corpora corripiunt; sed tota æstiva repente,
Spemque, gregemque simul, cunctamque ab origine gentem.
Tum sciat, aërias Alpes & Norica si quis
Castella in tumulis, & Japidis arva Timavi
Nunc quoque post tanto videat, desertaque regna
Pastorum, & longe saltus lateque vacantes.
Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est
Tempestas, totoque autumni incanduit æstu:
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum:
Corrupitque lacus, infecit pabula tabo.

INTERPRETATIO.

QUam ovem *procul videris, aut quærere sæpius dulcem umbram, aut tondere negligentius summas herbas, aut ultimam incedere, aut residere in medio campo, inter pascendum, & solam abire nocte* jam *provecta*; hujus *morbum siste statim ferro, antequam sæva contagio gliscat in turbā*, quæ sibi *non cavet. Turbo tempestatem ferens non ingruit tam densus, quam frequentes sunt pecudum morbi: neque morbi invadunt singula corpora, sed tota æstiva statim, & fætus, & gregem, & totam gentem ab ipsa origine. Tum* hoc *persuasum habebit, quisquis nunc etiam videbit, post tantum tempus, Alpes excelsas, & Norica castella in tumulis, & agros Timavi* fluvii *Japidiæ, & regna pastorum deserta, & sylvas longe lateque vacuas. Hic olim dira pestilentia orta est corruptione aeris, & inflammata est toto ardore autumni: & interfecit omne genus pecudum*, & *omne* genus *ferarum: & vitiavit aquas, & fœdavit veneno pabula.*

NOTÆ.

vim habet *concrescere.* De *Rhodope*, *Getis*, & *Gelonis*, G. 2. 115.

468. *Culpam ferro compesce.*] Morbum hic vocat *culpam*, ut alibi *vitium*, v. 454. *Ferro.*] Venæ sectionem significat, si sit ovis febri afflicta; si scabie, sectionem ulceris, de qua v. 453.

472. *Tota æstiva.*] Loca posuit pro animalibus: *æstiva* & *hyberna*, loca sunt in quibus milites per æstatem & hyemem degunt: idque a militibus transtulit ad greges, qui æstivis noctibus non continentur in stabulis; sed in pascuis sub dio.

474. *Tum sciat, aerias Alpes &c.*] V. PARS & ultima, sive Epilogus. *Descriptio sævissimæ pestis*; quæ tractum omnem Alpinum vastaverat; regionem olim pascuis & pecore feracissimam: ac licet multo ante Virgilii tempora sæviisset, illius adhuc vestigia tum restabant. *Alpes.* Montes altissimi, qui Italiam a Gallia & Germania disterminant, de iis Ecl. 10. 47. *Norici.* Natio Germanica, in limite Alpium & ultra Alpes; nunc Bavaria, fortasse & Austria. *Timavus*, de quo Ecl. 8. 6. fluvius Carnorum: in ea Venetorum regione, quæ dicta est aliquando *Japidia*, ab urbe ejus nominis; cujus conditor fuit *Japis* ex Ætolia profugus: nunc regio dicitur *Frioul*; fluvius *Timavo*.

481. *Tabo.*] *Tabum*, diminuta vox a *tabes*: quæ liquefactio est, rei alicujus soliditatem solvens: vulgo sumitur *tabum*, pro corrupto sanguine, nec multum differt a *sanie*: hic tamen pro corruptione sumitur. Oritur a Dorica voce τάκω pro τήκω *liquefacio*.

Nec via mortis erat ſimplex: ſed ubi ignea venis
Omnibus acta ſitis miſeros adduxerat artus;
Rurſus abundabat fluidus liquor, omniaque in ſe
Oſſa minutatim morbo collapſa trahebat.
Sæpe in honore Deûm medio ſtans hoſtia ad aram,
Lanea dum nivea circumdatur infula vitta,
Inter cunctantes cecidit moribunda miniſtros.
Aut ſi quam ferro mactaverat ante ſacerdos;
Inde neque impoſitis ardent altaria fibris,
Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates:
Ac vix ſuppoſiti tinguntur ſanguine cultri,
Summaque jejuna ſanie infuſcatur arena.
Hinc lætis vituli vulgo moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad præſepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit: & quatit ægros
Tuſſis anhela ſues, ac faucibus angit obeſis.
Labitur infelix ſtudiorum, atque immemor herbæ
Victor equus: fonteſque avertitur, & pede terram
Crebra ferit: demiſſæ aures: incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus, aret
Pellis, & ad tactum tractanti dura reſiſtit.

INTERPRETATIO.

Nec modus mortis erat vulgaris: ſed poſtquam ſitis fervida penetrãs in omnes venas cõtraxerat miſera membra; tum humor tabidus exudabat, & convertebat in ſe paulatim medullam *omnium oſſium morbo putrefactam. Sæpe in medio ſacrificio Deorum, victima ſtans ante aram, dum infula lanea cingitur,* pendentibus *niveis tæniis, cecidit moribunda inter miniſtros ſtupefactos. Aut ſi ſacerdos prius occiderat aliquam cultro: ex ea, neque viſcera impoſita aris concipiunt ignem; neque aruſpex interrogatus poteſt reddere reſponſa: & cultri ſuffixi vix colorantur ſanguine, & ſuperficies arenæ nigreſcit exigua ſanie. Præterea vituli moriuntur in fertilibus paſcuis, & exhalant dulces animas in ſtabulis copioſis.* Pr*æterea rabies oritur blandis canibus; & tuſſis anhela concutit porcos ægros,* eoſque *ſtrangulat, tumente gutture. Equus* aſſuetus *victoriæ cadit, miſer* poſt tot nobilia *exercitia, cibique negligens: & abhorret a potu, & crebro percutit terram ungulis: aures dejectæ* ſunt: *ſudor dubius* eſt *in eadem parte, & ille quidem frigidus* in iis qui mox *morituri* ſunt: *pellis rigeſcit, & dura ad tactum reſiſtit tangenti.*

NOTÆ.

482. *Simplex.*] Non facilis, ex uſu & ordine naturali; ſed violenta ac difficilis. Citatque Servius illud e Salluſtio: *Ne ſimplici quidem morte moriebantur.*

487. *Lanea dum &c.*] Infula, ut ex Paſchalio, aliiſque conſtat; fuit latior faſcia, lanea & alba: caput non quidem totum operiens, ſed tempora inſtar diadematis cingens: ex qua vitta ſeu tænia dependebat. Hac victimæ, ſacerdotes, vates coronabantur. *Lanea* quidem, quia lanæ magnus in ſacris uſus fuit: vide Ecl. 8. 64. Æ. 4. 459.

494. *Lætis vituli &c.*] Notat paſcua *læta* fuiſſe, ac *plena* præſepia; ne fame, ſed peſte periiſſe putarentur.

497. *Faucibus angit obeſis.*] Bene *angit*; quia *angina* morbus eſt fauces occupans: *ſquinancie. Obeſis*: vel pinguibus; & erit vox porco convenienter appoſita: vel tumentibus, ut vult Servius; & morbi effectum notabit.

498. *Infelix ſtudiorum.*] Pari forma dixit Virgilius G. 4. 491. *Victus animi.* Æ. 5. 73. *Ævi maturus.* Æ. 11. 73. *Læta laborum Dido.* Æ. 11. 416. *Fortunatus laborum &c.*

500. *Crebra fecit.*] ſupra, v. 226. *Multa gemens:*

Hæc ante exitium primis dant ſigna diebus:
Sin in proceſſu cœpit crudeſcere morbus,
Tum vero ardentes oculi, atque attractus ab alto
Spiritus, interdum gemitu gravis: imaque longo
Ilia ſingultu tendunt: it naribus ater
Sanguis, & obſeſſas fauces premit aſpera lingua.
Profuit inſerto latices infundere cornu
Lenæos: ea viſa ſalus morientibus una.
Mox erat hoc ipſum exitio: furiiſque refecti
Ardebant: ipſique ſuos jam morte ſub ægra
(Dii meliora piis, erroremque hoſtibus illum)
Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans ſub vomere taurus
Concidit, & miſtum ſpumis vomit ore cruorem,
Extremoſque ciet gemitus: it triſtis arator,
Mœrentem abjungens fraterna morte juvencum,
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
Non umbræ altorum nemorum, non mollia poſſunt
Prata movere animum, non qui per ſaxa volutus
Purior electro campum petit amnis: at ima
Solvuntur latera, atque oculos ſtupor urget inertes,
Ad terramque fluit devexo pondere cervix.
Quid labor aut benefacta juvant? quid vomere terras
Invertiſſe graves? atqui non Maſſica Bacchi
Munera, non illis epulæ nocuere repoſtæ.

INTERPRETATIO.

PRimis diebus ante mortem dant hæc indicia. Si vero progreſſu temporis *morbus incipit augeri: tum vero oculi inflammantur; & anhelitus educitur ab intimo pectore, interdum impeditus gemitu: &* equi *ima ilia tendunt* ſe *longo ſuſpirio, ſanguis niger fluit* e *naribus, & lingua ſicca hæret gutturi obſtructo. Utile fuit* primo *immittere* in os *liquorem Bacchicum inſinuato cornu: hoc ſolum viſum remedium morientibus. Deinde hoc ipſum pernicioſum erat: &* vino *corroborati inflammabantur furore: & jam, non longe ab ægra morte, lacerabant dentibus* carne *nudatis ſua membra diſcerpta. Dii* reſervate *piis meliora, & illam rabiem hoſtibus! Ecce autem taurus anhelans cadit ſub ferreo vomere, & ejicit ex ore ſanguinem miſtum ſpuma, trahitque ultimum ſpiritum. Arator triſtis incedit, ſolvens taurum dolentem fratris morte, & relinquit aratrum fixum in medio labore. Non umbræ profundarum ſylvarum, non jucundæ herbæ poſſunt recreare animos* taurorum, *non amnis clarior electro, qui fluens inter ſaxa percurrit campum: at ima latera flacceſcunt, & ſtupor tenet oculos immobiles, & cervix deprimente pondere vergit ad terram. Quid proſunt* illis *labor, aut opera* collata homini? *quid araſſe vomere terras difficiles? Tamen, non dona Bacchi e Maſſico* monte, *non epulæ coacervatæ nocuerunt* illis.

NOTÆ.

gemens: id eſt crebro, multum: neutrum plurale pro adverbio, Græco more. *Incertus ſudor.*] Vel cujus cauſa incerta eſt, cum nulla præceſſerit fatigatio; vel potius, varius, inſtabilis, qui modo oritur, modo deſinit.

510. *Lenæos.*] Bacchus a ληνὸς *torcular.* G. 2. 4.

522. *Electro.*] Electrum puriſſime fulget: ſive pro *ſuccino* ſumatur, *ambre*: de quo Ecl. 8. 54. ſive pro metallo. De quo Æ. 8. 402.

526. *Maſſica Bacchi.*] Vina e Maſſico,

Frondibus & victu paſcuntur ſimplicis herbæ:
Pocula ſunt fontes liquidi, atque exercita curſu
Flumina: nec ſomnos abrumpit cura ſalubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis
Quæſitas ad ſacra boves Junonis, & uris
Imparibus ductos alta ad donaria currus.
Ergo ægre raſtris terram rimantur, & ipſis
Unguibus infodiunt fruges: monteſque per altos
Contenta cervice trahunt ſtridentia plauſtra.
Non lupus inſidias explorat ovilia circum,
Nec gregibus nocturnus obambulat: acrior illum
Cura domat: timidi damæ cervique fugaces
Nunc interque canes & circum tecta vagantur.

INTERPRETATIO.

ALuntur frondibus & cibo herbæ communis: potus ſunt rivi puri, & amnes agitati curſu: nec curæ excutiunt ſomnum ſalutarem. Narratur nullo alio tempore deſideratas fuiſſe *boves in illis plagis, ad ſacra Junonis: & currus tractos* fuiſſe *ad alta templa* ab *uris inæqualibus. Itaque difficile proſcindunt terram raſtris, & ipſis unguibus defodiunt ſemina, & obnixo collo trahunt per altos montes plauſtra ſtridentia. Lupus non meditatur inſidias circa ovile, nec errat noctu circa greges: aſperior cura illum ſubigit: timidi damæ & fugaces cervi jam vagantur, & inter canes, & circa domos.*

NOTÆ.

monte Campaniæ. De *Baccho*, Ecl. 5.30.69.

529. *Exercita curſu flumina.*] Agitata, currentia; non torpentia, nec ſtagnantia.

531. *Tempore non alio &c.*] Volunt plerique omnes poſt Servium, alluſum hic eſſe ad hiſtoriam, quæ ab Herodoto, Plutarcho, Valerio refertur. Sic autem a Cicerone Tuſcul. 1. 113. *Argiæ ſacerdotis Cleobis & Briton filii prædicantur. Nota fabula eſt. Cum enim illam ad ſolemne & ſtatum* (Junonis) *ſacrificium curru vehi jus eſſet, morarenturque jumenta: tunc juvenes ii veſte poſita ad jugum acceſſerunt. Ita ſacerdos advecta in fanum, cum currus ductus eſſet a filiis, precata a Dea dicitur, ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari poſſet a Deo: poſt, epulatos cum matre adoleſcentes ſomno ſe dediſſe; mane inventos eſſe mortuos.* Sed id quoquo modo Servius detorqueat, extra rem omnino eſt. Id enim in Attica peragebatur: hic res & mos agitur Italiæ. Illud unum inde cognoſcimus, Junonis ſacerdotes, curru & bobus invectas, ad templa proceſſiſſe: quod, ut in Græcia, ita in Italia quoque obſervari potuit. Ideo Abramus boves illos, de quibus Virgilius, ad uſum fuiſſe putat ſacerdotum vehendarum. Ego ſuſpicor adhibitos ad ipſa ſacra, ſive ſimulacra Junonis, ſive alia quælibet ſacrificii inſtrumenta convectanda: quemadmodum Cereris ſimulacrum plauſtris quoque vehebatur. Juvat conjecturam tarditas boum: at Junonis ſacra lente admodum & graviter ſolita circumferri eſt notum eſt ex Horatio Sat. 1. 3. 10. *Perſæpe velut qui Iunonis ſacra ferret.* Ex Athenæo, apud quem adagii loco eſt, Ἡραῖον βαδίζειν. *Iunonio greſſu incedere.* Ex aliis paſſim. *De Iunone*, Æ. 1. 19.

532. *Vris imparibus.*] Cum boves manſueti deeſſent, feri jungebantur, iique inæquales, quod in re curuli difforme eſt: præcipit enim Virgilius ſupra, v. 168. *Ipſis e torquibus aptos junge pares.* De *uris*, ſive bobus ſylueſtribus, G. 2. 374.

533. *Donaria.*] Aliquando *dona* ſignificant: hic *templa*, ſive loca in quibus dona ſervantur. Apuleius l. 9. *Ibi donarium Deæ perquam opulentum.*

534. *Raſtris.*] De iis, G. 1. 160. *Plauſtra.*] De iis G. 1. 163.

Jam maris immensi prolem & genus omne natantum
Litore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
Proluit: insolitæ fugiunt in flumina phocæ.
Interit & curvis frustra defensa latebris
Vipera, & attoniti squamis astantibus hydri.
Ipsis est aër avibus non æquus, & illæ
Præcipites alta vitam sub nube relinquunt.
Præterea, nec jam mutari pabula refert,
Quæsitæque nocent artes: cessere magistri,
Phillyrides Chiron, Amythaoniusque Melampus.
Sævit & in lucem Stygiis emissa tenebris
Pallida Tisiphone: morbos agit ante metumque,
Inque dies avidum surgens caput altius effert.
Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes
Arentesque sonant ripæ, collesque supini.
Jamque catervatim dat stragem, atque aggerat ipsis
In stabulis turpi dilapsa cadavera tabo:
Donec humo tegere ac foveis abscondere discant.
Nam neque erat coriis usus: nec viscera quisquam
Aut undis abolere potest, aut vincere flamma.
Nec tondere quidem morbo illuvieque peresa
Vellera, nec telas possunt attingere putres.
Verum etiam invisos si quis tentarat amictus,
Ardentes papulæ, atque immundus olentia sudor
Membra sequebatur: nec longo deinde moranti
Tempore, contactos artus sacer ignis edebat.

INTERPRETATIO.

JAm in ultimo litore fluctus lavant progeniem vasti maris, & omne genus piscium, veluti corpora naufraga: & vituli marini *præter solitum fugiunt in fluvios. Moritur quoque vipera frustra tecta cavis latibulis, & hydri conterriti squamis arrectis. Aer est ipsis avibus perniciosus, & illæ cadentes amittunt vitam inter altas nubes. Præterea nec jam prodest mutare pabula: & medicinæ adhibitæ noxiæ sunt: Recessere* medicinæ *principes, Chiron* filius *Philyræ, & Melampus* filius *Amythaonis. Et pallida Tisiphone furit, emissa in lucem e nocte inferna: præ se ducit morbos & metum, & assurgens in dies, extollit altius caput insatiabile. Fluvii, & siccæ ripæ, & colles curvi, fremunt balatu ovium, & frequentibus mugitibus. Jamque* Tisiphone *edit strages turmatim, & accumulat in ipsis stabulis cadavera diffluentia fæda tabe: donec in mentem venit populis sepelire* ea *terra, & occultare in foveis. Nam neque* ulla *erat utilitas in coriis: nec quisquam potest abluere undis, aut igne coquere viscera:* ac *ne tondere quidem villos corrosos lue & sanie: nec possunt tangere telas* contextas e lana *putrida. Sed etiam si quis attrectaverat vestes* ejusmodi *odiosas; ardentes pustulæ, & fædus sudor adhærebat membris graveolentibus: & sacer ignis absumebat deinde membra attactu* fœdata, *ejus qui vel brevi tempore morabatur* eas dimittere.

NOTÆ.

543. *Fugiunt in flumina phocæ.*] Marinæ pestilentiæ metu, ad flumina præter consuetudinem fugiunt. Plin. l. 9. 7. *Vituli marini, quos vocant phocas, spirant ac dormiunt in terra: item testudines.* Quare vitæ sunt ancipitis, & in utroque elemento vivunt.

545. *Vipera.*] Plinius l. 10. 62. *Terrestrium sola, intra se parit ova unius coloris, &*

mollia, ut pisces. Tertia die intra uterum catulos excludit : deinde singulos diebus singulis parit, viginti fere numero. Itaque cæteræ, tarditatis impatientes, perrumpunt latera, occisa parente. Ita fere Aristoteles, Nicander, Plutarchus, &c. propterea que Romæ parricidæ submergebantur insuti culeo, cum vipera, cane, gallo & simia. Ælianus tamen, & alii, superesse partui suo viperam tradunt: idque verius esse nunc fere constat.

545. *Hydri.*] Plinius l. 28, 4. *In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus est, quod in aqua vivit : hydri vocantur, nullis serpentium inferiores veneno.* Ab ὕδωρ *aqua.*

550. *Phillyrides Chiron &c.*] Id est, præstantissimi Medici, quales olim fuere *Chiron* & *Melampus. Chiron* fuit Centaurus, Saturni & Philyræ filius, ut diximus supra, v. 92. Qui cum crevisset, abiit in sylvas, ibique herbarum viribus cognitis sapientissimus evasit medicus : a Peleo, Nerei genero; & Thetide, Pelei uxore, ad instituendum Achillem electus. Denique cum esset graviter vulneratus fortuito casu Herculeæ sagittæ, Lernæo sanguine infectæ; doloris impatiens oravit superos, ut sibi, quanquam immortali, mori liceret : quo concesso, ab iis in cœlum translatus est, & in Zodiaco locatus, ubi nunc *sagittarius* vocatur. *Melampus*, Amythaonis & Dorippes filius : dicitur augurio claruisse, & animalium omnium atque avium percepisse voces. Filias Prœti furiis agitatas ad sanam mentem restituit, Ecl. 6. 48. Ob medicinæ scientiam, templo, festis & sacrificiis honoratus. Pausan. l. 1.

551. *Stygiis.*] *Styx*, fons Arcadiæ est, in fluvium evadens, cujus aqua epota necare memoratur, vasa etiam ærea frigore confringens; sic, ut sola mulæ ungula contineri possit. Hac necatum esse Alexandrum quidam putant. Ideo fluvius esse inferorum a poetis fingitur : & a superis tanta veneratione habitus, ut per illum jurarent; &, si juramentum violarent, divinitate usuque nectaris per centum annos privarentur. Hic autem honos ei habitus : quia ejus filiæ Victoria, Vis, Robur, Zelus, Diis opem adversus Titanas tulerant. Nomen a στυγέω *odi*

552. *Tisiphone.*] Una e furiis, quæ tres numerantur, ultrices criminum, Noctis & Acherontis filiæ : *Alecto*, ab a *privativo*, & λήγω *desino* : *Tisiphone*, a τίω *ulciscor*, & φονὴ *cædes* : *Megæra*, a μεγαίρω *invideo, odi.*

566. *Sacerignis.*] Male Servius interpretatur de *sacro morbo*, qui *epilepsia* est. Reliqui de eo qui dicitur vulgo, *ignis sancti Antonii*; Græcis ἕρπης; Plinio, *Zoster & circinus*; & a Lucretio ita describitur l. 6. *Existit sacer ignis & urit corpore serpens, quamcumque arripuit partem, repitque per artus.*

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICORUM

LIBER IV.

ARGUMENTUM.

Post brevem de apibus & mellatione propositionem, dedicationemque operis; opus ipsum octo partibus exequitur. I. Est de commoda apum habitatione. II. De earum pabulatione, examinibus, pugnis. III. De duabus earum speciebus. IV. De earum quasi civili prudentia, & republica. V. De mellationis temporibus. VI. De morbis apum, morborumque signis ac remediis. VII. De apum reparatione, cum perierunt. VIII. De reparationis hujus inventione, & auctore, Aristæo, cujus fabulam epilogi loco fuse narrat : eidemque attexit fabulam Eurydices & Orphei. Quæ pars ultima dicitur operi perfecto deinde addita, in supplementum laudum Cornelii Galli, quas ex eo libro poeta sustulit : ut diximus in notis ad argum. Ecl. 10.

PRotinus aërii mellis cœlestia dona
Exequar: hanc etiam Mœcenas aspice partem.
Admiranda tibi levium spectacula rerum,
Magnanimosque duces, totiusque ex ordine gentis
Mores, & studia, & populos, & prælia dicam.
In tenui labor, at tenuis non gloria: si quem
Numina læva sinunt, auditque vocatus Apollo.
Principio sedes apibus statioque petenda,
Quo neque sit ventis aditus (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neque oves hœdique petulci
Floribus insultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & surgentes atterat herbas.
Absint & picti squalentia terga lacerti
Pinguibus a stabulis, meropesque, aliæque volucres,

INTERPRETATIO.

Continuo describam cœlestia munera aerii mellis. O *Mœcenas fave huic etiam parti* Georgicorum. *Dicam spectacula parvarum rerum admiranda tibi*, & *reges* apum *generosos*, & *mores, atque artes totius generis per ordinem*, & *species*, & *pugnas*. *Labor* ille est *in parva* re, *sed gloria non est parva*; *si Dii adversi permittunt aliquem* id exequi, & si *Apollo invocatus exaudit*. *Primo quærenda* est *apibus sedes & habitatio*, in loco *ad quem venti non possint pervenire*; (*nam venti impediunt quominus* apes *ferant pabula in alveare*;) & in quo *oves*, & *hœdi petulantes*, *non saltent super floribus*, & *juvenca vaga per agros non excutiat rorem* ex herbis, *nec premat herbas nascentes. Absint quoque a pingui alveari lacerti maculosi splendenti tergo*, & *meropes*, & *cæteræ aves*,

NOTÆ.

1. *Aerii mellis cœlestia dona.*] Ex aere ros defluit, adhæretque floribus & arborum foliis: inde colligitur ab apibus, & mel ab iis conficitur. Quare *aeris* & *cœli* donum est. De *Mæcenate* in arg. Georg.

4. *Gentis .... populos &c.*] Gens in populos distinguitur; ut totum in partes, genus in species. Æn. 10. 202. de Mantua urbe: *Gens illi triplex, populi sub gente quaterni.*

7. *Numina læva.*] *Læva*, modo in bonam, modo in malam partem sumuntur; ut diximus Ecl. 1. 16. Hic in malam, ita enim explicat hunc versum Gellius l. 5. 12, dicitque *vim esse quorumdam Deorum in lædendo magis, quam in juvando potentem ..... nam Deos quosdam, ut prodessent; celebrabant: quosdam, ne obessent, placabant.* In his ponit Deum *Averruncum*, & *Robigum*, & *Vejovem*, cujus esset Romæ templum in eoque simulacrum, sagittas tenens quasi paratas ad nocendum: indeque nomen ejus deducit, quod sicut *Iovem* dixerant, Deum qui juvaret; ita *Vejovem*, qui non juvaret: particula enim *ve*, aliquando augendæ, aliquando minuendæ rei, valet. *Vejovem* autem, & *Plutonem*, & *Ditem*, unum eumdemque esse perhibet Martianus Capella. Et vero Virgilius Æ. 4. 636. *Plutonem* vocat *Iovem Stygium*: at Plutonem & furias & cætera, inferorum numina, *læva*, & adversa hominibus fuisse habita, nemo nescit, testaturque Arnobius l. 3. De *Apolline* vatum Deo, Ecl. 3. 104.

8. *Principio &c.*] I. PARS. *De apum habitatione*: præcepta continet duo. I. *De commodo alvearibus loco; deque iis, quæ adesse circum, aut procul abesse debent*, v. 8. II. *De forma alvearium*, v. 33.

13. *Squalentia terga lacerti.*] *Lacertus*, *laisard. Squalor*, *squalidus*, *squaleo*, squalor, derivantur a *squamis*: significantque, quicquid ita inculcatum obsitumque est aliqua re, ut squamarum in serpentium pisciumque coriis densitatem & asperitatem referat. Ita definit Gellius l. 2. 6. Sic Æ. 10. 314. *Per tunicam squalentem auro*: quia aurum dense intextum erat. Sic maculæ in lacerto. Sic in corporibus congeries sordium.

14. *Meropes.*] *Merops* avis, quæ & *apia-*

Et manibus Progne pectus signata cruentis.
Omnia nam late vastant, ipsasque volantes
Ore ferunt, dulcem nidis immitibus escam.
At liquidi fontes, & stagna virentia musco
Adsint, & tenuis fugiens per gramina rivus.
Palmaque vestibulum; aut ingens oleaster obumbret:
Ut quum prima novi ducent examina reges
Vere suo, ludetque favis emissa juventus;
Vicina invitet decedere ripa calori,
Obviaque hospitiis teneat frondentibus arbos.
In medium, seu stabit iners, seu profluet humor;
Transversas salices & grandia conjice saxa:
Pontibus ut crebris possint consistere, & alas
Pandere ad æstivum Solem; si forte morantes
Sparserit, aut præceps Neptuno immerserit Eurus.
Hæc circum casiæ virides, & olentia late
Serpylla, & graviter spirantis copia thymbræ
Floreat: irriguumque bibant violaria fontem.
Ipsa autem seu corticibus tibi suta cavatis,
Seu lento fuerint alvearia vimine texta;
Angustos habeant aditus: nam frigore mella
Cogit hyems, eademque calor liquefacta remittit:

INTERPRETATIO.

& imprimis *Progne*, quæ *infecit* sibi *pectus manibus sanguinolentis. Nam circum populantur omnia, & rostro ferunt ipsas apes*, ut sint *gratum pabulum pullis crudelibus. Sed adsint fontes puri, & stagna* cooperta *viridi lanugine, & parvus rivus currens inter herbas, palmaque, vel magnus oleaster tegat vestibulum. Ut quando novi reges ducent prima examina, vere* sibi *commodo; &* quando *juniores* apes *ludent egressæ ex alvearibus: tunc ripa propinqua invitet* eas, *ut se subtrahant calori; & arbor occurrens excipiat* eas *hospitio foliorum. In mediam aquam, sive stabit immota, sive fluet; projice salices obliquas, & magnos lapides: ut possint stare* in iis quasi *in frequentibus pontibus, & explicare alas ad Solem æstivum: si forte Eurus vehemens dissipaverit* tardius *redeuntes, aut disjecerit in aquas. Circa illa* omnia, *casiæ virides, & serpylla longe redolentia, & copia thymbræ graviter halantis floreat; & violæ* illic *irrigentur liquido rivo. Ipsa autem alvearia, sive a te compacta* sint ex *corticibus cavatis, sive texta vimine flexili; habeant introitum arctum. Nam hyems constringit mella frigore, & calor resolvit eadem liquefacta:*

NOTÆ.

ster dicitur: *guespier* apibus infesta. *Progne*, hirundo: notas quasdam habet in pectore quæ sanguinem aliquo modo referunt: quas sibi impressisse fingitur, plangens pectus, manibus cæde filii sui cruentatis. Fabulam vide Ecl. 6. 78.

18. *Musco.*] *Muscus*, est quicquid, aut adhæret arboribus, aut innatat aquis, quasi villosum & lanuginosum.

21. *Examina.*] Apum coloniæ, ad novas sedes quærendas ex aluvearibus egressæ: apum agmina, *essains*. De iis Ecl. 7. 13.

29. *Neptuno immerserit Eurus.*] *Neptunus*, hic pro quibuslibet aquis: de eo, G. 1. 14. *Eurus*, pro quolibet vēto violētiore, de eo. G. 1. 371.

30. 31. 32. *Casiæ virides &c.*] *Casia*, lavendula est, aut rosmarinus. De ea Ecl. 2. 49. *Serpyllum*, *serpolet*: de eo Ecl. 2. 11. ibidemque de voce, *olens*. *Thymbra*, quæ satureia & cunila etiam dicitur, herba condimen-

Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illæ
Nequicquam in tectis certatim tenuia cera
Spiramenta linunt, fucoque & floribus oras
Explent: collectumque hæc ipsa ad munera gluten
Et visco & Phrygiæ servant pice lentius Idæ.
Sæpe etiam effossis (si vera est fama) latebris,
Sub terra fodere larem: penitusque repertæ
Pumicibusque cavis, exesæque arboris antro.
Tu tamen & levi rimosa cubilia limo
Unge, fovens circum, & raras superinjice frondes.
Neu propius tectis taxum sine, neve rubentes
Ure foco cancros, altæ neu crede paludi:
Aut ubi odor cœni gravis, aut ubi concava pulsu
Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago.

INTERPRETATIO.

utriusque violentia pariter formidadabilis est apibus: neque frustra illæ diligenter cera oblinunt parvas domorum rimas, & complent margines rimarum *fuco, & floribus, & servant ad hos ipsos usus glutinum collectum, tenacius visco & pice* montis *Idæ in Phrygia. Sæpe etiam, si vera est fama, aperuerunt sibi domum sub terra, effossis latibulis, & inventæ sunt profunde* in *lapidibus cavis, &* in *alvo arboris cariosæ. Tu tamen & unge aluearia hiantia, circum linens molli luto: & superjice* luto *folia tenuia: neve permitte ut taxus sit vicinior alveari: neve coque in foco cancros rubentes: neve colloca* alueare *prope paludem profundam; aut ubi odor luti gravis* est; *aut ubi saxa intus cava resonant pulsu* vocis, *& soni species allisa resilit.*

NOTÆ.

taria, *sariette. Violaria,* loca violis consita.

38. *Cera spiramenta linunt, fucoque & floribus.*] Non cera proprie, neque floribus; sed *melligine*, id est, glutine quodam, & viscosa tenacique materia, unde operis fundamenta conficiunt. Tres autem sunt glutinis illius species, tria fundamenta, ex Plin. l. 11. 6. & 7. aliisque. *Commosis, pissoceros, & propolis. Commosis, κόμμωσις,* crusta est prima, atque ima, saporis amari, dicta quasi *gummitio* a *κόμμι gummi*: quia fit e lacrymis arborum, salicis, ulmi; arundinis: e gummi, præsertim & resina, &c. *Pissoceros, πισσόκηρος,* secunda est crusta, dilutior, fitque e mitiore gummi, mediæ naturæ inter picem & ceram; unde nomen habet a *πίσσα pix*, & *κηρὸς cera. Propolis* tertia crusta, & proximum favorum stabilimentum, crassioris materiæ, cui florum succus additur: *hac omnes frigoris aut injuriæ aditus obstruuntur*, inquit Plinius: hanc significat Virgilius *fucoque & floribus*; crustas alias inferiores, per *gluten*.

39. *Fuco.*] Herba est, lactucæ similis, ex algæ genere, *fucus marinus* a Plinio dicta: hujus aliqua species quadamtenus rubet. *Laudatissima*, inquit, *quæ in Creta insula juxta terram in petris nascitur: tingendis etiam lanis ita colorem alligans, ut elui postea non possit*, l. 32. 6. Et l. 26. 10. Notat Aldroandus in Musæo metallico, l. 1. 7. mulieres antiquitus hac herba conciliasse ruborem genis: indeque factum, ut pigmenta ejusmodi omnia muliebris formæ, imprimisque cerussa ad candorem præparata dicta sit *fucus, fard.*

41. *Visco & Phrygiæ &c.*] Hoc *Viscum*, vel hic *viscus*, *glue*. De *pice* Idæ montis in Phrygia, G. 3. 450.

43. *Pumicibusque cavis.*] *Pumex, pierre ponce.*

45. *Tu tamen & &c.*] Etsi intus apes alvearia glutine obducant: tu tamen unge exterius limo, ad majorē cautelam, & limo frondes superinjice, ne ardore fissus rimas agat.

47. *Taxum.*] *Taxus, if*, de qua G. 2. 29. ab alvearibus amovenda, quia ex ejus succo mel amarissimum conficitur, quale est Corsicum, Ecl. 9. 57.

48. *Neve rubentes &c.*] *Cancri, ecrevisses*

Quod ſupereſt, ubi pulſam hyemem Sol aureus egit
Sub terras, cœlumque æſtiva luce recluſit:
Illæ continuo ſaltus ſylvaſque peragrant,
Purpureoſque metunt flores, & flumina libant
Summa leves; hinc neſcio qua dulcedine lætæ
Progeniem nidoſque fovent: hinc arte recentes
Excudunt ceras, & mella tenacia fingunt.
Hinc ubi jam emiſſum caveis ad ſidera cœli
Nare per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen,
Obſcuramque trahi vento mirabere nubem
Contemplator: aquas dulces & frondea ſemper
Tecta petunt: huc tu juſſos aſperge ſapores,
Trita meliphylla, & cærinthæ ignobile gramen:
Tinnituſque cie, & Matris quate cymbala circum:

INTERPRETATIO.

Quod ſpectat ad alia, *quando Sol rutilus expulit hyemem in* aliud *hemiſphærium*, *& aperuit cælum lumine æſtivo: ſtatim apes volant per ſaltus & ſylvas, & carpunt flores purpureos, & volando deguſtant ſuperficiem fluviorum: ex his* floribus & aquis *recreatæ neſcio qua delectatione, nutriunt fœtus, &* conficiunt *eorum nidos: ex his elaborant artificioſe ceras novas, & fabricant mella glutinoſa. Deinde quando videbis examen emiſſum ex alueari-bus per æſtatem ſerenam volare in altum aerem, & nigram nubem* apum *diffundi vento; quærunt ſemper aquas dulces, & ramos frondentes*, ubi conſidant: *ſparge circa hunc locum odores præſcriptos, meliphylla confricata & vilem herbam cerinthæ, & excita tinnitum, & quate circum cymbala* Cybeles, *matris* Deorum:

NOTÆ.

rubentes cum cocti ſunt, nidore nocent apibus. *Palus* altitudine ſubmergit apes: quia nō facile patitur lapides, quibus, quaſi pontibus, apes inhæreſcant. *Cænum*, nocet odoris gravitate. *Echo*, remiſſo ſono pavidas facit.

51. *Quod ſupereſt, ubi &c.*] II. PARS. *De pabulatione apum, examinibus, pugnis.* Præcepta continet duo. I. *Quomodo examina cogenda ſint in alvearia*; v. 58. II. *Quomodo pugnæ compeſcendæ ſint*, v. 86.

52. *Egit ſub terras.*] Polum Borealem, ſive antarcticum: quem *ſub pedibus Styx atra videt*, G. 1. 243. Pellit autem Sol hyemem ad illas partes, quia ad noſtras accedit, ab illis recedit: quo ex receſſu ſequitur hyems. *Æſtiva luce.*] Calidiore: nec enim proprie æſtas hic ſignificatur, ſed ver. *Recluſit.*] Aperuit aerem: qui per hyemem frigore concretus, & quaſi clauſus fuit.

57. *Excudunt ceras.*] Metaphora a fabris ferrariis ducta, quorum eſt proprie ferrum *cudere*: ideo comparabit apes cum Cyclopibus, v. 170.

58. *Caveis.*] Metaphora a ferarum caceribus aut cavernis, quæ magis proprie dicuntur *caveæ*.

59. *Nare per æſtatem liquidam.*] *Nare* ſæpe pro *volare*: *volare* ſæpe pro *nare* mutua tranſlatione ſumuntur: vide Æ. 5. 219. *Liquidam.*] Puram, ſerenam: unde Ecl. 6. v. 33. *Et liquidi ſimul ignis.*

60. *Trahi vento.*] Non proprie *trahi*; ſed inſtar nubis longo *tractu* diffundi.

62. *Huc tu &c.*] In hæc loca frondea, & aquis dulcibus vicina. Frondea tecta dixit arbores, quas alibi, *antiquaſque domos avium*, G. 2. 209.

63. *Meliphylla.*] Vel *meliſphylla*, ut legunt aliqui, metri cauſa: *citrago* eſt Latinorum fere omnium, Gallorum, *emiſſel*: herba apibus gratiſſima, Græco nomine dicta a *μέλι mel* & *φύλλον folium.* A Varrone cum *apieſtro* confunditur; ſed diſtinguitur a Plinio & Columella, quos tuetur inſigniter Ruellius.

63. *Cerinthæ.*] *Cerintha*, *κήρινθον*, a *κηρίον favus*: Gallice *paſquete*, juxta Ruellium, a paſcendis apibus.

64. *Tinnituſque cie, & matris &c.*] Certum

Ipſæ conſident medicatis ſedibus, ipſæ
Intima more ſuo ſeſe in cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint (nam ſæpe duobus
Regibus inceſſit magno diſcordia motu)
Continuoque animos vulgi, & trepidantia bello
Corda licet longe præſciſcere: namque morantes
Martius ille æris rauci canor increpat, & vox
Auditur fractos ſonitus imitata tubarum.
Tum trepidæ inter ſe coeunt, penniſque coruſcant,
Spiculaque exacuunt roſtris, aptantque lacertos:
Et circa regem atque ipſa ad prætoria denſæ
Miſcentur, magniſque vocant clamoribus hoſtem.
Ergo ubi ver nactæ ſudum, campoſque patentes,
Erumpunt portis, concurritur: æthere in alto
Fit ſonitus: magnum miſtæ glomerantur in orbem,

INTERPRETATIO.

Apes conſiſtent in ſedibus ſic *præparatis, apes ſeſe immittent more ſuo in intima alvearia. Si vero egreſſæ fuerint ad certamen (nam ſæpe diſcordia magno impetu inflammat utrumque regem) ſtatim licet longe præſentire & iram plebis, & corda belli avida: nam Martius etiam ſtrepitus rauci æris excitat tardas, & auditur bombus referens fractos ſonitus buccinarum. Tunc feſtinæ inter ſe congregantur, & micant alis, & acuunt aculeum roſtris, & parant* ad pugnam *brachiola, & ſtipantur denſæ circa regem & ipſius cellam, & invitant hoſtem magno fremitu. Itaque quando invenerunt tempus ſerenum, & ſpatia* aeris *aperta: irruunt e portis,* pugna *committitur: fit ſtrepitus in alto aere, confuſæ denſantur in magnum globum,*

NOTÆ.

tum eſt tinnitu æris cogi apes in locum, quemcumque proxime commodum repererint: gaudione, an metu? Ariſtoteles dubitat: Plato & Plinius gaudio tribuunt; Varro, & Columella metui: hos poſteriores ſequi videtur Virgilius, cum ait, eas *condi*; quod timentium eſt, non exultantium. *Cymbala.*] Ærea inſtrumenta concava, quæ bacillis æreis percuſſa tinnitum edebant. *Matris.*] Cybeles matris Deorum, quæ & *Rhea* & *Ops* & *Veſta*, vocata eſt: cujus in ſacris quatiebantur cymbala, ex veteri inſtituto *Corybantum* ſive *Curetum*, de quibus infra dicemus, v. 151.

67. *Sin autem &c.*] Victorius in Rhetor. Ariſtotelis, primos iſtos verſus duos, cum extremis hujus deſcriptionis duobus conjungit; ſententiamque vult eſſe ſuſpenſam per totos viginti verſus: *Sin autem ad pugnam exierint; nam ſæpe duobus regibus inceſſit magno diſcordia motu.... Hi motus animorum, atque hæc &c.* Quod quia longius intervallum eſt, ego hunc ordinem ſtatuo: *ſin autem ad pugnam exierint*, id eſt, exire voluerint & paraverint: *nam ſæpe duobus regibus inceſſit magno diſcordia motu... Continuo licet præſciſcere &c.* Nempe ex alveari nondum egreſſæ, agglomerant ſe turmatim, factioſorum more.

68. *Duobus regibus.*] Colum. l. 9. 9. *Inter ſe, tanquam civilibus bellis; & cum alteris, tanquam cum exteris gentibus, præliantur.* Hic bellum deſcribitur civile. Nam ex Plin. l. 12. 16. *Naſcuntur aliquando in extremis favis apes grandiores, quæ cæteras fugant.* Tumque ſuam habet unaquæque gens ducem.

69. *Trepidantia.*] Non timida; ſed cum feſtinatione tumultuantia: ſic Æ. 9. 114. *Ne trepidate meas Teucri defendere naves*, id eſt, ne feſtinate. Sic infra v. 73. *Tum trepidæ inter ſe coeunt.*

74. *Spiculaque exacuunt roſtris.*] Incurvato corpore aculeos, qui ſunt in cauda, roſtello quaſi exacuunt.

75. *Prætoria.*] Cellas regum: metaphora ducta a caſtrenſibus tabernaculis eorum qui bella adminiſtrabant: quod munus primo prætoribus, deinde conſulibus deman-

Præcipitesque cadunt: non densior aëre grando,
Nec de concussa tantum pluit ilice glandis.
Ipsi per medias acies, insignibus alis,
Ingentes animos angusto in pectore versant:
Usque adeo obnixi non cedere, dum gravis, aut hos,
Aut hos, versa fuga victor dare terga coëgit.
Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta
Pulveris exigui jactu compressa quiescent.
Verum ubi ductores acie revocaveris ambos:
Deterior qui visus; eum, ne prodigus obsit,
Dede neci: melior vacua sine regnet in aula.
Alter erit maculis auro squalentibus ardens:
(Nam duo sunt genera) hic melior, insignis, & ore,
Et rutilis clarus squamis: ille horridus alter
Desidia, latamque trahens inglorius alvum.
Ut binæ regum facies, ita corpora gentis.
Namque aliæ turpes horrent, ceu pulvere ab alto
Quum venit & terram sicco spuit ore viator
Aridus: elucent aliæ, & fulgore coruscant,
Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis.
Hæc potior soboles: hinc cœli tempore certo
Dulcia mella premes: nec tantum dulcia, quantum

INTERPRETATIO.

& cadunt præcipites: non pluit grando spissior ex aere, nec tantum glandium ex ilice quassata. Ipsi reges *in mediis exercitibus, alis notabiles, contendunt magnum animum in parvo corpore; obstinati non recedere, eo usque, quo usque victor terribilis cogat vel hos vel illos dare in fugam terga conversa. Hæ commotiones animorum, & hæ tantæ pugnæ sedabuntur, repressæ jactu exigui pulveris. Sed postquam revocaveris a pugna geminos reges: da neci eum, qui visus* fuerit *pejor, ne noceat consumendo* cibos; *& permitte, ut melior regnet in domo vacua ab* hoste. *Alter erit lucidus notis auro consertis (sunt enim duo* apum *genera) hic melior* est, *forma pulcher, & clarus squamis rutilantibus: alter ille horridus* est *ignavia, & trahens magnam alvum sine honore. Ut geminæ* sunt *formæ regum, ita species gentis. Namque aliæ apes horrent fœdæ; quemadmodum viator, qui venit ex loco valde pulverulento, & sitibundus excreat pulverem ore sicco: aliæ lucent & micant splendore, ardentes corporibus, quæ asperſa* sunt *auro & similibus notis. Hoc genus melius* est: *ex his exprimes stato anni tempore mel dulce: nec tam dulce; quam....*

NOTÆ.

datum fuit, ex Festo. Hinc apud Columellam & Martialem *prætoria* sunt ampla ædificia rustica; in quibus fortasse jus rusticis ac subditis, a domino ac patrono dicebatur

90. *Vacua.*] Vel spatiosa, ut Æ. 2. 528. *Porticibus longis fugit, & vacua atria lustrat.* Vel vere vacua, ac media ex parte deserta: nam ut ait Servius, *amisso rege suus dissipatur exercitus.*

91. *Alter erit &c.*] III. PARS. *De variis apum speciebus.* Duæ sunt: rufæ, quæ minores; & nigræ magisque variæ, quæ majores. Prima species melior. Rex magnitudine præstat in sua quisque specie, & in supremis favis habitat. *Squalentibus.*] Vide supra, v. 13.

96. *Ceu pulvere ab alto cum &c.*] Comparat horridam secundæ speciei nigritiem: vel cum vultu habituque viatoris; qui pulvere ac sudore obsitus spuit; vel cum ipso illius sputo, quod in fœdum salivæ ac terræ globulum humi colligitur.

99. *Ardentes auro &c.*] Græca forma dixit, *ardentes corpora*, pro *ardentes corporibus.*

100. *Cœli tempore.*] Anni; quia annum

Et liquida, & durum Bacchi domitura saporem.
At quum incerta volant cœloque examina ludunt,
Contemnuntque favos, & frigida tecta relinquunt:
Instabiles animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor: tu regibus alas
Eripe: non illis quisquam cunctantibus altum
Ire iter, aut castris audebit vellere signa.
Invitent croceis halantes floribus horti:
Et custos furum atque avium, cum falce saligna,
Hellespontiaci servet tutela Priapi.
Ipse thymum pinosque ferens de montibus altis,
Tecta ferat late circum, cui talia curæ:
Ipse labore manum duro terat, ipse feraces
Figat humo plantas, & amicos irriget imbres.

INTERPRETATIO.

& purum, & mitigaturum asperam vim vini. At cum examina volant incerta, & ludunt per aerem, & fastidiunt favos, & deserunt alvearia inania: impedies animos mobiles ab inutili licentia. Nec magna erit difficultas impedire: tu evelle pennas regibus: nullus audebit illis morantibus vagari per aerem, & eruere signa e castris. Horti spirantes croceis floribus eas *alliciant; & tutela Priapi Hellespontiaci, abactrix latronum & volucrum, cum falce e salice,* eas *servet.* Ille *ipse, qui curat talia, transferens ex altis montibus thymum & pinos, plantet* eas *undique circa alvearia: ipse atterat manus duro* plantationis *labore: ipse infodiat terræ plantas fertiles, & invergat* plantis *aquam opportunam.*

NOTÆ.

tempusque omne, astrorum per cœlum decursu metimur.

* 102. *Liquida.*] Pura & sine fæce: quæ enim omnino liquida sunt, mala sunt, ut admonet Servius.

102. *Bacchi domitura saporem.*] Vel mulsum intelligit, quod fiebat duabus vini mensuris, admista mellis una; vel quodlibet vinum asperum, quod melle temperabatur. Ita enim Horatius Sat. l. 2. 4. 24. *Aufidius forti miscebat mella Falerno: mendose...... leni præcordia mulso prolueris melius*: ergo distinguit Horatius hanc vini temperaturam a mulso. Ita Cerdanus. Quanquam nihil vetat, in eo damnari Aufidium ab Horatio, quod ille mulsum non e vino leni, sed aspero Falerno condiret: quo sensu mulsum non distinguetur ab hac vini mellisque temperatura, de qua hic Virgilius. De Baccho Ecl. 5. 69.

108. *Castris audebit vellere signa.*] Metaphora e militia Romanorum; qui cum castra metabantur, signa in terram defigebant ante prætorium; cum castra movebant, evellebant: & si facile quidem, bonum erat omen; contra, si difficile.

109. *Croceis.*] Versicoloribus: colorem certũ affert pro incerto: de eo colore E. 4. 44.

110. *Cum falce saligna Hellespontiaci &c.*] Id est, fac hortum floreum. Solebant autem in hortis omnibus Priapi statuam collocare, cum falce e quolibet rudi ligno: pro quo genere, salignum posuit, id est, e salice. De *Priapo* Ecl. 7. 33. *Hellespontiacus* dicitur, quia colebatur imprimis Lampsaci, quæ urbs est, in minore Mysia ad fretum Hellespontiacum. De *Hellesponto, détroit de Gallipoli*, G. 1. 207.

111. *Pinosque.*] Victorius, non *pinum* arborem, sed genus esse putat virgulti semper virentis: Taubmannus etiam florem. Sed quicquid ab iis affertur in rem suam, aut vanum aut falsum est. Neque enim, ut volunt, Columella l. 9. 4. pinum inter frutices agnoscit, sed inter arbores apibus gratas; pinumque conjungit cum ilice, *semper virens pinus & minor ilex*. Neque Apollodorus eam inter flores admittit, cum admittit inter *coronamenta*: ut enim lauro, triumphatores; sic pinu coronabantur victores ludis Isthmiis; nec tamen laurus est e florum genere. Neque Virgilius in Culi-

Atque equidem extremo ni jam ſub fine laborum
Vela traham, & terris feſtinem advertere proram;
Forſitan & pingues hortos quæ cura colendi
Ornaret, canerem: biferique roſaria Peſti:
Quoque modo potis gauderent intyba rivis,
Et virides apio ripæ: tortuſque per herbam
Creſceret in ventrem cucumis: nec ſera comantem
Narciſſum, aut flexi tacuiſſem vimen acanthi,
Pallenteſque hederas, & amantes litora myrtos.
Namque ſub Œbaliæ memini me turribus altis,
Qua niger humectat flaventia culta Galeſus,
Corycium vidiſſe ſenem: cui pauca relicti
Jugera ruris erant, nec fertilis illa juvencis,
Nec pecori opportuna ſeges, nec commoda Baccho.

INTERPRETATIO.

EGo certe, niſi jam ſub ultimum finem laborum colligerem vela, & properarem torquere proram ad terram: fortaſſe cantarem quoque, quæ ratio culturæ ornaret hortos fertiles, & cantarem *roſaria Peſti bis fæcundi: & quomodo intyba, & margines virentes apio, lætarentur aquis irrigantibus: &* quomodo *cucumis curvatus per herbam tumeſceret in* modũ *ventris: nec prætermiſiſſem narciſſum tarde florentem, & caulem acanthi flexilis, & hederas albentes, & myrtos quæ amant litora. Namque ſub altis mœnibus Tarenti, qua profundus Galeſus irrigat agros flaventes* ſegetibus, *memini me vidiſſe ſenem Corycium: qui habebat pauca jugera agri deſerti:* terra *illa, nec apta erat* arationi *boum, nec opportuna* paſtioni *pecorum, nec commoda vitibus.*

NOTÆ.

ce v. 405. cum dixit *ſemper florida pinus*, ſignificavit pinum florem eſſe perennem, quis enim perennem florem vidit? ſed arborem perpetuo florentem metaphorice, id eſt, ſemper virentem.

119. *Biferique roſaria Peſti.*] *Peſtum*, oppidum & ſinus Lucaniæ, *Peſto*: cujus ſolum roſis nobile, quas bis, nempe menſe Maio & Septembri, ferebat.

120. *Intyba.*] *Chicoree*, Georg. 1. 120. *Ripæ.*] Margines fontium. *Apium.*] *Perſil.* Ecl. 6. 68. *Cucumis.*] *Concombre*, olus notæ figuræ. *Narciſſum.*] Ecl. 2. 48. tardius floret: ideo *ſera comantem* vocat: & *ſera* dicit, pro *ſero*; adjectivum plurale neutrum, pro adverbio. *Vimen acanthi.*] Caulem *brancæ urſinæ*, de qua Ecl. 3. 45. Non vero *ſpinæ Ægyptiæ*, quæ alterum genus acanthi eſt, de quo G. 2. 119. De *hederis* albis ac nigris Ecl. 3. 39. De *myrtis*. Ecl. 2. 54.

125. *Namque ſub Oebaliæ &c.*] Diſcurrit in hortulum ſenis cujuſdam Tarentini, cujus ſtudium ac felicitatem cum voluptate deſcribit. *Oebaliæ.*] Tarenti: urbis in intimo ſinu magnæ Græciæ, quæ Italiæ pars eſt maxime Auſtralis: condita eſt a Tarante Neptuni filio; aucta à colonis Laconibus, qui duce Phalanto ex Œbalia, ſive Laconia, profecti, veteres incolas expulerunt.

126. *Qua niger &c.*] *Galeſus*, *Galaſo*, Calabriæ fluvius eſt, in ſinum illum Tarentinum defluens: *niger* dicitur, vel ab umbra circumſtantium arborum: unde a Propertio l. 2. 34. 67. vocatur umbroſus. *Umbroſi ſubter ſpineta Galeſi*: vel a profunditate aquarum, quæ nigritiem inde contrahunt: unde frequens eſt illud epithetum Homero, *μέλαν ὕδωρ, nigra aqua.* Erythræus legit *piger*, quia certum eſt eum lentiſſime labi.

127. *Corycium ſenem.*] Vel nomen fuit hujus ſenis proprium; vel appellativum a gente: *Corycus* enim, *κώρυκος*, mons croci ferax, & oppidum fuit Ciliciæ: quæ regio eſt ad occidentem Syriæ, in litore maris inde dicti Cilicii. Hujus incolæ *Cilices*, eo quod piraticam exercerent, a Pompeio petiti bello; & partim occiſi, partim in fidem recepti, agris ab eo donati ſunt: præſertimque Cilicum remiges, quorum opera uſus erat Pompeius, in Calabria Ta-

Hic rarum tamen in dumis olus, albaque circum
Lilia, verbenasque premens, vescumque papaver,
Regum æquabat opes animis: seraque revertens
Nocte domum, dapibus mensas onerabat inemptis.
Primus vere rosam, atque autumno carpere poma:
Et quum tristis hyems etiam nunc frigore saxa
Rumperet, & glacie cursus frænaret aquarum;
Ille comam mollis jam tum tondebat acanthi,
Æstatem increpitans seram, Zephyrosque morantes.
Ergo apibus fœtis idem atque examine multo
Primus abundare, & spumantia cogere pressis
Mella favis: illi tiliæ, atque uberrima pinus.
Quotque in flore novo pomis se fertilis arbos
Induerat, totidem autumno matura tenebat.
Ille etiam seras in versum distulit ulmos,
Eduramque pyrum, & spinos jam pruna ferentes;
Jamque ministrantem platanum potantibus umbram.

INTERPRETATIO.

Tamen in illo loco, prius *dumoso, plantans rara olera, & in circuitu candida lilia, ac verbenas, ac edule papaver: æquabat animo divitias regum, & nocte* jam *provecta rediens domum, onerabat mensam cibis non emptis. Primus colligebat vere rosam, & autumno poma: & cum tristis hyems frangeret adhuc lapides* vi *frigoris, & cohiberet glacie fluxum aquarum; ille jam tum tondebat frondes flexilis acanthi, incusans æstatem pigram & Zephyros tardos. Itaque primus abundabat apibus fœcundis, & multis examinibus; & colligebat mel spumosum, e favis compressis: habebat tilias & pinos copiosas: & quot pomis adhuc in flore novo* latentibus *arbor ferax se vestierat; totidem matura* poma *retinebat autumni* tempore. *Ille etiam digesserat in ordinem ulmos tarde* crescentes, *& pyros duras, & spinos jam ferentes pruna, & platanum jam præbentem umbracula bibentibus.*

NOTÆ.

rentinoque agro collocati sunt. Ex iis hunc unum esse aliquem non immerito suspicantur. *Relicti.*] Vel a patre per hæreditatem; vel ab aliis, aut remigibus, aut incolis, propter sterilitatem. *Flaventia culta.*] Loca culta & flaventia: duo adjectiva quorum alterum substantivi vim obtinet: ut G. 1. 393. *Aperta serena.*

130. *Rarum.* [Vel exquisitum; vel potius raris, non densis ordinibus, consitum, quod in sterili terra fit.

131. *Verbenasque premens.*] *De la verveine.* Ecl. 8. 65. *Premens.*] Plantans G. 2. 346. *Quæcumque premes virgulta per agros.*

131. *Vescumque papaver.*] Edule, supra G. 1. 212. *Cereale.* Vescum item, minutum ac parvum significat. Ovid. Fast. l. 3. *Vescaque parva vocant.* Plin. l. 7. 20. *Corpore vesco fuisse, sed eximiis viribus Tritanum,* memorat.

134. *Carpere.*] Supple, *incipiebat*: sic infra: *Primus abundare &c.*

137. *Mollis acanthi.*] *Brancæ ursinæ*, quæ mollis est ac flexilis; eademque tonsilis, & inter topiarias herbas annumerata. Ecl. 3. 45. De *Zephyris.* Ecl. 5. 5.

141. *Tiliæ atque &c.*] *Tilia, tilleul:* arbor nota. *Pinus uberrima*, vel plurima, vel ferax pinearum nucum, vel ferax glutini, quo apes utuntur ad mellis fundamina, vide supra, v. 39.

144. *In versum &c.*] De arborum ordinata plantatione, G. 2. 277. *Eduram pyrum.*] Duritiem vel ad lignum refert; vel ad fructum, aut nondum maturum, aut etiam in maturitate intus lapidescentem. De hac voce, *edura*, vide G. 2. 78. De *Platano, plane*, ibidem G. 2. 70. *Spinos jam pruna ferentes.*] Spinus, vel significat prunum sylvestrem, quod vult Car. Stephanus: vel spinam ipsam, quæ in prunum conversa

Verum hæc ipſe equidem, ſpatiis excluſus iniquis,
Prætereo, atque aliis poſt commemoranda relinquo.
Nunc age, naturas apibus quas Juppiter ipſe
Addidit, expediam: pro qua mercede canoros
Curetum ſonitus crepitantiaque æra ſequutæ,
Dictæo cœli regem pavere ſub antro.
Solæ communes natos, conſortia tecta
Urbis habent, magniſque agitant ſub legibus ævum:
Et patriam ſolæ, & certos novere penates.
Venturæque hyemis memores, æſtate laborem
Experiuntur, & in medium quæſita reponunt.
Namque aliæ victu invigilant, & fœdere pacto
Exercentur agris: pars intra ſepta domorum
Narciſſi lacrymam, & lentum de cortice gluten,
Prima favis ponunt fundamina; deinde tenaces

INTERPRETATIO.

Sed ego quidem arctatus ſpatiis anguſtioribus, iſta omitto, & relinquo aliis deinde commemoranda. Nunc age, deſcribam proprietates, quas ipſe Jupiter addidit apibus: propter quod donum apes, *ſecutæ canoros ſonitus Corybantium & æra crepitantia, nutriverunt regem cœli ſub caverna Dictæa. Solæ* animalium *habent fœtus communes, & domos urbis communes: & vitam ducunt ſub legibus immobilibus: & ſolæ cognoſcunt patriam, & ſtatas domos: & prævidentes hyemem futuram, exercent* ſe *labore per æſtatem, & congregant in commune* bona *parta. Aliæ enim provident cibis, & lege conſtituta, laborant per campos: pars intra clauſtra alvearium, componunt ima fundamenta favorum, ex ſucco narciſſi & viſcoſo glutine corticis: poſtea tenaces.....*

NOTÆ.

ſit per inſitionem, de qua inſitione G. 2.73.

147. *Spatiis excluſus iniquis.*] Propter anguſtiam ſpatii, quatuor libris definiti; excluſus a longiori ſpatio, quod mihi definire potuiſſem.

149. *Nunc age &c.*] IV. PARS. *De apum republica & quaſi civili prudentia*, in melle conficiendo, in rege obſervando &c.

151. *Curetum ſonitus* &c.] Saturnus cum filios omnes devoraret ſuos, vel ex pacto cum Titano fratre, ut is in regnum ſuccederet; vel ex metu ſuo, cum eſſet in fatis fore ut a filiis regno pelleretur: Rhea ſive Ops, aut Cybele, ejus uxor; Jovem, in Creta natum, in antro Dictæi montis, qui Idæ monti vicinus eſt, occuluit: juſſitque ut *Curetes*, ſive *Corybantes*, ſive *Dactyli*, ſacrorum ſuorum adminiſtri, cymbalis æreiſque clypeis circa cunas obſtreperent, ne vagitus proderet infantem patri. Hujus porro inſulæ rex dicitur fuiſſe *Meliſſus*, cujus filiæ duæ Jovem aluerunt caprino lacte & melle: unde fabulæ ferunt, capram nomine Amaltheam, & apes Curetum cymbalis excitas, Jovis nutrices fuiſſe: & ob id quidem beneficium, capram a Jove relatam inter ſidera, cornu ejus nymphis nutricibus datum, hac adjecta facultate, ut quicquid optaſſent, id illis ex eo cornu largiter emanaret; apes, cum antea nihilo eſſent muſcis aliis ſagaciores, nova ſagacitate fuiſſe præditas: unde facultates illæ *additæ* dicuntur. *Pro qua mercede.*] Supple, *conſequenda*: quaſi hoc ſibi officii ſui præmium ac finem apes propoſuerint.

153. *Communes natos.*] Communi ſtudio promiſcue alendos, quaſi omnium natos non ſingulorum.

158. *Victu.*] Pro *victui*: dativus antiquus, de quo, Ecl. 5. 29.

160. *Narciſſi lacrymam.*] De *Narciſſo*. Ecl.

Suſpendunt ceras : aliæ ſpem gentis adultos
Educunt fœtus : aliæ puriſſima mella
Stipant, & liquido diſtendunt nectare cellas.
Sunt quibus ad portas cecidit cuſtodia ſorti,
Inque vicem ſpeculantur aquas & nubila cœli:
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus a præſepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
Ac veluti lentis Cyclopes fulmina maſſis
Quum properant: alii taurinis follibus auras
Accipiunt redduntque : alii ſtridentia tingunt
Æra lacu : gemit impoſitis incudibus Ætna:
Illi inter ſeſe magna vi brachia tollunt
In numerum, verſantque tenaci forcipe ferrum.
Non aliter (ſi parva licet componere magnis)
Cecropias innatus apes amor urget habendi,
Munere quamque ſuo : grandævis oppida curæ,
Et munire favos, & Dædala fingere tecta.

INTERPRETATIO.

concamerant ceras : aliæ alunt incubando *fætus creſcentes*, qui ſunt *ſpes generis : aliæ addenſant mella expurgata, & implent favos puro nectare. Sunt* aliquæ *quibus ſtatio ad portas ſorte obtigit:&* quæ *per vices prævident pluviam & nubes aeris ; aut accipiunt onera venientium; aut conflato agmine expellunt ex alveari fucos*, quod eſt *genus pigrum. Fervet labor, & mella thymum halantia beneolent. Ac veluti quando Cyclopes fabricantur fulmina e maſſis flexibilibus : alii accipiunt, & remittunt aerem, follibus e tauri corio* factis ; *alii mergunt in aquas æra ſtridentia: Ætna plangit* ſub *incudibus* ſibi *impoſitis. Illi inter ſe attollunt brachia magno robore*, & *cum ordine, vertuntque ferrum mordaci forcipe. Non aliter, ſi licet comparare parva magnis, ingenita cupiditas congregandi* mella *urget apes Atticas, unamquamque* juxta *ſuum officium : ſeniores curant alvearia, & tuentur favos, & conſtruunt domos artificioſas.*

NOTÆ.

2. 48. De *glutine*, quo tria ceræ & mellis fundamenta conflant, ſupra, v. 39.

162. *Suſpendunt ceras &c.*] Plinius l. 11. 10. *Ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerinis a ſolo fornicatis, ne deſit aditus ad ſarciendum.* Vocat autem *adultos fœtus*; non quia jã ſunt adulti, ſed quia adoleſcunt & creſcunt.

163. *Puriſſima mella &c.*] *Plin.* l. 11. 10. *Mira munditia : amoliuntur omnia e medio, nullæque inter opera ſpurcitiæ jacent.* De *Nectare* potu Deorum. Ecl. 5. 71.

165. *Sorti.*] Pro *ſorte* : ſic *igni* pro *igne* G. 2.67. *Capiti* pro *capite*, Ecl. 6. 16.

168. *Fucos.*] *Gueſpes.* Ex Plinio l. 11. 11. *Sunt quaſi ſervitia apum : his ſunt cellarum minimæ: quamobrem imperant iis, primoſque in opera expellunt, tardantes ſine clementia puniunt.*

169. *Redolentque thymo fragrantia.*] *Thymo* regitur a voce *fragrantia* ; non a voce *redolent*, quæ vulgo accuſativum petit. Ita Diomedes & Lipſius.

170. *Cyclopes &c.*] De iis, & *Ætna* monte G. 1. 471. & fuſius Æ. 3. 571.

175. *In numerum.*] Certo quodam ordine, ac veluti numeroſo malleorum concentu.

177. *Cecropias.*] Atticas, a primo Atticorum rege Cecrope : mel autem Atticum celebre fuit, præſertim ex *Hymetto*, monte hujus regionis.

179. *Dædala.*] A Dædalo, ingenioſiſſimo Athenienſi fabro, qui labyrinthum condidit ; artificioſa quælibet opera, *Dædala*, vel *Dædalæa* dicta ſunt, adjectivo nomine. De eo plura Æ. 6. 29.

At fessæ multa referunt se nocte minores,
Crura thymo plenæ: pascuntur & arbuta passim,
Et glaucas salices, casiamque: crocumque rubentem,
Et pinguem tiliam, & ferrugineos hyacinthos.
Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
Mane ruunt portis, nusquam mora: rursus easdem
Vesper ubi e pastu tandem decedere campis
Admonuit; tum tecta petunt, tum corpora curant.
Fit sonitus, mussantque oras & limina circum.
Post, ubi jam thalamis se composuere, siletur
In noctem, fessosque sopor suus occupat artus.
Nec vero a stabulis pluvia impendente recedunt
Longius, aut credunt cœlo, adventantibus Euris:
Sed circum tutæ sub mœnibus urbis aquantur,
Excursusque breves tentant: & sæpe lapillos,
Ut cymbæ instabiles fluctu jactante saburram,
Tollunt: his sese per inania nubila librant.
Illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
In Venerem solvunt, aut fœtus nixibus edunt.

INTERPRETATIO.

AT juniores redeunt lassæ provecta nocte, refertæ thymo circa *crura; & hinc inde carpunt arbuta, & salices virides, & casiam, & crocum rufum, & tiliam viscosam, & hyacinthos nigrescentes. Simul omnes quiescunt a labore, simul omnes laborant. Mane exeunt portis, nullo in loco ignavia* est. *Postea cum Hesperus eis significavit recedendum* esse *ex agris,* & *pastione: tunc adeunt alvearia, tunc reficiunt corpora. Murmur excitatur, & strepunt circa vestibulum & portas. Deinde cum jam consederunt in cellis, silent per noctem, & conveniens sopor tenet membra lassa. Non autem abeunt longius ab alvearibus, quando imber instat, nec confidunt aeri, quando imminent venti: sed securæ prope parietes alvearis circum hauriunt aquas, & faciunt breves excursiones; & sæpe, quemadmodum naves fluitantes* continent *arenam* contra *agitationem fluctuum, ita apprehendunt lapillos, & his sustinent se per nubes vagas. Miraberis autem hanc consuetudinem placuisse apibus: quod nec vacant coitui, nec inertes enervant corpus libidine, nec emittunt fœtus partu.*

NOTÆ.

181. *Crura thymo plenæ.*] Plin. l. 11. 10. *Quæ flores comportant, prioribus pedibus femina onerant, propter id natura scabra; priores pedes rostro.*

181. *Arbuta passim &c.*] *Arbuta, fruits d'arboisiers.* Ecl. 3. 82. *Casia, lavande.* Ecl. 2. 49. *Crocus, safran.* Ecl. 4. 44. *Hyacinthus, glaieul.* Ecl. 3. 63. *Tilia, tilleul* arbor. De *ferrugineo* colore. Ecl. 2. 18.

186. *Vesper.*] Stella Veneris. Ecl. 6. 86.

192. *Euris.*] Quibuslibet ventis, proprie tamen orientalibus.

195. *Saburram.*] Arenam graviorem, qua naves ad certam usque mensuram onerantur, ac *saburrantur*, ut stabiliores fiant.

198. *Concubitu.*] Pro *concubitui*, dativo antiquo, de quo Ecl. 5. 29. Plin. l. 11. 16. *Fœtus quonammodo progenerarent, magna inter eruditos & subtilis quæstio fuit: apum enim coitus visus est nunquam. Plures existimavere oportere confici floribus. Gallinarum modo incubant. Id quod exclusum est, primum vermiculus videtur candidus . . . . donec ruptis membranis, quæ singulos cingunt ovorum modo, universũ agmen emergat.* Ita fere Aristoteles aliique, qui omnes putant reperiri ab iis aliquid in floribus, quod sit seminis loco; idque deinde formatum in fœtus ab iis demitti ore.

201.

Verum ipſæ foliis natos & ſuavibus herbis
Ore legunt: ipſæ regem parvoſque Quirites
Sufficiunt: aulaſque & cerea regna refigunt.
Sæpe etiam duris errando in cotibus alas
Attrivere, ultroque animam ſub faſce dedere:
Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.
Ergo ipſas quamvis anguſtus terminus ævi
Excipiat, (neque enim plus ſeptima ducitur æſtas)
At genus immortale manet: multoſque per annos
Stat fortuna domus, & avi numerantur avorum.
Præterea regem non ſic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaſpes,
Obſervant: rege incolumi, mens omnibus una eſt;
Amiſſo, rupere fidem: conſtructaque mella
Diripuere ipſæ, & crates ſolvere favorum.
Ille operum cuſtos, illum admirantur, & omnes
Circumſtant fremitu denſo, ſtipantque frequentes,
Et ſæpe attollunt humeris, & corpora bello
Objectant, pulchramque petunt per vulnera mortem.

INTERPRETATIO.

Sed ipſæ roſtro colligunt fœtus e foliis & herbis dulcibus: ipſæ ſupplent regem & parvos cives, & palatia ac regna reparant cera. Sæpe quoque vagando contuderunt alas in duris ſaxis, & ſponte amiſere vitam ſub onere: tantus eſt ipſis *amor florum, tanta gloria faciendi mellis. Itaque licet brevis vitæ finis eas urgeat (non enim vivunt plus* quam *ſeptem annos) tamen genus* earum *manet immortale, & fortuna familiæ ſubſiſtit per multos annos, & numerantur avi avorum. Præterea Ægyptus, & magna Lydia, & gens Parthorum, & Hydaſpes Mediæ, non ita venerantur regem: rege vivo, unanima eſt concordia omnium;* rege *mortuo, diſſolvunt ſocietatem, & ipſæ rapiunt mella accumulata, & evertunt compagem favorum. Ille* rex *præſidet operibus, admirantur illum, & omnes circa* illum *conglobantur multo* cum *murmure, & ambiunt* illum *magno numero, & ſæpe efferunt humeris, &* in *bello objiciunt corpora* pro eo, *& quærunt per vulnera glorioſam necem.*

NOTÆ.

201. *Quirites.*] Cives ducta metaphora a Romanis civibus, qui dicti ſunt *Quirites*; vel a Romulo rege, qui dictus eſt *Quirinus*; vel a *Curibus*, oppido Sabinorum, poſtquam fœdus ictum eſt inter Tatium eorum regem & Romulum, & gens utraque promiſcuo uſa eſt nomine *Romanorum* & *Quiritum*.

204. *Faſce.*] Onere: de eo Ecl. 9. 66.

210. *Regem non ſic &c.*] Comparat obſequia apum erga reges ſuos, cum ſtudio populorum erga ſuos; eorum maxime qui deliciis fracti, dominos quaſi ſervili cultu adorabant. Tales *Ægyptii*, de quibus infra, v. 287. *Lydi*, quorum regio pars eſt Aſiæ minoris, Pactolo, aurifero flumine perfuſa, Phrygiæ contermina, Crœſo olim regi ditiſſimo ſubdita. *Parthi*, de quibus Ecl. 1. 62. *Medi* ad occidentem Parthorum ſiti: qui hic per Hydaſpem fluvium notantur. *Hydaſpes* tamen ab uno Virgilio in Media, ab aliis in India collocatur; ab aliis in Indum influere dicitur ad urbem Niſam, ab aliis in mare labi; cum tamen vulgo in India conſtituatur. Probus putat *Medum* dici victoriæ cauſa; quia Medi & Perſæ, duce Alexandro, Indiam domuerunt: quod ſi admittatur, *Græcus* etiam & *Macedo* meliori jure potuit vocari; quod quis ferat? Abramus legit, *Indus Hydaſpes*, ſed ſine fide manuſcriptorum. Ego admodum incertam fuiſſe & eſſe ejus notitiam puto, nec alia de cauſa ab Horatio dictum eſt, Od. l. 1. 22. 8. *Quæ loca fabuloſus lambit Hydaſpes*: adeo varia de illo narrantur.

214. *Crates favorum.*] Quia favi in modum craticularum cancellati ſunt.

His quidam ſignis, atque hæc exempla ſequuti,
Eſſe apibus partem divinæ mentis, & hauſtus
Ætherios dixere: Deum namque ire per omnes
Terraſque, tractuſque maris, cœlumque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas.
Scilicet huc reddi deinde, ac reſoluta referri
Omnia: nec morti eſſe locum; ſed viva volare
Sideris in numerum, atque alto ſuccedere cœlo.
Si quando ſedem anguſtam, ſervataque mella
Theſauris relines; prius hauſtu ſparſus aquarum,
Ore fove, fumoſque manu prætende ſequaces.
Bis gravidos cogunt fœtus, duo tempora meſſis.

INTERPRETATIO.

Quidam ex his argumentis, & conſiderantes hæc ſpecimina prudentiæ, *dixerunt: partem divinæ mentis & cæleſtes ſpiritus ineſſe apibus. Quippe* dixerunt *Deum fuſum eſſe per omnes, & terras, & tractus maris, & cœlum profundum: ex illo pecudes, armenta, homines, omne genus ferarum,* denique *quemlibet naſcendo animam ſibi attrahere. Quippe* dixerunt *omnia poſt diſſolutionem reverti ac referri ad eum; nec eſſe locum exinanitioni; ſed* omnia *volare viva, ſui* quæque *ſideris in ordinem, atque ire in altum cœlum. Si aliquando recludis arctum alveare, & mella ſervata in favis; prius imbutus hauſtu aquarum, contine ore* aquas; *& prætende manu fumos* qui *inſequantur* apes. Apiarii *bis colligunt favos plenos, duo ſunt tempora mellationis.*

NOTÆ.

220. *Eſſe apibus partem &c.*] Sequitur hic doctrinam Pythagoræ & Platonis. Pythagoræ opinio ſic a Servio explicatur. *Omnia animalia ex quatuor elementis & divino ſpiritu conſtare manifeſtum eſt. Trahunt enim a terra carnem, ab aqua humorem, ab aere anhelitum, ab igne fervorem, a divino ſpiritu ingenium: quod quia eſt in apibus, ſicut in hominibus (namque metuunt, cupiunt, dolent, gaudent; quæ probantur ex his quæ faciunt: dimicant enim, colligunt flores, prævident pluvias) fateamur neceſſe eſt, etiam apes partem habere divinitatis.* Platonis autem opinio eſt in Timæo, Deum, cum mundum condidit, aſtris parem diſtribuiſſe numerum animarum; ſinguliſque aſtris ſingulas attribuiſſe, quaſi totidem vehiculis. Pythagoræ autem & Platonis communis ſententia eſt, animam eſſe interitus expertem; & cum exit, pervenire in cognatam ſibi animam mundi, ut teſtatur Plutarchus l. 4. de Placit. Philoſ. Juxta has igitur ſententias docet Virgilius, *morti non eſſe locum*, id eſt, exinanitioni; quippe cum anima remaneat: deinde animam reverti *ſideris in numerum*, id eſt, ad ea ſidera quibus ſingulæ addicuntur; atque ita in cœlum reverti, quæ præcipua Dei ſedes eſt.

229. *Relines &c.*] Aperies, detracta illa omni materia, qua totum alveare apes *linunt*. Id eſt, ſi velis mella colligere: tum duplici utere induſtria ad fugandas apes. I. Aquã hauſtam ore preſſo ſparge ſuper alvearia, pluviæ in modum. II. Prætende fumum.

229. *Hauſtu ſparſus aquarum ore fove.*] Supple: *& deinde projice in pluviæ modum.* Niſi malis legere *hauſtus ſparſus aquarum*: & tunc juxta Servium, *ſparſus* erit pro *ſpargens*, paſſivum pro activo; ut G. 1. 163. *volventia plauſtra*, pro *voluta*, activum pro paſſivo: vel juxta Abramum eclipſis eſt, *ſparſus* pro *ſparſurus*; ut Æ. 6. 57. *Direxti tela*, pro *direxiſti*. Æ. 11. 118. *Vixet*, pro *vixiſſet*.

231. *Bis gravidos cogunt &c.*] V. PARS. *De mellationis temporibus*; verno ſcilicet, & autumnali. Per *gravidos fœtus*, haud dubie mella intelligit, quæ ſunt fructus & proventus apum: neque enim ſignificat proprie fœtus, qui non ſunt *gravidi*: neque matres apes, quæ dici non poſſunt *fœtus*.

Taygete ſimul os terris oſtendit honeſtum
Pleias, & Oceani ſpretos pede reppulit amnes:
Aut eadem ſidus fugiens ubi piſcis aquoſi,
Triſtior hybernas cœlo deſcendit in undas.
Illis ira modum ſupra eſt: læſæque venenum
Morſibus inſpirant, & ſpicula cæca relinquunt
Affixæ venis, animaſque in vulnere ponunt.
Sin duram metues hyemem, parceſque futuro
Contuſoſque animos & res miſerabere fractas;
At ſuffire thymo, ceraſque recidere inanes
Quis dubitet? nam ſæpe favos ignotus adedit
Stellio, lucifugis congeſta cubilia blattis:
Immuniſque ſedens aliena ad pabula fucus,
Aut aſper crabro imparibus ſe immiſcuit armis,

INTERPRETATIO.

Simul ac Taygete Pleias monſtravit terris formoſum vultum, & repulit pede aquas Oceani a ſe *contemptas*; *aut cum eadem, fugiendo aſtrum piſcis imbriferi, deſcendit mœſta* e *cælo in aquas hybernas. Illæ* apes *iracundæ ſunt ſupra modum, & offenſæ immittunt venenum punctione, & affixæ venis relinquunt aculeos occultos, & amittunt vitam in vulnere. Si vero timeas hyemem ſterilem, & provideas in futurum, & miſereſcas gentis afflictæ opumque direptarum: tamen quis omittat fumigare* eas *thymo, & auferre ceras inutiles? nam ſæpe occultus lacertus corroſit favos, & cubilia plena* sũt *blattis fugientibus lucem, & fucus iners otiatur prope alienum cibum, aut aſper crabro ſe miſcet* apibus, armatus *majori aculeo,*

NOTÆ.

232. *Taygete ſimul &c.*] Una e *Pleiadibus*, ſub qua ſex etiam alias comprehendit: de iis G. I. 138. Earum ortu & occaſu notat duplex tempus colligendi mellis, quod metaphorice *meſſem* vocat, ut oſtendimus G. 2. 327. Oriuntur oriente Sole in tauro, circa ultimum Aprilem aut initium Maii: occidunt oriente Sole, circa finem Octobris, aut initium Novembris: vide G. I. 221.

233. *Oceani amnes.*] Quia Oceanus terram ambit.

234. *Sidus fugiens piſcis aquoſi.*] Certe fugimus tantum inſequentes: at nullum proprie piſcium ſidus Pleiadas ſequitur, ſed antecedit. Nodum hunc ut ſolvat Petitus verſum ſic interpungit: *Aut eadem ſidus fugiens, ubi piſcis aquoſi triſtior hybernas cœlo deſcendit in undas*: hoc ſenſu: *Aut eadem fugiens ſidus*, id eſt Solem; *ubi deſcendit in undas hybernas piſcis aquoſi*, id eſt, in quas jam ſidus piſcium ante deſcendit. Alii aliter ſolvunt. Ego ſervata vulgari interpunctione, per piſcem aquoſum, intelligo *hydram*, qui ſerpens eſt in aquis degens, unde nomen habet ab ὕδωρ, *aqua*: hoc enim ſidus etſi in occaſu Pleiadum, gradibus circiter quinquaginta ab iis diſtet; tamen eas ſubſequitur, iiſque videtur imminere.

237. *Morſibus.*] Tranſlative; neque enim ore, ſed caudæ aculeo pungunt.

238. *Animaſque in vulnere ponunt.*] Hoc inde fit: quia aculeus cum alvo, ſive inteſtino, conſertus eſt; & cum infixus fuit, e vulnere retrahi nequit, ſine illius alvi ruptione.

239. *Sin duram &c.*] Si providens in futurum nolis mella omnino detrahere, ne per hyemem deficientibus floribus apes fame pereant: relinque partem aliquam mellis ad cibum hybernum; & interim purga alveare a noxiis peſtibus; ut ſunt ſtellio, *laiſard*, blatta, *cloporte*: fucus, *gueſpe*: crabro, *freſlon*: tinea, vermiculi genus, corrodens veſtes & alia &c.

241. *Suffire thymo.*] Varro & Columella monent ſuffitum illum ter in menſe faciendum eſſe, ad fugandas tum beſtiolas, tum ipſas apes, quæ purgatis alveis redeunt: quod cum ſit apibus moleſtiſſimum, tamen ſaluberrimum eſt.

Aut durum tineæ genus, aut invisa Minervæ
In foribus laxos suspendit aranea casses.
Quo magis exhaustæ fuerint, hoc acrius omnes
Incumbent generis lapsi sarcire ruinas:
Complebuntque foros, & floribus horrea texent.
Si vero, quoniam casus apibus quoque nostros
Vita tulit, tristi languebunt corpora morbo:
(Quod jam non dubiis poteris cognoscere signis.)
Continuo est ægris alius color: horrida vultum
Deformat macies: tum corpora luce carentum
Exportant tectis, & tristia funera ducunt:
Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent,
Aut intus clausis cunctantur in ædibus omnes:
Ignavæque fame, & contracto frigore pigræ.
Tum sonus auditur gravior, tractimque susurrant,
Frigidus ut quondam sylvis immurmurat Auster,
Ut mare sollicitum stridet refluentibus undis,
Æstuat ut clausis rapidus fornacibus ignis.
Hic jam galbaneos suadebo incendere odores,

INTERPRETATIO.

aut importunum genus tinearum, aut aranea odiosa Minervæ suspendit in portis telas raras. Quo magis fuerint evacuatæ, eo diligentius omnes contendent reparare jacturam gentis vexatæ, & replebunt cellas, & conficient favos e floribus. Si autem, quoniam vitæ conditio *intulit quoque apibus nostras miserias, corpora earum langueant tristi ægritudine: (quod poteris deinceps cognoscere signis non incertis) statim ægræ habent alium colorem, horrida macies deturpat speciem: tunc efferunt* ex *alvearibus cadavera carentium lumine, & ducunt tristia funera: aut eædem dependent ad portam simul implicatæ pedibus: aut omnes intus clausæ morantur in alvearibus, desides præ fame, & pigræ præ frigore contrahente* membra. *Tum murmur obscurius auditur, & susurrant* longo *tractu: quemadmodum Auster frigidus aliquando sibilat in sylvis; quemadmodum mare turbatum stridet fluctibus reciprocantibus; quemadmodum ignis fervens æstuat* in *fornacibus clausis. Tunc consulo,* ut *Galbanei odores illic urantur,*

NOTÆ.

246. *Invisa Minervæ aranea.*] Arachne, Lydia, lanificii arte ausa cum Minerva contendere: ægre ferens opus suum ab eadem victa confractum esse, suspendio sibi vitam abstulit: a Minerva in araneam transformata est.

250. *Foros.*] *Fori* sunt spatia in navibus apertiora, tabulata: in quibus inceditur, unde nomen habent, vel a *ferendo*, vel quod *foris* emineant. Sunt item in circo ejusmodi spatia, e quibus videntur spectacula. Hinc diminutivum est *foruli*: quæ sunt apud Suet. & Juven. librorum conditoria in bibliothecis. Hic pro cellulis melleis usurpantur.

251. *Si vero &c.*] VI. PARS. *De morbis apum, eorumque signis & remediis.*

257. *Pedibus connexæ &c.*] Vocatur *uva*, cum ad foramina alveorum aliæ ex aliis conglobatæ dependent, in uvæ speciem. Non tamen puto hic *uvam* illam significari, ad morbi indicium; si quidem ut lætitiæ indicium apponitur infra, v. 558. Itaque intellige de singulis aut pauculis apibus, quæ vel mortuæ vel languidæ pedibus adhærent ad limina.

261. *Frigidus Auster.*] Quilibet ventus: Auster enim non frigidus, sed humidus est. Macrobius tamen ait frigidum esse ab origine; & humidum fieri cum per zonæ torridæ plagam ad nos commeat.

264. *Galbaneos &c.*] Galbanum *galba-*

Mellaque arundineis inferre canalibus, ultro
Hortantem, & fessas ad pabula nota vocantem.
Proderit & tunsum gallæ admiscere saporem,
Arentesque rosas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel psythia passos de vite racemos.
Cecropiumque thymum, & graveolentia centaurea.
Est etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba.
Namque uno ingentem tollit de cæspite sylvam:
Aureus ipse, sed in foliis quæ plurima circum
Funduntur, violæ sublucet purpura nigræ.
Sæpe Deûm nexis ornatæ torquibus aræ.
Asper in ore sapor: tonsis in vallibus illum
Pastores, & curva legunt prope flumina Mellæ.
Hujus odorato radices incoque Baccho,
Pabulaque in foribus plenis appone canistris.
Sed si quem proles subito defecerit omnis,
Nec genus unde novæ stirpis revocetur, habebit:
Tempus & Arcadii memoranda inventa magistri
Pandere, quoque modo cæsis jam sæpe juvencis

INTERPRETATIO.

& mella infundantur per cannas arundineas; ultro excitando & invitando apes *languidas ad cibum familiarem. Juvabit etiam addere* huic melli *succum gallæ contritæ, & rosas siccas, vel mustum multo igne spissatum, vel passas uvas e psythia vite, & thymum Atticum, & centaurea odore gravia. Est etiam in pratis flos, cui agricolæ dedere nomen amelli: planta* est *facilis repertu. Quippe uno e cæspite erigit magnam copiam caulium: aureus ipse* est; *sed purpura violæ nigricantis sublucet in foliis, quæ multa in orbem ambiunt flosculum. Sæpe altaria Deorum ornantur torquibus* amello *implexis. Sapor illius asper est palato: pastores colligunt eum in pratis demessis, & ad flexuosa fluenta Mellæ. Coque radices illius in vino optimo, & offer* apibus in *cibum plenis calathis ad foramina* alvearis. *Sed si aliquis amiserit subito totam gentem, nec habeat unde reparetur genus novæ familiæ*: tunc *tempus* est *aperire inventum memorabile Arcadii apiarii; & quomodo occisis bobus jam sæpe...*

NOTÆ.

non, gummi e narthece sive ferula, in Syria: hujus odor fugat serpentes. Galla, *pomme de chesne.* Defrutum, vinum coctum, *resiné*, de quo G. 1. 295. Racemi passi, *sechez au Soleil*: quem in usum apta præ cæteris vitis Psythia, de qua G. 2. 93. Centaurea, orum; vel centauria, æ; & centaurium, ii; *fiel de terre*: herba quæ nomen traxisse dicitur a Chirone Centauro; quia adhibita vulneri, quod ipsi Herculis sagittæ fecerant, eum sanavit. *Cecropiũ thymum,* quia frequens in Hymetto monte Atticæ regionis, in qua primus regnavit Cecrops. *Amellus* certissime est *Aster Atticus*, id est *stella Attica*; ob formam & patriam sic dicta: Aliter *bubonium*, id est *inguinalis*; quod inguinum doloribus medeatur: in hortis visu notissima, nomine ignota.

275. *Violæ purpura nigræ.*] Vide Ecl. 2. 47.

278. *Mellæ.*] Vel Melæ, fluvii Galliæ Cisalpinæ, prope Brixiam. Unde nomen habet *amellus flos*, juxta Servium.

281. *Sed si quem &c.*] VII. PARS. *De reparatione apum, ejusque reparationis inventore Aristæo.* Is Apollinis filius fuit, ex Cyrene filia Penei fluminis, vel regis in Arcadia. Aristæus in Arcadia deinde regnasse dicitur; & apum ac mellis usum, lactisque

Inſincerus apes tulerit cruor; altius omnem
Expediam, prima repetens ab origine, famam.
Nam, qua Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur ſua rura phaſelis:
Quaque pharetratæ vicinia Perſidis urget,
Et viridem Ægyptum nigra fœcundat arena,
Et diverſa ruens ſeptem diſcurrit in ora
Uſque coloratis amnis devexus ab Indis:
Omnis in hac certam regio jacit arte ſalutem.
Exiguus primum atque ipſos contractus ad uſus
Eligitur locus: hunc anguſtique imbrice tecti

INTERPRETATIO.

ſanguis putridus produxerit apes; Narrabo famam omnem hujus facti, repetens eam *altius a prima origine. Nam, qua* parte *felix natio Pellæi Canopi accolit Nilum inſidentem* agris *inundante flumine, & circumnavigat ſuos agros in naviculis verſicoloribus: & qua* parte regiones *vicinæ Perſis pharetratis attingunt* Ægyptum: *& qua* parte *fluvius defluens ab uſque nigris Æthiopibus fœcundat Ægyptum nigro limo, & præcipitans exonerat ſe in oſtia ſeptem distincta: tota regio collocat in hoc invento ſpem certam. Primum quæritur locus anguſtus, & arctatus ad hunc ipſum uſum: hunc tegulis parvi tecti....*

NOTÆ.

coagulum inveniſſe, v. G. 1. 14.

287. *Qua Pellæi &c.*] Locus perdifficilis. Vult Cerdanus duplicem hic regionem ſignificari, Ægyptum & Indiam: duplicem fluvium; Nilum & Indum: ibique inventam eſſe artem reparandarum apum. Sed refutatur: tum quia non eſt veriſimile quod contendit, verſum hunc ſuppoſitum eſſe; *& viridem Ægyptum nigra fœcundat arena*, qui verſus plane de Nilo, intelligi debet; & locus ipſe totus, de Nilo, non de Indo: tum quia male diceretur Indus devectus ab Indis, cum Indiæ fines non egrediatur. Abramus hic comminiſcitur neſcio quid de Gange Indico fluvio, qui per ſubterraneos meatus erumpat in Ægyptum, ibique Nilum efficiat. Ego omnia de Nilo interpretor: Et quæ duo videntur obſtare, ſic explico. I. Dicitur *devectus ab Indis*, id eſt Æthiopibus, qui ab antiquis Indi vocabantur, ut jam notavimus G. 2. 171. Et vero quicquid olim jactatum ſit de ignotis Nili fontibus, nunc compertum eſt oriri ex duobus fontibus ad radices Lunæ montium, ad meridiem lacus ingentis, quem impermixtis aquis mox deinde præterfluit. Lacus dicitur *Zembre*. II. *Vicinia Perſidis urget* reipſa Ægyptum, non inquam ipſa Perſis, ſed vel vicinæ Perſidis regiones, nempe Arabia, Syria &c. vel ipſa Aſia, quam ſignificavit hic per partem ejus tunc temporis nobiliorem, nempe Perſidem, ſive Parthorum imperium. Adhæret enim Africa Aſiæ ſola illa parte Ægypti, quæ dicitur *l'Iſthme de Sues*. Nunc ſingulæ voces explicādæ. *Canopus* vrbs eſt Ægypti, quam poeta innuit vicinam eſſe Alexandriæ, cum Canopum vocat *Pellæum*, id eſt *Alexandrinum*. Alexander enim, conditor Alexandriæ, in urbe Macedoniæ Pella natus erat: Per *gentem Canopi* Ægyptios omnes intelligit, quia urbs illa erat antiquiſſima; ſita ad maximum e ſeptem oſtiis quibus Nilus in mare ſe exonerat, dictum inde *Canopicum*; tantæ magnitudinis, ut lacus a quibuſdam appelletur, ſolumque e Nili oſtiis natura factum videatur; cætera manu effoſſa. *Gens fortunata*: propter fertilitatem regionis. *Stagnantem flumine Nilum*. Quia Sole in cancrum ſubeunte, creſcere incipit per centum dies ad uſque Autumnum: qua exundatione fœcundantur agri, per quos itur navigiis anguſtis ex arundine papyracea. *Pharetratæ Perſidis*. Quia Perſæ equitatu, venatione, & ſagittandi arte inſignes fuerunt: ſiti ad orientem Aſſyriæ, ad occidentem Ariæ, ad meridiem Parthiæ, ad ſeptentrionem ſinus Perſici. De *Indis*. G. 1. 57.

296. *Imbrice.*] *Imbrex*: tegula cava & ſemi-

Parietibusque premunt arctis: & quattuor addunt
Quattuor a ventis obliqua luce fenestras.
Tum vitulus bima curvans jam cornua fronte
Quæritur: huic geminæ nares, & spiritus oris
Multa reluctanti obstruitur: plagisque perempto
Tunsa per integram solvuntur viscera pellem.
Sic positum in clauso linquunt: & ramea costis
Subjiciunt fragmenta, thymum, casiasque recentes.
Hoc geritur, Zephyris primum impellentibus undas,
Ante novis rubeant quam prata coloribus, ante
Garrula quam tignis nidum suspendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in ossibus humor
Æstuat: & visenda modis animalia miris,
Trunca pedum primo, mox & stridentia pinnis
Miscentur, tenuemque magis magis aëra carpunt:
Donec, ut æstivis effusus nubibus imber,
Erupere: aut ut nervo pulsante sagittæ,
Prima leves ineunt si quando prælia Parthi.
Quis Deus hanc, Musæ, quis nobis extudit artem?
Unde nova ingressus hominum experientia cœpit?

INTERPRETATIO.

& contractis muris coarctant: adjunguntque quatuor fenestras, obliquo lumine, a quatuor ventis. Tum quæritur juvencus jam flectens cornua in *fronte bienni: huic multum repugnanti clauduntur ambæ nares, & halitus oris; & huic interfecto verberibus, contusa viscera putrefiunt intra pellem non laceratam Sic relinquunt depositum in* loco *clauso, & lateribus substernunt fragmina ramorum, thymum, & casias novas. Hoc fit, cum primum Zephyri agitant aquas, antequā campi pingantur novis coloribus* florum, *antequam loquax hirundo defigat nidum* in *tignis* domorum. *Interea humor calefactus in ossibus teneris effervescit: & congregantur mirabili modo animalia visu digna, primo carentia pedibus, deinde alis etiam strepentia, & magis magisque tentant auras tenues: donec evolent,* tam dense, *quam imber cadens per æstatem e nubibus; aut quam sagittæ ex arcu emittente, si quando fugaces Parthi faciunt præludia pugnādi. O Musæ, quis Deus invenit hanc artem in nostra commoda? Unde nova hæc hominum experientia cœpit exordiū?*

NOTÆ.

rotunda, sic dicta ab arcendis imbribus.

298. *Quattuor a ventis.*] Qui flant e quatuor mundi cardinibus, sive partibus oppositis, unde *cardinales* vocantur: Eurus ab oriente, Zephyrus ab occidente, Boreas a septentrione, Notus a meridie.

300. *Nares & spiritus &c.*] Oculi etiam, & partes omnes ad halitum aut egestionem necessariæ, linteo pice oblito obstruebantur.

302. *Per integram &c.*] Nec enim laceranda est pellis & cruentanda, sed paulatim ictibus maceranda; ita ut viscera, carnes, & ossa etiam comminuantur intra pellem. Id cavendum admonet auctor Geoponicarum præceptionum.

304. *Casiasque.*] Rosmarinum, vel lavendulam. Ecl. 2. 49.

305. *Hoc geritur Zephyris &c.*] Id est circa initium veris: monetque auctor Geoponic. per tres hebdomadas includendum esse, donec putrefiat.

310. *Trunca pedum &c.*] Hinc aliqui dictas volunt *apes*, quasi ἄποδες, *sine pedibus*: sed verum etymon retuli. Ecl. 7. 13.

311. *Magis, magis aera carpunt.*] Exprimit primos conatus ad volandum, cum alas ventilant.

314. *Leves .... Parthi.*] De iis Ecl. 1. 62. Levitatem refero, vel ad fugæ dolos, vel ad equitandi peritiam.

316. *Primos ingressus.*] Primos aditus, vel ad hanc artem, vel in lucem.

Paſtor Ariſtæus, fugiens Peneia Tempe:
Amiſſis, ut fama, apibus morboque fameque:
Triſtis ad extremi ſacrum caput aſtitit amnis,
Multa querens: atque hac affatus voce parentem:
Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis hujus
Ima tenes: quid me præclara ſtirpe Deorum
(Si modo, quem perhibes, pater eſt Thymbræus Apollo)
Inviſum fatis genuiſti? aut quo tibi noſtri
Pulſus amor? quid me cœlum ſperare jubebas?
En etiam hunc ipſum vitæ mortalis honorem,
Quem mihi vix frugum & pecudum cuſtodia ſolers
Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.
Quin age, & ipſa manu felices erue ſylvas:
Fer ſtabulis inimicum ignem, atque interfice meſſes:
Ure ſata, & validam in vites molire bipennem:
Tanta meæ ſi te cœperunt tædia laudis.
At mater ſonitum thalamo ſub fluminis alti
Senſit, eam circum Mileſia vellera nymphæ
Carpebant, hyali ſaturo fucata colore:

INTERPRETATIO.

Paſtor Ariſtæus relinquens Tempe, quæ *Peneo* alluuntur; *apibus amiſſis & morbo & fame, ut narratur: ſtetit mæſtus ad ſacrum fontem ſummi fluvii, multum querendo; & allocutus eſt matrem his verbis: Mater Cyrene, mater quæ habitas in fundo hujus fontis: cur me produxiſti odioſum fatis ex illuſtri Deorum genere, ſi modo Thymbræus Apollo pater meus eſt, ut memoras? aut quonam depulſus eſt a te amor* tuus *erga me? Cur jubebas me ſperare* honores *immortalium? Ecce amitto, cum ſis mea mater, hunc ipſum honorem vitæ mortalis, quem diligens cura frugum & pecorum vix pepererat mihi exploranti omnia. Age ergo, ipſa etiam evelle manu fœcundas arbores, immitte infeſtum ardorem in pecora, & eneca ſegetes* maturas, *incende ſegetes* recens *ſatas, & impelle validam ſecurim in vites: ſi tanta negligentia meæ gloriæ te cœpit. At mater percepit ſonum* vocis *e cubiculo profundi fluvii: circa eam Nymphæ nebant Mileſiam lanam tinctam multo colore vitri:*

NOTÆ.

317. *Paſtor &c.*] VIII. PARS. *Fabulæ Ariſtæi & Orphei;* Epilogi loco. *Tempe.* De hac Theſſaliæ valle, quam Peneus fluvius præterfluit. G. 2. 469. Fugiebat porro Tempe, ubi degebat; ut ad caput, ſive fontem excurreret Penei fluvii, qui matris ſuæ Cyrenes pater erat; quaſi ad maternam domum. De *Ariſtæo* ſupra, v. 283. & G.1.14.

323. *Thymbræus.*] Apollinis cognomen, a Thymbra Troadis oppido, ubi templum ejus celebre, in quo ferunt Achillem a Paride fuiſſe occiſum.

324. *Quo tibi noſtri pulſus amor?*] In quem tranſtuliſti amorem eum; quem mihi, ut mater filio, debueras? *Tibi pulſus,* a te pulſus. Sic Æ. 1. 330. *Nulla tuarum audita mihi neque viſa ſororum.*

330. *Stabulis inimicum ignem.*] Vel incendium, vel potius ſacrum illum ac peſtiferum ignem, de quo G. 3. 566.

331. *Bipennem.*] Securim utrimque acutam, *a bina pinna*, nam *pinnæ* ſunt quædam faſtigia; ut ſummitates in templis, quæ quidam vocant *pinnacula.*

333. *At mater ſonitum.*] Sonitum ait vocis alicujus confuſe auditum, nondum diſtinctam Ariſtæi vocem.

334. *Mileſia vellera.*] Pretioſa, ex urbe Mileto, in finibus Ioniæ & Cariæ. Species eſt pro genere.

335. *Hyali colore.*] Vitreo, inter cæruleum & viridem medio: ab ὕαλος *vitrum.*

336.

Drymoque, Xanthoque, Ligeaque, Phyllodoceque:
Cæsariem effusæ nitidam per candida colla;
Nesæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,
Cydippe, & flava Lycorias (altera virgo;
Altera tum primos Lucinæ experta labores)
Clioque, & Beroe soror; Oceanitides ambæ;
Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ:
Atque Ephyre, atque Opis, atque Asia Deiopeia;
Et tandem positis velox Arethusa sagittis.
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani, Martisque dolos, & dulcia furta,
Eque Chao densos Divum numerabat amores.

INTERPRETATIO.

& Drymo, & Xantho, & Ligea, & Phyllodoce, quarum *coma sublucens diffusa* erat *per colla candida; Nisæe, & Thalia, & Spio, & Cymodoce, Cydippe, & flava Lycorias* (*altera* adhuc *virgo; altera jam passa primam difficultatem partus*) *& Clio, & soror* ejus *Beroe; ambæ Oceani filiæ, ambæ vestitæ auro, & versicoloribus pellibus; & Ephyre, & Opis, & Asia Deiopeia, & velox. Arethusa sagittis denique depositis. Inter quas Clymene narrabat vanam sollicitudinem Vulcani,* de custodienda Venere, *& fraudes, jucundaque furta Martis; & numerabat frequentes amores Deorum* ab usque *Chao.*

NOTÆ.

336. *Drymoque, &c.*] Nympharum nomina partim ex Homero l. 18. 39. partim ex Hesiodo in Theogon. 245. *Drymo*, a δρῦς *quercus*, quod arbores ejus unda interflueret. *Xantho*, a ξανθὴ, *flava*, quod flavis esset capillis. *Ligea*, a λίγεια *canora*. *Phyllodoce*, a φύλλον *folium*, & δέχομαι *capio*. *Nesæe*, Νησαίη, a νῆσος *insula*. *Spio*, a σπεῖον *spelunca*. *Thalia*, a θάλλω *floreo*. *Cymodoce*, a κῦμα *unda*, & δέχομαι *capio*. *Cydippe*, a κῦδος *gloria*, & ἵππος *equus*. *Lycorias*, a λύκος *lupus*, quod forte lupinis induta pellibus. *Clio* a κλείω *laudo*. *Beroe* a βορά *voratio*, quod aquæ terram exedant. *Ephyre*, quæ Corinthum urbem, Ephyram suo nomine appellavit. *Opis* ab ὄψ, ὦπος, *vultus*. *Asia*, forte ab Asia palude, de qua G. 1. 383. *Deiopeia*, à δήιος *ardens*, *contentiosus*, & ὄψ, ὀπὸς, *vox*. *Arethusa*, primo venatrix, & Dianæ comes; tum ab eadem in fontem mutata: de ea Ecl. 10. 1. *Clymene*, a κλύω *audio*, quasi auditu, id est fama, celebris.

340. *Lucinæ.*] De hac partuum præside Dea Ecl. 4. 10.

343. *Atque Asia Deiopeia.*] Legunt aliqui fortasse melius, *Et Asiæ Deiopeia*: Distinguit hic Turnebus duas Nymphas, *Asiam* & *Deiopeiam*: sed recta enumerationis figura dissolutionem ejusmodi respuere videtur: quare unicam agnosco, *Deiopeiam*, quæ sit ex *Asia* palude.

345. *Curam inanem Vulcani &c.*] Venus Vulcani conjux, Martem amavit; in adulterio deprehensa est a marito; & subtilissimis vinculis cum adultero irretita, Deorum ludibrio exposita est. *Curam inanem Vulcani* appellat, sive in custodienda uxore, sive in eadem irretienda: neque enim illa vincula opprobrium Vulcani sustulere, sed evulgavere. *Dolos Martis, & dulcia furta* vocat, furtivum amorem quo maritum deceperunt. Neque enim audio Donatum, qui *dolos Martis* explicat de dolis Vulcani, quibus Mars deceptus est. Certe patet e structura ipsa verborum, ejus esse *dolos*, cujus sunt *furta*; atque adeo utramque vocem esse Marti attribuendam.

347. *Eque Chao.*] Chaos, indigesta moles, ex qua omnia eruperunt: vulgo numeratur inter ea nomina, quæ per casus non declinantur; tamen hic ablativus est *Chao*. Aliter legitur passim hic versus: *Atque Chao &c.* Sed emendatius est in quibusdam exemplaribus: *Eque Chao*, ut Ecl. 7. 13. *Eque sacra resonant examina quercu.* Sensus est: Narrati a Clymene frequentes Deorum amores ab usque Chao, quod exordium fuit rerum, immo & primus Deorum, jux-

Carmine quo captæ, dum fusis mollia pensa
Devolvunt, iterum maternas impulit aures
Luctus Aristæi, vitreisque sedilibus omnes
Obstupuere: sed ante alias Arethusa sorores
Prospiciens, summa flavum caput extulit unda.
Et procul: O gemitu non frustra exterrita tanto,
Cyrene soror; ipse tibi tua maxima cura
Tristis Aristæus, Penei genitoris ad undam
Stat lacrymans, & te crudelem nomine dicit.
Huic perculsa nova mentem formidine mater,
Duc age, duc ad nos; fas illi limina Divum
Tangere, ait: simul alta jubet discedere late
Flumina, qua juvenis gressus inferret: at illum
Curvata in montis faciem circumstetit unda,
Accepitque sinu vasto, misitque sub amnem.
Jamque domum mirans genitricis, & humida regna,
Speluncisque lacus clausos, lucosque sonantes,
Ibat; & ingenti motu stupefactus aquarum,
Omnia sub magna labentia flumina terra
Spectabat, diversa locis; Phasimque, Lycumque,

INTERPRETATIO.

Quibus cantilenis intentæ, dum versāt fusis molles lanas, rursus querela Aristæi perculit aures matris, & omnes e vitreis sedibus obstupuerunt: sed ante alias sorores Arethusa prospectans, extulit flavum caput e superficie aquæ. Et procul dixit: O *Cyrene soror non frustra obstupefacta tanto luctu; ipse mæstus Aristæus, tua maxima cura, adstat tibi lacrymans ad fontem Penei patris* sui: *& te appellat nomine crudelem. Huic respondit mater, percita mentem novo timore; age, duc* illum *ad nos, licet* illi *ingredi in domum Deorum: statimque jussit ut aquæ late dividerentur, qua juvenis dirigeret passus: at aqua accumulata in speciem montis cinxit ipsum, & excepit magno gremio, & admisit intra fluvium. Jamque ibat admirans domum matris, & regna liquida, & aquas clausas in receptaculis, & sylvas resonantes; & stupefactus magno motu aquarum, considerabat omnes fluvios labentes sub magna terra, distinctos locis, & Phasim, & Lycum,*

NOTÆ.

ta Hesiodum in Theogon. v. 116. qui Deorum progenitores constituit *Chaos*, *Tellurem*, & *Amorem*.

348. *Mollia pensa.*] Manipulos lanæ, qui mulieribus dantur evolvendi. *Pensum*, vel a *pendeo*, quia pendet e colo; vel potius a *pendo*, quia appenditur, & cuique assignatur cum mensura & pondere.

358. *Fas illi &c.*] Quia Deo patre, matre Nympha genitus est.

364. *Speluncisque lacus clausos, &c.*] De fluviorum origine duæ sunt opiniones præcipuæ; altera Platonis, altera Aristotelis. Plato eorum commune receptaculum intra terræ viscera conditum putat; quem hic sequitur Virgilius: Aristoteles e mari profluere existimat, quem sequitur Homerus l. 21. 195. Adit igitur Aristæus matris domum in illo communi receptaculo. *Lucos sonantes* appellat poeta, herbas in fluviis & lacubus magna copia enascentes; quæ aquarum interstrepentium motu agitantur.

367. *Phasimque, Lycumque, &c.*] *Phasis*, fluvius nobilis in Colchide, oriens in Armeniæ montibus, in pontum Euxinum labens; circa quem frequentes aves, inde dicti Phasiani, *faisans*. *Lycus*, multiplex præcipui nominis in eadem Colchide. *Enipeus* in Thessalia, Pharsalicos campos irrigans. *Tyberinus* & *Anio* in Italia. *Hypanis* in Scythia: cujus aquæ post decursum quadraginta milliarium, Exampæo fonte amarissimo omnino corrumpuntur. *Caicus* in Mysia. *Eridanus* in Italia, de eo G. 1. 482.

Et caput unde altus primum se erumpit Enipeus,
Unde pater Tiberinus, & unde Aniena fluenta,
Saxosumque sonans Hypanis, Mysusque Caicus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus, quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior influit amnis.
Postquam est in thalami pendentia pumice tecta
Perventum; & nati fletus cognovit inanes
Cyrene: manibus liquidos dant ordine fontes
Germanæ, tonsisque ferunt mantilia villis:
Pars epulis onerant mensas, & plena reponunt
Pocula; Panchæis adolescunt ignibus aræ.
Et mater; Cape Mæonii carchesia Bacchi,
Oceano libemus, ait: simul ipsa precatur
Oceanumque patrem rerum, Nymphasque sorores,

INTERPRETATIO.

& fontem ex quo Enipeus emittit se primo, & ex quo pater Tibris, & ex quo fluvius Anio, & Hypanis strepens inter saxa, & Caicus Mysiæ, & Eridanus deauratus circa *duo cornua taurini vultus, quo nullus alius amnis rapidior currit per agros fertiles in mare profundum. Postquam pervenit in tecta cubiculi* structa *e pumice impendente, & Cyrene cognovit immoderata lamenta filii: sorores per ordinem invergunt aquas manibus, & offerunt mappas corrasis pilis: pars onerat mensas cibis, & ponit pocula plena* vino; *altaria incenduntur ignibus thureis. Et mater ait: Accipe duo pocula vini Phrygii,* hoc *effundamus* in honorem *Oceani: simul ipsa orat, & Oceanum parentem rerum, & Nymphas sorores* suas,

NOTÆ.

368. *Se erumpit.*] Sic Lucretius l. 4. 729. *Se erupit venis collecta cupido.*

371. *Et gemina &c.*] Tauri forma a poetis vulgo fluviis omnibus attribuitur; unde Horatius Od. 4. 14. *Sic tauriformis volvitur Aufidius.* Id autem fit, vel quia fluvii aquarum pleni mugitum taurorum imitantur, vel quia terram sulcant instar boum, vel quia flexuosos dividuntur in alveos qui vocantur *cornua. Auratus* dicitur Eridanus, maxime propter stellas quibus in cœlo insignis est; est enim astrum hujus etiam nominis. *Gemina cornua*: quia, etsi in plura, tamen in duo præcipua dividitur.

372. *Pinguia culta.*] Vide supra v. 126. *Flaventia culta.*

373. *In mare purpureum.*] Obvium epithetum apud Græcos. Interpretantur alii cæruleum: Servius nigrum ex profunditate; cui colori si rubri aliquid e fulgore Solis accedat, plane purpureum exprimet: qui ex nigro, rubro, & cæruleo temperatus est, affinis est violaceo. De *purpura* G. 2. 506.

374. *Pendentia pumice tecta.*] Tecta enim impendent reliquæ domui. *Pumex*, lapis ob foraminum multitudinem levissimus, *pierre-ponce.*

375. *Fletus cognovit inanes.*] Causam querelæ sane levem, cum facilis esset damni reparatio.

376. *Dant ordine fontes &c.*] Vel lavant invicem manus juxta ordinem dignitatis Nymphæ omnes: vel potius Nymphæ per ordinem & pro ratione officii, partim ministrant aquas ad lavandum, partim mantilia ad tergendum, partim onerant mensas, &c.

379. *Panchæis adolescunt &c.*] Nullum fere convivium apud antiquos absque re sacra & libatione: vide Æ. 1. 727. De thure Panchææ regionis in Arabia G. 3. 139. De *libatione* Ecl. 7. 33.

380. *Mæonii carchesia Bacchi.*] *Carchesium* ex Athenæo, est poculum oblongum, circa mediam partem mediocriter compressum, ansis a summo ad infimum pertinentibus. *Mæonium* vinum, id est Lydium; Lydia enim Asiæ minoris regio, prius Mæonia dicta est, arboribus fere carens, & vite consita, ex Strabone l. 13.

382. *Oceanumque patrem rerum.*] Ex Or-

Centum quæ ſylvas, centum quæ flumina ſervant.
Ter liquido ardentem perfudit nectare Veſtam:
Ter flamma ad ſummum tecti ſubjecta reluxit;
Omine quo firmans animum, ſic incipit ipſa.
Eſt in Carpathio Neptuni gurgite vates,
Cæruleus Proteus; magnum qui piſcibus æquor,
Et juncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiæ portus, patriamque reviſit
Pallenen; hunc & nymphæ veneramur, & ipſe
Grandævus Nereus: novit namque omnia vates
Quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
Quippe ita Neptuno viſum eſt, immania cujus
Armenta, & turpes paſcit ſub gurgite phocas.
Hic tibi, nate, prius vinclis capiendus, ut omnem
Expediat morbi cauſam, eventuſque ſecundet.
Nam ſine vi non ulla dabit præcepta, neque illum
Orando flectes: vim duram & vincula capto
Tende; doli circum hæc demum frangentur inanes.

INTERPRETATIO.

quæ tuentur innumeras ſylvas, & innumeros fluvios. Ter reſperſit ardentem flammam puro vino; ter flamma ſuppoſita emicuit ad uſque *ſummum tecti: quo omine corroborans animum* illius, *ſic ipſa incipit. In Carpathio ſinu maris vates eſt, Proteus cæruleus, quem curru* inuectum *trahunt per mare piſces juncti equis duos* tantum *pedes habentibus. Hic nunc reviſit portus Emathiæ, Pallenemque patriam; hunc* nos *nymphæ veneramur, hunc & ipſe Neptunus ſenior* colit: cum enim ſit *vates, novit omnia,* & *præſentia,* & *præterita,* & *futura. Quæ vaticinandi vis illi conceſſa eſt à Neptuno, cujus paſcit ſub mari armenta immania, & phocas turpes. Hunc, o nate, prius* quã interroges, *vinculis conſtringe, ut* tibi *cauſas omnes morbi explicet, &* te *modum doceat, quo proſpere omnia eveniant. Niſi vim illi feceris, nulla* tibi *dabit reſponſa, nullis illum flectes precibus: hunc ubi ceperis, vinculis fortiter conſtringe; ſic dolos ejus omnes eludes.*

NOTÆ.

pheo & Homero, multis locis: eorumque philoſophorum ſententia, qui, Thalete Mileſio duce, ex aqua putabant conſtare omnia: Cicero meminit Academ. 2.

384. *Ter, . . . nectare Veſtam.*] De myſteriis numeri ternarii, Ecl. 8. 75. De *nectare,* quod hic pro vino ſumitur, Ecl. 5 71. De *Veſta* Dea, quæ hic pro igne uſurpatur, G. 1. 498.

385. *Subjecta.*] Interpretantur omnes: *ſuperjecta, elata*: quemadmodum alibi ſæpe, ut notavimus Ecl. 1. 46. At hic mihi aliter videtur: ſenſus enim erit purior, ſi de ſuperinjecto vino, flamma vino ſubjecta in altum dicatur eluxiſſe.

387. *Carpathio.*] Pars mediterranei maris, *Carpatho* circumjecta; quæ inſula eſt, obverſa Ægypto, inter Cretam & Rhodum media; hodie *Scarpanto.* De *Neptuno* G. 1. 14.

388. *Proteus.*] Neptuni & Phœnices, vel Oceani & Tethyos filius; Ægyptius genere, juxta Homerum; ſed juxta Virgilium ex peninſula *Pallene*, quæ eſt in Macedonia, inter ſinum Thermaicum & Toronaicum. Regnavit in Ægypto ex communi opinione; ex Platone, ibidem Sophiſta fuit; ex Luciano, hiſtrio: unde eum, quas vellet induiſſe formas & mutaſſe, memorant. Aiunt & hunc fuiſſe paſtorem Neptunii pecoris, nempe phocarum; & Neptunum, ejus in gratiam, e quodam Pallenes hiatu ſpeluncam ſub mari feciſſe, quà illum in Ægyptum uſque ſecum perduxit.

389. *Et juncto bipedam &c.*] Eoſdem & piſces & equos appellat, ſed bipedes; equos videlicet marinos, qui pedes duos partemque corporis anteriorem habent equorum, poſteriore deſinunt in piſces. *Emathia*, Macedonia eſt, G. 1. 490. De *Pallene* mox diximus. De *Nereo* Ecl. 6. 35.

393. *Ventura trahantur.*] Fati vim notat,

Ipſa ego te, medios quum Sol accenderit æſtus;
Quum ſitiunt herbæ, & pecori jam gratior umbra eſt;
In ſecreta ſenis ducam, quo feſſus ab undis
Se recipit; facile ut ſomno aggrediare jacentem.
Verum ubi correptum manibus vincliſque tenebis;
Tum variæ illudent ſpecies atque ora ferarum.
Fiet enim ſubito ſus horridus, atraque tigris,
Squamoſuſque draco, & fulva cervice leæna;
Aut acrem flammæ ſonitum dabit: atque ita vinclis
Excidet, aut in aquas tenues dilapſus abibit.
Sed quanto ille magis formas ſe vertet in omnes;
Tanto, nate, magis contende tenacia vincla;
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris, incœpto tegeret quum lumina ſomno.
Hæc ait, & liquidum ambroſiæ diffudit odorem,
Quo totum nati corpus perduxit; at illi
Dulcis compoſitis ſpiravit crinibus aura,
Atque habilis membris venit vigor. Eſt ſpecus ingens
Exeſi latere in montis; quo plurima vento
Cogitur, inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos;
Deprenſis olim ſtatio tutiſſima nautis.
Intus ſe vaſti Proteus tegit obice ſaxi.

INTERPRETATIO.

Ego ipſa, cum Sol calefecerit medium diem, cum herbæ ſiccæ ſunt, & umbra jam jucundior eſt gregibus, ducã te in latebras ſenis, in quas ſe recipit e mari fatigatus; ut facile invadas eum ſtratum ſomno. Sed cum tenebis illum *comprehenſum manibus & vinculis; tunc variæ figuræ & vultus belluarum* te *decipient. Nã repente apparebit ſus horribilis, & ſæva tigris, & ſerpens ſquameus, & leæna rufo capite; aut emittet ſtridorem acutum flammæ: & ſic expediet* ſe e *vinculis, aut effugiet ſolutus in aquas tenues. Sed quo magis ille mutabit ſe in omnes figuras; eo magis, o nate, conſtringe vincula retinentia; uſque dum evadat talis transformato corpore, qualem aſpexeris, cum ſomnus incœptus clauderet oculos. Hæc dixit, & ſparſit liquidum odorem ambroſiæ, quo perunxit totum filii corpus; at illi ſuavis odor exivit e capillis unctis, & conveniens robur inditum eſt membris. Eſt ingens antrum in latere montis excavati; quo plurimi fluctus pelluntur* vi *ventorum, & ſinduntur in ſinus replicatos;* quod eſt *aliquando receptaculum tutiſſimum nautis periclitantibus. Proteus occultat ſe intus objectu ingentis ſaxi.*

NOTÆ.

quæ eventus rerum alios ex aliis trahit.

415. *Ambroſiæ.*] Cibus eſt Deorum; *Nectar* potus: confunduntur tamen ſæpe, ut hic, ubi *liquidus odor* dicitur ambroſiæ. Ecl. 5.71.

418. *Habilis venit vigor.*] Ut luctari facile poſſet cum Proteo, contra vincula obluctaturo.

420. *Sinus reductos.*] Quia unda alliſa ſcopulo duas ſcinditur in partes; quarum utraque, ſcopuli latera feriendo, ſinuatur & in ſe reducitur ac revolvitur.

421. *Deprenſis olim ſtatio &c.*] *Deprenſis*, id eſt, deprehenſis & occupatis ſubita tempeſtate: verbum nauticum eſt hoc ſenſu. *Statio tutiſſima*, vel in ipſo ſpecu, vel in cacumine rupis, vel inter rupem ipſam & continentem: videtur enim rupes non in litore, ſed in ipſo mari fuiſſe, non longe a litore; ideoque aquarum ſatis rupem inter & litus fuiſſe interjectum, ut poſſent illic ſtare naves, adverſus vim ventorum, rupis objectu defenſæ. *Olim*, aliquando, G. 3.303.

422. *Obice.*] Primam ſemper longam

Hic juvenem in latebris averſum à lumine Nympha
Collocat, ipſa procul nebulis obſcura receſſit.
Jam rapidus torrens ſitientes Sirius Indos
Ardebat cœlo, & medium Sol igneus orbem
Hauſerat; arebant herbæ, & cava flumina ſiccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant:
Quum Proteus conſueta petens e fluctibus antra
Ibat: eum vaſti circum gens humida ponti
Exultans, rorem late diſpergit amarum.
Sternunt ſe ſomno diverſo in litore phocæ.
Ipſe (velut ſtabuli cuſtos in montibus olim,
Veſper ubi e paſtu vitulos ad tecta reducit,
Auditique lupos acuunt balatibus agni)
Conſedit ſcopulo medius, numerumque recenſet.
Cujus Ariſtæo quoniam eſt oblata facultas;
Vix defeſſa ſenem paſſus componere membra,
Cum clamore ruit magno, manicisque jacentem
Occupat. Ille ſuæ contra non immemor artis,
Omnia transformat ſeſe in miracula rerum,
Ignemque, horribilemque feram, fluviumque liquentem.
Verùm ubi nulla fugam reperit fallacia, victus
In ſeſe redit, atque hominis tandem ore loquutus:
Nam quis te, juvenum confidentiſſime, noſtras

INTERPRETATIO.

Hic Nympha conſtituit juvenem in inſidiis remotum a luce, ipſa remanet procul latens in nube. Jam rapidus Sirius, comburens ſitientes Indos, ardebat in *cælo, & Sol flammeus ſiccaverat medium orbem; herbæ areſcebant, & radii urebant* uſque *ad limum profunda flumina calefacta ſiccatis alveis: cum Proteus exibat e mari petens ſolitam ſpeluncam: circa eum genus humidum magni maris exiliens ſpargit late aquam ſalſam. Vituli* marini *abjiciũt ſe* præ *ſomno in variis* locis *litoris. Ipſe Proteus (quemadmodum aliquando cuſtos armenti in montibus, cum Heſperus revocat vitulos e paſtione ad ſtabulum, &* cum *agni auditi* a lupis *excitant eos balatibus) ſedet in rupe in medio* armentorum, *& recognoſcit* eorum *numerum. Siquidem offertur Ariſtæo copia hujus* capiendi; *vix paſſus ſenem diſponere* ad ſomnum *corpus fatigatum, irruit* in eum *magno cum clamore, & invadit vinculis dormientem. Contra Proteus non oblitus ſuæ induſtriæ, vertit ſe in omnia prodigia rerum, &* in *ignem, &* in *belluam horribilem, & in amnem fluentem. Sed poſtquam nulla fraus invenit* modum *fugiendi, victus revertitur ad propriam* formam, *ac demum locutus eſt ore humano: At quis tibi, audaciſſime juvenum,*

NOTÆ.

habet apud Virgilium, unde Gellius l. 4. 17. ſcribit *objice, objicibus, &c.* Silius l. 4. 24. brevem facit. *Et fidos certent obices accerſere ſylva.* Vulgo tamen legitur etiam apud Virgilium *obice, obicibus*, per *i*, non per *ji*.

425. *Sirius Indos &c.*] Vult Philargyrius hic *Sirium* eumdem eſſe ac *Solem*: videtur tamen aliter eſſe, cum hic uterque diſtinguatur. Itaque ſignificat poeta calorem tunc fuiſſe vehementiſſimum, qualis eſt tempore *meridiano*, per dies *caniculares*: meridiem iſta exprimunt, *medium Sol igneus orbem &c.* Caniculares dies efficit Sirius, ſtella in ore majoris canis, de qua fuſe G. 2. 353. *Indos*, pro quibuſlibet calentibus plagis: de iis G. 1. 57.

434. *Veſper.*] Heſperus, ſtella Veneris, de qua Ecl. 6. 86.

445. *Nam quis te &c.*] Vel pronominis

Juſſit adire domos? quidve hinc petis? inquit. At ille,
Scis, Proteu, ſcis ipſe; neque eſt te fallere cuiquam.
Sed tu deſine velle, Deûm præcepta ſequuti
Venimus huc, lapſis quæſitum oracula rebus.
Tantum effatus. Ad hæc vates vi denique multa
Ardentes oculos intorſit lumine glauco;
Et graviter frendens, ſic fatis ora reſolvit.
Non te nullius exercent numinis iræ;
Magna lues commiſſa; tibi has miſerabilis Orpheus
Haud quaquam ob meritum pœnas (ni fata reſiſtant)
Suſcitat, & rapta graviter pro conjuge ſævit.
Illa quidem, dum te fugeret per flumina præceps,
Immanem ante pedes hydrum moritura puella
Servantem ripas alta non vidit in herba.
At chorus æqualis Dryadum clamore ſupremos
Implerunt montes: flerunt Rhodopeiæ arces,

INTERPRETATIO.

imperavit ut venires in *meam domum? aut quid a me poſtulas? ait. Ille autem* reſpondit: *Scis, o Proteu, ſcis ipſe; neque ullus poteſt te decipere. Tu vero ceſſa velle* inquirere id a me: *obſecuti juſſis Deorum venimus huc, ad petendum oraculum,* quod medeatur *damnis rerum* noſtrarũ. *Hæc ſolum locutus* eſt. *Poſtea vates magno denique impetu defixit oculos cærulea luce coruſcantes; & minaciter collidens* dentes, *ſic aperuit os ad fata evulganda. Perſequitur te vindicta nonnullius Dei; ſolvis* pœnam *magni ſceleris; Orpheus nequaquam propter meritum miſer imprecatur tibi has pœnas (niſi fata obſtent) & atrociter furit ob cõjugem* ſibi *ereptã. Illa quidem virgo moritura, dum te fugeret currens juxta fluvios, non animadvertit ante pedes lata in herba magnum ſerpentem degentem in ripa. At turba Dryadum ejuſdem ætatis impleverunt clamoribus ſummos montes: ploraverunt rupes Rhodopeiæ,*

NOTÆ.

inverſio eſt, *nam quis*, pro *quiſnam*, ut putat Servius: vel potius, eſt interrogatio cum indignatione.

447. *Neque eſt te fallere cuiquam.*] Pro, *nec licet cuiquam*; Græca locutio: vide Ecl. 10. 46. *Nec ſit mihi credere.*

454. *Magna lues commiſſa.*] Duplex interpretatio; altera quam ſecuti ſumus in interpetatione, & eſt comminatio Protei; quaſi dicat, *tibi luenda ſunt ſcelera, in Orpheum & Nymphas admiſſa*: altera, quam præfert Philargyrius: *magnum ſcelus a te commiſſum eſt*; tumque *lues* nomen eſt, non verbum. Sed cum Abramo vix puto Latine dici, *committere luem*: dicitur autem apud Virgil. Æ. 1. 140. *Commiſſa luetis.* Imo & multi legunt *luis*: quod favet primæ interpretationi.

454. *Orpheus.*] Thrax: Calliope matre; patre, vel Apolline juxta aliquos, vel Œagrio Thraciæ fluvio. De *Orpheo* Ecl. 3. 46. De *Eurydice* Nympha, ejus conjuge, nihil admodũ narratur præter ea, quæ habet hic locus.

455. *Haud quaquam ob meritum pœnas &c.*] Triplex interpretatio. I. Abrami: *omnino præter meritum*, id eſt, majores quam tu meruiſti. Non placet, quia antea Proteus *magna* vocavit ipſius *commiſſa*. II. Servii & aliorum: *non adhuc juxta meritum*: id eſt, minores quam tu mereris. Sed ſane videntur verba aliud ſonare. III. Quam ſuggerit Taubmannus, refert hæc verba ad Orpheum: *miſerabilem nullo ſuo merito*, & in hac hæreo.

457. *Dum te fugeret.*] Rivalem Orphei, & inviſum ſibi ob matrem. *Hydrum*, ſerpentem in aquis, humidiſque locis degentem, ab ὕδωρ *aqua*.

460. *Dryadum.*] Nympharum ſylveſtrium, a δρῦς *quercus*. Ecl. 2. 46.

461. *Flerunt Rhodopeiæ arces &c.*] Enumerat varia Thraciæ loca, quæ Orphei dolore commota ſunt. *Rhodope.*] mons eſt,

Altaque Pangæa, & Rhesi Mavortia tellus,
Atque Getæ, atque Hebrus, atque Actias Orithyia.
Ipse cava solans ægrum testudine amorem,
Te, dulcis conjux, te solo in litore secum,
Te veniente die, te decedente canebat.
Tænarias etiam fauces, alta ostia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingressus, Manesque adiit, regemque tremendum,
Nesciaque humanis precibus mansuescere corda.

INTERPRETATIO.

& Pangæus altus, & Martia terra Rhesi, & Getæ, & Hebrus, & Attica Orithyia. Orpheus leniens cava cithara dolorem amoris, te, o dulcis conjux, te deserta in ripa, te die oriente, te die *occidente, solus canebat. Ingressus etiam Tænarias cavernas*, quæ sunt *portæ profundæ inferorum, & sylvam obscuram tenebroso metu, adiit Manes, & Plutonem timendum, & animos insuetos leniri precibus hominum.*

NOTÆ.

de quo Ecl. 6. 30. *Arces.*] Montes, rupes, ab ἄκρον *summum*: sic G. 1. 240. *Riphæasque arduus arces. Rhodopeiæ arces.*] Hiatus & contractio diphthongi longæ ante vocalem, Græco more. *Pangæa.*] Neutrum plurale, singulare masculinum est *Pangæus*, Thraciæ mons, in Macedoniæ confinio, Philippis urbi imminens: ut *Ismarus, Ismara*; *Mænalus, Mænala.*

462. *Rhesi Mavortia tellus.*] Prolepsis est, sive anticipatio temporis. Cum etiam Orpheus dicatur a Tzetze floruisse centum annis ante bellum Trojanum, Herculis nimirum temporibus; non potuit Proteus nisi fatidice Thraciam appellare tellurem Rhesi: siquidem *Rhesus*, Strymonis fluvii, & Euterpes Musæ filius, Thraciæ rex, albis equis in auxilium Trojanorum venit; & prodente Dolone, Trojano speculatore, a Diomede & Ulysse, prima post adventum nocte occisus est. Æn. 1. 473. Testatur tamen Diodorus l. 2. Proteum in Ægypto regnasse belli Trojani temporibus. Quid si Virgilius Orpheum ad hæc etiam tempora reducat, ut obscura est ætas omnis fabulosa; tum sine prolepsi Thracia Rhesi tellus dici potuit. *Mavortia.*] Quia Mars in Thracia natus, & in Rhodope monte, ex Jove & Junone. De *Getis, populis Scythiæ ac Thraciæ conterminis*, G. 2. 115. De *Hebro*, Thraciæ fluvio, Ecl. 10. 68.

463. *Actias Orithyia.*] Erechthei Athenarum regis filia, rapta a Borea in Thraciam; ex eo peperit Calain & Zethen, quibus alæ deinde succreverunt. *Actias* dicitur, juxta Delrium *Atthias*, ab Attica regione: sed nihil immuto. *Attica* enim ex Strabone l. 9. sic appellata est deformato nomine ab *Actica*; cum a veteribus *Acte* vocata esset, quia tota litoralis; ἀκτὴ autem est *litus*. *Orithyia*, vox quatuor syllabarum, quarum mediæ duæ dipththongi sunt; ὠρείθυα, unde versus spondaicus est.

467. *Tænarias fauces.*] *Tænarus* vel *Tænarum*, plur. *Tænara*: promontorium Peloponnesi, dividens sinum Messeniacum a Laconico: in quo urbs & portus ejusdem nominis, & antrum obscurissimum, quod Græci fabulabantur aditum esse inferorum.

467. *Ditis.*] Plutonis, qui Jovis & Neptuni frater, inferorum imperium sorte obtinuit: Proserpinam Cereris filiam rapuit &c. Utrumque nomen a divitiis habet, quæ e terræ visceribus effodiuntur, *Dis* quidem Latine dictus a *divitiis*; *Pluton* Græce a πλοῦτος, quæ vox idem significat.

468. *Nigra formidine lucum.*] Sylvas in inferis etiam myrteas, aliasque constituit. Æ. 6. v. 444. ac deinceps. Et hic est enallage sive immutatio: *caligantem nigra formidine*, pro *caligantem nigredine formidabili.*

469. *Manes.*] Certe animi sunt soluti a corporibus: & aliquando sumuntur pro loco ipso inferorum, ubi animi degunt, & pro Diis ipsis inferorum. De iis ita philosophatur Apuleius lib. de Deo Socratis, omnium

At cantu commotæ Erebi de ſedibus imis
Umbræ ibant tenues, ſimulacraque luce carentum:
Quam multa in ſylvis avium ſe millia condunt,
Veſper ubi, aut hybernus agit de montibus imber:
Matres, atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimum heroum, pueri, innuptæque puellæ,
Impoſitique rogis juvenes ante ora parentum.
Quos circum limus niger, & deformis arundo
Cocyti, tardaque palus innabilis unda
Alligat, & novies Styx interfuſa coërcet.
Quin ipſæ ſtupuere domus, atque intima lethi
Tartara, cæruleoſque implexæ crinibus angues
Eumenides; tenuitque inhians tria Cerberus ora;
Atque Ixionei vento rota conſtitit orbis.
Jamque pedem referens, caſus evaſerat omnes;
Redditaque Eurydice ſuperas veniebat ad auras,

INTERPRETATIO.

At umbræ tenues, *cantu* Orphei *excitæ ex infimis inferorum locis*, *& figuræ carentium lumine incedebant*: *quam multa millia volucrum occultant ſe in ſylvis*, *quando Heſperus*, *aut frigida pluvia pellit* eas *e montibus*: *uxores*, *& mariti*, *& corpora fortium heroum ſpoliata vita*, *pueri*, *& puellæ innuptæ*, *& juvenes elati in buſta ante oculos parentum*. *Quos limus niger*, *& fœdæ arundines Cocyti*, *& palus odioſa pigris aquis circumcludit*, *& Styx novies circumvoluta compeſcit*. *Obſtupuerunt etiam ipſæ domus*, *& profundiſſima Tartara mortis*, *& Furiæ implicatæ cæruleis ſerpentibus crinium loco*; *& Cerberus hians continuit tria guttura*; *& orbis rotæ Ixioneæ quievit* cum *vento*. *Jamque regrediens vitaverat omnia pericula*; *& Eurydice* ipſi *reſtituta redibat in altam lucem*,

NOTÆ.

nium, opinor, optime. Statuit. I. Animos illos generatim dici *lemures*. II. Ex his lemuribus, qui poſterorum curam ſortitus, pacato & quieto numine domum poſſidebat, *larem* dici familiarem. III. Qui propter adverſæ vitæ merita, nullis bonis ſedibus, in terra quodam exilio puniebatur, inane terriculamentum bonis, noxium malis, *laruam* dici. IV. Cum incertum erat, quæ cuique ſortitio eveniſſet, utrum lar eſſet an larua; *Manem* Deum nuncupari, & honoris cauſa Dei vocabulum eſſe additum. *Manes* porro dictos putant, vel a *manando*, quia manant & diſcurrunt per auras; vel ab antiqua voce *manus*, hoc eſt *bonus*: unde & *mane* derivatum volunt.

471. *Erebi.*] Juxta Hyginum, Deus eſt inferorum, ex Chao & Caligine progenitus, pater Noctis: juxta alios, ipſa eſt inferorum profundiſſima ſedes, ab ἐρέφω *tego*.

479. *Cocyti.*] Inferorum fluvii, e Styge profluentis, a χωκύω *lugeo*. De *Styge* G. 3. 551. Paludis vero nomen ejuſmodi fluviis paſſim tribuitur, ob fœditatem aquarum.

481. *Lethi.*] Mortis, a λήθη *oblivio*, quia rerum oblivionem inducit: unde derivatur quoque *Lethe* inferorum fluvius: nec refert, quod in antiquis monumentis *lethum* ſcribatur ſine aſpiratione; ſpiritum enim Latini multis vocibus abſtulere.

482. *Tartara.*] *Tartarus*, plur. *Tartara*, infimus inferorum locus; a ταράττω *conturbo*, quod illic plena ſint omnia perturbationis; vel a ταρταρίζω *tremore* obrigeſco.

483. *Eumenides.*] Tres Furiæ, de quibus G. 3. 552. Sic dictæ per antiphraſim, quaſi εὐμενεῖς *benevolæ*. *Cerberus.*] Canis triceps, cuſtos inferorum. De *Ixione* G. 3. 38. De *Proſerpina* G. 1. 39.

484. *Vento.*] Cum vento: vento, quo rota impellebatur, deficiente ac ceſſante.

Pone ſequens (namque hanc dederat Proſerpina legem)
Quum ſubita incautum dementia cepit amantem:
(Ignoſcenda quidem, ſcirent ſi ignoſcere Manes)
Reſtitit, Eurydicenque ſuam jam, luce ſub ipſa,
Immemor heu! victuſque animi, reſpexit: ibi omnis
Effuſus labor, atque immitis rupta tyranni
Fœdera; terque fragor ſtagnis auditus Avernis.
Illa, Quis & me (inquit) miſeram, & te perdidit, Orpheu?
Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
Fata vocant, conditque natantia lumina ſomnus.
Jamque vale: feror ingenti circumdata nocte,
Invalidaſque tibi tendens (heu! non tua) palmas.
Dixit; & ex oculis ſubito, ceu fumus in auras
Commiſtus tenues, fugit diverſa: neque illum
Prenſantem nequicquam umbras, & multa volentem
Dicere, præterea vidit; nec portitor Orci
Amplius objectam paſſus tranſire paludem.
Quid faceret? quo ſe rapta bis conjuge ferret?
Quo fletu Manes, qua numina voce moveret?
Illa quidem Stygia nabat jam frigida cymba.
Septem illum totos perhibent ex ordine menſes

INTERPRETATIO.

propius ſequens (nam Proſerpina poſuerat hanc conditionem) cum repentina inſania occupavit improvidum amantem (condonanda illa *quidem, ſi* Dij *inferi ſcirent condonare* quicquam.) *Stetit, & in ipſo* aditu *lucis, immemor & impatiens animo, reſpexit Eurydicen jam ſuam: illic omnis opera perdita* eſt, *& pactum crudelis regis reſciſſum; & fragor ter auditus per ſtagna Averna. Illa* ſic *locuta eſt: Quis & me miſeram, & te perdidit, o* Orpheu? *Quis tantus furor? Ecce rurſus dura fata me retro appellant, & ſomnus claudit oculos fluitantes. Jam ergo vale; trahor circumfuſa magnis tenebris, & porrigens tibi manus imbecilles (heu! non tua) Sic locuta eſt; & ex oculis ſtatim, veluti fumus commiſtus in aerem tenuem, evanuit in aliam* partem: *neque poſtea vidit* Orpheum *fruſtra captantem umbras, & conantem multa loqui; neque portitor inferorum paſſus eſt deinde* eum *trajicere fluvium interiectum. Quid faceret? quo ſe conferret, bis erepta coniuge? quibus lacrymis Manes, quibus verbis Deos flecteret? Eurydice quidem jam frigida vehebatur navicula Stygia. Aiunt illum ſeptem integros menſes continue*

NOTÆ.

490. *Jam.*] Alii præcedenti voci applicant, *ſuam jam*: alii ſubſequenti, *jam luce ſub ipſa*: primus ordo præſtat, ut reſpondeat his Eurydices verbis, v. 498. *Heu! non tua.*

491. *Victuſque animi.*] Græca forma, frequens apud Latinos, vide ſupra G. 3. 498.

493. *Stagnis Avernis.*] *Avernus*, lacus in Campania: Latinis habitus oſtium inferorum, ut *Tænarus* Græcis: De eo G. 2. 161. & 164.

496. *Natantia lumina.*] *Invalida*, juxta Servium: *humida*, quod juxta doctrinam Hippocratis, in ægrotante mortis indicium eſt: *fluitantia & errantia*, juxta Scaligerum; dum, modo clauduntur, modo aperiuntur; ut fit quando ſomnus invitis obrepit.

502. *Portitor Orci.*] Charon, de quo Æ. 6. 298. qui animas cymba tranſportat. De Orco, Theſſaliæ fluvio, & inferis attributo, G. 1. 277.

Rupe sub aëria, deserti ad Strymonis undam
Flevisse, & gelidis hæc evoluisse sub antris;
Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus.
Qualis populea mœrens Philomela sub umbra
Amissos queritur fœtus, quos durus arator
Observans nido implumes detraxit; at illa
Flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen
Integrat, & mœstis late loca questibus implet:
Nulla Venus, nullique animum flexere hymenæi.
Solus Hyperboreas glacies, Tanaimque nivalem,
Arvaque Riphæis nunquam viduata pruinis
Lustrabat; raptam Eurydicen, atque irrita Ditis
Dona querens: spreto Ciconum quo munere matres,
Inter sacra Deûm, nocturnique orgia Bacchi,
Discerptum latos juvenem sparsere per agros.
Tum quoque, marmorea caput a cervice revulsum,
Gurgite quum medio portans Oeagrius Hebrus
Volveret; Eurydicen vox ipsa & frigida lingua,
Ah! miseram Eurydicen, anima fugiente, vocabat;

INTERPRETATIO.

ploravisse, sub rupe alta, juxta aquas deserti Strymonis, & revolvisse frigidis in cavernis hos casus suos; *moventem tigres, & trahentem cantu quercus. Qualis luscinia tristis sub umbra populi lamentatur pullos amissos, quos crudelis agricola deprehendens* in *nido abstulit* adhuc *implumes; illa vero plorat* per *noctem, & stans* in *ramo renovat lugubrem cantum, & implet loca omnia tristibus querelis: nullus amor, nulla conjugia lenierunt animum. Solus percurrebat glacies Boreales, & Tanaim nivosum, & agros nunquam carentes Riphæo gelu, querens Eurydicen ereptam, & vana Plutonis munera: quo* nuptiali *munere contempto Ciconum mulieres, inter ceremonias Deorum, & nocturna orgia Bacchi, disjecerunt per vastos campos* membra *laniati juvenis. Tunc etiam, cum Hebrus Oeagrius ferens medio in fluento volveret caput* ejus *resectum a candido collo; ipsa vox & lingua frigida Eurydicen, ah! infelicem Eurydicen appellabat, anima erumpente;*

NOTÆ.

508. *Strymonis.*] Macedoniæ fluvii, in confinio Thraciæ. De *Philomela*, quæ in lusciniam conversa est, Ecl. 6. 78.

516. *Hymenæi.*] De *Hymenæo*, præside conjugii Deo, G. 3. 60. De *Hyperboreis* regionibus G. 3. 196. De *Riphæis* montibus G. 1. 240. Hic pro quibuslibet montibus, partibusque frigidis usurpantur. De *Dite*, supra v. 467. *Tanais*, fluvius in Moschorum finibus oriens, in Mæoticam paludem influens, Europam ab Asia disterminans.

520. *Spreto Ciconum quo munere matres.*] Ita lege ex antiquis aliquot codic. non *spretæ*: quia sic constat sibi sententia: Thraciæ enim mulieres Orpheum de nuptiis sollicitaverant: *quo nuptiali munere spreto*, ipsum laniavere. *Cicones*, gens fuit Thracia, circa ostia Hebri, & montem Ismarum, de quibus G. 2. 37.

521. *Nocturnique orgia Bacchi.*] *Orgia*, sacra Bacchi, vel ab ὀργὴ *furor*, quod cum furore peragerentur; vel potius, quia Deorum etiam aliorum sacra aliquando significabant, ab εἴργω *arceo*, quod ab iis profani arcerentur; Bacchica præsertim, quæ noctu, & clam fiebant; mulieribus multa impudice & furiose patrantibus. De iis, ut vocabant, *Bacchis* & *Baccho* ipso, Ecl. 5. 29. 69.

524. *Oeagrius Hebrus.*] Orphei truncum caput, in Hebrum cum lyra projectum, dicitur in insulam Lesbum appulisse, atque ibi esse sepultum; lyra relata inter sidera,

Eurydicen toto referebant flumine ripæ.
Hæc Proteus; & ſe jactu dedit æquor in altum;
Quaque dedit, ſpumantem undam ſub vertice torſit:
At non Cyrene; namque ultro affata timentem.
Nate, licet triſtes animo deponere curas.
Hæc omnis morbi cauſa: hinc miſerabile Nymphæ,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium miſere apibus. Tu munera ſupplex
Tende, petens pacem; & faciles venerare Napæas.
Namque dabunt veniam votis, iraſque remittent.
Sed modus orandi qui ſit, prius ordine dicam.
Quattuor eximios præſtanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depaſcunt ſumma Lycæi,
Delige, & intacta totidem cervice juvencas.
Quattuor his aras alta ad delubra Dearum
Conſtitue, & ſacrum jugulis demitte cruorem,
Corporaque ipſa boum frondoſo deſere luco.
Poſt, ubi nona ſuos aurora oſtenderit ortus;
Inferias Orphei lethæa papavera mittes,
Et nigram mactabis ovem, lucumque reviſes,
Placatam Eurydicen vitula venerabere cæſa.
Haud mora, continuo matris præcepta faceſſit;

INTERPRETATIO.

ripæ totius fluminis repetebant Eurydicen. *Hæc* dixit *Proteus*; *& ſe ſaltu immiſit in profundum mare*; *& qua* ſe *immiſit*, *ſupra caput* ſuum *convoluit aquam ſpumantem*: *at Cyrene non* ſe immiſit; *nam prior allocuta* eſt *trepidantem. Fili, potes abjicere ex animo mæſtam ſollicitudinem. Hæc* eſt *tota origo morbi*: *ideo Nymphæ, cum quibus Eurydice miſcebat choreas in profundis lucis, intulerunt apibus funeſtam perniciem. Tu ſupplex dona offer, obſecrans veniam, & cole Napæas placabiles; nam concedent veniam precibus, & furorem minuent. Sed antea docebo per ordinem, quæ ſit ratio precandi. Elige quatuor tauros inſignes robuſto corpore, qui nunc tondent tibi cacumina viridis Lycæi, & totidem juvencas, collo* nondum *ſubacto. Erige his* victimis *quatuor altaria in altis templis Nympharum, & effunde* e *gutturibus ſacrum ſanguinem, & relinque ipſa corpora victimarum in frondente luco. Deinde, quando nona aurora patefecerit ortum ſuum, dabis inferias Orpheo* e *papaveribus Lethæis, & immolabis ovem nigram, & repetes lucum, & coles mitigatam Eurydicen occiſa vitula. Sine mora, ſtatim exequitur mandata matris*;

NOTÆ.

& a ſingulis Muſis, quarum cecinerat laudes, ſtellis novem inſignita. Hebrus *Oeagrius* dicitur ab *Oeagro* Orphei patre: ſive Œagrus rex fuerit Thraciæ, qui nomen ſuum fluvio reliquerit, ut vult Diodorus Siculus; ſive fluvius fuerit, ex quo Hebrus naſcitur, ut vult Servius.

535. *Napæas.*] Nymphæ lucorum, a νάπυ *ſaltus, viretum.*

539. *Lycæi.*] Montis Arcadiæ, qua in regione Ariſtæus aliquando regnavit.

540. *Intacta.*] Nondum jugum paſſa: nondum aratro ſubjuncta. De *aurora* G. 1. 249.

545. *Inferias Orphei lethæa &c.*] *Inferiæ*, ſacrificia, quæ Diis Manibus offerebantur. *Orphei.* Dativus Græcus Ορφεῖ, quem præfert Virgilius Latino *Orpheo*, quo nunquam utitur: vide Ecl. 4. 57. *Papavera lethæa*, id eſt, oblivionem & ſomnum inducentia; a λήθη *oblivio.* G. 1. 78.

Ad delubra venit, monſtratas excitat aras,
Quattuor eximios præſtanti corpore tauros
Ducit, & intacta totidem cervice juvencas.
Poſt, ubi nona ſuos aurora induxerat ortus:
Inferias Orphei mittit, lucumque reviſit.
Hic vero ſubitum ac dictu mirabile monſtrum
Aſpiciunt; liquefacta boum per viſcera toto
Stridere apes utero, & ruptis efferuere coſtis,
Immenſaſque trahi nubes; jamque arbore ſumma
Confluere, & lentis uvam demittere ramis.
Hæc ſuper aruorum cultu pecorumque canebam;
Et ſuper arboribus: Cæſar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victorque volentes
Per populos dat jura, viamque affectat olympo.

INTERPRETATIO.

venit ad templa, erigit altaria præſcripta, ducit quatuor tauros inſignes robuſto corpore, & totidem juvencas, collo nondum *ſubacto: deinde, poſtquam nona aurora patefecerat ſuum ortum, dat inferias Orpheo, & repetit lucum. Illic vero vident prodigium improviſum & mirabile dictu; apes ſtridere toto utero inter putrefacta viſcera boum, & erumpere fractis coſtis, & diffundi magnas* earum *nubes; & jam* eas *congregari in cacumine arboris, & e ramus flexilibus dependere in modum uvæ. Hæc cantabam de cultura agrorum & pecorum, & de arboribus: dum magnus Cæſar tonat circa profundum Euphratem, & victor diſtribuit leges populis non invitis, & præparat* ſibi *viam ad cœlũ.*

NOTÆ.

556. *Stridere, efferuere.*] *Effulgere* etiam: tria hæc verba apud Virgilium, modo tertiæ, modo ſecundæ, ſunt conjugationis; habentque penultimam, modo longam, modo brevem. Uſu tamen communi, ſecundæ ſunt, penultima longa.

558. *Vvam demittere.*] Certe hic lætitiæ ſignum eſt illa apum glomeratio, de qua vide ſupra v. 257.

561. *Fulminat Euphratem bello &c.*] Certum eſt ex hoc loco, ultimam huic operi manum admotam eſſe poſt bellum Alexandrinum, occiſis Cleopatra & Antonio: cum Octavianus per Syriam in Aſiam hyematurus abiiſſet. Tunc enim non longe aberat ab Euphrate. Tunc Teridatem Phraatemque, de regno Parthiæ contendentes, victoriæ ſuæ terrore aliquomodo compoſuerat; Teridatemque victum in Syria permiſerat verſari, Phraatis filium obſidem ſecum abducebat Romam. Tunc divinos maxime honores affectabat; & templa ſinebat ſibi fieri Nicomediæ, Pergami, & alibi paſſim. Quæ omnia, ut conſtat ex Dione l. 51. contigere per hyemem anni v. c. 724. exeuntis, cum natus eſſet Octavianus, annis expletis 33. Virgilius item 40. Neque enim aliud eſt in hiſtoria tempus, cui melius aſſignari hæc poſſint. Tumque videtur poëta addidiſſe operi jam perfecto, quicquid in eo paſſim legimus de Octaviani victoriis. G. 2. 171. *Qui nunc extremis Aſiæ jam victor in oris &c.* G. 3. 28. *Atque hic undantem bello, magnumque fluentem Nilum &c.* Quod autem dicunt ejus vitæ ſcriptores, eum Octaviano, ex Actiaco bello reduci, & Attellæ commoranti, legiſſe Georgica, Mæcenate ſuſcipiente legendi vices; id aut omnino falſum eſt, aut certe nonniſi poſt bellum Alexandrinum contigit. Conſtat enim ex Dione, Plutarcho, & aliis; Octavianum, confecto bello Actiaco, non ſtetiſſe in Italia, niſi pauciſſimos dies Brunduſii; indeque ſtatim in Græciam Aſiamque abiiſſe, ibidemque hyemaſſe, ad inſtruendos Alexandrini belli apparatus, tantum abeſt ut Attellam, quæ urbs eſt Campaniæ, venerit.

Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, ſtudiis florentem ignobilis oti;
Carmina qui luſi paſtorum ; audaxque juventa,
Tityre, te patulæ cecini ſub tegmine fagi.

INTERPRETATIO.

Illa tempeſtate Neapolis amœna me Virgilium nutriebat, vacantem ſtudiis otii privati; qui luſi verſibus paſtoralibus; & confidens juventi, te cecini, o Tityre, ſub umbraculo opacæ fagi.

NOTÆ.

564. *Parthenope.*] Neapolis, urbs Italicæ Campaniæ maritima, nunc regni caput: a Chalcidenſibus, qui Cumas Italicas condiderunt, etiam condita. Ji primo illam *Parthenopen* vocaverunt, invento ibidem tumulo unius e Sirenibus hujus nominis, quæ dolens Ulyſſem cantu ſuo non fuiſſe allectum, mortem ſibi cum ſociis conſciverat. At cum loci hujus ubertas & frequentia Cumis noceret, hanc poſtea diruerunt: deinde graſſante late peſtilentia admoniti divinitus, inſtaurarunt, vocaveruntque *Neapolim*, id eſt urbem novam. De Virgilii in ea commoratione ac morte, vitam conſule.

564. *Studiis ignobilis oti.*] Studia intelligit privata litterarum ac bonarum artium, quæ a poeta modeſtiſſimo dicuntur *ignobilia*, præ adminiſtratione reipublicæ & magiſtratuum, ad quos nunquam Virgilius acceſſit.

FINIS GEORGICORUM.

PUBLII
VIRGILII MARONIS
ÆNEIS.

ARGUMENTUM IN ÆNEIDA.

ÆNEIS poëma heroïcum, sive epicum; ab Ænea Trojano, Veneris & Anchisæ filio, Priami genero, nomen habet: non quod actiones illius omnes comprehendat; sed unam inter omnes præcipuam, scilicet regnum in Italia fundatum. Scripta est a Virgilio in gratiam, tum Romanæ totius gentis, tum familiæ inprimis Juliæ, quæ originem referebat suam ad Iülum sive Ascanium, Æneæ filium ex Creüsa Priami filia. In hanc porro familiam ascitus a Julio Cæsare avunculo fuerat Octavianus, tunc rerum potens, atque Ægypto subacta, M. Antonio & Cleopatra interfectis, unus orbis Romani dominus. Scribi cœpta est, anno v. c. 724. exeunte: Virgilii 40. Octaviani 33. cum Octavianus in Asia non longe ab Euphrate hyemaret: atque ita post adhibitam Georgicis extremam manum, continuo animum Æneidi videtur applicuisse; in eaque annos, ut habet Servius, undecim collocasse, quot ab eo tempore ad mortem Virgilii omnino numerantur. Secutus est Virgilius, ut in Bucolicis Theocritum, in Georgicis Hesiodum; ita in Æneide Homerum: cujus Odyssæam sex prioribus libris, Iliadem sex posterioribus expressit, an etiam superavit? id vero ambigitur inter doctos.

DE NATURA POEMATIS EPICI.

POëma *epicum*, sive *epopœia*, sic dictum est ab ἔπος *verbum*, quia totum poëtæ dictione seu narratione continetur. Definitur ex doctrina Aristotelis: *Imitatio actionis unius, illustris, completæ, certæ magnitudinis, quæ narratione & versu hexametro viros principes cum admiratione & delectatione ad primarias virtutes excitat.*

Quinque complectitur, *actionem*, *fabulam*, *mores*, *sententiam*, *dictionem*. Actio, est poëmatis materia: fabula, est actionis forma & tractatio: mores, sententia, dictio, sunt necessaria fabulæ ornamenta. Poëta sumit actionem ab heroë, fabulam ab arte sua, mores a philosophia, sententiam a rhetorica, dictionem a grammatica.

ACTIO debet esse *una*, *illustris*, *completa*, *certæ magnitudinis*.

Una, id est ab uno heroë præcipuo, uno & continuo spatio temporis absque intermissione perfecta; talisque præterea, ut alias in actiones integras item completasque dividi non possit.

Illustris, ergo & virorum principum, & in gravi splendidaque materia.

Completa, cui nihil desit eorum omnium, quæ adesse debent, ut absoluta & ad finem perducta dici queat.

Certæ magnitudinis sive *durationis*, quæ vulgo anni unius spatio, interdum etiam minore definitur: ab ea nimirum actionis parte, unde poëta sumit poëmatis exordium; ad usque poëmatis finem. Sic Odyssea dies quinque omnino & quinquaginta: Ilias annum integrum capit.

FABULA constat partibus, sive plane necessariis, quæ sunt *exordium*, *nexus*, & *solutio*: sive non plane necessariis, quæ sunt *episodia*; eaque

ſæpe in nexum, raro in ſolutionem, nunquam in exordium inſeruntur.

Exordium habet propoſitionem actionis, invocationem numinis, etiam aliquando dedicationem operis principi aut amico viro.

Nexus, eſt variorum caſuum ſeries, ad eam uſque perducta partem operis, in qua fit actionis flexus in felicitatem aut infelicitatem.

Solutio, eſt quicquid ab eo flexu ad finem uſque actionis peragitur.

Epiſodia, ſunt actiones quædam adſcititiæ, quæ cum actione præcipua veluti neceſſariam, certe veriſimilem conjunctionem habent: ἐπεισόδια dicta, ab ἐπὶ *ſuper, præter*, εἰς *in*, & ὁδὸς *via*; quaſi *ſupervenientia in viam & ſeriem* actionis.

MORES denique manifeſtant animi affectus. SENTENTIA mentis cogitationes exprimit. DICTIO mores & ſententiam repræſentat.

DE NATURA ÆNEIDOS.

ACTIO Æneidos, ut nuda eſt operis materia, ſic ſe habet. Æneas, incenſa a Græcis Troia, cum ſuorum reliquiis mari ſe committit, Italiam petiturus, unde majores ejus orti eſſe ferebantur: illuc, poſt caſus terra marique varios, appellit: excipitur humaniter a Latino, tunc ibidem regnante; & Laviniæ nuptiis in generum adoptaretur, niſi obſtaret Turnus, Dauni Rutulorum regis filius. Is Laviniæ nuptias jampridem ambiens, Æneam gravi bello vexat: ſed ab eo victus & occiſus, ſponſam ei regnumque habendum denique permittit.

Unam eſſe, atque *illuſtrem*, eam actionem liquet.

Completam negavit Maphæus Vegius, ideoque ſibi poſſe viſus eſt decimum-tertium librum Æneidi aſſuere, quo dolorem Rutulorum, Turni funus, Æneæ nuptias & apotheoſin complexus eſt: temere omnino. Nam apotheoſis a Jove promiſſa eſt lib. 1. 263. *Feres ad ſidera cœli magnanimum Æneam.* Tum confirmata l. 12. 794. *Indigetem Æneam ſcis ipſa, & ſcire fateris, deberi cœlo.* Jam Lavinia regnumque Latii a Turno moriente Æneæ permittitur l. 12. 937. *Tua eſt Lavinia conjux.* Cætera quæ ad pompam luctumque pertinent, frigida ac puerilia, certe minime neceſſaria.

Magnitudinem habet *certam* ac juſtam: licet enim octo circiter annis duraſſe actio tota dicatur; unum tamen ex iis, eumque ultimum, poëta complectitur: ſuperioribus reliquis in epiſodicam Æneæ coram Didone narrationem redactis. Mambrunus quidem ſexdecim menſes Æneidi attribuit, eo adductus, quod Anchiſes, ut ex l. 5. liquidum eſt, obierit in Sicilia verno tempore. Unde ſic colligit: Æneam non multo poſt, verno item tempore, inde ſolviſſe, cum in Africam tempeſtate ejectus eſt; quid enim eum, mortuo patre, fatis in Italiam vocantibus, diutius in Sicilia tenuiſſet? Tum addit eundem in Africa totam hyemem, atque adeo annum fere traduxiſſe; ſiquidem inde iterum in Siciliam ineunte vere trajiciens, anniverſarios patri ludos celebravit: reliquis autem in Italia præclare geſtis menſes minimum quatuor eſſe tribuendos. Pugnat contra Segreſius, in egregia præfatione ad Gallicam Æneidos interpretationem ſuam: oſtenditque Æneam e Sicilia non niſi Julio menſe, quarto nempe poſt obitum patris, in Africam appuliſſe:

toto illo intervallo temporis, vel reficiendæ classi, vel expectandæ commodæ tempestati, curisque aliis impenso. Atque ita legitimo unius anni spatio Æneis tota continebitur: quod suis locis probabimus, præsertim l. 1. v. 539. & 760.

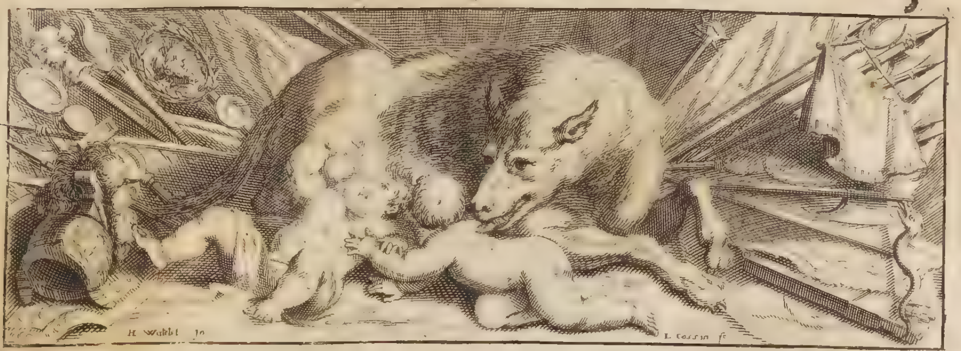
FABULA, sive actio suis episodiis ornata, repeti potest ex argumentis cuique libro præfixis: ea tamen cautione, ut, si quæritur ordo temporis, secundus liber primum legendus sit, tum tertius, deinde primus, quartus deinceps & cæteri: artis enim, sive poëmatis, alium ordinem poëta instituit; seriemque consulto perturbavit earum rerum, quas historicus singulas, prout evenerunt, recto ac naturali ordine describeret.

Exordium brevissimum, versus vix quindecim capit. Unde autem sumendum sit dubitatur: utrum ab illis versibus: *Ille ego*; an ab his, *Arma virumque cano.* Ego ab his puto sumendum, veteres secutus, Virgilii præsertim æquales: qui quoties Æneidos meminere, toties eam his ipsis vocibus designarunt. Ovid. Amor. l. 1. 15. 25. *Tityrus & segetes Æneiaque arma legentur.* Idem Trist. l. 2. 533. *Felix Æneidos auctor contulit in Tyrios arma virumque toros.* Propert. l. 2. 34. 63. *Qui nunc Æneæ Trojani suscitat arma.* Martialis l. 8. 56. 19. *Protinus Italiam concepit & arma virumque, qui modo vix culicem fleverat ore rudi.* Ausonius Epig. 129. *Arma virumque docens, atque arma virumque peritus &c.* Et vero abesse prævios quatuor versus a MSS. antiquissimis testatur Pierius, in omnibus certe seorsum ab aliis scribi: unde conjiciunt plerique a Tucca & Vario, quasi parum aptos tanti operis exordio, fuisse sublatos; factos tamen a Virgilio: non quidem ut exordium, sed ut auctoris signaculum notamque, operis editioni præfigendam, & inter recitandum ab eo supprimi solitam: unde cum statim ordiretur ab *Arma virumque, &c.* poëma sub his versibus, non sub aliis, innotuisse probabile est.

Nexus totis duodecim libris, ad usque duellum Æneæ cum Turno pertinet. *Solutio* incipit a duello.

Episodia sunt, Junonis consilium de subvertenda Trojana classe, Æneæ apud Didonem diversio, amores, narratio Trojani incendii, cæteraque ejusmodi, quæ partes quidem sunt fabulæ, non autem actionis: possunt enim ab actione, qualis antea nude descripta est, omnino separari; a fabula, sine gravi ejus immutatione, non possunt.

MORES ubique æquabiles, & ad imitationem ac delectationem aptissimi: nam lacrymas Æneæ, quas parum decere tantum ducem aliqui volunt, suis locis defendemus. SENTENTIA autem & DICTIO sic absoluta ac perfecta est, ut vel hoc utroque nomine, princeps poëtarum Virgilius habendus sit.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER I.
ARGUMENTUM.

PRopositione & invocatione præmissis, narratio incipit a septimo Æneæ expeditionis anno: quo tempore, Trojanis e Sicilia in Italiam solventibus, Iuno tempestatem excitat, conciliato sibi Æolo. Sedat tempestatem Neptunus. Naves Æneæ septem in portum Africæ se recipiunt, reliquis alio disjectis. Venus apud Jovem de filii calamitate queritur: solatur eam Jupiter, exposita Æneæ ejusque posteritatis futura felicitate: mittitur Mercurius, qui Carthaginensium animos Troianis placabiles reddat. Venus habitu venatricis occurrit Æneæ, regionem cum Achate exploranti: indicataque Didonis ac regionis conditione, utrumque septum nebula Carthaginem dimittit. Illic Æneas, templum ingressus, primum in belli Trojani picturas incidit: deinde in Didonem, & in socios, quos fluctibus oppressos putaverat, Didoni supplicantes. Dat se in conspectum Æneas: a Regina benigne excipitur: accersitur per Achatem Ascanius: cujus in locum dolo Veneris Cupido substituitur, ut Æneæ amorem Didoni inspiret. Abeunt omnes in aulam ad convivium, quod magno apparatu celebratur.

ILle ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen; & egressus sylvis, vicina coëgi
Ut quamvis avido parerent arva colono:
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis

INTERPRETATIO.

EGo *ille* sum, *qui olim cecini cantilenas tenui calamo: & egressus e sylvis coegi propinquos agros, ut obedirent agricolæ quantumlibet cupido*; quod *opus jucundum* fuit *rusticis. Sed jam horrida Martis ....*

Arma, virumque cano, Trojæ qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lavinaque venit
Litora: multum ille & terris jactatus & alto,
Vi superum, sævæ memorem Junonis ob iram.
Multa quoque & bello passus, dum conderet urbem,
Inferretque Deos Latio: genus unde Latinum,
Albanique patres, atque altæ mœnia Romæ.

INTERPRETATIO.

Cano bella & hominem, qui pulsus fatis, primus venit e regione Trojana in Italiam & ad litus *Lavinum. Ille multum agitatus* fuit *terra & mari, violentia Deorum, & propter iram memorem crudelis Junonis. Multa quoque toleravit præterea* in *bello, donec fundaret urbem, & induceret Deos in Latium; ex quo* facto *populus Latinus, & cives Albani, & muri altæ Romæ* orti sunt.

NOTÆ.

5. *Trojæ.*] Troja, regio Phrygiæ minoris, in Asia minore; cujus urbs præcipua *Ilium*, ab Ilo rege dicta: non procul ab Ida monte. Hæc & *Troia*, a Troe rege & *Dardania*, a Dardano Trois avo; & *Teucria*, a Teucro Dardani socero, vocata est. Ejus arx *Pergamus*, plur. *Pergama*.

5. *Primus.*] Antenor tamen prius in Italiam venit, Pataviumque condidit: sed non prius Troja profectus est, neque ad Lavinium litus venit, sed in Venetiam, ut legitur infra. v. 246.

6. *Italiam.*] Regio est Europæ notissima, in formam ocreæ, meridiem versus extensa; inter Hadriaticum sinum, a septentrione & oriente; ac mare Tyrrhenum, a meridie: ad septentrionem & occidentem Alpibus separatur a Gallia & Germania.

6. *Lavina.*] Id est, quæ deinde *Lavina* dicta sunt, e Laviniæ nomine, quæ Latini filia, Æneæ nupsit. Unde hic *prolepsis* agnoscitur, sive anticipatio temporis. Servius tamen affirmat eamdem urbem dictam esse primo *Lavinum* a Lavino Latini fratre; deinde *Laurentum*, ob inventam ibidem laurum a Latino, cum regnum fratre mortuo suscepisset; & hoc utroque nomine fuisse insignitam, priusquam Æneas in Italiam veniret: tertio denique ab Ænea vocatam esse *Lavinium*, a Lavinia uxore. Sed unde Lavinum hunc Latini fratrem fuisse acceperit, non liquet. Laurentum item ac Lavinium unam urbem fuisse negat Strabo: quare primæ opinioni adhæreo. Damnant Virgilium nonnulli, quod *Lavina*, non *Lavinia* dixerit: sed præterquam quod sibi constant in ea scriptione MSS. omnes, habet quoque Propertius, l. 2. 34. 64. *Jactaque Lavinis mœnia litoribus.*

7. *Litora.*] Quamvis Lavinium distaret a litore, juxta Servium octo milliaribus; juxta alios, minimum tribus: litus tamen, quod huic urbi respondebat, eodem nomine insigniri potuit.

7. *Terris jactatus & alto* &c.] Propositio est sex priorum librorum, qui continent maritima pericula: *Multa quoque & bello &c.* Propositio est sex posteriorum, qui continent bellica.

8. *Memorem Junonis ob iram.*] Id est, iram Junonis memoris: quarum autem rerum memoris, habes infra v. 30.

9. *Dum conderet urbem.*] *Lavinium*, de qua lib. 12. 194. In quam primum Deos & sacra intulit: quæ Albæ parens fuit, ac deinde Romæ. Male enim ait Servius posse explicari de *Troja* quam condidit Æneas lib. 7. 159. statim post adventum in Italiam, castrorum potius quam urbis in speciem; si quidem hujus deinde mentio nulla. Male item de *Roma*: siquidem, urbs hic significatur, unde *Albani patres atque altæ mœnia Romæ* orta sint.

10. *Deos Latio*] Penates, de quibus Æ. 2. 717. *Latio*, pro, *in Latium*: ut, *It clamor cælo.* Æ. 5. 451. *Latium* Italiæ regio: Hetruriæ ad occasum, Campaniæ ad ortum, Sabinis ad septentrionem contermina: a *latendo* dicta, quod ibi Saturnus iram Jovis filii fugiens latuisset. Æ. 8. 319.

10. *Genus unde Latinum.*] Quomodo ex

Musa, mihi causas memora: quo numine læso,
Quidve dolens regina Deum, tot volvere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit. Tantæne animis cœlestibus iræ?
Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni,

INTERPRETATIO.

O *Musa, suggere mihi causas* earum rerum: *quo Deorũ violato, vel quo* scelere *offensa regina Deorum, coegerit hominem pietate illustrem agitari tot calamitatibus, & suscipere tot labores. Tantusne furor* inest *mentibus divinis? Fuit urbs vetus*, quam *colonia Tyriorum incoluit*,

NOTÆ.

Ænea genus Latinum? siquidem Latini ante adventum Æneæ in Italia noti erant, quare Juno ad Jovem. Æ.12.820. *Pro Latio obtestor. Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos, neu Troes fieri jubeas*: id est, ne *Latinos* permittas post cladem suam victoris nomine Trojanos dici: ergo prius *Latini* dicebantur. Facile solvunt, qui vocem *unde* ad Latium referunt: patet enimvero, ex Latio ortos esse Latinos, Albanos item, & Romanos; cum ii omnes populi Latium incoluerint. Quia tamen melius vox *unde* refertur ad factum Æneæ, idcirco quæritur quomodo Latinum genus inde ortum dicatur. Hunc autem modum suggerit Servius: quia victor Æneas, cum Trojanum nomen Latinis imponere jure potuisset, ipse Latinum nomen Trojanis imposuit suis, & ex utroque genere unum fecit; quo ex genere mixto, *Albani* deinde *patres*, sive reges; & *mœnia Romæ* propagata sunt: uti infra fusius dicetur, v. 265.

12. *Musa.*] Musam invocat nullo certo nomine: Homeri exemplo, qui in Iliade Μῆνιν ἄειδε θεὰ, *Iram cane Dea*; & in Odyssea. Ἄνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα, *Virum mihi dic musa*, Alibi Calliopen, heroici carminis præsidem distincte invocat; hic tantum obscure.

12. *Memora.*] Accurate quidem id est: *in memoriam revoca, suggere mihi quæ ipse canam; non ipsa cane.* In quo videri potest Homero prudentior, qui Iliadem sic exorsus est: *Iram cane Dea*: quasi tota Iliadis narratio, non poëtæ, sed Musæ canenti tribui debeat: quod merito damnat Benius.

12. *Quo numine læso.*] Triplex interpretatio. I. Servii: id est, *qua, ex iis dignitatibus, ac veluti numinibus, quæ vulgo Junoni attribuuntur, violata*: Juno enim aliquando ut regina colitur, aliquando ut soror Jovis, aliquando ut Lucina partuum præses. II. Scioppii: qui legit, *quo nomine læsa*, id est, *qua de causa*: sed sine teste. III. Aliorum: qui explicant, *quo Deo læso*: quippe præter Junonem, Deos alios Æneas infestos habuit: ut patet ex illo versu, qui huic respondet, *Vi superum, sævæ memorem Junonis ob iram.* Et hæc tertia magis ex poëtæ mente videtur esse.

13. *Tot volvere casus.*] Pro *tot volvi casibus*: quod quanquam durum est, tamen firmatur hoc Statii non absimili exemplo, ex Theb. l. 2.402. *Ex quo frater inops ignota per oppida tristes exul agit casus*: pro, *agitur casibus.*

16. *Tyrii.*] *Tyrus* urbs Syriæ, in Phœnicia, inter Sidonem ad septentrionem, & Ptolemaidem ad meridiem in ora maris Mediterranei. Nunc *Sur* dicta, olim *Sarra*: unde *Sarranum* ostrum, pro *Tyrio* celebratum est. Tyrii cum in Africam venerunt, dicti sunt, *Pœni*, quasi *Phœni*: quia ex *Phœnicia* profecti.

16. *Coloni.*] Proprie sunt ii qui terram colunt, agricolæ: ut supra, v. 3. *Ut quamvis avido parerent arva colono* &c. Aliquando sumuntur, pro parte civium, qui ex consensu civitatis ad sedes alias incolendas deducuntur, diciturque *colonia*: quales sexaginta supra centum deductæ a Romanis varia in loca numerantur. Tyrii autem, Carthaginis conditores, non proprie *coloni* fuere, sed profugi; si quidem non ex consensu suæ civitatis, sed fuga & secessione, Tyro profecti sunt.

Carthago, Italiam contra, Tiberinaque longe
Oſtia; dives opum, ſtudiiſque aſperrima belli.
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Poſthabita coluiſſe Samo: hic illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum Dea gentibus eſſe,
Si qua fata ſinant, jam tum tenditque fovetque
Progeniem ſed enim Troiano a ſanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.
Hinc populum late regem belloque ſuperbum
Venturum excidio Libyæ, ſic volvere Parcas.

INTERPRETATIO.

Carthago nomine, *procul ex adverſo Italiæ & oſtiorum Tiberis: abundans opibus, & acerrima belli artibus. Juno dicitur hanc unam habitaſſe præ cæteris regionibus*, etiam *Samo poſtpoſita: illic Junonis arma, illic currus fuit: ut illa imperet populis, jam tunc Dea contendit; protegitque* eam in hanc ſpem, *ſi fatum* id *quoquomodo permittat. Enimvero audierat prolem deduci e ſtirpe Trojanorum, quæ aliquando dirueret mœnia Tyriorum. Inde per cladem Africæ, gentem* illam *futuram ubique dominam, & bello glorioſam: ita ſtatuiſſe Parcas.*

NOTÆ.

17. *Carthago.*] Urbs caput Africæ, Græcis Καρχηδὼν dicta; prius, ut habet Solinus, c. 30. *Carthada*, id eſt, Phœnicum lingua, *civitas nova*. Æmula Romæ diu fuit, cum eaque geſſit bella tria graviſſima: a Scipione victa primum & vectigalis facta: poſtmodnm a Scipione Æmiliano deleta. Condita eſt a Xoro & Carchedone Phœnicibus; juxta Romanorum tamen & Carthaginenſium opinionem, a Didone ſive Eliſa: ut notat Appianus in Punicis. De illa, deque illius initiis, & Virgilii contra temporum ordinem atque hiſtoriæ fidem errore, dicemus in argumento libri IV.

17. *Tiberina oſtia.*] *Tiberis*, fluvius Italiæ nobilior fama quam magnitudine, ex Apennino monte in mare Inferum ſive Tyrrhenum ſe exonerans: oſtia ejus duo: ubi urbes duæ, *Oſtia* in orientali, *Portus* in occidentali: iſtud altero nunc celebrius.

19. *Magis omnibus unam* &c.] Multas habuit urbes ſibi addictas Juno, Argos, Spartam, Mycenas. Inprimis Samon.

20. *Samo.*] *Samos*, ſive *Samus*, inſula eſt Icarii maris, Ioniæ adjacens, contra Epheſum: cujus terra vaſis fictilibus aptiſſima, huic arti locum dedit. In ea Juno adolevit, nupſitque Jovi: ideoque templum ejus erat Sami nobiliſſimum, & ſimulacrum habitu nubentis, & ſacra ritu nuptiarum.

21. *Arma, hic currus fuit.*] Currum Junonis deſcribit Homerus Il. 5. 720. cujus miniſtra eſt Hebe: hunc aut ſimilem intellige, aut potius *thenſam*, vehiculum, quo Deorum ſimulacra in ſacris circumferebantur. *Illius arma.*] Vel haſta fuit; agnoſcit enim Plutarchus Junonem *Curitim*, & *curis* lingua Sabinorum haſta eſt. Vel ſceptrum & fulmen; his enim inſignibus ornatum fuit Carthagini ſimulacrum Junonis. Vel clypeus; refert enim Servius hanc ſolemnem e ſacris Tiburtibus formulam: *Iuno curilis, tuo curru clypeoque tuere meos curiæ vernulas ſane.*

22. *Si qua fata ſinant.*] Iuno enim, & ipſe Iupiter, Diique cæteri ſubditi erant fato, quod eſſe dicebatur cauſa rerum immutabilis & æterna.

26. *Venturum excidio* &c.] Modicius hic agnoſcit ablativum caſum: *excidio*, pro *per excidium*; hoc ſenſu: *Hinc populum Romanum futurum late regem per excidium Africæ.* Vulgo tamen agnoſcitur dativus: *venturum excidio*, pro *ad excidium*; ut, *It clamor cælo*, pro *ad cælum*; hoc ſenſu: *Populum Romanum hinc*, id eſt, *poſt Carthaginis expugnationem, late ac ſine æmulo regnantem, venturum ac progreſſurum ad excidium totius Africæ.* Placet utraque interpretatio; ſecunda communior; prima verior: non enim Carthago everſa fuit, niſi poſt excidium totius Africæ. *Libya*, pars Africæ, pro tota. G. 1. 241.

26. *Sic voluere Parcas.*] Parcæ tres, *Clotho*,

Id metuens, veteriſque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Troiam pro caris geſſerat Argis:
Necdum etiam cauſæ irarum ſævique dolores
Exciderant animo: manet alta mente repoſtum
Judicium Paridis, ſpretæque injuria formæ,
Et genus inviſum, & rapti Ganymedis honores:

INTERPRETATIO.

Audierat hoc *Juno, hoc* ipſum *timens, & reminiſcens præteriti belli, quod prima ſuſcitaverat contra Trojanos pro Argis* ſibi *dilectis. Præterea neque adhuc cauſæ iracundiæ & ſæva indignatio abierant* ex *animo: reſidet infixum profunda in mente judicium Paridis, & contumelia contemptæ pulchritudinis* ſuæ, *& familia* ſibi *odioſa, & munus Ganymedis* a Jove *rapti.*

NOTÆ.

tho, Lacheſis & Atropos. Dictæ vel a *partu*, ex Varrone, quia naſcentibus bona & mala conferunt; vel a minime *parcendo*, ex Apuleio; vel ex aliis, a *partiendo* quod unicuique vitæ ſuæ terminos ac tenorem partiantur: certe Græci *μοῖραι Parcam* vocant a *μείρειν partiri.* Dicuntur humanarum rerum fila fuſis *volvere.* De iis, E. 4. 47.

27. *Saturnia.*] Juno Saturni & Opis filia: atque ita Jovis ſoror, itemque conjux.

27. *Id metuens.*] Difficile eſt intelligere, quod verbum nominativus iſte reſpiciat: alii referunt ad ſuperius, *audierat*; hoc ſenſu: *Audierat Carthaginem a Romanis delendam eſſe, id metuens*; id eſt, *cum metu audierat.* Alii ad poſterius verbum, *arcebat longe Latio*; hoc ſenſu: *Id metuens*; *præterea his aliis tribus cauſis*, quæ per parentheſim enumerantur, *accenſa*; *arcebat Trojanos Latio.* Sed longior ſane mihi videtur ille trajectus: poteſt tamen admitti, ſi *Necdum etiam*, cum quatuor ſequentibus verſibus, parentheſi includatur.

28. *Prima.*] Quia origo belli Trojani fuit judicium Paridis: a quo poſtpoſitæ Veneri fuerunt Juno & Pallas: Juno igitur prima & dignitate & tempore, Græcis adverſus Trojanos deinde favit. *Argis.*] Urbis nomen eſt; *Argi* maſculinum plurale, vel *Argos* neutrum ſingulare: cives hujus, & populi *Argivi.* Urbs fuit Peloponneſi, in qua regnabat Agamemnon, Græcæ in Trojam expeditionis dux.

30. *Repoſtum.*] *Repoſitum*; ſyncope frequens apud poëtas. Lucret. l. 1. 35. *Tereti cervice repoſta.* Horat. Epod. 9. v. 1. *Quando repoſtum Cæcubum ad feſtas dapes.*

31. *Judicium Paridis.*] Paris ſive Alexander, Priami & Hecubæ filius: a patre primum expoſitus in ſylvis, quia cum Hecuba facem ardentem parere ſe ſomniaſſet, conjectores reſponderant, infantem, quem in utero geſtabat, Trojani excidii cauſam futurum: a matre tamen clam educatus in Ida monte, propter æquitatis famam a Diis electus eſt judex pulchritudinis, inter Junonem, Palladem, ac Venerem: orto nempe inter eas diſſidio, propter malum aureum ad Pelei nuptias a Diſcordia illatum, atque inſcriptum his verbis: *Detur pulcherrimæ.* Paris Veneri malum addixit: poſtmodum agnitus ab Hectore fratre & parentibus, ac deinde miſſus in Græciam, & Menelai Spartani regis hoſpitio uſus, Helenam ejus uxorem Veneris favore atque impulſu ſecum abduxit: ad quam repetendam, bellum a Græcis in Priamum, filii amoribus indulgentem, communibus armis conflatum eſt.

32. *Et genus inviſum.*] Trojanorum regum genus a Dardano fluxerat, Jovis filio ex Electra pellice, Atlantis filia.

32. *Rapti Ganymedis honores.*] Munus miniſtrandi pocula in Deorum conviviis, tranſlatum eſt ab Hebe, Dea juventutis; ad Ganymedem, formoſum puerum, Trois filium, a Jove ſub aquilæ formam latente ſublatum inter ſidera, cum in Ida monte venaretur. *Rapti.*] Vel genitivus eſt caſus, & refertur ad *Ganymedis*; vel nominativus pluralis, & *honores* reſpicit, qui rapti, ſeu erepti ſunt Hebe, Junonis & Jovis, vel juxta alios, unius Junonis filiæ.

His accenſa ſuper, jactatos æquore toto
Troas, relliquias Danaum atque immitis Achillei,
Arcebat longe Latio: multoſque per annos
Errabant acti fatis maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
Vix e conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & ſpumas ſalis ære ruebant:
Quum Juno æternum ſervans ſub pectore vulnus,
Hæc ſecum: Mene incœpto deſiſtere victam?
Nec poſſe Italia Teucrorum avertere regem?
Quippe vetor fatis. Pallaſne exurere claſſem
Argivum, atque ipſos potuit ſubmergere ponto,

INTERPRETATIO.

His inſuper irritata repellebat procul a Latio Trojanos, reliquias Græcorum & crudelis Achillis, agitatos per totum mare; & illi *a multis annis vagabantur impulſi fatis circa maria omnia. Tantæ erat difficultatis fundare Romanum populum. Vix vela faciebant læti e conſpectu Siculæ terræ in altum mare, &* roſtris *æratis ſecabant ſpumas maris: cum Juno ſervans ſub pectore plagam immortalem, hæc mente* volvebat: *Egone ut victa ceſſem a cœpto? nec poſſim arcere* ab *Italia regem Trojanorum? ſcilicet impedior fatis! An Pallas potuit incendere naves Græcorum, & ipſos ſubmergere mari,*

NOTÆ.

33. *His accenſa ſuper.*] Accenſa *ſuper his*, id eſt, *de his cauſis tribus*, nempe judicio Paridis, Electræ amoribus, & Ganymedis honore. Donatus tamen ac Servius, *ſuper* explicant, quaſi *præterea*: nempe accenſa his tribus; *ſuper*, ſive *præter* metum de Carthaginis excidio conceptum: quæ quarta erat odii ejus in Æneam cauſa.

34. *Troas relliquias Danaum* &c.] *Tros*, *Trois*, accuſ. Græco *Troas*, id eſt Trojanos. *Danai.*] Græci, a *Danao* Ægypti fratre, qui in Græciam navigavit, indeque expulſo rege Sthenelo Argos tenuit, ac novæ gentis parens fuit. *Achillei.*] Genitivus eſt pro *Achillis*: Rationem vide infra v. 224.

38. *Siculæ telluris.*] Sicilia, inſula Mediterranei maris, anguſto freto ab Italia diſſita, cui olim conjuncta fuiſſe exiſtimatur, indeque divulſa terræ motu. Hinc ſolvit Æneas menſe Julio exeunte: ut diximus in argumento generali.

39. *Spumas ſalis ære ruebant.*] Numerat hic pauculis in vocibus figuras duodecim G. Fabricius. Præcipuæ certe ſunt, Periphraſis, *ſpumas ſalis ære ruebant*, pro *navigabant*, & *ſpumas ſalis*, pro *mari ſalſo*. Metonymia, materiæ pro re confecta; *ære*, pro *æreis roſtris*. Synecdoche, partis pro toto; *roſtra* pro *navibus*. Enallage neutrius pro activo; *ruebant* pro *diruebant*, *ſecabant*.

40. *Mene incœpto* &c.] Valet hic ſermo, per infinitivum præciſus, ad affectum acrius exprimendum. Sic infra v. 101. *Mene Iliacis occumbere campis non potuiſſe?* Sic Terent. in Andr. *Adeon' impotenti eſſe animo, ut* &c. Sic Cicero Philip. 14. *Quemquamne tam fuiſſe ſceleratum, qui hoc fingeret?*

42. *Teucrorum regem.*] Teucer Scamandri filius, cum genero Dardano in Phrygiæ parte regnavit: populi ab illo dicti *Teucri*, ab hoc *Dardani*: poſtea *Trojani*.

43. *Quippe vetor fatis.*] Occurrit objectioni, quæ peti poſſet e ſumma vi fatorum in ipſos Deos: & eſt indignatio cum amaro quodam joco: *quaſi vero fata debuerint ultionem injuriæ permittere Palladi, mihi negare.*

43. *Pallas* &c.] Pallas, a πάλλειν *quatere*, quia armata & haſtam quatiens e cerebro Jovis prodierat: Latinis *Minerva* dicta, Dea bonarum artium habita.

44. *Argivum.*] Non proprie Argivorum, ſive Græcorum omnium; ſed Locrenſium: qui cum rege ſuo Ajace, Oilei

Unius ob noxam & furias Ajacis Oïlei?
Ipſa Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem,
Disjecitque rates, evertitque æquora ventis:
Illum expirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit, ſcopuloque infixit acuto:
Aſt ego, quæ Divum incedo regina, Joviſque
Et ſoror & conjux, una cum gente tot annos
Bella gero: & quiſquam numen Junonis adoret
Præterea, aut ſupplex aris imponat honorem?
Talia flammato ſecum Dea corde volutans,
Nimborum in patriam, loca fœta furentibus Auſtris,
Æoliam venit. Hic vaſto rex Æolus antro
Luctantes ventos, tempeſtateſque ſonoras
Imperio premit, ac vinclis & carcere frænat.

Interpretatio.

propter culpam & furorem ſolius Ajacis Oïlei? *Ipſa vibrans e nubibus rapidum fulmen Iovis, & diſſipavit naves, & turbavit mare ventis; ipsūque* Ajacem *evomentem flāmas e transfoſſo pectore, involvit turbine, & impegit rupi acutæ. Ego vero quæ gradior regina Deorum, Ioviſque & ſoror & uxor, bellum facio a tot annis adverſus unicum populum: & aliquis poſtea colet divinitatem Iunonis, aut ſupplex imponet victimam altaribus? Talia volvens Dea privatim animo, venit in Æoliam, regionem tempeſtatum* & *loca plena furioſis ventis. Illic rex Æolus ſpatioſa in caverna continet auctoritate* ſua *ventos pugnantes, & tempeſtates ſonantes*, eaſque *coercet catenis & carcere.*

Notæ.

filio, poſt Trojanum excidium patriam repetentes, tempeſtate oppreſſi ſunt: Ajax ipſe fulmine afflictus a Pallade; eo quod is capta Troja, Caſſandram Priami filiam virginem, & vaticinandi munere inſignem, in ipſo Palladis templo vitiaſſet. Juxta Homerum tamen ſubmerſus eſt a Neptuno, eo quod invitis Diis evaſurum ſe e fluctibus impudenter jactaſſet. Odyſ. l. 4. 505.

45. *Ajacis Oïlei.*] Duo enim Ajaces fuerunt. Hic Oïlei, Locrenſium regis; alter Telamonis, Salaminis regis filius, qui propter amiſſa in judicio Achillis arma, in gladium incubuit. *Oïlei.*] Subſtantivum eſt, & eſt *Ajax Oïlei*, nempe *filius*; ut alibi *Deiphobe Glauci*, nempe *filia*.

46. *Jovis.*] A quo fulmen mutuata fuerat, ut graviorem infligeret plagam. Juno enim, & Pallas, & Vulcanus, fulmina mittere dicebantur; ſed non tam valida quam Jupiter.

49. *Scopuloque.*] Aut Caphareo Euboeæ monti: aut juxta Homerum Odyſſ. 4. 507. Gyreæ Petræ; quam Didymus eſſe putat Gyaren, Ægei inſulam, non longe a Delo, ſteriliſſimam, & exilii loco habitam a Romanis.

50. *Incedo regina* &c.] De gravitate Junonii inceſſus G. 3. 532. Solemnia Deorum cum ſororibus connubia. Ovid. Met. 9. 498. *Dii nempe ſuas habuere ſorores. Sic Saturnus Opim junctam ſibi ſanguine duxit, Oceanus Tethyn, Junonem rector Olympi.* Per Jovem autem, fabulæ ætherem cœlumque igneum ſignificarunt; per Junonem aërem: unde Juno Jovis *ſoror* dicitur, quia aër ætheri ſubtilitate perſimilis; *conjux* vero, quia aër ætheri ſubjectus. Ex Cicerone & Macrobio. Tamen Virgilius aërem ipſum & ætherem videtur in uno Jove adumbraſſe, eique terram conjugem attribuiſſe G. 2. 325.

55. *Auſtris.*] Proprie ventis a meridie flantibus, de quibus E. 2. 58. Hic promiſcue pro omnibus.

56. *Æoliam.*] Non hic Aſiæ minoris regio ſignificatur, inter Troadem & Ioniam ſita, *Æolia* ſive *Æolis* dicta; ſed *Æoliæ inſulæ* inter Italiam & Siciliam ſitæ, nu-

Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum clauſtra fremunt: celſa ſedet Æolus arce,
Sceptra tenens: mollitque animos, & temperat iras.
Ni faciat, maria ac terras cœlumque profundum
Quippe ferant rapidi ſecum, verrantque per auras.
Sed pater omnipotens ſpeluncis abdidit atris,
Hoc metuens: molemque & montes inſuper altos
Impoſuit: regemque dedit, qui fœdere certo
Et premere, & laxas ſciret dare juſſus habenas.
Ad quem tum Juno ſupplex his vocibus uſa eſt:
Æole, (namque tibi divum pater atque hominum rex
Et mulcere dedit fluctus, & tollere vento:)
Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
Ilium in Italiam portans, victoſque Penates.

INTERPRETATIO.

Illi impatientes tumultuantur circa obices, magno cum fragore montis: Æolus ſedet in ſummo monte, tenens ſceptrum, & mitigat animos, & moderatur furorem. Niſi id *faceret, ſcilicet rapidi ſecum auferrent maria ac terras & cœlum intimum*, eaque *per aerem traherent. Sed Deus omnipotens id timens clauſit* eos *in antris obſcuris, & ſuper impoſuit moles altarum rupium, præfecitque regem, qui conſtanti lege ſciret &* eos *coercere, &* iis *permittere laxiora fræna*, quoties *juberetur. Apud quem Iuno tunc ſupplicans uſa eſt his verbis: Æole (ſed enim parens Deorum & rex mortalium tibi dedit, & mitigare, & concitare vento fluctus:) Natio mihi infenſa currit per mare Tyrrhenum, in Italiam ferens Trojam & Penates domitos.*

NOTÆ.

mero ſeptem; aliter *Vulcaniæ* & *Hephæſtiades* appellatæ: quarum principes ſunt Lipara, Hiera, Strongyle. *Vulcaniæ* & *Hephæſtiades* dictæ, quia propter frequentem ignium ex earum montibus eruptionem Vulcanus, qui Græcis Ἥφαιστος, ibidem habere officinam exiſtimatus eſt; præſertim in Hiera, de qua Æ. 8. 416. *Æoliæ* vero, quia Æolus Hippotæ filius ibidem regnavit, maxime in Strongyle; rex ventorum habitus ideo, quia juxta Plinium, Diodorum, ac Solinum, ex inſularum fumo ventos in triduum prædicere nautis ſolitus erat: unde hæ inſulæ dicuntur hic *ventorum patria*: nomen ejus ab αἰόλος *varius*, ob naturam ventorum mutabilem.

60. *Arce.*] Vel proprie in arce, quæ ipſi palatii loco ſit: vel in ſumma montis rupe; rupes enim *arces* aliquando appellantur: G. 4. 461. *Flerunt Rhodopeiæ arces.*

62. *Maria, ac terras, cœlumque profundum.*] De tribus elementis vulgo explicatur, auctore Servio: nempe de aqua, terra, atque aëre: & ætherem prætermiſſum putant, quia venti non turbant ſuperiora. Imo mihi per *profundum cœlum* æther ipſe ſuperior ſignificatur: ſi enim ſignificetur aër, quis erit ſenſus ſequentium harum vocum, *verrantque per auras*? is nempe: *mare, terras atque aerem diſflabunt per aerem*: quod abſurdum. At venti non poſſunt ſuperiora turbare? Omnino, regem quippe ac leges habent; quibus ſi careant, tum non inferiora tantum iſta, ſed illa etiam ſuperiora permiſceant.

63. *Verrantque*] Vox Lucretiana. l. 5. 267. *Validi verrentes æquora venti.*

66. *Fœdere.*] Eſt enim quoddam veluti fœdus, imperium principum in ſubditos: quo ſubditi obſequium principibus, principes ſubditis tutelam promittunt.

71. *Tyrrhenum æquor.*] Mediterranei maris ea pars, quæ Italiam ad ſeptentrionem alluit; unde *mare inferum* etiam vocatur, & mare *Thuſcum*: a Thuſcia ſive Etruria, ad fretum Siculum extenſa: *mer de Toſcane.*

72. *Ilium in Italiam* &c.] De Ilio Trojana arce, ſupra, v. 5. De Italia, v. 6. de Penatibus, Diis domeſticis l. 2. 717.

Incute vim ventis, submersasque obrue puppes:
Aut age diversas, & disjice corpora ponto.
Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ:
Quarum, quæ forma pulcherrima, Deïopeiam
Connubio jungam stabili, propriamque dicabo:
Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.
Æolus hæc contra. Tuus, o regina, quid optes,
Explorare labor: mihi jussa capessere fas est.
Tu mihi quodcunque hoc regni, tu sceptra, Jovemque
Concilias: tu das epulis accumbere Divum,
Nimborumque facis tempestatumque potentem.
Hæc ubi dicta, cavum conversa cuspide montem
Impulit in latus: ac venti, velut agmine facto,
Qua data porta, ruunt, & terras turbine perflant.

INTERPRETATIO.

ADde impetū ventis, & obrue naves submersas, aut impelle in *diversas* partes, *& disperge corpora mari. Ego habeo quatuordecim Nymphas formoso corpore: e quibus Deïopeiam, quæ specie elegantissima* est, *sociabo* tibi *firmo conjugio, & propriam addicam: ut pro tali officio transigat tecum omnes annos, & efficiat te patrem formosa sobole. Æolus hæc vicissim* respondit: *Tua cura est, o regina, considerare quid velis; mihi licitum est exequi tua mandata. Tu mihi demereris Jovem, & imperium, & eam qualemcumque auctoritatem; tu facis ut accumbam mensis Deorum, & reddis* me *dominum nubium ac tempestatum. Postquam hæc dicta* sunt, *concussit cavernosum montem ad latus intorta cuspide: ac venti quasi turmatim erumpunt, qua via aperta* est, *& agitant turbine terras.*

NOTÆ.

75. *Nymphæ.*] Proprie aquarum numina sunt, seu lympharum, ut diximus Ecl. 2. 46. Tribuuntur tamen & aliis, & Junoni; vel eo nomine, inquit Servius, quod Juno sit aër, ex aëre nubes, e nubibus aquæ oriantur.

76. *Deïopeiam.*] Nomen a δήϊος *ardens*, & ὄψ ὀπός, *vox.*

77. *Connubio.*] Vulgo secundam syllabam habet longam, quia est a *nubo*, cujus prima longa est: ita Æ. 3. 319. *Hectoris Andromache Pyrrhin' connubia servas*: Æ. 4. 316. *Per connubia nostra* &c. Hic tamen corripit metri causa, inquit Servius.

78. *Pulchra prole.*] Quicquid contra Servius dicat, innuit hic Æolum liberis fuisse hactenus infelicem; Sisypho nempe, latrociniis infami; Macareo sororis suæ Canaces incesto amatore: hos enim duos hujus etiam Æoli ventorum regis, filios facit Ovidius Ep. Heroid. 11. 9. Et propterea Juno novam ei conjugem proponit, ex qua digniores suscipiat liberos; Adde quod Dea nuptiarum & partuum est; unde non indecora est hæc ejus promissio.

81. *Fas est.*] Licebit mihi facere, etiamsi illicita jusseris: tibi enim tam multa debeo, sceptra, gratiam Jovis; ut nemini reus possim videri, si jussa tua, quæcumque fuerint, impleverim. Atque id ad mentem Donati. Servius vero ait esse commutationem negativi sensus in affirmativum; *fas est capessere*, pro, *nefas est non capessere*: ut alibi affirmativus in negativum commutatur; *munera nec sperno*, pro, *libenter accipio*, Æ. 7. 261.

83. *Epulis accumbere.*] Divinitatis hæc nota est: sic notat Horatius divinitatem Herculis Od. l. 4. 8. 29. *Sic Jovis interest optatis epulis impiger Hercules.* Notat Servius *accumbere* dictum esse secundum Virgiliani temporis consuetudinem: priscis autem temporibus sedere epulantes consuevisse. De illo more infra, v. 702.

84. *Tempestatum potentem.*] Dominum. Sic Horat. Od. l. 1. 3. *Sic te Diva potens Cypri.*

Incubuere mari, totumque a sedibus imis
Una Eurusque Notusque ruunt, creberque procellis
Africus: & vastos volvunt ad litora fluctus.
Insequitur clamorque virum, stridorque rudentum.
Eripiunt subito nubes cœlumque diemque
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther:
Præsentemque viris intentant omnia mortem.
Extemplo Æneæ solvuntur frigore membra.
Ingemit, & duplices tendens ad sidera palmas,
Talia voce refert: O terque quaterque beati,
Queis ante ora patrum, Trojæ sub mœnibus altis,
Contigit oppetere: o Danaum fortissime gentis
Tydide, mene Iliacis occumbere campis
Non potuisse? tuaque animam hanc effundere dextra?
Sævus ubi Æacidæ telo jacet Hector, ubi ingens

INTERPRETATIO.

Insedere mari, ac simul Eurusque, Notusque, & frequens tempestatibus Africus, evertunt totum mare ab ipso fundo: & propellunt ad astra magnos fluctus. Sequitur clamorque hominum, & stridor funium. Statim nubes rapiunt cœlum & lucem ex oculis Trojanorum: nox obscura insidet mari: poli tonuere, & aer splendet frequentibus fulguribus: & omnia ingerunt hominibus præsentem necem. Continuo membra Æneæ frigore dissolvuntur. Ingemit, & attollens ad astra ambas manus, talia ore pronunciat: O ter & quater felices, quibus accidit mori præ oculis parentum, ad muros excelsos Trojæ: o generosissime nationis Danaorum Diomede, egone non potui mori in campis Trojanis, & amittere hanc vitam tua manu? Ubi durus Hector periit jaculo Achillis, & magnus.....

NOTÆ.

89. *Eurusque* &c.] *Eurus*, ventus ab oriente. G. I. 371. *Notus*, a meridie, qui & *Auster* dicitur. Ecl. 2. 58. *Africus*, ab Africa spirans, inter occidentem ac meridiem.

91. *Stridorque rudentum.*] Nauticorum funium, qui propter gravem in motu stridorem, *rudere* quodammodo videntur.

93. *Teucrorum.*] Trojanorum; supra v. 42.

96. *Extemplo.*] *Continuo*: & verbum est sacrorum, ut *ilicet* judiciorum: quemaddum enim *ilicet*, dimisso senatu; ita *extemplo*, sacrificio peracto pronuntiabatur a præcone: quo significaretur, ut exirent *e templo*. Quod quia cito fiebat, ideo pro *cito* & *continuo* sumi utrumque cœptum est.

97. *Ingemit.*] Accusatur hic a quibusdam Æneas pusilli animi, sed temere: non enim hic mortem deprecatur, sed mortem ingloriam atque inutilem.

100, *Danaum* &c. *Tydide* &c.] *Danaum.* Græcorum a Danao, supra, v. 34. *Tydide*] Vocativus Græcus. Diomedem intelligit, Tydei filium, regem Ætoliæ, post Achillem & Ajacem fortitudine præcipuum: omnium tamen fortissimus ab Ænea dicitur; vel quod ipsius fortitudinem expertus fuisset, ab eo vulneratus in coxa, & tantum non occisus; vel quod ab eo Dii quoque vulnerati fuissent, Mars & Venus. Reliqua, Æ. 11. 243. &c.

103. *Sævus.*] Hic pro *forti*, bonam in partem sumitur.

103. *Æacidæ.*] Achillis, qui filius fuit Pelei & Thetidis; unde *Pelides* appellatur: nepos Æaci, qui in Ægina, insula sinus Saronici, inter Peloponnesum & Atticam, Myrmidonibus imperavit; unde dicitur *Æacides*. Æacus autem Jovis fuit filius.

103. *Hector.*] Priami & Hecubæ filius, Trojæ propugnator, qui decimo obsidionis anno ab Achille occisus est. De hoc, deque Achille passim, l. 2. & 3.

Sarpedon: ubi tot Simois correpta ſub undis
Scuta virum, galeaſque, & fortia corpora volvit.
Talia jactanti ſtridens Aquilone procella
Velum adverſa ferit, fluctuſque ad ſidera tollit.
Franguntur remi: tum prora avertit, & undis
Dat latus: inſequitur cumulo præruptus aquæ mons.
Hi ſummo in fluctu pendent, his unda dehiſcens
Terram inter fluctus aperit: furit æſtus arenis.
Tres Notus abreptas in ſaxa latentia torquet:
Saxa vocant Itali, mediis quæ in fluctibus Aras,

INTERPRETATIO.

Sarpedon: ubi Simois volvit inter aquas tot correptos clypeos hominum, & galeas, & generoſa corpora. Talia fruſtra dicenti, tempeſtas ſtridens ab *Aquilone percutit* ex *oppoſita* parte *velum, & propellit fluctus ad aſtra. Rumpuntur remi, deinde prora detorquetur & objicit latus undis, ſuccedit mons aquæ altitudine præruptus. Alii pendent e ſummo fluctu; mare hians pandit aliis terram inter fluctus: mare ebulliens turbatur arenis. Notus affligit tres* naves *abreptas ad ſcopulos occultos; ſcopulos* inquam illos *medio in mari, quos Itali appellant aras,*

NOTÆ.

104.] *Sarpedon.*] Jovis ex Laodamia filius, Lyciæ rex, Priamo contra Græcos in auxilium venit, & a Patroclo occiſus eſt.

104. *Simois.*] Fluvius Troadis, ex Ida monte, per agrum Trojanum in Scamandrum profluens, & cum eo in Helleſpontum, non longe a Sigeo promontorio: nunc dicitur *Simoers.*

106. *Aquilone.*] Qui & *Boreas* appellatur, vento ſeptentrionali. Ecl. 7. 51.

107. *Adverſa.*] Quia Aquilo, flans a ſeptentrione, adverſus eſt navigantibus e Sicilia in Italiam. Atque hujus quidem venti flatu Æneas, qui ſolverat e Drepani portu, & Siciliæ parte maxime occidentali; jamque aliquantum in mare Tyrrhenum ad ſeptentrionem proceſſerat; retro ad meridiem actus eſt, Africam verſus. Ubi cum inter Siciliam atque Africam, quaſi medium teneret: tum Notus a meridie, tres naves ad ſeptentrionem & *aras* repulit, v. 112. Eurus ab oriente, tres alias ad occidentem impegit, latera verſus Africæ, & Syrtim minorem, v. 114.

108. *Prora avertit.*] In quibuſdam cod. *proram avertit*, & refertur ad *procella*: in cæteris melius *prora avertit*, id eſt *avertit ſe. Prora.*] Pars navis anterior.

109. *Inſequitur cumulo* &c.] Dabit lucem hæc imitatio Ovidiana Met. 15. 508. *Cum mare ſurrexit, cumuluſque immanis aquarum in montis ſpeciem curvari & creſcere viſus.*

112. *In ſaxa latentia.*] Non in quælibet ſaxa latentia; ſed in ea, quæ ab Italis *aræ* vocantur; quænam autem illa ſint, mox inquiremus. Quare non eſt verſus proxime ſubſequens, ut videtur pleriſque ſupervacaneus; ſed locum ſignat, ubi res peragitur.

113. *Aras.*] I. Explicant aliqui apud Pomponium Sabinum, de aris Philænorum, loco in Africa celebri, propter mortem duorum ejus nominis fratrum, qui, pro diſterminandis Carthaginenſium ſuorum a Cyrenaica ditione limitibus, ibi ſe vivos defodi paſſi ſunt: ut eſt apud Salluſt. in Jugurtha. At locus ille circa Syrtim majorem, in continenti Africæ fuit: igitur Notus, meridionalis ventus, non potuit illuc naves pellere; adde quod ſunt aræ *mediis in fluctibus.* II. Scaliger in comment. ad Epiſtolam 9. Auſonii, *aras* ait eſſe moles & crepidines, quibus flumina aut maria coërcentur, Gallice *quays*: citatque hos Virgilii verſus, ſed male; nam crepidines illæ litora muniunt, *aræ* iſtæ ſunt *mediis in fluctibus.* Firmat ſententiam hoc ejuſdem epiſtolæ verſu: *Deſertus vacuis ſoliſque exerceor aris*: ſed libenter, nec temere reſcriberem, vel *agris*, vel *oris*; cui lec-

Dorſum immane mari ſummo: tres Eurus ab alto
In brevia & ſyrtes urget, miſerabile viſu;

INTERPRETATIO.

quæ ſunt quaſi *grande dorſum* in *ſuperficie maris. Eurus tres* naves *impellit a pleno* mari *in brevia & ſyrtes, res viſu miſerabilis;*

NOTÆ.

tioni favet impenſe ſubſequentium verſuum ſententia. Addit locum e Tertulliani pallio, cap. 5. *Soleo de qualibet margine: vel ara, medicinam moribus dicere*: putatque *margine* & *ara* hic eſſe ſynonyma: ſed præterquam quod in quibuſdam cod. legitur *area*, non *ara*; manifeſtum eſt nihil hic eſſe, quod ad mare fluvioſque pertineat: & hæc eſſe Cynici cujuſdam philoſophi verba, qui profitetur, ſe ad dicendum, non ſuggeſtu, non pulpito indigere; ſed ex quolibet loco paullo editiore, quales ſunt in viis margines, quales in aris gradus, concionem habere. III. Ex Servio & Pomponio Sabino colligitur *aras* inſulas eſſe, Africam inter & Siciliam poſitas, non longe a Lilybeo Siciliæ promontorio, communi nomine *Ægates* appellatas: tres numero, Phorbantiam, nunc *Lavenzo*, Æguſam, nunc *Favignana*; Hieram, nunc *Maretamo*: eaſque admodum ſcopuloſas, & ſaxis *latentibus* vallatas. Ad has conſtat victos eſſe navali prælio Pœnos a Q. Lutatio Catulo conſule, anno v. c. 512. & pace ibidem conſtituta terminatum ab eo feliciter fuiſſe bellum Punicum primum; iis conditionibus, ut quicquid inſularum eſt Africam inter & Italiam, Romani juris deinceps foret. Id habetur ex Floro, Cornelio Nepote, Polybio. Teſtatur Servius ex illo fœdere ſaxa illa dicta Italis fuiſſe *aras propitias*, & eo nomine appellari apud Siſennam hiſtoricum veterem, cujus opera perierunt. Atque illa quidem interpretatio plane cum Virgiliana tempeſtatis deſcriptione convenit, qualem explicuimus ad v. 107. Non poſſum tamen quin Cluverium hic, & Turnebum, & Pomponium Melam, obiter perſtringam. Cluverius quidem in Sicilia antiqua l. 2. 15. contendit non *Ægates*, ſed *Ægades* dicendas eſſe; ut *Sporades*, *Cyclades*, *Echinades*: obſtat tamen, quod ſicut cætera hæc nomina, ita *Ægades* quoque penultimam corriperet; quam tamen producit apud Silium l. 1. 618. *Ægades cernas* &c. Turnebus vero l. 26. c. 23. ſaxa illa magno in honore apud Romanos habita confirmat ex hoc Lucani l. 8. 892. *Auguſtius aris victoris Libyco pulſetur ab æquore ſaxum Tarpeiis.* Ubi ſane dormitavit vir ſagax: patet enimvero legentibus, ſaxum hoc Lucani, tumulum illum eſſe ſubitarium, quo Pompeii cadaver in Ægyptio litore conditum eſt; & hanc eſſe verſuum ſententiam: *ſaxeum Pompeii tumulum, quem fluctus alluit in litore, auguſtiorem eſſe aris illis, quas adulatrix Roma victori Cæſari deinde erexit*: vox autem *Tarpeiis* plane ſequenti verſui adjungenda eſt. Denique Pomponius Mela, cum l. 2. c. 7. vocavit *Ægates Romana clade memorabiles*, aut erravit; aut cladem intellexit, non quam Romani paſſi ſint, ſed quam Pœnis intulerint.

114. *Dorſum immane* &c.] Quomodo igitur *latentia*; ſiquidem dorſum in mari faciebant? ſcilicet *dorſum* faciebant inſulæ: circumjecta inſulis ſaxa *latebant*. Polybius l. 4. de Jſtri oſtiis loquens, ait, in iis aggeſtiones quoque arenarum eſſe, quas nautæ vocant *pectora*: καλοῦσι δ' αὐτοὺς οἱ ναυτικοὶ στήθη. Notanda ejuſdem rei varia expreſſio.

115. *In brevia & ſyrtes.*] Non in omnia *brevia*, ſed in ea quæ peculiariter vocantur *ſyrtes*. Et *brevia*, *vada*, *ſyrtes*, communiter ſignificant partes illas maris, ubi frequentes & vento mutabiles fiunt arenarum aggeſtiones: *brevia* quidem dicta βραχέα, quia *brevis* & parum alta ibidem aqua eſt: *vada*, quia pedibus illac facile eſt *vadere*, difficile navibus: *ſyrtes*, a *tractu* inquit Salluſtius, id eſt, quaſi σύρτεις, a σύρω *traho*, quia eo *limum*, *arenamque & ſaxa ingentia fluctus trahunt*, ait idem. Syrtes ejuſmodi duæ ſunt in Africano litore, vaſtos in ſinus porrectæ, Tripolitanam regionem utrimque vallant: major ad orientem eſt, *les ſeches de Barbarie*; minor ad occidentem, *le golfe de Capes*: major a minore disjungitur ducentis

Illiditque vadis, atque aggere cingit arenæ.
Unam, quæ Lycios fidumque vehebat Orontem,
Ipſius ante oculos ingens a vertice pontus
In puppim ferit; excutitur pronuſque magiſter
Volvitur in caput: aſt illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, & rapidus vorat æquore vortex.
Apparent rari nantes in gurgite vaſto:
Arma virum, tabulæque, & Troïa gaza per undas.

INTERPRETATIO.

easque impingit in vada & circumdat vallo arenæ. Ingens fluctus ante oculos ipſius Æneæ *percutit a vertice in puppim, unam* navim, *quæ ferebat Lycios & fidelem Orontem: concidit gubernator, & in caput ſubvertitur: navim vero fluctus ter eodem in loco circum involvens torquet, & præceps vortex abſorbet mari. Videntur pauci enatantes in immenſo mari:* & *arma hominum, & tabulæ, & Trojanæ opes per aquas.*

NOTÆ.

tis & quinquaginta paſſuum millibus. Itaque de minore ſola hic eſt ſermo: pluralem tamen numerum poëta ad rem augendam adhibuit. Et *Eurus* facile potuit ad Syrtis illius occidentale latus Æneæ naves impellere; cum ab oriente ſpiret.

117. *Lycios.*] Aſiæ minoris populos, inter Pamphyliam & Cariam: qui Trojanis in auxilium venerant: & mortuo Rege ſuo Pandore, juxta Servium; aut potius Sarpedone, juxta alios, Æneæ adhæſerant. *Orontes*, eorum dux; magiſter navis, *Leucaſpis*: ut eſt Æ. l. 6. 334.

118. *A vertice* &c.] Explicat Servius, *a puppi*, quam ait eſſe verticem navis; male, non enim *a puppi in puppim* pontus ferire poteſt. Idem Servius, *ab Aquilone*, ſeu *Boreali polo*, qui *vertex* appellatur; durius. Modicius, *a puncto verticali*, quod Arabes *Zenith* vocant; curioſius. Taubmannus, *a vertice*, ſive quod idem eſt, *vortice*, *aquarum aut ventorum*; Lucretius enim l. 1. 293. de ventis, *Interdum vertice torto corripiunt*: ſed ab eo ſenſu videtur abhorrere præpoſitio *a*. Ego interpretor *a prora*: quæ pars eſt navis, ſi non mole altior, ſaltem acutior & in roſtrum deſinens: unde *vertex* dici poteſt. Adde quod levior cum ſit, facilius potuit fluctuum impetu attolli, & in puppim ſubverti: unde *pronus magiſter in caput* revolutus fuerit, ſublatis nempe in altum pedibus.

121. *Vortex.*] Chariſius diſtinguit *verticem* a *vortice*; & hunc derivat a *vorando*, illum a *vertendo*. Alii tamen melius utrumque a *vertendo* deducunt, & utriuſque vim confundunt; ut ſignificent quicquid *vertitur* ac torquetur, ut in aquis, ventis, extrema parte axis, capillis: a capillis autem, ad ſummam capitis partem exprimendam, transfertur *vertex*; a capite, ad cacumina montium atque arborum. Patet utriuſque vocis affinitas ex Quintiliano, qui ait Scipionem Africanum primum in *vortices* & *vorſus* literam *o* mutaſſe in *e*.

122. *Apparent rari.*] Hoc de navi Orontis intelligendum: ex qua pauci enatare conabantur, cæteris mari demerſis.

122. *Gurgite vaſto.*] *Gurges* eſt pars maris aut fluvii profundi, aquas ingenti ſono quaſi ſorbens; unde a ſoni ſimilitudine nomen habet: ſumitur hic, ut vulgo apud cæteros poëtas, pro toto mari: & eſt tapinoſis, ſive rei magnæ expoſitio humilior; unde additur, *vaſto*. Sic Æ. 3. 197. *Diſperſi jactamur gurgite vaſto*. Aliquando etiam nihil additur. Sic apud Propert. l. 2. 19. 11. *At tu vix primas extollens gurgite palmas*.

123. *Troïa gaza.*] Perſica vox, quo Perſæ ærarium ſignificant, ex Pom. Mela l. 1. 11. Neque tantum pro auro ſumitur, quod natare non potuiſſet; ſed pro qualibet pretioſa ſupellectile. Addit Mela, *Gaſam*, Palæſtinæ urbem, inde nomen accepiſſe; quod Cambyſes Perſarum rex, cum Ægyptum armis peteret, *huc belli opes & pecuniam intuliſſet*. *Troïa* adjective, *Troïus*, *Troïa*, trium ſyllabarum.

Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achatæ;
Et qua vectus Abas, & qua grandæus Alethes,
Vicit hyems: laxis laterum compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.
Interea magno misceri murmure pontum,
Emissamque hyemem sensit Neptunus, & imis
Stagna refusa vadis: graviter commotus, & alto
Prospiciens, summa placidum caput extulit unda.
Disjectam Æneæ toto videt æquore classem,
Fluctibus oppressos Troas cœlique ruina.
Nec latuere doli fratrem Junonis, & iræ:
Eurum ad se Zephyrumque vocat: dehinc talia fatur:
Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?

INTERPRETATIO.

Jam tempestas superavit firmam navem Ilionei, jam navem *generosi Achatæ, & eam qua portabatur Abas, & qua senior Alethes: omnes solutis juncturis laterum admittunt perniciosam aquam, & rimis dehiscunt. Interea Neptunus animadvertit mare magno tumultu agitari, & immissam tempestatem, & profunda* maris *ab imis vadis revoluta: graviter iratus, & mari providens, sustulit caput tranquillum e superficie aquæ. Cernit naves Æneæ dispersas toto mari, Trojanos obrutos fluctibus & aeris fulminibus. Nec fraudes & iræ Junonis ignotæ fuerunt fratri* Junonis: *appellat ad se Eurum ac Zephyrum, deinde hæc ait: Tantane vos cepit confidentia ex vestra origine?*

NOTÆ.

124. *Ilionei. Achatæ.*] *Ilionei* vult esse dativum Servius, & casum pro casu positum: at dativus quidem est Græcus, sed genitius Latinus, *Ilioneus, Ilionei. Achatæ* quoque genitivus est Latinus primæ declinationis, ut Æ. 4. 351. *Me patris Anchisæ.* Et *Achates* quidem fidus erat Æneæ amicus, de quo passim ubique sermo est. *Ilioneus* mox apud Didonem naufragorum orator erit, v. 525.

125. *Abas ... Alethes.*] *Abas*, is forte qui a Lauso Mezentii filio occidetur lib. 10. 427. *Alethes*, ut præcipui vir consilii atque auctoritatis inducitur l. 9. 246. *Hic annis gravis atque animi maturus Alethes.*

126. *Hyems.*] Vis tempestatis: æstas enim tunc erat, ut videbimus, v. 539. Sic G. 3. 321. *Ita turbine nigro ferret hyems culmumque levem stipulasque volantes.*

127. *Imbrem.*] Vel proprie pluviam, vel ipsam maris aquam: aqua enim generatim, imber a Lucretio dicitur l. 1. 715. *Ex igni, terra, atque anima procrescere, & imbri.*

129. *Neptunus.*] Jovis & Plutonis frater; maris præses. Uxorem habuit Amphitriten; ex qua Nymphas complures suscepit. Muros Trojanos condidit cum Apolline: equum e terra suscitavit, cum Pallade contendens de nomine Athenis imponendo, ut habetur G. 1. 14. Nomen ejus, juxta Ciceronem, a *nando*; juxta Varronem, a *nubendo*, quia terras aquis obnubit & cooperit.

130. *Stagna vadis.*] Tapinosis, humilis expressio majoris rei: *stagnum* enim est *aqua stans*; *vadum*, locus in mari aut fluvio, ubi parum aquæ, multum arenæ est: hic utrumque pro *mari*.

133. *Cœlique ruina.*] Imbre, fulguribus, fulminibus, quæ e cœlo *ruunt*.

134. *Fratrem Junonis.*] Neptunum: ambo enim Saturnum patrem, Opem matrem habuerunt. Neptunus autem dicitur Junonis frater: quia aër, quæ Juno est; confinis est aquæ, qui Neptunus.

135. *Eurum....Zephyrumque.*] Ventos oppositos; hunc ab occidente, illum ab oriente.

136. *Generis fiducia.*] Venti enim principes, feruntur Auroræ & Astræi Titanis filii esse. Admonet ergo Neptunus objurgando; ut si Gigantum majorum suorum imitari pervicaciam velint, pœnas eorumdem timeant.

Jam cœlum terramque, meo ſine numine, venti,
Miſcere, & tantas audetis tollere moles?
Quos ego, ſed motos præſtat componere fluctus:
Poſt mihi non ſimili pœna commiſſa luetis.
Maturate fugam: regique hæc dicite veſtro:
Non illi imperium pelagi, ſævumque tridentem;
Sed mihi ſorte datum: tenet ille immania ſaxa,
Veſtras Eure domos: illa ſe jactet in aula
Æolus, & clauſo ventorum carcere regnet.
Sic ait, & dicto citius tumida æquora placat,
Collectaſque fugat nubes, Solemque reducit.
Cymothoe ſimul, & Triton adnixus, acuto
Detrudunt naves ſcopulo: levat ipſe tridenti,

INTERPRETATIO.

JAm audetis, o venti, abſque mea auctoritate, confundere cælum & terram, & attollere tantos cumulos fluctuum! *Vos ego* puniam. *Sed melius eſt ſedare turbatas aquas. Deinceps nō luetis crimina tali pœna. Celerate fugam, & dicite iſta veſtro regi. Non illi conceſſam* eſſe *dominationem maris, & potentem tridentem; ſed mihi per ſortem. Habet ille rupes ingentes,* quæ ſunt *veſtræ domus, o Eure: Æolus glorietur in illa aula, & clauſo carcere ventorum exerceat imperium: Sic dixit, & celerius* quam *dixerat ſedat inflatum mare: & pellit nimbos congregatos, &* rurſus *inducit Solem. Simul* cum eo *Cymothoe, & Triton connitens, depellunt naves* ab *acuto ſcopulo: ipſe* Neptunus *ſublevat* eas *tridente,*

NOTÆ.

137. *Cælum terramque.*] Quare *maris* mentionem non facit, cujus ipſe eſt dominus? An quia trium Deorum imperia, etſi diviſa, tamen quodammodo conjuncta & communi curæ ſubjecta ſunt: unde Jupiter trifido utitur fulmine, Pluto tricipiti cane, Neptunus tridente? An quod in mundi diviſione inter Saturni liberos, terra nulli privatim ceſſit, ſed indiviſa & communis omnibus remanſit: quia *inferi* in terræ viſceribus latent, *cælum* per ſidera in terram influit, mare terram ambit & commovet? unde Neptunus ἐννοσίγαιος *terræ quaſſator*, & γαιήοχος *terram continens*, a Græcis poëtis appellatur. Melius dicemus, hic a Neptuno communem elementorum omnium perturbationem ventis exprobari: & per *cælum* quidem, aërem & ætherem; per *terram*, aquam etiam ſignificari, quæ cum terra conglobata eſt.

137. *Numine.*] *Numen*, proprie *nutus* eſt; ſive motus quidam oculorum & capitis, quo petenti ſignificamus nos poſtulata concedere. Hinc ad ſignificandam voluntatem Deorum traducitur, ut hic, & Æ. 2. 777. *Non hæc ſine numine Divum eveniunt.* Tum ad potentiam eorumdem & auctoritatem; ut ſupra, v. 52. *Et quiſquam numen Junonis adoret?* & infra, v. 670. *Et ſupplex tua numina poſco.* Denique ad ipſum Deum: ut G. 4. 453. *Non te nullius exercent numinis iræ*; & Æ. 4. 382. *Si quid pia numina poſſunt.*

139. *Quos ego.*] Reticentia, ad terrorem incutiendum. Supple: *Quos ego ſi corripuero, probe ulciſcar.* De hac figura Ecl. 3. 25.

141. *Maturate fugam.*] Aliquando ſignificat cum maturitate & tempeſtive aliquid facere, ut G. 1. 261. Aliquando celeriter facere, ut hic.

142. *Tridentem.*] Sceptrum Neptuni, quod ipſi tribuitur: vel quia tria ſunt aquarum genera, maria, flumina, paludes: vel potius, ut innuit Cornutus, quia piſcatores telo ejuſmodi ad venationem piſcium utebantur, vocabantque *fuſcinam.*

143. *Saxa.*] Æoliarum inſularum, de quibus v. 55. Et ad ludibrium vocat illas modo, *domos*, mox *aulam*, deinde *carcerem.*

148. *Cymothoe....Triton.*] Dii marini. *Cymothoe* Nympha, Nerei & Doridis filia: a κῦμα *unda*, & θέω *curro.* *Triton* Neptuni

Et vaſtas aperit ſyrtes, & temperat æquor,
Atque rotis ſummas levibus perlabitur undas:
Ac veluti magno in populo quum ſæpe coorta eſt
Seditio, ſævitque animis ignobile vulgus;
Jamque faces & ſaxa volant, furor arma miniſtrat:
Tum pietate gravem ac meritis ſi forte virum quem
Conſpexere; ſilent, arrectiſque auribus aſtant:
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet:
Sic cunctus pelagi cecidit fragor: æquora poſtquam
Proſpiciens genitor, cœloque invectus aperto,
Flectit equos, curruque volans dat lora ſecundo,
 Defeſſi Æneadæ, quæ proxima litora, curſu
Contendunt petere, & Libyæ vertuntur ad oras.
Eſt in ſeceſſu longo locus: inſula portum
Efficit objectu laterum, quibus omnis ab alto

INTERPRETATIO.

& recludit immenſas ſyrtes, & ſedat mare, & perſtringit ſuperficiem aquarum levibus rotis. Et quemadmodum ſæpe, cum in populo numeroſo commota eſt ſeditio, & plebs vilis furit animis; & jam tædæ ac lapides volant, ira ſuppeditat tela: tunc ſi fortuito viderint virum aliquem inſignem virtute ac meritis; tacent, & ſtant attentis auribus: ille temperat animos & placat corda ſermone. Ita omnis tumultus maris ceſſavit, ſtatim atque pater videns mare, & vectus per aerem ſerenum, rexit equos, & currens immiſit habenas currui facili. Trojani fatigati conãtur aſſequi curſu litora quæ vicina ſunt, *& deflectunt ad plagas Africæ. Eſt locus in longo receſſu,* ubi *inſula format portum oppoſitu laterum, quibus omnis e mari* veniens . . . .

NOTÆ.

& Amphitrites, aut Salaciæ Nymphæ filius: ſuperiori parte hominem, inferiori piſcem referens: Neptuni buccinator, concha utens pro tuba.

150. *Syrtes.*] De ſyrtibus ſupra, v. 115.

159. *Cæloque aperto.*] Non per cælum vectus, inquit Servius; ſed vectus per maria, cœlo jam ſereno. Tamen ſic aër mari jungitur, inquit Corradus; ut vectus per mare Neptunus, moveri tamen in aëre dici poſſit.

160. *Flectit equos.*] Geminos, marinos, qui ipſius currui a poëtis alligantur: pedibus anterioribus inſtructos, poſterioribus carentes. Unde ſic a Statio deſcribuntur. Achil. l. 1. 390. *Illi ſpumiferos glomerant a pectore fluctus, pone natant, delentque pedum veſtigia cauda.* Equos hujuſmodi bipedes, quos a caudæ flexu *hippocampos* appellant, inter poëtarum figmenta refert Aldroandus: nulloſque agnoſcit niſi quadrupedes, quorum effigiem refert, magis bubulæ aut ſuillæ, quam equinæ affinem: vocatque *hyppopotamos*, a fluviis, præcipue Ægypti, ubi frequentes dicuntur inveniri, maxime in Nigro & Nilo.

160. *Curru.*] Dativus antiquus, pro *currui*: de quo Ecl. 5. 29. *Volans* metaphorice pro *currens*. *Dat lora*; immittit habenas; non currui, ſed equis.

162. *Libyæ.*] Pars eſt Africæ ad oram mediterranei maris, inter Ægyptum & Tripolitanam regionem, *Barca*: pro tota Africa ſumebatur ab antiquis.

163. *Eſt in ſeceſſu* &c.] Portum, a natura, non ab arte factum deſcribit. Et hunc aliqui volunt eſſe portum Africanæ Carthaginis, ſed falſo; ſtatim enim vidiſſet Æneas fundamenta urbis, quæ non vidit niſi poſtera die. Alii dicunt eam deſcriptionem plane convenire portui Carthaginis Hiſpanicæ, ſive novæ; at ea ſimilitudo caſu occurrit; neque enim ad Hiſpanicas, ſed *ad Libycas oras* Æneas vertitur. Turnebus melius putat portum illum fictum a poëta, circa litus Carthaginenſe, & omnino expreſſum ad formam Ithacenſis portus, apud Homer. Odyſ. 13. 95.

164. *Inſula portum* &c.] Suppreſſa eſt

Frangitur, inque sinus scindit sese unda reductos.
Hinc atque hinc vastæ rupes, geminique minantur
In cœlum scopuli: quorum sub vertice late
Æquora tuta silent: tum sylvis scena coruscis
Desuper, horrentique atrum nemus imminet umbra.
Fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum:
Intus aquæ dulces, vivoque sedilia saxo;
Nympharum domus: hic fessas non vincula naves
Ulla tenent, unco non alligat anchora morsu.

INTERPRETATIO.

fluctus frangitur, & finditur in sinus replicatos. Hinc & inde rupes immanes & duo scopuli eminent ad cœlum: quorum sub cacumine mare placidum undique quiescit: præterea umbraculum arborum micantium, & nemus obscurum horrentibus tenebris desuper impendet. Ex opposita parte, caverna est *in scopulis suspensis: in* caverna *sunt aquæ dulces, & sedilia* e *vivo lapide; domus* videtur *Nympharum. Illic nulla retinacula continent naves lassatas, anchora non affigit* eas *unco dente.*

NOTÆ.

vox relativa *quem*, aut adverbium *ubi*: sic supra: *Urbs antiqua fuit, Tyrii* &c. pro, *quam Tyrii* &c. Hæc autem est loci descriptio. 1. Sinus est longus ac profundus, non latus, in ora Libyæ. 2. Sinus illius fauces, ne laxiores sint, clauduntur objectu insulæ; quæ in longum porrecta, latus unum opponit sinui, alterum pleno mari. 3. Insula sinum ita claudit, ut aditum tamen in sinum utrimque liberum relinquat. 4. Sic insula mari latus opponit; ut fluctus eo allapsi frangantur, & in se sinuatim revoluti, non recto impetu, sed magno flexu, per extrema insulæ aditum utrimque in portum quærant. 5. Sinus ipse, non insula, scopulis fere circum cingitur: quorum altissimi duo procurrunt ad extrema terræ continentis cornua, & utrumque aditum defendunt, sylvis in vertice inumbrati. 6. In intimo sinus recessu, quæ frons est adversa portum subeuntibus, scopuli antrum exhibent vivis aquis irriguum, &c.

165. *Sinus reductos.*] Vel sinus in se revolutos ac replicatos, quos unda cum impetu sic allisa semper facit; ut explicamus G. 4. 420. Vel sinus a se invicem recedentes, ut explicat Turnebus; qui sic explicat quoque illud Horatii, Epod. 2. 13. *Aut in reducta valle*, id est, *recedente ac remota.*

167. *Sub vertice tuta.*] Quia imminent mari, atque insulæ; ideoque locum a ventis ac tempestate tutum præstant.

168. *Scena.*] *Scena*, σκηνὴ est *umbraculum*, a σκιὰ *umbra*: unde hic proprie dicitur: transfertur tamen ad theatrum, cujus pars illa, quæ adversa est spectantibus, & picturis, olim ramis, ad tegendos actores inumbratur, vocatur *scena*. G. 1. 381. & 2. 24.

168. *Coruscis desuper horrentique* &c.] Vel, sylvis *desuper* Sole illustratis; *subter*, ramorum opacitate horrentibus. Vel, sylvis crispantibus & ventorum impulsu agitatis, & ingenti umbra nigrantibus, scena & nemus *desuper* imminent. Nam *desuper*, & ad *coruscis*, & ad *imminet* referri potest. *Coruscis.*] notat interdum *splendorem*, ut G. 1. 233. *Corusco semper sole rubens.* Interdum *motum*, ut Æ. 12. 919. *Telum Æneas fatale coruscat*; id est, *movet*, *vibrat*. Sic *micare* ambiguum est. Æ. 10. 396 *Semianimesque micant digiti*, id est, *moventur.*

172. *Nympharum domus.*] Vel quia locus vere Nympharum hospitium putabatur, ut portus Ithacensis Odys. 13. 99. Vel quia dignus erat amœnitate sua, qui Nymphas exciperet.

172. *Hic fessas non*, &c.] Vel significat adeo tutum a procellis portum esse, ut naves vinculis & anchoris in eo non egeant. Vel dicit Nymphis unis familiarem esse locum, ignotum adhuc mortalibus; necdum ullas eo naves appulisse.

Huc septem Æneas collectis navibus omni
Ex numero subit : ac magno telluris amore
Egressi, optata potiuntur Troes arena:
Et sale tabentes artus in litore ponunt.
Ac primum silicis scintillam excudit Achates,
Suscepitque ignem foliis, atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
Tum Cererem corruptam undis, Cerealiaque arma
Expediunt fessi rerum: frugesque receptas
Et torrere parant flammis, & frangere saxo.
  Æneas scopulum interea conscendit, & omnem
Prospectum late pelago petit, Anthea si qua-

INTERPRETATIO.

ILluc intrat Æneas congregatis navibus septem, ex tota multitudine : & Trojani ex iis *egressi* cum *magno terræ desiderio , obtinent arenam desideratam, & sternunt in litore corpora salsis* undis *fluentia. Et primo Achates excussit scintillam e silice, & recepit ignem in frondibus , & circumjecit sicca alimenta , & suscitavit flammam in foco Tum fatigati casibus educunt frumenta infecta undis, & instrumenta pistoria : incipiuntque & coquere igne, & comminuere lapide, frumenta erepta* e naufragio. *Interim Æneas ascendit rupem, & petit omnem undique prospectum in mare: si alicubi Antheum....*

NOTÆ.

174. *Septem.*] Nempe viginti navibus, Troja solverat, infra, v. 385. Una Lyciorum mox naufragio periit, v. 117. Duodecim mari dissipatæ, deinde incolumes redibunt, v. 397.

177. *Sale tabentes.*] Salsa aqua, sic sordida, ut ea madidi quasi tabescere & putrescere videantur.

180. *Rapuitque in fomite flammam.*] Servius & Diomedes, hic agnoscunt speciem solœcismi: *in fomite*, pro *in fomitem* ; idque factum a poëta ex veteri licentia circa communes præpositiones, *in*, *sub*, *super* &c. *Fomes*, inquit Servius, sunt assulæ, quæ ab arboribus cadunt cum inciduntur, & flammæ concipiendæ commodæ sunt. Mihi tamen hic videtur aliquid præterea significari; & *fomitem* sumi pro *foco*, ubi sit congeries grandiorum lignorum : *focus* enim & *fomes* sunt pariter a *foveo*. Sensus igitur erit: I. Excudit scintillam. II. Suscepit eam in foliis. III. Foliis arida alia nutrimenta adjecit, puta assulas. IV. Ex iis foliis ac nutrimentis jam flagrantibns rapuit in fomite flammas : id est, celeriter & raptim excitavit flammam in foco & strue lignorum.

181. *Cererem.*] *Ceres* Saturni & Opis filia fuit : frugum repertrix, ideoque hic pro *pane* sumitur ; ut *Bacchus* pro *vino*.

181. *Cerealiaque arma.*] Arma, sunt cujusque artis instrumenta. Sic G. 1. 160. *Dicendum & quæ sint duris agrestibus arma.* Hic igitur artis pistoriæ significantur instrumenta, quibus frumentum pinsitur, in panem formatur, coquitur.

182. *Fessi rerum.*] Earum nempe quæ ipsis acciderant, ut Æ. 12. 589. *Trepidæ rerum*, Vel fessi miseriarum, ut infra v. 466. *Sunt lacrymæ rerum.*

183. *Et torrere* &c.] Vel *coquere* est ; & est transpositio, prius enim fuit tundere saxo fruges, quam *panem* coquere. Vel *siccare* humidas, antequam tundantur; & sic nulla erit transpositio. Certe Plinius l. 18. 9. ait, ea quæ sicca moluntur plus farinæ reddere.

184. *Scopulum.*] Alterutrum ex iis, qui ad portus cornua procurrebant.

185. *Anthea si qua.*] Servius legit *si quem*: & sensus est; *si quem* videt suorum ducum, aut Anthea, aut Capyn &c. Alii, veterum etiam M S S. testimonio legunt, *si qua* ; id est, *si qua parte, si alicubi* ; his adhæreo. *Antheus*, accusat. Græco *Anthea* ; de quo mentio est l. 12.

Jactatum vento videat, Phrygiasque biremes,
Aut Capyn, aut celsis in puppibus arma Caici.
Navim in conspectu nullam, tres litore cervos
Prospicit errantes: hos tota armenta sequuntur
A tergo, & longum per valles pascitur agmen.
Constitit hic, arcumque manu celeresque sagittas
Corripuit, fidus quæ tela gerebat Achates.
Ductoresque ipsos primum, capita alta ferentes,
Cornibus arboreis, sternit: tum vulgus, & omnem
Miscet agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec prius absistit, quam septem ingentia victor
Corpora fundat humi, & numerum cum navibus æquet.
Hinc portum petit, & socios partitur in omnes.
Vina bonus quæ deinde cadis onerarat Acestes
Litore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros,
Dividit, & dictis mœrentia pectora mulcet:

INTERPRETATIO.

cernat agitatum vento, & Phrygias naves, vel, Capyn, vel arma Caici in altis puppibus. Nullam videt navem ante oculos, sed *tres cervos vagãtes in litore, hos toti greges sequuntur a tergo, & turba pascitur per valles. Illic stetit, & cepit manu arcum & sagittas veloces, quæ arma fidelis Achates ferebat. Ac primo interficit ipsos duces, tollentes capita sublimia cornibus ramosis: deinde turbat persequens telis per frondosam sylvam vulgus & reliquam multitudinem. Nec cessat ante, quam victor affligat ad terram septem magna corpora, &* eorum *numerum æqualem faciat* numero *navium. Postea redit in portum, & distribuit inter omnes socios. Deinde dividit vina, quæ largus Acestes impoluerat cadis*, in *litore Siculo, dederatque heros discedentibus: & solatur verbis mæsta corda.*

NOTÆ.

443. *Capys*, qui Capuæ deinde conditor fuit: de quo Æ. 10. 145. *Caicus*, de quo Æ. 9. 35.

186. *Phrygiasque biremes.*] Naves quæ duplici ramorum ordine instructæ erant: altero inferiori, cujus remi breviores; altero superiori, cujus longiores erant. Plura de iis vide, Æ. 5. 120. *Terno consurgunt ordine remi.*

187. *Arma Caici.*] Explicant multi de insignibus, figuris belluarum, avium, monstrorum, quæ in puppi exsculptæ navi nomen dabant: unde altera *Centaurus*, Æ. 5. 121. altera *Chimæra*, Ibid. 118. &c. Sed *arma* pro *insignibus* plane nova vox est, talemque ejus usum nusquam apud vetetes memini me videre. Igitur cum Corrado existimo, *arma* esse ipsa, quæ a navigantibus in puppi ordine disponebantur, præsertim clypeos, ut in veteribus numis & monumentis videre est; sic Æ. 10. 80. *Præfigere puppibus arma*, pro *armare naves.* Et fortasse navis Caici clypeos atque arma certæ cujusdam habebat formæ, quæ facile dignosci posset.

188. *Cervos.*] Aristoteles & Plinius negant in Africa cervos esse. Affirmat tamen Dalecampius in Plin. l. 8. 33. additque id jam omnibus notum esse.

199. *Vina bonus* &c.] Parum commoda vocum perturbatio, quarum ordo ex interpretatione repetendus est. Existimat Corradus eam confusionem a poëta consulto inductam, ut eam, quæ in rebus dividendis solet accidere, melius exprimeret.: nugæ. *De Aceste Siciliæ rege*, Æ. 5. 36.

199. *Cadis onerarat.*] *Cadus*, vas vinarium, aliter *amphora Attica*, capiens *urnas* duas. *Onerarat cadis vina*, pro, *onerarat cados vino.*

200. *Trinacrio.*] Siculo: & supplenda est præpositio *in*. *Sicilia* dicta est *Trinacria* a

O socii, (neque enim ignari sumus ante malorum)
O passi graviora: dabit Deus his quoque finem.
Vos & Scyllæam rabiem, penitusque sonantes
Accestis scopulos; vos & Cyclopea saxa
Experti: revocate animos, mœstumque timorem
Mittite: forsan & hæc olim meminisse juvabit.
Per varios casus, per tot discrimina rerum,
Tendimus in Latium; sedes ubi fata quietas
Ostendunt: illic fas regna resurgere Trojæ.
Durate, & vosmet rebus servate secundis.
Talia voce refert: curisque ingentibus æger,
Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.

INTERPRETATIO.

O socii (nam non obliti sumus malorum præteritorum) o qui tolerastis acerbiora! Deus ponet his quoque terminum. Vos accessistis ad rabiem Scyllæ, & ad rupes intime latrantes: vos experti estis quoque rupes Cyclopum: resumite animos, & pellite tristem metum: fortasse gratum erit aliquando recordari harum etiam rerum. *Per casus diversos, per tam multa pericula rerum, contendimus in Latium; ubi fata monstrant sedes tranquillas: in illo* loco *licebit regnum Trojanum excitari. Perseverate, & reservate vos ipsos ad res prosperas. Hæc dicit ore* quidem tenus, *& anxius gravi sollicitudine spem fronte fingit*; sed *comprimit corde profundum dolorem.*

NOTÆ.

τρία *tria*, & ἄκρα *summitates, promontoria*: ob formam ejus triangulam, & tria promontoria, *Lilybeum* ad occidentem; *Pachynum* ad meridiem; & *Pelorum* ad septentrionem.

202. *Ante malorum.*] Agnoscit hic J. C. Scaliger *synthesin*, sive *conjunctionem*: ita ut *antemalorum* sit una vox e duabus composita: opponitque hanc figuram *sejunctioni*, qua vox una in duas dissolvitur, ut infra, v. 614. *Quæ me cumque vocant terræ.* Turnebus mavult suppressum esse articulum & verbum, fere Græco more; & sensum esse: *malorum quæ fuerunt ante*: quemadmodum apud Ovid. Met. 1. 20. *Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus*; id est, *quæ sunt sine pondere.*

203. O *passi graviora.*] Præsentium periculorum sensum Æneas lenit, commemoratione præteritorum, quæ *graviora* appellat. Hic torquet se miris modis Corradus, ut Æneam excuset: qui accessum navium suarum ad Scyllæos & Cyclopeos scopulos, ubi neminem amiserat; graviorem vocat præsenti naufragio, quo Lyciam navem haustam, duodecim alias alio disjectas viderat. Absque his ambagibus planus mihi sensus videtur; si dicatur Æneas ad firmandos animos duplici usus ratione, altera quam a Diis, altera quam a sociis repetit. I. est. *Passi estis graviora: nempe decennalis obsidionis laborem, cædes, prælia, proditionem & incendium patriæ: ex illis tamen vos Deus eripuit: ergo ex his quoque eripiet.* II. est: *Vos vero socii, accessistis ad Scyllæos & Cyclopeos scopulos absque metu: quid jam timeatis pericula a barbaris & ignotis hominibus imminentia? revocate animos* &c.

205. *Accestis scopulos.*] Pro *accessistis ad scopulos.* Sic *extinxem*, pro *extinxissem.* Æ. 4. 606. Et *direxti*, pro, *direxisti.* Æ 6. 57. De *Scylla* olim virgine, nunc scopulo ad fretum Siculum, Æ. 3. 424. De *Cyclopibus* ejusdem Siciliæ ad montem Ætnam incolis, quos uno instructos oculo fabulæ finxerunt, Æ. 3. 569.

209. *Latium.*] De ea Italiæ regione supra, v. 10. De *Troja*, v. 1.

211. *Durate.*] Perseverate, sustinete: quo sensu active etiam dicitur Æ. 8. 577. *Quemvis durare laborem.* Et apud Horat. Od. l. 1. 14. 7. *Vix durare carinæ possint imperiosius æquor.*

Illi ſe prædæ accingunt dapibuſque futuris:
Tergora diripiunt coſtis, & viſcera nudant.
Pars in fruſta ſecant, verubuſque trementia figunt.
Litore ahena locant alii, flammaſque miniſtrant.
Tum victu revocant vires: fuſique per herbam,
Implentur veteris Bacchi, pinguiſque ferinæ.
Poſtquam exempta fames epulis, menſæque remotæ;
Amiſſos longo ſocios ſermone requirunt:
Spemque metumque inter dubii; ſeu vivere credant,
Sive extrema pati, nec jam exaudire vocatos.
Præcipue pius Æneas, nunc acris Orontei,
Nunc Amyci caſum gemit, & crudelia ſecum
Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.

Interpretatio.

Trojani parant ſe ad prædam & ad futuras epulas: detrahunt pelles e coſtis, & detegunt carnes: alii ſcindunt in partes, & trajiciunt verubus eas adhuc *palpitantes: alii diſponunt ærea* vaſa in *litore, & ſubjiciunt ignem. Tum reficiunt vires cibo: & diſcumbentes in gramine ſatiantur vino veteri & pingui* carne *ferarum. Poſtquam fames pulſa eſt cibo, & menſæ ſublatæ* fuerunt: *inquirunt longo colloquio de ſociis amiſſis, inter ſpem ac timorem incerti, utrum putare* debeant eos vivere, *an in extremis verſari, nec jam audire* quamvis *inclamentur. Imprimis pius Æneas, nunc dolet privatim* fortunam *generoſi Orontis, nunc fortunam Amyci, nunc duram ſortem Lyci, & ſortem Gyan, & ſortem Cloanthum.*

Notæ.

214. *Prædæ accingunt.*] Cervis, quæ venatorum *præda* erat, ad cibum curandis *accingunt* ſe, id eſt, parant: ſolent enim miniſtri, ad præſtandam commodius operam, defluentem veſtem altius cingere.

215. *Tergora* &c.] Per *tergora*, pelles intellige; per *viſcera*, vel interiora quæ educuntur; vel juxta alios, carnes ipſas quæ pelli proxime ſubjectæ ſunt. Per *ahena*, vaſa ærea; vel ad elixandas carnes; vel, ut mavult Servius, ad lavanda ante epulas hominum corpora. Errat tamen Servius cum ait heroicis temporibus elixæ carnis uſum non fuiſſe. Nam Ovid. Met. 1. 228. de Lycaone loquitur, qui ante ipſa diluvii tempora, hoſpitum ſuorum *ſemineces partim ferventibus artus mollit aquis, partim ſubjecto torruit igni.*

219. *Implentur veteris Bacchi* &c.] Græcorum more, apud quos verba implendi regunt genitivum. Sic Plaut. in Amphit. A. 1. S. 2. v. 8. *Erroris ambo ego illos & dementiæ complebo. Bacchi*, id eſt, vini, cujus inventor fuiſſe dicitur a poëtis: Jovis & Semeles filius fuit. E. 5. 69.

223. *Vocatos.*] Significat eos eſſe mortuos: & alludit ad morem veterum; qui & morientium manes, & eos quos per errorem amiſerant, ter vocabant. Sic Æ. 6. 505. *Tunc egomet tumulum Rhæteo in litore inanem conſtitui & magna manes ter voce vocavi.* Et Æ. 2. 769. *Mœſtuſque Creüſam nequicquam ingeminans iterumque iterumque vocavi.* Huc etiam valet *Hylæ* inclamatio. Ecl. 6. 43.

224. *Orontei.*] In genitivo caſu, pro *Orontis.* Sic apud Ciceronem *Ariobarzani*, *Verri* &c. pariter in genitivo. Ratio e Græcis repetenda eſt, apud quos frequens erat declinationum commutatio. Sic nomina in εὺς, ut Ἀχιλλεὺς efferebant Dores per ης Ἀχίλλης: poëtæ viciſſim nomina in ης; ut Ἀντιφάτης, efferebant per εὺς, Ἀντιφατεὺς. Hinc nomina Latina ex iis deducta ad duplicem quoque declinationem pertinent: & dictum eſt; *Achillei*, ſupra, v. 34. *Ulyſſei*, Ecl. 8. 70. Hic *Orontei*; ab *Achilleus*, *Ulyſſeus*, *Oronteus*, Ἀχιλλεὺς &c. Viciſſimque *Orphei* Dativo caſu, Ecl. 4. 57. *Orontem* accuſativo, ſupra, v. 117. & paſſim *Achillem*, *Ulyſſem*: ab *Orphes*, *Orontes*, *Achilles*, *Ulyſſes* Ὀρφῆς, &c. An vero *Orontei* an *Oronti*; *Achillei*, an *Achilli* ſcribendum ſit: inanis eſt controverſia.

225. *Amyci* &c.] De hoc *Amyco* nulla de-

Et jam finis erat, quum Juppiter æthere ſummo
Deſpiciens mare veivolum, terraſque jacentes,
Litoraque, & latos populos; ſic vertice cœli
Conſtitit, & Libyæ defixit lumina regnis.
Atque illum tales jactantem pectore curas,
Triſtior, & lacrymis oculos ſuffuſa nitentes,
Alloquitur Venus: O, qui res hominumque Deu
Æternis regis imperiis, & fulmine terres.
Quid meus Æneas in te committere tantum,
Quid Troes potuere? quibus tot funera paſſis
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
Certe hinc Romanos olim volventibus annis
Hinc fore ductores, revocato a ſanguine Teucri,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus: quæ te, genitor, ſententia vertit?

INTERPRETATIO.

ET jam erat finis, cum Jupiter ex alto cœlo deſpectans mare navigabile, & terras humiles, & litora, & diffuſas gentes, tali ſitu *ſtetit in ſuprema* parte *cœli, & fixit oculos in regnis Africæ. Venus autem triſtior, &* habens *pulchros oculos lacrymis perfuſos, illum alloquitur volventem animo tales curas.* O tu, *qui ſempiterna potentia moderaris res hominum ac Deorum, & fulmine terribilis es. Quid meus Æneas tam grave peccare contra te* potuit, *quid Trojani potuere? quibus,* iam *oppreſſis tam multiplici clade, totus* orbis *terrarum clauditur propter Italiam? Sane promiſeras hinc aliquando, annis labentibus, Romanos; hinc duces orituros eſſe e ſtirpe Teucri inſtaurata, qui mare & terras regerent omni auctoritate; quodnam conſilium mutavit te, o pater?*

NOTÆ.

inceps mentio; unde conjicitur eum cum Lyciis & Oronte periiſſe: cæteri e fluctibus evaſerunt, ſed putabantur ab Ænea periiſſe. *Lyci* pugna cum Turno deſcribitur Æ. 9. 545. De *Gya* & *Cloantho*, Cluentiæ familiæ Romanæ auctore, frequens ſermo eſt nauticis in ludis, Æ. l. 5. *Secum.*] Privatim dolet, ne mœſtus a ſociis videatur.

227. *Finis erat.*] Cœnæ, colloquii, diei.

228. *Velivolum.*] Ubi naves velis, quaſi alis volant: Æ. 3. 520. *Velorum pandimus alas.* Et contra, volucres nare per aërem dicuntur; de Dædalo Æ. 6. 16. *Gelidas enavit ad Arctos*: ibidemque, v. 19. *Remigium alarum.* De *Libya*, pro *Africa*, ſupra v. 162.

234. *Terres.*] Vel abſolute *terres*, pro *terribilis es*. Vel, *terres hominum ac Deorum res.* Licet enim non appareat Jovem in Deos uſum eſſe fulmine: tamen uſum eſſe conſtat in Phaëtonta filium Apollinis, alioſque Deorum filios; unde fulmen Diis, ſaltem ſuorum cauſa, timendum erat.

237. *Cunctus ob Italiam.*] *Ob*, non eſt hoc loco *circa*, ut ſomniat Servius; ſed *propter*: quod enim Italiam petunt, ideo tantus in eos exarſit Deorum & hominum furor, ut toto orbe arceantur.

238. *Volventibus annis.*] Uſuvenit in illa voce, quod vix uſquam in alia. Nempe ut activa vox paſſivam habeat vim, & hic, & G. 1. 163. *Volventia plauſtra*, id eſt, *volubilia, quæ volvuntur.* Tum ut vox futuri temporis, præteritum ſignificet, ut Æ. 9. 7. *Volvenda dies en attulit ultro*: & apud Lucret. l. 6. *Glans etiam longo curſu volvenda liqueſcit*; id eſt, *voluta.*

239. *Revocato a ſanguine Teucri.*] *Dardanus* Jovis dicitur filius, ex Electra Atlantide, Coriti Tuſciæ regis uxore. Hic cum veniſſet in Phrygiam, Teucri, regis in Phrygiæ parte, gener factus, ei ſucceſſit in regnum, & urbem *Dardaniam* condidit, quæ deinde dicta eſt *Troja.* Itaque Trojani modo *e ſanguine Teucri*, modo *Dardanidæ* appellantur. Hinc ſtatuit Servius, hoc loco

Hoc equidem occasum Trojæ tristesque ruinas
Solabar, fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
Insequitur: quem das finem rex magne laborum?
Antenor potuit mediis elapsus Achivis
Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum & fontem superare Timavi:

INTERPRETATIO.

Hac spe lenibam dolorem *de interitu Trojæ & tristi excidio, compensans* his *fatis fata adversa. Nunc* tamen *idem infortunium persequitur homines agitatos tot casibus: quem definis terminum laborum, o magne rex? Antenor, cum effugisset e medio Græcorum, potuit securus intrare in sinum Illyricum, & intima regna Liburniæ, & transmittere fontem Timavi.*

NOTÆ.

Teucri nomen a poëta substitutum esse pro nomine *Dardani*: siquidem Dardanus ex Italia, non Teucer, ortus erat: at hoc durum videtur. Corradus *sanguinem Teucri*, Trojanos explicat; sed negat Dardanum Italum fuisse; atque adeo *revocato* interpretatur, non ut cæteri, *revocato in Italiam*; sed *restituto & revocato in pristinum splendorem, unde per incendium urbis exciderat.* Tamen quia Virgilius affirmat Dardanum ex Italia oriundum esse Æ. 3. 167. ideo e Servio & Corrado tertiam explicandi rationem compono: & per *sanguinem Teucri*, Trojanos; per *revocationem*, reditum in Italiam intelligo; hoc sensu: Sanguis Teucri & sanguis Dardani, jam unus idemque est: is revocabitur in Italiam; unde profluxit, non per Teucrum quidem, sed per Dardanum.

243. *Fatis contraria fata rependens.*] Compensans Trojani fati acerbitatem, jucunda spe Romani fati. Sed cur Venus timeat mobilem erga Trojanos Jovis animum; cum immobilem esse fati vim sciat? Puto ego *Fatum*, nihil aliud fuisse; quam immutabilē rerum & eventuum seriem, in Jovis mente, sive decretis existentem; quam proinde solus ipse cognosceret; solus Diis per se, hominibus per oracula declararet: unde ait Harpyia fatidica, Æ. 3. 251. *Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo prædixit.* Addo fatum veteres immobile quidem credidisse: sic tamen, ut crederent: I. Ejus eventum, etsi omnino impediri non posset, posse tamen aliquantum retardari. Ita Juno Æ. 7. 313. *Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis; at trahere, atque moras tantis licet addere rebus.* II. Eventum pendere sæpe a certis conditionibus, quibus elusis, fatum elusum esset. III. Fati cujuslibet declarationem, sive per Jovem, sive per oracula, posse esse ambiguam. Unde sæpe, tam Dii, quam homines, contra fata sibi adversa nitebantur. Hic igitur Venus timet, ne Jupiter parum sincere de futura Æneæ felicitate sit locutus.

246. *Antenor.*] Hunc aliqui testantur ex sorore Priami natum esse, de quo sic Livius initio historiæ. *Constat Troja capta, in cæteros sævitum esse Trojanos, duobus, Ænea Antenoreque, & vetusti jure hospitii,* (quia Ulyssem sub habitu mendici latentem, & a se agnitum, Priamo non prodiderant) *& quia pacis reddendæ que Helenæ semper auctores fuerant, omne jus belli Achivos abstinuisse. Casibus deinde variis Antenorem, cum multitudine Henetum, qui seditione ex Paphlagonia pulsi, & sedes & ducem, rege Pylemene ad Trojam amisso quærebant; venisse in intimum maris Hadriatici sinum: Euganeisque, qui inter mare & Alpes incolebant, pulsis; Henetos Trojanosque eas tenuisse terras. Et in quem primum egressi sunt locum, Troja vocatur, pagoque inde Troja nomen est: gens universa Veneti appellati.* Addunt *Patavium* urbem ab ipso conditam in illo tractu; nunc *Padoüe.* De *Achivis*, Græcis, v. 492.

247. *Illyricos penetrare sinus* &c.] Iter Antenoris describit per mare Hadriaticum, qui sinus est ingens, cui ad meridiem adjacet Italia; ad septentrionem *Illyricum*, l'*Esclavonie*; cujus pars orientalis est *Dalmatia*; occidentalis *Liburnia*, nunc maritima pars Croatiæ. Ulterius in intimo sinu

Unde per ora novem vasto cum murmure montis
It mare proruptum, & pelago premit arva sonanti.
Hic tamen ille urbem Patavi sedesque locavit
Teucrorum, & genti nomen dedit, armaque fixit
Troïa: nunc placida compostus pace quiescit.
Nos, tua progenies, cœli quibus annuis arcem,
Navibus (infandum) amissis, unius ob iram
Prodimur, atque Italis longe disjungimur oris.
Hic pietatis honos? Sic nos in sceptra reponis?
Olli subridens hominum sator atque Deorum,
Vultu quo cœlum tempestatesque serenat,
Oscula libavit natæ: dehinc talia fatur:

INTERPRETATIO.

Unde per novem scaturigines, magno cum sonitu montis exit quasi *profusum mare, & aquis strepentibus operit agros. Nihilominus ille fundavit illic urbem Patavium, & sedes Trojanorum, & imposuit populo nomen, & suspendit arma Trojana, jamque quiescit fruens dulci pace. Nos*, qui sumus *tua soboles, quibus promittis regiam cæli, amissis navibus,* (*horrenda* res) *prodimur, & procul ejicimur ab Italis litoribus. Hoc præmium est virtutis? Sic restituis nos in regna? Pater hominum ac Deorum illi subridens, ea facie qua serenat aërem & tempestates, tetigit labella filiæ: deinde hæc dicit:*

NOTÆ.

sunt *Carni*, nunc pars Fori Julii, *Frioul*: ubi fluvius est *Timavus*. In meridiem deinde, Italiam versus reflexo cursu, occurrit Venetia regio, ubi *Patavium*, & *Venetiæ*, urbes celeberrimæ.

249. *Per ora novem* &c.] De *ostiis Timavi* explicantur; quæ varias inter insulas divisa, septem ab aliis, ab aliis octo, novemque numerantur. Quidni ad *fontem Timavi* referam? qui dicitur e monte erumpere per novem scaturigines, quæ deinde in unum confluunt fluvium, brevissimum quidem, sed latissimum; unde *maris* nomen ipsi attributum ab incolis, testatur Servius ex Varrone. Hunc tamen fluvium hodie obscurum esse rivulum, quidam ex Itinerariis perhibent. De illo jam diximus, Ecl. 8. 6.

250. *Proruptum.*] *Prorumpo* & *erumpo*, vulgo neutra sunt: aliquando tamen activa, ut G. 1. 445. *Sese diversi erumpent radii.* Hic *proruptum* passiva vox.

252. *Teucrorum, & genti* &c.] Trojanorum, a Teucro, supra, v. 42. *Genti nomen dedit*, cum Venetos appellavit ab Henetis sociis. *Arma fixit Troïa*, dum pagum Trojam ibi condidit, supra, v. 246.

254. *Cœli quibus annuis arcem.*] Quia inter indigetes Æneam aliquando vocandum esse, fatum ferebat. Æ. 12. 794. De *Indigetibus*, G. 1. 498.

256. *Prodimur.*] Tradimur a te in potestatem, vel Junonis, vel Pœnorum, vel quorumlibet hostium.

260. *Oscula libavit natæ.*] *Natæ*, non dativo casu; sed genitivo. *Libavit*, non *dedit*; sed *leviter tetigit*. *Oscula*, non *basia*; sed *summum os, parvum os*. Id est, *os suum summo natæ ori leviter admovit*. Sic Ovidius *oscula* dixit diminutive, pro *parva ora*: Met. 1. 499. *Videt igne micantes sideribus similes oculos, videt oscula*. Et Martialis, Ep. lib. 11. 92. 4. *Ipsaque crudeles ederunt oscula morbi.*

260. *Natæ.*] Quadruplex fuit Venus, ex Cicer. l. 3. de Nat. Deorum. Præcipuæ sunt; ea quæ nata est e spuma maris; & ea quæ Jovis & Diones filia fuit, de qua hic sermo est. Utraque vulgo confunditur, & re, & nomine: utraque enim Græcis dicitur Aphrodite, ab ἀφρὸς *spuma*: Latinis autem *Venus*; quod, inquit Cicero, ad omnes *veniat*, est enim voluptatis Dea, at *trahit sua quemque voluptas*.

Parce metu Cytherea: manent immota tuorum
Fata tibi: cernes urbem & promiſſa Lavini
Mœnia, ſublimemque feres ad ſidera cœli
Magnanimum Æneam, neque me ſententia vertit.
Hic tibi (fabor enim, quando hæc te cura remordet;
Longius & volvens fatorum arcana movebo)
Bellum ingens geret Italia, populoſque feroces
Contundet, moreſque viris & mœnia ponet:
Tertia dum Latio regnantem viderit æſtas,
Ternaque tranſierint Rutulis hyberna ſubactis.
At puer Aſcanius, cui nunc cognomen Iülo
Additur, (Ilus erat, dum res ſtetit Ilia regno)
Triginta magnos volvendis menſibus orbes
Imperio explebit, regnumque ab ſede Lavini
Transferet, & longam multa vi muniet Albam.

INTERPRETATIO.

Abſtine metu Cytherea; fata tuorum ſtant tibi immota: videbis urbem & muros promiſſos Lavinii, & ſublimem extolles ad aſtra cæli generoſum Æneam, neque aliud *conſilium mutavit me. Ille (dicam enim tibi, ſiquidem ea cura te ſollicitat; & explicabo ſecreta fatorum* ea *longe revolvens) faciet grave bellum* in *Italia, & domabit gentes aſperas, & dabit ſociis leges & urbes; donec tertia æſtas eum viderit dominantem, & tres hyemes fluxerint poſt Rutulos domitos. At puer Aſcanius, cui modo adjicitur agnomen Iüli,* qui *dicebatur Ilus, dum res Iliacæ vigebant regno; traducet imperando triginta magnos annos, menſibus labentibus: & tranſportabit regnum ab urbe Lavinio, & multo labore ædificabit Albam longam.*

NOTÆ.

261. *Parce metu Cytherea.*] *Metu*, pro *metui*, dativus antiquus, de quo Ecl. 5. 29. *Cythera, orum*, inſula mediterranei maris, contra Cretam, non longe a Malea Peloponneſi promontorio, dicata Veneri; τὰ κύθηρα ſecunda ſyllaba longa, quanquam in *Cytherea* brevis eſt.

262. *Lavini.*] Pro *Lavinii.* Et prima in hoc nomine communis eſt; hic brevis, ut & v. 274. alibi longa, ut v. 6. *Italiam fato profugus Lavinaque venit litora.* Sic quoque prima, in *Italia*: *Italiam fato* &c. & v. 256. *Prodimur atque Italis* &c.

270. *Ternaque tranſierint* &c.] Per tres æſtates treſque hyemes, tres annos deſcribit, quibus Æneas regnavit Lavinii, poſt Turnum Rutulorum regem a ſe devictum. Tacet autem de Æneæ morte, quæ varie a variis deſcribitur. Aliqui occiſum volunt in prælio adverſus Mezentium: aut certe poſt victoriam nuſquam comparuiſſe: inde habitum inter Deos. De *Latio* ſupra v. 10. De *Italia* & *Lavinio* urbe, v. 5. De *Rutulis* Latii populis, quorum metropolis fuit *Ardea*; eorumque rege *Turno*, paſſim l. 7. & ſequentibus.

271. *At puer Aſcanius.*] *Aſcanius* ſic dictus eſt, ab Aſcanio Phrygiæ fluvio, ut putat Servius; *Ilus*, ab ipſo Ilio, ſive Troia, ut innuit hic Virgilius. Hoc porro nomen deformatum deinde eſt in *Iülus*, ab ἴȣλος inquiunt, quæ eſt *prima lanugo*; quia videlicet Mezentium ſingulari certamine occiderat, cum prima lanugine veſtiretur, ut refert ex Catone Servius. At hæc minime cum Virgilio conveniunt, qui cædem Mezentii tribuit Æneæ, l. 10. Neque cum iis, quæ de morte Æneæ mox retulimus. Et certe ſic obſcura ſunt heroica illa, aut potius fabuloſa tempora; ut dubitet Livius, utrum Creüſæ, an Laviniæ filius ſit, is qui Albam condidit Aſcanius.

273. *Triginta* &c.] Regnaſſe ait Aſcanium annos triginta; alii dicunt octo & triginta: forte triginta Lavinii, octo Al-

Hic jam tercentum totos regnabitur annos
Gente sub Hectorea : donec regina sacerdos
Marte gravis, geminam partu dabit Ilia prolem.
Inde lupæ fulvo nutricis tegmine lætus
Romulus excipiet gentem, & Mavortia condet
Mœnia, Romanosque suo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum, nec tempora pono;
Imperium sine fine dedi. Quin aspera Juno,
Quæ mare nunc terrasque metu cœlumque fatigat,
Consilia in melius referet; mecumque fovebit
Romanos rerum dominos, gentemque togatam.
Sic placitum : veniet lustris labentibus ætas,
Quum domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenas
Servitio premet, ac victis dominabitur Argis.

INTERPRETATIO.

Illic deinde regnum erit per *annos tercentum integros, sub stirpe Trojana: donec Ilia, regii* sanguinis *sacerdos, Marte gravida, edet partu binam sobolem. Postea Romulus, gaudens rufo tegmine lupæ altricis* suæ, *succedet* in curam *gentis, & statuet urbem Martiam, & appellabit Romanos de suo nomine. Ego illis nec definio limites ditionis, nec durationem : concessi imperium absque termino. Immo acerba Juno, quæ nunc timore commovet mare & terras & cælum, mutabit sententiam in melius, & mecum promovebit Romanos dominos rerum, & populum togatum. Ita placuit : veniet fluentibus temporibus ætas, quando familia Assaraci subjiciet servituti Phthiam, nobilesque Mycenas, & imperabit Argis superatis.*

NOTÆ.

bæ. *Volvendis.*] Revolutis, supra, v. 238. *Orbes.*] Annos, quia *in se sua per vestigia volvitur annus.* G. 2. 402. *Magnos orbes.*] Si comparentur cum Lunaribus, qui breviores ac menstrui sunt.

277. *Hectorea.*] Trojana, ab Hectore Priami filio, Trojæ propugnatore, qui ab Achille occisus est.

278. *Regina sacerdos Marte gravis* &c.] Ilia, sive Rhea Sylvia, Numitoris Albani regis filia, atque hinc dicta *regina*; ab Amulio, patris fratre & expulsore, sacerdotio Vestæ addicta, ut virgo permaneret; a Marte compressa, Remum ac Romulum peperit. Hi per Faustulum pastorem feris expositi, a *lupa* nutriti dicuntur; juxta alios, ab Acca Laurentia Faustuli uxore, quæ meretricio cognomine *lupa* appellabatur. Hinc ulti avum suum, & occiso Amulio, Romam condidere. Romulus urbi nomen dedit; fratrem, saltu parvitati mœnium illudentem, interfecit : post bella deinde plurima fulmine ictus, in cœlum raptus esse creditus est.

280. *Mavortia.*] Marti dicata, quia Mars Remi & Romuli pater.

281. *Suo de nomine.*] *Romulus* diminutivum est nominis, ad blanditias; nomen ipsum *Romus* : unde *Roma* : citatque Servius in eam rem hæc Sibyllæ verba. **Ῥωμαῖοι Ῥώμου παῖδες.**

286. *Togatam.*] *Per togam*, exteriorem vestem, vulgo albam, distinguit Romanam gentem a cæteris : hujus enim tam erat propria, quam *pallium* Græcorum, *braccæ* Gallorum.

287. *Lustris.*] Varro l. 5. de L. L. *Lustrum nominatum tempus quinquennale a luendo, hoc est, solvendo : quod quinto quoque anno vectigalia & tributa per censores persolvebantur.* Complectitur autem perfectum quinquennium : unde differt ab *olympiade*, quæ quadriennium dumtaxat capit.

288. *Domus Assaraci.*] Bene Romanos vocat domum Assaraci. Nam in duobus Troïs filiis, Ilo & Assaraco, familia regia divisa est; & ex *Ilo* reges propagati sunt; ex *Assaraco* Capys, e Capy Anchises, ex Anchisa Æneas ortus est.

288. *Phthiam* &c.] Urbs est Thessaliæ,

Nascetur pulchra Trojanus origine Cæsar,
Imperium Oceano, famam qui terminet astris,
Julius, a magno demissum nomen Iülo.
Hunc tu olim cœlo spoliis Orientis onustum
Accipies secura: vocabitur hic quoque votis.
Aspera tum positis mitescent secula bellis.
Cana Fides, & Vesta, Remo cum fratre Quirinus,

INTERPRETATIO.

Orietur Cæsar, Trojanus illustri origine, qui definiet ditionem suam *Oceano, famam sideribus*, isque erit *Julius*, quod *nomen deductum* est *a magno Iülo. Tu olim secura illum excipies in cælo, oneratum spoliis Orientis: ille etiam invocabitur per vota. Tunc dura tempora mansuescent compositis bellis. Cana Fides, & Vesta, Quirinus cum fratre Remo. . . .*

NOTÆ.

Achillis patria. *Mycenæ* urbs Peloponnesi, in qua regnavit Agamemnon. *Argi*, urbs item Peloponnesi, in qua idem regnasse quoque dicitur ab Euripide passim in Oreste: patetque ex ejus tragœdiæ v. 98. & 101. duarum illarum urbium populos, quod inter se vicini essent, eidemque regi parerent; ideo communia habuisse nomina; & promiscue utrosque, modo Argivos, modo Mycenæos esse appellatos: id quod Strabo ipse annotavit l. 8. Quod autem hic disputant interpretes, a quo Romanorum ducum urbes illæ captæ sint, utrum a Mummio, an a Flaminio, aut Paullo Æmilio, nihil ad rem facit. Satis est id unum constare, eas omnes Romano imperio fuisse submissas: reliqua discutiemus Æ. 6. 838.

292. *Julius.*] De hoc Julio Cæsare, dictatore; deque rebus ab eo gestis, ac morte; divinisque honoribus ipsi post mortem habitis, diximus tota passim Ecl. 5.

293. *Orientis.*] Ex quatuor enim triumphis, quibus victor Cæsar per urbem invectus est, diebus quatuor continuis; secundus de Ægypto fuit, Ægyptique rege Ptolemæo; tertius de Pharnace Ponti rege, quem adeo subita victoria oppresserat, ut de illa diceret, *veni, vidi, vici*; reliqui duo, de Gallia primus, de Africa & Hispania ultimus.

295. *Aspera tum positis* &c.] Ex his & sequentibus confirmatur id quod in argumento diximus, de tempore inchoatæ Æneidos. Incœpta enim est, exeunte anno V. C. 724. Deducta ad hunc quem explicamus locum, ineunte anno sequenti 725. Quo anno, Kal. Januariis, renunciatus est Octavianus quintum consul; & portæ Jani, pacato jam orbe bellisque civilibus extinctis, clausæ. Tum eodem anno triplicem triumphum celebravit, Sextili mense, (qui post annos duos Augustus appellatus est.) Nempe unum de Pannoniis & Dalmatis, alterum de Actio & Macedonia, tertium de Ægypto & Cleopatra. Quod autem hujus libri scriptio ad sequentes annos non pertineat, patet ex eo, quod vaticinium Jovis desinit in clausis Jani portis, quæ anno proxime sequenti rursus apertæ sunt ob bellum Cantabricum.

296. *Cana Fides, & Vesta, Remo* &c.] Perfectam reipublicæ felicitatem describit; quæ his quatuor continetur, *religione, fide, legitima auctoritate, pace*. *Religio* conjungit principem & populos cum Deo; *fides* populos, & inter se, & cum principe sociat; *auctoritas* principem populo commendat; *pax* rempublicam cum reliquis terrarum populis conciliat. *Religio* per *Vestam* adumbratur, quæ ignem significat, inquit Servius; & proinde sacrificia, quæ sine igne esse non possunt: de hac G. 1. 498. *Fides*, eaque antiqua, per *canitiem* exprimitur. *Auctoritas* principum per Remum ac Romulum, primarum legum auctores. *Pax* per clausas belli portas.

296. *Remo cum fratre Quirinus.*] Vel alludit ad discordiam utriusque fratris, quam comparat cum bellis civilibus; hoc sensu: frater a fratre non diffidebit amplius, non insidiabitur fratri, non occidet fratrem;

Jura dabunt: diræ ferro & compagibus arctis
Claudentur belli portæ: Furor impius intus
Sæva ſedens ſuper arma, & centum vinctus ahenis
Poſt tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
Hæc ait, & Maja genitum demittit ab alto:
Ut terræ, utque novæ pateant Carthaginis arces
Hoſpitio Teucris: ne fati neſcia Dido
Finibus arceret. Volat ille per aëra magnum
Remigio alarum, ac Libyæ citus aſtitit oris:

INTERPRETATIO.

jus diſtribuent: odioſæ portæ belli claudentur ferro & ſtrictis compagibus: intus ſceleratus Furor ſedens ſupra arma crudelia, & ligatus poſt terga centum æreis catenis, frendebit horrens ore ſanguinolento. Hæc dicit, & mittit e cælo filium Majæ, ut regio, & ut mœnia novæ Carthaginis aperiantur ad hoſpitium Troianorum: ne Dido, ignara voluntatis divinæ, *prohiberet eos* a ſua *regione. Ille volat per latum aerem*, utens *alis* quaſi *remis*, *& celer conſtitit in litore Africæ:*

NOTÆ.

ut in civilibus bellis uſuvenit: ſed res, mores, auctoritas, communis inter eos; idem ſenſus futurus eſt: Romulus ipſe cum Remo, ſi nunc vivat, de imponendo urbi nomine, legibuſque conveniret. Vel Octavianum & Agrippam intelligit: nam Octavianus eodem anno cenſor factus, collegam aſſumpſit ſibi Agrippam, victoriarum omnium ſuarum adminiſtrum, etiam deinde generum: quo in munere ſenatum expurgaſſe, Patriciorum familias ſuppleviſſe ambo dicuntur. Et vero jam Octavianum *Quirini* nomine inſigniverat Virgilius, G. 3.27. ubi de *Quirino* diximus, nomen fuiſſe Romuli, qui haſta ſemper inſtructus pingitur: quæ dicitur *Curis* a Sabinis.

297. *Compagibus.*] Vectibus æreis, de quibus l. 7. 609. *Compages compagis antiqui tantum dicebant*, inquit Servius; *poſteritas admiſit ut dicatur etiam compago: compaginis autem nemo penitus dicit.* Fallitur: dicit enim Ovid. Met. 1. 712. *Atque ita diſparibus calamis compagine ceræ.* Dicit Manilius, & Seneca in Epiſt. ad Lucil.

298. *Claudentur belli portæ.*] Templi Jano dicati. De iis, fuſe Æ. 7. 607. Claudebantur autem, cum reſpublica bello vacaret; quod rarius accidebat, propter incurſiones barbarorum: & primo accidit ſub Numa: ſecundo poſt primum bellum Punicum, T. Manlio Conſule; deinde ter ſub Octaviano, ut evincit Lipſius Elect. l. 1. c. 20. nempe, primo poſt Alexandrinam victoriam, ejuſdem conſulatu quinto; iterum poſt bellum Cantabricum, conſulatu decimo; denique orbe terrarum terra marique pacato, conſulatu undecimo. Deinceps a Nerone per ludum: a Domitiano denique clauſæ memorantur.

299. *Ahenis poſt tergum nodis.*] Nodis vinculorum æreorum. Alludit, juxta Turnebum, ad imaginem belli, hoc habitu pictam ab Apelle, & ab Auguſto dedicatam in foro ſuo; ut eſt apud Plin. l. 35. 10. Sed nondum hoc tempore forum dedicatum erat. Juxta Germanum, ad ſimulacrum Martis, a Spartanis in urbe ſua ſic conſtricti.

301. *Maja genitum.*] Mercurium, Jove genitum, & Maia Atlantis filia, quæ inter Plejades ſtellas numeratur: editum in *Cyllene*, Arcadiæ monte, unde dicitur *Cyllenius*: nuntium Deorum, unde habet *gemini commercia mundi*, & capite ac pedibus alatus pingitur: Deum eloquentiæ, palæſtræ, mercatorum, ac furum: inventorem lyræ, quam Apollini dono dedit.

302. *Carthaginis .... Teucris.*] De illa, v. 17: De his, v. 42.

303. *Ne fati neſcia Dido.*] Voluntatis divinæ, quæ Trojanos benigne excipi jubebat. Sic Æ. 8.292. *Fatis Junonis iniquæ.*

305. *Remigio alarum* &c.] De hac tranſlatione, v. 228. De *Libya*, Africæ parte, v. 162. *Pæni*, quaſi Phœni, Carthaginenſes e Phœnicia oriundi.

Et jam juſſa facit, ponuntque feroci a Pœni
Corda, volente Deo: imprimis Regina quietum
Accipit in Teucros animum mentemque benignam,
At pius Æneas per noctem plurima volvens,
Ut primum lux alma data eſt, exire, locoſque
Explorare novos; quas vento acceſſerit oras,
Qui teneant (nam inculta videt) homineſne, feræne,
Quærere conſtituit, ſociiſque exacta referre.
Claſſem in convexo nemorum, ſub rupe cavata,
Arboribus clauſam circum atque horrentibus umbris,
Occulit: ipſe uno graditur comitatus Achate,
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.
Cui mater media ſeſe tulit obvia ſylva,
Virginis os habitumque gerens, & virginis arma
Spartanæ: vel qualis equos Threïſſa fatigat
Harpalyce, volucremque fuga prævertitur Hebrum.
Namque humeris de more habilem ſuſpenderat arcum
Venatrix, dederatque comam diffundere ventis:

INTERPRETATIO.

ET jam exequitur mandata; & Carthaginenſes deponunt animum aſperum, Deo jubente: præcipue Regina ſumit animum lenem & mentem placidam erga Trojanos. Sed pius Æneas multa cogitans per noctem, ſtatim atque lux alma orta eſt, ſtatuit egredi, & conſiderare nova loca, & inquirere quaſnam in regiones vi *ventorum venerit, quinam eas habitent, an homines, an feræ (nam cernit* loca *inculta) &* ſtatuit *renarrare* iſta *ſociis* poſtquam *inquiſiverit. Abſcondit in curvo ſylvarum, ſub ſpelunca cava, naves undique cinctas arboribus & umbra nigrante: ipſe incedit comitatus ſolo Achate, quaſſans manu duo jacula latis cuſpidibus* armata. *Huic* ſua *genitrix occurrit obviam in medio ſylvæ,*præſe *ferens vultum & amictum virginis, & arma virginis Lacænæ: aut* talis, *qualis Harpalyce Thracia impellit equos, & præcurrit curſu celerem Hebrum. Quippe, e conſuetudine* venatorum *ſuſpenderat humeris commodum arcum,* quaſi *venatrix, & permiſerat ventis diffiare capillos:*

NOTÆ.

314. *Convexo.*] Concavo: eſt enim *convexum*, exterior rei rotundæ ſuperficies; *concavum* interior: & promiſcuus eſt poetis utriuſque vocis uſus. Virg. Æ. 4. 451. *Tædet cœli convexa tueri*, id eſt, *concava*. Et Ovid. Triſt. 1. 11. 20. *Inque modum tumuli concava ſurgit aqua*, id eſt, *convexa*.

316. *Comitatus.*] Hic paſſive ſignificat, vulgo tamen active.

320. *Spartanæ.*[Virgines enim Spartanæ, ſecundum Lycurgi inſtituta, virilibus etiam ſtudiis exercebantur, imprimiſque venatu.

320. *Equos Threïſſa fatigat.*] Vel ſequendo, vel etiam equitando: & comparatio quidem non in equitatione eſt, aut præcipiti curſu; neque enim equitabat aut præceps currebat Venus: ſed in ipſo habitu, quo Venus Amazoni ſimilis eſt. *Threïſſa.*] Diſſolutio eſt diphthongi *ei*, duas in ſyllabas: quaſi a *Threx*, *Threſſa*; ut a *Cres*, *Creſſa*.

321. *Harpalyce.*] Certum nomen eſt pro incerto: celebris Amazon, quæ patrem ſuum a Getis bello captum dicitur fortiter & celeriter ex eorum manibus recepiſſe; pro qualibet Amazone: De Amazonibus, earumque vera ſede dicemus l. 11. 659. *Hebrum.*] Quid mirum, ſi fluvii impetum eques præcurrat? tum, quam inſolens fluvio epithetum, *volucrem*? Quare locum ſolerter emendat V. C. Daniel Huetius; legitque non *Hebrum*, ſed *Eurum*, in quem iſta perquam conveniunt. De *Hebro* Thraciæ flumine, Ecl. 10. 65.

321. *Fuga.*] Curſu. Sic G. 3. 142. de

Nuda genu, nodoque ſinus collecta fluentes.
Ac prior: Heus, inquit, juvenes, monſtrate mearum
Vidiſtis ſi quam hic errantem forte ſororum:
Succinctam pharetra & maculoſæ tegmine lyncis,
Aut ſpumantis apri curſum clamore prementem.
Sic Venus, at Veneris contra ſic filius orſus:
Nulla tuarum audita mihi neque viſa ſororum.
O quam te memorem virgo? namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem ſonat. O Dea certe:
An Phœbi ſoror, an Nympharum ſanguinis una?
Sis felix, noſtrumque leves quæcunque laborem.
Et quo ſub cœlo tandem, quibus orbis in oris
Jactemur, doceas: ignari hominumque locorumque
Erramus, vento huc vaſtis & fluctibus acti.
Multa tibi ante aras noſtra cadet hoſtia dextra.
Tunc Venus: Haud equidem tali me dignor honore.
Virginibus Tyriis mos eſt geſtare pharetram,
Purpureoque alte ſuras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios, & Agenoris urbem;
Sed fines Libyci, genus intractabile bello.

INTERPRETATIO.

habens *nuda genua, & vagos plexus* veſtium *diffluentes coërcitos nodo. Et prior ait: Heus juvenes! docete num fortaſſe videritis hic vagantem aliquam mearum ſororum, inſtructam pharetra & pelle verſicoloris lyncis, aut urgentem clamore curſum ſpumantis apri. Sic* locuta eſt *Venus: at natus Veneris ita cœpit* loqui *viciſſim. Nec ulla tuarum ſororum audita* eſt, *nec viſa a me. O virgo! quam te dicam* eſſe? *non enim habes ſpeciem mortalem, nec vox* tua *refert hominem. O Dea, certe: an* vero *ſoror Phœbi, an una e genere Nympharum. Eſto propitia, & quæcumque es, minue noſtram ſolicitudinem: & doce quo demum ſub cœlo, qua in regione terrarum verſemur: vagamur neſcii hominum & locorum* iſtorum: *huc impulſi ventis & magnis tempeſtatibus: Multa hoſtia occidetur manu mea*, in honorem *tuum, ante altaria. Tunc Venus* ait: *Non equidem me* judico *dignam tali cultu. Conſuetudo eſt puellarum Tyriarum, ferre pharetram, & cingere alte tibias purpureis ocreis. Cernis regna Punica, Tyrios, & urbem Agenoridum; ſed regio Libya* eſt, *gens bello ferox.*

NOTÆ.

equo: *Acri carpere prata fuga.*

327. *Lyncis.*] *Lynx*, animal eſt acutiſſimi viſus, e luporum cervariorum genere.

330. *Audita mihi.*] A me. Sic Ecl. 9. 53. *Nunc oblita mihi tot carmina.*

333. *Phœbi ſoror.*] Diana: utriuſque pater Jupiter, mater Latona. De utroque, Ecl. 3. 67. De *Phœbi* nomine, Ibid. 62. Et hoc ſuſpicatur Æneas, quia Diana venationi ſylviſque præſidet.

334. *Sis felix.*] Dicitur *felix*, & qui habet felicitatem, & qui facit eſſe felicem, inquit Servius. Sic E. 5. 65. *Sis bonus o, felixque tuis.*

341. *Suras* &c.] *Sura* pars eſt tibiæ maxime carnoſa & mollis. *Cothurnus*, eſt calceamenti genus, non multum diſſimile ocreæ; tam theatro, quam venationi accommodum. Ecl. 7. 32.

342. *Punica.* &c.] Quaſi *Phœnica*, ſeu *Phœnicia*, unde Dido & Carthaginenſes profecti. *Tyrios.*] Non cives, ſed colonos, Carthaginis conditores. *Agenoris.*] Id eſt, *Agenoridum*: ab Agenore, qui in ea regnavit regione, quæ Phœnicia deinde appellata eſt, fuitque inter Didonis avos, ut videbimus in argumento lib. 4. De *Libycis finibus*, v. 162. De *Tyria* urbe, v. 16.

Imperium Dido Tyria regit urbe profecta,
Germanum fugiens: longa est injuria, longæ
Ambages; sed summa sequar fastigia rerum.
Huic conjux Sichæus erat, ditissimus agri
Phœnicum, & magno miseræ dilectus amore:
Cui pater intactam dederat, primisque jugarat
Ominibus; sed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, scelere ante alios immanior omnes.
Quos inter medius venit furor: ille Sichæum,
Impius ante aras, atque auri cœcus amore,
Clam ferro incautum superat, securus amorum
Germanæ: factumque diu celavit; & ægram,
Multa malus simulans, vana spe lusit amantem.
Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
Conjugis, ora modis attollens pallida miris.
Crudeles aras trajectaque pectora ferro
Nudavit, cœcumque domus scelus omne retexit.
Tum celerare fugam, patriaque excedere suadet:

INTERPRETATIO.

Dido tenet hoc *regnum, quæ exiit* ex *urbe Tyro, fugiens fratrem: longa est* ea *injuria, longi circuitus; sed perstringam summa rerum capita. Huic maritus erat Sichæus, inter Phœnices agris ditissimus, & magno amore dilectus ab infelici* Didone: *huic* Sichæo *pater* eam *dederat* adhuc *virginem, & primis auspiciis conjunxerat: sed frater* Didonis *Pygmalion tenebat regnum Tyri, crimine crudelior præ cæteris omnibus. Hos inter medios odium ortum est. Ille sacrilegus, & obcœcatus cupidine divitiarum, clam occidit ipsum gladio ante altaria improvidum, non curans amores sororis: & diu abscondit scelus, & plurima malitiose simulans, inutili spe fefellit mœstam conjugem. At umbra ipsa mariti insepulti apparuit ei in somno, mirum in modum erigens caput pallidum: revelavit fatalia altaria, & pectus gladio confossum, & declaravit omne crimen ignotum familiæ. Deinde suadet,* ut *celeret fugam, & exeat* e *patria:*

NOTÆ.

347. *Conjux Sichæus.*] Idem, & avunculus Didonis fuit, & Herculis sacerdos, & nomine Acerbas: ex Justino. *Sichæus*, hic primam producit; alibi corripit, v. 724. *Abolere Sichæum.*

349. *Pater.*] Belus rex Tyri, v. 733.

350. *Primis ominibus.*] Primis nuptiis. Cicero de divin. l. 1. 104. *L. Flaccum ego audivi cum diceret, cum vellet sororis suæ filiam in matrimonium collocare, exisse in quoddam sacellum ominis capiendi causa: quod fieri more veterum solebat.*

352. *Quos inter* &c.] Adjungit hæc Servius verbis proxime præcedentibus: *Immanior ante omnes eos, inter quos furor medius venit,* id est, *inter omnes qui unquam odio & furore incensi sunt.* Alii distinguunt melius, & ad Pygmalionem ac Sichæum referunt, *quos inter ortum est odium*; si non mutuum, saltem Pygmalionis in Sichæum; quod sufficit ut *medium* dici possit. De *Pygmalione*, in argumento libri 4.

353. *Ante aras.*] Herculis, cujus erat sacerdos Sichæus, & hæc erat prima post regem dignitas, ex Justino l. 18.

354. *Securus amorum.*] Negligens, contemnens, nihil sibi ab iis timens. Sic loquitur Juno de Ænea, Æ. 7. 304. *Securi pelagi atque mei.*

357. *Inhumati.*] Centum annos errabant inhumatorum umbræ: ut est Æ. 6 329. Crudelitati igitur addiderat impietatem Pygmalion, qui cæsum Sichæum insepultum abjecerat.

Auxiliumque viæ, veteres tellure recludit
Theſauros, ignotum argenti pondus & auri.
His commota, fugam Dido ſocioſque parabat.
Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
Aut metus acer erat: naves quæ forte paratæ
Corripiunt, onerantque auro: portantur avari
Pygmalionis opes pelago: dux fœmina facti.
Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes
Mœnia, ſurgentemque novæ Carthaginis arcem:
Mercatique ſolum, facti de nomine Byrſam,
Taurino quantum poſſent circundare tergo.
Sed vos qui tandem? quibus aut veniſtis ab oris?
Quove tenetis iter? Quærenti, talibus ille,
Suſpirans, imoque trahens a pectore vocem:
O Dea, ſi prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annales noſtrorum audire laborum:
Ante diem clauſo componet Veſper Olympo.

INTERPRETATIO.

& ad ſubſidium itineris, aperit antiquos theſauros in terra incognitum pondus auri & argenti. *His* rebus *concitata Dido inſtruit fugam & ſocios. Concurrunt, quibus erat aut odium crudelis tyranni, aut gravis metus: invadunt naves, quæ caſu inſtructæ* erant, eaſque *onerant auro: vehuntur mari divitiæ avari* Pygmalionis*: mulier auctor* eſt *facti. Pervenerunt* ad ea *loca, ubi mox videbis magnos muros, & arcem novæ Carthaginis ſe attollentem: & emerunt agrum*, dictum *Byrſam, nomine ab* ipſa *fraude* deducto; tanti ſpatii, *quantum poſſent includere pelle tauri. Vos vero, quinam* eſtis *denique, aut quanam e regione profecti eſtis? aut quem in locum habetis iter? Æneas* huic *talibus* verbis *interroganti* reſpondit *ſuſpirans, & educens vocem* ex *intimo pectore*: O *Dea, ſi revolvens a prima cauſa, progrediar; &* tibi *otium eſt audire hiſtoriam noſtrarum calamitatum: prius Heſperus clauſo cælo ſepeliet diem.*

NOTÆ.

363. *Ignotum argenti.*] Juſtinus l. 18. 4. *Sichæus aurum metu regis, non tectis ſed terræ crediderat; quam rem etſi homines ignorabant, fama tamen loquebatur.* Idque Pygmalionis cupiditatem ad ſcelus incenderat.

366. *Paratæ.*] Vel ad frumenta aliunde convehenda, ut ait Servius. Vel ut ipſam Didonem ad Pygmalionem tranſportarent: *Finxit enim ſe*, inquit Juſtinus, *ad regem migrare velle; ſed miniſtros migrationis a rege miſſos navibus impoſuit* &c.

368. *Pygmalionis opes.*] Vel quas jam ut ſuas Pygmalion animo conceperat. Vel quia reipſa, cum opibus conjugis, opes quoque Pygmalionis rapuit Dido.

370. *Arcem: mercatique* &c.] Bene arcem: *Byrſa* enim, teſte Strabone l. 17. Carthaginis arx eſt; urbs tota Carthago. Et ſic factum narratur. Dido in Libyam appulſa, cum ab Iarba Getulorum rege pelleretur, emit ab eo tantum terræ, quantum amplecti bovis corium poſſet. Quod ubi obtinuit, corio tenuiſſimas in partes conciſo, ſtadia occupavit duo ac viginti. Βύρσα autem Græca & Punica lingua *corium* eſt. Explicat Donatus de pecunia e bubulo corio, quæ primis temporibus in uſu fuit, qua Dido mercata ſit urbis ſolum.

377. *Annales.*] Bene; quia totis decem annis Trojæ obſidio, ſeptem annis Æneæ navigatio duraverat.

378 *Diem clauſo* &c.] Duplex hic metaphora. I. eſt, a morte ac tumulo: *componere* enim, eſt *ſepelire*; & *diem clauſo Olympo componere*, eſt, *diem in cælo quaſi in tumulo ſepelire ac condere.* Dies enim ut naſci dicitur, ſic mori: Statius, Sylv. l. 4. 6. 3. *Jam moriente die.* Horatius Sat. l. 1. 9. 28. *Omnes compo-*

Nos Troja antiqua (ſi veſtras forte per aures
Trojæ nomen iit) diverſa per æquora vectos,
Forte ſua Libycis tempeſtas appulit oris.
Sum pius Æneas, raptos qui ex hoſte Penates
Claſſe veho mecum : fama ſuper æthera notus.
Italiam quæro patriam, & genus ab Jove ſummo.
Bis denis Phrygium conſcendi navibus æquor,
Matre dea monſtrante viam, data fata ſequutus :
Vix ſeptem convulſæ undis Euroque ſuperſunt.
Ipſe ignotus, egens, Libyæ deſerta peragro;
Europa atque Aſia pulſus. Nec plura querentem
Paſſa Venus, medio ſic interfata dolore eſt:
Quiſquis es, haud (credo) inviſus cœleſtibus auras
Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
Perge modo, atque hinc te Reginæ ad limina perfer.

INTERPRETATIO.

Tempeſtas, caſu ſolito, projecit ad litus Africæ nos, pulſos per varia maria e Troja vetere (ſi fortaſſe nomen Troiæ venit ad aures veſtras.) Sum pius Æneas, fama ſuper cælum cognitus qui fero mecum navibus Penates ereptos e poteſtate *hoſtium. Quæro Italiam patriam, & originem* familiæ meæ, quæ eſt *a ſupremo Jove. Conſcendi mare Phrygium viginti navibus, genitrice Dea iter oſtendente, obſecutus fatis* mihi *præſcriptis. Vix ſeptem* naves *ſuperſunt concuſſæ fluctibus & Euro.* Ego *ipſe incognitus, egenus, erro per ſolitudines Africæ, ejectus ex Aſia & Europa. Nec Venus ſuſtinuit eum longius queri, medio in dolore ſic interlocuta eſt: Quicumque es, opinor, non odioſus ſuperis ducis ſpiritum vitalem, ſi quidem appuliſti urbi Tyriæ. Perge tantummodo, & hinc confer te ad palatium Reginæ.*

NOTÆ.

ſui, felices; nunc ego reſto. Virgil. Ecl. 9. 52. *Longos cantando puerum memini me condere Soles.* II. eſt, quod cœlum claudi nocte, & aperiri die dicatur : unde G. 3. 261. *Porta tonat cæli.* De *Veſpere*, ſtella Veneris, quæ mane Solem præit, ſero ſubſequitur, fuſe Ecl. 6. 86. De *Olympo*, qui mons eſt Theſſaliæ, & hic pro cœlo ſumitur. Ecl. 5. 56.

381. *Forte ſua.*] *Caſu ſuo, quo ſolet* : & nomen eſt a nominativo *fors* De *Troja* v. 5. De *Libya.* v. 162. De *Penatibus*, Diis domeſticis, Æ. 2. 717. De *Italia.* v. 6.

383. *Fama ſuper æthera notus.*] Qui hic Æneam accuſant vanæ oſtentationis, eos vocat Scaliger *putidos grammaticos*; cui adhæreant, quotquot Græcos mores, quam bonum ſenſum pluris faciunt. Secutus enim eſt Virgilius Homerum Odyſ. 9. 20. ubi ait Ulyſſes ad Alcinoüm : Καί μευ κλέος οὐρανὸν ἵκει ; *& mea gloria cœlum attigit.*

384. *Patriam & genus*] Dardanus enim, Jovis filius, auctor alter Trojanæ gentis, Italus fuit : infra, v. 239.

385. *Phrygium.*] Alluens Phrygiam minorem. Duplex enim eſt ejus nominis in Aſia minore regio : altera *major*, quæ tota mediterranea eſt; altera minor, quæ maritima eſt, ad Propontidem, Helleſpontum & Ægeum mare, contra inſulam Leſbon. Hæc minor etiam *Troas* dicta eſt, quæ pars ejus fuit præcipua.

387. *Euroque.*] Vento orientali, quo naves ejus, partim ad latus Syrtis minoris; partim ad litus Africæ dejectæ ſunt, v. 114.

388. *Ignotus.*] Licet enim Æneæ nomen *fama ſuper æthera notum ſit*; ipſe tamen Afris nondum ſub eo nomine innotuit.

389. *Europa atque Aſia.*] Troja enim eſt in Aſia, unde profectus eſt; Italia in Europa, unde rejectus in Africam.

390. *Medio dolore.*] In medio dolore, vel Æneæ, vel ſuo.

Namque tibi reduces ſocios claſſemque relatam
Nuntio, & in tutum verſis Aquilonibus actam:
Ni fruſtra augurium vani docuere parentes.
Aſpice bis ſenos lætantes agmine cycnos,
Ætherea quos lapſa plaga Jovis ales aperto
Turbabat cœlo: nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas jam deſpectare videntur.
Ut reduces illi ludunt ſtridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantuſque dedere:
Haud aliter puppeſque tuæ, pubeſque tuorum,
Aut portum tenet, aut pleno ſubit oſtia velo.
Perge modo, & qua te ducit via dirige greſſum.
Dixit: & avertens roſea cervice refulſit,
Ambroſiæque comæ divinum vertice odorem
Spiravere: pedes veſtis defluxit ad imos,

INTERPRETATIO.

Tibi enim annuntio ſocios rediiſſe, & naves reductas eſſe, *& provectas in ſecurum* locum *Aquilonibus mutatis: niſi mendaces parentes* mei *fruſtra* me *docuerunt* artem *auſpiciorum. Aſpice duodecim cycnos turmatim exultantes, quos avis Jovis labens e cæli partibus agitabat vacuo* in *aëre: jam videntur longa ſerie, vel eligere* ſedes *in terra, vel jam electas conſiderare propius. Quemadmodum illi redeuntes ludunt alis ſtrepitantibus, & turmatim circumiere aërem, & emiſere cantus: non alio modo, & naves tuæ, & flos tuorum, vel portum occupat, vel inflatis velis intrat oſtia* portus. *Perge tantummodo, & dirige paſſus qua via te ducit. Sic locuta eſt, & recedens reſplenduit pulchra cervice, & capilli ambroſia* delibuti *exhalaverunt e capite divinum odorem, veſtis decidit ad pedes infimos,*

NOTÆ.

395. *Verſis Aquilonibus.*] Ut enim Aquilo a ſeptentrione ad meridiem Æneæ naves propulerat in Africam, v. 106. Ita, ut e minori Syrte ad litus Carthagini vicinum emergerent, opus fuit ut Aquilo in fugam *verſus* retro cederet, prævaleretque Notus a meridie.

396. *Ni fruſtra* &c.] Ne divinitas futuri prædictione palam fiat, fingit ſe a parentibus imbutam augurandi arte.

397. *Cycnos.*] Apposite, tum quia dicuntur a Cicer. Tuſcul. 1. 73. dicati Apollini, ab eoque habere divinationem: tum quia nautis præcipue præbent auguria, ut probat ex antiquo verſu Servius.

398. *Jovis ales.*] Quæ miniſtra fulminis dicitur, quia tempeſtatis tempore ſuper altiſſimas nubes ſeſe volatu erigit.

406. *Avertens.*] Supple, *ſe*: ut ſupra, v. 108. *Tum prora avertit.*

406. *Roſea cervice.*] Vel ad colli colorem refero, unde Venus dicitur ab Anacreonte, 53. 22. ῥοδόχροος *roſicolor*: vel ſi cervix, quæ pars eſt colli poſterior, ob diffuſas vento comas videri non poterat (nam, *dederatque comas diffundere ventis,* v. 323.) roſeam interpretor, *pulchram*: qua de re dicemus infra, v. 595. Et hoc primum affert Divinitatis indicium, *fulgorem roſeæ cervicis,* haud abſimilem lucidis illis diadematis, quibus Divorum capita Chriſtiani circumcingimus.

407. *Ambroſiæque comæ.*] Secundum Divinitatis indicium, *ſuavitas odoris.* Sic Ovid. Faſt. 5. 375. *Omnia finierat, tenues ſeceſſit in auras. Manſit odor, poſſis ſcire fuiſſe Deam.* More autem Homerico *ambroſiæ comæ*, vel ſunt *immortales* ab α privativo, & βροτὸς *mortalis*; vel potius, *reſperſæ ſucco ambroſiæ*, qui cibus eſt Deorum, & plerumque pro potu, ſive nectare ſumitur. De utroque Ecl. 5. 71.

408. *Pedes veſtis &c.*] Tertia Divinitatis nota, *promiſſa veſtis ad pedes.* Idque Dearum omnium proprium fuiſſe, præterquam Virtutis, docet Lactantius in Statium

Et vera incessu patuit Dea. Ille, ubi matrem
Agnovit, tali fugientem est voce sequutus:
Quid natum toties crudelis tu quoque falsis
Ludis imaginibus? cur dextræ jungere dextram
Non datur? ac veras audire & reddere voces?
Talibus incusat, gressumque ad mœnia tendit.
At Venus obscuro gradientes aëre sepsit,
Et multo nebulæ circum Dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset;
Molirive moram, aut veniendi poscere causas.
Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit
Læta suas: ubi templum illi, centumque Sabæo
Thure calent aræ, sertisque recentibus halant.
  Corripuere viam interea, qua semita monstrat.
Jamque ascendebant collem, qui plurimus urbi
Imminet, adversasque aspectat desuper arces.

INTERPRETATIO.

& gressu apparuit vera Dea. Æneas, statim atque agnovit genitricem suam, *prosecutus est abeuntem talibus verbis: Cur tu etiam, o dura, decipis tam sæpe filium tuum vanis figuris? quare non permittitur applicare dexteram* meam *dexteræ tuæ, atque audire & reddere vera verba? Sic queritur* de ea, *& dirigit passus ad urbem. Sed Venus cinxit euntes tenebroso aëre, & circumdedit multo tegmine nubis*, utpote *Dea: ne quis posset eos videre, neve quis tangere, aut petere rationem* cur *venissent. Ipsa* se *attollens abit Paphum, & redit gaudens in regionem suam: ubi templum & centum altaria fervent* in *ejus* honorem *thure Arabico, & redolent flores novos. Interim ingressi sunt viam, qua callis ostendit; & jam conscendebant collem, qui valde impendet urbi, & desuper aspicit turres oppositas.*

NOTÆ.

l. 10. v. 639. Proprium item Baccho attribuit Propertius, l 3. 15. 32. Tibullus quoque ac Statius.

409. *Incessu patuit Dea.*] Quartum & maximum Divinitatis argumentum, *incedendi modus*. Quem sic ab humano distinguit Heliodorus Æthiop. l. 3. ut divinus, non dimotione pedum & transpositione, sed continuo impetu & quasi lapsu quodam fiat: unde perhibet statuas Deorum apud Ægyptios, conjunctis & quasi unitis pedibus insistere: citatque testem Homerum. Et vero apud Theocritum, Idyl. 17. 25. Dii vocantur ἄποδες, *usu pedum carentes*: & apud Callimachum, Hymno 5. 3. Pallas θεὸς εὔτυκος ἕρπει, *Dea parata serpit.* Addit & aliud indicium Divinitatis Heliodorus, quod Dii recto obtutu, neque clausis unquam palpebris intueantur. Statius tamen gressum Diis non fluentem, sed humano majorem & nimium tribuit l. 10. 340. *Tamen aspera produnt ora Deam, nimiique gradus.*

413. *Veras.*] Nec enim *vera* dixerat Æneæ Venus, quæ se *venatricem* dixerat; nec *vera* Æneas Veneri, quam *virginem* appellaverat.

417. *Cernere ne quis* &c.] Dubitabat enim quo in eos animo Dido futura esset, Junonis cultui addicta.

419. *Paphum.*] Urbem in Cypro, notissima mediterranei maris insula, Veneri dicatam.

420. *Centumque Sabæo* &c.] Tacitus l. 2. de sacris Paphiæ Veneris. *Hostiæ, ut quisque vovisset, mares deliguntur. Certissima fides hædorum fibris. Sanguinem aræ offundere vetitum, precibus & igne puro altaria adolentur.* Unde hic cum de aris fiat mentio, nulla fit de victimis. *Sabæum thus*, petitum

Miratur molem Æneas, magalia quondam :
Miratur portas, ſtrepitumque, & ſtrata viarum.
Inſtant ardentes Tyrii, pars ducere muros,
Molirique arcem, & manibus ſubvolvere ſaxa;
Pars optare locum tecto, & concludere ſulco.
Jura magiſtratuſque legunt, ſanctumque ſenatum.
Hic portus alii effodiunt : hic alta theatris
Fundamenta locant alii : immaneſque columnas
Rupibus excidunt, ſcenis decora alta futuris.
Qualis apes æſtate nova per florea rura
Exercet ſub Sole labor, quum gentis adultos
Educunt fœtus, aut quum liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas :
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus a præſepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
O fortunati quorum jam mœnia ſurgunt,
Æneas ait, & faſtigia ſuſpicit urbis.
Infert ſe ſeptus nebula, mirabile dictu,
Per medios, miſcetque viris : neque cernitur ulli.

INTERPRETATIO.

Æneas admiratur magnitudinem urbis, ubi erant *olim caſæ, admiratur portas, & tumultum, & pavimenta viarum. Feſtinant ardentes Tyrii : pars extendit muros, & erigit arcem, & manibus rotat lapides : pars eligit locum* ad *tectum, & cingit foſſa : eligunt jura, & magiſtratus & ſacrum conſilium. Illic alii excavant portus, illic alii ponunt profunda fundamenta theatri, & ſecant e rupibus ingentes columnas*, quæ ſint *alta ornamenta futurarum ſcenarum.* Talis eſt eorum labor, *qualis labor occupat apes ad Solem, æſtate incipiente, per agros floridos : quando emittunt grandiorem ſobolem generis, aut cum denſant mella liquidiora, & implent alvearia ſuavi nectare, aut excipiunt onera venientum* e paſtu, *aut collecta turma expellunt a ſtabulis* ſuis *fucos, pigra animalia. Fervent* omnes in *opere, & mella odorata olent thymum.* O *felices, quorum muri jam eriguntur, inquit Æneas, & ſpectat altitudinem urbis. Immittit ſe in medios* cives *clauſus nube*, quod *admirabile* eſt *dictu* : *& miſcet ſe viris, nec videtur a quoquam.*

NOTÆ.

e Sabæis Arabiæ felicis populis : de quibus G. 1. 57.

425. *Magalia.* [Seu *mapalia*, ruſticorum Afrorum caſæ, de quibus G. 3. 340.

429. *Optare.*] Non *aptare*, ut quidam legunt. *Optare* enim eſt *eligere* : Æ. 3. 109. *Optavitque locum regno.*

430. *Jura.*] Alii pro *legibus*; alii pro *juridicis*; alii melius pro *locis ipſis* accipiunt, ubi jus dicendum erat. Sic enim accipimus, quoties dicimus *in jus rapere*, *in jus ambulare.*

433. *Scenis.*] Pars theatri adverſa ſpectantibus, quæ columnis pictiſque velis ornabatur & inumbrabatur, *ſcena* eſt, a σκιᾶ *umbra*, G. 1. 381. & 2. 24

436. *Educunt fœtus.*] Paulo aliter G. 4. 163. hunc verſum explicuimus, nempe de *educatione* prolis; hic malumus intelligere de *eductione* examinum ad novas ſedes quærendas : hunc enim utrumque ſenſum ferre poteſt.

437. *Nectare.*] Potu Deorum, de quo Ecl. 5. 71. Hic pro *melle* ſumitur.

439. *Fucos.*] *Gueſpes*, apum quaſi ſervitia ſunt : de iis, deque hac deſcriptione diſtinctius, G. 4. 168.

444. *Cernitur ulli.*] Ab ullo : ſic ſupra, v. 330.

Lucus in urbe fuit media, lætiſſimus umbra;
Quo primum jactati undis & turbine Pœni
Effodere loco ſignum; quod regia Juno
Monſtrarat, caput acris equi: ſic nam fore bello
Egregiam, & facilem victu per ſæcula gentem.
Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum & numine Divæ:
Ærea cui gradibus ſurgebant limina, nexæque
Ære trabes, foribus cardo ſtridebat ahenis.
Hoc primum in luco nova res oblata timorem
Leniit: hic primum Æneas ſperare ſalutem
Auſus, & afflictis melius confidere rebus.

INTERPRETATIO.

Erat in media urbe ſylva ſacra, *gratiſſima* propter *umbram*: *quo loco Pœni, agitati fluctibus & ventis, primum fodiendo* repererunt *ſignum, quod regina Juno* eis *oſtenderat*; nempe *caput bellicoſi equi*: *Ita quippe* oſtenderat, *populum* illum *futurum eſſe nobilem bello*, & *abundantem frugibus. Hoc* loco *Tyria Dido ædificabat Junoni magnum templum, plenum maneribus, & præſentia Deæ: cui limen æreum impoſitum erat gradibus, & trabes compactæ auro; & cardo ſtridebat in portis æreis. In hac* ſacra *ſylva nova res occurrens primo minuit metum: hic Æneas primo auſus eſt ſibi promittere ſalutem, & melius ſperare de rebus male affectis.*

NOTÆ.

v. 330. *Nulla tuarum audita mihi, neque viſa ſororum.*

448. *Caput acris equi.*] Juſtinus l. 18. 5. *In primis fundamentis caput bubulum inventum eſt: quod auſpicium quidem fructuoſæ terræ; ſed laborioſæ perpetuoque ſervæ urbis fuit: propter quod in alium locum urbs translata. Ubi quoque equi caput repertum, bellicoſum potentemque populum futurum ſignificans, urbi auſpicatam ſedem dedit.*

449. *Facilem victu.*] Explicat Pierius, *quæ facile vinci poſſet*; ita ut *victu*, ſupinum à *vinco*, paſſive ſignificet: ſed malum hoc omen, bonum autem hic quæritur. Explicat Germanus Valens, quæ *facile vincere poſſet*; ita ut *victu*, ſupinum a *vinco*, active ſignificet; certe eſt apud Virgil. Æ. 3.621. *Nec viſu facilis*; & active reperitur apud Plautum *uvæ celeres proventu.* Explicant alii communiter, *quæ ſit fertilis frugibus, & commoda ad victum*; ita ut *victu*, ſit ſupinum a *vivo*: iique alluſum putant ad primum oſtentum bubuli capitis: ut enim equus bello, ita bos agriculturæ aptus eſt. Quidni vero etiam dicamus, abſque alluſione, utrumque equo ſignificari; qui & bello ubique, & agriculturæ etiam quibuſdam in locis adhibetur?

450. *Sidonia.*] *Tyria*: Nam *Sidon*, urbs Phœniciæ, in Syria, portus in ora mediterranei maris, nunc *Sayde*: hic pro *Tyro* ſumitur; quia utraque vicina, & a Phœnicibus condita, & eidem regi ſubdita.

451. *Numine.*] Vel ſtatuam intelligit, e pretioſo quodam metallo; vel ipſam Junonis præſentiam ac tutelam.

452. *Limina.*] *Portæ* ac *januæ* partes omnes hic diſtinguemus. *Porta* proprie de urbibus dicitur: quia cum circuitus urbis aratro primum deſignabatur, qua parte relinquendus erat in urbem aditus, attollebatur aratrum ac *portabatur*, ne ſulcum imprimeret. At privatarum domorum ingreſſus; cum apertus eſt, dicitur *Janua*, vel ab *eundo*, vel a *Jano*; cum clauſus eſt, dicitur *Oſtium*, ab *obſtando*. Jam ea quibus prohibetur ingreſſus, ſi *foras* aperiuntur, dicuntur *fores*: ſi duas in partes ab utroque latere panduntur, *Bifores*: ſi ab uno tantum latere, ſed in ſe *volvuntur* ac replicantur, vocantur *Valvæ*, quaſi *volvæ*. Id autem, quo vertuntur fores, eſt *Cardo*: quia eſt earum, vel quaſi *cor*, ut volunt Servius & Iſidorus; vel quaſi hamus ex

Namque ſub ingenti luſtrat dum ſingula templo,
Reginam opperiens: dum quæ fortuna ſit urbi,
Artificumque manus inter ſe operumque laborem
Miratur: videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellaque jam fama totum vulgata per orbem;
Atridas, Priamumque, & ſævum ambobus Achillem.
Conſtitit, & lacrymans: Quis jam locus, inquit, Achate,
Quæ regio in terris noſtri non plena laboris?
En Priamus: ſunt hic etiam ſua præmia laudi,
Sunt lacrymæ rerum, & mentem mortalia tangunt:
Solve metus: feret hæc aliquam tibi fama ſalutem.
Sic ait: atque animum pictura paſcit inani
Multa gemens, largoque humectat flumine vultum.
Namque videbat uti bellantes Pergama circum

INTERPRETATIO.

Nam dum circumſpicit ſingula magno in templo, expectans Reginam: dum admiratur quæ ſit felicitas illius *urbis, & manus opificum invicem* concordes, *& difficultatem operum: cernit prælia Trojana per ordinem, & bellum jam fama cognitum per omnes terras: & Atrei filios, & Priamum, & crudelem utriſque Achillem. Subſtitit, & flens: Quis jam locus eſt, ait, o Achate! quæ plaga in terris non plena noſtrorum caſuum? Ecce Priamus: hic quoque datur virtuti ſua merces, eſt commiſeratio calamitatum, & caſus hominum movent corda. Depone timorem, hæc fama afferet tibi ſalutem. Sic locutus eſt, & oblectat mentem vanis picturis, multum gemens, & irrigat faciem copioſo fletu. Nam cernebat, quemadmodum pugnantes circa Trojam. . . . . . .*

NOTÆ.

quo ſuſpenduntur, eſt autem *hamus* Græcis *χειλὸν*. Denique *Limen*, eſt tranſverſum in janua lignum, inferius vel ſuperius; vel a *limes*, quia illic terminatur domus; vel a *limus*, id eſt, *obliquus* & *tranſverſus*. Hæc tamen omnia promiſcue vulgo uſurpantur.

457. *Sub ingenti* &c.] Veriſimile eſt picturas illas Trojani belli, non in templo fuiſſe, ſed circa templum in porticu, ſub qua Æneas reginam opperiens deambulabat: unde ait poëta, *ſub templo*, *in luco*; id eſt, prope templum, non in ipſo templo.

458. *Reginam opperiens.*] Fortaſſe interea eundum audierat ab aliquo e civibus, aut ex apparatu perſenſerat Reginam in templum eſſe venturam: non enim in templum, ſed *Reginæ ad limina* Venus eum miſerat, v. 393.

459. *Inter ſe.*] Vel miratur & comparat artificum manus atque opera *inter ſe*; vel miratur manus, *inter ſe*, id eſt, *certatim* & *mutuo* ſibi opem præſtantes.

462. *Sævum ambobus Achillem.*] Tres tamen ſunt; *Atridæ* duo, Menelaüs & Agamemnon, Atrei regis Mycenarum filii; & *Priamus*, Trojæ rex. Tum *Achilles* Menelao ſævus non fuit: ſed Agamemnoni tantum, cum receſſit ab ejus exercitu propter ereptam ſibi Briſeïda; & Priamo, cujus filium Hectorem occidit, & indigne habuit. Quomodo igitur *ambobus*? An geminos Atridas pro uno poſuit, quia unius patris erant filii? An *ambobus* poſuit, pro *utriſque*? An geminos exercitus ſignificavit, Atridarum & Priami? An potius legemus cum Seneca Epiſt. 104. *Atriden*, non *Atridas*, ut ad unum Agamemnona referatur? Hunc ſane malim audire quam Donatum, qui *ſævum* interpretatur, *ſæviorem*, Agamemnone ſcilicet ac Menelao.

466. *Lacrymæ rerum.*] Propter res adverſas, calamitates: ut v. 182. *Feſſi rerum.*

470. *Pergama.*] *Pergamus*, *ma*: arx fuit Trojana, in editiſſimo urbis loco ſita: unde alta omnia ædificia deinde *Pergama* appellata ſunt. Cave ne arcem illam confundas cum urbe *Pergamo*, quæ in eadem

Hac fugerent Graii, premeret Trojana juventus;
Hac Phryges, instaret curru cristatus Achilles.
Nec procul hinc Rhesi niveis tentoria velis
Agnoscit lacrymans: primo quæ prodita somno
Tydides multa vastabat cæde cruentus;
Ardentesque avertit equos in castra, priusquam
Pabula gustassent Trojæ, Xanthumque bibissent.
Parte alia fugiens amissis Troïlus armis,
Infelix puer atque impar congressus Achilli,
Fertur equis, curruque hæret resupinus inani,
Lora tenens tamen: huic cervixque comæque trahuntur
Per terram, & versa pulvis inscribitur hasta.

INTERPRETATIO.

Græci hac fugerent, & *Trojana juventus persequeretur* eos; *hac Trojani* fugerent, *& Achilles crista insignis immineret e curru. Non longe hinc agnoscit plorans papiliones Rhesi e candidis velis: quos proditos prima nocte filius Tydei populabatur multa strage sanguinolentus; & abducit acres equos in castra* Græcorum, *antequam carpsissent pabula Trojæ, & potassent* aquam *Xanthi. Parte alia Troïlus miser adolescens, &* quanquam *inæqualis* ausus *pugnare in Achillem, trahitur* ab *equis, & pendet resupinus e curru vacuo, retinens tamen habenas: huic & cervix & capilli raptantur per humum, & pulvis sulcatur hasta inversa.*

NOTÆ.

Phrygia minore postea condita est ad Caïcum fluvium, fuitque *Attalicorum* regum sedes, & Galeni patria, & celebris usu chartæ Pergamenæ, *du parchemin.*

471. *Hac fugerent Graii* &c.] Describit mutuas Græcorum, Trojanorumque fugas. *Graii.*] Regionem quidem Virgilius *Græciam* vocat, populos semper *Graïos*, nunquam *Græcos.* De eo nomine, G. 2. 16.

472. *Hac Phryges, instaret* &c.] *Phryges,* Trojani, qui Phrygiæ minoris partem incolebant: supra, v. 385. *E curru* pugnabant sæpe veteres, in quo miles & auriga ferebantur. Cristas vero galeis ad terrorem addebant; vel e setis equinis, vel e versicoloribus plumis; vel e formidabili aliqua specie, leonis, Chimæræ &c.

473. *Rhesi.*] Rhesus Thraciæ rex, Martis, vel Strymonis filius; cum Trojanis veniret in auxilium; adduceretque secum equos, quorum erat fatum, ut, si semel Xanthi aquam bibissent, Troja foret invicta: clausis jam portis, coactus est in litore tentoria ponere. Sed proditus a Dolone Trojano speculatore, qui in Græcorum speculatores Diomedem & Ulyssem inciderat: a Diomede interfectus est, & equi fatales abducti. Iliad. 10. 435. *Primo somno.*] *Somnus* pro *nocte*, ut G. 1. 208. *Libra die somnique pares ubi fecerit horas. Tydides.*] Diomedes Tydei filius, de quo, v. 101. *Xanthum.*] Diis ita dictum, hominibus vero *Scamandrum*, inquit Homerus; quia nomen illud isto antiquius: fluvium Troadis, ex Ida monte profluentem, unde se in Hellespontum exonerat.

478. *Troïlus.*] De ejus ætate variæ sunt sententiæ. Virgilius hunc *puerum*, Horatius *impuberem* facit: alii, ut Hyginus & Tzetzes, jam grandiorem, & unum e maximis Priami natis. Variæ quoque de ejus morte opiniones: Theocritus & Lycophron eum volunt, ob spretum Achillis amorem, in templo Apollinis, ab Achille fuisse occisum: alii, in ipso certamine: alii per vim; alii ex insidiis.

479. *Impar congressus Achilli.*] Vel *impar Achilli*; vel ut mavult Servius, *congressus Achilli*, id est, cum Achille: ut Catullus dixit in carmine nupt. v. 64. *Noli pugnare duobus.*

482. *Versa pulvis inscribitur hasta.*] Non hasta Troïli, quam adhuc manu retineret; nam *amissis armis*, id est, *dilapsis* ferebatur; & sola lora manu implicata retinebat. Igitur hasta Achillis, quæ per Troïli pec-

Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
Crinibus Iliades passis, peplumque ferebant:
Suppliciter tristes, & tunsæ pectora palmis.
Diva solo fixos oculos aversa tenebat.
Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
Ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici,
Tendentemque manus Priamum conspexit inermes.
Se quoque principibus permistum agnovit Achivis,
Eoasque acies, & nigri Memnonis arma.

INTERPRETATIO.

INterea Trojanæ sparsis capillis ibant ad templum Palladis non ipsis *amicæ, & portabant* ei *pallam: mœstæ* more *supplicantium, & percutientes pectus palmis. Dea infensa tenebat oculos defixos in terram. Achilles traxerat Hectorem ter circa muros Trojanos, & vendebat auro cadaver exanimum. Tunc autem emittit ex intimo pectore magnum gemitum, ut vidit spolia, & currus, & ipsum cadaver amici, & Priamum tendentem manus non armatas. Animadvertit etiam se mistum principibus Græcis, & exercitus orientales, & arma nigri Memnonis.*

NOTÆ.

tus adacta, & cum eo resupino *inversa*, ferro pulverem sulcabat.

483. *Non æquæ Palladis.*] Infestæ, propter judicium Paridis, de quo, v. 31. De *Pallade* v. 43. Ibant autem ad templum Trojanæ mulieres, duce Hecuba, Heleni & Hectoris admonitu, cum gravem a Diomede accepissent cladem; ut ipsam Diomedi faventem, & pepli dono, & sacrificiis placarent. Iliad. 6. 302.

484. *Crinibus Iliades* &c.] Alludit ad morem Romanarum mulierum, quæ in luctu, aperto capite, & solutis passisque crinibus incedebant; cum contra Græcæ tonderent comas: quod docet Plutarchus in Romanis quæst. *Peplum.*] Vel *peplus*, offerebatur Deabus, non in luctu tantum; sed etiam solemnibus quibusdam diebus, muneris loco: *Palladi* præsertim; *Iunoni*, ex Pausania l. 2. & Statio Theb. 10. 56. Imo & *Veneri*, ex Claudiano de nuptiis Honor. v. 123. Eo induebantur simulacra; sic enim Stat. Theb. 10. 65. *Hæc tunc Argolicæ sanctum velamine matres induerant ebur.* Eo etiam simulacrorum stratum ornabatur, ut patet ex Polluce, & Homero, Iliad. 6. 303. ubi peplum ab Hecuba oblatum est Palladi ἐπὶ γούνασιν *ad genua. Peplum* autem fuit palla, sive pallium muliebre, subtili arte contextum, ad pedes effusum, sine manicis; coloris, aliquando purpurei, aliquando candidi; aurea fimbria clavisque aureis, & variis Deorum heroumque figuris ornatum.

486. *Aversa.*] Ad animum refert, qui infensus erat; non ad simulacrum, quod se retro vertere non poterat.

487. *Ter circum* &c.] Achilles, ob dolorem amissi Patrocli, quem Hector occiderat; ipsum Hectora a se occisum, currui alligavit, & circa muros Trojæ ter raptavit: Iliad. ult. 15. Hectoris cadaver, infinitis muneribus, redemit Priamus pater: Ibid. v. 477.

492. *Permistum Achivis.*] Pugnam notat, in qua hostibus immistus Æneas pingebatur. *Achivis.*] Græcis. *Græcia* enim proprie dicta, sive *Hellas*, *Achaia* quoque appellata est, ab *Achæo* quodam, vel Jovis filio, vel Zuthi, qui in ea regione regnavit: cujus populi *Achæi* & *Achivi* sunt dicti. Est & alia minor *Achaia*, Peloponnesi pars, de qua non hic agitur.

493. *Eoasque acies, &* &c.] *Memnon* Auroram matrem, Tithonum patrem habuit, Laomedontis Trojani regis fratrem. Quare Trojanorum in auxilium venisse dicitur, cum ingentibus Indorum & Æthiopum copiis; & ab Achille occisus, e rogo suo aves produxisse; quæ duas in partes

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthesilea furens, mediisque in millibus ardet,
Aurea subnectens exertæ cingula mammæ,
Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.
Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur;
Dum stupet, obtutuque hæret defixus in uno:
Regina ad templum forma pulcherrima Dido
Incessit, magna juvenum stipante caterva.
Qualis in Eurotæ ripis aut per juga Cynthi
Exercet Diana choros; quam mille secutæ
Hinc atque hinc glomerantur Oreades: illa pharetram
Fert humero, gradiensque Deas supereminet omnes.
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido, talem se læta ferebat
Per medios, instans operi regnisque futuris.

INTERPRETATIO.

Penthesilea furens ducit turmas Amazonum instructas *scutis lunatis, & ardet inter media millia, nectens cingulum aureum sub nudato ubere*, utpote *bellatrix, & audet puella certare* cum *viris. Dum ista mirabilia conspiciuntur ab Ænea Trojano; dum stupet, & stat defixus in solo aspectu: Regina Dido specie clarissima venit in templum, magna juvenum turba ambiente. Talis Diana in ripis Eurotæ, vel per culmina Cynthi, miscet choreas; quam secutæ mille Oreades hinc atque inde congregantur: Diana gestat humero pharetram, & incedens extat supra cæteras Nymphas. Lætitia tacite mulcet animum Latonæ. Talis erat Dido, talem se attollebat læta inter medios, urgens opus, & regna futura.*

NOTÆ.

divisæ, rostris atque unguibus, ad parentandum auctori suo, decertaverint. Item ejus statua in Ægypto Solis orientis icta radiis, emisisse sonum memoratur. *Eoas.*] Orientales, ab ἠώς, *Aurora.*

494. *Amazonidum.*] Id est, *Amazonum*: ut *Scipiadas*; id est, *Scipiones*, inquit Servius. Hæ porro dexteram sibi *mammam* inurebant, ne jaciendis sagittis esset impedimento: quæ quia μαζὸς Græcis dicitur, ab hac voce, & α privativo, vocatæ sunt *Amazones*, quasi, *sine mamma*: hanc inustam deinde nudam exerebant, subnectebantque baltheo: unde hic, *Aurea subnectens* &c. Harum regina *Penthesilea*, Trojanis post mortem Hectoris opem tulit: & juxta aliquos, ab Achille; juxta alios, a Neoptolemo Achillis filio interfecta est. *Peltis.*] Scutis brevissimis, in formam mediæ Lunæ.

502. *Qualis in Eurotæ* &c.] Explodit hanc Didonis cum Diana comparationem Valerius Probus apud Gellium l. 9. c. 9. aitque nihil tam improspere a Virgilio conversum esse ex Homero, apud quem illa reperitur, Odyss. 6. 102. Defendit eam Scaliger Poetic. l. 5. c. 3. aitque Virgilianam esse a magistro, Homericam a discipulo. Ego in Valerii sententiam paullo sum propensior; vel ideo, quod ex iis circumstantiis, quas sane multas congerit, nulla est ad rem, nisi multitudo Oreadum quæ Dianam comitantur; cæteræ omnino a Didone diversæ sunt. *Eurotæ.*] Fluvii in Laconia, Spartam alluentis: quæ regio venatu celebris est, ut supra diximus, v. 320. *Cynthi.*] Montis in insula Delo, ubi Diana & Apollo nati sunt.

503. *Choros.*] Multitudo saltantium & canentium, est proprie *chorus.*

504. *Oreades.*] Nymphæ montium, ab ὄρος *mons.* Ecl. 2. 46.

506. *Latonæ*] Filiæ Cœi Titanis, quæ Dianam & Apollinem ex Jove peperit in

Tum foribus Divæ, media teſtudine templi,
Septa armis ſolioque alte ſubnixa, reſedit.
Jura dabat legeſque viris, operumque laborem
Partibus æquabat juſtis, aut ſorte trahebat:
Quum ſubito Æneas concurſu accedere magno
Anthea Sergeſtumque videt, fortemque Cloanthum,
Teucrorumque alios: ater quos æquore turbo
Diſpulerat, penituſque alias advexerat oras.
Obſtupuit ſimul ipſe, ſimul perculſus Achates:
Lætitiaque metuque avidi conjungere dextras
Ardebant: ſed res animos incognita turbat.
Diſſimulant: & nube cava ſpeculantur amicti,
Quæ fortuna viris, claſſem quo litore linquant,
Quid veniant: cunctis nam lecti navibus ibant
Orantes veniam, & templum clamore petebant.
Poſtquam introgreſſi, & coram data copia fandi,
Maximus Ilioneus placido ſic pectore cœpit:
O regina, novam cui condere Juppiter urbem,
Juſtitiaque dedit gentes frænare ſuperbas:

INTERPRETATIO.

Deinde ſedit ad fores Junonis, ſub medio fornice templi, cincta militibus, & alte ſuffulta ſolio. Diſtribuebat jus & leges civibus, & dividebat in æquas partes laborem operum, aut ducebat ſorte Cum repente Æneas videt accedere cum *ingenti multitudine Antheum, & Sergeſtum, & generoſum Cloanthum, & alios Trojanorum, quos nigra tempeſtas mari disjecerat, & expulerat ad litora omnino diverſa. Obſtupuit continuo ipſe*, & *continuo Achates* quoque *attonitus eſt: gaudioque ac timore incitati cupiebant ſociare dextras* cum iis, *ſed ſucceſſus incertus turbat mentes. Diſſimulant* adhuc, *& obtecti cava nebula conſiderant, quæ ſociorum fors, quo* in *litore reliquerint naves, cur veniant: veniebant autem electi ſingulis e navibus, poſcentes veniam, & lamentando accedebant ad templum Poſtquam ingreſſi* ſunt, *& data eſt facultas loquendi præſente* Regina: *ſpectatiſſimus* inter ſocios *Ilioneus ſic incepit ſedata mente*: O *Regina, cui Iupiter permiſit exſtruere urbem novam, & continere æquitate populos feroces.*

NOTÆ.

inſula Delo. Ecl. 3. 67.

509. *Tum foribus Divæ* &c.] Adjungit Servius hæc verba proxime præcedentibus, hoc ſenſu: *Inſtat Regina operi, regnis futuris, tum præſertim ædificandis Junonii templi foribus.* Affert & aliam interpretationem, quam etſi priori poſtponat; ego tamen præpono: nempe, medio in templo locum fuiſſe ſeparatum, ubi ſervabatur ſimulacrum Numinis, & religio adminiſtrabatur; iſque appellatur a Polluce *ſacellum, delubrum*, a Vitruvio *cella*, a cæteris *adytum, penetrale*: atque is, vel velo, vel muro ſeptus erat, & pervius *foribus*; quemadmodum noſtris in templis uſuvenit. Iis porro in *foribus* Dido jus dicebat: & mos ille Romanorum deinceps fuit, in templis jus dicere, ac ſenatum habere. *Media teſtudine.*] Medio in templo, cujus tectum concavum & fornicatum erat, in morem teſtudinis, *tortue.*

514. *Anthea, Sergeſtumque* &c.] De *Antheo*, v. 185. De *Cloantho*, & *Sergeſto*, paſſim lib. 5. nauticis in ludis. De *Teucris*, Trojanis, ſupra, v. 42.

523. *Orantes veniam.*] Orantes ut mitius haberentur: nam *venia* non ſemper *culpam* notat; ſed ſæpe *pacem* & favorem ſignificat: Cicero, Pro Rabir. 5. *Ab Jove pacem & veniam peto.* Pro Fonteio,

Troës te miſeri, ventis maria omnia vecti,
Oramus : prohibe infandos a navibus ignes,
Parce pio generi, & propius res aſpice noſtras.
Non nos aut ferro Libycos populare Penates
Venimus, aut raptas ad litora vertere prædas.
Non ea vis animo, nec tanta ſuperbia victis.
Eſt locus, Heſperiam Graji cognomine dicunt:
Terra antiqua, potens armis atque ubere glebæ:
Oenotrii coluere viri : nunc fama, minores
Italiam dixiſſe, ducis de nomine gentem.
Huc curſus fuit:
Quum ſubito aſſurgens fluctu nimboſus Orion

INTERPRETATIO.

Nos miſeri Trojani, acti ventis per omnia maria, precamur te: arce dira incendia a navibus, ignoſce religioſæ genti, & benignius aſpice miſerias noſtras. Nos non venimus, aut vaſtare gladio domos Africanas, aut abducere ad litora prædas raptas: non ineſt menti ea violentia, nec tanta ferocitas victis. Eſt regio, quam *Græci vocant nomine Heſperiam: regio antiqua, potens bello & fertilitate agrorum. Oenotrii populi* ipſam *incoluerunt: nunc rumor* eſt, *poſteros eam regionem appellaviſſe Italiam, de nomine ducis. Illuc direximus curſum; cum repente oriens e mari procelloſus* Orion .....

NOTÆ.

20. *In bellis gerendis, a Diis immortalibus pacem & veniam petunt.* De *Ilioneo*, v. 124.

526. *Troës.*] *Tros*, *Troïs*; *Troïus*; *Trojanus*: nomina a *Troë* rege deducta, Dardani nepote: vide ſtemma G. 3. 35. De *Libya*, ſupra, v. 162. & G. 1. 241.

530. *Propius aſpice.*] Propitia ſis: nam *præſentes* Deos eſſe, & *propitios*, idem eſt; ita & principes. Ecl. 1. 42. Contra, *oculos avertere*, eſt *odiſſe*: ſupra, v. 486.

534. *Eſt locus, Heſperiam* &c.] Supple, *quem*: ut ſupra, v. 16. *Urbs antiqua fuit, Tyrii*, ſupple, *quam Tyrii* &c. Italia multis nominibus dicta fuit, pro varia temporum ratione. *Heſperia*, quod nomen ipſi cum Hiſpania commune fuit: vel ab *Heſpero*, Atlantis Mauritaniæ regis fratre; qui primo obtinuit Hiſpaniam, indeque a fratre pulſus in Italiam venit; vel ab *Heſpero*, Veneris ſtella, quæ mane ſub Luciferi nomine apparet, ſero ſub nomine *Heſperi* aut *Veſperus*, atque ita occaſum ſignificat; quo factum eſt, ut Græci ex iis regionibus, quas habent ad occaſum, Italiam appellaverint *Heſperiam magnam*; Hiſpaniam vero, *minorem Heſperiam.* Alterum Italiæ nomen fuit *Oenotria*; vel ab *Oenotro* rege Sabinorum; vel ab Œnotro, Lycaonis Arcadiæ regis filio; vel potius ab οἶνος *vinum*, & ὀτρυνέειν *exprimere*, tum quod vini ferax regio ſit, tum quod in eam coloniæ miſſæ ſint a Noëmo vini repertore, quem haud dubie *Janum* fabulæ appellant. Aliud ejuſdem regionis nomen eſt *Italia*; vel ab Italo rege Siculorum; vel a bobus, qui veteri lingua Græca dicebantur ἰταλοὶ, & illic fuere magna copia. Alia item nomina tulit, de quibus fuſe Kircherus in Latio l. 1. c. 1. 2. 3. Quodnam autem ſit omnium antiquiſſimum difficile eſt conjicere: Virgilius *Italiam* noviſſimum putat, cum ait, minores *Italiam dixiſſe.*

535. *Ubere glebæ.*] Uber, *mamma* eſt; gleba; *terra ligata & pinguedine conglobata*, non tenuis, nec ſoluta in pulverem, ſic Homerus Iliad. 9. 141. Argos vocat οὖθαρ ἀρούρης *mammam terræ.* Pro ipſa terræ ubertate hic ponitur, ut G. 2. 185.

539. *Orion.*] De hujus ſigni cœleſtis fabula dicemus Æ. 3. 517. Ex hoc autem verſu probat Segreſius, Virgilium non niſi Julio menſe in Africam eſſe appulſum. Nam de triplici tantum Orionis ortu hic agitur, de *quotidiano*, de *heliaco*, de *acronyco*: quas voces explicuimus G. 1. 217. & 221. & 229. Conſtat autem de *quotidiano*

In vada cœca tulit, penituſque procacibus Auſtris
Perque undas, ſuperante ſalo, perque invia ſaxa
Diſpulit: huc pauci veſtris adnavimus oris.
Quod genus hoc hominum? quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ:
Bella cient, primaque vetant conſiſtere terra.
Si genus humanum & mortalia temnitis arma,
At ſperate Deos memores fandi atque nefandi.
Rex erat Æneas nobis, quo juſtior alter
Nec pietate fuit, nec bello major & armis:
Quem ſi fata virum ſervant, ſi veſcitur aura
Ætherea, nec adhuc crudelibus occubat umbris:
Non metus; officio nec te certaſſe priorem
Pœniteat. Sunt & Siculis regionibus urbes,
Armaque, Trojanoque a ſanguine clarus Aceſtes.
Quaſſatam ventis liceat ſubducere claſſem,

INTERPRETATIO.

impulit nos *in vada latentia*; *& petulantibus ventis*, ac *mari ſuperante*, *funditus disjecit*, *perque aquas*, *perque rupes inacceſſas*: *pauci enatavimus huc ad veſtra litora. Quodnam* eſt *hoc genus hominum*, *aut quæ regio tam crudelis tolerat hanc conſuetudinem? negatur* nobis *arena* pro *hoſpitio*: *bella movent*, *& impediunt* quominus *maneamus* in *primo litore*. *Si deſpicitis genus humanum*, *& vindictam hominum*: *at expectate Deos memores juſtitiæ & injuſtitiæ. Regem habebamus Æneam*; *quo non fuit ullus juſtior*, *nec pietate*, *nec bello & armis inſignior. Si fata virum hunc ſervant*, *ſi ſpirat aërem cæleſtem*, *nec adhuc cecidit* ſub *ſævas umbras*: *nullus* eſt *timor* nobis; *neque pœnitebit te prius provocaſſe* eum *beneficiis. Sunt etiam* nobis *urbes* in *terra Sicula*, *& arma*, *& Aceſtes illuſtris e Trojana origine. Permittatur* nobis *detrahere* ad terram *naves ventis fractas*,

NOTÆ.

non poſſe explicari; ſic enim Orion quotidie tempeſtates excitaret: non de *acronyco*, qui hyeme contingit; ergo de ortu *heliaco*, qui nunc in ſextum Julii diem cadit, olim tamen in medium Junium: at vis hujus ſideris, non ad unum ortus diem, ſed ad conſequentes etiam dies pertinere putanda eſt. Firmat opinionem hoc etiam verſu libri 4. 52. ubi Anna Didoni ſuadet, ut Æneam per hyemem detineat: *Dum pelago deſævit hyems, & aquoſus Orion*: quod omnino intelligendum de ortu ejus *acronyco*, qui menſibus poſt heliacum circiter quinque contingit.

540. *Procacibus Auſtris* &c.] Obſtinate importunis. Horat. Od. l. 1. 26. 2. *Tradam protervis in mare Creticum portare ventis*. Lucret. l. 6. 110. *Furit petulantibus Euris.* De *Auſtris* ventis meridionalibus, Ecl. 2. 58.

541. *Salo.*] *Sal* & *ſalum* uſurpat Virgilius, pro *mari*; quod Græcis dicitur, ἅλς. Æ. 5. 866. *Sale ſaxa ſonabant.*

547. *Sperate Deos* &c.] Expectate. Æ. 4. 419. *Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem, & perferre ſoror potero. Fandi atque nefandi.*] Illius, quod *fas*, & *nefas* eſt: utrumque enim a *fando* dicitur: quia quod æquum eſt, digne *fari* poſſumus; quod iniquum, *fari* non poſſumus.

550. *Si veſcitur aura.*] Si ſpirat, ſi halitum ducit ex aëre: ita vulgo ſumitur. Apud Statium tamen Theb. 1. 237. *Nec jam amplius æthere noſtro veſcitur*, ſignificat, *nec jam amplius fruitur luce*: ſermo enim eſt de Œdipo cœco, etiam tum vivo. Et vero apud Lucret. l. 5. 72. *Veſci*, eſt *uti*: *Quove modo genus humanum variante loquela cœperit inter ſe veſci.*

553. *Siculis regionibus urbes.*] Ubi regnabat *Aceſtes*, cujus mater, *Egeſta* Trojana; pater, *Crinisſus* Siciliæ fluvius: de eo rege. Æ. 5. 57. De *Sicilia inſula*, ſupra, v. 38. & 200.

556.

Et ſylvis aptare trabes, & ſtringere remos.
Si datur Italiam, ſociis & rege recepto,
Tendere; ut Italiam læti Latiumque petamus:
Sin abſumpta ſalus, & te, pater optime Teucrum,
Pontus habet Libyæ, nec ſpes jam reſtat Iüli:
At freta Sicaniæ ſaltem ſedeſque paratas,
Unde huc advecti, regemque petamus Aceſten.
Talibus Ilioneus: cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidæ.
Tum breviter Dido vultum demiſſa profatur:
Solvite corde metum Teucri, ſecludite curas.
Res dura & regni novitas me talia cogunt
Moliri, & late fines cuſtode tueri.
Quis genus Æneadum, quis Trojæ neſciat urbem?
Virtuteſque, viroſque, & tanti incendia belli?
Non obtuſa adeo geſtamus pectora Pœni:
Nec tam averſus equos Tyria Sol jungit ab urbe.
Seu vos Heſperiam magnam, Saturniaque arva;
Sive Erycis fines, regemque optatis Aceſten:
Auxilio tutos dimittam, opibuſque juvabo.

INTERPRETATIO.

& accommodare trabes e ſylvis, & abſcindere remos. Si conceditur ire in *Italiam, ſociis & rege recuperato; ut læti eamus in Italiam & Latium: ſi vero ſalus extincta* eſt, *teque mare Africæ tenet, o pater optime Trojanorum, nec jam ſupereſt ſpes Aſcanii; at ſaltem* ut *eamus ad mare Siciliæ, & paratas urbes ex quibus huc pulſi* ſumus, *&* ad *regem Aceſten. His verbis Ilioneus* orabat: *interea Trojani omnes murmure approbabant. Tum Dido, vultu demiſſo, breviter loquitur: Ejicite metum ex animo, o Trojani: expellite ſollicitudinem; Difficilis* ſtatus *rerum* mearum, *& novitas dominationis, cogunt me parare talia, & circum munire terminos cuſtodibus. Quis ignoret familiam Æneæ, & Trojam urbem, & virtutes, & populos, & incendia tanti belli?* Nos *Pœni non habemus adeo craſſa ingenia, nec Sol alligat equos* currui *tam remotus ab urbe Tyria. Seu vos aſpiratis* in *magnam Italiam, & agros Saturni; ſive* in *regionem Erycis, &* ad *regem Aceſten: dimittam* vos *ſecuros præſidio, & reficiam opibus:*

NOTÆ.

556. *Stringere remos.*] Vel ligna abſcindere ad remos fabricandos, ut Ecl. 9. 61. *Agricolæ ſtringunt frondes*: vel religare remos, dixerat enim, v. 108. *Franguntur remi.*

558. *Ut Italiam* &c.] De ea, v. 6. De *Latio*, v. 10. De *Teucris*, Trojanis, v. 42. De *Libya*, Africa, v. 162. De *Iülo*, Aſcanio, v. 271. De *Sicanis*, qui ex Hiſpania in Siciliam appulſi eam ſuo nomine appellarunt, Ecl. 10. 4. De *Dardanidis*, Trojanis, v. 42.

565. *Vultum demiſſa.*] Puduit enim Reginam minime barbaram, naufragos, & exteros a ſuis tam dure habitos fuiſſe.

569. *Genus Æneadum.*] Notandum hic *Æneadas* non pro nepotibus Æneæ ſumi, qui nulli tum erant; ſed pro majoribus.

571. *Pœni.*] Dicti quaſi *Phœni*, v. 342.

572. *Nec tam averſus* &c.] Senſus eſt: *Tyriam urbem non eſſe tam remotam a Solis ortu & calore*; atque adeo cives ſuos ingenio non eſſe tam obtuſo *Non obtuſa* &c. Aiunt enim philoſophi, populos qui frigidioribus in plagis naſcuntur, vulgo tardiori eſſe indole. *Tyria urbs* hic, vel *Tyrus* eſt, unde orti Carthaginenſes; vel ipſa *Carthago.*

573. *Heſperiam magnam* &c.] Italiam, v. 534. *Saturnia arva.*] Eam Italiæ partem,

Vultis & his mecum pariter confidere regnis?
Urbem quam ftatuo, veftra eft: fubducite naves.
Tros Tyriufque mihi nullo difcrimine agetur.
Atque utinam rex ipfe Noto compulfus eodem
Afforet Æneas! Equidem per litora certos
Dimittam, & Libyæ luftrare extrema jubebo:
Si quibus ejectus fylvis aut urbibus errat,
His animum arrecti dictis & fortis Achates
Et pater Æneas, jamdudum erumpere nubem
Ardebant: prior Æneam compellat Achates:
Nate dea, quæ nunc animo fententia furgit?
Omnia tuta vides, claffem fociofque receptos,
Unus abeft, medio in fluctu quem vidimus ipfi
Submerfum: dictis refpondent cætera matris.
Vix ea fatus erat, quum circumfufa repente
Scindit fe nubes, & in æthera purgat apertum.
Reftitit Æneas, claraque in luce refulfit,
Os humerofque Deo fimilis: namque ipfa decoram
Cæfariem nato genitrix, lumenque juventæ
Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.

INTERPRETATIO.

VUltifne etiam fedem capere mecum pariter in *hoc regno? urbs quam condo, veftra eft: detrahite* in terram *naves: Trojanus & Tyrius* fine *ulla diverfitate a me tractabitur. Atque utinam ipfe rex Æneas adeffet, pulfus eodem vento! Sane mittam fidos* homines *circa litora, & mandabo* ut illi *perveftigent extremam Africam; fi* forte *naufragus vagatur aliquibus* in *fylvis, aut urbibus. His fermonibus excitati & generofus Achates & pater Æneas, jamdiu optabant exire e nube. Prior Achates alloquitur Æneam: Fili Veneris, quod confilium jam venit in mentem? cernis omnia tuta, naves & focios recuperatos: unus tantum deeft, quem ipfi confpeximus mediis in undis fubmerfum: reliqua conveniunt* cum *fermone matris* tuæ. *Vix ea locutus erat, cum fubito nebula circumjecta rumpit fe, & folvitur in vacuum aërem. Remanfit Æneas, & emicuit claro fplendore, fimilis Deo* fecundum *vultum & humeros. Ipfa enim mater afpiraverat filio decentem comam, & egregiam lucem juventutis, & hilarem pulchritudinem oculis.*

NOTÆ.

quæ *Latium* dicta eft, quod in ea Saturnus latuerit, Æ. 8. 319. *Erycis fines.*] Siciliæ montem in parte occidentali, nunc *mont de S. Julien*, non longe a Drepano: cui nomen impofuit *Eryx*, qui cum illic hofpites ad ceftuum certamen provocaret, ab Hercule ex Hifpania redeunte fuperatus & occifus eft; fepultufque in eo monte. *Aceftes* ejufdem Siciliæ rex, Æ. 5. 57.

577. *Urbem quam ftatuo, veftra eft* &c.] Servius refert accufativum *urbem*, ad præcedens verbum *vultis*; hoc fenfu: *Vultis his confidere regnis? vultis urbem quam ftatuo? veftra eft.* Vulgo tamen agnofcunt Grammatici mutationem cafus, *Urbem quam ftatuo*, pro, *urbs quam ftatuo.* Aliqui, quibus accedo, folam ordinis mutationem putant, pro, *quam urbem ftatuo.* De *Troïbus*, v. 526. De *Tyriis*, v. 16. De *Noto*, five Auftro, vento meridionali, Ecl. 2. 58. De *Libya*, Africa, v. 162.

584. *Erumpere.*] Vulgo neutrum, hic activum eft, v. 250.

588. *Unus abeft.*] Orontes, de quo, v. 117.

595. *Purpureum.*] Ad colorem poteft referri, qui rubicundus ac rofeus juveni-

Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum Pariusve lapis circumdatur auro.
Tum sic Reginam alloquitur, cunctisque repente
Improvisus ait: Coram, quem quæritis, adsum
Troïus Æneas, Libycis ereptus ab undis.
O sola infandos Trojæ miserata labores!
Quæ nos, relliquias Danaum, terræque marisque
Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos,
Urbe, domo socias: grates persolvere dignas
Non opis est nostræ, Dido: nec quicquid ubique est
Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem;
Dii tibi (si qua pios respectant numina, si quid
Usquam justitiæ est) & mens sibi conscia recti,
Præmia digna ferant. Quæ te tam læta tulerunt
Secula? qui tanti talem genuere parentes?

INTERPRETATIO.

Qualem pulchritudinem ars adjicit ebori, aut quando argentum, vel marmor Parium cingitur rutilo auro. Tunc sic alloquitur Reginam, & omnibus inexpectatus inquit: Adsum præsens, ego *quem quæritis, Trojanus Æneas, servatus a fluctibus Africæ. O quæ sola miserta es infandarum calamitatum Trojæ! Quæ nos excipis urbe & domo,* nos qui sumus *reliquiæ Græcorum, fracti jam omnibus infortuniis terræ & maris, omnium* rerum *indigentes: non est nostræ facultatis tibi referre gratias debitas, o Dido: nec quodcumque usquam est nationis Trojanæ, quæ dissipata est toto mundo, tibi reddere pos*sit *præmia merita*; sed soli *Dii, si aliqui Dii respiciunt pios, si est ullo in loco aliquid justitiæ;* sed *&* tua *mens sibi conscia æquitatis. Quæ tam fortunata tempora te protulerunt! qui tanti parentes talem produxere?*

NOTÆ.

bus fere est. Sic supra, v. 406. tribuitur Veneri *rosea cervix.* Sic l. 10. 16. *Venus aurea* dicitur, forte ex aureo colore capillorum. Quanquam his nominibus, existimo non tam certum colorem significari, quam generatim pulchritudinem: ut cum dixit Horat. Od. l. 4. 1. 10. *Purpureis ales oloribus.* Piso Albinov. *Brachia purpurea candidiora nive.* Homerus Odyss. 6. 231. *Κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας, comas hyacinthino flori similes.* Cum enim inter colores pulcherrima sit purpura; inter metalla aurum; inter flores rosa, & veterum æstimatione, hyacinthus; ideo hæc nomina, ad exprimendam quamlibet pulchritudinem, aut laudem aliam, transtulerunt. De *Purpura*, G. 2. 506. Expressus est hic locus, cum sequenti comparatione, ex Homeri Odyss. l. 6. 229, ubi Minerva formam addit Ulyssi, quo Nausicaæ placeat.

596. *Manus addunt* &c.] *Manus*, pro arte & labore hic sumuntur; ut supra, v. 459. *Artificumque manus inter se. Parius lapis.*] Marmor e Paro insula, in mari Ægeo: conjunxit cum argento, quia candidum est & argento concolor. G. 3. 34.

600. *Libycis* &c.] v. 162. *Trojæ*, v. 5.

602. *Relliquias Danaum.*] Non quod restent e Græcis, erant enim Trojani; sed quod a Græcis relicti & elapsi fuerint. *Danaum*, Græcorum, v. 34. *Dardaniæ*, Trojanæ, v. 5.

607. *Si qua pios* &c.] Non dubitantis est, sed affirmantis; & vulgo sic usurpatur *si*, pro *siquidem.* Modicius ait tria hic promitti virtutis præmia: primum a Diis, *si qua pios respectant numina*; secundum ab hominibus, *si quid usquam justitiæ est*; tertium ab ipsa Didonis conscientia, *& mens sibi conscia recti*: quasi dicat Æneas: *Non meum est nec Trojanorum, tantam virtutem remunerari; sed Deorum, sed omnium hominum, sed tui ipsius*: nam virtus sibi est ipsa præmium.

In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
Luſtrabunt convexa, polus dum ſidera paſcet:
Semper honos, nomenque tuum, laudeſque manebunt:
Quæ me cunque vocant terræ. Sic fatus, amicum
Ilionea petit dextra, lævaque Sereſtum:
Poſt, alios, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum,
Obſtupuit primo aſpectu Sidonia Dido,
Caſu deinde viri tanto; & ſic ore loquuta eſt:
Quis te, nate Dea, per tanta pericula caſus
Inſequitur? quæ vis immanibus applicat oris?
Tune ille Æneas, quem Dardanio Anchiſæ
Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam?
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,

INTERPRETATIO.

Quamdiu amnes current in mare, quamdiu umbræ arborum *circuibunt cacumina* in *montibus; quamdiu cælum alet aſtra: ſemper gloria, & nomen tuum, & laudes durabunt: quæcumque regio me* ad ſe *trahat. Sic locutus apprehendit* manu *dextra carum Ilioneum, & ſiniſtra Sereſtum, poſtea alios, & generoſum Gyan, & generoſum Cloanthum. Obſtupuit primo Tyria Dido ob aſpectum, deinde ob tantam calamitatem Æneæ: & ſic ore dixit: Quæ te, fortuna, o fili Deæ, perſequitur per tot diſcrimina? quæ potentia te projecit ad crudelia litora? Tune* es *ille Æneas, quem alma Venus edidit Anchiſæ Trojano, prope aquas Phrygii Simoëntis? Ego quidem recordor Teucrum veniſſe Sidona,*

NOTÆ.

612. *Luſtrabunt convexa* &c.] *Convexa* montium accipio, pro *cacuminibus*, quæ rotunda & convexa ſunt: *luſtrabunt* pro *circuibunt*, quemadmodum Hercules Æ. 8. 231. *Ter totum fervidus ira luſtrat Aventini montem*, id eſt, *circuit*. *Luſtrare* autem, proprie ſignificat *expiare*, a *luo*; per tranſlationem, *circuire*, quia expiationes agrorum & urbium per *circuitiones* fiebant, unde de ſacrificio ambarvali ait Virgil. Ecl. 5. 75. *Et cum luſtrabimus agros.* Umbræ porro ad motum Solis moventur, & in orbem circumflectuntur. Aliqui vocem, *convexa*, hinc abſtrahunt, referuntque ad *ſidera*; quæ *convexa* dicuntur, quia *globoſa*: ſed melius referes ad *luſtrabunt*; quod alioquin careret ſuo caſu, vitiaretque ſententiam.

612. *Polus dum ſidera paſcet.*] E veterum opinione, qui Solem & ſidera, quia igneæ atque adeo voracis naturæ, paſci crediderunt aquarum humore in cœlum educto: ſed fruſtra quidam legunt *palus*; nam Lucretius in multis Virgilii magiſter, dixit l. 1. 231. *Unde æther ſidera paſcit.*

615. *Ilionea* &c.] Penultimam, natura brevem, metri cauſa produxit. *Sereſtum.*] Teſtatur Pierius in Longobardico cod. *Sergeſtum* legi, &, v. 514. dixit: *Anthea Sergeſtumque videt*; nulla de *Sereſto* mentio. Unde ſublata e *Sergeſto* litera, metri cauſa, videri poteſt. Tamen l. 12. 561. diſtinguuntur hæc duo nomina: *Mneſthea, Sergeſtumque vocat, fortemque Sereſtum.*

617. *Sidonia Dido.*] Phœniſſa: v. 450.

621. *Dardanio Anchiſæ.*] Notanda gravitas verſus, quæ oritur ex hiatu vocalium, & ſpondeo quinti pedis. *Dardanio*, Trojano, v. 5. *Anchiſæ*, Capyos filio, Aſſaraci nepoti, e ſtirpe Trojanorum regum. Hic a Venere adamatus; oculis deinde privatus fuiſſe dicitur, quod amores jactaſſet ſuos. De *Venere*, v. 260. De *Simoënte* fluvio, ex Ida monte profluente, v. 104. De *Phrygia* v. 385.

623. *Teucrum memini Sidona.*] Teucer, Telamonis Salaminis inſulæ regis filius, cum e bello Trojano rediiſſet in patriam, inulta fratris Ajacis morte, qui dolis Ulyſſis circumventus, ob dolorem de amiſſis judicio armis Achillis, mortem ſibi intulerat; a patre actus in exilium, & Cyprum appulſus, urbem illic, de patriæ

Finibus expulſum patriis, nova regna petentem
Auxilio Beli : genitor tum Belus opimam
Vaſtabat Cyprum, & victor ditione tenebat.
Tempore jam ex illo caſus mihi cognitus urbis
Trojanæ, nomenque tuum, regeſque Pelaſgi.
Ipſe hoſtis Teucros inſigni laude ferebat,
Seque ortum antiqua Teucrorum a ſtirpe volebat.
Quare agite, o tectis juvenes ſuccedite noſtris.
Me quoque per multos ſimilis fortuna labores
Jactatam, hac demum voluit conſiſtere terra.
Non ignara mali, miſeris ſuccurrere diſco.
Sic memorat, ſimul Ænean in regia ducit
Tecta, ſimul divum templis indicit honorem.
Nec minus interea ſociis ad litora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga ſuum, pingues centum cum matribus agnos;
Munera, lætitiamque Dei.

INTERPRETATIO.

ejectum e terminis patriæ, & quærentem nova regna ope Beli. Tunc meus *pater Belus populabatur pinguem Cyprum, & victor* cum *imperio poſſidebat. Jam* inde *ab illo tempore nota eſt mihi ruina Trojanæ urbis, & nomen tuum, & reges Græci. Ipſe* Teucer *hoſtis, extollebat magnis laudibus Teucros,* Trojanos, *& aiebat ſe natum e veteri Teucrorum* illorum *familia. Agite ergo, o juvenes, intrate* in *noſtras domos : Similis fortuna voluit, ut ego quoque per multos caſus agitata, denique hac in regione conſiderem. Non inſcia miſeriarum didici auxiliari miſeris. Sic loquitur : ſtatimque ducit Æneam in regiam domum, & eodem tempore mandat ſacra* fieri in *templis Deorum. Interim nec minore* cura *mittit ad litora ſociis Æneæ, viginti tauros, centum corpora hirſuta porcorum, centum agnos pingues cum* centum *ovibus :* præterea *dona & gaudia Bacchi.*

NOTÆ.

ſuæ nomine, Salamina conſtituit. Addit Virgilius Cyprum tunc temporis a Belo, Tyri rege, Didonis patre, fuiſſe expugnatam; atque adeo Teucrum veniſſe ad Belum, ut ejus ope ſedem in illa inſula obtineret. Qua de re nulla in hiſtoriis mentio. *Sidona.*] De qua urbe, v. 450. Paruit regibus Tyri, cum tota Phœnicia. De *Belo,* infra, v. 733.

626. *Cyprum.*] Ingentem inſulam mediterranei maris, in ſinu Iſſico, inter Ciliciam & Syriam, Veneris olim cultu celebrem.

628. *Pelaſgi.*] Proprie Theſſali; qui ſic dicti ſunt, vel a *Pelaſgo* Lycaonis Arcadiæ regis filio, a quo ducebant originem; vel quaſi *Pelargi,* a πελαργὸς, *ciconia,* quia ciconiarum more per multas regiones erraverunt. Pro Græcis omnibus vulgo tamen ſumuntur, ut hoc loco.

630. *Teucrorum e ſtirpe.*] Trojanorum, qui ab antiquo Teucro, Dardani ſocero, ſic dicti fuerant, v. 42. Ab ea Teucri ſtirpe oriebatur Teucer, per Heſionen matrem ſuam, quæ Laomedontis Trojani regis filia fuit : Laomedon Ili filius, Ilus Troïs, Tros Erichthonii, Erichthonius Dardani, Dardanus Teucri gener.

640. *Lætitiamque Dei.*] Vinum, lætitiam Dei, id eſt Bacchi, de quo infra, v. 738. *Adſit lætitiæ Bacchus dator.* Gellius aliique legunt non *Dei*; ſed, vel *dii*, vel *die*; qui ſunt antiqui genitivi, a nomine *dies* : ut G. I. 208. *Libra die ſomnique pares ubi fecerit horas* : & ſenſus erit; miſſa eſſe a Didone hæc omnia, ut diem illum hilariter Trojani ducerent. Plura tamen & vetuſtiora exemplaria habent *Dei.*

At domus interior regali ſplendida luxu
Inſtruitur, mediiſque parant convivia tectis.
Arte laboratæ veſtes oſtroque ſuperbo:
Ingens argentum menſis, cælataque in auro
Fortia facta patrum, ſeries longiſſima rerum,
Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis.
Æneas (neque enim patrius conſiſtere mentem
Paſſus amor) rapidum ad naves præmittit Achaten:
Aſcanio ferat hæc, ipſumque ad mœnia ducat.
Omnis in Aſcanio cari ſtat cura parentis.
Munera præterea Iliacis erepta ruinis
Ferre jubet, pallam ſignis auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho:
Ornatus Argivæ Helenæ, quos illa Mycenis,

INTERPRETATIO.

At domus interior licet *ſplendida*, *ornatur regali pompa*, *& ſub medio tecto parantur epulæ*. *Adſunt veſtimenta perfecta* magno *artificio*, *& purpura illuſtri* tincta: *magna* vaſa *argentea* in *menſis*, *& egregia facinora majorum ſculpta in auro*, *ordo rerum longiſſimus deductus per tot viros ab origine veteris familiæ*. *Æneas* (*nam affectus paternus non ſuſtinuit* eius *animum tardare* diutius) *mittit celerem Achaten ad naves*, ut *referat iſta Aſcanio*, *& eum adducat in urbem*. *Tota ſollicitudo cari patris poſita eſt in Aſcanio*. *Inſuper imperat*, *ut afferat munera ſervata* ex *Trojano excidio*, *pallam figuris aureis*, *& velamen* cui *croceus acanthus intextus* erat: *ornamenta Argivæ Helenæ*, *quæ ipſa Mycenis*. . . .

NOTÆ.

645. *Series longiſſima rerum* &c.] De antiqua ſtirpe Didonis, & Phœnicum regum Tyriorumque ſtemmate, commodius dicetur in argumento libri 4.

649. *Aſcanio* &c.] De eo ſupra, v. 271. De *Ilio*, v. 5.

652. *Pallam.*] Pallium muliebre; utraque vox, vel a *palam*, quia veſtis eſt exterior; tunica & induſium, interiores: vel a πάλλω *vibro*, quod frequenter vibretur ac moveatur.

653. *Croceo velamen acantho.*] Ornatum variis flexibus acanthi herbæ, croceo colore, vel auro expreſſæ. *Velamen* aliqui *cycladem* eſſe volunt; genus fœmineæ veſtis tenuiſſimum, rotundum, ac fimbriatum; alii, quia croci fit mentio, putant eſſe *epicrocum*, amiculum tenue ac perlucidum: iique melius, quia *epicrocum* velaminis inſtar fuit, *cyclas* talaris veſtis. Prop. l. 4. 7. 40. *Aurata cyclade ſignat humum.* De *acantho*, *branche urſine*, herba coronaria, Ecl. 3. 45. De *croco* flore, *ſaffran*, Ecl. 4. 44.

654. *Argivæ Helenæ.*] Patrem habuit Jovem, ſub cycni ſpecie; matrem Ledam, Tyndarei Laconiæ regis uxorem. Leda ova duo peperit: ex altero Pollux & Helena divino ſemine; ex altero Caſtor & Clytæmneſtra mortali ſemine excluſi ſunt. Dixit tamen Horatius, ſed contra communem opinionem, Pollucem & Caſtorem ex eodem ovo prodiiſſe, Sat. l. 2. 1. 26. *Caſtor gaudet equis, ovo prognatus eodem, pugnis.* Nupſit Helena Menelao, cui erepta eſt a Paride; & Trojam deducta, ortum dedit bello Trojano: ſupra, v. 31. Cætera de eadem l. 2. 567. l. 6. 511. *Argivæ.*] Græcæ; non enim *Argis* nata fuit, nec *Mycenis* regnavit, ſed vir ejus Menelaus frater fuit Agamemnonis, qui in hac utraque regnavit urbe, ſupra, v. 288. Menelaus autem adſcitus in generum a Tyndareo, Spartæ ſive Lacedæmonis rege, mortuis Caſtore ac Polluce, ibidem regnavit. Promiſcue tamen ſumuntur harum urbium nomina, propter vicinitatem, omnes enim ſunt in Peloponneſo.

Pergama cum peteret inconceſſoſque Hymenæos,
Extulerat: matris Ledæ mirabile donum.
Præterea ſceptrum, Ilione quod geſſerat olim
Maxima natarum Priami, colloque monile
Baccatum, & duplicem gemmis auroque coronam.
Hæc celerans, iter ad naves tendebat Achates.
At Cytherea novas artes, nova pectore verſat
Conſilia: ut faciem mutatus & ora Cupido
Pro dulci Aſcanio veniat, doniſque furentem
Incendat Reginam, atque oſſibus implicet ignem.
Quippe domum timet ambiguam, Tyrioſque bilingues:
Urit atrox Juno, & ſub noctem cura recurſat.
Ergo his aligerum dictis affatur Amorem:
Nate, meæ vires, mea magna potentia; ſolus,
Nate, Patris ſummi qui tela Typhoëa temnis:
Ad te confugio, & ſupplex tua numina poſco.
Frater ut Æneas pelago tuus omnia circum
Litora jactetur, odiis Junonis iniquæ,
Nota tibi; & noſtro doluiſti ſæpe dolore.
Hunc Phœniſſa tenet Dido, blandiſque moratur

INTERPRETATIO.

exportaverat, cum iret Trojam ad vetitum conjugium: dona miranda Ledæ matris ſuæ. Præterea ſceptrum, quod Ilione primogenita filiarum Priami quondam tulerat, & monile ex unionibus ad ornatum *colli, & coronam duplici* textu *auri & gemmarum. Properans iſta* afferre *Achates dirigebat iter ad naves. At Venus volvit animo novos dolos, nova conſilia*: nempe *ut Cupido, mutata forma & vultu, veniat pro dulci Aſcanio, & inflammet muneribus amantem Reginam, ac immiſceat ignem oſſibus. Nam metuit ſedem dubiam, & Tyrios fallaces: angit* eam *aſpera Juno, &* hæ *ſollicitudines per noctem redeunt. Igitur alloquitur alatum Amorem his verbis: Fili*, qui es *meum robur, & magna mea vis: Fili, qui ſolus deſpicis fulmina ſupremi Jovis*, quibus vicit *Typhoëum: confugio ad te, & ſupplex imploro tuam poteſtatem. Notum tibi* eſt, *quomodo frater tuus Æneas agitetur mari circa omnia litora, odio Junonis* nobis *infenſæ; & ſæpe condoluiſti mihi dolenti. Hunc Tyria Dido detinet, & retardat dulcibus.....*

NOTÆ.

655. *Pergama. Hymenæos.*] Illa, pro *Troja* ſumuntur, v. 470. Hi, pro *nuptiis*, G. 3. 60.

657. *Ilione.*] Polymneſtoris Thraciæ regis uxor.

659. *Duplicem.*] Vel quia duplex erat in ea ordo, ſive faſcia, altera aurea; altera gemmea: vel quia craſſa erat, ut quidam explicant, G. 1. 172. *Duplici aptantur dentalia dorſo*: & G. 3. 87. *Duplex ſpina.*

661. *Cytherea.* [Venus, v. 260. *Cupido*, Amoris Deus, duplex a quibuſdam fingitur; honeſtus, Jove ac Venere prognatus; turpis, Nocte atque Erebo: Alii non Jovem, ſed Mercurium honeſto patrem aſſignant.

665. *Bilingues.*] Vel alludit ad duplicem linguam, qua utebantur, Phœnicia & Libyca; vel vitium notat genti familiare, proverbio enim fuit, *Punica fides.*

669. *Typhoëa.*] Fulmina, quibus Gigantes vicit; imprimiſque Typhoëum, de quo G. 1. 279. Sunt qui ſcribunt *Typhoïa*: nec admodum refert: debuit enim dici *Typhoëia*, a Græco θυφώεια: perinde autem potuit ex diphthongo ει, vel abjici ι, ut fieret *Typhoëa*; vel abjici ε, ut fieret *Typhoïa.*

674. *Phœniſſa.*] E Phœnicia oriunda, & Junonis cultui addicta, ſupra, v. 450. De *cardine*, qui hic pro flexu rerum ſumitur; quemadmodum janua flectitur & vertitur in cardine, v. 453.

Vocibus : & vereor quo se Junonia vertant
Hospitia ; haud tanto cessabit cardine rerum.
Quocirca capere ante dolis & cingere flamma
Reginam meditor : ne quo se numine mutet;
Sed magno Æneæ mecum teneatur amore.
Qua facere id possis, nostram nunc accipe mentem.
Regius accitu cari genitoris ad urbem
Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,
Dona ferens pelago & flammis restantia Trojæ.
Hunc ego sopitum somno, super alta Cythera,
Aut super Idalium, sacrata sede recondam:
Ne qua scire dolos, mediusve occurrere possit.
Tu faciem illius, noctem non amplius unam,
Falle dolo; & notos pueri puer indue vultus:
Ut quum te gremio accipiet lætissima Dido,
Regales inter mensas laticemque Lyæum;
Quum dabit amplexus, atque oscula dulcia figet;
Occultum inspires ignem, fallasque veneno.
Paret Amor dictis caræ genitricis, & alas
Exuit, & gressu gaudens incedit Iüli.
At Venus Ascanio placidam per membra quietem
Irrigat : & fotum gremio Dea tollit in altos
Idaliæ lucos, ubi mollis amaracus illum
Floribus & dulci aspirans complectitur umbra.

INTERPRETATIO.

sermonibus : & dubito quem habitura sint exitum *hæc hospitia*, quibus præest *Juno : non quiescet in* hoc *tam commodo flexu* rerum. *Quapropter meditor Reginam prius occupare fraude, & ambire igne : ne mutet se* ad *ullius Dei* nutum; *sed mecum prosequatur Æneam magno amore. Quomodo possis id exequi, audi jam consilium meum. Regius juvenis, quem maxime curo, vocatu dilecti patris, parat* se ad *eundum in urbem Carthaginem, portans munera* quæ *supersunt e naufragio, & incendio Trojæ. Ego occultabo illum sopitum somno, sacro* in *loco, super alta Cythera, vel super Idalium* nemus : *ne possit aliquomodo cognoscere fraudes* meas, *& medius intervenire. Tu simula per fraudem formam illius, & puer assume notam faciem pueri, non plus quam una nocte : ut cum Dido te læta excipiet sinu, inter epulas regias & liquorem Bacchicum; cum amplectetur, & præbebit suavia oscula; insinues* ei *secretam flammam, & decipias* eam *veneno* amoris. *Amor obtemperat mandatis dilectæ matris, & deponit alas, & eundo imitatur incessum Ascanii. Venus autem infundit Ascanio dulcem somnum in membra; & Dea aufert* eum, *compositum* in suo *sinu, in altas sylvas Idaliæ : ubi amaracus suaviter halans cingit illum floribus & grata umbra.*

NOTÆ.

682. *Sidoniam.*] Carthaginem, coloniam Sidoniorum ac Tyriorum, v. 16.

684. *Super alta Cythera* &c.] Ut Æ. 6. 794. *super & Garamantas & Indos proferet imperium* : vel est *ultra*, vel *in. Cythera, orum.*] Insula mediterranei maris contra Cretam, v. 261. *Idalium.*] Vel *Idalia*, oppidum & nemus insulæ Cypri.

690. *Lyæum.*] Bacchicum : Bacchus enim *Lyæus* dictus est, a λύω *solvo*, quod curis animum solvat ac liberet. De *Iülo*, sive *Ascanio*, v. 271. De *Venere*, v. 260.

697. *Amaracus.*] Aliter *sampsuchum*, herba coronaria, suavissimi odoris, flosculos

Jamque ibat dicto parens, & dona Cupido
Regia portabat Tyriis, duce lætus Achate.
Quum venit, aulæis jam se Regina superbis
Aurea composuit sponda, mediamque locavit.
Jam pater Æneas & jam Trojana juventus
Conveniunt: stratoque super discumbitur ostro.
Dant manibus famuli lymphas, Cereremque canistris
Expediunt, tonsisque ferunt mantilia villis.

INTERPRETATIO.

ET jam ibat Cupido, obediens jussis Æneæ, & portabat Carthaginensibus regalia munera, gaudens duce Achate. Statim atque venit, tum Regina discubuit in aurea sponda & magnificis tapetibus, & media sedit. Tum pater Æneas, & tum juvenes Trojani simul accedunt, & discumbunt in lectis purpureis. Ministri infundunt aquam manibus, & proferunt panem e canistris, & gestant mantilia e rasis velleribus.

NOTÆ.

culos emittens perpusillos, candidos; *marjolaine.* De *Idalia*, v. 685. De *Cupidine*, v. 662. De *Tyriis*, v. 16.

701. *Aulæis.*] Velis, pretiosisque tapetibus; vel suspensis super lectum; vel in lecto substructis. Dicta sunt *aulæa*, ab aula Attali, Pergami regis ditissimi, in qua primum inventa est ars intexendi auri. Sed multo hic tempore Didonis posterior fuit; ut qui populum Romanum hæredem moriens reliquit: quare poëta voce *aulæis* abusus est, per anticipationem temporis.

702. *Aurea sponda* &c.] *Sponda*, pars lecti exterior est; sæpe pro toto lecto sumitur: a σπονδὴ *fœdus*; unde & sponsis nomen est. *Aurea.*] Vel *Regina aurea*, quomodo Æ. 10. 16. *Venus aurea*, id est, *pulchra*, ut diximus, v. 595. Vel *sponda aurea*, dissyllaba voce; quomodo Æ. 7. 190. *Aurea percussum virga.*

702. *Mediamque locavit.*] Usus ad mensam duplex fuit, vel sedendi in sella, vel in lecto discumbendi. Sedendi usus antiquior & severior: barbari & orientales populi molliores, discumbendi morem invexere. Unde Romani primis temporibus sedere; post Asiam debellatam, auctis opibus ac deliciis, discubuere: mulieres tamen adhuc sedendi morem præ modestia retinebant. Augusti temporibus obsolescebat in domibus, & in sacris tantum Capitolii epulis servabatur; ut est apud Valerium Max. l. 2. 3. Patet autem ex Livio l. 28. 18. Afros discumbere solitos, jam inde a Scipionis & Syphacis temporibus. Unde Virgilius hic ad barbarum alludit morem. *Mediam.*] Vel in lecto, qui erat medius, ut vult Corradus, nec enim decebat in eodem lecto gravem fœminam discumbere cum Ænea: & vero circa mensam tres vulgo lecti sternebantur; unde conclave dicebatur *triclinium*, a τρεῖς *tres* & κλίνη *lectus, inclinatio.* Vel etiam in eodem lecto, quod dici potest apud barbaros gravitati non obfuisse. Et vero videtur Ascanius, sive Cupido, inferiorem seu sinistrum in eodem lecto locum occupasse, unde facile Didonis gremio incumberet, v. 722. eo quippe amici & amicæ discumbebant loco: ut commode jacerent illius in sinu, qui medium locum obtinebat; & dextra manus ejus ad cibos carpendos libera esset. Æneas autem certe dextrum sive superiorem obtinuit locum, nam l. 2. 2. *toro sic orsus ab alto.* Quis autem locus dignior haberetur, an *dexter* & superior, an *medius*, dubia est sententia, suis utraque rationibus ac testimoniis nixa. De *ostro*, conchylio unde exprimitur purpura, G. 2. 506. De *Cerere*, pro pane, Ecl. 5. 79.

706. *Mantilia.*] Villosa lintea, tergendis *manibus* comparata, unde habent nomen: differunt a *mappis*, juxta Vossium in Etym. quod mantilibus etiam sternerentur mensæ, mappis manus tantum tergerentur; afferrenturque mappæ aliquando eum in usum a singulis convivis: unde Martial. Epig. l. 12. 29. 11. *Attulerat mappam nemo; dum furta timentur: mantile e mensa surripit Hermogenes.*

Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo
Cura penum ſtruere, & flammis adolere Penates.
Centum aliæ, totidemque pares ætate miniſtri,
Qui dapibus menſas onerent, & pocula ponant.
Necnon & Tyrii per limina læta frequentes
Convenere, toris juſſi diſcumbere pictis.
Mirantur dona Æneæ, mirantur Iülum,
Flagranteſque Dei vultus, ſimulataque verba:
Pallamque, & pictum croceo velamen acantho.
Præcipue infelix, peſti devota futuræ,
Expleri mentem nequit, ardeſcitque tuendo
Phœniſſa: & puero pariter doniſque movetur.
Ille ubi complexu Æneæ colloque pependit,
Et magnum falſi implevit genitoris amorem;
Reginam petit: hæc oculis, hæc pectore toto
Hæret, & interdum gremio fovet: inſcia Dido
Inſideat quantus miſeræ Deus: at memor ille
Matris Acidaliæ, paulatim abolere Sichæum
Incipit, & vivo tentat prævertere amore
Jampridem reſides animos deſuetaque corda.

INTERPRETATIO.

INtus ſunt *quinquaginta miniſtræ, quibus cura eſt componere longa ſerie penum, & ſuffire igne* domeſticos *Deos.* Sunt *aliæ centum, & totidem famuli æqualis ætatis, qui imponant menſis cibos & proferant pocula. Pariter etiam Pœni magno numero congregantur per lætam domum, juſſi recubare in lectis pictis. Mirantur munera Æneæ, mirantur Aſcanium, & vultum ardentem Cupidinis, & ficta* ejus *verba, & pallam, & velamen intextum croceo acantho. Præſertim miſera Dido deſtinata amori futuro non poteſt ſatiare animum, & inflammatur ſpectando, & æqualiter capitur* pulchritudine *munerum & pueri. Ille poſtquam hæſit collo &* in *complexu Æneæ, & ſatiavit magnum amorem ficti patris; it ad Reginam. Hæc oculos, hæc totum animum defigit* in puerum, *& aliquando premit* eum in *ſinu: ignorans Dido quantus Deus* ſibi *miſeræ inſideat. Sed ille recordatus* mandatorum *matris* ſuæ *Veneris, incipit delere paulatim* memoriam *Sichæi, & conatur præoccupare vehementi amore mentem jamdudum otioſam, & corda deſueta* amandi.

NOTÆ.

708. *Penum* &c.] *Penus, hujus peni*, vel *hujus penus* maſculini vel fœminini generis: vel *penus penoris* neutrius: ſunt res ad victum neceſſariæ, quæ in intima domus parte ſervantur. Hinc eſt *penitus*, & *penetro*, & *Penates*, Dii, qui in intima domus parte colebantur. Cum autem ait Naſcimbænus, *flammis adolere Penates*, eſſe *coquinam facere*, plane errat: patet enim ex Athenæi compluribus locis, convivia rem ſacram apud veteres fuiſſe; nihilque in iis adhiberi frequentius, quam thura, flores, Deorum ſimulacra, libationes. Igitur *flammis adolere Penates*, eſt ſuffitu Penates colere, ut in convivio Nympharum G. 4. 379. *Panchæis adoleſcunt ignibus aræ.* De *Penatibus.* Æ. 2. 717. De *Tyriis*, ſupra, v. 16. De *Iülo*, v. 271. De *Phœniſſa*, v. 450.

724. *Acidaliæ.*] Veneris quæ ſic dicitur ab *Acidalio* fonte in Orchomeno Bœotiæ civitate, qui Gratiis dicatus eſt: Gratiæ autem Veneris & Liberi filiæ a quibuſdam dicuntur. De *Sichæo*, v. 347.

725. *Prævertere.*] Præoccupare, ne Juno Didoni odium inſpiret in Trojanos.

Poſtquam prima quies epulis, menſæque remotæ;
Crateras magnos ſtatuunt, & vina coronant.
Fit ſtrepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incenſi: & noctem flammis funalia vincunt.
Hic Regina gravem gemmis auroque popoſcit,
Implevitque mero pateram; quam Belus, & omnes
A Belo ſoliti. Tum facta ſilentia tectis:
Juppiter (hoſpitibus nam te dare jura loquuntur)
Hunc lætum Tyriiſque diem Trojaque profectis
Eſſe velis, noſtroſque hujus meminiſſe minores.
Adſis lætitiæ Bacchus dator, & bona Juno:
Et vos o cœtum Tyrii celebrate faventes.
Dixit, & in menſa laticum libavit honorem:

INTERPRETATIO.

Poſtquam ceſſatum eſt a primis epulis, & ſublati ſunt cibi; ponunt magna pocula, & coronant vinum. Fit ſonus per domum, & vox volvitur per ſpatioſa atria: lucernæ accenſæ pendent e laquearibus auratis, & faces luce pellunt tenebras. Tunc Regina poſtulavit pateram auro & gemmis gravem, & replevit eam *vino; quam Belus, & omnes Beli poſteri ſolebant* replere. *Tunc ſilentium factum* eſt tota *domo: Jupiter*, inquit Dido (*nam aiunt te auctorem eſſe legum hoſpitalium*) *fac ut hic dies ſit felix Carthaginenſibus, & advenis Trojanis:* & ut *poſteri noſtri hujus recordentur. Adeſto, o Bacche auctor lætitiæ, & propitia Iuno: & vos o Carthaginenſes adeſte faventes huic convivio.* Sic *ait, & ſtillavit in menſam* vinum, *honorem liquorum:*

NOTÆ.

727. *Menſæque remotæ.*] Menſæ, non tantum ſunt τράπεζαι, ſeu menſæ ipſæ quæ ferculis onerantur; ſed etiam σιτία, ſeu cibi & fercula, quæ imponuntur menſis: quod diſerte ſcribit Pollux, & innuunt auctores Latini, apud quos frequens eſt diviſio convivii in *primas* ac *ſecundas menſas*: at menſæ non mutabantur: itaque prima & ſecunda fercula intellige, quorum prima graviorum erant ciborum; ſecunda pomorum, compotationum, libationum: utraque diſtinguebantur ſaltationibus, cantu, ludis, dum convivæ ab edendo quieſcerent: & hæc eſt *prima quies*, cui reſpondet, *ſecundæ quietis* loco, finis epularum poſt ſecundas menſas. De *crateribus*, poculis vinariis, Ecl. 5. 68. De *coronatione* vini, G. 2. 528.

730. *Lychni laquearibus.*] λύχνος, *lucerna*: Græcam vocem Latinæ præpoſuit, quia minus humilem. *Laquear.*] Sive *lacunar*, eſt interſtitium trabium ac tignorum, in conclavium tectis: diciturque a *lacu*, quia cavum eſt; *lacus* autem ſignificat proprie cavum quodlibet aquarum receptaculum, ſed transfertur ad alia multa ob figuræ ſimilitudinem. *Funalia.*] Funes cera obliti.

733. *Belus, & omnes a Belo* &c.] Belus iſte, non Didonis pater eſt, de quo prius, v. 625. de hoc enim dici non poſſet, *omnes a Belo*, id eſt, *omnes Beli poſteri*; ſiquidem inter hunc & Didonem nullus occurrit medius. Igitur de Belo antiquiore intellige, qui numeratur inter Didonis majores: vide argumentum lib. 4.

735. *Iuppiter hoſpitibus.*] Magna fuit in veneratione *Iupiter hoſpitalis*, Græcis ξένιος. De *Tyriis* v. 16. De *Troja*, v. 5. De *Iunone*, v. 27. De *Baccho*. Ecl. 5. 69.

740. *Libavit.*] Stillavit: a λείβω *ſtillo*. Ritus hic fuit ſacrificiorum: ſacerdos vinum e vaſculo deguſtabat, dabatque deinde deguſtandum cæteris; tum illud, vel in victimæ cornua; vel, ſi ſacra ſolo thure abſque victima fierent, in ignem aræ impoſitum; vel, ſi abſque igne, ut in conviviis, in menſam invergebat. Unde *libo*

Primaque libato, ſummo tenus attigit ore.
Tum Bitiæ dedit increpitans: ille impiger hauſit
Spumantem pateram, & pleno ſe proluit auro:
Poſt alii proceres: cithara crinitus Iopas
Perſonat aurata, docuit quæ maximus Atlas.
Hic canit errantem Lunam, Soliſque labores:
Unde hominum genus, & pecudes: unde imber, & ignes:
Arcturum, pluviaſque Hyadas, geminoſque Triones:
Quid tantum Oceano properent ſe tingere ſoles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obſtet.
Ingeminant plauſum Tyrii, Troëſque ſequuntur.
Necnon & vario noctem ſermone trahebat
Infelix Dido, longumque bibebat amorem;
Multa ſuper Priamo rogitans, ſuper Hectore multa:
Nunc quibus Auroræ veniſſet filius armis:
Nunc quales Diomedis equi: nunc, quantus Achilles.
Immo age, & a prima dic hoſpes origine nobis
Inſidias, inquit, Danaum, caſuſque tuorum,
Erroreſque tuos: nam te jam ſeptima portat
Omnibus errantem terris & fluctibus æſtas.

INTERPRETATIO.

& eo *ſtillato, prima deguſtavit* reliquum *ſummis tantummodo labris: deinde dedit Bitiæ hortans* eum: *ille alacer ebibit pateram ſpumantem, & conſperſit ſe* vino *aureæ* pateræ *plenæ: poſtea alii proceres. Iopas comatus ludit cithara*, ea *quæ maximus Atlas docuit. Canit ille errores Lunæ, & defectus ſolis: unde oriatur* *genus hominum, & pecudes; unde aqua, & ignes*: canit *Arcturum, & Hyadas imbriferas, & duos Triones: cur Sol hyemalis ita properet ſe lavare* aquis Oceani, *vel quæ mora retardet lentas noctes* æſtatis. *Carthaginenſes dant plauſum, & Trojani* eos *imitantur. Miſera etiam Dido traducebat noctem variis* cum Ænea *colloquiis, & ſenſim hauriebat amorem; quærens multa de Priamo, multa de Hectore: modo quibus armis inſtructus filius Auroræ veniſſet* Trojam: *modo quales* eſſent *equi Diomedis*: *modo quantus* eſſet *Achilles. Age potius, o hoſpes, inquit: & narra nobis dolos Græcorum a prima origine, ruinamque* civium *tuorum, & tuos errores: nam æſtas jam ſeptima te circumfert errantem omnibus terris & maribus.*

NOTÆ.

primo ſignificat *ſtillo*; deinde quia in libatione vinum deguſtabatur, ſignificat etiam *deguſto* ac *leviter tango*, ut ſupra v. 260. *Oſcula libavit natæ*: & G. 4, 54. *Flumina libant ſumma leves.*

745. *Atlas.*] Bene Pœnus ea narrat, quæ docuit Atlas Afer; rex Mauritaniæ; qui cum eſſet aſtrologiæ peritiſſimus, cœlum humeris ſuſtinuiſſe dicitur; & in montem cognominem mutatus, objectu Gorgonei capitis, a Perſeo Jovis filio, quem excipere hoſpitio noluerat. *Docuit* autem; vel Bitiam, a cujus tempore non longe abfuit: vel alios, a quibus Bitias ea potuit accipere.

747. *Imber & ignes.*] Vel *pluviarum & fulminum* originem intelligit; vel cauſam auctoremque, *ignis & aquæ*, quæ prima elementa ſunt, unde homines nati & pecudes: ſic enim *imber* accipitur a Lucret. l. 1. 715.

748. *Arcturum* &c.] Stellam procelloſam, in ſigno Bootæ, prope caudam urſæ majoris, unde nomen habet ab ἄρκτος *urſa* & οὐρὰ *cauda*, G. 1. 68. *Hyadas*, ſtellas ſeptem in fronte tauri, quibus nomen eſt

ab ὕω *pluo*, G. 1. 138. *Gemini Triones.*] Ursæ duæ, signa Borealia, quæ a rusticis *plaustrum majus*, ac *plaustrum minus*, olim dicta sunt: quia in majore septem stellæ ita dispositæ sint, ut boves aratro subligatos referant: boves autem *triones* antiquis dicti sunt: quod arando, vel terram terant, juxta Varronem, quasi *teriones*; vel strias in terra excavent, juxta Scaligerum, quasi *striones*.

749. *Se tingere soles.*] Ex vulgi mente, cui sidera in Oceanum decumbere & lavari dicebantur. Sensus est: cur dies hyberni tam sint breves; & quæ mora sic obstet noctibus æstivis, ut sero ac lente veniant: versus ii huc translati sunt, e G. 2. 481. 482. De *Tyriis* v. 16. De *Troïbus*, Trojanis v. 5.

754. *Priamo* &c.] Trojano rege, de quo passim lib. 2. De *Hectore* ejus filio, & *Achille*, supra v. 103. De *Auroræ filio Memnone*, v. 493. De *Diomede*, Tydei filio, v. 101. De *equis* quos Rheso abduxit, quique dicebantur fata Trojæ continere, & ferocitate præcellere; utpote qui originem ducerent ab equis Diomedis Thraciæ regis, humana carne vesci solitis, ipsiusque domini sui carne pastis ab Hercule victore, v. 476. De *Danais*, Græcis, v. 34.

760. *Septima æstas.*] Hinc probat Segresius, æstate Æneam ad Africæ litus appulsum esse. Nec refert quod lib. 5. v. 626. sub ipsum sequentis veris initium, dicat etiam Beroë: *Septima post Troiæ excidium jam vertitur æstas.* Illic enim addit *vertitur*, id est, transacta est, & in aliam æstatem vertitur ac deflectit, nempe in octavam.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER II.
ARGUMENTUM.

Narrat Didoni Æneas Trojani excidii seriem; ea est ejusmodi. Græci decennali bello pene fracti, dolo capere urbem constituunt: fugam simulant; circa Tenedum insulam latent; equum relinquunt in castris, fœtum intus militibus. Quo per fraudem Sinonis, cui fidem mors Laocoontis faciebat, in urbem inducto: noctu reserato ejus utero Græci erumpunt; admissoque exercitu, Trojam ferro & igne populantur. Admonetur in somnis Æneas ab Hectore, ut fuga sibi consulat: Æneas mortem fugæ præferens, coacta manu, Græcos aliquot cædit; sumptisque eorum armis, suorum telis fere obruitur. At vastata regia, Priamo Pyrrhi manu interfecto: Æneas domum revertitur, Anchisæ patri sacra Penatesque committit, suis eum imponit humeris; & cum Ascanio filio, Creusaque uxore, fugam arripit. Mox amissa inter eundum Creusa, iter ad eam quærendam relegit: occurrit mortuæ uxoris umbra, monetque se a Cybele in Phrygia detineri. Redit ille in montem Idam, & cum sociis mari fugam parat.

Conticuere omnes, intentique ora tenebant.
Inde toro pater Æneas sic orsus ab alto:
Infandum Regina jubes renovare dolorem:
Trojanas ut opes & lamentabile regnum
Eruerint Danai: quæque ipse miserrima vidi,

Et quorum pars magna fui. Quis talia fando ,
Myrmidonum , Dolopumve, aut duri miles Ulyssei,
Temperet a lacrymis ? & jam nox humida cœlo
Præcipitat , suadentque cadentia sidera somnos.
Sed si tantus amor casus cognoscere nostros ,
Et breviter Trojæ supremum audire laborem :
Quanquam animus meminisse horret, luctuque refugit :
Incipiam. Fracti bello , fatisque repulsi
Ductores Danaum , tot jam labentibus annis ,
Instar montis equum , divina Palladis arte
Ædificant : sectaque intexunt abiete costas.

INTERPRETATIO.

Omnes siluerunt , & attenti comprimebant vocem. Tum pater Æneas sic incepit e superiori parte *lecti : Iubes me , o Regina , renovare dolorem infandum* , narrando , *quomodo Græci everterint potentiam Trojanam, & regnum deplorandum: & quæcunque vidi ipse miseratione* dignissima , *& quibus magna ex parte interfui. Quis Myrmidonum , aut Dolopum , aut* quis *miles duri Ulyssis hæc commemorando abstineat a fletu ? Et jam nox humida præceps ruit e cœlo , & astra decedentia invitant ad somnum. Sed si tanta* tibi est *cupiditas cognoscendi casus nostros , & breviter audiendi ultimam Troiæ ruinam , quamvis* mea *mens abhorreat , &* præ *dolore recuset* , ea *recordari* : tamen *incipiam. Duces Græcorum, afflicti bello , & fatis repulsi* ab expugnatione urbis , *tot annis iam elapsis ; faciunt equum , in modum montis , divino consilio Minervæ , & struunt costas ex abiete scissa.*

NOTÆ.

2. *AB alto.*] Quia Æneas sedebat in altiore, id est, dextera parte lecti ; Ascanius in inferiore , seu sinistra ; Dido in media. Æ. 1. 702. *Danai.*] Græci, Æ. 1. 34.

7. *Myrmidonum* &c.] Milites Achillis fuerunt : sic dicti, vel a Myrmidono rege ; vel a *μύρμηξ formica* , quia Æacus , Achillis avus , Æginæ insulæ rex , cum regnum videret peste vastatum , precibus a Jove impetravit , ut formicæ, quas ingenti numero reptantes videbat , novos in incolas mutarentur. Aliqui sic fabulam explicant, ut putent Æginam insulam frequentiorem ab ipso redditam , deductis ex Thessalia coloniis ; testatur enim Velleius initio historiæ, *Thessaliam* prius vocatam esse *Myrmidonum civitatem*, ac non nisi post Trojana tempora *Thessaliam.* Igitur Achillis *Myrmidones* , vel erunt *Æginetæ* , vel potius *Thessali.*

7. *Dolopum.*] Eos quidam Thessaliæ, Plinius Ætoliæ , Ptolemæus Epiro annumerat. Addit Strabo , præpositum iis fuisse a Peleo Achillis patre , Phœnicem ; qui cum Chirone centauro Achillis educationi præfuerat , eumque ad Trojam secutus est. Igitur Dolopes , vel Phœnicis milites erant, vel Achillis, vel, ut alii volunt, Pyrrhi Achillis filii.

7. *Ulyssei.*] Ithacæ & Cephaleniæ , insularum in Ionio mari , regis ; cujus dolis Trojana expeditio præcipue promota est : de illo passim , hoc & aliis libris. *Ulyssei*, pro *Ulyssis* , Genitivus , de quo Æ. 1. 224.

9. *Præcipitat.*] Præcipitat se : ut Æ. 1. 108. *Prora avertit* , avertit se.

15. *Instar montis equum* &c.] De voce *instar* Æ. 6. 865. De *Pallade* Trojanis infensa , Æ. 1. 43. & 31. Equi fabricator fuit *Epeus* ; materiam aduexit *Ajax Oilei* : a Lucretio vocatur , duce Homero , *Durateus* , id est *ligneus* ; quia δȣ̃ρυ Græcis veteribus fuit *ξύλον lignum.* Equus autem ille , non reipsa equus fuit : sed ; vel machina , cujusmodi est aries , qua muri subruti sint ; vel pictura in ea urbis porta, quam Græcis prodidisse Antenor dicitur ; vel signum Græcis datum , ut in pugna suos ab hostibus dignoscerent ; vel equestrem notat pugnam , qua Græci Trojanos vicerint ; vel montem *Hippium* , post quem latentes Græci urbem oppresserint : ἵππος enim est *equus* , & ideo quibusdam videtur dixisse Virgilius : *Instar montis equum.*

16. *Abiete* &c.] *Sapin* : pro quovis ligno :

Votum pro reditu ſimulant : ea fama vagatur.
Huc delecta virum ſortiti corpora furtim
Includunt cæco lateri : penituſque cavernas
Ingentes, uterumque armato milite complent.
Eſt in conſpectu Tenedos, notiſſima fama
Inſula ; dives opum, Priami dum regna manebant:
Nunc tantum ſinus, & ſtatio malefida carinis :
Huc ſe provecti deſerto in litore condunt :
Nos abiiſſe rati, & vento petiiſſe Mycenas.
Ergo omnis longo ſolvit ſe Teucria luctu:
Panduntur portæ : iuvat ire, & Dorica caſtra
Deſertoſque videre locos, lituſque relictum.
Hic Dolopum manus, hic ſævus tendebat Achilles:
Claſſibus hic locus: hic acies certare ſolebant.
Pars ſtupet innuptæ donum exitiale Minervæ,
Et molem mirantur equi : primuſque Thymœtes
Duci intra muros hortatur, & arce locari;
Sive dolo, ſeu jam Trojæ ſic fata ferebant.

INTERPRETATIO.

Fingunt eſſe *votum pro reditu* : *ſpargitur is rumor. Ad* eam rem *ſortiti electa corpora militum*, ea *clam occultant in obſcuris lateribus*, *& magnas cavernas atque uterum profunde implent armatis militibus. Eſt in propinquo Tenedos inſula*, *fama notiſſima* ; *abundans opibus*, *dum regnum Priami ſtabat* : *nunc ſolum* eſt *ſinus & ſtatio parum tuta navibus. Illuc elapſi occultant ſe deſerto in litore* : *nos putavimus diſceſſiſſe*, *& ventis* propitiis *repetiiſſe Mycenas. Itaque Troja omnis liberat ſe diuturno angore* : *aperiuntur portæ* : *dulce eſt exire*, *& cernere caſtra Græca*, *& vacua ſpatia*, *& litus derelictum. Hic turmæ Dolopum*, *hic crudelis Achilles habebat tentoria*, *hæc* erat *ſtatio navium* : *hic exercitus ſolebant pugnare. Pars ſtupet munus exitiale* oblatum *innuptæ Palladi*, *& admiratur magnitudinem equi* : *& primus Thymœtes ſuadet* ut *admittatur intra muros*, *& ſtatuatur in arce*; *ſeu fraude*, *ſeu jam fata Trojæ ita volebant.*

NOTÆ.

alibi enim *acere*, alibi *pinu* extructum dicit. *Abjete* : proceleuſmaticus eſt ; quatuor breves, pro dactylo.

17. *Votum pro reditu.*] Ad obtinendum felicem reditum : & Accius in Deiphobo ſic inſcriptum ait equum fuiſſe. *Minervæ donum armipotenti Danai abeuntes dicant.*

21. *Tenedos.*] Inſula Helleſponti, contra Sigeum Troadis promontorium.

25. *Mycenas.*] Urbem regiam Agamemnonis, in Peloponneſo, de qua Æ. 1. 288.

26. *Teucria.*] Troja, a *Teucro* rege, *Dardani* ſocero. Æ. 1. 42. 239.

27. *Dorica.*] *Doris*, Græciæ regio, inter Theſſaliam, Ætoliam, & Phocidem ; ad Parnaſſum & Œtan montes. Pro tota Græcia hic ſumitur.

29. *Tendebat.*] Tendebat tentoria : vox Tacito & Suetonio familiaris. Suet. in Galba. 12. *Germanorum cohortem remiſit in patriam*, *quaſi Cn. Dolabellæ* ; *cujus juxta hortos tendebat*, *proniorem.* De *Achille*, Æ. 1. 103.

31. *Innuptæ Minervæ.*] *Pallas* item dicta eſt, Æ. 1. 43. Vulcani nuptias reſpuit, & virginitatem ſervavit. Nomen : vel a *minari*; quod armata pingatur; vel a *memini*, quod memoriæ Dea dicatur; vel potius ab antiquo *menervo*, id eſt, *moneo*, quod homines bene moneat, utpote Dea ſapientiæ atque artium.

34. *Sive dolo.*] Habuit enim Thymœ-

At Capys, & quorum melior ſententia menti,
Aut pelago Danaum inſidias ſuſpectaque dona
Præcipitare iubent, ſubiectiſque urere flammis;
Aut terebrare cavas uteri & tentare latebras.
Scinditur incertum ſtudia in contraria vulgus.
Primus ibi ante omnes, magna comitante caterva,
Laocoon ardens ſumma decurrit ab arce.
Et procul: O miſeri, quæ tanta inſania, cives?
Creditis avectos hoſtes? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaum? ſic notus Ulyſſes?
Aut hoc incluſi ligno occultantur Achivi;
Aut hæc in noſtros fabricata eſt machina muros,
Inſpectura domos, venturaque deſuper urbi;
Aut aliquis latet error: equo ne credite Teucri.
Quicquid id eſt, timeo Danaos, & dona ferentes.
Sic fatus, validis ingentem viribus haſtam
In latus inque feri curvam compagibus alvum
Contorſit: ſtetit illa tremens, uteroque recuſſo
Inſonuere cavæ gemitumque dedere cavernæ.
Et, ſi fata Deum, ſi mens non læva fuiſſet,
Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras.

INTERPRETATIO.

AT Capys, & quorum animo prudentior inerat *ſenſus, aut ſuadent* ut *abjiciant dolos Græcorum & munera ſuſpecta in mare, comburantque ſuppoſitis ignibus; aut* ut *fodiant* & *explorent cavas latebras alvi. Plebs ambigua diſtrahitur in oppoſita conſilia. Tunc prior coram omnibus Laocoon, magna turba ſequente, decurrit celer e ſumma arce: & procul* clamat: O *miſeri cives! quæ tanta* eſt *ſtultitia? An putatis hoſtes profectos? aut exiſtimatis ulla Græcorum munera carere fraudibus? ſic Ulyſſes cognitus* eſt vobis? *Aut Græci clauſi hoc ligno latent; aut hæc machina ſtructa eſt contra noſtra mœnia, ad explorandum domos, & ex alto ingruendum urbi; aut aliquis alius latet dolus: Trojani, ne fidite* huic *equo: quodcumque iſtud eſt, metuo Græcos, etiam dum munera dant. Cum hæc dixiſſet, immiſit totis viribus magnam haſtam in latus, & in uterum equi juncturis curvatum: hæſit illa tremens, & percuſſo utero, cava ſpatia ſonuerunt & emiſerunt gemitum. Et ſi fata Deorum, ſi mens non fuiſſet ſiniſtra; perſuaſiſſet, ut violaſſemus armis Græcas latebras:*

NOTÆ.

tes aliquam prodendi Priami quaſi juſtam cauſam. Narrat enim ſcholiaſtes Lycophronis, *Cillam*, Hecubæ ſororem, Thymœtis uxorem, amatam a Priamo; ac deinde cum filio Munippo, quem furtim ex eo ſuſceperat, ab eo fuiſſe occiſam. De *Danaïs*, Græcis, Æ. 1. 34.

41. *Laocoon.*] Juxta aliquos, Anchiſæ frater fuit: juxta alios, Priami filius, ſacerdos Apollinis: cætera infra, v. 201. 229. De *Achivis*, Græcis Æ. 1. 492.

47. *Inſpectura domos, venturaque* &c.] Cum enim altior eſſet muris & domibus, ſuſpicabatur eſſe aut ſpeculam, aut machinam fœtam ignibus, qui deinde in ſubjectam urbem ingruerent.

51. *Feri.*] Equi: ſic Æ. 7. 489. de cervo: *Pectebatque ferum.*

54. *Læva.*] Siniſtra: & *fata* ſignificat, *contraria*; ut G. 4. 7. *Numina læva*: mentem vero, *imprudentem*; ut Ecl. 1. 16. *Si mens non læva fuiſſet.* Ubi de ambigua vocis hujus poteſtate fuſe agitur.

55. *Argolicas fœdare.*] *Argolicas*, Græcas, ab

Trojaque nunc ſtares, Priamique arx alta maneres.
Ecce manus juvenem interea poſt terga revinctum
Paſtores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidæ: qui ſe ignotum venientibus ultro,
Hoc ipſum ut ſtrueret, Trojamque aperiret Achivis,
Obtulerat: fidens animi, atque in utrumque paratus;
Seu verſare dolos, ſeu certæ occumbere morti.
Undique viſendi ſtudio Trojana juventus
Circumfuſa ruit, certantque illudere capto.
Accipe nunc Danaum inſidias: & crimine ab uno
Diſce omnes.
Namque ut conſpectu in medio turbatus, inermis
Conſtitit, atque oculis Phrygia agmina circumſpexit:
Heu quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora poſſunt
Accipere? aut quid jam miſero mihi denique reſtat?
Cui neque apud Danaos uſquam locus: inſuper ipſi
Dardanidæ infenſi pœnas cum ſanguine poſcunt.
Quo gemitu converſi animi, compreſſus & omnis
Impetus: hortamur fari, quo ſanguine cretus;
Quidve ferat, memoret; quæ ſit fiducia capto.
Ille hæc, depoſita tandem formidine, fatur:
Cuncta equidem tibi Rex, fuerint quæcunque, fatebor;
Vera, inquit; neque me Argolica de gente negabo;
Hoc primum: nec, ſi miſerum fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacemque improba finget.

INTERPRETATIO.

& nunc ſtares, o Troja; & maneres, o arx alta Priami. Ecce interim paſtores Trojani magno clamore ad Regem trahebant juvenem ligatum manibus poſt terga: qui ſponte ſe ignotum tradiderat venientibus, ut illud ipſum firmaret, ac deinde *panderet Trojam Græcis: confidens animo, & paratus ad utrumque; ſeu ad faciendam fraudem, ſeu ad mortem certo ſubeundam. Undique Trojana juventus cupiditate videndi circumfuſa accurrit, & inſultat certatim captivo. Audi jam dolos Græcorum, & ab una fraude diſce omnes. Scilicet ut ſtetit medio in conſpectu, ſtupefactus, ſine armis; & oculis circumſpexit Trojanas turmas: Heu, inquit, quæ jam terra, quæ maria poſſunt me excipere? aut quid miſero mihi demum ſupereſt? Cui neque locus uſquam eſt apud Græcos: præterea ipſi Trojani inimici pœnas cum ſanguine repetunt. Quo gemitu mutati* ſunt *animi, & vis omnis cohibita* eſt: *hortamur* ut *loquatur, & narret, qua ſtirpe natus* ſit; *quid nuntiet, quæ fides* adhibenda *ſit* ipſi *captivo. Ille compreſſo denique metu ſic loquitur: Ego quidem, o Rex, vera, inquit, tibi aperiam omnia, quæcunque fuerint; neque negabo me eſſe e genere Argolico; hoc primum: nec adverſa fortuna, etſi miſerum fecerit Sinonem, faciet etiam fallacem & mendacem.*

NOTÆ.

ab *Argis*, urbe Peloponneſi, de qua Æ. 1. 289. *Fœdare*, lacerare, vulnerare: ut Æ. 3. 241. *Obſcenas ferro fœdare volucres*: & aliqui derivant a *fœderibus*, quæ fiebant lapide in porcam impacto, igitur cæſa ac vulnerata porca.

59. *Dardanidæ.*] Trojani a rege Dardano, Teucri genero. Æ. 1. 239. De *Achivis*, Græcis, Æ. 1. 492

68. *Phrygia.*] Trojana, quia Troas in Phrygia minore fuit. Æ. 1. 385.

78. *Argolica*] De *Argis*, urbe Pelopon-

Fando aliquid, ſi forte tuas pervenit ad aures
Belidæ nomen Palamedis, & inclyta fama
Gloria: quem falſa ſub proditione Pelaſgi
Inſontem infando indicio, quia bella vetabat,
Demiſere neci; nunc caſſum lumine lugent:
Illi me comitem, & conſanguinitate propinquum
Pauper in arma pater primis huc miſit ab annis.
Dum ſtabat regno incolumis, regnumque vigebat
Conſiliis; & nos aliquod nomenque decuſque
Geſſimus: invidia poſtquam pellacis Ulyſſei
(Haud ignota loquor) ſuperis conceſſit ab oris;
Afflictus vitam in tenebris luctuque trahebam,
Et caſum inſontis mecum indignabar amici.
Nec tacui demens: & me fors ſi qua tuliſſet,
Si patrios unquam remeaſſem victor ad Argos;

INTERPRETATIO.

SI forte inter loquendum de *aliqua* re, *venit ad aures tuas nomen Palamedis Belidæ, & gloria nobilis* per *famã: quem Græci pro falſo* crimine *proditionis innocentem morti addixerunt per crudelem calumniam, quia diſſuadebat bellum; nunc deflent privatum luce. Pater* meus *pauper miſit me, illi* Palamedi *comitem & ſanguine cognatum, huc ad bellum, a prima adoleſcentia. Dum ſalvus ſtetit in regno, & regnum floruit* ejus *conſiliis; ego quoque aliquid famæ & honoris obtinui: poſtquam invidia fallacis Ulyſſei (non ignota dico) abiit ex* hoc *mundo ſuperiore; triſtis ducebam vitam in dolore ac tenebris, & clam indignabar ob mortem innocentis amici. Nec ſilui inſanus: & ſi me fortuna aliqua retuliſſet, ſi aliquando rediiſſem victor ad patrium Argos,*

NOTÆ.

neſi. Æ. I. 289.

81. *Fando aliquid.*] Gerundia modo paſſive ſignificant; ut hic, *fando*, id eſt, *dum aliquid dicitur*: modo active, ut ſupra v. 6. *Quis talia fando*, id eſt, *dum dicit talia.* Ita Servius.

82. *Belidæ Palamedis.*] Fuit Palamedes Nauplii filius, regis Eubœæ inſulæ, in Ægeo mari: per Amymonen, Danaï filiam, ortum duxit a Belo antiquiore; rege illius Africæ partis, quæ deinde Ægyptus vocata eſt. Is Palamedes infeſtum habuit Ulyſſem duabus maxime de cauſis. I. Nolebat Ulyſſes ad bellum Trojanum proficiſci cum cæteris Græcis; ideoque inſaniam ſimulans, junctis ad aratrum animalibus diverſæ naturæ, ſerebat ſalem. Filium ejus Telemachum aratro Palamedes ſuppoſuit; quo viſo Ulyſſes aratrum ſuſpendit; & fraus ejus detecta eſt. II. Ulyſſes ad bellum profectus, & in Thraciam deinde miſſus ad frumenta convehenda, cum nihil retuliſſet; increpitus eſt a Palamede, qui illuc ipſe miſſus magnam frumenti vim advexit. Subtiliſſimo ingenio fuit Palamedes, & in otio caſtrorum reperit multa, literas quatuor, θ, φ; ξ, χ: ludos complures, multa de ponderibus.

83. *Falſa ſub proditione Pelaſgi* &c.] Sub ſpecie proditionis. Ulyſſes enim aurum in Palamedis tentorio clam defodit: tum epiſtolam fingit Priami ad Palamedem, qua gratiæ ei agebantur pro proditione, & aurum muneris loco fuiſſe datum indicabatur: quod cum Græci in ejus tentorio reperiſſent, inſontem lapidibus obruerunt. Rem Dictys aliter narrat. *Pelaſgi.*] Græci, proprie Theſſali. Æ. I. 628. *Indicio.*] Relatione Ulyſſis, & auri indicatione. *Quia bella vetabat.*] Hoc mentitur Sinon, in gratiam Trojanorum, ut fidem ſibi apud eos faciat.

86. *Conſanguinitate propinquum.*] Et hoc mentitur Sinon: non enim Palamedi ſanguine junctus fuit, ſed Ulyſſi; ex eadem *Autolici* & *Siſyphi* ſtirpe.

88. *Regno incolumis* &c.] Vel intelligit regnum Eubœæ, quod obtinebat Nauplius

Promiſi ultorem, & verbis odia aſpera movi.
Hinc mihi prima mali labes : hinc ſemper Ulyſſes
Criminibus terrere novis : hinc ſpargere voces
In vulgum ambiguas, & quærere conſcius arma.
Nec requievit enim, donec Calchante miniſtro.....
Sed quid ego hæc autem nequicquam ingrata revolvo?
Quidve moror? ſi omnes uno ordine habetis Achivos,
Idque audire ſat eſt; jamdudum ſumite pœnas:
Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ.
Tum vero ardemus ſcitari, & quærere cauſas,
Ignari ſcelerum tantorum artiſque Pelaſgæ.
Proſequitur pavitans, & ficto pectore fatur:
Sæpe fugam Danai Troja cupiere relicta
Moliri: & longo feſſi diſcedere bello.
Feciſſentque utinam! Sæpe illos aſpera ponti
Intercluſit hyems, & terruit Auſter euntes.
Præcipue, cum jam hic trabibus contextus acernis,
Staret equus, toto ſonuerunt æthere nimbi.
Suſpenſi Eurypylum ſcitatum oracula Phœbi
Mittimus: iſque adytis hæc triſtia dicta reportat:

INTERPRETATIO.

promiſi me fore *ultorem*, *& querelis concitavi acerbum odium* Ulyſſis in me. *Hæc mihi* fuit *prima origo calamitatis* : *inde ſemper Vlyſſes* cœpit me *terrere novis criminationibus* : *inde emittere in plebem ſermones* de me *dubios*, *&* reus *quærere ea* unde mihi noceret. *Neque vero ceſſavit, donec Calchante adminiſtro.... At vero quid ego hæc fruſtra renarro* vobis *ingrata? aut quid moror? ſi eodem modo tractatis omnes Græcos, & ſatis eſt hoc audire; quamprimum ſumite ſupplicium: hoc optaverit Vlyſſes, & Atridæ magno* pretio *emerint. Tunc autem cupimus interrogare, & petere cauſas, inſcii tantorum criminum & fraudis Græcæ. Pergit timens, & mendaci animo ait : Sæpe Græci optaverunt fugam petere Troja relicta, & abire fatigati diuturno bello. Et utinam* id *feciſſent! Sæpe adverſa tempeſtas maris eos detinuit, & Auſter terruit abeuntes. Præſertim cum jam ſtaret hoc loco equus extructus e lignis acernis, nubes tonuerunt toto aëre. Incerti mittimus Eurypylum ad conſulendum oraculum Apollinis : & ille refert ex* ejus *penetralibus hæc triſtia verba* :

NOTÆ.

Palamedis pater; vel potius commune imperium & concilium Græciæ totius, ad bellum Trojanum conſociatæ.

99. *Quærere conſcius arma.*] *Conſcius* : id eſt; *ſciens ſe reum occiſi Palamedis, atque adeo ſe verbis & querelis meis unum peti.* *Arma.*] Sunt cujuſlibet rei faciendæ inſtrumenta & auxilia, hic, *inſidiæ, fraudes, nocendi occaſio.*

100. *Calchante.*] Calchas, Græcorum augur : cujus abſque conſilio & divinatione nihil Trojano bello geſtum eſt. De *Achivis*, Græcis, Æ. 1. 492.

104. *Ithacus velit* &c.] Rem facietis optatiſſimam Ulyſſi *Ithacæ* regi, & *Agamemnoni & Menelao* Atrei filiis. De *Ulyſſe*, ſupra v. 7. De *Agamemnone* Æ. 3. 54. De *Menelao*, infra, 264.

106. *Pelaſgæ.*] Græcæ, nam ſuſpecta olim fuit Græcorum fides. De *Pelaſgis*, Æ. 1. 628. De *Danais*, Æ. 1. 34.

111. *Auſter.*] Ventus meridionalis, adverſus redeuntibus e Troade in Græciam. De *Auſtro*, E. 2. 58. *Acernis.*] Ex *acere* arbore, *erable.*

114. *Eurypylum.*] Augurem nobilem, quem quadraginta navibus ad bellum Trojanum veniſſe ait Homerus Il. 2. 736.

Sanguine placaſtis ventos, & virgine cæſa;
Quum primum Iliacas Danaï veniſtis ad oras:
Sanguine quærendi reditus, animaque litandum
Argolica. Vulgi quæ vox ut venit ad aures,
Obſtupuere animi: geliduſque per ima cucurrit
Oſſa tremor; cui fata parent, quem poſcat Apollo.
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios: quæ ſint ea numina Divum
Flagitat: & mihi jam multi crudele canebant
Artificis ſcelus, & taciti ventura videbant.
Bis quinos ſilet ille dies: tectuſque recuſat
Prodere voce ſua quenquam, aut opponere morti.
Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
Compoſito rumpit vocem, & me deſtinat aræ.
Aſſenſere omnes: & quæ ſibi quiſque timebat,
Unius in miſeri exitium converſa tulere.
Jamque dies infanda aderat: mihi ſacra parari,
Et ſalſæ fruges, & circum tempora vittæ.

INTERPRETATIO.

O Græci, cum primo veniſtis ad litus Trojanum; propitiaſtis ventos ſanguine, & immolata virgine: reditus impetrandus eſt *ſanguine, & ſacrificandum eſt anima Græca. Quæ vox poſtquam venit ad aures plebis, obſtupuerunt animi: & frigidus timor penetravit in oſſa intima; cui mortem deſtinent, quem petat Apollo. Tum Vlyſſes magno tumultu educit in medios vatem Calchanta: quærit quænam ſit illa voluntas Deorum: & multi mihi jam prædicebant crudele crimen artificioſi* Vlyſſis, *& clam prævidebant futura. Ille* Calchas *tacet* per *decem dies: & occultus abnuit declarare ullum voce ſua, aut objicere morti. Denique ægre coactus magnis clamoribus Vlyſſis,* ex *compacto emittit vocem, & me devovet altaribus. Applauſerunt omnes: & paſſi ſunt verti in perniciem unius miſeri* ea, *quæ unuſquiſque metuebat ſibi. Jamque dies funeſta advenerat: mihi* incipiebant *parari ſacrificia, & mola ſalſa, & tæniæ circa caput* pendulæ,

NOTÆ.

116. *Virgine cæſa.*] Iphigenia, Agamemnonis filia. Nam Græci Trojam profecti, cum ad Aulidem Bœotiæ portum veniſſent, ſuſpenſis ventis & peſtilentia graſſante, conſuluerunt oraculum; a quo reſponſum eſt, Agamemnonis filiam Dianæ eſſe immolandam: ſed hæc in ipſo ſacrificio a Diana ſubducta eſt, & cerva ejus in locum ſuppoſita; ipſa virgo in Tauricam regionem tranſlata, ubi Dianæ ſacerdotio functa eſt. Videtur tamen Virgilius cæſam affirmare, ut & Ovidius.

118. *Litandum.*] Et *ſacrificandum*, differunt; nam *litare* dicuntur ii, quorum ſacrificium Diis gratum & acceptum eſt: vel a *luo*, id eſt, *ſoluo*; vel a λιτὴ *precatio ſupplex*, unde & *litaniæ* noſtræ derivantur. *Argolica.*] Vel Græca generatim, vel ex urbe Argis in Peloponneſo, unde ſe *Sinon* fingit oriundum, Æ. 1. 289. De *Apolline*, vaticiniorum Deo, Ecl. 3. 104.

123. *Numina.*] Hic ſumi pro voluntate Deorum, haud dubium eſt: vide Æ. 1.137. *Ithacus*, Ulyſſes, Ithacæ inſulæ rex.

133. *Salſæ fruges.*] *Mola*, placentæ ſpecies, ex *farre* ſive frumento, ſalſo, toſto, ac molito: unde *mola* appellabatur; & victimæ, quarum fronti ante ſacrificium imponebatur, dicebantur *immolari.* E. 8. 82.

133. *Vittæ.*] *Infula*, faſcia latior, vulgo lanea & nivea, ex qua minores aliæ dependebant: unde Lucretius l. 1. 87. de Iphigenia immolanda: *Cui ſimul infula virgineos circumdata comptus, ex utraque pari*

Eripui (fateor) leto me, & vincula rupi:
Limoſoque lacu per noctem obſcurus in ulva
Delitui, dum vela darent: ſi forte dediſſent.
Nec mihi jam patriam antiquam ſpes ulla videndi,
Nec dulces natos, exoptatumque parentem:
Quos illi fors ad pœnas ob noſtra repoſcent
Effugia, & culpam hanc miſerorum morte piabunt.
Quod te per ſuperos & conſcia numina veri;
Per, ſi qua eſt quæ reſtat adhuc mortalibus uſquam
Intemerata fides, oro: miſerere laborum
Tantorum, miſerere animi non digna ferentis.
His lacrymis vitam damus, & miſereſcimus ultro.
Ipſe viro primus manicas atque arcta levari
Vincla jubet Priamus; dictiſque ita fatur amicis:
Quiſquis es, amiſſos hinc jam obliviſcere Grajos,
Noſter eris: mihique hæc ediſſere vera roganti:
Quo molem hanc immanis equi ſtatuere? quis auctor?
Quidve petunt? quæ relligio? aut quæ machina belli?
Dixerat. Ille dolis inſtructus & arte Pelaſga,
Suſtulit exutas vinclis ad ſidera palmas.

INTERPRETATIO.

Subduxi me morti, fateor, & abrupi catenas, & latui per noctem obſcuram in herbis limoſi lacus, donec præberent vela ventis: ſi præbituri eſſent. Neque mihi nunc ſpes ulla eſt *videndi veterem patriam, & jucundos liberos, & patrem expetitum: quos illi fortaſſe ad ſacrificium repetent ob fugam meam, & expiabunt hoc delictum nece miſerorum. Hoc* ergo *precor te, per ſuperos & Deos qui veritatem ſciunt; per, ſi qua eſt inviolata fides, quæ ſuperſit uſpiam hominibus: miſerere tot calamitatum, miſerere animi indigna paſſi. His lacrymis concedimus vitam, & lubenter miſeremur* ejus. *Ipſe Priamus imperat ſolvi manicas & catenas ſtrictas; & amicis verbis ſic loquitur: Quicumque ſis, jam inde obliviſcere Græcos relictos, noſter eris: ſed hæc mihi petenti vere declara. Cur poſuerunt hanc ingentem equi molem? quis* hujus *auctor eſt? aut quid petunt? quæ* eſt in eo *religio? aut quæ* eſt hæc *machina belli? Dixerat. Ille, imbutus fraudibus* & *calliditate Græca, extulit ad aſtra manus ſolutas vinculis:*

NOTÆ.

malarum parte profuſa eſt. Hac infula non tantum victimæ, ſed ſacerdotes, & ipſa etiam Deorum ſimulacra coronabantur: unde, infra v. 168. *Virgineas auſi Divæ contingere vittas.*

135. *Vlva.*] Herba quælibet paluſtris, ſine certo nomine.

141. *Quod.*] Vel eſt *quocirca*; vel redundat, ut ſæpe apud Græcos ὅτι; vel, ut mihi videtur, pronomen eſt, *quod te oro*; id eſt, *hoc te oro*, *hoc unum te oro*, *miſerere*, &c. Sic Æ. 6. 363. *Quod te per cæli jucundum lumen & auras, per genitorem oro* &c.

142. *Per ſi qua eſt* &c.] Locutio poëtis familiaris; & ſenſus eſt: *Per intemeratam fidem, ſi qua eſt intemerata fides hominibus.* Sic Æ. 12. 56. *Per ſi quis Amatæ tangit honos animum.*

146. *Manicas.*] Vox a *manu* deducta: ſignificatque aliquando veſtium partem, quæ manus & brachia protegit: aliquando vincula manuum; ut *compedes*, pedum. De *Grajis*, Græcis, G. 2. 16.

152. *Arte Pelaſga.*] Græci vafritia & mala fide infames fuerunt. De *Pelaſgis*, pro-

Vos æterni ignes, & non violabile veſtrum
Teſtor numen, ait: vos aræ enſeſque nefandi,
Quos fugi; vittæque deum, quas hoſtia geſſi:
Fas mihi Grajorum ſacrata reſolvere jura;
Fas odiſſe viros, atque omnia ferre ſub auras,
Si qua tegunt: teneor patriæ nec legibus ullis.
Tu modo promiſſis maneas, ſervataque ſerves
Troja fidem: ſi vera feram, ſi magna rependam.
Omnis ſpes Danaum & cœpti fiducia belli
Palladis auxiliis ſemper ſtetit. Impius ex quo
Tydides ſedenim, ſcelerumque inventor Ulyſſes,
Fatale aggreſſi ſacrato avellere templo
Palladium, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Corripuere ſacram effigiem; manibuſque cruentis
Virgineas auſi Divæ contingere vittas:
Ex illo fluere ac retro ſublapſa referri
Spes Danaum: fractæ vires, averſa Deæ mens.

INTERPRETATIO.

Vos atteſtor, inquit, *ignes ſempiterni, & inviolabilem veſtram divinitatem: vos aræ & enſes funeſti, quos evitavi; & tæniæ Deorum, quas victima geſtavi: liceat mihi violare arcana ſacramenta Græcorum: liceat odiſſe illos, & exponere cuncta in lucem, ſi aliqua occultant:* neque vero jam *obſtrictus ſum ullis legibus patriæ. Tu tantum, o Troja, ſta promiſſis; &* per me *ſervata ſerva* mihi *fidem: ſi vera profero, ſi magna præſto. Tota ſpes Græcorum & confidentia incepti belli poſita fuit in ope Palladis. At vero a quo* tempore *impius Menelaus, & Ulyſſes repertor criminum, aggreſſi auferre e ſancto templo fatale Palladium, occiſis cuſtodibus ſummæ arcis, rapuerunt ſacram ſtatuam; & auſi ſunt tangere ſanguinolentis manibus virgineam infulam Deæ: ab illo* tempore *ſpes Græcorum cœpit evaneſcere, & retro acta abire: vires infirmatæ* ſunt, *animus Deæ alienatus* eſt ab iis:

NOTÆ.

prie Theſſalis, Æ. 1. 628.

154. *Vos æterni ignes.*] Aliqui explicant de ignibus aræ, quos effugerat; alii melius cum Servio, de Sole, Luna, ſideribus aliis. Nam hæc putabant veteres, & igneæ eſſe naturæ, & in æternum lucere, & habere Divinitatem: & frequenter jurabant per ſidera, Æ. 8. 429. *Cælum hoc & conſcia ſidera teſtor.*

157. *Sacrata jura.*] Sacramentum, quo jurabat miles ſe nihil contra rempublicam facturum: idque more Romano, ad quem hic Virgilius alludit.

159. *Si qua tegunt.*] *Si*, pro *ſiquidem*, non dubitantis, ſed affirmantis eſt: ut diximus Æ. 1. 607.

162. De *Danais*, Græcis. Æ. 1. 34. De *Pallade*, Ibid. 43. & ſupra, 31. De *Tydide*, Menelao Tydei filio, Æ. 1. 101. De *Ulyſſe*, ſupra, v. 7.

166 *Palladium.*] Statuam Palladis, armatam parma, id eſt, ſcuto breviore, & haſta; eo ritu conſecratam, ut crederent, urbem in qua eſſet inexpugnabilem fore: aliqui dicunt e cœlo eſſe delapſam; alii factam ex oſſibus Pelopis. Hanc Ulyſſes & Diomedes, ſublapſi per cuniculos aut cloacas in urbem, ex arce ſubripuerunt: Diomedes deinde poſt excidium Trojæ tempeſtate actus in Italiam, Deorum reſponſis monitus ut Palladium Trojanis reſtitueret, dicitur illud Æneæ per Calabriam tranſeunti reſtituiſſe, vel cuidam ex Æneæ amicis, cui nomen *Nautes*. Ab hoc illatum in Italiam, & Lavinii primum, deinde Albæ, tum Romæ ſervatum in templo Veſtæ, ſub Veſtalium & Nautiæ familiæ cuſtodia; tam ſecreto, ut Herodia-

Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris.
Vix positum castris simulacrum; arsere coruscæ
Luminibus flammæ arrectis, salsusque per artus
Sudor iit, terque ipsa solo (mirabile dictu)
Emicuit, parmamque ferens hastamque trementem.
Extemplo tentanda fuga canit æquora Calchas:
Nec posse Argolicis exscindi Pergama telis;
Omina ni repetant Argis; numenque reducant,
Quod pelago & curvis secum advexere carinis.
Et nunc, quod patrias vento petiere Mycenas;
Arma Deosque parant comites, pelagoque remenso
Improvisi aderunt: ita digerit omnia Calchas.
Hanc pro Palladio moniti, pro numine læso,
Effigiem statuere, nefas quæ triste piaret:
Hanc tamen immensam Calchas attollere molem
Roboribus textis, cœloque educere jussit:
Ne recipi portis, aut duci in mœnia possit;

INTERPRETATIO.

Nec incertis portentis id significavit Pallas. Vix statua deposita est *in castris*; cum *rutilæ flammæ eruperunt* ex ejus *capillis subrectis*, *& salsus sudor fluxit per* ejus *membra*, *& ipsa ter exiliit e terra*, *quassans clypeum & hastam trementem*; quæ res est *miranda dictu*. *Statim Calchas declarat tentandam esse fugam mari: nec posse Trojam everti Græcis armis*, *nisi requirant* ex urbe *Argis alia auspicia*; *& reducant Palladem* faventem, *qualem* prius *mari & curvis navibus secum adduxerant*. *Et nunc si vento redeunt Mycenas*, in urbem *patriam*; *parant* nova *bella & Deos socios*, *& mari* iterum *trajecto aderunt inexpectati*: *sic Calchas disponit omnia*. *Pro Palladio* rapto, *& Dea offensa*, *admoniti extruxere hoc simulacrum*, *quod expiaret funestum crimen*. *Tamen Calchas mandavit* eos *extruere lignis compactis hanc molem altissimam*, *&* eam *ad cœlum erigere*: *ne possit capi portis*, *& induci in muros*;

NOTÆ.

nus testetur, sub Commodo imperatore cum templum Vestæ conflagrasset, Palladium Romæ tunc primo visum esse. De *vittis* supra v. 133. *Virgineæ* dicuntur, quia *Pallas innupta*, supra, v. 31.

171. *Tritonia.*] Pomponius Mela l. 1. c. 7. paludem & amnem Africæ *Tritona* memorat, non longe a Syrti minore: *unde*, inquit, *& Minervæ cognomen inditum est, ut incolæ arbitrantur ibi genitæ: faciuntque ei fabulæ aliquam fidem; quod quem natalem ejus putant, ludicris virginum inter se decertantium celebrant.* Sic & Lucanus l. 9. 347. *Torpentem Tritonos adit illæsa paludem. Hanc & Pallas amat: patrio quæ vertice nata terrarum primam Libyen (nam proxima cælo est, ut probat ipse calor) tetigit: stagnique quieta vultus vidit aqua, posuitque in margine plantas; & se dilecta Tritonida dixit ab unda.* Vel forte allusum est a Latinis auctoribus ad Græcum Palladis epithetum, quo dicitur, Iliad. 2. 157. & alibi, ἀτρυτώνη *indefessa, expers timoris*; a τρεῖν *timere*, & α privativo.

176. *Calchas* &c.] Græcorum vates, supra, v. 100. *Pergama*, arx Trojæ, Æ. 1. 470. *Argi*, & *Mycenæ*, urbes Peloponnesi, regiæ Agamemnonis, Æ. 1. 288.

178. *Omina ni repetant* &c.] Respexit morem Romanorum, inquit Servius: nam si egressi male pugnassent, revertebantur ad captanda rursus auguria: aut si longius abessent Roma; locus aliquis ex agro captivo Romanus fiebat, in illa provincia in qua bellabatur, ad quem, si renovanda essent auspicia, dux rediret.

182 *Omnia Calchas.*] Legunt aliqui *omina*; nec male: vates enim, ut Calchas, auspicia ad libitum dispensabant.

186. *Roboribus.*] Vel species est quercus

Neu populum antiqua ſub relligione tueri.
Nam ſi veſtra manus violaſſet dona Minervæ;
Tum magnum exitium (quod Dii prius omen in ipſum
Convertant) Priami imperio Phrygibuſque futurum:
Sin manibus veſtris veſtram aſcendiſſet in urbem;
Ultro Aſiam magno Pelopeia ad mœnia bello
Venturam; & noſtros ea fata manere nepotes.
Talibus inſidiis, perjurique arte Sinonis,
Credita res: captique dolis, lacrymiſque coacti;
Quos neque Tydides, nec Lariſſæus Achilles,

INTERPRETATIO.

neve ſervare populum, ſecundum antiquam religionem. Nam, dicebat, *ſi veſtræ manus læſiſſent* hoc oblatum *Palladi munus; tunc magnam ruinam imminere regno Priami & Phrygibus, quod vaticinium Dii potius convertant in ipſum Calchanta: ſi vero manibus veſtris inductum fuiſſet in urbem veſtram; ſponte Aſiam magnis copiis venturam eſſe ad urbes Peloponneſi, & ea fata ſpectare noſtros poſteros. Talibus dolis, & vafritie perjuri Sinonis, res credita* eſt: *& decepti fraudibus,* ejuſque *fletu ſubacti ſunt* ii; *quos neque Diomedes, nec Achilles Lariſſæus,*

NOTÆ.

robur; vel lignum quodvis duriſſimum, G. 1. 162.

188. *Antiqua ſub relligione.*] Id eſt, in locum Palladii ſuccedere, quod antiquo cultu & populi credulitate urbem ſervaturum erat.

191. *Phrygibus.*] Trojanis, in minore Phrygia ſitis. Æ. 1. 385.

193. *Aſiam.*] Duplex eſt: major & minor. *Major*, e tribus mundi partibus quas veteres agnoverunt longe maxima eſt: quam ab Europa Tanais fluvius, pontus Euxinus, & Ægeum mare diſterminant; ab Africa ſinus Arabicus: in orientem protenſa: nunc in partes diſtincta præcipue ſex, imperium Moſcoviticum, Tartaricum, Turcicum, Perſicum, Indicum, & Sinenſe. *Minor*, peninſula eſt majoris Aſiæ, maxime occidentalis: inter pontum Euxinum; & eam mediterranei maris partem, quæ Iſſico ſinu terminatur: nunc *Natolie*: de hac ſermo hic eſt; quia in ea erat *Troas*.

193 *Pelopeia ad mœnia.*] Vel *Argos* ubi præcipue regnauit Pelops: vel totam peninſulam iſthmo Corinthiaco Græciæ annexam; quæ cum *Apia* diceretur, *Peloponneſus* deinde, id eſt, *inſula Pelopis*, vocata eſt a *Pelope*; qui e Phrygia, ubi Tantalus ejus pater regnaverat, coloniam eo deduxit. *Pelops* a Tantalo patre dicitur appoſitus fuiſſe Diis ad epulas, cumque humerum avidior Ceres comediſſet, eburneo humero donatus a Jove. Œnomaum deinde regem Elidis curuli certamine vicit, fraude aurigæ Myrtili, qui vectem axi ſubduxerat: atque ita Hippodamiam Œnomai filiam ſolus e procis obtinuit*, aliis tredecim ab Œnomao jam ante victis & occiſis: eam enim is poſuerat legem, ut victus moreretur, victori filia nuberet; monitus oraculis a genero ſibi mortem imminere. Pelops ex Hippodamia *Atreum* ac *Thyeſtem* ſuſcepit: Atreus *Menelaum* & *Agamemnona*. *Pelopeia*, quatuor ſyllabis, Græca dipthongo, *Pelopeia*.

196. *Lacrymiſque coacti.*] Legunt Servius ac Donatus *coactis*: & ad lacrymas Sinonis referunt, quæ non ſponte, ſed per vim ac dolum expreſſæ fluebant: malim legere cum Pierio & veteribus exemplaribus, *coacti*; & referre ad Trojanos.

197. *Tydides* &c.] Diomedes Tydei Ætoliæ regis filius, Æ. 1. 101. *Lariſſæus Achilles.*] Phthius potius, quia Phthiæ natus eſt; cum ejus pater Peleus, ex Ægina inſula propter fratris ſui Phoci cædem profugus, ab Eurytione Phthiæ rege in tertiam regni partem adſcitus eſſet. Sed *Phthia* & *Lariſſa* vicinæ ſunt Theſſaliæ urbes.

198.

Non anni domuere decem, non mille carinæ.
Hic aliud majus miseris multoque tremendum
Objicitur magis, atque improvida pectora turbat.
Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos,
Solemnes taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
(Horresco referens) immensis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterque ad litora tendunt:
Pectora quorum inter fluctus arrecta, jubæque
Sanguineæ exuperant undas; pars cætera pontum
Pone legit, sinuatque immensa volumine terga.
Fit sonitus, spumante salo: jamque arva tenebant,
Ardentesque oculos suffecti sanguine & igni,
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
Diffugimus visu exangues: illi agmine certo
Laocoonta petunt: & primum parva duorum
Corpora natorum serpens amplexus uterque
Implicat, & miseros morsu depascitur artus.
Post, ipsum auxilio subeuntem ac tela ferentem
Corripiunt, spirisque ligant ingentibus: & jam
Bis medium amplexi, bis collo squamea circum
Terga dati, superant capite & cervicibus altis.
Ille simul manibus tendit divellere nodos,

INTERPRETATIO.

nec decem anni, nec mille naves subegerant. Tunc aliud majus & longe magis terribile portentum *objicitur miseris* Trojanis, *& turbat incautas mentes. Laocoon sorte electus sacerdos Neptuno, sacrificabat magnum taurum ad solemnia altaria. Ecce autem (horresco narrans) duo serpentes immensis spiris a Tenedo* emissi *per mare sedatum, innatant undis, & eodem* modo *accedunt ad litus*: *quorum pars anterior sublata e fluctibus, & cristæ sanguinolentæ excedunt undas; pars reliqua propius radit mare, & curvat volvendo immanes caudas. Fit strepitus, mari spumante*: *& jam attigerant litus, & suffusi sanguine & igne* circa *coruscantes oculos, lambebant linguis mobilibus ora sibilantia. Fugimus exanimati aspectu*: *illi certo impetu currunt* ad *Laocoonta*: *& primo serpens uterque amplexus constringit parva corpora duorum filiorum* Laocoontis, *& morsu devorat misera membra*: *deinde invadunt* patrem *ipsum venientem in auxilium & arma attollentem, spirisque grandibus involvunt*: *& jam bis complexi medium, bis circumdantes* ejus *collo dorsa squamosa, excedunt capite & collis altis. Ille simul conatur manibus disrumpere nexus,*

NOTÆ.

198. *Mille carinæ.*] Sic vulgo Latini scriptores: Homerus in catalogo numerat mille centum & octoginta sex. *Carina* proprie est trabs ima, quæ fundamentum est totius navis, & ipsa infima navis alvus: vulgo pro tota navi usurpatur.

201. *Neptuno sorte &c.*] De *Laocoonte* supra, v. 41. De *Neptuno*, Æ 1.129. Sorte ductus est sacerdos Laocoon, quia ubi non erant certi Deo sacerdotes, sorte duci mos erat: non erant autem apud Trojanos Neptuno, vel ex quo Laomedon Neptunum contempserat; vel ex quo Trojani ejus sacerdotem interfecerant, quia sacrificiis Græcorum adventum non vetuerat. Nunc itaque rati Græcos abiisse, sacra Neptuno facienda putaverunt ipso in litore; & fors in Laocoonta cecidit, jam sacerdotem Apollinis. De *Tenedo*, insula Hellesponti, supra, v. 21.

209. *Salo.*] Mari. Æ. 1. 541.

212. *Agmine certo.*] Certo & ordinato

Perfuſus ſanie vittas, atroque veneno;
Clamores ſimul horrendos ad ſidera tollit:
Quales mugitus fugit quum ſaucius aram
Taurus, & incertam excuſſit cervice ſecurim.
At gemini lapſu delubra ad ſumma dracones
Effugiunt, ſævæque petunt Tritonidis arcem:
Sub pedibuſque Deæ, clypeique ſub orbe teguntur.
Tum vero tremefacta novus per pectora cunctis
Inſinuat pavor: & ſcelus expendiſſe merentem
Laocoonta ferunt; ſacrum qui cuſpide robur
Læſerit, & tergo ſceleratam intorſerit haſtam.
Ducendum ad ſedes ſimulacrum, orandaque Divæ
Numina conclamant.
Dividimus muros, & mœnia pandimus urbis.
Accingunt omnes operi: pedibuſque rotarum

INTERRPETATIO.

infectus ſecundum *tænias tabo & nigro veneno; ſimul emittit ad aſtra clamores horrendos*: tales, *quales mugitus* emittit *taurus*, *cum vulneratus fugit altaria, & excuſſit e collo ſecurim dubio* ictu impactam. *At gemini angues ſerpendo fugiunt ad ſumma templa, & abeunt in ædem ſævæ Minervæ: & occultantur ſub pedibus ſimulacri, & ſub orbe clypei. Tunc vero novus timor omnibus illabitur in corda attonita: aiuntque Laocoonta dignum fuiſſe pœna* quam *perſolvit*; *qui vulnerarit telo ſacrum lignum, & immiſerit tergo haſtam impiam. Clamant invehendum* eſſe *in urbem equum, & orandam Deæ divinitatem. Evertimus muros, & aperimus munimenta urbis. Omnes præparant* ſe *ad opus: & pedibus* equi, *rotarum* ...

NOTÆ.

motu: ſic G. 3. 423. *Extremæque agmina caudæ*: locum vide.

221. *Sanie vittas*] Sanies eſt ſanguis mutatus ac fere corruptus, atro colore permixtus. De *vittis*, ſupra, v. 133.

225. *Delubra.*] Templa ſic dicta, a *deluo*: quia plerumque ante templa fontes erant, aut lacus, ubi templa ingreſſuri diluebantur.

226. *Tritonidis arcem.*] Minervæ Tritoniæ, de qua ſupra, v. 171. *Arcem.*] Vel Trojanæ urbis, in qua templum illud erat, & v. 41. *Laocoon ardens ſumma decurrit ab arce.* Vel arcem dixit, pro templo & æde Minervæ, quocumque loco ſita fuerit.

227. *Clypeique ſub orbe.*] Serpentes a Pallade excitatos in hujus perniciem non mirabitur, qui ſciet ex Plutarchi libro de Iſide, draconem ſacrum fuiſſe Minervæ, & a Phidia Minervæ ſimulacro eſſe appoſitum: qui Politianum legerit, ſcribentem, ſe vidiſſe Romæ Palladis clypeum, ſquamoſo draconis corio contextum, & dracunculis fimbriatum.

229. *Inſinuat.*] Supple *ſe*: ut Æ. 1. 108. *Tum prora avertit.*

229. *Scelus expendiſſe merentem.*] Quidam dicunt ſupplicium luiſſe tum quidem Laoconta: non autem ob læſum equum, iramque Palladis; ſed ob violatam alio ſcelere ſanctitatem Apollinei templi, cujus erat ſacerdos: & ſerpentes aufugiſſe in idem illud templum, quod erat in urbis arce.

230. *Robur.*] Lignum quodvis durius, G. 1. 162.

231. *Tergo.*] Dixit v. 51. *In latus, inque alvum.* Ergo a *tergo* equum aggreſſus, ictum in eam impegit *lateris* partem, quæ *alvo* contermina eſt.

234. *Muros* &c. *Mœnia* &c.] Ita diſtinguit Germanus, ut *muros* velit eſſe, lapideum ambitum, quo urbs cingitur; *mœnia*, munitiones, turres, & id genus cætera, quibus muri defenduntur.

235. *Accingunt.*] Supple *ſe*, ut v. 229. *Inſinuat pavor.*

Subjiciunt lapsus, & stuppea vincula collo
Intendunt: scandit fatalis machina muros,
Fœta armis: circum pueri innuptæque puellæ
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
Illa subit, mediæque minans illabitur urbi.
O patria, o divum domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidum! quater ipso in limine portæ
Substitit, atque utero sonitum quater arma dedere.
Instamus tamen immemores, cæcique furore,
Et monstrum infelix sacrata sistimus arce.
Tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris
Ora, Dei jussu non unquam credita Teucris.
Nos delubra Deum miseri, quibus ultimus esset
Ille dies, festa velamus fronde per urbem.
Vertitur interea cœlum, & ruit Oceano nox,
Involvens umbra magna terramque polumque,
Myrmidonumque dolos: fusi per mœnia Teucri
Conticuere: sopor fessos complectitur artus.
Et jam Argiva phalanx instructis navibus ibat

INTERPRETATIO.

supponunt orbes, & injiciunt collo funes e stuppa: fatalis machina intrat muros, gravida armatis: circum pueri & virgines puellæ canunt sacra carmina, *& gaudent tangere manu funes. Machina progreditur, & minans inducitur in mediam urbem. O patria, o Troja sedes Deorum, & muri Trojanorum nobiles bello! quater in ipso aditu portæ restitit, & quater arma in* ejus *alvo ediderunt strepitum. Urgemus tamen improvidi & occæcati insania, & locamus funestum portentum in sacra arce. Tunc etiam Cassandra solvit in vaticinia futuræ* ruinæ *vocem, Phœbi voluntate nunquam creditam a Trojanis. Nos miseri per urbem tegimus festivis ramis templa Deorum, quibus dies ille* futurus *erat extremus. Interim cælum mutatur, & nox properat* ex Oceano, *tegens magnis umbris & terram & cælum, & fraudes Græcorum: Trojani sparsi per urbem, siluerunt: somnus tenet lassa membra. Et jam exercitus Græcus armatis navibus proficiscebatur...*

NOTÆ.

241. *Divum domus Ilium.*] Quia murorum structores habuit Neptunum & Apollinem: quia Ganymedem Jovis, Tithonum Auroræ delicias, e stirpe regia protulit. De *Ilio*, Troja, Æ. 1. 5. De *Dardanidis*, Trojanis, Ibid. 239.

246. *Cassandra.*] Priami & Hecubæ filia, quæ cum ab amatore Apolline artem accepisset vaticinandi, nec ei tamen gratiam amoris mutui retulisset: indignatus Deus effecit, ut a Trojanis fides ipsius vaticiniis non haberetur. Nupsit sub extremis illius belli temporibus Chorœbo: capta urbe, vitiata est ab Ajace Oilei, in ipso Minervæ templo, & in prædam Agamemnoni cessit; quem cum admoneret sæpe de cavendis Clytæmnestræ insidiis, nec dicto haberet audientem; cum ipso deinde, Ægisthi & Clytæmnestræ scelere, in convivio obtruncata est. De *Teucris*, Trojanis, Æ. 1. 239. De *delubris*, supra, v. 225. De *Myrmidonibus*, Achilli subditis, v. 7.

254. *Argiva phalanx.*] Proprie, Macedonum est agmen pedestre, perpetuo umbonum textu consertum, atque ita juncto impetu in hostes incurrens; unde nomen habet juxta Suidam, a πελάζειν ἄγχι *accedere prope.* Ex Vegetio habebat hominum octo millia: legio tantum sex, imo aliquando pauciora. *Argiva*, Græca ab *Ar-*

A Tenedo, tacitæ per amica ſilentia Lunæ,
Litora nota petens: flammas quum regia puppis
Extulerat; fatiſque Deum defenſus iniquis,
Incluſos utero Danaos & pinea furtim
Laxat clauſtra Sinon: illos patefactus ad auras
Reddit equus: lætique cavo ſe robore promunt
Tiſandrus Sthenelusque duces, & dirus Ulyſſes,
Demiſſum lapſi per funem; Athamaſque, Thoaſque,
Pelideſque Neoptolemus, primuſque Machaon,

INTERPRETATIO.

e Tenedo, per opportuna ſilentia Lunæ tacitæ, accedens ad *litora cognita: cum navis regia ſuſtuliſſet facem; Sinon quoque, protectus voluntate Deorum* nobis *infeſta, aperuit clam lignea clauſtra, & Græcos* in *alvo clauſos: equus apertus effundit eos in aërem: & hilares emittunt ſe e cavo ligno duces Tiſandrus & Sthenelus, & improbus Ulyſſes, deſcendentes per funem dejectum; & Athamas & Thoas, & Neoptolemus Pelei nepos, & primus Machaon,*

NOTÆ.

gis urbe Peloponneſi, de qua Æ. 1. 289. De *Tenedo*, Helleſponti inſula, ſupra, v. 21. De *Danais*, Græcis, Æ. 1. 34. De *Sinone*, ſupra, v. 86.

255. *Silentia Lunæ.*] Ne explices cum quibuſdam de Luna cum Sole conjuncta, quæ tum dicitur *ſilens*, quia minime lucet; dicentur enim infra Æneæ ſocii ipſi occurriſſe *per Lunam*; itaque lucebat. Sed intellige de media nocte, ut ibidem explicabimus, v. 340.

260. *Robore.*] Hoc magis adducor ut credam, *robur*, pro duriore quolibet ligno uſurpari; non tantum pro certa ligni ſpecie: mox enim dixit *clauſtra pinea*; quomodo igitur ſtatim *robur* diceret, ſi *robur* eſſet *quercus*?

261. *Tiſandrus.*] Servius ait eum fuiſſe filium Polynicis, illius qui de regno Thebano cum fratre Eteocle confligens occidit: ſed hunc Polynicis filium vulgo *Therſandum*, non Tiſandrum vocant. At Servius, *Tiſſandrus* hic legit; Pomponius, *Theſſandrus*.

261. *Sthenelus.*] Filius illius Capanei Argivi, qui eodem Thebano bello Polynicem ſecutus occiderat, vel Jovis fulmine, vel Thebanorum lapidatione obrutus. De *Vlyſſe*, v. 7.

261. *Duces.*] Non ad Tiſandrum, & Sthenelum dumtaxat, vox illa pertinet; ſed ad Ulyſſem etiam, & Neoptolemum, & alios quos hic appellat; qui reliquorum erant duces quotquot in equo latebant.

262. *Athamaſque, Thoaſque* &c.] Nomina Græcis communia: unde fruſtra Servius aliique genus illorum inveſtigant, ut & ſuperiorum.

263. *Pelideſque Neoptolemus.*] *Pyrrhus*, Achillis & Deidamiæ filius: *Pyrrhus* dictus a colore capillorum, nam πυῤῥὸς *rufus* eſt: *Neoptolemus*, a νέος *novus*, & πόλεμος *bellum*; quia admodum adoleſcens, ad belli Trojani reliquias perductus eſt: erat enim in fatis abſque aliquo Æacidarum capi Trojam non poſſe. Troja capta Priamum interfecit, Polyxenam Priami filiam ſub Achillis tumulo immolavit, Andromachen Hectoris uxorem ex præda captivam habuit, Moloſſum ex ea ſuſcepit; & cum eam deinde matrimonio junxiſſet Heleno Priami filio, ducturus Hermionen Menelai & Helenæ filiam; ab Oreſte Agamemnonis filio, cui Hermione deſponſata fuerat, in Delphico Apollinis templo interfectus eſt. *Pelides* vocatur, quia *Pelei* nepos, qui Æaci fuit filius, regis in Ægina inſula, & Thetidis maritus.

263. *Primuſque Machaon.*] Æſculapii filius, Podalirii frater; uterque medicus inſignis, præcipue ſanandis vulneribus. *Primus*: id eſt, primo loco delapſus per funem: nec obſtat quod Tiſandrus & reliqui ſupra vocati ſint *duces*; erant enim *duces* dignitate ac munere, non labendi ordine.

Et Menelaus, & ipse doli fabricator Epeus.
Invadunt urbem somno vinoque sepultam:
Cæduntur vigiles: portisque patentibus omnes
Accipiunt socios, atque agmina conscia jungunt.
 Tempus erat quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono Divum gratissima serpit.
In somnis ecce ante oculos mœstissimus Hector
Visus adesse mihi, largosque effundere fletus:
Raptatus bigis, ut quondam; aterque cruento
Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentes.
Hei mihi! qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore; qui redit exuvias indutus Achillis,
Vel Danaum Phrygios jaculatus puppibus ignes:
Squalentem barbam, & concretos sanguine crines;
Vulneraque illa gerens, quæ circum plurima muros
Accepit patrios: ultro flens ipse videbar
Compellare virum, & mœstas expromere voces:
O lux Dardaniæ! spes o fidissima Teucrum!

INTERPRETATIO.

& Menelaus, & ipse Epeus architectus dolosi equi. *Aggrediuntur urbem jacentem vino ac somno: occiduntur excubitores: & apertis portis admittunt omnes socios, & conjungunt turmas* ejusdem consilii *participes. Tempus erat, quo primus somnus fessis hominibus subit, & Deorum munere gratissimus labitur. Ecce per somnum Hector tristissimus visus est mihi adstare præ oculis, & emittere copiosas lacrymas: tractus equis, ut olim; & niger sanguineo pulvere, & transfossus loris per pedes tumidos. Hei mihi! qualis erat, quam diversus ab illo Hectore; qui rediit ornatus spoliis Achillis, vel* cum *injecisset ignes Trojanos in naves Græcorum: habens barbam sordidam, & capillos cohærentes sanguine; & plagas illas, quas multas accepit circa muros patriæ. Ego plorans videbar primus alloqui virum, & emittere* hæc *tristia verba: O lumen Trojæ! o spes firmissima Trojanorum!*

NOTÆ.

264. *Menelaus.*] Atrei filius, Agamemnonis frater, Tyndarei Spartani regis gener, ac deinde successor; maritus Helenæ, quam cum raptam a Paride frustra legationibus a Priamo repetiisset, sociali totius Græciæ bello repetiit, recepitque tandem everso Trojano regno: & conscensa navi, post octavum erroris annum domum rediit.

264. *Epeus.*] Ideo equi lignei fabricator dicitur, quia muralem reperit machinam quæ vocatur etiam *aries*, ex Plin. lib. 7. 56. De *Hectore* bigis raptato, Æn. 1. 487. De *bigis*, & quadrigis, duobus & quatuor equis, sub eodem jugo conjunctis, G. 1. 512.

275. *Exuvias Achillis* &c.] Cum nempe Achilles e Græcorum castris recessisset, offensus Agamemnoni ob ereptam sibi Briseida: territi navium incendio Græci frustra precibus Achillem tentaverunt. Patroclus imprimis, ipsi carissimus; qui cum ad reditum impellere eum non posset, rogavit, sua sibi saltem arma milites que suos concederet, quibus Trojanis metum incuteret. Concessit Achilles: at Patroclus Achillis armis indutus ab Hectore occisus est. Igitur per *Achillis exuvias*, Achillis arma intellige; non Achilli quidem, sed Patroclo direpta. Ita Homerus Iliad. 15. sub finem, & 16.

276. *De Danais.*] Græcis Æ. 1. 34. De *Phrygiis*, Trojanis, Æ. 1. 385. De *Dardania*, Troja Æ. 1. 5. De *Teucris*, Trojanis, Æ. 1. 239.

Quæ tantæ tenuere moræ? quibus Hector ab oris
Expectate venis? ut te post multa tuorum
Funera, post varios hominumque urbisque labores
Defessi aspicimus? quæ causa indigna serenos
Fœdavit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?
Ille nihil: nec me quærentem vana moratur;
Sed graviter gemitus imo de pectore ducens:
Heu fuge nate Dea, teque his (ait) eripe flammis.
Hostis habet muros, ruit alto a culmine Troja:
Sat patriæ Priamoque datum: si Pergama dextra
Defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
Sacra, suosque tibi commendat Troja Penates:
Hos cape fatorum comites, his mœnia quære;
Magna pererrato statues quæ denique ponto.
Sic ait; & manibus vittas, Vestamque potentem,
Æternumque adytis effert penetralibus ignem.
Diverso interea miscentur mœnia luctu:
Et magis atque magis (quanquam secreta parentis
Anchisæ domus, arboribusque obtecta recessit)
Clarescunt sonitus, armorumque ingruit horror.

INTERPRETATIO.

quæ tam longa mora te detinuit? o Hector optate, quibus e regionibus venis? quomodo te videmus lassi, post multas neces tuorum, post diversos & urbis & civium labores? quæ causa indigna maculavit pulchram faciem? aut quare video has plagas? Ille nihil ad hæc dixit, *nec res*ponsis *detinet me inutilia petentem: sed ægre trahens gemitus ex intimo pectore: Heu! fuge, fili Veneris; & te, inquit, subtrahe huic incendio. Hostis tenet urbem, cadit ab alto vertice Troja: satisfecimus patriæ & Priamo: si Troja manu* aliqua *servari posset, hac mea etiam fuisset servata. Troja committit tibi* sua *sacra, & suos Deos: accipe hos casuum* tuorum *socios, quære illis urbem; quam tandem magnam condes pererrato mari. Sic locutus est; & manibus exportat ex adytis intimis infulas, & potentem Vestam, & ignem inextinctum. Interim urbs turbatur vario dolore: & quamvis domus patris Anchisæ separata, & cincta arboribus submoveatur; magis & magis auditur sonus, & horror armorum imminet.*

NOTÆ.

291. *Pergama.*] *orum.* Arx Trojæ Æ.1.470.

293. *Sacra, suosque &c.*] Per *sacra*, res eas intelligit, quæ ad ceremonias Deorum pertinebant; ut vittæ, infulæ, de quibus supra, v. 133. Pepla, de quibus Æ.1.484. Per *Penates*, Deorum domesticorum simulacra, de quibus infra, v. 717. Per *Vestam*, vel unum ex illis Penatium simulacris, vel ignem ipsum æternum: ait enim Ovid. Fast. 6. 291. *Nec tu aliud Vestam, quam vivam intellige flammam.* Per *ignem perpetuum*, ignem inextinctum: qui, si aliquando extingueretur; non alio igne, sed admotis Soli fomitibus ipso Solis calore excitabatur. De hoc, deque *Vesta*, Georgicorum 1. 498.

297. *Adytis effert.*] Vel reipsa effert; vel in somnis videtur efferre. Effert autem in Æneæ domum, ex templo quod erat in arce; & cum iis imperium a Priamo in Æneam transfert. Cultum porro ignis acceperant Phryges & Græci ab orientalibus populis, præcipue Persis; quibus ob usus maximos dignus Divinitate visus est, & perpetua custodia. *Adyta.*] Sunt intimæ partes domorum templorumque, in quas intrare nefas est, ab *α* privativo, & *δύω ingredior.* De *penetralibus*, in voce *penus*, Æ. 1. 708. De *Austris*, ventis meridionalibus. Ecl. 2. 58.

Excutior ſomno, & ſummi faſtigia tecti
Aſcenſu ſupero, atque arrectis auribus aſto.
In ſegetem veluti quum flamma furentibus auſtris
Incidit; aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, ſternit ſata læta boumque labores,
Præcipiteſque trahit ſylvas: ſtupet inſcius alto
Accipiens ſonitum ſaxi de vertice paſtor.
Tum vero manifeſta fides, Danaumque pateſcunt
Inſidiæ; jam Deiphobi dedit ampla ruinam
Vulcano ſuperante domus; jam proximus ardet
Ucalegon: Sigea igni freta lata relucent.
Exoritur clamorque virum, clangorque tubarum.
Arma amens capio, nec ſat rationis in armis:
Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcem
Cum ſociis ardent animi: furor iraque mentem
Præcipitant, pulchrumque mori ſuccurrit in armis.
Ecce autem, telis Pantheus elapſus Achivum,
Pantheus Otriades, arcis Phœbique ſacerdos;
Sacra manu, victoſque Deos, parvumque nepotem
Ipſe trahit: curſuque amens ad limina tendit:

INTERPRETATIO.

Excitor e ſomno, & aſcendens ſupergredior ſummum culmen tecti, & ſto attentis auribus. Sicut quando ignis ventis ſævientibus cecidit in ſegetem; aut quando *præceps torrens montanis undis vaſtat agros, vaſtat ſegetes fertiles & labores boum, & rapit arbores in præceps:* tunc *paſtor ignarus obſtupeſcit audiens ſonum ex alto cacumine rupis. Tunc vero clara* fuit *veritas* verborum Hectoris, *& apparent fraudes Græcorum. Jam domus magna Deiphobi fecit ruinam, igne vincente: jam domus vicina Ucalegontis ardet: promontorium Sigeum late relucet flammis. Attollitur clamor virorum, & fremitus tubarum. Attonitus arma ſumo, nec ſatis* erat *rationis* cur ſumerem arma: *ſed cupit animus colligere turbam ad pugnandum, & convolare in arcem cum ſociis: furor & ira impellunt animum, & venit* in mentem *glorioſum* eſſe *mori ſub armis. Ecce autem Pantheus elapſus ex armis Græcorum, Pantheus Otrei filius, ſacerdos Phœbi & arcis, rapit ipſe manu* res *ſacras, & Deos ſuperatos, & parvum nepotem: & exanimatus currendo tendit ad januam* meam:

NOTÆ.

310. *Deiphobi.*] Priami filius fuit, qui poſtquam Paris a Pyrrho occiſus fuit, Helenam duxit uxorem, cujus dolo inter primos interfectus eſt, ut fuſe deſcribitur Æ. 6. 490. De *Vulcano*, qui pro igne hic ſumitur, G. 1. 295.

312. *Ucalegon: Sigea igni freta* &c.] Ucalegon, ſenex, unus e conſiliariis Priami: *Ucalegon* ponitur pro *domo Ucalegontis. Sigea.*] *Sigeum, & Rhæteum*: promontoria duo Troadis, non longe ab urbe Troja. *Freta* dixit, pro mari Helleſpontiaco, quod regionem illam alluit, & proprie fretum eſt.

319. *Pantheus Otriaaes* &c.] Otrei filius, ſacerdos Apollinis qui in arce colebatur: licet enim arx Trojana præcipue ſacra eſſet Palladi, ut deinde Romanum Capitolium Jovi; utraque tamen ſedes Diis aliis compluribus dicata erat. De *Phœbo*, Ecl. 3. 62. 104. De *Achivis*, Græcis, Æ. 1. 492.

321. *Limina.*] Legunt alii *litora*, nec male. Servius & Donatus retinent *limina*: & hinc Æneæ virtutem exaggerant, cujus in domum, & Hector, & Pantheus ſacra deferebant.

Quo res summa loco, Pantheu? quam prendimus arcem?
Vix ea fatus eram, gemitu quum talia reddit:
Venit summa dies & ineluctabile tempus
Dardaniæ: fuimus Troes, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum: ferus omnia Jupiter Argos
Transtulit: incensa Danai dominantur in urbe.
Arduus armatos mediis in mœnibus astans
Fundit equus, victorque Sinon incendia miscet
Insultans: portis alii bipatentibus adsunt,
Millia quot magnis nunquam venere Mycenis.
Obsedere alii telis angusta viarum
Oppositi: stat ferri acies mucrone corusco
Stricta, parata neci: vix primi prælia tentant
Portarum vigiles, & cæco Marte resistunt.
Talibus Otriadæ dictis, & numine Divum
In flammas & in arma feror: quo tristis Erinnys,

INTERPRETATIO.

O Pantheu, dixi, quo in *statu suprema res est? quam occupamus urbem? Vix ea locutus eram, cum talia respondet gemens: Venit suprema dies & tempus inevitabile Trojanis: periimus Trojani, periit Troja, & magna gloria Trojanorum: crudelis Jupiter omnia transmisit ad Argivos: Græci regnant in urbe inflammata. Equus altus stans in medio murorum emittit milites, & victor Sinon spargit incendia illudens*: totque *alii intrant portis utrimque apertis, quot millia nunquam venere e magna* urbe *Mycenis: alii obstantes occupaverunt armis angustas vias: obstat gladiorum acies micanti mucrone nuda, parata ad cædem: vix primi excubitores portarum tentant pugnam, & resistunt insano certamine. Talibus verbis Panthei, & voluntate Deorum, rapior in arma & in incendia: quo crudelis Erinnys....*

NOTÆ.

322. *Quam prendimus arcem?*] Sensus est, ad Servii, & Donati sensum: *Quam occupabimus arcem? in quam arcem concurremus? si quidem una est, & tu fuga tua significas hanc esse captam.* Maxime enim de arce videtur Æneas fuisse sollicitus, dixit enim v. 315. *Et concurrere in arcem cum sociis ardent animi.* Hic, primo de arce Pantheum interrogat. Deinde, v. 404. primo ad arcem videtur concurrisse; siquidem in Cassandram incidit raptam e templo Minervæ, quod in arce situm erat. Sed arx illa primo a Græcis capta fuerat, & equus in eam inductus, v. 245. *Et monstrum infelix sacrata sistimus arce.* Igitur arx diversa fuit a Priami regia: in quam ultimus Græcorum impetus fuit, infra, v. 437. dictaque est *Pergamus*, plur. *Pergama.* Syncope est *prendimus*, pro *prehendimus.*

325. *Dardaniæ. Ilium.*] Trojæ nomina, Æ. 1. 5. *Troës. Teucrorum*: Trojanorum nomina, Æ. 1. 34. 239. *Argos. Mycenis*: urbes sunt Peloponnesi, regnum Agamemnonis, Æ. 1. 288. *Danai*: Græci, Æ. 1. 34. *Sinon*, supra, 86.

332. *Angusta viarum.*] Angustas vias: familiaris poetis & historicis locutio: infra, v. 725. *Opaca locorum.* Æ. 1. 426. *Strata viarum.*

335. *Portarum vigiles* &c.] Non arcis, quæ prima capta fuerat, equo in eam inducto; sed reliquarum urbis portarum, per quas introducere socios conabantur delapsi ex equo Græci. *Cæco Marte.*] Certamine, vel obscuro, quia per noctem committebatur; vel insano, quia a paucis & improvidis, contra multos & paratos. De *Marte*, belli Deo, Ecl. 9. 12. *Otriadæ.*] Panthei, qui filius Otrei. *Numine.*] Æ. 1. 137.

337. *Erinnys.*] Hic pro *furore* ponitur. Nomen commune tribus furiis: quæ, ut

Eumenides,

Quo fremitus vocat, & ſublatus ad æthera clamor.
Addunt ſe ſocios Ripheus, & maximus annis
Iphitus, oblati per lunam, Hypaniſque, Dymaſque;
Et lateri agglomerant noſtro: juveniſque Chorœbus
Mygdonides, illis qui ad Trojam forte diebus
Venerat, inſano Caſſandræ incenſus amore;
Et gener auxilium Priamo Phrygibuſque ferebat:
Infelix, qui non ſponſæ præcepta furentis
Audierat.
Quos ubi confertos audere in prælia vidi,
Incipio ſuper his: Juvenes, fortiſſima fruſtra
Pectora; ſi vobis audentem extrema cupido eſt
Certa ſequi, quæ ſit rebus fortuna videtis.
Exceſſere omnes adytis ariſque relictis
Dii, quibus imperium hoc ſteterat: ſuccurritis urbi
Incenſæ: moriamur, & in media arma ruamus.
Una ſalus victis, nullam ſperare ſalutem.
Sic animis juvenum furor additus. Inde lupi ceu
Raptores, atra in nebula, quos improba ventris

INTERPRETATIO.

quo tumultus, & clamor elatus in cœlum me *vocat. Adjungunt ſe ſocios Ripheus, & grandis ætate Jphitus, occurrentes* mihi *ad* lucem *Lunæ, & Hypanis, & Dymas; & denſantur ad latus noſtrum: & Chorœbus juvenis Mygdonii* filius, *qui forte per illos dies venerat Trojam, ardens magno Caſſandræ amore; & gener ferebat auxilium Priamo & Trojanis: miſer qui non crediderat monitis ſponſæ vaticinantis. Poſtquam vidi illos collectos promptos eſſe ad pugnas, de iis* rebus *ſic cœpi* loqui: O *juvenes, corda fruſtra generoſa: ſi firmum eſt vobis deſiderium ſequendi* me *tentantem extrema; cernitis quis ſit ſtatus rerum. Omnes Dii, per quos hoc regnum ſteterat, abierunt deſertis altaribus & penetralibus: vos* vero vultis *ſubvenire urbi* jam *abſumptæ: moriamur* potius, *& ruamus in medium armorum. Sola ſalutis* via quæ reſtat *victis*, eſt *nullam ſperare ſalutem. Sic furor additus eſt virtuti juvenum. Deinde veluti lupi rapaces, per nebuloſum tempus, quos rabida ventris.....*

NOTÆ.

Eumenides; ſic *Erinnyes* vocantur. Propert. lib. 2. 20. 29. *Tunc me vel tragicæ vexetis Erinnyes.* Privata ſingularum nomina ſunt, *Alecto, Tiſiphone, Megæra*: de quibus G. 3. 552. & G. 1. 278.

340. *Oblati per lunam.*] Probat enim Scaliger, de Emendatione temp. lib. 5. captam eſſe Trojam, circa plenilunium & finem veris: idque etiam patet ex Petronii fragmento de expugnatione Trojæ: *Jam plena Phœbe candidum extulerat jubar*: at tum Luna maxime lucida eſt. Igitur *ſilentia Lunæ*, ut antea dixit Virgilius, v. 255. de *media nocte* explicanda ſunt, quod tempus vocatur *conticinium*, quia tunc tacent omnia: Luna autem nocturni ſilentii præſes dicitur: unde Horat. Epod. 5. 51. *Nox & Diana quæ ſilentium regis.*

341. *Agglomerant.*] Supple *ſe*, ut Æ. 1. 108 *Tum prora avertit.*

342. *Mygdonides.*] Nomen a *Mygdone* patre, fratre Hecubæ Priami uxoris: non a *Mygdonia* regione: monet enim Servius gentilia nomina non deſinere in *des*, ſed patronymica. De *Caſſandra* ſupra, v. 246. De *Phrygibus*, Æ. 1. 385.

348. *Fortiſſima fruſtra.*] Hic agnoſcunt vulgo interpretes plane prolixam & incommodam verborum trajectionem, & verba digerunt hoc modo: *Juvenes, for-*

Exegit cæcos rabies, catulique relicti
Faucibus expectant siccis: per tela, per hostes
Vadimus haud dubiam in mortem, mediæque tenemus
Urbis iter; nox atra cava circumvolat umbra.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet? aut possit lacrymis æquare labores?
Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos:
Plurima perque vias sternuntur inertia passim
Corpora, perque domos, & relligiosa deorum
Limina. Nec soli pœnas dant sanguine Teucri:
Quondam etiam victis redit in præcordia virtus;
Victoresque cadunt Danai: crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, & plurima mortis imago.
Primus se Danaum, magna comitante caterva,
Androgeos offert nobis, socia agmina credens,
Inscius; atque ultro verbis compellat amicis:
Festinate viri, nam quæ tam sera moratur
Segnities? alii rapiunt incensa feruntque
Pergama: vos celsis nunc primum a navibus itis?
Dixit: & extemplo (neque enim responsa dabantur
Fida satis) sensit medios delapsus in hostes.

INTERPRETATIO.

aviditas expulit furiosos ex antris, *&* quos *proles relicta expectat siccis gutturibus*: ita nos *per arma, per hostes, imus ad mortem certissimam, & insistimus mediam urbis viam: nigra nox* errat *circa* nos *cavis tenebris. Quis explicet sermone stragem & mortes illius noctis? aut possit lugendo æquare* illos *labores? Perit urbs vetus*, quæ *regnaverat per multos annos: multa inutilia corpora passim funduntur, & per vias, & per domos, &* per *sacra vestibula Deorum. Nec soli Trojani luunt pænas sanguine: aliquando etiam virtus redit victis in corda, & Græci victores occiduntur: ubique crudelis* est *luctus, ubique timor, & multa species mortis. Androgeos primus e Græcis occurrit nobis, magna turba cingente, putans* nos esse *agmen sociorum, inconsultus: & prior nos alloquitur sermone amico: Properate o viri, quæ enim tam tarda desidia* vos *detinet? alii vastant & evertunt Trojam combustam: vos nunc primo venitis ab altis navibus?* Sic *locutus est: & statim agnovit* se *devenisse in medium hostium, nam non reddebantur* ipsi *responsa satis tuta*:

NOTÆ.

tissima pectora: videtis quæ sit fort una rebus omnes Dii, quibus hoc imperium steterat, abierunt adytis arisque relictis: frustra succurritis urbi incensæ. Si vobis cupido certa est sequi audentem extrema, ruamus in media arma, & moriamur. Volunt iidem eam verborum confusionem affectasse Virgilium, ut mentis rerumque perturbationem exprimeret. Ego rectum, absque trajectione, sensum verborum videre mihi videor, ut patet in interpretatione: ubi vocat juvenum *pectora frustra fortissima*, quia eorum fortitudo ad patriæ salutem inutilis erat. De *adytis*, supra, v. 297.

367. *Quondam.*] Aliquando. Sic G. 3. 99 *Ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis incassum furit*, & G. 4. 261. De *Teucris* Trojanis, Æ. 1. 239. De *Danais* Græcis, Æ. 1. 34.

371. *Androgeos.*] Unus e Græcorum ducibus.

377. *Sensit delapsus in hostes.*] Id est, *se delapsum esse*: Græcismus, Latinis veteribus familiaris. Sic Catul. in Phaselo, v. 2.

Obstupuit, retroque pedem cum voce repressit.
Improvisum aspris veluti qui sentibus anguem
Pressit humi nitens; trepidusque repente refugit
Attollentem iras, & cærula colla tumentem.
Haud secus Androgeos visu tremefactus abibat.
Irruimus, densis & circumfundimur armis:
Ignarosque loci passim & formidine captos
Sternimus: aspirat primo fortuna labori.
Atque hic exultans successu animisque Chorœbus:
O socii; qua prima, inquit, fortuna salutis
Monstrat iter, quaque ostendit se dextra, sequamur.
Mutemus clypeos, Danaumque insignia nobis
Aptemus: dolus an virtus, quis in hoste requirat?
Arma dabunt ipsi. Sic fatus, deinde comantem
Androgei galeam, clypeique insigne decorum
Induitur: laterique Argivum accommodat ensem.
Hoc Ripheus, hoc ipse Dymas, omnisque juventus
Læta facit: spoliis se quisque recentibus armat.
Vadimus immisti Danais, haud numine nostro:
Multaque per cæcam congressi prælia noctem
Conserimus, multos Danaum demittimus Orco.
Diffugiunt alii ad naves, & litora cursu
Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
Scandunt rursus equum, & nota conduntur in alvo.

INTERPRETATIO.

Obstupuit, & retro continuit pedem cum voce. Sicut qui in vepribus rigidis innitens terræ calcavit anguem ex improviso: & subito tremens fugit eum *assurgentem in iras, & inflantem collum cæruleum. Non aliter Androgeos recedebat territus aspectu. Irrumpimus, & circum miscemur confertis armis: & passim dejicimus* Græcos, *inscios locorum, & metu percitos: fortuna favet primis conatibus. Et tunc Chorœbus lætus successu & animosior ait:* O *socii; eamus, qua prima fortuna ostendit viam salutis, & qua se præbet propitiam. Mutemus clypeos, & accommodemus nobis arma Græcorum. Quis exigat in hoste,* utrum *virtus, an dolus* sit? *Ipsi* Græci occisi *suppeditabunt* nobis *arma. Sic locutus postea induit cassidem cristatam Androgei, & pulchrum ornamentum clypei, & alligat lateri gladium Græcum. Hoc facit Ripheus, hoc ipse Dymas, & omnis juventus læta: unusquisque armat se spoliis novis. Imus permixti Græcis, Diis non propitiis: & congressi per obscuram noctem committimus multas pugnas, mittimus inferis plurimos Græcorum. Alii fugiunt ad naves, & quærunt currendo tutum litus: aliqui fœdo metu iterum conscendunt magnum equum, & occultantur cogniti in utero.*

NOTÆ.

Ait fuisse navium celerrimus &c.

379. *Aspris.*] Pro *asperis*: ut Æ. 1. 205. *Accestis*, pro *accessistis*.

390. *Dolus, an virtus, quis* &c.] Supple *quis requirat in hoste, dolusne sit, an virtus?* Et hanc volunt interpretes minime honestam esse sententiam: atque adeo Chorœbum ignavum fuisse ac vecordem, qui hanc protulerit: sane immerito: doli enim & stratagemata in bello ad prudentiam pertinent.

391. *Comantem galeam.*] Cristatam, caudis animalium ornatam, Æ. 1. 472. *Argivum*, Græcum, ab Argis urbe Peloponnesi Æ. 1. 288.

396. *Haud numine nostro.*] Non propitiis

Heu nihil invitis fas quenquam fidere Divis.
Ecce trahebatur passis Priameïa virgo
Crinibus a templo Cassandra adytisque Minervæ,
Ad cœlum tendens ardentia lumina frustra:
Lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.
Non tulit hanc speciem furiata mente Chorœbus,
Et sese medium injecit moriturus in agmen.
Consequimur cuncti, & densis incurrimus armis.
Hic primum ex alto delubri culmine telis
Nostrorum obruimur, oriturque miserrima cædes:
Armorum facie, & Grajarum errore jubarum.
Tum Danai gemitu, atque ereptæ virginis ira,
Undique collecti invadunt: acerrimus Ajax,
Et gemini Atridæ, Dolopumque exercitus omnis.
Adversi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt, Zephyrusque, Notusque, & lætus Eois
Eurus equis: stridunt sylvæ; sævitque tridenti
Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.
Illi etiam, si quos obscura nocte per umbram
Fudimus insidiis, totaque agitavimus urbe;

INTERPRETATIO.

Heu! nihil oportet quemquam sperare invitis Diis! Ecce filia Priami Cassandra, capillis expassis, rapiebatur a templo & penetralibus Palladis, frustra tollens ad cælum ardentes oculos: oculos inquam, *nam catenæ ligabant teneras manus. Chorœbus irato animo non passus est hoc spectaculum, & moriturus immisit se mediam in turbam. Omnes sequimur, & spissis telis ingruimus. Tum statim e summo fastigio templi obruimur jaculis nostrorum* Trojanorum, *& fit strages deploranda: ex armorum forma, & errore cristarum Græcarum. Tunc Græci dolore & ira* commoti ob *ereptam* sibi *Cassandram, undique congregati* nos *oppugnant: ardentissimus* erat *Ajax, & gemini filii Atrei, & omnis exercitus Dolopum. Quemadmodum venti oppositi scisso turbine aliquando certant, & Zephyrus, & Notus, & Eurus exultans equis orientalibus: sibilant sylvæ, ac Nereus spumosus tridente furit, & commovet mare* ab *imo fundo. Si aliquos per tenebras obscuræ noctis fugavimus dolis, & dispersimus tota urbe; illi etiam....*

NOTÆ.

Diis. Sic Æ. 12. v. 540. *Nec Dii texere Cupentum Ænea veniente sui.* De *Orco*, qui pro inferis sumitur, G. 1. 277.

404. *Cassandra* &c.] De hac Priami filia, supra, v. 246. Quomodo in templo Minervæ vitiata sit ab Ajace Oïlei filio, Æ. 1. 44. De *Minerva*, supra, v. 31. De *adytis*, v. 297. De *delubris*, v. 225. De *Grajis*, G. 2. 16. De *Ajace* Oïlei, de quo hic mentio, Æ. 1. 45. De *Atridis*, Atrei filiis, Agamemnone, Æ. 3. 54. & Menelao, supra, v. 264. De *Dolopibus*, supra, v. 7.

417. *Zephyrus* &c.] Ventus occidentalis, Ecl. 5. 5. *Notus.*] Qui & *Auster*, meridionalis: a νότος *humidus*: Ecl. 2. 58. *Eurus.*] Orientalis, unde equis invectus dicitur *Eois*, ab ἠώς *Aurora*. Et vero Horatius equos etiam Euro tribuit, Od. 4. 4. 44. *Per Siculas equitavit undas. Quondam.*] Aliquando, supra, v. 367.

419. *Nereus.*] Juxta aliquos hic pro *Neptuno* sumitur, ob tridentem: juxta Orpheum, pro Deorum antiquissimo: juxta Hesiodum, pro Ponti filio: juxta omnes, pro Nereidum Nympharum patre, & uno e maris præsidibus. De *tridente*, Æ. 1. 142.

Apparent : primi clypeos mentitaque tela
Agnoſcunt, atque ora ſono diſcordia ſignant.
Ilicet obruimur numerô, primuſque Chorœbus
Peneleï dextra divæ armipotentis ad aram
Procumbit : cadit & Ripheus, juſtiſſimus unus
Qui fuit in Teucris, & ſervantiſſimus æqui.
Diis aliter viſum. Pereunt Hypaniſque, Dymaſque,
Confixi a ſociis : nec te tua plurima Pantheu
Labentem pietas, nec Apollinis infula texit.
Iliaci cineres, & flamma extrema meorum :
Teſtor, in occaſu veſtro, nec tela, nec ullas
Vitaviſſe vices Danaum ; &, ſi fata fuiſſent
Ut caderem, meruiſſe manu. Divellimur inde,
Iphitus & Pelias mecum : quorum Iphitus ævo
Jam gravior, Pelias & vulnere tardus Ulyſſei.
Protinus ad ſedes Priami clamore vocati.
Hic vero ingentem pugnam, ceu cætera nuſquam
Bella forent, nulli tota morerentur in urbe :
Sic Martem indomitum Danaoſque ad tecta ruentes
Cernimus, obſeſſumque acta teſtudine limen.

INTERPRETATIO.

occurrunt, primique agnoſcunt ſcuta & arma ſimulata, & notant voces ſono diſcrepantes a ſuis. *Statim opprimimur numero, & primus Chorœbus occiditur manu Peneleï ad aram Deæ Palladis. Occiditur etiam Ripheus, qui inter Trojanos unus omnium juſtiſſimus fuit, & obſervantiſſimus æquitatis. Aliter viſum eſt Diis. Moriuntur Hypanis & Dymas, confoſſi a civibus : nec multa religio tua, nec vittæ Phœbi protexerunt te morientem, o Pantheu. Trojani cineres, & ſupreme ignis meorum : teſtor* vos, me *in exitio veſtro nec effugiſſe arma, nec vulnera Græcorum ; & , ſi fatum voluiſſet ut morerer, me dignum fuiſſe* propter *facta. Abſtrahimur inde Iphitus & Pelias mecum : e quibus Iphitus jam erat annis tardior, Pelias etiam tardatus ob plagam ab Ulyſſe* acceptam. *Statim vocamur clamoribus ad regiam Priami. Illic autem* videmus *magnum certamen ; quaſi nulla eſſent alibi prælia, & nulli morerentur reliqua* in *urbe : ita videmus Martem effrænem, & Græcos ad faſtigia aſcendentes, & portas obſeſſas admota teſtudine.*

NOTÆ.

423. *Ora ſono diſcordia.*] Alii enim Phrygia, alii Græca lingua utebantur : quidam explicant de vario militum ſymbolo, *mot du guet.*

425. *Peneleï.*] Unius e quinque Bœotorum ducibus, qui ad expeditionem Trojanam venerant. Iliad. 2. 494. *Armipotentis.*] Palladis, quæ quaſſans arma e cerebro Jovis nata eſt, unde nomen a *πάλλω quaſſo.*

428. *Diis aliter viſum.*] Licet juſtiſſimus eſſet, viſum eſt tamen Diis hunc reum ac morte dignum eſſe. De *Pantheo*, ſupra, v. 318. De *Ripheo*, *Dyma*, & cæteris, v. 339. & ſeq. De *infula*, ſeu vittis Apollinis, v. 133. De *Apolline*, Ecl. 3. 104.

433. *Vices Danaum.*] Vulnera, quibus Græci vicem inflictis ab Ænea vulneribus referebant. De *Danaïs*, Æ. 1. 34.

434. *Meruiſſe manu.*] Me dignum fuiſſe morte, propter ea quæ *manu* feceram : nempe ob cædes Græcorum plurimas.

436. *Vulnere Ulyſſei.*] Ab Ulyſſe inflicto. *Ulyſſei*, Genit. de quo, Æ. 1. 224.

440. *Martem.*] Pro bello, cujus Deus eſt, Ecl. 9. 12. De *Danais*, Græcis, Æ. 1. 34.

441. *Teſtudine.*] Machina, quæ inventa dicitur bello Trojano. Sic deſcribitur a Livio l. 44. 9. *Scutis ſuper capita denſatis,*

Hærent parietibus ſcalæ, poſteſque ſub ipſos
Nituntur gradibus : clypeoſque ad tela ſiniſtris
Protecti objiciunt, prenſant faſtigia dextris.
Dardanidæ contra turres ac tecta domorum
Culmina convellunt : his ſe, quando ultima cernunt,
Extrema jam in morte parant defendere telis :
Auratasque trabes, veterum decora alta parentum,
Devolvunt: alii ſtrictis mucronibus imas
Obſedere fores, has ſervant agmine denſo.
Inſtaurati animi, regis ſuccurrere tectis,
Auxilioque levare viros, vimque addere victis.
Limen erat, cæcæque fores, & pervius uſus
Tectorum inter ſe Priami, poſteſque relicti
A tergo : infelix qua ſe, dum regna manebant,
Sæpius Andromache ferre incomitata ſolebat
Ad ſoceros, & avo puerum Aſtyanacta trahebat.
Evado ad ſummi faſtigia culminis, unde
Tela manu miſeri jactabant irrita Teucri.

INTERPRETATIO.

Scalæ muris affiguntur, & innituntur gradibus ad ipſas portas: & tecti opponunt ſiniſtris manibus *clypeos ad jacula, dextris apprehendunt tecta. Contra Trojani diruunt turres & culmina domos tegentia: ſiquidem vident extremas* res, *conantur defendere ſe his armis in ruina jam ſuprema: & dejiciunt auratas trabes, magna ornamenta antiquorum patrum: alii ſtrictis gladiis occupaverunt portas,* & *has defendunt ſpiſſa turba. Renovatus* eſt *ardor ſuccurrendi domui regis, & adjuvandi vires auxilio, & addendi vires victis. Erat limen, & janua occulta, & pervia conjunctio domorum Priami inter ſe, & porta relicta a tergo: qua miſera Andromache, dum ſtabant regna, ſæpe ſolebat abſque comitatu ſe conferre ad ſoceros, & ducebat avo puerum Aſtyanacta.* Hac *aſcendo ad faſtigia ſummi tecti, unde miſeri Trojani vibrabant manibus ſpicula inania.*

NOTÆ.

ſtantibus primis, ſecundis ſubmiſſioribus, tertiis magis & quartis, poſtremis etiam genu nixis; faſtigiatam, ſicut tecta ædificiorum ſunt, teſtudinem faciebant. Ait Xiphilinus in Auguſto, tam firmam fuiſſe, ut homines ſupra illam ire poſſent; ſed & equi agi & vehicula. Nomen a corio *teſtudinis*, *tortuë*: Græcis συνασπισμὸς, a clypeis ſimul nexis.

442. *Poſtes.*] Græcis παραστάδες: Junio *arrectaria portarum*: quaſi *poſt oſtium*: hic, & vulgo pro janua ſumuntur : proprie ſunt ſaxa vel ligna quatuor, ab utroque januæ latere, tum ſuperne atque inferne compacta; quibus cardines januæ, ſera item ac repagula immittuntur: ſuperius tamen atque inferius, *limen* etiam dicitur.

454. *Tectorum inter ſe* &c.] Videntur contigua duo fuiſſe palatia Priami, & Hectoris, cujus Andromache uxor fuit. *Relicti.*] Ab hoſtibus, qui poſticam illam januam non animadverterant.

456. *Andromache.*] Filia Eetionis regis Thebarum, in Cilicia minoris Aſiæ provincia. Occiſo marito Hectore, Priami & Hecubæ filio, captaque Troja, Pyrrho ceſſit in prædam : a quo ducta in Epirum, ex eo Moloſſum ſuſcepit; ac deinde Heleno, Priami item filio, cum regni parte in uxorem conceſſa eſt. *Soceri* igitur Andromaches fuere Priamus & Hecuba.

457. *Aſtyanacta.*] Filium unicum Andromaches ex Hectore: hic poſt Trojam captam cum quæreretur a Græcis ad mortem, occultatus a matre in ipſo Hectoris tumulo, indeque dolo Ulyſſis erutus, e turri præceps actus eſt.

Turrim in præcipiti ſtantem, ſummiſque ſub aſtra
Eductam tectis; unde omnis Troja videri,
Et Danaum ſolitæ naves, & Achaica caſtra;
Aggreſsi ferro circum, qua ſumma labantes
Juncturas tabulata dabant, convellimus altis
Sedibus, impulimuſque. Ea lapſa repente ruinam
Cum ſonitu trahit, & Danaum ſuper agmina late
Incidit: aſt alii ſubeunt; nec ſaxa, nec ullum
Telorum interea ceſſat genus.
Veſtibulum ante ipſum primoque in limine Pyrrhus
Exultat, telis & luce coruſcus ahena.
Qualis ubi in lucem coluber, mala gramina paſtus,
Frigida ſub terra tumidum quem bruma tegebat;
Nunc poſitis novus exuviis, nitiduſque juventa,
Lubrica convolvit ſublato pectore terga
Arduus ad Solem, & linguis micat ore triſulcis.
Una ingens Periphas, & equorum agitator Achillis
Armiger Automedon: una omnis Scyria pubes
Succedunt tecto, & flammas ad culmina jactant.
Ipſe inter primos, correpta dura bipenni
Limina perrumpit, poſteſque a cardine vellit
Æratos: jamque exciſa trabe firma cavavit
Robora, & ingentem lato dedit ore feneſtram.

INTERPRETATIO.

Evertimus ab altiſsima parte, & diſiecimus turrim ſitam in loco declivi, & ſummis tectis elatam ad ſidera, unde ſolebat tota Troja ſpectari, & naves Græcorum, & Achaiæ caſtra: poſtquam eam *circum accidimus ferro, qua* parte *ſupremum tabulatum reddebat juncturas* parietis *infirmiores. Illa ſubito cadens ruinam fecit cum tumultu, & late incubuit ſuper turmas Græcorum: ſed alii ſuccedunt: nec lapides nec ullum genus armorum interim ceſſat. Ante ipſum introitum & ad primam portam, Pyrrhus gaudet fulgens armis & luce* armorum *æreorum. Qualis* eſt *coluber, quem hyems frigida occultabat effætum ſub terra; quando fotus venenatis herbis, & jam reparatus depoſita pelle, ac juventute conſpicuus, elato pectore protrahit in lucem lubricum dorſum, erectus ad Solem, & vibrat linguam tricuſpidem. Simul magnus Periphas, & armiger Automedon ductor equorum Achillis: ſimul tota juventus Scyri* inſulæ, *aſcendunt ad tectum, & conjiciunt ignes ad faſtigia.* Pyrrhus *ipſe inter primos correpta ſecuri durum limen perfringit, & e cardinibus eruit portas æreas: & jam abſciſſa trabe perforavit duriſsima ligna; fecitque magnum hiatum lato ſpatio.*

NOTÆ.

462. *Achaica caſtra.*] De Achaia Græciæ regione. Æ. 1. 492. De *Danais.* Ib. 34.

463. *Qua ſumma* &c.] Qua trabium, quæ ſummum tabulatum ſuſtinebant, capita, parieti immiſſa, infirmiorem illum reddebant, & exſcindi facilem. De *Pyrrho,* ſupra, v. 263.

271. *Qualis ubi* &c.] De illa ſerpentis renovatione, herbarum paſtu, lingua tricuſpide, jam diximus G. 3. 437.

477. *Scyria pubes.*] E Scyro inſula, una e Cycladibus, in qua regnavit Lycomedes: apud quem depoſitus a Thetide Achilles puellari habitu ne ad bellum raperetur, interim ex Deidamia Lycomedis filia Pyrrhum ſuſcepit. De *bipenni,* ſecuri utrinque acuta, G. 4. 331. De *limine, poſtibus, cardine,* ſupra, v. 442. & Æ. 1. 452.

Apparet domus intus, & atria longa patefcunt:
Apparent Priami & veterum penetralia regum:
Armatofque vident ftantes in limine primo.
At domus interior gemitu miferoque tumultu
Mifcetur: penitufque cavæ plangoribus ædes
Fœmineis ululant: ferit aurea fidera clamor.
Tum pavidæ tectis matres ingentibus errant:
Amplexæque tenent poftes, atque ofcula figunt.
Inftat vi patria Pyrrhus; nec clauftra, nec ipfi
Cuftodes fufferre valent: labat ariete crebro
Janua, & emoti procumbunt cardine poftes.
Fit via vi: rumpunt aditus, primofque trucidant
Immifsi Danai, & late loca milite complent.
Non fic aggeribus ruptis quum fpumeus amnis
Exiit, oppofitafque evicit gurgite moles,
Fertur in arva furens cumulo, campofque per omnes
Cum ftabulis armenta trahit. Vidi ipfe furentem
Cæde Neoptolemum, geminofque in limine Atridas:
Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per aras
Sanguine fœdantem quos ipfe facraverat ignes.
Quinquaginta illi thalami, fpes tanta nepotum,

INTERPRETATIO.

Apparet ipfis *interior domus, & longa atria patent, apparent receffus Priami & antiquorum regum: & cernunt milites refiftentes in ipfo aditu. At domus interior turbatur luctu & mifero tumultu: & cavæ ædes intime refonant planctibus fœminarum: clamor ferit aftra lucida. Tunc timidæ matres vagantur tota domo, & hærent amplexæ portas,* iifque *dant ofcula. Urget Pyrrhus paterno impetu; nec obices, nec ipfi cuftodes poffunt* eum *fuftinere: janua quatitur multo ariete, & portæ ejectæ e cardinibus concidunt. Fit via per vim, & Græci immiffi* fibi *pandunt aditum, & primos occidunt, & undique replent fpatia militibus. Non fic fpumans fluvius volvitur in agros furens auctu* aquarum, *& per omnes campos evertit armenta cum ftabulis; quando fractis obicibus exundavit, & fuperavit* aquarum *copia moles oppofitas. Ipfe vidi furiofum cædibus Pyrrhum, & duos Atrei filios in limine. Vidi Hecubam, & centum fœminas, & Priamum inter aras inficientem fanguine ignes quos dicaverat* Diis. *Quinquaginta cubicula*, in quibus erat ei *magna fpes pofteritatis*

NOTÆ.

491. *Vi patria.*] Haufta e patris Achillis exemplo, qui ex *Horat.* De A. P. 292. *Iracundus, inexorabilis, acer.*

492. *Ariete.*] Machina, fuit longior, cujus caput in arietis caput ex ære conformatum, in urbium portas magna vi librabatur. De *Pyrrho Neoptolemo*: fupra, v. 263. De *Atridis*, Menelao v. 264. & Agamemnone Æ.. 3.54.

501. *Hecubam.*] Uxorem Priami, filiam Ciffei Thraciæ regis: quæ in fervitutem a Græcis abducta, fingitur mutata in canem, quia Græcos inanibus convitiis laceffebat. *Centumque nurus.*] *Nurus*, proprie uxor filii eft, *bru.* Cum tamen conftet Priamum filios centum, atque adeo centum nurus, non habuiffe; conftat hic juniores intelligi fœminas, quæ in comitatu Hecubæ erant, aut ad eam confugerant: ut apud Ovid. Met. 2. 364. de populis arboribus loquentem: *Inde fluunt lacrymæ, ftillataque Sole rigefcunt de ramis electra novis, quæ lucidus amnis excipit, & nuribus mittit geftanda Latinis.* De *aris* Priami, infra, v. 513.

503. *Quinquaginta illi thalami.*] Separata cubicula. Priamus enim ex Homero, Iliad. 6. 244.

Barbarico postes auro spoliisque superbi,
Procubuere: tenent Danai qua deficit ignis.
Forsitan & Priami fuerint quæ fata requiras.
Urbis ubi captæ casum, convulsaque vidit
Limina tectorum, & medium in penetralibus hostem:
Arma diu senior desueta trementibus ævo
Circumdat nequicquam humeris, & inutile ferrum
Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostes.
Ædibus in mediis, nudoque sub ætheris axe
Ingens ara fuit, juxtaque veterrima laurus,
Incumbens aræ, atque umbra complexa Penates.
Hic Hecuba, & natæ nequicquam altaria circum,
Præcipites atra ceu tempestate columbæ,
Condensæ, & divum amplexæ simulacra tenebant.

INTERPRETATIO.

portæ ornatæ auro peregrino & spoliis, ceciderunt : ubi deest ignis, occupant locum *Græci. Forte petes quoque quæ fuerit sors Priami. Postquam vidit ruinam captæ urbis, & perruptas portas domus, & hostem in medio* ejus *recessu : senex frustra induit humeris senio trementibus arma diu desueta, & accingitur gladio inutili, & ruit moriturus in confertos hostes. In media domo & sub apertis auris cæli fuit ara magna, & prope laurus antiquissima, imminens aræ, & umbra tegens* Deos *domesticos. Hic Hecuba, &* ejus *filiæ, frustra circa aras confertæ, sicut fugientes columbæ per nigram tempestatem, & amplectentes Deorum statuas,* eis *adhærebant.*

NOTÆ.

244. totidem habuit thalamos, ubi filii totidem apud uxores habitabant : & e regione thalamos præterea duodecim, ubi totidem habitabant filiæ apud generos : ergo liberos habuit ex utroque sexu duos ac septuaginta, e variis uxoribus, præsertimque ex Hecuba novemdecim, ut ait ipse Priamus apud Achillem, Iliad. ultimo, 496. Non tamen omnes ejus liberi iis in thalamis manebant, siquidem Deiphobus aliam habuit domum, v. 310.

504. *Barbarico.*] Cerdanus probat exemplis compluribus, *Barbaricum* & *Phrygium* idem esse, & Phryges divitiis fuisse insignes : & certum quidem est barbaros a Græcis vocatos esse Asiaticos omnes, quales erant Trojani Phryges, & Persæ. Vix tamen puto patriam Æneæ barbaram ab Ænea ipso hic appellari: igitur melius explico de auro, Asiaticis aliis gentibus per bellū direpto, præcipue quia cū *spoliis* hic jungitur.

512. *Sub ætheris axe.*] *Sub Dio*, vel *sub Jove*; id est, sub ipso aëre & aperto cœlo, quem locum in mediis domibus *impluvium* vocant. *Axe.*] Cœlo. Vel quia pars cœli nobis imminens signum habet maxime conspicuum, *ursam*, sive *septemtriones*; quod & *plaustrum* dicitur, & *axis* ideo dici potest, juxta Servium. Vel quia, sicut *poli*, ita & *axis*, pro toto cœlo sumitur : sunt enim *poli*, puncta duo axem terminantia; *axis* autem, linea ipsa sive obelus, circa quem cœlum volvitur.

513. *Ingens ara fuit.*] Ara illa, in loco subdiali & aperto mediis in ædibus posita fuit, & *Jovi Hercæo* dicata, ex Athenæo l. 5. Ad hanc occisus fuit Priamus, ex Euripide, Pausania, Ovidio, Seneca. Dicebatur Hercæus ἑρκεῖος, ab ἕρκος *septum*, quia intra domorum septa statuebatur ejus ara. Præter oculos naturales duos, tertium habebat in fronte, ex Pausania in Corinth. Non assentior Turnebo l. 14. 15. in hac ara sacratum fuisse ignem perpetuum; sed ignem recens a Priamo excitatum ad placandos Deos, de quo v. 502.

513. *Laurus.*] Hanc aliqui dicunt, arte factam fuisse : cujus truncus cubitorum duodecim ex auro purissimo; rami & folia ex auro & argento; flores & fructus e gemmis. Sed sativam & naturalem puto.

514. *Penates.*] Vel domum intelligit, vel

Ipſum autem ſumptis Priamum juvenilibus armis
Ut vidit : Quæ mens tam dira, miſerrime conjux,
Impulit his cingi telis ? aut quo ruis ? inquit.
Non tali auxilio, nec defenſoribus iſtis
Tempus eget : non ſi ipſe meus nunc afforet Hector.
Huc tandem concede : hæc ara tuebitur omnes,
Aut moriere ſimul. Sic ore effata, recepit
Ad ſeſe, & ſacra longævum in ſede locavit.
Ecce autem, elapſus Pyrrhi de cæde Polites,
Unus natorum Priami, per tela, per hoſtes
Porticibus longis fugit, & vacua atria luſtrat
Saucius : illum ardens infeſto vulnere Pyrrhus
Inſequitur, jam jamque manu tenet, & premit haſta.
Ut tandem ante oculos evaſit & ora parentum,
Concidit, ac multo vitam cum ſanguine fudit.
Hic Priamus, quanquam in media jam morte tenetur,
Non tamen abſtinuit, nec voci iræque pepercit:
At tibi pro ſcelere, exclamat, pro talibus auſis
Dii (ſi qua eſt cœlo pietas, quæ talia curet)
Perſolvant grates dignas, & præmia reddant
Debita : qui nati coram me cernere letum
Feciſti, & patrios fœdaſti funere vultus.
At non ille, ſatum quo te mentiris, Achilles,
Talis in hoſte fuit Priamo : ſed jura fidemque
Supplicis erubuit ; corpuſque exangue ſepulcro
Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remiſit.

INTERPRETATIO.

Cum vero vidit Priamum ipſum ſumptis armis juvenilibus : Quæ tam funeſta mens, ait, o miſer marite, impulit te *ad induenda hæc arma? aut quo curris? Tempus* præſens *non indiget tali ſubſidio, nec talibus propugnatoribus; ne ſi meus* quidem *Hector nunc ipſe adeſſet. Huc denique* te *recipe; hæc ara proteget cunctos, aut morieris nobiſcum. Sic ore locuta, accepit ſenem juxta ſe, & poſuit* eum *in ſacro ſedili. Ecce autem Polites, unus filiorum Priami, evitata morte* illata *a Pyrrho, inter arma, inter hoſtes, fugit per longas porticus, & pererrat ampla atria vulneratus : Pyrrhus furens perſequitur illum inimico telo, & prope manu attingit, urgetque haſta. Poſtquam autem pervenit ante oculos & ora parentum, cecidit, & emiſit animam cum multo ſanguine. Tum Priamus, etſi jam in media morte poſitus. tamen non* ſibi *temperavit, nec iram & vocem continuit : Tibi vero, exclamat, Dii referant meritam gratiam, & reddant debitam mercedem pro hoc crimine, & talibus factis : ſi eſt* in *cœlo aliqua pietas, quæ provideat talia* : tibi, inquam, *qui feciſti me coram videre mortem filii, & funeſtaſti faciem patris* hac *cæde. At ille Achilles, ex quo fingis te procreatum eſſe, talis non fuit erga hoſtem Priamum : ſed rationem habuit juris* gentium *& fidei* debitæ *ſupplicantibus ; & reſtituit tumulo exanime corpus Hectoris, & me remiſit in urbem meam.*

NOTÆ.

ſtatuas domeſticorum Deorum cum Herceo Jove in eadem ara poſitas. De *Penatibus*, infra, v. 717.

529. *Vulnere.*] Ictu, vel telo, quo vulnus infligitur.

542. *Supplicis* &c.] De hac Priami ſup-

Sic fatus senior, telumque imbelle sine ictu
Conjecit: rauco quod protinus ære repulsum,
Et summo clypei nequicquam umbone pependit.
Cui Pyrrhus: Referes ergo hæc, & nuncius ibis
Pelidæ genitori: illi mea tristia facta,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento.
Nunc morere. Hæc dicens, altaria ad ipsa trementem
Traxit, & in multo lapsantem sanguine nati:
Implicuitque comam læva; dextraque coruscum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit ensem.
Hæc finis Priami fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit, Trojam incensam & prolapsa videntem
Pergama, tot quondam populis terrisque superbum
Regnatorem Asiæ: jacet ingens litore truncus,
Avulsumque humeris caput, & sine nomine corpus.
At me tum primum sævus circumstetit horror:
Obstupui: subiit cari genitoris imago,
Ut regem æquævum crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem: subiit deserta Creusa,
Et direpta domus, & parvi casus Iüli.

INTERPRETATIO.

Sic dixit senex, & projecit telum debile absque impetu: quod statim ex ære rauco resiliit, & frustra pependit e summo umbone clypei. Cui Pyrrhus respondit: Feres ergo ista, & ibis nuncius ad Achillem patrem meum: *memento narrare illi mea indigna facta, & Pyrrhum degenerem. Nunc morere. Hæc dicens, trahit* eum *ad ipsas aras trepidum, & vacillantem in effuso sanguine filii, & involvit sinistra capillos, ac dextera sustulit ensem micantem, condiditque in* ejus *latus usque ad manubrium. Hic fuit terminus casuum Priami: hic exitus necessitate abstulit eum, videntem Pergama eversa & Trojam combustam:* eum in quam *regem Asiæ, clarum propter tot gentes, & tot regiones: jacet in litore magnus truncus, & caput abscissum* ex *humeris, & cadaver sine nomine. Tunc vero primum dirus horror invasit me. Attonitus fui: venit* in mentem *imago dilecti patris* mei, *quando vidi regem coævum* ipsi *exspirantem crudeli plaga animam: venit* in mentem *Creusa derelicta, & spoliata domus, & periculum parvi Ascanii.*

NOTÆ.

plicatione apud Achillem, pro repetendo Hectoris cadavere, Æ. 1. 487.

546. *Umbone.*] *Umbo*, ἄμβων est quicquid in plano eminet, rotunda figura: talis erat media pars clypei: ex quo videtur primo pependisse telum, ac deinde repulsum excidisse: quare prius dixit quod posterius dicendum erat, ut alibi sæpe. *Pelides.* Achilles, filius Pelei, de quo supra v. 263.

554. *Hæc finis.*] Vulgo masculini generis est: hic etiam fœminini, ut & Æ. 5. 384. *Quæ finis standi?*

557. *Regnatorem Asiæ.*] Priamus enim imperasse dicitur Phrygiæ, minori ac majori; quæ maximam Asiæ minoris partem complectuntur, Æ, 1. 585. De *Pergamis*, arce Trojæ, Æ. 1. 470.

557. *Litore truncus.*] Dicitur enim a quibusdam Priamus a Pyrrho tractus ab ara domestica, ad Achillis tumulum, qui erat in litore Sigei promontorii; ibique occisus: Virgilius occisum quidem vult ad aram, sed cadaver deinde protractum fuisse ad litus innuit.

562. *Creusa.*] De ea infra, v. 772. De *Iülo*, Ascanio, Æ. 1. 271.

Respicio, & quæ sit me circum copia lustro.
Deseruere omnes defessi, & corpora saltu
Ad terram misere, aut ignibus ægra dedere.
Jamque adeo super unus eram, quum limina Vestæ
Servantem, & tacitam secreta in sede latentem
Tyndarida aspicio: dant clara incendia lucem
Erranti, passimque oculos per cuncta ferenti.
Illa sibi infestos eversa ob Pergama Teucros,
Et pœnas Danaum, & deserti conjugis iras
Permetuens, Trojæ & patriæ communis Erinnys;
Abdiderat sese, atque aris invisa sedebat.
Exarsere ignes animo: subit ira, cadentem
Ulcisci patriam, & sceleratas sumere pœnas.
Scilicet hæc Spartam incolumis patriasque Mycenas
Aspiciet? partoque ibit regina triumpho?
Conjugiumque, domumque, patres natosque videbit,
Iliadum turba & Phrygiis comitata ministris?
Occiderit ferro Priamus? Troja arserit igni?
Dardanium toties sudarit sanguine litus?

INTERPRETATIO.

Circumspicio, & quæro quænam esset circa me multitudo. Omnes me reliquerant fatigati, & corpora saliendo præcipitaverant in terram, aut afflicta conjecerant in flammas. Et jam fere restabam solus, cum video filiam Tyndarei occupantem templum Vestæ, & clam occultam in arcano loco: claræ flammæ præbent lucem vaganti mihi, *& undequaque intendenti oculos in omnia. Illa communis furia Trojæ & Græciæ, timens Trojanos sibi infensos ob ruinam Trojæ, & supplicia a Græcis* inferenda, *& furorem derelicti mariti; occuluerat sese, & hærebat aris non visa. Accensus est furor* in *animo: subortus est ardor vindicandi patriam eversam, & repetendi pœnas sceleris. Nempe,*aiebam,*hæc videbit illæsa Spartam & Mycenas patrias? & abibit regina parta victoria? & cernet maritum, & domum, & parentes, & filios, stipata multitudine Trojanarum & famulis Phrygiis? Priamus* interea *gladio perierit? Troja arserit igne? Trojanum litus tam sæpe maduerit sanguine?*

NOTÆ.

567. *Jamque adeo* &c.] Versus duos & viginti sequentes sustulisse dicuntur Varius & Tucca; eo quod ea, quam continent, Helenæ fuga, contraria videatur iis, quæ leguntur Æ. 6. v. 511. ubi dicitur Helena, non apud Priamum, sed apud filium Priami Deiphobum, suum post necem Paridis maritum, habitasse; & in ejus domum Græcos ad ipsum jugulandum induxisse: *Intra tecta vocat Menelaum & mœnia pandit; scilicet id magnum sperans fore munus amanti, & famam extingui veterum sic posse malorum.* At respondeo cum Nascimbæno dici posse, spem Helenæ de placando Menelao vanam fuisse, quod innuit vox illa *scilicet*; proditoque Deiphobo, Helenam, cum se nihilominus velut hostem peti animadvertisset, evasisse fuga in Vestæ templum, sacrarium domus regiæ, per illud ipsum posticum ostium, per quod Æneas eundem in locum penetraverat. Deinde fortasse templum Vestæ, non in regia, sed in alia patenti urbis parte fuit. Et vero Euripides in Troad. v. 35. 876. 1056. docet Helenam cum Trojanis mulieribus captivam a Menelao abductam esse, eo consilio, ut Græcis, quorum liberi Trojano bello perierant, occidenda traderetur. *Tyndaris* vocatur, ob *Tyndareum* patrem, Spartæ regem. Æ. 1. 654. *Erinnys* furiis commune nomen, supra, v. 337. De *Vesta*, v. 296.

577. *Spartam.*] *Sparta* sive *Lacedæmon*, patria Helenæ, urbs Peloponnesi, ut & *Mycenæ*; quare autem dicatur etiam ejus pa-

Non ita: namque etsi nullum memorabile nomen
Fœminea in pœna est, nec habet victoria laudem:
Extinxisse nefas tamen, & sumpsisse meorum
Laudabor pœnas; animumque explesse juvabit
Ultricis flammæ, & cineres satiasse meorum.
Talia jactabam, & furiata mente ferebar:
Quum mihi se, non ante oculis tam clara, videndam
Obtulit, & pura per noctem in luce refulsit
Alma parens, confessa Deam; qualisque videri
Cœlicolis & quanta solet: dextraque prehensum
Continuit, roseoque hæc insuper addidit ore:
Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furis? aut quonam nostri tibi cura recessit?
Non prius aspicies ubi fessum ætate parentem
Liqueris Anchisen? superet conjuxne Creusa,
Ascaniusque puer? quos omnes undique Grajæ
Circum errant acies: &, ni mea cura resistat,
Jam flammæ tulerint, inimicus & hauserit ensis.
Non tibi Tyndaridis facies invisa Lacænæ,
Culpatusve Paris: verum inclementia Divum
Has evertit opes, sternitque a culmine Trojam.
Aspice: namque omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat visus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam: tu ne qua parentis

INTERPRETATIO.

Non sic erit: *nam licet nulla sit memorabilis gloria in punitione fæminæ*, & talis *victoria non sit digna laude: tamen laudabor* quod *occiderim sceleratam, & pœnis affecerim ream; & dulce erit explevisse desiderium ardentissimæ ultionis, & satisfecisse manibus* meorum *civium. Talia dicebam, & currebam furioso animo: cum alma mater* mea *præbuit se mihi videndam, nusquam antea tam manifesta oculis; & in tenebris resplenduit nitido lumine, fassa* se *Deam* esse, *& qualis ac quanta solet apparere Divis: & repressit me dextra apprehensum: prætereaque adjecit hæc* verba *ore roseo: Fili, quis tantus dolor commovet* hanc *iram intractabilem? Cur furis? aut quem in locum* tibi abiit cura nostrarum *rerum? Nonne prius quæres, ubi deserueris patrem* tuum *Anchisen, annis gravem? an superfit uxor Creusa, aut Ascanius filius: quos omnes cingunt undique turmæ Græcorum; &, nisi mea sollicitudo obstitisset, jam ignis absumpsisset, aut gladius hostilis interfecisset. Non vultus Helenæ Spartanæ tibi odiosus, aut* toties *incusatus Paris; sed Deorum ira delet hanc potentiam, & dejicit Trojam ex* alto *fastigio. Vide: nam auferam omnem nubem, quæ offusa tibi aspicienti debilitat oculos mortales, & humida circum nigrescit: tu ne ulla matris....*

NOTÆ.

tria *Mycenæ*, diximus Æ. 1. 654. De *Phrygia*. Æ. 1. 385. De *Dardanio* litore, Ibid. v. 239.

585. *Nefas.*] Pro persona scelesta & nefaria: sic frequenter apud Plautum usurpatur *scelus*.

600. *Hauserit.*] De hac voce, pro *vulnerarit, occiderit*, Æ. 10. 314.

601. *Tyndaridis Lacænæ* &c.] Helenæ, Tyndarei filiæ, Lacedæmoniæ. Æ. 1. 654. *Lacæna* . fœmininum, non a masculino *Lacænus*, sed a *Lacon*, incola Laconiæ; ut a λέων *leo*, λέαινα *leæna*. De *Paride*, Æ. 1. 31.

Jussa time, neu præceptis parere recusa.
Hic ubi disiectas moles, avulsaque saxis
Saxa vides, mistoque undantem pulvere fumum;
Neptunus muros, magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit, totamque a sedibus urbem
Eruit. Hic Juno Scæas sævissima portas
Prima tenet, sociumque furens a navibus agmen
Ferro accincta vocat.
Jam summas arces Tritonia, respice, Pallas
Insedit, nimbo effulgens & Gorgone sæva.
Ipse Pater Danais animos viresque secundas
Sufficit: ipse Deos in Dardana suscitat arma.
Eripe nate fugam, finemque impone labori.
Nusquam abero, & tutum patrio te limine sistam.
Dixerat, & spissis noctis se condidit umbris.

INTERPRETATIO.

imperia metue, & ne abnuas obtemperare ejus *mandatis. Illic ubi cernis moles prostratas, & lapides avulsos lapidibus, & fumum undatim* surgentem *misto pulvere*; illic *Neptunus succutit fundamenta impulsa magno tridente, & convellit a radicibus totam urbem. Illic ferocissima Juno prima occupat Scæas portas, & armata ferro* ac *furiosa vocat a navibus exercitum socium. Jam, aspice, Tritonia Pallas stetit in summis arcibus, resplendens nube & torvo* capite *Medusæ. Ipse Jupiter suggerit Græcis animos & robur opportunum: ipse commovet Deos adversus arma Trojana. Fili accelera fugam, & pone finem laboribus. Nusquam* te *deseram, & ducam* te *securum ad paternam domum.* Sic *locuta fuerat, & statim abdidit se densis tenebris noctis.*

NOTÆ.

610. *Neptunus muros* &c.] Neptunum Virgilius Trojanæ urbi infestum facit, ob perjurium Laomedontis, qui Deum illum pacta mercede fraudavit, postquam is cum Apolline muros urbis condidisset: G. 1. 502. Neptunus tamen apud Euripid. in prologo Troad. ait se Trojanis benevolum semper fuisse, ex quo muros eorum condiderat: sed in fabulis incerta omnia. Aitque Servius Laomedontem Apollini & Neptuno pecuniam ad sacra vovisse, ac deinde ad murorum fabricam convertisse: unde fabula emanavit, Deos, & fecisse muros, & regi offensos fuisse. De *Neptuno.* Æ. 1. 129. De *tridenti*, sive, ut mavult Servius, *tridente*: Ibid. 142.

612. *Scæas portas.*] Trojæ portas sex fuisse ait Dares, *Antenorida*, *Dardanien*, *Iliam*, *Catumbriam*, *Trojanam*, & *Scæam.* Hæc nomen habuit: vel a σκαιὰ *sinistra*, quod in sinistra urbis parte esset: vel a σκήνωμα *tentorium*, *tabernaculum*; quod hic sepulcrum esset Laomedontis: vel, juxta Strabonem l. 13. vox est Thracia, cujus significatum non affert.

615. *Tritonia.*] Supra, v. 171. *Pallas*, Æ. 1. 43.

616. *Nimbo.*] Servius explicat, *nube divina*: & puto circulum esse lucidum, huic similem diademati quo Divorum capita Christiani præcingunt. Aitque Isidorus l. 19, 31. *Nimbum*, quoque dici, *fasciolam transversam ex auro, assutam in linteo, quod est in fronte fœminarum.* Qua voce usus est Arnobius l. 2. *Laminas pertunderent aurium, imminuerent frontes nimbis.* Et Plautus in Pænulo Act. 1. sc. 2. v. 135. meretricem vocat *nimbatam.* Quidam legunt, *limbo effulgens*; & est *limbus* institia in extrema vestis ora.

616. *Gorgone.*] *Medusa*, *Euryale*, *Sthenyo*, Phorci filiæ, apud insulas Dorcadas in Æthiopico oceano regnasse dicuntur; *Gorgones* dictæ a γοργότης *ferocitas.* Ex his,

Apparent diræ facies, inimicaque Trojæ
Numina magna Deum.
Tum vero omne mihi viſum conſidere in ignes
Ilium, & ex imo verti Neptunia Troja.
Ac veluti ſummis antiquam in montibus ornum
Quum ferro acciſam crebriſque bipennibus inſtant
Eruere agricolæ certatim: illa uſque minatur,
Et tremefacta comam concuſſo vertice nutat:
Vulneribus donec paulatim evicta, ſupremum
Congemuit, traxitque jugis avulſa ruinam.
Deſcendo, ac ducente Deo, flammam inter & hoſtes
Expedior: dant tela locum, flammæque recedunt.
Aſt ubi jam patriæ perventum ad limina ſedis,
Antiquaſque domos: genitor, quem tollere in altos
Optabam primum montes, primumque petebam,
Abnegat exciſa vitam producere Troja,
Exiliumque pati. Vos o quibus integer ævi
Sanguis, ait, ſolidæque ſuo ſtant robore vires;
Vos agitate fugam.
Me ſi cœlicolæ voluiſſent ducere vitam,
Has mihi ſervaſſent ſedes: ſatis una ſuperque
Vidimus excidia, & captæ ſuperavimus urbi.

Interpretatio.

Apparent horrendæ ſpecies, & numina magna Deorum adverſa Trojæ. Tunc vero omne Ilium viſum eſt mihi recumbere in flammas, & a fundamentis ſubrui Troja Neptunia. Et quemadmodum quando in altis montibus ruſtici conantur certatim evellere veterem ornum, circumciſam ferro multiſque ſecuribus; illa diu minatur, & ramis tremens vacillat emoto cacumine: donec paulatim victa ictibus, poſtremum inſonuit, & evulſa fecit ruinam in montibus, Deſcendo, ac ducente Venere elabor inter ignes & hoſtes: eorum *arma permittunt* mihi *viam, & ignes retro abeunt. Sed poſtquam jam progreſſus ſum ad januam paternæ domus, & veteres ædes; pater, quem cupiebam exportare primum in altos montes, & ad* quem *primum ibam, recuſat protrahere vitam & tolerare exilium,* poſt *everſam Trojam; & dicit:* O *vos, quibus ſanguis ætate vigens, & ſanæ vires ſtant propria firmitate; vos tentate fugam. Si ſuperi voluiſſent me proferre vitam, ſervaſſent mihi hanc domum: ſatis & pluſquam* ſatis eſt, me *vidiſſe hoc unum excidium, &* ſatis *ſuperfui captæ urbi.*

Notæ.

cum *Meduſa* vim a Neptuno paſſa eſſet in Minervæ templo, Minerva capillos ejus mutavit in ſerpentes, quorum aſpectu homines in ſaxa vertebantur. Hoc deinde caput Perſeus, Jovis & Danaes filius, abſcidit auxilio Minervæ; quæ ſuum ipſi clypeum eam in rem commodavit ex ære politiſſimo, quo in ſpeculo reflexam capitis ſpeciem tuto aſpiceret: abſciſſum caput Minerva deinceps eidem ſuo clypeo ad terrorem impoſuit.

625. *Neptunia.*] A Neptuno condita, ſupra, v. 610. De *bipenni*, ſecuri, v. 479.

626. *Ornum.*] *Ornus*, fraxinus eſt ſylveſtris & montana, foliis longioribus & anguſtioribus, *freſne ſauvage*.

632. *Deo.*] Dea Venere. Nam Deus communi genere aliquando ſumitur. Sic Lucanus, l. 2. 80. *Terribileſque Deos ſcelerum*, furias appellat. Sic Euripides in Troad. v. 948. Τὴν θεὸν κόλαζε, *Deum objurga*, Venerem intelligit. Sic Demoſthenes in exor-

Sic o ſic poſitum affati diſcedite corpus.
Ipſe manu mortem inveniam : miſerebitur hoſtis,
Exuviaſque petet: facilis jactura ſepulchri eſt.
Jampridem inviſus Divis & inutilis annos
Demoror: ex quo me Diuum pater atque hominum rex
Fulminis afflavit ventis, & contigit igni.
Talia perſtabat memorans, fixuſque manebat.
Nos contra effuſi lacrymis, conjuxque Creuſa,
Aſcaniuſque, omniſque domus : ne vertere ſecum
Cuncta pater, fatoque urgenti incumbere vellet.
Abnegat, inceptoque & ſedibus hæret in iiſdem.
Rurſus in arma feror, mortemque miſerrimus opto.
Nam quod conſilium, aut quæ jam fortuna dabatur?
Mene efferre pedem, genitor, te poſſe relicto
Speraſti ? tantumque nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta ſuperis placet urbe relinqui,
Et ſedet hoc animo, perituræque addere Trojæ
Teque tuoſque juvat : patet iſti janua leto.
Jamque aderit multo Priami de ſanguine Pyrrhus;
Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras.
Hoc erat, alma parens, quod me, per tela, per ignes,
Eripis ? ut mediis hoſtem in penetralibus, utque
Aſcaniumque, patremque meum, juxtaque Creuſam,
Alterum in alterius mactatos ſanguine cernam ?

INTERPRETATIO.

Abite o poſtquam ultimum *vale dixeritis meo cadaveri ſic depoſito: Ipſe reperiam mortem* propria *manu, aut hoſtis miſertus* mei me occidet, *& detrahet mihi ſpolia : leve eſt privari ſepulcro. Jamdudum odioſus Diis & inutilis vitam traho : ex quo pater Deorum & rex hominum afflavit me aura fulminis, & tetigit igne. Talia dicens perſtabat & manebat pertinax. Nos contra effuſi in fletus, & uxor Creuſa, & Aſcanius, & tota domus : ne pater vellet omnia ſecum evertere, & vim addere fato nos prementi. Abnuit* hoc, *& hæret* in *propoſito & loco eodem. Iterum curro ad pugnam, & infeliciſſimus mortem appeto. Quod enim* aliud *conſilium, vel quæ ſors jam offerebatur? An ſperaſti, o pater, me poſſe* hinc *exportare pedem, te deſerto ? an tantum crimen exiit* ex *ore patris ? Si placet Diis nihil ſupereſſe ex urbe tanta, &* ſi *hoc fixum eſt* in eorum *mente, & delectat* eos *adjicere te ac tuos Trojæ* mox *perituræ; aperta eſt via ad hanc mortem. Et mox accedet Pyrrhus ex* effuſione *multi ſanguinis Priami; qui* novit *jugulare filium ante oculos patris, & patrem ante altaria. Hæccine erat* cauſa, *o alma mater, cur me inter arma, inter flammas ſervaviſti? ut videam hoſtem in mediis receſſibus* domus; *& ut* videam *Aſcanium, & patrem meum, & Creuſam, occiſos alterum in alterius ſanguine.*

NOTÆ.

dio orationis de Corona: Θεοῖς εὔχομαι πᾶσι ϗ πάσαις, *Deos precor cunctos & cunctas.*

644. *Poſitum affati.*] Verba duo funebria. *Poſitum*, jacens, mortuum. Ovid. Heroid. 10. 124. *Nec poſitos artus unget amica manus. Affari* : morem notat Romanorum, qui ſtatim atque mortui cadaver combuſtum aut ſepultum fuerat, antequam diſcederent, *vale* ter inclamabant.

649. *Fulminis afflavit* &c.] Fulmen fere nun-

Arma, viri, ferte arma : vocat lux ultima victos.
Reddite me Danais, finite instaurata revisam
Prælia : nunquam omnes hodie moriemur inulti.
Hic ferro accingor rursus : clypeoque sinistram
Insertabam aptans, meque extra tecta ferebam.
Ecce autem complexa pedes in limine conjux
Hærebat, parvumque patri tendebat Iülum.
Si periturus abis, & nos rape in omnia tecum:
Sin aliquam expertus sumptis spem ponis in armis,
Hanc primum tutare domum: cui parvus Iülus,
Cui pater, & conjux quondam tua dicta relinquor?
Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat:
Quum subitum dictuque oritur mirabile monstrum.
Namque manus inter mœstorumque ora parentum,
Ecce levis summo de vertice visus Iüli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
Lambere flamma comas, & circum tempora pasci.
Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem
Excutere, & sanctos restinguere fontibus ignes.
At pater Anchises oculos ad sidera lætus
Extulit, & cœlo palmas cum voce tetendit.
Juppiter omnipotens, precibus si flecteris ullis,
Aspice nos, hoc tantum : & si pietate meremur,
Da deinde auxilium pater, atque hæc omina firma.

INTERPRETATIO.

O famuli, arma, date arma : dies postremus invitat victos. Permittite ut *redeam ad Græcos, permittite* ut *repetam pugnas renovatas : nullatenus moriemur hodie omnes absque ultione. Tunc iterum induor armis : & accommodans inserebam clypeum sinistræ, & conferebam me extra domum. Ecce autem uxor amplectens pedes* meos *in* ipso *aditu* domus *hærebat, & proferebat* mihi *patri parvum Iülum. Si exis moriturus, & nos trahe tecum in omnes ca*sus : *si vero* propter *experientiam* militarem *collocas aliquam spem in pugna, defende primo hanc domum : cui parvus Iülus, cui pater tuus* relinquuntur ; *cui relinquor ego olim vocata uxor tua. Talia inclamans implebat gemitu totam domum. Cum repentinum & dictu admirabile prodigium apparuit. Nam inter complexus & oscula tristium parentum, ecce levis apex visus est e summo capite Iüli emittere lucem, & flamma innocua molli attactu delibare capillos, & ali circa tempora. Nos timidi* cœpimus *currere* præ *metu, & agitare capillos accensos, & extinguere aqua sacrum ignem. Sed pater Anchises gaudens erexit oculos ad astra, & protulit manus ad cœlum cum his verbis : Jupiter omnipotens, si placaris ullis precibus, intuere nos, hoc solum* petimus : *& si religione meremur* aliquid, *præterea fer opem, o pater, & confirma hæc auspicia.*

NOTÆ.

quam, nisi vento flante, impellitur: unde pingitur cum alis, & Æ. 8. 430. Cyclopes admiscent fulmini radios *tres ignis & alitis Austri.* Anchises autem a quibusdam oculis privatus dicitur, hic a Virgilio tactus fulmine; eo quod suos cum Venere amores evulgavisset: nec plane occisus dicitur; sed *afflatus tactusque*, ac proprie *attonitus*, unde stuporem & debilitatem membrorum contraxerit.

683. *Apex.*] Summa pars pilei. Nam ex Servio Danielis, qui Suetonium citat,

Vix ea fatus erat senior, subitoque fragore
Intonuit lævum, & de cœlo lapsa per umbras
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illam, summa super labentem culmina tecti,
Cernimus Idæa claram se condere sylva,
Signantemque vias: tum longo limite sulcus
Dat lucem, & late circum loca sulfure fumant.
Hic vero victus genitor se tollit ad auras,
Affaturque Deos, & sanctum sidus adorat:
Jam jam nulla mora est; sequor, & qua ducitis adsum.
Dii patrii servate domum, servate nepotem.
Vestrum hoc augurium, vestroque in numine Troja est.
Cedo equidem, nec nate tibi comes ire recuso.
Dixerat ille, & jam per mœnia clarior ignis
Auditur, propiusque æstus incendia volvunt.
Ergo age care pater, cervici imponere nostræ:
Ipse subibo humeris: nec me labor iste gravabit.
Quo res cunque cadent, unum & commune periclum,
Una salus ambobus erit: mihi parvus Iülus
Sit comes, & longe servet vestigia conjux.
Vos famuli, quæ dicam, animis advertite vestris.

INTERPRETATIO.

Vix senex ea dixerat, & repentino sonitu tonuit ad *sinistram* partem; *& stella protrahens facem, cadens e cœlo per tenebras, cucurrit multo cum lumine. Videmus hanc* stellam *cadentem supra summa fastigia domus, se manifestam abdere in sylva Idæa, & designantem iter: tum trames longo tractu emittit fulgorem, & circum undique loca fumant sulfure. Tunc vero pater expugnatus assurgit in aerem, & alloquitur Deos, & adorat sanctam stellam,* aitque: *Nunc nunc nulla est mora: sequor, & eo qua ducitis. O Dii patrii custodite domum, custodite nepotem. Omen hoc vestrum est, & Troja in vestra potestate. Equidem cedo, nec abnuo tibi socius ire, o fili. Ille locutus fuerat: & jam flamma clarius* crepitans *auditur per urbem, & incendium propius spargit calorem. Age igitur, o dilecte pater, imponaris nostro collo: ipse portabo te humeris: nec istud pondus me premet. Quocunque res abeant, unum & idem utrique periculum, una salus erit. Parvus Iülus mihi sit comes, & uxor eminus sequatur vestigia. Vos, o famuli, immittite mentibus vestris* ea *quæ dicam.*

NOTÆ.

tria erant pileorum genera, quibus sacerdotes utebantur: *apex, tutulus, galerus. Galerus*, pileum erat ex pelle hostiæ cæsæ: *tutulus*, pileum lanatum, in metæ formam: *apex*, pileum sutile, circa medium virga eminente, cui lana circumligata erat; nomen ab antiqua voce *apio* vel *apo*, ab *ἅπτω ligo.*

693. *Intonuit lævum.*] De sinistro fulmine prospero, & hujus vocis, *lævum*, ambigua significatione, fuse Ecl. I. 16. De *stellis* quæ cadere videntur, & accensis in media aëris regione siccis exhalationibus, G. I. 365.

696. *Idæa sylva.*] Infra, v. 801.

698. *Sulfure.*] Fulmina enim sulfuris odorem habere dicuntur.

703. *Augurium.*] Proprie est consultatio avium ad futura prænoscenda, tamen ad alia omnia futuri omina transfertur. Nomen ab *avium* vel *gestu*, vel *garritu*, vel *gustu*: quia hujus artis ministri spectabant, quomodo aves se gererent in volatu; quomodo garrirent; quomodo offam oblatam

Est urbe egressis tumulus, templumque vetustum
Desertæ Cereris : juxtaque antiqua cupressus,
Relligione patrum multos servata per annos.
Hanc ex diverso sedem veniemus in unam.
Tu genitor cape sacra manu, patriosque Penates.
Me, bello e tanto digressum & cæde recenti,
Attrectare nefas : donec me flumine vivo
Abluero.
Hæc fatus, latos humeros subjectaque colla
Veste super fulvique insternor pelle leonis,

INTERPRETATIO.

Occurrit exeuntibus ex urbe colliculus, & antiquum templum Cereris derelictæ : & prope vetusta cupressus, ob majorum reverentiam servata per multos annos. Veniemus in hunc eundem locum per varias vias. *Tu pater accipe manu res sacras, & patrios Deos. Non licet me, redeuntem e tanta pugna & recenti strage, tangere* eos : *donec me lavero puro fluvio. Hæc locutus operior veste, & pelle rufi leonis*, circa *latos humeros collumque submissum;*

NOTÆ.

comederent. De *Numine*. Æ. 1. 137.

714. *Desertæ Cereris.*] Vel est commutatio, pro *templo deserto Cereris* : vel *desertam* dixit, ob amissam Proserpinam filiam, raptam a Plutone. *Ceres* fuit Saturni & Opis filia, frugum repertrix. De *Proserpina*, G. 1. 39.

717. *Penates.*] Deos domesticos : qui cum in interiore domo colerentur, ita dicti sunt, a *penus*; quæ sunt res necessariæ, in intima domus parte servatæ : ut ab *optimus*, *magnus*; *optimas*, *magnas*; *optimates*, *magnates*; ita a *penus*, *penas*, *penates*. Quinam illi essent ambigitur. Alii, *Jovem*, *Junonem*, ac *Minervam*, fuisse aiunt : alii *Neptunum* & *Apollinem* : alii *Cælum* ac *Terram* : Arnobius Deos *consentes* seu *complices*, quorum numerum ac nomina ignota fuisse docet. Dionysius Halicarn. l. 1. refert ex Timæo caducea fuisse ærea & ferrea, Trojanamque terram fictilem. Hos tamen ait se Romæ in templo vidisse, forma duorum juvenum hastatorum, habitu sedentium. Hi autem *Castor* & *Pollux* esse non possunt, cum fratres essent Helenæ ; Penates vero multo antiquiores. Hos Dardanus e *Samothracia*, insula contra Thraciam, advexisse cum Palladio dicitur, & Trojæ collocasse ; unde Æneas eos in Italiam detulerit. Porro unde ea acceperit Æneas dubium videri potest. An vere Hectoris umbra e locis, ubi servabantur, ipsi detulerit, ut dictum est, v. 297. An similes domi habuerit eorum statuas, quas Anchisæ patri commiserit. An cum Palladio a Diomede acceperit, ut vidimus v. 166. An Æneas, per incendii tumultum ingressus arcem, eas inde extulerit : ut ait Halicarnasseus, negare tamen videtur Virgilius. *Lares* vero, Dii etiam fuerunt domestici; ut Ovidio placet, Mercurii & Laræ, sive Larundæ filii ; juxta Plautum, canina specie efformabantur ; juxta Plutarchum, canina pelle tantum induebantur, propter fidam custodiam domus. Existimo cum Apuleio *Lares* esse ipsas animas parentum; qui, quod olim in ipsa domo sepulturæ mandarentur, curare semper familiam putabantur suam : unde erat *Lar familiaris* : & *Lars* vox est Etrusca, quæ *populi principem* significat. In eoque distinguo *Penates* a *Laribus* : quod *Penates* divina essent origine, *Lares*, humana. Vide G. 4. 489. De *Larium* cultu, Æ. 3. 178. *Penates* autem & *Lares*, erant etiam publici : & *Lares* viarum præsides.

719. *Flumine vivo.*] Mos fuit veterum ; ut nunquam, aut attrectarent sacra, aut ad sacrificium offerendum accederent ; nisi lotis manibus, aliquando capite, quandoque etiam toto corpore : præsertim si cæde aliqua, aut funere, aut impuro usu fœdi essent. Lotio fiebat, non stagnanti, aut pluviali, torrentique aqua ; sed viva ac perenni, qualis est fontium ac fluminum : sive in ipso flumine, per immersionem ; sive

Succedoque oneri: dextræ ſe parvus Iülus
Implicuit, ſequiturque patrem non paſſibus æquis,
Pone ſubit conjux. Ferimur per opaca locorum:
Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
Tela, neque adverſo glomerati ex agmine Graji;
Nunc omnes terrent auræ, ſonus excitat omnis
Suſpenſum, & pariter comitique onerique timentem.
Jamque propinquabam portis, omnemque videbar
Evaſiſſe viam; ſubito quum creber ad aures
Viſus adeſſe pedum ſonitus: genitorque per umbram
Proſpiciens: Nate, exclamat, fuge nate: propinquant:
Ardentes clypeos atque æra micantia cerno.
Hic mihi neſcio quod trepido male numen amicum
Confuſam eripuit mentem. Namque avia curſu
Dum ſequor, & nota excedo regione viarum;
Heu! miſero conjux fatone erepta Creüſa
Subſtitit, erravitne via, ſeu laſſa reſedit,
Incertum: nec poſt oculis eſt reddita noſtris.
Nec prius amiſſam reſpexi, animumque reflexi;
Quam tumulum antiquæ Cereris, ſedemque ſacratam
Venimus: hic demum collectis omnibus una
Defuit, & comites natumque virumque fefellit.
Quem non incuſavi amens hominumque Deorumque?
Aut quid in everſa vidi crudelius urbe?
Aſcanium, Anchiſenque patrem, Teucroſque Penates
Commendo ſociis, & curva valle recondo.
Ipſe urbem repeto, & cingor fulgentibus armis.

INTERPRETATIO.

& ſubeo onus: parvus Aſcanius adhæſit meæ *dexteræ, & ſequitur* me *patrem paſſibus non æqualibus. Uxor juxta ſequitur. Vadimus per obſcura loca. Et me, quem nulla ſpicula immiſſa, neque conferti Græci ex hoſtili exercitu antea turbabant; nunc omnes flatus terrent, omne murmur ſollicitat ancipitem, & æqualiter metuentem comiti & oneri. Et jam accedebam ad portas, & videbar exceſſiſſe ex omnibus viis: cum repente frequens ſtrepitus pedum viſus* eſt *allabi ad aures: & pater per noctem intuens vociferatur: Fili, fuge fili: appropinquant: video fulgentes clypeos, &* arma *ærea ſplendentia. Tunc neſcio quis Deus inimicus abſtulit mihi timenti turbatam mentem. Nam dum currendo quæro* loca *a viis* remota, *& recedo e ſpatiis cognitis itinerum: heu! Creüſa uxor ſubſtitit: dubium* erat, *an fato ablata* mihi *miſero, an aberraſſet ab itinere, an feſſa ſediſſet: nec deinde reſtituta eſt oculis meis. Neque vidi* eam eſſe *amiſſam, aut mentem adverti: prius quam perveniſſemus ad collem vetuſtæ Cereris, & templum ſacrum: hic denique congregatis cæteris, ſola defuit, & fruſtrata eſt comites & filium & maritum. Quem non accuſavi Deorum & hominum, inſanus! aut quid vidi durius in ruina urbis? Commendo ſociis Aſcanium, & Anchiſen, & Trojanos Deos, eoſque occulto in humili valle. Ego redeo in urbem, & tegor armis nitentibus.*

NOTÆ.

aqua inde hauſta; per ſolam infuſionem.

725. *Opaca locorum.*] Opaca loca: ſupra, v. 332. De *Grajis*, G. 2. 16.

747. *Teucros Penates.*] De *Teucris*, Trojanis, Æ. 1. 239. De *Penatibus*, ſupra 717.

749. *Cingor armis.*] Clypeo, & forte

Stat caſus renovare omnes, omnemque reverti
Per Trojam, & rurſus caput objectare periclis.
Principio muros, obſcuraque limina portæ,
Qua greſſum extuleram, repeto: & veſtigia retro
Obſervata ſequor per noctem, & lumine luſtro.
Horror ubique animos, ſimul ipſa ſilentia terrent.
Inde domum, ſi forte pedem, ſi forte tuliſſet,
Me refero: irruerant Danai, & tectum omne tenebant.
Ilicet ignis edax ſumma ad faſtigia vento
Volvitur: exuperant flammæ, furit æſtus ad auras.
Procedo ad Priami ſedes, arcemque reviſo.
Et jam porticibus vacuis, Junonis aſylo,
Cuſtodes lecti Phœnix & dirus Ulyſſes
Prædam aſſervabant: huc undique Troïa gaza
Incenſis erepta adytis, menſæque Deorum,
Crateresque auro ſolidi, captivaque veſtis
Congeritur: pueri & pavidæ longo ordine matres
Stant circum.
Auſus quinetiam voces jactare per umbram
Implevi clamore vias, mœſtuſque Creüſam
Nequicquam ingeminans, iterumque iterumque vocavi.

INTERPRETATIO.

Deliberatum eſt renovare omnes caſeus, & redire per omnem Trojam, & iterum objicere caput periculis. Primo reviſo muros, & limina obſcura portæ urbis, *qua exportaveram pedem: & retro relego veſtigia notata in tenebris, & quæro oculis. Ubique horror, & ſimul ipſum ſilentium terret mentem. Inde redeo domum*, ut viderem *an fortaſſe, an fortaſſe retuliſſet gradum* illuc. *Græci invaſerant, & occupabant totam domum. Continuo ignis vorax fertur* vi *ventorum ad ſupremum cacumen: ſupra aſſurgunt flammæ, ardor ſævit in aerem. Progredior ad regiam Priami, & repeto arcem. Et jam in porticibus deſertis, & templo Junonis, cuſtodes electi Phœnix & crudelis Ulyſſes ſervabant ſpolia:* in *hunc* locum *undique cumulantur divitiæ Trojanæ, ſublatæ e receſſibus combuſtis, & menſæ Deorum, & pocula ſolida* ex *auro, & veſtimenta capta: pueri & timidæ matres longa ſerie ſtant circum. Imo etiam auſus emittere voces inter tenebras replevi vicos clamoribus, & triſtis fruſtra repetens Creüſam rurſus & rurſus appellavi.*

NOTÆ.

galea; quæ arma non facile potuerat ferre, patre onuſtus.

754. *Lumine luſtro.*] Vel luce ex flammis ardentis patriæ, ut vult Donatus: & vero dixerat v. 312. *Sigea igni freta lata relucent.* Vel oculis: *lumen* enim hoc ſenſu, etiam ſingulari numero dicitur. Æ. 12. 220. *Aram ſuppliciter venerans demiſſo lumine Turnus.* De *Danais*, Æ. 1. 34.

760. *Priami ſedes arcemque.*] Duo ſunt loca diverſa, ut diximus v. 322.

761. *Vacuis.*] Non a Græcis, qui multi ibi erant; ſed a civibus ac defenſoribus.

761. *Junonis aſylo.*] *Aſylum*, ἄσυλον, ab α privativo & *σύρειν trahere*, vel *συλᾶν ſpolium*: quia, qui ad illud confugiſſet, inde trahi aut ſpoliari non poterat. Idque jus ſylvis quibuſdam, ſed præcipue templis tributum eſt; non omnibus tamen, ut hic monet Servius. De *Phœnice*, Achillis rectore, ſupra, v. 7. De *Ulyſſe*. Ibid. De *gaza*. Æ. 1. 123. De *adytis*, vel domorum, vel templorum, ſupra v. 297. De *crateri-*

Quærenti, & tectis urbis sine fine furenti,
Infelix simulacrum atque ipsius umbra Creüsæ
Visa mihi ante oculos, & nota major imago.
Obstupui, steteruntque comæ, & vox faucibus hæsit.
Tum sic affari, & curas his demere dictis:
Quid tantum insano juvat indulgere labori,
O dulcis conjux? non hæc sine numine Divum
Eveniunt: nec te comitem asportare Creüsam
Fas, haud ille sinit superi regnator Olympi.
Longa tibi exilia, & vastum maris æquor arandum.
Ad terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva
Inter opima virum leni fluit agmine Tybris.
Illic res lætæ, regnumque, & regia conjux
Parta tibi: lacrymas dilectæ pelle Creüsæ.
Non ego Myrmidonum sedes Dolopumve superbas
Aspiciam, aut Grajis servitum matribus ibo:

INTERPRETATIO.

Misera species & umbra ipsius Creüsæ, & figura grandior quam ea quæ mihi erat *cognita, apparuit præ oculis mihi vestiganti, & sine fine dolenti per domos urbis. Obstupui, & capilli obriguerunt* mihi, *& vox hæsit* in *gutture. Tunc sic* cœpit *me alloqui, & auferre sollicitudinem his verbis: Quid tantum prodest vacare stulto labori, o care marite? ista non contingunt absque voluntate Deorum: nec licet te auferre sociam Creüsam, non* id *permittit ille rex summi cœli. Tu percursurus es longa exilia, & immensum spatium maris. Pervenies ad terram Italicam, ubi Tybris Lydius volvitur pacato cursu inter pingues agros hominum. Illic acquisita est tibi fortuna prospera, & regnum, & uxor regis* filia: *depone dolorem ob caram Creüsam* conceptum. *Ego non videbo superbas regiones Myrmidonum aut Dolopum, aut ibo ministratum matribus Græcis;*

NOTÆ.

bus, poculis, Ecl. 5. 68.

772. *Creüsæ.*] Æneæ uxor fuit, mater Ascanii, filia Priami & Hecubæ. Scriptores Æneæ infesti hanc ab Ænea occisam volunt, ex pactione cum Græcis: ne quid ex Priami sanguine superesset. Virgilius fingit a Cybele fuisse retentam: ne quid esset impedimenti, quominus Æneas, aut a Didone optaretur, aut a Lavinia assumeretur in virum.

777. De *numine*, voluntate Deorum, Æ. 1. 137. De *Olympo*, Thessaliæ monte, qui pro cœlo sumi solet. Ecl. 5. 56.

780. *Maris æquor arandum.*] *Æquor*, est quælibet æqua planities, sive terræ, sive maris, sive etiam speculi: unde Æ. 7. 781. *Æquore campi exercebat equos.* Hic *maris æquor.* Lucretius l. 4. 105. *Reddunt speculorum ex æquore visum.* *Arandum*: ducta metaphora ab agris; sicut Æ. 5. 158. *Sulcant vada salsa carinæ.* Est enim *sulcus*, longus ille tractus, quem vomer inter arandum excavat.

781. *Hesperiam.*] Duplex est, *Hispania*, & *Italia*: hic *Italia*: Æ. 1. 534. *Tybris*, Italiæ fluvius, de quo Æ. 1. 17. & 8. *Lydius* dicitur: quia Tuscos, sive Etruscos, a Latio dividit. Tusci autem etiam *Tyrrheni* dicti sunt a Tyrrheno, filio Atyos: qui Atys, Herculis & Omphales filius, Lydiæ rex, in Asia minore, cum regio fame laboraret, sorte inter filios jacta, *Lydum* regni successorem habuit, *Tyrrhenum* e regno emisit ad condendam coloniam: quam post varios tandem errores, in Italia ad superiorem Tybris ripam collocavit: quare Etrusci & Tyrrheni e *Lydia* oriundi sunt. De *agmine*, pro impetu G. 3. 423. De *Myr*

Dardanis, & Divæ Veneris nurus.
Sed me magna Deum genitrix his detinet oris.
Jamque vale, & nati serva communis amorem.
Hæc ubi dicta dedit, lacrymantem & multa volentem
Dicere deseruit, tenuesque recessit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
Ter frustra comprensa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique simillima somno.
Sic demum socios consumpta nocte reviso.
Atque hic ingentem comitum affluxisse novorum
Invenio admirans numerum: matresque, virosque;
Collectam exilio pubem, miserabile vulgus.
Undique convenere, animis opibusque parati,
In quascunque velim pelago deducere terras.
Jamque jugis summæ surgebat Lucifer Idæ,
Ducebatque diem: Danaique obsessa tenebant
Limina portarum: nec spes opis ulla dabatur.
Cessi, & sublato montem genitore petivi.

INTERPRETATIO.

cum sim e *Dardani* sanguine, *&* *nurus Deæ Veneris. Sed magna mater Deorum retinet me in his regionibus. Nunc igitur vale, & retine amorem filii nostri. Postquam protulit hæc verba, reliquit* me *plorantem & volentem loqui plurima, & evanuit in aerem levem. Tunc ter conatus* sum *injicere brachia collo* ejus; *ter species frustra apprehensa abiit e manibus, similis levi vento, & similis vago somno. Denique transacta nocte sic redeo ad socios. Et illic reperio admirans magnam multitudinem novorum sociorum advenisse, & matres, & viros, juventutem congregatam ad fugam, & plebem miserandam. Undecunque concurrerunt, parati & voluntate & facultatibus, in quascunque terras velim* eos *ducere mari. Et jam Lucifer oriebatur e cacuminibus summæ Idæ, & inchoabat diem: & Græci occupabant clausos aditus portarum: nec offerebatur ulla spes auxilii. Cessi, & patrem ferens conscendi montem.*

NOTÆ.

midonibus ac *Dolopibus*, supra, v. 7.

787. *Dardanis* &c.] Quia Priami filia, e Dardano oriunda. Vide stemma, G. 3. 35.

788. *Magna Deum genitrix.*] *Cybele*, de qua, ejusque sacris, Æ. 3. 111. Quomodo autem Creüsam detinet? Sensus duplex est. Vel Creüsam jam mortuam esse: *Cybele* enim & *Ops* & *Terra*, numen idem est. Vel Creüsam in Idæos famularum ejus choros adscitam esse; & immortalitate donatam, quali Nymphæ fruebantur.

801. *Lucifer Idæ.*] Significat *Idam* montem ad orientem fuisse Trojæ, unde *Lucifer*, stella Veneris, ante Solis ortum primo appareret. *Ida* quippe per Troadem universam sparsa est in varios montes: quorum pars septemtrionalis ad Propontidis litus; pars occidentalis, ad Hellespontum; pars meridionalis, ad sinum Adramyttenum maris Ægæi, pertinet. Imminebat Trojæ ad orientem, ibidemque Paris de tribus Deabus judicium tulit. Fœminini generis est *Ida* contra regulam communem. De *Lucifero*. Ecl. 6. 86. Ait Varro stellam illam Veneris ab Ænea semper visam esse, donec ad agrum Laurentem veniret: quo tempore videri desierit. De *liminibus portarum*, Æ. 1. 452.

ÆNEIDOS

LIBER III.

ARGUMENTUM.

Pergit Æneas enarrare Didoni casus suos, quorum altera pars hoc libro continetur, nempe navigatio. Æneas incensa Troja, classe viginti navium ad urbem Antandrum clam fabricata, defertur in Thraciam; ubi cum urbem conderet, territus prodigio cæsi a Polymnestore rege Polydori: navigat in insulam Delum, consulturus oraculum Apollinis: a quo monitus ut antiquam matrem *exquireret, Anchisæ interpretatione Cretam esse insulam ratus, Trojanæ gentis originem, eo contendit, urbemque novam ædificat. At inde peste depulsus, monitus in somnis a Diis Penatibus, Italiam vera esse Trojanorum cunabula, Italiam petit. In itinere actus tempestate in insulas Strophades, infestas habet Harpyias: quarum ex una audit se non prius in Italia fixurum sedes, quam fame coactus fuerit mensas absumere. Hinc delatus ad Actium promontorium, ibi ludos celebrat. Tum in Epirum appulsus, Andromachen reperit, jam Heleni uxorem, & mortuo Pyrrho in Chaonia Epiri parte regnantem. Audit ab Heleno, rege eodem ac vate, sedem sibi a Diis in Italia paratam: eo loco, ubi suem albam inveniret triginta fœtus enixam. Admonetur ab eodem, ne in proxima Italiæ parte considat, Græcorum metu, qui ventis eo disjecti fuerant: tum ne Siculum trajiciat fretum, metu Scyllæ & Charybdis: sed deflexo ad sinistram cursu Siciliam circumeat. Igitur relicta Epiro, Tarentum, quæ in vicina Italiæ ora est, & Siciliæ partem Ætnæ monti proximam prætervectus: hinc supplicem recipit Achæmenidem, socium Vlyssis, ab eoque de feritate Cyclopum edoctus, observatis omnibus Heleni præceptis, tandem Drepanum, occidentalem Siciliæ portum, obtinet: ubi moritur Anchises. Atque hinc media ætate solvens Æneas in Italiam, tempestate in Africam ejicitur. Et hic finis est narrationis.*

Postquam res Asiæ Priamique evertere gentem
Immeritam visum superis, ceciditque superbum
Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troja:
Diversa exilia, & desertas quærere terras,
Auguriis agimur Divum: classemque sub ipsa
Antandro, & Phrygiæ molimur montibus Idæ:
Incerti quo fata ferant, ubi sistere detur.
Contrahimusque viros. Vix prima inceperat æstas,
Et pater Anchises dare fatis vela jubebat.
Litora tum patriæ lacrymans portusque relinquo,
Et campos ubi Troja fuit: feror exul in altum

Cum

Cum sociis, natoque, Penatibus, & magnis Diis.
Terra procul vastis colitur Mavortia campis,
Thraces arant, acri quondam regnata Lycurgo:

INTERPRETATIO.

Postquam placuit Diis destruere potentiam Asiæ, & populum Priami; *&* postquam *nobile Ilium cecidit*, *& tota Troja a Neptuno* condita *fumat a fundamentis* : *impellimur ominibus Deorum petere exilia dissita* a nostra patria, *& regiones remotas*; *& fabricamus naves prope ipsam Antandrum & montes Idæ Phrygiæ* : *dubii, quem in locum fata nos mittant, ubi permittatur manere*: *& colligimus socios. Vix prima æstas inceperat*: *& jam pater Anchises imperabat* nos *dirigere vela*, quo *fata* vellent. *Tunc lugens desero litora patriæ*, *& portus*, *& arva, ubi Troja* sita *fuit. Abeo exul per mare, cum sociis, & nato*, cum *Penatibus*, *& magnis Diis. Terra Martia spatiosis agris longe habitatur*, quam *Thraces colunt*, *subjecta olim bellicoso Lycurgo*:

NOTÆ.

1. *Res Asiæ.*] Minoris, cujus magna pars est utraque Phrygia, major & minor, Priamo subdita. Æ. 1.385.

2. *Immeritam.*] Nam perfidia Laomedontis in Neptunum & Apollinem; & crimen Paridis in Junonem ac Minervam non debuere tanto populo creare perniciem. Æ. 1.31. Æ. 2. 610.

3. *Ilium . . . Neptunia Troja.*] Synonyma: idem enim est *Ilium*, & *Troja* a Neptuno condita. Æ. 1. 5. Æ. 2. 610. Dici tamen potest, per *Ilium*, regnum Iliense; per *Trojam*, urbem significari. *Ilium* dicitur a Virgilio tantum neutro genere: ab Horatio, *Ilios* fœminino: ab Ovidio *Ilion* etiam fœminino, communi urbium genere.

4. *Desertas.*] Vacuas cultoribus, quo ducere coloniam possimus.

5. *Auguriis.*] Hectoris admonitu, Æ. 2. 295. flamma, quæ verticem Ascanii lambebat, v. 681. cursu stellæ cadentis, & lævo fulmine, v. 694. sermone ultimo Creüsæ, v. 781.

6. *Antandro.*] *Antandros*, urbs est Phrygiæ minoris, nunc *S. Dimitri* : ad sinum Adramyttenum, & litus Ægæi maris: sub radices Idæ, ubi copia erat arborum ad navalem structuram, & latebrosi sinus procul a conspectu Græcorum. De *Ida* monte, Æ. 2. 801.

7. *Incerti quo fata ferant.*] Tamen Creüsa monuerat, Æ 2. 781. in Hesperia ad ripas Tyberis sedes esse futuras. Ergo, vel non credidit inani Creüsæ simulacro; vel illud Creüsæ vaticinium ex iis est locis, quos Virgilius emendare debuisset.

8. *Æstas.*] Nam Troja sub finem veris capta est, ut diximus Æ. 2. 340. Et in ædificanda viginti navium classe aliquantum sane temporis abiit.

12. *Penatibus & magnis Diis.*] Vel iidem sunt *Magni* & *Penates*. Vel *Magni*, Jupiter, Juno, Mars &c. communia numina: *Penates*, domestici, nec nominati, de quibus Æ. 2. 717.

13. *Procul.*] Thracia tamen a Troade non distinguitur nisi angustissimis faucibus Hellesponti, *les Dardanelles*. Igitur *procul*, non est *longe dissita*; sed quæ *longe lateque colitur*, latissima enim est Thracia. *Mavortia* dicta, quia Marti dicata, qui in ea natus est. Ecl. 6. 30. & 9. 12.

14. *Thraces arant.*] Relativum *quam* suppressit more suo: sic Æ. 1. 16. *Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni.* *Thracia*, ampla Europæ regio olim duas in partes divisa, in Thraciam cis Rhodopen, & trans Rhodopen montem. *Romania* dicta deinde est, cum in eam Constantinus Romanum imperium transtulit. Ejus caput *Constantinopolis* : termini, a septentrione & occidente Bulgaria; a meridie, mare Ægæum; ab oriente, Hellespontus, Propontis, & Pontus Euxinus.

14. *Lycurgo.*] Thraciæ rex fuit, Dryantis filius, qui cum Baccho infestus esset, ipsum fugere compulit in insulam Naxum, & vites Thracia tota succidi jussit: quas cum ipse succideret, dicitur Dei ultione in furorem actus sibi crura amputasse. *Regnata.*] Passive dixit: ut Æ. 6. 770. *Regnandam acceperit Albam* : & Horat. Od. L. 2. 6. 11. *Regnata Laconi rura Phalanto.*

Hoſpitium antiquum Trojæ, ſociique Penates,
Dum fortuna fuit. Feror huc, & litore curvo
Mœnia prima loco, fatis ingreſſus iniquis:
Æneadaſque meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dionææ matri Diviſque ferebam
Auſpicibus cœptorum operum: ſuperoque nitentem
Cœlicolum regi mactabam in litore taurum.
Forte fuit juxta tumulus, quo cornea ſummo
Virgulta, & denſis haſtilibus horrida myrtus.
Acceſſi, viridemque ab humo convellere ſylvam
Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras;
Horrendum & dictu video mirabile monſtrum.
Nam, quæ prima ſolo ruptis radicibus arbos
Vellitur, huic atro liquuntur ſanguine guttæ,
Et terram tabo maculant. Mihi frigidus horror
Membra quatit, geliduſque coit formidine ſanguis.
Rurſus & alterius lentum convellere vimen
Inſequor, & cauſas penitus tentare latentes:
Ater & alterius ſequitur de cortice ſanguis.
Multa movens animo Nymphas venerabar agreſtes,

INTERPRETATIO.

vetus hoſpitium Trojanorum, & cujus Dii noſtris erant conjuncti, dum felices fuimus. Illuc eo, & in ſinuoſo litore condo primos muros, appulſus fatis adverſis: & nomen civibus *facio, Æneadas, de meo nomine. Offerebam ſacrificia matri Veneri, & Diis auctoribus operis inchoati: & immolabam in litore taurum pinguem ſummo regi cœleſtium. Forte tumulus prope erat, quo* in *ſummo erant frutices cornei, & myrtus aſpera multis haſtilibus. Acceſſi* ad eum, *& conatus abrumpere e terra ramos virides, ut tegerem altaria ramis* illis *folioſis; video prodigium tremendum & mirabile dictu. Nam quæ arbor primo eruitur e terra fractis radicibus, ex hac defluunt guttæ nigri ſanguinis, & tingunt terram ſanie. Frigidus tremor agitat meum corpus, & ſanguis metu gelidus congregatur* ad cor. *Iterum pergo explorare cauſas occultas: & niger ſanguis fluit ex alterius cortice.* Ego *volvens mente plurima orabam Nymphas ſylveſtres,*

NOTÆ.

15. *Sociique Penates.*] Nam Polymneſtor, Thraciæ rex, conjugem habuerat Ilionen filiam Priami. De *Penatibus*, Æ. 2. 717.

16. *Dum fortuna fuit.*] Bene, nam Polymneſtor deinde, victoribus Græcis ut placeret, occidit Polydorum, Priami filium: ſtimulante etiam avaritia.

18. *Æneadas.*] Urbem vocat Mela l. 2. 2. *Ænos*: inter oſtia Hebri & Cherſoneſum: confirmatque Plinius, cum ait ad eam urbem eſſe Polydori tumulum: l. 4 11. Nunc etiam dicitur *Eno. Dionææ matri*, Veneri, filiæ Jovis & Diones. Æ. 1. 260.

21. *Taurum.*] Dicunt interpretes, ex Atteio, non licuiſſe immolare Jovi *taurum*, *vervecem, arietem*: adduntque ideo non acceptum fuiſſe ſacrificium Jovi, ſecutumque ſtatim eſſe Polydori prodigium. Malim tamen dicere tunc temporis non ita diſtinctas fuiſſe religionum rationes: taurumque etiam Jovi placuiſſe, ut probat hic multis exemplis Cerdanus.

22. *Tumulus.*] Et editiorem locum, & ſepulcrum ſignificat. *Cornea*, ex arbore *corno, cornoüiller*: de qua G. 2. 34. De *virgultis*, Ibid. 21. De *Myrto*, Ecl. 2. 54. De *ſylva*, pro qualibet multitudine, G. 1. 152.

34. *Nymphas agreſtes.*] Hamadryadas, Ecl. 2. 46. Cum enim hæ cum arboribus

Gradivumque patrem, Geticis qui præsidet arvis:
Rite secundarent visus, omenque levarent.
Tertia sed postquam majore hastilia nixu
Aggredior, genibusque adversæ obluctor arenæ;
Eloquar, an sileam? gemitus lacrymabilis imo
Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad aures:
Quid miserum, Ænea, laceras? jam parce sepulto,
Parce pias scelerare manus: non me tibi Troja
Externum tulit: haud cruor hic de stipite manat.
Heu fuge crudeles terras, fuge litus avarum.
Nam Polydorus ego: hic confixum ferrea texit
Telorum seges, & jaculis increvit acutis.
Tum vero ancipiti mentem formidine pressus
Obstupui, steteruntque comæ, & vox faucibus hæsit.
Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
Infelix Priamus furtim mandarat alendum
Threicio regi: cum jam diffideret armis
Dardaniæ, cingique urbem obsidione videret.
Ille, ut opes fractæ Teucrum, & fortuna recessit;

INTERPRETATIO.

& patrem Martem, qui præest campis Thraciæ, ut bene prosperarent visa, & averterent malum *augurium. Sed postquam majore conatu accessi ad tertios ramos, & genibus obnixus sum* contra *arenam oppositam: dicam, an tacebo? flebilis gemitus auditur* ab *intimo tumulo, & vox emissa pervenit ad aures: Quid discerpis miserum, o Ænea? abstine a sepulto, cave polluere religiosas manus* tuas*: Troja non me produxit alienum tibi: sanguis hic non fluit e trunco. Heu fuge regionem crudelem, fuge litus avarum.* Ego *enim* sum *Polydorus: multitudo* telorum *ferreorum obruit hic* me *confixum, & crevit* in *acuta hastilia. Tunc autem obstupui oppressus dubia formidine* secundum *animum, & obriguerunt capilli, & vox stetit in gutture. Olim miser Priamus clam miserat regi Thraciæ hunc Polydorum educandum cum ingenti copia auri: cum jam male speraret de armis Trojæ, & videret urbem premi obsidione. Ille* Polymnestor, *postquam potentia Trojanorum imminuta* est, *& fortuna* retro *abiit;*

NOTÆ.

simul vivant & occidant; dubitabat num esset earum sanguis.

35. *Gradivum. Geticis.*] *Gradivus* Mars nominatur, vel a *gradior*, ex Festo; quia per gradus & ordines itur ad bellum: vel potius a *κραδαίνω, vibro. Getæ*: populi Daciæ, Thraciæ tamen annumerati ob viciniam. G. 2. 115. De *Marte.* E. 9. 12.

36. *Secundarent visus.*] *Visus*, pro *visa.* Notatque Cerdanus, *secundarent*, proprie dictum: nam post adversum omen, cum repeteretur novum: si hoc prosperum erat, primum destruebat, vocabaturque *secundum*; si rursus adversum erat, vocabatur *alterum.*

42. *Scelerare manus.*] Violatione sepulcri: quæ religio sancta semper fuit.

45. *Hic confixum* &c.] Euripides tamen in Hecuba v. 700. ait a Polymnestore cæsum, & in mare projectum, ad illud litus ejectum esse, quo Græci e Troja domum repetentes appulsi erant: ibique ab Hecuba matre fuisse agnitum: & in ultionem sceleris Polymnestora occæcatum a Trojanis mulieribus, eadem Hecuba duce, quæ remotum in locum eum adduxerat spe detegendi thesauri. Aliter etiam narrat Hyginus. Nempe Polydorum admodum infantem in Thraciam missum: ab Ilione sorore, Polymnestoris uxore, suppositum esse pro Deiphilo, Polymnestoris filio, sed ex alia uxore; ut tutius Græcos late-

Res Agamemnonias victriciaque arma ſecutus,
Fas omne abrumpit, Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames? Poſtquam pavor oſſa reliquit,
Delectos populi ad proceres, primumque parentem,
Monſtra Deum refero; & quæ ſit ſententia, poſco.
Omnibus idem animus, ſcelerata excedere terra,
Linquere pollutum hoſpitium, & dare claſſibus Auſtros:
Ergo inſtauramus Polydoro funus, & ingens
Aggeritur tumulo tellus: ſtant manibus aræ,

INTERPRETATIO.

converſus ad partes Agamemnonis & exercitum victorem, violat jura omnia, jugulat Polydorum, & per vim rapit aurum ejus. *Quid non cogis corda hominum* facere, *o execranda cupiditas divitiarum? Poſtquam timor abiit e membris* meis, *renarro prodigia Deorum apud electos principes populi; & primo* apud *patrem* meum; *& peto quis ſit eorum ſenſus* ea de re. *Idem* eſt *omnibus conſilium, abire ex impia regione, deſerere funeſtatum hoſpitium, & præbere vela ventis. Itaque apparamus exequias Polydoro, & multum terræ accumulamus in ſepulcrum: eriguntur altaria animæ* ejus,

NOTÆ.

ret: atque ita Deiphilum ab inſcio patre occiſum deinde fuiſſe, non Polydorum.

54. *Agamemnonias.*] Agamemnon, Atrei Mycenarum regis filius, Menelai Spartani regis frater, rex ipſe Mycenarum & Argivorum, ad expeditionem Trojanam dux electus totius Græciæ, unde *rex regum* a poetis appellatur: capta Troja Caſſandram filiam Priami captivam ſibi habuit, amavitque; ac reverſus in patriam, occiſus eſt cum eadem Caſſandra in convivio, inſidiis Clytæmneſtræ uxoris, ab Ægiſtho adultero, Thyeſtis filio, qui Thyeſtes Atrei frater fuerat. At Oreſtes Agamemnonis filius, in ejus ultionem, & Ægiſthum & matrem Clytæmneſtram interfecit. De *Teucris*, Trojanis. Æ. 1. 239.

57. *Sacra.*] *Execranda*: vox frequens apud veteres: ab iis ducta qui *devovebantur, ſacrabantur, & addicebantur* morti pro publicis delictis; ita ut impune occidi poſſent. Sic devovebatur apud Maſſilienſes pauper aliquis, peſtilentia ſæviente: ſic aliquando Codrus apud Athenienſes, Curtius & Decius apud Romanos ſe devoverunt: ſic etiam omnis victima, quæ immolatur quaſi onuſta populi totius delictis. Rhodiginus tamen ait *ſacrum* dici quicquid *magnum* eſt, & ſic Homero Il. 16. 407. ἱερὸν ἰχθὺν, eſſe *piſcem magnum*. Addo ſic etiam apud Hebræos magna omnia dici *Dei* eſſe, ſic Pſ. 37. 7. *montes Dei*, ſunt *magni montes*: & Pſ. 79. 11. *cedri Dei*, ſunt *magnæ cedri*. Hic igitur fortaſſe *ſacra fames*, eſt *magna fames*.

61. *Dare claſſibus Auſtros.*] Commutatio: id eſt, *committere claſſem ventis*: quod imitatur Calpurnius Ecl. 5. 29. *Campos ovibus, dumeta capellis orto Sole dabis.* Poſuit *Auſtros*, ventum meridionalem, de quo Ecl. 2. 58. pro vento generatim. Euntibus enim e Thracia in inſulam Delum, Auſter contrarius, Boreas commodus eſt.

62. *Inſtauramus Polydoro funus* &c.] Perſtringit hic ceremonias funebres, quæ fuſius lib. 6. 212. deſcribentur. I. Inſtaurat funus, quia male tumulatus primo fuerat, projectus nimirum ac telis obrutus: unde videri potuit inhumatus. II. *Funus* alii *ſepulcrum* explicant, alii *pompam* funebrem. III. *Manes*, ſunt animæ mortuorum: hic anima Polydori, de iis G. 4. 469. IV. *Aræ*, numero plurali, quia heroum animis geminæ ſacrabantur: infra v. 305. Hectori Andromache *geminas cauſam lacrymis ſacraverat aras.* Ecl. 5. 66. paſtores Daphnidi, *en quattuor aras, ecce duas tibi Daphni.* V. *Cæruleis vittis* & tæniis ornabantur aræ: & *cæruleus* color, tum in ſacris uſui fuit; unde Valer. Argon. 1. 776. *Multa pallens ferrugine taurus ſtabat adhuc, cui cærulea per cornua vittæ*: tum in luctu aſſumi

Cœruleis mœstæ vittis atraque cupresso:
Et circum Iliades crinem de more solutæ.
Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
Sanguinis & sacri pateras: animamque sepulcro
Condimus, & magna supremum voce ciemus.
Inde ubi prima fides pelago, placataque venti
Dant maria, & lenis crepitans vocat Auster in altum:
Deducunt socii naves, & litora complent.
Provehimur portu, terræque urbesque recedunt.
Sacra mari colitur medio gratissima tellus
Nereidum matri & Neptuno Ægæo:
Quam pius arcitenens oras & litora circum
Errantem, Mycone celsa Gyaroque revinxit;

INTERPRETATIO.

*tristia cæruleis tæniis & nigra cupresso: & Trojanæ circum*eunt *passis capillis juxta consuetudinem. Infundimus pocula spumantia tepido lacte, & pateras sanguinis hostiarum: & claudimus animam* in *sepulcro, & ultimo* illam *vocamus magna voce. Deinde statim ut prima securitas maris* apparuit, *& venti præbuerunt quietum mare, & Auster blande strepens invitavit ad navigationem: socii propellunt naves & tegunt litora. Recedimus e portu, terræque & urbes relinquuntur. Medio in mari jucundissima insula incolitur, dicata matri Nereidum & Neptuno Ægæo: quam pius Apollo religavit Mycone alta & Gyaro, vagam* antea *circa litora & extremitates* terrarum;

NOTÆ.

solebat a mulieribus; deposita veste purpurea, ut est apud Danielis Servium, qui citat Catonem; sed addit cœruleum a veteribus nigrum dici: unde fortasse hic cœruleæ vittæ, nigræ sunt. VI. Cupressus addebatur aris & bustis ad latera: vel quia gravis est odoris, ad fœtorem cadaveris leniendum: vel quia semel excisa non renascitur, ad mortem exprimendam: vel quia cariem non sentit, ad gloriæ immortalitatem significandam. VII. *Iliacæ* mulieres crines solverunt: alluditque poeta ad morem Romanum, qui forte fuit etiam apud Phryges: nam Græci crines in luctu non solvebant, sed secabant; ut ait Plutarch. in Roman. quæst. VIII. *Cymbia*: vasa oblonga & angusta, in modum cymbæ & naviculæ. IX. Sanguinem, & lac; etiam aliquando vinum, & mel, & aquam affundebant: quia his pasci & delectari credebant animas, præcipue sanguine: hinc etiam gladiatorum certamina circa bustum: hinc Odyss. 11. 36. Ulysses Tiresiæ manibus sacra faciens, non eos educit nisi effuso in scrobem multo victimarum sanguine. X. *Animam condebant sepulcro*; quia, qui fuerant inhumati, hos errare centum annos existimabant. XI. *Voce ciebant*, & appellabant ter proprio nomine, ut facilius errantem animam ad sepulcrum urnamque revocarent: tum ter *vale* dicto, discedebant a sepultura aut busto.

74. *Nereïdum* &c.] *Delum* insulam significat, in qua nati Apollo & Diana, Ecl. 3. 67. Una est e Cycladibus insulis, in mari Ægæo, a quo hic dicitur *Neptunus Ægæus*: vel ab *Ægis* Eubœæ oppido; vel ab *Æga* Æolidis promontorio, juxta Strabonem; vel a crebris insulis, quæ procul aspicientibus videntur habere speciem αἰγῶν *caprarum*, juxta Festum; vel ab Olenia *capra*, cœlesti sidere, quæ exoriens graves ibi tempestates excitat. Ibi magna insularum multitudo: quarum meridionales dicuntur *Sporades*, a σπείρω *spargo*, quia dispersæ sunt sine ordine; septentrionales vero *Cyclades*, a κύκλος, quia quasi in orbem dispositæ sunt circa *Delum*: quam, antea vagam, post Latonæ vero partum uni affixam loco, circumcingunt, & quasi *revinciunt*. *Mycone* & *Gyaros*, duæ

Immotamque coli dedit, & contemnere ventos.
Huc feror: hæc fessos tuto placidissima portu
Accipit: egressi veneramur Apollinis urbem.
Rex Anius, rex idem hominum Phœbique sacerdos,
Vittis & sacra redimitus tempora lauro
Occurrit, veterem Anchisen agnoscit amicum.
Jungimus hospitio dextras, & tecta subimus.
Templa Dei saxo venerabar structa vetusto:
Da propriam Thymbræe domum, da mœnia fessis,
Et genus, & mansuram urbem: serva altera Trojæ
Pergama, relliquias Danaum atque immitis Achillei.

INTERPRETATIO.

& voluit coli stabilem, & aspernari ventos. Illuc eo; illa tranquillissima excipit securo portu nos *lassos: egressi* e navibus *veneramur urbem Apollinis. Rex Anius, idem rex populi & sacerdos Apollinis, coronatus* circa *caput tæniis & lauro dicata* Apollini, *venit obviam, & agnoscit Anchisen antiquum amicum. Jungimus manus* in signum *hospitii. Reverebar templum Apollinis conditum veteri saxo*: O *Thymbræe concede* nobis *propriam sedem, da muros fatigatis, & familias, & urbem stabilem: protege secunda Pergama Trojæ, reliquias Græcorum & crudelis Achillis.*

NOTÆ.

ex iis, pro cæteris hic appellantur, quamvis aliquæ sint Delo propiores. *Mycone* quidem ad ortum, una e Cycladibus, nunc *Micoli*: *celsa* dicitur, propter montem ejus *Dimastum*. *Gyaros*, ad occidentem inter Sporades, sterilissima, & a Romanis olim destinata facinorosorum exilio: nunc *Caloiro* a quibusdam vocatur; quanquam incerti admodum est, & situs, & nominis. *Arcitenens.*] Apollo, qui statim ut natus est, Pythona serpentem arcu & sagittis occidit; in Latonam matrem suam immissum a Junone: unde *pius* dicitur. De *Neptuno*, Æ. 1. 129. De *Doride*, quæ *Nereïdes* ex Nereo fratre suscepit, Ecl. 10. 5.

77. *Immotamque* &c.] Olim dicitur errasse mari, atque adeo aliquando ventorum agitatu mari submersa esse. Deinceps vero Δῆλος *manifesta* vocata est: vel quia Latona locum ad pariendum quærente, tutum a serpentis Pythonis insidiis; subito e mari emersit: vel quia post diluvium Ogygium, quod Deucalioneum longe præcessit, prima ex aquis apparuit: vel quia Phœbi oracula, alibi obscura, hic manifesta sunt. Fabulam aliqui referunt ad terræ motus, quibus agitabatur antea, deinceps agitari desiit; alii ad securitatem portus. Urbs ejus primaria dicta est etiam *Delos*.

80. *Rex Anius* &c.] Veterum more, rex idem & sacerdos: Apollinis filius ex Rhea, vel Rhæo. Filiæ ejus ex Dorippe fuere tres, *Oeno*, *Spermo*, & *Elais*, dictæ *Cænotropæ*, a καινὸς *novus*, & τρέπω *verto*: quod Bacchi beneficio, quicquid tangerent novas in formas verterent: Oeno quidem in οἶνον *vinum*; Spermo in σπέρμα *semen triticeum*, Elais in ἔλαιον *oleum*. Fabula inde est, quod pater magnam eorum vim colligeret, ex donis Apollini Delio oblatis. Constat enim ex antiquis monumentis, quæ citat Cerdanus, aram Apollinis Delii nullo victimarum sanguine cultam fuisse, sed precibus, floribus &c. unde ait solum Æneas *venerabar*; & preces suas, non etiam victimas commemorat. Isque Apollo vocabatur γενήτωρ, Catoni *genitivus*: unde dicit, *Da pater augurium*.

85. *Thymbræe.*] Strabo l. 13. ait campum esse Thymbram, in agro Trojano, quem Thymbrius fluvius interfluit, in Scamandrum influens, ubi templum est Apollinis Thymbræi: quibus locis ex Servio nomen est a copia thymbræ, herbæ condimentariæ, *sariette*. Hic Æneas Apollinem, non Delium vocat, sed Thymbræum; ut

Quem sequimur? quove ire jubes? ubi ponere sedes?
Da pater augurium atque animis illabere nostris.
Vix ea fatus eram: tremere omnia visa repente,
Liminaque, laurusque Dei: totusque moveri
Mons circum, & mugire adytis cortina reclusis.
Submissi petimus terram, & vox fertur ad aures:
Dardanidæ duri, quæ vos a stirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos ubere læto
Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem.
Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.
Hæc Phœbus: mistoque ingens exorta tumultu
Lætitia, & cuncti quæ sint ea mœnia quærunt:

INTERPRETATIO.

Quem sequimur? aut quo imperas nos *ire, & ubi statuere sedes? O pater! præbe* nobis *omen, & descende in mentes nostras. Vix dixeram ista: statim omnia visa sunt trepidare, & portæ, & laurus Dei: & totus mons circum concuti, & tentorium sonare apertis recessibus. Humiles cadimus in terram, & vox pervenit ad aures: Trojani laboriosi; quæ terra vos produxit a prima origine majorum, eadem vos fertili sinu excipiet redeuntes: quærite veterem genitricem. Illic familia Æneæ regnabit in regiones omnes, & filii filiorum, & qui orientur ab illis. Apollo hæc* dixit: *& gaudium magnum ortum* est *misto tumultu, & omnes inquirunt quæ sit ea urbs,*

NOTÆ.

ostendat unum eumdemque Deum esse, eumque sibi placabilem reddat, commemoratione Trojani cultus patriorumque meritorum. De *Danais*, & genitivo *Achillei*, Æ. 1. 34. De *Pergamis*, Trojæ arce, Ib. 470.

91. *Liminaque laurusque* &c.] Vel laurus, qua caput simulacri coronabatur. Vel potius laurea sylva, consita in templi limine seu vestibulo: more veterum, qui lucos templis addebant. Notetur hic syllaba *que*, contra naturam producta.

92. *Mons* &c.] *Cynthus*, mons Deli insulæ: unde Apollo *Cynthius*, & Diana *Cynthia*.

92. *Cortina.*] Proprie fuit vas tingendis lanis, dictum a *corte, basse-court*; vel quia hujus vasis forma rotunda fuit, ut *cortis*, quam rotundam fuisse habemus ex Catone; vel quia vasis hujus magnus erat usus in *corte*. Hinc a formæ similitudine cortinæ appellatio translata est ab Ennio ad significandum *hemisphærium cœli. Quæque fretocava cæruleo cortina receptat.* Hinc ad exprimendum tentorium circa tripoda Delphicum, ubi sedens Pythia puella vaticinabatur. Hinc ad vela illa quibus in theatro histriones latent; & in sacris libris quælibet pellicea tentoria, *courtines*. Alii aliunde deducunt: vel a *corio* Pythonis serpentis, ex quo tentorium Delphici tripodis factum dicunt: vel a *corde* puellæ, quod illic a Phœbo tenebatur: sed primum probabilius Vossio videtur, Scaligero &c. Hic autem ambiguum est, an *velum* simpliciter, an etiam *tripodis* tentorium significet: cum dubium sit an ex tripode, an per puellam, an per Anium regem, an sola Dei voce redditum sit ex adytis hoc Æneæ oraculum. De *adytis*, templi recessibus. Æ. 1. 297.

94. *Duri* &c.] Fortes, qui multa dura atque adversa passi estis. De *ubere* terræ, pro ubertate, Æ. 1. 535.

97. *Domus Æneæ* &c.] Versus ii duo vaticinium continent, de magnitudine Romani imperii. Traducti sunt ex Homero Iliad. 20. 306. Ubi Neptunus Æneam ab Achille occidendum periculo eripit. Sed apud Homerum illic, & in hymno Veneris v. 197. omnia exemplaria habent, non πάντεσσιν *cunctis*, sed Τρώεσσιν *Trojanis*: unde plerique putant Æneam non venisse in Italiam, sed post Priameæ familiæ excidium Trojæ regnasse: cujus rei sane multa

Quo Phœbus vocet errantes, jubeatque reverti.
Tum genitor, veterum volvens monumenta virorum:
Audite o proceres, ait, & ſpes diſcite veſtras.
Creta Jovis magni medio jacet inſula ponto,
Mons Idæus ubi, & gentis cunabula noſtræ.
Centum urbes habitant magnas, uberrima regna.
Maximus unde pater, ſi rite audita recordor,
Teucrus Rhœteas primum eſt advectus in oras,
Optavitque locum regno: nondum Ilium & arces
Pergameæ ſteterant, habitabant vallibus imis.
Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiaque æra,

INTERPRETATIO.

quo Phœbus revocet vagos, & imperet eos *redire. Tunc pater* meus *recogitans hiſtorias antiquorum hominum, dixit*: O *primates, audite, & intelligite ſpes veſtras. Creta, inſula Iovis magni, ſita eſt* in *medio mari*: *ubi* eſt *mons Ida, & origo nationis noſtræ*; incolæ *illius occupant centum urbes magnas, regna fertiliſſima*: *unde, ſi bene memini auditarum* rerum, *maximus pater Teucer primo advenit ad promontorium Rhœteum, & elegit ſedem regni*: *nondum Ilium & arx Pergamus condita erat, degebant in profundis vallibus. Hinc* venit *mater Cybele protectrix* loci, *& cymbala Corybantia*,

NOTÆ.

veſtigia & argumenta profert Bochartus, in diſſertatione quam Segreſius præfixit Gallico ſuo Virgilio: prævaluit tamen Italorum opinio, quam ſecutus eſt Virgilius.

102. *Volvens monumenta* &c.] Erravit in ea explicatione oraculi & pater & filius: pater quidem, quod in re dubia, qualis erat origo Trojanæ gentis, quæ per Dardanum ex Italia, per Teucrum e Creta oriebatur, minime dubitarit: filius quidem, quod patrem non monuerit, ſe a Creüſa abeunte audiviſſe, ſibi ſedes a Diis in Italia ad Tybrim fluvium eſſe paratas; quod in alteram interpretationis partem deflectere patris animum potuiſſet: vide Æ. 2. 781.

104. *Creta* &c.] *Candie*, ingens inſula mediterranei maris: inter Ægæum & Libycum mare: olim nonaginta urbibus clara, deinde etiam centum, unde ab Homero in Iliade ἑκατόμπολις dicitur: in Odyſſ. habet tantum urbes ἐννήκοντα, *nonaginta*: præcipuæ fuerunt *Gnoſſus*, *Gortyna*, *Cydon*, *Dictynna*. De Jovis in ea inſula cunabulis, deque *Cybele* & *Corybantibus*, Æ. 4. 151.

108. *Teucrus Rhœteas*.] Teucer, Scamandri Cretenſis filius, cum inſula frugum inopia laboraret, dicitur, ad ſedes novas quærendas, cum tertia populi parte ſolviſſe; acceptoque oraculo, ibi ſe poſiturum ſedes, ubi eſſet a terrigenis noctu oppugnatus, in Phrygia circa Amaxitum & Rhœteum Troadis in Helleſponto promontorium maxima murium multitudiue vexatus, ibi ſedem fixit, templum conſtituit Apollini Smintheo, cujus ſimulacrum pede premebat murem, qui Phrygia aut Cretica lingua σμίνθος appellatur. Præterea veterum colonorum more, patria nomina intulit in Troadem, & montem vocavit Idam, ab Ida Cretenſi monte. Æ. 2. 801. a patre ſuo Scamandrum fluvium, qui antea Xanthus vocabatur; unde Homerus ait Xanthum a Diis vocari, Scamandrum ab hominibus; id eſt nomen hoc eſſe illo recentius. Denique cultum Cybeles matris Deorum in Phrygiam intulit, e Creta, ubi illa Jovem pepererat & aluerat.

109. *Optavitque locum regno.*] *Elegit*: ſic Æ. 1. 429. *Pars optare locum tecto.* Et vero primus ibi regnavit: pauloque poſt venit ex Italia Dardanus, qui ab ipſo in generum ac ſucceſſorem adſcitus eſt. Æ. 1. 239. De *Ilio*, Ib. 5. De *Pergamea* arce. Ib. v. 470.

111. *Mater cultrix Cybele.*] Quæ & *Rhea*, & *Ops*, Saturni uxor, mater Deorum ac terra ipſa: nomen vel a *Cybelo* monte

Phrygiæ

Idæumque nemus : hinc fida silentia sacris,
Et juncti currum dominæ subiere leones.
Ergo agite ; &, Divum ducunt qua jussa, sequamur.
Placemus ventos, & Gnossia regna petamus.
Nec longo distant cursu : modo Juppiter adsit,
Tertia lux classem Cretæis sistet in oris.
Sic fatus, meritos aris mactavit honores :
Taurum Neptuno ; taurum tibi, pulcher Apollo :
Nigram Hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam.

INTERPRETATIO.

& sylva Idæa : hinc fidele arcanum ceremoniarum, & juncti leones traxerunt currum Deæ. Itaque agite, & eamus qua mandata Deorum nos ducunt. Propitiemus ventos, & proficiscamur in regnum Creticum. Neque abest longo spatio : dum Jupiter faveat, tertia dies appellet naves ad litus Creticum. Sic locutus immolavit in altaribus dignas victimas : Neptuno taurum ; tibi taurum, o Phœbe formose : Tempestati pecudem nigram, Zephyris propitiis candidam.

NOTÆ.

Phrygiæ ; vel a κύβω & κεφαλὴ, *roto & caput* : aut quia terra rotunda est, aut quia in ceremoniis crebro caput rotabant ejus ministri. Vocabantur illi *Corybantes*, *Curetes*, & *Dactyli Idæi*, Jovis altores, qui frequenti cymbalorum æreorum pulsu in sacris utebantur. Vehebatur curru, quia ex Lucret. l. 2. 600. Terra est, terra autem in medio pendet. Trahebatur a leonibus, quia mater est omnium, & parentum officiis proles etiam ferocissima molliri debet. Cætera ejus mysteria ibi fuse ab eodem Lucretio explicantur. Premebantur autem ejus sacra gravi silentio, ut & Cereris ceremoniæ : fortasse ut inscrutabilem terræ profunditatem exprimerent. Reliqua vide G. 4. 151. & Æ. 6. 784. Legunt hic multi, *cultrix Cybele*, in quo Phrygiæ monte culta esse dicitur : atque adeo hunc incoluisse dici potest & protexisse, quomodo Juno Tyrum, l. 1. 20. *Quam Juno fertur terris magis omnibus unam posthabita coluisse Samo.* Alioqui *cultrix Cybele* dicetur, pro cultrice montium, in quibus coli amavit, quo nomine eam appellat Catul. de nuptiis Pelei. 300. *Unigenamque sinu cultricem montibus Idæ.*

115. *Gnossia regna.*] Cretam, cujus urbs præcipua *Gnossus*, vel *Gnosus*, supra v. 104.

116. *Juppiter.*] Sumitur hic, vel pro Deo, Deorum rege, qui natus in Creta eidem præfuerat ; vel pro aëre ventis impulso, ut a Catullo sumitur in Phaselo : *sive utrumque Jupiter simul secundus incidisset in pedem.*

118. *Honores.*] Pro sacrificiis sæpe sumuntur : infra, v. 547. *Junoni Argivæ jussos adolemus honores.*

119. *Taurum* &c.] Neptuno, ob violentiam maris ; Apollini, ob cultum terræ, quam Sol radiis fœcundat : ex Homeri interprete. De *Neptuno*. Æ. 1. 129. De *Apolline*, Ecl. 3. 104.

120. *Nigram Hyemi* &c.] Per *Hyemem*, intelligit, *Tempestates*, quæ ex Cicer. de Nat. Deorum 3. 51. *Populi Romani ritu consecratæ sunt. . . . nostri duces, mare ingredientes, immolare hostiam fluctibus consueverunt.* Ad hunc morem allusit Virgilius, hic, & l. 5. 772. *Tempestatibus agnam cædere deinde jubet.* Et notat hic Taubmannus ex Plauto, pecudem maxime de ovino genere dici. *Venti* quoque Deorum loco habiti sunt, tam apud Græcos ex Herodoto, qui l. 7. Athenienses inducit Boreæ sacrificantes ; quam apud Romanos ex Seneca Natur. quæst. l. 5. 17. qui ait, Augustum in Gallia commorantem, Circio, Galliæ Narbonensis peculiari vento, templum vovisse ac fecisse. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. At notat Macrobius hæc sacrificia, non in templo facta esse, ubi sanguinem fundi nefas erat. Et vero non sacrificasset hyemi & ventis ad aram Apollinis. Ubi igitur ? fortasse in litore.

Fama volat, pulſum regnis ceſſiſſe paternis
Idomenea ducem, deſertaque litora Cretæ,
Hoſte vacare domos, ſedeſque aſtare relictas.
Linquimus Ortygiæ portus, pelagoque volamus:
Bacchatamque jugis Naxon, viridemque Donyſam,
Olearon, niveamque Paron, ſparſaſque per æquor
Cycladas, & crebris legimus freta conſita terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor.
Hortantur ſocii, Cretam proavoſque petamus.
Proſequitur ſurgens a puppi ventus euntes:
Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
Ergo avidus muros optatæ molior urbis,

INTERPRETATIO.

Rumor ſpargitur, ducem Idomeneum ejectum abiiſſe e paternis regnis, & litora Cretæ eſſe *vacua, domos carere hoſtibus, & regionem relictam patere. Linquimus portus Deli, & mari currimus: & radimus Naxum* in *montibus ſo*nantem tumultu *Baccharum, & viridem Donyſam,* & *Olearon, & Paron candidam, & Cycladas ſparſas per mare, & freta diſtincta multis inſulis. Tollitur clamor nautarum diverſo conatu. Socii impellunt* ſeſe, *ut adeamus Cretam & majores. Ventus ſuboriens a puppi propellit navigantes: ac demum appellimur ad vetera litora Curetum. Ergo cupidus exſtruo muros deſideratæ urbis,*

NOTÆ.

122. *Idomenea.*] Jonice, Ἰδομενῆα, ut longa ſit penultima, ut Æ. 1. 615. *Ilionea petit dextra.* Idomeneus filius Deucalionis, nepos fuit Minois Cretenſis regis, duxitque Cretenſes ad Trojanum bellum: unde rediens cum in tempeſtate voviſſet ſe ſacrificaturum Diis, quod ſibi appulſo primum occurreret, occurriſſetque filius; eum pater immolavit; orta deinde peſte pulſus eſt rex a civibus, quaſi impius in prolem, atque ita Diis inviſus. Inde abiiſſe dicitur in Calabriam Italiæ, & ad Salentinum promontorium urbem condidiſſe. Ait tamen interpres Lycophronis, eum a Nauplio pulſum, Eubœæ rege: qui ut necem Palamedis filii, Ulyſſis dolo a Græcis ad Trojam occiſi, vindicaret; Cretam occupaverat. Diodorus non pulſum Idomenea, ſed in patria diem obiiſſe cenſet.

124. *Ortygiæ.*] Antiquum nomen Deli inſulæ: vel ab ὄρτυξ, *coturnix, caille*; quod genus hic, aut primum, aut magna multitudine viſum volunt grammatici: vel juxta alios, ab Ortygia Ætoliæ; cujus & hanc, & alias, quæ multæ ſunt, Ortygias, colonias fuiſſe volunt.

125. *Bacchatamque jugis Naxon*] *Naxus*, una Cycladum, inſula nobiliſſima, ad meridiem Deli, vino fertilis, unde Baccho dicata: qui Ariadnen, a Theſeo raptam ibique relictam, fertur excepiſſe. *Bacchata* dicitur, id eſt frequentata a Bacchis, furioſis Bacchi comitibus fœminis: Ecl. 5. 29. 69. Hodie *Naxi.*

125. *Viridemque Donyſam.*] Jacet inter Icariam & Gyarum, marmore viridi celebris: hodie *Donuſſa.*

126. *Olearon* &c.] *Olearus* vel *Oliaros* juxta Nigrum nunc dicta *Quiniminio. Paron.*] *Paros*, hodie *Pario*, niveo marmore nobilis. De *Cycladibus*, ſupra, v. 74.

127. *Conſita terris.*] Ubi variæ terræ, ſeu inſulæ, quaſi *ſatæ* & *ſeminatæ* ſunt: & poſt mentionem *Cycladum*, hic ſignificat *Sporadas*; quæ nomen habent a σπείρω, *ſemino*, quia ſine ordine ſparſæ ſunt. Alii malunt *concita*, quaſi *concitata* inter inſulas maria: ſic enim fit in anguſtiis.

131. *Curetum oris.*] Cretam ſignificat: ubi *Curetes* populi, vel familia fuit miniſtrorum Cybeles: ſic dicti juxta Strabonem, l. 10. a κουρᾷ *tonſura*, quia anteriorem capitis partem detonſam geſtabant. Saltationis armatæ inventionem iis Plinius tribuit. Cæteri etiam tympana, quorum ſtrepitu Jovem recens natum Saturni patris voracitati ſubduxere. Iidem dicti *Corybantes* & *Idæi Dactyli.*

Pergameamque voco: & lætam cognomine gentem
Hortor amare focos, arcemque attollere tectis.
Jamque fere sicco subductæ litore puppes:
Connubiis arvisque novis operata juventus:
Jura domosque dabam: subito quum tabida membris,
Corrupto cœli tractu, miserandaque venit
Arboribusque satisque lues, & letifer annus.
Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
Corpora: tum steriles exurere Sirius agros.
Arebant herbæ, & victum seges ægra negabat.
Rursus ad oraclum Ortygiæ Phœbumque remenso
Hortatur pater ire mari, veniamque precari:
Quem fessis finem rebus ferat, unde laborum
Tentare auxilium jubeat, quo vertere cursus.
Nox erat, & terris animalia somnus habebat.
Effigies sacræ Divum, Phrygiique Penates,
Quos mecum a Troja mediisque ex ignibus urbis
Extuleram; visi ante oculos astare jacentis
In somnis, multo manifesti lumine: qua se
Plena per insertas fundebat Luna fenestras.
Tum sic affari, & curas his demere dictis:

INTERPRETATIO.

& eam appello Pergameam: & hortor populum gaudentem hac *appellatione*, ut *curet domos, & erigat arcem* alto *fastigio. Et jam ferme naves deductæ* e mari stabant *in litore sicco: juventus vacabat conjugiis & agris novis: distribuebam leges ac domos: cum repente pestis funesta*, & *putrefaciens, & annus mortifer venit in corpora, & arbores, & segetes, vitiatis spatiis aëris.* Socii *amittebant dulces animas, aut trahebant languentia corpora: præterea Sirius* cœpit *urere campos infœcundos: herbæ siccabantur, & messes aridæ non dabant cibum. Pater* meus *hortatur* me ut *remenso mari eam iterum ad oraculum Deli, &* ad *Phœbum; &* ut *orem veniam*: & petam, *quem terminum ponat rebus afflictis, unde imperet* nos *quærere subsidium* in tot *difficultatibus, & quo convertere cursum. Nox erat, & somnus tenebat animalia per terras. Statuæ sacræ Deorum, & Penates Phrygii, quos exportaveram mecum a Troja, &* e *medio incendio urbis*; *visi* sunt *in somnis stare ante oculos decumbentis, multa luce conspicui: qua Luna plena mittebat suum lumen per fenestras hiantes. Tunc sic* visi sunt *me alloqui, & auferre sollicitudinem his verbis:*

NOTÆ.

134. *Amare focos.*] Servius ait commendari studium sacrificiorum, quæ semper igne perficiebantur: ego curam privatarum domorum & rei familiaris. Id enim focus sæpe significat: ut cum dicimus, *pugnare pro aris & focis*; id est, pro re sacra ac profana, publica ac domestica.

136. *Operata* &c.] Vel *operam dabat* connubiis & agris colendis, ut explicat Donatus. Vel *sacrificabat* pro felici successu conjugiorum & agrorum: nam, & ante hæc omnia præibat apud veteres sacrificium, & *operari* simpliciter, *sacrificare* interdum significat, ut G. 1. 339. *Lætis operatus in herbis.*

141. *Sirius.*] Stella in ore majoris canis, quæ *canicula* dicitur: de ea fuse G. 2. 353. De *Ortygia*, Deli insula, supra, v. 124. De *Phœbo*, Ecl. 3. 62. De *Phrygiis Penatibus*. Æ. 2. 717.

152. *Insertas.*] Servius explicat, *insertas*, id est, *non seratas, non clausas sera*;

Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
Hic canit : & tua nos en ultro ad limina mittit.
Nos te, Dardania incensa, tuaque arma secuti;
Nos tumidum sub te permensi classibus æquor;
Iidem venturos tollemus in astra nepotes,
Imperiumque urbi dabimus : tu mœnia magnis
Magna para, longumque fugæ ne linque laborem.
Mutandæ sedes : non hæc tibi litora suasit
Delius, aut Cretæ jussit considere Apollo.
Est locus, Hesperiam Graji cognomine dicunt :
Terra antiqua, potens armis atque ubere glebæ.
Œnotrii coluere viri ; nunc fama, minores
Italiam dixisse, ducis de nomine gentem.
Hæ nobis propriæ sedes ; hinc Dardanus ortus,
Iasiusque pater, genus a quo principe nostrum.
Surge age, & hæc lætus longævo dicta parenti
Haud dubitanda refer. Coritum, terrasque require

INTERPRETATIO.

Quod Apollo dicturus esset *tibi appulso* ad *Delum* : hoc ipsum tibi *prædicit hoc loco, & ecce nos ipse prior mittit in tuam domum. Nos* post *Trojam combustam, secuti* sumus *te & tua arma ; nos te duce percurrimus navibus procellosum mare; nos ipsi extollemus ad sidera futuros posteros, & dabimus imperium* orbis *urbi* tuæ. *Tu destina magnos muros* nobis *magnis, & ne abjice laborem longi itineris. Mutanda* est *regio : Delius Apollo non suasit tibi* adire *hæc litora, nec jussit* te *manere in Creta. Est regio,* quam *Græci cognomine appellant Hesperiam : terra vetus, potens bello & fertilitate agrorum : populi Oenotrii* hanc *tenuerunt : nunc rumor* est *posteros vocavisse nationem, Italiam, e nomine ducis. Hæ sedes nobis addictæ* sunt : *hinc natus* est *Dardanus, & pater Iasius, a quo* Dardano *principe genus nostrum* ductum est. *Age, surge, & lætus renarra seniori patri hæc verba non* revocanda *in dubium. Quare Coritum, & terras, . . .*

NOTÆ.

per syncopen, ut Æ. 2. 379. *Aspris sentibus,* pro, *asperis* : paulo durius. Turnebus, *ædibus insertas & interpositas*, ad lucem admittendam. Germanus, *trajectas & penetratas lumine.* Alii, *hiantes, quibus lumen insertum erat* ; quo fere modo dixit, Æ. 2. 135. *Per noctem obscurus in ulva delitui* ; id est ; *per noctem obscuram.*

162. *Delius* &c.] Apollo, a Delo sic dictus, supra, v. 74. & Ecl. 3. 67. De nomine *Apollinis*, Ecl. 3. 104.

163. *Est locus* &c.] Hic versus cum sequentibus tribus omnino translati sunt ex Æ. 1. v. 534. ubi fuse explicantur.

167. *Dardanus, Jasiusque pater* &c.] *Pater* ad posteros refertur, non ad Dardanum, qui ejus frater fuit : ambo Electram habuere matrem, filiam Atlantis Mauritaniæ regis, uxorem Coriti Tusciæ regis in Italia ; sed Iasius hunc Coritum habuit patrem ; Dardanus Jovem. Mortuo Corito, ortoque de succedendi jure dissidio, Iasium Dardanus occidit : ideoque pulsus a Tuscis, & a Siculo Hispaniæ rege, Electræ fratre, qui ad componenda dissidia venerat ; primo in Samothraciam insulam fugit, ac deinde in Phrygiam ; ubi Teucri filiam accepit in conjugem, & cum eo gentis hujus parens fuit, quæ deinde Trojana dicta est. Igitur, *a quo*, non ad Iasium, sed ad Dardanum referri debet. Æ. 1. 239.

170. *Coritum.*] *Coritus*, mons & urbs Tusciæ, nunc *Cortona* : vel a Corito, Dardani patre sic dicta ; vel a *κόρυς galea*, quam Dardanus illic in pugna amisit. Tuscia

Ausonias: Dictæa negat tibi Juppiter arva.
Talibus attonitus visis ac voce Deorum,
(Nec sopor illud erat; sed coram agnoscere vultus,
Velatasque comas, præsentiaque orta videbar:
Tum gelidus toto manabat corpore sudor)
Corripio e stratis corpus, tendoque supinas
Ad cœlum cum voce manus, & munera libo
Intemerata focis: perfecto lætus honore
Anchisen facio certum, remque ordine pando.
Agnovit prolem ambiguam, geminosque parentes:
Seque novo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat: Nate Iliacis exercite fatis,
Sola mihi tales casus Cassandra canebat.
Nunc repeto hæc generi portendere debita nostro,
Et sæpe Hesperiam, sæpe Itala regna vocare.

INTERPRETATIO.

Ausonias. Jupiter negat tibi Cretenses agros. Ego stupefactus talibus jussis & sermone Deorum, (neque enim id erat somnus; sed videbar coram distinguere vultus, & capillos velatos, & facies præsentes: & *tum sudor frigidus fluebat toto corpore) effero corpus e lecto, & extollo ad cœlum manus inversas cum prece, & injicio flammis pura dona: confecto sacrificio lætus facio certum Anchisen, & explico ordine prodigium.* Anchises *animadvertit familiam ancipitem, & binos ejus auctores*: *& se delusum* esse *novo errore antiquarum regionum. Deinde ait: Fili, agitate fatis Trojanis: sola Cassandra mihi prædicebat tales casus. Nunc reminiscor* illam *prædixisse hæc destinata esse nostræ genti: & sæpe appellasse Hesperiam, sæpe regna Italica.*

NOTÆ.

porro vicina est Latio, in quo Æneas sedem fixit.

171. *Ausonias: Dictæa* &c.] Italiam volunt dictam esse Ausoniam ab *Ausone*, Ulyssis & Calypsus filio: at male; non enim hic Penates Æneæ nomen hoc Italiæ tribuerent, cum vixdum natus esset Auson, tantum abest ut illic regnaret. Alii volunt *Ausones* dictos esse Græcis, veteres eos Latii populos, qui Latinis *Aurunci* dicebantur, commutatione vulgari literæ *r* in *s*. Et bene, nam *Aurunci* antiquiores fuerunt Ulyssis & Æneæ temporibus, siquidem ait Latinus Latii rex. Æ. 7. 206. *Atque equidem memini .... Auruncos ita ferre senes. Dictæa arva* Cretensia sunt a monte *Dicte*, ubi educatus est Jupiter, nunc *Lasthi*, in parte orientali Cretæ: ab aliquibus Idæ pars esse dicitur, distinguitur ab aliis.

174. *Velatasque comas.*] Ornatas vittis, quæ etiam sacrarum statuarum capitibus ligabantur. Æ. 2. 133.

176. *Supinas.*] Ita sublatas, ut palmæ cœlo obvertantur.

177. *Munera libo* &c.] Penatibus & Laribus sacra fiebant; alia quotidiana & privata; alia publica in compitis, unde apud Romanos dicebantur *Compitalia*. Privata vulgo *ad focum*, aliquando etiam ad aram, quæ in sacrario domus erecta erat: eaque fiebant, thure, vino, coronis & laneis & floreis, cibo aliquo lautiore e mensa in ignem injecto. Patet id præsertim ex Plauto in Aululariæ prologo. Publica sacrificia fiebant porca cæsa. Igitur hic *munera intemerata* erunt, purum vinum, ac thus: unde *libari* dicuntur, id est *stillari* & *injici*, Æ. 1. 740.

180. *Geminosque parentes* &c.] *Teucrum*, qui ex Creta; *Dardanum*, qui ex Italia venerat. At vero errorem agnoscere ante debuerat, præsertim ex ultimis Creüsæ verbis ad Æneam, Æ. 2. 781. De *Cassandra*, Priami filia, & vate, cujus vaticiniis nulla fides a Trojanis habebatur, Æ. 2. 246. De *Hesperia*, Italia, Æ. 1. 534. De *Teucris*, Trojanis, Ibid. 239.

Sed quis ad Heſperiæ venturos litora Teucros
Crederet? aut quem tum vates Caſſandra moveret?
Cedamus Phœbo, & moniti meliora ſequamur.
Sic ait, & cuncti dictis paremus ovantes.
Hanc quoque deſerimus ſedem, paucisque relictis
Vela damus, vaſtumque cava trabe currimus æquor.
Poſtquam altum tenuere rates, nec jam amplius ullæ
Apparent terræ; cœlum undique, & undique pontus:
Tum mihi cæruleus ſupra caput aſtitit imber,
Noctem hyememque ferens: & inhorruit unda tenebris.
Continuo venti volvunt mare, magnaque ſurgunt
Æquora: diſperſi jactamur gurgite vaſto:
Involvere diem nimbi, & nox humida cœlum
Abſtulit: ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur curſu, & cæcis erramus in undis.
Ipſe diem noctemque negat diſcernere cœlo,
Nec meminiſſe viæ media Palinurus in unda.
Tres adeo incertos cæca caligine Soles
Erramus pelago, totidem ſine ſidere noctes.
Quarto terra die primum ſe attollere tandem
Viſa, aperire procul montes, ac volvere fumum.
Vela cadunt, remis inſurgimus: haud mora, nautæ

INTERPRETATIO.

Sed quis putaviſſet Trojanos venturos ad litus Italiæ? aut quem tum Caſſandra vaticinans moviſſet? Obediamus Apollini, & admoniti ſequamur meliora conſilia. *Sic dixit, & omnes obtemperamus læti verbis* ejus. *Relinquimus hanc etiam ſedem, & paucis* ibi *relictis præbemus vela* ventis, *& decurrimus magnum mare cavis navibus. Poſtquam naves provectæ* ſunt in *altum* mare, *nec jam ullæ terræ amplius videbantur*; ſed *undequaque aer, & undequaque aqua: tunc cærulea pluvia decidit mihi ſupra caput, inducens noctem & tempeſtatem: & mare terribile* factum eſt *ob tenebras. Statim venti impellunt mare, & magni fluctus intumeſcunt: agitamur ſparſi immenſo mari: nubes obtexerunt diem, & nox imbrifera eripuit lucem: crebro micant fulgura e ſciſſis nubibus. Dejicimur* a recto *curſu, & vagamur per undas ignotas. Ipſe Palinurus ait* ſe *non diſtinguere diem a nocte* in *cælo, nec cognoſcere iter in mediis fluctibus. Itaque vagamur mari tres dies ambiguos* propter *tenebras obſcuras*, & *tres noctes ſine aſtro. Quarto demum die terra primum viſa eſt ſe erigere*, & *procul oſtendere montes, atque emittere fumum. Vela detumeſcunt; incumbimus remis: non* eſt *mora, nautæ*....

NOTÆ.

189. *Ovantes.*] Proprie *ovatio* erat, minor triumphus, pedeſtris; ad ſummum ex equo, non e curru. Nomen eſt: vel ab acclamatione militum, geminata ſæpius litera O, juxta Feſtum: vel ab *ove*, quæ in minori triumpho immolabatur; non taurus, juxta Plutarchum. Hinc ad lætitiam omnem ſignificandam vox illa traducta eſt; etiam ad corvos, qui dicuntur G. I. 428. *Ovantes gutture corvi.*

194. *Cæruleus.*] Ab aquarum colore. *Hyemem*, tempeſtatem, Æ. I. 126.

202. *Palinurus.*] Gubernator navis Æneæ, qui Morphei dolis oppreſſus in mare decidet, l. 5. 838. & in Italiam, ad litus Velinum enatans, ab incolis occidetur, nomenque dabit promontorio Lucaniæ Palinuro, l. 6. 337.

203. *Incertos.*] Inter diem noctemque dubios, propter tenebras.

Adnixi torquent ſpumas, & cærula verrunt.
Servatum ex undis Strophadum me litora primum
Accipiunt. Strophades Grajo ſtant nomine dictæ
Inſulæ Ionio in magno: quas dira Celæno,
Harpyiæque colunt aliæ: Phineïa poſtquam
Clauſa domus, menſaſque metu liquere priores.
Triſtius haud illis monſtrum, nec ſævior ulla
Peſtis & ira Deum Stygiis ſeſe extulit undis.
Virginei volucrum vultus, fœdiſſima ventris
Proluvies, uncæque manus, & pallida ſemper
Ora fame.
Huc ubi delati portus intravimus: ecce
Læta boum paſſim campis armenta videmus,
Caprigenumque pecus, nullo cuſtode, per herbam.

INTERPRETATIO.

connitentes convolvunt ſpumoſos fluctus, *& ſecant* ſpatia *cærulea. Litora Strophadum me primo excipiunt ereptum ex undis. Strophades inſulæ Græco nomine appellatæ jacent in magno* mari Ionio: *quas ſæva Celæno & aliæ Harpyiæ habitant*: ex quo tempore *domus Phinei clauſa* eſt ipſis, *&* præ *timore deſeruerunt menſas priores. Non* eſt *monſtrum perniciosius illis, nec ulla peſtis aut furor Deorum crudelior extulit ſe ex undis infernalibus. Vultus* earum *volucrum* ſunt *fœminei, ſordidiſſima effuſio alvi, & manus aduncæ, & facies ſemper pallidæ* præ *fame. Poſtquam huc appulſi ingreſſi ſumus portum: ecce cernimus paſſim in campis pingues boum greges, & greges caprarum in pratis, ſine cuſtode.*

NOTÆ.

210. *Strophades Grajo* &c.] Inſulæ duæ parvæ, hodie *Strivali*, ad latus Peloponneſi, in mari Jonio. *Ionium* vero mare dicitur: non quod Joniam alluit, Aſiæ minoris regionem inter Æolidem & Cariam; ſed quicquid aquarum interjacet Siciliam inter & Græciam, ad uſque promontorium Epiri Acroceraunium, ubi mare Hadriaticum incipit, quod vocatur a quibuſdam *ſinus Ionius.* Inſulæ porro illæ prius dicebantur *Plotæ*: deinde *Strophades* a στροφὴ *converſio*: quia Calaïs & Zetes, alati Boreæ filii ex Orithyia, cum Harpyias e Phinei regno ad has uſque inſulas expuliſſent; a Jove admoniti ne Harpyias ultra perſequerentur, inde repreſſo curſu reverſi ſunt. Notetur longa dipthongus *æ* ante vocalem correpta, nec eliſa, Græco more: *Inſulæ Jonio.*

211. *Celæno Harpyiæque* &c.] Ponti & Terræ dicuntur filiæ, unde in inſulis habitant: nomen ab ἅρπω, ἁρπάζω, *rapio.* Vulgo tres numerantur, ab Heſiodo *Iris*, *Aello*, *Ocypete.* Alii mutant nomina. Virgilius unam appellat *Celæno*, nec definit aliarum nomina aut numerum. Aliqui quartam addunt *Thyellam.* Vocavit eas Apollonius, Διὸς κύνας *Jovis canes*; Valerius Flaccus, *Jovis famulas*; Virgilius hic, *furias*, v. 252. *diras*, v. 262. unde probat Servius, & poſt eum Cerdanus, eaſdem eſſe quæ apud inferos dicuntur *furiæ*, apud ſuperos *diræ*, in medio *harpyiæ*: licet diverſa ſint earum nomina: quemadmodum eadem eſt Diana in terris, Luna in cœlo, Proſerpina in inferis. Harpyiarum forma deſcribitur hic a Virgilio, a quo cæteri auctores non admodum abludunt.

212. *Phineïa.*] Phineus Arcadiæ, vel Thraciæ rex, cum filios ex prima conjuge ſuſceptos, fraude novercæ excæcaſſet: ipſe a Jove excæcatus, & immiſſis Harpyiis vexatus eſt. Argonautas deinde, in Colchidem ad expeditionem velleris aurei profectos, cum iter docuiſſet: Calaïs & Zetes ut gratiam referrent, Harpyias ad Plotas uſque inſulas perſecuti ſunt, ut mox diximus. Plura non placet addere, quia ut in

Irruimus ferro, & Divos ipſumque vocamus
In prædam partemque Jovem: tunc litore curvo
Extruimuſque toros, dapibuſque epulamur opimis.
At ſubitæ horrifico lapſu de montibus adſunt
Harpyiæ, & magnis quatiunt clangoribus alas:
Diripiuntque dapes, contactuque omnia fœdant
Immundo: tum vox tetrum dira inter odorem.
Rurſum in receſſu longo, ſub rupe cavata,
Arboribus clauſi circum atque horrentibus umbris,
Inſtruimus menſas, ariſque reponimus ignem.
Rurſum ex diverſo cœli cæciſque latebris,
Turba ſonans prædam pedibus circumvolat uncis,
Polluit ore dapes. Sociis tunc arma capeſſant
Edico, & dira bellum cum gente gerendum.
Haud ſecus ac juſſi faciunt, tectoſque per herbam
Diſponunt enſes, & ſcuta latentia condunt.
Ergo, ubi delapſæ ſonitum per curva dedere
Litora; dat ſignum ſpecula Miſenus ab alta
Ære cavo: invadunt ſocii, & nova prælia tentant,
Obſcœnas pelagi ferro fœdare volucres.

INTERPRETATIO.

Irruimus in eos *gladiis*, *& vocamus in prædam & in partem Deos & Jovem ipſum. Deinde in ſinuoſo litore ſtruimus lectulos, & comedimus pingues carnes. Sed improviſæ Harpyiæ advolant tremendo volatu e montibus, & ſuccutiunt alas magno ſtridore, & rapiunt cibos; & turpant omnia immundo tactu. Praterea vox* earum *horribilis* eſt *inter fætidum odorem. Iterum in receſſu remoto, ſub rupe cavata, circum tecti arboribus & denſa umbra, ſternimus menſas, & collocamus ignem in aris. Iterum ex alia* parte *cæli & latebris incognitis, turba Harpyiarum ſtridens advolat circa prædam aduncis pedibus, & fædat cibos ore. Dico tunc ſociis* ut *ſumant arma, & bellum faciendum* eſſe *cum ſæva turba. Non aliter ac juſſi* erant *faciunt, & præparant gladios occultos ſub herba, & abſcondunt clypeos latentes. Igitur, cum advolantes ediderunt ſtrepitum per ſinuoſa litora; Miſenus ab alto colle dat ſignum* pugnæ *cava buccina: aggrediuntur ſocii, & tentant novam pugnam,* nempe *vulnerare gladio turpes volucres maris.*

NOTÆ.

fabulis, incerta ſunt. De *Styge*, inferorum fluvio, G. 3. 551.

223. *In prædam partemque Jovem.*] Id eſt, *in prædæ partem*, Et mos erat veterum ut partem ſpoliorum in bello; aut prædæ in venatione Diis voverent: eamque vel addicerent ſacrificiis, vel e tholo & fornice & arboribus ad memoriam ſuſpenderent. Sic Æ. 9. 407. Niſus ad Dianam: *Si qua ipſe meis venatibus auxi, ſuſpendive tholo, aut ſacra ad faſtigia fixi.* Ideoque, juxta Servium, erat Romæ templum Jovis prædatoris.

224. *Toros.*] *Lectos*: juxta grammaticos veteres, a *torta* herba, ex qua ſtruebantur: juxta recentiores, a *τόνος funis*, quia extentis funibus fiebant.

231. *Ariſque* &c.] Vel quia nuſquam epulabantur veteres abſque aliqua ſpecie ſacrificii, & ſaltem libationis, de qua Æ. 1. 740. Vel quia forte aras Jovi erexerant, ut prædæ partem ei ſacrificarent.

239. *Specula Miſenus* &c.] *Specula*, locus editior, unde late proſpectus patet: ab antiquo *ſpecio*, id eſt *video*; hinc eſt *ſpeculor*. *Miſenus*, Æoli filius, Hectoris olim tubicen, nunc Æneæ: de quo multa Æ.6.164.

241. *Pelagi fœdare.*] Quia Harpyiæ Ponti

Sed neque vim plumis ullam, nec vulnera tergo
Accipiunt: celerique fuga sub sidera lapsæ,
Semesam prædam & vestigia fœda relinquunt.
Una in præcelsa consedit rupe Celæno,
Infelix vates; rupitque hanc pectore vocem:
Bellum etiam pro cæde boum stratisque juvencis,
Laomedontiadæ, bellumne inferre paratis?
Et patrio insontes Harpyias pellere regno?
Accipite ergo animis atque hæc mea figite dicta:
Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, vobis furiarum ego maxima pando.
Italiam cursu petitis: ventisque vocatis
Ibitis Italiam, portusque intrare licebit.
Sed non ante datam cingetis mœnibus urbem;
Quam vos dira fames, nostræque injuria cædis,
Ambesas subigat malis absumere mensas.
Dixit, & in sylvam pennis ablata refugit.
At sociis subita gelidus formidine sanguis
Diriguit: cecidere animi: nec jam amplius armis,
Sed votis precibusque jubent exposcere pacem:
Sive Deæ, seu sint diræ obscænæque volucres.

INTERPRETATIO.

At neque ictum ullum excipiunt plumis, aut plagas tergo: & celeri fuga elapsæ ad astra, deserunt prædam semimanducatam & notas fœdas. Una ex iis *Celæno constitit in altissima rupe, funesta vates; & emisit hæc verba e pectore: An etiam bellum, bellum* inquam *vultis* nobis *inferre, post stragem boum & occisos juvencos* nostros, *o Trojani? & ejicere Harpyias insontes e paterna ditione? Ergo animis excipite & imprimite hæc mea verba: quæ Iupiter omnipotens dixit Apollini, Phœbus Apollo mihi, ego maxima furiarum vobis expono. Petitis navigatione Italiam: & ventis invocatis pervenietis in Italiam, & permittetur* vobis *ingredi portus* ejus. *Sed non claudetis muris urbem concessam, priusquam crudelis fames & injuria cædis nobis* illatæ *cogat vos devorare dentibus mensas ambesas.* Sic *locuta est, & fugit in sylvam alis ablata. At sociis sanguis frigidus constipatur repentino timore: animi defecerunt: nec jam ulterius volunt armis* pugnare, *sed votis & precibus petere pacem ab* Harpyiis; *seu sint Deæ, seu funestæ & fœdæ volucres.*

NOTÆ.

Ponti aut Neptuni, & Terræ dicuntur filiæ, supra, v. 212. De verbo *fœdare*; pro *vulnerare*; Æ.2.55. De *Celæno* supra, v 211.

248. *Laomedontiadæ.*] Trojani, a Laomedonte rege, Priami patre. G. 3. 35.

249. *Patrio regno.*] Neptuni patris, cui parent mare & insulæ. De *Phœbo* Ecl. 3. 62. De *Apolline*, Ibid. 104. Nomen utrumque conjunxit, Homerico more. Innuit autem, fatorum omnem cognitionem & oracula a solo Jove prodire, ut diximus Æ. 1. 243.

257. *Ambesas subigat* &c.] Horrendum vaticinium! quanta enim fames, quæ mensas ligneas absumere subigat? Tamen ludicrum esse probabit eventus Æ 7. v. 116. Cum, non fames dira, sed edendi aviditas Trojanis suadebit; ut panis frusta, quæ cibis aliis substraverint, etiam comedant. *Ambesas*, id est, *circumesas*: *ambi* enim vel *ambe*, Latinis est *circum*; a Græco ἀμφί.

262 *Deæ*, *Diræ*, *obscænæque* &c.] Per *Deas*, intelligit *furias*, quæ sic passim a Græcis Latinisque poëtis appellantur. Per *obscænas volucres*, non tantum *fœdas*, sed

At pater Anchiſes paſſis de litore palmis
Numina magna vocat, meritoſque indicit honores:
Dii prohibete minas, Dii talem avertite caſum,
Et placidi ſervate pios. Tum litore funem
Diripere, excuſſoſque jubet laxare rudentes.
Tendunt vela Noti: fugimus ſpumantibus undis,
Qua curſum ventuſque gubernatorque vocabant.
Jam medio apparet fluctu nemoroſa Zacynthos,
Dulichiumque, Sameque, & Neritos ardua ſaxis:

INTERPRETATIO.

AT pater Anchiſes extenſis e litore manibus invocat magnos Deos, & deſtinat ipſis *digna ſacrificia:* O *Dii,*inquit, *impedite* effectum harum *minarum, Dii avertite tale infortunium, & placati protegite pios. Deinde imperat* ſocios *evellere funem e litore, & ſolvere ablatos rudentes. Auſtri inflant vela: fugimus per ſpumoſas aquas, qua ventus & gubernator dirigebant navigationem. Iam Zacynthos ſylvoſa apparet in medio mari, & Dulichium, & Same, & Neritos alta rupibus.*

NOTÆ.

potius *funeſtas* & mali ominis. *Obſcænum* enim, vox eſt auguralis, cujus etyma ſeptem affert Voſſius. Tria hæc probatiſſima: alterum ab *ob* & *ſcævum*, quod eſt a σκαιὸν *ſiniſtrum* & *bonum*; & *obſcænum*, quod *obſtat ſcævo* & bono omini: alterum ab *ob* & *cano*, id eſt, *contra cano*; quod quando pulli in auguriis captandis faciebant, funeſtiſſimum erat: tertium ab *ob* & *cænum*, *lutum*, quod *ſordidum* notat. Ex prima origine ſcribi debet per *æ*, ex ſecunda per *e* ſimpliciter, ex tertia per *æ*. Sunt qui *diræ*, diſtinguant a *volucres*; & ſubſtantive ſumant pro furiis, quæ *Diræ* vocantur, ut diximus v. 212.

264. *Numina magna.*] Erant enim *majo res* & *minores* Dii. Majores duodecim; mares ſex, Jupiter, Neptunus, Mars, Mercurius, Vulcanus, Apollo; ſex fœminæ, Juno, Veſta, Ceres, Pallas, Diana, Venus. Minores erant, heroes, ſemidei, &c. inter quos *furias* illas, quaſi famulares Deos, reponebat Æneas. De *rudentibus*, funibus nauticis. Æ. 1. 91.

268. *Noti.*] Auſtri, venti meridionales: & proprie quidem, hoc enim vento opus eſt, a Strophadibus ad Zacynthum naviganti. De *Noto*, Ecl. 2. 58.

270. *Zacynthos.*] Perſequitur iter, in eodem Ionio mari, a meridie in ſeptentrionem: quo ordine, poſt *Strophades* occurrit....

I. *Zacynthus*, *Zante*, ad latus occidentale Peloponneſi, contra promontorium Chelonaten, hodie ſub Veneta ditione.

II. *Same*, *Dulichium*, & *Ithaca*. Hæ tres ſub eadem fere linea occurrunt, ante fauces ſinus Corinthiaci.

Dulichium ab eo ſinu minus diſtat, eſtque una ex *Echinadibus* inſulis, quæ jam communi nomine vocantur *Cozzulari*, incerto numero, ut monet Strabo l. 10. quia cum parvæ ſint, & ad oſtia Acheloi fluvii Acarnaniæ, modo arenarum appulſu junguntur, modo aquæ impetu ſeparantur.

Same, vel *Samos*, quæ & *Cephalenia*, nunc *Cephalonie*, ex Strabone l. 10. major, & a Corinthiaco ſinu magis ad occidentem recedens: paret reipublicæ Venetæ.

Ithaca, nunc *Val di compare*, inter Cephaleniam & Dulichium media: Ulyſſis patria: nunc paret Turcis. In Ithaca eſt *Neritos*, non inſula, ut lexica geographica vulgo ferunt, ex Strabone. Strabo enim contra probat multis Homeri verſibus, montem eſſe Ithacæ *Neritum*, Νήριτον. Quod autem hic legitur fœminini generis, *Neritos ardua ſaxis*, explicat Suidas; apud quem *Neritum* mons eſt, *Neritos* ſylva ibidem denſiſſima: cui nulla alia comparari poſſit: quod confirmat Heſychius, cum ait; Neritum, Ithacæ montem eſſe, ſemper virentem ac frondentem: & Homerus, qui vocat Νήριτον εἰνοσίφυλλον, *Neritum frondoſum*. Nec obſtat, hic ſylvam enumerari a Virgilio cum inſulis; ſæpe enim poëtæ minora loca cum majoribus enumerant. Et bene congruit, quod

Effugimus ſcopulos Ithacæ, Laertia regna,
Et terram altricem ſævi execramur Ulyſſis.
Mox & Leucatæ nimboſa cacumina montis,
Et formidatus nautis aperitur Apollo.
Hunc petimus feſſi, & parvæ ſuccedimus urbi.
Anchora de prora jacitur, ſtant litore puppes.
Ergo inſperata tandem tellure potiti,
Luſtramurque Jovi, votiſque incendimus aras:

INTERPRETATIO.

Evitamus ſcopulos Ithacæ, regna Laertæ, & deteſtamur regionem nutricem crudelis Ulyſſis. Deinde etiam oſtenditur procelloſus vertex Leucatæ montis, & Apollo terribilis navigantibus. Hunc montem *laſſi petimus, & imus* ad *parvam urbem. Anchora demittitur e prora, puppes ſiſtunt in litore. Igitur potiti demum terra inſperata, & ſacrificamus Iovi, & adolemus aras victimis.*

NOTÆ.

ſtatim mentio ſequitur Ithacæ: quaſi dicat Æneas: *Apparet Ithacæ ſylva Neritos, ſaxis altiſſimis impoſita; ſed ſtatim illos Ithacæ ſcopulos effugimus.*

III. Sequitur ad ſeptentrionem trium illarum, inſula *Leucas, Leucadis*, vel *Leucate, cates*; nunc *ſainte Maure*, ſub ditione Turcarum, ad litus Acarnaniæ, quæ pars eſt Epiri: cui aliquando conjuncta fuit anguſto iſthmo; ac deinde ponte, poſtquam iſthmum illum Corinthii perfodiſſent. In hac inſula, Cephaleniam verſus, mons eſt ſive rupes, *Λευκάτα*, nomen Straboni indeclinabile, quod Virgilio eſt *Leucata, catæ*. Hæc rupes, quia alba eſt, inde ſibi & inſulæ nomen fecit: *λευκὸς* enim, eſt, *albus*. Ex hac rupe qui amantes exiliiſſent in mare, ſanari ab amore putabantur; quod feciſſe perhibetur Sappho poëtria, Phaonis amore inſaniens. Eidem rupi fanum Apollinis impoſitum fuiſſe teſtatur Strabo, cui quotannis in ſacrificium ſolebat reus aliquis e rupe in mare dejici: quam ob rem, ſive ob ſcopulorum aſperitatem, dicitur hic, *formidatus nautis Apollo*. In ea inſula urbs eſt eodem nomine *Leucas*, quam Plinius ait olim dictam fuiſſe *Neritum*: ſed emendandus eſt ex Strabone, legendumque *Nericos*, non *Neritum*. De hac urbe Æneas loquitur, cum dicit: *Parvæ ſuccedimus urbi.* Tum deinde relictis illic navibus, ad Actiacum uſque litus proceſſit, a quo nondum Leucas diviſa fuerat, ut colligi poteſt ex Homeri verſibus apud Strabonem lib. 10.

IV. Igitur, ſequitur ad ſeptentrionem *Actium* promontorium, nunc *capo Figalo*, in ipſis faucibus Ambracii ſinus, ubi Actium erat oppidulum, & fanum alterum Apollinis: totus enim ille tractus Epiri ſacer erat Apollini, dicebaturque *Actius*, id eſt, litoralis, ab *ἀκτῇ litus*.

272. *Laertia regna.*] Laërtes Acriſii filius, Jovis nepos, vulgo Ulyſſis pater creditus eſt: quidam tamen dixere Ulyſſem Anticlea quidem Laertæ uxore prognatum eſſe, ſed patre Siſypho vel Autolyco. Regni autem Laertæ præcipua quidem ſedes *Ithaca* fuit: paruit tamen ipſi etiam *Cephalenia*, & *Zacynthus*, & *Epiri* magna pars, præcipue ubi *Leucas*: ut ex Strabone colligitur, & Homero, Iliad. 2. 631. *Dulichium* vero & *Echinades*, etſi fortaſſe aliquando Laertæ paruerant, ſiquidem Ulyſſes ſæpe *Dulichius* appellatur; tamen belli Trojani tempore, his præfuit Meges, Ulyſſis æqualis, qui in hanc commigraſſe dicitur, ejuſque populos ad Trojanam expeditionem duxiſſe quadraginta navibus, Iliad. 2. 625.

277. *De prora jacitur, ſtant* &c.] Morem ſignat nautarum; qui ad litus appulſi proram, anteriorem navis partem, obvertunt mari, ut ad reditum parati deinde ſint; puppem vero, partem poſteriorem, ad terram detorquent: unde initio libri 6. *Obvertunt pelago proras .... & litora curvæ prætexunt puppes.*

279. *Luſtramurque Jovi* &c.] Solvimus vota & ſacrificia Jovi. *Luſtro* enim, ut

Actiaque Iliacis celebramus litora ludis.
Exercent patrias oleo labente palæstras
Nudati socii: juvat evasisse tot urbes
Argolicas, mediosque fugam tenuisse per hostes.
Interea magnum Sol circumvolvitur annum,
Et glacialis hyems Aquilonibus asperat undas.

INTERPRETATIO.

& nobilitamus Actium promontorium Trojanis ludis. Socii nudati committunt patrias luctas oleo fluente: delectat eos *evitasse tot urbes Græcas, & iter habuisse inter medios hostes. Interea Sol circum agit annum integrum, & gelida hyems infestat mare Aquilonibus.*

NOTÆ.

jam notavimus Æ. 1. 287. & 612. dicitur a *luo*, id est, *solvo*: unde cum vota Deo fecimus, voti *rei* sumus, ut diximus Ecl. 5. 80. Igitur *lustramur*, cum *solvimur* voto: & multo etiam magis, cum ad placandos Deos pro delicto aliquo sacra expiatoria facimus. Ita ceremoniæ omnes, quæ ad sacra pertinent, *lustrales* dicuntur. Sic l. 6. 231. in funere Miseni, sacerdos *ter socios pura circumtulit unda .... lustravitque viros.* Sic l. 8. 183. post oblatas Herculi victimas, Trojana juventus vescitur *perpetui tergo bovis & lustralibus extis.* Quare autem nunc *lustrantur Iovi?* Quia, juxta Servium, piaculum admiserant; cum in Thracia taurum contra fas immolaverant Jovi, supra, v. 21. at id fas etiam esse ibi diximus. Melius igitur, juxta alios, id faciunt; ut exolvant vota, quæ nuncupaverat Anchises magnis numinibus, in Strophadum litore, supra, v. 264. Quare Jovi præcipue sacrificia, Apollini ludos instituit: forte ludos etiam Jovi, non Apollini.

280. *Actiaque Iliacis* &c.] Alludit certe poëta ad ludos eos, quos Octavianus maxima celebritate instituit, post victoriam de M. Antonio & Cleopatra relatam, ad Actium Epiri promontorium, anno v. c. 723. IV. Nonas Septembris. Cujus ad memoriam, naves plurimas Apollini Actiaco consecravit; Actiacum templum majus extruxit; urbem Nicopolim condidit in ipsis faucibus sinus Ambracii, contra Actium, in eo loco ubi castra posuerat; locum ubi tentorium ipse habuerat magnis lapidibus constravit, ibique trophæum e rostris captarum navium, & sacrarium Apollini sub dio excitavit; ludos imprimis instituit quinquennales, qui præcipue equestri decursu ac certamine nobilium puerorum patriciorumque virorum, tum gymnica pugna constabant. Sed ludos illos non exhibuit, nisi anno v. c. 726. quo anno ipse Octavianus VI. & M. Agrippa II. consules fuerunt, perfeceruntque simul censum ac lustrum populi, anno proxime præcedente inceptum: quæ omnia leguntur apud Dionem, l. 51. & 53.
Atque hæc paulo fusius: quia ex his conjicio Virgilium ad hanc, quam explicamus, operis sui partem pervenisse hoc ipso anno 726. paulo post exhibitos ludos. Quia I. *Iliaci ludi*, est ipsa equestris puerorum decursio, quam vocatam esse *Trojam*, & a Trojanis ad Romanos transiisse, testatur Æ. 5. 602. Facile autem Æneæ suppetebant equi, in Epiro, feracissima equorum regione. G. 1. 59. II. *Palæstræ* & *nudati socii*, sunt ludi gymnici, *γυμνὸς* enim *nudus* est: qui autem eo pugnæ genere exercebantur, nudi erant: atque ut manus adversariorum in lubricam cutem impactæ, facilius ictum amitterent; ideo sibi cutem, oleo, luto, & cera ungebant: hinc aliqui nomen *palæstræ* deducunt a *πηλὸς lutum*; quanquam alii melius a *πάλλω vibro, agito*; ob variam agitationem & vibrationem corporis ad evitandos ictus. III. *Lustramur Iovi*: alludit ad solemnem populi lustrationem, quæ singulis quinquenniis post conditum populi Romani censum fiebat *suovetaurilibus*, id est sacrificio *suis, ovis, & tauri*, aliisque ceremoniis quæ censum terminabant & condebant. Quod hoc anno v. c. 726. ab Octaviano perfectum est.

283. *Argolicas.*] Græcas: *Argi* urbs Peloponnesi, ubi regnavit Agamemnon, Æ. 1. 288.

Ære cavo clypeum, magni geſtamen Abantis,
Poſtibus adverſis figo, & rem carmine ſigno:
Æneas hæc de Danais victoribus arma.
Linquere tum portus jubeo, & conſidere tranſtris.
Certatim ſocii feriunt mare, & æquora verrunt.
Protinus aërias Phæacum abſcondimus arces,
Litoraque Epiri legimus, portuque ſubimus
Chaonio, & celſam Buthroti aſcendimus urbem.
Hic incredibilis rerum fama occupat aures:
Priamiden Helenum Grajas regnare per urbes,
Conjugio Æacidæ Pyrrhi ſceptriſque potitum;
Et patrio Andromachen iterum ceſſiſſe marito.
Obſtupui: miroque incenſum pectus amore,
Compellare virum, & caſus cognoſcere tantos.

INTERPRETATIO.

APpendo liminibus anterioribus ſcutum æris cavi, quod *geſtaverat magnus Abas*, *&* *inſignio factum* hoc *verſu*. *Æneas* poſuit *hæc ſpolia de Græcis* Trojæ *victoribus relata*. *Poſtea impero* ſocios *relinquere portum & ſedere in ſcamnis*. *Socii certatim verberant mare* remis *& radunt fluctus*. *Continuo prætcrimus altas arces Phæacum*, *& radimus litora Epiri*, *& intramus portum Chaonium*, *& accedimus ad excelſam urbem Buthrotum*. *Hic incredibilis rumor rerum implet aures* noſtras: *Helenum filium Priami imperare per urbes Græcas*, *potitum uxore & regno Pyrrhi* nepotis *Æaci*; *& Andromachen rurſus veniſſe* in poteſtatem *mariti Trojani*. *Obſtupui*: *& pectus exarſit mirabili deſiderio alloquendi hominem & ſciendi tantos caſus*.

NOTÆ.

286. *Abantis.... poſtibus.*] Audax ac ſuperbum Æneæ factum: qui in mediis Græcorum urbibus atque inſulis, trophæa de Græcis ipſis victoribus erigit. *Abas* quis fuerit ambigitur: unus fortaſſe ex iis quos nocte ſuprema e comitibus Androgei occiderat, Æ. 2. 371. *Poſtibus* autem figit Apollinei templi, vel Leucatæ, vel Actii, ſupra, in nota 270. De *poſtibus*, Æ. 2. 442. De *Danais*, Græcis, Æ. 1. 34.

289. *Tranſtris.*] Scamnis, in quibus remiges ſedent, quæ dicuntur etiam *juga*.

291. *Phæacum abſcondimus arces.*] Ab Actio promontorio, ſive Leucade, ad occidentem deflexo curſu, occurrit deinde inſula *Phæacum*, ſive *Corcyra*, hodie *Corfou*: ad latus Epiri, olim hortis Alcinoi regis nobilitata, nunc ſub ditione Veneta. *Abſcondimus*, id eſt *abſconditur nobis*, dum celeri navis decurſu prætermittitur: qua voce uſus eſt deinde Seneca Ep. 70. *In hoc curſu rapidiſſimi temporis primum pueritiam abſcondimus*. Et bene dixit *abſcondimus arces*, id eſt, urbes aliquas ad orientem inſulæ ſitas; non vero *abſcondimus inſulam*: quia *Buthrotum*, quam petebat, eſt in ipſo conſpectu, & ex adverſo inſulæ, qua ad occidentem vergit.

292. *Epiri.*] Regni olim in Europa nobilis, cujus ad meridiem & occidentem eſt mare Ionium, ad orientem Achaia & Theſſalia, ad ſeptentrionem Macedonia: nunc Albania inferior a quibuſdam dicitur. Ejus olim præcipuæ partes fuerunt *Acarnania*, *Caſſiopæa*, *Amphilochia*, *Theſprotia*; & *Chaonia*, quæ maxime occidentalis eſt, dicta etiam *Moloſſia*: Chaonia quidem, a *Chaone* Trojano, Heleni fratre; *Moloſſia* deinde, a Moloſſo Andromaches & Pyrrhi filio, qui regnavit ibi poſt Helenum, quem veluti tutorem habuerat. In Chaonia urbs eſt *Buthrotum*, vel *Buthrotus*, hodie *Butrinto*; in ingreſſu portus *Pelodis*, hoc eſt *cœnoſi*, inquit Strabo l. 7. de quo portu hic eſt mentio. In eadem regione eſt *Dodona* ſylva, ubi Jovis oraculum.

295. *Priamiden Helenum.*] De eo Priami filio; deque *Pyrrho*, Achillis filio. Æ. 2. 263.

Progredior portu, classes & litora linquens.
Solemnes tum forte dapes & tristia dona
Ante urbem in luco, falsi Simoentis ad undam,
Libabat cineri Andromache: manesque vocabat
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cæspite inanem;
Et geminas, causam lacrymis, sacraverat aras.
Ut me conspexit venientem, & Troïa circum
Arma amens vidit; magnis exterrita monstris,
Diriguit visu in medio: calor ossa reliquit:
Labitur, & longo vix tandem tempore fatur:
Verane te facies, verus mihi nuntius affers,
Nate Dea? vivisne? aut, si lux alma recessit,
Hector ubi est? Dixit, lacrymasque effudit, & omnem
Implevit clamore locum: vix pauca furenti
Subjicio, & raris turbatus vocibus hisco:
Vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco.
Ne dubita, nam vera vides.
Heu quis te casus dejectam conjuge tanto
Excipit? aut quæ digna satis fortuna revisit?

INTERPRETATIO.

Progredior ultra *portum, relinquens naves & litus. Tunc forte Andromache ante urbem, in* sacra *sylva, ad aquas ficti Simoentis, offerebat cineri solemnes epulas & funebria munera, & appellabat manes prope sepulcrum Hectoris, quod dedicaverat e viridi cæspite vacuum; & binas aras, causam lacrymarum. Ut aspexit me accedentem, & stupefacta vidit circa* me *Trojana arma; attonita* hoc *magno prodigio, exanimata est in ipso aspectu: calor abiit ex ossibus: cadit, & longo* post *tempore vix demum* ita *loquitur: An vera species, & verus nuntius te mihi sistis, o fili Veneris? an vivis? aut si lux alma abiit* a te, *ubi est Hector?* Sic *locuta est, & emisit lacrymas, & implevit clamore omnem locum. Vix respondeo pauca mærenti, & turbatus os aperio interruptis verbis: Certe vivo, & traho vitam per omnes miserias. Ne dubita, nam vera aspicis. Heu! quis casus successit tibi privatæ tanto marito, aut quæ fortuna satis* tibi *congrua rediit* ad te?

NOTÆ.

De *Æaco* Achillis avo, Æ. 1. 103. De *Andromache*, antea Hectoris uxore, Æ. 2. 456. De *Grajis*, Græcis, G. 2. 16.

301. *Solemnes dapes* &c.] Annua sacrificia, quæ vulgo cum epulis conjuncta erant, ex ipsis victimarum extis. De *Simoente*, Trojano fluvio, cujus nomen alicui rivulo Andromache in Epiro tribuerat, Æ. 1. 104. De *Hectore*, Ibid. 103.

302. *Ante urbem* &c.] Quia sepulcra semper extra urbem: sæpe ad ripas fluviorum, & in sylvis sacris.

303. *Libabat cineri.*] Vel vero cineri, cujus partem aliquam in urna deferre secum Andromache potuerat, ex iis qui collecti sunt ex ejus funere, Iliad. ultimo, 790. Vel ejus manibus atque umbræ. *Dona tristia.*] Lac, sanguinem &c. ut supra, v. 66. Unde proprie, *libabat*, erit *effundebat*: quanquam generatim etiam sumi potest pro *sacrificabat*. De hac voce, Æ. 1. 740.

304. *Inanem.*] Tumulum *honorarium* vocat Suetonius in Claudio c. 1. Xenophon in exped. Cyri l. 6. κενοτάφιον, id est *vacuum tumulum*.

305. *Geminas, causam lacrymis* &c.] Alteram Hectori; alteram Astyanacti filio, quem Græci e Trojæ turribus præcipitem miserant. Vel potius utramque Hectori: quia geminas heroibus dicari mos erat, supra v. 63. *Causam lacrymis.*] Id est, quæ viri memoriam, ac dolorem suum alerent.

Hectoris, Andromache, Pyrrhin' connubia servas?
Dejecit vultum, & demissa voce locuta est:
O felix una ante alias Priameïa virgo,
Hostilem ad tumulum Trojæ sub mœnibus altis
Jussa mori: quæ sortitus non pertulit ullos,
Nec victoris heri tetigit captiva cubile.
Nos patria incensa diversa per æquora vectæ,
Stirpis Achilleæ fastus, juvenemque superbum
Servitio enixæ tulimus: qui deinde secutus
Ledæam Hermionen, Lacedæmoniosque Hymenæos,
Me famulam famuloque Heleno transmisit habendam.
Ast illum, ereptæ magno inflammatus amore
Conjugis, & scelerum furiis agitatus Orestes,
Excipit incautum patriasque obtruncat ad aras.

INTERPRETATIO.

O Andromache tenesne conjugium Hectoris, an Pyrrhi? Demisit vultum, & humili voce dixit: O fortunata præ aliis, virgo Priami filia!, *coacta mori ad sepulcrum hostis, prope muros altos Trojæ: quæ non passa est ullam sortitionem, nec tetigit captiva lectum victoris domini. Nos post patriam combustam vectæ per longinqua maria, parientes in captivitate, toleravimus superbiam familiæ Achillis, & juvenem ferocem: qui postea quærens Hermionen* neptem *Ledæ, & conjugium Spartanum, me servam tradidit possidendam Heleno*, ipsi *quoque servo. At Orestes ardens magno desiderio raptæ uxoris, & impulsus furiis criminis* sui, *intercipit illum improvidum, & jugulat ad altaria patria.*

NOTÆ.

319. *Connubia servas?*] Manesne in viduitate ac fide data Hectori: an vero transiisti ad Pyrrhi nuptias?

321. *Priameïa virgo.*] Polyxena, Priami & Hecubæ filia, cum amaretur ab Achille, isque ad ejus nuptias in templum Apollinis Thymbræi convenisset: a Paride, post Apollinis simulacrum latente, sagittæ ictu occisus est. Capto deinde Ilio, ejus umbra Polyxenam immolari sibi petiit. Illa ad Achillis tumulum, ab ipso Pyrrho Achillis filio jugulata est.

327. *Servitio enixæ.*] Andromache captiva a Pyrrho in uxorem admissa, suscepit ex eo Molossum: qui parti Epiri nomen fecit, v. 262.

328. *Ledæam Hermionen* &c.] Menelai filiam, Spartani seu Lacedæmonii regis, ex Helena filia Jovis & Ledæ. Hermione, Menelao ad Trojanum bellum profecto, a Tyndareo Ledæ marito desponsata est Oresti cognato suo, Agamemnonis filio. Eadem interim a patre Menelao ad Trojam desponsata est Pyrrho, Achillis filio: eidemque post confectum bellum tradita. Quod cum ægre ferret Orestes, Delphos venit: & nactus ibi Pyrrhum de futura sibi ex eo conjugio prole oraculum consulentem, eum ad ipsas aras Apollinis interfecit.

331. *Scelerum furiis agitatus Orestes.*] Agamemnonis & Clytæmnestræ filius: patre ad Trojam profecto, & Ægistho Clytæmnestræ adultero Mycenas tenente, subductus ejus insidiis a sorore Electra, & ad Strophium Phocidis principem missus est: ubi singularem cum ejus filio Pylade amicitiam contraxit. Post Trojam expugnatam, & patrem Agamemnonem Ægisthi insidiis jugulatum, matrem cum adultero interfecit. Ideo furiis agitatus, ac post labores plurimos expiatus ac solutus crimine ab Areopagitis, aut, ut ait Cicer. ipsius Minervæ judicio; in regnum rediit: Hermionen uxorem accepit, occiso prius apud Delphos Pyrrho: cum ea regnum quoque Spartanum addidit suo. Corpus ejus, post mortem refossum, septem cubitorum fuisse refert Plinius lib. 7. 16.

332. *Patrias ad aras.*] Certum est Pyr-

Morte Neoptolemi, regnorum reddita cessit
Pars Heleno : qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamque omnem Trojano a Chaone dixit :
Pergamaque, Iliacamque jugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui cursum, venti quæ fata dedere ?
Aut quis te ignarum nostris Deus appulit oris ?
Quid puer Ascanius ? superatne, & vescitur aura ?
Quem tibi jam Troja....
Ecquæ jam puero est amissæ cura parentis ?
Ecquid in antiquam virtutem animosque viriles,
Et pater Æneas, & avunculus excitat Hector ?

INTERPRETATIO.

Per mortem Pyrrhi pars regni data cessit Heleno : qui, a Trojano Chaone, vocavit cognomine campos Chaonios & totam Chaoniam ; & condidit in monte Pergama, & hanc arcem Iliacam. Sed quinam venti & quænam fata direxerunt tibi cursum ? aut quis Deus adduxit te inscium ad nostra litora? Quid? puer Ascanius superestne & fruitur aere? is *quem tibi jam Troja..... Quinam est jam puero dolor de amissa matre ! quomodo, & pater Æneas, & avunculus Hector incitant* ipsum *ad veterem fortitudinem & animos viriles ?*

NOTÆ.

thum ab Oreste occisum esse *Delphis*, in Phocide, apud ipsas Delphici Apollinis aras : Achillem vero Pyrrhi patrem interfectum a Paride, ad Trojam, in Apollinis Thymbræi templo : atque ita fatale fuisse patri & filio, ut apud Apollinem caderent. At varie se torquent interpretes, ut explicent, cur *patrias aras* poëta dixerit : multa comminiscuntur : hæc duo mihi videntur optima. I. Si ad sensum Nascimbæni per *patrias*, intelligamus easdem, ad quas pater Achilles occisus fuerat: nempe *Apollineas*, quanquam loco dissitas. II Tamen tutius puto : *patrias* explicare ad sensum Turnebi, *Græcas* : ara enim Delphica, fere in medio totius Græciæ sita, publicum erat Græciæ totius oraculum. Addo, quod rem firmet : Epirum, ubi tum regnabat Pyrrhus, inter Græciæ provincias non esse habitam, ut patet ex Strabone l. 7. Pyrrhum vero & Orestem patria Græcos fuisse : Orestem quidem Argivum e Peloponneso: Pyrrhum, patre natum Achille, Thessalo e Phthia ; matre Deidamia, e Scyro Ægæi maris insula.

335. *Trojano a Chaone.*] *Chaon*, unus e Priami filiis : quem Helenus frater cum in venatu ignarus occidisset, ad solatium doloris ejus nomine regnum appellavit ; regnavitque quasi tutor Molossi, ut jam diximus, v. 292.

336. *Pergamaque, Iliacamque &c.*] Divisio est unius rei in duas : *Pergamus* enim fuit ars *Iliaca*, sive Trojana. Æ. 1. 470. De *Ilio*. Ib. v. 5.

340. *Quem tibi jam Troja &c.*] Versus, aut a Virgilio relictus imperfectus, aut a Tucca & Vario mutilatus. Suppleverunt sic aliqui : *Quem tibi jam Troja peperit fumante Creüsa.* Male. Troja enim fumante, & Ænea fugiente, patrem sequebatur jam tum pedes Ascanius, Æ. 2. 724. Alii sic : *Quem tibi jam Troja obsessa est enixa Creüsa.* Paulo verisimilius. Cum enim decem annos bellum Trojanum, annos septem Æneæ navigatio duraverit, annos sexdecim aut septemdecim numerare tum potuit Ascanius, cum Italicis pugnis deinde interfuit : sed omnino abhorret versus a nitore Virgiliano.

341. *Ecquæ jam puero est*, &c.] Putant aliqui oblitum hic sui esse Virgilium. Quomodo enim scire potuit Andromache, Creüsam, Ascanii matrem, in fuga amissam fuisse ; cum ea de re nihildum Æneas ei dixisset? Quidni vero scire id potuit ante suum e Trojano litore discessum ? præsertim cum Æneas in urbem rediisset, quæsiisset eam omnibus viis, ab omnibus amicis : quorum aliquis ad captivas deferre

Talia fundebat lacrymans, longosque ciebat
Incassum fletus: quum sese a mœnibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus affert,
Agnoscitque suos, lætusque ad mœnia ducit:
Et multum lacrymas verba inter singula fundit.
Procedo, & parvam Trojam, simulataque magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine rivum
Agnosco: Scææque amplector limina portæ.
Necnon & Teucri socia simul urbe fruuntur.
Illos porticibus rex accipiebat in amplis.
Aulaï in medio libabant pocula Bacchi,
Impositis auro dapibus; paterasque tenebant.
Jamque dies alterque dies processit, & auræ
Vela vocant, tumidoque inflatur carbasus Austro.
His vatem aggredior dictis, ac talia quæso:
Trojugena, interpres Divum; qui numina Phœbi,
Qui tripodas, Clarii lauros, qui sidera sentis;

INTERPRETATIO.

Talia dicebat plorans frustra, & movebat longos fletus: cum heros Helenus, filius *Priami, effert se ex urbe, comitantibus plurimis: & agnoscit suos* Trojanos, *& lætus ducit in urbem: & inter singulas voces emittit multum lacrymarum. Progredior, & agnosco parvam Trojam, & Pergama assimilata magnis, & siccum rivum cognomine Xanthi, & amplector postes portæ Scææ. Trojani quoque potiuntur simul urbe socia. Rex sub vastis porticibus excipiebat eos. Bibebant vini pocula in medio aulæ, cibis auro impositis; & tenebant pateras. Jamque dies & secundus dies abiit, & venti invitant vela, & lintea inflantur tumido vento. Alloquor his verbis Helenum vatem, & rogo* eum *talia. Trojane, interpres Deorum; qui cognoscis divinitatem Apollinis, & tripodas, & lauros* Clarii, *& astra,*

NOTÆ.

ferre casum potuit.

344. *Ciebat.*] Et ipsa fundebat lacrymas, & aliis frustra lacrymas movebat.

348. *Multum lacrymas*] Alii legunt: *Multum lacrymans.* Favet primæ lectioni: quod alioqui verbum *fundit* nullo casu fulciretur. Favet secundæ: quod durum sit; *multum lacrymas*, pro *multum lacrymarum*: tum quod, *verba inter singula fundit* possit esse dissolutio, pro, *interfundit verba singula.* Hæreo tamen primæ, quia communior est. De *Xantho*, seu *Scamandro* Troadis fluvio, Æ. 1. 477. De *Scæa*, Trojæ porta, Æ. 2. 612. De *Teucris*, Trojanis Æ. 1. 239.

354. *Aulaï in medio* &c.] *Aulaï*, dissolutio more veterum, diphthongi *æ*, quæ Græcis est *αι*, in vocales duas *α* & *ι*. *Libabant*: vel gustabant, bibebantque; vel offerebant Diis per libationem & effusionem: quia apud veteres vix ullum erat convivium absque illo sacrificii genere. De illa voce eoque more, Æ. 1. 740. De *Baccho*, Ecl. 5. 29. 69. De *Austro*, vento meridionali, Ecl 2. 58.

359. *Qui numina Phœbi* &c.] Quinque divinationis species enumerat. Primam, quæ fit *afflatu Dei*: secundam, quæ *insessu in tripode*: tertiam, quæ *combustione lauri*: quartam, quæ *intuitu siderum*: quintam, quæ *observatione avium*. I. Significatur per *numina Phœbi*, qui aliquando in vates illapsus os ipsis ad futura prædicenda aperiebat, ut mox continget Heleno. II. Per *tripodas*, in quibus sedentes puellæ vaticinabantur: idque præsertim Delphis, unde mos ille in pleraque alia Apollinis templa transierat. Erat autem *tripus*: vel puteus tres latus pedes, in quem demissa puella emergente halitu amens reddebatur: vel

Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ.
Fare age: namque omnem curſum mihi proſpera dixit
Relligio; & cuncti ſuaſerunt numine Divi
Italiam petere, & terras tentare repoſtas:
Sola novum dictuque nefas Harpyia Celæno
Prodigium canit; & triſtes denuntiat iras,
Obſcænamque famem. Quæ prima pericula vito?
Quidve ſequens, tantos poſſum ſuperare labores?
Hic Helenus, cæſis primum de more juvencis,
Exorat pacem Divum: vittaſque reſolvit
Sacrati capitis: meque ad tua limina, Phœbe,
Ipſe manu multo ſuſpenſum numine ducit.
Atque hæc deinde canit divino ex ore ſacerdos:
Nate Dea: nam te majoribus ire per altum
Auſpiciis manifeſta fides: ſic fata Deum rex
Sortitur, volvitque vices: is vertitur ordo.

INTERPRETATIO.

& cantus avium, & auſpicia volantis alæ. Dic age: nam ceremoniæ propitiæ mihi declaraverunt totum iter meum; *& omnes Dii* ſua *auctoritate ſuaſerunt mihi petere Italiam, & quærere terras* mihi *præparatas. Sola Harpyia Celæno canit prodigium novum & horrendum dictu; & prædicit funeſtas iras, & fœdam famem. Quod periculum primo effugiam? & quid exequendo, poſſum emergere e tantis caſibus?*

Tunc Helenus, primo mactatis juvencis juxta conſuetudinem, precatur veniam a Diis: & ſolvit tænias ſacri capitis: & ipſe ad tua templa, o Phœbe, manu ducit me ancipitem ob magnam reverentiam *Dei. Ac poſtea ſacerdos hæc loquitur divino ex ore: Fili Veneris: nam certo ſcio te majoribus auſpiciis currere per mare: ita rex Deorum diſponit fata, & miſcet fortunas: ea ſeries* rerum *decurrit.*

NOTÆ.

vas & crater, tribus nitens pedibus: vel menſa, tribus edita gradibus: vel probabilius, ſella tribus fulcris impoſita, in medio patens, ubi ſederet vates; eaque aliquando ærea, aliquando aurea, etiam Delphis corio Pythonis ſerpentis cooperta. III. Per *Clarii lauros*, vaticinium innuit, quod petebatur ex combuſtione laurei rami: qui ſi in igne crepitaret, bono erat omini; ſi taceret, malo. Tibul. l. 2. 5. 81. *Ut ſuccenſa ſacris crepitet bene laurea flammis, Omine quo felix & ſacer annus eat.* Propert. l. 2. 20. 36. *Deficiunt magico torti ſub carmine rhombi, & jacet extincto laurus aduſta foco. Clarii.*] Epithetum Apollinis, cui *Claros*, vel *Clarus*, urbs Ioniæ, prope Colophonem, in Aſia minore, celebri templo & oraculo dicata erat: & hoc epithetum pro quolibet alio hic additum eſt: quemadmodum Apollo *Delius*, appellatus eſt *Thymbræus*, v. 85. IV. Per ipſa *ſidera* ſatis notatur *aſtromantia*. V. Per *volucrum linguas* notatur proprie ars *augurum*, qui *avium garritum* & cantum conſulebant. Per *præpetis omina pennæ*, proprie ars *auſpicum*, qui *aves ſpectabant* volantes. Et aves quidem quarum ſpectabatur cantus, dicebantur *oſcines*, ab *os*, & *cano*; ut corvus, cornix, picus: quarum autem ſpectabatur volatus, dicebantur *præpetes*, a προπέτεσθαι, *prævolare*; ut vultures, aquilæ. De *Celæno* & *Harpyiis*, ſupra v. 211. De *fame* & *eſu menſarum*, v. 256. De voce *obſcæna*, v. 262.

370. *Vittaſque reſolvit.*] Infulam, qua implicati erant capilli. Vittata enim infula, ſacerdotis inſigne eſt, Æ. 2. 133. Soluta autem, indicium eſt vaticinantis ac furentis, Æ. 6. 48. de Sibylla: *Non comptæ manſere comæ.*

371. *Ad tua limina Phœbe.*] Non ergo ad templum Jovis Dodonæi, ut quidam aiunt interpretes. De *limine* portarum, Æ. 1. 452. De *Phœbo*, Ecl. 3. 62.

375. *Majoribus auſpiciis.*] Vel bonis; vel

Pauca tibi e multis, quo tutior hoſpita luſtres
Æquora, & Auſonio poſſis conſidere portu,
Expediam dictis: prohibent nam cætera Parcæ
Scire Helenum, farique vetat Saturnia Juno.
Principio Italiam, quam tu jam rere propinquam,
Vicinoſque ignare paras invadere portus,
Longa procul longis via dividit invia terris.
Ante & Trinacria lentandus remus in unda,
Et ſalis Auſonii luſtrandum navibus æquor,
Infernique lacus, Æææque inſula Circes:
Quam tuta poſſis urbem componere terra.
Signa tibi dicam, tu condita mente teneto.
Quum tibi ſollicito, ſecreti ad fluminis undam
Litoreis ingens inventa ſub ilicibus ſus,
Triginta capitum fœtus enixa jacebit,
Alba, ſolo recubans, albi circum ubera nati;
Is locus urbis erit, requies ea certa laborum.
Nec tu menſarum morſus horreſce futuros.

INTERPRETATIO.

Explicabo tibi verbis pauca e plurimis, ut ſecurior percurras maria quæ te *excipient*, *& poſſis quieſcere* in *portu Italico*: *nam Parcæ impediunt ne Helenus ſciat reliqua*, *& Juno impedit* ne *loquatur. Primo longum iter impeditum procul longis regionibus ſeparat* a te *Italiam*, *quam tu jam putas propinquam*, *&* cujus *paras intrare vicinos portus*, *o ignare. Et curvandi ſunt remi in mari Siculo*, *& percurrenda navibus planities maris Italici*, *& infernales paludes*, *& inſula Ææa Circes*: *priuſquam poſſis condere urbem in ſecura regione. Dicam tibi ſigna, tu* ea *retine commiſſa animo. Quando porca reperta a te ſollicito*, *jacebit circa undam remoti fluvii, enixa prolem triginta capitum*, *alba*, *recumbens humi*, *& porcelli albi circa mammas*; *ille locus erit urbis, ille certus finis laborum. Nec tu expaveſce futurum eſum menſarum.*

NOTÆ.

ad majora ſpectantibus; vel majorum Deorum, Jovis, Apollinis &c. non avium, aut ſiderum tantum.

379. *Parcæ* &c.] Tres, quæ fuſis diſpenſabant fata hominum, Clotho, Lacheſis, Atropos. De his, Æ. 1. 26. & Ecl. 4. 47. *Juno* Saturni & Opis filia, Jovis ſoror & conjux, inimica Trojanis: cauſam habes Æ. 1. 29.

384. *Trinacria lentandus* &c.] *Flectendus* & *curvandus*, ob vim adverſam fluctuum inter ſe pugnantium. Sic Catullus de nupt. Pelei, v. 182. *Quidne fugis lentos incurvans gurgite remos?* De *Trinacria*, Sicilia, ſic dicta a tribus promontoriis, quæ triangulam eam efficiunt, Æ. 1. 200. De *Auſonia*, Italia, ſupra, v. 171. De *æquore*, Æ. 2. 780. De *ſale* & *ſalo*, pro mari, Æ. 1. 541.

386.] De deſcenſu ad inferos, Æ. 6. De appulſu ad inſulam *Circes*: Æ. 7. 10. Erat autem Solis & Perſes Nymphæ filia. *Ææa* dicta, id eſt, *Colchica*: ab *Æa*, inſula & urbe Colchici regni, circa oſtia Phaſis fluvii: qua in regione nata eſſe dicitur; tum deinde Sarmatarum regi nupſiſſe; quo venenis occiſo, in Italiam fugit, ad promontorium & montem, qui deinde *Circæus* dictus eſt, hodie *Circello*, in Latio: qui quidem mons continenti junctus eſt: ſed quia Pomptinis paludibus cingitur ad ſeptentrionem, ideo inſulæ formam aliquando habuit.

389. *Secreti ad fluminis* &c.] De omine ſuis, cum triginta porcellis repertæ, ad ripam Tyberis: ubi *Alba* urbs, aut juxta alios *Lavinium* condita deinde eſt: Æ. 8. 42.

394. *Menſarum morſus.*] De his v. 257.

Fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo.
Has autem terras, Italique hanc litoris oram,
Proxima quæ nostri perfunditur æquoris æstu,
Effuge: cuncta malis habitantur mœnia Grajis.
Hic & Narycii posuerunt mœnia Locri,
Et Salentinos obsedit milite campos
Lyctius Idomeneus: hic illa ducis Meliboei
Parva Philoctetæ subnixa Petilia muro.

INTERPRETATIO.

Fata reperient viam, & Apollo invocatus adjuvabit. Evita autem has terras, & hanc extremitatem Italici litoris, quæ propinqua alluitur fluctu nostri maris: cunctæ urbes incoluntur a pravis Græcis. Illic & Narycii Locri statuerunt muros, & Cretensis Idomeneus occupat militibus campos Salentinos: illic est illa Petilia ducis Melibæi Philoctetæ, defensa muro.

NOTÆ.

396. *Italique hanc litoris oram* &c.] Italiæ *frontem* intelligit, sive partem meridionalem: quæ confecto Trojano bello, Græcis plurimis illuc post varios errores appulsis, ab iis *magna Græcia* vocata est: nunc Neapolitani regni maximam partem constituit: Italiamque dividit duo in cornua, quæ Tarentino sinu vasto & patenti separantur. Tota illa frons ad orientem penitus obversa est Epiro, marique Ionio. Atque in cornu quidem orientali, quod ab Epiro minus remotum est, promontorium est Iapygium, vel Salentinum, *Cap de S. Marie*: totumque cornu Salentini occupabant: quorum urbes præcipuæ, Tarentum *Taranto*, Brundusium *Brindes*, Hydrus *Otrante*. In altero cornu, quod ad meridiem pertinet, tria sunt præcipua promontoria: Lacinium, *capo delle colonne*, Salentino respondens: Brutium, sive Leucopetra, *capo dell' armi*, Siciliæ proximum: & Zephyrium, *capo de stilo*, inter utrumque medium. Infra Lacinium, in ipso sinu Tarentino, est Petilia, *Strongoli*. Inter Lacinium & Zephyrium, est sinus Scylacius vel Scylleticus, *golfo di squillaci*, ubi urbs Scylacium. Inter Zephyrium & Brutium, ingens est ora, ubi non longe a Zephyrio occurrit Caulonia, vel Caulon, *Castel vetere*: tum infra, meridiem versus, Narycia, vel Locri Epizephyrii, nunc *Gieraci*. Atque hæc ad situm pertinent: singula suis locis explicabuntur fusius.

399. *Narycii Locri.*] Constat eos a Græcis Locris oriundos esse; duce, vel Evanthe juxta Strabonem; vel Ajace juxta alios. Tres autem in Græcia fuerunt hujus nominis populi: *Epicnemidii* & *Opuntii*, contermini; ad septentrionem Phocidis, & meridiem Eubœæ sinusque Maliaci: tum *Ozolæ*; ad occidentem Phocidis, & septentrionem faucesque ipsas sinus Corinthiaci sive Crissæi. Strabo vult Epizephyrios, ab Ozolis Crissæi sinus oriundos, negat ab Opuntiis. Tamen nomen ipsum *Naryciæ* urbis innuit; eos, si non ab Opuntiis; saltem ab Epicnemidiis esse profectos: siquidem *Narycium* urbs a Plinio collocatur apud Locros Maliaci sinus, & Boagrium fluvium. At ibidem erant Epicnemidii: & ibidem regnabat Ajax Oïleus, ex Homero Iliad. 2. 533. & *Naryx*, sive *Naryce*, sive *Narycium*, urbs est, ex qua juxta Suidam fuit Ajax. Quæ ut conciliem: existimo Locris omnibus, Ozolis, Epicnemidiis, Opuntiis, Ajacem ad Trojam imperasse, cum omnes Parnasso monte conjungantur: in reditu deinde, Ajace mortuo, ut diximus Æ. 1. 44. aliis alio per tempestatem disjectis, aliquas e Locris omnibus reliquias Evanthe duce in Italiam pervenisse, & Naryciam condidisse.

400. *Salentinos* &c.] De eorum situ, v. 396. De *Idomeneo*, v. 122. *Lyctius* dicitur a *Lycto* oppido Cretæ, de qua insula, v. 104.

401. *Melibæi parva* &c.] Philoctetes, Pæantis filius, Melibœæ rex, urbis in Thessalia, ad radices montis Ossæ: cum in Œta Thessalico monte Trachiniæ re-

Quin ubi tranſmiſſæ ſteterint trans æquora claſſes,
Et poſitis aris jam vota in litore ſolves:
Purpureo velare comas adopertus amictu:
Ne qua inter ſanctos ignes in honore Deorum
Hoſtilis facies occurrat, & omina turbet.
Hunc ſocii morem ſacrorum, hunc ipſe teneto:
Hac caſti maneant in relligione nepotes.
Aſt, ubi digreſſum Siculæ te admoverit oræ
Ventus, & anguſti rareſcent clauſtra Pelori:
Læva tibi tellus & longo læva petantur
Æquora circuitu: dextrum fuge litus & undas.
Hæc loca, vi quondam & vaſta convulſa ruina
(Tantum ævi longinqua valet mutare vetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt: cum protinus utraque tellus
Una foret, venit medio vi pontus, & undis
Heſperium Siculo latus abſcidit: arvaque & urbes
Litore diductas anguſto interluit æſtu.

INTERPRETATIO.

Imo quando naves tranſvectæ trans mare conſtiterint, & jam reddes vota altaribus in litore ſtructis: tegaris ſecundum *capillos coopertus velo purpureo: ne aliquis vultus hoſtilis occurrat inter ſacra ſacrificia, in cultu Deorum, & abrumpat auſpicia. Socii* ſervent *hanc conſuetudinem ſacrificiorum*, tu *ipſe hanc ſerva: poſteri pii perſiſtant in hac ceremonia. Sed quando ventus te profectum appulerit ad litus Siculum, & minuentur anguſtiæ arcti Pelori: ſiniſtra terra & ſiniſtra maria a te petantur longa circuitione: evita dextrum litus &* dextras *aquas. Narrant hæc loca olim magna violentia & ruina diſceſſiſſe. Tantum remota vetuſtas temporis poteſt mutare* res. *Cum utraque terra eſſet una continuo: mare* cum *impetu venit* in *medium, & aquis ſeparavit Italicum latus a Siculo: & labitur anguſto æſtu inter arva & urbes, diſtinctas* ſuo quaſque *litore.*

NOTÆ.

gionis, pyram, in qua ſe Hercules comburendum collocaverat, ejus juſſu ſuccendiſſet; ab eodem arcum & ſagittas, Lernææ hydræ felle imbutas, accepit in munus. Trojam deinde profectus, & colubri morſu in crure ſauciatus; a Græcis in inſula Lemno, fœtoris impatientia relictus eſt. Poſtea tamen, monente oraculo Trojam non niſi ſagittis Herculeis capi poſſe, ab Ulyſſe & Neoptolemo in caſtra accerſitus, Paridem occidit: & urbe capta, acceptaque Meliboeorum defectione, ut narrat Strabo, venit in Italiam: ibique Petiliam, aut condidit, aut juxta alios mœnibus firmavit: ſitum ejus vide, v. 396.

405. *Purpureo* &c.] Hunc morem ſervavere Romani, ut in ſacris caput obnuberent: ne turbatus alienarum rerum aſpectu ſacerdos, aut interrumperet ſacra, aut ex iis aliquid omitteret: utrumque enim fatale atque ominoſum erat. Idque aiunt Romani ſcriptores Æneæ exemplo a poſteris uſurpatum: infra, v. 545. Saturno tamen, Honori, & Herculi, aperto capite facta ſacra, non velato; probat multiplici auctoritate Cerdanus.

411. *Rareſcent clauſtra Pelori.*] *Pelorus*, ſeu *Pelorum*, *Capo di Faro*, promontorium Siciliæ maxime orientale: ſic Italiæ vicinum eſt; ut, & eidem continuum aliquando fuerit, quemadmodum hic narrat poëta; & adhuc procul aſpicientibus conjunctum appareat, nec ullo freto pervium: tamen propius accedentibus paulatim rareſcunt & aperiuntur clauſtra illa, patetque freti aditus. De *Sicilia,* infra, v. 687. De Italiæ a Sicilia diductione, Strabo l. 6 Plin. l. 38.

416. *Protinus.*] Sine interruptione atque intervallo, continua & perpetua ſerie. Sic Æ. 9. 337. *Felix ſi protinus illum æquaſſet*

Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis
Obſidet: atque imo barathri ter gurgite vaſtos
Sorbet in abruptum fluctus, rurſuſque ſub auras
Erigit alternos, & ſidera verberat unda.
At Scyllam cæcis cohibet ſpelunca latebris,
Ora exertantem, & naves in ſaxa trahentem.
Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo
Pube tenus: poſtrema immani corpore priſtis,
Delphinum caudas utero commiſſa luporum.
Præſtat Trinacrii metas luſtrare Pachyni
Ceſſantem, longos & circumflectere curſus;
Quam ſemel informem vaſto vidiſſe ſub antro
Scyllam, & cæruleis canibus reſonantia ſaxa.

INTERPRETATIO.

Scylla occupat dexterum latus: lævum immanis Charybdis, & ter profundo gurgite voraginis vorat fluctus in præceps, deinde alternatim attollit in aërem, & ferit aquis aſtra. At antrum includit Scyllam in *obſcuris latebris, pandentem guttura, & trahentem naves in ſcopulos. Superior forma* eſt *humana, & puella formoſo pectore, uſque ad* imum *ventrem: inferior* eſt *priſtis immenſo corpore, conjuncta* per *caudas Delphinorum utero luporum. Potius eſt, te morantem circumnavigare fines Siculi Pachyni, & circum ſinuare longos curſus; quam ſemel videre ſub lata caverna turpem Scyllam, & ſcopulos ſonantes canibus cæruleis.*

NOTÆ.

nocti ludum, in lucemque tuliſſet: id eſt, ſi continuo luſiſſet. Hinc Æ. 10. 340. *Protinus haſta fugit*, & alibi vulgo ſumitur pro *ſtatim*; quia quod ſtatim fit, ſine intermiſſione fit. De *Heſperia*, Italia, Æ. 1. 534.

420. *Dextrum Scylla* &c.] *Scylla* ad latus Italiæ, & Cænym promontorium: ſcopulus eſt tumultuoſo fluctuum allapſu ſemper fremens, nunc *Sciglio*: a σκύλλω *vexo*. *Charybdis*, ad latus Siciliæ, prope Meſſanam urbem: mare eſt vorticoſum, aquas ſorbens, & cum impetu deinde eructans, nunc *Calofaro*: a χάσκω *hio*, & ῥοιβδῶ *ſorbeo*. *Charybdim* aiunt meretricem fuiſſe voraciſſimam: quæ cum Herculi boves eripuiſſet, a Jove fulmine icta, & in fretum præceps acta, in voraginem ibi converſa eſt. *Scylla* Phorci filia, a Circe commutata dicitur in monſtrum, cujus ſuprema pars fœmineam ſpeciem retinuerit, infima in canes abierit: quorum latratu fluctuum ſtrepitum exprimere voluerunt; ipſumque monſtrum in ſcopulo latere, eoque naves attrahere ac lacerare fabulati ſunt. Plura Ecl. 6. 74. Atque hæc, ex mente poëtarum dicta, emendabimus infra, v. 555. & 685.

421. *Barathri.*] Græca vox βάραθρον *barathrum*: ex Suida & Diomede, locus erat apud Athenienſes profundiſſimus, in quem noxii & morti deſtinati præcipitabantur, a βαθὺς *profundus*, juxta Feſtum.

427. *Priſtis, delphinum* &c.] Sic ordino: Scylla ab inferiori parte eſt *priſtis, commiſſa utero luporum, per caudas delphinorum*: ita ut tres habuerit partes; ſuperiorem, humanam; mediam, nempe uterum, lupinam & caninam; cui utero infima commiſſa & conjuncta fuerit, deſinens in caudas piſcium, quales ſunt delphini & priſtes. Notanda hic quatuor. I. Græco more dictum eſt: *commiſſa caudas*: ſupple κατὰ, *ſecundum, per caudas*. II. *Delphinum*, genitivus eſt pluralis: dicitur enim *delphin* & *delphinus*, qui juxta aliquos porcus eſt marinus. III. Dicitur paſſim hæc *priſtis*, hujus *priſtis*; ſed apud Ciceronem & alios, hæc *piſtrix*, hujus *piſtricis*: ut probat Erythræus in indice Virgilii. Vulgo pro *balæna* ſumitur, quamvis ab ea diſtinguatur a Plinio: maximæ molis, & tamen velociſſime fluctus ſecans, unde nomen habet: πρίστης enim eſt *ſector*. IV. Cæteri poëtæ canes tantum Scyllæ attribuunt, Virgilius ad terrorem alia addidit monſtra.

429. *Trinacrii Pachyni.*] *Pachynum*, me-

Præterea, si qua est Heleno prudentia vati,
Si qua fides; animum si veris implet Apollo:
Unum illud tibi, nate Dea, præque omnibus unum
Prædicam, & repetens iterumque iterumque monebo.
Junonis magnæ primum prece numen adora:
Junoni cane vota libens, dominamque potentem
Supplicibus supera donis: sic denique victor
Trinacria fines Italos mittere relicta.
Huc ubi delatus Cumæam accesseris urbem,
Divinosque lacus, & Averna sonantia sylvis;
Insanam vatem aspicies, quæ rupe sub ima
Fata canit, foliisque notas & nomina mandat.
Quæcunque in foliis descripsit carmina virgo,
Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit:
Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt.
Verum eadem verso tenuis quum cardine ventus
Impulit, & teneras turbavit janua frondes:
Nunquam deinde cavo volitantia prendere saxo
Nec revocare situs, aut jungere carmina curat.
Inconsulti abeunt, sedemque odere Sibyllæ.
Hic tibi ne qua moræ fuerint dispendia tanti,
(Quamvis increpitent socii, & vi cursus in altum
Vela vocet, possisque sinus implere secundos)
Quin adeas vatem, precibusque oracula poscas
Ipsa canat, vocemque volens atque ora resolvat.

INTERPRETATIO.

Præterea, si aliqua est scientia Heleno, si aliqua fides habenda *vati, si Apollo implet animum veris* rebus: *unice hoc tibi prædicam, & unice ante omnia, & repetens rursus ac rursus inculcabo. Primo cole precibus divinitatem magnæ Junonis, fer lubens vota Junoni, & vince potentem reginam supplicibus muneribus: sic demum victor relicta Sicilia admitteris in regiones Italas. Quando illuc appulsus veneris ad Cumæam urbem, & lacus sacros, & Avernum* inter *sylvas sonantem: videbis Sibyllam furentem, quæ sub antro profundo aperit fata, committitque frondibus literas & vaticinia. Virgo disponit in ordinem, &* manens *clausa in antro relinquit* ante ostium *vaticinia quæ scripsit in frondibus. Illa* vaticinia *stant suis locis immota, nec recedunt a situ. Sed quando revoluto cardine levis ventus afflavit ea, & porta* aperta *turbavit frondes: nunquã postea curat colligere vaticinia cavo* in *antro, aut restituere in ordinem, aut jungere. Exeunt sine consilio, & oderunt domum Sibyllæ. Tunc etsi incusent socii, & navigatio per vim invitet vela in altum mare, & possis replere* vento *sinus* velorum *faventes: ne ulla moræ damna tanti fiant a te, ut non invisas Sibyllam, sed ores precibus* ut *ipsa reddat oracula, & libens aperiat os & vocem.*

NOTÆ.

ridionale promontorium Siciliæ, unum e tribus, quæ ipsam Trinacriam efficiunt, *capo Passaro*, v. 687.

437. *Junonis* &c.] De ea, ejusque in Trojanos odio, Æ. 1. 27. 28. 33. De *Trinacria*, infra, 687. De *Italia*, Æ. 1. 534.

441. *Cumæam* &c.] *Cumæ*, urbs fuit Italiæ, in litore Campaniæ, nunc eversa. De hac Æ. 6. 2. *Divini lacus* sunt; *Avernus*, & *Lucrinus*, in Puteolano sinu, prope

Illa tibi Italiæ populos, venturaque bella,
Et quo quemque modo fugiasque ferasque laborem,
Expediet: cursusque dabit venerata secundos.
Hæc sunt quæ nostra liceat te voce moneri.
Vade age, & ingentem factis fer ad æthera Trojam.
Quæ postquam vates sic ore effatus amico est:
Dona dehinc auro gravia sectoque elephanto
Imperat ad naves ferri: stipatque carinis
Ingens argentum, Dodonæosque lebetas:
Loricam consertam hamis, auroque trilicem:

INTERPRETATIO.

Illa explicabit tibi gentes Italiæ, & futura bella, & qua ratione tolerabis aut evitabis unumquemque laborem: & a te culta impetrabit tibi cursus felices. Hæc sunt de quibus *licet admoneri te mea voce. I perge, & factis extolle ad astra magnam Trojam. Postquam vates ore benevolo locutus est ista: deinde jubet portari ad naves munera gravia auro & scisso ebore: & congerit in naves multum argenti, & ollas Dodonæas: loricam compactam hamis, & triplici licio auri:*

NOTÆ.

Baïas & Cumas. *Divini* dicti: vel propter vicinum Sibyllæ antrum: vel quia Avernus, ut habet Strabo l. 5 Plutoni dicatus erat: nec licebat intra navigare, nisi placatis prius per sacrificia manibus. De his fuse G. 2. 161. Et Æ. 6. 237. *Avernus*, plur. *Averna*, montibus undequaque horrebat & sylvis, quas excidit Agrippa, locusque deinde multis ædificiis amœnus redditus est. De *Sibylla*, Æ. 6. 10.

460. *Venerata.*] Passive dictum, quasi a *venero*: sic Horatius Sat. l. 2. 2. 124. *Et venerata Ceres ut culmo surgeret alto*

464. *Elephanto.*] Ebore, quod ex dentibus elephanti secatur & perpolitur.

466. *Dodonæosque lebetas.*] Pelves *Dodonæas*, id est *æreas*: æs enim Dodonæ, ut Corinthi, celebre fuit. At duo fuere lebetum genera: alii qui admovebantur igni ad culinæ ministeria, ad abluendas manus: alii qui appendebantur ad ornatum, sive in domibus, sive in templis. Et vero Suidas testatur, locum, ubi Dodonæi Jovis oracula reddebantur, cinctum fuisse lebetibus, ita sibi invicem conjunctis, ut uno commoto cæteri moverentur, sonitumque diu redderent: unde proverbium fuit *Dodonæum æs*, in loquaces. Fuit autem *Dodona* locus sylvaque, Jovis oraculo & quercu fatidica celebris, in Chaonia Epiri regione. G. 2. 16. Ecl. 9. 13.

467. *Loricam consertam hamis* &c.] *Lorica* tunica quædam est, ac munimentum pectoris in bello: quæ quia primum e *loris* & coriis fiebat, *lorica* dicta est. Contexta deinceps ex laminis ferreis: tum annulis sibi invicem *hamorum* instar impactis & concatenatis: denique squamis etiam ferreis, aut laminæ aut corio confertim insertis. Hæc autem aliquando simplex, aliquando etiam duplex, ac triplex erat. Unde Statius l. 7. 3 2. *Ter insuto servant ingentia ferro pectora.* Et Virgil. l. 9. 707. *Nec duplici squama lorica fidelis & auro.* Duplex vocabatur *bilix*; triplex, *trilix*: id est *bino* & *trino licio*, sive textu: parte pro toto accepta. In texenda quippe tela, pars prima textus est *licium*; cui attexuntur deinde alliganturque staminum capita. Atque ut multiplex textus per multiplex *licium* hic exprimitur; sic a Silio l. 4. per *subtemen*, quæ pars in ipso textu alia est *Nexilis innumero chalybum subtemine thorax.* De *licio* & *subtemine*, infra; v. 483. Quid vero si dicamus *auro trilicem loricam*, unico ac simplici ferreorum annulorum textu fuisse; sed cujus extrema ora, triplici licio aureo, sive triplici annulorum aureorum versu ornata & quasi fimbriata esset? Audi Valerium l. 3. 199. *Per clypei cedentis opus, partemque trilicem, qua stomachi secreta ferit.* Ergo in thorace, non contextus totus, sed *pars* tantum aliqua *trilix* fuit: eaque ima; quæ ad *secreta stomachi*, sive ad ventrem proxime accederet:

Et conum insignis galeæ, cristasque comantes,
Arma Neoptolemi: sunt & sua dona parenti.
Addit equos, additque duces.
Remigium supplet; socios simul instruit armis.
Interea classem velis aptare jubebat
Anchises, fieret vento mora ne qua ferenti.
Quem Phœbi interpres multo compellat honore:
Conjugio Anchisa Veneris dignate superbo,
Cura Deum, bis Pergameis erepte ruinis:
Ecce tibi Ausoniæ tellus: hanc arripe velis.
Et tamen hanc pelago præterlabare necesse est:
Ausoniæ pars illa procul: quam pandit Apollo.
Vade, ait, o felix nati pietate: quid ultra
Provehor, & fando surgentes demoror Austros?
Nec minus Andromache, digressu mœsta supremo,
Fert picturatas auri subtemine vestes,

INTERPRETATIO.

& apicem pulchræ cassidis, & cristas capillatas, quæ fuerant *arma Pyrrhi*: *sunt quoque pro patre sua munera. Adjicit equos, adjicit etiam duces. Substituit remiges: simul instruit armis socios Æneæ. Interim Anchises imperabat eos instruere naves velis, ne ulla mora opponeretur vento faventi. Quem vates Apollinis alloquitur magno honore*: O *Anchisa*, qui *honoratus* es *connubio glorioso Veneris*, qui es *cura Deorum*, & *bis servatus e Trojano excidio*; *ecce tibi* præsens est *terra Italiæ, hanc apprehende navibus. Et tamen opus est, ut naviges mari ultra istam; pars ista Italiæ, quam aperit Apollo, procul* est. *I, inquit, o fortunate* propter *pietatem filii! quid ulterius pergo, & retardo surgentes Austros loquendo? Nec minus Andromache, tristis* ob *ultimum discessum, fert Ascanio amictus versicolores aureo textu,*

NOTÆ.

ret: quæ autem illa? nisi extrema ora, sive fimbria, tribus aureis quasi lineis distincta. Sed de hac utraque opinione docti viderint.

468. *Conum* &c.] Proprie *conus*, est quicquid in pineæ nucis figuram assurgit, & ex rotundo in acutum desinit. Transfertur ad eam galeæ partem, quæ ex ejus convexo eminet; sustinetque *cristas*, sive e jubis equinis, sive e versicoloribus pennis: *cristæ* autem illæ, in modum capillorum sive *comarum* diffusæ, militem & grandiorem & insigniorem reddebant.

469. *Sunt & sua dona parenti.*] Hæc nempe mox commemorata; lorica & galea Pyrrhi Neoptolemi: aurum enim & lebetas in singulas naves distribuerat.

470. *Duces.*] Nempe itineris, qui scopulos & syrtes ostenderent.

475. *Anchisa*, &c.] Vocativus Græcus, qui longam habet ultimam. De amoribus Veneris & Anchisæ, unde Æneas prodiit, Æ. 1. 621.

476. *Bis Pergameis* &c.] *Primo*, cum Hercules Laomedonti offensus, ob negatam sibi pro Hesione filia e ceti faucibus liberata pactam mercedem; expugnavit Trojam, Hesionen Telamoni Salaminio conjugem dedit, Podarcen Laomedontis filium captivum abduxit, qui deinde redemptus, dictus est Priamus, a *πρίαμαι* emo. *Secundo* cum a Græcis Troja incensa est. De *Pergamo*, arce Trojæ, Æ. 1. 470. De *Ausonia*, Italia, supra, v. 171. De *Austris*, ventis meridionalibus, Ecl. 2. 58.

483. *Picturatas auri subtemine vestes.*] Aliqui legunt *subtegmine*: male. Nam machina tota in qua tela texitur, & præsertim ea pars cui alligatur, dicitur *jugum*: prima fila, quæ jugo junguntur, telamque ordiuntur, ac deinde definiunt, vocantur *licia*: fila quæ in longum ducta alligantur licio, & subinde attolluntur deprimun-

Et Phrygiam Ascanio chlamydem : nec cedit honori:
Textilibusque onerat donis, ac talia fatur:
Accipe & hæc, manuum tibi quæ monumenta mearum
Sint, puer, & longum Andromaches testentur amorem,
Conjugis Hectoreæ : cape dona extrema tuorum,
O mihi sola mei super Astyanactis imago.
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat;
Et nunc æquali tecum pubesceret ævo.
Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis;
Vivite felices, quibus est fortuna peracta
Jam sua : nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies, nullum maris æquor arandum;
Arva neque Ausoniæ semper cedentia retro
Quærenda: effigiem Xanthi, Trojamque videtis,
Quam vestræ fecere manus : melioribus, opto,
Auspiciis, & quæ fuerit minus obvia Grajis.
Si quando Tybrim vicinaque Tybridis arva
Intraro, gentique meæ data mœnia cernam:
Cognatasque urbes olim, populosque propinquos,
Epiro, Hesperia, quibus idem Dardanus auctor,

INTERPRETATIO.

& chlamydem Phrygiam: nec male respondet dignitati ejus : *& cumulat operibus textilibus, & hæc dicit: Accipe etiam hæc, o puer, quæ tibi sint monumenta mearum manuum, & diu probent amorem Andromaches, uxoris Hectoris: accipe ultima munera tuorum, o unica effigies* quæ *mihi restat mei Astyanactis. Sic ille gerebat oculos, sic manus, sic vultum. Et jam tecum adolesceret pari ætate. Ego discedens eos alloquebar lacrymis erumpentibus : Vivite fortunati*, vos *quibus sua fortuna jam perfecta est : nos trahimur in fata alia post alia. Vobis quies acquisita est, nulla planities maris* est *secanda, neque quærendi agri Italiæ semper fugientes retro : cernitis imaginem Xanthi, & Trojam, quam manus vestræ fecerunt melioribus ominibus*, ut *cupio, & quæ minus exposita sit Græcis. Si unquam ingrediar Tybrim & agros Tybridi propinquos, & aspiciam muros destinatos meo populo : quondam urbes consanguineas, & nationes vicinas*, ex *Epiro*, & ex *Italia, quibus idem conditor* est *Dardanus*,

NOTÆ.

turque, sunt *stamina* : fila, quæ inter stamina transversim inseruntur, alterna staminum depressione & sublatione, sunt *subtemina*, quasi *substamina*: jam instrumentum quo deprimitur attolliturque stamen, dicitur *arundo*; quo inseritur subtemen, dicitur *radius*; quo addensatur subtemen cum stamine, dicitur *pecten*. Patent ista ex his Ovidii versibus, Metam. 6. 53.

Haud mora consistunt diversis partibus ambæ,
Et gracili geminas intendunt stamine telas.
Tela jugo *juncta est*: stamen *secernit* arundo:
Inseritur medium radiis subtemen *acutis*;
Quod digiti expediunt, atq; inter stamina ductũ
Percusso feriunt inserti pectine *dentes.*

484. *Phrygiam chlamydem.*] Vestem breviorem, & vulgo militarem, quæ superponebatur thoraci, ad ornatum, *casaque, Phrygiam.*] id est, acu pictam : nam Plin. l. 8. 48. *Pictæ vestes jam apud Homerum fuere, unde triumphales natæ: acu facere, id Phryges invenerunt, ideoque Phrygiones appellati sunt.* De *Astyanacte*. Æ. 2. 457.

497. *Xanthi* &c.] De *Xantho*, Troadis fluvio, cujus nomen Andromache rivo alicui dederat, ut & Trojæ nomen alicui vico, Æ. 1. 477. De *Tybri*, Italiæ fluvio, Æ. 1. 17. & 8. 331. De *Epiro*, supra, v. 292. De *Hesperia*, Italia, Æ. 1. 534.

503. *Idem Dardanus auctor.*] Non Epiro

Atque idem casus, unam faciemus utramque
Trojam animis: maneat nostros ea cura nepotes.
Provehimur pelago vicina Ceraunia juxta:
Unde iter Italiam, cursusque brevissimus undis.
Sol ruit interea, & montes umbrantur opaci.
Sternimur optatæ gremio telluris, ad undam,
Sortiti remos, passimque in litore sicco
Corpora curamus: fessos sopor irrigat artus.
Necdum orbem medium nox horis acta subibat:
Haud segnis strato surgit Palinurus, & omnes
Explorat ventos: atque auribus aëra captat.
Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo:
Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones,
Armatumque auro circumspicit Oriona.

INTERPRETATIO.

& eadem fortuna, faciemus utramque Trojam unam voluntate: ea cura spectet nostros posteros. Progredimur mari prope vicina Ceraunia, unde via & trajectus brevissimus est mari in Italiam. Interim Sol cadit, & montes densi obscurantur. Decumbimus in sinu desideratæ terræ, prope aquam, partiti officia *navalia: & passim in litore sicco reficimus corpora, somnus fluit in lassa membra. Nondum nox provecta horis attigerat medium cursum, impiger Palinurus surgit e lecto, & observat omnes ventos, & auditu captat aërem: notat omnia astra decurrentia cœlo silente, Arcturum, & imbriferas Hyadas, & geminos Triones, & aspicit Oriona armatum aurea* luce.

NOTÆ.

& Hesperiæ; sed populis in utramque regionem appulsis: nempe Trojanis; qui, cum Heleno in Epiro jam sederant; cum Ænea in Hesperia sive Italia sessuri erant. Utrique jactati Trojæ casibus, & a Dardano oriundi, supra, v. 167.

504. *Unam faciemus utramque Trojam* &c.] Nempe hanc Trojam in Epiro factam ab Heleno; & alteram Trojam, quam in agro Laurente Italiæ conditurus erat Æneas, & revera condidit, munimentum potius quam urbem, Æ. 7. 158. Sive potius, utrosque Trojanos intelligit; tam Epiri, quam Italiæ. Hic alludi volunt ad societatem Romanorum cum Epiro, Macedonia, Illyrico; postquam omnes illæ regiones in provincias a Romanis redactæ sunt. Sed parum id videtur probabile; cum illa societas non nisi per bella & clades populorum illorum coaluit. Quare existimo nudam & simplicem esse grati animi significationem, absque allusione ad ea quæ deinde contigerunt.

506. *Ceraunia.*] Montes sunt altissimi, & ideo crebro fulmine percussi; unde etiam *Acroceraunia* nuncupantur, ab ἄκρον *summum*, & κεραυνὸς *fulmen*. Termini sunt Epiri ad septentrionem; ut & maris Ionii, quod inde Hadriaticum dici incipit. Hinc cursus in Italiam brevissimus, vix milliarium viginti: quare facile a media nocte ad Auroram transmisso mari Æneas potuit in conspectum Italiæ venire.

510. *Sortiti remos.*] Remigandi igitur officium apud veteres, non in reos, sed in ipsos milites sorte dividebatur; ut & excubandi cura. Æ. 9. 174. *Omnis per muros legio sortita periclum excubat, exercetque vices, quod cuique tuendum est.* De *Palinuro*, navis Æneæ gubernatore, Æ. 5. 838. & 6. 337.

516. *Arcturum* &c.] Stellam in signo Bootæ, quæ aliquando pro toto signo sumitur: G. 1. 68. *Hyadas*, stellas septem in fronte tauri, Ibid. 138. *Geminos Triones*, utramque ursam, majorem ac minorem: Æ. 1. 748.

517. *Oriona.*] Orion venator fuit, comes Dianæ, qui scorpii morsu in talo vulneratus occubuit: & Deorum miseratione in sidus mutatus est. Scorpius autem, vel a

Postquam cuncta videt cœlo constare sereno,
Dat clarum e puppi signum: nos castra movemus,
Tentamusque viam, & velorum pandimus alas.
Jamque rubescebat stellis Aurora fugatis:
Quum procul obscuros colles, humilemque videmus
Italiam. Italiam primus conclamat Achates,
Italiam læto socii clamore salutant.
Tum pater Anchises magnum cratera corona
Induit, implevitque mero: Divosque vocavit,
Stans celsa in puppi:
Dii, maris & terræ tempestatumque potentes,
Ferte viam vento facilem, & spirate secundi.
Crebrescunt optatæ auræ: portusque patescit
Jam propior, templumque apparet in arce Minervæ.
Vela legunt socii, & proras ad litora torquent.

INTERPRETATIO.

Postquam cernit omnia congruere in cælo sereno, e puppe dat clarum signum: nos movemus classem, & ingredimur iter, & extendimus alas velorum. Et jam stellis expulsis Aurora rubescebat: cum videmus procul colles obscuros & planam Italiam. *Achates primus conclamat Italiam: socii clamore hilari salutant Italiam. Tunc pater Anchises cinxit magnum poculum corona, & replevit mero, & invocavit Deos erectus in alta puppe:* O Dii, ait, *præsides maris & terræ & tempestatum: date* nobis *viam facilem* per *ventum, & favete prosperi. Augentur flatus desiderati, & portus jam propior aperitur, & in monte apparet templum Palladis. Socii colligunt vela, & vertunt proras ad litora.*

NOTÆ.

Terra in eum immissus est, quod Orion nullam sibi feram insuperabilem esse gloriaretur; vel, juxta alios, a Diana, cui vim inferre in venatione voluerat. Orionis in cœlo lucidissimum sidus stellis constat sex & quinquaginta, pingiturque accinctus gladio & clavam intendens: unde *armatus auro* dicitur, id est, *aurea luce conspicuus.* De ejus ortu, Æ. 1. 539. Hæc autem sidera Virgilius privatim enumerat, quippe apud poëtas notissima: ut significet Palinurum generatim sidera observasse.

518. *Constare.*] Omnia serenitatis signa sibi respondere, inter se congruere: eaque certa, & firma, & constantia; non varia.

520. *Velorum alas.*] Mutua translatio est, inter volatum & navigationis verba. Æ. 1 228. De *Aurora*, G. 1. 249.

522. *Humilem Italiam.*] Tum quia in ea parte altis montibus caret: tum quia e longinquo spectantibus altissima quæque humilia videntur: tum quia universim mare terris altius apparet. De *Italiæ* nomine, Æ. 1. 534.

525. *Cratera corona induit* &c.] *Coronare* poculum, duo significat. Aliquando *implere vino*, ut diximus G. 2. 528. Aliquando cingere corona florea: ut hic: si quidem hic utrumque distinguitur, *corona induit, implevitque mero.* Et *libationem* exprimit, facile ac quotidianum Diis fere omnibus sacrificium, vini effusionem in mare. De *libatione* Æ. 1. 740.

528. *Dii, maris & terræ tempestatumque* &c.] Sic Nascimbænus: Deos *maris* precatur, quia navigat: *tempestatum*, ut prospere naviget: *terræ*, quia terras inquirit.

531. *Templum in arce Minervæ.*] Templum in promontorio Iapygio, sive Salentino: de quo Strabo l. 6. de Salentinis loquens: Ἐνταῦθα δ' ἐστὶ καὶ τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἱερὸν πλούσιόν ποτε &c. *Hic vero fuit & Minervæ templum dives olim, & scopulus quem vocant promontorium Iapygium, multum procurrens in mare contra ortum hybernum.* Hic existimo

Portus ab Eoo fluctu curvatur in arcum,
Objectæ salsa spumant aspergine cautes,
Ipse latet: gemino demittunt brachia muro
Turriti scopuli: refugitque a litore templum.
Quatuor hic, primum omen, equos in gramine vidi
Tondentes campum late, candore nivali.
Et pater Anchises: Bellum, o terra hospita, portas.
Bello armantur equi: bellum hæc armenta minantur.
Sed tamen iidem olim curru succedere sueti
Quadrupedes, & fræna jugo concordia ferre:
Spes est pacis, ait. Tum numina sancta precamur
Palladis armisonæ, quæ prima accepit ovantes:
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu:
Præceptisque Heleni, dederat quæ maxima, rite
Junoni Argivæ jussos adolemus honores.

INTERPRETATIO.

Portus ab orientali mari curvatur in arcum, rupes oppositæ spumant salsa aspergine, ipse portus *occultus est: scopuli turribus* similes *demittunt* utrinque *latera* quasi *duplici muro: & templum recedit a litore. Illic vidi in pratis quatuor equos late carpentes herbam candore niveo*, quod fuit *primum omen. Et pater Anchises ait: O terra hospitalis, portendis bellum. Equi armantur ad bellum: hæc armenta minantur bellum. Sed tamen iidem equi soliti subire currum, & portare fræna concordia* sub *jugo: spes est pacis. Tunc oramus sanctam Divinitatem Palladis armigeræ, quæ prima excepit lætos: & ante altaria tegimur Phrygio amictu* secundum *capita: &* ex *monitis Heleni, quæ dederat maxima, offerimus rite Junoni Argivæ sacrificia præscripta.*

NOTÆ.

situm quoque fuisse portum illum sive verum, sive fictum, de quo hic sermo. *Ab Eoo fluctu.*] Id est ad orientem obvertitur: ἠὼς, *Aurora* est, quæ ab oriente nascitur. *Arcem* vero accipio; vel pro munitione aliqua, quæ locum defenderet; vel pro ipso scopulo promontorii quod ἄκρον dicitur, ut explicuimus ad illud, G. 4. 461. *Flerunt Rhodopeiæ arces.*

535. *Brachia muro turriti scopuli.*] Nec turres, nec brachia: sed rupes porrectæ in modum brachiorum, & erectæ instar turrium. Propert. l. 3. 20. 24. *Scandam ego Theseæ brachia longa viæ.*

541. *Curru* &c.] Pro *currui*, dativo contracto, Ecl. 5. 29. De *numine*, Æ. 1. 137. De *Pallade armisona*, Æ. 1. 43. De *ovatione*, pro lætitia, supra, v. 189.

545. *Phrygio velamur amictu.*] Observat præceptum Heleni: de quo supra, 405. *Amictum* illum volunt esse capitis integumentum, cui nomen erat *tutulus*, de quo Æ. 2. 683. *Phrygium* autem vocat, vel simpliciter quasi Trojanum, vel arte factum Phrygia, id est acu elaboratum, ut supra, v. 484. Hic autem aliqui volunt accidisse Æneæ, quod attigimus Æ. 2. 166. ut Diomedes, qui cum Ulysse fatale Palladium ex arce Trojana eripuerat; pulsus deinde fatis adversis in Italiam, & jussus a Diis illud Trojanis restituere, Æneam forte illuc appulsum & operto capite sacrificantem nactus, hoc eidem reddere non ausus sit, ne turbaret sacra, sed cuidam ex ejus sociis tradiderit, cui nomen *Nautes*. Et vero regnasse dicitur Diomedes in Apulia, quæ Salentinis & Calabris contermina est ad occidentem, quanquam satis longo intervallo dissita.

547. *Junoni Argivæ.*] Quæ celebratur in *Argia* Peloponnesi regione: ita ut cum *Mycenæ* & *Argi*, vicinæ illic urbes, quæ Danao simul paruerant, in duo deinde regna divisæ sunt; templum celebre Heræum

Haud mora, continuo perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obvertimus antennarum:
Grajugenumque domos, ſuſpectaque linquimus arva.
Hinc ſinus Herculei, ſi vera eſt fama, Tarenti
Cernitur: attollit ſe Diva Lacinia contra,

INTERPRETATIO.

ABſque mora, votis continuo ordine perſolutis, convertimus cornua antennarum veliferarum: & deſerimus ſedes Græcorum campoſque ſuſpectos. Hinc videtur ſinus Tarenti, ſi verus eſt rumor, Herculei: ex adverſo templum Deæ Laciniæ erigit ſe,

NOTÆ.

dictum, Ἡραῖον, id eſt Junonium, licet ad Mycenas ſitum, utrique tamen regi commune eſſet: Strabo l. 8. Hinc profecti in Italiam Græci ſacra Junoni Argivæ ibidem inſtituerunt: Diomedes lucum apud Venetos; ex Strabone l. 5. Jaſon fanum in Lucania, ex eodem, l. 6.

548. *Continuo.*] *Continuo ordine*, id eſt, non interrupto ſacrificio: ideoque caput velare juſſus fuerat, ſupra v. 405.

549. *Cornua velatarum* &c.] *Antennæ* ſunt ligna tranſverſa in malo, quibus alligantur vela: antennarum extremitates vocantur a Virgilio *cornua*: unde ipſas antennas appellat Lucanus l. 8. 177. *ſummos ceruchos*: id eſt, *habentes cornua*, ab ἔχω *habeo* & κέρας *cornu*

549. *Obvertimus*] Ab extremo illo Italiæ promontorio Iapygio, ad partem maxime meridionalem, cujus deſcriptionem habes v. 396.

551. *Herculei Tarenti.*] De Tarenti ſitu v. 396. urbs eſt cum portu celebri, in receſſu maxime ſeptentrionali ſinus Tarentini; bella olim geſſit maxima cum Romanis, advocato in auxilium Pyrrho Epiri rege: Romanis deinde ſubdita, tum in Annibalis poteſtatem redacta, iterum ad priores dominos reverſa eſt. Hujus conditor *Taras*; qui heros, juxta Strabonem; juxta Servium, Neptuni filius fuit: inſtaurator aut potius invaſor, *Phalantus*, Lacedæmonius; qui cum Partheniis, notha Lacedæmoniorum prole, expulſus e patria ibidem ſedes ſtatuit, & divinis honoribus poſt mortem affectus eſt: ut eſt apud Strabonem l. 6. & Juſtinum l. 3. 4. *Herculeum Tarentum* cur appelletur non liquet: videturque Virgilius de nominis veritate ipſe dubitare, cum addit, *ſi vera eſt fama.* Quadruplicem conjecturam affero: I. eſt ex Servio, qui ait Phalantum ex Herculis fuiſſe poſteris, ab eoque octavum: ſed hoc quaſi commentum rejicitur. II. eſt ex Erythræo, qui docet ex Ariſtotelis libro de mirabilibus auditis, locum quem Tarentini occupaverunt, vocatum eſſe poſtea *Heracleam*, prius *Pleon*, & *Sigeum.* Addit vero de ſuo, quod plane incertum eſt, Tarentinos ab Hercule fuiſſe domitos. III. eſt ex Pomponio Sabino, qui ait in Herculis tutela Tarentum fuiſſe. Et vero legimus in Strabone l. 6. fuiſſe in illa urbe coloſſum Herculis æreum, opus Lyſippi; a Fabio Maximo, qui recepit urbem, inde ſublatum, & in Capitolio dedicatum. IV. addo: non urbem ſolum, ſed totum tractum Herculis itineribus & memoria fuiſſe inſignem: quod colligo ex eodem Strabone: urbs enim ibidem fuit *Heraclea*, id eſt, *Herculea*; ubi communis agebatur conventus Græcorum omnium, qui has regiones tenebant: tum *Leuca* urbs, ubi fons fœtentis aquæ, excitatus e ſanguine Gigantum Leuterniorum, quos ab uſque Phlegræis Italicæ Campaniæ campis perſecutus Hercules ibidem terra obruerat; unde vicina maris ora *Leuternia* vocabatur.

552. *Diva Lacinia contra.*] Junonis Laciniæ templum, prope Crotonem urbem, ſanctum omnibus circa populis, ex Livio l. 24. cujus tegulas marmoreas Fulvius Flaccus in cenſura ſua, tranſtulit in ædem Fortunæ equeſtris, quam Romæ faciebat; ex Valerio l. 1. 2. ubi ara ſub dio poſita, in qua cinis, perflantibus procellis ſemper immobilis, ex Plin. l. 2. 107. *Contra.*] Meridiem verſus, in promontorio Lacinio, cum Tarentum ſit ad ſeptentrionem, v. 396.

Caulonisque arces, & navifragum Scylacæum.
Tum procul e fluctu Trinacria cernitur Ætna:
Et gemitum ingentem pelagi pulsataque saxa
Audimus longe, fractasque ad litora voces:
Exultantque vada, atque æstu miscentur arenæ.
Et pater Anchises: Nimirum hæc illa Charybdis:
Hos Helenus scopulos, hæc saxa horrenda canebat.
Eripite o socii, pariterque insurgite remis.
Haud minus ac jussi faciunt: primusque rudentem
Contorsit lævas proram Palinurus ad undas:
Lævam cuncta cohors remis ventisque petivit.
Tollimur in cœlum curvato gurgite, & iidem

INTERPRETATIO.

& arces Caulonis, & Scylacæum navifragum. Deinde procul e mari videtur Sicula Ætna, & eminus audimus magnum fremitum maris, & scopulos repercussos, & sonitus ruptos ad litora: & fluctus exiliunt, & arenæ turbantur ebullitione. Et pater Anchises ait: *Scilicet hæc est illa Charybdis: Helenus prædicebat hos scopulos, has rupes horrendas. Extrahite* hinc vos *socii, & pari* impetu *incumbite remis. Nec faciunt minus quam jussi* erant facere: *& primus Palinurus deflexit proram stridentem ad aquas sinistras: turba omnis abiit in sinistram* partem *remis & ventis. Erigimur in cælum sinuato mari, & iidem....*

NOTÆ.

553. *Caulonisque arces, & navifragum* &c.] Prius tamen occurrit *Scylacæum*, quam *Caulon*. Est *Caulon*, vel *Caulonia*, urbs prius *Aulonia* dicta, a valle quam habebat in conspectu, erat enim in Apennini jugo sita: Græce autem *αὐλὼν*, *vallis*. Ab Achivis condita ex Strab. l. 6. nunc *Castel vetere*; mons, adhuc *Caulo*.

553. *Navifragum Scylacæum.*] *Scylacæus* sinus, in media sinus ora *Scylacæum* habet urbem, coloniam Atheniensium, qui Menestheum regem ad Trojam secuti ducem fuerant. Strabo l. 6. Sed hic varia est lectio. Dubitat Scaliger, Poët. l. 2. 31. an sit; *Navifragum Scyllacæum*, redundante syllaba, aut extremis duabus in unam coalescentibus; an vero. *Naufragum Syllacæum*, ubi amphimacer in dactyli locum succederet. Turnebus censet l. 19. 21. commodius legi posse *Scyllæum*; quod, vel est promontorium *Cænys, coda della volpe*, in angustiis freti Siculi; vel *Scylla* scopulus, etiam ultra Cænym leuca integra remotus. Sed sane cum Æneas ne ad Charybdim quidem nisi eminus accesserit; vix potuit Scyllæum videre. Igitur commodius est legere cum antiquis plerisque codicibus *Navifragum Scylacæum*, per unicum *l.* præsertim cum dicat Strabo *Scylletium* antiquis, recentioribus dictum esse *Σκυλάκιον*, *Scylacium*; & primam hanc syllabam sic imminutam corripi posse grammatici consentiant.

555. *Et gemitum ingentem pelagi* &c.] Videtur hic Virgilius, aut casu, aut consilio, verius quam cæteri poëtæ naturam Charybdis expressisse. Quippe Cluverius, qui ad pernoscendam loci naturam se Messanam contulerat, ait, probatque in Sicilia antiqua, l. 1. c. 5. etsi vortex ille circa Messanam ostendatur, appelleturque *Calofaro & la rema*; tamen mare toto freto vorticosum esse, ac tumultuosum: laudatque Thucydidem, qui fretum totum Charybdim appellavit, l. 4. *Est autem fretum, mare inter Rhegium & Messanam, qua minimum Sicilia distat a continente: & hoc illud est, quod Charybdis appellatum fuit, qua Ulysses fertur transnavigasse*: καὶ ἔστιν ἡ χάρυβδις κληθεῖσα τοῦτο &c. Hinc a quibusdam ad Pelorum promontorium, ab aliis ad Messanam, collocatur; ab Homero sub scopulo caprificis arboribus inumbrato, ab aliis ut hians absque scopulis vorago describitur. Re autem ipsa impetus est maris, a septentrione vehementius quam

Subducta ad manes imos descendimus unda.
Ter scopuli clamorem inter cava saxa dedere:
Ter spumam elisam & rorantia vidimus astra.
Interea fessos ventus cum Sole reliquit:
Ignarique viæ, Cyclopum allabimur oris.
Portus ab accessu ventorum immotus, & ingens
Ipse; sed horrificis juxta tonat Ætna ruinis:
Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem,
Turbine fumantem piceo & candente favilla:

INTERPRETATIO.

subtracta aqua delabimur ad imos inferos. Ter scopuli sonitum emiserunt intra cava saxa: ter vidimus spumam impactam & sidera stillantia. Interim ventus cum Sole destituit nos fatigatos: & inscii viæ appellimur ad litus Cyclopum. Portus est *imperturbatus ab ingressu ventorum, & ipse capax; sed Ætna prope tonat horribili tumultu: & aliquando emittit ad cælum nigram nubem, fumantem turbine piceo & ferventibus favillis:*

NOTÆ.

a meridie influentis: cujus fluctus adversis ventis obluctantibus, Austro præsertim a meridie sæviente, repelluntur in freti angustias; ibique compressi, ingenti murmure & litorum scopulorumque mugitu in vortices contorquentur. Scite ergo Virgilius, nulla certi loci mentione facta, generatim *gemitum, litora, saxa, vada, æstum* commemorat: additque *nimirum hæc illa Charybdis.* Male ergo plerique cum Cerdano *saxa & scopulos*, interpretantur de *Scylla*: quæ ut ostendemus v. 685. nimium distat a vulgari Charybdis loco, quam ut ejus latratus inde audiri possit. De fabula *Charybdis & Scyllæ*, supra, v. 420.

565. *Ad manes.*] In profundum maris, & quasi ad inferos, sedem umbrarum & animarum, quæ *manes* dicuntur, de quibus, G. 4. 469.

567. *Rorantia astra.*] Stillantem aërem; depluente aqua, quæ maris impetu ejecta sursum fuerat.

569. *Cyclopum oris.*] Ex Cluverio de Sicilia l. 1. 2. *Cyclopes* primi Siciliæ, sive Trinacriæ habitatores fuerunt: præcipue circa montem Ætnam, & agrum Leontinum. Fatetur eos statura fuisse gigantæa, quod probat multis ibidem repertis cadaveribus insolitæ magnitudinis: eos item agrestes, & hospitibus infestos memorat. Hinc finxerunt poëtæ vesci eos humanis carnibus; unicum habere media in fronte rotundum oculum, unde nomen ipsis, a κύκλος *circulus*, & ὤψ *oculus.* Tum ob Ætnæ montis, & Liparearum in septentrionali Siciliæ litore septem insularum viciniam: addiderunt eosdem Vulcani ministros esse, suis illis in officinis, ad fabricanda Jovis fulmina; Neptuni autem filios, quia solent fabulæ sceleratos omnes ei pro filiis attribuere. Portus Cyclopum a Virgilio fingitur, circa litus ubi nunc est *Catana* urbs, ad radices Ætnæ: patet enim e subsequenti narratione, cum in Siciliæ continenti, loco sylvoso describi: non in iis scopulis, qui circa idem litus a Cyclopibus vulgo nomen habent.

571. *Ætna.*] *Montgibel*, non longe a litore Siciliæ orientali: miræ fertilitatis. Fœminini generis est. Exploditur apud Gellium l. 17. 10. & Macrobium l. 5. 17. hæc Ætnæ montis descriptio, quasi e Pindari Pythiis Od. 1. infeliciter expressa: a calumnia tamen defenditur communi interpretum omnium sensu, & fuse apud Cerdanum: tum apud Cluverium, de Sicilia, l. 1. 8. multis veteris historiæ testimoniis.

572. *Prorumpit nubem.*] Activum hic est; unde passivum, apud Lucret. l. 6. 435. *Prorūpitur in mare venti vis*: neutrum vero Æ. 10. 379. *Medius densos prorumpit in hostes.*

573. *Candente.*] Non solum *candida*, sed *fervente*, quæ ex fervore candorem contraxerit. Sic Æ 12. 91. *Ensem quem..... Stygia candentem tinxerat unda.*

Attollitque globos flammarum, & ſidera lambit :
Interdum ſcopulos avulſaque viſcera montis
Erigit eructans, liquefactaque ſaxa ſub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exæſtuat imo.
Fama eſt, Enceladi ſemuſtum fulmine corpus
Urgeri mole hac; ingentemque inſuper Ætnam
Impoſitam, ruptis flammam expirare caminis:
Et, feſſum quoties motat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cœlum ſubtexere fumo.
Noctem illam tecti ſylvis immania monſtra
Perferimus, nec quæ ſonitum det cauſa videmus.
Nam neque erant aſtrorum ignes, nec lucidus æthra
Siderea polus : obſcuro ſed nubila cœlo,
Et Lunam in nimbo nox intempeſta tenebat.
Poſtera jamque dies primo ſurgebat Eoo,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram :
Quum ſubito e ſylvis, macie confecta ſuprema,
Ignoti nova forma viri, miſerandaque cultu
Procedit; ſupplexque manus ad litora tendit.

INTERPRETATIO.

& attollit globos flammarum, & tangit aſtra: aliquando erigit evomens rupes & diſrupta viſcera montis: & cum ſonitu congerit in aëre ſaxa excocta, & ebullit ex *imo fundo. Rumor eſt, corpus Enceladi ſemiuſtum fulmine, premi hac mole, & magnam Ætnam ſuperimpoſitam exhalare ignem fractis caminis: &, quoties movet latus fatigatum, Siciliam totam tremere tumultu, & involvere cœlum fumo.* Per *illam noctem occulti* in *ſylvis patimur infanda prodigia, nec cognoſcimus quæ cauſa emittat* illum *ſonitum. Nam nec erant lumina ſiderum, nec cœlum fulgens ſplendore ætheris: ſed nebulæ tenebroſo aëre, & nox media includebat Lunam in nube. Et jam dies ſequens naſcebatur primo diluculo, & Aurora diſpulerat e cœlo humidas tenebras: cum repente prodit e ſylvis nova figura hominis ignoti, exeſa macie ſumma, & miſerabilis habitu; & ſupplex tendit manus ad litora.*

NOTÆ.

576. *Liquefactaque ſaxa.*] Exeſa in pumices, comminuta in cineres, qui torrentium inſtar inde erumpunt; & Catanenſem agrum, vicinumque mare interdum operiunt. Vide Cluverium loco citato.

578. *Enceladi ſemuſtum* &c.] Cauſam affert hujus incendii fabuloſam: nempe bello gigantæo, maximum gigantum Enceladum, Titanis ac Terræ filium, fulminatum a Jove, & Ætna monte obtectum. Pindarus, & Ovidius hoc ſupplicium Typhoëo attribuunt: eumdemque volunt non hoc uno monte, ſed Sicilia tota oppreſſum eſſe: Ovid. Met. 5. 346. Veram alii cauſam proferunt: quod totus ille tractus, ad uſque Campaniam Italicam, ſulfure abundet ac ſpeluncis; in quas admiſſi venti incendia excitant. Unde exiſtimo non aliam ob cauſam Lipareas inſulas, & *Æolias*, & *Vulcanias* appellatas eſſe; earumque regnum & *Æolo* & *Vulcano* ex æquo attributum; quam quod, & igne, & vento perinde agitentur.

585. *Æthra ſiderea.*] Cœleſtis ignis ſphæra, ut aiunt, quæ vocatur *æther*; cujus ex accuſativo maſculino *æthera*, fit fœmininum nomen *æthra*, *æthræ*; & pro cœlo, & aëre, & aſtrorum ſplendore ſumitur.

587. *Intempeſta.*]. Media, ad agendum inepta atque intempeſtiva.

588. *Eoo.*] Lucifero, Veneris ſtella, mane Solem præcurrente, qui pro *diluculo* ſumitur; cui nomen ab ἠώς, *Aurora.* De eo, Ecl. 6. 86. De *Aurora*, G. 1. 249.

Reſpicimus : dira illuvies, immiſſaque barba,
Conſertum tegmen ſpinis; at cætera Grajus,
Et quondam patriis ad Trojam miſſus in armis.
Iſque ubi Dardanios habitus & Troïa vidit
Arma procul; paulum aſpectu conterritus hæſit,
Continuitque gradum : mox ſeſe ad litora præceps
Cum fletu precibuſque tulit : Per ſidera teſtor,
Per ſuperos, atque hoc cœli ſpirabile lumen:
Tollite me Teucri, quaſcunque abducite terras.
Hoc ſat erit. Scio me Danais e claſſibus unum,
Et bello Iliacos fateor petiiſſe Penates.
Pro quo, ſi ſceleris tanta eſt injuria noſtri,
Spargite me in fluctus, vaſtoque immergite ponto.
Si pereo manibus hominum, periiſſe juvabit.
Dixerat : & genua amplexus, genibuſque volutans
Hærebat. Qui ſit, fari : quo ſanguine cretus,
Hortamur : quæ deinde agitet fortuna, fateri.
Ipſe pater dextram Anchiſes, haud multa moratus,
Dat juveni, atque animum præſenti pignore firmat.
Ille hæc, depoſita tandem formidine, fatur :
Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Ulyſſei,

INTERPRETATIO.

Reſpicimus : *fœdæ ſordes*, & *barba promiſſa*, *veſtis contexta ſpinis*; quantum ad *alia Græcus*, & *olim miſſus ad Trojam in patrio exercitu. Atque ille quando vidit eminus veſtes Trojanas & Trojana arma*; *paululum ſubſtitit territus viſu*, & *pedem cohibuit* : *deinde currens contulit ſe ad litora cum precibus & fletu*, aitque: *Iuro per aſtra*, *per Deos*, & per *hanc lucem cœli* qua *reſpiro* : *auferte me*, *o Trojani*, *aſportate in quaſlibet terras. Hoc ſatis erit. Scio me unum* eſſe *e claſſe Græca* , & *fateor me invaſiſſe armis Iliacas domos. Pro qua* re, *ſi tanta eſt iniquitas mei criminis*, *projicite me in undas* & *demergite vaſto mari. Si pereo manibus hominum*, *dulce erit perire. Dixerat* : & *amplectens genua* noſtra, & *abjectus in genua*, *hærebat* : *incitamus* eum, ut *dicat qui ſit*, *quo ortus ſanguine* ; utque *poſtea fateatur*, *quæ ſors eum vexet. Ipſe pater Anchiſes*, *non expectans diutius*, *porrigit dexteram juveni*, & *confirmat ejus animum* hoc *proſpero teſtimonio* fidei. *Ille excuſſo metu hæc demum loquitur* : *Sum ex patria Ithaca*, *comes miſeri Ulyſſis*,

NOTÆ.

594. *Conſertum tegmen ſpinis.*] Veſtis e frondibus arborum, quæ ſpinis inter ſe aſſutæ & compoſitæ erant. *Cætera.*] Quantum ad cætera : Græco more, τὰ ἄλλα : nempe, ſtatu, inceſſu, colore, vocis ſono. De *Dardaniis* : Trojanis, Æ. 1. 239.

600. *Cœli ſpirabile lumen.*] Vel aërem, quem reſpiramus, & qui luce penetratur; vel lucem ipſam Solis vitalem, qua cuncta fruuntur ac veluti ſpirant. De *Teucris*, Trojanis, Æ. 1. 239. De *Danais*, Græcis. Æ. 1. 34. De *Penatibus*. Æ. 2. 717.

604. *Si ſceleris* &c.] Si crimen noſtrum tam iniquum in vos fuit : me laceratum ſpargite in fluctus.

611. *Præſenti pignore.*] Tradita manu : quod fidei ſignum fuit. Sic Curtius l. 5. Darium morientem ita inducit cum Polyſtrato loquentem: *Alexandro hoc fidei regiæ, unicum dextræ pignus, pro me dabis. Hæc dicentem accepta Polyſtrati manu vita deſtituit.*

613. *Ex Ithaca* &c.] Inſula ad ſinum Corinthiacum, pars regni Ulyſſis : ſupra fuſe, v. 270. 272. De genitivo *Ulyſſei* pro

Nomine Achæmenides; Trojam genitore Adamaſto
Paupere, manſiſſetque utinam fortuna, profectus.
Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores ſocii vaſto Cyclopis in antro
Deſeruere: domus ſanie dapibuſque cruentis
Intus opaca, ingens: ipſe arduus, altaque pulſat
Sidera: (Dii talem terris avertite peſtem)
Nec viſu facilis, nec dictu affabilis ulli.
Viſceribus miſerorum, & ſanguine veſcitur atro.
Vidi egomet, duo de numero cum corpora noſtro
Prenſa manu magna, medio reſupinus in antro,
Frangeret ad ſaxum, ſanieque aſperſa natarent
Limina: vidi, atro cum membra fluentia tabo
Manderet, & tepidi tremerent ſub dentibus artus.
Haud impune quidem: nec talia paſſus Ulyſſes,
Oblituſve ſui eſt Ithacus diſcrimine tanto.
Nam ſimul expletus dapibus, vinoque ſepultus
Cervicem inflexam poſuit; jacuitque per antrum
Immenſum, ſaniem eructans, ac fruſta cruento
Per ſomnum commiſta mero: nos magna precati

INTERPRETATIO.

nomine Achæmenides, qui *iveram Trojam ob paupertatem patris Adamaſti, & utinam illa ſors* mihi *manſiſſet! Hic ſocii, dum fugiunt feſtini crudelem domum, obliti* mei *me reliquerunt in vaſta caverna Cyclopis. Domus* eſt *interius tenebroſa, magna, tabo & ſanguinolentis cibis* plena: *ipſe Cyclops altiſſimus, & tangit alta aſtra: (Dii ſervate terras a tali pernicie) nec facilis videri, nec ſermone affabilis cuiquam: paſcitur viſceribus miſerorum & nigro ſanguine. Vidi ego ipſe, cum ſupinus media in caverna allideret ad rupem duo corpora de numero noſtro comprehenſa magnis manibus, & porta redundaret ſanguine infecta: vidi, cum devoraret membra ſtillantia tabo, & membra calentia tremerent ſub* ejus *dentibus. Non tamen abſque ultione: nec Ulyſſes toleravit talia, aut Ithacenſis oblitus eſt ſui* in *tanto periculo. Nam ſtatim* atque *ſatiatus cibis & ſepultus vino, demiſit collum incurvatum, & jacuit per vaſtam cavernam, inter dormiendum ejectans tabum & fruſta miſta* cum *vino ſanguineo: nos* poſtquam *invocaſſemus magnos....*

NOTÆ.

Ulyſſis. Æ. 1. 224.

614. *Achæmenides.*] Fictum nomen ab ἄχος *mæror*, & μένω *maneo*: quia derelictus a ſociis in mœrore diu fuerat: unde miror Nannium hujus nominis nullum etymon reperiſſe; ideoque reſcribendum duxiſſe *Agamenides*, quaſi ab ἄγαν *valde*, & μένω *maneo*: eoque miror magis, quod Ovidius, qui Metam. libro 14. totum hoc iter ex Virgilio quaſi exſcripſit, hunc ipſum ſæpius *Achæmeniden* vocat.

615. *Paupere.*] Ut ſe ad Trojam, non voluntate profectum oſtendat; habeatque neceſſitatis excuſationem. Sic Sinon ad Priamum Æ. 2. 87. *Pauper in arma pater primis huc miſit ab annis.*

617. *Cyclopis in antro.*] Polyphemi. Is Ulyſſem, appulſum in Siciliam, & cum ſociis duodecim ad ſe venientem, antro incluſum tenuit: devoratiſque ſex ex illis, ab Ulyſſe vini potu ſopitus, impacta in oculum clava excæcatus eſt. Ulyſſes deinde ſub arietum villis ſocios ſeque ipſum implicuit, & cum grege ex antro emerſit. Quæ fuſe deſcribit Homerus Odyſſ. 9. 105. Hoc imitatur Virgilius: fingitque caſu re-

Numina, ſortitique vices, una undique circum
Fundimur: & telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torva ſolum ſub fronte latebat,
Argolici clypei aut Phœbææ lampadis inſtar:
Et tandem læti ſociorum ulciſcimur umbras.
Sed fugite o miſeri, fugite, atque ab litore funem
Rumpite.
Nam qualis quantuſque cavo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes, atque ubera preſſat:
Centum alii curva hæc habitant ad litora vulgo
Infandi Cyclopes, & altis montibus errant.
Tertia jam Lunæ ſe cornua lumine complent:
Quum vitam in ſylvis, inter deſerta ferarum
Luſtra domoſque, traho; vaſtoſque ab rupe Cyclopas
Proſpicio, ſonitumque pedum vocemque tremiſco.
Victum infelicem, baccas, lapidoſaque corna
Dant rami; & vulſis paſcunt radicibus herbæ.
Omnia colluſtrans, hanc primum ad litora claſſem
Conſpexi venientem: huic me, quæcunque fuiſſet,
Addixi: ſatis eſt gentem effugiſſe nefandam.
Vos animam hanc potius quocunque abſumite leto.
Vix ea fatus erat: ſummo quum monte videmus
Ipſum inter pecudes vaſta ſe mole moventem
Paſtorem Polyphemum, & litora nota petentem.

INTERPRETATIO.

Deos, & duxiſſemus ſorte officia, ſimul undique circumſiſtimus: & perfodimus telo acuto oculum magnum, qui unicus occultabatur ſub feroci fronte, in modum ſcuti Argolici & Solaris lampadis: & læti vindicamus denique manes ſociorum. Sed fugite, o infortunati, fugite, & abſcindite funem a litore. Nam qualis & quantus Polyphemus includit cavo in ſpecu greges ovinos, & premit ubera: tales ac tanti *centum alii horrendi Cyclopes manent circa hæc ſinuoſa litora, & vagantur per altos montes. Jam tertia Lunæ cornua implent ſe luce: ex quo duco vitam in ſylvis, inter cubilia vacua & ſedes ferarum; & e rupe ſpecto Cyclopas immanes, & trepido* ad *ſonum pedum & vocem. Rami præbent* mihi *miſera alimenta, baccas, & lapidoſa corna; & herbæ nutriunt* me *vulſis radicibus. Circumſpiciens omnia, vidi hanc primo claſſem tendentem ad litora: deſtinavi me illi, quæcumque eſſet: ſufficit evitaſſe nationem immanem. Vos potius* quam illa, *extinguite hanc* meam *vitam morte. Vix iſta locutus erat: cum cernimus in ſummo monte ipſum paſtorem Polyphemum moventem ſe vaſta mole inter greges, & tendentem ad litora* ſibi *cognita.*

NOTÆ.

lictum illic eſſe unum e ſociis Ulyſſis, qui ante tres menſes ad idem litus appulſus fuerat.

637. *Argolici clypei & Phœbææ lampadis.*] Tria notat, figuram, magnitudinem, & ſplendorem oculi: *figuram* quidem rotundam; quæ figura erat *clypei*, oblonga *ſcuti*; & Cyclopes vocabantur a rotundo oculo, v. 569. Notat *magnitudinem* ingentem; qualis erat *clypei Argolici*, qui totum tegebat militem, ita ut cæſorum corpora in clypeis exportarentur. Notat denique *ſplendoris* vim acerrimam, qualis eſt *Phœbææ lampadis*, id eſt, Solis.

649. *Lapidoſa corna.*] Fructus *corni* arboris, *cornoiller*: qui rubicundi ſunt, intus oſ-

Monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.
Trunca manum pinus regit, & veſtigia firmat.
Lanigeræ comitantur oves, ea ſola voluptas,
Solamenque mali: de collo fiſtula pendet.
Poſtquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit;
Luminis effoſſi fluidum lavit inde cruorem:
Dentibus infrendens, gemitu: graditurque per æquor
Jam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.
Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
Supplice ſic merito, tacitique incidere funem:
Verrimus & proni certantibus æquora remis.
Senſit, & ad ſonitum vocis veſtigia torſit.
Verum ubi nulla datur dextram affectare poteſtas,
Nec potis Ionios fluctus æquare ſequendo:
Clamorem immenſum tollit, quo pontus & omnes
Intremuere undæ; penituſque exterrita tellus
Italiæ, curviſque immugiit Ætna cavernis.
At genus e ſylvis Cyclopum & montibus altis
Excitum ruit ad portus, & litora complent.
Cernimus aſtantes nequicquam lumine torvo
Ætnæos fratres, cœlo capita alta ferentes.
Concilium horrendum: quales quum vertice celſo
Aëriæ quercus aut coniferæ cypariſſi

INTERPRETATIO.

Monſtrum horribile, deforme, immane, cui lux ablata eſt. *Pinus truncata ſuſtinet manum, & firmat inceſſum. Oves lanigeræ ſequuntur* eum, *hæc unica oblectatio eſt* ipſi, *& ſolatium miſeriæ: tibia pendet e collo. Poſtquam attigit ſummos fluctus, & pervenit ad mare; inde abſtergit ſanguinem fluentem ex oculo excæcato, ſtridens dentibus* inter *gemendum: & jam incedit per medium mare, nondum* tamen *aqua madefecit alta* ejus *latera. Nos timentes* cœpimus *properare fugam procul inde, admiſſo ſupplice*, qui *ſic merebatur; & ſilentes ſecare funem: & incurvi percurrimus mare remis* inter ſe *contendentibus. Agnovit* hoc Polyphemus, *& retulit pedem ad murmura vocum. Sed quoniam nulla datur* ipſi *facultas jungendi manum, nec poteſt procedendo æqualis eſſe fluctibus Ioniis: emittit clamorem, quo mare & omnes fluctus tremuerunt; & terra Italiæ intime tremefacta, atque Ætna ſinuoſis cavernis remugiit. At gens Cyclopum evocata e ſylvis & altis montibus currit ad portum, & tegit litus. Videmus fratres Ætnæos fruſtra ſtantes oculo fero, attollentes ad cælum alta capita, turbam horrendam: quales cum aëriæ quercus, vel cypariſſi coniferæ alto cacumine....*

NOTÆ.

ſiculo muniti duriſſimo. *Baccæ*, ſunt exigui quilibet arborum fœtus diximus. De voce *colluſtrans*, pro *circumſpiciens*, Æ. 1, 612.

670. *Dextram affectare.*] Cum affectu & aviditate apprehendere. Volunt multi vocem eſſe gladiatorum & luctatorum, ab arena traductam.

671. *Nec potis Ionios* &c.] Nec potis eſt, nec poteſt: antiquæ voces, *pos* & *potis*: unde *compos*, *impos*: & verbum *poſſum*, quaſi *pos ſum*: & *potire* a *potis* apud Plautum. *Ionios fluctus.*] Quia mare *Ionium* a Sicilia, ad uſque Græciam, appellatur, ſupra, v. 210. De *Ætna*, v. 571. De *Cyclopibus*, v. 569.

680. *Coniferæ cypariſſi.*] Fructus pini & cupreſſi, quia rotundi in acumen abeunt,

Constiterant, sylva alta Jovis, lucusve Dianæ.
Præcipites metus acer agit quocunque rudentes
Excutere, & ventis intendere vela secundis.
Contra jussa monent Heleni, Scyllam atque Charybdim
Inter utramque viam, leti discrimine parvo:
Ni teneant cursus: certum est dare lintea retro.
Ecce autem Boreas angusta a sede Pelori
Missus adest; vivo prætervehor ostia saxo

INTERPRETATIO.

eriguntur, altum nemus Jovis, aut lucus Dianæ. Timor gravis compellit socios *festinos tollere funes quamcunque* in partem, *& immittere vela propitiis ventis. Contra* autem, *præcepta Heleni admonent, ne iter habeant inter utramque viam,* nempe *Scyllam & Charybdim, quæ parum distat a morte: deliberatum est retro agere vela. Ecce autem Boreas oritur flans ab angusto freto Pelori: præternavigo ostia e vivo saxo . . . .*

NOTÆ.

ideo dicuntur *coni*; *conus* enim hæc ipsa figura est, v. 468. Quercus dicata Jovi erat: ideo, *sylva Jovis.* Cupressus, arbor luctuosa, Proserpinæ; quæ Diana eadem erat: ideo, *lucusque Dianæ.* Æ. 4. 511.

685. *Inter utramque viam.*] *Utraque via* hic, pro Scylla scopulo, & Charybdi voragine sumitur; quam qui teneat, vitæ discrimen adeat: & *Ni*, pro *ne* dictum esse, consentiunt omnes interpretes.

685. *Leti discrimine parvo.*] Non hoc dicit; utrumque monstrum *Scyllam & Charybdim, parum inter se distare*: sciebat enim, id quod jam scimus, distantiam ac discrimen inter utrumque esse, ut minimum, duodecies mille passuum; quod ad leucas quatuor pertinet. Sed hoc dicit: in his freti angustiis, totaque adeo via, quicumque cursum tenent *parum a morte distare*, propter frequentes vortices, supra, v. 555. Quare laus est in eo Virgilii non exigua: quod ita fabulosis poëtarum, imprimisque Homeri, de hoc utroque loco descriptionibus institerit; ut a veritate non deflexerit longius.

687. *Boreas.*] Ventus septentrionalis, de quo Ecl. 7. 51. Et hic quidem proprie, quia Siculum fretum rectis faucibus a septentrione ad meridiem patet: unde a *Peloro* promontorio ad *Pachynum* navigantibus omnino Borea opus est.

687. *Angusta a sede Pelori.*] Bene *angusta*, hic enim sunt maximæ Siculi freti angustiæ: a Peloro Siciliæ promontorio *capo di faro*; ad Cænym Italiæ promontorium, *coda della volpe*: passuum scilicet mille quingentorum, qui leucam circiter mediam efficiunt. Atque hic opus est brevem Siciliæ descriptionem adscribere; quanta sufficiet ad sequentium versuum interpretationem.

Sicilia igitur, omnium mediterranei maris insularum maxima, multis nominibus appellata fuit, multos habuit incolas. I. *Cyclopes*, ut diximus v. 569. II. *Sicanos*, Hispaniæ populos circa fluvium Sicanum; qui juxta alios est Sicoris, *Segre*, juxta alios Cinga, *Cinca*: ab his dicta est *Sicania*. III. *Italos*, qui Siculo duce, Sicanos in occidentalem insulæ partem ejecerunt: a quibus dicta est *Sicilia*: quanquam aliis aliter placet, ut retulimus Ecl. 10. 4. IV. *Græcos* complures ac barbaros, qui colonias in eam deduxerunt. Denique Carthaginensibus paruit, Romanis, &c.

Nomen antiquissimum est, *Trinacria*, a triangulari figura, quam efficiunt *τρία ἄκρα*, *tria promontoria.* Primum est *Pelorus*, *capo di Faro*, ad septentrionem, sic dictum a Pharo, sive specula & turri, quæ illic ad dirigendas naves extructa est. Secundum est *Pachynus*, *capo di Passaro*, ad meridiem. Tertium *Lilybæum*, *capo di Marsalla*, vel, *di Boeo* ad occidentem.

In orientali latere occurrunt, *Pantagias* fluvius, *Megareus* sinus, *Tapsus* peninsula, *Ortygia* insula, *Plemmyrium* promontorium, *Helorus* fluvius, *Pachynum* promontorium.

In meridionali latere, a Pachyno: sunt, *Camarina* palus, *Geloi* campi: *Gela*, *Agra-*

Pantagiæ, Megarosque sinus, Tapsumque jacentem.
Talia monstrabat relegens errata retrorsum
Litora Achæmenides, comes infelicis Ulyssei.
Sicanio prætenta sinu jacet insula contra
Plemmyrium undosum: nomen dixere priores
Ortygiam. Alpheum fama est huc, Elidis amnem,
Occultas egisse vias subter mare; qui nunc
Ore Arethusa tuo Siculis confunditur undis.

INTERPRETATIO.

Pantagiæ & sinus Megareos, & Tapsum humilem. Hæc ostendebat nobis *Achæmenides, comes miseri Ulyssis, retro relegens litora* jam ante a se *pererrata. Insula jacet opposita sinui Siculo, contra Plemmyrium undosum: majores dedere* ipsi *nomen, Ortygiam. Fama narrat Alpheum, Elidis fluvium, fecisse* sibi *secretum iter huc* usque *sub mari; qui* fluvius *nunc* exiens *per os tuum, o Arethusa, miscetur aquis Siculis.*

NOTÆ.

gas, Selinus, urbes: tum *Lilybæum* promontorium. In septentrionali latere a Lilybæo, *Drepani portus.* Cætera suis locis.

689. *Pantagiæ.*] *Pantagias*, fluvius brevissimus, nunc *Porcari*, infra mediam lateris orientalis oram: cujus ostia utrinque prærupto saxo etiam nunc includuntur, viginti ferme cubitos alto: hic tamen hybernis auctus torrentibus, e Leontinis collibus magnam secum saxorum copiam devehit ingenti murmure: unde Claudianus eum vocat l. 2. de raptu, v. 58. *saxa rotantem Pantagiam*: nomenque deducit Cluverius, a πάντα *omnia*, & ἄγω *traho*: quamvis alii a πάταγος *fragor*.

689. *Megarosque sinus.*] Apud Ovid. *Megareos*. Sinus est hic a Tauro promontorio, ad Tapsum peninsulam. In media sinus ora fuit urbs *Megare*, vel *Megaris*; a Megarensibus Achaiæ sic appellata; prius *Hybla* dicta, ab *Hyblæis* collibus vicinis, thymi & mellis feracibus: jamdiu penitus excisa.

689. *Tapsumque jacentem.*] Peninsula est, *Tapsus*, sinum Megarensem a meridie definiens, plana, æqua fluctibus, & iis quasi sepulta: unde forte nomen habet a θάπτω *sepelio*: præcipue isthmum habet humilem & angustum; quare insula dicitur a Servio, & adhuc vocatur, *isola delli Manghisi*.

690. *Relegens errata retrorsum.*] Nempe Virgilius eorum opinionem sequitur, qui putant Ulyssem, e Lotophagorum terra, quæ *Meninx* insula est, ad Syrtim Africæ minorem, per meridionale ac deinde orientale Siciliæ latus, ad montem Ætnam & Cyclopes venisse, Odyss. l. 9. Juxta quam opinionem, Achæmenides visa jam a se litora retro legit; ab orientali quippe latere, ad meridionale profectus. At Cluverius ab illa opinione abhorret: probatque in Sicilia, l. 2. 17. Ulyssem, a Lotophagis, ad Lilybæum promontorium Drepanumque navigasse: &, cum Cyclopes totam insulam occuparent, Polyphemum illic in Eryce monte, non in Ætna latuisse.

692. *Sicanio* &c.] De hoc Siciliæ nomine, supra, v. 687. Syllabas habet ad arbitrium longas aut breves: versum enim cum hic inchoet, terminat alibi, Ecl. 10. 4. *fluctus subter labere Sicanos.* Hoc autem *Sicanio sinu* significat sinum, consequentibus post Æneam temporibus, *Syracusanum* dictum: cujus fauces ad septentrionem insidebat urbs ipsa *Syracusæ*; ad meridiem, *Plemmyrium* castellum in promontorio cognomine, non fluvius, ut ait Pomponius. Inter urbem & promontorium, insula erat *Ortygia*, ponte quidem urbi juncta, urbis ipsa pars; magis autem a promontorio remota, & quasi sinui prætenta, ne laxius pateret. Urbs nunc *Saragusa* dicitur: cujus Virgilius quare hic non meminerit, dicemus v. 707. *Plemmyrium*, quod *vadosum* significat, a πλημμυρὶς *maris inundatio*, nomen promontorio conveniens: nunc dicitur, *massa d'Olivero*. Denique *Ortygia* insula, juxta Diodorum l. 5. nomen inde habuit, quod sit sacra Dianæ, quæ cum nata sit in *Ortygia* Delo, de qua v. 124. soli natalis appellationem in illam transtulit.

694. *Alpheum fama est.*] *Alpheus*, fluvius

Jussi numina magna loci veneramur : & inde
Exupero præpingue solum stagnantis Helori.
Hinc altas cautes projectaque saxa Pachyni
Radimus : & fatis nunquam concessa moveri
Apparet Camarina procul, campique Geloi :
Immanisque Gela, fluvii cognomine dicta.

INTERPRETATIO.

Adoramus magnos Deos regionis, ut *jussi* eramus; *& inde prætereo pingues terras Helori stagnantis. Inde radimus altas rupes & saxa procurrentia Pachyni : & procul videtur Camarina, quam fata nunquam permiserunt moveri; & campi Geloi : & ingens Gela, appellata de nomine fluvii.*

NOTÆ.

est Elidis, regionis in Peloponneso. *Arethusa*, fons in occidentali Ortygiæ insulæ latere, in sinum Syracusanum erumpens; munitione & mole lapidum a mari disjunctus, ne fluctu totus operiatur; tanta dulcissimarum aquarum copia, ut fluvium emittere statim in ortu dicatur. Hunc porro fluvium arbitrabantur veteres ipsum esse Elidis Alpheum : qui, vel per subterraneos meatus, vel inter maris fluctus incorruptus, eo penetraret : idque vel inde certum volebant, quod ludis Olympicis, qui in Elide quinta quaque æstate celebrabantur; victimarum sordes in Alpheum projectæ, per os Arethusæ Siculæ emergerent. Hoc figmentum explodit Strabo l. 6. Hinc fabulosos Alphei & Arethusæ Nymphæ amores, vide Ecl. 10. 1. Nunc fons Arethusa in ea insula, fere ignoratur : nempe multos in alveolos ad usus opificum, divisus fuit; aut fluctibus ea litora unde erumpebat exedentibus, ex ipso mari nunc erumpit; ubi nunc multæ sunt ejusmodi dulcis aquæ non longe a litore scaturigines. Ita Fazellus Decad. 1. lib. 4. 1. quocum recentiores consentiunt.

697. *Jussi numina magna* &c.] Admoniti, vel tum ab Achæmenide, vel prius ab Heleno. *Numina*, fortasse Dianæ, cui dicatam hanc insulam fuisse ex Diodoro retulimus, v. 692.

698. *Stagnantis Helori.*] *Helorus*, paulo supra Pachynum promontorium, ad septentrionem : fluvius amœnissimus : in decursu nunc dictus *Atellari*; circa ostium, *Abyso*; qua parte stagni instar leniter fluens, hybernis præterea auctus imbribus, more Nili vicinos in agros sæpe restagnat : unde *stagnans* hic dicitur; tanta porro amœnitate atque ubertate, ut Ovidius Fast. 4. 475. locum illum *Heloria tempe* vocaverit. Fuit non procul urbs *Helorum*, & arx *Helorus* : utraque diruta.

699. *Saxa Pachyni.*] *Pachynus*, vel *Pachynum*; prima syllaba vulgo brevi, longa tamen apud Ovid. Metam. 13. 726. promontorium est meridionale Siciliæ, duorum fere milliarium spatio in mare projectum, in peninsulæ modum: quæ altis cautibus prærupta, sexcentorum est passuum ambitu; cujus isthmus, passuum admodum viginti, tumescente mari insulæ speciem præbet.

701. *Camarina.*] *Palus*, verius *lacus*, cum e viginti fontibus erumpat : prope urbem cognominem extructam a Syracusanis, nunc omnino dirutam. Lacum medium, nunc *lago di Camarana*, fluvius *Hipparis* præterfluit, nunc *fiume di Camarana*. Dicitur *fatis nunquam concessa moveri* : quia ex Suida, & veteribus grammaticis, cum aliquando deficiente aqua pestilentiam ex putore creasset; petiissentque Camarinenses ab Apolline, num eam penitus exsiccarent : prohibuit Deus : quod tamen præter Dei jussum cum fecissent; morbus quidem extinctus est, at hostes per spatium paludis ingressi Camarinam urbem expugnarunt. Qua de re extat oraculum Apollinis hoc carmine conceptum in Anthol. l. 4. *Μὴ κίνει Καμάριναν, ἀκίνητος γὰρ ἀμείνων : Ne moveas Camarinam; immota enim melior.*

701. *Geloi, immanisque Gela.*] *Gela* urbs olim ingens, unde *immanis* dicitur; & propriis regibus insignis fuit, quibus frequens cum Syracusanis bellum : a Rhodiis & Cretensibus condita, ab Agrigentino-

rum

Arduus inde Agragas oſtentat maxima longe
Mœnia, magnanimum quondam generator equorum.
Teque datis linquo ventis palmoſa Selinus.
Et vada dura lego ſaxis Lilybeïa cæcis.
Hinc Drepani me portus & illætabilis ora
Accipit. Hic pelagi tot tempeſtatibus actus,
Heu! genitorem, omnis curæ caſuſque levamen,
Amitto Anchiſen: hic me pater optime feſſum
Deſeris, heu! tantis nequicquam erepte periclis.
Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
Hos mihi prædixit luctus; non dira Celæno.
Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum.
Hinc me digreſſum veſtris Deus appulit oris.
Sic pater Æneas, intentis omnibus unus,
Fata renarrabat Divum, curſuſque docebat:
Conticuit tandem, factoque hic fine quievit.

INTERPRETATIO.

Inde altiſſimus Agragas, olim ferax generoſorum equorum, oſtendit eminus maximos muros. Te quoque prætereo faventibus ventis, o palmoſa Selinus: & trajicio vada Lilybeïa, aſpera ſcopulis occultis. Inde portus Drepani & injucunda regio me excipit. Hic agitatus tot procellis maris, heu! amitto patrem Anchiſen, ſolatium omnium curarum & caſuum. Hic me deſeris, o pater optime, heu! fruſtra ſervate a tantis periculis. Nec vates Helenus, cum prænunciaret aſpera plurima, mihi prædixerat hunc dolorem; neque ipſa Celæno. Hoc fuit extremum malum, hic terminus longæ navigationis. Hinc me profectum Dii applicuerunt ad veſtra litora. Sic pater Æneas, ſolus omnibus attentis, narrabat fata a Diis ſibi impoſita, *& referebat errores* ſuos. *Denique ſiluit, & hic poſito fine* ſeceſſit *ad quietem.*

NOTÆ.

rum tyranno Phintia tandem diruta: urbs *Gela* dicebatur; fluvius, unde ipſi nomen, *Gelas*, nunc *fiume di Terranova*; populi *Geloi*, & *Gelenſes*; quorum latiſſimi erant campi, a litore tamen ſubducti continuo montium jugo: unde quicquid dicat Virgilius, vix a navigante conſpici potuerunt. In voce *Gela* brevis ultima ſyllaba producitur, ob ſequentem in *fluvio* geminam conſonantem.

703. *Agragas.*] Græcis, ὁ Ἀκράγας, Latinis *Agrigentum*, nunc *Gergenti*: ad fluvium cognominem, nunc *fiume de S. Biagio*, olim in vertice rupis extructa a Gelenſibus.

704. *Generator equorum.*] Habemus ex Servio, qui Pindarum citat, Agrigentinos equos in Græciæ ludis nobiles fuiſſe: ex Diodoro l. 13. Exænetum Olympicis victorem, curru urbem ingreſſum eſſe, bigis Agrigentinis comitantibus trecentis, albi coloris; tum ſepulcra victoribus equis magnifice interdum ibidem extructa.

705. *Palmoſa Selinus.*] Græcis Σελινοῦς, a Megarenſibus Siculis condita, de quibus v. 689. Nunc plane diruta, ſed adhuc magnitudinem ruinis oſtentans: diciturque locus, *terra de li Pulci:* ad fluvium cognominem, hodie *Madiuni.* Nomen utrique a σέλινον, *apium, perſil*; cujus adhuc ibidem, ut & palmarum agreſtium, ingens copia eſt.

706. *Saxis Lilybeïa cæcis.*] *Lilybæum*, tertium Siciliæ promontorium, ad occidentem: planum quidem, ſed ad tria paſſuum millia excurrens in mare, aquis ad cubitorum trium altitudinem ſuperfuſis. Unde hic *ſaxis cæcis dura vada* dicuntur. Ibi olim urbs *Lilybæum*, cujus in ruinis urbs eſt hodie *Marſalla*: a qua promontorium appellatur *capo di Marſalla*; vel a Latino nomine corrupto *capo di Boëo.* Græca vox Λιλύβαιον, Ionice Λιλυβήιον, unde Virgilius deduxit *Lilybeïa* pro *Lilybæa.*

707. *Drepani me portus* &c.] A Lilybæo in Boream deflectendo, portus hic occur-

rit capacissimus: ad radices *Erycis* montis, qui nunc est mons *S. Juliani*, & *Erycis* ibidem urbis: unde diu dictus est *portus Erycinorum*, sive *Drepanum*; a litoris curvatura in modum *falcis*, quæ Græcis est δρέπανον. Hic Amilcar Carthaginensis oppidum condidit, Eryce urbe destructa, anno primi belli Punici primo, v. c. circiter 480. quod oppidum nunc *Drepanum* est; sive neutro plurali *Drepana*, vulgo *Trapani*.

Atque hic non abs re erit observare prudentiam Virgilii: qui cum sciret, Punici belli & conditi Drepani recentem esse memoriam, quippe nondum annis ducentis & quinquaginta distantem ab ætate sua; cavit omnino, ne quam Æneas suus mentionem de *urbe* faceret, de *portu* tantum & *ora* locutus. Idem cavit in *Syracusis* omittendis: cujus urbis cum esset maximum Romæ nomen, & celebratissima per Marcellum expugnatio; multi ejus originem noverant; sciebantque ab Archia Corinthiisque conditam, annis ab excidio Trojæ plus quadringentis. In cæteris vero, quarum obscuriora initia, non veritus subtiliorum hominum supercilium, indulsit aliquid rudiorum simplicitati, plebeiis usus & notis urbium nominibus. Sic *Megaridem* & *Tapsum* passus est ab Ænea commemorari: quamvis eadem prope, ac Syracusæ, ætate essent. Sic ad *Camarinæ* urbis casum alludi: quamvis annis centum ac triginta recentior Syracusis, & Syracusanorum colonia esset. Sic *Gelam* urbem laudari, annis post Syracusas quadraginta quinque conditam a Cretensibus & Rhodiis: *Agrigentum* quoque, Gelensium opus; & *Selinuntem*, Megarensium Siculorum. Quæ temporum ratio partim ex Strabone, partim ex Thucydide certissima est.

710. *Amitto Anchisen.*] Verno tempore: ut patebit Æ. 5. 46. cum anniversarios patri ludos celebrabit. De *Anchisa*, Æ. 1. 621. De *Heleno*, Æ. 2. 263. De *Celæno* & *harpyiis*, supra, 211.

715. *Hinc me digressum* &c.] E Drepani portu in vicinam Italiam solvens, tempestate ad litus Africæ rejectus est, ut vidimus Æ. 1. Idque contigit, æstate post Trojæ excidium septima, ut est Æ. 1. 759. Ita ut totos annos sex jam errando consumpserit. Quanquam vix constat hæc tam longi temporis ratio: nisi dicatur per unum alterumve annum in Thracia, itemque in Creta perstitisse, ad condendas urbes: neque enim videtur aliis in locis moram fecisse nisi brevem.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER IV.

ARGUMENTUM.

Dido amores in Æneam suos Annæ sorori aperit; ejusque consilio animum adjicit ad nuptias. Iuno, ut Æneam ab Italia deducat, agit cum Venere de conciliandis inter utrumque nuptiis. Æneas ac Dido venatum abeunt, subortaque Iunonis artibus tempestate, confugiunt in antrum: ibidemque falsum illud infaustumque conjugium perficitur. Iarbas, Getulorum rex, Iovis Ammonis filius, Didonis procus, advenam sibi præferri indignans, apud Iovem graviter queritur. Iupiter, & ejus precibus, & fatis urgentibus adductus, Mercurium ad Æneam mittit, qui eum abire in Italiam jubeat. Parat clam Æneas omnia ad navigationem necessaria: quod suspicata Dido, precibus & lacrymis deterrere eum ab incepto, tum per se, tum per sororem conatur. Æneas iterum a Mercurio in somnis admonitus nocte intempesta anchoras solvit. Dido doloris impatiens, extructam simulatione sacri magici pyram conscendens, ipso Æneæ gladio sibi vitam adimit.

Unus hic e libris omnibus plurimum artis habet ac suavitatis, motusque animi tenerrimos quosque ac violentissimos: præsertim in octo Didonis orationibus, quibus: I. Sorori amorem aperit, v. 9. II. Dissuadet Æneæ profectionem, v. 305. III. Eidem multa exprobrat & multa comminatur, v. 365. IV. Sororem adhibet apud Æneam conciliatricem, v. 416. V. Desperatis omnibus, specie sacri magici, moriendi consilium sorori dissimulat, v. 478. VI. Secum ipsa noctu varia consilia agitat, v. 534. VII. Fugientium Trojanorum aspectu extremum furit, v. 590. VIII. Stricto ense sibi imminens in verba novissima erumpit, v. 651. Accusant Virgilium aliqui, quod ex Argon. Apollonii lib. 4. multa decerpserit: quos damnat Scaliger: neque enim convenit argumentum nisi hoc uno, quod hospitem hic Dido, illic Medea, suum ament. At nihil admodum præter comparationes pauculas inde excerptum est: qualia etiam nonnulla ex Calypsus & Ulyssis amoribus Odyss. l. 5. tum ex Euripidis Medea & Hippolyto, & Catulli carmine de Pelei nuptiis, excerpta sunt.

NOTA.

De *ætate, familia, moribus* Didonis, locus hic est disserendi: quæ tria constat esse a Virgilio parum expressa fideliter.

I. De ætate. Male Virgilius Æneam Didoni æqualem fecit, cum sit hæc illo tribus propemodum sæculis recentior: quam temporis anticipationem *anacronismum* appellant. At nuper Marollius hac Virgilium culpa liberare conatus est, ex fide fabulosæ historiæ: atque in ejus familiæ gradibus hunc ordinem statuit: ut caput sit generis, I. *Inachus.* II. *Io* ejus filia. III. Ex ea & Jove *Epaphus.* IV. Ex Epapho *Belus senior.* V. Ex Belo seniore *Agenor.* VI. Ex Agenore *Phœnix, Cadmus, Europa* &c. Per quos familia multas in partes divisa est. Et ex Phœnice quidem ortus putatur I. *Belus junior* sive *Methres*: & *Plisthenes.* II. Ex Belo, *Pygmalion*, *Elisa* sive *Dido*, & *Anna.* Ex Plisthene *Acerbas*; qui *Sicharbas*, & *Sichæus* dicitur, consobrinus & conjux Didonis: iique triplici tantum gradu ab Agenore dissiti. Cujus ex altero filio Cadmo prodiit, I. *Polydorus.* II. Ex Polydoro *Labdacus.* III. Ex Labdaco *Laïus.* IV. Ex Laïo *Oedipus.* V. Ex Œdipo *Polynices* & *Etheocles.* VI. Ex Polynice *Thersandrus*, qui in equo Trojano cum aliis Græcorum ducibus inclusus dicitur. Cætera familiæ membra gradusque non attingo. Ex iis autem ipsis, quæ profert Marollius in rem suam; manifestum est Didonem, si non prætergressa est, annis centum & pluribus Trojanum esse excidium antegressam. Qui enim fiat, ut Dido, quæ tribus tantum gradibus distat a capite generis Agenore; cadat in ætatem illius Thersandri, qui totis septem gradibus ab eodem capite distat? Quod vero addit Marollius, aliquot esse omissos in serie Didonis gradus, injuria temporum aut scriptorũ: inde fit id ipsum quod volumus: nempe, & incertam esse temporum illorum scriptorumque fidem; & statui omnino non posse quot omissi sint gradus: an quatuor, ut ad Trojana tempora perduci possit; an plures, ut, si superis placet, etiam ad Romana.

Porro si a fabulis ad historiam appellamus: constat Didonem, Troja multo posteriorem, Roma paullo superiorem esse: etsi intervalla illa temporum alii aliis majora definiant. Quippe a Carthagine condita ad Romam conditam numerantur a Velleio anni 65. a Trogo & Justino, 72. Colliguntur ex Epitome quinquagesima prima T. Livii, 92. ex Solino, 129. ex aliis apud Eusebium, 140. Statuuntur autem ab exactissimis ætatis nostræ chronographis, imprimisque Labbeo, quem, quia rem adversus Marollium accurate defendit, secuti sumus, anni omnino 135. Cum autem, ex Porcii Catonis exactissimis calculis apud Dionysium Halicarnasseum, Roma distet ab excidio Trojano annis 432. quos reducit Labbeus ad 431. contra incertos poëtarum calculos, ipsiusque Virgilii Æ. 1. 270. hinc facile patebit subductis numeris, quanta sit ab illo excidio distantia Didonis & Carthaginis: nempe juxta nos, annorum 296. juxta veteres, aut plurium, aut pau-

lo pauciorum. Atque hæc omnia nituntur gravissimo Josephi testimonio, qui l. 1. contra Appionem seriem describit Tyriorum regum, ex Menandro Ephesio & exactissimis Tyriorum annalibus. Ubi consignatus est excessus Didonis e Phœnicia ad condendam Carthaginem, anno Pygmalionis regis septimo, qui in annum ab excidio Trojano 276. plane cadit.

At cum doceat Appianus fama circumferri, fundatam fuisse a Xoro & Carchedone Phœnicibus Carthaginem, annis ante excidium Trojæ 50. Et in Virgilio, Æ. 1. v. 425. legamus de Carthagine: *Miratur molem Æneas magalia quondam.* Tum v. 370. *Ingentia cernes mœnia, surgentemque novæ Carthaginis arcem, mercatique solum facti de nomine Byrsam* &c. Ex iis colligi posse existimo: Carthaginis quidem *magalia*, casasque, & initia quædam; annis ante excidium Trojæ 50. a Phœnicibus Xoro & Carchedone posita esse. Tum annis ab excidio Trojæ 276. fugisse Didonem e Phœnicia; eoque fugam intendisse, ubi multis ante annis aliquos e Phœnicibus sedem posuisse audierat: hanc sedem advectis e patria opibus munivisse; & ad magalia adjecisse arcem, quæ inde *Byrsa* dicta est, a *bosra*, voce Hebraica, quæ *munitum locum* significat: quam deinde vocem Græci, ob similitudinem, fabulis & *corio* suo bubulo deformarunt. Sic arce munita vetus Carthago, nova facta est; concurrente cum antiquo fundatoris nomine Phœnicia voce *Carthada*, quæ juxta Solinum c. 30. *civitatem novam* significat. Atque ita Carthago perfecta est, anno post fugam Didonis 20. qui Pygmalionis 27. a Troja capta, 296. ante Romam, 135. ante Christum, 888. mundi 3166.

II. De Familia. A Josepho, ex certissimis monumentis Tyriorum, pater ponitur Didonis, Annæ, & Pygmalionis *Metginus*; qui vocatur a Theophilo Antiocheno *Metten*: avus *Badezorus*: proavus *Jthobalus*, sacris in literis *Ethbaal* nuncupatus; qui occiso rege *Phele*, regnum in familiam transtulit suam, ex antiqua *Abibali*, *Hirami*, & *Baleasari* familia.

Ex his conjicio Virgilium historiæ Phœniciæ parum scientem, ut Didonem retro ad usque Trojæ tempora removeret, e Græcorum fabulis antiqua nomina petiisse: vel si Phœnicum literas attigerat, nominum asperitate deterritum, ea mollioribus elementis leniisse. Sic *Beli* nomen, & patri Didonis, & uni ex ejus majoribus dedit: haud dubie detruncatum, ex *Abibalo*, *Baleasaro*, *Ithobalo*. Tum *Acerbam* seu *Sicharbam*, in *Sichæum* mollivit. Servius *Methrem* suum, quem ipsum esse Belum putat Didonis patrem, ex *Metgino* seu *Mettene*, vero Didonis patre, deformavit. Porro *Anna*, *Elisa*, & *Dido*, Phœnicum vocabula sunt. Anna enim est, *gratiosa*: Elisa, *fortitudo viri*, seu *virago*: Dido, *dilecta*. Dubium autem est, utrum huic reginæ nomen prius inditum fuerit. Si consuluntur interpretes, prius nomen Elisæ: si vocis significatio, Didonis prius fuit; & ex facti audacia, Elisæ posterius.

III. De Moribus. Graviter quidem querentem de Virgilio Didonem inducit Ausonius, Epig. 111. quod eam impudici amoris impatientia ac dolore mortem oppetiisse cecinerit, contra fidem historiæ: quæ rogum eam conscendisse testatur; ne datam Sichæo primo conjugi fidem, novis cum Iarba Getuliæ rege nuptiis, violaret: ut dicemus Æ. 4. v. 95. Atque ea quidem in re peccasse gravius Virgilium puto, si peccavit; quam in illa mutatione temporum.

Statuo itaque scientem ac volentem in hunc utrumque errorem lapsum esse Virgilium: eo consilio, ut Punicis bellis, quibus nihil erat in historia Romana illustrius, in poëmate etiam suo locum daret; mutuique inter utramque gentem odii causam aliquam afferret. Qua tamen in re non eum puto a poëticæ legibus recessisse. Quanquam enim per eas cautum est, ne poëta temporum ordinem temere intervertat, in re nota præsertim atque insigni; tum, ne quem nisi suis moribus coloribusque depingat: lex tamen est omnium prima, *placere*. Quod si assequi speravit posse Virgilius apud suos, illa deformatione temporum atque morum; & vero assecutus est: omnino poëtæ maximi partes implevit. Est autem certe assecutus, siquidem Ovidius paulo post hos Didonis amores transferre non dubitavit in Met. l. 14. 77. Idemque testatur, Trist. 2. 1. 535.

Nec legitur pars ulla magis de corpore toto
Quam non legitimo fœdere junctus amor.

AT regina gravi jam dudum ſaucia cura,
Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.
Multa viri virtus animo, multuſque recurſat
Gentis honos: hærent infixi pectore vultus,
Verbaque: nec placidam membris dat cura quietem.
Poſtera Phœbæa luſtrabat lampade terras,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram;
Cum ſic unanimem alloquitur male ſana ſororem:
Anna ſoror, quæ me ſuſpenſam inſomnia terrent?
Quis novus hic noſtris ſucceſſit ſedibus hoſpes?
Quem ſeſe ore ferens! quam forti pectore & armis!
Credo equidem, nec vana fides, genus eſſe Deorum.
Degeneres animos timor arguit. Heu quibus ille
Jactatus fatis! quæ bella exhauſta canebat!
Si mihi non animo fixum immotumque ſederet,
Ne cui me vinclo vellem ſociare jugali,

INTERPRETATIO.

Regina autem, jamdiu vulnerata gravi ſollicitudine, fovet plagam in venis, & abſumitur occulto igne. Multæ virtutes Æneæ, & multa gloria gentis ejus *redit in mentem: vultus* ejus *& ſermo hærent impreſſi animo, & hæc cura non permittit tranquillam quietem corpori. Poſtera Aurora illuſtrabat terras Phœbæa luce, & expulerat e cœlo humidas tenebras; cum ſic maleſana loquitur ad concordem ſororem: Anna ſoror, quæ inſomnia terrent me dubiam? quis hic novus hoſpes venit in regionem noſtram! qualem ſe ſpecie exhibens! quam generoſis animis & factis! Certe credo hunc eſſe prolem Deorum. Nec temere credo: metus prodit animos ignobiles. Heu! quibus fatis fuit ille agitatus! quæ bella confecta narrabat! Si non maneret mihi conſtitutum & immutabile* id propoſitum, *ut nolim me ulli conjungere nexu conjugali,*

NOTÆ.

1. *AT Regina.*] Pendet hoc initium ex ultimo libri tertii verſu: Æneas *conticuit tandem, factoque hic fine quievit: At Regina,* ex quo ipſum audivit, amore ſaucia non quievit &c.

2. *Vulnus alit* &c.] Hic videtur Amor ſolito habitu depingi: cæcus, ſagittis & face armatus: ſagittis *vulnus* intulit; face *ignem* accendit; cæcus *cæco* igne carpſit.

3. *Multa viri virtus* &c.] Quatuor amoris cauſæ. Virtus; *multa viri virtus.* Nobilitas; *gentis honos.* Pulchritudo; *infixi pectore vultus.* Eloquentia; *verbaque.* Quas eaſdem cauſas iterum enumerat, v. 10.

6. *Phœbæa lampade.*] Tapinoſis, ſive rei magnæ expoſitio humilior, *Solis*, per *lampada*: ſimilis huic, qua *mare* appellat *gurgitem*, Æ. 1. 122. Imo auſus eſt dicere. Lucret. l. 6. 1196. *Aut etiam nona reddebant lampade vitam*: pro *nona die.* De *Phœbo*, Ecl. 3. 62. De *Aurora*, G. 1. 249. De *Polo*, pro cœlo cujus pars eſt, G. 1. 240.

9. *Anna ſoror: quæ me* &c.] Oratio plane ad ejus ingenium conformata, quæ primum e ſeveris moribus ad amorem deflectit. Quatuor habet partes. I. Admiratur Æneæ pulchritudinem, virtutem, nobilitatem, res præclare geſtas. II. Proponit ſibi cauſas, quæ ab ejus amore animum avertant: nempe viduitatis propoſitum, primi conjugii calamitates, voluptatum faſtidium. III. Fatetur tamen ſenſus ſuos, non animum, aliquatenus inflexos. IV. Denique alienam ab amore voluntatem æternam fore pollicetur, & imprecationibus confirmat. Quod tamen propoſitum, ore tenus, atque invito aut ſaltem obluctanti animo fieri, teſtantur effuſæ in ſinum lacrymæ.

9. *Inſomnia.*] ἐνύπνια, numero plura-

Postquam primus amor deceptam morte fefellit:
Si non pertæsum thalami tædæque fuisset:
Huic uni forsan potui succumbere culpæ.
Anna, fatebor enim, miseri post fata Sichæi
Conjugis, & sparsos fraterna cæde penates;
Solus hic inflexit sensus, animumque labantem
Impulit: agnosco veteris vestigia flammæ.
Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat;
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
Pallentes umbras Erebi, noctemque profundam:
Ante pudor quam te violem, aut tua jura resolvam.
Jlle meos, primus qui me sibi junxit, amores
Abstulit: ille habeat secum, servetque sepulcro.
Sic effata, sinum lacrymis implevit obortis.

INTERPRETATIO.

ex quo primus amor fefellit me deceptam morte Sichæi: *si non tæderet me lecti & facis: fortasse possem cadere in hoc solum delictum. Nam fatebor, o Anna, post mortem miseri mariti Sichæi, & Deos infectos cæde a fratre* facta; *solus Æneas movit sensus, & impulit animum vacillantem: animadverto signa veteris amoris: sed cupio ut, vel terra intima mihi ante aperiatur; vel pater omnipotens fulmine demittat me ad umbras, pallidas umbras inferorum & noctem profundam: antequam te lædam, o pudicitia, & frangam tua jura. Ille* Sichæus, *qui me primus sociavit sibi, abstulit meos amores: ille habeat* eos *secum, & servet* in *tumulo. Sic locuta implevit gremium lacrymis erumpentibus.*

NOTÆ.

li: id est, ea quæ in somnis apparent, somnia, simulacra.

17. *Deceptam morte.*] Primo nupserat Sichæo, qui a Pygmalione Didonis fratre occisus fuerat: Æ. 3. 347.

18. *Tædæque.*] Facis e *tæda* arbore, e picearum genere: pro nuptiis sumitur; quia præferebatur uxori, in mariti domum deducendæ. De illo more nuptiali, E. 8. 29. De *tæda*, E. 7. 49.

19. *Culpæ.*] Quia secundæ nuptiæ apud Ethnicos quoque adjunctam infamiæ notam habuerunt, propter suspicionem intemperantiæ: unde, juxta Servium, apud Romanos repellebantur a sacerdotio bis nuptæ: juxta Tacitum, apud Germanos secundæ nuptiæ lege prohibebantur. De *Sichæi* morte Æ. 1. 347. & sequent.

21. *Penates.*] Vel pro domo sumuntur; vel potius pro Diis ipsis domesticis, nam Æ. 1. 353. occisus est Sichæus *ante aras.* De *Penatibus*, Æ. 2. 717. *Fraterna cæde.*] Non qua frater occisus est; sed qua vir Sichæus a fratre Pygmalione, Tyri rege, occisus est.

23. *Veteris vestigia flammæ.*] Sensus duplex esse potest. Primus obvius, at falsus: *Agnosco vestigia veteris amoris in Sichæum, qui me ab Æneæ amore deterret.* Secundus abstrusior, at convenientior est: *Agnosco vestigia conjugalis amoris, quo primum olim in Sichæum, nunc iterum in Æneam feror.* De *Erebo*, pro inferis, G. 4. 471.

27. *Ante pudor, quam &c.*] Existimabat igitur aliquam in secundis nuptiis esse pudoris violationem. *Ante.*] Jam dixerat *prius ima dehiscat*: quæ simul duo referuntur ad, *quam te violem.* Habet exemplum illa geminatio in Sallustii Catilina: *Priusquam legiones scriberentur multa ante capere*: En *prius, ante, quam.* Alia congerit Cerdanus.

27. *Violem .... resolvam.*] Apronianus censet Virgilium scripsisse *violo, resolvo*: quam probat Pierius antiquam fuisse lectionem, ex MSS. plurimis, in quibus indicativa vox in subjunctivam recentiore manu corrupta est. Potest uterque modus admitti.

Anna refert, O luce magis dilecta sorori,
Solane perpetua mœrens carpere juventa?
Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris?
Id cinerem, aut manes credis curare sepultos?
Esto: ægram nulli quondam flexere mariti;
Non Libyæ, non ante Tyro: despectus Iarbas,
Ductoresque alii, quos Africa terra triumphis
Dives alit: placitone etiam pugnabis amori?

INTERPRETATIO.

Anna respondet, O soror *cara sorori magis quam vita: an sola consumeris dolens per totam juventutem? nec experieris jucundos liberos, nec dona Veneris? Putasne cinerem aut umbras sepultas id curare? Ita sit: nulli proci antea commoverunt dolentem* te; *nec in Libya, nec prius Tyri: contemptus* est a te *Iarbas, aliique duces, quos regio Africana abundans victoriis educat: an etiam resistes grato amori?*

NOTÆ.

31. *O luce magis dilecta* &c.] Annæ oratio, animum, eo quo propensum videt, scite impellentis. Duas habet partes. I. Persuadet nuptias. 1. a delectabili, ut aiunt: cui addit posthabendam esse memoriam Sichæi, cum nullus insit sensus mortuis: posthabendum quoque propositum viduitatis, quæ ideo tantum ipsi cara fuit, quia nullus procorum carior. 2. Ab utili: ad defensionem & gloriam novæ urbis ac gentis, cui hanc a Diis opem præstitam putat. II. Modum assignat perficiendi consilii, sacrificia, moram hospitis &c.

32. *Carpere juventa.*] Ne explices: *consumeris juventute*; non enim forma juventute carpitur, sed florescit. Sed interpretare: *consumeris mœrore mœrens per totam juventutem*: quasi sit: *florens ætate, mœrore defloresces*. Et translatio est a floribus, qui decerpti manu marcescunt.

33. *Veneris nec præmia.*] *Venus* hic, conjugium est: *Veneris præmia*, vel liberi, vel gaudia. De *Venere*, Æ. 1. 260. De *manibus*, animis defunctorum, G. 4. 469.

36. *Libyæ.*] Aliquando pro tota Africa sumitur; hic pro parte Africæ, quæ Ægyptum proxime attingit, & Carthaginem etiam complexa a quibusdam dicitur. De *Libya*, G. 1. 241. De *Tyro*, urbe Syriæ, Æ. 1. 16.

36. *Non Libyæ, non ante Tyro.*] Aliqui nulla interpunctione, continuo ordine, sic legunt: *Non Libyæ, non ante Tyro despectus Iarbas*: ut sensus sit, Iarbam & in Libya despectum fuisse a Didone, & prius Tyri, qua etiam in urbe eam in conjugem ambierat. Sed cum nulla auctoritate constet Didonem, ante adventum in Libyam, Iarbæ notam fuisse; utor interpunctione solertiorum interpretum, unde sensum elicio, quem in interpretatione protuli. Est enim verisimile Didonem, ut in Libya, sic Tyri multos despexisse procos. Nec vero mirum est *Libyæ* dictum esse pro *in Libya*; & *Tyro*, sive *in Tyro*, pro *Tyri*: siquidem dixit Cicero, *Siciliæ cum essem*; & *in Alexandria*: pro, *in Sicilia*, & *Alexandriæ*.

36. *Iarbas.*] Jovis & Garamantidis Nymphæ filius, aut Maurusiorum, aut Maxitanorum, aut Getulorum; fortasse totius Africani litoris rex: cum dicatur deinde, v. 198. filius Ammonis Jovis, qui est in extrema orientali parte, juxta Ægyptum. Is cum fraude bovini corii deceptus, Carthaginem a Didone structam videret, ejus nuptias sub belli denunciatione petiit: ad quas cum cives repugnantem adigerent, trium mensium sumpto spatio, pyra in ultima urbis parte extructa, veluti placatura viri prioris manes, multis hostiis cæsis pyram conscendit: atque ita ad populum respiciens; ituram se ad virum, sicut præceperant, dixit, vitamque gladio finivit. Quandiu Carthago invicta fuit, pro Dea culta est. Ita fere Justinus lib. 18. 6. & alii.

37. *Africa terra* &c.] Africana. Sic Tibullus 1.9.33. *Terra Campania*: Catullus 40. 21. *Terra Celtiberia*. De *Africa* Ecl. 1. 65.

38. *Pugnabis amori.*] Verba contentionis junguntur sæpe dativo casui, Ecl. 5. 8. *Tibi*

Nec venit in mentem quorum consederis arvis?
Hinc Getulæ urbes, genus insuperabile bello;
Et Numidæ infræni cingunt, & inhospita Syrtis:
Hinc deserta siti regio, lateque furentes
Barcæi. Quid bella Tyro surgentia dicam,
Germanique minas?
Diis equidem auspicibus reor, & Junone secunda,
Huc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.
Quam tu urbem soror hanc cernes! quæ surgere regna
Conjugio tali! Teucrum comitantibus armis
Punica se quantis attollet gloria rebus!
Tu modo posce Deos veniam: sacrisque litatis,
Indulge hospitio: causasque innecte morandi:
Dum pelago desævit hyems, & aquosus Orion;

INTERPRETATIO.

Nec venit tibi *in mentem, quorum in agris constiteris? Hinc urbes Getulæ, gens bello insuperabilis; & Numidæ indomiti, & Syrtis inhospitalis* nos *cingunt: hinc regio siccitate solitaria, & Barcæi furiosi. Quid dicam* de *bellis imminentibus* ab urbe *Tyro, &* de *minis fratris? Certe existimo naves Iliacas Diis auctoribus, & Junone propitia, huc vento direxisse cursum. Qualem tu videbis hanc urbem, o soror! qualia regna crescere, tali connubio! quantis factis eriget se Pœnorum gloria, adjuvantibus armis Trojanorum! Tantummodo tu pete a Diis favorem: & sacrificiis perfectis protrahe* tempus *hospitii: & suggere* iis *causas manendi: dum hyems & pluvius Orion furet mari;*

NOTÆ.

certet Amyntas. G. 2. 99. *Cui non certaverit ulla* &c.

40. *Getulæ urbes* &c.] *Getuli* ad meridiem Carthaginis siti erant: nunc *Biledulgerid. Numidæ*, ad occidentem, quorum caput Cirta, nunc *Constantine. Syrtis* utraque, major & minor, Libyci maris sinus arenarum aggestionibus infesti, ad orientem: de iis Æ. 1. 115. *Barcæi*, sive Barcitæ; ultra Syrtes, ad orientem majoris: nunc regnum *Barca.*

44. *Germanique minas.*] Testatur Justinus, Pygmalionem Tyri regem, cognita sororis fuga, impio bello persequi fugientem paravisse; sed matris precibus & Deorum minis victum quievisse.

45. *Junone secunda.*] Quæ, & præses est nuptiarum, & Pœnorum custos, Æ. 1. 19. & infra, v. 59. De *Teucris*, Æ. 1. 239. De voce *Punica*, pro *Carthaginensi*, Æ. 1. 342.

50. *Veniam.*] Vel reipsa *veniam*, quia conjugii desiderium vocavit *culpam*, v. 19. Vel *favorem*, quem sæpe *venia* significat. Æ. 1. 523.

50. *Sacris litatis.*] Non factis tantum, sed feliciter factis: hoc enim est *litare*, ut diximus, Æ. 2. 116. Et jam addo locum e Cicerone de Divin. 2. 38. *Quid? cum pluribus Diis immolatur: qui tandem evenit, ut litetur aliis, aliis non litetur?* Dictum est autem *litare sacra*, ut a Propert. l. 4. 1. 24. *Litare exta*; a Suetonio *litare victimas.*

52. *Desævit.*] Duo significat: & valde *sævit*, & *sævire cessat.* Cerdanus affirmat semper cessationem significare; nullumque exemplum esse, quod non explicet hunc in modum. Hoc ergo explicet, ex Æ. 10. 569. *Sic toto Æneas desævit in æquore victor, ut semel intepuit mucro*: ubi certe affirmat augetque, non minuit. At minuit & cessationem notat apud Lucanum. l. 5. 303. *Nec, dum desæviat ira, expectat.* Hic affirmat, siquidem affirmant cætera: *Quassatæque rates, & non tractabile cælum.* Porro certissimum puto, tempus præsens hic positum esse pro futuro: *desævit*, pro *desæviet*: hoc sensu: *detine hic Æneam quamdiu sæviet hyems.* Patet enim ex v. 6. hoc institutum inter Annam Didonemque colloquium, postridie quam Æneas advenerat: tunc autem

tem

Quassatæque rates, & non tractabile cœlum.
His dictis incensum animum inflammavit amore,
Spemque dedit dubiæ menti, solvitque pudorem.
Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt: mactant lectas de more bidentes
Legiferæ Cereri, Phœboque, patrique Lyæo:
Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ.
Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fundit:
Aut ante ora Deum pingues spatiatur ad aras:
Instauratque diem donis: pecudumque reclusis
Pectoribus inhians, spirantia consulit exta.

INTERPRETATIO.

& naves fractæ erunt, *& cœlum* erit *intolerabile. His verbis incendit amore animum* jam *ardentem, & spem attulit menti incertæ, & abstulit verecundiam. Primo petunt templa, & ad altaria orant favorem* Deorum: *immolant juxta ritum oves selectas Cereri legum inventrici, & Phœbo, & Baccho patri: præ omnibus Junoni, cui curæ sunt nexus conjugales. Ipsa formosissima Dido tenens* manu *dextera pateram, fundit* vinum *inter media cornua vaccæ candidæ: aut incedit circa pinguia altaria, ante imagines Deorum: & renovat diem sacrificiis: & intenta pectoribus victimarum apertis, consulit viscera* earum *palpitantia.*

NOTÆ.

tem ver fuisse, juxta aliquos; certe æstatem ineuntem, ut probavimus Æ. 1. 539. Ibi de ortu & maligna vi sideris Orionis, ex sententia Segresii, disseruimus. De Orionis fabula, Æ. 3. 517. Vide infra, v. 121.

56. *Delubra.*] Templa, de iis Æ. 2. 225.

57. *Bidentes.*] Oves, quæ cur *bidentes* dicerentur, dubium est. Gellius disputat ita dici, quasi *biennes*, duorum annorum. Festus, quod inferiores ac superiores haberent dentes, unde & *ambidentes* etiam vocabantur, quasi utrinque dentatæ. Isidorus, quod inter dentes octo duos haberent cæteris eminentiores. Tres opiniones conciliari possunt, si dicatur circa bimatum contingere, ut ambidentes sint, & duos habeant eminentiores dentes. Tales autem oves exigebantur ad sacrificia: ut & *boves patales*, qui diversa haberent & patentia cornua.

58. *Legiferæ Cereri.*] Ceres Saturni & Opis filia, Proserpinæ mater ex Jove: quæ fruges & culturam agrorum invenit; ideoque jura & leges, quæ de agrorum divisione natæ sunt: unde sacra ejus apud Athenienses θεσμοφόρια appellabantur, a θεσμὸς *lex* & φέρω *fero*. De *Phœbo*, Ecl. 3. 62. De *Lyæo*, Baccho, G. 2. 229.

59. *Junoni* &c.] Hæc Saturni & Opis filia, Jovis & soror & conjux: quia nuptiis præerat; ideo Græcis dicebatur Ζυγία, Romanis *Juga*, a *jugo*, sive a *jungendis* conjugibus: nam in nuptiis, si Servio & Isidoro fides est, in symbolum conjunctionis, jugum reipsa imponebatur contrahentibus; si aliis credimus, vitta tantum ac tænia simul ambo ligabantur.

61. *Candentis vaccæ.*] Allusum putat Nascimbænus ad legem Numæ Romanorum regis, quam refert Plutarchus: ne mulieres ab obitu conjugis ad usque menses decem nuptias repeterent: quæ autem infra id tempus vellent repetere, vaccam prægnantem sacrificarent. Illa autem vini effusio, *libatio* est, quasi ad purgandam expiandamque victimam, Æ. 1. 740.

62. *Spatiatur ad aras.*] Etiam more Romano, quo matronæ ante aras, faculas tenentes, & gestu gravi, saltationemque severam imitantes, movebantur & ferebantur: quod Horatium intellexisse puto, cum in Arte scribit: *Ut festis matrona moveri jussa diebus.* Hæc Turnebus, l. 23. 3.

63. *Instaurat.*] Frequenter repetit ac renovat sacrificia. Verbum in ea re solemne.

64. *Spirantia consulit exta.*] *Extispicium*

Heu! vatum ignaræ mentes: quid vota furentem,
Quid delubra juvant? eſt mollis flamma medullas
Interea, & tacitum vivit ſub pectore vulnus.
Uritur infelix Dido, totaque vagatur
Urbe furens. Qualis conjecta cerva ſagitta,
Quam procul incautam nemora inter Creſſia fixit
Paſtor agens telis, liquitque volatile ferrum
Neſcius; illa fuga ſylvas ſaltuſque peragrat
Dictæos: hæret lateri letalis arundo.
Nunc media Æneam ſecum per mœnia ducit:
Sidoniaſque oſtentat opes, urbemque paratam:
Incipit effari, mediaque in voce reſiſtit.
Nunc eadem labente die convivia quærit:
Iliacoſque iterum demens audire labores
Expoſcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
Poſt, ubi digreſſi, lumenque obſcura viciſſim
Luna premit, ſuadentque cadentia ſidera ſomnos:
Sola domo mœret vacua, ſtratiſque relictis
Incubat: illum abſens abſentem auditque videtque:

INTERPRETATIO.

Heu! ignaræ mentes vatum: quid vota, quid templa proſunt amanti? interim gratus ignis abſumit medullas, & occulta plaga durat ſub corde. Uritur miſera Dido, & inſana errat per *totam urbem. Qualis cerva* poſt *conjectam ſagittam, quam paſtor perſequens armis perfodit improvidam procul in ſylvis Creticis, & reliquit ignarus volatile ferrum* in vulnere; *illa* cerva *percurrit fugiens ſylvas & ſaltus Dictæos: mortifera ſagitta hæret lateri. Nunc ducit Æneam ſecum per media munimenta: & oſtentat Tyrias divitias, & urbem paratam. Incipit loqui, & ſiſtit in media voce. Nunc die cadente repetit eaſdem epulas: & inſana poſtulat rurſus audire Trojanos caſus, & ſuſpenſa eſt rurſus ab ore narrantis. Deinde, cum exierunt, & viciſſim nocturna Luna pellit lucem, & aſtra decedentia invitant* ad *ſomnum: ſola dolet in vacua domo, & incumbit lecto* prius *relicto: aſpicit auditque abſens abſentem illum* Æneam;

NOTÆ.

eſt: quo *exta*, id eſt victimarum interiora quæ maxime *extant*, cor, pulmo, lien, jecur, avide & celeriter extrahuntur; & adhuc ſpirantia ac palpitantia inſpiciuntur, antequam frigeſcant.

70. *Creſſia*] Cretica, in Creta inſula, *Candie*, de qua Æ. 3. 104. cujus in parte orientali mons eſt *Dicte*.

73. *Arundo.*] Sagitta: quæ ex arundine, calamo, aliove leviore ligno.

75. *Sidonias.*] Carthaginenſes, eo advectas ex urbe Syriæ *Sidone*. Æ. 1. 450. Hic ſecundam ſyllabam corripit: illic producit, *Sidonia Dido*.

77. *Labente die.*] Hinc colligit Servius *prandia* apud veteres non fuiſſe in uſu, ſed *cænam* tantum decedente die. At utrumque, & Græcis, & Romanis, familiare fuiſſe multis probat Beroaldus adverſus Servium.

81. *Luna premit, ſuadentque* &c.] Duo tempora ſignificat: primam noctem; cum *Luna* urget pellitque diem: & mediam noctem; cum *ſidera*, quæ cum nocte orta fuerant, jam cœli ſummum aſſecuta in occaſum vergunt. Et ita quoque vocem eamdem, *cadentia*, explicandam puto, Æ. 2. 9.

82. *Vacua.*] *Vacua* ac *ſilente*, cæteris ad ſomnum digreſſis.

82. *Stratiſque relictis incubat.*] Mox relinquit lectum; mox relictum repetit, eique incubat: ut mos eſt inquiete amantis.

Aut gremio Aſcanium, genitoris imagine capta,
Detinet; infandum ſi fallere poſſit amorem.
Non cœptæ aſſurgunt turres, non arma juventus
Exercet, portuſve aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minæque
Murorum ingentes, æquataque machina cœlo.
Quam ſimul ac tali perſenſit peſte teneri
Cara Jovis conjux, nec famam obſtare furori;
Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis:
Egregiam vero laudem & ſpolia ampla refertis,
Tuque, puerque tuus; magnum & memorabile nomen:
Una dona Divum ſi fœmina victa duorum eſt.
Nec me adeo fallit, veritam te mœnia noſtra,
Suſpectas habuiſſe domos Carthaginis altæ.
Sed quis erit modus? aut quo nunc certamine tanto?
Quin potius pacem æternam pactoſque hymenæos
Exercemus? habes tota quod mente petiſti:
Ardet amans Dido, traxitque per oſſa furorem.

INTERPRETATIO.

aut tenet in *ſinu Aſcanium, capta ſimilitudine patris* ejus; ut videat *an poſſit fallere amorem infandum. Turres inceptæ non attolluntur, juventus non exercetur armis, nec præparat portus & tuta munimenta ad bellum: opera manent interrupta, & eminentiæ magnæ murorum, & machinæ eductæ* ad *cœlum. Statim atque dilecta uxor Jovis cognovit hanc tali veneno imbutam* eſſe, *nec famam obſiſtere* ejus *inſaniæ; Saturnia compellat Venerem talibus verbis: Nempe reportatis pulchram laudem, & magna ſpolia, & tu, & filius tuus; magnam & memorabilem gloriam: quod una mulier ſuperata ſit fraude duorum Deorum. Nec vero me latet, te timuiſſe noſtros muros, & ſuſpectas habuiſſe domos Carthaginis altæ. Sed quis erit finis? aut quo jam* tendimus *tanta contentione? Quin potius facimus pacem æternam & firmas nuptias? obtines quod quæſiviſti toto animo: uritur amans Dido, & hauſit per oſſa amorem.*

NOTÆ.

85. *Si fallere poſſit amantem.*] Eadem forma, Æ. 6. 78. *Magnum ſi pectore poſſit excuſſiſſe Deum.*

88. *Minæ murorum.*] Contendunt cum Turnebo plerique omnes *minas* eſſe partes altiſſimas murorum, pinnas feneſtratas; vel quia inde propugnatores hoſtibus *minantur*, juxta Turnebum; vel quia partes illæ maxime *eminent*, juxta Hortenſium. Sed quia id auctoritatibus firmant ſequioris ſæculi ſcriptorum, Rufini, Ammiani: vix fidem habeo: ſuſpicorque *minas* dici, non de muris tantum, ſed etiam de celſis quibuſlibet acervis ac molibus imperfectis, quæ ruinam videntur *minari*, aut certe ipſo aſpectu terrent. Juvant conjecturam hic, *opera imperfecta.*

89. *Machina.*] Sunt qui pro ædificiis ſumant: ego pro machinis illis, quæ ad ſubvehendos lapides, attollendamque molem ædificii eriguntur.

91. *Nec famam obſtare furori.*] Nec famæ curam ac ſtudium obſtare amori ardentiſſimo, qui ſæpe in furorem accenditur. *Saturnia*, Juno, Saturni & Opis filia. De *Venere*, Æ. 1. 260. De ejus puero, ſeu filio, *Cupidine*, Æ. 1. 661. De *Carthagine*, in arg.

96. *Veritam te mœnia noſtra.*] Et vero Æ. 1. 675. ideo ſub Aſcanii habitu Cupidinem Didoni obtulit, qui eam in amorem Æneæ illiceret: ne Juno, Carthagini propitia, Trojanis infeſta, hoc hoſpitio adverſus eos abuteretur: *Vereor quo ſe Iunonia vertant hoſpitia.* De *Hymenæo* Deo, pro

Communem hunc ergo populum, paribuſque regamus
Auſpiciis : liceat Phrygio ſervire marito,
Dotaleſque tuæ Tyrios permittere dextræ.
Olli (ſenſit enim ſimulata mente locutam,
Quo regnum Italiæ Libycas averteret oras)
Sic contra eſt ingreſſa Venus : Quis talia demens
Abnuat, aut tecum malit contendere bello ?
Si modo quod memoras factum fortuna ſequatur.
Sed fatis incerta feror : ſi Juppiter unam
Eſſe velit Tyriis urbem, Trojaque profectis;
Miſcerive probet populos, aut fœdera jungi.
Tu conjux, tibi fas animum tentare precando.
Perge, ſequar. Tum ſic excepit regia Juno :
Mecum erit iſte labor : nunc qua ratione, quod inſtat
Confieri poſſit, paucis, adverte, docebo.
Venatum Æneas, unaque miſerrima Dido,
In nemus ire parant : ubi primos craſtinus ortus
Extulerit Titan, radiiſque retexerit orbem.

INTERPRETATIO.

Gubernemus igitur *hanc gentem communem, & æquali poteſtate : liceat cedere Phrygio marito, & tradere in manum tuam Tyrios* quaſi *dotem. Contra Venus ſic cœpit* loqui *illi : nam agnovit* illam *ficto conſilio locutam eſſe, ut abduceret imperium* ab *Italia ad Africanam terram : Quis ſtultus recuſet talia ? aut malit tecum diſceptare bello? dummodo ſors promoveat conſilium quod ſuggeris. Sed fatis rapior dubia: utrum Jupiter velit eamdem urbem eſſe Tyriis, &* iis qui *venerunt Troja ; aut approbet confundi nationes, aut nuptias ſociari. Tu* es ejus *uxor, tibi facile* eſt *ſollicitare precibus mentem* ejus. *Perge, ſequar. Tum ſic reſpondit Iuno regina : Mea erit illa cura : jam attende, paucis* verbis *explicabo quo modo* id *quod urget poſſit perfici. Æneas, & miſerrima Dido, parant ire venatum in ſylvam : quando Sol craſtinus primo extulerit* ſe *orientem, & luce detexerit mundum.*

NOTÆ.

nuptiis, G. 3. 60.

102. *Paribus auſpiciis.*] Tranſlata dictio e comitiis, ubi creabantur conſules : nam licet alter prius altero, tamen ambo pari poteſtate creabantur ; pariterque auſpicia, id eſt volatus avium, pro utroque captabantur.

103. *Liceat Phrygio ſervire marito* &c.] *Liceat*, me ac Didonem ; Deam nempe, Reginamque ; ſervire *Phrygio*, id eſt exuli & ſervo : quod acerbe ac maligne dictum eſt : erant enim Phryges Trojani tum exules, & univerſim tota gens nota ſervitutis aliqua infamis : ex ea enim ſervi ac mancipia vulgo petebantur, ut notat Athenæus, & paſſim apud ſcriptores videre eſt. De *Phrygia*, Æ. 1. 385.

104. *Dotaleſque.*] *Dos*, eſt patrimonium uxoris, & quicquid viro cum uxore datur.

106. *Quo regnum Italiæ* &c.] Æ. 1. 23. *Progeniem ſed enim Trojano a ſanguine duci audierat, Tyrias olim quæ verteret arces : hinc populum late regem . . . venturum* : nempe Romanum Italum : cujus parentem Æneam ideo mari inſequebatur, ejeceratque vi tempeſtatis ad litus Africæ ; ut eum a fundando in Italia regno averteret, ac debitum ejus fatis orbis imperium in Africa ſtabiliret.

110. *Fatis incerta feror, ſi.*] Pro *an* : ita fere, v. 85. *Si fallere poſſit amantem* ; id eſt, ut videat *an fallere poſſit amantem.*

116. *Confieri.*] Balbus Ciceroni, in epiſt. ad Atticum, l. 9. 10. *Ut per te res tota confieret.* Cæſar, de bello Gall. l. 7. *Poſteaquam id difficilius confieri animadvertit.*

119. *Titan.*] Solis nomen : Refert Gy-

His ego nigrantem commista grandine nimbum,
Dum trepidant alæ, saltusque indagine cingunt,
Desuper infundam, & tonitru cœlum omne ciebo.
Diffugient comites, & nocte tegentur opaca.
Speluncam Dido, dux & Trojanus eandem
Devenient : adero : &, tua si mihi certa voluntas,
Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.
Hic Hymenæus erit. Non adversata, petenti
Annuit, atque dolis risit Cytherea repertis.
  Oceanum interea surgens Aurora reliquit.
It portis jubare exorto delecta juventus.
Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,

INTERPRETATIO.

Ego dum equites current, & claudent sylvas retibus, desuper immittam obscuram nubem mista grandine, & commovebo fulmine totum aërem. Dispergentur comites, & occultabuntur densis tenebris. Dido & dux Trojanus pervenient ad *idem antrum: præsens ero: &, si tuus consensus mihi certus est, sociabo* illam *firmo conjugio & addicam* Æneæ *propriam. Hic erit Hymen. Non obsistens petenti Venus annuit, & risit* ob *repertam fraudem. Interim Aurora surgens deseruit Oceanum. Luce orta juventus electa exit e portis. Retia subtilia, plagæ, hastilia lata cuspide . . . .*

NOTÆ.

raldus ex antiquis fabularum auctoribus, *Titeam*, quæ *Terra* dicta etiam est, e *Cælo* genuisse *Titanas*, quorum unus fuit *Hyperion*, qui ex sorore *Basilea* suscepit *Solem* & *Lunam*. Omnia quippe incerta in fabulis.

121. *Trepidant alæ.*] *Trepidant* : non semper est, *timent*, sed aliquando *festinant*, ut hic, & Æ. 9. 114. *Ne trepidate meas Teucri defendere naves, neve armate manus* : id est, *ne festinate*, prohibet enim defendi. *Alæ.*] Idem sunt in equitibus, quod in peditibus *cornua* : sic dictæ, quia equestres turmæ pedestres copias quasi *alis* tegunt. Et venatorum species quatuor profert Joannes Scoppa e veteri fragmento, *investigatores, indicatores, insidiatores*, & *alatos*, qui equo feras in casses urgent.

121. *Indagine cingunt.*] *Indago*, juxta Servium, est ipsa ferarum inquisitio. Juxta Hortensium, sunt canes ferarum indagatores atque inquisitores. Juxta Budæum, quem sequuntur plerique omnes, est retium ac plagarum series in perticas sublata captandis feris. Facit pro Budæo quod *indago*, ut plurimum, jungitur cum verbis *cingendi, includendi.* Facit pro Hortensio, nomen ipsum, *indaginis*, quod in canes melius cadit : tum illud G. 1. 140. *Canibus circundare saltus*, quod allatis e Budæo auctoribus respondet : tum illud e Livio l. 7. *Cum præmissus eques velut indagine dissipatos Samnites ageret* ; quod canibus longe convenientius est. Hinc suspensus hæreo de utroque quid statuam.

121. *Trepidant. . . cingunt.*] Certe hic tempus præsens est pro futuro. Unde confirmatur, id quod jam supra notavimus, ad versum 52.

127. *Hymenæus.*] Deus nuptiarum præses, G. 3. 60. De *Cytherea*, Veneris nomine, Æ. 1. 261. De *Aurora*, G. 1. 249.

130. *Jubare exorto.*] Primum diluculum notat : nam *Iubar*, juxta Varronem, lib. 6. de L. L. *dicitur stella Lucifer, quæ in summo habet diffusum lumen, ut leo in capite jubam* : A quibusdam etiam pro Sole sumitur : & generatim pro rerum quarumlibet splendore : Stat. Theb. 9. 699. *Et pictum gemmis galeæ jubar.* De *Lucifero*, stella Veneris, Ecl. 6. 86.

131. *Retia, plagæ* &c.] Venatoria instrumenta. *Retia rara*, casses minus denso filo contexti. *Plagæ* ; vel majora retia, juxta Turnebum ; vel, juxta Servium, funes quibus retia tenduntur circa imam summamque partem. *Venabula* ; tela, sive has-

Massylique ruunt equites, & odora canum vis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum expectant: ostroque insignis & auro
Stat sonipes, ac fræna ferox spumantia mandit.
Tandem progreditur magna stipante caterva,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo:
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream subnectit fibula vestem.
Necnon & Phrygii comites, & lætus Iulus,
Incedunt: ipse ante alios pulcherrimus omnes
Infert se socium Æneas, atque agmina jungit.
Qualis, ubi hybernam Lyciam Xanthique fluenta

INTERPRETATIO.

& equites Massyli, & virtus odoratrix canum, erumpunt. Primi Carthaginensium expectant ad portas reginam tardantem in cubiculo: statque equus ornatus auro & purpura, & acer mandit frænum spumans. Denique procedit comitante magna turba, cincta versicolore fascia circa *Tyriam chlamydem: huic pharetra* est *aurea, capilli colliguntur in* nodum *aureum, aurea fibula coërcet vestem purpuream. Nec non & Trojani comites, & lætus Ascanius, eunt quoque: Æneas ipse formosissimus aliis omnibus addit se socium, & adjungit* suas *turmas. Qualis* est, *quando frigidam Lyciam flumenque Xanthum* ...

NOTÆ.

tæ breviores, ferro latiore. *Ruunt*, portata nempe a venatoribus.

132. *Odora canum vis.*] Vel *copia & multitudo*: ut apud Cicer. de Arusp. responsis. 22. *Vis innumerabilis servorum.* Vel *facultas odorandi*; ut apud eumdem, de Divin. 2. 35. *vis cordis ad vivendum*; & 37. *vis quædam sentiens.* Vel *canes ipsi*: Græco more, ut apud Homerum Iliad. 3. 105. *πριάμοιο βίην*, *Priami vim*, pro ipso *Priamo*: & alibi passim. *Odora.*] Improprie, pro *odoratrix*; nam *odora* proprie est, quæ odorem ex se emittit, non quæ percipit.

132. *Massyli.*] Gens Africana, admodum incerti situs: ab aliis ponitur in Cyrenaica, ad orientem Syrtis majoris, prope Barcæos: ab aliis ad meridiem Carthaginis apud Getulos: ab aliis ad occidentem, in Numidia: a Virgilio etiam ad occidentem, sed ultra Numidiam; nempe ad oceani fines, ut infra videbitur, v. 483.

133. *Cunctantem.*] Amor tamen impiger est. At forte placendi studio ex iis fuit mulieribus, de quibus Terent. Heaut. A. 2. S. 2. 11. *Dum comuntur annus est.* De *ostro*, purpura, G. 21. 506.

137. *Sidoniam chlamydem picto limbo.*] *Sidoniam*, explico purpuream, a Sidone, urbe Phœniciæ, vicina Tyro, unde purpura celebris, G. 2. 506. *Picto*, interpretor, diversi a purpura coloris, fortasse aurei. *Limbo*, instita, in extrema ora chlamydis. *Chlamydem*, vestem militarem ac venatoriam, thoraci superpositam, *casaque*; quæ facile sinistræ manui implicari posset, si feræ in pugnantem insilirent: ut fuse probat Cerdanus.

138. *In aurum.*] Vel in reticulum aurei contextus implexi crines: vel crines ipsi flavi coloris in aurei nodi formam ligati. De *Phrygia*, Asiæ regione, unde Trojani erant, Æ. 1. 385. De *Iülo*, Ascanio. Ibid. 271.

143. *Qualis ubi* &c.] Comparaverat Virgilius Æ. 1. 502. Didonem cum Diana: nunc Æneam cum fratre Dianæ Apolline. Et aliquantum expressa res est ex duobus Apollonii locis Argon. l. 1. Solemnis autem erat opinio, Deos certis anni temporibus commutare sedes: aitque Servius constare, unde tamen constat ignoratur, sex hybernis mensibus Apollinem apud Pataram Lyciæ urbem oracula reddere; sex æstivis apud Delum Ægæi maris insulam. *Lycia*, regio est Asiæ minoris, ad oram maris mediterranei, quod habet a meridie; Taurum montem & Phrygiam

Deſerit, ac Delum maternam inviſit Apollo,
Inſtauratque choros, miſtique altaria circum
Creteſque Dryopeſque fremunt, pictique Agathyrſi:
Ipſe jugis Cynthi graditur, mollique fluentem
Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro:
Tela ſonant humeris. Haud illo ſegnior ibat
Æneas: tantum egregio decus enitet ore.
Poſtquam altos ventum in montes, atque invia luſtra;
Ecce feræ ſaxi dejectæ vertice capræ
Decurrere jugis: alia de parte, patentes
Tranſmittunt curſu campos atque agmina cervi
Pulverulenta fuga glomerant, monteſque relinquunt.
At puer Aſcanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo: jamque hos curſu, jam præterit illos:
Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fulvum deſcendere monte leonem.
Interea magno miſceri murmure cœlum
Incipit: inſequitur commiſta grandine nimbus.
Et Tyrii comites paſſim, & Trojana juventus,

INTERPRETATIO.

relinquit Apollo, ac petit Delum inſulam *matris & renovat choreas, & miſti Cretenſes Dryopeſque pictique Agathyrſi lætantur circa aras: ipſe ſpatiatur in cacuminibus Cynthi, & componens effuſos capillos cingit tenera corona, involvitque auro: ſagittæ ſonant ad humeros. Non deformior illo Æneas incedebat, tanta pulcritudo elucet* in *eximio vultu. Poſtquam perventum eſt ad altos montes & cubilia* ferarum *inacceſſa: ecce capræ ſylveſtres emiſſæ e cacumine rupis decurrerunt per colles: ex alia parte cervi prætereunt curſu campos apertos, & fugiendo colligunt ſe in greges pulverulentos, ac deſerunt montes. At juvenis Aſcanius per medias valles exultat* in *equo generoſo: & jam hos jam illos anteit curſu, cupitque concedi votis* ſuis *aprum ſpumantem inter pigros* illos *greges; aut rufum leonem deſcendere e monte. Interim cœlum incipit turbari magno tumultu: ſuccedit nubes miſta grandine. Paſſim & comites Carthaginenſes, & juventus Trojana,*

NOTÆ.

majorem, a ſeptentrione; Cariam, ab occidente; Pamphiliam, ab oriente: nunc *Aidinelli* vocatur, ſub ditione Turcica: urbs ibi *Patara* fuit, nunc *Patera*, Apollinis templo quondam inſignis; & Xanthus fluvius & urbs, nunc *Santo*.

144. *Delum maternam.*] Quia in ea Ægæi maris inſula Dianam & Apollinem Latona e Jove peperit. Æ. 3. 74. & 77.

145. *Inſtauratque choros.*] Choreas & ſaltationes, quæ ante Deorum altaria ſolemnes olim fuerunt: ſupra, v. 62.

146. *Creteſque, Dryopeſque* &c.] Confluentes ad oraculum Delium undecumque populi. *Cretes* ex inſula Creta, *Candie*: de qua, Æ. 3. 104. *Dryopes*, ex Strabone l. 9. fuerunt in Peloponneſo: & ex l. 8. ibidem incoluerunt Aſinen vicum, in Argia regione, circa Naupliam: eo tranſvecti, vel a Dryope Arcade; cum antea circa Sperchium Theſſaliæ fluvium habitarent; vel ab Hercule ejecti e Doride, quæ eſt juſta Parnaſſum montem. *Agathyrſi*, gens Scythica, qui ex Mela l. 2. 1. *Ora artuſque pingebant, ut quiſque majoribus præſtabat, ita magis vel minus.* Juxta alios gens Sarmatica, pars Moſcoviæ. *Cynthus*, mons in inſula Delo. Æ. 3. 92.

151. *Luſtra.*] Ferarum cubilia: quare G. 2. 471.] De *Cervis*, quos eſſe in Africa multi negant, Æ. 1. 188. Affirmant tamen Oppiani & Philoſtrati aliorumque

Dardaniusque nepos Veneris, diversa per agros
Tecta metu petiere: ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido dux & Trojanus eandem
Deveniunt: prima & Tellus & pronuba Juno
Dant signum: fulsere ignes & conscius æther
Connubii, summoque ulularunt vertice Nymphæ.
Ille dies, primus leti primusque malorum
Causa fuit: neque enim specie famave movetur,

INTERPRETATIO.

& Trojanus nepos Veneris, hinc inde per agros quæsiverunt dispersas casas: torrentes cadunt e montibus. Dido & dux Trojanus deveniunt in idem antrum: & prima Tellus ac Iuno pronuba dant signum: fulgura emicuerunt & cælum particeps consilii *de conjugio, & Nymphæ ulularunt ex alto cacumine. Ille dies primus auctor fuit exitii, & primus calamitatum: nec enim Dido* amplius *terretur specie aut rumore,*

NOTÆ.

testimonia apud Cerdanum.

163. *Dardanius nepos Veneris.*] Ascanius, filius Æneæ, qui Anchisæ & Veneris filius: *Dardanius*, Trojanus, Æ. 1. 239.

166. *Prima & tellus, & pronuba Juno.*] Constat ad singula gravioris momenti negotia solitos veteres captare auspicia atque omina; sed præsertim ad nuptias: ut diximus Æ. 1. 350. Hæc igitur omina quæ fuerint notandum est. I. Quidam aiunt *Tellurem* quoque e Diis fuisse nuptiarum præsidibus: *prima* autem dicitur tum *origine*, quia e Chao ante cætera elementa extitit, juxta Hesiodum; tum ordine significandi, quia tunc prima omnium Æneæ ac Didoni signa dedit: quæ autem? nisi terræ motum. II. *Juno*, ut constat, nuptiis præfuit, hinc dicta *Pronuba*, Γαμηλία a γάμος *nuptiæ*; hinc *Iuga* & Συγία, supra, v. 59. Hæc autem, cum pro *aere* terræ proximo sæpe sumatur; signum dedit, *nimbis* & *commista grandine*. III. *Æther* superior, & ignea mundi pars, quæ *Jupiter* aliquando dicitur, rerum omnium præses: signa dedit fulguribus & fulmine; juxta eorum opinionem, qui fulmina putabant, non in media aëris regione fabricari, sed a Jove mitti & igneo æthere. *Conscius* dicitur: vel quia, juxta Germanum & Passeratium, in captandis auspiciis solus aër dicebatur auspicum conscius; quomodo hic dici potest solus æther, soli Dii, conscii testesque conjugii; cæteris comitibus tempestate fugatis: vel potius, meo quidem judicio, quia nuptiarum illarum conscii & auctores superi ipsi fuerant, Juno, Venus; & ipse, quem suum in consilium adegerant, Jupiter, v. 110. & sequentibus. IV. Mos erat in nuptiis, ut sponsæ ad sponsum eunti præferrentur faces; ut puellæ ad mediam noctem ante conjugum fores lætis carminibus perstreperent, quorum exemplum insigne superest apud Theocritum Idyllio 18. quod est Helenæ epithalamium. Ideo Virgilius hic adhibet *fulgura* pro facibus; & *ululatum Nympharum*, pro carminibus. V. Utrum signa ea prospera fuerint, an adversa, ambigitur. Certe ait Servius, ex Etruscorum disciplina nihil tam incongruum esse nubentibus, quam terræ motus ac cœli, nempe turbines ac tonitrua; quæ tria prima signa sunt. *Ululatus* vero, quod quartum est signum, non semper in malam; sed bonam etiam in partem aliquando usurpatur, ut a Lucano l. 6. 261. *Lætis ululare triumphis. Nymphæ* autem illæ, vel fuere Oreades, Nymphæ montium, quia erant in speluncæ *summo vertice*. De iis Ecl. 2. 46. Vel, ut censet Cerdanus, *Diræ* & *Furiæ*, quæ pro Nymphis ab amantibus acceptæ fuerint. VI. Existimo ad pleraque signa amantes non attendisse, aut ea certe in prosperis habuisse; alioqui eos a conjugio fortasse tot prodigia deterruissent. De quo errore sic Dido apud Ovid. Heroid. 7. 73. *Audieram voces: Nymphas ululasse putavi: Eumenides fatis signa dedere meis.*

170. *Neque enim specie famave movetur.*] Non specie, ac præsenti deformitate sceleris

Nec jam furtivum Dido meditatur amorem;
Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam.
  Extemplo Libyæ magnas it fama per urbes.
Fama, malum quo non aliud velocius ullum,
Mobilitate viget, vireſque acquirit eundo:
Parva metu primo; mox ſeſe attollit in auras,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.
Illam Terra parens, ira irritata Deorum,
Extremam (ut perhibent) Cœo Enceladoque ſororem
Progenuit, pedibus celerem & pernicibus alis:
Monſtrum horrendum, ingens: cui quot ſunt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi ſubter (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora ſonant, tot ſubrigit aures.
Nocte volat cœli medio, terræque per umbram
Stridens, nec dulci declinat lumina ſomno:
Luce ſedet cuſtos, aut ſummi culmine tecti,
Turribus aut altis, & magnas territat urbes:

INTERPRETATIO.

nec jam exercet amorem ſecretum; hunc *appellat conjugium*, & *velat crimen hac appellatione. Statim Fama currit per magnas urbes Africæ. Fama, malum, quo nullum eſt celerius, agilitate præſtat, & auget vires eundo: parva primum*, ob *timorem*; *mox erigit ſe in aërem*; *inceditque per terram, & abſcondit caput inter nubes. Terra mater irritata ob furorem Deorum produxit illam, ut narrant, ultimam ſororem Cæo & Encelado, velocem pedibus & citis alis: monſtrum horribile, ingens, cui quot ſunt plumæ* in *corpore, tot oculi aperti vigilant ſubter* eas; *res mirabilis dictu, tot linguæ, tot ora loquuntur, tot arrigit aures. Volat nocte per medium cæli, & per umbram terræ ſtridens, nec permittit ſomnum oculis: die ſedet ſpeculatrix, aut* in *faſtigio ſummi tecti, aut in altis turribus, & tremefacit magnas urbes*:

NOTÆ.

ris ſui; nec fama ac ſermone abſentium hominum.

174. *Fama malum* &c.] Vapulat a Macrobio aliiſque Virgilius, ob eam famæ deſcriptionem; quam tamen ſubſequentes poëtæ imitari fruſtra conati ſunt: & certe multum habet acuminis. Videturque pingi mala tantum fama, adeo deformis pingitur. *Mobilitate viget*, quia eſt incerta ac mutabilis. *Vires acquirit eundo*, qua una re monſtrum videri poteſt, cum eundo cætera deficiant. *Parva metu primo, mox* &c. quia non niſi timide primo, quæ ſunt tacenda, divulgantur. *Caput inter nubila condit*: quia licet ſparſa ſit ubique fama; ſæpe tamen ejus caput, atque auctor, & veritas, ignorantur. *Terra parens extremam progenuit ſororem* gigantibus: quia fama turpia Deorum ſcelera evulgavit: qui videtur extremus humanæ audaciæ conatus in Deos, poſt extincta Gigantum bella. Huic *plumæ multæ*: quia unuſquiſque de ſuo aliquam quaſi plumam famæ addit. *Vigiles oculi ſubter plumas*: quia videt omnia, videtur a nemine. *Nocte volat*: neque enim animadverti poteſt, qui fiat, ut tantillo tempore tam longe lateque pervagetur. *Luce ſedet cuſtos*: ut obſervet quæ tractantur inter homines; præſertim in ædibus regum, magniſque urbibus. Cæterum tam eſt apta veris, quam falſis evulgandis.

179. *Cæo, Enceladoque ſororem.*] Gigantum præcipuis, Terræ ac Titanis filiis: qui bellum Jovi intulerunt ad ulciſcendam patris injuriam, cui cœli regnum, ut fratri Saturni natu majori, debitum eſſe contendebant. Hi aggeſtis montibus, ut cœ-

Tam ficti pravique tenax, quam nuntia veri.
Hæc tum multiplici populos sermone replebat
Gaudens, & pariter facta atque infecta canebat:
Venisse Æneam Trojano a sanguine cretum:
Cui se pulchra viro dignetur jungere Dido.
Nunc hyemem inter se luxu, quam longa, fovere:
Regnorum immemores, turpique cupidine captos.
Hæc passim Dea fœda virum diffundit in ora.
Protinus ad regem cursus detorquet Iarbam:
Incenditque animum dictis, atque aggerat iras.
Hic Ammone satus, rapta Garamantide Nympha,
Templa Jovi centum latis immania regnis,
Centum aras posuit: vigilemque sacraverat ignem,

INTERPRETATIO.

tam retinens mali & falsi, quam nuntia veri. Illa tunc læta implebat populos vario rumore, & narrabat perinde facta & non facta: Æneam venisse, ortum e Trojano sanguine, cui marito sociare se dignetur formosa Dido. Nunc illos in *luxu traducere inter se hyemem, quam longa* est: *oblitos regnorum, & correptos inhonesto amore. Turpis Dea spargit hæc passim per ora hominum. Confestim deflectit volatum ad regem Iarbam: inflammatque sermonibus animum* ejus, *& accumulat iras. Ille natus Ammone, & Nympha Garamantide rapta, struxerat Iovi centum templa spatiosa vastis in regnis, & centum altaria: & dedicaverat continuum ignem,*

NOTÆ.

lum ascenderent, iisdem oppressi sunt. G. 1. 279. Terra in filiorum ultionem hic fingitur Famam produxisse, quæ Deorum probra evulgaret.

198. *Hic Ammone satus.*] *Iupiter Ammon*, Ægyptiis & Afris celebre oraculum ac templum habuit in Libya, ad orientem Cyrenaicæ regionis, ad occidentem Ægypti, ad septentrionem Garamantum ac Nasamonum: in irriguo & palmifero loco, quamvis tota regio aridissima ac desertissima sit. Hujus origo varie refertur: tribuitur tamen maxime Libero Patri, sive Baccho, cui per Libyæ deserta iter facienti, aries cornu fontem ibi monstravit; quem ille Jovem esse patrem arbitratus, templum ibidem erexit Jovi, cornuto & arietino capite, vocavitque *Ammona*, ab *arena*, quæ Græcis est ἄμμος vulgo ψάμμος. Plutarchus tamen lib. de Iside, videtur negare nomen esse illud Græcæ originis, sed Ægyptiorum esse proprium. Unde aliqui putant *Ham*, sive *Cham*, Noë filium, primum Ægypti cultorem, sub eo coli nomine: alii *Solem*, qui, ut & *calor*, dicitur Hebræis *Hamma*; eique volunt, ut & Mosi, appicta esse cornua pro radiis. Et vero ex Curtio l. 4. prope illud templum fons erat quoque, *Solis* dictus, qui rigescebat interdiu, noctu fervebat; tepidus aut frigidus, pro vario Solis accessu aut recessu. Hoc adiit oraculum Alexander, cum esset in Ægypto: ab eoque se Jovis filium dici per sacerdotem curavit. Hujus hic Iarbas filius dicitur fuisse, & *Garamantidis* Nymphæ; sive *Garamantis* proprium, sive gentile nomen sit: non enim longe aberant populi Garamantes. De *Iarba*, v. 36.

199. *Templa Iovi centum* &c.] Aliqui inde colligunt Iarbam, Ammonis templi conditorem dici: sed perperam: cum centum illa templa, *latis regnis*, id est, variis latissimi regni locis condita dicantur: de ejus regno, v. 36. *Centum*; numerus definitus, pro indefinito.

200. *Vigilem ignem.*] Plutarchus, lib. de defectu oraculorum, testatur in Ammonis templo lucernam fuisse perpetuo ardentem: de quo more, Æ. 2. 297.

Excubias Divum æternas ; pecudumque cruore
Pingue ſolum, & variis florentia limina ſertis.
Iſque amens animi & rumore accenſus amaro,
Dicitur ante aras, media inter numina Divum,
Multa Jovem manibus ſupplex oraſſe ſupinis.
Juppiter omnipotens, cui nunc Mauruſia pictis
Gens epulata toris, Lenæum libat honorem,
Aſpicis hæc? an te, genitor, quum fulmina torques,
Nequicquam horremus? cæcique in nubibus ignes
Terrificant animos, & inania murmura miſcent?
Fœmina, quæ noſtris errans in finibus, urbem
Exiguam pretio poſuit; cui litus arandum,
Cuique loci leges dedimus: connubia noſtra
Reppulit, ac dominum Ænean in regna recepit.
Et nunc ille Paris cum ſemiviro comitatu,
Mæonia mentum mitra crinemque madentem

INTERPRETATIO.

perpetuas excubias Deorum; & dedicaverat *terram pinguem ſanguine victimarum, & portas ornatas verſicoloribus ſertis. Ille autem impos mentis & inflammatus rumore acerbo, dicitur ante altaria, inter media ſimulacra Deorum, ſupplex elatis manibus petiiſſe a Iove plurima: O Iupiter omnipotens, cui gens Maurica epulans in verſicoloribus lectis, nunc effundit Bacchicum liquorem: Videſne hæc? an vero, fruſtra timemus te, o pater, cum vibras fulmina? an fulgura vana in nubibus terrent mentes, & edunt inutiles ſonos? Mulier, quæ vaga in regione noſtra condidit parvam urbem emptione, cui dedimus litus colendum, cui* impoſuimus *conditiones loci: rejecit nuptias noſtras, & admiſit in regnum Æneam maritum. Et nunc ille Paris cum effœminato comitatu,* circa *mentum & capillos delibutos, mitrâ Lydiâ. . . .*

NOTÆ.

205. *Supinis.*] Notetur mos orandi veterum: non expaſſis, non porrectis; ſed ſupinis manibus, ita ut palmæ cœlo obverſæ eſſent.

206. *Cui gens Mauruſia* &c.] *Mauruſii* Græcis dicti, Latinis *Mauri*, partem Africæ occidentalem obtinebant, ab uſque Carthagine aut Numidia, ad fretum Gaditanum: varias in gentes diſtributi. Per *epulas* & *libationes*, honores commemorat & quaſi exprobrat Jovi, quaſi a ſe fruſtra exhibitos: quippe poſt ſacrificia ſolebant e victimarum extis epulari, inque epulis vina in honorem Deorum in menſam effundere. De *epulis* illis, Æ. 7. 175. De *libatione*, Æ. 1. 740. De *toris*, lectis vulgo gramineis, Æ. 3. 224. De *Lenæo*, ſive Bacchico honore, pro vino. G. 2. 4.

208. *Aſpicis hæc?*] Vides, inquam, hæc, quæ de Didone fama ſpargit? Et ſenſus eſt: Vel hæc vides; vel non vides: ſi non vides, indignus es quem ſacrificiis colamus; ſi vides, cur fruſtra intentas fulmina, nec tanta ſcelera ulciſceris?

212. *Pretio.*] Cum tantum emit litoris, quantum bovis corio circundari poſſet, Æ. 1. 370. Et hæc fuit *loci lex*, & conditio quam mox commemorat.

215. *Paris cum ſemiviro* &c.] Paridem vocat, id eſt, mollem: de eo Æ. 1. 31. Propterea que Athenæus l. 1. notat Homerum Heroum nemini uſum unguentorum, præterquam Paridi tribuiſſe: erat autem uſus ille præcipue in capillis: unde mox addit, *crinemque madentem. Semiviro comitatu.*] Alludit ad morem Phrygum, apud quos inſignis erat cultus Deæ Cybeles, cujus ſacerdotes exſecabantur, unde molles & effœminati evadebant, vocabanturque *Galli.*

216. *Mæonia mentum mitra* &c.] Lydi, ex Strabone, l. 13. Priami tempore vocabantur *Μήονες*, *Meones*, vel *Μαίονες Mæones*: paulo poſt *Lydi*, a Lydo rege, Herculis nepote. Æ. 2. 781. *Lydia* porro, Aſiæ mino-

Subnixus, rapto potitur : nos munera templis
Quippe tuis ferimus, famamque fovemus inanem.
Talibus orantem dictis, arasque tenentem
Audiit omnipotens : oculosque ad mœnia torsit
Regia, & oblitos famæ melioris amantes.
Tunc sic Mercurium alloquitur, ac talia mandat :
Vade age, nate, voca Zephyros, & labere pennis :
Dardaniumque ducem, Tyria Carthagine qui nunc
Expectat, fatisque datas non respicit urbes,
Alloquere : & celeres defer mea dicta per auras.
Non illum nobis genitrix pulcherrima talem
Promisit, Grajumque ideo bis vindicat armis :
Sed fore qui gravidam imperiis, belloque frementem
Italiam regeret, genus alto a sanguine Teucri
Proderet, ac totum sub leges mitteret orbem.

INTERPRETATIO.

subligatus, fruitur præda : nos scilicet inferimus dona tuis templis, & sustentamus famam inanem. Omnipotens audiit eum *precantem talibus verbis, & hærentem* ad *aras: & flexit oculos ad urbem regiam, & ad amantes negligentes famæ honestæ. Tunc sic loquitur ad Mercurium, & imperat talia : Vade age, fili, advoca Zephyros, & descende alis : & alloquere Trojanum ducem, qui nunc moratur in Tyria Carthagine, nec considerat urbes a fatis* sibi *concessas : & porta per levem aërem mandata mea. Mater ejus formosissima non eum nobis talem pollicita fuerat, nec eum ob rem bis eripit* eum *e Græcorum armis : sed* pollicita fuerat hunc *futurum qui possideret Italiam plenam regnis, & belli cupidam :* qui *ostenderet originem suam* esse *e nobili sanguine Teucri, & subjiceret imperio* suo *totum orbem.*

NOTÆ.

ris mediterranea regio est, quæ a poëtis solet Phrygiæ annumerari, ex eodem Strabone l. 14. Ad orientem ac septentrionem habet Phrygiam majorem ; ab occidente Æolidem : flumina *Pactolum* & *Hermum*, aureis arenis insignia : montem *Tmolum*, vino & croco celebrem : unde regio tota divitiis deliciisque nobilis fuit. Illic in usu erat *mitra*, pileum muliebre, incurvum : baccis insigne, ac redimiculis vinculisque, quibus mento subligabatur.

218. *Famam inanem.*] Qua dicor filius tuus, rex Libyæ, conjux Didonis futurus.

219. *Arasque tenentem.*] Mos supplicantium ac sacrificantium : unde Varro apud Macrobium l. 3. 2. ait *aras* dictas olim esse *asas*, quasi *ansas*, quibus vasa teneri solent: quemadmodum *Valerii* & *Furii*, prius dicebantur *Valesii* & *Fusii*.

222. *Mercurium.*] De eo, infra, v. 238. Æ. 1. 301. De *Zephyris*, ventis occidentalibus, Ecl. 5. 4. De *Dardaniis*, Trojanis, Æ 1. 239. De *Tyria Carthagine*, supra in argumento.

228. *Bis vindicat armis.*] Pulcherrima mater Æneæ *Venus*, bis illum e Græcorum armis eripuerat. *Primo* quando Diomedes in Trojana obsidione, Æneam saxo ita percussit, ut is in genua prolapsus haud dubie occisus fuisset, nisi Venus eum peplo circumfusum eripuisset morti, Iliad. 5. 315. *Secundo* quando Æneas matris consilio & auxilio e Trojano incendio ereptus & ad fugam incitatus est, Æ. 2. 619. Neque enim iis assentior, qui explicant de ejus congressu cum Achille, ubi a Neptuno morti ereptus est, Iliad. 20. 290. Namque hanc ei opem non Venus, sed Neptunus contulit. Quod autem aiunt Neptunum quidem, sed Veneris rogatu contulisse: frustra est ; tum quia de illo rogatu nihil Homerus, auctor ipse fabulæ ; tum quia id per se præstare Venus ipsa potuisset, quod prius in duello cum Diomede præstiterat.

229. *Gravidam imperiis.*] Variis regnis regibusque distinctam ac plenam : qua for-

Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe ſua molitur laude laborem:
Aſcanio-ne pater Romanas invidet arces?
Quid ſtruit? aut qua ſpe inimica in gente moratur?
Nec prolem Auſoniam & Lavinia reſpicit arva?
Naviget: hæc ſumma eſt, hic noſtri nuntius eſto.
Dixerat. Ille patris magni parere parabat
Imperio: & primum pedibus talaria nectit
Aurea; quæ ſublimem alis, ſive æquora ſupra,
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.
Tum virgam capit: hac animas ille evocat Orco
Pallentes, alias ſub triſtia Tartara mittit,
Dat ſomnos adimitque, & lumina morte reſignat.
Illa fretus agit ventos, & turbida tranat
Nubila, jamque volans apicem & latera ardua cernit

INTERPRETATIO.

Si nullus ſplendor tantorum factorum hunc *movet, nec ſuſcipit ipſe laborem ad ſuam laudem: an pater invidet Aſcanio Romanam urbem? Quid parat? aut qua ſpe manet apud gentem inimicam: nec cogitat poſteritatem Auſoniam, & campos Lavinios? Navim conſcendat: hæc* eſt *ſumma, hic ſit* illi *nuntius* a *nobis. Sic locutus erat. Mercurius parabat ſe ad obediendum juſſis magni patris: & primo ſubligat talaria aurea; quæ, ſeu ſupra mare, ſeu ſupra terram, ferunt pennis* eum *volantem pariter cum rapido vento. Deinde accipit virgam: hac ille educit ex inferis animas pallidas, alias dejicit ad triſtes inferos, præbet aufertque ſomnos, &* ex *morte aperit oculos. Hac inſtructus impellit ventos & ducit turbidas nubes. Iamque volans videt cacumen & excelſa latera*

NOTÆ.

ma dixit, G. 2. 5. *Pampineo gravidus autumno floret ager.* De *ſanguine Teucri*, Trojanorum parentis, Æ. 1. 239. De *orbis* imperio Trojanis Romaniſque promiſſo, Æ. 1. 282.

234. *Aſcanio-ne* &c.] De eo, Æ. 1. 271. Albam condidit, unde prodiit *Roma* per *Romulum*, Albanorum regum ſobolem. Æ. 1. 273. 278. De *Auſonia*, Italia, Æ. 3. 171. De *Lavinio*, ab Ænea condita urbe, Æ. 1. 6.

239. *Talaria.*] Calceamenta alata Mercurii: quæ Valerius Flaccus vocat *plantaria*; Statius *alas plantares*.

242. *Virgam.*] Quam dono viciſſim accepit ab Apolline Mercurius, cum ei lyram dediſſet. Hac inſtructus cum abiret in Arcadiam, incidit in ſerpentes duos ad pugnam comparatos, projectaque virga ſtatim compeſcuit. Unde pacis ſymbolum evaſit virga illa duobus implexa ſerpentibus: quam Græci legatis ſuis dabant, ad pacem & ſecuritatem; vocabantque κηρύκιον, quia *legati* κήρυκες; ex qua voce Latini virgam ipſam appellaverunt, cum aliqua literarum deformatione, *Caduceum.* De *Orco*, vel fluvio, vel Deo; qui pro inferis ſumitur, G. 1. 277. De *Tartaro*, profundiſſimo inferorum loco, G. 1. 36.

244. *Lumina morte reſignat.*] I. Explicat Servius, *claudit*: qnod merito improbatur: cum opponantur *reſigno* & *ſigno*, id eſt, *ſigillis munio* & *claudo*. II. Explicat Turnebus, *aperit in buſto*: idque haurit e Plinio l. 11. 37. *Morientibus* oculos *operire, rurſuſque in rogo patefacere, Quiritum magno ritu ſacrum eſt: ita more condito, ut neque ab homine ſupremum eos ſpectari fas ſit; & cælo non oſtendi, nefas.* Hoc igitur officium tribuit Mercurio: ſed quia ſolebat id fieri a cognatis, antequam buſto cadaver imponerent: ideo III. Explico, *aperit oculos ex morte*; id eſt, *revocat e morte corpora*: quod quintum officium a primo diſtinguitur: primum enim eſt, *quod animas ex Orco evocet*, ſive ut Jovi ſiſtat, ſive ad alia miniſteria: quintum eſt, quod *corpora ipſa revocet a morte, oculoſque corporis aperiat.* IV. Aliæ ſunt Joſe-

Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit:
Atlantis, cinctum assidue cui nubibus atris
Piniferum caput, & vento pulsatur & imbri.
Nix humeros infusa tegit: tum flumina mento
Præcipitant senis, & glacie riget horrida barba.
Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
Constitit; hinc toto præceps se corpore ad undas
Misit: avi similis, quæ circum litora, circum
Piscosos scopulos, humilis volat æquora juxta.
Haud aliter terras inter cœlumque volabat,
Litus arenosum Libyæ ventosque secabat,
Materno veniens ab avo Cyllenia proles.
Ut primum alatis tetigit magalia plantis;
Æneam fundantem arces, ac tecta novantem
Conspicit: atque illi stellatus iaspide fulva
Ensis erat, Tyrioque ardebat murice læna

INTERPRETATIO.

duri Atlantis, qui capite sustinet cælum: Atlantis, cui caput piniferum, semper circumdatum nigris nubibus, tunditur ventis & pluviis. Nix superjecta tegit humeros: præterea fluvii devolvuntur e mento senis, & barba horrida concrescit glacie. Hic primo stetit Mercurius tendens alis æqualibus; hinc delapsus toto corpore se impulit ad undas: similis volucri, quæ circa litora, circa piscosas cautes volat demisse prope mare. Non aliter proles Cyllenia veniens ab Atlante avo materno, volabat inter cælum & terram, scindebat aërem & litus arenosum Libyæ. Statim atque alatis pedibus attigit casas; vidit Æneam fundantem arces, & mutantem tecta: illi autem erat ensis interpunctus iaspide fulva, & toga rubescebat Tyria purpura.

NOTÆ.

phi Castilionis & Achillis Statii sententiæ, quas brevitatis causa præterimus.

247. *Atlantis.*] *Atlas* mons Africæ maximus, nivoso semper cacumine, Mauritaniam a Libya interiore dividens, & ad oceanum occidentalem desinens: hujus longa series dicitur ab Hispanis *montes claros.* In hunc dicitur Atlas rex Mauritaniæ commutatus a Perseo, aspectu Medusei capitis, quod eum excipere hospitio noluisset: cum autem esset idem astrologiæ peritissimus, cœlum dictus est humeris sustinere. Hic a Virgilio describitur, quasi hominis figuram adhuc retinens.

252. *Cyllenius.*] Atlas hic septem Pleiadum pater fuit, G. 1. 138. Harum una *Maia* Mercurium peperit ex Jove, in vertice *Cyllenes*, Arcadiæ montis. Unde Atlas dicitur Mercurii *avus maternus*, id est, avus Mercurii ex parte matris.

254. *Avi similis.*] Comparatio illa habitusque Mercurii est ex Homero, Odyss. 5. 43. Avem vocat Homerus *Laron*, quæ vel est fulica, *foulque*, vel ciconia, vel alia, de ea enim varie disputatur.

259. *Magalia.*] Casas pastorum Libyæ, de quibus, G. 3. 340.

261. *Stellatus iaspide fulva.*] Capulus gladii cum vagina, gemmis, quasi stellis clavisque interpunctus. De *Iaspidis* pretiosi lapidis coloribus multa Plinius l. 37. 9. Nulla tamen fulva tota agnoscitur: sed, aureo tantum distincta quasi pulvere. *Fulvus* autem color mixtus est ex rufo & viridi, qualis est in leonibus.

262. *Tyrio murice læna.*] *Læna*: Nonnio, vestimentum est militare, quod supra omnia vestimenta assumitur; sed facile errare potuit, & *lænam* cum chlamyde confundere: siquidem Varroni, Festo, atque aliis *læna*, vestimentum est duplex, instar duarum togarum; atque adeo oblongum, & bello parum commodum. Sacerdotalis fuit vestis; unde Popilius *Lænas* appellatus est,

Demiſſa ex humeris: dives quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas diſcreverat auro,
Continuo invadit: Tu nunc Carthaginis altæ
Fundamenta locas, pulchramque uxorius urbem
Extruis, heu! regni rerumque oblite tuarum.
Ipſe Deum tibi me claro demittit Olympo
Regnator, cœlum & terras qui numine torquet:
Ipſe hæc ferre jubet celeres mandata per auras:
Quid ſtruis? aut qua ſpe Libycis teris otia terris?
Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe tua moliris laude laborem;
Aſcanium ſurgentem, & ſpes hæredis Iüli
Reſpice: cui regnum Italiæ, Romanaque tellus,
Debentur. Tali Cyllenius ore locutus,
Mortales viſus medio ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
At vero Æneas aſpectu obmutuit amens:
Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæſit.
Ardet abire fuga, dulceſque relinquere terras,
Attonitus tanto monitu imperioque Deorum.
Heu! quid agat? quo nunc Reginam ambire furentem
Audeat affatu? & quæ prima exordia ſumat?
Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc;
In parteſque rapit varias, perque omnia verſat.
Hæc alternanti potior ſententia viſa eſt.

INTERPRETATIO.

pendens ex humeris: quæ ornamenta fecerat opulenta Dido, & diſtinxerat textum ſubtili auro. Statim aggreditur eum his verbis: *Tu nunc ſtatuis fundamenta altæ Carthaginis, & condis pulchram urbem uxori ſerviens, heu! immemor regni tui & rerum tuarum. Ipſe Rex Deorum, qui poteſtate* ſua *vertit cœlum & terras, miſit me tibi e cœlo ſplendido: ipſe imperat* me *portare hæc* ſua *mandata per levem aërem: Quid paras, aut qua ſpe perdis otia in Libyca regione? Si nullus ſplendor tantarum rerum te movet; nec ſuſcipis ipſe laborem ad tuam laudem; attende* ad *Aſcanium creſcentem, & ſpes hæredis Iüli: cui imperium Italiæ & Romana terra debentur. Talibus verbis locutus Mercurius fugit aſpectum humanum* in *medio ſermone, & procul abiit ex oculis in levem aërem. At vero Æneas ſtupefactus viſu obmutuit, & capilli* præ *horrore arrecti* ſunt, *& vox ſtetit* in *gutture. Vult exire fugiendo & deſerere gratam regionem, territus tanto monito & juſſu Deorum. Heu! quid faciat? quo alloquio audeat circumvenire Reginam amantem? & unde capiat primum initium? Et nunc huc, nunc illuc, diſtrahit animum; & trahit in diverſas partes, & volvit per omnia. Hoc conſilium viſum eſt melius ponderanti.*

NOTÆ.

quod ea indutus exiſſet e ſacrificio ad ſeditionem ſedandam. Hyberna etiam videtur fuiſſe ob denſitatem: quare tum conveniens erat Æneæ, qui in hyeme verſabatur, infra, v. 309. *Hyberno moliris ſidere claſſem*: Nomen vel a *lana* multa, juxta Varronem; vel juxta Plutarchum, a Græcorum χλαῖνα, quæ veſtis erat ejudem uſus, χλιαίνω enim eſt *calefacio*. De *Tyrio murice*, purpura, G. 2.506. De *Olympo*, Theſſaliæ monte, qui pro cœlo ſumitur, Ecl. 5.56.

275. *Regnum Italiæ, Romanaque tellus.*]

Mnesthea, Sergestumque vocat, fortemque Cloanthum:
Classem aptent taciti, sociosque ad litora cogant;
Arma parent; & quæ sit rebus causa novandis,
Dissimulent: sese interea, quando optima Dido
Nesciat & tantos rumpi non speret amores,
Tentaturum aditus, & quæ mollissima fandi
Tempora, quis rebus dexter modus. Ocyus omnes
Imperio læti parent, ac jussa facessunt.
At regina dolos (quis fallere possit amantem?)
Præsensit, motusque excepit prima futuros,
Omnia tuta timens: eadem impia fama furenti
Detulit, armari classem, cursumque parari.
Sævit inops animi, totamque incensa per urbem
Bacchatur: qualis commotis excita sacris
Thyas, ubi audito stimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnusque vocat clamore Cithæron.
Tandem his Æneam compellat vocibus ultro:

INTERPRETATIO.

Vocat Mnestheum, & Sergestum, & fortem Cloanthum: jubetque *ut instruant classem secreto, & congregent socios ad litus;* ut *præparent arma; & celent, quæ sit causa mutandarum rerum: interim, modo bona Dido ignoret, & non suspicetur abrumpi tantos amores, se quæsiturum aditus, & quæ tempora loquendi* erunt *commodissima, quæ via negotii* conficiendi *tutissima. Celeriter omnes obediunt læti mandato, & exequuntur jussa. Sed Regina præsensit fraudem (quis possit decipere amantem?) & cognovit prima tumultum futurum, metuens omnia* vel *tutissima. Eadem fama nuntiavit amanti, classem instrui, & parari discessum. Furit impos mentis, & inflammata bacchatur per totam urbem: qualis Baccha incitata quassatis simulacris, quando orgia triennalia stimulant* eam *audito Baccho, & Cithæron invitat* eam *nocturno tumultu. Denique ultro alloquitur Æneam his verbis:*

NOTÆ.

Tellus, Romana olim dicenda; supra, v. 234.

288. *Mnesthea* &c.] Accusativus Græcus, pro Latino *Mnestheum.* De eo, deque *Sergesto*, & *Cloantho*, Trojanis ducibus, in ludis nauticis, Æ.5.v.116. & sequentibus.

301. *Bacchatur* &c.] Didonem comparat Bacchi comitibus fœminis: quæ ipsum ex India victorem temulentæ sequebantur, lynces ac tigres ejus currui subligatas commovebant, coronatæ pampino, thyrsis armatæ sive hastis pampino atque hedera implicatis. Hinc I. *Bacchæ* vocatæ sunt, & *Thyades*, a θέω *curro*, vel a θύω *sacrifico*, *impetu feror.* II. Harum exemplo, sacra sibi a mulieribus fieri deinceps voluit, quæ dicta sunt ὄργια, *Orgia*; vel ab ὀργὴ *ira*, quia furiosas imitabantur; vel ab ὄρος *mons*, quia fiebant illa in montibus. III. Quare hic *Cithæron* memoratur, mons Bœotiæ, pars Parnassi, ut quibusdam videtur: & vero pars aliqua Parnassi dicata fuit Baccho, Ecl. 7. 25. IV. Sacra illa, cum sæpe alias, tum imprimis tertio quoque fiebant anno; & Athenienses ante institutas Olympiadas, per Dionysia sive Bacchica festa solebant tempora distinguere: vocabantque festa illa τριετηρικὰ, *trieterica*, id est *triennalia*, a τρία, & ἔτος *annus.* V. Noctu fiebant: unde dicebantur νυκτήλια, *nyctelia*, a νὺξ, νυκτὸς *nox.* VI. *Commotis sacris*: id est, vel quassatis thyrsis, sacris Baccho hastis, de quibus Ecl. 5. 29. vel commoto quod circumferebant Bacchi simulacro: unde Horatius Od. l. 1. 18. 11. *Non ego te, candide Bassareu, invitum quatiam.*

Diſſimulare etiam ſperaſti, perfide, tantum
Poſſe nefas? tacituſque mea decedere terra?
Nec te noſter amor, nec te data dextera quondam,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
Quin etiam hyberno moliris ſidere claſſem,
Et mediis properas Aquilonibus ire per altum,
Crudelis! Quid? ſi non arva aliena domoſque
Ignotas peteres, & Troja antiqua maneret:
Troja per undoſum peteretur claſſibus æquor?
Mene fugis? per ego has lacrymas dextramque tuam, te,
(Quando aliud mihi jam miſeræ nihil ipſa reliqui)
Per connubia noſtra, per inceptos Hymenæos;
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
Dulce meum: miſerere domus labentis; & iſtam
Oro, ſi quis adhuc precibus locus, exue mentem.
Te propter Libycæ gentes, Nomadumque tyranni
Odere, infenſi Tyrii: te propter eundem
Extinctus pudor, &, qua ſola ſidera adibam,
Fama prior: cui me moribundam deſeris hoſpes?
Hoc ſolum nomen quoniam de conjuge reſtat.
Quid moror? an mea Pygmalion dum mœnia frater
Deſtruat? aut captam ducat Getulus Iarbas?

INTERPRETATIO.

Etiamne, o perfide, ſperaſti poſſe celare tantum crimen? & tacitus abire e mea regione? Nec te amor noſter, nec dextra olim data, nec Dido retinet peritura crudeli morte? Imo etiam ſtruis claſſem hyemali tempore, & properas navigare per mare inter medios Aquilones, crudelis! Quid? ſi non quæreres regionem externam & ſedes incognitas, ſed ſi *vetus Troja ſtaret*: an *claſſe peteretur* a te *Troja per mare procelloſum? An fugis me? ego te per has lacrymas & dexteram tuam* (*ſiquidem ipſa nihil aliud reliqui mihi jam miſeræ*) *per conjugium noſtrum, per nuptias inchoatas; ſi bene merui quicquam de te, aut* ſi *quicquam meum fuit gratum tibi: miſerere domus* meæ *cadentis; & ſi quis adhuc aditus* eſt *precibus, precor depone hoc conſilium. Propter te populi Libyæ & reges Numidarum oderunt* me, *& Tyrii infenſi* ſunt mihi: *propter eumdem te pudor periit, & antiqua fama*, per *quam unicam attingebam aſtra: cui relinquis me morituram, o hoſpes? ſiquidem hoc unum nomen ſupereſt de conjuge. Quid expecto? an dum Pygmalion frater diruat muros meos? aut Iarbas Getulus trahat* me *captivam?*

NOTÆ.

305. *Diſſimulare* &c.] Tres habet partes hæc oratio. PROPOSITIONEM, qua conſtituit non eſſe Æneæ clam fugiendum, idque per interrogationem duobus primis verſibus comprehenſam. CONFIRMATIONEM per quinque rationes. 1. eſt *Amor*. 2. *data dextera* & fides. 3. Pietas in *morituram crudeli funere*. 4. Incommoda itineris, *Hyberno ſidere*. 5. Comparatio a majori ad minus: Non peteres Trojam hac tempeſtate, ergo multo minus *arva aliena* & *domos ignotas*. PERORATIONEM, ſive affectuum commotionem, in qua maxima vis eſt. Nam 1. Obſecrationes adhibet per ſacratiſſima & cariſſima quæque. 2. Commemorat beneficia, odium exterorum & ſuorum, extinctum pudorem, famam amiſſam. 3. Exponit ſolitudinem ſuam & pericula, quibus ad mortem certiſſime adigetur. 4. Videtur aliquid Æneæ concedere, ut viciſſim aliquid obtineat; precaturque ſaltem ut expectet, dum aliqua ſibi ſuperſit ex eo ſoboles.

310. *Aquilonibus.*] De iis ſeptentriona-

Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam soboles, si quis mihi parvulus aula
Luderet Æneas, qui te tantum ore referret:
Non equidem omnino capta aut deserta viderer.
Dixerat. Ille Jovis monitis immota tenebat
Lumina, & obnixus curam sub corde premebat.
Tandem pauca refert: Ego te, quæ plurima fando
Enumerare vales, nunquam Regina negabo
Promeritam: nec me meminisse pigebit Elisæ;
Dum memor ipse mei, dum spiritus hos reget artus.
Pro re pauca loquar. Nec ego hanc abscondere furto
Speravi, ne finge, fugam; nec conjugis unquam
Prætendi tædas, aut hæc in fœdera veni.
Me si fata meis paterentur ducere vitam
Auspiciis, & sponte mea componere curas:
Urbem Trojanam primum dulcesque meorum
Relliquias colerem, & Priami tecta alta manerent,

INTERPRETATIO.

Saltem si ante fugam aliqua proles mihi suscepta fuisset de te, si parvulus aliquis Æneas mihi luderet in *aula*, *qui te solum vultu repræsentaret: equidem non plane viderer decepta aut derelicta.* Sic *locuta fuerat. Ille jussu Jovis tenebat immotos oculos, & obstinatus coërcebat curam in animo. Tandem reposuit* hæc *pauca: Ego, o Regina, nunquam negabo te meruisse multa, quæ loquendo potes enumerare: nec me pœnitebit recordari Elisæ; dum ipse recordabor mei, dum anima movebit ista membra. Dicam pauca pro* statu *rei. Nec ego speravi tegere silentio* hanc *fugam*, *ne fingas* id tibi; *nec unquam prætexui faces maritales, aut veni* huc *ad has nuptias. Si fata permitterent me transigere vitam mea voluntate, & constituere negotia meo arbitratu: primo venerarer Trojanam urbem & dulces reliquias meorum, & starent alta palatia Priami,*

NOTÆ.

libus ventis, Ecl. 7. 51. De *Hymenæo*, nuptiali Deo, G. 3. 60. De *Nomadibus*, dictis a νομὴ *pastus*, ob pastoralem ac feram vitam: qui & *Numidæ* dicuntur, supra v. 40. ubi de *Libycis gentibus*. De *Pygmalionis* minis, v. 44. De *Iarba* Getuliæ rege, v. 36.

333. *Ego te, quæ* &c.] Tres habet partes Æneæ responsio. CONFESSIONEM acceptorum beneficiorum, pro quibus gratum animum pollicetur: idque locum habet exordii. NEGATIONEM furtivæ fugæ: quod confirmat, quia nullo illic legitimo vinculo tenetur; non civitatis, cum aliunde *venerit non in fœdera*; non conjugii, cum in eorum connubio ceremoniæ solitæ non servatæ sint, non tædæ prælatæ, quæ una erat ex iis ceremoniis, supra v. 166. EXCUSATIONEM. 1. Quia primum ipsius consilium fuit Trojam instaurare in Phrygia: quo in flexu rerum, conjux Didonis esse non poterat. 2. Quia Dii in Italiam ipsum etiam repugnantem miserunt; quod alterum fuit conjugii obstaculum. 3. Comparatione a pari; quia si Diis ipsa paruit, & eorum jussu Carthagine detinetur, quidni ipse sequatur eos in Italiam? 4. Quia cogitur iis obsequi, & paternæ umbræ, & ipsius Mercurii admonitu. 5. Quia fatis jubetur Ascanio regnum parare, quo careret in Libya, ubi regnum ad suam ex Didone sobolem pertineret. Fatendum tamen orationem illam, si Deorum jussa excipias, sane esse subfrigidam.

340. *Meis auspiciis.*] Mea voluntate atque sponte, meo arbitratu. Mos enim erat veterum, ut gravius nihil, nisi prius captatis auspiciis susciperent: qui autem sub aliena erant potestate; ut servi, milites, inferioris ordinis duces; non sua, sed dominorum atque imperatorum auspicia sequebantur: atque ita non sua, sed aliena voluntate rem gerebant.

Et recidiva manu posuissem Pergama victis.
Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo,
Italiam Lyciæ jussere capessere sortes:
Hic amor, hæc patria est. Si te Carthaginis arces
Phœnissam, Libycæque aspectus detinet urbis:
Quæ tandem Ausonia Teucros considere terra
Invidia est? & nos fas extera quærere regna.
Me patris Anchisæ, quoties humentibus umbris
Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt,
Admonet in somnis & turbida terret imago:
Me puer Ascanius, capitisque injuria cari,
Quem regno Hesperiæ fraudo & fatalibus arvis.
Nunc etiam interpres Divum, Jove missus ab ipso,
(Testor utrumque caput) celeres mandata per auras
Detulit: ipse Deum manifesto in lumine vidi

INTERPRETATIO.

& manu condidissem victis Pergama caduca. Sed jam Grynæus Apollo magnam Italiam, Lycia oracula Italiam imperaverunt me *quærere: hic est amor, hæc patria. Si munimenta Carthaginis, & visus Libycæ urbis retinet te Phœniciam: quæ demum est* tibi *invidia*, quod *Trojani sedeant* in *Italica terra? & licet nos quærere regna externa. Umbra aspera Anchisæ sollicitat me in somnis, quoties nox tegit terras humidis tenebris, quoties lucida sidera oriuntur.* Sollicitat *me puer Ascanius, & injuria* facta *dilecto capiti* ejus, *quem privo regno Italiæ & terris fatalibus. Nunc etiam nuntius Deorum, missus ab ipso Jove (attestor utrumque Deum) portavit* ejus *jussa per levem aërem: ipse vidi Deum perspicua in luce*

NOTÆ.

344. *Recidiva.*] Alii explicant *restituta*, & post excidium redeuntia: quomodo *recidivæ febres* dicuntur. Sed puto *recidivas febres* ideo dici, quia in eas *recidimus*; atque ita semper *casum* significare. Igitur *recidiva* simpliciter interpretor *caduca* sive *cadentia*. Quod si *recidiva* casum iteratum notant; puto allusum ad geminam Trojæ expugnationem, primam ab Hercule, alteram a Græcis. Æ. 3. 476.

345. *Grynæus* &c.] *Grynium*, in Æolide, Asiæ minoris maritima regione, ad occidentem Lydiæ; urbs non longe a Myrina, in sinu Elaïtico: ubi vetus oraculum, & templum Apollinis sumptuosum ex albo lapide. Sic Strabo, l. 13. De eo, Ecl. 6. 72. *Lycia*, ejusdem Asiæ minoris regio ad meridiem, urbem habuit *Pataram*, ubi celebre etiam oraculum Apollinis, de quo supra, v. 143. Hinc Apollo *Grynæus* & *Patareus* dictus est; & quanquam Æneas Phœbi monita de quærenda Italia, neque Grynii, neque Pataræ accepisset; sed in insula Delo, apud Anium regem, Æ. 3. 97. & in Epiro, apud Helenum regem, Æ. 3. 381. per hæc tamen communia nomina *Grynæi* & *Lycii*, unus idemque Apollo, ejusque oraculum, non locus significatur. Sic in ipso Delio templo, Apollinem nuncupat *Thymbræum*, cum Thymbra sit in Troade, Æ. 3. 85.

346. *Sortes.*] Multa hic aliqui congerunt, de divinatione per talorum jactum, aut sortes conjectas & eductas: quæ nihil ad rem. *Sortes* enim hic puto dici *oracula*, quæ consulentibus, modo prospera, modo adversa erant: etsi consulto & providenter quantum ad Deos; tamen fortuito & improviso quantum ad homines.

348. *Phœnissam.*] Cum e Phœnicia oriunda sis, Æ. 1. 450. De *Libya*, supra, v. 36. De *Ausonia*, Italia, Æ. 3. 171. De *Teucris*, Trojanis. Æ. 1. 239. De *Hesperia*, Italia, Æ. 1. 534. De *Italia Ascanio promissa.* Æ. 1. 270.

356. *Interpres Divum.*] Mercurius, qui

Intrantem muros, vocemque his auribus hausi.
Desine, meque tuis incendere, teque querelis:
Italiam non sponte sequor.
Talia dicentem jamdudum aversa tuetur,
Huc illuc volvens oculos: totumque pererrat
Luminibus tacitis, & sic accensa profatur:
Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor:
Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanæque admorunt ubera tigres.
Nam quid dissimulo? aut quæ me ad majora reservo?
Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?
Num lacrymas victus dedit? aut miseratus amantem est?
Quæ quibus anteferam? jam jam nec maxima Juno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.

INTERPRETATIO.

ingredientem muros, & excepi his auribus vocem ejus. *Cessa commovere & me & te his questibus: non sponte peto Italiam. Talia loquentem jamdiu infensa intuetur, rotans huc illuc oculos: & totum circumspicit oculis tacitis, & sic irata loquitur: Nec tibi mater* est *Dea, nec auctor familiæ* est *Dardanus, o perfide: sed Caucasus horribilis duris rupibus peperit te, & Hyrcanæ tigres præbuerunt* tibi *ubera. Quid enim dissimulo? aut quæ graviora expecto? An gemuit ob fletum meum? an obvertit oculos? an emollitus fudit lacrymas, aut misertus est amantis? Quæ quibus præferam? nunc nunc neque maxima Juno, nec pater Saturnius videt hæc justis oculis.*

NOTÆ.

Græce Ἑρμῆς dicitur, quasi ἑρμηνεὺς *interpres.*

360. *Incendere querelis*] Sic Æ. 10. 895. *Clamore incendunt cælum.* Et Æ. 11. 147. *Mæstam incendunt clamoribus urbem.* Et explico, *commovere, toucher, attendrir.*

362. *Aversa.*] Vel *oculis aversa*, id est, torvis ac retortis oculis intuens: vel *aversa animo.*

365. *Nec tibi Diva parens* &c.] Erumpit Didonis furor in hanc supremam orationem, qua I. Negat ea quæ jactaverat v. 12. de divino Æneæ genere. II. Æneam incusat; quod nec gemitu, nec aspectu, nec fletu dignatus & flentem & amantem fuerit. III. Deos incusat ipsos, quod hæc impune sinant abire. IV. In Æneam iterum, ut in ingratum invehitur: commemoratione beneficiorum quinque. V. Ut in mendacem; qui oracula, Deorumque jussa fugæ prætexat: quod diluit, negando curam rerum mortalium Diis inesse. VI. Per correctionem, negat se velle mendacia illius refellere: tum addit concessionem delusoriam, & comminationem futuri naufragii, perpetuarumque post mortem inimicitiarum. Ubi notandum, eam ex animi perturbatione, Deos, modo iniquos dicere, modo rerum humanarum negligentes incusare, modo pios appellare, a quibus justam perfidiæ ultionem speret. VII. Denique sequitur ex furore deliquium.

365. *Dardanus.*] Auctor Trojanorum, Æ. 1. 239.

367. *Caucasus, Hyrcanæque* &c.] *Caucasus*, mons Asiæ, præ cæteris altus & scopulosus, inter mare Euxinum & Caspium: *mont de Circassie. Hyrcania*, olim Parthiæ pars, ad meridiem Caspii maris, nunc *Tabarestan*, sub ditione Persarum: regio pantheris ac tigribus infesta.

371. *Quæ quibus anteferam* &c.] Inter quæ omnia immanitatis signa, quænam aliis majora dicam?

371. *Jam jam nec* &c.] Sed quid mirum si est in me iniquus Æneas: cum ne Juno quidem Carthaginis & conjugii perinde tutrix; ne Jupiter quidem ipse Saturni filius & Junonis conjux, æquis oculis hæc in me ab illo commissa scelera aspiciant.

Nusquam tuta fides. Ejectum litore, egentem
Excepi; & regni demens in parte locavi:
Amissam classem, socios a morte reduxi.
Heu! furiis incensa feror. Nunc augur Apollo,
Nunc Lyciæ sortes, nunc & Jove missus ab ipso
Interpres Divum fert horrida jussa per auras.
Scilicet is superis labor est, ea cura quietos
Sollicitat. Neque te teneo, neque dicta refello.
I, sequere Italiam ventis, pete regna per undas.
Spero equidem mediis, si quid pia numina possunt,
Supplicia hausurum scopulis; & nomine Dido
Sæpe vocaturum. Sequar atris ignibus absens:
Et quum frigida mors anima seduxerit artus,
Omnibus umbra locis adero: dabis improbe pœnas:
Audiam, & hæc manes veniet mihi fama sub imos.
His medium dictis sermonem abrumpit, & auras
Ægra fugit: seque ex oculis avertit & aufert,

INTERPRETATIO.

Nullibi certa est fides. Excepi Æneam *expulsum e litore, egenum; & stulta constitui eum in parte regni: revocavi naves amissas & socios a morte. Heu! rapior inflammata a furiis. Nunc Apollo vates, nunc oracula Lyciæ, nunc nuntius Deorum missus ab ipso Jove portat per aërem dura mandata. Quasi vero is esset labor Deorum, & ea cura vexaret* eos *tranquillos. Neque te retineo, neque refuto* quæ *dixisti. I, pete ventis Italiam, quære regna per mare. Equidem spero, si quid valent justi Dii*, te *luiturum pœnas* in *mediis scopulis, & sæpe nomine appellaturum Didonem. Persequar* te *nigris ignibus* licet *absens: & postquam frigida mors separaverit corpus* ab *anima, adero umbra cunctis locis: solves* mihi *pœnas, o improbe: audiam, & hæc fama veniet ad me apud inferos profundos. His prolatis interrupit medium sermonem, & afflicta fugit lucem, & se abducit & aufert ex aspectu,*

NOTÆ.

373. *Nusquam tuta fides.*] Nec apud homines, qui eam temere violant; nec apud Deos, qui eam impune violari sinunt.

376. *Furiis incensa.*] Vel furore, vel ipsis facibus furiarum, de quibus, G. 3. 552. Cur autem his incensa? ex comparatione meritorum suorum cum officiis Æneæ: qui pro hospitio, pro regno, pro classe & sociis a morte servatis, vana Deorum oracula somniaque vicissim refert. De *Lyciæ sortibus*, v. 345. 346. De *Divum interprete Mercurio*, v. 238. 356.

380. *Neque dicta refello* &c.] Sensus est. Oracula quidem & jussa illa, a te ficta sunt: possem fraudem tuam eaque refellere: sed nec ea refello, nec te hic ultra detineo: *I, sequere Italiam* &c.

383. *Supplicia hausurum.*] Pro *haustaurum*: id est, fluctibus submergendum, suffocandum aquis, quibuscum mortem *hauriat*. *Dido.*] In accusativo Græco.

384. *Sequar atris ignibus absens.*] Sensus est. Vel species ignium & rogi, quo me mox absumptam videbis, te semper insequetur. Vel sola mei etiam absentis recordatio, tibi veluti furia semper instabit, quasi admotis lateri facibus.

385. *Anima* &c.] Tribuuntur Ovidio quatuor hi versus:

Bis duo sunt homini: manes, caro, spiritus, umbra:
Quatuor ista, loci bis duo suscipiunt.
Terra tegit carnem, tumulū circumvolat umbra,
Orcus habet manes, spiritus astra petit.

Ex quibus erui potest is hujus loci sensus: *Cum mihi mors* carnem *a* spiritu, *corpus ab anima separaverit*: umbra *mea te semper insequetur; & fama supplicii tui sub terras perveniet ad* manes *meos*. Hæc fusius, Æ. 5. 81.

Linquens multa metu cunctantem & multa parantem
Dicere. Suscipiunt famulæ, collapsaque membra
Marmoreo referunt thalamo stratisque reponunt.
At pius Æneas, quanquam lenire dolentem
Solando cupit, & dictis avertere curas,
Multa gemens, magnoque animum labefactus amore:
Jussa tamen Divum exequitur, classemque revisit.
Tum vero Teucri incumbunt, & litore celsas
Deducunt toto naves: natat uncta carina.
Frondentesque ferunt ramos, & robora sylvis
Infabricata, fugæ studio.
Migrantes cernas, totaque ex urbe ruentes.
Ac veluti ingentem formicæ farris acervum
Cum populant, hyemis memores, tectoque reponunt:
It nigrum campis agmen, prædamque per herbas
Convectant calle angusto: pars grandia trudunt
Obnixæ frumenta humeris: pars agmina cogunt,
Castigantque moras: opere omnis semita fervet.

INTERPRETATIO.

relinquens Æneā *metu tardantem* dicere *multa, & parantem dicere multa. Sustinent* eam *famulæ: & reportant in marmoreum cubiculum membra defecta, locantque* ea in *lecto. At pius Æneas, quamvis optet consolando placare mærentem, & pellere curas sermonibus, multum gemens, & concussus animo* propter *amorem: tamen observat jussa Deorum, & repetit classem. Tunc autem Trojani incumbunt* operi, *& detrahunt altas naves e toto litore: natant unctæ naves: &* nautæ *portant ramos virescentes, & ligna e sylvis* adhuc *informia, desiderio fugiendi. Videas* eos *exeuntes, & erumpentes ex urbe tota. Et quemadmodum formicæ, quando deprædantur magnum tumulum frumenti, providæ in hyemem, & seponunt* in *latebris: nigra turba incedit* per *agros, & subvehunt prædam angusto tramite inter herbas: partim obnixæ humeris propellunt magna grana: partim colligunt turmas, & accelerant morantes: omnis semita fervet labore.*

NOTÆ.

398. *Uncta carina.*] Pice, aliaque pingui materia perlitæ naves, quarum trabs infima *carina* est.

399. *Frondentes ramos.*] Jam incipientes frondescere, hyems enim tunc deflectebat in ver: quam tamen hyemem simpliciter vocat Dido, Æneæ deterrendi causa, v. 309. *Hyberno moliris sidere classem.* Ver autem optime congruit cum iis quæ dicentur, Æ. 5. 46. *Ramos* præferunt. Vel ad ornatum, & coronas navium, unde, v. 418. *Nautæ imposuere coronas.* Vel potius ad usum navium, & antennas remosque fabricandos. *Robora.*] Duriora grandioraque ligna, ad malos, eosque impolitos, nec dolatos, fugiendi studio. De *robore*, quod aliquando pro specie glandiferæ arboris sumitur, sæpius pro duriore quovis ligno, G. 1. 162.

402. *Ac veluti.*] Trojanorum laborem cum formicarum sedulitate comparat: *Parvula nam exemplo est magni formica laboris*, inquit Horat. Sat. l. 1. 1. Expressa est ista comparatio ex parænesi Phocylidis, quæ legitur apud Hortensium. *Far.*] plur. *farra* frumenti species est purissimi. *Callis.*] Est semita quæ *callo* pedum induruit. *Semita.*] Angusta via, quasi *semi iter. Castigantque moras.*] Accelerant, ac veluti increpant morantes; quod ad duces pertinere videtur: tamen, licet formicæ, quemadmodum apes, rempublicam habeant; negat Aristoteles eas regibus subesse; quod affirmant alii.

Quis tibi tunc, Dido, cernenti talia ſenſus?
Quoſve dabas gemitus? quum litora fervere late
Proſpiceres arce ex ſumma, totumque videres
Miſceri ante oculos tantis clamoribus æquor.
Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?
Ire iterum in lacrymas, iterum tentare precando
Cogitur, & ſupplex animos ſubmittere amori:
Ne quid inexpertum, fruſtra moritura, relinquat.
Anna vides toto properari litore circum:
Undique convenere: vocat jam carbaſus auras,
Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.
Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem;
Et perferre, ſoror, potero. Miſeræ hoc tamen unum
Exequere Anna mihi: ſolam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere ſenſus;
Sola viri molles aditus & tempora noras.
I ſoror, atque hoſtem ſupplex affare ſuperbum:

INTERPRETATIO.

Quis tunc ſenſus erat *tibi, o Dido, ſpectanti talia? aut quos emittebas gemitus? cum ex alta arce ſpectares litora undique æſtuare, & aſpiceres coram oculis totum mare turbari tantis clamoribus. Improbe amor, quid non cogis* facere *animos hominum? Cogitur rurſus deſcendere ad lacrymas: rurſus oppugnare Æneam precando, & ſupplicando ſubjicere animum amori: ne omittat quicquam intentatum,* antequam *temere moriatur. Anna,* inquit, *cernis circum properari toto litore: undique collecti ſunt: jam vela invitant ventos, & nautæ hilares addiderunt puppibus coronas. Ego quando quidem potui præſentire tantam calamitatem, potero etiam* eam *ſuſtinere. Tamen o Anna, fac iſtud ſolum mihi miſeræ: nam perfidus ille ſolebat te ſolam revereri, etiam tibi committere ſecretos ſenſus; ſola cognoſcebas tempora & commodos aditus ad illum. I ſoror, & ſupplex alloquere ſuperbum hoſtem:*

NOTÆ.

409. *Litora fervere.*] *Æſtuare*, nautis, Trojanis, aliis refertum eſſe. Utraque tranſlatio petitur ab æſtu, & aquis ferventibus, quæ dum ebulliunt, confertim ac tumultuoſo impetu miſcentur inter ſe, multiplicantur, intumeſcunt. Ita modo, v. 407. *Opere omnis ſemita fervet.*

416. *Anna vides* &c.] Dido jam Æneæ diriſſima quæque comminata atque imprecata fuerat, v. 381. Nunc ſuadet Annæ eum ut ſupplex adeat pro ſe: more amantum, qui nunc minis, nunc precibus agunt; jam furioſi, mox dejecti, nuſquam ſibi ſimiles. Oratio tres habet partes. I. Exponit præſens profectionis periculum. II. Rogat Annam ut Æneam adeat: tum quia colitur ab Ænea, tum quia novit ipſa pertentare ejus animum. III Docet eam argumenta, quibus eum a profectione deterreat, eaque tria. 1. Quod nihil in eum hoſtile Dido commiſerit. 2. Quod nondum commoda ſit navigationi tempeſtas. 3. Quod non jam conjugium; ſed breve tantum tempus petat, ut dolori aſſueſcat ſuo, ejuſque abſentiæ.

417. *Carbaſus.*] Plur. *Carbaſa.* Lini genus: quo, & vela, & veſtes etiam fiunt: in Hiſpania inventus eſt circa Tarraconem, ex Plin. l. 19. 1.

418. *Coronas.*] Mos nautarum cum ſolverent, & appellerent, in ſignum lætitiæ. G. 1. 303. *Ceu preſſæ cum jam portum tetigere carinæ, puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.* Imponebant autem præcipue puppibus, quia in ea navis parte ſacrarium erat.

419. *Hunc ego ſi potui* &c.] Multi explicant *potui*, pro *potuiſſem*: hoc ſenſu: *Si ego potuiſſem hunc dolorem expectare & prævidere,*

Non ego cum Danais Trojanam exſcindere gentem
Aulide juravi, claſſemve ad Pergama miſi :
Nec patris Anchiſæ cineres maneſve revelli.
Cur mea dicta negat duras demittere in aures ?
Quo ruit ? extremum hoc miſeræ det munus amanti :
Expectet facilemque fugam, ventoſque ferentes.
Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro :
Nec pulchro ut Latio careat, regnumque relinquat.
Tempus inane peto, requiem ſpatiumque furori,
Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
Extremam hanc oro veniam : miſerere ſororis,
Quam mihi quum dederis, cumulatam morte relinquam.

INTERPRETATIO.

NOn ego juravi cum Græcis in Aulide evertere Troianam gentem, aut miſi naves adverſus Trojam : nec effodi cineres & umbram patris Anchiſæ. Cur abnuit excipere rigidis auribus meos ſermones ? Quo vadit ? Concedat ultimum hoc munus miſeræ amanti : expectet commodam fugam, & ventos opportunos. Non jam peto antiquum conjugium, quod violavit : nec ut *abſtineat pulchro Latio, & deſerat regnum. Peto tempus leve, quietem & moram* ad *amorem* extinguendum: *donec ſors mea me domitam aſſuefaciat* huic *dolori. Hoc precor* a te *beneficium ultimum, miſerere ſororis : cum mihi hoc dederis, rependam* illud tibi *pleniſſime morte* mea.

NOTÆ.

hunc jam perferre poſſem : nam præviſa minus feriunt : at vero cum præter ſpem omnem & expectationem accidat, perferre omnino non poſſum. Quod etſi approbo, nihilominus vox illa *tamen*, quæ proxime ſubſequitur, hunc mihi ſuggerit ſimpliciorem ſenſum : *Trojanos video ad fugam paratos, & id ego quidem jam potui præſentire*, (v. 296. *At regina dolos, quis fallere poſſit amantem ? præſenſit.*) Igitur *ab eo tempore debui animum huic dolori aſſuefacere, & vero aſſuefaciam, & perferre potero. Tamen, o ſoror, adi perfidum, & ab eo moram adhuc brevem extorque, qua facilius perferam, & mea me fortuna dolere mollius doceat.* Hæc enim eſt ſumma totius petitionis.

426. *Aulide juravi.*] *Aulis*, Tanagræorum pagus eſt, in ora Bœotiæ, loco ſaxoſo, ad Euripum Eubœæ appoſitus, non longe a Chalcide : portum habet duplicem ; alterum ad pagum ipſum, qui navium capax eſt dumtaxat quinquaginta ; alterum majorem ad orientem pagi, in quem conveniſſe neceſſe eſt Græcorum claſſem ad Trojanam expeditionem proficiſcentium, cum eſſet claſſis illa navium circiter mille. Ita Strabo l. 9. Hic cum in illo Græcorum conventu Agamemnon rex Mycenarum cervam Dianæ Aulidenſi ſacram inter venandum occidiſſet, ventis adverſis detenta claſſis fuit, donec admonitus a Calchante Agamemnon Iphigeniam filiam ſuam Dianæ immolaſſet, Æ. 2. 116. De *Danais*, Græcis, Æ. 1. 34. De *Pergamis*, arce Trojæ, Æ. 1. 470.

427. *Anchiſæ cineres maneſve.*] Grave crimen apud veteres, violare mortuorum ſepulcra. *Manes* proprie ſunt mortuorum animæ, quarum umbræ quia circa ſepulcra & cineres hærere putabantur, ideo cum cineribus hic dicuntur *manes revelli*. Supra, v. 385. De *Latio*, Italiæ parte, Æ. 1. 10.

435. *Veniam.*] Pro favore ac beneficio ſæpe ſumi diximus, v. 50.

436. *Quam mihi cum dederis, cumulatam &c.*] Difficilis locus, qui multis modis explicatur ; his præcipue duobus. I. *Quod beneficium cum in me contuleris, cumulatum illud ego rependam tibi ante mortem.* Ubi Latinum quidem & vulgare eſt, ſumi *cumulatum*, pro *plenum* : paſſim enim apud Ciceronem legitur, *cumulate gratias agere, cumulate ſatisfacere.* Hoc autem ſatis novum, *relinquam beneficium*, pro *rependam, referam.* Illud vero plane inſolens, *morte*, pro *ante mortem, priuſquam moriar.* II. Legunt

aliqui

Talibus orabat, taleſque miſerrima fletus
Fertque refertque ſoror: ſed nullis ille movetur
Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit.
Fata obſtant: placidaſque viri Deus obſtruit aures.
Ac veluti annoſam validο quum robore quercum
Alpini Boreæ, nunc hinc, nunc flatibus illinc
Eruere inter ſe certant; it ſtridor, & alte
Conſternunt terram concuſſo ſtipite frondes:
Ipſa hæret ſcopulis; & quantum vertice ad auras
Ætherias, tantum radice in tartara tendit.
Haud ſecus aſſiduis hinc atque hinc vocibus heros
Tunditur, & magno perſentit pectore curas;
Mens immota manet, lacrymæ volvuntur inanes.
Tum vero infelix fatis exterrita Dido
Mortem orat: tædet cœli convexa tueri.
Quo magis inceptum peragat, lucemque relinquat:
Vidit, thuricremis cum dona imponeret aris,

INTERPRETATIO.

Talibus verbis *precabatur, & ſoror miſerrima fert ac refert* Æneæ *tales fletus: ſed ille nullis fletibus movetur, & nulla verba audit exorabilis. Fata obſtant, & Deus occludit Æneæ benignas aures. Et veluti quando Boreæ Alpini, nunc hinc, nunc illinc, conantur inter ſe evertere flatibus quercum antiquam magni roboris*: tunc *auditur ſtridor, & trunco profunde commoto folia tegunt terram*: *ipſa* quercus *hæret rupibus; & tantum radice progreditur ad inferos, quantum cacumine in cæleſtem aërem. Non aliter heros verberatur hinc atque hinc continuis ſermonibus, & magno animo præſentit curas; animus* tamen *perſtat immutabilis, inutiles lacrymæ defluunt. Tunc autem miſera Dido territa fatis petit mortem*: *tædet* eam *aſpicere concava cæli. Ut magis perficiat conſilium, & vitam abjiciat*: *vidit, cum imponeret muneræ altaribus* ubi *thus crematur*,

NOTÆ.

aliqui *dederit*, pro *dederis*; & ſic ad Æneam referunt: *Extremum hoc beneficium ab ipſo peto; miſerere igitur ſororis, & fac ut illud obtineam: quod mihi ſi dederit; hoc ego ipſi cumulate rependam morte mea, quam cupit.* Eſtque hæc amantum locutio, qui perfidis amantibus munus conferre morte ſua ſe exiſtimant: ſimilis huic, Ecl. 8. 59. *Præceps aërii ſpecula de montis in undas deferar, extremum hoc munus morientis habeto.* Primam lectionem defendunt interpretum graviſſimi quique: ſecunda magis placet, niſi obſtet, quod mortem ſibi minari non debuit Dido coram ſorore, cui modo promiſit, ſibi remedii loco moram fore: niſi & hoc in amantis animi perturbationem referatur. Habent & codices multi *remittam*, quod ſanius videtur quam *relinquam*: ut enim *referre beneficium*, ſic & *remittere* dici fortaſſe poteſt. Sic ergo, ſi auſim, reſcribam hunc verſum: *Quam mihi cum dederit, cumulatam morte remittam.*

442. *Alpini Boreæ.*] De *Borea*, vento ſeptentrionali, Ecl. 7. 51. Hic numero plurali, ut paſſim *Aquilones* & *Auſtri*. Dicuntur *Alpini*, quia flant a ſeptentrione: ager autem Mantuanus, unde Virgilius erat, & magna pars Italiæ, Alpibus a ſeptentrione & occidente cingitur. De *Alpibus*, E. 10. 47.

451. *Convexa* &c.] *Tædet cælum videre*, id eſt, *vivere.* Ubi *convexa* dixit, pro, *concava*: concavam enim cœli ſuperficiem dumtaxat videmus, non convexam. Æ. 1. 314.

453. *Vidit.*] Prodigiis feralibus agitur ad mortem: ſunt autem ea quinque. 1. Vini in ſanguinem converſio. 2. Sichæi ſimulacrum loquens. 3. Bubonis cantus. 4. Vetera vatum monita. 5. Dira de ſe deque Ænea ſomnia.

Horrendum dictu, latices nigrescere sacros;
Fusaque in obscænum se vertere vina cruorem.
Hoc visum nulli, non ipsi effata sorori.
Præterea, fuit in tectis de marmore templum
Conjugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niveis & festa fronde revinctum.
Hinc exaudiri voces & verba vocantis
Visa viri, nox cum terras obscura teneret:
Solaque culminibus ferali carmine bubo
Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces.
Multaque præterea vatum prædicta priorum
Terribili monitu horrificant. Agit ipse furentem
In somnis ferus Æneas: semperque relinqui
Sola sibi, semper longam incomitata videtur
Ire viam, & Tyrios deserta quærere terra.
Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
Et solem geminum, & duplices se ostendere Thebas:

INTERPRETATIO.

rem *horribilem dictu*, *sacrum liquorem nigrescere*, *& vinum effusum mutare se in fœdum sanguinem. Nulli elocuta* est *hoc prodigium*, *ne ipsi* quidem *sorori. Præterea fuit in ædibus sacrarium primi mariti e marmore*, *quod venerabatur mirabili cultu*, *cinctum vittis albis & festivus foliis. Verba & voces mariti appellantis visa* sunt *hinc audiri, cum opaca nox obtegeret terras: & bubo solus e tectis* visus est *sæpe queri funesto cantu*, *& protrahere longas voces in* modum *fletus. Et præterea vaticinia veterum vatum terrent* eam *monitis horrendis. Ipse crudelis Æneas turbat furentem per somnia*: *&* ipsa sibi *videtur semper deseri sola*, *semper ire* per *longum iter incomitata*; *& quærere Carthaginenses* in *locis desertis. Quemadmodum Pentheus insaniens videt turmas furiarũ, duosque Soles, & duas Thebas se offerre* ipsi:

NOTÆ.

454. *Latices nigrescere* &c.] Per *latices*, lac & aquam intelligit, quæ cum alba vulgo sint, novo prodigio nigrescebant: tum vina in cruorem vertebantur. Hæc enim offerebantur in sacrificiis: vina præsertim, ad libationem, de qua Æ. 1. 740. De voce *obscænum*, Æ. 3. 262.

457. *Templum.*] *Sacrarium*, locus in privata domo, ubi statuam servabat Sichæi, primi conjugis: ornatam frondibus, & velleribus niveis, iisque laneis, quæ *vittæ* dicebantur; ornamenta, non sacerdotum tantum, sed & statuarum & victimarum. Ecl. 8. 64. Æ. 2. 133.

462. *Sola bubo.*] *Hibou*; vulgo masculini generis, hic fœminini: idque notat Nonnius Marcellus; idemque legit *sera*, non *sola*: utrumque apte, cum *sero* sub noctem canat, & loca *sola* plerumque incolat.

464. *Vatum prædicta priorum.*] Revocat in memoriam quæcumque sibi a vatibus de futura sorte prædicta fuerant.

466. *In somnis.*] Æneæ absentis speciem sibi infestam videt: tum somniat se desertis in regionibus errare solam, & Tyrios suos frustra inclamare; quod triste atque ominosum est, præsertim principibus, qui vix unquam incomitati relinquuntur.

469. *Eumenidum veluti* &c.] Furorem Didonis comparat, cum furore Penthei & Orestis. *Pentheus*, Echionis filius, Cadmi nepos ex Agave filia, rex Thebarum in Bœotia: cum cives a Bacchi veneratione averteret, ipsumque Bacchum, ad se sub Acœtæ forma adductum a famulis, carcere includi jussisset: tum in Cithæronem Bœotiæ montem ad orgia disturbanda cucurrisset, a matre & materteris orgia celebrantibus laceratus est. Ita Ovid. Metam.

Aut Agamemnonius scenis agitatus Orestes,
Armatam facibus matrem & serpentibus atris
Quum fugit, ultricesque sedent in limine Diræ.
Ergo ubi concepit furias evicta dolore,
Decrevitque mori: tempus secum ipsa modumque
Exigit; & mœstam dictis aggressa sororem,
Consilium vultu tegit, ac spem fronte serenat:
Inveni germana viam, gratare sorori,
Quæ mihi reddat eum, vel eo me solvat amantem.
Oceani finem juxta Solemque cadentem,

Interpretatio.

Vel quemadmodum *Agamemnonis* filius *Orestes*, tam sæpe *jactatus* in *theatris*: *quando fugit matrem armatam facibus & nigris anguibus*; *&* quando *furiæ vindices stant ad januam*. *Igitur postquam* Dido *succumbens dolori suscepit* animo *furias*, *& statuit mori*: *secum ipsa meditatur tempus & modum*; *& compellans verbis tristem sororem*, *celat consilium sub vultu*, *& exhilarat frontem spe si*mulata: *O soror*, inquit, *gratulare sorori*: *reperi artem*, *quæ restituet illum mihi*, *vel me amantem liberabit* ab *illo*. *Prope terminos* Oceani *& Solem occidentem*,

Notæ.

§. 700. Ita fere & Euripides in Bacchis: ubi ait Pentheum, ante quam in montem abiret, furore immisso vexatum a Baccho fuisse, v. 848. ipsumque inducit Pentheum ita loquentem, v. 915. Καὶ μὴν ὁρᾷν μοι δύο μὲν ἡλίους δοκῶ, δισσὰς δὲ Θήβας. *Et vero videre mihi duos quidem Soles videor, duplicesque Thebas.* Addit Virgilius etiam *agmina Eumenidum*, sive furiarum, quæ tres tantummodo sunt. *Eumenides* sunt dictæ, vel per antiphrasim, quia minime sunt εὐμενεῖς *benevolæ*; vel quia Orestes eas denique *benevolas* & placabiles reddidit, ut mox dicemus.

471. *Orestes.*] Agamemnonis filius, propter occisam matrem Clytæmnestram agitatus ab ejus umbra & Furiis, quæ semper ei cum facibus imminere videbantur, Delphos adiit ad consulendum Apollinem: a quo cum audisset se Athenis in templo Minervæ expiandum, Furiis templi limen obsidentibus ne exiret, exiit tamen; & Athenas profectus, Minervæ judicio causam adversus Furias obtinuit. Hinc dixit Virgilius *in limine*. Ita fere Æschylus in Eumenidum tragœdia: qua de re cum aliæ ab Euripide aliisque poëtis tragœdiæ scriptæ sint; ideo dicitur *scenis agitatus Orestes*. Cætera de eo, Æ. 3. 331. De *Scena*, parte theatri, G. 2. 381. & 3. 24. De *Diris*, furiis, Æ. 3. 211. G. 1. 278. G. 3. 552.

480. *Oceani finem juxta* &c.] *Hesperides* tres, *Ægle*, *Arethusa*, *Hesperethusa*: patrem habuerunt, vel Hesperum Atlantis fratrem, vel Atlantem ipsum, ex Hesperide. Is hortos filiabus attribuit, ubi mala fuere aurea: eosque custodiendos dedit pervigili draconi: inde Hercules, ab Eurystheo jussus, occiso dracone mala diripuit. Præter draconem addit Virgilius *sacerdotem* & *templum*, fortasse Veneris, cui mala dicata erant. Situs hortorum a Virgilio describitur juxta communiorem opinionem, in Mauritania Tingitana, extrema Africæ parte ad occidentem: circa Lixum oppidum: ubi, vel in continenti, juxta aliquos; vel in insula, juxta alios, erant. Hic locus, ad orientem habet *Massylos* sive *Masæsylos*; ad meridiem, *Æthiopas* occidentales, & *Atlantem* montem, de quo v. 247. qui mons cum variis nominibus ad Ægyptum usque pertineat, & Africam universam dividat in septentrionalem & meridionalem; ideo veteres poëtæ quicquid erat fere gentium ad meridiem Atlantis, Æthiopum nomine comprehendebant, dividebantque in orientales & occidentales. De *Æthiopia* proprie dicta diximus Ecl. 10. 68. Alii Hesperidum hortos collocant in parte Africæ plane opposita, nempe ad orientem, in orientali ora Syrtis majoris: quorum error hinc natus est,

Ultimus Æthiopum locus eſt : ubi maximus Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.
Hinc mihi Maſſylæ gentis monſtrata ſacerdos,
Heſperidum templi cuſtos : epulaſque draconi
Quæ dabat, & ſacros ſervabat in arbore ramos,
Spargens humida mella ſoporiferumque papaver.
Hæc ſe carminibus promittit ſolvere mentes
Quas velit : aſt aliis duras immittere curas,
Siſtere aquam fluviis, & vertere ſidera retro;
Nocturnoſque ciet manes. Mugire videbis
Sub pedibus terram, & deſcendere montibus ornos.
Teſtor cara Deos & te, germana, tuumque
Dulce caput, magicas invitam accingier artes.

INTERPRETATIO.

extrema eſt regio Æthiopum : ubi magnus Atlas vertit humeris cælum confixum aſtris fulgentibus. Inde oriunda *oſtenſa eſt mihi ſaga Maſſylæ nationis, cuſtos templi Heſperidum : & quæ præbebat cibum draconi, & ſervabat ſacros ramos in arbore, fundens liquida mella & ſomniferum papaver. Hæc pollicetur ſe carminibus reſolvere animos quos velit : aliis vero injicere triſtes curas, retinere aquam* in *fluviis, & retro agere ſidera; & evocat infernas umbras. Videbis terram reboare ſub pedibus, & ornos delabi e montibus,* O *dilecta ſoror, atteſtor Deos, & te, tuumque jucundum caput, me coactam præparari ad magicas artes.*

NOTÆ.

ut oſtendit Salmaſius ad Solinum; quod ibi ſit urbs *Berenice*; quæ prius *Heſperis* dicta fuit, non ab hortis Nympharum Heſperidum; ſed quod in flexu orientali Syrtis majoris poſita, commode reſpiciat occidentem, qui *veſper* dicitur. *Mala* porro hortorum alii *oves* pretioſiſſimi velleris aiunt fuiſſe, quæ, ut & *mala*, Græcis dicuntur *μῆλα* : alii *mala* ipſa exiſtimant, quæ vel *citrea* vel *aurantia* appellamus; inde ab Hercule exportata in Græciam. *Hortos* vero putant inſulas eſſe *Fortunatas*, nunc *Canaries*, infra Lixum quidem, ſed Atlanti proximas, & a litore non niſi leucis viginti quinque diſſitas. Alii volunt eas eſſe, quæ ab antiquis *Heſperides* & *Gorgades* appellatæ ſunt, nunc *Iſles du cap verd* : ſed illæ multo ad meridiem accedunt magis, & ab Atlante recedunt, ad oſtia Nigri fluvii, a quibus leucis totis centum & quinquaginta diſſitæ ſunt. *Draconem* denique exiſtimant flexuoſum maris fretum fuiſſe, quo horti a continente dividebantur.

482. *Stellis ardentibus aptum.*] Hæc locutio ter reperitur in Ennii fragmentis, unde Virgilius eam hauſit. *Aptum* autem hic, *fixum* & *connexum* eſt, a Græco *ἅπτω ligo* : Ecl. 7. 13. Sic Lucret. l. 5. 538. *Ex ineunte ævo conjunctam atque uniter aptam.* Et v. 1205. *Stelliſque micantibus æthera fixum* : id eſt, *in quo ſtellæ micantes fixæ ſunt.* Ita : *Stellis ardentibus aptum*, id eſt; *in quo ſtellæ ardentes aptæ & junctæ ſunt.*

486. *Soporiferumque papaver.*] Si pervigil eſſe debuit draco, quomodo ſoporifero papavere ſacerdos eum alebat? Hic multa interpretes. Ego hæc duo. I. Non ſignificat poëta ſopitum draconem a ſacerdote, quæ ſic myſteria ſua prodidiſſet; ſed nutritum cibis delicatiſſimis. Erat autem in deliciis menſarum ſecundarum apud veteres maſſa quædam dulciaria, toſto ſemine papaveris & melle condita : ex Plin. l. 19. 8. nihilque apud eos fere mellitum erat, quod non eſſet ſparſum etiam papavere. II. Forte vult illius ſagæ potentiam extollere, quæ artem etiam ſciret ſopiendi draconis : ut Medea apud Ovid. Met. 7. 150. De *viribus magicis*, Ecl. 8. 67. 69. De *manibus*, animis mortuorum, G. 4. 469. De *ornis*, fraxinis ſylveſtribus, Ecl. 6. 71.

493. *Accingier artes.*] Pro *accingi ad artes* : ſuppreſſa præpoſitione, & voce triſyllaba in quadriſyllabam prolata, more

Tu ſecreta pyram tecto interiore ſub auras
Erige : & arma viri, thalamo quæ fixa reliquit
Impius, exuviaſque omnes, lectumque jugalem
Quo perii, ſuper imponas. Abolere nefandi
Cuncta viri monimenta jubet monſtratque ſacerdos.
Hæc effata ſilet : pallor ſimul occupat ora.
Non tamen Anna novis prætexere funera ſacris
Germanam credit : nec tantos mente furores
Concipit ; aut graviora timet, quam morte Sichæi.
Ergo juſſa parat.
    At Regina pyra penetrali in ſede ſub auras
Erecta ingenti, tædis atque ilice ſecta,
Intenditque locum ſertis, & fronde coronat
Funerea : ſuper exuvias, enſemque relictum,
Effigiemque toro locat, haud ignara futuri.

INTERPRETATIO.

Tu tacita, ſub aere, in *interiore domo, extrue rogum* : *& ſuperpone arma conjugis, quæ ſceleratus reliquit ſuſpenſa* in *cubiculo, & omnes veſtes, & lectum conjugalem* in *quo perii. Placet delere omnes reliquias peſſimi hominis, &* ita *docet ſaga. Hæc locuta tacet* : *ſimul pallor invadit vultum. Tamen Anna non putat ſororem celare mortem* ſuam ſub illis *novis ceremoniis* : *nec ſuſpicatur animo tantam rabiem ; aut timet atrocius* quicquam, *quam* in *nece Sichæi. Igitur præparat*, quæ *mandata* fuerant. *Sed Regina extructo rogo, e tædis & ilicibus ſectis, ſub aere, in interiore domo : cingitque locum ſertis, & coronat funebribus foliis: ſuperponit lecto veſtes, & enſem relictum, & imaginem* Æneæ, *non inſcia futuri* caſus.

NOTÆ.

Græcorum, qui infinitivis attexunt ſyllabas. *Accingi*, pro *parari* : morem eorum innuit qui fluentem veſtem colligunt & cingunt, ut ſint ad opus expeditiores. Cur autem opus erat hoc apparatu ? nonne ſibi necem conſciſcere poterat Dido, clam ſorore ? Poterat enimvero. Sed ſperare etiam poterat, apparatus illius inſolentia Æneam fore commovendum. Et pompam illam ex arte adhibuit Virgilius, ut hiſtoriæ aliquomodo ſerviret, quæ Didonem erecto rogo ſibi vitam ademiſſe teſtatur, licet honeſtiorem ob cauſam, ſupra, v. 36.

494. *Pyram.*] Struem lignorum ad comburenda cadavera. *Rogus* dicitur, antequam ardeat : vel a ῥωγὴ *fiſſura*, ex Marſilio ; vel potius, a *rogandis* Diis, qui cadavere impoſito rogabantur, ex Perotto. *Pyra* dicitur, cum jam ardere cœpit, a πῦρ *ignis*. *Buſtum*, cum ardere deſiit : vel quaſi *bene uſtum*, ex Feſto ; vel potius, ex Voſſio, ab antiquo *buro*, unde *comburo*, quod eſt a Græco πύρω.

494. *Tecto interiore ſub auras.*] Non quidem ſub *tecto*, quod inde arſiſſet : ſed in intimo regiæ receſſu, aperto loco, *ſub auras*. *Tectum* igitur hic pro domo ſumitur, pars pro toto.

495. *Arma thalamo* &c.] Et infra, v. 507. *enſem relictum*. Itaque immerito culpant nonnulli Virgilium, quod enſis ab Ænea Didoni, a viro mulieri, dono datus ſit. At non ait *datum*, ſed caſu relictum in cubiculo. Nec obſtat, quod eum *munus* appellet, v. 647. Sic enim ait : *non hos quæſitum munus in uſus* : id eſt, *non hos in uſus quæſitum & comparatum ab Ænea; cui, muneris loco, datus ab aliquo alio fuerat.*

496. *Exuvias.*] Spolia, veſtes, ab *exuo*.

505. *Tædis atque ilice.*] *Tæda*, arbor pinguis, e *piceæ* genere, ex qua faces fiebant, quæ ideo *tædæ* vocabantur: *Ilex*, arbor glandifera, e quercuum genere, *de l'yeuſe*.

506. *Intenditque locum ſertis* &c.] Vel pyram, vel parietes loci ubi ſtabat pyra. *Funereæ frondes*, verbena ex funeſtis arboribus, cupreſſo, taxo &c. De *verbenis* E. 8. 65.

508. Effigiemque toro &c.] Ad amoris aſ-

Stant aræ circum : & crines effuſa ſacerdos
Tercentum tonat ore Deos, Erebumque, Chaoſque;
Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ.
Sparſerat & latices ſimulatos fontis Averni.
Falcibus & meſſæ ad Lunam quæruntur ahenis
Pubentes herbæ, nigri cum lacte veneni.

INTERPRETATIO.

Altaria ſtant circum, & ſaga ſoluta crinibus tonat ore trecentos Deos, & Erebum, & Chaos, & Hecaten triplicem, tria capita virginis Dianæ. Affuderat quoque fictas aquas lacus Averni. Et conquiruntur lanuginoſæ herbæ, ſucciſæ falcibus æreis ad Lunam, cum ſucco nigri veneni.

NOTÆ.

fectum, ut ne in morte quidem ab Ænea ſeparetur: in ſpeciem tamen, ad magica ſacra; quibus adhibebantur effigies eorum, in quos illa parabantur, præſertim cereæ, Ecl. 8. 75. De *toro*, lecto, Æ. 3. 224.

509. *Sacerdos.*] Maſſyla, de qua, v. 483. *De crinium in ſacris effuſione*, Æ. 3. 370.

510. *Tercentum tonat ore Deos.*] Vel juxta Naſcimbænum, *Tereentum tonat*, id eſt, *ter centies*: non placet. Vel juxta Hortenſium, ſonat *tercentum Deos*; id eſt, *innumeros*: certo numero, pro incerto. Vel juxta Servium, *Ter tonat centum Deos*, id eſt, centum numina Hecates, quæ ſic dicta ab ἑκατὸν *centum*: quia centum varias habere dicebatur poteſtates, & centenarius numerus ipſi ſacer erat; ut Diis omnibus *ternarius*, qui ideo in ſacris uſurpabatur, Ecl. 8. 75. Interpretatio Hortenſii planior, Servii doctior.

510. *Erebum.*] Vel Deus eſt inferorum, ex Chao & Caligine prognatus, paterque Noctis, juxta Hyginum. Vel profundiſſima inferorum ſedes, ab ἐρέφω *tego*.

510. *Chaos.*] Vel antiquiſſimus Deorum, unde cæteri propagati, juxta Heſiodum in Theog. v. 116. Vel prima rerum omnium & confuſa moles, unde orbis eductus eſt. G. 4. 347.

511. *Tergeminam Hecaten*, &c.] Sororem Apollinis, triplici nomine: quippe *Luna* in cœlo, *Diana* in terris, *Proſerpina* in inferis appellabatur. At præterea *Hecate*. Ergo nomine quadruplici, non triplici? Immo *Hecate* nomen non fuit, ſed cognomen; inde additum, quod *centum*, id eſt, *multas* haberet varias poteſtates; aut quod *centum* victimis placaretur. Eadem quoque tribus capitibus pingebatur, dextro equino, ſiniſtro canino; medio, vel humano, vel ſuillo, variant enim auctores. Tum colebatur in triviis. De *Dianæ* natalibus, Ecl. 3. 67. *Virgo* dicitur, quia virginitatis amans, ideoque ſylveſtres mores & venatum coluit. Igitur poëta per *Hecaten* & *Dianam*, idem dixit, diverſe tamen expreſſit: *Hecaten* per tria nomina; *Dianam*, per tria capita.

512. *Simulatos fontis Averni.*] *Lacus* proprie, non *fontis*, in Campania Italiæ, per quem deſcenſus eſſe dicitur ad inferos, G. 2. 161. Cujus aquæ ad magica ſacra celebres dicuntur apud Latinos: an item apud Barbaros & Græcos, non perinde liquet. Fortaſſe *Averna* generatim dicuntur lacus omnes quorum halitus putris & gravior avibus infeſtus eſt: inde enim *Avernus* nomen habuit, quaſi ἄορνος, ab α *privativo*, & ὄρνις *avis*, Æ. 6. 237. Conjecturam firmat Lucret. l. 6. 738. *Nunc age Averna tibi quæ ſint loca cumque, lacuſque.* Aquam autem ejuſmodi a magis ubique expetitam, quippe fœdam & graveolentem, veriſimile eſt. Addit *ſimulatos*: quia communem aquam hoc nomine Dido appellabat, ad fallendam ſororem.

513. *Falcibus* &c.] *Ad lunam*: quia putabatur in herbas deſpumare, & inſervire rebus magicis; quippe eadem atque Hecate, Ecl. 8. 69. *Pubentes herbæ*: vel villoſæ & lanuginoſæ; vel grandiores & adultæ, quibus vis inſit major; non teneræ. *Ahenis falcibus*, id eſt æreis: quia id ea in arte ſolemne. Ovid. Met. 7. 228. de Medea: *Partim ſuccidit curvamine falcis ahenæ.*

514. *Nigri lacte veneni.*] Vel *lac* dixit,

Quæritur & naſcentis equi de fronte revulſus
Et matri præreptus amor.
Ipſa mola manibuſque piis, altaria juxta,
Unum exuta pedem vinclis, in veſte recincta,
Teſtatur moritura Deos, & conſcia fati
Sidera: tum, ſi quod non æquo fœdere amantes
Curæ numen habet juſtumque memorque, precatur.
Nox erat, & placidum carpebant feſſa ſoporem
Corpora per terras, ſylvæque & ſæva quierant
Æquora: quum medio volvuntur ſidera lapſu:

INTERPRETATIO.

Conquiritur etiam Hippomanes, *amor equæ ſubductus, & evulſus e fronte pulli naſcentis. Ipſa* Dido *moritura, exuta calceamentis* circa *unum pedem, in veſte ſuccincta, prope altaria, teſtatur mola & manibus piis Deos & aſtra concurrentia ad* ſuum *fatum; præterea, ſi aliquis* alius *Deus æquus & memor curam gerit amantum non æquali nexu* junctorum, hunc *implorat. Nox erat, & corpora fatigata ſomnum capiebant in terris, ſylvæque & aſpera maria quieverant: quando aſtra vertuntur in medio curſu:*

NOTÆ.

pro quolibet ſucco: *nigrum venenum*, pro infauſto, diro; ut G. 2. 130. *Membris agit atra venena.* Vel, *laç nigri veneni*, pro ſucco nigri coloris.

515. *Naſcentis equi* &c.] Plin. l. 8. 42. *Cenſent equis innaſci amoris veneficium, hippomanes appellatum, in fronte, caricæ magnitudine, colore nigro: quod ſtatim edito partu devorat fœta; aut partum ad ubera non admittit, ſi quis præreptum habeat.* Eadem fere Ariſtoteles & Ælianus. Ideo Hippomanes *matris amor* dicitur: quia primo expetitur ab equa, eique pullum cariorem reddit. Nomen ab ἵππος *equus*, & μανία *furor*. Hoc autem hippomanes quæri jubet Dido: ut ſorori perſuadeat, ſacra illa, ad conciliandum Æneam, non ad mortem ſibi quærendam inſtitui.

517. *Ipſa mola manibuſque* &c.] Ipſa Dido, non ſacerdos, Deos atteſtatur: *ſpargens molam*, ſive placentam ſalſam ſuper aras, eaſque *tenens manibus.* De *mola*, ejuſque ſpargendæ conſuetudine, E.8.82. De *tenendis aris* inter ſupplicandum. Æ. 6. 124.

518. *Unum exuta pedem vinclis* &c.] Sagarum habitus. Talis Medea apud Ovid. Met. 7. 182. *Egreditur tectis veſtes induta recinctas, nuda pedem, nudis humeris infuſa capillos.* Siniſtrum *pedem* fuiſſe exiſtimat Cerdanus. *Vincla* explicat Pontanus, *calceamenta*: ex Tibul. l. 1. 6. 30. *Vinclaque de niveo detrahit ipſe pede.*

518. *In veſte recincta.*] Explicant omnes, *diſcinctam, ſolutam, ac fluentem* veſtem: quia, inquit Naſcimbænus, nihil in ſacrificiis non ſolutum eſſe oportebat. Ego *ſuccinctam*, & *collectam*; ut pes nudus appareret, & commodior eſſet ad ſacra perficienda habitus. Et vero tres poëtarum principes reperio hæc tria in magico habitu deſcripſiſſe, nudos pedes, effuſos capillos, & veſtem recinctam. Virgilium quidem hoc loco de Didone. Ovidium Met. 7. 182. de Medea: *Egreditur tectis veſtes induta recinctas, nuda pedem, nudis humeris infuſa capillos.* Horatium Sat. l.1.8. 23. de Canidia: *Vidi egomet nigra ſuccinctam vadere palla Canidiam, pedibus nudis, paſſoque capillo.* Tutius igitur puto Virgilii & Ovidii interpretem adhibere Horatium: & *recinctam*, explicare *ſuccinctam, accinctam*: præſertim cum antea, v. 493. Dido dixerit: *Magicas invitam accingier artes*: & in pleriſque aliis verbis, *re*, non neget, ſed augeat; ut in *recido*, *recipio*: in pleriſque utramque vim habeat: ut in *recanto*, & *recino*, quæ ſignificant incantationem & diſſolvere & iterare; ſic erit in *recingo.*

520. *Non æquo fœdere amantes.*] Amantes, non æquali affectu; non pari fide conjunctos: quales erant Dido & Æneas; illa multum, hic leviter amans.

Quum tacet omnis ager, pecudes, pictæque volucres,
Quæque lacus late liquidos, quæque aspera dumis
Rura tenent, somno positæ sub nocte silenti
Lenibant curas, & corda oblita laborum.
At non infelix animi Phœnissa; nec unquam
Solvitur in somnos, oculisve aut pectore noctem
Accipit: ingeminant curæ, rursusque resurgens
Sævit amor, magnoque irarum fluctuat æstu.
Sic adeo insistit, secumque ita corde volutat:
En quid agam? rursusne procos irrisa priores
Experiar? Nomadumque petam connubia supplex,
Quos ego sum toties jam dedignata maritos?
Iliacas igitur classes atque ultima Teucrum
Jussa sequar? quiane auxilio juvat ante levatos,
Et bene apud memores veteris stat gratia facti?
Quis me autem, fac velle, sinet? ratibusque superbis
Irrisam accipiet? nescis heu perdita, necdum
Laomedonteæ sentis perjuria gentis?
Quid tum? sola fuga nautas comitabor ovantes?
An Tyriis omnique manu stipata meorum

INTERPRETATIO.

quando omnis campus silet, bestiæ, & versicolores aves, & quæ incolunt late lacus liquidos, & quæ agros rubis horridos, jacentes sub nocte tacita mulcebant somno curas & corda oblita laborum. Non vero mulcebat curas *Phœnissa animo misera; nec unquam resolvitur in somnum, aut admittit noctem oculis aut pectore: augescunt curæ, & iterum renascens amor furit, & agitatur magno motu irarum. Sic adeo instat* sibi, *& sic apud se cogitat: Quid nunc faciam? an vicissim contemnenda tentabo primos amatores, & supplex flagitabo nuptias Numidarum, quos ego jam toties dedignata sum* accipere *conjuges? An ergo sequar naves Trojanas, & suprema imperia Trojanorum? an quia* mihi *prodest eos prius* a me *recreatos esse subsidio, &* quia *gratia* illius *antiqui facti manet* adhue *in bene gratis* eorum animis? *Fac autem* me *velle* eos sequi, *quis eorum mihi permittet? & navibus admittet irrisam? Heu! nescisne misera necdum sentis perjuria Trojanæ gentis? Quid tum* si hoc accidat? *an sola fugiendo sequar nautas* eorum *triumphantes? an cincta Carthaginensibus, & omni turba meorum* ...

NOTÆ.

529. *Phœnissa.*] Hic *Phœnix*, hæc *Phœnissa*: oriunda e Phœnicia, Æ. I. 450. *Infelix animi.*] Græca locutio: ut G. 4. 491. *Victusque animi.* G. 3. 498. *Infelix studiorum*, &c.

534. *En quid agam?* &c.] Deliberat noctu Dido quid factura sit. Quinque sibi proponit consilia. I. Procos priores adire precibus, ut per eos læsum amorem ulciscatur. II. Trojanorum navibus, & fidei se committere. III. Solam Trojanos fugientes sequi. IV. Eos totius regni sui viribus persequi. V. Rejectis his omnibus: mori. Denique miseriarum causam in sororem refert: cujus blanditiis impulsa est, ut datam Sichæo falleret fidem. De *Nomadibus*, vel Numidis, supra. v. 41. De *Teucris*, Trojanis, Æ. I. 239.

538. *Quiane.*] An quia? quasi vero? Et ironia est, hoc sensu: *An quia jam nihil prodest mihi quod eos olim juverim; ideo eorum naves sequar, eorum imperio me subjiciam?* De gente *Laomedontea*, ejusque perjuriis, G. I. 502. De voce, *ovantes*, Æ. 3. 189. De *Tyriis*, conditoribus Carthaginis, Æ. I. 16.

Inſequar ? & quos Sidonia vix urbe revelli,
Rurſus agam pelago, & ventis dare vela jubebo?
Quin morere, ut merita es, ferroque averte dolorem.
Tu, lacrymis evicta meis, tu prima furentem
His germana malis oneras, atque objicis hoſti.
Non licuit thalami expertem ſine crimine vitam
Degere, more feræ: tales nec tangere curas?
Non ſervata fides cineri promiſſa Sichæo.
  Tantos illa ſuo rumpebat pectore queſtus.
Æneas celſa in puppi, jam certus eundi,
Carpebat ſomnos, rebus jam rite paratis.
Huic ſe forma Dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in ſomnis, rurſuſque ita viſa monere eſt;
Omnia Mercurio ſimilis, vocemque, coloremque,
Et crines flavos, & membra decora juventæ:
Nate dea, potes hoc ſub caſu ducere ſomnos?
Nec quæ circumſtent te deinde pericula cernis,
Demens? nec Zephyros audis ſpirare ſecundos?
Illa dolos dirumque nefas in pectore verſat,
Certa mori, varioque irarum fluctuat æſtu.

INTERPRETATIO.

perſequar eos? *& iterum traham in mare, & jubebo committere vela ventis,* eos *quos difficile extraxi ex urbe* Tyro, *Sidoniæ* vicina? *Morere potius, ut digna es, & expelle enſe dolorem. Tu, o ſoror, commota meis lacrymis, tu prima oppreſſiſti amantem his miſeriis & exponis* me *hoſti. Nonne fas erat ducere vitam immunem nuptiarum,* in *modum feræ: nec tangi talibus curis? Non eſt ſervata* a me *fides jurata Sichæo. Illa emittebat e pectore tantas querelas. Æneas jam certus abeundi capiebat ſomnum in alta puppe, jam bene præparatis rebus. Species Dei redeuntis* ſub *eadem figura obtulit ſe illi per ſomnum, & iterum viſa eſt ita increpare illum; ſimilis Mercurio* per *omnia, & vocem, & colorem, & flavos capillos, & membra pulchra juventutis: Fili Veneris,* inquit, *poteſne capere ſomnum in hoc caſu? nec vides pericula quæ mox te circumſtabunt, inſane? nec audis ventos propitios flare? Illa* Dido, *certa moriendi, meditatur animo fraudes & ſævum crimen, & agitatur variis motibus irarum.*

NOTÆ.

545. *Quos Sidonia* &c.] *Tyro.* De ea Æ. 1. 16. De *Sidone.* Æ. 1. 450. De fuga Didonis ex iis Phœniciæ urbibus, Æ. 1. 344.

551. *More feræ* &c.] Id eſt: ſolitariam vitam degere, & minime ſociabilem, & quaſi feram. Fruſtra enim nonnulli ad *lynces* reſpexiſſe exiſtimant, quas aiunt amiſſo conjuge nunquam deinceps alteri ſociari. *Tangere curas.*] Dictum, pro *tangi curis*: ut Æ. 1. 13. *volvere caſus*, pro *volvi caſibus.* Æ. 12. 933. *Miſeri te ſi qua parentis tangere cura poteſt.*

552. *Cineri Sichæo.*] Adjective pro *Sichæi*: niſi legatur, ut in antiquis pleriſque cod. *Sichæi.*

560. *Nate Dea.*] Secunda Mercurii ad Æneam legatio: qua ſuadet, ut etiam noctu fugiat. Duplici ratione utitur. I. Petitur ab imminentibus periculis. II. A commoda tempeſtate. Pericula deinde exponit, in eo poſita: quod nunc quidem Dido ſtatuerit mori; ſed cum ſit *varium ac mutabile fæmina*, fieri poſſit, ut nolit inulta mori, & poſtera die fugientem armata claſſe perſequatur.

562. *Zephyros.*] Commodum quemlibet ventum: nam ab Africa in Italiam ſolventibus Auſtro meridionali, non Zephy-

Non fugis hinc præceps, dum præcipitare poteſtas?
Jam mare turbari trabibus, ſævaſque videbis
Collucere faces; jam fervere litora flammis:
Si te his attigerit terris Aurora morantem.
Eia age, rumpe moras: varium & mutabile ſemper
Fœmina. Sic fatus, nocti ſe immiſcuit atræ.
Tum vero Æneas, ſubitis exterritus umbris,
Corripit e ſomno corpus, ſociosque fatigat:
Præcipites vigilate viri, & conſidite tranſtris:
Solvite vela citi: Deus æthere miſſus ab alto,
Feſtinare fugam tortoſque incidere funes
Ecce iterum ſtimulat. Sequimur te ſancte Deorum,
Quiſquis es, imperioque iterum paremus ovantes.
Adſis o placiduſque juves, & ſidera cœlo
Dextra feras. Dixit: vaginaque eripit enſem
Fulmineum, ſtrictoque ferit retinacula ferro.
Idem omnes ſimul ardor habet: rapiuntque, ruuntque:
Litora deſeruere: latet ſub claſſibus æquor:
Adnixi torquent ſpumas, & cærula verrunt.
Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.

INTERPRETATIO.

Nec fugis hinc feſtinus, quandiu poteſtas eſt feſtinandi? Mox videbis mare agitari remis, & ſplendere funeſtis facibus; mox litora accendi flammis: ſi Aurora invenerit te tardantem in *his regionibus. Age ergo, amputa moras: mulier* res eſt *ſemper varia & mutabilis. Ita locutus, confudit ſe cum nigris tenebris. Tunc autem Æneas territus ſubito ſimulacro, eripit corpus ſomno, & increpat ſocios: Expergiſcimini celeriter, o ſocii, & ſedete in ſcamnis: explicate vela cito: ecce Deus miſſus ex alto cælo rurſus hortatur celerare fugam, & ſecare tortos funes. Sequimur te o ſancte Deus, quicumque es, & rurſus læti obtemperamus mandatis. Adſis o, &* nos *benignus adjuves, & reddas e cælo ſidera propitia. Dixit: & eripit e vagina gladium coruſcantem, & ſtricta acie ſecat funes. Idem ardor occupat ſimul omnes: & rapiunt, & ruunt: reliquerunt litora: mare tegitur ſub navibus: adnixi convolvunt* fluctus *ſpumoſos, & tranant cærulea* ſpatia. *Et jam prima Aurora deſerens croceum lectum Tithoni illuſtrabat terras nova luce.*

NOTÆ.

ro occidentali opus eſt, Ecl. 5. 5.

566. *Jam mare turbari trabibus.*] Carthaginenſium navibus, a Didone immittendis. Sic Æ. 3. 191. *Cava trabe currimus æquor.* De *Aurora*, G. 1. 249.

573. *Tranſtris.*] Scamnis nauticis, ubi remiges ſedent.

576. *Sancte Deorum, quiſquis es.*] Sumpſit ex Ennio: *Reſpondit Juno Saturnia, ſancta Dearum:* qui forte ex Græcis, apud quos illa dicitur δῖα θεάων. Alii ſic interpungunt: *Sequimur te ſancte, Deorum quiſquis es. Quiſquis es.*] Non enim videtur iterum veniſſe Mercurius armatus caducæo & talaribus, ut v. 239. ſed colore tantum & voce ſimilis, v. 559. *Ovantes.*] Læti. Æ. 3. 189. *Sidera dextra.*] Propitia. De uſu vocis hujus; & cur ſæpe *læva* etiam proſpera ſint, Ecl. 1. 16.

585. *Tithoni croceum* &c.] Tithonus, Laomedontis Trojani regis filius, ex Strymone: ob formam raptus ab Aurora, ab eadem immortalitatem obtinuit: ſed oblitus perpetuam juventam etiam petere,

Regina e ſpeculis ut primum albeſcere lucem
Vidit, & æquatis claſſem procedere velis;
Litoraque & vacuos ſenſit ſine remige portus:
Terque quaterque manu pectus percuſſa decorum,
Flaventeſque abſciſſa comas: Proh Juppiter! ibit
Hic, ait, & noſtris illuſerit advena regnis?
Non arma expedient? totaque ex urbe ſequentur?
Diripientque rates alii navalibus? ite:
Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.
Quid loquor? aut ubi ſum? quæ mentem inſania mutat?
Infelix Dido nunc te fata impia tangunt.
Tum decuit, cum ſceptra dabas. En dextra fideſque:
Quem ſecum patrios aiunt portare Penates,
Quem ſubiiſſe humeris confectum ætate parentem.

INTERPRETATIO.

[585] *Statim atque Regina vidit e ſpecula diem albeſcere, & claſſem progredi velis paribus; & animadvertit litora & portus vacuos abſque remigibus: percutiens ter & quater manu pulchrum pectus, & evellens flavos capillos: Proh Jupiter! inquit: abibit ille advena, & illuſerit noſtro regno?* Cives *non educent arma, nec* eum *inſequentur ex urbe tota, nec alii extrahent naves e ſtationibus? ite celeres, injicite faces, immittite vela, agitate remos. Quid dico, aut ubi ſum? quæ amentia turbat mentem? Miſera Dido, nunc fata crudelia te urgent. Tunc decebat* hæc facere, *cum tradebas ſceptra tua Æneæ. En dextra* data, *& fides* : en ille, *quem dicunt ferre ſecum patrios Penates, quem ſuſtentaſſe humeris patrem annis effœtum.*

NOTÆ.

cum demum conſenuiſſet, tædio affectus mortalitatem petiit; quæ reſtitui cum non poſſet, in cicadam ab Aurora mutatus eſt, ut ejus cantu oblectaretur. De *Aurora*, G. 1. 249. *Croceus* color, qui proprius eſt *croci* floris, *du ſafran.*

586. *E ſpeculis*] Locis editioribus, unde ſpeculari procul poterat abeuntes: inſomnis enim tota nocte, eo ſe Dido amoris impatientia contulerat.

590. *Proh Jupiter* &c.] Erumpit in hanc orationem Reginæ furor. *Imprecatoria* eſt: habetque partes ſeptem. I. Exclamationem abruptam, qua Jovem appellat, quaſi violati hoſpitii vindicem: quemadmodum eum in excipiendo primum hoſpite appellaverat, Æ. 1. 735. II. Juſſa aſpera & concitata, quibus Carthaginienſes in fugaces Trojanos commovet. III. Correctionem amentiæ ſuæ, qua ſe abſentibus ſtulta imperare cognoſcit: tum enim ſola loquebatur e ſpeculis. IV. Exprobrationem fictæ Æneæ pietatis, in Deos, in patrem. V. Dolorem amiſſæ ultionis, quam in Æneam, ejuſque filium & gentem, exercere potuiſſet. VI. Obteſtationem Deorum, tam ſuperorum, quam inferorum; ut ſibi adeſſe ultores velint. VII. Diram imprecationem, tam in Æneam, quam in ejus poſteros; quæ æterna Carthaginenſibus & Italis inter ſe odia portendit.

595. *Quæ mentem inſania mutat?*] Olim quippe ſeruabas Æneam ejuſque naves a Pænorum furore, Æ. 1. 566. nunc eos in illum immittis? Olim ſceptra dabas Æneæ; nunc ejus vitam petis.

596. *Nunc te fata impia tangunt.*] Nunc inſtant tibi fata ultima, dura ſors, ſuprema dies: & jam tibi mentem & conſilium; mox vitam quoque eripient.

597. *Tum decuit, cum* &c.] Decuit hæc, quæ nunc jubes, tum jubere; & Trojanos habere hoſtiliter: cum eos hoſpitio, eorum ducem in regni partem accepiſti; cum ei ſceptra tua; teque adeo tradidiſti.

598. *Quem ſecum* &c.] Supple, *en illum quem aiunt* &c. De *Penatibus*, quos Trojano incendio Æneas eripuerat, deque *Anchiſa* ſublato in humeros, Æ. 2. v. 717. & ſequentibus.

Non potui abreptum divellere corpus, & undis
Spargere? non ſocios, non ipſum abſumere ferro
Aſcanium, patriiſque epulandum apponere menſis?
Verum anceps pugnæ fuerat fortuna? fuiſſet.
Quem metui moritura? faces in caſtra tuliſſem:
Impleſſemque foros flammis: natumque patremque
Cum genere extinxem: memet ſuper ipſa dediſſem.
Sol, qui terrarum flammis opera omnia luſtras:
Tuque harum interpres curarum & conſcia Juno:
Nocturniſque Hecate triviis ululata per urbes:
Et Diræ ultrices, & Dii morientis Eliſæ:
Accipite hæc, meritumque malis advertite numen,
Et noſtras audite preces. Si tangere portus
Infandum caput, ac terris adnare neceſſe eſt;
Et ſi fata Jovis poſcunt, hic terminus hæret:
At bello audacis populi vexatus & armis,

INTERPRETATIO.

Nonne potui lacerare correptum corpus, & ſpargere in *aquas? nonne occidere gladio ſocios, nonne ipſum Aſcanium, & offerre* eum *in menſa patris comedendum? At dubius fuiſſet exitus* illius *pugnæ? fuiſſet. Quem timebam moritura? immiſiſſem faces in caſtra: & implevifſem ignibus naves: extinxiſſem patrem & filium cum gente: ipſa me præcipitaſſem ſuper* illos. *Sol, qui luce circumſpicis omnia terrarum opera: tuque Juno, mediatrix & particeps nuptialium negotiorum: &* tu *Hecate inclamata per urbes in triviis nocturnis: & Furiæ vindices, & Dii morientis Didonis: audite hæc, & applicate huc numen meritum a ſceleratis, & excipite noſtras preces. Si neceſſe eſt Æneam, ſceleratum* illud *caput, attingere portus, & appelli terris; & ſi voluntas Jovis* id *exigit,* & *hic terminus ſtat: ſaltem agitatus & bello & armis fortis populi,*

NOTÆ.

600. *Abreptum divellere corpus.*] Quemadmodum Bacchæ Orpheum, Pentheum, diſcerpſerunt: G. 4. 520. & ſupra, 469.

602. *Patriis epulandum* &c.] Quemadmodum Atreus, Thyeſtæ fratris filios, ipſi ad epulas coctos appoſuerat: Procne & Philomela Tereo Itym, Ecl. 6. 78.

605. *Foros.*] Vel ſpatia in navibus aperta, ut tabulata in quibus inceditur: vel concava navium latera, quæ onus *ferunt*. G. 4. 250.

606. *Extinxem.*] Syncope, pro *extinxiſſem*: infra, v. 682.

607. *Sol, qui* &c.] *Solem* obteſtatur, vel quaſi altorem vitæ, quam relictura eſt; vel ut, qui luſtrat omnia, ſuæ mortis & alienæ perfidiæ teſtis eſſe velit. *Junonem*, ut pronubam & conciliatricem interpretemque nuptiarum, propter quas moritur, ſupra, v. 59. *Hecaten*, ut præſidem ſacrorum magicorum, quorum ſimulatione moritur. *Diras*, ſeu *Furias*, ut infeſtæ ſint Æneæ, cujus ſcelere moritur, Æ. 3. 212. G. 3. 552. *Deos* denique; vel tutelares urbis ſuæ, ut inter illam atque Italos odia æterna ſuſcitent; vel mortis præſides, ut facilem ſibi mortem præbeant. De voce *luſtro*, pro *circumeo*, Æ. 1. 612.

611. *Meritum malis* &c.] Advertite & applicate huc numen veſtrum, id eſt poteſtatem illam & vim ulciſcendi ac puniendi, qua mali coerceri atque opprimi meruerunt. De *numine*, Æ. 1. 137. De *fatis*, eorumque diſpenſatore Jove, Æ. 1. 243.

615. *At bello* &c.] Volunt interpretes hanc imprecationem aliquatenus exitum habuiſſe. Nam Æneas I. Appulſus in Italiam, vexatus eſt armis Turni regis. II. Avulſus eſt ab Iüli complexu, cum ab eo diſceſſit, ut apud Evandrum quæreret auxilium, Æ. 8. 80. III. Vidit indigna ſuorum funera variis in præliis, Æ. 10. 11. 12. Præſertim cædem Pallantis, Æ. 10. 489. IV. Pacem, aiunt, iniquis conditionibus

Finibus extorris, complexu avulsus Iüli,
Auxilium imploret, videatque indigna suorum
Funera: nec, cum se sub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno aut optata luce fruatur;
Sed cadat ante diem, mediaque inhumatus arena.
Hæc precor: hanc vocem extremam cum sanguine fundo.
Tum vos, o Tyrii, stirpem & genus omne futurum
Exercete odiis; cinerique hæc mittite nostro
Munera: nullus amor populis, nec fœdera sunto.
Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor;
Qui face Dardanios ferroque sequare colonos.
Nunc, olim, quocunque dabunt se tempore vires,
Litora litoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis: pugnent ipsique nepotes.
Hæc ait, & partes animum versabat in omnes,
Invisam quærens quamprimum abrumpere lucem.
Tum breviter Barcen nutricem affata Sichæi,

INTERPRETATIO.

exul e finibus suis, *abstractus a complexu Ascanii, imploret auxilium, & cernat indignas mortes suorum: & cum submiserit se conditionibus pacis onerosæ, non potiatur regno aut vita desiderata; sed moriatur ante tempus, &* sit *insepultus* in *media arena. Hæc imprecor: emitto hæc ultima verba cum sanguine. Vos etiam, o Carthaginenses, persequimini odiis stirpem* ejus *& omnem gentem futuram; & offerte hæc dona meis cineribus: nullus amor, nulla concordia sit* inter hos *populos. Nascere, o vindex aliquis, e nostris ossibus; qui persequaris ferro & flamma colonias Trojanas. Nunc, & olim, & quocumque tempore offerent se vires, imprecor litora inimica litoribus, maria maribus, arma armis: certent etiam ipsi posteri. Dixit hæc, & convertebat animum in varias partes, quæren quam citissime abrumpere vitam odiosam. Tum breviter allocuta est Barcen nutricem Sichæi,*

NOTÆ.

cum Latino rege sancivit; quia propriæ gentis amisit nomen, & commune Latinorum nomen accepit, Æ. 1.10. V. Cecidit ante diem, & inhumatus jacuit: quia dicitur, tertio imperii anno cum Mesentio pugnans, in Numici fluminis ripa, nusquam comparuisse: alii tamen aliter, Æ. 1.270. VI. Nullus amor populis, nec fœdera fuerunt: siquidem tria Romanos inter & Carthaginenses orta sunt Punica bella; ex Pœnorum perfidia, qui nulla fœderum religione coerceri poterant. VII. Exortus ex ipsius gente Annibal, novem annos natus ab Amilcare patre ad aras Deorum jurejurando adactus est, ut quamprimum posset, hostis Romanorum foret. Idem bello Punico secundo bellum gravissimum Romanis intulit, in ipsum Italiæ sinum; illudque octodecim annis gessit. Victus demum a Scipione Africano majore, in Africa; apud Prusiam Bithyniæ regem veneno se ipse interemit, ne in manus Flaminii Romanorum legati traderetur.

620. *Cadat ante diem* &c.] Cadere dicuntur ante diem, qui non præfixo juxta communem naturæ ordinem tempore; sed violenta, aut fortuita, aut immatura morte pereunt. De *Tyriis*, Carthaginensibus Tyro oriundis, Æ. 1.16. De *Dardaniis*, Trojanis, Æ. 1.239.

623. *Cinerique hæc mittite* &c.] Alludit ad munera, quæ sepulcris mortuorum imponebant, infundebantque; *lac, vinum, sanguinem.* Æ. 3.62. Quorum loco petit *odia*, & inimicitias cum Trojana stirpe.

628. *Litora litoribus* &c.] Nam Carthaginis litus Italiæ litori situ oppositum est. Æ. 1.

Namque suam patria antiqua cinis ater habebat:
Annam, cara mihi nutrix, huc siste sororem:
Dic corpus properet fluviali spargere lympha,
Et pecudes secum & monstrata piacula ducat.
Sic veniat, tuque ipsa pia tege tempora vitta.
Sacra Jovi Stygio, quæ rite incepta paravi,
Perficere est animus: finemque imponere curis:
Dardaniique rogum capitis permittere flammæ.
Sic ait, illa gradum studio celerabat anili.
At trepida & cœptis immanibus effera Dido,
Sanguineam volvens aciem, maculisque trementes
Interfusa genas, & pallida morte futura,
Interiora domus irrumpit limina, & altos
Conscendit furibunda rogos, ensemque recludit
Dardanium, non hos quæsitum munus in usus.
Hic, postquam Iliacas vestes notumque cubile
Conspexit, paullum lacrymis & mente morata,
Incubuitque toro, dixitque novissima verba:

INTERPRETATIO.

nam nigra humus tenebat suam nutricem *in veteri patria*: *O nutrix mihi dilecta, accerse huc Annam sororem. Mone ut festinet aspergere corpus aqua fluminea, & secum adducat pecudes ac piacula præscripta. Sic veniat, & tu ipsa cinge caput sacra vitta. Mens est* mihi *absolvere sacrificia, quæ inchoata destinavi Jovi inferno: & ponere terminum miseriis: & dare igni bustum Trojani ducis. Sic locuta est. Illa urgebat gressum senili affectu. At Dido tremens, & efferata horridis consiliis, rotans oculos sanguineos, & infecta maculis* circa *malas trementes, & pallens* ob *mortem imminentem, ingreditur interiorem partem domus, & furens conscendit altam pyram, & educit gladium Trojanum, munus non comparatum in hos usus. Postquam vidit vestes Trojanas & lectum* sibi *cognitum, paulisper illic morata flendo & cogitando, abjecit se in lectum, & protulit* hæc *ultima verba*:

NOTÆ.

17. *Carthago Italiam contra.* Sic odiis quoque.

635. *Fluviali spargere lympha.*] De ablutione veterum, ante sacrificia, pura & fluviali in aqua, Æ. 2. 719. Notant autem interpretes; ad sacra superorum Deorum, ablutionem adhibitam; ad sacra inferorum, solam aspersionem. Sic Æ. 6. 636. Æneas ramum Proserpinæ figens apud inferos: *Corpusque recenti spargit aqua.* At idem Æ. 2. 720. Penates attingere non audens, ait: *Donec me flumine vivo abluero.*

636. *Monstrata piacula.*] Res ad expiandos Deos necessarias. Cur autem? quia fidem juratam Sichæo, novo & fatali conjugio violaverat. Quæ autem illa piacula? Nempe nigræ victimæ, quæ Diis inferis immolabantur. Æ. 6. 153. *Duc nigras pecudes, ea prima piacula sunto.* Et multa mandat vetulæ nutrici; ut ea diutius absente, se ipsam facilius interimat: adstantibus paucis dumtaxat, iisque inferioris ordinis famulis, de quibus v. 664. *Collapsam aspiciunt comites*: non ausæ nimirum ad eam propius accedere. De *vittis* & tæniis e capite pendentibus ad sacra mysteria, Æ. 2. 133.

638. *Jovi Stygio.*] Plutoni, Saturni filio, Jovis fratri: cui, in divisione universi imperii, sorte inferi obtigerunt. Dictus a *Styge*, inferorum fluvio, Æ. 6. 323.

640. *Dardaniique rogum capitis.*] Extructum ad abolenda monumenta omnia exuviasque Æneæ Trojani, ejusque amorem extinguendum: ut a saga sibi præscriptum esse fingebat, v. 495. De *rogo*, busto, v. 494.

646. *Ensem, non hos &c.*] De ense illo,

Dulces exuviæ, dum fata Deusque ſinebant,
Accipite hanc animam, meque his exolvite curis.
Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi:
Et nunc magna mei ſub terras ibit imago.
Urbem præclaram ſtatui, mea mœnia vidi,
Ulta virum pœnas inimico a fratre recepi.
Felix, heu nimium felix! ſi litora tantum
Nunquam Dardaniæ tetigiſſent noſtra carinæ.
Dixit, & os impreſſa toro: Moriemur inultæ?
Sed moriamur, ait: ſic, ſic juvat ire ſub umbras.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, & noſtræ ſecum ferat omina mortis.
Dixerat: atque illam media inter talia ferro
Collapſam aſpiciunt comites, enſemque cruore
Spumantem, ſparſaſque manus. It clamor ad alta
Atria, concuſſam bacchatur fama per urbem,
Lamentis gemituque & fœmineo ululatu
Tecta fremunt, reſonat magnis plangoribus æther.

INTERPRETATIO.

Reliquiæ dulces, dum fata & Dii permittebant, excipite hanc animam, & liberate me his curis. Vixi, & perfeci curſum quem fortuna mihi *dederat: & nunc ſimulacrum meum deſcendet illuſtre ſub terras. Condidi urbem egregiam, vidi meos muros, vindicavi maritum, exegi pænas ab inimico fratre. Fortunata, heu nimis fortunata! ſi tantum Trojanæ naves non attigiſſent noſtra litora. Dixit* hæc, *& ore incumbens in lectum*: An *moriemur inultæ? ſed* tamen *moriamur, inquit: ſic, ſic dulce eſt deſcendere ad umbras. Crudelis Trojanus e mari videat oculis has flammas, & auferat ſecum præſagia noſtræ mortis. Dixerat: & in medio talium* verborum *famulæ vident eam collapſam, & gladium ſpumantem ſanguine, & manus projectas. Clamor ſpargitur in profundam aream, fama furit per urbem commotam, domus fremunt gemitu & ululatu fæminarum, ſonat aër magnis planctibus.*

NOTÆ.

ſupra, v. 495. De *toro*, lecto. Æ. 3. 224.

651. *Dulces exuviæ* &c.] In hac ſuprema Didonis oratione tres elucent præcipue ſenſus: *Amoris, gloriæ, ultionis.* I. AMORIS: cum Æneæ imagini, jugalique lecto vitam ſuam animamque committit: & in iis exuviis, non tam præſentem intuetur acerbitatem, quam præteritæ dulcedinis recordatur; *dulces, dum fata* &c. II. GLORIÆ: cum ſe ſperat illuſtrem fore, tam apud inferos, *magna mei ſub terras* &c. quam inter homines; apud quos, & præclaram urbem fundavit munivitque, & Sichæum ulta eſt, raptis Pygmalionis opibus: illuſtrior ac felicior futura, ſi nunquam Æneas Carthaginem appulſus eſſet. III. ULTIONIS: cum os lecto imprimens rabie quadam furoris, inultam ſe mori dolet; mox perpenſis quaſi rerum momentis, & ſecum exiſtimans, duo eſſe quæ morte quærere poſſit, ultionem, & miſeriarum finem; ſtatuit ſibi eſſe moriendum, ſaltem ut finem illum & quietem conſequatur: *ſic, ſic juvat* &c. maxime cum aſpectus incenſi rogi permovere Æneæ animum poſſit, & ultionem inchoare. De *exuviis*, ſpoliis, v. 496.

654. *Imago.*] Umbra, manes. Æ. 5. 81.

655. *Urbem .... mœnia.*] Diverſa ſunt. Urbs enim continetur mœnibus, mœnia cingunt urbem & muniunt.

656. *Ulta virum.*] Quia opes Pygmalioni, tum ſuas, tum eas propter quas Sichæum occiderat, fugiens eripuit. Æ. 1. 363. 368. De *Dardano* & *Dardaniis*, Trojanis, Æ. 1. 239.

666. *Atria.*] Proprie *atrium* eſt *area*

Non aliter quam ſi immiſſis ruat hoſtibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros; flammæque furentes
Culmina perque hominum volvantur perque Deorum.
  Audiit exanimis; trepidoque exterrita curſu,
Unguibus ora ſoror fœdans & pectora pugnis,
Per medios ruit; ac morientem nomine clamat:
Hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas?
Hoc rogus iſte mihi, hoc ignes aræque parabant?
Quid primum deſerta querar? comitemne ſororem
Spreviſti moriens? eadem me ad fata vocaſſes,
Idem ambas ferro dolor atque eadem hora tuliſſet.
His etiam ſtruxi manibus, patrioſque vocavi
Voce Deos; ſic te ut poſita crudelis abeſſem?
Extinxti te meque, ſoror, populumque, patreſque
Sidonios, urbemque tuam. Date, vulnera lymphis
Abluam; & extremus ſi quis ſuper halitus errat,
Ore legam. Sic fata, gradus evaſerat altos,
Semianimemque ſinu germanam amplexa fovebat
Cum gemitu, atque atros ſiccabat veſte cruores.

INTERPRETATIO.

Non aliter ac ſi tota Carthago, aut Tyrus antiqua, ſubvertatur irrumpentibus hoſtibus; & ſi *flammæ furentes ſpargantur per tecta, & Deorum, & hominum. Audiit* hoc *ſoror exanimata; & pavefacta feſtino curſu, lacerans vultum unguibus & pectus pugnis, irrumpit inter medios, & inclamat morientem nomine: Hoc ipſum fuit, o ſoror? me fallebas hoc dolo? hoc parabat mihi pyra iſta, hoc ignes & altaria? Qua de re primum conquerar* ego *derelicta? an moriens aſpernata es ſororem?* ſi *me invitaſſes ad eadem funera, idem dolor atque eadem hora ſuſtuliſſet utramque gladio. Erexi etiam his manibus* meis, *& voce appellavi patrios Deos; ut* ego *inhumana abeſſem a te ſic jacente? Perdidiſti, o ſoror, & te, & me, & populum, & ſenes Phœnicios, & tuam urbem. Date, abluam aquis plagas; & ſi aliquis ultimus ſpiritus adhuc vagatur,* illum *ore colligam. Sic locuta pervenerat ad altiſſimos gradus, & gremio complexa ſororem ſemimortuam, fovebat* eam *cum gemitu, & abſtergebat veſte nigrum ſanguinem.*

NOTÆ.

ſubdialis ante ædes, quaſi αἴθριον, unde etiam ad primam ædium ipſarum partem ſignificandam traductum eſt. Ab eo non longe aberat culina; in eoque cœnabant veteres, & majorum imagines diſponebant; quæ cum a fumo culinæ non longe abeſſent, ideo appellabantur *fumoſæ*; ipſumque atrium, ut frigide argutatur Servius, dictum etiam inde quaſi *atrum*. De voce *bacchatur*, pro furit, a furioſis Bacchi comitibus fœminis, ſupra, v. 301. De *Carthagine*, in argumento. De *Tyro*, Æ. 1. 16.

681. *Sic te ut poſita.*] Sic *depoſita*, ſic *jacente*: vox funebris, de qua Æ. 2. 644. Et ſenſus loci eſt: *Itane vero ſtruxi hunc rogum meis manibus, & ad hæc ſacra Deos vocavi: ut eorum particeps non eſſem; ut abeſſem, dum tu te occidiſti?*

682. *Extinxti* &c.] Pro *extinxiſti*, ſyncope; ut ſupra, 606. *Extinxem* pro *extinxiſſem*: & Æ. 1. 205. *Acceſtis*, pro *acceſſiſtis*. Ita legunt Valerius Probus, Cariſius &c. Veteres tamen plurimi codices habent *Extinxi*, prima perſona: ita ut culpam omnem damnumque commune Anna in ſe unam conferat. De *Sidoniis*, unde oriundi Carthaginenſes, Æ. 1. 450.

685. *Ore legam.*] Mos Romanorum veterum, ut amici & cognati, admoto ad os morientis ore, extremum ejus ſpiritum quaſi excipere & haurire velle viderentur. Moris etiam illius apud Græcos aliqua reperit

Illa graves oculos conata attollere, rursus
Deficit: infixum stridet sub pectore vulnus.
Ter sese attollens cubitoque innixa levavit,
Ter revoluta toro est: oculisque errantibus, alto
Quæsivit cœlo lucem, ingemuitque reperta.
Tum Juno omnipotens, longum miserata dolorem
Difficilesque obitus, Irim demisit Olympo,
Quæ luctantem animam nexosque resolveret artus.
Nam quia, nec fato, merita nec morte peribat;
Sed misera ante diem, subitoque accensa furore:
Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem
Abstulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.
Ergo Iris croceis per cœlum roscida pennis,
Mille trahens varios adverso Sole colores,
Devolat, & supra caput astitit: Hunc ego Diti
Sacrum jussa fero, teque isto corpore solvo.
Sic ait, & dextra crinem secat: omnis & una
Dilapsus calor, atque in ventos vita recessit.

INTERPRETATIO.

Illa conata erigere tardos oculos, deficit iterum: stridet sub pectore plaga infixa. Ter erexit se efferens & innitens cubito, ter relapsa est in lectum: & vagis oculis quæsivit lucem e cælo, & ingemuit post lucem *repertam. Tunc Juno* uxor *omnipotentis, miserescens longi doloris & difficilis mortis, misit Irim e cælo, quæ separaret animam pugnantem & membra* eidem *conjuncta. Nam quia, nec moriebatur* ex *natura, neque morte merita; sed misera ante tempus, & inflammata subito furore: nondum Proserpina eripuerat illi flavum capillum, nec damnaverat ejus caput Stygio Orco. Igitur Iris rorifera, ducens ex opposito Sole mille colores varios, devolat per cælum croceis alis, & stetit supra* ejus *caput: Ego jussa, offero Plutoni hunc* crinem *sacrum, & libero te isto corpore. Sic dixit, & dextra abscindit crinem: & simul omnis calor effusus* est, *ac vita abiit in aërem.*

NOTÆ.

perit vestigia Cerdanus in hunc locum.

696. *Nec fato, merita* &c.] Triplex distinguit genus mortis: quæ *fato*, quæ *merito*, quæ *casu* contingit. Contingit *fato*, quæ naturalis est; *merito*, quæ propter scelera, intemperantiam, bello etiam, accidit. *Casu*, quæ nec natura, nec merito. In primis duabus fatalem crinem secari definit Virgilius, in tertia negat: quasi *fata* tantum, hominumque *merita*, sub Deorum providentiam caderent; *casus* eam falleret. At Dido cadit ante diem, non *fato* & natura, supra, v. 620. Cadit *misera*, non rea, nec merita. Igitur *casu*. Quare crinis ipsi non amputatur.

698. *Flavum Proserpina crinem.*] Credebant Græci Romanique, mori neminem posse, nisi Proserpina morientis crinem abstulisset, quasi sacras sibi inferisque primitias. Hujus opinionis multa sunt in posterioribus poëtis vestigia: nonnulla etiam in antiquioribus: in Euripidis Alcestide. v. 74. Θάνατος, sive *Mors*, crinem illum sacrum Alcestidi amputat, pro conjuge Admeto morituræ. Hic Iris officio illo fungitur. Mos forte repetitus e sacrificiis: ubi setas aliquot, e media victimarum fronte decerpere, & in ignem conjicere solebant. Æ. 6. 245. Ita & in hominibus putabant fieri, quos Orco quasi victimas mors demittebat. De *Junone*, custode Carthaginis Dea, Æ. 1. 19. De *Proserpina*, inferorum Dea, Plutonis conjuge, G. 1. 39. De *Styge*, inferorum fluvio, G. 3.551. De *Orco*, vel fluvio, vel Deo inferorum, G. 1.277.

700. *Iris croceis* &c.] *Iris*, Deorum, &

Junonis præcipue nuntia, Thaumantis & Electræ dicitur filia: quia arcus est cœlestis qui maximam colorum varietate admirationem facit; & *admiror*, Græce dicitur θαυμάζω. Est autem cœlestis arcus, Solaris lucis pictura, in adversa nube, eaque *roscida*, id est, mox in pluviam solvenda. Colores refert varios, pro majori minorique nubis densitate: præcipue purpureum, cœruleum, viridem, croceum, qui *crocum* florem refert, *le saffran*. De *Dite*, Plutone, inferorum Deo, G. 4. 467.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER V.

ARGUMENTUM.

ÆNeas, e Libya in Italiam navigans, deflectere in Siciliam vi tempestatis cogitur: ubi ab Aceste Trojano benevole exceptus; patri, quem illic superiore anno mors abstulerat, anniversarium celebrat sacrum, ludosque quatuor, cursum navalem, ac pedestrem, cestuum pugnam, sagittarum ejaculationem, quibus addit Ascanius equestrem decursum. Interim Trojanæ mulieres, Iunonis impulsu, hortatu Iridis, tædio navigationis, incendunt naves: quarum quatuor exuruntur, cæteræ immissa a Iove pluvia servantur. Quare suadet Æneæ Nautes, ut avecto secum juvenum flore, senes ac mulieres in Sicilia relinquat. Firmat id consilium Anchises in somnis: idemque suadet Æneæ, ut appulsus in Italiam adeat Sibyllam; eaque duce descendat ad inferos, ubi posterorum seriem & eventus docebitur. Paret Æneas patris monitis, & condita in Sicilia urbe Acesta, Neptuno per Venerem conciliato, solvit in Italiam: quo in cursu Palinurus navis gubernator dormiens in mare excutitur. Delineatus est hic liber ad exemplum libri Iliad. 23. ubi ludi ab Achille ad tumulum Patrocli celebrantur.

INterea medium Æneas jam classe tenebat
Certus iter, fluctusque atros Aquilone secabat;
Mœnia respiciens, quæ jam infelicis Elisæ
Collucent flammis: quæ tantum accenderit ignem
Causa latet; duri magno sed amore dolores
Polluto, notumque, furens quid fœmina possit,
Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt.
Ut pelagus tenuere rates, nec jam amplius ulla
Occurrit tellus, cœlum undique & undique pontus:
Olli cæruleus supra caput astitit imber,
Noctem hyememque ferens; & inhorruit unda tenebris.
Ipse gubernator puppi Palinurus ab alta:
Heu! quianam tanti cinxerunt æthera nimbi?
Quidve pater Neptune paras? Sic deinde locutus,

Colligere arma jubet, validisque incumbere remis;
Obliquatque sinus in ventum, ac talia fatur:
Magnanime Ænea, non, si mihi Juppiter auctor
Spondeat, hoc sperem Italiam contingere cœlo.
Mutati transversa fremunt, & vespere ab atro
Consurgunt venti; atque in nubem cogitur aër.

INTERPRETATIO.

Interim Æneas jam tenebat navibus medium iter, certus eundi; *& vento findebat fluctus nigros: respectans* ad *urbem, quæ jam splendet ignibus miseræ Didonis. Ignoratur causa, quæ excitaverit tantum incendium: sed acerbi dolores violato magno amore, &* id *quod furens mulier potest* facere, *cognitum* Trojanis, *deducunt animos Trojanorum in tristia auguria. Postquam naves attigere* altum *mare, nec jam ulla terra amplius apparet*, sed *undique cœlum & undique mare: cærulea pluvia incubuit illi in caput, invehens noctem ac tempestatem; & aqua inhorruit tenebris. Ipse gubernator Palinurus ex alta puppe* exclamat: *Heu! quare tanti nimbi circumdederunt cœlum? quidve præparas* nobis, *o pater Neptune? Sic locutus, deinde imperat* eos *sumere arma* nautica, *& incumbere fortibus remis; & tendit oblique vela ad ventum, & talia dicit: Generose Ænea, etiamsi auctor Jupiter mihi promitteret, non sperarem attingere Italiam hac cœli* temperie. *Venti mutati e transverso fremunt, & flant ab obscuro occidente; & aër densatur in nubes.*

NOTÆ.

1. *Medium.*] Non præcise *mediam* itineris partem, Africam inter & Siciliam; hinc enim rogi flammas videre non potuisset: sed *medium*, id est, *plenum* mare; quemadmodum Polyphemus Æ. 3. 665. *Graditurque per æquor jam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.*

2. *Certus.*] Vel *certus eundi*, & ad petendam Italiam obstinatus; ut Æ. 3. 554. *Celsa in puppi, jam certus eundi carpebat somnos.* Vel *certus & gnarus itineris*, quod jam semel confecerat, Drepano in Italiam solvens, indeque tempestate retro actus in Africam, Æ. 1. 1.

2. *Aquilone.*] *Vento* generatim: neque enim Aquilone septentrionali vento impelli ex Africa in Italiam potuit, sed Austro potius, Aquiloni opposito: Ec. 7. 51. De *Elisa*, altero Didonis nomine, in argumento lib. 4. De *augurio*, quod hic pro præsagio universim sumitur, Æ. 2. 703. De *Teucris*, Trojanis, Æ. 1. 239.

11. *Noctem hyememque.*] *Tempestatem cum nocte.* Nocte enim hanc tempestatem contigisse hinc patet, quod astra tum observari poterant; infra, v. 25. *Si modo rite memor servata remetior astra.* Porro *hyemem* sumi pro tempestate diximus Æ. 1. 126. Habentur hæc duo carmina, etiam Æ. 3. 194. 195.

13. *Quianam.*] Jovianus Pontanus rescribit: *quinam tanti.* Sed contra codices omnes, atque interpretes. Et vero vox Enniana est: *Heu! quianam dictis nostris sententia flexa est?* quam antiquitatis causa affectatam a Virgilio ait Quintilianus. De *Neptuno*, Æ. 1. 129. 134.

15. *Colligere arma* &c.] *Arma*, cujuslibet artis instrumenta sunt, ut vidimus, Æ. 1. 181. Atque ita supellex omnis nautica, *vela, rudentes, remi.* Obnixe tamen contendit Cerdanus, *arma*, in re nautica, nihil ligneum significare; atque adeo non *remos*, sed *vela* tantum & his affinia. Quod quamquam curiosius notatum puto: tamen favet ipsi vox *colligere*, quæ proprie de velis dicitur. Erit igitur hic sensus, juxta ipsum: *Jubet colligi & contrahi vela*; ne transversi venti e cursu dejiciant: *jubet incumbi remis*; ut, quantum eos e recto itinere ventorum vis amovebit, tantum labor atque industria provehat: *jubet vela, non omnino contrahi, sed obliquari*; ut aura venti saltem aliqua captetur, quæ remigantes adjuvet. De illa *obliquatione*, infra, v. 830. De *Italia*, Æ. 1. 534.

19. *Transversa.*] Neutrum plurale, pro adverbio: Græco more. Sic Æ. 9. 125. *Amnis rauca sonans.*

19. *Vespere.*] *Occidente.* Causam habes

Nec nos obniti contra, neque tendere tantum
Sufficimus: ſuperat quoniam fortuna, ſequamur;
Quoque vocat, vertamus iter. Nec litora longe
Fida reor fraterna Erycis, portuſque Sicanos:
Si modo rite memor ſervata remetior aſtra.
Tum pius Æneas: Equidem ſic poſcere ventos
Jamdudum, & fruſtra cerno te tendere contra.
Flecte viam velis. An ſit mihi gratior ulla,
Quoque magis feſſas optem dimittere naves:
Quam quæ Dardanium tellus mihi ſervat Aceſten,
Et patris Anchiſæ gremio complectitur oſſa?
Hæc ubi dicta, petunt portus, & vela ſecundi
Intendunt Zephyri: fertur cita gurgite claſſis;
Et tandem læti notæ advertuntur arenæ.
At procul excelſo miratus vertice montis
Adventum ſociaſque rates, occurrit Aceſtes;

INTERPRETATIO.

Nec nos poſſumus contra obluctari, ac *ne progredi quidem: obſequamur, ſiquidem fortuna vincit; & convertamus iter*, quo nos *vocat*. *Et puto non procul* eſſe *fida regna Erycis fratris* tui, *& portus Siculos: ſi modo bene memor remetior ſidera* jam *obſervata*. *Tunc pius Æneas* ait: *Certe video ventos jamdiu ita petere, & te incaſſum contra obniti. Detorque iter velis. An ulla terra* poteſt *eſſe mihi gratior, &* ad *quam potius cupiam appellere naves feſſas? quam quæ ſervat mihi Trojanum Aceſten, & continet ſinu oſſa patris Anchiſæ? Poſtquam ea dicta* ſunt, *tendunt* ad *portum, & Zephyri faventes inflant vela: claſſis velox mari provehitur, ac demum læti applicantur noto litori. At Aceſtes eminus* ex *alto cacumine montis admiratus adventum ſociarum navium, venit obviam,*

NOTÆ.

Æ. 1. 534. Et miror dici ab accuratis interpretibus, Taubmanno, Cerdano, curſum Æneæ tum ad occidentem fuiſſe: manifeſtum enim eſt, Carthagine ſolventibus, Italiam, quo tunc Æneæ curſus erat, eſſe ad ſeptentrionem. Itaque verba hæc, *veſpere ab alto conſurgunt venti*; ſuperiora explicant, *mutati tranſverſa fremunt*: erat enim tum tranſverſus Æneæ ventus occidentalis, & plane in Siciliam propellebat; unde concludit Palinurus, *quoque vocat vertamus iter*, ſcilicet in Siciliam.

24. *Fraterna Erycis.*] *Eryx* filius *Butæ*, communem creditus eſt cum Ænea matrem habere *Venerem*; reipſa *Lycaſten* Siculam meretricem, quæ ob formæ elegantiam, uſitato veteribus ſermone, *Venus* appellata eſt. Avum habuit *Amycum*, regem Bebrycum circa Pontum, qui ceſtuum certamine occiſus eſt a Polluce: quapropter fugiens Butes, regnum in Sicilia conſtituit: Eryx pariter ab Hercule ceſtibus occiſus eſt, infra, v. 411 Ex eo nomen datum *Eryci* monti atque urbi, circa Lilybæum occidentale Siciliæ promontorium, de quo Æ. 3. 707. quo nunc iter Trojani deflectunt. De *Sicanis*, antiquis Siciliæ populis, in ea præſertim parte, Æ. 3. 687.

25. *Remetior.*] Nota enim erant jam inde maria illa Palinuro, ut modo diximus, v. 2. De *Dardanio*, Trojano, Æ. 1. 239.

36. *Aceſtes* &c.] De hujus genere multa e Græcis afferunt admodum ambigua Hortenſius & Cluverius. Ex iis iſta colligo. Laomedon, rex Trojanus, offenſus viro nobili, cujus fraude coactus erat Heſionen filiam ſuam marinæ belluæ exponere; viciſſim tres ejus filias Siculis nautis tradidit, vel mari ſubmergendas, vel quo luberet avehendas. His in Siciliam appulſis, una e Trojanis tribus puellis filium ſuſcepit: vel ex adoleſcente Trojano, qui ſe illis præ amore comitem addixerat, juxta Dionyſium Halicarnaſſeum; vel ex Cri-

Horridus in jaculis & pelle Libyſtidis urſæ:
Troïa Crimiſo conceptum flumine mater
Quem genuit. Veterum non immemor ille parentum,
Gratatur reduces, & gaza lætus agreſti
Excipit, ac feſſos opibus ſolatur amicis.
Poſtera quum primo ſtellas oriente fugarat
Clara dies; ſocios in cœtum litore ab omni
Advocat Æneas, tumulique ex aggere fatur:
Dardanidæ magni, genus alto a ſanguine Divum;
Annuus exactis completur menſibus orbis;

INTERPRETATIO.

terribilis ob jacula, & pellem urſæ Libycæ: hunc mater Trojana peperit conceptum e *Crimiſo flu-vio. Ille, non oblitus veterum patrum, gratulatur reverſis, & lætus excipit* pro *ruſtica opulentia, & reficit fatigatos amicis opibus. Cum poſtera dies clara pepuliſſet ſtellas e primo oriente; Æneas advocat ſocios in concionem e toto litore, & ex ſummitate tumuli* ſic *loquitur: Trojani magni, gens e nobili ſanguine Deorum: completur annuus circuitus menſibus tranſactis;*

NOTÆ.

miſo amne in canem converſo, juxta Lycophronem. Hic hujus filius, reverſus Trojam Priami temporibus, inde iterum poſt Trojæ excidium in Siciliam regreſſus eſt, & ſecum Elymum advexit. Ibi recepti a Sicanis, & agris donati, mox Æneam eodem appulſum exceperunt, & cum eo varias illic ſtatuerunt urbes, ad occidentalem Siciliæ partem, de quibus infra, v. 755. Porro pater puellarum trium, a Lycophrone *Phænodamas*, a Servio & Pomponio *Hippotes* appellatur. Hujus filia Crimiſi uxor, a Servio & Pomponio *Egeſta*. Egeſtæ filius, de quo hic agitur, a Stephano *Egeſtus*, a Dionyſio *Ægeſtus*, a Tzetze *Ægeſtes*, a Virgilio & Silio *Aceſtes*. Fluvius pater, ex Lycophrone *Crimiſſus*, ex Diodoro *Cremiſſus*, ex Plutarcho *Crimeſus*, ex Cornelio Nepote *Criniſſus*; ex Virgilii variis exemplaribus, *Criniſus*, *Crimniſus*; & omnino emendatiſſime, ut contendit Cluverius in Sicilia l. 2. 2. *Crimiſus*. Hic modo, ut idem luculenter probat, non eſt brevis ille fluvius, ad Segeſtam urbem in mare Tyrrhenum influens, vulgo *Freddo*, ut multi putant; ſed major alius, ex agro Panormitano & ſeptentrionali Siciliæ parte in meridionalem decurrens, qui cum *Hypſa* fluvio denique commixtus, cum eo in mare Libycum devolvitur, ad Selinuntem urbem, cum Hypſa communi dictus nomine *Belici*, aut *Belici deſtro*, quia in dextram Hypſæ ripam influit.

37. *Horridus in* &c.] *In* præpoſitio, adhibetur hoc modo ad ſignificandum habitum: Æ. 4. 518. *In veſte recincta*. *Pellium* antiquiſſimus uſus eſt ad veſtes, tamen poſt arborum folia. *Urſos* Plinius negavit naſci in Africa, ob calidiorem cœli temperiem: Cerdanus tamen multis defendit Virgilium, imprimis auctoritate Solini, c. 29. *Numidici urſi forma cæteris præſtant, villis profundioribus*. Lipſius urſos Numidicos & Libycos a Romanis dictos putat non veros *urſos*, ſed *leones*; quemadmodum *elephantos*, ab iiſdem *boves lucas*: ob inſolitam formam, cui nomen ex notiore animali imponebãt. *Libyſtidis*, a *Libyſtis*, gentile nomen eſt, per pleonaſmum formatum a proprio *Libys*. Legunt tamen aliqui *Libyſſidis*: ut ſit a *Libys*, *Libyſſa*; a *Libyſſa*, *Libyſſis*, *Libyſſidis*. De *gaza*, opibus, Æ. 1. 123.

44. *Tumuli aggere*.] *Agger*, aggeſtio eſt, vel lapidum, vel terræ, unum in locum. *Tumulus*, eſt terræ *tumor*, ex illa aggeſtione: unde tam pro *ſepulcro*, quam pro *colle* uſurpatur: hic pro *colle*.

45. *Dardanidæ*.] A Dardano Jovis filio orti; ideo *a ſanguine Divum*, id eſt *Deorum*: quanquam aliquando diſtinguuntur *Dii*, & *Divi*; ut *Divi* ſint, qui ex hominibus in *Deos* relati ſint.

46. *Annuus exactis* &c.] Anniverſarius recurrit dies, Anchiſæ morte conſignatus.

Ex quo relliquias divinique ossa parentis
Condidimus terra, mœstasque sacravimus aras.
Jamque dies, ni fallor, adest; quem semper acerbum,
Semper honoratum, sic Dii voluistis, habebo.
Hunc ego Gætulis agerem si syrtibus exul;
Argolicove mari deprensus, & urbe Mycenæ:
Annua vota tamen, solemnesque ordine pompas
Exequerer; struerenque suis altaria donis.
Nunc ultro ad cineres ipsius & ossa parentis,
Haud equidem sine mente, reor, sine numine Divum,
Adsumus: & portus delati intramus amicos.
Ergo agite, & cuncti lætum celebremus honorem:
Poscamus ventos, atque hæc me sacra quotannis
Urbe velit posita templis sibi ferre dicatis.

INTERPRETATIO.

ex quo mandavimus terræ reliquias & ossa divini patris, & dedicavimus altaria funebria. Et jam, nisi decipior, adest dies; quem semper existimabo mæstum, semper colendum, sic voluistis o Dii. Ego si hunc diem *transigerem exul in syrtibus Gætulis; aut interceptus mari Argolico, vel* in *urbe Mycenis: tamen celebrarem annua vota, & solemnes ceremonias* juxta *ritũ; & cumularem altaria congruis muneribus. Nunc libenter adsumus ante cineres & ossa ipsius patris, certe non sine consilio & sine voluntate Deorum,* ut *puto: &* vento *impulsi ingredimur portus amicos. Agite igitur, & omnes lætum sacrificium peragamus: petamus ventos* ab eo, & ut *patiatur urbe condita me singulis annis persolvere hæc sacrificia*, in *templis sibi dedicatis.*

NOTÆ.

Igitur Anchises vere ineunte, hyeme exeunte, obierat. Patet id quia I. Tempus hoc ipsum adhuc hybernum vocat Dido, Æ. 4. 309. *Hyberno moliris sidere classem.* II. In ipsa profectione Trojani *frondentes ferunt ramos*, Æ. 4. 399. Ex Africa autem in Siciliam cursus, vix duorum triumve dierum est. III. Incerta tum erat cœli temperies, qualis primo vere: solvit Æneas ex Africa sudo cœlo, mox tempestas oritur, nunc dubitat utrum subsequens dies nona serena futura sit, v. 64. *Si nona diem* &c. IV. Terra tum vestita erat gramine & floribus, v. 76. *Purpureosque jacit flores*: v. 287. *Tendit gramineum in campum.* Nec tamen inde sequitur Æneidos opus annuum spatium prætergredi, ut notavimus in argumento Æneidos, pag. 3.

48. *Condidimus terra.*] Non totum ipsum cadaver, qui sepulturæ nostræ mos est: sed combusti corporis *reliquias*, *ossa*, *cineres*, quæ e busto collecta tumulo deinde ac terræ mandaverit. Etsi enim apud veteres in usu fuerit, cadavera unguentis condita terræ mandare; usitatius tamen, comburere: præsertim virorum illustrium apud Græcos: sic Patroclus ab Achille comburitur, ac deinde tumulatur, Iliad. 23. Sic Misenus ab Ænea, Æ. 6. De *aris geminis* ad sepulcra struendis, Æ. 3. 62. De *Gætulis* Africæ populis, qui ad *syrtes* usque pertinent, Æ. 3. 40. De *Syrtibus*, importuosis litoris Africani finibus, Æ. 1. 115.

52. *Argolico mari.*] *Argolico sinu*, qui pars est Ægæi maris ad orientem Peloponnesi. *Urbe Mycenæ*: ut Æ. 1. 251. *Urbem Patavi.* Habent aliqui codices *Mycene*, *Mycena*, *Mycenis*. *Argos* & *Mycenæ*, urbes Pelopõnesi, Agamemnonis regiæ, Æ 1. 288.

54. *Struerenque suis altaria donis.*] *Struerem*, explicat Taubmannus *cumularem*: unde *structor* dicebatur in re coquinaria, qui fercula struebat, scite componebat, cumulabat. *Suis donis*, congruis; congrua autem erant mortuis dona, *lac*, *vinum*, *mel*, *sanguis*: ut diximus Æ. 3. 62. & mox videbitur, v. 76.

56. *Sine mente, sine numine.*] Sine consilio, & voluntate Deorum. De *numine*, hoc sensu, Æ. 1. 137.

59. *Poscamus ventos.*] Ab ipso Anchisa, quem ut Deum colere instituit. Hujus

Bina boum vobis Troja generatus Aceſtes
Dat numero capita in naves: adhibete Penates
Et patrios epulis, & quos colit hoſpes Aceſtes.
Præterea, ſi nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radiiſque retexerit orbem:
Prima citæ Teucris ponam certamina claſſis.
Quique pedum curſu valet; & qui viribus audax;
Aut jaculo incedit melior, levibuſve ſagittis;
Seu crudo fidit pugnam committere ceſtu:
Cuncti adſint, meritæque expectent præmia palmæ.
Ore favete omnes, & cingite tempora ramis.

INTERPRETATIO.

Aceſtes oriundus Troia donat vobis corpora boum duo numero per naves ſingulas : *invitate ad epulas Penates , & patrios , &* eos *quos hoſpes Aceſtes veneratur. Inſuper, ſi nona Aurora protulerit hominibus diem ſerenum , & luce detexerit orbem : proponam Trojanis pugnam velocium navium. Et qui valet curſu pedum; & qui incedit fidens viribus, aut ſolertior jaculo, vel levibus ſagittis; ſive* qui *audet conſerere pugnam duro ceſtu: hi omnes adſint, & expectent præmia meritæ victoriæ. Favete omnes linguis, & circundate caput ramis.*

NOTÆ.

autem divini cultus notæ ſunt *aræ*, *ſacra*, *ludi*, *templa dicata*, *vota* pro ventis obtinendis. Quorum tamen aliqua in communibus mortuorum omnium funeribus uſurpabantur. *Me ſacra quotannis.*] Alii codices habent *mea* : ut ad poſteros referatur, qui ſacra illa laturi erant: ſed ad ſtructuram Latini ſermonis aptius eſt, *me*: *Velit me ferre.*

62. *Adhibete Penates.*] De *Penatibus*, Æ. 2. 717. Quomodo *adhiberentur epulis* , Æ. 3. 177.

64. *Si nona* &c.] *Si*, aliis *dubitantis* eſſe videtur, qui ideo *almum* interpretantur *ſerenum*: & ſenſus erit : *ludi nona die celebrabuntur, ſi ſudum erit* ; ſin minus, in aliam diem remittentur. Aliis videtur eſſe *affirmantis* : & abſolute ſenſus eſt; *cum Aurora extulerit nonum diem* : ſic explicuimus Æ. 1 607. *Si qua pios reſpectant numina.* Per *nonam diem*, alludit ad novemdialia Romanorum ſacra pro mortuis: ſervabantur enim domi cadavera ſeptem dies, octavo cremabantur, nono reliquiæ ſepulcro mandabantur. De *Aurora*, G. 1. 249.

66. *Ponam certamina.*] Vox in ea re ſolemnis, *ponere*. Sic apud Græcos, ludorum ejuſmodi deſignator dicebatur ἀγωνοθέτης, ab ἀγὼν *certamen*, & τίθημι *pono*.

68. *Incedit.*] Sic Æ. 1. 50. *Divam incedo Regina.* Quæ quanquam ad majeſtatem inceſſus pertinere videri poſſunt: occurrit tamen mihi, *incedo* a poëta dici pro *ſum*. Sic uſurpatur & *venio*, G. 1. 29. *An Deus immenſi venias maris.* De *ceſtu*, chirotheca e corio bubulo *crudo*, infra, v. 405.

71. *Ore favete omnes.*] Paſſim apud alios auctores, *Favete linguis.* Quibus formulis dubium eſt, *ſilentium* , an *plauſus* & acclamatio indicatur. Pro *ſilentio* facit locus Senecæ lib. de vita beata c. 27. *Quoties mentio ſacrarum literarum intervenerit, favete linguis. Hoc verbum, non ut plerique exiſtimant a favore trahitur; ſed imperatur ſilentium, ut rite peragi poſſit ſacrum, nulla voce mala obſtrepente.* Pro *plauſu* & acclamatione facit Ovid. Met. 15. 677. *En Deus eſt, Deus eſt, animis linguiſque favete. Quiſquis adeſt viſum veneratur numen, & omnes verba ſacerdotis referunt geminata, piamque Æneadæ præſtant & mente & voce ſalutem.* Idem in Ibin, v. 96. *Quiſquis ades, ſacris ore favete meis. Quiſquis ades, ſacris lugubria dicite verba.* Hæc ut conciliem, exiſtimo; non perpetuum *ſilentium* indici, neque perpetuam *acclamationem*; ſed omnino *attentionem* ad ſacra: ut ea tantum dicant, quæ

Sic fatus, velat materna tempora myrto:
Hoc Elymus facit, hoc ævi maturus Aceſtes,
Hoc puer Aſcanius: ſequitur quos cætera pubes.
Ille e concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magna medius comitante caterva.
Hic duo rite mero libans carcheſia Baccho
Fundit humi, duo lacte novo, duo ſanguine ſacro:
Purpureoſque jacit flores: ac talia fatur:
Salve ſancte parens: iterum ſalvete, recepti
Nequicquam cineres, animæque umbræque paternæ.

INTERPRETATIO.

Sic locutus, tegit caput myrto matris ſuæ. *Elymus idem facit, idem Aceſtes grandior natu, idem puer Aſcanius: quos reliqua juventus imitatur. Æneas cum multis millibus ibat e concione ad ſepulcrum, medius* in *magna turba circumfuſa. Illic* juxta *ritum effundit ſtillans in terram duo pocula puri vini, duo lactis recentis, duo ſanguinis ſacri: ſpargitque flores purpureos: & profert talia: Salve ſancte pater: ſalvete rurſus, fruſtra recuperati cineres, & anima, & umbra paterna.*

NOTÆ.

ſacrorum ritu dicenda ſunt; a cæteris omnibus verbis profaniſque colloquiis abſtineant. Interpretationem adjuvat Ovidius loco citato, cum dicit, *animis linguiſque favete*; quibus eumdem *animis* ac *linguis* exhiberi favorem jubet. At non jubet, nihil omnino animis interim ac mente cogitari, ſed ea dumtaxat quæ ad Deos & ſacra pertineant; ita nec omnino nihil dici, ſed ea quæ eo etiam ſpectent. Et vero Seneca vocem tantum *malam* & *obſtrepentem* arcet: Horatius Od. l. 3. 1. tantum *profanum vulgus*, id eſt, profanis ſermonibus indulgens: Ovidius loquentes inducit ea ſolum, quæ ſacrificio conveniant, ut patebit ſuperiora exempla relegenti: Latini autem veteres, hujus auctores formulæ, cum eam vocibus ambiguis expreſſerunt; *favete ore, linguis*; non autem *favete verbis, ſermone, ſilentio*: indicare videntur voluiſſe tempeſtivam illam loquendi ac tacendi vicem.

72. *Materna myrto.*] Veneri, Æneæ matri dicata arbore, ut diximus, Ecl. 2. 54. Unde ad coronas aſſumi ab Ænea decuit, ut deinde a Romanis in ovatione, Ibid.

73. *Elymus.*] Hic, ex Strabone, Dionyſio, Lycophronis interprete Iſacio Tzetze: fuit I. Trojanus. II. Ex eorum pleriſque: poſt excidium Trojæ in Siciliam ab Ægeſto ſive Aceſte advectus fuit, ut diximus, v. 36. III. Addit Tzetzes, fuiſſe ſpurium Anchiſæ filium. IV. Teſtatur Dionyſius, regio genere ortum eſſe: ideoque novos illos Siciliæ incolas Trojanos, univerſim ſuo nomine *Elymos* appellaſſe; cum Ægeſtus ejuſque ſocii urbibus dumtaxat impoſuiſſe nomina dicantur, *Ægeſtæ, Eryci, Entellæ.* Ex his quatuor tria negare videtur Virgilius: nimirum fuiſſe Trojanum, Anchiſæ filium, & regio ſanguine oriundum: ſiquidem eum conceptis verbis Siculum teſtatur, v. 300. *Tum duo Trinacrii juvenes, Elymus Panopeſque.* Deinde nullam ei laudem ab Æneæ conſanguinitate & regia origine tribuit: quod certe non omiſiſſet, qui eodem loco, v. 297. Diorem commendat a *ſtirpe Priami*; &, v. 24. Erycem *fratrem* Æneæ appellavit. Itaque hoc unum fatetur, v. 391. Elymum fuiſſe *comitem ſenioris Aceſtæ*: cui ſe comitem adjungere tam in ipſa Sicilia, quam in Troade potuit. Utris habenda ſit fides, ſtatuat ſecum unuſquiſque.

77. *Carcheſia Baccho.*] De *carcheſiis* poculis, G. 4. 380. De *Baccho*, vino. Ecl. 5. 69. De *ſacris funebribus*, lacte, vino, ſanguine. Æ. 3. 62.

79. *Purpureos flores.*] Vel roſas intelligit, flores dicatos Veneri, Anchiſæ amatrici; vel generatim flores quoſcumque purpureos.

80. *Iterum ſalvete recepti.*] *Iterum ſalvete,*

Non licuit fines Italos, fataliaque arva;
Nec tecum Ausonium, quicunque est, quærere Tybrim.
Dixerat hæc, adytis quum lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros, septena volumina traxit;
Amplexus placide tumulum, lapsusque per aras:
Cœruleæ cui terga notæ, maculosus & auro
Squamam incendebat fulgor: ceu nubibus arcus
Mille trahit varios adverso Sole colores.
Obstupuit visu Æneas: ille agmine longo
Tandem inter pateras & levia pocula serpens,
Libavitque dapes, rursusque innoxius imo
Successit tumulo, & depasta altaria liquit.
Hoc magis inceptos genitori instaurat honores:
Incertus, geniumne loci, famulumne parentis

INTERPRETATIO.

Non fas fuit quærere tecum regionem Italam, & agros fatales, nec Ausonium Tybrim, quisquis ille *sit. Hæc protulerat, cum serpens lubricus, ingens, eduxit ex intimis penetralibus* sepulcri *septem sinus, septem plexus; tranquille circundans sepulcrum, & labens inter aras: cui maculæ cœruleæ illustrabant dorsum, & fulgor auro interpunctus squamas: quemadmodum arcus* in *nubibus concipit mille diversos colores, Sole opposito. Æneas videns stupefactus est: ille demum repens longo tractu inter pateras poculaque polita, & degustavit cibos, & innocuus rediit iterum* in *profundum sepulcrum, & reliquit aras degustatas. Tanto magis* Æneas *perficit sacra inchoata* in honorem *patris: dubitans, an genium loci, an famulum patris....*

NOTÆ.

te; non autem, *iterum recepti. Iterum,* inquit: sive quia jam anno superiore exequiis patrem honoraverat, salutaveratque funebri more; sive quia modo dixit, *salve sancte parens*; ergo *iterum salve*: ter enim extrema illa salutatio repetebatur in Romanorum funeribus *vale*; cui synonymum est *salve*, ex Varrone apud Servium: non quod salutem iis valetudinemque optarent, qua frui ultra non poterant; sed pacem saltem & gaudium in altero statu. *Recepti nequicquam cineres.*] Per *cineres*, ait Servius, patrem intelligit, quem e Trojano excidio frustra liberaverat. Immo, *cineres* ipsos intelligit; quos anno superiore reliquerat in Sicilia, nunc autem recipit reditu suo, ac revisit: *nequicquam tamen*; quia non conferet reditus, ut cum eo adire Italiam liceat. *Animæque umbræque.*] Vel plurali numero usus est, pro singulari; ut passim poetæ: vel reipsa plures putavit esse animas: de quibus commodius differemus, Æ. 6. v. 724. & sequentibus.

82. *Fines Italos.*] De *Italia*, Æ. 1. 534. De *Ausonia*, Italiæ nomine, Æ. 3. 171. De *Tybri*, Italiæ fluvio, Æ. 1. 17. De *adytis*, locis intimis, Æ. 2. 297. De *squamis*, G. 4. 13. De *arcu*, seu *Iride*, Æ. 4. 700. De *agmine*, in serpentibus, G, 3. 423. De verbo *libavit*, degustavit, Æ. 1. 740.

93. *Depasta altaria.*] Non ab igne, victimas consumente, nondum enim cæsæ fuerant victimæ; sed ab ipso serpente, qui prima dona libaverat.

94. *Instaurat.*] Renovat incepta sacrificia: jam enim fuderat vina, v. 78. moxque iterum fundit, v. 98. Quid ita? an quia sacrificia serpentis occursu turbata esse putabat? at bono erat omini serpentis occursus. An quia cum prævia sacrificia e floribus & liquoribus, quasi mortuo homini obtulerit; nunc viso serpente, majora offerenda existimat, quasi heroi, inter Deos admisso? Certe non admodum diversa ab his sacrificia Plutoni, Proserpinæ, Diisque inferorum aliis offert, Æ. 6. 243.

95. *Geniumne loci, famulumne* &c.] *Genii* & custodes, locis, urbibus, domibus

Esse putet; cædit quinas de more bidentes,
Totque sues, totidem nigrantes terga juvencos:
Vinaque fundebat pateris: animamque vocabat
Anchisæ magni, manesque Acheronte remissos.
Necnon & socii, quæ cuique est copia, læti
Dona ferunt: onerantque aras, mactantque juvencos.
Ordine ahena locant alii: fusique per herbam
Subjiciunt verubus prunas, & viscera torrent.
Expectata dies aderat, nonamque serena
Auroram Phaetontis equi jam luce vehebant:
Famaque finitimos & clari nomen Acestæ
Excierat: læto complerant litora cœtu,
Visuri Æneadas, pars & certare parati.

INTERPRETATIO.

existimet eum *esse*; *mactat juxta consuetudinem quinque oves, & totidem sues, totidem juvencos nigros tergoribus: & effundebat vinum e pateris: & appellabat animam magni Anchisæ, & manes* ejus *emissos* ex *inferis. Pariter & socii offerunt læti munera*, pro *ea quæ est unicuique facultas: & onerant altaria, & immolant juvencos. Alii disponunt ærea* vasa per *ordinem: & strati super herba, supponunt prunas verubus, & torrent viscera. Dies optata advenerat, & jam equi Phaetontis advehebant nonam Auroram sereno lumine: & fama ac nomen illustris Acestæ eduxerat vicinos: occupaverant litora læta multitudine*, partim *visuri Trojanos, partim etiam parati certare.*

NOTÆ.

attribui solebant; ut & hominibus singulis attribui solitos diximus Ecl. 4. 63. *Famulos* item majoribus Diis suos assignabant: eosque e brutis animantibus plerumque assumptos. Sic Æ. 6, 190. columbæ ministræ sunt Veneris, ut Æneam ad auream arborem deducant. Sic ex Silio Italico, l.13.124. apud Capuam *Numen erat jam cerva loci, famulamque Dianæ credebant.* Sic aquila Jovi: sic ex Plutarcho in Cleomene, dracones heroibus sacri putabantur: unde hic *anguis* Anchisæ famulus.

96. *Cædit quinas de more bidentes.*] Vel *cædit de more*, id est, non per se ipse, sed per famulos, more pontificum Romanorum. Vel oves *de more bidentes*: id est, *biennes*, aut *ambidentes*, de quibus Æ. 4. 57. Vel *quinos, de more* cœlestibus Diis adhibito; quibus numero impari victimæ cædebantur, quia *numero Deus impare gaudet*: inferis autem numero pari, Æ. 6. 243. Igitur offert Æneas patri quinque pecudes, ut jam cœlesti Divo; easque nigrantes, ut ex inferis assumpto. Notatque Turnebus ejusmodi sacrificia Romanis *suovetaurilia* dicta esse; quæ *sue, ove, & tauro* fiebant.

98. *Animamque vocabat* &c.] Non simpliciter inclamat, invitatque ad sepulcrales aras, ut sacrificiorum sanguine pascatur: quemadmodum pascuntur animæ mortuorum, inprimisque Tiresiæ apud Homer. Odyss. 11. 95. Quemadmodum Achilles tota nocte circa Patrocli rogum vina fundit, animam ejus vocans, Iliad. 23. 221. Non ita, inquam. Sed *invocat*, ut sibi adsit propitius pater, cujus *manes Acheronte remissos* putat, & inter Deos vitam degere. De *Acheronte*, inferorum fluvio, Æ. 6. 242. De *manibus*, G. 4. 469.

102. *Ahena.*] Vasa ærea: vel ad lavanda corpora, vel ad elixandas carnes. Licet enim Homerus heroibus suis elixas carnes non paret, ut notat Plato de republ. l. 3. has tamen primis etiam illis temporibus in usu fuisse notavimus, Æ. 1. 215. De *epulis* post convivia, plura vide, Æ. 8. 180.

105. *Auroram Phaetontis equi.*] *Phaeton* hic: vel Solis est filius, qui cum a patre diurnum regimen currus extorsisset precibus, & equos inscite regeret, ex iis a Jove in Eridanum Italiæ fluvium fulmine ex-

Munera principio ante oculos, circoque locantur
In medio : sacri tripodes ; viridesque coronæ,
Et palmæ, pretium victoribus ; armaque, & ostro
Perfusæ vestes, argenti aurique talenta :
Et tuba commissos medio canit aggere ludos.
  Prima pares ineunt gravibus certamina remis
Quattuor ex omni delectæ classe carinæ.
Velocem Mnestheus agit acri remige Pristin,

INTERPRETATIO.

Primo præmia statuuntur ob oculos & in medio circo: sacri tripodes, & virentes coronæ, & palmæ, dona victoribus destinata; *& arma, & vestes intinctæ purpura, pondera argenti & auri: & medio e tumulo tuba canit indictos ludos. Quatuor naves, pares vastis remis, electæ e tota classe, incipiunt primum certamen. Mnestheus agitat fortibus remigibus celerem Pristin;*

NOTÆ.

cussus est : Ovid. Met. 2. Vel potius *Sol* ipse est, qui dicitur ab Homero Odyss. 11. 320. Ἥλιος φαέθων, *Sol Phaeton*, id est *splendens*. Ejus equi quatuor, *Pyrois* a πῦρ *ignis*; *Eous*, ab ἠώς, *Aurora*; *Æthon*, ab αἴθω *uro*; *Phlegon*, a φλέγω *inflammo*. De *Aurora*. G. 1. 249.

110. *Tripodes* &c.] *Tripus* proprie sellæ mensæque species, tribus nixæ pedibus; cui quandoque insidebatur, sæpe imponebantur lebetes crateresque ad libamina, Æ. 3. 359. *Sacer* dicitur, quia in templo Delphico, reque omni divina magni erat usus : tum viris fortibus donabatur in præmium, unde Horat. Od. l. 4. 8. *Donarem tripodas præmia fortium Graiorum.*

111. *Et palmæ pretium victoribus.*] Id est, pretium solemne & vulgare victoribus omnibus. Quærit enim Plutarchus Sympos. l. 8. quæst. 4. *Cur sacrorum certaminum aliud aliam habeat coronam, palma sit communis omnibus.* Respondetque, hoc ideo usu venisse, quod viro forti palma persimilis, non deprimatur onere, sed contra magis obluctetur. De *ostro*, ostreo, sive conchylio, unde purpura exprimitur, G. 2. 506.

112. *Talenta.*] Τάλαντον, a ταλάω *suffero* : quia primo libram significavit, quo pondera appenduntur : tum quodvis magnum auri argentique pondus : denique certum determinatumque pondus, varium tamen apud varias gentes: celebratissimum Atticum talentum, quod sic describitur a Rhemnio Fannio :

Cecropium superest posthæc docuisse talentum,
Sexaginta minas, seu vis, sex millia drachmas,
Quod summū doctis perhibetur pōdus Athenis.

Porro *drachma* Attica, *denario* Romano, & *grosso* Francico æquiparatur. *Grossus* pars est *marcæ* sexagesima quarta. *Marca* signati argenti hoc anno 1675. Ludoviceos argenteos capit novem; hoc est, libras nostras sive Francicos viginti septem. Grossus igitur valet octo solidos cum denariolis paullo minus sex : qui grossi sexies millies repetiti Francicos conficiunt 2550. Et hic valor est *argentei talenti* Attici ad modum nostrum revocati. *Aurei* autem *talenti* valorem conjicies, habita auri cum argento comparatione : aurum enim Græcum Romanumque duodecies argenti valorem; Francicum sexies etiam ac decies & amplius nunc superat. *Cætera* infra, v. 248.

114. *Prima pares* &c.] I. LUDUS. *Navium decursus.* Cujus exemplum in Homero non habuit Virgilius : nec vero voluit cursum illius equestrem imitari, quia Homerus in eo plus operæ studiique posuerat; ludos alios imitatus est, quos ille minus diligenter scripserat, Iliad. 23.

116. *Pristin* &c.] Naves quatuor, æquales magnitudine ac robore, suis insignit nominibus, quæ e pictis in puppi monstris repetit. Primæ *Pristis* appicta erat, marina bellua, e balænarum genere, de qua Æ. 3. 427. Secundæ *Chimæra*, ignivomum ac triforme monstrum : quod, ex Ovid. Metam. 9. 649. *mediis in partibus hircum, pectus & ora leæ, caudam serpentis habebat.* De ea, Æ. 6. 288. Tertiam ornabat *Centauri* pictura, ex equina & humana specie conflata, de quo genere G. 2. 456. Quartam *Scyllæ*, marini in freto Siculo monstri, effigies, quam explicuimus Æ. 3. 427.

Mox Italus Mnestheus, genus a quo nomine Memmi:
Ingentemque Gyas ingenti mole Chimæram,
Urbis opus; triplici pubes quam Dardana versu
Impellunt, terno consurgunt ordine remi.
Sergestusque, domus tenet a quo Sergia nomen,
Centauro invehitur magna: Scyllaque Cloanthus
Cœrulea, genus unde tibi Romane Cluenti.
Est procul in pelago saxum, spumantia contra
Litora; quod tumidis submersum tunditur olim
Fluctibus, hyberni condunt ubi sidera Cori:
Tranquillo silet, immotaque attollitur unda
Campus, & apricis statio gratissima mergis.

INTERPRETATIO.

Mnestheus, inquam, *mox Italus, a quo nomine oritur familia Memmii: & Gyas magnam Chimæram, magna mole, opus* instar *urbis; quam juvenes Trojani triplici versu impellunt*, cui *remi surgunt triplici ordine. Et Sergestus, a quo familia Sergia trahit nomen, vehitur Centauro magna: & Cloanthus, unde tibi origo est o Cluenti Romane, vehitur Scyllâ cæruleâ. Procul in mari, adversus spumosum litus, est rupes; quæ aliquando mersa verberatur fluctibus, quando hyemales Cori abscondunt astra*: at *tranquillo* tempore *silet, & erigitur ex immotis aquis*, veluti *campus & perfugium gratissimum mergis apricantibus.*

NOTÆ.

117. *Mox Italus Mnestheus* &c.] Ut nobilibus Romanorum familiis gratificetur; eas a Trojanis deducit: a Mnestheo *Memmios*, a Sergesto *Sergios*, a Cloantho *Cluentios*. Addunt alii etiam a Gya, *Geganios*: quod tamen Virgilii testimonio caret.

119. *Urbis opus.*] *Urbis instar*; in qua tantum operis fuerat, quantum in urbe positum. Sic apud Cicer. Ac. in Verr. 5.88. *Erat illa navis constrata; & ita magna, ut si in prædonum pugna versaretur, urbis instar habere inter illos piraticos myoparones videretur.*

119. *Triplici versu* &c.] *Triremem* significat navem: qualem tamen Trojanis temporibus nondum fuisse probabile est; sed poëtæ ut multa alia, sic & illud per anticipationem dicere licuit. Quid sit autem in navibus *versus* & *ordo* remorum duplex, triplex, quadruplex; unde *biremes*, *triremes*, *quadriremes* &c. appellantur; valde ambiguum est. Quia tamen ex Virgilio, *triplici consurgunt ordine remi*: constat, in utroque navis latere remigum ordines surrexisse alios aliis superpositos: non ita tamen, ut superiorum remigum pedes inferiorum capitibus impenderent, perpendiculari, ut aiunt, rectaque linea; sic enim latera navium extruenda altius fuissent: sed ita, ut scamnis, quæ & *juga* & *transtra* dicuntur, oblique a summo ad imum instar graduum dispositis insisterent remiges; quorum superior ordo ibi figebat pedes, ubi ordo inferior insidebat. Porro series illæ remigum, a summo latere ad imam carinam oblique numeratæ, *ordines* dicebantur; & pro multiplici *ordine*, navis erat *biremis*, *triremis*, *quadriremis*, a Ptolemæo Philopatore extructa etiam *quadraginta* ordinum: at eædem series, a prora ad puppim numeratæ, dicebantur *versus*; & sic in singulis lateribus, *versus* aliquando viginti quinque, aliquando plures; & in Ptolemæi navi, quæ quadraginta *ordinum* fuit, & quater mille remigum, *versus* quinquaginta fuere. Igitur Chimæra hæc Virgiliana, quæ *triplici versu*, *triplici ordine* instructa erat; remiges in singulis lateribus novem, tota nave octodecim capiebat.

125. *Olim.*] *Aliquando*, indefinite. Sic G. 3. 303. *Cum frigidus olim jam cadit.*

126. *Hyberni Cori* &c.] *Corus* ventus, flat ab occasu æstivo. *Hybernus* dicitur, seu frigidus, quia situ proxime ad septentrionales ventos accedit. *Condit sidera*, nimbis inductis. Scribitur etiam *Caurus*.

128. *Apricis mergis.*] Auibus aquaticis,

Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam
Conſtituit, ſignum nautis, pater : unde reverti
Scirent, & longos ubi circunflectere curſus.
Tum loca ſorte legunt : ipſique in puppibus auro
Ductores longe effulgent oſtroque decori :
Cætera populea velatur fronde juventus,
Nudatoſque humeros oleo perfuſa niteſcit :
Conſidunt tranſtris, intentaque brachia remis
Intenti expectant ſignum : exultantiaque haurit
Corda pavor pulſans, laudumque arrecta cupido.
Inde ubi clara dedit ſonitum tuba ; finibus omnes,
Haud mora, proſiluere ſuis : ferit æthera clamor
Nauticus, adductis ſpumant freta verſa lacertis.
Infindunt pariter ſulcos : totumque dehiſcit
Convulſum remis roſtriſque tridentibus æquor.
Non tam præcipites bijugo certamine campum
Corripuere, ruuntque effuſi carcere currus :

INTERPRETATIO.

Illic pater Æneas ponit metam e frondoſa ilice, quæ eſſet *ſignum nautis : a qua ſcirent redire, & circa quam flectere longos circuitus. Deinde ſorte capiunt loca : & ipſi duces e puppibus procul reſplendent, inſignes auro & purpura : reliqui juvenes coronantur populeis foliis, & renident uncti oleo* per *nudos humeros : ſedent* in *tranſtris, & obnixi* ſecundum *brachia remis intenta expectant ſignum : & metus pulſans, atque arrectum deſiderium gloriæ, fatigant corda ſubſultantia. Deinde quando clara tuba emiſit ſonum ; non* eſt *mora, omnes e terminis ſuis proruperunt : nauticus clamor pulſat cælum, fluctus turbati adductis brachiis ſpumant : pari* impetu *imprimunt ſulcos* in aquis : *& totum mare erutum remis & roſtris trifidis aperitur. Non tam celeres currus invadunt campum* in *certamine bigarum, & erumpunt emiſſi e carcere.*

NOTÆ.

plongeons, quæ cum frequenter ſe aquis immergant, amant ad Solem ſiccare ſe, in locis *apricis*, id eſt, Soli expoſitis. De voce *apricis*, Ecl. 9. 49.

129. *Metam.*] *Meta*, eſt *extremitas, terminus* : ſive in agris, ſive in circo : vulgo e lapidibus oblongis, in acumen ac pyramidem erectis. Talis erat Romano in circo figura metarum, quas in extremo decurſu ſepties quadrigæ circumflectebant : eo alludit Virgilius ; & quanquam ilicis ramus hanc figuram non refert ; refert tamen quomodocunque ipſa rupes, cui ramus infigitur. De *oſtro*, purpura, G. 2. 506. De *populo, peuplier*, G. 2. 13. De *ilice, yeuſe*, Ecl. 1. 18.

135. *Oleo.*] Ad membra roboranda : unde etiam eo luctaturi ungebantur, Æ. 3. 280. De *tranſtris*, ſcamnis remigum, ſupra, v. 119.

137. *Haurit corda pavor* &c.] Verſum jam explicuimus, G. 3. 105.

143. *Roſtriſque tridentibus.*] Paſſim legitur *ſtridentibus* ; ſed obſtat menſura primæ ſyllabæ, quæ ubique longa eſt : quod a Virgilio quidam volunt conſulto uſurpatum, ut motus ac ſtrepitus aſperitatem exprimeret. Legitur & *ſonantibus*. Sed a viris doctis academiæ Neapolitanæ profecta eſt ſuperiore ſæculo illa correctio, qua uſi ſumus ; utpote cum antiqua navium ſpecie veteribuſque numis ac picturis convenientiſſima, quarum in infima prope parte roſtrum trifidum ex ære bifidumve addebatur, ſive ad ſecandos fluctus, ſeu potius ad hoſtiles naves in incurſu vulnerandas.

144. *Bijugo certamine* &c.] Curſu *bigarum & quadrigarum* : de quibus G. 1. 512. De *carceribus*, infra, v. 288. *Juga*, ligna tranſverſa quibus equi temoni currus alligabantur : hic vero, juxta aliquos, pro ipſis *jugalibus equis* uſurpantur.

Nec ſic immiſſis aurigæ undantia lora
Concuſſere jugis, pronique in verbera pendent.
Tum plauſu fremituque virum ſtudiiſque faventum
Conſonat omne nemus, vocemque incluſa volutant
Litora: pulſati colles clamore reſultant.
Effugit ante alios, primuſque elabitur undis
Turbam inter fremitumque Gyas: quem deinde Cloanthus
Conſequitur melior remis; ſed pondere pinus
Tarda tenet. Poſt hos æquo diſcrimine Priſtis,
Centauruſque, locum tendunt ſuperare priorem.
Et nunc Priſtis abit; nunc victam præterit ingens
Centaurus; nunc una ambæ junctiſque feruntur
Frontibus, & longæ ſulcant vada ſalſa carinæ.
Jamque propinquabant ſcopulo, metamque tenebant;
Quum princeps medioque Gyas in gurgite victor
Rectorem navis compellat voce Menœten:
Quo tantum mihi dexter abis? huc dirige curſum,
Litus ama, & lævas ſtringat ſine palmula cautes:
Altum alii teneant. Dixit: ſed cæca Menœtes
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad undas.
Quo diverſus abis? iterum, Pete ſaxa Menœte,
Cum clamore Gyas revocabat: & ecce Cloanthum
Reſpicit inſtantem tergo, & propiora tenentem.

INTERPRETATIO.

Nec ita aurigæ immiſſis jugis quatiunt habenas ſinuoſas, & proni extendunt ſe *ad verberandum* equos. *Tunc omnis ſylva reſonat plauſu & fremitu hominum & acclamationibus faventium, & litora volvunt vocem incluſam: colles icti clamoribus*, eos *remittunt. Gyas primus abit ante alios, & evadit per undas inter fremitum multitudinis: quem deinde Cloanthus ſequitur, melius* inſtructus *remis, ſed navis gravior mole* ipſum *retinet. Poſt illos Priſtis & Centaurus conantur attingere priorem locum. Et nunc Priſtis præit; nunc magna Centaurus præcedit* eam *victam; nunc ambæ currunt ſimul æquatis proris, & longæ carinæ ſecant ſalſos fluctus. Et jam appropinquabant ſcopulo, & attingebant terminum; cum Gyas*, qui *primus* erat *& victor, medio in mari increpat* his *verbis Menœten gubernatorem navis* ſuæ: *Quo tantum recedis mihi ad dextram? huc flecte curſum, adhære litori* rupis, *& permitte* ut *remi radant ſiniſtra ſaxa: alii currant pleniore mari.* Sic *dixit: ſed Menœtes metuens occulta ſaxa, detorquet proram ad undas maris. Quo recedis diverſus? iterum revocabat* eum *Gyas* repetens *cum clamore; Pete ſaxa, o Menœte: & interim videt Cloanthum imminentem dorſo, & tenentem proxima* ſpatia.

NOTÆ.

149. *Vocemque incluſa volutant litora.*] Commutatio eſt: pro, *vocemque incluſam volutant.*

162. *Mihi dexter abis.*] *Mihi abis*: Abundat hic *mihi*; ut alibi ſæpe, & G. 3. 16. *In medio mihi Cæſar erit.*

163. *Litus ama.*] *Accede propius ad litus,* Sic Horat. Od. l. 1. 25. 3. *Amatque janua limen.* Jubet igitur ut navem admoveat propius litori; non Siciliæ quidem, ſed rupis & metæ: ne latiore curſu eam circumeundo, ab aliis inſequentibus ſuperetur.

163. *Palmula.*] Pars extrema remi, planior, & in modum humanæ palmæ pro-

Ille inter navemque Gyæ ſcopuloſque ſonantes
Radit iter lævum interior, ſubituſque priorem
Præterit, & metis tenet æquora tuta relictis.
Tum vero exarſit juveni dolor oſſibus ingens,
Nec lacrymis caruere genæ: ſegnemque Menœten,
Oblitus decoriſque ſui ſociumque ſalutis,
In mare præcipitem puppi deturbat ab alta.
Ipſe gubernaclo rector ſubit, ipſe magiſter:
Hortaturque viros, clavumque ad litora torquet.
At gravis ut fundo vix tandem redditus imo eſt
Jam ſenior, madidaque fluens in veſte Menœtes;
Summa petit ſcopuli, ſiccaque in rupe reſedit.
Illum & labentem Teucri, & riſere natantem:
Et ſalſos rident revomentem pectore fluctus.
Hic læta extremis ſpes eſt accenſa duobus,
Sergeſto Mneſtheoque, Gyam ſuperare morantem.

INTERPRETATIO.

Ille Cloanthus *interior radit ſiniſtram viam, inter navem Gyæ & ſaxa ſonantia, & repentinus prætergreditur* Gyam qui modo fuerat *prior, & tenet ſecurum mare metis prætereitis. Tunc autem ingens dolor accenſus eſt in medullis juvenis, & genæ non caruerunt lacrymis: & immemor dignitatis ſuæ & vitæ ſociorum, dejicit tardum Menœtem ex alta puppe pronum in mare. Ipſe ſuccedit gubernaculo moderator, ipſe magiſter* navis: *& hortatur nautas, & vertit clavum ad litora* metæ. *Sed Menœtes, poſtquam gravatus* undis *ægre tandem emiſſus eſt ex imo fundo, jam ſenior, & fluens humida in veſte; conſcendit ſummitatem rupis, & ſedit in arido ſaxo. Trojani riſerunt illum, & cadentem, & enatantem: & rident revomentem e pectore ſalſam aquam. Tunc bona ſpes ſuperandi Gyam tardantem orta eſt ultimis duobus, Sergeſto & Mneſtheo.*

NOTÆ.

tenſa. Catull. in Phaſelo. v. 4. *Sive palmulis opus foret volare, ſive linteo.*

170. *Interior.*] Multa hic docte commentatur Cerdanus, probatque vocem illam eſſe ambiguam: & in inceſſu quidem, ubi de honoratiore inter homines loco agitur, *interiorem* appellari *dextrum*, eumque nobiliorem: at in decurſu circenſi, *interiorem* nominari, *ſiniſtrum*: quia, cum in circo *meta* ad ſiniſtram curruum eſſet; brevior circa eam flexus *ſiniſter* erat, iſque metæ propior atque *interior*; *dexter* autem, *exterior* atque a meta remotior. Igitur, cum navalis hic ludus circenſem imitetur; hic *interior* eſt *ſiniſter*. De *circo* & *metis*, infra, v. 288.

171. *Tuta.*] Nempe a periculo ſaxorum, quæ metam circumſtabant: nondum tamen omnino tuta, quia nondum victoria parta erat: poſt metam quippe ſuperatam, & aliqua ex parte circuitam, in portum ſiniſtro curſu redeundum erat, ut dicemus infra, v. 225.

174. *Decoris ſui, ſociumque* &c.] *Decoris ſui*, quia indignum eſt principem virum ab alio pœnam ſuis manibus exigere. *Socium ſalutis*: id eſt *ſalutis ſociorum*, quæ amiſſo gubernatore periclitabatur. Nec placet Cerdanus, qui *ſocium* agnoſcit accuſativo caſu; tum quia mutatur verbi regimen, *oblitus decoris, ſociumque*: tum quia non video qui dici poſſit Menœtes, *ſocius ſalutis*.

177. *Clavumque.*] Pars in ſummo gubernaculo tranſverſa, inſtar capuli, qua gubernaculum regitur. *Gubernaculum* vero, remus erat longior latiorque, ad puppim religatus, quo curſum navis gubernator moderabatur. De *Teucris*, Trojanis, Æ. 1. 239.

Sergeſtus capit ante locum, ſcopuloque propinquat :
Nec tota tamen ille prior præeunte carina:
Parte prior, partem roſtro premit æmula Priſtis.
At media ſocios incedens nave per ipſos
Hortatur Mneſtheus: Nunc nunc inſurgite remis
Hectorei ſocii, Trojæ quos ſorte ſuprema
Delegi comites : nunc illas promite vires,
Nunc animos; quibus in Gætulis ſyrtibus uſi,
Ionioque mari, Maleæque ſequacibus undis.
Non jam prima peto Mneſtheus, neque vincere certo :
Quanquam o! ſed ſuperent quibus hoc Neptune dediſti.
Extremos pudeat rediiſſe : hoc vincite cives,
Et prohibete nefas. Olli certamine ſummo
Procumbunt : vaſtis tremit ictibus ærea puppis,
Subtrahiturque ſolum: tum creber anhelitus artus
Aridaque ora quatit : ſudor fluit undique rivis.
Attulit ipſe viris optatum caſus honorem.
Namque furens animi dum proram ad ſaxa ſuburget
Interior, ſpatioque ſubit Sergeſtus iniquo;

INTERPRETATIO.

Sergeſtus anticipat ſpatium, & appropinquat rupi: nec tamen ille prior eſt, tota navi præcedente: prior eſt ex *parte*, & *æmula Priſtis urget roſtro* aliam *partem. Sed Mneſtheus ambulans media* in *nave inter ipſos ſocios*, eos *hortatur: Nunc, nunc inſurgite in remos, o Trojani ſocii, quos in extremo exitio Trojæ elegi comites: nunc exerite illud robur, illam fortitudinem; qua uſi* eſtis *in ſyrtibus Gætulis, & mari Ionio, & infeſtis aquis Maleæ. Non jam peto prima* loca, ego *Mneſtheus* modo victor; *neque contendo vincere. Tamen o* utinam poſſem*! Sed vincant quibus hoc conceſſiſti, o Neptune. Pudeat nos ultimos reverti: hoc ſuperate, o cives, & impedite* hoc *dedecus. Illi ſumma contentione incumbunt* in remos: *puppis ærata tremit magno ſuccuſſu, & æquor ſubducitur: tunc frequens anhelitus concutit membra & ſicca ora* remigum: *ſudor fluit undique* in *rivos. Ipſa fortuna attulis viris gloriam cupitam. Nam dum Sergeſtus ardens animi impellit proram ad ſcopulos, inter* ſcopulos & Mneſtheum, *& elabitur ſpatio anguſto;*

NOTÆ.

186. *Carina.*] Ima trabs eſt, navis totius fabricam fulciens, & inſtar ſpinæ a prora ad puppim decurrens. De *roſtro*, v. 143. De *Gætulis*, Æ. 4. 40. De *ſyrtibus*, Æ. 1. 115. De *Ionio* mari, Æ. 3. 210.

193. *Maleæque ſequacibus undis.*] *Malea* promontorium eſt Peloponneſi, ſinum inter Argolicum & Laconicum, nunc *Capo Malio di S. Angelo*: procellis infeſtum; unde *ſequaces* ejus dicuntur undæ; quaſi nautas inſequerentur. Superatum autem ab Ænea fuit, cum e Sporadibus & Cycladibus inſulis, ad Strophades iter fecit, Æ. 3.

195. *Quanquam o! ſed* &c.] Duplex affectus. I. Victoriæ optatio: *Non vincere certo: quanquam o! velim, ſi liceat, vincere.* II. Correctio. *Sed tamen vincant illi, quibus hoc Neptune dediſti.* De *Neptuno*, Æ. 1. 129.

198. *Ærea puppis* &c.] Æreis roſtris armata, ſupra, v. 143.

199. *Subtrahiturque ſolum.*] Subſtrata maris aqua, non ſecari, ſed quaſi per vim ſubtrahi videtur retro, tanto impetu navis porro impellitur: *ſolum* enim eſt quicquid alteri ſubſternitur, ut oſtendimus Ecl. 6. 35.

203. *Interior.*] *Inter* Mneſtheum & metam, flexum breviorem & *ſiniſtrum* captans:

Infelix ſaxis in procurrentibus hæſit.
Concuſſæ cautes, & acuto in murice remi
Obnixi crepuere, illiſaque prora pependit.
Conſurgunt nautæ, & magno clamore morantur:
Ferrataſque ſudes & acuta cuſpide contos
Expediunt, fractoſque legunt in gurgite remos.
At lætus Mneſtheus ſucceſſuque acrior ipſo,
Agmine remorum celeri, ventiſque vocatis,
Prona petit maria, & pelago decurrit aperto.
Qualis ſpelunca ſubito commota columba,
Cui domus & dulces latebroſo in pumice nidi,
Fertur in arva volans, plauſumque exterrita pennis
Dat tecto ingentem: mox aëre lapſa quieto,
Radit iter liquidum, celeres neque commovet alas:
Sic Mneſtheus, ſic ipſa fuga ſecat ultima Priſtis
Æquora; ſic illam fert impetus ipſe volantem.
Et primum in ſcopulo luctantem deſerit alto
Sergeſtum, brevibuſque vadis; fruſtraque vocantem
Auxilia, & fractis diſcentem currere remis.

INTERPRETATIO.

miſer adhæſit ſcopulis protenſis ſub aqua. *Rupes commotæ* ſunt, *& remi impacti in acutum ſaxum crepuerunt, & prora alliſa* ſtetit *ſuſpenſa* in ſcopulis. *Conſurgunt nautæ, & magno* cum *clamore ſiſtunt: & adhibent ferratas trudes, ac perticas acuminata cuſpide: & colligunt e mari remos fractos. At Mneſtheus gaudens & ardentior* ex *illo ſucceſſu, veloci impulſu remorum, & invocatis ventis, ſecat undas faciles, & navigat patenti mari. Qualis columba, cui domus & nidi ſunt in cavo ſaxo, repente excita e ſpelunca fugit in campos volans, & territa dat alis ictum ingentem domui* ſuæ: *mox elapſa in aërem tranquillum, ſecat viam tenuem, nec movet celeres alas. Sic Mneſtheus, ſic ipſa* ejus *Priſtis findit fugiens extremum* ſpatium aſſignati *maris; ſic ipſe impetus provehit* illam *volantem. Et primo prætterit Sergeſtum, connitentem adverſus rupem altam & vada humilia; fruſtraque implorantem auxilium, & tentantem enatare fractis remis.*

NOTÆ.

tans: ſupra, v. 170.

205. *Murice.*] Saxo acuto aſpero ac prominente: ſic dicto a *murice*, oſtreo, unde purpureus liquor exprimitur, cujus conchylium faſtigiatum & acutum eſt.

208. *Sudes.... contos* &c.] Perticas, quæ Tacito *trudes* appellantur: quibus vado inhærens impellitur navis, aut iners alia moles promovetur. Monetque Iſidorus *cuſpidem conti*, ferro non armatam eſſe, ſed tantum ex ipſo ligno acuminatam.

211. *Agmine remorum.*] Actu motuque remorum ordinato, & per quamdam ſucceſſionem continuo. De illa voce, G. 3. 423.

212. *Prona maria.*] Secunda, facilia, ſine ullo jam obſtaculo; curſu tam facili, ut non in plano æquore, ſed in declivi loco pronus ac præceps currere videatur. Plinius l. 2. 70. *In alia adverſo, in alia prono mari.*

214. *Pumice.*] *Pumex* lapis eſt levis, ſpongioſus, ad ſcabra leviganda aptiſſimus: hic pro cavernoſa rupe ſumitur, per tapinoſim; ut v. 209. *Gurges*, pro mari, quemadmodum diximus, Æ. 1. 122. Eſt autem hæc, navim inter & columbam, ſcite inſtituta comparatio; cum *navium & volatus* magna cognatio ſit, ut diximus Æ. 1. 228. & mox Mneſthei navem appellet *volantem*, v. 219.

218. *Ultima æquora.*] Ultimam aſſignati maris partem, ultra metam. De *brevibus vadis*, Æ. 1. 115.

Inde Gyan, ipſamque ingenti mole Chimæram
Conſequitur : cedit quoniam ſpoliata magiſtro eſt.
Solus jamque ipſo ſupereſt in fine Cloanthus:
Quem petit, & ſummis adnixus viribus urget.
Tum vero ingeminat clamor, cunctique ſequentem
Inſtigant ſtudiis : reſonat clamoribus æther.
Hi, proprium decus & partum indignantur honorem
Ni teneant, vitamque volunt pro laude paciſci :
Hos ſucceſſus alit : poſſunt, quia poſſe videntur.
Et fors æquatis cepiſſent præmia roſtris:
Ni palmas ponto tendens utraſque Cloanthus,
Fudiſſetque preces, Divoſque in vota vocaſſet:
Dii, quibus imperium pelagi, quorum æquora curro;
Vobis lætus ego hoc candentem in litore taurum
Conſtituam ante aras voti reus, extaque ſalſos
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.

INTERPRETATIO.

Deinde conſequitur Gyan, & ipſam ejus *Chimæram vaſtæ magnitudinis : vincitur* illa, *quia orbata eſt gubernatore. Et jam unus Cloanthus reſtat* vincendus *prope ipſum terminum : hunc* Mneſtheus *ſequitur, & premit contendens totis viribus. Tunc vero invaleſcit clamor, & omnes favore incitant inſequentem : aër ſonat clamoribus. Illi indignantur niſi conſervent gloriam propriam, & honorem* jam *comparatum; & vellent pacto* mutare *vitam cum victoria. Hi animantur ſucceſſu : poſſunt* vincere, *quia videntur* ſibi *poſſe. Et fortaſſe meruiſſent* paria *præmia, navibus ex æquo* victricibus : *niſi Cloanthus tendens* ad *mare ambas palmas* manuum, *emiſiſſet preces, & Deos invocaſſet per vota : O Dii, quibus eſt regnum maris, quorum decurro ſpatia ; ego vobis offeram lætus in hoc litore ante altaria candidum taurum, voto obligatus, & projiciam viſcera in ſalſos fluctus, & effundam vina pura.*

NOTÆ.

225. *Supereſt in fine Cloanthus.*] Mneſtheus de victoria contendit cum Cloantho. At Cloanthus tamen jam a verſu 171. *metis tenet æquora tuta relictis.* Hæc ut conciliem: exiſtimo præmium ei propoſitum fuiſſe, non qui dumtaxat metam attingeret primus; ſed qui præterea circumita meta, primus ſiniſtro curſu rediret in portum, unde dextro curſu naves exierant. Idque manifeſtum eſt. I. Quia hæc tria proponit Æneas certaturis, v. 130. *Conſtituit ſignum nautis pater, unde reverti ſcirent, & longos ubi circumflectere curſus.* II. Quia mox, v. 243. navis Cloanthi tum victoriam obtinet, cum *ad terram fugit, & portu ſe condidit alto.* At in rupe, quæ metæ loco fuit, *portus*, iſque *altus* fuiſſe non poteſt; cum eſſet objecta portui, & tantum *ſtatio gratiſſima mergis.* Hic igitur jam & Mneſtheus & Cloanthus metam prætergreſſi putandi ſunt : *Cloanthus* quidem, quia *metis tenet æquora tuta relictis*; Mneſtheus vero, quia *fuga ſecat ultima æquora.* Cloanthus autem *ſolus ipſo ſupereſt in fine* : id eſt in extremo recurſu, redituque a meta ad portum: quo in reditu eum ſuperare, aut ſaltem æquare Mneſtheus contendit.

237. *Voti reus.*] Voto obligatus : Sic Ecl. 5. 80. *Damnabis tu quoque votis* : ubi verba hæc explicuimus.

238. *Porriciam in fluctus* &c.] *Porro & procul jaciam in fluctus.* Verbum eſt in ſacrificiis ſolemne. Sic apud Livium l. 29. 27. Scipio e Sicilia in Africam navigaturus, *cruda exta, cæſa victima, uti mos eſt, in mare porricit : tubaque ſignum dedit proficiſcendi. Libationis* vero par exemplum habemus apud Thucyd. lib. 6. ubi Nicias, Lamachus, & Alcibiades, e Piræeo Athenienſi portu ſolventes, aureis argenteiſque pate-

Dixit : eumque imis ſub fluctibus audiit omnis
Nereidum Phorcique chorus , Panopeaque virgo ;
Et pater ipſe manu magna Portunus euntem
Impulit : illa Noto citius volucrique ſagitta
Ad terram fugit, & portu ſe condidit alto.
Tum ſatus Anchiſa, cunctis ex more vocatis,
Victorem magna præconis voce Cloanthum
Declarat, viridique advelat tempora lauro :
Muneraque in naves, ternos aptare juvencos
Vinaque, & argenti magnum dat ferre talentum,
Ipſis præcipuos ductoribus addit honores.
Victori chlamydem auratam, quam plurima circum
Purpura Mæandro duplici Melibœa cucurrit.

INTERPRETATIO.

Dixit: & ex intimis fluctibus audiit eum omnis turba Nereidum, & Phorci, & virgo Panopea; & ipſe pater Portunus magna manu impulit navem *currentem : illa celerius vento & pennata ſagitta currit ad terram, & immittit ſe* in *portum intimum. Tunc filius Anchiſæ, vocatis omnibus juxta conſuetudinem, declarat magna voce præconis Cloanthum victorem, & coronat* ejus *caput viridi lauro : datque diſtribuendos tres juvencos, & vina, & magnum talentum argenti poſſidendum*, quæ erant *munera pro navibus. Ipſis* vero *ducibus tribuit ſingularia dona. Victori* Cloantho *chlamydem auro intextam, circa quam Melibœa purpura denſa excurrit gemino flexu.*

NOTÆ.

ris vinum in mare fudiſſe dicuntur.

240. *Nereidum Phorcique chorus* &c.] *Phorcus* ſive *Phorcys*, marinum numen, Ponti ac Terræ filius; filias habuit Gorgonas tres, Meduſam, Euryalen, & Sthenyo. *Chorus* ejus, marina alia numina. *Nereides*, Nymphæ maris, Nerei & Doridis ejus ſororis filiæ. *Panopea*, Nereidum una, de qua G. 1. 437. Ubi de *Portuno* quoque diximus, cui a *portu* vel *portandis* navibus nomen eſt. De *Noto* vento meridionali, Ecl. 2. 58.

245. *Præconis.*] *Præco*, non *tubicen*, quia apud Livium l. 33. 18. *Romani ad ſpectaculum conſederunt : & præco cum tubicine, ut mos eſt, in mediam arenam proceſſit.* Præco igitur: qui voce, non cantu, populum, vel ad ludum, vel ad alia *præciebat* : ut enim inquit Voſſius, *concio* eſt populus, qui per præconem *concietur* & convocatur ; ita *præco*, qui *præciet* & ante conventum excitat populum ut veniat.

248. *Talentum.*] Conſtat ex comparatione cum aliis præmiis inſtituta, *talentum*, neque hic, neque v. 112. ſumi poſſe pro *talento Attico*. Conſtat idem ex Homero, qui Il. 23. præmium ſtatuit equeſtris curriculi, primum quidem, fœminam cum lebete ; ſecundum, equam prægnantem ; tertium, lebetem ; quartum, duo auri talenta. Igitur vel *talentum*, pro quolibet auri argentique pondere hic ſumendum eſt, ut diximus. v. 112. Vel pro *talento Siculo* veteri, quod minimum quid valuiſſe ait Pollux l. 9. Et ex ipſius verbis colligit Budæus fuiſſe *ſex drachmarum*, hoc eſt, ſolidorum noſtrorum Francicorum vixdum unius & quinquaginta. Homerus autem, ſi non Siculo talento, ſimili ſaltem aliquo uſus eſt.

251. *Purpura Mæandro* &c.] De *chlamyde*, *caſaque*, Æ. 1. 137. Fuit hæc aureo textu, *aurata* : ſed extrema in ora, geminum habuit ſinuoſum flexuoſumque limbum, *plurima purpura*, id eſt, denſiore, diſtinctum. *Mæander*, fluvius minoris Aſiæ maximus, e Phrygia majore naſcens, tum inter Cariam & Ioniam in mare Myrtoum, quæ pars eſt Ægæi, ad Heracleam urbem influens, nunc *Madre* appellatur : tot flexibus in ſe quaſi recurrens, ut pro quibuſcumque flexibus metaphorice ſumatur. *Melibœa*, Theſſaliæ urbs ad radices montis Oſſæ, purpurei oſtrei piſ-

Intextusque puer frondosa regius Ida
Veloces jaculo cervos cursuque fatigat,
Acer, anhelanti similis; quem præpes ab Ida
Sublimem pedibus rapuit Jovis armiger uncis.
Longævi palmas nequicquam ad sidera tendunt
Custodes, sævitque canum latratus in auras.
At, qui deinde locum tenuit virtute secundum;
Levibus huic hamis consertam auroque trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipse
Victor, apud rapidum Simoenta, sub Ilio alto,
Donat habere viro, decus & tutamen in armis.
Vix illam famuli Phegeus Sagarisque ferebant
Multiplicem, connixi humeris; indutus at olim
Demoleus, cursu palantes Troas agebat.
Tertia dona facit, geminos ex ære lebetas,
Cymbiaque argento perfecta atque aspera signis.
Jamque adeo donati omnes, opibusque superbi,
Puniceis ibant evincti tempora tæniis:
Quum sævo e scopulo multa vix arte revulsus,
Amissis remis, atque ordine debilis uno,
Irrisam sine honore ratem Sergestus agebat.

INTERPRETATIO.

& regius puer Ganymedes in ea *intextus*, *ardens*, *similis anhelanti*, *persequitur cursu & jaculo cervos celeres in Ida sylvosa*; *quem volans armiger Jovis pedibus uncis rapuit ab Ida* in *sublime*. *Frustra senes custodes tendunt palmas ad astra*, *& latratus canum* videtur *furere in aërem*. *At postea huic viro* Mnestheo, *qui viribus obtinuit locum secundum*, *donat habendam loricam*, *compactam hamis &* ornatam *triplici licio auri*, ut sit ipsi *decus & armatura in bello*: Æneas *ipse victor hanc abstulerat Demoleo*, *juxta rapidum Simoenta & prope altam Trojam*. *Vix ministri Phegeus & Sagaris obnixi humeris portabant illam multiplici* textu densam; *Demoleus autem* illa *armatus agitabat fuga Trojanos vagos*. *Tertia præmia dat* Gyæ, *duos lebetas ex ære*, *& pocula conflata argento atque scabra figuris*. *Jamque adeo omnes remunerati*, *& gloriantes opibus*, *incedebant coronati rubris vittis* circa *caput*: *cum Sergestus multo labore vix extractus e scopulo*, *remis amissis*, *& spoliatus uno* remorum *ordine*, *provehebat navem irrisam sine gloria*.

NOTÆ.

catu ac tinctura celebris. De *purpura* densiore ac *dibapha*, G. 2. 506.

252. *Puer regius Ida.*] In chlamyde, textus acu *Ganymedes*, Troïs regis filius, de quo Æ. 1. 32. De *Ida* Troadis monte, Æ. 2. 801. Et divisam quidem hanc picturam fuisse necesse est, duas velut in partes: quarum altera venantem Ganymedem exprimeret; altera raptum ejus & comitum stuporem.

255. *Jovis armiger.*] Ex Plinio l. 2. 55. Fulmen non percutit e volucribus aquilam, quæ ideo ministra fulminis Jovisque a poëtis fingitur. De *hamis & lorica auro trilice*, Æ. 3. 467.

260. *Demoleo.*] Demoleus, Græcorum dux aliquis ab Ænea occisus. *Simois*, fluvius Troadis, Æ. 1. 104. *Ilio alto*, Græco more corripit vocalem longam ante aliam, absque vocalium elisione, ut, G. 1. 281. *Imponere Pelio Ossam*. De *Ilio*, Troja, Æ. 1. 5. De *lebetibus* dono datis, Æ. 3. 466. De *cymbiis*, vasculis, Æ. 3. 66.

269. *Puniceis tæniis.*] Vittis laneis, seu

Qualis sæpe viæ deprensus in aggere serpens,
Ærea quem obliquum rota transiit, aut gravis ictu
Seminecem liquit saxo lacerumque viator:
Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus;
Parte ferox, ardensque oculis, & sibila colla
Arduus attollens; pars vulnere clauda retentat
Nexantem nodos, seque in sua membra plicantem.
Tali remigio navis se tarda movebat:
Vela facit tamen, & plenis subit ostia velis.
Sergestum Æneas promisso munere donat,
Servatam ob navem lætus sociosque reductos.
Olli serva datur, operum haud ignara Minervæ,
Cressa genus, Pholoë, geminique sub ubere nati.
Hoc pius Æneas misso certamine, tendit
Gramineum in campum: quem collibus undique curvis
Cingebant sylvæ; mediaque in valle, theatri
Circus erat: quo se multis cum millibus heros
Consessu medium tulit, extructoque resedit.

INTERPRETATIO.

Qualis sæpe interceptus in eminentia viæ anguis, quem rota ærea obliquum trajecit, vel viator graviter feriens reliquit semimortuum & laceratum saxo: frustra fugiens movet corpore longos flexus; parte sui *ferox, & micans oculis, & sublimis erigens colla sibilantia; pars debilis vulnere retardat* eum *torquentem nodos, & involventem se in sua membra. Navis tarda movebat se talibus remis: tamen velis utitur, & intrat portum velis tumentibus. Æneas, gaudens propter navem & socios reductos, donat Sergestum promisso præmio. Datur illi serva, haud inscia artificii Minervæ, Cressa* secundum *genus*, nomine *Pholoë, & bini filii ad* ejus *ubera. Pius Æneas dimisso hoc ludo, procedit in campum virentem: quem sylvæ* in *collibus curvatis* positæ *claudebant undequaque; & in ima valle erat circuitus theatri: quo heros intulit se medium inter multa millia, & composito in cœtu resedit.*

NOTÆ.

lemniscis e laurea corona pendentibus, quæ coronæ *lemniscatæ* dicebantur. *Tæniis*, vox dissyllaba per contractionem: ut passim *aureis*. De *puniceo*, sive rubicundo & roseo colore, Ecl. 5. 17.

273. *Viæ in aggere.*] *Agger*, viæ publicæ pars media, eminentior & lapidibus strata atque exaggerata, ut pluviæ defluant.

284. *Operum Minervæ*] Quæ cum artibus aliis, tum præcipue lanificio, ac texturæ præesse dicitur, Æ. 2. 31. *Cressa*, Cres, Cressa, e Creta *Candie*, Æ. 3. 104.

288. *Theatri circus erat* &c.] De *theatri* forma, G 2.381. De *circo*, cujus aliquam similitudinem vallis hæc Sicula referebat; hæc accipe. I. *Circus* locus fuit a Tarquinio Prisco Romæ extructus, montes inter Aventinum ac Palatinum, ludis celebrandis ad imitationem Olympicorum; sed præcipuè decursionibus equestribus; quas jam Romulus in campo Martio ad Tybris ripam instituerat, & nuncupaverat *equiria*. Nomen inde habuit, quod *circularis* seu orbicularis esset figuræ, longior tamen quam latior, quippe longitudine pedes circiter bis mille, latitudine mille tantum complexus. II. *Cavea*, fuit ambitus circi, ubi populi sedes, in *cuneos* distinctæ, ut de theatro diximus. III. *Arena*, spatium fuit circi medium, in quo aurigæ decurrebant: comminutis albis lapidibus, aliquando etiam minio & chrysocolla constratum. IV. *Euripus*, fuit lacuna, altitudine ac latitudine pedum decem, arenæ circumdata, eamque a cavea dividens: in eam derivabantur aquæ: unde ab Euripo nomen habuit, Euboici freti angustissimo loco, in quo septies aquæ singulis diebus reciprocant. V. *Carceres*, lo-

Hic qui forte velint rapido contendere curſu ,
Invitat pretiis animos, & præmia ponit.
Undique conveniunt Teucri , miſtique Sicani :
Niſus & Euryalus, primi.
Euryalus forma inſignis, viridique juventa ;
Niſus, amore pio pueri : quos deinde ſecutus
Regius egregia Priami de ſtirpe Diores.
Hunc Salius , ſimul & Patron : quorum alter Acarnan ;
Alter ab Arcadia, Tegeæ de ſanguine gentis.
Tum duo Trinacrii juvenes, Elymus Panopeſque,
Aſſueti ſylvis , comites ſenioris Aceſtæ.
Multi præterea , quos fama obſcura recondit.
Æneas quibus in mediis ſic deinde locutus :
Accipite hæc animis , lætaſque advertite mentes :
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.

INTERPRETATIO.

Illic invitat valore præmiorum *animos , qui forte velint certare curſu, & ſtatuit præmia. Undique congregantur Trojani , & Sicani* cum iis *mixti: primi Niſus & Euryalus. Euryalus inſignis pulchritudine, & robuſta juventute ; Niſus, honeſto amore pueri : quos deinde ſequitur Diores regius* juvenis *e præclara ſtirpe Priami. Hunc* ſequuntur *ſimul Salius & Patron* : *quorum alter* eſt *Acarnan ; alter ex Arcadia, e ſanguine Tegeæi populi. Poſtea duo juvenes Siculi, Elymus & Panopes, aſſueti ſylvis , comites ſenis Aceſtæ. Inſuper multi quos fama obſcura celat. Quos inter medios Æneas deinde ita locutus eſt. Percipite hæc animo , &* huc *applicate lætas mentes. Nullus ex hoc numero recedet non remuneratus a me.*

NOTÆ.

ea fuerunt fornicata , ubi currus ante pugnam coërcebantur, & unde dato ſigno ſublatiſque repagulis erumpebant , ducto per ſortem ordine. Dicebantur *oſtia* etiam & *limina* : eorumque medium erat *oſtium* , quo aſcendebatur ad locum ubi erat ludorum editoris præſidumque ſeſſio. V I. *Metæ* , moles erant lapideæ, rotundæ, in acumen deſinentes , tres ſimul junctæ, quarum acuminibus ova erant impoſita : hæ in utraque circi parte fere extrema poſitæ erant , relicto tamen circum undique ſpatio , quo circa metas aurigæ currum facile flecterent. V I I. *Spina* , fuit ſeptum , ſecundum longitudinem circi , a meta ad metam , inſtar ſpinæ dorſi productum : circi arenam duas in partes , dextram ſiniſtramque, diſterminans. In ea *columnæ* , *obeliſci* , *delphini* , *Deorum ſtatuæ* , *delubra* etiam & *ſacraria* diſpoſita ad ornatum. V I I I. *Curſus* a carceribus incipiebat, ſecundum latus dexterum circi ; ita ut metæ ultimæ ad ſiniſtram curruum ſitæ eſſent. Ad eas qui pervenerant , circuibant eas ſepties , in ſiniſtram interioremque partem deflectendo : inde per ſiniſtrum circi latus redibant ad metas *Murcias* , carceribus propiores, ubi e curru deſcendebant. De *factionibus* aurigarum , & *miſſibus*, G. 3. 18.

291. *Hic , qui forte velint* &c.] I I. LUDUS. *Pedeſtris curſus.* Imitatur Homerum Virgilius , qui Iliad. 23. 740. tres inducit curſores apud Patrocli tumulum , *Ajacem Oïlei* , *Ulyſſem*, & *Antilochum* : & Ajacem quidem Minervæ dolo fingit bovino in fimo lapſum eſſe : id unum ex eo mutuatus eſt Virgilius , reliqua longo intervallo ſuperavit.

292. *Pretiis ... præmia.*] Diverſa ſunt : *præmia* , munera ipſa ; *pretia* , valor , dignitaſque præmiorum. De *Teucris* , Æ. 1. 239. De *Sicanis* , Æ. 3. 687. De *Niſo* & *Euryalo*, Æ. 9. 176. De *Priamo*, Æ. 3. 476.

298. *Acarnan.*] *Salius* , ex Acarnania , Epiri parte , de qua Æ. 3. 292.

299. *Arcadia, Tegeæ* &c.] *Patron* , *Tegeæus*, vel *Tegeates* , ex Tegea, urbe Arcadiæ, novem pagis conſtante juxta Strab. l. 8.

Gnosia bina dabo levato lucida ferro
Spicula, cœlatamque argento ferre bipennem:
Omnibus hic erit unus honos. Tres præmia primi
Accipient, flavaque caput nectentur oliva.
Primus equum phaleris insignem victor habeto.
Alter Amazoniam pharetram, plenamque sagittis
Threiciis; lato quam circum amplectitur auro
Balteus, & tereti subnectit fibula gemma.
Tertius Argolica hac galea contentus abito.
Hæc ubi dicta, locum capiunt: signoque repente
Corripiunt spatia audito: limenque relinquunt
Effusi, nimbo similes: simul ultima signant.
Primus abit, longeque ante omnia corpora Nisus
Emicat, & ventis & fulminis ocyor alis.
Proximus huic, longo sed proximus intervallo,
Insequitur Salius. Spatio post deinde relicto
Tertius Euryalus.
Euryalumque Elymus sequitur. Quo deinde sub ipso

INTERPRETATIO.

Dabo reportanda duo tela Gnosia rutilantia levigato ferro, & securim tectam *cælato argento: hoc præmium erit simile omnibus. Tres primi referent munera* alia, *& coronabuntur pallida olea* circa *caput. Primus victor habeat equum decoratum phaleris. Secundus pharetram Amazoniam, & repletam sagittis Thraciis; quam latus balteus* ex *auro circum ambit, & fibula nectit gemma tereti. Tertius abeat contentus hac casside Argolica. Postquam hæc dicta* sunt, *sumunt locum: & audito signo, statim aggrediuntur curriculum: & relinquunt limen elapsi, similes nimbo: simul attendunt* ad *terminum. Primus currit Nisus, & exilit longe ante omnes socios, velocior & ventis & alis fulminis. Proximus ab eo, sed longo intervallo proximus, sequitur Salius. Tum, spatio post* Salium *relicto, Euryalus tertius. Elymusque sequitur Euryalum. Deinde juxta hunc ipsum....*

NOTÆ.

De ea, G. 1. 18. De *Arcadia*, Ecl. 4. 58. De *Trinacria*, Sicilia, Æ. 3. 687. De *Elymo*, supra, v. 73. De *Acesta*, v. 36.

306. *Gnosia* &c.] *Gnosus*, urbs Cretæ insulæ, sive Candiæ. Æ. 3. 104. unde *spicula* laudatissima: *spiculum* autem, non sagitta, sed missile telum fuit, pedum quinque, triangulo ferro: *pilum* aliter dictum. De *bipenni*, securi utrimque acuta, G. 4. 331.

309. *Flava oliva*] Arbore dicata Minervæ, G. 1. 14. *Flava*; quia folii pars posterior subpallida, & coloris veluti porracei est: ea coronabantur victores Olympicis ludis, G. 3. 20.

310. *Phaleris.*] *Phaleræ*, equorum ornamenta, præsertim in capite, τὰ φάλαρα, quod est a φάω *luceo*: *harnachure, caparasson.*

311. *Amazoniam pharetram* &c.] Qualem ferebant *Amazones*, quas in *Thracia* proprie dicta aliqui veterum collocabant. De vera earum sede dicemus Æ. 11. 659. De *Amazonum* nomine, Æ. 1. 494. De *Thracia*, Æ. 3. 14.

313. *Tereti.*] Quæ rotunda, & in longum porrecta est.

314. *Argolica galea.*] Vel quam Argivo alicui eripuerat; vel Argolica figura: ut enim vidimus Æ. 3. 637. clypeos Argolicos singularis fuisse formæ; ita & galeæ fuerunt: nam in Græcorum cæde Æ. 2. 392. Trojani, cum occisorum arma sibi aptassent, galeæ & *Grajarum errore jubarum*, tantum non a suis occisi sunt. De *Argis*, urbe Peloponnesi, Æ. 1. 288.

316. *Limen.*] Lineam aliquam descri-

Ecce volat, calcemque terit jam calce Diores;
Incumbens humeris: ſpatia & ſi plura ſuperſint;
Tranſeat elapſus prior, ambiguumve relinquat.
Jamque fere ſpatio extremo feſſique ſub ipſum
Finem adventabant: levi quum ſanguine Niſus
Labitur infelix; cæſis ut forte juvencis
Fuſus humum, virideſque ſuper madefecerat herbas.
Hic juvenis, jam victor ovans, veſtigia preſſo
Haud tenuit titubata ſolo: ſed pronus in ipſo
Concidit immundoque fimo ſacroque cruore.
Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum:
Nam ſeſe oppoſuit Salio, per lubrica ſurgens;
Ille autem ſpiſſa jacuit revolutus arena.
Emicat Euryalus, & munere victor amici
Prima tenet, plauſuque volat fremituque ſecundo.
Poſt Elymus ſubit, & nunc tertia palma Diores.
Hic totum caveæ conſeſſum ingentis, & ora
Prima patrum magnis Salius clamoribus implet:

INTERPRETATIO.

ſtatim currit Diores, & jam fricat ejus *calcem calce, imminens* alteri ejus *humero: & ſi longius reſtaret ſpatium; præteriret* eum *elapſus prior, aut relinqueret dubium. Jamque pæne* in *ultimo curriculo* poſiti, *& fatigati accedebant ad ipſum terminum: cum miſer Niſus cadit humido* in *ſanguine; quippe mactatis juvencis, forte ſanguis ſuperfuſus madefecerat terram & virides herbas. Illic juvenis, jam exultans,* ut *victor, non firmavit pedem compreſſa terra vacillantem: ſed pronus cecidit in ipſum fimumque obſcœnum ſanguinemque ſacrum. Non tamen ille oblitus* eſt *Euryali, neque amoris: nam ſurgens in lubrico* loco *oppoſuit ſe Salio; ille autem jacuit ſupinus* in *denſa arena. Exilit Euryalus, & victor beneficio amici occupat primum* locum, *volatque plauſu & acclamatione favente. Poſtea ſuccedit Elymus, & mox Diores tertius victor. Tunc Salius implet magnis clamoribus* cœtum *omnem ſedentem* in *magno theatro, & conſpectum primorum procerum:*

NOTÆ.

ptam in campo; quæ *carceres* & *oſtia* circi ſuppleret: ſupra, v. 288. De *alis* fulmini appingi ſolitis, Æ. 2. 649.

324. *Calcem terit jam calce.*] Arguitur hic a quibuſdam Virgilius: quod calcem præcurrentis, inſequentis calce tritam dixerit; cum teri non poſſit niſi ſummis pedum articulis. Temere: neque enim Elymus Euryalum æqua directaque linea inſequebatur, alioqui nunquam ipſum anteire potuiſſet; at paullum ad latus: ita ut pene incumberet, non ejus *humeris*, ſed alteri tantum *humero*; & pedes utriuſque ſecundum latera ſe interdum ſtringerent, atque ita *calcem calce* tererent.

329. *Cæſis juvencis.*] Ad ſacrificia Anchiſæ perſolvenda.

332. *Titubata.*] Paſſive, cum *titubo* neutram vim vulgo habeat. Et hic Niſi caſus eſt expreſſus ex Homero, Iliad. 23. 774. ut jam notavimus, v. 291.

339. *Nunc tertia palma Diores.*] *Palmam* hic, non ſolum pro *victoria*, ſed pro ipſo *victore* uſurpat: ut G. 1. 59. *palmas equarum*, pro *victricibus inter equas.* Porro quia Diores quintum dumtaxat ordinem obtinebat; nec niſi caſu Niſi, & fraude Salio facta, tertium in locum provectus eſt: ideo dixit, *nunc*: *nunc*, inquam, primis duobus caſu ac fraude ſublatis. De *cavea*, parte *circi*, ſupra, v. 288.

340. *Ora prima patrum.*] Seniores ac judices, quorum in conſpectu atque ante ora vociferatur.

Ereptumque dolo reddi sibi poscit honorem.
Tutatur favor Euryalum, lacrymæque decoræ,
Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.
Adjuvat, & magna proclamat voce Diores:
Qui subiit palmæ; frustraque ad præmia venit
Ultima, si primi Salio redduntur honores.
Tum pater Æneas: Vestra, inquit, munera vobis
Certa manent, pueri, & palmam movet ordine nemo.
Me liceat casum miserari insontis amici.
Sic fatus, tergum Gætuli immane leonis
Dat Salio, villis onerosum atque unguibus aureis.
Hic Nisus: Si tanta, inquit, sunt præmia victis,
Et te lapsorum miseret: quæ munera Niso
Digna dabis, primam merui qui laude coronam;
Ni me, quæ Salium, fortuna inimica tulisset?
Et simul his dictis faciem ostentabat, & udo
Turpia membra fimo. Risit pater optimus olli:
Et clypeum efferri jussit, Didymaonis artes,
Neptuni sacro Danais de poste refixum.
Hoc juvenem egregium præstanti munere donat.

INTERPRETATIO.

& postulat sibi restitui gloriam fraude ereptam. Favor, & decens fletus, & virtus gratior apparens in formoso corpore, protegit Euryalum. Juvat eum, *& magna voce clamat Diores: qui successit* tertius *victoriæ; & frustra accessit ad ultimum præmium, si prima gloria restituitur Salio. Tunc pater Æneas: Vestra præmia vobis stant certa, o juvenes, & nemo mutabit ordine victoriam. Liceat me misereri casus amici insontis. Sic locutus, dat Salio magnam pellem Gætuli leonis, gravem villis & auratam unguibus. Tunc Nisus ait: Si tanta munera dantur victis, & te miseret* eorum qui *ceciderunt: quæ dabis dona* mihi *Niso, qui meruissem virtute primam coronam; nisi adversa* eadem *fortuna quæ obstitit Salio, mihi* quoque obstitisset? *Ac simul hæc dicendo ostendebat vultum, & membra fœdata humido fimo. Pater optimus Æneas arrisit illi: & imperavit clypeum afferri, opus Didymaonis, ereptum a Græcis e portis Neptuno dicatis. Donat egregium juvenem hoc insigni præmio.*

NOTÆ.

344. *Veniens in corpore virtus.*] *Apparens, crescens*; melius, *existens*: nam *venio* significat sæpe *sum*, *existo*: G. 1. 29. *An Deus immensi venias maris.*

351. *Gætuli leonis* &c.] Africa tota leonibus, ferisque aliis infesta: imprimis *Gætulia* ejus pars, de qua Æ. 4. 40. Pellis autem hujus ungues ad splendorem deaurati fuerant: *unguibus aureis.*

353. *Si tanta* &c.] Vis Nisi verborum hæc est: Ego & Salius ambo cecidimus: at ego primus, hic secundus ad metam subibat: si ergo hic donatus munere, cur ego indonatus?

359. *Didymaonis.* [Fictum est nomen, & insignem artificem hic notat.

360. *Neptuni sacro* &c.] Censet Donatus, hunc clypeum, ex aliquo in Græcia Neptuni templo erutum ab ipso Ænea, cum per Græcas insulas atque urbes navigaret: quemadmodum clypeum alium postibus Actiaci Apollinis fixerat, Æ. 3. 288. atque ita ad contemptum Græcorum illic *fixum*, hic *refixum* clypeum fuisse. Sed non decuit *pium Æneam*, in spoliandis Deorum templis sacrilegium admittere. Quare Servium libentius audio: qui putat cætera inter munera, quæ Helenus Æneæ ex Epiro solventi dederat, Æ. 3. 464. hunc fuisse clypeum, olim a Pyrrho refixum e Nep-

Poſt ubi confecti curſus, & dona peregit:
Nunc, ſi cui virtus animuſque in pectore præſens;
Adſit, & evinctis attollat brachia palmis.
Sic ait, & geminum pugnæ proponit honorem:
Victori velatum auro vittiſque juvencum;
Enſem, atque inſignem galeam, ſolatia victo.
Nec mora, continuo vaſtis cum viribus effert
Ora Dares, magnoque virum ſe murmure tollit:
Solus qui Paridem ſolitus contendere contra:
Idemque ad tumulum quo maximus occubat Hector,
Victorem Buten immani corpore, qui ſe
Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat,
Perculit, & fulva moribundum extendit arena.
Talis prima Dares caput altum in prælia tollit:
Oſtenditque humeros latos, alternaque jactat
Brachia protendens, & verberat ictibus auras.
Quæritur huic alius: nec quiſquam ex agmine tanto
Audet adire virum, manibuſque inducere ceſtus.

INTERPRETATIO.

Deinde poſtquam abſoluti ſunt *curſus*, *& perfecit remunerationem*: *Nunc*, ait, *ſi virtus eſt alicui & animus præſens in pectore*; *accedat*, *& erigat brachia ligatis pugnis*. *Sic dixit*, *& proponit geminum præmium certaminis*: *victori juvencum tectum auro & tæniis*; *victo gladium & pulchram caſſidem*, ad *ſolatium*. *Nec mora* eſt: *ſtatim Dares erigit vultum immani cum robore*, *& attollit ſe magno* cum *fremitu hominum*: *qui ſolus ſolebat certare cum Paride*: *&* qui *idem ad ſepulcrum ubi maximus Hector recumbit*, *percuſſit Buten*, *qui jactabat ſe ortum ex familia Bebrycia Amyci*, *& proſtravit* eum *morientem* in *arena fulva*. *Talis Dares erigit caput altum in prima certamina*, *& oſtentat humeros latos*, *& porrigens jactat brachia alternatim*, *& verberat ictibus aërem*. *Quæritur alter* certaturus cum *eo*: *nec ullus ex tanta turba audet ſe offerre* huic *viro*, *& alligare ceſtus manibus*.

NOTÆ.

tunii templi poſtibus, in excidio Trojæ. De *Neptuno*, Æ. 1. 129. De *poſtibus*, parte januæ, Æ. 2. 442. De *Danais*, Æ. 1. 34.

362. *Poſt ubi* &c.] III. LUDUS. *Pugilatus*, *ſive ceſtuum certamen*. Expreſſus ex Homero Iliad. 23. 653. ubi contendunt inter ſe *Epeus* & *Euryalus*: ſed vix ullo eventu memorabili: unde Virgilius Homero plane hic ſuperior eſt. *Epeum* ſibi nimium confidentem imitatur Virgilii *Dares*, *Euryalum Entellus* ſenex. De *pugilatu*, infra, v. 401.

366. *Velatum auro vittiſque juvencum*.] Boves cornibus deauratis vittiſque ac tæniis inſignes erant, & cum ſtatuebantur mactandi ad aras, & ſæpe cum in præmium dabantur. De primo more Æ. 9. 627. *Et ſtatuam ante aras aurata fronte juvencum*. De altero Livius l. 7. 37. *Conſul advocata concione P. Decii cumulatas nova virtute laudes peragit*: *& præter militaria alia dona*, *aurea corona eum & centum bobus*, *eximioque uno albo*, *opimo*, *auratis cornibus*, *donat*.

370. *Paridem*.] Hunc enim Priami filium, etſi moribus mollem, viribus tamen robuſtum fuiſſe, & ceſtuum certamine victoriam ex ipſo Hectore fratre retuliſſe diximus Ecl. 2. 61. De eo multa, Æ. 1. 31.

371. *Quo maximus occubat Hector*.] Hector, Priami filius, de quo Æ. 1. 103. occiſus ab Achille, redemptus a Priamo in Sigeo promontorio tumulatus eſt: factis, ut habet Dares Phrygius, inter utrumque exercitum duorum menſium induciis: ludique ad tumulum ſingulari pompa celebrati ſunt: in quibus Dares hic Virgilianus inter alios dicitur decertaſſe.

372. *Victorem Buten* &c.] Hic *Butes*, non

Ergo alacris, cunctosque putans excedere palma,
Æneæ stetit ante pedes: nec plura moratus,
Tum læva taurum cornu tenet, atque ita fatur:
Nate Dea, si nemo audet se credere pugnæ,
Quæ finis standi? quo me decet usque teneri?
Ducere dona jube. Cuncti simul ore fremebant
Dardanidæ, reddique viro promissa jubebant.
Hic gravis Entellum dictis castigat Acestes,
Proximus ut viridante toro consederat herbæ:
Entelle, heroum quondam fortissime frustra,
Tantane tam patiens nullo certamine tolli
Dona sines? ubi nunc nobis Deus ille magister
Nequicquam memoratus Eryx? ubi fama per omnem
Trinacriam, & spolia illa tuis pendentia tectis?
Ille sub hæc: Non laudis amor, nec gloria cessit
Pulsa metu: sed enim gelidus tardante senecta
Sanguis hebet, frigentque effœtæ in corpore vires.
Si mihi, quæ quondam fuerat, quaque improbus iste
Exultat fidens, si nunc foret illa juventa;
Haud equidem pretio inductus pulchroque juvenco
Venissem: nec dona moror. Sic deinde locutus,

INTERPRETATIO.

Ergo lætus, & sperans superare omnes victoria, stetit ad pedes Æneæ: nec diutius tardans, tunc apprehendit sinistra manu *taurum cornu, & sic loquitur: Quis* erit *finis expectandi? quousque oportet me retineri? impera* me *abducere præmium. Simul omnes Trojani fremebant, & volebant præmia reddi viro. Tunc Acestes graviter increpat verbis Entellum, quippe sederat proximus* in *viridi lecto herbarum: Entelle* qui *frustra* fuisti *olim fortissimus heroum: an permittes tam patiens tanta præmia auferri sine pugna? ubi nunc* est *Deus ille Eryx, frustra dictus nobis* a te *magister* tuus? *ubi* est *fama* sparsa *per totam Siciliam, & illa spolia suspensa e tuis tectis? Ille ad hæc ait: Non abiit amor laudis nec gloria fugata* per *timorem: at vero sanguis frigidus stupet, senectute tardante, & vires exhaustæ frigescunt in corpore. Si mihi, si nunc* mihi *adesset illa juventus, quæ adfuit olim, & qua improbus iste gaudet cum confidentia; accessissem* ad pugnam, *non certe invitatus præmio & formoso juvenco: nec curo præmium. Sic locutus, postea ....*

NOTÆ.

ille fuit Amyci filius, pater Erycis, de quo supra, v. 24. quippe Eryx, multo ante Trojanum bellum ab Hercule occisus fuit, ut mox videbimus, v. 411. Quomodo igitur Butes, Erycis pater, sub ultimum Trojanæ obsidionis tempus occisus fuisset a juvene Darete? Itaque hic *Butes*, de quo hic sermo, alter aliquis fuit, e primi Butæ posteris: quod innuunt Virgilii verba, *se veniens Amyci de gente ferebat*: quæ sane remotiorem aliquem, quam filii, gradum notant. De *Bebrycibus*, & *Amyco* eorum rege, occiso a Polluce, supra, v. 24.

384. *Quæ finis.*] Amat Virgilius hoc nomen fœminino genere efferre: Æ. 2. 554. *Hæc finis Priami fatorum.* De *Dardaniais*, Æ. 1. 239. De *toro*, lecto proprie herbarum aut funium, Æ. 3. 224.

396. *Sanguis hebet, frigentque effœtæ* &c.] Sanguis in senibus minori copia, tardiores spiritus & crassiores emittit: unde frigus & stupor. *Effœtæ* proprie dicuntur, fœminæ quæ multos fœtus pepererunt.

In medium geminos immani pondere ceſtus
Projecit : quibus acer Eryx in prælia ſuetus
Ferre manum, duroque intendere brachia tergo.
Obſtupuere animi : tantorum ingentia ſeptem
Terga boum plumbo inſuto ferroque rigebant.
Ante omnes ſtupet ipſe Dares, longeque recuſat :
Magnanimuſque Anchiſiades, & pondus, & ipſa
Huc illuc vinclorum immenſa volumina verſat.
Tum ſenior tales referebat pectore voces :
Quid ſi quis ceſtus ipſius & Herculis arma
Vidiſſet, triſtemque hoc ipſo in litore pugnam ?
Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat.
Sanguine cernis adhuc ſparſoque infecta cerebro.
His magnum Alciden contra ſtetit : his ego ſuetus :
Dum melior vires ſanguis dabat, æmula necdum
Temporibus geminis canebat ſparſa ſenectus.

INTERPRETATIO.

projicit in medium duos ceſtus magni ponderis : cum *quibus Eryx ardens ſolebat inferre manus in pugnam, & cingere brachia duro corio.* *Obſtupuerunt animi* ſpectatorum: *tanti* erant *boves*, quorum *ſeptem magna coria rigeſcebant plumbo & ferro inſuto. Dares ipſe obſtupeſcit præ cæteris, & multum abnuit* adverſus hos pugnare : *& generoſus filius Anchiſæ verſat huc illuc, & pondus, & ipſa ingentia involucra ligaminum. Tunc ſenex* Entellus *emittebat e pectore talia verba* : *Quid? ſi aliquis* veſtrum *vidiſſet ceſtus, & arma ipſius Herculis, & triſte certamen in hoc ipſo litore? Eryx frater tuus ferebat olim hæc arma. Vides adhuc ea fædata ſanguine, & cerebro ſparſo. His pugnavit adverſus magnum Herculem* : *ego iiſdem ſolitus* pugnare : *dum ſanguis calidior præbebat robur ; & nondum ſenectus æmula albeſcebat ſparſa utriſque temporibus* capitis.

NOTÆ.

401. *Ceſtus.*] *Ceſtus*, chirothecæ ſpecies quædam eſt e loris bubulis, plumbo etiam ac ferro interdum inſuto : his pugiles muniebant manus ; eoſque cubito atque humero, ne excuterentur, alligabant. Nomen multi deducunt a *cædo*, ideoque ſcribunt *cæſtus* : malim audire Scaligerum, Poet. l. 1. 22. qui deducit a κεςὸν *cingulum, lorum* : & hoc a κεντέω *pungo*, quia acu *punctum* & conſutum erat. Sic apud Homer. Iliad. 14. 214. Venus deponit in ſinum Junonis *ceſtum* ſuum, ſeu κεςὸν ἱμάντα, *punctum cingulum*, cui amor, deſiderium, blandiloquentia, omneſque ad captandas mentes inerant illecebræ. Et vero Virgilius iis eum exprimit verbis quæ cingulo apprime congruunt : v. 364. *Evinctis attollat brachia palmis.* v. 408. *Vinclorum immenſa volumina.* v. 425. *Paribus palmas innexuit armis.* Ludus autem ille inter antiquiſſimos fuit, vocabaturque *pugilatus* : in eo diverſus a *lucta* ; quod in *pugilatu*, manuum *pugnis* ſe invicem cæderent, ab adverbio πὺξ *pugnô* ; in *lucta*, complexu inſertiſque brachiis ac pedibus *luxarent* ſe ac proſternerent.

411. *Triſtemque* &c.] De *Hercule* Jovis & Alcmenæ filio, Æ. 8. 288. De *Eryce* filio Veneris, atque ita Æneæ *germano* fratre, ſupra, v. 24. Cauſam porro cur ab Hercule in Sicilia *Eryx* occiſus ſit, hanc afferunt. Hercules, occiſo Iberiæ ſive Hiſpaniæ rege Geryone, boves ejus cum in Italiam adduxiſſet ; eorum unus forma præcipuus, tranſmiſſo freto in Siciliam enatans, ab Eryce raptus eſt, & ab Hercule fruſtra repetitus. Hinc gravis inter eos pugna ter ceſtibus commiſſa, quarum ultima Eryx interfectus eſt.

414. *Alciden.*] *Herculem* : qui licet Jovis & Alcmenæ filius : tamen & *Amphitryoniades* & *Alcides* dictus eſt : ab *Amphitryone* Thebano Alcmenę marito, & ab *Alcæo* Amphitryonis patre. Aliqui derivant ab ἀλκὴ *robur.*

415. *Æmula ſenectus.*] Vulgo *invidam*

Sed ſi noſtra Dares hæc Troïus arma recuſat,
Idque pio ſedet Æneæ, probat autor Aceſtes;
Æquemus pugnas. Erycis tibi terga remitto,
Solve metus: & tu Trojanos exue ceſtus.
Hæc fatus, duplicem ex humeris dejecit amictum:
Et magnos membrorum artus, magna oſſa, lacertoſque
Exuit: atque ingens media conſiſtit arena.
Tum ſatus Anchiſa ceſtus pater extulit æquos,
Et paribus palmas amborum innexuit armis.
Conſtitit in digitos extemplo arrectus uterque,
Brachiaque ad ſuperas interritus extulit auras.
Abduxere retro longe capita ardua ab ictu:
Immiſcentque manus manibus, pugnamque laceſſunt.
Ille, pedum melior motu, fretuſque juventa:
Hic, membris & mole valens; ſed tarda trementi
Genua labant, vaſtos quatit æger anhelitus artus.
Multa viri nequicquam inter ſe vulnera jactant,
Multa cavo lateri ingeminant, & pectore vaſtos
Dant ſonitus: erratque aures & tempora circum
Crebra manus, duro crepitant ſub vulnere malæ.

INTERPRETATIO.

At ſi Dares Trojanus recuſat arma hæc noſtra, & ſi id placet pio Æneæ, idque *probat Aceſtes auctor* hujus pugnæ; *æqualiter pugnemus. Depono tui* cauſa *coria Erycis, depone ti morem: tu quoque aufer ceſtus Trojanos. Hæc locutus, deponit ex humeris geminum amictum: & nudat magnos artus membrorum, magna oſſa, & lacertos: & arduus ſtat in medio campi. Tunc pater* Æneas *filius Anchiſæ extulit ceſtus æquales, & ligavit utriuſque manus paribus armis. Statim uterque ſtetit erectus in articulos* pedum, *& intrepidus erexit brachia in altum aërem. Retro averterunt ab ictu alta capita, & miſcent manus manibus, & provocant certamen. Ille, fortior agilitate pedum, & defenſus juventute: hic, robuſtus vaſtitate membrorum; ſed genua pigra vacillant trementi, & difficilis anhelitus agitat vaſta membra. Illi* viri *fruſtra inter ſe minantur multas plagas, multas ingerunt cavis lateribus, & edunt magnos ſonitus pectore: & frequens manus vagatur circa aures ac tempora,* & *malæ crepitant ſub gravibus ictibus.*

NOTÆ.

explicant, quæ vigorem juvenibus invidere ſolet: vel quæ fruſtra vigorem illum imitatur, *æmulaturque*. Fortaſſe *æmulam* dixit, quia in utriſque temporibus canos ſpargentem: quaſi utraque tempora cum feſtinatione quadam & æmulatione certatim caneſcerent.

418. *Sedet.*] Fixum eſt, ſedet in animo.

Auctor Aceſtes.] Non auctor quidem editorque ludorum, quos Æneas unus indixit; ſed hortator Entelli, ut cum Darete pugnaret, atque ita *auctor*: ſupra v. 387.

421. *Duplicem amictum.*] Vel geminam veſtem, interiorem & exteriorem: vel unicam, eamque ſuffultam & inſtar duplicis, qualis fuit *læna*, de qua Æ. 4. 262.

422. *Membrorum artus.*] *Artus*, ſunt compagines ac juncturæ majorum corporis membrorum; ut *articuli* minorum, puta digitorum. *Lacertus*, os eſt inter manus vertebram & cubitum. *Brachium*, eſt os inter lacertum & humerum.

432. *Genua labant.*] Proceleuſmaticus eſt, quatuor breves pro dactylo: ut G. 4. 297. *Parietibuſque premunt arctis.*

434. *Cavo lateri.*] Vel *curvo*, quia infra latera corpus flectitur & curvatur: vel re-ipſa *cavo*, quia laterum coſtis cavus pec-

Stat gravis Entellus, niſuque immotus eodem:
Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.
Ille, velut celſam oppugnat qui molibus urbem,
Aut montana ſedet circum caſtella ſub armis;
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque pererrat
Arte locum, & variis aſſultibus irritus urget.
Oſtendit dextram inſurgens Entellus, & alte
Extulit: ille ictum venientem a vertice velox
Prævidit, celerique elapſus corpore ceſſit.
Entellus vires in ventum effudit, & ultro
Ipſe gravis graviterque ad terram pondere vaſto
Concidit: ut quondam cava concidit, aut Erymantho,
Aut Ida in magna, radicibus eruta pinus.
Conſurgunt ſtudiis Teucri & Trinacria pubes:
It clamor cœlo: primuſque accurrit Aceſtes,
Æquævumque ab humo miſerans attollit amicum.
At non tardatus caſu neque territus heros:
Acrior ad pugnam redit, & vim ſuſcitat ira:
Tum pudor incendit vires, & conſcia virtus:
Præcipitemque Daren ardens agit æquore toto;

INTERPRETATIO.

Entellus conſiſtit gravis & immotus in eodem ſtatu tantummodo eludit ictus corpore & oculis vigilantibus. Alter, ſicut qui invadit urbem machinis, aut qui *obſidet in armis montana caſtella*; ſic *perveſtigat doloſe nunc hos nunc illos aditus & omnem locum*, & eum *premit fruſtra variis impreſſionibus. Entellus inſurgens oſtendit dextram, & alte erexit: alter celer prævidit ictum immiſſum a capite, & levi corpore elapſus effugit. Entellus effudit impetum in auras, & ipſe gravis & graviter procumbit ex ſe in terram magno pondere: ut aliquãdo pinus carioſa evulſa radicibus procumbit, in Erymantho, aut in magna Ida. Trojani & juvenes Siculi ſurgunt* diverſis *voluntatibus: clamores mittuntur ad cœlum: & Aceſtes primus accurrit, & miſerans erigit e terra amicum æquævum. Sed heros non tardatus* eſt *nec territus* illo *caſu: redit ardentior ad pugnam, & ira revocat robur: præterea pudor & fortitudo* ſibi *cognita inflammat vires: & ardens urget toto campo currentem Dareta;*

NOTÆ.

toris thorax circumcluditur.

438. *Tela....*] *Tela* vulgo a τῆλε, *longe*: unde ſignificant *miſſilia* quæcumque arma, quæ procul & eminus jaciuntur. Tamen aliquando uſurpantur quoque pro armis quibus pugnatur cominus. Pro enſe, Æ. 9. 747. *At non hoc telum mea quod vi dextera verſat effugies . . . ſic ait, & ſublatum alte conſurgit in enſem.* Hic pro ceſtibus. Unde firmatur conjectura Voſſii: qui deducit a *tego*, *tegulum*, *telum* priore producta ob contractionem, ut a *premo*, *premulum*, *prelum*: atque ita ſignificabit id omne quo quis ſe tegit ac tuetur.

438. *Exit.*] Active, pro *eludit*, *evitat.* Sic & l. 11. 750. *Vim viribus exit.* Vox Lucretiana l. 5. 1329. *Nam tranſverſa feros exibant dentis adactus jumenta.*

446. *Ultro.*] Per ſe ipſe, nullo impellente.

448. *Erymantho.*] *Erymanthus* mons, ſylva, & fluvius Arcadiæ in Peloponneſo: nunc *Dimizana*: locus ſylvis aſper, & apro quondam infeſtus, quem occidit Hercules. De *Ida*, Phrygiæ monte etiam ſylvoſo, Æ. 2. 801. De *Teucris*, Æ. 1. 239. De *Trinacria*, Æ. 3. 687. De *æquore*, pro campo, Æ. 2. 780.

Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille ſiniſtra.
Nec mora, nec requies : quam multa grandine nimbi
Culminibus crepitant, ſic denſis ictibus heros
Creber utraque manu pulſat verſatque Dareta.
Tum pater Æneas, procedere longius iras,
Et ſævire animis Entellum haud paſſus acerbis:
Sed finem impoſuit pugnæ ; feſſumque Dareta
Eripuit mulcens dictis, ac talia fatur:
Infelix, quæ tanta animum dementia cepit?
Non vires alias, converſaque numina ſentis?
Cede Deo. Dixitque, & prælia voce diremit.
Aſt illum fidi æquales, genua ægra trahentem,
Jactantemque utroque caput, craſſumque cruorem
Ore rejectantem miſtoſque in ſanguine dentes,
Ducunt ad naves : galeamque enſemque vocati
Accipiunt; palmam Entello taurumque relinquunt.
Hic victor, ſuperans animis, tauroque ſuperbus:
Nate dea, voſque hæc, inquit, cognoſcite Teucri:
Et mihi quæ fuerint juvenili in corpore vires,
Et qua ſervetis revocatum a morte Dareta.
Dixit, & adverſi contra ſtetit ora juvenci,
Qui donum aſtabat pugnæ : duroſque reducta
Libravit dextra media inter cornua ceſtus
Arduus, effractoque illiſit in oſſa cerebro.

INTERPRETATIO.

nunc dextera, nunc idem ſiniſtra ingerens ictus. Nec eſt *mora, nec requies: quam ſpiſſa grandine crepitant nimbi* ſuper *tectis, tam ſpiſſis ictibus heros utraque manu frequens verberat & agitat Dareta. Tunc pater Æneas non paſſus* eſt *iras progredi ulterius, & Entellum furere animo crudeli: ſed indixit finem certaminis; & ſubduxit laſſum Dareta, ſolans* eum *verbis, & talia loquitur: Infelix! quæ tanta inſania occupavit mentem? nonne experiris aliud robur, & mutatos Deos? Cede Deo.* Sic *dixit, & dicendo abrupit pugnam. At fideles ſocii* Daretis *ducunt ad naves illum, trahentem genua infirma, & motantem utrinque caput, & expuentem ore ſpiſſum ſanguinem ac dentes mixtos cum ſanguine: & vocati* ab Ænea *accipiunt caſſidem & gladium; & permittunt Entello taurum & palmam. Tunc victor, elatus animo, & ſuperbiens tauro, ait: Fili Veneris, & vos o Trojani, hæc animadvertite: & quale robur mihi fuerit in corpore juvenili, & e quali morte eripiatis liberatum Dareta.* Sic *locutus* eſt, *& ſtetit adverſus caput oppoſiti tauri, qui ſtabat præmium certaminis: & ſublimis manu reducta impegit duros ceſtus inter media cornua, & immiſit* eos *in oſſa perrupto cerebro.*

NOTÆ.

466. *Vires alias.*] *Majores* illi, *minores* tibi vires eſſe, quam putaveras.

467. *Cede Deo.*] Vel *Deo illi* cujus numina jam a te averſa ſunt. Vel *Eryci heroi*, Deæ filio, Entelli magiſtro ac protectori, quem Aceſtes vocavit Deum, ſupra, v. 291. cui mox deinde tanquam Deo taurum immolat. v. 483. Vel *rationi*, juxta mentem Plutarchi: qui auctor eſt hoc proverbium inter ſeptem Græciæ ſapientes fuiſſe, ἕπυ θεῷ, *ſequere Deum*: explicatque *obtempera rationi*, quæ quaſi Deus oracula de rebus agendis ſemper dictat.

472. *Palmam.*] Vel translatio eſt, pro *vic-*

Sternitur exanimisque tremens procumbit humi bos.
Ille super tales effudit pectore voces:
Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis
Persolvo : hic victor cestus artemque repono.
Protinus Æneas celeri certare sagitta
Invitat qui forte velint, & præmia ponit:
Ingentique manu malum de nave Seresti
Erigit : & volucrem trajecto in fune columbam,
Quo tendant ferrum, malo suspendit ab alto.
Convenere viri, dejectamque ærea sortem
Accepit galea : & primus clamore secundo
Hyrtacidæ ante omnes exit locus Hippocoontis :
Quem modo navali Mnestheus certamine victor
Consequitur, viridi Mnestheus evinctus oliva.

INTERPRETATIO.

Sternitur bos, & tremens procidit in *terram moribundus. Ille super* bove *profert e pectore talia verba* : O *Eryx immolo tibi pro morte Daretis hanc vitam potiorem:hic victor depono artem & cestus. Statim Æneas invitat qui forte velint contendere sagittis, & proponit præmia* : *& magna manu attollit malum de nave Seresti: & suspendit ex alto malo columbam in fune trajecto volitantem, ad quam dirigant sagittas. Convenerunt viri, & ærea cassis excepit sortes conjectas: & favente clamore primus ante cæteros extrahitur locus Hippocoontis Hyrtaci* filii : *hunc sequitur Mnestheus modo victor* in *nautica pugna, Mnestheus coronatus viridi olea.*

NOTÆ.

toria ; vel proprie *palma*, de qua diximus, v. 111.

483. *Hanc tibi Eryx meliorem animam.*] *Meliorem* : vel quia vili pendit a se victum Dareta : vel quia Diis gratiores sunt victimæ ex brutis animantibus, quam humanæ: vel alludit ad *succidaneas* victimas ; quæ, cum primæ fugerant, aut infaustæ fuerant, earum in locum sustituebantur, dicebanturque *meliores*, inclamantibus sacerdotibus, δευτέρων ἀμεινόνων *secundis melioribus*.

484. *Hic victor cestus* &c.] Morem notat gladiatorum consequentis ætatis, qui cum per ætatem ab arte discedebant, virga donabantur, quam *rudem* appellabant ; vocabanturque *rudiarii* ; & artis suæ arma suspendebant ad postes Herculis. Hic Entellus, non Herculi, a quo Eryx occisus ; sed ipsi Eryci sua consecrat, quem Dei loco videtur habere, ut jam diximus v. 467.

485. *Celeri certare sagitta.*] IV. LUDUS. *Sagittarum jactus.* Expressus est ex Homeri Iliad. 23. 850. ubi *Teucer* columbæ funem secat ; *Meriones* columbam ipsam evolantem ferit. Virgilius quatuor inducit certantes ; *Hippocoonta*, *Mnestheum*, *Eurytiona*, & *Acesten*. Et *Hippocoon* quidem malo sagittam infigit. *Mnestheus* funem secat. *Eurytion* columbam inter nubila transfodit. *Acestæ* sagitta in auras conjecta ignem concipit.

487. *Seresti.*] De hoc Trojano duce, Æ. 1. 615.

491. *Galea.*] In *galeam*, quia apud milites : apud cæteros vulgo in *urnam* aut *situlam*, sortes conjiciebantur.

492. *Hyrtacidæ Hippocoontis.*] Hortensius eum appellat Hyrtaciden filium Hippocoontis. Donatus melius Hippocoonta filium Hyrtaci. Est quidem apud Homerum *Hyrtacides Asius* Il. 12. 96. sed *Asius* proprium est, *Hyrtacides* patronymicum, ut patet Il. 13. 384. ubi *Asius* idem ille ab Idomeneo occiditur. Est etiam apud eundem, Iliad. 10. 518. *Hippocoon* Thrax, consobrinus Rhesi : qui ea ipsa nocte qua Rhesus ad Trojam cæsus est, e somno excitatus est ab Apolline. Hic ex Æneæ sociis esse deinde potuit.

493. *Victor.*] Non primo, sed secundo loco.

Tertius Eurytion, tuus o clariſſime frater,
Pandare: qui quondam juſſus confundere fœdus,
In medios telum torſiſti primus Achivos.
Extremus galeaque ima ſubſedit Aceſtes,
Auſus & ipſe manu juvenum tentare laborem.
Tum validis flexos incurvant viribus arcus
Pro ſe quiſque viri, & depromunt tela pharetris:
Primaque per cœlum nervo ſtridente ſagitta
Hyrtacidæ juvenis volucres diverberat auras,
Et venit, adverſique infigitur arbore mali.
Intremuit malus, timuitque exterrita pennis
Ales, & ingenti ſonuerunt omnia plauſu.
Poſt acer Mneſtheus adducto conſtitit arcu
Alta petens, pariterque oculos telumque tetendit:
Aſt ipſam miſerandus avem contingere ferro
Non valuit; nodos & vincula linea rupit,
Queis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa Notos atque atra volans in nubila fugit.
Tum rapidus jamdudum arcu contenta parato
Tela tenens, fratrem Eurytion in vota vocavit:

INTERPRETATIO.

Tertius eſt *Eurytion, tuus frater, o nobiliſſime Pandare: qui olim juſſus turbare fœdus, primus vibraſti jaculum in medium Græcorum. Ultimus & in profundo caſſidis remanſit Aceſtes, auſus etiam ipſe aggredi manu laborem juvenum. Tunc viri* illi, *unuſquiſque pro ſe, curvant robuſtis viribus flexiles arcus, & educunt ſagittas e pharetris. Et ſagitta juvenis Hyrtacidæ prima ferit levem aërem, nervo per cœlum ſonante: & pervenit* ad malum, *& figitur in arbore oppoſiti mali. Malus tremuit, & avis territa tremuit alis, & omnia* loca *ſonuerunt magno plauſu. Poſtea ardens Mneſtheus ſtetit inflexo arcu, dirigens in altum, & ſimul intendit oculos ac ſagittam: at miſer non potuit attingere ferro ipſam avem*; tantum *ſecuit nodos & funes lineos, quibus pendebat ab alto malo conſtricta* circa *pedem. Illa* avis *fugit evolans in ventos & nigras nubes. Deinde promptus* Eurytion, *tenens ſagittam jamdiu intentam arcu parato, invocavit per vota fratrem* ſuum:

NOTÆ.

496. *Pandare, qui &c.*] Convenerat Græcos inter ac Trojanos, ad dirimendum bellum: ut Paris Helenæ raptor, & Menelaus Helenæ maritus, ſingulari certamine de Helena contenderent. At Paris, cum prope victus eſſet, a Venere e pugna ſubductus eſt inducta caligine, Iliad. l. 3. 380. Deinde Jupiter adnitente Junone, Minervæ mandavit ut fœdus turbaret: quod ut faceret, perſuaſit illa Pandaro, e Myſia, Lycaonis filio, ut ſagittam in Menelaum evibraret: atque ita vulnerato Menelao rurſus in bella itum eſt: Iliad. 4. 89. De *Achivis*, Æ. 1. 492.

512. *Notos.*] Ventos quoſlibet, proprie meridionales: Auſtri aliter dicuntur: Ecl. 2. 58.

514. *Fratrem in vota vocavit.*] Pandarum, qui, inquit Servius, apud Lycios colitur quaſi heros. At errat ſi eum ideo Lycium fuiſſe putat, inductus in errorem his Homeri verſibus Iliad. 4. 119. Εὔχετο δ' Ἀπόλλωνι Λυκηγενέϊ &c. *Supplicabat autem Apollini Lycio, inclyto jaculatori, agnorum primo genitorum ſacrificaturum claram hecatomben, ubi domum reverſus eſſet, claræ in urbem Zeliæ.* Eſt enim *Zelia*, urbs Myſiæ, ad radices montis Idæ, & fluvium Æſepum,

Jam vacuo lætam cœlo ſpeculatus, & alis
Plaudentem, nigra figit ſub nube columbam.
Decidit exanimis, vitamque reliquit in aſtris
Aëriis, fixamque refert delapſa ſagittam.
Amiſſa ſolus palma ſuperabat Aceſtes:
Qui tamen æthereas telum contorſit in auras;
Oſtentans artem pariter arcumque ſonantem.
Hic oculis ſubito objicitur magnoque futurum
Augurio monſtrum: docuit poſt exitus ingens,
Seraque terrifici cecinerunt omina vates.
Namque volans liquidis in nubibus arſit arundo;
Signavitque viam flammis, tenueſque receſſit
Conſumpta in ventos: cœlo ceu ſæpe refixa
Tranſcurrunt, crinemque volantia ſidera ducunt.
Attonitis hæſere animis, ſuperoſque precati
Trinacrii Teucrique viri: nec maximus omen
Abnuit Æneas; ſed lætum amplexus Aceſten

INTERPRETATIO.

& contuitus columbam jam gaudentem aëre libero & plaudentem alis, transfodit eam *inter obſcuras nubes. Cadit mortua, & amiſit vitam in aſtris cæleſtibus, & labens refert ſagittam infixam. Aceſtes reſtabat ſolus amiſſa victoria: qui tamen evibravit ſagittam in aërem ſublimem, oſtentans ſimul induſtriam & ſonitum arcus* ſui. *Tum occurrit oculis prodigium repentinum & futurum magno omini: ingens caſus* hoc *explicuit poſtea, & vates terrifici declaraverunt tardam prædictionem. Nam* ſagitta *arundinea volans inflammata eſt inter aëreas nubes, & igne notavit iter, & abſumpta evanuit in leves ventos: quemadmodum ſæpe ſtellæ cadentes e cælo tranſeunt, & volantes trahunt* poſt ſe *comam. Siculi Trojanique viri ſteterunt ſtupefacti animo, & oraverunt Deos: & maximus Æneas non rejecit omen; ſed amplexus Aceſten ....*

NOTÆ.

cujus accolas populos in auxilium Priami adduxerat Pandarus, ut legitur ibid. v. 91. *Lycium* igitur Apollinem ab eo invocatum puto, non quod patria eſſet Lycius, ſed propter Lycii templi atque oraculi celebritatem: de quo Æ. 4. 345. Fratrem vero invocat Eurytion, vel ut heroa; vel ut ſumme jaculandi peritum, quippe qui Menelaum vulneraverat Iliad. 4. 139. Sic Manlius apud Livium l. 38. 48. *Te L. Scipio appello: cujus ego mihi, ſuccedens in vicem imperii tui, virtutem felicitatemque non fruſtra ab Diis immortalibus precatus ſum.*

521. *Pariter, arcumque.*] *Pariter*, ultimam brevem hic producit ſequente vocali, propter cæſuram.

523. *Augurio monſtrum, docuit poſt* &c.] *Augurium* proprie quid ſit, diximus Æ. 2. 703. Hic pro quolibet ſigno ac præſagio futurorum eventuum ſumitur. *Monſtrum* eſt, quicquid contra rerum naturam accidit, & aliquid monſtrat ac ſignificat eventurum. *Exitus* qui hinc ſecutus eſt, incenſio fuit navium Trojanarum, infra, v. 659.

524. *Seraque* &c.] Explicat Servius *gravia*. Hortenſius *futura*. Cerdanus *tarda*: hoc ſenſu: Ignorabant quid hoc monſtro portenderetur: id mox docuit exitus: tumque vates intellexerunt aperueruntque omnia, ſed ſerius ac tardius; cum nullus ultra eſſet remedio locus,

525. *In nubibus arſit arundo.*] Prodigium in eo fuit, quod id juxta rerum ordinem accidere non poterat: ut ſagitta ex arundine, quamlibet ſicca, ignem inter nubila conciperet: quod de terræ exhalationibus in altum aërem eductis Ariſtoteles ait. De *ſtellis*, ut vulgus putat, *cadentibus*, quales & unde ſint, diximus G. 1. 365.

530. *Nec omen abnuit Æneas.*] Cum de-

Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:
Sume pater, nam te voluit rex magnus Olympi
Talibus auſpiciis exortem ducere honorem.
Ipſius Anchiſæ longævi hoc munus habebis:
Cratera impreſſum ſignis, quem Thracius olim
Anchiſæ genitori in magno munere Ciſſeus
Ferre ſui dederat monimentum & pignus amoris.
Sic fatus, cingit viridanti tempora lauro,
Et primum ante omnes victorem appellat Aceſten.
Nec bonus Eurytion prælato invidit honori,
Quamvis ſolus avem cœlo dejecit ab alto.
Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit:
Extremus, volucri qui fixit arundine malum.
At pater Æneas, nondum certamine miſſo,
Cuſtodem ad ſeſe comitemque impubis Iüli
Epytiden vocat, & fidam ſic fatur ad aurem:
Vade age: & Aſcanio, ſi jam puerile paratum
Agmen habet ſecum, curſuſque inſtruxit equorum;
Ducat avo turmas, & ſeſe oſtendat in armis
Dic, ait. Ipſe omnem longo decedere circo
Infuſum populum, & campos jubet eſſe patentes.

INTERPRETATIO.

ornat eum *magnis donis*, *& talia dicit*: *Accipe, o pater, nam talibus prodigiis magnus rex cœli voluit te habere honorem extraordinarium. Habebis hoc munus ipſius ſenis Anchiſæ: poculum cælatum figuris*, *quod olim Ciſſeus* rex *Thraciæ dederat habendum Anchiſæ patri pro magno munere*, *&* quaſi *pignus & monimentum ſui amoris. Sic locutus coronat caput* ejus *viridi lauro*, *& declarat Aceſten primum victorem ante omnes. Et benignus Eurytion non invidit victoriæ* ſibi *prælatæ, licet ſolus dejeciſſet volucrem ex alto aëre. Proximus incedit* in diſtributione *præmiorum, qui ſecuit funem: ultimus qui levi ſagitta perfodit malum. At pater Æneas, ludis nondum dimiſſis, vocat ad ſe Epytiden, cuſtodem & comitem pueri Aſcanii; & ſic loquitur in aurem fidelem: Age, vade: & dic, inquit, Aſcanio; ſi jam habet ſecum inſtructum agmen puerorum, & compoſuit curſus equorum;* huc *deducat turmas* in honorem *avi* ſui, *& monſtret ſe in armis, Ipſe imperat populum omnem ingreſſum recedere e toto circo, & ſpatium fieri vacuum.*

NOTÆ.

buiſſet averſari, accipit, atque ut ſibi proſperum agnoſcit: vel diſſimulans ob Aceſtæ reverentiam, licet infauſtum ſciret: vel potius deceptus recordatione lætæ illius flammæ, quæ in Aſcanii capite effulſerat, Æ. 2. 680.

534. *Exortem ducere honorem.*] *Extra ſortem ordinemque propoſitorum præmiorum.* Et morem notat Græcorum: apud quos, antequam præda divideretur inter milites, ſelectiſſima quæque, iis qui ſe fortiter in prælio geſſerant, non ſorte, ſed judicio dabantur. Sic Æ. 9. 271. Aſcanius Niſo: *Clypeum criſtaſque rubentes excipiam ſorti, jam nunc tua præmia, Niſe.*

537. *Ciſſeus.*] Rex alicujus Thraciæ partis, Hecubæ pater, quæ Priami conjux fuit, ab eoque dicta *Ciſſeis*. De *Thracia*, Æ 3. 14.

547. *Epytiden.*] *Epytides*, patronymicum ejus fuit nomen; proprium, *Periphantes*: qui *Epyti* filius, Anchiſæ præco, Iliad. 17. 324.

548. *Aſcanio, ſi jam &c.*] Non enim interfuerat ludis Aſcanius: turmas interea ſuas ad ludum inſtruens. De eo, Æ. 1. 271.

Incedunt pueri, pariterque ante ora parentum
Frænatis lucent in equis: quos omnis euntes
Trinacriæ mirata fremit Trojæque juventus.
Omnibus in morem tonsa coma pressa corona:
Cornea bina ferunt præfixa hastilia ferro,
Pars leves humero pharetras: it pectore summo
Flexilis obtorti per collum circulus auri.
Tres equitum numero turmæ, ternique vagantur
Ductores: pueri bisseni quemque sequuti,
Agmine partito fulgent, paribusque magistris.

INTERPRETATIO.

Accedunt pueri, & in conspectu parentum emicant æqualiter super equis frænatis: omnis juventus Siciliæ & Trojæ plaudit admirans eos equitantes. Omnibus capilli premuntur corona compta: gerunt duas hastas corneas armatas ferro, pars humero pharetras politas: flexibilis circulus torti auri per collum descendit in *summum pectus. Turmæ equitum* sunt *tres numero, & tres duces oberrant: pueri duodecim secuti unumquemque micant agmine distincto, & similibus ducibus.*

NOTÆ.

553. *Incedunt pueri* &c.] V. LUDUS. *Equestris decursio puerorum Trojano more.* Hunc, omissis cæteris Homeri ludis Iliad. 23. addidit Virgilius in gratiam Augusti, qui his temporibus ludum illum in usum revocaverat, ut diximus Æ. 3. 280. De Augusto sic Suetonius c. 43. *Trojæ ludum edidit frequentissime, majorum minorumve puerorum delectu: prisci decorique moris existimans, claræ stirpis indolem sic notescere. In hoc ludicro C. Nonium Asprenatem lapsu debilitatum aureo torque donavit: passusque est ipsum posterosque Torquati ferre cognomen. Mox finem fecit talia edendi, Asinio Pollione oratore graviter invidioseque in curia questo Æsermini nepotis sui casum, qui & ipse crus effregerat.* In eoque Augustus ducem secutus erat Julium Cæsarem, de quo idem Suetonius c. 39. *Trojam lusit turma duplex, majorum minorumve puerorum.* Tres hic turmas statuit Virgilius, singulas puerorum duodecim: cum vulgo in exercitu *turmæ* terdenos haberent equites quibus præerant tres *decuriones*. Tres, inquam statuit turmas, licet Julius duas tantum: quia fortasse turmarum numerus ad arbitrium editoris mutabatur, & ab Augusto auctus fuerat: est enim verisimile ita descriptos hic a poëta ludos fuisse, ut ab Augusto tunc edebantur. Porro hæc fuerunt ludentibus pueris arma atque ornamenta. I. Galea. II. Corona supra ipsam galeam. III. Torques aureus, catenæ instar circuito collo summum in pectus delabens. IV. Pharetra humero suspensa: non omnibus quidem: ait enim, *pars leves humero pharetras*; sed fortasse ducibus. V. Hastilia duo præfixa ferro; quibus sese videntur ex equis vicissim impulisse: unde frequens casus sequebatur, ut ex Suetonio modo vidimus.

556. *Tonsa coma* &c.] Nascimbænus *tonsam* de tonsura capillorum explicat. Servius *coronam*, de galea: & vero Homerus Iliad. 7. 12. de galea loquens ait: ὑπὸ στεφάνης εὐχάλκου, *sub corona ærea.* Tamen existimo pueros, & *galeatos*, & supra galeam *coronatos* fuisse: qualis est Marrubius sacerdos Æ. 7. 751. *Fronde super galeam & felici comptus oliva. Galeatos* quidem, quia Ascanius deinde v. 673. *Galeam ante pedes projecit inanem. Coronatos* vero, non fluentibus ramis; sed pressis concisisque frondibus: talis ipse Virgilius G. 3. 21. *Ipse caput tonsæ foliis ornatus olivæ.*

557. *Cornea bina* &c.] *Hastile*, lignum ipsum hastæ, cui ferrum præfixum est: lignum, inquam, ex arbore *corno*, *cornoüiller*: de qua G. 2. 34. & hastas quidem illas necesse est breviores fuisse, ut binæ ferri possent, vel alterutra simul manu, vel singulæ singulis manibus.

562. *Partito.*] Ab antiquo *partio*; nunc

Una acies juvenum, ducit quam parvus ovantem
Nomen avi referens Priamus, tua clara Polite
Progenies, auctura Italos: quem Thracius albis
Portat equus bicolor maculis, vestigia primi
Alba pedis, frontemque ostentans arduus albam.
Alter Atys, genus unde Atti duxere Latini:
Parvus Atys, pueroque puer dilectus Iülo.
Extremus formaque ante omnes pulcher Iülus
Sidonio est invectus equo: quem candida Dido
Esse sui dederat monimentum & pignus amoris.

INTERPRETATIO.

Una est *turma puerorum, quam lætâ ducit parvus Priamus, ferens nomen avi, tua inclyta proles, o Polite, auctura Italos: quem portat equus Thracius bicolor notis candidis, gressus pedum primorum candidi* sunt, *& erigit frontem candida* stella insignem. *Secundus* dux *est Atys, a quo Attii Latini ducunt originem: parvus Atys, & puer carus puero Iülo. Ultimus Iülus, & præ omnibus spectabilis* propter *pulchritudinem, impositus est equo Sidonio: quem pulchra Dido dederat* ei, ut *esset monimentum & testimonium sui amoris.*

NOTÆ.

enim *partior*, active tantum, non etiam passive sumitur. *Magistris*] Ducibus, quos mox enumeraturus est: & hæc appellatio propria est in eo genere: quippe cum eligebatur Romæ dictator; qui sub eo præerat equitatui, vocabatur *magister equitum*. De voce, *ovans*: Æ. 3. 189.

564. *Polite progenies* &c.] Ejus *Politæ* filius, qui in oculis Priami patris a Pyrrho interfectus est, Æ. 2. 526. *Polite*, vocativus est a nominativo *Polites*, non a *Politus*. Hic *Polites*, teste Servio, dicitur tamen a Catone in originibus venisse cum Ænea in Italiam, & urbem condidisse *Politorium* in Latio, ubi nunc *Polini*: quam deinde urbem Ancus Romanorum rex delevit, quod esset illa Latinorum adversus Romanos perfugium. Virgilius, qui Politen a Pyrrho cæsum induxit, hujus urbis structuram attribuere videtur ejus filio, cum ait: *Progenies auctura Italos*. De *Italis*, Æ. 1. 534.

566. *Portat equus bicolor* &c.] Albus quidem fronte primisque duobus pedibus: hoc enim est *primi pedis*, id est, *primorum pedum*. At quis alter color? Fortasse rufus: talis enim equus ab Homero describitur, Iliad. 23. 455. totus rufus, & alba stella in fronte conspicuus: quod exprimere hic Virgilius voluisse Cerdano videtur. De *Thracia*, equorum ferace, Æ. 3. 14.

567. *Primi alba pedis* &c.] Servius de duobus anterioribus pedibus explicat. Cerdanus de unico pede dextro. *Frontem albam* Scaliger interpretatur, *alba veluti stella* notatam: quia omnino alba deterioris equi indicium est.

568. *Genus unde Atti.*] Sic rescribo cum Pierio ex antiquis codicibus. Constat enim signatam hic a Virgilio fuisse gentem *Attiam*, non *Acciam*, neque *Atyam*: unde maternum genus Augustus ducebat. Quare dixit: *genus unde Atti duxere Latini*, non vero *Romani*: quia *Attia* gens erat ex urbe Latii *Aricia*, nunc *la Riccia*.

569. *Puer dilectus Iülo.*] Notat certe conjunctam affinitatem inter utramque gentem, *Juliam*, quæ ab Iülo; & *Attiam*, quæ ab Aty: qua ex conjunctione prodiit Augustus. Quippe Julia, Julii Cæsaris soror, nupserat M. Attio Balbo: quo ex conjugio prodiit *Attia*; quæ collocata C. Octavio, Octavium peperit, Augustum deinde appellatum. Unde emendabis Plutarchum & alios, qui Augustum ex sorore Cæsaris natum ferunt; & Livianam periochen libri 116. ubi is dicitur Cæsaris hæres *& ex sorore nepos*: habet autem emendatissimus Livii codex, Pierio teste, *sororis nepos*; quod verum est: fuit enim Augustus nepos Juliæ, sororis Cæsaris; non nepos Cæsaris, ex Julia sorore: qua ex verborum confusione ortus error est. De *Sidonio*, Æ.

Cætera Trinacriis pubes ſenioris Aceſtæ
Fertur equis.
Excipiunt plauſu pavidos, gaudentque tuentes
Dardanidæ, veterumque agnoſcunt ora parentum.
Poſtquam omnem læti conſeſſum oculoſque ſuorum
Luſtravere in equis : ſignum clamore paratis
Epytides longe dedit, inſonuitque flagello.
Olli diſcurrere pares, atque agmina terni
Diductis ſolvere choris : rurſuſque vocati
Convertere vias, infeſtaque tela tulere.
Inde alios ineunt curſus, alioſque recurſus,
Adverſis ſpatiis: alternoſque orbibus orbes
Impediunt, pugnæque cient ſimulacra ſub armis.
Et nunc terga fugæ nudant, nunc ſpicula vertunt
Infenſi, facta pariter nunc pace feruntur.
Ut quondam Creta fertur Labyrinthus in alta
Parietibus textum cæcis iter ancipitemque
Mille viis habuiſſe dolum, qua ſigna ſequendi
Falleret indeprenſus & irremeabilis error :
Haud aliter Teucrum nati veſtigia curſu
Impediunt, texuntque fugas & prælia ludo:
Delphinum ſimiles, qui per maria humida nando

INTERPRETATIO.

Reliqua juventus vehitur equis Siculis ſenis Aceſtæ. Trojani recipiunt cum *plauſu* eos de gloria *ſollicitos*, *& lætantur* eos *videndo*, *& agnoſcunt vultus antiquorum patrum. Poſtquam læti circuierunt equitando omnem concionem & conſpectum ſuorum : procul Epytides dedit paratis ſignum clamore, & ſonuit flagello. Illi excurrerunt* ſimul *pares*, *deinde tres* duces *diremerunt agmen* in *ſeparatas turmas: iterumque admoniti relegerunt iter, & immiſere haſtas inimicas. Poſtea incipiunt alios curſus & alios recurſus* ex *oppoſitis locis*, *& implicant alternatim gyros gyris*, *& ſub armis edunt imaginem certaminis. Et modo præbent terga fugæ*, *modo convertunt haſtas* quaſi *inimici*, *modo æqualiter incedunt* quaſi *pace compoſita. Quemadmodum Labyrinthus in alta Creta dicitur habuiſſe olim iter implexum obſcuris parietibus*, *& fraudem incertam* propter *mille vias*, per *quas error inobſervabilis & inexplicabilis turbabat ſigna progrediendi. Non aliter filii Trojanorum impediunt currendo curſum*, *& miſcent fugas ac certamina ludendo. Similes delphinis*, *qui natando per liquidum mare* . . .

NOTÆ.

1. 450. De *Didone*, in argumento lib. 4.

573. *Senioris Aceſtæ.*] Ad *equos Aceſtæ* refero, quibus Aceſtes Trojanam juventutem ad hunc ludum inſtruxerat : non ad *pubem Aceſtæ*, ſeu juventutem Siculam ; quam probabile eſt in Trojanis illis pueris locum non habuiſſe, ſiquidem e tribus ductoribus nullus Siculus fuit.

575. *Pavidos.*] De laude & victoria ſollicitos : eo pavore perculſos, de quo v. 138. *Exultantiaque haurit corda pavor pulſans.*

576. *Ora parentum.*] Parentum ſimilitudinem in liberis. De verbo *luſtro*, pro *circumeo*, Æ. 1. 612.

588. *Creta fertur Labyrinthus.*] De *Creta* inſula, *Candie*, Æ. 3. 104. De *Labyrintho*, Æ. 6. 27. Et comparat varias curſus puerilis figuras, cum *Labyrintho* ; currentes deinde pueros, cum *delphinis*.

594. *Delphinum* &c.] *Delphin*, vel *del-*

Carpathium Libycumque ſecant, luduntque per undas.
Hunc morem, hos curſus, atque hæc certamina primus
Aſcanius, longam muris cum cingeret Albam,
Rettulit; & priſcos docuit celebrare Latinos:
Quo puer ipſe modo, ſecum quo Troïa pubes;
Albani docuere ſuos: hinc maxima porro
Accepit Roma, & patrium ſervavit honorem;
Trojaque nunc, pueri, Trojanum dicitur agmen.
  Hac celebrata tenus ſancto certamina patri.
Hic primum fortuna fidem mutata novavit.
Dum variis tumulo referunt ſolemnia ludis:
Irim de cœlo miſit Saturnia Juno
Iliacam ad claſſem; ventoſque aſpirat eunti,
Multa movens, necdum antiquum ſaturata dolorem.
Illa viam celerans per mille coloribus arcum,
Nulli viſa cito decurrit tramite virgo.
Conſpicit ingentem concurſum: & litora luſtrans,
Deſertoſque videt portus, claſſemque relictam.
At procul in ſola ſecretæ Troades acta
Amiſſum Anchiſen flebant, cunctæque profundum
Pontum aſpectabant flentes: Heu! tot vada feſſis
Et tantum ſupereſſe maris, vox omnibus una.

INTERPRETATIO.

ſindunt Carpathium ac Libycum mare, *& ludunt inter fluctus. Aſcanius, cum circundaret Albam longam mœnibus, renovavit primus hanc conſuetudinem, has decurſiones, atque has pugnas; & docuit veteres Latinos eas edere: quo* autem *modo ipſe puer, & cum eo Trojana juventus* docuerant Albanos; eodem modo *Albani docuerunt ſuos* poſteros*: hinc vero maxima Roma accepit & retinuit patrium ludum; &* illi *pueri, modo dicuntur Troja & Trojanum agmen. Hactenus pugnæ editæ* ſunt *ſancto parenti. Tum fortuna primum converſa mutavit fidem. Dum per diverſos ludos perſolvunt ſepulcro juſta: Juno* filia *Saturni demiſit Irim e cœlo ad naves Trojanas, & adjuvat ventis deſcendentem, plurima parans, & nondum expleta* ſecundum *veterem indignationem. Illa virgo feſtinans iter per arcum mille colorum, nulli aſpectabilis deſcendit* per *pronam ſemitam. Videt magnum concurſum* ad ludos: *& circumiens litora, cernit portus vacuos & naves incuſtoditas. At Trojanæ procul ſeparatæ in deſerto litore plorabant Anchiſen amiſſum, & cunctæ plorantes aſpiciebant altum mare: unus* erat *ſermo omnium; heu! tot fluctus & tantum maris reſtare fatigatis!*

NOTÆ.

phinus, communiter creditur eſſe *porcus marinus, marſoüin,* quem falſo incurvo corpore pinxere veteres; niſi forte ſic apparet propter impetum ac velocitatem motus, cum erumpit è mare: vere enim dicitur a Plinio l. 9. 8. *velociſſimum omnium animalium, non ſolum marinorum; ocyor volucri, ocyor telo... tanta vi exilit, ut plerumque vela navium tranſvolet.*

595. *Carpathium, Libycumque.*] *Carpathium* mare, ad orientem Cretæ inſulæ, ubi eſt *Carpathus* inſula, Cretam inter & Rhodum media, nunc *Scarpanto. Libycum* mare, circa Libyam, de qua Africæ parte, Æ. 1. 162. & G. 1. 241. De *Aſcanio*, Æ. 1. 271. De *Alba*, Æ. 8. 48. De *Latinis*, veteribus Latii incolis, Æ. 1. 10.

606. *Irim de cœlo* &c.] De *Iride*, & arcu cœleſti, Æ. 4. 700. De *Junone*, *Saturni filia*, Æ. 1. 27.

613. *Secretæ Troades acta.*] Nam, ut ait

Urbem orant, tædet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias ſeſe haud ignara nocendi
Conjicit, & faciemque Deæ veſtemque reponit.
Fit Beroë, Iſmarii conjux longæva Dorycli,
Cui genus & quondam nomen natique fuiſſent.
Ac ſic Dardanidum mediam ſe matribus infert:
O miſeræ, quas non manus, inquit, Achaica bello
Traxerit ad letum, patriæ ſub mœnibus! o gens
Infelix! cui te exitio fortuna reſervat?
Septima poſt Trojæ excidium jam vertitur æſtas;
Quum freta, quum terras omnes, tot inhoſpita ſaxa
Sideraque emenſæ ferimur: dum per mare magnum
Italiam ſequimur fugientem, & volvimur undis.
Hic Erycis fines fraterni, atque hoſpes Aceſtes:
Quis prohibet muros jacere, & dare civibus urbem?
O patria, & rapti nequicquam ex hoſte Penates!
Nullane jam Trojæ dicentur mœnia? nuſquam
Hectoreos amnes, Xanthum & Simoenta videbo?
Quin agite, & mecum infauſtas exurite puppes.

INTERPRETATIO.

poſtulant urbem, tædet pati aſperitatem maris. Igitur Iris non ignara nocendi immittit ſe in medium earum, *& exuit formamque & habitum Deæ. Aſſimulatur Beroë, uxori grandævæ Dorycli Iſmarii cui fuerat olim nobilitas, & fama, & ſoboles. Sic autem immiſcet ſe mediam matribus Trojanorum: O infelices, inquit, quas manus Græcorum non traxere ad mortem*, in *bello, ſub muris patriæ! o gens infortunata! cui morti reſervat te fortuna? Jam ſeptima æſtas tranſiit ab exitio Trojæ; ex quo vagamur emenſæ tot maria, & omnes terras, tot ſcopulos inhabitabiles, & ſidera: ex quo per vaſtum mare quærimus Italiam fugientem, & raptamur fluctibus. Hic eſt regio Erycis fratris* Æneæ, *& hoſpes Aceſtes: quis vetat* Æneam *fundare muros, & dare urbem civibus?* O *patria, & Penates fruſtra erepti ab hoſtibus! an deinceps nulli vocabuntur muri Trojæ? nullibi aſpiciam fluvios Hectoreos, Xanthum & Simoenta? Immo agite, & mecum incendite funeſtas naves.*

NOTÆ.

Hortenſius, indecorum eſt honeſtas matronas publicis in ſpectaculis eſſe cum viris. *Acta* litus eſt, ab ἀκτὴ, qua voce etiam uſus eſt Cicero de Siculo litore loquens Verrina 5. 81. *Uxorem tot in acta dies ſecum habere.*

620. *Beroë, Iſmarii* &c.] Ficta nomina *Beroës* & *Dorycli*. *Iſmarius* is dicitur, id eſt, *Thracius*, ab Iſmaro, Thraciæ maritimæ monte, de quo G. 2. 37. De *Dardanidis*, Æ. 1. 239. De *Achaia*, Græcia propriedicta, vel Peloponneſi parte, Æ. 1. 492.

626. *Jam vertitur æſtas.*] Jam præterita eſt ſeptima, & convertitur vergitque in octavam. Hunc enim eſſe ſenſum diximus Æ. 1. 760. Et vero tunc ita loquebatur Beroë, non æſtate, ſed vere: ipſo quippe ludorum die, ut ſtatuimus ſupra, v. 46.

628. *Sidera emenſæ.*] Per navigationem, quæ aſtrorum aſpectu regitur.

629. *Fugientem.*] Quia, quo propius ad eam accedebant, eo videbantur ab ea longius vi tempeſtatum repelli. De *Eryce*, Æneæ fratre, v. 24. De *Aceſta*, v. 36. De *Penatibus*, Æ. 2. 717. De *Hectore*, Æ. 1. 103. De *Xantho*, Troadis fluvio, Æ. 1. 477.

Nam mihi Caſſandræ per ſomnum vatis imago
Ardentes dare viſa faces: Hic quærite Trojam:
Hic domus eſt, inquit, vobis: jam tempus agit res.
Nec tantis mora prodigiis: en quattuor aræ
Neptuno, Deus ipſe faces animumque miniſtrat.
Hæc memorans, prima infenſum vi corripit ignem:
Sublataque procul dextra connixa coruſcat,
Et jacit. Arrectæ mentes, ſtupefactaque corda
Iliadum. Hic una e multis, quæ maxima natu,
Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix:
Non Beroë vobis; non hæc Rhœteia, matres,
Eſt Dorycli conjux: divini ſigna decoris,
Ardenteſque notate oculos: qui ſpiritus illi,
Qui vultus, vociſque ſonus, vel greſſus eunti.
Ipſa egomet dudum Beroën digreſſa reliqui

Interpretatio.

Nam umbra Caſſandræ vatis viſa eſt per ſomnum præbere mihi faces accenſas; *ait*que: *Hic quærite Trojam, hic eſt vobis domus: jam tempus urget rem. Nec mora* eſt adhibenda *tantis præſagiis: ecce quatuor altaria* poſita *Neptuno*, ille *ipſe Deus ſuppeditat* nobis *animos & faces. Hæc dicens, prima* per *vim rapit funeſtum ignem: & erecta dextera nitens procul librat, & conjicit. Arrecti* ſunt *animi & attonita corda Trojanarum. Hic una e multis, quæ* erat *annis provectiſſima*, nomine *Pyrgo, regia nutrix tot filiorum Priami: Non hæc vobis eſt Beroë, o matres; non uxor Rhœteia Dorycli: animadvertite indicia divinæ pulchritudinis & oculos micantes, quis* ſit *illi halitus, quis vultus, & ſonus vocis, quis ſit greſſus ambulanti. Egomet ipſa, jamdiu digreſſa* a Beroë, *reliqui Beroën*....

Notæ.

477. De *Simoënte*, Troadis item fluvio, Æ. 1. 104. De *Caſſandra*, vate, Priami filia, Æ. 2. 246.

638. *Agit res.*] Sic Romanus, ac Mediceus codex, aliique vetuſti, apud Pierium: licet in aliis legatur *tempus agi res*: id eſt, *tempus agendi rem.* Magis tamen placet prima lectio, *tempus agit res*: id eſt, *ipſum tempus, ipſa occaſio, rem urget & porro impellit: nam ecce faces* &c.

639. *Quattuor aræ Neptuno.*] A quo conſtitutæ? non ab Ænea, qui ad tumulum, & in patris honorem ſacra fecerat: tumulus autem & ſacrificii locus procul aberant ab ea litoris parte; nec procul a circo; ut patet ex boum ſanguine, quo lapſus eſt Niſus, v. 333. Ergo, vel a Cloantho: qui, hoc ipſo in litore Siculo, immolandum pro navali victoria taurum Diis pelagi voverat v. 235. vel ab ipſis Trojanis: qui, dum Æneas Anchiſæ ſacra faceret, mactabant ipſi juvencos, pro ſua quiſque copia; ſive ut Anchiſen, ſive ut alios etiam Deos colerent, neque enim id a poëta definitur, v. 100.

642. *Ignem.... coruſcat.*] Neutrum id vulgo verbum eſt; apud Virgilium ſæpe activum. Æ. 10. 651. *Strictumque coruſcat mucronem.* Æ. 12. 431. *Haſtamque coruſcat.*

645. *Pyrgo.*] Fictum nomen a poëta. De Priami quinquaginta filiis, ac duodecim filiabus, Æ. 2. 503.

646. *Rhœteia.*] E *Rhœteo*, Troadis promontorio, non procul ab urbe Troja.

647. *Divini ſigna decoris.*] Quatuor ea ſigna commemorat. I. *Fulgorem vultus & oculorum.* II. *Spiritum*, id eſt, halitum odoratum. III. *Inceſſum*, aut grandem, aut fluentem. IV. *Sonum vocis*, ſane altiorem firmioremque. De tribus primis diximus, Æ. 1. 406. 407. 409. De quarto dixit Æneas ad Venerem ibidem, v. 332. ubi: *Nec*

Ægram, indignantem tali quod ſola careret
Munere, nec meritos Anchiſæ inferret honores.
Hæc effata.
At matres primo ancipites, oculiſque malignis
Ambiguæ, ſpectare rates, miſerum inter amorem
Præſentis terræ fatiſque vocantia regna:
Quum dea ſe paribus per cœlum ſuſtulit alis,
Ingentemque fuga ſecuit ſub nubibus arcum.
Tum vero attonitæ monſtris, actæque furore,
Conclamant, rapiuntque focis penetralibus ignem:
Pars ſpoliant aras, frondem ac virgulta faceſque
Conjiciunt: furit immiſſis Vulcanus habenis
Tranſtra per, & remos, & pictas abjete puppes.
Nuntius Anchiſæ ad tumulum cuneoſque theatri
Incenſas perfert naves Eumelus: & ipſi
Reſpiciunt atram in nimbo volitare favillam.

INTERPRETATIO.

ægrotantem & dolentem quod ſola immunis eſſet talis officii, nec exhiberet Anchiſæ digna ſacrificia. Hæc locuta eſt. *Sed matres primo* cœperunt *aſpicere naves oculis malevolis, incertæ & dubiæ inter miſerum amorem præſentis regionis & regna invitantia* per *fatum. Cum Dea* Iris *extulit ſe per aërem alis æquatis, &* in *diſceſſu ſignavit magnum arcum inter nubes. Tunc autem ſtupefactæ prodigiis, & impulſæ furore, vociferantur, & rapiunt ignem* ex *aris intimis: pars nudant aras, injiciuntque frondes & ramos & faces: ignis ſævit laxatis habenis, per ſcamna, & remos, & puppes pictas* ex *abjete* ſtructas. *Eumelus nuntius defert ad ſepulcrum Anchiſæ & ſedes theatri naves eſſe combuſtas: & ipſi* ſpectatores *vident nigrantes favillas volare in fumo.*

NOTÆ.

vox hominem ſonat.

651. *Indignantem quod* &c.] Ægre ferentem, quod per valetudinem ſibi non liceret intereſſe ſacris.

660. *Rapiuntque focis penetralibus ignem* &c.] Dionyſius Halicarn. poſtquam de Ægeſto ſive Aceſta, & Elymo, jam in Sicilia conſidentibus, locutus eſt: ita de hoc navium incendio diſſerit, l. 1. Ἐντυχὼν δ᾽ εἰρημένοις Αἰνείας ἀνδράσι &c. *In hos autem viros poſtquam incidit Æneas, complectitur eos comiter, & condit in eorum gratiam urbes Ægeſtam & Erycem, & exercitus ſui partem in iis relinquit: quantum ego conjicio, ſua ſponte, ut labore & marinis jactationibus feſſi loco tuto quieſcerent; ut vero aliqui ſcribunt, detrimentum claſſis illic paſſus ab incendio, quod aliquot fœminæ tædio navigationis excitaverant; & neceſſitate coactus turbam relinquere, quam poſt abſumptas naves reliquæ capere non poterant.* Plutarchus in Romulo, refert ex aliquorum ſententia incenſas a mulieribus naves Trojanorum fuiſſe in ipſis Tybridis faucibus, *Romæ* cujuſdam Trojanæ ſuaſu, a qua deinde *Roma* nomen habuerit. Strabo l. 6. id Crotone accidiſſe narrat, & ſic deinde rem definit: Καὶ ὃ τῶν Τρῳάδων δὲ τόλμημα περιφέρεται πολλαχοῦ &c. *Et Trojanarum quidem facinus multis aſcribitur locis, videturque incredibile, cum tamen fieri potuerit.*

661. *Spoliant aras.*] Frondibus, verbenis, tæniis, quibus ornatæ erant & aræ & ſtatuæ. Æ. 4. 457.

662. *Vulcanus habenis.*] De *Vulcano*, pro igne, G. 1. 295. *Habenis.*] Tranſlatio ab aurigis, qui habenas ad incitatiſſimum curſum laxiores equis permittunt. De *tranſtris*, ſupra, v. 119. De *abiete*, *ſapin.* G. 2. 68. De *cuneis theatri*, ſupra, v. 288.

665. *Eumelus,*] Effœtus aliquis ſenex, qui apud naves cum mulieribus ſteterat.

Primus & Ascanius, cursus ut lætus equestres
Ducebat, sic acer equo turbata petivit
Castra: nec exanimes possunt retinere magistri.
Quis furor iste novus? quo nunc, quo tenditis, inquit,
Heu miseræ cives! non hostem, inimicaque castra
Argivum; vestras spes uritis. En ego vester
Ascanius. Galeam ante pedes projecit inanem,
Qua ludo indutus belli simulacra ciebat.
Accelerat simul Æneas, simul agmina Teucrum.
Ast illæ diversa metu per litora passim
Diffugiunt, sylvasque & sicubi concava furtim
Saxa petunt: piget incepti, lucisque: suosque
Mutatæ agnoscunt: excussaque pectore Juno est.
Sed non idcirco flammæ atque incendia vires
Indomitas posuere: udo sub robore vivit
Stupa, vomens tardum fumum: lentusque carinas
Est vapor, & toto descendit corpore pestis:
Nec vires heroum, infusaque flumina prosunt.
Tum pius Æneas humeris abscindere vestem,

INTERPRETATIO.

Et primus Ascanius, quemadmodum lætus regebat decursionem equestrem, eo modo cucurrit ad *castra tumultuantia, festinus* in *equo: & magistri stupefacti non possunt* eum *retinere; ait*que: *Quis* est *iste novus furor? o miseræ cives! quo jam, quo tenditis? non incenditis hostes, & hostilia castra Græcorum*; sed *spes vestras. Ecce ego* sum *vester Ascanius. Abjecit ad pedes vacuam cassidem, qua opertus* in *ludo ediderat imaginem pugnæ. Accurrit simul Æneas, simul multitudo Trojanorum. Sed illæ* præ *timore fugiunt quacumque in remota litora, & clam quærunt sylvas, ac rupes cavernosas, si alicubi* sunt: *pœnitet* eas *facinoris & vitæ: & revocatæ* a furore *agnoscunt suos* cives: *& Juno expulsa est ex animo. Tamen flammæ & incendia non amiserunt propterea vim* suam: *stupa emittens pigrum fumum alitur sub ligno humido, & spissus ignis absumit trabes, & pernicies funditur* per *totam molem: & labor virorum injectæque undæ non proficiunt. Tunc pius Æneas* cœpit *lacerare vestem* ab *humeris,*

NOTÆ.

669. *Magistri.*] Vel alii duces duo, *Priamus* & *Atys*, qui sic appellantur, v. 562. Vel custos Ascanii Epytides, aliorumque juvenum custodes. De *Argivis* & *Argis* urbe Peloponnesi, Æ. 1. 288.

673. *Galeam.... inanem.*] Jam *vacuam*, quippe extractam e capite. Alii explicant *spoliatam corona*, quæ prius super posita galeæ, jam impetu deciderat. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

681. *Udo sub robore.*] Duro quovis ligno; aliquando certa specie arboris, e querceo genere. G. 1. 162.

682. *Stupa.*] Linum vile, cortici proxime adhærens, obturandis ac stipandis rimis ac foraminibus comparatum. Græce στύπη, a στύφω *astringo.*

682. *Tardum fumum, lentusque* &c.] Quia uda, & vicina undis materia, non facile in flammam emicabat.

683. *Vapor*] Proprie est, halitus ac flatus, qui fumi instar expiratur: hic pro igne sumitur, juxta Lucretium l. 2. 149. *At vapor is quem Sol mittit, lumenque serenum. Carinæ*, trabes sunt imæ in *navibus*.

683. *Corpore pestis.*] *Corpus*, hic pro navium mole: *Pestis*, pro igne usurpatur, & sæpe pro noxia quacumque re; ut apud Livium l. 44. pro cæde: *In aliam fœdiorem pestem incidebant: elephantes enim ab rectoribus in litus acti exeuntes obterebant.* Plinius l. 2. 48. pro tempestate: *Præcipua navigantium pestis* &c.

685. *Abscindere vestem* &c.] Maximum

Auxilioque vocare Deos, & tendere palmas:
Juppiter omnipotens, si nondum exosus ad unum
Trojanos, si quid pietas antiqua labores
Respicit humanos; da flammam evadere classi
Nunc pater, & tenues Teucrum res eripe leto:
Vel tu, quod superest, infesto fulmine morti,
Si mereor, demitte; tuaque hic obrue dextra.
Vix hæc ediderat: quum effusis imbribus atra
Tempestas sine more furit, tonitruque tremiscunt
Ardua terrarum, & campi: ruit æthere toto
Turbidus imber aqua, densisque nigerrimus Austris:
Implenturque super puppes, semusta madescunt
Robora: restinctus donec vapor omnis; & omnes,
Quattuor amissis, servatæ a peste carinæ.
At pater Æneas casu concussus acerbo,
Nunc huc ingentes nunc illuc pectore curas
Mutabat: versans, Siculisne resideret arvis
Oblitus fatorum, Italasne capesseret oras.
Tum senior Nautes, unum Tritonia Pallas
Quem docuit, multaque insignem reddidit arte:

INTERPRETATIO.

& invocare Deos in *auxilium*, *& extollere palmas* manuum: *Jupiter omnipotens*, ait, *si nondum odisti Trojanos omnes ad unum*, *si vetus misericordia* tua *spectat casus humanos*: *concede nunc classi evitare incendium*, *o pater*, *& serva ab exitio res angustas Trojanorum*: *vel*, *si mereor*, *tu trade me morti inimico fulmine*, *& hic opprime* me *tua manu*, *quod* solum *restat*. *Vix dixerat ea*: *cum immissis pluviis tempestas furit præter consuetudinem*, *& alta* loca *terrarum & campi quatiuntur fulmine*: *imber sonans aquis & densatus a nigris Austris cadit ex toto aëre*: *& naves desuper implentur*, *ligna semiusta humescunt*: *donec ignis totus extinctus* est; *& cæteræ naves receptæ* sunt *ab igne*, *quatuor* tantum *absumptis*. *Sed pater Æneas*, *perculsus* hac *tristi calamitate*, *agitabat animo magnas curas*, *nunc huc*, *nunc illuc*: *deliberans*, *an remaneret* in *agris Siculis immemor fatorum*, *an peteret regiones Italas*. *Tunc senex Nautes*, *quem Tritonia Pallas unice instituit*, *& effecit clarum multis vaticiniis*;

NOTÆ.

hoc signum doloris fuit: usitatissimum apud Hebræos, ut patet ex sacris literis. Sed & apud Ægyptios, ex Herodoto l. 2. quos mortuos prosecutæ mulieres vagæ per urbem percutiebant se nudatis mamillis. Apud Trojanos, ex Seneca in Troad. v. 101. ubi Hecuba: *Cadat ex humeris vestis apertis; jam nuda vocant pectora dextras*. Apud Græcos, ex Herodoto l. 8. re male gesta a Mardonio. Apud Romanos, ex Suetonio in Nerone. c. 42. qui *postquam Galbam & Hispanias descivisse cognovit .... veste discissa, capite converberato, actum de se pronuntiavit*. Causa autem hujus moris hæc erat, ut pectus pateret ad planctum, cujus etiam frequens apud veteres usus.

695. *Ardua terrarum.*] Montes, spatia terrarum altissima. Vulgaris est ea locutio atque elegans: ut Æ. 2. 332. *Angusta viarum*. Ib. v. 725. *Opaca locorum*. De *Austris*, ventis meridionalibus, Ecl. 2. 58. De *roboribus*, supra, v. 681,

704. *Nautes, unum Tritonia* &c.] *Nautes*, caput *Nautiæ* familiæ Romanæ, cujus in custodia Palladium Romæ per successionem fuit: ut habet Dionysius Halicarn. l.

Hæc reſponſa dabat, vel quæ portenderet ira
Magna Deum, vel quæ fatorum poſceret ordo.
Iſque his Æneam ſolatus vocibus infit:
Nate Dea, quo fata trahunt retrahuntque, ſequamur:
Quicquid erit, ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt.
Eſt tibi Dardanius divinæ ſtirpis Aceſtes:
Hunc cape conſiliis ſocium, & conjunge volentem.
Huic trade, amiſſis ſuperant qui navibus; & quos
Pertæſum magni incepti rerumque tuarum eſt;
Longævoſque ſenes, ac feſſas æquore matres;
Et quicquid tecum invalidum, metuenſque pericli eſt,
Delige: & his habeant terris ſine mœnia feſſi.
Urbem appellabunt permiſſo nomine Aceſtam.
Talibus incenſus dictis ſenioris amici:
Tum vero in curas animus diducitur omnes.
Et nox atra polum bigis ſubvecta tenebat:
Viſa dehinc cœlo facies delapſa parentis
Anchiſæ, ſubito tales effundere voces:

INTERPRETATIO.

edebat hæc reſponſa, dicebatque, *vel quid magna ira Deorum minaretur, vel quid exigeret ſeries fatorum. Atque ille ſolatus Æneam loquitur his verbis: Fili Veneris, eamus quo fata vocant & revocant. Quicquid accidet, omnis fortuna vincenda eſt tolerando. Eſt tibi Trojanus Aceſtes e divina origine: accipe illum, & volentem adhibe ſocium ad conſilia. Da illi* eos, *qui ſuperflui* ſunt *amiſſis navibus, & quos tædet magni conſilii & rerum tuarum; & elige ſenes grandævos, & matres laſſas navigatione, & quodcumque tecum eſt infirmum & timens pericula: & permitte* ut illi *fatigati habeant urbem* in *hac regione. Vocabunt urbem* illam *Aceſtam, conceſſo* ab Aceſta *nomine.* Æneas *commotus* eſt *talibus verbis amici ſenis: deinde vero diſtractus eſt animo in omnes curas. Et nox nigra occupabat cœlum invecta duobus equis: deinde ſpecies Anchiſæ patris delapſa e cœlo viſa* eſt ipſi *repente proferre talia verba:*

NOTÆ.

6. & cauſam diximus, Æ. 2. 166. De *Pallade*, Æ. 1. 43. & 2. 31. De *Tritonia*, ejus cognomine, Æ. 2. 171. De *ordine fatorum*, Æ. 1. 243. De *Aceſta rege, Dardaniæ ſtirpis*, ſupra, v. 36.

718. *Aceſtam.*] De hac urbe, infra, v. 755.

721. *Bigis.*] Ut Soli *quadrigæ*, ſic Nocti & Lunæ *bigæ* a poëtis trahendo currui aſſignantur: & quidem ab Ovidio *equi*, ab Auſonio *juvencæ*, ab aliis *muli*; quia ſicut muli non ſuo, ſed equi genere procreantur; ita Luna, non ſuo, ſed Solis lucet lumine. Tibullus tamen lib. 3. 4. 17. attribuit Nocti *quadrigas*. Color autem illis *niger* vulgo datur; a Claudiano *cæruleus*, qui ſæpe ſumitur pro nigro; ab Ovidio *niveus*, quia illic de Luna agitur.

722. *Cœlo facies delapſa parentis* &c.] E cœlo labitur, quo ejus *manes Acheronte remiſſos*, & inter Divos admiſſos putari vidimus, v. 99. Tamen mox conveniri vult apud inferos, v. 733. Scilicet putabant veteres quatuor ineſſe homini, de quibus Æ. 4. 385. præcipue *animam*; & *ſimulacrum*, ſive *idolum*, ſive *manes*: *animam*, heroum præſertim, in cœlum abire; *ſimulacrum* eorumdem manere apud inferos. Sic apud Homerum Odyſſ. 11. 600. Ulyſſes, in illa ſua mortuorum ex inferis evocatione, ait: Τὸν δὲ μετ' εἰσενόησα βίην Ἡρακληείην, εἴδωλον· αὐτὸς δὲ &c. *Poſt hunc vero vidi vim Herculeam, idolum: ipſe vero apud immortales Deos oblectatur in conviviis.* De *Ilio*, Æ. 1. 5. De *fatis*, Æ. 1. 243. De

Nate, mihi vita quondam, dum vita manebat,
Care magis; nate Iliacis exercite fatis:
Imperio Jovis huc venio, qui claſſibus ignem
Depulit, & cœlo tandem miſeratus ab alto eſt.
Conſiliis pare, quæ nunc pulcherrima Nautes
Dat ſenior: lectos juvenes, fortiſſima corda,
Defer in Italiam: gens dura, atque aſpera cultu,
Debellanda tibi Latio eſt. Ditis tamen ante
Infernas accede domos; & Averna per alta
Congreſſus pete nate meos. Non me impia namque
Tartara habent triſteſque umbræ; ſed amœna piorum
Concilia, Elyſiumque colo. Huc caſta Sibylla
Nigrantum multo pecudum te ſanguine ducet.
Tum genus omne tuum, & quæ dentur mœnia, diſces.
Jamque vale: torquet medios nox humida curſus,
Et me ſævus equis Oriens afflavit anhelis.
Dixerat, & tenues fugit ceu fumus in auras.
Æneas: Quo deinde ruis? quo proripis? inquit.
Quem fugis? aut quis te noſtris complexibus arcet?

INTERPRETATIO.

O Fili, mihi magis care quam *vita, quando vita inerat mihi; fili agitate caſibus Trojanis: venio huc juſſu Jovis, qui avertit incendium a navibus* tuis, *ac denique miſertus eſt* tui *ex alto cœlo. Obtempera conſiliis, quæ ſenex Nautes præbet tibi prudentiſſima: tranſporta in Italiam electos juvenes, generoſiſſimos animos: gens fortis & aſpera moribus vincenda eſt tibi in Latio. Tamen prius veni* ad *domos inferas, & per Avernum profundum quære mea colloquia, o fili. Non enim ſceleratus Tartarus & mœſtæ umbræ tenent me; ſed habito Elyſium, & lætos cœtus bonorum. Caſta Sibylla huc ducet te multo ſanguine nigrarum victimarum. Tunc diſces omnes poſteros tuos, & urbes quæ concedentur. Nunc autem vale: nox humida peragit medium curſum, &* Sol *oriens crudelis me attingit equis anhelantibus.* Sic *locutus* erat, *& evanuit veluti fumus in levem aërem. Æneas deinde ait: Quo curris? quo te ſubtrahis? quem fugis, aut quis te cohibet ab amplexu noſtro?*

NOTÆ.

Italia, Æ. 1. 534. De *Latio*, Æ. 1. 10. De *Dite*, Plutone, G. 4. 467. De *Avernis*, pro inferis, Æ. 6. 237. De *Tartaro*, infimo inferorum loco, G. 1. 36. De *Elyſio*, beatorum apud inferos ſede, Æ. 6. 638. De *Sibylla*, Æ. 6. 10. De *ſacrificio Sibyllæ*, Æ. 6. 243. De *genere Æneæ*, ſeu poſteris, Æ. 6. 756.

738. *Medios torquet* &c.] Tria ſunt hic notanda. I. Æſtas, ſive ſolſtitium imminens, hic ſignificatur: cum ſcilicet nox eſt breviſſima, primumque diluculum mediæ nocti fere conjunctum: ait enim *medios torquet nox curſus*; & *oriens me equis afflavit*, id eſt *Sol oriens*. Quæ ratio temporis cum iis quæ diximus v. 46. apprime convenit. Et vero confectis ludis, veriſimile eſt Æneam conſilii ambiguum dies non paucos in deliberando poſuiſſe: cum hoc ipſi inſomnium contigit. II. Umbræ noctu tantum ſolent apparere, diemque fugiunt. Propert. l. 4. 7. 89.

Nocte vagæ ferimur, nox clauſas liberat umbras:
Errat & objecta Cerberus ipſe ſera.
Luce jubent leges Lethæa ad ſtagna reverti:
Nos vehimur, vectum nauta recenſet onus.

Alii hoc tribuunt *umbris*, quæ circa tumulos manebant; cum *manes* ſive *idola* apud inferos clauſa eſſent. Licet autem hæc Anchiſæ ſpecies e cœlo, non ex inferis, appa-

Hæc memorans, cinerem & sopitos suscitat ignes:
Pergameumque Larem, & canæ penetralia Vestæ
Farre pio & plena supplex veneratur acerra.
Extemplo socios, primumque accersit Acesten:
Et Jovis imperium, & cari præcepta parentis
Edocet; & quæ nunc animo sententia constet.
Haud mora consiliis: nec jussa recusat Acestes.
Transcribunt urbi matres, populumque volentem
Deponunt, animos nil magnæ laudis egentes.
Ipsi transtra novant, flammisque ambesa reponunt
Robora navigiis: aptant remosque rudentesque:
Exigui numero, sed bello vivida virtus.
Interea Æneas urbem designat aratro,

INTERPRETATIO.

Hæc dicens, succendit ignem in cinere sepultum: colitque supplex pio frumento & thuribulo pleno, Lares Trojanos, & sacraria albæ Vestæ. Statim advocat socios, ac primo Acesten: declaratque mandatum Jovis, & jussa dilecti patris, & quod jam consilium hæreat menti. Nulla est *mora in* hoc *consilio*: *& Acestes non recusat mandata. Addicunt matres urbi, & relinquunt plebem volentem, animos non cupidos magnæ gloriæ. Alii reficiunt scamna, & reparant* in *navibus ligna semiusta flammis: accommodant remos & funes: pauci* quidem sunt *numero, sed virtus ardens bello. Interim Æneas describit* spatium *urbis aratro*,

NOTÆ.

vere hic dicatur: eamdem tamen ipsi tribuit lucis ac diei formidinem. III. Somnia tantum ea putantur vera, quæ ad extremam noctem obveniunt: falsa, quæ sub primam noctem. Causam affert Plinius l. 10. 75. *A vino & a cibis proxima, atque in redormitione, vana esse visa prope convenit.* Quare verum hoc insomnium Æneas existimavit.

744. *Pergameumque Larem* &c.] *Penates, Lares, Vestam*, id est inextinctum ignem, secum in Italiam advexisse Æneam diximus, Æ. 2. 293. ubi de *Vesta*: & Æ. 2. 717. De cultu *Larium* diximus Æ. 3. 177. Colebantur autem injectis in ignem floribus, vino, thure, libis, sive placentis e purissimo frumento, quod *far* appellatur; mola item salsa, de qua Æ. 2. 133. Unde hic ait *farre pio*, id est placenta & libo; & *acerra*, arcula thuris sive thuribulo. Supersunt hic tria notanda. I. Per *sopitos ignes*, non intelligi ignes extinctos, hoc enim nefas erat; sed lentius emicantes. II. Vestam dici *canam*. Vel quasi antiquam, ut dicta est, Æ. 1. 296. *cana fides.* Vel quia Vestales deinde virgines albo amictu indutæ sunt. III. Æneam, post Anchisæ discessum, sacra fecisse *Laribus*: quia putabant veteres, nihil aliud *Lares* esse, quam animas parentum, ut ostendimus, Æ. 2. 717. De *transtris*, supra, v. 119. De *rudentibus*, infra, v. 824. De voce *ambesa*, Æ. 3. 257.

755. *Urbem* &c.] De hac tria dicenda, *nomen, situs, conditor.* I. Vocatur a Stephano *Egesta*, a Dionysio Halicarnasseo *Ægesta*, a Cicerone & Romanis vulgo *Segesta*, a Plinio cives ejus *Acestæi*, quod convenit cum Virgilio, qui *Acestam* vocat: nunc teste Fazello *Barbara.* Varietatem nominum induxit multiplex regis hujus appellatio, quem Virgilius *Acesten* vocat, supra, v. 36. II. Situs ejus est in parte occidentali Siciliæ: sinum versus & emporium, cui nomen *Castel a mare*, & septentrionem respicit: urbs ipsa *Segesta*, non in litore, sed ab hoc emporio milliaria circiter quinque in terras recedit ad meridiem: ager calidis & sulfureis fontibus passim scatet. III. Hujus conditor dicitur a quibusdam apud Strab. l. 6. Philoctetes, qui ex agro Italiæ Crotoniensi Trojanum Ægestum eo consilio in Siciliam miserat. Apud Lycophronem & ejus interpretem Tzetzem, Ægestæ atque Ely-

Sortiturque domos : hoc, Ilium ; & hæc loca, Trojæ
Esse jubet; gaudet regno Trojanus Acestes,
Indicitque forum, & patribus dat jura vocatis.
Tunc vicina astris Erycino in vertice sedes
Fundatur Veneri Idaliæ : tumuloque sacerdos
Et lucus late sacer additur Anchiseo.

INTERPRETATIO.

& distribuit domos per sortem : *imperat hoc* spatium *dici Ilium; & hæc loca,* loca *Trojæ. Acestes Trojanus lætatur* nova *ditione. Tunc templum propinquum sideribus ponitur Veneri Cypriæ in cacumine Erycis* montis : *& sacerdos ac sylva late sacra attribuitur sepulcro Anchisæ.*

NOTÆ.

mo tribuitur, supra, v. 73. Apud Virgilium, Pompeium Festum, Dionysium, Ciceronem, Æneæ assignatur. Ita Cicero Verrina 4. 72. *Segesta est oppidum pervetus in Sicilia, quod ab Ænea, fugiente a Troja atque in hæc loca veniente, conditum esse demonstrant.* Dionysii Halicarn. verba jam retulimus, v. 660. De Romano more circumducendi *aratri*, ad circuitum urbis designandum, Æ. 1. 452. in voce, *porta.*

756. *Hoc Ilium, & hæc loca Trojæ.*] *Ilii* mentionem in Sicilia nusquam reperi: quare hic, *Ilium* sumi puto pro *arce*, aut urbe ipsa Segestana, quæ ad similitudinem Ilii sive Trojæ condita sit : quemadmodum ex arce Trojana *Pergamo*, edita loca omnia deinde *Pergama* vocata esse diximus Æ 1. 470. *Loca Trojæ.*] *Scamandrum* sive *Xanthum*, & *Simoënta*, Troadis fluvios, de quibus Æ 1. 104. 477. quorum nomina duobus circa Segestam in Sicilia fluviis ab Ænea fuisse imposita testantur quidam apud Strabonem, l. 13. Et *Scamandri* quidem mentio est apud Diodorum l. 20. quem Cluverius ait nunc appellari nomine *S. Bartholomæi*, vel *Freddo.* Addit idem *Simoënta* ad orientem ipsius nasci, & cum eo post paullo misceri : nec ejus vulgare nomen assignat.

758 *Indicitque forum* &c] *Forum*, locus erat, ubi jus diceretur. *Indicit*, tempus notat, quo jus in foro dicendum esset. *Dat jura*, jus illud legesque aperit, ex quibus urbem recturi essent *patres*, id est seniores : & sic Romæ *senatores* deinde vocati sunt. Notandum autem civitatem tribus præcipue contineri, muris, legibus, religione : quibus ex æquo ab Ænea provisum est.

759. *Erycino in vertice.*] De situ *Erycis*, nunc *S. Juliani*, montis post Ætnam in Sicilia maximi, diximus Æ. 3. 707. In hujus declivi, paulo infra verticem, urbs fuit ejusdem nominis. Hanc fundatam, & utrique nomen inditum volunt ab ipso Eryce, Diodorus l. 4. & Apollodorus l. 2. A sepulcro Erycis ibidem constituto nomen petit Hyginus, c. 270. Ab Ænea cum Segesta urbe conditam esse censent Dionysius l. 1. & Tzetzes in Lycophronem. De *Eryce*, supra, v. 24.

760. *Sedes fundatur Veneri Idaliæ.*] In summo montis Erycis vertice planities fuit, ubi templum Veneris Erycinæ diu celebratum; & juxta Tacitum a Tiberio, juxta Suetonium a Claudio, deinde instauratum. Primus ejus conditor Æneas dicitur a Pomponio Mela, ab Hygino, a Dionysio, qui Venerem illam ipsam non *Erycinam*, sed *Æneiam* vocatam addit. Ab his ita dissentit Diodorus l. 4. ut non solum Erycem urbem, sed & Erycinæ Veneris ædem, ab *Eryce* fundatam putet; ab Ænea donis dumtaxat ornatam. Æneæ tamen opus vulgo id habitum esse innuit Tacitus Annal. l. 4. *Idaliam* vocat Venerem Virgilius, non quod hoc ibi nomine insignita fuerit; sed quomodo Delium Apollinem appellat *Thymbræum*, ut notavimus, Æ. 3. 85. & Æ. 4. 345. *Idalium*, sive *Idalia*, oppidum & nemus est insulæ Cypri, in mediterranei maris maxime orientali sinu, quæ tota Veneri dicata fuit.

761. *Sacerdos & lucus* &c.] Quippe promiserat se, condita urbe, sacra in perpetuum Anchisæ patri fundaturum, v. 60. Itaque sacerdotem ei, & sacram sylvam dedicat. *Anchiseo.*] Pro *Anchiseio* : ut Æ. 4. 552.

Jamque dies epulata novem gens omnis, & aris
Factus honos: placidi straverunt æquora venti,
Creber & aspirans rursus vocat Auster in altum.
Exoritur procurva ingens per litora fletus:
Complexi inter se noctemque diemque morantur.
Ipsæ jam matres; ipsi, quibus aspera quondam
Visa maris facies & non tolerabile numen,
Ire volunt, omnemque fugæ perferre laborem.
Quos bonus Æneas dictis solatur amicis,
Et consanguineo lacrymans commendat Acestæ.
Tres Eryci vitulos, & tempestatibus agnam
Cædere deinde jubet; solvique ex ordine funes.
Ipse caput tonsæ foliis evinctus olivæ,
Stans procul in prora, pateram tenet; extaque salsos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.

INTERPRETATIO.

Et jam omnis populus epulatus fuerat per *novem dies*, *& facta* fuerant *sacrificia* per *aras*: cum *tranquilli venti complanaverunt fluctus, & validus Auster aspirans invitavit iterum in mare. Surgit magnus luctus per litora sinuosa*: cives *stant complexi inter se noctuque diuque. Jam ipsæ matres; ipsi, quibus conspectus maris videbatur olim horridus, & vis* ejus *intolerabilis*; illi *volunt proficisci, & pati difficultates omnes itineris. Bonus Æneas solatur illos sermone benevolo, & plorans commendat* eos *Acestæ consanguineo* suo. *Postea jubet* suos *immolare Eryci tres vitulos, & agnam tempestatibus; & funes per ordinem abrumpi. Ipse coronatus frondibus concisæ olivæ* circa *caput, erectus longe in prora, tenet poculum; & projicit viscera in aquas salsas, effunditque vina pura.*

NOTÆ.

4. 552. *Cineri Sichæo*, pro *cineri Sichæïo.* Testatur autem Hyginus c. 270. in Erycino monte sepultum Anchisen fuisse: quamvis in Italiam pervenisse Cato dicat; alii, antequam Æneas Siciliam attigisset, in itinere obiisse.

762. *Dies epulata novem* &c.] Novemdialia sacrificia repetita, de quibus v. 64. sacrificiis autem fere semper adjunctæ epulæ e sacris carnibus. Cujus autem in honorem peracta hæc sacra? An iterum patris, ut illa superiora? an Deorum novæ urbis? An Veneris Erycinæ? Hoc sane ipsum puto: incidi enim in locum Athenæi l. 9. quem hic ascribere non pigebit. Τῆς δ' Σικελίας ἐν Ἔρυκι καιρός τίς ἐστι, ὃν καλοῦσιν ἀναγωγὰς &c. *In Eryce autem Siciliæ tempus quoddam est quod vocant* ἀναγωγὰς, *sive* profectionis dies, *quibus aiunt Venerem in Africam abire. Tum nullæ apparent circa locum columbæ, tanquam abeuntem Deam comitatæ. Nono post die, quod tempus* καταγώγια *sive* reversionis dies *appellant, columba ex mari una prævolante, & in templum se recipiente, sequuntur mox aliæ. Tum quotquot circum habitant divites convivia agunt, cæteri læti plaudunt.* Eadem ferme habet Ælianus Hist. anim. l. 4.2. Quæ cum Æneæ profectione, ac epulis, dierumque numero, satis congruunt; ut eo dicatur Virgilius respexisse.

764. *Auster.*] Ventus meridionalis, navigantibus e Sicilia in Italiam commodus. Ecl. 2. 58.

768. *Numen.*] Vel Numen ac divinitas maris: vel quorumcumque Deorum voluntas: Æ. 1. 137.

771. *Consanguineo Acestæ.*] *Consanguineus*, non cognatum & *ex eadem familia* hic significat; nullum enim est vestigium hujus inter Æneam & Acesten cognationis: sed *ex eadem gente* Trojana. Vide quæ de Acestæ origine dicta sunt, v. 36. De *Eryce*, v. 24. De *Erycis divinitate*, v. 467. De *divinitate tempestatum*, & *agna* iisdem immolanda, Æ. 3. 120. De *vino* & *extis porriciendis* in mare ante profectionem, su-

Prosequitur surgens a puppi ventus euntes:
Certatim socii feriunt mare, & æquora verrunt.
At Venus interea Neptunum exercita curis
Alloquitur, talesque effundit pectore questus:
Junonis gravis ira & inexsaturabile pectus
Cogunt me, Neptune, preces descendere in omnes:
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla;
Nec Jovis imperio fatisve infracta quiescit.
Non media de gente Phrygum exedisse nefandis
Urbem odiis satis est, pœnam traxisse per omnem
Relliquias Trojæ; cineres atque ossa peremptæ
Insequitur: causas tanti sciat illa furoris.
Ipse mihi nuper Libycis tu testis in undis
Quam molem subito excierit: maria omnia cœlo
Miscuit, Æoliis nequicquam freta procellis:
In regnis hoc ausa tuis.
Proh scelus! ecce etiam Trojanis matribus actis
Exussit fœde puppes, & classe subegit
Amissa socios ignotæ linquere terræ.
Quod superest: oro; liceat dare tuta per undas
Vela tibi, liceat Laurentem attingere Tybrim;
Si concessa peto, si dant ea mœnia Parcæ.

INTERPRETATIO.

Ventus exoriens propellit a puppe navigantes: socii verberant mare certatim, & verrunt ejus *planitiem. Venus autem interim agitata curis alloquitur Neptunum, & emittit e pectore tales querelas: Aspera iracundia & insatiabilis animus Junonis cogunt me delabi ad omnes preces, o Neptune. Hanc, neque diuturnum tempus, nec ulla pietas placat; nec quiescit victa jussu Jovis aut fatis. Non sufficit* ipsi *consumpsisse infando odio urbem e medio populorum Phrygiæ, & duxisse reliquias Trojæ per omne* genus *pœnarum; persequitur cineres & ossa interfectæ* urbis: *noverit ipsa causas tanti furoris. Tu ipse testis* es, *quantam excitaverit mihi nuper tempestatem in mari Libyco: confudit omnia maria* cum *cælo, frustra confidens ventis Æoliis: ausa* est *hoc in tua ditione. O crimen! en etiam impulsis mulieribus Trojanis incendit fœde naves, & coegit* cives *amissa classe relinquere* eas mulieres in *peregrina regione. Quod* spectat ad *reliqua: precor; liceat* Trojanis *committere tibi per undas vela secura, liceat pervenire* ad *Tybrim Laurentem: siquidem peto* res *concessas, siquidem* Parcæ *& fata dant* illis *eas urbes.*

NOTÆ.

pra, v. 238. De *extis*, Æ. 4. 64. *Patera*, poculum est *patens*.

779. *At Venus* &c.] De *Venere*, Æ. 1. 260. De *Neptuno*, Æ. 1. 129. De *æquore*, pro maris planitie, Æ. 2. 780. De *Junonis* ira in Trojanos, Æ. 1. 33. De *ejusdem conatu adversus fata*, Æ. 1. 243. De *Phrygibus*, Æ. 1. 385.

784. *Infracta.*] *Fracta.* Affirmat enim fere semper augetque, non negat; scilicet ab *infringo*, quod semper affirmat.

788. *Causas tanti sciat illa furoris.*] Significat nullam esse furoris illius causam; quasi dicat: *sciat illa causas, ego enim nescio.* De *Libyco mari*, circa Africam, Æ. 1. 162. De *Æolo* ventorum Deo, Æ. 1. 56.

790. *Molem.*] Cumulos fluctuum, tempestate suscitatos. Sic Æ. 1. 138. Neptunus increpat ventos: *Tantas audetis tollere moles?* De *Parcis*, quæ pro fato sumuntur,

Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti:
Fas omne est, Cytherea, meis te fidere regnis,
Unde genus ducis; merui quoque: sæpe furores
Compressi, & rabiem tantam cœlique marisque.
Nec minor in terris, Xanthum Simoentaque testor,
Æneæ mihi cura tui. Cum Troïa Achilles
Exanimata sequens impingeret agmina muris,
Millia multa daret leto, gemerentque repleti
Amnes, nec reperire viam atque evolvere posset
In mare se Xanthus; Pelidæ tunc ego forti
Congressum Æneam, nec Diis nec viribus æquis,
Nube cava eripui: cuperem cum vertere ab imo
Structa meis manibus perjuræ mœnia Trojæ.
Nunc quoque mens eadem perstat mihi, pelle timores;
Tutus quos optas portus accedet Averni:
Unus erit tantum, amissum quem gurgite quæret;
Unum pro multis dabitur caput.
His ubi læta Deæ permulsit pectora dictis;
Jungit equos curru genitor, spumantiaque addit
Fræna feris, manibusque omnes effundit habenas.
Cœruleo per summa levis volat æquora curru:

INTERPRETATIO.

Tunc filius *Saturni, rector profundi maris, protulit ista*: O *Venus, omnino æquum est te confidere meo imperio, unde accepisti ortum*; hoc *etiam merui*: *sæpe repressi furores & rabiem immanem cæli & maris. Nec minor cura* est *mihi Æneæ tui in terris, testes* appello *Xanthum & Simoënta. Quando Achilles persequens turmas Trojanas territas allidebat* eas ad *muros*, & *tradebat morti multa millia, & fluvii pleni* cadaveribus *gemebant, & Xanthus non poterat invenire viam & exonerare se in mare; tunc ego servavi cava nube Æneam certantem* cum *forti* filio *Pelei, nec Diis nec viribus paribus: quamvis optarem eruere a fundamentis muros perjuræ Trojæ ædificata meis manibus. Nunc etiam restat mihi eadem voluntas* erga Æneam, *depone metum: perveniet securus* ad *portum Averni, quem cupis: unus erit tantummodo quem requiret submersum mari; unicum caput peribit pro multis. Postquam pater* Neptunus *recreavit his verbis lætum animum Deæ, alligat equos currui, & imponit* iis *ferocientibus fræna spumantia, & manibus laxat omnes habenas. Volat celer per summos fluctus* in *curru cæruleo*,

NOTÆ.

Æ.1.26. De *Neptuno, Saturni filio*, Æ.1.129.

800. *Cytherea* &c.] De hoc *Veneris* nomine, Æ. 1. 261. De *ejus genere* & *ortu* e spuma maris, Æ. 1. 260.

801. *Merui quoque*.] Merui beneficiis meis, ut mihi fideres.

803. *Xanthum* &c.] Hos attestatur fluvios Neptunus: non quasi sacra sibi numina; sed quia reipsa testes fuerant exhibiti Æneæ auxilii, quorum in ripa Æneam periculo Neptunus eripuerat. De *Xantho* & *Simoënte*, fluviis Troadis, Æ. 1. 104. 477. De *Ænea ex Achillis manibus erepto*, Æ. 4. 228. De *Pelida*, Achille, ejusque patre Peleo, Æ 2. 263. De *Neptuni odio in Trojanos*, Æ. 2. 610.

813. *Portus accedet Averni.*] Qui non longe abest ab urbe *Cumis*, & *antro Sibyllæ*: quo perveniet Æ. 6. De *Averno*, G. 2. 161. Æ. 4. 512. Æ. 6. 237.

815. *Unum pro multis* &c.] Palinurus, qui Morphei fraude submergetur, v. 860.

Subſidunt undæ, tumidumque ſub axe tonanti
Sternitur æquor aquis : fugiunt vaſto æthere nimbi.
Tum variæ comitum facies : immania cete,
Et ſenior Glauci chorus, Inoüſque Palæmon,
Tritoneſque citi, Phorcique exercitus omnis.
Læva tenent Thetis & Melite, Panopeaque virgo,
Neſæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque.
Hic patris Æneæ ſuſpenſam blanda viciſſim
Gaudia pertentant mentem : jubet ocyus omnes
Attolli malos, intendi brachia velis.

INTERPRETATIO.

undæ demittunt ſe, *& mare inflatum complanatur aquis, ſub rotis ſonantibus : nimbi fugiunt toto aëre. Tunc varii vultus comitum* apparent, *grandia cete, & chorus* Glauci *ſenioris, & Palæmon filius Inûs, & Tritones veloces, & totus exercitus Phorci. Thetis & Melite, & virgo Panopea, Neſæe, & Spio, Thalia, & Cymodoce, occupant ſiniſtra* ſpatia. *Tunc viciſſim blanda lætitia ſubit animum incertum Æneæ : imperat celeriter omnes malos erigi*, & *admoveri manus* ad *vela.*

NOTÆ.

De *equis & curru Neptuni*, Æ. 1. 160. De *feris*, pro equis, Æ. 2. 51.

820. *Sub axe tonanti.*] Vel *axe Neptunii currus*, qui magno rotarum ſtrepitu impelli & quaſi *tonare* videbatur. Vel *axe cœli*, id eſt, cœlo ipſo, quod tempeſtatem minabatur & jam *tonabat*, priuſquam has Neptuno preces funderet Venus.

822. *Variæ comitum facies* &c.] Varia maris numina, aut monſtra. I. *Cete*, maximi ſunt piſces, qui pro balænis vulgo ſumuntur : neutrius generis, & pluralis numeri : quia Græca vox eſt, eaque neutra τὸ κῆτος, plurali numero τὰ κήτεα, & per contractionem κήτη, unde *cete.* II. *Glaucus*, *Panopea*, *Palæmon* filius *Inûs*, G. 1. 437. III. *Senior Glauci chorus*, Nymphæ, aut Tritones : & commutatio eſt, id eſt, *ſenioris Glauci chorus.* IV. *Tritones*, Æ. 1. 148. V. *Phorci exercitus*, ſupra, 240. VI. *Thetis*, Nerei filia, E. 4. 32. cum reliquis Nymphis ſororibus, quarum nomina ſingulatim explicantur G. 4. 338. Præterquam *Melites*, quæ ab Heſiodo numeratur inter quinquaginta Nerei filias, Μελίτη, a μέλι *mel.*

829. *Attolli malos.*] De re nautica hæc accipe. I. *Malus*, ingens arbor eſt, in medio navis erecta, e qua vela ſuſpenduntur ; cum in altum ſolvebant veteres, hunc erigebant ; inſerebantque foramini, qui Latinis *modius*, Græcis μεσόδμη dicebatur ; tum funibus undique firmabant : appulſi autem ad litus, eruebant e *modio*, & inclinabant ad puppim, in ligno quod Plauto *caſteria*, Homero ἱστοδόκη appellatur. De *erectione* hic loquitur Virgilius. De *inclinatione*, Lucanus l. 3. 45. *Et poſito remis petierunt litora malo.* II. *Antennæ*, oblongæ perticæ, e quibus expaſſa pendebant vela : hæ malo tranſverſæ ſuſpendebantur, vel in ipſa mali ſummitate, ſi major venti vis captanda erat ; vel medio in malo, ſi moderatior ſufficiebat. III. *Brachia* & *cornua*, partes erant antennæ ; *brachia* quidem partes mediæ, quæ hinc inde ad mali latera prominebant : *cornua* vero, partes extremæ, quæ brachia terminabant. Itaque hic per *brachia*, totas ipſas antennas Æneas intelligit : jubetque velis intendi antennas, per enallagen ſive commutationem ; id eſt, *jubet vela intendi antennis.* Niſi forte præſtet ita ſimplicius explicare : *jubet admoveri manus & brachia artemque omnem explicandis velis.* IV. *Funes*, quibus antennæ velis inſtructæ demittebantur attollebanturque, vocabantur *rudentes* : qui vero ex utroque infimo veli angulo pendebant, dicebantur *pedes.* V. *Pedum* uſus erat, in captando vento : cum enim vulgo antenna extra malum, proram verſus, ex æquo penderet : pedeſque hinc atque hinc e velo

Una omnes fecere pedem : pariterque finiſtros,
Nunc dextros ſolvere ſinus : una ardua torquent
Cornua, detorquentque : ferunt ſua flamina claſſem.
Princeps ante omnes denſum Palinurus agebat
Agmen : ad hunc alii curſum contendere juſſi.
Jamque fere mediam cœli nox humida metam
Contigerat; placida laxarant membra quiete
Sub remis fuſi per dura ſedilia nautæ :
Quum levis æthereis delapſus Somnus ab aſtris
Aëra dimovit tenebroſum, & diſpulit umbras;
Te Palinure petens, tibi triſtia ſomnia portans
Inſonti : puppique Deus conſedit in alta,
Phorbanti ſimilis, fuditque has ore loquelas:
Iaſide Palinure, ferunt ipſa æquora claſſem,
Æquatæ ſpirant auræ, datur hora quieti.
Pone caput, feſſoſque oculos furare labori.

INTERPRETATIO.

Simul omnes extenderunt funes veli : *& ſimul laxaverunt* modo *ſiniſtros*, *modo dexteros ſinus* veli : *ſimul vertunt & obvertunt alta cornua* antennæ : *venti proſperi provehunt claſſem. Palinurus primus ante omnes ducebat denſam claſſem* : *alii juſſi* ſunt *dirigere curſum ad illum. Et jam nox humida attigerat pæne medium ſpatium cœli*; *remiges ſtrati inter dura ſcamna ſub remis permiſerant membra tranquillo ſomno* : *cum Somnus celer delapſus e ſideribus cœleſtibus diſcuſſit aërem obſcurum*, *& fugavit tenebras* ; *quærens te* , *o Palinure* ; *ferens tibi innocenti ſomnia funeſta* : *& Deus ſedit in alta puppe*, *ſimilis Phorbanti*, *& protulit ore verba iſta* : O *Palinure fili Iaſii*, *ipſum mare provebit naves* , *venti flant æquabiles*, *tempus offertur* ad *quietem. Demitte caput*, *& ſubtrahe labori oculos laſſos.*

NOTÆ.

penduli ad latera navis item ex æquo alligarentur ; provt magis minuſve pedum alter aut laxabatur aut ſtringebatur, ita magis minuſve in dextrum ſiniſtrumve latus *detorquebantur cornua* antennarum, ipſaque *obliquabatur* antenna, & majori minorive ſinu vela ventos excipiebant. Atque illud eſt, *obliquare ſinus in ventum*, ſupra, v. 16. Itemque, *facere pedem*, id eſt extendere pedem; ut ſæpe *facere vela*, id eſt, *extendere vela.*

832. *Sua flamina.*] *Proſpera* , *commoda.* Sic Ovid. Triſt. 1. 9. 49. *Vos facite ut ventos, loca cum diverſa petamus, Illa ſuos habeat, nec minus illa ſuos.*

835. *Metam.*] Aërem *circo* comparat; in quo ſidera, *noxque* ipſa, decurrunt : terram, exiguæ rotundæque molis, poſitam in medio, comparat *metæ* ; quam ſidera circumeunt : De *circo* & *meta*, v. 288.

838. *Somnus.*] De eo, ejuſque inſignibus : Æ. 6. 893. *Delapſus ab aſtris* : id eſt *ex aëre*, per quem vagatur, ut varia hominibus ſomnia immittat : cum enim noctis ſit filius, & habitet apud inferos ; ex aſtris & cœlo deſcendere , quaſi e propria ſede, non poteſt.

839. *Diſpulit umbras.*] Vel ſimpliciter motum exprimit volantis Dei, qui tenebroſum aërem alis findit : vel ſignificat, aërem ab eo etiam clariorem redditum, ut ejus inſueta ſerenitas Palinuro fraudem faceret.

842. *Phorbanti.*] Multi fuerunt hujus nominis : interque alios unus e filiis Priami : de quo hic ſermonem eſſe putat Hortenſius. *Iäſius*, Trojanus aliquis pater Palinuri : neque iis aſſentior , qui hunc Iäſium eumdem illum eſſe putant, qui Dardani frater fuit; nihil enim hic Iäſius ad Trojanos, ut patet Æ. 3. 167. De *ſale*, pro mari, Æ. 1. 541. De *Auſtris*, ventis meridionalibus, E. 2. 58. De *clavo*, manubrio gubernaculi, ſupra, 177. De *Lethæo rore*,

Ipſe ego pauliſper pro te tua munera inibo.
Cui vix attollens Palinurus lumina fatur:
Mene ſalis placidi vultum fluctuſque quietos
Ignorare jubes ? mene huic confidere monſtro?
Æneam credam quid enim fallacibus Auſtris,
Et cœli toties deceptus fraude ſereni?
Talia dicta dabat : clavumque affixus & hærens
Nuſquam amittebat, oculoſque ſub aſtra tenebat:
Ecce Deus ramum Lethæo rore madentem,
Vique ſoporatum Stygia, ſuper utraque quaſſat
Tempora ; cunctantique natantia lumina ſolvit.
Vix primos inopina quies laxaverat artus,
Et ſuperincumbens, cum puppis parte revulſa,
Cumque gubernaclo, liquidas projecit in undas
Præcipitem, ac ſocios nequicquam ſæpe vocantem.
Ipſe volans tenues ſe ſuſtulit ales in auras.
Currit iter tutum non ſecius æquore claſſis,
Promiſſiſque patris Neptuni interrita fertur.
Jamque adeo ſcopulos Sirenum advecta ſubibat,
Difficiles quondam, multorumque oſſibus albos;
Tum rauca aſſiduo longe ſale ſaxa ſonabant:
Quum pater amiſſo fluitantem errare magiſtro
Senſit ; & ipſe ratem nocturnis rexit in undis,
Multa gemens, caſuque animum concuſſus amici:
O nimium cœlo & pelago confiſe ſereno,
Nudus in ignota Palinure jacebis arena.

INTERPRETATIO.

ego ipſe implebo pro te tuum officium tantiſper. Cui Palinurus reſpondet vix aperiens oculos: An vis me neſcire faciem tranquilli maris & undarum quietarum, an me fidere huic monſtro? quid enim? committam Æneam Auſtris doloſis, etiam toties deceptus fraude aëris ſereni? Proferebat talia verba: & nullatenus deſerebat gubernaculum, ei *affixus & adhærens; & intendebat oculos in ſidera. Ecce Deus excutit ſuper gemina tempora ramum ſparſum aqua Lethæa, & ſoporatum virtute Stygia; & relaxat obnitenti oculos fluitantes. Vix ſomnus improviſus occupaverat prima membra: &* ſtatim Deus *ſuper innitens, impulit, cum parte puppis effracta & cum gubernaculo*; illum *pronum in undas liquidas, & ſæpe implorantem ſocios fruſtra. Ipſe alatus* & *volans ſuſtulit ſe in levem aërem. Claſſis decurrit mari viam non minus tutam, & provehitur ſecura promiſſis patris Neptuni. Imo jam progreſſa radebat rupes Sirenum, olim aſperas & albentes oſſibus multorum: cum pater Æneas agnovit navem ire fluitantem amiſſo gubernatore; & ipſe gubernavit eam per undas obſcuras, multum gemens, & turbatus animo* ob *ſortem amici*: O *Palinure*, aiebat, qui *nimis fidiſti cœlo & mari tranquillo, jacebis inſepultus in ignoto litore.*

NOTÆ.

& fonte apud inferos oblivionem inducente, G. 1.78. & Æ. 6. 705. De *Styge*, fluvio etiam inferno, Æ. 6. 323.

856. *Natantia lumina.*] *Fluitantia*, quæ nunc aperiuntur, nunc clauduntur. De *gubernaculo*, ſupra, v. 177.

864. *Sirenum ſcopulos* &c.] Duo quærenda : quæ *Sirenes*, qui earum *ſcopuli*

I. *Sirenes* monstra fuerunt; Acheloi fluvii & Calliopes aut Melpomenes Musæ, filiæ tres, *Parthenope*, *Leucosia*, *Ligea*. Varia specie pinguntur: superiore quidem corporis parte fœminæ; inferiore vero gallinæ, aut passeres, aut pisces. Harum una voce, altera tibiis, tertia lyra canebat. His deliciis nautas prætemavigantes in naufragium pelliciebant ad scopulos. Harumque fatum fuit, tandiu vivere, quandiu cantantes eas audiens nemo prætervectus esset. At cum Ulysses, monitus a Circe, sociorum aures obturasset cera, seque navis malo alligari jussisset; eaque arte trajecisset incolumis: ideo Sirenes in mare se præcipites dederunt. Nomen: non a σύρω *traho*, quia *Sirenes*, non *Syrenes* appellantur: sed, vel a σειρὰ *catena, funis*; vel a σίνω, quod interdum est *decipio*. II. Sedes earum collocatur ad Surrentinum Italiæ promontorium, in mare Tyrrhenum prominens, inter agrum Campanum & Picentinum, sinumque Puteolanum & Pæstanum. Sed cum illic plures sint insulæ: imprimis *Capreæ*, major insula, Tiberii secessu ac voluptatibus infamis, nunc *Capri*, ad Puteolanum sinum magis accedens: item *Sirenusæ*, scopuli, continenti propiores ac Pæstano sinui: hinc sedem Sirenum alii in *Capreis*, alii in *Sirenusis* locant; optime qui in *Sirenusis*, nunc absque nomine scopulis. Pæstanus vero sinus nunc est *golfo di Salerno*; Puteolanus, *golfo di Napoli*.

871. *Nudus in ignota Palinure* &c.] Cætera, quæ ad Palinurum pertinent, describentur Æ. 6. 337. Non enim fluctibus haustus est; sed emergens e mari ab Italici litoris incolis occisus.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER VI.

ARGUMENTUM.

Appulsus Æneas in Italiam apud Cumas, petit antrum Sibyllæ Deiphobes: dumque varia Phœbeo in templo descripta contemplatur, jubetur victimas cædere; peractisque sacrificiis consulit Sibyllam de futuris eventibus, deque descensu ad inferos. Sibylla tria respondet: bellum ab Italis instare gravissimum; ramum aureum, inventu perdifficilem, adeunti inferos parandum esse, denique unum ex amicis in litore mortem interim obiisse. Redit Æneas ad suos, mortuum Misenum reperit: hujus extruendo rogo dum exciditur sylva; columbæ, aves Veneris, ad auream arborem Æneam deducunt. Hic igitur funere perfunctus, nocturnisque sacrificiis ad Avernum antrum inferorum numina veneratus, ad inferos Sibylla duce descendit. Videt illic I. In vestibulo, monstra varia. II. In ripa fluviorum infernorum, umbras defunctorum aditum petentes; inque iis, Orontem, Palinurum. III. In ipso flumine, Charonta portitorem, quem secum de aditu rixantem aurei rami conspectu demulcet. IV. In limine, Cerberum canem, quem sopit objecta offa. V. Ultra limen, sedes varias, quas incolebant, 1. Infantes: 2. Injusta morte damnati: 3. Propria manu perempti: 4. Amantes, in quibus Dido. 5. Bellatores, inter quos Deiphobus, aliique Trojani & Græci duces. VI. Ad sinistram, eminus carcerem videt impiorum pœnis destinatum; quem locum adire cum non possit; a Sibylla varia variorum

ſupplicia edocetur, Gigantum, Salmonei, Lapitharum, Ixionis, Theſei &c. VII. Ad dexteram verſo itinere, pervenit ad Elyſios campos: ubi multos heroum nactus, a Muſæo de loci incolarumque conditione, deque Anchiſa, certior factus; in ipſum Anchiſen incidit. VIII. Anchiſes, multa de animarum natura juxta Pythagoræ documenta præfatus, clariſſimum quemque poſterorum ad uſque Auguſtum ei oſtendit. IX. Denique perluſtratis omnibus, per eburneam ſomni portam Æneas ad ſuos revertitur; & e Cumano litore, ad Cajetanum navigat.

Sic fatur lacrymans: claſſique immittit habenas:
Et tandem Euboïcis Cumarum allabitur oris.
Obvertunt pelago proras: tum dente tenaci
Anchora fundabat naves, & litora curvæ
Prætexunt puppes: juvenum manus emicat ardens
Litus in Heſperium: quærit pars ſemina flammæ,
Abſtruſa in venis ſilicis; pars denſa ferarum
Tecta rapit ſylvas, inventaque flumina monſtrat.

INTERPRETATIO.

Sic loquitur plorans, & permittit navibus curſum liberum, *& demum appellitur litori Euboïco Cumarum.* Nautæ *vertunt proras* ad *mare: deinde anchora ſiſtit naves uncis tenacibus, & curvatæ puppes tegunt* extremum *litus: prompta turba juvenum exilit in terram Italicam; pars quærit ſcintillas ignis latentes in venis lapidis: pars colligit ligna* arborum, quæ ſunt *opacæ domus ferarum; & oſtendit repertos fluvios.*

NOTÆ.

1. Sic fatur &c.] Quid fatur? id nempe quod extremis duobus libri quinti verſibus continetur: O *nimium cœlo* &c.

1. *Habenas.*] Metaphora ab equis petita: quæ liberum impetum curſumque navium ſignificat. Hæc ad ignem tranſlata eſt, Æ. 5. 662. *Furit immiſſis Vulcanus habenis.* Et ad creſcentes arborum ramos, G. 2. 364. *Palmes laxis per purum immiſſus habenis.*

2. *Euboïcis Cumarum* &c.] *Eubœa*, maxima eſt Græciæ inſula, hodie *Negrepont*: ad ſeptentrionem & orientem, Locris, Bœotiæ, & Atticæ, in longitudinem obverſa: ab iiſque diviſa freto anguſtiſſimo, quod Euripus dicitur. In anguſtiſſimo freti loco urbs eſt *Chalcis*, quæ continenti Græciæ ponte juncta eſt. *Æolia* vel *Æolis*, regio eſt Aſiæ minoris, ad Ægæum mare, & Ioniæ ſeptentrionem: in ea urbs fuit *Cumæ*, nunc *Foja nova.* Hippocles Cumanus ex Æolia, & Megaſthenes Chalcidenſis ex Eubœa, coloniam utriuſque gentis in Italiam deduxerunt; urbemque condiderunt in Campania, circa promontorium occidentale ejus ſinus, qui inde *Cumanus* appellatus eſt, etiam *Puteolanus*, nunc *golfo di Napoli.* Græcis urbs dicta Κύμη, Latinis *Cumæ*, quibuſdam etiam *Cuma*: nunc everſa eſt. Hanc multo poſt Trojana tempora conditam eſſe teſtatur Velleius l. 1. 4. Unde hæc a Virgilio de ea dicta eſſe neceſſe eſt per anticipationem temporis.

3. *Obvertunt pelago proras* &c.] De hoc ſitu prorarum & puppium in litore, Æ. 3. 277.

4. *Anchora fundabat* &c.] Quia navim, unde per funem demittitur, committit alligatque maris *fundo*, atque ita ſtabilit. Antiquiſſimæ anchoræ lapideæ fuerunt, ut conſtat ex Arriano, in periplo ponti Euxini: deinde ligneæ, plumbo munitæ: poſtmodum ferreæ. De *Heſperio*, ſeu Italico litore, Æ. 1. 534.

6. *Semina flammæ.*] Scintillas. Sic Lucretius l. 1. 900. *Verum ſemina ſunt ardoris multa.* Sic Homerus, Odyſſ. 5. 490. Σπέρμα πυρὸς, *ſemen ignis.* Imo Lucretius, quaſi eſſet aliquid plantis & igni commune, dixit l. 1. 898. *Donec flammai fulſerunt flore coorto.*

At pius Æneas arces quibus altus Apollo
Præſidet, horrendæque procul ſecreta Sibyllæ,
Antrum immane, petit: magnam cui mentem animumque
Delius inſpirat vates, aperitque futura.
Jam ſubeunt Triviæ lucos, atque aurea tecta.
Dædalus, ut fama eſt, fugiens Minoïa regna,

INTERPRETATIO.

Sed pius Æneas longe vadit ad *arcem altam cui Apollo præeſt, & ad vaſtam cavernam* & *horrendum penetrale Sibyllæ: cui Deus Delius inſpirat magnam animam & intelligentiam, declaratque* res *futuras. Jam intrant ſylvas & auratum templum Dianæ. Dædalus, ſicut fama perhibet, fugiens regnum Minoïs,*

NOTÆ.

9. *Arces quibus altus Apollo* &c.] Hic notanda ſex. I. Æneæ prima cura eſt, adire Sibyllam: juxta monitum Heleni, Æ. 3. 441. præceptumque patris, Æ. 5. 731. II. Templum illud in latere orientali collis, urbis Cumanæ pars & veluti arx fuit. III. Extructum fuit ex uno eodemque rupis ſaxo, & velut in ipſo rupis ſinu excavatum. IV. Antrum Sibyllæ non extra templum, ſed in intimo templi loco fuit, multos in receſſus naturaliter defoſſum. Habentur iſta ex oratione parænetica Juſtini martyris, qui annis poſt Virgilium centum circiter & ſeptuaginta florebat ſub Antonino Pio, templumque ipſum vidiſſe ſe perhibet: tum ex Agathia hiſtor. l. 1. cujus ætate templum videtur fuiſſe deſtructum, aut in arcem converſum, cui caverna Sibyllæ ſubjecta erat. V. Templum illud, juxta Virgilium, Apollini ſimul & Dianæ dicatum fuit: ſiquidem Sibylla vocatur *Phœbi Triviæque ſacerdos.* VI. Templo juncta de more ſylva fuit, ſive *lucus*; aut utrique numini, aut uni Dianæ ſylvarum præſidi ſacer. De *Sibylla*, infra, v. 36. De *Apolline* & *Phœbo*; eodem numine, Ecl. 3. 62. 104. De *Trivia*, Diana, ſic a triviis ubi colebatur dicta, Æ. 4. 511. De *Delio vate*, Apolline vatum Deo, Ecl. 3. 67. Æ. 3. 77.

11. *Mentem animumque.*] Non eſt hæc ſynonymia, ſed rerum diverſarum expreſſio familiaris poëtis, Lucretio l. 4. 59. *Mens animi vigilat.* Catullo, Epig. ad Ortalum v. 4. *Mens animi tantis fluctuat ipſa malis.* Horatio item &c. Ita diſtinguuntur a Lactantio l. 7. *Non idem eſt Mens & Animus: aliud enim eſt quo vivimus, aliud quo cogitamus. Nam dormientium Mens, non Animus ſopitur: & in furioſis Mens extinguitur, Animus manet.* Itaque Mens, ipſa eſt Animi intelligentia & conſilium: ex Lucretio l. 3. 616. *Animi nunquam mens conſiliumque.*

14. *Dædalus* &c.] Athenienſis, ſolerti admodum ac ſubtili ingenio faber ac ſculptor, aſciæ, terebræ multorumque aliorum inſtrumentorum auctor: cum Perdicem, ſororis ſuæ filium, ob inventum ſerræ uſum ex invidia occidiſſet; judicii metu fugit in Cretam. Hic admiſſus in gratiam regis Minoïs labyrinthum fabricavit: ſed mox, ob commodatam Paſiphaë reginæ operam ad promovendum ejus cum Tauro adulterium, turre incluſus cum Icaro filio; inde, ſibi filioque e plumis & cera compactis alis, evolavit in Siciliam: ubi multa reliquit artis ſuæ monimenta, juxta Pauſaniam & Diodorum. Juxta Virgilium tamen, quem Silius, Juvenalis & Statius ducem ſecuti ſunt, in Italiam aufugit ad Cumas Campaniæ; ubi templum Phœbo condidit: opinor ideo, quod ejus alas ardore non diſſolviſſet, ut diſſolverat alas Icari ejus filii; qui imprudentius per aërem evagatus, alioque inito curſu, in eam Ægæi maris partem cecidit, quæ eſt ad ſeptentrionem Cretæ, circa Samum inſulam; nomenque, & inſulæ Sami vicinæ, & huic maris plagæ, reliquit ſuum.

14. *Minoïa regna.*] *Cretam*, ſive *Candiam*, de qua Æ. 3. 104. Ubi regnavit *Minos*, Jovis & Europæ filius, qui ex *Paſiphaë* Solis filia, genuit *Ariadnen*, *Phædram* & *Androgeum.* Multis bellis adverſus Athenienſes Megarenſeſque victor: cum fugientem Dædalum inſecutus bello Coca-

Præpetibus pennis auſus ſe credere cœlo,
Inſuetum per iter gelidas enavit ad Arctos;
Chalcidicaque levis tandem ſuperaſtitit arce.
Redditus his primum terris, tibi Phœbe ſacravit
Remigium alarum; poſuitque immania templa.
In foribus, letum Androgeo: tum pendere pœnas
Cecropidæ juſſi, miſerum, ſeptena quotannis
Corpora natorum: ſtat ductis ſortibus urna.
Contra elata mari reſpondet Gnoſia tellus.
Hic crudelis amor tauri, ſuppoſtaque furto
Paſiphaë, miſtumque genus, proleſque biformis
Minotaurus ineſt, Veneris monimenta nefandæ.

Interpretatio.

auſus committere ſe aëri cum *pennis velocibus, evaſit ad frigidum ſeptentrionem per viam inſolitam; & volans ſtetit denique ſuper arce Cumana. Appulſus primum his terris, ſacravit tibi remos alarum, o Apollo; & fundavit vaſtum templum. In portis* erat ſculpta *mors Androgei: deinde Athenienſes juſſi* in *pœnam dare ſingulis annis ſeptem corpora filiorum*, res *miſera! adeſt urna* unde *ſortes eductæ* erant. *Cretica inſula eminens mari reſpondet e regione. Hic adeſt amor inſanus Paſiphaës* erga *taurum, & Paſiphaë ſuppoſita* per *fraudem, & Minotaurus ſoboles* ejus *biformis mixto genere, monimentum flagitioſæ libidinis.*

Notæ.

lum Siciliæ regem appeteret, ab Cocali filiabus thermarum vapore ſuffocatus eſt: juſtitiæ nomine ſic nobilitatus, ut apud inferos judex animarum a Græcarum fabularum auctoribus conſtitutus ſit: qui tamen iidem, quod ab eo male mulctati ſæpe Græci fuiſſent; ideo familiam ejus, uxorem, filiaſque propudioſis figmentis infames fecere.

16. *Enavit ad Arctos.*] In eas evolavit regiones, quæ ad ſeptentrionem Cretæ inſulæ ſitæ ſunt. Pace tamen dixerim Virgilij: Italia Siciliaque multo ad occidentem Cretæ magis vergunt quam ad ſeptentrionem. *Enavit.*] Evolavit: magna enim inter navigationem & volatum affinitas, unde mox alæ vocantur *remigium alarum*: ut enim multiplici remorum ac remigum ordine navis hinc inde provehitur, ita geminis hinc inde alis agitatur volucris: Æ. 1. 228. De *Arcto gemina*, ſive *urſa*, aſtris ſeptentrionalibus, G. 1. 138. De *Chalcidica*, ſive Cumæa arce, ſupra, v. 2.

20. *Letum Androgeo* &c.] *Androgeus*, Minoïs & Paſiphaës filius, in publicis Græciæ ludis ſæpenumero victor, ab Athenienſibus & Megarenſibus ex invidia occiſus eſt. Ideo Megarenſes a Minoë bello petiti & ſubacti ſunt. Athenienſes tributo mulctati ſeptem puerorum, totidemque puellarum: quos in Cretam, vel quotannis, vel tertio aut nono quoque anno, ſorte vel delectu, mittere jubebantur, includendos labyrintho, & a Minotauro devorandos. Virgilius, pueros tantum numerat. *Androgeo*, genitivus eſt Atticus quartæ inflexionis, τȣ̃ Ἀνδρόγεω.

21. *Cecropidæ.*] Antiquum Athenienſium nomen: quorum rex primus fuit *Cecrops* Ægyptius, qui populos hujus regionis vagos duodecim in oppida congregavit, primumque vocavit *Cecropiam*; quæ deinde fuit arx Athenienſis urbis, cum Theſeus duodecim hæc oppida unam in urbem coëgit, muriſque cinxit. De *ſortibus* ex urna educendis, Æ. 5. 491. De *Gnoſo*, urbe Cretæ inſulæ, Æ. 3. 104.

24. *Amor tauri* &c.] *Paſiphaë*, Solis filia, de qua Ecl. 6. 46. turpi amore tauri correpta, dicitur arte Dædali incluſa vaccæ ligneæ fuiſſe, qua arte clam *furtim*que ſuſcepit e tauro monſtrum *biforme*, ſemibovem ac ſemivirum, *Minotaurum* nomine: qui incluſus in labyrintho, puerorum Athenienſium ſanguine paſcebatur. *Taurus* hic, juxta aliquos, unus aliquis fuit ex aulicis principibus: qui ſtupri conſuetu-

Hic labor ille domus & inextricabilis error.
Magnum Reginæ sedenim miseratus amorem
Dædalus, ipse dolos tecti ambagesque resolvit,
Cæca regens filo vestigia. Tu quoque magnam
Partem opere in tanto, sineret dolor, Icare haberes.
Bis conatus erat casus effingere in auro,
Bis patriæ cecidere manus. Quin protinus omnia
Perlegerent oculis: ni jam præmissus Achates
Afforet; atque una Phœbi Triviæque sacerdos,
Deiphobe Glauci, fatur quæ talia Regi:

INTERPRETATIO.

Hic adest illa difficultas & error inexplicabilis labyrinthi. Nam Dædalus miserans magnum amorem filiæ regis, ipse explicuit Theseo *fraudes & circuitus parietum, dirigens filo passus* ejus *incertos. Tu etiam, o Icare, haberes magnum locum in tanta sculptura, si permisisset dolor. Bis conatus erat exprimere in auro calamitatem illam: bis manus paternæ defecerunt. At vero* Trojani *ulterius perlustrassent oculis omnia: nisi Achates ante præmissus* ab Ænea ad Sibyllam, *rediisset; & cum eo Deiphobe* filia *Glauci, sacerdos Apollinis ac Dianæ, quæ dicit hæc Regi:*

NOTÆ.

dinem cum Regina, Dædalo administro, habuerat. *Proles biformis*; ortus puer ex illa consuetudine; qui ad geminum referri poterat patrem, verum alterum, alterum falsum; unde & nomen ex utroque mixtum tulit. De *Venere*, amoris ac libidinis Dea, Æ. 1. 260.

27. *Labor ille domus* &c.] *Labyrinthus* quadruplex fuit. Primus Ægyptiacus apud Heracleopolitas, opus multorum regum, cui manum ultimam Psammitichus imposuit. Secundus hic Cretensis, Dædali opus, ad Ægyptiaci exemplum extructus, sed vix centesimam ejus partem referens. Tertius in Lemno insula, centum & quinquaginta columnis insignis. Quartus in Italia juxta Clusium; opus & sepulcrum Porsenæ Etruscorum regis. Locus fuit multis tramitibus inter se implexis, crebrisque foribus ad fallendos occursus recursusque intercisus: tectus fornicibus undequaque, & multis pyramidibus fastigiatus. Vide Plinium l. 36. 13.

28. *Reginæ sed enim* &c.] *Theseus*, Ægei Atheniensium regis filius, firmatus oraculis, a patre veniam obtinuit, ad persolvendum Cretensibus tributum in Cretam cum reliquis pueris proficiscendi. Huc appulsus, pellecta in amorem sui *Ariadne*, Minoïs & Pasiphaës filia, ejus opera a Dædalo glomeratum filum accepit: quo ad labyrinthi januam alligato, & inter eundum evoluto, cum Minotaurum occidisset, inde remenso itinere egressus, captivos reliquos ipsamque Ariadnen navi secum advexit. Hanc tamen in itinere deseruisse dicitur in insula Naxo: ubi a Baccho suscepta est, & corona donata, quam deinde inter sidera Dii retulerunt. *Regina* vocatur, id est regis filia: ut Polyxena apud Euripidem ἄνασσα. De morte *Icari*, supra, v. 14.

31. *Sineret dolor.*] Supprimitur *si* particula; mutaturque tempus, pro, *si sivisset dolor.*

33. *Protinus omnia.*] *Omnia*, duas ultimas vocales in unam contrahit, ut spondeus fiat. Sic Æ. 5. 352. *Unguibus aureis.* De *Achate*, fidissimo Æneæ comite, passim dictum. De *Phœbi Triviæque sacerdote*, supra, v. 9.

36. *Deiphobe Glauci* &c.] De Sibyllis confusa obscuraque omnia: hæc mihi certiora occurrunt. I. *Sibyllæ* nomine nuncupatæ fuerunt fœminæ generatim omnes, quæ futura cum aliquo impetu furoris Deique afflatu prædicebant. II. *Nomen* est, a σιὸς, Æolica voce, pro θεὸς *Deus*; & βουλὴ *consilium*: ita ut *Sibylla* sit, *divini consilii particeps.* III. Vitæ diuturnitate & virginitatis laude vulgo commendantur. IV. Ambrosius, in epistolam 1. ad Corinth. cap. 2. existimat eas malo spiritu afflatas, non

Non hoc iſta ſibi tempus ſpectacula poſcit :
Nunc grege de intacto ſeptem mactare juvencos
Præſtiterit, totidem lectas de more bidentes.
Talibus affata Æneam, nec ſacra morantur
Juſſa viri, Teucros vocat alta in templa ſacerdos.

INTERPRETATIO.

Hoc tempus non petit ſibi hæc ſpectacula : nunc potius erit immolare ſeptem juvencos de armento adhuc *indomito, & totidem oves electas juxta ritum. Sacerdos allocuta Æneam his* verbis, *invitat Trojanos in altum templum : & famuli non tardant* exequi *mandata* de ſacrificio.

NOTÆ.

veri Dei beneficio futura conjeciſſe. Hieronymus tamen adverſus Jovinianum lib. 1. videtur exiſtimare divinationem iis a vero Deo in præmium virginitatis datam eſſe. V. Multa de Chriſto prædixerunt, Cumana imprimis & Erythræa : neque tamen inde, aut vero numine afflatas, aut fide omnino dignas, putat Auguſtinus. Sic enim ait contra Fauſtum l. 13. c. 2. *Sibylla porro, vel Sibyllæ, & ſi qui alii vates vel philoſophi gentium de filio Dei vera prædixiſſe perhibentur : valet quidem aliquid ad paganorum vanitatem revincendam ; non tamen ad iſtorum auctoritatem amplectendam : cum illum Deum nos colere oſtendimus, de quo nec illi tacere potuerunt, qui ſuos congentiles populos idola & dæmonia colentes partim docere auſi ſunt, partim prohibere auſi non ſunt.* VI. Ideo exiſtimo, Sibyllas malo quidem ſpiritu afflatas fuiſſe : factum tamen, ut in præmium virginitatis, aliqua etiam vera declarari per eas voluerit Deus, ad revincendam ethnicorum pervicaciam. VII. Plures paucioreſve a diverſis auctoribus numerantur ; decem a Varrone, quem vulgo ſequuntur omnes. *Delphica, Erythræa, Cumæa, Samia, Cumana, Helleſpontica, Libyca, Perſica, Phrygia, Tiburtina.* Harum una Tarquinio ſuperbo, Romanorum regi, tres vel novem obtulit libros, ex multarum Sibyllarum vaticiniis contextos: petiitque pretium trecentorum nummorum : deſpecta a Rege, tertiam librorum partem abjecit in ignem ; tum reverſa, idem iterum pretium popoſcit : iterumque repulſam paſſa, partem librorum alteram incendit, pro reliqua tantumdem petiit. Cujus pertinaciam rex admiratus, & perſolvit pretium, & libros inter ſacra Romani imperii haberi voluit, & in Capitolini Jovis ſacrario ſub terram in arca lapidea depoſuit : conſtitutis viris, qui, quoties exigerent dubia reipublicæ tempora, libros eos conſulerent. Hi primum viri duo, poſtea decem, denique quindecim fuere Syllæ dictatoris temporibus. Hæc Tarquinii Sibylla, aliis *Cumæa*, aliis *Erythræa* dicitur, vulgo tamen *Cumana* : nomine *Amalthea*, vel *Demophile*. VIII. Libri illi incendio Capitolii conflagrarunt, anno ante Syllæ dictaturam : quare legati ex ſenatuſconſulto miſſi ſunt in pleraſque Græciæ & Italiæ civitates, qui carmina Sibyllarum undique conquiſita Romam deportarent. Hi collegerunt ad mille verſus : qui deinceps magna cura ſervati, tandem a Stilicone Honorii imperatoris ſocero cremati ſunt. Libros autem Sibyllinorum oraculorum octo, qui Græcis verſibus ſcripti circumferuntur, omnino ſuppoſitos puto. IX. Denique hæc Virgiliana Sibylla, *Cumæa* eſſe putatur, ſive *Cimmeria*, quæ in Italia paullo poſt excidium Trojæ vaticinata eſt. Hanc Juſtinus in parænetica orat. ait fuiſſe ortam Babylone, & Beroſi Chaldaicarum rerum ſcriptoris filiam : Virgilius Deiphobes, & Glauci cujuſdam filiam nuncupat ; atque ita Græcæ putat eſſe originis.

38. *Grege de intacto* &c.] *Juvencos* nondum jugum paſſos : hi enim uni ſacrificiis apti erant, G. 4. 551. *Intacta totidem cervice juvencas.* Deinde numero *ſeptem* : quia Apollini immolandi erant, uni e Diis ſuperis, quibus impar numerus placet : Æ. 5. 96. De *bidentibus ovibus*, Æ. 4. 57.

41. *Alta in templa* &c.] De ſitu templi, & rupis, deque multis ejus oſtiis & receſſibus, ſupra, v. 9. De *Euboïca*, id eſt *Cumana* urbe, v. 2.

Excisum Euboïcæ latus ingens rupis in antrum;
Quo lati ducunt aditus centum, ostia centum:
Unde ruunt totidem voces, responsa Sibyllæ.
Ventum erat ad limen, quum virgo: Poscere fata
Tempus, ait: Deus, ecce, Deus. Cui talia fanti
Ante fores, subito non vultus, non color unus,
Non comptæ mansere comæ: sed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument; majorque videri,
Nec mortale sonans: afflata est numine quando
Jam propiore Dei. Cessas in vota precesque,
Tros, ait, Ænea? cessas? neque enim ante dehiscent
Attonitæ magna ora domus. Et talia fata
Conticuit: gelidus Teucris per dura cucurrit
Ossa tremor; fuditque preces Rex pectore ab imo:
Phœbe, graves Trojæ semper miserate labores,
Dardana qui Paridis direxti tela manusque
Corpus in Æacidæ: magnas obeuntia terras
Tot maria intravi duce te, penitusque repostas
Massylum gentes, prætentaque Syrtibus arva:

INTERPRETATIO.

Latus ingens rupis Cumanæ excavatum est *in* formam *antri*: *quo centum lati aditus, & centum portæ ducunt*: *unde erumpunt totidem voces*, quæ sunt *responsa Sibyllæ. Perventum erat ad os* antri: *cum Virgo dixit*: *Tempus est petendi oracula. Deus, Deus adest. Cui dicenti talia ante ostia, repente non remansit facies* eadem, *non idem color, non capilli ordinati*: *sed pectus anhelans, & cor efferatum intumescit rabie*: cœpitque *apparere major, nec loquens* modo *humano*: *ex quo correpta est spiritu Dei jam præsente*: *dixit*que: *Tardus es ad emittenda vota & preces, o Ænea Trojane? tardus es? nam magna ostia antri terrifici non aperientur prius*, quam preces emiseris: *& hæc locuta siluit. Tremor frigidus subiit in ossa dura Trojanorum*; *& Rex* eorum *emisit preces ex intimo corde*: O *Phœbe, qui* semper *misertus es acerborum casuum Trojæ*: *qui direxisti sagittam Trojanam & manum Paridis in corpus Achillis*: *te auctore ingressus sum tot maria cingentia magnas terras, & nationes Massylorum longe remotas, & litora vicina Syrtibus*:

NOTÆ.

50. *Afflata est* &c.] Non tantum tacta vicini numinis spiritu: sed plena & correpta: ut contra Servium contendunt interpretes. Sic Ovid. Fast. 6 703. Tibiam dixit *afflatam*, quæ vento plena est, & quasi inflata: *Inventam Satyrus primum miratur, & usum nescit, & afflatam sensit habere sonum.* Igitur *propiore numine*, non est *viciniore*; sed in intima pectoris parte jam *præsente*: maxime cum dicatur, v. 78. *Magnum si pectore possit excussisse Deum.*

53. *Attonitæ magna ora domus.*] Ostia illa *centum*, id est, *plurima*, de quibus v. 44. Domus vocatur *attonita*: vel quia vocum erumpentium sono, quasi tonitru concutitur: vel quia attonitos ac trepidos facit, quemadmodum mors dicitur *pallida*, quia pallorem inducit. Et sensus est: Ego quæ nunc te alloquor *ante fores*; non intrabo in ipsa antri penetralia, unde oracula soleo emittere; nisi prius vota conceperis. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

56. *Phœbe* &c.] Trojanis favit: unde Ovidius. Trist. l. 1. 2. 5. *Mulciber in Trojam, pro Troja stabat Apollo.* De *Phœbo*, Ecl. 3. 62. De *Paride*, Æ. 1. 31. De *Achille*, a Paride in templo Apollinis occiso. Æ. 3. 321. De *Æaco*, Achillis avo, Æ. 1. 103. *Direxti*, pro *direxisti*: ut Æ. 1. 205. *Accestis scopulos*, pro *accessistis*.

59. *Duce te.*] Ipsius enim oracula sæpius de rerum eventu consuluerat: maxime

Jam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.
Hac Trojana tenus fuerit fortuna secuta.
Vos quoque Pergameæ jam fas est parcere genti,
Diique Deæque omnes, quibus obstitit Ilium, & ingens
Gloria Dardaniæ. Tuque o sanctissima vates
Præscia venturi: da (non indebita posco
Regna meis fatis) Latio considere Teucros,
Errantesque Deos, agitataque numina Trojæ.
Tum Phœbo & Triviæ solido de marmore templa
Instituam, festosque dies de nomine Phœbi.
Te quoque magna manent regnis penetralia nostris.
Hic ego namque tuas sortes, arcanaque fata
Dicta meæ genti ponam; lectosque sacrabo
Alma viros: foliis tantum ne carmina manda,
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis:
Ipsa canas, oro. Finem dedit ore loquendi.

INTERPRETATIO.

Nunc denique attingimus litora Italiæ recedentis. Hactenus infortunium Trojanorum nos persecutum fuerit. Nunc æquum est vos etiam ignoscere Trojanæ genti, o Dii & Deæ omnes, quibus adversabatur Troja & magna gloria Troadis. Et tu, o sanctissima Sibylla, prævidens futurum: permitte Trojanos, & Deos vagos, & numina Trojæ jactata, sedere in Latio: non peto regna non debita meis fatis. Tunc statuam Phœbo & Dianæ templa e marmore solido, & dies festos de nomine Phœbi dictos. *Magnum etiam sacrarium expectat te in regnis nostris. Ego enim illic recondam tua oracula, & secreta fata declarata meæ genti; & dedicabo tibi viros electos, o alma: tantummodo noli inscribere carmina frondibus, ne confusa evolent* in *ludibrium rapidorum ventorum: precor* te, *loquere tu ipsa. Sic fecit finem loquendi voce.*

NOTÆ.

in insula Delo, Æ.3. 84. Et ad Leucadem atque Actium, Ibid. 274. Tum in Epiro apud Helenum, Ibid.359. De *Massylis*, Afris, Æ. 4. 480. De *Syrtibus*, vadosis Africi maris plagis, Æ. 1. 115.

63. *Parcere genti, Diique Deæque* &c] Numina Trojæ infesta: *Juno*, Æ. 1. 33. *Neptunus*, Æ. 2.610. *Pallas*, Æ. 2. 162. De *Dardania* gente & *Teucris*, Æ 1. 239. De *Pergamo*, Æ. 1. 470. De *Ilio* & *Troja*, Æ. 1. 5. De *Latio*, Æ 1. 10. De *numinibus Trojæ*, Æ.2. 717. De *Trivia*, Diana, Æ. 4. 511.

69. *De marmore templa* &c.] Alludit ad pleraque, quæ a Romanis Æneæ posteris in Apollinis honorem instituta sunt. Ad ludos quidem Apollinares, primo bello Punico institutos ex Sibyllino carmine, Cornelio Rufo decemviro: qui inde dictus est *Sibylla*, postmodum corrupto vocabulo *Sylla*. Deinde ad templum Apollinis, in Palatio post Actiacam victoriam ab Augusto magnificentissime extructum.

71. *Te quoque* &c.] Non significat templa Sibyllæ esse extruenda; sed locum duntaxat assignandum in ipsis Jovis Capitolini penetralibus & sacrario, ubi libri Sibyllini reponerentur; sub eorum virorum cura, de quibus diximus v. 36. De *sortibus* pro *oraculis*, Æ. 4. 346.

74. *Foliis ne carmina manda.*] Hoc Sibyllæ illi peculiare aiunt fuisse, ut palmarum foliis oracula sua describeret; citatque Varronem Hortensius. Cerdanus censet id ex usu fuisse illorum temporum: quibus nondum scribebatur in cortice, aut papyro, aut pergameno corio; sed in frondibus tantum arboreis.

76. *Finem dedit ore loquendi.*] Consulto dictum id volunt interpretes: quia interim *animo* multa volvebat precabaturque, dum *ore* tacebat. Ego tamen hic poëtæ diligentiam desidero.

At Phœbi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe Deum: tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitque premendo.
Oſtia jamque domus patuere ingentia centum
Sponte ſua, vatiſque ferunt reſponſa per auras:
O tandem magnis pelagi defuncte periclis!
Sed terra graviora manent. In regna Lavini
Dardanidæ venient, mitte hanc de pectore curam:
Sed non & veniſſe volent. Bella, horrida bella,
Et Tybrim multo ſpumantem ſanguine cerno.
Non Simoïs tibi, nec Xanthus, nec Dorica caſtra
Defuerint: alius Latio jam partus Achilles,
Natus & ipſe Dea: nec Teucris addita Juno
Uſquam aberit. Quem tu ſupplex in rebus egenis,
Quas gentes Italum, aut quas non oraveris urbes?

INTERPRETATIO.

At Sibylla ingens, nondum patiens Phœbi, furit in caverna, tentans *an poſſit expellere e pectore magnum Deum: ille tanto magis exagitat os rabidum, ſubigens pectus efferatum, & opprimendo accommodat* ad oracula proferenda. *Et jam centum magnæ portæ antri apertæ ſunt motu proprio, & emittunt in aërem hæc reſponſa Sibyllæ*: O *qui evaſiſti magna pericula maris! Sed majora expectant te* in *terra. Trojani pervenient ad regnum Lavinium, ejice hanc ſollicitudinem e corde: ſed cupient quoque non eo perveniſſe. Video bella, horrida bella, & Tybrim ſpumantem multo ſanguine. Non deerunt tibi Simoïs, nec Xanthus, nec exercitus Græci: alter Achilles jam paratus eſt* in *Latio, ipſe etiam filius Deæ: & Juno infeſta Trojanis non aberit ullo loco. Quem tu, quas nationes Italorum, & quas urbes non implorabis ſupplex in rebus extremis?*

NOTÆ.

77. *Nondum patiens.*] Vel *nondum*, hic ſignificat *non*, ut cenſet Cujacius: hoc ſenſu: *Sibylla impatiens Phœbi conatur eum excutere.* Vel potius ſignificat, Sibyllam nondum eſſe *omnino docilem* ſubditamque Phœbo, ut ex ipſius arbitrio oracula eloquatur; ſed reluctari, donec fingatur, cogaturque.

78. *Bacchatur.*] Furit more Baccharum, de quibus Æ. 4. 301. *Si poſſit*: locutio ſic explenda, *tentans an poſſit.* Ut Æ. 2. 756. *Pedem ſi forte tuliſſet*: id eſt, *explorans an pedem retuliſſet.*

84. *In Regna Lavini.*] Regna *Lavinia*: regionem Italiæ, ubi urbs *Lavinium*: ſic Æ. 1. 251. *urbem Patavi*, id eſt *urbem Patavium.* An vero jam ante Æneæ tempora *Lavinium* urbi nomen eſſet, diximus Æ. 1. 6. Quidam legunt non male: *regna Latini*, regis ad quem Æneas perveniet Æ. 7. 45. De *Tybri*, Æ. 1. 17.

88. *Non Simoïs* &c.] Comparat vates bella Trojana, cum futuris in Italia bellis: ex locorum, perſonarum, cauſarumque ſimilitudine. Confert enim *Xanthum* & *Simoënta*, de quibus Æ. 1. 104. 477. cum *Tybri* & *Numico*, de quibus Æ. 1. 17. & Æ. 7. 150. *Achillem*, cum *Turno*, de quo Æ. 7. 56. *Helenam*, cum *Lavinia*, de qua Æ. 7. 72. De *Latio* diximus Æ. 1. 10. De *Doricis caſtris*, id eſt Græcis. Æ. 2. 27.

90. *Natus & ipſe Dea.*] Ut enim Achilles matrem habuit Thetida, Ecl. 4. 32. ſic Turnus Veniliam nympham, Æ. 7. 56.

90. *Teucris addita Juno.*] *Infeſta*, & quaſi lateri ſemper *affixa.* Nam *addere*, etſi aliquando bonam in partem ſumitur, ut Æ. 8. 301. *Decus addite Divis*: ſæpe tamen in malam: & proprie de inflictis verberibus dici probat Taubmannus in Plauti Aulul. act. 3. ſc. 6. v. 19. citatque Macrobius hoc e Lucilio: *Si mihi non prætor fiet additus,*

Causa mali tanti conjux iterum hospita Teucris,
Externique iterum thalami.
Tu ne cede malis, sed contra audentior ito
Quam tua te fortuna sinet. Via prima salutis,
Quod minime reris, Graja pandetur ab urbe.
Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroque remugit,
Obscuris vera involvens: ea fræna furenti
Concutit, & stimulos sub pectore vertit Apollo.
Ut primum cessit furor, & rabida ora quierunt;
Incipit Æneas heros: Non ulla laborum,
O virgo, nova mi facies inopinave surgit:
Omnia præcepi, atque animo mecum ante peregi.
Unum oro: quando hic inferni janua regis
Dicitur, & tenebrosa palus Acheronte refuso;
Ire ad conspectum cari genitoris & ora
Contingat: doceas iter, & sacra ostia pandas.
Illum ego per flammas & mille sequentia tela
Eripui his humeris, medioque ex hoste recepi:

INTERPRETATIO.

Causa tantarum calamitatum erit *rursus Trojanis conjux hospitio excipiens* eos, *& rursus peregrinæ nuptiæ. Tu noli frangi calamitatibus: sed contra resiste audacior, quam tua fortuna te permittet* esse. *Prima salutis via aperietur* tibi *ab urbe Græca, quod non putas. Talibus verbis Cumæa Sibylla canit e recessu terrificas ambages, & reboat e caverna, obtegens vera obscuris: sic Apollo regit habenas, & agitat stimulos sub* ejus *corde. Statim atque excessit furor, & os efferatum siluit; heros Æneas cœpit* loqui: *O virgo, nulla species laborum occurrit mihi nova & improvisa: præsensi & mecum prius mente confeci cuncta. Unum precor: quandoquidem fertur hic* esse *porta regis inferni, & obscura palus Acheronte exundante; liceat* mihi *ire ante conspectum & vultum dilecti patris: monstra iter, & aperi sacras portas. Ego his humeris servavi illum inter flammas & mille spicula insequentia, & extraxi e mediis hostibus:*

NOTÆ.

atque agitet me.

93. *Coniux iterum hospita.*] Ut Helena, Menelai uxor, quæ Paridem hospitio Spartæ excepit, ab eodem rapta, Trojano bello causam dedit: sic Lavinia, filia Latini qui Æneam hospitio excipiet, Turno promissa, ab Ænea expetita, belli iterum auctor erit.

97. *Graja ab urbe.*] *Pallanteo*, urbe Evandri Arcadis: de quo Æ. 8. 51.

98. *Adyto.*] Loco antri intimo. Æ. 2. 297.

99. *Ambages.*] Circuitus *ambiguos*: ab antiquo *ambi*, *circum*; & *ago*.

100. *Fræna.....stimulos* &c.] Metaphoræ ductæ ab equis & bobus: quorum illi reguntur frænis, atque habenis, hinc inde tractis & *concussis*; hi fustibus impelluntur punguntur que præacutis. Fingitur autem Apollo quasi vatibus insidens, equitis aut agitatoris in morem.

105. *Omnia præcepi.*] Monitis Heleni, Æ. 3. 441. Monitis Anchisæ, Æ. 5. 730.

106 *Hic inferni ianua regis.*] De hoc aditu inferorum, in Campania Italiæ, ad Avernum lacum, dicemus v. 237. De *Acheronte*, æstuante & stagnante, v. 323.

111. *Eripui his humeris.*] E Trojano incendio, Græcorumque potestate. Æ. 2. 721.

Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnes pelagique minas cœlique ferebat
Invalidus, vires ultra sortemque senectæ.
Quin, ut te supplex peterem, & tua limina adirem,
Idem orans mandata dabat. Natique patrisque,
Alma, precor, miserere: potes namque omnia; nec te
Nequicquam lucis Hecate præfecit Avernis.
Si potuit manes arcessere conjugis Orpheus,
Threïcia fretus cithara fidibusque canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit;

INTERPRETATIO.

Ille persecutus est *meum iter & omnia maria mecum; atque tolerabat omnes minas & cæli & maris*, quamquam *infirmus, præter robur & conditionem senectutis. Præterea ipse rogans me,* simul *dabat jussa, ut convenirem te supplex, & venirem tuam domum. O alma, precor, miserere filii & patris: nam potes cuncta; nec frustra Hecate præposuit te sylvis infernis. Si Orpheus potuit evocare umbram uxoris, adjutus cithara Thracia & chordis sonantibus: si Pollux eripuit fratrem alterna morte;*

NOTÆ.

115. *Ut te supplex peterem mandata dabat.*] Cum Æneæ noctu apparuit. Æ. 5.731.

117. *Alma.*] Ab *alendo* proprie dicitur: unde *alma Ceres*, & *alma parens*. Sæpe tamen apud Latinos, pro *pura* sumitur, ut *lux alma*: atque ita hic pro *Sibylla virgine*: quo sensu deducitur a D. Hieronymo ex Hebræa, Punicave lingua, apud Vossium in Etym.

118. *Lucis Hecate præfecit Avernis.*] *Lucis Avernis*: quia Avernus lacus, juxta quem aditus est ad inferos, undique sylvis cinctus erat, v. 237. *Hecate*, Proserpina, Æ. 4. 510. 511. *Præfecit*, magna Sibyllæ potentia, cui, & per quam, aditus inferorum pateat.

119. *Si potuit* &c.] Petitionis æquitatem firmat exemplis Æneas. *Orpheus* adire potuit inferos, ut conjugem revocaret: quidni possim ut patrem duntaxat videam? *Pollux* & *Castor* toties eadem via eunt ac redeunt: quidni ego semel? *Theseus*, ut Proserpinam raperet; *Hercules*, ut Cerberum: quidni ego ut pie agam?

119 *Manes arcessere* &c.] *Arcessere*, est *advocare*: pro quo posterioribus temporibus dictum est *accersere*: neque enim fides iis habenda, qui dicunt, *arcessere*, esse *repellere*; *accersere* vero, *advocare*: sed unum idemque significant: & *arcessere* quidem magis ex usu probatissimorum scriptorum De *manibus*, infra v. 724. De *descensu Orphei ad inferos*, ad liberandam conjugem Eurydicen, G. 4. 454.

120. *Threicia . . . fidibus.*] *Thracia*, quia Orpheus Thrax fuit: de ea regione, Æ. 3. 14. *Fides*, chordæ citharæ: non quod inter se quadam veluti fide concordent, ut vult Festus: sed omnino a σφίδες, quæ Hesychio *chordæ* sunt.

121. *Pollux* &c.] De *Pollucis* & *Castoris* genere diximus, Æ. 1. 654. Uterque Ledam habuit matrem, Tyndarei Spartani regis uxorem: patrem Pollux quidem Jovem, unde immortalis fuit; Castor vero Tyndareum, unde mortalis fuit. Communi tamen ambo nomine dicti sunt, & *Castores*; & *Tyndaridæ*; & Διόσκουροι *Dioscuri*, id est *Iovis filii*. Castor equestri arte, Pollux pugilatu insignis memoratur: ambo inter se amicitia conjunctissimi: Helenam sororem a Theseo raptam receperunt: Colchos ad expugnationem velleris aurei cum Argonautis profecti sunt: qua in expeditione cum navis periclitaretur, votaque Diis fierent; ignes ex utriusque fratris capitibus emicuere, quos tranquillitas maris statim consecuta est: mare piratis purgavere. Mortuo deinde Castore, Pollux a Jove obtinuit, ut suam cum ipso immortalitatem partiretur: atque ita factum est ut alternis diebus, alter in cœlo, alter apud inferos degat. Fabulæ locum dedit siderum illorum natura, quos *gemi-*

Itque reditque viam toties : quid Thesea, magnum
Quid memorem Alciden ? & mi genus ab Jove summo.
Talibus orabat dictis, arasque tenebat.
Tunc sic orsa loqui vates : Sate sanguine Divum,
Tros Anchisiade : facilis descensus Averni:
Noctes atque dies patet atri janua Ditis:
Sed revocare gradum, superasque evadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est. Pauci, quos æquus amavit
Juppiter, aut ardens evexit ad æthera virtus,
Diis geniti, potuere. Tenent media omnia sylvæ,
Cocytusque sinu labens circumfluit atro.
Quod si tantus amor menti, si tanta cupido est:
Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara; & insano juvat indulgere labori:

INTERPRETATIO.

& toties it reditque per illam eamdem *viam: cur proferam Theseum ? cur magnum Herculem ? mihi etiam origo est a supremo Jove. Talibus verbis precabatur, & tangebat altaria. Tunc Sibylla cœpit ita loqui : O create sanguine Deorum, Trojane fili Anchisæ : facilis* est *descensus* ad *inferos : porta nigri Plutonis aperta est diu noctuque : sed referre pedem, & redire ad aërem sublimem, hæc est difficultas, hic labor. Pauci Deorum filii, quos justus Jupiter dilexit, vel quos generosa virtus extulit ad cælum,* id *potuerunt. Sylvæ occupant omnia intervalla, & Cocytus fluens nigris flexibus circumcingit. Si tamen tantus amor & tantum desiderium inest animo, præternavigandi bis fluvios Stygios,* & *videndi bis nigrum Tartarum ; &* si *placet suscipere vanum laborem :*

NOTÆ.

nos appellamus, qui & ipsi dicuntur esse *Tyndaridæ* : aiunt enim interpretes, altero oriente alterum occidere; quod omnino falsum est : id quidem verum; ita stellas utriusque capitis esse dispositas inter se; ut in ipso, quod aiunt, sive ortus sive occasus puncto, cum altera primum oritur, altera infra horisontem adhuc lateat ; cum altera primum occidit, altera supra horisontem adhuc appareat. Sunt & ignes eorum nomine dicti, circa navium vela malosque errare soliti : qui nihil ab *ignibus fatuis* differunt. Hi & olim & etiamnum, si duo apparent, salutares nautis habentur; si unus tantum apparet, funestus existimatur : Hispani & Itali nautæ nunc vocant ignes *sancti Hermi*, aut *sancti Telmi* : Itali *sancti Petri*, & *sancti Nicolai*.

122. *Thesea.*] Accusativus Græcus. De eo, infra, v. 618. De *Alcida*, Herculis nomine, Æ. 5. 414. De ejus factis & descensu ad inferos, Æ. 8. 288.

123. *Et mi genus ab Iove.*] Tam maternum genus, a Venere Jovis filia, Æ. 1. 260. quam paternum, a Dardano, Jovis filio, Æ. 3.167. Unde se majorem existimat Polluce, Hercule, & Theseo; qui materno genere mortales erant : Pollux Ledæ, Hercules Alcmenæ, Theseus Æthræ filius : De *tenendis aris* inter supplicandum, Æ. 4.219. De *Averno*, infra, v. 237. De *Dite*, Plutone, G. 4. 467.

131. *Tenent media omnia sylvæ.*] Non media inferorum loca, ubi carcer igneus impiorum, & Elysii piorum campi : sed intervalla & spatia, inter cavernam illam & inferorum fluvios media : Avernus enim lacus sylvis cinctus erat, v. 237. & aditus ipse inferorum, v. 257. De *Cocyto* & *Styge*, v. 323.

134. *Bis nigra* &c.] Et nunc, & cum aliquando morieris. *Tartarus*, plur. *Tartara*, profundissimus est inferorum locus; Alii deducunt a verbo ταρταρίζειν *tremere* : nisi potius hoc verbum ab illo loco deductum est : alii a ταράττειν *turbare*.

Accipe quæ peragenda prius. Latet arbore opaca
Aureus & foliis & lento vimine ramus,
Junoni infernæ dictus sacer: hunc tegit omnis
Lucus, & obscuris claudunt convallibus umbræ.
Sed non ante datur telluris operta subire,
Auricomos quam quis decerpserit arbore fœtus.
Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
Instituit. Primo avulso non deficit alter
Aureus, & simili frondescit virga metallo.
Ergo alte vestiga oculis, & rite repertum
Carpe manu: namque ipse volens facilisque sequetur,
Si te fata vocant; aliter, non viribus ullis
Vincere, nec duro poteris convellere ferro.
Præterea jacet exanimum tibi corpus amici,
Heu nescis! totamque incestat funere classem:
Dum consulta petis nostroque in limine pendes.
Sedibus hunc refer ante suis, & conde sepulcro.
Duc nigras pecudes: ea prima piacula sunto.

INTERPRETATIO.

audi quæ prius perficienda sunt. Ramus aureus & frondibus & cortice flexili, qui *dicitur dicatus Proserpinæ infernæ, latet* in *umbrosa arbore: hunc omnis sylva occultat, & umbræ obscurarum vallium abscondunt. Sed non conceditur intrare* loca *secreta terræ, prius quam aliquis evulserit ex arbore aureum ramum. Indixit pulchra Proserpina ferri ad se suum illud donum: Uno decerpto alter non deest* etiam *aureus, & ramulus pullulat simili metallo. Igitur quære* illum *erectis oculis, & inventum evelle manu* juxta ritum: *nam ipse sponte & facile cedet* tibi evellenti, *si fata vocant te* ad inferos; *alioqui non poteris* illum *superare ullo robore, nec amputare duro ferro. Præterea cadaver amici exanime jacet tibi, heu ignoras* id! *& funestat morte totam classem: dum requiris responsa, & suspensus* hæres *ad januam meam. Prius depone hunc* in *propria sede, & include tumulo.* Deinde *duc* ad aras *victimas nigras: hæ primæ sint expiationes.*

NOTÆ.

137. *Aureus ramus.*] Hoc fictum a Virgilio. Occasionem figmenti petitam putat Servius e sacra Dianæ sylva, apud urbem Latii Ariciam, cui sacerdos præerat dictus Rex nemorensis, conditione fugitivus. Hanc in sylvam quisquis fugitivus venisset, si poterat inde ramum auferre, poterat & cum sacerdote decertare singulari certamine; ac si eum vicisset, ejus in locum succedere. Auctor hujus & sacri & moris ferebatur fuisse Orestes, qui ex Taurica Chersoneso cum Iphigenia sorore fuga elapsus, raptum inde Dianæ simulacrum Ariciæ collocaverat.

138. *Junoni infernæ.*] Proserpinæ, inferorum deæ, de qua G. I. 39. *Juno inferna* vocatur; quemadmodum vir ejus Pluto, *Iupiter Stygius*, Æ. 4. 638. Et vero sylvam Averno circumjectam, de qua dicemus, v. 237. aiunt Proserpinæ dicatam fuisse Homerus, Lycophron, & Diodorus.

141. *Auricomos fœtus.*] Vel fructus etiam aureos, aureis comis, id est frondibus, ornatos: vel ramum ipsum aureum, qui quia pullulat ex arbore, fœtus illius dici potest.

150. *Incestat funere classem.*] *Incestum*, opponitur *casto*; & *incestare* est *polluere, funestare, fœdare.* Censebatur vero polluta domus omnis, in qua quis mortuus fuerat; nisi certis piaculis expurgaretur.

152. *Sedibus suis.*] Terræ, quæ proprius est locus mortuorum.

153. *Ea prima piacula sunto.*] Censent ali-

Sic demum lucos Stygios, regna invia vivis
Aſpicies. Dixit, preſſoque obmutuit ore.
Æneas mœſto defixus lumina vultu
Ingreditur, linquens antrum ; cæcoſque volutat
Eventus animo ſecum : cui fidus Achates
It comes, & paribus curis veſtigia figit.
Multa inter ſeſe vario ſermone ferebant;
Quem ſocium exanimum vates, quod corpus humandum
Diceret: atque illi Miſenum in litore ſicco,
Ut venere, vident indigna morte peremptum;
Miſenum Æoliden, quo non præſtantior alter
Ære ciere viros, Martemque accendere cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum
Et lituo pugnas inſignis obibat & haſta.
Poſtquam illum victor vita ſpoliavit Achilles,
Dardanio Æneæ ſeſe fortiſſimus heros
Addiderat ſocium, non inferiora ſecutus.
Sed tum forte cava dum perſonat æquora concha
Demens, & cantu vocat in certamina Divos;
Æmulus exceptum Triton, ſi credere dignum eſt,
Inter ſaxa virum ſpumoſa immerſerat unda.

INTERPRETATIO.

Ita denique videbis ſylvas Stygias, regionem inacceſſam viventibus. Sic *locuta eſt, tum clauſo ore tacuit. Æneas relinquens cavernam incedit vultu triſti, figens oculos* in terram; *& volvit ſecum mente caſus obſcuros : cui fidelis Achates it comes, & figit pedes* agitatus *ſimilibus curis. Jactabant inter ſe plurima vario colloquio :* ſcilicet, *quem ſociorum mortuum dixiſſet Sibylla, quod cadaver tumulandum. At illi poſtquam pervenere* ad ſuos, *aſpiciunt in litore arido Miſenum occiſum miſeranda morte; Miſenum* filium *Æoli, quo non* erat *alter aptior ad incitandos tuba viros, & inflammandam pugnam ſonitu. Hic fuerat ſocius magni Hectoris, juxta Hectora circumibat pugnantes conſpicuus tuba & haſta. Ex quo victor Achilles privaverat vita Hectora, heros generoſiſſimus adjunxerat ſe ſocium Æneæ Trojano, non ſecutus viliorem* dominum. *Sed modo, dum forte inconſultus perſonat mare concha excavata, & ſonitu laceſſit Deos ad certamen ; Triton invidus, ſi æquum eſt* id *credere, ſubmerſerat ſpumantibus fluctibus hominem circumventum inter ſcopulos.*

NOTÆ.

qui præſcribi ſacrificia funebria, ad expiandam labem ex morte Miſeni contractam. Alii melius referunt ad ſacrificia, Diis inferis offerenda, infra v. 243. Licet enim illa *impetratoria* videri poſſint, ad obtinendum aditum inferorum ; erant etiam *expiatoria* : expiandæ enim erant ſcelerum labes, ut quis hoc beneficio dignus haberetur : quare Æneas aqua recenti corpus luſtrat, v. 635. De *lucis Stygiis*, v. 237. De *Styge*, v. 323.

164. *Miſenum Æoliden.*] Filium eum facit *Æoli*, ventorum Dei, de quo Æ. 1.56. quia ad inflandam tubam vento flatuque opus eſt. De *Marte*, qui hic pro pugna ſumitur. Ecl. 9. 12. De *Hectore*, Priami filio, ab Achille occiſo, Æ. 1. 487.

167. *Lituo.*] *Tuba* recta eſt : *cornu* plane incurvum : *lituus* inter utrumque medius : ab ejus figura baculus auguralis *lituus* quoque dictus eſt. Tubæ, antequam ex ære fierent, e conchis intortis oblongiſque in uſu fuerant. De *Dardanio*, Trojano, Æ. 1.239. De *Tritone*, Neptuni tubicine, Æ. 1.148.

Ergo omnes magno circum clamore fremebant:
Præcipue pius Æneas. Tum juſſa Sibyllæ,
Haud mora, feſtinant flentes; aramque ſepulcri
Congerere arboribus cœloque educere certant.
Itur in antiquam ſylvam, ſtabula alta ferarum.
Procumbunt piceæ: ſonat icta ſecuribus ilex,
Fraxineæque trabes: cuneis & fiſſile robur
Scinditur: advolvunt ingentes montibus ornos.
Necnon Æneas opera inter talia primus
Hortatur ſocios, paribuſque accingitur armis.
Atque hæc ipſe ſuo triſti cum corde volutat,
Aſpectans ſylvam immenſam; & ſic ore precatur:
Si nunc ſe nobis ille aureus arbore ramus
Oſtendat nemore in tanto: quando omnia vere
Heu nimium de te vates, Miſene, locuta eſt.
Vix ea fatus erat; geminæ quum forte columbæ
Ipſa ſub ora viri cœlo venere volantes,
Et viridi ſedere ſolo: tum maximus heros
Maternas agnoſcit aves, lætuſque precatur:
Eſte duces, o, ſi qua via eſt: curſumque per auras
Dirigite in lucos, ubi pinguem dives opacat
Ramus humum: tuque o dubiis ne deſice rebus,
Diva parens. Sic effatus, veſtigia preſſit,
Obſervans quæ ſigna ferant, quo tendere pergant.

INTERPRETATIO.

Igitur omnes circum querebantur magno clamore: imprimis pius Æneas. Deinde, exequuntur mandata Sibyllæ plorantes, nulla mora eſt; *& contendunt accumulare ex arboribus atque erigere ad cælum rogum ſepulcralem. Eunt in ſylvam veterem, profunda latibula ferarum: piceæ cadunt, ilex reſonat percuſſa ſecuribus, & trunci fraxinei roburque fiſſile frangitur cuneis: volvunt e montibus magnas ornos. Æneas quoque inter tales labores primus incitat ſocios, & inſtruitur ſimilibus inſtrumentis. Interim ipſe meditatur hæc ſuo cum animo mæſto, intuens ingentem ſylvam; & ita orat voce:* O *ſi jam ille ramus aureus monſtret ſe nobis in tanta ſylva: ſiquidem, o Miſene, Sibylla nimis vere dixit cuncta de te. Vix locutus erat iſta; quando duæ columbæ forte volantes per aërem venerunt in ipſum conſpectum hominis, & ſteterunt in viridi terra. Tunc maximus heros agnoſcit volucres matris* ſuæ, *& gaudens orat:* O vos *eſtote duces, ſi eſt aliqua via; & ex aëre dirigite iter* meum *in ſylvam, ubi ramus pretioſus inumbrat terram fæcundam: & tu, o Dea mater, ne deſere* me in *rebus incertis. Sic locutus continuit pedem, explorans quæ dent indicia, quo pergant ire.*

NOTÆ.

177. *Aram ſepulcri.*] Rogum, in modum aræ conformari ſolitum, Æ. 4. 494.

180. *Piceæ* &c.] *Picea*, pini ſpecies, reſinam ferens, arbor funeſta, de qua, G. 2. 257. *Ilex* e querceo genere, *yeuſe. Fraxinus*, arbor nota, *freſne. Robur*, ſpecies quercus, G. 2. 25. *Ornus*, fraxinus ſylveſtris, Ecl. 6. 71.

184. *Armis.*] Securibus, inſtrumentis lignatorum. Sic inſtrumenta piſtorum Æ. 1. 181. dicuntur *Cerealia arma.* Nec dedecebat pium principem hæc pietas in mortuos.

193. *Maternas aves*] Columbas, ob fœcunditatem Veneri ſacras, Æneæ matri.

Pascentes illæ tantum prodire volando,
Quantum acie possent oculi servare sequentum.
Inde ubi venere ad fauces graveolentis Averni:
Tollunt se celeres; liquidumque per aëra lapsæ,
Sedibus optatis gemina super arbore sidunt:
Discolor unde auri per ramos aura refulsit.
Quale solet sylvis brumali frigore viscum
Fronde virere nova, quod non sua seminat arbos;
Et croceo fœtu teretes circumdare truncos:
Talis erat species auri frondentis opaca
Ilice, sic leni crepitabat bractea vento.
Corripit extemplo Æneas, avidusque refringit
Cunctantem, & vatis portat sub tecta Sibyllæ.
Nec minus interea Misenum in litore Teucri
Flebant, & cineri ingrato suprema ferebant.

INTERPRETATIO.

Illæ pascentes cœperunt tantum progredi subsiliendo, quantum oculi sequentium poterant observare visu *acutissimo. Deinde postquam pervenerunt ad os fœtidi Averni: attollunt se veloces, & elapsæ per aërem tenuem sistunt grato loco super gemina arbore, unde splendor auri dissimilis coloris emicuit inter ramos. Quale viscum, quod propria arbor non producit, solet hyberno tempore in sylvis virescere foliis recentibus; & cingere ramusculo fulvo ramos* arborum *rotundos. Talis erat forma auri pullulantis* in *densa ilice, sic lamina stridebat dulci vento. Æneas statim accipit* eum, *& cupidus decerpit lentiorem, defertque in domum Sibyllæ. Interea Trojani non segnius plorabant in litore Misenum, & parabant ultima* officia *cadaveri mæsto.*

NOTÆ.

199. *Pascentes....volando.*] Non, passis in aërem alis volando: tum quia sic pascere non potuissent; tum quia mox, v. 202. *Tollunt se celeres.* Ergo prius incedebant, & inter pascendum volitabant subsiliebantque. Alluditque poëta ad pullorum augurium, quod optimum habebatur, si pascerent pulli.

201. *Fauces Averni.*] Ad os ipsum *Averni* lacus, qua parte cum *Lucrino* lacu committitur, ut diximus G. 2. 161. Hic tollunt se columbæ in auras, non modo ut pestilentem lacus halitum evitent; sed ut in arborem vicinam evolent, in eaque latentem ramum ostendant Æneæ. De *Averno*, infra, v. 237.

204. *Discolor.*] Non enim tota arbor aurea; sed in ilice viridi, ramus unicus aureus, quo avulso subibat alter. *Aura auri.* Fulgor auri, unde *aurum*, & *Auroram*, & *thesaurum* dici putat Scaliger, Poëtic. l. 4. 16.

205. *Viscum.*] Species est fruticis, politi & glutinosi, in ilice & larice & querni maxime generis arboribus, hyeme erumpens in ramuli modum, earumque arborum ramis adhærescens: extra fulvi, intus porracei coloris, *guy de chesne.* Non nascitur e semine proprio arboris; at neque ex insidentium volucrum fimo, ut putavere veteres; sed ex ipso arborum vitali excremento: unde ait, *quod non sua seminat arbos.* Nulla sine visco sacra Gallorum sacerdotes Druidæ faciebant, ex Plinio l. 16. 44.

209. *Bractea.*] Tenuior subtiliorque lamina: hanc enim speciem aureæ frondes habebant.

210. *Avidus....cunctantem.*] Quomodo *cunctantem*, siquidem dixerat Sibylla: *facilisque sequetur si te fata vocant*? Nodum solvit vox ista *avidus*: quippe avido citissima quæque tardiora videntur.

213. *Cineri ingrato.*] Ad quem nullus funebrium officiorum sensus perveniebat.

Principio pinguem tædis & robore secto
Ingentem struxere pyram: cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales ante cupressos
Constituunt, decorantque super fulgentibus armis.
Pars calidos latices & ahena undantia flammis
Expediunt: corpusque lavant frigentis & ungunt.
Fit gemitus: tum membra toro defleta reponunt;
Purpureasque super vestes, velamina nota,
Conjiciunt. Pars ingenti subiere feretro,
Triste ministerium; & subjectam more parentum
Aversi tenuere facem: congesta cremantur
Thurea dona, dapes, fuso crateres olivo.
Postquam collapsi cineres, & flamma quievit;

INTERPRETATIO.

Primo erexerunt magnum bustum e tædis pinguibus & quercu fissa: cujus latera ornant ramis funestis, & in parte *anteriore collocant funebres cupressos, & desuper ornant armis splendentibus. Pars adhibent aquam calidam, &* vasa *ærea ebullientia* ex *igne: & eluunt unguntque cadaver frigentis. Fit comploratio: deinde collocant* in *lecto membra deplorata; & super aggerunt vestes purpureas ac tegmina consueta. Pars suppofuere* se *magno feretro*, quod est *triste officium; & retro versi porrexere suppositam facem*, ex *consuetudine majorum: comburuntur accumulata munera thuris, & carnes, & pocula injecti olei. Postquam cineres subsederunt, & flamma defecit;*

NOTÆ.

Vel, qui nullam erat gratiam relaturus. Vel potius qui mœstitiam omnibus creabat, minime *gratus* & *lætus*. Habet porro funus illud præcipua veterum ceremoniarum vestigia.

215. *Pyram* &c.] I. De *pyra*, *rogo*, *busto*, Æ. 4. 494. II. *Atræ frondes*, rami sunt funestarum arborum, quales *taxus*: *picea*, *cupressus* imprimis: quæ cum gravis esset odoris, ideo juxta Varronem addebatur pyræ ne combusti cadaveris fœtor nares adstantium læderet: vel quia, cum excisa nunquam renasci soleat, ideo mortis erat insigne. III. *Arma* & *vestes*, & quicquid vivo carissimum fuerat, etiam cum mortuo comburebantur. Atque hæc ad structuram rogi pertinent: cætera ad curam cadaveris.

218. *Calidos latices.*] I. Lavabant cadavera calidis undis; ut si quid esset vitalis spiritus quod homines falleret, excitaretur calore. II. Ungebant, amomo, hyacinthino rosaceoque unguento: non tantum quæ diu servanda erant, ut apud nos in usu est; sed etiam ad honorem quæ proxime comburenda: idque officium erat penes *pollinctores*. III. Fiebat gemitus & conclamatio: tum ad dolorem; tum ad vitam, si adhuc superesset, revocandam: & ad id muneris conducebantur mulieres *præficæ*, quæ cæteris plangendi modum statuebant. IV. Collocabatur cadaver in toro, lecto, e stragulis ac vestibus congesto. De *toro*, Æ. 3. 224. V. Lectus ipse imponebatur *feretro*: quod cratis instar fuit, e ligno & vimine; neque solum aptum funeribus, sed aliis quibuslibet pompis, in quibus simulacra aut spolia ferebantur: a *ferendo* dictum; unde & *Jupiter Feretrius*, cui Romulus spolia Cæninensium regis prælio occisi in ejusmodi ferculo obtulerat, ut est apud Livium, l. 1. 10. VI. Subibant humeris feretrum consanguinei, virique nobiles. Sic Augustus ab senatoribus elatus est, ex Suetonio c. 100. Germanicus a tribunis & centurionibus, ex Tacito l. 3. 1. Severus ab equestris ordinis nobilissimis, ex Herodiano l. 4. VII. Propinqui facem pyræ subjiciebant, sed averso vultu, ut se id invitos facere ostenderent. VIII. Pingues etiam liquores, *thus*, *oleum*,

Relliquias vino & bibulam lavere favillam:
Offaque lecta cado texit Chorineus aheno.
Idem ter focios pura circumtulit unda,
Spargens rore levi & ramo felicis olivæ:
Luftravitque viros, dixitque noviffima verba.
At pius Æneas ingenti mole fepulcrum
Imponit, fuaque arma viro, remumque, tubamque:
Monte fub aërio, qui nunc Mifenus ab illo
Dicitur, æternumque tenet per fecula nomen.
His actis, propere exequitur præcepta Sibyllæ.

INTERPRETATIO.

irrigaverunt vino reliquias & favillas ficcas: & Chorineus inclufit vafculo æreo offa collecta. Idem circumiit focios aqua piaculari, afpergens tenui rore cum *ramo fertilis oleæ: & expiavit viros, & protulit voces ultimas. Sed pius Æneas ftatuit tumulum magnæ molis, &* in eo *propria viri* illius *arma, & remum, & tubam: fub excelfo monte, qui nunc appellatur ex illo Mifenus, & fervat perpetuum nomen in fecula. His perfectis, implet celeriter juffa Sibyllæ.*

NOTÆ.

dapes, id eft carnes adipemque victimarum rogo adjiciebant ad excitandum ignem. Ita Achilles in funere Patrocli, Iliad. 23. 168.

227. *Relliquias vino* &c.] Combufto cadavere I. Vino prunas extinguebant, ut cineres facilius colligi poffent. Patet id ex Patrocli funere, Iliad. 23. 250. II. Secernebant defuncti cineres, ab aliis cineribus; imprimis offa, cognitu facillima: quod notat Homerus eodem libro, v. 240 Fuit etiam apud Indos lini genus, molli & lapideo filo; quod igne fplendefceret tantum, non abfumeretur. Hinc regibus texebant tunicas, quæ corporum favillam a reliquo cinere feparabant, ex Plinio l. 19. 1. III. Cineres imponebant urnæ, cado, phialæ, ut fepulcro deinde mandarentur. Iliad. 23. 253. IV. Quia maculam aliquam contraxerant ex funere, unde funeftati & incefti putabantur: ideo antequam abirent, purgabantur a facerdote trina luftralis aquæ afperfione per circuitionem, *pura circumtulit unda*: unde verbum *luftro*, quod proprie eft *folvo*, *expio*; ad fignificandam *circuitionem* traductum eft, Æ. 1. 612. Æ. 4. 279. Aqua autem luftralis erat juxta Athenæum l. 9. in qua titionem tingebant, fumptum ex altari, ubi peregerant facra. V. *Verba noviffima*, alia erant quibus alloquebantur cadaveris reliquias, nempe ter repetitum *Vale*: alia quibus dimittebant populum, nempe *Ilicet*, id eft *ire licet*; idque ufurpabant in omnium facrorum exitu, non funebrium tantum.

230. *Rore levi & ramo felicis* &c.] Sunt qui *afpergillum* intelligant; ex *oliva*, & *rore marino* frutice, *rofmarin*, de quo Ecl. 2. 49. & G. 2. 213. Tamen commodius de aqua inftar roris afperfa. *Felicis olivæ.*] Fertilis, fativæ; non fylveftris, nec oleaftri, qui dicitur G. 2. 314. *Infelix fuperat foliis oleafter amaris.*

232. *Sepulcrum* &c.] Notat Æneæ pietatem in amicos: & morem illius etiam temporis, defunctorum infignia tumulis infculpere. Igitur Mifeno ponuntur *arma* ut bellatori, nam v. 167. *pugnas infignis obibat & hafta.* *Remus*, ut qui in curfu navigationis obierat; ita ponitur & Elpenori ab Ulyffe, Odyff. 12. 15. *Tuba* denique, ut tubicini.

234. *Qui nunc Mifenus* &c.] *Mifenum* intelligit promontorium, monte affurgens; & Puteolanum, nunc Neapolitanum, finum ab occidente terminans, hodie *Capo Mifeno*. Nomen huic inditum a fepulcro Mifeni Æneæ tubicinis confentiunt e poetis, poft Virgilium, Propertius, Silius, Statius, e geographis Solinus & Mela: Ulyffis tamen focium illum facit Strabo. Intra finum, non longe a promontorio, erat *portus Mifenus*: ubi Auguftus ad tutelam Italiæ claffem alteram femper habebat,

Spelunca alta fuit, vastoque immanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro nemorumque tenebris;

INTERPRETATIO.

Fuit caverna profunda, saxosa, patens lato hiatu, defensa nigro lacu & umbris sylvarum;

NOTÆ.

bat, alteram Ravennæ.

237. *Spelunca alta fuit* &c.] I. *Avernus*, ἄορνος, ab α privativo & ὄρνις *avis*, lacus est non longe a Puteolano Campaniæ sinu, inter Bajas & Puteolos: hujus situm & cum Lucrino lacu conjunctionem descripsimus G. 2. 161. 164. Nomen adhuc hodie, *lago d'Averno*. Hoc autem nomen olim, non peculiare huic loco, sed iis omnibus commune fuit, e quibus vapores halitusque erumpebant avibus pestiferi; seu lacus, seu cavernæ campique essent: idque manifestum est ex Lucretio l. 6. 738. *Nunc age Averna tibi quæ sint loca cumque lacusque*: tum ex Plinio, qui in procemio lib. 4. locum ejusmodi *Aornon* etiam in Epiro collocat. II. *Spelunca* circa hunc lacum, adhuc apparet duplex: altera ad meridiem, quæ dicitur etiamnum, *grotta di Sibylla*; videturque esse ostium illius cuniculi, qui ab Averno Cumas usque deducebat, & jam subsidente terra oppletus est: altera, quæ a Puteolis hodieque deducit Neapolim: suffosso monte *Pausilypo*. Est tamen utraque Æneæ temporibus multo recentior: quippe paulo ante scriptum opus Æneidos, a Cocceio effossa; sequente, ut ait Strabo, fabulosam famam de subterraneis hujus loci meatibus & Cimmeriorum cavernis. III. *Vera* hujus loci natura talis fuit. Avernus ipse lacus limpidissimus, sed profundissimus: unde ex Diodoro l. 4. cœruleus, id est niger, apparet. Idem præcisis rectissimisque collibus, & propter sylvas densissimas olim inaccessis, cingebatur, in orbem undique præterquam in aditu imminentibus, ex Strabone l. 5. Totus ille tractus calidæ aquæ fontibus innumeris scatet, sulfure, alumine, sale, nitro, bitumine commistis, ex Plin. l. 31. 2. Idem Campaniæ litus, ut & vicinæ Siciliæ, passim ubique cavum est; ut patet ex Charybdi, ex Vesuvio & Ætna montibus ignivomis: unde Horatius objectas huic mari rupes, *pumices* vocat, Od. l. 1. 11. 5. IV. *Falsa* hinc multa poëtæ finxerunt, Homero duce: qui cum Ulyssem circa Siciliam, & Italiam errantem induceret; ad concitandam admirationem nihil cavit diligentius, quam ne quid nomine suo appellaret. Itaque cum Ulysses, juxta Circes monita, e Circæo Latii monte sive insula ad Plutonis domum nave contendit, Odyss. 10. 512. & Odyss. 11. 13. omnino significatur hic Campaniæ locus: siquidem huc, & Borea vento, & unius diei navigatione Ulysses pervenit. At vero cum sciret Homerus *Cimmerios* quosdam esse in Asia septentrionali populos, circa Sarmatas & Scythas, Mæotidemque paludem & mare Caspium, qui forte ob caliginosos regionis suæ halitus raro Solem videre & perpetuis in tenebris vivere dicerentur: cum item Græci quatuor præcipue agnoscerent apud inferos flumina, *Acherontem*, *Pyriphlegethontem*, *Cocytum* & *Stygem*: ideo Cimmerios populos in cavis Campaniæ locis incolas statuit; fluviorumque infernorum nomina calidis ac sulfureis circa Avernum fontibus attribuit; Tyrrhenumque ipsum sive mediterraneum mare, Oceanum appellavit. V. Manserunt apud posteros hæc eadem deinde nomina. Et *Acherusiam* quidem paludem agnoscit Strabo, cænosam quamdam Tyrrheni maris effusionem, inter Cumas & Misenum promontorium, nunc *lago di Collucia*. Agnoscit & *Pyriphlegethontem* ex aquis calidis: &, ad ipsum mare, non procul ab Averno, fontem aquæ potabilis, a qua tamen omnes abstinent, *Stygis* esse aquam rati. Testatur Silius Italicus l. 12. 117. *Cocyti* vocabulum inditum fuisse Lucrino lacui, qui Averno junctus erat, jamque exsiccatus est. *Cimmerium* vero oppidum ibidem olim fuisse aiunt Plinius, Lycophron, Festus Pompeius, qui addit eo nomine dictos esse, quod convallem incolerent eminenti jugo circumdatam, Sole neque matutino neque vespertino illustratam: Ephorus autem apud Strabonem ait, eos in cuniculis habitasse, & metallis effodiendis ibi quæsisse

Quam super haud ullæ poterant impune volantes
Tendere iter pennis : talis sese halitus atris
Faucibus effundens supera ad convexa ferebat;
Unde locum Graji dixerunt nomine Avernum.
Quattuor hic primum nigrantes terga juvencos
Constituit, frontique invergit vina sacerdos :

INTERPRETATIO.

super quam nullæ aves poterant tuto facere iter alis : talis vapor erumpens ex nigris ostiis extollebat se ad curvaturam cœli : unde Græci appellaverunt locum nomine Avernum. Illic primo statuit ad aras *quatuor juvencos nigros* secundum *terga*, *& sacerdos effundit vinum in caput* eorum :

NOTÆ.

victum. Inde aiunt locum illum Plutoni dicatum esse; & nemus ibidem fuisse Proserpinæ sacrum, sylvam haud dubie Averno circumdatam; & sub terra oraculum, ubi vita functi responsa darent : & qui lacum navigabant, prius sacrificiis solitos placare genios subterraneos. Fœtorem vero Averni perniciosum avibus inter fabulas Strabo reponit, propter aquæ limpitudinem, etiam Aristoteli memoratam. VI. Hinc demum factum est, ut Latini poëtæ, cum suis de rebus agunt, ostium inferorum in speluncis lacus *Averni* constituant : cum autem Græca describunt, in antris collocent *Tænari* montis, qui promontorium est Laconiæ, in parte Peloponnesi maxime meridionali, inter Laconicum & Messeniacum sinum, nunc *capo Maina*. Hac descendisse dicitur Hercules cum Theseo, apud Senecam in Hercule furente : hac Orpheus, G. 4. 467.

241. *Convexa.*] Concava spatia. Sic Æ. 1. 314. *Classem in convexo nemorum* &c.

243. *Quattuor hic primum* &c.] De hoc sacrificio, quod Sibylla Diis inferis fieri præceperat, v. 153. hæc accipe. I. *Sacerdos*, ipsa *Sibylla* est : quemadmodum saga illa, Æ. 4. 509. *Crines effusa sacerdos tercentum tonat ore Deos*. II. *Locus* sacrificii, *spelunca* est, per quam aditus esse putabatur ad inferos: diversa illa quidem ab antro Sibyllæ: Sibyllæ enim antrum in ipso erat Apollinis templo, Cumanaque urbe, ut diximus v. 9. hæc vero spelunca, apud Avernum lacum. Mos autem fuit ejusmodi sacrorum, ut sub terra fierent : effossa etiam scrobe, in quam sanguis & libamina invergerentur. Ita Ulysses Odyss. 11. 25. III. *Tempus* sacrificii, *nox* : v. 252. *nocturnas inchoat aras* : & maxima noctis parte sacrificium duravit, ad usque ortum Solis, v. 255. IV. *Victimæ*, *nigræ*; ob inferorum tenebras : *pari numero*; quia Diis inferorum hic placebat, ut *impar* superis, Æ. 5. 96. *Sterilis vacca* Proserpinæ : quia nullam ex Plutone marito prolem susceperat. V. *Sacerdos invergit vina*, in frontem ad probandas victimas : si enim subita illa vini aspersione non contremiscerent, sed stuperent immobiles; sacrificio aptæ non erant. *Invergit* porro; id est conversa plane manu sive patera deorsum effundit, quia Diis offert inferis : si autem superis; manu supina quasi in altum emittens, vinum cornibus affundebat : quare tunc ait Virgilius, Æ. 4. 61. *media inter cornua fundit*: nunc vero, *invergit*. De voce *libo*, quæ *stillo*, *degusto*, & *sacrifico* etiam significat, Æ. 1. 740. VI *Setas* & *pilos* carpit, & in ignem jacit : ut sacrificium incipiat, ostendatque victimam Diis jam devotam esse. Agamemnon tamen Iliad. 3. 274. pilos illos non in ignem jacit, sed adstantibus distribuit : ut significet, omnes fœderis, quod sacrificio illo cum Trojanis sanciebatur, testes ac vindices futuros. VII. *Voce*, id est sono confuso ac tumultuoso, non distincta voce appellat *Hecaten*, quæ in cœlo *Luna*, in inferis *Proserpina* appellatur. De *Hecate* & *Erebo*, Æ. 4. 509. 510. 511. VIII. Ministri victimas cædunt : idque fiebat, primum *securi* in cervicem impacta, præsertim in majoribus victimis, ut ictu exanimatæ conciderent; tum deinde cultris jugulabant. De primo more dixit Æ. 2. 224. *Taurus & incertam excussit cervice securim.* IX. *Sanguinem* suscipiunt *pateris*, planis patentibusque poculis : ut circa aras in terram effundant; quemadmodum Ulysses in scrobem, Odyss. 11. 35. X. Æneas ipse, non opera ministrorum, sed

Et summas carpens media inter cornua setas,
Ignibus imponit sacris libamina prima,
Voce vocans Hecaten cœloque Ereboque potentem.
Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem
Suscipiunt pateris. Ipse atri velleris agnam
Æneas matri Eumenidum magnæque sorori
Ense ferit; sterilemque tibi, Proserpina, vaccam.
Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,
Et solida imponit taurorum viscera flammis,
Pingue superque oleum fundens ardentibus extis.
Ecce autem, primi sub lumina Solis & ortus,
Sub pedibus mugire solum, & juga cœpta moveri
Sylvarum; visæque canes ululare per umbram,
Adventante Dea. Procul o, procul este profani,
Conclamat vates, totoque absistite luco.

INTERPRETATIO.

& secans in medio cornuum summos pilos, injicit eos in sacras flammas, quasi primitias sacrificii: appellans clamore Hecaten potentem in *cælo & inferis. Alii suffigunt cultros, & excipiunt* in *poculis sanguinem calentem. Ipse Æneas cædit gladio agnam nigræ pellis matri Furiarum & magnæ* ejus *sorori; & vaccam infœcundam tibi, o Proserpina. Deinde facit nocturna sacrificia regi inferno, & offert* super *altaribus tota corpora taurorum, superfundens etiam oleum visceribus incensis. Ecce autem circa lucem & ortum primi Solis, cœpit terra reboare sub pedibus, & culmina sylvarum agitari; & canes visæ sunt allatrare per noctem, appropinquante Hecate.* Tunc *Sibylla exclamat: Longe, longe recedite, o profani, & exite* e *tota sylva.*

NOTÆ.

manu propria, victimas aliquot jugulat: heroum more, qui fere semper hoc officio apud Homerum defunguntur. XI. Denique *solida viscera* comburit flammis, quod vocant *holocaustum*: imponitque solida ipsa corpora, sola detracta pelle: *viscera* enim ait Servius esse, quicquid sub pelle est, etiam carnes quibus ossa vestiuntur: *exta* vero, sunt ea ipsa viscera quæ maxime *extant* aperto pectore; ut cor, pulmo, lien. Aliis autem in sacrificiis, carnium & extorum partes aliquæ distribuebantur ad epulas, ut Æ. 8. 182. Tum victimas ipsas inspergit oleo, ut facile comburantur.

250. *Matri Eumenidum* &c.] *Mater* Eumenidum, *Nox*; quæ ipsas ex Acheronte peperit. *Soror* Noctis, *Terra*; nox enim terræ umbra est. *Eumenides* furiæ tres, de quibus Æ. 4. 469. & G. 3. 552. De *Proserpina*, G. 1. 39. De *Stygio rege* Plutone, Æ. 4. 638.

257. *Canes ululare.... adventante Dea.*] Invocaverant *Hecaten*, magico more: ut iis numine suo adesset ad iter tuto peragendum. Adest illa: sed quia se manifesto videndam non exhibet, ejus præsentiam testantur *ululantes canes*. Per *canes*, intellige, vel canes quas Hecate comites attribuere veteres solebant: vel ipsam Hecaten quæ tribus e capitibus unum habebat caninum: vel canem Cerberum, exeunti reginæ allatrantem: vel furias, dictas quoque infernas canes.

258. *Procul este profani.*] Qui sacris non initiati estis, scelesti, non expiati. Et hæc solemnis fuit sacrorum, etiam magicorum, formula; ut profani inde arcerentur. Cerdanus, *profanos*, refert ad spectra alia quæ in Hecates comitatu præter Sibyllæ voluntatem aderant: idque firmat multis poëtarum similibus locis. Ego ad omnes Æneæ comites refero, quorum causa non celebrata fuerant sacra; unius enim Æneæ

Tuque invade viam, vaginaque eripe ferrum:
Nunc animis opus Ænea, nunc pectore firmo.
Tantum effata, furens antro se immisit aperto:
Ille ducem haud timidis vadentem passibus æquat.
Dii, quibus imperium est animarum, umbræque silentes;
Et Chaos, & Phlegethon, loca nocte silentia late.
Sit mihi fas audita loqui: sit numine vestro
Pandere res alta terra & caligine mersas.
Ibant obscuri sola sub nocte per umbras,
Perque domos Ditis vacuas, & inania regna.
Quale per incertam Lunam sub luce maligna
Est iter in sylvis: ubi cœlum condidit umbra
Juppiter, & rebus nox abstulit atra colorem.
Vestibulum ante ipsum primisque in faucibus Orci,
Luctus & ultrices posuere cubilia Curæ:

INTERPRETATIO.

Et tu, ingredere viam, & extrahe gladium e vagina: nunc opus est fortitudine, nunc animo constanti, o Ænea. Hoc *solum locuta, infert se furens in profundum speluncæ: ille* Æneas *passibus non timidis assequitur euntem.* O *Dii, quibus est potestas in animas, &* vos *umbræ mutæ; & Chaos, & Phlegethon, loca undique tacita* per *noctem. Sit mihi licitum narrare* res *auditas: sit* licitum per *divinitatem vestram exponere res tectas profunda terra & obscuritate. Incedebant soli per noctem obscuram in tenebris, & per domos vacuas & inania regna Plutonis. Quale est iter in sylvis, ad Lunam dubiam, sub luce exigua: quando aër occultat cælum caligine, & nox obscura eripuit rebus colorem. Ante ipsum vestibulum & in primo aditu inferorum, Luctus & Curæ vindices fixerunt cubilia:*

NOTÆ.

expiandi rationem habuerat, unus erat ad inferos deducendus: quare cæteros arcet, non e spelunca solum, sed e tota etiam lacus Averni sylva.

260. *Vaginaque eripe ferrum.*] Ad fuganda, quæ deinceps occurrent, spectra. Quamvis enim in dæmonas, ac spiritus, & genios ejusmodi vim ferri nullam esse compertum sit: esse tamen aliquam existimavere Platonici, & poëtæ veteres. Ita Ulysses Odyss. 11. 48. fugat ense umbras, in scrobem sanguine plenam avidius incurrentes.

265. *Chaos &* &c.] Invocatio est poëtæ: qualem solet magnarum rerum descriptionibus præfigere. De *Chao*, rudi & confusa mole, ex qua res omnes eruperunt, & quæ pro Deo Deorumque parente habetur ab Hesiodo, diximus G. 4. 247. De *Phlegethonte*, inferno fluvio, infra, v. 323.

268. *Ibant obscuri sola* &c.] Commutatio, sive hypallage: pro, *soli sub obscura* nocte. Sic Æ. 5. 149. *Vocemque inclusa volutant litora*, pro, *inclusam vocem.*

269. *Domos Ditis vacuas* &c.] Quas habitant umbræ leves, & corporis expertes. De *Dite*, Plutone, G. 4. 467.

270. *Incertam Lunam.*] Alii explicant, Lunam cum Sole conjunctam, tumque minime lucentem. Alii melius, Lunam nubibus, & aëris caligine interclusam. De *Iove*, pro, aëre. Ecl. 3. 60. Ecl. 7. 60.

273. *Vestibulum.*] Spatium est, sive area, quæ viam a domo dividit, estque ante portam ædium. In hoc inferorum vestibulo varias describit calamitates, quas horrendis formis & quasi corporibus vestit. Has fere omnes enumerat Cicero de natura Deorum l. 3. 44. aitque esse Noctis & Erebi filias. Locum etiam habent inter Noctis liberos, in Hesiodi Theogonia v. 225. *Orcus*, hic pro inferis, alibi pro Deo inferorum sumitur, infra, v. 323.

Pallenteſque habitant Morbi, triſtiſque Senectus,
Et Metus, & maleſuada Fames, & turpis Egeſtas,
Terribiles viſu formæ: Letumque, Laborque:
Tum conſanguineus Leti Sopor, & mala mentis
Gaudia, mortiferumque adverſo in limine bellum,
Ferreique Eumenidum thalami, & Diſcordia demens
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
In medio ramos annoſaque brachia pandit
Ulmus opaca, ingens: quam ſedem ſomnia vulgo
Vana tenere ferunt, foliiſque ſub omnibus hærent.
Multaque præterea variarum monſtra ferarum,
Centauri in foribus ſtabulant, Scyllæque biformes,
Et centum geminus Briareus, ac bellua Lernæ
Horrendum ſtridens, flammiſque armata Chimæra:
Gorgones, Harpyiæque, & forma tricorporis umbræ.

INTERPRETATIO.

habitantque Morbi pallidi, & mœſta Senectus, & Metus, & Fames ſuadens mala, & Paupertas infamis, ſpectra horrida aſpectu: & Mors, & Labor: deinde Somnus frater Mortis, & Gaudia animi ſcelerata, & in limine oppoſito Bellum mortiferum, & ferrea cubicula Furiarum, & Diſcordia inſana implicata tæniis ſanguinolentis circa *capillos anguineos. In medio* veſtibulo *ulmus magna, umbroſa, explicat ramos & brachia vetera: aiunt vulgo ſomnia inania occupare hunc locum, &* ipſa *inſident ſub omnibus frondibus. Et præterea ſpectra plurima aliarum ferarum manent ad portas, Centauri, Scyllæ biformes, & Briareus centuplex, & Hydra Lernæ horride ſibilans, & Chimæra evomens ignes: Gorgones, & Harpyiæ, & ſpecies umbræ tricorporis.*

NOTÆ.

276. *Maleſuada Fames.*] Non tantum eſt *inopia victus*; ſed etiam *avaritia*, & *auri ſacra fames*, quæ nullum ſcelus non ſuadet.

278. *Conſanguineus Leti Sopor.*] *Somnus* dicitur ab Homero Iliad. 14. 231. κασίγνητος θανάτοιο, *frater mortis*: & Heſiodus in Theogon. v. 214. Mortem & Somnum ait Noctis eſſe liberos. Ut autem *conſanguineus* apud Latinos *fratrem germanum* ſæpe ſignificat, ſic enim uſurpat Statius l. 11. 407. & alibi: ita quoque κασίγνητος apud Græcos.

278. *Mala mentis Gaudia.*] Voluptas ex perpetratis ſceleribus percipi ſolita.

280. *Eumenidum thalami.*] Non *lecti conjugales*, quia nunquam nupſere furiæ: ſed *ſedes*, *cubicula*, vel ubi natæ ſunt, vel ubi decumbunt: proprie tamen *thalamus* dicitur de cubiculo nuptiali, a θάλλω *vireo*. De *Eumenidibus*, Æ. 4. 469. G. 3. 552.

283. *Quam ſedem* &c.] Somnia ſub *arbore* patula & opaca collocat, qualis apta eſt ſomno conciliando: ſub *ulmo*, quia ut ulmus ſterilis arbor eſt, ita vana & caſſa vulgo ſomnia: ſub *foliis*, ob levitatem & mobilitatem; & quia eo tempore quo cadunt arborum folia, præſertim vana eſſe ſomnia vulgo dicuntur.

286. *Centauri* &c.] Monſtra, ſuperiori parte humana, inferiori equina: Ixione & nube geniti. G. 3. 38. Theſſaliæ populi fuere, ideo ſic dicti, quia primi ex equis pugnare, & eos ſtimulis agitare docuerunt, a κεντέω *ſtimulo*: De *iis* G. 3. 115. De *Scyllis* duabus, altera inferiori parte in canes, ac deinde in ſcopulum converſa; altera in alaudam mutata, Ecl. 6. 74. Æ. 3. 420.

287. *Briareus.*] Gigas, Cœli & Terræ filius: *centumgeminus*, id eſt centum brachiis inſtructus; non centum corporibus. *Ægæon* etiam appellatur, & inferorum cuſtos hic videtur eſſe, non ut cæteri gigantes pœnis damnatus. Cauſam habes Æ. 10. 565. De *bellua Lernæ*, ſive *hydra*, quam in Lernæa Argiæ regionis in Peloponneſo palude, Hercules occidit, Æ. 8. 300.

288. *Chimæra.*] Monſtrum ignivomum,

Corripit hic ſubita trepidus formidine ferrum
Æneas, ſtrictamque aciem venientibus offert.
Et ni docta comes tenues ſine corpore vitas
Admoneat volitare cava ſub imagine formæ;
Irruat, & fruſtra ferro diverberet umbras.
Hinc via Tartarei quæ fert Acherontis ad undas.
Turbidus hic cœno vaſtaque voragine gurges
Æſtuat, atque omnem Cocyto eructat arenam.
Portitor has horrendus aquas & flumina ſervat
Terribili ſqualore Charon : cui plurima mento
Canities inculta jacet, ſtant lumina flamma,
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipſe ratem conto ſubigit, veliſque miniſtrat,
Et ferruginea ſubvectat corpora cymba,
Jam ſenior; ſed cruda Deo viridiſque ſenectus.
Huc omnis turba ad ripas effuſa ruebat:
Matres, atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimum heroum, pueri innuptæque puellæ,
Impoſitique rogis juvenes ante ora parentum:

INTERPRETATIO.

Hic Æneas captus repentino metu educit gladium, & intentat venientibus ſtrictum illius *acumen. Et niſi ſapiens comes docuiſſet, animas* eas *leves ſine corpore vagari ſub inani ſimulacro figuræ; irrumperet, & fruſtra feriret umbras gladio. Inde* incipit *iter quod ducit ad aquas Acherontis inferni. Ille gurges turbidus cœno & vaſta voragine, exundat, & exonerat omnem arenam in Cocytum. Charon, vector tremendus horribili ſqualore, tenet has aquas &* hos *fluvios: huic multa eſt canities neglecta, oculi* pleni *ſunt igne, veſtis ſordida nodo* ligata *pendet ex humeris. Ipſe impellit cymbam pertica, & adjuvat velis, & tranſportat* umbras *corporum nigra cymba, jam ſenex; ſed ſenectus robuſta & vegeta eſt*, ut pote *Deo. Omnis turba currebat huc effuſa ad ripas: matres & viri, & corpora fortium bellatorum privata luce, pueri & puellæ innuptæ, & juvenes elati* in *pyras in conſpectu parentum:*

NOTÆ.

cui caput leonis, pectus hirci, cauda ſerpentis: hanc dicitur Bellerophontes occidiſſe Pegaſo equo invectus, quia montem Lyciæ habitabilem reddidit: cujus in ignivomo cacumine leones erant, in radice ſerpentes, in medio paſcua capris alendis aptiſſima. De *Gorgonibus* ſororibus, quarum natu major Meduſa ſerpentinos crines habuit, Æ. 2. 616. De *Harpyiis*, Æ 3. 211. De *tricorpore umbra Geryonis*, Æ. 7. 662.

292. *Tenues ſine corpore vitas.*] *Vitas* quidem, quia animæ ſunt immortales: *tenues*, quia ſeparatæ a corpore, & ſic a vulnerum & mortis periculo jam immunes. Cur ergo v. 260. juſſus erat Æneas ferrum ſtringere? non ſane ut umbras vulneraret; ſed meo quidem judicio, ut terreret, recordatione quadam ferri & præteritorum in vita periculorum.

295. *Tartarei quæ fert* &c.] De *Tartaro*, infimo inferorum loco, ſupra, v. 134. De *Acheronte*, & *Cocyto*, infra, v. 323.

299. *Charon.*] Erebi & Noctis filius: per antiphraſin dictus, quod minime ſit *χαίρων*, *gaudens*.

300. *Stant lumina flamma.*] Ita pleni ſunt flamma oculi, ut veluti ex ea toti conſtare videantur. Sic dicitur Æ. 12. 408. *Stare pulvere cælum.* De *ferrugineo* colore, proprie ferreo, hic nigro, Ecl. 2. 18.

Quam multa in sylvis autumni frigore primo
Lapsa cadunt folia; aut ad terram gurgite ab alto
Quam multæ glomerantur aves, ubi frigidus annus
Trans pontum fugat, & terris immittit apricis.
Stabant orantes primi transmittere cursum,
Tendebantque manus ripæ ulterioris amore.
Navita sed tristis nunc hos, nunc accipit illos;
Ast alios longe summotos arcet arena.
Æneas (miratus enim, motusque tumultu)
Dic, ait, o virgo: quid vult concursus ad amnem?
Quidve petunt animæ? vel quo discrimine ripas
Hæ linquunt, illæ remis vada livida verrunt?
Olli sic breviter fata est longæva sacerdos:
Anchisa generate, Deum certissima proles:
Cocyti stagna alta vides, Stygiamque paludem,
Dii cujus jurare timent & fallere numen.

INTERPRETATIO.

tam multi, *quam multæ frondes excussæ cadunt per sylvas primo frigore autumni; sive quam multæ volucres congregantur ad terram ex alto mari, quando tempestas hyberna pellit eas ultra mare, & mittit in plagas calidas. Stabant precantes*, ut *primi trajicerent spatium, & extendebant manus desiderio ripæ oppositæ. Sed vector asper nunc accipit hos, nunc illos; procul autem a ripa expellit alios. Æneas inquit (nam obstupuit & commotus est* hoc *tumultu) Dic, o virgo; quid significat* illa *frequentia ad fluvium? & quid poscunt animæ? vel qua differentia, hæ recedunt* e *ripa, illæ secant remis aquas pallidas? Sic antiqua vates breviter locuta est illi: Fili Anchisæ, certissima soboles Deorum: cernis stagna profunda Cocyti, & paludem Stygiam, cujus Dii metuunt jurare & violare divinitatem.*

NOTÆ.

312. *Terris apricis.*] Soli expositis: Ecl. 9. 49. Hi porro septem superiores versus fere expressi sunt ex G. 4. 473. Quod autem ait de trajectione avium in calidiores plagas; de hirundinibus deque gruibus & ciconiis memoratur, G. 2. 319.

323. *Cocyti stagna* &c.] Quinque vulgo a Græcis apud inferos flumina statuuntur. *Acheron, Cocytus, Styx, Phlegethon* sive *Pyriphlegethon*, & *Lethe*. Nomina illa desumpta sunt e variis Græciæ fontibus ac fluviis, quos propter noxiam aliquam naturæ vim, in inferis quoque reperiri finxerunt. I. *Acheron* multiplex: unus in Elide, occidentali & maritima Peloponnesi regione, in Alpheum influens, juxta quem insignis est Plutonis & Proserpinæ cultus, juxta Strabonem l. 8. Alter in Thesprotia Epiri regione: ex Acherusia palude profluens, ad Cichyrum urbem: juxta Strabonem l. 7. & Pausaniam in Atticis. *Cocytus*, juxta eumdem Pausaniam non longe ab Acheronte ibidem fluit, aqua insuavissima. *Styx*, fons Arcadiæ est, ad urbem Nonacrin ex altissima rupe stillans, indeque penetrato saxo in Crathin fluvium delabens: tam præsentis veneni, ut vasa quælibet etiam aurea diffringat, nec possit nisi equi ungula contineri. Hæc Pausanias in Arcadicis. Cur autem Dii per eam jurare soliti sint diximus, G. 3. 551. *Lethe*; sive, ut mavult Casaubonus, fluvius *Lethes*, genitivo casu; aut fluvius *Lethæus*: unus fuit in Portugallia, vulgo *Lima*, juxta Strabonem & Malam: alius in Africa, circa majorem Syrtim urbemque Berenycen, juxta Lucanum: alius in Bœotia, ad Lebadeam oppidum, juxta Pausaniam in Bœoticis. *Lethæi* amnes alibi complures a Strabone numerantur l. 14. *Phlegethon*, aut *Pyriphlegethon*, nulli quod sciam loco assignatus est, præterquam calidis

Hæc omnis, quam cernis, inops inhumataque turba eſt:
Portitor ille, Charon: hi, quos vehit unda, ſepulti.
Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Tranſportare prius, quam ſedibus oſſa quierunt.
Centum errant annos volitantque hæc littora circum:
Tum demum admiſſi ſtagna exoptata reviſunt.
Conſtitit Anchiſa ſatus, & veſtigia preſſit,
Multa putans, ſortemque animo miſeratus iniquam.
Cernit ibi mœſtos, & mortis honore carentes,
Leucaſpim, & Lyciæ ductorem claſſis Orontem:
Quos ſimul a Troja ventoſa per æquora vectos
Obruit Auſter, aqua involvens navemque viroſque.
Ecce gubernator ſeſe Palinurus agebat:
Qui Libyco nuper curſu, dum ſidera ſervat,
Exciderat puppi, mediis effuſus in undis.

INTERPRETATIO.

Hæc omnis turba quam vides, eſt egena & inſepulta: vector ille, eſt *Charon: hi, quos portat unda,* ſunt *ſepulti. Nec permittitur trajicere ripas horribiles & fluctus ſonantes, antequam oſſa repoſita ſint* in *tumulis. Vagantur* per *centum annos & volitant circa has ripas: tunc denique recepti tranſmittunt fluvios deſideratos. Filius Anchiſæ ſtetit, & continuit greſſum, agitans plurima, & miſerans animo* eorum *ſortem acerbam. Videt illic triſtes & privatos honore ſepulturæ, Leucaſpim, & Orontem ducem Lyciæ claſſis: quos e Troade navigantes per maria procelloſa Auſter demerſit ſimul, ſepeliens* in *aquis & navem & homines. Ecce Palinurus gubernator ferebat ſe* ad eum: is *qui nuper in navigatione, dum obſervat aſtra, ceciderat e puppe, lapſus in medias aquas.*

NOTÆ.

circa Avernum fontibus, ut refert Strabo ex Homero. II. Nomina hæc omnia luctuoſum aliquid ſignificant. Acheron, ab *ἄχος dolor,* & *ῥέω fluo.* Cocytus, a *κωκύω fleo.* Styx, a *στυγέω odio proſequor.* Phlegethon, aut Pyriphlegethon, a *πῦρ ignis,* & *φλέγω comburo.* Lethe a *λήθη oblivio*, quod ejus epota aqua oblivionem induceret. III. De eorum in inferis ſitu pluribus diſputat Cerdanus. Hoc certiſſimum: iis nominibus promiſcue poëtas abuti, nullo admodum certo ordine: vulgo tamen dici, ex Acheronte profluere Stygem, e Styge Cocytum propagari. IV. *Orcum* etiam inter inferorum fluvios quidam falſo numerant, eamque inter cæteras de Orco opiniones propoſui G. 1. 277. inductus in errorem a lexicographis, qui hunc aiunt eſſe Theſſaliæ amnem, pinguem in modum olei, ideoque innatantem Peneo, in quem e Stygia palude influit. Fons erroris eſt Homeri verſus, quem ego nuper animadverti male ab iis fuiſſe intellectum. Is eſt ejuſmodi, Iliad. 2. 755. Ὅρκου γὰρ δεινοῦ Στυγὸς ὕδατός ἐστιν ἀποῤῥώξ. *Juramenti enim terribilis, aquæ Stygiæ, rivus eſt.* Patet vero legentibus, hoc de Titareſio amne dici, quem Peneo ſuperfluentem ſuperioribus quatuor verſibus deſcripſit: ut interpretatur accurate Strabo l. 9. Hic autem ὅρκος, non ſignificat *Orcum* illum infernum, ſed *juramentum*: neque *Styx* ullam illius regionis aquam; ſed infernam paludem, per quam jurare Dii ſolebant. Itaque *Orcus*, ipſe inferorum Deus eſt, ut ex Cicerone retulimus, G. 1. 277. V. Eridanus etiam in campis Elyſiis a Virgilio conſtituitur. Cauſam vide, v. 659.

334. *Leucaſpim, &* &c.] De *Leucaſpis* & *Orontis* morte, Æ. 1. 117. De *Auſtro*, vento meridionali, Ecl. 2. 58. De *Palinuri caſu*, Æ. 5. 835.

338. *Libyco curſu.*] Non tamen mari *Libyco*, ſed *Tyrrheno*: cum e Sicilia in Italiam ſolviſſet. Ita tamen locutus videtur, quia e Libya in Italiam navigans in Siciliam deflexerat. De *Libya*, Æ. 1. 162. Expreſſum eſt hoc Palinuri cum Ænea colloquium ex Homero, Odyſſ. 11. ubi ſimile quiddam

Hunc ubi vix multa mœſtum cognovit in umbra,
Sic prior alloquitur: Quis te Palinure Deorum
Eripuit nobis, medioque ſub æquore merſit?
Dic age, namque mihi fallax haud ante repertus,
Hoc uno reſponſo animum deluſit Apollo:
Qui fore te ponto incolumem, fineſque canebat
Venturum Auſonios: en hæc promiſſa fides eſt?
Ille autem: Neque te Phœbi cortina fefellit,
Dux Anchiſiade; nec me Deus æquore merſit.
Namque gubernaclum multa vi forte revulſum,
Cui datus hærebam cuſtos, curſuſque regebam,
Præcipitans traxi mecum. Maria aſpera juro:
Non ullum pro me tantum cepiſſe timorem;
Quam tua ne, ſpoliata armis, excuſſa magiſtro,
Deficeret tantis navis ſurgentibus undis.
Tres Notus hybernas immenſa per æquora noctes
Vexit me violentus aqua: vix lumine quarto
Proſpexi Italiam, ſumma ſublimis ab unda.
Paulatim adnabam terræ, & jam tuta tenebam:

INTERPRETATIO.

Poſtquam Æneas difficile eum agnovit ob ſpiſſas tenebras, ita alloquitur prior: O *Palinure, quis Deorum abſtulit te nobis, & obruit ſub medio mari? Dic age: nam Apollo non prius mihi mendax, hoc ſolo reſponſo decepit mentem* meam: *quando prædicebat te futurum eſſe ſalvum* per *mare, & perventurum ad litus Italicum*: *an illa eſt fides promiſſorum! Ille autem* reſpondit: O *dux, fili Anchiſæ, nec oraculum Phœbi decepit te, nec Deus merſit me mari. Nam forte cadens præceps, abſtuli mecum gubernaculum multo pondere abruptum, cui commiſſus cuſtos adhærebam, &* quo *moderabar curſum. Teſtor maria aſpera*: me *nullum habuiſſe tantum metum pro me: quam ne tua navis, deſtituta gubernaculo, & privata gubernatore, ſubmergeretur,* ſi *tanti fluctus tumeſcerent. Auſter validus ſuſtentavit me tres noctes aſperas* ſuper *fluctibus, per vaſtum mare: vix die quarto vidi Italiam erectus ex altis aquis. Paulatim adnatabam* ad *terram, & jam attigeram tuta* loca:

NOTÆ.

quiddam eſt inter Ulyſſem & Elpenora.

346. *Auſonios.*] De iis Italiæ populis, Æ. 3. 171. De *Cortina Phœbi*, loco unde oracula reddebantur, Æ. 3. 92.

348. *Nec me Deus æquore merſit.*] Aliqui ſic interpungunt: *nec te Phœbi cortina fefellit, nec me*: *Deus æquore merſit*: nam a Somno reipſa fuerat ſubmerſus. Alii communem retinent continuamque verborum ſententiam: aiuntque, ex opinione Palinuri Phorbantem fuiſſe, non Deum, cujus ſuaſu ſomno ſe dederit. De *Noto*, ſive *Auſtro*, meridionali vento, Ecl. 2. 58.

353. *Excuſſa magiſtro.*] Commutatio: id eſt, *unde magiſter excuſſus erat*. Sic infra, v. 507. *Nomen & arma locum ſervant*: id eſt, *locus ſervat arma*. Et Æ. 5. 149.

355. *Hybernas noctes.*] Ver tamen erat æſtati proximum, ut liquet ex Æ. 5. 46. Igitur *hyems* hic pro tempeſtate & maris aſperitate ſumenda eſt, ut Æ. 1. 120. *Notus*, ſive *Auſter*, flat a meridie, E. 2. 58.

356. *Lumine quarto.*] *Die quarto.* Ita Cicero, pro Rabirio Poſtumo, 29. vertit ex Euripidis Medea verſum his verbis: *Si te ſecundo lumine hic offendero, moriere.*

358. *Terræ, & jam tuta tenebam.*] Quod ſatis erat, ut impleta videretur fides oraculorum, quæ ambigua ſolebant eſſe. Non tamen legitur in Æneide, quonam oraculo promiſſus Æneæ fuerit Palinuri appulſus in Italiam.

Ni gens crudelis madida cum veſte gravatum,
Prenſantemque uncis manibus capita aſpera montis,
Ferro invaſiſſet, prædamque ignara putaſſet.
Nunc me fluctus habet, verſantque in litore venti.
Quod te per cœli jucundum lumen & auras,
Per genitorem oro, per ſpem ſurgentis Iüli;
Eripe me his invicte malis: aut tu mihi terram
Injice, namque potes, portuſque require Velinos:
Aut tu, ſi qua via eſt, ſi quam tibi Diva creatrix
Oſtendit (neque enim, credo, ſine numine Divum
Flumina tanta paras Stygiamque innare paludem)
Da dextram miſero, & tecum me tolle per undas,
Sedibus ut ſaltem placidis in morte quieſcam.
Talia fatus erat, cœpit quum talia vates:
Unde hæc, o Palinure, tibi tam dira cupido?
Tu Stygias inhumatus aquas amnemque ſeverum
Eumenidum aſpicies? ripamve injuſſus abibis?

INTERPRETATIO.

niſi natio inhumana appetiiſſet ferro me, gravatum ob veſtem humidam, & apprehendentem curvatis manibus acuta cacumina rupis; & maleſana exiſtimaſſet me eſſe *prædam. Nunc fluctus me tenent, & venti jactant ad litus. Id* vero *precor te, per gratam lucem cœli & aërem, per patrem, per ſpem Aſcanii creſcentis; libera me his malis,* o dux *invicte: vel tu impone mihi terram, quandoquidem potes, & pete portum Velinum: vel tu præbe manum* mihi *miſero, & trahe me tecum trans fluvium, ut ſaltem poſt mortem quieſcam in tranquillis ſedibus: ſi eſt aliquis modus, ſi Dea mater* tua *tibi monſtravit aliquem; non enim, ut exiſtimo, ſuſcipis trajicere tantos fluvios & paludem Stygiam abſque auctoritate Deorum. Talia locutus erat, cum Sibylla incepit talia:* O *Palinure, unde* eſt *tibi deſiderium tam impium? Tu inſepultus videbis aquas Stygias, & fluvium terribilem Furiarum? & exibis in ripam* alteram *ſine juſſu* Deorum?

NOTÆ.

359. *Gens crudelis.*] *Lucani, Italiæ* populi: ad meridiem vicini Brutiis, ad ſeptentrionem Apulis & Picentinis; ad occidentem Tyrrheno mari, ad orientem ſinu Tarentino definiti: nunc *Baſilicata*, & pars Principatus ulterioris, in regno Neapolitano.

361. *Prædam.*] Naufragum, divitem, in quo ſpoliando multum lucri facere poſſent. De *Iülo*, Æ. 1. 271.

365. *His malis.*] Cum enim centum annos errarent inhumati: nec tam cito admittebantur in Elyſium, nec niſi tardius in alia corpora revertebantur, v. 720. 724.

366. *Terram injice.*] Genus erat ſepulturæ, *injectio glebæ*, cum quis in cadaver incidiſſet: idque inſepultum relinquere nefas habebatur, quod porcæ ſacrificio erat expiandum. Idem injiciendi pulveris mos etiam Græcis fuit.

366. *Portus Velinos.*] Non longe ab urbe *Velia*, in litore Lucaniæ, inter promontoria Poſidium ac Palinurum. Qui tamen Palinurus commemorare portum potuit Velinum? cum Velia non niſi anno poſt Æneam amplius ſexcenteſimo, regnante rege Romanorum Servio Tullio condita ſit. Reprehenditur eo nomine Virgilius ab Hygino apud Gellium. Sed præterquam quod poëtis omnibus familiaris eſt & communi uſu quaſi licita temporis anticipatio, præſertim in re obſcuriore, ut notavimus, Æ. 3. 707. non leviter eum defendit Alciatus, cum ait: non urbem hic appellari, ſed litus ac fluvium, a quo nomen urbi inditum eſſe Stephanus teſtatur. Ea nunc exciſa eſt; prope *Caſtel a mar della brucca.*

374. *Amnemque ſeverum Eumenidum.*] Severum quidem omnibus, ſed præcipue

Desine fata Deum flecti sperare precando.
Sed cape dicta memor, duri solatia casus.
Nam tua finitimi longe lateque per urbes
Prodigiis acti cœlestibus, ossa piabunt,
Et statuent tumulum, & tumulo solemnia mittent:
Æternumque locus Palinuri nomen habebit.
His dictis curæ emotæ, pulsusque parumper
Corde dolor tristi: gaudet cognomine terra.
Ergo iter inceptum peragunt, fluvioque propinquant.
Navita quos jam inde ut Stygia prospexit ab unda
Per tacitum nemus ire, pedemque advertere ripæ;
Sic prior aggreditur dictis, atque increpat ultro:
Quisquis es, armatus qui nostra ad flumina tendis,
Fare age quid venias: jam istinc & comprime gressum.
Umbrarum hic locus est, somni, noctisque soporæ:
Corpora viva nefas Stygia vectare carina.
Nec vero Alciden me sum lætatus euntem
Accepisse lacu; nec Thesea, Pirithoumque:
Diis quanquam geniti atque invicti viribus essent.
Tartareum ille manu custodem in vincla petivit,
Ipsius a solio Regis traxitque trementem:

INTERPRETATIO.

Cessa sperare fata Deorum posse mutari orando. Sed accipe memor mea *verba*, ad *solatium acerbæ calamitatis. Nam vicini* Lucaniæ *populi, coacti monitis cœlestibus, placabunt ossa* tua *longe & late per urbes, & erigent* tibi *sepulcrum, & ferent munera sepulcro: & locus servabit perpetuum nomen Palinuri. Curæ* ejus *sedatæ* sunt *his verbis, & dolor tantisper ejectus est e mœsto corde: lætatur* ob *terram sui nominis. Igitur perficiunt iter inchoatum, & accedunt ad flumen. Quos quando vector jam inde ab amne Stygio vidit ambulare per sylvam silentem, & admovere pedem* ad *litus; sic primus adoritur* eos *verbis, & ultro increpat: Quicumque es, qui accedis armatus ad fluvios nostros, age, dic cur venias: & jam ex eo loco siste gradum. Hæc sedes est umbrarum, somni, & noctis somniferæ: non licet vehere cymba Stygia corpora viventia. Nec vero gavisus sum me transmisisse* per *hanc paludem Herculem* huc *venientem; nec Theseum, & Pirithoum: quamvis orti essent Diis, & insuperabiles robore. Ille manu deduxit in catenas infernum canem e solio ipsius Plutonis, & traxit eum trepidantem:*

NOTÆ.

tibi, si contra fas ante centum annos eum trajicere volueris: aderunt enim tibi tum ultrices Furiæ, Eumenides, de quibus Æ. 4. 469. G. 3. 552. De *Styge*, supra, v. 223.

379. *Prodigiis acti* &c.] Hoc Servius ait petitum ex historia: & Lucanos, ob inhumanam Palinuri cædem pestilentia vexatos, consulto oraculo accepisse placandos esse ejus manes: quare & lucum ipsi dicaverunt, & tumulum ad meridiem Veliæ erexerunt in promontorio, cui ab eo tempore Palinuri nomen fuit.

392. *Alciden.*] De eo Herculis nomine, Æ. 5. 414. De *Theseo* & *Pirithoo*, infra, v. 618. *Diis geniti.* Hercules Jove: Theseus, Ægeo quidem; sed juxta fabulas, Neptuno: Pirithous Ixione, ut vulgo putatur; sed ut est apud Homerum, Iliad. 14. 318. Jove, & Dia ipsius Ixionis uxore; cui, ut addunt alii, Jupiter in equum transformatus circumcurrendo vim intulit, unde nomen inditum Pirithoo, a περὶ *circum*, & θοὸς *celer*.

395. *Custodem* &c.] *Cerberum* canem:

Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.
Quæ contra breviter fata eſt Amphryſia vates:
Nullæ hic inſidiæ tales, abſiſte moveri;
Nec vim tela ferunt: licet ingens janitor antro
Æternum latrans exangues terreat umbras;
Caſta licet patrui ſervet Proſerpina limen.
Troïus Æneas, pietate inſignis & armis,
Ad genitorem, imas Erebi deſcendit ad umbras.
Si te nulla movet tantæ pietatis imago,
At ramum hunc (aperit ramum qui veſte latebat)
Agnoſcas. Tumida ex ira tum corda reſidunt.
Nec plura his. Ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ, longo poſt tempore viſum,
Cœruleam advertit puppim, ripæque propinquat.

INTERPRETATIO.

Hi aggreſſi ſunt extrahere Reginam e lecto Plutonis. Adverſus hæc ita locuta eſt breviter Sibylla *Apollinea*: *Nullæ hic* ſunt *inſidiæ tales, deſine turbari, nec arma* iſta *minantur vim*: per nos *licet*, ut *magnus cuſtos in antro ſemper latrans terreat umbras incorporeas*; *licet*, ut *Proſerpina pudica cuſtodiat januam patrui* ſui. *Æneas Trojanus, illuſtris pietate & fortitudine, deſcendit ad patrem apud profundas umbras. Si te nulla ſpecies tantæ pietatis commovet*: *ſaltem agnoſce hunc ramum*: & *oſtendit ramum qui tegebatur veſte. Tunc corda* Charontis *quieverunt ab ira tumida. Nec plura his* dicta ſunt. *Ille admirans munus venerabile fatalis rami*, quod *videbat poſt longum tempus, appellit nigram navem, & accedit ad ripam.*

NOTÆ.

qui quidem non ad *ſolium* Plutonis, ſed in ipſo aditu inferorum eſt. Quare vel putandus eſt canis ad ipſum uſque domini ſolium Herculis metu refugiſſe, indeque abſtractus fuiſſe: vel ſolium, pro toto regno ac ditione Plutonis accipiendum eſt. De *Cerbero*, v. 417. De *hoc Herculis facto*, Æ. 8. 296.

397. *Dominam ditis thalamo.*] *Dominæ* vocantur ab amatoribus amicæ: Horat. Od. l. 2. 12. 13. *Me dulcis dominæ Muſa Licymniæ cantus* &c. Etiam a maritis uxores: Sueton. in Claudio 39. *Occiſa Meſſalina, paullo poſt quam in triclinium decubuit, cur domina non veniret, requiſivit.* Et ſingulariter Proſerpina *domina* dicitur, ut ſæpe occurrit apud Pauſaniam in Arcadicis: Καὶ τῇ δεσποίνῃ θυοῦσιν ἱερεῖα οἱ Ἀρκάδες: *Et dominæ mactant victimas Arcades.* Cum autem *Dis* proprie dicatur de Plutone, ut diximus G. 4. 467. ideo melius hic legendum putem, *Ditis thalamo*, quam *Dominam Ditis.* De *thalamo*, ſupra, v. 280. De hoc *Theſei & Pirithoi facto*, infra, v. 618.

398. *Amphryſia vates.*] *Apollinea*: quia Apollo ipſe vocatur, *Paſtor ab Amphryſo*, fluvio Theſſaliæ, ubi Apollo greges pavit, vide G. 3. 2.

402. *Servet Proſerpina limen.*] Non perſuadet Cerdanus; honeſtas olim fœminas ad januas domorum, more meretricio ſediſſe, licet multa in eam rem congerat. Imo mihi perſuaſiſſimum eſt, tam apud Græcos, quam apud Romanos arctam fuiſſe mulierum cuſtodiam; eaſque domum interiorem tenuiſſe, non januam. Igitur hic *ſervare limen*, explico *januam clauſam tenere*: quod tuto facere Proſerpina poterit; cum Æneas ea mente non venerit, ut aditum ſibi ad eam perrumpat. Quamquam & hæc poteſt eſſe verborum ſententia: *Adeo non irrumpet Æneas in Proſerpinæ thalamum*; *ut etiam in ipſo domus limine ſtare illa caſta quidem & ſecura poſſit. Proſerpina.* Cereris filia ex Jove: unde Pluto frater Jovis, ipſius & maritus & *patruus* eſt. *Erebus*: vel Deus, vel locus inferorum profundiſſimus, Æ. 4. 509. *Juga,*

Inde alias animas, quæ per juga longa ſedebant,
Deturbat, laxatque foros: ſimul accipit alveo
Ingentem Æneam. Gemuit ſub pondere cymba
Sutilis, & multam accepit rimoſa paludem.
Tandem trans fluvium incolumes vatemque virumque
Informi limo glaucaque exponit in ulva.
Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Perſonat, adverſo recubans immanis in antro.
Cui vates horrere videns jam colla colubris,
Melle ſoporatam & medicatis frugibus offam
Objicit: ille fame rabida tria guttura pandens,
Corripit objectam, atque immania terga reſolvit
Fuſus humi, totoque ingens extenditur antro.
Occupat Æneas aditum, cuſtode ſepulto,
Evaditque celer ripam irremeabilis undæ.
Continuo auditæ voces, vagitus & ingens,

INTERPRETATIO.

Deinde ejicit alias animas, quæ ſedebant ſub ſcamnis longis, & evacuat tabulata: ſimul admittit in cymbam magnum Æneam. Cymba compactilis gemuit ſub onere, & bibit per rimas multum aquæ. Denique tranſmittit ultra fluvium ſalvos Æneam & Sibyllam in fœdo limo & viridi herba. Magnus Cerberus perſonat hanc regionem latratu e tribus gutturibus erumpente, *decumbens vaſtus in ſpelunca oppoſita. Sibylla animadvertens* hujus *colla jam rigeſcere ſerpentibus, huic projicit placentam conditam melle & præparatis frugibus. Ille aperiens tria guttura*, præ *fame furioſa*, *devorat* hanc *projectam, & proſtratus humi deficit vaſtis membris, & quantus* eſt *porrigitur tota ſpelunca. Cuſtode ſopito, Æneas occupat introitum, & pervadit promptus ripam fluvii, unde non reditur. Statim voces auditæ* ſunt, *& magnus vagitus,*

NOTÆ.

ſcamna nautica, Æ. 5. 119. *Fori*, tabulata navis, Æ. 4. 605. G. 4. 250.

412. *Alveo.*] Non fluvii, ſed cymbæ. Ita Livius l. 1. de Remo & Romulo cymbæ impoſitis: *Cum fluitantem alveum, quo expoſiti erant pueri, tenuis in ſicco aqua deſtituiſſet.*

414. *Cymba ſutilis.*] Conſtat cymbas apud pleraſque nationes e corio pellibuſque conſutis fieri. Neque tamen inde exiſtimo infernam illam ejus generis fuiſſe: ſed tantum ex eo more, verbum *ſuere*, traductum eſſe ad fabricam compagemque lignearum etiam navium, qualis hæc fuit: Sicut & verbum *texere*; quia e juncis paſſim aliquæ contextæ fuerunt.

416. *Ulva.*] Herba paluſtri, abſque certo nomine.

417. *Cerberus.*] Canis infernæ januæ cuſtos, dictus *Cerberus*, quaſi κρεαβόρος *carnivorus.* Deſcribitur ab Apollodoro cum tribus capitibus, draconis cauda, tergore variis ſerpentum capitibus ſparſo. Idcirco *latratu trifauci* ululat; & dicuntur ejus *colla horrere colubris.* Heſiodus tamen in Theogon. quinquaginta ipſi capita tribuit.

420. *Melle ſoporatam* &c.] *Offa*, placentæ ſpecies fuit, ex edulibus rebus diverſis miſtis ſubactiſque confectæ: μάζα Græcis dicta eſt, unde Latinis *maſſa*: eratque primo ex farina, aqua & oleo: mox majori luxu condita etiam fuit, papavere, lacte, ficis, melle, quod ſacchari loco veteribus erat. *Fruges*, itaque erant farra ſive farina, & papaveris ſemina, quorum uſum in bellariis jam notavimus Æ. 4. 486. *Medicatæ* erant, id eſt temperatæ & ſimul maceratæ. *Soporatam* dixit, id eſt vi ſoporifera præditam: quæ quamvis non inerat

Infantumque animæ flentes in limine primo:
Quos dulcis vitæ exortes, & ab ubere raptos
Abstulit atra dies, & funere mersit acerbo.
Hos juxta, falso damnati crimine mortis.
Nec vero hæ sine sorte datæ, sine judice sedes.
Quæsitor Minos urnam movet: ille silentum
Conciliumque vocat, vitasque & crimina discit.
Proxima deinde tenent mœsti loca, qui sibi letum
Insontes peperere manu, lucemque perosi
Projecere animas. Quam vellent æthere in alto
Nunc & pauperiem & duros perferre labores!

INTERPRETATIO.

& animæ infantum plorantes sub primis portis: quôs dies funesta eripuit, privatos jucunda vita & abstractos ab ubere, & demisit morti immaturæ. Juxta hos sunt, qui *addicti* sunt *morti* ob *injustam calumniam. Nec vero assignantur illæ sedes absque sorte, absque judice. Minos inquisitor agitat urnam: ipse cogit cœtum umbrarum, & discutit vitam ac scelera. Deinde tristes occupant vicina loca, qui innocentes intulerunt sibi mortem* propria *manu, & pertæsi luminis prodegerunt animas. Quam vellent nunc in superis auris tolerare & paupertatem & labores difficiles!*

NOTÆ.

melli, inerat tamen papaveri & aliis frugibus. Quare frustra legit Turnebus *saporatam*: quæ vox est sequioris ætatis scriptorum, Ammiani, Tertulliani; cum *soporatum* eo sensu jam dixerit Virgilius, Æ. 5. 855. *vique soporatum Stygia.* Mellita autem solita dari canibus & feris, notat Cerdanus ex Apollonio & Philostrato.

431. *Hæ sine sorte datæ.*] De sortibus in judiciis diversus mos fuit Græcorum ac Romanorum. Apud Romanos in urnam conjiciebantur, vel nomina judicum ut sorte eligerentur ad singulas causas: vel, juxta alios, ipsa causarum nomina, ut quo quæque ordine disceptanda esset sorte statueretur. Apud Græcos urnæ statuebantur duæ in quas singuli judices calculum sortemque, vel damnantem, vel absolventem conjiciebant. Dubitatur quo more judicia peragi apud inferos Virgilius velit. Enimvero, unus videtur Minos hic esse judex, ut mox dicemus; ergo minime opus erat judices sorte ducere. At neque varii erant calculi, cum unus esset judex, ideoque duplex omnino calculus; & *urna* hic notatur unica, eaque *moveri* dicitur, quod in colligendis calculis non usurpatur, sed in miscendis. Igitur omnino urnam & sortes hic adhiberi puto ad causarum ordinem statuendum: quod Budæus in more Romano fuisse contendit, quicquid contra Nannius aliique afferant recentiores.

431. *Sine judice.*] Judices inferorum tres præcipui statuuntur. *Minos, Rhadamanthus, Æacus.* De *Minoë* jam diximus, v. 14. *Rhadamanthus*, hujus frater fuit, ambo Jovis & Europæ filii: & Minos quidem Cretensibus leges primus dedisse dicitur, Rhadamanthus earum observationem curasse: ita enim Plutarchus in Theseo. *Æacus* Jovis item filius fuit ex Ægina, Pelei pater, & Achillis avus, de quo Æ. 1. 103. Hi tres ob justitiæ severitatem in inferis judicandi munere donati sunt a poëtis. At præcipua dignitas penes Minoa, cui soli sceptrum aureum ab Homero datur Odyss. 11. 567. Virgilius mentionem de Æaco nullam facit, Rhadamanthi sedem in impiorum carcere collocat, pœnarum speciem ac modum unicuique decernentis, v. 566. Hic solum statuit Minoa, has aliasve sedes pro merito singulis assignantem. Quod autem discutiunt nonnulli, an quæstoris, an prætoris Romani munus hic gerat; omnino arbitror inutile.

436. *Quam vellent* &c.] Ex sententia Platonis: qui ait eos in inferis graviter puniri, qui sibi mortem intulerunt; & vulgo

Fata obſtant, triſtique palus inamabilis unda
Alligat, & novies Styx interfuſa coërcet.
Nec procul hinc partem fuſi monſtrantur in omnem
Lugentes campi : ſic illos nomine dicunt.
Hic quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles, & myrtea circum
Sylva tegit : curæ non ipſa in morte relinquunt.
His Phædram Procrinque locis, mœſtamque Eriphylen
Crudelis nati monſtrantem vulnera cernit :
Evadnenque, & Paſiphaën. His Laodamia
It comes; &, juvenis quondam, nunc fœmina, Cæneus,
Rurſus & in veterem fato revoluta figuram.

INTERPRETATIO.

Fata id *prohibent*, *& palus odioſa implicat triſtibus aquis*, *& Styx novies circumflua detinet. Nec longe hinc oſtenduntur patentes in omnem partem campi lugentes : ita appellant illos nomine. Hic occultæ ſemitæ abſcondunt quos durus amor abſumpſit crudeli veneno*, *& ſylva myrtea undique tegit* eos, *nec ſollicitudines deſerunt poſt ipſam mortem. His locis videt Phædram*, *& Procrin*, *& triſtem Eriphylen oſtendentem plagas* acceptas *a crudeli nato*, *& Evadnen*, *& Paſiphaën : Laodamia ſocia eſt illarum* ; *& Cæneus olim juvenis*, *modo iterum fœmina & reverſa in antiquam formam* per *fatum*.

NOTÆ.

animas mira teneri cupiditate corporis ; ut infra videbitur, 721. 724. De *Styge*, ſupra, v. 323.

443. *Myrtea ſylva.*] Quia myrtus ſacra eſt Veneri. Ecl. 2. 54. E. 7. 62. *Novies* interfuſa Styx dicitur, id eſt ſæpius.

445. *Phædram.*] Minoïs filiam, Theſei uxorem, quæ privigni Hippolyti amore capta, & ab eo repulſa, cum eum apud maritum de oblato ſibi ſtupro accuſaſſet, eique mortem a patre ideo illatam audiviſſet, laqueo vitam finivit. Seneca in Hippolyto.

445. *Procrin.*] Erechthei Athenienſium regis filiam, uxorem Cephali. Hic ad explorandam ejus fidem, cum diſſimulato habitu ejus pudicitiam muneribus ſollicitaſſet, ac prope expugnaſſet : exprobrata ei perfidia, rediit tamen cum ea in gratiam. Sed illa cum accepiſſet Cephalum venatu feſſum Auram in umbra interdum invocare; ſuſpicata amicæ alicujus hoc eſſe nomen, ut eum deprehenderet, latuit inter frutices : quibus commotis, Cephalus feram ratus eſſe, jaculo eam incautus occidit. Ovid. Metam. 7.

445. *Eriphylen.*] Amphiarai, vatis Argivi, uxorem. Is cum ſciret ſe bello Thebano adverſus Eteoclem periturum, latere conſtituit. Sed ab Adraſto Argivorum rege, vel juxta alios a Polynice Adraſti genero, Eteoclis fratre, corrupta aurei monilis dono Eriphyle, maritum prodidit : qui ad bellum coactus proficiſci, cum fortiter pugnaret, terræ hiatu cum curru hauſtus eſt. Eriphyle ex mariti mandato ab Alcmæone filio eſt interfecta. Ita plerique narrant, alii aliter. Cum autem inter amantes a Virgilio ſtatuatur, neceſſe eſt eam non ſolo monilis dono, ſed ſtupro fuiſſe corruptam.

447. *Evadnen.*] Martis filiam, uxorem Capanei Argivi : quæ, cum eodem bello occiſus fuiſſet maritus, & funus ejus celebraretur, in ejus rogum inſiliit. De *Paſiphaës* amoribus, ſupra, v. 24. Ecl. 6. 46. De ejus morte nihil comperi.

447. *Laodamia.*] Acaſti filia, uxor Proteſilai unius e Græcis principibus, qui primus Græcorum omnium bello Trojano periit, occiſus ab Hectore. Hujus mortem cum accepiſſet uxor, a Diis petiit, ut ejus umbram ſibi liceret intueri : idque cum impetraſſet, in amplexibus animam efflavit.

448. *Cæneus.*] *Cænis*, Elati Lapithæ filia, a Neptuno in ſtupri mercedem obtinuit, ut mutaretur in virum & ferro vul-

Inter quas Phœniſſa recens a vulnere Dido
Errabat ſylva in magna : quam Troïus heros,
Ut primum juxta ſtetit, agnovitque per umbram
Obſcuram ; qualem primo qui ſurgere menſe
Aut videt aut vidiſſe putat per nubila lunam ;
Demiſit lacrymas, dulcique affatus amore eſt :
Infelix Dido : verus mihi nuntius ergo
Venerat, extinctam ferroque extrema ſecutam.
Funeris heu tibi cauſa fui. Per ſidera juro,
Per ſuperos, & ſi qua fides tellure ſub ima eſt ;
Invitus regina tuo de litore ceſſi.
Sed me juſſa Deum, quæ nunc has ire per umbras,
Per loca ſenta ſitu cogunt noctemque profundam,
Imperiis egere ſuis : nec credere quivi,
Hunc tantum tibi me diſceſſu ferre dolorem.
Siſte gradum, teque aſpectu ne ſubtrahe noſtro.
Quem fugis ? extremum fato quod te alloquor, hoc eſt.
Talibus Æneas ardentem & torva tuentem
Lenibat dictis animum, lacrymaſque ciebat.

INTERPRETATIO.

Inter quas Phœnicia Dido recens poſt vulnus ſibi inflictum *vagabatur in magno nemore. Ut primum Trojanus heros ſtetit prope, & agnovit inter tenebras obſcuras ; qualem aliquis videt aut putat vidiſſe Lunam oriri inter nubes ineunte menſe ; effudit lacrymas, &* præ *ſuavi amore locutus eſt : Miſera Dido! ergo verus nuntius ad me venerat, te mortuam, & gladio paſſam ultima* fata. *Heu! tibi auctor fui mortis. Juro per aſtra, per Deos, & ſi aliqua eſt fides ſub terra profunda : exivi nolens e tuo litore, o Regina. Sed mandata Deorum, quæ cogunt* me *nunc ire per has umbras, per loca horrida ſqualore & tenebras profundas, expulerunt me auctoritate ſua. Nec potui credere me tibi allaturum* eſſe *tantum dolorem abitu meo. Contine greſſum, & ne ſubducas te conſpectui meo. Quem fugis? hoc eſt ultimum* tempus, *quo tecum loquor* per *fatum. Æneas mulcebat talibus verbis animum iratæ & aſpere intuentis, &* conabatur ei *movere lacrymas.*

NOTÆ.

nerari non poſſet. Inde tantam in ſuperbiam, ac Deorum contemptum proceſſit, ut haſtam ſuam adorari a ſubditis vellet : ideo iratus Jupiter pugnantem eum adverſus Centauros arborum ſtipitumque acervo opprimi voluit. Dicitur fato & voluntate Deorum ad priſtinum ſexum poſt mortem rediiſſe : ut ſic in pœnam impietatis utroque Neptuni dono ſpoliaretur. De *Phœniſſa*, Sidonia, Tyria, Æ. 1. 450. De *Didonis* vulnere Æ. 4. 663.

462. *Loca ſenta ſitu.*] *Sentis* eſt ſpina : ſic dictus, quia quamprimum a tangentibus ſentitur : hinc *ſenticoſus*, & *ſentus*, aſper, horridus. Terentius in Eunuch. Act. 2. ſc. 2. v. 5. *Video ſentum, ſqualidum, ægrum, annis panniſque obſitum. Situs* eſt caries, mucor, ſqualor, ex humore parietibus adhæreſcens. *Aſpectu* pro aſpectui, dativus contractus, Ecl. 5. 29.

466. *Extremum fato* &c.] Neque enim amplius me vivum mortuumque videre poteris : non vivum, quia paucula tantum horæ mihi ad hæc inviſenda loca Deorum voluntate ac fato conceſſæ ſunt : non mortuum, quia ſors mea fatumque bellatoris aliis inferorum ſedibus me addicet.

467. *Torva tuentem ... ſolo fixos occulos ... averſa*] Diſtingue tempora : primo enim torve aſpexit, mox ſolo fixit oculos, tum

denique

Illa ſolo fixos oculos averſa tenebat:
Nec magis incepto vultum ſermone movetur,
Quam ſi dura ſilex aut ſtet Marpeſia cautes.
Tandem proripuit ſeſe, atque inimica refugit
In nemus umbriferum: conjux ubi priſtinus illi
Reſpondet curis, æquatque Sichæus amorem.
Nec minus Æneas caſu percuſſus iniquo,
Proſequitur lacrymans longe, & miſeratus euntem eſt.
Inde datum molitur iter: jamque arva tenebant
Ultima, quæ bello clari ſecreta frequentant.
Hic illi occurrit Tydeus, hic inclytus armis
Parthenopæus, & Adraſti pallentis imago.
Hic multum fleti ad ſuperos, belloque caduci
Dardanidæ: quos ille omnes longo ordine cernens,
Ingemuit: Glaucumque, Medontaque, Therſilochumque,
Tres Antenoridas, Cererique ſacrum Polybœten,
Idæumque etiam currus etiam arma tenentem.
Circumſtant animæ dextra lævaque frequentes.

INTERPRETATIO.

Illa inſenſa tenebat oculos defixos in *terram. Nec magis movetur* ſecundum *faciem ab uſque principio ſermonis, quam ſi ſtet lapis durus, aut rupes Marpeſia. Denique abſtulit ſe, & fugit inimica in ſylvam umbroſam: ubi prior maritus Sichæus reſpondet illi ſollicitudine, & æquat amorem ejus. Nihilominus Æneas commotus acerba* ejus *morte, longe ſequitur euntem plorans & miſeretur* ejus. *Inde perſequitur iter conceſſum: & jam attigerant campos extremos, quos ſeparatos incolunt* viri *inſignes bello. Hic occurrit illi Tydeus, hic Parthenopæus illuſtris armis, & umbra Adraſti pallidi. Hic Trojani valde deplorati inter vivos, & occiſi* in *prœliis. Quos omnes ille videns longa ſerie ſuſpiravit: & Glaucum, & Medonta, & Therſilochum, tres filios Antenoris, & Polybœten ſacerdotem Cereris, & Idæum adhuc currus adhuc arma tractantem. Animæ plurimæ circumſiſtunt* ad *dextram & ſiniſtram*:

NOTÆ.

denique avertit. Vel *averſa*, non ad oculos, ſed ad animum infenſum refertur, ut Æ. 4. 362.

471. *Marpeſia cautes.*] Mons marmoreus in inſula Paro, una e Cycladibus, de qua Æ. 3. 126. juxta Stephanum. Aut juxta Jornandem, Caucaſi montis pars, ab Amazonum regina Marpeſia, quæ illic aliquando habitavit. De *Sichæo*, Æ. 1. 347.

479. *Tydeus* &c.] Duces occurrunt belli Thebani, pro Polynice adverſus Eteoclem fratrem. *Tydeus* Œnei Ætolorum regis filius, Adraſti Argivorum regis filiam uxorem duxit, alteram Polynices. Pro Polynice legatus de repetendo regno ad Eteoclem Thebas miſſus, ab eo inſidiis appetitus, viros quinquaginta ſolus ſuperavit. Hinc reverſus, & ad obſidionem urbis cum Adraſto & Polynice regreſſus, a Menalippo Thebano vulneratus occubuit. Diomedis pater fuit, qui inde *Tydides* appellatur, Æ. 1. 101.

480. *Parthenopæus & Adraſti* &c.] *Parthenopæus*, Atalantæ & Meleagri filius, Arcadibus imperavit: reverſus ex Thebano bello incolumis, ad Trojam deinde occubuiſſe dicitur. *Adraſtus*, rex Argivorum, ſocer Tydei & Polynicis: qui magno amiſſo exercitu, obſidionem Thebarum omittere coactus eſt, & in patriam fugienti ſimilis redire, unde *pallens* hic dicitur.

481. *Caduci Dardanidæ.*] De *Dardanidis*, Trojanis, Æ. 1. 239. *Caduci*, mortui, cadentes: unde *cadavera*, & *caducum fulmen* apud Horat. Od. l. 3. 4. 44.

483. *Glaucumque* &c.] Verſus ex Home-

Nec vidiſſe ſemel ſatis eſt : juvat uſque morari,
Et conferre gradum, & veniendi diſcere cauſas.
At Danaum proceres, Agamemnoniæque phalanges ;
Ut videre virum fulgentiaque arma per umbras,
Ingenti trepidare metu : pars vertere terga,
Ceu quondam petiere rates : pars tollere vocem
Exiguam : inceptus clamor fruſtratur hiantes.
Atque hic Priamiden laniatum corpore toto
Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora ;
Ora, manuſque ambas, populataque tempora raptis
Auribus, & truncas inhoneſto vulnere nares.
Vix adeo agnovit pavitantem, & dira tegentem
Supplicia ; & notis compellat vocibus ultro :
Deiphobe armipotens, genus alto a ſanguine Teucri,

INTERPRETATIO.

Nec ſufficit vidiſſe ſemel Æneam : *delectat* ipſas *remanere diu* , *& admovere pedem* propius , *& petere cauſas cur venerit. Sed duces Græcorum , & turmæ Agamemnonis , quando viderunt Æneam & arma ſplendentia inter tenebras , cæperunt tremere magno timore : pars obvertere dorſum , quemadmodum olim cucurrerunt* ad *naves : pars emittere parvam vocem , clamor inceptus fallit hiantes. Atque hic vidit Deiphobum , filium Priami , diſcerptum omnibus membris , immaniter laceratum circa os* ; circa *os , & utramque manum , & tempora ſpoliata ſectis auribus, & naſum truncatum indecoro vulnere. Itaque difficile agnovit trementem, & occultantem turpes plagas ; & prior alloquitur* eum *voce cognita : o Deiphobe bellicoſe , ſoboles e nobili ſanguine Teucri:*

NOTÆ.

ro expreſſus, qui tres illos duces enumerat inter Trojanorum auxiliatores Iliad. 17. 216 Γλαῦκόντε, Μέδοντά τε, Θερσίλοχόντε. Unde arguas Naſcimbænum : qui ſuſpicatur *Mydona* legendum eſſe , quia Medontis nullam inter Trojanos fieri mentionem meminit. *Glaucus* , Hippolochi filius, Bellerophontis nepos , Lyciorum dux cum Sarpedone. Is in auxilium Trojanis venit, & cum Diomede congreſſus, inita amicitia cum eo arma aurea æreis commutavit Iliad. 6. 119. Hic quando obierit, non liquet. *Therſilochus* , inter duces Pæonum , ex Macedonia Thraciæ confini , occiſus eſt ab Achille , Iliad. 21. 209. *Tres Antenoridas* , Antenoris filios , Iliad. 11. 59. Τρεῖς τ' Ἀντηνορίδας : ibidemque appellantur , Polybus, Agenor , Acamas, qui ad pugnam Hectoris & Æneæ ſocii deſcenderunt. *Polybœtes* , apud Homerum inter Trojanos non reperitur ; ſed inter Græcos *Polypœtes* , Pirithoi filius. De *Cerere* Ecl. 5. 79. *Idæus* auriga fuit & armiger Priami regis, de quo Iliad. 24. 470.

489. *Agamemnoniæque phalanges.*] *Phalanx* , agmen proprie Macedonum fuit, conſtans octo peditum millibus, qui conſertis clypeis preſſiſque ordinibus pugnabant. Hic pro quolibet agmine ac multitudine ſumitur. De *Danais* , Æ. 1. 34. De *Agamemnone* , Græcorum ad Trojam duce, Æ. 3. 54.

492. *Ceu quondam petiere rates.*] Achille, propter ereptam ſibi ab Agamemnone Briſeïda, e Græcorum exercitu abſente : Trojani Græcos immiſſis ignibus ad naves uſque fugaverunt , Hectore duce, Iliad. 15. 326.

495. *Deiphobum.*] Priami filium , poſt mortem Paridis Helenæ maritum, Æ. 2 310. De *Helena* , aliqua diximus Æ. 1. 654. cætera infra v. 511. De *prodito ab ea Deiphobo* , Æ. 2. 567. Et ſic eum a Menelao necatum eſſe teſtatur Dictys Cretenſis.

500. *Teucri* &c.] De eo , Æ. 1. 239. *Pelaſgi* , Græci Æ. 1. 628. *Rhœteum* & *Sigeum* , Troadis Promontoria fuere duo , in Helleſpontum excurrentia : in Rhœteo ſe;

Quis tam crudeles optavit sumere pœnas?
Cui tantum de te licuit? Mihi fama suprema
Nocte tulit, fessum vasta te cæde Pelasgum
Procubuisse super confusæ stragis acervum.
Tunc egomet tumulum Rhœteo in litore inanem
Constitui, & magna manes ter voce vocavi.
Nomen & arma locum servant. Te amice nequivi
Conspicere, & patria decedens ponere terra.
Atque hic Priamides: Nihil o tibi, amice, relictum est:
Omnia Deiphobo solvisti, & funeris umbris:
Sed me fata mea & scelus exitiale Lacænæ
His mersere malis: illa hæc monimenta reliquit.
Namque ut supremam falsa inter gaudia noctem
Egerimus, nosti; & nimium meminisse necesse est:

INTERPRETATIO.

quis ausus est exigere de te *tam dirum supplicium? cui tantum licuit contra te? Rumor pertulit mihi, te ultima nocte* Trojæ *lassam multa strage Græcorum obiisse super cumulum confusorum cadaverum. Tunc ego ipse erexi* tibi *in litore Rhœteo sepulcrum vacuum, & appellavi ter magno clamore animam tuam: locus servat nomen & arma* tua. *Non potui, o amice, te videre, & abiens tumulare* in *patria tellure. Tum vero filius Priami* dixit: *Nihil prætermissum est a te, o amice: omnia exibuisti* officia *Deiphobo & umbræ cadaveris. Sed sors mea & perniciosum crimen Lacedæmoniæ obruerunt me his pœnis: illa reliquit* mihi *hæc insignia. Scis enim quomodo traduxerimus ultimam noctem in falsa lætitia; & oportet* nos *nimis recordari:*

NOTÆ.

pulcrum Ajacis, in Sigeo sepulcrum Achillis fuit: quæ loca cum a Græcis tenerentur cum inde fugit Æneas, existimo *Rhœteum* hic sumi pro toto Troadis litore, cujus in parte meridionali clam Æneas classem ædificavit, apud Antandrum, Æ. 3. 6.

505. *Tumulum inanem* &c.] *Honorarium*, qualis statuebatur iis, quorum corpora haberi non poterant: idque sufficiebat, ut humati dicerentur, & essent a centum annorum errore liberi. De *inclamatione* ad sepulcrum diximus in funere Polydori, Æ. 3. 62.

507. *Nomen & arma* &c.] Commutatio: pro, *locus servat nomen & arma.* Porro *arma* vel *sculpta* intelligit in tumulo; vel *vera*, olim forte dono Æneæ data servataque, ut Æ. 1. 654. palla Helenæ, & sceptrum Iliones. *Nomen* autem Deiphobi ulli loco inditum fuisse non jam liquet ex ullis scriptoribus. *Te amice.*] *Te*, omissa elisione, corripitur more Græcorum, sequente vocali.

510. *Funeris umbris.*] *Funus*, non pro sacris ac ceremonia funebri, sed pro ipso cadavere hic sumitur: ut Æ. 9. 491. *Quæ nunc artus, avulsaque membra, & funus lacerum tellus habet.*

511. *Lacænæ.*] Helenæ Lacedemoniæ. De *Lacænæ* appellatione Æ. 2. 601. De *ejus ortu* Æ. 1. 654. Hæc, Leda *Spartani* regis Tyndarei uxore, & Jove genita: a Theseo primum rapta est: per Castorem ac Pollucem fratres suos ex ejus potestate liberata, Menelao deinde nupsit Mycenarum regis filio; qui mortuo Tyndareo, Castore, ac Polluce, in regnum Spartanum successit: inde rapta a Paride, & Trojam deducta, decennii bello repetita est. Occiso sub obsidionis finem Paride, nupsit Deiphobo, Paridis fratri. Quid deinde ipsi capta Troja contigerit, ambiguum est. Vulgo dicitur in gratiam cum Menelao rediisse, & cum eo variis acta erroribus appulsa in Ægyptum; unde iterum navigans, incolumis cum marito Spartam redierit, ubi postea sepulti sunt in Menalai delubro, Therapnis, quæ urbs est Laconiæ. Longe alia sors illius a Pausania in Laconicis refertur ex Rhodiorum monumentis. Ait enim Helenam, mortuo

Quum fatalis equus ſaltu ſuper ardua venit
Pergama, & armatum peditem gravis attulit alvo.
Illa chorum ſimulans, Evantes orgia circum
Ducebat Phrygias: flammam media ipſa tenebat
Ingentem, & ſumma Danaos ex arce vocabat.
Tum me confectum curis, ſomnoque gravatum
Infelix habuit thalamus: preſſitque jacentem
Dulcis & alta quies, placidæque ſimillima morti.
Egregia interea conjux arma omnia tectis
Emovet, & fidum capiti ſubduxerat enſem.
Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit.
Scilicet id magnum ſperans fore munus amanti,
Et famam extingui veterum ſic poſſe malorum.
Quid moror? irrumpunt thalamo, comes additur una
Hortator ſcelerum Æolides. Dii talia Grajis
Inſtaurate, pio ſi pœnas ore repoſco.
Sed te qui vivum caſus, age, fare viciſſim
Attulerint: pelagine venis erroribus actus?
An monitu Divum? an quæ te fortuna fatigat,

INTERPRETATIO.

Quando equus fatalis venit aſcenſu ſuper alta Pergama, & gravidus induxit in utero milites armatos. Illa fingens choreas ducebat circa ſacra Bacchi fœminas *Phrygias furioſas: ipſa in medio attollebat magnam tædam, & ex alta arce invitabat Græcos. Tunc funeſtus lectus tenebat me fatigatum curis & obrutum ſomno: & jucunda ac profunda quies, ſimiliſque morti tranquillæ, oppreſſit me decumbentem. Interim digna uxor aufert arma omnia domo, & ſubtraxerat capiti* meo *gladium fidelem. Vocat Menelaum intra domum, & aperit januam. Nempe exiſtimans hoc magnum fore donum amanti* marito, *& ſic infamiam veteris malitiæ poſſe deleri. Quid detineo* te? *irruunt in lectum: additur ſimul* iis *comes Ulyſſes incitator criminum. Dii reddite talia Græcis, ſi imprecor* iis *ſupplicia juſto ore. At age, dic viciſſim quinam caſus te adduxerint* huc *viventem: an venis pulſus erroribus maris, an juſſu Deorum, an aliqua* alia *ſors te adigit,*

NOTÆ.

Menelao, Sparta pulſam, ad Polyxo Argivam, neceſſariam ſuam, Tlepolemi Rhodii regis uxorem, Rhodum confugiſſe: Polyxo memorem necis viri ſui, qui ad Trojam occiſus a Sarpedone fuerat, ancillas in eam furiarum habitu immiſiſſe, quæ illam dum lavaret comprehenſam laqueo ſuſpenderint. Alii aliter.

515. *Saltu.*] Æ. 2. 237. *Scandit fatalis machina muros.* Quia cum anguſtiores eſſent portæ, diruendi muri fuerant, ut equus in urbem induceretur. Ibid. 234. *Dividimus muros* &c. De *Pergamis*, Æ. 1. 470.

517. *Evantes orgia* &c.] Menelaus Odyſſ. 4. 277. narrat Helenam ter equum circumluſtraſſe, Græcorum ſingulos duces nomine appellantem: unde Virgilius finxit illos Baccharum choros. *Evantes*, Bacchæ dictæ ſunt, Bacchi comites fœminæ. *Evan*, εὐὰν, aut *Evius* εὔιος, ipſe Bacchus: ab *evoë*, vel *evohe*, εὐοῖ, quæ Bacchantium in Bacchi honorem acclamatio eſt. Hujus vocis origo varia refertur. Heſychius ait *Evan*, Indis *hederam* eſſe, qua Bacchus de Indis triumphans haſtam implicuit. Alii dictum putant quaſi εὖ οἱ *bene illi*, aut εὖ υἱὲ *bene fili*: quod bello Giganteo primus Deorum Gigantem interfecerit in leonem verſus, unde ſic illi acclamarit Jupiter pater. De *Baccho*, Ecl. 5. 29. De *Bacchis* fœminis; & *orgiis*, Bacchi ſacris, Æ. 4. 301. De *Phrygia*, Æ. 1. 385. De *Danais*, Æ. 1. 34. De *thalamo*, ſupra, v. 280.

529. *Æolides.*] Nomen Ulyſſi probro.

Ut triſtes ſine ſole domos, loca turbida, adires?
Hac vice ſermonum roſeis Aurora quadrigis
Jam medium ætherio curſu trajecerat axem,
Et fors omne datum traherent per talia tempus.
Sed comes admonuit breviterque affata Sibylla eſt:
Nox ruit, Ænea, nos flendo ducimus horas.
Hic locus eſt, partes ubi ſe via findit in ambas.
Dextera, quæ Ditis magni ſub mœnia tendit;
Hac iter Elyſium nobis: at læva malorum
Exercet pœnas, & ad impia Tartara mittit.
Deiphobus contra: Ne ſævi magna ſacerdos.
Diſcedam: explebo numerum, reddarque tenebris.
I decus i noſtrum: melioribus utere fatis.
Tantum effatus, & in verbo veſtigia torſit.

INTERPRETATIO.

ut venias in *ſedes mœſtas abſque luce*, & ad *loca tumultuoſa*? In *hac viciſſitudine colloquii Aurora rubicundis equis in aëreo decurſu jam tranſierat medium cœlum, & forte tererent in talibus omne tempus conceſſum. Sed comes Sibylla admonuit, & breviter locuta eſt: o Ænea, nox approperat, nos traducimus horas lugendo. Hic eſt locus ubi via ſecat ſe in duas partes. Dextra* eſt, *quæ extenditur uſque ad palatium magni Plutonis; per hanc iter eſt nobis ad Elyſium: at ſiniſtra continet ſupplicia impiorum, & ducit ad Tartara ſcelerata. Contra Deiphobus ait: Ne iraſcare, o magna vates. Abibo: implebo numerum* umbrarum, *& redibo in tenebras. I noſtra gloria: i, ſequere fata feliciora.* Hoc *ſolum locutus* eſt, *& in* ipſo *ſermone deflexit greſſum.*

NOTÆ.

ſum: quo, non legitimus Laërtæ filius dicitur; ſed Anticleæ, Laërtæ uxoris, ex Siſypho Æoli filio, Æ. 3. 272. De *Grajis*, Græcis, G. 2. 16. *Inſtaurate*, reponite, renovate, rurſus facite, eorum in pœnam.

535. *Roſeis Aurora quadrigis jam* &c.] De *Aurora*, ejuſque *quadrigis* aut *bigis*, G. 1. 249. Hic diſſentire cogor a reliquis propemodum interpretibus, & cum Donato ſentire, *medium diem* hic ſignificari, non *mediam noctem*. Quicquid enim dicant Gellius aliique, de variis dierum initiis ac dimenſionibus apud varias gentes: nullum dubium eſſe poteſt, ubi Virgilius dies ſuos ortu Solis occaſuque definit. Tenendum autem id quod a Cerdano affertur, ex libro Plutarchi de genio Socratis: *tempus datum* & conceſſum ad ejuſmodi inferorum perluſtrationem, fuiſſe *noctium duarum* & *unius diei*. At Æneas ſacrificia perfecit ſuperiore tota nocte, v. 252. *Tum Stygio Jovi nocturnas inchoat aras.* Viam inferorum ingreſſus eſt ſub ipſum Solis & lucis ortum, v. 255. *Ecce autem primi ſub lumina Solis & ortus.* Nunc emenſa media itineris parte, certe non poteſt eſſe niſi dies media, jam in noctem vergens: veſpertinum illud tempus totum & noctis ſecundæ partem traducet perluſtrandis Elyſiis: atque ita redibit ad ſuos nocte altera quam ab iis diſceſſerat. Igitur *Aurora* hic diem ſignificat. Et vero Donatus ac Lætus notant, Auroram, cum quadrigis invehitur, pro Sole accipi. Deinde, *nox ruit*, Æ. 8. 369. ſignificat, *nox accedit*, *venit*: ergo & hic eodem ſenſu accipi nihil vetat.

541. *Ditis* &c.] De *Dite*, Plutone, G. 4. 467. De *Elyſio*, infra, v. 638.

545. *Explebo numerum, reddarque* &c.] Multæ in hæc verba afferuntur parum ſanæ interpretationes: hæ duæ ſaniſſimæ. I. Simplicior. *Diſcedam, & implebo numerum turbæ a qua diſceſſi, ut te alloquerer*: erat nempe inter bellicoſos viros Deiphobus. II. Doctior, & juxta Platonis mentem: qui ſingulis animis, antequam alia in corpora remigrarent, certos quoſdam aſſignabat purgationis annos, ut dicetur in-

Reſpicit Æneas ſubito; & ſub rupe ſiniſtra
Mœnia lata videt, triplici circumdata muro:
Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquetque ſonantia ſaxa.
Porta adverſa, ingens, ſolidoque adamante columnæ:
Vis ut nulla virum, non ipſi exſcindere ferro
Cœlicolæ valeant: ſtat ferrea turris ad auras:
Tiſiphoneque ſedens, palla ſuccincta cruenta,
Veſtibulum inſomnis ſervat noctesque dieſque.
Hinc exaudiri gemitus, & ſæva ſonare
Verbera: tum ſtridor ferri, tractæque catenæ.
Conſtitit Æneas, ſtrepitumque exterritus hauſit:
Quæ ſcelerum facies, o virgo effare, quibuſve
Urgentur pœnis? quis tantus plangor ad auras?
Tum vates ſic orſa loqui: Dux inclyte Teucrum,
Nulli fas caſto ſceleratum inſiſtere limen:
Sed me, quum lucis Hecate præfecit Avernis,
Ipſa Deum pœnas docuit, perque omnia duxit.
Gnoſſius hæc Rhadamanthus habet duriſſima regna:
Caſtigatque, auditque dolos: ſubigitque fateri
Quæ quis apud ſuperos, furto lætatus inani,
Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem.

INTERPRETATIO.

Æneas reſpexit ſtatim; & ſub rupe ſiniſtra cernit ſpatioſam urbem, cinctam tribus muris: quam Tartareus Phlegethon, rapidus fluvius, circuit ignibus torrentibus, & volvit ſaxa ſonantia. Porta oppoſita magna eſt, *& columnæ ex adamante duriſſimo*: ita *ut nullum robur hominum, non ipſi ſuperi poſſint evertere* eam *ferro. Turris ferrea ſurgit in altum: & Tiſiphone ſedens, cincta pallio ſanguinolento, cuſtodit limen vigil & noctu & diu. Hinc* cœperunt *audiri gemitus, & reſonare crudeles ictus: præterea ſtridor ferri & tractorum vinculorum. Æneas ſtetit, & ſtupefactus attendit* ad *ſtrepitum. Quæ* ſunt illic *ſpecies criminum, dic o virgo, aut quibus ſuppliciis cruciantur? unde tantus planctus* ſurgit *in auras? Tunc Vates ſic cœpit loqui: Clariſſime dux Trojanorum, nulli puro fas eſt ſubire portam impiam: ſed quando Hecate præpoſuit me ſylvis infernis; ipſa mihi declaravit ſupplicia a Diis* conſtituta, *& duxit me per omnia. Rhadamanthus Cretenſis obtinet hoc ſæviſſimum imperium: & punit, & audit fraudes, & cogit fateri quæcumque facinora patrata unuſquiſque protulit* uſque *ad tardam mortem, gaudens vana ſimulatione.*

NOTÆ.

fra, v. 739. Quocirca ſenſus erit: *Diſcedam: impleturus numerum annorum purgationis, quæ fit his in tenebris.*

549. *Mœnia .... muro* &c.] Munimenta arcis videt, triplici muro conſtantia. De *mœnium* & *murorum* diſtinctione, Æ. 2.234. De *Phlegethonte*, ſupra, v. 323.

552. *Adamante columnæ.*] Non ad ornatum, ſed ad duritiem exprimendam; communi Græcis Latiniſque proverbio, quo *dura* omnia & firma, *adamantina* dicuntur. De *Tiſiphone*, una furiarum, G. 3. 552. De *palla*, pallio muliebri. Æ. 1. 652.

564. *Hecate* &c.] De *Hecate*, Æ. 4. 510. 511. De *lucis Avernis*, ſupra, v. 237. De *Rhadamantho*, v. 431. De *Gnoſo*, urbe Cretæ inſulæ, Æ. 3. 104.

568. *Furto inani.*] *Secretis delictis*: ideo *inanibus*, quia Deo nota ſunt, & poſt mortem punienda. *Furtum* autem dicitur,

Continuo ſontes ultrix accincta flagello
Tiſiphone quatit inſultans: torvoſque ſiniſtra
Intentans angues, vocat agmina ſæva ſororum.
Tum demum horriſono ſtridentes cardine ſacræ
Panduntur portæ. Cernis cuſtodia qualis
Veſtibulo ſedeat? facies quæ limina ſervet?
Quinquaginta atris immanis hiatibus hydra
Sævior intus habet ſedem: tum Tartarus ipſe
Bis patet in præceps tantum, tenditque ſub umbras;
Quantus ad æthereum cœli ſuſpectus Olympum.
Hic genus antiquum terræ, Titania pubes,
Fulmine dejecti fundo volvuntur in imo.
Hic & Aloïdas geminos, immania vidi

INTERPRETATIO.

Statim Tiſiphone vindex armata flagro verberat reos illudens, & ſiniſtra manu *incutiens ſævos ſerpentes appellat crudelem turbam ſororum. Tunc denique portæ aperiuntur ſtridentes horriſono cardine.* Pergit Sibylla: *Vides quale ſatellitium ſedeat in veſtibulo, quale ſpectrum occupet poſtes. Hydra crudelior intus habet ſedem, horribilis quinquaginta faucibus. Præterea ipſe Tartarus bis tantum deſcendit in profundum, & extenditur ſub umbras; quantus* eſt *proſpectus* inde *ad æthereum cœli Olympum. Illic juventus Titania, antiqua ſoboles Terræ, proſtrati fulmine verſantur in imo fundo. Illic vidi quoque geminos filios Aloei, vaſta ....*

NOTÆ.

quicquid clam & furtim committitur. Sic adulteria Martis vocantur, G. 4. 346. *dulcia furta.* Et Paſiphaë dicitur ſupra, v. 24. *ſuppoſta furto.*

572. *Agmina ſæva ſororum.*] Furiæ tantum tres numerantur, *Tiſiphone, Alecto, Megæra*, de quibus G. 3. 552. Notat tamen Cerdanus vulgo apud poëtas *agmen* & *agmina* vocari, a Seneca *turbam*, a Statio *aciem.* Exiſtimat id factum ad ſignificandas earum multiplices iras. Addo ego fortaſſe tres tantum Furias principes privatis nominibus appellari, quibus aliæ complures quaſi miniſtræ ſubſerviant. De *cardine portarum*, Æ. 1. 452. De *veſtibulo*, ſupra, v. 273.

576. *Immanis hiatibus hydra.*] Hæc, vel alia eſt ab hydra Lernæa, occiſa ab Hercule, quam in inferorum veſtibulo jam Æneas vidit, v. 287. Vel, ſi eadem eſt, huc illuc vagatur per inferos, & ad cruciandos impios varias in partes mittitur: quemadmodum Furiæ thalamos habent eodem in veſtibulo, v. 280. cum tamen Tiſiphone hic in Tartaro ſontes cruciet. Dicitur hydra *ſævior*, id eſt crudelior reliquis Tartari cuſtodibus, qui limina ſervant. De *hydra*, Æ. 8. 300. De *Tartaro*, profundiſſimo inferorum loco, ſupra, v. 134.

579. *Quantus .... ſuſpectus* &c.] *Suſpectus*, ſubſtantivum nomen hic apparet, non adjectivum, hoc ſenſu: tam profundus eſt Tartarus, quantus eſt conſpectus ſpatii a terra ad cœlum, vel ab ipſo Tartaro ad cœlum. Idque conſtat: tum quia nullus alius poteſt eſſe ſenſus, neque enim Tartarus ipſe ſuſpectus eſſe poteſt, id eſt erectus ad cœlum; cum ſupra terram non emineat: tum quia expreſſus eſt hic locus ex Homero, Iliad. 8.16. & Heſiodo, in Theogon. 720. ubi Tartarus tantum ſub terra eſt, ὅσον οὐρανός ἐστ' ἀπὸ γαίης, *quantum cœlum eſt a terra*: tum quia ſubſtantiva ſunt, *aſpectus, reſpectus, deſpectus, proſpectus, conſpectus*; quidni & *ſuſpectus*?

580. *Titania pubes.*] Gigantes, Titanis ac Terræ filii, de quibus Æ. 4. 179.

582. *Aloïdas.*] Otum & Ephialtem, Neptuni liberos ex Iphimedia, Aloei Terræ ac Titanis filii uxore: hos nono ipſo ætatis anno novem cubitis latos, novem ulnis altos Homerus facit. Odyſſ. 11. 304. itaque in pugna Gigantum ab Apolline ſagittis fuiſſe confixos, antequam ad pubertatem pervenirent.

Corpora : qui manibus magnum reſcindere cœlum
Aggreſſi, ſuperiſque Jovem detrudere regnis.
Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Jovis & ſonitus imitatur Olympi.
Quattuor hic invectus equis & lampada quaſſans,
Per Grajum populos mediæque per Elidis urbem
Ibat ovans, Divumque ſibi poſcebat honorem:
Demens, qui nimbos & non imitabile fulmen
Ære & cornipedum curſu ſimularat equorum.
At pater omnipotens denſa inter nubila telum
Contorſit (non ille faces, nec fumea tædis
Lumina) præcipitemque immani turbine adegit.
Necnon & Tityon terræ omniparentis alumnum
Cernere erat : per tota novem cui jugera corpus
Porrigitur ; roſtroque immanis vultur obunco
Immortale jecur tundens, fœcundaque pœnis
Viſcera, rimaturque epulis, habitatque ſub alto
Pectore : nec fibris requies datur ulla renatis.
Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoumque?

INTERPRETATIO.

Corpora : qui ſuſceperant evertere manibus magnum cœlum, & expellere Jovem e regnis ſupernis. Vidi etiam Salmonea ſolventem duras pœnas, quia imitatus fuerat *ignes Jovis & tonitru cœli. Ille vectus quatuor equis & quatiens tædam, currebat exultans per gentes Græcorum & per mediam urbem Elidis, & exigebat ſibi cultum divinum : inſanus, qui imitabatur* curru *æreo & impetu equorum nimbos & tonitru non imitabile. Sed pater omnipotens vibravit fulmen per opaca nubila (non ille* quidem *faces & lumina fumida tædarum*, quales Salmoneus) *& vaſto turbine proſtratum transfixit. Videre erat etiam Tityum filium Terræ omnipotentis : cujus corpus extenditur per tota novem jugera ; & immanis vultur fodicans adunco roſtro jecur perpetuum & viſcera fœcunda* ad *pœnas, ſcrutatur ea* ad *cibum, & manet intra profundum pectus : nec ulla quies permittitur fibris repullulantibus. Cur commemorem Lapithas, Ixiona, & Pirithoum?*

NOTÆ.

585. *Salmonea* &c.] *Salmoneus* Σαλμωνεὺς, vel Deucalionis Elidenſis, vel Æoli filius fuit : certe in Elide regnavit, Peloponneſi maritima & occidentali regione. Hic æreis in pontibus ac tabulatis quadrigas impellens, faces jactabat in ſubditos : ut Jovem in Elide ludis maxime Olympicis honoratum ſimularet. Ideo a Jove fulmine ictus eſt. *Mediæque per Elidis urbem* : pro *mediamque per Elidis urbem.* De *Olympo* monte, Ecl. 5. 56. De *Elide*, G. 1. 59.

595. *Tityon* &c.] *Tityus*, Jove natus, & Elara Orchomeni filia : quam cum Jupiter vitiaſſet, Junonis metu occultavit in terra, unde erumpens Tityus Gigantea ſpecie, Terræ filius creditus eſt : ideo a Virgilio *alumnus* ejus, non filius dicitur. Hic ab Apolline ſagittis interfectus eſt, quod Latonæ vim paraſſet. Hanc ejus menſuram & ſupplicium Virgilius accepit ab Homero, Odyſſ. 11. 576. Eadem etiam Prometheo pœna ab aliis tribuitur.

601. *Lapithas* &c.] De *Lapithis*, immani Theſſaliæ gente, quorum tamen ſcelus nullum ſingulare narratur, G. 2. 456. De *Ixione*, eorum rege, qui ob tentatam Junonis pudicitiam, rotæ apud inferos alligatus eſt, G. 3. 38. De Pirithoo, qui Ixionis filius fuit, aut Jovis ex Dia Ixionis uxore; quique Proſerpinam rapere ex inferis aggreſſus, a Cerbero devoratus eſt, ſupra, v. 393. infra, v. 617. His duplex ſupplicium

Quos ſuper atra ſilex jamjam lapſura, cadentique
Imminet aſſimilis. Lucent genialibus altis
Aurea fulcra toris, epulæque ante ora paratæ
Regifico luxu: Furiarum maxima juxta
Accubat, & manibus prohibet contingere menſas;
Exurgitque facem attollens, atque intonat ore.
Hic quibus inviſi fratres, dum vita manebat,
Pulſatuſve parens, & fraus innexa clienti;
Aut qui divitiis ſoli incubuere repertis,
Nec partem poſuere ſuis, quæ maxima turba eſt;
Quique ob adulterium cæſi, quique arma ſecuti
Impia, nec veriti dominorum fallere dextras:
Incluſi pœnam expectant. Ne quære doceri
Quam pœnam, aut quæ forma viros fortunave merſit.
Saxum ingens volvunt alii, radiiſque rotarum
Diſtricti pendent: ſedet æternumque ſedebit
Infelix Theſeus; Phlegyaſque miſerrimus omnes
Admonet, & magna teſtatur voce per umbras:

INTERPRETATIO.

ſuper quos nigrum ſaxum jamjam lapſurum & ſimile cadenti impendet. Fulcra aurea ſplendent in *lætis lectis altis, & convivia parata ante ora* cum *abundantia regali*: *maxima Furiarum accumbit prope, & vetat tangere menſas manibus, & ſurgit erigens facem, & vociferatur ore. Illic, ii quibus fratres odioſi* fuerunt, *dum vita durabat, aut pater verberatus, aut dolus fabricatus clienti; aut qui ſoli incubuerunt opibus partis, nec dederunt partem earum ſuis, quæ turba maxima eſt; & qui occiſi* ſunt *propter adulterium, & qui ſecuti ſunt bella injuſta, nec timuerunt violare fidem* datam *dominis*: illi *incluſi expectant ſupplicium. Ne petas doceri quale ſupplicium* expectent, *aut quis modus & quæ ſors damnaverit eos. Alii verſant magnum ſaxum, & pendent diſtenti radiis rotarum. Miſer Theſeus ſedet & perpetuo ſedebit; & Phlegyas miſerrimus admonet omnes, & teſtatur magno clamore inter tenebras*:

NOTÆ.

ſupplicium aſſignatur, timor ſaxi imminentis, & mediis in epulis fames.

603. *Genialibus toris.*] Quales lecti nuptiales: qui *geniales*, a *generando* dicuntur; vel a *genio*, vitæ ac lætitiæ præſide, de quo Ecl. 4 63. unde *geniale* appellatur quidquid lætum eſt, ut G. 1. 302. *Invitat genialis hyems.*

616. *Saxum ingens* &c.] Indicat Siſyphum, Æoli filium, latrociniis infamem: de quo, G. 3. 39. *Radiiſque rotarum* &c.] Indicat Ixionem, de quo, G. 3. 38. quem quia alteri ſupplicio jam addixit, v. 601. pluribus affectum ſuppliciis probabile eſt.

617. *Æternumque ſedebit infelix Theſeus.*] *Theſeus*, de quo ſupra v. 28. Et *Pirithous*, de quo, v. 392. amicitia conjunctiſſimi, dicuntur inferos adiiſſe, ut inde Proſerpinam raperent: & Pirithous quidem a Plutone datus eſſe Cerbero devorandus: Theſeus autem remanſiſſe in vinculis; donec ab Hercule liberatus ſit. At Theſei anima poſt mortem, cum rediiſſet ad inferos, lapidi affixus eſt ubi æternum ſederet, in pœnam impii olim ſuſcepti itineris. Ita fabulæ. Sed aiunt hiſtoriæ, Theſeum & Pirithoum conatos quidem rapere filiam Aidonei, qui Græcis Pluto eſt, Moloſſorum ſive Theſprotorum in Epiro regis; eamque vocatam Proſerpinam; matrem ejus Cererem; canem cui objectus fuit Pirithous, Cerberum: poſtea Theſeum in gratiam Herculis ab Aidoneo dimiſſum eſſe: idque contigiſſe ad Cichyrum amnem & Acheruſiam paludem, de qua v. 323. teſtatur Pauſanias in Atticis.

618. *Phlegyaſque miſerrimus* &c.] Ambi-

Diſcite juſtitiam moniti, & non temnere Divos.
Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem
Impoſuit: fixit leges pretio atque refixit.
Hic thalamum invaſit natæ, vetitoſque hymenæos.
Auſi omnes immane nefas, auſoque potiti.
Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum,
Ferrea vox, omnes ſcelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina poſſem.
 Hæc ubi dicta dedit Phœbi longæva ſacerdos:
Sed jam age, carpe viam, & ſuſceptum perfice munus:
Acceleremus, ait. Cyclopum educta caminis
Mœnia conſpicio, atque adverſo fornice portas:
Hæc ubi nos præcepta jubent deponere dona.
Dixerat: & pariter greſſi per opaca viarum
Corripiunt ſpatium medium, foribuſque propinquant.
Occupat Æneas aditum, corpuſque recenti
Spargit aqua, ramumque adverſo in limine figit.

INTERPRETATIO.

Diſcite toties *admoniti æquitatem*, *&* *non ſpernere Deos. Hic prodidit patriam pecunia, &* ei *impoſuit tyrannum ferocem*: *tulit & ſuſtulit leges pretio. Hic aggreſſus eſt pudicitiam filiæ*, *& nuptias prohibitas. Omnes auſi infanda crimina & executi conſilia. Si eſſent mihi centum linguæ*, *& centum ora*, & *vox ferrea*; *non poſſem complecti omnes ſpecies criminum*, *nec enumerare omnia nomina ſuppliciorum. Poſtquam longæva vates Apollinis protulit hæc verba*, *ait*: *Nunc autem age*, *ingredere viam*, *& perfice inceptum officium*: *properemus. Video muros fabricatos* in *fornacibus Cyclopum*, *& portas ſub oppoſito fornice*: *ubi monita* Deorum *jubent nos deponere munera.* Sic *locuta fuerat*: *& pariter ambulantes per tenebroſa* ſpatia *viarum invadunt medium iter*, *& appropinquant portis. Æneas occupat aditum*, *& aſpergit corpus recenti aqua*, *& affigit ramum in oppoſito limine.*

NOTÆ.

gua eſt hujus loci ſententia: vel *Theſeus miſerrimus admonet omnes Phlegyas*: vel *Phlegyas miſerrimus omnes admonet. Phlegyæ*, Bœotiæ juxta Orchomenum populi fuerunt, rapinis inſignes: qui aggreſſi templum Apollinis Delphicum diripere, fulminibus, terræ motibus, & peſtilentia poſtmodum abſumpti ſunt, ex Pauſania in Bœoticis. Hos alii inſulanos fuiſſe perhibent circa Theſſaliam, a rege Phlegya ſic dictos: qui ob frequentem contemptum Deorum, a Neptuno immiſſo diluvio deleti ſunt. *Phlegyas*, Martis filius, rex fuit Lapitharum in Theſſalia, Ixionis juxta aliquos pater, & Coronidis Nymphæ: hæc cum ex Apolline Æſculapium peperiſſet; dicitur pater templum Apollinis incendiſſe, ideoque ſagittis ab Apolline detruſus fuiſſe ad inferos. Atque hæc ſententia mihi videtur potior: quid enim Theſeo cum Phlegyis populis?

622. *Fixit leges* &c.] Condidit, tulit. Metaphora ducta a conſuetudine; qua leges in æs inciſæ *fixis* tabellis in publico proponebantur; quæ cum avellerentur, dicebantur *refigi*. De *Hymenæo*, nuptiali Deo, G. 3. 60.

630. *Cyclopum educta.*] De *Cyclopibus*, Æ. 3. 569. His cudendi ferri muniendarumque urbium inventio tribuitur. Quare hic ferrea & munita mœnia intellige. *Educta* dicuntur: non quaſi *elata* in altum; ſed quaſi ferro *ducta*, & *ductilia*, quod fit in caminis & fornacibus.

631. *Mœnia.*] Palatium Plutonis & Proſerpinæ.

636. *Spargit aqua.*] Vel quia pollutus aſ-

His demum exactis : perfecto munere Divæ,
Devenere locos lætos, & amœna vireta
Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.
Largior hic campos æther & lumine vestit
Purpureo : Solemque suum sua sidera norunt.
Pars in gramineis exercent membra palæstris,
Contendunt ludo, & fulva luctantur arena:
Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.
Necnon Threïcius longa cum veste sacerdos
Obloquitur numeris septem discrimina vocum:
Jamque eadem digitis, jam pectine pulsat eburno.
Hic genus antiquum Teucri, pulcherrima proles,
Magnanimi heroes, nati melioribus annis:
Ilusque, Assaracusque, & Trojæ Dardanus auctor.

INTERPRETATIO.

Denique his absolutis, persoluto munere Proserpinæ, pervenerunt ad *loca læta, & prata jucunda, & sedes beatas sylvarum felicium. Hic aër ambit agros liberior & luce purpurea:* & incolæ *cognoscunt suum Solem & sua astra. Pars exercent corpora in herbosis locis, certant ludis, & luctantur in arena fulva. Pars agitant saltationes pedibus, & canunt cantilenas. Vates etiam Thracius cum veste longa canit numeris septem discrimina sonorum: & sonat eadem, modo digitis, modo plectro eburneo. Hic* eſt *vetusta propago Teucri, soboles clarissima, heroes magnanimi, nati temporibus felicioribus: & Ilus, & Assaracus, & Dardanus fundator Trojæ.*

NOTÆ.

pectu Tartari : vel quia sacrum munus Proserpinæ offert; solemnis autem in sacris omnibus ablutio. *Spargit* vero dumtaxat, non omnino *lavat*: de quo more, Æ. 4. 635.

638. *Locos lætos* &c.] *Elysium.* Locus erat piis apud inferos destinatus, deliciis omnibus affluens. Alii collocant in insulis fortunatis, *Canaries*, ad latus occidentale Africæ, de quibus Æ. 4. 480. Alii in Hispania Bætica, *Andalousie*, *Grenade*. Alii apud Indos. Alii in pratis aëriis, cœlum inter ac terram mediis. Nomen aliqui fingunt ab Elysio quodam Eleutheri filio : aliqui ab *ἤλυσις, profectio*, quod illuc piorum animæ post obitum proficiscantur : aliqui quasi *ȣ̓ λύσιον non solubile*, quia sedes est animarum immortalium, quæ dissolvi non possunt.

638. *Vireta.*] Loca sunt herbarum arborumque viriditate amœna.

641. *Purpureo, Solemque* &c.] *Lumine purpureo*, pulchro, Æ. 1. 595. *Solem* in Elysio alium statuit etiam Plato in Phœdone.

642. *Gramineis palæstris.*] *Palæstra*, tam pro *ludo* sumitur, quam pro *loco* ludis addicto. Hic pro *loco*. De *Palæstra*, sive *lucta*, Æ. 3. 280. in quo differat a *pugilatu*, Æ. 5. 401.

645. *Threicius sacerdos.*] *Orpheus*, Ecl. 3. 46. G. 4. 454. Multi fuere hujus nominis : sed omnia uni tribuuntur, fabularum more. Dicitur ex Ægypto arcanas ceremonias primus transtulisse; tum lyræ solertia, & carminis suavitate præcelluisse : quo utroque nomine *longa cum veste* inducitur, quæ & sacerdotum fuit, & musicorum.

646. *Numeris septem* &c.] Numerosis cantibus personat citharam : quæ primo septem chordis instructa memoratur; deinde novem, in honorem Musarum. Hæc autem pulsabatur *digitis*, *pectine*, *plectro*: Nam *plectrum*, sive arcum illum, quo fila perstringuuntur, a pectine diversum esse, ostendit inventa Romæ Julii tertii temporibus marmorea Orphei statua, quæ sinistra manu citharam, dextra pectinem tenebat, teste Nascimbæno.

650. *Assaracusque* &c.] De hac Trojanorum regum serie, G. 3. 35. De *Dardano*, Æ. 3. 167.

Arma procul, currusque virum miratur inanes.
Stant terræ defixæ hastæ, passimque soluti
Per campos pascuntur equi: quæ gratia currum
Armorumque fuit vivis, quæ cura nitentes
Pascere equos; eadem sequitur tellure repostos.
Conspicit ecce alios dextra lævaque per herbam
Vescentes, lætumque choro pæana canentes,
Inter odoratum lauri nemus: unde superne
Plurimus Eridani per sylvam volvitur amnis.
Hic manus, ob patriam pugnando vulnera passi:
Quique sacerdotes casti, dum vita manebat:
Quique pii vates & Phœbo digna locuti:
Inventas aut qui vitam excoluere per artes:
Quique sui memores alios fecere merendo:
Omnibus his nivea cinguntur tempora vitta.
Quos circumfusos sic est affata Sibylla,

INTERPRETATIO.

Miratur procul arma & currus virorum vacuos. Hastæ sunt fixæ in *terra*, *& equi liberi pascuntur passim in campis: amor curruum & armorum qui fuit viventibus*, *studium quod* fuit *alendi pingues equos*; *idem manet* iis *depositis* sub *terra*. *Ecce videt alios* ad *dextram &* ad *sinistram epulantes super gramine*, *& cantantes choro lætas cantilenas*, *in odorifera sylva lauri*: *unde magnus Eridanus decurrit per sylvam apud superos. Hic turba* est eorum, *qui certando pro patria tulerunt vulnera*: *& qui sacerdotes puri* fuerunt, *dum vita durabat*: *& qui vates pii*, *ac locuti* res *dignas Apolline*: *aut qui ornaverunt vitam* humanam *per artes repertas* a se: *& qui reddiderunt alios memores sui*, iis *benefaciendo*. *Capita horum omnium coronantur tænia candida. Quos circumstantes Sibylla sic allocuta est*,

NOTÆ.

657. *Pæana.*] *Pæan*, hymnus fuit, isque duplex: alter in honorem Martis, qui solebat ante pugnam cani; alter in honorem Apollinis, qui post victoriam: inde læti quilibetque quorumcumque Deorum hymni, *pæanes* etiam dicti. Nomen, vel a *παίω medeor*, quia Apollo medicinæ præses: vel a *παίω ferio*, quia ob confossum ab Apolline Pythona serpentem, hic hymnus primo cantatus est: vel ab ἴει παῖ, *jaculare fili*, quibus verbis eum Latona mater ea in pugna hortabatur: unde *Io pæan*, deinde triumphantium acclamatio fuit.

659. *Plurimus Eridani* &c.] Duplex affertur ab interpretibus hujus loci sententia: I. *Unde magna pars Eridani e superis præcipitat in inferos*: notaturque ab iis vis adverbii *superne*, quo motus significatur e superiore loco in inferiorem; tum natura Eridani, qui Plinio teste l. 3. 16. non longe ab ortu absorbetur in terras quasi cuniculo, & paullo post in Forovibiensi agro, qui nunc est Pedemontii pars, absorbetur. II. *Unde magnus Eridanus fluit apud superiores terræ incolas*, quæ sententia mihi probabilior videtur: tum quia *unde* indicat hic Elysium nemus, ubi versatur Æneas; ideoque, *superne*, non potest significare superas terras ex quibus Padus descendat; sensus enim esset, *Ex quo Elysio volvitur Eridanus ex terris*; qui motus non sibi consentiunt: tum quia *superne*, significat quicquid est *supra*, non tantum *desuper*: tum quia subterranea sunt omnium fluviorum receptacula, unde erumpunt, G. 4. 364. Cum autem Eridanus agrum Mantuanum alluat, hunc habuit Virgilius honorem amni patrio; ut eum, non e communi fluviorum omnium receptaculo, sed ex Elysio ortum diceret. De *Eridano*, sive *Pado*, le *Po*, G. 1. 482.

Musæum ante omnes; medium nam plurima turba
Hunc habet, atque humeris extantem suspicit altis:
Dicite felices animæ, tuque optime vates:
Quæ regio Anchisen, quis habet locus? illius ergo
Venimus, & magnos Erebi tranavimus amnes.
Atque huic responsum paucis ita reddidit heros:
Nulli certa domus: lucis habitamus opacis,
Riparumque toros & prata recentia rivis
Incolimus: sed vos, si fert ita corde voluntas,
Hoc superate jugum, & facili jam tramite sistam.
Dixit: & ante tulit gressum, camposque nitentes
Desuper ostentat: dehinc summa cacumina linquunt.
  At pater Anchises penitus convalle virenti
Inclusas animas, superumque ad lumen ituras,
Lustrabat studio recolens: omnemque suorum
Forte recensebat numerum, carosque nepotes,
Fataque, fortunasque virum, moresque, manusque.
Isque ubi tendentem adversum per gramina vidit
Ænean; alacris palmas utrasque tetendit,
Effusæque genis lacrymæ, & vox excidit ore:
Venisti tandem, tuaque expectata parenti
Vicit iter durum pietas! datur ora tueri
Nate tua, & notas audire & reddere voces!

INTERPRETATIO.

præ cæteris Musæum; nam magna turba hunc habet in medio sui, & admiratur superantem altis humeris: O animæ fortunatæ, & tu optime vates: dicite quæ regio, quis locus tenet Anchisen? illius causa venimus huc, *& trajecimus magnos fluvios inferorum. Tunc heros sic dedit ei responsum paucis* verbis: *Nemo nostrum habet fixam domum: habitamus in sylvis umbrosis, & incolimus herbosas ripas, & prata* semper *nova ob rivos. Vos tamen, si cupiditas animi sic jubet, conscenaite hunc collem;* & vos *deducam* ad eum *facili semita. Sic dixit, & præivit incessu, & desuper ostendit campos amœnos: deinde descendunt ex alto vertice. Pater autem Anchises in profunda valle viridi, circumspiciebat animas separatas & reversuras in lucem superiorem, considerans* eas *studiose: & forte recognoscebat omnem multitudinem suorum, & dilectos posteros, & fata, & fortunas, & mores, & facta hominum* illorum. *Et quando ille vidit Æneam ex adverso venientem per herbas; lætus protulit ambas manus, & lacrymæ fluxerunt per genas, & vox exiit* ex *ore: Venisti denique, & tua pietas certa patri superavit iter difficile! o fili, permittitur aspicere vultum tuum, & accipere ac reddere voces familiares!*

NOTÆ.

667. *Musæum.*] Dicitur hic a Suida, Eleusinius Atheniensis, Orphei discipulus, carminum heroicorum scriptor, quorum Eumolpo filio ad quatuor millia scripsit: floruit sub Cecrope secundo Atheniensium rege. Hic, & Orpheus, Homero antiquiores putantur: ideoque hic commemorantur a Virgilio. Superest adhuc carmen de amoribus Leandri & Herûs, quod Musæo tribuit Scaliger in Poetica, & longe versibus Homericis anteponit. Negat tamen Vossius, & auctorem hujus operis vixisse sub Augustis affirmat, etiam post quartum Christi seculum.

687. *Expectata.*] Doctissimi legunt *spectata*. Nec male: id est cognita, perspecta,

Sic equidem ducebam animo rebarque futurum,
Tempora dinumerans: nec me mea cura fefellit.
Quas ego te terras & quanta per æquora vectum
Accipio! quantis jactatum nate periclis!
Quam metui ne quid Libyæ tibi regna nocerent!
Ille autem: Tua me, genitor, tua triftis imago
Sæpius occurrens, hæc limina tendere adegit.
Stant fale Tyrrheno claffes. Da jungere dextram,
Da genitor: teque amplexu ne fubtrahe noftro.
Sic memorans, largo fletu fimul ora rigabat.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum;
Ter fruftra comprenfa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique fimillima fomno.
Interea videt Æneas in valle reducta
Seclufum nemus, & virgulta fonantia fylvis;
Lethæumque, domos placidas qui prænatat, amnem.
Hunc circum innumeræ gentes populique volabant.
Ac veluti in pratis, ubi apes æftate ferena
Floribus infidunt variis, & candida circum
Lilia funduntur: ftrepit omnis murmure campus.
Horrefcit vifu fubito, caufafque requirit
Infcius Æneas: quæ fint ea flumina porro,
Quive viri tanto complerint agmine ripas.
Tum pater Anchifes: Animæ quibus altera fato
Corpora debentur, Lethæi ad fluminis undam
Securos latices & longa oblivia potant.

INTERPRETATIO.

Certe numerans tempora, cogitabam animo & exiftimabam ita fore: & mea follicitudo non decepit me. O *fili*, per *quales terras & per quanta maria jactatum, & quantis periculis agitatum ego te audio! quam timui ne regna Africæ tibi obftarent aliquantum! Æneas vero* ait: *Tua, o pater, tua mæfta umbra fæpe vifa impulit me venire ad hæc loca. Naves* meæ *ftant* in *mari Tyrrheno. Permitte* mihi, *o pater, permitte conjungere manus, & ne te fubducas complexui meo. Sic loquens, fimul madefaciebat vultum copiofis lacrymis. Ter conatus erat implicare brachia collo* ejus: *ter umbra fruftra comprehenfa elapfa eft e manibus, fimilis ventis levibus & fimillima fugaci fomno. Interea Æneas cernit in valle fecreta fylvam feparatam, & frutices fonantes* per *fylvam; & fluvium Lethæum, qui præterfluit tranquillam fedem. Gentes & populi innumeri volabant circa hunc* fluvium. *Et quemadmodum quando in pratis, fuda æftate, apes adhærent diverfis floribus, & vagantur circa alba lilia:* fic *omnis campus fonat fremitu. Æneas ignarus* rei *ftatim obftupet afpectu, & petit caufas: quinam ergo fint illi fluvii, aut quinam homines occupaverint ripas tanta multitudine. Tunc pater Anchifes* ait: *Animæ, quibus alia corpora deftinantur* per *fatum, bibunt oblivia æterna & liquores tutos, ad aquas Lethæi fluvii.*

NOTÆ.

probata: quemadmodum Ovidius dixit, *Spectatur in ignibus aurum.*

694. *Ne quid Libyæ* &c.] Cum Didonis amore te implicuifti, Æ. 4. De *Libya*, Æ. 1.162. De *fale*, pro mari, Æ. 1 541. De *Tyrrheno* mari, Italiam ad meridiem alluente, Æ. 1. 71. De *Lethæo* amne, fupra, v. 323.

713. *Quibus altera fato corpora debentur.*]

Has equidem memorare tibi atque ostendere coram,
Jampridem hanc prolem cupio enumerare meorum:
Quo magis Italia tandem lætere reperta.
O pater, anne aliquas ad cœlum hinc ire putandum est
Sublimes animas? iterumque ad tarda reverti
Corpora? quæ lucis miseris tam dira cupido?
Dicam equidem, nec te suspensum nate tenebo;
Suscipit Anchises, atque ordine singula pandit.
Principio cœlum, ac terras, camposque liquentes,
Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque astra
Spiritus intus alit: totamque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.
Inde hominum pecudumque genus, vitæque volantum,

INTERPRETATIO.

Ego certe jamdudum opto enarrare tibi & coram monstrare illas, & enumerare sobolem illam meorum: ut magis gaudeas Italiam demum inventam fuisse a te. O *pater*, ait Æneas, *an existimandum est animas aliquas illustres hinc redire in lucem, & reverti rursus in pigra corpora? quodnam est miseris tam insanum vitæ desiderium? Respondet Anchises*: O *nate, equidem dicam, nec te relinquam dubium. Et* sic *explicat singula per ordinem. Primo, spiritus fovet intus cœlum, terram, spatia aquea, & lucidum globum Lunæ, & astra Titania: & mens didita per omnia membra movet totam* illam *molem, & miscet se cum magno* illo *corpore. Inde* oritur *genus hominum, & pecudum & vitæ avium,*

NOTÆ.

Non enim omnes animæ alia in corpora redibant, ut mox dicemus v. 748. Sed jam opus est, ut promissam sæpe de animarum natura dissertationem exequamur, & evolvamus mysteria famosæ illius translationis animarum diversa in corpora; quæ Græcis μετεμψύχωσις dicitur. Hanc primo invexit Pythagoras, tenueruntque deinceps Socrates & Plato. His adhæret hoc loco Virgilius, ut & G. 4. 220. qui prius Epicurum sequebatur, Ecl. 6. 31. Id omne undecim capitibus complectemur: quæ quantum a Christiana veritate absint, facile erit intelligere.

724. *Principio cœlum* &c.] I. *Caput*. Deus rudem informemque materiam in quatuor elementa primum digessit, ignem, aërem, aquam, terram. Inde mundi corpus fabricavit, varias in partes ac sphæras, quasi membra distinctum: harum suprema, *cœlum*; infima *terra*, cui *liquentes campi*, sive aqua substernitur; mediæ partes, *Sol, astra, globus Lunæ*, quo inferiora elementa a cœlestibus quasi communi termino separantur. Ut enim sunt infra Lunæ globum naturæ quatuor elementorum per formas, distinctæ suis in sphæris: ita supra globum eumdem, sunt eædem naturæ longe excellentiori modo per virtutes: habent quippe cœlestia corpora ab ignis natura lumen ac motum, a terræ natura solidam firmitatem, ab aëris natura perspicuitatem, ab aquæ natura æquabilem lenitatem: sed illæ omnes naturæ illic in formam præstantissimam, nempe ignis, redactæ sunt; cujus tanta est excellentia, ut quintum elementum sive quinta *essentia* dici possit: quemadmodum hic apud nos in unam mixti formam quotidie coalescunt: Ita Plato in Timæo, & Marsilius ibid. cap. 24. De *Titanis* nomine, quod Soli præcipue tribuitur, Æ. 4. 119.

726. *Spiritus intus alit* &c.] II. *Caput*. Huic mundi corpori Deus *animam* sive *spiritum* addidit, cui inest præcipue *intellectus*, *intelligentia*, & *natura*, id est vitalis ac seminaria virtus. Et hanc quidem animam Pythagoras Deum ipsum esse contendebat, ut liquet ex Minutio Felice: at Plato non Deum, sed opus putabat summi Dei.

728. *Inde hominum* &c.] III. *Caput*.

Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus.
Igneus eſt ollis vigor, & cœleſtis origo
Seminibus: quantum non noxia corpora tardant,
Terrenique hebetant artus, moribundaque membra.
Hinc metuunt cupiuntque, dolent gaudentque: nec auras
Reſpiciunt, clauſæ tenebris & carcere cœco.

INTERPRETATIO.

& monſtra quæ mare fert ſub polita planitie. Ineſt illis animis vis ignea, & origo cœleſtis: quatenus corpora noxia non gravant, & artus terreni membraque mortalia non retundunt vim illam. *Hinc animæ timent & deſiderant, mœrent & lætantur: nec ſuſpiciunt cœlum, incluſæ* in *tenebris & obſcuro carcere.*

NOTÆ.

Inde, juxta Pythagoram ſignificat: *Ex hoc Deo, qui eſt mundi anima; quaſi decerptæ particulæ ſunt vitæ hominum, & pecudum.* Juxta Platonem vero ſignificat: *Ex reliquiis hujus temperationis, ex qua mundi animam formaverat Deus; formatæ ſunt ab eodem ſingulares animæ viventium.* Ita Plato loquitur in Timæo. Quænam autem illa fuerit temperatio, ſatis dilucide percipi non poteſt, neque ex Platonicorum, neque ex Platonis ipſius verbis. Virgilium autem Platoni potius quam Pythagoræ hic adhæſiſſe exiſtimo: quia ſic melius hæc omnis ejus doctrina conſtabit, ut ex ſequenti capite manifeſtum fiet.

730. *Igneus eſt ollis vigor. . . ſeminibus* &c.] IV. *Caput.* Docet Plato diſerte in Timæo, unicum illum ac ſupremum Deum, poſtquam ex animæ mundi reliquiis animas formaſſet, rationis & intelligentiæ participes; eas quaſi *ſementem ſparſiſſe* in Solem, in Lunam, aliaque aſtra & inſtrumenta temporis: ita ut ſingulæ ſingulis aſtris quaſi vehiculis invectæ, univerſum contemplari poſſent. Addit, cum poſt ejuſmodi ſementem, animarum cum corporibus conjunctionem inferioribus ac junioribus Diis permiſiſſe. Appellat Plato juniores Deos, Cœlum, Terram, Saturnum, Rheam, Jovem &c. Tum ait, juniores Deos viventia corpora ex elementis procreaſſe, quibus duplicem animam addiderint; alteram immortalem, ex divina illa *ſemente*, qua ſidera *conſita* fuerant, quaſi quodam defluvio delapſam; quam in capite rotundo, quaſi in mundi compendio locaverint: alteram mortalem a ſe conflatam; cujus partem quæ iraſcitur, circa cor; quæ concupiſcit, circa jecur poſuerint. Ἔσπειρε τοὺς μὲν ἐς Ἥλιον, τοὺς δ᾽ εἰς Σελήνην, τοὺς δ᾽ εἰς τὰ ἄλλα ὅσα ὄργανα χρόνου· τὸ δὲ μετὰ τὸν σπόρον, τοῖς νέοις παρέδωκε θεοῖς σώματα πλάττειν &c. Hinc patet cur Virgilius vitas illas ſive animas vocaverit *ſemina.* Item cur *igneus vigor* & *cœleſtis origo* iiſdem ſit· nempe, vel quia per multa ſecula aſtris invectæ aliquid ex earum contraxerunt natura, quam igneam eſſe diximus, v. 724. vel quia fortaſſe ex eodem cœli igne & quinta *eſſentia* conflatæ ſunt, ut Platonicis quibuſdam viſum eſt.

731. *Quantum non* &c.] V. *Caput.* Animæ ejuſdem erant naturæ, in hominibus, belluis, volucribus, piſcibus: ſiquidem, juxta Pythagoram & Platonem, mutua erat earum commutatio. Totum porro earum diſcrimen ex craſſiori aut ſubtiliori corporum diſcrimine petebatur: ut inter infantem ac juvenem; virum ac ſenem, videmus contingere. Atque illud eſt quod vocat Plato ſub finem Timæi, *mentis jacturam & acquiſitionem, qua invicem animalia commutantur,* πάντα τότε καὶ νῦν διαμείβεται τὰ ζῶα εἰς ἄλληλα, νοῦ καὶ ἀνοίας ἀποβολῇ καὶ κτήσει μεταβαλλόμενα. Quo autem ordine fieret illa tranſmutatio mox dicemus. Hinc inter ipſos homines, indolis, ingenii, morumque diverſitas, ex eadem oriebatur varietate corporum: ideo ait poëta, cœleſtem in eorum animis eſſe originem, & vero apparere; quatenus corporum & membrorum pondere non gravantur.

733. *Hinc metuunt cupiuntque* &c.] VI. *Caput.* Ex illo cum corporibus nexu oriuntur perturbationes omnes animorum. Provt quippe, aut ſanguis, aut pituita, aut flava

Quin & ſupremo quum lumine vita reliquit:
Non tamen omne malum miſeris, nec funditus omnes
Corporeæ excedunt peſtes; penituſque neceſſe eſt
Multa diu concreta modis inoleſcere miris.
Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum
Supplicia expendunt. Aliæ panduntur inanes
Suſpenſæ ad ventos: aliis ſub gurgite vaſto
Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni.
Quiſque ſuos patimur manes. Exinde per amplum
Mittimur Elyſium, & pauci læta arva tenemus:

INTERPRETATIO.

Præterea quando ultima luce vita receſſit: non tamen omne malum, nec omnes corporeæ ſordes omnino recedunt a miſeris; & plane neceſſe eſt ut *multa vitia diu conglutinata* iis adhuc *adhæreſcant admirabili ratione. Ideo cruciantur pœnis, & perſolvunt ſupplicia præteritarum noxarum. Aliæ ſuſpenſæ exponuntur levibus ventis: aliis crimen* quo ſunt *infectæ lavatur ſub immenſo lacu, aut abſumitur flammis.* Omnes *patimur*, *unuſquiſque ſuum ultorem. Deinde inducimur in ſpatioſum Elyſium, & pauci obtinemus lætos campos:*

NOTÆ.

flava atrave bilis in corporibus prævalet: ita motibus aliis, aliiſve,facilius animi agitantur. His autem quatuor motibus cæteros omnes poëta complectitur: quippe *metu* ac *deſiderio* ſive ſpe, in malum ac bonum futurum ferimur; *dolore* & *gaudio*, circa malum ac bonum præſens afficimur: & facile, incluſus quaſi obſcuro carcere animus, auras cœleſtes, id eſt divinam originem, obliviſcitur.

739. *Ergo exercentur pœnis* &c.] VII. *Caput.* Animæ illæ, etſi diverſæ a corporibus naturæ, ex diuturna tamen cum iis conjunctione multa inquinamenta contrahunt. Unde triplici purgatione expiantur: *igne*; *ventis*, id eſt *aëre*; & *gurgite vaſto*, id eſt *aquis* Hæc autem tria in ſacris uſurpabantur purgationum genera: aut enim res infectæ tæda vel ſulfure purgabantur, aut aqua luſtrabantur, aut aëre ventilabantur. Et quantum ad animas, hanc Platonicis attribuit ſententiam Auguſtinus de Civit. Dei, lib. 21. 13. eamque affert hujus cauſam: quod, *quoniam terris ſuperiora ſunt elementa, aqua, aër, ignis; ex aliquo iſtorum mundetur, quod terrena contagione contractum eſt.* Significat autem *inoleſcere*, ſimul creſcere: eſtque vel ab *alo*, quod ſimul alitur; vel a *ſoleo*, quod ſimul conſuevit.

743. *Quiſque ſuos patimur manes.*] Id eſt. *Omnes patimur noſtros manes, unuſquiſque ſuos.* Quinam autem illi ſint *manes*, ambigitur: idque videri poteſt e Platonis doctrina etiam repetitum. VIII. igitur *caput.* Animis ſingulis, jam inde a prima generatione deſcenſuque ex aſtris, genium ſive dæmonem attribui, cuſtodem operum, qui animum in lucem extrahat ac deinde poſt mortem reducat ad inferos, ait Plato de repub. l. 10. itemque in Phædone. Hos *manes* dici nihil vetat, eoſdemque purgationis miniſtros adhiberi. Quanquam alii per *manes*, furias, alioſque minores intelligunt inferorum Deos, a quibus animæ torquentur: & vero ita ſumuntur *manes* G. 4. 489. *Scirent ſi ignoſcere manes*: ibi enim Deos inferorum ſignificari manifeſtum eſt. Utraque explicatio conciliabitur facile: ſi Platonici genii dicantur, utriuſque mundi habere commercium, qualiter Mercurius: & ſuperi quidem terreſtreſve Dii eſſe, cum vivis adſunt; inferi autem, cum mortuis purgandis aſſiſtunt. Loca vero huic purgationi aſſignata exiſtimo, eſſe varias ſedes illas, jam ab Ænea peragratas; ubi infantes, amantes, bellicoſi, propria manu occiſi: qui inde poſt certos purgationis annos in Elyſium admittebantur. De *manibus*, alia ſignificatione, pro umbris mortuorum, G. 4. 469.

744. *Pauci læta arva tenemus* &c.] IX. *Caput.* Pauci fruebantur Elyſii voluptatibus: multi quidem, ſi per ſe ipſi ſpectantur,

Donec longa dies perfecto temporis orbe
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Ætherium sensum, atque auraï simplicis ignem.
Has omnes, ubi mille rotam volvere per annos,
Lethæum ad fluvium Deus evocat agmine magno:

INTERPRETATIO.

quando longa dies confectis spatiis temporum delevit congenitas sordes, ac reliquit purum sensum cœlestem & simplicem fulgorem ignis. Postquam verterunt rotam per mille annos, Deus vocat eas omnes magno numero ad amnem oblivionis:

NOTÆ.

nam evocabantur *agmine magno*, infra, v. 749. tamen pauci, si cum immenso animarum omnium numero conferuntur. 1. Quia multi detrudebantur in Tartarum, inde nunquam in lucem alia generatione emersuri, quod eorum scelera nulla purgatione elui possent: ita Plato in Phædone. 2. Quia pars animarum longe maxima distinctis illis in sedibus purgabatur: quibus in Elysium succedentibus, aliæ ex Elysio in vitam emigrabant: 3. Quia multi, aut omni, aut saltem aliqua purgatione perfuncti, scelerum in pœnam detrudebantur nova in corpora, belluarum aut volucrum; nec in Elysium transibant, ob vitam virtutum sterilem. Quare frustra se torquet Cerdanus ut pugnantes conciliet voces: *quisque patimur*, & *pauci tenemus*.

745. *Donec longa dies* &c.] X. *Caput.* In hoc Elysio fruebantur animæ quiete perfectissima: vocat enim Virgilius v. 669. *felices animas*; & v. 638. *locos lætos, & amœna vireta fortunatorum nemorum, sedesque beatas.* Ergo hinc procul aberant purgationis tormenta. Quid igitur ait Anchises: *Pauci læta arva tenemus: donec longa dies concretam exemit labem*? Omnino aliud mihi sonare videtur *donec*, quam aliis vulgo interpretibus: neque hic interpretor, *quousque*, quasi futuram in Elysio purgationem notet; sed *quando*, ut præteritam seclusis in locis purgationem indicet. Idque duo persuadent: 1. Quia non dixit Virgilius, *donec exemerit*, aut *eximat*; sed *donec exemit*, quod expressius significat *quando exemit*, quam *quousque exemerit*. 2. Quia pari sensu dixit Horatius Od. l. 3. 9. *Donec gratus eram tibi .... Persarum vigui rege beatior*: id est, *quando gratus eram tibi* &c. Per *auraï simplicis ignem*, significat puram animæ naturam, quæ propter subtilitatem aëri & igni simillima est, ideo vocat eam Horatius Sat. l. 2. 2. 79. *Divinæ particulam auræ*: cujus vocis ultima diphthongus duas in vocales prisco more dissolvitur, *auræ* in *auraï*.

748. *Has omnes, ubi* &c.] XI. *Caput.* Postquam animæ hac sua beatitate per annos mille potitæ sunt: evocantur ad generationem aliam, aliamque cum novo corpore unionem. At prius Lethæas aquas jubentur ebibere: ut præteritorum omnium, tam laborum, quam voluptatum obliti; nec teneantur Elysii desiderio, nec superioris vitæ asperitate deterreantur; nec supersit quicquam, nisi ingenitus quidam affectus animæ in corpus. Quod autem ait *omnes*, restringi debet ad eas omnes, *quibus altera fato corpora debentur*, v. 714. Non enim omnes redibant in corpora; nec vero tale quicquam de se Anchises commemorat, quod si erat futurum, certe non omisisset. Hos autem ab eo reditu fuisse immunes puto, qui ob exquisita merita admissi inter Deos fuerant, & *Acheronte remissi*, ut loquitur Æneas de Anchise Æ. 5. 99. & reversi *sideris in numerum*, unde prima generatione defluxerant, ut ait Virgilius G. 4. 227. Horum quippe non *animas* apud inferos, sed *idola* solum ac simulacra Elysiis in campis remansisse testatur Lucretius ex Ennio l. 1. 120. Et Ulysses apud Homer. Odyss. 11. 600. ait se inter inferorum umbras vidisse idolum Herculis, quo cum sermonem habuerit; ipsum vero, id est ipsius animam, apud superos degere. Talem arbitror Anchisen a Virgilio describi: cujus idolum hic Æneam alloquitur, dum anima fruitur cœlestium Deorum consortio. Itaque tria distingui possunt in homine *anima*, *corpus*, *idolum*: ad-

Scilicet immemores ſupera ut convexa reviſant,
Rurſus & incipiant in corpora velle reverti.
Dixerat Anchiſes : natumque, unaque Sibyllam,
Conventus trahit in medios turbamque ſonantem :
Et tumulum capit, unde omnes longo ordine poſſit
Adverſos legere, & venientum diſcere vultus.
  Nunc age, Dardaniam prolem quæ deinde ſequatur
Gloria, qui maneant Itala de gente nepotes,
Illuſtres animas noſtrumque in nomen ituras,
Expediam dictis, & te tua fata docebo.
Ille, vides? pura juvenis qui nititur haſta,
Proxima ſorte tenet lucis loca, primus ad auras
Æthereas Italo commiſtus ſanguine ſurget,
Sylvius, Albanum nomen, tua poſtuma proles :

INTERPRETATIO.

nempe ut oblitæ præteritorum *repetant ſuperiorem curvaturam* mundi, *& incipiant velle iterum redire in corpora. Anchiſes* hæc *dixerat* : *& ducit filium, ac ſimul Sibyllam, in medios cœtus turbamque frementem : & conſcendit collem, unde poſſit conſiderare longa ſerie omnes* ſibi *obverſos, & intueri vultus venientium. Age modo*, inquit Anchiſes, *explicabo verbis, quis honos aliquando ſecuturus ſit ſobolem Trojanam, qui poſteri deſtinentur e noſtra familia, nobiles animas, & ſucceſſuras noſtro nomini : & tibi aperiam tua fata. Videſ*ne ? *Ille juvenis qui inſiſtit haſtæ nitidæ, occupat ſorte ſpatium proximum lumini, primus erumpet in aërem cœleſtem miſtus Italo ſanguine, Sylvius, nomen Albanum, tua ſoboles poſtrema* :

NOTÆ.

ditur ab aliis etiam quarta pars, *umbra*, quæ ſepulcrum incolebat, ut notavimus Æ. 4. 385. Quamquam hæc *umbræ*, ab anima, corpore, & idolo, diſtinctio, non ita videtur certa. De *Lethæo*, oblivionis flumine, ſupra, v. 323. *Rotam volvere*, metaphora eſt pro *tempus traducere*; ex Ennio petita, ut teſtatur Servius. Et temporis *rotam* dixit; ut paulo ante *orbem*; & paſſim alibi *curſum*, *curriculum. Convexa ſupera* : vel ſignificant convexam ſuperficiem terræ, cujus in concavo inferi latent : vel ſublimem & concavam cœli conſpicui partem, ut diximus Æ. 1. 314.

756. *Nunc age* &c.] Oſtendit Anchiſes Æneæ poſterorum ſuorum clariſſimos : ubi notanda tria. I. Poſteros illos partim ex Trojana, partim ex Itala gente oriundos fore : cum utraque gens Æneæ & Laviniæ conjugio miſcenda ſit. II. Non ſervari ab Anchiſa in illa enumeratione ordinem temporum : cum a Romulo ſtatim ad Cæſarem tranſeat, tum regrediatur ad Numam. III. Alios etiam commemorari, præter poſteros Æneæ, utriuſque gentis illuſtres viros. IV. Hoc totum Virgilii artificium, etſi perquam inſigne eſt, errore non carere. Is autem error eſt ejuſmodi. Animas inducit quæ jam inſederant corpora, indeque egreſſæ, tum aut puræ erant, aut purgabantur, in Romanorum heroum corpora reverſuræ. At ſi erant puræ, inerat iis dumtaxat purus æthereus ſenſus atque aurai ſimplicis ignis; atque ita nullus inerat ſenſus corporis præteriti, multo minus futuri : ſi purgabantur, nondum Lethæis aquis imbutæ, nondum præteriti corporis memoriam exuerant; atque adeo nondum potuerant convenientes futuræ olim ſorti affectus aſſumere; igitur nec Sylvius niti haſta, nec Romulus geminas habere criſtas, nec Numa mentum incanum gerere, nec circa Marcellum Romani ſtrepere.

763. *Sylvius, Albanum nomen* &c.] In his Romanæ hiſtoriæ initiis parum ſibi ſcriptores conſentiunt. Livius hunc Sylvium, Aſcanii filium facit : Dionyſius Halicar-

Quem tibi longævo ſerum Lavinia conjux
Educet ſylvis regem, regumque parentem:
Unde genus longa noſtrum dominabitur Alba.
Proximus ille, Procas, Trojanæ gloria gentis:
Et Capys: & Numitor: & qui te nomine reddet,
Sylvius Æneas; pariter pietate vel armis
Egregius, ſi unquam regnandam acceperit Albam.
Qui juvenes quantas oſtentant aſpice vires.
At qui umbrata gerunt civili tempora quercu;

INTERPRETATIO.

quem uxor Lavinia in ſylvis tarde pariet tibi ſeniori, futurum *regem & patrem regum*: *a quo familia noſtra regnabit Albæ longæ. Hic vicinus* huic, eſt *Procas*, *honor Trojanæ nationis. Deinde Capys*: *& Numitor*: *& Æneas Sylvius*, *qui referet te nomine*; *æqualiter illuſtris armis & pietate*, *ſi tandem* aliquando *accipiat regendam Albam. Qui juvenes vide quantum præ ſe ferant robur*! *At qui habent caput cinctum* corona *civili quercica*;

NOTÆ.

naſſeus, Æneæ. Scribit enim Laviniam, tum cum obiit Æneas, prægnantem, Aſcanii privigni metu in Sylvas fugiſſe apud regii pecoris magiſtrum Tyrrheum; ibique filium peperiſſe, cui inde Sylvio nomen fuit: Aſcanium pietate motum in novercam, ſibi hunc ipſum Sylvium ſucceſſorem deſignaſſe; Iülo filio ſuo pontificatum maximum tribuiſſe, a quo gens Julia propagata eſt. *Albanum nomen* dicitur Sylvius: quia ex eo reges Albani communi nomine Sylvii appellati ſunt; ut poſtea imperatores Romani, Cæſares. *Poſtuma proles*, duplici ſenſu explicatur; vel quæ poſt *humationem* patris oritur; tumque ſcribitur *poſthuma*, non *poſtuma*: vel quæ *poſtrema* oritur, etiam vivo patre; tumque deducitur a *poſt*, *poſterior*, *poſtremus* & *poſtumus*; ut ab *extra*, *exterior*, *extremus*, *extimus* & *extumus*. In hac ſententia ſunt eruditorum diligentiſſimi quique: qui iidem aiunt uſu quidem veniſſe, ut mortuo patre nati poſtumi appellentur; non quia poſt humationem nati, ſed quia re vera poſtremi. Et vero Virgilius ait Sylvium natum patre longævo, non patre mortuo: in quo diſcedit quidem ab ea quam ex Dionyſio attulimus hiſtoriæ fide; ſed eum excuſat; vel ejuſdem hiſtoriæ varietas, vel poëtica licentia: nec deſunt qui, ut hiſtoriæ veritati conſulant, *longævum* explicent, jam relatum in Deos & *immortalem*; nituntur que hoc Ennii verſu, *Romulus in cœlo cum Diis genitalibus ævum ducit*; & Æſchyli teſtimonio qui in Tragœdia *ſeptem ad Thebas*, vocat Deos δαροβίους, *longævos*. De *Lavinia*, Latini filia, Æ. 7. 52. De *Alba*, Æ. 8. 42.

767. *Proximus ille Procas* &c.] Qui proximus tunc in Elyſio apparebat; non qui proximus erat Sylvio ſucceſſurus: fuit enim *Procas* inter Albanos reges ordine tantum decimus tertius, *Capys* ſeptimus, *Numitor* decimus quartus, *Æneas Sylvius* tertius, juxta Livium.

770. *Si unquam* &c.] Æneas Sylvius fraude tutoris regno ſpoliatus, nonniſi anno ætatis ſecundo & quinquageſimo regnum adeptus, illud tamen annis uno & triginta tenuit.

772. *Civili* .... *quercu.*] Corona civica, e quercu vel ilice, quia alendæ hominum vitæ glandes olim in uſu fuerant, ideo iis dabatur, qui in pugna civem ſervaverant, ſimulque occiderant hoſtem, nec e loco deturbati fuerant. Hic iis aſſignatur Albanis, qui ad civium tutelam varias urbes Italiæ condiderant muriſve cinxerant: quorum nomina non indicat, utpote obſcura aut incerta. *Nomentum*, nunc *Lamentano*, milliaribus duodecim Roma diſſitum, ad ſeptentrionem. *Gabii*, urbs inter Romam ac Præneſte media, decem circiter milliaribus utrimque diſtans, ad orientem: nunc omnino diruta, juxta diverſorium publicum cui nomen eſt l'*Oſteria*. *Fidena* vel *Fidenæ*, quinque milliaribus Roma diſſita, ad ſeptentrionem, nunc *Caſtel*

Hi tibi Nomentum, & Gabios, urbemque Fidenam;
Hi Collatinas imponent montibus arces,
Pometios, Caſtrumque Inuï, Bolamque, Coramque.
Hæc tum nomina erunt, nunc ſunt ſine nomine terræ.
Quin & avo comitem ſeſe Mavortius addet
Romulus, Aſſaraci quem ſanguinis Ilia mater
Educet. Viden'ut geminæ ſtent vertice criſtæ,
Et pater ipſe ſuo ſuperum jam ſignet honore?
En hujus nate auſpiciis illa inclyta Roma
Imperium terris, animos æquabit Olympo;
Septemque una ſibi muro circundabit arces.
Felix prole virum: qualis Berecynthia mater
Invehitur curru Phrygias turrita per urbes,
Læta Deum partu, centum complexa nepotes,

INTERPRETATIO.

hi condent tibi in montibus Nomentum, & Gabios, & urbem Fidenam; hi arces Collatinas, Pometiam, & Caſtrum Inuï, & Bolam, & Coram. Hæc nomina tunc illis *dabuntur, jam ſunt terræ abſque nomine. Quin etiam Romulus Martius, quem pariet mater Ilia* ex *ſtirpe Aſſaraci, adjiciet ſe ſocium avo. Videſne, ut duæ criſtæ ſurgant* ex ejus *capite, &* ut *pater Deorum jam inſigniat* eum *ſuo ſplendore? Ecce, o fili, famoſa illa Roma hujus ductu æquabit dominationem ſuam terris, & animos cælo; & una cinget ſibi muro ſeptem montes. Fortunata ſobole civium: qualis mater Berecynthia vehitur curru per urbes Phrygias*, coronata *turribus, gaudens prole Deorum, amplexa centum nepotes,*

NOTÆ.

Gubileo. Collatia, non multo remotior, ad orientem, nunc ne veſtigiis quidem ſuperſtes. *Pometia Sueſſa*, cujus ager *Pometius*, *Pometinus*, & *Pomptinus* dictus eſt; vicinæque paludes *Pomptinæ*, nunc l'*Auſente palude*; urbs fuit Volſcorum nunc deleta. *Caſtrum Inuï*, oppidulum Rutulorum in litore Tyrrheni maris, nunc deletum: ei dicatum Deo, qui Græcis Pan, Latinis Faunus, Fatuus, & *Inuus* ſive *Incubus* dictus eſt, ab ineundo; quod animalia paſſim iniret. *Bola* vel *Bolæ*, oppidum Æquorum, circa Præneſte, ad orientem Romæ, quod jam Plinii tempore ſine veſtigiis interierat. *Cora*, nunc caſtellum nomen antiquum retinens, urbs Volſcorum, non longe a Pometia. Has autem urbes ut Latio aſcribat Virgilius, Latium ſumit non prout erat antiquis illis temporibus, ſed prout deinceps fuit; cum huic etiam Æqui, Hernici, Volſci, & parte aliqua Sabini annumerati ſunt.

777 *Avo comitem* &c.] *Numitori*, Procæ filio, per Amulium fratrem regnis pulſo, addet ſe ultorem nepos Romulus; *Martis* filius, & *Iliæ*, Numitoris filiæ. Æ. 1. 278. De *Aſſaraco*, avo Anchiſæ, a quo per Albanos reges oriebatur Ilia. Æ. 1. 288.

779. *Geminæ ſtent vertice criſtæ.*] *Criſtæ*, jubæ ſunt equinæ, plumæ verſicolores, galeæ cono impoſitæ, à gallorum criſtis ita propter ſimilitudinem dictæ. Æ. 3. 468. *Geminæ*, ad majorem ornatum, non ut gemini fratres Remus Romuluſque ſignificentur, quod quidam volunt.

780. *Pater ipſe* &c.] Vel Mars *pater* Romuli, qui eum *ſui ſuperum*que honoris participem facit. Vel potius Jupiter *pater ſuperorum*, qui eum *ſuo* honore inſignit. Indicat Romuli mortem: qui, vel fulmine ictus, vel a ſuis diſcerptus, inter Deos poſtea relatus eſſe creditus eſt. De *Roma* ab eo condita, Æ. 1. 278. 280. De *ſeptem Romæ montibus*, G. 2. 535.

784. *Berecynthia mater.*] *Cybele*, mater Jovis & complurium Deorum: quæ pro terra ſumitur, unde turritam gerit coro-

Omnes cœlicolas, omnes ſupera alta tenentes.
Huc geminas huc flecte acies : hanc aſpice gentem,
Romanoſque tuos. Hic Cæſar, & omnis Iüli
Progenies, magnum cœli ventura ſub axem.
Hic vir, hic eſt, tibi quem promitti ſæpius audis,
Auguſtus Cæſar, Divum genus : aurea condet
Secula qui rurſus Latio, regnata per arva
Saturno quondam : ſuper & Garamantas & Indos
Proferet imperium : jacet extra ſidera tellus,
Extra anni Soliſque vias, ubi cœlifer Atlas

INTERPRETATIO.

omnes incolas cæli, omnes obtinentes ſpatia *alta* & *ſuperiora. Huc, huc obverte geminos oculos : cerne hanc nationem, & Romanos tuos. Hic* eſt *Cæſar, & omnis proles Iüli, exitura ſub magnum axem cœli. Hic eſt ille vir, quem ſæpe audis promitti tibi, Auguſtus Cæſar, filius Deorum : qui inſtaurabit iterum aurea ſecula* per *Latium, per loca olim gubernata a Saturno : & propagabit imperium ultra Garamantas atque Indos : ſita eſt* illa *terra ultra ſidera, ultra iter Solis & anni, ubi Atlas cœlifer ....*

NOTÆ.

nam. *Berecynthia* dicta eſt a Berecyntho caſtello Phrygiæ ad Sagarim fluvium, vel monte ejuſdem Phrygiæ ad amnem Marſyam, ubi inſigniter colebatur. De *ea, ejuſque cultu in Phrygia*, Æ. 3. 111. 108.

789. *Cæſar & omnis Iüli* &c.] De Julio Cæſare, quem hic indicat, Ecl. 5. De *Iülo*, gentis Juliæ capite, Æ. 1. 271.

792. *Auguſtus Cæſar* &c.] Octavianus. Julii ſororis nepos, ut diximus, Æ. 5. 569. Auguſti nomine donatus, anno v. c. 727. *Divum genus* dicitur, quia Anchiſa, Ænea; & per hos, Dardano & Jove genitus : Alia exemplaria habent *Divi genus*, notantque appellationem ipſam Octaviani : qui in numis & marmoribus, ex quo tempore Julium Cæſarem ſuum ex adoptione patrem in Deos retulerat, ſe Divi filium nuncupabat, quod contigit anno v. c. 712. ut notavimus Ecl. 5. 64. De *aureo ſeculo*, *Saturno*, & *Latio*, Ecl. 4. 6. Notatque pacem ubique conſtitutam, anno v. c. 725. de qua Æ. 1. 295.

794. *Garamantas & Indos.*] Vel intellige veros Indos, Aſiæ populos, de quibus G. 1. 57. & *Garamantas*, interioris Africæ populos, de quibus Æ. 4. 198. Teſtatur enim Suetonius c. 21. Indorum reges, Auguſti fama permotos, ejus amicitiam quæſiſſe. Quod ex Euſebii chronico accidiſſe colligitur anno v. c. 729. At vero, cum eos ipſe bello adeo non domuerit, ut ne laceſſiverit quidem : malim *Indos* de Æthiopibus intimæ Africæ populis intelligere, de quibus Ecl. 10. 68. Hos enim appellatos fuiſſe Indos a veteribus oſtendimus, G. 1. 171. & G. 4. 287. Africæ vero partes fere omnes tum cognitæ, ab Auguſto domitæ ſunt; ſive per ſe, cum Ægyptum devicta Cleopatra in provinciam redegit, anno v. c. 724. ſive per Autronium, qui ejus auſpiciis de Africa triumphavit, anno v. c. 725. & alios deinceps.

795. *Jacet extra ſidera tellus* &c.] Deſcribit eamdem Africam: quæ ita zonæ torridæ ſubjecta eſt; ut ultra tropicum Cancri ad ſeptentrionem, extra tropicum Capricorni ad meridiem excurrat : quæ ultima pars, etſi non circumluſtrata fuerat a veteribus, tamen conjecturis nota eſſe poterat. Hoc zonæ torridæ ſpatium vocat poëta *Solis & anni vias* : quia Solis annuus in cœlo curſus iiſdem tropicis definitur : neque Solis dumtaxat; ſed & reliquorum ſex planetarum, qui vocantur hic *ſidera*, nec multum ex iiſdem ſpatiis excurrunt. De *zona*, *tropicis* &c. G. 1. 233, 238, 240. De *Africa*, Ecl. 1. 65.

796. *Cœlifer Atlas* &c.] *Atlas*, mons quidem eſt Africæ ſeptentrionalis, de quo, Æ. 4. 247. Sed cum veteres interiorem ac meridionalem Africam parum cognoſcerent, iſque mons Africæ ſit maximus & longa ſerie productus: montes harum re-

Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.
Hujus in adventu jam nunc & Caspia regna
Responsis horrent Divum; & Mæotica tellus,
Et septemgemini turbant trepida ostia Nili.
Nec vero Alcides tantum telluris obivit:
Fixerit æripedem cervam licet, aut Erymanthi
Placarit nemora, & Lernam tremefecerit arcu.
Nec qui pampineis victor juga flectit habenis
Liber, agens celso Nysæ de vertice tigres.

INTERPRETATIO.

versat humeris cœlum confixum stellis ardentibus. In ejus expectatione jam nunc & regna Caspia, & terra Mæotica, trepidant ob *oracula Deorum; & septem ostia Nili stupefacta commoventur. Nec certe Hercules peragravit tot terras: licet occiderit cervam æneis pedibus, aut pacaverit sylvas Erymanthi, & arcu terruerit Lernam. Neque Bacchus, qui victor regit currum habenis pampino* vestitis, *impellens tigres ex alto cacumine Nysæ.*

NOTÆ.

gionum omnes Atlantis propaginem putabant; ut omnes earumdem populos Æthiopum nomine complectebantur, Æ. 4. 480. *Axem aptum stellis*, explicuimus ibidem, v. 482.

798. *Caspia regna.*] Asiam intelligit, ubi *Caspium* est mare, nunc *mer de Bacu*, *de Sala*: & circa illud ad septentrionem Sarmatæ & Scythæ, ad meridiem Parthorum imperium, ad occidentem Armeni. Cum Parthis quid egerit, vidimus G. 4. 561. legimusque apud Suetonium c. 21. aquilas olim Crasso ereptas a Parthis, ipsi fuisse remissas, & amicitiâ ejus, a Scythis petitam.

799. *Mæotica tellus.*] Septentrionales significat Europæ populos, ubi *Mæotis palus*, nunc *Mar bianco*, circa quam minores Tartari: quæ tamen loca ab Augusto tentata non liquet; sed fœdere tantum adjuncta.

800. *Septemgemini turbant* &c.] Id est, *turbantur*. Sic etiam in prosa oratione Tacitus: *Si una alterave civitas turbet.* De *Nilo*, Ægypti fluvio, ejusque septem ostiis, G. 4. 287.

801. *Alcides tantum* &c.] *Hercules*, cur *Alcides* dictus, Æ. 5. 414. suis in varias orbis partes expeditionibus famosus. Adfuit enim Jasoni in Colchica velleris aurei direptione, Busirin occidit in Ægypto, Geryonem in Hispania, Erycem in Sicilia, Diomedem in Thracia: Hesperidum hortos in extrema Africa diripuit: tum itinerum suorum terminum fixit, columnas, montesve duos, Abylen in Africa, & Calpen in Hispania: qui montes cum antea continui essent, ab eo dicuntur separati; unde immisso mari fretum Gaditanum apertum est, *le detroit de Gibraltar*. Quibus omissis illius factis, miror cur Virgilius tria elegerit in una eademque Peloponneso edita: nempe cervam æreis pedibus & aureis cornibus, Dianæ sacram, habitantem in *Mænalo* Arcadiæ monte, cursu comprehensam; aprum, in *Erymantho* Arcadiæ item monte vivum captum; hydram in *Lerna* palude, Mycenas inter & Argos, interfectam: neque enim inde multa terrarum spatia peragrasse Herculem colligi potest. De *Herculis laboribus*, Æ. 8. 288.

805. *Liber, agens* &c.] De *Libero*, sive *Baccho*, ejusque in India victoriis, Ecl. 5. 69. Ecl. 7. 58. Æ. 4. 301. Dicitur idem Hispaniam deinde, Ægyptum, & Libyam peragrasse. Et *Nysa* quidem triplex numeratur. 1. Urbs in Ægypto Arabiæ vicina, ubi Diodorus incunabula Bacchi constituit. 2. Urbs ad montem Merum, in India, non longe a Cophene fluvio, qui in occidentalem Indi partem influit; quam a Baccho Indiam peragrante conditam, ditione cœpit & liberam reliquit Alexander; 3. Alterum e Parnassi culminibus, juxta aliquos: qui ipsum Baccho sacrum dicunt; eique oppositum cacumen, Cirrham nomine, Apollini dicatum. Vicus quidem *Nysa* statuitur a Stephano in Helicone, qui Bœotiæ mons est

Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
Aut metus Ausonia prohibet consistere terra?
Quis procul ille autem ramis insignis olivæ,
Sacra ferens? nosco crines incanaque menta
Regis Romani: primus qui legibus urbem
Fundabit, Curibus parvis & paupere terra
Missus in imperium magnum. Cui deinde subibit,
Otia qui rumpet patriæ, residesque movebit
Tullus in arma viros, & jam desueta triumphis
Agmina. Quem juxta sequitur jactantior Ancus,
Nunc quoque jam nimium gaudens popularibus auris.
Vis & Tarquinios reges, animamque superbam
Ultoris Bruti, fascesque videre receptos?

INTERPRETATIO.

Et adhuc dubitamus æternare virtutem factis? aut timor impedit sedere in terra Italica. Quis vero procul ille spectabilis ramo olivæ, portans sacras res? *agnosco capillos & barbam canam regis Romani: qui primus firmabit urbem legibus, missus in amplum regnum e parvis Curibus & terra paupere. Cui postea succedet Tullus, qui turbabit pacem patriæ, & excitabit ad bella cives quietos & exercitum desuetum vincendi. Quem prope sequitur Ancus jactantior, & jam nunc nimis quærens favorem populi. Visne etiam videre reges Tarquinios, & animam gloriosam Bruti vindicis, & fasces recuperatos?*

NOTÆ.

Parnasso æmulus. Bacchi autem tres ab aliquibus distinguuntur; ut Hercules quadraginta: quorum omnium facta tribuuntur Baccho filio Jovis ex Semele; ut Herculi Jovis ex Alcmena. De *Augusti victoriis* in utroque litore, Asiatico & Africano, G. 3. 33. De *Ausonia*, Italia. Æ. 7. 54.

809. *Incanaque menta regis* &c.] *Numæ Pompilii*, secundi Romanorum regis: qui deficiente Romuli stirpe propter prudentiam ascitus est e Curibus, urbe Sabinorum primaria, quindecim millibus Roma distante in septentrionem, ubi nunc Monasteriolum *Vescovio di Sabina*. Is legibus & religionum sanctitate feroces Romanos temperavit; Ægeriæ, ut fingebat, Nymphæ usus consilio: in pace perpetua urbem continuit; unde coronatur *oliva*, quæ pacis insigne est: annos vixit octoginta, quorum tres & quadraginta regnavit, quare hic describitur mento *incano*, id est *valde cano*, Æ. 5. 784.

814. *Tullus* &c.] *Tullus Hostilius*, rex Romanorum tertius, neque e Romuli, neque e Numæ genere. Albano bello pacem abrupit, quod excepit gravis pestilentia: ob quam avertendam sacra dum Jovi faceret, ictus fulmine cum tota domo conflagravit.

815. *Jactantior Ancus* &c.] *Ancus Martius*, rex quartus, Numæ nepos ex filia: multa fecit in populi commoda, *cuilibet superiorum regum belli pacisque & artibus & gloria par*, inquit Livius. *Aura popularis*, est populi favor; & sic describitur a Cicerone Quinctius, pro Cluentio, 77. *homo popularis, qui omnes rumorum & concionum ventos colligere consuesset.*

817. *Tarquinios.*] Corintho oriundos. Duo hujus nominis Romæ regnaverunt: *Priscus*, & *Superbus* Prisci nepos. Horum medius Servius Tullus omittitur a Virgilio propter obscuritatem stirpis. *Priscus*, Anci filiorum opera occisus est: *Superbus*, ob violatam a Sexto filio suo Lucretiæ pudicitiam, cum tota familia regno pulsus est: auctoribus conspirationis Bruto & Collatino, qui perpetuum regum imperium in annuum consulare permutarunt; & *fasces*, ac purpuram & alia summæ potestatis insignia sibi cæterisque deinde consulibus attribuerunt. De *fascibus* virgarum, quarum in medio securis eminebat, G. 2. 495.

Consulis imperium hic primus, sævasque secures
Accipiet : natosque pater, nova bella moventes,
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit,
Infelix : utcunque ferent ea facta minores,
Vincet amor patriæ laudumque immensa cupido.
Quin Decios, Drusosque procul, sævumque securi
Aspice Torquatum, & referentem signa Camillum.
Illæ autem paribus quas fulgere cernis in armis,
Concordes animæ nunc & dum nocte premuntur;
Heu quantum inter se bellum, si lumina vitæ
Attigerint, quantas acies stragemque ciebunt!
Aggeribus socer Alpinis, atque arce Monœci
Descendens ; gener adversis instructus Eois.
Ne, pueri, ne tanta animis assuescite bella:

INTERPRETATIO.

Hic primus accipiet imperium Consulis, & secures severas: & pro honesta libertate pater adiget ad supplicium filios parantes novum bellum, miser : quomodocumque posteri accepturi sint hoc factum, superabit amor patriæ & immensum desiderium gloriæ. Præterea vide longe Decios, & Drusos, & Torquatum sævientem securi, & Camillum reportantem vexilla. Illæ autem animæ concordes, & quas vides splendere in armis æqualibus, nunc, & dum teguntur his *tenebris; heu ! si pervenerint ad lucem vitæ, quantum bellum, quantas pugnas & clades inter se excitabunt ! socer descendens e montibus Alpinis & rupe Monœci; gener adjutus orientalibus* populis *oppositis. O pueri, ne assuefacite animum tantis bellis:*

NOTÆ.

820. *Natosque pater* &c.] *Titus* & *Tiberius*, Bruti filii, cum de revocandis in urbem Tarquiniis clam egissent, palam virgis cæsi, ac deinde securi percussi sunt; patre jubente ac spectante. Quo facto utrum laudem Brutus meruerit a posteris, varie disceptatum est : unde addit, *utcunque ferent* &c.

824. *Decios, Drusos* &c.] Familias Romæ nobiles commemorat. *Decios*, quorum tres pro republica vitam devovere, variis temporibus, ut diximus G. 2. 169. *Drusos*: cognomen fuit illatum in familiam *Liviam*, ob *Drausum*, Gallorum ducem, ab uno aliquo ejus familiæ trucidatum. In hac multi consules ac Tribuni plebis: ex ea orta Livia Drusilla, tum Augusti conjux. *Torquatum*. T. Manlium intelligit: qui anno 393. ob detractum Gallorum duci a se occiso *torquem*, inde *Torquati* cognomen in familiam intulit: ter consul fuit, ter dictator: tertio consulatu triumphavit de Latinis, anno 414. quo bello filium securi cædi jussit, quod contra edictum ducem Tusculanorum pugna interfecisset. *Camillum*. M. Furium Camillum: qui quinquies dictator fuit; quater triumphavit, de Veientibus, de Volscis, de Gallis Roma liberata, iterum de Gallis octogenarius, anno V.C. 387.

830. *Aggeribus socer Alpinis* &c.] Cæsar, cujus filiam Juliam Pompeius in matrimonio habuerat. In auxiliis Cæsaris erant Galli & Germani ab occidente : in Pompeii auxiliis, Asiatici ab oriente. Unde Cæsarem ait venturum ex Alpibus, qui montes Italiam a Gallia dividunt, Ecl. 10. 47. Pompeium ex orientalibus Auroræ partibus : ἠὼς enim est *Aurora*. *Arx Monœci*, *Monaco*, seu *Mourgues*: principatus, arx, & portus, in ora maritima Liguriæ *de la coste* ou *riviere de Gennes*, & ipso Alpium maritimarum initio : dictus *Herculis Monœci* portus; quod Hercules pulsis hostibus illic, aut solus regnaverit, aut solus privato in templo cultus fuerit, a *μόνος solus*, & *οἰκῶν habitans*.

832. *Animis assuescite bella.*] Duplex commutatio I. *Assuescite bella animis*; pro *assuescite animos bellis*. II. Neutrum, pro activo : *assuescite* pro *assuefacite*. Et sic fere Velleius Paterculus l. 2. 79. *Militi ac remigi navalibus assuescendo certaminibus præfe-*

Neu patriæ validas in viscera vertite vires.
Tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo:
Projice tela manu, sanguis meus.
Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho
Victor aget currum, cæsis insignis Achivis.
Eruet ille Argos, Agamemnoniasque Mycenas,
Ipsumque Æaciden, genus armipotentis Achillei:

INTERPRETATIO.

neve convertite in viscera firmum robur patriæ. Et tu prior, tu abstine, qui trahis originem e cælo: projice arma e *manibus*, o qui *sanguis meus* es. *Ille subacta Corintho victor impellet currum ad altum Capitolium, clarus ob interfectos Achivos. Ille destruet Argos, & Mycenas Agamemnonis, & ipsum nepotem Æaci, sobolem bellicosi Achillis:*

NOTÆ.

ctus est Marcus Agrippa.

835. *Sanguis meus.*] Julius Cæsar, qui ab Iülo Ascanio, & Venere, ducebat originem, supra v. 763. Idque per appositionem dictum est, pro, *qui es sanguis meus*: alioqui dicendum erat, *mi sanguis.*

836. *Capitolia ad alta Corintho* &c.] *Corinthus* urbs Græciæ nobilis; in Isthmo, dicto inde Corinthiaco, quo Peloponnesus a reliqua Græcia dividitur: inter duo maria, Ægæum ab oriente, & Jonium ab occidente. *Achivi*, populi sunt septentrionales Peloponnesi, ad occidentem Corinthi: quorum nomine, Hellas, sive maxima pars Græciæ ultra Isthmum, etiam Achaia dicta est. Hi cum sibi conciliassent plurimas, tam Peloponnesi, quam reliquæ extra Peloponnesum Græciæ civitates; diuque fuissent in societate Romanorum: tandem Romanorum legatis ad illud, quod vocabant, Achæorum concilium dissolvendum missis Corinthum, ibique violatis; bello a Romanis appetiti sunt: quo ipsi victi, Corinthus capta & incensa, eorumque socii, Arcades, Thebani, Megarenses, totaque adeo Peloponnesus & Græcia Romano imperio subdita: eique præpositus magistratus, Achaiæ præfectus deinde appellatus est; quia Romani in Achæis, tum Græciæ principibus, Græciam universam subegerant, inquit Pausanias in Atticis. Hæc gesta sunt primum a Q. Cæcilio Metello prætore; perfecta a L. Mummio consule, qui de iis triumphavit anno v. c. 609. *Capitolium*, templum Jovis fuit Romæ, strui cœptum a Tarquinio Prisco, in colle qui prius Tarpeius dictus fuit, deinde Capitolinus: nomen inditum ab invento ibidem humano capite, dum fundamenta ponerentur. Huc solebant curru deduci triumphantes, ut lauream suam in Jovis gremio deponerent.

838. *Eruet ille Argos* &c.] *Eruet*, hic non significat *evertet*, sed tantum *vincet*: patet ex eo quod sequitur, *ipsumque Æaciden*; nam *erui* & *everti* hominem nemo dixerit, sed *vinci*. Patet primo, *Argos* & *Mycenas*, vicinas fuisse in Peloponneso urbes, ubi regnavit Agamemnon, Æ. 1. 288. Deinde *Æaciden* hic appellari aliquem e posteritate Achillis, qui Æaci nepos erat, Æ. 1. 103. Dubitatur autem, cui Romanorum ducum tribuenda sit hæc victoria. I. Tribuitur T. Quinctio Flaminino, quem aliqui Flaminium nuncupant: qui Philippum Macedoniæ regem, cui parebat Thessalia Græciæque ac Peloponnesi pars maxima, debellavit; Argos recepit; Græcos omnes libertate donavit; ideoque tribus continuis diebus triumphavit anno 560. II. Tribuitur L. Æmilio Paullo: qui Perseum vel Persen, Philippi filium, iisdem fere auxiliis confidentem, vicit & in triumpho duxit, ann. 587. III. Tribuitur Q. Cecilio Metello, qui Andriscum sive Pseudophilippum, patre Perseo falso gloriantem, iisdem opibus fretum, ultimumque Macedoniæ regem, vicit: & bellum Achaicum inchoavit, de quo mox dicebamus, triumphavitque, anno v. c. 608. *Philippus* autem, ejusque filius *Perseus*, & *Andriscus*, ex *Æacidarum* & *Achillis* familia genus ducere se gloriabantur, ut testatur

Ultus avos Trojæ, templa & temerata Minervæ.
Quis te, magne Cato, tacitum; aut te, Coſſe, relinquat?
Quis Gracchi genus? aut geminos, duo fulmina belli,

INTERPRETATIO.

ultus avos ſuos *Trojanos, & templum Minervæ violatum. Quis omittat te indictum, o magne Cato; aut te, o Coſſe? Quis familiam Gracchorum? aut duo fulmina belli, duos . . . .*

NOTÆ.

Silius Italicus de Philippo: *Hic gente egregius, veteriſque ab origine regni, Æacidum ſceptris proavoque tumebat Achille.* Idem ait Propertius l. 4. 12. 39. De genitivo *Achillei*, pro *Achillis*, Æ. 1. 224.

840. *Ultus avos Trojæ* &c.] Quæ a Græcis, Achæis præſertim & Peloponneſiis, exciſa fuerat. *Templa temerata Minervæ* fuerant; tum a Diomede & Ulyſſe, cum e Trojano ejus templo Palladium ſubripuerant, Æ. 2. 166. tum ab Ajace Oïlei filio, qui Caſſandram eodem in templo violaverat, Æ 1. 44. Æ. 2. 404.

841. *Magne Cato.*] Duo præcipui fuerunt hujus nominis: *major* alter & *cenſorius*, qui ad ſummam ſenectutem pervenit: *minor* alter, & *prætorius*, e majoris poſteris; qui bello Cæſariano ſibi mortem Uticæ conſcivit, ne in Cæſaris poteſtatem veniret: ambo ſic inſignes gravitate, ut quiſquis gravitatem affectat, tertius dicatur Cato. Juvenal. Sat. 2. 40. *Tertius e cælo cecidit Cato. Major*, de quo hic agitur, Tuſculo oriundus, e Portia gente obſcura, ob prudentiam dictus eſt *Cato*: Latinis enim, *catus*, eſt prudens. Prætor Sardiniam ſubegit. Conſul anno v. c. 559. anno inſequente de Hiſpania proconſul triumphavit. Cenſor anno v. c. 570. L. Quinctium Flamininum conſularem e ſenatu ejecit. Tertio bello Punico Carthaginem eſſe delendam cenſuit: ſeptuagenarius litteras Græcas didicit: octogenarius Galbam accuſavit: ipſe quater & quadragies accuſatus, ſemper abſolutus.

841. *Coſſe.*] *A. Cornelius Coſſus* occiſo Larte Volumnio Veientium rege, opima ejus ſpolia Jovi Feretrio ſecunda conſecravit, cum Romulus prima dedicaſſet: Id referunt multi in annum v. c. 325. Dubitatur vero, an conſul, an magiſter equitum, an militum tribunus, id Coſſus fecerit. Dictator deinde factus anno v. c. 369. triumphavit de Volſcis: & M. Manlium Capitolinum, regni affectati ſuſpectum, in carcerem conjecit.

842. *Gracchi genus.*] Hujus familiæ clariſſimus fuit *Tiberius Sempronius Gracchus*: qui prætor de Hiſpania citeriore, ſeu Celtiberis, triumphavit, deſtructis oppidis eorum trecentis, anno v. c. 576. Conſul anno inſequente, ſortitus Sardiniam, iterum de ea proconſul triumphavit, anno 579. Cenſor anno 585. Conſul iterum anno 591. graves geſſit cum Scipione Africano majore inimicitias: quibus tamen depoſitis, filiam ejus Corneliam accepit conjugem. Ex ea duodecim liberos ſuſtulit: e quibus filii duo ſuperſtites, Tiberius & Cajus Gracchus: qui ambo Tribuni plebis diverſis temporibus facti, cum per leges agrarias affectare regnum viderentur, concitato optimatum tumultu, ſimiliter perierunt: Tiberius quidem, anno 621. Cajus, anno 633.

842. *Duo fulmina belli Scipiadas* &c.] *P. Cornelius Scipio Africanus major* & *P. Cornelius Scipio Æmilianus Africanus minor*, majoris nepos, ex familia Pauli Æmilii Macedonici per adoptionem aſſumptus. *Major*, anno v. c. 543. ætatis ſuæ 24. extra ordinem miſſus in Hiſpaniam, inde Pœnos expulit. Conſul factus anno 549. in Africam anno ſequente proconſul trajecit: ibique cæſis Pœnis, coëgit Annibalem ad patriæ tutelam ex Italia regredi: ſubactæ Carthagini tributum & obſides imperavit, ideoque nomen Africani & triumphum tulit, bello Punico ſecundo confecto, anno 553. Cenſor deinde fuit anno 555. Iterum Conſul anno 560. Ter electus princeps Senatus: adverſus Antiochum Syriæ regem profectus eſt, legatus Lucii fratris, qui ex ea victoria dictus eſt Aſiaticus. Inde reverſus, & accuſatus a Petilliis tribunis plebis, de recepta ab Antiocho ob dandam pacem pecunia, indignum ratus adeſſe ſe ad cauſam dicendam, abiit Liternum in Campaniam, ibidemque

Scipiadas, cladem Libyæ ? parvoque potentem
Fabricium ? vel te ſulco Serrane ſerentem?
Quo feſſum rapitis Fabii ? Tu Maximus ille es,
Unus qui nobis cunctando reſtituis rem.
Excudent alii ſpirantia mollius æra,
Credo equidem : vivos ducent de marmore vultus;
Orabunt cauſas melius ; cœlique meatus
Deſcribent radio, & ſurgentia ſidera dicent :

INTERPRETATIO.

Scipiones, deſtructores Libyæ ? aut paupertate glorioſum Fabricium ? aut te ſeminantem in *ſulco, o Serrane ? Quo* me *abripitis fatigatum, o Fabii ? tu es ille* Fabius *Maximus, qui ſolus nobis reparas rempublicam cunctando. Alii, opinor equidem, conflabunt ſolertius æra* quaſi *animata ; excident e marmore vivos vultus ; melius agitabunt cauſas, & diſtinguent virga circuitus cœli, & explicabunt ortum aſtrorum :*

NOTÆ.

mortuus eſt, anno circiter 567. *Minor*, Conſul renunciatus ante ætatem favore populi, anno v. c. 607. bellum Punicum tertium confecit deleta Carthagine, indeque triumphavit anno 608. Cenſor anno 612. Iterum Conſul, anno 620. Numantia citerioris Hiſpaniæ urbe deleta triumphavit, anno 622. Mortuus in lecto repertus eſt anno 625. ita ut quædam eliſarum faucium in capite notæ apparerent : ſuſpecta fuit dati veneni uxor ejus Sempronia, ſoror Gracchorum, cum quibus fuerant Africano ſimultates. De ejus morte nulla eſt habita quæſtio. *Belli fulmina* vocantur duce Lucretio, qui de eorum altero ait l. 3. 1048. *Scipiades belli fulmen, Carthaginis horror.* Et Cicerone, qui de aliis ejuſdem gentis, in orat. pro Cornelio Balbo. 34. *Cum duo fulmina noſtri imperii ſubito in Hiſpania Cn. & P. Scipiones extincti occidiſſent.* De *Libya*, Africa, Æ. 1. 162.

844. *Fabricium.*] *C. Fabricius* bis conſul fuit, bis triumphavit : & primo quidem conſulatu de Etruſcis, anno 472. ſecundo de Samnitibus & Lucanis, anno 476. *Parvo potens*, quia paupertatis ſtudio nobilis, auro neque a Samnitibus neque a Pyrrho rege corrumpi potuit : reſponditque, Romam aurum non habere, ſed habentibus aurum imperare.

844. *Serrane* &c.] *L. Quinctius Cincinnatus* bis dictator : prima dictatura de Æquis triumphavit, anno 296. ſecunda Sp. Mælium affectati regni ſuſpicione laborantem per Servilium Ahalam obtruncavit, anno 315. tum octogenarius ; & ex agro quatuor jugerum, quem arabat ipſe & ſerebat, ad magiſtratum eductus, unde *Serrani* cognomen habuit a *ferendo.*

845. *Fabii ? tu Maximus* &c.] *Fabiorum* nobiliſſima gens, & patritia, & ab Hercule deducens genus, una bellum adverſus Veientes in ſe ſuſcepit : quo bello ſex & trecenti a Veientibus ad fluvium Cremeram per inſidias oppreſſi ſunt : uno ex univerſa familia ſuperſtite, qui propter teneriorem ætatem domi relictus fuerat : per hunc propagatum eſt genus ; & ex ejus poſteris fuit *Q. Fabius Maximus*, qui quinquies conſul, ſemel cenſor, bis dictator, bis princeps ſenatus ; bis triumphavit : primo quidem conſulatu de Liguribus, anno 521. quinto autem de Pœnis, Tarento recepta, anno 545. Annibalis ferociam & fortunam conſtantia ſua contudit ; remque Romanam, acceptis ad Trebiam & Traſimenum cladibus fractam, cunctatione reſtituit : unde *cunctator* eſt appellatus. Hunc verſum Virgilius ex annalibus Ennii totum tranſtulit : *Unus qui nobis* &c.

847. *Excudent alii* &c.] Artem regnandi propriam Romanorum, comparat cum gentium aliarum artibus : cum ſtatuaria Corinthiorum, oratoria Athenienſium, aſtrologica Chaldæorum & Ægyptiorum. De *radio* ſeu virga mathematica, ad varias cœli terrarumque partes aſſi-

Tu regere imperio populos Romane memento:
Hæ tibi erunt artes; pacisque imponere morem,
Parcere subjectis, & debellare superbos.
Sic pater Anchises; atque hæc mirantibus addit:
Aspice ut insignis spoliis Marcellus opimis
Ingreditur, victorque viros supereminet omnes.
Hic rem Romanam magno turbante tumultu
Sistet eques: sternet Pœnos, Gallumque rebellem:
Tertiaque arma patri suspendet capta Quirino.
Atque hic Æneas (una namque ire videbat
Egregium forma juvenem & fulgentibus armis,
Sed frons læta parum, & dejecto lumina vultu)
Quis, pater, ille virum qui sic comitatur euntem?
Filius? anne aliquis magna de stirpe nepotum?

INTERPRETATIO.

Tu, Romane, memineris gubernare gentes cum *auctoritate: hæ erunt artes tuæ; & statuere conditiones pacis, & ignoscere submissis, & domare superbos. Sic* ait *Anchises; & hæc adjicit mirantibus: Vide quomodo Marcellus incedit, notabilis ob spolia opima, & victor assurgit super omnes viros. Hic magno tumultu furente firmabit remRomanam equitatu: vincet Carthaginenses, & Gallum rebellantem: & dicabit patri Quirino tertia spolia direpta. Hic vero Æneas* ait *(nam videbat simul incedere juvenem insignem pulchritudine & armis splendentibus; sed frons parum erat hilaris, & oculi demissi e vultu)* O *pater, quis ille, qui sic comitatur virum incedentem?* An *filius* est ejus! *an vero aliquis e magna serie posterorum?*

NOTÆ.

gnandas, diximus Ecl. 3. 41.

855. *Spoliis Marcellus opimis.*] *M. Claudius Marcellus*, plebeiæ sed insignis familiæ, quinquies consul, semel triumphavit: primo nempe consulatu: de Gallis Insubribus Germanisque eorum sociis, occiso Germanorum rege Virdumaro, captaque Gallorum urbe primaria Mediolano, anno v. c. 532. Tertio consulatu missus in Siciliam, Syracusas, Annibali Pœnisque faventes, & Archimedis industria defensas, triennii obsidione cepit: ideoque ovans urbem ingressus est, anno 543. Primus Annibalem in fugam vertit, commisso ad Nolam certamine: inde sæpius cum eo prospere congressus, tandem quinto consulatu circumventus ejus insidiis, interfectus est, anno 546. *Opima spolia* dicebantur, quæ dux duci a se in pugna occiso detraxerat: qualia Marcellus Virdumaro.

857. *Tumultu.*] Proprie bellum Gallicum ita nuncupat. Sic enim Cicero Philippica 8.3. *Majores nostri tumultum Italicum, quod erat domesticus; tumultum Gallicum, quod erat Italiæ finitimus: præterea nullum tumultum nominabant.* Proprie etiam *sistet eques*, quia Marcellus peditatu relicto, equitatu ad majorem celeritatem oppressit Gallos & Virdumarum, ut scriptores fere omnes testantur. De *Pœnis*, Carthaginensibus, Æ. 1. 342.

859. *Tertiaque arma* &c.] *Prima* enim opima spolia retulit Jovi Feretrio Romulus, de Acrone Ceninensium rege, supra v. 218. *Secunda* Cossus, de Larte Tolumnio Veientium rege, supra, v. 841. *Tertia* hic Marcellus de Virdumaro: post quem nemo alius, ut perhibet Plutarchus in ejus vita. At quæritur cur Virgilius dixerit. *Patri suspendet capta Quirino.* I. Sic Nascimbenus explicat: *Suspendet patri Jovi, spolia capta Quirino*, id est capta *Marte*, sive *bello*. II. Sic Cerdanus: *Appendet addetque spolia tertia, spoliis olim a patre Quirino*, sive, *Romulo suspensis.* III. Sic Servius: *Suspendet patri Romulo*: affertque legem Numæ; qua jubebantur prima opima spolia Jovi offerri, secunda Marti, tertia Romulo. Sed patet hoc edictum fuisse de spoliis tribus ab eodem duce refe-

Quis strepitus circa comitum ! quantum instar in ipso est !
Sed nox atra caput tristi circumvolat umbra.
Tum pater Anchises lacrymis ingressus obortis:
O nate, ingentem luctum ne quære tuorum.
Ostendent terris hunc tantum fata, neque ultra
Esse sinent. Nimium vobis Romana propago
Visa potens superi, propria hæc si dona fuissent.
Quantos ille virum magnam Mavortis ad urbem
Campus aget gemitus ! vel quæ Tyberine videbis
Funera, quum tumulum præterlabere recentem !
Nec puer Iliaca quisquam de gente Latinos
In tantum spe tollet avos : nec Romula quondam
Ullo se tantum tellus jactabit alumno.

INTERPRETATIO.

Quis strepitus sociorum est circa illum ! *quanta similitudo* Marcelli *est in illo ? sed nigra nox cingit caput* illius *mæstis tenebris. Tunc pater Anchises erumpentibus lacrymis cœpit* loqui : *O fili, ne petas* a me *magnum dolorem tuorum. Fata monstrabunt dumtaxat illum terris, nec permittent diutius vivere.* O *Dii* , *Romana gens visa* est *vobis nimis potens* futura , *si hoc munus fuisset ipsi perpetuum. Ille campus* , qui est *prope magnam urbem Martis* , *quantos emittet gemitus hominum* ! *vel* , *o Tyberine* , *quale aspicies funus* , *quando præterflues sepulcrum ejus novum* ! *Neque ullus puer e Trojana stirpe eriget avos Latinos in tantam spem* : *neque terra Romulea olim adeo se efferet ullo filio.*

NOTÆ.

rendis : & constat ex omnibus scriptoribus, Jovi Marcellum sua sacravisse. IV. Sic ego : *Suspendet Jovi Quirino*: id est *Jovi Feretrio.* Quemadmodum enim dicitur *Janus Quirinus*, apud Suet. in Augusto. 22. & Horat. Od. l. 4. 15. 9. quod belli præses esset, & ejus templum fuisset a Romulo Quirino conditum , ut innuit Macrob. Saturn. 1. 9. sic Jupiter Feretrius hoc utroque modo dici *Quirinus* potuit : *Quirini* porro nomen ab *hasta*, quæ Sabinis *curis* aut *quiris* dicitur , inditum primo est & Marti & Romulo , ob belli curam & studium.

865. *Quantum instar in ipso est.*] Quæ similitudo ! quæ æquiparatio virtutis ejus , cum prisci illius Marcelli virtute ! *Instar*, nomen est, ut aiunt , indeclinabile. Cicero in Pison. 52. *Unus ille dies mihi quidem immortalitatis instar fuit.* Suetonius in Cæsare 61. *Cujus equi instar pro æde Veneris dedicavit.* Columella l. 3. *Pampinus instar quatuor digitorum erit.* Solinus, Gellius, inferiorumque temporum scriptores adjecta præpositione dixerunt, *ad instar.*

867. *Ingressus.*] Incepit loqui , ut G. 2. 175. *Tibi res antiquæ laudis & artis ingredior.*

869. *Ostendent terris hunc* &c.] Indicat M. Marcellum, Octaviæ sororis Augusti filium ex C. Marcello : quem Augustus etiam puerum destinaverat maritum Juliæ filiæ suæ , sibique filium & imperii successorem adoptaverat. Is factus ædilis & pontifex ante tempus : paulo post , anno v. c. 731. ætatis circiter 20. apud Baias obiit : aquarum frigidarum balneis , specie reficiendæ valetudinis , enectus ab Antonio Musa medico ; vel per imprudentiam , vel forte Liviæ suasu. Corpus ejus Romam delatum , in campo Martio , juxta urbem , secundum Tyberim, crematum ac tumulatum est : maximo populi Romani dolore , magnificentissimo funere , quod lecti sexcenti comitati sunt.

871. *Propria dona.*] *Perpetua* , ut diximus Ecl. 7. 31. De *Mavortis* sive *Martis urbe* , Roma. Æ. 1. 280. De *Tyberino fluvio* , Æ. 1. 17. Æ. 7. 30.

874. *Funera.*] Interpretare , vel funus ipsum, plurale pro singulari : vel lectos illos sexcentos , cæteraque funeris ornamenta de quibus v. 869. De *Ilio*, Æ. 1. 5. De *Latinis*, Æ. 1. 10. Æ. 7. 54.

Heu pietas! heu priſca fides! invictaque bello
Dextera! non illi quiſquam ſe impune tuliſſet
Obvius armato: ſeu quum pedes iret in hoſtem,
Seu ſpumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu miſerande puer! ſi qua fata aſpera rumpas,
Tu Marcellus eris. Manibus date lilia plenis:
Purpureos ſpargam flores, animamque nepotis
His ſaltem accumulem donis, & fungar inani
Munere. Sic tota paſſim regione vagantur
Aëris in campis latis, atque omnia luſtrant.
Quæ poſtquam Anchiſes natum per ſingula duxit,
Incenditque animum famæ venientis amore:
Exin bella viro memorat quæ deinde gerenda;
Laurenteſque docet populos, urbemque Latini;
Et quo quemque modo fugiatque feratque laborem.
  Sunt geminæ ſomni portæ: quarum altera fertur
Cornea, qua veris facilis datur exitus umbris:
Altera, candenti perfecta nitens elephanto;
Sed falſa ad cœlum mittunt inſomnia manes.
His ubi tum natum Anchiſes unaque Sibyllam
Proſequitur dictis, portaque emittit eburna.
Ille viam ſecat ad naves, ſocioſque reviſit.
Tum ſe ad Caïetæ recto fert litore portum.
Anchora de prora jacitur, ſtant litore puppes.

INTERPRETATIO.

Heu pietas! heu fides antiqua, & manus inſuperabilis bello! non ullus impune oppoſuiſſet ſe adverſus illi armato: ſive quando pedibus irrupiſſet in hoſtem, ſive percuſſiſſet calcaribus membra ſpumantis equi. Heu puer deplorande! ſi aliquo modo evites dura fata, tu eris Marcellus. Date lilia plenis manibus : ut *injiciam rubicundos flores, & ſaltem ornem his muneribus umbram nepotis, & perſolvam hoc vanum officium. Ita diſcurrunt ubique tota regione in vaſtis ſpatiis aëris, & circumſpiciunt omnia. Poſtquam Anchiſes duxit filium per hæc omnia, & inflammavit animum* ejus *cupiditate gloriæ futuræ: deinde monſtrat illi bella quæ poſtea facienda* ſunt; *& declarat illi Laurentum gentem, & urbem Latini; & qua ratione toleraturus ſit aut evitaturus unumquemque laborem. Duæ ſunt januæ ſomni: quarum una dicitur* eſſe *cornea*, per *quam permittitur liber egreſſus veris figuris: altera fulgens*, quia *facta e candido ebore; ſed Dii inferi mittunt* per *hanc falſa ſomnia in mundum. Illic tunc Anchiſes alloquitur his verbis Æneam & ſimul Sibyllam, & dimittit per januam eburneam. Ille corripit viam ad naves, & repetit ſocios. Tunc* radens *rectum litus tendit ad portum Caïetæ. Anchora demittitur e prora, puppes tegunt litus.*

NOTÆ.

878. *Heu pietas! heu* &c.] Deplorat ſpem tot inſignium virtutum cum eo juvene ſepultam. Sic autem eum deſcribit Seneca ad Marciam c. 2. *Adoleſcentem animo alacrem, ingenio potentem, ſed & frugalitatis continentiæque in illis aut annis aut opibus non mediocriter admirandum, patientem laboris, voluptatibus alienum* &c.

881. *Armos.*] Proprie *humeri* ſunt: quæ pars quia calcaribus non foditur, ſed ilia; ideo hic, *armos*, pro equo generatim ſume.

883. *Tu Marcellus* &c.] Hic ille verſus eſt, quem audiens Octavia, cum librum hunc ſextum Virgilius Auguſto recitaret, animo defecta eſt: juſſitque pro ſingulis hujus argumenti verſibus auctori dena ſe-

ſtertia numerari. Inde conſtat, recente adhuc mortis illius luctu perfectum a poëta librum hunc fuiſſe, ſcilicet anno v. c. 731. Nec plures quam quatuor annos, in ſex poſterioribus libris collocaſſe, cum in ſex prioribus circiter ſeptem poſuiſſet. De *aſperſione florum circa ſepulcra* Æ. 5. 79.

887. *Aëris in campis* &c.] In Elyſio; quod *aëreum* dicitur, vel quia vacuum & inanibus umbris habitatum: vel quia ſitum in aëreis pratis, ut diximus v. 638. De verbo *luſtro*, circumſpicio. Æ. 1. 612.

891. *Laurenteſque* &c.] De iis Æ. 7. 63. De *Latino* rege, Ibid. v. 47.

893. *Sunt geminæ* &c.] Somnum apud Cimmerios, ad fluvium Lethes, collocat Ovid. Metam. 11. 594. id eſt, in inferorum aditu. Circa eum ſeges magna papaverum, infinita ſomniorum gens, miniſtri tres præcipui; *Morpheus*, qui figuras hominum imitatur; *Icelus* vel *Phobetor*, qui reliquorum animantium; *Phantaſus*, qui rerum inanimarum ſpecies. *Somniis* Virgilius jam antea ſedem aſſignavit ulmum ingentem in veſtibulo inferorum, v. 283. Sed illic aliqua tantum hærere ſomniorum examina arbitror: hic vero propriam eſſe domum: cui portas geminas attribuit, Homero duce, Odyſſ. 19. 562. *eburneam* alteram, qua falſa; *corneam*, qua vera ſomnia emittuntur. Cujus diſcriminis rationem afferunt aliqui: quod cornea, ſint pervia viſui; eburnea vero, impervia: alii, quod cornu naturam oculorum referat, ebur naturam dentium; quæ autem videntur oculis multo ſunt certiora, quam quæ alieno tantum ore famaque percipiuntur. Cum igitur Virgilius Æneam eburnea porta emittit; indicat profecto, quicquid a ſe de illo inferorum aditu dictum eſt, in fabulis eſſe numerandum. De *elephanto*, pro ebore, quod elephanti dens eſt, G. 1. 57. De *manibus*, pro diis inferorum, ſupra, v. 743. De *Caïeta*, Æ. 7. 1. De *anchoris*, ſupra, v. 4. De *hoc ſitu navium in litore*, Æ. 3. 277. unde verſus iſte decerptus eſt.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER VII.

ARGUMENTUM.

Æneas e Cumano litore ad occidentem provectus tumulata in Auruncorum litore Caïeta nutrice ſua, prætergreſſus montem Circæum Circes habitatione & veneficiis infamem, ad oſtia Tyberis appellitur. Tunc Latinus illic Aboriginibus imperabat. Huic unica erat filia Lavinia, Fauni oraculis deſtinata externo marito, Amatæ tamen matris voluntate promiſſa Turno Rutulorum regi. Mittit Æneas oratores Laurentum, in urbem Latini regiam. Latinus Æneam, non modo in ſocium; ſed oraculi memor, etiam in generum admittit. Interim Juno, proſperis Trojanorum rebus offenſa, evocat Alecto ex inferis. Alecto primum Amatam Latini uxorem ita concitat, ut illa Bacchi ſacra ſimulans filiam abſcondat in montibus. Turnum deinde furiis iiſdem agit in bellum: & Trojanos Latinoſque invicem committit; occiſo manu Aſcanii cervo, qui Tyrrhei paſtoris regii filio erat in deliciis. Omnibus bellum frementibus, Latinus unus obſiſtit: tamen, Junone ipſa belli portas aperiente, rem fatis permittere cogitur. Confluunt ad Turnum ex omnibus Italiæ partibus auxilia: Mezentius, ejuſque filius Lauſus, cum Agyllinis; Catillus & Coras, cum Tyburtinis; Cæculus cum Præneſtinis &c.

TU

TU quoque litoribus noſtris Ænciïa nutrix
Æternam moriens famam Caïeta dediſti:
Et nunc ſervat honos ſedem tuus; oſſaque nomen
Heſperia in magna, ſi qua eſt ea gloria, ſignat.
At pius exequiis Æneas rite ſolutis,
Aggere compoſito tumuli, poſtquam alta quierunt
Æquora, tendit iter velis, portumque relinquit.
Aſpirant auræ in noctem: nec candida curſum
Luna negat: ſplendet tremulo ſub lumine pontus.
Proxima Circææ raduntur litora terræ:
Dives inacceſſos ubi Solis filia lucos
Aſſiduo reſonat cantu; tectiſque ſuperbis
Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenues percurrens pectine telas.
Hinc exaudiri gemitus, iræque leonum
Vincla recuſantum & ſera ſub nocte rudentum:

INTERPRETATIO.

TU etiam, o Caïeta, *nutrix Æneæ, tribuiſti moriens famam immortalem noſtris litoribus: & nunc memoria tua cuſtodit locum; & nomen* tuum *indicat ſepulcrum* tuum *in magna Italia, ſi aliquis eſt hic honor. At pius Æneas factis exequiis* juxta *conſuetudinem, extructa mole ſepulcri, poſtquam tumida maria pacata ſunt, continuat navigationem velis, & deſerit portum. Venti favent circa noctem: & Luna ſplendida non obſtat curſui: mare fulget ſub* ejus *luce tremula. Leguntur litora vicina terræ Circææ: ubi filia Solis opulenta perſonat continuo cantu ſylvas invias; &* in *domo magnifica accendit cedrum odoriferam ad lucem nocturnam, addenſans acuto pectine telas ſubtiles. Hinc* cœperunt *audiri voces, & furores leonum excutientium vincula & rudentium per mediam noctem:*

NOTÆ.

1. *TU quoque.*] In litore maris Tyrrheni, & finibus novi Latii; nunc ea parte regni Neapolitani, quæ dicitur *Terra di lavoro*, eſt hodieque munitiſſima urbs *Caïeta*, *Gaëta*, cum ſinu & promontorio cognomine. Nomen alii cum Virgilio ab Æneæ nutrice repetunt: Aurelius Victor a *καίειν incendere*, quod illic Æneæ naves a Trojanis mulieribus incenſas quidam dicant: Strabo a voce Laconica *καϊάτα*, quæ *cavum* aliquid ſignificat.

3. *Servat honos ſedem tuus.*] Vel ſenſum habet, quem in interpretatione ſuggerimus. Vel eſt hypallage ſive commutatio, pro: *Sedes ſervat honorem & memoriam tuam*, Æ 6. 268. De *aggere tumuli*, Æ. 5. 44. De *Heſperia magna*, Italia, Æ. 1. 534.

10. *Proxima Circææ* &c.] Solvit ſub noctem Caïetâ, & ad occidentem navigat: Circæumque montem, *Circello*, in eodem Latii litore prætergreſſus, ad oſtia Tyberis prima luce pervenit. De *Circæo* monte & *Circe*, quæ Solis & Perſes filia, ſoror Æetæ Colchici regis, Medeæ patris; aut juxta alios, Æetæ filia, Medeæ ſoror, Æ. 3. 386.

11. *Inacceſſos lucos.*] Acceſſit eo tamen Ulyſſes cum ſociis. Igitur *inacceſſos* dicit, quo nemo debeat accedere; propter illecebrarum & tranſmutationis pericula. Sic G. 3. 5. dixit: *Illaudati Buſiridis aras*, id eſt, quem nemo debet laudare, quamvis eum Iſocrates laudaverit.

12. *Reſonat cantu lucos.*] *Perſonat, reſonare docet.* Neutrum, pro activo: ut fere Æ. 6. 832. *Aſſueſcite bella.* Porro Circe *urit cedrum*, ſive tædam e cedro, pretioſa arbore, quæ cariem non ſentit, & unde oleum exprimitur. *Percurrit telas*: telam texit, opus muliebre, de quo Æ. 3. 483. *Pectine arguto*, id eſt, vel *ſtridulo*, vel *acuto*.

16. *Rudentum.*] Proprium eſt aſinorum

Setigerique sues, atque in præsepibus ursi
Sævire, ac formæ magnorum ululare luporum:
Quos hominum ex facie Dea sæva potentibus herbis
Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.
Quæ ne monstra pii paterentur talia Troës
Delati in portus, neu litora dira subirent;
Neptunus ventis implevit vela secundis,
Atque fugam dedit, & præter vada fervida vexit.
Jamque rubescebat radiis mare, & æthere ab alto
Aurora in roseis fulgebat lutea bigis:
Quum venti posuere, omnisque repente resedit
Flatus, & in lento luctantur marmore tonsæ.
Atque hic Æneas ingentem ex æquore lucum
Prospicit: hunc inter fluvio Tyberinus amœno,
Vorticibus rapidis & multa flavus arena,
In mare prorumpit: variæ circumque supraque
Assuetæ ripis volucres & fluminis alveo,
Æthera mulcebant cantu, lucoque volabant.
Flectere iter sociis, terræque advertere proras
Imperat: & lætus fluvio succedit opaco.

Interpretatio.

& setosi porci, & ursi cœperunt *frendere in stabulis, & species magnorum luporum ululare: quos Circe, crudelis Dea, mutaverat efficacibus herbis ex figura hominum in vultus & pellem ferarum. Quæ talia portenta ne paterentur pii Trojani provecti in portum* illum, *& ne appellerent ad funesta litora; Neptunus inflavit vela prosperis ventis, & acceleravit cursum, & impulit* naves *ultra spumosum* hoc *mare. Et jam mare rubescebat luce, & Aurora crocea splendebat in equis duobus roseis: quando venti quieverunt, & omnis flatus subito cessavit, & remi laborant in mari immoto. Tunc autem Æneas vidit e mari magnam sylvam: per illam Tybris, grato fluvio, celeri impetu, & flavus plurimis arenis, proruit in mare: diversæ aves, assuetæ litoribus & alveo fluvii, circum & supra recreabant cantu cælum, & per sylvam volabant. Jubet socios detorquere cursum, & appellere proras litori: & gaudens subit amnem umbrosum.*

Notæ.

rudere, G. 3. 374. Leo dicitur *rugire*, sed a recentioribus scriptoribus.

19. *Quos hominum ex facie* &c.] Dicitur potu medicati liquoris & virgæ tactu mutasse homines in feras. Et sic in sues mutavit Ulyssis socios: præter Eurylochum, qui domum ejus ingredi noluerat; & Ulyssem, qui esu cujusdam herbæ *moly* nomine preservatus a Mercurio fuerat. Hos tamen postea Circe Ulyssis rogatu pristinæ restituit formæ. Ita Hom. Odyss. 10. 135. *Sæva Dea* appellatur ab Homero ibid. δεινὴ θεός; quia divini generis, Solis filia. De *Neptuno*, Æ. 1. 129.

25. *Jamque* &c.] De *Aurora* ejusque *bigis*, G. 1. 249. De *luteo colore*, Ecl. 4. 44.

28. *Tonsæ.*] Remi: sic dicti, vel quia fiunt e ligno *attonso* & dolato; vel quia fluctus *tondent*, vel *tundunt* & verberant: Enniana & Lucretiana vox. Lucr. l. 2. 554. *Antennas, proram, malos, tonsasque natantes.*

30. *Tyberinus.*] Fluvius, vel potius fluvii Deus. De *eo* Æ. 1. 17. & Æ. 8. 330.

36. *Fluvio succedit opaco.*] *Opaco*, sive *umbroso*, propter arbores ripam hinc inde inumbrantes.

Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum,
Quis Latio antiquo fuerit ſtatus, advena claſſem
Quum primum Auſoniis exercitus appulit oris,
Expediam: & primæ revocabo exordia pugnæ.
Tu vatem, tu Diva mone: dicam horrida bella,
Dicam acies, actoſque animis in funera reges,
Tyrrhenamque manum, totamque ſub arma coactam
Heſperiam. Major rerum mihi naſcitur ordo,
Maius opus moveo. Rex arva Latinus & urbes
Jam ſenior longa placidas in pace regebat.
Hunc Fauno & Nympha genitum Laurente Marica
Accipimus. Fauno Picus pater: iſque parentem
Te, Saturne, refert; tu ſanguinis ultimus auctor.
Filius huic, fato Divum, proleſque virilis
Nulla fuit: primaque oriens erepta juventa eſt.
Sola domum & tantas ſervabat filia ſedes:
Jam matura viro, jam plenis nubilis annis.

INTERPRETATIO.

Age modo, o Erato. Explicabo, qui reges, quæ tempora rerum, quis ſtatus fuerit veteris Latii; quando peregrinus exercitus primo applicuit claſſem Italico litori: & revolvam initia primi belli. Tu Dea, tu doce poëtam. Narrabo bella horrida: narrabo exercitus, & reges ira impulſos in cædem, & turmas Tyrrhenas, & Italiam univerſam conſociatam ad arma. Oritur mihi gravior ſeries rerum, ſuſcipio opus difficilius, quam prius. *Rex Latinus, jam grandævus, gubernabat agros & urbes quietas in pace diuturna. Audimus hunc natum Fauno & Marica Nympha Laurente. Picus* fuerat *pater Fauni: &* Picus *te patrem habebat, o Saturne; tu primum caput* ejus *familiæ. Filius Latino & ſoboles maſcula nulla erat, Deorum voluntate: & naſcens mortua fuerat* in *prima infantia. Filia unica tenebat domum & totam regionem: jam apta marito, jam nubilis adulta ætate.*

NOTÆ.

37. *Erato.*] Muſa, quæ verſibus præeſt amatoriis, ab ἐράω *amo.* Hanc invocat, quia bellorum ſequentium origo ex amore Turni & Æneæ in Laviniam. Vel per eam cæteras invocat Muſas, de quibus Ecl. 3. 60. De *Latio* antiquo & *Auſoniis*, infra, v. 54.

43. *Tyrrhenam.*] Tuſcam, Etruſcam. De iis Æ. 2. 781. De *Heſperia*, Italia. Æ. 1. 534.

47. *Hunc Fauno* &c.] Obſcura eſt admodum hujus familiæ ſeries, & fabulis confuſa. Multi diſcedunt a Virgilio, qui tres a Saturno gradus tantum numerat: Saturnum, Picum, Faunum ſeu Fatuelum, & Latinum. Alii novem diſtinguunt gradus; in iiſque geminum Saturnum, geminum item & Picum & Faunum: aiuntque ea junioribus Pico & Fauno tribui a Virgilio, quæ priſcis tribui debuiſſent. Addunt hos *Aboriginum* reges fuiſſe, qui *Latini* deinde a Latino dicti ſint: quanquam Latinorum nomen multo fuiſſe Latino rege antiquius quidam volunt, inter quos ipſe Virgilius, ut diximus Æ. 1. 10. De *Saturno* ejuſque fuga in Italiam, Æ. 8. 319.

47. *Laurente Marica.*] Uxor *Fauni*, ſeu *Fatueli*, dicta eſt *Fauna*, aut *Fatua.* Nomen habuere a *fando*, vel *fatu*: quia furore correpti futura *fari* ac dicere ſolebant. *Marica* aurem Nympha, ex qua ſuſcepit Latinum, juxta Arnobium fuit Circe: juxta alios ipſa Fauna; quæ a Minturnenſibus, ad oſtia Liris fluvii, ſacro in luco colebatur. *Laurens* vocatur: de quo nomine infra, v. 63.

52. *Filia.*] Lavinia, quæ demum Æneæ nupſit, occiſo Turno, Æ. 12. ſub finem.

Multi illam magno e Latio totaque petebant
Ausonia. Petit ante alios pulcherrimus omnes
Turnus, avis atavisque potens : quem regia conjux
Adjungi generum miro properabat amore:
Sed variis portenta Deum terroribus obstant.
Laurus erat tecti medio, in penetralibus altis,
Sacra comam, multosque metu servata per annos:
Quam pater inventam, primas cum conderet arces,
Ipse ferebatur Phœbo sacrasse Latinus;
Laurentisque ab ea nomen posuisse colonis.

INTERPRETATIO.

Plurimi e magno Latio & tota Italia illam ambiebant. Ambit præ cæteris omnibus formosissimus Turnus, potens avis & atavis: quem assumi generum uxor regis mirifico studio instabat: sed prodigia Deorum obsistunt variis terroribus. Laurus erat in medio domus, in intimis recessibus, sacra secundum *frondes, &* præ *religione servata per multos annos. Pater Latinus dicebatur dicasse illam Phœbo, repertam cum fundaret prima mœnia; & ab illa dedisse nomen Laurentibus incolis.*

NOTÆ.

54. *Magno e Latio, totaque . . . Ausonia.*] Duplex *Latium* fuit: antiquum, a Tyberi fluvio ad Circæum montem, *Circello*. Novum, seu magnum, a Tyberi ad Lirim amnem, qui nunc est *Garigliano*, complectens Volscos, Auruncos, Æquos, &c. Hæc tamen Latii extensio a Romanis regibus est, multo Æneæ temporibus recentior: unde suspicantur multi, Latium hic pro tota Italia sumi, quemadmodum & Ausoniam. *Ausones*, Trojanis temporibus multo antiquiores, Italiæ partem incoluerunt inferiorem, quæ ad Siciliam accedit. Mox quia notissimi rebus gestis evaserant, factum est, ut eorum nomine a Græcis vocaretur tota Italia, a Sicilia usque ad Alpes. Pulsi deinde ab aliis, ultimo consederunt inter Volscos & Campanos, circa Lirim, Caietam, & Minturnas; & *Aurunci* tunc appellati sunt. Vide Cluver. Italiæ l. 3. 9.

56. *Turnus avis* &c.] *Dauni* & *Veniliæ* filius: Rutulorum rex. *Venilia* soror erat Amatæ Latini uxoris, divinis honoribus affecta, Æ. 10. 76. Daunus maternum genus ducebat a Jove per Danaën, infra, v. 372. paternum a Pilumno, Deo etiam habito, Æ. 10. 76. De *situ Rutulorum*, infra, v. 411.

56. *Regia conjux.*] *Amata*, Veniliæ soror.

62. *Phœbo sacrasse.*] Quia laurus Phœbo dilecta. De *Phœbo*, Ecl. 3. 62.

63. *Laurentis colonis.*] *Laurens*, nomen constat fuisse primo inditum sylvæ laureæ, quæ circa litus Tyrrheni maris fuit, a Tyberi orientem versus porrecta. Inde vicina regio *Laurens* etiam dicta est. Inde *Laurens* dicitur Marica Nympha, Fauni uxor, v. 47. Inde Picus, Latini avus, dicitur etiam *Laurens*, v. 171. Inde Turnus ipse eodem appellatur nomine, v. 650. quia Rutulorum regionem sylva illa attingebat. Porro cum arces primas ibidem condidisse Latinus dicatur; & Laurens Picus, ejus avus, eodem loco regiam habuisse, v. 171. aut sibi male consentit Virgilius: aut dicendum, *regiam* quidem a Pico esse conditam; a Latino *arces*, sive muniones, additas; & urbem, a lauro præcipuæ magnitudinis, appellatam esse *Laurentum*, quod nomen sylvæ tantum & regioni commune prius fuerat. Dicuntur incolæ, *Laurentes*, *Laurentini*, *Laurentii*, & *Laurenti*, hic & apud Plinium l. 14. 3. quanquam aliqui legunt hic *Laurentes* non *Laurentis*. Urbs posterioribus dicta est *Laurolavinium*; non quod eadem fuerit cum *Lavinio*; sed quod exhausta bellis utraque, & Laurente & Lavinio, utriusque incolæ Laurentum confluxerint, & urbem communi nomine dixerint, ut suspicatur Cluverius in antiqua Italia, l. 3. 3. atque ut ei videtur, ea nunc dicitur *Paterno*.

Hujus apes ſummum denſæ, mirabile dictu,
Stridore ingenti liquidum trans æthera vectæ,
Obſedere apicem: & pedibus per mutua nexis,
Examen ſubitum ramo frondente pependit.
Continuo vates: Externum cernimus, inquit,
Adventare virum; & partes petere agmen eaſdem
Partibus ex iiſdem, & ſumma dominarier arce.
Præterea caſtis adolet dum altaria tædis,
Et juxta genitorem aſtat Lavinia virgo:
Viſa, nefas, longis comprendere crinibus ignem,
Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari;
Regaleſque accenſa comas, accenſa coronam
Inſignem gemmis: tum fumida lumine fulvo
Involvi, ac totis Vulcanum ſpargere tectis.
Id vero horrendum ac viſu mirabile ferri.
Namque fore illuſtrem fama fatiſque canebant
Ipſam, ſed populo magnum portendere bellum.
At rex ſollicitus monſtris oracula Fauni
Fatidici genitoris adit: lucoſque ſub alta
Conſulit Albunea; nemorum quæ maxima ſacro
Fonte ſonat, ſævamque exhalat opaca Mephitim.

INTERPRETATIO.

Apes denſæ, res *mira dictu*, *trans levem aërem volantes magno ſtridore*, *inſederunt ſupremum illius cacumen*: *& pedibus invicem conjunctis*, *examen repentinum pependit e frondoſo ramo. Statim vates dixit*: *Videmus appropinquare hominem peregrinum*; *& exercitum ex eadem regione quærere* hanc *eandem regionem*, *& regnare in ſuprema arce. Præterea dum Lavinia virgo accendit altaria ſacris facibus*, *& ſtat prope patrem*: (*res horrida*) *viſa eſt corripere ignem longis capillis*, *& comburi flamma ſonante* ſecundum *omnia ornamenta*; *&* viſa eſt *accenſa* ſecundum *regias comas*, *accenſa* ſecundum *coronam ſpectabilem gemmis*: *deinde fumans* viſa eſt *cingi rutilanti luce & jactare ignem tota domo. Hoc autem* cœpit *haberi terribile & viſu admirabile. Etenim aiebant ipſam illuſtrem fama & fortuna futuram* eſſe, *ſed minari genti magnum bellum. At rex territus his prodigiis vadit ad oracula fatidici Fauni patris* ſui, *& conſulit ſylvas* ſitas *ſub alta Albunea*; *quæ* Albunea ſylva *maxima ſylvarum reſonat ſacro fonte*, *& umbroſa emittit denſam Mephitim*.

NOTÆ.

66. *Pedibus per mutua nexis* &c.] De hac apum glomeratione, quæ *uva* dicitur, G. 4. 257. & 558. De *apum examine*, Ecl. 7.13.

70. *Partibus ex iiſdem.*] Apes e Tyrrheni maris partibus venerant Laurentum; inſederant lauri apicem: quo ſignificabatur, exteros Tyrrheno mari venturos, victores futuros, ſummum imperium adepturos. *Dominarier.* Extenſio ſyllabæ, pro, *dominari*.

71. *Adolet altaria tædis.*] Adolet thus ad altaria domeſticorum Deorum, Æ. 1.708. *Flammis adolere Penates.*

77. *Vulcanum.*] Deum ignis, pro igne, ut G. 1. 295.

83. *Lucoſque ſub alta Albunea.*] *Albunea* fons eſt profundiſſimæ altitudinis: unde erumpit fluvius *Albula*, *la ſolforata*, ſulfureis aquis memorabilis, quæ primo frigidæ ſunt, mox inducunt calorem. *Albula* paulo infra Tybur influit in *Anienem* fluvium, *Teverone*. Odor ejus & ſapor corruptus eſt: unde ait Virgilius exhalare *Mephitim*, quæ Juno eſt aëri corrupto præſidens; cui

Hinc Italæ gentes omnisque Œnotria tellus
In dubiis responsa petunt: huc dona sacerdos
Quum tulit, & cæsarum ovium sub nocte silenti
Pellibus incubuit stratis, somnosque petivit;
Multa modis simulacra videt volitantia miris,
Et varias audit voces, fruiturque Deorum
Colloquio, atque imis Acheronta affatur Avernis.
Hic & tum pater ipse petens responsa Latinus,
Centum lanigeras mactabat rite bidentes;
Atque harum effultus tergo stratisque jacebat
Velleribus. Subita ex alto vox reddita luco est:
Ne pete connubiis natam sociare Latinis,
O mea progenies; thalamis neu crede paratis.
Externi veniunt generi: qui sanguine nostrum
Nomen in astra ferant; quorumque a stirpe nepotes,
Omnia sub pedibus, qua Sol utrumque recurrens
Aspicit Oceanum, vertique regique videbunt.

INTERPRETATIO.

Italæ nationes & omnis terra Oenotria accipiunt inde responsa in rebus *incertis. Sacerdos cum obtulit illic dona, & per noctem tacitam jacuit* super *pelles suppositas ovium immolatarum, & quæsivit* illic *somnum; videt multas figuras vagantes mirabilibus modis, & audit voces multiplices, & fruitur sermone Deorum, & alloquitur Acheronta e profundo Averno. Tunc etiam ipse pater Latinus, poscens responsa, illic sacrificabat* de *more centum oves lanigeras; & jacebat extensus super earum pelle & stratis velleribus. Vox repentina emissa est ex intima sylva: O mea proles, ne quære jungere filiam* tuam *conjugio Latino; neve confide lectis præparatis. Venit gener peregrinus: qui progenie* sua *extollet nostrum nomen ad sidera; & cujus de stirpe posteri videbunt omnia versari & regi sub pedibus* suis, *quacumque Sol revertens aspicit geminum* Oceanum.

NOTÆ.

ædes apud Hirpinos fuit ad lacum Amsancti, ex Plinio l.2.93.& apud Cremonam, ex Tacito hist.l.3. Hic pro ipso putore sumitur, ut Vulcanus pro igne, Jupiter pro aëre. Juxta Scaligerum vox Etrusca est, a Syris deducta, apud quos gravitatem odoris significat. Apud Albuneam *sylva* fuit sacra Musis, ex Martiali: ibidem culti sunt Fauni, ex Virgilio & Statio: ibidem, ex Lactantio, Nympha *Albunea*, quæ Sibylla fuit Tyburtina. De *Italis* & *Oenotriis*, Æ. 1. 534.

87. *Cæsarum ovium sub nocte* &c.] Plinius l. 16. 44. *Apud Tyburtes* (a quo non longe abest Albunea) *extant ilices tres, etiam Tyburte conditore eorum vetustiores. Fuisse autem eum tradunt filium Amphiarai, qui apud Thebas obierit una ætate ante Iliacum bellum.* Pausanias autem in Atticis loquens de Amphiarao, insigni somniorum interprete, qui a Græcis ideo inter Deos relatus est; ait, apud Oropum Atticæ maritimam urbem, Amphiarai fontem esse ac templum: ubi arietem immolant, cujus substrata in pelle dormientes nocturna visa expectant. Ex iis colligit Cerdanus, ejusmodi sacra a Tyburte Amphiarai filio translata esse in Italiam; eaque a Virgilio esse Fauno attributa, quæ Amphiarao Græci tribuerant.

91. *Acheronta affatur Avernis.*] Per *Acheronta,* fluvium infernum, de quo Æ. 6. 323. umbras Deosque inferorum intelligit. Per *Averna*, inferorum ostia, de quibus Æ 6. 237. ipsos indicat inferos.

96. *Latinis.*] E Latio, quod complectitur Aborigines, Rutulos, Laurentes, Volscos &c. supra, v. 54.

100. *Utrumque recurrens* &c.] Magnitu-

Hæc reſponſa patris Fauni monituſque ſilenti
Nocte datos, non ipſe ſuo premit ore Latinus;
Sed circum late volitans jam fama per urbes
Auſonias tulerat: quum Laomedontia pubes
Gramineo ripæ religavit ab aggere claſſem.
Æneas, primique duces, & pulcher Iülus,
Corpora ſub ramis deponunt arboris altæ:
Inſtituuntque dapes, & adorea liba per herbas
Subjiciunt epulis (ſic Juppiter ipſe monebat)
Et Cereale ſolum pomis agreſtibus augent.
Conſumptis hic forte aliis, ut vertere morſus
Exiguam in Cererem penuria adegit edendi;
Et violare manu maliſque audacibus orbem
Fatalis cruſti, patulis nec parcere quadris:
Heus! etiam menſas conſumimus, inquit Iülus.
Nec plura, alludens. Ea vox audita laborum
Prima tulit finem: primamque loquentis ab ore
Eripuit pater, ac ſtupefactus numine preſſit.

INTERPRETATIO.

Latinus ipſe non continet in *ore ſuo hæc reſponſa Fauni patris, & hæc monita data* per *noctem tacitam; ſed jam fama circumundique volans ſparſerat* ea *per urbes Italicas: cum juventus Trojana applicuit naves ad crepidinem herboſam litoris. Æneas, & præcipui duces, & formoſus Aſcanius, ſternunt corpora* ſua *ſub ramis arboris altæ: & inchoant epulas, & in gramine ſupponunt cibis placentas e frumento, ut ipſe Jupiter ſuggerebat, & onerant* illud *panis ſolum fructibus ſylveſtribus. Illic cæteris abſumptis, cum inopia ciborum cogeret* eos *vertere morſus in panem exiguum; & frangere manu ac dentibus audacibus orbem fatalis cruſtæ, nec abſtinere* a *planis quadris: Aſcanius jocans, dixit: Heus! etiam comedimus menſas. Nec* dixit *plura. Vox illa audita indicavit prima terminum laborum: & pater excepit* eam *primus ab ore loquentis, &* ſecum *expendit admiratus oraculum.*

NOTÆ.

dinem notat futuri imperii Romani; vel ab oceano orientali ad occidentalem, qua Sol diurno motu recurrit; vel ab oceano ſeptentrionali ad meridionalem, qua Sol annuo motu recurrit. De *vario Solis motu*, G. 1. 238.

105. *Auſonias* &c.] Supra, v. 54. *Laomedontia pubes*, a Laomedonte Trojano rege, G. 1. 502. *Aggere*, Æ. 5. 44. *Adorea liba*, placentas ex frumento puriſſimo, quod *ador* ſive *far* appellatur: E. 7. 33. Et forte, quia appellat *liba*, innuit Virgilius ſacrificia Diis tum primum ab Ænea facta eſſe: & e placentis *libatis* oblatiſque ſocios paviſſe famem, ut e victimarum extis fieri ſolitum videbimus Æ. 8. 183.

111. *Cereale ſolum.*] *Solum* eſt, quod cuique rei ſuſtentandæ ſupponitur, Ecl. 6. 35. *Ceres*, Dea frumenti, panis, E. 5. 79. *Cereale ſolum*, quadra e pane.

114. *Orbem fatalis cruſti.*] Mox vocabit *quadram*, tum *menſam*; & *placentas* intelligit, quæ pro patinis tum fuerunt, & vero ſæpe eſſe ſolebant apud veteres. Hæc vocum diverſitas e placentæ figura repetenda eſt. Erat enim rotunda quidem, ſed lineis duabus decuſſatim in medio ſignata: itaque quatuor veluti quadris diſtincta. Ita Cerdanus e veteribus poëtis.

119. *Stupefactus numine.*] Oraculo divino, quod e pueri ore erumpebat; aut potius oraculi divina quadam ſolutione. *Preſſit*. Vel, *continuit ſilentio*: vel potius, *ſecum tacito expendit.*

Continuo: Salve fatis mihi debita tellus;
Voſque, ait, o fidi Trojæ ſalvete Penates.
Hic domus, hæc patria eſt. Genitor mihi talia namque,
Nunc repeto, Anchiſes fatorum arcana reliquit:
Quum te nate fames ignota ad litora vectum
Acciſis coget dapibus conſumere menſas;
Tum ſperare domos defeſſus, ibique memento
Prima locare manu molirique aggere tecta.
Hæc erat illa fames: hæc nos ſuprema manebant,
Exitiis poſitura modum.
Quare agite: & primo læti cum lumine Solis,
Quæ loca, quive habeant homines, ubi mœnia gentis,
Veſtigemus; & a portu diverſa petamus.
Nunc pateras libate Jovi, precibuſque vocate
Anchiſen genitorem, & vina reponite menſis.
Sic deinde effatus, frondenti tempora ramo
Implicat: & Geniumque loci, primamque Deorum
Tellurem, Nymphaſque & adhuc ignota precatur
Numina: tum Noctem, noctiſque orientia ſigna,

INTERPRETATIO.

Statimque dixit: Salve terra debita mihi per fatum; & vos ſalvete, o Penates Trojani. Hic eſt *domus, hæc eſt patria. Etenim, nunc reminiſcor, pater Anchiſes depoſuit apud me talia ſecreta fatorum: Fili* aiebat, *quando fames coget te appulſum incognitis litoribus comedere menſas, cibis deficientibus; tunc fatigatus memento ſperare ſedem* certam, *& manu ſtatuere illic ac cingere mœnibus primam urbem. Illa fames erat* iſta: *hi* caſus *extremi erant deſtinati nobis, allaturi finem miſeriis. Agite igitur: & ſub primam lucem Solis inquiramus læti, quænam* ſint hæ *regiones, aut quinam homines occupent* eas, *ubi* ſint *urbes* illius *nationis; & abeamus* in loca *remota a portu. Nunc effundite pateras* in honorem *Jovis, & precibus invocate patrem Anchiſen, & rurſus afferte vinum* in *menſas. Sic locutus, poſtea cingit caput ramo viridi, orat Genium* hujus *loci, & Terram primam Deorum, & Nymphas, & Deos adhuc incognitos: deinde Noctem, & ſidera ſurgentia per noctem.* .....

NOTÆ.

121. *Trojæ Penates.*] Dii regionis illius patrii ac domeſtici; qui, cum iis Penatibus conjuncti, quos Troja advehimus, jam communi nomine Penates tutelareſque Trojæ ac Trojanorum dicendi eſtis.

128. *Illa fames.*] Prædicta, non tantum ab Harpyia Celæno Æ. 3. 257. ſed etiam ab Anchiſa: forte Æ. 6. 890. ubi filio memorat futura bella in Italia; *& quocumque modo fugiatve feratve laborem.*

130. *Primo cum lumine Solis.*] Poſteræ lucis initio. Hunc enim diem in excenſu, & libationibus, & Deorum veneratione poſuerunt. De *libatione* in menſa, Æ. 1. 740. De *divinitate Anchiſæ*, Æ. 5. 59, 96, 98. De *Geniis locorum*, Æ. 5. 95.

136. *Primamque Deorum Tellurem* &c.] Juxta Heſiodum, qui in Theogon. v. 117. poſt Chaos primam Deorum ponit *Terram*, quæ primo genuit Cœlum: ex Cœlo Oceanum, Saturnum, Gigantes &c. Æneas deinde *Nymphas* precatur, de quibus Ecl. 2. 46. Et *flumina*, quæ ſuos quoque Deos habere putabantur. Et hos adjungit *Telluri*, quia eam ornant atque incolunt.

138. *Noctem* &c.] Deam item, apud Heſiodum v. 123. prognatam e Chao, & parentem Diei atque Ætheris: unde cum ea conjungit *ſigna* ſive *aſtra*; quæ noctu oriuntur & apparere incipiunt. Noctem invocat, ut imminentem; quia timebat ſibi tum ab incolarum hujus loci inſidiis.

Idæumque Jovem, Phrygiamque ex ordine matrem
Invocat, & duplices cœloque Ereboque parentes.
Hic pater omnipotens ter cœlo clarus ab alto
Intonuit, radiisque ardentem lucis & auro
Ipse manu quatiens ostendit ab æthere nubem.
Diditur hic subito Trojana per agmina rumor,
Advenisse diem quo debita mœnia condant.
Certatim instaurant epulas, atque omine magno
Crateras læti statuunt, & vina coronant.
Postera quum prima lustrabat lampade terras
Orta dies; urbem, & fines, & litora gentis
Diversi explorant: hæc fontis stagna Numici,
Hunc Tybrim fluvium, hic fortes habitare Latinos.
Tum satus Anchisa delectos ordine ab omni
Centum oratores augusta ad mœnia Regis
Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes:
Donaque ferre viro, pacemque exposcere Teucris.
Haud mora: festinant jussi, rapidisque feruntur

INTERPRETATIO.

& Jovem Idæum, & matrem Phrygiam per ordinem invocat, & geminos parentes e *cælo &* ex *inferis. Tunc Jupiter omnipotens intonuit ter serenus e supremo cælo, & monstravit e cælo nubem coruscantem auro & radiis luminis, ipse commovens* eam *manu. Tunc statim rumor spargitur per exercitum Trojanum, venisse diem quo ædificent urbem destinatam. Certatim renovant epulas, & gaudentes magnis præsagiis disponunt pocula, & coronant vina. Quando dies postera nascens cinxit terras luce; separati inquirunt urbem, & terminos, & litora* hujus *nationis*: discunt, *hæc* esse *stagna fontis Numici, hunc* esse *flumen Tybrim, hic manere generosos Latinos. Tunc filius Anchisæ imperat centum oratores electos ex omni ordine ire ad magnificam urbem Regis, omnes coronatos ramis Minervæ: & portare* illi *viro munera, & petere pacem* pro *Trojanis. Non* est *mora: jussi properant, & vadunt celeribus....*

NOTÆ.

139. *Idæumque Jovem.*] Natum in Ida Cretæ monte, & educatum in Dictæo ejusdem antro, G. 4. 151. De *matre Phrygia*, Cybele, in Phrygia præcipue culta, Æ. 3. 111.

140. *Duplices cœloque Ereboque parentes.*] Venerem matrem, quæ in cœlo; & Anchisen patrem, cujus idolum quidem apud inferos erat, anima tamen in cœlo apud superos. Æ. 6. 748. De *Erebo*, profundo inferorum loco, Æ. 4. 510.

141. *Clarus ab alto intonuit.*] Fulmen sereno cœlo cadens, modo fausti, modo infausti ominis, G. 1. 487.

142. *Radiis lucis & auro.*] *Lucis aureæ.* Sic G. 2. 192. *Pateris libamus & auro.*

144. *Diditur.*] Non *deditur*: hoc enim a *dedo*, *trado*; illud, a *dido*, *distribuo.* Horat. Satyr. l. 2. 2. 66. *servis.... dum munia didit.* Lucretius frequentissime. De *coronatione vini*; qua, vel implentur vino pocula, vel reipsa cinguntur floribus, Æ. 3. 525. & G. 2. 528. De *lampade*, pro *Sole*, Æ. 4. 6.

150. *Stagna Numici.*] Fontem Numicii fluvii, cujus brevissimus cursus est prope Lavinium, inter Laurentum & Ardeam. Hunc fontem aiunt sacrum fuisse Annæ Perennæ, quam Ovidius Fast. 3. 551. putat Annam esse Didonis sororem, eo profugam, post necem sororis direptamque ab Iarba Carthaginem: nunc est *rivo di Nemi.* De *Tybri*, Æ. 1. 17. De *Latinis*, supra, v. 54.

154. *Ramis Palladis.*] Olivæ, Palladi sacræ, G. 1. 14. De *Pallade*, Æ. 1. 43.

Passibus : ipse humili designat mœnia fossa,
Moliturque locum, primasque in litore sedes
Castrorum in morem pinnis atque aggere cingit.
Jamque iter emensi, turres ac tecta Latinorum
Ardua cernebant juvenes, muroque subibant.
Ante urbem pueri & primævo flore juventus
Exercentur equis, domitantque in pulvere currus:
Aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, cursuque ictuque lacessunt.
Quum provectus equo longævi Regis ad aures
Nuntius ingentes ignota in veste reportat
Advenisse viros. Ille intra tecta vocari
Imperat, & solio medius consedit avito.
Tectum augustum, ingens, centum sublime columnis,
Urbe fuit summa, Laurentis regia Pici,
Horrendum sylvis & relligione parentum.
Hinc sceptra accipere, & primos attollere fasces
Regibus omen erat : hoc illis curia templum,

INTERPRETATIO.

passibus : Æneas *ipse describit muros depressa fossa, & inchoat urbem, & in litore cingit primam habitationem vallo & pinnis in formam castrorum. Et jam juvenes perfuncti itinere videbant turres & domos altas Latinorum, & appropinquabant muro. Ante urbem pueri & juvenes* in *prima pubertate exercentur equis, & regunt currus in arena, aut intendunt difficiles arcus, aut vibrant brachiis spicula flexibilia, & lacessunt* se *cursu atque jactu* telorum. *Tunc nuntius vectus equo refert ad aures grandævi Regis venisse homines in habitu incognito. Ille jubet* eos *adduci intra domum, & sedit in avito solio, in medio* suorum. *Fuit in altissima* parte *urbis domus magna, magnifica, educta centum columnis, palatium Laurentis Pici, tremenda* ob *sylvas & religionem majorum. Auspicium erat regibus, inde sumere sceptra, & erigere primos fasces : hæc curia* erat *illis templum,*

NOTÆ.

157. *Designat mœnia fossa.*] Locum ad orientalem Tyberis ripam, paullo supra maris litus, cui nomen Trojæ dedit, ex Livio & Dionysio Halicarn. ubi deinde *Ostia* urbs ab Anco Marcio Romanorum rege condita est.

160. *Tecta Latinorum.*] Redundat syllaba in versu, ut in isto, G. I. 295. *Vulcano decoquit humorem.* Notat *Laurentum*, urbem Latini regiam.

171. *Laurentis regia Pici.*] De illa *regia*, & *Laurente agro*, supra, v. 63. De *Pico*, v. 47. & infra v. 189.

173. *Attollere fasces omen erat.*] *Fasces* posuit pro quibuslibet imperii insignibus : nondum enim fascium hic usus erat. *Omen* posuit pro initio : quia veteres, gravissimarum rerum initio, captare omina & auspicia & auguria solebant : unde *auspicium* etiam, & *auspicari* dicimus, pro, *initium capere* & *incipere* : & *inaugurari*, pro, *in dignitatem aliquam assumi.*

174. *Curia templum.*] *Curia*, locus est ubi res publicæ *curantur* : sive divinæ, ut sacrificia; sive humanæ, ut judicia, consilia : unde aliquando cum templo fere convenit; aliquando ab eo diversa est, ut hic. Qui curiæ præerat, dicebatur inde apud Romanos *curio* : & postquam populus Romanus a Romulo tres in *tribus* distinctus est, postea singulæ tribus divisæ sunt in decem *curias*, sic dictas a locis, quo sacrorum negotiorumque causa separatim conveniebant.

Hæc sacris sedes epulis: hic ariete cæso
Perpetuis soliti patres considere mensis.
Quin etiam veterum effigies ex ordine avorum
Antiqua ex cedro, Italusque, paterque Sabinus
Vitisator, curvam servans sub imagine falcem;
Saturnusque senex, Janique bifrontis imago,
Vestibulo astabant; aliique ab origine reges,
Martia qui ob patriam pugnando vulnera passi.
Multaque præterea sacris in postibus arma,
Captivi pendent currus, curvæque secures,
Et cristæ capitum, & portarum ingentia claustra,
Spiculaque, clypeique, ereptaque rostra carinis.

INTERPRETATIO.

hic locus destinatus *sacris conviviis*: *hic mactato ariete patres solebant sedere* ad *mensas longas. Immo præterea stabant in vestibulo per ordinem imagines veterum patrum ex antiqua cedro, & Italus, & pater Sabinus plantator vitis, tenens in imagine falcem curvatam; & senex Saturnus, & effigies Iani bifrontis; & alii reges* a prima *origine*, *qui certando pro patria tulerant vulnera bellica. Et præterea pendent circa sacra limina arma plurima; capti currus, curvæ secures, & cristæ capitum, & magna claustra portarum, & spicula; & scuta, & rostra avulsa navibus.*

NOTÆ.

175. *Ariete cæso perpetuis* &c.] *Arietis* sacrificium, illis in partibus tum in usu fuisse jam diximus, v. 87. *Perpetuis mensis*: in longum porrectis, & ad ordinem sedentium exæquatis. Sic Æ. 8. 183. *Perpetui tergo bovis.* Porro considere, non in lecto recumbere ad mensas, heroicis temporibus moris fuisse diximus, Æ. 1. 702.

178. *Italus.*] Hunc aiunt quidam fuisse Siculorum regem: Dionysius potentem virum, Œnotrum genere, & ex eorum Arcadum prosapia, qui duce Œnotro Lycaonis filio illuc ex Peloponneso venerant: eumque propagato imperio, regionem *Oenotriam* ante dictam, nomine suo *Italiam* nuncupasse.

178. *Sabinus vitisator* &c.] *Sabinus* nomen dedit Sabinis, genti ex Lacedæmoniis quidem, ut vulgo existimatur; sed, ut Cluverius probat, ex Oscis Ausonibus oriundæ. Filius fuit *Sanci*, hujus regionis genii, qui alio nomine *Dius Fidius*, alio item *Semo* dicebatur: ut patet ex Ovid. Fast. 6. 213. Hunc *vitem* & *segetes* coluisse non liquet: quare multi versum hunc totum *Vitisator, curvam servans* &c. referunt ad Saturnum. At certe structura versus omnino ad Sabinum esse referendum ostendit. Et si conjicere fas est: puto hunc *Sabinum*, ejusque patrem *Sancum*, artem ferendæ terræ in eo tractu reperisse; unde *Sancus* dictus sit *Semo*; non quasi *semihomo*, id est inter homines Deosque medius, ut interpretatur Vossius; sed a *seminando*: atque ita *vitisator* & *falce armatus* pingitur ejus filius Sabinus; quod fortasse artem illam a patre inventam perfecerit, & vitium culturam eidem addiderit. De *Saturno*, Æ. 8. 319. De *Jano* bifronte, supra, v. 610. De *vestibulo*, seu *atrio*, in quo disponebantur imagines, Æ. 4. 666.

181. *Ab origine reges.*] Allusum aliqui putant ad populos Aborigines, quibus tunc Latinus imperabat. Hos aliqui putant primos fuisse Italiæ incolas, ibidem natos, non aliunde advectos, ideoque dictos *Aborigines*, quos Græci vocant ἀυτόχθονας. Alii ex variis nationibus vagis collectos, unde *Aberrigenes* dicti sint, ab *aberrando*. Alii vero plures, Dionysio Halycarnasseo duce, eosdem putant fuisse cum Œnotris: qui ex Arcadia profecti, annis ante bellum Trojanum plusquam quadringentis, in Italiam appulsi, montes patrio more incoluerint; indeque quasi cognomine quodam appellati sint *Aborigines*, ab ὄρος *mons*. Videtur Virgilius primam opinionem tenere, Æ. 8. 314. De *postibus*, Æ. 2. 442.

Ipse Quirinali lituo parvaque sedebat
Succinctus trabea, lævaque ancile gerebat
Picus, equum domitor: quem capta cupidine conjux
Aurea percussum virga, versumque venenis,
Fecit avem Circe; sparsitque coloribus alas.
Tali intus templo Divum, patriaque Latinus
Sede sedens, Teucros ad sese in tecta vocavit:
Atque hæc ingressis placido prior edidit ore:
Dicite Dardanidæ (neque enim nescimus & urbem
Et genus, auditique advertitis æquore cursus)

INTERPRETATIO.

Ipse Picus, domitor equorum, sedebat cum *baculo Quirinali, & vestitus parva trabea; & sinistra manu ferebat scutulum*: Picus, *quem amatrix Circe, correpta* nimia *cupiditate, percussum aurea virga & transformatum venenis, fecit avem; & variavit coloribus* ejus *alas. Latinus sedens intra tale templum Deorum & avitam domum, accersivit Trojanos ad se sub tecta: & prior dixit hæc ore tranquillo* iis *ingressis*: O *Trojani (neque enim ignoramus & urbem & genus* vestrum, *& cogniti direxistis* huc *mari navigationem) dicite* ....

NOTÆ.

De *cristis galearum*, Æ. 6. 779. De *rostris*, in prora navium prominentibus, Æ. 5. 143.

187. *Quirinali lituo* &c.] *Lituus*, hic baculus est augurum, in summa parte incurvus, quo cœli regiones ad consulendos avium volatus distinguebant; alibi tuba est, ejusdem formæ, Æ. 6. 167. Igitur *succinctus* ad *trabeam* dumtaxat pertinet, non ad *lituum*: nemo enim *cinctus* baculo dici potest. *Quirinalis* dicitur: quia, ex Plutarcho, Romulus augurandi mire peritus fuit, ob eamque rem lituum solebat gestare: qui deinde studiose servatus in curia Saliorum, quæ est in Palatio, cum ea deflagrasset, inventus est integer, ut est apud Cicer. De Divin. l. 1. 30. Cum ergo Romulus appellatus sit *Quirinus*; ideo lituus hic, *Quirinalis*, per anticipationem vocatur.

188. *Parva succinctus trabea.*] *Trabea*, toga fuit, communis sive albi coloris: in eo dissimilis *prætextæ*: quod *prætexta* purpureo limbo tantum in ima ora prætexeretur; trabea multis fasciis virgisque purpureis, instar trabium transversis ac discurrentibus, ornaretur; iisque, vel intextis, vel assutis. Ornamentum fuit equitum in decursione publica, quæ Idibus Julii fiebat: item & Consulum in aperiendo Jani templo: aliquando etiam augurum, qualis hic ornatus Pici describitur. A Romulo trabeam usurpatam, prætextam a Tullo Hostilio primum inventam habemus ex Plinio l. 9. 39. Quare Virgilius, qui eam attribuit Pico, prolepsi sive anticipatione usus est. Dicitur hæc Pici trabea, *parva*: id est stricta, brevis, atque angusta, quales initio togæ fuerunt; non laxior & fusior, quales deinde luxus induxit. De *ancilibus*, scutis minoribus ac rotundis, Æ. 8. 664.

189. *Picus equum domitor* &c.] *Studiosus equorum* dicitur ab Ovid. Metam. 14. 322. mutatusque in avem picum, *pivert*, a Circe; quod, ob fidem uxori suæ Canenti servandam, ejus amorem sprevisset. Fingitur mutatus in picum: quia avis illa maximi usus fuit in captandis auguriis, qua in arte idem rex excelluit, unde & augurali habitu hic describitur. *Aurea virga.*] Aliqui legunt *aurea*, in primo casu, ut ad Circen referatur, quemadmodum *Venus aurea* appellatur Æ. 10. 16. Alii, *aurea*, in sexto casu, ut ad virgam referatur; quemadmodum diximus Æ. 1. 702. *Aurea composuit sponda.* Vocatur Circe *conjux*, id est amatrix, quæ conjugis loco optabat esse: ut Ecl. 8. 18. *Conjugis indigno Nisæ deceptus amore.*

191. *Sparsitque coloribus alas.*] Purpureo & fulvo, quibus pici pennæ distinctæ sunt. De *Teucris* & *Dardanidis*, Trojanis, Æ. 1. 239.

Quid petitis ? quæ cauſa rates, aut cujus egentes
Litus ad Auſonium tot per vada cœrula vexit ?
Sive errore viæ, ſeu tempeſtatibus acti,
(Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto)
Fluminis intraſtis ripas, portuque ſedetis;
Ne fugite hoſpitium : neve ignorate Latinos
Saturni gentem, haud vinclo nec legibus æquam,
Sponte ſua, veteriſque Dei ſe more tenentem.
Atque equidem memini (fama eſt obſcurior annis)
Auruncos ita ferre ſenes : his ortus ut agris
Dardanus Idæas Phrygiæ penetravit ad urbes,
Threiciamque Samum, quæ nunc Samothracia fertur.
Hinc illum Coriti Tyrrhena ab ſede profectum
Aurea nunc ſolio ſtellantis regia cœli
Accipit, & numerum Divorum altaribus auget.
Dixerat : & dicta Ilioneus ſic voce ſecutus :
Rex, genus egregium Fauni : nec fluctibus actos
Atra ſubegit hyems veſtris ſuccedere terris;
Nec ſidus regione viæ, lituſque fefellit.
Conſilio hanc omnes animiſque volentibus urbem
Afferimur : pulſi regnis, quæ maxima quondam
Extremo veniens Sol aſpiciebat Olympo.

INTERPRETATIO.

quid petitis ? quæ cauſa tulit per tot maria cærulea ad litus Italicum naves veſtras, *aut cujus* rei *indigentes ? Sive pulſi errore viarum, ſive procellis (qualia multa navigantes ferunt per altum mare) ingreſſi eſtis ripas fluvii* noſtri, *& ſtatis in portu ; ne fugiatis* hoc *hoſpitium : & ne neſciatis Latinos* eſſe *populum Saturni, non juſtum per vincula legum, ſed ſponte ſua, & continentem ſe* in *conſuetudine* illius *antiqui Dei. Et ſane recordor* (quanquam *fama* illa *minus nota* eſt *ob vetuſtatem*) *Auruncos ſenes ita narrare : quomodo Dardanus natus* in *his arvis pervenit ad Idæas urbes Phrygiæ, & Samum Thraciam, quæ nunc vocatur Samothracia. Nunc palatium aureum cæli ſiderei excipit ſolio illum hinc profectum e Tyrrhena urbe Coriti, &* donatus *aris auget numerum Divorum. Dixerat : & Ilioneus ſic reſpondit voce verbis ejus : Rex, eximia proles Fauni : nec nigra hyems coëgit nos agitatos mari intrare* in *regnum veſtrum ; nec aſtrum, aut litus abduxit a* recta *regione viæ. Omnes conſulto & animis libentibus appellimur ad hanc urbem : ejecti regnis, quæ Sol oriens ex ultimo cælo ſpectabat olim ampliſſima.*

NOTÆ.

202. *Latinos Saturni gentem* &c.] Indicat ætatem auream. De qua, E. 4. 6. G. 1. 125. De *Saturni* in Italia regno, Æ. 8. 319. De *Auruncis* & *Auſonibus*, ſupra, v. 55.

207. *Dardanus Idæas* &c.] Hoc narravimus Æ. 3. 167. Æ. 1.239. De *Ida*, monte Troadis in Phrygia, Æ. 1. 385. De *Tyrrhena* regione, Æ. 2. 781.

208. *Threiciamque Samum.*] *Samos* triplex. I. Maxima, ad occidentem ſinus Corinthiaci, in mari Ionio, nunc *Cephalonie*, de qua, Æ. 3. 271. II. Minor, ad occidentem Ioniæ, in mari Icario, nunc adhuc *Samo*, de qua Æ. 1. 20. III. Minima, ad meridiem Thraciæ, contra oſtia Hebri fluvii, in mari Ægæo, communius *Samothracia* dicta, nunc *Samandrachi* : de qua hic ſermo eſt. De *Corito* oppido Tuſciæ, nunc *Cortona*, Æ. 3. 170.

217. *Regnis, quæ maxima* &c.] Priamus

Ab Jove principium generis, Jove Dardana pubes
Gaudet avo: rex, ipſe Jovis de gente ſuprema,
Troïus Æneas tua nos ad limina miſit.
Quanta per Idæos ſævis effuſa Mycenis
Tempeſtas ierit campos, quibus actus uterque
Europæ atque Aſiæ fatis concurrerit orbis:
Audiit, & ſi quem tellus extrema refuſo
Submovet Oceano, & ſi quem extenta plagarum
Quattuor in medio dirimit plaga ſolis iniqui.
Diluvio ex illo tot vaſta per æquora vecti,
Diis ſedem exiguam patriis lituſque rogamus
Innocuum, & cunctis undamque auramque patentem.
Non erimus regno indecores: nec veſtra feretur
Fama levis, tantique aboleſcet gratia facti:
Nec Trojam Auſonios gremio excepiſſe pigebit.
Fata per Æneæ juro; dextramque potentem,
Sive fide, ſeu quis bello eſt expertus & armis:
Multi nos populi, multæ (ne temne, quod ultro
Præferimus manibus vittas ac verba precantum)
Et petiere ſibi & voluere adjungere gentes.

INTERPRETATIO.

Initium noſtræ ſtirpis eſt *a Jove, Trojana juventus gloriatur Jove parente: rex Æneas Trojanus, ipſe e ſumma familia Iovis, miſit nos ad tuã domum. Si terra ultima celat aliquem interfuſo oceano; ſi zona Solis torridi, porrecta in medio quatuor zonarum, ſeparat aliquem* a cæteris hominibus: is *quoque audivit, quanta procella* belli, *erumpens e crudelibus Mycenis, pererraverit agros Idæos*; & *quo fato geminus orbis Europæ atque Aſiæ commiſſus ſit. Ab illo excidio, jactati per tot maria immenſa, poſcimus* pro *Diis domeſticis ſedem anguſtam, & litus ſecurum, & aquam atque aërem communem omnibus. Non erimus dedecori regno* tuo, *nec levis fama veſtra* indè *habebitur, nec delebitur gratia tanti beneficii, nec pœnitebit Italos admiſiſſe ſinu* ſuo *Trojam. Iuro per fata Æneæ*; & per *dextram* ejus *potentem, ſeu fide, ſeu bello & armis, ſi ullus expertus eſt* eam: *multi populi, multæ nationes, & petierunt, & voluerunt nos ſociare ſibi: ne ſperne* nos, *quia ſponte portamus manibus tænias & verba ſupplicantium.*

NOTÆ.

enim maximæ parti minoris Aſiæ imperabat, Æ. 3. 1. De *ortu Dardani a Jove*, Æ. 3. 167.

220. *Jovis de gente.... Æneas.*] Et paterno genere, per Dardanum; & materno, per Venerem. *Idæi campi*, Trojani, ubi mons Ida. Æ. 2. 801. *Mycenis*, urbe Peloponneſi, Agamemnonis regia, Æ. 1. 288. *Europæ atque Aſiæ orbis*: Græci, qui ex Europa; Trojani, qui ex Aſia. *Orbis*: pro mundi parte hic ſumitur: & ſic partes mundi quatuor, orbes quatuor dici poſſunt.

225. *Audiit & ſi quem* &c.] Intelligit incolas, ſi qui ſunt, zonæ frigidæ; quæ ultra oceanum, ad meridianum & ſeptentrionalem polum hinc inde recedit: & incolas zonæ torridæ, quæ in medio orbis itineri Solis ſubjacet. De his tribus zonis & aliis duabus temperatis, G. 1. 233.

237. *Præferimus manibus vittas.*] Supplices, tam apud Latinos, quam apud Græcos, ſolebant olivæ ramum præferre, revinctum laneis vittis; quæ in manus ſupplicum dependebant: unde dicuntur paſſim etiam *velamina*, & *infulæ*; quod velarent manus & quaſi vincirent: capitum ve-

Sed nos fata Deum veſtras exquirere terras
Imperiis egere ſuis. Hinc Dardanus ortus,
Huc repetit: juſſiſque ingentibus urget Apollo
Tyrrhenum ad Tybrim, & fontis vada ſacra Numici.
Dat tibi præterea fortunæ parva prioris
Munera, relliquias Troja ex ardente receptas.
Hoc pater Anchiſes auro libabat ad aras:
Hoc Priami geſtamen erat, cum jura vocatis
More daret populis, ſceptrumque, ſacerque tiaras,
Iliadumque labor, veſtes.
Talibus Ilionei dictis, defixa Latinus
Obtutu tenet ora, ſoloque immobilis hæret
Intentos volvens oculos: nec purpura regem
Picta movet, nec ſceptra movent Priameïa tantum;
Quantum in connubio natæ thalamoque moratur,
Et veteris Fauni volvit ſub pectore ſortem.
Hunc illum fatis externa a ſede profectum
Portendi generum, paribuſque in regna vocari
Auſpiciis: hinc progeniem virtute futuram
Egregiam, & totum quæ viribus occupet orbem.
Tandem lætus ait: Dii noſtra incepta ſecundent,
Auguriumque ſuum. Dabitur Trojane quod optas.

INTERPRETATIO.

Sed voluntas Deorum coëgit nos juſſis ſuis quærere regionem veſtram. Dardanus hinc ortus eſt, *huc revertitur*: *& Apollo magnis oraculis impellit nos ad Tybrim Tyrrhenum*, *&* ad *fluenta ſacra fontis Numicii. Præterea Æneas offert tibi exigua dona præteritæ fortunæ, reliquias ſervatas e Troja incenſa. Anchiſes pater* ejus *libabat hac* patera *aurea ante altaria*: *hic erat ornatus Priami*, *quando* juxta *conſuetudinem reddebat jus populis convocatis*, *& ſceptrum*, *& ſacra tiara*, *& veſtes*, *opus Trojanarum* mulierum. Inter *talia verba Ilionei*, *Latinus tenet vultum defixum intuendo*, *& ſtat immotus loco*, *volvens oculos attentos*: *nec purpura colorata*, *nec ſceptrum Priami tam movet regem*; *quam attendit ad conjugium & nuptias filiæ*, *& meditatur in animo oraculum antiqui Fauni*: *hunc* eſſe *illum generum*, *profectum e peregrina regione*, *deſtinatum fatis*; *&* hunc *vocari in regnum æquali poteſtate*: *hinc orituram ſobolem illuſtrem virtutibus*, *& quæ potentia ſubjiciat totum orbem. Denique lætus ait*: *Dii proſpera reddant noſtra conſilia*, *& ſua auguria.* Vir *Trojane concedetur* tibi *quod cupis.*

NOTÆ.

ro infulæ vulgo eſſent e tæniis vittiſque laneis, Æ. 2. 133.

242. *Tyrrhenum ad Tybrim* &c.] De *eo*, Æ. 2. 781. De *Numico*, ſupra, v. 150. De *libatione ad aras*, Æ. 1. 740.

247. *Sacerque tiaras.*] *Tiaras*, hic maſculini, ſæpius fœminini generis: pileus fuit omnium fere orientalium principum, igitur & Phrygum: oblongus, rotundus, in acumen deſinens, pendulis ad aures vittis inſignitus: cujus acumen erectum quidem reges ferebant; cæteri ab rege illuſtres viri, paullum inflexum.

248. *Iliadumque labor veſtes.*] Veſtes acu pictæ, quod *Phrygum* inventum fuit: unde & *Phrygiones* dicuntur ejuſmodi artifices. *Iliades*, Trojanæ mulieres, Phrygiæ.

254. *Sortem.*] Oraculum, Æ. 4. 346. De *paribus auſpiciis*, pro, pari poteſtate, Æ. 4. 102.

Munera nec ſperno : non vobis rege Latino
Divitis uber agri, Trojæve opulentia deerit.
Ipſe modo Æneas (noſtri ſi tanta cupido eſt,
Si jungi hoſpitio properat, ſociuſque vocari)
Adveniat; vultus neve exhorreſcat amicos.
Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.
Vos contra Regi mea nunc mandata referte.
Eſt mihi nata, viro gentis quam jungere noſtræ,
Non patrio ex adyto ſortes, non plurima cœlo
Monſtra ſinunt : generos externis affore ab oris,
Hoc Latio reſtare canunt, qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant. Hunc illum poſcere fata
Et reor, &, ſi quid veri mens augurat, opto.
Hæc effatus, equos numero pater eligit omni.
Stabant tercentum nitidi in præſepibus altis.
Omnibus extemplo Teucris jubet ordine duci
Inſtratos oſtro alipedes pictiſque tapetis.
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent:
Tecti auro, fulvum mandunt ſub dentibus aurum.
Abſenti Æneæ currum geminoſque jugales,
Semine ab æthereo, ſpirantes naribus ignem:
Illorum de gente, patri quos Dædala Circe
Suppoſita de matre nothos furata creavit.

INTERPRETATIO.

Nec contemno dona veſtra: *regnante Latino, non deficiet vobis fœcunditas divitis agri, aut abundantia Trojæ. Tantummodo veniat ipſe Æneas; ſi tantum eſt* ipſi *deſiderium noſtri, ſi properat conjungi* mecum jure *hoſpitii, & appellari ſocius; & ne timeat vultus benevolos. Erit mihi pars fœderis, tetigiſſe dextram regis. Vos vero jam reportate* Regi *mea dicta. Eſt mihi filia, quam non oracula ex patrio ſacrario, non multa prodigia e cœlo* miſſa *permittunt me ſociare marito nationis noſtræ. Edicunt hoc ſupereſſe Latio*: nempe *venturos* eſſe *generos e peregrinis regionibus, qui poſteritate* ſua *extollant ad ſidera noſtrum nomen. Et opinor hunc illum* eſſe *quem fata petunt; &* id *cupio, ſi* mea mens *conjicit aliquid veri. Hæc locutus pater, eligit equos ex omni multitudine. Trecenti* bene *curati erant in altis ſtabulis. Statim imperat equos, coopertos purpura & variatis ſtragulis, adduci ſingulis Trojanis* per *ordinem: aureæ phaleræ, pendent demiſſæ in pectora: tecti auro mordent ſub dentibus aurum rutilum.* Imperat duci *Æneæ abſenti currum & geminos* equos *jugales, ex origine cæleſti, exhalantes ignem naribus: de ſtirpe illorum, quos ingenioſa Circe, ſuffurata patri* ſuo *Soli, creaverat nothos e matre ſuppoſita.*

NOTÆ.

262. *Uber agri.*] Subſtantive pro *ubertate terræ*, G. 2. 185.

266. *Tyranni.*] *Regis.* Sic enim Plato, & Iſocrates, & Græci poëtæ Tragici, bonum etiam principem appellant. De *adyto*, Æ. 2. 297.

277. *Inſtratos oſtro alipedes.*] *Alipedes*, equi veloces & quaſi alatis pedibus : deſumpta vox e Lucretio, qui cervos ita nuncupat, l. 6. 765. *Oſtro*, purpura e ſanguine oſtrei expreſſa, G. 2. 506. *Pictis tapetis*, ſtragulis purpureis, ſed acu pictis & variatis : pictura enim de acu ſæpe dicitur : reperitur *tapes*, *tapete*, *tapetum*.

278. *Monilia.*] *Phaleras* quidam interpretantur. Et vero phaleræ ſunt Plinio, penſilia ornamenta : quamquam Suidæ ſunt ſcutula in fronte ; Herodoto tegumenta circa maxillas.

282. *Patri quos Dædala Circe* &c.] Fingitur

Talibus Æneadæ donis dictisque Latini
Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.
Ecce autem Inachiis sese referebat ab Argis
Sæva Jovis conjux, aurasque invecta tenebat:
Et lætum Ænean, classemque ex æthere longe
Dardaniam Siculo prospexit ab usque Pachyno.
Moliri jam tecta videt, jam fidere terræ,
Deseruisse rates: stetit acri fixa dolore:
Tum quassans caput, hæc effudit pectore dicta:
Heu stirpem invisam, & fatis contraria nostris
Fata Phrygum! num Sigeis occumbere campis?
Num capti potuere capi? num incensa cremavit
Troja viros? medias acies mediosque per ignes
Invenere viam. At, credo, mea numina tandem
Fessa jacent: odiis aut exsaturata quievi.
Quin etiam patria excussos infesta per undas
Ausa sequi, & profugis toto me opponere ponto.
Absumptæ in Teucros vires cœlique marisque.
Quid Syrtes, aut Scylla mihi: quid vasta Charybdis
Profuit? optato conduntur Tibridis alveo,

INTERPRETATIO.

Trojani post *talia munera & verba Latini revertuntur excelsi in equis, & referunt pacem. Ecce autem aspera uxor Jovis referebat se ab Argis Inachiis, & ibat elata per aërem, & procul ab usque Pachyno Siculo vidit ex aëre classem Trojanam. Videt* Trojanos *jam struere domos, jam confidere regioni, reliquisse naves: stetit affixa* illic, *præ gravi dolore: deinde movens caput, emisit e pectore hæc verba: Vah gentem odiosam, & fata Trojanorum opposita voluntati meæ! An* potuerunt *perire in campis Sigeis? an capti potuerunt capi? an Troja combusta combussit homines?* Ergo *repererunt iter per medios exercitus & medias flammas? At, opinor, mea potestas denique jacet lassa: aut satiata deposui odium. Imo etiam ausa* sum *persequi inter aquas* eos *expulsos patria, & toto mari me objicere* iis *exulibus. Vires cæli & maris consumptæ* sunt *contra Trojanos. Quid profuerunt mihi Syrtes, aut Scylla, aut magna Charybdis? teguntur alveo desiderato Tibridis,*

NOTÆ.

tur hic a Virgilio Circe, Solis filia, paternis equis equam clam supposuisse, quæ hos Latini equos ex eorum semine pepererit: unde *nothi* dicuntur, id est non legitimi, quorum tamen notus est pater; quorum enim ignotus est, ii dicuntur *spurii*: a Græca voce νόθος, quæ idem significat. *Circe* dicitur *Dædala*, id est, ingeniosa: vel a Dædalo ingenioso artifice, Æ. 6. 14. vel a *δαιδάλλω artificiosa facio.* Sic Lucretius, Minervam, Terram, linguam, *Dædalam* passim appellat. Dicitur autem *Circe* a quibusdam fuisse Marica illa nympha, mater Latini, de qua v. 47.

286. *Inachiis Argis.*] De *Argis*, urbe Peloponnesi, Junoni cara, Æ. 1. 19, 288. *Inachii* dicuntur, vel ab Inacho Argivorum rege; vel ab Inacho fluvio, qui prope urbem fluit, ex Strabone l. 8. De *Pachyno*, promontorio Siciliæ meridionali, *capo Passaro*, Æ. 3. 699.

294. *Fata Phrygum.*] De *fatis*, Æ. 1. 243. De *Phrygia*, Ibid. 385. De *Sigeo*, Troadis promontorio. Æ. 6. 500. De *numine*, Æ. 1. 137. De *Teucris*, Ibid. 239.

302. *Quid Syrtes &c.*] In Libyco mari vadosi sinus, Æ. 1. 115. De *Scylla* scopulo, & *Charybdi* voragine in freto Siculo, Æ. 3. 420.

Securi pelagi atque mei. Mars perdere gentem
Immanem Lapithum valuit: concessit in iras
Ipse Deum antiquam genitor Calydona Dianæ:
Quod scelus, aut Lapithis tantum, aut Calydone merente?
Ast ego, magna Jovis conjux, nil linquere inausum
Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti,
Vincor ab Ænea. Quod si mea numina non sunt
Magna satis, dubitem haud equidem implorare quod usquam est:
Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.
Non dabitur regnis (esto) prohibere Latinis,
Atque immota manet fatis Lavinia conjux:
At trahere, atque moras tantis licet addere rebus;
At licet amborum populos exscindere regum.
Hac gener atque socer coeant mercede suorum.
Sanguine Trojano & Rutulo dotabere virgo:
Et Bellona manet te pronuba. Nec face tantum
Cisseis prægnans ignes enixa jugales:

INTERPRETATIO.

tuti a mari atque a me. Mars potuit evertere crudelem nationem Lapitharum: ipse pater Deorum permisit furori Dianæ veterem Calydona: quam tantam pœnam *sceleris merentibus Lapithis aut Calydone? Sed ego, magna uxor Jovis, quæ potui nihil omittere intentatum, quæ converti me in omnia, superor ab Ænea. Quod si mea divinitas non est satis potens; non sane dubitem invocare quicquid usquam est: si non possum flectere superos, commovebo inferos. Sit* ita, *non permittetur* mihi *arcere eos ab regno Latini; & Lavinia fatis destinatur* ei *uxor certissima: sed licet producere, & adhibere moras tantis rebus; sed licet evertere populos utriusque regis. Gener & socer faciant* fœdus *hoc præmio suorum. Puella,* habebis *pro dote sanguinem Trojanum & Rutulum: & Bellona destinatur tibi pronuba. Nec solum* Hecuba filia *Cissei gravida peperit faces conjugales:*

NOTÆ.

304. *Mars perdere gentem Lapithum* &c.] Pirithoüs Lapitharum rex, de quo Æ. 6. 601, 617. ad suas cum Hippodame nuptias cum Centauros Deosque omnes, uno excepto Marte, invitasset: Mars utramque gentem clade utrimque maxima inter pocula commisit. Ita Servius, quem sequuntur cæteri interpretes. De *Lapithis*, & *Centauris*, Thessaliæ gentibus, G. 2. 456. G. 3. 38.

306. *Calydona Dianæ* &c.] Œneus Calydonis rex, in Ætolia, circa ostia Eveni fluvii: cum Diis omnibus, excepta Diana, primitias frugum obtulisset: irata Dea aprum immisit, a quo vastatus est late ager Calydonius, donec a Meleagro Œnei filio fera occideretur. Ovid. Met. 8. 273.

312. *Acheronta.*] Numina inferorum, ubi *Acheron* fluvius, Æ. 6. 323.

315. *At trahere* &c.] Quomodo Dii fatis obstare possent, diximus Æ. 1. 243.

317. *Mercede suorum.*] Damno populorum; quæ *merces* ironice dicitur. Ita Cicero Tuscul. 3. 12. *Nam istuc, nihil dolere, non sine magna mercede contingit, immanitatis in anima, stuporis in corpore.*

319. *Bellona .... pronuba.*] *Bellona*, Dea bellorum præses, Martis soror, quæ eidem ad bellum eunti currum & equos parat: Græcis dicta *Enyo. Pronubæ*, mulieres dicebantur, quæ nuptias conciliabant, eaque administrabant quæ pertinebant ad nuptias, & nuptam in lecto collocabant: eas oportebat uni viro nuptas fuisse, ad bonum omen.

320. *Cisseis prægnans ignes* &c.] Hecuba Priami uxor, Cissei Thraciæ regis filia, antequam pareret Parin, visa est sibi facem

Quin idem Veneri partus ſuus, & Paris alter;
Funeſtæque iterum recidiva in Pergama tædæ.
Hæc ubi dicta dedit, terras horrenda petivit.
Luctificam Alecto dirarum ab ſede ſororum
Inferniſque ciet tenebris: cui triſtia bella,
Iræque, inſidiæque, & crimina noxia cordi.
Odit & ipſe pater Pluton, odere ſorores
Tartareæ monſtrum: tot ſeſe vertit in ora,
Tam ſævæ facies, tot pullulat atra colubris.
Quam Juno his acuit verbis, ac talia fatur:
Hunc mihi da proprium, virgo ſata nocte, laborem,
Hanc operam: ne noſter honos, infractave cedat
Fama loco; neu connubiis ambire Latinum
Æneadæ poſſint, Italoſve obſidere fines.
Tu potes unanimes armare in prælia fratres,
Atque odiis verſare domos: tu verbera tectis
Funereaſque inferre faces: tibi nomina mille,
Mille nocendi artes: fœcundum concute pectus,

INTERPRETATIO.

Veneri etiam ſuus filius, erit idem, & alter Paris, & faces iterum pernicioſæ contra Trojam recidivam. Poſtquam protulit hæc verba, deſcendit tremenda in *terras. Excitat ex domo dirarum ſororum & infernis umbris Alecto luctuoſam: cui bella triſtia, & iræ, & inſidiæ, & crimina pernicioſa* ſunt *cordi. Ipſe etiam pater Pluton averſatur* hoc *monſtrum, averſantur ſorores infernæ: tot convertit ſe in ſpecies, tam crudeles ſunt figuræ* ejus, *tot dira producit ſerpentes. Juno animat eam his verbis, & loquitur talia: O virgo filia Noctis, concede mihi hunc laborem proprium, hoc officium: ne noſtra gloria vel fama, victa, cedat locum; & ne Trojani poſſint circumvenire Latinum* prætextu *conjugii, & invadere regionem Italam. Tu potes commovere in pugnas fratres conjunctiſſimos, & turbare odiis familias: tu immittere domibus verbera & mortiferas tædas: tibi* ſunt *mille ſpecies & mille artes nocendi: concita animum fertilem,*

NOTÆ.

utero geſtare, Æ. 1. 31. *Ignes enixa jugales*, intellige Parin ipſum, vel incendium Trojæ, quod illius partus & conjugii fructus fuit: dicitur enim *jugale* quicquid ad conjugium pertinet; & conjugium ipſum, *jugum*, Æ. 4. 59.

321. *Idem Veneri partus* &c.] Æneas, Veneris filius, erit alter Paris, altera ruina Trojæ, quam a ſe excitatam in Italia, iterum perdet. *Recidiva* explicant plerique *repullulantia*, *reparata*: ego ſimpliciter, *iterum cadentia*, ut Æ. 4. 344. Qui enim deducunt a *cædo* & arboribus, quæ cæſæ & reciſæ repullulant; non advertunt obſtare menſuram ſyllabæ ſecundæ brevem; unde melius a *cado*, quam a *cædo* derivatur. *Pergama*, arces Trojanæ urbis, Æ. 1. 470.

324. *Alecto* &c.] De hac furia, aliiſque duabus G. 3. 552. Æ. 6. 572. De *Plutone*, G. 4. 467.

331. *Virgo ſata nocte.*] *Virginem* vocat furiam. Vel ſimpliciter, pro puella: quomodo Paſiphaë dicitur *virgo*, Ecl. 6. 52. Vel peculiari furiarum nomine: quæ ſic dicuntur, quia ſeveræ & in puniendo incorruptæ: unde Ajax flagellifer apud Sophoclem v. 847. vocat eas ἀεὶ παρθένους, *ſemper virgines.* Noctis & Acherontis erant filiæ.

337. *Tibi nomina mille.*] Vel intelligit mille peſtes, furiarum quaſi famulas, quæ paſſim in earum comitatu ponuntur a poëtis, diſtinctæ variis nominibus: ut ſunt Luctus, Pavor, Fames, Diſcordia &c. Vel intelligit *cauſas nocendi*: frequenter

Disjice compoſitam pacem, ſere crimina belli:
Arma velit, poſcatque ſimul, rapiatque juventus.
Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis
Principio Latium & Laurentis tecta tyranni
Celſa petit, tacitumque obſedit limen Amatæ.
Quam ſuper adventu Teucrum, Turnique hymenæis,
Fœmineæ ardentem curæque iræque coquebant.
Huic Dea cæruleis unum de crinibus anguem
Conjicit, inque ſinum præcordia ad intima ſubdit:
Quo furibunda domum monſtro permiſceat omnem.
Ille inter veſtes & lævia pectora lapſus
Volvitur attactu nullo, fallitque furentem
Vipeream inſpirans animam: fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ,
Innectitque comas, & membris lubricus errat.
Ac dum prima lues udo ſublapſa veneno
Pertentat ſenſus, atque oſſibus implicat ignem;
Necdum animus toto percepit pectore flammam:
Mollius & ſolito matrum de more locuta eſt,
Multa ſuper nata lacrymans, Phrygiiſque hymenæis:
Exulibuſne datur ducenda Lavinia Teucris,
O genitor? nec te miſeret, natæque, tuique?

INTERPRETATIO.

Diſturba pacem confectam, ſemina cauſas belli: fac ut *juventus velit arma, ſimulque petat, & corripiat* ea. *Poſtea Alecto imbuta venenis Meduſæis, primo adit Latium & altam domum regis Laurentis, & obſidet portas quietas Amatæ: quam fæminea ſollicitudo & ira cruciabat, flagrantem ob adventum Trojanorum & nuptias Turni. Dea injicit ei colubrum unum e capillis cæruleis, & ſubmittit in ſinum uſque ad profundum cor: ut acta in furorem* per *id monſtrum evertat totam familiam. Ille lapſus inter veſtes & pectus leve, ſerpit nullo tactu, & ſubrepit furenti infundens halitum vipereum*: *magnus* ille *coluber fit aureus torques* circa *collum, fit tænia, & implicat capillos, & lubricus vagatur* per *membra. Et* quidem *dum prima peſtis ſubmiſſa humido veneno movet ſenſus, & immiſcet flammas oſſibus, & nondum animus excepit incendium toto pectore*: tum *locuta eſt tranquillius & ſolita conſuetudine matrum, flens multum ob filiam & nuptias Trojanas*: *O pater, an Lavinia datur ducenda Trojanis? nec miſeret te, & filiæ, & tui?*

NOTÆ.

enim *nomen* pro *cauſa* ſumitur: unde paſſim *quo nomine*, pro *qua de cauſa*.

341. *Gorgoneis venenis.*] Quia Meduſa una e Gorgonibus, Æ. 2. 616. caput habuit ſerpentibus horridum: quod a ſe abſciſſum Perſeus cum per Africam circumferret, ſtillantes inde in terram ſanguinis guttæ totidem in angues venenatos mutatæ ſunt, unde multitudo tanta venenorum & ſerpentum in Africa. Ovid. Metam. 4. 620. & Apollonius l. 4. 1514. De *Latio*, ſupra, v. 54. De *Laurente* regione, v. 63. De *tyranni* nomine, v. 266. De *Teucris*, Æ. 1. 239. De *Hymenæo*, nuptiarum præſide, G. 3. 60.

350. *Attactu nullo.*] Senſibili, quem Amata perciperet.

351. *Tænia vittæ.*] *Tænia*, extrema pars *vittæ*: promiſcue vulgo ſumuntur. De ſacro *vittarum* uſu, Æ. 2. 133.

Nec matris miſeret : quam primo Aquilone relinquet
Perfidus, alta petens, abducta virgine prædo?
At non ſic Phrygius penetrat Lacedæmona paſtor,
Ledæamque Helenam Trojanas vexit ad arces?
Quid tua ſancta fides, quid cura antiqua tuorum,
Et conſanguineo toties data dextera Turno?
Si gener externa petitur de gente Latinis,
Idque ſedet, Faunique premunt te juſſa parentis:
Omnem equidem ſceptris terram quæ libera noſtris
Diſſidet, externam reor; & ſic dicere Divos.
Et Turno, ſi prima domus repetatur origo,
Inachus Acriſiuſque patres, mediæque Mycenæ.
His ubi nequicquam dictis experta, Latinum
Contra ſtare videt; penituſque in viſcera lapſum
Serpentis furiale malum, totamque pererrat:
Tum vero infelix ingentibus excita monſtris,
Immenſam ſine more furit lymphata per urbem:

INTERPRETATIO.

nec miſeret te *matris : quam perfidus* ille *prædo deſeret primo vento, abiens mari, abrepta virgine? Nonne paſtor Phrygius ſic intravit Spartam,* & ſic *abſtulit Helenam Ledæ filiam in urbem Trojanam? Quid* erit *tua ſacra fides, quid antiquum ſtudium tuorum, & dextra toties data cognato Turno? Si quæritur Latinis gener e gente aliena, & id ſtatutũ eſt, & mandata patris Fauni urgent te : certe exiſtimo alienã regionem* eam *omnem, quæ non ſubdita dominationi noſtræ ſeparatur* a nobis; & exiſtimo *ſic Deos loqui. Præterea ſi requiratur prima origo familiæ* Turni, *patres Turni ſunt Inachus & Acriſius, & mediæ Mycenæ. Poſtquam fruſtra aggreſſa his verbis Latinum, cernit* eum *contra perſiſtere;* & poſtquam *furioſum venenum colubri intime lapſum* eſt *in viſcera, & pervagatur* eam *totam : tunc vero miſera, commota magnis monſtris, ſævit ultra modum furioſa per vaſtam urbem:*

NOTÆ.

361. *Aquilone.*] Vento ſeptentrionali, Ecl. 7. 51. Hic pro quolibet vento.

363. *At non ſic Phrygius* &c.] Legitur *An non*? per ſimplicem interrogationem. Et *At non*? per interrogationem ironiæ conjunctam. *Paſtor*, Paris qui primo paſtor fuit, Æ. 1. 31. *Phrygius*, Trojanus e Phrygia, Æ. 1. 385. *Lacedæmona*, Spartam in Peloponneſo, Æ. 2. 577. De *Helenæ ortu* ex Leda, & raptu, Æ. 1. 654. Æ. 6. 511.

366. *Conſanguineo Turno.*] Matrem habebat Veniliam, ſororem Amatæ.

367. *Si gener* &c.] Eludit oraculum Fauni, de quo ſupra v. 81. probatque illud in Turnum cadere : tum quia Rutuli non parebant Latinis, & ſic externi poterant dici, quamvis vicini: tum quia e Græcis Argivis ortus erat Turnus; Æneas contra e Dardano Italo.

372. *Inachus Acriſiuſque* &c.] *Inachus* primus Argivorum rex fuit; qui coloniam deduxit in Peloponneſum ex Ægypto. *Acriſius* ex ejus fuit poſteris : pater *Danaes*, quam cum audiſſet parituram eſſe filium, a quo ipſe foret occidendus : turre virginem incluſit. Hæc illic vitiata a Jove, ſub aurei imbris ſpecie per tegulas delapſo, peperit Perſeum. Ideo incluſa cum puero in arca ab Acriſio, & in mare projecta, allapſa eſt ſecundum Græcos ſcriptores, ad inſulam Seriphum, unam e Cycladibus in Ægæo mari; ibique a Polydecte ſuſcepta eſt : ſecundum Latinos, ad litus Apuliæ, ubi Pilumno regi, Turni avo, nupſit; & *Ardeam* cum eo condidit in Rutulorum finibus : Pilumnus Daunum, Daunus Turnum ex Venilia Amatæ ſorore genuit. *Mycenæ*, urbs eſt Peloponneſi, Argis vicina, Æ. 1. 288.

377. *Lymphata.*] Furioſa. Vel a *Nym-*

Ceu quondam torto volitans ſub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent. Ille actus habena
Curvatis fertur ſpatiis : ſtupet inſcia turba,
Impubeſque manus mirata volubile buxum:
Dant animos plagæ. Non curſu ſegnior illo
Per medias urbes agitur, populoſque feroces.
Quin etiam in ſylvas, ſimulato numine Bacchi,
Majus adorſa nefas, majoremque orſa furorem,
Evolat : & natam frondoſis montibus abdit,
Quo thalamum eripiat Teucris, tædaſque moretur:
Euoë Bacche fremens, ſolum te virgine dignum
Vociferans. Etenim molles tibi ſumere thyrſos,
Te luſtrare choro, ſacrum tibi paſcere crinem,
Fama volat : furiiſque accenſas pectore matres
Idem omnes ſimul ardor agit nova quærere tecta.
Deſeruere domos : ventis dant colla comaſque :
Aſt aliæ tremulis ululatibus æthera complent,
Pampineaſque gerunt incinctæ pellibus haſtas.
Ipſa inter medias flagrantem fervida pinum
Suſtinet, ac natæ Turnique canit hymenæos,

INTERPRETATIO.

quemadmodum aliquando turbo curſitans ſub torto flagello, quem pueri vacantes ludo agitant in magnum orbem circa atria ſpatioſa. Ille impulſus flagello vagatur ſinuoſis ſpatiis : turba ignara obſtupeſcit, & agmen impube miratur buxum verſatile: ictus adjiciunt vim buxo. Regina *non lentior* quam *ille curſus, vagatur per medias urbes & populos furentes. Imo præterea, auſa grandius crimen & auſa majorem furorem, abit in ſylvas*, ſub *ficta religione Bacchi*, & *occultat filiam* in *montibus umbroſis : ut auferat* hoc *conjugium Trojanis*, aut *retardet nuptias : fremens Evoë Bacche : clamans te unum dignum eſſe puella*, o Bacche. *Et vero rumor ſpargitur, puellam geſtare pro te thyrſos teneros, circuire choris tuam* imaginem, *alere comam dicatam tibi & eadem cupiditas impellit ſimul omnes matres inflammatas furiis* in *pectore, ad quærendas domos novas. Reliquerunt domos : præbent ventis colla & capillos : aliæ autem implent aërem tremulis clamoribus, & indutæ pellibus geſtant haſtas* ornatas *pampino. Ipſa* Regina *in medio furioſa tenet pinum flammantem, & canit nuptias filiæ* ſuæ *& Turni,*

NOTÆ.

phis, *lympharum* præſidibus, quæ eos a quibus erant conſpectæ in furorem agebant : ita fere Feſtus. Vel quod in rabiem acti aquam timeant : ita Iſidorus.

382. *Buxum.*] *Buxus* arbor eſt : *buxum*, lignum arboris, *buys*, ex quo fit *turbo*, luſorium inſtrumentum verſatile, Gall. *ſabot.*

385. *Bacchi* &c] De *eo*, deque *thyrſis*, haſtis pampino veſtitis, E. 5. 29. De *Bacchis*, mulieribus eidem ſacris, quarum furorem ſimulabat Amata, Æ. 4. 301. De vociferatione Bacchica *Evoë*, Æ. 6. 517. De *choro* ſeu ſaltatione mulierum circa Deorum ſimulacra, Æ. 4. 62. De verbo *luſtro*, pro *circumeo*, Æ. 1. 612.

391. *Tibi paſcere crinem.*] Mos apud Græcos, Romanos, Barbaros, capillos Diis ſacrare : idque fiebat duobus modis, vel eos fluentes & incæduos alendo ; vel detondendo, & templis appendendo, aut mortuorum tumulis injiciendo. Contendit tamen Cerdanus ſemper ſacratos fuiſſe per tonſuram, nec ſolitos ali niſi ut poſtea ſecarentur.

397. *Pinum ſuſtinet.*] Facem nuptialem, quæ frequenter e pinu, Ecl. 8. 29. eaſque

Sanguineam torquens aciem : torvumque repente
Clamat : Io matres audite ubi quæque Latinæ.
Si qua piis animis manet infelicis Amatæ
Gratia, si juris materni cura remordet:
Solvite crinales vittas, capite orgia mecum.
Talem inter sylvas, inter deserta ferarum,
Reginam Alecto stimulis agit undique Bacchi.
Postquam visa satis primos acuisse furores,
Consiliumque omnemque domum vertisse Latini:
Protinus hinc fuscis tristis Dea tollitur alis
Audacis Rutuli ad muros : quam dicitur urbem
Acrisioneis Danaë fundasse colonis,
Præcipiti delata Noto : locus Ardua quondam
Dictus avis, & nunc magnum manet Ardea nomen,
Sed fortuna fuit. Tectis hic Turnus in altis
Jam mediam nigra carpebat nocte quietem.
Alecto torvam faciem & furialia membra
Exuit : in vultus sese transformat aniles,

INTERPRETATIO.

volvens oculos sanguinolentos, & subito clamat immaniter: Io matres Latinæ, audite omnes ubicumque estis : *si quis amor restat piis animis erga miseram Amatam, si sollicitat* vos *cura auctoritatis maternæ, resolvite tænias capillorum, celebrate mecum orgia. Sic undique per sylvas, per deserta ferarum, Alecto impellit Reginam furiis Bacchi. Postquam Dea funesta visa est* sibi *satis stimulavisse primas iras, & turbasse omnem familiam atque consilium Latini: statim aufertur nigris alis inde ad muros Rutuli audacis : quam urbem Danae dicitur condidisse civibus Acrisioneis*, huc *advecta celeri vento : locus* ille *appellatus* est *olim a majoribus Ardua, & nunc magnum nomen restat Ardea. Sed casus* ita *tulit. Illic Turnus tenebrosa nocte jam capiebat medium somnum in sublimi domo. Alecto deponit sævum vultum, & membra furiosa: mutat se in speciem vetulæ,*

NOTÆ.

non tantum a pueris, sed a matre etiam latas, præcipue apud Græcos, probat Cerdanus ex Euripide & Apollonio.

400. *Io.*] Vox est omnes prope affectus exprimens, doloreṁ, gaudium &c. *ἰώ*. De *orgiis*, Bacchi sacris, Æ. 4. 301.

403. *Solvite crinales vittas*] Quæ virginum & matronarum capillos coërcebant, non meretricum. Unde Ovid. de arte. l. 1. 30. *Este procul vittæ tenues, insigne pudoris.* Eas resolvere, furoris & inverecundiæ nota fuit, Baccharumque mos.

410. *Acrisioneis* &c.] Vel *Acrisioneis Danae*; vel *Acrisioneis colonis*, quo nomine vocabantur Rutuli, ab ipsa Danaë Acrisii filia, supra, v. 372. Dicitur delata vento meridionali, qui & Auster. Ecl. 2. 58. non quod volatu delata sit; sed navigatione, cum hic ventus mare impelleret. *Ardea*, urbs fuit regia Rutulorum, in finibus Latii, ad orientem Laurenti; nunc vicus nomen retinens, septem circiter leucis Roma distans, mare Tyrrhenum versus, a quo tamen abest leucis non omnino duabus. Nomen, vel ab *Ardea* ave, cujus ex augurio condita est, teste Hygino apud Senecam, quem qui sequuntur explicant hic vocem *avis*, de *volucri*; videturque Ovidius Met. 14. 574. allusisse ad illam urbis originem, cum eamdem ab Ænea excisam & in *Ardeam* avem mutatam fingit. Vel potius dicta est ab *arduo* situ : unde sic legimus duce Servio, & MSS. apud Pierium compluribus : *locus Ardua quondam dictus avis*, id est, *majoribus*.

413. *Fortuna fuit* &c.] Vel ad superiora

Et frontem obſcænam rugis arat: induit albos
Cum vitta crines: tum ramum innectit olivæ.
Fit Calybe Junonis anus, templique ſacerdos:
Et juveni ante oculos his ſe cum vocibus offert:
Turne, tot incaſſum fuſos patiere labores,
Et tua Dardaniis tranſcribi ſceptra colonis?
Rex tibi conjugium & quæſitas ſanguine dotes
Abnegat, externuſque in regnum quæritur hæres.
I nunc, ingratis offer te irriſe periclis:
Tyrrhenas i ſterne acies, tege pace Latinos.
Hæc adeo tibi me, placida cum nocte jaceres,
Ipſa palam fari omnipotens Saturnia juſſit.
Quare age, & armari pubem portiſque moveri
Lætus in arma para: & Phrygios, qui flumine pulchro
Conſedere, duces, pictaſque exure carinas.
Cœleſtum vis magna jubet. Rex ipſe Latinus
Ni dare conjugium & dicto parere fatetur,
Sentiat, & tandem Turnum experiatur in armis.
Hic juvenis vatem irridens, ſic orſa viciſſim
Ore refert: Claſſes invectas Tibridis undam,
Non, ut rere, meas effugit nuntius aures:
Ne tantos mihi finge metus: nec regia Juno
Immemor eſt noſtri.

INTERPRETATIO.

& ſulcat rugis frontem fœdam: aſſumit capillos albos cum tænia: tum implicat iis *coronam olivæ. Fit Calybe vetula Iunonis, & ſacerdos* ejus *templi: & exhibet ſe juveni præ oculis cum iis verbis: Turne, an feres tot labores abire fruſtra, & tua regna tranſmitti Trojanis advenis? Rex abnuit tibi matrimonium & præmia parata ſanguine, & hæres peregrinus quæritur ad regnum. I modo, illuſe, expone te inutilibus periculis: i, ſupera Tuſcos exercitus, protege pace Latinos. Ipſa autem omnipotens* Juno *filia Saturni palam juſſit me dicere hæc tibi, dum dormis tranquilla nocte. Age igitur, & lætus cura juventutem armari & emitti portis ad bellum: & ſuccende duces Phrygios, qui ſederunt ad pulchrum fluvium, & pictas naves. Magna poteſtas Deorum* hoc *imperat. Ipſe rex Latinus, niſi conſentit concedere matrimonium, & ſtare promiſſis, ſentiat & experiatur denique Turnum in bello. Tum juvenis ridens vatem, ita viciſſim ore reponit verba: Non, ut putas, nuntius* ille *fugit meas aures, claſſem ingreſſam eſſe fluvium Tibrim: ne mihi finge tantas* cauſas *timendi; regina Iuno non eſt oblita noſtri.*

NOTÆ.

refertur: *Fortuna caſuſque fuit, ut nomen urbi tandiu remanſerit, tot aliis urbium nominibus aut mutatis aut ſepultis.* Vel ad ſubſequentia: *Fortuna caſuſque fuit, quod Turnus tum dormiebat* &c. De voce *obſcæna*, Æ. 3. 262.

418. *Cum vitta crines* &c.] *Calyben*, poëta ſacerdotem fingit templi Junonii, quod Ardeæ fuiſſe indicat: unde favor Junonis in Turnum. *Vittas* illa ſive *infulam* ſacerdotalem gerebat, Æ. 2. 133. *Innectit ramum olivæ*, in coronam, infulæ ſuperpoſitam.

426. *Tyrrhenas i ſterne acies.*] Adverſus quos Latinis bellum gerentibus opem Turnus ſæpe tulerat. De *iis*, Æ. 2. 781. De *Junone*, Saturni filia, Æ. 1. 27. De *Phrygiis*, Trojanis, Æ. 1. 385.

Sed te victa situ verique effœta senectus,
O mater, curis nequicquam exercet; & arma
Regum inter, falsa vatem formidine ludit.
Cura tibi, Divum effigies & templa tueri:
Bella viri pacemque gerant, queis bella gerenda.
Talibus Alecto dictis exarsit in iras.
At juveni oranti subitus tremor occupat artus,
Diriguere oculi: tot Erinnys sibilat hydris,
Tantaque se facies aperit. Tum flammea torquens
Lumina, cunctantem & quærentem dicere plura
Reppulit, & geminos erexit crinibus angues,
Verberaque insonuit, rabidoque hæc addidit ore:
En ego victa situ, quam veri effœta senectus
Arma inter regum falsa formidine ludit.
Respice ad hæc: adsum dirarum ab sede sororum:
Bella manu letumque gero.
Sic effata facem juveni conjecit, & atro
Lumine fumantes fixit sub pectore tædas.
Olli somnum ingens rupit pavor: ossaque & artus
Perfudit toto proruptus corpore sudor.
Arma amens fremit, arma toro tectisque requirit.
Sævit amor ferri, & scelerata insania belli,
Ira super. Magno veluti quum flamma sonore
Virgea suggeritur costis undantis aheni,
Exultantque æstu latices: furit intus aquæ vis,
Fumidus atque alte spumis exuberat amnis:

INTERPRETATIO.

Sed, o mater, senectus fracta annis & oblita veritatis frustra agitat te curis, & decipit vatem falso timore super bellis regum. Cura sit *tibi custodire simulacra & templa Deorum: viri, quibus bella debent esse curæ, administrent bella. Alecto erupit in furorem talibus verbis. At repentinus tremor invadit membra juvenis loquentis: oculi cohorruerunt: tot colubris sibilat furia, tam horrendum vultus* ejus *exhibet se. Tum* Alecto *contorquens oculos, repulit morantem & parantem loqui plura, & extulit duos colubros, & sonuit flagello, & adjecit hæc ore furioso: Ecce ego* sum illa *obruta annis, quam senectus imbecilla* ad cognoscendum *verum decipit falso metu inter bella regum. Attende ad ista: venio e domo sororum funestarum: fero* in *manibus bella & mortem. Sic locuta torquet tædam* in *juvenem, & figit sub pectore faces fumantes nigra luce. Magnus timor abstulit illi somnum: & sudor profusus toto corpore rigavit & ossa & membra.* Ille *furens poscit arma, quærit arma* per *lectum & domum. Fervet cupido armorum, & vesana rabies belli, & præterea ira. Sicut quando flamma* excitata *e virgis supponitur magno crepitu lateribus* ollæ *æreæ spumantis, & undæ ardore subsiliunt:* tum *violentia aquæ furit intus, & fluvius fumidus alte exundat spumis:*

NOTÆ.

440. *Victa situ, verique effœta.*] *Situs*, squalor est ex vetustate contractus, Æ. 6. 462. *Effœta*, dicitur mulier quæ cessavit fœtus emittere & parere: unde *veri effœta*, erit, quæ cessavit vera dicere; quales vetulæ, quæ falsa sæpe pro veris accipiunt.

447. *Erinnys sibilat hydris.*] *Erinnys*, commune furiarum nomen, Æ. 2. 337. *Hydrus*, vel *hydra*: proprie serpentis genus in aquis degens, ab ὕδωρ *aqua*.

Nec jam ſe capit unda, volat vapor ater ad auras.
Ergo iter ad regem, polluta pace, Latinum
Indicit primis juvenum: & jubet arma parari,
Tutari Italiam, detrudere finibus hoſtem:
Se ſatis ambobus Teucriſque venire Latiniſque.
Hæc ubi dicta dedit, Divoſque in vota vocavit:
Certatim ſeſe Rutuli exhortantur in arma.
Hunc decus egregium formæ movet, atque juventæ;
Hunc atavi reges, hunc claris dextera factis.
Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,
Alecto in Teucros Stygiis ſe concitat alis:
Arte nova ſpeculata locum, quo litore pulcher
Inſidiis curſuque feras agitabat Iülus.
Hic ſubitam canibus rabiem Cocytia virgo
Objicit, & noto nares contingit odore,
Ut cervum ardentes agerent: quæ prima malorum
Cauſa fuit, belloque animos accendit agreſtes.
Cervus erat forma præſtanti & cornibus ingens:
Tyrrheidæ pueri quem matris ab ubere raptum
Nutribant, Tyrrheuſque pater, cui regia parent
Armenta, & late cuſtodia credita campi.
Aſſuetum imperiis ſoror omni Sylvia cura
Mollibus intexens ornabat cornua ſertis:
Pectebatque ferum, puroque in fonte lavabat.
Ille manum patiens, menſæque aſſuetus herili,

INTERPRETATIO.

nec jam unda continet ſe, vapor niger ſurgit in aërem. Itaque rupta pace, imperat præcipuis juvenum iter ad regem: & jubet arma inſtrui, ſuos *Italiam tueri, & pellere hoſtem ultra terminos* regionis: ait *ſe ſatis eſſe* contra *utroſque, & Latinos & Trojanos. Poſtquam protulit hæc verba, & invocavit Deos ad vota* ſua audienda: *Rutuli mutuo incitant ſe ad bellum. Hunc incitat eximia ſpecies pulchritudinis & juventutis* regis ſui; *illum reges* ejus *majores, iſtum manus* ejus *clara factis. Dum Turnus implet Rutulos audacia animoſa, Alecto ſtygiis aliis immittit ſe in Trojanos: intuita* per *novam fraudem locum* in *litore, ubi formoſus Aſcanius perſequebatur feras inſidiis & curſu. Hic puella Cocytia immittit canibus furorem repentinum, & percellit nares odore cognito, ut agiles inſequerentur cervum: quod fuit primum caput calamitatum, & inflammavit ad bellum animos ruſticos. Cervus erat eximia ſpecie, & altis cornibus: quem filii Tyrrhei alebant abſtractum ab uberibus matris,* & ipſe *pater Tyrrheus, cui ſubdita* ſunt *armenta regis, & commiſſa* eſt *late cura agrorum. Sylvia ſoror* eorum *omni ſtudio decorabat* illum *docilem imperio, cingens* ei *cornua floribus teneris: & pectebat cervum, & lavabat in puris fontibus. Ille patiens* tangi *manu, & aſſuetus menſæ domini,*

NOTÆ.

470. *Venire.*] Eſſe. Sic G. 1. 29. *An Deus immenſi venias maris.* De *Teucris*, Æ. 1. 239. De *Styge*, & *Cocyto*, Æ. 6. 323.

485. *Tyrrheuſque pater.*] Hunc fuiſſe Latino pecoris cuſtodem ait Dionyſ. Halic. & ad eum deinde, mortuo Ænea, fugiſſe Laviniam, ut diximus Æ. 6. 763.

489. *Ferum.*] Natura ferum animal, cultu manſuetum. Sic equum appellavit Æ. 2. 51. *Inque feri curvam compagibus alvum.*

Errabat ſylvis: rurſuſque ad limina nota
Ipſe domum ſera quamvis ſe nocte ferebat.
Hunc procul errantem rabidæ venantis Iüli
Commovere canes: fluvio cum forte ſecundo
Deflueret, ripaque æſtus viridante levaret.
Ipſe etiam eximiæ laudis ſuccenſus amore
Aſcanius, curvo direxit ſpicula cornu:
Nec dextræ erranti Deus abfuit, actaque multo
Perque uterum ſonitu perque ilia venit arundo.
Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit,
Succeſſitque gemens ſtabulis: queſtuque, cruentus,
Atque imploranti ſimilis, tectum omne replevit.
Sylvia prima ſoror palmis percuſſa lacertos
Auxilium vocat, & duros conclamat agreſtes.
Olli (peſtis enim tacitis latet aſpera ſylvis)
Improviſi adſunt: hic torre armatus obuſto,
Stipitis hic gravidi nodis: quod cuique repertum
Rimanti, telum ira facit. Vocat agmina Tyrrheus,
Quadrifidam quercum cuneis ut forte coactis
Scindebat, rapta ſpirans immane ſecuri.
At ſæva e ſpeculis tempus Dea nacta nocendi,
Ardua tecta petit, ſtabuli & de culmine ſummo
Paſtorale canit ſignum, cornuque recurvo
Tartaream intendit vocem: qua protinus omne
Contremuit nemus, & ſylvæ intonuere profundæ.

INTERPRETATIO.

vagabatur per ſylvas: & poſtea referebat ſe ipſe ad domum cognitam, quamvis provecta nocte. Canes furioſæ venantis Aſcanii excitaverunt illum procul errantem: cum forte enataſſet prono fluvio, & leniret calorem in herboſa ripa. Ipſe quoque Aſcanius inflammatus cupiditate pulchræ laudis curvato arcu *corneo intendit ſagittam: nec defuit Alecto manui incertæ, &* ſagitta *arundinea impulſa magno ſtridore tranſiit per uterum & per ilia. At cervus vulneratus fugit in notam domum, & gemens intravit ſtabulum, & ſanguinolentus ac ſimilis petenti* opem, *implevit queſtu totam domum. Sylvia ſoror feriens lacertos manibus prima petit opem & inclamat duros ruſticos. Illi repentini adveniunt: nam furia exaſperans* eos *clam latet in ſylvis: hic armatus titione præuſto, hic nodis gravis fuſtis: furor convertit* in *arma quicquid obvium eſt unicuique quærenti* arma. *Tyrrheus, cum forte ſinderet adactis cuneis quercum fiſſilem in quatuor* partes, *horrendum iratus correpta ſecuri convocat multitudinem. At crudelis Furia nacta e ſpeculis tempus nocendi, conſcendit altam domum, & de ſupremo vertice ſtabuli canit ſignum paſtorale, & curvo cornu contendit vocem infernam: qua ſtatim omnis ſylva intremuit, & intimæ arbores ſonuere.*

NOTÆ.

498. *Deus.*] *Alecto*: nam *Deus* etiam fœminino genere, ſive communi, dicitur: Æ. 2. 632.

499. *Ilia.*] Partes imi ventris, circa ſummas coxas.

509. *Quadrifidam quercum.*] Fiſſilem in quatuor partes, id eſt, in multas partes: numerus certus pro incerto.

514. *Tartaream vocem.*] *Tartarus*, profundus inferorum locus, Æ. 6. 134.

Audiit & Triviæ longe lacus, audiit amnis
Sulfurea Nar albus aqua, fonteſque Velini:
Et trepidæ matres preſſere ad pectora natos.
Tum vero ad vocem celeres, qua buccina ſignum
Dira dedit, raptis concurrunt undique telis
Indomiti agricolæ: necnon & Troia pubes
Aſcanio auxilium caſtris effundit apertis.
Direxere acies: non jam certamine agreſtí,
Stipitibus duris agitur, ſudibuſve præuſtis:
Sed ferro ancipiti decernunt, atraque late
Horreſcit ſtrictis ſeges enſibus, æraque fulgent
Sole laceſſita, & lucem ſub nubila jactant.
Fluctus uti primo cœpit quum albeſcere vento:
Paulatim ſeſe tollit mare, & altius undas
Erigit, inde imo conſurgit ad æthera fundo.
Hic juvenis primam ante aciem ſtridente ſagitta,
Natorum Tyrrhei fuerat qui maximus, Almon
Sternitur: hæſit enim ſub gutture vulnus, & udæ
Vocis iter tenuemque incluſit ſanguine vitam.
Corpora multa virum circa: ſeniorque Galeſus,
Dum paci medium ſe offert, juſtiſſimus unus
Qui fuit, Auſoniiſque olim ditiſſimus arvis.
Quinque greges illi balantum, quina redibant
Armenta, & terram centum vertebat aratris.

INTERPRETATIO.

Audiit etiam procul lacus Dianæ, audiit fluvius Nar albus aqua ſulfurea, & fontes Velini: & matres timidæ preſſerunt pueros ad ubera. Tunc autem agricolæ indociles correptis armis undique accurrunt prompti ad vocem, qua dirum cornu impulit ſonum: & juventus etiam Trojana caſtris patentibus immittit ſubſidium Aſcanio. Struxerunt agmina: non jam pugnatur prælio ruſtico, fuſtibus duris, aut palis præuſtis: ſed dimicant gladiis dubiis, & rigeſcit nigra ſeges ſtrictorum enſium, & arma ærea Sole percuſſa emicant & emittunt ſplendorem ad nubes. Ut quando fluctus cœpit albeſcere primo vento: tunc *mare tollit ſe ſenſim, & erigit undas altius, deinde ſurgit in aërem ex intimo fundo. Hic Almon juvenis, qui maximus erat filiorum Tyrrhei, proſternitur ſagitta ſonante ante primum agmen: nam plaga hæſit ſub jugulo, & ſanguine obſtruxit viam liquidæ vocis & levem ſpiritum. Multa corpora hominum* ſternuntur *circa* illum: *imprimis ſenex Galeſus, dum exhibet ſe conciliatorem pacis, qui unus* omnium *fuit olim æquiſſimus, & ditiſſimus agrorum Italicorum: quinque greges ovium, & quinque armenta redibant illi, & ſcindebat terram centum aratris.*

NOTÆ.

516. *Triviæ lacus* &c.] Lacus Dianæ Aricinæ, juxta Ariciam urbem, tribus circiter leucis Laurento diſſitus, ad ſeptentrionem, nunc *lago di nemo*. *Trivia*, Dianæ nomen, a triviis ubi colebatur, Æ. 4. 511.

517. *Sulfurea Nar albus aqua.*] *Nar*, nunc *Nera*, fluvius Umbriam Sabinumque agrum diſterminans, & influens in Tibrim. Nomen a Sabina voce *Nar*, quæ ſulfur ſignificat, ob vim odoremque aquarum.

517. *Fonteſque Velini.*] Lacus *Velinus*, ab ἕλος *palus*: nunc *lago di pie di Luco*, ab oppido vicino: in Sabinorum finibus exonerans ſe in Narem fluvium.

537. *Auſoniis arvis.*] Italicis, v. 54.

538. *Quina redibant.*] Vel quotidie redi-

Atque ea per campos æquo dum Marte geruntur:
Promissi Dea facta potens, ubi sanguine bellum
Imbuit, & primæ commisit funera pugnæ;
Deserit Hesperiam, & cœli convexa per auras,
Junonem victrix affatur voce superba:
En perfecta tibi bello discordia tristi:
Dic in amicitiam coeant, & fœdera jungant.
Quandoquidem Ausonio respersi sanguine Teucros;
Hoc etiam his addam, tua si mihi certa voluntas:
Finitimas in bella feram rumoribus urbes,
Accendamque animos insani Martis amore,
Undique ut auxilio veniant: spargam arma per agros.
Tum contra Juno: Terrorum & fraudis abunde est:
Stant belli causæ: pugnatur cominus armis.
Quæ fors prima dedit, sanguis novus imbuit arma.
Talia connubia & tales celebrent hymenæos
Egregium Veneris genus & rex ipse Latinus.

INTERPRETATIO.

At dum ea fiunt per agros Marte adhuc æquali: Furia compos facta promissi, postquam inchoavit bellum sanguine, & incepit cædem primi prælii; relinquit Italiam, & vecta per spatia cœli, victrix alloquitur verbis superbis Junonem: Ecce dissensio conflata est tibi bello tristi: nunc jube ut conveniant in societatem & faciant pacem. Si quidem perfudi Trojanos Italico sanguine; præterea hoc adjiciam illis rebus, si tua voluntas mihi nota fiat: incitabo rumoribus vicinas urbes ad bellum, & inflammabo animos furiosa cupiditate Martis, ut undecumque accurrant ad subsidium: diffundam prælia per campos. Tunc Juno vicissim ait: Satis est terroris & doli: manent causæ belli: certatur cominus armis: sanguis novus tinxit arma, quæ casus prima obtulit. Eximia soboles Veneris & ipse rex Latinus peragant talia conjugia & tales nuptias.

NOTÆ.

bant e pastu in stabula. Vel reditum annuum conficiebant.

540. *Æquo Marte.*] Antequam Latinorum præcipui occisi essent, dum adhuc æqua utrimque esset fortuna prælii. Sic Donatus: quem malo sequi quam Servium, qui explicat *aperto Marte*: aut Ascensium, qui interpretatur *æquo & plano campo.* De *Marte*, bellorum Deo. E. 9. 12.

541. *Promissi Dea facta potens.*] Compos facta rei, quam Junoni effecturam se promiserat.

542. *Imbuit.*] *Tinxit*, *perfudit*: præterea, *incepit*, *instituit*: per translationem a *lanis*, *vasculis*, quæ primum liquore aliquo perfunduntur; vel a primis infantum potionibus, quas puerilis vocis imitatione *buas* ab antiquis dictas esse Nonius ex Catone & Varrone testatur. Si igitur hic sumatur propria significatione, sensus erit: *Tinxit sanguine bellum*, id est *bellica arma*; ut mox v. 554. *Sanguis novus imbuit arma.* Si sumatur metaphorice, sensus erit: *Incepit bellum sanguine*: quo more dixit Propertius l. 4. 10. 5. *Imbuis exemplum primæ tu, Romule, palmæ*: id est, *incipis*, *instituis*, *das exemplum.* De *Hesperia*, Italia, Æ. 1. 534.

543. *Convexa per auras.*] *Convecta.* Sic G. 4. 293. *Usque coloratis amnis devexus ab Indis*: id est *devectus.*

546. *Dic in amicitiam* &c.] Fac, si potes, ut in amicitiam redeant. Et est ironica Furiæ jactatio, quasi dicat: Eas ego turbas excitavi, quas nec tu ipsa Juno componere possis. *Ausonio sanguine*, v. 54.

547. *Quandoquidem* &c.] Cæteri conjungunt cum superioribus: ego subsequentibus adjicio, hoc sensu: Quandoquidem tam feliciter Trojanos Rutulis commisi; permitte mihi, ut alias etiam gentes huic

Te ſuper æthereas errare licentius auras
Haud pater ipſe velit ſummi regnator Olympi.
Cede locis : ego , ſi qua ſuper fortuna laborum eſt,
Ipſa regam. Tales dederat Saturnia voces:
Illa autem attollit ſtridentes anguibus alas,
Cocytique petit ſedem, ſupera ardua linquens.
Eſt locus, Italiæ in medio, ſub montibus altis,
Nobilis & fama multis memoratus in oris,
Amſancti valles : denſis hunc frondibus atrum
Urget utrinque latus nemoris, medioque fragoſus
Dat ſonitum ſaxis & torto vortice torrens.
Hic ſpecus horrendum, & ſævi ſpiracula Ditis
Monſtrantur : ruptoque ingens Acheronte vorago
Peſtiferas aperit fauces : queis condita Erinnys,
Inviſum numen, terras cœlumque levabat.
Nec minus interea extremam Saturnia bello
Imponit regina manum. Ruit omnis in urbem
Paſtorum ex acie numerus : cæſoſque reportant,
Almonem puerum, fœdatique ora Galeſi:
Implorantque Deos, obteſtanturque Latinum.
Turnus adeſt, medioque in crimine, cædis & ignis
Terrorem ingeminat : Teucroſque in regna vocari,

INTERPRETATIO.

Ipſe pater rector ſupremi cœli nolit te vagari liberius ſuper ſpatia cœleſtia. Recede ex his *locis : ſi aliquod diſcrimen ſupereſt in hoc negotio, ego ipſa regam* illud. *Saturni filia protulerat talia verba : Furia vero explicat alas ſonantes colubris, & adit regionem* Cocyti, *relinquens* loca *alta & ſuperna. Eſt locus in medio Italiæ, ſub altis montibus, inſignis & celebratus fama in regionibus plurimis*, nempe *valles Amſancti. Latus ſylvæ, nigrum ſpiſſis foliis, premit utrinque hunc* locum : *&* in *medio* ejus *torrens tumultuoſus edit ſtrepitum ſaxis & erumpente vortice. Oſtenduntur hic antrum horribile, & oſtia ſævi Plutonis : & magna vorago apertis inferis pandit aditus peſtiferos : quibus abſcondita Furia, odioſa Dea, liberabat cælum & terras. Interea filia Saturni non ſegnius addit bello manum ultimam. Omnis multitudo paſtorum recurrit e prælio in urbem : & referunt occiſos Almonem puerum & vultum Galeſi cæſi, & invocant Deos, & precantur Latinum. Turnus adeſt, & in medio cadaverum auget timorem cædis & incendii : ait*que *Trojanos admitti in regna*,

NOTÆ.

bello admiſceam. De *Marte*, Ecl. 9. 12. De *Hymenæo*, G. 3. 60. De *Venere*, Æ. 1. 260. De *Olympo*, E. 5. 56. De *Cocyto*, Æ. 6. 323.

565. *Amſancti valles* &c.] In Hirpinis, qui Apuliam ab oriente, Campaniam ab occidente habent : medio fere ſpatio, inter mare ſuperum ſive Hadriaticum, & inferum ſive Tyrrhenum : eſt vallis, in qua lacus *Amſanctus*, nunc *Mufiti*, a Mephitis templo quod ibi olim fuit, ut diximus ſupra v. 83. aquis nigris, & odore teterrimis ad mille paſſus late diffuſo, & in medio lacus ad viri proceritatem ingenti fragore ebullientibus. Unum ex oſtiis inferorum Itali credidere, & inde *Amſanctus* dictus eſt, id eſt *circum ſacer* : *ambi* enim, vel *ambe*, veteribus fuit *circum*, ab ἀμφί. *Ditis*, Plutonis, G. 4. 467. *Acheronte*, Æ. 6. 323. *Erinnys*, Furia, Æ. 2. 337.

575. *Fædati.*] Vulnerati, cæſi. Vide Æ. 2. 55. *Ferro Argolicas fœdare latebras.*

577. *Crimine.*] Cæſis cadaveribus, quorum cædem crimini vertebat Trojanis. De *Teucris*, Æ. 1. 239. De *Phrygia*, Ibid. 385.

Stirpem admiſceri Phrygiam, ſe limine pelli.
Tum, quorum attonitæ Baccho nemora avia matres
Inſultant thiaſis (neque enim leve nomen Amatæ)
Undique collecti coeunt, Martemque fatigant.
Ilicet infandum cuncti contra omina bellum,
Contra fata Deum, perverſo numine poſcunt.
Certatim regis circumſtant tecta Latini.
Ille, velut pelagi rupes immota, reſiſtit:
Ut pelagi rupes, magno veniente fragore,
Quæ ſeſe, multis circumlatrantibus undis,
Mole tenet: ſcopuli nequicquam & ſpumea circum
Saxa fremunt, laterique illiſa refunditur alga.
Verum ubi nulla datur cæcum exuperare poteſtas
Conſilium, & ſævæ nutu Junonis eunt res:
Multa Deos auraſque pater teſtatus inanes:
Frangimur heu fatis, inquit, ferimurque procella.
Ipſi has ſacrilego pendetis ſanguine pœnas,
O miſeri! te Turne nefas, te triſte manebit
Supplicium: votiſque Deos venerabere ſeris.
Nam mihi parta quies, omniſque in limine portus:
Funere felici ſpolior. Nec plura locutus,
Sepſit ſe tectis, rerumque reliquit habenas.
Mos erat Heſperio in Latio, quem protinus urbes
Albanæ coluere ſacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, quum prima movent in prælia Martem:

INTERPRETATIO.

gentem Phrygiam aſſociari, ſe ejici domo. Tunc illi, quorum matres percitæ Baccho percurrunt ſylvas inacceſſas cum *choreis, conveniunt undique congregati, & exercent bellum: neque enim levis eſt auctoritas Amatæ. Statim omnes, iratis Diis, flagitant dirum bellum, contra auſpicia, contra voluntatem Deorum. Certatim cingunt domum regis Latini. Ille obſiſtit, velut rupes maris immobilis: veluti rupes maris, magna tempeſtate inſtante; quæ multis fluctibus circum ſonantibus ſuſtentat ſe mole ſua: fruſtra ſcopuli & ſaxa ſpumantia circum ſtrepunt, & alga impacta appellitur lateri. Sed quando quidem nulla offertur facultas evertendi inſanum conſilium, & res fiunt ad arbitrium duræ Junonis: pater ſæpius atteſtatus Deos & aërem vacuum, ait: Heu! vincimur fatis, & raptamur tempeſtate. O miſeri, vos ipſi perſolvetis has pænas ſacrilego ſanguine. O Turne, deſtinabitur tibi triſtis calamitas & triſtis pæna: & tardioribus precibus implorabis Deos. Nam quies eſt mihi parata, & omnis portus eſt in conſpectu:* tantum *privabor funebri* pompa *felici. Nec plura locutus, clauſit ſe domo, & depoſuit regimen rerum. Erat conſuetudo in Latio Italico, quam urbes Albanæ ſolemnem perpetuo ſervaverunt;* quam *nunc Romani potentiſſimi orbis ſervant, quando concitant Martem in prima certamina:*

NOTÆ.

De *Baccho*, ejuſque *thiaſis*, ſeu choreis, Ecl. 5.29.

598. *Nam mihi* &c.] Nam mihi nihil timeo, cum ſit in propinquo portus mortis; cujus non amittam quietem, ſed tantum honores fortaſſe, & pompam funebrem: capta & vaſtata a Trojanis urbe mea.

601. *Heſperio in Latio* &c.] De *Heſperia*, Italia, Æ. 1. 534. De *Latio* ſupra, 54. De *Alba*, Aſcanii regia urbe, & regni capite, Æ. 1. 275. Æ. 8. 48.

Sive Getis inferre manu lacrymabile bellum,
Hyrcanisve, Arabisve parant; seu tendere ad Indos,
Auroramque sequi, Parthosque reposcere signa.
Sunt geminæ belli portæ, sic nomine dicunt,
Relligione sacræ & sævi formidine Martis:
Centum ærei claudunt vectes, æternaque ferri
Robora: nec custos absistit limine Janus.

INTERPRETATIO.

seu parant inferre manu triste bellum Getis, aut Hyrcanis, aut Arabibus; seu proficisci contra Indos, & persequi Auroræ populos, *& repetere signa a Parthis. Sunt duæ portæ belli, appellant eas hoc nomine, venerabiles religione & metu crudelis Martis: centum vectes ærei, & æternæ vires ferri claudunt eas; & Janus custos non recedit a portis.*

NOTÆ.

604. *Sive Getis* &c.] Populis Daciæ, Thracum vicinis: circa ostia Danubii. G. 2. 115. De his triumphaverat paulo ante hæc Virgilii tempora M. Licinius Crassus proconsul, Augusti auspiciis, anno v.c. 726.

605. *Hyrcanisve, Arabisve* &c.] *Hyrcania*: olim Parthiæ pars, nunc Persidis, Æ. 4. 367. Huic nullum privatim bellum a Romanis illatum est; sed Parthis, quorum imperio continebatur. *Arabia*: cujus populi *Arabes*, vel *Arabi*: ingens Asiæ quasi peninsula: Syriæ, Mesopotamiæ, & Parthorum imperio contermina: G. 2. 115. Hanc penetrare & subigere tentavit Augustus anno 730. duce expeditionis Ælio Gallo, ex Strabone; non Ælio Largo, ut mendose legitur apud Dionem; neque Cornelio Gallo, de quo Ecl. 10. ut male Casaubonum in Strabonis l. 17. commentari ostendit Valesius in Ammianum.

605. *Tendere ad Indos, Auroramque* &c.] Constat ex Dione, Indos pacem sanxisse cum Augusto, & ad eum dona advexisse, cum Sami hyemaret, sub finem anni 734. aut initium sequentis: cum Augustus in urbem rediret ex Asia & Syria, ubi multa composuerat. Constat, Phraatem regem Parthorum, veritum ne bello ab Augusto peteretur, eidem in Syria versanti signa captivosque remisisse, quotquot Crassi Antoniique cladibus Parthi ceperant: idque accidisse circa æstatem anni 734. At cum hæc propius accedant ad mortem Virgilii, quæ anno 735. contigit: non dubito quin Virgilius, non quidem de hac ipsa signorum receptione, & itinere Augusti; sed de ejus apparatu explicandus sit: quæ omnia contigere circa annum 732. Nam, ut habet Dio, Augustus itineri se dedit antequam inirent magistratum consules anni 733. Idem signa & captivos a Parthis repetiit sub finem anni 731. Quo forte tempore etiam legatos ab Indis de pace accepit: siquidem ait Dio, eos pacem per legatos prius petiisse quam eam Sami conficerent. Atque hinc Virgilius, qui hæc omnia Romæ tum videbat scribebatque, ad bellum hæc omnia tendere existimavit, cum tamen deinde pace perfecta sint. De *Indis*, G. 1. 57. De *Aurora*, G. 1. 144. De *Parthis*, Ecl. 1. 63.

607. *Sunt geminæ* &c.] Templum Jani: quod a Romulo conditum ait Rosinus ex Augustino, post initum fœdus inter Sabinos ac Romanos; ideoque pingi Janum gemina fronte, ad significandam coitionem geminæ gentis. Macrobius etiam ante bellum Sabinum innuit conditum fuisse, siquidem ex eo statim patente aquam calidam memorat erupisse quæ Sabinorum exercitum jam victorem fugarit: & inde ortus mos ejus aperiendi cum bellum ingruit, ad memoriam & spem auxilii. Quidquid sit de hujus templi fundatore: Constat ex Livio Numam primum instituisse, ut pace clauderetur, bello aperiretur. Virgilius ergo utitur anticipatione.

609. *Vectes.*] *Vectis*, instrumentum in modum trabis aut pali crassioris, quo vel januæ adversus vim muniuntur, vel promoventur impelluntur que moles onerum, vel diruuntur muri: a *vehendo* dictum: idque ex ære, ferro, ligno.

610. *Custos limine Janus.*] Vel quia statua

Has, ubi certa sedet patribus sententia pugnæ;
Ipse, Quirinali trabea cinctuque Gabino
Insignis, reserat stridentia limina consul;
Ipse vocat pugnas: sequitur tum cætera pubes;
Æreaque assensu conspirant cornua rauco.
Hoc & tum Æneadis indicere bella Latinus
More jubebatur, tristesque recludere portas.
Abstinuit tactu pater, aversusque refugit
Fœda ministeria, & cœcis se condidit umbris.
Tum regina Deum cœlo delapsa morantes
Impulit ipsa manu portas, & cardine verso
Belli ferratos rupit Saturnia postes.
Ardet inexcita Ausonia atque immobilis ante.
Pars, pedes ire parat campis; pars, arduus altis
Pulverulentus equis furit: omnes arma requirunt:

INTERPRETATIO.

Quando manet Senatoribus certum consilium belli; ipse consul, notabilis trabea Romulea & cinctu Gabino, aperit illas & *stridentes* earum *cardines*; *ipse inclamat bellum*: *tum reliqua juventus imitatur* eum, *& æreæ tubæ respondent concentu rauco. Tunc quoque Latinus cogebatur indicere bellum Trojanis illo ritu, & aperire funestas portas.* Sed *pater abstinuit a tactu* portarum, *& abhorrens fugit turpe ministerium, & abscondit se in obscuris tenebris. Tunc regina Deorum* filia *Saturni, delapsa* e *cælo, ipsa percussit manu portas obsistentes, & emoto cardine fregit postes belli ferratos. Italia, prius quieta & non turbata,* nunc *flagrat.* Hi *partim volunt ire pedites per agros: partim sæviunt sublimes &* excitantes *pulverem altis equis*: *omnes quærunt arma*:

NOTÆ.

tua ejus erat in limine bifrons: vel quia præerat omnibus janius, quæ ab ipso sic dictæ sunt. Præerat enim omnibus initiis domorum, quæ *januæ* sunt; anni, qui mensis *Januarius* &c. Primus rex fuit & antiquissimus Italiæ, qui Saturnum hospitio excepit. Hunc aliqui Noë, aliqui Japhet Noë filium putant. Vini usum in Italiam invexit, arasque, & templa, & portarum ac clavium usum. Ab aliis primus dicitur Deorum. *Bifrons* pingitur, vel quia cum Saturno regnum partitus est, & maxima conjunctione cum eodem vixit: vel quod ob summam prudentiam, præterita sciret, futura provideret: vel quod Italiæ gentes a feris moribus ad mansuetiores traduxerit, quæ duplex vita duplici vultu notatur: vel quod Græcus origine, ut quidam volunt, lingua duplici loqueretur: vel ob conjunctionem Sabini ac Romani populi, ut jam diximus.

612. *Quirinali trabea, cinctuque Gabino* &c.] De *trabea*, quæ *Quirinalis* ab inventore *Romulo* dicta est, supra v. 188. *Cinctus Gabinus* fuit: cum togæ lacinia, quæ sinistro brachio vulgo imponebatur, inde subducta, in tergum ita rejiciebatur, ut contracta retraheretur ad pectus, atque ita in nodum necteretur: qui nodus sive cinctus, togam contrahebat, brevioremque & strictiorem reddebat. Ita Ferrarius, qui de re vestiaria quam accuratissime scripsit. Nomen & originem derivat Servius a Gabiis Latii urbe: ubi cum cives sacris operarentur togati, subito ingruentibus hostibus, cum non esset spatium arma sumendi, sic succinctis contractisque togis ad pugnam exierunt. Hoc ritu Consul bella indicebat, duces & imperatores spolia hostium cremabant, sacra sæpe bello faciebant, devovebant se &c.

621. *Cardine verso* &c.] De *cardine* por-

Pars leves clypeos & ſpicula lucida tergent
Arvina pingui, ſubiguntque in cote ſecures:
Signaque ferre juvat, ſonituſque audire tubarum.
Quinque adeo magnæ poſitis incudibus urbes
Tela novant: Atina potens, Tiburque ſuperbum,
Ardea, Cruſtumerique, & turrigeræ Antemnæ.
Tegmina tuta cavant capitum, flectuntque ſalignas
Umbonum crates: alii thoracas ahenos
Aut leves ocreas lento ducunt argento.
Vomeris huc & falcis honos, huc omnis aratri
Ceſſit amor: recoquunt patrios fornacibus enſes:
Claſſica jamque ſonant: it bello teſſera ſignum.

INTERPRETATIO.

partim purgant arvina pingui ſcuta polita & ſpicula ſplendida, & acuunt ſecures in cote: & placet portare vexilla, & audire ſonitum tubarum. Itaque quinque magnæ urbes defixis incudibus recudunt tela: Atina potens, & Tibur excelſum, & *Ardea, & Cruſtumerium, & Antemnæ turritæ: cavant tutas galeas capitum, & texunt e ſalice crates clypeorum: alii excudunt loricas æreas, vel politas ocreas argento flexili. Illuc abiit ſtudium vomeris & falcis, illuc omnis cura aratri: recoquunt patrios gladios in fornacibus: & jam buccinæ ſonant: datur ſymbolum, ſignum belli.*

NOTÆ.

tarum, Æ. 1. 452. De *poſtibus*, Æ. 2. 442. De *Auſonia*, Italia, ſupra, v. 54.

627. *Arvina pingui* &c.] Eſt ſevum, ſive pinguedo illa, quæ inter carnem & cutem animalium eſt. *Cos*, fœminini generis, lapis eſt quo cultri acuuntur.

630. *Atina* &c.] Urbs in ſeptentrionali regione Volſcorum, in Apennini jugo, nunc adhuc nomen retinens. *Tibur*, nunc *Tivoli*, in ſeptentrionali parte veteris Latii, prope catarractam Anienis fluvii e rupibus præcipitantis: *ſuperbum* dicitur: vel ob illas rupes, propter quas *ſupinum* dicitur ab Horatio, Od. lib. 3. 4. 23. & *altum* a Martiali, Epig. lib. 7. 12. vel ob ſuperbiam, qua cum Romanis jam potentiſſimis auſi ſunt bellum gerere, anno v.c. circiter 400.

631. *Ardea* &c.] *Ardea*, Rutulorum caput, ſupra, v. 410. *Cruſtumerium*, vel *Cruſtumeria*, non longe ab urbe Roma: in illo Sabinæ regionis angulo, quem Anio in Tiberim procurrens efficit: nunc forte *Marcigliano vecchio*. *Antemnæ*, vel *Antemna*, nunc dirutum oppidum, ad confluentem Anienis in Tiberim; ſed in Latio, non in Sabinis: ideo ſic dictum quod ante amnes poſitum ſit.

633. *Umbonum crates.*] Scutorum fulcra e ſalice, quæ deinde corio veſtiebant. *Umbo*, media pars eſt ſcuti eminentior, Æ. 2 546.

637. *Claſſica* &c.] *Tubæ*: ſic dictæ, quod iis multitudo *calaretur*, id eſt *vocaretur*, ſive ad bellum, ſive ad concionem: unde & *claſſes* dictæ ſunt, tum exercitus, non tantum navales, ſed etiam terreſtres; tum civium partes ad cenſum diſtributæ. *Tuba* autem proprie recta fuit, a *tubo* ſive canali dicta. *Cornu*, omnino flexum, a *boum* cornibus: ex quibus factum eſt, priuſquam ære conflaretur, unde dicta eſt *buccina*. *Lituus*, paulum incurvus, figuræ inter tubam & cornu mediæ.

637. *Teſſera.*] Proprie figura eſt, ſex conſtans æquis læteribus, omni ex parte quadrata; luſoriis talis, quales hodie habemus, non abſimilis: nomen a τέσσαρες *quatuor*. Varios habuit uſus, præcipue in bello: ubi ſignificabat ſignum illud, quod ab imperatoribus ad tribunos, a tribunis ad centuriones, & per eos ad alios deinde milites pertinebat: vel ut milites invicem ſe cognoſcerent, vel ut iis imperatorum mandata innoteſcerent. Aliquando inſcripta fuit, aliquando vocalis: ut frequenter ſub Cæſare *Venus genitrix*, ſub Mario *Lar*

Hic galeam tectis trepidus rapit: ille frementes
Ad juga cogit equos; clypeumque auroque trilicem
Loricam induitur, fidoque accingitur ense.
Pandite nunc Helicona, Deæ, cantusque movete:
Qui bello exciti reges; quæ quemque secutæ
Complerint campos acies; quibus Itala jam tum
Floruerit terra alma viris, quibus arserit armis.
Et meministis enim, Divæ, & memorare potestis:
Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.
Primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris
Contemptor Divum Mezentius, agminaque armat.
Filius huic juxta Lausus: quo pulchrior alter
Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.
Lausus equum domitor, debellatorque ferarum,
Ducit Agyllina nequicquam ex urbe secutos
Mille viros: dignus patriis qui lætior esset
Imperiis, & cui pater haud Mezentius esset.
Post hos insignem palma per gramina currum
Victoresque ostentat equos satus Hercule pulchro
Pulcher Aventinus: clypeoque, insigne paternum,
Centum angues, cinctamque gerit serpentibus hydram.

INTERPRETATIO.

Hic festinus extrahit galeam e tecto: ille jungit ad currum equos frementes, instruiturque clypeo & lorica cum *triplici licio auri, & armatur fideli gladio. Nunc, o Musæ, aperite Helicona, & suggerite* mihi *cantus* istos: *Quinam reges excitati* fuerint *ad bellum; quinam exercitus secuti unumquemque operuerint campos; quibus hominibus abundaverit jam tunc tellus Italica nutrix* mea, *quibus bellis flagraverit. Nam* vos, *Divæ, meministis & potestis narrare* illa: *vix levis rumor famæ pervenit ad nos. Primus Mezentius contemptor Deorum asper incipit bellum e Tyrrhena regione, & instruit exercitum. Lausus* ejus *filius huic prope* adest: *quo nemo alter fuit formosior, excepto corpore Laurentis Turni. Lausus* ille, *domitor equorum, & victor ferarum, ducit mille viros frustra secutos* ipsum *ex urbe Agyllina: dignus qui felicior esset* quam *pater* in suo *regno, & cui Mezentius non fuisset pater. Post hos formosus Aventinus, genitus formoso Hercule, ostentat per campos currum illustrem victoria & equos victores: & præfert* in *scuto insigne patris;* nempe *centum serpentes, & hydram circumdatam serpentibus.*

NOTÆ.

Deus, sub Sylla *Apollo Delphicus*.

639. *Ad juga cogit equos.*] Tunc enim viri principes e curru pugnabant. De *lorica auro trilice*, Æ. 3. 467.

641. *Helicona Deæ* &c.] *Deæ*, Musæ, Ecl. 3. 60. *Helicon*, mons Bœotiæ, Musis sacer, Parnasso vicinus.

647. *Tyrrhenis ab oris* &c.] De *Tyrrhena* regione, sive *Tuscia & Etruria*, Æ. 2. 781. De *Mezentio*, Æ. 8. 481. De *Laurente Turno*, supra, v. 63.

652. *Agyllina nequicquam ex urbe* &c.] *Agylla*, urbs Etruriæ, fere in confinio Latii, leuca paulo plus una distans a litore, a Pelasgis e Thessalia profectis condita & appellata; a Tyrrhenis vero e Lydia oriundis capta, & *Cære* dicta: nunc *Cerveteri*: regia Mezentii: unde expulsus a suis, cum reliquiis fidelium sibi subditorum Turno se conjunxerat. *Nequicquam*: cum & Mezentius & Lausus & Turnus hoc bello morituri essent.

657. *Insigne paternum, centum angues* &c.] Insigne ad memoriam paternæ victoriæ compositum: scilicet debellatæ hydræ, in angues innumeros pullulantis: Æ. 8. 300.

Collis Aventini ſylva quem Rhea ſacerdos
Furtivum partu ſub luminis edidit auras,
Miſta Deo mulier : poſtquam Laurentia victor
Geryone extincto Tirynthius attigit arva,
Tyrrhenoque boves in flumine lavit Iberas.
Pila manu, ſævoſque gerunt in bella dolones :
Et tereti pugnant mucrone, veruque Sabello.
Ipſe pedes tegmen torquens immane leonis,
Terribili impexum ſeta, cum dentibus albis,
Indutus capiti : ſic regia tecta ſubibat

INTERPRETATIO.

Rhea ſacerdos, mulier conjuncta Deo, protulit illum in auras lucis furtim in ſylva collis Aventini : poſtquam Hercules victor ab occiſo Geryone pervenit in regionem Laurentem, & lavit vaccas Hiſpanas in fluvio Tuſco. Milites ejus *præferunt manu ad pugnam pila & duros dolones : & certant acumine tereti, & veru Sabello. Ipſe pedes, quaſſans pellem ingentem leonis, impexam horribilibus pilis cum dentibus candidis, & cinctus ea* circa *caput : ſic intrabat domum regiam....*

NOTÆ.

659. *Collis Aventini* &c.] Unius e collibus, quibus inſidet Roma, nunc *monte di S.Sabina.* Ambiguum relinquit Virgilius, an colli nomen ab illo Herculis filio, an illi potius a colle nomen fuerit. Cum autẽ *Rheam ſacerdotem* appellat, Deo in ſylvis furtivo amore conjunctam ; præludit ad *Rheam Sylviam* Veſtalem, quæ deinde circa hunc eumdem locum, ex Marte Romulum concepit, Æ. 1. 278.

662. *Geryone extincto Tirynthius* &c.] *Geryon*, *Geryonis* : vel *Geryones*, *Geryonæ*, vel *Geryoneus*, *Geryonei* : quia Græce dicitur, Γηρυὼν, Γηρυόνης, Γηρυονεύς. Rex fuit Hiſpaniæ : qui tria dicitur habuiſſe corpora, quod tribus etiam inſulis Hiſpaniæ adjacentibus imperaret, Balearicæ majori, minori, & Ebuſæ : vel quod tres eſſent fratres amore conjunctiſſimi, quibus devictis, Hercules eorum armenta diripuerit, & ſecum in Italiam advexerit. *Tirynthius*, nomen Herculis : *Tiryns*, urbs fuit Argis vicina, ubi nutritus eſt Hercules. De *Laurentibus arvis*, ſupra, v. 63.

663. *Tyrrheno in flumine* &c.] *Tiberi*, qui Tyrrhenos ſeu Etruriam a Latio dividit : unde dicitur quoque Æ. 2. 781. *Lydius*, a Tyrrheno Lydo, qui regnum ibi conſtituit. *Iberia*, nomen Hiſpaniæ, ab Ibero fluvio, qui nunc eſt *Ebre*.

664. *Pila .... dolones* &c.] Milites Aventinæ regionis armat poëta. I. *Pilis* : quæ propria deinde fuerunt tela Romanorum, haſtilia manum implentia, ſeptem circiter pedes longa, quorum tertia pars in ferreum mucronem hamatum abibat. II. *Dolonibus* : contis ingentibus ligneis ; quibus vel præfixum erat ferrum ita breve, ut vix appareret ; vel ferrum ipſum latebat intra lignum, indeque cum erat opus evibrabatur : ideo nomen habent a *dolo*. III. *Verutis*, quæ vocat *veru Sabellum* & *teretem mucronem* : quæ in eo tantum videntur a pilis diverſa fuiſſe, quod ferrum tenuius haberent, pila latius. Porro *veru Sabellum* & *teres mucro*, non ſunt diverſa ; ſed res eadem per disjunctionem expreſſa, ut G. 2. 192. *Pateris libamus & auro.*

665. *Sabello.*] Vel *Sabino*, vel *Samnitico.* Hoc enim nomen utrique genti commune fuiſſe oſtendit Cluverius paſſim in antiqua Italia : quod utrique communis origo eſſet ; nempe ab *Auſonibus*, qui deinde *Opici* ſive *Oſci*, tum *Sabelli* ; deinde in plures diviſi partes, *Samnites* ad ortum, *Sabini* ad occaſum dicti ſunt. Et ſitus quidem Sabinorum, qui Romæ & Aventino colli propiores fuerunt, probat hic *Sabellum* de *Sabinis* debere intelligi. Intelligit tamen Lipſius de *Samnitibus* : quia *Samnitum* nomen a telo deducit Feſtus, quod σαυνίον Græci dicunt, qua voce vertit ſemper Dionyſius *verutum*

Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu.
Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquunt,
Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
Catillusque, acerque Coras, Argiva juventus:
Et primam ante aciem densa inter tela feruntur.
Ceu duo nubigenæ quum vertice montis ab alto
Descendunt Centauri, Omolen Othrynque nivalem
Linquentes cursu rapido: dat euntibus ingens
Sylva locum, & magno cedunt virgulta fragore.
Nec Prænestinæ fundator defuit urbis:
Vulcano genitum pecora inter agrestia regem,
Inventumque focis, omnis quem credidit ætas,
Cæculus. Hunc legio late comitatur agrestis:
Quique altum Præneste viri, quique arva Gabinæ

INTERPRETATIO.

terribilis, & opertus circa humeros indumento Herculeo. Postea duo fratres relinquunt muros Tiburtinos, populum appellatum nomine Tiburti fratris eorum: nempe *Catillus, & generosus Coras, juvenes Argivi: & inter media arma incedunt ante primum agmen. Quemadmodum duo Centauri nubium filii, cum descendunt e summo cacumine montis, deserentes celeri cursu Omolen & Othryn nivosum* : tum *sylva præbet* illis *currentibus latum spatium, & arbusculæ cedunt magno fragore. Neque abfuit Cæculus, conditor urbis Prænestinæ: quem regem omnia secula putaverunt natum Vulcano inter pecudes agrestes, & repertum in ignibus. Multitudo rusticana late cingit ipsum: & homines qui habitant Præneste excelsum, & qui campos Gabinæ* . . . .

NOTÆ.

Livii. Hæreo tamen in prima sententia.

669. *Herculeo amictu.*] Hercules enim indutus vulgo fuit pelle Nemeæi leonis, a se occisi.

670. *Tiburtia* &c.] De *Tibure* urbe, v. 630.

672. *Argiva juventus.*] *Coras* ; *Tibur*s, *Tiburtus* vel *Tiburnus* ; & *Catillus*, prima brevi apud Statium, longa apud Virgilium, seu *Catilus*, quo dactylo usus est Horatius: filii fuere Amphiarai Argivi juxta multos; conditores Tiburis & aliarum in Italia urbium, quo venerunt post prodigialem ad Thebas necem patris, de qua Æ. 6. 445. Sextius apud Solinum hos tres Amphiarai nepotes facit, & Catilli filios. Cato ibidem, Catillum Tiburis conditorem, non Argivum, sed Arcadem censet, classis Evandri præfectum.

674. *Nubigenæ .... Centauri.*] Superiore parte humana, inferiore equina: Ixione & nube geniti, Thessaliæ populi, G. 3. 38. Æ. 6. 286.

675. *Omolen, Othrynque.*] Montes Thessaliæ. De *virgultis*, G. 2. 21.

678. *Prænestinæ* &c.] *Præneste*, antiqui Latii urbs ad orientem Romæ, nunc *Palestrina*. Hanc a Præneste Ulyssis nepote conditam aliqui aiunt: Virgilius & alii quidam a Cæculo, quem e Digitiorum fratrum sorore conceptum narrant, cum eam Vulcanus sub scintillæ specie vitiasset; & a matre abjectum juxta templum Jovis, ad ignem repertum esse, cum ei fumus oculos aliquantulum læsisset, unde Cæculus appellatus est. Hæc e Solino & Servio fabula concinnata. Suspicor tamen hunc Cæculum non fundatorem proprie urbis Prænestinæ dici, sed tantum instauratorem. Causam suspicandi videbimus Æ. 8. 561. Hujus amplissima ditio hic describitur, ab urbe Prænestina ad Circæum fere montem, longo circuitu Laurentes ac Rutulos amplexa. De *Vulcano*, ignis præside, G. 1. 295. De *legione*, quæ hic improprie sumitur pro quovis agmine, G. 2. 280.

682. *Gabinæ Junonis* &c.] Enumerat populos sub Cæculi signis militantes. I igitur *Prænestinos*. II. *Gabios*, urbem ubi

Junonis, gelidumque Anienem, & roſcida rivis
Hernica ſaxa colunt: quos dives Anagnia paſcit,
Quos Amaſene pater. Non illis omnibus arma,
Nec clypei curruſve ſonant: pars maxima glandes
Liventis plumbi ſpargit, pars ſpicula geſtat
Bina manu, fulvoſque lupi de pelle galeros
Tegmen habet capiti: veſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituere pedis, crudus tegit altera pero.
At Meſſapus equum domitor, Neptunia proles,
Quem neque fas igni cuiquam nec ſternere ferro,
Jampridem reſides populos deſuetaque bello
Agmina in arma vocat ſubito, ferrumque retractat.
Hi Feſcenninas acies, æquoſque Faliſcos,

INTERPRETATIO.

Iunonis, & frigidum Anienem, & rupes Hernicas irriguas rivis: quos alit opulenta Anagnia, quos tu, *o pater Amaſene. Arma non* ſunt *illis omnibus, nec ſonant* iis *ſcuta aut currus: maxima pars fundit glandes plumbi lividi: pars præfert manu duo ſpicula, & habet* ad *tegumentum capitis pileos fulvos de pelle lupi: componunt plantas ſiniſtri pedis nudas, calceus crudi* corii *operit alteras. At Meſſapus, domitor equorum, ſoboles Neptuni, quem nemini licitum erat occidere nec igne nec ferro, repente concitat ad pugnas ſubditos dudum otioſos ac turmas deſuetas bello, & reſumit arma. Hi* duces Meſſapi regunt *exercitus Feſcenninos & juſtos Faliſcos,*

NOTÆ.

religioſe Juno colebatur: de qua Æ.6.773. III. *Anienem. Anio, Anien,* vel *Anienus,* fluvius eſt diſterminans vetus Latium a Sabinis, deinde in Tiberim influens: hodie dicitur *Teverone*: habebatque fontes in finibus ſeptentrionalibus Hernicorum. IV. *Hernica ſaxa* &c. *Hernici*, populi fuerunt novi Latii ad orientem, inter Æquos, Marſos, & Volſcos: Sabini fuiſſe generis vulgo putantur, ſiquidem ait Servius *herna* Sabinis dici *ſaxa*, unde genti nomen. Horum caput *Anagnia*, nunc *Anagni.* Horum fines ad meridiem fere attingit fons *Amaſeni* fluvii, nunc *Toppia*: qui inde per Pomptinas paludes circa Circæum promontorium in mare Tyrrhenum evolvitur.

686. *Glandes liventis plumbi* &c.] Armat poëta milites Cæculi. I. *Funda & glandibus plumbeis.* II. *Spiculis* duobus, id eſt meo judicio, haſtilibus minoribus ac tenuioribus, quorum craſſities unius digiti, ferrum pedale, lignum tripedale: quæ inter arma velitum deſcribit Lipſius. III. *Galeris* e lupina pelle, id eſt, pileis turbinatis & in acuman deſinentibus. IV. *Perone*, hoc eſt, calceamento ruſtico e crudo corio, ad tutelam dextri pedis, cum ſiniſter nudus eſſet: qui mos Ætolorum fuit: unde Macrobius Hernicos non e Sabinis, ſed e Pelaſgis oriundos putat, per quos hunc morem Ætolicum acceperint.

691. *Meſſapus* &c.] Græcus ex Anthedonia Bœotiæ regione, ubi Meſſapio monti nomen dedit: poſtmodum profectus in Italiam, occupavit extremam ejus peninſulam ad orientem, quæ Meſſapia ab eo, deinde Calabria vocata eſt. Dicitur *Neptunia proles*, ob navigandi peritiam; *equum domitor*, quia equus Neptuno ſacer eſt, G. 1. 14. Huic tamen regnum Virgilius a Calabria longe diverſum attribuit, nempe in orientali Etruriæ parte, ad ſeptentrionem Romæ.

695. *Feſcenninas acies* &c.] Sub Meſſapo erant I. *Feſcennia* ſive *Feſcennium*, oppidum Etruriæ, paulo infra confluentem Naris in Tiberim: unde orta eſt licentia nuptialium carminum, quæ *Feſcennina* dicta ſunt: nunc quibuſdam dicitur *Galeſe.* II. *Faliſci*: populi paulo infra Feſcennium: quorum urb *Falerii*, quæ *Faliſcum* aliquando appellatu

Hi Soractis habent arces, Flaviniaque arva,
Et Cimini cum monte lacum, lucosque Capenos.
Ibant æquati numero, regemque canebant.
Ceu quondam nivei liquida inter nubila cycni
Quum sese e pastu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos: sonat amnis, & Asia longe
Pulsa palus.
Nec quisquam æratas acies ex agmine tanto
Misceri putet, aëriam sed gurgite ab alto
Urgeri volucrum raucarum ad litora nubem.
Ecce, Sabinorum prisco de sanguine, magnum
Agmen agens Clausus, magnique ipse agminis instar:
Claudia nunc a quo diffunditur & tribus & gens
Per Latium, postquam in partem data Roma Sabinis.

INTERPRETATIO.

Hi regunt urbem Soractis, & campos Flavinios, & lacum Ciminum cum monte, & sylvas Capenas. Incedebant digesti ordine, & celebrabant regem suum. *Quemadmodum aliquando candentes cycni in serenis nubibus, cum referunt se e pastu, & emittunt numerosam vocem per colla oblonga: tum resonat amnis & palus Asia procul repercussa. Nec ullus existimet strui armatum exercitum ex tanta multitudine, sed aëriam nubem raucarum avium impelli ex alto mari ad litora. Ecce Clausus, ex antiquo sanguine Sabinorum, ducens magnam turbam, & ipse instar magnæ turbæ*: is *a quo nunc & tribus & gens Claudia propagatur per Latium, postquam Roma ex parte concessa est Sabinis.*

NOTÆ.

Æquos dixit, quia legum duodecim tabularum aliqua supplementa Romani ab iis acceperant, Ita Servius. III. *Soracte*: mons in agro Falisco : nunc *monte di S. Silvestro.* IV. *Flavinia arva* : vel urbs, vel ager, præterquam Virgilii & Silii versibus ignotus. V. *Ciminus* : mons & lacus cum *Ciminia* sylva, ad occidentem in Etruriam interior subit. Suspicatur Cluverius montem eum esse, qui modo nuncupatur *di Viterbo*; lacum, *di Ronciglione.* VI. *Capena* : urbs cum luco & templo Feroniæ, ad ripam Tiberis, inter agrum Faliscum & Veientem fuit: nunc *Canepina.* De *cycnorum* cantu, E. 8. 55. De *Asia* palude in Lydia, G. 1. 383.

706. *Sabinorum* &c.] *Sabini*, orti juxta aliquos ex Lacedæmoniis; juxta diligentissimum scriptorem Cluverium, ex Opicis & Ausonibus indigenis Campaniæ habitatoribus : eam habuerunt Italiæ partem, quæ est ad septentrionem Latii : inter fluvios Narem, Tiberim, Anienem; & montem Apenninum : nunc regio retinet fere nomen, estque sub ditione Pontificia.

707. *Clausus.*] *Atta Clausus*, post exactos reges, cum tota familia & quinque millibus clientum & amicorum, e Sabinorum urbe Regillo, Romam transmigravit : utque ad formam Romanam nomen aptaret suum Appius Claudius dici voluit. Ideo in patriciorum numerum admissus est, ager ei trans Anienem fluvium attributus : & cum Romulus populum Romanum in tres partes distribuisset, quas ideo dixerat *tribus*; nimirum *Tatiensem*, *Rhamnensem*, & *Lucerensem*; fuerunt a posteris aliæ complures additæ, inter quas *Claudia* tribus. At hic Clausus, de quo Virgilius, e majoribus illius Claudii fuisse fingitur. De voce *instar*, Æ. 6. 865. De *Latio*, supra v. 54.

709. *In partem data Roma Sabinis.*] Bis id contigit. Primo post prælia pro raptis Sabinis Romanos inter ac Sabinos diu commissa: quæ sic composita sunt, ut Romulus & Tatius communiter regnum administrarent, Sabini Romam commigra-

Una ingens Amiterna cohors, priſcique Quirites :
Ereti manus omnis, oliviferæque Mutuſcæ:
Qui Nomentum urbem, qui Roſea rura Velini;
Qui Tetricæ horrentes rupes, montemque Severum,
Caſperiamque colunt, Foruloſque, & flumen Himellæ:
Qui Tyberim Fabarimque bibunt : quos frigida miſit
Nurſia, & Hortinæ claſſes, populique Latini:
Quoſque ſecans infauſtum interluit Allia nomen.
Quam multi Libyco volvuntur marmore fluctus,
Sævus ubi Orion hybernis conditur undis:
Vel quam Sole novo denſæ torrentur ariſtæ,

INTERPRETATIO.

Simul magna cohors Amiterna, & antiqui Cures: omnis multitudo Ereti, & Mutuſcæ oliviferæ : qui occupant urbem Nomentum, & Roſeos campos Velini lacus; *qui rupes horridas Tetricæ, & montem Severum, & Caſperiam, & Forulos, & fluvium Himellam : qui potant Fabarim & Tiberim : quos Nurſia nivoſa mittit, & claſſes Hortinæ, & gentes Latinæ : & quos Allia, nomen funeſtum, dividens interfluit.* Tam multi : *quam multi fluctus agitantur* in *mari Africano, quando aſper Orion occidit in aquas hybernas : vel quam denſæ ariſtæ coquuntur Sole novo,*

NOTÆ.

rent e Curibus ſuis; & Roma quidem Romuli ſervaret nomen, Romani vero Quirites a Curibus Sabinorum urbe dicerentur. Secundo id contigit in Clauſo, qui, ut diximus, poſt expulſos reges admiſſus eſt: & de hac ſecunda admiſſione poetam puto explicandum.

710. *Amiterna cohors* &c.] Loca enumerantur varia Sabinorum. I. *Amiternum*, urbs in latere orientali regionis illius & Apennini jugis, nunc excifa, prope oppidulum *S. Vittorino.* II. *Priſci Quirites.* Non Romani, ſed Curenſes, ex urbe Curibus, unde Romani Quirites dicti ſunt: in parte regionis plane oppoſita & occidentali : nunc *Veſcovio di Sabina.* III. *Eretum*, vicus in angulo meridionali, fere ad confluentem Alliæ & Tiberis, nunc *monte ritondo.* IV. *Nomentum*, Ereto vicinum ad orientem, nunc *Lamentano.* V. *Mutuſcæ*, aliter *Trebula*, vicus in ſeptentrionali parte ultra paludem Reatinam, nunc *monte Leone.* VI. *Roſea rura Velini*, pars agri Reatini, ſic a Plinio, Varrone, Feſto appellata, a *rore*, qui fertiliſſimum tractum illum efficit : circa *Velinum* fluvium, nunc *Velino*; & *Velinum* lacum, nunc *lago di pie di Luco.* VII. *Tetrica* & *Severus*, montes incerti ſitus : a Blondo circa fontem Fabaris fluvii collocantur, in parte occidentali; hic *monte Negro*, ille *monte di S. Giovanni* : a Cluverio, in angulo ſeptentrionali circa Nurſiam urbem, ubi *la grotta di Sibylla.* VIII. *Caſperia*, paullo ſupra Cures, oppidum, nunc *Aſpra.* IX. *Foruli*, vicus in rupe circa Amiternum, exciſus. X. *Himella* fluvius, prope Caſperiam naſcens, in Tiberim infra Cures delabitur: nunc *Aia.* XI. De *Tybri.* Æ. 1. 17. Æ. 8. 330. XII. *Fabaris*, vel *Farfarus*, in orientalem Tiberis ripam influens, nunc *Farfa.* XIII. *Nurſia*, ultima Sabinarum urbium ad ſeptentrionem, inter Apennini pruinas, quare *frigida* appellatur; nunc *Norcia.* XIV. *Hortanum*, vel *Horta*, urbs apud confluentes Naris ac Tiberis, in Etruria quidem, ſed Sabinis contermina : nunc *Orta. Claſſes*, exercitum terreſtrem interpretor, non navalem, ut diximus ſupra, v. 637. XV. *Latini*, qui Sabinis contermini ſunt ad meridiem, ſupra, v. 54. XVI. *Allia*, fluvius in orientalem Tiberis ripam irrumpens, paullo infra Eretum : ubi Romani a Gallis Senonenſibus graviter deinde cęſi ſunt, nunc *rio di Moſſo.*

718. *Libyco .... marmore* &c.] Æ. 1. 162. *Orion*, aſtrum formidabile, non tantum ortu, ut diximus Æ. 1. 539. ſed etiam occaſu hyberno. De *Orione*, Æ. 3. 517.

720. *Quam Sole novo* &c.] Multi codices ſcribunt

Aut Hermi campo, aut Lyciæ flaventibus arvis.
Scuta sonant, pulsuque pedum tremit excita tellus.
Hinc Agamemnonius Trojani nominis hostis
Curru jungit Halesus equos, Turnoque feroces
Mille rapit populos: vertunt felicia Baccho
Massica qui rastris: & quos de collibus altis
Aurunci misere patres: Sidicinaque juxta
Æquora: quique Cales linquunt: amnisque vadosi
Accola Uulturni: pariterque Saticulus asper,
Oscorumque manus. Teretes sunt aclides illis
Tela, sed hæc lento mos est aptare flagello:
Lævas cetra tegit: falcati cominus enses.
Nec tu carminibus nostris indictus abibis,

INTERPRETATIO.

aut in *agris Hermi, aut* in *arvis flaventibus Lyciæ. Clypei resonant, & terra tremit commota pulsu pedum. Hinc Halesus Agamemnonius hostis Trojanæ gentis alligat equos currui, & adducit Turno mille bellicosos populos, qui findunt rastris Massicum fœcundum vino: & quos Aurunci patres miserunt e montibus excelsis*: & qui sunt *prope mare Sidicinum: & qui proficiscuntur Calibus: & accola Vulturni fluminis vadosi: & similiter durus Saticulus, & agmen Oscorum. Arma sunt illis aclides teretes, sed mos est eas alligare loro flexili: cetra protegit sinistras manus: curvi gladii* sunt illis ad pugnandum *cominus. Neque tu omitteris non memoratus versibus nostris*,

NOTÆ.

scribunt *quum*; ubi suspicor legendum *quam*, *quam densa*: ut sit sanior sensus hujus secundæ comparationis. Per *Solem novum*, non *ver*; sed æstatem primam intelligit, qua maturescunt aristæ. *Hermus*, Lydiæ fluvius, regionis feracissimæ, G. 2. 137. *Lycia*, ferax item frumenti, meridionalis Asiæ regio. Æ. 4. 143.

723. *Agamemnonius* &c.] Agamemnonis filius aliquis nothus: qui horrore paternæ cædis, de qua Æ. 3. 54. in Italiam fugiens, dicitur ab Ovidio & Solino Faliscorum urbem condidisse. Quibus tamen non assentitur Virgilius qui longe alia in parte regnum ejus constituit, nempe circa Campaniam, quæ est ad orientem Latii, habetque ad orientem Picentinos & Hirpinos, ad septentrionem Samnium, ad meridiem mare.

726. *Massica qui* &c.] Campaniæ gentes & loca præcipua. I. *Massicus mons*, ad mare, in confinio novi Latii, ad occidentem agri Falerni, tractus totus vino percelebris: nunc *monte di Dragone*. De *Baccho*, Ecl. 5. 69. De *rastris*, G. 1. 160. II. *Aurunci*, reliquiæ Opicorum sive Ausonum in Italia, qui inter Campaniam & Volscos consederunt, supra v. 54. III. *Sidicini*, pars eorumdem Opicorum alia, quæ in mediterraneis Auruncorum finibus consedit, circa Teanum urbem, & juxta Virgilium etiam ad litus aliquantum pertinuit. IV. *Cales*, plurali numero, oppidum supra Massicum montem Campaniæ: nunc *Calvi*. V. *Vulturnus*, etiamnum retinens nomen, fluvius Campaniæ maximus, ipsam a Samnio magna parte disterminans, & ad meridiem agri Falerni in mare influens. VI. *Saticula*, vel *Satricula*, urbs ad orientem Vulturni & Capuæ, nunc *Caserta*. VII. *Osci*: nomen diminutum ab *Opicis*, gente Ausonia, & hujus regionis indigena.

730. *Teretes aclides* &c.] Arma Campanorum. I. *Aclides teretes*: id est: vel exigua missilia, quod censent aliqui, quia plures ab eodem gestantur apud Valerium: vel clavæ breves, eminentibus hinc inde acuminibus asperæ, loro sive flagello alligatæ, ut post impactum vulnus revocari possent. Nomen: vel quasi ἀκίδες ab ἀκὶς *acumen*; vel quasi ἀγκυλίδες, ab ἀγκύλη,

Œbale: quem generasse Telon Sebethide Nympha
Fertur, Teleboûm Capreas cum regna teneret
Jam senior: patriis sed non & filius arvis
Contentus, late jam tum ditione premebat
Sarrastes populos, & quæ rigat æquora Sarnus;
Quique Rufas Batulumque tenent, atque arva Celennæ;
Et quos maliferæ despectant mœnia Abellæ:
Teutonico ritu soliti torquere cateias,
Tegmina queis capitum raptus de subere cortex,
Æratæque micant peltæ, micat æreus ensis.
Et te montosæ misere in prælia Nursæ,
Ufens, insignem fama & felicibus armis:
Horrida præcipue cui gens, assuetaque multo
Venatu nemorum, duris Æquicola glebis:

INTERPRETATIO.

o *Oebale: quem Telon dicitur genuisse e Nympha Sebethide, cum jam senex obtineret Capreas regnum Teleboarum: at vero filius non contentus paterna regione, jam tum late occupabat imperio gentes Sarrastes, & campos quos Sarnus perluit; & qui habitant Rufas, & Batulum, & agros Celennæ; & quos muri Abellæ pomiferæ despiciunt: assueti vibrare catejas more Teutonico: quibus cortices detracti e subere* sunt *galeæ capitum, &* quibus *splendent æreæ peltæ, splendent gladii ærei. Te quoque, o Ufens, montosæ Nursæ miserunt ad bellum, illustrem fama & pugnis felicibus*: te, inquam, *cui præsertim* paret *Æquicola, natio aspera, & assueta frequenti venatione sylvarum*, in *dura terra*:

NOTÆ.

quod jaculi species fuit ejusmodi loro alligati. II. *Cetra*, scutum loreum, Afris Hispanisque familiare: vocem putat Maurorum Vossius. III. *Ensis*, in falcis modum curvatus: *harpen* appellat Ovidius, tribuitque Perseo, ab ἅρπη *falx*.

734. *Sebethide Nympha.*] Filia *Sebethi*, ad Neapolim fluvii, *fiume della Maddalena.*

735. *Teleboûm Capreas* &c.] *Capreæ*, plurali numero, insula est contra Surrentinum promontorium, deliciæ olim Tiberii Cæsaris, nunc *Capri*: quam tenuerunt Teleboæ, ex Acarnania Epiri regione profecti.

738. *Sarrastes* &c.] Parebant Œbalo populi circa Surrentinum promontorium: nempe Campani orientales, Hirpini, & Picentini. I. *Sarnus* fluvius loca tractus illius alluit, nunc *Sarno*: fluens per Campaniam, ex Hirpinorum finibus, in illud sinus Neapolitani latus, quod Surrentino promontorio terminatur. Hujus accolas vocat *Sarrastes*. II. *Rufæ*, vel *Rufræ*, vel *Rufrium*, nunc *Ruvo*: urbs ad orientem remotior, in extremis Hirpinis Lucaniam versus. III. *Batulum* & *Celenna*: urbes ignoti situs. IV. *Abella*, non *Bella*, ut male habent quidam codices: nunc *Avella*: urbs ad Septentrionem Sarni: in angulo Campaniæ Samnitibus & Hirpinis confini: excelso situ, quare *despectare* subjectos populos videtur: ferax nucum, quæ inde *avellanæ* dictæ sunt; quas non *mala* quidem, sed poma appellat Plinius l. 15. 22.

741. *Teutonico* &c.] Arma populorum illorum. I. *Cateja*, quæ ab Aventino tormenti genus fuisse dicitur, unde torquebantur saxa: melius ab Isidoro, telum, quod propter gravitatem non longe evolabat, sed vi maxima perfringebat. Hæc Gallorum erat propria, *Teutonumque*: qui Germaniæ erant populi, circa Cimbricam Chersonesum, ubi nunc *Dania*. II. *Galea* e cortice suberis, qui levissimus & spississimus est, *liege*. III. *Pelta ærata*, quæ breve scutum fuit, in modum Lunæ mediæ, vel hederacei folii: eaque, vel tota ærea; vel ærea lamina protecta. IV. *Ensis æreus*.

744. *Et te montosæ* &c.] *Æqui*, vel *Æquicoli*, seu *Æquiculi*, quam hic *Æquicolam gentem* appellat Virgilius: fuere ad orien-

Armati terram exercent, ſemperque recentes
Convectare juvat prædas, & vivere rapto.
Quin & Marrubia venit de gente ſacerdos,
Fronde ſuper galeam & felici comptus oliva,
Archippi regis miſſu, fortiſſimus Umbro:
Vipereo generi & graviter ſpirantibus hydris
Spargere qui ſomnos cantuque manuque ſolebat,
Mulcebatque iras, & morſus arte levabat.
Sed non Dardaniæ medicari cuſpidis ictum
Evaluit: neque eum juvere in vulnera cantus
Somniferi, & Marſis quæſitæ in montibus herbæ.
Te nemus Angitiæ, vitrea te Fucinus unda,
Te liquidi flevere lacus.
Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello,
Virbius: inſignem quem mater Aricia miſit,

INTERPRETATIO.

Hi *armati colunt terram; & ſemper placet congerere novas prædas, ac vivere latrociniis. Præterea venit quoque Umbro generoſiſſimus, miſſu regis Archippi, ſacerdos ex Marrubia natione, ornatus ſuper caſſidem foliis oleæ felicis: qui ſolebat cantu & tactu infundere ſoporem generi viperarum, & hydris noxie halantibus; & mitigabat furorem* earum, *& ſanabat arte morſus. Sed non potuit ſanare vulnus Trojani teli: neque carmina ſoporifera, & gramina collecta in Marſis montibus, profuerunt ei contra plagas. Te ſylva Angitiæ, te Fucinus aquis pellucidis, te puri lacus luxerunt. Veniebat quoque Virbius, ſoboles Hippolyti clariſſima bello: quem mater Aricia miſit illuſtrem,*

NOTÆ.

tem ſuperioris partis antiqui Latii: a fontibus Anienis, fere ad uſque Tibur: nunc pars eſt Campaniæ Romanæ: ibi urbs olim fuit *Nurſæ*, jam ignoti ſitus. De *venatu*, pro *venatui*, Ecl. 5. 29.

750. *Marrubia* &c.] *Marſi*: ad orientem ac ſeptentrionem Æquorum, inter continua Apennini juga: gens orta, vel juxta Plinium, Gellium, Solinum, e Circes filio; a quo vim adverſus venena & ſerpentes dicitur accepiſſe: vel e Sabinis, quod propter linguæ communionem Cluverio magis placet: vel, juxta alios, a Marſia rege Lydorum. Loca Marſorum præcipua fuerunt, I. *Archippe*, urbs olim, quæ hiatu terræ hauſta & in Fucinum lacum diſſoluta eſt: quo ex nomine Virgilius Archippi regis nomen finxit. II. *Marrubium* vel *Marruvium*, regionis caput, in ejus meridianis finibus, infra lacum Fucinum, juxta fontes Liris fluvii: ea nunc *Morrea* dicitur. III. *Lucus* ſive *nemus Angitiæ*: quæ fuit juxta Solinum ſoror Circes, venitque cum ea in Italiam, & vicina Fucino lacui occupavit. Lucus hic ad occidentem lacus ſitus fuit: hodie oppidum *Luco*. IV. *Fucinus* lacus, fere in media regione, propius tamen ad meridiem deſcendens: nunc *lago Fucino*; vel a vicino oppido, *lago di Celano*. De *hydris*, ſupra, v. 447. De *Dardania*, Trojana, Æ. I. 239.

761. *Hippolyti proles* &c.] *Hippolytus*, Theſei Athenarum regis filius, a noverca Phædra fruſtra interpellatus de ſtupro, ideoque ab eadem de vi in ſe parata falſo delatus ad patrem: cum ad litus maris currum ageret, devotus a patre, equis ſubito marini monſtri incurſu efferatis raptatus ac diſcerptus eſt. Diana ejus cultu & caſtitate commota, per Æſculapium Phœbi & Coronidis filium revocavit eum in vitam, commendavitque ipſum Egeriæ Nymphæ Aricini nemoris: ubi inter minores Divos cultus fuit, appellatuſque Virbius, quod inter *viros bis* fuerat. Fingitur a Virgilio filium habuiſſe ſibi cognominem, qui Turni auxilio venerit.

762. *Mater Aricia.*] Vel eſt *Aricia* urbs antiqua Latii, tribus circiter leucis Lau-

Eductum Egeriæ lucis humentia circum
Litora, pinguis ubi & placabilis ara Dianæ.
Namque ferunt fama Hippolytum, postquam arte novercæ
Occiderit, patriasque explerit sanguine pœnas,
Turbatis distractus equis, ad sidera rursus
Ætherea & superas cœli venisse sub auras,
Pæoniis revocatum herbis, & amore Dianæ.

INTERPRETATIO.

educatum in *sylvis Egeriæ, juxta litus humidum, ubi* est *ara Dianæ pinguis & placida. Quippe* ex *fama narrant Hippolytum, resuscitatum herbis medicinalibus & amore Dianæ, iterum venisse sub astra cœlestia, & sub aërem superiorem cœli; postquam obiisset fraude novercæ, & solvisset sanguine pœnas patri, discerptus* ab *equis efferatis.*

NOTÆ.

rento dissita ad septentrionem, nunc *la Riccia*: quæ *mater* dicitur, quomodo Italia, G. 2. 173. *magna parens frugum, magna virum.* Vel *Aricia* quædam Nympha, quam videtur fingere Virgilius amatam ab Hippolyto Virbio, matremque secundi hujus Virbii: quæ Ariciæ urbi nomen dederit; ut Virbius vicino Ariciæ colli, cujus Persius & Cornutus meminerunt.

763. *Egeriæ lucis* &c.] Circa Ariciam nemus ingens fuit, dictum Dianæ, vel Egeriæ; ubi nunc oppidum *Nemo*: item templum Dianæ Scythicæ vel Tauricæ; & lacus Dianæ Aricinæ, nunc *lago di Nemo.* Lacus multis impletur fontibus, quorum præcipuus fons *Egeriæ* dictus est. Hanc Nympham Numa Pompilius, Romanorum rex secundus, sibi esse conjugem fingebat; ab eaque legum instituta se accipere. Eandem fingit Ovidius, ex morte Numæ nimium dolentem, Dianæ miseratione in fontem illum conversam fuisse.

763. *Humentia circum litora.*] Ita e Romano codice, apud Pierium, emendandum duximus: cum vulgata lectio, *Hymettia,* careat sensu. Nam *Hymettus,* mons apibus & melle celebris, in Attica est, & primam habet syllabam brevem: neque ullum in eo Italiæ tractu nominis hujus vestigium esse, Gifanius, Pimpontius, Nascimbænus sentiunt.

764. *Placabilis ara Dianæ.*] In Taurica Chersoneso colebatur Diana sanguine exterorum hominum, quotquot illuc appellebant. Diana Iphigeniam Agamemnonis filiam, e sacrificio subductam, & illuc ex Aulide translatam, sibi in sacerdotem consecraverat, Æ. 2. 116. Orestes Agamemnonis filius, ad ulciscendam necem patris, matrem Clytæmnestram interfecerat, Æ. 3. 331. Ideo furiis agitatus, inter cætera piacula, jussus dicitur in Tauricam abire Chersonesum, indeque Dianæ simulacrum eripere. Igitur cum amico Pylade profectus, jussu regis Thoantis tantum non immolatus est: sed agnitus a sorore, clam cum ea Dianæ simulacrum abduxit: &, ut est magna fabularum varietas, Mycenas illud transtulit, juxta Hyginum; Athenas, juxta Euripidem; juxta Latinos plerosque Græcorum æmulos, Ariciam. Suspicatur Cluverius hanc religionem ab Italis per Pelasgos & Arcadas esse acceptam. Constat vero victimas humanas his omnibus locis esse mactatas ad memoriam Taurici sacrificii, non tanta tamen apud Aricinos immanitate. Neque enim illic omnes exteri immolabantur: sed servus aliquis fugitivus, in illo nemore tamdiu sacerdotio fungebatur sub *regis nemorensis* nomine; donec ab alio fugitivo provocatus ad certamen, ab eo occideretur. Unde *placabilis* ara illa dicitur a Virgilio; & a Valerio Argonaut. 2. 304. *soli non mitis Aricia regi.* Perstabat adhuc illa religio Caligulæ tempore: cujus in vita, Suetonius c. 35. *Nemorensi regi, quod multos jam annos potiretur sacerdotio, validiorem adversarium subornavit.*

769. *Pæoniis herbis* &c.] Herbis medicis: *Pæon* enim, etsi certum medici nomen inducitur ab Homero, Iliad. 5. 899. & alibi: videtur tamen commune medicorum rerumque medicarum fuisse nomen, ab Apolline medicorum Deo deductum, qui *Pæan* ipse dictus est, qua de causa, diximus Æ. 6. 657.

Tum pater omnipotens, aliquem indignatus ab umbris
Mortalem infernis ad lumina ſurgere vitæ,
Ipſe repertorem medicinæ talis & artis
Fulmine Phœbigenam Stygias detruſit ad undas.
At Trivia Hippolytum ſecretis alma recondit
Sedibus, & Nymphæ Egeriæ nemorique relegat:
Solus ubi in ſylvis Italis ignobilis ævum
Exigeret, verſoque ubi nomine Virbius eſſet.
Unde etiam Triviæ templo luciſque ſacratis
Cornipedes arcentur equi, quod litore currum
Et juvenem monſtris pavidi effudere marinis.
Filius ardentes haud ſecius æquore campi
Exercebat equos, curruque in bella ruebat.
Ipſe inter primos præſtanti corpore Turnus
Vertitur, arma tenens, & toto vertice ſupra eſt.
Cui triplici crinita juba galea alta Chimæram
Suſtinet, Ætnæos efflantem faucibus ignes:
Tam magis illa fremens, & triſtibus effera flammis;
Quam magis effuſo crudeſcunt ſanguine pugnæ.
At levem clypeum ſublatis cornibus Io
Auro inſignibat, jam ſetis obſita, iam bos,

INTERPRETATIO.

Tunc pater omnipotens, ægre ferens ullum hominem emergere ex infernis tenebris ad lucem vitæ, ipſe demiſit fulmine ad aquas infernas filium Apollinis, inventorem talis medicinæ & artis. Sed alma Diana abſcondit Hippolytum arcanis locis, & dimiſit ad *Egeriam Nympham & ſylvam: ut illic ſolus in ſylvis Italicis incognitus duceret vitam, & illic diceretur Virbius, mutato nomine. Unde etiam equi corneis ungulis expelluntur a templo & ſylvis dicatis Dianæ: quia territi monſtris marinis abjecerunt in litore currum & juvenem. Filius* ejus Virbii *non ſegnius impellebat ardentes equos in planitie campi, & curru ibat ad bella. Ipſe Turnus egregio corpore incedit inter primos, geſtans arma, & ſupereminet toto capite. Huic caſſis excelſa, criſtata tribus jubis, ſuſtinet Chimæram, emittentem gutture flammas Ætnæas: tanto magis illa fremens & minax diris flammis, quanto magis ſæviunt prælia fuſo ſanguine. At Io*, ex *auro, cornibus erectis, jam operta pilis, jam bos, ornabat politum clypeum* Turni.

NOTÆ.

773. *Phœbigenam* &c.] *Æſculapium*, Phœbo & Coronide genitum, Phlegyæ Lapitharum regis filia, Æ. 6. 618. Hic Æſculapius, cum arte medendi inſignis, non unum Hippolytum, ſed alios complures ad vitam revocaſſet: fulmine adactus eſt ad inferos a Jove: Apollo Cyclopas, fabricatores fulminis, ſagittis confixit: Jupiter Apollinem ob eam cædem cœlo expulit, coëgitque mortali regi ſervire, G. 3. 2. De *Styge*, Æ. 6. 323. De *Trivia*, Diana, quæ colebatur in triviis, Æ. 4. 511.

781. *Haud ſecius* &c.] Nihilominus, non ſegnius: etſi pater Hippolytus ab equis laceratus fuiſſet, ſupra, v. 761. De voce *ſecius*, G. 2. 277. De *Chimæra*, Æ. 6. 288. De *Ætnæis ignibus*, qui pro quibuſlibet hic ſumuntur, Æ. 3. 578. De *jubis equinis* in apice galeæ, Æ. 3. 468.

789. *Io* &c.] Inachus Argivorum rex, fluvio ibidem nomen dedit: unde pro fluvio ipſe ſumitur a poëtis. Hujus fluvii filia *Io* cum amaretur a Jove: ab eodem, ne a Junone agnoſceretur, in juvencam eſt converſa. Juno juvencam a Jove petiit, acceptamque dedit cuſtodiendam paſtori:

(Argumentum ingens) & custos virginis Argus,
Cœlataque amnem fundens pater Inachus urna.
Insequitur nimbus peditum, clypeataque totis
Agmina densantur campis, Argivaque pubes,
Auruncæque manus, Rutuli, veteresque Sicani,

INTERPRETATIO.

(argumentum illustre) & Argus custos puellæ, & Inachus ejus *pater emittens fluvium* ex *urna cœlata. Nubes peditum sequitur* Turnum, *& agmina scutata congregantur totis campis, & juventus Græca, & turmæ Auruncæ, & Rutuli, & antiqui Siculi,*

NOTÆ.

cui centum erant oculi, nomen Argus. Is a Mercurio sopitus fistulæ cantu & obtruncatus est. Juno pastoris oculos pavoni imposuit suo, juvencam furore perculit: quæ in Ægyptum usque fugiens, ibi tandem a Jove pristinæ reddita est formæ: nupsitque Osiridi regi, & ab Ægyptiis sub Isidis nomine culta est. Hanc fabulam imposuit Turnus clypeo, quia originem ab Inacho ducere gloriabatur, supra v. 372.

794. *Argivaque pubes* &c.] Populos enumerat, qui ducem Turnum sequebantur, non quod omnes ei subditi, sed quod ei milites mitterent suos. I. *Argivi*: haud dubie ipsi *Ardeæ* incolæ, ex Danae Argiva orti, v. 372. unde *Acrisionei* vocati sunt, v. 410. II. *Aurunci*: reliquiæ Ausonum, inter Volscos & Campanos considentes, v. 54. Hos tamen aliis etiam locis sparsos fuisse videbitur Æ 11. 316. III. *Rutuli*: populi Latinis consanguinitate quidem & connubiis ac vicinitate conjuncti; sed Turno tamen, non Latino subditi: quorum præcipua sedes; ab oriente, Antio Volscorum oppido maritimo; ab occidente, Numicio amne; a meridie, Lanuvio Latinorum urbe continebatur. IV. *Sicani*: Vel fuerunt certæ cujusdam urbis in Latio populi, siquidem eos Plinius l. 3. 5. numerat inter quinquaginta tres Latii populos qui suo tempore sine vestigiis interierant. Vel reliquiæ Siculorum, quos omnino primos Italiæ incolas contendit fuisse Cluverius ex Dionysio: qui deinde ab Aboriginibus & Pelasgis e Græcia profectis pulsi, in *Sicaniam* insulam fugerunt, eamque suo ducisque sui nomine *Siciliam* appellaverunt: unde Siculi, quotquot erant in Italia superstites, ex sociorum suorum victoria, Sicani etiam sunt dicti. V. *Sacrani*: quorum originem Cluverius, ex Festo, Servio, ac Dionysio ita concinnat; ut velit partem fuisse Pelasgorum & Aboriginum, qui post pulsos a se Siculos vicissim a Sabinis ex meridie ingruentibus pulsi sint Reate oppido, ultra Anienem fluvium, & sedes circa locum ubi nunc est Roma quæsiverint: unde, quia Reate *sacra* Cybeles magno erant in honore, *Sacrani* appellati sint. VI. *Labici*, *Labicani*, vel *Lavicani*: quorum urbs *Labicum*, nunc *Zagaruolo*, in septentrionali veteris Latii parte supra Tusculum. VII. *Accolæ Tiberis*, de quo Æ. 8. 330. De *saltibus*, pro sylvis, Ecl. 6. 55. VIII. *Accolæ Numicii*, fluvii, de quo supra, v. 150. IX. *Circæi*, incolæ Circæi montis & promontorii, quo Latium vetus ad orientem terminatur: mons hodie *Circello*, Æ. 3. 386. X. *Anxur*, neutro masculinoque genere: ubi Jupiter ab urbe dictus *Anxur* aut *Anxurus*, singulari cultu colebatur: non puer & imberbis, ut somniant post Servium grammatici; sed promissa barba, ut constat ex numo apud Constant. Landum, cum inscrip. JOVIS AXUR. Nugantur iidem Grammatici, cum nomen illud Græcum volunt, quasi ἄνευ ξυροῦ *sine novacula*: ait enim Plinius l 3. 5. nomen esse e Volsca lingua repetitum. Urbs postea a Græcis, propter situs asperitatem, dicta est Τραχὶν *Trachine*, a τραχὺς *asper*: indeque *Tarracina*, vel *Terracina*, nunc *Terracine*, ad orientem Circæi montis, apud Volscos. XI. *Feroniæ* lucus, cum fonte ac templo, fuit inter Circæos & Terracinam. Quænam autem hæc fuerit Dea, ambigitur. Aiunt plerique Junonem esse: aliter tamen videtur, cum Feroniam Virgilius Æ 8. 564. Herili Prænestini regis matrem faciat: quod in Junonem cadere non potest, quæ nullos nisi ex Jove liberos suscepit. Narrat Dionysius, Lacedæ-

Et Sacranæ acies, & picti ſcuta Labici:
Qui ſaltus Tiberine tuos, ſacrumque Numici
Litus arant; Rutuloſque exercent vomere colles,
Circæumque jugum: queis Juppiter Anxurus arvis
Præſidet, & viridi gaudens Feronia luco:
Qua Saturæ jacet atra palus, geliduſque per imas
Quærit iter valles atque in mare conditur Ufens.
Hos ſuper advenit Volſca de gente Camilla,
Agmen agens equitum & florentes ære catervas,
Bellatrix: non illa colo calathiſve Minervæ
Fœmineas aſſueta manus; ſed prælia virgo
Dura pati, curſuque pedum prævertere ventos.
Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas:
Vel mare per medium fluctu ſuſpenſa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.
Illam omnes tectis agriſque effuſa juventus
Turbaque miratur matrum, & proſpectat euntem:
Attonitis inhians animis; ut regius oſtro
Velet honos leves humeros; ut fibula crinem
Auro internectat; Lyciam ut gerat ipſa pharetram,
Et paſtoralem præfixa cuſpide myrtum.

INTERPRETATIO.

& agmina Sacrana, & Labicani picti ſecundum *clypeos: qui colunt tuas ſylvas, o Tybri, & ſacram ripam Numici; & ſcindunt vomere colles Rutulos, & montem Circæum: quibus agris imperat Jupiter Anxurus, & Feronia gaudens ſylva virente: qua porrigitur nigra palus Pomptina, &* qua *frigidus Ufens pandit* ſibi *viam per profundas valles & mergitur in mare. Præter illos Camilla venit e natione Volſca, ducens turmam equitum & catervas fulgentes æreis* armis, *bellicoſa* puella: *non illa* quidem *puella aſſueta* ſecundum *fœmineas manus colo & calathis Minervæ; ſed tolerare difficiles pugnas, & præcurrere ventos curſu pedum. Illa vel volaſſet per ſummas herbas ſegetis non tangendo, nec fregiſſet currendo teneros calamos: vel habuiſſet iter per medium mare ſuſtentata undis tumidis, nec madefeciſſet aquis teneros pedes. Omnis juventus egreſſa domibus & agris & turba matrum admiratur illam, & aſpicit incedentem: attendens ſtupentibus animis; quomodo regalis ornatus tegat purpura nitidos humeros; quomodo fibula colligat crinem auro; quomodo ipſa ferat Lyciam pharetram, & myrtum paſtoralem armatam cuſpide.*

NOTÆ.

moniorum numen fuiſſe: qui illuc appulſi Lycurgi temporibus, *Feroniæ* Deæ locum dicaverint, quod eos feliciter mari *ferri* contigerat. Innuit tamen idem l. 3. Latinorum & Sabinorum numen eſſe, quod Græci ſua lingua vertunt, Ανθιφόρον, *Floriferam*; alii Φιλοϛέφανον, *amantem coronarum*; alii aliter: quæ omnia Deam florum aut hortorum fuiſſe ſignificant. XII. *Saturæ palus*: quæ & *Pometina*, inde & *Pomptina* & *Pontina* dicta eſt, maritimam fere omnem Volſcorum regionem prætexens, longitudine leucarum circiter duodecim: a loco quem vocabant olim *tres tabernas*; nunc *Ciſterna*, ad uſque *Terracinam*: quæ pars ejus extrema ad occidentem, eadem latiſſima erat: duobus fluviis ibi reſtagnantibus, *Amaſeno* nunc *Toppia*, & *Ufente* nunc *Aufente*, a quo palus ipſa etiamnum appellatur l'*Aufente palude*. Unde porro

Pomptina dicta sit, patet: nempe ab urbe Volscorum *Suessa Pometia*, mediterranea illa quidem, sed cujus ager ad mare pertinens abibat in has paludes. Unde autem *Saturæ* nomen acceperit, non ita liquet. Ego sic statuo: Virgilium voluisse utrumque Pomptinæ paludis terminum hic significare: ab oriente quidem *Ufentem* fluvium; ab occidente vero fluvium *Asturam*, ejusdem nunc nominis. Quippe hunc *Asturam*, Strabo Στόραν, Festus *Sturam*, vetus codex apud Sigonium in librum octavum Livii, *Saturam* vocat. Hoc autem fluvio definitam ab occidente fuisse paludem, nec ipse negabit Cluverius: siquidem initium paludis petit a *tribus tabernis*, & agro *Suessæ Pometiæ*; quæ urbs utraque ad *Asturam* fluvium sita erat. Hujus paludis spatio tres & viginti urbes olim fuisse tradit Plinius: per mediam Appius aggere viam stravit, suo appellatam nomine: siccare conati sunt variis temporibus Cornelius Cethegus, Augustus, & Theodoricus.

803. *Volsca de gente Camilla.*] *Volsci*, gens bellicosa, Rutulos & Latinos, ab occidente; Auruncos, & Campanos ab oriente; Hernicos & Æquos a septentrione attingens: incerti generis, sed linguæ a Latina diversæ ac sibi propriæ. E mediterraneis hujus regionis urbibus milites advexisse puto Camillam, cum maritimæ fere Turnum sequerentur. Hujus Camillæ casus & origo narrantur Æ. 11. 535.

804. *Florentes ære catervas.*] *Ornatas*, *fulgentes*: metaphora, de qua G. 2. 6. De *calathis*, canistris, ubi fila & lanæ & alia reponuntur, Ecl. 2. 46. Minervæ tribuuntur, quia lanificii textiliumque operum habetur præses, Æ. 5. 284.

814. *Ostro velet honos* &c.] *Purpura* ex ostrei sive muricis sanguine expressa, G. 2. 506. *Lyciam pharetram* tribuit, pro qualibet insigni pharetra: quia sagittandi arte Lycii nobiles. De illa Asiæ minoris meridiana regione, Æ. 4. 345. *Myrtum*, hastilibus ob ligni firmitatem aptam arborem fuisse, jam notavit Virgilius, G. 2. 447. *Pastoralem* appellat, quia vita sylvestri ac pastorali instituta a Metabo fuerat Camilla, ut videbitur Æ. 11. 569.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER VIII.

ARGUMENTUM.

Turnus Venulum ad Diomedem mittit, ut eum ad belli societatem alliciat. Æneas, Tiberini fluvii monitu, iter eodem consilio suscipit ad Evandrum: qui ex Arcadia profugus in Palatino monte consederat. Evander, sacris Herculis tum intentus, Æneam iisdem adhibet: eorum originem edocet, victoriam scilicet Herculis de Caco, regionis illius insigni olim prædone. Tum Æneam quadringentorum equitum subsidio juvat: iisdem Pallantem filium præficit: Æneam ad Tyrrhenos, expulso Mezentio regem poscentes, cum certa regni auxiliique spe dimittit. Æneas postridie, parte copiarum secundo flumine ad suos remissa, cum altera Tyrrhenos adit. Interim Venus arma Æneæ suo defert, a Vulcano fabricata: clypeum inprimis, in quo Æneas res præclare olim gerendas a Romanis posteris mira arte cœlatas admiratur. Præcipuus eo in opere locus est Augusto; cujus egregiam de Antonio & Cleopatra Ægypti regina victoriam, triplicemque triumphum diligentius poëta describit.

UT

UT belli signum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, & rauco strepuerunt cornua cantu;
Utque acres concussit equos, utque impulit arma:
Extemplo turbati animi: simul omne tumultu
Conjurat trepido Latium, sævitque juventus
Effera. Ductores primi, Messapus, & Ufens,
Contemptorque Deum Mezentius, undique cogunt
Auxilia, & latos vastant cultoribus agros.
Mittitur & magni Venulus Diomedis ad urbem:
Qui petat auxilium: & Latio consistere Teucros,
Advectum Æneam classi, victosque Penates
Inferre, & fatis regem se dicere posci,
Edoceat; multasque viro se adjungere gentes
Dardanio, & late Latio increbrescere nomen.
Quid struat his cœptis; quem, si fortuna sequatur,
Eventum pugnæ cupiat; manifestius ipsi,
Quam Turno regi aut regi apparere Latino.

INTERPRETATIO.

Postquam Turnus sustulit ex arce Laurenti vexillum belli, & tubæ sonuerunt rauco strepitu; & postquam excitavit generosos equos, & postquam commovit arma: statim animi turbati fuerunt: *simul totum Latium conspirat* ut in *tumultu subito, & juventus ferox furit. Præcipui duces Messapus, & Ufens, & Mezentius contemptor Deorum, colligunt undecumque subsidia, & spoliant agricolis arva spatiosa. Venulus mittitur etiam ad urbem magni Diomedis: ut poscat opem: & doceat* Diomedem, *Trojanos stare* in *Latio, Æneam navibus appulsum* esse, *& inducere Deos* suos *victos* a Græcis, *& dicere se vocari fatis* in *regnum, & plurimas nationes sociare se* huic *homini Trojano, &* ejus *nomen late spargi* in *Latio:* & addat, *cognosci* ab *ipso* Diomede *clarius, quam a rege Turno aut a rege Latino, quid* Æneas *machinetur his consiliis, quem oportet exitum certaminis, si fortuna* ipsi *faveat.*

NOTÆ.

1. *Belli signum.*] Virgilius loquitur hic ex more Romanorum, apud quos triplex erat militiæ genus. *Sacramentum*, cum milites jurabant, se non nisi confectis militiæ temporibus, sive stipendiis, ex reipublicæ exercitu discessuros. *Conjuratio*; cum in subito tumultu dux, cui singulos sacramento adigere non vacabat, e Capitolio duplex attollebat vexillum; roseum unum, quo pedites; cœruleum, quo equites conveniebant; simulque jurabant omnes. *Evocatio*, cum diversi diversas in partes ad cogendos exercitus mittebantur. Ita fere Servius. Vexillum autem Romanis fuit *velum* minus, quadratum, ex hasta suspensum. De *Laurento urbe*; quam Turnus, adnitente Amata, habenis rerum a Latino relictis, belli se dem fecerat, *Æ.* 7. 63. De *cornibus, tubis*, Æ. 7. 637.

3. *Concussit equos* &c.] Excitavit equos sonitu cornuum: milites impulsu armorum, id est allisis ad clypeos hastis: cujus moris innumera sunt apud auctores vestigia. Alia in eam rem afferuntur, sed mori Romano propiora. De *Latio*, Æ. 7. 54. De *Messapo*, Ibid. 691. De *Ufente*, Ibid. 744. De *Mezentio*, Ib. 647.

9. *Diomedis ad urbem* &c.] *Arpos*, vel *Argyrippam*, quæ in Apulia Daunia, versus mare Hadriaticum: nunc ruinæ ejus dicuntur *Arpe*. De *ea*, deque *Diomede*, Ætoliæ olim rege, Æ. 11. 243. Æ. 1. 100. De *Teucris*, Æ. 1. 239. De *Penatibus* Æneæ, Troja advectis, Æ. 2. 717. De *Dardanio* viro, Æ. 1. 239.

Talia per Latium : quæ Laomedontius heros
Cuncta videns, magno curarum fluctuat æstu:
Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In partesque rapit varias, perque omnia versat.
Sicut aquæ tremulum labris ubi lumen ahenis,
Sole repercussum aut radiantis imagine Lunæ,
Omnia pervolitat late loca : jamque sub auras
Erigitur, summique ferit laquearia tecti.
Nox erat, & terras animalia fessa per omnes
Alituum pecudumque genus sopor altus habebat:
Quum pater in ripa gelidique sub ætheris axe
Æneas, tristi turbatus pectora bello,
Procubuit, seramque dedit per membra quietem.
Huic Deus ipse loci, fluvio Tiberinus amœno,
Populeas inter senior se attollere frondes
Visus. Eum tenuis glauco velabat amictu
Carbasus, & crines umbrosa tegebat arundo.
Tum sic affari, & curas his demere dictis:
O sate gente Deum, Trojanam ex hostibus urbem
Qui revehis nobis, æternaque Pergama servas,
Expectate solo Laurenti arvisque Latinis:
Hic tibi certa domus; certi, ne absiste, penates;
Neu belli terrere minis, timor omnis & iræ
Concessere Deum.

INTERPRETATIO.

Talia fiunt *per Latium: quæ omnia cernens Trojanus heros, agitatur magnis fluctibus curarum: & modo huc modo illuc distrahit mentem vagam, & differt in partes diversas, & voluit per omnia. Veluti quando lux tremula,* emissa *a sole aut specie rutilantis Lunæ, resiliens e vasis æreis, pervagatur late cuncta loca; & jam attollitur in aërem, & perstringit laquearia supremi tecti. Nox erat, & profundus somnus tenebat animalia lassa,* & *genus volucrum ac pecorum, per omnes terras: quando pater Æneas, sollicitus animo* ob *difficile bellum, decubuit in ripa & sub axe frigidi aëris, & permisit corpori tardam quietem. Ipse Tiberinus senex, Deus regionis, flumine amœno, visus* est *erigere se inter populeas arbores: linum subtile tegebat eum viridi veste, & opaca arundo inumbrabat capillos. Tunc* cœpit *alloqui* Æneam, *& auferre sollicitudinem his verbis:* O *nate familia Deorum, qui reducis ad nos urbem Trojanam ex hostibus, & tueris Pergama perpetua, expectate in terra Laurente & campis Latinis: hic sedes certa est tibi, certi Penates: ne cesses* ab incepto: *neve terrearis comminatione belli: omnis indignatio & iræ Deorum cessaverunt.*

NOTÆ.

18. *Laomedontius heros.*] Æneas, ex eadem qua Laomedon rex Trojanus familia, G. 3. 35. De *laquearibus*, interstitiis trabium, Æ. 1. 730.

28. *Ætheris axe.*] Sub aperto aëre. Æ. 2. 512. De *Tiberino*, infra v. 330. De *carbaso*, lini specie, Æ. 4. 417. De *Pergamis*, arce Trojæ, Æ. 1. 470. De *Laurente* agro, Æ. 7. 63. De *Penatibus* Æ. 2. 717.

37. *Revehis nobis.*] Gens enim Trojana per Dardanum ex Italia olim profecta erat, Æ. 3. 167.

Jamque tibi, ne vana putes hæc fingere somnum,
Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus,
Triginta capitum fœtus enixa, jacebit;
Alba, solo recubans, albi circum ubera nati.
Hic locus urbis erit, requies ea certa laborum:
Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
Ascanius clari condet cognominis Albam.
Haud incerta cano. Nunc qua ratione quod instat
Expedias victor, paucis, adverte, docebo.
Arcades his oris, genus a Pallante profectum,
Qui regem Evandrum comites, qui signa secuti,
Delegere locum, & posuere in montibus urbem,
Pallantis proavi de nomine, Pallanteum.
Hi bellum assidue ducunt cum gente Latina:
Hos castris adhibe socios, & fœdera junge.
Ipse ego te ripis & recto flumine ducam,
Adversum remis superes subvectus ut amnem.

INTERPRETATIO.

Et ne existimes somnum suggerere hæc inania: mox magna sus, a te inventa sub ilicibus litoreis, quæ *pepererit fœtus triginta porcellorum, jacebit humi strata*; *alba* ipsa, & *porcelli albi circa mammas. Hic erit locus urbis, hæc certa quies a laboribus*: *ex quo* præsagio, *annis triginta recurrentibus, Ascanius fundabit Albam urbem nobili nomine. Non prædico* tibi *dubia. Jam attende, dicam* tibi *paucis* verbis *quomodo conficias quod imminet*, ad obtinendam *victoriam. Arcades, gens orta a Pallante, qui secuti* sunt *socii Evandrum regem & vexilla* ejus, *elegerunt sedem* in *his regionibus, & fundaverunt in montibus urbem Pallanteum, e nomine Pallantis proavi* Evandri. *Hi semper bellum gerunt cum populo Latino. Hos adjunge socios exercitui* tuo, *& fac fœdus* cum iis. *Ego ipse ducam te* per *ripas* meas *& rectum fluvium, ut sublevatus vincas* facile *remis fluvium adversus* te fluentem.

NOTÆ.

48. *Albam* &c.] Cognomento *longam*, ob situm, inter lacum & montem inde Albanum appellatum: Roma distitam quindecim circiter millibus ad orientem. Hæc ab Ascanio condita: postquam annos triginta Lavinii regnatum esset: ex augurio repertæ albæ suis, cum triginta porcellis, ut habent Romani scriptores. At anni illi triginta de quibus Tiberinus loquitur, non ab hoc ipso Æneæ adventu numerandi sunt: sed ab urbe Lavinio condita; aut potius ab ipsa Æneæ morte, qui tres annos regnavit, ut dictum est Æ. 1. 270. Condita est igitur Alba, anno post Æneæ adventum non trigesimo, sed tertio ac trigesimo.

51. *Arcades* &c.] *Arcadia*, regio est Peloponnesi media: Ecl. 4. 58. Hinc profectus est Evander: vel ob occisum ex errore patrem, ut narrat Servius; vel ad educendam coloniam ut vult Pausanias in Arcadicis: conseditque juxta Tiberim in monte & oppidulo quod vocavit *Palantium*, *Pallanteum*, *Palatium*; vel ab urbe Arcadiæ Pallantio, unde profecti fuerant, juxta Pausaniam, Dionysium, & Livium; vel a Pallante Arcadiæ rege, proavo suo, juxta Virgilium. Matrem habuit, juxta Solinum, *Niçostratam*, quæ ob fatidica carmina *Carmentis* a Latinis dicta est: juxta Dionysium, *Themin*; patrem juxta plerosque Mercurium. Itaque *Pallas* fuit, vel maternus Evandri proavus; vel paternus, si pater pro matris marito intelligatur. Condita deinde Roma est in eo monte, qui *Palatinus* dictus est, nunc *palazzo magiore*, seu *Palatino*.

57. *Recto flumine.*] Absque errore, ex-

Surge age nate Dea : primiſque cadentibus aſtris
Junoni fer rite preces, iramque minaſque
Supplicibus ſupera votis: mihi victor honorem
Perſolves. Ego ſum, pleno quem flumine cernis
Stringentem ripas, & pinguia culta ſecantem,
Cœruleus Tybris, cœlo gratiſſimus amnis.
Hic mihi magna domus, celſis caput urbibus exit.
Dixit, deinde lacu fluvius ſe condidit alto
Ima petens : nox Æneam ſomnuſque reliquit.
Surgit, & ætherii ſpectans orientia Solis
Lumina, rite cavis undam de flumine palmis
Suſtulit, ac tales effudit ad æthera voces:
Nymphæ, Laurentes Nymphæ, genus amnibus unde eſt:
Tuque o Tybri tuo genitor cum flumine ſancto,
Accipite Ænean, & tandem arcete periclis.
Quo te cunque lacus miſerantem incommoda noſtra
Fonte tenet, quocunque ſolo pulcherrimus exis,
Semper honore meo, ſemper celebrabere donis,
Corniger Heſperidum fluvius regnator aquarum;

INTERPRETATIO.

Age ſurge, fili Veneris : & primis ſtellis occidentibus, offer religioſe preces Junoni, & placa ſubmiſſis votis iram & minas ejus : *exhibebis honorem mihi*, quando eris *victor. Ego ſum* ille, *quem vides lambentem ripas tumidis aquis, & dividentem agros fertiles, Tybris cæruleus, fluvius acceptiſſimus Diis. Hic mihi* eſt *ampla domus, fons erumpit apud altas urbes.* Sic *locutus* eſt *fluvius: deinde merſit ſe profundis aquis deſcendens* ad *intima : nox & ſomnus deſeruit Æneam. Surgit & aſpiciens ſurgentem lucem cæleſtis Solis, hauſit religioſe cavis manibus aquam de fluvio, & emiſit ad cælum talia verba : Nymphæ, Nymphæ Laurentes, unde eſt origo fluviorum : & tu o Tybri pater cum tuo ſacro fluvio, admittite Æneam, & demum protegite a periculis. Quocumque fonte* tua *aqua detinet te, miſereſcentem calamitatum noſtrarum; quacumque regione erumpis formoſiſſimus : ſemper decoraberis cultu meo, ſemper muneribus meis*, o tu qui es *amnis cornutus, rex aquarum Italicarum.*

NOTÆ.

pedito itinere.

59 *Cadentibus aſtris.*] Omnino occidentibus, non tantummodo in occaſum vergentibus, ut dicebamus, Æ. 4. 81.

63. *Pinguia culta.*] Loca culta & pinguia, G. 1. 153.

65. *Magna domus.*] Præter allatam interpretationem, affertur hæc alia, ſed durior. *Hic mihi magna domus exit* : aſſurgit paulatim, lapſu temporis : id eſt, fundabitur, erigetur. Et Romam innuit, quæ his in regionibus ædificanda erat, caput reliquarum urbium futura. De *fonte Tybris*, infra, v. 330. De *more precantium, ad orientem verſo vultu*, Ecl. 9. 15.

69. *Undam de flumine*] Ad lavandas purgandaſque manus ante preces : qui mos multis exemplis ab interpretibus firmatur. Æ. 2. 719.

71. *Genus amnibus* &c.] Nymphæ, aquarum & fontium quorumlibet præſides : quorum ex colluvie fiunt augenturque fluvii. De *Laurente regione*, Æ. 7. 63.

77. *Corniger Heſperidum* &c.] *Rex* Italicarum aquarum; non magnitudine ſua, qui honos Eridano tribui debet, & vero tribuitur G. 1. 482. ſed ob futuram magnitudinem reginæ urbis Romæ, quam præterfluet. Deinde poteſt Æneas hunc ei honorem habere : cum nondum Eridanum, aut majorem ullum in Italia fluvium viderit. De *cornibus fluviorum*, G. 4. 371. De *Heſperia*, Italia, Æ. 1. 534. De *biremibus*, Æ. 5. 119.

Adsis o tandem, & propius tua numina firmes.
Sic memorat : geminasque legit de classe biremes,
Remigioque aptat : socios simul instruit armis.
Ecce autem subitum atque oculis mirabile monstrum:
Candida per sylvam cum fœtu concolor albo
Procubuit, viridique in litore conspicitur sus.
Quam pius Æneas, tibi enim, tibi maxima Juno
Mactat, sacra ferens, & cum grege sistit ad aram.
Tybris ea fluvium, quam longa est, nocte tumentem
Leniit: & tacita refluens ita substitit unda;
Mitis ut in morem stagni placidæque paludis
Sterneret æquor aquis, remo ut luctamen abesset.
Ergo iter inceptum celerant rumore secundo.
Labitur uncta vadis abies : mirantur & undæ,
Miratur nemus insuetum, fulgentia longe
Scuta virum fluvio pictasque innare carinas.
Olli remigio noctemque diemque fatigant,
Et longos superant flexus, variisque teguntur
Arboribus, viridesque secant placido æquore sylvas.
Sol medium cœli conscenderat igneus orbem:
Quum muros, arcemque procul, & rara domorum
Tecta vident, quæ nunc Romana potentia cœlo
Æquavit : tum res inopes Evandrus habebat.
Ocyus advertunt proras, urbique propinquant.
Forte die solemnem illo rex Arcas honorem
Amphitryoniadæ magno Divisque ferebat,

INTERPRETATIO.

Succurre denique, & propius confirma auctoritatem tuorum promissorum. *Sic loquitur: & eligit duas naves e classe, & accommodat* ad *remigandum : simul accingit socios armis. Ecce autem prodigium repentinum & admirandum visu : sus alba, ejusdem coloris ac fætus albus, jacuit per sylvam, & cernitur in viridi litore : quam adeo pius Æneas tibi immolat, tibi o maxima Juno, offerens* tibi *sacrificia, & constituit ante altaria cum turba* porcellorum. *Tybris* per *eam noctem, quam longa fuit, sedavit flumen* suum *inflatum : & reprimens* se *stetit fluctibus sic tranquillis ; ut æquaret planitiem aquarum in modum mollis stagni & quietæ paludis*, ita *ut labor abesset in remigando. Igitur rumore prospero deproperant iter susceptum. Abies oblita* pice *decurrit fluctibus : & aquæ mirantur, sylva inassueta* his spectaculis *miratur clypeos hominum procul splendentes & pictas naves vehi flumine. Illi remigando traducunt noctem & diem, & prætervehuntur longos circuitus, & inumbrantur diversis arboribus, & trajiciunt virides sylvas tranquillo flumine. Sol ardens pervenerat* ad *medium spatium cœli : cum longe aspiciunt muros, & arcem, & pauca culmina domorum, quæ Romana magnitudo nunc extulit* ad *cælum : tunc Evander possidebat rem angustam. Statim appellunt* illuc *proras, & accedunt* ad *urbem. Forte illo die rex Arcadius* Evander *offerebat solemne sacrificium magno filio Amphitryonis & Diis,*

NOTÆ.

90. *Rumore secundo.*] Sparso inter milites, de successu itineris bene ominantes. De *Abjete, sapin,* arbore quæ hic pro nave sumitur, G. 2. 68.

103. *Amphitryoniadæ.*] Herculi, infra, v. 288.

Ante urbem, in luco. Pallas huic filius una,
Una omnes juvenum primi, pauperque ſenatus,
Thura dabant: tepiduſque cruor fumabat ad aras.
Ut celſas videre rates, atque inter opacum
Allabi nemus, & tacitis incumbere remis:
Terrentur viſu ſubito, cunctique relictis
Conſurgunt menſis: audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat, raptoque volat telo obvius ipſe,
Et procul e tumulo: Juvenes, quæ cauſa ſubegit
Ignotas tentare vias? quo tenditis? inquit.
Qui genus? unde domo? pacemne huc fertis, an arma?
Tum pater Æneas puppi ſic fatur ab alta,
Paciferæque manu ramum prætendit olivæ:
Trojugenas ac tela vides inimica Latinis,
Quos illi bello profugos egere ſuperbo.
Evandrum petimus: ferte hæc, & dicite lectos
Dardaniæ veniſſe duces, ſocia arma rogantes.
Obſtupuit tanto percullus nomine Pallas:
Egredere o quicunque es, ait, coramque parentem
Alloquere, ac noſtris ſuccede Penatibus hoſpes.
Accepitque manu, dextramque amplexus inhæſit.
Progreſſi ſubeunt luco, fluviumque relinquunt.
Tum regem Æneas dictis affatur amicis:
Optime Grajugenum, cui me fortuna precari,
Et vitta comptos voluit prætendere ramos:

INTERPRETATIO.

ante urbem, in ſylva. Simul Pallas filius Evandri, *ſimul præcipui omnes juvenum, & ſenatus inops, offerebant thura huic* Deo: *& ſanguis calidus fumabat ante altaria. Quando conſpexerunt altas naves, &* viros *appelli inter umbroſam ſylvam, & incurvari in remos ſilentes: terrentur aſpectu inopino, & omnes ſurgunt relictis menſis: quos audax Pallas prohibet abrumpere cæremonias, & ipſe correpta haſta currit obviam, & eminus exclamat e tumulo:* O *Juvenes, quæ cauſa impulit vos explorare iter incognitum? quo itis? qui* eſtis ſecundum *genus? ex qua patria? an pacem huc portatis, an bellum? Tunc pater Æneas ſic loquitur e ſumma puppe, & præfert manu ramum oleæ pacificæ: Cernis Trojanos & arma infenſa Latinis, quos profugos Latini expulerunt bello feroci. Adimus Evandrum: referte* illi *iſta, & dicite veniſſe electos principes Trojæ, implorantes ſocietatem armorum. Pallas obſtupuit attonitus tanto nomine: Exi, ait, o tu quiſquis es, & affare præſens parentem meum, & intra domos noſtras* ut *hoſpes. Simul accepit* eum *manu, & perſtitit amplectens dexteram. Progredientes intrant ſylvam, & recedunt a fluvio. Tunc Æneas alloquitur regem amico ſermone: Optime Græcorum, cui fortuna voluit me ſupplicare, & proferre ramos ornatos tæniis:*

NOTÆ.

105. *Senatus.*] Concilium ſenum: quod deinde a Romulo & Romanis vocatum eſt *ſenatus.*

110. *Menſis.*] Ubi veſcebantur ſacris carnibus: & pars hæc erat ſacrificii. De *tumulo terræ*, Æ. 5. 44. De *ſacrificiis non interrumpendis*, Æ. 3. 405. De *olivæ ramo tæniis ornato, ad pacem petendam*, Æ. 7. 237. De *Dardaniis* ducibus, Æ. 1. 239. De *Penatibus*, pro domo, Æ. 2. 717.

Non equidem extimui, Danaum quod ductor & Arcas,
Quodque a ſtirpe fores geminis conjunctus Atridis:
Sed mea me virtus, & ſancta oracula Divum,
Cognatique patres, tua terris didita fama,
Conjunxere tibi, & fatis egere volentem.
Dardanus, Iliacæ primus pater urbis & auctor,
Electra, ut Graji perhibent, Atlantide cretus,
Advehitur Teucros: Electram maximus Atlas
Edidit, æthereos humero qui ſuſtinet orbes.
Vobis Mercurius pater eſt, quem candida Maia
Cyllenes gelido conceptum vertice fudit.
At Maiam, auditis ſi quicquam credimus, Atlas,
Idem Atlas generat cœli qui ſidera tollit.
Sic genus amborum ſcindit ſe ſanguine ab uno.
His fretus: non legatos, neque prima per artem
Tentamenta tui pepigi: meme ipſe meumque
Objeci caput, & ſupplex ad limina veni.
Gens eadem, quæ te, crudeli Daunia bello
Inſequitur: nos ſi pellant; nihil abfore credunt,
Quin omnem Heſperiam penitus ſua ſub juga mittant;
Et mare quod ſupra, teneant, quodque alluit infra.

INTERPRETATIO.

equidem non metui, quod eſſes princeps Græcorum, & Arcas; & quod ab origine cognatus duobus Atrei filiis. Sed pietas mea, & ſacra monita Deorum, & majores noſtri *conſanguinei*, & *fama tua ſparſa per* terras, *ſociaverunt me tibi, & auctoritate fatorum impulerunt me jam volentem. Dardanus, primus parens & fundator urbis Trojanæ; natus, quemadmodum Græci teſtantur, Electra* filia *Atlantis; appulſus* eſt apud *Teucros. Maximus Atlas, qui portat humeris orbes cæleſtes, genuit Electram. Mercurius parens eſt veſter, quem candida Maia peperit conceptum* in *frigido cacumine Cyllenes. At, ſi aliquam damus* fidem iis quæ *audivimus; Atlas, idem Atlas qui ſuffert aſtra cœli, genuit Maiam. Ita gens utriuſque dividit ſe ab eodem ſanguine. Confiſus his* rebus, *non pactus ſum cum calliditate legationes & prima experimenta tuæ* voluntatis: *ego memet expoſui, & acceſſi ſupplex ad domum* tuam. *Eadem natio Rutula, quæ te* perſequitur *bello inhumano, nos etiam perſequitur: ſi nos ejiciat; nihil putat defuturum, quominus ſubjiciat ſub ditionem ſuam omnem omnino Italiam; & occupet mare quod ſupra, & quod infra, allambit* eam.

NOTÆ.

129. *Danaum quod* &c.] De *Danais*, Græcis Æ. 1. 34. De *Arcadia* Ecl. 4. 58. De *Atridis*, Atrei filiis, Agamemnone Æ. 3. 54. & Menelao, Æ. 2. 264. His quomodo conjunctus eſſet Evander, varie exponit Servius: multi repetunt ex Atlante, cujus ſeptem filiæ fuerunt: quarum ex una & Jove Tantalus Atrei avus prognatus eſt; ex alia, nempe Maia, Mercurius pater Evandri.

131. *Mea me virtus* &c.] Conſcientia virtutis meæ, quâ nihil mihi videbar commiſiſſe, quod odio tuo dignum eſſet.

134. *Dardanus* &c.] De *Dardani origine*, Æ. 3. 167. De *Atlante*, Æ. 4. 247. De *Electra*, & *Maia*, & *Pleiadibus* ſororibus, G. 1. 138. De *Mercurio*, & *Cyllene* monte Arcadiæ, Æ. 1. 301.

138 *Vobis Mercurius pater eſt.*] Vel *vobis Arcadibus*: quia natus ille in Arcadia. Vel *vobis Evandro & Pallanti*: diximus enim v. 51. Mercurium habitum eſſe patrem Evandri.

146. *Daunia.*] *Rutula*, a Dauno rege, patre Turni, Æ 7. 794. De *Heſperia*, Æ. 1. 534.

149. *Et mare, quod* &c.] *Superum*, ſive

Accipe, daque fidem : sunt nobis fortia bello
Pectora, sunt animi, & rebus spectata juventus.
Dixerat Æneas : ille os oculosque loquentis
Jamdudum & totum lustrabat lumine corpus.
Tunc sic pauca refert : Ut te fortissime Teucrum
Accipio agnoscoque libens ! ut verba parentis
Et vocem Anchisæ magni vultumque recordor!
Nam memini Hesiones visentem regna sororis
Laomedontiaden Priamum, Salamina petentem,
Protinus Arcadiæ gelidos invisere fines.
Tum mihi prima genas vestibat flore juventa :
Mirabarque duces Teucros, mirabar & ipsum
Laomedontiaden : sed cunctis altior ibat
Anchises. Mihi mens juvenili ardebat amore
Compellare virum, & dextræ conjungere dextram.
Accessi, & cupidus Phenei sub mœnia duxi.
Ille mihi insignem pharetram, Lyciasque sagittas
Discedens, chlamydemque auro dedit intertextam,
Frænaque bina, meus quæ nunc habet aurea Pallas.
Ergo & quam petitis juncta est mihi fœdere dextra :
Et lux quum primum terris se crastina reddet ;
Auxilio lætos dimittam, opibusque juvabo.
Interea sacra hæc, quando huc venistis amici,
Annua, quæ differre nefas, celebrate faventes
Nobiscum, & jam nunc sociorum assuescite mensis.

INTERPRETATIO.

Accipe, & præbe fidem : sunt nobis corpora robusta ad *bellum, sunt animi, & juvenes insignes rebus* gestis. *Æneas* sic *dixerat* : *Latinus jamdiu circumspiciebat oculis vultum & oculos & omne corpus dicentis. Tunc ita respondet pauca* : O *generosissime Trojanorum, quam agnosco te & excipio libens ! quam* bene *reminiscor sermonem & vocem & speciem magni patris* tui *Anchisæ. Nam memini Priamum filium Laomedontis, invisentem regnum sororis* suæ *Hesiones*, & *euntem Salamina*, *continuo* itinere *perlustrasse frigidam regionem Arcadiæ. Tunc prima juventus tegebat mihi malas lanugine : & admirabar principes Trojanos, & admirabar ipsum Laomedontis filium : sed Anchises incedebat sublimior omnibus. Animus fervebat mihi juvenili desiderio alloquendi hominem, & sociandi dextram dextræ. Adivi* eum, *& cupidus deduxi eum ad urbem Pheneum. Ille abiens donavit mihi illustrem pharetram, & sagittas Lycias, & chlamydem intextam auro, & fræna duo aurea quæ meus* filius *Pallas modo habet. Itaque hæc etiam dextra, quam rogatis, jam a me sociata est fœdere* vobiscum: *& quando primum dies crastina se referet terris, remittam vos refectos subsidio, & adjuvabo divitiis* meis. *Interim, quandoquidem accessistis huc* ut *amici, perficite benevoli nobiscum hæc annua sacrificia, quæ non licet differre, & jam inde assuescite epulis sociorum.*

NOTÆ.

Hadriaticum : ad septentrionem Italiæ : *inferum*, sive Tyrrhenum ad meridiem.

157. *Hesiones visentem* &c.] *Hesione* Laomedontis filia, uxor Telamonis *Salaminis* insulæ regis, inter Peloponnesum & Atticam. Æ. 3. 476. De *Arcadia* Ecl. 4. 58. De *Laomedonte*, Priami patre, G. 1. 502.

165. *Phenei*] *Pheneum* vel *Pheneus*, Arcadiæ urbs & lacus, apud Cyllenen montem, nunc *Feneo*. De *Lycia* regione, cujus commendabantur sagittæ & pharetræ, Æ. 4. 143. De *chlamyde*, *casaque*, Æ. 3. 484.

Hæc ubi dicta: dapes jubet & ſublata reponi
Pocula, gramineoque viros locat ipſe ſedili:
Præcipuumque toro & villoſi pelle leonis
Accipit Æneam, ſolioque invitat acerno.
Tum lecti juvenes certatim aræque ſacerdos
Viſcera toſta ferunt taurorum, onerantque caniſtris
Dona laboratæ Cereris, Bacchumque miniſtrant.
Veſcitur Æneas, ſimul & Trojana juventus,
Perpetui tergo bovis & luſtralibus extis.
Poſtquam exempta fames, & amor compreſſus edendi;
Rex Evandrus ait: Non hæc ſolemnia nobis,
Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram,
Vana ſuperſtitio veterumve ignara Deorum
Impoſuit: ſævis, hoſpes Trojane, periclis
Servati facimus, meritoſque novamus honores.
Jam primum ſaxis ſuſpenſam hanc aſpice rupem:
Disjectæ procul ut moles, deſertaque montis
Stat domus, & ſcopuli ingentem traxere ruinam.
Hic ſpelunca fuit, vaſto ſubmota receſſu,
Semihominis Caci: facies quam dira tegebat,

INTERPRETATIO.

Poſtquam hæc dicta fuerunt: *imperat cibos & pocula ſubducta referri, & ipſe conſtituit homines in herbida ſede: & admittit principem Æneam in torum & pellem ſetoſi leonis, & inducit in ſolium* ex *acere. Tunc juvenes electi & ſacerdos aræ certatim portant viſcera toſta taurorum, & accumulant in calathis munera confecti panis, & proferunt vinum. Æneas, & ſimul Trojana juventus, comedit dorſum longi bovis & viſcera piacularia. Poſtquam fames ablata fuit, & cupido comedendi ſatiata: rex Evander dixit: Non ſuperſtitio falſa & inſcia Deorum antiquorum, indixit nobis has ceremonias, has epulas ex conſuetudine, hæc altaria tanti Dei: exequimur iſtud, o hoſpes Trojane, erepti e gravibus periculis; & renovamus meritum cultum. Conſidera nunc primo hanc rupem ſuſtentatam ſaxis: quemadmodum moles longe diſruptæ, & domus* in *monte ſtat vacua, & ſaxa accumulaverunt magnam ruinam. Hic fuit caverna Caci ſemibominis, ſubducta* in *longam profunditatem: quam dira ſpecies occultabat*

NOTÆ.

175. *Sublata....pocula.*] Metu navium adventantium. De *toris*, herbeis ſedilibus, Æ. 3. 224. *Acerno*, ex acere arbore, *erable.* De more *ſedendi* ad menſas, Æ. 1. 702. De *aſſis* & *elixis* carnibum, Æ. 1.215. De *Cerere*, pro pane, Æ. 1. 181. De *Baccho*, pro vino, Ecl. 5, 69.

183. *Perpetui terga bovis* &c.] Boves conſtat integros ad ignem & epulas apponi ſolitos apud veteres: & apud Homerum alioſque apponi præcipue viris principibus *dorſum*, illudque *διηνεκὲς*, *longum*, *continuum*, *porrectum*: quod hic *perpetuum* dicitur. *Exta luſtralia*: quæ religioſe comeſa, *luſtrare*, id eſt, purgare putabantur, Æ. 3. 279. De *extis*, Æ. 4. 64.

185. *Evandrus.*] Græca forma Εὔανδρος, Latina *Evander.*

194. *Semihominis Caci* &c.] Media parte fera, media homo fuiſſe dicitur: nihil tamen ei affingit Virgilius ex fera, præter villoſum pectus, infra, v. 266. Huic Propertius, l. 4. 9. tribuit tria capita. Livius paſtorem ait fuiſſe, ferocem viribus. Nomen a *κακὸς malus.* De *Geryone tergemino*, ejuſque bobus ab Hercule direptis, Æ. 7. 662. De *Alcida*, nomine Herculis, infra, v. 288.

Solis inaccessam radiis: semperque recenti
Cæde tepebat humus: foribusque affixa superbis
Ora virum tristi pendebant pallida tabo.
Huic monstro Vulcanus erat pater: illius atros
Ore vomens ignes, magna se mole ferebat.
Attulit & nobis aliquando optantibus ætas
Auxilium adventumque Dei: nam maximus ultor,
Tergemini nece Geryonis spoliisque superbus,
Alcides aderat: taurosque hac victor agebat
Ingentes: vallemque boves amnemque tenebant.
At furis Caci mens effera, ne quid inausum
Aut intentatum scelerisve dolive fuisset:
Quattuor a stabulis præstanti corpore tauros
Avertit, totidem forma superante juvencas.
Atque hos, ne qua forent pedibus vestigia rectis,
Cauda in speluncam tractos, versisque viarum
Indiciis raptos, saxo occultabat opaco.
Quærentem nulla ad speluncam signa ferebant.
Interea cum jam stabulis saturata moveret
Amphitryoniades armenta, abitumque pararet:
Discessu mugire boves, atque omne querelis
Impleri nemus, & colles clamore relinqui.
Reddidit una boum vocem, vastoque sub antro
Mugiit, & Caci spem custodita fefellit.
Hic vero Alcidæ furiis exarserat atro
Felle dolor: rapit arma manu, nodisque gravatum
Robur, & aërii cursu petit ardua montis.

INTERPRETATIO.

inviam luci Solis: & terra semper illic *calida* erat *stragibus novis: & capita hominum fixa ad crudeles portas pendebant liventia tristi sanie. Vulcanus erat parens hujus monstri*: monstrum *eructans ore nigros illius ignes, efferebat se vasta mole. Tandem tempus attulit nobis cupientibus opem & præsentiam Dei. Nam venit Hercules, illustris vindex, insignis morte & spoliis Geryonis tricorporis: & victor pellebat* per *hanc* regionem *tauros magnos: & boves implebant vallem & fluvium. Sed animus latronis Caci concitatus, ne superesset quicquam criminis aut fraudis, quod non auderet aut tentaret, abducit a stabulis quatuor tauros eximio corpore, totidem vaccas pulchriore specie. Et ne aliqua vestigia restarent* ex *ungulis rectis: hos abductos cauda in cavernam, & raptos aversis signis viæ, abscondebat spissa rupe. Nulla signa ducebant ad cavernam* eum qui *quæsivisset. Interim cum Hercules educeret* e *stabulis armenta jam saturata, & pararet discessum: boves* in *egressu* cœperunt *boare, & tota sylva* cœpit *repleri quæstibus, & colles* cœperunt *deseri* cum *clamore. Una vaccarum remisit clamorem, & sub caverna spatiosa reboavit, & inclusa frustravit spem Caci. Tunc autem Herculi dolor inflammatus* est in *iras nigra bile: sumit manu arma & lignum grave nodis, & currendo contendit* ad *alta* spatia *montis.*

NOTÆ.

205. *Furis.*] Alibi *furiis*: sed ex veteribus codicibus ita emendavimus, duce Pierio.

219. *Atro felle dolor.*] *Felle*, pro *bile*: in qua videtur poëta iracundiam ponere, cum alii in corde ponant.

220. *Arma... nodisque gravatum robur.*]

Tum primum noſtri Cacum videre timentem,
Turbatumque oculis. Fugit ilicet ocyor Euro,
Speluncamque petit: pedibus timor addidit alas.
Ut ſeſe incluſit; ruptiſque immane catenis
Dejecit ſaxum, ferro quod & arte paterna
Pendebat; fultoſque emuniit obice poſtes:
Ecce furens animis aderat Tirynthius: omnemque
Acceſſum luſtrans, huc ora ferebat & illuc,
Dentibus infrendens. Ter totum fervidus ira
Luſtrat Aventini montem; ter ſaxea tentat
Limina nequicquam; ter feſſus valle reſedit.
Stabat acuta ſilex, præciſis undique ſaxis,
Speluncæ dorſo inſurgens, altiſſima viſu,
Dirarum nidis domus opportuna volucrum.
Hanc, ut prona jugo lævum incumbebat ad amnem,
Dexter in adverſum nitens concuſſit, & imis
Avulſam ſolvit radicibus: inde repente
Impulit, impulſu quo maximus inſonat æther,
Diſſultant ripæ, refluitque exterritus amnis.
At ſpecus & Caci detecta apparuit ingens
Regia, & umbroſæ penitus patuere cavernæ.
Non ſecus ac ſi qua penitus vi terra dehiſcens
Infernas reſeret ſedes, & regna recludat

Interpretatio.

Tunc primo noſtri homines *aſpexerunt Cacum metuentem & viſu turbatum. Statim fugit celerior Euro, & currit* ad *cavernam: metus adjunxerat pennas pedibus. Poſtquam clauſit ſe; & fractis vinculis demiſit ſaxum ingens, quod pendebat ferro & arte a patre* Vulcano accepta; *& munivit portam defenſam* hoc *obſtaculo: ecce Hercules adeſt furioſus animo, & conſiderans omnem aditum immittit oculos huc & illuc, ſtridens dentibus. Ter ardens furore circuit totum montem Aventinum; ter invadit fruſtra ſaxeas portas; ter ſedit laſſus* in *valle. Erat ſcopulus acutus, ſaxis undequaque acciſis, erectus e dorſo cavernæ, viſu excelſiſſimus, latebra accommoda nidis avium funeſtarum. Cum* illa *jugo curva penderet in fluvium* ſibi *ſiniſtrum*; Hercules *commovit illam & abrupit erutam intimis radicibus, connixus* ab *dextra* parte, *in* partem *oppoſitam: deinde ſtatim pulſavit, quo pulſu magnum cœlum ſonuit, ripæ diſſiluerunt, & fluvius territus retrogreſſus eſt. At ſpelunca & magna aula Caci apparuit detecta, & antra tenebroſa intime aperta ſunt. Non aliter quam ſi terra per vim intime diffracta aperiat domos infernas, & aperiat regna ....*

Notæ.

Vel eamdem rem dixit, *clavam, quæ ipſius erant arma*: vel *alia arma præter clavam*, nempe ſagittas; quia v. 249 *deſuper Alcides telis premit*. De *robore*, gravi ligno, G. 1. 162. De *Euro*, vento orientali, G. 1. 371.

226. *Arte paterna.*] Cyclopes enim, miniſtri Vulcani, artem reperiſſe dicuntur muniendarum urbium, Æ. 6. 630. *Tirynthius*, nomen Herculis, Æ. 7. 662. *Aventinus* mons, Æ. 7. 657. Dixitque *montem Aventini*, qua forma *urbem Patavi*, Æ. 1 251.

235. *Dirarum volucrum.*] Bubonum, corvorum &c.

236. *Lævum.*] *Aventinus*, nunc *monte di S. Sabina*, Tiberim habet ad occidentem, quam Virgilius ſiniſtram montis partem appellat. Hercules igitur ſtabat ad orientem illius rupis, quæ erat in monte;

Pallida, Diis inviſa: ſuperque immane barathrum
Cernatur: trepidentque immiſſo lumine Manes.
Ergo inſperata deprenſum in luce repente,
Incluſumque cavo ſaxo, atque inſueta rudentem,
Deſuper Alcides telis premit: omniaque arma
Advocat, & ramis vaſtiſque molaribus inſtat.
Ille autem (neque enim fuga jam ſuper ulla pericli eſt)
Faucibus ingentem fumum, mirabile dictu,
Evomit: involvitque domum caligine cæca,
Proſpectum eripiens oculis: glomeratque ſub antro
Fumiferam noctem, commiſtis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis: ſeque ipſe per ignem
Præcipiti jecit ſaltu, qua plurimus undam
Fumus agit, nebulaque ingens ſpecus æſtuat atra.
Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
Corripit, in nodum complexus: & angit inhærens
Eliſos oculos, & ſiccum ſanguine guttur.
Panditur extemplo foribus domus atra revulſis:
Abſtractæque boves, abjuratæque rapinæ
Cœlo oſtenduntur: pedibuſque informe cadaver
Protrahitur: nequeunt expleri corda tuendo
Terribiles oculos, vultum villoſaque ſetis
Pectora ſemiferi, atque extinctos faucibus ignes.
Ex illo celebratus honos, lætique minores
Servavere diem: primuſque Potitius auctor,

INTERPRETATIO.

pallida, inaſpecta a *Diis*: & ſi *immanis vorago deſuper aſpiciatur*: & *umbræ tremant luce infuſa. Itaque Hercules deſuper urget jaculis* Cacum *ſubito occupatum in lumine inopino*, & *clauſum* in *rupe cava*, & *vociferantem inſueto* modo: & *adhibet cuncta arma*, & *opprimit ramis* & *magnis lapidibus. Ille vero* (*nam nullum jam reſtat effugium diſcriminis*) *emittit gutture magnum fumum*, res *miranda dictu*, & *implet totam ſpeluncam obſcuris tenebris, auferens viſum oculis*: & *colligit ſub ſpelunca noctem fumidam*, *miſtis tenebris* cum *flamma. Hercules* præ *audacia non toleravit* hoc: & *ipſe immiſit ſe præcipiti ſaltu*, *qua* parte *multus fumus impellit* ſe in *undam*, & *magna ſpelunca exhalat nigram nubem. Tum apprehendit Cacum evomentem in tenebris inutiles ignes*, *comprimens* eum *in nodum*: & *incumbens ſtringit oculos extruſos*, & *jugulum aridum* ſine *ſanguine. Statim aperitur nigra ſpelunca portis fractis*: & *exponuntur luci vaccæ abductæ* & *prædæ ablatæ cum perjurio*: & *fædum cadaver raptatur pedibus*: *animi nequeunt ſatiari, ſpectando oculos horribiles*, & *faciem*, & *pectus ſemiferi* Caci *hiſpidum pilis*, & *ignes extinctos in gutture. Ab illo tempore ſolemnis eſt* ipſius *gloria*, & *poſteri gaudentes coluerunt* hunc *diem*: & *primus inſtitutor Potitius*,

NOTÆ.

ſi quidem *dexter in adverſum*. De *ſiniſtra* & *dextra*, Ecl. 9 15. De *barathro*, Æ 3. 421 De *Manibus*, G. 4. 469. Æ. 6. 743. De verbo *rudere*, G 3 374.

250. *Molaribus.*] Saxis grandibus, quæ molarum inſtar eſſent.

257. *Vndam fumus agit.*] Vaporem, in modum undæ erumpentem. G. 2. 462.

263. *Abjuratæque rapinæ.*] Juxta Servium, *per vim retentæ*: juxta Gentilem, *emptæ abſque perſoluto pretio*: juxta Germanum & alios, quibus aſſentior, *quas quis habere ſe negat, cum juramento & perjurio.*

269. *Potitius* &c.] Livius l. 1. ait poſt

Et domus Herculei custos Pinaria sacri,
Hanc aram luco statuit: quæ maxima semper
Dicetur nobis, & erit quæ maxima semper.
Quare agite o juvenes, tantarum in munere laudum,
Cingite fronde comas, & pocula porgite dextris:
Communemque vocate Deum, & date vina volentes.
Dixerat, Herculea bicolor quum populus umbra
Velavitque comas, foliisque innexa pependit:
Et sacer implevit dextram scyphus. Ocyus omnes
In mensam læti libant, Divosque precantur.
Devexo interea propior fit vesper Olympo:
Jamque sacerdotes, primusque Potitius, ibant
Pellibus in morem cincti, flammasque ferebant.

INTERPRETATIO.

& familia Pinaria ministra Herculei sacrificii, collocavit hanc aram in hac *sylva* : *quæ* ara *semper dicetur a nobis maxima, & quæ semper erit maxima. Agite igitur, o juvenes: in celebratione tantæ virtutis, coronate capillos foliis, & proferte manibus pocula, & invocate Deum communem, & offerte ei vina libenti* animo. Sic *dixerat* : *cum populus* arbor *gemini coloris, & texit capillos* omnium *umbrâ Herculeâ, & pependit implicata frondibus* : *& sacrum poculum replevit dextram* manum. *Statim omnes hilares projiciunt vinum in mensam, & orant Deos. Interim occiduo cælo vesper fit vicinior* : *& jam sacerdotes, & primus Potitius, incedebant cincti pellibus juxta consuetudinem, & portabant faces.*

NOTÆ.

cædem Caci, tum primum bove eximia de grege capta sacrum Herculi factum : *adhibitis ad ministerium dapemque Potitiis ac Pinariis, quæ tum familiæ maxime inclytæ ea loca incolebant. Forte ita evenit, ut Potitii ad tempus præsto essent, iisque exta apponerentur : Pinarii extis adesis ad ceteram venirent dapem. Inde institutum mansit, donec Pinarium genus fuit, ne extis solemnibus vescerentur. Potitii, ab Evandro edocti, antistites sacri ejus per multas ætates fuerunt : donec tradito servis publicis solemni familiæ ministerio genus omne Potitiorum in pœnâ interiit.* Quod excidium Potitiæ familiæ contigit sub Appio Claudio Censore anno v.c. 442. Pinariam durasse ad usque Maximini tempora censet Cerdanus; sed fallitur, siquidem ex hoc loco patet jam Livii ætate excisam fuisse. *Potitios* inde dictos quidam putant, quod extis *potirentur* : *Pinarios, a πεῖνα fames.* Sed nugari mihi videntur.

271. *Aram .... quæ maxima* &c.] Apud Livium l. 1. sic Evander Herculem alloquitur : *Jove nate Hercules, salve : te mihi mater, veridica interpres Deum, aucturum cælestium numerum cecinit; tibique aram hic dicatam iri, quam opulentissima olim in terris gens maximam vocet, tuoque ritu colat. Dextra Hercules data : accipere se omen, impleturumque fata, ara condita atque dicata. ait.* Aram illam in foro boario Romæ perstitisse memorat Ovid Fast. 1. 585. Erat autem forum boarium inter montes, Aventinum, Palatinum, & Capitolinum.

275. *Communem Deum.*] Dii *communes* vocantur : qui coluntur ab omnibus populis propter communem utilitatem : sic Mars propter bellum, Mercurius propter artes, Hercules propter debellata ubique monstra Et singulariter Hercules : quia Arcadibus, Italis, ac Trojanis perinde venerandus erat. De *populo*, arbore viridi & pallida, Herculi sacra, *peuplier*, E. 7 61.

278. *Scyphus* &c.] Græca vox, σκύφος, vas amplum, Herculi præcipue addictum; ut *cantharus* Baccho, ex Macrob. De *libatione in mensam*, Æ. 1. 740.

282. *Pellibus in morem cincti.*] Vel in morem pastoritiæ vitæ, & Panis Arcadum Dei : vel potius in morem Herculis, qui leonis pelle indutus erat. De *instauratione*

Inſtaurant epulas, & menſæ grata ſecundæ
Dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
Tum Salii ad cantus, incenſa altaria circum,
Populeis adſunt evincti tempora ramis.
Hic, juvenum chorus; ille, ſenum: qui carmine laudes
Herculeas & facta ferunt: Ut prima novercæ
Monſtra manu, geminoſque premens eliſerit angues:
Ut bello egregias idem disjecerit urbes,
Trojamque, Œchaliamque: ut duros mille labores
Rege ſub Euryſtheo, fatis Junonis iniquæ,
Pertulerit. Tu nubigenas invicte bimembres,
Hylæumque, Pholumque, manu; tu Creſſia mactas
Prodigia, & vaſtum Nemeæ ſub rupe leonem.
Te Stygii tremuere lacus: te janitor Orci,
Oſſa ſuper recubans antro ſemeſa cruento.

INTERPRETATIO.

Renovant convivium, & portant jucunda munera menſæ ſecundæ, & operiunt altaria patinis plenis. Tunc Salii circa aras flammantes accedunt inter cantus, coronati circa *capita ramis populeis. Hic* eſt *chorus juvenum, ille ſenum: qui cantu memorant laudes & geſta Herculis: Quemadmodum ſtringens occiderit manu prima monſtra novercæ, & duos ſerpentes: quemadmodum idem everterit bello illuſtres urbes, & Trojam & Oechaliam: quemadmodum toleraverit labores mille aſperos, ſub rege Euryſtheo, poteſtate Junonis infenſæ. Tu, o* heros *inſuperabilis, immolas manu filios nubis bino corpore, & Hylæum, & Pholum, & monſtra Cretica; & immanem leonem ſub rupe Nemeæ. Flumina Stygia te timuerunt: te janitor inferorum, jacens* in *antro ſanguinolento ſuper oſſa ſemivorata.*

NOTÆ.

& renovatione epularum per *ſecundas menſas*, ubi poma, bellaria, melleæ placentæ, Æ. 1. 727.

284. *Lancibus.*] *Lanx*, patina eſt, a *latitudine* dicta.

285. *Salii.*] Primo inſtituti a Numa, duodecim numero, e patricio genere: duplicati deinde a Tullo Hoſtilio: armati ſaltabant ad tibiæ modulos: concuſſis haſta brevibus ſcutis, quæ ancilia vocabant. Nomen a *ſaliendo*: unde licet a Numa inſtituti ſint, & in honorem Martis; tamen apud Evandrum in honorem Herculis inducuntur a Virgilio, qui vim nominis, non rationem temporis ſpectavit.

288. *Ut prima novercæ* &c.] *Hercules* Jovis filius & Alcmenæ, quæ Amphitryonis Thebani uxor erat, Junonis novercæ odio multis laboribus expoſitus eſt: unde cum *Alcides* vocaretur, ab *Alceo* Amphitryonis patre; vocatus eſt Ἡρακλῆς. *Hercules*, ab Ἥρα *Juno* & κλέος *gloria*. Præcipui ejus labores hic recenſentur. I. Cum eſſet in cunis immiſſos a Junone angues duos eliſit. II. Trojam cepit ſub Laomedonte, ob negatam ſibi mercedem liberatæ a ceto Heſiones, G. 1. 502. Æ. 3. 476. III. Cum Eurytus Œchaliæ rex, in Theſſalia, ex Apollod. apud Strab. Jolen filiam ipſi promiſiſſet uxorem, & poſtea denegaſſet: urbem diruit. IV. Antequam nati eſſent Hercules, & Euryſtheus Mycenorum rex: cum eſſet in fatis, hunc alteri ſerviturum, qui poſterior natus eſſet; effecit Juno, ut Hercules poſterior naſceretur: quare ſubditus Euryſtheo, ab eodem ad laborioſiſſimas expeditiones miſſus eſt: Juno hic *iniqua* dicitur, non quidem *injuſta*, quod in hymno dicere impium fuiſſet; ſed *infeſta*, *infenſa*. *Fata* ſumuntur hic pro *auctoritate* & *voluntate* Junonis: ſic ait ipſa Juno, Æ. 7. 293. *Fatis contraria noſtris fata Phrygum.* V. Cum hoſpitio benigne exceptus eſſet a Pholo Centauro: & Centauri alii ad vini Herculi appoſiti odorem hoſtiliter incurriſſent: dicitur eos ſa-

Nec te ullæ facies, non terruit ipſe Typhoëus,
Arduus, arma tenens: non te rationis egentem
Lernæus turba capitum circumſtetit anguis.
Salve vera Jovis proles, decus addite Divis:
Et nos & tua dexter adi pede ſacra ſecundo.
Talia carminibus celebrant: ſuper omnia Caci
Speluncam adjiciunt, ſpirantemque ignibus ipſum.
Conſonat omne nemus ſtrepitu, colleſque reſultant.
Exin ſe cuncti divinis rebus ad urbem
Perfectis referunt. Ibat rex obſitus ævo:
Et comitem Æneam juxta natumque tenebat
Ingrediens, varioque viam ſermone levabat.

INTERPRETATIO.

Nec te ſpecies ullæ terruerunt; *non terruit ipſe Typhæus, ſublimis, intendens arma: non hydra Lernæa* magna *multitudine capitum circumcinxit te inopem conſilii. Salve vera progenies Jovis, adjuncte Diis* quaſi *honor* eorum: *veni pede proſpero &* ad *nos &* ad *tua ſacrificia propitius. Memorant talia cantibus: ſuper cætera addunt cavernam Caci & ipſum exhalantem flammas. Tota ſylva reſonat ſtrepitu, & colles reſiliunt. Deinde abſolutis cæremoniis divinis omnes redeunt ad urbem. Rex obrutus ſenio incedebat, & ambulans habebat prope* ſe *Æneam comitem & filium* ſuum, *& ſolabatur* laborem *itineris multiplici colloquio.*

NOTÆ.

gittis confixiſſe. Virgilius tamen Pholum, non ut hoſpitem, ſed ut hoſtem ejus memorat. *Bimembres* fingebantur Centauri, ſuperiore parte humana, inferiore equina, Æ. 6. 286. *Nubigenæ*, quia nube & Ixione geniti, G.3.38. VI. Taurum agros Cretenſium populantem, non mactavit quidem, ſed ad Euryſtheum adduxit. Hunc aiunt quidam immiſſum a Neptuno, quem Minos Cretæ rex offenderat: alii taurum fuiſſe, qui Europam Minois matrem in Cretam tranſtulerat: alii taurum, cujus amore inſanierat Paſiphae Minois uxor, Æ. 6. 24. VII. Leonem, in ſylva Nemea, prope Cleonas Argiæ urbem in Peloponneſo, cum neque ſagittis neque impacta clava occidere poſſet, unguibus apprehenſum diſſecuit: ejuſque pellem, quod non eſſet ferro penetrabilis, in veſtem ſibi aſſumpſit. VIII. Per Tænari promontorium ingreſſus ad inferos, Cerberum canem ad ſolium Plutonis metu fugientem inde pertraxit ad Euryſtheum, & reducere juſſus eſt, Æ. 6. 395. De *Stygiis aquis*, & *Orco*, Æ. 6. 323. IX. Diis magno præſidio fuit contra Gigantes cœlum aggreſſos: quorum inter præcipuos fuit Typhoeus, de quo G. 1. 279. Æ. 9. 716. Ita Apollodorus. Unde patet vanitas fabularum: quæ eumdem Herculem, circa Euryſthei Theſeique tempora florentem, jam inde a Gigantei belli ætate fuiſſe inter Deos volunt. X. Hydram, ſerpentem in aquis & terra vivacem, cui nomen ab ὕδωρ *aqua*, in Lerna palude degentem, Mycenas inter & Argos; capitibus ſeptem, aut juxta alios, quinquaginta terribilem; quorum quoties unum abſciſſum erat, toties alia duplicato numero pullulabant, admoto ad ſingula vulnera igni tandem interfecit. XI. Cum Deianira ejus uxor ſuſpectos haberet eius in Iolen amores, miſit ad eum veſtem Neſſi Centauri infectam ſanguine, cui vim ineſſe audiverat ad amorem excitandum: quam ille cum induiſſet, indeque ſparſo per membra incendio, vim doloris pati non poſſet: excitata & ſuccenſa pyra in Œta monte Theſſaliæ, in eam immiſit ſeſe; & ſic expurgatus omni contage mortali tranſiiſſe ad Deos creditus eſt.

302. *Dexter.*] *Propitius*: de hac voce in bonam partem, Ecl. 1. 16.

307. *Obſitus ævo.*] Plautus in Menæchmis Act.5. 2. 4. *Conſitus ſum ſenectute*: id eſt *plenus annis*: quia agri *conſiti* ſive *obſiti* fru-

Miratur, facilesque oculos fert omnia circum
Æneas, capiturque locis, & singula lætus
Exquiritque auditque virum monimenta priorum.
Tum rex Evandrus, Romanæ conditor arcis:
Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæque tenebant,
Gensque virum truncis & duro robore nata:
Queis neque mos neque cultus erat: nec jungere tauros,
Aut componere opes norant, aut parcere parto;
Sed rami, atque asper victu venatus alebat.
Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo,
Arma Jovis fugiens, & regnis exul ademptis.
Is genus indocile ac dispersum montibus altis
Composuit, legesque dedit: Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.
Aureaque, ut perhibent, illo sub rege fuere
Sæcula: sic placida populos in pace regebat.

INTERPRETATIO.

Æneas admiratur, & emittit leves oculos circa omnia, & delectatur aspectu *locorum, & gaudens petit discitque singula vestigia veterum hominum. Tunc rex Evander, fundator arcis, quæ* deinde fuit *Romana*, ait: *Fauni & Nymphæ nati in illis locis, occupabant has sylvas: & natio hominum orta truncis & duris arboribus: quibus neque consuetudines neque cultus erat: nec sciebant alligare tauros* jugo, *aut colligere divitias, aut moderate uti* rebus *partis; sed arbores, & venatus durus victu nutriebat* eos. *Saturnus primus venit ab* Olympo *cælesti, fugiens arma Jovis, & profugus erepto imperio. Hic congregavit gentem immansuetam & diffusam* per *montes excelsos, & imposuit* ei *leges: & voluit appellari Latium, quod tuto occultatus fuisset in hac regione. Et, ut testantur, aurea ætas fuit sub illo rege, ita continebat populos in tranquilla pace.*

NOTÆ.

gibus, *pleni* sunt frugibus. Ita plerique omnes. Ego explico *sparsus senectute*, sive *canis*: quia, quæ *feruntur*, *sparguntur*: & jam dixit Virgilius Æ. 5. 416. *Temporibus geminis canebat sparsa senectus*: & sane sic explicandus est Lucretius l. 2. 210. *Sol etiam summo de vertice dissupat omnis ardorem in pratis, & lumine conserit arva*: id est, *lumine spargit arva*.

313. *Romanæ conditor arcis*] Conditor oppiduli in Palatino monte, ut diximus v. 51. cujus in ruinis Romulus deinde prima Romanæ urbis initia constituit, loco quadratam in formam munito. Livius, Plutarchus, Festus &c.

314 *Indigenæ Fauni* &c.] Videtur hic per *Indigenas* intelligere *Aborigines populos*, eosque primos statuere Italiæ incolas, ut diximus Æ. 7. 181. & ita censet Justinus. Quanquam probabilius putat Cluverius primos fuisse Siculos; Aborigines vero Siculis posteriores, & aliunde advectos, nempe ex Arcadia; unde Panis & Fauni sacra eo intulerint, qui ab Arcadibus pastoritiæ vitæ deditis colebantur. De *Faunis*, Ecl. 6. 27. De *Nymphis*, Ecl. 2. 46.

315. *Robore nata.*] Cum enim in cavis arborum truncis primo habitarent, inde nati putabantur. De *robore*, ligno, G. 1. 161.

319. *Primus ab* &c.] *Saturnus* Cretensis rex, a Jove filio primum liberatus e manibus Titanum, qui eum orta de regnandi jure controversia carcere incluserant: monente oraculo, ut a filio sibi caveret; cum eidem strueret insidias, occupatus a filio & e regno ejectus, navi in Italiam venit: ibique exceptus a Jano antiquissimo rege, populos cum eo composuit legibus: unde propter morum castitatem e cœlo venisse creditus est, & aureum nomen suo sæculo fecit. *Latium* Italiam appellavit, quod in ea contra filii insidias latuisset. *Primus* venisse

Deterior donec paulatim ac decolor ætas,
Et belli rabies, & amor ſucceſſit habendi.
Tum manus Auſoniæ, & gentes venere Sicanæ:
Sæpius & nomen poſuit Saturnia tellus.
Tum reges, aſperque immani corpore Tybris:
A quo poſt Itali fluvium cognomine Tybrim
Diximus, amiſit verum vetus Albula nomen.
Me pulſum patria, pelagique extrema ſequentem,
Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum
His poſuere locis: matriſque egere tremenda
Carmentis Nymphæ monita, & Deus auctor Apollo.
Vix ea dicta: dehinc progreſſus, monſtrat & aram,

INTERPRETATIO.

donec ſubrepſit ſenſim ſeculum peius & alterius coloris, & furor belli, & cupiditas poſſidendi. Tunc venerunt turmæ Auſoniæ, & nationes Siculæ: & Saturnia regio ſæpe mutavit nomen. Tunc venerunt *reges & Tybris ferox vaſto corpore, a quo deinde* nos *Itali appellavimus flumen nomine Tybrim, & vetus Albula perdidit proprium nomen. Fortuna omnipotens & fatum inevitabile conſtituerunt his* in *ſedibus me, ejectum* e *patria & quærentem ultima* ſpatia *maris: & terrifica vaticinia Carmentis Nymphæ matris* meæ, *& Deus Apollo ſuaſor, duxerunt* me. *Vix ea prolata* fuerunt: *deinde progrediens, oſtendit & aram,*

NOTÆ.

veniſſe in Italiam ex aliis regionibus dicitur a Virgilio, qui putat Janum & Aborigines fuiſſe primos loci indigenas, a quibus Saturnus exceptus eſt. De *Latio*, Æ. 7. 54. De *Olympo* monte, pro cœlo, Ecl. 5. 56.

326. *Decolor ætas.*] *Argentea*, ab *aureo* colore deficiens: tum *ærea* & *ferrea*, G. 1. 125.

328. *Auſoniæ* &c.] Et hinc patet, inter Italiæ populos non eum a Virgilio temporis ordinem ſtatui, qui a ſcriptoribus reliquis ſtatuitur: quanquam fateor confuſa admodum hic eſſe omnia, nec ſibi conſtare ſcriptores. Diximus enim *Siculos*, qui & *Sicani* deinde dicti ſunt, primos fuiſſe Latii & Sabinæ regionis incolas, eoſque indigenas Æ. 7. 794. *Auſones* vero, primos item & indigenas habitatores Italiæ, fretum verſus Siculum, Æ. 7. 54. Virgilius vero cenſet utroſque eſſe advenas, Saturno poſteriores. Tum hic alter etiam notatur Virgilii error: quod Saturni ætatem ab Evandri Latinique temporibus hic longe removet; cum effluxiſſe ab eo videatur ætatum quadruplex mutatio, aureæ, argenteæ, æreæ, ferreæ: tamen Æ. 7. 47. Saturnum Latini proavum facit.

330. *Aſperque immani corpore Tybris* &c.] Rex Tuſcorum, qui occiſus juxta fluvium Albulam, huic nomen reliquit ſuum. Ita Feſtus & alii. Livius tamen & Ovidius hoc nomen repetunt a Tiberino Albanorum rege, qui eo demerſus eſt. Oritur in Apennini jugis, in ſeptentrionali Etruriæ parte, juxta Umbros: dividitque totam Etruriam, ſeu Tuſciam, ad orientem ab Umbris, Sabinis, & Latio: unde quia Tuſcis maxime objicitur, dicitur a poëtis *Tuſcus amnis*, potius quam *Sabinus* aut *Latinus*. Evolvitur in mare Tuſcum ſive Tyrrhenum duobus oſtiis: ad orientale oſtium urbs eſt *Oſtia*; prope occidentale urbs *Portus*. Scribitur, ut ex Græcis auctoribus colligitur, *Tiberis*, Τίβερις; & *Tybris*, Τύβρις, vel Θύμβρις.

336. *Carmentis* &c.] Seu *Carmentæ*, matris Evandri; quæ Græcis dicta *Themis* juxta Dionyſ. aut *Nicoſtrata*, juxta Solinum: Latinis dicta eſt *Carmenta*, quia futura *carmine* evulgabat. De *Apolline* vaticiniorum præſide, Ecl. 3. 104.

337. *Progreſſus.*] Ex ripa orientali Tiberis & radicibus Aventini, progreſſus ad ſeptentrionem, quo loco ſpectabat Aventinum ad meridiem, Capitolinum ad ſeptentrionem, Palatinum ad orientem: ibidemque forum fuit deinde boarium, ubi ara Herculis maxima.

337. *Aram.*] Vel *Maximam* Herculis,

Et Carmentalem Romano nomine portam:
Quam memorant Nymphæ priſcum Carmentis honorem,
Vatis fatidicæ: cecinit quæ prima futuros
Æneadas magnos, & nobile Pallanteum.
Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer aſylum
Rettulit, & gelida monſtrat ſub rupe Lupercal,
Parrhaſio dictum Panos de more Lycæi.
Necnon & ſacri monſtrat nemus Argileti:
Teſtaturque locum, & letum docet hoſpitis Argi.
Hinc ad Tarpeiam ſedem & Capitolia ducit,
Aurea nunc, olim ſylveſtribus horrida dumis.
Jam tum relligio pavidos terrebat agreſtes
Dira loci, jam tum ſylvam ſaxumque tremebant.

INTERPRETATIO.

& portam Carmentalem, quod *nomen* eſt *Romanum*, *quam narrant* eſſe *antiquum honorem Carmentis*, *vatis aperientis fata*: *quæ prima prædixit*, *Romanos illuſtres evaſuros*, *& Pallanteum celebre* fore. *Poſtea* oſtendit *magnam ſylvam*, *quam Romulus* deinde *convertit* in *aſylum*; *& oſtendit Lupercal ſub frigida rupe, appellatum ex cultu Arcadico Panis Lycæi. Præterea oſtendit quoque ſacram ſylvam Argileti*, *& atteſtatur locum ipſum*, *& narrat mortem hoſpitis Argi. Inde ducit* eum *ad locum Tarpeium & Capitolia*, quæ *jam aurea* ſunt, *quondam* erant *aſpera dumis incultis. Jam tunc aſpera ſanctitas* hujus *loci terrefaciebat trepidos ruſticos*, *jam tunc metuebant ſylvam & rupem.*

NOTÆ.

ſupra, v. 271. Vel aram ipſius *Carmentæ*, juxta Carmentalem portam, ſub Capitolino monte; de qua Dionyſius l. 1. *Romano nomine* dictam ait Carmentalem: Carmenta enim nomen Latinum eſt. *Cecinit Æneadas magnos*: quia inter alia, Romanos cecinit gentem fore opulentiſſimam, ſupra, v. 271. De *Pallanteo*, ſeu Palatino monte, v. 51.

342. *Aſylum.*] Locum a Romulo conſtitutum inter querceta duo, Capitolinumque & Palatinum: quo quicumque confugerent e vicinis urbibus, ſalvi ac ſecuri eſſent: qua arte novam urbem ſuam frequentem effecit. De *aſylo*, Æ. 2. 761.

343. *Lupercal.*] Locum in Palatino monte, ubi Arcades Evandro auctore templum extruxerant Pani Arcadiæ Deo. Illic quotannis ludicrum celebrabatur, juvenibus paſſim diſcurrentibus nudis, cum ſcuticis e caprina pelle, quibus obvios quoſque cædebant; mulieres præcipue, quæ ſe his verberibus ad partum juvari exiſtimabant: *Luperci* ipſi dicebantur. *Lupercal*, nomen deductum a *Lycæo* monte Arcadiæ, ubi Pan colebatur: eſt enim λύκος *lupus*. Unde quidam Romulum putant hujus ludi auctorem eſſe, quod eo in loco a *lupa* nutritus fuiſſet. *Parrhaſia* dicta eſt Arcadia, ab Arcadię regione & oppido ejus nominis: cujus conditor fuit Parrhaſus Lycaonis filius juxta Steph. De *Pane* Deo E. 2. 31.

345. *Nemus Argileti.*] Locum pariter inter Aventinum & Capitolinum, circa forum boarium: quæ pars erat Argei campi. Nomen, juxta Varronem, vel ab argilloſa hujus loci terra; vel ab Argo, quem ait Fabius Pictor fuiſſe hoſpitem Evandri: aiuntque paſſim interpretes hunc, ob affectati regni ſuſpicionem, ab Arcadibus occiſum fuiſſe inſcio Evandro, qui eum hoc loco ſepultum præcipuis honoribus affecerit: quare *teſtatur locum* Evander; id eſt, locum atteſtatur, & quaſi adjurat, ſe violati hoſpitii reum non eſſe. Alii nomen deducunt ab Argivis, Herculis comitibus.

347. *Tarpeiam ſedem* &c.] Montem dictum primo *Saturnium*, ob Saturniam urbem in eo conditam a Jano, ad memoriam ſuæ cum Saturno ſocietatis: deinde appellatum *Tarpeium*: denique *Capitolinum*, ab humano capite ibidem invento, cum tem-

Hoc nemus, hunc, inquit, frondoſo vertice collem,
Quis Deus, incertum eſt, habitat Deus. Arcades ipſum
Credunt ſe vidiſſe Jovem: cum ſæpe nigrantem
Ægida concuteret dextra, nimboſque cieret.
Hæc duo præterea disjectis oppida muris,
Relliquias veterumque vides monimenta virorum.
Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit urbem:
Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
Talibus inter ſe dictis ad tecta ſubibant
Pauperis Evandri: paſſimque armenta videbant
Romanoque foro & lautis mugire Carinis.
Ut ventum ad ſedes: Hæc, inquit, limina victor
Alcides ſubiit: hæc illum regia cepit.
Aude hoſpes contemnere opes, & te quoque dignum
Finge Deo, rebuſque veni non aſper egenis.
Dixit, & anguſti ſubter faſtigia tecti
Ingentem Æneam duxit: ſtratiſque locavit,
Effultum foliis & pelle Libyſtidis urſæ.
Nox ruit, & fuſcis tellurem amplectitur alis.

INTERPRETATIO.

Deus, ait, tenet hanc ſylvam, hunc collem cacumine ſylvoſo: dubium eſt quis ſit ille *Deus. Arcades putant ſe vidiſſe* illic *ipſum Jovem: cum ſæpe quateret dextra* manu *obſcuram ægida, & commoveret nubes. Cernis præterea has urbes duas everſis muris, reliquias & veſtigia antiquorum hominum. Janus pater fundavit hanc urbem, Saturnus iſtam: huic nomen fuit Janiculum, iſti Saturnia. Talibus inter ſe colloquiis accedebant ad domum inopis Evandri: & paſſim ſpectabant armenta boare in foro* deinde dicto *Romano, & magnificis Carinis. Poſtquam perventum eſt* ad *domum, ait* Evander: *Hercules victor intravit has portas, hæc aula excepit eum. O hoſpes aude deſpicere divitias, & oſtende te quoque parem Deo, & accede non offenſus rebus inopibus.* Sic *locutus eſt, & induxit magnum Æneam ſub culmina parvi tecti, & conſtituit in lectis* eum, *jacentem* in *frondibus & pelle urſæ Libycæ. Nox venit, & ambit terram alis obſcuris.*

NOTÆ.

pli fundamenta Tarquinius Priſcus jaceret. Ibi magnus honos habitus deinceps Capitolino Jovi, cujus futuri cultus quædam quaſi ſemina ſpargit hic Virgilius.

354. *Ægida*] Clypeum Jupiter ſibi finxiſſe dicitur ex pelle Amaltheæ capræ, nutricis ſuæ, G. 4. 151. eſt autem αἴξ *capra.* Sic vocat Homerus, non Jovis tantum, ſed Minervæ etiam & Apollinis clypeum: Virgilius item tribuit Minervæ, infra, v. 435.

358. *Janiculum* &c.] Montes Tybri interfluente diſcreti: *Janiculum* quidem ad occidentalem ripam; *Saturnius*, ſive Capitolinus, ad orientalem: non tamen omnino adverſi, nam Capitolinus ad ſeptentrionem magis recedit. In utroque gemina olim urbs fuerat. De *Jano*, Æ. 7. 610. De *Saturno*, ſupra, v. 319.

361 *Romanoque foro* &c.] Deflexo ad orientem itinere, inter Capitolinum & Aventinum: ſpatium inviſunt illud, ubi deinceps fuit *forum maximum Romanum*, civilibus negotiis tractandis conſtitutum. Incipiebat autem a radicibus orientalibus Capitolini; ac deinde ad latus item orientale Aventini excurrebat: qua in ultima parte propius attingebat locum, qui *Carinæ* dictæ deinde ſunt, *lautæ* ob magnificentiam & lautitiam ædificiorum, inter quæ domus fuit Pompeii. Nominis ratio non affertur alia tolerabilis; niſi quod, locus

At Venus haud animo nequicquam exterrita mater,
Laurentumque minis & duro mota tumultu,
Vulcanum alloquitur: thalamoque hæc conjugis aureo
Incipit, & dictis divinum aspirat amorem:
Dum bello Argolici vastabant Pergama reges
Debita, casurasque inimicis ignibus arces;
Non ullum auxilium miseris, non arma rogavi
Artis opisque tuæ: nec te, carissime conjux,
Incassumve tuos volui exercere labores.
Quamvis & Priami deberem plurima natis,
Et durum Æneæ flevissem sæpe laborem.
Nunc, Jovis imperiis, Rutulorum constitit oris:
Ergo eadem supplex venio, & sanctum mihi numen
Arma rogo, genitrix nato. Te filia Nerei,
Te potuit lacrymis Tithonia flectere conjux.
Aspice qui coëant populi, quæ mœnia clausis
Ferrum acuant portis, in me excidiumque meorum.

INTERPRETATIO.

Sed Venus genitrix Æneæ, *non frustra territa animo, & commota minis Laurentum & aspera seditione, alloquitur Vulcanum, & orditur hæc* verba *in aureo lecto mariti, & verbis immittit ei divinum amorem: Dum reges Græci evertebant armis Trojam* sibi *destinatam, & arces perituras flammis; nullum subsidium, nec arma artis & operis tui imploravi* a te *pro miseris Trojanis: nec volui adhibere frustra te & tuam operam, o dulcissime marite. Quanquam & debebam multa filiis Priami, & sæpe deploraveram asperam calamitatem Æneæ. Nunc* ille *jussu Jovis stetit in regione Rutulorum. Itaque accedo ipsa supplex: & peto arma, a te Deo mihi venerando; mater* pro *filio. Te filia Nerei, te conjux Tithoni potuit expugnare fletu. Considera quæ gentes conveniant: quæ urbes clausis portis acuant gladios, in me & ruinam meorum.*

NOTÆ.

in modum carinæ curvus, ac longus esset. De *Alcide*, supra, v. 288. De *ursa Libystide* seu *Libyca*, Æ. 5. 37.

370. *At Venus* &c] Expressus est hic locus ad imitationem Homeri: apud quem Thetis a Vulcano petit arma pro Achille filio. Iliad. 18. 369. Virgilius quidem hic Homero superior est dignitate sententiarum: videtur tamen parum prudenter ab eo factum, ut legitimum virum deprecetur Venus, pro Ænea, quem adulterio ex Anchisa susceperat; seque adeo genitricem ejus esse glorietur, *Arma rogo genitrix nato.* Excusat eum tamen, tum meretricia impudentia, cujus exemplum in Venere exhibet; tum vis juvenilium blanditiarum apud senes, quam in Vulcano exprimit. De *Venere*, Æ. 1. 260. De *Vulcano*, G. 1. 295. De *Laurentibus*, Æ. 7. 63. Porro *thalamus* ille & aula Vulcani, ubi hoc habetur colloquium; in cœlo esse fingitur: siquidem v. 423. Vulcanus e cœlo descendit in officinam suam, ad arma fabricanda, circa Liparen insulam. In quo peccavit Homerus, qui loco citato aulam & officinam Vulcani simul in cœlo constituit.

374. *Argolici* &c.] De *Argis*, urbe regia Agamemnonis, Æ. 1. 288. De *Pergamis*, arce Trojæ, Æ. 1. 470.

379. *Priami . . . natis.*] Paridi, a quo pulchritudinis præmium tulerat, pomum aureum, Æ. 1. 31. De *situ Rutulorum*, Æ. 7. 795.

383. *Filia Nerei* &c.] *Thetis*, de qua, Ecl. 4. 32. pro filio Achille arma a Vulcano impetravit. *Aurora* Tithoni uxor, pro Memnone filio, ad Trojanum bellum proficiscente. De *Aurora* G. 1. 249. De *Tithono*, Laomedontis aut fratre, aut filio, Æ 4. 585. De *Memnone* Æ. 1. 493.

Dixerat, & niveis hinc atque hinc Diva lacertis
Cunctantem amplexu molli fovet: ille repente
Accepit solitam flammam, notusque medullas
Intravit calor, & labefacta per ossa cucurrit:
Non secus atque olim tonitru quum rupta corusco
Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
Sensit læta dolis, & formæ conscia conjux.
Tum pater æterno fatur devinctus amore:
Quid causas petis ex alto? fiducia cessit
Quo tibi diva mei? similis si cura fuisset,
Tum quoque fas nobis Teucros armare fuisset.
Nec pater omnipotens Trojam nec fata vetabant
Stare, decemque alios Priamum superesse per annos.
Et nunc, si bellare paras, atque hæc tibi mens est:
Quicquid in arte mea possum promittere curæ,
Quod fieri ferro liquidove potest electro,
Quantum ignes animæque valent: absiste, precando,
Viribus indubitare tuis. Ea verba locutus,
Optatos dedit amplexus: placidumque petivit
Conjugis infusus gremio per membra soporem.
Inde, ubi prima quies medio jam noctis abactæ
Curriculo expulerat somnum: quum fœmina primum

INTERPRETATIO.

Sic *locuta est Dea*, *& candidis brachiis ambiit hinc atque hinc dulci amplexu tardum* Vulcanum: *ille subito suscepit ignem consuetum*, *& notus ardor penetravit medullas & irrepsit in ossa liquefacta. Non aliter atque cum aliquando hiatus flammeus*, *apertus fulgenti fulmine*, *rutilus pervolitat nubes. Uxor* id *animadvertit*, *gaudens fraudibus*, *& sciens* vim *pulchritudinis* suæ. *Tunc pater* Vulcanus *sic loquitur captus amore perpetuo*: *Cur causas repetis e longinquo? quo abiit a te confidentia in me*, *o Dea? tunc etiam fuisset mihi facile arma dare Trojanis*, *si* tunc *par voluntas fuisset* tibi. *Neque Jupiter omnipotens*, *neque fata prohibebant Trojam persistere*, *& Priamum vivere ad decem* alios *annos. Et jam*, *si vis pugnare*, *&* si *hoc tibi est consilium*: *possum* tibi *polliceri*, *quodcumque* est *studii in arte mea*, *quodcumque potest fabricari ferro & electro liquente*, *quantum possunt flammæ & flatus*: *desine orando diffidere tuæ auctoritati. Locutus ea verba*, *tulit ei cupitos amplexus*, *& jacens in sinu uxoris quæsivit* per totum *corpus tranquillum somnum. Deinde*, *postquam prima quies abrupisset somnum*, *medio spatio noctis jam lapsæ*: *quando primum mulier* ....

NOTÆ.

398. *Nec fata vetabant stare* &c.] Fata a Diis non immutari, sed differri censebantur posse, Æ. 1. 243. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

402. *Potest electro.*] Quidam antiqui codices habent: *potestur electro*. Et est quidem *potestur* Lucretiana & Pacuviana vox: sed prima syllaba in *electro* longa est, tum natura sua, ἤλεκτρον; tum usu Virgilii, *sudent electra myricæ*, Ecl. 8. 54. Nec obstat versus e Ceiri repetitus, qui a Jos. Scaligero non legitimus putatur. *Electrum*, hic non *succinum* est, ut illud alterum Eclogæ 8. sed aurum, quinta argenti portione mistum; sive ex natura, sive ex arte temperies illa sit. De eo Plinius l. 33. 4. Nomen ob fulgorem, a Sole, qui Græcis poëtis vocatur ἠλέκτωρ.

404. *Indubitare.*] *Dubitare.* Et hic auget particula *in*: ut in voce *infractus*, *incanus*; pro *fractus*, *canus*.

Cui tolerare colo vitam tenuique Minerva,
Impoſitum cinerem & ſopitos ſuſcitat ignes,
Noctem addens operi, famulaſque ad lumina longo
Exercet penſo; caſtum ut ſervare cubile
Conjugis, & poſſit parvos educere natos:
Haud ſecus ignipotens, nec tempore ſegnior illo,
Mollibus e ſtratis opera ad fabrilia ſurgit.
Inſula Sicanium juxta latus Æoliamque
Erigitur Liparen, fumantibus ardua ſaxis:
Quam ſubter ſpecus & Cyclopum exeſa caminis
Antra Ætnæa tonant, validique incudibus ictus
Auditi referunt gemitum, ſtriduntque cavernis
Stricturæ Chalybum, & fornacibus ignis anhelat:
Vulcani domus, & Vulcania nomine tellus.
Hoc tunc ignipotens cœlo deſcendit ab alto.
Ferrum exercebant vaſto Cyclopes in antro,
Brontesque, Steropeſque, & nudus membra Pyracmon.
His informatum manibus jam parte polita
Fulmen erat, toto genitor quæ plurima cœlo
Dejicit in terras, pars imperfecta manebat.

INTERPRETATIO.

cui neceſſe eſt *ſuſtentare vitam colo & exigua arte, excitat cinerem & ignem coopertum, adjiciens noctem labori, & occupat famulas longo penſo ad lucernas; ut queat tenere pudicum lectum mariti, & alere parvos liberos: non aliter præſes ignis* Vulcanus, *nec tardior, ſurgit illo tempore e molli lecto ad laborem fabrilem. Prope latus Siculum & Liparen Æoliam aſſurgit inſula, alta fumantibus ſcopulis: ſub qua ſpelunca & cavernæ Ætnææ reſonant, excavatæ ignibus Cyclopum; & magni ictus auditi* ex *incudibus emittunt plangorem, & ſtrident in cavernis maſſæ Chalybum, & flamma exſpirat e fornacibus: ſedes* eſt *Vulcani, & terra nomine Vulcania. Tunc Vulcanus ab alto cœlo deſcendit illuc. Cyclopes exercebant* artem *ferrariam ſub immenſa caverna, & Brontes, & Steropes, & Pyracmon nudus corpore. Erat illis inter manus fulmen inchoatum*, ex his *quæ pater* Jupiter *multa torquet e cœlo: jam parte* aliqua *perfecta, pars reſtabat imperfecta.*

NOTÆ.

409. *Tenuique Minerva.*] *Tenui arte*, ut enim Minerva texturæ, lanificio, & ejuſmodi artibus præeſt, ita pro iis ipſis ſumitur: quemadmodum Vulcanus pro igne, Bacchus pro vino. De *Minerva*, Æ. 2. 31.

412. *Caſtum ut ſervare cubile* &c.] Ut otia vitet, infeſta pudicitiæ.

416. *Inſula Sicanium* &c.] Ad latus ſeptentrionale Siciliæ, non longe a promontorio Peloro & Italia, ſunt inſulæ ſeptem, *Æoliæ* ſeu *Vulcaniæ* dictæ: maxima earum *Lipara*, hodie *Lipari*: inter quam & Siciliam, eſt *Hiera*, id eſt *ſacra*, quia Vulcano dicata; unde hodieque dicitur *Bolcano*: quam hic deſcribit Virgilius. Ex hac præcipue ignes erumpunt: quod inde fit, ut ait Solinus c. 12. quia *ipſæ inſulæ, natura ſoli ignea, per occulta commercia, aut mutuantur Ætnæ incendia, aut ſubminiſtrant.* Totum enim illud Italiæ inferioris & Siciliæ ſolum, ut alibi monuimus, ſubterraneis montibus cavum & ſulfure ſuccenſum eſt. De *iis inſulis*, Æ. 1. 56. De *Sicania*, Sicilia, Æ. 3. 687. De *Ætna*, monte ignivomo Siciliæ, Ibid. 571. De *Cyclopibus*, Ibid. 569.

421. *Stricturæ Chalybum.*] *Stricturæ*: ferrum, ut e fodinis extrahitur: in maſſas quaſi terreas conſtrictum ac ſtipatum. *Chalybes*, populi vel Ponti, vel Hiſpaniæ, ferrariis fodinis & operibus inſignes, G. 1 58.

425. *Brontesque* &c.] Nomina Cyclopum e Græcis poëtis repetita. Brontes, a

Tres imbris torti radios, tres nubis aquosæ
Addiderant, rutili tres ignis & alitis Austri.
Fulgores nunc terrificos sonitumque metumque
Miscebant operi, flammisque sequacibus iras.
Parte alia Marti currumque rotasque volucres
Instabant, quibus ille viros, quibus excitat urbes:
Ægidaque horrificam, turbatæ Palladis arma,
Certatim squamis serpentum auroque polibant:
Connexosque angues, ipsamque in pectore Divæ
Gorgona, desecto vertentem lumina collo.
Tollite cuncta, inquit, cœptosque auferte labores
Ætnæi Cyclopes, & huc advertite mentem.
Arma acri facienda viro: nunc viribus usus,
Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistra:
Præcipitate moras. Nec plura effatus: at illi
Ocyus incubuere omnes, pariterque laborem
Sortiti: fluit æs rivis, aurique metallum:
Vulnificusque chalybs vasta fornace liquescit.
Ingentem clypeum informant, unum omnia contra

INTERPRETATIO.

Adjecerant ei *tres radios pluviæ, tres nubis aquosæ, tres flammæ refulgentis & venti velocis. Nunc miscebant operi fulgura terrentia, & fragorem, & timorem, & iras* cum *igne persequente.* Ex *alia parte deproperabant Marti currum & rotas celeres, quibus ille commovet homines, quibus urbes: & certatim ornabant squamis & auro ægida horribilem, clypeum Palladis iratæ, & serpentes implicatos, & ipsam Medusam in pectore Deæ torquentem oculos* post *abscissum collum.* O *Cyclopes Ætnæi, ait* Vulcanus, *auferte hæc omnia, & deponite laborem inchoatum, & huc intendite animum. Arma* sunt *fabricanda forti viro: nunc opus est robore, nunc promptis manibus, nunc omni arte præcipua: accelerate moras. Nec plura locutus est. Illi autem omnes statim adnixi* sunt, *& pariter diviserunt laborem: æs & metallum auri fluit* in *rivos, & chalybs vulnificus liquitur* in *ampla fornace. Componunt magnum clypeum,* sufficientem *solum adversus cuncta ....*

NOTÆ.

βροντὴ tonitru: Steropes, a *στεροπὴ fulgur*: Pyracmon, a *πῦρ ignis*, & *ἄκμων incus.*

429. *Tres imbris torti radios* &c.] Fulmina in antiquis marmoribus duodecim radiis effinguntur, in circulum dispositis: non rectis illis quidem, sed varios in angulos inflexis, qui trifidam in cuspidem singuli desinunt. Talis est forma Virgiliani hujus fulminis, de qua sic fere Cerda nus: Solent torqueri fulmina, vel *grandinante cælo*, vel *ruentibus magnis pluviis*, vel *aëre fulguribus æstuante*, vel *ventis flantibus.* Grandinem intelligo, per *imbrem tortum*: pluviam immensam, per *aquosam nubem*: æstuantem aërem, per *ignem*: flatus ventorum per *Austrum*: hic enim ventus præ cæteris frequens tempestatibus est, ut diximus Ecl. 2. 58. De *Marte*, Ecl. 9. 12. De *ægide*, clypeo Palladis, supra, v. 354. De *Pallade*, Æ. 1. 43.

436. *Squamis auroque* &c.] Disjunctio pro *squamis aureis*, G. 2 192. *Pateris libamus & auro*, pro, *pateris aureis.* Significat clypeum Palladis squamoso corio serpentis ex auro tectum fuisse: ipsum vero Gorgonis, id est Medusæ, caput anguiferum; non in clypeo ut alias, sed in anteriore loricæ parte ad pectus affixum. De *Gorgone* & *Palladis clypeo*, Æ. 2. 616.

446. *Chalybs.*] Genus ferri densissimi ac durissimi, *acier*: a populis hujus nominis, de quibus supra, v. 421.

Tela Latinorum; ſeptenoſque orbibus orbes
Impediunt: alii ventoſis follibus auras
Accipiunt redduntque: alii ſtridentia tingunt
Æra lacu: gemit impoſitis incudibus antrum.
Illi inter ſeſe multa vi brachia tollunt
In numerum, verſantque tenaci forcipe maſſam.
Hæc pater Æoliis properat dum Lemnius oris:
Evandrum ex humili tecto lux ſuſcitat alma,
Et matutini volucrum ſub culmine cantus.
Conſurgit ſenior, tunicaque inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis:
Tum lateri atque humeris Tegeæum ſubligat enſem,
Demiſſa ab læva pantheræ terga retorquens.
Necnon & gemini cuſtodes limine ab alto
Procedunt, greſſumque canes comitantur herilem.
Hoſpitis Æneæ ſedem & ſecreta petebat,
Sermonum memor & promiſſi muneris heros.
Nec minus Æneas ſe matutinus agebat.
Filius huic Pallas, olli comes ibat Achates.
Congreſſi jungunt dextras, mediiſque reſidunt
Ædibus, & licito tandem ſermone fruuntur.
Rex prior hæc:

INTERPRETATIO.

arma Latinorum; & connectunt ſeptem textus rotundos *textibus: alii excipiunt & emittunt ventos follibus plenis vento: alii mergunt aquis æra ſtridula: caverna ſonat incudibus* in ea *defixis. Illi inter ſe erigunt brachia multo conatu per ordinem, & forcipe mordaci vertunt maſſam. Dum pater Lemnius urget hæc in regionibus Æoliis: lux alma excitat Evādrum ex abjecto cubili, & cantus matutini avium ſub tecto. Senex ſurgit, & induitur tunica* circa *membra, & circumligat plantis calceamenta Tuſca pedum: deinde accingit lateri & humeris gladium Arcadicum, revocans* in dextram *pelles pantheræ pendentes a ſiniſtra. Præterea duo etiam canes exeunt ex alta porta, & ſequuntur paſſus domini.* Sic *ibat heros ad cubiculum & penetrale Æneæ, memor verborum & promiſſi officii. Nec minus mane experrectus Æneas ferebat ſe* ad eum. *Pallas filius aderat comes illi* Evandro, *Achates huic* Æneæ. Cum *occurriſſent, ſociant dextras* manus, *& ſedent in media domo, & denique utuntur libero colloquio. Rex primus hæc* dicit:

NOTÆ.

453 *In numerum.*] Eo ordine, qui numeroſum quemdam ictuum concentum referat.

454. *Pater Lemnius.*] *Vulcanus*: qui a Junone matre propter deformitatem e cœlo dejectus eſt in inſulam Lemnum, nunc *Stalimene*, in Ægæo mari: ubi a Græcis dictus eſt officinam ſuam exercere, ob frequentia ibidem fulmina. G. 1. 295. De *inſulis Æoliis*, ſupra, v. 416.

458. *Tyrrhena pedum vincula.*] Calceamenta Tyrrheno more: quorum ſolea lignea erat, quatuor digitorum latitudine, lora autem inaurata: ex Polluce, l. 7. 22. Et notandum calceamenta veterum, ut ex antiquis ſtatuis conſtat, fere ſoleas fuiſſe: non latis integumentis deſuper, ſed vinculis tantum loriſque aptas pedibus. De *Tyrrhenis*, vicinis tunc Evandro populis, mox v. 479.

459. *Tegeæum enſem.*] *Arcadicum*; a *Tegea* urbe Arcadiæ, ubi Pan colebatur.

460. *Pantheræ.*] Fera eſt, maculoſa pelle

Maxime Teucrorum ductor, quo sospite nunquam
Res equidem Trojæ victas aut regna fatebor:
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exiguæ vires: hinc Tusco claudimur amni;
Hinc Rutulus premit, & murum circumsonat armis.
Sed tibi ego ingentes populos opulentaque regnis
Jungere castra paro, quam fors inopina salutem
Ostentat: fatis huc te poscentibus affers.
Haud procul hinc saxo colitur fundata vetusto
Urbis Agyllinæ sedes: ubi Lydia quondam
Gens bello præclara jugis insedit Etruscis.
Hanc multos florentem annos rex deinde superbo
Imperio & sævis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandas cædes? quid facta tyranni
Effera? Dii capiti ipsius generique reservent.
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens manibusque manus atque oribus ora,
Tormenti genus! & sanie taboque fluentes
Complexu in misero, longa sic morte necabat.
At fessi tandem cives, infanda furentem
Armati circumsistunt, ipsumque, domumque:
Obtruncant socios, ignem ad fastigia jactant.

INTERPRETATIO.

Maxime dux Trojanorum, quo salvo nunquam sane existimabo regnum vel res Trojæ eversas: sunt nobis parvæ vires ad subsidium belli, pro tanta dignitate: hinc coërcemur fluvio Etrusbio; inde Rutulus urget nos, *& sonat armis circa mœnia* nostra. *Ast ego meditor sociare tibi magnas nationes; & castra e regno divite: sors insperata ostendit* tibi *hanc* viam *salutis:* & *confers te huc fatis vocantibus. Non longe hinc habitatur sedes urbis Agyllinæ, structa lapidibus antiquis: qua* parte *colonia Lydia, insignis bello, stetit olim in montibus Tuscis. Hanc* per *multos annos vigentem Mezentius rex deinceps gubernavit severo imperio & duris armis. Quid* prodesset *narrare immanes strages, quid crudelia facinora tyranni? Dii rependant ista capiti & familiæ ipsius. Immo etiam alligabat corpora mortua* corporibus *vivis, committens & manus manibus & vultus vultibus,* o *speciem supplicii! & sic occidebat lenta nece* homines *diffluentes tabo & sanie in* hoc *miserando nexu. Sed cives denique pertæsi, obsident armati sævientem inaudito* modo, *& ipsum, &* ipsius *domum: jugulant* ejus *socios, immittunt flammas in culmina.*

NOTÆ.

le, cujus mas est *pardus*: a πᾶν *omne*, & θὴρ *fera*.

472. *Pro nomine tanto* &c.] Pro dignitate Trojani nominis: pro tanta causa, id est tanto bello: *nomen* enim sæpe pro *causa* sumitur. De *Tusco* amne, *Tybri*, supra, v. 330. De *Rutulis*, Æ. 7. 795.

479. *Urbis Agyllinæ sedes* &c.] Urbs Etruriæ, a Lydis dicta deinde *Cære*, hodie *Cerveteri*, Æ. 7. 652. Aiunt Etruscos, sive indigenas, sive aliunde advectos, eam Italiæ regionem quæ est ad occidentem Tybris incoluisse: hinc a Pelasgis ex Æmonia, quæ deinde Thessalia dicta est, profectis, bello petitos: qui post Agyllinam ibi conditam, a Tyrrhenis e Lydia profectis expulsi sunt. Hi sive Etrusci, sive Tyrrheni: etiam *Tusci* vocati sunt; a θύω *sacrifico*: ob religionis ceremonias, quæ apud eos vigebant imprimis in urbe *Cære*, quam vocat Livius

Ille inter cædes, Rutulorum elapſus in agros
Confugere, & Turni defendier hoſpitis armis.
Ergo omnis furiis ſurrexit Etruria juſtis,
Regem ad ſupplicium præſenti Marte repoſcunt.
His ego te, Ænea, ductorem millibus addam.
Toto namque fremunt condenſæ litore puppes,
Signaque ferre jubent. Retinet longævus aruſpex,
Fata canens: O Mæoniæ delecta juventus,
Flos veterum virtuſque virum: quos juſtus in hoſtem
Fert dolor, & merita accendit Mezentius ira:
Nulli fas Italo tantam ſubjungere gentem:
Externos optate duces. Tum Etruſca reſedit
Hoc acies campo, monitis exterrita Divum.
Ipſe oratores ad me regnique coronam
Cum ſceptro miſit, mandatque inſignia Tarchon:
Succedam caſtris, Tyrrhenaque regna capeſſam.
Sed mihi tarda gelu ſecliſque effœta ſenectus
Invidet imperium, ſeræque ad fortia vires.
Gnatum exhortarer, ni miſtus matre Sabella
Hinc partem patriæ traheret. Tu, cujus & annis
Et generi fatum indulget, quem numina poſcunt:
Ingredere, o Teucrum atque Italum fortiſſime ductor.

INTERPRETATIO.

Ille elapſus inter ſtrages cœpit *fugere in regionem Rutulorum, & protegi armis Turni* excipientis eum *hoſpitio. Itaque tota Tuſcia rebellavit legitimo furore, repetunt præſenti bello regem ad pœnam. Ego, o Ænea, dabo te ducem his millibus: naves enim congregatæ toto litore fremunt, & volunt inferre ſigna. Senior aruſpex cohibet* eos, *edicens* hæc *oracula*: O *juventus lectiſſima Lydiæ, flos & robur antiquorum hominum: quos indignatio legitima impellit adverſus hoſtem, &* quos *Mezentius inflammat ira* a ſe *merita: nemini Italo licet ſubdere tantam nationem: eligite duces exteros. Tunc exercitus Tyrrhenus territus oraculo Deorum, ſtetit* in *his arvis. Ipſe Tarchon miſit ad me legatos, & coronam cum ſceptro, & addicit* has *notas regni*: rogans *ut veniam in caſtra, & accipiam regnum Tyrrhenum. At ſenectus pigra frigore & exhauſta annis, & robur lentum ad fortia* conſilia, *aufert mihi regnum. Impellerem* ad id *filium, niſi junctus* cum *matre Sabella, ex ea deduceret partem patriæ. Tu, cujus & annis & patriæ oraculum favet, quem Dii vocant: intra* in regnum, *o princeps generoſiſſime Trojanorum & Italorum.*

NOTÆ.

1. 7. *ſacrarium populi Romani, diverſorium ſacerdotum, ac receptaculum ſacrorum*: ab hac religiones Deorum dictæ ſunt *cæremoniæ*. Hinc multi ſcribunt *Thuſci*; multi tamen *Tuſci*, Græcis auctoribus, a quibus vocantur Τῦσκοι. *Etruſcorum* nomen unde ortum ſit, ignoratur.

498. *Aruſpex.*] Qui exta *conſpicit arvigæ* vel *arugæ*: eſt autem *arviga*, hoſtia: ab ἄριχα *aries*. Ita Voſſius. Qua in arte ſingularis fuit Etruſcorum vatum peritia. De *Mæonia*, Lydia, Æ. 4. 216.

506. *Tarchon.*] Nomen apud Tyrrhenos inſigne. Fuit enim ejus nominis præfectus *Tyrrheni* regis, qui eo uſus eſt ad condendas in ea regione urbes duodecim, ex Strabone.

510. *Matre Sabella.*] Vel *Sabino*, vel *Samnitico* genere: hoc enim nomen inter utramque gentem ambiguum eſt; & hanc

Hunc tibi præterea, ſpes & ſolatia noſtri,
Pallanta adjungam. Sub te tolerare magiſtro
Militiam & grave Martis opus, tua cernere facta
Aſſueſcat: primis & te miretur ab annis.
Arcades huic equites bis centum, robora pubis
Lecta, dabo: totidemque ſuo tibi nomine Pallas.
Vix ea fatus erat, defixique ora tenebant
Æneas Anchiſiades & fidus Achates;
Multaque dura ſuo triſti cum corde putabant:
Ni ſignum cœlo Cytherea dediſſet aperto.
Namque improviſo vibratus ab æthere fulgor
Cum ſonitu venit: & ruere omnia viſa repente,
Tyrrhenuſque tubæ mugire per æthera clangor.
Suſpiciunt: iterum atque iterum fragor intonat ingens:
Arma inter nubem, cœli in regione ſerena,
Per ſudum rutilare vident, & pulſa tonare.
Obſtupuere animis alii: ſed Troïus heros
Agnovit ſonitum, & Divæ promiſſa parentis.
Tum memorat: Ne vero hoſpes, ne quære profecto
Quem caſum portenta ferant: ego poſcor Olympo.
Hoc ſignum cecinit miſſuram Diva creatrix,
Si bellum ingrueret; Vulcaniaque arma per auras
Laturam auxilio.
Heu quantæ miſeris cædes Laurentibus inſtant!

INTERPRETATIO.

Præterea ſociabo tibi hunc Pallantem, qui eſt *ſpes & ſolamen noſtrum. Aſſueſcat ſub te inſtitutore pati militiam & durum laborem belli*, & *contemplari geſta tua: & admiretur te a tenera ætate. Tradam huic ducentos equites Arcadas, ſelectam vim juventutis: & Pallas tradet tibi totidem ſuo nomine. Vix ea locutus erat: & Æneas filius Anchiſæ & fidelis Achates tenebant vultum defixum, & meditabantur plurima difficilia cum ſua triſti mente: niſi Venus miſiſſet ſignum e cælo patente. Quippe fulgur intortum e cælo inopinate erupit cum ſtrepitu: & ſtatim omnia viſa* ſunt *collabi, & ſonus buccinæ Tyrrhenæ ſonare per aërem. Aſpiciunt* ſurſum: *rurſus & rurſus magnus fragor tonat: cernunt arma fulgere & commota reſonare, inter nubes*, tempore *ſereno, in parte cæli tranquilla. Cæteri territi ſunt animo: ſed princeps Trojanus cognovit ſonum, & promiſſa Deæ matris. Tunc ait: Ne autem*, tu qui me excipis *hoſpitio, ne ſane petas* a me *qualem exitum prodigia iſta prædicant: ego vocor e cælo* ad bellum. *Dea mater monuit* ſe *daturam hoc indicium, ſi bellum immineret; &* ſe *allaturam per aërem armaturam Vulcani* manu factam ad *auxilium* meum. *Heu! quam magnæ ſtrages imminent Laurentibus miſeris.*

NOTÆ.

gentem Italiæ indigenam fuiſſe, non exteram, probat hic locus. Vide Æ. 7. 665. De *Cytherea*, Venere, Æ. 1. 261.

526. *Tyrrhenuſque tubæ mugire* &c.] *Tyrrhenus clangor* tubæ dicitur: quia Tyrrheni cornua & tubas dicuntur inveniſſe, ab Athenæo l. 4. Indicatque ſonus ille Tyrrhenus, Æneam a Tyrrhenis ad regnum vocari.

537. *Laurentibus* &c.] Latini regis populis, Æ. 7. 63. De *Turno*, Ibid. 56. De *Tybri*, ſupra, v. 330.

Quas pœnas mihi Turne dabis! quam multa ſub undas
Scuta virum, galeaſque, & fortia corpora volves,
Tybri pater! poſcant acies, & fœdera rumpant.
Hæc ubi dicta dedit, ſolio ſe tollit ab alto:
Et primum Herculeis ſopitas ignibus aras
Excitat: heſternumque Larem, parvoſque Penates
Lætus adit: mactat lectas de more bidentes:
Evandrus pariter, pariter Trojana juventus.
Poſthinc ad naves graditur, ſocioſque reviſit:
Quorum de numero, qui ſeſe in bella ſequantur,
Præſtantes virtute legit; pars cætera prona
Fertur aqua, ſegniſque ſecundo defluit amni,
Nuntia ventura Aſcanio rerumque patriſque.
Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva:
Ducunt exſortem Æneæ, quem fulva leonis
Pellis obit totum præfulgens unguibus aureis.
Fama volat parvam ſubito vulgata per urbem,
Ocyus ire equites Tyrrheni ad littora regis.
Vota metu duplicant matres, propiuſque periclo
It timor, & major Martis jam apparet imago.
Tum pater Evandrus dextram complexus euntis
Hæret, inexpletum lacrymans, ac talia fatur:

INTERPRETATIO.

O Turne, quale ſupplicium perſolves mihi! O pater Tiberine, quam multos clypeos, & caſſides, & robuſta cadavera impelles inter aquas tuas! nunc Latini *petant bellum, & violent fœdera. Poſtquam protulit hæc verba, erigit ſe e ſolio ſublimi: & primo ſuccendit igne Herculis aras* ubi ignis erat fere *extinctus: & hilaris it* ad *Larem, quem* ab *heſterna* die noverat, *& exiguos Penates: immolat juxta conſuetudinem oves electas: ſimul Evander, ſimul juventus Trojana. Deinde* Æneas *incedit ad naves, & redit* ad *ſocios: e quorum numero eligit inſigniores virtute, qui comitentur ſe ad bellum; pars reliqua navigat pronis undis, & lenta deſcendit ſecundo flumine, reditura* ad *Aſcanium nuncia patris & rerum* ab eo geſtarum. *Equi dantur Trojanis euntibus* in *regionem Etruſcam: adducunt* ad *Æneam* equum *extra ſortem* aliorum, *quem tegit flava pellis leonis reſplendens unguibus auratis. Statim rumor ſpargitur emiſſus per urbem exiguam, equites ire celeriter ad litora regni Etruſci. Matres* præ *timore renovant preces, & metus accedit prope* ad *periculum, & jam ſpecies belli videtur major. Tunc pater Evander amplexus dextram* Æneæ *abeuntis, inhæret* illi, *flens inſatiabiliter, & profert talia:*

NOTÆ.

540. *Fœdera rumpant.*] Nam Latinus Æneam in ſocium & generum admiſerat, ſolemni ab eo excepta legatione, Æ 7.260.

542. *Herculeis* &c.] Non mihi videntur in lucum rediiſſe, ubi heſterna die ſacra Herculi fecerant: ſed aras domeſticas, in quibus ignis ſopitus erat, excitaſſe carbonibus ex heſterno ſacrificio aſſervatis: non enim ignem ſacrum niſi ex ſacro licebat accendere, ut notat Phœdrus Fab. Vel novos ignes domi accenderunt in honorem Herculis. *Heſternum Larem* interpretor: vel qui pridie cultus ab iis fuerat, antequam decumberent: vel potius, quem Æneas, novus hoſpes, ab heſterna dumtaxat die noverat & colendum ſuſceperat. De *Laribus* & *Penatibus*, Æ. 2 717. De *eorum cultu*, Æ. 3 177. De *ovibus bidentibus*, Æ. 4. 57.

O mihi præteritos referat ſi Juppiter annos:
Qualis eram, quum primam aciem Præneſte ſub ipſa
Stravi, ſcutorumque incendi victor acervos:
Et regem hac Herilum dextra ſub tartara miſi:
Naſcenti cui tres animas Feronia mater,
Horrendum dictu, dederat; terna arma movenda;
Ter leto ſternendus erat: cui tunc tamen omnes
Abſtulit hæc animas dextra, & totidem exuit armis.
Non ego nunc dulci amplexu divellerer uſquam
Nate tuo: neque finitimus Mezentius unquam
Huic capiti inſultans, tot ferro ſæva dediſſet
Funera, tam multis viduaſſet civibus urbem.
At vos, o ſuperi, & Divum tu maxime rector
Juppiter, Arcadii quæſo miſereſcite regis,
Et patrias audite preces. Si numina veſtra
Incolumem Pallanta mihi, ſi fata reſervant;
Si viſurus eum vivo, & venturus in unum:
Vitam oro: patiar quemvis durare laborem.
Sin aliquem infandum caſum Fortuna minaris,
Nunc o nunc liceat crudelem abrumpere vitam:
Dum curæ ambiguæ, dum ſpes incerta futuri;
Dum te, care puer, mea ſera & ſola voluptas,
Complexu teneo: gravior ne nuntius aures
Vulneret. Hæc genitor digreſſu dicta ſupremo
Fundebat: famuli collapſum in tecta ferebant.

INTERPRETATIO.

O *utinam Iupiter reddat mihi annos elapſos*: & me talem efficiat, *qualis eram, quando juxta ipſam* urbem *Præneſte cecidi primum exercitum, & victor combuſſi congeriem clypeorum: & hac manu miſi ad inferos regem Herilum: cui naſcenti genitrix Feronia dederat tres animas, & tria arma tractanda*, res *terribilis dictu; occidendus erat triplici morte: tamen hæc dextera eripuit illi omnes animas, & ſpoliavit* illum *totidem armis. Ego nunc nullatenus diſtraherer* a *jucundo amplexu tuo*, o *fili: nec unquam vicinus Mezentius, illudens huic* meo *capiti, intuliſſet enſe tot crudeles neces*, nec *privaſſet urbem tam multis incolis. Sed vos, o Dii, & tu Iupiter maxime rex Deorum, oro miſereſcite regis Arcadis, & exaudite preces paternas. Si veſtra poteſtas, ſi fata relinquunt mihi Pallanta ſalvum; ſi vivo viſurus eum, & rediturus in commune* cum eo: *peto vitam: paratus ero tolerare quemlibet laborem. Si vero intentas* mihi *eventum aliquem aſperum, o fortuna; o jam jam liceat finire moleſtam vitam: dum ſollicitudo* eſt adhuc *anceps, & ſpes futuri dubia; dum te habeo* in *complexu, o dilecte fili, unicum & ultimum gaudium meum: ne nuntius triſtior lædat aures* meas. *Pater emittebat hæc verba in ultimo diſceſſu: miniſtri reportabant in aulam* eum *defectum* animo.

NOTÆ.

561. *Præneſte* &c.] Æ. 7. 678. fundatorem Præneſtinæ urbis appellavit Cæculum, qui erat hoc ipſo bello in auxiliis Turni, proindeque firmæ adhuc ætatis. Quomodo igitur ab Evandro, nunc ſene, tunc juvene occidi potuit Herilus ſub ipſa Præneſte? Niſi dicatur Præneſte jam urbis formam habuiſſe tempore Herili, qui regnaſſe ibidem videtur: munitiones vero a Cæculo accepiſſe. *Præneſte*

Jamque adeo exierat portis equitatus apertis:
Æneas inter primos & fidus Achates:
Inde alii Trojæ proceres: ipſe agmine Pallas
In medio, chlamyde & pictis conſpectus in armis.
Qualis ubi Oceani perfuſus Lucifer unda,
Quem Venus ante alios aſtrorum diligit ignes,
Extulit os ſacrum cœlo, tenebraſque reſolvit.
Stant pavidæ in muris matres, oculiſque ſequuntur
Pulveream nubem, & fulgentes ære catervas.
Olli per dumos, qua proxima meta viarum,
Armati tendunt: it clamor, & agmine facto
Quadrupedante putrem ſonitu quatit ungula campum.
Eſt ingens gelidum lucus prope Cæritis amnem,
Relligione patrum late ſacer: undique colles
Incluſere cavi, & nigra nemus abjete cingunt.
Sylvano fama eſt veteres ſacraſſe Pelaſgos,
Arvorum pecoriſque Deo, lucumque diemque,
Qui primi fines aliquando habuere Latinos.
Haud procul hinc Tarcho & Tyrrheni tuta tenebant
Caſtra locis: celſoque omnis de colle videri
Jam poterat legio, & latis tendebat in arvis.

INTERPRETATIO.

At equites jam egreſſi erant portis patentibus: in primis Æneas & fidelis Achates: deinde alii principes Trojæ: ipſe Pallas in media turma, ſpectabilis chlamyde & armis verſicoloribus. Qualis eſt *Lucifer, quem Venus amat præ cæteris ignibus ſiderum, quando madens aquis Oceani erigit ſacrum vultum* in *cælo*, *& diſſipat noctem. Matres timidæ ſunt in muris, & viſu ſequuntur nubem pulverulentam & turmas rutilantes æreis* armis. *Illi armati incedunt inter vepres, qua proximus eſt terminus viarum: clamor ſurgit, & collecto agmine ungulæ* equorum *feriunt pulverulentos campos ſtrepitu quadrupedante. Eſt magna ſylva, prope frigidum flumen Caretanæ* urbis, *late ſacra veneratione majorum: colles curvi circumdant undequaque & cingunt ſylvam abjetibus umbroſis. Fama narrat, antiquos Pelaſgos, qui primi occupaverunt olim regionem Latinam, dicaviſſe ſylvam & diem* certum *Sylvano, Deo agrorum & pecudum. Non longe hinc Tarcho & Tyrrheni habebant caſtra, ſecura* ob naturam *locorum: & totus exercitus* eorum *poterat jam aſpici* ab Ænea *ex edito colle, & fixerat tentoria* in *patentibus campis.*

NOTÆ.

modo neutrius, modo fœminini eſt generis. *Herilus* hic tricorpor ad ſimilitudinem Geryonis fingitur, Æ. 7. 662. *Feronia*, Dea Herili mater, Æ. 7. 800. *Arcadius rex*, Evander, ſupra, v. 51

588. *Chlamyde.*] De ea militari veſte, *caſaque*, Æ. 3. 484. De *Lucifero*, ſtella Veneris, quæ mane ante Solis ortum ultima videtur in cœlo, unde præire Solem dicitur, Ecl. 6 86.

596. *Quadrupedante putrem* &c.] *Putrem*, in pulverem facile ſolubilem. *Quadrupedante ſonitu*: quaſi numeroſo quadrupedum equorum inceſſu.

597. *Cæritis amnem* &c.] *Sylva*, in litore maris: prope amnem exiguum, *Caretanum* olim, nunc *Vacina* dictum: ad orientem urbis *Cæritis*: quæ eſt *Cære*, de qua ſupra v. 479. Hujus incolæ *Cærites*, media ſyllaba brevi; vel *Cæretes*, media longa dicuntur, Æ. 10. 183. De *abjete* arbore, *ſapin*, paſſim in Georg. De *Sylvano*, Ecl. 10. 24. De *Pelaſgis*, ſupra, v. 479.

602. *Qui primi* &c.] Tamen poſt *Siculos*

Huc pater Æneas & bello lecta juventus
Succedunt, feſſique & equos & corpora curant.
At Venus æthereos inter Dea candida nimbos
Dona ferens aderat: natumque in valle reducta
Ut procul egelido ſecretum flumine vidit;
Talibus affata eſt dictis, ſeque obtulit ultro:
En perfecta mei promiſſa conjugis arte
Munera: ne mox, aut Laurentes nate ſuperbos,
Aut acrem dubites in prælia poſcere Turnum.
Dixit & amplexus nati Cytherea petivit:
Arma ſub adverſa poſuit radiantia quercu.
Ille Deæ donis & tanto lætus honore
Expleri nequit, atque oculos per ſingula volvit:
Miraturque, interque manus & brachia verſat
Terribilem criſtis galeam flammaſque vomentem,
Fatiferumque enſem, loricam ex ære rigentem,
Sanguineam, ingentem: qualis quum cœrula nubes
Solis inardeſcit radiis, longeque refulget.
Tum leves ocreas electro auroque recocto,
Haſtamque, & clypei non enarrabile textum.

INTERPRETATIO.

Æneas pater & juventus electa ad bellum deſcendunt illuc, & fatigati reficiunt equos & corpora. At Venus alba Dea erat illic, *portans munera per nubes aëreas: & ut eminus aſpexit filium ſeparatum a frigido fluvio in valle remota, allocuta eſt* eum *talibus verbis, & ſe ultro exhibuit: Ecce dona fabricata* per *artem mariti mei*, quam tibi *promiſeram: ne deinceps, o fili, timeas vocare ad pugnam, ſive Laurentes glorioſos, ſive ferocem Turnum.* Sic *dixit Venus, & venit in amplexum filii*, & *depoſuit arma fulgentia ſub quercu oppoſita. Ille* Æneas *gaudens muneribus Deæ & tanto honore, non poteſt ſatiari, & mittit oculos per ſingulas* partes, *& ſtupet: & ſumit in manus & brachia, caſſidem horrendam criſtis & ejicientem ignes, & gladium mortiferum, & loricam rigidam ære, cruentam, amplam*: talem, *qualis* eſt *nubes cærulea, quando accenditur radiis Solis, & reſplendet procul: deinde ocreas politas electro & auro repurgato, & haſtam, & fabricam inenarrabilem clypei.*

NOTÆ.

indigenas, & advenas *Oenotros* ſeu *Aborigines*, venere *Pelaſgi*: deinde *Tyrrheni*, poſtea *Arcades*, tum *Trojani*. Hic ordo e Dionyſio Halicarn. repetitur. *Tendebat in arvis* Caſtra metabatur, figebat tentoria: ut Æ 2. 29. *Hic ſævus tendebat Achilles.*

610. *Egelido.*] Ambiguam hujus vocis eſſe poteſtatem exiſtimat Scaliger Poët. l. 6. 7. & modo negare, ut in *enodis* G. 2. 78. modo augere, ut in *edurus*, G. 4. 145. Igitur *egelidus* modo eſt *tepidus*, modo *frigidus.* Cerdanus contendit ſemper eſſe *tepidum*: affertque e Catullo *egelidos tepores*, e Columella *egelidum ver*, &c. ſed afferimus e Virgilio *egelidum flumen*, ex Auſonio *egelidum Iſtrum*, *egelidam Moſellam*, id eſt *frigidam*: quis enim umquam fluvios vocavit *tepidos*? De *Laurentibus*, Æ. 7. 63. De *Cytherea*, Æ. 1. 261.

620. *Criſtis galeam* &c.] *Criſtas*, id eſt, pennas avium, aut jubas equinas, igneo colore tinctas, e cono ſeu apice galeæ, in modum flammarum erumpentes, Æ. 3. 468. De *electro*, ſupra, v. 402.

625. *Clypei textum.*] Quia e multis coriis, aut laminis, compacti erant clypei.

Illic res Italas Romanorumque triumphos,
Haud vatum ignarus venturique inſcius ævi,
Fecerat ignipotens: illic genus omne futuræ
Stirpis ab Aſcanio, pugnataque in ordine bella
Fecerat: & viridi fœtam Mavortis in antro
Procubuiſſe lupam: geminos huic ubera circum
Ludere pendentes pueros, & lambere matrem
Impavidos: illam tereti cervice reflexam
Mulcere alternos, & corpora fingere lingua.
Nec procul hinc Romam, & raptas ſine more Sabinas
Conſeſſu caveæ, magnis Circenſibus actis,
Addiderat: ſubitoque novum conſurgere bellum
Romulidis, Tatioque ſeni, Curibuſque ſeveris.
Poſt iidem inter ſe poſito certamine reges
Armati, Jovis ante aras, pateraſque tenentes
Stabant: & cæſa jungebant fœdera porca.
Haud procul inde citæ Metium in diverſa quadrigæ
Diſtulerant, at tu dictis Albane maneres,
Raptabatque viri mendacis viſcera tellus
Per ſylvam, & ſparſi rorabant ſanguine vepres.

INTERPRETATIO.

Vulcanus, non imperitus vaticiniorum, nec inſcius futuri ſeculi, expreſſerat in illo clypeo *res Italas & victorias Romanorum: expreſſerat illic totam ſeriem familiæ orituræ ab Aſcanio, & bella geſta per ordinem: &* expreſſerat *lupam enixam jacere in virenti caverna Martis; duos infantes* huic *alludere pendulos ad mammas, & interritos ſugere altricem; illam reflexam collo tereti abblandiri* iis *alternatim, & formare membra* eorum *lingua. Nec longe inde appoſuerat Romam, & Sabinas raptas abſque exemplo in cœtu caveæ*, dum *agerentur magni* ludi *Circenſes: & ſtatim novum bellum oriri* inter *Romanos, & ſenem Tatium, & Cures auſteros. Poſtea iidem reges relicto prælio, erant ante altaria Iovis, armati & ferentes pateras: & ſanciebant inter ſe pacem icta porca. Non longe hinc quadrigæ concitatæ in oppoſitas* partes *dilacerabant Metium: tu vero Albane* debuiſſes *ſtare pactis: & terra per ſylvam trahebat viſcera hominis* illius *perjuri, & ſentes ſtillabant tincti ſanguine.*

NOTÆ.

629. *Stirpis ad Aſcanio* &c.] De *Aſcanii ſtirpe*, Æ. 6. 763. & ſequent. De *lupa*, Romuli & Remi, Martis filiorum, altrice; eo in loco, ubi deinde Roma condita eſt & Marti dicata, Æ. 1. 278.

635. *Raptas ſine more Sabinas* &c.] Romulus, cum urbe condita, deeſſe ſuis civibus fœminas videret: ludos indixit, qui *Conſuales* tum, deinde *Circenſes* dicti ſunt: De *iis* & *cavea*, Æ. 5. 288. Ad eos cum conveniſſent vicini, præcipue ex urbe Sabinorum *Curibus*; eorum fœminæ raptæ ſunt a Romanis. Hinc bellum grave inter utramque gentem: quod inter Tatium Sabinorum regem, & Romulum denique compoſitum eſt; ea lege, ut pars Sabinorum Romanam in urbem Curibus commigrarent, in ea Tatius ac Romulus regnarent, urbs quidem a Romulo *Roma*, populus a Curibus *Curites* ſeu *Quirites* dicerentur. De *Curibus*, Æ. 6. 809.

641. *Cæſa porca.*] Hanc formulam fœderis affert Livius l. 1. quam tamen Hoſtilii Tulli tertii Romanorum regis tempore antiquiorem non fuiſſe innuit. Fecialis, miniſter ſanciendi fœderis, ſic aiebat: *Si prior defecerit publico conſilio, dolo malo: tu illo die, Jupiter, populum Romanum ſic ferito; ut ego hunc porcum hodie feriam. Id ubi dixit, porcum ſilice percuſſit.* Inde fœdus *ictum* dici ſolet.

642. *Metium in diverſa* &c.] Cum Tullus

Nec non Tarquinium ejectum Porſenna jubebat
Accipere, ingentique urbem obſidione premebat.
Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
Illum indignanti ſimilem, ſimilemque minanti
Aſpiceres: pontem auderet quod vellere Cocles,
Et fluvium vinclis innaret Clœlia ruptis.
In ſummo cuſtos Tarpeiæ Manlius arcis
Stabat pro templo, & Capitolia celſa tenebat:
Romuleoque recens horrebat regia culmo.
Atque hic auratis volitans argenteus anſer
Porticibus, Gallos in limine adeſſe canebat:
Galli per dumos aderant, arcemque tenebant,
Defenſi tenebris & dono noctis opacæ.

INTERPRETATIO.

Præterea Porſenna jubebat Romanos *admittere Tarquinium expulſum, & cingebat urbem magna obſidione. Romani currebant ad arma pro libertate. Videres illum* Porſennam *ſimilem irato & ſimilem minanti*: ideo *quia Cocles audebat diruere pontem, & Clœlia trajiciebat flumen catenis fractis. In ſuprema* parte clypei *Manlius, defenſor arcis Tarpeiæ, erat ante templum, & ſervabat altum Capitolium: & domus* adhuc *nova rigeſcebat paleis Romuli. Et illic anſer* ex *argento, volans* in *aureis porticibus, monebat* cantu *Gallos accedere ad portas: Galli accedebant per ſentes, &* jam *occupabant arcem, tuti tenebris & munere noctis caliginoſæ.*

NOTÆ.

lus Hoſtilius, tertius Romanorum rex, Albanos imperio ſuo ſubdidiſſet; ſuſceptoque adverſus Fidenates bello, Metius Suffetius Albanorum dictator Romanos in pugna deſeruiſſet: Tullus victor eum duobus curribus, per quadrigas in diverſa raptis, illigari ac diſcerpi juſſit; Albanam urbem dirui, cives Romam traduci.

646. *Tarquinium* &c.] Tarquinius ſuperbus, rex ſeptimus, ob ſua filiique ſcelera pulſus eſt, Bruto & Collatino ducibus: Porſenna rex Etruſcorum eos reducere aggreſſus, Janiculum, partem urbis ad occidentalem Tiberis ripam, eidem ponte junctam Sublicio, occupavit.

650. *Cocles.*] Etruſcis in orientalem urbis partem irrumpere parantibus: Horatius Cocles, qui forte poſitus in ſtatione Sublicii pontis fuerat, ſolus iis obſtitit in ipſo pontis aditu, dum Romani a tergo pontem interrumperent. Quo diruto, armatus in Tiberim deſiluit, & multis ſuper incidentibus telis tranavit ſalvus ad ſuos.

651. *Clœlia.*] Cum de pacis conditionibus ageretur, datæque eſſent Porſennæ regi puellæ obſides, ut exercitum e Janiculo deduceret. Clœlia virgo, una ex obſidibus, fruſtrata lavandi prætextu cuſtodes ſuos, eorum equis conſcenſis, cum cæteris virginibus tranavit Tiberim: & repetita a Rege, eidemque reddita, iterum ab eo propter virtutis miraculum libera dimiſſa eſt, cum iis ex obſidibus quas voluit ipſa eligere. Hanc equeſtri ſtatua Romani donaverunt.

652. *Tarpeiæ Manlius* &c.] Anno U. C. 364. Galli Senones, Brenno duce, cum, fuſis ad Alliam fluvium Romanis captaque urbe Roma, Capitolium obſiderent: & noctu in muros per præcipitia adreperent: anſeres, Junoni ſacri, quibus in ſumma fame obſeſſi pepercerant, clangore ſuo milites excitavere: hi Gallos repulerunt Marco Manlio duce, qui triennio ante conſulatum geſſerat. Galli deinde, poſt ſeptem menſium obſidionem, pacem ingenti auri pondere cum pacti eſſent, a M. Camillo Dictatore ſuperveniente cæſi ſunt & urbe pulſi. De *Tarpeio* ſeu *Capitolino* monte, ubi arx & templum Jovis, ſupra, v. 347.

654. *Romuleoque recens* &c.] Caſa Romuli multiplex fuit, in Palatino monte una, ut monet Dionyſ. l. 2. altera in Ca-

Aurea cæsaries ollis, atque aurea vestis:
Virgatis lucent sagulis: tum lactea colla
Auro innectuntur: duo quisque Alpina coruscant
Gæsa manu, scutis protecti corpora longis.
Hic exultantes Salios, nudosque Lupercos,
Lanigerosque apices, & lapsa ancilia cœlo
Extuderat: castæ ducebant sacra per urbem

INTERPRETATIO.

Illis erat *aurea coma*, *& vestimentum aureum*: *splendebant sagis virgatis*: *præterea colla candida cingebantur aureis* monilibus: *unusquisque librat manu duo gæsa Alpina*, *tecti clypeis longis* secundum *corpora*. *Inde sculpserat Salios saltantes*, *& Lupercos nudos*, *& acumina* pileorum *lanea*, *& scutula emissa* e *cælo*: *ibant ad sacrificia per urbem pudicæ* . . . .

NOTÆ.

pitolino: eaque, ut ferebant mores temporis, stramento & paleis tecta: quæ Ovidii, Senecæ, ac Vitruvii tempore adhuc supererat, & ad monumentum priscæ frugalitatis colebatur. Ovid. Fast. 3. 183. Senec. controv. 9. Vitruv. l. 2. c. 1. *Recens* dicitur, ratione sculpturæ; quia cum recens a Vulcano sculpta esset & ex auro efficta, videbatur fulgore suo referre rutilum quemdam horrorem recentium palearum, quibus tegebatur.

659. *Aurea cæsaries* &c.] Habitus & arma Gallorum. I. *Aurea coma*: describuntur enim a Livio & aliis comæ Gallorum promissæ & rutilatæ, seu flavæ. II. *Lactea colla*: candido etiam colore insignes fuisse prædicantur, unde & nomen habuisse a γάλα *lac*. III. *Aurea vestis*, quam hic multi sumunt pro *barba*, quia Lucretius l. 5. 672. dixit *impubem molli pubescere veste*. Potest tamen intelligi de veste interiore, cui sagula superinducta essent. IV. *Sagula*. Fuerunt *chlamys*, *sagum*, *paludamentum*, ejusdem prope formæ vestes exteriores, breviores, apertæ, fibula circa dextrum humerum annexæ: sed *paludamentum*, proprium imperatorum & longius; *sagum & chlamys*, militum & brevius. Quidam volunt *saga*, vel *sagula* Gallorum, habuisse manicas, & fibulatas fuisse; sed instar tunicæ inductas, apertas tamen ante pectus. *Virgata sagula* dicuntur: id est, virgis sive segmentis distincta, versicoloribus, & in longum varia serie porrectis. V. *Torques* aurei, e collo penduli: quos apud Gallos in usu etiam militari fuisse, patet ex Manlio Torquato qui nomen hoc obtinuit ob detractum in pugna Gallorum duci torquem, Æ. 6. 825. VI. *Gæsa*: hastæ longiores, sed leves & exiles, quæ binæ una manu ferri poterant. *Alpina* dicuntur: vel quia e ligno Alpinarum arborum: vel quia Gallorum propria, qui circa Alpinos montes habitabant. VII. *Scuta longa*, non clypei: *clypeus* enim rotundus est; *scutum* longius multo, quam latius; unde θυρεὸς Græcis vocatur, quia simile portarum foribus, quæ dicuntur θύραι.

664. *Lanigerosque* &c.] De *Saliis*, supra, v. 285. De *Lupercis*, v. 343. Sacerdotes porro, præcipue flamines, pileos gestabant oblongos, quorum ex fastigio virga eminebat, cui lana erat filo circumligata: quod si per æstatem gestare pileum molestius ducerent, filo illo caput circuibant, quod nefas esset eos nudo esse capite: hinc *Flamines* dicti, quasi *Filamines*: & lana illa, *apex*, ab *apo*, quod est ab ἄπτω *ligo*.

664. *Lapsa ancilia* &c.] Scuta brevia, quasi *amcisa*, id est *circumcisa*, quod ovali figura essent absque angulis. Ovid. Fast. 3. 377. *Atque ancile vocat, quod ab omni parte recisum est: quemque notes oculis angulus omnis abest.* Horum unum, regnante Numa, decidisse dicitur e cœlo: & edita vox: omnium potentissimam fore civitatem, quamdiu id in ea mansisset. Ideo Mamurius Veturius auctor fuit, ut ejusdem modi fierent plura, quibus id misceretur, ne internosci cœleste posset. Quod factum est, omniaque in sacrario Martis reposita, sub custodia Saliorum: qui certis diebus efferebant ea pulsabantque per urbem, ac deinde recondebant. Ovid. loco citato &c.

Pilentis matres in mollibus. Hinc procul addit
Tartareas etiam ſedes, alta oſtia Ditis:
Et ſcelerum pœnas: & te, Catilina, minaci
Pendentem ſcopulo furiarumque ora trementem:
Secretoſque pios, his dantem jura Catonem.
Hæc inter tumidi late maris ibat imago
Aurea, ſed fluctu ſpumabant cœrula cano:
Et circum argento clari delphines in orbem
Æquora verrebant caudis, æſtumque ſecabant.
In medio claſſes æratas, Actia bella,
Cernere erat: totumque inſtructo Marte videres
Fervere Leucaten, auroque effulgere fluctus.
Hinc Auguſtus agens Italos in prælia Cæſar,
Cum patribus, populoque, Penatibus & magnis Diis,
Stans celſa in puppi: geminas cui tempora flammas
Læta vomunt, patriumque aperitur vertice ſidus.

INTERPRETATIO.

matronæ in vehiculis penſilibus. Procul hinc adjicit queque infernas plagas, profundos aditus Plutonis: & ſupplicia criminum: & te, o Catilina, ſuſpenſum ex *imminente ſcopulo, & metuentem vultus furiarum: & pios ſegregatos ab* impiis, *& Catonem his dicentem jus. Inter hæc apparebat late ex auro ſpecies inflati maris, at* aquæ *cæruleæ ſpumabant fluctu albo: & delphines circum lucidi argento agitabant mare caudis, & ſcindebant fluctus. In medio* mari *videre erat claſſes æratis* proris, *certamina Actiaca: & aſpexiſſes totum Leucaten ferveſcere pugna ordinata, & undas reſplendere argento. Hinc* erat *Auguſtus Cæſar ducens ad pugnam Italos, cum ſenatoribus, & populo, & Penatibus, & magnis Diis, erectus in puppe ſublimi: cui caput lætum emittit geminas flammas, & paterna ſtella apparet* in *capite.*

NOTÆ.

666. *Pilentis matres* &c.] Cum Camillus aurum Apollini Delphico voviſſet bello Veienti, nec auri ſatis reperiretur: matronæ nobiles aurum illud ex muliebri mundo cōtulerunt: ob eamque munificentiam, is honor iis eſt habitus, ut *pilento* ad ſacra ludoſque veherentur. Ita Livius, ann. circiter v. c. 362. De *pilenti* vehiculi forma, nihil reperio.

667. *Tartareas ſedes* &c.] De *Tartaro*, Æ. 6. 134. De *Dite*, Plutone, G. 4. 467. De *oſtiis* inferorum, Æ. 6. 237.

668. *Catilina.*] *L. Sergius Catilina*, patriciâ familiâ vir, cum bis in petitione conſulatus repulſam tuliſſet: de cæde conſulum & ſenatus, de incendenda urbe, opprimendaque republica conjuravit cum nobiliſſimis aliis compluribus viris: deprehenſus a M Tullio Cicerone tum conſule, urbe excedere coactus eſt: ejus ſocii P. Lentulus & C. Cethegus prætores in carcere præfocati ſunt: ipſe commiſſa in agro Piſtorienſi pugna victus & interfectus eſt, duce C. Antonio Ciceronis collega. Anno v. c. 691. De *Furiis*, G. 3. 552.

670. *Catonem* &c.] Vel majorem vel minorem: de utroque Æ. 6. 841. Hunc præficit juri dicundo apud pios homines in Elyſiis campis, ob ſeveram virtutem; non ut eum irrideat, quaſi hoſtem Julii Cæſaris, ut argutatur Cerdanus aliique.

673. *Delphines* &c.] De *delphinibus*, Æ. 3. 427. De *Actio* promontorio Epiri, & *victoria* ibidem ab Auguſto relata, Ibid. v. 270, 280. De *Leucate*, ibidem monte & inſula, v. 274. De *Auguſto*, Octaviani cognomine, Æ. 6. 792. De *Penatibus*, Æ. 2. 717. De *magnis* Diis, Æ. 3. 12.

680. *Tempora flammas vomunt.*] Aliqui referunt ad galeam, cujus conus criſtas habebat flammivomas, ut, v. 620. Alii ad diadema rutilis gemmis hinc inde diſtinctum. Alii ad Auguſti oculos, quos acres imprimis & igneos fuiſſe teſtatur Suetonius.

681. *Patrium vertice ſidus.*] Stella Julii

Parte alia, ventis & Diis Agrippa ſecundis,
Arduus, agmen agens: cui belli inſigne ſuperbum,
Tempora navali fulgent roſtrata corona.
Hinc ope barbarica variiſque Antonius armis
Victor, ab Auroræ populis & litore rubro
Ægyptum vireſque Orientis & ultima ſecum
Bactra vehit: ſequiturque, nefas! Ægyptia conjux.
Una omnes ruere, ac totum ſpumare reductis
Convulſum remis roſtriſque tridentibus æquor.
Alta petunt: pelago credas innare revulſas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos:

INTERPRETATIO.

Alia parte erat *Agrippa, Diis & ventis propitiis, ſublimis, impellens aciem: cui caput radiat roſtratum navali corona,* quod eſt *nobile monumentum victoriæ. Inde Antonius victor diverſis bellis & auxilio barbarorum, adducit ſecum Ægyptum, & robora Orientis, & extrema Bactra, ab* uſque *gentibus Auroræ & mari rubro: &* proh *ſcelus! uxor Ægyptia ſequitur* ipſum. *Omnes* videntur *ſimul irrumpere, & totum mare ſpumare commotum remis revolutis & roſtris trifidis. Procedunt mari: diceres Cycladas erutas fluitare mari, aut excelſos montes congredi* cum *montibus:*

NOTÆ.

Cæſaris: quæ, quia ejus in morte effulſerat, pro eo habita eſt, & ideo ejus ſimulacris in capite impoſita, Ecl. 9. 46.

682. *Agrippa.*] *M. Agrippa*, omnium Auguſti operum ac victoriarum adminiſter, præcipue Actiaco bello. Ter conſul fuit, conſors Tribunitiæ poteſtatis cum Auguſto, gener ejuſdem, & adoptione filius, conſors cum eo tribunitiæ poteſtatis. Obiit anno v. c. 742.

684. *Roſtrata corona* &c.] Corona navalis aurea, in ſpeciem roſtrorum navalium conformata, data raro: primum a Pompeio Magno M. Varroni, bellis piraticis: ſecundo ab Auguſto M. Agrippæ, bellis Siculis adverſus Sextum Pompeium, quæ ille confecit extrema ad fretum Siculum pugna, anno v. c. 718. Plin. l. 16. 4.

686. *Victor ab Auroræ* &c.] *M. Antonius*, omnium Julii Cæſaris expeditionum ſocius, ejuſdem in dictatura magiſter equitum, conſul anno v. c. 710. quo Cæſar occiſus eſt: ac deinceps triumvir cum Octaviano ac Lepido: multa eo in magiſtratu crudeliter egit: Brutum & Caſſium conjunctis cum Octaviano copiis vicit: mox ad bellum Parthicum & adminiſtrandum orientem profectus, Parthos quidem vicit per Ventidium, qui anno 716. de illis triumphavit: ſed ipſe ab iiſdem affectus variis cladibus, in Ægyptum receſſit amore Cleopatræ, Ægypti reginæ: quam cum orbis terrarum reginam conſtituere meditaretur, hoſtis a Senatu judicatus, victus eſt ab Octaviano apud Actium Epiri promontorium, anno v. c. 723. ſequente anno capta ab eodem Octaviano Alexandria, ſibi ipſe mortem intulit: Cleopatra cum Octavianum irretire amore ſuo non potuiſſet, verita ne in triumphum duceretur, aſpidis inter ficus delitescentis punctu ſibi mortem accerſivit. *Auroræ populos* vocat orientales. *Litus rubrum*, accolas maris rubri: quod Arabiam ad occidentem & meridiem alluit; & in ſinum influens, Aſiam ab Africa ſeparat, Ægyptumque prætexit ab oriente. *Bactra, orum*, urbs eſt præcipua Bactrianæ regionis, inter Parthiam ab occidente, Indiam ab oriente, Sogdianam a ſeptentrione, Ariam a meridie. Ex iis omnibus regionibus auxilia ſecum habuit Antonius.

690. *Roſtriſque tridentibus.*] Alii legunt *ſtridentibus*: ſed *tridentibus*, legendum eſſe, diximus & explicuimus Æ. 5. 143.

692. *Cycladas.*] Naves Antonii, magnitudine conſpicuas, comparat cum inſulis maris Ægæi *Cycladibus*, de quibus Æ. 3. 74. Cum autem dicat, *montes concurrere montibus altos*: innuit utriuſque exercitus

Tanta mole viri turritis puppibus instant.
Stupea flamma manu, telisque volatile ferrum
Spargitur: arva nova Neptunia cæde rubescunt.
Regina in mediis patrio vocat agmina sistro,
Necdum etiam geminos a tergo respicit angues.
Omnigenumque Deum monstra, & latrator Anubis,
Contra Neptunum & Venerem, contraque Minervam
Tela tenent: sævit medio in certamine Mavors
Cœlatus ferro, tristesque ex æthere Diræ,
Et scissa gaudens vadit Discordia palla,
Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.
Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo
Desuper: omnis eo terrore Ægyptus, & Indi,
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.

INTERPRETATIO.

tanta est *moles turritarum puppium* unde *homines imminent. Projicitur manu ignis in stupa, & spiculis volucre ferrum: campi Neptunii rubescunt nova strage. In medio Regina revocat acies patrio sistro: & nondum adhuc spectat a tergo serpentes duos. Et portenta Deorum omnis generis, & latrator Anubis, ferunt arma adversus Neptunum & Venerem, & adversus Minervam: Mars exsculptus ferro sævit in medio prælio, & funestæ Furiæ ex aëre, & Discordia incedit gaudens lacera palla, quam Bellona sequitur cum flagro cruentato. Actiacus Apollo videns ista tendebat arcum ex alto: hoc metu tota Ægyptus, & Indi, omnis Arabs, omnes Sabæi convertebant dorsum.*

NOTÆ.

naves mole ac turribus fuisse insignes: at præcipuam fuisse Antonianarum molem consentiunt historici. De *Neptuno*, Æ. 1. 129.

696. *Patrio sistro.*] *Sistrum*, æreum crepitaculum, Ægyptiorum proprium, instar reticuli quo pilæ per ludum impelluntur, hoc fere modo compactum erat. Ærea lamina in ovalem figuram inflexa desinebat in manubrium: hanc laminam tres quatuorve fidiculæ, item æreæ, hinc inde trajiciebant, laxis foraminibus insertæ: ita ut, quoties sistrum manubrio commovebatur, fidicularum capita crebro affrictu ad laminam allisa tinnitum ederent. Sistri usus præcipuus erat in sacris Isidis, Ægyptiæ Deæ, cujus simulacra sistrum aliquando manu præferebant. Nomen a σείω, *quatio.* Atque ejus quidem crepitaculi sonum levem fuisse necesse est; neque satis canorum aut gravem, ut naves a prælio revocare posset: quare hoc a Virgilio dictum puto per ironiam, ut est a Propertio quoque de Cleopatra dictum l. 3. 9. 41. *Ausa Jovi nostro latrantem opponere Anubim, & Tiberim Nili cogere ferre minas, Romanamque tubam crepitanti pellere sistro.*

698. *Omnigenumque Deum* &c.] Cicero de Nat. l. 3. 39. *Omne fere genus bestiarum Ægyptii consecrarunt.* Plutarchus, numerat *felem, gryphem*: Plinius, *scarabæos*: Prudentius, *simiam*: alii alios. Præcipua tamen eorum numina *Osiris* rex, ejusque uxor *Isis*: & *Anubis*, eorum vel filius, vel miles, vel satelles: ideo canino capite depictus; quia vel regem fide custodiebat; vel venator erat; vel ejus quasi canis indagantis opera Isis usa est, in investigandis mariti membris, a Typhone fratre discerptis. Vide Vossium de Idol. l. 1. 27. De *Neptuno*, Æ. 1. 129. De *Venere*, Ibid. 260. De *Minerva*, Æ. 2. 31. De *Mavorte*, Marte, E. 9. 12.

701. *Ex æthere Diræ.*] *Furiæ*, de quibus Æ. 6. 572. *Ex æthere*: tum quia volantes illic exsculptæ erant: tum quia apud superos præsertim dicuntur *diræ*, Æ. 3. 211.

702. *Scissa discordia palla.*] Ut ipso habitu vim exprimat suam, qua dividit animos, fœdera disrumpit &c. De *Bellona*, Martis sorore, Æ. 7. 319. De *Apolline*, cui sacrum erat *Actium* promontorium, Æ. 3. 275. De *palla*, pallio muliebri, Æ. 1. 652.

705. *Indi* &c.] Vel veri *Indi* Asiæ: si-

Ipsa videbatur ventis Regina vocatis
Vela dare, & laxos jam jamque immittere funes.
Illam inter cædes, pallentem morte futura,
Fecerat ignipotens undis & Iapyge ferri:
Contra autem magno mœrentem corpore Nilum,
Pandentemque sinus, & tota veste vocantem
Cœruleum in gremium latebrosaque flumina victos.
At Cæsar triplici invectus Romana triumpho
Mœnia, Diis Italis votum immortale sacrabat,
Maxima ter centum totam delubra per urbem.
Lætitia ludisque viæ plausuque fremebant:
Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ:
Ante aras terram cæsi stravere juvenci.

INTERPRETATIO.

Ipsa Regina videbatur præbere vela ventis invocatis, & quamprimum laxare funes navium *solutos. Vulcanus fecerat illam inter strages, pallidam nece imminente, provehi fluctibus & Iapyge* vento: *ex adverso autem Nilum dolentem magno corpore, & aperientem plexus* suos *& tota veste* expassa *invitantem victos in sinum* suum *cæruleum & fluenta latebrosa. Sed Cæsar ingressus Romanos muros triplici triumpho, referebat Diis votum perenne,* nempe *trecenta templa ingentia per totam urbem. Viæ resonabant gaudio & ludis ac plausu: chorus matronarum* erat *in omnibus templis, & altaria* in *omnibus: ante altaria mactati juvenci tegebant terram.*

NOTÆ.

quidem posuit *Bactrianos* in auxiliis Antonii. Vel *Æthiopes*, Ægyptiis vicini, quos ab veteribus *Indos* etiam dictos esse ostendimus G. 2. 171. *Arabes*, ad orientem Ægypti. *Sabæi*, Arabes ad meridiem Arabiæ felicis, G. 1. 57.

710. *Japige.*] Vento, qui ab Apulia, Italiæ maxime orientali parte, flat recta in orientem, ideoque in Ægyptum. Dicitur *Japyx* ab ipsa Apulia, quæ sic prius dicta fuit ab Iapyge, filio juxta Plinium, Dædali; juxta Liberalem, Lycaonis. De *Nilo*, Ægypti fluvio, G. 4. 287.

714. *Triplici .... triumpho.*] Cæsar Octavianus, devictis imperii sui æmulis, tribus continuis diebus Romæ triumphavit, anno v. c. 725. Primo quidem die, de Salassis Alpinis populis, Dalmatis, Illyriis, Pannoniis: quos statim post oppressum Sext. Pompeium vicerat annis 719. & 720. partim per legatos; partim per se ipse: præcipue Dalmatas, quo bello vulneratus fuerat. Altero die, de Cleopatra apud Actium in Epiri litore superata, deque Macedonia illi tum adjuncta, anno, v. c. 723. mense Septembri. Tertio de Ægypto, post necem Antonii & Cleopatræ captamque Alexandriam subacta, anno, v. c. 724. mense Sextili: quo eodem mense triumphavit anno insequente: unde Octavianus postea idemque mensis Augusti nomine insigniti sunt, an. 727. Januar. mense.

715. *Diis Italis votum immortale* &c.] *Trecenta*, id est multa templa, quæ belli tempore voverat, variis Diis deinde consecravit: immortalia pietatis suæ monumenta. Ita enim Dio l. 51. de iis quæ ab eo statim post triumphos edita sunt. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα διετέλεσε, τό, τε Ἀθήναιον, καὶ &c. *Deinde vero perfecit Minervæ templum .... & curiam Iuliam in honorem patris sui factam dedicavit: in eaque collocavit simulacrum victoriæ .... Tarento advectum, & spoliis Ægyptiis decoratum. Julii quoque herois sacrarium multis in eo suspensis donariis ex præda Ægyptiaca exornavit. Multa etiam Jovi Capitolino, Junonique & Minervæ consecravit: cum ex Senatusconsulto omnia prius eorum in templis suspensa ornamenta, tanquam contaminata, essent detracta.* De ludis & sacrificiis publicis ejus in honorem & Romæ & alibi institutis multa addit. De *delubris*, Æ. 2. 225.

Ipſe ſedens niveo candentis limine Phœbi,
Dona recognoſcit populorum, aptatque ſuperbis
Poſtibus: incedunt victæ longo ordine gentes,
Quam variæ linguis, habitu tam veſtis & armis.
Hic Nomadum genus, & diſcinctos Mulciber Afros.
Hic Lelegas, Caraſque, ſagittiferoſque Gelonos
Pinxerat. Euphrates ibat jam mollior undis,
Extremique hominum Morini, Rhenuſque bicornis,
Indomitique Daæ, & pontem indignatus Araxes.
    Talia per clypeum Vulcani dona parentis
Miratur: rerumque ignarus imagine gaudet,
Attollens humero famamque & fata nepotum.

INTERPRETATIO.

Ipſe Auguſtus, *ſedens in nivea porta candidi Apollinis, conſiderat munera populorum & accommodat* ea *ad poſtes: nationes ſubactæ progrediuntur longa ſerie, tam diverſæ ſermone, quam more veſtium & armis. Hic Vulcanus ſculpſerat nationes Nomadum, & Afros diſcinctos: Hic Lelegas, & Caras, & Gelonos ſagittis armatos. Euphrates fluebat jam mitior fluctibus, & Morini ultimi hominum, & Rhenus bicornis, & Dahæ* antea *invicti, & Araxes impatiens pontis.* Æneas *admiratur in clypeo talia munera Vulcani patris: & lætatur ſpecie rerum* quas *ignorat, imponens humero & gloriam & famam poſterorum.*

NOTÆ.

720. *Candentis limine Phœbi.*] Templo Apollinis, quod jamdiu inchoatum in Palatio, tandem cum bibliotheca dedicavit, anno v. c. 726. Nondum igitur perfectum erat triumphi tempore: ſed poëta ob vicinitatem temporum utrumque conjungit. *Candentis Phœbi*: e candido marmore Pari inſulæ: nam Plinius l. 36. 5. ait Auguſtum in Palatina æde Apollinis poſuiſſe ſigna, Bupali & Anthermi Chiorum fratrum opere perfecta: qui candido tantum ac Pario marmore utebantur.

721. *Dona recognoſcit populorum* &c.] *Coronas aureas*, quas victoribus Romanis imperatoribus & ſociæ & vectigales provinciæ gratulationis ergo mittebant; non vero victæ gentes ad redimendam vitam, ut fabulatur Servius. Tales juxta Livium Quinctius Flamininus prætulit in triumpho centum quatuordecim: Scipio Aſiaticus ducentas triginta quatuor: Julius Cæſar juxta Appianum bis mille octingentas viginti duas. Coronarum loco pecunia deinceps ab imperatoribus exacta eſt, quod *aurum coronarium* dicebatur. Talem exegit Cæſar ab ipſa urbe Roma, cum ex Aſia victo Pharnace rediiſſet: ex Dione l. 42. Plerumque offerebantur deinde coronæ illæ Diis, præcipue Jovi Capitolino: Cæſar ſuas poſt triumphum vendidit, confectamque inde pecuniam militibus diſtribuit. Octavianus, juxta Dionem, ex Italiæ civitatibus noluit accipere: alias quas a ſociis accepit, poſtibus templorum videtur appendiſſe, juxta Virgilium.

724. *Hic Nomadum genus.*] Triumphos Octaviani deſcribit, qua in pompa ſubactarum gentium captivi duces currum ſubſequebantur. I. *Nomadæ*, vel *Numidæ*: Africana gens, ad occidentem Carthaginis, quorum caput *Cirta*, nunc *Conſtantine*: ob paſtoralem vitam ita dicti a νομὴ *paſtus*. II. *Afri diſcincti*: id eſt: vel *ignavi*, & labori minime aſſueti; quia qui ſe ad opus parant, accingunt veſtem altius: Vel revera *fluentibus veſtibus induti*: hunc enim fuiſſe habitum Afrorum innuit Milphio Plauti, ſic Pœnum alloquens in Pænulo Act. 5. ſc. 2. v. 48. *Tu qui zonam non habes, quid in hanc veniſtis urbem, aut quid quæritis?* III. *Geloni*: populi, vel Scythiæ, vel Thraciæ. G. 1. 115. IV. *Leleges*: vagi Aſiæ minoris populi, qui ab Homero ad meridiem Æolidis circa ſinum Adramyttenum collocantur: ab aliis cum Caribus confunduntur, aut eis ut ſocii permiſcentur

V. *Cares*, regionem occupant Asiæ, ad meridiem Ioniæ, ad occidentem Lyciæ, ad septentrionem Doridis, nunc *Aidinelli.* VI. *Morini*, populi in ea parte Belgicæ Galliæ, quæ proxime ad Britanniam magnam accedit, & fretum quo Britannicus Oceanus cum Germanico committitur: unde *extremi dicuntur* in ea parte: horum caput fuit Tarvanna, *Terovanne*, nunc diruta, in Picardiæ & Artesiæ confinio. De Morinis triumphavit Caius Carinas, eodem anno ac die quo primum triumphum duxit Octavianus. VII. *Daæ*, vel *Dahæ*: Scythicum genus dicuntur a Stephano: & a Pomponio Mela collocantur in Asia non longe a Scythis, circa Oxum fluvium, inter Bactrianos & Sogdianos: quod si ita est, fuerunt illi inter Augusti captivos cum Bactrianis Antonii sociis. Habent quædam exemplaria *Daci*: qui Europæ populi sunt, supra Istri sive Danubii ostia: de quibus triumphavit Augusti auspiciis M. Licinius Crassus, anno v. c. 726. At mendosa hæc lectio est, quia *Daci* primam habent longam; *aut conjurato descendens Dacus ab Istro*, G. 2. 497. VIII. *Euphrates*, fluvius Armeniam & Mesopotamiam alluens: de eo G. 1. 509. Quid apud illum gesserit Octavianus, G. 4. 561. IX. *Rhenus bicornis*, de eo Ec. 10. 47. Hunc belli causa trajecisse secundus Romanorum Agrippa dicitur a Dione, & triumphum tamen neglexisse, anno v. c. 717. X. *Araxes*, ex Armeniæ montibus per Mediam in mare Caspium influens, placido primum fluxu; sed ubi in asperiora devenit, ingenti impetu ac fragore: ut habet Pomponius Mela l. 3. 5. De ejus pontibus ita Servius: *Quem pontibus nixus est Xerxes conscendere: vel cui Alexander magnus pontem fecit, quem fluminis incrementa ruperunt: quem postea Augustus firmiore ponte ligavit.* At de ponte quidem Alexandri loquitur Isidorus l. 13. 21. de ponte Xerxis & Augusti nihil apud veteres reperi.

724. *Mulciber.*] Vulcanus, ita dictus a *mulcendo* ac temperando ferro.

730. *Ignarus.*] Quamvis enim his imaginibus delectabatur, tamen quid illæ repræsentarent cognoscere non poterat.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER IX.

ARGUMENTUM.

ÆNea conquirendis auxiliis apud Arcadas ac Tuscos occupato, Turnus admonetur a Junone per Iridem, ut in castrensia novæ Trojæ munimenta impetum faciat. Trojanis, ex Æneæ præscripto, non egredientibus ad pugnam: Turnus eorum naves oppidi lateri admotas parat incendere: sed illæ, cum ex Idææ sylvæ materia fabricatæ olim fuissent, Idææ matris beneficio mutantur marinas in Nymphas: tum nocte imminente circa oppidum excubiæ disponuntur. Interim Trojani, de revocando per nuncios Ænea soliciti, dum inter se consultant: Nisus & Euryalus, par nobile amicorum, ultro suscipiunt hanc provinciam: laudati ab Ascanio, dimissique, cædem Rutulorum noctu magnam faciunt: eorumque spoliis induti dum pergunt porro, a Latinis equitibus obviis occiduntur: capita hastis affixa, & in castris erecta, agnoscuntur procul a Trojanis, & ingentem in oppido luctum excitant, præsertim matris Euryali. Turnus oppugnationem mane instaurat. Ascanius Numanum insolentius illudentem emissa e muris sagitta configit. Quo successu elati Pandarus & Bitias portas recludunt, & Rutulos subeuntes magna strage propellunt. Turnus facto impetu tandem irrumpit, sed clau-

sis

ſis portis, hoſtium multitudine circumventus, paulatim recedit in eam oppidi partem quam Tiberis alluebat, & ut erat armatus in flumen deſiliens ad ſuos natatu revertitur.

ATque ea diverſa penitus dum parte geruntur,
Irim de cœlo miſit Saturnia Juno
Audacem ad Turnum. Luco tum forte parentis
Pilumni Turnus ſacrata valle ſedebat.
Ad quem ſic roſeo Thaumantias ore locuta eſt:
Turne, quod optanti Divum promittere nemo
Auderet, volvenda dies en attulit ultro.
Æneas, urbe & ſociis & claſſe relicta,
Sceptra Palatini ſedemque petit Evandri.
Nec ſatis: extremas Coriti penetravit ad urbes:
Lydorumque manum, collectos armat agreſtes.
Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poſcere currus.
Rumpe moras omnes, & turbata arripe caſtra.
Dixit, & in cœlum paribus ſe ſuſtulit alis,
Ingentemque fuga ſecuit ſub nubibus arcum.

INTERPRETATIO.

AC dum iſta fiunt in regione longe remota: Juno filia Saturni miſit e cœlo Irim ad audacem Turnum. Turnus forte quieſcebat tunc apud ſylvam Pilumni abavi, in *valle ſacra. Ad quem filia Thaumantis ita locuta eſt ore roſeo: Turne, ecce tempus revolutum exhibuit ſponte* id,*quod nullus Deorum auderet polliceri tibi cupienti. Æneas, relicta urbe & ſociis & navibus, adivit regnum & regionem Evandri Palatini. Nec* id *ſatis* eſt: *ivit ad ultimas urbes Coriti: & armat multitudinem Tyrrhenorum, ruſticos congregatos. Quid deliberas? jam tempus eſt vocare equites & currus. Amputa omnem moram, & invade caſtra territa.* Sic *locuta* eſt, *& alis æqualibus extulit ſe ad cœlum, &* in *fuga ſignavit magnum arcum ſub nubibus.*

NOTÆ.

1. D*Iverſa parte.*] In Etruria, apud urbem Cære, Æ. 8. 479. De *Iride, Thaumantis filia*, Æ. 4. 700.

3. *Parentis Pilumni.*] At Pilumnus dicitur Æ. 10. 76. Turni *avus*: ibid. 619. Turni *quartus pater*, id eſt *abavus.* Igitur: vel *parens* ſumitur hic generatim, quomodo dicimus *parentes majoreſque*, quocumque gradu diſtent a nobis: vel, ut ait Servius, *Pilumnus* commune fuit familiæ cognomen, a primo Pilumno derivatum in poſteros, ut Cæſarum a primo Cæſare. Sto in prima ſententia: quia ſolus Pilumnus caput gentis Deus habitus eſt, ut locis illis videbimus; ideoque luco ſeu ſylva ſacra donatus.

4. *Sedebat.*] Vel *feriabatur* ad ejus tumulum: ſcripſit enim Cicero De Leg. l. 2. 55. *Denicalibus feriis reſideri mortuos.* Ita Turnebus. Vel ſimpliciter *otiabatur.* Ita Donatus. Vel *deliberabat* ſecum de rerum ſuarum ſtatu.

9. *Palatini* &c.] De *Evandro, Palatini* montis incola, Æ. 8. 51. In eo monte deinde ſtructa eſt Roma, in eo Romulus unam e pluribus ſuis habuit domum, Cæſar quoque Octavianus habuit ſuam: unde imperatorum ædes, ubicumque eſſent, *palatia* vocata ſunt. De *Corito*, urbe Tuſciæ, a Corito rege fundata, nunc *Cortona*, Æ. 3. 170. De *Lydis*, Tuſciæ colonis e Lydia, Æ. 2. 781. Æ. 8. 479.

13. *Caſtra.*] Novam Trojam, tumultuario opere munitam ab Ænea, ad oſtium orientale Tiberis, Æ. 7. 157.

Agnovit juvenis, duplicesque ad ſidera palmas
Suſtulit, ac tali fugientem eſt voce ſecutus:
Iri, decus cœli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras? unde hæc tam clara repente
Tempeſtas? video medium diſcedere cœlum,
Palanteſque polo ſtellas: ſequar omina tanta,
Quiſquis in arma vocas. Et ſic effatus, ad undam
Proceſſit, ſummoque hauſit de gurgite lymphas,
Multa Deos orans: oneravitque æthera votis.
Jamque omnis campis exercitus ibat apertis,
Dives equum, dives pictaï veſtis, & auri.
Meſſapus primas acies, poſtrema coërcent
Tyrrheidæ juvenes: medio dux agmine Turnus
Vertitur arma tenens, & toto vertice ſupra eſt.
Ceu ſeptem ſurgens ſedatis amnibus altus
Per tacitum Ganges: aut pingui flumine Nilus,
Quum refluit campis, & jam ſe condidit alveo.
Hic ſubitam nigro glomerari pulvere nubem
Proſpiciunt Teucri, ac tenebras inſurgere campis.
Primus ab adverſa conclamat mole Caïcus:

INTERPRETATIO.

Juvenis Turnus *agnovit* eam, *& porrexit ambas palmas ad aſtra, & proſecutus eſt abeuntem talibus verbis*: O *Iri, ornamentum aëris: quis miſit te lapſam e nubibus ad me in terras? unde ſubito hæc facies* cœli *tam ſplendida? cerno medium cælum hiare, & ſidera errantia cælo. Parebo tantis monitis, quicumque* Deorum *hortaris me ad bellum. Atque ita locutus, progreſſus* eſt *ad fluvium, & extulit e ſuperficie fluvii aquam, multa petens a Diis: & replevit cælum votis. Et jam totus exercitus procedebat agris patentibus, frequens equis, abundans veſtibus verſicoloribus & auro. Meſſapus regit prima agmina, liberi Tyrrhei ultima: Turnus rex excurrit in medio exercitu, attollens arma, & excedit* alios *toto capite. Veluti profundus Ganges creſcens cum ſilentio ſeptem fluviis placidis: aut* veluti *Nilus fœcundis aquis, quando refluit* ex *agris & jam incluſit ſe* ſuo *alveo. Tunc Trojani procul vident nimbum repentinum colligi* ex *obſcuro pulvere, & caliginem induci in agros. Primus Caïcus vociferatur ex aggere oppoſito*:

NOTÆ.

23. *Hauſit de gurgite lymphas.*] Ut lotis manibus purius precaretur. Sic Æneas Æ. 8. 69. De genitivo *pictai*, Æ. 3. 354. De *Meſſapo*, Æ. 7. 691. De *Tyrrheo*, & ejus filiis, Ibid. 483.

30. *Ceu ſeptem ſurgens* &c.] *Ganges*, fluvius mediam Indiam interſecans, ac duas in partes dividens: influens in Oceanum meridionalem uno quidem oſtio; ſed cui tam multæ objacent inſulæ, ut oſtium illud, inſulis interciſum, multiplex dici poſſit. Nili modo exundare certis temporibus dicitur apud Solinum c. 55. De *Nilo*, ejuſque ſeptem oſtiis & benefica exundatione, G. 4. 287. Comparat igitur Virgilius Turni exercitum, e multis Italiæ populis, qui prius diſperſi per agros vagabantur, nunc in unum collecti inſtructa acie incedunt non ſine majeſtate & ſilentio; cum his duobus fluviis, non exundantibus quidem, ſed poſt exundationem e campis in alveum refluentibus. Quidam voces illas, *ſeptem ſurgens ſedatis amnibus*: non de ſeptem oſtiis, quibus Ganges deſcendit potius in mare, quam *ſurgit*; ſed melius explicant de fluviis compluribus, qui in eum influunt, & quorum ſocietate intumeſcit ac vere *ſurgit*: quo ſenſu, *ſep-*

Quis globus, o cives? caligine volvitur atra!
Ferte citi ferrum, date tela, ſcandite muros:
Hoſtis adeſt, eia. Ingenti clamore per omnes
Condunt ſe Teucri portas, & mœnia complent.
Namque ita diſcedens præceperat optimus armis
Æneas: ſi qua interea fortuna fuiſſet;
Ne ſtruere auderent aciem, neu credere campo:
Caſtra modo & tutos ſervarent aggere muros.
Ergo, etſi conferre manum pudor iraque monſtrat;
Objiciunt portas tamen, & præcepta faceſſunt:
Armatique cavis expectant turribus hoſtem.
Turnus, ut antevolans tardum præceſſerat agmen,
Viginti lectis equitum comitatus; & urbi
Improviſus adeſt: maculis quem Thracius albis
Portat equus, criſtaque tegit galea aurea rubra.
Ecquis erit mecum, o juvenes, qui primus in hoſtem?
En, ait, & jaculum intorquens emittit in auras,
Principium pugnæ: & campo ſeſe arduus infert.
Clamore excipiunt ſocii, fremituque ſequuntur
Horriſono. Teucrum mirantur inertia corda:
Non æquo dare ſe campo, non obvia ferre
Arma viros; ſed caſtra fovere. Huc turbidus atque huc
Luſtrat equo muros, aditumque per avia quærit.

INTERPRETATIO.

O *cives! quantus globus nigræ caliginis accedit* ad nos? *afferte arma celeres, date ſpicula, conſcendite mœnia: hoſtis inſtat, agite.* Omnes *Trojani* cum *magna vociferatione includunt ſe intra portas, & replent munimenta. Quippe Æneas peritiſſimus militaris* rei *ſic abiens juſſerat: ſi caſus aliquis* ejuſmodi *contingeret, interim* dum abeat; *ne auderent ordinare exercitum, neve committere* in *campum: tantummodo tuerentur caſtra & muros defenſos vallis. Itaque, licet pudor & furor hortentur* eos *conſerere manus; tamen opponunt portas, & exequuntur mandata Æneæ, & armati expectant hoſtem in mediis turribus. Turnus, cum ante currens prægreſſus eſſet lentiorem turmam, ſtipatus viginti equitibus electis; ita acceſſit* ad *urbem inexpectatus: Thracius equus maculoſus albo vehit eum, & caſſis aurea inumbrat criſtis rubris. O juvenes, inquit, quis erit veſtrum, qui primus in hoſtem* irruet? *Ecce.* Sic *ait, & evibrans jaculum projicit in aërem,* quaſi *initium prælii: & altus immittit ſeſe in campum* junctum urbi. *Socii succedunt* ei cum *clamore, & ſequuntur ululatu terribili. Mirantur deſides animos Trojanorum: homines* illos *non exhibere ſe in æquam planitiem, non inferre arma oppoſita; ſed inſidere caſtris.* Turnus *iratus huc & illuc circuit equo muros, & veſtigat ingreſſum per loca inacceſſa.*

NOTÆ.

tem, erit pro incerto quolibet numero, qui ſæpe a poëtis per *ſeptenum* aut *centenum* exprimitur.

49. *Thracius.*] De *equo* ejuſdemmodi, Æ. 5. 566. De *Thraciæ* equorum ferace, Æ. 3. 14. De *criſtis galearum*, Æ. 3. 468.

56. *Æquo campo.*] Vel *plano*: vel potius, *ubi pari periculo, pari pugnæ modo*, decertare poſſent. De verbo *luſtro*, pro *circumeo*, Æ. 1. 612.

Ac veluti pleno lupus insidiatus ovili,
Quum fremit ad caulas, ventos perpessus & imbres,
Nocte super media: tuti sub matribus agni
Balatum exercent: ille asper & improbus ira
Sævit in absentes: collecta fatigat edendi
Ex longo rabies, & siccæ sanguine fauces.
Haud aliter Rutulo muros & castra tuenti
Ignescunt iræ, & duris dolor ossibus ardet:
Qua tentet ratione aditus; & qua via clausos
Excutiat Teucros vallo, atque effundat in æquor.
Classem, quæ lateri castrorum adjuncta latebat,
Aggeribus septam circum & fluvialibus undis,
Invadit: sociosque incendia poscit ovantes:
Atque manum pinu flagranti fervidus implet.
Tum vero incumbunt: urget præsentia Turni,
Atque omnis facibus pubes accingitur atris.
Diripuere focos: piceum fert fumida lumen
Tæda, & commistam Vulcanus ad astra favillam.
Quis Deus, o Musæ, tam sæva incendia Teucris
Avertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Dicite: prisca fides facto, sed fama perennis.
Tempore quo primum Phrygia formabat in Ida
Æneas classem, & pelagi petere alta parabat:

INTERPRETATIO.

Et veluti quando lupus sub mediam noctem insidians ovili pleno frendet prope septa, passus ventos & pluvias: tunc *agni securi sub matribus emittunt balatum* : *ille* vero *acer & percitus ira furit adversus absentes*: *furor edendi auctus ex longo* tempore, *& guttur sitiens sanguinis vexat* eum. *Non aliter furor inflammatur Rutulo consideranti muros & castra, & indignatio augescit* in *ossibus duris*: *quomodo quærat ingressum*; *& qua* parte *via* aliqua *extrahat* ex *aggere Trojanos inclusos, & inducat* eos *in planitiem. Impugnat classem circum defensam munimentis & aquis fluvialibus, quæ latebat admota lateri castrorum* : *& vocat ad incendium socios gaudentes*, *&* ipse *ardens armat manum pinu flammanti. Tunc autem dant se* operi: *præsentia Turni incitat* eos, *& omnis juventus armatur nigris facibus. Rapuerunt* titiones *e focis*: *tæda fumifera emittit ad sidera lucem piceam*, *& ignis mistam favillam.* O *Musæ*, *quis Deus abduxit a Trojanis incendia tam crudelia ? quis depulit tantas flammas a navibus ? dicite* hoc: *antiqua* est *certitudo* hujus *facti*, *tamen fama* ejus est *æterna. Tempore quo Æneas primum struebat naves in Ida* monte *Phrygiæ* , *& parabat* se *ad eundum* in *extrema* spatia *maris*;

NOTÆ.

60. *Caulas.*] *Caula*, stabulum ovium, e Græco αὐλή.

68. *In æquor.*] In campum, Æ. 2. 780.

70. *Aggeribus* &c.] Situm describit novæ Trojæ, Æ. 7. 157. De *aggere*, infra, v. 142.

75. *Focos.*] Quos excitaverant, ad accendendas arbores pinguis naturæ; quales sunt *pinus*, *tæda*, Ecl. 7. 49. Tamen *tæda* pro qualibet face fumi potest. De *Vulcano*, pro igne, G. 1. 295.

79. *Prisca fides*, *sed* &c.] Etsi factum ob vetustatem multis subobscurum sit; fama tamen ejus non periit, sed vigebit semper. De *Ida*, Troadis monte, Æ. 2. 801. De *navibus Æneæ* ibidem structis ad fugam, Æ. 3. 6. De *Berecynthia*, Cybeles, Æ. 6.

Ipſa Deum fertur genitrix Berecynthia magnum
Vocibus his affata Jovem: Da nate petenti,
Quod tua cara parens domito te poſcit Olympo.
Pinea ſylva mihi multos dilecta per annos,
Lucus in arce fuit ſumma: quo ſacra ferebant,
Nigranti picea trabibuſque obſcurus acernis.
Has ego Dardanio juveni, cum claſſis egeret,
Læta dedi: nunc ſollicitam timor anxius urget.
Solve metus, atque hoc precibus ſine poſſe parentem:
Ne curſu quaſſatæ ullo, neu turbine venti
Vincantur: proſit noſtris in montibus ortas.
Filius huic contra, torquet qui ſidera mundi:
O genitrix, quo fata vocas? aut quid petis iſtis?
Mortaline manu factæ immortale carinæ
Fas habeant? certuſque incerta pericula luſtret
Æneas? cui tanta Deo permiſſa poteſtas?
Imo ubi defunctæ finem portuſque tenebunt
Auſonios: olim quæcunque evaſerit undis,
Dardaniumque ducem Laurentia vexerit arva;
Mortalem eripiam formam, magnique jubebo
Æquoris eſſe Deas: qualis Nereïa Doto
Et Galatea ſecant ſpumantem pectore pontum.
Dixerat: idque ratum, Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes atraque voragine ripas,
Annuit: & totum nutu tremefecit Olympum.

INTERPRETATIO.

ipſa Berecynthia mater Deorum dicitur allocuta magnum Jovem his verbis: O *fili, concede* matri *precanti, quod dilecta mater tua petit a te* poſt *cælum ſubactum. Sylva pinea cara per multos annos fuit mihi, lucus in ſupremo vertice, umbroſus picea opaca & truncis acernis*: *quem* in locum *inferebant ſacrificia. Ego læta conceſſi has* arbores *Trojano juveni, quando indigebat navibus*: *nunc metus anxius habet me ſollicitam. Expelle timores* meos, *& permitte matrem hoc valere precibus* ſuis: *ne* naves illæ *deficiant, fractæ ulla navigatione aut vi ventorum*: *proſit* ipſis, eas *natas* eſſe *in montibus noſtris. Filius, qui volvit aſtra mundi*, reſpondet *illi ex adverſo*: O *mater! quo vertis fata, aut quid rogas hi* verbis? *An naves fabricatæ manu mortali obtinebunt jus immortalitatis? & Æneas ſecurus adibit pericula dubia? cui Deo conceſſa* eſt *tanta facultas*? Ego *potius quondam, poſtquam functæ* iis periculis *attigerint terminos & portus Italos*: *quæcunque evitaverit fluctus, & tulerit principem Trojanum ad campos Laurentes*; huic *auferam ſpeciem mortalem, & imperabo* has eſſe *Deas vaſti maris*: *qualis Doto filia Nereï, & Galatea ſcindunt pectore mare ſpumoſum.* Sic *locutus* erat, *& id voluit* eſſe *certum, per fluvios fratris inferni, per ripas fluentes pice & nigro vortice*: *& commovit nutu totum cælum.*

NOTÆ.

784. De *arce*, pro montis cacumine, G. 4. 461. *Picea*, arbor reſinam ferens, G. 2. 257. *Trabes acernæ*, ex *acere* arbore, *erable.*

99. *Auſonios* &c.] Æ. 7. 54. *Dardanium ducem*, Æ. 1. 239. *Laurentia arva*, Æ. 7. 63. *Doto*, *Galatea*: Nymphæ marinæ, Nerei filiæ: Ecl. 7. 37. De *Styge* fluvio, Æ. 6. 323. Cur Dii *per Styga jurare* ſoleant, G.

Ergo aderat promiſſa dies, & tempora Parcæ
Debita complerant: quum Turni injuria matrem
Admonuit ſacris ratibus depellere tædas.
Hic primum nova lux oculis effulſit, & ingens
Viſus ab Aurora cœlum tranſcurrere nimbus,
Idæique chori: tum vox horrenda per auras
Excidit, & Troum Rutulorumque agmina complet:
Ne trepidate meas Teucri defendere naves,
Neve armate manus: maria ante exurere Turno
Quam ſacras dabitur pinus. Vos ite ſolutæ,
Ite Deæ pelagi: genitrix jubet. Et ſua quæque
Continuo puppes abrumpunt vincula ripis:
Delphinumque modo demerſis æquora roſtris
Ima petunt. Hinc virgineæ (mirabile monſtrum)
Reddunt ſe totidem facies, pontoque feruntur;
Quot prius æratæ ſteterant ad litora proræ.
Obſtupuere animis Rutuli: conterritus ipſe
Turbatis Meſſapus equis: cunctatur & amnis
Rauca ſonans, revocatque pedem Tiberinus ab alto.
At non audaci ceſſit fiducia Turno.
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro:
Trojanos hæc monſtra petunt: his Juppiter ipſe
Auxilium ſolitum eripuit: non tela nec ignes
Expectant Rutulos. Ergo maria invia Teucris,

INTERPRETATIO.

Ergo promiſſa dies advenerat, & Parcæ conſummaverant tempus conſtitutum: quando impugnatio Turni movit Berecynthiam, ut *averteret faces a navibus* ſibi *ſacris. Tunc primum novum lumen illuxit oculis* Trojanorum, *& magna nubes viſa* eſt *ab oriente trajicere cælum, &* ſimul *chori Idæi: deinde vox terribilis emittitur per aërem, & implet turmas Trojanorum ac Rutulorum:* O *Trojani, ne properate tueri meas naves, & ne armate manus* veſtras: *prius permittetur Turno ſuccendere mare, quam pinus* mihi *dicatas. Vos ite liberæ, ite Nymphæ maris: mater* Deorum *id imperat. Et ſtatim ſingulæ naves abſcindunt ſuos funes e litoribus: & more delphinorum merſis roſtris quærunt profundum mare. Deinde (prodigium admirabile) referunt ſe totidem vultus puellares, & currunt mari; quot æratæ naves antea hæſerant ad litora. Rutuli animo horruerunt: ipſe Meſſapus territus eſt equis commotis: fluvius quoque Tiberinus ſiſtit raucum immurmurans, & refert curſum* a *mari. Non tamen repreſſa eſt confidentia Turni audacis. Ultro excitat verbis animos* ſuorum, *& ultro* eos *objurgat: Hæc prodigia ſpectant Trojanos: ipſe Jupiter aufert illis ſubſidium conſuetum:* naves *non expectant arma nec incendia Rutulorum. Itaque mare jam impenetrabile eſt Trojanis,*

NOTÆ.

3. 551. De *Olympo*, Ecl. 5. 56. De *Parcis*, Æ. 1. 26.

112. *Idæique chori.* [*Corybantes*, *Curetes*, *Dactyli*, Cybeles miniſtri: qui cymbalis æreis ea in nube circa Cybelen perſtrepebant, Æ. 3. 111.

114. *Ne trepidate.*] Vox illa non ſemper metum ſolum ſignificat; ſed feſtinationem ac tumultuationem: ut patet ex G. 4. 69. De *delphinibus*, Æ. 5. 594. De *proris navium æratis*, Æ. 3. 143. De *Tiberino*, Deo fluvii, Æ. 8. 31.

130. *Rutulos.*] Æ. 7. 794. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

Nec ſpes ulla fugæ : rerum pars altera adempta eſt:
Terra autem in manibus noſtris : tot millia gentes
Arma ferunt Italæ. Nil me fatalia terrent,
Si qua Phryges præ ſe jactant reſponſa Deorum.
Sat fatis Venerique datum eſt, tetigere quod arva
Fertilis Auſoniæ Troes : ſunt & mea contra
Fata mihi, ferro ſceleratam excindere gentem,
Conjuge prærepta. Nec ſolos tangit Atridas
Iſte dolor, ſoliſque licet capere arma Mycenis.
Sed periiſſe ſemel ſatis eſt? peccare fuiſſet
Ante ſatis, penitus modo non genus omne peroſos
Fœmineum. Quibus hæc medii fiducia valli,
Foſſarumque moræ, leti diſcrimina parva,
Dant animos: an non viderunt mœnia Trojæ,
Neptuni fabricata manu conſidere in ignes?
Sed vos, o lecti : ferro quis ſcindere vallum
Apparat, & mecum invadit trepidantia caſtra?
Non armis mihi Vulcani, non mille carinis
Eſt opus in Teucros : addant ſe protinus omnes

INTERPRETATIO.

Nec ſupereſt ipſis *ulla ſpes fugiendi* : *pars altera mundi ablata eſt* ipſis : *terra vero* eſt *in poteſtate noſtra* : *tam multa* ſunt *millia nationum Italarum* quæ *inferunt* iis *bellum*. *Nullatenus terrent me fatalia oracula Deorum*, *ſi Trojani prædicant aliqua pro ſe* : *ſatisfactum eſt fatis & Veneri, ex quo Trojani attigerunt agros fœcundæ Italiæ* : *ſunt quoque mihi fata mea adverſus* illa, nempe *evertere bello gentem impiam*, ſi quidem *erepta* eſt mihi *ſponſa*. *Nec iſta indignatio movet ſolos filios Atrei*, *aut licitum eſt ſolis Mycenis ſumere arma*. *At* nonne *ſatis eſt* iis *ſemel periiſſe*? *ſatis eſſet*, *non adhuc omnino adhorrentibus a muliebri genere*, *peccaſſe prius*. Illi, *quibus hæc tutela aggeris interjecti*, *& foſſæ* nos *remorantes*, quæ *parum diſterminant* eos *a morte*, *augent audaciam* : *nonne viderunt muros Trojæ*, *ſtructos manu Neptuni*, *collabi in flammas*? *At vos*, *o ſelecti* ſocii dicite : *quis parat evertere ferro vallum*, *& quis impugnat mecum caſtra timida*? *Non eſt opus mihi contra Trojanos armis Vulcani*, *non mille navibus* : *ſtatim adjungant ſe* illis *omnes* ....

NOTÆ.

131. *Rerum pars altera.*] Inferioris orbis, qui ex aqua & terra conglobatur.

134. *Phryges.*] Trojani, qui per contemptum ſic appellabantur, ob Phrygum mollitiem. Æ. 1. 385.

138. *Atridas.*] Atrei, Mycenarum regis, filios : *Agamemnona*, Æ. 3. 54, & *Menelaum*, Æ 2. 264. Qui ob raptam a Paride Trojano Helenam, Menelai conjugem, Græciam univerſam in Trojanos concitarunt. De *Mycenis*, Peloponneſi urbe, Æ. 1. 288.

140. *Sed periiſſe ſemel* &c.] Conciſa admodum ſententia, ideoque ſubobſcura : quæ juxta traditam interpretationem ſic fuſius explicari poteſt. *Nonne ſufficit ipſis jam ſemel periiſſe*, *propter amorem fœminarum*? tamen quicumque alii nondum odiſſent penitus omne genus fœmineum; iis ſatis fuiſſet peccare prius : id eſt, *ſatis eſſet peccaſſe prius* : ſive, ſatis eſſet memoria prioris peccati & pœnæ, ut ab amore fœminarum averterentur.

142. *Valli.*] Dicitur *vallum* & *vallus*. *Vallum*, munimentum eſt : ex aggeſta terra, quæ proprie *agger* dicitur ; & ſudibus ſive palis, qui proprie dicuntur *valli*, quibus terra aggeſta cohibetur. De *Trojæ muris a Neptuno fabricatis*, Æ. 2. 610.

148. *Armis Vulcani.*] Duo videtur dicere:

Etruſci ſocios : tenebras & inertia furta
Palladii, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Ne timeant : nec equi cæca condemur in alvo :
Luce palam certum eſt igni circundare muros.
Haud ſibi cum Danais rem faxo & pube Pelaſga
Eſſe putent, decimum quos diſtulit Hector in annum.
Nunc adeo, melior quoniam pars acta diei :
Quod ſupereſt, læti bene geſtis corpora rebus
Procurate viri, & pugnam ſperate parati.
Interea vigilum excubiis obſidere portas
Cura datur Meſſapo, & mœnia cingere flammis.
Bis ſeptem Rutuli, muros qui milite ſervent,
Delecti : aſt illos centeni quemque ſecuti,
Purpurei criſtis juvenes auroque coruſci.
Diſcurrunt, variantque vices, fuſique per herbam
Indulgent vino, & vertunt crateras ahenos.
Collucent ignes : noctem cuſtodia ducit
Inſomnem ludo.
Hæc ſuper e vallo proſpectant Troes, & armis
Alta tenent : necnon trepidi formidine portas
Explorant, ponteſque & propugnacula jungunt :
Tela gerunt. Inſtant Mneſtheus acerque Sereſtus :
Quos pater Æneas, ſi quando adverſa vocarent,
Rectores juvenum & rerum dedit eſſe magiſtros.

INTERPRETATIO.

Tuſci ſocios : ne metuant noctem, & ignavum furtum Palladii, occiſis cuſtodibus ſupremæ arcis : nec occultabimur in obſcuro utero equi : ratum eſt cingere muros ignibus palam de *die. Faciam ne exiſtiment ſibi negotium eſſe cum juventute Pelaſga & Achivis, quos Hector protraxit* uſque *ad decimum annum. Jam vero, ſiquidem optima pars diei lapſa eſt : quod reſtat, o viri, re feliciter inchoata, reficite hilares corpora, & parati expectate prælium. Interim committitur Meſſapo cura collocandi ad portas ſtationes vigilum, & circundandi munimenta ignibus. Quatuordecim Rutuli electi* ſunt *qui obſervent muros cum militibus : illos vero ſingulos centum juvenes ſecuti* ſunt, *purpurati criſtis & fulgentes auro. Divagantur, & ſuccedunt* ſibi *invicem, & projecti in gramina vacant compotationi, & exhauriunt pocula ærea. Micant ignes : vigiles tranſigunt noctem inſomnem ludendo. Trojani proſpiciunt iſta deſuper ex aggeribus, & ſervant armis ſummas* partes murorum : *præterea pavidi metu circumſpiciunt portas, & firmant pontes ac propugnacula* : habent *arma expedita. Urgent Mneſtheus & ardens Sereſtus : quos pater Æneas, ſi* res *adverſæ aliquando* id *exigerent, juſſerat eſſe moderatores juvenum & adminiſtros rerum.*

NOTÆ.

& ſe non egere armis a Vulcano fabricatis, qualia Achilles habuit, Æ. 8. 383. nec ſe uſurum proprio enſe, quem habuit ipſe Turnus, a Vulcano item conflatum, Æ. 12. 90. De *mille carinis* Græcorum, ad Trojam, Æ. 2. 198. De *Etruſcis*, Æ. 8. 479. De *nocturno furto Palladii* Trojani, ab Ulyſſe & Diomede, Æ. 2. 166. De *equo Trojano*, & Græcis eo incluſis, Æ. 2. 260. De *Danais*, Æ. 1. 34. De *Pelaſgis*, Theſſalis, Ibid. v. 628. De *Hectore*, Priami filio, Ibid. v. 487.

165. *Crateras.*] De iis poculis, Ec. 5. 68.

170. *Pontes & propugnacula.*] Pontes,

&

Omnis per muros legio ſortita periclum
Excubat, exercetque vices, quod cuique tuendum eſt.
Niſus erat portæ cuſtos, acerrimus armis,
Hyrtacides; comitem Æneæ quem miſerat Ida
Venatrix, jaculo celerem levibuſque ſagittis:
Et juxta comes Euryalus, quo pulchrior alter
Non fuit Æneadum, Trojana nec induit arma;
Ora puer prima ſignans intonſa juventa.
His amor unus erat, pariterque in bella ruebant:
Tunc quoque communi portam ſtatione tenebant.
Niſus ait: Diine hunc ardorem mentibus addunt
Euryale? an ſua cuique Deus fit dira cupido?
Aut pugnam aut aliquid jamdudum invadere magnum
Mens agitat mihi, nec placida contenta quiete eſt.
Cernis quæ Rutulos habeat fiducia rerum:
Lumina rara micant, ſomno vinoque ſoluti
Procubuere, ſilent late loca: percipe porro
Quid dubitem, & quæ nunc animo ſententia ſurgat.
Ænean acciri omnes, populuſque, patreſque,
Expoſcunt: mittique viros, qui certa reportent.
Si tibi quæ poſco promittunt (nam mihi facti
Fama ſat eſt) tumulo videor reperire ſub illo
Poſſe viam ad muros & mœnia Pallantea.

INTERPRETATIO.

Quodlibet agmen, per ſortem exponens ſe *periculo, excubat per muros, & variat vices,* ſecundum id *quod unicuique* contigit *ſervandum. Niſus, filius Hyrtaci, ardentiſſimus* in *bello, erat cuſtos portæ; quem Ida venatrix dederat Æneæ comitem, promptum jaculo & ſagittis levibus: prope eum* erat *Euryalus, quo nullus alius Trojanorum formoſior fuit, nec tulit arma Trojana; puer notans vultum imberbem prima juventute. Erat illis amor mutuus, & ſimul* ſolebant *currere ad pugnam: tunc etiam ſervabant portam communibus excubiis. Niſus dixit: Euryale, an Dii immittunt animis hunc ardorem, an ſua cupido ardens fit unicuique Deus? Jamdiu animus ſuggerit mihi aggredi aut certamen aut aliquid magnum, nec contentus eſt* hoc *otio tranquillo. Vides, quæ confidentia rerum occupet Rutulos: ignes rari ſplendent, jacuerunt labefacti ſomno & vino, loca* omnia *undique ſilent: adverte porro quid mediter, & quod conſilium ſuboriatur animo* meo. *Omnes, & plebs, & proceres, petunt revocari Æneam: & mitti homines, qui referant certa* de eo. *Si pollicentur* ſe daturos *tibi* ea *quæ peto* (*nam gloria facti ſufficit mihi*) *videor poſſe invenire juxta illum collem iter ad urbem & munitiones Pallantei.*

NOTÆ.

& ſcalas, quibus turres & munimenta inter ſe committerentur, ut poſſent obſeſſi diſcurrere. De *legione,* G. 2. 279.

177. *Ida venatrix.*] Vel mater Niſi nomine *Ida:* vel mons *Ida,* Æ. 2. 801. quæ dicitur *venatrix,* quia venatoribus frequens: ut G. 3. 44. *Domitrix Epidaurus equorum.*

181. *Prima juventa.*] *Lanugine,* quæ primæ juventutis indicium eſt.

185. *An ſua cuique* &c.] An vero unuſquiſque, id quod valde vult, divino impulſu ſe ſibi fingit velle?

191. *Quid dubitem.*] *Quid mediter, quid deliberem facere:* omnis enim deliberatio cum dubitatione conjuncta eſt.

194. *Si tibi quæ poſco promittunt.*] Hic

Obſtupuit magno laudum perculſus amore
Euryalus, ſimul his ardentem affatur amicum:
Mene igitur ſocium ſummis adjungere rebus
Niſe fugis? ſolum te in tanta pericula mittam?
Non ita me genitor bellis aſſuetus Opheltes
Argolicum terrorem inter Trojæque labores
Sublatum erudiit: nec tecum talia geſſi,
Magnanimum Ænean & fata extrema ſecutus.
Eſt hic, eſt animus lucis contemptor; & iſtum
Qui vita bene credat emi, quo tendis, honorem.
Niſus ad hæc: Equidem de te nil tale verebar,
Nec fas: non: ita me referat tibi magnus ovantem
Juppiter, aut quicunque oculis hæc aſpicit æquis.
Sed ſi quis (quæ multa vides diſcrimine tali)
Si quis in adverſum rapiat caſuſve Deuſve,
Te ſupereſſe velim: tua vita dignior ætas.
Sit qui me raptum pugna, pretiove redemptum,
Mandet humo ſolita; aut, ſi qua id fortuna vetabit,
Abſenti ferat inferias, decoretque ſepulcro.

INTERPRETATIO.

Euryalus ſtupefactus eſt, percitus magna cupiditate gloriæ talis: *ſimul alloquitur ferventem amicũ his* verbis: *An ergo, Niſe, renuis me admittere ſocium* in *tantis rebus? an dimittam te ſolum in tantum periculum?* Opheltes *pater* meus *aſſuetus armis, non ſic inſtituit me, educatum inter motum Græcorum & bella Trojæ: nec feci tecum talia*, ex quo *ſequor generoſum Æneam & fortunam ultimam. Eſt* ſane, *eſt animus hic* meus *negligens vitæ; & qui putet iſtam gloriam*, ad *quam aſpiras, bene comparari* diſpendio *vitæ. Niſus* reſpondet *ad iſta*: *Sane nihil tale timebam de te, nec licebat*: *non* ſane: *ſic magnus Jupiter, aut quiſquis* Deus *conſiderat juſtis oculis hæc* noſtra, *reducat me tibi victorem*; ut verum dico. *At ſi aliqua* (*cujuſmodi prævides plurima in tali periculo*) *ſi aliqua, aut fortuna, aut Deus, deducat me in* aliquam *calamitatem*: *optarem te reſtare, tua ætas dignior* eſt *vita. Sit* aliquis, *qui* de *more committat terræ me, ſubductum e prælio, aut redemptum pecunia; aut, ſi aliqua fortuna id prohibeat*, qui *perſolvat* mihi *abſenti juſta, & ornet* me *tumulo*.

NOTÆ.

torquent ſe interpretes levi de cauſa. Senſus eſt: *Si tibi tribuunt mercedem quam ſum petiturus*: idque ait ex amicorum ingenio, qui ſibi unis periculoſa, amicis commoda quærunt. Hoc manifeſtum eſt ex iis quæ ſequuntur: *nam mihi facti fama ſat eſt*. Opponit enim famam commodis. De *Pallantea urbe*, Evandri regia, Æ. 8. 51.

202. *Argolicum.*] Græcum, ab urbe *Argis*, Æ. 1. 288.

207. *De te nil tale verebar.*] Nil tale de te timebam, quale ſuſpicaris: nempe ne timidus eſſes, cum inter bella natus & educatus ſis &c.

213. *Raptum pugna* &c.] Sic Antigone cadaver Polynicis fratris e pugnæ campo clam eripuit. Et Priamus cadaver Hectoris filii magnis muneribus ab Achille redemit ad ſepulturam.

215. *Abſenti ferat* &c.] Si cadaver meum haberi non poſſit, ſaltem honorarium mihi ſepulcrum ſtruat, Æ. 3. 304. inferatque ſepulcro dona, quæ ideo *inferiæ* dicuntur: aquam, lac, mel, vinum, ſanguinem, & aliquando etiam exſectos capillos, Æ. 3. 62.

Neu matri miseræ tanti sim causa doloris:
Quæ te sola, puer, multis e matribus ausa
Prosequitur; magni nec mœnia curat Acestæ.
Ille autem: Causas nequicquam nectis inanes,
Nec mea jam mutata loco sententia cedit:
Acceleremus, ait. Vigiles simul excitat: illi
Succedunt, servantque vices: statione relicta
Ipse comes Niso graditur, regemque requirunt.
Cætera per terras omnes animalia somno
Laxabant curas, & corda oblita laborum:
Ductores Teucrum primi, & delecta juventus,
Consilium summis regni de rebus habebant:
Quid facerent, quisve Æneæ jam nuntius esset.
Stant longis adnixi hastis, & scuta tenentes,
Castrorum & campi medio. Tum Nisus, & una
Euryalus, confestim alacres admittier orant:
Rem magnam, pretiumque moræ fore. Primus Iulus
Accepit trepidos, ac Nisum dicere jussit.
Tunc sic Hyrtacides: Audite o mentibus æquis
Æneadæ: neve hæc nostris spectentur ab annis,
Quæ ferimus. Rutuli somno vinoque sepulti
Conticuere: locum insidiis conspeximus ipsi,
Qui patet in bivio portæ quæ proxima ponto.
Interrupti ignes, aterque ad sidera fumus
Erigitur. Si fortuna permittitis uti:

INTERPRETATIO.

Ne vero sim auctor tanti luctus infelici matri tuæ: *quæ audax e plurimis matribus sola sequitur te, o puer; nec curat muros magni Acestæ. Ille vero respondet: Frustra colligis falsos prætextus: nec meum consilium jam mutatum movetur loco* suo: *properemus. Simul expergefacit excubitores: illi succedunt, & tuentur* portas *ordine* suo. *Ipse* Euryalus *relictis excubiis, incedit comes Niso, & adeunt Regem. Animalia reliqua per omnes regiones solvebant somno curas & animos immemores laborum. Primi duces Trojanorum & juvenes lecti habebant deliberationem de maximisn egotiis regni: quid agerent, aut quis jam iret nuntius* ad *Æneam. Stant nixi longis hastis, & tenentes clypeos*, in *medio castrorum & campi. Tunc subito Nisus & Euryalus simul rogant admitti: rem* esse *magnam, & fore utilitatem* in *mora. Iulus primus excepit festinantes, & imperavit Nisum loqui. Tunc sic* ait *filius Hyrtaci:* O *Trojani, audite animis benevolis: & ne ista quæ proponimus æstimentur ex ætate nostra. Rutuli, obruti somno & vino, siluerunt: vidimus ipsi locum occultæ* fugæ, *qui apertus est iuxta bivium porta quæ vicina* est *mari. Ignes rari, & niger fumus tollitur ad astra. Si sinatis* nos *uti* hac *fortuna*:

NOTÆ.

218. *Acestæ.*] Urbem apud Siculos conditam Trojanis mulieribus, & regi Siciliæ Acestæ commendatam, Æ. 5. 755.

232. *Pretiumque moræ fore.*] Se quidem interrumpere consilia quæ tum habebantur, iisque moram afferre; sed utilitatem aliquam in hac mora esse futuram.

233. *Trepidos.*] Festinantes, supra v. 114. De *Rutulis*, Æ. 7. 794. De *Pallantea urbe*, Æ. 8. 51.

Quæsitum Ænean ad mœnia Pallantea,
Mox hic cum spoliis, ingenti cæde peracta,
Affore cernetis. Nec nos via fallit euntes:
Vidimus obscuris primam sub vallibus urbem
Venatu assiduo, & totum cognovimus amnem.
Hic annis gravis atque animi maturus Alethes:
Dii patrii, quorum semper sub numine Troja est,
Non tamen omnino Teucros delere paratis,
Quum tales animos juvenum & tam certa tulistis
Pectora. Sic memorans, humeros dextrasque tenebat
Amborum, & vultum lacrymis atque ora rigabat.
Quæ vobis, quæ digna, viri, pro talibus ausis
Præmia posse rear solvi? pulcherrima primum
Dii moresque dabunt vestri: tum cætera reddet
Actutum pius Æneas: atque integer ævi
Ascanius, meriti tanti non immemor unquam.
Immo ego vos, cui sola salus genitore reducto,
Excipit Ascanius, per magnos Nise Penates,
Assaracique Larem, & canæ penetralia Vestæ,
Obtestor: quæcunque mihi fortuna fidesque est,
In vestris pono gremiis: revocate parentem,
Reddite conspectum: nihil illo triste recepto.
Bina dabo argento perfecta atque aspera signis
Pocula, devicta genitor quæ cepit Arisba:

INTERPRETATIO.

videbitis Æneam, quæsitum a nobis *apud urbem Pallanteam, hic præsentem fore cum spoliis, patrata magna strage. Nec via* illa *nos decipiet euntes: consideravimus frequenti venatione vicinam* illam *urbem inter valles opacas, & exploravimus totum fluvium. Tunc Alethes gravis ætate & prudens mente* ait: O *Dii patrii, quorum sub potestate Troja est, non tamen vultis evertere penitus Trojanos, quandoquidem dedistis* illi *tales animos juvenum, & tam firma corda. Sic loquens, amplectebatur manus & humeros utriusque, & irrorabat os & faciem fletu.* O *viri, quam mercedem, quam dignam* mercedem *putem posse retribui vobis pro talibus cœptis? primo Dii & virtus vestra reddent vobis pulcherrimam: deinde pius Æneas statim retribuet reliquam: & Ascanius* adhuc *vigens ætate, nunquam* futurus *immemor tanti officii. Ego vero, addit Ascanius, cujus unica salus est* in *patre revocato: vos precor: o Nise, per magnos Penates, & larem Assaraci, & adyta candidæ Vestæ: quæcumque est mihi felicitas & fiducia*, hanc *depono in sinus vestros: revocate patrem* meum, *reddite* mihi *præsentiam* ejus: *nihil funestum* erit *illo recuperato. Donabo* vobis *duo pocula conflata argento & insculpta signis, quæ pater cepit capta Arisba*:

NOTÆ.

244. *Primam sub vallibus urbem.*] Vicinas urbi Pallanteæ valles, qui primi sunt urbis veluti aditus: urbs enim ipsa erat in monte. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

254. *Dii moresque* &c.] Nam virtus & recte factorum conscientia, sibi ipsa præmium est, Æ. 1. 607.

258. *Penates, Assaraci* &c.] *Penates* & *Lar*, Dii domestici. *Vesta*, Dea igni inextincto præsidens. *Assaracus* familiæ caput, Trois filius, Æneæ proavus, Æ. 1. 288. Hunc versum jam explanavimus Æ. 5. 744.

264. *Arisba.*] Urbe Troadis, a Trojanis expugnata paulo ante bellum Græ-

Et tripodas geminos, auri duo magna talenta:
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
Si vero capere Italiam ſceptriſque potiri
Contigerit victori, & prædæ ducere ſortem:
Vidiſti quo Turnus equo, quibus ibat in armis
Aureus? ipſum illum clypeum criſtaſque rubentes
Excipiam ſorti, jam nunc tua præmia Niſe.
Præterea bis ſex genitor lectiſſima matrum
Corpora, captivoſque dabit, ſuaque omnibus arma:
Inſuper, id campi quod rex habet ipſe Latinus.
Te vero, mea quem ſpatiis propioribus ætas
Inſequitur, venerande puer, jam pectore toto
Accipio, & comitem caſus complector in omnes.
Nulla meis ſine te quæretur gloria rebus,
Seu pacem ſeu bella geram: tibi maxima rerum
Verborumque fides. Contra quem talia fatur
Euryalus: Me nulla dies tam fortibus auſis
Diſſimilem arguerit: tantum fortuna ſecunda
Aut adverſa cadat. Sed te ſuper omnia dona
Unum oro. Genitrix Priami de gente vetuſta
Eſt mihi: quam miſeram tenuit non Ilia tellus
Mecum excedentem, non mœnia regis Aceſtæ.
Hanc ego nunc, ignaram hujus quodcunque pericli eſt,
Inque ſalutatam linquo: nox & tua teſtis
Dextera, quod nequeam lacrymas perferre parentis.

INTERPRETATIO.

& duos tripodas, duo magna talenta auri: magnum craterem, quem Dido Sidonia dedit mihi. *Si autem acciderit* mihi *victori domare Italiam & conſequi regnum, &* nos *trahere ſortem ſpoliorum: vidiſti quo equo & quibus in armis Turnus ibat aureus? ego eximam e ſortitione illum eundem clypeum, & criſtas rubras*, quæ *jam nunc* eſt *tua merces o Niſe. Inſuper pater* meus *donabit duodecim electa corpora matrum* captivarum, *& captivos* totidem, *&* iis *omnibus arma propria: præterea, quicquid agrorum poſſidet ipſe rex Latinus. Te autem, o venerande juvenis, cui ætas mea ſuccedit ſpatio viciniore, jam excipio* te *toto ſinu, & adjungo ſocium in omnes eventus. Nullus honos acquiretur meis rebus ſine te, ſive faciam pacem, ſive bella: confidam tibi ſupremam* curam *agendi & dicendi. Ad quem Euryalus reſpondet talia: Me nulla dies oſtendet degenerem a tam audacibus cœptis: tantummodo, contingat* mihi *ſors aut funeſta aut proſpera. At peto a te* rem *unam, magis* quam *cætera munera. Eſt mihi mater ex antiqua ſtirpe Priami: quam, nec Trojana tellus, nec urbs regis Aceſtæ, impedivit infelicem* quominus *abiret mecum. Ego deſero nunc illam, inſciam hujus diſcriminis qualecumque eſt, & inſalutatam: teſtor noctem & dexteram tuam, quod non poſſum tolerare fletus matris.*

NOTÆ.

cum, circa Abydum & Lampſacum, Propontidem verſus, ex Strabone l. 13.

265. *Tripodas* &c.] De iis & eorum uſu apud antiquos, Æ. 5. 110. De *talentis aureis*, Æ. 5. 112. De *cratere*, Ecl. 5. 68. De *Sidonia Didone*, Æ. 1. 450.

274. *Id campi quod* &c.] Non totum quidem Latini regnum; ſed agros qui erant in privatis Latini bonis: quales honoris cauſa reſpublica regibus dabat. Sic agrum deinde habuit Tarquinius ſuperbus Romæ in campo Martio.

282. *Tantum fortuna* &c.] Dixerat prius: *Me nulla dies tam fortibus auſis diſſimilem ar-*

At tu, oro, ſolare inopem, & ſuccurre relictæ.
Hanc ſine me ſpem ferre tui: audentior ibo
In caſus omnes. Perculſa mente dederunt
Dardanidæ lacrymas; ante omnes pulcher Iülus,
Atque animum patriæ ſtrinxit pietatis imago.
Tum ſic effatur:
Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis.
Namque erit iſta mihi genitrix, nomenque Creüſæ
Solum defuerit: nec partum gratia talem
Parva manet, caſus factum quicunque ſequetur.
Per caput hoc juro, per quod pater ante ſolebat:
Quæ tibi polliceor reduci, rebuſque ſecundis;
Hæc eadem matrique tuæ generique manebunt.
Sic ait illacrymans: humero ſimul exuit enſem
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnoſſius, atque habilem vagina aptarat eburna.
Dat Niſo Mneſtheus pellem, horrentiſque leonis
Exuvias: galeam fidus permutat Alethes.
Protinus armati incedunt, quos omnis euntes
Primorum manus ad portas juvenumque ſenumque
Proſequitur votis: necnon & pulcher Iülus,
Ante annos animumque gerens curamque virilem,
Multa patri portanda dabat mandata: ſed auræ

INTERPRETATIO.

Sed tu, precor, ſolare egentem, & ſubveni derelictæ: permitte me exportare hinc *hanc ſpem de te: curram audacior in omnia pericula. Trojani commotis mentibus effuderunt lacrymas; præ cæteris formoſus Aſcanius, & ſpecimen caritatis* erga *parentes perculit ejus animum. Deinde ita loquitur: Promitto omnia digna magnis tuis inceptis: quippe illa mihi erit mater, & nomen Creüſæ tantummodo deerit: nec levis favor debetur* ipſi, quod peperit *talem* filium; *quicunque eventus ſequatur* hoc *factum. Juro per hoc caput* meum, *per quod pater meus conſueverat jurare*: eadem illa, *quæ promitto tibi redeunti* & poſt *rem feliciter* geſtam; *eadem illa ſervabuntur tuæ matri & familiæ. Sic dixit plorans: & ſimul extrahit ex humeris gladium auratum, quem fecerat Lycaon Gnoſſius mira induſtria, & incluſerat accommodum* in *vagina eburnea. Mneſtheus donat Niſo vellus & ſpolium hiſpidi leonis: fidelis Alethes mutat* cum eo *caſſidem. Continuo progrediuntur armati: quos abeuntes omnis turba procerum & juvenum & ſenum comitatur votis* uſque *ad portas: præterea etiam formoſus Aſcanius*, præ ſe *ferens animum & ſollicitudinem virilem ante ætatem, dabat* ipſis *mandata plurima perferenda ad patrem: ſed venti* . . . .

NOTÆ.

guerit; id eſt, *nulla dies, neque proſpera, neque adverſa*: addit, *nunc cadat tantummodo fortuna quocumque libuerit, adverſa, ſive proſpera*; ut hujus meæ voluntatis experimentum fiat. De *urbe Aceſtæ*, in Sicilia, Æ. 5. 755.

297. *Creüſæ.*] Matris Aſcanii, de qua, Æ. 2. 772.

300. *Per quod pater* &c.] Caput intelligit ſuum, quod ut ſibi cariſſimum atteſtari ſolebat Æneas *ante*: id eſt vel *olim*, Trojæ, cum Aſcanius puer eſſet: vel *priuſquam* abiret ad Evandrum. Caput enim quaſi ſacrum reverebantur veteres; unde per illud jurabant.

304. *Lycaon Gnoſſius.*] Artifex nobilis ex urbe *Gnoſſo* in Creta inſula: ubi arma fin-

Omnia diſcerpunt, & nubibus irrita donant.
Egreſſi ſuperant foſſas, noctiſque per umbram
Caſtra inimica petunt : multis tamen ante futuri
Exitio. Paſſim vino ſomnoque per herbam
Corpora fuſa vident : arrectos litore currus :
Inter lora rotaſque, viros : ſimul arma jacere,
Vina ſimul. Prior Hyrtacides ſic ore locutus :
Euryale, audendum dextra : nunc ipſa vocat res.
Hac iter eſt : tu, ne qua manus ſe attollere nobis
A tergo poſſit, cuſtodi, & conſule longe.
Hæc ego vaſta dabo, & lato te limite ducam.
Sic memorat, vocemque premit : ſimul enſe ſuperbum
Rhamnetem aggreditur, qui forte tapetibus altis
Extructus, toto proflabat pectore ſomnum :
Rex idem, & regi Turno gratiſſimus augur ;
Sed non augurio potuit depellere peſtem.
Tres juxta famulos temere inter tela jacentes,
Armigerumque Rhemi premit, aurigamque ſub ipſis
Nactus equis, ferroque ſecat pendentia colla.
Tum caput ipſi aufert domino, truncumque relinquit
Sanguine ſingultantem : atro tepefacta cruore
Terra torique madent : necnon Lamyrumque, Lamumque,

INTERPRETATIO.

diſſipant omnia, & ſpargunt illa *inania per nubes. Egreſſi tranſiliunt foſſas, & per tenebras noctis tendunt* ad *caſtra hoſtilia* : *prius tamen futuri exitio plurimis. Aſpiciunt corpora projecta promiſcue inter gramina* per *ſomnum & vinum* : *currus erectos in litore* : *homines inter habenas & rotas* : *arma ſimul jacere, ſimul vina. Filius Hyrtaci primus ſic ore dixit* : *Euryale, tentandum* eſt aliquid *manu* : *jam res ipſa* nos *invitat. Iter* noſtrum eſt *per hanc* partem : *tu obſerva, ne ulla turma poſſit aſſurgere* contra *nos a tergo, & provide procul. Ego vaſtabo iſta* loca, *& ducam te* per *ſpatioſam viam. Sic loquitur, & cohibet vocem* : & *continuo invadit enſe glorioſum Rhamnetem, qui forte exhalabat ſomnum toto pectore, ſuffultus altis ſtragulis* : *idem rex & augur dilectiſſimus Turno*; *ſed non potuit avertere mortem divinatione. Opprimit prope* illum *tres miniſtros promiſcue ſtratos inter arma, & armigerum Rhemi, & aurigam, reperiens* eum *ſub ipſis equis, & abſcindit gladio colla pendula. Deinde amputat caput* Rhemo *ipſi domino* eorum, *& linquit truncum* ejus *ſingultantem ſanguine* : *terra calefacta & lecti inficiuntur nigro ſanguine. Præterea* opprimit *Lamyrum, & Lamum,*

NOTÆ.

gulari arte fabricabantur, Æ. 3. 104.

313. *Nubibus irrita.*] Innuit ipſos eſſe morituros, antequam ad Æneam perveniant.

315. *Ante.*] Vel *antequam ipſi moriantur,* quod ſubobſcure tantum ſignificat. Vel *antequam ad caſtra hoſtium perveniant* : & ſic dicendum, inter urbem & caſtra ſpatium fuiſſe, ubi diſcurrebant illi, qui propius admoti muris a Turno fuerant, & jam vino ſepulti in gramine decubuerant.

327. *Rex idem.*] Præludit ad morem Romanum, qui poſt exactos reges inductus eſt, ut e Patriciis eligeretur *ſacrorum rex*, vel *rex ſacrificulus* : ſubditus tamen is erat pontifici ſummo, & ab auguribus & pontificibus eligebatur. Talis Rhamnes augur mihi videtur fuiſſe.

328. *Augurio.*] De hac arte divinandi, Æ. 2. 703. *Peſtem,* rem quamcumque exitialem, hic *mortem*, alibi *incendium*, Æ. 5. 683.

Et juvenem Serranum; illa qui plurima nocte
Luſerat, inſignis facie, multoque jacebat
Membra Deo victus: felix, ſi protinus illum
Æquaſſet nocti ludum, in lucemque tuliſſet.
Impaſtus ceu plena leo per ovilia turbans,
(Suadet enim veſana fames) manditque trahitque
Molle pecus, mutumque metu: fremit ore cruento.
Nec minor Euryali cædes: incenſus & ipſe
Perfurit: ac multam in medio ſine nomine plebem,
Fadumque Hebeſumque ſubit, Rhœtumque, Abarimque,
Ignaros: Rhœtum, vigilantem & cuncta videntem;
Sed magnum metuens ſe poſt cratera tegebat:
Pectore in adverſo totum cui comminus enſem
Condidit aſſurgenti, & multa morte recepit.
Purpuream vomit ille animam, & cum ſanguine miſta
Vina refert moriens: hic furto fervidus inſtat.
Jamque ad Meſſapi ſocios tendebat, ubi ignem
Deficere extremum, & religatos rite videbat
Carpere gramen equos: breviter quum talia Niſus,
Senſit enim nimia cæde atque cupidine ferri:
Abſiſtamus, ait: nam lux inimica propinquat.

INTERPRETATIO.

& juvenem Serranum; qui formoſus vultu luſerat multum per *hanc noctem, & ſtertebat ſolutus membris* ob *multum Bacchum: fortunatus, ſi continuo adæquaſſet ludum illum nocti & produxiſſet* uſque *ad diem. Quemadmodum leo jejunus, tumultuans in ovilibus plenis, devorat & lacerat pecudes teneras & ſilentes* præ *timore, & frendet gutture ſanguinolento, nam immoderata fames impellit. Non minor* eſt *ſtrages* edita ab *Euryalo: ipſe quoque ſævit, & aggreditur in medio multum vulgus ſine honore, & Fadum, & Hebeſum, & Rhœtum, & Abarim, improvidos: Rhœtum expergefactum & aſpicientem omnia, ſed* qui *timens occultabat ſe poſt amplum poculum: cui aſſurgenti abſcondit propius totum gladium* in *pectore objecto, & retraxit* eum poſt *certam mortem. Ille* Rhœtus *ejicit animam ſanguineam, & moriens reddit vinum confuſum cum ſanguine. Hic* Euryalus *ardens continuat* cædem. *Et jam pergebat ad ſocios Meſſapi, ubi ſpectabat ignem ultimum extingui, & equos ſolutos de more paſcere herbam: quando Niſus dixit breviter talia* verba, *quippe animadvertit* ſe & ſocium *rapi nimia cupiditate ſtragis: Deſinamus, nam dies non commodus* nobis *imminet.*

NOTÆ.

335. *Plurima .... luſerat.*] *Plurimum*: neutrum plurale, pro adverbio. Sic G. 4. 122. *Sera comantem Narciſſum*; id eſt, *ſero.*

337. *Membra Deo victus.*] *Somno*, ut vult Cerdanus: ut ego arbitror, *Baccho*; quem jam *Deum* ſimpliciter nuncupavit Æ. 1. 640. *Munera lætitiamque Dei. Protinus*, continuo lapſu, atque ordine, Æ. 3. 416.

339. *Turbans.*] Tumultuans, ſic Æ. 6. 800. *Turbant trepida oſtia Nili.*

348. *Multa morte recepit.*] Vel eduxit *multo cruore* ſtillantem: vel, non eduxit niſi poſt *certam mortem.*

349. *Purpuream animam.*] Homerus Iliad. 5. 83. πορφύρεος θάνατος, *purpurea mors.* Locutio repetita ex veterum quorumdam opinione: qui præcipuam animæ ſedem ſtatuebant in ſanguine, animamque eſſe ipſum ſanguinem etiam nonnulli putabant.

350. *Furto fervidus inſtat.*] *Furtum* vocat, vel ſpoliationem cadaverum, & armorum direptionem:

Pœnarum exhaustum ſatis eſt : via facta per hoſtes.
Multa virum ſolido argento perfecta relinquunt
Armaque, craterasque ſimul, pulchroſque tapetas.
Euryalus phaleras Rhamnetis, & aurea bullis
Cingula : Tiburti Remulo ditiſſimus olim
Quæ mittit dona, hoſpitio cum jungeret abſens,
Cædicus : ille ſuo moriens dat habere nepoti :
Poſt mortem bello Rutuli prædaque potiti :
Hæc rapit, atque humeris nequicquam fortibus aptat.
Tum galeam Meſſapi habilem criſtiſque decoram
Induit. Excedunt caſtris, & tuta capeſſunt.
Interea præmiſſi equites ex urbe Latina,
Cætera dum legio campis inſtructa moratur,
Ibant, & Turno regi reſponſa ferebant,
Tercentum, ſcutati omnes, Volſcente magiſtro.
Jamque propinquabant caſtris, muroque ſubibant;
Quum procul hos lævo flectentes limite cernunt :

INTERPRETATIO.

Satis pœnarum ſumptum eſt: via aperta eſt *inter hoſtes. Linquunt plurima arma hominum ornata ſolido argento, & pocula, & pretioſos tapetas. Euryalus* rapit *Rhamnetis phaleras, & balteum aureum clavis : quæ munera Cædicus opulentiſſimus miſerat quondam Remulo Tiburtino, cum abſens* vellet *eum ſociare hoſpitio : ille* Remulus *moriens dedit poſſidenda nepoti ſuo* : ſed *poſt* Remuli *mortem Rutuli obtinuerunt victoriam &* hæc *ſpolia.* Euryalus *rapit hæc, & fruſtra accommodat robuſtis humeris* ſuis. *Tum imponit* capiti *galeam Meſſapi commodam & inſignem criſtis. Exeunt e caſtris & petunt ſecura* loca. *Interim equites trecenti, omnes ſcutati, duce Volſcente, incedebant, & portabant reſponſa regi Turno, præmiſſi ex urbe Laurente, dum reliqua legio manet parata in agris* Laurentibus. *Et jam attingebant caſtra, & accedebant* ad *muros* Trojanorum ; *cum vident eminus hos* juvenes *divertentes ad ſiniſtram viam* :

NOTÆ.

direptionem : vel cædem ipſam furtim & tacite editam : *furtum* quippe eſt quicquid occulte patratur, Æ. 6. 568.

359. *Phaleras .... & aurea bullis cingula.*] *Phaleræ*, ornamenta equorum, Æ. 5. 310. Æ. 7. 278. *Cingula*, *balteus*, quem vocat Varro *cingulum e corio bullatum* : & Virgilius Æ. 12. 942. de balteo Pallantis ait : *notis fulſerunt cingula bullis. Bullæ* vero erant clavorum aureorum quædam capita, cingulis affixa : ob ſimilitudinem ita dicta, a *bullis* quæ in aquis *ebullientibus* excitantur. Non abſimile fuit ornamentum aureum, pueris nobilibus appendi ſolitum e collo, *bulla* item nuncupatum.

361. *Hoſpitio cum jungeret abſens.*] Veteres hoſpitii jura mutuis muneribus colebant, abſentes præſenteſve. De *criſtis galearum*, Æ. 3. 468.

364. *Nequicquam.*] Quia mox occidendus erat, & hæc ipſa ſpolia amiſſurus.

367. *Ex urbe Latina.*] *Laurento*, Æ. 7. 63.

368. *Cætera legio.*] *Pedites.* Nam in legione Romana communius trecenti fuere equites, pedites vulgo quater mille : licet auctior aliquando fuerit numerus. Igitur mittebatur ab Amata, Laurenti regina, legio ad Turnum, duce Volſcente : ſed equitatus, ut pote expeditior, præmiſſus fuerat ; peditatus adhuc in campis circa Laurentum, utpote tardior, morabatur.

370. *Scutati omnes.*] *Scutum* enim oblongum, non rotundus *clypeus*, in uſu fuit Romanorum equitum. Vide Lipſium. De *forma ſcuti*, Æ. 8. 659.

372. *Lævo flectentes limite.*] Ad ſeptentrionem : quem juvenes habebant ad lævam, Volſcens cum equitibus ad dextram.

Et galea Euryalum ſubluſtri noctis in umbra
Prodidit immemorem, radiiſque adverſa refulſit.
Haud temere eſt viſum, conclamat ab agmine Volſcens:
State viri: quæ cauſa viæ? quive eſtis in armis?
Quove tenetis iter? Nihil illi tendere contra;
Sed celerare fugam in ſylvas, & fidere nocti.
Objiciunt equites ſeſe ad divortia nota
Hinc atque hinc, omnemque aditum cuſtode coronant.
Sylva fuit late dumis atque ilice nigra
Horrida, quam denſi complerant undique ſentes:
Rara per occultos ducebat ſemita calles.
Euryalum tenebræ ramorum oneroſaque præda
Impediunt: fallitque timor regione viarum.
Niſus abit: jamque imprudens evaſerat hoſtes;
Atque locos, qui poſt Albæ de nomine dicti
Albani: tum rex ſtabula alta Latinus habebat.
Ut ſtetit, & fruſtra abſentem reſpexit amicum:
Euryale infelix, qua te regione reliqui?

INTERPRETATIO.

& in umbra noctis ſublucente caſſis Meſſapi *prodidit Euryalum incogitantem, & emicuit objecta radiis* Lunæ. *Volſcens e turma exclamat. Non falſo viſum eſt* nobis: *ſiſtite viri: quæ cauſa eſt* vobis *eundi? & quinam eſtis* ita *armati? & quo habetis iter? Illi nihil* voluerunt *reſpondere adverſum; ſed* cœperunt *properare fugam per ſylvas, & committere ſe tenebris. Equites opponunt ſe hinc & inde ad tranſverſa* itinera *cognita* ſibi, *& circundant cuſtodibus omnes ingreſſus. Fuit* illic *ſylva aſpera dumis & ilicibus opacis, quam ſpiſſi vepres undique implebant: paucæ viæ deducebant* ad eam *per ſecretos tramites. Opacitas ramorum & ſpolia gravia morantur Euryalum, & metus aberrare* facit *a* recto *ſpatio itineris. Niſus effugit: & non providens* amico *jam elapſus* erat *ab hoſtibus; &* in *agros, qui deinde vocati* ſunt *Albani, de nomine Albæ: tunc rex Latinus collocabat* illic *ſtabula ſublimia. Poſtquam conſtitit, & fruſtra reſpectavit amicum abſentem*, ait: O *miſer Euryale, quo loco deſerui te?*

NOTÆ.

381. *Ilice nigra.*] *Ilex*, arbor glandifera, *yeuſe.*

387. *Locos.*] Qui reſcribunt ex fide aliquot codicum, *lacus*; ii minime videntur ad locum & tempus attendere. Nam *Pallanteum*, ubi nunc *Roma*, quinque admodum leucis noſtris Gallicis ab urbe *Oſtia* diſſitum erat, ubi tum *Troja nova. Lacus* autem *Albanus*, de quo Æ. *8.* 48. ad orientem utriuſque urbis longe recedebat, hinc a Pallanteo quatuor leucis, inde item quatuor a Troia nova disjunctus: atque hæc de loco. Jam quantum ad tempus: Niſus & Euryalus circa mediam noctem, eamque æſtivam, urbe exierant; ut patet ex militum ludo, ſomno, ignibus extinctis: noctis partem aliquam in procerum conſilio ac deliberatione traduxerant; aliquam item in cæde peragenda. Qui fieri igitur poteſt, ut Niſus fuga elapſus ſit a Troja nova ad Albanum lacum, quæ quatuor leucæ ſunt; item ab Albano lacu ad ultima caſtrorum loca, amici quærendi cauſa redierit, quæ quatuor aliæ ſunt leucæ: eaſque leucas octo intra breviſſimum æſtivæ noctis mediæ ſpatium perfecerit. Quo fit ut legam *locos*, non *lacus*: eoſque explicem de agro Albano, qui tum forte latius circumexcurrebat: itemque verbum *evaſerat* ambigue hic interpreter, *evaſerat hoſtes*, pro *prætergreſſus fuerat hoſtes*; & *evaſerat locos*, pro *evaſerat* & *pervenerat in lo-*

Quave ſequar ? Rurſus perplexum iter omne revolvens
Fallacis ſylvæ, ſimul & veſtigia retro
Obſervata legit, dumiſque ſilentibus errat :
Audit equos, audit ſtrepitus, & ſigna ſequentum.
Nec longum in medio tempus, quum clamor ad aures
Pervenit : ac videt Euryalum; quem jam manus omnis,
Fraude loci, & noctis ſubito turbante tumultu,
Oppreſſum rapit & conantem plurima fruſtra.
Quid faciat ? qua vi juvenem, quibus audeat armis
Eripere ? an ſeſe medios moriturus in hoſtes
Inferat, & pulchram properet per vulnera mortem ?
Ocyus adducto torquens haſtile lacerto,
Suſpiciens altam Lunam, ſic voce precatur :
Tu Dea, tu præſens noſtro ſuccurre labori,
Aſtrorum decus, & nemorum Latonia cuſtos.
Si qua tuis unquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit; ſi qua ipſe meis venatibus auxi,
Suſpendive tholo, aut ſacra ad faſtigia fixi :
Hunc ſine me turbare globum, & rege tela per auras.
Dixerat : & toto connixus corpore ferrum
Conjicit : haſta volans noctis diverberat umbras,
Et venit adverſi in tergum Sulmonis, ibique
Frangitur, ac fixo tranſit præcordia ligno.

INTERPRETATIO.

aut qua quæram te ? *Iterum remetiens vias omnes dubias ſylvæ doloſæ, ſimul & replicat veſtigia retro quæſita, & vagatur* inter *dumos tacitos : audit equos, audit ſonitus, & tubas perſequentium. Nec longum tempus* abiit *illo intervallo, quando clamor attingit aures : & cernit Euryalum; quem omnis turma jam trahit, interceptum errore loci & repentina confuſione noctis* eum *perturbante, & incaſſum agitantem multa. Quid agat? quo robore, quibus armis audeat liberare juvenem ? an moriturus immittat ſe in medios hoſtes, & acceleret per plagas necem glorioſam ? Statim librans haſtile brachio contracto, reſpectans Lunam ſublimem, his verbis orat* eam : *Tu Dea, tu propitia fave meo conatui : o Latonia, gloria ſiderum, & tutatrix ſylvarum. Si pater meus Hyrtacus obtulit unquam pro me tuis altaribus aliqua munera ; ſi ipſe meis venationibus accumulavi aliqua, aut appendi* e *fornice, aut affixi ad culmina* tibi *conſecrata : permitte me diſſipare hanc turmam, & dirige per aërem* hoc *haſtile. Sic locutus* fuerat : *& adnitens toto corpore evibrat ferrum : haſtile volans dividit tenebras noctis, & pervadit in dorſum Sulmonis oppoſiti, & rumpitur illic, & trajicit præcordia rupto ligno.*

NOTÆ.

eos : ut enim non lacum, ita neque agrum Albanum tantulo temporis ſpatio prætergredi potuit.

405. *Latonia.*] *Luna, Diana*, a Latona matre, G. 3. 6.

408. *Tholo.*] Media ac ſuprema pars eſt tecti, in formam ſcuti brevis, in qua trabes coëunt : unde eſt quaſi fornicis, ut aiunt, clavis. Rationes nominis, quæ multæ ſunt, non affero : quia abſurdæ mihi videntur.

413. *Præcordia.*] Græcis διάφραγμα, membranæ ſunt *prætenſæ cordi* : ſupra ſunt, cor & pulmones ; infra, jecur & lien. *Ilia*, partes ſunt imi ventris, circa ſummas coxas.

Volvitur ille, vomens calidum de pectore flumen
Frigidus, & longis ſingultibus ilia pulſat.
Diverſi circumſpiciunt. Hoc acrior idem
Ecce aliud ſumma telum librabat ab aure.
Dum trepidant : it haſta Tago per tempus utrumque
Stridens, trajectoque hæſit tepefacta cerebro.
Sævit atrox Volſcens, nec teli conſpicit uſquam
Auctorem, nec quo ſe ardens immittere poſſit :
Tu tamen interea calido mihi ſanguine pœnas
Perſolves amborum, inquit. Simul enſe recluſo
Ibat in Euryalum. Tunc vero exterritus, amens
Conclamat Niſus : nec ſe celare tenebris
Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem:
Me, me : adſum qui feci : in me convertite ferrum
O Rutuli, mea fraus omnis : nihil iſte, nec auſus,
Nec potuit : cœlum hoc & conſcia ſidera teſtor:
Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
Talia dicta dabat : ſed viribus enſis adactus
Tranſadigit coſtas, & candida pectora rumpit.
Volvitur Euryalus leto, pulchroſque per artus
It cruor, inque humeros cervix collapſa recumbit.
Purpureus veluti quum flos ſucciſus aratro
Langueſcit moriens; laſſove papavera collo
Demiſere caput, pluvia quum forte gravantur.
At Niſus ruit in medios, ſolumque per omnes
Volſcentem petit, in ſolo Volſcente moratur:

INTERPRETATIO.

Sternitur ille, prorumpens e pectore fluvium calentem, frigeſcens, & ſuccutit uterum longis ſingultibus. Circumſpectant in diverſas partes. *Ille ferventior hoc* ſucceſſu *ecce intorquebat a ſuprema auris* parte *haſtile aliud. Dum* illi *tumultuantur: haſtile ſtridens incidit* in *Tagum per tempora gemina, & calefactum ſtetit* in *cerebro transfiſſo. Volſcens aſper furit, nec videt uſpiam libratorem teli, nec quo fervidus poſſit inferre ſe: At tu, ait, dabis mihi ſanguine calido pœnas* debitas *ab utroque* veſtrum *Simul evaginato gladio irruebat in Euryalum. Tunc autem Niſus territus, extra mentem* poſitus, *vociferatur: nec ulterius potuit occultare ſe umbris, aut pati tantum dolorem. Me, me* rapite : *adſum qui* id *commiſi : vertite in me arma, o Rutuli: omnis dolus meus* eſt : *iſte nihil auſus* eſt, *aut potuit* facere : *atteſtor hoc cælum, & aſtra quæ* id *ſciunt : tantummodo nimis amavit amicum miſerum. Proferebat talia dicta: ſed gladius* tota *vi immiſſus transfodit coſtas, & perfringit pectus candidum. Euryalus ſternitur morte, & ſanguis fluit per formoſa membra, & collum inflexum pendet in humeros. Quemadmodum, quando flos purpureus proſciſſus aratro languet moriens: aut* quemadmodum *papauera feſſo collo inflectunt caput, quando forte obruuntur imbre. At Niſus irrumpit per medios hoſtes, & inter omnes unum quærit Volſcentem, defigit* oculos *in uno Volſcente:*

NOTÆ.

427. *Me, me: adſum* &c.] Abrupta ex animi perturbatione ſententia. *Me me occidite* &c. *Rutulos*, promiſcue pro hoſtibus appellat, quanquam hi erant Latini. De

Quem circum glomerati hoſtes hinc comminus atque hinc
Proturbant: inſtat non ſegnius, ac rotat enſem
Fulmineum: donec Rutuli clamantis in ore
Condidit adverſo, & moriens animam abſtulit hoſti.
Tum ſuper exanimem ſeſe projecit amicum
Confoſſus, placidaque ibi demum morte quievit.
Fortunati ambo! ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet ævo:
Dum domus Æneæ Capitoli immobile ſaxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.
Victores præda Rutuli ſpoliiſque potiti,
Volſcentem exanimem flentes in caſtra ferebant.
Nec minor in caſtris luctus, Rhamnete reperto
Exangui, & primis una tot cæde peremptis,
Serranoque, Numaque: ingens concurſus ad ipſa
Corpora, ſeminece ſque viros, tepidaque recentem
Cæde locum, & plenos ſpumanti ſanguine rivos.
Agnoſcunt ſpolia inter ſe, galeamque nitentem
Meſſapi, & multo phaleras ſudore receptas.

INTERPRETATIO.

Circa quem Niſum *hoſtes collecti cominus eum premunt hinc atque hinc*: ille *non inertius premit eos, & contorquet gladium fulminantem: donec immiſit eum in ore oppoſito* ducis *Rutuli vociferantis, & moriens eripuit vitam hoſti. Tum transfixus jecit ſe ſuper amicum mortuum, & illic tandem quievit dulci nece. Ambo felices! ſi mei verſus valent aliquid, nulla dies vos unquam ſubtrahet tempori memori: dum gens Æneæ habitabit immotam rupem Capitolii, & fundator Romæ tenebit imperium* orbis. *Rutuli victores adepti prædam & ſpolia, plorantes reportabant in caſtra Volſcentem mortuum. Nec levior* erat *dolor in caſtris, Rhamnete invento mortuo, & tot proceribus una nocte interfectis, & Serrano, & Numa: concurſus* fit *ad ipſa cadavera, &* ad *homines ſemimortuos, &* ad *locum tepefactum recenti ſtrage, &* ad *rivos infectos ſpumoſo ſanguine. Recognoſcunt inter ſe prædam, & fulgentem caſſidem Meſſapi, & phaleras recuperatas multo labore.*

NOTÆ.

Rutulis, Æ. 7. 794.

448. *Domus Æneæ Capitoli* &c.] *Roma*, urbs ab Æneæ poſteris fundata, in Palatino monte primum: deinceps ad alios producta montes ſex, præcipue Capitolinum, Palatino vicinum a ſeptentrione: ubi arx & templum Jovis. Aliqui *domum Æneæ* explicant de ipſa *domo Auguſti*, qui cum tota gente Julia ex Ænea oriebatur: at illa non in Capitolio; ſed in Palatino monte ſita erat, ut & Julii Cæſaris domus. Adde quod *domus Æneæ*, jam pro Romana gente accepta eſt, Æ. 3. 97. *Immobile ſaxum* vocat, alluditque ad æternitatem Romani imperii: quam a Tarquinii Priſci temporibus certam Romani exiſtimabant: cum enim is ad extruendum Jovis Capitolini templum, Deos omnes alia in urbis loca transferri juberet: *Juventus* & *Terminus* ex omnibus Diis cedere loco noluerunt: unde ductum eſt omen, fore ut urbis termini nunquam loco moverentur, nec unquam juvenilis vigor illi deeſſet.

449. *Pater Romanus.*] Vel *Auguſtus*. Vel *ſenatus Romanus*. Vel potius *Romulus*, gentis Romanæ conditor & pater.

457. *Agnoſcunt ſpolia* &c.] Quæ Rutulis eripuerant Niſus & Euryalus; & quæ iterum ex iis Volſcentis equites receperant. De iis, v. 359. & ſequentibus. De *Tithono Auroræ conjuge*, Æ. 4. 585.

Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile;
Jam Sole infuſo, jam rebus luce retectis:
Turnus in arma viros, armis circundatus ipſe,
Suſcitat: ærataſque acies in prælia cogit
Quiſque ſuas, variiſque acuunt rumoribus iras.
Quin ipſa arrectis, viſu miſerabile, in haſtis
Præfigunt capita, & multo clamore ſequuntur,
Euryali & Niſi.
Æneadæ duri murorum in parte ſiniſtra
Oppoſuere aciem, nam dextera cingitur amni:
Ingenteſque tenent foſſas, & turribus altis
Stant mœſti: ſimul ora virum præfixa videbant,
Nota nimis miſeris, atroque fluentia tabo.
Interea pavidam volitans pennata per urbem
Nuntia fama ruit, matriſque adlabitur aures
Euryali: ac ſubitus miſeræ calor oſſa reliquit:
Excuſſi manibus radii, revolutaque penſa:
Evolat infelix, & fœmineo ululatu,
Sciſſa comam, muros amens atque agmina curſu
Prima petit: non illa virum, non illa pericli,
Telorumque memor: cœlum dehinc queſtibus implet:
Hunc ego te Euryale aſpicio? tune ille ſenectæ
Sera meæ requies? potuiſti linquere ſolam
Crudelis? nec te ſub tanta pericula miſſum
Affari extremum miſeræ data copia matri?

INTERPRETATIO.

Et jam prima Aurora deſerens lectum croceum Tithoni colluſtrabat terras nova luce; Sole jam inducto, rebus jam detectis per *lucem: Turnus ipſe cinctus armis excitat homines ad arma: & unuſquiſque* dux, *colligit ad pugnam agmina ſua* tecta *ære, & ſtimulant furorem* eorum *multiplici rumore. Præterea,* res *viſu terribilis, figunt in haſtis ſublatis capita Niſi & Euryali, & proſequuntur multis vociferationibus. Æneadæ firmi, in læva parte murorum objecere exercitum, nam* pars *dextra munitur fluvio: & tuentur magnas foſſas, & triſtes ſtant* in *excelſis turribus: ſimul ſpectabant capita iuvenum præfixa, nimis cognita miſeris, & ſtillantia nigra ſanie. Interim fama alata, volans per urbem territam, nuntia irrumpit, & pervenit* ad *aures matris Euryali: & calor ſubito deſeruit oſſa miſeræ: radii dejecti* ſunt e *manibus & telæ dilapſæ: miſera* illa *præcipitat, &* cum *vociferatione muliebri lacerata* ſecundum *capillos, inſana vadit curſu* ad *muros & primas turmas: non illa homines, non illa diſcrimen & arma attendens: deinde replet cælum querelis: An ego te talem video, o Euryale? an tu* es *ille* futurus *ſolatium ultimum meæ ſenectutis?* an *potuiſti deſerere me ſolam, o inhumane? neque conceſſa* eſt *matri infelici facultas ultimo alloquendi te, miſſum in tanta diſcrimina?*

NOTÆ.

468. *Siniſtra.*] *Orientali*, quæ Laurentum ſpectabat.

472. *Tabo.*] Putri ſanguine, G. 3. 481. De *Fama*, Æ. 4. 174.

476. *Radii* &c.] *Inſtrumenta textoria*, Æ. 3. 483. *Penſa*: telæ: quæ prius involutæ, jam ea ſurgente revolvuntur. De *penſo*, G. 1. 390.

478. *Muros amens* &c.] Non tamen excedit urbe: ſed e muris ad conſpectum ſuffixi capitis has in querelas erumpit.

484. *Affari extremum.*] Romani mor-

Heu! terra ignota, canibus data præda Latinis
Alitibusque jaces. Nec te tua funera mater
Produxi; pressive oculos; aut vulnera lavi,
Veste tegens, tibi quam noctes festina diesque
Urgebam, & tela curas solabar aniles.
Quo sequar? aut quæ nunc artus, avulsaque membra,
Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te
Nate refers? hoc sum terraque marique secuta?
Figite me, si qua est pietas: in me omnia tela
Conjicite, o Rutuli: me primam absumite ferro.
Aut tu magne pater Divum miserere, tuoque
Invisum hoc detrude caput sub Tartara telo:
Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.
Hoc fletu concussi animi, mœstusque per omnes
It gemitus: torpent infractæ ad prælia vires.

INTERPRETATIO.

Heu! jaces in *tellure incognita*, *præda objecta canibus Latinis & avibus. Nec* ego *mater protuli te* ante ædes, ut curatrix *tui funeris*; *aut clausi oculos*; *aut lavi plagas*, *abscondens* cadaver *veste*, *quam festinans tibi accelerabam noctuque diuque*, *& leniebam* textu *telæ molestias senectutis. Quo ibo? aut quæ terra nunc retinet artus*, *& abscissa membra*, *& cadaver laniatum*? *Hanc* partem *tui repræsentas mihi*, *o fili*? *Hanc secuta sum & terra & mari. Transfodite me o Rutuli*, *si aliqua est* vobis *pietas*: *contorquete in me omnia spicula*: *me primam interficite ferro. Vel tu*, *magne parens Deorum*, *miserefce*, *& fulmine tuo demitte ad inferos hoc* meum *caput* tibi *odiosum*: *si non possum aliter finire duram vitam. Animi commoti* sunt *hoc luctu*, *& tristia suspiria mittuntur ab omnibus*: *vires languent tardæ ad pugnam.*

NOTÆ.

tuos statim post obitum inclamabant: tum post funus, ter dicto *vale* relinquebant. Æ. 2. 644. Æ. 6. 218.

486. *Tua funera mater produxi* &c.] I. Jul. Scaliger, Pomponium secutus, mutilam vult esse orationem, ob vim doloris: explicatque: *Nec te mater peperi* ad *hæc tua funera.* II. Jos. Scaliger non multum dissentiens a Servio, vult, *funeras* esse mulieres, quæ curam suscipiebant funeris; ut sunt mater, soror: easque distingui a *præficis*, quæ conductæ pretio præficiebantur ancillis ad lamentandum: quod *præficarum* fictus, *funerarum* verus esset ac sincerus dolor. Eoque derivat illud Ennii epitaphium apud Cicer. *Nemo me lacrumis decoret*, *neque funera fletum faxit*: *cur? volito vivu' per ora virum.* Sed admodum dubia hæc lectio est, cum vulgo legatur, *funera fletu*, *funere fletum* &c. III. Suspicatur Merula legendum: *Tua funera mater proluxi*, quæ vox apud Festum reperitur: ex quo tertia concinnari potest opinio: *Nec te*, *tua funera mater proluxi*: id est: *Nec te & tuam mortem proluxi.* Et vero tales erant funebres cæremoniæ: lugebatur & conclamabatur mortuus, claudebantur ipsi oculi, lavabatur, vestibus pretiosissimis tegebatur, efferebatur in feretro ad januam domus; ibique cum prostitisset aliquandiu, facie & pedibus in publicum versis, ad rogum deducebatur: quæ maxima ex parte explicuimus Æ. 6. 215. & sequentibus.

487. *Produxi.*] Juxta primam explicationem superiorum vocum, significat *peperi.* Juxta secundam, *proposui ad januam domus*: quod Dio & Græci alii vocant προτίθεσθαι. Juxta tertiam, *proluxi* legendum est.

491. *Funus lacerum.*] Haud dubie *cadaver.* Sic Propert. l. 1. 17. 8. *Hæccine parva meum funus arena teget.* De *Tartaro*, imis inferis, Æ. 6. 134.

Illam incendentem luctus Idæus & Actor,
Ilionei monitu & multum lacrymantis Iüli,
Corripiunt interque manus sub tecta reponunt.
At tuba terribilem sonitum procul ære canoro
Increpuit: sequitur clamor, cœlumque remugit.
Accelerant acta pariter testudine Volsci,
Et fossas implere parant, ac vellere vallum:
Quærunt pars aditum, & scalis ascendere muros;
Qua rara est acies, interlucetque corona
Non tam spissa viris. Telorum effundere contra
Omne genus Teucri, ac duris detrudere contis,
Assueti longo muros defendere bello.
Saxa quoque infesto voluebant pondere, si qua
Possent tectam aciem perrumpere: quum tamen omnes
Ferre libet subter densa testudine casus.
Nec jam sufficiunt: nam qua globus imminet ingens,
Immanem Teucri molem volvuntque ruuntque,
Quæ stravit Rutulos late, armorumque resolvit
Tegmina: nec curant cæco contendere Marte
Amplius audaces Rutuli; sed pellere vallo
Missilibus certant.
Parte alia horrendus visu quassabat Etruscam
Pinum, & fumiferos infert Mezentius ignes.

INTERPRETATIO.

Idæus & Actor accipiunt illam excitantem fletus, & in manibus referunt in domum ipsius, *monitu Ilionei & Iüli plurimum plorantis. At tuba procul excitavit ære rauco formidabilem sonum: succedit clamor, & cælum reboat. Volsci approperant simul admota testudine, & aggrediuntur cumulare fossas, & eruere aggerem: pars vestigat ingressum, & superare scalis muros, qua exercitus rarus est, &* qua *multitudo passim hiat non tam densa militibus. Contra Trojani* incipiunt *immittere omnes species armorum, & dispellere* eos *duris perticis, consueti propugnare mœnia bello diuturno. Dejiciebant etiam lapides perniciosi ponderis,* tentantes *an possent aliqua* parte *perfringere agmen tectum* clypeis: *tamen interea* Rutuli *gaudent sustinere casus omnes sub spissa testudine. Deinde non* possunt *sustinere: nam qua* parte *magnus globus appropinquat, Teucri advolvunt & impellant vastum saxum, quod late oppressit Rutulos & separavit tegmina clypeorum: nec ulterius Rutuli ardentes volunt certare obscuro certamine* testudinis; *sed conantur dimovere jaculis* Trojanos ex *aggere. Alia ex parte Mezentius terribilis visu librabat pinum Tyrrhenam, & injicit fumidas tædas.*

NOTÆ.

505. *Testudine* &c.] Milites erant densati in globum, consertis supra capita clypeis, ut sic ad muros tutius accederent: De *ea testudine*, Æ. 2. 441. De *Volscis*, Æ. 7. 803. De *vallo*, supra, v. 142. De *contis*, Æ. 5. 208.

516. *Ruuntque.*] Impellunt, projiciunt: Æ. 1. 39. *Spumas salis ære ruebant.*

518. *Cæco Marte.*] Quia latebant sub testudine, tecti & inumbrati clypeis.

522. *Etruscam pinum & .... ignes.*] Vel ignitam facem e pinu, pingui arbore: vel manu altera facem, altera hastam pineam. De *Mezentio* Etruscorum rege, fuse Evander, Æ. 8. 481. De *Etrusca* gente, ibidem in notis. De *Messapo*, Æ. 7. 691. De *vallo*, munimento ex palis & aggesta terra, supra, v. 142.

At Meſſapus, equum domitor, Neptunia proles,
Reſcindit vallum, & ſcalas in mœnia poſcit.
Vos, o Calliope, precor aſpirate canenti;
Quas ibi tum ferro ſtrages, quæ funera Turnus
Ediderit, quem quiſque virum demiſerit Orco:
Et mecum ingentes oras evolvite belli:
Et meminiſtis enim, Divæ, & memorare poteſtis.
Turris erat vaſto ſuſpectu & pontibus altis,
Opportuna loco: ſummis quam viribus omnes
Expugnare Itali ſummaque evertere opum vi
Certabant: Troes contra defendere ſaxis,
Perque cavas denſi tela intorquere feneſtras.
Princeps ardentem conjecit lampada Turnus,
Et flammam affixit lateri: quæ plurima vento
Corripuit tabulas, & poſtibus hæſit adeſis.
Turbati trepidare intus, fruſtraque malorum
Velle fugam: dum ſe glomerant, retroque reſidunt
In partem quæ peſte caret; tum pondere turris
Procubuit ſubito, & cœlum tonat omne fragore.
Semineces ad terram, immani mole ſecuta,
Confixique ſuis telis, & pectora duro
Transfoſſi ligno, veniunt. Vix unus Helenor,

INTERPRETATIO.

At Meſſapus, ſubactor equorum, filius Neptuni, diruit palos aggeris, *& petit ſcalas ad muros* ſcandendos. *Vos*, o Muſæ & præcipue *Calliope, oro, docete cantantem; quas cædes, quas neces Turnus tunc ibi intulerit; quem hominem unuſquiſque miſerit* ad *inferos: & explicate mecum totum ambitum* hujus *belli: nam* vos, *Deæ, & recordamini, & poteſtis narrare. Turris ſtabat alta ſuſpicientibus, & tabulatis ſublimibus; commoda ſitu: quam Itali omnes conabantur occupare totis viribus, & diruere tota vi potentiæ* ſuæ: *contra Trojani* conabantur *propugnare lapidibus, & vibrare ſagittas crebras per apertas feneſtras. Turnus primus immiſit tædam flammantem, & affixit lateri* turris *ignem: qui auctus vento invaſit aſſeres & adhæſit fulcris abſumptis.* Trojani *turbati* cœperunt *intus tumultuari, & incaſſum quærere effugium e periculo: dum colligunt ſe, & retro recedunt in ſpatium quod vacabat igne; tum repente turris cecidit, & totum cœlum ſonat ſtrepitu. Cadunt ſemimortui in terram, vaſta mole ſuperincidente, & confoſſi propriis armis, & trajecti duro ligno* per *pectora. Vix ſolus Helenor ....*

NOTÆ.

525. *Vos, o Calliope.*] Muſas omnes invocat, ſed præcipue *Calliopen*, heroici carminis præſidem, de qua Ecl. 4. 57. Numerum ſingularem cum plurali ſic conjunxit Tibul. l. 3. 6. 55. *Nobis inimica merenti.* Et Catul. Epig. 108. 5. *Inſperanti ipſa refers te nobis.* De Orco, Plutone, Æ. 6. 323.

528. *Oras belli.*] Enniana vox. *Oræ* ſunt extremæ partes veſtium: quæ quia in ambitum excurrunt; hic ſumuntur, pro toto circuitu, ambitu, ac ſerie belli.

530. *Pontibus.*] Turres multis contabulationibus erigebantur, e quarum infimis aſcenſus erat ad ſummas: hæc ipſa tabulata, vel eorum ſcalæ, *pontes* hic dicuntur: ut forte etiam ſupra, v. 170.

532. *Opum vi.*] Enniana locutio, pro, *omni induſtria, virtute, inſtrumentis.*

535. *Lampada.*] *Lampades* hic appellantur, ignita quæcunque miſſilia, ex ſtupa,

Et Lycus elapsi : quorum primævus Helenor ,
Mæonio regi quem serva Lycimnia furtim
Sustulerat, vetitisque ad Trojam miserat armis :
Ense levis nudo , parmaque inglorius alba.
Isque ubi se Turni media inter millia vidit ;
Hinc acies, atque hinc acies astare Latinas :
Ut fera, quæ densa venantum septa corona
Contra tela furit, seseque haud nescia morti
Injicit, & saltu supra venabula fertur ;
Haud aliter juvenis medios moriturus in hostes
Irruit, & qua tela videt densissima tendit.
At pedibus longe melior Lycus , inter & hostes,
Inter & arma fuga muros tenet ; altaque certat
Prendere tecta manu, sociumque attingere dextras.
Quem Turnus pariter cursu teloque secutus,
Increpat his victor : Nostrasne evadere demens
Sperasti te posse manus ? Simul arripit ipsum
Pendentem, & magna muri cum parte revellit.

INTERPRETATIO.

& Lycus evaserunt : quorum natu major erat *Helenor , quem serva Lycimnia clam pepererat regi Lydio , & miserat ad Trojam , bello* ipsi *prohibito* : erat *levis ense stricto , & ignobilis scuto albo. Atque ille , cum agnovit se in mediis millibus Turni , agmina Latina circumsistere hinc & inde : quemadmodum fera , quæ cincta multitudine spissa venatorum sævit adversus arma , & non ignara immittit sese* in *mortem, & saltu ruit supra hastilia ; non aliter juvenis irrumpit moriturus in medios hostes , & incurrit qua cernit arma spississima. At Lycus multo velocior pedibus , & inter hostes & inter arma occupat fuga muros ; & conatur arripere manu sublimes pinnas , & apprehendere manus sociorum. Quem Turnus victor , persecutus simul cursu & jaculo, objurgat his* verbis : *Stulte, an sperasti te posse evitare manus meas? Simul apprehendit ipsum pendentem , & excutit cum magna parte muri.*

NOTÆ.

pice & resina : quæ compacta simul , & mucronibus uncisque & hamis ferreis armata , ut ligneis præsertim munimentis adhærerent , vel manu , vel aliquando etiam machinis intorquebantur. Varia eorum erat ad libitum figura. De *postibus* , proprie fulcris arrectariisque portarum , Æ. 2. 442. De *peste* , pro igne , supra , v. 328.

546. *Mæonio regi.*] Regi Mæonum , qui deinde Lydi dicti sunt , & ab Homero numerantur inter Trojanorum auxilia , utpote Phrygiæ contermini , Æ. 4. 216.

547. *Vetitis armis.*] Vel contra jussa Deorum & fati , Trojanis contrarii. Vel contra morem Romanorum : ad quem alludit hic Poëta, quasi Trojanorum etiam fuisset. Nefas enim fuit Romæ servos militiæ nomen dare , nisi servitute solutos : quod non nisi periculosis reipublicæ temporibus permittebatur.

548. *Ense levis nudo , parmaque* &c.] Omnino eum depingit , quales Romanorum deinde fuerunt *velites* , sic a *velocitate* dicti. Horum arma : *parma* , brevis rotundusque clypeus & undique *par* : *gladius* ; & leves aliquot *hastulæ*. Eligebantur e junioribus & pauperibus , juxta Polyb. Porro cum vulgo viri principes , aut familiæ suæ , aut factorum suorum insignia præferrent descripta in clypeis : ut Turnus *Inachum* , Æ. 7. 790. Aventinus , *hydram Herculis*, ibid. 657 . Helenor iste nudum clypeum gestat : tum quia juvenis nihildum patrare laude dignum potuit: tum quia furtivo concubitu ex serva editus , paternam originem jactare prohibetur , habeturque ideo quasi servilis generis.

553. *Venabula.*] Hastæ sunt venatoriæ, breves , lato ferro : Æ. 4. 131.

Qualis ubi, aut leporem, aut candenti corpore cycnum
Sustulit alta petens pedibus Jovis armiger uncis:
Quæsitum aut matri multis balatibus agnum
Martius a stabulis rapuit lupus. Undique clamor
Tollitur: invadunt, & fossas aggere complent:
Ardentes tædas alii ad fastigia jactant.
Ilioneus saxo atque ingenti fragmine montis,
Lucetium, portæ subeuntem, ignesque ferentem:
Emathiona Liger, Chorinæum sternit Asylas:
Hic jaculo bonus, hic longe fallente sagitta:
Ortygium Cæneus, victorem Cænea Turnus:
Turnus Ityn, Cloniumque, Dioxippum, Promulumque,
Et Sagarim, & summis stantem pro turribus Idam:
Privernum Capys: hunc primo levis hasta Themillæ
Strinxerat: ille manum projecto tegmine demens
Ad vulnus tulit: ergo alis allapsa sagitta,
Et lævo infixa est lateri manus, abditaque intus
Spiramenta animæ letali vulnere rupit.
Stabat in egregiis Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Ibera,
Insignis facie: genitor quem miserat Arcens,

INTERPRETATIO.

Qualis armiger Iovis, quando evolans in *altum abripuit unguibus falcatis, aut leporem, aut cycnum nitenti corpore*: *aut* quando *lupus sacer Marti subtraxit e caulis agnum, quæsitum a matre multis balatibus. Undique clamor surgit: aggrediuntur, & cumulant fossas* terra *aggesta*: *alii torquent tædas flammantes ad culmina. Ilioneus lapide & magno fragmine rupis opprimit Lucetium, appropinquantem portæ & conjicientem ignes*: *Liger Emathiona, Asylas Chorinæum*: *alter peritus jaculandi, alter* mittendi *sagittas eminus decipientes. Cæneus* occidit *Ortygium, Turnus victorem Cæneum*: *Turnus Ityn, & Clonium, Dioxippum, & Promulum, & Sagarim, & Idam stantem ante summas turres*: *Capys Privernum*: *hunc hasta Themillæ primo leviter vulneraverat*: *ille abjecto clypeo tulit inconsultus manum ad plagam*: *ergo sagitta pennis appulsa est, & manus affixa* est *lateri sinistro, & occulta intus penetravit mortifero ictu* pulmones, quibus *respirat anima. Filius Arcentis stabat* indutus *pulchris armis*, habens *chlamydem variatam acu, & splendens purpura Iberica, formosus vultu*: *quem pater Arcens miserat* Æneæ,

NOTÆ.

564. *Jovis armiger.*] Aquila, fulminis ministra: Æ. 5.255. De *tædis*, arbore & face, Ecl. 7. 49.

582. *Pictus acu chlamydem* &c.] *Chlamys*, militaris vestis, *casaque*; Æ. 4. 137. *Ferrugo*, color est politi ferri, in nigrum tendens, *brunissure*: Ecl. 2. 18. Talis memoratur fuisse color purpuræ Ibericæ nigricantis. *Iberia* vero; hic sumitur a quibusdam pro regione Asiatica, inter Pontum Euxinum & mare Caspium, quæ nunc Georgiæ pars est, dicta *Gurgistan*: cujus coloni in Europam profecti nomen dederint Ibero Hispaniæ flumini, & Hispaniam ipsam tenuerint. Ab aliis sumitur probabilius pro ipsa Hispania, cum idem color a quibusdam dicatur Bæticus; a Bæti fluvio Hispaniæ, *Guadalquivir*: & minium, apud Hispanos præcipuæ laudis olim ex Plinio fuerit; ut nunc quoque rubeus ille color nigro suffultus, quem vocant *morado*.

Eductum Martis luco, Simethia circum
Flumina, pinguis ubi & placabilis ara Palici.
Stridentem fundam pofitis Mezentius armis
Ipfe ter adducta circum caput egit habena:
Et media adverfi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.
Tum primum bello celerem intendiffe fagittam
Dicitur, ante feras folitus terrere fugaces,
Afcanius: fortemque manu fudiffe Numanum,
Cui Remulo cognomen erat; Turnique minorem
Germanam, nuper thalamo fociatus, habebat.
Is primam ante aciem digna atque indigna relatu
Vociferans, tumidufque novo præcordia regno
Ibat, & ingenti fefe clamore ferebat:
Non pudet obfidione iterum valloque teneri,
Bis capti Phryges, & morti prætendere muros?
En qui noftra fibi bello connubia pofcunt!

INTERPRETATIO.

educatum in *fylva Martis*, *circa Simethum fluvium*, *ubi* eft *opima & benigna ara Palici. Mezentius depofitis armis impulit ipfe ftridentem fundam*, *loro circa caput ter rotato*: *& difcidit calefacto plumbo medium caput oppofiti* juvenis, *& proftravit* eum in *longa arena. Afcanius*, *prius affuetus terrere feras fugientes*, *fertur tum primo evibraffe velocem fagittam* in *bello*, *& ftraviffe manu robuftum Numanum*: *cui cognomen erat Remulo*; *&* qui *nuper conjugio copulatus duxerat minorem fororem Turni. Ille ante prima agmina inclamans digna & indigna dictu*, *& inflatus corde* ob *novam potentiam*, *incedebat*, *& jactabat fe magno clamore*: *Non pudet* vos *rurfus claudi aggeribus & obfidione*, *o Phryges bis capti*, *& opponere muros morti*? *Ecce* illos, *qui bello petunt fibi conjugia noftra*!

NOTÆ.

584. *Simethia circum* &c.] *Simethus*, Siciliæ fluvius maximus: in orientale ejufdem latus infra Catanam defluens; nunc juxta Cluverium, *la Jaretta*. Tamen, juxta Virgilium, videtur is effe qui nunc nomen habet *a fancto Paulo*, paulo inferius fluens: nam non longe ab ejus fontibus vifuntur adhuc ruinæ templi Palicorum, & eorumdem lacus; qui lacus Fazelli tempore *Napthia* vocabatur, in multas fcaturigines erumpens aquæ fulfureæ, quæ falfo jurantes enecabat, ut fufe narrat ex auctoribus Græcis Macrobius Saturn. 5. 19.

585. *Pinguis ubi & placabilis* &c.] *Palici* fratres fuerunt, Jovis filii, & Thaliæ Nymphæ, Vulcani filiæ; quæ gravida cum Junonem timeret, dicitur a Jove terræ hiatu occultata: ubi nati infantes, indeque egreffi, *Palici* dicti funt, a πάλιν ἱκέσθαι, *iterum venire*. Horum oraculo Siculi in fterilitate admoniti dicuntur, ut cuidam heroi facra facerent: quæ res cum profpere fucceffiffet, ad eorum aram dona multa congefferunt, ut refert ex Xenagora Macrobius. Hinc ara illa dicitur a Virgilio *pinguis*. Addit Diodorus l. 11. afylum illic effe fugitivorum fervorum, cum a dominis inclementius habentur: indeque nefas effe eos abduci, nifi fecuritatis data fide, quam violare nemo audeat. Hinc, ut mihi videtur, ara eadem dicitur *placabilis*. De *Martis luco*, nullam alibi reperi mentionem.

588. *Liquefacto plumbo.*] Lucret. 6. 177: *Plumbea vero glans etiam longo curfu volvenda liquefcit*: id eft, calefit & mollefcit.

596. *Novo regno.*] Affinitate regia. Græci enim, quorum imitatores Latini, regum filios, fratrefque & affines appellabant reges: ut obfervat Germanus, probatque multis.

599. *Bis capti Phryges*] *Phryges*, molles: ad contemptum fic vocat Trojanos. *Bis capti*:

Quis Deus Italiam, quæ vos dementia adegit?
Non hic Atridæ, nec fandi fictor Ulysses:
Durum a stirpe genus. Natos ad flumina primum
Deferimus, sævoque gelu duramus & undis.
Venatu invigilant pueri, sylvasque fatigant:
Flectere ludus equos, & spicula tendere cornu.
At patiens operum parvoque assueta juventus,
Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello.
Omne ævum ferro teritur, versaque juvencum
Terga fatigamus hasta. Nec tarda senectus
Debilitat vires animi, mutatque vigorem.
Caniciem galea premimus: semperque recentes
Convectare juvat prædas, & vivere rapto.
Vobis picta croco & fulgenti murice vestis:
Desidiæ cordi: juvat indulgere choreis:
Et tunicæ manicas & habent redimicula mitræ.

INTERPRETATIO.

Quis Deus, quæ insania vos impulit in *Italiam? Non hic* sunt *filii Atrei, nec Ulysses* vanus *artifex verborum*: sed *gens fortis ab* ipsa *origine. Portamus statim ad flumina natos, & induramus acerbo gelu & aquis. Pueri indulgent venatui, & percurrunt sylvas*: *ludus* eorum *est domare equos, & jacere sagittas* arcu *corneo. Juventus autem patiens laboris, & contenta tenui* victu, *aut exercet terram rastris, aut impugnat urbes bello. Omnis ætas traducitur* in *armis, & impellimus dorsa juvencorum* arantium *hasta inversa. Nec senectus lenta minuit robur animi, aut pellit vigorem. Tegimus cassside capillos albos: & semper* nos *delectat colligere novas prædas, & vivere* rebus *raptis. Vobis vestimentum tinctum* est *croco & micanti purpura*: vobis *inertia* est in *deliciis*: *placet vacare choreis*: *& tunicæ* vestræ *habent manicas, & mitræ ligamina.*

NOTÆ.

ab Hercule & a Græcis, Æ. 3. 476. Vel potius a Græcis, cum Troja incensa est; & jam a Latinis, in hac nova Troja. De *Phrygia*, Æ. 1. 385. De *Phrygum mollitie*, Æ. 4. 216. De *Atrei filiis* Agamemnone, & Menelao, Æ. 2. 264. Æ. 3. 54. De *Ulysse versuto*, Æ. 2. 7.

605. *Venatu.*] Dativo contracto, pro *venatui*, Ecl. 5. 29.

609. *Versaque juvencum* &c.] Aramus armati: nec stimulis, aut flagris; sed extrema hastæ parte boves arantes incessimus.

614. *Croco.*] *Crocus* flos, *saffran*: cujus colore infecta vestis, *crocota* & *crocotula* dicebatur; infectores, *crocotarii*: muliebris & mollis ornatus. De *murice*, ostreo, unde purpura exprimitur, G. 2. 506.

616. *Tunicæ manicas, &* &c.] Tunica vestis virorum interior, χιτὼν Græcis: cui respondet mulierum *stola*: utraque cincta. Huic viri Græci *pallium* apertum ac fluens; Romani *togam* clausam superinjiciebant: mulieres *pallam*, pallio Græco aperto non absimilem. *Tunica*: a superiore parte omnino absque manicis olim fuit, ita ut humeros hinc inde nudaret; ab inferiore, ad genua defluebat, dicebaturque *exomis*: mox ad usque cubitum, & paulo infra genua pertinuit, dicebaturque *colobium*; & hic mos diu duravit Romæ, exomide servis solis relicta: deinde crescente luxu ad primores usque manus digitosque provecta est, & ad talos promissa; quod mollitiei fuit, & a Cicerone vitio vertitur Catilinæ sociis, quia muliebris stolæ species hæc erat. Tunicæ illæ *manicatæ*, a Cicerone vocantur; a Seneca & Plauto *manuleatæ*; a Scipione apud Gellium *chiridotæ*. Tales Trojanis hic Numanus exprobrat. Mediis etiam temporibus tunica duplex ferebatur: altera communis; altera intima, quæ & *interula* sive *subucula*. De

O vere Phrygiæ, neque enim Phryges! Ite per alta
Dindyma, ubi aſſuetis biforem dat tibia cantum.
Tympana vos buxuſque vocat Berecynthia matris
Idææ: ſinite arma viris, & cedite ferro.
Talia jactantem dictis, ac dira canentem
Non tulit Aſcanius: nervoque obverſus equino
Contendit telum: diverſaque brachia ducens,
Conſtitit ante Jovem, ſupplex per vota precatus:
Juppiter omnipotens audacibus annue cœptis.
Ipſe tibi ad tua templa feram ſolemnia dona:
Et ſtatuam ante aras aurata fronte juvencum:
Candentem, pariterque caput cum matre ferentem:
Jam cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam.

INTERPRETATIO.

O vere Phrygiæ, neque enim eſtis *Phryges! Ite per Dindyma excelſa, ubi tibia emittit ſonum imparem*, vobis *aſſuetis* huic ſono. *Tympana &* tibia *Berecynthia buxea matris Ideæ vos invitant: relinquite arma viris, & abſtinete ferro. Aſcanius non paſſus eſt ſpargentem verbis talia, & loquentem indigna: & oppoſitus adduxit ſagittam nervo equino: & diſtrahens brachia ſejuncta, ſtetit ante Jovem, ſupplex obſecrans per* hæc *vota: Iupiter omnipotens fave inceptis audacibus. Ego ducam tibi ad tuum templum munera ſolemnia: & ponam ante altaria juvencum capite deaurato, candidum, & tollentem caput æqualiter cum matre* ſua: *qui jam incurrat cornu, & diſſipet arenam pedibus.*

NOTÆ.

mitris, pileis, earumque *redimiculis*, Æ. 4. 216.

618. *Dindyma* &c.] Phrygia univerſa ſacra fuit Cybele, matri Deum. In ea montes *Dindymus*, *Berecynthus*, & *Ida*. *Dindymus* ſic dictus, quod ſit δίδυμος *geminus*, ſive *gemello vertice:* plur. *Dindyma*. Hinc Cybele dicta *Dindymene*, & *Berecynthia*, & *Idæa* mater. De *ea*, Æ. 3. 111. 108. De *Ida*, Æ. 2. 801.

618. *Biforem dat tibia* &c.] *Tibia*, muſicum inſtrumentum, flatu perſonum: ſic dicta; quia e gruum, hinnulorum, aliorumque animalium cavis tibiis primo formata eſt: inde e buxo atque ebore. Olim pauca habuit foramina: unde duæ ſimul inflabantur, mutabanturque pro modorum varietate. Quæ dextera oris parte inflabatur, unicum habebat foramen, ac proinde graviorem ſonum; quæ ſiniſtra oris parte, duo habebat foramina, ſonumque acutiorem: & hic erat modus *Phrygius*, cum tibiæ ſic adhibebantur *impares*, quia modus ille ex gravi & acuto temperatus erat. Cum autem *Dorius* modus multo eſſet gravior, duabus dextris canebatur, id eſt, duabus tibiis *paribus*, unico foramine. Cum *Lydius* eſſet acutior, duabus ſiniſtris fiebat, id eſt duabus tibiis paribus, duplici foramine. Hi enim erant præcipui tres modi: quibus affines alii: *Serranus*, id eſt *Tyrius*; ab urbe *Tyro*, quæ *Sar* dicta eſt, G. 2. 506. affinis Lydio. Fuit & *Æolius* &c. Hinc patet tibias *pares*, eſſe vel Lydias, vel Dorias: *impares*, ſemper *Phrygias*. Quare Servius bene explicuit hic *biforem*, imparem, diſſimilem. Hæc e Salmaſio in Solinum.

619. *Tympana.*] Ex Iſidoro. *Tympanum eſt pellis, vel corium, ligno ex una parte extenſum*: pulſabatur apud veteres manibus ac digitis: a τύπτειν *verberare*. Hæc, ut & *cymbala*, ærea & cava, a κύμβος *cavitas*, adhibebantur ad ſacra Cybeles, de quibus Lucret. l. 2. 618. *Tympana tenta tonant palmis, & cymbala circum concava, rauciſonoque minantur cornua cantu, & Phrygio ſtimulat numero cava tibia mentes.*

622. *Nervo equino.*] Nervos arcuum ex equorum ſetis fieri ſolitos, teſtatur Heſychius.

624. *Ante Jovem.*] Verſis oculis in aë-

Audiit, & cœli genitor de parte ſerena
Intonuit lævum. Sonat una letifer arcus:
Et fugit horrendum ſtridens elapſa ſagitta,
Perque caput Remuli venit, & cava tempora ferro
Trajicit. I, verbis virtutem illude ſuperbis.
Bis capti Phryges hæc Rutulis reſponſa remittunt.
Hæc tantum Aſcanius: Teucri clamore ſequuntur,
Lætitiaque fremunt, animoſque ad ſidera tollunt.
Ætheria tum forte plaga crinitus Apollo
Deſuper Auſonias acies urbemque videbat,
Nube ſedens: atque his victorem affatur Iülum:
Macte nova virtute puer, ſic itur ad aſtra,
Diis genite, & geniture Deos: jure omnia bella
Gente ſub Aſſaraci fato ventura reſident:
Nec te Troja capit. Simul hæc effatus, ab alto
Æthere ſe mittit, ſpirantes dimovet auras,
Aſcaniumque petit: forma tum vertitur oris

INTERPRETATIO.

Audivit pater, & e ſuda regione cæli tonuit ad *ſiniſtram. Simul mortifer arcus ſonat: & ſagitta emiſſa volat ſtridens terribiliter, & pervenit ad caput Remuli, & perfodit cuſpide cava tempora. I, irride virtutem jactabundis vocibus. Phryges bis capti reddunt hæc reſponſa Rutulis. Aſcanius* dixit *hæc ſolum: Trojani applaudunt clamore, & geſtiunt gaudio, & extollunt ad cælum virtutem* ejus. *Tum forte Apollo comatus in aëriis ſpatiis deſuper ſpectabat exercitum Italicum & urbem* Trojanorum, *inſidens nimbo: & alloquitur his* verbis *Aſcanium victorem: Creſce, o puer, tali virtute: ſic tenditur ad ſidera: orte a Diis, & producture Deos: cuncta bella per fatum oritura quieſcent merito ſub poſteritate Aſſaraci: neque Troja te* totum *comprehendit. Simul locutus iſta, librat ſe e ſummo aëre, diſſecat aërem ſpirabilem, & tendit ad Aſcanium: tum mutatur ſpecie vultus . . .*

NOTÆ.

rem ſuperiorem, ſive ætherem, qui *Jupiter* eſt: G. 2. 325.

631. *Intonuit lævum.*] Bonum omen, Ecl. 1. 16.

639. *Auſonias acies.*] *Italas*, Æ. 7. 54. *Urbem*: novam Trojam, Æ 7. 157.

641. *Macte.*] *Mactus*, quaſi *mauctus*, id eſt *magis auctus*. Sic herba adulta dicta eſt a Catone *macta*, quia *aucta*: hoſtiæ quoque *mactæ*, quia mola, vino, thure, ſpargebantur, & quaſi cumulabantur *augebantur*que ante ſacrificium; unde *mactare* pro *cædere*, dictum fuit. Diis ipſis in ſacrificiis acclamabant: *Macte hocce vino inferio eſto, macte hacce dape eſto*, quia ſacrificiis augeri eorum felicitatem putabant. Cicero dixit Nonio teſte, *mactare aliquem honoribus*: Plautus, *mactare infortunio*. Hæc fere ex Voſſio: qui addit, hac formula vocativum *macte* adhiberi pro nominativo *mactus*, more Attico: quemadmodum apud Tibullum l. 1. 7. 53. *Sic venias hodierne*: apud Perſium, Sat. 3. 28. *Stemmate quod Tuſco ramum milleſime ducis*. Eſt & apud Plin. l. 2. 12. plurali numero: *Macti ingenio eſte, cæli interpretes.*

642. *Diis genite, &* &c.] Genitus *Venere* per Æneam, *Jove* per Dardanum: geniturus *Julium* & *Octavianum* Cæſares; qui divinis honoribus afficiendi erant. De *Aſſaraco*, a quo ortus Æneas, Æ 1. 288.

644. *Nec te Troja capit.*] Sic Philippus Macedoniæ rex ad Alexandrum, apud Plutarchum: *Quære tibi regnum par, non enim te capit Macedonia.* De nova Troja intellige, Æ. 7. 157.

Antiquum in Buten. Hic Dardanio Anchisæ
Armiger ante fuit, fidusque ad limina custos:
Tum comitem Ascanio pater addidit. Ibat Apollo
Omnia longævo similis, vocemque, coloremque,
Et crines albos, & sæva sonoribus arma:
Atque his ardentem dictis affatur Iülum:
Sit satis, Æneide, telis impune Numanum
Oppetiisse tuis: primam hanc tibi magnus Apollo
Concedit laudem, & paribus non invidet armis.
Cætera parce puer bello. Sic orsus Apollo
Mortales medio aspectus sermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
Agnovere Deum proceres divinaque tela
Dardanidæ, pharetramque fuga sensere sonantem.
Ergo avidum pugnæ dictis ac numine Phœbi
Ascanium prohibent: ipsi in certamina rursus
Succedunt, animasque in aperta pericula mittunt.
It clamor totis per propugnacula muris.
Intendunt acres arcus, amentaque torquent.
Sternitur omne solum telis: tum scuta cavæque
Dant sonitum flictu galeæ, pugna aspera surgit.

INTERPRETATIO.

in Buten senem. Hic prius fuerat Anchisæ Trojano armiger, & fidelis satelles ad portam: tunc pater Æneas *adjunxerat* hunc *Ascanio comitem. Apollo incedebat similis* huic *seni* per *omnia, & vocem, & colorem, & capillos canos, & arma sono aspera. Atque alloquitur acrem Ascanium his verbis: Fili Æneæ, sufficiat* tibi *Numanum occubuisse sagitta tua absque* tuo *damno: magnus Apollo dedit tibi hunc primum honorem, & non invidet æquali* gloriæ *armorum. Cæterum abstine pugna, o puer. Apollo ita locutus fugit in medio colloquio visus humanos, & longe ab oculis abiit in levem aërem. Principes Trojani cognoverunt Deum, & sagittas divinas, & audiverunt pharetram sonantem in fuga. Itaque* per *monita & auctoritatem Phœbi retinent Ascanium incensum ad pugnam: ipsi iterum redeunt ad prælia, & exponunt vitam manifestis periculis. Clamor spargitur per aggeres totis mœnibus. Adducunt fortes arcus, & librant* hastas *amentatas. Terra omnis tegitur spiculis: præterea clypei & cavæ cassides reddunt sonum allisu* spiculorum: *oritur crudele prælium.*

NOTÆ.

647. *Dardanio Anchisæ.*] Versus spondaicus, cum hiatu, more Græcorum: apud quos vocales longæ in fine vocum plerumque non eliduntur, & sæpe sequente vocali breviantur.

653. *Æneïde.*] Vocativus patronymicus, ab *Æneïdes*. Sunt qui legant tribus syllabis, *Ænide*: alii quatuor, *Æneïde*.

655. *Paribus armis.*] Nam Apollo puer sagittis serpentem Pythona confixit, ut matrem defenderet: quemadmodum Ascanius hic Numanum, ut patriam ulciscatur, Æ. 3. 75.

660. *Pharetramque fuga sensere* &c.] Præter signa divinæ præsentię quæ diximus Æ. 1. 406. hoc addit aliud: nempe, sonitum quemdam pharetræ & sagittarum auditum in aëre, postquam ex oculis Apollo jam evanuisset. Talis est Apollinis sonus Iliad. 1. 46. De nomine *Apollinis*, Ecl. 3. 104. De nomine *Phœbi*, Ibid. 62.

665. *Amenta.*] Hastas, quæ circa medium *amento*, id est loro alligatæ erant: quo implicata manus, æquabili quasi impetu certius hastam librabat. De eo nomine, Ecl. 7. 13.

Quantus ab occasu veniens pluvialibus hœdis
Verberat imber humum: quam multa grandine nimbi
In vada præcipitant, quum Juppiter horridus Austris
Torquet aquosam hyemem, & cœlo cava nubila rumpit.
Pandarus & Bitias, Idæo Alcanore creti:
Quos Jovis eduxit luco sylvestris Hiera,
Abietibus juvenes patriis & montibus æquos:
Portam quæ ducis imperio commissa recludunt,
Freti armis, ultroque invitant mœnibus hostem.
Ipsi intus dextra ac læva pro turribus astant,
Armati ferro, & cristis capita alta corusci.
Quales aëriæ liquentia flumina circum,
Sive Padi ripis, Athesin seu propter amœnum,
Consurgunt geminæ quercus, intonsaque cœlo
Attollunt capita, & sublimi vertice nutant.
Irrumpunt, aditus Rutuli ut videre patentes.

INTERPRETATIO.

Quanta est *pluvia*, quæ *per hædos pluviales orta ab occidente percutit terram*: *quam crebra grandine nubes ruunt in mare*, *quando Jupiter asper Austris emittit cælo tempestatem pluviosam,& solvit cavas nubes. Pandarus & Bitias, geniti Alcanore Idæo*: *quos Hiera sylvestris educavit in sylva Jovis*, *juvenes æquales abjetibus & montibus patriæ* suæ: *aperiunt portam quæ credita* erat ipsis *jussu regis*, *confisi armis*, *& ultro alliciunt hostem in muros. Ipsi intus stant ante turres* ad *dextram & sinistram*, *induti ferro*, *& rutilantes cristis* supra *capita sublimia. Quales duæ quercus aëriæ tolluntur circa fluvios liquidos, aut* in *ripis Eridani,aut juxta gratum Athesin,& erigunt* ad *cælum capita incædua*, *& motant altum cacumen. Ruturli*, *cum viderunt ingressum apertum*, *irruunt.*

NOTÆ.

668. *Hædis.*] Stellis duabus astri, cui nomen *Erichthonius* vel *Auriga*, infra ejus humerum, in manu ad latus inversa: quarum ortus & occasus procellosus habetur. De *Austro*, pluvio item vento meridionali. Ecl. 2.58.

672. *Idæo* &c.] In Ida monte Troadis: ubi Cybele colebatur; ac ipse etiam Jupiter: qui ideo passim dicitur ab Homero Ἴδηθεν μεδέων, *ab Ida imperans.* Iliad. 3.276. &c. *Hiera*, Ἱερά: nomen matris: quia tamen secundam natura brevem habet, suspicatur Turnebus *hyæna* legendum esse: quæ fera est, a qua Pandarum & Bitian educatos putat, ut Romulum a lupa.

674. *Abietibus.*] *Abies*, arbor, *sapin.* Quatuor syllabæ breves in dactylum compressæ.

679. *Liquentia* &c.] Ita passim optimi quique codices: aliqui tamen *Liquetia*; quod quidam avide arripiunt post Servium. Et est *Liquetia*; vel potius, ut apud Plinium legitur, *Liquentia*, fluvius Venetorum, in superiorem sinus Hadriatici partem influens, nunc *Livenza.* At præter rationes ab Erythræo contra Servii curiosiorem interpretationem allatas; contra facit, quod dicitur *Liquentia,Liquentiæ*. Unde puto Virgilium simplicius de *liquentibus*, id est *liquidis* fluviis, explicandum esse: ait enim G. 4. 442. *fluviumque liquentem.* Et *liquens*, primam habet, modo brevem, modo longam.

680. *Padi* &c.] *Padus*, sive *Eridanus*, *le Po*, fluvius Italiæ maximus, G. 1. 482. *Athesis*, post Padum maximus, l'*Adige*: ex Tridentinis Alpibus, per Venetos in mare Hadriaticum influit; proprio quidem ostio, sed fossis quibusdam transversis & paludibus cum regia tota scateat; ideo dictus est a Servio & Vibio in Padum, qui

Continuo Quercens, & pulcher Equicolus armis,
Et præceps animi Tmarus, & Mavortius Hæmon,
Agminibus totis aut verſi terga dedere,
Aut ipſo portæ poſuere in limine vitam.
Tum magis increſcunt animis diſcordibus iræ:
Et jam collecti Troes glomerantur eodem,
Et conferre manum & procurrere longius audent.
Ductori Turno diverſa in parte furenti,
Turbantique viros, perfertur nuntius: hoſtem
Fervere cæde nova, & portas præbere patentes.
Deſerit inceptum, atque immani concitus ira
Dardaniam ruit ad portam, fratreſque ſuperbos.
Et primum Antiphaten, is enim ſe primus agebat,
Thebana de matre nothum Sarpedonis alti,
Conjecto ſternit jaculo: volat Itala cornus
Aëra per tenuem, ſtomachoque infixa ſub altum
Pectus abit: reddit ſpecus atri vulneris undam
Spumantem, & fixo ferrum in pulmone tepeſcit.
Tum Meropem atque Erymantha manu, tum ſternit Aphydnum:
Tum Bitian ardentem oculis animiſque frementem:
Non jaculo, neque enim jaculo vitam ille dediſſet;
Sed magnum ſtridens contorta falarica venit

INTERPRETATIO.

Statim Quercens & Equicolus ſpectabilis armatura ſua, *& Tmarus temerarius animo, & Hæmon Martius, vel repulſi objecere terga* cum *totis turmis* ſuis, *vel amiſerunt vitam in ipſo aditu portæ. Tunc furor magis accenditur* in *animis hoſtilibus: & jam Trojani denſantur congregati* in *eum* locum, *& audent conſerere manus & progredi longius. Nuntius fertur Regi Turno, ſævienti alia in parte & turbanti hoſtes: hoſtem animari recenti ſtrage, & offerre portas apertas. Relinquit inceptum* opus, *& accenſus ingenti furore, currit ad portam Trojanam & fratres ſuperbos. Et intorto telo dejicit primum Antiphaten, filium ſpurium magni Sarpedonis ex matre Thebana, nam is ſe primus offerebat*: jaculum *e corno Italica volat per aërem levem, & impactum ſtomacho penetrat profundum pectus: hiatus profundæ plagæ emittit fluctus ſpumoſi* ſanguinis, *& ferrum calefit in pulmone ſauciato. Deinde dejicit manu Meropem, & Erymantha: deinde Aphydnum: deinde Bitian flammantem oculis, & furentem animo: non jaculo, nam ille non amiſiſſet vitam jaculo; ſed falarica evibrata venit alte ſtridens*

NOTÆ.

paulo inferius fluit, decurrere.

695. *Dardaniam portam.*] Novæ Trojæ: Æ. 7. 157. *Dardani*, Trojani, Æ 1. 239.

697. *Thebana* &c.] *Thebæ* multæ fuerunt, aliæ in Ægypto, aliæ in Bœotia, aliæ in Theſſalia Phthiotide: illæ nihil hic ad rem faciunt; ſed *Thebe*, *Thebes*, Aſiæ minoris urbs apud Adramyttenos, de qua Lydis & Myſis diu certamen fuit, teſte Strabone lib. 13. Regia fuit Eetionis, Andromachæ patris. *Sarpedon* Lyciæ rex, Jovis filius, Æ. 1. 104. *Nothus*, non legitimo conjugio ſuſceptus filius, Æ. 7. 283. *Cornus*, arbor duriſſimo ligno, ideo telorum materia, *cornoüiller*: Æ. 3. 649.

700. *Undam ſpumantem.*] Sanguinem undatim in rivos erumpentem. *Undam* dixit de multitudine populi, G. 2. 462.

705. *Falarica.*] Oblonga haſta, teres, præterquam ad extremum, ubi ferrum

Fulminis acta modo, quam nec duo taurea terga,
Nec duplici squama lorica fidelis & auro
Sustinuit: collapsa ruunt immania membra:
Dat tellus gemitum, & clypeum super intonat ingens.
Qualis in Euboico Baiarum litore quondam
Saxea pila cadit, magnis quam molibus ante
Constructam jaciunt ponto: sic illa ruinam
Prona trahit, penitusque vadis illisa recumbit:
Miscent se maria, & nigræ attolluntur arenæ:
Tum sonitu Prochyta alta tremit, durumque cubile
Inarime, Jovis imperiis imposta Typhoëo.
Hic Mars armipotens animum viresque Latinis

INTERPRETATIO.

impulsa more fulminis, quam nec duo coria taurina, nec lorica defensa duplici squama aurea, repulit: vasta membra sternuntur dejecta: terra reddit gemitum, & grandis Bitias *tonat* cadens *super clypeum. Qualis in Cumano Bajarum litore agger saxeus aliquãdo cadit, quem immittunt mari eductum prius vastis molibus: sic ille* agger *præcipitans facit ruinam, & profunde subsidit impactus undis: maria turbantur, & nigræ arenæ eriguntur: tunc Prochyta intima tremit sonitu, & Inarime injecta Typhoeo* quasi *asperum cubile jussu Iovis. Tunc Mars bellipotens animum & robur Latinis...*

NOTÆ.

extabat quadratum, tres longum pedes, ut cum armis transfigere corpus posset. Huic ferro picem in stupa circumligabant: adjectoque igni immittebant in ligneas præsertim turres, quæ *falæ* dicebantur Etrusca voce. Hoc tamen inventum videtur Saguntinis Hispaniæ tribuere Livius l. 21, 8. unde hæc descriptio concinnata est.

707. *Duplici squama* &c.] De *tergis* sive coriis; & *squamis* loricarum, Æ. 3. 467. *Squama & auro*: id est, squamis aureis: ut G. 2. 192. *Pateris & auro*, pateris aureis.

709. *Clypeum super* &c.] Servius agnoscit *clypeum* neutro etiam genere, juxta Caprum: aitque sic exprimi a Virgilio Homericum illud Iliad. 5. 42. Δούπησε δὲ πεσὼν, ἀράβησε δὲ τεύχε' ἐπ' αὐτῷ: *sonuit autem cadens, sonueruntque arma sub ipso.* Quod etsi non abs re est, tamen interpretationem allatam puto tutiorem.

710. *Euboico Bajarum* &c.] *Bajæ*, locus in Campania tepidis aquarum fontibus nobilis, in latere superiore Campani sive Neapolitani sinus; non longe a Miseno promontorio: etiamnum retinet nomen. De hujus loci natura fuse, Æ. 6. 237. *Chalcidenses*; ex *Eubœa* Græciæ insula, hodie *Negrepont*, non longe hinc urbem *Cumas* condiderunt: Æ. 6. 2. Nec longe fuit *Lucrinus*, *Avernusque* lacus: qui molibus ab Hercule clausi primum; deinde ab Agrippa in portum Julium Octaviani auspiciis conversi sunt, anno v. c. 717. ut ostendimus G. 2. 161. Ideo Virgilius hic *pilas*, sive moles lapideas, in mare impactas commemorat.

715. *Prochyta* &c.] Vel *Prochyte*, hodie *Procita*, parva & aspera insula Tyrrheni maris, proxime admota Miseno promontorio, hoc inter & Inarimen insulam, a qua terræ motu avulsa, Plinio, Straboni, aliisque censetur.

716. *Inarime.*] Ad meridiem Prochytæ, multo amplior insula, fertilitate nobilis: olim *Pithecusa*, & *Ænaria* etiam dicta, nunc *Ischia*: solo concavo & sulfureo, qualis est totus ille tractus; ignis eruptionibus olim sæpe infesta; unde Homerus Jovem commentus est hanc impacto fulmine injecisse giganti *Typhoeo*, qui ab Hesiodo describitur, anguineis capitibus centum instructus, iisque flammas eructantibus, Terræ & Tartari filius, in Theogon. 821. De *Typhoei* nomine, G. 1. 279. Porro Homeri versus illi sunt, Iliad. 2. 783. Γαῖα δ' ὑπεστονάχιζε, Διῒ ὡς τερπικεραύνῳ Χωομένῳ, ὅτε τ' ἀμφὶ Τυφωέϊ γαῖαν ἱμάσσῃ Εἰν Ἀρίμοις, ὅθι φασὶ Τυφωέος ἔμμεναι εὐνάς. *Terra vero resonabat, sicut Jove fulminatore irato, quando circa Typhoeum terram verberat, in Arimis, ubi aiunt Typhoei esse cubilia.* Quibuscum si Virgiliani versus isti compa-

Addidit, & ſtimulos acres ſub pectore vertit:
Immiſitque fugam Teucris, atrumque timorem.
Undique conveniunt: quoniam data copia pugnæ,
Bellatorque animo Deus incidit.
Pandarus, ut fuſo germanum corpore cernit,
Et quo ſit fortuna loco, qui caſus agat res;
Portam vi multa converſo cardine torquet,
Obnixus latis humeris: multoſque ſuorum,
Mœnibus excluſos, duro in certamine linquit:
Aſt alios ſecum includit, recipitque ruentes:
Demens! qui Rutulum in medio non agmine regem
Viderit irrumpentem, ultroque incluſerit urbi,
Immanem veluti pecora inter inertia tigrim.
Continuo nova lux oculis effulſit, & arma
Horrendum ſonuere: tremunt in vertice criſtæ
Sanguineæ, clypeoque micantia fulgura mittit.
Agnoſcunt faciem inviſam atque immania membra
Turbati ſubito Æneadæ: tum Pandarus ingens
Emicat, & mortis fraternæ fervidus ira
Effatur: Non hæc dotalis regia Amatæ,

INTERPRETATIO.

adjecit & agitavit ſub eorum *pectore ſtimulos acutos: & injecit Teucris fugam & nigrum timorem.* Latini *concurrunt undequaque: ſiquidem facultas pugnandi* ipſis *conceſſa eſt* a Trojanis, *& Deus bellicoſus ſubiit eorum animum. Pandarus, ubi videt fratrem proſtrato corpore, & quo* in *ſtatu ſit fortuna, qui caſus impellat res* Trojanas; *magno conatu trudit portam revoluto cardine, obluctans vaſtis humeris: & relinquit in aſpero prælio plurimos ſociorum excluſos muris: alios vero claudit ſecum, & excipit irrumpentes: inſanus! qui non agnoverit in media multitudine regem Rutulum irruentem, & ultro clauſerit* in *urbe, quaſi crudelem tigrim inter ignavas pecudes. Statim novum lumen emicuit ex oculis* Turni, *& arma* ejus *ſonuerunt horride: criſtæ rubræ nutant in capite, & emittit e clypeo fulgura rutilantia. Trojani ſtatim perturbati agnoſcunt vultum inimicum & grandia membra: tum magnus Pandarus exilit, & ardens dolore necis fraternæ exclamat: Nō hæc* eſt *dotalis aula Amatæ.*

NOTÆ.

rantur, certe videbuntur ex iis exſcripti. Ubi duo videntur a Virgilio ſane facta audacter: I. Quod *Arimos* illos Pithecuſæ inſulæ addixerit: cum alii Ciliciæ montem, alii Lydiæ eſſe affirment apud Didymum in Homer. alii etiam Syriæ apud Strabonem: qui tamen ait, quibuſdam videri eſſe Pithecuſæ incolas; eo quod *πίθηκος ſimia*, Etruſca lingua *arimus* dicatur: ſed hæc quaſi admodum incerta videtur proponere. II. Quod voces illas Ἐν Ἀρίμοις *in Arimis, apud Arimos*; in unum inſulę ſubſtantivum vocabulum compoſuerit, *Inarime*, *Inarimes*. Nec eum excuſat Erythræus cum dicit, eodem exemplo eſſe, *Inalpinus*: hæc enim vox adjectiva eſt, quo in genere multo facilior eſt compoſitio. Nec item excuſant alii, cum ex Plinii auctoritate affirmant, ab Homero ſcriptum *Inarimen*, non *In Arimis*: Plinium enimvero erroris revincunt codices & interpretes Homeri omnes. Quod autem Virgilius hujus compoſitionis primus auctor ſit, hinc jure conjici poſſe exiſtimo: quod ante ipſum nemo; poſt ipſum ſtatim Ovidius, Statius, Lucanus, Silius, Plinius, Claudianus, aliique promiſcue omnes eadem uſi ſunt voce: ſibi glorioſum rati, cum eo aliquid, aut audere, aut errare. Atque hoc in conſequentibus poëtis cæcum Virgilii imitandi ſtudium jam notavimus G. 1. 490. De *Marte*, Ecl. 9. 12. De *Latinis*, Æ. 7. 54.

737. *Dotalis regia Amatæ.*] Laurentum,

Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.
Castra inimica vides : nulla hinc exire potestas.
Olli subridens sedato pectore Turnus :
Incipe, si qua animo virtus, & consere dextram;
Hic etiam inventum Priamo narrabis Achillem.
Dixerat : ille rudem nodis & cortice crudo
Intorquet, summis adnixus viribus, hastam.
Excepere auræ vulnus : Saturnia Juno
Detorsit veniens, portæque infigitur hasta.
At non hoc telum, mea quod vi dextera versat,
Effugies : neque enim is teli nec vulneris auctor.
Sic ait, & sublatum alte consurgit in ensem :
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Dividit, impubesque immani vulnere malas.
Fit sonus, ingenti concussa est pondere tellus :
Collapsos artus atque arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens : atque illi partibus æquis
Huc caput atque illuc humero ex utroque pependit.
Diffugiunt versi trepida formidine Troes.
Et si continuo victorem ea cura subisset,
Rumpere claustra manu, sociosque immittere portis;
Ultimus ille dies bello gentique fuisset :
Sed furor ardentem cædisque insana cupido
Egit in adversos.

INTERPRETATIO.

nec media Ardea claudit Turnum mœnibus patriis. Cernis castra hostilia : nulla est facultas hinc erumpendi. Turnus subridens illi respondet sedato animo : Incipe, si vis aliqua est animo tuo, & congredere mecum manu : referes Priamo hic etiam repertum fuisse a te Achillem. Dixerat : ille Pandarus, connitens toto robore, vibrat hastam asperam nodis & scabro cortice. Aër excepit ictum : Iuno filia Saturni deflexit eum venientem, & hasta inhæret portæ. Tu vero non evitabis hæc arma, quæ mea dextra rotat cum robore : nam non est idem auctor armorum & ictus. Sic dixit Turnus, & erigit se in gladium alte eductum : & dissecat ferro mediam frontem Pandari horrendo vulnere, inter utraque tempora & genas imberbes. Fit sonitus, terra quassata est magno illo pondere : trahit moriens in terram membra deficientia & arma sanguinolenta : & caput scissum in partes æquales pependit illi hinc atque hinc ex utroque humero. Troiani fugiunt dispulsi tumultuoso metu : & si illa cogitatio succurrisset statim victori Turno, frangere manu obices & excipere socios portis ; dies ille fuisset supremus bello & populo Trojano : sed ira & immoderata cupiditas stragis impulit inflammatum Turnum adversus oppositos hostes.

NOTÆ.

urbs regia Latini : cujus uxor Amata, Turno favens, Laviniam ipsi regnumque in dotem tradere conabatur, Æ. 7. 56. De Ardea, Rutulorum & Turni urbe regia, Æ. 7. 372, 410.

742. *Priamo narrabis Achillem.*] Turnum ; qui tam sit infestus Trojanis, quam olim Achilles fuit. De *Achille*, Æ. 1. 103. Æ. 3 321. De *Priamo*, Æ. 2. 506. De *Junone Saturni filia*, Æ. 1. 27.

747. *Telum.*] Pro ense, ut jam alibi notavimus.

Principio Phalarim, & ſucciſo poplite Gygen
Excipit: hinc raptas fugientibus ingerit haſtas
In tergum: Juno vires animumque miniſtrat.
Addit Halyn comitem, & confixa Phegea parma:
Ignaros deinde in muris, Martemque cientes,
Alcandrumque, Haliumque, Noëmonaque, Prytanimque.
Lyncea tendentem contra, ſociosque vocantem,
Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
Occupat; huic uno dejectum comminus ictu
Cum galea longe jacuit caput: inde ferarum
Vaſtatorem Amycum, quo non felicior alter
Ungere tela manu ferrumque armare veneno:
Et Clytium Æoliden, & amicum Cretea Muſis:
Cretea Muſarum comitem; cui carmina ſemper
Et citharæ cordi, numeroſque intendere nervis;
Semper equos atque arma virum pugnaſque canebat.
Tandem ductores audita cæde ſuorum
Conveniunt Teucri, Mneſtheus acerque Sereſtus:
Palanteſque vident ſocios, hoſtemque receptum.
Et Mneſtheus: Quo deinde fugam? quo tenditis? inquit.
Quos alios muros, quæ jam ultra mœnia habetis?
Unus homo, veſtris o cives undique ſeptus
Aggeribus, tantas ſtrages impune per urbem
Ediderit? juvenum primos tot miſerit Orco?
Non infelicis patriæ, veterumque Deorum,
Et magni Æneæ ſegnes miſeretque pudetque?

INTERPRETATIO.

Primo interficit Phalarim, & Gygen poplite ejus *ſubſecto: deinde intorquet in dorſum fugientium haſtas ereptas* his occiſis: *Iuno ſufficit* ipſi *robur & animum. Adjicit* iis *ſocium Halyn, & Phegeum perforato* ejus *ſcuto: poſtea ſuper muris inſcios* ingreſſus ſui *& agitantes pugnam, Alcandrum, & Halium, & Noëmona, & Prytanim. Connitens a dextera parte aggeris intercipit fulgenti enſe Lynceum incurrentem ex adverſo & appellantem ſocios; caput cominus exciſum uno ictu procul concidit illi cum caſſide: deinde* interficit *Amycum depopulatorem ferarum, quo nullus alter* erat *ſolertior illinere manu ſpicula & imbuere ferrum veneno: & Clytium Æoli filium, & Creteum carum Muſis, Creteum ſocium Muſarum, cui ſemper cantus & lyræ erant curæ, & ſonos edere chordis: ſemper cantabat equos, & bella hominum, & certamina. Denique duces Troiani cognita ſtrage ſuorum congregantur, Mneſtheus, & fortis Sereſtus: & cernunt ſocios vagos, & hoſtem admiſſum. Et Mneſtheus clamat: Quo, quo dirigitis fugam ultra? quos iam habetis muros alios, quæ præterea munimenta? vir unus, clauſus undique veſtris aggeribus, o cives, fecerit per urbem tantas cædes abſque ultione? deiecerit ad inferos tot principes iuvenum? O inertes! nonne pudet & miſeret* vos *patriæ infortunatæ, & antiquorum Deorum, & ingentis Æneæ.*

NOTÆ.

769. *Connixus ab aggere dexter.*] Cum contra tenderet Lynceus, Turnus ſiniſtro latere innixus aggeri, dextra manu in dextrum quoque Lyncei latus incurrit: *De aggere*, ſupra v. 142.

773. *Ungere tela* &c.] Medicatis & ve-

Talibus accenſi firmantur, & agmine denſo
Conſiſtunt. Turnus paulatim excedere pugna,
Et fluvium petere ac partem quæ cingitur amni.
Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno,
Et glomerare manum. Ceu ſævum turba leonem
Quum telis premit infenſis: at territus ille
Aſper, acerba tuens, retro redit: & neque terga
Ira dare aut virtus patitur; nec tendere contra
Ille quidem hoc cupiens potis eſt per tela viroſque.
Haud aliter retro dubius veſtigia Turnus
Improperata refert, & mens exæſtuat ira.
Quin etiam bis tum medios invaſerat hoſtes,
Bis converſa fuga per muros agmina vertit.
Sed manus e caſtris propere coit omnis in unum:
Nec contra vires audet Saturnia Juno
Sufficere: aëriam cœlo nam Juppiter Irim
Demiſit, germanæ haud mollia juſſa ferentem;
Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.
Ergo nec clypeo juvenis ſubſiſtere tantum,
Nec dextra valet: injectis ſic undique telis
Obruitur. Strepit aſſiduo cava tempora circum
Tinnitu galea, & ſaxis ſolida æra fatiſcunt:
Diſcuſſæque jubæ capiti, nec ſufficit umbo
Ictibus. Ingeminant haſtis & Troes, & ipſe
Fulmineus Mneſtheus: tum toto corpore ſudor

INTERPRETATIO.

Talibus verbis *inflammati corroborantur*, *&* *ſtāt ſpiſſo agmine. Turnus* incipit *ſenſim recedere e prælio*, *& accedere* ad *flumen &* ad *partem* murorum *quæ clauditur flumine. Trojani* pergunt *eo ardentius incurrere magno clamore*, *& cogi in turbam. Veluti cum turba* aliqua *urget iaculis infeſtis immanem leonem*: *ille autem turbatus*, *iratus*, *torve aſpiciens*, *cedit retro*: *nec tamen furor aut virtus ſinit* eum *obvertere terga*; *nec ille valet*, *propter* multitudinem *armorum & hominum*, *contra ruere*, *licet id cupiat. Non aliter Turnus anceps retro figit greſſus abſque feſtinatione*, *& animus exardeſcit furore. Immo etiam bis iam irruperat in hoſtes medios*, *bis verterat in fugam per muros turmas* in ſe *converſas. Sed omnis exercitus feſtinanter congregatur e caſtris in unum*: *nec Juno filia Saturni audet ſuppeditare* Turno *robur adverſus* eos: *nam Iupiter miſit e cælo Irim aëriam*, *portantem ſorori mandata non grata*; *niſi Turnus exeat ex altis muris Trojanorum. Igitur iuvenis nec amplius poteſt reſiſtere clypeo*, *nec manu*: *ita premitur iaculis undequaque intortis. Caſſis ſonat continuo flictu circa cava tempora*, *&* arma *valida ex ære rumpuntur lapidibus*, *& criſtæ deiectæ* ſunt *e capite*, *nec clypeus par eſt* adverſus tot *ictus. Ingruunt haſtis*, *& Troiani*, *& ipſe Mneſtheus* inſtar *fulminis*: *præterea ſudor e toto corpore*....

NOTÆ.

menatis herbis, barbarico more.

788. *Orco.*] Inferorum Deo, Æ. 6. 323.

796. *Potis es.*] De hac voce, Æ. 3. 671. De *Iride*, Æ. 4. 700.

810. *Jubæ* &c.] *Equinæ jubæ*, unde criſtæ galearum, Æ. 3. 468. *Umbo*, pars me-

Liquitur; & piceum, nec respirare potestas,
Flumen agit: fessos quatit æger anhelitus artus.
Tum demum præceps saltu sese omnibus armis
In fluvium dedit: ille suo cum gurgite flavo
Accepit venientem, ac mollibus extulit undis:
Et lætum sociis abluta cæde remisit.

INTERPRETATIO.

labitur, & efficit nigrum fluentum, nec facultas est *respirandi : difficilis anhelitus commovet membra fatigata. Tunc denique præcipitans immisit se saliendo in fluvium* cum *omnibus armis: fluvius in suo flavo sinu excepit cadentem, & portavit placidis aquis : & revexit gaudentem ad socios, sanguine* cædis *purgato.*

NOTÆ.

dia eminens in clypeo, *Æ.* 2. 546.
813. *Piceum flumen.*] Sudor pulveri commistus, picis instar nigrescens & adhærens cuti.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER X.

ARGUMENTUM.

JUpiter advocato Deorum concilio, frustra conatus Iunonem ac Venerem in concordiam adducere, de Trojanorum Rutulorumque rebus inter se dissidentes : pronunciat se neutrarum partium fore, sed fatis omnia permissurum. Rutuli ad oppugnandam, Trojani ad defendendam urbem redeunt. Æneas, dies aliquot in Etruria commoratus, collectis inde auxiliis ad suos redit, triginta navium classe auctus. Nymphas, e suis navibus eam in speciem paulo ante transformatas, in itinere obvias habet. Ab iis de suorum periculo certior factus: sub primam lucem provectus in conspectum hostium, exercitum in litus exponit. Occurrunt Rutuli : commissoque gravi certamine, Pallas a Turno occiditur : cujus necem cum ulcisceretur Æneas magna strage, & Ascanius eruptione facta copias suas paternis adjunxisset ; Iuno Turnum præsenti periculo eripit, objecta illi falsa Æneæ imagine : quam ille fugientem ad usque navem dum sequitur, retinaculis a Iunone ruptis, ad litora Ardeæ proxima vi tempestatis abripitur. Mezentius pugnæ pro Turno succedens, & filius Mezentii Lausus, ab Ænea occiduntur.

PAnditur interea domus omnipotentis Olympi:
Conciliumque vocat Divum pater atque hominum rex
Sideream in sedem: terras unde arduus omnes,
Castraque Dardanidum aspectat, populosque Latinos.

Conſidunt tectis bipatentibus, incipit ipſe :
Cœlicolæ magni, quianam ſententia vobis
Verſa retro? tantumque animis certatis iniquis?
Abnueram bello Italiam concurrere Teucris:
Quæ contra vetitum diſcordia? quis metus, aut hos,
Aut hos arma ſequi ferrumque laceſſere ſuaſit?
Adveniet juſtum pugnæ, ne accerſite, tempus:
Quum fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum atque Alpes immittet apertas.
Tum certare odiis, tum res rapuiſſe licebit:

INTERPRETATIO.

Interim regia cœli omnipotentis aperitur: & genitor Deorum atque hominum cogit concilium in aulam ſtellatam: unde ſublimis deſpicit cunctas terras, & caſtra Trojanorum, & gentes Latinas. Sedent in domo aperta valvis *biforibus: ipſe* Jupiter *orditur* ſermonem: *Magni habitatores cœli, quare conſilium vobis mutatum eſt* in *contrarium? & uſque adeo pugnatis animis adverſis? Prohibueram* ne *Italia bello congrederetur* cum *Trojanis: quæ diſſenſio* eſt *contra prohibitionem? quis timor impulit, vel hos, vel iſtos capere arma & commovere ferrum? Veniet legitimum pugnæ tempus, ne accelerate* illud: *quando aſpera Carthago inferet Romanis urbibus magnam perniciem & Alpes patefactas: tunc licebit pugnare odiis, tunc* licebit *depopulari res* Trojanas:

NOTÆ.

1. *Omnipotentis Olympi.*] Aliqui per *Olympum*, Jovem intelligunt, quem eo etiam nomine eſſe appellatum probat in indice Erythræus, ex Cæcilio Minutiano Apuleio, ex Cleanthe, & Diodoro Siculo. Alii melius *cœlum* accipiunt: quod *omnipotens* dicitur, vel quia Jupiter omnipotens in eo habitat; vel quia ad omnium rerum productionem per ſiderum influxus conducit, ut terra vi ſua, quæ ideo dicitur *omnipotens.* Sic *Olympum omnipotentem* diſtinguit a Jove, Æ. 12. 791 *Rex omnipotentis Olympi.* De *Dardanidis*, Æ. 1. 239. De *Latinis*, Æ. 7. 54.

5. *Tectis bipatentibus.*] Ubi janua eſt *biforis*, quæ in dextram lævamque aperitur. Sic Auſon. Epig. 137. 3. vocat *pugillar bipatens*, quod apertum duas paginas explicat.

6. *Quianam ſententia vobis verſa* &c.] Id eſt: cur immemores eſtis meæ ſententiæ, qua prohibueram ne Itali Trojanis obſtarent. Vel: cur mutaſtis ipſi ſententiam veſtram, qua ſtatueratis neutris partibus favere? *Quianam*, Æ. 5. 13. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

11. *Adveniet .... tempus* &c.] Quaſi dicat Jupiter: *Nemo mihi objiciat, quod faveam Trojanis, eoſque illæſos eſſe perpetuo velim. Adveniet tempus præſcriptum fatis, quo eorum poſteri gravibus & ipſi cladibus afficientur, ab Annibale & Carthaginienſibus.*

12. *Carthago* &c.] Significat bella Punica, a Carthaginienſibus ter geſta cum Romanis: quorum ſecundo Annibal per Hiſpanias, Galliaſque in Italiam exercitum traduxit, ſuperatis Pyrenæis & Alpibus, Italiam fere totam in ſuam poteſtatem redegit, in ea per annos circiter ſexdecim inſedit: ſed, Scipione interim in Africam immiſſo & Carthaginienſes premente, revocatus in patriam, a Scipione victus eſt; Carthago vectigalis facta: atque ita bellum Punicum ſecundum confectum eſt, anno v. c. 553. Bello deinde Punico tertio deleta eſt urbs eadem, a Scipione juniore ſive Æmiliano, anno v. c. 608. De *Carthagine*, in argumento l. 4. De *Alpibus*, Italiam a Gallia & Germania diſterminantibus, Ecl. 10. 47.

13. *Exitium ..... atque Alpes apertas.*] Nova & figurata locutio, pro, *immittet exitium per Alpes apertas*: ut notat Scaliger. Aperuit autem ſibi Alpes Annibal maximo labore, adeſis aceto atque igne rupibus. Lege Livium l. 21. 36.

14. *Tum certare* &c] Tum licebit, ut pateant odiis atque deprædationi hoſtium:

Nunc ſinite, & placitum læti componite fœdus.
Juppiter hæc paucis: at non Venus aurea contra
Pauca refert.
O pater, o hominum Divumque æterna poteſtas,
(Namque aliud quid ſit quod jam implorare queamus?)
Cernis ut inſultent Rutuli? Turnuſque feratur
Per medios inſignis equis, tumiduſque ſecundo
Marte ruat? non clauſa tegunt jam mœnia Teucros:
Quin intra portas atque ipſis prælia miſcent
Aggeribus murorum, & inundant ſanguine foſſæ.
Æneas ignarus abeſt. Nunquamne levari
Obſidione ſines? muris iterum imminet hoſtis
Naſcentis Trojæ, necnon exercitus alter:
Atque iterum in Teucros Ætolis ſurgit ab Arpis
Tydides. Equidem, credo, mea vulnera reſtant:
Et tua progenies mortalia demoror arma.
Si ſine pace tua atque invito numine Troes
Italiam petiere; luant peccata, neque illos
Juveris auxilio: ſin tot reſponſa ſecuti,
Quæ ſuperi maneſque dabant; cur nunc tua quiſquam
Flectere juſſa poteſt? aut cur nova condere fata?

Interpretatio.

nunc permittite, & læti conciliate pacem quæ *placet* mihi. *Jupiter* dixit *hæc paucis* verbis: *at pulchra Venus non pauca reſpondet adverſum. O genitor, o ſempiterna virtus hominum ac Deorum (ſcilicet quid eſt aliud, quod nunc poſſimus invocare?) Vides quomodo Rutuli inſoleſcant?* & quomodo *Turnus conſpicuus equis rapiatur inter medios, & irrumpat ſuperbus felici prælio? munimenta clauſa jam non tuentur Trojanos: immo committunt pugnam intra portas, &* in *ipſis propugnaculis murorum, & foſſæ replentur ſanguine. Æneas abeſt* illinc *inſcius* rerum illarum. *An nunquam permittes* eos *liberari obſidione? rurſus hoſtis inſtat muris Trojæ reſurgentis, & præterea alter exercitus: & rurſus Tydei filius inſurgit in Teucros ab Arpis Ætolis. Sane, opinor, ſupereſt ut ego* rurſus *vulnerer; &* ego *tua filia expecto arma mortalis* viri. *Si Trojani adierunt Italiam abſque tua venia, & invita divinitate* tua; *expendant* pœnas *delicti* ſui, *nec recrees illos ope* tua: *ſi vero* id fecerunt *obſecuti tot oraculis, quæ cœlum & inferi dabant* illis; *cur ullus nunc poteſt frangere* vim *mandatorum tuorum, vel cur* poteſt *ſtatuere nova fata*?

Notæ.

vel, odiis veſtris, deprædationi hoſtium.

15. *Componite fœdus.*] Vel inter vos; vel inter Latinos ac Trojanos. De *Venere aurea*, id eſt, *pulchra*, Æ. 1. 595. De *Rutulis*, Æ. 7. 795. De *aggeribus*, Æ. 9. 142.

27. *Naſcentis Troiæ* &c.] Æ. 7. 157.

28. *Ætolis ab Arpis Tydides.*] *Arpi*, Apuliæ Dauniæ urbs, cujus ruinæ adhuc dicuntur *Arpe*. Condita a Diomede Tydei filio, Ætoliæ in Græcia prius rege, de quo Æ. 1. 100. Ab eo petierat auxilium Turnus Æ. 8. 9. nullo tamen ſucceſſu, ut patebit, Æ. 11. 243. Quare Venus hic fingit exercitum ab Arpis imminere, ut cauſam ſuam exaggeret.

29. *Mea vulnera reſtant.*] Iliad. 5. 335. Cum Æneam, a Diomede lapidis ictu vulneratum, Venus oppoſito peplo e pugnæ periculo ſubduceret, a Diomede in vola manus vulnerata eſt. Mars deinde ad imum ventrem ab eo ſauciatus quoque eſt, v. 857.

Quid repetam exuſtas Erycino in litore claſſes?
Quid tempeſtatum regem, ventoſque furentes
Æolia excitos, aut actam nubibus Irim?
Nunc etiam manes, hæc intentata manebat
Sors rerum, movet: & ſuperis immiſſa repente
Alecto, medias Italum bacchata per urbes.
Nil ſuper imperio moveor: ſperavimus iſta,
Dum fortuna fuit: vincant quos vincere mavis.
Si nulla eſt regio, Teucris quam det tua conjux
Dura: per everſæ, genitor, fumantia Trojæ
Excidia obteſtor; liceat dimittere ab armis
Incolumem Aſcanium, liceat ſupereſſe nepotem.
Æneas ſane ignotis jactetur in undis;
Et quamcunque viam dederit fortuna, ſequatur:
Hunc tegere, & diræ valeam ſubducere pugnæ.
Eſt Amathus, eſt celſa mihi Paphos, atque Cythera,
Idaliæque domus: poſitis inglorius armis
Exigat hic ævum: magna ditione jubeto
Carthago premat Auſoniam: nihil urbibus inde
Obſtabit Tyriis. Quid peſtem evadere belli
Juvit, & Argolicos medium fugiſſe per ignes?

INTERPRETATIO.

Cur memorabo naves incenſas in litore Siculo? cur regem procellarum, & ventos furioſos eductos ex Æolia inſula, *aut Irim demiſſam ex aëre? nunc quoque* Juno *concitat inferos, hæc ſola pars rerum reſtabat inexperta: & Alecto immiſſa ſubito* in loca *ſuperiora, ſæviit in mediis urbibus Italorum. Non moveor ob regnum: ſperavimus illud, dum ſors favit: ſuperent, quos mavis ſuperare. Si nulla eſt plaga, quam aſpera uxor tua relinquat Trojanis: o pater, obſecro per fumantes ruinas Trojæ dirutæ; liceat* mihi *eripere Aſcanium ſalvum e bello, liceat* ut *reſtet nepos. Æneas quidem agitetur fluctibus incognitis, & ſequatur iter quodcumque ſors offeret* ipſi; *at poſſim tueri, & ſubtrahere e crudeli prælio hunc* Aſcanium. *Eſt mihi Amathus, eſt alta Paphos,* ſunt *Cythera, & ædes Idaliæ: illic ducat vitam ignobilis abjectis armis: impera* ut *Carthago opprimat Italiam gravi potentia, nihil ab eo obſtabit urbibus Punicis. Quid profuit* Æneam *evitaſſe ruinas belli, & fugiſſe per medios ignes Græcos?*

NOTÆ.

36. *Erycino in litore.*] Æ. 5. 660. Mulieres Trojanæ, Junonis & Iridis ſuaſu, tædio navigationis, naves Æneæ exuſſerunt, dum is ludos celebrat ad patris Anchiſæ tumulum, prope Erycem Siciliæ urbem & montem, qui nunc eſt mons *ſancti Juliani,* Æ. 3. 707. Æ. 5. 24.

38. *Æolia excitos.*] Juno Æolum & ventos in Æneæ claſſem concitavit, Æ. 1. 56. ubi de inſulis *Æoliis*, ad latus ſeptentrionale Siciliæ.

38. *Irim.*] Miſſa eſt a Junone, ad Trojanas mulieres, ut eas ad incendium navium concitaret, Æ. 5. 606. Ad Turnum, ut cum ad bellum hortaretur, Æ. 9. 2. &c. De *Iride*, Æ. 4. 700.

39. *Manes.*] Deos inferorum, Æ 6. 743. Hos commovit Juno in Trojanos, cum in eos Alecto concitavit, Æ. 7. 324. Alecto deinde Amatam in furorem egit, ib. 346. poſtea Turnum, ib. 409. De voce *bacchata*, quæ a furioſis Bacchi comitibus petitur, Æ. 4. 301.

51. *Amathus.*] Genit. *Amathuntis*, nunc *Limiſſo*: & *Idalium*, aut *Idalia, bourg Dalim*: & *Paphus*, ſive *Paphos, Baffo*: urbes in Cypro inſula, quæ tota Veneri ſacra fuit, Æ. 1. 629. *Cythera, orum*, inſula inter Peloponneſum & Cretam, nunc *Cerigo*, Æ. 1. 261.

54. *Auſoniam.*] Italiam, Æ. 7. 55.

56. *Argolicos.*] Græcos, ab urbe *Argis*,

Totque maris vastæque exhausta pericula terræ,
Dum Latium Teucri recidivaque Pergama quærunt?
Non satius cineres patriæ insedisse supremos,
Atque solum quo Troja fuit? Xanthum & Simoenta
Redde oro miseris: iterumque revolvere casus
Da, pater, Iliacos Teucris. Tum regia Juno
Acta furore gravi: Quid me alta silentia cogis
Rumpere, & obductum verbis vulgare dolorem?
Ænean hominum quisquam Divumque subegit
Bella sequi, aut hostem regi se inferre Latino?
Italiam petiit fatis auctoribus, esto,
Cassandræ impulsus furiis: num linquere castra
Hortati sumus, aut vitam committere ventis?
Num puero summam belli, num credere muros?
Tyrrhenamve fidem, aut gentes agitare quietas?
Quis Deus in fraudem, quæ dura potentia nostra
Egit? ubi hic Juno, demissave nubibus Iris?
Indignum est Italos Trojam circundare flammis
Nascentem, & patria Turnum consistere terra,
Cui Pilumnus avus, cui diva Venilia mater.

INTERPRETATIO.

& quid profuit *evasisse tot pericula maris & terræ immensæ, dum Trojani quærunt Latium, & Trojam rursus cadentem?* Nonne *potius* erat *manere* in *ultimis ruinis patriæ, &* in *terra ubi fuit Troja. O pater, redde precor miseris* illis *Xanthum & Simoenta, & permitte Trojanis rursus adire casus Troicos. Tum Juno regina, commota furore aspero*, ait: *Quare cogis me solvere profundum silentium, & patefacere sermone dolorem occultum?* An *ullus hominum aut Deorum coëgit Æneam adire bellum, aut opponere se hostem regi Latino? Adiit Italiam fatis suadentibus, incitatus vaticiniis Cassandræ, sit* ita sane: *an suasimus* ei ut *desereret castra* sua, *aut crederet vitam* suam *ventis? an* suasimus, ut *traderet puero administrationem belli & urbem* suam; *aut* ut *sollicitaret fidem Etruscam & populos tranquillos? Quis Deus, quæ infesta vis nostra impulit* eum *in* hoc *damnum? ubi* est in *ea* re *Juno, & Iris missa ex aëre. Injustum est* nempe, quod *Itali cingant ignibus Trojam novam; &* quod *Turnus maneat in patria tellure;* Turnus inquam, *cui Pilumnus* est *avus, cui Dea Venilia* est *mater*.

NOTÆ.

regia Agamemnonis, Æ. 1. 289.

58. *Latium* &c.] Æ. 7. 54. *Teucri*, Æ. 1. 239. *Pergama*, arx Trojæ, Æ. 1. 470. *Recidiva*, aliqui explicant *restituta*; ego, *caduca, rursus cadentia*, Æ. 7. 322. *Xanthus* & *Simoïs*, Troadis fluvii, Æ 1. 104, 477.

68. *Cassandræ . . . furiis.*] Amarum Junonis dictum: quo significat Æneam furiosa quædam Cassandræ vaticinia, pro Deorum & fati monitis accepisse. *Cassandra*, Priami filia fuit & vates, Æ. 2. 246. Prædixerat Anchisæ Trojanos venturos in Italiam, Æ. 3. 183.

70. *Puero.*] Ascanio, cui curam novæ Trojæ crediderat, sub tutela tamen Mnesthei & Seresti, Æ. 9. 171.

71. *Tyrrhenamve fidem* &c.] Æneas, Evandri consilio, Tarchontem & Tyrrhenos, a Mezentio rege diffidentes, adierat, opem ab iis petiturus: Æ. 8. 597. De *Tyrrhena gente*, Ibid. 479.

76. *Pilumnus avus* &c.] *Pilumnus* & *Picumnus* fratres, antiqui Rutulorum reges: Jovem, juxta aliquos, patrem habuerunt. *Pilumnus*, ob inventum *pili* usum in comminuendo frumento, totamque pinsendi

Quid, face Trojanos atra vim ferre Latinis?
Arva aliena jugo premere, atque avertere prædas?
Quid, soceros legere, & gremiis abducere pactas?
Pacem orare manu, præfigere puppibus arma?
Tu potes Æneam manibus subducere Grajûm,
Proque viro nebulam & ventos obtendere inanes;
Et potes in totidem classem convertere Nymphas:
Nos aliquid Rutulos contra juvisse nefandum est.
Æneas ignarus abest: ignarus & absit.
Est Paphos, Idaliumque tibi, sunt alta Cythera:
Quid gravidam bellis urbem & corda aspera tentas?
Nosne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo

INTERPRETATIO.

Quid ergo illud est, quod *Trojani nigris tædis inferunt vim Latinis? opprimunt imperio regiones non suas, & abducunt prædas? quid* est, quod *decipiunt soceros, & eripiunt sponsas e sinu* parentum? quod *manu precantur pacem, & prætendunt arma navibus. Tu potes suffurari Æneam e manibus Græcorum, & opponere pro viro* illo *nubem & vanas auras; & potes transformare naves in totidem Nymphas: crimen est, nos adjuvisse aliquantulum Rutulos adversus eum. Æneas abest inscius* periculi urbis, *& vero absit inscius. Est tibi Paphus & Idalium, sunt Cythera sublimia: cur* ergo *sollicitas urbem potentem bello & animos bellicosos? An nos subruere tibi* a *fundamentis fragile regnum Troadis* ....

NOTÆ.

artem, inde nomen habuit. *Picumnus*, ob inductum morem stercorandæ terræ, *Sterculius* etiam est appellatus. Iidem dicti sunt Dii conjugales: iisdemque, statim ut natus erat infans, lectus in atrio domus honoris causa sternebatur, teste Varrone apud Nonium: quare ipsos etiam necesse est aliquid eorum reperisse, quæ ad conjugia puerorumque institutionem pertinent. Ab hoc primo *Pilumno*, aut multi, aut omnes deinde Rutulorum reges, *Pilumni* dicti sunt: siquidem Pilumnus dicitur Turni *parens*, Æ. 9. 4. Turni *avus*, hic; Turni *quartus pater*, id est *abavus*, infra v. 619. De *Venilia* genere nihil reperitur, nisi quod erat soror Amatæ, Latini uxoris: de ejusdem divinitate nihil, nisi quod a Servio Nympha dicitur.

77. *Face* &c.] Significat primos belli motus, ob occisum a Trojanis Sylviæ cervum excitatos: ubi rusticis armis, fustibus obustis, & stipitibus primo res acta est, Æ. 7. 506.

79. *Soceros legere* &c.] *Decipere*, *furtim accipere*, & quasi *suffurari*: unde dicitur *sacrilegus*, qui sacra furatur: quo sensu compositum verbum magis est in usu *sublegere*: unde Ecl. 9. 21. *Sublegi tacitus tibi carmina nuper.*

79. *Germiis.*] Vel parentum, vel sponsorum.

80. *Pacem orare manu* &c.] Id est: aliud verbis præ se ferre, aliud re præstare. *Pacem orare manu*, est supplicum ritu ramos olivæ, tæniis laneis implicatos, manu prætendere, Æ. 7. 237.

81. *Tu potes Æneam* &c.] Æneam Venus e Diomedis manibus eripuit, peplo, vel nebula pepli instar obducta: supra, v. 29.

83. *Nymphas.*] Id a Cybele factum Æ. 9. 117. sed quasi in gratiam Veneris factum esset, Veneri exprobrat Juno.

85. *Ignarus & absit.*] Rationem petitam ex Æneæ absentia, cum refutare non possit, ironica concessione eludit. De *Papho*, *Idalio* &c. v. 51.

87. *Urbem* &c.] *Laurentum*, cujus imperium affectare Æneas videbatur, per Laviniæ conjugium.

88. *Nosne tibi fluxas* &c.] Dixerat Venus: *Xanthum & Simoenta redde oro miseris*: permitte ut in ipsis Trojæ reliquiis maneamus. Reponit Juno. *An ego id impedio, an Trojæ reliquias tibi invideo?* Vel præsens po-

Conamur? nos? an miseros qui Troas Achivis
Objecit? quæ causa fuit consurgere in arma
Europamque Asiamque, & fœdera solvere furto?
Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter?
Aut ego tela dedi, fovique cupidine bella?
Tunc decuit metuisse tuis: nunc sera querelis
Haud justis assurgis, & irrita jurgia jactas.
Talibus orabat Juno: cunctique fremebant
Cælicolæ assensu vario: ceu flamina prima
Quum deprensa fremunt sylvis, & cæca volutant
Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas,
Infit: eo dicente, Deum domus alta silescit,
Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther:
Tum Zephyri posuere, premit placida æquora pontus.
Accipite ergo animis atque hæc mea figite dicta.
Quandoquidem Ausonios conjungi fœdere Teucris
Haud licitum est, nec vestra capit discordia finem:
Quæ cuique est fortuna hodie, quam quisque secat spem,

INTERPRETATIO.

contendimus? an, inquam, *nos? an* potius ille, *qui commisit Trojanos* cum *Græcis? quæ fuit causa* cur *Europa & Asia surgeret in bella, & societas dirimeretur clandestino* amore? An *adulter Trojanus cepit Spartam me duce? an ego subministravi arma, & alui bellum amoribus? Tunc decebat* te *timere tuis: jam tardior insolescis querimoniis non legitimis, & moves rixas inanes. Iuno loquebatur talibus* verbis: *& omnes incolæ cæli mussitabant diversis sententiis: veluti quando primi flatus fremunt inclusi sylvis, & volvunt obscuros sonitus significantes nautis imminentem ventum. Tunc genitor omnipotens, cui* est *suprema potentia rerum, incepit* loqui: *illo loquente alta aula Deorum conticescit, & tellus territa* a *fundamentis, & sublimis æther tacet: tum Zephyri quieverunt, mare sternit tranquillam planitiem. Ergo excipite hæc mea verba, & imprimite* ea *mentibus. Siquidem non permittitur Latinos sociari Trojanis* per *fœdus, & vestra dissentio non habet finem: ab hoc die, quæcumque sit unicuique sors, quamlibet spem* sibi *assumat unusquisque,*

NOTÆ.

fuit pro præterito: *An ego everti olim res Trojæ per se labentes & fluxas.*

89. *Qui Troas Achivis objecit.*] *Parin* significat: qui societatem & jura hospitiorum violavit: Helenam Menelai regis Spartani conjugem, apud quem hospitio exceptus erat, rapuit marito absente: imo, si fides hic est Junoni & Virgilio, per vim expugnata Sparta id commisit. Æ. 1. 31. De *Achivis*, Æ. 1. 492.

91. *Europam* &c.] In qua Græcia. *Asiam*, in qua Troas. *Spartam*, urbem Peloponnesi, Æ 2. 577. *Dardanius*, Paris, e regia Dardani familia, Æ. 1. 239, 31.

93. *Cupidine.*] Amore mutuo Helenæ & Paridis: *Cupido*, Veneris filius, Æ. 1. 662.

102. *Solo tellus.*] *Solo*, profunditate, qua solida terra est, Ecl. 6. 35. De *Zephyris*, Ecl. 5. 5. De *Ausoniis*, Æ. 7. 54. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

107. *Secat spem.*] Servius, Erythræus, & alii explicant, *sequitur* spem: sic enim *secundus* & *secta* derivantur a *sequendo*. Turnebus, interpretatur *dissecat*, & sibi quasi *separat* & *sumit*. Idem innuit adhuc tertiam interpretationem, *transigit*, *absolvit*, *exequitur*, ex illo Horatii Sat. l. 1, 10, 15. *Ridiculum acri fortius & melius magnas ple-*

Tros Rutulusve fuat, nullo discrimine habebo:
Seu fatis Italum castra obsidione tenentur,
Sive errore malo Trojæ, monitisque sinistris.
Nec Rutulos solvo. Sua cuique exorsa laborem
Fortunamque ferent. Rex Juppiter omnibus idem.
Fata viam invenient. Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes atraque voragine ripas,
Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.
Hic finis fandi: solio tum Juppiter aureo
Surgit: cœlicolæ medium quem ad limina ducunt.
Interea Rutuli portis circum omnibus instant
Sternere cæde viros, & mœnia cingere flammis.
Ast legio Æneadum vallis obsessa tenetur,
Nec spes ulla fugæ. Miseri stant turribus altis
Nequicquam, & rara muros cinxere corona.
Asius Imbracides, Hicetaoniusque Thymœtes,
Assaracique duo, & senior cum Castore Tybris,
Prima acies: hos germani Sarpedonis ambo,
Et Clarus, & Hæmon, Lycia comitantur ab alta.
Fert ingens toto connixus corpore saxum,
Haud partem exiguam montis, Lyrnesius Acmon,
Nec Clytio genitore minor, nec fratre Mnestheo.

INTERPRETATIO.

sive Trojanus, sive Rutulus fuerit, hos *tractabo sine ullo discrimine: sive urbs cingitur obsidione* in *damnum Italorum; sive pernicioso errore Trojanorum & ominibus infaustis. Nec libero Rutulos* fatis. *Unicuique sua incepta præstabunt damnum aut felicitatem. Rex Iupiter æquus* erit *omnibus. Fata facient* sibi *viam. Firmavit* hoc *per fluvium fratris Stygii, per ripas fluentes pice & nigris vorticibus: & motu* capitis *commovit universum cælum. Hic* fuit *finis sermonum: tunc Iupiter surgit e solio aureo: quem superi deducunt domum* cingentes eum *medium. Interim Rutuli* ad *omnes portas pergunt circum delere viros internecione, & circumdare muros incendiis. Exercitus autem Trojanorum clauditur obsessus* intra *aggeres*: nec est *ulla spes fugiendi. Infelices* illi *excubant frustra* in *altis turribus, & cingunt muros exiguo numero. Asius filius Imbraci, & Thymœtes filius Hicetaonis, & duo Assaraci, & senex Tybris cum Castore*, sunt *præcipui* in *turba* propugnantium: *duo fratres Sarpedonis, & Clarus & Hæmon e nobili Lycia, comitantur illos. Acmon* ex urbe *Lyrnesso, non inferior patre Clytio aut fratre Mnestheo, contendens toto corpore jacit vastum saxum*, quod erat *non parvum fragmentum montis*.

NOTÆ.

rumque secat res.

108. *Rutulusve fuat.*] *Fuerit*: defectivum futuri temporis. De *Rutulis*, Æ. 7. 795.

110. *Errore malo . . . . monitis sinistris.*] Quibus impulsi sunt, ut urbe se clauderent.

113. *Stygii per flumina fratris* &c.] Per *Styga*, Plutonis inferorumque flumen: per quod Dii jurabant, G. 3. 551. Æ. 6. 323. De *Olympo*, Ecl. 5. 56.

117. *Ad limina.*] Ex patenti aula, ubi habitum concilium fuerat: ad ipsius interioris domus januam.

125. *Germani Sarpedonis ambo* &c.] Fratres Sarpedonis, qui Lyciæ rex, Jovis ex Laodamia filius, occisus est a Patroclo in obsidione Trojæ, Æ. 1. 104. *Germani* autem dicuntur a Varrone, qui ex eadem *genitrice manant*: aut melius, a Festo, qui ex eodem *germine*, & stirpe; sive paterna, sive materna sunt.

128. *Lyrnessius.*] Ex urbe Phrygiæ *Lyrnesso*, non longe a Thebe, circa sinum A-

Hi jaculis, illi certant defendere ſaxis:
Molirique ignem, nervoque aptare ſagittas.
Ipſe inter medios, Veneris juſtiſſima cura,
Dardanius caput ecce puer detectus honeſtum,
Qualis gemma micat, fulvum quæ dividit aurum,
Aut collo decus, aut capiti: vel quale per artem
Incluſum buxo aut Oricia terebintho
Lucet ebur: fuſos cervix cui lactea crines
Accipit, & molli ſubnectit circulus auro.
Te quoque magnanimæ viderunt, Iſmare, gentes
Vulnera dirigere, & calamos armare veneno,
Mæonia generoſe domo: ubi pinguia culta
Exercentque viri, Pactoluſque irrigat auro.
Affuit & Mneſtheus, quem pulſi priſtina Turni
Aggere murorum ſublimem gloria tollit:
Et Capys: hinc nomen Campanæ ducitur urbi.
Illi inter ſeſe duri certamina belli
Contulerant: media Æneas freta nocte ſecabat.

INTERPRETATIO.

Alii conantur propugnare urbem *jaculis, alii lapidibus: & immittere tædas, & imponere ſagittas nervo* arcus. *Ecce ipſe puer Dardanius, digniſſimus amor Veneris, in mediis nudatus* ſecundum *pulchrum caput, fulget quaſi gemma, quæ diſtinguit aurum rutilum,* & *ornamentum* eſt *colli vel capitis: aut quemadmodum ſplendet ebur infixum ex arte, vel buxo, vel terebintho* Oriciæ urbis. *Huic cervix candida ſuſtinet capillos promiſſos, & circulus auri flexilis ſubligat* eos. O *Iſmare, bellicoſi populi viderunt etiam te intentare vulnera, & ungere ſagittas veneno: te,* inquam, *generoſe* juvenis *e patria Lydia, ubi homines colunt opimos agros, & Pactolus ſpargit* eos *auro. Aderat quoque Mneſtheus, quem honor priſtinus ejecti e murorum propugnaculis Turni evehit* in *altum: & Capys, a quo nomen inditum eſt urbi Campanæ. Illi commiſerant inter ſe prælium aſperi belli: Æneas* autem *media nocte ſcindebat mare.*

NOTÆ.

dramyttenum: ubi ſuos *Cilices* ponit Homerus: qui ab Achille pulſi, & in meridionalem Aſiæ minoris partem profugi, ad orientem Pamphyliæ conſederunt; ibique condiderunt urbes cognomines *Lyrneſſum* & *Theben*, & *Ciliciæ* novæ nomen dederunt. Ita Strabo l. 14. ex Calliſthene. Quare cum diximus Æ. 2. 456. Andromachen filiam fuiſſe Eetionis, Thebani regis in Cilicia; Ciliciam veterem & Homericam, non novam accepimus. *Fratre Mneſtheo.*] Servius legit *Meneſtheo*, ut ſit dactylus in quinta ſede: ſed e probatiſſimis codicibus malim legi *Mneſtheo*; ut *fratre* ſit ſpondæus, ultima ſyllaba producta, ob ſequentem duplicem conſonantem in *Mneſtheo*.

133. *Dardanius puer.*] Non tantum Trojanus, ſed ex regia *Dardani* familia etiam oriundus, Æ. 1. 239, 288.

136. *Oricia terebintho.*] *Terebinthus*, arbor eſt reſinæ ſpeciem fundens, ligno ebeni inſtar eximii ac nigri ſplendoris: magna naſcitur in Syria, brevis ac fruticoſa in Macedonia. Plin. l. 13. 6. *Oricum*, oppidum eſt Macedoniæ Plinio, in Epiri confinio, ad mare Jonium, nunc *Orco*: ab aliis Chaoniæ regioni Epiri annumeratur.

141. *Mæonia* &c.] Quæ deinde *Lydia* dicta eſt, Aſiæ minoris mediterranea regio: De *ea*, ejuſque fluvio Pactolo, aureis arenis nobili, Æ. 4. 216.

145. *Campanæ urbi* &c.] *Capuæ*, quæ Campaniæ caput fuit; nunc quæ extat hujus

Namque ut ab Evandro caſtris ingreſſus Etruſcis
Regem adit; & regi memorat nomenque genuſque,
Quidve petat, quidve ipſe ferat, Mezentius arma
Quæ ſibi conciliet; violentaque pectora Turni
Edocet; humanis quæ ſit fiducia rebus
Admonet, immiſcetque preces: haud fit mora, Tarchon
Jungit opes, fœduſque ferit. Tum libera fatis
Claſſem conſcendit, juſſis gens Lydia Divum
Externo commiſſa duci. Æneïa puppis
Prima tenet, roſtro Phrygios ſubjuncta leones:
Imminet Ida ſuper, profugis gratiſſima Teucris.
Hic magnus ſedet Æneas, ſecumque volutat
Eventus belli varios: Pallaſque ſiniſtro
Affixus lateri, jam quærit ſidera, opacæ
Noctis iter; jam quæ paſſus terraque marique.
Pandite nunc Helicona Deæ, cantuſque movete:
Quæ manus interea Tuſcis comitetur ab oris
Ænean, armetque rates, pelagoque vehatur.

INTERPRETATIO.

Scilicet poſtquam ab Evandro venit ad *regem* Tarchontem, *ingreſſus* in *caſtra Tyrrhena*; *& aperuit regi nomen & genus, & quid poſcat, aut quid ipſe offerat; expoſuit quas vires Mezentius aſſociet ſibi, &* quam ſit *violentus animus Turni; monuit, quæ ſit* habenda *fides rebus hominum, & adjecit preces: mora nulla adhibetur, Tarchon ſociat vires* ſuas, *& init fœdus. Tunc populus Etruſcus*, non *impeditus fatis, conſcendit naves, creditus duci extero* ex *imperio Deorum. Navis Æneæ habet primum* locum, *ornata* circa *roſtrum leonibus Phrygiis: Ida ſurgit ſupra*, mons *gratiſſimus Trojanis exulibus. Ingens Æneas hic ſedet, & meditatur ſecum varios caſus belli: & Pallas admotus* ad *lævum latus* ejus, *modo inquirit de aſtris*, quæ ſunt *itinera noctis*; *modo* de iis, *quæ* Æneas *ſuſtinuit terra & mari. O Muſæ, aperite nunc Helicona, & ſuggerite* mihi hos *cantus: quæ multitudo ſequatur interim Æneam e regione Etruſca, & impleat naves, & feratur mari.*

NOTÆ.

jus nominis, ab antiqua fere leucæ ſpatio diverſa eſt.

148. *Ut ab Evandro.*] Quomodo Æneas ab Evandro ad Tarchontem Etruſcorum ducem, Evandri ſuaſu, abierit, vidimus Æ. 8. 478, 597.

154. *Libera fatis.*] Quia fatis prohibebatur, ne poſt expulſum Mezentium, alium ſibi regem, niſi externæ ſtirpis, aſſumeret, Æ. 8. 498.

155. *Gens Lydia.*] *Etruſci* ſive *Tyrrheni*, e *Lydia* oriundi. Æ. 8. 479. Æ. 2. 781.

156. *Æneïa puppis.*] Probabile eſt Etruſcos tum claſſem paratam habuiſſe, cui ſola Æneæ inſignia ad ornatum imponenda fuerint. Neque enim tantulo tempore potuit ædificari, quantulo Æneas apud eos moram fecit.

157. *Roſtro Phrygios* &c.] *Idam* habuit in inſignibus, quia in illo Phrygiæ monte claſſem olim ad fugam ædificaverat, Æ. 3. 6. auſpiciis *Cybeles*, quæ pinus in eo monte ſibi ſacras Æneæ in id opus conceſſerat, Æ. 9. 88. Ideo *leones* appoſiti, quia ſacri ſunt Cybele. *Phrygii* dicti, quia Cybeles cultus in Phrygia præcipue vigebat, Æ. 3. 111. De *roſtro* navium, Æ. 5. 143. De *Teucris*, Æ. 1. 139.

160. *Pallas.*] Evandri filius, Æ. 8. paſſim.

163. *Pandite nunc* &c.] Eundem hunc verſum adhibuit in enumeratione auxiliorum Turni, Æ. 7. 641. *Deæ*, Muſæ, Ecl. 3. 60. *Helicon*, mons Bœotiæ, Parnaſſo vicinus, Muſis ſacer.

164. *Tuſcis.*] De iis jam ſæpe diximus. Æ. 8. 479. &c. Pro variis temporibus &

Massicus ærata princeps secat æquora Tigri:
Sub quo mille manus juvenum; qui mœnia Clusi
Quique urbem liquere Cosas; queis tela, sagittæ,
Corytique leves humeris, & letifer arcus.
Una torvus Abas: huic totum insignibus armis
Agmen, & aurato fulgebat Apolline puppis.
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli juvenes: ast Ilva trecentos,
Insula inexhaustis Chalybum generosa metallis.

INTERPRETATIO.

Primus Massicus findit mare Tigri ærata: sub quo sunt *mille manus juvenum; qui venerunt* e *muris Clusii & urbe Cosa; quibus arma* sunt, *sagittæ, & leves pharetræ* in *humeris, & arcus mortifer. Simul* est *ferox Abas: tota hujus acies splendebat armis conspicuis, & puppis Apolline aurato: Populonia patria subjecerat illi sexcentos juvenes peritos belli: Ilva autem trecentos, insula nobilis fœcundis metallis Chalybum.*

NOTÆ.

colonis varia mutarunt nomina: modo *Etrusci*, modo *Tyrrheni* modo *Tusci*. Primo Apenninis montibus a septentrione & occidente, mari infero a meridie, Tiberi ab oriente, terminati sunt, Ligurum etiam partem aliquam complexi: tumque duodecim in populos urbesque distincti: quibus totidem præerant principes, *Lucumones* patrio nomine communiter dicti; quorum unus aliis per vices præerat. Talis fuit *Mezentius* rex sive Lucumo Cæritis urbis: Talis *Porsena* rex Clusii &c. Postea, ut testatur Livius l. 5. transgressi Apenninum, circa Padum ad usque Alpes tenuere: ibique totidem statuere colonias, quot erant gentis capita, nimirum duodecim: hinc a Gallis deinde pulsi sunt, & intra fines antiquos repressi. Atque hujus Etruriæ Circumpadanæ caput fuisse Mantuam ait Virgilius infra, v. 201. Ubi eamdem ipsi divisionem populorum tribuit: ut primo totum *genus* tres in tribus sive *gentes*; mox singulæ tribus in quatuor *populos*, sive urbes, aut curias, distinguerentur.

166. *Massicus.*] Rex, sive Lucumo *Clusii* urbis & *Cosæ*. Tamen infra, v. 655. Clusii rex vocatur *Osinius*. Igitur: vel idem duplici nomine dictus est *Osinius* & *Massicus*: vel *Massicus* rex fuit Cosæ, *Osinius* Clusii; ita tamen ut Osinius subesset Massico, unde urbs utraque Massicum ducem sequi dicitur. Et vero reges illos inter se non fuisse æqualis dignitatis, ex eo patet; quod primo tres, deinde duodecim in partes populi illi dividerentur, ut modo diximus. *Tigri.* Nomina navium, petita e figuris in puppi vel prora pictis aut sculptis.

167. *Clusi* &c.] *Clusium*, urbs Etruriæ mediterranea, hodie *Chiusi*: ad paludem longissimam quam *Clanis* fluvius trajicit, hodie *la Chiana*.

168. *Cosas.*] *Cosæ*, vel *Cossæ*, vel singulari numero *Cosa*, Etruriæ maritima urbs, ad promontorium *Argentarium*, quod hodie est *monte Argentaro*: urbs ipsa putatur quibusdam eadem esse quæ nunc dicitur *Orbetello*; sed aliis melius oppidum vicinum, l'*Ansedonia*.

169. *Coryti.*] Græca vox, γωρυτὸς *pharetra*, theca sagittarum. Qua voce post Virgilium usi Ovidius & Statius.

172. *Populonia mater.*] *Populonium*, vel *Populonia*, in promontorio cognomine: cujus ex ruinis non procul condita est urbs hodie dicta, *Piombino*. Dicitur urbs, *mater*: quemadmodum Italia, *parens*, G. 2. 173.

173. *Ilva.*] Græcis dicta *Æthalia*, nunc *Elba*: in conspectu Populoniæ, ad meridiem: ferri fodinis olim ferax, quæ duo hæc habebant præcipua, teste Strabone l. 5. Unum, quod in ipsa insula fornacibus liquari ferrum non posset, sed ideo in continentem transferretur: alterum, quod fossæ, unde ferrum esset erutum, rursus tractu temporis implerentur: quare merito dicuntur a Virgilio *inexhaustæ*.

174. *Chalybum metallis.*] Ferro, cujus cudendi ars præcipua fuit apud *Chalybes*

Tertius, ille hominum Divumque interpres Aſylas,
Cui pecudum fibræ, cœli cui ſidera parent,
Et linguæ volucrum, & præſagi fulminis ignes:
Mille rapit denſos acie, atque horrentibus haſtis.
Hos parere jubent Alpheæ ab origine Piſæ,
Urbs Etruſca ſolo. Sequitur pulcherrimus Aſtur,
Aſtur equo fidens & verſicoloribus armis.
Tercentum adjiciunt (mens omnibus una ſequendi)
Qui Cærete domo, qui ſunt Minionis in arvis;
Et Pyrgi veteres, intempeſtæque Graviſcæ.
Non ego te, Ligurum ductor, fortiſſime bello
Tranſierim, Cycne; & paucis comitate Cupavo,

INTERPRETATIO.

Tertius erat, *ille Aſylas interpres* rerum *divinarum & humanarum, cui obtemperant viſcera animalium, & aſtra cæli, & voces avium, & flammæ fulminis ominoſi: trahit* ſecum *mille* viros *confertos numero & rigidis haſtis. Piſæ, urbs Tuſca ſitu, ortæ* ex Piſis *Alpheis, juſſerant hos ſubeſſe* Aſylæ. *Sequitur Aſtur formoſiſſimus, Aſtur fidens equo & armis pictis. Qui ſunt* ex *patria Cærete, qui in campis Minionis; & antiqui Pyrgi, & Graviſcæ* ubi *mala temperies* aëris, *adjungunt trecentos: omnibus par* eſt *voluntas ſequendi. Non ego omittam te, o Cycne generoſiſſime bello dux Ligurum; & Cupavo* quem *pauci ſequuntur*,

NOTÆ.

populos, vel Ponti, vel Hiſpaniæ, G. 1. 58. a quibus ferrum optime temperatum dicitur *chalybs*, *atier.*

176. *Pecudum fibræ* &c.] Significantur hic I. Per fibras pecudum, *aruſpices*, qui futura prædicebant ex inſpectis extis & viſceribus hoſtiarum, Æ. 8. 498. II. Per ſidera, *aſtromantia.* III. Per volucrum linguas, *ars augurum*, Æ. 3. 361. IV. Per fulmina præſaga, *ars ominatoria*, quæ ex dextro aut ſiniſtro caſu aliiſque fulminum circumſtantiis præſagia ducebant: Ecl. 1. 16.

179. *Alpheæ Piſæ* &c.] *Piſa*, vel *Piſæ*: urbs in confinio Etruriæ, prope *Ligures*, adhuc retinens nomen, ad fluvium Arnum, *Arno.* Condita putatur a Peloponneſiis, vel poſt bellum Trojanum eo per errorem pulſis, vel, ut Virgilius cenſet, ante ipſa Trojana tempora. Eſt autem in Peloponneſo urbs cognominis, ad *Alpheum* fluvium, G. 3. 19. Æ. 3. 694.

183. *Cærete domo* &c.] Ex urbe *Cæretana*, hodie *Cerveteri*, cui prius Mezentius imperabat, Æ. 8. 479, 597. *Minio*, hodie *Mugnone*: fluviolus, non qui *Cære* alluit, ut aliqui perperam notarunt; ſed qui ab ea urbe diſtat leucis aliquot ad occidentem.

184. *Pyrgi.*] Oppidum mediterraneum, nunc dirutum, Cæretanæ urbi vicinum, ad occidentem: Martialis vocat *litoreos Pyrgos*, a *πύργοι turres.*

184. *Intempeſtæ Graviſcæ.*] *Graviſca*, vel *Graviſcæ*: maritima item urbs fuit, jam plane exciſa: ob gravitatem aëris, vicinarum paludum odore corrupti, ita dictæ: ut ex Catone apud Servium, & Rutilio conſtat. Ideo *intempeſtæ* a Virgilio vocantur, quia carentes aëris ſalubri temperie.

185. *Ligurum.*] *Liguria* duplex, alia litorea, Alpibus ab occidente; Macra fluvio, *la Magra*, ab oriente; Apenninis jugis, a ſeptentrione; mari Liguſtico a meridie definita. Alia mediterranea, ultra Apenninum ad ſeptentrionem excurrens, uſque ad Padum, *le Po.* Litorea nunc fere eſt, *la riviere de Genes*; ubi *Genua*, urbs & reſpublica: mediterranea nunc capit ducatum Montis-ferrati, partemque Mediolanenſis & Pedemontii principatus.

185. *Cycne.*] *Phaëton*, Clymenes & Solis filius, Epaphi regis Ægypti convitiis adactus ut ſe filium Solis probaret: cum a patre petiiſſet currus regimen in unum diem, & ægre obtinuiſſet, deflecteretque a conſueta diurni currus orbita, atque ita mundus ardere cœpiſſet: Jovis fulmine percuſſus in Eridanum cecidit. Ovid. Metam. 2. Phaetontis ſorores, *Phaetuſa*,

Cujus olorinæ ſurgunt de vertice pennæ.
Crimen amor veſtrum, formæque inſigne paternæ.
Namque ferunt luctu Cygnum Phaëthontis amati,
Populeas inter frondes umbramque ſororum
Dum canit, & mœſtum muſa ſolatur amorem:
Canentem molli pluma duxiſſe ſenectam,
Linquentem terras, & ſidera voce ſequentem.
Filius æquales comitatus claſſe catervas,
Ingentem remis Centaurum promovet: ille
Inſtat aquæ, ſaxumque undis immane minatur
Arduus, & longa ſulcat maria alta carina.
Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
Fatidicæ Mantûs & Tuſci filius amnis,
Qui muros matriſque dedit tibi Mantua nomen,
Mantua dives avis; ſed non genus omnibus unum:

INTERPRETATIO.

cujus e capite attolluntur plumæ cycneæ. Amor crimen eſt *veſtræ* familiæ, *& inſigne* petitum ex *transformatione patris. Scilicet aiunt Cycnum, dum deſiderio dilecti Phaetontis cantat inter arbores populos ac umbracula ſororum* ejus, *&* dum *recreat cantu triſtem amorem: albeſcentem teneris plumis traduxiſſe ſenectutem, deſerendo terras & petendo cælum cantu. Filius ſecutus claſſe turmas æqualium, propellit remis magnam* navem *Centaurum: ille* Centaurus *impendet aquæ, & ſublimis intentat fluctibus vaſtum ſaxum, & findit profundum mare longa trabe. Ille etiam Ocnus, filius Mantûs vatis & fluvii Etruſci, movet exercitum e patria regione*: ille, *o Mantua, qui dedit tibi muros & nomen matris* ſuæ, *ô Mantua, opulenta majoribus, ſed ſtirps non* eſt *eadem omnibus:*

NOTÆ.

Lampetie, & *Lampetuſa*, cum eum toto orbe quærerent, tandem ejus tumulum in Eridani ripis nactæ, ibidem fletu contabuerunt: & in arbores mutatæ ſunt, vel alnos, vel populos; unde *ſuccinum* ſive *electrum*, quaſi lacrymas manare poëtæ finxerunt. *Cycnus*, Ligurum rex, materno ſanguine & amicitia conjunctiſſimus Phaetonti, apud eundem fluvium ex dolore in cycnum converſus eſt, Ovid. Metam. 2. 367. *Cupavo*, *Cupavonis*, hujus Cycni filius a Virgilio dicitur, id eſt unus e poſteris. Quis autem fuerit fluvius ille *Eridanus*, electri ferax, ambigitur. Vulgo poetis *Padus* putatur, ſuperioris illius Italiæ, ſive Galliæ Ciſalpinæ fluvius, G 1. 482. Joannes Goropius *Viſtulam* eſſe exiſtimat, Poloniæ & Pruſſiæ fluvium, quia electrum e Pruſſiæ litoribus mitti certum eſt. Cluverius arbitratur eſſe fluvium *Radanum Radaunne*: qui Dantiſcum urbem interfluens, non procul inde ſe Viſtulæ immiſcet.

188. *Crimen amor veſtrum.*] *Veſtrum crimen*: id eſt, familiæ illius veſtræ, (nam *Cycnus*, Phaetonti ejuſque ſororibus per Clymenen ſanguine junctus erat) fuit amor in Phaetonta, dolorque nimius de ejus interitu: quo offenſi Dii tam multos ex eadem familia in alienas formas immutarunt. *Formæque inſigne paternæ.* Plumæ olorinæ, ſive cycneæ, e galea ſubrectæ.

195. *Centaurum.*] Navim, cui inſculptus Centaurus ſaxum intentans. De *Centauris*, monſtris, ſuperiore parte humana, inferiore equina, Æ 6. 286.

198. *Ocnus.*] Non conditor, ſed inſtaurator ſive munitor urbis Mantuæ: cui muros & nomen matris ſuæ dediſſe fingitur. Quo nomine antea dicta fuerit *Mantua*, ignoratur. *Ocnus* idem, qui *Bianor* appellatur Ecl 9 60.

199 *Fatidicæ Mantûs*] *Manto*, genitivo Græco *Mantûs*: ut *Dido*, *Didus*: Tireſiæ vatis filia. *Fatidica* dicitur, ex ipſa vi nominis: eſt enim *μάντις*, *vates*.

199. *Tuſci amnis.*] *Tiberis*, qui Tuſciam a vicinis regionibus diſterminat, Æ 8 330.

201. *Mantua dives avis.*] Urbs Galliæ

Gens illi triplex, populi ſub gente quaterni,
Ipſa caput populis, Tuſco de ſanguine vires.
Hinc quoque quingentos in ſe Mezentius armat,
Quos patre Benaco, velatus arundine glauca,
Mincius infeſta ducebat in æquora pinu.
It gravis Auletes, centenaque arbore fluctum
Verberat aſſurgens: ſpumant vada marmore verſo.
Hunc vehit immanis Triton, & cærula concha
Exterrens freta: cui laterum tenus hiſpida nanti
Frons hominem præfert, in Priſtin deſinit alvus,
Spumea ſemifero ſub pectore murmurat unda.
Tot lecti proceres ter denis navibus ibant
Subſidio Trojæ, & campos ſalis ære ſecabant.
Jamque dies cœlo conceſſerat, almaque curru
Noctivago Phœbe medium pulſabat olympum:
Æneas, neque enim membris dat cura quietem,
Ipſe ſedens clavumque regit, veliſque miniſtrat.

INTERPRETATIO.

habet tribus tres, populos quatuor ſub unaquaque *tribu*, *ipſa* eſt *primaria populorum* illorum, *robur* illi *ex Etruſca cognatione. Præterea Mezentius concitat contra ſe quingentos ex illa* regione: *quos Mincius*, habens *patrem Benacum*, *coronatus arundine viridi*, *ducebat per mare navibus inimicis* Mezentio *Navigat etiam Auletes gravis*, *&* *erigens* ſe *percutit undam centenis* remis *ligneis*: *fluctus ſpumant agitato mari. Portat illum Triton vaſtus*, *&* *terrens mare cæruleum* tuba *e concha*: *huic merſo uſque ad latera*, *vultus piloſus exhibet hominem*, *venter exit in Priſtin*, *unda ſpumoſa ſonat ſub pectore ſemiferino. Tot principes ſelecti navigabant triginta navibus* in *auxilium Trojæ* novæ, *&* *ſcindebant ærato* roſtro *ſpatia ſalſæ* aquæ. *Et jam lux abierat e cælo*, *&* *benefica Luna attingebat medium cælum curru nocturno*: *Æneas ipſe ſedens*, *moderatur gubernaculum*, *&* *dat operam velis*: *non enim ſollicitudo permittit* ejus *corpori* ullam *quietem.*

NOTÆ.

Ciſalpinæ, nunc ducatus caput: ſita in medio ſtagno, quod *Mincius* amnis efficit. Primi ejus conditores fuere *Tuſci*: qui ex Etruria ſive Tuſcia antiqua in eam regionem effuſi, eamdem quam apud ſe regiminis formam conſtituerant, duodenas in urbes ac populos adminiſtrationem partiti: ut jam diximus v. 164 Duodecim urbium illarum novæ Tuſciæ, *Mantuam* caput facit, ut faveat aduleturque patriæ: cum tamen caput eſſet *Felſina*, quæ deinde *Bononia* appellata eſt, juxta Cluverium Ital. l. 1. 26.

205. *Benaco* &c.] *Benacus*, lacus eſt ejuſdem Galliæ Ciſalpinæ, in agro Veronenſi, nunc *lago di Garda*, G. 2. 160. *Mincium* fluvium emittit, *Menzo*: qui poſtquam urbem *Mantuam* in modum lacus circum alluit, exonerat ſeſe in Padum. Ideo Virgilius *Mincium* principem fuiſſe fingit, *Benaci* lacus filium: qui fluvio nomen dederit, & arundine coronatus fuerit, ad memoriam paternæ originis: ſic enim fluvii & marina numina pingi ſolent.

209. *Triton.*] Neptuni tubicen, concha utens pro tuba, ſuperiore parte vir, inferiore piſcis, Æ. 1. 148.

211. *Priſtin.*] Piſcem immanem, e balænarum genere. Æ. 3. 427.

214. *Salis* &c.] *Sal*, pro mari Æ. 1. 541. De *æratis roſtris*, Æ. 5. 143.

216. *Phœbe.*] Luna, Phœbi ſoror. Ecl. 3. 67 De *Olympo*, monte Theſſaliæ, qui pro cœlo ſumitur, Ecl. 5. 56. De *Cybele*, Æ. 3. 111. De *navibus Æneæ*, in Nymphas transformatis, Æ. 9. 120.

218. *Veliſque miniſtrat.*] Proprium eſt, *miniſtrare* alicui homini: tranſlatum, *miniſtra-*

Atque illi medio in ſpatio, chorus ecce ſuarum
Occurrit comitum: Nymphæ, quas alma Cybele
Numen habere maris, Nymphaſque e navibus eſſe
Juſſerat: innabant pariter, fluctuſque ſecabant;
Quot prius æratæ ſteterant ad litora proræ.
Agnoſcunt longe Regem, luſtrantque choreis.
Quarum quæ fandi doctiſſima Cymodocea,
Pone ſequens, dextra puppim tenet: ipſaque dorſo
Eminet, ac læva tacitis ſubremigat undis.
Tum ſic ignarum alloquitur: Vigilaſne Deum gens
Ænea? vigila, & velis immitte rudentes.
Nos ſumus Idææ ſacro de vertice pinus,
Nunc pelagi Nymphæ, claſſis tua. Perfidus ut nos
Præcipites ferro Rutulus flammaque premebat:
Rupimus invitæ tua vincula, teque per æquor
Quærimus. Hanc genitrix faciem miſerata refecit:
Et dedit eſſe Deas, ævumque agitare ſub undis.
At puer Aſcanius muro foſſiſque tenetur
Tela inter media, atque horrentes Marte Latinos.
Jam loca juſſa tenet forti permiſtus Etruſco
Arcas eques: medias illis opponere turmas,
Ne caſtris jungant, certa eſt ſententia Turno.

INTERPRETATIO.

Et ecce turba ſuarum ſociarum offert ſe ipſi in medio curſu: ſcilicet *Nymphæ, quas benefica Cybele voluerat frui divinitate marina, & fieri Nymphas e navibus: natabant ſimul, & ſcindebant undas; quot antea naves æratæ ſtabant ad litus. Agnoſcunt procul Regem, & circumeunt* eum *ſaltationibus. Cymodocea, quæ erat peritiſſima loquendi* inter *illas, tenet manu dextra puppim, ſequens prope: & ipſa apparet tergo, ac ſubnatat ſiniſtra* manu per *aquas quietas. Deinde ſic affatur Æneam inſcium* harum rerum: O *Ænea, ſoboles Deorum, an vigilas? vigila, & laxa funes velis. Nos ſumus pinus Ideæ, e ſacro cacumine* illius montis, *naves* olim *tuæ, nunc Nymphæ maris. Cum Rutulus fœdifragus perſequeretur ferro & igne nos ſubmergendas: abrupimus non ſponte tua retinacula, & te quærimus per mare. Mater* Cybele *miſerta* noſtri *reparavit formam* noſtram: *& permiſit* nos *eſſe Deas, & ducere vitam ſub aquis. Sed juvenis Aſcanius clauditur muro & foſſis, inter media arma & Latinos feroces bello. Jam equitatus Arcadicus, junctus generoſis Etruſcis, attigit loca præſcripta: certum eſt conſilium Turni, objicere illis agmina interjecta, ne promoveant ad urbem* ſua.

NOTÆ.

re velis: miniſtrabat autem Æneas, non colligendo aut explicando vela; quod inferiorum erat operarum: ſed *pedes*, id eſt, funes qui extremis angulis majoris veli alligati erant, aut contrahendo, aut remittendo; quod gubernatoris erat munus. Æ. 5. 830.

224. *Luſtrant.*] Circumeunt. Æ. 1. 612.

228. *Vigilaſne* &c.] Ratione quippe temporis dormire debuerat; niſi gubernatoris partes in ſe ſuſcepiſſet. Sunt qui alluſum putent ad morem Romanum; quo, poſtquam indictum erat bellum, imperator Martis ſacrarium ingreſſus, haſtam ſimulacri commovebat dicens: *Mars vigila.* Sunt qui ad verba Veſtalium: quæ, teſte Servio, certis diebus adibant regem ſacrorum, dicebantque: *Vigilaſne rex? vigila.*

230. *Idææ pinus.*] Materia navium, *pinus* arbor. Locus natalis, *Ida* Phrygiæ mons, Æ. 2. 801. De *Rutulis*, Æ. 7. 795.

238. *Jam loca juſſa* &c.] Non deſcripſit

Surge age, & Aurora ſocios veniente vocari
Primus in arma jube: & clypeum cape, quem dedit ipſe
Invictum Ignipotens, atque oras ambiit auro.
Craſtina lux (mea ſi non irrita dicta putaris)
Ingentes Rutulæ ſpectabit cædis acervos.
Dixerat, & dextra diſcedens impulit altam,
Haud ignara modi puppim: fugit illa per undas,
Ocyor & jaculo & ventos æquante ſagitta.
Inde aliæ celerant curſus. Stupet inſcius ipſe
Tros Anchiſiades: animos tamen omine tollit.
Tum breviter ſupera aſpectans convexa precatur:
Alma parens Idæa Deûm, cui Dindyma cordi,
Turrigeræque urbes, bijugique ad fræna leones:
Tu mihi nunc pugnæ princeps, tu rite propinques
Augurium, Phrygibuſque adſis pede Diva ſecundo.
Tantum effatus: & interea revoluta ruebat
Matura jam luce dies, noctemque fugarat.
Principio ſociis edicit, ſigna ſequantur,
Atque animos aptent armis, pugnæque parent ſe.

INTERPRETATIO.

Age, ſurge: *&* prima *luce imminente*, *primus impera ſocios excitari ad arma*: *& ſume clypeum, quem ipſe Vulcanus donavit tibi impenetrabilem, & cinxit extremitatem* illius *auro. Craſtina dies videbit magnos cumulos Rutulorum cadaverum, niſi exiſtimaveris mea verba vana.* Sic *locuta fuerat, & abiens pepulit* manu *dextra* puppim *ſublimem, non inſcia modi* quo erat impellenda: *illa* puppis *currit per aquas, celerior & telo & ſagitta pari ventis. Deinde aliæ naves properant. Ipſe Trojanus filius Anchiſæ miratur neſciens cauſam*: *tamen erigit animos* ſuorum hoc *præſagio. Deinde ſuſpiciens concavas* partes *ſummi* cœli, ſic *orat breviter*: O *mater Idæa, altrix Deorum, cui Dindyma cara* ſunt, *& urbes turritæ, & leones bini* alligati *jugo* & dociles *ad fræna*: *tu nunc* es *mihi auctor pugnæ, tu bene ſecundes omen, & accedas ad Phrygas curſu proſpero, o Dea.* Hæc *ſolum locutus*: *& interim dies reverſa provehebatur lumine jam pleno, & expulerat noctem. Primo imperat ſociis*, ut *ſequantur vexilla, & excitent animos ad bella, & accingant ſe* ad *certamen.*

NOTÆ.

poëta, quo Æneas juſſerit equites abire. Sed cum Evander Arcadas equites quadringentos Æneæ adjunxerit Æ. 8. 518. cum Æneas eos Etruſco exercitui ſociarit, ibid. 606. veriſimile eſt eum, antequam naves conſcenderet, equitatum & ſuum & Etruſcum terra præmiſiſſe: eo conſilio, ut certum in locum provecti, impreſſionem in caſtra Rutulorum acerent; eodem tempore, quo naves exſcenſionem tentarent. De *Aurore*, G. 1. 249.

243. *Ignipotens.*] *Vulcanus*, Veneris ſuaſu, clypeum Æneæ fabricaverat, Æ. 5. 439.

251. *Supera convexa.*] Id eſt, *rotunda*, aut *concava*, Æ. 1. 314.

252. *Idæa....*] *Cybele* mater Deorum: quæ quia pro terra ſumebatur, quæ ſuſtentat urbes; ideo turrita cum corona pingebatur. Cur ejus currum leones traherent, vidimus Æ. 3. 111. Huic ſacri fuerunt montes plerique Phrygiæ: *Ida*, Æ. 2. 801. *Dindymus*, Æ. 9. 618.

254. *Propinques augurium.*] Id eſt *præſens ſis hoc augurio*: ſeu, *faveas hoc augurio.* Vide Æ. 1. 530. *Propius res aſpice noſtras.* Vocat Trojanos *Phrygas*, quia Troas in Phry-

Jamque in conſpectu Teucros habet & ſua caſtra,
Stans celſa in puppi: clypeum tum deinde ſiniſtra
Extulit ardentem. Clamorem ad ſidera tollunt
Dardanidæ e muris: ſpes addita ſuſcitat iras:
Tela manu jaciunt. Quales ſub nubibus atris
Strymoniæ dant ſigna grues, atque æthera tranant
Cum ſonitu, fugiuntque Notos clamore ſecundo.
At Rutulo regi ducibuſque ea mira videri
Auſoniis: donec verſas ad litora puppes
Reſpiciunt, totumque allabi claſſibus æquor.
Ardet apex capiti, criſtiſque a vertice flamma
Funditur, & vaſtos umbo vomit aureus ignes.
Non ſecus ac liquida ſiquando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent: aut Sirius ardor,
Ille ſitim morboſque ferens mortalibus ægris
Naſcitur, & lævo contriſtat lumine cœlum.
Haud tamen audaci Turno fiducia ceſſit
Litora præripere, & venientes pellere terra.
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro:

INTERPRETATIO.

Et jam habet præ oculis Trojanos & munimenta urbis *ſuæ, erectus in puppi excelſa: tum poſtea extulit læva* manu *clypeum fulgentem. Trojani e mœnibus emittunt clamorem ad aſtra: ſpes aucta accendit iras: vibrant manibus jacula. Quales grues Strymonis* fluvii *emittunt voces inter nigras nubes, & trajiciunt cœlum cum ſonitu, & fugiunt Auſtros* cum *læto clamore. Sed ea* cœperunt *videri mirabilia regi Rutulo & ducibus Italis: donec viderunt naves detortas ad litus, & totum mare appelli* cum *navibus. Conus* galeæ *fulget e capite, & ſplendor ſpargitur e ſummitate* per *criſtas, & umbo clypei aureus emittit copioſos ignes. Non aliter ac ſi cometæ cruenti aliquando triſte rubeſcunt per humidam noctem: aut* ſi *ignis ille Sirius oritur, portendens hominibus male affectis ſiccitatem & morbos, & contriſtat cœlum luce ſiniſtra. Tamen non periit audaci Turno ſpes occupandi litus, & prohibendi terra deſcendentes. Ultro excitat verbis animos* ſuorum, *& ultro adhortatur:*

NOTÆ.

gia minore fuit, Æ. 1. 385.

265. *Strymoniæ* &c.] Comparatio illa, bellici Trojanorum clamoris cum gruum clamore, repetita eſt ex Homero Iliad. 3. 2. *Grues*, aves oblongo collo ac roſtro, frequentes circa *Strymonem*, Macedoniæ fluvium in confinio Thraciæ. Imbrem fugiunt, magno numero collectæ: ideoque *Notos*, id eſt, *Auſtros*, ventos pluvios a meridie, Ecl. 2. 58. Hinc G. 1. 374. inter ſigna imbris: *aut illum vallibus imis aëriæ fugere grues.* De *Rutulis*, Æ. 7. 795. De *Auſoniis*, Latinis, Ibid. 54.

269. *Totumque allabi claſſibus æquor.*] Commutatio, pro: *Claſſes allabi toto æquore.* Sic Æ. 6. 268. *Ibant obſcuri ſola ſub nocte.*

270. *Ardet apex capiti* &c.] Mutuatus eſt hanc deſcriptionem ex Homero, de clypeo & galea Achillis, Il. 19. 379. Comparationem vero cum *Sirio*, ſive *canicula*, ex eodem, Il. 22. 26. De *apice*, ſive *cono* galeæ, ejuſdemque *criſtis*, Æ. 3. 468. De *umbone*, parte media & maxime eminente clypei, Æ. 2. 546.

273. *Sirius ardor.*] *Sirius* vel *Canicula*: ſtella in ore majoris canis, maximos æſtus creans, G. 2. 353. Hic adjective ſumitur, alibi ſubſtantive, Æ. 3. 141.

Quod votis optaſtis, adeſt perfringere dextra:
In manibus Mars ipſe, viri: nunc conjugis eſto
Quiſque ſuæ tectique memor; nunc magna referto
Facta, patrum laudes: ultro occurramus ad undam,
Dum trepidi, egreſſiſque labant veſtigia prima.
Audentes fortuna juvat.
Hæc ait: & ſecum verſat, quos ducere contra,
Vel quibus obſeſſos poſſit concredere muros;
Interea Æneas ſocios de puppibus altis
Pontibus exponit. Multi ſervare recurſus
Languentis pelagi, & brevibus ſe credere ſaltu:
Per remos alii. Speculatus litora Tarchon,
Qua vada non ſperat, nec fracta remurmurat unda,
Sed mare inoffenſum creſcenti allabitur æſtu,
Advertit ſubito proras: ſocioſque precatur:
Nunc o lecta manus validis incumbite remis:
Tollite, ferte rates: inimicam findite roſtris
Hanc terram, ſulcumque ſibi premat ipſa carina.
Frangere nec tali puppim ſtatione recuſo,
Arrepta tellure ſemel. Quæ talia poſtquam
Effatus Tarchon: ſocii conſurgere tonſis,

INTERPRETATIO.

O viri, promptum eſt *vobis perficere manu, quod cupiviſtis votis: pugna ipſa* eſt *in poteſtate* veſtra: *jam unuſquiſque ſit memor uxoris & domus* ſuæ; *nunc memoret præclara geſta* & *laudes majorum: ultro objiciamus* nos *ad mare, dum tumultuantur, & primi greſſus vacillant exſcendentibus. Fortuna auxiliatur audacibus. Dicit hæc: & meditatur ſecum, quos* poſſit *ducere adverſus* Æneam, *aut quibus poſſit committere urbem obſeſſam. Interea Æneas emittit pontibus ſocios ex altis navibus. Multi* incipiunt *quærere refluxum maris tranquillioris, & exponere ſe* in loca *vadoſa per ſaltum; alii ope remorum. Tarchon contemplatus litora, ſubito impellit proras, qua parte non putat* reperiri *vada, & undæ non ſonant alliſæ; ſed* qua parte *mare ſine offenſione advoluitur, æſtu tumeſcente: & orat ſocios: Nunc, o turba electa, intendite validos remos: erigite, invehite naves: ſcindite roſtris hanc terram hoſticam, & ipſa trabs* ima *aperiat ſibi viam: &* cum *ſemel arripuero terram, non abnuo lacerare navem in tali loco. Quæ talia cum Tarchon dixiſſet: ſocii* cœperunt *erigere* ſe *in remos,*

NOTÆ.

280. *In manibus Mars.*] In poteſtate. Sic Æ. 9. 132. *Terra autem in manibus.*

288. *Servare recurſus* &c.] Mirum quam multa hic abſurde interpretes commenti ſint, imprimis Donatus. Senſus hic eſt. Tres ineunt exſcenſionis vias. I. Æneas applicat naves ſummæ crepidini litoris, & jactis pontibus milites exponit. II. Aliqui quærunt vadoſa quædam loca; quæ æſtu quidem affluente fluctibus operta ſunt; refluente ſicca ſunt, aut ſaxis & arenis & ſtagnantibus aquis infeſta: hæc autem in loca exiliunt, aut ſaltum remis adjuvant ac ſuſtentant. III. Tarchon, omiſſis vadoſis illis & inæqualibus locis, eligit planum & humile litus: quo fluctus abſque offenſione ac ſtrepitu, ſed leni & æquabili impetu evolvuntur. Cum autem ibi aqua deficiat: hortatur Tarchon, ut valido impetu naves impulſæ ac velut ſublatæ, ſulcum in terra ſibi aperiant. Eo tamen in loco repertis præter ſpem vadis & inæqualibus arenarum cumulis, navis Tarchontis alliditur.

299. *Tonſis.*] *Tonſa*, remus. Æ. 7. 28.

Spumanteſque rates arvis inferre Latinis:
Donec roſtra tenent ſiccum, & ſedere carinæ
Omnes innocuæ; ſed non puppis tua Tarchon.
Namque inflicta vadis dorſo dum pendet iniquo,
Anceps, ſuſtentata diu; fluctuſque fatigat:
Solvitur, atque viros mediis exponit in undis:
Fragmina remorum quos & fluitantia tranſtra
Impediunt, retrahitque pedes ſimul unda relabens.
Nec Turnum ſegnis retinet mora: ſed rapit acer
Totam aciem in Teucros, & contra in litore ſiſtit.
Signa canunt: primus turmas invaſit agreſtes
Æneas, omen pugnæ: ſtravitque Latinos,
Occiſo Therone: virum qui maximus ultro
Æneam petit. Huic gladio, perque ærea ſuta,
Per tunicam ſqualentem auro, latus haurit apertum.
Inde Lycam ferit, exectum jam matre perempta,

INTERPRETATIO.

& invehere naves ſpumoſas in litus Latinum: donec roſtra attigerunt ſiccum locum, *& omnes naves ſteterunt illæſæ; non tamen navis tua, o Tarchon. Quippe impacta arenis; dum pendet* ex *inæquali cumulo* earum, *nutabunda, diu ſuſpenſa; &* dum *agitat undas: laceratur, & effundit viros in medias aquas: quibus fragmenta remorum & ſcamna ſubnatantia obſtant, & fluctus refluens ſimul retrahit pedes* allabentium. *Nec pigra mora retardat Turnum: ſed promptus ducit univerſum exercitum contra Trojanos, & ex adverſo ſtat in litore. Signa inſonant: Æneas primus aggreditur agmina ruſtica*, quod fuit *initium prælii: & dejicit Latinos, interfecto Therone: qui hominum maximus primus tendit* in *Æneam.* Æneas *enſe pervadit huic latus perfoſſum, per loricam aſperam auro, & per textus æreos* clypei. *Inde occidit Lycam, exciſum* e *matre iam mortua,*

NOTÆ.

302. *Innocuæ.*] Activa vox: ſed paſſive ſumitur, pro *illæſæ*. Sic Lucanus uſurpat *innoxia* l. 9. 895. de Pſyllis loquens: *Gens unica terris incolit, a ſævo ſerpentum innoxia morſu*; id eſt, *illæſa morſu*.

303. *Vadis.*] Locis, ubi aqua parum alta eſt, Æ. 1. 115. in notis.

304. *Fluctuſque fatigat.*] Servius explicat: *Fluctus fatigat navim*. Ego: *navis fatigat fluctus*: ſcilicet crebro remorum & contorum impulſu, ſuccuſſuque, ut ex arenis extraheretur. De *tranſtris*, ſcamnis navium, Æ. 5. 119.

310. *Signa.*] Tubæ, cornua, buccinæ, Æ 7. 637.

311. *Omen pugnæ.*] Vel *initium*: quia in rerum initiis, omina ſive auſpicia captabantur, Æ. 7. 173. Vel *fauſtum auſpicium*: ex hoc enim primo ſucceſſu, de victoria bene æſtimare cœpit.

313. *Suta.*] Alii legunt, *ſcuta*: ſed durior hæc conſonantium colliſio multis videtur, *ærea ſcuta*. Quare, juxta probatiſſimos codices, malo *ſuta*: ſive, clypeum ex multis æreis laminis *conſutum* & contextum. Qua forma Virgilius G. 4. 33. vocavit aluearia, *corticibus ſuta cavatis*. Nec obſtat duo hic jungi adjectiva abſque ſubſtantivo nomine: ſiquidem idipſum ſæpe uſuvenit. G. 1. 153. *Nitentia culta*. Ibid. 393. *Aperta ſerena*, &c.

314. *Tunicam.*] Veſtem interiorem, de qua, Æ. 9. 616.

314. *Latus haurit.*] *Exhaurit*, educto per vulnus ſanguine. Metaphora ducta ab utribus, & doliis: quæ dicuntur *exhauriri*, cum facto foramine liquor ex iis educitur. Sic Homerus uſurpat ἀφύω. Il. 13. 508. Διὰ δ' ἔντερα χαλκὸς ἤφυσε, *inteſtina*

Et tibi Phœbe ſacrum: caſus evadere ferri
Cui licuit parvo. Nec longe Ciſſea durum,
Immanemque Gyam, ſternentes agmina clava,
Dejecit leto. Nihil illos Herculis arma,
Nil validæ juvere manus, genitorque Melampus,
Alcidæ comes, uſque graves dum terra labores
Præbuit. Ecce Pharo, voces dum jactat inertes,
Intorquens jaculum, clamantis ſiſtit in ore.
Tu quoque flaventem prima lanugine malas
Dum ſequeris Clytium infelix nova gaudia Cydon;
Dardania ſtratus dextra, ſecurus amorum
Qui juvenum tibi ſemper erant, miſerande jaceres:
Ni fratrum ſtipata cohors foret obvia, Phorci
Progenies: ſeptem numero, ſeptenaque tela
Conjiciunt: partim galea clypeoque reſultant
Irrita, deflexit partim ſtringentia corpus
Alma Venus. Fidum Æneas affatur Achaten:
Suggere tela mihi (non ullum dextera fruſtra
Torſerit in Rutulos) ſteterant quæ in corpore Grajum
Iliacis campis. Tum magnam corripit haſtam,
Et jacit: illa volans clypei tranſverberat æra
Mæonis, & thoraca ſimul cum pectore rumpit.

INTERPRETATIO.

& dicatum tibi, o Apollo: quod adhuc *infans potuiſſet evadere periculum ferri. Nec procul ſtravit morte aſperum Ciſſeum, & grandem Gyam, vaſtantes clava turmas. Nihil profuerunt illis arma Herculis, nihil robuſtæ manus, & pater Melampus, ſocius Herculis quandiu terra propoſuit* Herculi *difficiles labores. Ecce vibrans telum* in *Pharum, dum is emittit ſtolida verba, defigit* illud *in ore vociferantis. Tu etiam, o miſer Cydon, dum perditus inſequeris Clytium, flavum genis* ob *primorem barbam, novum amicum* tuum, *jacuiſſes dejectus manu Trojana, non ſollicitus* de *amoribus juvenum qui tibi erant ſemper* cordi: *niſi denſa turma fratrum, proles Phorci, fuiſſet obvia: numero ſeptem* ſunt, *& vibrant ſeptem tela*: ſed ea *partim e caſſide & clypeo reſiliunt inania, partim mater Venus divertit* ea *contingentia corpus* Æneæ. *Æneas alloquitur fidelem Achaten: Subminiſtra mihi arma, quæ in arvis Trojanis fixa* ſunt *in corporibus Græcorum: nullum* telum ex iis *dextera vibrabit incaſſum in Rutulos. Tum apprehendit ingentem haſtam, & vibrat: illa volans transfodit æra ſcuti Mæonis, & penetrat ſimul loricam cum pectore.*

NOTÆ.

autem æs exhauſit.

316. *Tibi Phœbe ſacrum.*] Quia Apollo medicorum Deus, quorum ope execta matre Lycas ortus fuerat: atque ita ferri vi natus, eademque mortuus. De *Phœbo*, Ecl. 3. 62.

319. *Herculis arma.*] Clava, e duræ arboris trunco. De *Hercule*, ſeu *Alcida*, ejuſque laboribus, Æ. 8. 288. De *Melampo*, forte medico illo celebri, de quo G. 3. 550.

326. *Securus amorum.*] Nihil tum ſollicitus de rebus amatoriis, quippe mortuus. Pari fere, non eadem tamen forma, dixit Æ. 1. 354. *Securus amorum germanæ. Dardania*, Trojana Æneæ manu, Æ. 1. 239. *Rutulos*, Æ. 7. 794. *Graiis*, Græcis, G. 2. 16.

Huic frater ſubit Alcanor, fratremque ruentem
Suſtentat dextra: trajecto miſſa lacerto
Protinus haſta fugit, ſervatque cruenta tenorem:
Dexteraque ex humero nervis moribunda pependit.
Tum Numitor, jaculo fratris de corpore rapto,
Æneam petiit: ſed non & figere contra
Eſt licitum, magnique femur perſtrinxit Achatæ.
Hic Curibus, fidens primævo corpore, Clauſus
Advenit, & rigida Dryopen ferit eminus haſta
Sub mentum graviter preſſa, pariterque loquentis
Vocem animamque rapit trajecto gutture: at ille
Fronte ferit terram, & craſſum vomit ore cruorem.
Tres quoque Threïcios, Boreæ de gente ſuprema;
Et tres, quos Idas pater & patria Iſmara mittit,
Per varios ſternit caſus. Occurrit Haleſus,
Auruncæque manus: ſubit & Neptunia proles,
Inſignis Meſſapus equis: expellere tendunt
Nunc hi, nunc illi: certatur limine in ipſo
Auſoniæ. Magno diſcordes æthere venti
Prælia ceu tollunt, animis & viribus æquis:
Non ipſi inter ſe, non nubila, non mare cedit:

INTERPRETATIO.

Alcanor frater auxiliatur illi, & ſuſtinet dextra fratrem cadentem: haſta jam *vibrata continuo pervadit transfoſſo brachio, & ſanguinolenta ſervat impetum: & dextra* Alcanoris *languens nervis pependit ex humero. Tunc Numitor telo extracto e corpore fratris appetiit Æneam: ſed non permiſſum eſt viciſſim etiam eum vulnerare, at delibavit femur magni Achatæ. Tunc Clauſus confidens juvenili corpore venit e Curibus, & procul lædit Dryopen rigenti haſta dure inflicta ſub mentum, & ſimul aufert loquenti vocem & ſpiritum transfiſſo jugulo: ille autem verberat fronte tellurem, & effundit ore ſpiſſum ſanguinem. Dejicit etiam per varios modos tres Thracas, de ſublimi ſtirpe Boreæ; & tres quos pater Idas & patria* urbs *Iſmara miſit* ad bellum. *Haleſus occurrit & turmæ Auruncæ: occurrit & progenies Neptuni Meſſapus conſpicuus equis: modo hi, modo illi conantur expellere: pugnatur in ipſo ingreſſu Italiæ. Quemadmodum venti oppoſiti excitant pugnas in ſpatioſo aëre, paribus animis & viribus: non cedit mare* ipſis, *non nubes, non ipſi* venti *inter ſe*:

NOTÆ.

339. *Trajecto miſſa lacerto* &c.] Aliqui de altera haſta intelligunt, quæ poſt trajectum Mœonem ab Ænea miſſa fuerit. Ego de eadem, quæ primo Mœonis pectus, deinde eodem impetu ſubeuntis Alcanoris pervaderit lacertum, unde dextra ejus manus languida pependerit. *Lacertus*, pars eſt brachii a cubito ad manum.

345. *Curibus.*] Ex urbe Sabinorum, Æ. 7. 710. Poſtquam deſcripſit Virgilius cædem factam ab Ænea: mox narrat cædem Trojanorum a Clauſo Sabino patratam. Male legunt aliqui *Lauſus*: eſt enim *Lauſus* Mezentii filius; *Clauſus* vero Sabinorum dux, Æ. 7. 707.

350. *Threicios, Boreæ* &c.] *Thraces*, Æ. 3. 14. *Boreas* ſeptentrionalis ventus, fingitur Strymonis fuiſſe filius, fluvii Macedoniæ, qui Thraciæ etiam tribuitur, Ecl. 7. 51.

351. *Iſmara.*] Singularis numeri, ut videtur: Thraciæ urbs eſt Servio, ad Iſmarum montem, qui non longe eſt ab oſtiis Hebri: *Iſmarus* tamen urbs illa vulgo dicitur, non *Iſmara*. Ptolemæo in Armenia minore ſtatuitur, ad Euphratem.

353. *Haleſus, Auruncæque* &c.] Aurunco-

Anceps pugna diu, ſtant obnixa omnia contra.
Haud aliter Trojanæ acies, acieſque Latinæ
Concurrunt: hæret pede pes, denſuſque viro vir.
At parte ex alia, qua ſaxa rotantia late
Intulerat torrens, arbuſtaque diruta ripis:
Arcadas, inſuetos acies inferre pedeſtres,
Ut vidit Pallas Latio dare terga ſequaci:
Aſpera queis natura loci dimittere quando
Suaſit equos; unum quod rebus reſtat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris.
Quo fugitis ſocii? per vos, & fortia facta;
Per ducis Evandri nomen, devictaque bella,
Spemque meam, patriæ quæ nunc ſubit æmula laudis:
Fidite ne pedibus. Ferro rumpenda per hoſtes
Eſt via, qua globus ille virum denſiſſimus urget:
Hac vos & Pallanta ducem patria alta repoſcit.
Numina nulla premunt: mortali urgemur ab hoſte
Mortales: totidem nobis, animæque, manuſque.
Ecce, maris magno claudit nos obice pontus:
Deeſt jam terra fugæ: pelago Trojamne petemus?
Hæc ait, & medius denſos prorumpit in hoſtes.

INTERPRETATIO.

diu dubium eſt *prælium, manent omnia obluctantia invicem. Non aliter agmina Trojana, & agmina Latina congrediuntur: pes hæret pedi, & vir ſpiſſus viro. Sed ab alia parte, qua torrens late disjecerat lapides contortos, & arbores evulſas* e *ripis: poſtquam Pallas conſpexit Arcadas, non aſſuetos incurrere agmine pedeſtri, objicere terga Latino perſequenti: quandoquidem difficilis natura loci coëgit* eos *deſcendere* ex *equis; modo precibus, modo dictis aſperis inflammat virtutem* illorum, *quod ſolum ſupererat* in *rebus anguſtis: Quo fugitis*, o *ſocii? per vos* ipſos, & per *generoſa geſta* veſtra; *per nomen Evandri regis, & relatas victorias, & meam expectationem, quæ nunc ſuccurrit æmula gloriæ paternæ: ne committite* vos *fugæ. Via* eſt *aperienda inter hoſtes, qua* parte *multitudo illa hominum ſpiſſiſſima premit* nos: *nobilis patria hac vocat vos & ducem Pallanta. Nulli Dii urgent* nos, *mortales urgemur ab hoſte mortali*: ſunt *nobis* tot *manus & animæ*, quot illis. *Ecce mare coërcet nos magno obſtaculo aquarum: jam terra deficit fugæ: an adibimus Trojam mari? Dixit hæc, & medius irruit in hoſtes confertos,*

NOTÆ.

rum Italorum dux, mox a Pallante occidendus, v. 425. Æ. 7, 723, 726. &c. De *Meſſapo*, equis nobili, ob Neptunum equi auctorem, Ibid. 691. De *Auſonia*, Ibid. 54.

359. *Stant obnixa omnia contra.*] Legunt aliqui, *obnixi*, & ad ventos referunt: plures *obnixa*, & ad mare, nubes, ventos referunt; quæ omnia in ſe invicem obluctantur.

361 *Pede pes.*] Pro *pedi*, inquit Servius.

362. *Saxa rotantia.*] Paſſive, pro *rotata*: ut G. 1. 163. *Volventia plauſtra*: pro, *voluta*.

363. *Arbuſta.*] Non arbuſculæ ſunt, ſed loca ipſa arboribus conſita, Ecl. 1. 40.

371. *Spemque meam, quæ* &c.] Cum pater meus victor ex omnibus bellis domum remearit: ego ejus laudis æmulus, ſperabam me quoque victorem rediturum.

377. *Obice.*] Legunt aliqui *objice*: ut longa ſit prima ſyllaba. Antiqui tamen cod. *obice*. G. 4. 422.

378. *Trojam.*] Novam, ſeu caſtra Trojanorum, Æ. 7. 157.

Obvius huic primum fatis adductus iniquis
Fit Lagus: hunc, magno vellit dum pondere ſaxum,
Intorto figit telo, diſcrimina coſtis
Per medium qua ſpina dedit: haſtamque receptat
Oſſibus hærentem. Quem non ſuper occupat Hisbon,
Ille quidem hoc ſperans: nam Pallas ante ruentem,
Dum furit, incautum, crudeli morte ſodalis,
Excipit: atque enſem tumido in pulmone recondit.
Hinc Helenum petit, & Rhœti de gente vetuſta
Anchemolum, thalamos auſum inceſtare novercæ.
Vos etiam gemini Rutulis cecidiſtis in arvis,
Daucia, Laride Tymberque, ſimillima proles,
Indiſcreta ſuis, gratuſque parentibus error:
At nunc dura dedit vobis diſcrimina Pallas.
Nam tibi Tymbre caput Evandrius abſtulit enſis:
Te deciſa ſuum Laride dextera quærit:
Semianimeſque micant digiti, ferrumque retractant.
Arcadas accenſos monitu, & præclara tuentes
Facta viri, miſtus dolor & pudor armat in hoſtes.
Tum Pallas bijugis fugientem Rhœtea præter
Trajicit: hoc ſpatium, tantumque moræ fuit Ilo.
Ilo namque procul validam direxerat haſtam:
Quam medius Rhœteus intercipit, optime Teuthra,
Te fugiens, fratremque Tyren: curruque volutus

INTERPRETATIO.

Lagus occurrit primum obvius illi, attractus fatis adverſis: dum hic *attollit ſaxum vaſti ponderis*, Pallas *occidit eum immiſſa haſta, qua* parte *ſpina facit divortium coſtarum per medium* dorſi: *& retrahit haſtam infixam oſſibus Hisbon non intercipit illum* Pallanta *in* hoc opere, *quamvis ille hoc ſperaret. Nam Pallas prius intercipit irrumpentem, improvidum, dum furit* ob *mortem aſperam ſocii: & occultat gladium in pulmone turgido. Deinde invadit Helenum, & Anchemolum e veteri familia Rhœti, auſum conſtuprare cubile novercæ. Vos quoque gemini* fratres *occidiſtis in campis Rutulis, Laride & Tymber, ſoboles Dauci,* quæ erat *ſimillima, & indiſtincta ſuis parentibus, &* cauſa *jucundi erroris. Sed Pallas nunc poſuit crudelia diſcrimina* inter vos. *Nam gladius Evandri filii abſcidit tibi caput, o Tymber: dextra* manus *amputata quærit te ſuum, o Laride: & digiti moventur ſemimortui, & motant gladium. Dolor junctus pudori excitat in hoſtem Arcadas inflammatos monitis, & videntes egregia geſta ducis. Tunc Pallas confodit Rhœteum fugientem ulterius* equis *binis jugo* alligatis: *tantumdem ſpatii & moræ fuit Ilo* ad mortem. *Nam* Pallas *intenderat eminus* in *Ilum haſtam robuſtam: quam Rhœteus medius excepit, fugiens te fortiſſime Teuthra, & fratrem* tuum *Tyren: & excuſſus e curru....*

NOTÆ.

389. *Anchemolum, thalamos* &c.] Narrat Servius ex Abieno, Rhætum fuiſſe Marrubiorum in Italia regem, qui cum Anchemolo filio novercam ſuperinduxiſſet Caſperiam, ſtuprata illa fuit ab ipſo Anchemolo, qui patris metu ad Turnum fugit.

390. *Tumido in pulmone.*] Et ex natura ſua, & ob iram ex morte ſocii conceptam.

392. *Indiſcreta ſuis* &c.] Ita ſimiles inter ſe fratres, ut a parentibus diſcerni non poſſent.

394. *Tymbre.*] Dicitur *Tymber* & *Tymbrus*; ut *Evander*, & *Evandrus*, Æ. 8. 313.

396. *Ferrumque retractant.*] Convulſis nempe nervis, & aliquo motu ſubſultuque gladium adhuc affectantibus.

402. *Teuthra.*] *Teuthras*, *Teuthræ*: ut

Cædit ſemianimis Rutulorum calcibus arva.
Ac velut optato ventis æſtate coortis
Diſperſa immittit ſylvis incendia paſtor:
Correptis ſubito mediis extenditur una
Horrida per latos acies Vulcania campos:
Ille ſedens victor flammas deſpectat ovantes.
Non aliter ſocium virtus coit omnis in unum,
Teque juvat Palla. Sed bellis acer Haleſus
Tendit in adverſos, ſeque in ſua colligit arma.
Hic mactat Ladona, Pheretaque, Demodocumque:
Strymonio dextram fulgenti diripit enſe,
Elatam in jugulum: ſaxo ferit ora Thoantis,
Oſſaque diſpergit cerebro permiſta cruento.
Fata canens ſylvis genitor celarat Haleſum:
Ut ſenior leto canentia lumina ſolvit;
Injecere manum Parcæ, teliſque ſacrarunt
Evandri: quem ſic Pallas petit ante precatus:
Da nunc Tybri pater ferro, quod miſſile libro,
Fortunam atque viam duri per pectus Haleſi:
Hæc arma exuviaſque viri tua quercus habebit.

INTERPRETATIO.

ſemimortuus ferit talis agros Rutulorum. Et ſicut per *æſtatem ventis ſubortis ex voto, paſtor diffundit* in *ſylvis ſparſa incendia: continuo correptis mediis* ſylvis *horrenda vis Vulcani funditur ſimul in vaſtos agros : ille vero* paſtor *ſedens voti compos aſpicit ignes exultantes. Non aliter vis tota ſociorum colligitur in unum, & adjuvat te o Palla. At Haleſus ardens bello currit contra oppoſitos, & convolvit ſe in arma ſua. Hic interficit Ladonem, & Phereta, & Demodocum: abſcindit Strimonio ſplendente gladio dextram erectam in guttur* ſuum : *vulnerat lapide frontem Thoantis, & diffindit oſſa miſta cerebro ſanguinolento. Pater* Haleſi *prædicens futura occultaverat Haleſum* in *ſylvis: poſtquam ſenex diſſolvit morte oculos ſeniles, Parcæ miſerunt manus* in eum, *& addixerunt* eum *armis Evandri. Pallas aggreditur illum, ſic prius precatus: O pater Tybri, da nunc felicem* exitum, *& viam per pectus fortis Haleſi telo, quod libro volatile: quercus tua feret hæc arma & ſpolia hominis.*

NOTÆ.

Æneas, *Æneæ* : vocat. in *a*. *Tyren.*] *Tyres*, *Tyræ* : ut *Anchiſes*, *Anchiſæ*: accuſ. in *en*.

404. *Calcibus.*] *Calx*, extrema pars & poſterior pedis, talus : unde *calcar*, & *calcare*. De *Rutulis*, Æ. 7. 794.

408. *Acies Vulcania.*] Exercitus & vis Vulcani: id eſt incendium, ex multis flammis aciei inſtar collectum. De *Vulcano*, G. 1. 295.

409. *Flammas ovantes.*] Quaſi triumphantes. De illa voce Æ. 3. 189.

413. *Phereta.*] *Pheres*, *Pheretis* : ut *Dares Daretis*: accus. in *a*.

417. *Genitor celarat Haleſum.*] Vel hic Haleſus diverſus eſt ab eo qui Æ. 7. 723. dicitur *Agamemnonius Trojani nominis hoſtis*. Vel, ſi unus idemque eſt ; errant interpretes, qui eum Agamemnonis filium aliquem nothum fuiſſe aiunt. Neque enim *leto canentia lumina ſolvit* Agamemnon: ſed robuſta ætate occiſus eſt uxoris inſidiis. Igitur *Agamemnonius* dictus eſt, quia ex eadem ſtirpe; cujus pars aliqua in Italiam ante Trojanos venerat.

418. *Canentia lumina.*] *Senilia* : Dura tranſlatio, a *canitie*, quæ propria eſt capillorum. De *Parcis*, fata hominum fuſo volventibus, Æ. 1. 26. De *Tybri*, fluvio regionis illius, Æ. 8. 330.

423. *Tua quercus.*] Aliqua ex iis, quæ tuis in ripis naſcuntur.

Audiit illa Deus, dum texit Imaona Halesus,
Arcadio infelix telo dat pectus inermum.
At non cæde viri tanta perterrita Lausus,
Pars ingens belli, sinit agmina. Primus Abantem
Oppositum interimit, pugnæ nodumque moramque.
Sternitur Arcadiæ proles, sternuntur Etrusci:
Et vos o, Gratis imperdita corpora, Teucri.
Agmina concurrunt, ducibusque & viribus æquis:
Extremi addensent acies: nec turba moveri
Tela manusque sinit. Hinc Pallas instat & urget;
Hinc contra Lausus: nec multum discrepat ætas:
Egregii forma; sed queis fortuna negarat
In patriam reditus. Ipsos concurrere passus
Haud tamen inter se magni regnator Olympi:
Mox illos sua fata manent majore sub hoste.
Interea soror alma monet succurrere Lauso
Turnum, qui volucri curru medium secat agmen.
Ut vidit socios: Tempus desistere pugnæ.
Solus ego in Pallanta feror, soli mihi Pallas
Debetur: cuperem ipse parens spectator adesset.
Hæc ait: & socii cesserunt æquore jusso.

INTERPRETATIO.

Deus Tybris *exaudivit illa* verba. *Dum Halesus tegit Imaona, offert miser jaculo Arcadico pectus indefensum. Sed Lausus*, qui erat *magna pars belli, non permittit exercitum terreri nece tanti hominis. Primus interficit Abantem adversum*, qui erat *difficultas & firmamentum pugnæ. Soboles Arcadiæ cæditur, Tusci cæduntur: & vos, Trojani, corpora* quæ *Græci* non potuerant *perdere. Exercitus miscentur, paribus ductoribus & viribus: ultimi comprimunt multitudinem* pugnantium: *nec multitudo permittit expediri arma & manus. Hinc Pallas imminet & urget; illinc Lausus* ex *adverso: nec ætas valde distat: pulchra* erant *specie; sed sors negaverat illis regressum in patriam. Tamen rex vasti cœli non passus* est *illos certare inter se: mox sua funera destinata* sunt *illis sub hoste nobiliore. Interim soror benevola* Turni *admonet Turnum, qui trajicit celeri curru mediam turbam*, ut *auxilietur Lauso. Postquam aspexit socios*, ait: *Tempus* est *recedendi a prælio. Ego solus irruo in Pallanta, Pallas debetur mihi soli: optarem*, ut *ipse* ejus *pater* hic *esset præsens. Dixit hæc, & socii recesserunt e campo præscripto.*

NOTÆ.

424. *Texit.*] Donatus videtur explicuisse *protexit, defendit*: a *tego*. Servius, *detexit, spoliavit*, a *texo*: & Plautina quidem locutio est, in Amphitr. act. 1. sc. 1. v. 138. *Illic hoc homo denuo volt pallium detexere*, id est *spoliare*, ut explicant Turnebus ac Taubmannus. At cum Plautus usus sit verbo composito *detexere*; vereor ut simplex *texere* significare idem possit: quare Donato assentior, etsi tempus præteritum hic duriuscule adhibetur pro præsenti.

426. *Lausus.*] Mezentii filius, Æ. 7. 649. De *Arcadibus*, Æ. 8. 51. De *Etruscis*, Ibid. 479. De Gratis, G. 2. 16. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

432. *Addensent.*] Vulgo *addensant*. Sed doctissimi quique grammatici verbum illud etiam in secunda conjugat. agnoscunt. Ita frequenter Lucretius. *Addensent* autem extremi acies, dum urgent ipsi, instantque, ut in primos pugnantum ordines perveniant.

438. *Majore sub hoste.*] Quippe *Pallas* mox occidendus erat a Turno, v. 487. *Lausus*, ab Ænea, v. 815.

439. *Soror alma.*] Turni soror, Juturna Nympha

At Rutulum abſceſſu juvenis, tum juſſa ſuperba
Miratus, ſtupet in Turno: corpuſque per ingens
Lumina volvit, obitque truci procul omnia viſu,
Talibus & dictis it contra dicta tyranni:
Aut ſpoliis ego jam raptis laudabor opimis,
Aut leto inſigni: ſorti pater æquus utrique eſt:
Tolle minas. Fatus medium procedit in æquor.
Frigidus Arcadibus coit in præcordia ſanguis.
Deſiluit Turnus bijugis, pedes apparat ire
Comminus: utque leo, ſpecula quum vidit ab alta
Stare procul campis meditantem prælia taurum,
Advolat: haud alia eſt Turni venientis imago.
Hunc ubi contiguum miſſæ fore credidit haſtæ,
Ire prior Pallas, ſi qua fors adjuvet auſum,
Viribus imparibus: magnumque ita ad æthera fatur:
Per patris hoſpitium, & menſas quas advena adiſti,
Te precor, Alcide, cœptis ingentibus adſis:
Cernat ſemineci ſibi me rapere arma cruenta,
Victoremque ferant morientia lumina Turni.
Audiit Alcides juvenem, magnumque ſub imo
Corde premit gemitum, lacrymaſque effudit inanes.
Tum genitor natum dictis affatur amicis:

INTERPRETATIO.

Sed juvenis Pallas, tum ob *receſſum Rutulorum, tum admiratus juſſa imperioſa, obſtupet* fixus *in Turno: & verſat oculos per magnum corpus* illius, *& circuit omnia fero aſpectu, & talibus dictis reſpondet adverſus verba Regis: Ego mox prædicabor, aut* propter *direptas magnificas exuvias, aut* propter *necem illuſtrem: genitor* meus *paratus eſt utrique fortunæ: abſtine minis. Locutus prodit in medium campum. Sanguis frigidus concurrit Arcadibus circa cor. Turnus deſcendit* ex equis *duobus jugo* alligatis, *parat pedes accedere propius: & quemadmodum leo accurrit, quando e ſublimi ſpecula conſpexit taurum cogitantem pugnas ſtare longe in agris: non alia eſt ſpecies Turni appropinquantis. Pallas, quando exiſtimavit fore* ut *ille* poſſet *tangi haſta vibrata,* cœpit *primus irruere robore inæquali,* explorans *an ſors aliquando faveret incepto, & ſic loquitur ad cælum magnum:* O *Alcide, oro te, per hoſpitalitatem mei patris, & menſas* quibus *exceptus fuiſti peregrinus, auxiliare magnis inceptis* meis: Turnus *videat me auferre ſibi moribundo arma ſanguinolenta, & oculi exanimes Turni patiantur victorem. Hercules audivit juvenem, & comprimit ſub profundo corde magnum dolorem, & emiſit lacrymas inutiles. Tunc pater* Herculis *alloquitur filium verbis mitibus:*

NOTÆ.

Nympha, de qua Æ. 12. 138.

448. *Tyranni.*] Regis, Æ. 7. 266.

449. *Spoliis opimis.*] Quæ dux duci detrahit.

451. *Æquor.*] Eſt æqua planities, Æ. 2. 780.

454. *Specula.*] Loco editiore, unde ſubjecta loca deſpicere & *ſpeculari* poſſumus.

460. *Hoſpitium.*] Hercules ex Hiſpania redux, ab Evandro exceptus hoſpitio fuerat, auctuſque ſacrificiis & ara maxima, poſt occiſum Cacum, Æ. 8. 269, 271. &c. De *Alcida*, Hercule, Ibid. 288.

466. *Tum genitor* &c.] Jupiter, Hercu-

Stat ſua cuique dies, breve & irrepabile tempus
Omnibus eſt vitæ; ſed famam extendere factis,
Hoc virtutis opus. Trojæ ſub mœnibus altis
Tot nati cecidere Deûm: quin occidit una
Sarpedon, mea progenies: etiam ſua Turnum
Fata vocant, metaſque dati pervenit ad ævi.
Sic ait, atque oculos Rutulorum rejicit arvis.
At Pallas magnis emittit viribus haſtam:
Vaginaque cava fulgentem diripit enſem.
Illa volans, humeris ſurgunt qua tegmina ſumma,
Incidit: atque viam clypei molita per oras,
Tandem etiam magno ſtrinxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro præfixum robur acuto
In Pallanta diu librans jacit, atque ita fatur:
Aſpice num mage ſit noſtrum penetrabile telum.
Dixerat: ac clypeum, tot ferri terga, tot æris,
Quum pellis toties obeat circumdata tauri,
Vibranti cuſpis medium tranſverberat ictu,
Loricæque moras & pectus perforat ingens.
Ille rapit calidum fruſtra de vulnere telum:
Una eademque via ſanguiſque animuſque ſequuntur.

INTERPRETATIO.

Dies fixa eſt unicuique ſua, ſpatium vitæ eſt omnibus anguſtum & immutabile; ſed augere gloriam geſtis, hic eſt *effectus virtutis. Tot filii Deorum occiderunt circa muros ſublimes Trojæ: quin ſimul Sarpedon occidit, meus filius: etiam fata ſua repoſcunt Turnum, & pervenit ad terminum vitæ conceſſæ. Sic dixit, & retulit oculos ad campos Rutulorum. Pallas autem librat haſtam magno robore, & educit gladium ſplendidum e vagina cava.* Haſta *illa volans pervenit, qua ſuprema armatura humerorũ erigitur: & aperiens* ſibi *aditum per extremitatem clypei, denique libavit etiam de magno corpore Turni. Tunc Turnus diu quatiens immittit in Pallanta lignum armatum ferro acuto, & ſic loquitur: Vide an telum meum melius penetret. Dixerat: mucro autem* teli *perfodit ictu coruſcante medium clypeum: quamvis tot laminæ ferri, tot æris, corium tauri toties circumplicatum ambiat* eum: *& pervadit moras thoracis, & magnum pectus. Ille* Pallas *incaſſum extrahit e plaga telum calidum: ſanguis atque anima exeunt una & eadem via.*

NOTÆ.

lem filium, pro Pallante morituro deprecantem, cum fata mutare non poſſit, exemplis conſolatur.

471. *Sarpedon* &c.] Jovis filius ex Laodamia, Lyciæ rex, ad Trojam occiſus a Patroclo. Æ. 1 104.

472. *Metas*] *Finem.* Tranſlatio a *metis* in circo poſitis, Æ. 5. 288.

473. *Oculos Rutulorum rejicit arvis*] *Ad arva.* Sic Æ. 5. 451. *It clamor cælo.* Hoc autem aſpectu favorem ſuum ad Rutulos tranſtuliſſe Jupiter ſignificatur, Æ. 1. 530. *Propius res aſpice noſtras.*

476. *Humeris tegmina ſumma.*] Summa pars loricæ, quæ humeros tegit: ubi levi vulnere perſtrictus eſt Turnus.

479. *Robur*] Validum quodcumque lignum, G. 1. 162.

481. *Penetrabile.*] Paſſive vulgo ſignificat: hic active, pro eo quod vim habet penetrandi. G. 1. 93. *Penetrabile frigus adurat.*

482. *Ferri terga.*] Proprie de pellibus dicuntur: hic per tranſlationem, de metallorum laminis.

Corruit in vulnus: ſonitum ſuper arma dedere:
Et terram hoſtilem moriens petit ore cruento.
Quem Turnus ſuper aſſiſtens:
Arcades hæc, inquit, memores mea dicta referte
Evandro: qualem meruit Pallanta remitto.
Quiſquis honos tumuli, quicquid ſolamen humandi eſt,
Largior: haud illi ſtabunt Æneia parvo
Hoſpitia. Et lævo preſſit pede talia fatus
Exanimum: rapiens immania pondera baltei,
Impreſſumque nefas (una ſub nocte jugali
Cæſa manus juvenum fœde, thalamique cruenti)
Quæ bonus Eurytion multo cœlaverat auro:
Quo nunc Turnus ovat ſpolio gaudetque potitus.
Neſcia mens hominum fati ſortiſque futuræ,
Et ſervare modum, rebus ſublata ſecundis!
Turno tempus erit, magno quum optaverit emptum
Intactum Pallanta; & quum ſpolia iſta diemque
Oderit. At ſocii multo gemitu lacrymiſque
Impoſitum ſcuto referunt Pallanta frequentes.
O dolor, atque decus magnum rediture parenti!

INTERPRETATIO.

Concidit ſuper plagam: arma ediderunt ſonitum ſuper eum: *& moriens mordet ore ſanguinolento terram inimicam. Turnus incumbens ſuper illum ait: Arcades, reportate memores hæc mea verba Evandro: remitto* ipſi *Pallanta, qualem meruit* remitti: *quæcumque eſt gloria ſepulcri, quodcumque ſolatium inhumationis;* hoc *concedo: non conſtabunt illi exiguo* pretio *hoſpitia data Æneæ. Et locutus talia, compreſſit pede ſiniſtro mortuum: auferens grande pondus baltei, & crimen* in eo *pictum*: quod erat, *turba juvenum turpiter occiſa per noctem conjugalem, & cubilia ſanguinolenta: quæ doctus Eurytion ſculpſerat multo auro: quo ſpolio* potitus *Turnus jam triumphat & lætatur.O mens hominum ignara fati, & caſus venturi, & ſervandæ modeſtiæ in fortuna proſpera! Tempus adveniet Turno, cum optabit emptum ingenti* pretio, ut nunquam *tetigiſſet Pallanta; & cum deteſtabitur iſta ſpolia &* iſtum *diem. At ſocii* Pallantis *conferti multis lamentis & fletibus reportant Pallanta impoſitum clypeo. O luctus & honor magne rediture patri!*

NOTÆ.

489. *Petit ore cruento.*] Concidit igitur in faciem. *Petit ore,* id eſt, mordet terram: vel ex vindictæ rabie, vel ex lucta animæ difficile e juvenili corpore erumpentis. *Ore cruento*, quia accepto letali quocumque vulnere, ſanguis vulgo per os effluit.

494. *Æneia hoſpitia.*] Quomodo Æneam hoſpitio exceperit, legitur Æ. 8. 154. &c.

497. *Una ſub nocte jugali* &c.] Danaus & Ægyptus, Beli in Africa regis filii, cum inter ſe diſſiderent: Danaus in Græciam abiit: ibique occupavit regnum Argivum: ut fratris ſui genus deleret, quinquaginta filias ſuas, fratris ſui filiis item quinquaginta uxores dedit. Illæ patris ſui juſſu maritos prima nocte occiderunt, excepta una Hypermneſtra, quæ Lynceo pepercit ſuo. Hinc ſorores illæ apud inferos addictæ ſunt aquis in pertuſum dolium perpetuo infundendis. *Danaïdes* dictæ a patre, *Belides* ab avo.

499. *Eurytion* &c.] Peritus aliquis artifex. *Cœlaverat*, non acu pinxerat: ergo balteus aureis argenteiſque laminis opertus fuit, in quibus hæc cœlata fuerant. De verbo *ovat*, Æ 3. 189.

503. *Turno tempus erit, cum* &c.] Cum

Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert:
Quum tamen ingentes Rutulorum linquis acervos.
Nec jam fama mali tanti, ſed certior auctor
Advolat Æneæ: tenui diſcrimine leti
Eſſe ſuos, tempus verſis ſuccurrere Teucris.
Proxima quæque metit gladio, latumque per agmen
Ardens limitem agit ferro: te, Turne, ſuperbum
Cæde nova quærens. Pallas, Evander, in ipſis
Omnia ſunt oculis: menſæ, quas advena primus
Tunc adiit, dextræque datæ. Sulmone creatos
Quattuor hic juvenes, totidem quos educat Ufens,
Viventes rapit: inferias quos immolet umbris,
Captivoque rogi perfundat ſanguine flammas.
Inde Mago procul infenſam cum tenderet haſtam;
Ille aſtu ſubit, ac tremebunda ſupervolat haſta:
Et genua amplectens effatur talia ſupplex:
Per patrios manes, & ſpes ſurgentis Iüli,
Te precor, hanc animam ſerves natoque patrique.
Eſt domus alta: jacent penitus defoſſa talenta

INTERPRETATIO.

Hæc prima dies expoſuit te bello, hæc eadem eripit: tamen poſtquam reliquiſti magnos cumulos Rutulorum. Nec jam rumor, ſed certus nuntius tantæ calamitatis accurrit ad Æneam: ſuos parum diſtare ab exitio: tempus eſſe opem ferendi Teucris fugatis. Æneas cædit enſe vicina omnia, & furens facit ſibi *ferro viam per latam turbam: quærens te, Turne, ferocientem nova ſtrage. Pallas, Evander, omnia verſantur Æneæ ante ipſos oculos*: imprimis *menſæ, quas externus tum primum adivit, & dexteræ junctæ. Illic capit vivos quatuor juvenes, natos Sulmone; totidem quo Ufens alebat: quos mactet* in *ſacrificium umbris* Pallantis, & ut *riget cruore captivorum ignes buſti. Deinde cum longe intentaret inimicam haſtam Mago: ille dolo ſuppoſuit ſe, & haſta tremens ſupervolavit*: & Magus *amplectens genua loquitur talia ſupplex*: Oro *te per animam patris* tui, & per *ſpes* tuas de *Iülo creſcente*: *ſerva hanc vitam* meam & *patri* & mihi *filio. Eſt mihi domus ſublimis: jacent intime infoſſa talenta....*

NOTÆ.

ſcilicet ab Ænea victus, & vita tantum non donatus: ad aſpectum baltei recrudeſcente victoris ira, occidetur, Æ. 12. 940.

516. *Menſæ, quas advena* &c.] Cum ab Evandro exceptus hoſpitio eſt, Æ. 8. 154. & junctis dexteris fœdus initum, Ib. 467.

519. *Inferias quos immolet umbris* &c.] *Inferiæ*, ſunt munera quæ tumulis mortuorum *inferuntur*: lac, mel, vinum, aqua, flores, exſectæ comæ; ſanguis victimarum, etiam quandoque humanarum, quæ ex captivis aſſumebantur. Sic Achilles in funere Patrocli mactat duodecim Trojanos juvenes, eorumque corpora in Patrocli pyram injicit, Iliad. 23. 175. Romani deinde, pro humanis illis victimis, gladiatorum certamina circa pyram induxerunt. *Umbras* dixit, plurali numero, pro *umbra*, Pallantis: ut Æ. 5. 81. *Animæque umbræque paternæ*.

524. *Manes.*] Aliquando pro Diis ipſis inferorum ſumuntur, Æ. 6. 743. Hic & alibi, pro umbris ipſis, ſive animis mortuorum, G. 4. 469.

526. *Talenta* &c.] De talenti valore, Æ. 5. 112, 248.

Cœlati argenti : ſunt auri pondera facti
Infectique mihi : non hic victoria Teucrûm
Vertitur : haud anima una dabit diſcrimina tanta.
Dixerat : Æneas contra cui talia reddit,
Argenti atque auri memoras quæ multa talenta,
Gnatis parce tuis : belli commercia Turnus
Suſtulit iſta prior, jam tum Pallante perempto.
Hoc patris Anchiſæ manes, hoc ſentit Iülus.
Sic fatus, galeam læva tenet, atque reflexa
Cervice orantis capulo tenus abdidit enſem.
Nec procul Æmonides, Phœbi Triviæque ſacerdos,
Infula cui ſacra redimibat tempora vitta :
Totus collucens veſte atque inſignibus armis.
Quem congreſſus agit campo, lapſumque ſuperſtans
Immolat, ingentique umbra tegit : arma Sereſtus
Lecta refert humeris, tibi rex Gradive trophæum.
Inſtaurant acies, Vulcani ſtirpe creatus
Cæculus, & veniens Marſorum montibus Umbro.
Dardanides contra furit. Anxuris enſe ſiniſtram
Et totum clypei ferro dejecerat orbem.

INTERPRETATIO.

argenti ſignati : ſunt pondera auri elaborati & non elaborati : victoria Trojanorum non hic continetur : vita unica non ponet tantam differentiam inter vos. *Dixerat : Æneas adverſum reſpondet illi talia : Serva tuis filiis talenta illa plurima auri & argenti, quæ narras : Turnus jam ante occiſo Pallante abſtulit prior iſta belli pacta. Hoc cenſet anima patris Anchiſæ, hoc Iülus. Sic locutus, corripit ſiniſtra* manu *caſſidem* ejus, & *condidit gladium uſque ad capulum* in *cervice retorta deprecantis. Nec* erat *longe Æmonides, ſacerdos Apollinis ac Dianæ, totus reſplendens veſte & armis conſpicuis : cui infula cingebat caput tæniis.* Æneas *aggreſſus illum perſequitur* in *campo, & incumbens lapſo mactat* eum, & *opprimit magnis tenebris. Sereſtus reportat humeris arma* ejus *collecta, tropheum* futurum *tibi, o Mars rex* belli. *Cæculus natus e ſtirpe Vulcani, & Umbro ortus, e montibus Marſorum, novant certamen. Æneas adverſum ſævit. Abſciderat enſe* manum *ſiniſtram Anxuris, & ferro totum ambitum clypei.*

NOTÆ.

527. *Facti infectique.*] *Factum aurum*, quod in opus conflatum eſt : *infectum*, quod adhuc in maſſam compactum.

532. *Parce* &c.] Serva natis tuis, & tuam in rem abſtine : unde *parcus* dicitur ; abſtinens.

534. *Hoc ſentit.*] Hæc eſt eorum ſententia, ut omiſſis muneribus tuis Pallanta ulciſcar.

537. *Phœbi Triviæque ſacerdos* &c.] Dianæ & Apollinis templa & ſacra ſæpe conjunguntur, ut Æ. 6. 35. De *Phœbo* ſeu *Apolline*, Ecl. 3. 62, 104. De *Trivia*, Diana, ſic a triviis ubi colebatur dicta, Æ. 4. 511.

538. *Infula* &c.] Faſcia latior, ex qua minores vittæ dependebant, inſtar diadematis caput ſacerdotum ambiens : Æ. 2. 133.

541. *Umbra tegit*] Vel ſuper incumbente corpore ſuo morientem inumbrat quod inane admodum mihi videtur. Vel potius, mortis tenebris operit : quod congruit cum illo v. 746. *In æternam clauduntur lumina noctem.*

542. *Rex Gradive, trophæum.*] *Gradivus*, Martis nomen, Æ. 3. 35. *Trophæum*, ſtrues armorum ad monimentum victoriæ, Æ. 11. 7.

544. *Cæculus* &c.] Præneſtinorum dux,

Dixerat ille aliquid magnum, vimque affore verbo
Crediderat, cœloque animum fortaſſe ferebat,
Caniciemque ſibi & longos promiſerat annos.
Tarquitus exultans contra fulgentibus armis,
Sylvicolæ Fauno Dryope quem Nympha crearat,
Obvius ardenti ſeſe obtulit: ille reducta
Loricam clypeique ingens onus impedit haſta:
Tum caput orantis nequicquam, & multa parantis
Dicere, deturbat terræ: truncumque repente
Provolvens, ſuper hæc inimico pectore fatur:
Iſtic nunc metuende jace: non te optima mater
Condet humi, patriove onerabit membra ſepulcro;
Alitibus linquere feris, aut gurgite merſum
Unda feret, piſceſque impaſti vulnera lambent.
Protinus Antheum & Lycam, prima agmina Turni,
Perſequitur; fortemque Numam; fulvumque Camertem,
Magnanimo Volſcente ſatum, ditiſſimus agri
Qui fuit Auſonidum & tacitis regnavit Amyclis.

INTERPRETATIO.

Ille cecinerat aliquid magnum, & putaverat virtutem adfuturam incantamento, & forte tollebat animum ad *cælum, & promiſerat ſibi capillos albos & prolixam vitam. Tarquitus, quem Nympha Dryope pepererat Fauno ſylvarum incolæ, contra geſtiens armis micantibus dedit ſe obvium furenti* Æneæ. *Æneas detorta haſta* Tarquiti *impedit* ejus *loricam & magnum pondus clypei: deinde dejicit* in *terram caput illius, fruſtra deprecantis & parantis loqui plurima: & propellens truncum calentem, hoſtili animo loquitur hæc ſuper* eum: *O tremende* hoſtis, *jace nunc iſtic: bona mater tua non te teget terra, nec imponet corpus patrio tumulo; relinquêris avibus rapacibus, aut aqua vehet te abjectum* in *profundum, & piſces avidi ſugent vulnera. Continuo inſectatur Antheum & Lycam, primas turmas Turni: & robuſtum Numam; & flavum Camertem, natum generoſo Volſcente, qui fuit agris opulentiſſimus* inter *Auſonas, & imperavit Amyclis ſilentibus.*

NOTÆ.

Æ. 7. 678. *Umbro*, Marſorum, Ibid. 750.

547. *Dixerat ille aliquid magnum.*] Id eſt, magicis quibuſdam conſecrationibus & carminibus adverſusvulnera ſe munierat. Unde Germanus aliique ſuſpicantur legendum eſſe, *magicum*, non *magnum.*

551. *Sylvicolæ Fauno Dryope* &c.] *Fauni*, ruſtica numina, multi fuere, Ecl. 6. 27. Horum aliquo, & Dryope Nympha, natus Tarquitus.

552. *Reducta loricam* &c.] Tarquitus longam haſtam in Æneam dextra intendebat: Æneas hanc detorſit: quam cum Tarquitus non amitteret manu; inde clypeus ejus haſta tranſverſa impeditus, patentem vulneri locum reliquit.

558. *Patrio.*] Non *paterno*, cum mater Nympha, paterque Faunus immortales eſſent: ſed *patrio*, ſeu natali in loco: erat enim Italus, at non ex ea Italiæ parte. *Onerabit membra ſepulcro*: commutatio eſt, pro *onerabit ſepulcrum membris.* Sic Æ. 1. 119. *Vina cadis onerarat Aceſtes.*

562. *Numam.*] Jam Numam occiderunt Niſus & Euryalus, Æ. 9. 454. ideo vellicatur Virgilius apud Macrobium, quaſi parum memor. Quaſi vero in tanto exercitu duo ejuſdem nominis eſſe non potuerint?

563. *Volſcente.*] Qui a Niſo occiſus fuerat, Æ. 9. 438.

564. *Tacitis Amyclis.*] *Amyclæ*, urbs fuit Peloponneſi, Lacedæmoni ſic vicina, ut pars ejus a quibuſdam habita ſit. Hinc pro-

Ægæon qualis, centum cui brachia dicunt
Centenasque manus, quinquaginta oribus ignem
Pectoribusque arsisse: Jovis cum fulmina contra
Tot paribus streperet clypeis, tot stringeret enses.
Sic toto Æneas desævit in æquore victor,
Ut semel intepuit mucro. Quin ecce Nyphei
Quadrijuges in equos adversaque pectora tendit:
Atque illi longe gradientem & dira frementem
Ut videre, metu versi, retroque ruentes,
Effunduntque ducem, rapiuntque ad litora currus.
Interea bijugis infert se Lucagus albis
In medios, fraterque Liger: sed frater habenis
Flectit equos, strictum rotat acer Lucagus ensem.
Haud tulit Æneas tanto fervore furentes:
Irruit, adversaque ingens apparuit hasta.
Cui Liger:
Non Diomedis equos, non currum cernis Achillis,
Aut Phrygiæ campos: nunc belli finis & ævi

INTERPRETATIO.

Qualis Ægæon, cui aiunt fuisse *centum brachia & centum manus, & flammam erupisse quinquaginta faucibus & pectoribus: quando adversus tonitrua Jovis, sonabat totidem clypeis æqualibus, & nudabat totidem enses. Sic Æneas victor furit per totam planitiem, ex quo gladius semel incaluit. Immo ecce irrumpit in equos quatuor Nyphei* alligatos *jugo, & in pectora opposita* eorum: *sed illi, cum viderunt* Æneam *procul incedentem & dire furentem, turbati timore & retro fugientes, excutiunt ducem, & trahunt currum ad litus. Interim Lucagus immittit se in medios equis duobus jugalibus, & frater* ejus *Liger: sed frater* Liger *regit equos loris, Lucagus ardens quatit gladium nudatum. Æneas non passus* est eos *tanto ardore ferocientes. Irrumpit, & opposita hasta sublimis occurrit. Cui Liger* ait: *Non vides equos Diomedis, non currum Achillis, aut arva Phrygiæ: mox terminus belli & vitæ* tuæ

NOTÆ.

fecti coloni urbem in Italia cognominem condiderunt, in Auruncis, inter Tarracinam & Caietam: ad lacum, qui deinde *Amyclanus*, postea *Fundanus* dictus est, nunc *lago di Fondi*. Urbs illa jamdiu deleta erat tempore Virgilii: vel a serpentibus juxta Plinium & Solinum; vel a finitimis juxta Ciceronem. *Tacitæ* autem dicuntur Amyclæ: ex eodem Cicerone, vel quod propter nimiam modestiam injurias a finitimis acceptas cum tacerent ac dissimularent, ab iisdem oppressæ sunt: vel ex Servio, quia cum Pythagoricam sectam sequerentur, quæ quinquennale silentium servari, & ab animalium cæde abstineri jubebat; a serpentibus e vicina palude erumpentibus, quos occidere nefas putabant, deletæ sunt.

565. *Ægæon.*] Gigas, Cœli & Telluris filius, ex Hesiodo in Theog. v. 147. *Ægæon* apud homines dictus, *Briareus* apud Deos, ex Homero Iliad. 1. 403. manibus centum, capitibus quinquaginta instructus. Jovis hostis hic dicitur, quales gigantes cæteri. Tamen Homerus loco citato, ait eum Thetidis impulsu opem Jovi tulisse, adversus Neptunum, Junonem & Palladem, cum Dii illi adversus eum propter ejus jactantiam rebellassent. Ideo apud inferos non torquetur, sed sedet quasi satelles in vestibulo, Æ. 6. 287.

575. *Bijugis.*] A nominativo *bijugus*: dicitur enim *bijugis* tertiæ declin. & *bijugus* secundæ, unde infra, v. 587. *Admonuit bijugos.*

581. *Non Diomedis equos* &c.] Non ii sumus hostes, quorum e manibus elabi pos-

His dabitur terris. Vesano talia late
Dicta volant Ligeri : sed non & Troïus heros
Dicta parat contra : jaculum nam torquet in hostem.
Lucagus, ut pronus pendens in verbera telo
Admonuit bijugos, projecto dum pede lævo
Aptat se pugnæ; subit oras hasta per imas
Fulgentis clypei, tum lævum perforat inguen.
Excussus curru moribundus volvitur arvis.
Quem pius Æneas dictis affatur amaris:
Lucage, nulla tuos currus fuga segnis equorum
Prodidit, aut vanæ vertere ex hostibus umbræ:
Ipse rotis saliens juga deseris. Hæc ita fatus,
Arripuit bijugos. Frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delapsus eodem:
Per te, per qui te talem genuere parentes,
Vir Trojane, sine hanc animam, & miserere precantis.
Pluribus oranti Æneas: Haud talia dudum
Dicta dabas: morere, & fratrem ne desere frater.
Tum latebras animæ pectus mucrone recludit.
Talia per campos edebat funera ductor
Dardanius: torrentis aquæ vel turbinis atri
More furens. Tandem erumpunt & castra relinquunt
Ascanius puer & nequicquam obsessa juventus.

INTERPRETATIO.

ponetur in *his terris. Talia verba volant late* ab *insano Ligere: at heros Trojanus non sic meditatur verba ex adverso : nam librat telum in hostem. Lucagus, postquam incurvatus imminens in verbera excitavit telo binos equos, dum sinistro pede protenso parat se ad certamen; jaculum* Æneæ *intrat per infimam extremitatem clypei splendentis, deinde perfodit inguen sinistrum. Dejectus e curru semianimus sternitur humi: quem pius Æneas alloquitur verbis acerbis: Lucage, nulla iners fuga equorum prodidit tuum currum, aut umbræ inanes averterunt* eos *ab hostibus*: tu *ipse exiliens e rotis relinquis jugum* currus. *Sic locutus ista, apprehendit binos jugales. Frater miserandus, dejectus eodem curru, porrigebat manus exarmatas* dicens : *Vir Trojane: per te* ipsum, *per parentes qui te produxerunt talem: omitte hanc animam, & miseresce orantis. Æneas oranti pluribus* verbis ait: *Non proferebas prius talia verba: morere, & frater ne deseras fratrem. Deinde aperit acumine* gladii *pectus*, quo *latet anima. Dux Trojanus tales faciebat cædes per agros: sæviens more aquæ præcipitis, aut nigræ procellæ. Denique juvenis Ascanius & juventus frustra obsessa egrediuntur, & deserunt munimenta* sua.

NOTÆ.

sis : ut elapsus es e Diomedis manibus, Venere peplum suum obtendente, ut diximus supra, v. 82. ex Homero, Iliad. 5. 311. Aut e manibus Achillis, Neptuno te pugnæ subducente, ut diximus Æ. 4. 182. ex Homero, Iliad. 20. 321. Sed jam vitæ terminum attigisti. Porro *equi Diomedis* non illi sunt quos Rheso abstulit, de quibus Æ. 1. 756. sed equi quicumque Diomedis. Quippe Rhesi equos rapit Diomedes Iliad. 10. 498. cum Ænea autem e curru pugnaverat jam Iliad. 5. 311. De *Diomede* Æ. 11. 101. De *Achille*, Æ. 1. 103. De *Phrygia*, ubi Troas, Ibid 385.

589. *Inguen.*] Pars est illa corporis, qua femur, imo ventri vicinum, complicatur.

603. *Turbinis.*] *Turbo*, ventus est repentino impetu universa *perturbans*, ex Apuleio: Græcis τυφών.

604. *Castra.*] Urbem obsessam, Æ. 7. 157. 607.

Junonem interea compellat Juppiter ultro:
O germana mihi atque eadem gratissima conjux:
Ut rebare, Venus (nec te sententia fallit)
Trojanas sustentat opes? non vivida bello
Dextra viris, animusque ferox, patiensque pericli?
Cui Juno summissa: Quid, o pulcherrime conjux,
Sollicitas ægram & tua tristia dicta timentem?
Si mihi, quæ quondam fuerat, quamque esse decebat,
Vis in amore foret; non hoc mihi namque negares,
Omnipotens: quin & pugnæ subducere Turnum,
Et Dauno possem incolumem servare parenti.
Nunc pereat, Teucrisque pio det sanguine pœnas.
Ille tamen nostra deducit origine nomen:
Pilumnusque illi quartus pater: & tua larga
Sæpe manu multisque oneravit limina donis.
Cui rex ætherei breviter sic fatur Olympi,
Si mora præsentis leti tempusque caduco
Oratur juveni, meque hoc ita ponere sentis;
Tolle fuga Turnum, atque instantibus eripe fatis.

INTERPRETATIO.

Interim Jupiter alloquitur prior Junonem: O *soror mea & eadem uxor accepissima*: an *Venus fulcit vires Trojanorum, ut putabas? nec opinio* tua *decipit te? non* est illis *hominibus, manus ardens ad bellum? & animus asper ac tolerans laboris? Cui Juno* ait *humilis*: O *formosissime marite, cur lacessis* me *dolentem & metuentem verba tua dura? Quippe si mihi esset in amore* ea *auctoritas, quæ fuit olim, & quam deceret esse; non negares hoc mihi*, cum *possis omnia: immo possem subtrahere Turnum e prælio, & servare salvum patri* ejus *Dauno: Nunc moriatur, & persolvat pio sanguine pœnas Trojanis. Tamen ille trahit nomen e stirpe nostra: & Pilumnus* est *illi pater quarto* gradu: *& sæpe cumulavit portas* templorum *tuorum liberali manu & plurimis muneribus. Cui rex cæli sic loquitur breviter: Si petitur* a te pro illo *juvene morituro dilatio mortis instantis & tempus, & si existimas me* posse *sic statuere; aufer Turnum fuga, & eripe* eum *fatis urgentibus.*

NOTÆ.

607. *Germana* &c.] Cur Juno dicatur, Jovis & *soror* & *conjux*, Æ. 1. 51.

609. *Non vivida bello* &c.] Existimant aliqui dictum id a Jove simpliciter: nullam inesse virtutem Trojanis, nisi quæ in uno Veneris auxilio posita sit. Sed hoc durius. Quare Servius putat ironiam esse, cujus vera sententia sit: non Venerem Trojanis, sed vividam bello dexteram virtutemque succurrere. Etsi enim Venus ab Ænea vulnera repulerit, v. 331. hæc tamen ipsius cura ad unum Æneam pertinebat; non ad cæteros item duces, qui propria vi multa fortiter patrabant. *Opes* vires, potentiam, Æ. 9. 532. *summa nituntur opum vi.*

612. *Sollicitas ægram.*] Lacessis, objurgas, ludis. Et hinc firmatur Servii sententia de ironia Jovis.

614. *Vis in amore* &c.] Si tantum apud te possem amore meo, quantum olim poteram: non *hoc* mihi negares; ut Latini quoque virtute atque animo superiores essent.

618. *Nostra origine.*] *Divina.* Et vero Pilumnus a quibusdam dicitur Jovis fuisse filius: quod tamen parum huic Junonis orationi convenit. Neque enim cara esse potuit Junoni stirps Pilumni, si Jovis ex pellice filius fuit. Igitur ad ignotam aliam, sed divinam tamen originem referendus est. De *Pilumno*, supra, v. 76.

Hactenus indulſiſſe vacat. Sin altior iſtis
Sub precibus venia ulla latet, totumque moveri
Mutarive putas bellum; ſpes paſcis inanes.
Cui Juno illacrymans: Quid ſi, quod voce gravaris,
Mente dares; atque hæc Turno rata vita maneret?
Nunc manet inſontem gravis exitus: aut ego veri
Vana feror: quod ut o potius formidine falſa
Ludar; & in melius tua, qui potes, orſa reflectas.
Hæc ubi dicta dedit, cœlo ſe protinus alto
Miſit, agens hyemem nimbo ſuccincta per auras:
Iliacamque aciem & Laurentia caſtra petivit.
Tum Dea nube cava tenuem ſine viribus umbram,
In faciem Æneæ (viſu mirabile monſtrum)
Dardaniis ornat telis: clypeumque jubaſque
Divini aſſimulat capitis, dat inania verba,
Dat ſine mente ſonum, greſſuſque effingit euntis.
Morte obita quales fama eſt volitare figuras,
Aut quæ ſopitos deludunt ſomnia ſenſus.
At primas læta ante acies exultat imago,

INTERPRETATIO.

Licet favere tibi *eo uſque. Si vero facultas ulla amplior occultatur ſub iſtis precibus, &* ſi *exiſtimas bellum univerſum* poſſe *mutari & transferri; alis ſpem vanam. Cui Juno flens* ait: *Si ſaltem permitteres ex animo, id quod ægre permittis verbo; & ſi hæc vita ſupereſſet certa Turno? Nunc* vero *acerbus finis deſtinatur innocenti, aut ego dicor ignara veritatis: quod* ita *potius* ſit, *ut ego decipiar inani metu; &* tu *referas in melius incepta tua,* tu *qui* id *potes. Poſtquam protulit hæc verba, ſtatim dimiſit ſe* e *ſummo cælo, involuta nube, propellens procellam per aërem: & adivit exercitum Trojanum & caſtra Latina. Deinde Dea inſtruit armis Troianis levem umbram abſque viribus,* ex *nube vacua, in figuram Æneæ,* quod erat *prodigium mirabile aſpectu: & ſimulat clypeum & criſtas divini capitis, tribuit* ei *vana verba, tribuit ſonum* vocis *abſque anima, & exprimit inceſſum ambulantis. Qualia ſimulacra rumor eſt volare* poſt *mortem obitam, aut qualia ſomnia decipiunt ſenſus ſopitos. At ſimulacrum lætum geſtit ante prima agmina,*

NOTÆ.

625. *Hactenus indulſiſſe vacat.*] Fuit opinio veterum fata omnino impediri ne a Jove quidem poſſe; poſſe tamen aliquantum differri: ut diximus Æ. 1. 243.

628. *Quid ſi, quod voce gravaris* &c.] Timet Juno ne parum ſincere & ex animo permiſerit Jupiter, vitam Turni dilata morte ſervari.

631. *Veri vana.*] *Ignara, inſcia*, Æ. 7. 440. *Veri effæta ſenectus.*

632. *Potes.*] Poteſt Jupiter fata reflectere: vel differendo; vel conditionem aliquam, unde illa pendent, impediendo, Æ. 1. 243.

634. *Hyemem.*] Tempeſtatem, Æ. 1. 126. De *Laurento*, urbe Latina, Æ. 7. 63.

636. *Tum Dea nube cava* &c.] Ex Homero, Iliad. 5. 449. Cum Venus, Diomedi in Æneam irruenti fruſtra peplum obtendens, ab ipſo Diomede vulnerata fuiſſet, currumque Æneæ commiſiſſet Apollini: Apollo, Ænea ſubducto, ſimulacrum eidem perſimile hoſtibus oppoſuit. Idem hic præſtat Juno; non quidem ut Æneam, ſed ut Turnum Æneæ ſubducat: urgentibus e litore, erumpentibus ex urbe Trojanis.

638. *Iubas.*] Galeæ criſtas, e jubis equi-

Irritatque virum telis, & voce laceſſit.
Inſtat cui Turnus, ſtridentemque eminus haſtam
Conjicit : illa dato vertit veſtigia tergo.
Tum vero Ænean averſum ut cedere Turnus
Credidit, atque animo ſpem turbidus hauſit inanem :
Quo fugis Ænea ? thalamos ne deſere pactos :
Hac dabitur dextra tellus quæſita per undas.
Talia vociferans ſequitur, ſtrictumque coruſcat
Mucronem : nec ferre videt ſua gaudia ventos.
Forte ratis celſi conjuncta crepidine ſaxi
Expoſitis ſtabat ſcalis & ponte parato,
Qua rex Cluſinis advectus Oſinius oris.
Huc ſeſe trepida Æneæ fugientis imago
Conjicit in latebras : nec Turnus ſegnior inſtat,
Exuperatque moras, & pontes tranſilit altos.
Vix proram attigerat : rumpit Saturnia funem,
Avulſamque rapit revoluta per æquora navem.
Illum autem Æneas abſentem in prælia poſcit :
Obvia multa virum demittit corpora morti.
Tunc levis haud ultra latebras jam quærit imago,
Sed ſublime volans nubi ſe immiſcuit atræ :
Quum Turnum medio interea fert æquore turbo.

INTERPRETATIO.

& provocat armis Turnum, & urget verbis. Turnus imminet illi, & procul evibrat haſtam ſonantem : illud convertit greſſus oblato dorſo. Tunc autem quando Turnus credidit Æneam retro verſum fugere, & turbatus accepit animo ſpem vanam, ait : Quo fugis, o Ænea ? ne deſere coniugia promiſſa : terra quæſita per mare dabitur tibi *hac manu* mea. *Inclamans talia perſequitur, & intorquet enſem nudum : nec animadvertit ventos rapere ſuam voluptatem. Forte navis admota margini lapidis alti ſtabat ſcalis extenſis & ponte præparato, qua* nave *rex Oſinius vectus* fuerat *e Cluſina regione. Simulacrum Æneæ fugientis conjicit ſe illuc timidum in latebras : nec lentior imminet Turnus, & omittit moras, & tranſvolat pontes excelſos. Vix pervenerat* ad *proram* : cum *filia Saturni* Juno *ſecat funem, & trahit navem ſolutam per mare turbatum. Æneas vero vocat ad certamina abſentem Turnum : tradit morti plurima corpora hominum obvia. Tunc tenue ſimulacrum non quærit ulterius latibula, at evolans* in *altum confudit* ſe cum *nigra nube : cum interim ventus vehit Turnum medio mari.*

NOTÆ.

nis. Æ. 3. 468.

650. *Hac dabitur* &c.] Amarus jocus : ſignificat enim, ſe humi dejecturum Æneam, & morti daturum.

651. *Coruſcat mucronem.*] Neutrum verbum, Virgilio ſæpe activum. Æ. 5. 642.

652. *Nec ferre videt* &c.] Nec videt hoſtem, cujus ob fugam exultat ; umbram inanem eſſe, quæ vento rapitur.

653. *Crepidine.*] *Crepido*, eſt ſummitas ripæ, vel abrupti ſaxi. *Crepidine*, pro *crepidini* : ut ſupra, v. 361. *Hæret pede pes*, pro *pedi*.

655. *Cluſinis advectus Oſinius oris* &c.] De illo *Cluſii rege*, & urbe *Cluſio*, ſupra, v. 166.

664. *Sublime volans.*] *In ſublime* : adverbii more. Sic G. 1. 320. *Segetem ab radicibus imis ſublime expulſam eruerent.*

Reſpicit ignarus rerum, ingratuſque ſalutis:
Et duplices cum voce manus ad ſidera tendit:
Omnipotens genitor, tanton' me crimine dignum
Duxiſti? & tales voluiſti expendere pœnas?
Quo feror? unde abii? quæ me fuga, quemve reducit?
Laurenteſne iterum muros aut caſtra videbo?
Quid manus illa virum, qui me meaque arma ſecuti?
Quoſque, nefas, omnes infanda in morte reliqui?
Et nunc palantes video, gemitumque cadentum
Accipio. Quid agam? aut quæ jam ſatis ima dehiſcat
Terra mihi? vos o potius miſereſcite venti:
In rupes, in ſaxa, volens vos Turnus adoro,
Ferte ratem, ſæviſque vadis immittite ſyrtis:
Quo neque me Rutuli, neque conſcia fama ſequatur.
Hæc memorans, animo nunc huc nunc fluctuat illuc:
An ſeſe mucrone ob tantum dedecus amens
Induat, & crudum per coſtas exigat enſem;
Fluctibus an jaciat mediis, & litora nando
Curva petat, Teucrumque iterum ſe reddat in arma.

INTERPRETATIO.

Ille *circumſpectat inſcius rerum*, & *ingratus ſervatæ* vitæ: & *profert ad aſtra geminas manus cum* his *verbis*: O *pater omnipotens*, *an exiſtimaſti me aptum tanto ſceleri*, & *voluiſti* me *luere tale ſupplicium? Quo vehor? unde diſceſſi? quæ fuga & qualem refert me? An rurſus aſpiciam muros Laurentes*, *aut caſtra* mea? *quid* dicet *multitudo illa hominum*, *qui ſecuti* ſunt *me & meum bellum? & quos omnes*, *o ſcelus*, *deſerui in crudeli morte? Et jam cerno* eos *vagos*, & *audio gemitum morientum. Quid faciam? aut quæ terra jam ſatis aperiatur mihi?* O *venti*, *vos potius miſereſcite* mei: *ego Turnus vos colo ſponte*: *allidite navem ad ſcopulos*, *ad ſaxa*: *impellite* in *vada aſpera ſyrtium*: *quo neque Rutuli*, *neque fama ſciens* meam fugam, *ſequantur me. Hæc dicens nunc agitur animo huc*, *nunc illuc*: *an furens ob tantam ignominiam transfodiat ſe cuſpide*, & *traducat per coſtas durum gladium*; *an immittat* ſe in *medias aquas*, & *adeat natatu ſinuoſa litora*, & *ſe referat rurſus in arma Trojanorum.*

NOTÆ.

666. *Ingratuſque ſalutis.*] Incuſat enim Jovem, cujus permiſſu, Junoniſque opera ſervatus fuerat.

668. *Crimine dignum.*] *Dignum*, qui admitterem tantum ſcelus; quale eſt, meos in pugna deſerere.

670. *Quemve reducit?*] Qualem me reducit? quanta ignaviæ labe maculatum? *Reducit.* Alibi *reducet*: ſed locum emendavimus e Romano codice Pierii.

671. *Laurentes muros.*] Urbem Latini regis, Æ. 7. 63. *Caſtra*: vel mea: vel Trojanorum.

674. *Palantes video.*] *Palantes*, *vagos*: quaſi *planantes*: a πλανάομαι, *erro*, *vagor*: unde & *planetæ*, vaga aſtra.

677. *Adoro.*] Ventos ſcilicet. De quorum divinitate, Æ. 3. 120.

678. *Syrtis.*] Ita lego cum Servio, non *ſyrtes*: ne ſit obſcurior ſtructura. *Syrtis*: locus quilibet arenoſus in mari, Æ. 1. 115.

681. *Seſe... Mucrone... induat.*] Commutatio, pro, *mucronem induat*, *veſtiat*, *abdatque corpore.* Sic Cæſar, de bello Gall. l. 7. *Se ipſi acutiſſimis vallis induebant.*

682. *Crudum enſem.*] *Cruentum.* Nam *cruor*, eſt ſanguis effuſus venis & jam frigeſcens, a κρύος *frigidus*: a cruore *cruentus*, & *crudus*, qui adhuc eſt in cruore: a *crudo*, *crudelis*; ut a *fido*, *fidelis.*

Ter conatus utramque viam: ter maxima Juno
Continuit, juvenemque animo miserata repressit.
Labitur alta secans, fluctuque æstuque secundo:
Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem.
At Jovis interea monitis Mezentius ardens
Succedit pugnæ, Teucrosque invadit ovantes.
Concurrunt Tyrrhenæ acies, atque omnibus uni,
Uni odiisque viro telisque frequentibus instant.
Ille, velut rupes vastum quæ prodit in æquor,
Obvia ventorum furiis, expostaque ponto,
Vim cunctam atque minas perfert cœlique marisque,
Ipsa immota manens: prolem Dolichaonis Hebrum
Sternit humi: cum quo Latagum, Palmumque fugacem.
Sed Latagum saxo atque ingenti fragmine montis
Occupat os faciemque adversam: poplite Palmum
Succiso volvi segnem sinit: armaque Lauso
Donat habere humeris, & vertice figere cristas.
Necnon Evantem Phrygium, Paridisque Mimanta
Æqualem comitemque: una quem nocte Theano
In lucem genitori Amyco dedit; & face prægnans
Cisseis regina Parin creat: urbe paterna

INTERPRETATIO.

Ter tentavit utramque viam: ter suprema Juno cohibuit eum, *& animo miserta coërcuit juvenem. Provehitur findens maria, unda & fluxu* maris *favente: & portatur ad urbem veterem Dauni patris* sui. *Sed interea Mezentius impulsu Jovis ardens succedit* ei in *prælio, & aggreditur Trojanos. Irrumpunt* in eum *turmæ Etruscæ, & imminent uni viro; uni, inquam, omnibus odiis & densis jaculis. Ille* Mezentius, *sicut rupes quæ procurrit in magnum mare, objecta furori ventorum & opposita fluctibus, sustinet omnem violentiam & minas cœli & maris, ipsa stans inconcussa*: sic *dejicit* in *terram Hebrum filium Dolichaonis*, & *cum eo Latagum & Palmum fugientem*: *sed opprimit saxo & magno fragmento rupis Latagum*, secundum *os & vultum* sibi *objectum*: *permittit Palmum volutari jacentem subsecto poplite*: *& dat Lauso arma* ejus *ferenda humeris, & cristas imponendas capiti.* Opprimit *etiam Evantem Phrygium, & Mimanta coætaneum & socium Paridis: quem Theano protulit in lucem Amyco patri eadem nocte*; qua *Regina filia Cissei, gravida* ex *face, edit Parin: ad urbem patris...*

NOTÆ.

685. *Viam.*] Modum utrumque consulendi decori suo.

688. *Urbem.*] *Ardeam*, Dauni & Turni regiam, Rutulorum caput, Æ. 7. 410.

690. *Ovantes.*] Successu exultantes, & quasi jam triumphantes, Æ. 3. 189.

691. *Tyrrhenæ acies.*] Pars ea Etruscarum gentium, quæ Mezentium regem ob immanitatem ejecerant, & Æneæ in auxilium venerant: supra, v. 163. Æ. 8. 478.

703. *Theano.*] In secundo casu, *Theanus*: Amyci Trojani uxor: a Taubmanno Hecubæ soror dicitur, ideo, quia Cissei Thraciæ regis filia vocatur ab Homero, Iliad. 6. 299. & 11. 224. Hecuba autem *Cisseis* a Virgilio & a quibusdam aliis appellatur. At Homerus Hecubam, non Cissei Thracis, sed Dymantis Phrygis filiam fuisse ait, Iliad. 16. 718. Et Theano, uxorem Antenoris & Minervæ sacerdotem, Iliad. 6. 299. Igitur, neque Theano soror Hecubæ fuit; neque Theano Virgiliana, eadem est atque Homerica: sed nomen a Virgilio fictum. Quomodo Hecuba, cum Parin ute-

Occubat, ignarum Laurens habet ora Mimanta.
Ac velut ille canum morſu de montibus altis
Actus aper (multos Veſulus quem pinifer annos
Defendit, multoſque palus Laurentia) ſylva
Paſtus arundinea: poſtquam inter retia ventum eſt,
Subſtitit, infremuitque ferox, & inhorruit armos:
Nec cuiquam iraſci propiuſve accedere virtus,
Sed jaculis tutiſque procul clamoribus inſtant:
Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes,
Dentibus infrendens, & tergo decutit haſtas.
Haud aliter, juſtæ quibus eſt Mezentius iræ,
Non ulli eſt animus ſtricto concurrere ferro;
Miſſilibus longe & vaſto clamore laceſſunt.
Venerat antiquis Coriti de finibus Acron,
Grajus homo, infectos linquens profugus hymenæos.

INTERPRETATIO.

Paris obiit, Laurens litus habet Mimanta incogitantem. Et quemadmodum aper ille morſibus canum pulſus ex altis montibus, nutritus in *ſylva arundinea, quem Veſulus pinifer texit annis plurimis, vel palus Laurentia plurimis: poſtquam ventum eſt in retia, conſtitit, & frendet aſper, & cohorreſcit humeris: nec animus eſt ulli iraſci* in eum *aut accedere propius, ſed* omnes *urgent circum telis & ſecuris clamoribus: ille vero interritus opponit ſe in omnes partes, ſtridens dentibus, & excutit tela e tergo. Non aliter nemini* eorum, *quibus Mezentius legitimo eſt odio, eſt audacia congredi nudo enſe* cum eo: *procul infeſtant* eum *jaculis & alta vociferatione. Acron, vir Græcus, venerat ex antiqua regione Coriti, advena, omittens nuptias imperfectas.*

NOTÆ.

ro ferret, facem geſtare ſe ſomniaverit, Æ. 1. 31.

706. *Occubat, ignarum* &c.] Prima pars ad Parin pertinet, qui ad Trojam a Philocteta occiſus eſt: ſecunda ad Mimanta, qui in campis Laurentibus occiditur. Quare Pierius aliique ſic locum hunc reſtituunt: *Urbe paterna occubat hic, carum Laurens habet ora Mimanta.* Sed contra eſt, quod antiqui interpretes omnino *ignarum* legerint: Gellius imprimis: qui *ignarum* paſſive interpretatur, pro *ignotum*: ut apud Ovid. Metam. l 7. 403. *Jamque aderat Theſeus, proles ignara parenti.* Sed hic nihil opus eſt ad paſſivam illam vim confugere: cum active ſignificare poſſit, *ignarum caſus ſui*; id eſt, *ignorantem ſe tali caſu & loco moriturum.* De *Laurente litore*, Æ. 7. 63.

707. *At velut ille* &c.] *Ille*, frequenter abundat in Virgilianis comparationibus, & magnum aliquid ac ſingulare ſignificat: *Ille aper*, id eſt, *magnus aliquis aper.* Sic Æ. 12. 5. *Pœnorum qualis in arvis, ſaucius ille gravi venantum vulnere pectus, jamdudum movet arma leo.*

708. *Veſulus.*] Mons altiſſimus Alpium maritimarum, ad occidentem Liguriæ, nunc *monte Viſo*: in eo ſunt Padi fontes, *du Po.*

709. *Palus Laurentia.*] Vel plurali numero *paludes Laurentinæ*, inter Tiberis oſtia urbemque Laurentum, ſecundum litus Tyrrheni maris · qui tractus ſylvis & paludibus arundinetiſque aſper olim fuit, ubi frequentes apri memorantur a poëtis: hinc *ſylva hæc arundinea*, id eſt paluſtris, a Virgilio appellatur: Teſtaturque Cluverius, loci ſpeciem nunc ab antiqua non admodum differre, immo & apris infeſtam eſſe.

714. *Partes cunctatur in omnes.*] Moram facit ac ſubſiſtit, ut opponat ſe in omnes partes.

715. *Quibus Mezentius iræ.*] Quomodo dicimus: *eſſe odio. Juſta* dicitur illa Etruſcorum ira; ob immanem Mezentii crudelitatem: Æ. 8. 478.

719. *Antiquis Coriti de finibus.*] *Coritus,*

Hunc ubi miſcentem longe media agmina vidit,
Purpureum pennis & pactæ conjugis oſtro:
Impaſtus ſtabula alta leo ceu ſæpe peragrans,
(Suadet enim veſana fames) ſi forte fugacem
Conſpexit capream, aut ſurgentem in cornua cervum;
Gaudet hians immane, comaſque arrexit, & hæret
Viſceribus ſuper accumbens: lavit improba teter
Ora cruor:
Sic ruit in denſos alacer Mezentius hoſtes.
Sternitur infelix Acron, & calcibus atram
Tundit humum expirans, infractaque tela cruentat.
Atque idem fugientem haud eſt dignatus Oroden
Sternere, nec jacta cæcum dare cuſpide vulnus:
Obvius adverſoque occurrit, ſeque viro vir
Contulit: haud furto melior, ſed fortibus armis.
Tum ſuper abjectum poſito pede nixus & haſta:
Pars belli haud temnenda, viri, jacet altus Orodes.
Conclamant ſocii, lætum pæana ſecuti.
Ille autem expirans: Non me quicunque es inulto,
Victor, nec longum lætabere: te quoque fata
Proſpectant paria, atque eadem mox arva tenebis.

INTERPRETATIO.

Poſtquam Mezentius *aſpexit procul eum turbantem medias turmas, purpureum* ob *criſtas & purpuram ſponſæ promiſſæ: quemadmodum ſæpe leo famelicus percurrens alta ſtabula (nam impellit immoderata fames) ſi forte vidit capream fugacem, aut cervum erectum per cornua; lætatur aperiens* fauces *immaniter, & arrigit jubas, & ſtat incumbens ſuper viſcera, & ſanguis tingit os fædum: ſic gaudens Mezentius irrumpit in hoſtes confertos. Miſer Acron ſternitur, & moriens ferit talis nigram terram, & inficit ſanguine haſtam ruptam.* *Atque idem* Mezentius *dedignatus eſt occidere Oroden fugientem, & librato* jaculo *acuto infigere* ei *plagam improviſam: ſed obviam* præcurrens, *& obtulit* ſe *adverſo, & vir viro objecit ſe: non melior inſidiis, ſed generoſis armis. Deinde pede impoſito, & innitens haſta ſuper* eum *ſtratum:* O *viri, ecce jacet ingens* Orodes*, pars exercitus non aſpernanda. Socii exclamant repetentes lætum pæana. Ille autem moriens* dixit: O *victor, quiſquis es, non gaudebis diu, nec me inulto: ſors æqualis te etiam ſpectat, & mox mordebis eandem terram.*

NOTÆ.

nunc *Cortona*; urbs in orientali parte Tuſciæ, circa Traſimenum lacum, *antiquis finibus*: quia a Corito Dardani patre fundata, a quo Trojani originem duxerunt. Æ. 3. 169. *Grajus homo.*] Græca origine: qui Coriti, ſeu Cortonæ conſederat. *Profugus* ad Tarchontem & Æneam: cauſam non affert poëta. De *Hymenæo*, nuptiarum præſide numine, G. 3. 60.

722. *Pennis & oſtro.*] *Pennis purpureis*: ut G. 2. 192. *Pateris libamus & auro.* Sunt *pennæ*: criſtæ caſſidis e plumis avium purpureo colore tinctis, Æ. 3. 468. Munus autem erat a ſponſa datum abeunti, in pignus amoris. *Oſtrum*, purpura ex oſtreo expreſſa. G. 2. 506.

727. *Lavit.*] Prima brevi, præſentis eſt temporis, *a lavere*: prima longa, præteriti eſt temporis, à *lavare.*

733. *Cæcum vulnus.*] Ab Orode non præviſum, quia a tergo, quaſi clam, & ex inſidiis; ſeu, ut mox ait, *furto.*

738. *Pæana ſecuti.*] *Pæan*, carmen triumphale: quod inceptum a Mezentio, ſocii perſequuntur: De *ea voce* Æ. 6. 657.

741. *Eadem mox arva tenebis.*] Proſternendus & occidendus ab Ænea, infra v. 894.

Ad quem ſubridens miſta Mezentius ira:
Nunc morere : aſt de me Divum pater atque hominum rex
Viderit. Hoc dicens, eduxit corpore telum :
Olli dura quies oculos & ferreus urget
Somnus : in æternam clauduntur lumina noctem.
Cædicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaſpem :
Partheniumque Rapo, & prædurum viribus Orſen :
Meſſapus Cloniumque, Lycaoniumque Ericaten :
Illum, infrænis equi lapſu tellure jacentem;
Hunc, peditem pedes. Et Lycius proceſſerat Agis,
Quem tamen haud expers Valerus virtutis avitæ
Dejicit : Atronium Salius ; Saliumque Nealces,
Inſignis jaculo & longe fallente ſagitta.
Jam gravis æquabat luctus & mutua Mavors
Funera : cædebant pariter, pariterque ruebant
Victores victique : neque his fuga nota, nec illis.
Dii Jovis in tectis iram miſerantur inanem
Amborum, & tantos mortalibus eſſe labores.
Hinc Venus, hinc contra ſpectat Saturnia Juno.
Pallida Tiſiphone media inter millia ſævit.

INTERPRETATIO.

Ad quem reſpondet *Mezentius ſubridens miſto furore : Jam morere : de me autem ſtatuat genitor Deorum & rex hominum. Id loquens, extraxit haſtam e corpore : quies acerba & ſomnus ferreus premit illi oculos : oculi clauduntur in perpetuam noctem. Cædicus jugulat Alcathoum, Sacrator Hydaſpen : & Rapo Parthenium, ac Orſen prævalidum robore : Meſſapus, & Clonium, & Ericaten Lycaonium ; illum dejectum* in *terram lapſu equi indomiti ; hunc pedes peditem. Agis quoque Lycius cucurrerat* in Meſſapum : *hunc tamen deturbat Valerus non carens virtute avorum : Salius Atronium ; & Salium Nealces, bonus jaculo & ſagitta eminus decipiente. Jam Mars aſper adæquabat dolores & mortes mutuas : victores & victi pariter occidebant, & pariter cadebant : nec fuga cognita erat his, neque illis. Dii in domo Jovis miſerantur vanum furorem utriuſque* partis, *& tantas difficultates eſſe hominibus. Hinc Venus, hinc Juno filia Saturni aſpicit* ex *adverſo. Tiſiphone pallida furit in mediis millibus.*

NOTÆ.

743. *Divum pater atque hominum rex.*] Quem vos talem eſſe creditis : ut notat Servius. Jocatur enim impius Mezentius in Deos, qui infra v. 773. nullum invocat ad pugnam Deum, præter dextram ſuam & arma : *Dextra mihi Deus & telum quod miſſile libro.*

747. *Cædicus* &c.] Reprehendunt poëtam critici, quod nomina permiſcuerit. Produnt ſe tamen ipſa per ſe, quorum, & qualia ſint : Latina quippe, *Cædicus*, *Sacrator*, *Rapo*, *Meſſapus*, *Salius* &c. Græca, ſeu Phrygia & Trojana, *Alcathous*, *Hydaſpes*, *Parthenius*, *Orſes*, &c.

749. *Lycaonium Ericaten.*] Vel *Lycaonis* filium : vel e *Lycaonia*, minoris Aſiæ regione mediterranea : inter Cappadociam, Piſidiam, & Ciliciam : caput regionis, *Iconium*, nunc *Cogny*.

751. *Lycius Agis.*] E *Lycia* : minoris Aſiæ regione, meridionali & maritima : inter Cariam ab occidente, & Ciliciam ab oriente.

754. *Longe fallente ſagitta.*] Eminus incautos feriente. *Mavors*, Martis nomen, quia magna vertit : Ecl. 9. 12. *Venus*, Æ. 1. 260. *Juno*, *Saturni filia*, Æ. 1. 27, 50.

661. *Tiſiphone.*] Una e tribus furiis, Æ. 6. 572. G. 3. 552. Nomen a τίω *ulciſcor*, & φόνος *cædes*.

At vero ingentem quatiens Mezentius haſtam
Turbidus ingreditur campo: quam magnus Orion,
Quum pedes incedit medii per maxima Nerei
Stagna viam ſcindens, humero ſupereminet undas;
Aut ſummis referens annoſam montibus ornum,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.
Talis ſe vaſtis infert Mezentius armis.
Huic contra Æneas, ſpeculatus in agmine longo,
Obvius ire parat. Manet imperterritus ille,
Hoſtem magnanimum opperiens, & mole ſua ſtat:
Atque oculis ſpatium emenſus quantum ſatis haſtæ:
Dextra mihi Deus, & telum quod miſſile libro,
Nunc adſint. Voveo prædonis corpore raptis
Indutum ſpoliis ipſum te Lauſe trophæum
Æneæ. Dixit, ſtridentemque eminus haſtam
Jecit: at illa volans clypeo eſt excuſſa, proculque
Egregium Anthorem latus inter & ilia figit:
Herculis Anthorem comitem, qui miſſus ab Argis

INTERPRETATIO.

At vero Mezentius librans magnam haſtam intrat in *campum turbulentus: quantus Orion excellit humeris super fluctus, quando graditur pedes, aperiens* ſibi *iter per vaſta ſtagna medii Nerei*; *aut* quando *reportans antiquam ornum e ſummis montibus, ambulat* in *terra, & tegit caput inter nubes. Talis Mezentius immittit ſe magnis armis. Ex adverſo Æneas, conſpicatus* eum *in longa turma, parat ire ob viam illi. Ille ſtat intrepidus, expectans generoſum hoſtem, & immotus* eſt *ſua proceritate: & menſus ſpatium, quantum ſufficiebat haſtæ,* ait: *Nunc dextera*, quæ *mihi Deus* eſt; *& haſta, quam vibro volatilem, auxilientur* mihi. *Voveo, o Lauſe, te* fore *trophæum ipſum Æneæ, veſtitum ſpoliis detractis e corpore raptoris.* Sic *ait, & procul evibravit haſtam ſonantem: illa autem volans detorta eſt* e *clypeo* Æneæ, *& longe confodit inter ilia & latus illuſtrem Anthorem: Anthorem ſocium Herculis, qui profectus Argis....*

NOTÆ.

763. *Orion.*] De eo multa fabuloſa congerit hic Servius: ſed omnino arbitror, poëtam explicandum de ejus ſpecie cœleſti: maximum enim ſidus eſt, ſtellis conſtans ſex & quinquaginta lucidiſſimis: pingitur accinctus gladio, & clavam intendens. Unde cum mari navigantibus oritur, videtur mare medium ſecare: mox humeris, deinde toto corpore e fluctibus emergens. Sic quoque in terra degentibus, videtur ex horiſonte ad ſummum uſque cœlum pertingere. *Ornus annoſa,* clava eſt, qua inſtructus pingitur. *Ornus* arbor, fraxinus ſylveſtris. *Nereus*, marinum numen, Ecl. 6. 35. *Nerei ſtagna*: humilior expreſſio maris, quam auget addendo, *maxima*: ut Æ. 1. 122. *Nantes in gurgite vaſto.*

773. *Dextra mihi Deus.*] Nam ubique *contemptor Divum Mezentius*: Æ. 7. 648.

775. *Ipſum te Lauſe trophæum* &c] Solent victores truncum arboris eligere, quem ſpoliis onerent; idque *trophæum* appellant. Mezentius vovet, non truncum arboris, ſed Lauſum ipſum filium ſuum trophæi loco ſibi futurum: id eſt, ſe daturum, & quaſi conſecraturum filio ſpolia Æneæ.

778. *Anthorem.*] Non ab *Anthor, Anthoris*: brevis enim eſſet media ſyllaba: ut in *Hector, Hectoris*; *Neſtor, Neſtoris*. Igitur ab *Anthores, Anthoris*: ut *Diores, Dioris*: unde *Anthorem*, ſicut *Diorem*, Æ. 12. 509. Ita Servius. De *Argis*, urbe Peloponneſi, Æ. 1. 288. De *Hercule*, apud Evandrum

Hæſerat Evandro, atque Itala conſederat urbe.
Sternitur infelix alieno vulnere, cœlumque
Aſpicit, & dulces moriens reminiſcitur Argos.
Tum pius Æneas haſtam jacit: illa per orbem
Ære cavum triplici, per linea terga, tribuſque
Tranſiit intextum tauris opus: imaque ſedit
Inguine; ſed vires haud pertulit. Ocyus enſem
Æneas, viſo Tyrrheni ſanguine, lætus
Eripit a femore, & trepidanti fervidus inſtat.
Ingemuit cari graviter genitoris amore,
Ut vidit, Lauſus, lacrymæque per ora volutæ.
Hic mortis duræ caſum, tuaque optime facta,
Si qua fidem tanto eſt operi latura vetuſtas,
Non equidem, nec te juvenis memorande ſilebo.
Ille pedem referens, & inutilis, inque ligatus
Cedebat, clypeoque inimicum haſtile trahebat:
Prorupit juvenis, ſeſeque immiſcuit armis.
Jamque aſſurgentis dextræ, plagamque ferentis
Æneæ ſubiit mucronem: ipſumque morando
Suſtinuit: ſocii magno clamore ſequuntur,
Dum genitor nati parma protectus abiret:
Telaque conjiciunt: proturbantque eminus hoſtem

INTERPRETATIO.

adhæſerat Evandro, & remanſerat in urbe Itala. Miſer dejicitur aliena plaga, & ſpectat cœlum, & moriens recordatur dilectos Argos. Tunc pius Æneas immittit haſtam: illa pervadit per orbem cavum trino ære, per telas lineas, & opus clypei *compactum tribus coriis tauri: & ſumma* ſui parte *ſtetit* in *inguine; ſed non tulit vim* ſuam eo uſque. *Statim Æneas, conſpecto ſanguine regis Etruſci, gaudens educit gladium a femore, & ardens imminet turbato. Lauſus, cum* id *conſpexit, alte ingemuit* ex *amore* in *dilectum patrem, & lacrymæ ſparſæ* ſunt *per vultum. Sane, ſi aliqua poſteritas datura eſt fidem tanto facto, non hic tacebo exitum aſperæ mortis, o bone, & tua geſta; nec te* ipſum, *o celebrande juvenis. Ille retro ferens greſſum, & debilis, & impeditus, recedebat, & trahebat* cum *clypeo haſtam hoſtilem: juvenis irruit, & ſe interpoſuit armis, & ſubjecit ſe cuſpidi ſublatæ dexteræ & Æneæ inferentis vulnus, & ipſum ſuſtinuit retardando: ſocii adjuvant ingenti clamore; dum pater excederet tectus parma filii: & evibrant ſpicula, & longe propellunt hoſtem...*

NOTÆ.

excepto, Æ. 8. 200.

780. *Itala urbe.*] *Pallanteo*, Evandri regia, Æ. 8. 51.

784. *Linea terga.*] Supra, v. 482. *Ferri terga*: id eſt plexus varios. *Lino* autem, ſive *linteo* tegebantur ærea etiam ſcuta, ut iis inhærere pictura poſſet: ex Servio. De *inguine*, ſupra, v. 589.

788. *Femore.*] *Femur* & *femen*, promiſcue ſumuntur: tamen proprie *femen*, pars eſt interior; *femur*, exterior. Aiunt aliqui ſolum dici *femur*, in nominativo: cujus genitivus ſit *femoris* vel *feminis*: leguntque hic, *femine.*

794. *Inque ligatus* &c.] Æneæ haſtili, per clypeum in inguen impacto, cum ipſo clypeo quaſi illigatus.

796. *Prorupit juvenis.*] Sic reſtituimus ex Romano apud Pierium codice: alias *proripuit.*

800. *Parma.*] Brevis clypeus, rotundus, & undique *par*: *velitum* apud Romanos ob levitatem proprius, Æ. 9. 548. unde infra, v. 817. *Parmam levia arma.*

Miſſilibus: furit Æneas, tectuſque tenet ſe.
Ac velut effuſa ſiquando grandine nimbi
Præcipitant, omnis campis diffugit arator,
Omnis & agricola, & tuta latet arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice ſaxi,
Dum pluit in terris, ut poſſint ſole reducto
Exercere diem: ſic obrutus undique telis
Æneas, nubem belli, dum detonet, omnem
Suſtinet: & Lauſum increpitat, Lauſoque minatur:
Quo moriture ruis? majoraque viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua. Nec minus ille
Exultat demens: ſævæ jamque altius iræ
Dardanio ſurgunt ductori, extremaque Lauſo
Parcæ fila legunt. Validum namque exigit enſem
Per medium Æneas juvenem, totumque recondit.
Tranſiit & parmam mucro, levia arma minacis,
Et tunicam, molli mater quam neverat auro:
Implevitque ſinum ſanguis: tum vita per auras
Conceſſit mœſta ad manes, corpuſque reliquit.
At vero ut vultum vidit morientis & ora,
Ora modis Anchiſiades pallentia miris:
Ingemuit miſerans graviter, dextramque tetendit:
Et mentem patriæ ſubiit pietatis imago:
Quid tibi nunc miſerande puer pro laudibus iſtis,
Quid pius Æneas tanta dabit indole dignum?

INTERPRETATIO.

jaculis: Æneas ſævit & continet ſe tectus clypeo. *Et quemadmodum, ſi aliquando nubes ruunt effuſa grandine, omnis arator & omnis agricola fugit ex agris, & viator abdit* ſe ſub *aggere ſecuro, aut* ſub *crepidine fluvii, aut ſub cavo rupis arduæ, dum pluit in terris, ut poſſint Sole revocato conſumere diem: ſic Æneas obrutus undequaque ſpiculis, ſuſtinet omnem nubem armorum, donec* ceſſet *tonare: & objurgat Lauſum, & comminatur Lauſo: Quo curris o moriture, &* cur *ſuſcipis majora viribus? pietas tua decipit te improvidum. Ille nihilominus inſanus gaudet: & jam furor aſper gravius exardeſcit duci Trojano, & Parcæ colligunt ultima fila Lauſo. Nam Æneas immittit validum enſem in medium juvenem, & abdit totum: cuſpis trajecit quoque parmam, levem armaturam minacis* juvenis, *& tunicam quam mater neverat auro flexili: & cruor replevit ſinum: tunc vita triſtis abiit per aërem ad inferos, & deſeruit corpus. At vero cum filius Anchiſæ vidit faciem & ora morientis, ora pallentia miris modis: ingemuit graviter miſereſcens, & porrexit dexteram, & ſpecimen* illud *pietatis* in *parentem penetravit animum. O puer infelix, quid nunc pro iſtis meritis; quid pius Æneas dabit tibi dignum tanta virtute?*

NOTÆ.

809. *Nubem belli, dum detonet, omnem ſuſtinet.*] Ita Pierius legit, ex vetuſtiſſimo Romano codice: cum vulgo corrupte legatur: *Nubem belli dum detinet, omnes ſuſtinet.* Firmat Romanam lectionem Servius cum ſic interpretatur: *Bellantum impetum ſuſtinet dum deferveat.*

815. *Parcæ.*] Tres, quæ fuſis hominum ſortes evolvunt, Æ. 1. 26.

818. *Tunicam.*] De ea veſte interiore, Æ. 9. 616.

820. *Manes.*] Inferorum Dii ſunt, vel ani-

Arma quibus lætatus, habe tua : teque parentum
Manibus, & cineri, si qua est ea cura, remitto.
Hoc tamen infelix miseram solabere mortem:
Æneæ magni dextra cadis. Increpat ultro
Cunctantes socios, & terra sublevat ipsum,
Sanguine turpantem comptos de more capillos.
Interea genitor Tiberini ad fluminis undam
Vulnera siccabat lymphis, corpusque levabat,
Arboris acclinis trunco : procul ærea ramis
Dependet galea, & prato gravia arma quiescunt.
Stant lecti circum juvenes : ipse æger, anhelans
Colla fovet, fusus propexam in pectore barbam.
Multa super Lauso rogitat : multosque remittit
Qui revocent, mœstique ferant mandata parentis.
At Lausum socii exanimum super arma ferebant
Flentes ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Agnovit longe gemitum præsaga mali mens:
Caniciem immundo deformat pulvere, & ambas
Ad cœlum tendit palmas, & corpore inhæret:
Tantane me tenuit vivendi, nate, voluptas;
Ut pro me hostili paterer succedere dextræ
Quem genui? tuane hæc genitor per vulnera servor,

INTERPRETATIO.

Retine arma tua, quibus gaudebas : & te reddo umbris parentum & sepulcro, si qua ratione *id curas. Tamen, o miser, solaberis necem infaustam ea* re : *moreris manu ingentis Æneæ. Ultro excitat socios morantes. & erigit* e *terra illum fœdantem cruore crines de more compositos. Interim pater* ejus, *ad undas Tybris fluvii, tergebat aquis plagam, & curabat corpus adnixus trunco arboris : ærea cassis longe pendet* e *ramis, & onerosa arma jacent* in *prato. Juvenes præcipui circumsistunt : ipse saucius, anhelans, reficit collum, deponens in pectus barbam promissam : quærit plurima de Lauso : & mittit plurimos qui retrahant* eum, *& portent* ei *jussa patris. Sed socii plorantes portabant in clypeo Lausum mortuum, magnum & magna plaga occisum. Mens* patris *præsagiens calamitatem agnovit procul lamenta : deturpat canos* crines *fœdo pulvere, & tollit ad cœlum geminas palmas, & incumbit cadaveri :* O *fili, an tanta cupido vitæ corripuit me, ut paterer* eum *quem genui supponi pro me dexteræ inimicæ? an* ego *pater servor per has plagas tuas* ....

NOTÆ.

mæ mortuorum, Æ 6.743.

832. *De more.* Juvenum : qui, ut & mulieres, capillos certa lege componebant, ut videre est in antiquis statuis. De *Tiberino* fluvio, Æ. 8.330.

835. *Acclinis.*] Vulgo *acclivis* : sed emendant Turnebus, Lambinus, Casaubonus &c. ut & *reclinis* pro *reclivis* : a voce antiqua & Lucretiana, *clino.* Cæsar de bello Gall. l. 6. *His sunt arbores pro cubilibus : ad eas se applicant : atque ita paulummodo acclinatæ quietem capiunt.* Dicitur tamen *proclivis*, non *proclinis* : a *clivo*, quæ inclinatio est & devexitas montis. Quare ego existimo : sicut *clivus* a *clino* dictus est, quod apud omnes constat; ita potuisse dici *acclivis* & *reclivis*, etiamsi a *clino* deriventur.

835. *Procul.*] Servius aliique hinc probant, *procul*, significare *juxta* : itemque ex illo Ecl. 6. 16. *Serta procul tantum capiti delapsa jacebant.* Ego in eam opinionem adduci non possum : & puto, *procul*, non quidem longam semper distantiam; sed aliquam saltem significare.

Morte tua vivens? Heu! nunc misero mihi demum
Exilium infelix, nunc alte vulnus adactum.
Idem ego, nate, tuum maculavi crimine nomen,
Pulsus ob invidiam solio sceptrisque paternis.
Debueram patriæ pœnas, odiisque meorum
Omnes per mortes animam sontem ipse dedisse:
Nunc vivo, neque adhuc homines lucemque relinquo,
Sed linquam. Simul hæc dicens, attollit in ægrum
Se femur: & quanquam vis alto vulnere tardat,
Haud dejectus equum duci jubet: hoc decus illi,
Hoc solamen erat; bellis hoc victor abibat
Omnibus: alloquitur mœrentem, & talibus infit:
Rhœbe diu, res si qua diu mortalibus ulla est,
Viximus: aut hodie victor spolia illa cruenta
Et caput Æneæ referes, Lausique dolorum
Ultor eris mecum; aut, aperit si nulla viam vis,
Occumbes pariter: neque enim, fortissime, credo
Jussa aliena pati & dominos dignabere Teucros.
Dixit: & exceptus tergo consueta locavit
Membra, manusque ambas jaculis oneravit acutis:
Ære caput fulgens, cristaque hirsutus equina.
Sic cursum in medios rapidus dedit. Æstuat ingens
Imo in corde pudor, mistoque insania luctu,

INTERPRETATIO.

vivus per *mortem tuam? Heu! nunc denique mihi misero durum* est *exilium, nunc plaga intime inflicta* est. *Ego ipse, o fili, infeci scelere tuum nomen, ejectus solio & regno paterno propter cupiditatem* meam. *Debebam pœnas patriæ, &* debebam *ipse dare animam sceleratam indignationi meorum* subditorum *per omnia* genera *mortis. Nunc vivo, nec adhuc relinquo vitam & homines: at relinquam. Hæc proferens, simul erigit se in femur saucium: & quamvis violentia profundi vulneris retardet* eum, *non fractus imperat adduci equum: hoc erat illi ornamentum, hoc solatium*; per *hunc exibat victor* ex *omnibus præliis: alloquitur mœstum* equum *& affatur talibus* verbis: *Rhœbe diu viximus, si ulla res diu durat hominibus: vel hodie victor reportabis spolia illa sanguinea & caput Æneæ, & mecum eris ultor mortis Lausi: vel, si nullus impetus pandit* mihi *viam* ad ultionem, *cades simul. Opinor enim, o fortissime, dedignaberis ferre imperia exterorum, & Trojanos dominos.* Sic *ait: & exceptus dorso, composuit corpus assuetum* huic equo: *& armavit binas manus telis acutis: splendens ærea* casside secundum *caput, & horrens crista* e jubis *equinis. Sic præceps cepit cursum per medios. Pudor magnus ardet in corde intimo, & amentia juncta* cum *dolore,*

NOTÆ.

849. *Heu nunc misero mihi* &c.] Non me movit huc usque, aut ignominia exilii, aut dolor inflicti ab Ænea vulneris: quandiu te ultorem superesse putavi: nunc &c.

852. *Ob invidiam.*] Non, *ob odia*: ne merito expulsus esse videatur: inquit Servius. Male: cum profiteatur se *criminis* reum, *se debere pœnas patriæ*. Fortasse *ob invidiam* dicit, non *subditorum in se*, sed *suam in subditos*: id est cupiditatem, avaritiam, immanitatem.

861. *Rhœbe diu* &c.] Carpitur hic a quibusdam Virgilius, quod Mezentium inducat se cum equo componentem. Ducem tamen habet Homerum Il. 8. 185. ubi Hector equos item suos, Xanthum, Podargum, Æthona, & Lampum adhortatur.

Et furiis agitatus amor, & conſcia virtus.
Atque hic Æneam magna ter voce vocavit.
Æneas agnovit eum, læturſque precatur:
Sic pater ille Deûm faciat, ſic altus Apollo,
Incipias conferre manum.
Tantum effatus, & infeſta ſubit obvius haſta.
Ille autem: Quid me erepto, ſæviſſime, nato
Terres? hæc via ſola fuit qua perdere poſſes.
Nec mortem horremus, nec Divûm parcimus ulli:
Deſine, jam venio moriturus, & hæc tibi porto
Dona prius. Dixit, telumque intorſit in hoſtem:
Inde aliud ſuper atque aliud figitque, volatque
Ingenti gyro: ſed ſuſtinet aureus umbo.
Ter circum aſtantem lævos equitavit in orbes,
Tela manu jaciens: ter ſecum Troïus heros
Immanem ærato circumfert tegmine ſylvam.
Inde ubi tot traxiſſe moras, tot ſpicula tædet
Vellere; & urgetur pugna congreſſus iniqua:
Multa movens animo, jam tandem erumpit, & inter
Bellatoris equi cava tempora conjicit haſtam.

INTERPRETATIO.

& amor turbatus furore, & fortitudo ſua ſibi *cognita. Tunc vero appellavit Æneam ter alta voce. Æneas agnovit eum & gaudens orat* Deos: *Sic pater ille Deorum, ſic magnus Apollo efficiat*, ut *incipias conſerere manum* mecum. Hoc *ſolum locutus* eſt, *& occurrit adverſus minaci haſta. Ille autem* Mezentius ait: O *crudeliſſime, cur me territas ſublato filio? unicus fuit ille modus, quo poſſes* me *occidere: nec timemus mortem, nec reveremur ullum numen: abſtine* ab illis: *nunc venio moriturus, & prius fero tibi hæc munera. Dixit, & libravit jaculum in hoſtem: deinde infigit aliud, & præterea aliud: & circuit* in *magnum orbem: ſed clypeus aureus excipit* illa. *Ter equitavit in ſiniſtros circuitus circa ſtantem* Æneam, *ſpargens manu jacula: ter heros Trojanus ſecum circumfert magnum numerum* jaculorum, *in æreo clypeo* defixum. *Denique cum pigeret ducere tot moras, & extrahere tot jacula* e clypeo; *&* cum *premeretur certans prælio impari: meditans mente plurima, tum denique irruit, & impingit haſtam inter cava tempora pugnacis equi:*

NOTÆ.

875. *Sic pater ille &c.*] Æneæ pietas in invocandis Diis: quos contra Mezentius negligit: *Dextra mihi Deus &c.* v. 773. *Sic* &c. id eſt: *Sic faciat pater Deum, ut incipias* &c. Eſt enim in pugna, quæ miſſilibus peragitur, deterior ejus conditio qui incipit. Vel: *Faciat pater Deum, ut ſic incipias*: id eſt, *eques contra peditem.* Nam etſi habitus equeſtris videtur ad impetum pedeſtri ſuperior: in pedeſtri tamen magna & multiplex utilitas. Et vero Æneas pedes, confoſſo equo, equitem deturbavit.

878. *Quid me erepto &c.*] Orbatum filio patrem fruſtra territas? magis enim poſt illius exceſſum cupio mori, quam me ipſe cupis occidere. Sic Donatus.

879. *Hæc via ſola fuit &c.*] Alia enim via ſuperare non poſſes: tunc vita mea conſumpta eſt, tunc me cepit odium vitæ; cum cecidit Lauſus, cum ejus funus his oculis vidi. Sic Donatus.

880. *Nec mortem &c.*] Fruſtra minaris mortem, quam quæro: fruſtra Deos invocas, quos contemno, quos probris laceſſo; quibus, ſi adeſſent, minime parcerem.

881. *Hæc tibi porto dona prius.*] Ut, quaſi mutuo munere, me occidas. *Vmbo.* Æ. 2. 546.

887. *Sylvam.*] Magnam telorum multitudinem infixam clypeo. G. 1. 152.

889. *Pugna congreſſus iniqua.*] Pedes Æ-

Tollit se arrectum quadrupes, & calcibus auras
Verberat, effusumque equitem super ipse secutus
Implicat, ejectoque incumbit cernuus armo.
Clamore incendunt cœlum Troesque Latinique.
Advolat Æneas, vaginaque eripit ensem,
Et super hæc: Ubi nunc Mezentius acer, & illa
Effera vis animi? Contra Tyrrhenus, ut auras
Suspiciens hausit cœlum, mentemque recepit:
Hostis amare, quid increpitas, mortemque minaris?
Nullum in cæde nefas: nec sic ad prælia veni.
Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lausus.
Unum hoc, per si qua est victis venia hostibus, oro,
Corpus humo patiare tegi: scio acerba meorum
Circumstare odia: hunc, oro, defende furorem,
Et me consortem nati concede sepulcro.
Hæc loquitur, juguloque haud inscius accipit ensem,
Undantique animam diffundit in arma cruore.

INTERPRETATIO.

Equus attollit se rectum, ferit aërem ungulis posterioribus, *& ipse cadens super equitem excussum impedit* eum, *& pronus in caput opprimit projectum humerum. Trojani & Latini commovent cœlum clamore. Æneas accurrit, & extrahit gladium e vagina, & simul hæc* dicit: *Ubi est jam ferox Mezentius, & aspera illa violentia animi? Etruscus, postquam aspiciens aërem hausit spiritum & collegit animum*, ait *contra: Hostis acerbe, cur objurgas* me, *& intentas necem? Nullum crimen est in* mea *cæde: nec sic redii ad prælium*, ut mihi parceres; *nec meus Lausus fecit mihi tecum hæc fœdera. Hoc solum precor, per veniam* quæ datur *superatis hostibus, si datur aliqua: patere* ut *cadaver* meum *tumuletur humo. Novi aspera odia meorum circumsistere* me: *precor, contine hunc furorem, & redde me tumulo conjunctum* cum *filio. Hæc dicit, & excipit gladium gutture sciens &* videns, *& spargit animam cum sanguine exundante in arma.*

NOTÆ.

neas, contra equitem Mezentium.

892. *Tollit se arrectum* &c.] Videtur primum sublato capite ex dolore vulneris, in posteriores pedes surrexisse: mox contrario motu recidens in anteriores, posterioribus aërem verberasse: quo succussu dejectus est Mezentius: equus in caput cernuus procubuit.

894. *Ejectoque incumbit cernuus armo.*] *Cernuus* is dicitur, qui procumbit in faciem; eam scilicet partem, qua *cernimus*, seu videmus: hinc *cernuare*. Ita vulgo grammatici omnes. *Armus* est humerus, ut quibusdam videtur, brutorum animantium. Tamen hic explicatur de humero Mezentii, quemadmodum de humero Herminii, Æ. 11. 644.

895. *Clamore incendunt cœlum.*] Commovent, concitant. Sic Æ. 4. 360. *Desine meque tuis incendere, teque querelis.*

900. *Mortemque minaris? nullum* &c.] Quid suspendis ictum, quasi me ad mortem deprecandam invitares? Potes me occidere: nullum crimen est, si quod hostis tibi parabat, id ipsum huic inferas. Non ad pugnam ea mente redii, ut vincerem; sed ut morerer. Nec Lausus morte sua fœdus hoc tecum mihi pepigit, ut vitam deinde mihi condonares: donum quippe respuerem tuum, qui filio superesse nolo.

905. *Circumstare odia.*] De odiis Etruscorum in Mezentium regem suum, Æ. 8. 478.

ÆNEIDOS
LIBER XI.

ARGUMENTUM.

Postera die victor Æneas de spoliis Mezentii trophæum Marti erigit, Pallantis mortui corpus magno apparatu ad Evandri urbem remittit, ubi summo patris luctu excipitur. Latini oratores duodecim dierum inducias ab Ænea obtinent, & interim uterque exercitus cadavera suorum supremis honoribus prosequitur. Venulus, e Diomedis urbe redux, nullam inde spem esse auxilii Latinis refert. Latinus rex ea spe destitutus, convocato concilio, legatos ad Æneam de pacis conditionibus mittendos censet. Addit Drances huic regis sententiæ multa in Turnum belli auctorem convitia: quæ Turnus amare, sed animose refellit: paratum se professus, singulari cum Ænea certamine commune periculum redimere. Iis ita rixantibus nuntiatur, Trojani exercitus expeditos equites planis itineribus Laurento imminere, Æneam cum reliquis copiis per loca montibus impedita eodem contendere. Turnus cognito Æneæ consilio suas etiam copias bifariam dividit: equites sub Camilla & Messapo Trojanis equitibus opponit; ipse cum cæteris montium angustias occupat, ut Æneam opprimat insidiis. Diana mortem Camillæ prævidens, cum eam impedire non possit, saltem ultioni providet: dimissa e cœlo Nympha Opi, quæ percussorem illius interimat. Commisso equestri prælio Camilla ab Arunte occiditur, Aruns ab Opi. Camillæ nece consternati Rutuli fugam arripiunt. Cujus calamitatis nuntio ad Turnum perlato, is relictis quas insederat angustiis, auxilio suorum accurrit. Eodem subsequitur Æneas: imminente jam nocte, castra utrique ante urbem collocant.

Oceanum interea surgens Aurora reliquit.
Æneas (quamquam, & sociis dare tempus humandis
Præcipitant curæ, turbataque funere mens est)
Vota Deum primo victor solvebat Eoo.

INTERPRETATIO.

Interim Aurora oriens deseruit mare. Æneas victor, primo mane reddebat vota Diis: quamvis, & urgeat sollicitudo dandi tempus sociis tumulandis, & animus turbatus sit morte Pallantis.

NOTÆ.

1. *Oceanum* &c.] Noctem, quæ prælium secuta est, non describit: quo nomine perperam carpitur a Donato, in Eunuchum Terentii: nam, ut ait Servius, *quæ naturalia sunt omnibus per se patent.* De *Aurora*, pro die, Æ. 6. 535. G. 1. 249.

4. *Primo Eoo.*] *Lucifero*, stella Veneris; quæ mane ante ortum Solis apparet, diciturque tum *Eous*, ab ἠὼς *Aurora*; sero Solem cadentem subsequitur, tumque vocatur *Vesper*, Ecl. 6. 86. Porro Æneas vota exequitur antequam funus curet: quia polluti

Ingentem quercum decisis undique ramis
Constituit tumulo: fulgentiaque induit arma,
Mezenti ducis exuvias, tibi magne trophæum
Bellipotens: aptat rorantes sanguine cristas,
Telaque trunca viri, & bis sex thoraca petitum
Perfossumque locis: clypeumque ex ære sinistræ
Subligat, atque ensem collo suspendit eburnum.
Tum socios (namque omnis eum stipata tegebat
Turba ducum) sic incipiens hortatur ovantes:
Maxima res effecta, viri: timor omnis abesto,
Quod superest: hæc sunt spolia, & de rege superbo
Primitiæ: manibusque meis Mezentius hic est.
Nunc iter ad regem nobis murosque Latinos.
Arma parate, animis & spe præsumite bellum:

INTERPRETATIO.

Defigit in colle quercum excelsam, ramis circum amputatis: & imponit ei *arma splendida, spolia ducis Mezentii:* quod erat *trophæum tibi* sacrum, *o magne Deus belli: accommodat* quercui *cristas stillantes sanguine, & spicula hominis fracta, & loricam appetitam & apertam duodecim locis: & annectit lævæ* parti *clypeum ex ære, & suspendit collo gladium* manubrio *eburneo. Deinde sic exorsus hortatur socios exultantes: nam omnis turba ducum circumstabat eum densa:* O *socii, res maxima perfecta* est: *omnis metus absit, quantum ad reliqua: hæc sunt spolia & primitiæ de feroci rege* Turno: *& hic jacet Mezentius mea manu. Nunc nobis eundum* est *ad Regem & urbem Latinam. Parate arma, &* cum *animo ac spe desiderate pugnam:*

NOTÆ.

polluti credebantur, & Deorum sacris inepti, qui funera attigerant: Æ. 6. 227. in notis.

7. *Trophæum.*] Græcis τρόπαιον, a τροπὴ, *fuga*: hoc autem a τρέπω, *verto*; vertuntur quippe qui fugiunt. Unde doctissimi Grammatici *tropæum* Latine scribendum existimant, non *trophæum*. Tamen aspirationem retineri posse arbitror: cum eam in alias quoque Græcanicas voces Latini induxerint. Sic dixerunt *Riphæos montes*, ῥίπαια ὄρη; *Bosphorum*, Βόσπορον. Trophæa vero editissimis in locis constitui usuvenit: sic Pompeius devictis Hispanis posuit in Pyrenæis jugis. Fiebant vel ex immani trunco arboris, quem armis circumvestibant, ut corporis loco esset: vel ex acervo & cumulo spoliorum &c. De *Marte*, bellorum Deo, Ecl. 9. 12.

9. *Tela trunca.*] Quæ in Æneam a Mezentio projecta, & clypeo recepta atque infixa magno numero fuerant, Æ. 10. 887.

10. *Perfossumque.*] Duo tantum vulnera Mezentius ab Ænea acceperat: alterum in inguine, Æ. 10. 785. alterum in jugulo, Ibid. 907. unde igitur duodecim illa thoracis foramina? Suspicatur Servius eum ab Etruscis infensis post mortem fuisse multis ictibus appetitum: ut fuit Hector, ut Tydeus. Oraverat tamen moriens Mezentius Æneam, ne suorum odiis eum objiceret. Numerum autem *duodenum*, pro quolibet incerto numero, a poëta positum puto.

11. *Eburnum.*] Quia vel vagina, vel manubrium, erat ex ebore.

13. *Ovantes.*] Exultantes ob victoriam. Æ. 5. 189.

16. *Primitiæ.*] Primi fructus belli in Turnum suscepti, quos pius Æneas Marti dedicat: ut solebant primitiæ frugum, aut primi gregum fœtus Diis sacrari. *De rege superbo.* Turnum explico, non Mezentium: non enim hæ erant Mezentii primitiæ, sed spolia omnia. *Hic est.* Servius *hic* pronomen putat, & explicat *talis*: quasi diceret: Hic tantus tamque formidandus hostis, nunc talis ac tantillus est, umbra tantum & inane simulacrum. Ego *hic* adver-

Ne qua mora ignatos (ubi primum vellere ſigna
Annuerint ſuperi, pubemque educere caſtris)
Impediat, ſegneſque metu ſententia tardet.
Interea ſocios inhumataque corpora terræ
Mandemus: qui ſolus honos Acheronte ſub imo eſt.
Ite, ait: egregias animas, quæ ſanguine nobis
Hanc patriam peperere ſuo, decorate ſupremis
Muneribus: mœſtamque Evandri primus ad urbem
Mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
Abſtulit atra dies, & funere merſit acerbo.
Sic ait illacrymans, recipitque ad limina greſſum:
Corpus ubi exanimi poſitum Pallantis Acetes
Servabat ſenior: qui Parrhaſio Evandro
Armiger ante fuit; ſed non felicibus æque
Tum comes auſpiciis caro datus ibat alumno.
Circum omnes famulumque manus, Trojanaque turba,
Et mœſtæ Iliades crinem de more ſolutæ.
Ut vero Æneas foribus ſeſe intulit altis:
Ingentem gemitum tunſis ad ſidera tollunt
Pectoribus, mœſtoque immugit regia luctu.

INTERPRETATIO.

ne ulla mora detineat vos *imparatos, & dubia ſententia retardet pigros* præ *timore; cum primum Dii permiſerint* nobis *eruere ſigna* e terra, *& emittere juventutem* e *caſtris. Interim tradamus terræ ſocios & cadavera inſepulta: qui honos unicus ſupereſt iis* qui ſunt *ſub profundo Acheronte. Ite, inquit: donate ultimis honoribus animas* illas *inſignes, quæ emerunt nobis hanc regionem ſuo ſanguine: & Pallas primus reducatur in urbem triſtem Evandri:* Pallas, *quem non inopem virtutis funeſta dies eripuit & extinxit nece aſpera. Sic dixit plorans, & refert pedem ad portam: ubi ſenex Acetes cuſtodiebat depoſitum cadaver Pallantis mortui:* Acetes *qui prius fuit armiger Evandro Arcadico; ſed jam non venerat tam fauſtis ominibus comes addictus dilecto alumno. Circumſtant omnes, & turba famulorum, & multitudo Trojanorum, & Trojanæ triſtes paſſis capillis juxta ritum. Poſtquam vero Æneas ingreſſus eſt portis ſublimibus: emittunt ad aſtra magnum gemitum pectoribus perculſis, & inſonuit aula triſti fletu.*

NOTÆ.

bium malo.

19. *Vellere ſigna.*] More Romanorum, qui in caſtris humi defigebant ſigna: quæ ſi deinde ad pugnam ituri facile evellerent, bono ducebant omini; ſi difficile, malo.

23. *Honos Acheronte ſub imo.*] Qui enim carebant honore ſepulcri: deſpecti apud inferos, & vagi centum annos errabant. Æ. 6. 325. *Acheron*, inferorum fluvius, hic pro inferis accipitur, Æ. 6. 325.

26. *Evandri ad urbem.*] *Pallanteum*, Æ. 8. 51.

29. *Ad limina.*] Ad januam quippe domus producebantur defunctorum cadavera. Æ. 9. 486. Cæteras vero funerum cæremonias deſcripſimus Æ. 6. 215. & ſequentibus. Videtur Æneas confecto prælio fugatiſque hoſtibus, in urbem ingreſſus ſuam, in ea noctem duxiſſe. Eo etiam illata ante noctem fuerant principum virorum cadavera, præcipue Pallantis: quod inſigni aliqua in domo depoſitum inviſit ſummo mane Æneas: indeque deductam funeris pompam extra urbem proſequitur.

31. *Parrhaſio Evandro.*] Arcadi. Æ. 8. 344.

35. *Iliades* &c.] De more ſolvendæ co-

Ipſe caput nivei fultum Pallantis & ora
Ut vidit, levique patens in pectore vulnus
Cuſpidis Auſoniæ; lacrymis ita fatur obortis:
Tene, inquit, miſerande puer, cum læta veniret,
Invidit fortuna mihi? ne regna videres
Noſtra, neque ad ſedes victor veherere paternas?
Non hæc Evandro de te promiſſa parenti
Diſcedens dederam: cum me complexus euntem
Mitteret in magnum imperium; metuenſque moneret
Acres eſſe viros, cum dura prælia gente.
Et nunc ille quidem ſpe multum captus inani,
Fors & vota facit, cumulatque altaria donis:
Nos juvenem exanimum, & nil jam cœleſtibus ullis
Debentem, vano mœſti comitamur honore.
Infelix nati funus crudele videbis.
Hi noſtri reditus, expectatique triumphi:
Hæc mea magna fides! At non, Evandre, pudendis
Vulneribus pulſum aſpicies: nec ſoſpite dirum
Optabis nato funus pater. Hei mihi quantum
Præſidium Auſonia, & quantum tu perdis Iüle.
Hæc ubi deflevit, tolli miſerabile corpus
Imperat: & toto lectos ex agmine mittit
Mille viros, qui ſupremum comitentur honorem,

INTERPRETATIO.

Ipſe Æneas, *poſtquam aſpexit caput candidi Pallantis ſuſtentatum*, & ejus *faciem*, & *plagam mucronis Itali apertam in molli pectore; lacrymis erumpentibus ſic loquitur*: O *deplorande juvenis, an fortuna, cum proſpera accederet* ad me, *eripuit te mihi? ut non videres imperium noſtrum, neque victor reducereris ad urbem paternam? Non hæc dederam de te promiſſa patri* tuo *Evandro*: cum ab eo *abii*; *cum amplexus me abeuntem, dimitteret* me *in magnum imperium* Etruſcorum; & *timens admoneret* me, Latinos *homines eſſe aſperos, bellum eſſe* mihi *cum forti natione. Et nunc quidem ille, deluſus ſpe admodum vana, forſan etiam concipit vota* pro te, & *onerat aras muneribus*: dum *nos triſtes proſequimur inutili honore juvenem mortuum*, & *jam nullatenus ſubjectum* Diis *ullis ſuperis*. O *miſer, ſpectabis mœſtum funus filii. Hi* ſunt *noſtri reditus*, & *triumphi ſperati: hæc magna mea confidentia? Tamen, o Evander, non videbis* eum *cæſum plagis indecoris: nec, filio* turpiter *ſalvo, optabis tibi mortem acerbam. Hei mihi! quantum amittis tutamen, o Italia! & quantum, tu o Iüle! Poſtquam hæc flens dixit, jubet cadaver deplorabile auferri*: & *mittit mille viros electos ex univerſo exercitu, qui proſequantur pompam ultimam*,

NOTÆ.

mæ in luctu, Æ. 1. 484.

39. *Fultum.*] Suſtentatum ſuppoſitis veſtibus, tapetibus &c. De *Auſonibus*, Italis, Æ. 7. 54.

47. *Mitteret in imperium.*] Ad Tuſcos, quibus regem petentibus Evander Æneam miſerat, Æ. 8. 475, 551.

51. *Nil jam cæleſtibus* &c.] Vivi ſubditi ſunt ſuperis Diis, mortui inferis.

55. *Fides.*] Qua confidebam victorem Pallanta rediturum.

56. *Pudendis vulneribus.*] A tergo illatis; quæ fugacem notent, tibique mortem optabilem reddant, ne dedecus nati aſpi-

Interſintque patris lacrymis: ſolatia luctus
Exigua ingentis, miſero ſed debita patri.
Haud ſegnes alii, crates & molle pheretrum
Arbuteis texunt virgis & vimine querno:
Extructoſque toros obtentu frondis inumbrant.
Hic juvenem agreſti ſublimem in ſtramine ponunt:
Qualem virgineo demeſſum pollice florem
Seu mollis violæ, ſeu languentis hyacinthi;
Cui neque fulgor adhuc, necdum ſua forma receſſit:
Non jam mater alit tellus, vireſque miniſtrat.
Tum geminas veſtes, oſtroque auroque rigentes,
Extulit Æneas: quas illi læta laborum
Ipſa ſuis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas diſcreverat auro.
Harum unam juveni, ſupremum mœſtus honorem,
Induit; arſuraſque comas obnubit amictu.
Multaque præterea Laurentis præmia pugnæ
Aggerat, & longo prædam jubet ordine duci.
Addit equos & tela, quibus ſpoliaverat hoſtem.
Vinxerat & poſt terga manus, quos mitteret umbris
Inferias, cæſo ſparſuros ſanguine flammas:

INTERPRETATIO.

& adſint luctui patris: quæ ſunt *ſolamina parva magni doloris, tamen debita infauſto patri. Alii non tardi componunt crates & flexile feretrum, e ramis arbuteis & virgultis querceis*: *& tegunt lectum* illic *collocatum extenſione foliorum. Illic conſtituunt juvenem excelſum in ſtrato* ruſtico: *qualem* conſtituerent *florem, ſive teneræ violæ, ſi ve languentis hyacinthi, decerptum pollice puellæ; cui nondum ſplendor, nondum ſua pulchritudo periit; nec* tamen *terra parens jam nutrit, & ſufficit* ei *vires. Tum Æneas exportat veſtes duas, aſperas auro & purpura, quas ipſa Dido Sidonia ei olim elaboraverat gaudens* illo *labore, & diſtinxerat textum auro ſubtili. Induit triſtis unam illarum juveni*, quaſi *ultimum ornamentum; & tegit capillos comburendos* altera, quaſi *velo. Præterea accumulat plurima dona prælii Laurentini, & imperat ſpolia duci longa ſerie. Addit equos & tela, quæ eripuerat hoſti. Alligaverat quoque manibus poſt dorſum* eos, *quos* pater *demiſſurus eſſet* ut *inferias umbris filii, irrigaturos rogum fuſo ſanguine*:

NOTÆ.

cias. *Auſonia*, Italia, Æ. 7. 54.

64. *Crates & molle feretrum* &c.] De illo feretro, in modum cratis, Æ. 6. 218. in notis.

65. *Arbuteis* &c.] *Arbutus*, arbor in deliciis veterum, *arboiſier*, Ecl. 3. 82. apta fuit cratibus, quare G. 1. 166. *Arbuteæ crates. Quernum vimen*: non proprie vimen lentum & flexile, neque enim quercus talis eſt; ſed virgultum, ſive ramuſculus, e quercu.

67. *Stramine.*] Vulgo, *ſtramen* accipitur pro culmis & paleis & frondibus, quæ pecori ſubſternuntur. De *viola*, Ecl. 2. 47. De *hyacintho*, *glayeul*, Ecl. 3. 63.

69. *Languentis hyacinthi.*] Sæpe Virgilius finalem ſyllabam natura ſua brevem producit, ſequente litera H. ut hic. Ut Æ. 10. 126. *Et Clarus & Hæmon.* Ibid. 720. *Linquens profugus hymenæos.* Ut Æ. 7. 398. *Turnique canit hymenæos.* Ut Æ. 9. 418. *Dum trepidant, it haſta Tago.*

72. *Oſtro.*] Purpura, ex oſtreo expreſſa, G. 2. 506.

74. *Sidonia Dido.*] Ex Phœnicia, Æ. 1. 450.

78. *Laurentis pugnæ.*] Laurentino in litore commiſſa. Æ. 7. 63.

81. *Umbris inferias.*] Octo juvenes, in

Indutosque jubet truncos hostilibus armis
Ipsos ferre duces, inimicaque nomina figi.
Ducitur infelix ævo confectus Acetes,
Pectora nunc fœdans pugnis, nunc unguibus ora:
Sternitur & toto projectus corpore terræ.
Ducunt & Rutulo perfusos sanguine currus.
Post bellator equus positis insignibus Æthon
It lacrymans, guttisque humectat grandibus ora.
Hastam alii galeamque ferunt, nam cætera Turnus
Victor habet. Tum mœsta phalanx Teucrique sequuntur,
Tyrrhenique duces, & versis Arcades armis.
Postquam omnis longe comitum processerat ordo;
Substitit Æneas, gemituque hæc addidit alto:
Nos alias hinc ad lacrymas eadem horrida belli
Fata vocant. Salve æternum mihi maxime Palla,
Æternumque vale. Nec plura effatus, ad altos
Tendebat muros, gressumque in castra ferebat.
Jamque oratores aderant ex urbe Latina,

INTERPRETATIO.

& imperat ipsos duces portare arbores vestitas armis hostium, & nomina hostium inscribi arboribus. *Miser Acetes obrutus annis ducitur, nunc turpans pectus pugnis, nunc vultum unguibus: & sternitur humi profusus toto corpore. Trahunt quoque currus rigatos cruore Rutulorum. Deinde Æthon, equus bellicus, depositis ornamentis, incedit plorans, & rigat caput longis guttis. Alii portant hastam & cassidem* Pallantis: *nam victor Turnus possidet reliqua* arma. *Postea tristis turma sequitur, & Trojani, & ductores Etrusci, & Arcades conversis hastis. Postquam tota series prosequentium* funus *longe transiit, Æneas constitit, & adjecit hæc alte gemens: Eadem aspera sors belli nos appellat hinc ad alios fletus. Salve* in *perpetuum mihi, o Palla maxime; & vale* in *perpetuum. Nec locutus plura, ibat ad muros excelsos, & referebat pedem in urbem. Et iam oratores venerant ex urbe Latini* regis,

NOTÆ.

pugna captos; ut ad rogum immolarentur, *inferrenturque* quasi dona tumulo, Æ. 10. 519.

83. *Truncos.*] Minora trophæa, quæ manibus præferrentur: supra, v. 7.

88. *Currus.*] Pugnabant enim sæpe viri principes in curribus: ut *Nipheus*, Æ. 10. 570. & paulo post, *Lucagus.*

89. *Positis insignibus Æthon.*] Equi Pallantis nomen, quod uni ex Solis equis ab Ovidio tribuitur, ab αἴθω, *uro* vel *ardeo. Insignia* equi, sunt *phaleræ*, Æ. 5. 310. *monilia*, & *stragula picta*, Æ. 7. 277, 278. *Ducitur* autem vel ad pompam tantum; vel ut cum carissimis quibusque comburarur. *Flet*, more equis satis vulgari: ut in humanum doloris affectum transire sæpe videantur.

91. *Cætera.*] Ergo clypeum, ensem, sed præcipue balteum abstulit Turnus, Æ. 10. 496.

92. *Phalanx.*] Proprie agmen pedestre Macedonum, Æ. 2. 254. Hic pro quolibet agmine. *Teucri*, Æ. 1. 239. *Tyrrheni*, Æ. 8. 479. *Arcades*, Æ. 8. 51.

96. *Alias ad lacrymas.*] Ad peragenda cæterorum sociorum funera.

97. *Salve. Vale.*] *Novissima verba*: quibus a funere discedebant, Æ. 6. 227. in notis.

99. *Gressumque in castra ferebat.*] Ad urbem suam, opere subitario castrorum in morem extructam, Æ. 7. 157. Igitur funus extra urbem comitatus, nunc dimisso funere ad urbem redit.

100. *Urbe Latina.*] Laurento, Latini regia, Æ. 7. 63.

Velati ramis oleæ, veniamque rogantes:
Corpora per campos ferro quæ fusa jacebant,
Redderet, ac tumulo sineret succedere terræ:
Nullum cum victis certamen & æthere cassis:
Parceret hospitibus quondam socerisque vocatis.
Quos bonus Æneas, haud aspernanda precantes,
Prosequitur venia, & verbis hæc insuper addit:
Quænam vos tanto fortuna indigna, Latini,
Implicuit bello; qui nos fugiatis amicos?
Pacemne exanimis & Martis sorte peremptis
Oratis? equidem & vivis concedere vellem.
Nec veni, nisi fata locum sedemque dedissent:
Nec bellum cum gente gero. Rex nostra reliquit
Hospitia, & Turni potius se credidit armis.
Æquius huic Turno fuerat se opponere morti.
Si bellum finire manu, si pellere Teucros
Apparat; his decuit mecum concurrere telis:
Vixet, cui vitam Deus aut sua dextra dedisset.
Nunc ite, & miseris supponite civibus ignem.
Dixerat Æneas: olli obstupuere silentes,
Conversique oculos inter se atque ora tenebant.
Tum senior, semperque odiis & crimine Drances
Infensus juveni Turno, sic ore vicissim

INTERPRETATIO.

tecti ramis olivæ, & petentes hanc *facultatem*: ut *redderet cadavera, quæ iacebant ferro strata per agros*; *& permitteret* ea *subire sepulcrum terræ*: *nullum esse bellum cum victis & privatis luce* cœlesti: *ignosceret* iis, quos *olim appellaverat hospites & soceros. Quos orantes non neganda Æneas clemens donat* illa *facultate*, *& præterea voce adjicit ista*: O *Latini quæ sors immerita vos immiscuit tanto bello, ut recusetis nos amicos? An petitis pacem mortuis & interfectis casu prælii? sane cuperem dare illam etiam viventibus. Nec venissem* huc, *nisi fata assignassent* mihi *hanc regionem &* hanc *sedem*; *nec facio bellum cum gente* Latina. *Rex vester abrupit* jura *nostri hospitii, & potius se commisit armis Turni. Justius fuisset Turnum exponere se huic morti. Si statuit terminare bellum manu & ejicere Troianos, decuit* eum *pugnare mecum his armis*: *vixisset* is nostrum, *cui Deus aut virtus sua servasset vitam. Abite iam, & subjicite flammas miseris civibus* mortuis. *Æneas locutus erat*: *illi taciti obstupuerunt, ac tenebant oculos & vultus inter se obversos. Tum senex Drances, semper infestus odiis & criminatione juveni Turno, sic voce contra*....

NOTÆ.

101. *Velati ramis oleæ.*] *Velati*, non capite, sed manibus: quibus ramos pacificæ arboris oleæ, tæniis laneis implicatos, supplices præferebant, Æ. 7. 237.

104. *Æthere cassis.*] *Cassus*, privatus: non a *quassus* ut nugatur Servius; sed omnino a verbo *careo*.

105. *Socerisque vocatis.*] Cum Latinus Æneam in socium, hospitem, & generum accepit, Æ. 7. 263.

114. *Turni se credidit armis.*] Non sponte tamen: sed cogente Amata uxore, Æ. 7. 616.

118. *Vixet.*] Syncope: pro *vixisset*. Sic Æ. 4. 682. *Extinxti*, pro *extinxisti* &c.

122. *Crimine.*] Criminationibus, quibus Turnum semper onerabat, ex odio. Sic Æ. 2. 98. *Hinc semper Ulysses criminibus terrere novis.*

Orſa refert: O fama ingens, ingentior armis
Vir Trojane, quibus cœlo te laudibus æquem?
Juſtitiæne prius mirer, belline laborum?
Nos vero hæc patriam grati referemus ad urbem:
Et te, ſi qua viam dederit fortuna, Latino
Jungemus regi: quærat ſibi fœdera Turnus.
Quin & fatales murorum attollere moles,
Saxaque ſubvectare humeris Trojana juvabit.
Dixerat hæc: unoque omnes eadem ore fremebant.
Bis ſenos pepigere dies: & pace ſequeſtra
Per ſylvas Teucri miſtique impune Latini
Erravere jugis. Ferro ſonat alta bipenni
Fraxinus: evertunt actas ad ſidera pinus:
Robora nec cuneis, & olentem ſcindere cedrum;
Nec plauſtris ceſſant vectare gementibus ornos.
    Et jam fama volans tanti prænuntia luctus,
Evandrum Evandrique domos & mœnia complet;
Quæ modo victorem Latio Pallanta ferebat.
Arcades ad portas ruere, & de more vetuſto
Funereas rapuere faces: lucet via longo
Ordine flammarum, & late diſcriminat agros.

INTERPRETATIO.

reponit verba: O *vir Troiane, fama magne, major factis: quibus laudibus extollam te* ad *cælum? an prius admirabor te* ob *juſtitiam, an* ob *opera militaria? Nos autem memores* beneficii *reportabimus iſta* quæ dicis *in urbem patriam: & ſociabimus te regi Latino, ſi aliqua fortuna modum offerat: Turnus quærat ſibi* alia *fœdera. Immo delectabit etiam* nos, *erigere moles fatales murorum tuorum, & portare humeris ſaxa Trojanæ* urbis. *Dixerat hæc, & omnes communi voce muſſitabant talia. Statuerunt* inducias ad *duodecim dies: & pace intermedia, Trojani & Latini confuſi abſque periculo vagati ſunt per montes & ſylvas. Fraxinus alta ſonat ſecuri utrimque acuta: eruunt pinus erectas ad aſtra: nec intermittunt ſecare cuneis quercus & cedros odoratas, nec vehere ornos plauſtris ſtridentibus. Et iam fama prænuntia tanti doloris diſperſa implet Evandrum, & Evandri ædem atque urbem; quæ* fama *prius narrabat per Latium, Pallanta victorem* eſſe. *Arcades* incipiunt *concurrere ad portas* urbis, *& iuxta ritum veterem corripuerunt funebres tædas: iter ſplendet longa ſerie flammarum, & late dividit campos.*

NOTÆ.

126. *Juſtitiæne prius mirer.*] More Græcorum: apud quos verba *admirandi* & ſimilia nonnulla genitivo junguntur. Sic infra, v. 280. *Memini lætorve malorum.* Apud Horat. Od. l. 2. 9. 17. *Deſine mollium tandem querelarum* &c.

133. *Pace ſequeſtra.*] *Conciliatrice.* Nam *ſequeſter*, eſt arbiter inter utramque partem medius, cujus judicium utraque pars *ſequitur.* Vel juxta Servium & Donatum, *pax ſequeſtra*, ſunt *induciæ*: quæ *ſequeſtræ* ſunt, id eſt mediæ, inter bellum præteritum & bellum futurum.

135. *Ferro bipenni.*] *Bipennis*, vel *ferrum bipenne*: ſecuris eſt, utrinque acuta: a *bina pinna*: Eſt autem *pinna* faſtigium quoddam; unde ſummitas templorum vocatur *pinnaculum.*

137. *Robora.*] *Robur*, vel ſpecies eſt duriſſimæ quercus, vel durum quodlibet lignum, G. 1. 162. *Olens*, Ecl. 2. 11.

138. *Ornos.*] *Fraxinos* ſylveſtres.

Contra turba Phrygum veniens plangentia jungit
Agmina. Quæ postquam matres succedere tectis
Viderunt, mœstam incendunt clamoribus urbem.
At non Evandrum potis est vis ulla tenere;
Sed venit in medios: feretro Pallanta reposto
Procumbit super, atque hæret lacrymansque gemensque:
Et via vix tandem voci laxata dolore est:
Non hæc, o Palla, dederas promissa parenti,
Cautius ut sævo velles te credere Marti.
Haud ignarus eram, quantum nova gloria in armis,
Et prædulce decus primo certamine posset.
Primitiæ juvenis miseræ, bellique propinqui
Dura rudimenta, & nulli exaudita Deorum
Vota precesque meæ! tuque, o sanctissima conjux,
Felix morte tua, neque in hunc servata dolorem!
Contra ego vivendo vici mea fata, superstes
Restarem ut genitor. Troüm socia arma secutum
Obruerent Rutuli telis: animam ipse dedissem;
Atque hæc pompa domum me, non Pallanta, referret.
Nec vos arguerim Teucri, nec fœdera, nec quas
Junximus hospitio dextras: sors ista senectæ
Debita erat nostræ. Quod si immatura manebat
Mors natum; cæsis Volscorum millibus ante,
Ducentem in Latium Teucros, cecidisse juvabit.

INTERPRETATIO.

Multitudo Trojanorum adversùm veniens conjungit iis *agmina* sua *dolentia. Quæ quando matres viderunt ingredi domos, commovent clamoribus urbem omnem. At nulla violentia potest cohibere Evandrum, sed currit in medios: feretro deposito, concidit super Pallanta, atque inhæret flens & gemens: ac demum difficile via aperta est voci* per *dolorem: O Palla, non dederas hæc promissa patri tuo*: sed fore *ut velles te committere duro Marti circumspectius. Non eram nescius quantum valeret nova* cupiditas *gloriæ in bello, & jucundus* ille *honor in prima pugna.* O *primi conatus juvenis infelices, & acerba experimenta belli vicini, & vota precesque meæ* a *nullo Deorum auditæ! Et tu, o sanctissima uxor, felix* per *mortem tuam, nec superstes ad hunc luctum! Contra ego vivendo excessi mea fata, ut pater restarem superstes* filio. Utinam *Rutuli obruissent me telis* eo quod *junxi societatem belli* cum *Trojanis: ipse* libens *amisissem vitam*; & *hæc pompa reveheret domum me, non Pallanta. Nec incusabo vos, o Trojani, nec fœdus, nec quas manus sociavimus* per *hospitium: calamitas ista debita erat meæ senectuti. Tamen si mors immatura destinata erat filio: oportebat* eum *mori inducentem Trojanos in Latium, occisis prius* multis *millibus Volscorum.*

NOTÆ.

147. *Incendunt.*] Metaphora, pro *concitant*, Æ. 4. 360.

148. *Potis est.*] Æ. 3. 671. *Feretrum*, Æ. 6. 218.

156. *Primitiæ.*] Supra, v. 16. *Belli propinqui*: vel inter finitimos & propinquos populos, ita ut ab eo abstinere non potuerim: vel imminentis, cujus mors Pallantis præludium est.

160. *Vici mea fata.*] Superavi naturalem ordinem, longiore vita. Fatum enim esse videtur, ut pater ante filium moriatur.

161. *Troüm socia* &c.] Si peccavi inita cum

Quin ego non alio digner te funere Palla;
Quam pius Æneas, & quam magni Phryges, & quam
Tyrrhenique duces, Tyrrhenum exercitus omnis.
Magna trophæa ferunt, quos dat tua dextera leto.
Tu quoque nunc ſtares immanis truncus in armis,
Eſſet par ætas & idem ſi robur ab annis,
Turne. Sed infelix Teucros quid demoror armis?
Vadite, & hæc memores regi mandata referte:
Quod vitam moror inviſam, Pallante perempto;
Dextera cauſa tua eſt, Turnum gnatoque patrique
Quam debere vides: meritis vacat hic tibi ſolus
Fortunæque locus. Non vitæ gaudia quæro,
Nec fas: ſed gnato manes perferre ſub imos.
  Aurora interea miſeris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera atque labores.
Jam pater Æneas, jam curvo in litore Tarchon
Conſtituere pyras: huc corpora quiſque ſuorum
More tulere patrum: ſubjectiſque ignibus atris
Conditur in tenebras altum caligine cœlum.
Ter circum accenſos cincti fulgentibus armis
Decurrere rogos: ter mœſtum funeris ignem
Luſtravere in equis: ululatuſque ore dedere.

INTERPRETATIO.

Ego vero, o Palla, non honorabo te alia pompa; quam pius Æneas, & quam illuſtres Trojani, & quam ductores Tuſci, & omnis exercitus Tuſcorum. Illi *portant magna trophæa*, ex iis, *quos tua manus demiſit morti. Tu etiam, o Turne, ſtares jam grandis truncus* veſtitus *armis: ſi par fuiſſet ætas, & vis æqualis ab ætate. Sed miſer, cur cohibeo Teucros* a *pugna? Abite, & memores reportare regi* veſtro *hæc* mea *dicta*: O Ænea, *ſi ſuſtineo adhuc vitam odioſam occiſo Pallante; dextera tua cauſa eſt*, cur id faciam: dextera, *quæ debet Turnum & filio* Pallanti, *&* mihi *patri*, ut *intelligis*: *unica hæc occaſio & tibi & fortunæ reſtat* benemerendi de me. *Non cupio gaudia vitæ, nec licitum* eſt: *ſed* cupio *ferre* gaudia *ſi'io ad profundos inferos. Interim Aurora reddiderat miſeris hominibus beneficum lumen, reducens opera & labores. Jam pater Æneas, jam Tarchon erexerunt rogos in ſinuoſo litore: unuſquiſque juxta morem majorum tulit illuc cadavera ſuorum: & ſuppoſitis nigris flammis, ſublime cœlum tegitur fumo in* ſimilitudinem *noctis. Ter induti rutilis armis* pedites *ambulaverunt circa rogos: ter in equis circuiverunt triſtem flammam funeris: & emiſerunt ore ululatus.*

NOTÆ.

Troianis armorum ſocietate: ſolus plecti a Rutulis debui, ſolus animam effundere. *Obruerent.*] Supple *utinam*, aut *ſi*: ut Æ. 6. 31. *Partem opere in tanto, ſineret dolor, Icare haberes. Volſcorum.*] Gens fuit Latinis & Rutulis contermina ab oriente, Æ. 7. 803. *Latium*, Æ. 7. 54. *Phryges*, Trojani, Æ. 1. 385. *Tyrrheni duces*, Æ. 10. 164. *Trophæa*, ſupra, v. 7.

174. *Eſſet par ætas.*] Aut mihi, aut nato: ſed ego ſenior ſum, natus junior fuit, quam ut te vinceret.

182. *Aurora.*] Dies altera poſt pugnam. De *Aurora*, G, 1. 249. Æ 6. 535.

185. *Pyras.*] Rogos, buſta, ligneas ſtrues comburendis cadaveribus, Æ. 4. 494. De ritibus pompæ funebris, Æ. 6. 215. & ſequentibus.

189. *Decurrere .... luſtravere in equis.*] Primum refero ad pedites: ſecundum ad

Spargitur & tellus lacrymis, ſparguntur & arma:
It cœlo clamorque virum, clangorque tubarum.
Hinc alii ſpolia occiſis direpta Latinis
Conjiciunt igni, galeas, enſeſque decoros,
Frænaque, ferventeſque rotas: pars, munera nota,
Ipſorum clypeos, & non felicia tela.
Multa boum circa mactantur corpora morti:
Setigeroſque ſues, raptaſque ex omnibus agris
In flammam jugulant pecudes: tum littore toto
Ardentes ſpectant ſocios, ſemiuſtaque ſervant
Buſta: neque avelli poſſunt, nox humida donec
Invertit cœlum ſtellis fulgentibus aptum.
Nec minus & miſeri diverſa in parte Latini
Innumeras ſtruxere pyras: & corpora partim
Multa virum terræ infodiunt; avectaque partim
Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt.
Cætera, confuſæque ingentem cædis acervum,
Nec numero nec honore cremant. Tunc undique vaſti
Certatim crebris collucent ignibus agri.
Tertia lux gelidam cœlo dimoverat umbram:
Mœrentes altum cinerem & confuſa ruebant
Oſſa focis, tepidoque onerabant aggere terræ.

INTERPRETATIO.

Tellus etiam rigatur fletu, arma etiam rigantur: & clamor hominum & ſonitus buccinarum tollitur ad *cœlum. Deinde alii mittunt* in *ignem ſpolia ablata Latinis interfectis, & caſſides, & pulchros gladios, & fræna, & celeres rotas: pars, dona nota* mortuis, *ſcuta ipſorum, & jacula non fauſta. Plurima corpora boum circum immolantur morti: jugulant in ignem, & ſetoſos porcos, & pecudes direptas ex omnibus campis: deinde* per *totum litus aſpiciunt ſocios* qui *cremantur: obſervant rogos ſemiuſtos: neque poſſunt inde abſtrahi, quo uſque nox frigida mutavit cœlum diſtinctum aſtris micantibus. Nec aliter infelices Latini erexerunt quoque rogos innumeros in alia parte: & partim condunt humi plurima hominum cadavera; partim quoque auferunt aſportata in vicinos campos, & remittunt* in *urbem. Comburunt reliqua, & immanem cumulum promiſcuæ ſtragis, nec numerando, nec honorando. Tunc undequaque ſpatioſi campi reſplendent certatim frequentibus ignibus. Tertia dies expulerat e cælo frigidam noctem: dolentes evertebant altum cinerem & oſſa permiſta* in *rogis, & tegebant* ea *tepido acervo terræ.*

NOTÆ.

equites: ut ſic totus exercitus officio funebri erga ſocios fungeretur. De *luſtratione*, pro *circuitione*, Æ. 1. 612.

195. *Ferventeſque rotas.*] *Rotas* curruum hoſtilium, unde ſolebant principes viri pugnare. *Ferventes*: quæ ſolebant curſu incaleſcere: Horat. Od. l. 1. 1. *Metaque fervidis evitata rotis.*

202. *Cælum ſtellis aptum.*] Commutatio: pro, *cui aptæ & connexæ ſunt ſtellæ.* Æ. 4. 482.

206. *Vrbique remittunt.*] Non uni omnia corpora; ſed unumquodque ſuæ. De vario more *ſepeliendi* & *comburendi cadaveris*, Æ. 5. 48.

211. *Ruebant oſſa focis.*] Quomodo oſſa hominum, a buſti reliquiis ſecernerentur, Æ. 6. 227. Quomodo poſt cremationem tu-

Jam vero in tectis prædivitis urbe Latini
Præcipuus fragor, & longe pars maxima luctus.
Hic matres, miseræque nurus, hic cara sororum
Pectora mœrentum, puerique parentibus orbi
Dirum execrantur bellum, Turnique hymenæos:
Ipsum armis ipsumque jubent decernere ferro,
Qui regnum Italiæ & primos sibi poscat honores.
Ingravat hæc sævus Drances: solumque vocari
Testatur, solum posci in certamina Turnum.
Multa simul contra variis sententia dictis
Pro Turno, & magnum reginæ nomen obumbrat:
Multa virum meritis sustentat fama trophæis.
Hos inter motus medio flagrante tumultu,
Ecce super mœsti magna Diomedis ab urbe
Legati responsa ferunt: nihil omnibus actum
Tantorum impensis operum: nil dona, nec aurum,
Nec magnas valuisse preces: alia arma Latinis
Quærenda, aut pacem Trojano ab rege petendum.
Deficit ingenti luctu rex ipse Latinus.
Fatalem Æneam manifesto numine ferri
Admonet ira Deum, tumulique ante ora recentes.
Ergo concilium magnum primosque suorum
Imperio accitos alta intra limina cogit.
Olli convenere, fluuntque ad regia plenis
Tecta viris: sedet in mediis, & maximus ævo,
Et primus sceptris, haud læta fronte, Latinus.

INTERPRETATIO.

Jam vero præcipuus tumultus & pars doloris longe maxima erat per domos, in *urbe Latini opulenti. Illic matres, & nurus infaustæ: illic dilecta pectora sororum dolentium, & pueri orbati patribus, detestantur funestum bellum & nuptias Turni: volunt* ut *ipse armis, ipse gladio dirimat* rem; *si quidem petit sibi imperium Italiæ & præcipuam potestatem. Drances acerbus asperat hæc: & testatur Turnum unum vocari, unum peti ad pugnam. Contra multiplex* est *simul sententia variis verbis pro Turno, & magna auctoritas Reginæ protegit* eum: *multa fama tuetur virum partis trophæis. Inter has dissensiones medio tumultu ardente: ecce præterea tristes legati referunt responsa e magna urbe Diomedis*: aiunt *nihil perfectum* esse *omnibus impensis tantorum laborum: nihil dona effecisse, nec aurum, nec magnas preces: alia auxilia quærenda* esse *Latinis, aut poscendam pacem a rege Trojano. Ipse rex Latinus concidit* ex *magnitudine doloris. Furor Deorum, & sepulcra recentia ante oculos, ostendunt Æneam fatalem juvari evidenti* auxilio *Deorum. Itaque congregat in excelsam regiam magnum concilium & præcipuos suorum accersitos jussu* suo. *Illi congregantur, & plenis viis currunt ad domum regis. Latinus, & grandior ætate, & præcipuus regno, sedet inter medios, non hilari vultu.*

NOTÆ.

mularentur, Æ. 5. 48. *Ruo*, active. Æ. 1. 39.

215. *Nurus.*] *Nurus*, proprie uxor filii, *bru*: sumitur vulgo pro juniore qualibet fœmina, conjugio copulata, Æ. 2. 501. De *hymenæo*, G. 3. 60.

223. *Reginæ nomen.*] *Amatæ*, quæ favebat Turno, sororis filio. Æ. 7. 357. De *trophæis*, supra, v. 7.

226. *Diomedis ab urbe.*] *Arpis*, infra, v. 243.

230. *Pacem petendum.*] Regimen gerun-

Atque hic legatos Ætola ex urbe remiſſos,
Quæ referant, fari jubet: & reſponſa repoſcit
Ordine cuncta ſuo. Tunc facta ſilentia linguis,
Et Venulus dicto parens ita farier infit:
Vidimus, o cives, Diomedem Argivaque caſtra,
Atque iter emenſi caſus ſuperavimus omnes,
Contigimuſque manum qua concidit Ilia tellus.
Ille urbem Argyripam patriæ cognomine gentis
Victor Gargani condebat Japygis agris.
Poſtquam introgreſſi, & coram data copia fandi;
Munera præferimus, nomen patriamque docemus:
Qui bellum intulerint, quæ cauſa attraxerit Arpos.
Auditis ille hæc placido ſic reddidit ore:

INTERPRETATIO.

Atque hic imperat legatos, reverſos ex urbe Ætolica, dicere quænam reportent: & quærit ſingula reſponſa ſuo ordine. Tunc indictum eſt *linguis ſilentium, & Venulus obediens imperio incipit ita loqui: O cives, vidimus Diomedem & caſtra Græca, & perfecto itinere evaſimus omnia pericula, & tetigimus manum qua regnum Trojanum periit. Ille victor extruebat in campis Gargani Japygis urbem Argyripam, de nomine patriæ gentis. Poſtquam ingreſſi* ſumus, *& facultas conceſſa* eſt *alloquendi præſentem; offerimus dona, profitemur nomen & patriam: qui indixerint* nobis *bellum, quæ cauſa* nos *adduxerit* in urbem *Arpos. Ille ſic tranquilla voce reſpondit* iis quæ *audierat.*

NOTÆ.

dii. Sic Lucretius l. 1. 111. *Pœnas in morte timendum.* Ibid. 381. *Motu privandum eſt corpora quæque.* *Primus ſceptris.*] Reges enim erant plerique, ex iis, qui Turni auxilio venerant, Æ. 7. 647.

239. *Ætola ex urbe.*] *Arpis*, ab Ætolo Diomede conditis: mox v. 243.

242. *Venulus.*] Qui ad Diomedem legatus fuerat, Æ. 8. 9.

243. *Diomedem.*] Filius fuit Tydei, nepos Œnei: paterno quidem & avito jure, Ætoliæ rex: ſed cum pater Tydeus Agrii patrui invidia regno pulſus eſſet, & Argos Peloponneſi urbem ad regem Adraſtum confugiſſet; ibi Diomedes ex Deiphyle Adraſti filia natus eſt. Is Adraſto mortuo maximam & quaſi regiam auctoritatem Argis obtinuit: avum ſuum, item ab Agrii filiis pulſum, in Ætoliam reſtituit: Argivorum & vicinarum urbium dux ad Trojam profectus eſt, ex Homero, Il. 2. 563. Ibi maxima quæque poſt Achillem ac difficillima perfecit: Palladium ex arce Trojana rapuit, Rheſum Thraciæ regem occidit; unde laudat Virgilius ejus manum, *qua concidit Ilia tellus.* Venerem & Martem vulneravit. Quare Venus ejus domum evertit, adulterio Ægialeæ uxoris ejus cum Cylabaro apud Argos: quorum ex inſidiis cum ægre elapſus eſſet, neque vero poſſet in Ætoliam reverti, ut notat Cedrenus; in Apuliam, maxime orientalem Italiæ partem, mari fugit: ibique exceptus a Dauno rege, & parte agri donatus, urbes multas condidit: præcipue *Argos Hippium*, id eſt *equeſtre*: ex nomine natalis urbis, cujus ager *aptus equis* dicitur ab Homero: quæ vox deinde corrupta eſt primo in *Argyrippam*, vel *Argyripam*; deinde in *Arpos.* Ejus ruinæ nunc adhuc dicuntur *Arpe*, non longe a *Siponto* urbe, & radicibus promontorii *Gargani, monte di S. Angelo*, quod in mare Hadriaticum procurrit. De ejus morte multiplex opinio refertur a Strabone l. 6. Prima eſt, eum in Diomedeis inſulis, huic litori vicinis, ſubito evanuiſſe: ejuſque ſocios, dolore mortis illius eſſe mutatos in aves, infra, v. 272. Secunda eſt, ipſum in patriam revocatum, in ea diem obiiſſe. Tertia eſt, ſubacta illa maris Hadriatici ora ad uſque Venetos, apud illos mor-

O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
Antiqui Auſonii: quæ vos fortuna quietos
Sollicitat, ſuadetque ignota laceſſere bella?
Quicunque Iliacos ferro violavimus agros,
(Mitto ea quæ muris bellando exhauſta ſub altis,
Quos Simois premit ille viros) infanda per orbem
Supplicia, & ſcelerum pœnas expendimus omnes,
Vel Priamo miſeranda manus. Scit triſte Minervæ
Sidus, & Euboicæ cautes, ultorque Caphareus.
Militia ex illa diverſum ad litus abacti,
Atrides Protei Menelaus ad uſque columnas

INTERPRETATIO.

O felices populi, imperium Saturni, Auſonii veteres: quæ ſors vos turbat tranquillos, & impellit movere bella inſueta? Quotquot vaſtavimus ferro arva Trojana (omitto ea mala quæ *tolerata* ſunt *pugnando ad ſublimes muros, & quot ille Simois ſepelivit viros.) luimus per orbem immania ſupplicia, & omnes pœnas criminum, turba deploranda ipſi etiam Priamo. Novit* iſta *funeſtum ſidus Palladis, & ſcopuli Eubœæ, &* mons *vindex Caphareus. Poſt illam expeditionem pulſi ad diverſa litora, Menelaus filius Atrei circa columnas Protei....*

NOTÆ.

tuum & divinis honoribus affectum eſſe. De *Japyge*, qui nomen dedit Japygiæ, ſive Apuliæ, Æ. 8. 710.

252. *Saturnia regna* &c.] De *Saturni fuga in Italiam*, Æ. 8. 319. De *Auſonibus*, antiquis Italiæ incolis, Ibid. 328. Æ. 7. 54.

257. *Simois.*] Fluvius Troadis, Æ. 1. 104.

259. *Triſte Minervæ ſidus* &c.] *Sidus Arcturi*, quod cum per ſe procelloſum ſit, vim adhuc pernicioſiorem ex ira Minervæ dici poteſt accepiſſe ad vexandas Ajacis Oïlei naves. Sic enim Solinus c. 20. de Caphareo. *Ubi poſt Ilii excidium Argivam claſſem, vel Minervæ ira; vel, quod certior prodit memoria, ſidus Arcturi gravibus affecit cladibus.* De *Arcturo*, Æ. 1. 748. G. 1. 68. Explicari tamen poteſt *ſidus* de ipſa tempeſtate quam excitavit Minerva: nam ſic videtur vocem illam accepiſſe Virgilius Æ. 4. 309. *Hyberno moliris ſidere claſſem*, & Æ. 12. 451. *Ad terras abrupto ſidere nimbus it mare per medium.* De *Minerva*, Æ. 2. 31. De *Ajace ab ea interfecto* ad Caphareum Eubœæ inſulæ ſcopulum, Æ. 1. 44, 49. De *Eubœa* Græciæ inſula, *Negrepont*, Æ. 6. 2.

262. *Atrides Protei* &c.] *Menelaus*, Spartæ rex, de quo Æ. 2. 264. *Atrei* filius, confecto Trojano bello, octo annis tempeſtate jactatus eſt circa Ægypti litora, antequam in patriam rediret; & divertit apud *Proteum* regem Ægypti, de quo G. 4. 388. Ita fere Homerus Odys. 4. 82, 385. &c.

262. *Columnas.*] *Limites, terminos* Ægypti. Quippe Strabo l. 3. de columnis Herculis apud fretum Gaditanum differens, ait id nomen inde ortum eſſe, quod viri illuſtres, ut finem imperii, aut expeditionis ſuæ nota aliqua conſignarent, aras, aut columnas, aut in modum columnarum turriculas, fretis, aut promontoriis, aut montibus impoſuerint: quæ nomina, deſtructis per temporum injuriam monumentis illis, loco ipſi remanſerunt. Tales columnæ Herculis in freto Gaditano, aræ Philænorum ad Syrtes Africæ, columna Ionica in iſthmo Corinthiaco, turris Pelori & turris Rhegina in freto Siculo, aræ Bacchi & Alexandri in India. Igitur *columna Protei*, pars erit illa litoris Ægyptii, ubi deinde magnus portus Alexandriæ fuit, qui ſic deſcribitur a Strabone l. 17. Ἐν δεξιᾷ ἡ νῆσος καὶ ὁ πύργος ὁ Φάρος &c. *Ad dextram eſt Pharus, inſula & turris: ad ſiniſtram vero cautes & promontorium Lochias.* Et vero teſtatur Homerus, Menelaum ad Pharum inſulam primo exſcenſionem feciſſe, Odyſſ. 4. 355.

Exulat: Ætnæos vidit Cyclopas Ulyſſes.
Regna Neoptolemi referam, verſoſque Penates
Idomenei? Libycove habitantes litore Locros?
Ipſe Mycenæus magnorum ductor Achivûm
Conjugis infandæ prima intra limina dextra
Oppetiit: devicta Aſia ſubſedit adulter.
Invidiſſe Deos, patriis ut redditus oris
Conjugium optatum & pulchram Calydona viderem?
Nunc etiam horribili viſu portenta ſequuntur:
Et ſocii amiſſi petierunt æthera pennis,
Fluminibuſque vagantur aves, heu dira meorum
Supplicia! & ſcopulos lacrymoſis vocibus implent.

INTERPRETATIO.

exulat. Ulyſſes adiit Cyclopas Ætnæos. An memorabo regnum Pyrrhi, & domum Idomenei ſubverſam? aut Locros degentes litore Libyco? Ipſe rex Mycenarum, dux magnorum Græcorum, periit in primo aditu domus, *manu ſceleratæ uxoris*: poſt *Aſiam ſubactam adulter inſidiatus eſt* ei. An memorabo *Deos obſtitiſſe* mihi, *quominus revectus* in *patriam regionem viderem dilectam conjugem & ſpecioſam Calydona? Nunc quoque monſtra terribilia aſpectu inſectantur* me: *& ſocii amiſſi evolarunt alis in aërem, & volucres errant* circa *fluvios, & replent rupes triſtibus ſonis: heu crudelia ſupplicia meorum*!

NOTÆ.

263. *Ætnæos.*] Ulyſſes in Siciliam, apud Cyclopas appulſus eſt, ubi mons Ætna, ut fuſe narrat Achæmenides Æ. 3 613.

264. *Regna Neoptolemi.*] Pyrrhi, Epiri regis, Achillis filii: qui ab Oreſte Agamemnonis filio occiſus eſt, ob amorem Hermiones, Æ. 3. 328. &c. De *Pyrrho Neoptolemo*, Æ. 2. 263.

265. *Penates Idomenei.*] Cretenſis regis, qui a ſuis pulſus eſt ob occiſum filium, Æ. 3. 122. *Penates*, Deos domeſticos. Æ. 2. 717.

265. *Libyco litore Locros.*] De *Locris*, Græciæ populis circa Parnaſſum montem, Æ. 3. 399. Horum aliqui, poſt bellum Trojanum conſederunt in meridionali cornu Italiæ, circa Zephyrium promontorium, ut ibidem explicuimus: alii in Africa, circa Pentapolim, quæ Cyrenica regio eſt, ad mare mediterraneum, & orientem Syrtis majoris, ut ait Servius; ut vero teſtatur Domitius Afer, in regione Africæ plane oppoſita, nempe ad Oceanum Atlanticum.

266. *Mycenæus* &c.] Agamemnon, Mycenarum rex, Clytæmneſtræ uxoris & Ægiſthi adulteri inſidiis occiſus, Æ. 3 54. De *Mycenis*, urbe Peloponneſi, Æ. 1. 288. De *Achivis*, Græcis, Æ. 1. 492.

268 *Devicta Aſia ſubſedit adulter.*] *Subſido*, eſt *clam ſedeo in inſidiis*. Unde Valerius Max. l. 7. c. 2. vocat *ſubſeſſorem alieni matrimonii*, adulterum, qui alienæ conjugis pudicitiæ inſidiatur. Itaque ſenſus eſt, Agamemnoni adulteriorum vindici, qui ob Paridis adulterium Trojam everterat; inſidiatorem adulterum non defuiſſe, qui eum ſub prima domus limina primumque reditum opprimeret.

270. *Conjugium* &c.] Conjugem Ægialeam, ſupra v. 243. *Calydona*, urbem Ætoliæ, quam Diomedes & avito jure poſſidebat, & armis domuerat, Æ. 7. 306.

272. *Socii amiſſi* &c.] Circa promontorium Apuliæ Garganum, inſulæ ſunt, non duæ ut ait Strabo, ſed quinque: *Diomedeæ* ab antiquis dictæ: horum maxima nunc *Tremiti*. Illic Diomedis ſocii in aves finguntur commutati: vel ob iram Veneris, vivo adhuc Diomede, ut aiunt Virgilius & Ovidius Metam. l. 14. 494. vel ob dolorem amiſſi morte Diomedis, ut innuere videtur Strabo aliique. Has aves in his tantum inſulis reperiri ait Plinius l. 10. 44. eaſque dentes habere, colore eſſe candidas, infeſtas advenis præterquam Græcis. Joannes Meurſius ait eaſdem eſſe quæ

Hæc adeo ex illo mihi jam ſperanda fuerunt
Tempore; quum ferro cœleſtia corpora demens
Appetii, & Veneris violavi vulnere dextram.
Ne vero, ne me ad tales impellite pugnas.
Nec mihi cum Teucris ullum poſt eruta bellum
Pergama, nec veterum memini lætorve malorum.
Munera quæ patriis ad me portaſtis ab oris,
Vertite ad Æneam. Stetimus tela aſpera contra,
Contulimuſque manus: experto credite, quantus
In clypeum aſſurgat, quo turbine torqueat haſtam.
Si duo præterea tales Idæa tuliſſet
Terra viros; ultro Inachias veniſſet ad urbes
Dardanus, & verſis lugeret Græcia fatis.
Quicquid apud duræ ceſſatum eſt mœnia Trojæ:
Hectoris Æneæque manu victoria Grajûm
Hæſit, & in decimum veſtigia rettulit annum.
Ambo animis, ambo inſignes præſtantibus armis:
Hic pietate prior. Coeant in fœdera dextræ,
Qua datur: aſt armis concurrant arma, cavete.
Et reſponſa ſimul quæ ſint, rex optime regum,
Audiſti, & quæ ſit magno ſententia bello.

INTERPRETATIO.

Hæc autem expectanda mihi jam fuerunt ab illo tempore; quando inſanus invaſi gladio corpora immortalia, & ſauciavi plaga dextram manum *Veneris. Ne vero, ne hortemini me ad talia prælia. Nec mihi bellum ullum eſt cum Trojanis poſt exciſam Trojam: nec recordor, aut gaudeo* de *antiquis calamitatibus. Ferte ad Æneam dona, quæ tuliſtis ad me e patriis terris Stetimus adverſus valida* ejus *arma, & conſeruimus manus: credite* mihi *experto, quantus attollat clypeum; quo impetu vibret haſtam. Si terra Idæa produxiſſet duos tales viros præter eum; Trojanus prior intuliſſet bellum urbibus Argivis, & Græcia doleret mutatis fatis. Quamdiu tardatum eſt circa muros pertinacis Trojæ: victoria Græcorum ſubſtitit manu Hectoris & Æneæ, & retro tulit pedem in decimum annum. Ambo* erant *illuſtres animis, ambo bellica fortitudine:* *iſte ſuperior* erat *religione. Dextræ* veſtræ *conveniant in fœdera, ſiquidem* id *conceditur: ſed cavete, ne arma veſtra congrediantur* cum illius *armis. Audiviſti ſimul, rex optime regum, & quæ ſint* ejus *reſponſa, & quis ſit* ejus *ſenſus* de *tanto bello.*

NOTÆ.

Græcis dicuntur ἐρωδιοί, Latinis *ardeæ*, Gallis *herons*. Plinius facit *fulicarum* ſimiles. Ovidius non *cycnos* quidem, ſed cycnis proximas.

276. *Cœleſtia corpora.*] Venerem in vola manus Diomedes vulneraverat. Iliad. 5. v. 335. Martem in imo ventre, v. 857.

280. *Lætorve malorum.*] Græca forma, ſupra v. 126.

283. *Contulimuſque manus* &c.] Adulatur hic heroi ſuo Virgilius: quanquam enim adverſus Diomedem ſtetit Iliad. ϛ. 225. tamen huic minime fuiſſe parem conſtat ex eo, quod ab eodem in coxa vulneratus ictu lapidis fuit, fuiſſetque adeo interfectus, niſi Venus auxilio filii adfuiſſet, v. 311.

284. *In clypeum aſſurgat.*] Ipſe attollat clypeum ſuum. Sic Æ. 12. 729. *Alte ſublatum conſurgit Turnus in enſem, & ferit.*

285. *Idæa terra.*] *Troas*, ubi mons *Ida*, Æ. 2. 801. *Inachias*, Argivas: Æ. 7. 286. *Dardanus*, Trojanus; Æ. 1. 239.

Vix ea legati : variuſque per ora cucurrit
Auſonidum turbata fremor : ceu ſaxa morantur
Quum rapidos amnes ; clauſo fit gurgite murmur,
Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus undis.
Ut primum placati animi, & trepida ora quierunt;
Præfatus Divos ſolio rex infit ab alto:
Ante equidem ſumma de re ſtatuiſſe, Latini,
Et vellem, & fuerat melius : non tempore tali
Cogere concilium, quum muros obſidet hoſtis.
Bellum importunum cives cum gente Deorum,
Invictiſque viris gerimus : quos nulla fatigant
Prælia, nec victi poſſunt abſiſtere ferro.
Spem ſi quam accitis Ætolûm habuiſtis in armis,
Ponite : ſpes ſibi quiſque ; ſed, hæc quam anguſta, videtis.
Cætera qua rerum jaceant perculſa ruina,
Ante oculos interque manus ſunt omnia veſtras.
Nec quemquam incuſo : potuit quæ plurima virtus
Eſſe, fuit : toto certatum eſt corpore regni.
Nunc adeo, quæ ſit dubiæ ſententia menti,
Expediam ; & paucis, animos adhibete, docebo.

INTERPRETATIO.

Vix legati ea dixerant : *& varium murmur diffuſum eſt per ora turbata Italorum : veluti quando ſaxa coërcent fluvios torrentes ;* tunc *obſtructo alveo murmur editur, & propinquæ ripæ fremunt aquis ſtrepitantibus. Statim atque animi ſedati & ora tumultuantia compoſita fuerunt ; rex precatus Deos incipit e ſummo ſolio : Equidem, o Latini, & cuperem, & utilius fuiſſet deliberare prius de ſumma rerum :* non vero *convocare concilium tali tempore, cum hoſtis premit muros. Facimus bellum difficile, o cives, cum ſtirpe Deorum, & hominibus invictis : quos nullæ pugnæ debilitant, &* qui etiam *ſuperati non poſſunt abſtinere ab armis. Si conſtituiſtis aliquam ſpem in exercitu Ætolorum advocato, deponite* eam : *unuſquiſque* ſit *ſibi* ſua *ſpes ; ſed videtis, quam tenuis* ſpes *illa ſit. Quo caſu rerum* noſtrarum *cætera concuſſa jaceant, omnia* denique *ſunt ob oculos & in manibus veſtris. At neminem accuſo : fuit* vobis *fortitudo, quæ potuit eſſe maxima : pugnatum eſt tota mole regni. Itaque exponam, quis ſenſus jam ſit incertæ menti* meæ, *& oſtendam paucis* verbis : *advertite animos.*

NOTÆ.

301. *Præfatus Divos.*] Notat Turnebus veteres, præcipue Romanos, id ſolemne habuiſſe ; ut antequam verba publice facerent, Deos precarentur : & frequenter orationum exordia ab invocatione Deorum ſumerent. Talia fuere exordia omnia Catonis ; talia Ciceronis ac Demoſthenis nonnulla.

302. *Ante equidem* &c.] ORATIO Latini duas habet partes. I. Exponit hoſtilium virium magnitudinem, cui ſuarum tenuitatem opponit. II. Proponit conditiones pacis tres : aut terras Æneæ aſſignandas, ſi ſedere hic velit ; aut naves ædificandas, ſi malit alio abire ; denique oratores ad eum mittendos cum regiis muneribus.

305. *Cum gente Deorum.*] Æneas a Jove per Venerem ortus : Trojana gens a Jove per Dardanum, Æ. 1. 239.

308. *Ætolûm.*] Diomedis ſociorum, in Apulia ſedentium, ſupra, v. 243.

Eſt antiquus ager Tuſco mihi proximus amni,
Longus in occaſum, fines ſuper uſque Sicanos.
Aurunci Rutulique ſerunt, & vomere duros
Exercent colles, atque horum aſperrima paſcunt.
Hæc omnis regio & celſi plaga pinea montis
Cedat amicitiæ Teucrorum: & fœderis æquas
Dicamus leges, ſocioſque in regna vocemus.
Conſidant, ſi tantus amor, & mœnia condant.
Sin alios fines aliamque capeſſere gentem
Eſt animus, poſſuntque ſolo decedere noſtro:

INTERPRETATIO.

Eſt mihi vetuſtus ager, vicinus fluvio Tyrrheno, protenſus in occidentem, ultra terminos Siculos. Aurunci & Rutuli ſeminant, & verſant aratro colles aſperos, & utuntur *ſteriliſſimis eorum locis* ad *paſcua. Tota illa regio, & tractus pineus alti montis detur amicitiæ Trojanorum: & ſtatuamus juſtas conditiones fœderis, & admittamus* eos *ſocios in regnum* noſtrum. *Quieſcant* illic, *ſi tanta* eſt *cupiditas, & ſtruant urbes. Si* vero *voluntas eſt* ipſis *adire alias regiones & alios populos, & poſſunt abire e terra noſtra:*

NOTÆ.

316. *Eſt antiquus ager* &c.] Duplex eſt de hujus agri ſitu opinio. I. Donatus, quem ſequitur Cluverius, agrum illum metitur ad litus maris: a Circæo monte, qui terminus fuit Latii tempore Tarquinii ſuperbi orientem verſus; ad uſque Tiberim, qui terminus Latii fuit ad occidentem. Firmat inde hanc opinionem Donatus, quod Tuſcos dicat aliquando ſediſſe circa Ufentem fluvium, huic monti Circæo vicinum; hunc itaque *Tuſcum* fluvium hic a Virgilio appellari: deinde quod conſtet apud omnes; *Rutulos*, Turno ſubditos, ſpatio illo contentos fuiſſe; & *Auruncos* montem Circæum proxime attingere; & *pinetum*, ſeu locum pinu conſitum, circa Circæum eſſe. At tribus ex capitibus minime probabilis hæc ſententia videtur mihi. Primo, quod per *Tuſcum amnem* a Virgilio ſemper intelligatur Tiberis, G. 1. 499. Æ. 8. 473. Æ. 10. 199. Secundo, quod ager ille ſic extenſus complecteretur regnum univerſum Turni, cujus anguſtias deſcripſimus Æ. 7. 795. immo & multo latiora ſpatia: at quantumvis dicantur Rutuli fuiſſe Latinis conjuncti, aut etiam ſubditi; certe veroſimile non eſt, Latinum regem homini extero regnum obtuliſſe, quod conſanguinei Turni ditionem totam abſorberet. Tertio, cum urbs Laurentum, caput Latinæ ditionis, in qua tum concilium habebat Latinus, Tiberi vix diſtaret leucis tribus, ſive millibus paullo plus ſeptem; & reliqua agri illius pars ad uſque Circæum millia pluſquam quadraginta haberet ad orientem: ſane ager ille dici non potuit a Latino *longus in occaſum*; ſed omnino *longus in ortum*. II. Servius, quem ſequor, agrum metitur ab urbe Laurento Tiberim verſus, quo fere loco Trojam ſuam novam Trojani jam condiderant. Atque ita erit *Tuſco proximus amni*, nempe Tiberi: erit *longus in occaſum*, ſive ad occaſum Laurenti urbis: immo, ne anguſtiæ agri objiciantur, ultra Tiberim in occaſum porrigetur; ſiquidem *Siculi* primi omnium Italiæ incolæ, qui deinde *Sicani* dicti ſunt, ultra Tiberim multas antiquitus tenuerunt urbes, in quibus numerat Dionyſius, *Alſium*, & *Cære*, in eodem tractu maritimo ultra Tiberim. Igitur erit ager ille, *longus fines ſuper uſque Sicanos*, id eſt uſque ad fines illos, quos veteres Siculi tenebant, priuſquam a Pelaſgis & Aboriginibus inde pulſi, *Sicaniam* inſulam occuparent, unde *Sicani* dicti ſunt, Æ. 7. 795. Quin etiam *Aurunci Rutulique ſerere* potuerunt: non veri quidem *Rutuli*, qui fixerant ſedem ad orientem Laurentinæ ditionis, Æ. 7. 795. nec veri *Aurunci*, qui ſuam fixerant ultra Circæum, Æ. 7. 54. Sed quædam eorum reliquiæ, quæ circa Tiberim remanſerant: hunc enim tractum a Tiberi ad Circæum variis

Bis denas Italo texamus robore naves,
Seu plures complere valent: jacet omnis ad undam
Materies: ipſi numerumque modumque carinis
Præcipiant; nos æra, manus, navalia demus.
Præterea, qui dicta ferant & fœdera firment,
Centum oratores prima de gente Latinos
Ire placet, paciſque manu prætendere ramos:
Munera portantes eboriſque, aurique talenta,
Et ſellam regni trabeamque inſignia noſtri.
Conſulite in medium, & rebus ſuccurrite feſſis.
Tum Drances idem infenſus, quem gloria Turni
Obliqua invidia ſtimuliſque agitabat amaris:
Largus opum, & lingua melior; ſed frigida bello
Dextera: conſiliis habitus non futilis auctor:

INTERPRETATIO.

ſtruamus ipſis *ligno Italico viginti naves, aut plures ſi poſſunt implere: tota materies jacet prope aquas: ipſi præſcribant numerum & formam navium; nos ſuppeditemus æra, operam, & nautica* omnia. *Inſuper placet, centum oratores Latinos e præcipuo genere ire, ut exponant* ipſis mea *dicta, & jungant fœdera: &* eos *præferre manibus ramos pacificos, portantes dona eboris, & talenta auri, & ſellam & togam, notas noſtri imperii. Vos, deliberate in commune, & ſubvenite rebus fractis. Tum idem Drances infeſtus, quem gloria Turni pungebat occulta invidia & ſtimulis acerbis: copioſus divitiis, & copioſior eloquentia; ſed manus* ejus erat *iners* ad *bellum*: tamen *reputabatur non vanus auctor* in *conſiliis;*

NOTÆ.

temporibus varios habuiſſe colonos, qui ſeſe invicem alias in regiones expulerint, teſtatur Plinius l. 3. 5. *Latium antiquum, a Tiberi Circeios uſque, obſervatum eſt millium paſſuum quinquaginta longitudine. Colonis ſæpe mutatis, tenuere alii aliis temporibus: Aborigenes, Pelaſgi, Arcades, Siculi, Aurunci, Rutuli.*

326. *Italo robore.*] *Robur*, pro quocumque duriore ligno ſumitur, G. 1. 162.

329. *Navalia.*] Vulgo *navale*, locus eſt ubi ſtant naves. Hic: vel locus eſt ubi ædificantur: vel, ut ait Servius, ligna quibus ædificantur: vel potius inſtrumenta omnia quæ ad navium fabricam pertinent. De *talentis*, Æ. 5. 112.

334. *Sellam* &c.] *Sellam curulem*: ita dictam deinde a Romanis, non quod a *Curibus* Sabinis inventa eſſet, nam Florus teſtatur Tarquinium Priſcum ab Etruſcis eam accepiſſe; ſed omnino *a curru*: nam vetus auctor apud Gellium l. 3. 18. teſtatur, *Senatores, qui curulem magiſtratum geſſiſſent, curru ſolitos honoris gratia in curiam vehi: in quo curru ſella eſſet ſupra quam conſiderent, quæ ob eam cauſam curulis appellaretur.* Utebantur autem ea reges primo, tum conſules, cenſores, prætores, & ædiles curules: hanc etiam Romani regibus amicis muneris loco mittebant, ut Porſenæ apud Dionyſium, Maſiniſſæ apud Appianum & Livium. Erat illa *eburnea*, ſeu potius cœlato ebore contecta: tum incurvis pedibus, unde a Plutarcho in Mario dicitur ἀγκυλόπους, *incurvipes*. De *trabea*, toga regia & conſulari, Æ. 7. 188.

335. *Conſulite in medium.*] Id quod eſt in communem utilitatem. G. 1. 127. *In medium quærebant.*

339. *Futilis.*] Vanus, loquax, inutilis, nihil continens, qui ſibi credita ſtatim effundit. Tranſlatio eſt, juxta Servium, Donatum, Lactantium, a vaſe *futili* dicto: cujus os latum & patulum, fundus anguſtus & acutus erat: ita ut in terra depoſitum ſtare non poſſet, ſed ſtatim in latus effunderetur. Hoc utebantur in ſacris Veſtæ, quia iis ſacris aquam in terra deponi

Seditione potens: genus huic materna ſuperbum
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat:
Surgit, & his onerat dictis, atque aggerat iras:
Rem nulli obſcuram, noſtræ nec vocis egentem,
Conſulis o bone rex. Cuncti ſe ſcire fatentur
Quid fortuna ferat populi, ſed dicere muſſant.
Det libertatem fandi, flatuſque remittat,
Cujus ob auſpicium infauſtum moreſque ſiniſtros,
(Dicam equidem, licet arma mihi mortemque minetur)
Lumina tot cecidiſſe ducum totamque videmus
Conſediſſe urbem luctu: dum Troïa tentat
Caſtra fugæ fidens, & cœlum territat armis.
Unum etiam donis iſtis, quæ plurima mitti
Dardanidis ducique jubes, unum, optime regum,
Adjicias: nec te ullius violentia vincat,
Quin gnatam egregio genero dignîſque hymenæis
Des pater, & pacem hanc æterno fœdere jungas.
Quod ſi tantus habet mentes & pectora terror;
Ipſum obteſtemur, veniamque oremus ab ipſo:

INTERPRETATIO.

potens factionibus: maternus ſplendor dabat illi genus illuſtre, a patre habebat ignotum genus: *ſurgit & accuſat his verbis Turnum, augetque invidiam: Suades, o bone rex, rem ignotam nemini, nec indigentem voce noſtra. Omnes fatentur ſe cognoſcere quid poſtulet ſors gentis* noſtræ, *ſed verentur dicere. Concedat licentiam loquendi & deponat tumorem* ille, *cujus propter omina adverſa & funeſta ſtudia (dicam enimvero, quamvis mihi comminetur arma & necem) videmus tot lumina ducum periiſſe, & urbem univerſam jacere* in *dolore: dum* ille *oppugnat caſtra Trojana confidens fugæ,* & dum *armis minatur cælo. Unum præterea, optime regum, unum addas iſtis muneribus quæ multa imperas ferri & duci Trojanis: nec vis cujuſquam te impediat, quominus* cum ſis *pater tradas filiam illuſtri genero & ſplendidis nuptiis, & confirmes hanc pacem perpetuo fœdere. Quod ſi tanta formido* Turni *occupat animos & pectora* noſtra; *obſecremus ipſum & precemur ab ipſo veniam:*

NOTÆ.

nefas erat.

340. *Seditione.*] Factionibus, captandis vulgi animis.

343. *Rem nulli obſcuram* &c.] ORATIO Drancis quinque habet partes. I. Dicit, omnes ideo tacere, quia Turnum timent. II. Unum ſe profitetur ex omnibus audacter in Turnum dicere pro re publica, quam ille temeritate ac fuga ſua pene evertit. III. Cenſet pacis conditionibus cæteris hanc etiam adjiciendam, ut Lavinia conjux Æneæ detur. IV. Orat Turnum, ne patiatur privati commodi rationes publicis rationibus obſtare. V. Denique orat, ut ſi bello abſtinere nolit, privatam contentionem, non publico periculo, ſed privato certamine dirimat: quod ab Ænea proponitur.

345. *Dicere muſſant.*] *Muſſare*, eſt *muto* proximum eſſe; ſubmiſſa & parum diſtincta voce, quaſi timide ac dubitanter loqui; *obmurmurare.* Hic *timere, vereri.*

347. *Cujus ob auſpicium.*] Quia bellum adminiſtratur nutu & auſpiciis Turni; non Latini, qui rerum habenas eam in rem depoſuerat Æ 7. 600. & forte felicioribus auſpiciis bellum ſuſcepiſſet, ſi ſuſcipiendum duxiſſet.

351. *Fugæ fidens.*] Carpit fugam Turni: cum a Junone, non tamen ſponte, ſubductus eſt e pugna, Æ. 10. 659. De *hymenæis*, nuptiis, G. 3. 60.

Cedat jus proprium regi, patriæque remittat.
Quid miseros toties in aperta pericula cives
Projicis? o Latio caput horum & causa malorum!
Nulla salus bello: pacem te poscimus omnes,
Turne, simul pacis solum inviolabile pignus.
Primus ego, invisum quem tu tibi fingis, & esse
Nil moror, en supplex venio: miserere tuorum,
Pone animos, & pulsus abi: sat funera fusi
Vidimus, ingentes & desolavimus agros.
Aut si fama movet, si tantum pectore robur
Concipis, & si adeo dotalis regia cordi est:
Aude, atque adversum fidens fer pectus in hostem.
Scilicet, ut Turno contingat regia conjux,
Nos, animæ viles, inhumata infletaque turba,
Sternamur campis. Etiam tu, si qua tibi vis,
Si patrii quid Martis habes, illum aspice contra,
Qui vocat.
Talibus exarsit dictis violentia Turni:
Dat gemitum, rumpitque has imo pectore voces:
Larga quidem semper Drance tibi copia fandi,

INTERPRETATIO.

precemur, *ut permittat regi, & relinquat patriæ propriam auctoritatem. Cur toties propellis miseros cives in manifesta pericula? o tu qui es Latinis origo & causa calamitatum illarum! Nulla* est *salus* in *bello*: *omnes flagitamus* a *te pacem, o Turne, & simul pignus certissimum pacis* Laviniam. *Ego, quem tu existimas tibi infensum, & non refugio esse, ecce primus accedo supplex: miseresce tuorum, depone iram, & ejectus recede. Satis vidimus cædium, fugati* ab Ænea, *&* satis *vastavimus arva spatiosa. Aut, si gloria* te *excitat, si contines pectore tantas vires, si denique tibi cara est* hæc *aula* quam ambis *in dotem: aude, & securus oppone pectus adversum contra hostem. Nempe, ut uxor regia detur Turno, nos fundamur campis, animæ ignobiles, turba insepulta & indefleta. Tu etiam, si est tibi virtus ulla, si habes quicquam patriæ fortitudinis, contuere* ex *adverso* illum *qui te appellat. Violentia Turni accensa est his verbis: dat gemitum, & emittit e profundo pectore verba ista: Semper quidem, O Drance, copiosa tibi est facultas loquendi,*

NOTÆ.

359. *Cedat* &c.] Si adeo Turnum timemus, ut nullus ausit de eo conqueri: ne queramur, ne vi agamus; sed precemur ipsum, saltem sinat, ut rex & patria rei communi libere consulant, pro suo jure:

372. *Inhumata infletaque turba.*] Privata funebri honore: quod apud veteres miserrimum fuit, Æ. 6. 325.

375. *Qui vocat.*] Supra, v. 115.

378. *Larga quidem* &c.] ORATIO Turni duas habet partes præcipuas, quarum prima refellit Drancem, secunda caput de quo deliberatur attingit. I. Refellit criminationem temeritatis & fugæ, primo vanam Drancis eloquentiam per ironiam illudendo; secundo commemorando facta sua, cædem Evandri, Bitiæ &c. II. Timorem Drancis de Trojanorum virtute conceptum elevat, ironice exaggerando: aitque, nunc Græcos ipsos, Achillem, Diomedem, coram Trojanis trepidare; flumina ipsa retro ab iis fugere &c. III. Simulatum de se timorem Dranci adimit, profitendo se tam ignavo sanguine maculari nolle. Atque hæc prima pars orationis est. IV. Concedit ad eas pacis conditiones abeundum, si res desparata sit: quanquam forte mori tum gloriosius fo-

Tunc quum bella manus poſcunt: patribuſque vocatis
Primus ades: ſed non replenda eſt curia verbis,
Quæ tuto tibi magna volant; dum diſtinet hoſtem
Agger murorum, nec inundant ſanguine foſſæ.
Proinde tona eloquio, ſolitum tibi; meque timoris
Argue tu Drance: tot quando ſtragis acervos
Teucrorum tua dextra dedit, paſſimque trophæis
Inſignis agros. Poſſit quid vivida virtus,
Experiare licet: nec longe ſcilicet hoſtes
Quærendi nobis: circumſtant undique muros.
Imus in adverſos? quid ceſſas? an tibi Mavors
Ventoſa in lingua pedibuſque fugacibus iſtis
Semper erit?
Pulſus ego? aut quiſquam merito, fœdiſſime, pulſum
Arguet? Iliaco tumidum qui creſcere Tybrim
Sanguine, & Evandri totam cum ſtirpe videbit
Procubuiſſe domum, atque exutos Arcadas armis?
Haud ita me experti Bitias & Pandarus ingens,
Et quos mille die victor ſub Tartara miſi,
Incluſus muris hoſtilique aggere ſeptus.
Nulla ſalus bello? capiti cane talia demens
Dardanio, rebuſque tuis, proinde omnia magno
Ne ceſſa turbare metu, atque extollere vires

INTERPRETATIO.

tunc cum bella exigunt opus: & ſenibus convocatis primus interes: ſed aula non eſt implenda verbis, quæ magnifica excidunt tibi impune; dum propugnacula murorum cohibent hoſtem, nec foſſæ redundant ſanguine. Itaque tona vi *eloquentiæ*, quod tibi *conſuetum* eſt; *& tu o Drance, accuſa me timoris: quandoquidem tua manus edidit tot cumulos cadaverum Trojanorum, & paſſim illuſtras campos trophæis. Licet* tibi, ut *explores quid valeat virtus ardens: ſcilicet hoſtes non erunt petendi procul, undique circumdant muros. An ibimus contra* illos *oppoſitos* nobis? *cur moraris? an fortitudo bellica ſemper erit tibi in ſuperba lingua & iſtis pedibus fugacibus?* An *ego fugatus* ſum, *o ignaviſſime? an vero ullus accuſabit me* quod *fuſus* fuerim: *qui conſiderabit Tybrim inflatum creſcere ſanguine Trojano, & univerſam domum Evandri extinctam eſſe cum ſobole, & Arcadas ſpoliatos exercitu? Bitias & vaſtus Pandarus non ſic experti* ſunt *me, & quos* uno *die victor dejeci ad inferos, clauſus muris & circundatus munimentis hoſtilibus. Nulla eſt ſalus in bello,* ais? *ominare talia, o inſane, homini Trojano, aut rebus tuis. Itaque ne deſinas commovere omnia magno timore, & extollere potentiam*

NOTÆ.

ret. V. Oſtendit rem adeo non eſſe deſperatam, ut potius integra ſit; cum auxilia ſibi multa ſuperſint; cum victoria Trojanis admodum cruenta fuerit, damnumque par; cum adhuc bellum in ortu ipſo ſit atque initio, ideoque facile mutari poſſit fortunæ viciſſitudine. VI. Auxiliis Diomedis, quæ deſunt, opponit auxilia quæ adſunt quamplurima, Meſſapi, Tolumnii, Camillæ &c. VII. Denique offert ſe pugnæ ſingulari.

385. *Trophæis.*] Supra, v. 7.

394. *Evandri procubuiſſe domum.*] Occiſo Pallante ab ipſo Turno, Æ. 10. 442.

396. *Bitias & Pandarus.*] Portæ Trojanæ cuſtodes, quos interfecit Turnus cum in eam urbem inſiluit, Æ. 9. 708. & ſequentibus.

399. *Capiti cane* &c.] *Canere*, vatum proprium eſt, & futura prædicentium: & ſen-

Gentis bis victæ, contra premere arma Latini.
Nunc & Myrmidonum proceres Phrygia arma tremiſcunt?
Nunc & Tydides, & Lariſſæus Achilles?
Amnis & Hadriacas retro fugit Aufidus undas?
Vel quum ſe pavidum contra mea jurgia fingit
Artificis ſcelus: & formidine crimen acerbat.
Nunquam animam talem dextra hac, abſiſte moveri,
Amittes: habitet tecum, & ſit pectore in iſto.
Nunc ad te & tua, magne pater, conſulta revertor.
Si nullam noſtris ultra ſpem ponis in armis;
Si tam deſerti ſumus, & ſemel agmine verſo
Funditus occidimus, neque habet fortuna regreſſum:
Oremus pacem, & dextras tendamus inermes.
Quamquam o! ſi ſolitæ quicquam virtutis adeſſet:

INTERPRETATIO.

nationis bis ſuperatæ, contra vero *minuere potentiam Latini. Nunc etiam principes Myrmidonum reformidant arma Trojana? nunc etiã Diomedes, etiam Lariſſæus Achilles? fluvius etiam Aufidus retro fugit mare Hadriaticum?* Eodem *ipſo* tẽpore, *quo ſceleſtus* ille *accuſator ſimulat ſe timidum adverſus meas rixas, & exaſperat metu* ſuo *accuſationem* ſuam. *Deſine turbari, nunquam perdes talem animam hac manu* mea: *maneat tecum & ſtet in illo* tuo *pectore. Jam redeo ad te & ad tuam deliberationem, o magne pater. Si nullam deinceps conſtituis ſpem in noſtris armis; ſi ſumus tam deſtituti, & omnino periimus* ob *exercitum ſemel fugatum, & fortuna nullam habet viciſſitudinem: precemur pacem, & porrigamus manus exarmatas. Tamen, o ſi reſtaret* nobis *aliquid virtutis priſtinæ:*

NOTÆ.

ſus eſt: Jacta infauſtum illud omen in Trojanos, in te ipſum; quod nempe nulla, neque iis, neque tibi per bellum ſalus ſit.

402. *Bis victæ.*] Primum ab Hercule, deinde a Græcis Æ. 3. 476.

403. *Nunc & Myrmidonum* &c.] Ironice metus inanitatem exaggerat. Dic, ut nobis timorem incutias, Myrmidonas, Diomedem, Achillem timuiſſe arma Trojana: qui nunquam illa timuerunt. *Myrmidones*, Theſſali vel Æginetæ, Achillis milites, Æ. 2. 7. *Phrygia*, ubi Troas, Æ. 1. 385 *Tydides*, Tydei filius Diomedes, Æ. 1. 100. ſupra, v. 243. *Lariſſæus Achilles*, Theſſalus, Æ. 2. 197.

405. *Amnis & Hadriacas* &c.] Dic ipſos etiam fluvios, Trojanorum metu, retro aquas egiſſe. *Aufidus*, nunc *Lofanto*, fluvius Italiæ, in Hirpinis naſcens, inter Apuliam Dauniam, & Peucetiam, in mare Hadriaticum fluens, celebris Cannenſi prælio, quo circa ejus oſtia Romani ab Annibale victi ſunt. *Hadriacum*, vel *Hadriaticum*, vel *Hadrianum* mare, vel *Hadria*, pars eſt mediterranei maris: a promontorio Salentino, quod ſuperius eſt Italiæ cornu, in ſinum influens, Italiamque ad ſeptentrionem alluens, unde *mare ſuperum* vocatur. Huic nomen ab *Hadria* urbe & fluvio in tractu Veneto, ſupra Padi oſtia, ſub extremum ſinum, ad latus orientale: nunc dicitur ſinus ipſe *Golfe de Veniſe*, ab urbe Venetiis, quæ antiquæ Hadriæ amplitudini ſucceſſit. Scribitur, vel ſine aſpiratione *Adria*; vel, ut in pleriſque omnibus antiquitatis monumentis, cum aſpiratione *Hadria*.

407. *Artificis ſcelus.*] Pro *ſceleſto artifice.* Sic apud Comicos frequenter. Terent. Andr. 3. 5. 1. *Ubi illic ſcelus eſt, qui me perdidit? Crimen* item, pro criminatione ſeu accuſatione, ſupra, v. 122.

408. *Dextra hac.*] Quæ conſuevit fortes occidere, non ignavos. Sic Cæſar ad Metellum, apud Lucanum l. 3. 135. *Haud unquam jugulo ſe polluet iſto noſtra Metelle manus: dignum te Cæſaris ira nullus honos faciet.*

415. *Quanquam o! ſi* &c.] Si funditus occidimus, petamus pacem: tamen, vel

Ille mihi ante alios, fortunatuſque laborum,
Egregiuſque animi; qui, ne quid tale videret,
Procubuit moriens, & humum ſemel ore momordit.
Sin & opes nobis, & adhuc intacta juventus,
Auxilioque urbes Italæ populique ſuperſunt;
Sin & Trojanis cum multo gloria venit
Sanguine, ſunt illis ſua funera, parque per omnes
Tempeſtas: cur indecores in limine primo
Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
Multa dies variuſque labor mutabilis ævi
Rettulit in melius: multos alterna reviſens
Luſit, & in ſolido rurſus fortuna locavit.
Non erit auxilio nobis Ætolus, & Arpi?
At Meſſapus erit, felixque Tolumnius, & quos
Tot populi miſere duces: nec parva ſequetur
Gloria delectos Latio & Laurentibus agris.
Eſt & Volſcorum egregia de gente Camilla,
Agmen agens equitum & florentes ære catervas.
Quod ſi me ſolum Teucri in certamina poſcunt,
Idque placet, tantumque bonis communibus obſto:
Non adeo has exoſa manus victoria fugit,

INTERPRETATIO.

ille videretur *mihi felix* in *laboribus, & virtute præſtans præ cæteris; qui, ne cerneret quicquam tale, ſemel procubuit moriens & momordit ore tellurem. Si* vero *nobis reſtant vires, & juventus adhuc illæſa, & urbes ac nationes Italæ* ad *ſubſidium; ſi* vero *præterea victoria contigit Trojanis cum multo ſanguine*, ſi *ſunt illis ſuæ mortes, & par clades in omnibus: quare ignavi deficimus in primo ingreſſu* belli? *cur tremor invadit membra ante* ſonitum *buccinæ? Tempus, & multiplex motus annorum inſtabilium vertit plurima in melius: fortuna alternatim reviſens decepit plurimos & rurſus conſtituit in firmo* ſtatu. *Ætolus & Arpi non erunt nobis ſubſidio? ſed erit Meſſapus, & fortunatus Tolumnius, & ductores quos tot nationes miſerunt: nec parvus honos comitabitur congregatos e Latio & campis Laurentibus. Eſt etiam Camilla, ex illuſtri gente Volſcorum, ducens agmen equitum & turmas fulgentes ære. Quod ſi Trojani me vocant unum ad pugnam, & id* vobis *videtur, & tantum noceo publicæ utilitati: victoria non adeo fugit averſata* meas *iſtas manus,*

NOTÆ.

ita quoque, ſi quicquam haberemus virtutis, deberemus mortem majori felicitati ducere, quam pacem: ut ille Mezentius, qui ab Ænea occiſus eſt, Æ. 10. ſub finem. De forma illa optationis. *Quanquam o!* Æ. 5. 195.

416. *Fortunatus laborum, egregius animi.*] Græca locutio, ſupra, v. 73. *Læta laborum.*

423. *In limine primo.*] Vix dum inito bello.

424. *Ante tubam.*] Antequam decretoria pugna tubarum ſonitu indicta ſit.

428. *Ætolus & Arpi.*] Diomedes Argyripæ conditor, ſupra, v. 243.

429. *Meſſapus* &c.] Dux aliquot Etruſcorum, invulnerabilis, Æ. 7. 691. *Tolumnius*, augur, qui fœdus diſturbabit, Æ. 12. 258. & in eo tumultu occidetur. *Felix* dicitur ob peritiam & felicitatem auguriorum. De *Latio*, & *Laurentibus* agris, Æ. 7. 54, 63. De *Camilla*, duce Volſcorum, Æ. 7. 803. & infra v. 535.

433. *Florentes ære catervas.*] *Fulgentes*: metaphora, de qua G. 2. 6.

Ut tanta quicquam pro ſpe tentare recuſem.
Ibo animis contra: vel magnum præſtet Achillem,
Factaque Vulcani manibus paria induat arma
Ille licet. Vobis animam hanc, ſoceroque Latino,
Turnus ego, haud ulli veterum virtute ſecundus,
Devoveo: ſolum Æneas vocat? & vocet, oro.
Nec Drances potius, ſive eſt hæc ira Deorum,
Morte luat; ſive eſt virtus & gloria, tollat.
Illi hæc inter ſe dubiis de rebus agebant
Certantes: caſtra Æneas aciemque movebat.
Nuntius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magniſque urbem terroribus implet:
Inſtructos acie Tiberino a flumine Teucros,
Tyrrhenamque manum totis deſcendere campis.
Extemplo turbati animi, concuſſaque vulgi
Pectora, & arrectæ ſtimulis haud mollibus iræ.
Arma manu trepidi poſcunt, fremit arma juventus,
Flent mœſti muſſantque patres: hic undique clamor
Diſſenſu vario magnus ſe tollit in auras.
Haud ſecus atque alto in luco quum forte catervæ
Conſedere avium; piſcoſove amne Paduſæ
Dant ſonitum rauci per ſtagna loquacia cycni.

INTERPRETATIO.

ut abnuam audere quicquam pro ſpe tanta. Ibo virtute mea *adverſus* Æneam: *quamvis ille præ ſe ferret magnum ipſum Achillem, & haberet arma paria* Achilleis, *fabricata manibus Vulcani. Ego Turnus, nemine majorum inferior virtute, devoveo hanc vitam vobis & Latino ſocero: Æneas me poſcit unum? &* vero *precor, ut poſcat* me unum: *potius quam* ut *Drances morte pereat, ſi talis eſt ira Deorum* ut pereamus; *aut referat* gloriam, *ſi virtus aut gloria eſt* hic conſequenda. *Illi rixantes differebant hæc inter ſe de rebus ambiguis: Æneas movebat* loco *caſtra & exercitum. Ecce nuntius currit magno tumultu per domum regiam, & replet urbem magno metu*, dicens: *Trojanos ordinatos* in *aciem, & exercitum Etruſcum deſcendere e fluvio Tiberi per tota arva. Statim turbatæ* ſunt *mentes, & commota pectora plebis, & furor excitatus non levibus ſtimulis. Tumultuantes corripiunt arma manibus, juventus frequens* flagitat *bellum, patres plorant queruntur que triſtes: tum ingens clamor effert ſe undique in aërem* cum *multiplici diſcordia. Non aliter ac cum forte turmæ avium ſederunt in profunda ſylva; aut* cum *rauci cycni emittunt cantus in piſcoſo fluvio Paduſæ, inter aquas garrulas.*

NOTÆ.

437. *Tanta pro ſpe.*] Vel victoriæ; vel Laviniæ; vel laudis inde colligendæ, quod ſolus privato periculo communem ſalutem pepererim.

439. *Vulcani manibus.*] Et habebat quidem Æneas, quod ignorabat Turnus, arma Veneris rogatu a Vulcano fabricata, Æ. 8. 370. Quemadmodum Achilles arma item rogatu Thetidis ab eodem obtinuerat, apud Homerum, Iliad. 18. 369.

443. *Nec Drances potius* &c.] Invitavit Drancen ut ſecum in hoſtes irrueret, ſocius laudis & periculi, v. 389. Nunc orationem quaſi retractans ait: Æneas me ſolum vocat? & vero id opto, potius quam ut Drances aut laudis aut periculi mei particeps ſit.

449. *Tiberino* &c.] Æ. 8. 330. *Teucros*, Æ. 1. 239. *Tyrrhenam.* Æ. 8. 479. *Muſſant*, obmurmurant, ſupra, v. 345.

457. *Amne Paduſæ.*] *Padus*, maximum Italiæ flumen, de quo G. 1. 482. oſtiis quidem

Imo, ait, o cives, arrepto tempore, Turnus,
Cogite concilium, & pacem laudate sedentes:
Illi armis in regna ruunt. Nec plura locutus
Corripuit sese, & tectis citus extulit altis.
Tu Voluse armari Volscorum edice maniplis:
Duc, ait, & Rutulos: equites Messapus in armis,
Et cum fratre Coras latis diffundite campis.
Pars aditus urbis firment, turresque capessant:
Cætera, qua jusso, mecum manus inferat arma.
Ilicet in muros tota discurritur urbe.
Concilium ipse pater & magna incepta Latinus
Deserit, ac tristi turbatus tempore differt.
Multaque se incusat; qui non acceperit ultro
Dardanium Æneam, generumque asciverit urbi.
Præfodiunt alii portas, aut saxa sudesque
Subjiciunt: bello dat signum rauca cruentum
Buccina. Tunc muros varia cinxere corona
Matronæ puerique: vocat labor ultimus omnes.

INTERPRETATIO.

Nempe, o cives, inquit Turnus arrepta occasione, convocate concilium, & otiosi prædicate pacem: dum *illi irrumpunt in regnum armati. Nec plura effatus, proripuit se, & celer exportavit* se *ex alta domo. Tu ait, o Voluse, significa turmis Volscorum* ut *armentur: duc etiam Rutulos: Messape, & Coras cum fratre, explicate per agros equites in armis. Pars defendant ingressus urbis, & occupent turres: reliqua multitudo ferat arma mecum, qua* parte *jussero. Confestim ex urbe tota curritur ad muros. Ipse pater Latinus abrumpit concilium & magna exorsa, & turbatus luctuoso tempore, differt* ea in aliud: *& accusat se plurimum; quod non ultro admiserit, & urbi adoptaverit generum, Trojanum Æneam. Alii faciunt fossas* ante *portas, aut supponunt stipites & saxa: rauca tuba dat signum sanguineum* ad *pugnam. Tunc matronæ & pueri circumdederunt muros multiplici cœtu: extrema necessitas invitat omnes.*

NOTÆ.

dem septem in mare Hadriaticum defertur, sed duobus antiquissimis: quorum septemtrionale dicitur *Volana*, hodie *il Po di Volana*; meridionale, *Padusa*, hodie *il Po d'Argenta*. Vocat *stagna*, propter diffusas paludis in morem circa ostia Padi, & variis fossis confluentes aquas. *Amne Padusæ*; ut *urbem Patavi*. Æ. 1. 251.

463. *Maniplis*] *Manipulus* erat certus militum numerus, qui sub eodem signo pugnabat. Erat Romuli tempore militum centuria; postea duas centurias cepit. Sic dicitur, ex Varrone, quia *minima manus* sive turba militum erat: ex Vegetio, quia *junctis manibus*, id est, simul pugnabant: melius ex Ovidio, Aurelio Victore, Donato &c. quia pro signis & aquilis, Romuli tempore, habuerunt fasciculos fœni pertica suspensos: fasciculi autem illi dicuntur *manipuli*, quod manum impleant.

464. *Equites Messapus.*] Sic interpungimus, post Servium & Donatum: ut Volusus ducat Rutulos, & simul moneat Volscos ut sub ducibus suis pugnæ se parent; Messapus vero, Coras, & ejus frater Catillus, de quibus Æ. 7. 672. ducant equites. *Messapus*, nominativus est pro vocativo: ut Æ. 8. 77. *Hesperidum fluvius regnator aquarum Adsis* &c. Æ. 12. 192. *Socer arma Latinus habeto.*

467. *Jusso.*] *Jussero.* Sic frequenter in duodecim tabulis, apud Cicer. de legibus &c. *præcepsis*, pro *præceperis*: *rupsis*, pro *ruperis*: *rapsis* pro *rapueris*. Sic *faxo*, pro

Necnon ad templum ſummaſque ad Palladis arces
Subvehitur magna matrum regina caterva,
Dona ferens: juxtaque comes Lavinia virgo,
Cauſa mali tanti, atque oculos dejecta decoros.
Succedunt matres, & templum thure vaporant,
Et mœſtas alto fundunt de limine voces:
Armipotens belli præſes Tritonia virgo,
Frange manu telum Phrygii prædonis, & ipſum
Pronum ſterne ſolo, portiſque effunde ſub altis.
Cingitur ipſe furens certatim in prælia Turnus:
Jamque adeo Rutulum thoraca indutus, ahenis
Horrebat ſquamis, ſuraſque incluſerat auro,
Tempora nudus adhuc: laterique accinxerat enſem:
Fulgebatque alta decurrens aureus arce:
Exultatque animis, & ſpe jam præcipit hoſtem.
Qualis, ubi abruptis fugit præſepia vinclis
Tandem liber equus, campoque potitus aperto:
Aut ille in paſtus armentaque tendit equarum;
Aut aſſuetus aquæ perfundi flumine noto
Emicat, arrectiſque fremit cervicibus alte
Luxurians: luduntque jubæ per colla, per armos.
Obvia cui Volſcorum acie comitante Camilla

INTERPRETATIO.

Regina quoque cum *ingenti comitatu matrum vehitur ad templum & ſupremam arcem Palladis, portans munera: & prope comes* eſt *Lavinia puella, cauſa tantæ calamitatis, & ſubmiſſa* ſecundum *formoſos oculos. Matres ſequuntur, & implent templum vapore thuris, & e porta ſublimi emittunt voces luctuoſas:* O *virgo Tritonia, potens* in *armis, præſidens bello, rumpe* tua *manu arma Trojani prædatoris, & dejice illum humi præcipitem, & diſturba ſub altis portis. Turnus ipſe ardens armatur ad pugnam: & jam armatus* ſecundum *loricam Rutulam* erat *aſper ſquamis æreis, & texerat auro tibias, adhuc detectus* ſecundum *caput: & alligaverat gladium lateri: & ſplendebat aureus exiliens e ſumma arce: & geſtit animo, & ſpe jam præoccupat hoſtem. Qualis equus poſtquam ruptis retinaculis fugit ſtabula, demum liber & fruens patente campo: ille aut vadit ad paſcua & greges equarum; aut ſolitus lavari noto fluvio aquæ exilit, & collo alte erecto petulans fremit, & crines errant per collum* & *per humeros. Cui Camilla ſequente turma Volſcorum obvia....*

NOTÆ.

fecero; *faxim*, pro *fecerim*. Turnebus l. 15. c. 15.

477. *Palladis arces.*] Templa Palladis vulgo in arcibus, quia Pallas inventrix dicitur arcium: Ecl. 2. 61. *Pallas quas condidit arces ipſa colat.* Dona ferunt ipſi, *peplum*, Æ. 1. 484. Cultum vero Palladis reliquorumque Deorum Laurentes a Græcis acceperant, qui frequentes conſederant in meridionali Italiæ parte, quæ inde diu *magna Græcia* dicta eſt.

483. *Armipotens Tritonia*] Palladis nomen, Æ. 2. 171. Præſes autem fuit urbium, artium, belli &c. De *Phrygia*, ubi Troas, Æ. 1. 385.

488. *Squamis ahenis* &c. *Suras* &c.] De *ſquamis* loricæ corio ſuperadditis, Æ. 3. 467. *Sura*, pars eſt tibiæ carnoſa, quæ cum toto crure ocreis veſtitur.

498. *Volſcorum acie.*] Qui jam vocati a Turno per Voluſum fuerant, v. 463. De *Camilla*, eorum duce, infra, v. 535. De

Occurrit, portisque ab equo regina sub ipsis
Desiluit: quam tota cohors imitata, relictis
Ad terram defluxit equis: tum talia fatur:
Turne, sui merito si qua est fiducia forti,
Audeo & Æneadum promitto occurrere turmæ,
Solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
Me sine prima manu tentare pericula belli:
Tu pedes ad muros subsiste, & mœnia serva.
Turnus ad hæc oculos horrenda in virgine fixus:
O, decus Italiæ, virgo, quas dicere grates,
Quasve referre parem? sed nunc, est omnia quando
Iste animus supra, mecum partire laborem.
Æneas, ut fama fidem missique reportant
Exploratores, equitum levia improbus arma
Præmisit, quaterent campos: ipse ardua montis
Per deserta jugo, properans adventat ad urbem.
Furta paro belli convexo in tramite sylvæ,
Ut bivias armato obsidam milite fauces:
Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe signis.
Tecum acer Messapus erit, turmæque Latinæ,
Tiburtique manus: ducis & tu concipe curam.
Sic ait, & paribus Messapum in prælia dictis
Hortatur, sociosque duces: & pergit in hostem.
Est curvo anfractu vallis, accommoda fraudi

INTERPRETATIO.

occurrit; & regina descendit ex *equo sub ipsis portis: quam tota turma imitans, descendit ad terram relictis equis: deinde* Camilla *dicit ista: Turne, si* animus *generosus habet jure aliquam in se confidentiam, audeo & polliceor obstare exercitui Trojanorum, & sola procedere obvia adversus equites Etruscos. Permitte me experiri manu prima discrimina pugnæ: tu pedes mane ad muros, & tuere urbem. Turnus* respondet *ad ista, hærens* secundum *oculos in terribili puella*: O *virgo, gloria Italiæ: quas conabor dicere, quas referre* tibi *gratias? sed jam, quandoquidem animus ille* tuus *est supra omnia* pericula, *divide mecum periculum. Ut fama & missi observatores faciunt fidem, Æneas callidus præmisit equites levis armaturæ*, qui *vastarent agros: ipse, accelerans per deserta alta montis* superato *jugo, accedit ad urbem. Meditor insidias belli, in curva semita sylvæ, ut occupem militibus armatis angustias bifidas. Tu signis conjunctis, occurre equitatui Etrusco. Messapus ardens erit tecum, & catervæ Latinæ, & turmæ Tiburtinæ: sume tu quoque munus ducis. Sic dixit, & similibus verbis animat Messapum, & duces socios* ejus *ad pugnam: &* ipse *vadit in hostem. Est vallis flexu sinuoso, apta fraudibus*

NOTÆ.

Volscis, Æ. 7. 803. De *Tyrrhenis*, Æneæ sociis, Æ. 8. 479.

515. *Furta belli...*] *Insidias*: dicitur quippe *furtum*, quicquid clam fit, Æ. 5. 568.

515. *Convexo.*] *Concavo*, aut saltem *curvo*, Æ. 1. 314.

517. *Tyrrhenum equitem.*] Qui præmissus erat ab Ænea, per planos campos.

518. *Messapus erit* &c.] Cum equitibus aliquot *Etruscis*, quorum dux erat, Æ. 7. 691. *Turmæ Latinæ*, sive *Rutulæ*, sub Voluso, supra, v. 464. *Tiburti manus*, sub Catillo & Cora, supra, v. 465. Æ. 7. 670.

522. *Vallis accommoda.*] *Vallis* ultimam

Armorumque dolis: quam densis frondibus atrum
Urget utrinque latus: tenuis quo semita ducit,
Angustæque ferunt fauces, aditusque maligni.
Hanc super, in speculis summoque in vertice montis,
Planities ignota jacet, tutique receptus:
Seu dextra lævaque velis occurrere pugnæ;
Sive instare jugis, & grandia volvere saxa.
Huc juvenis nota fertur regione viarum,
Arripuitque locum, & sylvis insedit iniquis.
  Velocem interea superis in sedibus Opim,
Unam ex virginibus sociis sacraque caterva,
Compellabat, & has tristes Latonia voces
Ore dabat: Graditur bellum ad crudele Camilla,
O virgo, & nostris nequicquam cingitur armis,
Cara mihi ante alias: neque enim novus iste Dianæ
Venit amor, subitaque animum dulcedine movit.
Pulsus ob invidiam regno, viresque superbas,
Priverno antiqua Metabus cum excederet urbe,
Infantem fugiens media inter prælia belli
Sustulit exilio comitem, matrisque vocavit
Nomine Casmillæ, mutata parte, Camillam.
Ipse sinu præ se portans juga longa petebat
Solorum nemorum: tela undique sæva premebant,
Et circumfuso volitabant milite Volsci.

INTERPRETATIO.

& insidiis belli: quam nigra latera premunt utrinque spissis foliis: trames parvus ducit illuc, & meatus arcti atque ingressus difficiles ferunt ad eam. *Super eam, in speculis & in supremo cacumine montis, sternitur planities incognita & perfugium tutum: sive velis descendere* ad *pugnam*, a *dextra & sinistra* parte; *sive imminere e verticibus, & dejicere vastos lapides. Juvenis* Turnus *vadit* illuc *per spatia itinerum* sibi *cognita, & occupavit locum, & constitit in locis* illis *asperis. Interim in cœlestibus sedibus* Diana *filia Latonæ alloquebatur* Opim, *unam e comitibus puellis & turba* sibi *sacra; & ore proferebat hæc mæsta verba*: O *virgo*, *Camilla vadit ad bellum asperum, & frustra tegitur nostris armis, dilecta mihi præ cæteris: nam hic amor non novus contigit* mihi *Dianæ, flexitque animum* meum *improvisa dulcedine. Metabus, ejectus regno per invidiam &* ob *potentiam ferociorem, cum exiret* e *veteri urbe Priverno, fugiens per medias pugnas belli, asportavit sociam exilii infantem, & appellavit* eam *Camillam*, de *nomine matris Casmillæ, mutata parte* nominis. *Ipse ferens* eam *ante se* in *sinu, quærebat longa cacumina sylvarum secretarum: arma infesta urgebant undique, & Volsci discurrebant circumjectis militibus.*

NOTÆ.

brevem hic producit propter cæsuram Servius tamen legit antiquo nominativo, *valles*.

534. *Latonia.*] Diana, Latonæ filia, E. 3. 67.

539. *Ob invidiam.* [Vel subditorum in se: vel suam, ut explicuimus de Mezentio, Æ. 10. 852.

540. *Priverno* &c.] *Privernum*, urbs Volscorum, circa Pomptinas paludes & Amazenum fluvium, paucis aliquot leucis a mari distans: ejus ruinæ hodie visuntur juxta oppidum *Piverno*: *Amasenus*, hodie est *Toppia*, Æ. 7. 794. in extrema nota. De *Volscis*, ibidem, & v. 803.

Ecce fugæ medio ſummis Amaſenus abundans
Spumabat ripis, tantus ſe nubibus imber
Ruperat: ille innare parans, infantis amore
Tardatur, caroque oneri timet: omnia ſecum
Verſanti, ſubito vix hæc ſententia ſedit.
Telum immane manu valida quod forte gerebat
Bellator, ſolidum nodis & robore cocto;
Huic natam, libro & ſylveſtri ſubere clauſam,
Implicat, atque habilem mediæ circumligat haſtæ.
Quam dextra ingenti librans, ita ad æthera fatur:
Alma, tibi hanc, nemorum cultrix Latonia virgo,
Ipſe pater famulam voveo: tua prima per auras
Tela tenens ſupplex hoſtem fugit: accipe, teſtor,
Diva tuam, quæ nunc dubiis committitur auris.
Dixit, & adducto contortum haſtile lacerto
Immittit: ſonuere undæ: rapidum ſuper amnem
Infelix fugit in jaculo ſtridente Camilla.
At Metabus, magna propius jam urgente caterva,
Dat ſeſe fluvio, atque haſtam cum virgine victor
Gramineo, donum Triviæ, de ceſpite vellit.
Non illum tectis ullæ, non mœnibus urbes
Accepere: neque ipſe manus feritate dediſſet:
Paſtorum & ſolis exegit montibus ævum.

Interpretatio.

Ecce, in *medio fugæ*, *Amaſenus tumens exundabat altis ripis*, *tanta pluvia effuderat ſe e nubibus*: *ille meditans enatare*, *retinetur amore infantis & timet dilecto oneri*: *ægre tandem fixum* eſt *hoc conſilium* illi, *omnia ſecum raptim expendenti*. *Alligat filiam incluſam cortice & ſylveſtri ſubere huic* telo, *quod telum grande geſtabat forte manu robuſta, firmum nodis & ligno exſiccato* utpote *bellator*; *& circumnectit aptam mediæ haſtæ*: *& evibrans* haſtam *illam grandi dextera*, *ſic loquitur ad cælum*: *Diana virgo*, *benefica cultrix ſylvarum*: *ipſe pater* infantis, *hanc tibi conſecro famulam*: *fugit hoſtem per aëra*, *tenens primum tua jacula*: *o Dea*, *obteſtor te*, *accipe hanc tuam*, *quæ jam creditur dubiis ventis*. *Dixit* hæc, *& jacit haſtam libratam reducto brachio*: *aquæ ſonuerunt*: *fugit miſera Camilla ſuper velocem fluvium in haſta ſtridula*. *Metabus vero*, *numeroſa turba jam propius imminente*, *projicit ſe in flumen*, *& victor extrahit e glebis herboſis haſtam cum infante*, quæ erat *donum* jam ſacrum *Dianæ*. *Nullæ urbes exceperunt eum domibus*, *nullæ muris*: *neque ipſe ſe ſubdidiſſet iis* ob *aſperitatem* morum: *traduxit vitam paſtoritiam & ſecretis in montibus*.

Notæ.

553. *Robore cocto.*] Ligno duriore, ad fumum exſiccato. G. 1. 175. *Et ſuſpenſa focis exploret robora fumus.* De *robore.* Ibid. 162.

554. *Libro & ſubere.*] *Liber*, cortex interior & tenuis. Hoc *ſuber*, arbor craſſiſſimi ac leviſſimi corticis, *liege.*

566. *Donum Triviæ.*] *Camillam*: Vel, quam Triviæ quaſi dono ſalvam recipiebat. Vel, quam ipſi Triviæ quaſi donum voverat. *Trivia*, Dianæ nomen, quia colebatur in triviis, Æ 4 511.

568 *Manus dediſſet.*] *Conſenſiſſet*, *ceſſiſſet.* Adagium eſt, ex iis deſumptum, qui pugna victi, aut manus ligandas præbent, aut iiſdem protenſis mortem deprecantur.

Hic natam, in dumis interque horrentia luſtra,
Armentalis equæ mammis & lacte ferino
Nutribat, teneris immulgens ubera labris.
Utque pedum primis infans veſtigia plantis
Inſtiterat, jaculo palmas oneravit acuto:
Spiculaque ex humero parvæ ſuſpendit & arcum.
Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ:
Tigridis exuviæ per dorſum a vertice pendent.
Tela manu jam tum tenera puerilia torſit,
Et fundam tereti circum caput egit habena,
Strymoniamque gruem aut album dejecit olorem.
Multæ illam fruſtra Tyrrhena per oppida matres
Optavere nurum: ſola contenta Diana,
Æternum telorum & virginitatis amorem
Intemerata colit, vellem haud correpta fuiſſet
Militia tali, conata laceſſere Teucros:
Cara mihi comitumque foret nunc una mearum.
Verum age, quandoquidem fatis urgetur acerbis,
Labere Nympha polo fineſque inviſe Latinos,
Triſtis ubi infauſto committitur omine pugna.
Hæc cape, & ultricem pharetra deprome ſagittam.
Hac, quicunque ſacrum violarit vulnere corpus,
Tros Italuſve, mihi pariter det ſanguine pœnas.

INTERPRETATIO.

Illic inter vepres & inter latebras ſylvarum *horridas, alebat filiam uberibus equæ gregalis & lacte ferino, premens ubera in labris* filiæ *tenellis. Et ſtatim atque infans fixit greſſus primis plantis pedum: oneravit manus* ejus *telo acuto, & alligavit arcum ac ſagittas humero parvulæ. Pro aureo* ornatu *capillorum, pro veſtitu pallæ defluentis: pellis tigridis pendet e capite per tergum. Jam tunc libravit manu molli jacula puerilia, & agitavit fundam tereti loro circa caput, & proſtravit gruem Strymoniam vel cycnum candidum. Matres plurimæ in Etruſcis urbibus fruſtra deſideraverunt illam* in *uxorem filiorum* ſuorum: *contenta* cultu *ſolius Dianæ, fovet pudica perpetuum amorem virginitatis & armorum: vellem* ut *non fuiſſet perculſa* amore *talis belli, aggreſſa oppugnare Trojanos: nunc eſſet mihi dilecta & una e meis comitibus. Age vero, o Nympha, ſiquidem premitur fatis crudelibus, deſcende cælo, & adi regionem Latinam, ubi funeſtum prælium miſcetur auſpiciis adverſis. Accipe hæc, & extrahe e pharetra vindicem ſagittam. Quiſquis læſerit vulnere corpus* mihi *dicatum*, ſive fuerit *Trojanus*, *ſive Rutulus*, *ſimul hac* ſagitta *mihi ſolvat pænas ſanguine*:

NOTÆ.

570. *Luſtra.*] Cubilia ferarum in ſylvis, G. 2. 471.

571. *Armentalis equæ.*] Quæ gregatim inter armenta verſabatur. *Lacte ferino*: equino: nam equum vocavit *ferum*, Æ. 2. 51.

576. *Crinali auro* &c.] Vel reticulo aureo, quo virgines complecti capillos ſolebant: vel acu crinali, qua capilli diſcernuntur: vel alio quolibet aureo capitis ornatu. *Pallæ*, pallium muliebre, apertum ac talare, Æ. 9. 616.

580. *Strymoniam gruem.*] Quia frequens eſt id genus circa Strymonem, Macedoniæ fluvium. Æ. 10. 265.

582. *Nurum.*] Uxorem filii, *bru-*

Poſt ego nube cava miſerandæ corpus & arma
Inſpoliata feram tumulo, patriæque reponam.
Dixit: at illa leves cœli demiſſa per auras
Inſonuit, nigro circumdata turbine corpus.
At manus interea muris Trojana propinquat,
Etruſcique duces, equitumque exercitus omnis,
Compoſiti numero in turmas: fremit æquore toto
Inſultans ſonipes, & preſſis pugnat habenis,
Huc obverſus & huc: tum late ferreus haſtis
Horret ager, campique armis ſublimibus ardent.
Necnon Meſſapus contra, celereſque Latini,
Et cum fratre Coras, & virginis ala Camillæ,
Adverſi campo apparent: haſtaſque reductis
Protendunt longe dextris, & ſpicula vibrant:
Adventuſque virum, fremituſque ardeſcit equorum.
Jamque intra jactum teli progreſſus uterque
Subſtiterat: ſubito erumpunt clamore, frementeſque
Exhortantur equos: fundunt ſimul undique tela
Crebra, nivis ritu: cœlumque obtexitur umbra.
Continuo adverſis Tyrrhenus & acer Aconteus
Connixi incurrunt haſtis, primique ruinam
Dant ſonitu ingenti, præfractaque quadrupedantum
Pectora pectoribus rumpunt. Excuſſus Aconteus
Fulminis in morem, aut tormento ponderis acti,

INTERPRETATIO.

Ego deinde nube cava inferam ſepulcro cadaver miſeræ Camillæ & arma non direpta, & reſtituam illam *patriæ.* Sic *dixit* Diana: *at illa* Nympha *delapſa per levem aërem cœli inſonuit, incluſa obſcuro nimbo* ſecundum *corpus. Sed interim omnis multitudo Trojana accedit ad muros* Laurenti, *& duces Tuſci, & omnis acies equitum, diſtincti in turmas* certo *numero: equus ſubſiliens fremit toto campo, & obluctatur converſus arctis habenis huc & illuc: tum campus horreſcit undique ferreis haſtis, & arva reſplendent excelſis armis. Meſſapus quoque, & Latini veloces, & Coras cum fratre, & equitatus virginis Camillæ, apparent contra oppoſiti* in *campo: & immittunt longe haſtas brachiis contractis, & conjiciunt ſpicula: & fervet adventus hominum, & hinnitus equorum. Et jam uterque* exercitus *ſteterat, progreſſus intra jactum teli: erumpunt* in *repentinum clamorem, & concitant equos frementes: ſimul ſpargunt undique tela frequentia, more nivis: & cœlum tegitur tenebris. Statim Tyrrhenus & ardens Aconteus concurrunt connixi haſtis oppoſitis, & primi magno ſtrepitu faciunt impetum, & feriunt pectora equorum impulſa pectoribus. Aconteus dejectus in modum fulminis, aut molis impulſæ* per *machinam,*

NOTÆ.

599. *Numero in turmas.*] *Turmæ*, proprie erant equitum, & equites capiebant vulgo triginta, Æ. 5. 553. in notis.

604. *Ala Camillæ.*] Vegetius. *Alæ dicuntur equitum*, quod ad ſimilitudinem alarum ab utraque parte protegunt acies. Atque ita ſumitur *ala* apud Virgilium. Oſtendit tamen Lipſius de militia Rom. l. 2. 7. *alas* etiam quandoque de peditibus dici: & vulgo de copiis ſive equeſtribus ſive pedeſtribus ſociorum, quæ ad latera aciei collocabantur.

612. *Tyrrhenus.*] Hic non gentile nomen, ſed proprium eſt principis alicujus

Præcipitat longe, & vitam dispergit in auras.
Extemplo turbatæ acies: versique Latini
Rejiciunt parmas, & equos ad mœnia vertunt.
Troes agunt, princeps turmas inducit Asylas.
Jamque propinquabant portis: rursusque Latini
Clamorem tollunt, & mollia colla reflectunt:
Hi fugiunt, penitusque datis referuntur habenis.
Qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus
Nunc ruit ad terras, scopulosque superjacit undam
Spumeus, extremamque sinu perfundit arenam:
Nunc rapidus retro atque æstu revoluta resorbens
Saxa, fugit, litusque vado labente relinquit.
Bis Tusci Rutulos egere ad mœnia versos:
Bis rejecti armis respectant terga tegentes.
Tertia sed postquam congressi in prælia, totas
Implicuere inter se acies, legitque virum vir:
Tum vero & gemitus morientum, & sanguine in alto
Armaque, corporaque, & permisti cæde virorum
Semianimes volvuntur equi: pugna aspera surgit.
Orsilochus Remuli, quando ipsum horrebat adire,
Hastam intorsit equo, ferrumque sub aure reliquit:
Quo sonipes ictu furit arduus, altaque jactat,
Vulneris impatiens, arrecto pectore crura:
Volvitur ille excussus humi. Catillus Iolam,
Ingentemque animis ingentem corpore & armis

INTERPRETATIO.

corruit procul, & effundit vitam in ventos. Exercitus Latini *confestim territi* sunt: *& Latini conversi opponunt* retro *scuta, & reflectunt equos ad muros. Trojani persequuntur, primus Asylas immittit agmina. Et jam attingebant portas: & iterum Latini emittunt clamorem, & retorquent colla* equorum *facilia. Trojani fugiunt, & revertuntur habenis omnino immissis. Quale* est *mare: quando excurrens æstu reciproco, modo volvitur ad terras, & spumans effundit undam super rupes, & perluit ultimas arenas sinuando* se; *modo cedit retro, præceps & resorbens saxa æstu convulsa, & deserit litus fluctu detumescente. Bis Etrusci pepulerunt ad urbem Rutulos fugatos: bis iidem fugati respiciunt muniendo humeros clypeis. Sed quando commissi ad tertiam pugnam, miscuerunt invicem totos exercitus, & vir elegit virum: tum vero & gemitus morientum* audiuntur; *ac rotantur in alto sanguine, & arma, & corpora, & equi moribundi confusi* in *strage hominum: oritur crudele prælium. Orsilochus, cum timeret aggredi* Remulum, *immittit hastam* in *equum Remuli, & figit ferrum sub aure: quo ictu equus furit arrectus, & impatiens plagæ agitat alta crura sublato pectore: ille* Remulus *dejectus humi corruit. Catillus* sternit *Jolam: & magnum animo, magnum corpore & armis ....*

NOTÆ.

viri, ex Æneæ aut Tarchontis exercitu.

617. *Præcipitat.*] Pro *præcipitatur.* Ut Æ. 1. 108. *Tum prora avertit*, pro *avertitur.*

619. *Rejiciunt parmas.*] In tergum, ut sese a persequentium jaculis in fuga defendant. *Parmas*, scuta brevia, rotunda, & undique paria.

636. *Orsilochus* &c.] Trojanus. *Remulus*, Latinus: alius ab illo Tiburtino *Remulo*, qui moriens phaleras nepoti dederat, Æ. 9. 360: item ab illo Numano Remulo, quem Ascanius occiderat, Ibid. 592.

640. *Catillus* &c.] Tiburtinus, de quo Æ. 7. 672.

Dejicit Herminium: nudo cui vertice fulva
Cæsaries, nudique humeri: nec vulnera terrent;
Tantus in arma patet: latos huic hasta per armos
Acta tremit, duplicatque virum, transfixa dolore.
Funditur ater ubique cruor: dant funera ferro
Certantes: pulchramque petunt per vulnera mortem.
At medias inter cædes exultat Amazon,
Unum exerta latus pugnæ, pharetrata Camilla.
Et nunc lenta manu spargens hastilia denset,
Nunc validam dextra rapit indefessa bipennem.
Aureus ex humero sonat arcus, & arma Dianæ.
Illa etiam, siquando in tergum pulsa recessit,
Spicula converso fugientia dirigit arcu.
At circum lectæ comites, Larinaque virgo,
Tullaque, & æratam quatiens Tarpeia securim,
Italides: quas ipsa decus sibi dia Camilla
Delegit, pacisque bonæ bellique ministras.
Quales Threïciæ quum flumina Thermodontis
Pulsant, & pictis bellantur Amazones armis:

INTERPRETATIO.

sternit Herminium : *cui coma flava* erat in *capite aperto* , *& nudi humeri* : *nec plagæ terrent* eum , *tam late apertus est in ictus* : *hasta immissa huic per latos humeros intremit*, *& transfixa* cum *dolore incurvat hominem*. *Spargitur late niger sanguis*: *pugnantes edunt strages gladiis* , *& per plagas quærunt mortem gloriosam*. *At Camilla pharetrata gaudet in mediis stragibus* , quasi *Amazon nudata* secundum *unam mammam* ad *prælium*. *Et modo jaciens manu congerit hastas flexiles*, *modo infatigabilis corripit dextra* manu *robustam securim*. *Arcus aureus*, *& sagittæ Dianæ sonant ex humero* ejus. *Ipsa quoque verso arcu defigit sagittas fugaces*, *si aliquando cedit fugata in tergum*. Sunt *vero circa* eam *selectæ sociæ*, *& virgo Larina*, *& Tulla*, *& Tarpeia intentans æream securim*, *Italæ* puellæ, *quas ipsa divina Camilla elegit sibi* quasi *honorem*, *famulas* in *bello & bona pace*. *Quales Thraciæ Amazones*, *quando legunt fluenta Thermodontis*, *& pugnant armis pictis* :

NOTÆ.

645. *Duplicatque virum.*] Videtur a tergo inter utrasque scapulas percussus, ita ut in anteriorem partem corpus curvatum & quasi plicatum videretur. Alii legunt: *Duplicatque viri , tranfixa , dolorem.* Alii *Duplicatque , virum transfixa , dolorem.* Prima lectio sanissima, juxta Turnebum. Cujus firmat opinionem illud Ovidii. *Duplicataque vulnere cæco est* : Item illud Homeri de Thersite, Iliad. 2. 266. Πλῆξεν, ὁ δ' ἰδνώθη : *Percussit: ille autem incurvabat se.*

648. *Amazon.*] *Volsca*, Amazonum tamen more armata: id est exusta mamma dextera, eoque ipso latere nudato: ut diximus, Æ. 1. 494.

650. *Denset.*] Secundæ conjugationis: Vel *densat*, primæ: Æ. 10. 432. *Bipennis*, securis utrimque acuta, G. 4. 331.

652. *Arma Dianæ.*] Venatoria: sagittæ in pharetra, bipennis, hastilia.

654. *Spicula converso* &c.] More Parthorum, quos ea arte celebres diximus, E. 1. 62.

657. *Dia Camilla.*] Græca vox δῖα, *generosa, præstantissima, divina*: quia Dianæ Deæ consecrata, supra v. 557. Sic apud Homerum Helena vocatur δῖα γυναικῶν, *præstantissima mulierum.*

658. *Pacisque bonæ* &c.] Sic plures & saniores codices, Pierio teste. Aliqui tamen habent: *Pacisque bonas bellique ministras.*

659. *Quales Threïciæ.*] De Amazonum

Seu circum Hippolyten, seu quum se Martia curru
Penthesilea refert: magnoque ululante tumultu
Fœminea exultant lunatis agmina peltis.
Quem telo primum, quem postremum aspera virgo
Dejicis? aut quot humi morientia corpora fundis?

INTERPRETATIO.

sive circa Hippolyten, sive quando bellicosa Penthesilea redit in *curru, & magno tumultu ululante muliebres turmæ gestiunt scutis lunatis.* O *bellicosa virgo, quem primum, quem ultimum sternis hasta aut quot spargis humi corpora moribunda. . . .*

NOTÆ.

gente ac nomine, Æ. 1. 321, 494. Nunc de patria & sede. Ad hunc versum Æ. 1. 320. *Equos Threïssa fatigat Harpalyce, volucremque fuga prævertitur Hebrum*: diximus V. C. Danielem Huetium, legere *Eurum*, non *Hebrum*: cujus emendationis has causas habuisse se ait. I. Constat Amazonum sedem non fuisse in *Thracia* propria & *Europæa*, quæ Macedoniæ confinis est; sed in septentrionali minoris Asiæ litore, quod Ponto Euxino alluitur: urbemque regiam ab ipsis illic conditam fuisse *Themiscyram*, non longe a Thermodonte fluvio: eisdemque paruisse totum illum tractum, qui deinceps Bithyniam, Paphlagoniam, Cappadociamque complexus est. Ita Herodotus, Pausanias, Diodorus Siculus &c. II. Constat e Xenophonte, Exped. l. 6. tractum illum ipsum tulisse quoque *Thraciæ* nomen, nempe *Asiaticæ*. III. Habemus ex iisdem auctoribus, præcipue Diodoro, Amazonas, circumflexo Euxini litore tum orientali tum etiam septentrionali, trajectoque Tanai fluvio, maximam Sarmatiæ Asiaticæ & Europææ subegisse partem: deinde, cum ab Hercule ac Theseo nativis in sedibus bello appetitæ & victæ essent; occupato in Libya Hercule, bellum *eas* Græcis intulisse, transmisso scilicet Bosphoro Cimmerio: indeque per Thraciam Europæam, Macedoniam, ac Thessaliam, aperuisse sibi aditum ad ipsam Atheniensium arcem, quam aliquandiu tenuerunt. Tamen hinc pulsæ sunt a Theseo, ut probant iis in locis multa, tum Thesei victoriæ, tum Amazonum cladis monumenta: earumque reliquiæ intra pristinos Pontici litoris fines servavere deinceps formam aliquam imperii, usque ad Trojani belli tempora; cum Penthesilea, nativo odio Græcis infesta, Trojanis auxilium tulit, & ab Achille aut Pyrrho sub belli finem occisa est. Tum etiam ad usque Alexandrum magnum perstitere, ad quem Thalestris Amazonas trecentas adduxit, ex Diodoro & Q. Curtio. IV. Cum ergo in Asiatica Thracia sedes habuerint Amazones, non in Europæa: optime conjecit Huetius per librariorum socordiam evenisse, ut vox *Eurum* in *Hebrum* degeneraret: præsertim cum affines sint literæ *b* & *u*; & propter obscurum aspirationis sonum, *h* facile prætermittatur. Notum est enim *Hebrum* fluvium esse Thraciæ Europææ, non Amazoniæ, seu Asiaticæ. Et quamvis fortasse Amazones, Græca illa sua expeditione, Thraciam Europæam trajecerint: non magis inde *Thraciæ* dici potuerunt gentili nomine; quam *Atticæ*, aut *Thessalicæ*, quibus eas nominibus nemo appellavit. V. Alius hic error librariorum & aliquot grammaticorum fuit, quod scripserint *Thermodoontis*, ut *Hippocoontis*: ita ut priores syllabæ tres dactylum efficiant. At omnino quadrisyllabum est, *Thermodontis*: ubi priores syllabæ tres longæ, cum *ω* in secunda syllaba, quæ ideo breviari non potest: scribitur enim Θερμώδων, non Θερμόδων: & Cappadociæ fluvius est, in oram Euxini meridionalem influens; nunc *Pormon*.

661. *Hippolyten.*] Thesei uxor fuit, dicta ab aliis *Antiopa*: ex qua Hippolytum filium suscepit, insidiis Phædræ novercæ deinde sublatum. Hanc bello Herculis Amazonico Theseus, vel dono Herculis acceperat, vel dolo ipse rapuerat: bello deinde Attico adversus Amazonas, a sociis illis olim suis pro viro pugnans occisa est. Plutarchus in Theseo, Diodorus &c. De *Penthesilea*, quæ ob virtutem filia Martis credita est, Æ. 1. 494.

663. *Lunatis peltis.*] Scutis brevissimis, in formam Lunæ mediæ præcisis.

Eumenium Clytio primum patre: cujus apertum
Adversi longa transverberat abjete pectus.
Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam
Mandit humum, moriensque suo se in vulnere versat.
Tum Lirin Pagasumque super: quorum alter habenas
Suffosso revolutus equo dum colligit; alter
Dum subit, ac dextram labenti tendit inertem,
Præcipites pariterque ruunt. His addit Amastrum
Hippotaden: sequiturque incumbens eminus hasta,
Tereaque, Harpalycumque, & Demophoonta, Chromimque,
Quotque emissa manu contorsit spicula virgo;
Tot Phrygii cecidere viri. Procul Ornitus armis
Ignotis, & equo venator Iapyge fertur:
Cui pellis latos humeros erepta juvenco
Pugnatori operit; caput, ingens oris hiatus
Et malæ texere lupi, cum dentibus albis;
Agrestisque manus armat sparus: ipse catervis
Vertitur in mediis, & toto vertice supra est.
Hunc illa exceptum (neque enim labor agmine verso)
Trajicit, & super hæc inimico pectore fatur:
Sylvis te Tyrrhene feras agitare putasti?
Advenit qui vestra dies muliebribus armis
Verba redargueret. Nomen tamen haud leve patrum
Manibus hoc referes, telo cecidisse Camillæ.

INTERPRETATIO.

Primo Eumenium patre Clytio: cujus oppositi pectus patens transfodit longa hasta ex *abiete. Ille corruit vomens fluenta sanguinis, & mordet terram sanguinolentam, & moriens agitat se in* sua *plaga. Deinde Lirin & Pagasum præterea: quorum alter dum collabens equo succidente retrahit habenas; alter dum succurrit, & porrigit cadenti dexteram lentiorem, repente & simul concidunt. Adjicit iis Amastrum Hippotæ filium: & imminens insequitur propius hasta, & Tereum, & Harpalycum, & Demophoontem, & Chromim: & quot jacula vibrata manu virgo intorsit; tot homines Trojani corruerunt. Ornitus venator procul excurrit* in *armis insuetis & equo Apulo: cui pellis extracta juvenco pertinaci tegit latos humeros; magnus rictus gutturis & genæ lupi cum dentibus candidis operuerunt caput; & sparus rusticus armat manum: ipse excurrit in mediis turmis, & supereminet toto capite. Illa perfodit hunc interceptum, non enim difficile* erat *disturbato agmine: & hostili animo hæc ait super* illum: *Existimavisti, o Etrusce, te venari feras* in *sylvis: venit dies qui ulciscatur verba vestra fæmineis armis. Tamen referes umbris parentum* tuorum *gloriam hanc non exiguam,* te *occisum esse hasta Camillæ.*

NOTÆ.

667. *Abiete.*] Hasta ex *abiete* arbore, *sapin.*

677. *Phrygii.*] Trojani, e Phrygia, Æ. 1. 385.

678. *Equo Iapyge.*] Ex Apulia, quæ *Iapygia* dicta est: Æ. 8. 710. & supra, v. 247.

682. *Sparus.*] Telum est rusticanum, a *spargendo* dictum: hoc fere constat. Cujus porro formæ, dubitatur: Festus vult parvissimi generis esse jaculum, quod facile spargatur: Servius recurvum, in modum pedi pastoralis.

686. *Tyrrhene.*] *Ornite*, e Tyrrhena gente.

688. *Vestra verba.*] Quibus fortitudinem vestram intemperanter jactatis. De *Manibus* parentum, G. 4. 469. Æ. 6. 743.

Protinus Orſilochum & Buten, duo maxima Teucrum
Corpora: ſed Buten adverſum cuſpide fixit
Loricam galeamque inter, qua colla ſedentis
Lucent, & lævo dependet parma lacerto;
Orſilochum fugiens, magnumque agitata per orbem
Eludit gyro interior, ſequiturque ſequentem.
Tum validam perque arma viro perque oſſa ſecurim,
Altior inſurgens, oranti & multa precanti
Congeminat: vulnus calido rigat ora cerebro.
Incidit huic ſubitoque aſpectu territus hæſit
Apenninicolæ bellator filius Auni,
Haud Ligurum extremus dum fallere fata ſinebant.
Iſque ubi ſe nullo jam curſu evadere pugna
Poſſe, neque inſtantem reginam avertere, cernit:
Conſilio verſare dolos ingreſſus & aſtu,
Incipit hæc: Quid tam egregium, ſi fœmina forti
Fidis equo? dimitte fugam, & te comminus æquo
Mecum crede ſolo, pugnæque accinge pedeſtri.
Jam noſces, ventoſa feret cui gloria fraudem.
Dixit: at illa furens, acrique incenſa dolore,
Tradit equum comiti, paribuſque aſſiſtit in armis,
Enſe pedes nudo puraque interrita parma.

INTERPRETATIO.

Continuo occidit *Orſilochum & Buten*, *duo maxima corpora Trojanorum*: *ſed Buten acumine* teli *transfodit adverſum*, *inter caſſidem & thoracem*, *qua collum equitantis micat*, & qua *parma deſcendit infra humerum ſiniſtrum*; *fugiens* vero *& circumacta magnum in orbem*, *fallit Orſilochum*, *interius ſecans gyrum*, & *perſequitur* eum qui prius eam *perſequebatur*. *Deinde aſſurgens altius bis impingit validam ſecurim per arma & per oſſa* huic *homini roganti & multum precanti*: *plaga ſpargit vultum calido cerebro. Occurrit illi*, *& ſtetit ſtupefactus improviſo viſu bellicoſus filius Auni incolæ Apennini*, *non ultimus Ligurum*, *quamdiu fata permittebant* ei *fallere. Ille autem*, *cum videt ſe nullo curſu poſſe ſubducere ſe prælio*, *nec expellere Reginam imminentem*: *incipiens conſulto agitare dolos mente & ſolertia*, *dicit iſta*: *Quid tam illuſtre eſt*, *ſi* cum ſis *fœmina*, *confidis equo robuſto? relinque celeritatem* equi, *& propius committe te mecum planæ terræ*, *& para te* ad *certamen pedeſtre*: *mox cognoſces cui laus inanis inferet damnum.* Sic *ait*: *illa vero furens & commota aſpera indignatione*, *dat equum ſociæ*, *& ſtat in armis paribus*, *pedes*, *& interrita enſe ſtricto atque ſcuto ſplendente*,

NOTÆ.

693. *Parma.*] v. 619. *Lacerto*, Æ. 5. 422.

695. *Gyro interior.*] Breviori ſpatio atque ambitu reflectens ſeſe. Æ. 5. 170.

700. *Apenninicolæ.*] De *Apennino* monte Italiæ, Liguriam a ſeptentrione ambiente, Æ. 12. 703. De *Liguria*, Æ. 10. 185. Monet autem Cato Ligures eſſe fallaces.

706. *Fugam.*] Curſum celerem. Sic Æ. 1. 321. de Harpalyce Amazone, *Volucremque fuga prævertitur Eurum.*

708. *Fraudem.*] Hanc veram & antiquam lectionem eſſe contendit Servius; non *laudem*, ut vulgo legitur: & ſenſus eſt: Cognoſces cui jactantia damnum afferat.

711. *Pura parma.*] Juxta Servium, *nuda* & abſque rerum geſtarum figuris: quia, inquit, tunc primum in bella deſcenderat. Juxta Donatum, *expedita* & abſque pon-

At juuenis viciffe dolo ratus, avolat ipfe
Haud mora, converfifque fugax aufertur habenis,
Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat.
Vane Ligur, fruftraque animis elate fuperbis,
Nequicquam patrias tentafti lubricus artes:
Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
Hæc fatur virgo, & pernicibus ignea plantis
Tranfit equum curfu: frænifque adverfa prehenfis
Congreditur, pœnafque inimico a fanguine fumit.
Quam facile accipiter faxo facer ales ab alto
Confequitur pennis fublimem in nube columbam,
Comprenfamque tenet, pedibufque evifcerat uncis:
Tum cruor & vulfæ labuntur ab æthere plumæ.
At non hæc nullis hominum fator atque Deorum
Obfervans oculis, fummo fedet altus Olympo.
Tyrrhenum genitor Tarchontem in prælia fæva
Sufcitat, & ftimulis haud mollibus incitat iras.
Ergo inter cædes cedentiaque agmina Tarchon
Fertur equo, variifque inftigat vocibus alas,
Nomine quemque vocans: reficitque in prælia pulfos.
Quis metus, o nunquam dolituri, o femper inertes
Tyrrheni, quæ tanta animis ignavia venit?

INTERPRETATIO.

Sed juvenis exiftimans fe *victorem effe fraude, aufugit ipfe, nulla* eft *mora, & abripitur fugax habenis detortis, & talo ferrato impellit velocem equum. Fraudulente Ligur, & fruftra elate fuperbo animo: fruftra callidus adhibuifti aftutiam patriam: nec* illa *aftutia reducet te falvum Auno dolofo. Virgo hæc loquitur, & ardens pedibus velocibus prætergreditur curfu equum, & correpto fræno oppofita pugnat, & fumit fupplicium ab hoftili fanguine.* Tam facile, *quam facile accipiter, avis dicata* Marti, *ex alta rupe perfequitur alis columbam al tam in aëre, & tenet correptam, & dilaniat unguibus acutis: tunc fanguis & pennæ evulfæ decidunt ex aëre. Sed genitor hominum & Deorum non quiefcit fublimis in fupremo cælo nullis oculis videns ifta. Pater* ille *excitat ad durum certamen Tarchontem Tyrrhenum, & commovet* ejus *iram non levibus ftimulis. Itaque Tarchon inter ftrages & acies recedentes impellitur equo, & exhortatur equitatum variis fermonibus, appellans unumquemque nomine* fuo, *& revocat ad pugnam fugientes:* O *Tyrrheni, nunquam* fatis *dolituri! o femper ignavi! quis timor, quæ tanta fegnitia incidit animis* veftris?

NOTÆ.

dere. Juxta interpretationem a nobis jam traditam, Æ. 6. 760. *nitidam, lucidam, terfam.*

715. *Ligur.*] Pleraque vetera exemplaria habent *Ligus.* Et fic olim in ufu fuiffe, probat adjectivum *Ligufticus*, inde derivatum. Nec magis abfonum eft *Ligus, Liguris*; quam *lepus, leporis*; *vetus, veteris.*

721. *Accipiter .... facer.*] *Eprevier*, avis rapax; ideo Marti facra. Latinum nomen e Græco deductum, ὀξύπτερος, *celeriter volans*: Gallicum e Germano, ut placet Scaligero & Voffio.

730. *Alas.*] Equitatum: v. 604.

732. O *nunquam dolituri.*] O qui nunquam acceptis injuriis movemini, ut fortes decet, ad juftam ac dignam ultionem. *Palantes*, vagos, Æ. 10. 674.

Fœmina palantes agit, atque hæc agmina vertit.
Quo ferrum? quidve hæc geritis tela irrita dextris?
At non in Venerem ſegnes nocturnaque bella,
Aut ubi curva choros indixit tibia Bacchi,
Expectare dapes, & plenæ pocula menſæ.
Hic amor, hoc ſtudium: dum ſacra ſecundus aruſpex
Nuntiet, ac lucos vocet hoſtia pinguis in altos.
Hæc effatus, equum in medios moriturus & ipſe
Concitat, & Venulo adverſum ſe turbidus infert:
Direptumque ab equo dextra complectitur hoſtem,
Et gremium ante ſuum multa vi concitus aufert.
Tollitur in cœlum clamor, cunctique Latini
Convertere oculos: volat igneus æquore Tarchon
Arma virumque ferens: tum ſumma ipſius ab haſta
Defringit ferrum, & partes rimatur apertas,
Qua vulnus lethale ferat. Contra ille repugnans
Suſtinet a jugulo dextram & vim viribus exit.
Utque volans alte raptum quum fulva draconem
Fert aquila, implicuitque pedes, atque unguibus hæſit:
Saucius at ſerpens ſinuoſa volumina verſat,
Arrectiſque horret ſquamis, & ſibilat ore,
Arduus inſurgens: illa haud minus urget adunco
Luctantem roſtro, ſimul æthera verberat alis.
Haud aliter prædam Tiburtum ex agmine Tarchon
Portat ovans: ducis exemplum eventumque ſecuti

INTERPRETATIO.

Fæmina diſpergit vos *vagos*, *& fugat has turmas? cur geſtatis manibus ferrum, & cur hæc arma inania? Tamen non eſtis ignavi ad voluptates & ad pugnas nocturnas, aut ad expectandas epulas & compotationes menſæ opimæ, quando tibia curva Bacchi indixit choreas: hic* eſt *amor* veſter, *hæc cura: dummodo favens aruſpex nunciet ſacrificia, & hoſtia opima invitet in profundos lucos. Hæc locutus, ipſe etiam moriturus impellit equum in medios, & minax immittit ſe adverſum Venulo: & conſtringit dextra* manu *hoſtem detractum ab equo, & magno impetu concitatus abripit* eum *ante ſinum ſuum. Clamor erigitur ad cælum, & Latini omnes converterunt oculos. Tarchon ardens volat campo, portans hominem &* ejus *arma: deinde abrumpit ferrum e ſuprema* ejus *haſta, & quærit partes apertas, quibus inferat plagam mortiferam. Ille contra obluctans repellit* ejus *dextram a gutture* ſuo, *& evitat vim viribus. Et ſicut, quando fulva aquila volans alte portat ſerpentem raptum, & illigavit* ei *pedes, & hæſit unguibus; ſerpens vero vulneratus convolvit ſinuoſas ſpiras, & rigeſcit ſquamis ſublatis, & altus aſſurgens ſibilat ore: illa roſtro incurvo non minus premit obnitentem*, & *ſimul quatit aërem alis. Non aliter Tarchon gaudens aufert prædam e turma Tiburtinorum: imitati exemplum & eventum ducis* ſui ....

NOTÆ.

737. *Tibia Bacchi.*] Bacchanalia intelligit & epulas Baccho ſacras, ad ſonitum tibiæ, ut cætera Deorum ſacra. De *Baccho*, E. 5. 29. De *tibiis*, Æ. 9. 618.

739. *Aruſpex.*] Qui ex inſpectis hoſtiarum viſceribus futura prædicit: quæ ars propria Tyrrhenorum, Æ. 8. 498.

746. *Æquore.*] Planitie campi, Æ. 2. 780.

750. *Vim viribus exit.*] Active, ut Æ. 5. 438.

757. *Tiburtum.*] Quorum inter principes

Mæonidæ incurrunt. Tum fatis debitus Aruns
Velocem jaculo & multa prior arte Camillam
Circuit, & quæ sit fortuna facillima, tentat.
Qua se cunque furens medio tulit agmine virgo;
Hac Aruns subit, & tacitus vestigia lustrat:
Qua victrix redit illa, pedemque ex hoste reportat;
Hac juvenis furtim celeres detorquet habenas.
Hos aditus, jamque hos aditus, omnemque pererrat
Undique circuitum, & certam quatit improbus hastam.
Forte sacer Cybele Chloreus, olimque sacerdos,
Insignis longe Phrygiis fulgebat in armis:
Spumantemque agitabat equum, quem pellis ahenis
In plumam squamis auro conserta tegebat.
Ipse peregrina ferrugine clarus & ostro,
Spicula torquebat Lycio Cortynia cornu:
Aureus ex humeris sonat arcus, & aurea vati
Cassida: tum croceam chlamydemque sinusque crepantes
Carbaseos fulvo in nodum collegerat auro,

INTERPRETATIO.

Tyrrheni irruunt. Tunc Aruns, addictus morti, prior currit circa celerem Camillam cum *sagitta & multa solertia: & explorat quænam fortuna sit commodissima. Quacumque virgo ardens immittit se medio exercitu; Aruns sequitur* eam *hac parte, & occultus considerat incessum* ejus: *qua revertitur illa victrix, & refert pedem ab hoste; juvenis clam deflectit illac habenas expeditas. Undique percurrit hos aditus, & jam hos aditus, & omnem circuitum, & librat malignus hastam inevitabilem. Forte Chloreus dicatus Cybele & quondam sacerdos, procul splendebat conspicuus* in *armis Phrygiis: & impellebat equum spumantem, quem tegebat pellis compacta squamis æreis auratis* in modum *plumarum. Ipse conspicuus ferrugine & purpura externa, vibrabat Lycio* arcu *corneo sagittas Cortynias: arcus auratus sonat ex humeris, & galea aurea est* huic *vati: præterea strinxerat in nodum fulvi auri chlamydem croceam carbasinam &* ejus *plexus crepitantes,*

NOTÆ.

erat Venulus. De *Tibure* urbe Latii, Æ. 7. 630.

759. *Mæonidæ.*] Tyrrheni, e Mæonia sive Lydia orti. Æ. 2. 781. Æ. 4. 216.

768. *Sacer Cybele.*] Alii legunt, *Sacer Cybelo*: alii, *Satus Cybelo*; ne idem sit *sacer* & *sacerdos*. Nugæ: potest enim quis sacer esse dicatusque per votum numini, non per sacerdotium: ut Camilla, quæ tamen Dianæ sacerdos non erat. De *Cybelo* monte Phrygiæ, & *Cybele* Dea Deorum matre, Æ. 3. 111.

770. *Ahenis in plumam* &c.] Non militibus tantum, sed & equis etiam loricæ quandoque fuerunt: & ii proprie dicebantur *cataphracti.* De iis ita Sallust. apud Servium: *Equis paria operimenta erant, quæ linteo ferreis laminis in modum plumæ adnexuerant.* Igitur lorica equi erat ex pelle sive corio, cui insertæ erant æreæ laminæ, in modum squamarum incisæ; erant autem squamæ illæ, non rotundæ quidem ac vulgares; sed oblongæ, ita ut ad plumarum formam potius accederent: neque ex ære simplici, sed aurato. Æ. 3. 467.

772. *Peregrina ferrugine & ostro.*] Ostro, sive purpura Iberica, ferruginea & subnigricante; de qua Æ. 9. 582. De *ostro*, G. 2. 506.

773. *Lycio Cortynia* &c.] Species pro genere. Arcus enim insignes e cornea materia, e Lycia Asiæ regione, de qua Æ. 4. 143. Sagittæ item ex urbe Cretæ insulæ *Cortyna*, vel *Gortyna*: E. 6. 60.

775. *Cassida.*] Nomen primæ declina-

Pictus acu tunicas & barbara tegmina crurum.
Hunc virgo, ſive ut templis præfigeret arma
Troïa, captivo ſive ut ſe ferret in auro
Venatrix, unum ex omni certamine pugnæ
Cæca ſequebatur: totumque incauta per agmen,
Fœmineo prædæ & ſpoliorum ardebat amore.
Telum ex inſidiis quum tandem tempore capto
Conjicit, & ſuperos Aruns ſic voce precatur:
Summe Deum, ſancti cuſtos Soractis Apollo,
Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
Paſcitur, & medium freti pietate per ignem
Cultores multa premimus veſtigia pruna:
Da pater hoc noſtris aboleri dedecus armis
Omnipotens. Non exuvias pulſæve trophæum
Virginis, aut ſpolia ulla peto: mihi cætera laudem
Facta ferent: hæc dira meo dum vulnere peſtis
Pulſa cadat, patriam remeabo inglorius urbem.

INTERPRETATIO.

Pictus acu ſecundum *tunicam & barbara tegmina crurum. Puella, ſive ut appenderet templis arma Trojana, ſive ut venando incederet in aureis* ſpoliis *captis, ſequebatur cæca hunc unum ex omnibus certantibus in prælio: & imprudens flagrabat per totum exercitum muliebri cupiditate prædæ & ſpoliorum. Cum denique tempore captato Aruns vibrat jaculum ex inſidiis, & orat Deos his verbis: Supreme Deorum Apollo, præſes ſacri Soractis, quem præcipui colimus, cui ignis e pinu alitur in cumulum:* & cui nos *cultores, ſecuri religione, calcamus plantis multas prunas per mediam flammam: concede, o pater omnipotens, hanc ignominiam deleri noſtris armis. Non peto exuvias, aut trophæum, aut ulla ſpolia victæ puellæ: reliqua facta mihi præſtabunt gloriam: revertar* libenter *inglorius in urbem patriam, dummodo hæc funeſta peſtis moriatur vulnere a me* inflicto.

NOTÆ.

tionis, deductum ex accuſativo nominis tertiæ: *caſſida, caſſidæ*; a *caſſis, caſſidis, caſſidi, caſſida*: quod & apud Propertium reperitur l. 3. 11. 15. Sic apud Varronem, teſte Nonio, *compeda*, a *compes*; *chlamyda*, a *chlamys*: apud ſacros ſcriptores noſtros, *lampada*, a *lampas*. *Croceam*: tinctam croco flore, *ſaffran*.

777. *Tunicas & barbara* &c.] De *tunicis*, Æ. 9. 616. *Tegmina crurum*: ſunt ocreæ non vulgari quidem Græcorum aut Italorum, ſed barbarorum more: hoc eſt; ut videtur pleriſque, Phrygum, qui primi acu pingere repererunt. Paullo tamen aliter viſum explicandum illud Æ. 2. 504. *Barbarico poſtes auro*.

780. *Certamine pugnæ.*] Sic Lucret. l. 4. 841. Sic & Æ. 2. 780. *Maris æquor*.

785. *Soractis.*] *Soracte* vel *Soractes*, mons in Etruria in agro Faliſco, ad occidentalem ripam Tiberis, ad ſeptentrionem Romæ, nunc, *monte di S. Sylveſtro*. Ibi lucus & templum Apollinis fuit. Plinius l. 7. 2. *Haud procul urbe Roma; in Faliſcorum agro, familiæ ſunt paucæ, quæ vocantur Hirpiæ: quæ ſacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem Apollini, ſuper ambuſtam ligni ſtruem ambulantes non aduruntur, & ob id perpetuo Senatuſconſulto militiæ aliorumque munerum vacationem habent.* Addit Servius ex Varrone, ſacrificulos illos, per prunas ambulaturos, medicamento aliquo ſolitos ſibi plantas tingere. *Aruns* igitur ex illis Hirpis Etruſcis fuit, & equitibus Tarchontis. *Pineus ardor*, ſunt prunæ e pinu ſuccenſa excitatæ.

793. *Inglorius.*]Nulla cæde nobilis: hanc enim cædem eſſe ignotam volo.

Audiit, & voti Phœbus ſuccedere partem
Mente dedit, partem volucres diſperſit in auras.
Sterneret ut ſubita turbatam morte Camillam,
Annuit oranti: reducem ut patria alta videret,
Non dedit: inque Notos vocem vertere procellæ.
Ergo ut miſſa manu ſonitum dedit haſta per auras;
Convertere animos acies, oculoſque tulere
Cuncti ad reginam Volſci. Nihil ipſa, nec auræ
Nec ſonitus memor, aut venientis ab æthere teli:
Haſta ſub exertam donec perlata papillam
Hæſit, virgineumque alte bibit acta cruorem.
Concurrunt trepidæ comites, dominamque ruentem
Suſcipiunt: fugit ante omnes exterritus Aruns,
Lætitiâ, miſtoque metu: nec jam amplius haſtæ
Credere, nec telis occurrere virginis audet.
Ac velut ille, prius quam tela inimica ſequantur,
Continuo in montes ſeſe avius abdidit altos
Occiſo paſtore lupus, magnove juvenco,
Conſcius audacis facti: caudamque remulcens
Subjecit pavitantem utero, ſylvaſque petivit:
Haud ſecus ex oculis ſe turbidus abſtulit Aruns,
Contentuſque fuga mediis ſe immiſcuit armis.
Illa manu moriens telum trahit: oſſa ſed inter
Ferreus ad coſtas alto ſtat vulnere mucro.
Labitur exanguis, labuntur frigida leto
Lumina: purpureus quondam color ora reliquit.

INTERPRETATIO.

Apollo audivit: & conceſſit ut *pars voti ſuccederet juxta mentem* precantis, *partem diſſipavit in leves ventos. Conceſſit precanti* ut *occideret morte improviſa* Camillam *turbatam: non conceſſit ut nobilis patria cerneret eum reverſum, & nubes diſpulerunt vocem in ventos. Itaque ſtatim atque haſta librata manu edidit ſtridorem per aërem; agmina converterunt animos, & omnes Volſci direxerunt oculos ad Reginam. Ipſa nullatenus animadvertit aut aërem* impulſum, *aut ſtridorem, aut jaculum veniens ex alto: donec jaculum appulſum ad mammam præciſam infixum eſt, & profunde immiſſum hauſit virgineum ſanguinem. Sociæ feſtinantes accurrunt, & ſuſcipiunt Reginam cadentem: Aruns præ cæteris ſtupefactus, fugit, gaudio & timore miſtis: nec jam ultra audet fidere haſtæ, nec occurrere armis virginis. Et quemadmodum aliquis lupus, paſtore aut magno juvenco interfecto, memor facti* ſui *audacis, recipit ſe in montes excelſos* extra *viam poſitus, priuſquam jacula hoſtilia aſſequantur* ipſum: *& reflectens caudam ſupponit* eam *trementem utero, & adit ſylvas: non aliter Aruns turbatus ſubduxit ſe ex oculis, & gaudens ob fugam miſcuit ſe mediis armatis. Illa moriens educit manu jaculum: ſed cuſpis ferrea hæret ad coſtas inter oſſa profundo vulnere. Concidit pallida, concidunt oculi frigidi morte: color olim rubicundus deſeruit vultum.*

NOTÆ.

798. *Notos.*] Speciem pro genere: ventos meridionales pro quibuſlibet ventis. E.2.58.

809. *Ille . . . lupus.*] Ille frequenter abundat in comparationibus, Æ. 10. 707.

815. *Contentus fuga.*] Præter allatam interpretationem, poteſt hæc etiam afferri:

Tum sic exspirans, Accam ex æqualibus unam
Alloquitur, fida ante alias quæ sola Camillæ,
Quicum partiri curas: atque hæc ita fatur:
Hactenus Acca soror potui: nunc vulnus acerbum
Conficit, & tenebris nigrescunt omnia circum.
Effuge, & hæc Turno mandata novissima perfer:
Succedat pugnæ, Trojanosque arceat urbe.
Jamque vale. Simul his dictis linquebat habenas,
Ad terram non sponte fluens: tum frigida toto
Paulatim exolvit se corpore, lentaque colla
Et captum leto posuit caput, arma relinquens:
Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.
Tum vero immensus surgens ferit aurea clamor
Sidera: dejecta crudescit pugna Camilla.
Incurrunt densi: simul omnis copia Teucrum,
Tyrrhenique duces, Evandrique Arcadis alæ.
At Triviæ custos jamdudum in montibus Opis
Alta sedet summis, spectatque interrita pugnas.
Utque procul medio juvenum in clamore furentum
Prospexit tristi multatam morte Camillam;
Ingemuitque, deditque has imo pectore voces:
Heu! nimium virgo, nimium crudele luisti
Supplicium, Teucros conata lacessere bello.

INTERPRETATIO.

Tum moriens sic alloquitur Accam unam e sociis, quæ sola Camillæ fidelis erat præ cæteris, cum qua solebat *communicare curas* suas: *& sic loquitur ista: Acca soror, potui huc usque* pugnare: *nunc dura plaga me interficit, & omnia circum nigrescunt caligine. Fuge, & fer ad Turnum hæc ultima monita: succedat* mihi *ad pugnam, & avertat Trojanos ab urbe: denique vale. His prolatis, simul dimittebat habenas, non sponte labens in terram: tum frigida dissolvit se paulatim toto corpore, & demisit colla incurva caputque morte victum, abjiciens arma: & vita dolens cum gemitu abit in tenebras. Tunc autem vastus clamor suboriens verberat astra aurea: prælium inhorrescit occisa Camilla. Irrumpunt conferti: simul omnis multitudo Trojanorum, & ductores Tusci, & equitatus Evandri Arcadis. At Opis exploratrix Dianæ jamdudum sedet sublimis in summis montibus, & immota aspicit prælium: & cum inter medios clamores juvenum certantium procul vidit Camillam affectam tristi morte; & suspiravit, & emisit hæc verba ex intimo pectore: Heu virgo! tulisti supplicium nimis crudele, conata bello aggredi Trojanos;*

NOTÆ.

Concitatus fuga, contendens fugam; a *contendo.*

835. *Alæ.*] Equites, supra, v. 604.

836. *Triviæ.*] Dianæ, quæ colebatur in triviis. Æ. 4. 511.

839. *Multatam.*] Aliqui legunt *mulcatam.* Differunt vero *multare*, & *mulcare*: quod *multare* est a voce Osca vel Sabina, *multa*, quæ pœnam pecuniariam a judice irrogatam significat, ut notant Festus & Varro; & per translationem, quamlibet aliam pœnam. *Mulcare autem* Latina vox est, quæ significat *verberare*, a *mulceo*, quod est *mollio*: quia quod verberatur, mollitur: hinc Vulcanus dictus est *Mulciber*, a verberando ferro. Vide Germanum Valentem & Vossium.

Nec tibi desertæ in dumis coluisse Dianam
Profuit, aut nostras humero gessisse pharetras.
Non tamen indecorem tua te regina relinquet
Extrema jam in morte: neque hoc sine nomine letum
Per gentes erit, aut famam patieris inultæ.
Nam quicunque tuum violavit vulnere corpus,
Morte luet merita. Fuit ingens monte sub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere bustum
Antiqui Laurentis, opacaque ilice tectum.
Hic Dea se primum rapido pulcherrima nisu
Sistit, & Aruntem tumulo speculatur ab alto.
Ut vidit fulgentem armis, ac vana tumentem:
Cur, inquit, diversus abis? huc dirige gressum,
Huc periture veni: capias ut digna Camillæ
Præmia. Tune etiam telis moriere Dianæ?
Dixit, & aurata volucrem Threïssa sagittam
Deprompsit pharetra, cornuque infensa tetendit,
Et duxit longe: donec curvata coirent
Inter se capita, & manibus jam tangeret æquis,
Læva aciem ferri, dextra nervoque papillam.
Extemplo teli stridorem aurasque sonantes
Audiit una Aruns, hæsitque in corpore ferrum.

INTERPRETATIO.

nec profuit tibi derelictæ inter vepres coluisse Dianam, aut tulisse humeris nostras pharetras. Tamen Dea tua non te relinquet jam ingloriam in suprema morte: neque hæc mors erit absque honore inter populos, aut feres famam non vindicatæ. Nam quisquis læsit vulnere tuum corpus, solvet id *nece merita. Fuit sub excelso monte sepulcrum Dercenni, veteris regis Laurentini, ex aggesta terra, & tectum umbrosa ilice Dea formosissima collocat se primum illic celeri impetu, & ab excelso tumulo circumspicit Aruntem. Quando aspexit illum coruscantem armis & vane superbientem, ait: Cur discedis in diversam* partem? *huc fer gradum, huc veni moriture: ut recipias mercedem dignam Camilla. Tune morieris sagittis* ipsius *etiam Dianæ? Dixit, &* quemadmodum Amazon *Thracia, eduxit ex aurata pharetra sagittam celerem, & inimica intendit* arcum *corneum, & extendit longe: donec extremitates* ejus inflexæ *committerentur inter se, & jam tangeret manibus æqualibus, sinistra cuspidem ferri, dextera & nervo mammam. Statim Aruns audivit simul stridorem sagittæ aëremque frementem, & ferrum infixum est in corpore.*

NOTÆ.

843. *Desertæ in dumis.*] De vita Camillæ in sylvis, supra, v. 539. & sequentibus.

850. *Dercenni* &c.] De hoc vetere Laurentum rege, Latino multo antiquiore, nihil apud auctores *Bustum* ait, pro loco ubi cineres post combustionem depositi fuerant. *Ilex*, arbor glandifera, *yeuse*. De *Laurente* regione, Æ. 7. 63

854 *Vana.*] More adverbii, pro *vane*: ut G. 3. 500. *Terram crebra ferit.*

856. *Digna Camillæ præmia* &c.] Mors divina manu illata, præmium, non pœna est. Si mori debuerat Camilla, mori divina manu debuerat, non imbelli timidi mortalis telo. Tune dignum Camilla munus auferes? & ignavus cum sis, non cujuslibet numinis, sed ipsius etiam Dianæ telis moriere?

858. *Threïssa* &c.] *Ut Threïssa*, id est, *ut Amazon.* Sic Camilla v. 648. *Exultat*

Illum expirantem ſocii atque extrema gementem
Obliti ignoto camporum in pulvere linquunt:
Opis ad æthereum pennis aufertur Olympum.
Prima fugit domina amiſſa levis ala Camillæ:
Turbati fugiunt Rutuli, fugit acer Atinas:
Disjectique duces, deſolatique manipli
Tuta petunt, & equis averſi ad mœnia tendunt.
Nec quiſquam inſtantes Teucros letumque ferentes
Suſtentare valet telis, aut ſiſtere contra:
Sed laxos referunt humeris languentibus arcus,
Quadrupedumque putrem curſu quatit ungula campum.
Volvitur ad muros caligine turbidus atra
Pulvis: & e ſpeculis percuſſæ pectora matres
Fœmineum clamorem ad cœli ſidera tollunt.
Qui curſu portas primi irrupere patentes,
Hos inimica ſuper miſto premit agmine turba.
Nec miſeram effugiunt mortem: ſed limine in ipſo,
Mœnibus in patriis, atque inter tuta domorum
Confixi expirant animas. Pars claudere portas:
Nec ſociis aperire viam, nec mœnibus audent
Accipere orantes: oriturque miſerrima cædes
Defendentum armis aditus, inque arma ruentum.
Excluſi, ante oculos lacrymantumque ora parentum,
Pars in præcipites foſſas, urgente ruina,
Volvitur; immiſſis pars cæca & concita frænis
Arietat in portas, & duros obice poſtes.

INTERPRETATIO.

Socii immemores relinquunt illum in incognito pulvere arvorum exſpirantem & ultima gementem: Opis effertur alis ad æthereum cœlum. Levis equitatus Camillæ fugit primus, Regina amiſſa: Rutuli turbati fugiunt, fugit fortis Atinas: & ductores diſſipati, & manipuli vaſtati quærunt loca *tuta, & currunt equis converſi ad muros. Nec ullus poteſt ſuſtinere armis, aut ſtare contra Trojanos imminentes & inferentes mortem: ſed reportant humeris defeſſis arcus laxos, & ungula equorum currendo verberat campum pulverulentum. Pulvis confuſus nigra caligine fertur ad muros: & matres verberantes ſinum emittunt e ſpeculis fœmineam vociferationem ad aſtra cœli. Qui primi attigerunt curſu portas apertas; hos turba hoſtilis opprimit agmine ſuperjecto: nec evitant mortem funeſtam; ſed in ipſo ingreſſu, in muris patriis, & inter tutas domos confoſſi emittunt animas. Pars* incipit *claudere portas: nec audent patefacere aditum ſociis, nec admittere precantes* intra *muros: & incipit triſtiſſima ſtrages, propugnantium armis ingreſſus, & ruentium in pugnam.* Ex iis qui ſunt *excluſi: pars labitur in foſſas præruptas, premente* multitudine *irruentium, ante oculos & vultus parentum plorantium; pars inſana & concitata* equis *frænatis impellunt portas & poſtes firmatos repagulis.*

NOTÆ.

Amazon, id eſt, *ut Amazon.* Neque enim Opis aut Camilla tales erant re ipſa; ſed cultu tantum atque habitu. De *Amazonibus Thraciis*, ſupra, v. 659.

867. *Olympum.*] Montem Theſſaliæ, pro cœlo. Ecl. 5. 56. *Ala*, equitatus, ſupra, v. 604. *Rutuli*, milites Turni Æ. 7. 794.

890. *Arietat in portas.*] Non quidem

Ipsæ de muris summo certamine matres
(Monstrat amor verus patriæ) ut videre Camillam;
Tela manu trepidæ jaciunt, ac robore duro,
Stipitibus ferrum sudibusque imitantur obustis
Præcipites, primæque mori pro mœnibus audent.
Interea Turnum in sylvis sævissimus implet
Nuntius, & juveni ingentem fert Acca tumultum:
Deletas Volscorum acies, cecidisse Camillam,
Ingruere infensos hostes, & Marte secundo
Omnia corripuisse: metum jam ad mœnia ferri.
Ille furens (nam sæva Jovis sic numina poscunt)
Deserit obsessos colles, nemora aspera linquit.
Vix e conspectu exierat, campumque tenebat:
Quum pater Æneas, saltus ingressus apertos,
Exuperatque jugum, sylvaque evadit opaca.
Sic ambo ad muros rapidi totoque feruntur
Agmine, nec longis inter se passibus absunt.
At simul Æneas fumantes pulvere campos
Prospexit longe, Laurentiaque agmina vidit:
Et sævum Ænean agnovit Turnus in armis,
Adventumque pedum flatusque audivit equorum,
Continuo pugnas ineant, & prælia tentent:

INTERPRETATIO.

In *suprema* illa *contentione matres ipsæ, ex quo conspexerunt Camillam* (id *docet verus amor patriæ*) *tremefactæ emittunt e muris tela manibus, & imitantur* arma *ferrea duris lignis, stipitibus, fustibus præustis, festinantes, & audent primæ mori pro* defensione *murorum. Interim nuntius acerbissimus occupat Turnum in sylvis, & Acca refert juveni magnum* illum *tumultum: turmas Volscorum cæsas esse, hostes infestos imminere, & favente Marte vastasse omnia: timorem jam extendi ad muros. Ille furiosus deserit colles occupatos & sylvas difficiles, nam auctoritas dura Jovis ita imperat. Vix excesserat ultra conspectum, & attigerat campos: cum pater Æneas, ingressus sylvas patentes, supergreditur collem & exit* ex *obscura sylva. Sic ambo festini & toto impetu currunt ad muros, nec absunt longo intervallo a se invicem. Et simul Æneas vidit procul campos undantes pulvere, Laurentemque exercitum: & Turnus agnovit Æneam ferocem cum exercitu, audivitque incessum pedum, & hinnitus equorum. Statim inciperent certamina, & tentarent prælia:*

NOTÆ.

equorum in portas impulsu, quod visum est *Donato*; sed obviis quibusdam aut trabibus aut molaribus impactis, instar arietum: de qua machina, Æ. 2. 492. *Obice*, an *objice* scribendum sit, diximus G. 4. 422.

892. *Ut videre Camillam.*] Vel cum viderunt Camillæ corpus inter sociarum manus relatum: vel potius, quia v. 594. dixit Diana se nube cava corpus illud tumulo illaturam, ex quo viderunt Camillam pro aliena salute ad arma concurrentem, amor patriæ suasit ipsis idem pro salute propria faciendum. De *robore*, pro quovis duriore ligno, G. 1. 162.

901. *Furens, nam sæva* &c.] Duplici de causa reliquit insidias, quibus Æneam deprehendere & bellum conficere mox potuisset: nempe ob præcipitem furorem, qui ei mentem abstulit: & ob numina Jovis, & vim fatorum Æneæ faventium.

Ni roſeus feſſos jam gurgite Phœbus Ibero
Tingat equos, noctemque die labente reducat.
Conſidunt caſtris ante urbem, & mœnia vallant.

INTERPRETATIO.

niſi Sol roſeus jam lavaret mari Hiſpanico feſſos equos, & reduceret noctem die cadente. *Ambo quieſcunt in caſtris ante urbem, & cingunt muros* urbis.

NOTÆ.

913. *Gurgite Ibero.*] Occiduo Oceano: nam Iberia ſive Hiſpania ad occidentem Italiæ objacet. De *Iberia*, Æ. 9. 582. De *gurgite*, pro *mari*, Æ. 1. 122.

916. *Mœnia vallant.*] Circumambiunt: Trojani ut oppugnent; Rutuli ut defendant.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER XII.

ARGUMENTUM.

FRactis gemina pugna Latinis, Turnus cum Ænea ſingulari certamine dimicare ſtatuit. Solemni ſacramento conditiones certaminis fœduſque a Latino, Ænea, Turnoque ſancitur. Fœdus a Iuturna, Turni ſorore, Iunonis impulſu diſturbatur: primuſque Tolumnius, falſo augurio victoriam ſuis pollicitus, Trojanos invadit. Æneas ſagitta vulneratus excedere cogitur e prælio: quo abſente maximam ſtragem Turnus edit. Venus dictamno herba vulnus Æneæ ſanat. Is, refectis viribus reverſus ad pugnam, Turnum nominatim vocat. Sed cum Iuturna, excuſſo Turni auriga Metiſco, currum ejus moderaretur, & ab Æneæ occurſu detorqueret, ne congredi ſimul poſſent: Æneas admoto ad urbis mœnia exercitu, in propugnacula ignem conjicit. Hinc Amata, Turnum occiſum rata, laqueo vitam ſibi adimit. Turnus, ne urbs in hoſtium poteſtatem veniret, ad ſingulare certamen redit. Pugnant Æneas & Turnus: Æneas victor, cum Turni jugulo immineret, jamque ipſius precibus motus ad miſericordiam deflecteret; viſo in ejus humeris Pallantis balteo, repente exardeſcit, hoſtemque interficit.

TUrnus ut infractos adverſo Marte Latinos
Defeciſſe videt, ſua nunc promiſſa repoſci,
Se ſignari oculis: ultro implacabilis ardet,
Attollitque animos. Pœnorum qualis in arvis

Saucius ille gravi venantum vulnere pectus,
Tum demum movet arma leo: gaudetque comantes
Excutiens cervice toros, fixumque latronis
Impavidus frangit telum, & fremit ore cruento.
Haud secus accenso gliscit violentia Turno.
Tum sic affatur Regem, atque ita turbidus infit:
Nulla mora in Turno: nihil est quod dicta retractent
Ignavi Æneadæ, nec quæ pepigere recusent.
Congredior: fer sacra pater, & concipe fœdus.
Aut hac Dardanium dextra sub Tartara mittam,
Desertorem Asiæ (sedeant, spectentque Latini)
Et solus ferro crimen commune refellam:
Aut habeat victos, cedat Lavinia conjux.
Olli sedato respondit corde Latinus:
O præstans animi juvenis, quantum ipse feroci
Virtute exuperas; tanto me impensius æquum est
Consulere, atque omnes metuentem expendere casus.

INTERPRETATIO.

Turnus, cum videt Latinos fractos bello infelici abjecisse animum, fidem *suorum promissorum jam repeti, se designari oculis: sponte* etiam *implacabilis irascitur, & erigit animum. Qualis ille leo, in agris Afrorum, sauciatus* secundum *pectus duro vulnere venatorum, tunc denique exerit vires* suas: *& lætatur commovens toros jubatos colli: & interritus abrumpit jaculum venatoris infixum* sibi, *& frendet ore sanguinolento. Non aliter ira crescit Turno inflammato. Tunc sic alloquitur Regem, & turbulentus ita incipit: Nulla est dilatio in Turno: nihil est cur segnes Trojani revocent sua verba, & abnuant* facere ea *de quibus convenerunt. Descendo ad pugnam: offer sacrificia, o pater, & fac fœdus. Vel hac* manu *dextera mittam ad inferos Trojanum profugum ex Asia, & solus refutabo ense criminationem communem nobis* omnibus (*Latini quiescant & aspiciant* me) *vel* Trojanus *possideat* nos *victos, & Lavinia detur* ei *uxor. Latinus respondit ei tranquillo animo*: O *juvenis, excellens animo, quantum tu excellis aspera fortitudine; tanto studiosius justum est me providere* tibi, *&* me *timentem* tibi *considerare omnia pericula.*

NOTÆ.

1. *Infractos.*] Vox raro negans, sæpius affirmans, ut jam monuimus Æ. 5. 784. & probat multis Erythræus in indice. Hic affirmat.

2. *Promissa.*] Quibus singulari cum Ænea prælio se obstrinxerat, Æ. 10. 434.

4. *Pœnorum.*] Afrorum circa Carthaginem; qui sic dicti sunt, quasi Phœni, quia e Phœnicia cum Didone profecti. Æ. 4. in argumento.

5. *Ille* &c.] Magnus aliquis leo: & sic, *ille*, sæpe abundat in cōparationibus. Æ. 10. 707.

6. *Movet arma leo.*] *Arma*, sunt uniuscujusque vires, & ad agendum instrumenta. Sic Æ. 2. 99. De Ulysse: *Et quærere conscius arma*, id est, *dolos.* Apud Statium l. 9. 589. *Armaque curva suum*, sunt *dentes.* Hic leonis *arma* sunt ungues, dentes: unde dicuntur *leones exarmati*, quibus ungues & dentes evulsi sunt.

7. *Toros.*] Sunt eminentiæ musculorum nodosæ ac tumentes, circa cervicem aliasque corporis partes.

11. *Retractent.*] Fidem datam revocent per aliud pactum & quasi contractum.

13 *Fer sacra ... concipe fœdus.*] Ad ejusmodi fœdera, adhibebantur sacrificia & verba *concepta*, id est certa solemniaque: infra v. 169.

14. *Tartara.*] Inferorum pars est infima, Æ. 6. 134.

15. *Asiæ.*] Phrygiæ, sive Troadis, quæ est in minore Asia, Æ. 1. 385.

19. *O præstans* &c.] ORATIO Latini,

Sunt tibi regna patris Dauni, ſunt oppida capta
Multa manu: necnon aurumque animuſque Latino eſt;
Sunt aliæ innuptæ Latio & Laurentibus agris,
Nec genus indecores. Sine me hæc haud mollia fatu
Sublatis aperire dolis: ſimul hæc animo hauri.
Me natam nulli veterum ſociare procorum
Fas erat, idque omnes Divique hominesque canebant.
Victus amore tui, cognato ſanguine victus,
Conjugis & mœſtæ lacrymis, vincla omnia rupi,
Promiſſam eripui genero, arma impia ſumpſi.
Ex illo, qui me caſus, quæ Turne ſequantur
Bella, vides: quantos primus patiare labores.
Bis magna victi pugna, vix urbe tuemur
Spes Italas: recalent noſtro Tiberina fluenta
Sanguine adhuc, campique ingentes oſſibus albent.
Quo referor toties? quæ mentem inſania mutat?
Si, Turno extincto ſocios ſum accire paratus,
Cur non incolumi potius certamina tollo?
Quid conſanguinei Rutuli, quid cætera dicet
Italia, ad mortem ſi te (fors dicta refutet)
Prodiderim, natam & connubia noſtra petentem?

INTERPRETATIO.

Eſt tibi regnum Dauni patris tui, ſunt plurimæ urbes expugnatæ viribus tuis: *ſunt quoque Latino divitiæ & vires: ſunt aliæ virgines* in *Latio & campis Laurentibus, nec ingloriæ* ſecundum *genus. Permitte me omiſſis fraudibus exponere tibi iſta non* quidem *grata dictu: & ſimul perpende iſta animo. Non erat licitum me jungere filiam ulli antiquorum amatorum: & omnes Dii atque homines monebant illud. Expugnatus benevolentia* erga *te, expugnatus ſanguine cognato, & fletibus triſtis uxoris* meæ, *fregi omnes nexus, abſtuli* eam *promiſſam Æneæ genero, ſuſcepi bellum ſceleratum. Cernis, o Turne, quæ calamitates, quæ bella me perſequantur ab illo* tempore: cernis *quantas difficultates* tu *ipſe patiaris. Bis ſuperati magno prælio, vix defendimus* hac *urbe ſpem Italiæ: fluctus Tiberis calent adhuc noſtro cruore, & vaſti agri albeſcunt oſſibus. Quo revertor toties? quæ ſtultitia vertit ſententiam* meam? *Si paratus ſum advocare* Trojanos *ad ſocietatem Turno occiſo: cur non potius aufero pugnam,* eo *ſalvo? Quid Rutuli* mihi *conjuncti, quid reliqua Italia dicet? ſi expoſuerim morti te petentem filiam meam & noſtram affinitatem, (fortuna refellat* hæc *mea verba.)*

NOTÆ.

qua conatur Turnum a ſpe conjugii & ſingulari certamine ad pacem revocare: oſtenditque I. Affinitatem illam Turni cum Latino eſſe inutilem, cum regnum utriuſque ſatis abſque illa virium conjunctione potens ſit; cum ſint urbes multæ Turno, divitiæ pariter atque animus & fortitudo Latini populis, virgines in Latio plurimæ quas Turnus uxores optare poſſit. II. Eſſe illicitam, quippe a Diis prohibitam. Æ. 7. 95. III. Eſſe pernicioſam, ſi quidem ex quo Turni cauſa Deorum voluntati obſtitit, calamitatibus innumeris utraque gens oppreſſa eſt. IV. Si, inquit, te occiſo ſocium Æneam excepturus ſum: quidni potius te ſalvo? V. Objicit ſibi odia Rutulorum ob periculum Turni: Turno ipſi ſolicitudinem doloremque Dauni patris, belli varios eventus &c. De *Latio & Laurento*, Æ. 7. 54, 63.

34. *Bis magna victi pugna.*] *Prima* in exceſu navium, ubi occiſus ab Ænea Mezentius,

Reſpice res bello varias: miſerere parentis
Longævi, quem nunc mœſtum patria Ardea longe
Dividit. Haudquaquam dictis violentia Turni
Flectitur: exuperat magis, ægreſcitque medendo.
Ut primum fari potuit, ſic incipit ore:
Quam pro me curam geris, hanc precor optime pro me
Deponas, letumque ſinas pro laude paciſci.
Et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextra
Spargimus, & noſtro ſequitur de vulnere ſanguis.
Longe illi Dea mater erit, quæ nube fugacem
Fœminea tegat, & vanis ſeſe occulat umbris.
At regina nova pugnæ conterrita ſorte
Flebat, & ardentem generum moritura tenebat:
Turne, per has ego te lacrymas; per ſiquis Amatæ
Tangit honos animum: ſpes tu nunc una ſenectæ,
Tu requies miſeræ: decus imperiumque Latini
Te penes: in te omnis domus inclinata recumbit.
Unum oro, deſiſte manum committere Teucris.
Qui te cunque manent iſto certamine caſus,
Et me Turne manent: ſimul hæc inviſa relinquam
Lumina, nec generum Æneam captiva videbo.

INTERPRETATIO.

Conſidera res mutabiles bello: miſereſce patris ſenioris, quem jam triſtem Ardea patria tua *procul ſeparat* a nobis. *Ferocia Turni nullomodo mitigatur* his *verbis: invaleſcit potius, & aſperatur remedio. Cum primum potuit loqui, ſic incipit ore: Obſecro, bone* pater, *depone pro me hanc ſollicitudinem, quam habes pro me: & permittas me eligere mortem propter gloriam. Nos etiam, o pater, libramus manu jacula & ferrum non inutile: & ſanguis exit e plaga* quam *nos* facimus. *Procul aberit ab eo mater Dea, quæ muliebri nebula protegat* eum *fugientem, &* ipſa *ſe abſcondat inani caligine. Sed Regina tremefacta nova conditione pugnæ lugebat, & retinebat generum iratum* ipſa *moritura: Turne, ego* peto unam rem, *per hos fletus; per gloriam Amatæ, ſi aliqua movet animum tuum: tu jam* es *unica ſpes ſenectutis* meæ, *tu* es *requies miſeræ: regnum & gloria Latini* eſt *in tua poteſtate: familia omnis* jam *labefactata innititur tibi. Peto* rem *unam: omitte conſerere manum* cum *Trojanis. Quicumque caſus tibi deſtinati ſunt* in *hac pugna, ii deſtinati ſunt etiam mihi, o Turne: ſtatim abjiciam hanc lucem odioſam, nec aſpiciam captiva Æneam generum.*

NOTÆ.

zentius, fugatus Turnus, Æ. 10. 310. *Secunda* equeſtris, ubi cecidit Camilla, Æ. 11. 597. De *Tiberi*, Æ. 8. 330. De *Rutulis*, Æ, 7. 794.

43. *Parentis longævi.*] *Dauni*: Æ. 7. 56. *Ardea*, urbs Rutulorum regia, Æ. 7. 410.

46. *Medendo.*] Dum ei medetur: gerundia enim ejuſmodi ſæpe paſſivam habent vim. E. 8. 71. *Cantando rumpitur anguis.*

49. *Paciſci.*] Quaſi optione glorioſæ mortis aut vitæ propoſita, mortem conſulto & veluti ex pacto eligere.

52. *Dea mater* &c.] *Venus*, quæ a Diomedis impetu Æneam objecta nube defendit: Æ. 10. 81.

56. *Turne, per has* &c] ORATIO Amatæ ad Turnum, Veniliæ ſororis ſuæ filium: non quidem ut eum ad pacem inflectat, abhorrebat enim ab Æneæ ſocietate; ſed ut avertat a ſingulari certamine, & iterum communi bello res tota committatur.

Accepit vocem lacrymis Lavinia matris,
Flagrantes perfuſa genas: cui plurimus ignem
Subjecit rubor, & calefacta per ora cucurrit.
Indum ſanguineo veluti violauerit oſtro
Si quis ebur; vel miſta rubent ubi lilia multa
Alba roſa: tales virgo dabat ore colores.
Illum turbat amor, figitque in virgine vultus.
Ardet in arma magis: paucisque affatur Amatam:
Ne quæſo, ne me lacrymis, neve omine tanto
Proſequere, in duri certamina Martis euntem,
O mater: neque enim Turno mora libera mortis.
Nuntius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno
Haud placitura refer: Quum primum craſtina cœlo
Puniceis invecta rotis Aurora rubebit;
Non Teucros agat in Rutulos: Teucrum arma quieſcant
Et Rutulum: noſtro dirimatur ſanguine bellum:
Illo quæratur conjux Lavinia campo.
Hæc ubi dicta dedit, rapiduſque in tecta receſſit:
Poſcit equos, gaudetque tuens ante ora frementes;
Pilumno quos ipſa decus dedit Orithyia,

INTERPRETATIO.

Lavinia rigata lacrymis ſecundum *genas ardentes audiit verba matris: huic ignis multus ſuffecit ruborem, & ſparſus eſt per vultum calefactum. Quemadmodum ſi aliquis tinxerit ebur Indicum purpura rubicunda; aut quando lilia candida rubeſcunt, miſta roſis multis. Puella exhibebat vultu tales colores. Amor agitat Turnum, & figit oculos in puella.* Hinc *magis accenditur ad pugnam: & alloquitur Amatam paucis* verbis: O *mater ne, obſecro, ne proſequaris fletu & augurio tam* funeſto, *me deſcendentem ad prælium aſperi Martis: non enim eſt* in *Turno poteſtas retardandæ mortis.* O *Idmon, fer nuntius regi Trojano hæc mea verba, non* ei *placitura: Quando craſtina Aurora invecta rubro curru primum rubebit* in *cœlo;* tunc *non ducat Trojanos contra Rutulos: ceſſent bella Trojanorum & Rutulorum: bellum terminetur noſtro ſanguine: Lavinia petatur uxor in illo campo Poſtquam protulit hæc verba, & celer abiit in domum* ſuam *: petit equos, & lætatur videns* eos *frementes in conſpectu* ſuo *: quos Orithyia ipſa dedit Pilumno ornamentum,*

NOTÆ.

67. *Indum.*] Ebur e dentibus elephantorum, qui frequentes in India, Aſiæ maxima regione, G. 1. 57. *India mittit ebur.* De *oſtro*, purpura ex oſtreo expreſſa, G. 2. 506.

74. *Neque enim Turno mora libera mortis.*] Senſus ex ſuperioribus aptus eſt. Ne putes me ceſſurum lacrymis tuis, & poſſe revocari funeſto illo doloris veſtri omine. Si enim ſum moriturus; ne ſic pugnam quidem ſubterfugio: non enim mortalium ulli, liberum eſt mortem retardare, cum ſemel dies fatalis imminet. Hunc locum Servius recenſet in duodecim Virgilii inſolubilibus. De *tyranno* pro rege, bonam in partem, Æ. 7. 266. De *Phrygia*, ubi Troas, Æ. 1. 385.

77. *Puniceis* &c.] Vellicatur hic verſus a criticis, ob frequentem colliſionem literæ *r*, & ſyllabarum affinium. De colore *puniceo*, rubro, E. 5. 17. De *Aurora ejuſque curru*, G. 1. 249. Æ. 6. 535.

83. *Pilumno . . . . Orithyia.*] *Pilumnus*, abavus Turni, Æ. 10. 76. *Orithyia*, Erechthei Athenarum regis filia, rapta in Thraciam a Borea, G. 4. 463. Quæritur quomodo Pilumno Italo nota eſſe potuerit Orithyia, puella Attica in Thraciam tranſlata. Reſ-

Qui candore nives anteirent, curſibus auras.
Circumſtant properi aurigæ, manibuſque laceſſunt
Pectora plauſa cavis, & colla comantia pectunt.
Ipſe dehinc auro ſqualentem alboque orichalco
Circumdat loricam humeris: ſimul aptat habendo
Enſemque, clypeumque, & rubræ cornua criſtæ:
Enſem, quem Dauno ignipotens Deus ipſe parenti
Fecerat, & Stygia candentem tinxerat unda.
Exin, quæ in mediis ingenti adnixa columnæ
Ædibus aſtabat, validam vi corripit haſtam,

INTERPRETATIO.

qui ſuperarent nivem candore, ventos celeritate. Aurigæ feſtini circumſiſtunt, & palpant cavis manibus pectora equorum *plauſa, & pectunt colla crinita. Deinde ipſe induit humeris loricam aſperam auro & candido orichalco: ſimul accommodat* ut *geſtentur, & gladium, & clypeum, & eminentias criſtæ rubicundæ: gladium,* inquam, *quem ipſe Deus præſes ignis fabricaverat Dauno patri* Turni, *& merſerat ferventem aquis Stygiis. Deinde ſumit* cum *robore haſtam validam, quæ ſtabat in media domo admota magnæ columnæ,*

NOTÆ.

pondet Turnebus, Pilumnum & Orithyiam hominum opinione Deos eſſe habitos, atque ita alterum alteri notum eſſe potuiſſe: poëtam vero Orithyiam adhibuiſſe potius, quam aliud quodvis numen, quia Thracia ſemper equis nobilis fuit. Sic Turni equus Thracius eſt, Æ. 9. 49. Rheſi equi, Thracii, Æ. 1. 473. Diomedis equi, Thracii, Æ. 1. 756. Porro verſus hic ſpondaicus eſt: nam *Orithyja* Ὠρείθυια, vox eſt quatuor ſyllabarum, quarum mediæ duæ dipthongi ſunt *ει*, & *υι*.

87. *Alboque orichalco.*] Græce ὀρείχαλκος, ab ὄρος *mons*, & χαλκὸς *æs*: eſtque *æs montanum*: non fulvum, ut æs vulgare; ſed in album deflectens: Gallice dicimus *leton.* Ita Scaliger ad Feſtum, Voſſius in Etym. Latini ſyllabam ſecundam, quæ longa eſt, & natura ſua, & apud Callimachum in lavacro Palladis v. 19. brevem fecerunt: ut Virgilius hic, & Horatius A. P. v. 203. *Tibia non, ut nunc, orichalco vincta, tubæque æmula.* Cum autem aliquando commutabiles apud Latinos fuerint literæ *o* & *au*: quemadmodum *explodo* eſt a *plaudo*; quemadmodum ſcripſere veteres *olla* & *aula*, *caudex* & *codex* &c. ſic reperitur apud Plautum *aurichalcum* pro *orichalco.* Unde grammatici aliquot imperite metallum eſſe putaverunt ex *auro* & *ære* miſtum: cujuſmodi nullum eſſe conſtat. Id vero, quale nunc habemus, non e terra natum, ſed arte factum eſt: teſtaturque Plinius l. 34. 2. ſuo tempore jam dudum deſiiſſe, effœta tellure.

88. *Habendo.*] Gerundium paſſivæ facultatis, ſupra v. 46.

89. *Cornua criſtæ.*] Non vera *cornua*, qualia Pyrrhus galeæ ad terrorem hircina addebat, ex Plutarcho; ſed criſtam geminam e jubis equinis, aut plumis, e galeæ vertice hinc inde eminentem inſtar cornuum, Æ. 6. 779. *Geminæ ſtant vertice criſtæ.*

90. *Ignipotens Deus* &c.] *Vulcanus* arma Æneæ fabricavit, Æ. 8. 370. nec Turno quoque deeſſe ejus artem voluit poëta, ut pugna eſſet æquior. De *Vulcano*, Ibid. & G. 1. 295. De *Dauno*, Æ. 7. 56.

91. *Stygia candentem* &c.] *Candens*, ex Gellio ſignificat aliquando *albicans*, aliquando *fervens*: quæ enim incaleſcunt, ex nimio fervore quandoque albicant. *Aqua tinxerat* enſem Vulcanus: ſic enim chalybs immerſione temperatur. *Aqua Stygia*, ad quandam veluti magicam conſecrationem, quemadmodum innuit Donatus. Aquæ enim infernæ in magicis ſacris expetebantur, Æ. 4. 512. Ego vero ſuſpicor id factum a Vulcano, ut enſem illum frangi non poſſe probaret. *Stygis* enim Arcadiæ fontis, qui inde a poëtis ad inferos traductus eſt, ea vis erat; ut vaſa cujuſlibet metalli diffringeret; nec poſſent ejus aquæ,

Actoris Aurunci ſpolium: quaſſatque trementem,
Vociferans: Nunc, o nunquam fruſtrata vocatus
Haſta meos, nunc tempus adeſt: te maximus Actor,
Te Turni nunc dextra gerit: da ſternere corpus,
Loricamque manu valida lacerare revulſam
Semiviri Phrygis, & fœdare in pulvere crines,
Vibratos calido ferro, myrrhaque madentes.
His agitur furiis, totoque ardentis ab ore
Scintillæ abſiſtunt: oculis micat acribus ignis.
Mugitus veluti quum prima in prælia taurus
Terrificos ciet, atque iraſci in cornua tentat,
Arboris obnixus trunco, ventoſque laceſſit
Ictibus, & ſparſa ad pugnam proludit arena.
Nec minus interea maternis ſævus in armis
Æneas acuit Martem, & ſe ſuſcitat ira,
Oblato gaudens componi fœdere bellum.
Tum ſocios mœſtique metum ſolatur Iüli,
Fata docens: regique jubet reſponſa Latino
Certa referre viros, & pacis dicere leges.

INTERPRETATIO.

Spolium Actoris Aurunci: *& commovet* eam *trementem, inclamans*: *Nunc, o haſta quæ nunquam fefelliſti me vocantem, nunc adeſt tempus*: olim *te maximus Actor, nunc dextra Turni te geſtat*: *da* ut *proſternam corpus, &* ut *diſrumpam forti manu loricam direptam Phrygis effæminati, &* ut *inficiam pulvere capillos* ejus *criſpatos ferro calido & fluentes myrrha. Abripitur hoc furore, & ſcintillæ erumpunt e toto vultu furentis, ignis fulget vividis oculis. Quemadmodum quando taurus emittit mugitus terribiles ad præludium pugnæ, & obluctans in truncum arboris conatur iraſci adverſus cornua, & provocat ventos ictibus, & parat ſe ad pugnam, disjectis arenis. Interea Æneas terribilis ſub armatura materna non minus parat pugnam, & furore commovet ſe: lætus bellum dirimi propoſito fœdere. Tum conſolatur ſocios & timorem Iüli ſolliciti, aperiens ipſis fata: jubetque viros reportare Latino certum reſponſum, & proponere conditiones pacis.*

NOTÆ.

niſi equi ungula contineri. Æ. 6. 323.

94. *Actoris Aurunci ſpolium.*] Ducis alicujus Auruncorum, cui Turnus eam bello detraxerat. De *Auruncis* Italiæ populis, inter Volſcos & Campanos, Æ. 7. 54.

99. *Semiviri Phrygis* &c.] Cur id nominis Phrygibus, & Æneæ tribuatur, jam dictum Æ. 4. 215. ubi de capillis unguento delibutis. De *Phrygia,* in qua Troas, Æ. 1. 385.

100. *Vibratos* &c.] *Calamiſtro criſpatos.* Fuit autem *calamiſtrum*, acus ferrea, longior, aliquando fiſtulæ inſtar cava: quæ calefacta ſub cinere, & capillis adhibita, eos intorquebat: a ſimilitudine cum *calamo* ſeu arundine, nomen habuit. Hujus artis miniſtri, *ciniflones* & *cinerarii* vocabantur, quod ad calefaciendum calamiſtrum flarent in cineres.

100. *Myrrhaque madentes.*] *Myrrha*, arbuſcula eſt, in Arabia præſertim naſcens: altitudo ejus ad quinque cubita, nec ſine ſpina, caudice duro & intorto, cortice levi, folio olivæ fere ſimili. Succus inde ſponte exſudat certis temporibus, tum inciſione exprimitur, diciturque *ſtacte* vel *myrrha.* Plin. l. 12. 15. Condiendis cadaveribus, & imbuendis capillis, aliiſque ejuſmodi deliciis adhibebatur.

101. *Furiis.*] Furioſis motibus, quaſi

Poſtera vix ſummos ſpargebat lumine montes
Orta dies: quum primum alto ſe gurgite tollunt
Solis equi, lucemque elatis naribus efflant.
Campum ad certamen, magnæ ſub mœnibus urbis,
Dimenſi Rutulique viri Teucrique parabant:
In medioque focos, & Diis communibus aras
Gramineas: alii fontemque ignemque ferebant,
Velati lino, & verbena tempora vincti.
Procedit legio Auſonidum, pilataque plenis
Agmina ſe fundunt portis: hinc Troïus omnis,
Tyrrhenuſque ruit variis exercitus armis:

INTERPRETATIO.

Vix ſequens dies nata illuſtrabat luce ſupremos montes: quando equi Solis erigunt ſe primum e profundo mari, & emittunt lucem naribus patulis. Viri Rutuli & Trojani dimetientes parabant campum ad pugnam, juxta muros magnæ urbis: & in medio campo *focos & aras e ceſpite Diis communibus: alii portabant aquam & ignem, operti lino, & cincti verbena* circa *capita. Exercitus Italorum prodit, & agmina haſtata effundunt ſe plenis portis: hinc totus exercitus Trojanus & Tyrrhenus exit* ſub *armis variis:*

NOTÆ.

quibuſdam furiis. Æ. 6. 572.

115. *Solis equi.*] Quatuor, de quibus Æ. 5. 105. *Gurgite*, pro mari, Æ. 1. 122.

118. *Focos . . . . aras gramineas.*] Aras e ceſpite, ſeu terra cum herbis evulſa, in quibus ignis imponeretur *fovereturque*: atque ita *aræ* ſunt ipſi *foci.*

118. *Diis communibus.*] *Communes Dii* multis modis ſumuntur. I. Qui certam cœli zonam regionemque non habent; qualis Cybele mater Deorum; cum certam habeant Jupiter, Juno, Mercurius, Venus &c. II. Qui apud omnes homines coluntur, ut Sol, Luna, Mars &c. III. Hic ad rem melius, qui ab Rutulis ac Trojanis ad pacem communiter & pariter invocandi erant. Ita fere Servius.

119. *Fontemque ignemque.*] Servius: *Ad facienda fœdera, aqua & ignis adhibentur: unde contra, quos arcere volumus a noſtro conſortio, eis aqua & igne interdicimus, id eſt, rebus quibus conſortia copulantur.* Erat autem neceſſaria ſacrificiis aqua, vel ad luſtrandos adſtantes, vel ad purgandum corpus ante ſacrificium, vel ad alios victimarum uſus. *Fontem* poſuit pro aqua.

120. *Velati lino* &c.] Id quaſi certum ſtatuitur a Servio: *feciales*, qui ſanciendis fœderibus miniſtri adhibebantur, nunquam lineam tuliſſe veſtem. Unde triplex eſt opinio de hac Virgilii voce. I. Servius ait, fœdus illud irritum fore: Virgilium vero, quoties rebus exitum daturus non eſt, toties iis infirma & inauſpicata dare principia. Sic Æneas in Thracia condens urbem, taurum Jovi contra ritum ſacrificat, Æ. 3. 21. II. Paſſeratius & Scaliger explicant *linum*, non de veſte, ſed de filo ſive licio, quo flamines & alii caput per æſtatem cingebant, & ut Varronis ac Livii verbis utar, *velabant*: unde *flamines*, quaſi *filamines* vocabantur, Æ. 8. 664. III. Niger & Hyginus apud Servium legunt: *Velati limo*: & explicant *limum*, veſtem ab umbilico ad pedes, cujus in extrema ora erat purpura *lima*, id eſt flexuoſa. Sed veſtis illa poparum erat, ſive infimorum ſacrificii miniſtrorum. Quare adhæreo ſecundæ opinioni.

120. *Verbena.*] Proprie certa eſt herbæ ſpecies, *de la verveine*: communiter tamen ſumebatur, pro qualibet herba vel fronde, laurea, myrtea &c. e ſacro loco evulſa. Ecl. 8. 65.

121. *Legio Auſonidum, pilata* &c.] *Legio*, pars exercitus certo numero definita: hic pro toto exercitu, G. 2. 279. *Pilata*, armata pilis, haſtilibus, Æ. 7. 664.

123. *Tyrrhenus.*] Sub Tarchonte, ſocio Æneæ, Æ. 8. 479. Æ. 2. 781.

Haud ſecus inſtructi ferro, quam ſi aſpera Martis
Pugna vocet. Necnon mediis in millibus ipſi
Ductores auro volitant oſtroque decori:
Et genus Aſſaraci Mneſtheus, & fortis Aſylas:
Et Meſſapus equum domitor, Neptunia proles.
Utque dato ſigno ſpatia in ſua quiſque receſſit,
Defigunt tellure haſtas, & ſcuta reclinant.
Tum ſtudio effuſæ matres, & vulgus inermum,
Invalidique ſenes, turres & tecta domorum
Obſedere: alii portis ſublimibus aſtant.
At Juno ex ſummo, qui nunc Albanus habetur,
(Tunc neque nomen erat, neque honos, aut gloria monti)
Proſpiciens tumulo, campum ſpectabat & ambas
Laurentum Troumque acies, urbemque Latini.
Extemplo Turni ſic eſt affata ſororem,
Diva Deam, ſtagnis quæ fluminibuſque ſonoris
Præſidet: hunc illi rex ætheris altus honorem
Juppiter erepta pro virginitate ſacravit.
Nympha, decus fluviorum, animo gratiſſima noſtro:
Scis ut te cunctis unam, quæcunque Latinæ
Magnanimi Jovis ingratum aſcendere cubile,
Prætulerim, cœlique libens in parte locarim.

INTERPRETATIO.

non aliter armati ferro, quam ſi durum certamen Martis appellet eos. *Ipſi etiam duces ſplendidi auro & purpura currunt inter media millia: & Mneſtheus proles Aſſaraci, & generoſus Aſylas: & Meſſapus agitator equorum, ſoboles Neptuni. Et poſtquam unuſquiſque receſſit in ſuum locum ſigno indicto: figunt haſtas humi, & deponunt clypeos. Tunc cupiditate* videndi *egreſſæ matres, & plebs exarmata, & ſenes infirmi, impleverunt turres & tecta domorum: alii ſtant in altis portis. At Juno aſpiciens e ſupremo colle, qui nunc vocatur Albanus (tunc nec nomen nec honor aut fama erat* huic *colli) videbat campum, & geminum exercitum Laurentinorum & Trojanorum, & urbem Latini. Statim Dea ſic allocuta eſt Deam ſororem Turni, quæ præeſt ſtagnis & fluviis ſtrepentibus: Jupiter rex ſummus cæli addixit illi hunc honorem ob virginitatem* ei *ablatam: Nympha, ornamentum omnium, dilectiſſima meo animo: noſti quomodo prætulerim te ſolam omnibus Latinis, quæcumque aſcenderunt ingratum lectum ſummi Jovis; &* quomodo *ſponte conſtituerim* te *participem cæli.*

NOTÆ.

127. *Genus Aſſaraci Mneſtheus* &c.] Igitur ſanguine junctus Æneæ, qui ab Aſſaraco genus ducebat, Æ. 1. 288. De *Aſyla*, Æ. 11. 620. De *Meſſapo*, Æ. 7. 691.

134. *Albanus* &c.] De hoc monte, Æ. 8. 48. Æ. 9. 387.

139. *Diva Deam.*] Dicunt grammatici, *Deos* fuiſſe æternos; *Divos*, ex hominibus aſſumptos. Tamen Virgilius, aut nomen utrumque confudit; aut, quod placet Servio, commutatione uſus eſt, dixitque *Diva Deam*, pro *Dea Divam.*

139. *Stagnis quæ* &c.] *Juturna*, ſoror Turni, *Nais* ab Ovidio vocatur Faſt. 2. 585. id eſt Nympha aquatilis. Hunc ei honorem a Jove in præmium ereptæ pudicitiæ conceſſum ait Virgilius, Ovidius etiam ante amores Jovis ei attribuit. Fons ejus & lacus ex Albani montis radicibus in Tiberim influit, celebri apud veteres aquarum ſalubritate: vocant hodie nonnulli *Lago di Turno*; alii, *di Volturno*: cum eſſet prius *lago di Juturna*, inquit Cluverius.

144. *Jovis ingratum cubile.*] Commuta-

Diſce tuum (ne me incuſes) Juturna dolorem.
Qua viſa eſt fortuna pati, Parcæque ſinebant
Cedere res Latio, Turnum & tua mœnia texi:
Nunc juvenem imparibus video concurrere fatis:
Parcarumque dies & vis inimica propinquat.
Non pugnam aſpicere hanc oculis, non fœdera poſſum.
Tu pro germano ſi quid præſentius audes,
Perge, decet: forſan miſeros meliora ſequentur.
Vix ea, quum lacrymas oculis Juturna profudit,
Terque quaterque manu pectus percuſſit honeſtum.
Non lacrymis hoc tempus, ait Saturnia Juno,
Accelera, & fratrem, ſi quis modus, eripe morti:
Aut tu bella cie, conceptumque excute fœdus.
Auctor ego audendi. Sic exhortata reliquit
Incertam, & triſti turbatam vulnere mentis.
Interea reges, ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru, cui tempora circum
Aurati bis ſex radii fulgentia cingunt,
Solis avi ſpecimen, bigis it Turnus in albis,

INTERPRETATIO.

O Juturna, ne accuſes me, accipe cauſam *luctus tui. Quatenus fortuna viſa eſt* id *tolerare, & Parcæ permittebant res Latii procedere; defendi Turnum & urbem tuam. Nunc cognoſco juvenem certare fatis inæqualibus: & dies appropinquat Parcarum & poteſtas adverſa. Non poſſum videre oculis hoc certamen, & fœdera. Tu ſi audes aliquid utilius pro fratre tuo, perfice* illud, *decet: fortaſſe meliora ſuccedent miſeris. Vix ea* dicta fuerant, *cum Juturna fudit oculis lacrymas, & verberavit manu pectus decorum ter ac quater. Juno filia Saturni inquit: Non eſt hoc tempus ad lacrymas: propera & ſubtrahe fratrem morti, ſi eſt aliqua ratio: vel tu excita bellum, & diſſipa fœdus inceptum: ego* ſum tibi *auctor ut* id *audeas. Sic exhortata reliquit* eam *dubiam & turbatam triſti vulnere animi. Interim reges* vehuntur: *Latinus magno apparatu, curru* a *quatuor equis* tracto, *cui duodecim radii aurati circumeunt caput rutilum, ornamentum Solis avi.*

NOTÆ.

tio pro, *Cubile Jovis ingrati*, & in ſervando conjugio parum fidi. *Locarim.* Locari a Jove paſſa ſim.

147. *Parcæ.*] Tres, quæ pro fatis hic uſurpantur. Æ. 1. 26.

152. *Si quid præſentius audes* &c.] Non quod Nympham ſe Deum Regina potentiorem putet; ſed quod faciliorem fore apud Jovem putet ſororis excuſationem, ſi ſoror pro fratre moram injicere fatis audeat.

161. *Interea reges* &c.] Adumbrata hæc pompa fœderis ad Homeri exemplum Il. 3. ubi Agamemnon & Priamus, de pugna ſingulari Paridis in Menelaum facto fœdere conveniunt. Hic ſententia longiori parentheſi ſuſpenſa eſt, per novem nempe verſus: *Interea reges . . . . procedunt caſtris.* Poteſt tamen & abſque parentheſi intelligi: ſi dicatur poëta a plurali numero ad ſingularem ſtatim deflexiſſe, pro: *Interea reges vehuntur: Latinus quidem curru quadrijugo* &c.

164. *Solis avi* &c.] Dixit Virgilius Æ. 7. 47. Latini patrem fuiſſe *Faunum*; matrem, *Maricam* Nympham; avum, *Picum*. Quomodo ergo *Sol* eſſe potuit *avus* Latini? I. Heſiodus Latinum facit filium *Circes* & Ulyſſis, in Theogon. v. 1013. Circe autem filia fuit Solis, Æ. 3. 386. Æ. 7. 10. At

Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Hinc pater Æneas, Romanæ stirpis origo,
Sidereo flagrans clypeo & cœlestibus armis.
Et juxta Ascanius, magnæ spes altera Romæ,
Procedunt castris: puraque in veste sacerdos
Setigeræ fœtum suis, intonsamque bidentem
Attulit, admovitque pecus flagrantibus aris.
Illi ad surgentem conversi lumina Solem,
Dant fruges manibus salsas, & tempora ferro
Summa notant pecudum, paterisque altaria libant.
Tum pius Æneas stricto sic ense precatur:
Esto nunc Sol testis & hæc mihi terra precanti,
Quam propter tantos potui perferre labores:

INTERPRETATIO.

Turnus vehitur binis equis candidis, librans manu duo jaculalata cuspide. Inde pater Æneas, caput gentis Romanæ, resplendens clypeo cœlesti & armis divinis. Et Ascanius adstat comes, secunda spes magnæ Romæ. Exeunt e castris: & sacerdos in veste candida adducit fœtum porcæ setosæ & ovem intonsam, & statuit victimas ad aras accensas. Illi conversi secundum *oculos ad Solem orientem, spargunt manibus frumentum salsum, & signant gladio summa capita victimarum, & effundunt pateras in aras. Tum pius Æneas nudato gladio sic orat: Esto nunc testis mihi oranti, o Sol, & hæc terra pro qua potui tolerare tot labores,*

NOTÆ.

huic aperte adversatur Virgilius in Latini stemmate, Æ. 7. 47. II. Arnobius ait *Maricam* illam Nympham Latini matrem, ipsam esse Italo nomine *Circen*. At eo ipso libri septimi initio Virgilius aperte Circen a Marica distinguit: cum vocat Maricam, *Laurentem* nympham; Circen autem *Ææam*, id est Colchicam. III. Ego existimo *Circen*, aut fuisse conjugem, aut conjugis loco habitam a *Pico*; eamque ex eo *Faunum* suscepisse: ipsumque deinde Picum in avem mutasse, quod ad amorem legitimæ conjugis *Canentis* se referret. Et vero Circe vocatur Pici *conjux*, Æ. 7. 189. quod tamen videtur ab Ovidii narratione paullum discedere, quam ibidem attulimus.

165. *Bina hastilia.*] *Pila*, qualia duo simul ferre deinde soliti sunt milites Romani, Æ. 7. 664. *Crispans*: quatiendo quasi sinuans & flectens.

167. *Sidereo clypeo.*] Vel instar siderum fulgente: vel quem in cœlo Venus a Vulcano petierat: vel quem Deus ipse Vulcanus in Hiera insula fabricaverat, Æ. 8.370.

168. *Spes altera Romæ.*] Æneas enim prima, Ascanius secunda. Quod aiunt, Ciceronem quosdam e Virgilii carminibus audientem, has in voces erupisse, falsum ostendimus in argumento Ecl. 6.

169. *Pura in veste.*] Donatus: *colore alba, nec purpuræ variata picturis.* Festus: *non fulgurita; non funesta*, id est, quæ funeri adhibita non fuisset. Alii communiter: *carente maculis.*

170. *Setigeræ suis* &c.] *Ovis* pro Ænea adhibetur, Græco fere more. Nam Græci apud Homerum Iliad. 3. 103. agnos ad fœdus statuunt. *Porcus*, pro Latino, more Romano aut Italo, de quo more Æ. 8. 641. De *ovibus bidentibus*, Æ. 4. 57. De *conversione ad orientem* in auspiciis & sacris rebus, Ecl. 9. 18.

173. *Fruges salsas* &c.] I. *Molam*, ex purissimo frumento, *salso*, tosto, ac molito, victimarum capiti imponunt, quæ proprie est *immolatio*, Æ. 2. 133. II. Pilos e capite victimarum secant, Æ. 6. 243. in notis. III. Vina invergunt in frontem victimarum, & in ipsa altaria: quæ *libatio* erat, Ib. & Æ. 1. 740. Atque illi primi erant sacrificii apparatus.

176. *Esto nunc Sol testis* &c.] *Sol, Terra, Jupiter, Juno, Mars* &c. Communes illi sunt utriusque gentis Dii, de quibus, v. 118.

Et pater omnipotens, & tu Saturnia Juno:
Jam melior, jam Diva, precor: tuque inclyte Mavors,
Cuncta tuo qui bella pater sub numine torques:
Fontesque fluviosque voco, quæque ætheris alti
Relligio, & quæ cœruleo sunt numina ponto.
Cesserit Ausonio si fors victoria Turno,
Convenit Evandri victos discedere ad urbem:
Cedet Iülus agris: nec post arma ulla rebelles
Æneadæ referent, ferrove hæc regna lacessent.
Sin nostrum annuerit nobis victoria Martem,
(Ut potius reor, & potius Dii numine firment)
Non ego nec Teucris Italos parere jubebo,
Nec mihi regna peto: paribus se legibus ambæ
Invictæ gentes æterna in fœdera mittant.
Sacra Deosque dabo: socer arma Latinus habeto,
Imperium solemne socer: mihi mœnia Teucri
Constituent, urbique dabit Lavinia nomen.
Sic prior Æneas: sequitur sic deinde Latinus,
Suspiciens cœlum, tenditque ad sidera dextram:
Hæc eadem Ænea, terram, mare, sidera juro,
Latonæque genus duplex, Janumque bifrontem,
Vimque Deum infernam, & diri sacraria Ditis.

INTERPRETATIO.

& tu, *o pater omnipotens, & tu o Iuno Saturni filia, jam* mea *Diva, jam* mihi *mitior,* ut *oro: & tu o gloriose Mars, qui pater tenes omnia bella sub tua potestate: & fontes & fluvios invoco, & quæcumque est divinitas in alto aëre, & quicumque sunt Dii sub mari cæruleo. Si forte victoria iverit ad Turnum Italum; æquum est* nos *victos abire in urbem Evandri: Iülus abibit* ex his *campis; nec Æneadæ rebelles inferent deinceps* vobis *bellum ullum, aut provocabunt armis hæc regna. Si vero victoria concesserit nobis Martem propitium, ut potius spero, & potius Dii confirment spem* meam *auctoritate sua: ego neque cogam Italos obtemperare Trojanis, neque arrogo mihi imperium: ambæ nationes indomitæ jungent se legibus æqualibus in fœdus perpetuum.* Ego *distribuam religiones & Deos: socer Latinus curet bella, socer supremum imperium: Trojani extruent mihi urbem, & Lavinia imponet nomen urbi. Æneas sic* dixit *primus: Latinus deinde sic sequitur aspiciens in cœlum, & erigit dextram ad astra:* O *Ænea, juro hæc eadem sidera, mare, terram, & geminam prolem Latonæ, & Ianum bifrontem, & potestatem infernam Deorum, & penetralia sævi Plutonis.*

NOTÆ.

183. *Ausonio Turno.*] Italo. Æ. 7. 54.

184. *Evandri ad urbem.*] Pallanteū. Æ. 8. 51.

185. *Cedet Iülus.*] Ut ostendat, se, non tam sibi, quam posteris suis & genti sedem quærere.

187. *Nostrum Martem.*] Faventem. Infra, v. 540. *Nec Dii texere Cupentum Ænea venientis sui.*

198. *Latonæque genus duplex.*] *Apollinem,* Solem; & *Dianam,* Lunam; Latona ex Jove editos, in insula Delo, Ecl. 3. 67. Æ. 3. 74, 77.

198. *Janumque bifrontem.*] Italorum regem ac numen, fœderibus adhiberi solitum. Æ. 6. 607, 610.

199. *Vim Deum infernam.*] Pro *Diis ipsis infernis*: ut Iliad. 3. 105. Πριάμοιο βίην, *Priami vim*, pro *ipso Priamo.* Et Æ. 4. 132. *Odora canum vis*, pro *ipsis canibus.*

199. *Sacraria ditis.*] *Dis*, Pluto est, G.

Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine ſancit.
Tango aras, medioſque ignes, & numina teſtor:
Nulla dies pacem hanc Italis nec fœdera rumpet,
Quo res cunque cadent: nec me vis ulla volentem
Avertet: non ſi tellurem effundat in undas
Diluvio miſcens; cœlumve in Tartara ſolvat:
Ut ſceptrum hoc (dextra ſceptrum nam forte gerebat)
Nunquam fronde levi fundet virgulta nec umbras:
Quum ſemel in ſylvis imo de ſtirpe reciſum
Matre caret, poſuitque comas & brachia ferro:
Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro
Incluſit, patribuſque dedit geſtare Latinis.
Talibus inter ſe firmabant fœdera dictis,
Conſpectu in medio procerum, tum rite ſacratas

INTERPRETATIO.

Audiat hæc pater ille, *qui firmat fulmine fœdera. Tango aras, & ignes in medio* earum, *& atteſtor Deos: nulla dies auferet Italis hanc pacem, neque* hæc *fœdera, quomodocumque res ſuccedant: nec ulla potentia abducet me* ab iis *volentem: non, etiamſi* illa potentia *diſſolvat terram in aquas confundens* eam *diluvio; aut dejiciat cœlum in inferos. Quemadmodum hoc ſceptrum* (*nam forte tenebat* manu *dextra ſceptrum*) *nunquam emittet ramulos nec umbracula levibus foliis: ex quo primum in ſylvis abſciſſum ex infimo trunco ſeparatur a matre, & ferro amiſit frondes & ramulos: quondam arbor, nunc manus fabri cinxit* illam *ære pulchro, & dedit portandam regibus Latinis. Talibus verbis confirmabant fœdera inter ſe, in medio conſpectu principum: tum* juxta *morem ſacras....*

NOTÆ.

4.467. *Sacrarium*, ſanctuarium, locus templi intimus, ubi præcipua numinis religio: hic regia eſt Plutonis, de qua. Æ.6.630. Quidam hanc infernam regiam, *ſacram* dici putant, quaſi *execrabilem*: ut Æ. 3. 57. *Auri ſacra fames.*

200. *Fœdera fulmine ſancit.*] Quia per coruſcationes fulminum fœdera confirmantur: ita Servius. Vel quia Jupiter ultor eſt violati fœderis, perculſis fulmine fœdifragis: ita Turnebus. Unde fecialis porcam feriens in ſolemni fœderum formula ſic precabatur Jovem: *Illis legibus populus non deficiet. Si prior defecerit, publico conſilio, dolo malo: tu illo die Jupiter populum ſic ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam: tantoque magis ferito; quanto magis potes polleſque.* Ita Livius l. 2.

201. *Tango aras.*] Mos jurantium, ſupplicantium, ſacrificantium, ut aras & ſimulacra & res ſacras manu contingant: qui mos ad nos etiam tranſiiit, ut jurantes ſacris libris manum imponamus, Æ.4.219.

204. *Tellurem effundat in undas.*] Servius hypallagen ſive commutationem hic agnoſcit: pro, *undas effundat in tellurem.* Ego minime, ſed cum undecumque mare terram ambiat, interpretor de terræ compage in undas diſſolvenda. De *Tartaro*, profundiſſimo inferorum loco, Æ 6. 134.

206. *Ut ſceptrum hoc* &c.] Apta eſt e ſuperioribus ſententia: *Nec me vis ulla volentem avertet .. .. ut ſceptrum hoc nunquam fundet virgulta* &c. Petita eſt illa comparatio ex Homero totidem fere verbis, Iliad. 1. 234. Et quanquam ſolemne fuit regum jusjurandum ſceptri ſublatio, ut monet Ariſtoteles Polit. 3. ab illa tamen nimis curioſa ſceptri deſcriptione abſtinere potuit debuitque Virgilius.

208. *Imo de ſtirpe.*] Stirps quando fœminini, quando maſculini ſit generis, G. 2. 279.

209. *Matre caret.*] Vel terra: nam, *non jam mater alit tellus*, Æ. 11. 71. Vel arbore: nam, *parva ſub ingenti matris ſe ſubjicit umbra*, G. 2. 19.

213. *Rite ſacratas.*] Immolatione, ſe-

In flammam jugulant pecudes, & viſcera vivis
Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
At vero Rutulis impar ea pugna videri
Jamdudum, & vario miſceri pectora motu:
Tum magis, ut propius cernunt non viribus æquis.
Adjuvat inceſſu tacito progreſſus, & aram
Suppliciter venerans demiſſo lumine Turnus,
Pubenteſque genæ, & juvenili in corpore pallor.
Quem ſimul ac Juturna ſoror crebreſcere vidit
Sermonem, & vulgi variare labantia corda:
In medias acies, formam aſſimulata Camerti,
(Cui genus a proavis ingens, clarumque paternæ
Nomen erat virtutis, & ipſe acerrimus armis)
In medias dat ſeſe acies haud neſcia rerum,
Rumoreſque ſerit varios, ac talia fatur:
Non pudet, o Rutuli, cunctis pro talibus unam
Objectare animam? numerone, an viribus æqui
Non ſumus? En omnes & Troes & Arcades hic ſunt,
Fataliſque manus, infenſa Etruria Turno:
Vix hoſtem, alterni ſi congrediamur, habemus.

INTERPRETATIO.

Victimas occidunt in ignem, & extrahunt viſcera ex iiſdem adhuc *ſpirantibus, & tegunt altaria lancibus plenis. At vero* cœpit *certamen illud jampridem videri Rutulis inæquale, & animi turbari vario motu*: & *tunc magis, cum propius vident* duces *non* eſſe *pari robore. Auget* hanc opinionem *Turnus progreſſus gradu tacito, & ſuppliciter dejectis oculis venerans aram, & malæ* ejus *florentes, & pallor in corpore juvenili. Iuturna ſoror* ejus *ſtatim atque vidit hunc ſermonem invaleſcere, & animos plebis mobiles diſſentire, per medium exercitum, ſimilis ſpecie Camerti (cui origo erat illuſtris a majoribus, & ſplendida fama paternæ fortitudinis, & ipſe* erat *fortiſſimus bello) immittit ſe per medium exercitum, non ignara rerum, & ſpargit varios rumores, & dicit talia: Non pudet* vos, *o Rutuli, objicere vitam unius pro iis omnibus? nonne ſumus pares numero & robore? Ecce omnes & Trojani & Arcades adſunt hic, & Etruria inimica Turno, exercitus* ille *a fatis immiſſus: ſi ſecundus* quiſque noſtrum *certet, vix unuſquiſque habebit hoſtem.*

NOTÆ.

ctione pilorum, libatione: ſupra, v. 178.

215. *Oneratis lancibus* &c.] Vaſis eſcariis, in quibus ſtructa & cumulata victimarum exta. *Lanx* nomen habet a *latitudine*: ſicut *patina*, a *pateo*. Voſſius tamen inter lancem & patinam id fere diſcriminis ſtatuit: quod in *lance* carnes aſſæ, fructus, cibi ſimplices apponerentur; in patina cibi conditi, ut piſces, haberetque vulgo operculum.

231. *Troes & Arcades* &c.] Gentes in Turnum fœderatæ. *Trojani* Æneæ: Arcades Evandri. Etruſci Tarchontis, Æ. 8. 518, 479.

232. *Fataliſque manus* &c.] Vel quia Latinorum agros petebant quaſi fatis ſibi debitos: vel potius, cum Virgilius id ſolis Etruſcis attribuat, quia fato paratum ſibi regem Æneam expectaverant, Æ. 8. 494. Bene ait *infeſta* Etruria Turno: erat enim aliqua pars Etruriæ Turno addicta, duce Meſſapo, Æ. 7. 691, 695.

233. *Vix hoſtem alterni.*] Si ſecundus quiſque noſtrum, ſi media pars noſtrum congrediatur; vix ſinguli hoſtem habebimus: id eſt, duo & amplius unicuique objicimur.

Ille quidem ad ſuperos, quorum ſe devovet aris,
Succedet fama, vivuſque per ora feretur:
Nos patria amiſſa dominis parere ſuperbis
Cogemur, qui nunc lenti conſedimus arvis.
Talibus incenſa eſt juvenum ſententia dictis
Jam magis atque magis: ſerpitque per agmina murmur.
Ipſi Laurentes mutati, ipſique Latini:
Qui ſibi jam requiem pugnæ rebuſque ſalutem
Sperabant; nunc arma volunt, fœduſque precantur
Infectum, & Turni ſortem miſerantur iniquam.
His aliud majus Juturna adjungit, & alto
Dat ſignum cœlo: quo non præſentius ullum
Turbavit mentes Italas, monſtroque fefellit.
Namque volans rubra fulvus Jovis ales in æthra,
Litoreas agitabat aves, turbamque ſonantem
Agminis aligeri: ſubito quum lapſus ad undas
Cycnum excellentem pedibus rapit improbus uncis.
Arrexere animos Itali: cunctæque volucres
Convertunt clamore fugam (mirabile viſu)
Ætheraque obſcurant pennis, hoſtemque per auras
Facta nube premunt: donec vi victus & ipſo
Pondere defecit, prædamque ex unguibus ales
Projecit fluvio, penituſque in nubila fugit.
Tum vero augurium Rutuli clamore ſalutant,

INTERPRETATIO.

Turnus quidem fama aſcendet ad Deos, quorum aris conſecrat ſe, & immortalis curret per ora: nos amiſſa patria cogemur obedire dominis ferocibus, qui nunc otioſi quievimus in *campis. Tum conſilium juvenum confirmatum eſt magis ac magis talibus verbis: & rumor ſpargitur per turmas. Ipſi Laurentes & ipſi Latini mutati ſunt: qui modo optabant ſibi requiem & ſecuritatem rebus* ſuis; *nunc ſpectant arma, & cupiunt fœdus non factum, & miſereſcunt duræ conditionis Turni. Iuturna addit his* rebus *aliud majus, & præbet ex alto cælo oſtentum, quo nullum opportunius turbavit animos Italos & decepit prodigio. Scilicet avis fulva Jovis, volans in aëre rubicundo, perſequebatur aves marinas & multitudinem ſtrepitantem alatæ turbæ: cum repente ruens ad aquas, avida comprehendit pedibus aduncis cycnum eximium. Itali ſuſtulerunt animos: & aves omnes (* res *mirabilis aſpectu) cum ſonitu convertuntur a fuga, & inumbrant alis aërem, &* velut *nube coacta urgent hoſtem per aërem: donec ceſſit avis, victa* earum *vi & ipſo pondere* cycni, *& dimiſit prædam ex unguibus in flumen, & longe aufugit inter nubes. Tunc autem Rutuli venerantur oſtentum illud clamore,*

NOTÆ.

246. *Monſtro.*] Oſtento: quod monſtratur & oſtenditur ſigna futurorum petentibus.

247. *Rubra Jovis ales in æthra.*] *Æthra, æthræ*: nomen primæ declinationis, αἴθρα: idem eſt atque æther. *Æther* autem juxta Anaxagoram & Ciceronem, eſt illa veterum ſphæra ignis aërem ambiens, ab αἴθειν *ardere*: ideo *rubra* à Virgilio dicta: juxta alios, eſt cœli totius & ſiderum compago, ab ἀεὶ θέειν *ſemper currere*. Hic pro *aëre* univerſim ſumitur. De *Jovis alite*, aquila, Æ. 5. 255.

257. *Augurium* &c.] Proprie, erat enim ſignum petitum ex *avibus*, Æ. 2. 703. Et ſcite quidem Rutuli Æneam in aquila, Tur-

Expediuntque manus, primusque Tolumnius augur:
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod sæpe petivi.
Accipio, agnoscoque Deos. Me me duce ferrum
Corripite o Rutuli, quos improbus advena bello
Territat, invalidas ut aves, & litora vestra
Vi populat: petet ille fugam, penitusque profundo
Vela dabit: vos unanimi densete catervas,
Et regem vobis pugna defendite raptum.
Dixit, & adversos telum contorsit in hostes
Procurrens: sonitum dat stridula cornus, & auras
Certa secat: simul hoc; simul ingens clamor, & omnes
Turbati cunei, calefactaque corda tumultu.
Hasta volans, ut forte novem pulcherrima fratrum
Corpora constiterant contra, quos fida crearat
Una tot Arcadio conjux Tyrrhena Gylippo:
Horum unum ad medium, teritur qua sutilis alvo
Balteus, & laterum juncturas fibula mordet,
Egregium forma juvenem & fulgentibus armis,
Transadigit costas, fulvaque extendit arena.
At fratres, animosa phalanx accensaque luctu,
Pars gladios stringunt manibus, pars missile ferrum
Corripiunt, cæcique ruunt: quos agmina contra
Procurrunt Laurentum: hinc densi rursus inundant

INTERPRETATIO.

& explicant manus, & augur Tolumnius primus ait: Hoc erat, hoc, quod sæpe petivi votis: admitto omen *& agnosco Deos. Me, me auctore sumite ferrum, o Rutuli, quos iniquus advena terret bello, sicut imbecillas volucres, & per vim vastat litora vestra: ille arripiet fugam, & longe permittet vela mari: vos concordes colligite agmina, & prælio defendite regem vobis ereptum.* Sic *dixit, & irrumpens vibravit hastam in hostes oppositos: hasta cornea stridens emisit sonum, & certa dividit aërem: simul hoc* fit; *simul clamor magnus* oritur, *& omnes ordines perturbati* sunt, *& animi accensi tumultu. Cum forte novem formosa corpora fratrum starent adversum, quos fidelis uxor Tyrrhena una ediderat Gylippo Arcadi: hasta volans transfodit unum illorum circa medium* corpus, per *costas, qua balteus consutus atteritur ventre, &* qua *fibula stringit juncturas laterum, & sternit* in *flavam arenam iuvenem* illum *insignem pulchritudine. Sed fratres* ejus, *turba generosa & concitata dolore, partim educunt enses manibus, partim apprehendunt* tela *missilia ferrea, & irrumpunt* veluti *cæci: adversus quos irruunt agmina Laurentinorum: deinde iterum effunduntur conferti....*

NOTÆ.

num in cycno, seipsos in avibus agnoscebant: sed falsum erat augurium, non a Deo fatorum administro, sed a Juturna immissum, ad disturbandum fœdus & mortem Turni retardandam.

264. *Densete.*] Veteri more, pro *densate*: Æ. 10. 432.

267. *Cornus.*] Hasta ex arbore *corno*, *cornoüiller*. G. 2. 34.

269. *Cunei.*] Ordines peditum, deducta vox e *cuneis* spectantium in theatro, G. 2. 381.

274. *Balteus & laterum juncturas* &c.] *Fibula*, claviculus extrema baltei connectens. *Latera* baltei intelligit, non corporis.

277. *Phalanx.*] Vox Macedonica, peditum agmen. Æ. 6. 489.

Troes, Agyllinique, & pictis Arcades armis.
Sic omnes amor unus habet decernere ferro.
Deripuere aras: it toto turbida cœlo
Tempestas telorum, ac ferreus ingruit imber:
Craterasque focosque ferunt. Fugit ipse Latinus,
Pulsatos referens infecto fœdere Divos.
Infrænant alii currus, aut corpora saltu
Subjiciunt in equos, & strictis ensibus adsunt.
Messapus regem regisque insigne gerentem
Tyrrhenum Aulesten, avidus confundere fœdus,
Adverso proterret equo: ruit ille recedens,
Et miser oppositis a tergo involvitur aris
In caput, inque humeros: at fervidus advolat hasta
Messapus, teloque orantem multa trabali
Desuper altus equo graviter ferit, atque ita fatur:
Hoc habet, hæc melior magnis data victima Divis.
Concurrunt Itali, spoliantque calentia membra.

INTERPRETATIO.

Trojani, & Etrusci, & Arcades pictis armis. Sic idem amor dimicandi ferro occupat omnes. Spoliaverunt altaria: nubes confusa jaculorum spargitur toto aëre, & pluvia ferrea imminet: jaciunt pocula & ignes. Ipse rex *Latinus fugit, reportans Deos disjectos fœdere non perfecto. Alii alligant* equos *curribus, vel saltu imponunt corpora equis, & instant nudis ensibus. Messapus cupidus turbare fœdus proturbat equo objecto Aulesten, regem Etruscum, & ferentem ornamenta regis: ille recedens cadit, & infelix a tergo immiscetur aris aversis, per caput & humeros: at Messapus ardens accurrit* cum *hasta, & sublimis* ex *equo ferit* eum *graviter hasta trabali multum deprecantem, & sic loquitur: Habet hoc* vulnus*: hæc hostia convenientior oblata* est *magnis Diis. Itali accurrunt & nudant membra calida.*

NOTÆ.

281. *Agyllini.*] Etrusci, Æneæ socii, ex urbe *Agyllina* sive *Cærite*, nunc *Cerveteri*, Æ. 7. 652. Æ. 8. 479.

285. *Crateras* &c.] Pocula quibus vina fundebant, cruoremque victimarum, Græca vox κρατήρ, Ecl. 5. 68. *Focos*, partes ararum graminearum, ubi accensus ignis fuerat, supra, v. 118.

287. *Infrænant currus.*] Equos frænatos currui alligant.

288. *Subjiciunt in equos.*] Superjiciunt: de vi præpositionis illius, E. 1. 46. E. 10. 74.

290. *Regem .... Tyrrhenum Aulesten.*] Unum e regibus Tyrrhenis, sive Lucumonibus: de quibus Æ. 10. 164, 166. Tales fuere *Mezentius*, *Messapus*, ex Turni partibus: *Massicus*, *Osinius*, ex partibus Æneæ: Ibid.

294 *Telo trabali.*] Magno instar *trabis*. Unde apud Statium *hasta trabalis*; apud Claudianum, *trabale sceptrum*: apud Horatium, *clavi trabales*.

296. *Hoc habet.*] Vel *habet*, simpliciter: explicatur a Servio, *percussus est letali vulnere*, *habet vulnus letale*: a Donato, *bene se res habet*: a Scaligero, *sic sic agendum est*. Servio assentior: quia vox est e gladiatoriis ludis repetita, ubi victor vulnerato a se adversario sic insultabat. Terentius in Andr. *Certe captus est*, *habet*. Seneca in Agamemn. & Hercule Oeteo. *Habet*, *peractum est*.

296. *Hæc melior victima.*] Quam ovis & porcellus, qui fœderum Diis oblati sunt, v. 170.

Obvius ambuſtum torrem Chorineus ab ara
Corripit, & venienti Ebuſo plagamque ferenti
Occupat os flammis, illi ingens barba reluxit,
Nidoremque ambuſta dedit: ſuper ipſe ſecutus
Cæſariem læva turbati corripit hoſtis,
Impreſſoque genu nitens, terræ applicat ipſum.
Sic rigido latus enſe ferit. Podalirius Alſum
Paſtorem, primaque acie per tela ruentem
Enſe ſequens nudo ſuperimminet: ille ſecuri
Adverſi frontem mediam mentumque reducta
Disjicit, & ſparſo late rigat arma cerebro.
Olli dura quies oculos & ferreus urget
Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem.
At pius Æneas dextram tendebat inermem
Nudato capite, atque ſuos clamore vocabat.
Quo ruitis? quæve iſta repens diſcordia ſurgit?
O cohibete iras: ictum jam fœdus, & omnes
Compoſitæ leges: mihi jus concurrere ſoli:
Me ſinite, atque auferte metus: ego fœdera faxo
Firma manu: Turnum jam debent hæc mihi ſacra.
Has inter voces, media inter talia verba,
Ecce viro ſtridens alis allapſa ſagitta eſt:

INTERPRETATIO.

Chorineus arripit ex ara torrem ſemiuſtum, & occurrens intercipit flammis vultum Ebuſi irruentis & inferentis vulnus: magna barba refulſit illi, & uſtulata emiſit nidorem: ipſe Chorineus *incurrens deſuper apprehendit* manu *ſiniſtra comam turbati hoſtis, & obluctans impoſito genu ſternit eum humi: ſic fodit latus duro gladio. Podalirius ſequens enſe ſtricto Alſum paſtorem, &* in *primo agmine fugientem inter arma, inſtat* illi: *ille reducta ſecuri ſecat frontem mediam & mentum oppoſiti* hoſtis, *& late tegit arma diffuſo cerebro. Acerba quies & ferreus ſomnus premit illi oculos, oculi clauduntur in perpetuam noctem. Sed pius Æneas capite aperto proferebat dextram exarmatam, & inclamans vocabat ſuos: Quo curritis! aut quænam hæc diſſenſio repentina oritur?* O *reprimite furorem: fœdus jam percuſſum eſt, & omnes conditiones conſtitutæ: mihi ſoli fas eſt pugnare: permittite me* pugnare, *& pellite timores: ego faciam manu* ut *fœdera conſtantia* ſint: *hæc ſacrificia jam addicunt mihi Turnum. Inter has voces, inter hæc talia verba, ecce ſagitta ſtridens appulſa eſt pennis* ad *Æneam:*

NOTÆ.

298. *Chorineus.*] Sacerdos Trojanus, qui ex officio propius aræ aſtabat, Æ. 6. 228. *Ambuſtum*, circum uſtum, Æ. 3. 257.

312. *Nudato capite* &c.] Tam, ut hac pia confidentia ferociam Latinorum emolliret; quam, ut agnoſceretur a ſuis, eiſque voluntatem ſuam apertius ſignificaret. Sic Julius Cæſar in acie Pharſalica nuda manu & capite ſuis inclamabat: *Parcite civibus*: apud Plutarchum & Appianum.

314. *Ictum jam fœdus.*] Cæſis jam victimis, v. 214. ſacerdotum ferro; non ictu lapidis, qui deinde mos Romanorum fuit, Æ 8. 641.

316. *Faxo.*] *Fecero.* Æ. 11. 467.

317. *Turnum debent hæc mihi ſacra.*] Ex quo verba fœderis concepimus ego & Latinus: ex eo Turnus mihi uni addictus eſt; unus ego cum eo congredi poſſum; abſtinete ab eo, & mihi permittite.

Incertum qua pulſa manu, quo turbine adacta;
Quis tantam Rutulis laudem, caſuſne Deuſne,
Attulerit: preſſa eſt inſignis gloria facti,
Nec ſeſe Æneæ jactavit vulnere quiſquam.
Turnus ut Æneam cedentem ex agmine vidit,
Turbatoſque duces; ſubita ſpe fervidus ardet:
Poſcit equos atque arma ſimul, ſaltuque ſuperbus
Emicat in currum, & manibus molitur habenas.
Multa virum volitans dat fortia corpora leto:
Semineces volvit multos, aut agmina curru
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit haſtas.
Qualis apud gelidi quum flumina concitus Hebri
Sanguineus Mavors clypeo increpat, atque furentes
Bella movens immittit equos: illi æquore aperto
Ante Notos Zephyrumque volant: gemit ultima pulſu
Thraca pedum: circumque atræ Formidinis ora,
Iræque, Inſidiæque, Dei comitatus, aguntur.
Talis equos alacer media inter prælia Turnus
Fumantes ſudore quatit, miſerabile! cæſis
Hoſtibus inſultans: ſpargit rapida ungula rores
Sanguineos, miſtaque cruor calcatur arena.
Jamque neci Sthenelumque dedit, Thamyrimque, Polumque:
Hunc congreſſus, & hunc: illum eminus: eminus ambos
Imbraſidas, Glaucum atque Ladem: quos Imbraſus ipſe
Nutrierat Lycia, paribuſque ornaverat armis,

INTERPRETATIO.

ignotum eſt, *qua manu miſſa* ſit, *quo impetu pulſa; quis præbuerit Rutulis tantam gloriam, an ſors, an Deus: fama illuſtris* hujus *facti ſuppreſſa eſt, nec ullus gloriatus eſt vulnere Æneæ. Turnus cum vidit Æneam recedentem ab exercitu, & duces* ejus *turbatos; fervidus accenditur ſpe improviſa: ſimul petit equos & arma, & confidens ſaltu erumpit in currum, & corripit habenas manibus. Currens dat morti plurima robuſta corpora hominum: disjicit plurimos ſemimortuos, aut ſternit curru agmina, aut immittit fugientibus haſtas abſtractas* iiſdem. *Qualis Mars* gaudens *ſanguine, quando juxta fluenta frigidi Hebri efferatus ſonat clypeo, & ſuſcitans bella impellit equos furentes: illi patente campo currunt ante Auſtros & Zephyrum: ultima Thracia ſonat pulſu pedum* equinorum: *& comites* illius *Dei, facies nigri Timoris, & Iræ, & Inſidiæ, circum rapiuntur. Talis Turnus gaudens impellit in medias pugnas equos fumantes ſudore, inſultans miſerande hoſtibus interfectis: rapidæ ungulæ ſpargunt guttas ſanguineas, & ſanguis miſtus pulvere calcatur. Et iam dedit morti Sthenelum, & Thamyrim, & Polum: Thamyrim* quidem *& Polum, aggreſſus cominus: Sthenelum* vero *eminus: eminus duos filios Imbraſi, Glaucum & Ladem: quos ipſe Imbraſus educaverat* in *Lycia, & inſtruxerat paribus* artibus *militaribus,*

NOTÆ.

331. *Hebri* &c.] Fluvii Thraciæ, hodie *Mariſa*, E. 10. 65. *Mavors*, Mars in Thracia natus, E. 9. 12. *Equi Martis* duo juxta aliquos, ſed male, Pavor & Timor, G. 3. 91. *Notus*, Auſter, ventus meridionalis, E. 2. 58. *Zephyrus*, ventus occidentalis, E. 5. 5. *Thraca*, pro *Thracia*, quæ Græce eſt Θρᾴκη & Θρήκη, Æ. 3. 14. *Increpat equos clypeo*: id eſt colliſis haſta & clypeo. Vel *increpat*, neutro more, abſque caſu, id eſt *ſonat*.

344. *Lycia.*] Aſiæ minoris regio meridionalis

Vel conferre manum, vel equo prævertere ventos.
Parte alia, media Eumedes in prælia fertur,
Antiqui proles bello præclara Dolonis,
Nomine avum referens, animo manibusque parentem:
Qui quondam, castra ut Danaûm speculator adiret,
Ausus Pelidæ pretium sibi poscere currus.
Illum Tydides alio pro talibus ausis
Affecit pretio: nec equis aspirat Achillis.
Hunc procul ut campo Turnus conspexit aperto:
Ante levi jaculo longum per inane secutus,
Sistit equos bijuges, & curru desilit, atque
Semianimi lapsoque supervenit: & pede collo
Impresso, dextræ mucronem extorquet, & alto
Fulgentem tinxit jugulo, atque hæc insuper addit:
En, agros, & quam bello Trojane petisti
Hesperiam metire jacens: hæc præmia, qui me
Ferro ausi tentare, ferunt: sic mœnia condunt.
Huic comitem Buten, conjecta cuspide, mittit:
Chloreaque, Sybarimque, Daretaque, Thersilocumque,

INTERPRETATIO.

sive conferere manum, *sive præcurrere ventos equo. Alia parte Eumedes rapitur in media certamina*, *soboles veteris Dolonis*, *egregia* in *bello*, *repræsentans nomine avum*, *manu & fortitudine patrem*: *qui* pater, *ut olim iret explorator in castra Græcorum*, *ausus* erat *petere sibi equos Achillis* in *mercedem*. Sed *Diomedes donavit illum alia mercede pro talibus cœptis*, *nec* amplius ille *optat equos Achillis. Cum Turnus vidit illum procul patente campo*: *prius persecutus* ipsum *levi sagitta per longum aërem*, *continuit equos* suos *binos*, *& exscendit e curru*, *atque incurrit lapso & semimortuo*: *& pede imposito* in *collum* ejus, *eripit ensem* ex ejus *dextera*, *& immersit splendentem profundo jugulo*, *& adjicit hæc super*: *Ecce*, *o vir Trojane*, *metire prostratus campos & Italiam quam appetiisti bello*: *qui ausi sunt me lacessere ferro*, *reportant hæc præmia*: *sic struunt urbes. Mittit huic socium Buten*, *impacto jaculo*, *& Chlorea*, *& Sybarim*, *& Dareta*, *& Thersilochum*,

NOTÆ.

dionalis est, de qua Æ. 4. 143.

347. *Proles bello præclara Dolonis.*] Ironice: Fuit enim Dolon bello ignavus, & hic Eumedes ejus filius satis ignominiose occiditur. Ita Cerdanus: cujus opinionem firmant sequentia verba, quæ omnino ironiam sapiunt: *Illum Tydides alio pro talibus ausis affecit pretio*: id est *morte*. Iliad. 10 299. Hector mercedem proponit ei, qui speculator ire voluerit ad Græcorum naves. Dolon Eumedis filius, vir dives, petit sibi promitti mercedis loco currum & equos Achillis: promisso confirmatus, ad Græcos abit. Incidit in Ulyssem ac Diomedem: quibus metu mortis fatetur se speculatorem esse, Rhesum Thraciæ regem venisse Trojanorum auxilio, ejus copias incustoditas & somno sepultas jacere in litore, sibi currum & equos Achillis ab Hectore promissos, se præmii magnitudine adductum hoc munus suscepisse. Occiditur a Diomede: qui cum Ulysse clam ad Thracum castra subrepens, Rhesum interficit, & ejus equos Trojæ fatales abripit. De *Rheso & ejus equis*, Æ. 1. 473. De *Peleo*, Achillis patre, Æ. 2. 263. De *Tydeo*, Diomedis patre, Æ. 11. 243.

352. *Nec equis aspirat Achillis.*] Pergit poëta illudere Doloni: qui captus a Diomede, non amplius ad equos Achillis, sed ad vitam servandam aspirabat.

360. *Hesperiam* &c.] Italiam, Æ. 1. 534.

Et ſternacis equi lapſum cervice Thymœtem.
Ac velut Edoni Boreæ quum ſpiritus alto
Inſonat Ægæo, ſequiturque ad littora fluctus,
Qua venti incubuere, fugam dant nubila cœlo;
Sic Turno, quacunque viam ſecat, agmina cedunt,
Converſæque ruunt acies: fert impetus ipſum,
Et criſtam adverſo curru quatit aura volantem.
Non tulit inſtantem Phegeus, animiſque frementem:
Objecit ſeſe ad currum, & ſpumantia frænis
Ora citatorum dextra detorſit equorum.
Dum trahitur, pendetque jugis: hunc lata retectum
Lancea conſequitur, rumpitque infixa bilicem
Loricam, & ſummum deguſtat vulnere corpus.
Ille tamen clypeo objecto converſus in hoſtem
Ibat, & auxilium ducto mucrone petebat:
Quem rota præcipitem & procurſu concitus axis
Impulit, effuditque ſolo: Turnuſque ſecutus,
Imam inter galeam ſummi thoracis & oras,
Abſtulit enſe caput, truncumque reliquit arena.
  Atque ea dum campis victor dat funera Turnus:
Interea Æneam Mneſtheus, & fidus Achates,
Aſcaniuſque comes, caſtris ſtatuere cruentum,

INTERPRETATIO.

& Thymæten lapſum e collo equi frequenter *lapſantis. Et ſicut, quando flatus Thracii Boreæ ſonat* per *profundum* mare *Ægæum, & fluctus abeunt ad litora;* tunc *nubes fugiunt* per *aërem, qua* parte *flant venti. Sic turmæ cedunt Turno, quacumque aperit* ſibi *iter, & acies fugatæ rumpuntur: impetus provehit ipſum, & ventus adverſus currui commovet criſtam volantem. Phegeus non paſſus eſt* illum *imminentem* ſibi *& furentem animo. Oppoſuit ſe ad currum, &* manu *dextra detorſit ora concitatorum equorum, ſpumantia* ob *frænum. Dum ipſe rapitur & inhæret jugo: hunc lata lancea conſequitur detectum, & impacta penetrat loricam duplicem, & ſtringit vulnere ſuperficiem corporis. Tamen ille oppoſitus ibat objecto clypeo contra hoſtem, & educto gladio vocabat auxilium:* cum *rota & axis curſu concitatus impulit eum & ſtravit humi: & Turnus inſecutus* eum *inter infimam* oram *caſſidis, & extremitates ſummæ loricæ, abſcidit caput gladio, & reliquit truncum* in *pulvere. At vero dum Turnus edit ſtrages* in *campis: interim Mneſtheus, & fidelis Achates, & comes Aſcanius, depoſuerunt* in *caſtris Æneam ſanguinolentum,*

NOTÆ.

364. *Sternacis equi cervice.*] Equo in anteriora genua prolapſo, Thymœtes per ejus collum devolutus eſt. Ita Servius.

365. *Edoni Boreæ.*] Thracii: e Thracia ſeptentrionali, in Græciam & mare Ægæum flantis. *Edoni*, Ἠδωνοὶ, Stephano & Straboni l. 10 gens eſt Thracica incerti ſitus: unde ibidem apud Strabonem, *Lycurgus* Thraciæ rex, *Edonus*, appellatur. Hinc dixit Statius *Edonas hyemes*. De *Borea*, E. 7. 51. De *Ægæo* mari, Græciam a minore Aſia ſeparante, Æ. 3. 74.

367. *Fugam dant nubila.*] Ventus enim ſeptentrionalis fugat nubes; meridionalis colligit. Cauſam habes Ecl. 2. 58.

375. *Lancea.*] Haſta: vox non Latina, ſed Hiſpanica eſt, ex Varrone apud Gellium: Gallica, ex Diodoro Siculo.

375. *Bilicem.*] Bino textu; vel licio, ſive filo. Æ. 3. 467.

Alternos longa nitentem cuspide gressus,
Sævit, & infracta luctatur arundine telum
Eripere: auxilioque viam, quæ proxima, poscit:
Ense secent lato vulnus, telique latebram
Rescindant penitus, seseque in bella remittant.
Jamque aderat Phœbo ante alios dilectus Iapis
Iasides: acri quondam cui captus amore
Ipse suas artes, sua munera lætus Apollo,
Augurium citharamque dabat, celeresque sagittas.
Ille, ut depositi proferret fata parentis,
Scire potestates herbarum usumque medendi
Maluit, & mutas agitare inglorius artes.
Stabat, acerba fremens, ingentem nixus in hastam
Æneas, magno juvenum & mœrentis Iüli

INTERPRETATIO.

firmantem longâ hastâ passus alternatim. Furit, & conatur abstrahere cuspidem *teli fracto telo; & petit modum auxilii, qui celerrimus* sit: ut *secent plagam lato gladio, & intime aperiant latebram teli, & remittant se ad pugnam. Et jam aderat Iapis filius Iasi, carus præ cæteris Apollini: cui ipse Apollo, percitus magno amore, offerebat olim lætus suas artes, sua munera, vaticinium, & musicam, & veloces sagittas. Ille, ut retardaret mortem desperati patris, maluit cognoscere vires herbarum & usum medicinæ, & exercere inglorius artem* illam *tacitam: Æneas stabat, acerbe fremens, innixus magnæ hastæ, magno juvenum & Ascanii dolentis ....*

NOTÆ.

391. *Iapis.*] Legunt aliqui *Iapyx*, sed hic ventus est, de quo Æ. 8. 710. Quæ duo ut distinguantur, tum diversa habent recti casus elementa, tum diversam obliquorum flexionem: flectit enim venti nomen Virgilius *Iapyx*, *Iapygis*: medici nomen Donatus apud Pierium, *Iapis*, *Iapicis*; Turnebus tamen, *Iapis*, *Iapidis*; ex Ausonio, Epigr. 19. 7. *Idmona quod vatem, medicum quod Iapida dicunt.*

393. *Suas artes.*] Apollinis artes fuerunt I. *Vaticinia*, quorum variæ species habentur Æ. 3. 359. Æ. 10. 176. II. *Musica*, unde cum lyra pingitur, & poëtarum Deus est. E. 4. 55. III. *Peritia jaculandi*, unde ipsi tribuitur pharetra, & ab Homero sæpe dicitur ἑκατηβέλος, *longe jaculans*: Æ. 6. 657. IV. *Medicina*, quam artem Æsculapio filio tradidisse dicitur Æ. 7. 773.

395. *Depositi,*] *Desperati.* Deducta locutio e duplici more. Alterius meminit Servius, Isidorus &c. ex Plutarcho: qui ait veteres solitos in publicum ægrotos proponere, quod *deponere* est: ut si quis prætereuntium, aut simili morbo fuisset ipse agitatus, aut quicquam remedii nosset, id ægro significaret. Alterius jam mentionem fecimus Æ. 9. 486. ubi diximus, solitos veteres ad januam domus cadavera deponere, ut etiam nunc apud nos in usu est. Et generatim *positus*, est *jacens*, *mortuus*: ut diximus Æ. 2. 644 ait enim Ovid. Heroid. 10. 124. *Nec positos artus unget amica manus*: id est *jacentes*: neque enim ad januam domus, sed in ipsa domo ungebantur. Eodem quo nunc utitur verbo Virgilius, usus est & Ovidius de Ponto l. 2. 2. 45. *Jam prope depositus, certe jam frigidus, æger* &c. Cicero. 3. Verr. 5. *Ægram & prope depositam reipublicæ partem suscepisse.*

397. *Mutas artes.*] *Medicinam*, quam sic vocat: vel comparatione musicæ & vaticinii, quæ voce maxime constant. Vel quia parum famosa tum erat, & a servis fere exercebatur. Vel quia tunc, non voce & disceptatione ac præceptione tractabatur, sed manu atque opere: unde *chirurgiam* nostram referebat: ut patet ex hoc Iapide, qui chirurgum hic præstat, potius quam medicum: & ex ipsis poetæ verbis, qui ipsi

Concursu lacrymisque immobilis. Ille retorto
Pæonium in morem senior succinctus amictu,
Multa manu medica Phœbique potentibus herbis
Nequicquam trepidat; nequicquam spicula dextra
Sollicitat, prensatque tenaci forcipe ferrum.
Nulla viam fortuna regit, nihil auctor Apollo
Subvenit: & sævus campis magis ac magis horror
Crebrescit, propiusque malum est. Jam pulvere cœlum
Stare vident: subeunt equites, & spicula castris
Densa cadunt mediis: it tristis ad æthera clamor
Bellantum juvenum, & duro sub Marte cadentum.
Hic Venus, indigno nati concussa dolore,
Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Ida,
Puberibus caulem foliis, & flore comantem
Purpureo: non illa feris incognita capris
Gramina, quum tergo volucres hæsere sagittæ.
Hoc Venus, obscuro faciem circumdata nimbo,
Detulit: hoc fuscum labris splendentibus amnem
Inficit, occulte medicans: spargitque salubris

INTERPRETATIO.

concursu & fletibus immotus. Ille senex Iapis, *cinctus replicata veste ex consuetudine medicorum, frustra deproperat plurima manu medica & validis herbis Phœbi; frustra commovet manu telum, & apprehendit ferrum mordaci forcipe. Nulla fortuna juvat operam, Apollo auctor* medicinæ *nullatenus succurrit: tamen sævus horror magis ac magis augetur in campis, & malum vicinius est. Jam vident aerem* totum *constare pulvere: appropinquant equites* Turni, *& jacula crebra cadunt in mediis castris: surgit ad cælum mœstus clamor juvenum pugnantium & morientium in pugna aspera. Tum Venus mater, commota immerito dolore filii, legit ex Ida Cretæa dictamnum, caulem frondibus lanuginosis, & diffusum in flores purpureos: herba illa non ignota est capris sylvestribus, cum leves sagittæ infixæ* sunt *tergo. Venus attulit hoc* dictamnum, *involuta nube obscura* circa *corpus: imbuit hoc* dictamno *undam nigrantem in patinis fulgentibus, occulte temperans: & miscet salutaris....*

NOTÆ.

tribuit, non tantum *scire potestates herbarum*, sed ipsum etiam *usum medendi.*

401. *Pæonium.*] In morem Pæonis Deorum medici, Æ. 7. 769.

403. *Trepidat.*] Festinat, Æ. 9. 114. G. 4. 69. De *Phœbo*, & *Apolline*, E. 3. 62, 104.

408. *Pulvere cœlum stare.*] Plenum esse. Æ. 6. 300. De *Marte*, E. 9. 12.

412. *Dictamnum* &c.] *Dictamnus*, vel *dictamnum*, herba in sola Creta insula proveniens: *pulegio* forma affinis, *au pouliot*: frondibus tamen latioribus, & lanuginosis: quare *puberes* hic dicuntur. Valet ad expellenda e vulneribus tela; cujus rei capræ & cervi Cretenses indicium dicuntur fecisse. Nomen habet a *Dictæo* monte Cretensis insulæ, in quo, ut & in *Ida* ejusdem insulæ monte, reperitur. Damnant aliqui Virgilium, quod caulem & flores dictamno tribuerit: quos ei Plinius & Dioscorides auferunt. At vero Matthiolus ostendit Plinium errasse, erroremque suum ex corrupta Dioscoridis lectione hausisse: cum ex Theophrasto antiquiore rerum illarum scriptore, & Galeno, & experientia constet; flores, & caulem, & semen in dictamno reperiri. Flores autem non singulares; sed singulis fere foliis adnascentes: unde *flore comans* dicitur.

417. *Labris.*] Vasis, in quibus lavabant: quasi *lavabris*. Vocat *fuscum amnem*, aquam variis infectam succis herbarum, quas Iapis prius miscuerat, v. 402.

Ambrosiæ ſuccos, & odoriferam panaceam.
Fovit ea vulnus lympha longævus Iapis,
Ignorans: ſubitoque omnis de corpore fugit
Quippe dolor, omnis ſtetit imo vulnere ſanguis:
Jamque ſecuta manum nullo cogente ſagitta
Excidit, atque novæ rediere in priſtina vires.
Arma citi properate viro: quid ſtatis? Iapis
Conclamat: primuſque animos accendit in hoſtes.
Non hæc humanis opibus, non arte magiſtra
Proveniunt, neque te Ænea mea dextera ſervat:
Major agit Deus, atque opera ad majora remittit.
Ille avidus pugnæ, ſuras incluſerat auro
Hinc atque hinc: oditque moras, haſtamque coruſcat.
Poſtquam habilis lateri clypeus loricaque tergo eſt:
Aſcanium fuſis circum complectitur armis,
Summaque per galeam delibans oſcula, fatur:
Diſce puer virtutem ex me, verumque laborem;
Fortunam ex aliis: nunc te mea dextera bello
Defenſum dabit, & magna inter præmia ducet.

INTERPRETATIO.

ambroſiæ ſuccos, & panaceam odoratam. Senex Iapis, ignarus rei, *lavit plagam aqua illa: & ſcilicet omnis dolor repente abiit e corpore, omnis ſanguis conſtitit in ima plaga: & jam ſagitta ſecuta manum exiit nullo* per vim *trahente, & novum robur rediit ad conſueta* officia. *Feſtinate celeres afferre arma* huic *viro: cur moramini?* Sic *clamat Iapis, & primus inflammat animos contra hoſtes*: addens: *Iſta non accidunt humanis viribus, neque induſtria medicorum: neque manus mea te ſanat, o Ænea. Deus potentior agit, & mittit te ad majores labores. Ille Æneas cupidus certaminis* jam *veſtierat tibias* ocreis *aureis hinc & inde: & averſatur moras, & quaſſat haſtam. Poſtquam clypeus accommodus lateri, & thorax tergo adfuit: amplectitur Aſcanium armis circumjectis, & oſculans per caſſidem ſumma ejus ora*, ſic *loquitur*: O *puer, ſume ex me exemplum virtutis & digni laboris; fortunæ* autem *ex aliis. Mox dextera mea faciet te ſecurum, & ducet* tuam ſecuritatem *inter magna* ſua *præmia.*

NOTÆ.

419. *Ambroſiæ* &c. *panaceam.*] *Ambroſia*, herba eſt quidem rutæ affinis: ſed hic haud dubie cibus ille potuſve Deorum, de quo Ecl. 5. 71. *Panacea*, quæ Columellæ *panax*, Plinio *panaces*, herba eſt fœniculo, anetho, & ferulæ aliquatenus affinis: admodum ſalutaris, & morborum omnium remedia nomine ipſo promittens, ut ait Plinius l. 25. 4. a πᾶν *omne*, & ἄκος *remedium*: Gallico nomine caret.

422. *Stetit.*] Fluere deſiit.

430. *Suras.*] Pars tibiæ poſterior, carnoſa & ventricoſa: pro tota tibia ſumitur, quam veſtiit Æneas aureis ocreis.

431. *Haſtamque coruſcat.*] Active, Æ. 5. 642.

434. *Delibans oſcula.*] Ore contingens ora: hunc enim eſſe locutionis hujus ſenſum oſtendimus Æ. 1. 260. *Oſcula libavit natæ. Delibans*, leviter tangens. Æ. 1. 740.

436. *Fortunam ex aliis.*] Licet enim hoc Latino bello felix Æneas fuiſſet: tamen adverſa fortuna jactatus eatenus fuerat.

437. *Magna inter præmia ducet.*] Vel *ducet te ad magna præmia, laudis, regni* &c. ut vult Servius: vel forte, *ducet ac reputabit magni præmii loco, ſi poſt tot labores te defenſum dare poſſit*: videtur enim Æneas Aſcanii unius cauſa tot labores ſuſcipere, ſupra v. 185.

Tu facito mox, quum matura adoleverit ætas,
Sis memor: & te animo repetentem exempla tuorum,
Et pater Æneas, & avunculus excitet Hector.
Hæc ubi dicta dedit, portis ſeſe extulit ingens,
Telum immane manu quatiens: ſimul agmine denſo
Anteuſque Mneſtheuſque ruunt: omniſque relictis
Turba fluit caſtris: tum cœco pulvere campus
Miſcetur, pulſuque pedum tremit excita tellus.
Vidit ab adverſo venientes aggere Turnus,
Videre Auſonii: gelidusque per ima cucurrit
Oſſa tremor. Prima ante omnes Juturna Latinos
Audiit, agnovitque ſonum, & tremefacta refugit.
Ille volat, campoque atrum rapit agmen aperto.
Qualis ubi ad terras abrupto ſidere nimbus
It mare per medium; miſeris heu præſcia longe
Horreſcunt corda agricolis: dabit ille ruinas
Arboribus ſtragemque ſatis, ruet omnia late.
Ante volant ſonitumque ferunt ad litora venti.
Talis in adverſos ductor Rhœteius hoſtes
Agmen agit: denſi cuneis ſe quiſque coactis
Agglomerant. Ferit enſe gravem Thymbræus Oſirim:
Archetium Mneſtheus, Epulonem obtruncat Achates,
Ufentemque Gyas. Cadit ipſe Tolumnius augur,
Primus in adverſos telum qui torſerat hoſtes.

INTERPRETATIO.

Tu mox, quando ætas provectior adoleverit, fac ut *ſis memor* meæ virtutis: *& pater Æneas atque avunculus Hector excitet te revolventem animo exempla tuorum. Poſtquam protulit hæc verba, extulit ſe e portis, altus, commovens manu grandem haſtam: ſimul erumpunt* cum *magno numero Anteus, & Mneſtheus: & omnis multitudo exit deſertis caſtris: tum campus turbatur obſcuro pulvere, & terra tremit commota pulſu pedum. Turnus ex oppoſito tumulo vidit accedentes: Latini viderunt: & frigidus tremor ſubrepſit in intima oſſa. Iuturna prima ante omnes Latinos audivit & agnovit ſonitum, & fugit trepida. Ille* Æneas *volat, & trahit* ſecum *obſcurum agmen patente campo. Qualis, turbo cum effuſa tempeſtate ruit ad terras per mare medium: heu! animi longe providi horreſcunt miſeris agricolis*: ſcilicet, *ille* turbo *inferet calamitatem arboribus & cladem ſegetibus, evertet late cuncta. Venti prævolant, & portant ſonitum ad litora. Talis dux Trojanus impellit aciem in oppoſitos hoſtes: omnes denſi conglobant ſe preſſis ordinibus. Thymbræus petit gladio gravem Oſirim: Mneſtheus jugulat Archetium, Achates Epulonem, & Gyas Ufentem. Occiditur augur Tolumnius, qui primus immiſerat haſtam in hoſtes oppoſitos.*

NOTÆ.

440. *Avunculus Hector.*] Creüſa enim, Aſcanii mater, ſoror erat Hectoris, Priami filia. Æ. 2. 772.

451. *Sidere.*] Tempeſtate, procella, quæ ſiderum ortu & occaſu concitatur, Æ. 11. 260.

454. *Ruet omnia.*] Active. Æ. 1. 39. *Spumas ſalis ære ruebant.*

456. *Ductor Rhœteius.*] *Trojanus*, Æneas: a Rhœteo Troadis promontorio, Æ. 6. 500. in notis.

457. *Cuneis.*] *Ordinibus*, in modum cunei theatralis, G. 2 381.

460. *Tolumnius augur* &c.] Supra v. 257. *Augur*, quia ex avium conſideratione futura prædicebat, Æ. 2. 703.

Tollitur in cœlum clamor: verſique viciſſim
Pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
Ipſe neque averſos dignatur ſternere morti;
Nec pede congreſſos æquo, nec tela ferentes
Inſequitur: ſolum denſa in caligine Turnum
Veſtigat luſtrans, ſolum in certamina poſcit.
Hoc concuſſa metu mentem Juturna virago,
Aurigam Turni media inter lora Metiſcum
Excutit, & longe lapſum temone relinquit:
Ipſa ſubit, manibuſque undantes flectit habenas;
Cuncta gerens, vocemque, & corpus, & arma Metiſci.
Nigra velut magnas domini quum divitis ædes
Pervolat, & pennis alta atria luſtrat hirundo,
Pabula parva legens nidiſque loquacibus eſcas:
Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
Stagna ſonat. Similis medios Juturna per hoſtes
Fertur equis, rapidoque volans obit omnia curru:
Jamque hic germanum, jamque hic, oſtendit ovantem:
Nec conferre manum patitur: volat avia longe.
Haud minus Æneas tortos legit obvius orbes,

INTERPRETATIO.

Clamor ad cœlum mittitur: & Rutuli mutuo fugati, objiciunt per *fugam terga pulverulenta in agris. Ipſe* Æneas *neque dignatur dimittere morti dantes terga, nec inſequitur pari greſſu obſtantes, nec jacientes* eminus *ſpicula: quærit unum Turnum circumiens in opaco pulvere,* unum *hunc vocat ad pugnam. Iuturna virgo, commota hoc timore* ſecundum *animum, dejicit inter medias habenas Metiſcum aurigam Turni, & relinquit procul lapſum e temone: ipſa ſuccedit* in ejus locum, *& regit manibus habenas fluctuantes,* præ ſe *ferens omnia Metiſci, & vocem, & ſpeciem, & arma. Veluti quando nigra hirundo volat per amplam domum opulenti domini, & alis circuit altas areas, colligens parva pabula & cibos nidis garrulis: & modo reſonat* in *porticibus ſpatioſis, modo circa ſtagna humida Similis Iuturna vehitur equis inter medios hoſtes, & percurrit cuncta celeri curru: & jam hic, & jam illic, oſtendit fratrem exultantem: nec permittit* eum *conſerere manum* cum Ænea: *volat procul extra viam. Æneas non ſegnius percurrit flexos circuitus, occurrens* ei,

NOTÆ.

464. *Neque averſos* &c.] Ita reſtituimus cum Pierio: ut tria pugnantium genera ſignificentur; *averſorum* & jam terga dantium; *congredientium* cominus & æquo pede; eminus tela *inferentium.* Alii ſic legunt, ſed minus ſane: *Ipſe neque adverſos dignatur ſternere morti: nec pede congreſſos, nec equo: nec tela ferentes.*

467. *Luſtrans.*] Circumiens, Æ. 1. 612.

468. *Virago.*] A *vir*, dixerunt veteres Feſto teſte, *vira*, pro fœmina: hinc *virago*, quæ viro eſſet ſimilis: unde contracta eſt *virgo.* Tamen *virago* generoſæ fœminæ ſingulariter tribuitur: *virgo*, cuilibet integræ.

474. *Atria.*] Aream ante ædes, Æ. 4. 666.

479. *Ovantem.*] Exultantem, Æ. 3. 189.

481. *Legit obvius orbes.*] *Legere orbes*, nihil aliud videtur eſſe quam, *iiſdem orbibus per eumdem circuitum inſiſtere.* Sed quia additur *obvius*, omnino eſt, *corripere orbes illos, & breviori circuitu ſeſe hoſti adverſum offerre.*

Veſtigatque virum, & disjecta per agmina, magna
Voce vocat. Quoties oculos conjecit in hoſtem,
Alipedumque fugam curſu tentavit equorum;
Averſos toties currus Juturna retorſit.
Heu, quid agat? vario nequicquam fluctuat æſtu:
Diverſæque vocant animum in contraria curæ.
Huic Meſſapus, uti læva duo forte gerebat
Lenta levis curſu præfixa haſtilia ferro,
Horum unum certo contorquens dirigit ictu.
Subſtitit Æneas, & ſe collegit in arma,
Poplite ſubſidens: apicem tamen incita ſummum
Haſta tulit, ſummaſque excuſſit vertice criſtas.
Tum vero aſſurgunt iræ, inſidiiſque ſubactus
Diverſos ubi ſenſit equos curruumque referri,
Multa Jovem & læſi teſtatus fœderis aras:
Jam tandem invadit medios, & Marte ſecundo
Terribilis, ſævam nullo diſcrimine cædem
Suſcitat, irarumque omnes effundit habenas.
Quis mihi nunc tot acerba Deus, quis carmine cædes
Diverſas, obitumque ducum, quos æquore toto
Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troïus heros,
Expediat? tanton' placuit concurrere motu,
Juppiter, æterna gentes in pace futuras?

INTERPRETATIO.

& quærit virum illum, *& magno clamore vocat inter agmina diſſipata. Quoties conjecit oculos in hoſtem, & imitatus eſt curſu* pedeſtri *celeritatem equorum Turni* habentium *alatos pedes; toties Iuturna deflexit converſum currum. Heu! quid faciat* Æneas? *fruſtra agitatur variis motibus, & diverſæ curæ rapiunt mentem in oppoſita. Meſſapus, cum forte leviter currendo ferret ſiniſtra* manu *duo jacula flexilia armata ferro, librans certo ictu unum illorum immittit huic* Æneæ. *Æneas ſtetit, & occuluit ſe poſt clypeum, incurvans* ſe in *poplitem: tamen immiſſa haſta abſtulit ſummitatem galeæ, & abſcidit e capite ſupremas criſtas. Tunc autem ira intumuit, & dolis coactus cum vidit equos & currum rapi in diverſam* partem, *ſæpe atteſtans Iovem & altaria violati fœderis: tum demum irrumpit* in *medios, & Marte proſpero terribilis, edit crudelem ſtragem* abſque *ullo delectu, & immittit omnes habenas furoris. Quis Deus, quis carmine jam declaret mihi tot duras* res, *varias ſtrages, & mortem ducum, quos modo Turnus, modo heros Trojanus disjecit viciſſim toto campo? O Iupiter, an placuit* tibi, *populos manſuros in perpetuo fœdere certare tanto tumultu!*

NOTÆ.

484. *Alipedumque fugam* &c.] Æmulatus eſt curſu celeritatem equorum Turni: quæ tanta erat, ut alatos pedes habere viderentur. *Fugam* dicit, pro *celeritate*, Æ. 1. 321.

491. *In arma.*] Arma hic pro clypeo, ut egregie probat Cerdanus.

492. *Apicem tamen incita* &c.] *Apex*, ſumma pars in cono galeæ: Æ. 2. 683. Æ. 3. 468. De *criſtis*, ibid.

501. *Æquore.*] Plano campo, Æ. 2. 780.

504. *Gentes in pace futuras.*] Conjugio Laviniæ cum Ænea: unde Romana gens orta, quæ totam Italiam ſub uno deinceps imperio conjunxit.

505.

Æneas Rutulum Sucronem, ea prima ruentes
Pugna loco ſtatuit Teucros, haud multa moratus
Excipit in latus, & qua fata celerrima, crudum
Tranſadigit coſtas & crates pectoris enſem.
Turnus equo dejectum Amycum: fratremque Diorem,
Congreſſus pedes, hunc venientem cuſpide longa,
Hunc mucrone ferit: curruque abſciſſa duorum
Suſpendit capita, & rorantia ſanguine portat.
Ille Talon Tanaimque neci, fortemque Cethegum,
Tres uno congreſſu, & mœſtum mittit Onytem,
Nomen Echionium, matriſque genus Peridiæ.
Hic fratres Lycia miſſos & Apollinis agris,
Et juvenem exoſum nequicquam bella Menœten
Arcada: piſcoſæ cui circum flumina Lernæ
Ars fuerat, pauperque domus: nec nota potentum
Munera, conductaque pater tellure ſerebat.
Ac velut immiſſi diverſis partibus ignes
Arentem in ſylvam, & virgulta ſonantia lauro:
Aut ubi decurſu rapido de montibus altis
Dant ſonitum ſpumoſi amnes, & in æquora currunt;

INTERPRETATIO.

Æneas invadit in latus Sucronem Rutulum; ea pugna primum fixit loco Trojanos irruentes: tamen Æneas *non diu ſubſtitit*: *&, qua mors erat promptiſſima, immiſit durum enſem trans coſtas & ſeptum pectoris. Turnus occidit Amycum diſturbatum* ex equo, *& fratrem* ejus *Diorem, pedeſtri congreſſu: hunc longa haſta irruentem, hunc gladio: & affigit currui capita amborum amputata, & aufert ſtillantia ſanguine. Ille* Æneas *dat morti Talon, Tanaim & fortem Cethegum, tres uno impetu, & triſtem Onyten, virum Thebanum & prolem matris Peridiæ. Hic* Turnus morti dat *fratres profectos e Lycia & agris Apollinis: & Menœten Arcada, juvenem fruſtra averſatum bella, cui ars & pauper domus fuerat circa aquas Lernæ piſcoſæ, nec dignitates magnatum notæ* erant illi, *& pater* ejus *ſerebat in arvis conductis. Et quemadmodum ignes injecti e diverſis partibus in ſiccam ſylvam &* in *virgulta laurea crepitantia; aut quando fluvii ſpumantes præcipiti lapſu ex altis montibus edunt ſtrepitum & currunt in mare,*

NOTÆ.

505. *Ea prima ruentes* &c.] Duplex interpretatio. I. Communis: *Pugna illa Æneæ cum Sucrone effecit, ut Trojani antea fugientes tunc primo ſubſiſterent.* II. Cerdani, *Pugna illa, ſive occurſus Sucronis, fortiſſimi militis fecit, ut Trojani in hoſtem ante irruentes, tum primo impetum cohibuerint ac ſteterint.*

507. *Moratus.*] Alii legunt *morantem.*

508. *Coſtas & crates pectoris.*] Coſtas, quæ pectori veluti crates obtenduntur.

510. *Cuſpide longa . . . . mucrone.*] Per longam *cuſpidem*, intelligit acumen haſtæ: per *mucronem*, acumen gladii. Alii aliter.

511. *Curru.*] Pro *currui*, E. 5. 29.

515. *Nomen Echionium.*] *Thebanum*, ab Echione qui in condendis Thebis Bœotiis Cadmo adfuerat. De *Thebis*, Æ. 9. 697.

516. *Fratres Lycia* &c.] Hos non nominat. *Lycia*, Aſiæ minoris regio ad meridiem, oraculis Apollinis nobilitata. Æ. 4. 143, 345.

518 *Arcada, piſcoſæ* &c.] Qui oriundus quidem ex Arcadia, E. 4. 58. deinde in Argia regione piſcatum exercuerat circa Lernam paludem; Æ. 6. 287. denique cum Evandro Arcade venerat in Italiam, tumque erat inter Æneæ auxilia.

520. *Munera.*] *Munia, dignitates.* Pauci quidam legunt, *limina.*

522. *Sonantia lauro.*] Ob crepitum ar-

Quiſque ſuum populatus iter: non ſegnius ambo
Æneas Turnuſque ruunt per prælia, nunc nunc
Fluctuat ira intus: rumpuntur neſcia vinci
Pectora: nunc totis in vulnera viribus itur.
Murranum hic, atavos & avorum antiqua ſonantem
Nomina, per regeſque actum genus omne Latinos,
Præcipitem ſcopulo atque ingentis turbine ſaxi
Excutit, effunditque ſolo: hunc lora & juga ſubter
Provolvere rotæ, crebro ſuper ungula pulſu
Incita nec domini memorum proculcat equorum.
Ille ruenti Hilo animiſque immane frementi
Occurrit, telumque aurata ad tempora torquet:
Olli per galeam fixo ſtetit haſta cerebro.
Dextera nec tua te, Grajum fortiſſime Creteu,
Eripuit Turno: nec Dii texere Cupentum
Ænea veniente ſui, dedit obvia ferro
Pectora, nec miſero clypei mora profuit ærei.
Te quoque Laurentes viderunt Æole campi
Oppetere, & late terram conſternere tergo.
Occidis, Argivæ quem non potuere phalanges
Sternere, nec Priami regnorum everſor Achilles.
Hic tibi mortis erant metæ, domus alta ſub Ida,
Lyrneſſi domus alta, ſolo Laurente ſepulcrum.
Totæ adeo converſæ acies, omneſque Latini,
Omnes Dardanidæ: Mneſtheus, acerque Sereſtus,

INTERPRETATIO.

ſinguli vaſtantes ſuum iter : non lentius ambo Æneas & Turnus irrumpunt in certamina: nunc ira movetur intus : pectora ante *neſcia vinci perfodiuntur: nunc toto impetu incurritur in vulnera. Hic* Æneas *ſaxo & turbine magni lapidis dejicit præcipitem & ſternit humi Murranum, jactantem avos & vetera nomina avorum & omne genus deductum per reges Latinos: rotæ propulerunt ipſum ſubter juga & habenas, præterea protriverunt ungulæ multo pulſu incitatæ equorum immemorum domini. Ille* Turnus *occurrit Hilo irruenti & dire ſævienti animis, & librat jaculum ad tempora* tecta caſſide *aurata : haſta ſtetit illi* in *cerebro perfoſſo per galeam. Nec tua dextera ſervavit te* a *Turno, o Creteu fortiſſime Græcorum : nec Dii propitii protexerunt Cupentum, Ænea irruente* : ille *obtulit pectus obvium ferro, nec mora clypei ærei profuit miſero. Te etiam, o Æole, agri Laurentini viderunt mori, & late tegere terram dorſo. Moreris* tu, *quem Grææ catervæ non potuerunt dejicere, nec Achilles, vaſtator regnorum Priami. Illic erat tibi terminus mortis : domus ſublimis* erat *ſub Ida, domus ſublimis* in urbe *Lyrneſſo ; tumulus* in *terra Laurentina. Toti etiam exercitus permiſti* ſunt, *& omnes Latini, & omnes Trojani : Mneſtheus, & ardens Sereſtus,*

NOTÆ.

dentis lauri.

531. *Turbine ſaxi.*] Saxi in modum ventoſi turbinis rotati.

540. *Sui.*] *Faventes*: ſupra v. 187.

540. *Laurentes campi* &c.] Æ. 7. 63. *Argivæ*, Græcæ, Peloponneſiacæ, Æ. 1. 288. *Metæ*, terminus, a circi metis, Æ. 5. 288. *Ida*, mons Troadis & Phrygiæ, Æ. 2. 801. *Lyrneſſus*, urbs fuit Phrygiæ, circa ſinum Adramyttenum, quo uſque Idæ juga exten-

Et Meſſapus, equum domitor, & fortis Aſylas,
Tuſcorumque phalanx, Evandrique Arcadis alæ:
Pro ſe quiſque viri ſumma nituntur opum vi.
Nec mora nec requies: vaſto certamine tendunt.
Hic mentem Æneæ genitrix pulcherrima miſit,
Iret ut ad muros, urbique adverteret agmen
Ocyus, & ſubita turbaret clade Latinos.
Ille, ut veſtigans diverſa per agmina Turnum,
Huc atque huc acies circumtulit, aſpicit urbem
Immunem tanti belli, atque impune quietam.
Continuo pugnæ accendit majoris imago.
Mneſthea Sergeſtumque vocat, fortemque Sereſtum,
Ductores: tumulumque capit, quo cætera Teucrum
Concurrit legio, nec ſcuta aut ſpicula denſi
Deponunt: celſo medius ſtans aggere fatur:
Ne qua meis eſto dictis mora: Juppiter hac ſtat:
Neu quis ob inceptum ſubitum mihi ſegnior ito.
Urbem hodie, cauſam belli, regna ipſa Latini,
Ni frænum accipere & victi parere fatentur,
Eruam: & æqua ſolo fumantia culmina ponam.
Scilicet expectem libeat dum prælia Turno

INTERPRETATIO.

& Meſſapus ſubactor equorum, & fortis Aſylas, & exercitus Tuſcorum, & equitatus Evandri Arcadici: homines illi *ſinguli pro ſe contendunt toto impetu virium: nec* eſt *mora, nec ceſſatio: certant immani prælio. Tunc mater* Æneæ *formoſiſſima immiſit* ipſi *conſilium: ut accederet ad muros, & admoveret exercitum urbi celeriter, & percelleret Latinos improviſa ſtrage. Ille* Æneas *poſtquam circumjecit oculos huc & illuc, quærens Turnum inter turmas remotas: videt urbem expertem tantæ pugnæ & tranquillam abſque damno. Statim ſpecies majoris prælii inſtammat* eum. *Vocat duces, Mneſtheum & Sergeſtum & fortem Sereſtum, & conſcendit collem, quo reliquus exercitus Trojanorum congregatur, & ſpiſſi nondimittunt clypeos aut jacula: ipſe medius* inter illos ſic *loquitur erectus alto e tumulo: Ne ſit ulla mora meis juſſis: Jupiter hac* parte *ſtabit* pro nobis: *& ne ullus mihi ſit inertior ob repentinum conſilium. Niſi* hoſtes *volunt admittere frænum & ſuperati obedire, hodie evertam urbem cauſam belli,* & *ipſum regnum Latini, & ſternam tecta fumantia æquata terræ. Nempe expectabo dum placeat Turno pugnam....*

NOTÆ.

debantur, Æ. 10. 128.

551. *Tuſcorum* &c.] Etruſcorum, Æ. 8. 479. *Phalanx*, peditum agmen, Æ. 6. 489. *Alæ*, equitum, Æ. 11 604. Hi omnes aut Trojani, aut Trojanorum ſocii, præter unum Meſſapum, Turni ſocium, Æ. 7. 691.

552. *Opum vi*] Omni induſtria, virtute armis, Æ. 9. 532.

558. *Acies.*] Oculorum acies intelligit Servius: alii, varias exercitus partes. *Urbem*, Laurentum, Æ. 7. 63.

563. *Nec ſcuta ... deponunt.*] Mos notatur militum Romanorum, qui armati concionantem imperatorem audiebant: a quo more ſæpe Græcos diſcedere ſolitos oſtendit Cerdanus.

565. *Jupiter hac ſtat.*] Jupiter, vindex violatæ fœderum religionis, hac parte ſtat a nobis: ſiquidem nudam & indefenſam urbem nobis objicit.

Noſtra pati? rurſuſque velit concurrere victus?
Hoc caput, o cives, hæc belli ſumma nefandi.
Ferte faces propere, fœduſque repoſcite flammis.
Dixerat: atque animis pariter certantibus omnes
Dant cuneum, denſaque ad muros mole feruntur.
Scalæ improviſo, ſubituſque apparuit ignis,
Diſcurrunt alii ad portas, primoſque trucidant:
Ferrum alii torquent, & obumbrant æthera telis.
Ipſe inter primos dextram ſub mœnia tendit
Æneas, magnaque incuſat voce Latinum:
Teſtaturque Deos, iterum ſe ad prælia cogi:
Bis jam Italos hoſtes, hæc altera fœdera rumpi.
Exoritur trepidos inter diſcordia cives:
Urbem alii reſerare jubent, & pandere portas
Dardanidis, ipſumque trahunt in mœnia regem:
Arma ferunt alii, & pergunt defendere muros.
Incluſas ut quum latebroſo in pumice paſtor
Veſtigavit apes, fumoque implevit amaro:
Illæ intus trepidæ rerum, per cerea caſtra
Diſcurrunt, magniſque acuunt ſtridoribus iras.
Volvitur ater odor tectis, tum murmure cœco
Intus ſaxa ſonant: vacuas it fumus ad auras.
Accidit hæc feſſis etiam fortuna Latinis,

INTERPRETATIO.

ferre noſtram pugnam, & dum *victus iterum velit congredi mecum? Hæc* urbs, *o cives,* eſt *caput, hæc ſumma belli ſcelerati. Celeriter inferte faces, & ignibus repetite* fidem *fœderis.* Sic *dixerat: & omnes animis una pugnantibus formant cuneum, & ſpiſſa multitudine irruunt in muros. Repente ſcalæ & ſubitus ignis viſus eſt. Alii incurrunt ad portas & occidunt obvios: alii librant jacula, & obſcurant aërem ſagittis. Ipſe Æneas inter primos protendit dexteram ad muros, & increpat alta voce Latinum: & atteſtatur Deos, ſe rurſus cogi ad pugnam, Italos jam bis hoſtes* eſſe, *hæc ſecunda fœdera violari. Diſſenſio naſcitur inter cives timidos: alii jubent* ſuos *recludere urbem & aperire portas Trojanis, & trahunt ad muros ipſum regem: alii inferunt arma & pergunt tutari muros. Veluti quando paſtor quæſivit apes incluſas in cavernoſo ſaxo, & implevit* eas *fumo amaro: illæ timentes rebus* ſuis *volitant intus per ſuas domos, & excitant iram* ſuam *magnis fremitibus. Dirus odor diffunditur domo, & ſaxa reſonant intus obſcuro murmure: fumus exit in aërem apertum. Præterea calamitas iſta contigit Latinis fatigatis,*

NOTÆ.

575. *Dant cuneum.*] Seſe in cunei figuram componunt: quæ prima fronte acuta, tum magis ac magis in latitudinem ſecundum latera explicatur. Lipſius, de militia, l. 4. 7.

582. *Hæc altera fœdera rumpi.*] Primo enim Latinus ultro Æneam ſocium & generum adſciverat, Æ. 7. 259. Secundo ſingulare certamen Turni cum Ænea facto fœdere conſtituerat, ſupra, v. 195.

585. *Ipſumque trahunt* &c.] Trahunt ad muros Latinum regem ſuum; vel ut ſummi diſcriminis ſpectator urbem ipſe Trojanis aperiendam eſſe intelligat; vel ut violator fœderis ipſe Trojanis dedatur.

587. *Pumice.*] Cavo lapide, Æ. 5. 214.

589. *Trepidæ rerum.*] Æ. 1. 182. *Feſſi rerum.*

Quæ totam luctu concussit funditus urbem.
Regina ut tectis venientem prospicit hostem,
Incessi muros, ignes ad tecta volare,
Nusquam acies contra Rutulas, nulla agmina Turni:
Infelix pugnæ juvenem in certamine credit
Extinctum, &, subito mentem turbata dolore,
Se causam clamat crimenque caputque malorum:
Multaque per mœstum demens effata furorem,
Purpureos moritura manu discindit amictus,
Et nodum informis leti trabe nectit ab alta.
Quam cladem miseræ postquam accepere Latinæ,
Filia prima manu flavos Lavinia crines
Et roseas laniata genas, tum cætera circum
Turba furit: resonant late plangoribus ædes.
Hinc totam infelix vulgatur fama per orbem.
Demittunt mentes: it scissa veste Latinus,
Conjugis attonitus fatis, urbisque ruina,
Caniciem immundo perfusam pulvere turpans:
Multaque se incusat, qui non acceperit ante
Dardanium Æneam, generumque asciverit ultro.
Interea extremo bellator in æquore Turnus
Palantes sequitur paucos, jam segnior, atque
Jam minus atque minus successu lætus equorum.

INTERPRETATIO.

quæ turbavit penitus dolore totam urbem. Regina, quando vidit hostem accedentem ad *domos, muros infestari, flammas volare ad culmina, exercitum Rutulum nullibi* comparere *contra, nullas turmas Turni: misera putat juvenem occisum* esse *in contentione prælii: & commota repentino dolore* secundum *animum, fatetur se* esse *causam & scelus & originem calamitatum: & amens locuta plurima ex tristi furore, lacerat manu vestes purpureas moritura, & suspendit ex alta trabe nodum fœdæ mortis. Postquam Latinæ* mulieres *infelices cognoverunt hanc mortem: filia* ejus *Lavinia, prima lacerans manu rutilos capillos & malas roseas, deinde reliqua multitudo furit: domus late sonat planctu. Hinc fama misera spargitur per totam urbem. Dejiciunt animos: Latinus incedit lacerata veste, territus morte uxoris & clade urbis, fœdans albos crines mistos sordido pulvere: & multum damnat se, quod non admiserit prius Æneam Trojanum & ultro sociaverit* sibi *generum. Interim Turnus pugnans in remoto campo persequitur paucos errantes, jam tardior, & jam minus ac minus gaudens celeritate equorum* suorum.

NOTÆ.

596. *Incessi muros.*] Infestari ab hostibus imminentibus. Ita lego cum Pierio ex veteribus codicibus. Vulgo legitur, *incendi*, quod pleonasmum efficeret; sequitur enim, *ignes ad tecta volare.* Canterus legit, *inscendi*, legitimo sensu, nullo tamen auctore.

602. *Purpureos amictus.*] Qui color regius est. De *purpura*, G. 2. 506.

603. *Informis leti.*] Suspendium informe & ignominiosum fuit: quia ex libris Pontificalibus apud Servium, suspensi abjiciebantur insepulti: quia, ex Varrone apud Servium Danielis, iis non parentabatur nisi suspensis oscillis, quasi ad ludibrium mortis: quia, ex Artemidoro, hos unos in mortuorum cœnis cognati non nominabant.

612. *Multa.*] Multum: neutrum pro adverbio. G. 3. 500. *Dardanium*, Trojanum, Æ. 1. 239

614. *Æquore.*] Planocampo. Æ. 2. 780.

616. *Minus successu lætus equorum.*] Vel

Attulit hunc illi cæcis terroribus aura
Commiſtum clamorem, arrectaſque impulit aures
Confuſæ ſonus urbis, & illætabile murmur.
Hei mihi! quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quiſve ruit tantus diverſa clamor ab urbe?
Sic ait, adductiſque amens ſubſiſtit habenis.
Atque huic, in faciem ſoror ut converſa Metiſci
Aurigæ, currumque & equos & lora regebat,
Talibus occurrit dictis, Hac Turne ſequamur
Trojugenas, qua prima viam victoria pandit.
Sunt alii qui tecta manu defendere poſſunt:
Ingruit Æneas Italis, & prælia miſcet:
Et nos ſæva manu mittamus funera Teucris.
Nec numero inferior, pugnæ nec honore recedes.
Turnus ad hæc:
O ſoror, & dudum agnovi, quum prima per artem
Fœdera turbaſti, teque hæc in bella dediſti:
Et nunc nequicquam fallis Dea, ſed quis olympo
Demiſſam tantos voluit te ferre labores?
An fratris miſeri lethum ut crudele videres?
Nam quid ago? aut quæ jam ſpondet fortuna ſalutem?
Vidi oculos ante ipſe meos, me voce vocantem
Murranum, quo non ſuperat mihi charior alter,
Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Occidit infelix ne noſtrum dedecus Ufens
Aſpiceret: Teucri potiuntur corpore & armis,

INTERPRETATIO.

Ventus pertulit illi hunc clamorem confuſum incertis terroribus, & ſonitus turbatæ urbis ac murmur minime lætum pepulit aures ejus *attentas. Hei mihi! cur muri turbantur tanto ululatu? & quæ tanta vociferatio erumpit ex urbe diſſita? Sic loquitur, & territus ſtat compreſſis habenis. At vero ſoror,* quippe quæ *transformata in ſpeciem aurigæ Metiſci moderabatur currum & equos & habenas ejus, reſpondet illi talibus verbis: Turne, perſequamur Trojanos hac, qua prima victoria aperit iter, ſunt alii qui poſſunt tutari manu domos. Æneas ruit in Italos & agitat pugnam: nos quoque manu demus Trojanis crudelem mortem: non exibis inferior aut numero aut gloria pugnæ. Turnus* reſpondet *ad hæc:* O *ſoror, & jampridem animadverti, quando prima turbaſti per dolos fœdus, & immiſiſti te in hanc pugnam; & jam fruſtra decipis* me, quamvis ſis *Dea. Sed quis juſſit te delapſam e cælo pati tantos labores? an ut ſpectares crudelem necem infortunati fratris* tui? *Nam quid facio? aut quæ ſors promittit jam* mihi *ſalutem? Vidi ipſe præ oculis meis Murranum, quo nullus alius ſupereſt mihi carior, magnum & magno occiſum vulnere mori vocando me. Occidit miſer Ufens, ne videret noſtram infamiam: Trojani habent cadaver* ejus *& arma.*

NOTÆ.

quia minus jam celeriter currebant: vel quia minus jam gaudebat, quod eum a pugna tam longe abſtuliſſent.

633. *Fœdera turbaſti.*] Supra, v. 224.

639. *Murranum.*] Regii ſanguinis virum, occiſum ab Ænea ſupra, v. 529. *Ufens*, dux Æquicolarum Æ.7. 745. occiſus a Gya Trojano ſupra v. 460. *Teucri*, Trojani,

Exſcindine domos, id rebus defuit unum,
Perpetiar? dextra nec Drancis dicta refellam?
Terga dabo? & Turnum fugientem hæc terra videbit?
Uſque adeone mori miſerum eſt? vos o mihi manes
Eſte boni, quoniam ſuperis averſa voluntas.
Sancta ad vos anima, atque iſtius inſcia culpæ,
Deſcendam, magnorum haud unquam indignus avorum.
Vix ea fatus erat, medios volat ecce per hoſtes
Vectus equo ſpumante Sages, adverſa ſagitta
Saucius ora: ruitque, implorans nomine Turnum:
Turne, in te ſuprema ſalus: miſerere tuorum.
Fulminat Æneas armis, ſummaſque minatur
Dejecturum arces Italum, excidioque daturum:
Jamque faces ad tecta volant: in te ora Latini,
In te oculos referunt, muſſat rex ipſe Latinus,
Quos generos vocet, aut quæ ſeſe ad fœdera flectat.
Præterea regina tui fidiſſima, dextra
Occidit ipſa ſua, lucemque exterrita fugit.
Soli pro portis Meſſapus & acer Atinas
Suſtentant aciem: circum hos utrinque phalanges
Stant denſæ, ſtrictiſque ſeges mucronibus horret
Ferrea: tu currum deſerto in gramine verſas.
Obſtupuit varia confuſus imagine rerum
Turnus, & obtutu tacito ſtetit: æſtuat ingens

INTERPRETATIO.

An feram everti domos? hoc unum deerat miſeriis; nec refutabo manu criminationes Drancis? Vertam terga? & hæc terra ſpectabit Turnum fugientem. An eo uſque calamitoſum eſt mori? O *vos Dii inferi, eſtote mihi propitii, ſiquidem voluntas cœleſtium infenſa eſt* mihi. *Pura anima & ignara hujus ſceleris, deſcendam ad vos, nunquam indignus claris patribus. Vix ea locutus erat: ecce Sages vectus equo ſpumante accurrit per medios hoſtes, vulneratus ſagitta ſecundum vultum adverſum: & accurrit invocans Turnum nomine: Turne ultima ſalus in te* eſt: *miſereſce tuorum: Æneas tonat armis, & minatur ſe everſurum & daturum exitio altas arces Italorum: & jam tædæ volant ad culmina: Latini conjiciunt in te vultus, in te oculos: ipſe rex Latinus dubitat, quem appellet generum, quam ad ſocietatem ſe vertat. Inſuper ipſa Regina fidiſſima tibi, occidit ſua manu, & attonita deſeruit vitam. Meſſapus & ardens Atinas ſoli ante portas ſuſtinent prælium: denſa agmina circumſtant illos utrinque, & ſeges ferrea rigeſcit nudis enſibus: tu volvis currum in ſolo gramine. Turnus obſtupuit turbatus varia ſpecie rerum, & conſtitit tacite intuens: ardet magnus....*

NOTÆ.

Æ. 1. 239. *Drancis*, Latini principis, Turno infeſti, qui ipſi fugam publica oratione objecerat. Æ. 11. 336.

646. *Uſque adeone mori*, &c.] Moriar quidem: ſed mori malo; quam ea me viventem culpa maculare, quod fugerim, quod urbem deſeruerim. Ergo manes, Dii inferi, excipite me propitii, ſiquidem ſuperi mea non amplius curant. Quibus verbis devovet ſe pro patria. De *manibus*, Æ. 6. 743.

657. *Muſſat* &c.] Vix audet loqui, dubitat. Æ. 11. 345.

662. *Phalanges.*] Pedeſtres copiæ, Æ. 6. 489.

666. *Æſtuat ingens* &c.] Hos animi mo-

Imo in corde pudor, miſtoque inſania luctu,
Et furiis agitatus amor, & conſcia virtus.
Ut primum diſcuſſæ umbræ, & lux reddita menti eſt,
Ardentes oculorum acies ad mœnia torſit
Turbidus, eque rotis magnam reſpexit ad urbem.
Ecce autem, flammis inter tabulata volutus
Ad cœlum undabat vortex, turrimque tenebat,
Turrim compactis trabibus quam eduxerat ipſe,
Subdideratque rotas, ponteſque inſtraverat altos.
Jam jam fata ſoror, ſuperant: abſiſte morari:
Quo Deus, & quo dura vocat fortuna, ſequamur.
Stat conferre manum Æneæ: ſtat, quicquid acerbi eſt,
Morte pati, nec me indecorem germana videbis
Amplius: hunc oro ſine me furere ante furorem.
Dixit, & e curru ſaltum dedit ocyus arvis:
Perque hoſtes, per tela ruit, mœſtamque ſororem
Deſerit, ac rapido curſu media agmina rumpit.
Ac veluti montis ſaxum de vertice præceps
Quum ruit avulſum vento: ſeu turbidus imber
Proluit, aut annis ſolvit ſublapſa vetuſtas:
Fertur in abruptum magno mons improbus actu,
Exultatque ſolo, ſylvas, armenta viroſque
Involvens ſecum: disjecta per agmina Turnus
Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuſo
Sanguine terra madet, ſtridentque haſtilibus auræ:

INTERPRETATIO.

pudor in intimo corde, & amentia miſta dolore, & amor commotus furore, & virtus ſibi ipſi *cognita. Statim atque tenebræ diſſipatæ ſunt, & lumen redditum eſt animo: turbatus vertit ad muros orbes oculorum inflammatos, & e curru reſpexit ad magnam urbem. Ecce autem torrens flammarum elapſus inter contabulationes erumpebat ad cœlum & tangebat turrim, turrim quam ipſe ſtruxerat trabibus conjunctis, & ſuppoſuerat ei rotas, & applicaverat altos pontes. O ſoror*, inquit, *jam jam fata vincunt: deſine retinere* me: *eamus, quo Deus & quo adverſa fortuna vocat* me. *Deliberatum eſt* mihi *conſerere manum* cum *Ænea, deliberatum eſt tolerare quicquid eſt aſperi* in *morte: nec me videbis ulterius inglorium, o ſoror: precor permitte me exercere hunc furorem ante* mortem. Sic *dixit, & ſtatim deſiluit e curru* in *agros: & irrumpit per hoſtes, per arma: & relinquit triſtem ſororem, & celeri curſu disjicit media agmina. Et quemadmodum quando ſaxum abruptum vento cadit pronum e montis cacumine, ſive pluvia repentina exedit, ſive vetuſtas diſſolvit tempore labente: mons* ille *vaſtus cadit in abruptum magno impetu, & ſubſilit humi, rapiens ſecum arbores, pecora & homines: Sic Turnus inter agmina diſturbata currit ad muros urbis: ubi multa terra tincta eſt fuſo ſanguine, & aër ſtridet ſagittis:*

NOTÆ.

tus totidem verbis ac verſibus jam tribuit poëta Mezentio. Æ. 10. 870.

672. *Tabulata.*] Turres antiquæ, ligneæ, variis contabulationibus eductæ, pontibus inter ſe conjunctæ, rotis impoſitæ, ut pro rerum neceſſitate alio atque alio advolverentur.

680. *Furere furorem.*] Græca locutio, cujus multa exempla ſuppeditat Cerdanus.

687. *Improbus.*] Magnus &c. G. 1. 146.

Labor

Significatque manu, & magno ſimul incipit ore,
Parcite jam Rutuli, & vos tela inhibete Latini.
Quæcunque eſt fortuna, mea eſt: me verius unum
Pro vobis fœdus luere, & decernere ferro.
Diſceſſere omnes medii, ſpatiumque dedere.
At pater Æneas, audito nomine Turni,
Deſerit & muros & ſummas deſerit arces:
Præcipitatque moras omnes: opera omnia rumpit,
Lætitia exultans: horrendumque intonat armis:
Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipſe, coruſcis
Quum fremit ilicibus, quantus, gaudetque nivali
Vertice ſe attollens pater Apenninus ad auras.
Jam vero & Rutuli certatim, & Troes, & omnes
Convertere oculos Itali: quique alta tenebant
Mœnia, quique imos pulſabant ariete muros:
Armaque depoſuere humeris: ſtupet ipſe Latinus,
Ingentes genitos diverſis partibus orbis
Inter ſe coiiſſe viros, & cernere ferro.

INTERPRETATIO.

& ſignum facit manu, & ſimul alta voce incipit loqui: *Abſtinete jam, o Rutuli, & vos Latini cohibete arma: quæcumque eſt ſors* hujus pugnæ, *mea eſt: juſtius* eſt *me ſolum implere fædus pro vobis, & dimicare ferro. Omnes* qui erant in *medio receſſerunt, & fecerunt ſpatium. At pater Æneas audito nomine Turni, relinquit muros, & relinquit altas turres: & accelerat omnes moras, & abrumpit omnia opera, exultans gaudio, & horrendum ſonat armis. Quantus* eſt *Athos, aut quantus* eſt *Eryx: aut quantus* eſt *ipſe pater Apenninus, quando ſonat ilicibus mobilibus, & gaudet tollens ſe nivoſo cacumine in aërem. Tunc autem & Rutuli & Trojani & cuncti Itali certatim converterunt oculos: & qui defendebant ſublimes muros, & qui quaſſabant ariete muros infimos: & demiſerunt arma ex humeris. Ipſe Latinus rex obſtupeſcit, magnos* illos *viros ortos e disjunctis regionibus terrarum congredi inter ſe & dimicare ferro.*

NOTÆ.

Labor omnia vincit improbus.

694. *Verius.*] *Æquius* Livius l. 32. 33. Sociorum *audiri poſtulata verum eſſe.*

701. *Athos*] Mons Macedoniæ, imminens mari Ægæo, ἄθως, ultima longa, nunc *monte ſancto.* G. 1. 332. *Eryx*, mons in Sicilia poſt Ætnam maximus, nunc *S. Juliani*: Æ. 3. 707. Æ. 5. 759.

703. *Apenninus.*] Montium perpetua ſeries, ex Alpibus propagata, in Liguribus circa Genuam incipiens: tum continuo dorſo mediam Italiam ſecundum longitudinem interſecans: & ad fretum Siculum deſinens. *Pater* dicitur, tot ſylvarum, tot fluminum, quæ in utrumque latus Italiæ ex eo erumpunt. Vel ob dignitatem, quia montium omnium Italiæ maximus eſt. *Ilex, yeuſe*, arbor e querno genere. *Coruſcis ilicibus*, foliorum motu coruſcantibus. Æ. 1. 168.

706. *Ariete.*] Machina, quaſſandis muris comparata, Æ. 2. 492.

709. *Cernere ferro.*] Teſtatur Pierius codices antiquos fere omnes habere, *& decernere ferro*: ita ut in verſu ſyllaba redundet. Tamen Seneca legit *cernere*: ſic enim Ep. 58. *Quædam ſimplicia in uſu erant ſicut cernere ferro inter ſe dicebant: Virgilius hoc probabit tibi* &c. Muretus hujus item locutionis exempla affert ex Ennio & Actio.

Atque illi, ut vacuo patuerunt æquore campi,
Procursu rapido conjectis eminus hastis,
Invadunt Martem clypeis atque ære sonoro:
Dat gemitum tellus: tum crebros ensibus ictus
Congeminant: fors & virtus miscentur in unum.
Ac velut ingenti Sila, summove Taburno,
Quum duo conversis inimica in prælia tauri
Frontibus incurrunt, pavidi cessere magistri:
Stat pecus omne metu mutum, mussantque juvencæ,
Quis pecori imperitet, quem tota armenta sequantur:
Illi inter sese multa vi vulnera miscent,
Cornuaque obnixi infigunt: & sanguine largo
Colla armosque lavant: gemitu nemus omne remugit:
Haud aliter Tros Æneas & Daunius heros
Concurrunt clypeis: ingens fragor æthera complet.
Juppiter ipse duas æquato examine lances
Sustinet, & fata imponit diversa duorum:
Quem damnet labor, & quo vergat pondere lethum.
Emicat hic, impune putans, & corpore toto
Alte sublatum consurgit Turnus in ensem:

INTERPRETATIO.

Illi autem, postquam campi aperti sunt spatiosa planitie, celeri incursu procul vibratis hastis incipiunt pugnam clypeis æreis sonantibus: Terra reddit gemitum: deinde infligunt gladiis frequentes ictus: fors & fortitudo confunduntur simul. Et quemadmodum in *magna Sila aut alto Taburno, quando duo tauri obversis capitibus congrediuntur in certamen hostile: pastores timidi fugerunt, armentum totum manet tacitum* præ *timore, & juvencæ mugientes* expectant, *quis dominetur armento, cui tota armenta pareant: illi confundunt inter se plagas multo robore, & obluctantes infigunt cornua, & tingunt colla atque humeros multo sanguine: tota sylva reboat gemitu. Non aliter Æneas Trojanus & heros Dauni filius incurrunt* in *clypeos: magnus fragor ferit cælum. Ipse Jupiter librat duas lances examine æquato, & addit* lancibus *fata opposita amborum:* ut videat, *cui labor male succedat, aut quo pondere mors inclinet. Tunc Turnus exilit, & toto corpore exurgit in gladium alte erectum, existimans* id futurum *impunitum,*

NOTÆ.

712. *Clypeis atque ære sonoro.*] Clypeis æreis ictuum inflictu sonantibus. Sic G. 2. 192. *Pateris libamus & auro.*

715. *Sila .... Taburno.*] *Sila*, sylva ingens Apennini montis, adhuc nomen antiquum retinens, in Brutiis nunc *Calabre citericure*; circa Consentiam urbem, quæ hodie *Consenza. Taburnus*, mons olivifer in Samnio Campaniæ confini, furcas sive angustias Caudinas a septentrione obvallans, nunc *Tabor*, vel *Taburo.* Ita Cluverius.

718. *Mussantque juvencæ.*] Timide & quasi tacite mugiunt; videturque ipso vocabulo vox juvencarum expressa.

722. *Armos.*] Humeros. Æ. 10. 894.

723. *Daunius.*] Turnus, Dauni filius. Æ. 7. 56.

725. *Æquato examine lances* &c.] Locus imitatus ex Homero Iliad. 22. 209. ubi Jupiter Hectoris & Achillis fata lancibus imponit. Is autem morti destinatus putatur, cujus fatum præponderat, & magis ad terram accedit. *Examen*, filum est sive lingula in medio bilancis pendulæ, cujus momentis judicatur quo pondus vergat.

727. *Quem damnet labor.*] Juxta Scali-

Et ferit, exclamant Troes, trepidique Latini:
Arrectæque amborum acies, at perfidus ensis
Frangitur, in medioque ardentem deserit ictu,
Ni fuga subsidio subeat, fugit ocyor Euro,
Ut capulum ignotum dextramque aspexit inermem.
Fama est, præcipitem, quum prima in prælia junctos
Conscendebat equos, patrio mucrone relicto,
Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuisse Metisci.
Idque diu, dum terga dabant palantia Teucri,
Suffecit: postquam arma Dei ad Vulcania ventum est,
Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu
Dissiluit: fulva resplendent fragmina arena.
Ergo amens diversa fuga petit æquora Turnus,
Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbes.
Undique enim densa Teucri inclusere corona:
Atque hinc vasta palus, hinc ardua mœnia cingunt.
Nec minus Æneas quanquam tardante sagitta
Interdum genua impediunt, cursumque recusant
Insequitur: trepidique pedem pede fervidus urget.
Inclusum veluti siquando in flumine nactus
Cervum, aut puniceæ septum formidine pennæ,
Venator cursu canis & latratibus instat.

INTERPRETATIO.

& ferit Æneam. Trojani & turbidi Latini clamant, & amborum exercitus suspensi. Sed gladius infidus rumpitur, & deserit ferventem in medio ictu, nisi fuga succedat in *auxilium. Fugit velocior Euro, quando vidit manubrium incognitum, & manum exarmatam. Fama perhibet, Turnum inconsultum, cum conscenderet equos jugatos ad primum certamen, dum properat, omisso gladio paterno, sumpsisse gladium aurigæ* sui *Metisci. Is quidem diu sufficiens* fuit, *dum Trojani objiciebant* ipsi *terga fugientia : sed quando ventum est ad arma Dei Vulcani, gladius mortali* manu factus *fractus est ictu, veluti glacies fragilis : fragmina relucent* in *fulva arena. Itaque Turnus attonitus adit fugiens campos remotos : & miscet dubios circuitus, nunc huc, deinde illuc. Nam Trojani undique cinxerunt* eum *spissa multitudine; & hinc magna palus, hinc alti muri sepiunt. Æneas non segnius persequitur, & ardens tangit pede pedem timentis : quamvis aliquando genua Æneæ impediant & negent cursum, vulnere sagittæ remorante. Quemadmodum canis venaticus, cum aliquando reperit cervum deprehensum in fluvio, aut circundatum formidine plumarum rubrarum, si imminet* ei *cursu & latratu :*

NOTÆ.

gerum: *a quo labor frustra suscipiatur.* Juxta alios, *quem labor infelix addicat morti.* Juxta alios, *quem felix labor damnet votis, obnoxium reddat votis exolvendis* : quomodo Ecl. 5. 80. *Damnabis tu quoque votis.* Cæteri nugantur.

733. *Euro.*] Vento orientali. G. 1. 371.

736. *Patrio mucrone.*] Quem Dauno, Turni patri, Vulcanus fecerat, supra, v. 90.

737. *Trepidat.*] Properat, Æ. 9. 114.

738. *Palantia.*] Vaga. Æ. 10. 674.

739. *Dei ad Vulcania.*] Vulcani Dei, qui Veneris rogatu ensem, clypeum, galeam, Ænea fecerat, Æ. 8. 370, 620.

740. *Futilis.*] Fragilis, inutilis. Æ. 11. 339.

746. *Sagitta.*] Qua vulneratus fuerat v. 319. Sanatus ab Iapi & Venere, v. 411.

750. *Puniceæ formidine pennæ.*] Fune rubris & versicoloribus plumis distincto ad

Ille autem insidiis & ripa territus alta,
Mille fugit refugitque vias: at vividus Umber
Hæret hians: jam jamque tenet, similisque tenenti
Increpuit malis, morsuque elusus inani est.
Tum vero exoritur clamor, ripæque lacusque
Responsant circa, & cœlum tonat omne tumultu.
Ille simul fugiens, Rutulos simul increpat omnes:
Nomine quemque vocans: notumque efflagitat ensem.
Æneas mortem contra præsensque minatur
Exitium, si quisquam adeat: terretque trementes,
Excisurum urbem minitans, & saucius instat.
Quinque orbes explent cursu, totidemque retexunt
Huc, illuc, nec enim levia aut ludicra petuntur
Præmia, sed Turni de vita & sanguine certant.
Forte sacer Fauni foliis oleaster amaris
Hic steterat, nautis olim venerabile lignum:
Servati ex undis ubi figere dona solebant
Laurenti divo, & votas suspendere vestes:
Sed stirpem Teucri nullo discrimine sacrum
Sustulerant, puro ut possent concurrere campo.

INTERPRETATIO.

Ille vero territus insidiis & alto margine fluvii, *fugit & refugit* per *mille vias*: *sed acer* canis *ex Umbria adhæret* ipsi *hians*, *& jamjam apprehendit*, *& similis apprehendenti insonuit dentibus*, *& deceptus est vano morsu. Tunc autem clamor emittitur*, *& ripæ & lacus respondent circum*, *& totum cœlum sonat tumultu. Ille* Turnus *simul fugit*, & *simul objurgat omnes, appellans unumquemque nomine* suo, *& petit ensem solitum. Contra Æneas intentat necem & præsentem ruinam*, *si ullus adeat* Turnum: *& terret trepidos*, *minitans se eversurum urbem & urget* eum licet *vulneratus. Conficiunt cursu quinque circuitus*, *& totidem relegunt*, *huc*, *illuc*: *non enim quæruntur præmia tenuia aut ludicra*, *sed contendunt de vita & sanguine Turni. Forte sacratus oleaster Fauni frondibus amaris hic fuerat*, *arbor quondam veneranda nautis*: *ubi* nautæ *erepti e naufragio solebant affigere dona Deo il*li *Laurentino*, *& suspendere vestimenta devota. Sed Trojani absciderant sine discrimine sacram arborem*, *ut possent pugnare campo expedito.*

NOTÆ.

terrendas feras. *Linea* vocatur a Seneca Philosopho & Tragico; *formido*, a Virgilio & Lucano; *pennæ formidatæ* ab Ovidio. De *puniceo colore*, rubro, E. 5. 17.

753. *Umber.*] Canis ex Umbria, Italiæ septentrionali regione: a septentrione mari Hadriatico definita; a meridie fere Tiberi & Nare amnibus: Apennini jugis aspera, nunc fere capit ducatum *Urbinatem*, *Spoletanum*, & *Anconitanam* marchiam.

766. *Fauni oleaster.*] De *Fauno* Deo Laurentinorum, Latini patre aut avo, Æ. 7. 47. &c. *Oleaster*, olea sylvestris, sæpe pro templis constituta suspendendis donariis: quia vivacitas hujus arboris tanta est, ut multis confixa clavis, nihil tamen lædatur.

768. *Dona.*] Tabulas naufragii testes, & vestimenta. Sic enim Horat. Od. l. 1. 5. 13. *Me tabula sacer votiva paries indicat, uvida suspendisse potenti vestimenta maris Deo.*

770. *Stirpem sacrum.*] *Stirps* pro arbore, etiam masculini generis. G. 2. 379. Infra, v. 781. *Lentoque in stirpe moratus.*

771. *Puro campo.*] Vacuo absque impedimentis. Horat. Epist. l. 2. 2. 71. *Puræ sunt plateæ, nihil ut meditantibus obstet.* Æ. 11. 711.

Hic hasta Æneæ stabat: huc impetus illam
Detulerat fixam, & lenta in radice tenebat.
Incubuit, voluitque manu convellere ferrum
Dardanides, teloque sequi quem prendere cursu
Non poterat. Tum vero amens formidine Turnus,
Faune, precor, miserere, inquit: tuque optima ferrum
Terra tene; colui vestros si semper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.
Dixit: opemque Dei non cassa in vota vocavit.
Namque diu luctans, lentoque in stirpe moratus,
Viribus haud ullis valuit discludere morsus
Roboris Æneas. Dum nititur acer, & instat,
Rursus in aurigæ faciem mutata Metisci
Procurrit, fratrique ensem Dea Daunia reddit.
Quod Venus audaci Nymphæ indignata licere,
Accessit, telumque alta ab radice revellit.
Olli sublimes, armis animisque refecti,
Hic gladio fidens, hic acer & arduus hasta,
Assistunt contra, certamine Martis anheli.
Junonem interea rex omnipotentis Olympi
Alloquitur fulva pugnas de nube tuentem.
Quæ jam finis erit, conjux? quid denique restat?
Indigetem Æneam scis ipsa & scire fateris
Deberi cœlo, fatisque ad sidera tolli.

INTERPRETATIO.

Hasta Æneæ hærebat illic: impetus illam impulerat illuc fixam, & retinebat in radice tenaci. Trojanus Æneas *institit, & voluit manu extrahere* hastam *ferratam: & assequi hasta* eum, *quem non poterat attingere cursu. Tum vero Turnus exanimatus metu, ait:* O *Faune, oro miserere: & tu, o bona terra, retine ferrum: si fovi semper vestros cultus, quos Æneas contra reddidit bello profanos. Dixit: neque imploravit auxilium Dei in vota inutilia. Nam Æneas, diu obnixus & moratus in tenaci radice, nullo robore potuit solvere tenacitatem ligni. Dum* Æneas *ardens conatur & urget: Dea filia Dauni, iterum conversa in formam aurigæ Metisci accurrit, & reddit gladium fratri. Venus irata* quod *id liceret audaci Nymphæ, venit & extraxit hastam e profunda radice. Illi alti, reparati animis & armis, hic confidens ensi, hic ferox & sublimis hasta, stant oppositi, anhelantes prælio Martis. Interim rex cœli omnipotentis affatur Junonem, spectantem prælia e rutila nube:* O *uxor, quis nunc finis erit? quid demum superest?* Tu *ipsa nosti & fateris* te *nosse Æneam destinari Divum cœlo, & fatis evehi ad astra.*

NOTÆ.

773. *Lenta.*] Tenaci. Sic dicitur *Lenta pix*, G. 4. 41. *lentum gluten*. Ibid. 161.

83. *Morsus roborii.*] Tenacitatem oleaginæ radicis quasi mordicus hastam tenentis. *Robur* itaque durum quodvis lignum est, ut jam notavimus. G. 1. 162.

785. *Dea Daunia.*] Juturna, Turni soror, Dauni filia, supra, v. 139.

791. *Omnipotentis Olympi.*] Æ. 10. 1.

793. *Quæ finis.*] Nomen interdum Virgilio etiam fœmininum. Æ. 5. 384.

794. *Indigetem Æneam.*] Indigetes Dii, qui primo *in* terra *degentes*, inde in cœlum traducti fuerant: Talis præcipue Æneas; quem Livius testatur, non tantum *indigetem* dictum fuisse, sed etiam *Jovem indige-*

Quid ſtruis? aut qua ſpe gelidis in nubibus hæres?
Mortalin' decuit violari vulnere Divum?
Aut enſem, quid enim ſine te Juturna valeret?
Ereptum reddi Turno, & vim creſcere victis?
Deſine jam tandem precibuſque inflectere noſtris:
Nec te tantus edat tacitam dolor, & mihi curæ
Sæpe tuo dulci triſtes ex ore recurſent.
Ventum ad ſupremum eſt. Terris agitare vel undis
Trojanos potuiſti, infandum accendere bellum,
Deformare domum, & luctu miſcere hymenæos:
Ulterius tentare veto. Sic Juppiter orſus:
Sic Dea ſubmiſſo contra Saturnia vultu,
Iſta quidem quia nota mihi tua magna voluntas
Juppiter, & Turnum & terras invita reliqui.
Nec tu me aëria ſolam nunc ſede videres
Digna indigna pati: ſed flammis cincta ſub ipſa
Starem acie, traheremque inimica in prælia Teucros.
Juturnam miſero fateor ſuccurrere fratri
Suaſi, & pro vita majora audere probavi:
Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum.
Adjuro Stygii caput implacabile fontis,

INTERPRETATIO.

Quid paras? aut qua ſpe manes in frigidis nubibus? An decuit Divum illum *lædi plaga* inflicta a *mortali? aut gladium ſubductum reddi Turno, & robur augeri victis: nam quid Iuturna poſſet abſque te? Ceſſa nunc denique, & flectaris meo rogatu: nec tantus dolor angat te tacitam, ſed mæſtæ ſollicitudines* tuæ *innoteſcant mihi ſæpe e tuo dulci ore. Ventum eſt ad ultimum. Potuiſti inſectari Trojanos terra & mari, excitare dirum bellum, fædare domum* Latini, *& turbare calamitatibus nuptias: prohibeo te aggredi* quicquam *præterea. Sic Iupiter locutus* eſt: *ſic Dea Saturni filia contra* reſpondit *dejecto vultu*: O *magne Iupiter, deſerui & Turnum & terras invita, quod quidem tua voluntas mihi eſſet cognita*: alioqui, *non videres me jam ſolam in aëria regione tolerare digna & indigna; ſed circundata ignibus eſſem in ipſo exercitu, & vocarem Trojanos in adverſa certamina. Fateor, ſuaſi* ut *Iuturna auxiliaretur fratri* ſuo *infortunato, & approbavi ut ſuſciperet majora pro vita ejus; non tamen* ita *ut jacula intenderet, neque ut arcum: juro per originem inexorabilem fontis Stygii,*

NOTÆ.

tem. G. 1. 498.

798. *Aut enſem* &c.] Merito ſane accuſatur Virgilius indiligentiæ, in hoc Turni cum Ænea certamine. I. Quod eos armis ita imparibus inter ſe commiſerit. Hinc enim Æneas galea, clypeo, enſe cœleſti armatus: inde Turnus gladio mortali ac futili. II. Quod ubi ſuus Turno gladius, item cœleſtis, redditus eſt: Jovem inducat ea de re quaſi contra jus facta ſit, conquerentem. III. Quod Turnum ita bonæ rectæque mentis expertem deſcribat, ut recuperato enſe ſuo uti non meminerit, ſed eo omiſſo ſe ſaxi impulſu defendat, v. 896.

804. *Accendere bellum* &c.] Excitata ex inferis furia, quæ fœdus Latini cum Ænea diſturbaret, Æ. 7. 323. *Hymenæos.*] Nuptias, G. 3. 60.

810. *Nec tu me aëria* &c.] Supple, *niſi tua voluntas mihi nota eſſet, niſi prohibuiſſes.*

814. *Suaſi.*] Supra, v. 157.

816. *Stygii* &c.] Fontis inferni, Æ. 6. 323. Per hunc Dii jurare ſolent, cauſam

Una ſuperſtitio ſuperis quæ reddita divis.
Et nunc cedo equidem, pugnaſque exoſa relinquo.
Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
Pro Latio obteſtor, pro majeſtate tuorum:
Quum jam connubiis pacem felicibus, eſto,
Component, quum jam leges & fœdera jungent:
Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri jubeas, Teucroſque vocari:
Aut vocem mutare viros, aut vertere veſtes.
Sit Latium, ſint Albani per ſecula reges:
Sit Romana potens Itala virtute propago:
Occidit, occideritque ſinas cum nomine Troja.
Olli ſubridens hominum rerumque repertor,
Es germana Jovis, Saturnique altera proles:
Irarum tantos volvis ſub pectore fluctus?
Verum age, & inceptum fruſtra ſummitte furorem:
Do quod vis: & me victuſque volenſque remitto.
Sermonem Auſonii patrium moreſque tenebunt:

INTERPRETATIO.

quæ ſola religio impoſita eſt Diis cæleſtibus. Et nunc quidem cedo, & averſata pugnas relinquo eas: *Peto a te pro Latio, pro dignitate tuorum* Latinorum, *id quod nulla lege fatorum continetur*: ſcilicet *quando jam conſtituent pacem fauſto conjugio* (itaque *ſit*) *quando jam ſociabunt leges & fœdera: ne imperes*, ut *Latini indigenæ amittant nomen antiquum, neve* imperes ut *fiant Trojani & appellentur Trojani, aut* ut *viri* illi *mutent linguam, aut convertant veſtimenta. Sit in æternum Latium, ſint reges Albani, ſit poſteritas Romana potens fortitudine: Troja cecidit, permitte etiam* ut *ceciderit cum* ſuo *nomine. Auctor rerum & hominum reſpondit illi ſubridens.* Tu *es ſoror Iovis, & ſecunda ſoboles Saturni*: an *verſas in animo tantos fluctus irarum? Sed age, & mitiga furorem fruſtra ſuſceptum: concedo quod petis, ac me ſubmitto & ſponte & ſuperatus* tuis precibus. *Itali ſervabunt linguam patriam & conſuetudines*,

NOTÆ.

habes G. 3. 551.

817. *Superſtitio ſuperis reddita.*] *Superſtitio* gravis & formidoloſa religio, metus religioſus. *Reddita*: Explicat Servius, *data & impoſita*: compoſitum pro ſimplici. Explicant Paſſeratius, Germanus, Cerdanus, *viciſſim repoſita ſuperis Diis ab inferis*: cum enim inferi ſuperis ſubjecti ſint multis in rebus; hac una re ſuperi viciſſim inferis ſubditi ſunt, ut per ſtyga jurare cogantur.

823. *Indigenas Latinos.*] Itaque Virgilius Latinorum nomen, non a Latino rege profectum, ſed multo antiquius cenſet: ut diximus Æ. 1. 10. Quamquam aliter cenſet Dionyſius: aitque vocatos eos ante Latinum regem, *Aborigines*, Æ. 7. 181. Æ. 8. 314. ubi quærimus, an reipſa *Aborigines indigenæ*, id eſt in ipſa Italia nati; an vero aliunde advecti ſint. *Teucros*, Æ. 1. 239. *Latium*, Æ. 7. 54. *Albani reges*, ab Aſcanio inſtituti, Æ. 6. 763. Æ. 8. 48.

830. *Es germana Jovis* &c.] Senſus eſt juxta Servium. *Tu quidem mea es ſoror, & filia Saturni: unde non mirum eſt tantam te iracundiam animo concepiſſe. Potentiſſimi enim quique, iræ retinentiſſimi ſunt.* Juxta me ſecundus verſus cum interrogatione legendus eſt, ut ſenſus ſit. *Tu quidem mea ſoror es, & Saturni filia: quid ergo irarum tantos volvis ſub pectore fluctus?* Quod affine eſt iis quæ dicta ſunt Æ. 1. 15. *Tantæne animis cæleſtibus iræ?* Et vero addit, ſe victam volentemque fatis iram ſuam voluntatemque ſubmittere &c.

834. *Auſonii.*] Itali, quos prius Latinos vocavit. Æ. 7. 54.

Utque eſt, nomen erit: commiſti corpore tantum
Subſident Teucri, morem rituſque ſacrorum
Adjiciam: faciamque omnes uno ore Latinos.
Hinc genus Auſonio miſtum quod ſanguine ſurget,
Supra homines, ſupra ire Deos pietate videbis.
Nec gens ulla tuos æque celebrabit honores.
Annuit his Juno, & mentem lætata retorſit.
Interea excedit cœlo, nubemque reliquit.
His actis, aliud genitor ſecum ipſe volutat:
Juturnamque parat fratris dimittere ab armis.
Dicuntur geminæ peſtes, cognomine Diræ:
Quas & tartaream Nox intempeſta Megæram
Uno eodemque tulit partu: paribuſque revinxit
Serpentum ſpiris, ventoſaſque addidit alas.
Hæ Jovis ad ſolium ſævique in limine regis
Apparent, acuuntque metum mortalibus ægris:
Siquando letum horrificum morboſque Deum rex
Molitur, meritas aut bello territat urbes.
Harum unam celerem demittit ab æthere ſummo
Juppiter, inque omen Juturnæ occurrere juſſit.
Illa volat, celerique ad terram turbine fertur:
Non ſecus ac nervo per nubem impulſa ſagitta,
Armatam ſævi Parthus quam felle veneni,
Parthus ſive Cydon, telum immedicabile, torſit
Stridens, & celeres incognita tranſilit umbras.

INTERPRETATIO.

& nomen eorum *erit quale eſt: tantummodo Trojani juncti connubiis* illic *ſedebunt: addam modos & ceremonias ſacrorum, & faciam omnes Latinos unius linguæ. Videbis poſteritatem, quæ hinc orietur miſta ſanguine Italo, pietate ſuperare homines, ſuperare Divos. Nec ulla natio adeo celebrabit cultum tuum. Juno aſſenſa eſt* verbis, *& gaudens convertit animum. Interim abiit ex aëre & reliquit nubem. His perfectis, pater ipſe volvit aliud ſecum, & meditatur deducere Iuturnam a pugna fratris. Dicuntur* eſſe *duæ peſtes, nomine Diræ: quas & infernam Megæram, Nox profunda edidit uno & eodem partu, & implicuit ſimilibus nexibus anguium, & applicuit* eis *alas celeres. Hæ adſunt ante ſolium Iovis & in veſtibulo ſeveri* illius *regis, & excitant timores miſeris hominibus: ſi aliquando rex Deorum parat horribilem necem ac morbos, aut terret bello urbes* quæ id *meruerunt. Iupiter mittit ex alto cælo unam illarum velocem, & imperavit portentum illud offerri Iuturnæ. Illa* dira *volat & labitur in terras veloci impetu: non aliter ac ſagitta per aërem immiſſa nervo, quam Parthus ſive Cydon conjecit imbutam felle diri veneni*, ut ſit *jaculum immedicabile, trajicit ſtridens & improviſa leves umbras.*

NOTÆ.

835. *Commiſti corpore.*] Initis conjugiis.

845. *Cognomine Diræ.*] Apud inferos *Furiæ*, in medio *Harpyiæ*: in cœlo *Diræ* & *Jovis canes* dictæ. Æ. 3. 211. Et vero cum Virgilius ait eas eſſe duas numero, eodemque cum Megæra furia partu editas: innuit diras ipſas, eſſe furias alias duas, *Tiſiphonen*, & *Alecto*. Æ. 6. 572. Noctis & Acherontis dicuntur filiæ.

846. *Nox intempeſta.*] Obſcura, media, ad agendum intempeſtiva. Æ. 3. 587.

857. *Felle veneni.*] Veneno amaro: aut felle venenato.

858. *Parthus* &c.] Parthi ſagittandi ar-

Talis se sata Nocte tulit, terrasque petivit.
Postquam acies videt Iliacas, atque agmina Turni,
Alitis in parvæ subito collecta figuram:
Quæ quondam in bustis aut culminibus desertis
Nocte sedens, serum canit importuna per umbras:
Hanc versa in faciem, Turni se pestis ad ora
Fertque refertque sonans, clypeumque everberat alis.
Illi membra novus solvit formidine torpor:
Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæsit.
At procul ut diræ stridorem agnovit & alas:
Infelix crines scindit Juturna solutos,
Unguibus ora soror fœdans, & pectora pugnis.
Quid nunc te tua Turne potest germana juvare?
Aut quid jam miseræ superat mihi? qua tibi lucem
Arte morer? talin' possum me opponere monstro?
Jam jam linquo acies. Ne me terrete timentem
Obscænæ volucres: alarum verbera nosco,
Letalemque sonum: nec fallunt jussa superba
Magnanimi Jovis. Hæc pro virginitate reponit?
Quo vitam dedit æternam? cur mortis adempta est
Conditio? possem tantos finire dolores
Nunc certe, & misero fratri comes ire per umbras,

INTERPRETATIO.

Filia Noctis talis intulit se & adivit terras. Quando cernit exercitum Trojanum & exercitum Turni, statim contracta in formam parvæ avis, quæ aliquando nocte manens in sepulcris aut in tectis desertis, sero canit ingrata per tenebras: Dira mutata hanc in speciem, fert ac refert se stridens circa vultum Turni, & ferit alis clypeum ejus. *Novus torpor debilitat ipsi membra timore: & capilli subrecti* sunt *horrore, & vox stetit* in *gutture. At misera Iuturna, quando procul animadvertit stridorem & volatum Diræ: lacerat capillos sparsos, turpans vultum unguibus & pectus ploratu*, quia erat *soror*, aitque: O *Turne, quomodo tua soror potest jam succurrere tibi? aut quid jam restat infelici mihi? quo artificio producam tibi vitam? an possum objicere me tali portento? Nunc nunc desero exercitum. Ne terreatis me* jam *timentem, o infaustæ aves: cognosco verbera alarum* vestrarum *& sonitum mortiferum: nec dura imperia magni Iovis decipiunt me.* An *reddit ista* mihi *pro virginitate* erepta? *Cur dedit* mihi *vitam perpetuam? cur ablata est* mihi *lex moriendi? jam certe possem terminare tantos dolores, & ire socia fratri misero inter umbras,*

NOTÆ.

te nobiles, E. 1. 62. *Cydon.*] Incola urbis, quæ *Cydon* ipsa quoque dicta est, in Creta sive Candia insula. E. 10. 59.

862. *Alitis in parvæ* &c.] *Noctua* ab interpretibus intelligitur: quia v. 864. dicitur *nocte sedens*: tum quia minor est quam *bubo*, unde *parva*: tum quia deserta loca incolit, bubo frequenter urbana ædificia. Et licet *noctua* Athenienfibus boni ominis haberetur; omen erat in volatu faustum, non in cantu: at hic, *canit importuna: fertque refertque sonans.* De *bustis*, Æ. 4. 494.

876. *Obscænæ volucres.*] Funestæ & mali ominis. Æ. 3. 262.

878. *Pro virginitate.*] Quam Juturnæ rapuerat Jupiter, v. 140.

Jam mortalis ego. Haud quicquam mihi dulce meorum
Te ſine frater erit. O quæ ſatis ima dehiſcat
Terra mihi, maneſque Deam demittat ad imos.
Tantum effata, caput glauco contexit amictu
Multa gemens, & ſe fluvio Dea condidit alto.
Æneas inſtat contra, telumque coruſcat
Ingens arboreum, & ſævo ſic pectore fatur:
Quæ nunc deinde mora eſt? aut quid jam Turne retractas?
Non curſu, ſævis certandum eſt comminus armis.
Verte omnes tete in facies, & contrahe quicquid
Sive animis ſive arte vales: opta ardua pennis
Aſtra ſequi, clauſumque cava te condere terra.
Ille, caput quaſſans: Non me tua fervida terrent
Dicta, ferox: Dii me terrent, & Juppiter hoſtis.
Nec plura effatus, ſaxum circumſpicit ingens:
Saxum antiquum, ingens, campo qui forte jacebat
Limes agro poſitus, litem ut diſcerneret arvis.
Vix illud lecti bis ſex cervice ſubirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.
Ille manu raptum trepida torquebat in hoſtem
Altior inſurgens & curſu concitus heros.

INTERPRETATIO.

Si *ego nunc* eſſem *mortalis. Nihil quicquã meorum* bonorum *jucundum erit mihi abſque te, o frater. O quæ terra ſatis profunda aperietur mihi & detrudet* me *Divam ad infimas umbras!* Eo uſque locuta, *Dea texit caput viridi velamine, gemens valde, & immiſit ſe in profundum flumen. Contra Æneas urget, & quaſſat haſtam magnam, arboream: & ſic loquitur duro animo: Quæ jam deinceps eſt mora? aut qui jam recuſas, o Turne? non pugnandum eſt curſu, ſed propiis duris armis. Muta te in omnes formas, & collige quicquid potes ſive virtute ſive dolo: opta adire alis alta ſidera, & occultare te abſtruſum cava tellure. Ille* Turnus *commovens caput* ait: *Dure* hoſtis, *tua ſuperba verba non terrent me: Dii, & Iupiter adverſus, me terrent. Nec locutus plura, aſpicit magnum ſaxum: ſaxum magnum, vetus, qui forte terminus erat conſtitutus* in *campo, ut dirimeret lites* de *campis. Duodecim electi* viri *difficile ſufferrent illud collo*, tales, *qualia* ſunt *corpora hominum, quæ terra jam profert. Ille heros aſſurgens altius & invectus curſu, mittebat in hoſtem* hoc ſaxum *apprehenſum manu tremente.*

NOTÆ.

882. *Jam mortalis ego, haud* &c.] Alii codices habent: *Immortalis ego! aut* &c.

884. *Manes.*] Inferos. Æ. 6. 743.

885. *Glauco amictu.*] Ex colore aquarum, quibus præerat Nais Juturna, v. 139.

886. *Fluvio.*] Tiberi: unde in lacum ſuum, qui influit in Tiberim, facilis fuit via, v. 139.

887. *Coruſcat.*] Active. Æ. 5. 642.

898. *Limes ... litem ut* &c.] *Limes* dictus eſt, ſaxum vel via *lima*, hoc eſt *obliqua, tranſverſa*, diſcernendis agris conſtituta. Hinc *lis* dicta creditur a *limes*, quod primæ lites & cotentiones de limitibus fuerint. Alia tamen *litis* etyma affert Voſſius.

899. *Bis ſex* &c.] Locus ex duobus Homericis expreſſus: Iliad. 5. v. 302 ubi Diomedes ſaxum in Æneam immittit, quale vix duo temporis Homerici homines ferrent. Iliad. 21. v. 405. ubi Minerva ſaxo Martem percutit, qui agris limes erat poſitus. Quam indiligenter virgilius id Turno tribuerit, diximus ſupra, v. 798.

Sed neque currentem se nec cognoscit euntem,
Tollentemve manu saxumque immane moventem.
Genua labant, gelidus concrevit frigore sanguis.
Tum lapis ipse viri vacuum per inane volutus,
Nec spatium evasit, totum nec pertulit ictum.
Ac velut in somnis oculos ubi languida pressit
Nocte quies, nequicquam avidos extendere cursus
Velle videmur, & in mediis conatibus ægri
Succidimus: non lingua valet, non corpore notæ
Sufficiunt vires: nec vox nec verba sequuntur:
Sic Turno, quacunque viam virtute petivit,
Successum Dea dira negat. Tum pectore sensus
Vertuntur varii. Rutulos aspectat & urbem,
Cunctaturque metu, telumque instare tremiscit:
Nec quo se eripiat, nec qua vi tendat in hostem:
Nec currus usquam videt, aurigamque sororem.
Cunctanti telum Æneas fatale coruscat,
Sortitus fortunam oculis: & corpore toto
Eminus intorquet. Murali concita nunquam
Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
Dissultant crepitus. Volat atri turbinis instar
Exitium dirum hasta ferens, orasque recludit
Loricæ, & clypei extremos septemplicis orbes
Per medium stridens transit femur. Incidit ictus
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Consurgunt gemitu Rutuli, totusque remugit
Mons circum, & vocem late nemora alta remittunt.

INTERPRETATIO.

Sed neque cognoscit se currentem, neque irruentem, aut erigentem manu & versantem saxum grande. Genua titubant, sanguis gelidus cogitur frigore. Præterea saxum ipsum hominis rotatum per aërem, nec pertransiit intervallum, nec servavit totam vim. Et quemadmodum nocte in somnis, quando languida quies clausit oculos, frustra videmur velle producere cursus optatos, & infirmi deficimus in medio impetu: lingua non viget, vires solitæ non suppetunt in *corpore: nec vox nec verba erumpunt: Sic Dira divina abnuit Turno successum, quacumque vi tentavit modum. Tunc diversæ sententiæ agitantur* ejus *animo. Respicit Rutulos & urbem: & moratur* præ *timore, & timet hastam imminentem: nec cernit usquam quo se subducat, nec quo robore irruat in hostem, nec currum, nec sororem aurigam. Æneas incutit moranti hastam letalem, explorans oculis opportunitatem: & procul immittit toto corpore. Nunquam saxa sic sonant pulsa murali machina: nec tanti crepitus eduntur fulmine. Hasta portans sævam mortem volat sicut nigrans procella, & aperit extremitates thoracis, & sinuosos circuitus clypei septemplicis: stridens penetrat per medium femur: Turnus magnus cadit percussus in terram flexo poplite. Rutuli surgunt* cum *lamentis, & mons totus reboat circum, & profundæ sylvæ late reddunt vocem.*

NOTÆ.

924. *Oras loricæ* &c.] Extremitates loricæ, quæ femur attingunt: & extremitates imi clypei, quem tegendo capiti altius sustulerat.

925. *Septemplicis.*] Septem coriis, aut laminis ferreis æreisve contexti.

Ille, humilis supplexque, oculos dextramque precantem
Protendens: Equidem merui, nec deprecor, inquit:
Utere sorte tua: miseri te si qua parentis
Tangere cura potest, oro, fuit & tibi talis
Anchises genitor, Dauni miserere senectæ:
Et me, seu corpus spoliatum lumine mavis,
Redde meis. Vicisti, & victum tendere palmas
Ausonii videre: tua est Lavinia conjux.
Ulterius ne tende odiis. Stetit acer in armis
Æneas, volvens oculos, dextramque repressit.
Et jam jamque magis cunctantem flectere sermo
Cœperat: infelix humero quum apparuit ingens
Balteus, & notis fulserunt cingula bullis
Pallantis pueri: victum quem vulnere Turnus
Straverat, atque humeris inimicum insigne gerebat.
Ille oculis postquam sævi monumenta doloris
Exuviasque hausit: furiis accensus & ira
Terribilis: Tune hinc spoliis indute meorum
Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas
Immolat, & pœnam scelerato ex sanguine sumit.
Hoc dicens, ferrum adverso sub pectore condit
Fervidus: ast illi solvuntur frigore membra,
Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

INTERPRETATIO.

Ille abjectus & supplex, intendens oculos & dexteram supplicantem, ait: Sane merui, nec precor ut ne me occidas: *fruere tua fortuna: si ulla cura miseri patris potest commovere te, oro miserere senectutis Dauni: fuit quoque tibi talis Anchises pater: & redde meis*, vel *me* vivum; *vel, si mavis, cadaver privatum luce. Vicisti, & Itali viderunt me victum tendere* tibi *manus: Lavinia tua est uxor. Ne progredere ulterius odiis. Æneas constitit ferox in armis, torquens oculos, & retinuit manum. Et jam jam magis sermo* Turni *cœperat commovere morantem Æneam: quando magnus* ac *infaustus balteus Pallantis juvenis apparuit* in *humero* Turni, *& cingulum emicuit notis clavis, quem* juvenem *afflictum vulnere Turnus occiderat, & gestabat humero insigne hostile. Ille* Æneas, *quando percepit oculis monumentum crudelis luctus & spolia: inflammatus furore, & terribilis ira*, ait: *An tu, ornate spoliis meorum* sociorum *eripieris hinc mihi? Pallas, Pallas mactat te hoc ictu, & sumit supplicia ex impio sanguine. Hoc dicens, ardens occuluit ferrum intra pectus oppositum: illi autem* Turno *membra deficiunt* præ *frigore, & vita dolens abit cum gemitu ad umbras.*

NOTÆ.

934. *Dauni.*] De illo, Turni patre, v. 44.

942. *Balteus, & notis &c.*] *Balteus, cingulum* humero laterique circundatum: ornatum *bullis*, id est, clavis aureis. Æ. 9. 359. Balteum hunc Pallanti a se occiso Turnus eripuerat, Æ. 10. 496. Agnoscit eum Æneas ex pictura Danaidum, quarum facinus in eo expressum erat. Ibid. Tumque accidit, quod a poëta prædictum est, Ibid. v. 503. *Turno tempus erit, magno cum optaverit emptum intactum Pallanta, & cum spolia ista diemque oderit.*

952. *Indignata.*] Quod juvenis morte immatura moreretur, quod victus ab extero, quod regno & sponsa privatus, quod post spem veniæ conceptam.

FINIS.

TYPIS THEODORICIANIS.

INDEX VOCABULORUM OMNIUM QUÆ IN ECLOGIS, GEORGICIS, ET ÆNEIDE VIRGILII LEGUNTUR.

A.

A. E. 2: 43 | 3: 96 | 7: 6 | 8: 11, 40 | 10: 46 | G. 1: 64, 171, 174, 249, 367, 457 | G. 2: 310 | G. 3: 53, 74, 398 | G. 4: 14, 168, 423, 523 | Æ. 1: 23, 88, 190, 292, 375, 439, 529, 630, 734, 757 | 2: 8. 290, 375, 404, 429, 455, 480, 603, 611 | 3: 94, 130, 168, 335, 345, 536, 687 | 4: 230, 375 | 5: 45, 117, 121, 444, 476, 699, 777 | 6: 396, 500 | 7: 99, 132, 255, 708 | 8: 51, 130, 207, 331, 697 | 9: 322, 566, 603 | 10: 270, 788 | 11: 449, 577, 720, 750 | 12: 225, 292 | dulces à fontibus undæ. G. 2: 243 | quattuor à ventis. G. 4: 298 | à Tenedo. Æ. 2: 203, 255 | à Troia. Æ. 3: 149 | Æ. 6: 335.

Ab. E. 1: 8, 18, 54, 59 | 8: 68, 72, 76, 79, 84, 90, 94, 100, 104, 109 | 9: 15 | G. 1: 234, 319, 434, 443 | 2: 17, 53, 497 | 3: 35, 48, 187, 196, 281, 473, 505 | 4: 96, 286, 293, 403 | Æ. 1: 5, 114, 164, 373, 376, 489, 572, 600, 646 | 2: 2, 41, 65, 87, 91, 274, 282 | 3: 24, 98, 239, 447, 533, 570, 647 | 4: 79, 258, 356, 377, 574, 661 | 5: 12, 43, 84, 175, 299, 428, 452, 489, 542, 727, 810, 838 | 6: 55, 97, 234, 357, 385, 428 | 7: 25, 63, 106, 118, 141, 152, 181, 270, 281, 310, 484, 647, 770 | 8: 1, 115, 142, 319, 423, 517, 524, 541, 629 | 9: 35, 111, 125, 235, 375, 417, 644, 668, 769 | 10: 28, 126, 148, 164, 179, 198, 375, 454 | 11: 174, 226, 281, 301, 358, 499, 721, 743, 802, 853 | 12: 101, 298, 412, 446, 603, 621, 844, 853 | ab Argis, Æ. 10: 779 | ab Arpis. Æ. 10: 28 | ab integro naſcitur. E. 4: 5 | ab Jove. E. 3: 60 | Æ. 1: 384 | 6: 123 | 7: 219 | ab læva. Æ. 8: 460 | ab radice. G. 1: 20 | Æ. 12: 787 | ab ſede. Æ. 1: 274 | 7: 209, 324, 454 | ab uſque Pachyno. Æ. 7: 289 |

abactæ noctis. Æ. 8: 407 |

abacti ad litus. Æ. 11: 261 |

Abantem. Æ. 10: 427 |

Abantis. Æ. 3: 286 |

Abarim. Æ. 9: 344 |

Abas. Æ. 1: 125 | 10: 170 |

abde domo *equum*. G. 3: 96 |

abdiderat ſeſe. Æ. 2: 574 |

abdidit alte fugâ caput. G. 3: 422 | enſem lateri capulo tenus. Æ. 2: 553 | enſem cervice reflexa. Æ. 10: 536 | ventos ſpeluncis. Æ. 1: 64 | ſe in montes avius. Æ. 11: 810 |

abdit natam montibus. Æ. 7: 387 |

abdita intus ſpiramenta animæ. Æ. 9: 579 |

abducere à me *capreolos*. E. 2: 43 | gremiis pactas. Æ. 10: 79 |

abducite me terras, *in terras*. Æ. 3: 601.

abducta virgine. Æ. 7: 362.

abductis colonis. G. 1: 507 |

aduxere. retro capita ab ictu. Æ. 5: 428 |

abeat montibus. E. 7: 56 |

Abellæ, *genit.* Æ. 7: 740 |

aberat hinc. E. 1: 39 |

nec aberit uſquam Juno. Æ. 6: 91 |

abero nuſquam. Æ. 2: 620 |

abeſſem. Æ. 4: 681 |

abeſſet luctamen remo. Æ. 8: 89 |

abeſt. Æ. 1: 588 | 10: 25, 85 | Cæſar ab origine Tithoni. G. 3: 48 |

abeſto timor. Æ. 11: 14 |

abeunt. Æ. 3: 452 |

abeuntibus. Æ. 1: 200 |

abfore nihil credunt, quin. Æ. 8: 147 |

nec abfuit Deus dextræ. Æ. 7: 498 |

abi. Æ. 11: 366 |

abibat. Æ. 2: 382 | hoc *equo* victor bellis omnibus. Æ. 10: 852 |

abibis injuſſus ripam. Æ. 6: 375 | indictus carminibus. Æ. 7: 733 |

abibit dilapſus in aquas *Proteus*. G. 4: 410 | mihi non donatus. Æ. 5: 305 |

Abydi. G. 1: 207 |

abjectum. *maſc.* Æ. 10: 736 |

abies. E. 7: 66 | G. 2: 68 | pro *naui*. Æ. 8: 91 |

abiete. Æ. 2: 16 | 5: 663 | 8: 599 | pro *haſta*. Æ. 11: 667 |

abietibus. Æ. 9: 674 |

abii. Æ. 10: 670 |

abiiſſe. Æ. 2: 25 | abire fugâ. Æ. 4: 281 |

abiret. Æ. 10: 800 |

abis. Æ. 2: 675 | quo tantum mihi dexter? 5: 162 | quo

diverſus? 5:166| cur diverſus. 11 : 855.
abit. G. 3 : 225 | Æ. 1 : 419| 5 : 156 , 318 | 9 : 386 | ſub altum pectus *ſagitta.* 9 : 700 |
abito contentus galeâ. Æ. 5 : 314 |
abitum pararet. Æ. 8 : 214.
abjungens juvencum. G. 3 : 518 |
abjuratæ rapinæ , *plur.* Æ. 8 : 263 |
ablata pennis refugit. Æ. 3 : 258 |
abluam vulnera lymphis. Æ. 4 : 684 |
abluero me flumine. Æ. 2 : 720 |
abluta cæde. Æ. 9 : 818 |
abnegat adhibere manus. G. 3 : 456 | producere vitam. Æ. 2: 657|tibi conjugium. Æ. 7 : 424 |
quis abnuat talia. Æ. 4:108 |
abnueram Italiam concurrere Teucris. Æ. 10 : 8 |
nec abnuit omen Æneas. Æ. 5 : 531 |
abolere monumenta. Æ. 4: 497| Sichæum. Æ. 1:724| viſcera undis. G. 3: 560 |
aboleri dedecus armis. Æ. 11 : 789 |
aboleſcet gratia facti. Æ. 7 : 232 |
abreptas in ſaxa *naves.* Æ. 1: 112 |
abreptum divellere corpus. Æ. 4 : 600 |
abrumpere lucem. Æ. 4: 631| vitam. 8 : 579 | 9 : 497 |
abrumpit fas omne. Æ. 3 : 55 | ſermonem medium. Æ. 4 : 388 | ſomnos cura. G. 3 : 530 |
abrumpunt vincula puppes. Æ. 8 : 118 |
abruptis nubibus. Æ. 3: 199| procellis. G. 3 : 259 | vinclis. Æ. 11: 492 |
abrupto ſidere it nimbus. Æ. 12 : 451 |
in abruptum fertur mons. Æ. 12 : 687 | ſorbet fluctus *Charybdis.* 3 : 422 |
abſceſſu. Æ. 10 : 445 |
abſcidit. Æ. 3 : 418 |
abſcindens. G. 2 : 23 |
abſcindere veſtem humeris. Æ. 5 : 685 |
abſciſſa comas *Dido.* Æ. 4:590|
abſcondantur. G. 1 : 221 |
abſcondere. G. 3 : 558 | furto fugam. Æ. 4 : 337 |
abſcondimus arces Phæacum. Æ. 3 : 291 |
abſens. Æ. 4 : 83 , 384 | 9 : 361 |
abſentem. Æ. 4 : 83 | 9 : 389 | 10: 661 |
abſentes. Æ. 9 : 63 |
abſenti. Æ. 7 : 280 | 9 : 215 |
abſint. G. 3 : 385 | 4 : 13 |
abſiſtamus. Æ. 9 : 355 |
abſiſte. Æ. 8 : 39 | indubitare. Æ. 8 : 403 | morari. 12 : 676 | moveri. 6: 399 | 11 : 408 |
abſiſtere ferro. Æ. 11 : 307 |
abſiſtit limine. Æ. 1 : 196 | 7 : 610 |
abſiſtite luco. Æ. 6 : 259 |
abſiſtunt ſcintillæ ab ore. Æ. 12 : 102 |
abſit. Æ. 10 : 85 |
abſtinuit. Æ. 2 : 534 | tactu. 7 : 618 |
abſtractæ boves. Æ. 8 : 263 |
abſtruſa in venis ſcilicis ſemina flammæ. Æ. 6 : 7 |
abſtruſum in venis ſcilicis ignem. G. 1 : 135 |
abſtulerat. Æ. 4 : 699 |
abſtulit amores *Sichæus Didoni.* Æ. 4 : 29 | animam hoſti. 9: 443 | animas dextra. 8: 567 | dies atra *infantes.* 6 : 429 | 11 : 28 | enſis caput. 10 : 394 | enſe caput *Turnus.* 12 : 382 | nox cælum. 3: 199 | nox calorem rebus. 6 : 272 | ſe ex oculis. 11 : 814 | me malus error. E. 8 : 41 |
abſumere menſas. Æ. 3: 257| ferro Aſcanium. 4 : 601 |
abſumite animam leto. Æ. 3: 654 | me ferro. 9: 494|
abſumpsere quadrigæ membra malis. G. 3 : 268 |
abſumpta ſalus. Æ. 1 : 559 |
abſumptæ vires. Æ. 7 : 301 |
abſunt. G. 2 : 151 , 471 | inter ſe longis paſſibus. Æ. 11 : 907 |
abundabat rurſus fluidus liquor. G. 3 : 484 |
abundans amnis. G. 1 : 115 | lactis *paſtor.* E. 2 : 20 |
ac. E. 4: 9 | G. 1 : 29 , 200 | 2 : 62 , 130, 281, 362, 471| 3 : 29, 70, 166 , 194 , 252, 429, 492 , 497, 558 | 4 : 225 , 554 | Æ. 1 : 58, 62, 86, 175, 178, 289, 305, 325, 413| 2: 169, 216, 445, 511, 532, 553, 632| 3: 172 , 206 , 358 , 485 | 4 : 135 , 144, 214, 222 , 231 , 260 , 295 , 477, 613 , 674 | 5: 16, 41, 79 , 464 , 622 , 661, 715, 776 , 860 | 6 : 287 , 724 | 7 : 18, 77, 119 , 160 , 237 , 330 , 398 | 8. 70 , 117, 321, 326, 689 | 9 : 17 , 34, 233 , 343, 396, 413, 441, 475, 506 , 510 , 589 , 621 , 661, 790 , 817 | 10 : 227 , 482 , 522 | 11 : 103 , 672 , 854 , 893 | 12 : 228 , 284 , 406 , 683| ac velut. Æ. 10: 405, 705, 803 | 11: 809| 12: 365, 521, 715, 908| ac veluti. G. 4: 170| Æ. 1: 152| 2: 626| 4 : 402, 441 | 6 : 707 | 9: 59 | haud minus ac. Æ. 3: 561 | non ſecus ac. G. 3: 346 | Æ. 3 : 236 | 8 : 243| 10 : 272 | 12 : 856 | ſimul ac. Æ. 4 : 90 |
accanthi, *genit.* G. 2: 119| 4: 123 , 137 |
acanthida. *acc.* G. 3 : 338 |
acantho. E. 3 : 45 | 4 : 20 | Æ. 1 : 653 , 715 |
Acarnan. Æ. 5 : 298 |
Acca , *nom.* Æ. 11:823, 897 |
Accam. Æ. 11 : 820 |
accede domos. Æ. 5 : 732 |
accedere. Æ. 1 : 513| 10, 712| naturæ partes. G. 2 : 483 |
accedet portus. Æ. 5 : 813 |
accelera. Æ. 12 : 157 |
accelerant. Æ. 9 : 505 |
accelerat. Æ. 5 : 675 |
acceleremus. Æ. 6: 630 | 9 : 221 |
accendam animos amore. Æ. 7 : 550 |
accendere bellum. Æ. 12 : 804| cedrum. G. 3: 414| Martem cantu. Æ. 6 : 165 |
accenderit æſtus medios ſol. G. 4 : 401 | quæ cauſa ignem. Æ. 5 : 4 |
accendit animos bello. Æ. 7: 482 | animos in hoſtes. 12: 426|gloria rerum *Æneam.* 4 : 232 | imago pugnæ *Æneam.* 12 : 560 | Mezentius irâ viros. 8 : 501 | virtutem prece , dictis. 10 : 368| veſper ſera lumina. G. 1 : 251|
accenſa , *nom. fæm.* Æ. 1: 33 4 : 364 | 7 : 75 | furore. 4 : 697 | luctu. 12 : 277 | ſpes extremis duobus. 5 : 183.
accenſas furiis matres. Æ. 7: 392 |
accenſi talibus , *nom.* Æ. 9 : 788 |
accenſo Turno. Æ. 12 : 9 |
accenſos monitu Arcadas. Æ. 10 : 397 | rogos. 11 : 188 |

accensus furiis. Æ. 12: 946| rumore amaro. 4: 203|
accepere urbes tectis *Metabum.* Æ. 11: 568| cladem, *audivere.* 12: 604|
acceperit Æneam, *exceperit.* Æ. 11: 471| 12: 612| Albam regnandam. 6: 770|
accepisse lacu. Æ. 6: 393|
accepit. Æ. 3: 544| 5: 601| 8: 124| 9: 233| *Aristæum* unda sinu. G. 4: 362| Turnum fluvius cum gurgite. Æ. 9: 817| flammam Vulcanus, *amorem.* 8: 389| paludem cymba rimosa. 6: 414| fortem galea. 5: 491| vulnera. Æ. 2: 279| vocem, *audiit.* 12: 64|
accepta mensis *vitis.* G. 2: 101|
accersit. Æ. 5: 746|
accersite tempus. Æ. 10: 11|
accesseris urbem. Æ. 3: 441|
accesserit oras vento. Æ. 1: 311|
accessi. Æ. 3: 24| 8: 165|
accessit. Æ. 12: 787|
accessu ventorum. Æ. 3: 570|
accessum. Æ. 8: 229|
accestis scopulos, *accessistis.* Æ. 1: 205|
accidit hæc fortuna Latinis. Æ. 12: 593|
accincta ferro, *nom.* Æ. 2: 614| flagello. 6: 570|
accingar dicere. G. 3: 46|
accinge te pugnæ. Æ. 11: 707|
accingier invitam magicas artes. Æ. 4: 493|
accingitur armis. Æ. 6: 184| ense. 7: 640| facibus. 9: 74|
accingor ferro. Æ. 2: 671|
accingunt operi. Æ. 2: 235| se prædæ. 1: 214|
accinxerat ensem lateri. Æ. 11: 489|
accipe. E. 6: 69| 8: 11| Æ. 3: 486| 8: 150| 11: 559| *disce.* 2: 65| 6: 136|
accipere. Æ. 2: 70| 7: 173| 8: 647| mœnibus. 11: 885| frænum, *domari.* 12: 568|
accipiant me Musæ. G. 2: 477|
accipiat te orbis potentem tempestatum. G. 1: 28|
accipiebat illos in porticibus. Æ. 3: 353|
accipiens sonitum pastor. Æ. 2: 308|
accipient præmia. Æ. 5: 309|
accipies hunc cœlo. Æ. 1: 294|
accipiet me ratibus. Æ. 4: 541| reduces læto ubere tellus. 3: 96| te Dido gremio. 1: 689| secures, *consulatum.* 6: 820| vitam Deûm. E. 4: 15|
accipimus, *discimus.* Æ. 7: 48|
accipio. Æ. 8: 155| 12: 260| te pectore toto. 9: 277| *audio.* 6: 693| 10: 675|
accipit. Æ. 3: 79, 708| 6: 315. 412| 7: 211| animum quietum mentemque benignam in Teucros. Æ. 1: 308| Æneam toro præcipuum. 8: 178| crines fusos cervix. 10: 138| ensem jugulo. 10: 907| noctem oculis aut pectore. 4: 531| formam aratri ulmus. G. 1: 170|
accipite. Æ. 4: 611, 652| 8: 73| animis. 3: 250| 5: 304| 10: 104|
accipiter. Æ. 11: 721|
accipiunt. G. 4: 167| Æ. 1: 438| 2: 267| 3: 210| 5: 472| formam ligna. G. 2: 450| inimicum imbrem omnes. Æ. 1: 127| *semina* sulci. G. 1: 216| vulnera tergo. Æ. 3: 243| redduntque auras follibus. G. 4: 172| Æ. 8: 450|
accire socios. Æ. 12: 38|
acciri Æneam. Æ. 9: 192|
accisam ferro ornum. Æ. 2: 627|
accisis dapibus. Æ. 7: 125|
accitos imperio. Æ. 11: 235|
accitis armis Ætolûm. Æ. 11: 308|
accitu genitoris. Æ. 1: 681|
acclive tumulis solum. G. 2: 276|
acclivis, *vel* acclinis arboris trunco. Æ. 10: 835|
accola Vulturni. Æ. 7: 729|
accolet saxum Capitoli. Æ. 9: 449|
accolit gens Nilum. G. 4: 288|
accommoda fraudi vallis Æ. 11: 522|
accommodat lateri ensem. Æ. 2: 393|
accubat juxta furia. Æ. 6: 606|
accubet umbrâ nemus. G. 3: 334|
accumbens super visceribus. Æ. 10: 727|
accumbere epulis. Æ. 1: 83|
accumulem donis animam nepotis. Æ. 6: 885|
accurrit. Æ. 5: 451|
acer. G. 2: 405| 3: 346, 461| Æ. 5: 254, 402, 507| 7: 672| 8: 342| 9: 171, 779| 10: 308, 577, 897| 11: 518, 612, 869| 12: 549, 661, 783, 938| bellis. 10: 411| equo. 5: 668| equis. G. 3: 8| metus. Æ. 1: 366| 3: 682|
acerba, *nom. fœm.* G. 3: 419| *neut.* Æ. 10: 904| 12: 500| acerba fremens. Æ. 12: 398| sonans. G. 3: 149|
acerbat crimen. Æ. 11: 407|
acerbi quidquid est. Æ. 12: 678|
acerbis animis. Æ. 5: 462| fatis. 11: 587|
acerbo casu. Æ. 5: 700| funere. 6: 429| 11: 28|
acerbum *diem.* Æ. 5: 49| vulnus. 11: 823|
acernis trabibus. Æ. 2: 112| 9: 87|
acerno solio. Æ. 8: 178|
acerra, *abl.* Æ. 5: 745|
acerrimus. Æ. 2: 414| armis. 9: 176| 12: 226|
Acerris. G. 2: 225|
acervis. G. 1: 263|
acervo. Æ. 11: 786|
acervos cædis Rutulæ. Æ. 10: 245| Rutulorum. 509| scutorum. 8: 562| stragis Teucrorum. 11: 384|
acervum. G. 1: 158| cædis. Æ. 11: 207| farris. G. 1: 185| Æ. 4: 402| stragis. 6: 504|
Acestæ, *gen.* Æ. 5: 106, 573| 9: 218, 286| *dat.* 5: 771|
Acestam. Æ. 5: 718|
Acesten. Æ. 1: 562, 574| 5: 30, 531, 540, 746|
Acestes. Æ. 1: 199, 554| 5: 36, 61, 63, 73, 387, 418, 451, 498, 519, 630, 711, 749, 757|
Acetes. Æ. 11: 30, 85|
Achæmenides. Æ. 3: 614, 691|

Achaïca, *fœm.* Æ. 5: 623| *neut.* 2: 462|
Achatæ, *gen.* Æ. 1: 124| 10: 344|
Achate, *voc.* Æ. 1: 463| *abl.* 1: 316, 700|
Achaten. Æ. 1: 648| 10: 332|
Achates. Æ. 1: 178, 192, 517, 583, 585, 660| 3: 523| 6: 34, 158| 8: 466, 521, 586| 12: 384, 459|
Acheloïa pocula. G. 1: 9|
Acheronta. Æ. 7: 91, 312|
Acheronte. Æ. 5: 99| 6: 107| 7: 569|
Acherontis. G. 2: 492| Æ. 6: 295|
Achilleæ ſtirpis. Æ. 3: 326|
Achillem. Æ. 1: 462| 9: 742| 11: 438|
Achillei, *gen.* Æ. 1: 34, 479| 3: 87| 6: 839|
Achilles. E. 4: 36| Æ. 1: 472, 488, 756| 2: 29, 197, 540| 6: 89, 168| 11: 404| 12: 545|
Achillis. G. 3: 91| Æ. 2: 275, 476| 10: 581| 12: 352|
Achivi, *plur.* Æ. 2: 45|
Achivis. Æ. 1: 246, 492| 2: 60| 6: 837| 10: 89|
Achivos. Æ. 2: 102| 5: 497|
Achivûm, *gen.* Æ. 2: 318| 11: 266|
Acidalis matris. Æ. 1: 724|
acidis ſorbis. G. 3: 380|
acie falcis. G. 2: 365| *oculorum.* Æ. 6: 200| *exercitu.* 7: 574| 10: 178| 11: 449, 498| 12: 305, 812|
aciem ferri. Æ. 6: 291| 11: 862| *oculorum.* 4: 643| 7: 399| *exercitum.* 7: 531, 673| 8: 561| 9: 42, 469, 513, 595| 10: 309, 635| 11: 446| 12: 662|
acies ferri. Æ. 2: 333| obtuſa ſtellis. G. 1: 395| vulcania, *ignis.* Æ. 10: 408| geminas, *oculos.* 6: 788| 12: 558| *exercitus, ſing.* 5: 563| 8: 504| 9: 508| 10: 125| *plur.* G. 1: 490| 2: 281| 4: 82| Æ. 1: 493| 2: 30, 599| 6: 827| 7: 42, 296, 426, 523, 643, 695, 703, 796| 8: 540| 9: 27, 550, 639| 10: 360, 364, 543, 643, 691| 11: 618, 632, 898| 12: 137, 224, 227, 369, 548, 597, 731, 861, 875|
aclides. Æ. 7: 730|
aconita. G. 2: 152|
Aconteus. Æ. 11: 612, 615|
acquirit vires fama. Æ. 4: 175|
acre genus luporum. G: 3. 264| virûm. 2: 167|
acrem curſibus *equum.* G: 3: 119| Moloſſum. 405| Turnum. Æ. 8: 604|
acres agros. E. 10: 56| arcus. Æ. 7: 164| 9: 665| equos. 8: 3| ſtimulos. 9: 718| viros. 11: 48|
acri amore. Æ. 12: 392| dolore. 7: 291| 11: 709| equo. 4: 156| fugâ. G: 3: 141| remige. Æ. 5: 116| *viro.* 3: 14| 8: 441|
acribus oculis. Æ. 12: 102|
acrior. G. 3: 154| Æ. 5: 210, 454| 9: 416| cura. G. 3: 538| potentia ſolis. G. 1: 93|
acris *equi.* Æ. 1: 448| orontei. 224|
Acriſioneis colonis. Æ. 7: 410|
Acriſius. Æ. 7: 372|
acriùs hoc. G. 4: 248| Æ. 9: 791|
Acron. Æ. 10: 719, 730|
acta arundo per uterum. Æ. 7: 498| falarica modo fulminis. 9: 706| haſta per armos, &c. 11: 645, 804| Juno furore. 10: 63| nox horis. 3: 512| pars diei melior. 9: 156| ſitis venis omnibus. G. 3: 483| actâ teſtudine. Æ. 2: 441| 9: 505|
actâ, *ſubſt.* Æ. 5: 613|
actæ furore, *plur.* Æ. 5: 659|
Actæo. E. 2: 24|
actam claſſem Aquilonibus in tutum. Æ. 1: 395| Irim nubibus. 9: 18| 10: 38|
actas ad ſidera pinus. Æ. 11: 136|
acti tormento ponderis, *gen.* Æ. 11: 616| *plur.* acti errore viæ, tempeſtatibus. 7: 199| fatis. 1: 36| prodigiis. 6: 379| vento, fluctibus. 1: 337|
Actia bella. Æ. 8: 675| litora. 3: 280|
Actias Orithyia. G. 4: 463|
actis circenſibus. Æ. 8: 636| imbribus. G. 1: 413| matribus. Æ. 5: 793| his actis. 6: 236| 12: 843|
Actius Apollo. Æ. 8: 704|
Actor. Æ. 9: 500| 12: 96|
Actoris. Æ. 12: 94|
actos caſibus. Æ. 1: 244| fluctibus. 7: 213| animis in funera. 7: 42|
actu magno mons fertur. Æ. 12: 687|
actum imbrem cœlo. G. 2: 334| genus per reges Latinos. Æ. 12: 530| nihil omnibus impenſis. 11: 227|
actus clamoribus. Æ. 2: 128| erroribus. 6: 532, fatis uterque orbis. 7: 223| habenâ turbo. 7: 380| morſu canum de montibus| aper. 10: 708| tempeſtatibus. 3: 708|
acturum. Æ. 9: 255|
acu. Æ. 9: 582| 11: 777|
acuant ferrum in me. Æ. 8: 386|
acuens curis corda. G. 1: 123|
acuiſſe furores. Æ. 7: 406|
acuit hanc Juno verbis. Æ. 7: 330| acuit Martem Æneas. 12: 108|
acuta ſilex. Æ. 8: 233| acutâ carice. G. 3: 231| cuſpide. Æ. 5: 208|
acutis jaculis. Æ. 3: 46| 10: 868| ſpinis. E. 5: 39|
acuto ferro. G. 1: 292| 2: 450| Æ. 10: 479| hinnitu. G. 3: 94| jaculo. Æ. 11: 574| murice. 5: 205| robore. G. 2: 25| ſcopulo. Æ. 1: 49, 148| telo. 3: 635|
acuunt balatibus lupos agni. G. 4: 435| rumoribus iras. Æ. 9: 464| ſtridoribus iras, *apes.* 12: 590| metum mortalibus, *dira.* 12: 850|
ad, *reperitur trecenties quinquagies octies: nulla ſingulari poteſtate, niſi forte in iis:* ad limum. G. 4: 428| ad plenum. 2: 244| ad vivum. 3: 442| ad unum. Æ. 5: 687| *pro,* uſque adfleti ad ſuperos, *apud.* Æ. 6: 481|

adactæ ſagitta. Æ. 12 : 320 |
adactum alte vulnus. Æ. 10: 850 |
adactus enſis. Æ. 9: 431|
adamante. Æ. 6: 552|
Adamaſto. Æ. 3 : 614 |
addam. E. 2 : 53| G. 3 : 30| Æ. 7 : 548 | te ductorem his millibus. 8 : 496 |
addant ſe ſocios. Æ. 9: 149 |
addas te novum ſidus menſibus. G. 1 : 32|
adde. G. 2: 155 |
addens noctem operi. Æ. 8: 411 |
addenſent acies. Æ. 10 : 432 |
addere honorem rebus anguſtis. G. 3: 290| licia telæ. 1 : 286 | moras rebus. Æ. 7: 315 | te Trojæ perituræ. 2 ; 660 | vim victis. 452 |
addet ſe comitem avo. Æ. 6: 777|
addideranr. Æ. 8 : 430|
addiderat. Æ. 8: 637| ſe ſocium Æneæ. 6: 170|
addidit. Æ. 2: 593| 7: 451| 11: 95|12: 848|alas pedibus timor. 8 : 224 | animum vireſque Latinis. 9: 718 | arcem jugis. 3 : 336 | comitem Aſcanio. 9 : 649 | naturas apibus. G. 4 : 150 | virus ſerpentibus. 1: 129 |
addit. Æ. 3 : 470 | 6 : 854| 8: 666 | 11: 80 , 107, 673| 12: 358 | comitem Halyn. 9 : 765 | fræna feris. 5 : 817 | honores præcipuos ductoribus. 5 : 249 | ſe ſociam. E. 6 : 20 |
addita Juno Teucris. Æ. 6: 90| ſpes. 10: 263 | clauſtra Lucrino. G. 2: 161|
addite decus Divis , *voc.* Æ. 8: 301 |
additur. Æ. 1: 272| 5: 761| 6: 528|
additus furor animis. Æ. 2: 355| labor frumentis. G. 1: 150 |
addixi me huic. Æ. 3: 653 |
adductâ habenâ. Æ. 9 : 587 |
adductis habenis. Æ. 12 : 622 | lacertis. 5 : 141 |
adducto arcu. Æ. 5 : 507 | lacerto. 9 : 402 | 11 : 561 |
adductus fatis. Æ. 10 ; 380|
addunt. G. 4: 297| ardorem mentibus Dii. Æ. 9: 184| decus ebori manus. 1: 596 | ſe in ſpatia quadrigæ. G. 1 : 513 | ſe ſocios, &c. Æ. 2: 339 |
adduxerat artus vis ignea. G. 3: 483 |
adeas vatem. Æ. 3: 456|
adeat. Æ. 12 : 761|
adedit favos ſtellio. G. 4: 242 |
adegit. Æ. 6: 696 | 7: 113 | 9 : 601 | præcipitem. 6 : 594 |
adempta conditio mortis. Æ. 12: 879| pars altera rerum. 9: 131 |
ademptis regnis. Æ. 8: 320 |
ademptnm lumen. Æ. 3: 658 |
adeo. E. 2 : 25 | 4 : 11 | 9: 59 | G. 1: 24, 94, 287 | 2: 272 , 323 | 4: 197 | Æ. 1 : 571| 3: 203| 4: 96| 5: 864| 6: 498| 7: 4[illegible]7, 629 | 9: 156 | 11 : 275 , 369 , 436| 12: 548| jamque adeo | 2 : 567 | 5 : 268 , 864 | 8 : 585 | ſic adeo | 4 : 533| uſque adeo. E. 1 : 12 | G. 4 : 85 | uſque adeone. Æ. 12 : 646 |
aderant. Æ. 8 : 657 | ex. 11 : 100|
aderat. Æ. 2: 132 | 5: 104| 8: 203, 228, 609 | 9 : 107 | 12: 391|
aderit. E. 4: 48 | Priami de ſanguine Pyrrhus. Æ. 2: 662 |
adero. Æ. 4 : 125 , 386 |
aderunt. Æ. 2 : 182 |
ades. G. 2: 39, 44 | Æ. 11 | 380 | huc ades. E. 9 : 43 | huc ades ô. 2 : 45 | 7 : 9| 9: 39 |
adeſis poſtibus. Æ. 9 : 537|
adeſſe. Æ. 2 : 271 , 732 | 8 : 656 |
adeſſet. Æ. 10 : 443 | 11 : 415 |
adeſt. Æ. 3 : 688 | 5 : 49 | 7 : 557 | 9 : 38 , 49 | 10 : 279 | 12 : 96 |
adeunt delubra. Æ. 4 : 56 |
adhæſit. G. 3: 443 |
adhibe ſocios caſtris. Æ. 8 : 56 |
adhibere ad vulnera medicas manus. G. 3 : 445 |
adhibete animos. Æ. 11 : 315 | penates epulis. 5 : 62 |
adhuc. E. 9: 35 | Æ. 1: 551 | 2 : 142 | 4 : 319 | 5: 413 | 6: 806 | 7 : 137 | 10: 855 | 11 : 70 , 419 , 489| 12 : 36 |
adi nos pede ſecundo. Æ. 8: 302|
adibam ſidera. Æ. 4 : 322|
adigat me fulmine ad umbras. Æ. 4: 25 |
adjiciam. Æ. 12 : 837|
adjicias. Æ. 11 : 354|
adjiciunt. Æ . 8 : 304 | 10 : 182 |
adiit manes. G. 4: 469 | menſas. Æ. 10 : 517|
adimit ſomnos. Æ. 4 : 244 |
adimunt fœtus creſcenti. G. 2 : 56 |
adire. G. 4: 446 | Æ. 5 : 379 | 11 : 636| tot labores. 1: 14|
adirem. Æ. 6: 115|
adires. Æ. 6 : 534 |
adiret. Æ. 12 : 349|
adiſti menſas. Æ. 10 : 460|
adit oppida. G. 3 : 402 | oracula. Æ. 7 : 82 | penates. 8 : 544 | regem. 10 : 149 |
adytis. Æ. 2 : 115 , 297 , 351 , 404 , 764 | 3: 92 | 5 : 84 |
adyto. Æ. 6: 98 | 7 : 269|
aditum. Æ. 6 : 424 , 635| 9: 58, 380 , 507|
aditus , *ſing.* G. 4 : 9 | *plur.* G. 4 : 35 | Æ. 2 : 494 | 4 : 293 , 223 | 5 : 441 | 6 : 43 | 9 : 67 , 683 | 11: 466 , 525 , 766, 886 |
adjuncta lateri caſtrorum claſſis. Æ. 9 : 69 |
adjungere. Æ. 7: 238 | 8 : 13| me ſocium rebus. 9 : 199 | ulmis vites. G. 1: 2|
adjungi generum. Æ. 7: 57 |
adjungit. E. 6 : 43 | Æ. 12: 244 |
adjuro caput ſtygii fontis. Æ. 12: 816|
adjuvat. Æ. 5 : 345 | 12 : 219 |
adjuvet fors auſum. Æ. 10 : 458 |
admiranda , *neut.* G. 4: 3|
admirans. Æ. 2 : 797 | 6: 408 |
admirantur. G. 4 : 215|
admiſcere. G. 4: 267|
admiſceri. Æ. 7: 579|
admiſſi, *plur.* Æ. 6: 330|
admittier. Æ. 9 : 231|
admoneat. Æ. 6: 293 |

admonet. Æ. 4 : 353 | 6 : 619 | 10 : 153 | 11 : 233 |
admonuit. E. 6 : 4 | G. 4 : 187 | Æ. 6 : 538 | 9 : 109 | telo bijugos. 10: 587|
admorſo ſtirpe. G. 2 : 379|
admorunt ubera. Æ. 4 : 367 |
admoverit te oræ ventus. Æ. 3 : 410 |
admovi labra *poculis.* E. 3 : 43 , 47 |
admovit pecus aris. Æ. 12: 171 |
adnabam terræ. Æ. 6 : 358 |
adnare terris. Æ. 4: 613|
adnavimus oris. Æ. 1 : 542 |
adnixa columnæ haſta. Æ. 12 : 92 |
adnixi, *plur.* Æ. 3 : 208 | 4: 583 | haſtis. 9 : 229|
adnixus. Æ. 1: 148| 5 : 226| 9: 744|
adole verbenas. E. 8 : 65|
adolemus honores Junoni. Æ. 3: 547|
adolere Penates flammis. Æ. 1 : 708|
adoleſcit prima ætas novis frondibus. G. 2 : 362|
adoleſcunt ignibus aræ. G. 4 : 379|
adolet altaria tædis. Æ. 7 : 71 |
adoleverit ætas. Æ. 12 : 438 |
Adonis. E. 10 : 18|
adopertus amictu. Æ. 3 : 405 |
adora prece numen Junonis. Æ. 3 : 437 |
adorea liba , *neut.* Æ. 7 : 109 |
adoret Cererem. G. 1 : 343| numen Junonis. Æ. 1 : 52 |
adoro vos , *venti.* Æ. 10 : 677 |
adorta nefas. Æ. 7 : 386|
adorti deducere, &c. Æ. 6 : 397 |
Adraſti. Æ. 6: 480|
adſint. G. 4 : 19 | Æ. 5: 70| 10: 774 |
adſis. Æ. 1 : 738 | 10 : 255 , 461| adſis ô. G. 1: 18| Æ. 4: 578| 8: 78 |
adſit. E. 2: 68| 4: 56| Æ. 3: 116| 5: 364|
adſum. Æ. 1 : 599| 7 : 454| 9 : 427|
adſumus. Æ. 5 : 57|
adſunt. Æ. 2 : 330 | 3: 225 | 7 : 506 | 8 : 286 | 12: 288 |
advecta claſſis. Æ. 5 : 864 |
advecti huc. Æ. 1 : 562|
advectum. Æ. 8: 11|
advectus ad oras. Æ. 3: 108 |
advectus oris , *ab.* Æ. 10: 655 |
advehitur Teucros. Æ. 8 : 136 |
advelat tempora lauro. Æ. 5 : 246 |
advena. E. 9 : 2 | Æ. 4 : 591 | 7 : 38 | 10 : 460 , 516 |
adveneris urbem. Æ. 1 : 392 |
adveniat. Æ. 7 : 265 |
adveniet tempus. Æ. 10 : 11 |
adveniſſe diem. Æ. 7 : 145 | viros. 168 |
advenit Camilla. Æ. 7: 803| dies. 11 : 687 |
adventabant ſub finem. Æ. 5: 328 |
adventante Dea. Æ. 6 : 258 |
adventantibus Euris. G. 4: 192 |
adventat ad urbem. Æ. 11 : 514 |
adventare virum. Æ. 7 : 69 |
adventus , *ſing.* Æ. 11 : 607 |
adventum. Æ. 5 : 36 | 8 : 201 |
adverſa , *nom. fæm.* Æ. 1 : 107 | 6 : 552 | 9 : 283 , 374 | 11 : 719 | 12 : 651 | *abl.* 1 : 170 | 8 : 616 | 9 : 35 | 10 : 579 | *neut.* 9 : 172| 10: 571 |
adverſæ, *dat.* Æ. 3 : 38 |
adverſam. Æ. 10 : 699 |
adverſas. Æ. 1 : 424 |
adverſata. Æ. 4: 127|
adverſi , *gen.* Æ. 5 : 477 , 504 | 9 : 412 , 588 | 11: 667 | 12 : 307 | *plur.* 2 : 416 | 11 : 605 |
adverſis. G. 2 : 526 | Æ. 3: 287 | 6 : 831 |
adverſo. G. 1 : 201 , 218 | Æ. 2: 727 | 4 : 701 | 5 : 89 | 6 : 279 , 418 , 631, 636 | 9 : 347 , 443 | 10 : 734 | 12: 1, 291, 370, 446, 950 |
adverſos. E. 10 : 45 | Æ. 6: 755 | 9 : 761 | 10 : 412| 11: 389| 12 : 266 , 456 , 461, 464 |
adverſum. Æ. 6 : 684 | 8 : 58 | 11 : 370 , 691 , 742 | in adverſum nitens. 8 : 237 | in adverſum rapiat. 9 : 211 |
adverte. Æ. 4 : 116 | 8 : 50 |
advertere proras terræ. Æ. 7 : 35 |
adverteret agmen urbi. Æ. 12 : 555 |
advertit proras. Æ. 10 : 293 | puppim. 6 : 410|
advertite animis quæ dicam. Æ. 2 : 712 | malis numen. 4 : 611 | mentes. 5: 304 | mentem huc. 8 : 440|
advertitis æquore curſus. Æ. 7: 196 |
advertunt proras. Æ. 8 : 101 |
advertuntur arenæ , *dat.* Æ. 5 : 34 |
advexerat oras *Teucros.* Æ. 1: 516 |
advexere carinis. Æ. 2 : 179 |
adulter. Æ. 10 : 92| 11 : 268 |
adulterium. Æ. 6 : 612|
adultos fœtus. G. 4: 162 | Æ. 1 : 435 |
adunco roſtro. Æ. 11: 755|
advocat arma omnia. Æ. 8: 250 | ſocios. 5 : 44 |
advolat. Æ. 10 : 456 , 896| Æneæ certior auctor. 511 | haſtâ fervidus Meſſapus. 12 : 293 |
advolvêre focis ulmos. G. 3: 378 |
adurat frigus *agros.* G. 1: 93|
Æacidæ, *gen.* Æ. 1 : 103 | 3 : 296 | 6 : 58 |
Æaciden. Æ. 6 : 839 |
Ææ Circes. Æ. 3 : 386|
ædes, *plur.* Æ. 2 : 487 | 12: 473 , 607 |
ædibus. G. 2 : 462 | 4 : 258 | Æ. 2 : 512 | 8 : 468| 12 : 93 |
ædificant equum. Æ. 2 : 16 |
Ægæo alto. Æ. 12 : 366 | Neptuno. 3 : 74 |
Ægæon. Æ. 10 : 560 |
æger. E. 1 : 13 | Æ. 10 : 837| æger anhelitus. 5 : 432 | 9 : 814 | curis. 1 : 212 |
ægida , *acc.* Æ. 8 : 354 , 435 |
Ægyptia conjux. Æ. 8 : 688 |
Ægyptum. G. 4 : 291 | Æ. 8: 687 |
Ægyptus. G. 4: 210 Æ. 8: 705 |

Ægle. E. 6: 20, 21 |
Ægon. E. 3: 2 | 5: 72 |
Ægonis. E. 3: 2 |
ægrâ morte. G. 3: 512 | ægra corpora. Æ. 2: 566 | 3: 140 | genua. 5: 468 |
ægram. Æ. 1: 355 | 4: 35 | 5: 651 | 10: 612 |
ægrè. G. 3: 534 |
ægreſcit violentia Turni. Æ. 12: 46 |
ægri, *plu.*. Æ. 12: 910 |
ægris. G. 4: 254 | mortalibus. G. 1: 237 | Æ. 2: 268 | 10: 274 | 12: 850 |
ægros ſues. G. 3: 496 |
ægrum amorem. G. 4: 464 | femur. Æ. 10: 856 |
Æmi, *gen.* G. 1: 492 |
Æmonides. Æ. 10: 537 |
æmula priſtis. Æ. 5: 187 | ſenectus. 415 | laudis æmula ſpes. 10: 371 |
æmulus. Æ. 6: 173 |
Ænea, *voc.* duodecies.
Æneadæ, *plur.* Æ. 1: 161 | 7: 284, 334 | 8: 648 | 9: 235, 468, 735 | 12: 12, 186, 779 |
Æneadas, *acc.* Æ. 3: 18 | 5: 108 | 8: 341 |
Æneadis, *abl.* Æ. 7: 616 |
Æneadûm, *gen.* Æ. 1: 569 | 9: 180 | 10: 120 | 11: 503 |
Æneæ. Æ. 1: 96, 132. 498, 679, 713, 719 | 3: 97 | 5: 381, 418, 804, 827 | 6: 169 | 7: 234, 280 | 8: 830, 463, 552 | 9: 177, 128, 448. 787 | 10: 511, 637, 656, 776, 798, 830. 863 | 11: 289 | 12: 323, 554, 678, 772 |
Ænea. Æ. 1: 264, 585 | 4: 74, 191, 260, 304 | 5: 708, 809, 850 | 6: 40 | 7: 288 | 8: 11, 67, 178, 308, 367 | 9: 204 | 10: 81, 343, 873 | 11: 231, 282, 472 | 12: 63, 324, 384, 613, 794 |
Ænean. Æ. 1: 635 | 432: 14 | 6: 685 | 8: 73 | 9: 192, 241 | 10: 65, 165, 313, 647 | 11: 910:
Æneas. Æ. 1: 174, 184, 224, 235, 309, 382, 425, 442, 455, 513, 548, 580, 584, 580, 584, 592, 600, 621. 647, 671, 703 | 2: 2 | 3: 288, 716 | 4: 117, 142, 150, 279, 329, 393, 466, 554, 571 | 5: 26, 44, 90, 129, 282, 286, 348, 461, 485, 531, 545, 675, 685, 700, 741, 770 | 6: 9, 103, 156, 176, 183, 210, 232, 250, 291, 317, 403, 424, 467, 473, 548, 559, 635, 703, 711, 769, 860 | 7: 5, 29, 107, 221, 263 | 8: 29, 84, 115, 126, 152, 182, 311, 465, 521, 587, 607 | 9: 8, 41, 81, 97, 172, 255 | 10: 25, 48, 85, 147, 159, 217, 287, 311, 332, 530. 569, 578, 591, 599, 661, 769, 787, 802, 809, 816, 826, 896 | 11: 2, 36, 106, 120, 170, 183, 446, 511, 904, 908 | 12: 108, 166, 175, 195, 311, 390, 481, 491, 526, 580, 628, 654, 197, 723, 746, 783, 887, 919, 939 |
Æneia, *nom. fæm.* Æ. 7: 1 | 10: 156 | *neutr.* 494 |
Æneide, *voc.* Æ. 9: 653 |
Æole. Æ. 1: 69 | 12: 542 |
Æoliâ. Æ. 10: 38 |
Æoliam. Æ. 1: 56 | 8: 416 |
Æoliden. Æ. 6: 164 | 9: 774 |
Æolides. Æ. 6: 529 |
Æoliis oris. Æ. 8: 454 | procellis. 5: 791 |
Æolus. Æ. 1: 56, 60, 80, 145 |
æqua ſolo culmina ponam. Æ. 12: 569 |
æquabat luctus Mavors. Æ. 10: 755 | operum laborem juſtis partibus. 1: 512 | opes regum animis. G. 4: 132 |
æquabis pedibus arenas. G. 2: 232 |
æquabit animos Olympo. Æ. 6: 782 |
non æquæ Palladis. Æ. 1: 483 |
æquævum. Æ. 2: 561 | 5: 452 |
æqualem. Æ. 10: 703 |
æquales fidi. Æ. 5: 468 | catervas. 10: 194 |
æquali ævo. Æ. 3: 491 |
ex æqualibus unam. Æ. 11: 820 |
æqualis chorus. G. 4: 460 |
æquam gentem. Æ. 7: 203 |
æquanda cylindro area. G. 1: 178 |
æquant ſata ſulcos. G. 1: 113 |
æquante ventos ſagittâ. Æ. 10: 248 |
æquare labores lacrymis. Æ. 2: 362 | fluctus ſequendo. 3: 671 |
æquas leges. Æ. 11: 321 | vires. G. 2: 286 |
æquaſſet nocti ludum. Æ. 9: 338 |
æquat amorem. Æ. 6: 474 | ducem paſſibus. 263 |
æquata cælo machina. Æ. 4: 89 |
æquatæ ſpirant auræ. Æ. 5: 844 |
æquati numero. Æ. 7: 698 |
æquatis roſtris. Æ. 5: 232 | velis. 4: 587 |
æquavit tecta cælo. Æ. 8: 100 |
æquè. G. 2: 215, 454 | 3: 118 | Æ. 11: 32 | 12: 840 |
æquem te cælo laudibus. Æ. 11: 125 |
æquemus pugnas. Æ. 5: 419 |
æquet numerum cum navibus. Æ. 1: 197 |
æqui ſervantiſſimus. Æ. 2: 427 | æqui viribus, *plur.* 11: 230 |
Æquicola. Æ. 7: 747 |
æquiparas voce magiſtrum. E: 5. 48 |
æquis animis & viribus. Æ. 10: 357 | nec Diis nec viribus. 5: 809 | ducibuſque & viribus. 10: 431 | manibus. 11: 861 | mentibus. 9: 234 | oculis. 4: 372 | 9: 209 | paſſibus. 2: 724 | viribus. 12: 218 |
æquius. Æ. 11: 115 |
æquo campo. Æ. 9: 56 | diſcrimine. 5: 154 | fœdere. 4: 520 | Marte. 7: 540 | ſolo. 11: 706 |
æquor, *mare.* E. 9: 57 | G. 1: 327 | 2: 162 | 4: 388, 528 | Æ. 1: 71, 150, 385 | 3: 126, 157, 191, 664 | 4: 313, 411, 582 | 5: 143, 821 | 8: 89, 690 | 10: 233, 269, 693 | *planities campi.* G. 1: 50 | 2: 541 | Æ. 9: 68 | 10: 451 | maris æquor. Æ. 2: 780 | 3: 495 | ſalis æquor. 3: 385 |
æquora, *maria.* G. 1: 206, 3: 201, 263 | Æ. 1: 47: 146, 158, 168, 380 | 2: 69, 176, 419 | 3: 197, 419 | 3: 197; 209, 325, 378, 403, 662, 668 | 4: 240, 255, 524 | 5: 171, 219, 235, 763, 778, 819, 843 | 6: 171, 337, 355, 692 | 7: 7, 228 728 | 8: 674 | 9: 119 | 10: 103, 166, 206, 660 | 12: 572 | *planities campi* G. 3: 195 | Æ. 7: 738 | 12: 742 | æquora ponti. G. 1: 469 |
æquore, *mari.* G. 1: 246, 361 | 3: 359, 470 | Æ. 1: 33, 128, 132, 515 | 5: 715, 862 | 6: 344, 348, 729 | 7: 29, 196, 811 | 8: 96 | 10: 665 |

planitie campi. G. 1: 97 | 2: 205 | Æ. 5: 456 | 10: 444, 596 | 11: 599, 746 | 12: 333, 501, 614, 710 | æquore campi. 7: 781 |
æquoreum genus. G. 3: 243 |
æquoris, *maris*. E. 8: 7 | G. 2: 105 | Æ. 3: 397 | 9: 102 |
æquos ceſtus. Æ. 5: 424 | Faliſcos. 7: 695 |
æquum eſt. E. 5: 4 | Æ. 12: 20 |
æquus. G. 3: 118 | Æ. 6: 129 | ſorti utrique. 10: 450 | non æquus Clanius Acerris. G. 2: 225 | aer avibus. 3: 546 |
aër. G. 3: 546 | Æ. 5: 20 |
æra, *neut*. G. 1: 480 | 2: 464 | 3: 363 | 4: 151, 173 | Æ. 2: 734 | 3: 111 | 6: 847 | 7: 526 | 8: 451 | 9: 809 | 10: 336 | 11: 329 |
aëra, *acc*. G. 1: 428 | 3: 109, 336 | 4: 311 | Æ. 1: 304 | 3: 514 | 5: 839 | 6: 202 | 9: 699 | aëra ſummum arboris. G. 2: 123 |
ærata *navi*. Æ. 10: 166 |
æratæ peltæ. Æ. 7: 743 | proræ. 9: 122 | puppes. 10: 223 |
æratam ſecurim. Æ. 11: 656.
æratas acies. Æ. 7: 703 | 9: 463 | claſſes. 8: 675 |
ærato tegmine. Æ. 10: 887 |
æratos poſtes. Æ. 2: 481 |
ære. E. 1: 36 | 5: 90 | G. 2: 282 | 3: 29 | Æ. 1: 453 | 2: 545 | 3: 240, 286 | 5: 266 | 6: 165, 591 | 7: 804 | 8: 593 | 9: 503 | 10: 214, 784, 869 | 11: 10, 433 | 12: 210, 712 |
aëre. G. 1: 404 | 3: 367 | 4: 80 | Æ. 1: 415 | 5: 216 |
ærea, *nom. fæm*. Æ. 5: 198, 274, 490 | 10: 835 | *neutr*. 1: 452 | 7: 615 | 10: 313 |
ærei, *gen*. Æ. 12: 541 | *plur*. 7: 609 |
æreus. G. 3: 173 | Æ 7: 743.
aëriâ rupe. G. 4: 508 | ſede. Æ. 12: 812 | ulmo. E. 1: 59 |
aëriæ grues. G. 1: 375 | palumbes. E. 3: 69 | quercus. Æ. 3: 680 | 9: 679 |
aëriam Irim. Æ. 9: 803 | nubem volucrum. 7: 704 |
aërias Alpes. G. 3: 474 | arces. Æ. 3: 291 |
aërii mellis. G. 4: 1 | montis. E. 8: 59 | Æ. 8: 221 |
aëriis aſtris. Æ. 5: 518 |
aërio monte. Æ. 6: 234 |
æripedem cervam. Æ. 6: 802 |
æris, *gen*. G. 2: 165 | 4: 71 | Æ. 10: 482 |
aëris. E. 7: 57 | Æ. 6: 887 |
æs. Æ. 8: 445 |
æſculus. G. 2: 16, 291 |
æſtas. E. 7: 47 | G. 1: 66, 312 | 2: 149, 322, 377 | 3: 296, 322 | 4: 207 | Æ. 1: 269, 760 | 3: 8 | 5: 626 |
æſtate. E. 2: 22 | G. 4: 156 | Æ. 1: 434 | 6: 707 | 10: 405 |
æſtatem. G. 4: 59, 138 |
æſtibus mediis. G. 3: 331 |
æſtifer canis. G. 2: 353 |
æſtivâ luce. G. 4: 52 | tota æſtiva, *neut*. 3: 472 |
æſtivis nubibus. G. 4: 312 |
æſtivum ſolem. G. 4: 28 |
æſtu, *calore*. E. 2: 10 | G. 1: 297 | 3: 434, 479 | Æ. 7: 464 | *maris*. Æ. 3: 397, 419, 557 | 10: 292, 687 | 11: 627 | æſtu irarum. Æ. 4: 532, 564 | curarum. 8: 19 | 12: 486 |
æſtuat ager. G. 1: 107 | gurges. Æ. 6: 297 | ignis fornacibus. G: 4: 263 | pudor in corde. Æ. 10: 870 | 12: 666 | ſpecus atra nebula. 8: 258 |
æſtum, *calorem*. E. 5: 46 | *mare*. Æ. 8: 674 |
æſtus, *calor. ſing*. E. 3: 98 | Æ. 2: 759 | *plur*. G. 1: 352 | 3: 459 | 4: 401 | Æ. 2: 706 | 7: 495 | *mare*. G. 2: 164 | Æ. 1: 111 |
ætas. E. 4: 4, 37 | 9: 51 | G. 2: 362 | 3: 60, 165, 190 | Æ. 1: 287 | 7: 680 | 8: 200, 326 | 9: 212, 275 | 10: 434 | 11: 174 | 12: 438 |
ætate. Æ. 1: 709 | 2: 596 | 4: 599 |
ætatibus florentes ambo. E. 7: 4 |
æterna, *nom. fæm*. Æ. 10: 18 | *abl*. 12: 504 | *neut*. G. 1: 60 | Æ. 7: 609 | 8: 37 | 12: 191 |
æternam. G. 1: 468 | Æ. 4: 99 | 10: 746, 310 | 12: 879 |
æternas excubias. Æ. 4: 201 |
æterni ignes. Æ. 2: 154 |
æternis. Æ. 1: 234 |
æterno, *abl*. Æ. 10: 394 | 11: 356 |
æternum, *nomen*. Æ. 1: 40 | 2: 297 | 6: 235, 381 | 11: 583 | *adverb*. G. 2: 400 |
Æ. 6: 401, 617 | 11: 97, 98 |
æther. G. 1: 324 | 2: 325 | 3: 150 | Æ. 1: 94 | 4: 167, 668 | 5: 228 | 6: 640 | 8: 289 | 10: 102 |
æthera. G. 1: 406, 409 | 3: 358 | Æ. 1: 383, 591 | 2: 338 | 3: 462, 572 | 5: 13, 140 | 6: 130 | 7: 34, 65, 395, 530 | 8, 70, 526 | 9: 24 | 10: 265, 459 | 11: 272, 556, 759 | 12: 253. 578 |
æthere. E. 1: 60 | G. 4: 78 | Æ. 1: 227 | 2: 113 | 4: 574 | 5: 695, 821 | 6: 436 | 7: 25, 143, 288 | 8: 524, 701 | 6: 645 | 10: 356 | 11: 724, 802. | 12: 853 |
æthereâ aurâ. Æ. 1: 551 | plagâ. 398 | 9: 638 | ſidera. 7: 768 |
æthereas auras. G. 2: 292 | Æ. 4: 446 | 5: 520 | 6: 762 | 7: 557 |
ætherei Olympi. Æ. 10: 621 | ſolis. 8: 68 |
æthereis aſtris. Æ. 5: 838 |
æthereo curſu. Æ. 6: 536 | Olympo. 8: 319 | ſemine. 7: 281 |
æthereos hauſtus. G. 4: 221 | nimbos. 8: 608 | orbes. 137 |
æthereum Olympum. Æ. 6: 579 | 11: 867 | ſenſum. 6: 747 |
ætheris. Æ. 2: 512 | 12: 140, 181 |
Æthiopum. E. 10: 68 | G. 2: 120 | Æ. 4: 481 |
Æthon. Æ. 11: 89 |
æthrâ. Æ. 3: 585 | 12: 247 |
Æthna. G. 4: 173 | Æ. 3: 554, 674 |
Ætnam. G. 1: 472 | 3: 579 |
Ætnæa. Æ. 8: 419 |
Ætnæi. Æ. 8: 440 |
Ætnæos. Æ 3: 678 | 7: 786 | 11: 263 |
Ætolâ. Æ. 11: 239 |
Ætolis. Æ. 10: 28 |
Ætolûm. Æ. 11: 308 |
Ætolus. Æ. 11: 428 |
ævi. E. 4: 11 | G. 3: 66, 189 | 4: 206 | Æ. 2: 638 | 3: 415 | 5: 73 | 8: 627 | 9: 255 | 10: 472, 582 | 11: 425 |
ævo. E. 8: 27 | 10: 43 | Æ. 2: 435, 509 | 3: 491 | 9: 447 | 11: 85, 237 |
ævum. G. 3: 100 | 4: 154 | Æ. 7: 776 | 9: 609 | 10: 53, 235 | 11: 569 |
Afer. G. 3: 344 |
affabar. Æ. 3: 492 |

affabilis dictu ulli. Æ. 3: 621 |
affare. Æ. 4: 424 |
affari. Æ. 2: 775 | 3: 153 | 8: 35 | 9: 484 |
affata. G. 4: 530 | Æ. 4: 632 | 6: 40, 538, 666 | 8: 611 | 9: 83 | 12: 138 |
affati poſitum corpus. Æ. 2: 644 |
affatu. Æ. 4: 284 |
affatur. Æ. 1: 667 | 2: 700 | 7: 91, 544 | 8: 126 | 9: 198, 295, 640, 652 | 10: 352, 466 | 12: 10, 71 |
affatus hac voce. G. 4: 320 dulci amore. Æ. 6: 455 |
affecit illum alio pretio. Æ. 12: 352 |
affectare dextram. Æ. 3: 670 |
affectat viam Olympo. G. 4: 562 |
afferimur urbem. Æ. 7: 217 |
affers te huc. Æ. 8: 477 | 3: 310 |
affigere radicem terræ. G. 2: 318 |
affixa foribus ora. Æ. 8: 196 |
affixæ venis *apes*. G. 4: 238 |
affixit lateri flammam. Æ. 9: 536 |
affixus. Æ. 5: 852 | lateri. 10: 161 |
afflarat oculis honores. Æ. 1: 595 |
afflata numine *Sibylla*. Æ. 6: 50 |
afflavit me fulminis ventis *Iupiter*. Æ. 2: 649 | oriens equis anhelis. 5: 739 | G. 1: 250 |
afflictis rebus. Æ. 1: 456 |
afflictus. Æ. 2: 92 |
affluxiſſe numerum comitum. Æ. 2: 796 |
affore. Æ. 7: 270 | 9: 243 | vim verbo. 10: 547 |
afforet. Æ. 1: 580 | 2: 522 | 6: 35 |
affuit. Æ. 10: 143 |
Africa terra. Æ. 4: 37 |
Africus. Æ. 1: 90 |
Afros. E. 1: 65 | Æ. 8: 724 |
agam. Æ. 4: 534, 546 | 10: 675 |
Agamemnoniæ phalanges. Æ. 6: 489 |
Agamemnonias. Æ. 6: 838 | res. 3: 54 |
Agamemnonius. Æ. 4: 471 | 7: 723 |
agamus. E. 9: 66 |
Aganippe. E. 10: 12 |
agat nubes ventus. G. 1: 462 | res caſus. Æ. 9: 723 | Teucros in Rutulos. 12: 78 | quid agat? 4: 283 | 12: 486 |
Virgilius.

Agathyrſi. Æ. 4: 146 |
age diem. E. 8: 17 | diverſas *naves*. Æ. 1: 74 | potum paſtas capellas. E. 9: 24 | age. Æ. 6: 531 | dic age. 6: 343 | en age. G. 3: 42 | ergo age. 1: 63 | Æ. 2: 707 | eia age. 4: 569 | fare age. 3: 362 | 6. 389 | immo age. 1: 757 | nunc age. G. 4: 149 | Æ. 6: 756 | 7: 37 | quare age. 7: 429 | quin age. E. 3: 52 | G. 4: 329 | ſed jam age. Æ. 6: 629 | ſurge age. 3: 169 | 8: 59 | 10: 241 | vade age. 3: 462 | 4: 223 | 5: 548 | verum age. 11: 587 | 12: 832 |
agebant hæc dubiis de rebus. Æ. 11: 445 |
agebat agmen Palinurus. Æ. 5: 833 | nubila ventus. G. 1: 421 | ratem Sergeſtus. Æ. 5: 272 | tauros hac Alcides. 8: 203 | Troas palantes. 5: 265 | vitam Saturnus. G. 2: 538 | ver orbis. 2: 338 | ſe Pelinurus. Æ. 6: 337 | ſe matutinus. 8: 465 | ſe primus. 9: 696 |
agelli, *gen.* E. 9: 3 |
inter agendum. E. 9: 24 |
Agenoris. Æ. 1: 342 |
agens agmen. Æ. 7: 707, 804 | 8: 683 | 11: 433 | *cervam* telis. 4: 71 | hyemem. G: 3: 470 | Æ. 10: 634 | Italos in prælia. 8: 678 | tigres de vertice. 6: 805 | miſcet agens. 1: 195 | torquet agens. 1: 121 | turbabis agens. G. 3: 412 |
agentem carmine quercus. G. 4: 510 |
agentes frigora ventos. G. 1: 352 |
ager. E. 3: 56 | 7: 57 | G. 1: 102, 107 | 2: 6, 243, 330 | Æ. 4: 525 | 11: 316, 602 |
agerem hunc *diem*. Æ. 5: 51 |
agerent cervum. Æ. 7: 481 |
aget currum ad Capitolia. Æ. 6: 837 | campus gemitus. 873 | ſpumas ore. G. 3: 203 |
agetur mihi nullo diſcrimine Tros Tyriuſve. Æ. 1: 578 |
agger murorum. Æ. 11: 382 |
aggerat cadavera. G. 3: 556 | iras. Æ. 4: 197 | 11: 342 | præmia. 11: 79 |
aggere. Æ. 5: 113 | 7: 127, 159 | 9: 43, 769 | 11: 398, 850 | 12: 446, 564 | arenæ. 1: 116 | murorum. 10: 144 | ripæ. 7: 106 | terræ. 11: 212 | tumuli. 5: 44 | 7: 6 | viæ. 5: 273 | aggere complent foſſas. 9: 567 |
aggeribus. Æ. 2: 496 | 9: 70, 784 | Alpinis. 6: 830 | murorum. 10: 24 | niveis. G. 3: 354 |
aggeritur tumulo tellus. Æ. 3: 63 |
agglomerant lateri. Æ. 2: 341 | ſe. 12: 458 |
aggredere honores. E. 4. 48 |
aggrediar his Daphnim. E. 8: 103 |
aggrediare jacentem. G. 4: 404 |
aggredior haſtilia majore niſu. Æ. 3: 38 | vatem dictis. 358 |
aggreditur dictis. Æ. 4: 92 | 6: 387 | enſe. 9: 325 |
aggreſſa dictis ſororem. Æ. 4: 476 |
aggreſſi. E. 6: 18 | ferro turrim. Æ. 2: 463 | avellere, &c. 2: 165 | reſcindere cælum. 6: 584 |
Agyllinâ. Æ. 7: 652 |
Agyllinæ. Æ. 8: 479 |
Agyllini. Æ. 12: 281 |
agimur auguriis quærere, &c. Æ. 3: 5 |
Agis. Æ. 10: 751 |
agit. Æ. 12: 429 | agmen in hoſtes. 457 | flumen piceum ſudor. 9: 814 | furentem in ſomnis Æneas. 4: 465 | *hunc* campo, &c. 10: 540 | 12: 502 | limitem ferro. 10: 514 | morbos ante metumque. G. 3: 552 | omnes ardor, quærere, &c. Æ. 7: 393 | omnia ſecum Afer. G. 3: 344 | palantes. Æ. 11: 734 | præcipitem toto æquore. 5: 456 | præcipites metus acer, excutere, &c. 3: 682 | priſtin remige. 5: 116 | reginam ſtimulis Alecto. 7: 405 | res tempus. 5: 638 | ſe palmes ad auras. G. 2: 364 | venena membris, *pellit*. 130 | ventos *Mercurius*. Æ. 4: 245 | undam fumus. 8: 258 |
agitabat aves. Æ. 12: 248 | choros. G. 4: 533 | equum. Æ. 11: 770 | feras inſidiis

cursuque. 7: 478 | gloria Turni *Drancen* stimulis amaris. 11: 337 |
agitabis cursu onagros. G. 3: 409 |
agitabo currus ad flumina. G. 3: 18 |
agitans discordia fratres. G. 2: 496 |
agitant ævum sub legibus. G. 4: 154 | pavidos formidine. 3: 372 |
agitare ævum sub undis. Æ. 10: 235 | artes mutas. 12: 397 | chelydros nidore. G. 3: 415 | currus. 181 | greges. 287 | gentes quietas. Æ. 10: 71 | feras. 11: 686 | Trojanos terris, undis. 12: 803 |
agitat dies festos. G: 2: 527 | mens molem. Æ. 6: 727 |
agitata per orbem *Camilla*. Æ. 11: 694 | freta. G. 1: 357 | numina Troiæ. Æ. 6: 68 |
agitate fugam. Æ. 2: 640 |
agitator aselli. G. 1: 273 | equorum. Æ. 2: 476 |
agitatus furiis amor. Æ. 10: 872 | furiis scelerum Orestes. 3: 331 | scenis Orestes. 4: 471 |
agitavimus urbe *hostes*. Æ. 2: 421 |
ergo agite. Æ. 3: 114 | 5: 58 | quare agite. G. 2: 35 | Æ. 1: 631 | 7: 130 | 8: 273 | quin agite. 5: 635 |
agitet fortuna. Æ. 3: 609 |
agitur regina per urbes. Æ. 7: 384 | spina per lumbos. G. 3: 87 | stipitibus. Æ. 7: 524 | Turnus furiis. 12: 101 |
agmen. G. 2: 280 | 4: 59 | Æ. 1: 190 | 2: 408, 613 | 4: 404 | 5: 549, 602, 834 | 7: 69, 707, 804 | 8: 683 | 9: 47 | 10: 171, 198, 440, 513 | 11: 433, 781 | 12: 450, 457, 555 | agmen aquarum. G. 1: 322 |
agmina. G. 3: 423 | Æ. 1: 494 | 2: 68, 267, 379 | 4: 142, 154, 406, 469 | 5: 580, 675 805 | 6: 572, 815 | 7: 144 | 508, 648, 694, 794 | 8: 696 | 9: 113, 478, 800 | 10: 318, 427, 431, 561, 721 | 11: 146, 663, 729, 734, 909 | 12: 122, 239, 279, 329, 368, 482, 557, 597, 683, 689, 661 | Extremæ agmina caudæ. G. 3: 423 |
agmine. G. 1: 381 | 3: 348, 369 | 4: 167 | Æ. 1: 86, 397, 438 | 2: 212, 450, 727, 782 | 5: 90, 211, 378, 562 | 6: 712, 749 | 7: 703 | 8: 587, 595 | 9: 28, 375, 728, 788 | 11: 412, 684, 763, 880, 907 | 12: 324, 442 | Agmine certo, *de serpentis lapsu*. Æ. 2: 212 | longo. 5: 90 | agmine remorum celeri. 5: 211 | leni fluit agmine Tybris. 2: 782 |
agminibus. Æ. 9: 686 |
agminis. Æ. 7: 707 | 12: 249 |
agnæ, *plur.* E. 2: 21 |
agnam: Æ. 5: 772 | 6: 249 |
agni, *plur.* G. 1: 341 | 4: 435 | Æ. 9: 61 |
agnis. E. 3: 6 |
agnos. E. 3: 103 | 4: 45 | Æ. 1: 639 |
agnoscas. Æ. 6: 407 |
agnoscere vultus. Æ. 3: 173 |
agnoscit. Æ. 1: 474 | 3: 82, 347 | 6: 193 |
agnosco. Æ. 3: 351 | 4: 23 | 8: 155 | 12: 260 |
agnoscunt. Æ. 2: 423 | 5: 576, 679 | 9: 457, 734 | 10: 224 |
agnovere. Æ. 9: 659 |
agnovi. Æ. 12: 632,
agnovit. Æ. 1: 410, 492 | 3: 180 | 6: 452, 498 | 9: 16 | 10: 874 |, gemitum. 10: 843 | sonitum. 8: 531 | stridorem. 12: 869 |
agnum. Æ. 9: 565 |
agnus. E. 1: 8 |
ago. Æ. 9: 37 | 12: 637 | capellas. E. 1: 13 |
Agragas. Æ. 3. 703 |
agrestem Musam. E. 6: 8 | usum. G. 3: 163 |
agrestes, *subst.* G. 1: 41 | Æ. 7: 504 | 8: 349 | 9: 11 | *adi.* animos. 7: 482 | divos. G. 2: 493 | nymphas. Æ. 3: 34 |
agresti calamo. E. 1: 10 | certamine. Æ. 7: 523 | gaza. 5: 40 | honore capitis. E. 10: 24 | palæstra. G. 2: 521 | stramine. Æ. 11: 67 |
agrestia pecora. Æ. 7: 679 |
agrestibus, *subst.* G. 1: 160 | *adject.* pomis. Æ. 7: 111 |
agrestis legio. Æ. 7: 681 | manus. 11: 682 | pubes. G. 1: 343 |
agrestum, *subst.* G. 1: 10 |
agri, *gen.* Æ. 1: 347 | 7: 262 | 10: 563 | *plur.* 11: 209 | G. 2: 183 |
agricola. G. 1: 317, 494 | 2: 513 | Æ. 10: 805 |
agricolæ, *gen.* G. 1: 48 | *plur.* E. 9: 61 | G. 1: 101, 300, 355 | 2: 36 | 4: 272 | Æ. 2: 628 | 7: 521 |
agricolam. G. 1: 259 |
agricolas. G. 2: 459 |
agricolis. G. 1: 429 | 2: 401 | Æ. 1: 4 | 12: 453 |
Agrippa. Æ. 8: 682 |
agris. E. 1: 12 | G. 1: 422 | 3: 249, 434 | 4: 159 | Æ. 7: 206, 812 | 11: 247, 431 | 12: 24, 185, 516 |
agro. Æ: 12: 898 |
agros. E. 1: 73 | 5: 35, 75 | 6: 48 | G. 1: 81, 123, 471 | 2: 54, 215, 274, 346 | 4: 522 | Æ 2: 306 | 3: 141 | 4: 163 | 7: 551 | 8: 8, 492 | 11: 144, 255, 367 | 12: 359, 463 |
agunt otia terra. G. 3: 377 | Troes *Latinos*. Æ. 11: 620 |
aguntur iræ circum. Æ. 12: 336 |
ah! E. 1: 15 | 2: 60, 69 | 6: 47, 52, 77 | G. 2: 252 | 4: 526 |
ahenâ luce. Æ. 2: 470 | *neutr. subst.* 1: 217 | 5: 102 | 6: 218 |
aheni, *gen. subst.* G. 1: 296 | Æ. 7: 463 |
ahenis falcibus. Æ. 4: 515 | foribus. 1: 453 | labris. 8: 22 | nodis. 1: 299 | squamis. 11: 487, 770 |
ahenos crateras. Æ. 9: 165 | thoracas. 7: 633 |
Ajacis. Æ. 1: 45 |
Ajax. Æ. 2: 414 |
ait. G. 4: 359 | 381 | Æ. 1: 146, 301, 442, 468, 599 | 2: 155 | 3: 103, 189, 480, 543 | 4: 591, 630, 641, 660, 704 | 5: 365, 551 | 6: 46, 52, 318: 630 | 7: 121, 259 | 8: 122, 185 | 9: 52, 184, 221, 303, 355, 749 | 10: 285, 379, 444, 473 | 11: 24, 29, 459, 464, 520 | 12: 156, 622 |
aiunt. Æ. 4: 598 |
ala, *exercitus*. 11: 604, 868 |
alacer. Æ. 10: 729 | 12: 337 |
alacres. Æ. 9: 231 | sylvas. E. 5: 58 |
alacris. Æ. 5: 380 | 6: 685 |
alæ, *plur. de exercitu*. Æ. 4: 121 | 11: 835 | 12: 551 |
alarum. Æ. 1: 305 | 6: 19 | 12: 876 |

alas. G. 4: 27, 106, 203 | Æ. 1: 693 | 3: 226 | 5: 217 | 7: 191, 561 | 12: 848, 869 | velorum. 3: 520 | *exercitus*. 11: 730 | timor addidit pedibus. 8: 224 |
alatis plantis. Æ. 4: 259 |
Alba, *nom. fœm.* G. 2: 465 | Æ. 3: 392 | 8: 45 | *abl.* E. 7: 38 | Æ. 9: 548 | *neutr.* E. 2: 18 | G. 4: 130 | Æ. 5: 567 | 12: 69 |
Albâ. Æ. 6: 766 |
Albæ, *gen.* Æ. 9: 387 |
albæ, *plur.* G. 2: 91 |
albam. Æ. 3: 120 | 5: 567 |
Albam. Æ. 1: 275 | 5: 597 | 6: 770 | 8: 48 |
Albanæ, *plur.* 7: 602 |
Albane. 8: 643 |
Albani, *plur.* Æ. 1: 11 | 5: 600 | 9: 388 |
Albanum. Æ. 6: 763 |
Albanus. 12: 134 |
albent campi oſſibus. 12: 36 |
albeſcere fluctus, &c. G. 3: 237 | Æ. 7: 528 | lucem. Æ. 4: 586 | tractus flammarum. G. 1: 367 |
albi, *plur.* G. 2: 146 | Æ. 3: 392 | 8: 45 |
albis. G. 3: 82 | Æ. 5: 565 | 7: 667 | 9: 49 | 10: 575 | 11: 681 | 12: 164 |
albo. E. 2: 41 | G. 2: 71 | 3: 56 | Æ. 8: 82 | 12: 87 |
albos. G. 3: 386 | Æ. 5: 865 | 7: 417 | 9: 651 |
Albula. Æ. 8: 332 |
album. Æ. 11: 580 |
Albuneâ. Æ. 7: 83 |
Alburnum. G. 3: 147 |
albus. Æ. 7: 517 |
Alcandrum. Æ. 9: 767 |
Alcanor. Æ. 10: 338 |
Alcanore. Æ. 9: 672 |
Alcathoum. Æ. 10: 747 |
Alcidæ, *dat.* E. 7: 61 | Æ. 8: 219 | 10: 321 |
Alcide, *voc.* Æ. 10: 461 |
Alciden. Æ. 5: 414 | 6: 123, 392 |
Alcides. Æ. 6: 801 | 8: 203, 249, 256, 363 |
Alcimedon. E. 3: 44 |
Alcimedontis. E. 3: 37 |
Alcinoi. G. 2: 87 |
Alcippen. E. 7: 14 |
Alconis. E. 5: 11 |
alebat. G. 4: 563 | Æ. 8: 318 |
Alecto, *nom.* Æ. 7: 341, 405, 415, 445, 476 | *acc.* 324 |
alendum. Æ. 3: 50 |
ales. Æ. 1: 398 | 5: 506, 861 | 11: 721 | 12: 247, 255 |
Alethes. Æ. 1: 125 | 9: 246 | 307 |
Alexi. E. 2: 6, 19, 65 |
Alexis. E. 2: 56, 73 | 7: 55 |
alga, *nom.* Æ. 7: 590 | *abl.* E. 7: 42 |
alia, *nom.* Æ. 10: 456 | *abl.* G. 3: 65 | Æ. 1: 478 | 3: 494 | 4: 153 | 8: 433, 682 | 9: 521 | 10: 362 | 12: 346 | *neutr.* 11: 229 |
aliæ. G. 2: 10, 26, 442 | 4: 14, 96, 158, 162 | Æ. 1: 709 | 3: 212 | 6: 740 | 7: 395 | 10: 249 | 12: 24 |
aliam. G. 2. 380 | 3: 65 | Æ. 11: 324 |
alias. E. 1: 25 | 3: 78 | G. 3: 101 | 4: 351 | Æ. 1: 516 | 3: 321 | 5: 466 | 6: 411 | 11: 96, 537, 821 | *adverb.* G. 1: 487 |
alibi. E. 1: 42 | G. 1: 55 |
aliena, *abl.* G. 2: 76 | *neut.* 4: 244 | Æ. 4: 311 | 10: 78, 866 |
alienis. G. 2: 149 |
alieno. Æ. 10: 781 |
alienus. E. 3: 5 |
aligeri agminis. Æ. 12: 249 |
aligerum amorem. Æ. 1: 667 |
alii, *plur.* octies & tricies.
aliis. E. 2: 49 | G. 2: 17 | 4: 148 | Æ. 3: 494 | 6: 741 | 7: 112 | 12: 436 |
alio. G. 1: 276 | 2: 512 | 3: 245, 531 | Æ. 11: 169 | 12: 351 | *adverb.* E. 8: 99 |
alios, *vicies.*
alipedes. Æ. 7: 277 |
alipedum equorum. Æ. 12: 484 |
aliquà, *adverb.* E. 3: 15 |
aliquæ. E. 6: 60 |
aliquam. E. 3: 73 | 6: 55 | Æ. 1: 467 | 2: 676 |
aliquando. Æ. 8: 200, 602
aliquas. Æ. 6: 719 |
aliquem. Æ. 7: 770 | 8: 578 |
aliquid. E. 2: 71 | Æ. 2: 81 | 9: 186 | 10: 84, 547 |
aliquis. Æ. 2: 48 | 4: 625 | 6: 864 |
aliquod. Æ. 2: 89 |
aliquot. E. 1: 70 |
alis. E. 6: 81 | G. 1: 382 | 4: 82 | Æ. 1: 401 | 4: 180, 240, 252 | 5: 515, 657 | 7: 408, 476 | 9: 14 | 11: 756 | 12: 866 | alis fulminis. 5: 319 | nox tellurem amplectitur. 8: 369 | allapſa ſagitta. 9: 578 | 12: 319 |
alit Africa viros. Æ. 4: 38 | *Dido.* vulnus venis. 4: 2 | *Iupiter* fœtus. G. 2: 327 | ſpiritus aſtra, 6: 726 | ſucceſſus hos. Æ. 5: 231 | tellus *florem.* 11: 71 | herbas. G. 2: 251 | *vitula* fœtus. E. 3: 30 |
aliter. G. 1: 201 | 2: 286 | 4: 176 | Æ. 1: 403 | 2: 428 | 4: 256, 669 | 5: 592 | 6: 147 | 9: 65, 497 | 10: 360, 714 | 11: 757 | 12: 723 |
alitibus. Æ. 9: 486 | 10: 559 |
alitis, *verb.* G. 1: 22 | *nom.* Æ. 8: 430 | 12: 862 |
alitur. G. 3: 454 |
alituum. Æ. 8: 27 |
aliud. E. 6: 26 | Æ. 2: 200 | 4: 174, 315 | 9: 417 | 10: 19, 883 | 12: 224, 843 |
alium. E. 2: 73 | 10: 23 | G. 2: 132, 337 | 3: 390 |
alius. G. 1: 141, 142 | 2: 507 | 4: 254, 372 | Æ. 5: 378 | 6: 89 |
allabi. Æ. 10: 269 | allabi rates. Æ. 8: 108 |
allabimur. Æ. 3: 131, 569 |
allabitur. Æ. 6: 2 | 9: 474 | 10: 292 |
allapſa. Æ. 9: 578 | 12: 319 |
allia. E. 2: 11 |
Allia. Æ. 7: 717 |
alligat. G. 4: 480 | Æ. 1: 173 | 6: 439 |
alloquere. Æ. 4: 226 | 8: 123 |
alloquitur. Æ. 1: 233, 598 | 4: 8, 222 | 5: 780 | 6: 341 | 8: 372 | 10: 228, 860 | 11: 821 | 12: 792 |
alloquor. E. 8: 20 | Æ. 6: 466 |
alludens. Æ. 7: 117 |
alluit. G. 2: 158 | Æ. 8: 149 |
alma. G. 1: 7 | Æ. 1: 310, 622 | 2: 591, 664 | 3: 311 | 6: 74, 117, 197 | 7: 644, 774 | 8: 455 | 10: 215, 220, 252, 332, 439 | 11: 557 |
almam. Æ. 11: 182 |
almis. G. 2: 233 |
Almon. Æ. 7: 532 |
Almonem. Æ. 7: 575 |
almum. E. 8: 17 | Æ. 5: 64 |
almus. G. 2: 330 |
alni. G. 2: 110 |
alnos. E. 6: 63 | G. 1: 136 |
alnus. E. 8: 53 | 10: 74 | G. 2: 451 |

Aloidas. Æ. 6: 582 |
Alpes. G. 1 : 475 | 3 : 474 | Æ. 10: 13 |
Alphea. G. 3 : 180 |
Alpheæ. Æ. 10 : 179 |
Alpheum. G. 3 : 19 | Æ. 3 : 694 |
Alpheſibæi. E. 8 : 1 |
Alpheſibæus. E. 5 : 73 | 8 : 62 |
Alpina. Æ. 8 : 661 |
Alpinas. E. 10 : 47 |
Alpini. Æ. 4 : 442 |
Alpinis. Æ. 6 : 830 |
Alſum. Æ. 12 : 304 |
alta. E. 1 : 57 | 10 : 67 | G. 1 : 142, 173, 310, 332 | 2: 389, 431, 461, 479 | 3 : 329, 376, 393, 533, 547 | 4 : 359, 459, 462, 467, 541 | Æ. 1: 30, 193, 431, 684 | 2 : 56, 203, 448 | 3 : 239, 619, 678, 681 | 4 : 343, 665 | 5: 12, 175, 508, 588, 732, 841 | 6: 41, 179, 237, 267, 323, 522, 787 | 7 : 6, 82, 362, 785 | 8: 115, 667, 691 | 9: 81, 169, 557, 617, 678, 715 | 10: 63, 86, 101, 126, 197, 374, 454, 526, 687, 723 | 11 : 135, 490, 638, 797, 837 | 12: 474, 546, 603, 705, 752, 787, 929 |
altæ. G. 2 : 14, 55 | 3 : 198 | 4 : 48 | Æ. 1 : 11 | 4: 97, 265 | 7 : 108 |
altam. G. 1 : 364 | Æ. 9 : 403 | 10 : 246 |
altaria. E. 1 : 44 | 5 : 66 | 8: 64, 74, 105 | G. 3: 490 | Æ. 2 : 515, 550 | 4 : 145, 517 | 5 : 54, 93 | 7 : 71 | 8: 285 | 11 : 50 | 12: 174 |
altaribus. Æ. 7 : 211 |
altas. G. 2: 305 | Æ. 3 : 699 |
altè. G. 1 : 485 | 2 : 78, 230, 521 | 3 : 241, 422 | Æ. 1 : 341, 510 | 4 : 443 | 5: 443 | 6 : 145 | 7 : 465 | 9 : 749 | 10 : 850 | 11: 751, 804 | 12 : 729 |
alter. E. 3 : 34, 40 | 4: 34 | 5 : 49 | 8 : 39 | G. 2 : 397 | 3: 224 | 4 : 91 | Æ 1 : 548 | 3 : 356 | 5 : 298, 311, 568 | 6 : 143, 164 | 7: 321, 649 | 9: 179, 772 | 10 : 27 | 11 : 670 |
altera. E. 3 : 71 | 4 : 34 | G. 2 : 228 | 3 : 286 | 4 : 339 | Æ. 3 : 86 | 6. 713, 893 | 7 : 690 | 9 : 131 | 12 : 168, 582, 830 |
alterius. G. 1 : 158 | 2 : 32 | Æ. 2 : 667 | 3 : 31, 33 |
alterna. E. 3 : 59 | 5 : 14 | G. 3: 192 | Æ. 5: 376 | 6: 121 | 11 : 426 |
alternantes. G. 3 : 220 |
alternanti. Æ. 4 : 287 |
alterni. Æ. 12 : 233 |
alternis. E. 3: 59 | 7 : 18 | G. 1 : 71, 79 |
alternos. E. 7 : 19 | Æ. 3 : 423 | 5 : 584 | 8: 639 |
alterum. Æ. 2 : 667 |
alti. G. 4 : 333 | Æ. 5 : 799 | 10 : 806 | 12: 181 |
altior. Æ. 8 : 162 | 10 : 625 | 11 : 697 | 12: 902 |
altis. E. 1 : 84 | 7 : 66 | G. 1 : 357, 411 | 3 : 273 | 4 : 112, 533 | Æ. 1 : 99 | 2 : 219, 464 | 3 : 322, 644, 675 | 4 : 187 | 6: 601, 668 | 7: 59, 275, 413, 563, 624, 726 | 8: 321 | 9 : 325, 470, 530, 805 | 10 : 121, 287, 469, 707 | 11 : 36, 256, 462, 485 | 12 : 523 |
altiſſima. Æ. 8 : 234 |
altius. E. 6 : 38 | G. 2 : 290 | 3 : 76, 442, 553 | 4: 285 | Æ. 7 : 529 | 10 : 813 |
alto. E. 4 : 7 | 6 : 76 | G. 1 : 96, 324, 443 | 3: 238, 354, 505 | 4: 78, 96 | Æ. 1 : 7, 114, 130, 164, 301 | 2 : 2, 290, 307, 410 | 4: 230, 574, 661, 691 | 5: 5 : 45, 220, 243, 261 : 489, 511, 542, 727 | 6: 436, 500 | 7: 25, 95, 141, 704 | 8 : 66, 395, 541 | 9 : 125, 644 | 10: 633, 857 | 11 : 95, 301, 456, 482, 633, 721, 817, 849, 853 | 12 : 114, 244, 357, 365, 886, 941 |
altorum. G. 3 : 520 |
altos. E. 8 : 86 | G. 3 : 412, 535 | Æ. 1 : 65, 696 | 2 : 635 | 3: 662 | 4: 151, 645, 685 | 8 : 692 | 10 : 658 | 11: 98, 740, 810 | 12 : 675 |
altricem. Æ. 3: 273 |
altum. G. 1 : 456 | 2 : 210 | 3 : 42, 93, 358 | 4 : 528, 560 | Æ. 1 : 38, 213 | 3 : 11, 70, 192, 374, 454 | 4 : 310 | 5: 164, 375, 764 | 7 : 682 | 9 : 699 |
altus. G. 4 : 368 | Æ. 9 : 30 | 10: 737, 875 | 11 : 726 | 12: 140, 295
alvearia. G. 4 : 34 |
alveo. Æ. 6 : 411 | 7 : 33, 303 | 9 : 32 |
alveus. G. 1 : 203 |
alumno. Æ 6 : 877 | 11 : 33 |
alumnum. Æ. 6 : 595 |
alvo. G. 2: 453 | Æ. 2: 401 | 6 : 516 | 9 : 152 | 12 : 273 |
alvum. G. 3 : 427 | 4 : 94 | Æ. 2 : 51 |
alvus. G. 3 : 80 | Æ. 10: 211 |
ama. Æ. 5 : 163 |
amabat. E. 2 : 52 |
amabit. E. 5 : 76 | 7 : 63 |
amans. Æ. 4 : 101 |
amant. E. 3 : 59 | 8 : 108 | G. 3 : 396 |
amantem. G. 4 : 488 | Æ. 1 : 356 | 4 : 296, 370, 479 |
amantes. E. 8 : 26 | G. 3: 218, 315 | 4 : 124 | Æ. 4: 221, 520 |
amanti. Æ. 4 : 429 | 6: 526 |
amara. E. 10 : 5 | G. 2 : 86, 238 |
amaracus. Æ. 1 : 697 |
amaræ. E. 6 : 62 |
amaras. E. 1 : 79 |
amare, *verb*. G. 3 : 186 | Æ. 3 : 134 | *nomen voc*. 10 : 900 |
amari, *verb*. E. 5 : 89 |
amarior. E. 7: 41 |
amaris. G. 1 : 120 | 2 : 314 | Æ. 10 : 591 | 11 : 337 | 12 : 766 |
amaro. E. 6 : 68 | Æ. 4 : 203 | 12 : 588 |
amaror. G. 2: 247 |
amaros. E. 3 : 110 |
amarum. G. 4 : 431 |
Amarylli. E. 1 : 37 | 8 : 77, 78, 101 |
Amaryllida. E. 1 : 5 | 9, 22 |
Amaryllidis. E. 2: 14 | 3 : 81 |
Amaryllis. E. 1 : 31 | 2 : 52 |
Amaſene. Æ. 7 : 685 |
Amaſenus. Æ. 11 : 547 |
Amaſtrum. Æ. 11 : 673 |
amat. E. 3 : 84, 88 | 5 : 61 | 7 : 63 | G. 2 : 113 |
Amatæ. Æ. 7 : 343, 401, 581 | 9 : 737 | 12 : 56 |
Amatam. Æ. 12 : 71 |
Amathus. Æ. 10: 51 |
amati. Æ. 10 : 189 |
amavit. E. 5 : 52 | Æ. 6 : 129 |
Amazon. Æ. 11 : 648 |
Amazones. Æ. 11 : 660 |
Amazoniam. Æ. 5 : 311 |
Amazonidum. Æ. 1 : 494 |
ambæ. G. 4 : 341 | Æ. 5 : 157 | 12 : 190 |
ambages. G. 2 : 46 | Æ. 1 :

345 | 6 : 29, 99 |
ambas. G. 1 : 238 | Æ. 4 : 679 | 6 : 496, 540 | 10 : 844, 868 | 12 : 136 |
ambeſa. Æ. 5 : 752 |
ambeſas. Æ. 3 : 257 |
ambiguæ. Æ. 5 : 655 | 8 : 581 |
ambiguam. Æ. 1 : 665 | 3 : 180 |
ambiguas. Æ. 2 : 99 |
ambiguum. Æ. 5 : 326 |
ambiit. Æ. 10 : 243 |
ambire. Æ. 4 : 283 | 7 : 333 |
ambit. Æ. 6 : 550 |
ambo. E. 3 : 34 | 5 : 1/7 | 4 : 18 | Æ. 9 : 446 | 10 : 125 | 11 : 291, 906 | 12 : 525 |
ambobus. Æ. 1 : 462 | 2 : 710 |
amborum. E. 1 : 62 | Æ. 5 : 425 | 7 : 316 | 8 : 142 | 9 : 251, 423 | 10 : 759 | 12 : 731 |
ambos. E. 6 : 18 | G. 4 : 88 | Æ. 12 : 342 |
ambroſiæ. G. 4 : 415 | Æ. 1 : 407 | 12 : 419 |
ambuſta. Æ. 12 : 301 |
ambuſtum. Æ. 12 : 298 |
Amello. G. 4 : 271 |
amem. G. 2 : 486 |
amens. Æ. 2 : 314, 321, 745 | 4 : 203, 279 | 7 : 460 | 9 : 424, 478 | 10 : 681 | 12 : 622, 742, 776 |
Amerina. G. 1 : 265 |
amentaque. Æ. 9 : 665 |
amica. Æ. 2 : 255 |
amice. Æ. 6 : 507 |
amici. Æ. 1 : 490 | 2 : 93 | 5 : 337, 350, 719, 869 | 6 : 149 | 8 : 172 |
amicis. Æ. 2 : 147, 372 | 5 : 41, 770 | 8 : 126 | 10 : 467 |
amicitiæ. Æ. 11 : 321 |
amicitiam. Æ. 7 : 546 |
amico. Æ. 3 : 463 |
amicos. G. 4 : 115 | Æ. 5 : 57 | 11 : 109 |
amicti. Æ. 1 : 520 |
amictu. Æ. 1 : 416 | 3 : 405, 545 | 7 : 669 | 8 : 33 | 11 : 77 | 12 : 401, 885 |
amictum. Æ. 5 : 421 |
amictus. G. 3 : 563 | Æ. 6 : 301 | 12 : 602 |
amicum. Æ. 1 : 614 | 2 : 735 | 3 : 82 | 5 : 452 | 9 : 198, 389, 430, 444, 774 |
amiſit. G. 2 : 198 | 3 : 227 | Æ. 8 : 332 |
amiſſa. G. 3 : 70 | Æ. 5 : 519, 795 | 11 : 868 | 12 : 236 |
amiſſæ. Æ. 3 : 341 |
amiſſam. Æ. 2 : 741 | 4 : 375 |
amiſſi. Æ. 11 : 272 |
amiſſis. G. 4 : 318 | Æ. 1 : 255, 478 | 5 : 99 |
amiſſo. G. 4 : 213 | Æ. 5 : 867 |
amiſſos. G. 4 : 512 | Æ. 1 : 221 | 2 : 148 |
amiſſum. Æ. 5 : 614, 814 |
Amiterna. Æ. 7 : 710 |
Amithaonius. G. 3 : 550 |
amittebat. Æ. 5 : 853 |
amittes. Æ. 11 : 409 |
amitto. Æ. 3 : 710 |
Ammone. Æ. 4 : 198 |
amne. Æ. 11 : 457 |
amnem. E. 5 : 25 | G. 1 : 141 | 3 : 37 | 4 : 362 | Æ. 3 : 694 | 6 : 318, 374, 705 | 7 : 792 | 8 : 58, 204, 236, 597 | 9 : 245 | 11 : 562 | 12 : 417 |
amnes. G. 1 : 479 | 2 : 187, 485 | 3 : 2, 554 | 4 : 233 | Æ. 4 : 164 | 5 : 634, 807 | 6 : 671 | 11 : 298 | 12 : 524 |
amni. G. 1 : 203 | 3 : 447 | Æ. 8 : 473, 549 | 9 : 469 | 11 : 316 |
amnibus. Æ. 8 : 71 | 9 : 30 |
amnis. G. 1 : 115 | 3 : 522 | 4 : 293, 319, 373 | Æ. 2 : 496 | 6 : 550 | 7 : 465, 701, 728 | 9 : 64, 240 | 9 : 124 | 10 : 199, 806 | 11 : 405 |
amo. E. 3 : 78 |
amœna. Æ. 5 : 734 | 6 : 638 |
amœno. Æ. 7 : 30 | 8 : 31 |
amomum. E. 3 : 89 | 4 : 25 |
amor. E. 2 : 68 | 3 : 101 | 7 : 21 | 8 : 47, 85, 89 | 10 : 21, 28, 44, 73 | G. 2 : 301 | 3 : 112, 244, 259, 269, 292, 394 | 4 : 177, 205 | Æ. 1 : 648, 673 | 2 : 10 | 4 : 17, 307, 347, 413, 516, 532, 624 | 5 : 394 | 6 : 24, 133, 442, 823 | 7 : 461, 636 | 8 : 184, 327 | 9 : 182 | 10 : 188, 872 | 11 : 323, 538, 739, 892 | 12 : 70, 282, 668 |
amore. E. 6 : 47 | 8 : 81 | 10 : 10 | G. 2 : 476 | 3 : 285 | Æ. 1 : 175, 348, 353, 679, 725 | 2 : 343 | 3 : 298 | 4 : 54, 395 | 5 : 5, 296 | 6 : 314, 455, 889 | 7 : 57, 496, 550, 769 | 8 : 163, 394 | 9 : 197 | 10 : 614, 789 | 11 : 545, 782 | 12 : 29, 392 |
amorem. G. 4 : 464 | Æ. 1 : 667, 720, 753 | 2 : 789 | 3 : 487 | 4 : 85, 171 | 5 : 655 | 6 : 28, 474 | 8 : 373 | 10 : 191 | 11 : 583 |
amores. E. 3 : 109 | 8 : 23 | 9 : 56 | 10 : 6, 34, 53 | G. 3 : 227 | 4 : 347 | Æ. 4 : 28, 292 |
amori. E. 2 : 68 | 10 : 69 | Æ. 4 : 38, 414 |
amoris. G. 3 : 210 | Æ. 2 : 538, 572 |
amorum. Æ. 3 : 354 | 5 : 334 | 10 : 526 |
Amphyon. E. 2 : 24 |
Amphryſia. Æ. 6 : 398 |
Amphryſo. G. 3 : 2.
Amphitryoniadæ. Æ. 8 : 103 |
Amphitryoniades. Æ. 8 : 214 |
ampla. Æ. 1 : 729 | 2 : 310 | 4 : 93 |
amplectens. Æ. 10 : 523 |
amplecti. G. 2 : 42 |
amplectitur. Æ. 8 : 369 |
amplector. Æ. 3 : 351 |
amplexa. Æ. 4 : 686 |
amplexæ. G. 2 : 367 | Æ. 2 : 490 : 517 |
amplexi. Æ. 2 : 218 |
amplexu. Æ. 6 : 698 | 8 : 388, 568 |
amplexus. E. 3 : 45 | Æ. 1 : 691 | 2 : 214 | 3 : 607 | 5 : 86, 531 | 8 : 124, 405 |
amplis. Æ. 3 : 353 |
amplius. E. 3 : 105 | G. 4 : 503 | Æ. 1 : 687 | 3 : 192, 260 | 5 : 8 | 9 : 426, 519 | 11 : 808 | 12 : 680 |
amplum. Æ. 6 : 443 |
Amſancti. Æ. 7 : 565 |
Amyci. Æ. 1 : 225 | 5 : 373 |
Amyclæi. G. 3 : 89 |
Amyclæum. G. 3 : 345 |
Amyclis. Æ. 10 : 564 |
Amyco. Æ. 10 : 704 |
Amycum. Æ. 9 : 772 | 12 : 509 |
Amyneæ. G. 2 : 97 |
Amyntæ. E. 3 : 74 |
Amyntæ. G. 2 : 97 |.
Amyntas. E. 2 : 35, 39 | 3 : 83 | 5 : 8, 15, 18 | 10 : 37, 38, 41 |
an. E. 3 : 1, 21 | 5 : 53, 87 | 8 : 49, 108 | 9 : 1 | G. 2 : 158. 227, 273 | Æ. 1 : 333 | 2 : 390 | 3 : 39 | 4 : 325, 544 | 5 : 28 | 6 : 533, 719, 864 | 8 : 114 | 9 : 144, 185, 400 | 10 : 90, 681 | 11 : 389 | 12 : 230, 636 |
Anagnia. Æ. 7 : 684 |
anceps. Æ. 4 : 603 | 10 : 359 |
Anchemolum. Æ. 10 : 389 |
Anchiſa. Æ. 3 : 475 | 5 : 244, 424 | 6 : 322, 331 | 7 : 152 |
Anchiſæ. Æ. 1 : 621 | 4 : 351,

427 | 5 : 31 , 99 , 535, 652, 664, 723 | 8: 156 | 9: 647 | 10 : 534 |
Anchiſen. Æ. 2 : 597 , 747 | 3: 82, 179, 710 | 5: 614 | 6: 670 | 7 : 134 |
Anchiſeo. Æ. 5: 761 |
Anchiſes. Æ. 2 : 687 | 3 : 9 , 263 , 473 , 525 , 539 , 558, 610 | 6 : 679 , 713 , 723 , 752 , 854 , 867 , 888 , 897 | 7 : 123 , 245 | 8 : 163 | 12 : 839 |
Anchiſiade. Æ. 6 : 126 , 348 |
Anchiſiades. Æ. 5 : 407 | 8: 521 | 10 : 250 , 822 |
anchora. Æ. 1 : 173 | 3: 277 | 6 : 4 , 901 |
ancile. Æ. 7 : 188 |
ancilia. Æ. 8 : 664 |
ancipitem. Æ. 5 : 589 |
ancipites. Æ. 5: 654 |
ancipiti. Æ. 3 : 47 | 7 : 525 |
Ancus. Æ. 6: 815 |
Androgei. Æ. 2 : 392 |
Androgeo. Æ. 6 : 20 |
Androgeos. Æ. 2 : 371, 382 |
Andromache. Æ. 2 : 456 | 3 : 303 , 319 , 482 |
Andromachen. Æ. 3 : 297 |
Andromaches. Æ. 3: 487 |
aneti. E. 2 : 48 |
anfractu. Æ. 11 : 522 |
angit. G. 3: 497 | Æ. 8 : 260 |
Angitiæ. Æ. 7: 759 |
anguem Æ. 2: 379 | 7 : 346 |
angues. G. 3 : 338 | 4 : 482 | Æ. 2: 204 | 6 : 572 | 7 : 450 , 658 | 8 : 289 , 437 , 697 |
anguibus. Æ. 7 : 561 |
anguis. E. 3 : 93 | 8 : 71 | G. 1 : 205 , 244 | 2 : 154 | 3 : 425 | Æ. 5 : 84 | 8 : 300 |
anguſta. Æ. 2 : 332 | 3 : 685 | 11 : 309 |
anguſtæ. Æ. 11 : 524 |
anguſtam. G. 4 : 226 |
anguſti. G. 4 : 296 | Æ. 3 : 411 | 8 : 366 |
anguſtis. G. 3 : 390 |
anguſto. G. 4 : 83 | Æ. 3 : 419 | 4 : 405 |
anguſtos. G. 4 : 35 |
anguſtum. G. 1: 380 |
anguſtus. G. 2 : 75 | 4: 206 |
anhela. G. 3 : 497 |
anhelans. Æ. 10 : 837 |
anhelanti. Æ. 5 : 254 |
anhelat. Æ. 8: 421 |
anheli. Æ. 12 : 790 |
anhelis. G. 1 : 250 | 2 : 135 | Æ. 5 : 739 |
anhelitus. Æ. 5 : 199 , 432 |
9 : 814 |
anhelum. Æ. 6 : 48 |
Aniena. G. 4: 369 |
Anienem. Æ. 7 : 683 |
aniles. Æ. 7 : 416 |
anili. Æ. 4 : 641 |
anima. G. 4 : 526 | Æ. 2 : 118 | 4 : 385 | 10 : 529 | 12: 648 |
animadverſis. G. 2 : 259 | 3 : 123 |
animæ. E. 6 : 33 | Æ. 5 : 81 | 6 : 319 , 427 , 669 , 713 | 8 : 403 | 9 : 580 | 10: 376 , 601 | 11 : 372 |
animalia. E. 6: 41 | G. 4 : 309 | Æ. 3 : 147 | 9 : 224 |
animam. G. 4 : 204 | Æ. 1: 102 | 3 : 67, 654 | 4 : 652, 695 | 5 : 98 , 483 | 6 : 817, 889 | 7: 351 | 9: 349, 443 | 10 : 348 , 525 , 598 , 854 , 908 | 11 : 162 , 408, 440 | 12 : 230 |
animarum. Æ. 6 : 264 |
animas. E. 8: 98 | G. 2: 134 | 3 : 495 | 4 : 238 | Æ. 3: 140 | 4: 242 | 6: 411, 436, 680 , 720 , 758 | 8 : 564 | 9 : 663 | 11 : 24 , 883 |
animi. G. 3 : 289 | Æ. 2: 61, 73 , 144 , 316 , 451 | 3 : 260 | 4 : 203 , 300 , 529 | 5 : 202 , 404 | 8 : 4 | 9: 246 , 498 , 611, 685 | 10 : 898 | 11 : 300 , 417 , 451 | 12 : 19 |
animis. G. 3 : 119 | 4 : 132 | Æ. 1 : 15 , 153 | 2 : 355 , 712 , 799 | 3: 89, 250, 505 | 5 : 304 , 429 , 462 , 473 | 6 : 261 , 832 | 7 : 42 , 216, 401 , 475 , 814 | 8 : 228 , 256 , 530 | 6 : 688, 703 | 10 : 7 , 104 , 357 | 11: 18, 291 , 438 , 491, 641, 715, 733 | 12 : 371 , 535 , 574 , 892 |
animo. E. 3: 74 | G. 4 : 531 | Æ. 1 : 30 , 533 , 586 | 2 : 575 , 660 | 3 : 34 | 4 : 3, 15 | 5 : 748 | 6 : 105 , 158 , 332 , 690 | 8 : 370 | 9: 191, 721 , 741 | 10 : 648 , 680, 686 , 890 | 12 : 26 , 142 , 348 , 439 |
animorum. G. 1 : 420 | 4 : 86 |
animos. G. 2 : 350 | 3 : 100, 182 , 207 | 4 : 69, 83, 105, 240 | Æ. 1: 61 , 157, 206, 519 , 726 | 2 : 617 , 755 | 3: 342 | 4 : 13, 414 | 5 : 292, 751 | 6 : 782 | 7 : 482 , 550 | 9 : 127 , 249 , 637 | 10 : 259 , 278 | 11 : 315 , 366 , 800 | 12 : 4 , 251 , 426 |
animoſa. Æ. 12 : 277 |
animoſi. G. 2 : 441 |
animoſum. G. 3 : 81 |
animum. E. 9: 51 | G. 2 : 51, 285 | 3: 521 | 4 : 386, 516 | Æ. 1 : 308, 468 , 583 | 2: 586, 741 | 3 : 434, 611 | 4 : 22, 54 , 113 , 197 , 285 , 395 , 630 | 5 : 465 , 640 , 720 , 869 | 6 : 11 , 344 , 468 , 889 | 8 : 20 | 9 : 294 , 717 , 764 | 10 : 548 | 11 : 538 | 12: 57 , 487 |
animus. Æ. 2 : 12 | 3 : 60 | 4 : 639 | 5 : 363 , 720 | 7 : 356 | 9 : 205 | 10 : 487 , 610 , 715 | 11 : 510 | 12 : 23 |
Anius. Æ. 3 : 80 |
Anna. Æ. 4: 9 , 20, 31, 421, 500 |
annales. Æ. 1 : 377 |
Annam. Æ. 4: 634 |
anni. G. 1 : 64 | 2 : 514 | Æ. 2 : 198 | 6 : 796 |
annis. E. 5 : 67 | G. 3 : 95 | Æ. 1 : 238 | 2 : 14 , 87 | 6: 21 , 649 | 7 : 53 , 204 | 8 : 47 , 511 , 517 | 9 : 235 | 11 : 174 | 12 : 686 |
anno. E. 7 : 43 | G. 3 : 304 |
annos. G. 2: 100, 208 , 294 | 4 : 208 | Æ. 1 : 51 , 78 , 276 | 2 : 363, 647 | 6: 329, 748 | 7: 60 | 8 : 399 , 481 , 560 | 9 : 85, 311 | 10: 549 |
annoſa. Æ. 6 : 282 |
annoſam. Æ. 4 : 441 | 10 : 766 |
annua. G. 1 : 216 , 338 | Æ. 5 : 53 | 8 : 173 |
annue. G. 1 : 40 | Æ. 9 : 625 |
annuerint. Æ. 11 : 20 |
annuerit. Æ. 12 : 187 |
annuis. Æ. 1 : 254 |
annuit. Æ. 4 : 128 | 9 : 106 | 10 : 115 | 11 : 797 | 12 : 841 |
annum. G. 1 : 6 , 217 , 258 | 2 : 405 | Æ. 3 : 284 | 9 : 155 | 11 : 290 |
annus. E. 3 : 57 | 8 : 39 | G. 2 : 402 , 515 | Æ. 6 : 311 |
annuus. Æ. 5 : 46 |
anſa. E. 6 : 17 |
anſas. E. 3 : 45 |
anſer. E. 9 : 36 | G. 1 : 119 | Æ. 8 : 655 |
Antæus. Æ. 12: 443 |
Antandro. Æ. 3 : 6 |
ante. E. 1 : 46 , 60 | 2 : 62 | 3 : 65 , 78 | 5 : 70 , 85 | 6 : 70 , 81 | 9 : 15 , 63 | G. 1:

125, 167, 173, 221, 225, 347 | 2: 230, 259, 266, 369, 475, 536 | 3: 61, 206, 266, 348, 489, 503, 552 | 4: 306, 351, 458, 477 | Æ. 1: 99, 118, 202, 337, 351, 378, 677 | 2: 40, 270, 469, 531, 589, 663, 773 | 3: 150, 255, 302, 321, 384, 545 | 4: 27, 36, 59, 62, 141, 204, 328, 411, 538, 597, 620 | 5: 109, 151, 185, 237, 318, 381, 406, 540, 553, 570, 673, 731, 831 | 6: 47, 52, 105, 140, 152, 206, 273, 308, 343, 604, 667 | 7: 55, 162, 420, 531, 623, 673 | 8: 104, 590, 640, 719 | 9: 115, 141, 293, 300, 311, 315, 591, 595, 624, 627, 648, 711 | 10: 385, 420, 643 | 11: 32, 167, 233, 302, 311, 416, 424, 537, 744, 806, 821, 887, 915 | 12: 334, 354, 391, 448, 612, 638 |
antea. Æ. 1: 185, 514 |
anteferam. Æ. 4: 371 |
anteirent. Æ. 12: 84 |
Antemnæ. Æ. 7: 631 |
antennarum. Æ. 3: 549 |
Antenor. Æ. 1: 246 |
Antenoridas. Æ. 6: 484 |
antes. G. 2: 417 |
antetulit. Æ. 6: 677 |
anteveni. G. 3: 71 |
antevolans. Æ. 9: 4[illegible] |
antevolant. Æ. 12: 455 |
Anthæum. Æ. 10: 561 |
Anthorem. Æ. 10: 778 |
Antigenes. E. 5: 89 |
Antiphatem. Æ. 9: 696 |
antiqua. Æ. 1: 16, 379, 535, 630 | 2: 188, 364, 714 | 3: 164 | 4: 312, 633 | 5: 688 | 7: 178, 365 | 11: 540 |
antiquæ. G. 2: 174 | Æ. 1: 646 | 2: 742 |
antiquam. Æ. 2: 137, 626 | 3: 96, 342 | 6: 179 | 10: 688 |
antiquas. G. 2: 209 | Æ. 2: 635 |
antiqui. Æ. 4: 458 | 11: 253, 851 | 12: 347 |
antiquis. Æ. 3: 131 | 10: 719 |
antiquo. G. 3: 332 | Æ. 7: 38 |
antiquos. E. 9: 46 | G. 2: 157 |
antiquum. Æ. 3: 15 | 4: 431 | 5: 608 | 6: 580, 648 | 9: 266, 647 | 12: 897 |
antiquus. Æ. 11: 316 |
Antonius. Æ. 8: 685 |
antra. G. 4: 429 | Æ. 8: 419 |
antris. G. 4: 509 |
antro. E. 1: 76 | 5: 19 | 6: 13 | 9: 41 | G. 4: 44, 152 | Æ. 1: 56 | 3: 431, 446, 617, 641 | 6: 77, 99, 262, 400, 418, 423 | 8: 217, 254, 630 |
antrum. E. 5: 6 | Æ. 1: 170 | 3: 631 | 6: 11, 42, 157 | 8: 451 |
Anubis. Æ. 8: 698 |
anus. Æ. 7: 419 |
anxius. Æ. 9: 89 |
Anxuris. Æ. 10: 545 |
Anxurus. Æ. 7: 799 |
Aonas. E. 6: 65 |
Aonia. E. 10: 12 |
Aonio. G. 3: 11 |
aper. E. 5: 76 | G. 3: 248 | Æ. 10: 708 |
aperire. Æ. 3: 206 | 11: 884 |
aperiret. Æ. 2: 60 |
aperit. G. 1: 217 | Æ. 1: 111, 150 | 2: 246 | 6: 12, 406 | 7: 448, 565 | 10: 864 |
aperitur. Æ. 3: 275 | 8: 681 |
aperta. G. 1: 393 | 3: 194 | Æ. 11: 360 |
apertas. Æ. 10: 13 | 11: 748 |
apertis. Æ. 7: 522 | 8: 585 | 9: 25 |
aperto. G. 2: 280 | Æ. 1: 159, 398 | 6: 262 | 8: 523 | 11: 493 | 12: 333, 353, 450 |
apertos. G. 2: 112 | Æ. 11: 904 |
apertum. Æ. 1: 591 | 10: 314 | 11: 666 |
apes. E. 5: 76 | 10: 30 | G. 2: 452 | 4: 177, 285, 556 | Æ. 1: 434 | 7: 64 | 12: 588 |
apex. Æ. 2: 683 | 10: 270 |
Aphidnum. Æ. 9: 702 |
apibus. E. 1: 55 | G. 1: 4 | 2: 213 | 4: 8, 37, 139, 149, 197, 220, 251, 318, 534 |
apicem. Æ. 4: 246 | 7: 66 | 12: 492 |
apices. Æ. 8: 664 |
apio. E. 6: 69 | G. 4: 121 |
Apolline. Æ. 10: 171 |
Apollinis. Æ. 2: 430 | 3: 79 | 12: 516 |
Apollo. E. 3: 104 | 4: 10, 57 | 5: 35 | 6: 64 | 10: 21 | G. 4: 7, 323 | Æ. 2: 121 | 3: 119, 154, 162, 251, 275, 395, 434, 479 | 4: 144, 345, 376 | 6: 9, 101, 344 | 7: 241 | 8: 336, 704 | 9: 638, 649, 654 | 10: 875 | 11: 785 | 12: 393, 405 |
apparat. Æ. 9: 147 | 10: 453 | 11: 117 |
apparent. G. 3: 353 | Æ. 1: 122 | 2: 422, 484, 622 | 3: 193 | 11: 605 | 12: 849 |
apparere. E. 9: 60 | G. 1: 484 | Æ. 8: 17 |
apparet. G. 1: 404 | Æ. 2: 483 | 3: 270, 531, 701 | 8: 557 |
apparuit. Æ. 8: 241 | 10: 579 | 12: 576, 941 |
appellabunt. Æ. 5: 718 |
apellat. Æ. 5: 540.
Appenninicolæ. Æ. 11: 700 |
Appenninus. Æ. 12: 703 |
appetii. Æ. 11: 277 |
applicat. Æ. 1: 620 | 12: 303 |
appone. G. 4: 280 |
apponere. Æ. 4: 602 |
apprima. G. 2: 134 |
appulit. Æ. 1: 381 | 3: 338, 705 | 7: 39 |
apri. E. 7: 29 | Æ. 1: 328 |
apricis. E. 9: 49 | G. 2: 522 | Æ. 5: 128 | 6: 311 |
apros. E. 2: 59 | 3: 75 | 10: 56 | G. 3: 411 |
aprum. Æ. 4: 159 |
aptans. Æ. 2: 672 |
aptant. G. 4: 74 | Æ. 5: 753 |
aptantur. G. 1: 172 |
aptatat. Æ. 9: 305 |
aptare. G. 2: 359 | Æ. 1: 556 | 3: 472 | 5: 247 | 10: 131 |
aptat. Æ. 8: 80 | 9: 364 | 10: 588 | 11: 8 | 12: 88 |
aptemus. Æ. 8: 390 |
aptent. Æ. 4: 289 | 10: 259 |
aptius. G. 2: 234 |
aptos. G. 3: 168 |
aptum. Æ. 4: 482 | 6: 797 | 11: 202 |
apud. E. 2: 62 | Æ. 2: 71 | 4: 539 | 5: 261 | 6: 568 | 11: 280 | 12: 331 |
aqua. G. 1: 369 | 2: 244 | Æ. 5: 696 | 6: 336, 356, 636 | 7: 517 | 8: 549 |
aquæ. E. 5: 47 | 8: 87 | G. 2: 349 | Æ. 1: 109, 171 | 7: 464 | 8: 22 | 10: 196, 603 | 11: 495 |

aquam. E. 8: 64 | 9: 9 G. 3: 14 | Æ. 4: 489 |
aquantur. G. 4: 193 |
Aquarius. G. 3: 304 |
aquarum. G. 1: 322 | 4: 136, 229, 365 | Æ. 8: 77 |
aquas. G. 3: 333 | 4: 61, 166, 410 | Æ. 6: 299, 374 |
aquila. E. 9: 13 | Æ. 11: 752 |
Aquilo. G. 2. 404 |
Aquilone. G. 1: 460 | Æ. 1: 105 | 5: 2 | 7: 361 |
Aquilonem. G. 2: 113.
Aquiloni. G. 2: 261 |
Aquilonibus. G. 2: 334 | Æ. 1: 395 | 3: 285 | 4: 310 |
aquis. Æ. 5: 821 | 8: 89 |
aquoſæ. E. 10: 66 | Æ. 8: 429 |
aquoſam. Æ. 9: 671 |
aquoſi. G. 4: 234 |
aquoſus. Æ. 4: 52 |
ara. G. 1: 299 | Æ. 2: 513 | 7: 764 | 12: 298 |
Arabs. Æ. 8: 706 |
Arabis. Æ. 7: 605 |
Arabum. G. 2: 115 |
Aracyntho. E. 2: 24 |
aræ. G. 4: 276, 379 | Æ. 1: 421 | 2: 129, 155, 514 | 3: 63 | 4: 500, 676 | 5: 639 | 8: 179, 718 |
aram. E. 1: 7 | G. 2: 395 | 3: 486 | Æ. 2: 223, 425 | 6: 177 | 8: 186, 271, 337 | 12: 219 |
arando. G. 2: 204, 239 |
arandum. Æ. 2: 780 | 3: 495 | 4: 212 |
aranea. G. 4: 247 |
arant. Æ. 3: 14 | 7: 798 |
Ararim. E. 1: 63 |
aras. E. 5: 65 | G. 2: 193 | 3: 5 | 4: 541, 549 | Æ. 1: 113, 338, 353, 355 | 2: 202, 501, 663 | 3: 25, 279, 332, 545 | 4: 200, 204, 219 | 5: 48, 86, 101, 161 | 6: 252 | 7: 245 | 8: 640, 719 | 9: 627 | 12: 118, 201, 215, 496 |
arat. G. 2: 224 | Æ. 7: 417 |
arator. E. 3: 43 | 4: 41 | G. 1: 261 | 2: 207 | 3: 517 | 4: 512 | Æ. 10: 804 |
aratra. E. 2: 66 | G. 3: 50, 519 |
aratri. G. 1: 19, 162, 170 | Æ. 7: 635 |
aratris. G. 1: 213 | 2: 189 | 3: 62 | Æ. 7: 539 |
aratro. G. 1: 45, 98, 494, 507 | 2: 513 | Æ. 5: 755 | 9: 435 |
aratrum. E. 6: 51 |
Araxes. Æ. 8: 728 |
arbor. G. 4: 142 |
arbore. E. 1: 38 | 3: 70 | 7: 54 | G. 1: 262 | 2: 76, 300, 470 | 3: 256, 353 | 4: 557 | Æ. 4: 485 | 5: 504 | 6: 136, 141, 187, 203 | 10: 207 |
arborei fœtus. G. 1: 55 |
arboreis cornibus. Æ. 1: 194 |
arboreum telum. Æ. 12: 888 |
arboribus. E. 3: 81 | 5: 32 | 10: 54 | G. 1: 444 | 2: 9, 89, 116, 267, 278, 4: 560 | Æ. 1: 315 | 2: 300 | 3: 139, 230 | 6: 178 | 8: 96 | 12: 454 |
arboris. G. 2: 124 | 3: 233 | 4: 44 | Æ. 7: 108 | 10: 835 | 12: 105 |
arbos. E. 3: 56 | G. 2: 57, 66, 81, 131, 150, 290 | 4: 24 | Æ. 3: 27 | 6: 206 | 12: 210 |
arbuſta. E. 1: 40 | 2: 13 | 4: 2 | 5: 64 | G. 2: 416 | 3: 328 | Æ. 10: 363 |
arbuſtum. E. 3: 10 |
arbuta. G. 1: 148 | 2: 520 | 3: 301 | 4: 181 |
arbuteæ crates. G. 1: 166 |
arbuteis virgis. Æ. 11: 65 |
arbutus. E. 3: 82 | 7: 46 | G. 2: 69 |
Arcada. Æ. 12: 518 |
Arcadas. Æ. 8: 518 | 10: 364, 397 | 11: 395 |
Arcades. E. 7: 4, 26 | 10: 31 | Æ. 8: 51, 352 | 10: 491 | 11: 93, 142, 835 | 12: 231, 281 |
Arcadia. E. 4: 58 | Æ. 5: 299 |
Arcadiæ. E. 10: 26 | G. 3: 392 | Æ. 8: 159 |
Arcadibus. Æ. 10: 452 |
Arcadii. G. 4: 283 | Æ. 8: 573 |
Arcadio. Æ. 10: 425 | 12: 272 |
Arcadis. Æ. 11: 835 | 12: 551 |
arcana. Æ. 1: 266 | 6: 72 | 7: 123 |
arcanos. Æ. 4: 432 |
Arcas. Æ. 8: 102, 129 | 10: 239 |
arce. Æ. 1: 60 | 2: 33, 41, 245, 322 | 3: 531 | 4: 410 | 6: 17, 519, 830 | 7: 70 | 8: 1 | 10: 805 | 11: 490 |
arceat. Æ. 11: 826 |
arcebant. Æ. 2: 406 |
arcebat. Æ. 1: 35 |
arcebis. G. 3: 155 |
arcem. Æ. 1: 254, 370, 428 | 2: 226, 315, 760 | 3: 134, 336 | 8: 98, 657 |
arcens. Æ. 9: 583 |
arcent. G. 3: 131 | 4: 168 | Æ. 1: 439 |
Arcentis. Æ. 9: 581 |
arcentur. Æ. 7: 879 |
arceret. Æ. 1: 304 |
arces E. 2: 61 | G. 1: 240 | 2: 555 | 4: 461 | Æ. 1: 24, 302, 424 | 2: 615 | 3: 291, 553 | 4: 234, 260, 347 | 6: 9, 774, 783 | 7: 61, 364, 696 | 8: 375 | 11: 477 | 12: 698 |
arceſſere. G. 4: 224 | Æ. 6: 119 |
arcet. Æ. 5: 742 |
arcete. Æ. 8: 73 |
archetium. Æ. 12: 459 |
Archippi. Æ. 7: 752 |
arcibus. G. 2: 172 | Æ. 10: 12 |
arcis. Æ. 2: 166, 319 | 8: 313, 652 | 9: 151 |
Arcitenens. Æ. 3: 75 |
arcta. Æ. 2: 146 |
arctis. G. 4: 297 |
Arcton. G. 1: 138 |
Arctos. G. 1: 246 | Æ. 6: 16 |
Arcturi. G. 1: 204 |
Arcturum. G. 1: 68 | Æ. 1: 748 | 3: 516 |
arcu. Æ. 5: 507, 513 | 6: 803 | 11: 654 |
arcum. E. 3: 12 | Æ. 1: 191, 322 | 3: 533 | 5: 521, 609, 658 | 8: 704 | 9: 15 | 11: 575 | 12: 815 |
arcus. G. 1: 381 | 2: 26, 448 | Æ. 5: 88, 500 | 7: 164 | 9: 631, 665 | 10: 169 | 11: 652, 774, 874 |
ardea. G. 1: 364 | Æ. 7: 411, 631 | 9: 738 | 12: 44 |
ardebant. G. 3: 512 | Æ. 1: 519, 585 |
ardebat. E. 2: 1 | 5: 86 | G. 4: 426 | Æ. 4: 262 | 8: 163 | 11: 782 |
ardemus. Æ. 2: 105 |
ardens. G. 1: 34 | 4: 91 | Æ. 2: 41, 529 | 5: 277, 456 | 6: 5, 130 | 9: 421 |

10: 514, 689|
ardent. G. 3: 490 | Æ. 2: 316 | 11: 602 |
ardente. G. 1: 391 | Æ. 7: 244 |
ardentem. G. 4: 384 | Æ. 6: 467 | 7: 142, 345 | 9: 198, 535, 652, 703, 760 | 10: 262 | 12: 55, 732 |
ardentes. G. 3: 46, 505, 564 | 4: 99, 451 | Æ. 1: 427, 476 | 2: 210, 734 | 5: 637, 648 | 7: 481 | 9: 568 | 11: 200 | 12: 670 |
ardenti. E. 2: 13 | Æ. 10: 552 |
ardentia. Æ. 2: 405 |
ardentibus. Æ. 4: 482 | 6: 254, 797 |
ardeſcit. Æ. 1: 717 | 11: 607 |
ardet. Æ. 1: 495 | 2: 311 | 4: 101, 281 | 7: 623 | 9: 66 | 10: 270 | 12: 3, 71, 325 |
ardor. Æ. 4: 581 | 7: 393 | 11: 786 |
ardore. G. 3: 432 |
ardorem. Æ. 9: 184 |
ardua. G. 2: 67 | 3: 58, 79, 291, 315 | Æ. 3: 271, 665 | 4: 246 | 5: 428, 695, 831 | 6: 515 | 7: 161, 512, 562 | 8: 221, 417 | 11: 513 | 12: 745, 892 |
arduus. G. 1: 240, 324 | 2: 145 | 3: 439 | Æ. 2: 328, 475 | 3: 619, 703 | 5: 278, 479, 567 | 7: 624 | 8: 299, 685 | 9: 53 | 10: 3, 102, 197 | 11: 638, 754 | 12: 789 |
area. G. 1: 178, 192, 298 | 3: 133 |
arebant. G. 4: 427 | Æ. 3: 142 |
arena. G. 1: 114, 389 | 3: 195, 234, 493 | 4: 291 | Æ. 1: 176 | 4: 620 | 5: 336, 374, 423, 871 | 6: 316, 643 | 7: 31 | 9: 589 | 12: 106, 276, 340, 382, 741 |
arenæ. G. 1: 105 | 2: 106 | 3: 110 | Æ. 1: 116, 544 | 3: 38, 557 | 5: 34 | 9: 716 |
arenam. E. 3: 87 | G. 1: 70 | 3: 241 | Æ. 6: 297 | 9: 629 | 11: 626 |
arenas. G. 2: 232 | 3: 350 |
arenis. G. 2: 139 | Æ. 1: 111 |
arenoſum. Æ. 4: 257 |
arentem. Æ. 3: 350 | 12: 522 |
arentes. G. 3: 555 | 4: 268 |
arentia. G. 1: 109 |
arentibus. G. 2: 377 |
aret. E. 7: 57 | 10: 67 | G. 3: 501 |
Arethuſa. E. 10: 1 | G. 4: 344, 351 | Æ. 3: 696 |
argenteus. Æ. 8: 655 |
argenti. G. 2: 165 | 3: 449 | Æ. 1: 363 | 5: 112, 248 | 10: 527, 531 |
argento. Æ. 5: 267, 307 | 7: 634 | 8: 672 | 9: 263, 357 |
argentum. Æ. 1: 597, 644 | 3: 466 |
Argi. Æ. 8: 346 |
argilla. G. 2: 180 |
Argileti. Æ. 8: 345 |
Argiripam. Æ. 11: 246 |
Argis. Æ. 1: 28, 289 | 2: 178 | 7: 286 | 10: 779 |
Argitiſque. G. 2: 99 |
Argiva. Æ. 2: 254 | 7: 682, 794 | 11: 243 |
Argivæ. Æ. 1: 255 | 3: 547 |
Argivum: Æ. 1: 44 | 2: 393 | 5: 672 |
Argo. E. 4: 34 |
Argolica. Æ. 5: 314 |
Argolicas. Æ. 2: 55 | 3: 283 |
Argolici. Æ. 3: 637 | 8: 374 |
Argolicis. Æ. 2: 177 |
Argolico. Æ. 5: 52 |
Argolicos. Æ. 10: 56 |
Argolicum. Æ. 9: 202 |
Argos. Æ. 2: 95, 326 | 6: 838 | 10: 782 |
argue. Æ. 11: 384 |
arguerim. Æ. 11: 164 |
arguerit. Æ. 9: 282 |
arguet. Æ. 11: 393 |
arguit. Æ. 4: 13 |
argumentum. Æ. 7: 791 |
Argus. Æ. 7: 791 |
arguta. E. 7: 1, 24 | G. 1: 377 |
argutæ. G. 1: 143 |
arguto. G. 1: 294 | Æ. 7: 14 |
argutos. E. 9: 36 |
argutumque. E. 8: 22 | G. 3: 80 |
arida. G. 1: 79, 289 | 3: 197, 458 | Æ. 1: 179 | 5: 200 |
aridus. G. 1: 357 | 4: 98 |
aries. E. 3: 94 | 4: 43 | G. 3: 387, 446 |
arietat. Æ. 11: 890 |
ariete. Æ. 2: 491 | 7: 175 | 12: 706 |
Arion. E. 8: 56 |
aris. G. 2: 380 | 3: 160 | Æ. 1: 53 | 2: 351, 574 | 3: 118, 231, 404 | 4: 453 | 5: 762 | 9: 406 | 12: 171, 234, 292 |
Ariſba. Æ. 9: 264 |
ariſta. E. 4: 28 | G. 1: 8 |
ariſtæ. Æ. 7: 720 |
Ariſtæi. G. 4: 350 |
Ariſtæo. G. 4: 437 |
Ariſtæus. G. 4: 317, 355 |
ariſtas. E. 1: 70 | Æ. 7: 809 |
ariſtis. G. 1: 111, 220, 248 | 2: 253 |
Aritia. Æ. 7: 762 |
arma. G. 1: 160, 511 | 3: 27, 83, 182, 345 | Æ. 1: 5, 20, 123, 154, 181, 187, 252, 299, 319, 493, 546, 554 | 2: 87, 99, 151, 243, 314, 337, 353, 391, 509, 618, 655, 668 | 3: 54, 156, 234, 288, 469, 597 | 4: 86, 495, 582, 629 | 5: 15, 111, 410, 417 | 6: 233, 485, 490, 523, 612, 651, 814, 859 | 7: 43, 183, 340, 430, 441, 453, 460, 468, 472, 551, 625, 685, 694, 784 | 8: 3, 114, 120, 220, 249, 320, 376, 383, 435, 441, 528, 535, 565, 616 | 9: 22, 29, 139, 180, 273, 318, 753 | 10: 150, 242, 541, 827, 836, 851 | 11: 6, 161, 229, 348, 402, 439, 453, 467, 512, 593, 634, 644, 652, 696, 746, 778, 830, 886 | 12: 6, 31, 71, 78, 192, 242, 308, 326, 425, 472, 491, 586, 707, 739 |
armantur. Æ. 3: 540 |
armare. Æ. 7: 335 | 8: 397 | 9: 773 | 10: 140 |
armari. Æ. 4: 299 | 7. 429 | 11: 463 |
armat. Æ. 2: 395 | 7: 648 | 9: 11 | 10: 204, 398 | 11: 682 |
armata. Æ. 6: 228 |
armatam. Æ. 4: 472 | 12: 857 |
armatas. G. 1: 255 |
armare. Æ. 9: 115 |
armati. Æ. 7: 748 | 8: 490, 595, 640 | 9: 46, 308, 678 |
armato. Æ. 2: 20 | 6: 880 | 11: 516 |
armatos. Æ. 2: 328, 485 |
armatum. Æ. 3: 517 | 6: 516 |
Armenias. E. 5: 29 |

armenta. E. 2: 23 | 4: 22 | 6: 46, 60 | G. 1: 355, 483 | 2: 144, 195, 201, 329 | 3: 129, 150, 155, 162, 352 | 4: 223, 395. Æ. 1: 189 | 2: 499 | 3: 220, 540 | 7: 486, 539 | 8: 214, 360 | 11: 494 | 12: 688, 719 |
armentalis. Æ. 11: 571 |
armentarius. G. 3: 344 |
armentis. G. 3: 286 |
armento. G. 3: 71 |
armet. Æ. 10: 165 |
armiger. Æ. 2: 477 | 5: 255 | 9: 564, 648 | 11: 32 |
armigerum. Æ. 9: 330 |
armipotens. Æ. 6: 500 | 9: 717 | 11: 485 |
armipotentis. Æ. 2: 425 | 6: 831 |
armis. E. 10: 44 | G. 2: 283, 459 | 3: 116, 346 | 4: 245 | Æ. 1: 478, 510, 535, 540, 755 | 2: 238, 314, 339, 383, 409, 518, 676, 749 | 3: 51, 164, 260, 471, 595 | 4: 11, 48, 228, 615, 629 | 5: 262, 425, 440, 550, 585 | 6: 184, 217, 353, 403, 479, 769, 826, 861 | 7: 235, 553, 644, 745 | 8: 80, 474, 482, 493, 567, 588, 685, 723 | 9: 40, 148, 168, 176, 269, 399, 462, 547, 581, 586, 655, 676, 684, 815 | 10: 46, 52, 170, 181, 239, 539, 550, 768, 796 | 11: 83, 93, 114, 124, 154, 173, 188, 218, 291, 308, 395, 411, 464, 536, 602, 630, 641, 677, 687, 710, 769, 788, 815, 854, 886, 910 | 12: 107, 123, 167, 226, 275, 344, 433, 642, 654, 700, 788, 844, 890 |
armiſonæ. Æ 3: 544 |
armo *nomen*. G. 3: 86 | Æ. 10: 894 |
armorum. G. 1: 474 | Æ. 2: 301, 412 | 6: 654 | 9: 517 | 11: 523 |
armos. Æ. 6: 881 | 10: 711 | 11: 497, 644 |
Arpi. Æ. 11: 428 |
Arpis. Æ. 10: 28 |
Arpos. Æ. 11: 250 |
ar ecta. Æ. 2: 206 | 5: 138 |
arrectæ. G. 3: 105 | Æ. 4: 280 | 5: 643 | 11: 452 | 12: 731, 868 |
arrectas. Æ. 12: 618 |
arrecti. Æ. 1: 583 |
arrectis. Æ. 1: 156 | 2: 303 | 9: 465 | 11: 496, 754 |
arrecto. Æ. 11: 639 |
arrectos. Æ. 9: 317 |
arrectum. Æ. 10: 892 |
arrectus. Æ. 5: 426 |
arrepta. Æ. 10: 298 |
arrepto. Æ. 11: 459 |
arrexere. Æ. 12: 251 |
arrexit. Æ. 10: 726 |
arripe. Æ. 3: 477 | 9: 13 |
arripit. Æ. 9: 564 |
arripuit. Æ. 10: 595 | 11: 531 |
ars. Æ. 12: 529 |
arſere. G. 1: 488 | Æ. 2: 272 |
arſerit. Æ. 2: 581 | 7: 644 |
arſiſſe. Æ. 10: 567 |
arſit. Æ. 5: 525 |
arſuras. Æ. 11: 77 |
arte. G. 4: 56, 294 | Æ. 1: 643 | 2: 15, 152, 105 | 5: 270, 442, 705 | 7: 477, 755 | 11: 760 | 12: 427, 874, 892 |
artem. G. 1: 121 | 4: 315 | Æ. 5: 484, 521 | 8: 143 | 10: 135 | 12: 632 |
artes. G. 2: 133, 145 | 2: 52 | 3: 101, 549 | Æ. 1: 661 | 4: 493 | 6: 663, 852 | 7: 338 | 11: 714 | 12: 393, 397 |
artificis. Æ. 2: 125 | 11: 407 | 12: 210 |
artificum. Æ. 1: 459 |
artis. G. 2: 174 | 4: 440 | Æ. 2: 106 | 7: 772 | 8: 377 |
artus. E. 6: 78 | G. 3: 84, 458, 483, 514 | 4: 190 | Æ. 1: 177 | 2: 173, 215, 253 | 3: 511, 627 | 4: 336, 385, 695 | 5: 199, 432, 857 | 6: 726, 732 | 7: 446, 458 | 8: 457 | 9: 433, 490, 753, 814 | 11: 424 |
arva. E. 1: 3 | G. 1: 21, 82, 95, 104, 110, 125, 507 | 2: 263, 331, 353, 438 | 3: 201, 475 | 4: 518 | Æ. 1: 250, 573 | 2: 209, 498, 781 | 3: 171, 418, 496, 500 | 4: 236, 311 | 5: 82, 215 | 6: 60, 477, 744, 793 | 7: 45, 662, 682, 696, 739 | 8: 551, 695 | 9: 100, 135 | 10: 78, 404 |
arvinâ. Æ. 7: 627 |
arvis. E. 5: 33 | G. 1: 99, 150, 316 | 2: 180, 341, 422 | 3: 75 | Æ. 3: 35, 136 | 4: 39, 355 | 5: 702 | 7: 537, 736, 799 | 8: 38, 605 | 10: 183, 300, 390, 473, 590 | 12: 4, 237, 681, 898 |
Arviſia vina. E. 5: 71 |
arundine. E. 6: 8 | 7: 12 | G. 3: 15 | Æ. 5: 544 | 10: 205 | 12: 387 |
arundinea. Æ. 10: 710 |
arundineis. G. 4: 265 |
arundo. G. 2: 414 | 4: 487 | Æ. 4: 73 | 5: 525 | 7: 499 | 8: 34 |
Aruns. Æ. 11: 759, 784, 806, 814, 864 |
Aruntem. Æ. 11: 853 |
arvo. E. 3: 100 | G. 2: 24 | 3: 136 |
arvorum. G. 2: 1, 177 | 4: 559 | Æ. 8: 601 |
aruſpex. Æ. 8: 498 | 11: 739 |
arx. Æ. 2: 56 |
Aſcanio. Æ. 1: 650, 663, 695 | 3: 484 | 4: 234 | 5: 548 | 7: 522 | 8: 550, 629 | 9: 649 |
Aſcanium. G. 3: 270 | Æ. 2: 666, 747 | 4: 84, 274, 602 | 9: 646, 662 | 10: 47, 605 | 12: 433 |
Aſcanius. Æ. 1: 271 | 2: 598, 652 | 3: 339 | 4: 156, 354 | 5: 75, 597, 667, 673 | 7: 497 | 8: 48 | 9: 258, 592, 636 | 10: 236 | 12: 168 |
aſcendebant. Æ. 1: 423 |
aſcendere. Æ. 9: 507 |
aſcendêre. Æ. 12: 144 |
aſcendimus. Æ. 3: 293 |
aſcendiſſet. Æ. 2: 192 |
aſcenſu. Æ. 2: 303 |
aſciverit. Æ. 11: 472 | 12: 613 |
Aſcræo. E. 6: 71 |
Aſcræum. G. 2: 176 |
aſelli. G. 1: 273 |
Aſia. G. 1: 383 | 4: 343 | Æ. 1: 389 | 7: 701 | 11: 266 |
Aſiæ. G. 2: 171 | 3: 30 | Æ. 2: 557 | 3: 1 | 7: 224 |
Aſiam. Æ. 2: 193 | 10: 91 |
Aſilas. Æ. 9: 571, 175 | 11: 620 | 12: 127, 550 |
Aſilo. G. 3: 147 |
aſpectabant. Æ. 5: 615 |
aſpectans. G. 3: 228 | Æ. 6: 186 | 10: 251 |
aſpectat. Æ. 1: 424 | 10: 4. 12: 915 |
aſpectu. Æ. 1: 617 | 3: 597 | 4: 279 | 6: 465 | 11: 699 |
aſpectus. Æ. 4: 348 | 9: 657 |

aſper. E. 3: 89. G. 3: 149, 434 | 4: 245, 277 | 7: 647, 729 | 8: 318, 330, 365 | 9: 62, 794 |
aſpera. E. 10: 49 | G. 1: 152 | 2: 413 | 3: 57, 384, 503 | Æ. 1: 283, 295 | 2: 96, 110 | 4: 526 | 5: 267, 730, 766 | 6: 351, 360, 882 | 7: 505 | 9: 263, 667 | 11: 635, 664, 902 | 12: 124 |
aſperat. Æ. 3: 285 |
aſperge. G. 4: 62 |
aſpergere. G. 3: 419 |
aſpergine. Æ. 3: 534 |
aſpernabere. G. 1: 228 |
aſpernanda. Æ. 11: 106 |
aſpernata. G. 3: 393 |
aſperrima. Æ. 1: 18 | 11: 319 |
aſperſa. Æ. 3: 625 |
aſpexit. Æ. 12: 734 |
aſpice. E. 2: 66 | 4: 50 | 5: 6 | 8: 105 | 9: 58 | G. 2: 114 | 4: 2 | Æ. 1: 397, 530 | 2: 604, 690 | 6: 771, 788, 825, 855 | 8: 190, 385 | 10: 481 | 11: 374 |
aſpicere. Æ. 12: 151 |
aſpiceres. Æ. 8: 650 |
aſpiceret. Æ. 12: 642 |
aſpiciam. Æ. 2: 786 |
aſpiciebat. Æ. 7: 218 |
aſpiciet. Æ. 2: 578 |
àſpicimus. Æ. 2: 285 |
aſpicies. Æ. 2: 596 | 3: 443 | 6: 155, 375 | 11: 56 |
aſpicio. E. 7: 8 | Æ. 2: 569 | 9: 481 |
aſpicis. Æ. 4: 208 |
aſpicit. Æ. 4: 372 | 7: 101 | 9: 209 | 10: 782 | 12: 558 |
aſpiciunt. G. 4: 555 | Æ. 4: 664 |
aſpirans. Æ. 1: 698 |
aſpirant. Æ. 7: 8 |
aſpirat. Æ. 2: 385 | 5: 607 | 8: 373 | 12: 352 |
aſpirate. Æ. 9: 525 |
aſportare. Æ. 2: 778 |
aſpris. Æ. 2: 379 |
Aſſaraci. G. 3: 35 | Æ. 1: 284 | 6: 778 | 9: 259, 643 | 10: 124 | 12: 127 |
Aſſaracuſque. Æ. 6: 650 |
aſſenſere. Æ. 2: 130 |
aſſenſu. G. 3: 45 | Æ. 7: 615 | 10: 97 |
aſſervabant. Æ. 2: 763 |
aſſidua. E. 7: 50 |
aſſiduè. E. 2: 4 | G. 2: 374, 441 | Æ. 4: 248 | 8: 55 |
aſſiduis. G. 1: 155 | Æ. 4: 447 |
aſſiduo. Æ. 5: 866 | 7: 12 | 9: 245, 808 |
aſſiduum. G. 2: 149 |
aſſimilis. Æ. 6: 603 |
aſſimulat. Æ. 10: 639 |
aſſimulata. Æ. 12: 224 |
aſſiſtens. Æ. 10: 490 |
aſſiſtit. Æ. 11: 710 |
aſſiſtunt. Æ. 12: 790 |
aſſuerint ſervitio. G. 3: 168 |
aſſueſcant. G. 2: 361 |
aſſueſcat. Æ. 8: 517 |
aſſueſce. G. 1: 42 |
aſſueſcite. Æ. 6: 832 | 8: 174 |
aſſueta. G. 2: 472 | Æ. 7: 746, 806 | 9: 607 |
aſſuetæ. Æ. 7: 33 |
aſſueti. Æ. 5: 301 | 9: 511 |
aſſuetis. Æ. 9: 618 |
aſſuetum. G. 2: 168 | Æ. 7: 487 |
aſſuetus. G. 3: 418 | Æ. 7: 490 | 9: 201 | 11: 495 |
aſſultibus. Æ. 5: 442 |
aſſurgat. Æ. 11: 284 |
aſſurgens. G. 2: 160 | Æ. 1: 539 | 10: 208 |
aſſurgenti. 9: 348 |
aſſurgentis. Æ. 10: 797 |
aſſurgere. G. 3: 109 |
aſſurgis. Æ. 10: 95 |
aſſurgit. G. 2: 98 | 3: 555 |
aſſurgunt. Æ. 4: 86 | 12: 494 |
aſſurrexerit. E. 6: 67 |
Aſſyrio veneno. G. 2: 465 |
Aſſyrium. E. 4: 25 |
aſt. Æ. 1: 50, 120 | 2: 467, 634 | 3: 330, 410 | 4: 488 | 5: 509, 676 | 6: 316 | 7: 308, 395 | 9: 162, 727 | 10: 120, 173, 743 | 11: 293 |
aſtabant. Æ. 7: 181 |
aſtabat. Æ. 5: 478 | 12: 93 |
aſtans. Æ. 2: 328 |
aſtant. Æ. 1: 156 | 9: 677 | 12: 133 |
aſtantem. Æ. 10: 88 |
aſtantes. Æ. 3: 677 |
aſtantibus. G. 3: 545 |
aſtare. Æ. 3: 123, 150 |
aſtat. Æ. 7: 72 |
aſtitit. G. 4: 319 | Æ. 1: 305 | 3: 194 | 4: 702 | 5: 10 | 6: 17 |
Aſtyanacta. Æ. 2: 457 |
Aſtyanactis. Æ. 3: 489 |
aſt'. Æ. 2: 303 |
aſtra. E. 5: 23, 51 | G. 1: 232 | Æ. 2: 460 | 3: 158, 567 | 4: 352 | 5: 25, 853 | 6: 725 | 7: 99, 272 | 9: 76, 641 | 12: 893 |
aſtringi. G. 1: 91 |
aſtris. G. 1: 440 | 3: 156 | Æ. 1: 291 | 5: 517, 838 | 8: 59 |
aſtro. G. 1: 218 |
aſtrorum. Æ. 3: 585 | 8: 590 | 9: 405 |
aſtrum. E. 9: 47 |
aſtu. Æ. 10: 522 | 11: 704 |
Aſtur. Æ. 10: 180 |
aſylo. Æ. 2: 761 |
aſylum. Æ. 8: 342 |
at. E. 2: 12 | 3: 66 | 4: 18, 26 | 5: 88 | 6: 49 | 7: 35, 55, 67 | 10: 31 | G. 1: 58, 67, 191, 219, 242, 297, 370, 401, 430, 458 | 2: 151, 184, 211, 246, 256, 265, 447, 467 | 3: 87, 190, 240, 322, 331, 349, 394, 522 | 4: 6, 18, 103, 180, 208, 333, 360, 416, 446, 460, 471, 513, 530 | Æ. 1: 4, 271, 309, 329, 415, 547, 561, 641, 661, 695, 723 | 2: 35, 225, 486, 535, 540, 559, 687 | 3: 225, 259, 263, 424, 594, 675 | 4: 1, 156, 279, 296, 393, 504, 529, 642 | 5: 35, 178, 188, 210, 258, 264, 453, 545, 613, 654, 700, 779 | 6: 9, 77, 232, 406, 489, 542, 592, 679 | 7: 5, 81, 297, 315, 446, 500, 511, 691, 774, 789 | 8: 140, 205, 241, 370, 443, 489, 572, 608, 643, 714 | 9: 126, 290, 438, 503, 523, 556, 607, 747, 793 | 10: 16, 236, 267, 348, 362, 393, 426, 474, 505, 689, 762, 777, 821, 841 | 11: 55, 148, 564, 597, 648, 655, 709, 712, 725, 736, 753, 836, 908 | 12: 54, 134, 216, 277, 293, 311, 697, 731, 753, 869 |
atavi. Æ. 7: 474 |
atavis. Æ. 7: 56 |
atavos. Æ. 12: 529 |
ater. G. 3: 221, 507 | Æ. 1: 515 | 2: 272 | 3: 33 | 4: 633 | 7: 466 | 9: 239 | 11: 646 | 12: 591 |
Athamas. Æ. 2: 262 |
Atheſim. Æ. 9: 680 |
Atho. G. 1: 332 |
Athos. Æ. 12: 701 |

Atina. Æ. 7:630 |
Atinas. Æ. 11 : 869 | 12 : 661 |
Aty. Æ. 5 : 569 |
atys. Æ. 5 : 569 |
Atlantide. Æ. 8 : 135 |
Atlantides. G. 1 : 221 |
Atlas. Æ. 1 : 745 | 4 : 481 | 6: 796 | 8 : 136, 140 |
atque. E. 2 : 15, 29 | 3 : 11 | 4: 36, 56 | 5 : 23, 35, 90 | 6 : 38 | 7 : 7 | 8: 12, 86, 95 | 10 : 35, 45 | G. 1: 4, 40, 55, 85, 88, 99, 141, 148, 182, 186, 209, 209, 236, 265, 282, 312, 338, 351, 364, 372, 504 | 2 : 16, 38, 46, 73, 137, 149, 162, 166, 313, 350, 383, 402, 433, 491, 512, 518 | 3 : 28, 65, 109, 116, 130, 163, 170, 180, 185, 197, 212, 232, 253, 257, 265, 316, 323, 380, 427, 434, 458, 462, 498, 505, 519, 523, 529, 556, 564 | 4: 75, 86, 110, 116, 134, 139, 148, 219, 227, 295, 320, 330, 343, 406, 409, 418, 444, 463, 475, 481, 484, 492, 519 | Æ. 1 : 11, 34, 44, 116, 151, 166, 179, 231, 247, 256, 315, 353, 389, 393, 468, 479, 504, 535, 547, 578, 623, 664, 691 | 2: 61, 68, 146, 200, 243, 267, 299, 303, 392, 386, 419, 423, 490, 514, 574, 648, 691, 734, 772, 796 | 3: 87, 164, 230, 250, 373, 421, 446, 457, 504, 514, 557, 600, 611, 639, 642, 684 | 4 : 128, 148, 151, 154, 190, 197, 261, 285, 424, 447, 505, 537, 540, 663, 679, 687 | 5: 20, 59, [illegible], 271, 352, 367, 382, 423, 438, 512, 580, 596, 630, 680, 730, 787, 807 | 6 : 13, 35, 105, 113, 127, 162, 185, 297, 306, 387, 394, 422, 472, 494, 509, 607, 622, 631, 668, 672, 716, 723, 747, 830, 854, 860, 887 | 7 : 17, 24, 29, 74, 94, 146, 159, 194, 205, 304, 314, 317, 336, 465, 473, 502, 540, 623, 802 | 8: 20, 81, 107, 209, 215, 248, 267, 318, 387, 391, 400, 459, 486, 513, 527, 618, 655, 659 | 9 : 1, 57, 68, 72, 90, 127, 246, 251, 255, 263, 294, 305, 364, 387, 440, 478, 550, 569, 595, 640, 694, 702, 734, 754, 777 | 10 : 2, 13, 23, 28, 31, 60, 78, 104, 178, 219, 237, 243, 259, 265, 278, 305, 387, 422, 477, 480, 507, 531, 535, 572, 607, 624, 629, 648, 691, 695, 698, 732, 741, 772, 780, 842, 873 | 11 : 11, 121, 150, 163, 183, 239, 244, 342, 370, 395, 401, 456, 480, 555, 565, 627, 668, 725, 734, 752, 865, 882 | 12 : 10, 21, 31, 104, 239, 295, 312, 326, 332, 343, 358, 383, 424, 429, 558, 574, 615, 640, 648, 710, 712, 745, 861, 944 |
atqui. G. 3 : 526 |
atra. G. 1 : 243 | 2 : 130 | 4 : 407 | Æ. 1 : 93 | 2: 360, 516 | 5 : 512, 693, 721 | 6 : 272, 429, 602, 866 | 7 : 214, 329, 525, 801 | 8 : 258, 262 | 9: 36, 105 | 10 : 114 | 11: 28, 876 |
atræ. G. 1 : 275 | Æ. 4 : 570 | 10 : 664 | 12 : 335 |
atram. G. 2 : 308 | 3 : 430 | Æ. 3 : 572 | 5 : 666 | 10: 730 |
atri. Æ. 6 : 127, 240 | 9 : 700 | 10 : 603 | 12: 923 |
atria. Æ. 1 : 730 | 2: 483, 518 | 4: 666 | 7 : 379 | 12: 474 |
Atridæ. Æ. 2: 104, 415 | 9: 602 |
Atridas. Æ. 1 : 462 | 2: 500 | 9 : 138 |
Atrides. Æ. 11 : 262 |
Atridis. Æ. 8: 130 |
atris. G. 1 : 129, 236, 323 | Æ. 1 : 64 | 4: 248, 384, 472 | 6 : 215, 240, 576 | 9: 74 | 10: 264 | 11 : 186 |
atro. Æ. 2 : 221 | 3 : 28, 622, 626 | 5 : 19 | 6: 132 | 7 : 456 | 8 : 219 | 9: 333, 472 |
Atronium. Æ. 10 : 753 |
atros. Æ. 4 : 687 | 5 : 2 | 8: 198 |
atrox. G. 1: 408 | Æ. 1: 666 | 9: 420 |
atrum. Æ. 1: 169 | 7: 565 | 9: 719 | 11 : 523 | 12 : 450 |
attactu. Æ. 7 : 350 |
atterat. G. 4 : 12 |
attigerat. Æ. 10 : 659 |
attigerint. Æ. 6 : 829 |
attigerit. Æ. 4: 568 |
attigit. E. 5 : 26 | Æ. 1: 741 | 7 : 662 |
attingere. G. 3 : 562 | Æ. 5 : 797 | 9 : 558 |
attollat. Æ. 5: 364 |
attollens. Æ. 1 : 358 | 4 : 690 | 5 : 278, 847 | 6: 607 | 8 : 731 |
attollentem. Æ. 2 : 381 |
attollere. Æ. 2 : 185 | 3: 134, 205 | 4: 688 | 7: 173 | 8 : 32 | 9: 321 | 11 : 130 |
attollet. Æ. 4 : 49 |
attolli. Æ. 5 : 829 |
attollit. Æ. 3 : 552, 574 | 4 : 176 | 5 : 452 | 7 : 561 | 10 : 856 | 12 : 4 |
attollitur. Æ. 5 : 127 |
attollunt. G. 4: 217 | Æ. 9: 682 |
attolluntur. Æ. 9: 714 |
attondens. G. 2: 407 |
at ondent. E. 10: 7 |
attonitæ. Æ. 5 : 659 | 6: 53 | 7 : 580 |
attoniti. G. 3 : 545 |
attonitis. Æ. 5 : 529 | 7 814 |
attonitus. G. 2 : 508 | Æ. 3 : 172 | 4 : 282 | 12 : 610 |
attractus. G. 3 : 505 |
attraxerit. Æ. 11 : 250 |
attrectare. Æ. 2: 719 |
attrita. E. 6 : 17 |
attritus. G. 1 : 46 |
attrivere. G. 4: 204 |
attulerint. Æ. 6 : 532 |
attulerit. Æ. 12: 322 |
attulit. G. 3 : 251 | Æ. 5 : 201 | 6 : 516 | 8 : 200 | 9 : 7 | 12 : 171, 617 |
avari. G. 1 : 47 | 2 : 494 | Æ. 1 : 367 |
avarum. Æ. 3: 44 |
auctor, *conditor*. Æ. 2: 150 | 3: 503 | 4: 365 | 6: 650 | 7: 49 | 8 : 134 | *pro suasore*. G. 1: 432 | 2 : 315 | Æ. 5 : 17, 418 | 8 : 269, 336 | 12 : 405 | Trojæ. G. 3 : 36 | Æ. 6 : 650 | Generis. Æ. 4: 365 | sanguinis ultimus. 7 : 49 | urbis. 8 : 134 | vulneris. 9 : 748 | mali tanti certior auctor, *nuncius*. 10 : 510 | consiliis habitus non futilis auctor. 11 : 339 | auctor ego audendi. 12 : 159 |
Auctorem frugum. G. 1 : 27 | teli, *vibratorem*. Æ. 9: 421 |

Auctoribus fatis. Æ. 10: 67|
auctura. Æ. 5: 565|
audacem. Æ. 9: 3|
audaces. Æ. 9: 519|
audaci. Æ. 9: 126| 10: 276| 12: 786|
audacibus. G. 1: 40| Æ. 7: 114, 475| 9: 625|
audacis. 4: 615| 7: 409| 11: 812|
audax, G. 4: 565| Æ. 5: 67| 8: 110|
aude. Æ. 8: 364|
audeat. G. 1: 464| Æ. 4: 284| 9: 399|
audebit. G. 4: 108|
audendi. Æ. 12: 159|
audendum dextrâ. Æ. 9: 320|
audent. G. 2: 332| Æ. 9: 690| 11: 884, 895| talia fures. E. 3: 16|
audentem. Æ. 2: 349|
audentes. Æ. 10: 284|
audentior ito contra. Æ. 6: 95| ibo. 9: 291|
audeo. Æ. 11: 503|
audere. Æ. 2: 347| 12: 814|
auderent. Æ. 9: 42|
auderet. Æ. 8: 650| 9: 7|
audes. Æ. 10: 811| 12: 152|
audet. G. 3: 78| Æ. 1: 497| 5: 379, 383| 9: 802| 12: 808|
audetis. Æ. 1: 138|
audiam. Æ. 4: 387|
audiat. E. 3: 50| G. 3: 188| Æ. 12: 200|
audieram. E. 9: 7, 45|
audierant. G. 2: 539|
audieras. E. 9: 11|
audierat. Æ. 1: 24| 2: 346|
audiit, E. 6: 83| G. 1: 475| Æ. 4: 220, 672| 5: 239| 7: 225, 516| 9: 630| 10: 424, 464| 11: 794, 864| 12: 449|
audimus. Æ. 3: 556|
audire. G. 3: 184| Æ. 1: 377, 413| 2: 11, 103| 4: 78| 6: 689| 7: 628|
audiri. G. 1: 358|
audis. Æ. 4: 562| 6: 791|
audiſti. Æ. 11: 295|
audit. E. 8: 27| G. 1: 514| 4: 7| Æ. 4: 83| 6: 567| 7: 90| 8: 312| 9: 394 *bis*|
audita. *fæm. nomin.* Æ. 1: 330, 7: 117| *abl.* Æ. 9: 778| *neutr.* Æ. 3: 107| 6: 266|
auditæ. Æ. 6: 426|
audite. Æ. 3: 103| 4: 612| 7: 400| 8: 574| 9: 234|
auditi. G. 4: 435| Æ. 7: 196| 8: 420|
audito. Æ. 4: 302| 5: 316|
auditis. *nom.* Æ. 8: 140| 11: 251|
auditur. G. 4: 72, 260| Æ. 2: 706| 3: 40|
auditus. *adject.* G. 4: 493|
audivit. Æ. 11: 911|
avecta. Æ. 11: 205|
avectos. Æ. 2: 43|
avellere. Æ. 2: 165|
avelli. Æ. 11: 201|
avem. Æ. 5: 509, 542| 7: 191|
avena. E. 1: 2| 10: 51| Æ. 1: 1, 154|
avenæ. E. 5: 37| G. 1: 77|
avenis. G. 1: 226|
Aventini. Æ. 7: 659| 8: 231|
Aventinus. Æ. 7: 657|
Averna. Æ. 3: 442| 5: 732|
Averni. Æ. 4: 512| 5: 813| 6: 126, 201|
Avernis. G. 2: 164| 4: 493| Æ. 6: 118, 564| 7: 91|
Avernum. Æ. 6: 242|
Averſa. Æ. 1: 486| 2: 170| 4: 362| 6: 469| 12: 647|
averſi. Æ. 6: 224| 11: 871|
averſos. Æ. 12: 485|
averſum. G. 4: 423|
averſus. Æ. 1: 572| 7: 618|
averte dolorem ferro. Æ. 4: 547|
avertens. Æ. 1: 406|
avertere. E. 8: 66| G. 3: 210, 459| Æ. 1: 42| 4: 394| 10: 78| 11: 703|
averteret. Æ. 4: 106|
avertes. G. 3: 320|
avertet. Æ. 12: 204|
avertis Romanis arcibus Indum. G. 2: 172|
avertit, Æ. 1: 108, 476| 4: 389| 8: 208| 9: 78|
avertile. Æ. 265: 620|
avertitur fontes equus. *active.* G. 3: 499|
aves. G. 1: 156| Æ. 6: 193, 311| 11: 273| 12: 248, 262|
aufert. Æ. 4: 389| 9: 332| 10: 508| 11: 744|
auferre. Æ. 8: 439| 12: 316|
aufertur. Æ. 11: 713, 867|
Aufidus. Æ. 11: 405|
augent pomis Cereale ſolum. Æ. 7: 111|
auget numerum divorum altaribus. Æ. 7: 211|
augur. Æ. 4: 376| 9: 327| 12: 258, 460.
augurat ſi quid veri mens. Æ. 7: 273|
auguriis. Æ. 3: 5|
augurio. Æ. 5: 523| 9: 328|
augurium. Æ. 1: 396| 2: 703| 3: 89| 5: 7| 7: 260| 10: 255| 12: 257, 394|
auguſta mænia. Æ. 7: 153|
auguſtum tectum. Æ. 7: 170|
Auguſtus Cæſar. Æ. 6: 792| 8: 678|
avi. G. 4: 209| Æ. 5: 564| 12: 164|
avia *loca.* G. 2: 328| Æ. 2: 736| 7: 580| 9: 58|
aviaria. G. 2: 430|
avibus. G. 1: 271| 2: 60, 328| 3: 546|
avidæ. G. 2: 375|
avidi conjungere dextras. Æ. 1: 518|
avidis medullis. G. 3: 271|
avido colono. Æ. 1: 3|
avidos curſus. Æ. 12: 909|
avidum. G. 3: 553| Æ. 9: 661|
avidus. Æ. 3: 132| 6: 210| 12: 290: 430|
avis. G. 2: 320| Æ. 7: 56, 412| 10: 201|
avitæ virtutis. Æ. 10: 752|
avitis regnis. G. 3: 228|
avito ſolio. Æ. 7: 169|
avium. G. 1: 422| 2: 209| 4: 110, 473| Æ. 11: 457|
avius lupus. Æ. 11: 810|
aulâ. G. 4: 90| Æ. 1: 144| 4: 328|
aulæa. G. 3: 25|
aulæis. Æ. 1: 701|
aulai. Æ. 3: 354|
aulas. G. 2: 504| 4: 202|
Auleſten. Æ. 12: 290|
Auletes. Æ. 10: 207|
Aulide. Æ. 4: 426|
Auni. Æ. 11: 700|
Auno. Æ. 11: 717|
avo. Æ. 2: 457| 4: 258| 5: 550| 6: 777| 7: 220|
avolat. Æ. 11: 712|
avorum. G. 4: 209| Æ. 7: 177| 12: 649|
avos. Æ. 6: 840, 876|
aura. G. 4: 417| Æ. 1: 510| 3: 339| 6: 204| 9: 646| 12: 370, 617|
auræ. E. 9: 58| Æ. 2: 728| 3: 356, 530| 5: 844| 7: 8| 9: 312, 745| 11: 801| 12: 691|
auraï ſimplicis ignem. Æ. 6: 747|
auram. Æ. 4: 278| 7: 230| 9: 658|
auras. E. 1: 57| G. 1: 376, 407| 2: 363, 422| 3: 109, 193, 251, 274| 4: 171, 486, 499| Æ. 1: 63, 391| 2: 158, 259, 699, 756, 791| 3: 422, 576| 4: 176, 226, 270, 357, 378, 388, 417, 494, 504| 5: 257, 377, 427, 503, 740, 861| 6: 82, 194, 363, 554, 733, 761| 7: 287, 466, 543, 593| 8: 24, 449, 535| 9: 52, 112, 409, 645| 10: 634, 819, 892, 898| 11: 455, 558, 617, 795, 799, 863| 12: 84,

253, 267, 592, 703 | æthereas. G. 2: 291 | Æ. 4: 445 | 5: 520 | 7: 557 | cœli. Æ. 7: 768 | 11: 595 | luminis. G. 2: 47 | Æ. 7: 660 |
aurata. *nomin.* Æ. 12: 536 | *abl.* Æ. 1: 745 | 9: 627 | 11: 858 |
auratam. Æ. 5: 250 |
auratas. Æ. 2: 448 |
aurati. Æ. 12: 163 |
auratis G. 1: 217 | Æ. 8: 655 |
aurato. Æ. 10: 171 |
auratum. Æ. 9: 304 |
auratus. G. 4: 371 |
aure. Æ. 9: 417 | 11: 637 |
aurea. E. 3: 71 | 8: 52 | G. 1: 431 | Æ. 1: 496 | 2: 488 | 4: 139, 240 | 6: 13, 604 | 7: 210, 278 | 8: 168, 348, 672 | 9: 50 | 11: 774, 832 | cæſaries. Æ. 8: 659 | bullis cingula. 9: 359. gens. E. 4: 9 | ſæcula. Æ. 6: 792 | 8: 324 | Venus. 10: 16 | *diſſyllab.* Æ. 1: 702 | 7: 190 |
aurem. E. 6: 3 | Æ. 5: 547 |
aureo. *diſſyllab.* Æ. 8: 372 | 10: 116 |
aures. E. 3: 73 | G. 3: 55, 500 | 4: 349 | Æ. 1: 379 | 2: 81, 119, 731 | 3: 40, 93, 294 | 4: 183, 428, 440 | 5: 435 | 7: 166, 437 | 8: 582 | 9: 395, 474 | 12: 618 | binæ aures *aratri.* G. 1: 172 |
aureus. E. 7: 36 | G. 1: 232 | 2: 538 | 4: 51 | Æ. 6: 137, 144, 187 | 9: 270 | 10: 271, 884 | 11: 490, 652, 774 |
auri. Æ. 1: 353, 363 | 3: 49, 57, 483 | 5: 112, 559 | 6: 204, 208 | 8: 445 | 9: 26, 265 | 10: 527 | 11: 333 |
auribus. G. 3: 84 | Æ. 1: 156 | 2: 303 | 3: 514 | 4: 359 | 6: 497 |
auricomos fœtus *arboris.* Æ. 6: 141 |
auriga. G. 1: 514 |
aurigæ. Æ. 5: 146 | 12: 85, 624, 737, 784 |
aurigam. Æ. 9: 330 | 12: 469, 918 |
auris. G. 2: 330 | Æ. 11: 560 | popularibus gaudens. 6: 816 |
auritos lepores. G. 1: 308 |
auro. G. 2: 137, 166, 192, 464, 507 | 3: 26 | 4: 91, 99, 342 | Æ. 1: 367, 488, 597, 644, 659, 662, 732, 743 | 2: 504, 765 | 3: 55, 355, 467, 517 | 4: 134, 138, 148, 264 | 5: 87, 132, 259, 312, 366 | 6: 32, 621 | 7: 142, 245, 279, 639, 790, 816 | 8: 167, 436, 624, 661, 677 | 9: 163, 707 | 10: 142, 243, 314, 499, 818 | 11: 72, 75, 488, 576, 771, 776, 779 | 12: 87, 126, 430 |
Aurora. G. 1: 249, 447 | 4: 544, 552 | Æ. 3: 521, 589 | 4: 7, 129, 568, 585 | 5: 65 | 6: 535 | 7: 26 | 9: 460 | 10: 241 | 11: 1, 182 | 12: 77 |
Auroræ. Æ. 1: 755 | 8: 686 |
Auroram. Æ. 5: 105 | 7: 606 |
aurum. Æ. 4: 138 | 7: 279 | tortile collo. Æ. 7: 352 | 10: 134 | 11: 228 | 12: 23 |
Auruncæ. Æ. 7: 795 | 10: 353 |
Aurunci. Æ. 7: 727 | 11: 318 | 12: 94 |
Auruncos. 7: 206 |
auſa. Æ. 5: 792 | 7: 300 | 9: 217 |
auſi. Æ. 2: 168 | 6: 624 | 12: 361 |
auſim. E. 3: 32 | G. 2: 289 |
auſis. *ſubſt.* Æ. 2: 535 | 9: 281 | 12: 351 |
auſo potiti. *ſubſt.* Æ. 6: 624 |
Auſonia. Æ. 4: 349 | 6: 808 | 7: 55, 623 | 11: 58 |
Auſoniæ. Æ. 3: 496 | 8: 328 | 9: 136 | 10: 356 | 11: 41 |
Auſoniam. Æ. 4: 236 | 10: 54 |
Auſonias. Æ. 3: 171 | 7: 105 | 9: 639 |
Auſonidum. Æ. 10: 564 | 11: 297 | 12: 121 |
Auſonii. G. 2: 385 | Æ. 3: 385 | 11: 253 | 12: 447, 834, 937 |
Auſoniis. Æ. 7: 39, 537 | 10: 268 |
Auſonio. Æ. 3: 378 | 7: 547 | 12: 183, 838 |
Auſonios. Æ. 6: 346 | 7: 233 | 9: 99 | 10: 105 |
Auſonium. Æ. 5: 83 | 7: 198 |
auſpicibus. Æ. 3: 20 | 4: 45 |
auſpiciis Æ. 3: 375, 499 | 4: 103, 341 | 5: 534 | 6: 781 | 7: 257 | 11: 53 |
auſpicium. Æ. 11: 347 |
Auſter. G. 1: 462 | 3: 278 | 4: 261 | Æ. 2: 111 | 3: 70 | 5: 764 | 6: 336 |
Auſtri. E. 5: 82 | G. 1: 333, 354 | Æ. 8: 430 |
Auſtrinos calores. G. 2: 271 |
Auſtris. G. 1: 418 | 3: 429 | Æ. 1: 55, 540 | 2: 304 | 5: 696, 850 | 9: 670 |
Auſtro. G. 2: 188 | Æ. 3: 357 |
Auſtros. G. 1: 241 | 2: 333 | Æ. 3: 61, 481 |
Auſtrum. E. 2: 58 |
auſum. Æ. 10: 389, 458 |
auſus. G. 2: 175 | 3: 113 | Æ. 1: 456 | 2: 768 | 5: 499 | 6: 15 | 9: 428 | 12: 350 |
aut. E. 1: 63 | 3: 12, 25, 110 | 5: 10 | 6: 55, 59, 74, 78 | 7: 21, 27, 52 | 8: 44 | 9: 63 | 10: 9, 36, 56, 61 | G. 1: 73, 93, 121, 126, 183, 247, 263, 274, 288, 295, 332, 356, 369, 374, 377, 411, 416, 445, 484, 496 | 2: 50, 78, 100, 107, 122, 196, 207, 240, 258, 334, 348, 356, 377, 435, 497, 499 | 3: 4, 57, 95, 156, 159, 180, 214, 278, 329, 333, 353, 403, 408, 416, 438, 448, 464, 489, 525, 560 | 4: 11, 20, 49, 84, 108, 123, 167, 192, 199, 211, 245, 257, 268, 313, 324, 409, 474 | Æ. 1: 53, 74, 187, 328, 365, 373, 400, 404, 418, 436, 438, 502, 512, 531, 582, 597, 685 | 2: 7, 36, 43, 45, 48, 70, 127, 151, 187, 286, 305, 362, 520, 524, 566, 595, 656, 746, 786 | 3: 140, 162, 187, 311, 318, 336, 451, 637, 680 | 4: 27, 34, 62, 84, 87, 98, 108, 112, 159, 186, 235, 271, 317, 326, 330, 339, 368, 439, 471, 502, 530, 619, 670 | 5: 68, 274, 742 | 6: 92, 310, 365, 454, 471, 610, 615, 663, 742, 802, 807, 841 | 7: 164, 197, 298, 302, 307, 634, 721 | 8: 17, 23, 206, 314, 471, 613, 692 | 9: 31, 94, 186, 209, 214, 383, 408, 426, 487, 495, 563, 608, 686, 795 | 10: 9, 38, 66, 69, 93, 135, 273, 449, 559, 582, 5 3, 642, 671, 675, 725, 766, 806, 864 | 11: 118, 230, 368, 392, 473, 404, 580, 616, 665, 737, 791, 802, 844, 847, 873 | 12: 14, 17, 135, 158, 287, 329, 523, 637, 658, 686, 701, 764, 796, 825, 852, 863, 873, 912 |

autem. G. 2: 14, 238 | 3: 129, 387, 515 | 4: 33, 67 | Æ. 2: 203, 318, 518, 526, 673 | 3: 396, 687 | 4: 540 | 5: 336 | 6: 255, 347, 695, 826 | 7: 286, 561 | 8: 711 | 9: 132, 219 | 10: 661, 717, 739, 878 | 12: 672, 752 | ſed quid ego hæc autem? Æ. 2: 101 | Quis procul ille autem? Æ. 6: 808 |
Automedon. Æ. 2: 477 |
autumni. G. 1: 311 | 2: 321 | 3: 479 | Æ. 6: 309 |
autumno. G. 2: 5 | 4: 134, 143 |
autumnus. G. 2: 521 |
avulſa jugis ornus. Æ. 2: 631 | ſaxis ſaxa. Æ. 2: 608 | viſcera montis. 3: 575 | membra. 9: 490 |
avulſam *rupem*. Æ. 8: 238 | navem, *fune per vim ſolutam*. 10: 660 |
avulſo *ramo*. Æ. 6: 143 |
avulſum humeris caput. Æ. 2: 558 | ſaxum vento. 12: 685 |
avulſus complexu Iuli. Æ. 4: 616 |
avum. Æ. 12: 348 |
avunculus. Æ. 3: 343 | 12: 440 |
avus. Æ. 10: 76 |
auxi dona meis venatibus. Æ. 9: 407 |
auxilia. Æ. 5: 222 | 8: 8 |
auxiliis. Æ. 2: 163 |
auxilio. Æ. 1: 575, 625 | 2: 216, 452, 521 | 4: 538 | 5: 686 | 7: 551 | 8: 171, 536 | 10: 33 | 11: 420, 428 | 12: 388 |
auxilium. G. 2: 130 | Æ. 1: 362 | 2: 344, 691 | 3: 146 | 4: 617 | 7: 504 | 8: 10, 201, 376, 472 | 12: 378 |
axe. Æ. 2: 512 | 5: 820 | 8: 28 |
axem, G. 3: 351 | Æ. 4: 482 | 6: 536, 790, 797 |
axi. G. 2: 271 |
axis. G. 3: 107, 172 | Æ. 12: 379 |

B.

BAcca. G. 2: 86, 519 |
baccas. G. 1: 306 | 2: 119 | Æ. 3: 649 |
baccare. E. 4: 19 | 7: 27 |
baccarum monile. Æ. 1: 659 |
bacchata virginibus Taygeta. G. 2: 487 | Alecto per urbes. Æ. 10: 41 |
bacchatam jugis Naxon. Æ. 3: 125 |
bacchatur. Æ. 4: 301 | fama per urbem. Æ. 4: 666 | 6: 78 |
Bacche. G. 2: 2 | Æ. 7: 389 |
Baccheia dona, G. 2: 454 |
Bacchi. G. 2: 143 | 3: 264, 526 | 4: 102, 380, 521 | Æ. 1: 219 | 3: 354 | 7: 385, 405 | 11: 737 |
Baccho. E. 5: 30, 69, 79 | G. 1: 344 | 2: 37, 191, 228, 240, 380, 393 | 4: 129, 279 | Æ. 4: 302 | 5: 77 | 7: 580, 725 |
Bacchum. Æ. 8: 181 |
Bacchus. G. 2: 113, 275, 455. Æ. 1: 738 |
baccis. E. 10: 27 | G. 2: 183, 430 |
Bactra. G. 2: 138 | Æ. 8: 688 |
Baiarum. Æ. 9: 710 |
balantum. G. 1: 272 | 4: 457 | Æ. 7: 538 |
balatibus. Æ. 9: 565 |
balatu. G. 3: 554 |
balatum. Æ. 9: 62 |
Balearis fundæ. G. 1: 309 |
balſama. G. 2: 119.
baltei. Æ. 10: 496 |
balteus. Æ. 5: 313 | 12: 274, 942 |
barathri. Æ. 3: 421 |
barathrum. Æ. 8: 245 |
barba. E. 1: 29 | 8: 34 | Æ. 3: 593 | 4: 251 | 12: 300 |
barbam. Æ. 2: 277 | 10: 838 |
barbara. Æ. 1: 543 | 11: 777 |
barbarica ope. Æ. 8: 685 |
barbarico auro. Æ. 2: 504 |
barbarus. E. 1: 72 |
barbis. G. 3: 366 |
Barcæi. Æ. 4: 43 |
Barcen. Æ. 4: 632 |
Batulumque. Æ. 7: 739 |
Bavium. E. 3: 90 |
beatas. Æ. 6: 639 |
beati. Æ. 1: 98 |
beatus. E. 6: 82 |
Bebrycia. Æ. 5: 373 |
Belgica. G. 3: 204 |
Beli. Æ. 1: 625 |
Belidæ. Æ. 2: 82 |
bella. E. 4: 35 | 6: 7 | G. 1: 465, 505 | 3: 179 | Æ. 1: 52, 545 | 2: 84, 439 | 3: 458 | 4: 14, 43 | 6: 820, 832, 890 | 7: 41, 325, 444 *bis*, 455, 549, 615, 664, 782 | 8: 547, 629, 675 | 9: 182, 279, 642 | 10: 66, 93, 370 | 11: 254, 379, 736 | 12: 33, 158, 180, 333, 390, 517, 633 | bella horrida bella. Æ. 6: 86 |
bellando. Æ. 11: 256 |
bellantes. G. 3: 224 | Æ. 1: 470 |
bellantum. G. 3: 183 | Æ. 12: 410 |
bellantur, *active*. Æ. 11: 660 |
bellare. Æ. 8: 400 |
bellator. G. 2: 145 | Æ. 9: 721 | 11: 89, 553, 700 | 12: 614 |
bellatoris equi. Æ. 10: 891 |
bellatrix. Æ. 1: 497 | 7: 805 |
belli. Æ. 1: 18, 27, 298, 570 | 2: 151, 162 | 6: 842 | 7: 339, 461, 553, 607, 622 | 8: 1, 40, 327, 683 | 9: 528 | 10: 55, 70, 146, 160, 173, 427, 532, 582, 737, 809 | 11: 96, 126, 156, 483, 505, 515, 541, 658 | 12: 559, 567, 572 |
bellipotens magne. Æ. 11: 8 |
bellis. Æ. 1: 295 | 9: 201 | 10: 87, 411, 859 |
bello. G. 2: 170, 279, 447 | 3: 28 | 4: 69, 217, 561 | Æ. 1: 9, 25, 343, 448, 549 | 2: 13, 109, 193, 315, 718 | 3: 540, 603 | 4: 87, 108, 229, 615 | 5: 623, 754 | 6: 478, 481, 878 | 7: 235, 482, 545, 572, 637, 642, 693, 761 | 8: 29, 118, 146, 150, 290, 374, 480, 606 | 9: 363, 511, 590, 600, 608, 656, 759 | 10: 8, 185, 508, 609 | 11: 295, 338, 362, 399, 842 | 12: 43, 261, 347, 359, 779, 852 |
Bellona. Æ. 7: 319 | 8: 703 |
bellua Lernæ. Æ. 6: 287 |
bellum. G. 1: 509 | Æ. 1: 267 | 3: 235, 247, 248, 539, 540 | 6: 279, 828 | 7: 80, 541, 583, 604, 647 | 8: 55, 535, 637 | 10: 627 | 11: 18, 113, 116, 217, 250, 279, 305, 535 | 12: 79, 109, 804 |
Beli. Æ. 1: 625 |
Belo. Æ. 1: 734 |
Belus. Æ. 1: 625, 733 |
Benace. G. 2: 160 |
Benaco. Æ. 10: 205 |
bene olentis. E. 2: 48 | creditur ripæ. E. 3: 94 | vertat. E. 9: 6 | quid de te merui. Æ. 4: 317 | apud memores. Æ. 4: 539 | geſtis rebus. Æ. 9: 157 | credat emi vitâ honorem. Æ. 9: 206 |
benefacta. G. 3: 525 |
benignam mentem. Æ. 1: 308 |

Berecynthia. Æ. 6 : 784 | 9: 82, 619 |
Beroë. G. 4 : 341 | Æ. 5 : 620, 646 |
Beroën. Æ. 5: 650 |
Bianoris. E. 9 : 60 |
bibamus Hebrum. E. 10: 65 |
bibant violaria fontem. G. 4 : 32 |
bibat. G. 2 : 506 |
bibebat longum amorem. Æ. 1 : 753 |
biberunt ſat prata. E. 3 : 111 |
bibulâ arenâ. G. 1 : 114 |
bibulam favillam. Æ. 6 : 227 |
bibulum lapidem. G. 2: 348 |
bibunt Tyberim. Æ. 7 : 715 |
bicolor. Æ. 5 : 566 | 8: 276 |
bicornes furcas. G. 1 : 264 | 2 : 359 |
bicornis Rhenus. Æ. 8: 727 |
bidentem. Æ. 12 : 170 |
bidentes. G. 2 : 355 | Æ. 4 : 57 | 5 : 96 | 6 : 39 | 7 : 93 | 8: 544 |
bidentibus. G. 2 : 400 |
biferi Pæſti. G. 4: 119 |
biforem cautum dat Libia. Æ. 9 : 618 |
biformes Scyllæ. Æ. 6 : 286 |
biformis proles. Æ. 6: 25 |
bifrontem Janum. Æ. 12 : 198 |
bifrontis Jani. Æ. 7 : 180 |
bigis. Æ. 2: 272 | 5 : 721 | 7: 26 | 12: 164 |
bijuges equi. G. 3: 91 |
bijugi leones. Æ. 10 : 253 |
bijugo certamine. Æ. 5 : 144 |
bijugos. Æ. 10: 587 | 12: 355 |
bilicem loricam. Æ. 12: 375 |
bilingues Tyrios. Æ. 1: 665 |
bima fronte vitulus. G. 4 : 299 |
bimembres nubigenas. Æ. 8: 293 |
bina. E. 2: 42 | 5: 67 | Æ. 1: 317 | 5 : 61, 306, 557 | 7: 688 | 8 : 168 | 9 : 263 | 12: 165 |
binæ. G. 1 : 172 | 4 : 95 |
binos. E. 3 : 30 |
bipatentibus portis. Æ. 2: 330 | 10 : 6 |
bipedum equorum, *marinorum*. G. 4 : 389 |
bipennem, *ſecurim*. G. 4 : 331 | Æ. 5 : 307 | 11: 651 |
bipenni. Æ. 2 : 479 | 11 : 135 |
bipennibus. Æ. 2 : 627 |
biremes. Æ. 1: 186 | 8 : 79 |
Byrſam. Æ. 1: 371 |
bis. E. 3 : 5, 30, 34 | G. 1: 48, 491 | 2 : 150, 410 | 3: 33 | 4 : 504 | Æ. 2: 218 | 4: 228 | 6: 32, 33, 134 *bis* | 9: 599, 635, 800 | 11: 402, 629 | 12 : 34, 582 |
bis centum. Æ. 8: 518 | denas. 11 : 326 | denis. Æ. 1: 385, denos, 397 | quinos. Æ. 2: 126 | ſeni. 5: 561 | ſenos. E. 1 : 44 | Æ. 11 : 133 | ſeptem. Æ. 1 : 75 | Æ. 9: 161 | ſex. 272 | 12 : 164, 899 | tantum patet in præceps, quantus &c. Æ. 6: 578 |
Biſaltæ. G. 3: 461 |
Bitiæ. Æ. 1 : 742 |
Bitiam. Æ. 9 : 703 |
Bitias. Æ. 9 : 672 | 11: 396 |
bitumen. G. 3: 451 |
bitumine. E. 8: 82 |
bivias fauces. Æ. 11 : 516 |
bivio portæ. Æ. 9: 238 |
blanda. Æ. 5 : 827 |
blandis. G. 3: 185, 496 | Æ. 1 : 674 |
blando labori. G. 3 : 127 |
blandos flores. E. 4 : 23 |
blattis. G. 4 : 243 |
Bolam. Æ. 6 : 775 |
bona *ſubſtant*. G. 2 : 458 |
bona *adject*. bello cornus. G. 2: 447 | Juno. Æ. 1: 738 |
bonæ. Æ. 11: 658 |
bone rex. Æ. 11 : 344 |
boni inflare calamos. E. 5: 1 | eſſe mihi manes. Æ. 12: 647 |
bonis communibus. Æ. 11 : 435 |
bonum ſit. E. 8 : 106 |
bonus. E. 5 : 61, 65 | Æ. 1: 199, 541, 770 | 9 : 572 | 10: 499 | 11: 106 |
Bootes. G. 1: 229 |
Borea. G. 2 : 316 |
Boreæ. E. 7 : 51 | G. 1 : 93, 370 | Æ. 10 : 350 | 12: 365 | *plurali nominativo*. Æ. 4: 44 |
Boream. G. 3: 278 |
Boreas. Æ. 3: 687 |
bos. Æ. 5: 481 | 7: 790 |
boves. E. 1: 46 | 5: 25 | G. 1: 285 | 3: 532 | Æ. 7 : 663 | 8: 204, 215, 263 |
bovis. Æ. 8 : 183 |
boum. G. 1: 325 | 3 : 211, 419 | Æ. 3 : 220, 306 | 5 : 61, 405 | 8 : 217 | 11 : 197 |
brachia. G. 1 : 202 | 4: 174 | Æ. 2 : 792 | 5 : 136, 364, 377, 403, 427, 829 | 6 : 700 | 8: 452, 619 | 9: 623 | 10 : 565 | *pro ſcorpii chelis*. G. 1 : 34 | *pro ramis arborum*. G. 2 : 296, 368 | Æ. 6 : 282 | 12 : 209 | *pro ſcopuloſis lateribus portus*. Æ. 3 : 535 |
bractea. Æ. 6 : 209 |
breve tempus. Æ. 10 : 467 |
breves excurſus. G. 4: 194 |
brevia. Æ. 1 : 115 |
brevibus. Æ. 5 : 221 | 10: 289 |
brevior dies. G. 1 : 312 |
brevis. E. 9: 23 | G. 3: 80 |
breviſſimus curſus. Æ. 5 : 507 |
breviter. Æ. 1 : 565 | 2 : 11 | 4 : 632 | 6 : 321, 398, 538 | 9: 353 | 10: 251, 621 |
Briareus. Æ. 6 : 287 |
Britanni. G. 3 : 25 |
Britannos. E. 1 : 67 |
Brontes. Æ. 8: 425 |
bruma. G. 3 : 321, 443 | Æ. 2 : 472 |
brumæ. G. 1: 211 |
brumali frigore. Æ. 6: 205 |
Bruti. Æ. 6 : 819 |
bubo ſola *fœm*. Æ. 4: 462 |
bibulci. E. 10 : 19 |
buccina. Æ. 7: 519 | 11: 475 |
bucula. E. 8: 86 | G. 1 : 375 | 4: 11 |
bufo. G. 1: 184 |
bullis. Æ. 9 : 359 | 12: 942 |
Bumaſte. G. 2 : 102 |
burim. G. 1 : 170 |
Buſiridis. G. 3: 5 |
buſta. Æ. 11 : 201 |
buſtis. Æ. 12 : 863 |
buſtum. Æ. 11 : 850 |
Buten. Æ. 5 : 572 | 9 : 647 | 11: 691 | 12: 362 |
Butroti. Æ. 3 : 293 |
buxo. G. 2 : 437 | Æ. 10 : 136 |
buxum *neutr. genere*. G. 2: 449 | 7 : 382 |
buxus *fœm. gen*. Æ. 9: 619 |

C.

CAci. Æ. 8 : 194, 205, 218, 241, 303 |
Cacum. Æ. 8 : 222, 259 |
cacumen. G. 2 : 29 |
cacumina. E. 2: 3 | 6: 28 | G. 2 : 307 | Æ. 3 : 274 | 6 : 678 |
cadant. E. 6: 38 |
cadat. Æ. 4 : 620 | 9: 283 | 11: 703 |
cadaver. Æ. 8 : 264 |
cadavera. G. 3 : 557 |

cadeba

cadebat barba tondenti. E. 1: 29|
cadens unda Bootes. G. 1: 109, 229|
cadent quo res cunque. Æ. 2: 709| 12: 203|
cadente Sole. G. 3: 401|
cadentia ſidera. Æ. 2: 9| 4: 81|
cadentibus aſtris, *abl.* Æ. 8: 59|
cadentum. Æ. 10: 674| 12: 510|
cadere, G. 3: 138|
caderem. Æ. 2: 434|
caderent Auſtri. G. 1: 354|
cadet tibi hoſtia ante aras. Æ. 1: 338|
cadis, *verb.* Æ. 10: 830, *nomen, abl.* 1: 199|
cadit. E. 9: 17| G. 3: 304| Æ. 2: 426| 9: 711| 11: 668| 12: 460|
cado *vaſe.* Æ. 6: 228|
caducas frondes. G. 1: 368|
caduci bello Dardanidæ, *mortui.* Æ. 6: 481|
caduco juveni, *morituro.* Æ. 10: 622|
cadunt. E. 2: 18| G. 4: 80| Æ. 6: 310| 12: 409| *moriuntur.* Æ. 2: 368| majores cadunt de montibus umbræ. E. 1: 84| vela cadunt. Æ. 3: 207|
Cææ. G. 1: 14|
cæca. Æ. 11: 781, 889| cæca caligine. Æ. 3: 203| 8: 253: alvo. 9: 152| cæca ſpiramenta. G. 1: 89| freta. G. 2: 503| G. 3: 260| ſpicula. G. 4: 237| vada. Æ. 1: 540| ſaxa. 5: 164| veſtigia. 6: 30| murmura. 10: 98|
cæcæ fores. Æ. 2: 453|
cæcam noctem. Æ. 2: 397|
cæci amoris. G. 3: 210| cæci furore. Æ. 2: 244| ignes in nubibus. Æ. 4: 209| ruunt. 12: 279|
cæcis undis. Æ. 3: 200| latebris. Æ. 3: 232, 424| parietibus. 5: 589| umbris. 7: 619|
cæco lateri. Æ. 2: 19| igni. 4: 2| Marte. 2: 335| murmure. 12: 591| pulvere. 444|
cæcos eventus. Æ. 6: 157| lupos. 2: 357| tumultus. G. 1: 464|
Cæculus. Æ. 7: 681| 10: 544|
cæcum conſilium. Æ. 7: 591| ſcelus. 1: 360| vulnus. 10: 733|
cæcus auri amore. Æ. 1: 353|
cæde. Æ. 1: 475| 2: 500, 526, 718| 3: 247| 4: 21| 6: 503| 8: 196, 695| 9: 242, 354, 453, 456, 693, 778, 818| 10: 119, 426, 515, 901| 11: 634|
cædem. Æ. 12: 498|
cædere. Æ. 5: 773|
cædes. Æ. 2: 411| 8: 483, 492, 537, 709| 9: 342| 11: 648, 729, 885|
Cædicus. Æ. 9: 362| 10: 747|
cædis. Æ. 3: 256| 9: 760| 10: 245|
cædit. Æ. 5: 96| 10: 404|
cæditur. G. 1: 173| 2: 381, 415|
cædunt. G. 3: 364, 375|
cæduntur. Æ. 2: 266|
cænea, *acc.* Æ. 9: 573|
cæneus. Æ. 6: 448| 9: 573|
cærete *ablat.* Æ. 10: 183|
cæritis, *gen.* Æ. 8: 597|
cæſa. G. 4: 547| Æ. 2: 116| 8: 641| 10: 498|
cæſæ *plur.* G. 2: 312|
Cæſar. G. 1: 25, 503| 2: 170| 3: 16, 48| Æ. 1: 290| 6: 789, 792| 8: 678, 714|
Cæſare. G. 1: 466|
cæſariem. Æ. 4: 337| Æ. 1: 594| 12: 302|
cæſaries. Æ. 8: 659| 11: 643|
Cæſaris. E. 9: 47| G. 3: 47|
cæſarum ovium. Æ. 7: 87|
cæſi. Æ. 6: 612| 8: 719|
cæſis. G. 2: 537| 4: 284| Æ. 2: 166| 3: 369| 5: 329| 6: 837| 9: 151| 11: 167| 12: 338|
cæſo. Æ. 7: 175|
cæſos. G. 3: 23| Æ. 7: 574|
cætera. E. 5: 58| G. 3: 3, 62, 162| Æ. 1: 589| 2: 207, 438| 3: 379, 594| 5: 74, 134, 573| 7: 614| 8: 548| 9: 224, 254, 368, 656| 11: 91, 207, 310, 467, 791| 12: 40, 562, 606|
Caici. Æ. 1: 187|
Caicus. G. 4: 370| Æ. 9: 35|
Caieta. Æ. 7: 2|
Caietæ. Æ. 6: 900|
Calabris. G. 3: 425|
calamis. E. 5: 48|
calamo. E. 1: 10| 2: 34|
calamos. E. 2: 32| 3: 13| 5: 2| 6: 69| 8: 24| G. 1: 76| 2: 358 Æ. 10: 140|
calathis. E. 2: 46| 5: 71| G. 3: 402| Æ. 7: 805|
calcaribus. Æ. 6: 881|
calcatur cruor miſta arena. Æ. 12: 340|
calce terit calcem. Æ. 5: 324| ferrata calce. 11: 714|
calcem, Æ. 5: 324|
calcentur. G. 2: 244|
Calchanta. Æ. 2: 122|
Calchante. Æ. 2: 100|
Calchas. Æ. 2: 176, 182, 185|
calcibus arva cædit ſemianimis. Æ. 10: 404| humum tundit expirans. 730| auras verberat quadrupes. 892|
calculus. G. 2: 180|
calefacta per ora cucurrit rubor. Æ. 12: 66| corda tumultu. 269|
calent aræ thure. Æ. 1: 421:
calentia membra. Æ. 12: 297|
Cales. Æ. 7: 728|
calido. Æ. 9: 422| 11: 698| 12: 100|
calidos. Æ. 6: 218|
calidum. Æ. 9: 414| 10: 486| animis equum. G. 3: 119|
caligantem nigra formidine lucum. G. 4: 468|
caligat humida *nubes.* Æ. 2: 606|
caligine. G. 2: 309| Æ. 3: 203| 6: 267| 8: 253| 9: 36| 11: 187, 876| 12: 466|
calle. Æ. 4: 405|
calles. Æ. 6: 443| 9: 383|
Calliope. Æ. 9: 525|
Colliopea. E. 4: 57|
calor. G. 1: 89| 3: 272| 4: 36| Æ. 4: 705| 8: 390| 9: 475|
calore. G. 1: 190|
calorem. G. 2: 344|
calores Auſtrinos. G. 2: 270|
calori. G. 4: 23|
caltha *abl.* E. 2: 50|
Calydona. Æ. 7: 306| 11: 270|
Camenæ. E. 3: 59|
Camerina. Æ. 3: 701|
Camertem. Æ. 10: 562|
Camerti. Æ. 12: 224|
Camilla. Æ. 7: 803| 11: 432, 498, 535, 563, 649, 657| 833|
Camillæ. Æ. 11: 604, 689, 821, 856, 868|
Camillam. Æ. 11: 543, 760, 796, 839, 892, 898|
Camillos. G. 2: 169|
Camillum. Æ. 6: 825|
caminis. Æ. 3: 580| 6: 630|

8: 418|
Campanæ. Æ. 10: 145|
campi, *gen. ſing.* G. 2: 274 | 3: 202, 343 | Æ. 7: 486, 781 | 9: 230, 274 | 12: 710| *nom. plur.* G. 2: 486 | 3: 198 | Æ. 3: 701 | 5: 695 | 6: 441 | 11: 602 | 12: 36, 542 |
campis. G. 1: 210, 314 | 3: 246 | 4: 186 | Æ. 1: 101 | 3: 13, 220| 4: 404 | 9: 25, 32, 368 | 10: 335, 455, 804 | 11: 450, 465 | 12: 383, 406 | aeris in campis latis. 6: 887|
campo. G. 1: 401 | 2: 145, 280 | 3: 13, 353, 390, 466 | 4: 11| Æ. 7: 721 | 8: 504 | 9: 42, 63, 56 | 10: 540, 763 | 11: 493, 605 | 12: 80, 353, 450, 771, 897 |
camporum. Æ. 11: 866 |
campos. G. 1: 38, 482, 492 | 2: 11 | 4: 77 | Æ. 2: 498 | 3: 11, 334, 400 | 4: 154 | 5: 552 | 6: 640, 653, 677 | 7: 223, 540, 643| 10: 408, 582, 602 | 11: 102, 513, 908 | campos liquentes. Æ. 6: 724| campos ſalis. 10: 214 |
campum. G. 1: 72, 77, 126 | 2: 198 | 3: 103, 161, 522 | Æ. 3: 538| 5: 144, 287 | 8: 596| 11: 875, 903 | 12: 116, 136 |
campus. Æ. 5: 128 |
camuris cornibus. G. 3: 55|
cana fides pruina. Æ. 1: 296| G. 2: 376 | mala. E. 2: 51|
canæ veſtæ. Æ. 5: 744 | 9: 259 |
canalibus. G. 3: 303 | 4: 265 |
canam. *verb.* E. 1: 78|
canamus. E. 4: 1 | 9: 61 |
canas, *verb.* Æ. 6: 76 |
canat. Æ. 3: 457 |
cancri ſub ſidere. E. 10: 68 |
cancros. G. 4: 48|
candente favilla. Æ. 3: 573 |
candentem taurum. Æ. 5: 236 | juvencum. 9: 628 | enſem tinxerat unda. 12: 91 |
candenti elephanto. Æ. 6: 896 | corpore cycnus. 9: 563 |
candentis vaccæ. Æ. 4: 61| Phœbi. 8: 720 |
candida, *nom. fæm.* E. 2: 46| 9: 41 | G. 2: 320 | Æ. 5: 571 | 7: 8| 8: 82, 138, 608| *neutr.* E. 6: 75| G. 4: 337 | Æ. 6: 708 | 9: 432|
candidior. E. 1: 29 | 7: 38|
candidus. E. 2: 16| 5: 56| G. 1: 217| 3: 387 |
candore nivali. Æ. 3: 538|
cane vota Junoni. Æ. 3: 438 | talia capiti Dardanio rebuſque tuis. 11: 399|
canebam. G. 4: 559 |
canebant. Æ. 2: 124 | 7: 79, 698 | 12: 28 |
canebat. E. 6: 31| 9: 26 | G. 4: 466 | Æ. 3: 183, 559| 4: 14, 190 | 6: 345 | 8: 616 | 9: 777 | canebat geminis temporibus ſparſa ſenectus. Æ. 5: 416 |
canem, *acc.* G. 3: 345 |
canemus. E. 9: 67 | G. 3: 1|
canendo. Æ. 2: 31 | 5: 9|
canens. Æ. 8: 499 | 10: 417|
canent. G. 3: 325|
canentem. E. 9: 44 | Æ. 9: 621 | 10: 192 |
canentes. Æ. 6: 657 |
canenti. Æ. 9: 525 |
canentia. G. 2: 13, 120 | Æ. 10: 418 |
canerem. E. 6: 3| G. 4: 119|
caneret. E. 9: 19 |
canes. G. 1: 470 | 3: 44, 540| Æ. 6: 257 | 7: 494| 8: 462|
canet. E. 1: 57| 6: 11|
canibus. E. 1: 23 | 3: 67 | 6: 77 | 8: 28 | 10: 57 | G. 1: 140 | 3: 371, 410, 496 | Æ. 3: 432 | 7: 479 | 9: 485 |
canicie. Æ. 9: 612 | 10: 549, 844 | 12: 611 |
canicies. Æ. 6: 300|
canimus. E. 4: 3 | 10: 8|
canis montibus. G. 1: 43 | *aſtrum.* 218 | 2: 353| *animal.* Æ. 12: 751|
caniſtris. G. 4: 280 | Æ. 1: 705 | 8: 180|
canit. E. 6: 61, 64, 84 | G. 2: 417 | Æ. 1: 746 | 2: 176 | 3: 155, 366, 373, 444 | 5: 113 | 6: 99 | 7: 398, 513 | 10: 191 | 12: 864|
Canopi G. 4: 287 |
cano, *nom.* G. 3: 442 | Æ. 8: 672 |
cano, *ver.* E. 6: 9| G. 1: 12 | 2: 176 | Æ. 1: 5 | 8: 49|
canor. G. 4: 71|
canoris. G. 2: 328 | Æ. 6: 120 |
canoro. Æ. 9: 503|
canoros. G. 4: 150 | Æ. 7: 700|
cantabitis. E. 10: 31|
cantabunt. E. 5: 72|
cantando. E. 3: 21, 25 | 6: 71| 8: 71 | 9: 52 |
cantantes. E. 9: 29, 64, 65|
cantantibus. E. 10: 75 |
cantare. E. 7: 5 | 10: 32|
cantaret. E. 10: 41 |
cantari. E. 5: 54|
cantharus. E. 6: 17 |
canto. E. 2: 23|
cantu. G. 1: 293 | 3: 328 | 4: 471 | Æ. 6: 165, 172 | 7: 12, 34, 754 | 8: 2|
cantum. Æ. 9: 618 |
cantus. G. 1: 403 | Æ. 1: 402 | 7: 641, 755 | 8: 285, 456 | 10: 163 |
canum. G. 3: 265, 404| Æ. 4: 132|
canunt. Æ. 2: 239 | 7: 271 | 10. 310|
cape. G. 3: 420 | 4: 380 | Æ. 2: 294, 717 | 3: 488 | 5: 712 | 6: 377 | 10: 242 | 11: 590|
capellæ. E. 1: 75, 78 | 4: 21| 8: 33 | 10: 7, 30, 77|
capellam. E. 2: 63 |
capellas. E. 1: 12 | 3: 96 | 7: 3 | 9: 23| G. 2: 196 | 3: 287 |
Capenos. Æ. 7: 697 |
caper. E. 3: 23 | 7: 7 | G. 2: 380 |
capere. Æ. 1: 400, 677| 9: 139, 267 |
capeſſere. Æ. 1: 81 | 4: 346|
capeſſeret. Æ. 5: 703 |
capeſſam. Æ. 8: 507 |
capeſſant Æ. 3: 234|
Caphareus. Æ. 11: 260|
capi. Æ. 7: 295|
capias. Æ. 11: 856|
capiendus. G. 4: 396|
capiere. G. 1: 426 |
capio. Æ. 2: 314|
capiſtris. G. 3: 188, 399|
capit. Æ. 4: 242 | 5: 185 | 6: 754 | 7: 466 | 9: 644| 10: 106|
capita. G. 2: 355 | Æ. 1: 193| 3: 545, 678 | 5: 62, 428 | 6: 360 | 9: 678, 682 | 11: 861 | 12: 512|
capite, *nom.* Æ. 2: 219| 12: 312 | *ver.* 7: 403 |
capiti. E. 6: 16| Æ. 6: 524| 7: 668, 689 | 8: 484, 570 | 9: 810 | 10: 135, 270 |
capitis. E. 10: 24 | Æ. 3: 371 | 4: 354, 640 | 10: 639 |
Capitolia. Æ. 6: 836 | 8: 357, 653|
Capitoli. Æ. 9: 448 |

capitum. Æ. 3: 391 | 7 : 185, 632, 742 | 8: 44, 300|
capitur. Æ. 8 : 311|
capiunt. Æ. 5 : 315 |
capræ. Æ. 4 : 152 |
capreæ. G. 2 : 377|
capream. Æ. 10: 725|
capreas. Æ. 7 : 735 |
capreoli. E. 2 : 41 |
caprigenum. Æ. 3 : 221|
capris. G. 3 : 300 |
capro. E. 9: 25 |
caprum. E. 3: 17, 22|
capta. Æ. 4 : 84, 330 | 12 : 22 |
captabis. E. 1 : 53|
captæ. G. 4 : 348 | Æ. 2 : 507, 643 |
captam. G. 3 : 392 | Æ. 4 : 326 |
captant. E. 2 : 8|
captare. G. 1 : 139 |
captas. Æ. 1 : 400 |
captat. Æ. 3 : 514|
captavit. G. 1 : 376|
capti. G. 1 : 183 | 3: 285 | Æ. 2: 196 | 7: 295 | 9 : 599, 635 |
capt.va. Æ. 2 : 765 | 3: 324| 12 : 63 |
captivi. Æ. 7 : 184|
captivo. Æ. 10 : 520 | 11 : 779 |
captivos. Æ. 9: 273|
capto. G. 4: 399| Æ. 2: 64, 75 | 11 : 783|
captos. Æ. 2 : 384 | 4: 194|
captum. E. 6 : 59 | Æ. 11 : 830 |
captas. E. 6: 10| Æ. 11 : 49| 12 : 392|
Capua. G. 2: 224 |
capulo. Æ. 2 : 553 | 10 : 536|
caput. E. 1 : 25 | 7 : 29 | 8: 102 | G. 1 : 386, 467 | 2: 341, 392 | 3 : 21, 52, 80, 422, 553 | 4: 319, 352, 368, 523 | Æ. 1: 120, 131, 448| 2 : 558, 751 | 3 : 194 | 4: 177, 249, 357, 493, 613, 699, 702 | 5: 10, 375, 469, 815, 845 | 6 : 866 | 8. 65, 145 | 9 : 300, 332, 437, 496, 587, 628, 633, 755, 771 | 10 : 133, 203, 394, 554, 767, 863, 869 | 11 : 39, 361, 579, 680, 830| 12: 293, 382, 572, 600, 816, 885, 894 |
Capyn. Æ. 1: 187|
Capys. Æ. 2: 35 | 6 : 768 | 9 : 576 | 10 : 145 |
cara. E. 4: 49| 8: 92| Æ. 4: 91, 492, 634 | 11 : 215, 586 |
caræ. Æ. 1 : 693 |
Caras. Æ. 8 : 725|
carbaſeos. Æ. 11 : 776 |
carbaſus. Æ. 3: 357| 4: 417| 8: 34|
carcere. G. 3 : 104 | Æ. 1 : 58 |
carceribus. G. 1 : 512|
carcheſia Bacchi. G. 4: 380 | mero Baccho *pro* meri Bacchi. Æ. 5 : 77 |
cardine. Æ. 1: 676 | 2: 480, 493 | 3 : 448 | 6 : 573 | 7: 621 | 9 : 724|
cardo. Æ. 1 : 453|
carduus. E. 5 : 39 | G. 1 : 152 |
care. Æ. 2 : 707 | 5: 725 | 8 : 581 |
careat. Æ. 4 : 432 |
carebunt. G. 1 : 435 |
carecta. E. 3 : 20|
carentes. Æ. 6 : 333 |
carentum. G. 4: 255, 472|
carere. Æ. 2 : 44|
careret. Æ. 5 : 651 |
caret. Æ. 9 : 540 | 12 : 209|
cari. Æ. 1: 650, 681 | 2: 560| 4 : 354 | 5 : 747 | 6 : 108 | 10: 789|
carice. G. 3: 231|
carina. Æ. 4 : 398 | 5 : 186 | 6: 391 | 10 : 197, 296 |
carinæ. G. 1: 303 | Æ. 2:198| 4 : 658 | 5 : 115, 158, 699 | 9: 95 | 10 : 301 |
carinas. G. 2: 445 | 4 : 46 | Æ. 5 : 682 | 7: 431 | 8: 93 |
carinis. G. 1: 360 | Æ. 2 : 23, 179 | 3 : 465 | 7 : 186 | 8: 361 | 9 : 148 | 11 : 328 |
carior. Æ. 12 : 639|
caris. Æ. 1 : [illegible]4|
cariſſima. Æ. 8 : 377|
carmen. E. 3 : 27 | 5: 42, 45 | 6 : 5, 7, 21 | 9 : 38 | G. 2: 176 | 4 : 514 | Æ. 1 : 2|
Carmentalem. Æ. 8 : 338 |
Carmentis. Æ. 8 : 336, 339 |
carmina. E. 1 : 78 | 2 : 6 | 3 : 61, 86, 90 | 5 : 14, 55, 63 | 6 : 25 | 8 : 10, 67, 72, 76, 79, 84, 90, 94, 100, 104, 109 | 9 : 11, 21, 33, 53, 67 | 10 : 3, 51, 62 | G. 1 : 350| 2: 388 | 3 : 3 | 4 : 565 | Æ. 3: 445, 451 | 6 : 74, 644 | 9 : 446, 775 |
carmine. E. 5: 81 | 6 : 67 | 8 : 3 | G. 2 : 45, 95 | 4: 348, 510 | Æ. 3 : 287 | 4: 462 | 8: 287 | 12: 500|
carminibus. E. 3: 22 | 4: 55 | 8: 70 | 9 : 10 | G. 2 | 394 | Æ. 4: 487 | 7: 733 : 8 : 303|
carminis. E. 4 : 4 | 6: 18 |
caro. Æ. 11: 33, 550 |
caros. Æ. 6 : 682 |
carpam. E. 2: 54 |
carpamus. G. 3 : 325|
Carpathio. G. 4 : 387 |
Carpathium. Æ. 5: 595|
carpe. Æ. 6: 146, 629|
carpebant. G. 4 : 335 | Æ. 4: 522|
carpebat. Æ. 4 : 555 | 7: 414 |
carpendæ. G. 2 : 366 |
carpens. E. 2 : 47 | Æ. 6 : 245 |
carpent. E. 9 : 50 | G. 2 : 201 |
carpentem. G. 3 : 465|
carpentes. G. 1: 390|
carpere. G. 3: 142, 191, 296, 435 | 4 : 134 | Æ. 4 : 32| 9 : 353 |
carpes. G. 3: 176 |
carpetis. E. 1 : 79|
carpis. Æ. 1 : 392|
carpit. G. 2: 90| 3 : 215, 347| Æ. 12 : 412|
carpitur. Æ. 4 : 2|
carpſit. G. 2 : 501|
carpunt. G. 4 : 311 |
Carthagine. Æ. 4 : 224|
Carthaginis. Æ. 1: 302, 370| 4 : 97, 265, 347 |
Carthago. Æ. 1: 17| 4: 670| 10 : 12, 54 |
caruère. Æ. 5 : 173 |
caſas. E. 2 : 29|
caſeus. E. 2: 35 |
caſia. E. 2: 49 | G. 2 : 466|
caſiæ. E. 4 : 30|
caſiam. G. 4: 182|
caſias. G. 2: 213 | 4 : 304|
caſibus. Æ. 1 : 244, 603|
Caſmillæ. Æ. 11 : 543 |
Caſperiamque. Æ. 7: 714|
Caſpia. Æ. 6: 798|
caſſa. Æ. 12 : 780|
Caſſandra. Æ. 2: 246, 404| 3: 183, 187 |
Caſſandræ. Æ. 2 : 343 | 5 : 636| 10 : 68|
caſſes. G. 4: 247|
caſſibus. G. 3 : 371|
caſſida. Æ. 11: 775|
caſſis. Æ. 11: 104|
caſſum. Æ. 2 : 85|
caſta. E. 4 : 10 | G. 2 : 524| Æ. 5: 735| 6 : 402|
caſtæ. Æ. 8: 665 |
Caſtaliam. G. 3 : 293 |
caſtaneæ. E. 1. 82| 7 : 53 | G. 2 : 15, 71 |
caſtaneas. E. 2: 52|

caſtella. G. 3 : 475 | Æ. 5 : 440 |
caſti. Æ. 3 : 409 | 6 : 661|
caſtigant. Æ. 4: 407|
caſtigat. Æ. 5 : 387 | 6 : 567 |
caſtis. Æ. 7: 71|
caſto. Æ. 6: 563|
Caſtore. Æ. 10: 124|
caſtorea. G. 1 : 56|
caſtra. E. 10: 23| Æ. 1: 476| 2 : 27, 462 | 3 : 519 | 4 : 604 | 5 : 669 | 6 : 88 | 8 : 476, 604 | 9 : 13, 43, 57, 147, 315, 451, 739 | 10 : 4, 68, 109, 260, 604, 635, 671 | 11: 99, 243, 350, 446 | 12 : 349, 589|
caſtris. G. 3 : 348 | 4 : 108 | Æ. 2 : 172 | 7: 522 | 8: 56, 507 | 9 : 366, 371, 452, 801 | 10 : 148, 240 | 11 : 20, 915 | 12 : 169, 408, 444 |
caſtrorum. G. 3 : 313 | Æ. 7: 159 | 9 : 69, 230|
caſtrum Inui. Æ. 6 : 775 |
caſtum. Æ. 8: 412 |
caſu. G. 1: 340 | Æ. 1: 618 | 4: 560 | 5: 453, 700, 869| 6 : 475|
caſum. Æ. 1 : 225 | 2 : 93, 507 | 3 : 265 | 5 : 350 | 8 : 533, 578 | 10 : 791|
caſuras. Æ. 8: 375|
caſus. G. 2: 68| 4: 251, 485| Æ. 1: 13, 208, 627, 758 | 2 : 10, 563, 750 | 3: 183, 299, 317, 504, 709 | 5 : 201 | 6 : 32, 377, 531 | 9 : 211, 277, 292, 299, 514, 723 | 10 : 61, 316, 352 | 11 : 244 | 12: 21, 32, 61, 321 |
catcias. Æ. 7 : 741 |
catenæ. Æ. 6 : 558 |
catenis. Æ. 8 : 225 |
caterva. Æ. 1 : 501 | 2 : 40, 370 | 4 : 136 | 5 : 76 | 11 : 478, 533, 564 |
catervæ. Æ. 11 : 456|
catervas. Æ. 7: 804 | 8 : 593 | 10 : 194 | 11 : 433 | 12 : 264|
catervatim. G. 3 : 556 |
catervis. Æ. 11 : 682 |
Catilina. Æ. 8: 668|
Catillus. Æ. 7 : 672 | 11 : 640|
Cato. Æ. 6 : 841|
Catonem. Æ. 8 : 670|
catuli. Æ. 2 : 357 |
catulorum. G. 2 : 245 |
catulos. E. 1: 23| G. 3 : 405, 438 |
cava. E. 1 : 18 | 9: 15 | G. 1 : 326 | 2 : 186 | 4 : 427, 464 | Æ. 1 : 520 | 2: 360| 3 : 191, 566 | 5 : 448, 810 | 6 : 171, 293 | 9 : 633, 671, 808 | 10 : 475, 636, 891 | 12 : 893|
cavæ. G. 1 : 117 | 2 : 391 | 3 : 253 | Æ. 2 : 53, 487 | 9 : 666 |
cavant. Æ. 7 : 632 |
cavantur. G. 2 : 450 |
cavas. Æ. 2 : 38 | 9 : 534 |
carat. G. 1: 262 | 3 : 87 |
cavata. Æ. 3: 229|
cavatas. G. 1: 136|
cavatis. G. 2 : 387 | 4 : 33|
Caucaſeas. E. 6 : 43 |
Caucaſeo. G. 2 : 440 |
Caucaſus. Æ. 4 : 367|
cauda. G. 3 : 59 | Æ. 8 : 210|
caudæ. G. 3 : 423 |
caudam. Æ. 11 : 812 |
caudas. Æ. 3: 428|
caudicibus. G. 2 : 30 |
caudis. Æ. 8: 674|
caveæ. Æ. 5 : 340 | 8 : 636 |
caveis. G. 4 : 58 |
cavernæ. Æ. 2 ; 53 | 8 : 242 |
cavernas. Æ. 2 : 19|
cavernis. Æ. 3 : 674 | 8 : 420 |
cavete. Æ. 11 : 293 |
caveto. E. 9: 25|
cavi. Æ. 8: 599 |
cavis. G. 1 : 184 | 2 : 453| 4 : 44 | Æ. 8 : 69 | 9 : 46 | 12 : 86 |
caulas. Æ. 9 : 60|
caulem. Æ. 12 : 413 |
Caulonis. Æ. 3 : 553 |
cavo. Æ. 2 : 260 | 3 : 240, 286, 450, 641 | 5 : 434| 8 : 248 |
Cauri. G. 3 : 356 |
Caurum. G. 3 : 278|
cauſa. E. 1 : 27 | 3 : 102 | G. 4 : 532 | Æ. 2 : 285 | 3 : 584 | 4 : 170, 290 | 5 : 5 | 6 : 93, 458 | 7 : 197, 482| 9 : 216, 376 | 10 : 90 | 11 : 178, 250, 361, 480 |
cauſæ. Æ. 1 : 29 | 7: 553|
cauſam. G. 4 : 391 | Æ. 12 : 567, 600 |
cauſando. E. 9 : 56 |
cauſas. G. 2 : 490 | 3 : 440| Æ. 1 : 12, 418 | 2 : 125 | 3 : 32 | 4 : 51 | 5 : 788 | 6 : 488, 710, 849 | 8: 395 | 9: 219|
cautes. Æ. 3 : 534, 699 | 5 : 163, 205 | 6: 471 | 11 : 260 |
cautibus. Æ. 4 : 366|
cautius. Æ. 11 : 153 |
cavum. Æ. 1 : 85 | 10 : 784 |
Cayſtri. G. 1 : 388 |
cecidère. Æ. 3 : 260 | 6 : 33 | 10 : 470 | 11 : 677 |
ceciderunt. E. 9 : 58 | G. 1 : 487 |
cecidiſſe. Æ. 11 : 168, 349, 689, 898|
cecidit. G. 3 : 488 | 4 : 165 | Æ. 1 : 158 | 3 : 2|
cecinère. G. 1 : 378 |
cecinerunt. Æ. 5 : 524 |
cecini. G. 4 : 566|
cecinit. Æ. 8 : 340 |
ceciniſſe. E. 10 : 70 |
Cecropias. G. 4 : 177 |
Cecropidæ. Æ. 6 : 21|
Cecropiumque. G. 4: 270|
cedamus. E. 10: 69 | Æ. 3 : 188 |
cedat. Æ. 7 : 332 | 9 : 805 | 11 : 359 | 12 : 17|
cede. Æ. 5 : 467| 6: 95 | 7 : 559 |
cedebant. Æ. 10 : 756 |
cedebat. Æ. 10, 795|
cedens. G. 1 : 218 |
cedentem. Æ. 12 : 324 |
cedentia. Æ. 3 : 496 | 11: 724 |
cedere. G. 4 : 84 | Æ. 10 : 647 | 12 : 148 |
cedet. E. 4 . 38 | Æ. 7 : 68 | 12 : 185|
cedit. E. 5 : 16 | Æ. 3: 484| 5 : 224 | 9 : 220 | 10 : 358|
cedite. Æ. 9: 620 |
cedo. Æ. 2 : 704 | 12 : 818|
cedro. Æ. 7 : 178 |
cedros. G. 2 : 443 |
cedrum. G. 3: 414 | Æ. 7 : 13 | 11 : 137|
cedunt. Æ. 3 : 447 | 7 : 677 |
Celæno. Æ. 3 : 211, 245, 365, 703 |
celant. Æ. 6: 443 |
celarat ſylvis Haleſum. Æ. 10 : 417 |
celare ſe tenebris. Æ. 9 : 425|
celavit factum. Æ. 1 : 355 |
celebrabis. Æ. 12 : 840 |
celebramus. Æ. 3 : 280 |
celebrant. Æ. 8: 303 |
celebrare. Æ. 5 : 598 |
celebrata. Æ. 5 : 603 |
celebrate. Æ. 1 : 739 | 8 : 173 |
celebratus. Æ. 8 : 268 |
celebremus. Æ. 5 : 58 |
celebrent. Æ. 7 : 555 |
Celei. G. 1 : 165 |

celennæ. Æ. 7: 739 |
celer. Æ. 6: 425 |
celerabat. Æ. 4: 641 |
celerans. Æ. 1: 660 | 5: 609 |
celerant. Æ. 8: 90 | 10: 249 |
celerare. Æ. 1: 361 | 3: 666 | 9: 378 |
celerem. Æ. 4: 180, 285 | 8: 20 | 9: 178, 590 | 12: 853 |
celeres. G. 1: 361 | Æ. 1: 191 | 4: 226, 270, 357 | 5: 217 | 6: 202 | 7: 519, 811 | 11: 603, 765 | 12: 394, 859 |
celeri. Æ. 3: 243 | 5: 211, 445, 485 | 12: 855 |
celerrima. Æ. 12: 507 |
celsa. Æ. 1: 60 | 3: 76, 527 | 4: 554 | 7: 343 | 8: 653, 680 | 10: 51, 261 |
celsam. Æ. 3: 293 | 5: 439 |
celsas. Æ. 4: 397 | 8: 107 |
celsi. Æ. 10: 653 | 11: 320 |
celsis. Æ. 1: 187 | 2: 375 | 8: 65 |
celso. Æ. 3: 679 | 6: 805 | 8: 604 | 12: 564 |
centaurea. G. 4: 270 |
centauri. Æ. 6: 286 | 7: 675 |
centauros. G. 2: 456 |
centauro magna. Æ. 5: 122 |
centaurum. Æ. 10: 195 |
centaurus. Æ. 5: 155, 157 |
centena. Æ. 10: 207 |
centenas. Æ. 10: 566 |
centeni. Æ. 9: 162 |
centum. G. 2: 43 | 3: 18 | 4: 383 | Æ. 1: 299, 420, 638, 709 | 2: 501 | 3: 106, 643 | 4: 199 | 6: 43, 81, 287, 329, 625, 786 | 7: 93, 153, 170, 539, 609, 658 | 8: 518 | 10: 565 | 11: 331 |
ceperat. E. 8: 39 |
cepisse. Æ. 6: 352 |
cepissent. Æ. 5: 232 |
cepit. E. 2: 69 | G. 4: 488 | Æ. 5: 465 | 8: 363 | 9: 264 |
cera. E. 2: 32 | 3: 25 | 8: 80 | G. 4: 38 |
ceras. G. 3: 450 | 4: 57, 162, 241 |
cerasis. G. 2: 18 |
Ceraunia. G. 1: 332 |
Cerberus. G. 4: 483 | Æ. 6: 417 |
cerea. E: 2: 53 | G. 4: 202 | Æ. 12: 589 |
Cereale. G. 1: 212 | Æ. 7: 111 |
Cerealia. Æ. 1: 181 |
Cerealis. G. 2: 517 |
cerebro. Æ. 5: 413, 480 | 9: 419, 753 | 10: 416 | 11: 698 | 12: 537 |
Cererem. G. 1: 343, 347 | Æ. 1: 181, 705 | 7: 113 |
Cereri. E. 5: 79 | G. 1: 339, 349 | 2: 229 | Æ. 4: 58 | 6: 484 |
Cereris. Æ. 2: 714, 742 | 8: 181 |
Ceres. G. 1: 7, 96, 147, 297 |
cerinthe. G. 4: 63 |
cernam. Æ. 2: 667 | 3: 501 |
cernas. Æ. 4: 401 |
cernat. Æ. 10: 462 |
cernatur. Æ. 8: 246 |
cernebant. Æ. 7: 161 |
cernens. Æ. 6: 482 | 8: 704 |
cernenti. Æ. 4: 408 |
cernere. Æ. 1: 417 | 2: 538 | 6: 596 | 8: 516, 676 | 12: 709 |
cernes. G. 1: 460 | 2: 205 | Æ. 1: 262, 369 | 4: 47 |
cernetis. Æ. 9: 243 |
cernimus. Æ. 7: 68 |
cernis. E. 1: 9 | Æ. 4: 561 | 5: 413 | 6: 325, 574, 826 | 8: 62 | 9: 188 | 10: 20, 581 |
cernit. Æ. 4: 246 | 6: 333, 446 | 9: 722 | 11: 703 |
cernitur. Æ. 1: 444 | 3: 552, 554 |
cerno. Æ. 2: 286, 734 | 5: 27 | 6: 87 |
cernunt. Æ. 2: 446 | 12: 218 |
cernuus. Æ. 10: 894 |
certa. Æ. 2: 350 | 3: 393 | 4: 125, 564 | 5: 349 | 6: 673 | 7: 548, 611 | 8: 39, 46 | 9: 193, 249 | 10: 240 | 12: 112, 268 |
certabant. Æ. 9: 533 |
certæ. Æ. 2: 62 |
certam. G. 4: 294 | Æ. 11: 767 |
certamen. Æ. 7: 16 | 11: 104 | 12: 116 |
certamina. G. 3: 530 | 4: 86 | Æ. 5: 66, 114, 596, 603 | 6: 172 | 9: 662 | 10: 146 | 11: 221, 434 | 12: 39, 73, 467 |
certamine. G. 3: 103 | Æ. 3: 128 | 4: 98 | 5: 144, 197, 286, 390, 493, 545 | 7: 523 | 8: 639, 700 | 9: 726 | 11: 155, 780, 891 | 12: 61, 553, 598 |
certandum. Æ. 12: 890 |
certant. Æ. 2: 64 | 4: 443 | 6: 178 | 9: 520 | 10: 130 | 12: 765 |
certantes. E. 8: 3 | Æ. 11: 446, 647 |
certantibus. Æ. 3: 668 | 12: 574 |
certare. Æ. 2: 30 | 5: 108, 485 | 10: 14 |
certasse. Æ. 1: 552 |
certat. E. 5: 8 | Æ. 9: 557 |
certatim. G. 1: 385 | 4: 38 | Æ. 2: 628 | 3: 290 | 5: 778 | 7: 146, 472, 585 | 8: 178, 436 | 11: 209, 486 | 12: 704 |
certatis. Æ. 10: 7 |
certatum. Æ. 11: 313 |
certatur. Æ. 10: 355 |
certaverit. G. 2: 99 |
certe. E. 3: 102 | 8: 107 | 9: 7 | 10: 37 | Æ. 1: 238, 332 | 12: 881 |
certent. E. 8: 55 | G. 2: 138 |
certes. E. 2: 57 | 3: 31 |
certet. E. 4: 58 | 5: 8, 15 |
certi. Æ. 8: 39 |
certior. Æ. 10: 510 |
certis. G. 1: 60. 231, 351, 394 | 2: 329 |
certissima. G. 1: 439 | Æ. 6: 322 |
certissimus. G. 1: 432 |
certo. G. 4: 100 | Æ. 1: 66 | 2: 212 | 5: 194 | 12: 490 |
certos. G. 4: 155 | Æ. 1: 580 |
certum. E. 10: 40 | Æ. 3: 179, 686 | 9: 153 |
certus. Æ. 4: 554 | 5: 2 | 9: 96 |
cerva. Æ. 4: 69 |
cervam. Æ. 6: 803 |
cervi. E. 1: 60 | 7: 30 | G. 3: 265, 369, 539 | Æ. 4: 154 |
cervice. G. 3: 92, 536 | 4: 408, 523, 540, 551 | Æ. 1: 406 | 2: 224 | 8: 633 | 10: 536 | 12: 7, 364, 899 |
cervicem. Æ. 3: 631 |
cervici. G. 3: 167 | Æ. 2: 707 |
cervicibus. Æ. 2: 219 | 11: 496 |
cervicis. G. 3: 186 |
cervis. E. 5: 60 | G. 1: 307 |
cervix. G. 3: 52, 79, 524 | Æ. 1: 481 | 9: 434 | 10: 137 |

ceruos. E. 2: 29 | Æ. 1: 188 | 5: 253 |
ceruum. G. 3: 413 | Æ. 7: 481 | 10: 725 | 12: 750 |
ceruus. Æ. 7: 483 |
ceſpite. E. 1: 69 | G. 4: 273 | Æ. 11: 566 |
ceſſa. Æ. 11: 401 |
ceſſabit. E. 1: 59 | Æ. 1: 676 |
ceſſant. Æ. 11: 138 |
ceſſantem. Æ. 3: 430 |
ceſſare. E. 7: 10 | G. 1: 71 |
ceſſas. Æ. 6: 51 |
ceſſat. Æ. 2: 468 |
ceſſatum. Æ. 11: 288 |
ceſſavit. G. 1: 485 |
ceſſere. G. 3: 549 | Æ. 12: 717 |
ceſſerit. Æ. 12: 183 |
ceſſerunt. Æ. 10: 444 |
ceſſi. Æ. 2: 804 | 6: 460 |
ceſſiſſe. Æ. 3: 121, 297 |
ceſſit. Æ. 3: 333 | 5: 394, 445 | 6: 102 | 7: 636 | 8: 395 | 9: 126 | 10: 276 |
ceſtu. G. 3: 20 | Æ. 5: 68 |
ceſtus, *plur.* Æ. 5: 379, 401, 410 424, 479, 484 |
cete. Æ. 5: 822 |
Cetegum. Æ. 12: 513 |
cetra. Æ. 7: 732 |
ceu. G. 1: 303 | 3: 542 | 4: 96, 499 | Æ. 2: 355, 416, 438, 516 | 5: 88, 527, 740 | 6: 492 | 7: 378, 674, 699 | 8: 408 | 9: 339, 792 | 10: 97, 357, 723 | 11: 297 |
Chalcidica. Æ. 6: 17 |
Chalcidico. E. 10: 50 |
chalybe. Æ. 7: 419 |
Chalybes. G. 1: 58 |
chalybs. Æ. 8: 446 |
chalybum. Æ. 8: 421 | 10: 174 |
chao. G. 4: 347 |
Chaone. Æ. 3: 335 |
Chaoniam. G. 1: 8 | Æ. 3: 335 |
Chaonias. E. 9: 13 |
Chaoniique. G. 2: 67 |
Chaonio. Æ. 3: 293 |
Chaonios. Æ. 3: 334 |
chaos. Æ. 4: 510 | 6: 265 |
Charybdim. Æ. 3: 684 |
Charybis. Æ. 3: 420, 558 | 7: 302 |
Charon. Æ. 6: 326 |
chelas. G. 1: 33 |
chelydris. G. 2: 214 |
chelydros. G. 3: 415 |
Chimæra. Æ. 6: 288 |
Chimæram. 5: 118, 223 | 7: 785 |
Chiron. G. 3: 550 |
chlamyde. Æ. 8: 588 |
chlamydem. Æ. 3: 484 | 4: 137 | 5: 250 | 9: 582 | 11: 775 |
Chlorea. Æ. 12: 363 |
Chloreus. Æ. 11: 768 |
choreas. Æ. 6: 644 |
choreis. Æ. 9: 615 | 10: 224 |
chori. Æ. 9: 112 |
Chorinæum. Æ. 9: 571 |
Chorinæus. Æ. 6: 228 | 12: 298 |
choris. Æ. 5: 581 |
choro. Æ. 6: 657 |
choros. G. 4: 533 | Æ. 1: 503 | 4: 145 | 7: 391 | 11: 737 |
chorus. E. 6: 66 | G. 1: 346 | 4: 460 | Æ. 5: 240, 823 | 8: 287, 718 | 10: 219 |
Chromis. E. 6: 13 |
Chromim. Æ. 11: 675 |
cibum. G. 2: 216 |
cicadæ. E. 5: 77 | G. 3: 328 |
cicadis. E. 2: 13 |
cicatrix. G. 2: 379 |
ciconum. G. 4: 520 |
cicuta. E. 5: 85 |
cicutis. E. 2: 37 |
cie. G. 4: 64 | Æ. 12: 158 |
ciebat. Æ. 3: 344 | 5: 674 | 6: 468 |
ciebo. Æ. 4: 122 |
ciebunt. Æ. 6: 829 |
ciemus. Æ. 3: 68 |
cient. Æ. 1: 545 | 5: 585 |
cientes. Æ. 9: 766 |
ciere. Æ. 6: 165 |
cieret. Æ. 8: 354 |
ciet. G. 1: 110 | 3: 517 | Æ. 2: 419 | 4: 490 | 7: 325 | 10: 198 | 12: 104 |
cincta. Æ. 12: 811 |
cinctamque. Æ. 7: 658 |
cincti. Æ. 8: 282 | 11: 188 |
cinctuque. Æ. 7: 612 |
cinctum. Æ. 4: 248 |
cinerem. G. 1: 81 | Æ. 4: 34 | 5: 743 | 8: 410 | 11: 211 |
cineres. E. 8: 101 | Æ. 2: 431, 587 | 4: 427 | 5: 55, 81, 787 | 6: 226 | 10: 59 |
cineri. Æ. 3: 303 | 4: 552, 623 | 6: 213 | 10: 828 |
cinge. E. 8: 64 |
cingebant. Æ. 5: 288 |
cingens. G. 1: 28 |
cingere. E. 4: 32 | Æ. 1: 677 | 9: 160 | 10: 119 |
cingeret. Æ. 5: 597 |
cingetis. Æ. 3: 255 |
cingi. Æ. 2: 520 | 3: 52 |
cingit. Æ. 1: 116 | 5: 539 | 7: 159 |
cingite. E. 7: 28 | Æ. 5: 71 | 8: 274 |
cingitur. Æ. 2: 511 | 9: 469, 790 | 11: 486, 536 |
cingula. Æ. 1: 496 | 9: 360 | 12: 942 |
cingunt. Æ. 4: 41, 121 | 8: 599 | 12: 163, 745 |
cinguntur. Æ. 6: 665 |
cinis. E. 8: 106 | Æ. 4: 633 |
cinxere. Æ. 1: 402 | 10: 122 | 11: 475 |
cinxerunt. Æ. 5: 13 |
circa. G. 3: 146 | 4: 75 | Æ. 1: 677 | 6: 865 | 7: 535 | 11: 197 | 12: 757 |
circææ. Æ. 7: 10 |
circæumque. Æ. 7: 799 |
circe. E. 8: 70 | Æ. 7: 20, 191, 282 |
circenſibus. Æ. 8: 636 |
Circes. Æ. 3: 386 |
circlos. G. 3: 166 |
circo. Æ. 5: 109: 551 |
circuit. Æ. 11: 761 |
circuitu. Æ. 3: 413 |
circuitum. Æ. 11: 767 |
circulus. Æ. 5: 559 | 10: 138 |
circum. E. 3: 45 | 8: 12, 74 | 9: 40 | 10: 16 | G. 1: 235, 245, 345, 383 | 2: 382, 392, 484, 523 | 3: 537, 540 | 4: 30, 46, 64, 113, 130, 188, 193, 274, 289, 334, 400, 430, 478 | Æ. 1: 36, 60, 179, 315, 416, 470, 487, 671 | 2: 133, 218, 238, 278, 463, 515, 564, 599, 605, 684, 698, 767, 792 | 3: 65, 75, 92, 230, 392, 634 | 4: 145, 254, 416, 509 | 5: 250, 435, 440 | 6: 166, 175, 329, 443, 517, 700, 706 | 7: 32, 104, 379, 588, 763 | 8: 45, 285, 310, 631, 673 | 9: 70, 440, 584, 587, 679, 808 | 10: 118, 837 | 11: 34, 188, 579, 655, 661, 824 | 12: 162, 335, 476, 518, 606, 662, 929 |
circundabit. Æ. 6: 783 |
circundare. E. 10: 57 | G.

1: 140| Æ. 1: 372 | 6:207| 9: 153| 10: 74|
circundat. E 6: 62 | Æ. 2: 510 | 8 : 458 | 12 : 88 |
circundata. G. 4 : 497 | Æ. 4 : 137 | 6: 549| 10: 483 | 11 : 596 | 12 : 416 |
circundatur. G. 3: 487| Æ. 1: 596 |
circundatus. Æ. 9 : 462|
circundedit. G. 2: 535|
circundo. E. 8 :74 |
circunfert. Æ. 10 : 887 |
circunflectere. Æ. 3: 430 | 5: 131 |
circunfluit. Æ. 6 : 32 |
circunfundimur. Æ. 2: 383|
circunfuſa. G. 3 : 368 | Æ. 1: 590 | 2 : 64 |
circunfuſo. Æ. 11 : 546|
circunfuſos. Æ. 6: 666|
circunligat. Æ. 11 : 555 |
circunſiſtunt. Æ. 8 : 490|
circunſonat. Æ. 8: 474|
circunſpexit. Æ. 2 : 68 |
circunſpi ce. G. 3: 390|
circunſpicit. Æ. 3 : 517 | 12: 896 |
circunſpiciunt. Æ. 9 : 416 |
circunſtant. G. 4: 216 | Æ. 6: 486 | 7: 585 | 12: 85 |
circunſtare. Æ. 10 : 905 |
circunſtet. Æ. 4 : 561 |
circunſtetit. G. 4 : 361 | Æ. 2 : 559 | 8: 300|
circuntextum. Æ. 1 : 653 |
circuntulit. Æ. 6 : 229 | 12: 558 |
circunvectamur. G. 3 : 285 |
circunvolitavit. G. 1: 377|
circunvolat. Æ. 2 : 360| 3: 233 | 6 : 866 |
circumvolvitur. Æ. 3 : 284|
circus. Æ. 5 : 289 |
Ciſſea. Æ. 10: 317|
cita. Æ. 5: 33:
citæ. Æ. 5: 66| 8:642|
citatorum. Æ. 12: 373|
citi. Æ. 4: 574| 5: 824 | 9: 37| 12: 425|
citius. Æ. 1 : 146 | 5 : 242|
cito. Æ. 5 : 610 |
citorum. G. 2 : 437 |
citum. Æ. 11 : 714|
citus. Æ. 1: 305 | 11 : 462 |
cives. E. 1 : 72 | Æ. 2 : 42| 5 : 196, 671 | 8 : 489| 9: 36, 783 | 11 : 243, 305, 360, 459 | 12: 572, 583 | civibus. Æ. 5 : 631 | 8: 571 | 11 : 119 |
civili. Æ. 6 : 772 |
clade. Æ. 12 : 556 |
cladem. Æ. 2 : 361 | 12: 604 |
clam. Æ. 1 : 354 |
clamantis. Æ. 9: 442| 10: 323|
clamarem. E. 3 : 19|
clamaſſent. E. 6: 44|
clamat. Æ. 4: 674| 7: 400| 12: 600 |
clamor. Æ. 1 : 91 | 2 : 313, 338, 488 | 3. 128 | 4: 665| 5: 140, 227, 451| 6 : 493| 8: 595| 9: 395, 504, 566, 664 | 11: 192, 454, 745, 832 | 12 : 268, 409, 462, 621, 756|
clamore. G. 1 : 347 | 3: 43, 375, 413 | 4 : 439, 460, Æ. 1: 328, 523 | 2 : 437, 769 | 3 : 313, 524| 4: 303, 5: 150, 167, 207, 491 | 6 : 175 | 8 : 216 | 9: 38, 54, 466, 597, 636, 791 | 10: 266, 716, 799, 895 | 11 : 609, 838 | 12 : 252, 257|
clamorem. G. 1 : 362 | Æ. 3 : 566, 672 | 10 : 262 | 11 : 622, 878 | 12 : 618 |
clamores. Æ. 2: 222|
clamoribus. G. 4 : 76 | Æ. 2 : 128 | 4 : 411 | 5 : 228, 341 | 10: 713 | 11 : 147 |
clangorque. Æ. 2 : 313 | 8: 526| 11: 192|
clangoribus. Æ. 3: 226|
clanius. G. 2 : 225 |
clara. Æ. 1: 592| 2: 569 | 5: 43, 139, 564 | 9: 19 |
claram. G. 1: 138| Æ. 2: 696 |
claraſque. Æ. 1 : 288 |
clareſcunt. Æ. 2: 301|
clari. Æ. 5: 106| 6: 478 | 8: 48, 673 |
clarii. Æ. 3 : 360 |
clarior. Æ. 2: 705|
claris. Æ. 7 : 474|
clariſſima. G. 1 : 5|
clariſſime. Æ. 5 : 495 |
claro. G. 1 : 460 | Æ. 4 : 268 |
clarum. Æ. 3 : 519 | 12 : 225|
clarus. G. 4 : 93 | Æ. 1 : 554 | 9: 582| 10 : 126 | 11 : 772 |
claſſe. Æ. 1 : 383 | 5 : 1, 115, 794| 8: 79| 9: 8|
claſſem. Æ. 1: 43, 132, 314, 521, 555, 587 | 3 : 5, 117, 651 | 4 : 289, 299, 309, 375, 396, 426, 587 | 5 : 607, 612, 832, 843 | 6 : 150 | 7 : 38, 106, 288 | 9 : 69, 81 | 10 : 83, 155 |
claſſes. G. 1 : 255 | Æ. 3: 300, 403 | 4 : 537 | 6 697 | 7 : 436, 716| 8: 675 10: 36|
claſſi. Æ. 5: 689 | 6 : 1 | 8 11 |
claſſibus. Æ. 2 : 30 | 3 : 61, 157 | 4 : 582 | 5 : 726| 10: 269 |
claſſica. G. 2 : 539 | Æ. 7: 637 |
claſſis. Æ. 5 : 33, 66, 862| 6 : 334 | 9 : 88 | 10 : 231 |
clava. Æ. 10 : 318|
clauda. Æ. 5 : 278 |
claudentur. Æ. 1 : 298 |
claudere. Æ. 11 : 883 |
clauderes. E. 7: 15|
claudes. G. 3: 321|
Claudia. Æ. 7: 708|
claudimur. Æ. 8 : 473 |
claudit. G. 2 : 317 | Æ. 3: 642 | 10 : 377|
claudite. E. 3 : 111 | 6: 56|
clauditur. Æ. 1: 237|
claudunt. Æ. 6 : 139 | 7: 609 |
clauduntur. Æ. 10: 746| 12: 310|
clauſa. G. 3: 352 | Æ. 3: 213|
clauſæ. Æ. 6 : 734|
clauſam. Æ. 1 : 315 | 11 : 554|
clauſi. Æ. 3: 230|
clauſis. G. 4: 258, 263 | Æ. 8 : 385 |
clauſo. G. 4 : 303 | Æ. 1 : 145, 378 | 11 : 298 |
clauſos. G. 3 : 214 | 4: 364| 9: 67|
clauſtra. Æ. 2 : 161 | Æ. 1 : 60 | 2: 259, 491| 3: 411| 7: 185| 9: 758|
clauſumque. Æ. 12: 893 |
clauſus. Æ. 7: 707 |
clavúmque. Æ. 5 : 177, 852, 10: 218|
clienti. Æ. 6 : 609|
Clioque. G. 4 : 341 |
clitumne. G. 2 : 146|
clivo. E. 9: 8| G. 3: 293|
clivoſi. G. 1 : 108 | 2: 212|
Cloanthum. Æ. 1 : 226, 514, 616 | 4: 288| 5: 167, 245 |
Clœlia. Æ. 8 : 651 |
Cloniumque. Æ. 9: 574 | 10: 749 |
Cloreus. Æ. 11 : 768 | *alias legitur* Choreus.
Clotho. Æ. 9: 102 |
Cluenti. Æ. 5 : 123 |
Cluſi. Æ. 10 : 167|
Cluſinus. Æ. 10: 655|
Clymene. G. 4: 345|
clypeatáque. Æ. 7: 793 |

clypei. Æ. 2: 227, 392, 546 | 3: 637 | 7: 186 | 8: 625 | 10: 336, 477, 546, 553, 589 | 12: 541, 925 |
clypeis. Æ. 10: 568 | 12: 712, 724 |
clypeo. Æ. 2: 671 | 7: 657, 9: 733, 806 | 10: 330 | 777, 795 | 12: 332, 377 |
clypeos. Æ. 2: 389, 422, 443, 734 |
clypeum. Æ. 3: 286 | 5: 359 | 7: 639, 789 | 8: 447, 729 | 9: 270, 709 | 10: 242, 261, 482 | 11: 10, 284 | 12: 89, 866 |
clypeus. Æ. 12: 432 |
Clytio. Æ. 10: 129 | 11: 666 |
Clytium. Æ. 9: 774 | 10: 325 |
coacta. E. 6: 31 |
coactam. Æ. 7: 43 |
coacti. Æ. 2: 196 |
coactis. Æ. 7: 509 | 12: 457 |
Cocles. Æ. 8: 650 |
Cocto. Æ. 11: 553 |
Cocyti. G. 3: 38 | 4: 479 | Æ. 6: 323 | 7: 562 |
Cocythia. Æ. 7: 479 |
Cocyto. Æ. 6: 297 |
Cocytúſque. Æ. 6: 132 |
Codri. E. 5: 11 |
Codro. E. 7: 22, 26 |
coëant. Æ. 7: 317, 546 | 8: 385 | 11: 292 |
coëgi. Æ. 1: 2 |
coëgit. G. 4: 85 |
cœlata urna. Æ. 7: 792 | in auro facta | 1: 644 |
cœlatam argento bipennem. Æ. 5: 307 |
cœlati argenti. Æ. 10: 527 |
cœlatum opus. E. 3: 37 |
cœlatus ferro Mavors. Æ. 8: 701 |
cœlaverat auro. Æ. 10: 499 |
cœleſtia. G. 4: 1 | Æ. 11: 276 |
cœleſtibus. Æ. 1: 15, 391 | 6: 379 | 11: 51 | 12: 167 |
cœleſtis. Æ. 6: 730 |
cœleſtium. Æ. 7: 432 |
cœli. E. 3: 105 | G. 1: 35, 51, 335, 337, 417, 503 | 2: 1, 269, 345, 477 | 3: 261, 327, 478 | 4: 58, 100, 152, 166 | Æ. 1: 133, 229, 254, 263 | 3: 138, 232, 600 | 4: 184, 451 | 5: 802, 835, 851 | 6: 113, 363, 579, 790, 849 | 7: 210, 301, 543, 768 | 8: 97, 141, 528 | 9: 18, 630 | 10: 176, 695 | 11: 595, 878 | 12: 145 |
cœlicolæ. Æ. 2: 641 | 6: 554 | 10: 6, 97, 117 |
cœlicolas. Æ. 6: 787 |
cœlicolis. Æ. 2: 592 |
cœlicolum. Æ. 3: 21 |
cœlifer. Æ. 6: 796 |
cœlo. E. 1: 17 | 4: 7 | 8: 14, 69 | G. 1: 6, 23, 252, 260, 322, 366, 474, 487 | 2: 306, 334, 342 | 4: 103, 192, 227, 235, 426 | Æ. 1: 159, 293, 335, 399 | 2: 8, 186, 536, 688, 693 | 3: 201, 515, 518, 586, 678 | 4: 89, 578 692 | 5: 18, 451, 515, 527, 542, 606, 722, 727, 790, 870 | 6: 15, 178, 191, 247 | 7: 140, 269, 620 | 8: 64, 99, 264, 423, 427, 523, 591, 664 | 9: 2, 671, 681, 803 | 10: 215, 548, 633 | 11: 192, 210 | 12: 76, 245, 283, 367, 795, 842 |
cœlum. E. 4: 51 | G. 1: 233, 280, 375, 397, 433 | 2: 81, 309 | 3: 279, 417 | 4: 52, 222, 325 | Æ. 1: 62, 92, 137, 167, 259, 284 | 2: 250, 405 | 3: 193, 198, 564, 582 | 4: 53, 122, 247, 256, 260, 269, 700 | 5: 9, 502, 657 | 6: 271, 583, 719, 724, 896 | 7: 571 | 9: 14, 20, 111, 429, 480, 504, 541 | 10: 275, 781, 845, 895, 899 | 11: 187, 202, 351, 611, 745 | 12: 196, 407, 462, 673, 757 |
cœni. G. 4: 49 |
cœno. Æ. 6: 296 |
Cœo. Æ. 4: 179 |
cœperat. Æ. 12: 941 |
cœpere. E. 7: 19 | G. 1: 225 |
cœperit. E. 6: 36 |
cœperunt. G. 4: 332 |
cœpit. E. 2: 69 | 6: 47 | 8: 16 | G. 3: 237, 504 | 4: 316 | Æ. 1: 525 | 6: 372 | 7: 528 |
cœpta. E. 8: 12 | Æ. 6: 256 |
cœptæ. Æ. 4: 86 |
cœpti. Æ. 2: 162 |
cœptis. G. 1: 40 | Æ. 4: 642 | 8: 15 | 9: 296, 625 | 10: 461 |
cœptorum. Æ. 3: 20 |
cœptoſque. Æ. 8: 439 |
coërcent. Æ. 9: 27 |
coërcet. G. 4: 480 | Æ. 6: 439 |
cœrula. Æ. 2: 381 | 3: 208 | 4: 583 | 7: 198 | 8: 622, 672 | 10: 209 |
cœrulea. G. 1: 236 | Æ. 5: 123 |
cœruleæ. Æ. 5: 87 |
cœruleam. Æ. 6: 410 |
cœruleis. Æ. 3: 64, 432 | 7: 346 |
cœruleo. Æ. 5: 819 | 12: 182 |
cœruleos. G. 6: 482 |
cœruleum. Æ. 8: 713 |
cœruleus. G. 1: 453 | 4: 388 | Æ. 3: 194 | 5: 10 | 8: 64 |
cœtu. Æ. 1: 402 | 5: 107 |
cœtum. Æ. 1: 739 | 5: 43 |
cœumque. G. 1: 279 |
coëunt. G. 4: 73 | Æ. 7: 582 |
cogant. Æ. 4: 289 |
coge. E. 3: 20 | G. 3: 169 |
cogemur. Æ. 12: 237 |
cogendæ. G. 2: 62 |
cogente. Æ. 12: 423 |
cogentibus. G. 2. 10 |
cogere. E. 6: 89 | G. 4: 140 | Æ. 11: 304 |
coget. Æ. 7: 125 |
cogit. Æ. 12: 581 |
cogis. E. 2: 7 | Æ. 3: 56 | 4: 412 | 10: 63 |
cogit. G. 4: 36 | Æ. 7: 639 | 9: 463 | 11: 235 |
cogite. E. 3: 98 | Æ. 11: 460 |
cogitet. G. 1: 462 |
cogitur. G. 4: 420 | Æ. 4: 414 | 5: 20 |
cognataſque. Æ. 3: 502 |
cognatique. Æ. 8: 132 |
cognato. Æ. 12: 29 |
cognitus. Æ. 1: 627 |
cognomen. Æ. 1: 271 | 9: 493 |
cognomine. Æ. 1: 534 | 3: 133, 163, 334, 350, 702 | 6: 383 | 7: 671 | 8: 331 | 11: 246 | 12: 845 |
cognominis. Æ. 8: 48 |
cognoſcere. E. 1: 42 | 4: 27, 60 | G. 1: 177, 394 | 2: 226, 490 | Æ. 2: 10 | 3: 299 |
cognoſcit. Æ. 12: 903 |
cognoſcite. E. 6: 25 | Æ. 5: 474 |
cognovimus. Æ. 9: 245 |
cognovit. G. 4: 375 | Æ. 6: 340 |
cogunt. G. 4: 231 | Æ. 1: 567 | 4: 406 | 5: 782 | 6: 462 |

6: 462 | 8: 71 |
cohibet. Æ. 3: 424 | 9: 738 |
cohibete. Æ. 12: 314 |
cohors. Æ. 7: 710 | 11: 500 |
cohortes. G. 2: 279 |
coirent. Æ. 11: 860 |
coiſſe. Æ. 12: 709 |
coit. Æ. 3: 30 | 9: 801 | 10: 410, 452 |
colaque. G. 2: 242 |
colant. G. 1: 30 |
colebat. Æ. 4: 458 |
colendi. G. 1: 121 | 4: 118 |
colendo. G. 2: 36, 222 |
colere. Æ. 4: 422 |
colerem. Æ. 4: 343 |
coli. Æ. 3: 77 |
colimus. Æ. 11: 786 |
colit. E. 3: 61 | G. 3: 430 | Æ. 5: 63 | 7: 603 | 11: 584 |
colito. G. 2: 413 |
colitur. Æ. 3: 13, 73 |
colla. G. 2: 542 | 3: 167, 421 | 4: 337 | Æ. 2: 381, 721 | 5: 277 | 6: 419 | 7: 394, 701 | 8: 660 | 9: 331 | 10: 838 | 11: 497, 622, 692, 829 | 12: 86, 722 |
collapſa. G. 3: 485 | Æ. 4: 391 | 9: 434, 708 |
collapſam. Æ. 4: 664 |
collapſi. Æ. 6: 226 |
collapſos. Æ. 9: 753 |
collapſum. Æ. 8: 584 |
Collatinas. Æ. 6: 774 |
collatis. Æ. 11: 517 |
colle. Æ. 8: 604 |
collecta. Æ. 1: 324 | 9: 63 | 12: 862 |
collectæ. G. 1: 324 |
collectam. Æ. 2: 798 |
collectáſque. Æ. 1: 147 |
collecti. Æ. 2: 414 | 7: 582 | 9: 689 |
collectis. Æ. 1: 174 | 2: 743 |
collectos. Æ. 9: 11 |
collectum. G. 1: 114 | 3: 85, 235 | 4: 40 |
collegerat. Æ. 11: 776 |
collegerit. G. 3: 327 |
collegit. Æ. 12: 491 |
collem. Æ. 1: 423 | 8: 351 |
colles. E. 9: 7 | G. 2: 103, 179, 276 | 3: 555 | Æ. 3: 522 | 5: 150 | 7: 798 | 8: 216, 305, 598 | 11: 319, 902 |
collibus. E. 7: 58 | 9: 49 | G. 2: 273 | Æ. 5: 287 | 7: 726 |
colligat. E. 9: 63 |
colligere. Æ. 5: 15 |
colligit. G. 1: 427 | 2: 154 | Æ. 10: 412 | 11: 671 |
collis. Æ. 7: 659 |
collo. E. 6: 50 | G. 3: 204 | Æ. 1: 658, 719 | 2: 218, 236, 792 | 3: 661 | 6: 700 | 7: 351 | 8: 438 | 9: 436 | 10: 135 | 11: 11 | 12: 356 |
collocat. G. 4: 424 |
colloquio. Æ. 7: 91 |
collucens. Æ. 10: 539 |
collucent. Æ. 5: 4 | 9: 166 | 11: 209 |
collucere. Æ. 4: 567 |
colludere. G. 1: 369 |
collum. Æ. 5: 559 |
colluſtrans. Æ. 3: 651 |
colo, calatiſve Minervæ. Æ. 7: 805 | 8: 409 |
colo. *ver.* Æ. 5: 735 |
colocaſia. E. 4: 20 |
coloni. E. 9: 4 | G. 1: 125 | 2: 385 | 3: 288 | Æ. 1: 16 |
colonis. G. 1: 507 | Æ. 7: 63, 410, 422 |
colono. G. 1: 299 | Æ. 1: 3 |
colonos. Æ. 4: 626 |
color. G. 2: 178, 256 | 4: 254 | Æ. 6: 47 | 11: 819 |
coloratis. G. 4: 293 |
colore. E. 8: 73 | G. 4: 335 |
colorem. E. 9: 49 | Æ. 4: 558 | 6: 272 | 9: 650 |
colores. E. 4: 42 | G. 1: 452 | Æ. 4: 701 | 5: 89 | 12: 69 |
colori. E. 2: 17 |
coloribus. G. 4: 306 | Æ. 5: 609 | 7: 191 |
coloris. E. 8: 77 |
coluber. G. 3: 418 | Æ. 2: 471 | 7: 352 |
colubris. G. 2: 320 | Æ. 6: 419 | 7: 329 |
coluère. G. 2: 532 | Æ. 1: 536 | 3: 165 | Æ. 7: 602 |
colui. Æ. 12: 778 |
coluiſſe. Æ. 1: 20 | 11: 843 |
columba. Æ. 5: 213 |
columbæ. Æ. 2: 516 | 6: 190 |
columnæ. Æ. 6: 552 | 12: 92 |
columnas. G. 3: 29 | Æ. 1: 432 | 11: 262 |
columnis. Æ. 7: 170 |
colunt. Æ. 3: 212 | 7: 684, 714 |
coturnis. G. 2: 396 |
coma. Æ. 5: 556 |
comæ. Æ. 1: 407, 481 | 2: 774 | 3: 48 | 4: 280 | 6: 48 | 12: 868 |
comam. G. 4: 137 | Æ. 1: 323 | 2: 552, 629 | 7: 60 | 9: 478 |
comas. G. 2: 368 | Æ. 2: 684 | 3: 174, 405 | 4: 590 | 7: 75, 353, 394 | 8: 274, 277 | 10: 726 | 12: 205 |
comantem. G. 4: 122 | Æ. 2: 391 | 12: 413 |
comantes. G. 3: 312 | Æ. 3: 468 | 12: 6 |
comantia. Æ. 12: 86 |
comes. Æ. 2: 704, 711 | 3: 613, 691 | 6: 159, 166, 292, 448, 528, 538 | 8: 466 | 9: 179, 223 | 10: 321 | 11: 33, 479 | 12: 385 |
cometæ. G. 1: 488 | Æ. 10: 272 |
comitabor. Æ. 4: 543 |
comitamur. Æ. 11: 52 |
comitante. Æ. 2: 40, 370 | 5: 76 | 11: 498 |
comitantibus. Æ. 3: 346 | 4: 48 |
comitantur. Æ. 3: 660 | 8: 462 | 10: 126 |
comitata. Æ. 2: 580 |
comitate. Æ. 10: 186 |
comitatu. Æ. 4: 215 |
comitatur. Æ. 6: 863 | 7: 681 |
comitatus. Æ. 1: 316 | 6: 112 | 9: 48 | 10: 194 | 12: 336 |
comitem. Æ. 2: 86, 778 | 4: 677 | 1: 546 | 6: 777 | 8: 308 | 9: 177, 277, 649, 765, 775 | 10: 779 | 11: 542 | 12: 362 |
comitentur. G. 1: 346 | Æ. 11: 61 |
comites. Æ. 2: 181, 294, 744 | 4: 123, 140, 162, 664 | 5: 191, 301 | 8: 52 | 11: 655, 805 |
comitetur. Æ. 10: 164 |
comiti. Æ. 2: 729 | 11: 710 |
comitum. Æ. 2: 796 | 5: 822 | 6: 865 | 10: 20 | 11: 94, 586 |
commaculare. E. 8: 48 |
commemoranda. G. 4: 148 |
commendat. Æ. 2: 293 | 5: 771 |
commendo. Æ. 2: 748 |

commercia. Æ. 10: 532 |
comminus. G. 1 : 104 | 3: 374 | Æ. 7: 553, 732 | 9: 347, 770 | 10: 454 | 11 : 706 | 12 : 890 |
commiſit. Æ. 7 : 542 |
commiſſa. G. 4 : 454 | Æ. 1 : 140 | 3: 428 | Æ. 6: 569 | 10 : 156 |
commiſſos. Æ. 5 : 113 |
commiſta. Æ. 3: 633 | 4 : 120, 161 |
commiſti. Æ. 12 : 835 |
commiſtis. Æ. 8 : 255 |
commiſtum. Æ. 12 : 618 |
commiſtus. G. 2 : 327 | 4: 500 | Æ. 6: 762 | 10: 238 |
committas. G. 1 : 223 |
committere. G. 2 : 289 | 3: 78 | Æ. 1 : 235 | 5 : 69 | 10: 68 | 12 : 60 |
committitur. Æ. 11: 560, 589 |
commixtam. Æ. 9 : 76 |
commoda. G. 4: 129 |
commota. Æ. 1 : 364 | 5: 213 |
commotæ. G. 4 : 471 |
commotis. Æ. 4: 301 |
commotus. Æ. 1 : 130 |
commovere. Æ. 7 : 494 |
commovet. Æ. 5 : 217 |
commune. Æ. 2 : 709 | 12: 16 |
communem. Æ. 4 : 102 | 8: 275 |
communi. Æ. 9: 183 |
communibus. Æ. 11: 435 | 12 : 118 |
compacta. E. 2: 36 |
compactis. Æ. 12 : 674 |
compagibus. Æ. 1: 126, 297 | 2 : 51 |
compellabat. Æ. 11 : 534 |
compellare. Æ. 2 : 280 | 3: 299 | 8 : 164 |
compellat. Æ. 1 : 585 | 2: 372 | 3 : 474 | 5 : 161 | 6: 499 | 10: 606 |
compellere. Æ. 2 : 30 |
compeſce. G. 2 : 370 | 3: 468 |
compita. G. 2 : 382 |
complebantque. Æ. 4 : 250 |
complectitur. Æ. 1 : 608 | 2 : 253 | 5 : 31 | 11: 743 | 12: 433 |
complent. Æ. 2 : 20, 495 | 3 : 71, 645, 676 | 6 : 385 | 9 : 567 |
complentur. G. 2 : 391 |
complerant. Æ. 5 : 107 | 9: 108, 382 |
complere. Æ. 11 : 327 |
complerint. Æ. 6 : 712 | 7: 643 |
complet. Æ. 9: 113 | 11: 140 | 12: 724 |
completur. Æ. 5 : 46 |
complexa. E. 5 : 22 | Æ. 2: 514, 673 | 6: 786 |
complexi. Æ. 5 : 766 |
complexibus. Æ. 5 : 742 |
complexu. Æ. 1: 719 | 4 : 616 | Æ. 8 : 488, 583 |
complexus. Æ. 8 : 260, 558 | 11: 46 |
componens. Æ. 8: 486 |
component. Æ. 12 : 822 |
componere. E. 1 : 24 | 3: 108 | G. 4: 176, 438 | Æ. 1: 139 | 3: 387 | 4: 341 | 8: 317 |
componet. Æ. 1 : 378 |
componi. Æ. 12: 109 |
componite. Æ. 10 : 15 |
compoſitæ. Æ. 12 : 315 |
compoſitam. Æ. 7 : 339 |
compoſiti. Æ. 11 : 599 |
compoſitis. G. 3 : 192 | 4 : 417 |
compoſito, *adver.* Æ. 2: 129 | *participium*. 7 : 6 |
compoſtus. Æ. 1 : 253 |
compoſuêre. G. 4 : 189 |
compoſuit. Æ. 1: 702 | 8: 322 |
comprendere. G. 2 : 104 | Æ. 6: 626 | 7 : 73 |
comprenderit. G. 1 : 428 |
comprendit. G. 2 : 305 |
comprenſa. Æ. 2 : 793 | 6: 701 |
comprenſamque. Æ. 11: 723 |
compreſſa. G. 4 : 87 |
compreſſi. Æ. 5 : 802 |
compreſſus. Æ. 2 : 73 | 8: 184 |
comprime. Æ. 6 : 389 |
comptæ. Æ. 6: 48 |
comptos. Æ. 8 : 128 | 10: 832 |
comptus. Æ. 7 : 751 |
compulerant. E. 7 : 2 |
compulſus. Æ. 1 : 579 |
conamur. Æ. 10: 89 |
conantem. Æ. 9: 398 |
conata. Æ. 4 : 688 | 11: 585, 842 |
conati. G. 1: 281 |
conatibus. Æ. 12 : 910 |
conatus. Æ. 2 : 792 | 3: 25 | 6 : 32, 700 | 10 : 685 |
concava. G. 4 : 49 | Æ. 5: 677 |
concedat. E. 2 : 57 |
concede. E. 10 : 1 | Æ. 2: 523 | 10 : 906 |
concedere. Æ. 11 : 111 |
concedit. Æ. 9 : 655 |
concedite. E. 7: 22 | 10: 63 |
concentus. G. 1 : 422 |
concepit. Æ. 4: 474 |
conceptum. Æ. 5: 38 | 8: 139 | 12: 158 |
conceſſa. Æ. 3 : 700 | 5: 798 |
conceſſæ. G. 1: 238 |
conceſſerat. Æ. 10 : 215 |
conceſsère. Æ. 8 : 41 |
conceſſit. Æ. 2 : 91 | 7 : 305 | 10: 820 |
concha. Æ. 6 : 171 | 10: 209 |
conchas. G. 2: 348 |
concidere. G. 2 : 260 |
concidit. G. 3 : 516 | Æ. 2: 532 | 5: 333, 448 | 11: 245 |
concilia. G. 1: 25 | Æ. 5: 735 |
concilias. Æ. 1 : 83 |
conciliet. Æ. 10 : 151 |
concilio. Æ. 5 : 75 |
concilium. Æ. 3: 679 | 6: 433 | 10: 2 | 11 : 234, 304, 460, 469 |
concipe. Æ. 11: 519 | 12: 13 |
concipis. Æ. 11: 369 |
concipit. Æ. 4: 502 |
concipiunt. G. 1: 87, 422 |
concita. Æ. 3 : 127 | 11: 889 | 12 : 921 |
concitat. Æ. 7: 476 | 11: 742 |
concitus. Æ. 9 : 694 | 11: 744 | 12: 331, 379, 902 |
conclamant. Æ. 2: 233 | 5: 660 | 10 : 738 |
conclamat. Æ. 3 : 523 | 6: 259 | 7 : 504 | 9: 35, 375, 425 | 12: 426 |
concludere. Æ. 1 : 429 |
concolor. Æ. 8 : 82 |
concordes. E. 4: 47 | Æ. 6 : 827 |
concordia. Æ. 3 : 542 |
concredere. Æ. 10 : 286 |
concreſcere. G. 1 : 392 |
concreſcunt. G. 3 : 360 |
concreta. G. 2: 376 | Æ. 6: 738 |
concretæ. G. 1: 236 |
concretam. G. 2: 318 | Æ. 6: 746 |
concretos. Æ. 2 : 277 |
concretum. G. 3: 463 |
concreverit. E. 6 : 35 |
concrevit. Æ. 12 : 905 |
concubitu. G. 4 : 198 |
concubitus. E. 6 : 50 | G. 3: 130 |

concurrere. G. 1: 318, 489 | Æ. 1: 497 | 2: 315 | 8: 692 | 10: 8, 436, 715 | 11: 117 | 12: 149, 315, 503, 571, 771 |
concurrerit. Æ. 7: 224 |
concurrit. Æ. 12: 563 |
concurrunt. Æ. 7: 520 | 10: 361, 431, 691 | 11: 805 | 12: 297, 724 |
concurſu. Æ. 1: 513 | 12: 400 |
concurſum. Æ. 5: 611 |
concurſus. Æ. 6: 318 | 9: 454 |
concuſſa. Æ. 1: 159 | 4: 81 | Æ. 9: 752 | 11: 451 | 12: 411, 468 |
concuſſæ. G. 5: 205 |
concuſſam. Æ. 4: 666 |
concuſsēre. Æ. 5: 147 |
concuſſis. Æ. 9: 498 |
concuſſit. Æ. 8: 3, 237 | 12: 594 |
concuſſo. Æ. 2: 629 | 4: 444 |
concuſſus. G. 3: 151 | Æ. 5: 700, 869 |
concute. Æ. 7: 338 |
concuteret. Æ. 8: 354 |
concutit. Æ. 6: 101 |
condant. Æ. 7: 145 | 11: 323 |
conde. Æ. 6: 152 |
condebat. Æ. 1: 451 |
condemur. Æ. 9: 152 |
condenſæ. Æ. 2: 517 | 8: 497 |
condent. G. 4: 66 |
condere. E. 6: 7 | 8: 97 | 9: 52 | Æ. 1: 37, 526 | 2: 696 | 10: 35 | 12: 893 |
conderet. Æ. 1: 9 | 7: 61 |
condet. G. 1: 438, 458 | Æ. 1: 280 | 6: 792 | 8: 48 | 10: 558 |
condidimus. Æ. 5: 48 |
condidit. E. 2: 61 | Æ. 2: 621 | 5: 243 | 6: 271 | 7: 619 | 8: 66, 357 | 9: 32, 348, 443 | 12: 886 |
condimus. Æ. 3: 68 |
condit. G. 2: 507 | 4: 496 | Æ. 4: 177 | 10: 767 |
condita. E. 3: 43, 47 | 10: 50 | Æ. 3: 388 | 7: 570 |
conditio. Æ. 12: 880 |
conditor. Æ. 8: 313 |
conditur. Æ. 7: 719, 802 | 11: 187 |
conditus. G. 1: 442 |
conducta. Æ. 12: 520 |
condunt. G. 2: 452 | 4: 473 | Æ. 2: 24 | 3: 237 | 5: 126 | 9: 39 | 12: 361 |
conduntur. Æ. 2: 401 | 7: 303 |
confecta. Æ. 3: 590 |
confecimus. G. 2: 541 |
confecti. Æ. 5: 362 |
confectum. Æ. 4: 599 | 6: 520 |
confectus. Æ. 11: 85 |
conferre. G. 3: 169 | Æ. 6: 488 | 9: 44, 690 | 10: 876 | 12: 345, 678 |
conferto. G. 3: 369.
confertos. Æ. 2: 347 |
confeſſa. Æ. 2: 591 |
confeſtim. Æ. 9: 231 |
conficit. Æ. 11: 824 |
confidentiſſime. G. 4: 445 |
confidere. Æ. 1: 456 | 5: 849 |
confieri. Æ. 4: 116 |
confiſe. Æ. 5: 870 |
confixâ. Æ. 9: 765 |
confixi. Æ. 2: 429 | 6: 543 | 11: 883 |
confixum. Æ. 3: 45 |
conflantur. G. 1: 508 |
confligunt. Æ. 2: 417 |
confluere. G. 4: 558 |
confoſſus. Æ. 9: 445 |
confugere. Æ. 8: 493 |
confugio. Æ. 1: 670 |
confundere. Æ. 5: 496 | 12: 290 |
confunditur. Æ. 3: 696 |
confuſa. Æ. 11: 211 |
confuſæ. Æ. 6: 504 | 11: 207 | 12: 619 |
confuſam. Æ. 2: 736 |
confuſus. Æ. 12: 665 |
congeminat. Æ. 11: 698 |
congemuit. Æ. 2: 631 |
congerere. Æ. 6: 178 |
congeritur. Æ. 2: 766 |
congeſſēre. E. 3: 69 |
congeſta. G. 2: 156 | 3: 377 | 4: 243 | Æ. 6: 224 |
congeſtum. Æ. 1: 69 |
congrediamur. Æ. 12: 233 |
congredior. Æ. 12: 13 |
congreditur. Æ. 11: 720 |
congreſſi. Æ. 2: 397 | 8: 467 | 11: 631 |
congreſſos. Æ. 12: 465 |
congreſſu. Æ. 12: 514 |
congreſſum. Æ. 5: 809 |
congreſſus. Æ. 1: 479 | 5: 733 | 10: 540, 889 | 12: 342, 510 |
conjecta. Æ. 4: 69 | 12: 362 |
conjecti. Æ. 12: 711 |
conjecto. Æ. 9: 698 |
conjecit. Æ. 2: 545 | 7: 456 | 9: 535 | 12: 483 |
coniferæ cypariſſi. Æ. 3: 680 |
conjice. G. 4: 26 |
conjicit. Æ. 5: 619 | 7: 347 | 9: 411 | 10: 646, 657, 891 | 11: 784 |
conjicite. Æ. 9: 494 |
conjiciunt. Æ. 5: 661 | 6: 222 | 10: 330, 801 | 11: 194 |
conjuge. G. 4: 456, 504 | Æ. 3: 317 | 4: 324 | 9: 138 |
conjugiis. G. 3: 275 |
conjugio. Æ. 3: 296, 475 | 4: 48 |
conjugis. E. 8: 18, 66 | G. 2: 326 | 3: 93 | Æ. 1: 358 | 2: 572 | 3: 331, 488 | 4: 21, 338, 458 | 6: 119 | 8: 372, 406, 413, 612 | 10: 280, 722 | 11: 267 | 12: 30, 610 |
conjugium. Æ. 2: 579 | 4: 172, 431 | 7: 423, 433 | 11: 270 |
conjuncta. E. 8: 32 | Æ. 10: 653 |
conjunctus. Æ. 8: 130 |
conjunge. Æ. 5: 712 |
conjungere. E. 2: 32 | Æ. 1: 518 | 8: 164 |
conjungi. Æ. 10: 105 |
conjunxēre. Æ. 8: 133 |
conjurat. Æ. 8: 5 |
conjurato. G. 2: 497 |
conjuratos. G. 1: 280 |
conjux. G. 1: 294 | 4: 465 | Æ. 1: 51, 347 | 2: 519, 597, 651, 673, 678, 711, 725, 738, 777, 783 | 4: 91, 113 | 5: 620, 647 | 6: 93, 473, 523, 764 | 7: 56, 189, 287, 308, 314 | 8: 377, 384, 393, 688 | 10: 44, 607, 611 | 11: 158, 371 | 12: 17, 80, 272, 793, 937 |
connexæ. G. 4: 257 |
connexóſque. Æ. 8: 437 |
connixa. E. 1: 15 | Æ. 5: 642 |
connixi. Æ. 5: 264 | 11: 613 |
connixus. Æ. 9: 769 | 10: 127 |
connubia. Æ. 3: 319 | 4: 316, 535 | 7: 555 | 9: 600 | 12: 42 |
connubii. Æ. 4: 168 |
connubiis. Æ. 3: 136 | 7: 96, 333 | 12: 821 |
connubio. Æ. 1: 77 | 4: 126 | 7: 253 |
Conon. E. 3: 40 |
conſanguinei. Æ. 12: 40 |
conſanguineo. Æ. 5: 771 | 7: 366 | 8: 703 |
conſanguineus. Æ. 6: 278 |
conſcendebat. Æ. 12. 736 |
conſcenderat. Æ: 8: 97 |
conſcendi. Æ. 1: 385 |

conſcendit. Æ. 1 : 184 | 4 : 646 | 10 : 155 |
conſcia. Æ. 1 : 608 | 2 : 141, 267 | 4 : 519, 608 | 5 : 455 | 8 : 395 | 9 : 429 | 10 : 679, 872 | 12 : 668 |
conſcius. Æ. 2 : 99 | 4 : 167 | 11 : 812 |
conſederat. E. 7 : 1 | Æ. 5 : 388 | 10 : 780 |
conſedêre. Æ. 7 : 431 | 11 : 457 |
conſederis. Æ. 4 : 39 |
conſedimus. E. 3 : 55 | Æ. 5 : 3 | 12 : 237 |
conſediſſe. Æ. 11 : 350 |
conſedit. G. 4 : 436 | Æ. 3 : 245 | Æ. 5 : 841 | 7 : 169 |
conſequimur. Æ. 2 : 409 |
conſequitur. Æ. 5 : 153, 224, 494 | 11 : 722 | 12 : 375 |
conſere. Æ. 9 : 741 |
conſerere. G. 2 : 38 |
conſerimus. Æ. 2 : 398 |
conſertam. Æ. 3 : 467 | 5 : 259 |
conſertum. Æ. 3 : 594 |
conſeſſu. Æ. 8 : 636 |
conſeſſum. Æ. 5 : 340, 577 |
conſevimus. E. 1 : 73 |
conſidant. Æ. 11 : 323 |
conſident. G. 4 : 65 |
conſidere. Æ. 1 : 576 | 2 : 624 | 3 : 163 | 6 : 67 | 7 : 176 | 9 : 145 |
conſidite. Æ. 4 : 573 |
conſidunt. Æ. 5 : 136 | 10 : 5 | 11 : 915 |
conſilia. Æ. 1 : 285, 662 |
conſiliis. Æ. 2 : 89 | 5 : 728, 749 | 11 : 339 |
conſilio. Æ. 7 : 216 | 11 : 704
conſilium. Æ. 2 : 656 | 4 : 477 | 7 : 407, 592 | 9 : 227 |
conſiſtere. G. 4 : 27 | Æ. 1 : 545, 633, 647 | 6 : 807 | 8 : 10, 75 |
conſiſtit. Æ. 5 : 423 |
conſiſtunt. Æ. 9 : 789 |
conſonat. Æ. 5 : 149 | 8 : 305 |
conſortem. Æ. 10 : 906 |
conſortia. G. 4 : 153 |
conſpectu. Æ. 1 : 38, 188 | 2 : 11, 67 | 10 : 260 | 11 : 903 |
conſpectum. Æ. 6 : 108 | 9 : 262 |
conſpectus. G. 3 : 17 | Æ. 8 : 588 |
conſpexêre. Æ. 1 : 159 |
conſpexi. Æ. 3 : 652 |
conſpeximus. Æ. 9 : 237 |
conſpexit. Æ. 1 : 491 | 4 : 649 | 10 : 725 |
conſpicere. Æ. 6 : 508 |
conſpicit. Æ. 4 : 261 | 5 : 611 | 6 : 656 | 9 : 420 |
conſpicitur. Æ. 8 : 83 |
conſpirant. Æ. 7 : 615 |
conſtare. Æ. 3 : 518 |
conſternere. Æ. 12 : 543 |
conſternunt. Æ. 4 : 444 |
conſtet. Æ. 5 : 748 |
conſtiterant. Æ. 3 : 681 | 10 : 272 |
conſtitit. G. 4 : 484 | Æ. 1 : 191 : 230, 463 | 2 : 68 | 4 | 253 | 5 : 426, 507 | 6 : 331, 559 | 8 : 381 | 9 : 624 |
conſtituam. Æ. 5 : 237 |
conſtitue. G. 4 : 542 |
conſtituent. Æ. 12 : 194 |
conſtituere. Æ. 11 : 185 |
conſtituit. Æ. 1 : 313 | 5 : 130 | 6 : 244 |
conſtituunt. Æ. 6 : 217 |
conſtructâque. G. 4 : 213 |
conſtructam. Æ. 9 : 712 |
conſueſcere. G. 2 : 272 |
conſueta. G. 4 : 429 | Æ. 10 : 867 |
conſul. Æ. 7 : 613 |
conſule. E. 4 : 3, 11 | Æ. 9 : 322 |
conſulere. Æ. 12 : 21 |
conſulis. Æ. 6 : 819 | 11 : 344 |
conſulit. Æ. 4 : 64 | 7 : 83 |
conſulite. Æ. 11 : 335 |
conſulta. Æ. 6 : 151 | 11 : 410 |
conſultus. G. 3 : 491 |
conſument. Æ. 3 : 178 |
conſumere. Æ. 7 : 125 |
conſumerer. E. 10 : 43 |
conſumimus. Æ. 7 : 116 |
conſumpta. Æ. 2 : 795 | 5 : 527 |
conſumptis. Æ. 7 : 112 |
conſurgere. Æ. 8 : 637 | 10 : 90, 299 |
conſurgit. G. 1 : 241 | Æ. 7 : 530 | 8 : 457 | 9 : 749 | 12 : 729 |
conſurgunt. Æ. 8 : 110 |
contactos G. 3 : 566 |
contactúque. Æ. 3 : 227 |
contagia. E 1 : 51 | G. 3 : 469 |
contemnere. G. 2 : 360 | Æ. 3 : 77 | 8 : 364 |
contemnuntque. G. 4 : 104 |
contemplator. G. 1 : 187 | 4 : 61 |
contemptor. Æ. 7 : 648 | 8 : 7 | 9 : 205 |
contende. G. 2 : 96 | 4 : 412 |
contendere. E. 7 : 18, 69 | Æ. 4 : 108 | 5 : 291, 370, 834 | 9 : 518 |
contenderet. Æ. 12 : 815 |
contendunt. Æ. 1 : 162 | 6 : 643 |
contenta. G. 3 : 536 | Æ. 5 : 513 | 9 : 187 | 11 : 582 |
contentus. Æ. 5 : 314 | 7 : 737 |
conterrita. Æ. 12 : 54 |
conterritus. Æ. 3 : 597 | 9 : 123 |
contexit. Æ. 12 : 885 |
contextus. Æ. 2 : 112 |
conticuère. Æ. 2 : 1, 25 |
conticuit. Æ. 3 : 718 | 6 : 54 |
contigerat. Æ. 5 : 836 |
contigerit. Æ. 9 : 268 |
contigimus. Æ. 11 : 245 |
contigit. Æ. 1 : 100 | 2 : 649 |
contiguum. Æ. 10 : 457 |
continet. G. 1 : 259 |
contingat. Æ. 6 : 109 | 11 : 371 |
contingere. E. 8 : 40 | Æ. 1 : 417 | 2 : 168, 239 | 5 : 18, 509 | 6 : 606 |
contingit. G. 2 : 322 | Æ. 7 : 480 |
continuit. Æ. 2 : 593 | 3 : 598 | 10 : 686 |
continuo. G. 1 : 60, 169, 856 | 3 : 75, 158, 271, 386, 468 | 4 : 53, 69, 254, 548 | Æ. 3 : 196, 543 | 4 : 265 | 5 : 368 | 6 : 426, 570 | 7 : 68, 120 | 9 : 118, 684, 731, 757 | 11 : 612, 810, 912 | 12 : 560 |
contis. Æ. 9 : 510 |
conto. Æ. 6 : 302 |
contorquens. G. 1 : 481 | Æ. 12 : 490 |
contorquent, Æ. 7 : 165 |
contorſit. Æ. 2 : 52 | 3 : 562 | 5 : 520 | 6 : 593 | 11 : 676 | 12 : 373 |
contorta. Æ. 9 : 705 |
contortum. Æ. 11 : 561 |
contra. E. 7 : 8 | G. 2 : 420 | 4 : 440 | Æ. 1 : 17, 80, 329 | 2 : 445, 651 | 3 : 552, 684, 692 | 4 : 107 | 5 : 21, 27, 124, 370, 414, 477 | 6 : 95, 544 | 7 : 267, 374, 552, 583 | 8 : 447, 699, 711 | 9 : 93, 136, 280, 377, 509, 533, 552, 768, 795, 802 | 10 : 9, 16, 84, 285, 309, 343, 359, 434, 448, 530, 545, 550, 567, 585, 760, 769, 898 | 11 : 145, 160, 222, 282, 374, 402, 406, 438, 504, 603, 749, 873 | 12 : 271, 597, 760, 779, 790, 807, 887 |
contracto. G. 4 : 259 |
contractus. G. 4 : 295 |
contrahe. Æ. 12 : 891 |
contrahimus. Æ. 3 : 8 |
contrahit. G. 1 : 34 |

contraria. G. 1: 286 | Æ. 1: 243 | 2: 39 | 4: 628 | 7: 293 | 12: 487 |
contremuit. Æ. 7: 515 |
contriſtat. G. 3: 279 | Æ. 10: 275 |
contulerant. Æ. 10: 147 |
contulimus. Æ. 11: 283 |
contulit. Æ. 10: 735 |
contundet. Æ. 1: 268 |
contundit. E. 2: 11 |
contuſoſque. G. 4: 240 |
convalle. G. 2: 186 | Æ. 6: 679 |
convalles. G. 3: 276 |
convallibus. Æ. 6: 139 |
covectare. Æ. 7: 749 | 9: 613 |
convectat. Æ. 4: 405 |
convellere. G. 1: 457 | Æ. 3: 24, 31 | 6: 148 | 12: 774 |
convellimus. Æ. 2: 464 |
convellunt. G. 2: 294 | Æ. 2: 446 |
convenère. Æ. 1: 712 | 2: 799 | 4: 417 | 5: 490 | 11: 236 |
conveniat. G. 1: 3, 255 |
convenimus. E. 5: 1 |
convenit. Æ. 12: 184 |
conveniunt. Æ. 1: 365, 704 | 5: 293 | 9: 720, 779 |
conventus. Æ. 6: 753 |
converſa. G. 3: 303 | Æ. 1: 85 | 2: 131 | 5: 466 | 9: 800 | 12: 623 |
converſæ. Æ. 12: 369, 548 |
converſi. Æ. 2: 73 | 11: 121 | 12: 172 |
converſis. Æ. 11: 713 | 12: 716 |
converſo. Æ. 9: 724 | 11: 654 |
converſus. Æ. 12: 377 |
convertant. Æ. 2: 191 |
convertere. Æ. 10: 83 |
convertêre. Æ. 5: 582 | 11: 746, 800 | 12: 705 |
convertite. Æ. 9: 427 |
convertunt. Æ. 12: 252 |
convexa. Æ. 1: 612 | 4: 451 | 6: 241, 750 | 7: 543 | 10: 251 |
convexo. E. 4: 50 | Æ. 1: 314 | 11: 515 |
convivia. E. 5: 69 | G. 1: 301 | Æ. 1: 642 | 4: 77 |
conum. Æ. 3: 468 |
convolvens. G. 3: 426 |
convolvit. Æ. 2: 474 |
convulſa. Æ. 2: 507 | 3: 414 |
convulſæ. Æ. 1: 387 |
convulſum. Æ. 5: 143 | 8: 690 |
coorta. G. 3: 478 | Æ. 1: 152 |
copia. E. 1: 82 | 3: 308 | 4: 31 | Æ. 1: 524 | 2: 564 | 5: 100 | 9: 484, 720 | 11: 248, 378, 834 |
coquat. G. 1: 66 |
coquebant. G. 4: 428 | Æ. 7: 345 |
coquitur. G. 2: 522 |
coram. Æ. 1: 524, 599 | 2: 538 | 3: 173 | 6: 716 | 8: 122 |
Coras. Æ. 7: 672 | 11: 465, 604 |
corda. G. 1: 123, 330 | 3: 106 | 4: 70, 470 | Æ. 1: 307, 726 | 4: 528 | 5: 138, 643, 729 | 6: 49, 80, 407 | 9: 55, 225 | 10: 87 | 12: 223, 453 |
corde. Æ. 1: 54, 213, 566 | 4: 332, 533 | 6: 185, 383, 675 | 8: 522 | 10: 465, 871 | 12: 18, 667 |
cordi. Æ. 7: 326 | 9: 615, 776 | 10: 252 | 11: 369 |
Cori. Æ. 5: 126 |
coriis. G. 3: 559 |
Corintho. Æ. 6: 836 |
Coriti. Æ. 9: 10 | 10: 719 |
Coritum. Æ. 3: 170 |
corna. G. 2: 34 | Æ. 3: 649 |
cornea. Æ: 3: 22 | 5: 557 | 6: 894 |
cornibus. G. 1: 217, 433 | 2: 526 | 3: 55, 218, 370 | Æ. 1: 194 | 7: 483, 789 |
corniger Heſperidum fluvius regnator aquarum. Æ. 8: 77 |
cornipedes. Æ. 7: 779 |
cornipedum. Æ. 6: 591 |
cornix. E. 1: 18 | 9: 15 | G. 1: 388 |
cornu. E. 3: 87 | 9: 25 | 10: 59 | G. 1: 428 | 2: 395 | 3: 57, 88, 509 | Æ. 5: 382 | 7: 497 | 9: 606, 629 | 11: 773, 859 |
cornua. E. 6: 51 | 7: 30 | G. 3: 222, 232 | 4: 299, 371 | Æ. 3: 549, 645 | 4: 61 | 5: 479, 832 | 6: 245 | 7: 488, 615 | 8: 2 | 10: 725 | 12: 89, 721 |
cornus. G. 2: 448 | Æ. 9: 698 | 12: 267 |
Corœbus. Æ. 2: 341, 386, 407, 424 |
corona. Æ. 3: 525 | 5: 556 | 8: 684 | 9: 508, 551 | 10: 122 | 11: 475 | 12: 744 |
coronæ. G. 1: 222 | 2: 66 | Æ. 5: 110 |
coronam. Æ. 1: 659 | 5: 355 | 7: 75 | 8: 505 |
coronant. G. 2: 528 | Æ. 1: 728 | 7: 147 | 9: 380 |
coronas. G. 1: 304 | Æ. 4: 418 |
coronat. Æ. 4: 505 |
corpora. G. 2: 531 | 3: 51, 221, 251, 369, 383, 444, 471, 542 | 4: 95, 99, 187, 198, 217, 252, 255, 475, 543 | Æ. 1: 74, 105, 197 | 2: 18, 214, 365, 565 | 3: 141, 511, 623 | 4: 523 | 5: 318 | 6: 22, 303, 306, 391, 583, 714, 721, 731, 751 | 7: 108, 535 | 8: 485, 539, 607, 634, 662 | 9: 157, 273, 317, 455 | 10: 430, 662 | 11: 22, 102, 185, 197, 204, 276, 634, 665, 691 | 12: 271, 287, 328, 900 |
corpore. G. 2: 23, 327 | 4: 413, 538, 550 | Æ. 1: 75 | 3: 175, 427 | 4: 181, 253, 703 | 5: 276, 344, 372, 396, 438, 445, 475, 683 | 6: 292, 494, 727 | 7: 459, 650, 783 | 8: 207, 330 | 9: 410, 563, 722, 812 | 10: 127, 334, 342, 345, 478, 744, 774, 845 | 11: 87, 313, 641, 829, 864 | 12: 221, 421, 728, 835, 911, 920 |
corporeæ. Æ. 6: 737 |
corpus. E. 5: 22 | G. 3: 205, 448 | 4: 416 | Æ. 1: 488, 490 | 2: 542, 558, 644 | 3: 176, 578 | 4: 572, 635 | 6: 58, 149, 161, 219, 596, 635 | 8: 153 | 10: 331, 446, 820, 834, 904 | 11: 30, 59, 591, 593, 848 | 12: 376, 472, 935 |
correpta. Æ. 1: 104 | 2: 479 | 11: 584 |
correptis. Æ. 10: 409 |
correptos. G. 3: 254 |
correptum. G. 4: 405 |
corripio. Æ. 3: 176 |
corripit. Æ. 4: 572 | 5: 641 | 6: 210, 230, 422 | 8: 260 | 10: 335 | 12: 93, 299, 302 |
corripite. Æ. 12: 261 |
corripiunt. G. 3: 472. Æ. 1: 367 | 2: 217 | 5: 316 | 6: 634 | 9: 502 | 12: 279 |
corripuère. G. 3: 104 | Æ. 1: 422 | 2: 167 | 5: 145 |
corripuiſſe. Æ. 11: 90 |
corripuit. E. 8: 105 | G. 2: 510 | Æ. 1: 49, 192 | 9: 537 | 11: 462 |
corruit. Æ. 10: 488 |
corrupitur. G. 2: 466 |

corrupit. G. 3 : 481 |
corruptam. Æ. 1 : 181 |
corrupto. Æ. 3 : 138 |
cortex. Æ. 7 : 742 |
cortice. E. 5 : 13 | G. 2 : 74, 269, 304 | 4 : 160 | Æ. 3 : 33 | 9 : 743 |
corticibus. E. 8 : 54 | G. 2 : 387, 453 | 4 : 33 |
corticis. E. 6 : 63 |
cortina. Æ. 3 : 92 | 6 : 347 |
cortynia. E. 6 : 60 | Æ. 11 : 773 |
corvi. G. 1 : 410, 423 |
corvorum G. 1 : 382 |
coruſca. G. 1 : 328 |
coruſcæ. Æ. 2 : 172 |
coruſcant. G. 4 : 73, 98 | Æ. 8 : 661 |
coruſcat. Æ. 5 : 642 | 10 : 651 | 12 : 431, 887, 919 |
coruſci. Æ. 9 : 163, 678 |
coruſcis Æ. 1 : 168 | 12 : 701 |
coruſco. G. 1 : 233 | Æ. 2 : 333 | 8 : 391 |
coruſcum. Æ. 2 : 552 |
coruſcus. Æ. 2 : 470 |
Corybantia. Æ. 3 : 111 |
Corycium. G. 4 : 127 |
Corydon. E. 2 : 1, 56, 65, 69 | 5 : 86 | 7 : 2, 16, 20, 70 |
Corydonis. E. 7 : 40 |
coryli duræ | E. 5 : 21 | G. 2 : 65 |
corylis. E. 5 : 3 |
corylos. E. 1 : 14 | 7 : 63 |
corylum. G. 2 : 299 |
corymbos E. 3 : 39 |
Coryti. Æ. 10 : 169 |
Coſas. Æ. 10 : 168 |
Coſſe. Æ. 6 : 841 |
coſtas. G. 1 : 273 | 3 : 256 | Æ. 2 : 16 | 9 : 432 | 10 : 682 | 11 : 817 | 12 : 276, 508 |
coſtis. G. 4 : 303, 556 | Æ. 1 : 215 | 7 : 463 | 10 : 382 |
cote. Æ. 7 : 627 |
cothurnis. G. 2 : 8 |
cothurno. E. 7 : 32 | 8 : 10 | Æ. 1 : 341 |
cotibus. E. 8 : 43 | G. 4 : 203 |
crabro. G. 4 : 245 |
cras. E. 3 : 71 |
craſſa. G. 2 : 236 | 3 : 205 |
craſſiſque. G. 2 : 110 |
craſſum. Æ. 5 : 469 | 10 : 349 |
craſſus. G. 2 : 309 |
craſtina. G. 1 : 425 | Æ. 8 : 170 | 10 : 244 | 12 : 76 |
craſtinus. Æ. 4 : 118 |
cratera. G. 2 : 528 | Æ. 3 : 525 | 5 : 536 | 9 : 266, 346 |
crateræ. G. 2 : 457 |
crateras. E. 5 : 68 | Æ. 1 : 728 | 7 : 147 | 9 : 165, 358 | 12 : 285 |
crateres. Æ. 2 : 765 | 6 : 225 |
crates. G. 1 : 95, 166 | 4 : 214 | 7 : 633 | 11 : 64 | 12 : 508 |
creandis. G. 2 : 9 |
crearat. Æ. 10 : 551 | 12 : 271 |
creat. G. 1 : 279 | Æ. 10 : 705 |
creatos. Æ. 10 : 517 |
creatrix. Æ. 6 : 367 | 8 : 534 |
creatus. Æ. 10 : 543 |
creavit. Æ. 7 : 283 |
creber. G. 3 : 470 | Æ. 1 : 89 | 2 : 731 | 5 : 199, 460, 764 |
crebra. G. 3 : 500 |
crebra. *adject.* Æ. 5 : 436 | 11 : 611 |
crebreſcere. Æ. 12 : 222 |
crebreſcit. Æ. 12 : 407 |
crebreſcunt. Æ. 3 : 530 |
crebris. G. 3 : 221, 334, 554 | 4 : 27 | Æ. 1 : 94 | 2 : 627 | 3 : 127 | 11 : 209 |
crebro. Æ. 2 : 492 | 12 : 535 |
crebros. Æ. 12 : 713 |
credam. Æ. 5 : 850 |
credant. Æ. 1 : 222 |
credas. Æ. 8 : 691 |
credat. Æ. 9 : 206 |
crede. E. 2 : 17 | G. 4 : 48 | Æ. 7 : 97 | 11 : 707 |
credens. Æ. 2 : 371 |
credere. E. 10 : 46 | G. 1 : 224 | 2 : 333 | 3 : 391 | Æ. 4 : 423 | 5 : 383 | 6 : 15, 173, 463 | 9 : 42 | 10 : 70, 289, 11 : 153, 808 |
crederet. Æ. 3 : 187 |
crediderat. Æ. 10 : 548 |
crediderim. G. 2 : 338 |
credidit. Æ. 7 : 680 | 10 : 457, 648 | 11 : 114 |
credimus. E. 8 : 108 | Æ. 8 : 140 |
credis. E. 8 : 35 | Æ. 4 : 34 |
credit. Æ. 4 : 501 | 12 : 598 |
credita. Æ. 2 : 196, 247 | 7 : 486 |
credite. Æ. 2 : 48 | 11 : 283 |
creditis. Æ. 2 : 43 |
creditur. E. 3 : 95 |
credo. E. 3 : 10 | G. 1 : 415 | Æ. 1 : 391 | 4 : 12 | 6 : 368, 848 | 7 : 297 | 10 : 29, 865 |
credunt. Æ. 8 : 147, 353 |
cremant. Æ. 11 : 208 |
cremantur. Æ. 6 : 224 |
cremari. Æ. 7 : 74 |
cremato. G. 2 : 408 |
cremavit. Æ. 7 : 295 |
Cremonæ. E. 9 : 28 |
crepantes. Æ. 11 : 775 |
crepidine. Æ. 10 : 653 |
crepitabat. Æ. 6 : 209 |
crepitans. G. 1 : 449 | Æ. 3 : 70 |
crepitant. Æ. 5 : 436, 459 |
crepitante. Æ. 7 : 74 |
crepitantiaque. G. 4 : 151 |
crepitantibus. G. 1 : 85 | Æ. 11 : 299 |
crepitare. G. 2 : 540 |
crepitus. Æ. 12 : 923 |
crepuêre. Æ. 5 : 206 |
creſcent. E. 10 : 54 |
creſcentem. E. 7 : 25 |
creſcentes. E. 2 : 67 |
creſcentique. G. 2 : 56 | Æ. 10 : 292 |
creſcentis. G. 2 : 3, 336 |
creſcere. G. 3 : 206 | 11 : 393 |
creſceret. G. 4 : 122 |
creſcetis. E. 10 : 54 |
creſcit. E. 10 : 73 |
creſcunt. G. 1 : 326 |
Creſſa. Æ. 5 : 285 |
Creſſamque. G. 3 : 345 |
Creſſia. Æ. 4 : 70 | 8 : 294 |
Creta. G. 1 : 179 | 2 : 215 | Æ. 3 : 104 | 5 : 585 |
Cretæ rapidum Oaxen. E. 1 : 66 | Æ. 3 : 122, 162 |
Cretæa. Æ. 12 : 412 |
Cretæis. Æ. 3 : 117 |
Cretam. Æ. 3 : 129 |
Cretea. Æ. 9 : 774 |
Cretes. Æ. 4 : 146 |
Creteu. Æ. 12 : 538 |
creti. Æ. 9 : 672 |
cretum. Æ. 4 : 191 |
cretus. Æ. 2 : 74 | 3 : 608 | 8 : 135 |
crevit. G. 2 : 533 |
Creuſa. G. 2 : 562, 597, 651, 738 |
Creuſæ. Æ. 2 : 772, 784 | 9 : 297 |
Creuſam. Æ. 2 : 666, 669, 778 |
crimen. Æ. 10 : 188 | 11 : 407 | 12 : 16, 600 |
crimina. Æ. 6 : 433 | 7 : 326, 339 |
crimine. Æ. 2 : 65 | 4 : 550 | 6 : 430 | 7 : 577 | 10 : 668, 851 | 11 : 122 |
criminibus. Æ. 2 : 98 |
crinales. Æ. 7 : 403 |
crinali. Æ. 11 : 576 |

crinem. Æ. 2 : 685 | 3 : 65 | 4 : 148, 216, 704 | 5 : 528 | 6 : 281 | 7 : 391, 815 | 11 : 35 |
crines. E. 6 : 68 | Æ. 2 : 277 | 4 : 138, 509, 559 | 6 : 809 | 7 : 418 | 8 : 34 | 9 : 651 | 10 : 137 | 12 : 99, 605, 870 |
crinibus. G. 4 : 417, 482 | Æ. 1 : 484 | 2 : 404 | 7 : 73, 346, 450 |
Crinifo. Æ. 5 : 38 |
Crinita. Æ. 7 : 785 |
crinitus. Æ. 1 : 744 | 9 : 638 |
criſpans. Æ. 1 : 317 | 12 : 165 |
criſta. Æ. 9 : 50 | 10 : 869 |
criſtæ. Æ. 6 : 779 | 7 : 185 | 9 : 732 | 12 : 89 |
criſtam. Æ. 12 : 370 |
criſtas. Æ. 3 : 468 | 9 : 270 | 10 : 701 | 11 : 8 | 12 : 493 |
criſtatus. Æ. 1 : 472 |
criſtis. Æ. 8 : 620 | 9 : 163, 365, 678 | 10 : 270 |
croceam. Æ. 11 : 775 |
croceis. G. 4 : 109 | Æ. 4 : 700 |
croceo. E. 4 : 44 | Æ. 1 : 653, 715 | 6 : 207 |
croceos. G. 1 : 56 |
croceum. Æ. 1 : 447 | Æ. 4 : 585 | 9 : 460 |
croco. Æ. 9 : 614 |
crocum. G. 4 : 182 |
cruda. Æ. 6 : 304 |
crudele. Æ. 1 : 365 | 2 : 124 | 11 : 53, 535, 841 | 12 : 636 |
crudelem. G. 4 : 356 | Æ. 8 : 579 | 9 : 497 |
crudeles. Æ. 1 : 359 | 3 : 44 | 6 : 501, 585 |
crudeli. E. 5 : 20 | G. 3 : 263 | Æ. 2 : 461 | 4 : 308 | 6 : 442 | 8 : 146 | 10 : 386 |
crudelia. E. 5 : 23 | G. 4 : 495 | Æ. 1 : 225 | 3 : 616 |
crudelibus. Æ. 1 : 551 |
crudelis. E. 2 : 6 | 8 : 48 | 10 : 29 | Æ. 1 : 411 | 2 : 368 | 4 : 311, 661, 681 | 6 : 24, 359, 446 | 9 : 483 |
crudeliter. Æ. 6 : 495 |
crudelius. Æ. 2 : 746 |
crudeſcere. G. 3 : 504 |
crudeſcit. Æ. 11 : 833 |
crudeſcunt. Æ. 7 : 788 |
crudo. G. 3 : 20 | Æ. 5 : 68 | 9 : 743 |
crudum. Æ. 10 : 682 |
cruenta. G. 1 : 306 | Æ. 6 : 555 | 9 : 753 | 10 : 340, 462, 862 |
cruentam. Æ. 11 : 668 |
cruentas. G. 3 : 203 |
cruentat. Æ. 10 : 731 |
cruentis. G. 4 : 15 | Æ. 2 : 167 | 3 : 618 | 6 : 281 |
cruento. Æ. 1 : 300 | 2 : 272 | 3 : 632 | 8 : 297 | 9 : 341 | 10 : 416, 489 | 12 : 8 |
cruentum. Æ. 11 : 474 | 12 : 385 |
cruentus. Æ. 1 : 475 | 7 : 501 |
cruor. G. 1 : 485 | 4 : 285 | Æ. 3 : 43 | 8 : 106 | 9 : 434 | 10 : 728 | 11 : 646, 724 | 12 : 740 |
cruore. Æ. 4 : 201, 664 | 5 : 333 | 9 : 333 | 10 : 908 |
cruorem. G. 3 : 516 | 4 : 542 | Æ. 3 : 663 | 5 : 469 | 6 : 248 | 10 : 349 | 11 : 804 |
cruores. Æ. 4 : 687 |
crura. G. 2 : 8 | 3 : 76 | 4 : 181 | Æ. 11 : 639 |
crurum. G. 3 : 53, 192 | Æ. 11 : 777 |
cruſtæ. G. 3 : 360 |
cruſti. Æ. 7 : 115 |
Cruſtumerique. Æ. 7 : 631 |
Cruſtumiis. G. 2 : 88 |
cubile. G. 1 : 447 | Æ. 3 : 324 | 4 : 585, 648 | 8 : 412 | 9 : 460, 715 | 12 : 144 |
cubili. E. 4 : 63 | G. 3 : 230 |
cubilia. G. 1 : 183 | 4 : 45, 243 | Æ. 6 : 274 |
cubilibus. G. 1 : 411 |
cubito. Æ. 4 : 690 |
cucumis. G. 4 : 122 |
cucurrit. Æ. 2 : 120, 694 | 5 : 251 | 6 : 54 | 8 : 390 | 11 : 296 | 12 : 66 |
cui. E. 1 : 38 | G. 1 : 12, 14, 344 | 2 : 99, 204, 373, 398 | 3 : 6, 52, 147, 211, 258, 388, 394 | 4 : 113, 127, 271 | Æ. 1 : 271, 318, 349, 452, 526 | 2 : 71, 121, 547, 677 | 3 : 658 | 4 : 59, 181, 206, 212, 275, 323 | 5 : 87, 214, 363, 621, 847 | 6 : 11, 158, 215, 299, 350, 419, 502, 596, 812 | 7 : 325, 485, 654, 746, 785 | 8 : 127, 409, 564, 680 | 9 : 97, 257, 347, 593, 775 | 10 : 76, 100, 137, 176, 210, 252, 530, 538, 565, 580, 611, 621, 628, 645 | 11 : 708, 118, 498, 642, 679, 786 | 12 : 65, 162, 225, 518 |
cuiquam. G. 4 : 447 | Æ. 7 : 692 | 10 : 712 |
cuique. G. 2 : 177 | 3 : 102 | 5 : 100 | 7 : 507 | 9 : 175, 185 | 10 : 107, 111, 467 |
cujum. E. 3 : 1 | Æ. 5 : 87 |
cujus. E. 10 : 73 | G. 4 : 394, 437 | Æ. 6 : 324 | 7 : 197 | 8 : 511 | 11 : 347, 666 |
culmen. E. 1 : 69 |
culmi. G. 2 : 517 |
culmina. E. 1 : 83 | Æ. 2 : 446, 478, 695 | 4 : 671 | 12 : 569 |
culmine. G. 1 : 402 | Æ. 2 : 290, 410, 603 | 4 : 186 | 7 : 512 | 8 : 456 |
culminibus. Æ. 4 : 462 | 5 : 459 | 12 : 863 |
culminis. Æ. 2 : 458 |
culmo. G. 1 : 317 | Æ. 8 : 654 |
culmos. G. 1 : 192 |
culmum. G. 1 : 321 |
culmus. G. 1 : 111 |
culpæ. Æ. 4 : 19 | 12 : 648 |
culpam. G. 2 : 380, 455 | 3 : 468 | Æ. 4 : 172 |
culpatus. Æ. 2 : 602 |
culta. E. 1 : 71 | G. 1 : 153 | 4 : 126, 372 | Æ. 8 : 63 | 10 : 141 |
cultores. Æ. 11 : 788 |
cultoribus. G. 2 : 114 | Æ. 8 : 8 |
cultri. G. 3 : 492 |
cultrix. Æ. 3 : 111 | 11 : 557 |
cultros. Æ. 6 : 248 |
cultu. E. 4 : 18 | G. 1 : 102 | 2 : 51 | 4 : 559 | Æ. 3 : 591 | 5 : 730 |
cultura. G. 2 : 420 |
cultus. G. 1 : 3, 52 | 2 : 1, 35 | Æ. 8 : 316 |
cum. E. 8 : 28 | 3 : 10, 19, 77 | 4 : 19 | 5 : 22, 74, 88 | 6 : 3, 39 | 7 : 16, 39 | 8 : 15, 28, 38 | 9 : 22, 67 | 10 : 4, 10, 67 | G. 1 : 43, 148, 178, 187, 190, 217, 288, 303, 310, 313, 316, 327, 361, 370, 391, 427, 438, 450, 458, 467, 483, 493, 512 | 2 : 193, 209, 218, 279, 321, 340, 403, 422 | 3 : 103, 133, 139, 196, 223, 237, 303, 322, 336, 347, 358, 423, 437, 443, 458, 462 | 4 : 21, 97, 103, 110, 131, 171, 401, 414, 439, 488, 524, 533 | Æ. 1 : 40, 51, 59, 152, 197, 227, 249, 288, 296, 435,

513, 539, 590, 639, 655, 691, 701 | 2: 72, 112, 117, 223, 256, 304, 316, 323, 378, 496, 499, 532, 567, 589, 627, 680, 688, 694, 731 | 3: 12, 51, 137, 177, 235, 345, 389, 416, 448, 522, 568, 577, 590, 599, 623, 646, 655, 679, 712 | 4: 8, 208, 215, 241, 403, 409, 425, 441, 453, 461, 473, 514, 524, 597, 606, 618, 687 | 5: 75, 84, 160, 166, 289, 328, 368, 597, 627, 657, 693, 804, 810, 838, 859, 867 | 6: 45, 91, 185, 190, 372, 515, 564, 645, 735, 874, 880 | 7: 27, 39, 61, 87, 105, 124, 130, 148, 166, 246, 418, 427, 462, 528, 603, 667, 674, 697, 700, 720, 735 | 8: 28, 55, 72, 82, 98, 170, 213, 276, 353, 391, 506, 522, 525, 561, 622, 703 | 9: 60, 88, 108, 154, 242, 249, 349, 361, 372, 395, 435, 513, 562, 628, 670, 771, 793, 816 | 10: 12, 98, 124, 266, 337, 454, 483, 503, 509, 521, 567, 665, 697, 764 | 11: 42, 48, 104, 113, 276, 279, 304, 394, 406, 421, 456, 465, 540, 565, 604, 659, 681, 751, 783, 822, 831, 904 | 12: 76, 114, 154, 208, 249, 331, 365, 415, 438, 473, 587, 632, 685, 702, 716, 735, 821, 828, 941, 952 |

Cumæa. Æ. 6: 98 |

Cumæam. Æ. 3: 441 |

Cumarum. Æ. 6: 2 |

Cumæi. E. 4: 4 |

cum primis. G. 1: 178 |

cumulant. Æ. 8: 284 | 12: 215 |

cumulat. Æ. 5: 532 | 11: 50 |

cumulatam. Æ. 4: 436 |

cumulo. Æ. 1: 109 | 2: 498 |

cumulos. G. 1: 105 |

cunabula. E. 4: 23 | G. 4: 66 | Æ. 3: 105 |

cuncta. G. 1: 343 | 2: 42 | 3: 19 | Æ. 2: 77, 570, 653 | 3: 398, 515, 563 | 4: 498 | 8: 19, 439 | 9: 345 | 11: 241 | 12: 180, 472 |

cunctæ. Æ. 5: 614 | 12: 251 |

cunctam. G. 3: 473 | Æ. 10: 695 |

cunctando. Æ. 6: 846 |

cunctantem. Æ. 4: 133, 390 | 6: 211 | 7: 449 | 8: 388 | 12: 940 |

cunctantes. G. 2: 236 | 3: 488 | Æ. 10: 331 |

cunctanti. Æ. 5: 856 | 12: 919 |

cunctantibus. G. 4: 107 |

cunctantur. G. 4: 258 |

cunctatur. Æ. 9: 124 | 10: 717 | 12: 916 |

cuncti. Æ. 1: 563 | 2: 409 | 3: 100, 189, 363 | 5: 58, 70, 227, 385 | 7: 583 | 8: 109, 306 | 10: 96 | 11: 344, 745 |

cunctis. Æ. 1: 522, 598 | 2: 228 | 3: 97 | 5: 244 | 7: 230 | 8: 162 | 12: 229 |

cunctos. Æ. 5: 380 |

cunctus. Æ. 1: 158, 237 |

cunei. Æ. 12: 269 |

cuneis. G. 1: 144 | 2: 79 | Æ. 6: 181 | 7: 509 | 12: 457 |

cuneos. G. 2: 509 | Æ. 5: 664 |

cuneum. Æ. 12: 575 |

cunque. Æ. 1: 614 | *sicuti* quo te cunque. &c. 8: 74 | 11: 762 | 12: 61, 203 | *& jungitur cum* ut. *sicuti*, utcunque. Æ. 6: 822 |

Cupavo. Æ. 10: 186 |

Cupentum. Æ. 12: 539 |

cuperem. Æ. 5: 810 | 10: 443 |

cupiant. E. 6: 7 |

cupiat. E. 8: 16 |

cupidine. Æ. 4: 194 | 7: 189 | 9: 354 | 10: 93 |

cupido. G. 1: 37 | Æ. 2: 349 | 5: 138 | 6: 133, 373, 721, 823 | 7: 263 | 9: 185 |

cupido. Æ. 1: 662, 699 |

cupidus. Æ. 8: 165 |

cupiens. Æ. 9: 796 |

cupière. Æ. 2: 108 |

cupio. Æ. 6: 717 |

cupit. E. 3: 64 | Æ. 4: 394 |

cupiunt. Æ. 6: 733 |

cupressi. E. 1: 26 |

cupresso. Æ. 3: 64 |

cupressos. Æ. 6: 216 |

cupressum. G. 1: 20 |

cupressus. Æ. 2: 714 |

cur. E. 5: 1 | Æ. 1: 412 | 2: 286 | 4: 428 | 10: 34 | 11: 423, 855 | 12: 39, 879 |

cura. E. 1: 33, 58 | 7: 40 | 8: 89 | 10: 22 | G. 1: 3, 52, 216 | 2: 415 | 3: 138, 157, 229, 305, 404, 530, 539 | 4: 118, 354 | Æ. 1: 265, 650, 666, 682, 708 | 2: 595, 599 | 3: 476, 505 | 4: 1, 5, 379 | 5: 804 | 6: 654, 691 | 7: 365, 402, 443, 487 | 8: 396 | 9: 160, 757 | 10: 217, 828 | 12: 933 |

curæ. E. 3: 61 | G. 1: 17 | 2: 439 | 3: 112, 286, 319, 384 | 4: 113, 178 | Æ. 3: 709 | 4: 59, 521, 531 | 6: 274, 382, 444 | 7: 345 | 8: 401, 580 | 11: 3 | 12: 487, 801 |

curam. G. 1: 26, 228 | 2: 433 | 4: 345 | Æ. 4: 332 | 6: 85 | 9: 311 | 11: 519 | 12: 48 |

curamus. E. 7: 51 | Æ. 3: 511 |

curandis. G. 2: 397 |

curant. G. 1: 301 | 2: 263 | 4: 187 | Æ. 8: 607 | 9: 518 |

curare. E. 8: 35 | G. 1: 504 | Æ. 4: 34 |

curarum. Æ. 4: 608 | 8: 19 |

curas. E. 2: 6 | G. 1: 177, 302 | 2: 405 | 3: 124 | 4: 531 | Æ. 1: 231, 566 | 2: 775 | 3: 153 | 4: 341, 394, 448, 488, 528, 551 | 5: 701, 720 | 8: 35 | 9: 225, 489 | 11: 822 |

curat. E. 2: 33, 56 | 8: 103 | 10: 28 | Æ. 2: 451 | 9: 218 |

curculio. G. 1: 186 |

curet. G. 1: 39 | Æ. 2: 536 |

Curetum. G. 4: 151 | Æ. 3: 131 |

curia. Æ. 7: 174 | 11: 380 |

Curibus. Æ. 6: 811 | 8: 638 |

curis. G. 1: 123 | Æ. 1: 212 | 4: 639, 652 | 5: 779 | 6: 474, 520 | 7: 441 |

current. Æ. 1: 611 |

currentem. G. 3: 330 | 12: 903 |

currenti. G. 3: 360 |

curentia. G. 1: 132 |

currere. G. 1: 386 | Æ. 5: 222 |

curriculo. Æ. 8: 408 |

currimus. Æ. 3: 191 |

currit. Æ. 5: 862 |

currite. E. 4: 46 |

curro. Æ. 5 : 235 |
curru. E. 5 : 29 | G. 4: 389 | Æ. 1 : 160, 472, 480 | 3 : 541 | 5: 817, 819 | 6 : 785 | 7 : 724, 782 | 10 : 215, 403, 440, 590, 596 | 11 : 661 | 12: 162, 329, 355, 370, 478, 511, 681 |
curvum. G. 3 : 359 | Æ. 3: 113 | 6 : 653, 837 | 7 : 280, 655, 779 | 8: 433 | 10 : 581 | 12 : 327, 372, 495, 624, 664 |
currunt. Æ. 12: 524 |
currus. G. 1 : 174, 514 | 3 : 18, 91, 104, 113, 181, 533 | Æ. 1 : 21, 490 | 5 : 145 | 6 : 485, 651 | 7 : 163, 184, 686 | 9 : 12, 317 | 10 : 574, 592 | 11: 88 | 12: 287, 485 |
curſibus. G. 3 : 20, 119, 193 | Æ. 12 : 84 |
curſu. E. 6 : 80 | 3 : 132, 409, 529 | Æ. 1 : 161 | 2: 321, 399, 736 | 3 : 116, 200, 253 | 4 : 154, 157, 672 | 5 : 67, 253, 265, 291, 592 | 6 : 338, 536, 591 | 7 : 165, 383, 478, 676, 807, 809 | 8 : 221 | 9: 91, 478, 559 | 11 : 702, 719, 875, 879 | 12 : 484, 489, 683, 751, 763, 775, 890, 902 |
curſum. G. 1 : 40 | Æ. 1: 328 | 3 : 269, 337, 362 | 4: 46, 299, 653 | 5 : 162, 834 | 6 : 194, 313, 7 : 8, 196 | 10: 870 | 12 : 747 |
curſus. E. 8 : 4 | G. 4: 136 | Æ. 1 : 538 | 3 : 146, 430, 454, 460, 507, 717 | 4 : 196 | 5 : 131, 362, 549, 583, 596, 667, 738 | 6 : 350 | 10: 249 | 12: 909 |
curva. G. 2 : 12 | 4 : 278 | Æ. 2: 748 | 3 : 238, 643 | 10: 684 | 11 : 737 |
curvabit nux plurima. G. 1 : 188 |
curvæ. G. 1: 508 | Æ. 6 : 4 | 7: 184 |
curvam. Æ. 2 : 51 | 7: 179 |
curvans. G. 4 : 299 |
curvas. G. 2: 216 |
curvata. G. 4 : 361 | Æ. 11 : 860 |
curvato. Æ. 3 : 564 |
curvatur. Æ. 3 : 533 |
curvi. G. 1 : 170 |
curvis. G. 1 : 360 | 2 : 189 | latebris fluminum. 3: 544 | Æ. 2 : 179 | 3: 674 | 5 : 287 |
curvo. G. 2 : 406 | Æ. 3 : 16, 223 | 7: 497 | 11 : 184, 522 |
curvus. E. 3 : 42 |
cuſpide. Æ. 1 : 85 | 2 : 230 | 5 : 208 | 7 : 817 | 10 : 733 | 11 : 691 | 12 : 362, 386 |
cuſpidis. Æ. 7 : 756 | 11 : 41 |
cuſpis. Æ. 10 : 484 |
cuſtode. Æ. 1 : 568 | 3 : 221 | 6: 424 | 9: 380 |
cuſtodem. Æ. 5 : 546 | 6 : 395 |
cuſtodes. Æ. 2 : 492, 762 | 5 : 257 | 8 : 461 |
cuſtodia. G. 4 : 165, 327 | Æ. 6 : 574 | 7: 486 | 9: 166 |
cuſtodibus. G. 3 : 406 | Æ. 2 : 166 | 9: 151 |
cuſtodita. Æ. 8 : 218 |
cuſtos. E. 3 : 5 | 5 : 44 | 7 : 34 | 10 : 36 | G. 1 : 17 | 4 : 110, 215, 433 | Æ. 4: 186, 484 | 6 : 350 | 7 : 610, 791 | 8 : 270, 652 | 9 : 176, 405, 648 | 11 : 7, 85, 836 |
Cybele. Æ. 3 : 111 | 10: 220 | 11: 768 |
Cycladas. Æ. 3 : 127 | 8: 692 |
Cyclopas. Æ. 3 : 647 | 11 : 263 |
Cyclopea. Æ. 1 : 205 |
Cyclopes. G. 4 : 170 | Æ. 3 : 644 | 8 : 440 |
Cyclopis. Æ. 3 : 617 |
Cyclopum. G. 1 : 471 | Æ. 3 : 569, 675 | 6 : 630 | 8 : 418 |
Cycne. Æ. 10 : 186 |
cycni. E. 9 : 29 | Æ. 7: 699 | 11: 458 |
cycnos. G. 2 : 199 | Æ. 1 : 397 |
cycnum. Æ. 9 : 563 | 10 : 189 | 12 : 250 |
Cydippe. G. 4 : 339 |
Cydon. Æ. 10 : 325 | 12 : 858 |
Cydonia. E. 10: 59 |
cylindro. G. 1 : 178 |
Cyllarus. G. 3 : 90 |
Cyllenes. Æ. 8 : 139 |
Cyllenia. Æ. 4 : 258 |
Cyllenius. G. 1 : 336 | Æ. 4: 252, 276 |
cymba. G. 4 : 506 | Æ. 6: 303, 413 |
cymbæ. G. 4: 195 |
cymbala. G. 4: 64 |
cymbiaque. Æ. 5 : 267 |
Cymini. Æ. 7 : 697 |
Cymodoceque. G. 4 : 338 | Æ. 5: 826 |
Cymodocea fandi doctiſſima. Æ. 10 : 225 |
Cymothoe. Æ. 1 : 148 |
cyniphii. G. 3 : 312 |
cynna. E. 9: 35 |
cynthi. Æ. 1 : 502 | 4 : 147 |
cynthius. E. 6 : 3 | G. 3 : 36 |
cypariſſi. Æ. 3 : 680 |
cypariſſis. G. 2: 84 |
cyprum. Æ. 1 : 626 |
Cyrenæ. G. 4 : 321, 354, 376, 530 |
Cyrnæas. E. 9: 30 |
Cyſſæis. Æ. 7 : 320 | 10 : 705 |
Cyſſeus. Æ. 5: 537 |
Cythæron. G. 3: 43 | Æ. 4: 303 |
cythara. Æ. 1 : 744 | 6: 120 |
cytharæ. Æ. 9: 776 |
cytharamque. Æ. 12: 394 |
Cythera. Æ. 1 : 684 | 10: 51, 86 |
Cytherea. Æ. 1 : 261, 661 | 4 : 128 | 5 : 800 | 8: 523, 615 |
cythiſi. G. 2 : 431 |
cythiſo. E. 9 : 31 | 10 : 30 |
cythiſum. E. 1 : 79 | 2: 64 | G. 3: 394 |

D.

DA. E. 1 : 19 | G. 1 : 40 | 2 : 41 | Æ. 2 : 691 | 3: 85 | 5 : 689 | 6 : 66, 370 | 7 : 331 | 9 : 83 | 10 : 62, 421 | 11: 789 | 12: 97 |
Daæ. Æ. 8 : 728 |
dabam. Æ. 3: 137 |
dabant. G. 1 : 471 | Æ. 1 : 39 | 2 : 464 | 8 : 106 | 10: 34 | 12: 738 |
dabantur. Æ. 2 : 376 |
dabas. Æ. 4 : 409, 597 | 10 : 600 |
dabat. Æ. 1 : 511 | 4 : 485 | 5 : 415, 706, 852 | 6 : 16 | 9: 312, 431 | 11 : 341, 535 | 12: 69, 394 |
dabatur. Æ. 2: 656, 803 |
dabimus. Æ. 3 : 159 |
dabis. Æ. 4: 386 | 5: 355 | 8 : 538 |
dabit. G. 1 : 439, 463 | 2: 241, 286 | 4: 398 | Æ. 1: 203, 278, 691 | 3: 460 | 9:

273| 10: 529, 826| 12: 194, 437, 453|
dabitur. Æ. 5: 815| 7: 260, 313| 9: 116| 10: 583, 650|
dabo. Æ. 5: 306| 8: 519| 9: 263, 323| 12: 192, 645|
dabunt. G. 4: 536| Æ. 1: 297| 2: 391| 4: 627| 9: 254|
Dacus. G. 2: 497|
Dædala. G. 4: 179| Æ. 7: 282|
Dædalus. Æ. 6: 14, 29|
damæ. E. 8: 28| G. 3: 539|
damas. G. 1: 308| 3: 410|
damnabis. E. 5: 80|
damnati. Æ. 6: 430|
damnaverat. Æ. 4: 699|
Damœta. E. 3: 1, 58|
Damœtas. E. 2: 37| 5: 72|
Damon. E. 3: 23| 8: 16, 62|
Damonis. E. 3: 17| 8: 1, 5|
damus. Æ. 2: 145| 3: 191|
Danaë. Æ. 7: 410|
Danai. Æ. 2: 5, 108, 117, 327, 413, 495, 505, 757, 802|
Danais. Æ. 2: 396, 617, 669| 3: 288, 602| 4: 425| 9: 154|
Danaos. Æ. 2: 49, 71, 258, 440| 6: 519|
Danaum. Æ. 1: 34, 100, 602, 758| 2: 14, 36, 44, 65, 162, 170, 276, 309, 370, 389, 398, 433, 462, 466, 572| 3: 87| 6: 489| 8: 129| 12: 349|
dant. E. 6: 69| G. 2: 442, 520| 3: 107, 200, 265, 503| 4: 376| Æ. 1: 705| 2: 366, 569, 633| 3: 70, 650| 4: 167| 5: 435, 798| 7: 383, 701| 9: 144, 667| 11: 458, 614, 646| 12: 173, 367, 463, 524, 575|
dantem. Æ. 6: 585| 8: 670|
dantur. Æ. 8: 551|
dapes. E. 6: 79| Æ. 3: 227, 234, 301| 5: 92| 6: 225| 7: 109| 8: 175, 186| 11: 738|
Daphni. E. 5: 25, 66| 9: 46, 50|
Daphnide. E. 8: 83|
Daphnidis. E. 3: 12|
Daphnin. E. 2: 26| 5: 20, 52| 7: 7| 8: 76, 84, 85, 90, 94, 100, 102, 104|
Daphnis. E. 5: 29, 41, 52, 57, 61| 7: 1| 8: 81, 109|
dapibus. G. 4: 133| Æ. 1: 214, 710| 3: 224, 355, 618| 7: 125|
Dardana. Æ. 2: 618, 519| 6: 57| 7: 219|
Dardania. Æ. 3: 156| 10: 326|
Dardaniæ. Æ. 1: 606| 2: 281, 325| 3: 52| 4: 658| 6: 65| 7: 756| 8: 120|
Dardaniam. Æ. 6: 756| 7: 289| 9: 695|
Dardanidæ. Æ. 1: 564| 2: 59, 72, 445| 3: 94| 5: 45, 386, 576| 6: 85, 482| 7: 195| 9: 293, 660| 10: 263| 12: 549|
Dardanides. Æ. 10: 545| 12: 775|
Dardanidis. Æ. 11: 353| 12: 585|
Dardanidum. Æ. 2: 242| 5: 622| 10: 4|
Dardanii. Æ. 4: 640|
Dardaniis. Æ. 7: 422| 10: 638|
Dardanio. Æ. 1: 498, 621| 6: 169| 8: 14| 9: 88, 647| 10: 814| 11: 409|
Dardanios. Æ. 3: 596| 4: 626|
Dardanis. Æ. 2: 787|
Dardanium. Æ. 2: 582| 4: 224, 647| 5: 30| 9: 100| 11: 472| 12: 14, 613|
Dardanius. E. 2: 61| Æ. 4: 163| 5: 711| 10: 92, 133, 603|
Dardanus. Æ. 3: 167, 503| 4: 365, 662| 6: 650| 7: 207, 240| 8: 134| 11: 287|
dare. G. 3: 335| 4: 85| Æ. 1: 67, 735| 2: 792| 3: 9, 61, 686| 4: 546| 5: 631, 637, 796| 6: 700| 7: 433| 8: 708| 9: 56, 795| 10: 365, 733| 11: 2|
Daren. Æ. 5: 456|
darent. Æ. 2: 136|
Dares. Æ. 5: 369, 375, 406| 10: 629|
daret. Æ. 5: 806| 7: 247|
Dareta. Æ. 5: 460, 463, 476| 12: 363|
Daretis. Æ. 5: 483|
dari. Æ. 4: 158|
das. Æ. 1: 83, 245|
dat. G. 1: 405| 3: 556| 4: 562| Æ. 1: 109, 160, 489| 2: 698| 3: 239, 519, 611| 4: 5, 244| 5: 62, 216, 248, 276, 729, 758| 7: 243, 567, 676| 9: 266, 306, 362, 618| 10: 217, 425, 639| 11: 172, 377, 474| 12: 227, 245, 267, 328, 383, 713|
data. Æ. 1: 87, 310, 386, 524| 3: 501| 4: 307| 7: 366, 709| 9: 484, 720| 11: 248| 12: 296|
datæ. Æ. 6: 431| 10: 517|
datam. Æ. 3: 255|
datas. Æ. 4: 225|
datæ. Æ. 4: 594, 683| 8: 275| 9: 37|
dati. Æ. 2: 219| 10: 472|
datis. Æ. 3: 705| 11: 623|
dato. Æ. 10: 646| 12: 129|
dator. Æ. 1: 738|
datos. Æ. 7: 103|
datum. Æ. 1: 143| 2: 191| 6: 477, 537| 9: 135|
datur. E. 8: 26| G. 1: 261| Æ. 1: 413, 557| 3: 670| 5: 284, 844| 6: 240, 327, 600, 688, 894| 7: 359, 591| 9: 160| 11: 293|
daturum. Æ. 12: 655|
datus. Æ. 6: 350| 11: 33|
Daucia. Æ. 10: 391|
Dauni. Æ. 10: 688| 12: 22, 934|
Daunia. Æ. 8: 146| 12: 785|
Daunius. Æ. 12: 723|
Dauno. Æ. 10: 616| 12: 90|
de. E. 1: 17, 77, 84| 3: 32| 7: 31| 8: 59| 10: 20| G. 1: 370, 402| 2: 14, 23, 64, 74, 90| 3: 13, 166| 4: 81, 112, 160, 269, 273, 471, 474| Æ. 1: 281, 322, 371, 536| 2: 78, 288, 308, 526, 682, 693| 3: 18, 33, 43, 65, 166, 225, 263, 288, 369, 623, 661| 4: 57, 153, 164, 317, 324, 327, 457, 515| 5: 96, 297, 299, 360, 373, 606, 785| 6: 38, 69, 85, 460, 501, 805, 864, 875, 901| 7: 220, 282, 346, 357, 367, 512, 688, 706, 726, 742, 750, 863| 8: 54, 69, 79, 344, 544, 547, 604|

9: 2, 23, 207, 227, 284, 387, 414, 491, 630, 697 | 10: 187, 203, 230, 350, 388, 478, 486, 707, 719, 743 | 11: 15, 35, 45, 142, 331, 341, 445, 891 | 12: 51, 208, 421, 523, 684, 765, 792 |
dea. E. 4: 63 | Æ. 1: 21, 54, 332, 376, 386, 409, 416, 586, 619, 696 | 2: 289 | 3: 311, 374, 435 | 4: 195, 560 | 5: 383, 474, 657, 709 | 6: 90, 258 | 7: 19, 346, 408, 511, 541 | 8: 59, 608 | 9: 404 | 10: 636 |
deæ. G. 1: 21 | Æ. 2: 170, 227 | 3: 262 | 5: 619, 816 | 6: 64 | 7: 641 | 8: 617 | 9: 117 | 10: 163 |
deam. Æ. 2: 591 | 12: 139, 884 |
dearum. G. 4: 541 |
deas. Æ. 1: 505 | 9: 102 | 10: 235 |
debellanda. Æ. 5: 731 |
debellare. Æ. 6: 853 |
debellator. Æ. 7: 651 |
debent. E. 8: 93 | Æ. 12: 317 |
debentem. Æ. 11: 52 |
debentur. Æ. 4: 276 | 6: 714 |
debere. Æ. 11: 179 |
deberem. Æ. 8: 379 |
deberi. Æ. 12: 795 |
debetur. Æ. 10: 443 |
debile. Æ. 12: 50 |
debilis. Æ. 5: 271 |
debilitat. Æ. 9: 611 |
debita. G. 1: 223 | Æ. 2: 538 | 3: 184 | 7: 120, 145 | 8: 375 | 9: 108 | 11: 63, 166 |
debitus. Æ. 11: 759 |
debueram. Æ. 10: 853 |
decebat. Æ. 10: 613 |
decedat. G. 1: 222 |
decedens. E. 2: 67 | G. 1: 381 | Æ. 6: 508 |
decedente. Æ. 4: 466 |
decedere. E. 8: 88 | G. 2: 206 | 3: 467 | 4: 23, 186 | Æ. 4: 306 | 5: 551 | 11: 325 |
decedet. G. 1: 450 |
decem. E. 3: 71 | 4: 61 | G. 3: 61 | Æ. 2: 198 | 8: 399 |
deceptam. Æ. 4: 17 |
deceptum. Æ. 3: 181 |
deceptus. E. 8: 18 | 5: 851 |
decernere. G. 3: 218 | Æ. 11: 118 | 12: 282, 695 |
decernet. G. 3: 20 |
decernunt. Æ. 7: 525 |
decerpſerit. Æ. 6: 141 |
deceſſerat. E. 8: 14 |
decet. Æ. 5: 384 | 12: 153 |
decidit. Æ. 5: 517 |
decimam. G. 1: 284 |
decimum. Æ. 9: 155 | 11: 290 |
Decios. G. 2: 169 | Æ. 6: 824 |
deciſa. Æ. 10: 395 |
deciſis. Æ. 11: 5 |
declarat. Æ. 5: 246 |
declinat. Æ. 4: 185 |
decolor. Æ. 8: 326 |
decoquit. G. 1: 295 |
decora. Æ. 1: 433 | 2: 448 | 4: 559 |
decoræ. Æ. 5: 343 |
decoram. Æ. 1: 593 | 9: 365 |
decorant. Æ. 6: 217 |
decorate. Æ. 11: 25 |
decoret. Æ. 9: 215 |
decori, *dat.* E. 5: 32 | *nom. plur.* Æ. 5: 133 | 12: 126 |
decoris. Æ. 5: 174, 647 |
decoro. Æ. 12: 210 |
decoros. Æ. 11: 194, 480 |
decorum. Æ. 2: 392 | 4: 589 |
decrevit. Æ. 4: 475 |
decuit. Æ. 4: 597 | 10: 94 | 11: 117 | 12: 797 |
decurre. G. 2: 39 |
decurrens. Æ. 11: 490 |
decurrere. Æ. 4: 153 | 11: 189 |
decurrit. Æ. 2: 41 | 5: 21, 610 |
decurrunt. E. 5: 84 |
decurſu. Æ. 12: 523 |
decus. E. 4: 11 | 5: 34 | G. 2: 40 | Æ. 1: 596 | 2: 89 | 4: 150 | 5: 229, 262 | 6: 546 | 7: 473 | 8: 301 | 9: 18, 405 | 10: 135, 507, 858 | 11: 155, 508, 657 | 12: 58, 83, 142 |
decuſſit. G. 1: 131 | 2: 404 |
decutiat. G. 4: 12 |
decutit. Æ. 10: 718 |
dede. G. 4: 90 |
dedecus. Æ. 10: 681 | 11: 789 | 12: 641 |
dederam. Æ. 11: 46 |
dederas. Æ. 11: 152 |
dederat. G. 4: 487 | Æ. 1: 200, 323, 349 | 3: 546 | 4: 653 | 5: 538, 572 | 7: 560 | 8: 565 | 10: 172 |
dedere. G. 1: 287 | 3: 83 | 11: 5, 247, 378 | 4: 204 | Æ. 1: 402 | 2: 53, 243, 566 | 3: 238, 337, 566 | 9: 686 | 10: 488 | 11: 190 | 12: 696 |
dederis. Æ. 4: 436 |
dederit. Æ. 10: 49 | 11: 128 |
dederunt. Æ. 9: 292 |
dedi. Æ. 1: 283 | 9: 89 | 10: 93 |
dedignata. Æ. 4: 536 |
dedimus. Æ. 4: 213 |
dediſſem. Æ. 4: 606 | 10: 854 | 11: 163 |
dediſſent. Æ. 2: 136 | 11: 112 |
dediſſet. Æ. 8: 523, 570 | 9: 704 | 11: 118, 568 |
dediſti. Æ. 5: 195 | 7: 2 | 12: 633 |
dedit. E. 1: 45 | 2: 37 | 8: 96 | G. 1: 276 | 2: 20, 306, 455 | 3: 267, 480 | 4: 529 | Æ. 1: 70, 180, 252, 527, 742 | 2: 171, 310, 482, 790 | 3: 77 | 4: 55, 370 | 5: 139, 579 | 6: 76, 628 | 7: 24, 323, 471, 520, 554 | 8: 30, 167, 322, 405, 541 | 9: 173, 816 | 10: 200, 235, 242, 383, 393, 508, 633, 704, 870 | 11: 385, 795, 799, 840 | 12: 81, 211, 301, 341, 441, 540, 681, 879 |
deducam. G. 3: 11 |
deducat. G. 3: 122 |
deducit. G. 1: 114 | Æ. 10: 618 |
deducere. E. 6: 71 | 8: 69 | G. 1: 255, 269 | 2: 354 | Æ. 2: 890 | 6: 397 |
deductum. E. 6: 5 |
deducunt. Æ. 3: 71 | 4: 398 |
deerit. Æ. 7: 262 |
deerunt. G. 2: 233 |
deerraverat. E. 7: 7 |
deeſt. Æ. 10: 378 |
defecerit. G. 4: 281 |
defeciſſe. Æ. 12: 2 |
defecit. Æ. 12: 255 |
defectus. G. 2: 478 |
defende. Æ. 10: 905 |
defendentum. Æ. 11: 886 |
defendere. Æ. 2: 447 | 9: 114, 511, 533 | 10: 130 | 12: 586, 627 |
defendet. G. 1: 448 |
defendi. Æ. 2: 292 |
defendier. Æ. 8: 493 |
defendit. Æ. 10: 709 |

defendite. E. 7: 47 | Æ. 12: 265 |
defendo. E. 7: 6 |
defensa. G. 3: 544 | Æ. 2: 292 |
defensi. Æ. 8: 658 |
defensoribus. Æ. 2: 521 |
defensum. Æ. 12: 437 |
defensus. Æ. 2: 257 |
defer. Æ. 4: 226 | 5: 730 |
deferar. E. 8: 60 |
deferimus. Æ. 9: 604 |
defertur. Æ. 10: 688 |
defessa. G. 4: 438 |
defessi. Æ. 1: 161 | 2: 285, 565 |
defessus. Æ. 7: 126 |
defice. Æ. 6: 196 |
deficere. Æ. 9: 352 |
deficerent. G. 1: 149 |
deficeret. Æ. 6: 354 |
deficimus. Æ. 11: 424 |
deficit. G. 1: 290 | 3: 96 | Æ. 2: 505 | 4: 689 | 6: 143 | 11: 231 |
defigitur. G. 2: 290 |
defigunt. Æ. 12: 130 |
defit. E. 2: 22 |
defixa. G. 3: 519 | Æ. 7: 249 |
defixæ. Æ. 6: 652 |
defixi. Æ. 8: 520 |
defixit. Æ. 1: 230 |
defixus. Æ. 1: 499 | 6: 156 |
defleta. Æ. 6: 220 |
deflevit. Æ. 11: 59 |
deflexit. Æ. 10: 331 |
deflueret. Æ. 7: 495 |
defluit. G. 3: 447 | Æ. 8: 549 |
defluxit. Æ. 1: 408 | 11: 501 |
deformare. Æ. 12: 805 |
deformat. G. 4: 255 | Æ. 10: 844 |
deformis. G. 4: 478 |
defossa. Æ. 10: 526 |
defossis. G. 3: 376 |
defosso. G. 2: 507 |
defringe. G. 2: 300 |
defringit. Æ. 11: 748 |
defruta. G. 4: 269 |
defuerint. Æ. 6: 89 |
defuerit. Æ. 9: 298 |
defuit. Æ. 2: 744 | 7: 678 | 12: 643 |
defuncta. G. 4: 475 | Æ. 6: 306 |
defunctæ. Æ. 9: 98 |
defuncte. Æ. 6: 83 |
degenerant. G. 2: 59 |
degenerare. G. 1: 198 |
degenerem. Æ. 2: 549 |
degeneres. Æ. 4: 13 |
degere. Æ. 4: 551 |
degustat. Æ. 12: 376 |
dehinc. G. 3: 167 | Æ. 1: 135, 260 | 3: 464 | 5: 722 | 6: 678 | 8: 337 | 9: 480 | 12: 87 |
dehiscat. Æ. 4: 24 | 10: 675 | 12: 883 |
dehiscens. Æ. 1: 110 | 8: 243 |
dehiscent. Æ. 6: 52 |
dehiscit. Æ. 5: 142 |
dehiscunt. G. 1: 479 | 3: 432 |
dei. Æ. 1: 714 | 2: 247 | 3: 84, 91 | 4: 556 | 6: 51 | 7: 204 | 8: 201 | 12: 336, 739, 780 |
dejecerat. Æ. 10: 546 |
dejecit. Æ. 3: 320 | 5: 542 | 8: 226 | 10: 319 | 11: 580 |
dejecta. Æ. 11: 480, 833 |
dejectæ. Æ. 4: 152 |
dejectam. Æ. 3: 317 | 5: 490 |
dejecti. Æ. 6: 581 |
dejecto. Æ. 6: 862 |
dejectum. Æ. 9: 770 |
dejecturum. Æ. 12: 655 |
dejectus. Æ. 10: 858 |
dejice. G. 3: 422 |
dejicis. Æ. 11: 665 |
dejicit. G. 1: 333 | Æ. 8: 428 | 10: 753 | 11: 642 |
deinde. E. 3: 58 | 5: 15 | G. 1: 106 | 2: 79 | 3: 565 | 4: 161, 225 | Æ. 1: 199, 618 | 2: 391, 691 | 3: 327, 373, 450, 609 | 4: 561 | 5: 14, 152, 258, 296, 303, 321, 400, 741, 773 | 6: 434, 756, 812, 890 | 7: 135 | 8: 66, 481 | 9: 766, 781 | 10: 261 | 12: 195, 889 |
Deiopeia. G. 4: 343 |
Deiopeiam. Æ. 1: 76 |
Deiphobe. Æ. 6: 36, 500 |
Deiphobi. Æ. 2: 310 |
Deiphobo. Æ. 6: 510 |
Deiphobum. Æ. 6: 495 |
Deiphobus. Æ. 6: 544 |
delapsa. E. 6: 16 | Æ. 5: 722 | 7: 620 |
delapsæ. Æ. 3: 238 |
delapsus. Æ. 2: 377 | 5: 838 | 10: 596 |
delata. Æ. 7: 411 |
delati. Æ. 3: 219 | 5: 57 | 7: 22 |
delato. Æ. 3: 154 |
delatus. Æ. 3: 441 |
delecta. Æ. 2: 18 | 4: 130 | 8: 499 | 9: 226 |
delectæ. Æ. 5: 115 |
delecti. Æ. 9: 162 |
delectos. E. 4: 35 | Æ. 3: 58 | 7: 152 | 11: 431 |
delectus. G. 3: 72 |
delegere. Æ. 8: 53 |
delegi. Æ. 5: 191 |
delegit. Æ. 11: 658 |
delere. Æ. 9: 248 |
deletas. Æ. 11: 898 |
Delia. E. 3: 67 | 7: 29 |
delibans. Æ. 12: 434 |
delicias. E. 2: 2 | 9: 22 |
delige. G. 4: 540 | Æ. 5: 717 |
delitui. Æ. 2: 136 |
delituit. G. 3: 417 |
Delius. Æ. 3: 162 | 6: 12 |
Delos. G. 3: 6 |
delphinas. E. 8: 56 |
delphines. Æ. 8: 673 |
delphinum. Æ. 3: 428 | 5: 594 | 9: 119 |
delubra. G. 3: 23 | 4: 541, 549 | Æ. 2: 225, 248 | 4: 56, 66 | 8: 716 |
delubri. Æ. 2: 410 |
deludunt. Æ. 10: 642 |
Delum. Æ. 4: 144 |
delusit. Æ. 6: 344 |
demens. E. 2: 60 | Æ. 2: 94 | 4: 78, 107, 374, 469, 562 | 6: 172, 280, 590 | 9: 560, 577, 728 | 10: 813 | 11: 276, 399 | 12: 601 |
dementia. E. 2: 69 | 6: 48 | G. 4: 488 | 5: 465 | 9: 601 |
demere. Æ. 2: 775 | 3: 153 | 8: 35 |
demensis. Æ. 9: 119 |
demessum. Æ. 11: 68 |
demisère. Æ. 2: 85 | 9: 437 |
demiserit. Æ. 9: 527 |
demisit. Æ. 1: 301 | 4: 694 | 6: 455 | 9: 804 |
demissa. Æ. 1: 565 | 3: 320 |
demittere. Æ. 4: 263 | 7: 278 | 8: 460 | 10: 73 | 11: 595 |
demissam. Æ. 12: 635 |
demisso. Æ. 12: 220 |
demissum. Æ. 1: 292 | 2: 262 |
demittat. Æ. 12: 884 |
demitte. G. 4: 542 | Æ. 5: 692 |
demittere. E. 9: 8 | G. 4: 558 |
demitti. G. 2: 231 |
demittimus. Æ. 2: 398 |
demittit. Æ. 1: 301 | 4: 268 | 10: 662 | 12: 853 |

demittitis. G. 1: 23 |
demittitur. E. 4 : 7 |
demittunt. G. 2 : 525 | Æ. 3: 535 | 12 : 609 |
Demodocum. Æ. 10: 413 |
Demoleo. Æ. 5: 260 |
Demoleus. Æ. 5:265 |
Demophoonta. Æ. 11:675 |
demoror. Æ. 2: 648| 3:481| 10 : 30 | 11 : 175 |
demum. G. 1: 47 | 3 : 205, 280 | Æ. 1 : 633 | 2 : 743, 795 | 6 : 154 , 330 , 573, 637 | 9 : 445, 815 | 10 : 849 | 12 : 6 |
demus. Æ. 11: 329 |
denas. Æ. 11 : 326 |
denique E. 2 : 7 | G. 1 : 461| 2 : 112 , 248 , 369 , 450 | Æ. 2 : 70 , 295 | 3 : 439 | 12 : 793 |
denis. Æ. 1: 385 | 10 : 213 |
denſa. G. 1 : 419 , 445 | 2 : 227 , 275 | 3 : 86 | Æ. 6 : 7 , 592 | 7 : 673 | 9 : 514 , 551 | 12 : 409 , 466 , 575, 744 |
denſæ. G. 1 : 342 | 4 : 75 Æ. 7 : 64 , 720 | 12 : 663|
denſantur. G. 1 : 248 | Æ. 3: 794 |
denſas. E. 1 : 14 | 2 : 3 | 9 : 60|
denſat. G. 1 : 419 | Æ. 11 : 650 |
denſate. Æ. 12 : 264 |
denſi. Æ. 9 : 382 , 534 | 11 : 834 | 12 : 280 , 457 , 563 |
denſior. G. 3 : 308 | 4 : 80 |
denſis. G. 1 : 382 | 2 : 142 , 411 | Æ. 2 : 383 , 409 | 3: 23 | 5 : 459 , 696 | 7 : 565| 11 : 523 |
denſiſſima. G. 2 : 17 | Æ. 9 : 555 |
denſiſſimus. Æ. 1 : 333 | Æ. 10 : 373 |
denſo. G. 2 : 275 | 3 : 124 | 4 : 216 | Æ. 2 : 450 | 9: 788 | 12 : 442 |
denſos. G. 4 : 347 | Æ. 2 : 511 | 10 : 178 , 379 , 729 |
denſus. G. 3 : 196 | Æ. 10 : 361 |
dentalia. G. 1 : 172 |
dente curvo. G. 2: 406 | unco. 423 | Æ. 6: 3 |
dentem. G. 1 : 262 |
dentibus. G. 2 ; 141 | 3: 514| Æ. 3: 627 , 664 | 7: 279 , 667 | 8 : 230 | 10 : 718 |
dentur. Æ. 5 : 737 |
denuntiat. G. 1 : 453 | Æ. 3 : 366|
deo. Æ. 1 : 307, 593 | 2: 632| 5 : 467 | 6 : 304 | 7 : 661| 8 : 365 , 601 | 9 : 97 , 337 |
deorum. G. 1 : 24 | 4 : 322 | Æ. 1 : 258 | 2 : 365 , 745 , 764 | 3 : 172, 406 | 4: 12, 178 , 282 , 576 , 671 | 6 : 341 | 7 : 90 , 136 | 8 : 187| 9 : 786| 11: 157, 305, 443, 725 |
deos. E. 1 : 37 | 5: 23 | 8: 103| G. 1 : 338 | 2: 493| 3: 456| Æ 1 : 547 | 2 : 181 , 320 , 618, 700| 4 : 50 , 492 , 510 , 519, 681| Æ. 5 : 686| 6 : 68 | 7 : 576 , 593 , 597| 9 : 642 | 11: 269 | 12: 260, 581 , 839 |
depaſcit. G. 1 : 112 |
depaſcitur. G. 3 : 458 | Æ. 2 : 215 |
depaſcunt. G. 4: 539 |
depaſta. E. 1:55 | Æ. 5 : 92 |
depectant. G. 2 : 121 |
depellere. E. 1 : 22 | Æ. 9 : 109 , 328 |
dependent. Æ. 1 : 730 |
dependet. Æ. 6 : 301 | 10 : 836 | 11 : 693 |
deponas. Æ. 12 : 49 |
depone. E. 9 : 62 |
deponere. E. 3 : 32 |
depono. E. 3 : 31 |
deponunt. Æ. 5 : 751 | 7 : 108| 12 : 564 |
depoſita. Æ. 2 : 76 | 3: 612|
depoſiti. Æ. 12 : 395 |
depoſuère. Æ. 12 : 707 |
depoſuit. G. 2 : 24 |
deprecor. Æ. 12 : 931 |
deprenſa. Æ. 10 : 98 |
deprenſi. G. 4 : 421 |
deprenſum. Æ. 8 : 247 |
deprenſus. Æ. 5 : 52 , 273 |
aepreſſas. G. 3 : 276 |
depreſſo. G. 1 : 45 |
deprome. Æ. 12 : 590 |
deprompſit. Æ. 11 : 859 |
depromunt. Æ. 5 : 501 |
depulit. Æ. 5 : 727 | 9 : 78 |
depulſis. E. 3 : 82 |
depulſos. E. 7 : 15 |
depulſus. G. 3: 187 |
Dercenni. Æ. 11 : 850 |
deripe. G. 2 : 242 |
des. Æ. 11 : 356 |
deſævit. Æ. 4 : 52 | 10: 569|
deſcendam. Æ. 12 : 649 |
deſcendens. G. 2 : 497 | Æ. 6 : 832 |
deſcendere. Æ. 4 : 159 | 5 : 782 | 11 : 450 |
deſcendet. E. 7 : 60 |
deſcendimus. Æ. 3 : 565 |
deſcendit. G. 2: 326 | 4 : 23| Æ. 5 : 683 | 6 : 404 | 8: 423 |
deſcendo. Æ. 2 : 632 |
deſcendunt. Æ. 7 : 675 |
deſcenſus. Æ. 6: 126 |
deſcribent. Æ. 6 : 851 |
deſcripſi. E. 5 : 14 |
deſcripſit. E. 3 : 41 | Æ. 3: 445 |
deſecto. Æ. 8 : 438 |
deſerat. G. 1 : 70 |
deſere. G. 4 : 543 | Æ. 10 : 600 , 649 |
deſerimus. Æ. 3 : 190 |
deſeris. Æ. 3 : 711 | 4 : 323 | 10 : 594|
deſerit. E. 8 : 30 | G. 1: 364| Æ. 4 : 144 | 5 : 220 | 7 : 543 | 9 : 694 | 11 : 470 | 12 : 683 , 698 , 732 |
deſerta. E. 6 : 81 | G. 3 : 291, 342 , 462 , 476 | Æ. 1 : 388 | 2 : 562 | 3: 122 , 646| 4: 42, 330, 677 | 7: 404| 8 : 191 | 11 : 514 |
deſerta. Æ. 2: 714 | 11: 843|
deſertas. Æ. 3 : 4 |
deſerti. G. 4 : 508 | Æ. 2 : 572 | 11 : 412 |
deſertis. Æ. 12 : 863 |
deſerto. Æ. 2 : 24 | 12 : 664 |
deſertorem. Æ. 12 : 15 |
deſertos. Æ. 2 : 28 | 5 : 612|
deſeruêre. Æ. 2: 565| 3: 618| 4 : 582 | 7 : 394 |
deſeruiſſe. Æ. 7: 291 |
deſeruit. Æ. 2 : 791 |
deſidia. G. 4 : 94 |
deſidiæ. Æ. 9 : 615 |
deſignant. Æ. 5 : 755 | 7 : 157 |
deſilit. Æ. 12 : 355 |
deſiluit. Æ. 10: 453 | 11 : 500 | 12 : 741 |
deſine. E. 5 : 19 | 8 : 61 | 9 : 66 | G. 4 : 448 | Æ. 4 : 360 | 10 : 881 | 12 : 800 |
deſinet. E. 4 : 9 | 8 : 11 |
deſinit. G. 3: 61 | Æ. 10 : 211 |
deſiſte. Æ. 12 : 60 |
deſiſtere. Æ. 1 : 41 | 10 : 441 |
deſolati. Æ. 11 : 870 |
deſolavimus. Æ. 11 : 367 |
deſpectant. Æ. 7: 740 |
deſpectare. Æ. 1 : 400 |
deſpectat. E. 2 : 19 | Æ. 4 : 36 | 10 : 409 |
deſpicere. G. 2 : 187 |
deſpiciens. Æ. 1 : 228 |
deſpicis. E. 8 : 32 |
deſpumat. G. 1 : 296 |
deſtinat. Æ. 2 : 129 |
deſtituent. E. 1 ; 61 |

deſtruat. Æ. 4 : 326 |
deſueta. Æ. 1 : 726 | 2 : 509 | 6 : 814 | 7 : 693 |
deſunt. E. 8 : 67 |
deſuper. Æ. 1 : 169 , 424 | 2 : 47 | 4 : 122 | 6 : 678 | 8: 249 | 9 : 639 | 12 : 295 |
det. G. 1 : 350 | Æ. 3 : 584 | 4 : 429 | 10: 617 | 11: 346, 592 |
detecta. Æ. 8 : 241 |
detectus. Æ. 10 : 133 |
deterior. G. 4 : 89 | Æ. 8: 326 |
deterrimus. G. 3 : 82 |
detexêre. E. 2 : 72 |
detinet. E. 10 : 45 | Æ. 2: 786 | 4 : 85 , 348 | 10 : 809 |
detonet. Æ. 10 : 809 |
detorquent. Æ. 5 : 832 |
detorquet. Æ. 4 : 196 | 5 : 165 | 11 : 765 |
detorſit. Æ. 9 : 746 |
detraxerat. Æ. 5 : 260 |
detraxit. G. 4 : 513 |
detrectans. G. 3 : 57 |
detrude. Æ. 9 : 496 |
detrudere. Æ. 6 : 589 | 7 : 469 | 9 : 510 |
detrudunt. Æ. 1 : 149 |
detruſit. Æ. 7 : 773 |
detulerat. Æ. 12 : 773 |
detulit. Æ. 4 : 299 , 358 | 9: 19 | 12 : 417 |
detur. Æ. 3 : 7 |
deturbat. Æ. 5: 175 | 6: 411 | 10 : 555 |
Deucalion. G. 1 : 62 |
devecta. G. 2 : 408 |
devenère. Æ. 1 : 369 | 6 : 638 |
devenient. Æ. 4 : 125 |
deveniunt. Æ. 4 : 166 |
devexit. G. 2 : 207 |
devexo. G. 3: 524 | Æ. 8: 280 |
devexus. G. 1 : 241 | 4 : 293 |
devicta. Æ. 9 : 264 | 10 : 370 | 11 : 268 |
devictus. Æ. 8 : 394 |
deum. E. 8 : 35 | G. 4 : 221 | Æ. 4: 358 | 6 : 79 | 8: 275 | 9 : 659 |
deum. E. 4 : 15 , 49 | G. 2 : 148 , 473 | 3 : 486 | 4 : 276 , 448 , 521 | Æ. 1: 13, 233 | 2 : 54 , 156 , 248 , 257 , 623 , 788 | 3: 59, 215, 375 , 476 | 4: 62 , 268 | 5: 707 | 6 : 322 , 376 , 461 , 565 , 786 | 7: 58, 239, 306, 584 , 620 | 8 : 7 , 36 , 41 : 698 | 9 : 82 | 10 : 101 , 228, 252, 470 , 875 | 11: 4, 233, 785 | 12 : 199 , 851 |
devolat. Æ. 4 : 702 |
devolvunt. G. 4 : 349 | Æ. 2 : 449 |
devoveo. Æ. 11 : 442 |
devovet. Æ. 12 : 234 |
devota. Æ. 1 : 716 |
deus. E. 1 : 6 , 19 | 4 : 63 | 5 : 64 | 8 : 75 | 10: 26 , 61 | G. 1 : 29 | 2 : 392 | 3 : 392 | 4 : 315 | Æ. 1 : 203 , 723 | 3 : 338 , 715 | 4 : 440 , 574 , 651 | 5 : 391 , 640 , 841 , 854 | 6 : 46 , 348 , 749 | 7 : 498 | 8 : 31 , 352 | 9 : 77 , 211 , 601 , 721 | 10: 72 , 424 , 773 | 11: 118 | 12: 321 , 429 , 500 , 677 |
dexter. Æ. 4 : 299 | 5 : 162 | 8 : 302 | 9 : 769 |
dextera. Æ. 4 : 307 | 6: 541, 879 | 7: 366 , 474 | 9: 289 , 469 , 747 | 10 : 333 , 341 , 395 | 11 : 172 , 178 , 339 | 12 : 428 , 436 , 538 |
dextra. *nomi.* E. 1: 36 | Æ. 4: 579, 597 | 8: 567 | 10 : 610 , 773 | 11 : 118 , 385 | 12: 97 |
dextra. *ablat.* G. 1 : 235, 329 | Æ. 1: 102, 338, 615 | 2: 291, 425 , 592 | 4 : 60 , 704 | 5 : 457 , 478 , 642 , 692 | 6 : 486 , 656 | 8: 354, 563 | 9 : 320 , 677 , 807 | 10: 226 , 246, 279 , 326 , 359 , 650, 830 | 11 : 267 , 408 , 528 , 556 , 651 , 862 | 12 : 14 , 50 , 206 , 403 , 644 , 659 |
dextræ. Æ. 1 : 412 | 2 : 723 | 4 : 104 | 7 : 498 | 8: 164 | 10 : 517 , 797 , 847 | 11 : 292 |
dextram. Æ. 1: 412 | 3: 610, 670 | 4 : 314 | 5 : 443 | 6 : 370 , 697 | 7 : 234 | 8 : 124 , 164 , 278 , 558 | 9 : 741 | 10 : 414 , 823 | 11 : 277 , 672 , 750 | 12 : 196 , 311 , 579 , 734 , 930 , 939 |
dextras. Æ. 1 : 513 | 3 : 83 | 6 : 613 | 8 : 467 | 9 : 250 , 558 | 11 : 165 , 414 |
dextris. Æ. 2: 444 | 8: 274 | 11 : 606 , 735 |
dextro. G. 3 : 86 |
dextros. Æ. 5 : 831 |
dextrum. Æ. 3 : 413 , 420 |
di. Æ. 6 : 324 |
dia. Æ. 11 : 657 |
Diana. *prima longa.* G. 1 : 503 | *prima brevi.* Æ. 11 : 582 |
Dianæ. Æ. 3 : 681 | 4 : 511 | 7 : 306 , 764 , 769 | 11 : 537 , 652 , 857 |
Dianam. Æ. 11 : 843 |
dic. E. 3 : 1 , 31 , 104 | 8: 78 | Æ. 1 : 757 | 4 : 635 | 6 : 318 , 343 | 7 : 546 |
dicabo. Æ. 1 : 77 | 4 : 126 |
dicam. G. 1 : 311 | 2 : 95 , 226 | 4 : 5 , 537 | Æ. 2 : 712 | 3 : 388 | 4 : 43 | 6 : 722 | 7 : 41 | 11 : 348 |
dicamus. E. 10 : 6 | Æ. 11 : 322 |
dicat. E. 4: 59 | 10 : 34 | G. 1 : 350 |
dicatis. Æ. 5: 60 |
dicatur. E. 6 : 73 |
dicemus. E. 5 : 51 | 8 : 5 | G. 2 : 393 |
dicenda. E. 10 : 3 |
dicendum. G. 1 : 160 |
dicens. Æ. 2: 550 | 10: 744 | 12: 950 |
dicent. Æ. 6 : 850 |
dicente. Æ. 10 : 101 |
dicentem. Æ. 4 : 362 |
dicentur. Æ. 5 : 633 |
dicere. E. 4 : 54 | 5 : 2 | 6 : 5 | 8 : 8 | 9 : 35 | G. 1: 463 | 3 : 46 | 4 : 502 | Æ. 2 : 791 | 4: 391 | 7: 370 , 449 | 8: 12 | 9 : 233 | 10 : 555 | 11: 345 , 508 | 12 : 112 |
diceret. E. 9 : 4 | Æ. 6: 162 |
dicet. Æ. 1 : 281 | 12 : 40 |
dicetis. E. 3 : 59 |
dicetur. Æ. 8 : 272 |
dicit. G. 4 : 356 |
dicite. E. 3 : 55 | 8 : 63 | Æ. 1 : 141 | 6 : 669 | 7 : 195 | 8 : 119 | 9 : 79 |
dicetur. Æ. 4 : 204 | 5: 602 | 6 : 107 , 235 | 7 : 409 | 9 : 591 |
dicta. Æ. 1: 85 | 2 : 115 , 678 , 790 | 3 : 169 , 250 , 702 | 4 : 226 , 380 , 428 | 5 : 32, 315 , 852 | 6 : 73, 377 , 628 | 7 : 212 , 292 , 323 , 471 | 8: 175 , 337, 541, 583 | 9: 431 | 10 : 104, 244 , 448, 491, 584 , 600 , 612 , 633 | 11 : 330 | 12: 11 , 75 , 81 , 441, 644 , 895 |
dictæ. Æ. 3 : 210 |
Dictæa. Æ. 3 : 171 |
Dictææ. E. 6 : 56 |
Dictæi. G. 2 : 536 |
Dictæo. G. 4 : 152 |
Dictæos. Æ. 4 : 73 |
dictam. Æ. 7 : 671 |
dictamnum. Æ. 12 : 412 |
dicti. Æ. 9 : 387 |
dictis. Æ. 1 : 157 , 201 , 583, 588 , 667 , 693 | 2 : 147 , 336 , 775 | 3 : 153 , 189 , 358, 379 | 4 : 54 , 92, 197, 219 , 388 , 394 , 476 | 5 :

357, 387, 464, 719, 770, 816 | 6 : 98, 382, 387, 468, 759 | Æ. 7 : 249, 284, 373, 445, 898 | 8 : 35, 126, 359, 373, 611, 643 | 9 : 620, 652, 661 | 10 : 278, 368, 448, 466, 591 | 11 : 222, 342, 520, 827 | 12 : 45, 212, 238, 565, 625 |
dicto. Æ. 1 : 146, 699 | 7 : 433 |
dictu. G. 2 : 30 | 3 : 275 | 4 : 554 | Æ. 1 : 443 | 2 : 174, 680 | 3 : 26, 365, 621 | 4 : 182, 454 | 7 : 64 | 8 : 252, 565 |
dictum. Æ. 8 : 344 |
dicturus. Æ. 3 : 154 |
dictus. G. 3 : 6 | 6 : 138 | 7 : 412 |
dicunt. E. 1 : 20 | 9 : 13, 33 | G. 3 : 280, 531 | Æ. 1 : 534 | 3 : 163 | 6 : 441, 644 | 7 : 607 | 10 : 565 |
dicuntur. Æ. 12 : 845 |
didita. Æ. 8 : 132 |
diditur. Æ. 7 : 144 |
Dido. Æ. 1 : 303, 344, 364, 450, 500, 507, 565, 605, 617, 674, 689, 722 | 4 : 60, 68, 101, 117, 124, 165, 171, 192, 263, 291, 308, 383, 408, 450, 596, 642 | 5 : 571 | 6 : 450, 456 | 9 : 266 | 11 : 74 |
diducitur. Æ. 5 : 720 |
diducta. Æ. 3 : 419 |
didymaonis. Æ. 5 : 359 |
die. E. 2 : 42 | 3 : 34 : G. 1 : 208 | 4 : 466 | Æ. 3 : 205 | 4 : 77 | 8 : 102 | 11 : 397, 914 |
diebus. E. 5 : 24 | G. 1 : 268 | 2 : 201, 329 | 3 : 503 | Æ. 2 : 342 |
diei. Æ. 9 : 156 |
diem. E. 8 : 17 | G. 1 : 249, 458 | 3 : 303, 341 | Æ. 1 : 92, 378, 736 | 2 : 802 | 3 : 198, 201 | 4 : 63, 620, 697 | 5 : 64, 766 | 7 : 145 | 8 : 94, 269, 601 | 10 : 504, 808 |
dies. E. 1 : 44 | 8 : 8 | G. 1 : 205, 276, 312, 434 | 2 : 337, 527 | 3 : 66, 553 | Æ. 2 : 126, 132, 249, 324 | 3 : 356, 588 | 4 : 169 | 5 : 43, 49, 104, 762, 783 | 6 : 70, 127, 429, 745 | 7 : 146 | 9 : 7, 107, 281, 447, 488, 759 | 10 : 215, 257, 467, 508 | 11 : 28, 133, 425, 687 | 12 : 114, 150, 202 |
differre. Æ. 8 : 173 |
differt. G. 3 : 197 | Æ. 11 : 470 |
difficile. G. 2 : 257 |
difficiles. G. 2 : 179 | Æ. 4 : 694 |
diffideret. G. 3 : 51 |
diffidit. Æ. 9 : 589 |
diffugiens. Æ. 4 : 123 |
diffugimus. Æ. 2 : 212 |
diffugit. Æ. 10 : 804 |
diffugiunt. G. 3 : 150, 277 | Æ. 2 : 399 | 5 : 677 | 9 : 756 |
diffundere. Æ. 1 : 323 |
diffundit. Æ. 4 : 195 | 10 : 908 |
diffundite. Æ. 11 : 465 |
diffunditur. Æ. 7 : 708 |
diffuſos. E. 3 : 39 |
digerit. Æ. 2 : 182 | 3 : 446 |
digeſta. G. 1 : 54, 267 |
digitos. G. 2 : 250 | Æ. 5 : 426 |
digna. E. 8 : 10, 36 | G. 1 : 168 | Æ. 1 : 609 | 2 : 144 | 3 : 318 | 5 : 355 | 6 : 662 | 9 : 252, 296, 595 | 11 : 856 | 12 : 811 |
dignabere. Æ. 10 : 866 |
dignæ. E. 4 : 3 |
dignas. Æ. 1 : 605 | 2 : 537 |
dignata. E. 4 : 63 | 6 : 1 |
dignate. Æ. 3 : 475 |
dignatur. Æ. 12 : 464 |
dignatus. Æ. 10 : 732 |
digner. Æ. 11 : 169 |
dignetur. Æ. 4 : 192 |
dignior. Æ. 9 : 212 |
dignis. Æ. 11 : 355 |
digno. E. 8 : 32 |
dignor. Æ. 1 : 339 |
dignum. G. 3 : 391 | Æ. 6 : 173 | 7 : 389 | 8 : 364 |
dignus. E. 3 : 109 | 5 : 54, 89 | G. 1 : 507 | Æ. 7 : 653 |
digrediens. Æ. 3 : 492 |
digreſſa. Æ. 5 : 650 |
digreſſi. Æ. 4 : 80 |
digreſſu. Æ. 3 : 482 | 8 : 583 |
digreſſum. Æ. 2 : 718 | 3 : 410, 715 |
digreſſus. G. 3 : 300 |
dii. E. 2 : 60 | G. 1 : 21, 498 | 3 : 513 | Æ. 1 : 607 | 2 : 190, 352, 536, 702 | 3 : 265, 528, 620 | 4 : 610 | 5 : 50, 235 | 6 : 64, 264, 529 | 7 : 259 | 8 : 484 | 9 : 184, 254 | 10 : 758 | 12 : 188, 539 |
dii. Æ. 1 : 640 |
diis. G. 2 : 101 | Æ. 2 : 428 | 3 : 12 | 4 : 45 | 5 : 809 | 6 : 131, 394 | 7 : 229 | 8 : 245, 679, 682, 715 | 9 : 642 | 12 : 118 |
dilapſa. G. 3 : 557 |
dilapſus. G. 4 : 410 | Æ. 4 : 705 |
dilecta. Æ. 4 : 31 | 9 : 85 |
dilectæ. G. 1 : 399 |
dilectus. Æ. 1 : 348 | 5 : 569 12 : 391 |
dilexit. Æ. 9 : 430 |
diligit. Æ. 8 : 590 |
dilue. G. 1 : 344 |
diluit. G. 1 : 326 |
diluvio. Æ. 7 : 228 | 12 : 205 |
dimenſa. G. 2 : 284 |
dimenſi. Æ. 12 : 117 |
dimenſum. G. 1 : 231 |
dimittam. Æ. 1 : 575, 581 | 8 :: 171 |
dimitte. Æ. 11 : 706 |
dimittere. Æ. 4 : 428 | 5 : 29 | 10 : 46, 366 | 12 : 844 |
dimittit. Æ. 1 : 297 |
dimoverat. Æ. 3 : 589 | 4.1 7 | 11 : 210 |
dimovet. Æ. 9 : 645 |
dimovit. G. 2 : 513 | Æ. 5 : 839 |
Dindyma. Æ. 9 : 618 | 10 : 252 |
dinumerans. Æ. 6 : 691 |
Diomedem. Æ. 11 : 243 |
Diomedis. Æ. 1 : 756 | 8 : 9 |
Dioneæ. Æ. 3 : 19 |
Dionæi. E. 9 : 47 |
Diorem. Æ. 12 : 509 |
Diores. Æ. 5 : 297, 324, 339, 345 |
Dioxippum. Æ. 9 : 574 |
dira. G. 1 : 36 | 3 : 469 | Æ. 2 : 519 | 3 : 211, 228, 235, 256, 593 | 6 : 373, 498, 721 | 7 : 22, 520 | 8 : 194, 350 | 9 : 185 | 11 : 273, 792 | 12 : 914 |
Diræ. Æ. 1 : 297 | 2 : 622 | 3 : 262 | 4 : 473, 610 | 8 : 701 | 10 : 50 | 12 : 845, 869 |
Dirarum. Æ. 7 : 324, 454 | 8 : 235 |
Dircæus. E. 2 : 24 |
di ectæ. G. 2 : 281 |
diremit. Æ. 5 : 462 |
direpta. Æ. 2 : 563 | 11 : 193 |
direptis. G. 2 : 8 |
direptum. Æ. 11 : 743 |
direxerat. Æ. 10 : 401 |
direxêre. Æ. 7 : 523 |
direxit. Æ. 7 : 497 |
direxti. Æ. 6 : 57 |
diri. *nom. plur.* G. 1 : 488 |

Æ. 12 : 199 |
rige. Æ. 1 : 405 | 5 : 162 | 11 : 855 |
dirigere. Æ. 10 : 140 |
dirigit. Æ. 11 : 654 | 12 : 490 |
dirigite. Æ. 6 : 195 |
diriguêre. Æ. 7 : 447 |
diriguit. Æ. 3 : 260 |
diiimatur. Æ. 12 : 79 |
dirimit. Æ. 7 : 227 |
diripere. Æ. 3 : 267 |
diripient. Æ. 4 : 593 |
diripit. Æ. 10 : 414, 475 |
diripiunt. Æ. 1 : 215 | 3 : 227 |
diripuère. G. 4 : 214 | Æ. 9 : 75 | 12 : 283 |
dirum. Æ. 4 : 563 | 11 : 56, 217 |
dirus. Æ. 2 : 261, 762 |
diruta. Æ. 10 : 363 |
diſcat. E. 10 : 61 |
diſce. G. 3 : 414 | Æ. 2 : 66 | 12 : 146, 435 |
diſcedam. Æ. 6 : 545 |
diſcedat. G. 3 : 24 |
diſcedens. Æ. 8 : 167 | 9 : 40 | 10 : 246 | 11 : 46 |
diſcedite. Æ. 2 : 644 |
diſcentem. Æ. 5 : 222 |
diſcere. G. 1 : 351 | 2 : 106 | Æ. 6 : 438, 755 |
diſcernete Æ. 3 : 201 |
diſcerncret. Æ. 12 : 898 |
diſcerptum. G. 4 : 522 |
diſcerpunt. Æ. 9 : 313 |
diſces. Æ. 5 : 737 |
diſceſſerat. Æ. 10 : 215 |
diſceſſëre. Æ. 12 : 696 |
diſceſſu. Æ. 6 : 464 | 8 : 215 |
diſcimus. G. 2 : 249 |
diſcinctos. Æ. 8 : 724 |
diſciudere. Æ. 9 : 20 |
diſcindit. Æ. 12 : 602 |
diſciſſos. G. 3 : 514 |
diſcit. G. 3 : 232 | Æ. 6 : 433 |
diſcite. G. 2 : 35 Æ. 3 : 103 | 6 : 20 |
diſcludere. E. 6 : 35 |
diſco. Æ. 1 : 634 |
diſcolor. Æ. 6 : 204 |
diſcordes. Æ. 10 : 356 |
diſcordia. E. 1 : 72 | G. 2 : 496 | 4 : 68 | Æ. 2 : 423 | 6 : 280 | 7 : 545 | 8 : 702 | 10 : 9, 106 | 12 : 313, 583 |
diſcordibus. G. 2 : 459 | Æ. 9 : 688 |
diſcrepat. Æ. 10 : 434 |
diſcreverat. Æ. 4 : 264 |
diſcrimina. Æ. 1 : 208 | 6 : 646 | 9 : 143 | 10 : 382, 393, 529 |
diſcriminat. Æ. 11 : 144 |
diſcrimine. Æ. 1 : 578 | 3 : 629, 685 | 5 : 154 | 6 : 319 | 9 : 210 | 10 : 108, 511 | 12 : 498, 770 |
diſcumbere. Æ. 1 : 712 |
diſcumbitur. Æ. 1 : 704 |
diſcunt. G. 3 : 558 |
diſcurrere. Æ. 5 : 580 |
diſcurrit. G. 4 : 292 |
diſcurritur. Æ. 11 : 468 |
diſcurrunt. Æ. 9 : 164 | 12 : 577, 590 |
diſcuſſæ. Æ. 9 : 810 | 12 : 669 |
diſcutit. G. 3 : 357 |
disjecit. G. 1 : 283 | Æ. 1 : 47 |
disjecta. Æ. 12 : 482, 689 |
disjectæ. Æ. 8 : 191 |
disjectam. Æ. 1 : 132 |
disjectas. Æ. 2 : 608 |
diesjcti. Æ. 11 : 870 |
disjectis. Æ. 8 : 355 |
disjice. Æ. 1 : 74 | 7 : 339 |
disjicit. Æ. 12 : 308 |
disjungimur. Æ. 1 : 256 |
diſparibus. E. 2 : 36 |
diſpendia. Æ. 3 : 453 |
diſperdere. E. 3 : 27 |
diſpergit. Æ. 10 : 416 | 11 : 617 |
diſperſi. Æ. 3 : 197 |
diſperſit. Æ. 11 : 795 |
diſperſum. Æ. 8 : 321 |
diſpliceat. G. 3 : 56 |
diſponunt. Æ. 3 : 237 |
diſpulerat. Æ. 1 : 516 |
diſpulit. Æ. 1 : 542 | 5 : 839 |
diſſenſu. Æ. 11 : 455 |
diſſidet. Æ. 7 : 370 |
diſſiliunt. G. 3 : 362 |
diſſiluiſſe. Æ. 3 : 416 |
diſſiluit. Æ. 12 : 741 |
diſſimilem. Æ. 9 : 282 |
diſſimnlant. Æ. 1 : 520 |
diſſimulare. Æ. 4 : 305 |
diſſimulent. Æ. 4 : 291 |
diſſimulo. Æ. 4 : 368 |
diſſultant. Æ. 8 : 240 | 12 : 923 |
diſtant. Æ. 3 : 116 |
diſtendere. G. 3 : 124 |
diſtendunt. Æ. 1 : 437 |
diſtenta. E. 4 : 21 |
diſtentas. E. 7 : 3 |
diſtentent. E. 9 : 31 |
diſtillat. G. 3 : 281 |
diſtinet. Æ. 11 : 381 |
diſtractus. Æ. 7 : 767 |
diſtricti. Æ. 6 : 617 |
diſtulerant. Æ. 8 : 643 |
diſtulit. G. 4 : 144 | Æ. 6 : 569 | 9 : 155 |
Diti. Æ. 4 : 702 |
ditione. Æ. 1 : 240, 626 | 7 : 737 | 10 : 53
Ditis. G. 4 : 467, 519 | Æ. 5 : 731 | 6 : 127, 269, 397, 541 | 7 : 568 | 8 : 668 | 12 : 199 |
ditiſſima. G. 2 : 136 |
ditiſſimus. Æ. 1 : 347 | 7 : 537 | 9 : 360 | 10 : 563 |
diu. G. 1 : 197 | Æ. 1 : 355 | 2 : 509 | 6 : 738 | 10 : 304, 359, 480, 861 | 12 : 738, 781 |
diva. Æ. 1 : 486 | 3 : 552 | 4 : 365 | 6 : 367 | 7 : 41 | 8 : 387, 395, 534 | 10 : 76, 255 | 11 : 560 | 12 : 179 |
divæ. E. 10 : 70 | Æ. 1 : 451, 509 | 2 : 168, 232, 425, 787 | 6 : 637 | 7 : 645 | 8 : 437, 531 | 9 : 529 |
divellere. Æ. 2 : 220 | 4 : 600 |
divellerer. Æ. 8 : 568 |
divellimur. Æ. 2 : 434 |
diverberat. Æ. 5 : 503 | 8 : 411 |
diverberet. Æ. 6 : 294 |
diverſa. E. 8 : 73 | G. 4 : 292, 367, 500 | Æ. 1 : 380 | 3 : 4, 325 | 4 : 163 | 5 : 676 | 7 : 132 | 8 : 642 | 9 : 1, 623, 691 | 11 : 203 | 12 : 557, 621, 726, 742 |
diverſæ. Æ. 12 : 487 |
diverſas. Æ. 1 : 74 | 12 : 501 |
diverſi. G. 1 : 446 | 7 : 150 | Æ. 9 : 416 |
diverſis. G. 1 : 258 | Æ. 12 : 521, 708 |
diverſo. G. 3 : 32 | 4 : 432 | Æ. 2 : 298, 716 | 3 : 232 |
diverſus. Æ. 12 : 495 |
diverſum. Æ. 11 : 261 |
diverſus. Æ. 5 : 166 | 11 : 855 |
divertitur. G. 3 : 293 |
dives. E. 2 : 20 | G. 2 : 224, 468 | Æ. 1 : 18 | 2 : 22 | 4 : 38, 263 | 6 : 195 | 7 : 684 | 9 : 26 | 10 : 201 |
divi. Æ. 3 : 363 | 12 : 28 |
dividet. G. 1 : 209 |
dividimus. Æ. 2 : 234 |
dividit. Æ. 1 : 201 | 3 : 383 | 4 : 285 | 8 : 20 | 9 : 751 | 10 : 134 | 12 : 45 |
divina. Æ. 2 : 15 | 9 : 659 |
divinæ. G. 4 : 220 | Æ. 5 : 711 |
divine. E. 5 : 45 | 10 : 17 |
divini. E. 3 : 37 | G. 1 : 168 | Æ. 5 : 47, 647 | 10 : 639 |
divinis. Æ. 8 : 306 |
divinitus. G. 1 : 415 |
divino. E. 6 : 68 | Æ. 3 : 373 |
divinos. Æ. 3 : 442 |

divinum

divinum. Æ. 1: 407 | 8:373 |
divis. E. 4: 15 | Æ. 2: 402, 647 | 3: 19 | 8: 103, 301 | 12: 296, 817 |
diviſæ. G. 2: 116 |
diviſos. E. 1: 67 |
divitiis. AE. 6: 610 |
divitis. AE. 7: 262 | 12: 473 |
divo. G. 3: 435 | AE. 12: 769 |
divortia. AE. 9: 379 |
divorum. AE. 7: 211 |
divos. E. 1: 42 | 8: 19 | AE. 3: 222, 526 | 5: 234 | 6: 172, 620 | 11: 301 | 12: 286 |
diurnis. AE. 3: 400 |
divum. AE. 12: 797 |
divûm. E. 3: 73 | G. 1: 238 | 4: 347, 358 | AE. 1: 50, 69, 83, 636 | 2: 123, 241, 269, 336, 517, 602, 648, 777 | 3: 5, 114, 148, 359, 370, 717 | 4: 95, 201, 204, 356, 378, 396 | 5: 45, 56 | 6: 125, 368, 533, 589, 792, 799 | 7: 50, 192, 443, 648 | 8: 131, 504, 572 | 9: 6, 495 | 10: 2, 18, 65, 155, 175, 743, 880 |
dixerat. AE. 2: 152, 621, 701 | 3: 607 | 4: 238, 331, 663 | 5: 84, 740 | 6: 633, 752 | 7: 212 | 8: 152, 276, 387 | 9: 104, 410, 743 | 10: 246, 482, 530, 547 | 11: 120, 132 | 12: 574 |
dixêre. G. 4: 221 | AE. 3: 693 |
dixerit. E. 6: 69 |
dixerunt. E. 4: 46 | AE. 6: 242 |
diximus. AE. 8: 332 |
dixit. E. 2: 38, 39 | G. 4: 499 | AE. 1: 406, 740 | 3: 258, 312, 335, 362 | 4: 579, 650, 659 | 5: 164, 238, 467, 477 | 6: 155, 231, 677 | 8: 66, 366, 615 | 9: 14 | 10: 776, 867, 882 | 11: 561, 595, 709, 858 | 12: 266, 681, 780 |
dixiſſe. Æ. 1: 537 | 3: 166 |
do. AE. 12: 833 |
doceas. AE. 1: 336 | 6: 109 |
doceat. AE. 4: 434 |
docebo. G. 3: 440 | AE. 4: 116 | 6: 759 | 8: 50 | 11: 315 |
docemus. AE. 11: 249 |
docens. Æ. 12: 111 |
docent. G. 2: 77 |
doceri. AE. 6: 614 |
doces. E. 1: 5 |
docet. AE. 6: 891 | 8: 346 |
docta. AE. 6: 292 |
doctiſſima. AE. 10: 225 |
docuêre. G. 3: 116 | AE. 1: 396 | 5: 600 |
docuit. E. 5: 87 | 8: 47 | Æ. 1: 745 | 5: 598, 705 | 6: 565 |
Dodona. G. 1: 149 |
Dodonæos. Æ. 3: 466 |
dolebas. E. 3: 14 |
dolens. Æ. 1: 13 |
dolent. Æ. 6: 733 |
dolentem. Æ. 4: 393 |
dolere. Æ. 4: 434 |
doli. G. 4: 400 | Æ. 1: 134 | 2: 264 | 8: 206 |
Dolicaonis. Æ. 10: 696 |
dolis. Æ. 1: 677 | 2: 44, 152, 196 | 4: 128 | 8: 393 | 11: 523 | 12: 26 |
dolituri. Æ. 11: 732 |
dolo. Æ. 1: 688 | 2: 34 | 5: 342 | 11: 712 |
dolones. Æ. 7: 664 |
Dolonis. Æ. 12: 347 |
Dolopum. Æ. 2: 7, 29, 415, 785 |
dolor. G. 3: 102, 457 | Æ. 2: 594 | 4: 679 | 5: 172 | 6: 31, 383 | 8: 220, 501 | 9: 66 | 10: 398, 507 | 12: 422, 801 |
dolore. Æ. 1: 390, 673 | 4: 474 | 7: 291 | 11: 151, 709 | 12: 411, 599 |
dolorem. Æ. 1: 213 | 2: 3 | 4: 419, 693 | 5: 608 | 6: 464 | 9: 426 | 10: 64 | 11: 159, 645 | 12: 146 |
dolores. Æ. 1: 29 | 5: 5 | 12: 880 |
doloris. Æ. 9: 216 | 12: 945 |
dolorum. Æ. 10: 863 |
dolos. G. 4: 346 | Æ. 1: 686 | 2: 62, 252 | 4: 296, 563 | 6: 29, 567 | 11: 704 |
doluiſti. Æ. 1: 673 |
doluit. G. 2: 499 |
dolum. E. 5: 61 | 6: 23 | Æ. 5: 590 |
dolus. Æ. 2: 390 |
domandæ. G. 2: 62 |
domandi. G. 3: 164 |
domandum. G: 3: 206 |
domans. Æ. 6: 80 |
domat. G. 3: 539 | Æ. 9: 608 |
domatur. G. 1: 169 |
domi. E. 3: 33 | 7: 15 |
domibus. G. 2: 443 |
domina. Æ. 11: 868 |
dominabitur. Æ. 1: 289 | 3: 97 | 6: 766 |
dominæ. Æ. 3: 113 |
dominam. Æ. 3: 438 | 6: 397 | 11: 805 |
dominantur. E. 5: 37 | G. 1: 154 | Æ. 2: 327 |
dominarier. Æ. 7: 70 |
dominata. Æ. 2: 363 |
domini. E. 3: 16 | Æ. 12: 473, 534 |
dominis. Æ. 12: 236 |
domino. Æ. 9: 332 |
dominorum. Æ. 6: 613 |
dominos. Æ. 1: 286 | 10: 866 |
dominum. Æ. 4: 214 | 6: 621 |
domitant. Æ. 7: 163 |
domitare. G. 1: 285 |
domitas. G. 3: 30 |
domitis. G. 3: 206 |
domito. Æ. 9: 84 |
domitor. Æ. 5: 799 | 7: 189, 651, 691 | 9: 523 | 12: 128, 550 |
domitrix. G. 3: 44 |
domitum. G. 2: 114 |
domitura. G. 4: 102 |
domitus. G. 3: 89 |
domo. G. 3: 96 | Æ. 1: 604 | 4: 82 | 8: 114 | 10: 141, 183 |
domorum. G. 4: 159 | Æ. 2: 445 | 8: 98 | 11: 882 | 12: 132 |
domos. G. 1: 182 | 2: 115, 209, 511 | 4: 446 | Æ. 1: 144 | 2: 47, 365, 635 | 3: 123, 137, 550, 647 | 4: 97, 311 | 5: 732, 756 | 6: 269, 534, 705 | 7: 126, 336, 394 | 11: 140 | 12: 643 |
domuêre. Æ. 2: 198 |
domuit. G. 2: 456 |
domum. E. 1: 36 | 4: 21 | 7: 44 | 8: 68, 72 | 10: 77 | G. 2: 206 | 4: 10, 133, 363 | Æ. 1: 665 | 2: 579, 677, 702, 756 | 3: 85 | 7: 52, 348, 407, 492 | 8: 253, 490 | 11: 163, 395 | 12: 805 |
domus. G. 1: 371 | 2: 461, 524 | 4: 209, 481 | Æ. 1: 172, 288, 360, 641 | 2: 241, 300, 311, 483, 486, 563, 652 | 3: 97, 618 | 4: 318, 645 | 5: 121, 214, 638 | 6: 27, 53, 81, 673 | 7: 122, 371 | 8: 39, 65, 192, 235, 262, 270, 422 | 9: 448 | 10: 1, 52, 101, 526 | 12: 59, 519, 547 |
dona. E. 5: 80 | 6: 80 | G. 2: 454 | 3: 22 | 4: 1, 520 | Æ. 1: 683, 699,

713 | 2 : 36, 44, 49, 189 | 3 : 186 | 3 : 301, 464, 469, 488 | 4 : 453 | 5 : 101, 266, 362, 385, 391, 400 | 6 : 225, 632, 871 | 7 : 86, 155 | 8 : 181, 284, 609, 721, 729 | 9 : 283, 361, 407, 626 | 10 : 882 | 11 : 228, 479 | 12 : 768 |
donabimus. E. 5 : 85 |
donant. Æ. 9 : 313 |
donaria. G. 3 : 533 |
donat. Æ. 5 : 262, 282, 361 | 10 : 701 |
donata. E. 3 : 14 |
donati. Æ. 5 : 268 |
donatus. Æ. 5 : 305 |
donec. E. 6 : 85 | G. 3 : 558 | 4 : 312, 413 | Æ. 1 : 277 | 2 : 100, 630, 719 | 5 : 698 | 6 : 745 | 8 : 326 | 9 : 442 | 10 : 268, 301 | 11 : 201, 803, 860 | 12 : 254 |
donis. Æ. 1 : 451, 663, 718 | 3 : 439, 485 | 4 : 63 | 5 : 54, 543 | 6 : 885 | 7 : 284 | 8 : 61, 76, 617 | 10 : 620 | 11 : 50, 352 |
dono. E. 2 : 37 | Æ. 2 : 269 | 8 : 658 |
donum. Æ. 1 : 656 | 2 : 31 | 5 : 478 | 6 : 408 | 11 : 566 |
Donysam. Æ. 3 : 125 |
Dorica. Æ. 2 : 27 | 6 : 88 |
Doris. E. 10 : 5 |
dormiat. G. 2 : 506 |
dorso. G. 1 : 172 | 3 : 116, 436 | Æ. 8 : 234 | 10 : 226, 303 |
dorsum. Æ. 1 : 114 | 11 : 577 |
Dorycli. Æ. 5 : 620, 647 |
dotabere. Æ. 7 : 318 |
dotales. Æ. 4 : 104 |
dotalis. Æ. 9 : 737 | 11 : 369 |
dotes. Æ. 7 : 423 |
Doto. Æ. 9 : 102 |
draco. G. 4 : 408 |
draconem. Æ. 11 : 751 |
dracones. Æ. 2 : 225 |
draconi. Æ. 4 : 484 |
Drance. Æ. 11 : 378, 384 |
Drances. Æ. 11 : 122, 220, 336, 443 |
Drancis. Æ. 12 : 644 |
Drepani. Æ. 3 : 707 |
Drusos. Æ. 7 : 284 |
Dryadas. E. 5 : 59 |
Dryades. G. 1 : 11 |
Dryadum. G. 3 : 40 | 4 : 460 |
Drymo. G. 4 : 336 |
Dryope. Æ. 10 : 551 |
Dryopen. Æ. 10 : 346 |
Dryopes. Æ. 4 : 146 |
duæ. G. 1 : 237 |
duas. E. 5 : 66 | G. 1 : 245 | Æ. 12 : 725 |
dubiæ. Æ. 4 : 55 | 11 : 314 |
dubiam. Æ. 2 : 359 |
dubii. Æ. 1 : 222 |
dubiis. G. 4 : 253 | Æ. 2 : 171 | 6 : 196 | 7 : 86 | 11 : 445, 560 |
dubio. G. 1 : 252 |
dubita. Æ. 3 : 316 |
dubitamus. Æ. 6 : 806 |
dubitanda. Æ. 3 : 170 |
dubitant. G. 3 : 433 |
dubitas. Æ. 9 : 12 |
dubitem. Æ. 7 : 311 | 9 : 191 |
dubites. Æ. 8 : 614 |
dubitet. G. 4 : 242 |
dubius. G. 2 : 283 | 3 : 289 | Æ. 9 : 797 |
duc. G. 4 : 358 | Æ. 6 : 153 | 11 : 464 |
ducam. G. 4 : 403 | Æ. 8 : 57 | 9 : 323 |
ducantur. G. 3 : 170 |
ducat. Æ. 1 : 649 | 4 : 326, 636 | 5 : 550 |
duce. E. 4 : 13 | Æ. 1 : 700 | 6 : 59 | 10 : 92 | 12 : 260 |
ducebam. Æ. 6 : 690 |
ducebant. Æ. 8 : 665 |
ducebat. Æ. 2 : 802 | 5 : 668 | 6 : 518 | 9 : 383 | 10 : 206 |
ducem. G. 3 : 125 | Æ. 3 : 122 | 4 : 224 | 6 : 263 | 9 : 100 | 10 : 374, 574 |
ducenda. Æ. 7 : 359 |
ducens. Æ. 2 : 288, 694 | 9 : 623 |
ducent. G. 4 : 21 | Æ. 6 : 848 |
ducente. Æ. 2 : 632 |
ducentem. Æ. 11 : 168 |
ducentibus. G. 3 : 156 |
ducere. G. 3 : 22, 140 | Æ. 1 : 427 | 2 : 641 | 4 : 340, 463, 560 | 5 : 385, 534 | 9 : 268 | 10 : 285 |
duceret. E. 9 : 49 |
duces. G. 4 : 4 | Æ. 2 : 261 | 3 : 470 | 6 : 194 | 7 : 107, 431 | 8 : 161, 503 | 11 : 84, 93, 171, 430, 521, 598, 835, 870 | 12 : 325 |
ducet. Æ. 5 : 736 | 12 : 437 |
duci. Æ. 1 : 23 | 2 : 33, 187 | 7 : 276 | 10 : 156, 858 | 11 : 79, 353 |
ducibus. Æ. 10 : 267, 431 |
ducimus. Æ. 6 : 539 |
ducis. E. 9 : 56 | Æ. 1 : 537 | 3 : 166, 401 | 5 : 801 | 6 : 834 | 9 : 675 | 11 : 7, 519, 758 |
ducit. E. 9 : 1 | G. 3 : 269 | 4 : 551 | Æ. 1 : 405, 494, 635 | 3 : 347, 372 | 4 : 74 | 5 : 563 | 7 : 652 | 8 : 347 | 9 : 166 | 11 : 524 |
ducite. E. 8 : 68, 72, 76, 84, 94 |
ducitis. G. 1 : 6 |
ducitur. E. 8 : 29 | G. 4 : 207 | 10 : 145 | 11 : 85 |
duco. E. 1 : 13 | 8 : 75 | Æ. 3 : 315 |
ducta. Æ. 1 : 646 |
ductis. Æ. 6 : 22 |
ducto. Æ. 12 : 378 |
ductor. Æ. 8 : 129, 470, 513 | 10 : 185 | 11 : 266 | 12 : 456 |
ductorem. Æ. 6 : 334 | 8 : 496 |
ductores. G. 4 : 88 | Æ. 1 : 193, 239 | 2 : 14 | 4 : 37 | 5 : 133, 561 | 8 : 6 | 9 : 226, 778 | 12 : 126, 562 |
ductori. Æ. 9 : 691 | 10 : 814 |
ductoribus. Æ. 5 : 249 |
ductos. G. 3 : 533 |
ductus. G. 2 : 395 | Æ. 2 : 201 |
ducum. Æ. 11 : 13, 349 | 12 : 501 |
ducunt. G. 3 : 317, 379 | 4 : 256 | Æ. 3 : 114 | 5 : 7, 471, 528 | 6 : 43 | 7 : 634 | 8 : 55, 552 | 10 : 117 | 11 : 88 |
dudum. Æ. 2 : 726 | 5 : 650 | 10 : 599 | 12 : 632 |
dulce. E. 3 : 82 | Æ. 4 : 318, 493 | 12 : 882 |
dulcedine. G. 1 : 412 | 4 : 55 | Æ. 11 : 538 |
dulcem. G. 2 : 216 | 4 : 17 |
dulces. E. 3 : 110 | G. 1 : 342, 414 | 2 : 243, 523 | 3 : 178, 495 | 4 : 61 | Æ. 1 : 171 | 2 : 138 | 3 : 140 | 4 : 33, 281, 342, 651 | 5 : 214 | 10 : 782 |
dulci. G. 2 : 184 | Æ. 1 : 437, 663, 698 | 4 : 185 | 6 : 455 | 8 : 568 | 12 : 802 |
dulcia. E. 1 : 3 | G. 2 : 511 | 4 : 101, 347 | Æ. 1 : 691 |
dulcibus. G. 1 : 384 | 3 : 217, 445 |
dulcis. E. 5 : 47 | G. 1 : 295 | 3 : 291 | 4 : 417, 465, 563 | Æ. 2 : 777 | 6 : 428, 522 |

Dulichias. E. 6 : 76|
Dulichium. Æ. 3: 271|
dum. E. 1 : 32 | 2: 12 | 3 : 4, 43, 47, 75 | 5 : 75 | 7 : 6, 63 | 8: 19, 32, 106 | 9: 23, 26 | 10 : 7, 71 | G. 1: 214, 421 | 2 : 282, 362, 372 | 3 : 63, 165, 285, 296, 325, 428 | 4 : 457, 560 | Æ. 1 : 9, 269, 272, 457, 498, 611 | 2 : 22, 88, 136, 455, 737 | 3: 16, 616, 665 | 4 : 53, 121, 325, 336, 434, 565, 651 | 5 : 415, 605, 628, 724 | 6 : 171, 338, 608, 661, 827 | 7 : 71, 354, 475, 536, 540 | 8: 374, 454, 580 | 9: 1, 368, 418, 448, 539 | 10: 43, 58, 191, 283, 303, 321, 325, 381, 386, 424, 587, 800, 807, 809 | 11: 350, 381, 671, 701, 739, 791 | 12 : 374, 383, 570, 737, 783|
dumeta. G. 1 : 15|
dumi. G. 3 : 338|
dumis. G. 4 : 130 | Æ. 4: 526 | 8 : 348 | 9 : 381, 393| 11 : 570, 843|
dumos. G. 3: 315 | Æ. 8: 594, 657|
dumoſa. E. 1 : 77|
dumoſis. G. 2 : 180|
duo. E. 2:40 | 3:40, 44 | 5: 66| G. 3 : 32 | 4 : 92, 231 | Æ. 3 : 623 | 5 : 78, 300 | 6: 842 | 7: 674 | 8: 355, 661| 9: 265, 706 | 10 : 124 | 11: 285, 690 | 12 : 488, 716|
duo *pro* duos. Æ. 11 : 285|
duobus. G. 4 : 67 | Æ. 5: 183|
duodena. G. 1 : 232|
duorum. Æ. 2 : 213 | 4 : 95 | 12 : 511, 726|
duos. E. 5 : 68|
duplex. G. 3 : 87 | Æ. 12: 198|
duplicant. Æ. 8 : 556|
duplicat. E. 2:67| Æ. 11: 645|
duplicato. Æ. 12 : 917|
duplicem. Æ. 1: 659 | 5: 421|
duplices, Æ. 1 : 97 | 4 : 470| 7 : 140 | 9 : 16 | 10 : 667|
duplici. G. 1 : 172 | Æ. 5: 251 | 9 : 707|
dura. E. 10: 47 | G. 2 : 369| 3 : 230, 502| Æ. 1 : 567| 2 : 479 | 3 : 706 | 5 : 730, 837 | 6: 54, 471 | 7 : 807| 8 : 522 | 10: 45, 72, 393, 745 | 11: 48, 159 | 12: 309, 677|
duræ. E. 4 : 30 | 8: 52 | G. 2: 65 | 3 : 68 | 10 : 791 | 11: 288|
duram. Æ. 3 : 297 | 4: 239, 399|
duramus. Æ. 9 : 604|
durando. G. 2 : 295|
durare. E. 6 : 35 | G. 2: 100| Æ. 8 : 577|
duras. Æ. 4 : 428, 488|
durat. G. 1 : 91 | 3: 257|
durate. Æ. 1 : 211|
dureſcere. G. 1 : 72|
dureſcit. E. 8 : 80|
duri. E. 10 : 44 | G. 2 : 378| Æ. 2 : 7 | 3 : 94 | 4 : 247| Æ. 5 : 5 | 6 : 377 | 9 : 468| 10 : 146, 422 | 12 : 73|
duris. E. 8 : 43 | G. 1 : 146, 160 | 2: 341, 540 | 3: 208 | 4 : 203 | Æ. 4: 366 | 7: 524, 747 | 9: 66, 510|
duriſſima. Æ. 6 : 566|
duro. G. 3: 515 | 4 : 114 | Æ. 5 : 403, 437 | 6 : 148 | 8 : 315, 371 | 9: 543 | 11: 893 | 12 : 410|
duros. G. 2 : 170, 355 | Æ. 5: 478 | 6: 437 | 7: 504| 8 : 291 | 11 : 318, 890|
durum. G. 1 : 63, 261 | 3: 4 | 4 : 102, 246 | Æ. 6: 688 | 8 : 380 | 9 : 603 | 10: 317|
durus. G. 2 : 412 | 3: 259 | 4 : 512 | Æ. 6 : 442|
dux. E. 8 : 38 | Æ. 1 : 368 | 4: 124, 165 | 6 : 348, 562 | 9 : 28|
duxêre. G. 2: 148 | 3 : 125 | Æ. 5 : 568|
duxerit. E. 6 : 605|
duxi. AE. 8 : 165|
duxiſſe. AE. 10 : 192|
duxiſti. AE. 10 : 669|
duxit. AE. 6 : 565, 888 | 8: 367 | 11 : 860|
Dymas. Æ. 2 : 340, 394, 428|

E.

E. E. 7: 13 | G. 2 : 31 | 3: 168 | 4 : 429, 434| AE. 1 : 38, 46 | 2: 718 | 3 : 377, 519, 590, 602, 675| 4 : 586 | 5 : 75, 270, 644| 7 : 54, 511, 700 | 8 : 112, 415, 610 | 9: 168, 217, 801 | 10: 221 | 11 : 877| 12 : 681 | Eque Chao. G. 4 : 347|
ea. G. 2:239 | 3: 289, 510 | Æ. 1: 533, 589 | 2: 17, 123, 171, 194, 323, 465, 692 | 3: 90, 100, 393, 505, 655, 660 | 4 : 379 | 5 : 798 | 6: 100, 153, 190, 711, 822| 7: 4, 63, 117 | 8: 46, 86, 337, 520 | 9: 1, 757 | 10: 828 | 11: 256 | 12: 154, 216, 383, 420, 505, 650|
eadem. E. 2 : 35 | 5 : 87 | G. 2 : 89, 165 | 4 : 36, 234| AE. 1 : 244 | 3 : 95 | 4: 77, 298, 678 | 5: 812| 6 : 647, 655 | 8 : 146, 382 | 9 : 302 | 10 : 487, 508, 607, 741 | 11 : 96, 132 | 12 : 197|
eam. G. 4 : 334|
eamus. E. 9 : 64|
eandem. AE. 4 : 125, 165|
eaſdem. G. 4 : 185 | AE. 7: 69|
eat. G. 1 : 345|
ebenum. G. 2 : 117|
ebori. AE. 1 : 596|
eboris. AE. 11 : 333|
ebuli. E. 10 : 27|
ebur. G. 1 : 57, 480 | 2: 193| AE. 10 : 137 | 12 : 68|
eburna. AE. 6 : 898 | 9 305|
eburno. G. 3: 7 | AE. 6: 647|
eburnum. AE. 11 : 11|
ebuſo. AE. 12 : 299|
ecce. E. 2 : 46 | 3 : 50 | 5: 66 | 9: 47 | G. 1 : 108, 407 | 3 : 515 | AE: 2 : 57, 203, 270, 318, 403, 526, 672, 673 | 3: 219, 477, 687 | 4 : 152, 576 | 5: 167, 324, 793, 854 | 6: 46, 255, 337, 656 | 7 : 286, 706 | 8 : 81, 228 | 9: 417 | 10: 133, 322, 377, 570 | 11 : 226, 448, 547| 12 : 319, 650, 672|
echionium. AE. 12 : 515|
ecquæ. AE. 3 : 341|
ecquid. AE. 3 : 342|
ecquis. E. 10 : 28 | AE. 9: 51|
edat. AE. 12 : 801|
edax. AE. 2 : 758|
edebat. G. 3 : 566 | AE. 10: 602|
edendi. AE. 7 : 113 | 8 : 184| 9 : 63|
edera. E. 7 : 25, 38|
ederæ. G. 2 : 258|
ederam. E. 8 : 13|
ederas. E. 4 : 19 | G. 4: 124|
edice. AE. 11 : 463|
edicit. AE. 10 : 258|

edico. G. 3 : 295 | AE. 3 : 235 |
ediderat. AE. 5 : 693 |
ediderit. AE. 9 : 527, 785 |
edidit. AE. 5 : 799 | 7 : 194, 660 | 8 : 137 |
ediſcere. E. 6 : 84 |
ediſſere. AE. 2 : 149 |
editus. G. 2 : 188 |
edoceat. AE. 8 : 13 |
edocet. AE. 5 : 748 | 10 : 152 |
edoni. AE. 12 : 365 |
educat. AE. 10 : 518 |
educere. AE. 2 : 186 | 6 : 178 | 8 : 413 | 11 : 20 |
educet. AE. 6 : 765, 779 |
educta. AE. 6 : 630 |
eductam. AE. 2 : 461 |
eductum. AE. 7 : 763 | 9 : 584 |
educunt. G. 4 : 163 | AE. 1 : 436 |
edunt. E. 8 : 45 | G. 4 : 199 |
eduramque. G. 4 : 145 |
eduxit. AE. 9 : 673 | 10 : 744 |
effabilis. AE. 3 : 621 |
effare. AE. 6 : 560 |
effari. AE. 4 : 76 |
effata. AE. 4 : 30, 456, 499 | 5 : 653 | 6 : 262 | 7 : 456 | 12 : 601, 885 |
effatur. AE. 9 : 295, 737 | 10 : 523 |
effatus. G. 4 : 450 | AE. 3 : 463 | 6 : 197, 547 | 7 : 274 | 8 : 443 | 9 : 22, 641 | 10 : 256, 298, 877 | 11 : 741 | 12 : 896 |
effecta. AE. 11 : 14 |
effer. E. 8 : 64 |
effera. AE. 4 : 642 | 7 : 787 | 8 : 6, 205, 484 | 10 : 898 |
efferre. AE. 2 : 657 |
efferri. AE. 5 : 359 |
effert. G. 3 : 553 | AE. 2 : 297 | 5 : 368 |
effervere. G. 1 : 471 | 4 : 556 |
efficiam. E. 3 : 51 |
efficit. AE. 1 : 164 |
effigiem. E. 8 : 75 | AE. 2 : 167, 184 | 3 : 497 | 4 : 508 |
effigies. AE. 3 : 184 | 7 : 177, 443 |
effingere. AE. 6 : 32 |
effingit. AE. 10 : 640 |
efflagitat. AE. 12 : 759 |
efflant. AE. 12 : 115 |
efflantem. AE. 7 : 786 |
effodere. AE. 1 : 447 |
effodiunt. AE. 1 : 431 |
effœta. AE. 7 : 440, 452 | 8 : 508 |
effœtæ, AE. 5 : 396 |
effœtos. G. 1 : 81 |
effœtus. G. 2 : 417 |
effoſſi. AE. 3 : 663 |
effoſſis. G. 1 : 497 | 4 : 42 |
effractoque. AE. 5 : 480 |
effrena. G. 3 : 382 |
effudère. G. 1 : 512 | AE. 7 : 780 |
effudit. G. 3 : 92 | AE. 3 : 312 | 5 : 446, 481 | 7 : 292 | 8 : 70 | 10 : 465 | 12 : 380 |
effuge. AE. 3 : 398 | 11 : 825 |
effugia. AE. 2 : 140 |
effugies. E. 3 : 49 | AE. 9 : 748 |
effugimus. AE. 3 : 272 |
effugiſſe. AE. 3 : 653 |
effugit. AE. 2 : 793 | 5 : 151 | 6 : 701 | 7 : 437 |
effugiunt. AE. 2 : 226 | 11 : 881 |
effulgens. AE. 2 : 616 |
effulgent. AE. 5 : 133 |
effulgere. AE. 8 : 677 |
effulſit. AE. 9 : 110 |
effulſum. AE. 8 : 368 |
effultus. AE. 7 : 94 |
effulxit. AE. 9 : 731 |
effundat. AE. 9 : 68 | 12 : 204 |
effunde. Æ. 11 : 485 |
effundens. Æ. 6 : 241 |
effundere. Æ. 1 : 102 | 2 : 271 | 5 : 723 | 9 : 509 |
effundit. Æ. 5 : 780, 818 | 7 : 522 | 12 : 499, 532 |
effundunt. Æ. 10 : 574 |
effuſa. Æ. 4 : 509 | 6 : 305 | 7 : 222, 812 | 10 : 803 |
effuſæ. G. 4 : 337 | Æ. 6 : 686 | 12 : 131 |
effuſi. G. 3 : 104 | Æ. 2 : 651 | 5 : 145, 317 |
effuſis. Æ. 5 : 693 :
effuſo. G. 4 : 288 | Æ. 7 : 788 |
effuſos. G. 2 : 352 |
effuſum. Æ. 10 : 893 |
effuſus. G. 4 : 312, 492 | Æ. 6 : 339 |
egelido. Æ. 8 : 610 |
egenis. Æ. 6 : 91 | 8 : 365 | 10 : 367 |
egenos. Æ. 1 : 603 |
egens. Æ. 1 : 388 |
egent. G. 2 : 28 |
egentem. Æ. 4 : 373 | 8 : 299 | 11 : 343 |
egentes. Æ. 5 : 753 | 7 : 197 |
egere. E. 5 : 24 | Æ. 6 : 463 | 7 : 240 | 8 : 118, 133, 335 | 11 : 629 |
egeret. Æ. 9 : 88 |
Egeriæ. Æ. 7 : 763, 775 |
egerimus. Æ. 6 : 514 |
egerit. G. 3 : 120 |
egeſtas. G. 1 : 146 | 3 : 319 | Æ. 6 : 276 |
eget. Æ. 2 : 522 |
egiſſe. Æ. 3 : 695 |
egit. G. 2 : 392 | 4 : 51 : Æ. 9 : 587, 761 | 10 : 73 | 11 : 579 |
ego. E. 1 : 21, 76 | 2 : 26, 51 | 3 : 17, 29, 75 | 5 : 2, 43 | 6 : 6 | 7 : 7, 14, 41 | 8 : 38, 92, 97, 102 | 9 : 34, 51, 65 | G. 1 : 316 | 2 : 42, 101 | 3 : 10, 17 | 4 : 401 | Æ. 1 : 1, 50, 139, 282, 684 | 2 : 101, 785 | 3 : 45, 252, 492 | 4 : 120, 314, 333, 337, 419, 425, 536, 702 | 5 : 51, 236, 414, 672, 808, 846 | 6 : 72, 110, 692 | 7 : 308, 452, 559 | 8 : 57, 62, 475, 496, 533, 568 | 9 : 88, 257, 287, 323, 481 | 10 : 93, 185, 442, 449, 630, 851 | 11 : 160, 169, 364, 441, 583 | 12 : 56, 159, 189, 316, 882 |
egomet. Æ. 3 : 623 | 5 : 650 | 6 : 505 |
egredere. Æ. 8 : 122 |
egregia. Æ. 5 : 297 | 6 : 523 | 11 : 432 |
egregiam. Æ. 1 : 449 | 4 : 93 | 7 : 258 |
egregias. G. 2 : 155 | Æ. 11 : 24 |
egregiis. Æ. 9 : 581 |
egregio. Æ. 4 : 150 | 11 : 355 |
egregium. Æ. 5 : 361 | 6 : 862 | 7 : 213, 473, 556 | 10 : 778 | 11 : 705 | 12 : 275 |
egregius. Æ. 6 : 770 | 11 : 417 |
egreſſi. Æ. 1 : 176 | 3 : 79 | 9 : 314 |
egreſſis. Æ. 2 : 713 | 10 : 283 |
egreſſus. Æ. 1 : 2 |
eheu. E. 2 : 58 | 3 : 100 |
eia. Æ. 4 : 569 | 9 : 38 |
ejecto. Æ. 10 : 894 |
ejectum. Æ. 4 : 373 | 8 : 646 |
ejectus. Æ. 1 : 582 |
elabitur. G. 1 : 244 | Æ. 5 : 151 |
elapſa. Æ. 9 : 632 |
elapſi. Æ. 9 : 545 |
elapſus. G. 2 : 305 | Æ. 1 :

246 | 2 : 318, 526 | 5: 326, 445 | 8 : 492 |
elata. Æ. 6 : 23|
elatam. Æ. 10: 415|
elate. Æ. 11 : 715 |
elati. G. 3 : 108 |
elatis. Æ. 12 : 115 |
electra. Æ. 8 : 53|
Electra. Æ. 8 : 135|
Electram. Æ. 8 : 139|
electro. G. 3: 522 | Æ. 8: 402, 624|
Elei. G. 3 : 202 |
Eleuſinæ. G. 1 : 163|
elephanto. G. 3: 26 | Æ. 3: 464 | 6 : 895|
Eliadum. G. 1 : 59|
elicit. G. 1 : 109 |
Elidis. Æ. 3 : 694 | 6 : 588|
eligit. Æ. 7 : 274 |
eligitur. G. 4 : 296|
Eliſæ. Æ. 4 : 335, 610 | 5: 3 |
Eliſam. Æ. 3 : 567 |
eliſerit. Æ. 8 : 289|
Eliſos. Æ. 8 : 261|
eloquar. Æ. 3: 39|
eloquio. Æ. 11 . 383 |
elucent. G. 4 : 98|
eluctabitur. G. 2 : 244|
eludit. Æ. 11: 695|
eluitur. Æ. 6 : 742|
eluſit. G. 1 : 226 |
eluſus. Æ. 12 : 755|
Elyſios. G. 1 : 38 |
Elyſium. Æ. 5: 735 | 6: 542, 744|
emat. Æ. 1: 31|
Emathiæ. G. 4 : 390|
Emathiam. Æ. 1 : 492|
Emathiona. Æ. 9 : 571|
emenſæ. Æ. 5: 628|
emenſi. Æ. 7 : 160 | 11: 244|
emenſo. G. 1 : 450 |
emenſus. Æ. 10 : 772|
emi. Æ. 9: 206|
emicat. Æ. 5 : 319, 337 | 6 : 5 | 9 : 736 | 11 : 496 | 12 : 327, 728 |
emicuit. Æ. 2 : 175|
eminet. Æ. 10 : 227 |
eminus. Æ. 10 : 346, 645, 776, 801 | 11 : 674 | 12 : 342, 711, 921 |
emiſſa. G. 3 : 551 | 4 : 22 | Æ. 11 : 676 |
emiſſam. Æ. 1 : 128|
emiſſum. G. 4: 58|
emittit. Æ. 6: 898 | 9 : 52 | 10 : 474|
emota. Æ. 2: 610|
emotæ. Æ. 6: 382|
emoti. Æ. 2 : 493|
emovet. Æ. 6: 524|
emptum. Æ. 10 : 503|
emuniit. Æ. 8 : 227|
en. E. 1 : 12, 68, 72 | 5 : 65 | 6 : 70 | 8 : 79 | G. 3 : 42 | 4 : 326, 495 | Æ. 1 : 465 | 3 : 155 | 4 : 534, 597 | 5 : 639, 672 | 6 : 346, 781 | 7: 452, 545 | 8 : 612 | 9 : 7, 52, 600 | 12 : 231, 359|
enarrabile. Æ. 8: 625|
enavit. Æ. 6 : 16 |
Enceladi. Æ. 3: 578|
Enceladoque. Æ. 4 : 179|
enim. E. 1 : 32 | 2 : 68 | G. 1 : 77 | 2 : 104, 349, 509 | 3 : 70, 215 | 4 : 207, 407 | Æ. 1 : 202, 265, 647 | 2 : 100, 164, 176 | 4 : 20, 170 | 5 : 396, 850 | 6 : 28, 52, 317, 368 | 7 : 195, 503, 533, 581, 645 | 8 : 84, 251 | 9 : 340, 354, 529, 617, 696, 704, 748| 10 : 217, 724, 865 | 11 : 537, 684 | 12 : 74, 744, 764, 798|
Enipeus. G. 4 : 368|
enitet. Æ. 4 : 150|
eniti. G. 2 : 360|
enituit. G. 2 : 211 |
enixa. Æ. 3 : 391 | 7 : 320 | 8 : 44 |
enixæ. Æ. 3 : 327 |
enodes. G. 2 : 78 |
enſe. Æ. 6: 251 | 7 : 640 | 9: 324, 423, 548 | 10 : 414, 545 | 11 : 711 | 12 : 175, 306, 382, 389, 458, 508|
enſem. G. 1 : 508 | Æ. 2 : 393, 553 | 4 : 507, 579, 646, 664 | 5 : 367, 471 | 6 : 524 | 8 : 459, 621 | 9 : 303, 347, 441, 749 | 10 : 387, 475, 536, 577, 682, 786, 815, 907 | 11 : 11, 489 | 12 : 90, 729, 785, 798|
enſes. G. 2: 540 | Æ. 2: 155 | 3: 237 | 7 : 636, 732 | 10: 568| 11 : 194|
enſis. Æ. 2: 600 | 4 : 262 | 7 : 743 | 9: 431 | 10 : 394| 12 : 731|
enſibus. Æ. 7 : 526 | 12: 288, 713|
Entelle. Æ. 5 : 389 |
Entello. Æ. 5: 472|
Entellum. Æ. 5 : 387, 462 |
Entellus. Æ. 5 : 437, 443, 446 |
enumerare. Æ. 4 : 334 | 6 : 717 |
eo. Æ. 4 : 479 | 8: 705 | 10: 101|
Eoæ. G. 1 : 221|
Eoas. G. 2 : 115 | Æ. 1 : 493|
eodem. E. 8 : 8 | G. 1 : 483 | 2 : 182 Æ. 1 : 578 | 4 : 556 | 5 : 437 | 9 : 689 | 10: 596 | 12 : 847|
Eois. Æ. 2: 417 | 6 : 831|
Eoo. Æ. 3 : 533, 588 | 11: 4|
Eos. G. 3 : 252 | Æ. 1 : 417|
Eous. G. 1 : 288|
Epeus. Æ. 2 : 264 |
Ephyre. G. 4 : 343|
Ephyreiaque. G. 2 : 464|
Epidaurus. G. 3 : 44|
Epiri. Æ. 3 : 292 |
Epiro. Æ. 3 : 503 |
Epiros. G. 1 : 591 |
Epirum. G. 3 : 121|
Epitidem. Æ. 5 : 547|
Epitides. Æ. 5 : 570 |
epulæ. G. 3 : 527 | Æ. 6 : 604|
epulamur. Æ. 3: 224|
epulandum. Æ. 4 : 602|
epulas. Æ. 4: 484 | 7: 146| 8 : 283|
epulata. G. 2 : 537 | Æ. 4 : 207 | 5 : 762 |
epulis. G. 4 : 378 | Æ. 1 : 83, 220, 727 | 5 : 63 | 6: 599 | 7: 110, 175 |
epulonem. Æ. 12 : 459|
equæ. Æ. 11 : 571|
equarum. G. 1 : 59 | 3 : 266 | Æ. 11 : 494 |
eques. Æ. 6 : 858 | 10 : 239 |
equeſtres. Æ. 5: 667|
equi. G. 3 : 91, 182 | Æ. 1 : 448, 757 | 2 : 32, 150 | 3: 540 | 4 : 515 | 5 : 105 | 6 : 653, 881 | 7 : 779 | 8 : 550| 9: 152 | 10 : 750, 891 | 11 : 635 | 12: 115, 364|
equicolus. Æ. 9 : 684 |
equidem. E. 1 : 11 | 9 : 7 | G. 1: 193, 415 | 4 : 116, 147| Æ. 1 : 580, 623 | 2 : 77, 704 | 3 : 315 | 4 : 12, 45, 330, 382| 5 : 26, 56, 399 | 6 : 990, 716, 722 | 7 : 205, 311, 369 | 8 : 129, 471 | 9: 207 | 10 : 29, 793 | 11: 111, 302, 348 | 12 : 818, 931|
equina. G. 3: 92|
equino. G. 3 : 72, 463 |
equis. E. 8 : 27 | G. 1 : 250, 514 | 2 : 322 | 3: 8, 358 | Æ. 1 : 480 | 2 : 418 | 5 : 554, 574, 578, 739 | 6 : 587 | 7 : 163, 285, 625, 767 | 9 : 124, 331 | 10 : 21, 354 | 11: 190, 501, 871| 12 : 352, 478|
equitatus. Æ. 8 : 585|
equitavit. Æ. 10: 885|
equitem. G. 3 : 116 | Æ. 10 :

893 | 11: 517 |
equites. Æ. 4: 132 | 8: 518, 555 | 9: 367, 379 | 11: 464, 504 | 12: 408 |
equitum. Æ. 5: 560 | 7: 804 | 9: 48 | 11: 433, 512, 598 |
equo. Æ. 2: 48 | 4: 157 | 5: 571, 668 | 7: 166 | 9: 58, 269 | 10: 181 | 11: 499, 637, 671, 678, 706, 730, 743 | 12: 291, 295, 345, 465, 509, 651 |
equorum. G. 3: 44, 211, 259, 389 | Æ. 3: 704 | 5: 549 | 6: 591 | 10: 592 | 11: 607, 911 | 12: 373, 684, 534, 616 |
equos. G. 3: 50, 114 | Æ. 1: 160, 320, 476, 572 | 3: 470, 537 | 5: 817 | 6: 655 | 7: 274, 639, 656, 724, 782 | 8: 3, 607 | 9: 353, 394, 606, 674, 777 | 10: 367, 571, 577, 581 | 11: 80, 610, 619, 914 | 12: 82, 288, 326, 333, 337, 351, 495, 624, 736 |
equum. G. 1: 13 | Æ. 2: 401 | 5: 310 | 10: 858 | 11: 710, 719, 741, 770 |
equûm. G. 2: 542 | Æ. 7: 189, 651, 691 | 9: 26, 523 | 12: 128, 550 |
equus. G. 2: 145 | 3: 499 | Æ. 2: 113, 260, 329 | 5: 566 | 6: 515 | 9: 50 | 11: 89, 493 |
eram. E. 8: 38 | Æ. 2: 323, 567 | 3: 90 | 8: 561 | 11: 154 |
erant. G. 4: 128 | Æ. 3: 585 | 10: 327 | 12: 546 |
erat. E. 1: 33 | 5: 89 | 7: 16 | G. 1: 129 | 2: 133, 338 | 3: 482, 511, 559 | Æ. 1: 37, 172, 227, 347, 366, 507, 548, 589 | 2: 268, 274, 453, 664, 692 | 3: 147, 173, 655 | 4: 262 | 5: 289 | 6: 32, 45, 190, 208, 372, 596 | 7: 59, 174, 246, 483, 601 | 8: 26, 198, 316, 427, 520, 566, 676 | 9: 176, 182, 530, 593 | 10: 859 | 11: 166 | 12: 28, 135, 226, 259, 650 |
Erato. Æ. 7: 37 |
Erebi. G. 4: 471 | Æ. 4: 26 | 6: 404 |
Erebo. Æ. 6: 247 | 7: 140 |
Erebumque. Æ. 4: 510 |
erepta. Æ. 1: 651 | 2: 738, 764 | 7: 51, 186 | 11: 679 | 12: 141 |
ereptæ. Æ. 2: 413 | 3: 330 |
erepte. Æ. 3: 476, 711 |
erepto. Æ. 10: 878 |
ereptum. Æ. 5: 342 | 12: 799 |
ereptus. Æ. 1: 600 |
ereti manus. Æ. 7: 711 |
ergo, *conjunctio*. E. 1: 47, 60 | 3: 28 | 5: 58 | G. 1: 63, 489 | 2: 293, 393 | 3: 100, 229, 318, 534 | 4: 77, 139, 206 | Æ. 1: 667 | 2: 26, 547, 707 | 3: 62, 114, 132, 250, 278 | 4: 102, 474, 503, 700 | 5: 58, 380, 618 | 6: 145, 175, 456, 739 | 7: 467 | 8: 90, 168, 247, 382, 494 | 9: 44, 107, 130, 578, 661, 806 | 11: 729, 799 | 12: 742 |
ergo *adverb*. Æ. 6: 670 |
Ericaten. Æ. 10: 749 |
Erichthonius. G. 3: 113 |
Eridani. Æ. 6: 659 |
Eridanus. G. 1: 482 | 4: 372 |
erige. Æ. 4: 495 |
erigit. E. 6: 64 | Æ. 3: 423, 576 | 5: 488 | 7: 530 |
erigitur. Æ. 8: 25, 417 | 9: 240 |
Erigonem. G. 1: 33 |
Erimantha. Æ. 9: 702 |
erimus. Æ. 7: 231 |
Erinnys. Æ. 2: 337, 573 | 7: 447, 570 |
eripe. G. 4: 107 | Æ. 2: 289, 619 | 5: 690 | 6: 260, 365 | 10: 624 | 12: 157 |
eripere. Æ. 9: 400 | 12: 388 |
Eriphylen. Æ. 6: 445 |
eripiam. Æ. 2: 606 | 9: 101 |
eripiare. Æ. 12: 948 |
eripiat. Æ. 7: 388 | 12: 917 |
eripiens. Æ. 8: 254 |
eripit. Æ. 4: 579 | 10: 788, 896 |
eripite. Æ. 3: 560 |
eripiunt. Æ. 1: 92 | 12: 215 |
eripui. Æ. 2: 134 | 5: 810 | 6: 111 | 12: 31 |
eripuit. Æ. 2: 736 | 5: 464 | 6: 342 | 7: 119 | 9: 129 | 12: 539 |
eris. E. 3: 104 | 5: 49 | G. 1: 36 | Æ. 2: 149 | 6: 883 | 10: 864 |
erit. E. 1: 7 | 2: 53 | 3: 52, 97 | 4: 34, 54 | 5: 70 | 6: 26 | 8: 7 | 10: 28, 70 | G. 1: 68, 431, 459 | 2: 234 | 3: 16, 306 | 4: 91, 413 | Æ. 2: 710 | 3: 393, 602 | 4: 98, 115, 127 | 5: 308, 710, 814 | 7: 266 | 8: 46, 272 | 9: 51, 297 | 10: 503 | 11: 390, 428, 518, 847 | 12: 52, 793, 835, 883 |
errabant. Æ. 1: 36 |
errabat. Æ. 7: 492 |
errabunda. E. 6: 59 |
erramus. Æ. 1: 337 | 3: 200 |
errando. G. 4: 203 |
errans. G. 4: 11 | Æ. 4: 211 |
errant. E. 2: 21 | G. 3: 139 | Æ. 2: 599 | 3: 644 | 6: 329 |
errantem. E. 6: 64 | Æ. 1: 326, 746, 760 | 3: 76 | 7: 493 |
errantes. E. 4: 19 | Æ. 1: 189 | 6: 68 |
erranti. Æ. 2: 570 | 7: 498 |
errantibus. Æ. 4: 691 |
errare. E. 1: 9 | G. 1: 453 | Æ. 5: 867 | 7: 557 |
erras. E. 6: 52 |
errat. G. 2: 283 | 3: 14 | Æ. 1: 582 | 4: 684 | 7: 353 | 9: 393 |
errata. Æ. 3: 690 |
erratur. G. 3: 249 |
erravêre. Æ. 11: 135 |
erravit. Æ. 2: 739 |
errent. Æ. 6: 40 |
erret. G. 1: 337 |
error. E. 8: 41 | Æ. 2: 48 | 5: 591 | 6: 27 | 10: 392 |
errore. Æ. 2: 412 | 3: 181 | 7: 199 | 10: 110 |
errorem. G. 3: 513 |
errores. Æ. 1: 759 |
erroribus. Æ. 6: 532 |
eruam. Æ. 12: 569 |
erubuit. E. 6: 2 | Æ. 2: 542 |
eructans. Æ. 3: 576, 632 |
eructat. Æ. 6: 297 |
erudiit. Æ. 9: 203 |
erue. G. 4: 329 |
eruere. Æ. 2: 628 | 4: 443 |
eruerent. G. 1: 320 |
eruerint. Æ. 2: 5 |
eruet. Æ. 6: 838 |

eruit. G. 2: 210 | Æ. 2: 612 |
erumpent. G. 1 : 446 |
erumpere. Æ. 1 : 584 |
erumpit. G. 4 : 368 |
erumpunt. Æ. 10 : 604 | 11: 608 |
erunt. E. 4 : 35 | 5 : 74 | 6: 6 | G. 3: 69 | Æ. 6: 776. 852 |
erupere. G. 4 : 313 |
eruta. Æ. 5 : 449 |
Eryci. Æ. 5 : 772 |
Erycino. Æ. 5: 759 | 10: 36 |
Erycis. Æ. 1: 574 | 5 : 24, 419, 630 |
Erymanthi. Æ. 6 : 802 |
Erymantho. Æ. 5: 448 |
Eryx. Æ. 5 : 392, 402, 412, 483 | 12 : 701 |
es. E. 2: 56 | 7 : 34 | Æ. 1 : 391 | 2 : 148 | 4: 547, 577 | 6: 388, 845 | 8: 122 | 10 : 736 | 12 : 830 |
escam. G. 4: 17 |
escas. Æ. 12 : 475 |
esse. E. 10 : 75 | G. 1 : 122 | 4 : 220, 226 | Æ. 1 : 21, 737 | 4 : 12, 111 | 5 : 96, 553, 572, 757 | 6 : 870 | 9 : 102, 155 | 10 : 221, 235, 512, 613, 759 | 11 : 48, 313, 364 |
esseda. G. 3 : 204 |
essent. Æ. 6 : 394 |
esses. E. 2 : 16 | 3: 15 |
esset. E. 10 : 37 | G. 1: 151, 194 | Æ. 2: 248 | 7 : 653, 777 | 11 : 174 |
est. E. 2 : 36, 70 | 3: 33, 45, 48, 54, 72, 76 | 4 : 63 | 5: 4, 32 | 6 : 1, 11, 24, 50, 75 | 7 : 34, 43, 70 | 8 : 2, 15, 33, 107 | 9: 23, 38, 59 | 10 : 23, 52 | G. 1 : 25, 83 | 2: 9, 61, 104, 117, 182, 222, 227, 254, 257, 319, 371, 397, 534, 537 | 3 : 7, 98, 112, 146, 182, 211, 266, 319, 391, 425, 452. 478, 546 | 4 : 212, 236, 254, 271, 323, 374, 387, 394, 402, 418, 437, 447 | Æ. 1 : 68, 81, 152, 163, 310, 345, 390, 410, 577, 605, 608, 618 | 2: 21, 46, 49, 103, 142, 536, 584, 646, 701, 713, 740 | 3: 108, 154, 163, 313, 320, 341, 433, 463, 478, 493, 543, 551, 578, 604, 629, 653, 686, 694 | 4: 95, 237, 287, 350, 379, 481, 557, 613, 691 | 5: 83, 100, 124, 178, 571, 638, 647, 679, 710, 714, 727, 731, 786, 800 | 6: 14, 63, 129, 133, 173, 189, 194, 264, 271, 321, 346, 390, 398, 455, 459, 466, 476, 487, 509, 514, 538, 611, 719, 730, 737, 791, 865 | 7 : 4, 51, 95, 122, 205, 211, 235, 263, 268, 357, 439, 552, 559, 563, 731, 784 | 8 : 71, 86, 138. 169, 251, 352, 400, 597, 600. 611 | 9 : 5, 17, 29, 131, 135, 140, 149, 175. 187, 195, 205, 260, 285, 321, 356, 375, 493, 508, 579, 752, 796 | 10 : 44, 51, 74, 84, 106, 240. 373, 450, 456, 468, 493, 526, 641, 710, 714, 732, 777, 792, 828, 903 | 11: 16, 23, 147, 288, 313, 316, 369, 432, 443, 502, 509, 522, 683 | 12 : 11, 20, 138, 147, 238, 319. 322, 407, 432, 646, 669, 678. 735, 755, 803, 835, 879, 889, 937 |
est, i. edit. Æ. 4 : 66 | 5: 683 |
este. Æ. 6: 194, 258 | 12: 647 |
estis. Æ. 9 : 376 |
esto. E. 7 : 36 | Æ. 4: 237 | 7: 313 | 10 : 280 | 12 : 179, 565 |
esto, *adverbium concedentis.* Æ. 4 : 35 | 10 : 67 | 12: 821 |
et. E. 1 : 3. *Quoniam quidem hujus particulæ usus frequentior est, quàm ut ejus loca universa demonstrentur: ideo ab Erythræo, & Basso omissus est ejus numerus.*
Ethemon. Æ. 10 : 126 |
etiam. E. 1 : 13 | 2 : 8, 41 | 3 : 94 | 4 : 35, 58 | 5 : 27 | 10 : 13 | G. 1: 84. 268, 322, 365, 450, 464 | 2: 18, 67, 371. 397, 413, 536, 539 | 3: 55, 132, 189, 409, 563 | 4: 2, 42, 144, 203, 271, 326, 467 | Æ. 1 : 29, 465 | 2 : 80, 246, 292, 367, 420 | 3 : 247 | 4: 98, 305, 356, 422, 680 | 5: 793 | 6 : 485 | 7: 116, 496, 548, 778 | 8: 667, 697 | 9: 742 | 10: 39. 198, 390, 471, 478, 11 : 271, 352, 373, 653, 857 | 12: 593 |
etiamnunc E. 2: 41 |
Etruria. Æ. 8: 494 | 12: 232 |
Etrusca. Æ. 10 : 180 |
Etruscam. Æ. 9: 521 |
Etrusci. Æ. 9 : 150 | 10: 429 | 11 : 598 |
Etruscis. Æ. 8 : 480 | 10: 148 |
Etrusco. Æ. 10 : 238 |
evadere. Æ. 5 : 689 | 6 : 128 | 9 : 560 | 10 : 55, 316 | 11: 702 |
evadit. Æ. 6: 425 | 11: 905 |
Evadnemque. Æ. 6 : 447 |
evado. Æ. 2 : 458 |
evaluit. Æ. 7 : 757 |
Evander. Æ. 10 : 515 |
Evandre. Æ. 11 : 55 |
Evandri. Æ. 8 : 360 | 9 : 9 | 10 : 370, 420 | 11 : 26, 140, 394, 835 | 12 : 184, 351 |
Evandrius. Æ. 10 : 394 |
Evandro. Æ. 10 : 148, 492, 780 | 11 : 31, 45 |
Evandrum. Æ. 8 : 52, 119, 455 | 11 : 140, 148 |
Evandrus. Æ. 8: 100, 185, 545, 548 |
evantem. Æ. 10: 702 |
evantes. Æ. 6 : 517 |
evanuit. Æ. 9 : 658 |
evaserat. G. 4: 485 | Æ. 4 : 685 | 9 : 386 |
evaserit. Æ. 9 : 99 |
evasisse. Æ. 2 : 731 | 3: 282 |
evasit. Æ. 12 : 907 |
Euboicæ. Æ. 6 : 42 | 11: 260 |
Euboicis. Æ. 6 : 2 |
Euboico. Æ. 9 : 710 |
eveniunt. Æ. 2 : 778 |
eventum. Æ. 8: 16 |
eventus. G. 4 : 397 | Æ. 6 : 158 | 10 : 160 |
everberat. Æ. 12 : 866 |
eversa. Æ. 2 : 571, 746 |
eversæ. Æ. 10 : 45 |
everso. G. 1 : 500 |
eversor. Æ. 12 : 545 |
evertere. G. 1 : 256 | Æ. 3: 1 | 9 : 532 |
evertit. G. 2 : 208 | Æ. 1: 47 | 2: 603 |
evertunt. Æ. 11 : 136 |
evexit. Æ. 6: 130 |
evicit. Æ. 2 : 497 |
evicta. Æ. 2 : 630 | 4: 474, 558 |
evincta. E. 7: 32 |
evincti. Æ. 5 : 269 | 8: 286 |
evinctis. Æ. 5 : 364 |
evinctus. Æ. 5 : 494. 774 |
eviscerat. Æ. 11 : 723 |
eum. G. 4: 87, 430 | Æ.

4 : 479 | 5 : 239 | 7 : 757 | 8 : 33 , 577 | 10 : 874 | 11: 13 |
Eumedes. Æ. 12 : 346 |
Eumelus. Æ. 5 : 665 |
Eumenides. G. 1 : 278 | 4: 483 |
Eumenidum. Æ. 4 : 469 | 6 : 250 , 280 , 375 |
Eumenium. Æ. 11 : 666 |
eundem. Æ. 4 : 321 |
eundi. Æ. 4 : 554 |
eundo. Æ. 4 : 175 |
eunt. Æ. 7 : 592 |
euntem. Æ. 5: 241 | 6: 392 , 476 , 864 | 7 : 813 | 11 : 46 | 12 : 73 , 903 |
euntes. Æ. 2 : 111 | 3: 130 | 5 : 554 , 777 | 9 : 243 , 308 |
eunti. Æ. 5: 607 , 649 |
euntibus. Æ. 7 : 676 |
euntis. Æ. 8: 558 | 10: 640 |
evocat. Æ. 4 : 242 |
evoe. Æ. 7 : 389 |
evolat. Æ. 7: 387 | 9 : 477 |
evolvêre. Æ. 5: 807 |
evolviſſe. G. 4 : 509 |
evolvite. Æ. 9: 528 |
evomit. Æ. 8 : 253 |
Euphratem. G. 4 : 561 |
Euphrates. G. 1 : 509 | Æ. 8: 726 |
Eure. G. 3: 277 | Æ. 1 : 144 |
Euri. G. 1: 371 | 2 : 339 , 441 |
Euris. G. 4: 192 |
Euro. G. 3: 382 | Æ. 1 : 387 | 8: 223 | 12: 733 |
Europa. Æ. 1 : 389 |
Europæ. Æ. 7 : 224 |
Europam. Æ. 10 : 91 |
Euros. G. 1: 454 |
Eurotæ. Æ. 1: 502 |
Eurotas. E. 6: 83 |
Eurum. Æ. 1: 135 |
Eurus. G. 2 : 107 | 4: 29 | Æ. 1 : 89 , 114 |
Euryale. Æ. 9 : 185 , 320, 390, 481 |
Euryali. Æ. 5 : 334 | 9: 342, 467, 475 |
Euryalum. Æ. 5 : 323 , 343 | 9 : 373 , 384 , 396 , 424 |
Euryalus. Æ. 5 : 294 , 322, 337 | 9 : 179, 231 , 281 , 359 |
Eurydice. G. 4: 486 |
Eurydicen. G. 4: 490, 519, 525 |
Eurypilum. Æ. 2: 114 |
Euryſthea. G. 3: 4 |
Euryſtheo. Æ. 8: 292 |
Eurytion. Æ. 5 : 495 , 514, 541 | 10: 499 |
ex. E. 3: 70 | 6 : 19 | 7 : 70 | 10 : 35 | G. 1 : 324 , 361 , 393 | 2 : 69 , 205, 218, 300, 389 | 3: 26, 32, 65 , 341 | 4: 499, 507 | Æ. 1 : 93 , 175, 382 , 460 , 627 | 2 : 163, 169, 410, 625, 648, 659, 716 , 727 | 3: 149 209, 232 , 373 , 494 , 613 | 4 : 138 , 263 , 278 , 389 , 401, 410 , 592 , 625 | 5 : 44, 47 , 115 , 129 , 266 , 305, 378 , 421 , 632 , 773 | 6: 98, 111 , 300 , 407 , 519 | 7 : 19 , 29 , 70 , 95 , 139, 177, 228, 244, 269 , 288, 574 , 652 703 | 8 : 36 , 47, 186 , 268, 395 , 455 , 621, 701 | 9: 64, 307, 658, 755 | 10: 341 , 362, 593 | 11: 10, 60 , 239 , 261 , 275 , 533, 575 , 652, 757, 764 , 774, 780 , 820 , 850 | 12 : 32 , 134 , 255 , 324 , 435, 768, 802 949 |
exacta. Æ. 1 : 313 |
exactis. G. 3 : 139 , 190 | Æ. 5 : 46 | 6 : 637 |
exactum. G. 1 : 435 |
exacuit. G. 3 : 255 |
exacuunt. G. 1 : 264 | 4 : 74 |
exæſtuat. G. 3 : 240 | Æ. 3: 576 | 9 : 798 |
examen. Æ. 7 : 67 |
examina. E. 7 : 13 | 9 : 30 | G. 2 : 452 | 4 : 21 , 103 |
examine. G. 4: 139 | Æ. 12: 725 |
exangue. Æ. 2 : 542 |
exangues. Æ. 2 : 212 | 6 : 401 |
exangui. Æ. 9: 453 |
exanguis. Æ. 11 : 818 |
exanimata. Æ. 5 : 805 |
exanimem. Æ. 9 : 444 |
exanimes. Æ. 5 : 609 |
exanimi. Æ. 11: 30 |
exanimis. Æ. 4 : 672 | 5 : 481 , 517 | 11 : 110 |
exanimum. Æ. 1 : 488 | 6 : 149 | 10 : 496 | 11 : 51 |
exarſerat. Æ. 8 : 219 |
exarsêre. Æ. 2 : 575 |
exarſit. Æ. 5 : 172 | 7 : 445 | 11: 376 |
exaturata. Æ. 7: 298 |
exaudire. Æ. 1 : 223 |
exaudivi. Æ. 4 : 460 | 6 : 557 | 7 : 15 |
exaudita. G. 1: 476 | Æ. 11: 157 |
excedens. G. 2 : 474 |
excedentem. Æ. 9 : 286 |
excedere. Æ. 1 : 361 | 3: 60 | 5: 380 |
excederet. Æ. 11 : 540 |
excedit. Æ. 12 : 842 |
excedo. Æ. 2 : 737 |
excedunt. Æ. 6 : 737 | 9 : 366 |
excellentem. Æ. 12 : 250 |
excelſo. Æ. 5: 35 |
excepêre. Æ. 9: 745 |
excepi. Æ. 4 : 379 |
excepiſſe. Æ. 7 : 233 |
excepit. Æ. 4 : 114 , 297 |
exceptant. G. 3: 272 |
excepto. Æ. 7: 650 |
exceptum. Æ. 6 : 173 | 11 : 684 |
exceptus. Æ. 10 : 867 |
exceſsêre. Æ. 2 : 351 |
exceſſit. G. 3 : 228 |
exciderant. Æ. 1: 30 |
exciderat. Æ. 6 : 339 |
excidet. G. 4 : 410 |
excidia. Æ. 2 : 643 | 10 : 46 |
excidiis. G. 2: 505 |
excidio. Æ. 1: 26 | 12 : 655 |
excidit. G. 2 : 303 | Æ. 2 : 658 | 6 : 6 , 686 | 9 : 113 | 12 : 424 |
excidium. Æ. 5: 626 | 8: 386 |
excidunt. Æ. 1 : 435 |
excierat. Æ. 5: 107 |
excierit. Æ. 5: 790 |
excindere. Æ. 4 : 425 | 6: 553 | 9 : 137 |
excindi. Æ. 2 : 177 | 12 : 643 |
excipe. Æ. 11 : 517 |
excipere. E. 3 : 18 |
exciperet. G. 2 : 345 |
excipiam. Æ. 9: 271 |
excipiat. G. 4: 207 |
excipiet. Æ. 1: 280 |
excipit. Æ. 3 : 318 | 5 : 41 | 9 : 258, 763 | 10 : 387 | 12 : 507 |
excipiunt. Æ. 5 : 575 | 9 : 54 |
excire. E. 8 : 98 |
exciſa. Æ. 2 : 481 , 637 |
exciſum. Æ. 6 : 42 |
exciſurum. Æ. 12: 762 |
excita. Æ. 4: 301 | 7 : 376, 722 |
excitat. G. 4: 549 | Æ. 2: 594, 728 | 3: 343 | 8: 434, 543 | 9: 221 |
excitet. Æ. 12 : 440 |
exciti. Æ. 7 : 642 |
excitos. Æ. 10 : 38 |

excitum.

excitum. Æ. 3: 676 |
exclamant. Æ. 12: 730 |
exclamat. Æ. 2: 535, 733 | 12: 600 |
exclusi. Æ. 11: 887 |
exclusos. Æ. 9: 726 |
excoluêre. Æ. 6: 663 |
excoquere. G. 2: 260 |
excoquitur. G. 1: 88 |
excretos. G. 3: 398 |
excubat. Æ. 9: 175 |
excubias. Æ. 4: 201 |
excubiis. Æ. 9: 159 |
excudent. Æ. 6: 848 |
excuderet. G. 1: 135 |
excudit. Æ. 1: 172 |
excudunt. G. 4: 57 |
excursus. G. 4: 194 |
excussa. Æ. 5: 679 | 6: 353 | 10: 777 |
excussi. Æ. 9: 476 |
excussisse. Æ. 6: 79 |
excussit. Æ. 2: 224 | 12: 493 |
xcussos. Æ. 3: 267 | 7: 299 |
excussus. Æ. 10: 590 | 11: 615, 640 |
excute. Æ. 12: 158 |
excute e. Æ. 2: 686 | 3: 683 |
excutiat. Æ. 9: 68 |
excutiens. Æ. 12: 7 |
excutimur. Æ. 3: 200 |
excutior. Æ. 2: 302 |
excutit. Æ. 12: 470, 532 |
excutitur puppi. Æ. 1: 19 |
execramur. Æ. 3: 273 |
execrantur. Æ. 11: 217 |
exectum. Æ. 10: 315 |
exedisse. Æ. 5: 785 |
exegit. Æ. 2: 357 | 11: 569 |
exemit. Æ. 6: 746 |
exempla. G. 4: 219 | Æ. 12: 439 |
exemplum. Æ. 11: 758 |
exempta. Æ. 1: 220 |
exequar. G. 4: 2 |
exequere. Æ. 4: 421 |
exequerer. Æ. 5: 54 |
exequiis. Æ. 7: 5 |
exequitur. Æ. 4: 396 | 6: 236 |
exerce. G. 2: 370 |
exercebant. Æ. 8: 424 |
exercebat. Æ. 7: 782 |
exercebis. Æ. 1: 220 |
exercemus. Æ. 4: 100 |
exercent. G. 4: 453 | Æ. 3: 281 | 6: 642 | 7: 380, 748, 798 | 9: 62 | 10: 142 |
exercentur. G. 4: 159 | Æ. 6: 739 | 7: 163 |
exercere. G. 1: 268 | 2: 356 | Æ. 8: 378 | 10: 808 |
exercet. G. 1: 99, 403 | 2: 415 | 3: 229 | Æ. 1: 435, 503 | 4: 87 | 6: 543 | 7: 441 | 8: 412 | 9: 175 |
exercete. G. 1: 210 | Æ. 4: 623 |
exercita. G. 3: 529 | Æ. 5: 779 |
exercite. Æ. 3: 182 | 5: 725 |
exercitus. G. 1: 382 | Æ. 2: 415 | 5: 824 | 7: 39 | 9: 25 | 10: 27 | 11: 171, 598 | 12: 123 |
exercuit. G. 3: 152 |
exerta. Æ. 11: 649 |
exertæ. Æ. 1: 496 |
exertam. Æ. 11: 803 |
exertantem. Æ. 3: 425 |
exesa. G. 1: 495 | 2: 214 | Æ. 8: 418 |
exesæ, G. 4: 44 |
exesi. G. 4: 419 |
exhalantem. Æ. 2: 562 |
exhalat. G. 2: 217 | Æ. 7: 84 |
exhausta. G. 3: 432 | Æ. 4: 14 | 10: 57 | 11: 256 |
exhaustæ. G. 4: 248 |
exhausti. G. 2: 398 |
exhausto. G. 3: 309 |
exhaustos. Æ. 1: 603 |
exhaustum. Æ. 9: 356 |
exhorrescat. Æ. 7: 265 |
exhortantur. Æ. 7: 472 | 11: 610 |
exhortarer. Æ. 8: 510 |
exhortata. Æ. 12: 159 |
exierat. Æ. 8: 585 | 11: 903 |
exierant. G. 2: 368 | 4: 67 |
exigat. AE. 1: 75 | 10: 153, 682 |
exigeret. AE. 7: 777 |
exigit. AE. 4: 476 | 10: 815 |
exigua. G. 2: 202 | AE. 11: 63 |
exiguæ. AE. 8: 473 |
exiguam. AE. 4: 212 | 6: 493 | 7: 113 | 10: 128 |
exigui. G. 4: 87 | AE. 5: 754 |
exiguo. G. 1: 195 |
exiguum. G. 2: 413 |
exiguus. G. 1: 70, 181 | 4: 295 |
exiit. G. 2: 81 | AE. 2: 497 |
exilia. AE. 2: 780 | 3: 4 |
exilio. G. 2: 511 | AE. 2: 798 | 11: 542 |
exilit. G. 3: 433 |
exilium. AE. 2: 638 | 10: 850 |
eximet. AE. 9: 447 |
eximiæ. AE. 7: 496 |
eximios. G. 4: 538, 350 |
exin. AE. 6: 890 | 7: 341 | 8: 306 | 12: 92 |
exinde. AE. 6: 743 |
exire. E. 1: 41 | 8: 98 | AE. 1: 310 | 9: 739 |
exiret. E. 1: 34 |
exis. AE. 8: 75 |
exit. G. 1: 117 | 2: 53 | AE. 5: 438, 492 | 8: 65 | 11: 750 |
exitiale. AE. 2: 31 | 6: 511 |
exitiis. AE. 7: 129 |
exitio. G. 3: 511 | AE. 5: 625 | 9: 316 |
exitium. E. 3: 101 | G. 3: 503 | 4: 534 | AE. 2: 131, 190 | 10: 13 | 12: 761 |
exitus. AE. 2: 554 | 5: 523 | 6: 894 | 10: 630 |
exolvit. AE. 11: 829 |
exolvite. AE. 4: 652 |
exoptata. AE. 6: 330 |
exoptatum. AE. 2: 138 |
exorat. AE. 3: 370 |
exordia. E. 6: 34 | AE. 4: 284 |
exordium. AE. 7: 40 |
exoriare. AE. 4: 625 |
exoriens. G. 1: 438 |
exoritur. AE. 2: 313 | 3: 128 | 5: 765 | 12: 583, 756 |
exorsa. G. 2: 46 | Æ. 10: 111 |
exorta. Æ. 3: 99 |
exortem. Æ. 5: 534 | 8: 552 |
exortes. Æ. 6: 428 |
exorto. Æ. 4: 130 |
exosa. Æ. 11: 436 | 12: 818 |
exosum. Æ. 12: 517 |
exosus. Æ. 5: 687 |
expecta. G. 2: 237 |
expectant. G. 2: 27, 421 | Æ. 2: 358 | 4: 134 | 5: 137 | 6: 614 | 9: 46, 130 |
expectare. E. 7: 34 | Æ. 11: 738 |
expectat. Æ. 4: 225 |
expectata. G. 1: 226 | Æ. 5: 104 | 6: 687 |
expectate. Æ. 2: 283 | 8: 38 |
expectati. Æ. 11: 54 |
expectatum. G. 3: 348 |
expectem. Æ. 12: 570 |
expectent. Æ. 5: 70 |

expectet. Æ. 4: 430|
expediam. G. 4: 150, 286| Æ. 3: 379| 6: 759| 7: 40| 11: 315|
expedias. Æ. 8: 50|
expediat. G. 4: 397| Æ. 12: 503|
expedient. Æ. 4: 592|
expediet. Æ. 3: 460|
expedior. Æ. 2: 633|
expediunt. Æ. 1: 182, 706| 5: 209| 6: 219| 12: 258|
expellere. Æ. 10: 354|
expendere. Æ. 10: 669| 12: 21|
expendimus. Æ. 11: 258|
expendiſſe. Æ. 2: 229|
expendunt. Æ. 6: 740|
experiamur. E. 3: 29|
experiar. E. 5: 15| 8: 67| Æ. 4: 535|
experiare. Æ. 11: 387|
experiatur. Æ. 7: 434|
experientia. G. 1: 4| 4: 316|
experire. G. 2: 222|
experietur. E. 3: 110|
experiuntur. G. 4: 157|
expers. Æ. 10: 752|
experta. G. 4: 340| Æ. 7: 373|
expertem. Æ. 4: 550|
experti. G. 1: 119| Æ. 1: 206| 11: 396|
experto. Æ. 11: 288|
expertos. Æ. 10: 173|
expertus. Æ. 2: 676| 7: 235|
expirans. Æ. 10: 731| 11: 820|
expirant. Æ. 11: 883|
expirantem. Æ. 1: 43| 11: 865|
expirare. Æ. 3: 580|
explebit. Æ. 1: 274|
explebo. Æ. 6: 545|
explent. G. 4: 40| Æ. 12: 763|
expleri. Æ. 1: 717| 8: 265, 618|
expleri t. Æ. 7: 766|
expleſſe. Æ. 2: 586|
explet. G. 3: 431|
expletus. Æ. 3: 630|
explicat. G. 2: 335|
explicet. Æ. 2: 362|
explicuit. G. 2: 280|
explorant. Æ. 7: 150| 9: 170|
explorare. Æ. 1: 81, 311|
explorat. G. 3: 537| Æ. 3: 514|
exploratores. Æ. 10: 512|
exploret. G. 1: 175|
exponit. Æ. 6: 416| 10: 288, 305|
expoſcere. Æ. 3: 261|
exportant. G. 3: 402| 4: 256|
expoſcit. Æ. 4: 79|
expoſcunt. Æ. 9: 193|
expoſitis. Æ. 10: 654|
expoſta. Æ. 10: 694|
expromere. Æ. 2: 280|
expugnare. Æ. 9: 632|
expugnavit. Æ. 10: 92|
expulerat. Æ. 8: 408|
expulſam. G. 1: 320|
expulſum. Æ. 1: 624|
exquirere. G. 3: 331| Æ. 7: 239|
exquiritque. Æ. 8: 312|
exquirite. Æ. 3: 96|
exquirunt. G. 2: 266| 3: 119| Æ. 4: 57|
excindere. Æ. 7: 316|
exta. G. 2: 194, 396| Æ. 4: 64| 5: 237, 775|
extant. G. 3: 370|
extantem. Æ. 6: 668|
extemplo. G. 1: 64| Æ. 1: 96| 2: 176, 376| 4: 173| 5: 426, 746| 6: 210| 7: 276| 8: 4, 262| 11: 451, 618, 863| 12: 138|
extende. G. 1: 230|
extendere. G. 2: 287| Æ. 6: 806| 10: 468.
extendit. G. 2: 405| Æ. 5: 374| 9: 589| 10: 468| 12: 276, 909|
extenditur. Æ. 6: 423| 10: 407|
extenta. Æ. 7: 226|
extera. Æ. 4: 350|
externa. Æ. 7: 255. 367|
externam. Æ. 7: 370|
externi. Æ. 6: 94| 7: 98|
externis. Æ. 7: 270|
externo. Æ. 10: 156|
externos. Æ. 8: 503|
externum. Æ. 3: 43| 7: 68|
externuſque. Æ. 7: 424|
exterrens. Æ. 10: 210|
exterrita. G. 3: 149, 417| 4: 353| Æ. 3: 307, 673| 4: 450, 672| 5: 213, 505| 8: 370, 504| 12: 660|
exterritus. G. 3: 434| Æ. 4: 571| 6: 539| 8: 240| 9: 424| 11: 806|
extimui. Æ. 8: 129|
extinctam. Æ. 6: 457|
extincto. G. 1: 466| Æ. 7: 662| 12: 38|
extinctos. Æ. 8: 267|
extinctum. E. 5: 20| Æ. 12: 599|
extinctus. Æ. 4: 322|
extingui. Æ. 6: 527|
extinxem. Æ. 4: 606|
extinxit. Æ. 4: 682|
extinxiſſe. AE. 2: 585|
extis. G. 1: 484| AE. 6: 254| 8: 183|
extollere. AE. 11: 401|
extorquet. AE. 12: 357|
extorris. AE. 4: 616|
extra. AE. 2: 672| 6: 795|
extrema. E. 8: 20| G. 2: 473| AE. 1: 223, 581| 2: 349, 431, 447| 3: 315, 488| 6: 457| 7: 225| 8: 333| 9: 204| 10: 814| 11: 846, 865|
extremæ. G. 1: 235, 340| 3: 423|
extremam. AE. 4: 179, 435, 621| 7: 572| 11: 628|
extremas. AE. 9: 10|
extremi. E. 8: 44| G. 2: 123| 4: 319| AE. 8: 727| 10: 432|
extremis. G. 2: 114, 171| AE. 5: 183|
extremo. G 3: 304, 542| 4: 116| Æ. 5: 327| 7: 218| 12: 614|
extremos. G. 2: 417| 3: 517| Æ. 5: 196| 12: 925|
extremum. E. 8: 60| 10: 1. G. 1: 211| Æ. 4: 429| 6: 466| 9: 484|
extremus. Æ. 3: 714| 4: 684| 5: 498, 544, 570| 11: 701|
extructo. Æ. 5: 290|
extructoſque. Æ. 11: 66|
extructus. Æ. 9: 326|
extruimus. Æ. 3: 224|
extruis. Æ. 4: 267|
extruderat. G. 4: 328|
extrudit. G. 4: 315|
extuleram. Æ. 2: 753| 3: 150|
extulerat. Æ. 1: 656| 2: 257| 11: 183|
extulerit. Æ. 4: 119| 5: 65|
extulit. E. 1: 25| G. 1: 379| 2: 169, 341| 4: 352| Æ. 1: 131| 2: 553, 688| 3: 215| 5: 424, 427, 444| 8: 2, 591| 9: 817| 10: 262| 11: 73, 462| 12: 441|
extunderet. G. 1: 133|
exuberat. G. 1: 191| AE. 7: 465|
exuberet. G. 2: 516|
exudat. G. 1: 88|
exue. AE. 4: 319| 5: 420|

exuerint. G. 2: 51 |
exuit. Æ. 1: 694 | 5: 423 | 7: 416 | 8: 567 | 9: 303 |
exul. E. 1: 62 | Æ. 3: 11 | 5: 51 | 8: 320 |
exulat. G. 3: 225 | Æ. 11: 263 |
exulibuſve. Æ. 7: 359 |
exultans. G. 4: 431 | Æ. 2: 386 | 10: 550 | 12: 700 |
exultant. Æ. 3: 557 | 7: 464 | 11: 663 |
exultantes. Æ. 8: 663 |
exultantiáque. G. 3: 105 | Æ. 5: 137 |
exultat. Æ. 2: 470 | 5: 398 | 10: 643, 813 | 11: 491, 648 | 12: 688 |
exuperabile ſaxum. G. 3: 39 |
exuperant. Æ. 2: 207, 759 |
exuperare. Æ. 7: 591 |
exuperas. Æ. 12: 20 |
exuperat. Æ. 10: 658 | 11: 905 |
exupero. Æ. 3: 698 |
exure. Æ. 7: 431 |
exurere. Æ. 1: 43 | 3: 141 | 9: 115 |
exurgítque. Æ. 6: 607 |
exurite. Æ. 5: 635 |
exuritur. Æ. 6: 742 |
exuſſit. Æ. 5: 794 |
exuſtas. Æ. 10: 36 |
exuſtus. G. 1: 107 |
exuta. Æ. 4: 518 |
exutas. Æ. 2: 153 |
exutos. Æ. 1: 395 |
exuviæ. Æ. 4: 651 | 11: 577 |
exuvias. E. 8: 91 | Æ. 2: 275, 646 | 4: 496, 507 | 9: 307 | 10: 423 | 11: 7, 790 | 12: 946 |
exuviis. G. 3: 437 | Æ. 2: 473 |

F.

FAbarimque. Æ. 7: 715 |
Fabii. Æ. 6: 846 |
fabis. G. 1: 215 |
fabor. Æ. 1: 265 |
fabricata. Æ. 2: 46 | 9: 145 |
fabricator. Æ. 2: 264 |
Fabricium. Æ. 6: 845 |
fabrilia. Æ. 8: 415 |
fac velle. Æ. 4: 540 |
face. Æ. 4: 626 | 7: 319 | 10: 77, 704 |
facem. Æ. 2: 694 | 6: 224, 607 | 7: 456 |
facere. Æ. 1: 680 |
facerem. E. 1: 41 | 7: 14 |
facerent. Æ. 9: 228 |
faceret. G. 4: 504 |
faces. E. 8: 29 | G. 1: 292 | Æ. 1: 154 | 4: 567, 604 | 5: 637, 640, 661 | 6: 593 | 7: 337 | 11: 143 | 12: 573, 656 |
faceſſit. G. 4: 548 |
faceſſunt. Æ. 4: 295 | 9: 45 |
faciam. E. 3: 77 | G. 3: 27 | Æ. 12: 837 |
faciat. G. 1: 1 | Æ. 1: 62 79 | 9: 399 | 10: 875 |
facibus. Æ. 4: 472 | 9: 74 |
facie. Æ. 2: 412 | 7: 19 | 9: 336, 583 |
faciebat. E. 2: 35 |
faciem. G. 2: 85, 131 | 3: 58 | 4: 361 | Æ. 1: 662, 687 | 5: 357, 619 | 7: 415 | 9: 734 | 10: 234, 637, 699 | 12: 416, 623, 784, 865 |
faciemus. Æ. 3: 504 |
facienda. Æ. 8: 441 |
facient. E. 3: 16 | vota. 5: 80 |
facies. *nomen*. G. 1: 506 | 4: 95 | Æ. 2: 601, 622 | 3: 426, 452 | Æ. 5: 722, 768, 822 | 6: 104, 560, 575 | 7: 329 | 8: 194, 298 | 9: 121 | 12: 891 |
faciet. E. 2: 44 | G. 2: 54, 246 |
facietis. E. 10: 72 |
facile. G. 4: 404 | Æ. 11: 721 |
facilem. G. 1: 40, 122 | 2: 223, 460 | Æ. 1: 449 | 3: 529 | 4: 430 |
facfles. E. 3: 9 | G. 3: 165 | 4: 535 | 8: 310 |
facili. E. 3: 38 | Æ. 6: 676 |
facilis. G. 1: 79, 266 | 4: 272 | Æ. 2: 646 | 3: 621 | 6: 126, 146, 894 |
facillima. Æ. 11: 761 |
facimus. Æ. 8: 189 |
facio. Æ. 3: 179 |
facis. Æ. 1: 84 |
facit. E. 3: 86 | 7: 23 | Æ. 1: 306 | 2: 395 | 5: 73, 266, 281 | 7: 508 |
facite. E. 5: 42 |
facito. Æ. 12: 438 |
faciunt. G. 3: 135 | Æ. 3: 236, 561 |
facta. E. 4: 26, 54 | 8: 8 | G. 2: 534 | Æ. 1: 645, 734 | 2: 548 | 4: 190 | Æ. 5: 587 | 7: 541 | 8: 288, 483, 516 | 9: 356 | 10: 282, 369, 398, 791 | 11: 241, 439, 792 | 12: 254 |
factæ. Æ. 9: 95 |
facti. Æ. 1: 368, 371 | 4: 539 | 7: 232 | 9: 194 | 10: 527 | 11: 812 | 12: 322 |
factis. Æ. 3: 462 | 8: 806 | 7: 474 | 10: 468 |
facto. G. 4: 167 | Æ. 1: 86, 438 | 3: 718 | 8: 595 | 9: 79 |
factum. Æ. 1: 355 | 4: 109 | 9: 299 |
factura. G. 2: 58 |
factus. Æ. 5: 763 |
facultas. G. 4: 437 |
fadumque. Æ. 9: 344 |
fagi. E. 1: 1 | 5: 13 | 9: 9 | G. 4: 566 |
fagina. E. 3: 37 |
faginus. G. 3: 172 |
fagos. E. 2: 3 | 3: 12 | G. 2: 71 |
fagus. G. 1: 173 |
falcati. Æ. 7: 732 |
falce. E. 3: 11 | G. 1: 157 | 4: 110 |
falcem. E. 4: 40 | G. 1: 348 | 2: 416, 421 | Æ. 7: 179 |
falces. G. 1: 508 |
falcibus. Æ. 4: 513 |
falcis. G. 2: 365 |
Falernis. G. 2: 96 |
Faliſcos. Æ. 7: 695 |
fallaci. Æ. 11: 717 |
fallacla. G. 4: 443 |
fallacibus. G. 1: 195 | Æ. 5: 850 |
fallacis. Æ. 9: 392 |
fallas. Æ. 1: 692 |
fallax. E. 4: 24 | Æ. 6: 343 |
falle. Æ. 1: 688 |
fallente. Æ. 9: 572 | 10: 754 |
fallere. G. 1: 139 : 2 | 467 | 4: 447 | Æ. 4: 85, 296 | 6: 324, 613 | 11: 701 |
falleret. Æ. 5: 591 |
fallet. G. 1: 425 |
fallis. Æ. 12: 634 |
fallit. E. 2: 27 | Æ. 4: 96 | 7: 350 | 9: 243, 385 | 10: 608, 812 |
fallor. Æ. 5: 49 |
fallunt. G. 2: 152 | Æ. 12: 877 |
falſa. Æ. 2: 83 | 6: 513, 896 | 7: 442, 453 | 10: 631 |
falſi. Æ. 1: 720 | 3: 302 |
falſis. E. 6: 49 | Æ. 1: 411 |
falſo. Æ. 6: 430 |
falſum. G. 1: 463 |
fama. E. 6: 75 | 9: 11 | G. 3: 47 | 4: 42, 318 Æ. 1: 383, 461, 467, 536 | 2: 17, 21, 82 | 3: 121, 165, 294, 551, 578, 694 | 4: 170, 173, 298, 323, 387, 666 | 5: 106, 302, 392 | 6: 14,

502 | 7: 79, 104, 205, 232, 392, 564, 745, 765 | 8: 132, 554, 600 | 9: 79, 195, 474 | 10: 510, 641, 679 | 11: 124, 139, 224, 368, 511 | 12: 235, 608, 735 |
famæ. G. 2: 40 | Æ. 4: 221 | 6: 889 | 7: 646 |
famam. G. 4: 286 | Æ. 1: 291 | 4: 91, 218 | 6: 527 | 7: 2 | 8: 731 | 10: 468 | 11: 847 |
fame. G. 4: 259, 318 | Æ. 3: 218 | 6: 421 |
famem. G. 1: 159 | Æ. 3: 367 |
fames. Æ. 1: 220 | 3: 57, 256 | 6: 276 | 7: 124, 128 | 8: 184 | 9: 340 | 10: 724 |
famulæ. Æ. 1: 707 | 4: 391 |
famulam. Æ. 3: 329 | 11: 558 |
famulasque. Æ. 8: 411 |
famuli. Æ. 1: 505 | 2: 712 | 5: 263 | 8: 584 |
famulo. Æ. 3: 329 |
famulos. Æ. 9: 329 |
famulum. Æ. 5: 95 | 11: 34 |
fandi. Æ. 1: 524, 547 | 9: 602 | 10: 116, 225 | 11: 248, 346 |
fando. Æ. 2: 6, 81, 361 | 3: 481 | 4: 333 |
fanti. Æ. 6: 46 |
fare. Æ. 3: 362 | 6: 389, 531 |
fari. Æ. 2: 74 | 3: 380, 608 | 7: 428 | 11: 240 | 12: 47 |
farier. Æ. 11: 242 |
farra. G. 1: 73, 101, 219 | 3: 127 |
farragine. G. 3: 205 |
farre. Æ. 5: 745 |
farris. G. 1: 185 | Æ. 4: 402 |
fas. G. 1: 127, 269, 505 | 4: 358 | Æ. 1: 81, 210 | 2: 157, 402, 779 | 3: 55 | 4: 113, 350 | 5: 800 | 6: 63, 266, 563 | 7: 692 | 8: 397, 502 | 9: 96, 208 | 11: 181 | 12: 28 |
fasce. E. 9: 65 | G. 3: 345 | 4: 204 |
fasces. G. 2: 495 | Æ. 6: 818 | 7: 173 |
fascinat. E. 3: 103 |
faselum. G. 1: 227 |
fastidia. E. 2: 15 | 4: 61 |
fastidit. E. 2: 73 |
fastigia. G. 2: 288 | Æ. 1: 346, 442 | 2: 302, 444, 458, 758 | 8: 366, 491 | 9: 408, 568 |
fastus. Æ. 3: 326 |
fata. E. 5: 34 | G. 4: 455, 496 | Æ. 1: 22, 209, 226, 243, 262, 386, 550 | 2: 34, 54, 121, 194, 433, 506 | 3: 7, 337, 375, 395, 444, 494, 717 | 4: 20, 340, 440, 596, 614, 651, 678 | 5: 709 | 6: 45, 72, 147, 376, 438, 511, 683, 759, 869, 882 | 7: 234, 239, 272, 294, 584 | 8: 398, 599, 575, 731 | 9: 94, 137, 204 | 10: 35, 113, 417, 438, 472, 740 | 11: 97, 112, 160, 701 | 12: 111, 395, 507, 676, 726 |
fata. *i.* effata. Æ. 1: 390 | 4: 685 | 6: 53, 321, 398 |
fatale. Æ. 2: 165 | 12: 919 |
fatalem. Æ. 11: 232 |
fatales. Æ. 11: 130 |
fatalia. Æ. 5: 82 | 9: 133 |
fatalibus. Æ. 4: 355 |
fatalis. Æ. 2: 237 | 6: 409, 515 | 7: 116 | 12: 232 |
fatebatur. E. 3: 24 |
fatebere. E. 3: 35 |
fatebor. E. 1: 32 | Æ. 2: 77 | 4: 20 | 8: 471 |
fatentur. Æ. 11: 344 | 12: 568 |
fateor. Æ. 2: 134 | 3: 603 | 12: 813 |
fateri. Æ. 3: 609 | 6: 567 |
fateris. Æ. 12: 794 |
fatetur. Æ. 7: 433 |
fati. Æ. 1: 303 | 4: 519 | 10, 501 |
fatidicæ. Æ. 8: 340 | 10: 199 |
fatidici. Æ. 7: 82 |
fatiferumque. Æ. 8: 621 |
fatigamus. Æ. 9: 610 |
fatigant. G. 3: 132 | Æ. 7: 582 | 8: 94 | 9: 605 | 11: 306 |
fatigat. Æ. 1: 284, 320 | 4: 572 | 5: 253 | 6: 79, 533 | 9: 63 | 10: 304 | 11: 714 |
fatis. G. 1: 199 | 4: 324, 452 | Æ. 1: 36, 43, 243 | 2: 13, 246, 257 | 3: 9, 17, 182, 700 | 4: 14, 110, 225, 450 | 5: 656, 725, 784 | 6: 67, 546 | 7: 79, 120, 224, 255, 293, 314, 594 | 8: 12, 133, 292, 477 | 9: 135 | 10: 67, 109, 154, 380, 624 | 11: 287, 587, 759 | 12: 149, 610, 795 |
fatiscat pulvere victa, *area.* G. 1: 180 |
fatiscit. G. 2: 249 |
fatiscunt. Æ. 1: 127 | 9: 809 |
fato. G. 1: 416 | Æ. 1: 6 | 2: 653, 738 | 4: 696 | 6: 449, 466, 713 | 7: 50 | 9: 643 |
fatorum. E. 4: 47 | Æ. 1: 266 | 2: 294, 554 |
fatum. G. 2: 491 | Æ. 5: 703 | 7: 123 | 8: 334, 512 |
fatur. Æ. 1: 135, 260 | 2: 76, 106, 147 | 3: 309, 485, 612 | 5: 16, 44, 79, 382, 464, 535, 547, 847 | 6: 1, 36 | 7: 330 | 8: 115, 394, 559 | 9: 280 | 10: 459, 480, 556, 621 | 11: 41, 501, 556, 685, 718, 822 | 12: 228, 295, 434, 564, 888 |
fatus. Æ. 1: 589, 614 | 2: 50, 323, 391, 544, 692, 721 | 3: 90, 118, 655 | 4: 570 | 5: 72, 351, 421, 539 | 6: 190, 372 | 8: 520 | 10: 451, 495, 535, 594 | 12: 650 |
fauces. G. 1: 207 | 3: 508 | 4: 467 | Æ. 6: 201 | 7: 570 | 9: 64 | 11: 516, 525 |
faucibus. G. 3: 497 | 4: 428 | Æ. 2: 358, 774 | 3: 48 | 4: 280 | 6: 241, 273 | 7: 786 | 8: 252, 267 |
fave. E. 4: 10 |
favens. G. 1: 18 |
faventes. Æ. 1: 730 | 8: 173 |
faventum. Æ. 5: 148 |
favet. G. 2: 228 |
favete. Æ. 5: 71 |
favilla. Æ. 3: 573 |
favillam. Æ. 5: 666 | 6: 227 | 9: 76 |
favis. G. 4: 22, 141, 161 |
Faune. Æ. 12: 777 |
Fauni. G. 1: 10 | Æ. 7: 81, 102, 213, 254, 368 | 8: 314 | 12: 766 |
Fauno. Æ. 7: 47 | 10: 551 |
Faunosque. E. 6: 27 |
favor. Æ. 5: 343 |
favorum. G. 4: 214 |
favos. G. 1: 344 | 4: 104, 179, 242 |
faxo. Æ. 9: 154 | 12: 316 |
febris. G. 3: 458 |
fecerat. Æ. 4: 264 | 8: 628, 630, 710 | 9: 304 | 11: 75 | 12: 91 |
fecere. E. 9: 32 | 10: 12 | G. 4: 272 | Æ. 3: 498 | 5: 830 | 6: 664 | 12: 779 |
fecerit. E. 4: 37 | G. 1: 208 |
feci. Æ. 9: 427 |
fecimus. E. 7: 35 |

feciſſent. Æ. 2 : 110 |
feciſti Æ, 2 : 539 |
fecit. E. 1 : 6 | 3 : 44 | G. 1: 137 , 182 | 2 : 474 | Æ. 7: 191 |
fefellit. G. 3 : 392 | Æ. 2 : 744 | 4: 17 | 6: 347, 691| 7 : 215 | 8 : 218 | 12 : 246 |
felicemque. G. 2 : 188 |
felices. Æ. 1 : 277 | 4 : 329 | Æ. 3 : 493 | 6 : 669 |
felici: Æ. 7: 599 , 751 |
felicia. Æ. 7 : 725 | 11 : 196 |
felicibus. G. 2 : 81 | Æ. 3: 120 | 7 : 745 | 11 : 31 | 12 : 821 |
felicior. Æ. 9 : 772 |
felicis. G. 2 : 127 | Æ. 6 : 230 |
felicius. G. 1 : 54 |
felix. E. 1 : 75 | 5 : 65 | G. 1: 284 , 345 | 2: 490 | Æ. 1: 334 | 3: 321, 480 | 4: 657| 6 : 784 | 9 : 337 | 11: 159 , 429 |
felle. Æ. 8 : 220 | 12 : 857 |
femore. Æ. 10 : 788 |
femur. Æ. 10 : 344 , 857 | 12 : 926 |
feneſtram. Æ. 2 : 482 |
feneſtras. G. 4 : 298 | Æ. 3: 152 | 9 : 534 |
er. E. 8:101|G,4:330|Æ.4: 462| 8: 60 | 11: 370| 12:13|
fera. Æ. 6 : 49 , 80 | 9: 551| 10 : 12 |
feraces. G. 2 : 79 | 4 : 114 |
feræ. G. 1 : 330 | 2 : 342| Æ. 1 : 312 | 4 : 152 , 551 |
ferales. Æ. 6 : 216 |
ferali. Æ. 4 : 462 |
feram. G. 3: 22 | 4 : 442 | Æ. 2 : 161 | 4 : 371 | 7 : 549 | 9 : 626 | 11 : 594 |
ferant. E. 6 : 58 | 8 : 53 | Æ. 1: 63 , 609 | 3 : 7 | 6 : 198 | 7 : 99 , 272 | 8 : 533 | 10 : 463 , 840 | 11 : 330 |
ferarum. E. 10 : 52 | G. 2 : 471 | 3 : 242, 480 | 4 : 223, 406 | Æ. 3 : 646 | 6 : 7, 179 , 285 | 7 : 20 , 404 , 651 | 9 : 771 |
feras. E. 6 : 27 | G. 1 : 139 | 7 : 478 | 9 : 591 | 11 : 686|
feras. *ver.* Æ. 3 : 459 | 4 : 579 |
ferat. G. 1 : 53 | 3 : 299, 395| Æ. 1: 649 | 2: 75 | 3: 145| 4 : 662 | 6 : 892 | 9 : 215 | 10 : 150 | 11: 345 , 708 , 749 |
feratur. G. 2 : 267 | Æ. 10 : 20 |
fere. G. 2 : 203 | Æ. 3 : 135 | 2 : 327 , 835 |
ferebam. Æ. 2 : 672 | 3 : 19 |
ferebant. Æ. 1: 484 | 2: 34| 5 : 263 | 6 : 213 | 8: 212, 282, 584| 9: 86, 369, 451| 10 : 841 | 12: 119 |
ferebar. Æ. 2 : 588 |
ferebat. G. 1 : 128 | Æ. 1 : 507, 629| 2: 344| 3: 490| 5: 373| 6: 113, 241| 7: 492| 8: 103, 199 , 229 | 9 : 597 | 10: 548 | 11 : 99 , 141 , 341 |
ferebatur. Æ. 7 : 62 |
feremus. E. 5 : 52 | G. 2 : 394 |
ferendis. G. 2 : 178 |
ferendo. Æ. 5 : 710 |
ferens. G. 1 : 20 | 2 : 311 | 4: 112 | Æ. 1 : 683 | 2 : 175 , 195 | 4 : 11 | 5: 11 | 6: 809| 8 : 85 , 609 | 10 : 274 | 11: 479 , 747 |
ferent. E. 9 : 29 |
ferentem. G. 2 : 56 | Æ. 2 : 216 | 9 : 570 , 628 , 804 |
ferentes. G. 4 : 145 | Æ. 1 : 193 | 2 : 49 | 3 : 678 | 4 : 430 | 11 : 872 | 12 : 465 |
ferenti. Æ. 2 : 570 | 3 : 473 | 12 : 299 |
ferentis. Æ. 2 : 144 | 10 : 797 |
feres. G. 3 : 320 | Æ. 1: 263|
feret. E. 4 : 39 | G. 3 : 294| Æ. 1: 467| 10: 560 |
feretur. Æ. 7 : 231 | 12 : 255 |
feri. E. 5: 28| Æ. 2: 51 |
feriant. E. 9 : 43 |
ferimur. Æ. 2 : 725 | 5: 628 | 7 : 594 |
ferimus. Æ. 4 : 218 | 9 : 236 |
ferinæ. Æ. 1 : 219 |
ferino. Æ. 11 : 571 |
ferire. G. 3 : 460 |
feris. Æ. 5 : 818 | 10 : 559 | 12 : 414 |
ferit. E. 9 : 25 | G. 3 : 500 | Æ. 1 : 107 , 119 | 2 : 488 | 4 : 580 | 5: 140 | 6: 251| 8: 25| 10: 154, 315, 340, 346, 415| 11: 832| 12: 295, 304, 458, 511, 730 |
feritate. Æ. 11: 568 |
feriunt. Æ. 3: 290| 5: 776 |
fermento. G. 3: 380 |
fero. G. 2: 476| Æ. 4 : 703|
feroces. G. 3:179| Æ. 1: 267| 7: 384 , 724|
feroci. Æ. 12: 19 |
ferocia. Æ. 1: 306 |
Feronia. Æ. 7: 800| 8: 564|
feror. G. 4: 497| Æ. 2: 337, 655| 3: 11, 16, 78 | 4: 110 , 376| 10: 442, 631, 670 |
feros. G. 2: 36 |
ferox. Æ. 4 : 135 | 5 : 277 | 10: 610, 711| 12: 895 |
ferrata. Æ. 11 : 714 |
ferratas. Æ. 5 : 208|
ferratis. G. 3: 399 |
ferratos. G. 3 : 361 | Æ. 7 : 622|
ferre. E. 8: 9, 106| G. 2: 34, 109, 216| 3: 47| 4: 10| Æ. 1 : 652 | 2 : 158, 456 | 3: 542| 4: 270| 5:60, 248, 307, 403| 5: 538| 6: 464| 7: 155, 206, 628| 8: 498| 9: 56, 291 , 514 | 10: 652| 11: 84 | 12 : 635 |
ferrea. E. 4: 8|G. 2:44, 341, 501| Æ. 3: 45|6: 554, 626| 12: 664 |
ferreique. Æ. 6 : 280 |
ferres. E. 9: 22|
ferret. G. 1:321| 4: 504| Æ. 7: 811| 11: 779 |
ferreus. Æ. 10:745| 11: 601, 717| 12: 284, 309 |
ferri. G. 1: 143 , 397| Æ. 2 : 333| 3: 465| 6: 142, 558| 7: 78, 461, 609 | 8 : 710 | 9 : 354| 10: 316, 482| 11: 232, 862, 900 |
ferro. G. 1: 50, 147, 292 | 2: 301 , 450 | 3 : 374 , 453 , 469, 489| Æ. 1: 297, 317, 354, 359, 531 | 2 : 55 , 581 , 614, 627, 671| 3: 222, 241| 4: 131, 547, 780, 601, 663. 679| 5:306, 405, 509, 557| 6: 148, 294, 457, 553 | 7: 525, 692|8: 226, 402, 570, 701| 9: 137, 146, 331, 494, 526, 609, 620 , 633 , 750 | 10 : 232 , 372 , 421 , 479 , 514, 546, 715| 11: 102, 135, 218, 255, 376, 407 , 646 | 12:16, 100, 124, 165 , 173, 186, 209, 282 , 361 , 489 , 540, 695, 709 |
ferrugine. G. 1: 467| Æ. 9 : 582| 11: 772 |
ferruginea. Æ. 6: 303 |
ferrugineos. G. 4: 183 |
ferrum. G. 1: 58| 2: 220, 369, 504| 4: 175| Æ. 4: 71| 5: 489| 6: 260, 290| 7: 694| 8: 386, 424, 648 | 9 : 37 , 410, 427, 701, 773 | 10: 10, 396|11:637, 735, 748, 864 . 894 | 12 : 50 , 278 , 404 , 578, 737, 774, 777, 950 |
fert. E. 9 : 51| G. 1: 408 | 2: 117 , 126 | Æ. 1 : 505 | 3 : 483| 4: 378, 438 | 5: 216 | 6: 295| 6: 675 , 729, 900 | 8: 310, 501| 9: 75 | 10: 127, 665 | 11: 752, 897| 12:369, 866 |

ferre. G. 1: 11| Æ. 2: 668| 3: 529 | 4 : 594 | 8 : 119 | 9 : 37| 10: 295, 678 | 12 : 573 |
fertilis. G. 2: 185 , 191 , 252 | 4: 128, 142| 9: 36 |
fertis. Æ. 8 : 114 |
fertur. G. 1: 514| 3: 236| Æ. 1: 19, 480| 2: 498, 511 | 3: 40, 93 | 5 : 33 , 215 , 574 , 588, 863 | 6 : 893 | 7: 208 | 381 , 735 | 8 : 549 | 9 : 82 , 553 | 11 : 530, 678, 730| 12: 346, 687, 835 |
ferventeſque. Æ. 11: 194 |
fervere. G. 1 : 456 | Æ. 4 : 409 , 567 | 8 : 667 | 9 : 693 |
fervet. G. 1: 327| 4: 169| Æ. 1: 440 | 4: 407 |
fervida. Æ. 7 : 24, 397 | 12 : 894 |
fervidus. G. 3 : 107 | Æ. 8 : 230 | 9: 72, 350 , 736 | 10 : 788| 12: 293, 325,748,951 |
ferulas. E. 10 : 25|
ferum. Æ. 7 : 489 |
ferunt. E. 2: 46 | G. 1 : 185 , 362 , 511 | 2 : 441 | 4: 17 , 377| Æ. 1:706| 2: 230 374| 3: 416| 4:399| 5: 101, 557, 832, 843| 6: 82,284, 400| 7: 765| 8: 180 , 284 , 288 | 9 : 133 | 10 : 189 | 11 : 91 , 172, 227|525, 12: 285 , 361, 455, 586 |
feruntur. Æ. 5 : 157 , 587| 7: 156, 673 | 9: 121 | 11: 906| 12 : 575 |
fervore. Æ. 10 : 578 |
fervoribus. G. 3: 154 |
ferus. Æ. 2 : 326 | 4 : 466 |
Feſcenninas. Æ. 7: 695 |
feſſa. E. 8 : 85 | Æ. 4 : 522 | 7 : 298 | 8 : 26 |
feſſæ. G. 4 : 180 |
feſſas. G. 4 : 266 | Æ. 1 : 172 | 5 : 29 , 715 |
feſſi. Æ. 1 : 182| 2 : 109 | 3 : 276 | 5 : 327 , 717 | 8: 489, 607 |
feſſis. E. 2 : 10 | 5 : 46 | Æ. 3: 85 | 5 : 615 | 11 : 335| 12: 593 |
feſſos. G. 4: 90 | Æ. 2: 253| 3: 78 , 511, 568| 5: 41, 845| 9: 814| 1: 913 |
feſſum. Æ. 2 : 596 | 3 : 581, 710 | 5: 463 | 6: 503, 845 |
feſſus. G. 4 : 403 | Æ. 8 : 232 |
feſta. Æ. 2 : 249 | 4: 459 |
feſtina. Æ 6 : 488 |
feſtinant. Æ. 2 : 177 | 7: 156|
feſtinare. Æ. 4: 575 |
feſtinate. Æ. 2: 373 |
feſtinem. G. 4 : 117 |
feſtis. G. 1: 268 |
feſtos. G. 2 : 527 | 6 : 70|
fiant. E. 8: 58 |
fibræ. G. 1 : 484 | Æ. 10 : 176 |
fibris. G. 1: 120| 3: 490| Æ. 6: 600 |
fibula. Æ. 4: 139 | 5: 313 | 7: 815| 12: 274 |
ficti. Æ. 3: 188 |
ficto. G. 2: 45 | Æ. 2: 107 |
fictor. Æ. 9: 602 |
fida. Æ. 2: 23, 377, 400| 3 : 112| 5: 24| 11: 821| 12: 271|
fidam. Æ. 5: 547|
fide. *nom.* Æ. 7: 235 |
fidelis. Æ. 9 : 707 |
fidem. G. 4: 213| Æ. 2: 161, 541| 5 : 604 | 8 : 150 | 10 : 71, 792 | 11: 511 |
Fidenam. Æ. 6: 773 |
fidens. Æ. 2: 61| 5: 398 | 10 : 181, 345| 11: 351, 370 | 12 : 789 |
fidentem. G. 3: 31 |
fidere. Æ. 3: 402| 5: 800| 7: 290 | 9: 378 |
fides. *nom.* Æ. 1: 296| 2: 143, 309 | 3: 69, 375, 434 | 4 : 12, 373, 552, 597 | 6: 346 , 459 , 878 | 7 : 365 | 9 : 79, 260, 280| 11: 55 |
fidi. *nom.* Æ. 5: 468| 7: 121 |
fidibuſque. Æ. 6: 120 |
fidis. *verb.* Æ. 11: 706 |
fidiſſima. Æ. 2: 281| 12: 659|
fidit. Æ. 5: 68 |
fidite. Æ. 10: 372|
fidoque. Æ. 7: 640 |
fiducia. Æ. 1 : 136 | 2 : 75 , 162 | 8: 395 | 9: 126 , 142 , 188 | 10: 152, 276 |
fidum. Æ. 1: 117| 6: 524| 10: 332 |
fidus. Æ. 1: 192 | 6 : 158 | 8 : 521, 536| 9: 307, 648| 12 : 384 |
fieret. Æ. 3: 473 |
fieri. E. 5: 42 | 8: 95| Æ. 4 : 116| 8: 402| 12: 824 |
fiet. G. 4: 407 |
figat. G. 4: 115 |
figere. E. 2 : 29 | G. 1 : 308 | Æ. 10: 343, 701 | 12: 768|
figet. Æ. 1: 691 |
figi nomina *truncis.* Æ. 11: 84 |
figit. Æ. 5: 516 | 6: 159, 636| 10: 382, 778, 883 | 11: 691 | 12: 70 |
figite. Æ. 3: 250| 9: 493| 10: 104 |
figo. Æ. 1: 287 |
figunt. Æ. 1: 216 | 2: 49 |
figuram. Æ. 6 : 449 | 12 : 862 |
figuras. Æ. 10: 641|
fila. Æ. 10: 815 |
filia. Æ. 7: 11, 52 | 8: 383| 12 605 |
filicem. G. 2: 189 |
filicum. G. 3: 297 |
filius. Æ. 1: 329, 755| 6: 864 | 7: 50, 649 , 736 , 781 | 8 : 104, 466| 9: 93, 581| 10 194, 199 | 11: 700 |
filo. Æ. 6: 30 |
fimo. G. 1: 80 | 2: 347 | Æ. 5: 330, 358|
findit. G. 2: 353| Æ. 6: 540|
findite. Æ. 10: 295 |
finditur. G. 2: 79 |
fine. G. 4: 116 | Æ. 1 : 283 | 2: 771| 3: 718| 5: 225 |
finem. Æ. 1 : 203 , 145 | 3 : 145| 4: 480, 639 | 5: 328 , 463 | 6: 76| 7: 118| 9: 98 |
fines. E. 1: 3, 68| Æ. 1: 343 , 568, 574 | 3: 440 | 5: 82 , 630| 6: 345 | 7: 149, 334 | 8: 159, 602 | 11: 317 , 324, 588 |
finge. Æ. 4 : 214 , 358 | 7 : 438 | 8: 365 |
fingens. Æ. 4: 143 |
fingere. G. 4 : 179 | Æ. 8 : 42, 634 |
finget. Æ. 2: 82 |
fingis. Æ. 11: 364 |
fingit. G. 2: 407 | Æ. 6: 80| 11: 406 |
fingo. Æ. 3: 58 |
fingunt. E. 8 : 108 | G. 4 : 57 |
finibus. E. 1: 62 | G. 1: 493 | Æ. 1: 304 , 624 | 4: 211 , 616 | 5: 139 | 7 : 469 | 10 : 719 |
finire. Æ. 11: 116| 12: 880 |
finis. Æ. 1: 227 | 2 : 554 | 5 : 384 | 10 : 116 , 582 | 12 : 793 |
finitimas. Æ. 7 : 549 |
finitimi. Æ. 6: 378 |
finitimo. Æ. 8 : 569 |
finitimos. Æ. 5 : 106 | 11 : 206 |
finxit. Æ. 2: 80 |
firmabant. Æ. 12 : 212 |
firmans. G. 4: 386 |
firmantur. Æ. 1: 788 |
firmat. G. 3 : 209 | Æ. 3 : 611 , 659 |
firmata. E. 4: 37 |
firment. Æ. 11: 330 , 466| 12: 188 |
firmes. E. 8: 78 |
firmiſſima. G. 2: 97 |
firmo. Æ. 6: 261 |
fiſcellam. E. 10: 71 |
fiſcina. G. 1: 266 |
fiſcile. G. 1: 144| Æ. 6: 181|

fiſtulas. E. 2: 37| 3: 22, 25 | 7: 24 | 8: 33 | 10: 34 | Æ. 3: 661 |
fit. G. 2:76| 4: 79, 188 | Æ. 1: 729| 2: 209 | 5: 620 | 6: 220, 351, 419| 8: 280 | 9: 185, 752 | 10: 153, 380| 11: 298 |
fixa. Æ. 4: 495 | 7: 291 |
fixam. Æ. 5: 518 | 12: 773 |
fixerit. Æ. 6: 803 |
fixi. Æ. 9: 408 |
fixit. Æ. 1 : 252 | 4 : 70| 5: 544 | 6: 622| 7: 457 |
fixo. Æ. 9 : 413, 701 | 12: 537 |
fixos. Æ. 1: 486| 6: 469 |
fixum. Æ. 4: 15| 12 : 7 |
fixus. Æ. 2: 650 | 11: 507 |
flabra. G. 2: 293 |
flabris. G. 3: 199 |
flagella. G. 2 : 299 |
flagello. Æ. 5: 579 | 6: 570 | 7: 731 | 8: 703 |
flagitat. Æ. 2: 124 |
flagrans. Æ. 12: 167 |
flagrante. Æ. 11 : 225 |
flagrantem. Æ. 2 : 685 | 7: 397 |
flagrantes. Æ. 1: 714 | 12: 65 |
flagranti. G. 1 : 331 | Æ. 9: 72 |
flagrantibus. Æ. 12 : 171 |
flamina. Æ. 5 : 832 | 10: 97 |
flamine. Æ. 4: 241 |
flamma. G. 3: 270, 560 | 4: 385 | Æ. 1 : 677 | 2 : 304, 431, 684 | 4:66 | 6: 226, 300 | 7: 74, 462| 8: 694 | 10 : 232, 270 |
flammæ. G. 4: 409 | Æ. 2: 173, 587, 600, 633, 759| 4: 23, 640, 670 | 5: 680 | 6: 6 |
flammam. Æ. 1: 180| 2: 632| 3: 180 | 5 : 689 | 6 : 518 | 7: 336 | 8 : 389 | 9: 536 | 11: 199 | 12: 214 |
flammantia. G. 3 : 433 |
flammarum. G. 1: 367, 473 | AE. 3: 574 | 11 : 144 |
flammas. AE. 1: 48, 217 | 2: 256, 337, 478 | 4 : 564 | 6: 110, 586 | 8: 282, 620, 680 | 10 : 409, 520 | 11: 82 |
flammato. AE. 1: 54 |
flammea. AE. 7 : 448 |
flammis. E. 8: 105 | G. 1: 85 | 2: 309 | Æ. 1 : 183, 683, 708, 731 | 2 : 37, 289| 4 : 567, 605 | 5: 4, 526, 752 | 6 : 218, 253, 288, 550 | 7: 787 | 8: 432 | 9: 160 | 10: 74, 119 | 12: 300, 573, 672, 811|
flatibus. G. 2 : 339 | Æ. 4: 442 |
flatique. G. 3 : 111|
flatus. Æ. 7 : 28 | 11: 346, 911|
flava. G. 1 : 73, 96 | 4 : 339| Æ. 5 : 309 |
flaventem. Æ. 10 : 324|
flaventes. G. 3 : 350 | Æ. 4: 590|
flaventia. G. 4: 126 |
flaventibus. Æ. 7 : 721 |
flaveſcet. E. 4 : 28|
Flaviniaque. Æ. 7: 696|
flavis. G. 1 : 316 |
flavo. Æ. 1 : 505 | 9 : 816|
flavos. Æ. 4 : 559 | 12 : 605|
flavum. Æ. 4 : 698|
flavus. Æ. 7 : 31|
flebant. E. 5: 21 | Æ. 5: 614| 6: 213|
flebat. Æ. 12 : 55|
flectat. Æ. 12 : 658 |
flecte. Æ. 5 : 28 | 6 : 788 |
flectentes. Æ. 9 : 372|
flectere. G. 2 : 357 | Æ. 7: 35, 312 | 8 : 384 | 12: 940 |
flecteris. Æ. 2 : 689|
flectes. G. 4 : 399|
flecti. Æ. 6 : 376 |
flectit. Æ. 1 : 160 | 6 : 804 | 10 : 577 | 12 : 471|
flectitur. Æ. 12 : 46|
flectuntque. Æ. 7 : 632 |
flendo. Æ. 6 : 539|
flens. Æ. 2 : 279 |
flent. Æ. 11 : 454 |
flentes. Æ. 5 : 614 | 6 : 177, 427 | 9 : 451 | 10 : 842|
flerunt. G. 4 : 461 |
flet. G. 4 : 514|
fleti. Æ. 6 : 481 |
fletibus. Æ. 4 : 439 |
fletu. G. 4: 505 | Æ. 3: 599| 4 : 369|
fletum. Æ. 4: 463 | 6: 699| 9 : 498|
fletus. G. 4 : 375 | Æ. 2: 271 | 3 : 345 | 4 : 437 | 5: 765|
flevère. E. 10 : 13 | Æ. 7: 760 |
fleverunt. E. 10: 15|
fleviſſe. G. 4 : 509 |
fleviſſem. Æ. 8 : 380 |
flevit. E. 3: 78 |
flexa. G. 1 : 169|
flexère. G. 4 : 516 | Æ. 4: 35 |
flexi. G. 4 : 123 |
flexibus. G. 3 : 14 |
flexilis. Æ. 5 : 559 |
flexit. G. 2 : 496 | Æ. 4: 369|
flexos. Æ. 5 : 500 |
flexu. G. 1 : 244 |
flexus. ſ. Tyberis. Æ. 8: 95 |
flictu. Æ. 9 : 667 |
flore. G. 2: 72 | 4 : 142 | Æ. 7: 162 | 8: 160 | 12: 413 |
florea. Æ. 1 : 434|
floreat. E. 8: 53 | G. 4: 32 |
florem. E. 1 : 55 | 2 : 48 | G. 1 : 188 | Æ. 11: 68|
florentem. E. 1 : 79 | 2 : 64 | G. 4 : 564 | Æ. 8: 481|
florentes. E. 7 : 4 | 10 : 25 | G. 3: 126 | Æ. 7: 804 | 11 : 433|
florentia. Æ. 4 : 202 |
florentibus. E. 9 : 19 |
flores. E. 3: 92, 107 | 9 : 41 | G. 4 : 54 | Æ. 5 : 79 | 6: 884 |
floret. G. 2 : 6|
floribus. E. 2: 58 | 6: 69 | G. 4 : 11, 39, 109, 250 | Æ. 1: 698 | 6 : 708 |
floruerit. Æ. 7: 644|
florum. G. 4 : 205 |
flos. G. 2 : 134 | 4 : 271 | Æ. 8 : 500 | 9 : 435 |
fluant. E. 3: 89|
fluctibus. G. 2: 460| 4: 429| Æ. 1 : 113, 133, 37, 760 | 4 : 628 | 5 : 126, 239 | 7: 213 | 10 : 683 |
fluctu. E. 5 : 83 | G. 4: 195 | Æ. 1 : 110, 539, 587 | 3: 270, 533, 554 | 7: 810 | 8: 672 | 10 : 687|
fluctuat. G. 2 : 281 | Æ. 4: 532 | 8 : 19 | 10 : 680 | 12: 486, 527|
fluctum. Æ. 10 : 207 |
fluctus. E. 9 : 43 | 10 : 4 | G. 2 : 108 | 3: 200, 236, 542 | Æ. 1 : 70, [illegible], 107, 111, 120, 139 | 2 : 206 | 3: 422, 665 | 5 : 2, 182, 238, 776, 848 | 6 : 362 | 7: 528, 718 | 8: 677 | 10 : 222, 304 | 12 : 366, 831 |
fluens. Æ. 5 : 179 | 11 : 828|
fluenta. G. 4 : 369 | Æ. 4: 143 | 6 : 327 | 12 : 35|
fluentem. G. 3 : 28|
fluentes. G. 2: 190, 370 | Æ. 1: 324 | 8 : 487|
fluent. E. 8 : 101|
fluentia. Æ. 3 : 626 | 9: 472 |
fluere. G. 2 : 100 | Æ. 2: 169 |
fluidum. Æ. 3 : 663|
fluidus. G. 3 : 484 |

fluit. G. 3: 524 | Æ: 2: 782 | 5: 200 | 8: 445 |
fluitantem. Æ. 5: 867|
fluitantia. Æ. 10: 306|
flumen Hymellæ. Æ. 7: 714| 9: 414, 814|
flumina. E. 1: 52 | 5: 21, 25, 83 | 6: 65 | 7: 52, 56 | 8: 4 | 9: 40 | 10: 18 | G. 1: 310, 326 | 2: 11, 157, 486 | 3: 18, 144, 180, 213, 253, 270, 310, 530, 543 | 4: 54, 278, 360, 366, 383, 427, 457 | Æ. 4: 250 | 5: 684 | 6: 8, 298, 369, 388, 711 | 7: 137 | 8: 713 | 9: 104, 585, 603, 679 | 10: 113 | 11: 659 | 12: 331, 518 |
flumine. E. 3: 96 | G. 1: 201 | 2: 147, 199 | 3: 360| 4: 288, 527 | Æ. 1: 469| 2: 305, 719 | 5: 38 | 7: 430, 663 | 5: 57, 62, 69, 72, 610 | 9: 31 | 11: 449, 495 | 12: 749 |
fluminibus. G. 2: 110 | Æ. 11: 273 | 12: 139|
flumini.. G. 1: 245 | 4: 333| Æ. 3: 389 | 6: 714 | 7: 201| 10: 833|
fluviali. Æ 4; 635|
fluvialibus. Æ. 9| 70|
fluvialis. G. 2: 414|
fluvii. G. 1: 136 | Æ. 1: 611| 3: 702 |
fluviis. E. 7: 66 | G. 3: 445| Æ. 4: 489|
fluvio. G. 1: 272 | Æ. 6: 384 | 7: 30, 36, 494 | 8: 31, 93 | 11: 565 | 12: 256, 886 |
fluviorum. G. 1: 482|
fluvios. E. 5: 76 | G. 3: 77, 142, 301, 396 | Æ. 12: 181 |
fluvium. G. 1: 106 | 4: 442| Æ. 6: 415, 749 | 7: 152| 8: 86, 125, 331, 651 | 9: 790, 816|
fluvius. Æ. 8: 66, 77|
fluuntque: Æ. 11: 236 |
fluxas. Æ. 1: 88 |
fluxit. G. 2: 166|
focis. G. 1: 175 | 3: 378 | Æ. 3: 178 | 5: 660 | 7: 680 | 11: 212 |
foco. G. 4: 48|
focos. Æ. 3: 134 | 9: 75 | 12: 118, 286|
focum. E. 5: 70|
focus. E. 7: 49|
fodere. G. 1: 183 | 4: 43|
foderet. Æ. 6: 881 |
fodito. G. 2: 408 |
fœcunda. G. 1: 67 | Æ. 6: 598 |
fœcundæ. G. 2: 446 |
fœcundat. G. 4: 291|
fœcundis. G. 2: 325|
fœcundum. Æ. 7: 338|
fœda. Æ. 3: 244 | 4: 195 | 7: 619 |
fœdam. G. 1: 323|
fœdans. Æ. 4: 673 | 11: 86| 12: 871|
fœdant. Æ. 3: 227|
fœdantem. Æ. 2: 502 |
fœdare. Æ. 2: 55 | 3: 241 | 12: 99 |
fœdasti. Æ. 2: 539|
fœdatique. Æ. 7: 575|
fœdavit. Æ. 2: 286|
fœde. Æ. 5: 794 | 10: 498|
fœdera. G. 1: 60 | 4: 493 | Æ. 4: 112, 339, 624 | 7: 546 | 8: 56, 540, 641 | 10: 91, 902 | 11: 129, 164, 292, 330 | 12: 151, 191, 200, 212, 316, 582, 633, 658, 822|
fœdere. G. 4: 158 | Æ. 1: 66 | 4: 520 | 8: 169 | 10: 105 | 11: 356 | 12: 109, 286|
fœderis. Æ. 11: 321 | 12: 496 |
fœdissima. Æ. 3: 216|
fœdissime. Æ. 11: 392|
fœdus. Æ. 5: 496 | 10: 15, 154 | 12: 13, 158, 242, 290, 314, 573, 695 |
fœmina. G. 3: 216 | Æ. 1: 368 | 4: 95, 211, 570 | 5: 6 | 6: 448 | 8: 408 | 11: 705, 734 |
fœminea. Æ. 2: 584 | 11: 663 | 12: 53|
fœmineæ. Æ. 7: 345|
fœmineas. Æ. 7: 806|
fœmineis. Æ. 2: 488 |
fœmineo. Æ. 4: 667 | 9: 477 | 11: 782|
fœmineum. Æ. 9: 142 | 11: 878|
fœnilia. G. 3: 321 |
fœta. Æ. 1: 55 | 2: 238 |
fœtæ. G. 3: 176|
fœtam. Æ. 8: 630|
fœtas. E. 1: 50|
fœtibus. G. 1: 82 |
fœtis. G. 4: 139 |
fœto. Æ. 3: 83 |
fœtu. G. 2: 69, 390, 429, 517 | Æ. 6: 207 | 8: 82 |
fœtum. Æ. 12: 170|
fœtura. E. 7: 36 |
fœturæ habilis, *bos*. G. 3: 62|
fœtus. E. 1: 22 | 3: 30 | G. 1: 55, 75, 189, 195 | 2: 56, 196, 327, 443, 521 | 4: 163, 199, 231, 512 | Æ. 1: 436 | 3: 391 | 6: 141 | 8: 44 |
folia. G. 2: 133|
foliis. E. 5: 31, 40 | G. 1: 131, 296, 413 | 2: 121, 314 | 3: 21 | 4: 200, 274 | Æ. 1: 179 | 3: 444 | 5: 774 | 6: 74, 137, 284 | 8: 277, 368 | 12: 413, 766|
foliorum. G. 1: 191 |
follibus. G. 4: 171 | Æ. 8: 449|
fomite. Æ. 1: 180 |
fonte. E. 3: 97 | 6: 44 | Æ. 7: 84, 489 | 8: 75|
fontem. G. 4: 32 | Æ. 1: 248 | 12: 119|
fontes. E. 1: 40, 53 | 7: 45| 10: 42 | G. 2: 175, 200| 3: 529 | 4: 18, 376 | Æ. 7: 517 | 12: 181|
fontibus. E. 2: 59 | 5: 40 | G. 2: 243 | 3: 31, 428 | Æ. 2: 686|
fontis. Æ. 4: 512 | 7: 150, 242 | 12: 816 |
foras. E. 8: 101|
forcipe. G. 4: 175 | Æ. 8: 453 | 12: 404 |
fore. G. 1: 239, 448 | 4: 229 | 6: 345, 526 | 7: 79 | 9: 232 | 10: 457|
forent. G. 1: 260 | Æ. 2: 439 | 8: 209|
fores. Æ. 2: 450, 453 | 6: 47 | 8: 130|
foret. Æ. 3: 417 | 5: 398 | 10: 328, 614 | 11: 586|
foribus. G. 2: 461 | 3: 26 | 4: 247, 280 | Æ. 2: 452, 509 | 6: 20, 289, 634 | 8: 196, 262 | 11: 36 |
forma. G. 3: 52 | Æ. 1: 76, 500 | 3: 591 | 4: 556 | 5: 295, 570 | 6: 289, 615, 861 | 7: 483 | 8: 208 | 9: 646 | 10: 435 | 11: 70 | 12: 275|
formabat. G. 9: 80 |
formabis. G. 3: 163 |
formæ. Æ. 1: 31 | 6: 277, 293 | 7: 18, 473 | 8: 383 | 10: 188 |
formam. G. 1: 170 | 2: 450| Æ. 9: 101 | 12: 224|
formas. E. 6: 37 | G. 4: 411 | Æ. 6: 626 |
formica. G. 1: 186, 380|
formicæ. Æ. 4: 402|
formidatus. Æ. 3: 275 |
formidine. E. 4: 14 | G. 3: 372 | 4: 357, 468 | Æ. 2: 76, 384, 400 | 3: 30, 47, 259, 612 | 6: 290 | 7: 442,

453, 608 | 9 : 160, 756 | 10: 631 | 11: 407 | 12: 750, 776, 867 |
formidinis. Æ. 12 : 335 |
formoſa. G. 3 : 219 |
formoſæ. E. 7 : 62 |
formoſam. E. 1 : 5 |
formoſe. E. 2 : 17, 45 | 3: 79 | 7 : 67 |
formoſi. E. 5 : 44 |
formoſior. E. 5 : 44 | 7 : 38 |
formoſiſſimus. E. 3 : 57 |
formoſum. E. 2 : 1 | 5 : 86, 90 |
formoſus. E. 4 : 57 | 7 : 55 | 10 : 18 |
fornace. Æ. 8 : 446 |
fornacibus. G. 1 : 472 | 4 : 263 | Æ. 7 : 636 | 8: 421 |
fornice. Æ. 6 : 631 | 10 : 806 |
foros. G. 4 : 250 | Æ. 4 : 605 | 6 : 412 |
fores. Æ. 2 : 94, 139 | 5 : 232 | 6 : 537 | 7 : 554 | 8 : 476 | 10 : 458 | 11 : 50 | 12 : 41, 183, 714 |
forſan. Æ. 1 : 207 | 4 : 19 |
forſitan. E. 6 : 59 | G. 2 : 288 | 4 : 118 | Æ. 2 : 506 |
fortaſſe. Æ. 10 : 548 |
forte. E. 3 : 29 | 6 : 58 | 7 : 1 | G. 1 : 202 | 4 : 28 | Æ. 1 : 155, 326, 366, 379 | 2 : 81, 136, 342, 756 | 3 : 22, 301 | 5 : 291, 329, 486 | 6: 171, 190, 349, 682 | 7 : 112, 494, 509 | 8 : 102 | 9 : 325, 638 | 10 : 653, 724, 11 : 456, 552 | 12 : 206, 270, 488, 766 |
fortemque. Æ. 1 : 226, 514, 616 | 4 : 288 | 9 : 591 | 10: 562 | 12 : 513, 561 |
fortes. G. 1 : 65 | 2 : 296 | 3 : 50, 121, 288 | Æ. 7 : 151 |
forti. Æ. 4 : 11 | 5 : 808 | 10: 238 |
fortia. G. 2 : 48 | Æ. 1: 105, 645 | 8 : 150, 509, 536 | 10: 369 |
fortibus. G. 2 : 83 | Æ. 9 : 281, 364 | 10 : 735 |
fortis. G. 2: 533 | 3 : 62 | Æ. 1 : 124, 583 | 12 : 550 |
fortiſſima. Æ. 2 : 348 | 5 : 729 |
fortiſſime. Æ. 1 : 100 | 5 : 389 | 8 : 154, 513 | 10 : 185, 865 | 12 : 538 |
forriſſimus. Æ. 6 : 169 | 7 : 752 |
fortuna. G. 3 : 452 | 4: 209 | Æ. 1 : 244, 458, 521, 632 | 2 : 79, 350, 385, 656 | 3: 16, 53, 318, 493, 609, 615 | 4 : 109, 434, 603, 653 | 5: 22, 356, 604, 625, 710 | 6 : 62, 96, 533, 615 | 7 : 413, 559 | 8 : 15, 127, 334, 578 | 9 : 49, 214, 240, 260, 282, 723 | 10 : 43, 49, 107, 284, 435 | 11: 43, 108, 128, 253, 345, 413, 427, 761 | 12 : 147, 405, 593, 637, 677, 694 |
fortunæ. Æ. 7 : 243 | 11 : 180 |
fortunam. Æ. 10: 112, 422 | 12: 436, 920 |
fortunaſque. Æ. 6: 683 |
fortunata. G. 4 : 287 |
fortunatæ. Æ. 11 : 252 |
fortunatam. E. 6 : 45 |
fortunate. E. 1 : 47, 52 | 5 : 49 |
fortunati. Æ. 1 : 441 | 9 : 446 |
fortunatorum. Æ. 6 : 639 |
fortunatos. G. 2 : 458 |
fortunatus. G. 2 : 493 | Æ. 11 : 416 |
foruloſque. Æ. 7 : 714 |
forum. G. 2 : 502 | Æ. 5 : 758 |
foſſa. Æ. 7 : 157 |
foſſæ. G. 1 : 326 | Æ. 10 : 24 | 11 : 381 |
foſſarúmque. Æ. 9 : 143 |
foſſas. Æ. 9: 314, 470, 506, 567 | 11 : 888 |
foſſis. G. 1 : 372 | Æ. 10 : 236 |
foſſor. G. 2 : 264 |
fotum. Æ. 1 : 696 |
fove. G. 4 : 230 |
fovebat. Æ. 4 : 686 |
fovebit. Æ. 1: 285 |
foveis. G. 3 : 558 |
fovemus. Æ. 4 : 218 |
fovens. G. 4 : 46 |
fovent. G. 2 : 135 | 4: 56 |
fovere. Æ. 4 : 193 | 9 : 57 |
fovet. E. 3 : 4 | Æ. 1 : 22, 722 | 8: 388 | 10 : 838 |
fovíque. Æ. 10 : 93 |
fovit. G. 3 : 420 | Æ. 12 : 420 |
fracta. E. 9 : 9 | Æ. 10 : 291 |
fractæ. Æ. 2 : 170 | 3: 53 |
fractas. G. 4 : 240 | Æ. 3 : 556 |
fracti. Æ. 2 : 13 |
fractis. G. 3 : 161 | Æ. 5 : 222 |
fractos. G. 4 : 72 | Æ. 5 : 209 |
fragiles. E. 8: 40, 82 | G. 1: 76 |
fragili. E. 5 : 85 | G. 1 : 317 |
fragmenta. G. 4 : 304 |
fragmina. Æ. 10 : 306 | 12 : 741 |
fragmine. Æ. 9 : 569 | 10 : 698 |
fragor. G. 1 : 358 | 4 : 493 | Æ. 1 : 158 | 8 : 527 | 11 : 214 | 12 : 724 |
fragore. Æ. 2 : 692 | 7 : 587, 677 | 9 : 541 |
fragoſus. Æ. 7 : 566 |
fraga. E. 3 : 92 |
fragrantia. G. 4 : 169 | Æ. 1 : 440 |
frange. Æ. 11 : 484 |
frangenda. G. 2 : 400 |
frangentur. G. 4 : 400 |
frangeret. Æ. 1 : 183 | 10 : 297 |
frangeret. Æ. 3 : 625 |
frangimur. Æ. 7 : 594 |
frangit. G. 1 : 94 | Æ. 12 : 8 |
frangite. G. 1 : 267 |
frangitur. Æ. 1: 165 | 9: 413 | 12 : 732 |
franguntque. G. 2: 441 |
franguntur. Æ. 1 : 108 |
frater. G. 2 : 533 | Æ. 1 : 671 | 4 : 325 | 5 : 495 | 10 : 338, 576, 600 | 12 : 883 |
fraterna. G. 3 : 518 | Æ. 4 : 21 | 5 : 24 |
fraternæ. Æ. 9 : 736 |
fraterni. Æ. 5 : 630 |
fratre. Æ. 1 : 296 | 4 : 656 | 10 : 129 | 11 : 465, 604 |
fratrem. Æ. 1: 134 | 5: 514 | 6: 121 | 10: 338, 403, 600 | 12 : 157, 509 |
fratres. G. 1 : 280 | 2 : 496 | Æ. 3 : 678 | 6 : 608 | 7 : 335, 670 | 9 : 695 | 12 : 277, 516 |
fratrique. Æ. 12 : 881 |
fratris. G. 1: 396 | Æ. 7: 671 | 9 : 104 | 10 : 113, 342 | 12 : 636, 844 |
fratrum. G. 2 : 510 | Æ. 10: 328 | 12 : 270 |
fraude. Æ. 4 : 675 | 5 : 851 | 9 : 397 |
fraudem. G. 1 : 465 | Æ. 10 : 72 |
fraudi. Æ. 11 : 522 |
fraudis. E. 4: 31 | Æ. 7 : 552 |
fraudo. Æ. 4 : 355 |
fraus. Æ. 6 : 609 | 9 : 428 | 11 : 717 |
fraxineæ. Æ. 6 : 181 |
fraxineaſque. G. 2 : 359 |
fraxinus. E. 7: 65 | G. 2 : 66 | Æ. 11 : 136 |
fregere. G. 2 : 72 |

fregiſti. E. 3: 13|
fremebant. Æ. 1: 563| 5: 385| 6: 175| 6: 717| 10: 96| 11: 132|
fremens. Æ. 7: 389, 787| 12: 398|
frementem. G. 1: 12| Æ. 4: 229| 9: 703| 10: 572| 12: 371|
frementes. Æ. 7: 638| 11: 609| 12: 82|
frementi. Æ. 12: 535|
fremet. Æ. 1: 300|
fremit. Æ. 5: 555| 7: 460| 9: 60, 341| 11: 496, 599| 12: 8, 702|
fremitu. G. 2: 160| 4: 216| Æ. 5: 148, 338|
fremitumque. Æ. 5: 152|
fremitus. Æ. 2: 338| 11: 607|
fremor. Æ. 11: 247|
fremunt. Æ. 1: 60| 4: 668| 5: 19| 7: 590| 8: 497| 9: 637| 10: 98| 11: 299| 12: 912|
frena. G. 3: 115, 252| Æ. 3: 542| 4: 135| 5: 818| 6: 100| 8: 168| 10: 253| 11: 195|
frenare. Æ. 1: 527|
frenaret. G. 4: 136|
frenat. Æ. 1: 58|
frenatis. Æ. 5: 554|
frendens. G. 4: 452|
frenis. Æ. 11: 719, 889| 12: 372|
frenos. G. 3: 184|
frenum. Æ. 12: 568|
frequens. G. 1: 99| 2: 185|
frequentant. Æ. 6: 478|
frequentes. G. 3: 394| 4: 216| Æ. 1: 711| 6: 486| 10: 506|
frequenti. G. 2: 51|
frequentibus. Æ. 10: 692|
freta. E. 1: 61| G. 1: 356| 2: 503| 3: 260| Æ. 1: 561, 611| 2: 313| 3: 127| 5: 141, 626, 791| 10: 147, 210|
freti. *particip.* Æ. 9: 676| 11: 787|
fretis. G. 1: 327, 386| 2: 164|
fretus. Æ. 4: 245| 5: 430| 6: 120| 8: 143|
fricat. G. 3: 256|
frigentque. Æ. 5: 396|
frigentis. Æ. 6: 219|
frigida. E. 5: 25| 8: 14| G. 1: 336| 2: 469| 3: 298, 324| 4: 104, 506, 525| Æ. 2: 472| 4: 385| 7: 715| 11: 338|
frigidus. E. 8: 71| G. 1: 259| 2: 484| 3, 97, 303, 336, 441, 501| 4: 261| Æ. 3: 29| 6: 311| 9: 415|
frigora. E. 2: 8| 7: 51| 10: 47, 57| G. 1: 48, 352| 2: 113, 321, 376| 3: 356|
frigore. E. 2: 22| 7: 6| G. 3: 279| 4: 35, 135, 259| Æ. 1: 96| 6: 205, 309| 12: 905, 951|
frigoribus. E. 10: 65| G. 1: 300|
frigus. E. 1: 53| 5: 70| G. 1: 93| 2: 256, 344|
frondator E. 1: 57|
fronde. E. 1: 81| 10: 30| G. 2: 13, 401| Æ. 1: 249| 4: 148, 459, 506| 5: 134| 6: 306| 7: 751| 8: 274| 12: 207|
frondea. G. 4: 61| Æ. 1: 195|
frondem. G. 2: 435| Æ. 5: 661|
frondent. E. 3: 57|
frondente. Æ. 7: 67|
frondentes. Æ. 4: 399|
frondenti. Æ. 5: 129| 7: 135|
frondentia. G. 3: 300|
frondentibus. G. 2: 362| 4: 24| Æ. 3: 25|
frondentis. G. 2: 119| Æ. 6: 208|
frondes. E. 9: 61| G. 1: 368| 2: 55 82, 305, 335, 366, 403| 3: 131, 175, 353| Æ. 3: 449| 4: 444| 8: 32|
frondeſcit. Æ. 6: 144|
frondet. G. 2: 15|
frondi. Æ. 2: 323|
frondibus. Æ. 2: 446| 3: 231, 528| 6: 217| 7: 565| 11: 523|
frondis. Æ. 11: 66|
frondoſa. E. 2: 70| G. 3: 296| Æ. 5: 252|
frondoſis. Æ. 7: 387|
frondoſo. Æ. 8: 351|
frondoſum. G. 1: 282|
frons. G. 3: 372| Æ. 6: 862| 10: 211|
fronte. E. 6: 51| G. 4: 299| Æ. 1: 170| 3: 636| 4: 477| 9: 627| 10: 349| 11: 238|
frontem. E. 6: 22| 7: 27| Æ. 5: 567| 7: 417| 9: 750| 12: 307|
fronti. Æ. 6: 244|
frontibus. G. 3: 24| Æ. 5: 158| 12: 717|
fruatur. Æ. 4: 619|
fructus. G. 2: 36, 500|
fruges. G. 1: 22, 67, 298, 345| 2: 143, 424| 3: 535| Æ. 1: 133| 12: 1|
frugibus. E. 3: 77| 9: 48| 10: 76| G. 1: 69| 2: 239| 3: 133| Æ. 6: 420|
frugum. G. 1: 27| 2: 173| 4: 327|
fruiturque. Æ. 7: 90|
frumenta. G. 1: 189, 315| 3: 176| Æ. 4: 406|
frumenti. G. 1: 134|
frumentis. G. 1: 150| 2: 205, 228|
fruſta. Æ. 1: 216| 3: 632|
fruſtra. E. 3: 99| 7: 69| G. 1: 158, 257, 459, 513| 3: 97, 373, 544| 4: 353| Æ. 1: 396| 2: 348, 405, 793| 4: 415| 5: 27, 221, 346, 389| 6: 294, 701| 9: 389, 398, 538| 10: 333, 486| 11: 581, 715| 12: 832|
fruſtrata. Æ. 12: 95|
fruſtratur. Æ. 6: 493|
fruticumque. G. 2: 21|
fruuntur. G. 1: 300| Æ. 3: 352| 8: 468|
fuat. Æ. 10: 103|
fucata. G. 4: 335|
fucatur. G. 2: 465|
fucinus. Æ. 7: 759|
fucoque. G. 4: 39|
fucos. G. 4: 168| Æ. 1: 439|
fudimus. Æ. 2: 421|
fudiſſe. Æ. 9: 592|
fudiſſetque. Æ. 5: 234|
fudit. G. 1: 13| Æ. 1: 416| 2: 532| 5: 842| 6: 55| 8: 139|
fuerat. Æ. 4: 603| 5: 397| 6: 166| 7: 532| 8: 358| 10: 613| 11: 115, 303| 12: 519|
fuère. Æ. 8: 324|
fuerint. G. 4: 34, 248, 393| Æ. 2: 77, 506| 3: 453| 5: 475|
fuerit. E. 7: 31| G. 1: 67| 3: 404| Æ. 3: 499| 6: 62| 7: 38|
fuerunt. Æ. 11: 275|
fuga. G. 3: 31, 120, 142, 201, 422| 4: 85| Æ. 1: 321| 2: 176| 3: 243| 4: 72, 155, 281, 543| 5: 218, 658| 8: 251| 9: 15, 557, 660, 800| 10: 592, 624, 670, 757| 11: 815| 12: 463, 733, 742|
fugacem. Æ. 10: 697, 724| 12: 52|
fugaces. G. 3: 539| Æ. 9: 591|
fuge. G. 1: 286| Æ. 3: 160| 4: 400| 5: 586, 769| 9: 131| 10: 121, 378| 11: 351, 547|
fugam. G. 4: 443| Æ. 1: 141, 361, 364| 2: 108, 610, 640| 3: 283, 666| 4:

328, 338, 430, 575 | 7: 241 | 9: 378, 539, 719, 781 | 11: 706 | 12: 252, 263, 367, 484 |
fugarat. AE. 5: 42 | 10: 257 |
fugas texunt. AE. 5: 593 |
fugat. AE. 1: 147 | 6: 312 |
fugatis. AE. 3: 521 |
fugax. AE. 11: 713 |
fuge. G. 1: 277 | 3: 385 | AE. 2: 289, 733 | 3: 44, 413 |
fugere. G. 1: 330, 375 |
fugerent. AE. 1: 471 |
fugeret. G. 4: 457 |
fugi. AE. 2: 156 |
fugiant. E. 9: 30 |
fugiaſque. AE. 3: 459 |
fugiat. E. 8: 52 | Æ. 6: 892 |
fugiatis. AE. 11: 109 |
fugiens. G. 1: 406, 409 | 3: 94 | 4: 19, 234, 317 | AE. 1: 345, 478 | 5: 276 | 6: 14 | 8: 320 | 10: 403 | 11: 541, 694 | 12: 758 |
fugiente. G. 4: 526 |
fugientem. AE. 1: 410 | 5: 629 | 9: 17 | 10: 399, 732 | 12: 645 |
fugientia. AE. 11: 654 |
fugientibus. AE. 9: 763 | 12: 330 |
fugientis. AE. 6: 61 | 10: 656 |
fugimus. E. 1: 4 | AE. 3: 268 |
fugio. E. 3: 53 |
fugis. E. 2: 60 | AE. 4: 314, 565 | 5: 740 | 6: 466 | 9: 200 | 10: 649 |
fugiſſe. AE. 10: 56 |
fugit. E. 3: 65 | 9: 54 | G. 2: 265 | 3: 67, 284, 417, 462 | 4: 500 | Æ. 2: 223, 528 | 4: 389, 475 | 5: 243, 516, 740 | 8: 223 | 9: 632 | 10: 247, 340 | 11: 405, 436, 492, 559, 561, 628, 806, 831, 868 | 12: 256, 285, 421, 660, 733, 753, 952 |
fugite. E. 3: 93 | Æ. 3: 639 | 7: 202 |
fugitis. Æ. 10: 369 |
fugiunt. G. 3: 543 | Æ. 5: 821 | 10: 266 | 11: 623, 869 |
fui. Æ. 2: 6 | 6: 458 |
fuimus. Æ. 2: 325 |
fuiſſem. E. 10: 35 |
fuiſſent. E. 6: 33 | Æ. 2: 292, 433 | 5: 621 | 6: 871 |
fuiſſet. E. 1: 16 | Æ. 2: 54 | 3: 652 | 4: 18, 327 | 8: 206, 396 | 9: 140, 759 | 11: 584 |
fuit. E. 1: 272 | 2: 14 | 3: 23, 26, 40 | 5: 54 | 9: 11 | G. 1: 491 | Æ. 1: 16, 21, 445, 538, 549 | 2: 325, 427, 513, 541 | 3: 11, 16, 22 | 4: 170, 317, 457, 675 | 6: 237, 654 | 7: 51, 171, 413, 482, 537, 650 | 8: 193 | 9: 180, 381, 648 | 10: 43, 60, 400, 564, 879 | 11: 32, 313, 849 | 12: 933 |
fulcit. Æ. 4: 247 |
fulcra. Æ. 6: 604 |
fulgebat. Æ. 7: 26 | 10: 171 | 11: 490, 769 |
fulgens. Æ. 10: 869 |
fulgent. Æ. 5: 562 | 7: 526 | 8: 684 |
fulgentem. Æ. 10: 475 | 11: 854 | 12: 358 |
fulgentes. Æ. 8: 593 |
fulgenti. Æ. 9: 614 | 10: 414 |
fulgentia. Æ. 6: 490 | 8: 92 | 11: 6 | 12: 163 |
fulgentibus. Æ. 2: 749 | 6: 217 | 10: 550 | 11: 188, 202 | 12: 275 |
fulgentis. Æ. 10: 589 |
fulgere. Æ. 6: 826 |
fulgor. Æ. 5: 88 | 8: 524 | 11: 70 |
fulgore. G. 4: 98 |
fulgores. Æ. 8: 431 |
fulgura. G. 1: 488 | Æ. 9: 733 |
fulicæ. G. 1: 363 |
fuligine. E. 7: 50 |
fulmen. Æ. 6: 590 | 8: 427 |
fulmina. G. 1: 329 | 4: 170 | Æ. 4: 208 | 6: 842 | 10: 567 |
fulminat. G. 1: 370 | 4: 561 | Æ. 12: 654 |
fulmine. G. 1: 283 | Æ. 1: 234 | 3: 578 | 4: 25 | 5: 691 | 6: 581 | 7: 73 | 12: 200, 922 |
fulmineum. Æ. 4: 580 | 9: 442 |
fulmineus. Æ. 9: 812 |
fulminis. Æ. 2: 649 | 5: 319 | 9: 706 | 10: 177 | 11: 616 |
fulsêre. Æ. 4: 167 |
fulſerunt. Æ. 12: 942 |
fultoſque. Æ. 8: 227 |
fultum. Æ. 11: 39 |
fultus. E. 6: 54 |
fulva. G. 4: 408 | Æ. 4: 261 | 5: 375 | 6: 643 | 8: 552 | 11: 642, 751 | 12: 276, 741, 792 |
fulvæ. G. 3: 110 |
fulvique. Æ. 2: 722 |
fulvis. G. 3: 383 |
fulvo. Æ. 1: 279 | 7: 76 | 11: 776 |
fulvoſque. Æ. 7: 688 |
fulvum. Æ. 4: 158 | 7: 279 | 10: 562 |
fulvus. Æ. 12: 247 |
fumabat. Æ. 8: 106 |
fumans. G. 3: 525 |
fumant. E. 1: 44, 83 | Æ. 2: 698 |
fumantem. Æ. 3: 573 |
fumantes. Æ. 7: 457 | 11: 908 | 12: 338 |
fumantia. G. 2: 194, 542 | Æ. 10: 45 | 12: 569 |
fumantibus. Æ. 8: 417 |
fumat. Æ. 3: 3 |
fumea. Æ. 6: 593 |
fumida. Æ. 7: 76 | 9: 73 |
fumidus. Æ. 7: 465 |
fumiferam. Æ. 8: 255 |
fumiferos. Æ. 9: 522 |
fumo. Æ. 3: 582 | 12: 588 |
fumoſque. G. 2: 217 | 4: 230 |
fumoſis. Æ. 2: 242 |
fumum. Æ. 2: 609 | 3: 206 | 5: 681 | 8: 252 |
fumus. G. 1: 175 | 4: 499 | 5: 740 | 8: 258 | 9: 239 | 12: 592 |
funalia. Æ. 1: 731 |
funda. *nom.* G. 1: 141 |
fundabat. Æ. 6: 4 |
fundabit. Æ. 6: 811 |
fundæ. G. 1: 309 |
fundam. *nom.* Æ. 9: 586 | 11: 579 |
fundam. *ver.* E. 5: 71 | Æ. 5: 238 |
fundamenta. Æ. 1: 432 | 2: 611 | 4: 266 |
fundamina. G. 4: 161 |
fundantem. Æ. 4: 260 |
fundaſſet. Æ. 7: 410 |
fundat. Æ. 1: 197 |
fundata. Æ. 8: 478 |
fundator. Æ. 7: 678 |
fundatur. Æ. 5: 760 |
fundebat. Æ. 3: 152, 344 | 5: 98 | 8: 584 |
fundens. Æ. 6: 254 | 7: 792 |
fundent. E. 4: 23 |
fundere. Æ. 2: 683 |
fundet. E. 4: 20 | Æ. 12: 207 |
fundimur circum. Æ. 3: 635 |
fundis. G. 2: 468 |
fundit. E. 9: 41 | G. 2: 460 | Æ. 2: 329 | 3: 348 | 4: 61 |

5: 78, 776|
funditur. Æ. 10: 271 | 11: 646 |
funditus. Æ. 6: 736 | 11: 413| 12: 594 |
fundo. Æ. 2: 419| 3: 557| 4: 621| 5: 178| 6: 581| 7: 530| 10: 88
fundunt. G. 2: 432 | Æ. 11: 482, 610| 12: 122 |
funduntur. G. 4: 275| Æ. 6: 709|
fune. Æ. 5: 488 |
funem. G. 1: 457 | Æ. 2: 239, 262 | 3: 639, 667 |
funera. G. 3: 246| 4: 256| Æ. 1: 236 | 2: 284, 361 | 4: 500, 507, 618 | 6: 875| 7: 42, 542| 8: 571| 9: 486, 526| 10: 602, 756 | 11: 366, 422, 646 | 12: 383, 629 |
funere. E. 5: 20 | G. 3: 263| Æ. 2: 539 | 4: 308| 6: 150, 429| 7: 599| 11: 3, 28, 169 |
funereas. Æ. 7: 337 | 11: 143|
funeris. Æ. 6: 458, 510 | 11: 189 |
funes. Æ. 4: 575| 5: 773 | 8: 708|
funeſtæque. Æ. 7: 322 |
fungar. Æ. 6: 885|
fungos. G. 1: 392|
fumus. Æ. 3: 62| 9: 491| 11: 53, 57|
furare. Æ. 5: 845|
furata. Æ. 7: 283|
furcaſque. G. 1: 264 | 2: 359 |
furens. Æ. 1: 495| 2: 498, 613 | 4: 68 | 5: 6, 202| 6: 262 | 8: 228 | 10: 604| 11: 486, 709, 762, 901|
furentem. Æ. 1: 663 | 2: 499 | 4: 65, 283, 464, 548 | 7: 350 | 8: 489 |
furentes. G. 2: 456 | Æ. 4: 42, 670 | 10: 37, 578 | 11: 609 | 12: 332|
furenti. Æ. 2: 771 | 3: 313 | 4: 298 | 6: 100 | 9: 691 |
furentibus. Æ. 1: 55 | 2: 304 |
furentis. Æ. 2: 345 |
furentum. Æ. 11: 838|
furere. Æ. 12: 680 |
fures. *ſervi*. E. 3: 16|
furiale. Æ. 7: 375|
furialia. Æ. 7: 415 |
furiarum. Æ. 3: 252 | 6: 605 |
furias. G. 3: 35 | Æ. 1: 45 |
furiata. Æ. 2: 407, 588|
furibunda. Æ. 4: 646 | 7: 348 |
furiis. G. 3: 511 | Æ. 3: 331 | 4: 376 | 7: 392 | 8: 205, 219, 494 | 10: 68, 694, 872 | 12: 101, 668, 946 |
furis. *verb*. Æ. 2: 595|
furit. G. 3: 100, 150, 458| Æ. 1: 111| 2: 759 | 5: 662, 694 | 7: 377, 464, 625| 9: 552 | 10: 386, 545, 802| 11: 638| 12: 607|
furor. G. 3: 266 | 4: 495| Æ. 1: 154, 298, 352 | 2: 316, 355 | 5: 670 | 6: 102| 9: 760|
furore. Æ. 2: 244 | 4: 697| 5: 659 | 10. 63 |
furorem. Æ. 4: 101| 7: 386| 10: 905 | 12: 601, 680, 832 |
furores. Æ. 4: 501 | 7: 406 |
furori. Æ. 4: 91, 433|
furoris. Æ. 10: 60 | Æ. 5: 788 |
furta. G. 4: 346| 9: 150| 11: 515 |
furtim. G. 2: 304 | Æ. 2: 18, 258 | 3: 50 | 5: 677| 9: 546| 11: 765|
furtis. G. 1: 286 |
furtivum. Æ. 4: 171 | 7: 660 |
furto. Æ. 4: 337 | 6: 24, 568 | 9: 350 | 10: 735 |
furtumque. E. 6: 42|
furum. G. 4: 110|
fuſa. Æ. 4: 455| 9: 317| 11: 102 |
fuſcis. Æ. 7: 408 | 8: 369 |
fuſcum. Æ. 12: 417 |
fuſcus. E. 10: 38 |
fuſi. Æ. 1: 218 | 2: 252| 5: 102, 837| 6: 440| 9: 164| 11: 366|
fuſis. E. 4: 46 | Æ. 12: 433|
fuſo. Æ. 6: 225| 9: 722 | 12: 690 |
fuſos. Æ. 7: 421 | 10: 137 |
fuſus. G. 2: 527| Æ. 5: 330| 10: 838|
futilis. Æ. 11: 339 | 12: 740 |
futura. Æ. 4: 643 | 6: 12 | 8: 709|
futuræ. Æ. 1: 716| 8: 628| 10: 531 |
futuram. Æ. 7: 257|
futuras. Æ. 12: 504|
futuri. Æ. 4: 508 | 8: 580 9: 315 |
futuris. G. 1: 214, 433, 508 | 2: 246|
futuro. E. 7: 28 | G. 4: 239 |
futuros. Æ. 3: 394 | 4: 297 | 8: 340 |
futurum. Æ. 2: 191 | 4: 622 | 5: 522 | 6: 690 |

G.

Gabinæ. Æ. 7: 682|
Gabino. Æ. 7: 612|
Gabios. Æ. 6: 773|
gæſa. Æ. 8: 662|
Galatea. E. 1: 31 | 3: 64, 72 | 7: 37| 9: 59| Æ. 9: 103 |
Galbaneoque. G. 3: 415 |
Galbaneos. G. 4: 264 |
galea. Æ. 5: 314, 491, 498 | 7: 785 | 9: 50, 373, 612, 771, 808 | 10: 330, 836 |
galeæ. Æ. 3: 468 | 9: 667 |
galeam. Æ. 2: 392 | 5: 364, 471, 673 | 7: 638, 751 | 8: 620 | 9: 307, 365, 457 | 10: 535 | 11: 91, 692 | 12: 381, 434, 537 |
galeas. G. 1: 496 | Æ. 1: 101 | 8: 539 | 11: 194|
galeis. G. 2: 142 |
galeros. Æ. 7: 688|
Galeſi. Æ. 7: 575|
Galeſus. G. 4: 126|
Galeſus. Æ. 7: 535|
Gallæ. G. 4: 267|
Galle. E. 10: 22 |
Galli. E. 10: 6 | Æ. 8: 657 |
Gallo. E. 10: 2, 72|
Gallos. Æ. 8: 656 |
Gallum. E. 6: 64 | Æ. 6: 858 |
Gallus. Æ. 10: 10 |
Gangaridum. G. 3: 27 |
Ganymedis. Æ. 1: 32|
Ganges. G. 2: 137 | Æ. 9: 31 |
Garamantas. Æ. 6: 794|
Garamantes. E. 8: 44|
Garamantide. Æ. 4: 192|
Gargani. Æ. 11: 247 |
Gargara. G. 1: 103 |
garrula. G. 4: 307 |
gaudens. Æ. 1: 694 | 4: 190 | 6: 816 | 7: 800| 8: 702| 12: 109|
gaudent. G. 2: 181, 510

Æ. 2: 239 | 5: 575 | 6: 733 |
gaudere. G. 3 : 185 |
gauderent. E. 9 : 48 | G. 4: 120 |
gaudet. E. 3 : 87 | 6 : 29 | 8: 75 | Æ. 4 : 157 | 5 : 757 | 6 : 383 | 7 : 220 | 8 : 730 | 10 : 500 , 726 | 12: 6, 82, 702 |
gaudia. Æ. 1 : 506 | 5: 828 | 6: 279, 513 | 10: 325 , 652 | 11 : 180 |
gaza. Æ. 1 : 123 | 2: 763 | 5 : 40 |
Gela. Æ. 3 : 702 |
gelida. G. 1: 287 | 8: 343 |
gelidæque. G. 2 : 263 |
gelidam. Æ. 11 : 210 |
gelidas. Æ. 6 : 16 |
gelidi. E. 10: 15, 42 | Æ. 8: 28 | 12: 331 |
gelidis. G. 2: 488 | 4: 509 | Æ. 12: 796 |
gelido. Æ. 8: 139, 610 |
gelidos. Æ. 8 : 159 |
gelidum. Æ. 7 : 683 | 8: 597 |
gelidus. G. 1 : 43 | 2 : 202 | Æ. 2 : 120 | 3: 30 , 175 , 259 | 5 : 395 | 6 : 54 | 7: 801 | 12 : 447 , 905 |
Geloi. Æ. 3: 701 |
Gelonos. G. 2 : 115 | 8: 725 |
Gelonus. G. 3 : 461 |
gelu. G. 2 : 317 | 3: 355 , 443 | AE. 8: 508 | 9: 604 |
gemellos. E. 1 : 14 |
gemens. G. 3 : 226 | AE. 1: 469 | 4: 395 | 5 : 869 | 7 : 501 | 11 : 150 | 12 : 886 |
gementem. G. 3 : 183 | 11: 865 |
gementibus. AE. 11: 136 |
geme e. E. 1 : 59 |
geme entque. AE. 5: 806 |
gemina. G. 4 : 371 | AE. 6: 203 | 9: 750 |
geminæ. G. 4 : 300 | AE. 6 : 190 , 893 | 9: 681 | 12: 845 |
geminam. Æ. 1 : 278 |
geminant. Æ. 12: 714 |
geminas. Æ. 6 : 788 | 8 : 79, 680 | 11 : 72 |
geminatur plaufus. G. 2: 509 |
gemini. Æ. 1: 166 | 2 : 203, 225 , 415 | 5: 285 | 6: 800 | 7 : 670 | 8: 461 | 10: 390 |
geminis. Æ. 5: 416 | 8: 130 |
gemino. Æ. 3 : 535 | 9: 365 |
geminos. Æ. 1: 748 | 2: 500 | 3 : 180, 516 | 5: 266, 401 | 6 : 582 , 842 | 7: 280 , 450 | 8: 289 , 631, 697 |
geminum. Æ. 4 : 470 | 5: 365 |
geminus. Æ. 6 : 287 |
gemit. G. 3 : 133 | 4 : 175 | Æ. 1 : 225 | 8 : 451 | 12 : 334 |
gemitu. G. 3: 223 , 506 | 4 : 353 | Æ. 2: 73 , 323, 413 , 486 , 679 | 3: 577 , 664 | 4 : 667 , 687 | 10: 505 | 11 : 95 , 831 | 12: 722, 928, 952 |
gemitum. Æ. 1 : 489 | 2 : 53 | 3 : 555 | 8 : 420 | 9: 709 | 10: 465 , 674 , 843 | 11 : 37 , 377 | 12: 713 |
gemitus. G. 3 : 517 | Æ. 2: 288 | 3 : 39 | 4 : 409 | 6 : 220 , 557 , 873 | 7 : 15 | 9: 499 | 11 : 633 |
gemma. G. 2 : 506 | Æ. 5: 313 | 10 : 134 |
gemmæ. E. 7: 48 | G. 2: 74 |
gemmas trudit pampinus. G. 2: 335 |
gemmis. Æ. 1: 659 , 732 | 7: 76 |
gemuit. Æ. 6 : 413 |
genæ. Æ. 5 : 173 | 11 : 221 |
genas. Æ. 4: 644 | 8 : 160 | 12: 65, 606 |
gener. Æ. 2 : 344 | 6: 831 | 7: 317, 367 |
genera duo apum. G. 4: 92 |
generandi. G. 4: 205 |
generando. G. 3: 65 |
generaffe. Æ. 7: 734 |
generat. Æ. 8 : 141 |
generate. Æ. 6 : 322 |
generatim. G. 2: 35 |
generatus. Æ. 5: 61 |
genere. Æ. 4 : 606 |
generi. Æ. 1 : 530 | 3: 184 | 7 : 98, 753 | 8 : 484 , 512 | 9: 302 |
generis. E. 8: 45 | G. 4 : 249 | Æ. 1: 136 | 4: 365 | 7: 219 |
genero. Æ. 11 : 355 | 12: 31 |
generos. Æ. 7 : 270 | 12 : 658 |
generofa metallis infula. Æ. 10: 174 |
generofe. Æ. 10 : 141 |
generofi. G. 3 : 75 |
generum. G. 1 : 31 | Æ. 7 : 57 , 256 | 11 : 472 | 12: 55 , 63 , 613 |
genialibus. Æ. 6 : 603 |
genialis hyems. G. 1: 302 |
genibus. Æ. 3: 38 , 607 |
genis. Æ. 6 : 686 |
geniftæ. G. 2 : 12 , 434 |
genitali. Æ. 3: 136 |
genitalia. Æ. 2 : 324 |
genite. Æ. 9 : 642 |
geniti. Æ. 6 : 131 , 394 |
genitor. Æ 1 : 159 , 241 , 625 | 2 : 635 , 657 , 699 , 717 , 732 | 3: 102 | 4: 208 | 5 : 817 | 6 : 695 , 698 | 7: 122 , 306, 360 | 8: 72, 427, 583 | 9 : 201 , 264 , 272 , 583 , 630 | 10 : 45 , 320, 417 , 466 , 668 , 800 , 833 , 848 | 11 : 161, 727 | 12: 200, 843, 934 |
genitore. Æ. 3: 614 , 804 | 9: 257 | 10 : 129 |
genitorem. Æ. 3: 709 | 6: 364 , 404 | 7 : 72, 134 |
genitori. Æ. 2 : 548 | 5: 94, 537 | 10: 704 |
genitoris. G. 4 : 355 | Æ. 1: 681 , 720 | 2 : 560 | 4: 84 | 6: 108 | 7 : 82 | 10: 789 |
genitos. Æ. 12 : 708 |
genitricis. G. 4: 363 | Æ. 1: 693 |
genitrix. Æ. 1: 593 | 2: 788 | 8: 383 | 9 : 82 , 94, 107, 284, 297 | 10 : 234 | 12: 412, 554 |
genitum. Æ. 1 : 301 | 7 : 47, 679 |
geniture. Æ. 9 : 642 |
gentum. Æ. 5 : 95 | 7: 136 |
gens. E. 4 : 9 | G. 2 : 125 , 385 , 537 | 3 : 382 | 4: 287, 430 | Æ. 1 : 71 | 4 : 207 | 5 : 624 , 730 | 6: 359 | 7: 708 , 746 | 8: 146, 315 , 480 | 10 : 155 , 202, 228 | 12: 840 |
gente. Æ. 1: 51 , 277 | 2 : 78 | 3 : 235 | 4 : 235 | 5 : 373 , 785 | 6 , 757 , 875 | 7 : 220 , 282 , 367 , 750 , 803 | 8 : 36 , 55 | 9: 284, 643 | 10 , 202 , 350, 388 | 11 : 48 , 113 , 305 , 331 , 432 |
gentem. G. 3 : 122 , 473 | Æ. 1: 37 , 280 , 286, 449, 537 | 3 : 1 , 133 , 166 , 653 | 4 : 425 | 6 : 788 | 7 : 203 , 304 , 671 | 8: 502 | 9 : 137 | 11: 324 |
gentes. G. 1 : 331 | 3 : 33, 349 | Æ. 1 : 527 | 4: 320 | 6 : 60 , 92, 706 | 7 : 85,

238 | 8 : 13 , 328 , 722 | 9: 132 | 10 : 71 , 139 | 11: 252 , 847 | 12 : 191 , 504 |
genti. Æ. 1 : 252 | 3 : 501| 6: 63, 73| 9 : 759 |
gentibus. E. 3 : 41 | Æ. 1: 21|
gentis. G. 3 : 35, 73, 158 | 4: 4 , 95 | Æ. 1 : 100 , 435 , 606 , 646 | 3 : 105 | 4 : 4, 483, 542 | 5 : 299 | 6: 767 | 7: 171 , 249 , 268 | 11: 246, 402 |
genu. Æ. 1 : 324 |
genua. Æ. 3: 607 | 5 : 432 |
genuère. Æ. 1: 610 | 10 : 597 |
genui. Æ. 10 : 848|
genuiſti: G. 4 : 324 |
genuit. Æ. 1 : 622 | 4 : 366| 5 : 39|
genus. G. 1 : 63| 2 : 20 , 83, 167 , 240 , 262 | 3 : 242, 264 , 480 , 541 | 4 : 208, 223, 246, 282 | Æ. 1 : 10, 32 , 343 , 383 , 543, 546, 569, 747| 2: 468 | 3 : 86, 168, 675 | 4 : 12, 40, 230, 622 | 5: 45, 117, 123, 285, 568, 621, 737, 801| 6: 25, 123, 500, 580, 648 , 728 , 766, 792 , 834 , 839 , 842 | 7 : 196 , 213 , 556 | 8: 27 , 51 , 71 , 114 , 321 , 487, 628 , 724 | 9 : 141 , 510 , 603 | 10 : 149 , 201| 11: 340 | 12 : 25 , 127 , 198, 225 , 515, 530, 838|
geram. Æ. 9: 279|
gerant. Æ. 7: 444 |
gerat. Æ. 7: 816 |
gerebat. Æ. 1: 192| 3: 490| 5 : 412| 7 : 188 | 11: 552| 12 : 206, 488 , 944|
gerenda. AE. 6 : 890 | 7 : 444|
gerendum. AE. 3 : 235 |
gerens. AE. 1 : 319| 2 : 278 | 9: 311| 12: 472 |
gerentem. AE. 12 : 289 |
geret. AE. 1 : 267 |
gerimus. AE. 11: 306 |
Geryone. AE. 7 : 662|
Geryonis. AE. 8: 202|
geris. AE. 12 : 48|
gerit. G. 2: 122 | AE. 7 : 658| 12: 97|
geritis. AE. 11 : 735|
geritur. G. 4 : 305 |
germana. Æ. 4 : 478, 492, 549 , 675 | 10: 607 | 12: 679, 830|
germanæ. G. 4: 377 | Æ. 1: 355 | 9 : 804 |
germanam. Æ. 4 : 501 , 686 | 9 : 594 |
germani. Æ. 4 : 44 | 10: 125 |
Germania. E. 1 : 63 | G. 1: 474, 509 |
germano. Æ. 12: 152|
germanum. Æ. 1 : 345 | 9: 722 | 12 : 479|
germen. G. 2 : 76|
gero. Æ. 1: 52 | 7 : 455 | 11: 113 |
gerunt. Æ. 6 : 772 | 7 : 396, 664 | 9: 171 |
geruntur. Æ. 7 : 540 | 9 : 1|
geſſerat. Æ. 1 : 28 , 657 |
geſsère. G. 2: 70|
geſſi. Æ. 2 : 156 | 9 : 203|
geſſimus. Æ. 2: 90|
geſſiſſe. Æ. 11 : 844 |
geſtamen. Æ. 3 : 286 | 7 : 246 |
geſtamus. Æ. 1: 571 |
geſtare. Æ. 1: 340| 12: 211|
geſtat. Æ. 7: 687 |
geſtire. G. 1 : 387 |
geſtis. Æ. 9 : 157 |
Getæ. G. 4: 463|
Getarum. G. 3: 462 |
Geticis. Æ. 3 : 35|
Getis. Æ. 7: 604|
Getula. Æ. 4 : 40|
Getuli. Æ. 5: 351|
Getulis. Æ. 5 : 51, 192 |
Getulus. Æ. 4 : 326 |.
gilvo equo. G. 3: 83|
glacialis. Æ. 3 : 285 |
glacie. G. 1: 236| 4: 136| Æ. 4: 251|
glaciem. G. 1 : 310 | 3: 318, 365 |
glacies. E. 10 : 49 | G. 3: 298 | 4 : 517 | 12 : 740|
gladio. Æ. 9: 769| 10 : 313 , 513| 12 : 789|
gladios. Æ. 12 : 278 |
glande. E. 10 : 20 | G. 3 : 520 |
glandem. G. 1 : 8 | 2 : 72 |
glandes. G. 1 : 148 , 305 | 2 : 67 | Æ. 7 : 686 |
glandis. G. 4: 81|
glarea. G. 2 : 212|
glauca. G. 2: 13 | Æ. 6:416| 10: 205 |
glaucas. G. 4 : 182|
glauci. G. 3 : 82 |
Glauci. G. 3 : 267 | Æ. 5 : 823 | 6 : 36 |
Glauco. G. 1 : 437|
Glauco. G. 4 : 451 | Æ. 8: 33 | 12 : 885 |
Glaucum. Æ. 6 : 483 | 12 : 343 |
gleba. G. 1: 44 | 2 : 399 |
glebæ. Æ. 1 : 535 | 3 : 164|
glebas. G. 1 : 65 , 94 | 2: 236, 261|
glebis. G. 3 : 161 | Æ. 7: 747 |
gliſcit. Æ. 12 : 9 |
globos. G. 1: 473 | Æ. 3: 574 |
globum. Æ. 6: 725 | 9 : 409 |
globus. Æ. 9 : 36 , 515 | 10: 373 |
glomerant. G. 1: 323 | Æ. 4 : 155 | 9 : 539 |
glomerantur. G. 4 : 79 | Æ. 1 : 504 | 6 : 311 | 9 : 689 |
glomerare. G. 3: 117 | Æ. 2: 315 | 9: 792 |
glomerari. Æ. 9 : 33 |
glomerat. G. 2: 311 | Æ. 3 : 577| 8 : 254 |
glomerati. Æ. 2: 727 | 9: 440 |
gloria. G. 1 : 168 | 3 : 102 | 4 : 6 , 205 | Æ. 2: 83 , 326 | 4 : 49 , 232 , 272 | 5 : 394 | 6: 65, 757 , 767 | 7 : 4 | 9 : 278 | 10 : 144 | 11 : 154 , 336 , 421 , 431 , 444 | 12 : 135, 322 |
glutem. G. 4: 40, 160|
gnate. Æ. 8: 569|
gnatam. Æ. 11: 355|
gnatis. Æ. 10: 532|
gnato. Æ. 11 : 178, 181|
gnatum. Æ. 8 : 510 |
Gnoſia. G. 1 : 222 | Æ. 3 : 115 |
Gnoſius. Æ. 6 : 566 | 9 : 305|
Gorgona. Æ. 8: 438 |
Gorgone. Æ. 2 : 616 |
Gorgoneis. Æ. 7 : 341|
Gorgones. Æ. 6 : 289 |
Gortynia. E. 6 : 61 | Æ. 11 773|
Gracchi. Æ. 6: 842|
gracili. E. 10 : 71 | Æ. 1: 1 |
gradibus. G. 3 : 191 | Æ. 1: 452 | 2 : 443 |
gradiens. G. 3 : 59 | Æ. 1: 505 |
gradientem. Æ. 10 : 572 |
gradientes. Æ. 1 : 415 |
graditur. Æ. 1: 316 | 3: 664 | 4 : 147 | 8 : 546 | 9 : 223| 11: 535|
Gradive. Æ. 10 : 542 |
Gradivum. Æ. 3 : 35|
gradum. G. 3 : 166 | Æ. 3: 598 | 4 : 641 | 6 : 128 |
gradus. Æ. 4 : 685 |
Græcia. G. 1: 38 | 3 : 20 | Æ. 11: 287 |
Graia. Æ. 6 : 97 |

Graiæ. Æ. 2: 693 |
Graiarum. Æ. 2: 412 |
Graias. Æ. 2: 598 |
Graii. G. 3: 90, 148 | Æ. 1: 471, 534 | 2: 727 | 3: 163 | 6: 242 | 8: 135 |
Graiis. G. 2: 16 | Æ. 2: 786 | 3: 398, 499 | 6: 529 | 10: 430 |
Graio. Æ. 3: 210 |
Graiorum. Æ. 2: 157 |
Graios. Æ. 2: 148 |
Grajugenûm. Æ. 3: 550 | 8: 127 |
Graium. Æ. 4: 228 | 6: 588 | 10: 33, 41, 81 | 11: 289 | 12: 538 |
Graius. Æ. 3: 594 | 10: 720 |
gramen. G. 4: 63 | Æ. 9: 353 |
gramina. E. 10: 29 | G. 1: 56 | 2: 200, 332 | 3: 174, 325 | 4: 19 | Æ. 2: 71 | 6: 684 | 7: 655, 809 | 12: 415 |
gramine. E. 5: 46 | G. 2: 219, 525 | 3: 144 | Æ. 3: 537 | 12: 664 |
gramineas. Æ. 12: 119 |
gramineis. Æ. 6: 642 |
gramineo. Æ. 7: 106 | 8: 176 | 11: 566 |
gramineum. Æ. 5: 287 |
graminis. E. 5: 26 |
grandævis. *apibus.* G. 4: 178 |
grandævus. Æ. 4: 392 |
grandes. G. 2: 245 |
grandia. E. 5: 36 | 10: 25 | G. 1: 497 | 4: 26 | Æ. 4: 405 | 11: 529 |
grandibus. G. 3: 427 | Æ. 11: 90 |
grandine. Æ. 4: 120, 161 | 5: 458 | 9: 669 | 10: 803 |
grandior fœtus. G. 1: 195 |
grando. G. 1: 449 | 4: 80 |
grata. Æ. 8: 283 |
gratare. Æ. 4: 478 |
gratatur. Æ. 5: 40 |
grates. Æ. 1: 604 | 2: 537 | 11: 508 |
grati. Æ. 11: 127 |
gratia. G. 1: 83 | Æ. 4: 539 | 6: 653 | 7: 232, 402 | 9: 198 |
gratior. E. 6: 11 | G. 3: 211 | 4: 402 | Æ. 5: 28, 344 |
gratiſſima. E. 7: 61 | Æ. 2: 269 | 3: 73 | 5: 128 | 10: 158, 607 | 12: 142 |
gratiſſimus. E. 8: 15 | Æ. 8: 64 | 9: 327 |
gratum. Æ. 1: 4 |
gratuſque. Æ. 10: 392 |
gravabit. Æ. 2: 708 |
gravantur pluvia *papavera.* Æ. 9: 437 |
gravaris. Æ. 10: 628 |
gravatum. Æ. 6: 359, 520 | 8: 220 |
grave. G. 1: 162 | 4: 270 | Æ. 6: 201 | 8: 516 |
gravem. Æ. 1: 155, 732 | 12: 458 |
graves. E. 1: 50 | G. 3: 415, 526 | Æ. 10: 321 |
graveſcit. G. 2: 429 |
gravi. G. 1: 124 | Æ. 4: 1 | 10: 63 | 12: 5 |
gravia. Æ. 3: 464 | 10: 836 |
gravibus. G. 1: 496 | 2: 88 | 3: 140 | Æ. 5: 114 |
gravidæ. G. 2: 143, 150 | 3: 134, 275 |
gravidam. G. 1: 319 | Æ. 4: 229 | 10: 87 |
gravidas. G. 2: 424 |
gravidi. Æ. 7: 507 |
gravidis. G. 1: 111 |
gravido. G. 3: 155, 317 |
gravidos. G. 4: 231 |
gravidus. G. 2: 5 |
gravior. G. 4: 260 | Æ. 2: 436 | 8: 582 |
graviora. Æ. 2: 203 | 4: 502 | 6: 84 |
gravis. E. 1: 36 | 6: 17 | 10: 75 | G. 2: 254, 377 | 3: 95, 506 | 4: 49, 84 | Æ. 1: 278 | 5: 178, 274, 387, 437, 447, 781 | 6: 516 | 9: 246 | 10: 207, 630, 755 |
Garviſcæ. Æ. 10: 184 |
graviter. G. 3: 88, 133, 374 | 4: 31, 452, 456 | Æ. 1: 130 | 2: 288 | 5: 447 | 7: 753 | 10: 347, 789, 823 | 12: 295 |
grege. E. 3: 32 | 6: 56 |
gregem. E. 2: 30 | 7: 36 | G. 1: 272 | 3: 323, 473 |
greges. E. 7: 2 | G. 2: 146 | 3: 287, 329, 386 | Æ. 7: 538 |
gregibus. E. 5: 33 | G. 2: 200 | 3: 63, 538 |
gregis. E. 1: 15 | 7: 7 | 10: 36 |
gremiis. Æ. 9: 261 | 10: 79 |
gremio. Æ. 1: 689, 696, 722 | 3: 509 | 4: 84 | 5: 31 | 7: 233 | 8: 406 |
gremium. G. 2: 326 | Æ. 8: 713 | 11: 744 |
greſſi. Æ. 6: 633 |
greſſu. Æ. 1: 694 |
greſſum. Æ. 1: 405, 414 | 2: 753 | 6: 389, 677 | 8: 462 | 11: 29, 99, 855 |
greſſus. G. 3: 117 | 4: 360 | Æ. 5: 649 | 10: 640 | 12: 386 |
gruem. Æ. 11: 580 |
grues. G. 1: 120, 375 | Æ. 10: 265 |
gruibus. G. 1: 307 |
Grynæi. E. 6: 72 |
Grynæus. Æ. 4: 345 |
gryphes. E. 8: 27 |
gubernaculo. Æ. 5: 176, 859 |
gubernaculum. Æ. 6: 349 |
gubernator. Æ. 3: 269 | 5: 12 | 6: 337 |
gurges. Æ. 6: 296 |
gurgite. E. 6: 76 | G. 3: 446 | 4: 387, 395, 524 | Æ. 1: 122 | 2: 497 | 3: 197, 421: 564 | 5: 33, 160, 209, 814 | 6: 310, 741 | 7: 704 | 9: 23, 816 | 10: 559 | 11: 296, 624, 913 | 12: 114 |
gurgitis. G. 4: 321 |
guſtaſſent. Æ. 1: 477 |
guttæ. G. 2: 245 | Æ. 3: 28 |
guttis. G. 4: 99 | Æ. 11: 90 |
guttur. Æ. 8: 261 |
guttura. Æ. 6: 421 |
gutture. G. 1: 410, 425 | Æ. 7: 533 | 10: 348 |
Gyæ. Æ. 5: 169 |
Gyam. Æ. 10: 318 |
Gyan. Æ. 1: 226, 617 | 5: 184, 223 |
Gyaroque. Æ. 3: 76 |
Gyas. Æ. 5: 118, 152 |
Gygen. Æ. 9: 762 |
Gylippo. Æ. 12: 272 |
gyro. Æ. 7: 379 | 10: 884 | 11: 695 |
gyros. G. 3: 115 | Æ. 5: 85 |
gyrum. G. 3: 191 |

H.

HAbe. Æ. 10: 827 |
habeant. G. 4: 35 | Æ. 5: 717 | 7: 131 | 9: 96 |
habeat. Æ. 4: 29 | 9: 188 | 12: 17 |
habebam. E. 7: 14 |
habebant. Æ. 9: 227 |
habebat. E. 2: 2 | Æ. 1: 350 | 3: 147 | 4: 633 | 8: 27, 100 | 9: 388, 594 |
habebis. Æ. 5: 535 |
habebit. E. 1: 71 | G. 4: 282 |

Æ. 6: 381 | 9: 449 | 10: 423 |
habebo. Æ. 5: 50 | 10: 108 |
habemus. Æ. 12: 233 |
habena. Æ. 7: 380 |
habenas. G. 1: 514 | Æ. 1: 67 | 5: 818 | 6: 1 | 7: 600 | 11: 670, 765, 827 | 12: 327, 471, 499 |
habendam. Æ. 3: 329 |
habendi. G. 4: 177 | Æ. 8: 327 |
habendo. G. 1: 3 | 2: 250 | 3: 159 | Æ. 12: 88 |
habenis. G. 2: 364 | 3: 89, 194 | Æ. 5: 662 | 6: 804 | 10: 576 | 11: 600, 623, 713 | 12: 622 |
habent. G. 4: 154 | Æ. 5: 734 | 7: 696 | 9: 616 |
habenti. G. 2: 499 |
habere. Æ. 5: 262 | 9: 362 | 10: 221, 701 |
haberes. Æ. 6: 31 |
haberet. E. 3: 42 |
habes. Æ. 4: 100 |
habet. E. 1: 31 | 2: 38 | 7: 40 | 8: 23 | Æ. 1: 560 | 2: 290, 584 | 4: 521, 581 | 5: 549 | 6: 362, 566, 577, 668 | 7: 689 | 8: 168 | 9: 274, 491 | 10: 260, 706 | 11: 92, 357, 413 | 12: 282, 296 |
habetis. Æ. 2: 102 | 9: 782 |
habeto. E. 3: 107 | 8: 60 | Æ. 5: 310 | 12, 192 |
habetur. Æ. 12: 134 |
habilem. Æ. 1: 322 | 9: 305, 365 | 11: 555 |
habiles. *vites*. G. 2: 92 |
habilis. G. 3: 62 | 4: 418 | Æ. 12: 432 |
habitabant. Æ. 3: 110 |
habitæ. G. 2: 16 |
habitamus. Æ. 6: 673 |
habitans. G. 3: 430 |
habitant. Æ. 3: 106, 644 | 6: 275 |
habitantes. Æ. 11: 265 |
habitantur. Æ. 3: 398 |
habitare. E. 2: 29 | 6: 2 | 7: 151 |
habitarunt. E. 2: 60 |
habitátque. Æ. 6: 599 |
habitata. G. 3: 340 |
habitet. Æ. 11: 409 |
habitu. Æ. 8: 723 |
habitumque. Æ. 1: 319 |
habitura. G. 1: 24 |
habitus. G. 1: 52 | Æ. 3: 596 | 11: 339 |
habuêre. E. 10: 9 | G. 9: 427 | Æ. 8: 602 |
habuisse. G. 2: 337 | Æ. 4: 97 | 5: 590 |
habuistis. Æ. 11: 308 |
habuit. Æ. 6: 521 |
hac. E. 5: 85 | G. 4: 294, 320 | Æ. 1: 633 | 2: 292 | 3: 409, 579 | 4: 242 | 5: 314 | 6: 535 | 7: 317 | 8: 563 | 10: 650 | 11: 408, 591 | 12: 14, 565 |
hac. Æ. 1: 471 | 6: 542 | 8: 203 | 9: 321 | 11: 763 | 12: 625 |
hac. & tenus *per tmesim*. Æ. 5: 603 | 6: 62 |
hactenus. G. 2: 1 | Æ. 10: 625 | 11: 823 |
Hadriacas. Æ. 11: 405 |
hæ. G. 2: 92 | Æ. 3: 167 | 6: 431, 852 | 7: 175 | 12: 849 |
hæc. E. 1: 6, 25, 40, 71 | 2: 4: 35 | 3: 54 | 5: 13, 50, 74, 86 | 6: 9, 67 | 7: 33, 43, 69 | 8: 62, 73, 80, 93 | 9: 4, 26 | 10: 32, 60, 70 | G. 1: 118, 351 | 2: 49, 140, 169 | 3: 187, 305, 503 | 4: 30, 86, 100, 147, 219, 400, 415, 450, 509, 528, 532, 559 | Æ. 1: 41, 80, 85, 141, 207, 265, 301, 467, 498, 649, 660, 721 | 2: 46, 76, 101, 149, 286, 523, 547, 550, 554, 577, 593, 691, 721, 777, 790 | 3: 78, 99, 161, 184, 250, 288, 373, 414, 461, 486, 540, 558, 612, 643, 714 | 4: 189, 195, 208, 237, 270, 287, 339, 372, 387, 487, 499, 611, 621, 630 | 5: 32, 59, 84, 304, 315, 394, 412, 421, 474, 596, 641, 646, 653, 693, 706, 743, 756, 799 | 6: 185, 325, 329, 346, 373, 417, 512, 566, 628, 632, 696, 776, 854, 871 | 7: 150, 194, 274, 292, 323, 427, 451, 454, 471, 731 | 8: 42, 172, 175, 185, 355, 362, 372, 400, 454, 469, 541, 671, 704 | 9: 19, 128, 142, 168, 207, 235, 302, 323, 364, 635, 644, 737 | 10: 16, 39, 104, 285, 379, 423, 444, 491, 508, 556, 594, 629, 633, 680, 848, 856, 879, 897, 902 | 11: 15, 45, 55, 59, 95, 107, 132, 152, 163, 179, 220, 251, 275, 309, 320, 443, 507, 551, 590, 685, 705, 718, 725, 735, 741, 792, 822 | 12: 25, 62, 75, 81, 176, 186, 197, 200, 296, 317, 358, 427, 441, 572, 582, 593, 631, 645, 878 |
Hæmi. G. 2: 488 |
Hæmon. Æ. 9: 685 | 10: 126 |
hærebam. Æ. 6: 350 |
hærebat. Æ. 2: 674 | 3: 608 |
hæredis. Æ. 4: 274 |
hærens. Æ. 5: 852 |
hærent. E. 3: 102 | Æ. 2: 442 | 4: 4 | 6: 284 |
hærentem. Æ. 10: 384 |
hæres. Æ. 7: 424 | 12: 796 |
hæret. Æ. 1: 480, 499, 722 | 2: 654 | 4: 73, 445, 614 | 7: 250 | 8: 559 | 10: 361, 726 | 11: 150 | 12, 754 |
hæserat. Æ. 10: 780 |
hæsêre. Æ. 5: 529 | 12: 415 |
hæserunt. G. 2: 422 |
hæsit. Æ. 2: 774 | 3: 48, 597 | 4: 280 | 5: 204 | 7: 533 | 9: 419, 537 | 11: 290, 752, 804, 864 | 12: 868 |
halant. Æ. 1: 421 |
halantes. G. 4: 109 |
Halcyonem. G. 3: 338 |
halcyones. G. 1: 399 |
Halesi. Æ. 10: 422 |
Halesum. Æ. 10: 417 |
Halesus. Æ. 7: 724 | 10: 352, 411, 424 |
Haliumque. Æ. 9: 767 |
halitus. G. 2: 350 | Æ. 4: 684 | 6: 240 |
Halyn. Æ. 9: 765 |
Hamadryades. E. 10: 62 |
hamis. Æ. 3: 467 | 5: 259 |
hanc. E. 1: 13 | 8: 12, 83 | G. 2: 532, 538 | 4: 2, 315, 487 | Æ. 1: 102 | 2: 140, 183, 407, 677, 716 | 3: 396, 654 | 4: 47, 337, 435, 621, 652 | 5: 483 | 6: 85, 717, 788 | 7: 216, 332 | 8: 186, 190, 236, 271, 357, 481 | 9: 287, 291, 654 | 10: 234, 296, 525, 598 | 11: 25, 356, 440, 526, 557 | 12: 48, 151, 202, 865 |
Harpalice. Æ. 1: 321 |
Harpalicum. Æ. 11: 675 |
Harpyia. Æ. 3: 365 |
Harpyiæ. Æ. 3: 212, 226 |
Harpyias. Æ. 3: 249 |
harum. Æ. 4: 608 | 7: 94 | 11: 76 | 12: 853 |
has. E. 1: 72 | 8: 91, 95 | G. 1: 60, 237 | 2: 483 | 4: 454 | Æ. 2: 450, 603, 642 | 3: 396 | 4: 314 | 5: 842 | 6: 298, 461, 716, 748 | 7: 595, 611 | 8: 186 | 9: 88 | 11: 377, 436, 534, 840 | 12: 56, 318 |
hasta. Æ. 1: 482 | 2: 530 | 6: 167 | 9: 411, 576, 610, 746 | 10: 340, 512, 553, 579, 588, 736, 877 | 11: 644, 674, 799, 803 | 12: 96,

270, 293, 493, 537, 789, 924 |
haſtæ. Æ. 6: 652 | 10: 457, 772 | 4: 555, 807 |
haſtam. Æ. 2: 50, 175 | 8: 625 | 9: 744 | 10: 335, 383, 891 | 11: 91, 284, 565, 637, 767 | 12: 93, 398, 431 |
haſtas. E. 5: 31 | Æ. 7: 396 | 9: 763 | 10: 718 | 11: 605 | 12: 130, 330 |
haſtile. Æ. 9: 402 | 10: 795 | 11: 561 |
haſtilia. G. 2: 358 | Æ. 1: 317 | 3: 37 | 5: 557 | 11: 650 | 12: 165, 489 |
haſtilibus. G. 2: 447 | Æ. 3: 23 | 12: 691 |
haſtis. G. 2: 142 | Æ. 9: 229, 465, 811 | 10: 178 | 11: 601, 613 | 12: 711 |
haud. G. 1: 122, 229, 415 | 2: 29, 52, 83, 124, 133, 249, 265, 428 | 3: 41, 357 | 4: 548 | Æ. 1: 331, 339, 391, 403, 676 | 2: 91, 359, 382, 396, 779 | 3: 43, 170, 207, 214, 236, 513, 548, 561, 610, 628 | 4: 149, 256, 447, 508 | 5: 56, 140, 284, 332, 399, 462, 592, 618, 749 | 6: 177, 239, 263, 343 | 7: 156, 203, 311, 558, 654, 781 | 8: 49, 370, 414, 603, 627, 642 | 9: 65, 154, 375, 552, 797, 804 | 10: 95, 106, 128, 153, 247, 360, 437, 456, 494, 578, 599, 663, 714, 732, 735, 786, 858, 907 | 11: 64, 106, 154, 238, 396, 441, 452, 584, 688, 701, 713, 728, 755, 814 | 12: 9, 25, 45, 50, 76, 124, 227, 481, 506, 649, 723, 782, 882 |
haudquaquam. G. 4: 455 |
hauri. Æ. 12: 26 |
hauriat. Æ. 4: 661 |
haurit. G. 3: 105 | Æ. 5: 137 | 10: 314 |
hauſerat. G. 4: 427 |
hausêre. G. 2: 340 |
hauſerit. Æ. 2: 600 |
hauſi. Æ. 4: 359 |
hauſit. Æ. 1: 742 | 6: 559 | 9: 23 | 10: 648, 899 | 12: 946 |
hauſtus. G. 4: 220, 229 |
hauſurum. Æ. 4: 383 |
Hebeſumque. Æ. 9: 344 |
hebet. Æ. 5: 396 |
hebetant. Æ. 6: 732 |
hebetat *nubes.* Æ. 2: 605 |
Hebri flu. Æ. 12: 331 |
Hebrum. flum. E. 10: 65 | Æ. 1: 321 | vir. 10: 696 |
Hebrus. G. 4: 463, 524 |
Hecate. Æ. 4: 609 | 6: 118, 564 |
Hecaten. Æ. 4: 511 | 6: 247 |
Hector. Æ. 1: 103 | 2: 270, 282, 522 | 3: 312, 343 | 5: 371 | 9: 155 | 12: 440 |
Hectora Æ. 1: 487 | 6: 166 |
Hectore. Æ. 1: 754 | 2: 275 |
Hectorea. Æ. 1: 277 |
Hectoreæ. Æ. 3: 488 |
Hectorei. Æ. 5: 190 |
Hectoreos. Æ. 5: 634 |
Hectoreum. Æ. 2: 543 | 3: 304 |
Hectoris. Æ. 3: 319 | 6: 166 | 11: 289 |
Hecuba. Æ. 2: 515 |
Hecubam. Æ. 2: 501 |
hei. Æ. 2: 274 | 11: 57 | 12: 620 |
Helenæ. Æ. 1: 654 |
Helenam. Æ. 7: 364 |
Heleni. Æ. 3: 546, 684 |
Heleno. Æ. 3: 329, 334, 433 |
Helenor. Æ. 9: 544, 545 |
Helenum. Æ. 3: 295, 380 | 10: 388 |
Helenus. Æ. 3: 346, 369, 559, 712 |
Helicona. Æ. 7: 641 | 10: 163 |
Helimus. Æ. 5: 73, 300, 323, 339 |
helleboroſque. G. 3: 451 |
Helleſpontiaci. G. 4: 111 |
helori. Æ. 3: 698 |
herba. E. 3: 55, 93 | 4: 24 | 6: 60 | 7: 45, 57 | 8: 15 | G. 1: 112 | 3: 326 | 4: 272, 459 |
herbæ. G. 1: 69, 180 | 2: 411 | 3: 216, 353, 498, 528 | 4: 402, 427 | Æ. 3: 142, 650 | 4: 514 | 5: 388 | 7: 758 |
herbam. E. 5: 26 | G. 1: 134 | 2: 527 | 3: 295 | 4: 121 | Æ. 1: 218 | 3: 221, 236 | 5: 102 | 6: 656 | 9: 164, 316 |
herbarum. E. 8: 2 |
herbas. E. 2: 11 | 6: 55 | 8: 95 | G. 1: 90 | 2: 129, 251 | 3: 126, 162, 283, 395, 436, 465 | 4: 12 | Æ. 4: 404 | 5: 330 | 7: 109 |
herbis. E. 2: 49 | 7: 41 | 9: 19 | G. 1: 107, 339 | 2: 185 | 3: 494 | 4: 200 | Æ. 7: 19, 769 | 12: 402 |
herboſo. *flu.* Mintii. G. 2: 199 |
Hercule. Æ. 7: 656 |
Herculea. Æ. 8: 276 |
Herculeæque. G. 2: 66 |
Herculeas. Æ. 8: 288 |
Herculei. Æ. 3: 551 | 8: 270 |
Herculeis. Æ. 8: 542 |
Herculeoque. Æ. 7: 669 |
Herculis. Æ. 5: 410 | 10: 319, 779 |
heri. Æ. 3. 324 |
herilem. Æ. 8: 462 |
herili. Æ. 7: 490 |
Herilum. Æ. 8: 563 |
Hermi. Æ. 7: 721 |
Herminium. Æ. 11: 642 |
Hermionem. Æ. 3: 328. |
Hermus. G. 2: 137 |
Hernica ſaxa. Æ. 7: 684 |
heroas. E. 4: 16, 35 |
heroes. Æ. 6: 649 |
heros. Æ. 1: 200 | 3: 345 | 4: 447 | 5: 289, 453, 459 | 6: 103, 169, 192, 451, 672 | 8: 18, 464, 530 | 10: 584, 886 | 12: 502, 723, 902 |
heroum. E. 4: 26 | G. 4: 476 | Æ. 5: 389, 684 | 6: 307 |
Heſiones. Æ. 8: 157 |
Heſperia. Æ. 3: 503 | 7: 4 |
Heſperiæ. Æ. 3: 186 | 4: 355 |
Heſperiam. Æ. 1: 534, 573 | 2: 781 | 3: 163, 185 | 7: 44, 543 | 8: 148 |
Heſperidum. E. 6: 61 | Æ. 4: 484 | 8: 77 |
Heſperio. Æ. 7: 601 |
Heſperium. Æ. 3: 418 | 6: 6 |
Heſperus. E. 8: 30 | 10: 77 |
heſterno. E. 6: 15 |
heſternum. Æ. 8: 543 |
Hetruria. G. 2: 533 |
heu. E. 9: 17 | G. 1: 158, 448 | 3: 249 | 4: 491, 498 | Æ. 2: 69, 289, 402, 738 | 3: 44, 317, 709 | 4: 13, 65, 267, 283, 376, 541, 657 | 5: 13, 615, 671 | 6: 150, 189, 458, 828, 878, 882 | 7: 293, 594 | 8: 537 | 9: 485 | 10: 849 | 11: 273, 841 | 12: 452, 486 |
heus. Æ. 1: 325 | 7: 116 |
hi. G. 4: 86 | Æ. 1: 110 | 5: 229 | 6: 326, 397, 773 | 7: 695 | 8: 55 | 10: 355 | 11: 54, 623 |
hians. Æ. 10: 726 | 12: 754 |
hiantem. G. 2: 508 |
hiantes. G. 1: 91 | Æ. 6: 493
hiatibus. Æ. 6: 576 |
hiatu. Æ. 6: 237 |
hiatus. Æ. 11: 680 |
hibiſco. E. 2: 30 | 10: 71 |

Hicetaoniuſque. Æ. 10: 123|
hic, *pronom.* E. 2: 73| 3: 5, 109| 7: 12| 8: 80| 9: 16| G. 1: 242| 2: 23, 190, 505, 508| 3: 202| 4: 92, 390| Æ. 1: 20, 251, 294, 746| 2: 554| 3: 714| 4: 10, 22, 198, 347, 591, 614| 5: 431| 6: 166, 390, 540, 621, 791, 819, 857| 7: 144, 506, 638| 8: 287| 9: 350, 572, 647| 10: 116, 413| 11: 16, 179, 570, 739| 12: 516, 789|
hîc, *adverbium.* E. 1: 4, 43 52, 80| 3: 12| 5: 3| 7: 24, 49| 8: 67| 9: 40, 60| 10, 42| G. 1: 54, 70| 2: 4: 45, 149| 3: 28, 430, 478| 4: 130, 264, 423, 554| Æ. 1: 56, 172, 191, 251, 265, 276, 326, 431, 450, 455, 465, 732| 2, 29, 112, 122, 199, 410: 515, 533, 671, 699, 735, 743, 796| 3: 45, 97, 155, 294, 369, 399, 453, 537, 616, 708, 718| 4: 127, 252| 5: 77, 129, 183, 291, 331, 353, 473, 484, 522, 604, 630, 637, 692, 827| 6: 27, 72, 106, 243, 290, 399, 442, 479, 494, 509, 582, 640, 648, 660, 672, 789| 7: 29, 92, 112, 122, 141, 151, 175, 413, 479, 531, 568| 8: 39, 46, 65, 193, 219, 259, 655, 663, 724| 9: 33, 110, 205, 242, 246, 602, 717, 742| 10: 53, 73, 159, 345, 479, 518, 528, 791, 873| 11: 67, 215, 239, 454, 739, 852| 12: 231, 411, 479, 546, 554, 728, 767, 772|
Hiera. Æ. 9: 673|
hilarans. E. 5: 69|
himellæ. Æ. 7: 714|
hinc. E. 1: 39, 57, 65| 4: 37| 5: 43| 6: 41| 9: 59| G. 1: 5, 252, 422, 509| 2: 145, 390, 444, 514, 3: 101, 257, 280, 288, 300, 308, 396, 494| 4: 55, 100, 223, 446, 532| Æ. 1: 25, 198, 238, 393: 473| 2: 97, 148, 778| 3, 111, 167, 551, 698, 707, 715| 4: 40, 253, 442, 460, 483, 565| 5: 600| 6: 295, 440, 557, 719, 733| 7: 15, 85, 173, 209, 240, 357, 408, 723| 8: 342, 347, 473, 478, 511, 546, 603, 635, 666, 678, 685| 9: 120, 550, 763| 10: 145, 204, 388, 760| 11: 96, 193| 12: 122, 166, 280, 431, 608, 745, 838, 947|
hinc, atque hinc. Æ. 1: 166, 504| 4: 447| 8: 387| 9: 380 440|
hinnitu. G. 3: 94|
Hippocoontis. Æ. 5: 492|
Hippodameque. G. 3: 7|
Hippolyten. Æ. 11: 661|
Hippolyti. Æ. 7: 761|
Hippolytum. Æ. 7: 765, 774|
Hippomanes. G. 3: 280, 283|
Hippotaden. Æ. 11: 674|
Hircanæque. Æ. 4: 367|
hirci. G. 3: 312|
hircis. E. 3: 8|
hircos. E. 3: 91|
hircus. G. 2: 395|
Hircaníſve. Æ. 7: 605|
hirſutæ. E. 7: 53|
hirſuti. G. 3: 444|
hirſutis. G. 3: 231|
hirſutum. E. 8: 34|
hirſutus. Æ. 10: 869|
hirtæ. G. 3: 55|
hirtaſque. Æ. 3: 287|
hirundo. G. 1: 377| Æ. 12: 474|
his. E. 3: 102| 6: 33, 43, 72| 7: 56| 8: 101| G. 2: 20, 259| 3: 123| 4: 196, 219, 541| Æ. 1: 33, 68, 110, 203, 282, 364, 576, 583, 667| 2: 145, 289, 348, 446, 520, 775, 788| 3: 153, 358| 4: 54, 120, 304, 359, 388, 549, 568, 652, 680| 5: 357, 414, 708, 717, 816| 6: 18, 111, 236, 365, 382, 408, 445, 512, 637, 665, 885, 897| 7: 206, 330, 373, 420, 548| 8: 15, 35, 51, 143, 323, 335, 426, 496, 670| 9: 83, 128, 182, 198, 560, 640, 652| 10: 757| 11: 117, 342, 673, 827| 12: 101, 244, 841|
Hiſbon. Æ. 10: 384|
hiſco. Æ. 3: 314|
hiſpida. Æ. 10: 210|
hiulca. G. 2: 353|
hoc. E. 1: 16| 4: 11| 7: 29| 8: 60| 9: 65| G. 1: 335, 450| 2: 54, 204, 248, 312|
hoc ubi, *ſubaudi contigerit.* G. 2: 353, 425| *id eſt*, hac re. 3: 135, 152, 286, 511| 4: 248, 305| Æ. 1: 21, 65, 82, 242, 454, 543| 2: 45, 60, 79, 104, 352, 394, 660, 664, 690, 703| 3: 600| 4: 172, 324, 420, 429, 456, 560, 675| 5: 18, 73, 94, 195, 236, 286, 361, 411, 535, 756, 792| 6: 37, 129, 142, 344, 466, 676| 7: 174, 245, 271, 548, 616| 8: 351, 504, 534| 9: 90, 300, 416, 429, 491, 496, 747, 771, 796| 10: 385, 400, 469, 534, 623, 744, 829, 859, 903| 11: 689, 739, 789, 846| 12: 156, 206, 259, 268, 296, hoc habet, 416, 468, 948|
hoc erat, *&c*, Æ. 2: 664|
hodie. E. 3: 49|
hœdi. E. 7: 9| G. 2: 526| 4: 10|
hœdis. E. 3: 82| Æ. 9: 668|
hœdorum. E. 2: 30| G. 1: 205|
hœdos. E. 1: 23| 3: 34| 5: 12| 9: 6, 62| G. 3: 398|
holus. G: 4: 130|
hominem. Æ. 1: 332| 10: 211|
homines. G. 1: 63| 2: 433| Æ. 1: 312| 7: 131| 10: 855| 12: 28, 839|
hominis. G. 4: 444| Æ. 3: 426|
hominum. E. 10: 61| G. 1: 504| 2: 10, 439| 3: 242| 4: 316| Æ. 1: 69, 233, 258, 336, 543, 747| 2: 284, 745| 3: 80, 606| 4: 671| 6: 728| 8: 727| 10: 2, 18, 65, 175, 501, 743| 11: 725| 12: 829, 900|
homo. Æ. 9: 783| 10: 720|
Homolen. Æ. 7: 675|
honeſti. G. 2: 81|
honeſtum. G. 2: 392| 4: 232| Æ. 10: 133| 12: 155|
honoratum. Æ. 5: 50|
honore. E. 10: 24| G. 3: 486| Æ. 1: 339| 3: 178, 406, 474| 4: 458| 5: 272| 6: 333, 780| 8: 76, 617| 11: 52, 208| 12: 630|
honorem. G. 2: 393, 404| 3: 290| 4: 326| Æ. 1: 53, 636, 740| 4: 207| 5: 58, 201, 229, 342, 365, 534, 601| 6: 589| 8: 61, 102, 339| 9: 206| 11: 61, 76| 12: 140|
honores. E. 4: 48| Æ. 1: 32, 595| 3: 118, 264, 547| 5: 94, 249, 347| 8: 189| 11: 219| 12: 778, 840|
honori. Æ. 3: 484| 5: 541|

hoṅos. E. 2: 53 | 5: 78 | G. 1: 507 | Æ. 1: 257, 613 | 4: 4 | 5: 308, 763 | 7: 3, 332, 635, 815 | 8: 268 | 10: 493 | 11: 23 | 12: 57, 135 |
hora. E. 3: 5 | 8: 20 | G. 1: 426 | 3: 327 | Æ. 4: 679 |
horas. E. 10: 73 | G. 1: 208 | Æ. 6: 539 |
horis. G. 3: 400 | Æ. 3: 512 |
horrea. G. 1: 49, 182 | 2: 518 | 4: 250 |
horrebat. Æ. 8: 654 | 11: 488, 636 |
horrebis. G. 3: 408 |
horremus. Æ. 4: 209 | 10: 880 |
horrenda. G. 2: 387 | Æ. 3: 559, 712 | 7: 323 | 9: 112 | 11: 507 |
horrendæ. Æ. 6: 10 |
horrendas. Æ. 6: 99, 327 |
horrendos. Æ. 2: 222 |
horrendum. Æ. 3: 26, 658, 679 | 4: 181, 454 | 6: 288 | 7: 78, 172, 568 | 8: 565 | 9: 632, 732 | 12: 700 |
horrendus. Æ. 6: 298 | 9: 521 |
horrens. Æ. 4: 366 |
horrent. G. 4: 96 | Æ. 6: 799 |
horrentem. G. 3: 161 |
horrentes. G. 3: 315 | Æ. 7: 713 | 10: 237 |
horrentique. Æ. 1: 169 |
horrentia. Æ. 1: 4, 638 | 11: 570 |
horrentibus. Æ. 1: 315 | 3: 230 | 10: 178 |
horrentiſque. Æ. 9: 306 |
horrere. Æ. 6: 419 |
horreret. G. 1: 151 |
horreſce. Æ. 3: 394 |
horreſcit. Æ. 6: 710 | 7: 526 |
horreſco. Æ. 2: 204 |
horreſcunt. G. 3: 199 | Æ. 12: 453 |
horret. G. 3: 79 | Æ. 2: 12 | 11: 754 | 12: 663 |
horribilem. G. 4: 442 |
horribiles. G. 3: 152 |
horribili. Æ. 11: 271 |
horrida. E. 10: 23 | G. 1: 449 | 2: 69, 282 | 3: 366, 442 | 4: 254 | Æ. 3: 23 | 4: 251, 378 | 6: 86 | 7: 41, 746 | 8: 348 | 9: 382 | 10: 408 | 11: 96 |
horridior. E. 7: 42 |
horridus. G. 4: 93, 407 | Æ. 1: 300 | 5: 37 | 7: 669 / 9: 670 |
horrificam. Æ. 8: 435 |
horrificant. Æ. 4: 465 |
horrificis. Æ. 3: 571 |
horrifico. Æ. 3: 225 |
horrificum. Æ. 12: 851 |
horriſono. Æ. 6: 573 | 9: 55 |
horror. Æ. 2: 301, 559, 755 | 3: 29 | 12: 406 |
horrore. Æ. 4: 280 |
horruit. G. 2: 142 |
hortamur. Æ. 2: 74 | 3: 609 |
hortantem. G. 4: 266 |
hortantur. Æ. 3: 129 |
hortare. G. 3: 164 |
hortator. Æ. 6: 529 |
hortari. Æ. 10: 69 |
hortatur. Æ. 2: 33 | 3: 144 | 5: 177, 189 | 6: 184 | 11: 13, 521 |
horti. E. 7: 34 | G. 4: 109 |
hortinæ. Æ. 7: 716 |
hortis. E. 7: 68 |
hortor. Æ. 3: 134 |
hortos. G. 4: 118 |
horum. Æ. 11: 319, 361 | 12: 273, 490 |
hos. E. 6: 69 | 7: 20 | 9: 6 | G. 2: 20 | 3: 371 | 4: 84 | Æ. 1: 89 | 2: 294 | 3: 492, 539 | 4: 157, 336, 647 | 5: 154, 231, 441 | 6: 315, 430 | 7: 655, 803 | 8: 56, 209 | 9: 372 | 10: 10, 125, 179 | 11: 225, 766, 880 | 12: 662 |
hoſpes. Æ. 1: 757 | 4: 10, 323 | 5: 63, 630 | 8: 188, 364, 532 |
hoſpita. G. 3: 362 | Æ. 3: 377, 539 | 6: 93 |
hoſpitia. Æ. 1: 676 | 10: 495 | 11: 114 |
hoſpitibus. Æ. 1: 735 | 11: 105 |
hoſpitiis. G. 3: 343 | 4: 24 |
hoſpitio. Æ. 1: 303, 544 | 3: 83 | 4: 51 | 7: 264 | 9: 361 | 11: 165 |
hoſpitis. Æ. 8: 346, 463, 493 |
hoſpitium. Æ. 3: 15, 61 | 7: 202 | 10: 460 |
hoſte. G. 3: 32 | Æ. 1: 382 | 2: 390, 541 | 3: 123 | 5: 632 | 6: 111 | 10: 375, 438 | 11: 764 |
hoſtem. G. 4: 76 | Æ. 2: 508, 665 | 4: 424 | 5: 671 | 6: 880 | 7: 469 | 8: 500 | 9: 46, 51, 676, 692, 780 | 10: 66, 771, 801, 882 | 11: 80, 381, 491, 521, 559, 743 | 12: 233, 253, 377, 595, 901, 917 |
hoſtes. E. 10: 45 | G. 3: 120 | Æ. 2: 43, 358, 377, 511, 527, 632 | 3: 283 | 9: 356, 386, 400, 440, 554, 799 | 10: 372, 379, 398, 729 | 11: 387, 899 | 12: 266, 426, 456, 461, 477, 582, 650, 682 |
hoſti. Æ. 4: 549 | 9: 443 |
hoſtia. G. 1: 345 | 3: 486 | 4: 467 | Æ. 1: 338 | 2: 156 | 11: 740 |
hoſtibus. G. 3: 513 | Æ. 4: 669, 836 | 10: 593, 903 | 12: 339 |
hoſtilem. Æ. 3: 322 | 10: 489 |
hoſtili. Æ. 10: 847 | 11: 398 |
hoſtilibus. Æ. 11: 83 |
hoſtilis. Æ. 3: 407 |
hoſtis. Æ. 1: 629 | 2: 290, 645 | 7: 723 | 9: 38 | 10: 26, 900 | 11: 304 | 12: 302, 895 |
Hothrynque. Æ. 7: 675 |
huc. E. 2: 45 | 7: 9, 10 | 9: 39, 43 | G. 2: 76 | 187, 243, 297 | 4: 62, 225, 449 | Æ. 1: 174, 337, 538, 542, 562 | 2: 18, 24, 87, 523, 763 | 3: 16, 78, 219, 441, 694 | 4: 46, 363, 634 | 5: 162, 408, 701, 726, 735 | 6: 305, 788 | 7: 86, 241, 635 | 8: 20, 114, 172, 229, 423, 440, 477, 606 | 9: 57 | 10: 656, 680 | 11: 185, 530, 601, 856 | 12: 558, 743, 764, 772 |
huic. E. 1: 21 | 2: 53 | 4: 56 | 6: 26 | G. 1: 171 | 4: 300, 357 | Æ. 1: 347: 481 | 3: 28, 652 | 4: 19, 556 | 5: 259, 320, 378, 713 | 6: 672 | 7: 50, 346, 649 | 8: 31, 104, 198, 358, 466, 518, 570, 631 | 9: 93 | 10: 170, 313, 338, 380, 769 | 11: 115, 340, 554, 644, 299 | 12: 362, 488, 623 |
hujus. G. 4: 279, 321 | Æ. 1: 737 | 6: 781, 798 | 9: 287 |
humana. G. 1: 198 |
humandi. Æ. 10: 493 |
humandis. Æ. 11: 2 |
humandum. Æ. 6: 161 |
humanis. G. 4: 470 | Æ.

10 : 152 | 12 : 427 |
humanos. Æ. 5 : 689 |
humanum. Æ. 1 : 546 |
humectat. G. 4 : 126 | Æ. 1 : 469 | 11 : 90 |
humentem. Æ. 3 : 589 | 4 : 7 |
humentibus. Æ. 4 : 351 |
humeri. Æ. 10 : 476 | 11 : 643 |
humeris. G. 1 : 385 | 4 : 217 | Æ. 1 : 322 | 2 : 510, 558, 708 | 4 : 263, 406, 599 | 5 : 264, 325, 421, 685 | 6 : 111, 301, 668 | 8 : 459 | 9 : 364, 725 | 10 : 169, 542, 701 | 11 : 131, 774, 874 | 12 : 88, 707, 944 |
humero. G. 3 : 7 | Æ. 1 : 505 | 4 : 482 | 5 : 558 | 6 : 797 | 8 : 137, 731 | 9 : 303, 755 | 10 : 341, 765 | 11 : 575, 652, 844 | 12 : 941 |
humeros. G. 3 : 257 | Æ. 1 : 593 | 2 : 721 | 4 : 250 | 5 : 135, 376 | 7 : 669, 815 | 9 : 250, 434 | 11 : 679 | 12 : 293 |
humeſcunt equi. G. 3 : 111 |
humi. E. 3 : 92 | Æ. 1 : 197 | 2 : 380 | 5 : 78, 481 | 6 : 423 | 9 : 754 | 10 : 558, 697 | 11 : 640, 665 |
humida. G. 1 : 100, 142, 373 | 2 : 251 | : 364 | regna. Æ. 2 : 8, 605 | 3 : 198 | 4 : 486 | 5 : 594, 738, 835 | 11 : 201 | 12 . 476 |
humidus. G. 1 : 418, 462 |
humilem. Æ. 3 : 522 |
humiles. E. 2 : 29 | 4 : 2 | G. 2 : 213, 434 | 3 : 108 |
humile. Æ. 7 : 157 | 8 : 455 |
humilis. E. 5 : 17 | G. 1 : 331 | Æ. 4 : 255 | 12 : 930 |
humo. G. 1 : 213 | 2 : 460 | 3 : 9, 558 | 4 : 115 | Æ. 3 : 8 | 5 : 452 | 9 : 214 | 10 : 904 |
humor. E. 3 : 82 | G. 1 : 43, 70, 88, 290, 417 | 2 : 143, 331 | 4 : 308 |
humore. G. 1 : 117 |
humorem. G. 1 : 114, 295 | 2 : 218, 424 |
humum. E 5 : 40 | 9 : 19 | G. 1 : 220 | 2 : 153, 232, 408 | 3 : 298, 420 | 6 : 196 | 9 : 669 | 10 : 731 | 11 : 418, 669 |
humus. E. 4 : 40 | 9 : 41 | G. 2 : 184 | 8 : 196 |
hunc. E. 4 : 63 | 10 : 1 | G. 1 : 500 | 2 : 343, 508 | 3 : 95, 154, 290 | 4 : 296, 326, 391 | Æ. 1 : 293, 543, 674, 684, 736 | 3 : 49, 408 | 4 : 102, 419, 661, 702 | 5 : 51, 298, 596, 712, 834 | 6 : 138, 152, 340, 406, 464, 668, 706, 869 | 7 : 30, 47, 151, 255, 272, 331, 473, 493, 565, 681 | 8 : 351, 514 | 9 : 184, 409, 481, 576, 10 : 50, 209, 381, 457, 721, 751, 905 | 11 : 159, 684, 778 | 12 : 40, 342, 353, 374, 510, 617, 680 |
hyacinthi. Æ. 11 : 69 |
hyacintho. E. 6 : 53 |
hyacinthos. G. 4 : 183 |
hyacinthus. E. 3 : 63 |
hyadas. G. 1 : 138 | Æ. 1 : 748 | 3 : 516 |
hyali. G. 4 : 335 |
hyberna. E. 10 : 20 | Æ. 1 : 270 |
bybernam. Æ. 4 : 143 |
hybernas. G. 4 : 235 | Æ. 6 : 355 |
hyberni. G. 1 : 291 | 2 : 482 | Æ. 1 : 750 | 5 : 126 |
hybernis. G. 1 : 339 | Æ. 7 : 719 |
hyberno. G. 1 : 101 | 3 : 302 | Æ. 4 : 309 |
hybernus, G. 4 : 474 |
Hyblæ. Æ. 7 : 37 |
Hyblæis. E. 1 : 55 |
Hydaſpen. Æ. 10 : 747 |
Hydaſpes. G. 4 : 211 |
hydra. Æ. 6 : 576 |
hydram. Æ. 7 : 658 |
hydri. G. 2 : 141 | 3 : 545 |
hydris. Æ. 7 : 447, 753 |
hydrum. G. 4 : 458 |
hyemem. G. 1 : 391 | 2 : 322 | 3 : 470 | 4 : 51, 239 | Æ. 1 : 129 | 3 : 195 | 4 : 93 | 5 : 11 | 9 : 671 | 10 : 634 |
hyemes. G. 1 : 100 | 2 : 293, 373 | 3 : 197 |
hyemi. G. 3 : 403 | Æ. 3 : 120 |
hyemis. E. 10 : 66 | G. 1 : 340 | 4 : 156 | Æ. 4 : 403 |
hyems. G. 1 : 299, 302, 321 | 2 : 317, 519 | 3 : 356 | 4 : 36, 135 | Æ. 1 : 126 | 2 : 111 | 3 : 285 | 4 : 52 | 7 : 214 |
Hyla. E. 6 : 44 |
Hylæum. G. 2 : 457 | Æ. 8 : 294 |
Hylam. E. 6 : 43 |
Hylas. G. 3 : 6 |
hylax. E. 8 : 107 |
hymenæi. G. 4 : 516 |
hymenæis. Æ. 7 : 344, 358 | 11 : 355 |
hymenæos. G. 3 : 60 | Æ. 1 : 655 | 3 : 328 | 4 : 99, 316 | 6 : 623 | 7 : 398, 555 | 10 : 720 | 11 : 217 |
hymenæus. Æ. 4 : 127 |
hymetia. Æ. 7 : 763 |
Hypanis. G. 4 : 370 | Æ. 2 : 340, 428 |
Hyperboreas. G. 4 : 517 |
Hyperboreis. G. 3 : 196 |
Hyperboreo. G. 3 : 381 |
Hyrtacidæ. Æ. 5 : 492, 503 |
Hyrtacides. Æ. 9 : 177, 234, 319 |
Hyrtacus. Æ. 9 : 406 |

I.

I. Æ. 4 : 381, 424 | 6 : 546 | 7 : 425 | 9 : 634 |
Iacchi. G. 1 : 166 |
Iaccho. E. 6 : 15 | 7 : 61 |
jace. E. 8 : 102 | Æ. 10 : 557 |
jaceant. G. 2 : 37 | 11 : 310 |
jacebant. E. 6 : 16 | Æ. 11 : 102 |
jacebat. Æ. 7 : 94 | 9 : 336 | 12 : 897 |
jacebis. Æ. 5 : 871 |
jacebit. Æ. 3 : 391 | 8 : 44 |
jacens. Æ. 12 : 360 |
jacent. E. 7 : 54 | Æ. 7 : 298 | 10 : 526 |
jacentem. E. 6 : 14 | G. 2 : 512 | 4 : 404 | Æ. 3 : 689 | 10 : 750 |
jacentes. G. 1 : 65 | Æ. 1 : 228 | 9 : 329 |
jacentis. Æ. 3 : 150 |
jacere. Æ. 5 : 631 | 9 : 318 |
jaceres. Æ. 7 : 427 | 10 : 327 |
jaceret. E. 10 : 40 |
jaces. Æ. 9 : 486 |
jacet. G. 1 : 310 | 3 : 230, 343 | 354 | Æ. 1 : 103 | 2 : 557 | 3 : 104, 692 | 6 : 149, 300, 795 | 7 : 801 | 10 : 737 | 11 : 327, 527 |
jaciat. Æ. 10 : 683 |
jaciens. Æ. 10 : 886 |
jacit. G. 4 : 294 | Æ. 5 : 79, 643 | 10 : 336, 480, 783 |
jacitur. Æ. 3 : 277 | 6 : 901 |
jaciunt. Æ. 9 : 712 | 10 : 264 | 11 : 893 |
jacta. Æ. 10 : 733 |
jactabam. Æ. 2 : 588 |
jactabant. Æ. 2 : 459 |

jactabat. E. 2 : 5|
jactabit. Æ. 6 : 877|
jactamur. Æ. 3 : 197 |
jactant. E. 5 : 62 | Æ. 2: 478 | 5 : 433 | 7 : 527 | 8: 491 | 9 : 134 , 568 |
jactante. G. 4 : 195|
jactantem. Æ. 1 : 231 | 5: 469 | 9 : 621 |
jactanti. Æ. 1 : 106|
jactantior. Æ. 6 : 815|
jactare. G. 1 : 81 , 400 | 2: 355 | Æ. 2 : 768|
jactaret. G. 2 : 132 |
jactas. Æ. 10 : 95|
jactat. G. 1 : 103 | Æ. 5: 376 | 11 : 638 |
jactata. G. 2 : 249 | 3 : 86|
jactatam. Æ. 1 : 633|
jactati. Æ. 1 : 446|
jactatos. Æ. 1 : 33|
jactatum. Æ. 1: 186 | 6: 693|
jactatus. Æ. 1 : 7 | 4 : 14|
jactavit. G. 1 : 62 | Æ. 12 : 323|
jactemur. Æ. 1: 336|
jactet. E. 6 : 73 | Æ. 1: 144 |
jactetur. Æ. 1: 672 | 10: 48 |
jactis. G. 2 : 57 |
jacto. G. 1 : 104 | 2 : 317|
jactos. E. 6 : 41|
jactu. G. 2 : 124 | 4 : 87, 528 |
jactura. Æ. 2 : 646|
jacuisse. G. 3 : 436 |
jacuit. Æ. 3 : 631 | 5 : 336 | 9 : 771|
jaculata. Æ. 1 : 46 |
jaculatus. Æ. 2 : 276 |
jaculi. G. 2 : 530 |
jaculis. Æ. 3 : 46 | 5 : 37 | 10 : 130 , 713 , 868 |
jaculo. Æ. 5 : 69 , 253 | 9: 178, 698, 704 | 10 : 248, 342, 754 | 11 : 563 , 574 , 760 | 12 : 354|
jaculum. Æ. 9 : 52 | 10 : 323, 585 |
jam. E. 1: 83 | 3 : 67 , 87 , 111 | 4 : 4 , 10 , 27 , 37 , 41 , 48 | 5 : 63 | 6 : 56 | 7: 43 , 47 | 8 : 6 , 27 , 39 , 61, 109 | 9 : 9 , 54 | 10 : 58, 62 | G. 1 : 34 , 42 , 141 , 148 , 209 , 303 , 312 , 340 , 360 , 383 , 450 | 2 : 171 , 322 , 367 , 403 , 416 , 542| 3 : 74 , 95 , 130 164 , 170 , 187 , 206 , 252 , 304 , 337 , 361, 398 , 401 , 512 , 548 | 4 : 58, 116 , 137 , 189 , 253 , 264 , 284 , 299 , 402 , 425 , 490 , 506 | Æ. 1: 22, 124 , 137 , 223 , 227 , 276 , 306 , 400 , 441 , 461 , 560 , 603 , 627 , 701 , 726 , 759 | 2 : 8 , 14 , 70 , 112 , 124 , 137 , 148 , 217 , 254 , 310 , 436 , 447 , 600 , 615 , 634 , 656 , 705 | 3 : 41 , 51 , 192 , 260 , 270 , 340 , 341 , 381 , 404 , 531 , 645 , 665 | 4: 171 , 315 , 417 , 431 , 536 , 554 , 566 , 584 | 5 : 1 , 8 , 105 , 179 , 194 , 324 , 331 , 515 , 548 , 626 , 633 , 767 | 6 : 13 , 34 , 51 , 61 , 89 , 304 , 358 , 385 , 389 , 419 , 536 , 629 , 647 , 676 , 780 , 798 , 814 | 7 : 46 , 53 , 104 , 290 , 466 , 523 , 736 , 790 | 8 : 174 , 190 , 213 , 251 , 349 , 407 , 426 , 557 , 605 , 726 | 9 : 32 , 220 , 228 , 271 , 276 , 396 , 459 , 461 , 515 , 629 , 689 , 782 | 10 : 19 , 22 , 161 , 238 , 449 , 510 , 533 , 663 , 675 , 755 , 881 , 890 | 11 : 51 , 71 , 139 , 184 , 213 , 275 , 564 , 578 , 702 , 708 , 807 , 846 , 861 , 900 , 913 | 12 : 179 , 239 , 314 , 407 , 497 , 615 , 693 , 704 , 793 , 800 , 821 , 873 , 882 , 889 |
jamque. E. 6 : 21 , 38 | G. 2 : 350 | 3 : 108 , 422 , 556 | 4: 146 , 363 , 485 , 497 , 557| Æ. 1 : 154 , 423 , 699 | 2: 132 , 209 , 481 , 567 , 662 , 730 , 789 , 801 | 3 : 356 , 521 , 588 | 4 : 157 , 246 | 5 : 49 , 159 , 225 , 327 , 738 , 762 , 835 , 864 | 6 : 81 , 477 , 647 | 7 : 25 , 160 , 637 | 8 : 42 , 281 , 585 | 9: 25 , 351 , 371 , 386 | 10 : 215 , 260 , 797 , 813 | 11 : 100 , 487 , 608 , 621 , 766 , 827| 12 : 341 , 391 , 423 , 479 , 656|
jamjam. Æ. 2 : 701 | 4: 371 | 6 : 602 | 12 : 676 , 754 , 940 |
jamjamque. Æ. 2 : 530 | 8: 708 | 12 : 754 , 940 |
jampridem. E. 2 : 43 | 5: 55 | G. 1 : 501 | Æ. 1: 726 | 2 : 647 | 6 : 717 | 7: 693 |
jam tum. Æ. 1 : 22 |
jamdudum. G. 1 : 213 | Æ. 1 : 584 | 2 : 103 | 4 : 1 , 362 | 5 : 27 , 513 | 8 : 153 | 9 : 186 | 11 : 836 | 12 : 217|
Jani. Æ. 7 : 180 |
janiculum. Æ. 8 : 358|
janitor. Æ. 6 : 400 | 8: 269 |
janua. Æ. 2 : 493 , 661 | 3: 449 | 6 : 106 , 127|
Janum. Æ. 12 : 198|
Janus. Æ. 7 : 610 | 8 : 357|
Iapetum. G. 1 : 279|
Iapidis. G. 3 : 475 |
Iapidis Gargani. Æ. 11: 247 |
Iapige. Æ. 8 : 710 | 11 : 678 |
Iapis. Æ. 12 : 391 , 420 , 425 |
Iarbam. Æ. 4 : 196|
Iarbas. Æ. 4 : 36 , 326|
Iaside. Æ. 5 : 843 |
Iasides. Æ. 12 : 392|
Iasius. Æ. 3 : 168 | 10 : 123|
iaspide. Æ. 4 : 261 |
ibant. G. 4 : 472 | Æ. 1: 483 , 522 | 5 : 269 | 6 : 268| 7 : 698 | 8 : 281 | 9 : 369| 10 : 213 |
ibas. G. 4 : 365 , 430 | Æ. 1: 699 | 2 : 254 | 4 : 149 | 5: 75 | 6 : 589 | 7 : 761 | 8: 162 , 307 , 466 , 671 , 726| 9 : 25 , 269 , 424 , 597 , 649 | 11 : 33 | 12 : 378|
Ibera. Æ. 9 : 582 |
Iberas i. *Hispanas*. Æ. 7: 663|
Ibero. *Hispano Oceano*. Æ. 11 : 913 |
Iberos. G. 3: 408|
ibi. E. 2 : 4 | G. 1 : 73 | 4: 491 | Æ. 2 : 40 , 792 | 6: 333 , 700 | 7: 126 | 9: 412 , 445|
ibidem. G. 3 : 500 | Æ. 1: 120 |
ibimus. E. 1 : 65 |
ibis. Æ. 2 : 547|
ibit. G. 1 : 433 | Æ. 2 : 578 | 4 : 590 , 654 |
ibitis. Æ. 3 : 254|
ibo. E. 10 : 50 | Æ. 2 : 786| 9: 291 | 11 : 438|
ibunt. G. 1 : 245|
Icare. Æ. 6 : 31|
icta. Æ. 5 : 428 | 6 : 180|
ictibus. G. 3 : 234 | Æ. 5: 198 , 459 | 9: 811 | 12: 106|
ictu. Æ. 2 : 544 | 5 : 274 , 427 | 7 : 165 | 9 : 770 | 10: 484 | 11 : 638 | 12 : 490 , 732 , 740|
ictum. Æ. 5 : 444 | 7 : 756| 12: 314 , 907|
ictus. Æ. 5 : 457 | 8 : 419 | 12 : 713 , 926|
id. E. 3: 35 | 9 : 37 | G. 2: 263 | Æ. 1 : 27 | 2 : 49 , 103 | 4 : 34 | 5 : 418 | 6: 526 | 7 : 78 , 368 | 9 : 104 , 214 , 274 | 11 : 435 | 12: 28 , 643 , 738|

Ida. Æ. 5:252, 449 | 9: 80, 177 | 10: 158 | 12: 412, 546 |
Idæ. G. 4: 41 | Æ. 2: 801 | 3: 6 |
Idæa. Æ. 2: 696 | 10: 252 | 11: 285 |
Idææ. Æ. 9: 620 | 10: 230 |
Idæas. G. 3: 450 | Æ. 7: 207 |
Idæis. G. 2: 84 | Æ. 9: 112 |
Idæo. Æ. 9: 672 |
Idæos. Æ. 7: 222 |
Idæum. Æ. 3: 112 | 6: 485 | 7: 139 |
Idæus. Æ. 3: 105 | 9: 500 |
Idaliæ. Æ. 1: 697 | 5: 760 | 10: 52 |
Idalium. Æ. 1: 685 | 10: 86 |
Idam. Æ. 9: 575 |
Idas. Æ. 10: 351 |
idcirco. G. 1: 231 | 3: 445 | Æ. 5: 680 |
idem. E. 3: 44, 91, 101 | 5: 9 | G. 1: 71 | 2: 105 | 3: 72, 244 | 4: 139 | Æ. 3: 60, 80, 503 | 4: 581, 679 | 5: 371 | 6: 116, 229 | 7: 321, 393 | 8: 290 | 9: 327, 416 | 10: 112, 732, 851 | 11: 174, 336 |
ideo. G. 2: 96 | 3: 212 | Æ. 4: 228 |
Idmon. Æ. 12: 75 |
Idomenea. Æ. 3: 122 |
Idomenei. Æ. 11: 265 |
Idomeneus. Æ. 3: 401 |
Idumæas. G. 3: 12 |
jecit. Æ. 8: 257 | 10: 777 |
jecur. Æ. 6: 598 |
jejuna. G. 2: 212 | 3: 493 |
jejunia. G. 3: 128 |
ierit. Æ. 7: 223 |
igitur. E. 7: 18 | Æ. 4: 537 | 9: 199 |
ignara. Æ. 1: 634 | 4: 508 | 5: 284, 618 | 6: 361 | 8: 187 | 10: 247 |
ignaræ. Æ. 4: 65 |
ignaram. Æ. 9: 287 |
ignare. Æ. 3: 382 |
ignari. Æ. 1: 202, 336 | 3: 569 |
ignaros. G. 1: 41 | Æ. 2: 384 | 9: 345, 766 | 11: 19 |
ignarum. Æ. 10: 228, 706 |
ignarus. Æ. 8: 627, 730 | 10: 25, 85, 666 | 11: 154 |
ignava. G. 1: 299 | 2: 208 |
ignavæ. *apes*. G. 4: 259 |
ignavi. Æ. 12: 12 |
ignavia. Æ. 11: 733 |
ignavius. G. 3: 465 |
ignavum. G. 4: 168 | Æ. 1: 439 |
igne. Æ. 8: 255 |
ignea. G. 3: 482 | Æ. 4: 352 | 11: 718 |
ignem. G. 1: 87, 131, 135 | 2: 140 | 3: 85, 244, 258 | 4: 330, 442 | Æ. 1: 46, 179, 664, 692 | 2: 297 | 3: 231 | 4: 200, 661 | 5: 4, 641, 660 | 6: 747 | 7: 281, 355 | 8: 256, 491 | 9: 351 | 10: 131, 566 | 11: 119, 189, 787 | 12: 65, 119 |
ignes. E. 5: 10 | G. 1: 291, 427 | 2: 432 | Æ. 1: 529, 747 | 2: 154, 276, 502, 575, 624, 664, 686 | 3: 199, 406, 585 | 4: 167, 209, 676 | 5: 743 | 7: 296, 320, 786 | 8: 199, 267, 403, 410, 590 | 9: 78, 129, 145, 166, 239, 522, 570 | 10: 56, 177, 271 | 12: 201, 521, 596 |
ignescunt. Æ. 9: 66 |
igneus, *Sol*. G. 1: 453 | 4: 426 | Æ. 6: 730 | 8: 97 | 11: 746 |
igni. E. 8: 81 | G. 1: 196, 234, 267, 454 | 3: 378 | 4: 268 | Æ. 2: 210, 312, 581, 649 | 4: 2 | 6: 742 | 7: 692 | 9: 153 | 11: 194 |
ignibus. G. 4: 379 | Æ. 1: 94 | 2: 566 | 3: 149 | 4: 384 | 6: 246 | 8: 304, 375, 542 | 11: 186, 209 |
ignipotens. Æ. 8: 414, 423, 628, 710 | 10: 243 | 12: 90 |
ignis. E. 3: 66 | 6: 33 | 7: 49 | G. 1: 337 | 2: 303, 528 | 3: 99, 566 | 4: 263 | Æ. 2: 505, 705, 758 | 7: 577 | 8: 421, 430 | 12: 102, 576 |
ignobile. E. 9: 38 | G. 4: 63 | Æ. 1: 153 |
ignobilis. G. 4: 564 | Æ. 7: 776 |
ignominiam. G. 3: 226 |
ignorans. Æ. 12: 421 |
ignorare. Æ. 5: 849 |
ignorate. Æ. 7: 202 |
ignorent. G. 2: 268 |
ignosce. G. 3: 96 |
ignoscenda. G. 4: 489 |
ignoscere. G. 4: 489 |
ignota. Æ. 2: 91 | 5: 871 | 7: 124, 137, 167 | 9: 485 | 11: 254, 527 |
ignotæ. Æ. 5: 795 |
ignotas. Æ. 4: 312 | 8: 113 |
ignoti. Æ. 3: 591 |
ignotis. G. 3: 225 | Æ. 10: 48 | 11: 678 |
ignoto. G. 3: 78 | Æ. 11: 866 |
ignotos. E. 6: 40 |
ignotum. G. 1: 50 | Æ. 1: 363 | 2: 59 | 12: 734 |
ignotus. G. 4: 242 | Æ. 1: 388 |
iidem, *bisyllabum*. Æ. 3: 158, 541, 564 | 8: 639 |
iisdem, *bisyllab*. Æ. 2: 654 | 7: 70 |
iit. Æ. 1: 380 |
ilex. Æ. 6: 180 |
ilia. E. 7: 26 | G. 3: 507 | Æ. 7: 499 | 10: 778 |
Ilia. Æ. 1: 272, 278 | 6: 778 | 9: 285 | 11: 245 |
Iliacæ. Æ. 8: 134 |
Iliacam. Æ. 3: 336 | 5: 607 | 10: 635 |
Iliacas. Æ. 2: 117 | 4: 46, 537, 648 | 12: 861 |
Iliaci. Æ. 2: 431 |
Iliacis. Æ. 1: 101, 651 | 3: 182, 280 | 5: 725 | 10: 335 |
Iliaco. Æ. 11: 393 |
Iliacos. Æ. 1: 487 | 3: 603 | 4: 78 | 10: 62 | 11: 255 |
Iliades. Æ. 1: 484 | 3: 65 |
Iliadum. Æ. 2: 580 | 5: 644 | 7: 248 |
ilice. E. 1: 18 | 6: 54 | 7: 1 | 9: 15 | G. 4: 81 | Æ. 4: 505 | 5: 129 | 6: 209 | 9: 381 | 11: 851 |
ilicet. Æ. 2: 424, 758 | 7: 583 | 11: 468 |
ilicibus. G. 3: 146, 334 | Æ. 8: 43 |
ilicis. G. 2: 453 |
ilignis. G. 3: 330 |
Ilio. Æ. 5: 261 |
Ilione. Æ. 1: 657 |
Ilionea. Æ. 1: 615 |
Ilionei. Æ. 1: 124 | 7: 240 | 9: 501 |
Ilioneus. Æ. 1: 525, 563 | 7: 212 | 9: 569 |
Ilium. Æ. 1: 72 | 2: 141, 325, 625 | 3: 3, 109 | 5: 756 | 6: 64 |
illa. E. 3: 4 | G. 1: 47, 109, 406, 409, 456 | 2: 221, 252 | 3: 217, 362 | 4: 128, 457, 494, 506, 513, 533 | Æ. 1: 144, 504, 654 | 2: 52, 240, 278, 571, 628 | 3: 401, 447, 458, 479, 558 | 4: 72, 245, 553, 563, 641, 688 | 5: 242, 393, 398, 512, 609,

788 | 6: 469, 512, 517, 781 | 7: 128, 561, 787, 805, 808 | 9: 335, 479, 712 | 10: 247, 336, 424, 476, 646, 672, 777, 783, 862, 897 | 11: 261, 595, 653, 684, 709, 755, 764, 816 | 12: 414, 855 |
illabere. Æ. 3: 89 |
illabitur. Æ. 2: 240 |
illacrymans. Æ. 9: 303 | 10: 628 |
illacrymat. G. 1: 480 |
illæ. E. 10: 54 | G. 2: 210, 420, 435 | 3: 272, 546 | 4: 37, 52, 257 | Æ. 5: 676 | 6: 199, 320 | 12: 589 |
illætabile. Æ. 12: 619 |
illætabili. Æ. 3: 707 |
illam. G. 2: 222, 293 | Æ. 1: 120 | 2: 695 | 3: 583 | 4: 178, 663 | 5: 219, 263 | 7: 54, 812 | 8: 633, 709 | 11: 581 | 12: 772 |
illas. E. 7: 63 | 10: 16 | G. 3: 140, 269 | Æ. 5: 191 |
illaudati. G. 3: 5 |
ille. E. 1: 7, 45 | 2: 16 | 3: 19, 23, 61 | 4: 15 | 5: 64 | 6: 23, 53, 70, 84 | 7: 8, 23 | 8: 8, 50, 91, 103 | 9: 25 | 10: 31, 61 | G. 1: 89, 129, 331, 422, 434, 441, 466 | 2: 243, 397, 455, 493, 498 | 3: 120, 425, 501 | 4: 71, 93, 144, 215, 411, 440, 446 | Æ. 1: 1, 7, 143, 157, 251, 304, 352, 374, 409, 621, 719, 723, 742 | 2: 76, 126, 152, 220, 249, 287, 540, 705, 779 | 3: 53, 490, 612 | 4: 13, 29, 169, 215, 238, 331, 421, 438 | 5: 39, 75, 90, 169, 186, 334, 394, 430, 439, 444, 457, 482 | 6: 27, 79, 112, 187, 263, 326, 395, 408, 432, 482, 593, 695, 760, 767, 836, 845, 863, 872, 899 | 7: 168, 349, 380, 490, 586, 638 | 8: 152, 166, 251, 287, 388, 434, 492, 617 | 9: 62, 349, 362, 414, 481, 577, 704, 759, 793, 796, 816 | 10: 175, 195, 274, 348, 373, 385, 409, 486, 522, 547, 552, 618, 693, 707, 717, 739, 770, 794, 812, 875 | 11: 49, 246, 251, 257, 416, 440, 494, 549, 640, 668, 749, 809 | 12: 5, 234, 263, 291, 306, 377, 395, 400, 430, 450, 513, 535, 557, 752, 758, 894, 901, 930, 945 |
illecebris. G. 3: 217 |
illi. E. 3: 61, 89 | 6: 80 | 9: 6 | G. 2: 378 | 3: 17, 79, 106, 220 | 4: 141, 174, 358, 416 | Æ. 1: 59, 142, 214, 401, 420 | 2: 86, 139, 212, 420, 548 | 4: 261, 698 | 5: 648 | 6: 162, 473, 479, 879 | 7: 538 | 8: 118, 358, 443, 452 | 9: 221, 377, 754, 10: 130, 146, 172, 202, 219, 355 | 494, 572, 619, 858 | 11: 73, 445, 461 | 12: 52, 140, 172, 300, 333, 617, 710, 720, 867, 951 |
illic. G. 1: 54, 69, 247, 251 | 3: 352 | Æ. 1: 210 | 2: 783 | 8: 626 |
illidit. Æ. 1: 116 |
illinc. G. 1: 509 | 3: 257 | Æ. 4: 442 |
Illyrici. E. 8: 7 |
Illyricos. Æ. 1: 247 |
illis. E. 3: 43, 47 | 4: 16 | 5: 24 | 8: 19 | 9: 34 | G. 1: 87, 415, 493 | 3: 170, 319, 406, 527, 531 | 4: 107, 236 | Æ. 2: 342 | 3: 98, 214 | 7: 174, 685 | 10: 239, 757 | 11: 422 |
illisa. G. 3: 261 | Æ. 5: 206 | 7: 590 | 9: 713 |
illisit *cæstus*. Æ. 5: 480 |
illius. E. 1: 7, 64 | G. 1: 49 | Æ. 1: 20, 64 | 2: 361 | 6: 670 | 8: 198, 687 |
illo. E. 5: 49 | 7: 70 | G. 1: 434, 469 | 2: 135 | 4: 563 | Æ. 1: 627 | 2: 169, 274 | 4: 149 | 6: 234 | 7: 228, 383 | 8: 102, 324, 414 | 9: 195, 262 | 11: 275 | 12: 32, 80 |
illorum. E. 7: 17 | 7: 282 |
illos. E. 2: 43 | 7: 20 | G. 1: 225 | Æ. 2: 110, 259 | 3: 353 | 4: 157 | 5: 441 | 6: 315, 441 | 9: 162 | 10: 32, 319, 438 |
illotus. G. 3: 443 |
illuc. G. 2: 297 | Æ. 4: 285, 363 | 5: 408, 701 | 8: 20, 229 | 9: 755 | 10: 680 | 12: 764 |
illud. G. 2: 338 | Æ. 3: 173, 435 | 4: 675 | 12: 819, 899 |
illudant. G. 1: 181 |
illudet. Æ. 9: 634 |
illudent. G. 4: 406 |
illudere. Æ. 2: 64 |
illudunt. G. 2: 375 |
illum. E. 1: 43 | 6: 58 | 8: 43 | 10: 13, 64 | G. 1: 95, 203, 242, 374 | 2: 495 | 3: 387, 513, 538 | 4: 215, 277, 360, 398, 500, 507 | Æ. 1: 48, 231, 697 | 2: 529 | 3: 330 | 4: 83, 227 | 5: 181, 468 | 6: 110, 168 | 7: 209, 255 | 8: 363, 649 | 9: 270, 337 | 10: 661, 750 | 11: 374, 567, 865 | 12: 70, 342, 351 |
illusas. G. 2: 464 |
illuserit. Æ. 4: 591 |
illustrem. Æ. 7: 79 |
illustres. Æ. 6: 758 |
illuvie. G. 3: 561 |
illuvies. Æ. 3: 593 |
illuxisse. G. 2: 337 |
Ilo. Æ. 10: 400 |
Ilva. Æ. 10: 173 |
Ilus. Æ. 1: 272 |
ima. G. 1: 401 | 2: 313 | 3: 59, 240, 457, 460, 506, 522 | 4: 322 | Æ. 2: 120 | 3: 443 | 4: 24 | 5: 498 | 6: 459 | 8: 67 | 9: 120 | 10: 675, 785 | 12: 447, 883 |
imagine. Æ. 4: 84 | 6: 293 | 7: 179 | 8: 23, 730 | 10: 785 | 12: 665 |
imaginibus. Æ. 1: 412 |
imago. E. 2: 27 | G. 4: 50 | Æ. 1: 357 | 2: 369, 560, 773, 793 | 3: 489 | 4: 353, 654 | 5: 636 | 6: 405, 480, 695, 701 | 7: 180 | 8: 557, 671 | 9: 294 | 10: 456 643, 656, 663, 824 | 12: 560 |
imam. Æ. 12: 381 |
Imaona. Æ. 10: 424 |
imas. Æ. 2: 449 | 6: 404 | 7: 801 | 10: 588 |
imbelle. Æ. 2: 544 |
imbellem. G. 2: 172 |
imbelles. G. 3: 265 |
imber. G. 1: 259, 333, 373, 429 | 3: 441 | 4: 312, 474 | Æ. 1: 747 | 3: 194 | 5: 10, 696 | 9: 669 | 11: 548 | 12: 284 |
Imbrasidas. Æ. 12: 343 |
Imbrasides. Æ. 10: 123 |
Imbrasus. Æ. 12: 343 |
imbrem. G. 1: 23, 157, 211 | Æ. 1: 127 |
imbres. E. 3: 80 | 6: 38 | G. 1: 443 | 2: 293, 352 | 4: 115 | Æ. 9: 60 |

imbri. E. 7: 60 | G. 1: 393 | Æ. 4: 249 |
imbribus. G. 1: 236, 323, 413 | 2: 325 | Æ. 5: 693 |
imbrice. G. 4: 296 |
imbriferum. G 1: 313 |
imbris. Æ. 8: 429 |
imbuet. E. 1: 8 |
imbuit. Æ. 7: 542, 554 |
imis. E. 3: 54 | 8: 98 | G. 1: 319, 374 | 2: 53, 209 | 4: 471 | Æ. 1: 88, 129 | 3: 110 | 5: 84, 239 | 7: 91 | 8: 237 |
imitabere. E. 2: 31 |
imitabile. Æ. 6: 590 |
imitabitur. E. 5: 73 |
imitamur. G. 2: 204 |
imitantur. G. 3: 380 | Æ. 11: 894 |
imitata. G. 4: 72 | Æ. 11: 500 |
imitatur. Æ. 6: 586 |
immane. G. 3: 239 | Æ. 1: 214 | 6: 11, 624 | 7: 510, 666 | 8: 225, 245 | 10: 726 | 11: 552 | 12: 904 |
immanem. G. 3: 39 | 4: 458 | 7: 305 | 9: 516 | 10: 318, 887 |
immanes. Æ. 1: 432 |
immani. Æ. 3: 427 | 5: 372, 401 | 8: 330 | 9: 542, 694, 751 |
immania. G. 4: 394 | Æ. 1: 143 | 3: 583 | 4: 199 | 5: 822 | 6: 19, 422, 582 | 9: 708 | 10: 496 |
immanibus. Æ. 1: 620 | 4: 642 |
immanior. Æ. 1: 351 |
immanis. G. 2: 141 | Æ. 2: 150 | 3: 702 | 6: 77, 237, 418, 576, 597 | 11: 173 |
immatura. Æ. 11: 166 |
immedicabile. Æ. 12: 858 |
immemor. E. 8: 2 | G. 3: 498 | 4: 440, 491 | Æ. 5: 39 | 7: 439 | 9: 256 |
immemorem. Æ. 9: 374 |
immemores. Æ. 2: 244 | 3: 617 | 4: 194 | 6: 750 |
immensa. Æ. 2: 208 | 5: 408 | 6: 355, 823 |
immensæ. G. 1: 49 |
immensam. Æ. 2: 185 | 6: 186 | 7: 377 |
immensas. G. 4: 557 |
immensi. Æ. 1: 29 | 3: 541 |
immensis. Æ. 2: 204 |
immensos. G. 2: 153 |
immensum. Æ. 1: 322 | 2: 541 | Æ. 3: 632, 672 |
immensus. Æ. 11: 832 |
immergite. Æ. 3: 605 |
immeritam. Æ. 3: 2 |
immerserat. Æ. 6: 174 |
immerserit. G. 4: 29 |
imminet. E. 9: 42 | Æ. 1: 169, 424 | 6: 603 | 9: 515 | 10: 26, 158 |
immiscent. Æ. 5: 429 |
immiscerier. G. 1: 454 |
immiscet. Æ. 10: 153 |
immiscuit. G. 4: 245 | Æ. 4: 570 | 10: 664, 796 | 11: 815 |
immisi. E. 2: 59 |
immissa. Æ. 3: 593 | 10: 40 |
immissæque. G. 2: 342 |
immissi. Æ. 2: 495 | 12: 521 |
immissis. G. 3: 371 | Æ. 4: 669 | 5: 146, 662 | 11: 889 |
immisso. Æ. 8: 246 |
immissus. G. 2: 364 |
immitibus. G. 4: 17 |
immitis. G. 4: 492 | Æ. 1: 34 | 3: 87 |
immitte. Æ. 10: 229 |
immittere. Æ. 4: 488 | 8: 708 | 9: 421, 758 |
immittet. Æ. 10: 13 |
immittit. Æ. 6: 1, 312 | 10: 406 | 11: 562 | 12: 333 |
immittite. Æ. 10: 678 |
immittitur. G. 2: 164 |
immittuntur. G. 2: 80 |
immixti. Æ. 2: 396 |
immo. E. 5: 13 | 7: 41 | 9: 26 | Æ. 1: 757 | 9: 257 | 11: 459 |
immobile. Æ. 9: 448 |
immobilis. Æ. 7: 250, 623 | 12: 400 |
immolat. Æ. 10: 541 | 12: 949 |
immolet. Æ. 10: 519 |
immortale. G. 4: 208 | Æ. 6: 598 | 8: 715 | 9: 95 |
immota. G. 2: 294 | Æ. 1: 261 | 3: 447 | 4: 331, 449 | 5: 127 | 7: 314 | 10: 696 |
immotam. Æ. 3: 77 |
immotis. G. 3: 416 |
immotumque. Æ. 4: 15 |
immotus. Æ. 3: 570 |
immugiit. Æ. 3: 674 |
immugit. Æ. 11: 38 |
immulgens. Æ. 11: 572 |
immundi. G. 1: 400 |
immundo. Æ. 3: 228 | 5: 333 | 10: 844 | 12: 611 |
immundum. G. 1: 81 |
immundus. G. 3: 564 |
immunemque. Æ. 12: 559 |
immunis. G. 4: 244 |
immurmurat. G. 4: 261 |
imo. Æ. 1: 375, 489 | 2: 288, 419, 625 | 3: 39, 421, 577 | 5: 92, 178, 810 | 6: 55, 581 | 7: 530 | 10: 464, 871 | 11: 23, 377, 840 | 12: 208, 422, 667 |
imos. G. 1: 174 | Æ. 1: 408 | 3: 565 | 4: 387 | 11: 181 | 12: 706, 884 |
impacatos. G. 3: 408 |
impar. Æ. 1: 479 | 12: 216 |
impare. E. 8: 75 |
imparibus. G. 3, 533 | 4: 245 | Æ. 10: 459 | 12: 149 |
impasti. Æ. 10: 560 |
impastus. Æ. 9: 339 | 10: 723 |
impatiens. Æ. 11: 639 |
impavidos. Æ. 10: 633 |
impavidus. Æ. 10: 717 | 12: 8 |
impediat. Æ. 11: 21 |
impedit. Æ. 10: 553 |
impediunt. Æ. 5: 585, 593 | 8: 449 | 9: 385 | 10: 307 | 12: 747 |
impellentibus. G. 4: 305 |
impellere. Æ. 1: 254 |
impellite. Æ. 4: 594 | 11: 278 |
impellunt. Æ. 5: 120 |
impende. G. 3: 74 |
impendendus. G. 2: 61 |
impendente. Æ. 1: 365 | 4: 191 |
impendere. Æ. 2: 433 |
impendunt. Æ. 3: 124 |
impensis. Æ. 11: 228 |
impensius. Æ. 12: 20 |
imperat. G. 1: 99 | Æ. 3: 465 | 7: 36, 169 | 11: 60 |
imperdita. Æ. 10: 430 |
imperfecta. Æ. 8: 428 |
imperia. G. 2: 370 |
imperiis. Æ. 1: 234 | 4: 229 | 6: 463 | 7: 240, 487, 654 | 8: 381 | 9: 716 |
imperio. Æ. 1: 58, 274 | 2: 191 | 4: 239, 282, 295, 577 | 5: 726, 784 | 6: 851 | 8: 482 | 10: 42 | 11: 235 |
imperitet. Æ. 12: 719 |
imperium. Æ. 1: 142, 283, 291, 344 | 2: 352 | 3: 159 | 5: 235, 747 | 6: 264, 782, 795, 812, 819 | 8: 509 | 9: 449 |

449 | 11: 47 | 12: 58, 193 |
imperterritus. Æ. 10: 770 |
impetus. Æ. 2: 74 | 5: 219 | 12: 369, 772 |
impexis. G. 3: 366 |
impexum. Æ. 7: 667 |
impia. G. 1: 468 | 2: 537 | Æ. 4: 298, 596 | 5: 733 | 6: 543, 613 | 12: 31 |
impiger. Æ. 1: 742 |
impingeret. Æ. 5: 805 |
impius. E. 1: 71 | G. 1: 511 | Æ. 1: 298, 353 | 2: 163 | 4: 496 |
implacabile. Æ. 12: 816 |
implacabilis Turnus. Æ. 12: 3 |
implacata. Æ. 3: 420 |
implebunt. G. 3: 177 |
implent. Æ. 11: 274 |
implentur. Æ. 1: 219 | 5: 697 |
implere. Æ. 3: 453 | 9: 506 |
impleri. Æ. 8: 216 |
implerunt. E. 6: 48 | G. 4: 461 |
impleſſemque. Æ. 4: 605 |
implet. G. 4: 515 | Æ. 3: 434 | 5: 341 | 7: 475 | 9: 72, 480 | 11: 448, 896 |
implevêre. G. 2: 144 |
implevi. Æ. 2: 769 |
implevit. G. 3: 94 | Æ. 1: 720, 733 | 3: 313, 526 | 4: 30 | 7: 23 | 8: 278 | 10: 819 | 12: 588 |
implicat. Æ. 2: 215 | 4: 148 | 7: 136, 355 | 10: 894 | 11: 555 | 12: 743 |
implicet. Æ. 1: 664 |
implicuêre. Æ. 11: 632 |
implicuit. Æ. 2: 552, 724 | 11: 109, 752 |
implorans. Æ. 12: 652 |
implorant. Æ. 7: 576 |
imploranti. Æ. 7: 502 |
implorare. Æ. 7: 311 | 10: 19 |
imploret. Æ. 4: 617 |
implumes *fœtus philomelæ*. G. 4: 513 |
imponas. Æ. 4: 498 |
imponat. Æ. 1: 53 |
impone. Æ. 2: 619 |
imponent. Æ. 6: 774 |
imponere. G. 1: 281 | 2: 73 | Æ. 2: 707 | 4: 639 | 6: 852 |
imponeret. Æ. 4: 453 |
imponit. Æ. 6: 233, 246, 253 | 7: 573 | 12: 726 |
importuna. Æ. 12: 864 |
importunæque. G. 1: 470 |
importunum. Æ. 11: 305 |
impoſitam. Æ. 3: 580 |
impoſiti. G. 3: 116 | 4: 477 | Æ. 6: 308 |
impoſitis. G. 3: 190 | 4: 173 | Æ. 3: 355 | 8: 451 |
impoſitos. G. 2: 540 |
impoſitum. Æ. 8: 410 | 10: 506 |
impoſta. Æ. 9: 716 |
impoſuêre. G. 1: 304 | Æ. 4: 418 |
impoſuit. G. 1: 61 | Æ. 1: 66 | 5: 463 | 6: 622 | 8: 188 |
imprecor. Æ. 4: 629 |
impreſſa. Æ. 4: 659 |
impreſſit. G. 1: 263 |
impreſſo. Æ. 12: 303, 357 |
impreſſum. Æ. 5: 536 | 10: 497 |
improba. G. 1: 388 | Æ. 2: 80, 356 | 10: 727 |
improbe. Æ. 4: 386, 412 |
improbus. E. 8: 50 | G. 1: 119, 146 | 3: 431 | Æ. 5: 397 | 9: 62 | 11: 512, 767 | 12: 250, 261, 687 |
improperata. Æ. 9: 798 |
improvida. Æ. 2: 200 |
improviſi. Æ. 2: 182 | 7: 506 |
improviſo. Æ. 8: 524 | 12: 576 |
improviſum. Æ. 2: 379 |
improviſus. Æ. 1: 599 | 9: 49 |
imprudens. G. 2: 372 | Æ. 9: 386 |
imprudentibus. G. 1: 373 |
impubeſque. Æ. 9: 751 |
impubis. Æ. 5: 546 | 7: 382 |
impulerat. Æ. 2: 55 |
impulerit. Æ. 1: 15 |
impulimuſque. Æ. 2: 465 |
impulit. G. 4: 349 | Æ. 1: 86 | 2: 520 | 3: 449 | 4: 23 | 5: 242 | 7: 621 | 8: 3, 236 | 10: 246 | 12: 380, 618 |
impulſa. Æ. 12: 856 |
impulſo. G. 2: 211 |
impulſu. Æ. 8: 239 |
impulſus. Æ. 10: 68 |
impune. G. 2: 32 | Æ. 3: 628 | 6: 239, 879 | 9: 653, 784 | 11: 134 | 12: 728 |
imus. Æ. 11: 389 |
in. E. 1: 4, 15, 28, 60, 76 | 2: 21, 24, 31, 70 | 3: 5, 26, 40, 46, 55, 93, 97, 104 | 4: 43 | 5: 8, 13, 43, 69 | 6: 13, 27, 52, 56, 77 | 7: 2, 20, 48, 65, 68 | 8: 15, 37, 43, 56, 71, 87, 92, 107 | 9: 1, 17, 39, 49, 56, 62 | 10: 44, 52, 67, 73 | G. 1: 62, 90, 98, 112, 146, 159, 169, 188, 200, 203, 241, 245, 315, 328, 338, 342, 347, 363, 369, 378, 384, 389, 398, 404, 432, 436, 442, 449, 471, 513 | 2: 33, 47, 52, 62, 75, 85, 234, 250, 269, 275, 283, 287, 291, 305, 326, 379, 396, 401, 440, 448, 480, 485, 504, 522, 525, 530, 538 | 3: 10, 16, 64, 73, 86, 97, 109, 143, 178, 181, 212, 222, 232, 236, 244, 249, 273, 278, 295, 313, 323, 326, 342, 346, 355, 360, 365, 377, 393, 397, 425, 433, 446, 462, 475, 484, 494, 519, 542, 551, 557 | 4: 6, 25, 38, 66, 78, 83, 90, 122, 130, 142, 157, 175, 190, 203, 227, 235, 247, 258, 274, 277, 280, 292, 303, 308, 331, 361, 374, 277, 280, 292, 303, 308, 331, 361, 374, 387, 403, 410, 419, 432, 441, 459, 465, 473, 499, 528, 533 | Æ. 1: 38, 55, 72, 86, 110, 119, 144, 152, 163, 167, 177, 187, 198, 209, 216, 285, 314, 335, 395, 445, 454, 464, 476, 495, 499, 540, 587, 590, 611, 635, 644, 650, 696, 740 | 2: 21, 24, 46, 51, 67, 87, 92, 99, 123, 131, 135, 187, 190, 304, 314, 327, 337, 347, 353, 356, 367, 377, 390, 401, 408, 427, 432, 439, 447, 460, 469, 485, 498, 508, 511, 525, 533, 541, 151, 584, 590, 618, 624, 635, 654, 665, 673, 703, 716, 746, 791, 800 | 3: 11, 21, 70, 117, 158, 200, 211, 223, 245, 258, 302, 342, 353, 384, 404, 409, 422, 445, 454, 494, 510, 527, 531, 537, 587, 595, 617, 624, 641, 646 | 4: 39, 76, 118, 138, 151, 156, 176, 195, 209, 214, 235, 339, 358, 374, 446, 455, 463, 473, 485, 504, 518, 530, 554, 563, 604, 647, 705 | 5: 16, 20, 37, 43, 110, 124, 132, 147, 160, 175, 180, 192, 204, 209, 214, 220, 225, 234, 247, 257, 261, 273, 279, 287, 332, 344, 363, 375, 401, 411, 426,

446, 470, 475, 480, 488, 497, 514, 520, 525, 537, 550, 554, 578, 588, 613, 666, 720, 730, 740, 759, 764, 776, 782, 789, 792, 803, 808, 841, 859, 868 | 6: 6, 20, 31, 41, 51, 58, 77, 84, 91, 151, 162, 172, 179, 188, 195, 212, 271, 279, 282, 286, 299, 339, 361, 371, 393, 416, 427, 444, 449, 473, 505, 540, 547, 578, 581, 636, 642, 703, 707, 751, 758, 798, 812, 816, 833, 865, 876, 880, 887 | 7: 4, 8, 13, 17, 26, 42, 46, 59, 86, 99, 113, 158, 163, 167, 183, 193, 200, 227, 253, 275, 285, 301, 305, 309, 322, 328, 335, 374, 385, 413, 424, 430, 434, 445, 472, 476, 489, 546, 549, 573, 577, 598, 601, 627, 663, 694, 709, 744, 757, 776, 782, 802 | 8: 21, 28, 53, 83, 88, 104, 210, 237, 247, 259, 273, 279, 282, 323, 386, 401, 424, 428, 437, 453, 488, 492, 500, 528, 547, 576, 584, 588, 592, 605, 609, 614, 629, 642, 648, 652, 656, 666, 673, 678, 696, 700, 713, 718 | 9: 14, 19, 22, 51, 63, 68, 86, 92, 132, 145, 149, 152, 182, 200, 211, 238, 269, 292, 338, 343, 347, 373, 376, 395, 400, 412, 424, 438, 442, 451, 462, 468, 493, 524, 540, 554, 581, 647, 658, 662, 701, 710, 726, 732, 761, 764, 801, 816 | 10: 3, 28, 36, 48, 72, 83, 90, 183, 206, 211, 219, 242, 260, 280, 309, 323, 334, 355, 379, 587, 398, 410, 415, 436, 442, 446, 451, 480, 488, 515, 569, 576, 585, 614, 632, 637, 657, 661, 677, 684, 693, 704, 717, 729, 746, 758, 769, 807, 838, 856, 871, 882, 901, 908 | 11: 47, 67, 99, 149, 154, 159, 168, 173, 184, 190, 213, 221, 237, 284, 290, 308, 322, 360, 370, 388, 409, 426, 434, 455, 465, 468, 486, 494, 507, 520, 526, 532, 563, 616, 631, 644, 653, 669, 683, 710, 731, 736, 740, 745, 769, 776, 795, 810, 836, 843, 864, 881, 888, 896, 910 | 12: 70, 73, 81, 92, 99, 103, 107, 118, 125, 129, 145, 164, 169, 191, 204, 213, 224, 247, 256, 266, 288, 293, 310, 327, 346, 377, 390, 398, 401, 426, 456, 461, 466, 483, 487, 491, 504, 507, 522, 585, 598, 614, 623, 633, 653, 664, 667, 714, 729, 732, 773, 780, 784, 796, 812, 849, 863, 891, 910, 917, 938 |

inque. G. 2: 332 | 3: 188, 553 | 4: 420 | Æ. 1: 165 | 2: 51 | 7: 347 | 9: 434 | 11: 886 | 12: 293 |

inque ligatus; illigatus. Æ. 10: 794 | inque ſalutatam. 9: 288 |

in antrum. Æ. 6: 42 |

in arcum curvatus. Æ. 3: 533 |

in armis ſpem p. Æ. 11: 411 |

in fomite flam. ra. Æ. 1: 180 |

in manibus terræ. G. 2: 45 |

in medium. G. 1: 127 | 4: 25 | Æ. 11: 335 |

in meſſem triticeam. G. 1: 219 |

in naves. Æ. 5: 62 |

in noctem. Æ. 7: 8 |

in numerum. E. 6: 27 |

in occaſum ager. Æ. 11: 317 |

in plumam. Æ. 11: 771 |

in pratis ſalire. G. 2: 384 |

in primis. G. 1: 338 | Æ. 1: 307 |

in prora ſtans pro. Æ. 5: 758 |

in ſceptra reponis. Æ. 1: 257 |

in ſe armat. Æ. 10: 204 |

in ſolido alte, &c. G. 2: 231 |

in ſolidum, &c. G. 2: 79 |

in ſomnis. Æ. 1: 357 | 2: 270 | 3: 151 | 4: 353, 466, 557 | 12: 908 |

in ſpiram, &c. G. 2: 154 |

in te committere tantum. Æ. 1: 235 |

in Teucros, &c. Æ. 1: 328 |

in turmas, &c. Æ. 11: 599 |

in verſum diſtulit, &c. G. 4: 144 |

inque vicem. G. 3: 188 | 4: 166 | Æ. 12: 502 |

in vitulos, &c. G. 3: 157 |

in unguem. G. 2: 277 |

in utrumque paratus. Æ. 2: 61 |

in, *ſubauditum*. Æ. 2: 620 | 11: 686 |

inacceſſam. Æ. 8: 195 |

inacceſſos lucos. Æ. 7: 11 |

Inachiæ. G. 3: 153 |

Inachias. Æ. 11: 286 |

Inachiis. Æ. 7: 286 |

Inachus. Æ. 7: 372, 792 |

inamabilis. G. 4: 479 | Stygia palus. Æ. 6: 438 |

inane. E. 6: 32 | Æ. 4: 433 |

inanem. G. 2: 285 | 4: 345 | Æ. 3: 304 | 4: 218 | 5: 673 | 6: 505 | 10: 648, 758 |

inanes. G. 1: 496 | 3: 134, 170 | 4: 241, 375, 400 | Æ. 4: 449 | 6: 651, 740 | 7: 592 | 9: 219 | 10: 82, 465, 627 |

inani. E. 2: 5 | G. 4: 105 | Æ. 1: 468, 480 | 6: 568, 885 | 12: 755 |

inania. G. 4: 196 | Æ. 4: 210 | 6: 269 | 10: 639 |

inaratæ. G. 1: 83 |

inardeſcit. Æ. 8: 623 |

inauſum. Æ. 6: 308 | 8: 205 |

inarime. Æ. 9: 716 |

incæſtare. Æ. 10: 389 |

incæſtat. Æ. 6: 150 |

incanaque. G. 3: 311 | Æ. 6: 809 |

incanduit. G. 3: 479 |

incanuit. G. 2: 71 |

incaſſum. G. 1: 387 | 3: 100 | Æ. 3: 345 | 7: 421 | 8: 378 |

incautam cervam. Æ. 4: 70 |

incauti. G. 2: 303 |

incautum. G. 3: 469 | 4: 488 | Æ. 1: 354 | 3: 332 | 10: 386, 812 |

incedens. Æ. 5: 188 |

incedit. Æ. 1: 694 | 10: 764 |

incedo. Æ. 1: 50 |

incedunt. Æ. 4: 141 |

incendat. Æ. 1: 664 |

incende. E. 8: 82 |

incendebat. Æ. 5: 88 |

incendentem. Æ. 9: 500 |

incendere. G. 1: 84, 271 | 4: 264 | Æ. 4: 360 |

incendi. Æ. 8: 562 |

incendia. G. 2: 311 | Æ. 1: 570 | 2: 329, 569, 706 | 5: 680 | 8: 259 | 9: 71, 77 | 10: 406 |

incendimus. Æ. 3: 279 |

incendit. Æ. 1: 694 | 4: 197 | 5: 455 | 6: 889 |

incendunt. Æ. 10 : 895 | 11: 147 |
incensa. Æ. 2 : 327, 374 | 3: 156, 325 | 4 : 300, 376 | 7 : 295 | 8 : 285 | 11 : 709, 781 | 12 : 238 |
incensæ. Æ. 2 : 353 |
incensam. Æ. 2 : 555 |
incensas. Æ. 5: 655 |
incensi. Æ. 1: 731 |
incensis. Æ. 2 : 764 |
incensos. G. 3: 459 |
incensum. Æ. 3 : 298 | 4 : 54 |
incensus. Æ. 2: 343 | 5: 719 | 9: 342 |
incerta. G. 4 : 103 | Æ. 4: 110 | 8 : 49, 580 | 9: 96 |
incertam. Æ. 2: 224 | 6: 270 | 12: 160 |
incertas. E. 5 : 5 |
incerti. Æ. 3 : 7 |
incertis. G. 1 : 115 |
incertos. Æ. 3: 203 | 12: 743 |
incertum. G. 1 : 25 | Æ. 2: 30, 740 | 8: 352 | 11 : 341 | 12: 320 |
incertus. G. 3: 500 | Æ. 5: 95 |
incessit. G. 4 : 68 | Æ. 1 : 501 |
incessu. Æ. 1 : 409 | 12 : 219 |
inchoat. G. 3 : 42 | Æ. 6: 252 |
incide. E. 8 : 29 |
incidere. E. 3 : 11 | 9: 14 | 10 : 53 | Æ. 3: 667 | 4 : 575 |
incidit. G. 2: 107 | Æ. 2: 305, 467 | 9 : 721 | 10 : 477 | 11 : 699 | 12 : 926 |
incinctæ. G. 4: 342 | Æ. 7: 396 |
incipe. E. 3 : 58 | 4 : 60 | 5: 10 | 8 : 21, 25, 31, 36, 42, 46, 51, 57 | 9: 32 | 10: 6 | G. 1 : 230 |
incipiam. G. 1 : 5 | Æ. 2: 13 |
incipiant. E. 6 : 40 | Æ. 6: 751 |
incipias. Æ. 10 : 876 |
incipiat. G. 1: 45 | 3 : 191 |
incipiens. G. 3: 295 | Æ. 11: 13 |
incipient. E. 4 : 12 | G. 1: 454 |
incipio. Æ. 2 : 348 |
incipit. E. 6 : 26 | 9 : 60 | G. 3 : 61, 139 | 4 : 386 | Æ. 1 : 725 | 2 : 269 | 4 : 76, 161 | 6 : 103 | 8 : 373 | 10: 5 | 11 : 705 | 12 : 47, 692 |
incipiunt. E. 9 : 8 | G. 1 : 357 |
incita. *part.* Æ. 12: 492, 534 |
incitat. Æ. 11: 728 |
inclementia. G. 3: 68 | Æ. 2: 602 |
inclinata. Æ. 12: 59 |
includit. Æ. 9: 727 |
includunt. G. 2 : 77 | Æ. 2: 19 |
inclusa. Æ. 5 : 149 |
inclusas. Æ. 6 : 680 | 12 : 587 |
incluserat. Æ. 11 : 488 | 12 : 430 |
inclusère. Æ. 12 : 744 |
incluserit. Æ. 9 : 729 |
inclusi. Æ. 2: 45 | 6: 614 |
inclusit. Æ. 7 : 534 | 8: 225 | 12: 211 |
inclusos. Æ. 2: 258 |
inclusum. Æ. 8 : 248 | 10: 136 | 12: 749 |
inclusus. Æ. 11 : 398 |
inclyta. Æ. 2 : 82, 241 | 6: 781 |
inclyte. Æ. 6 : 562 | 12 : 179 |
inclytus. Æ. 6 : 479 |
incocta. G. 3 : 307 |
incœperat. Æ. 3 : 8 |
incœpta. Æ. 4: 638 | 7 : 259 | 11 : 469 |
incœpti. Æ. 5: 678, 714 |
incœpto. G. 4: 414 | Æ. 1: 41 | 2: 654 | 6 : 470 |
incœptos. Æ. 4 : 316 | 5: 95 |
incœptum. G. 2: 39 | Æ. 4: 452 | 6 : 384 | 8 : 90 | 9: 694 | 12 : 566, 832 |
incœptus. Æ. 6: 493 |
incognita. Æ. 1 : 519 | 12: 414, 859 |
incolimus. Æ. 6: 675 |
incolitur. Æ. 8: 478 |
incolumem. Æ. 6 : 345 | 8: 575 | 10 : 47, 616 | 11: 717 |
incolumes. Æ. 6 : 415 |
incolumi. G. 4: 212 | Æ. 12: 39 |
incolumis. Æ. 2 : 88, 577 |
incomitata. Æ. 2 : 456 | 4: 467 |
incommoda. Æ. 8 : 74 |
incompositos. G. 1 : 350 |
incomptis. G. 2: 386 |
inconcessosque. Æ. 1 : 655 |
incondita. E. 2: 4 |
inconsulti. Æ. 3 : 452 |
incoque. G. 4: 279 |
increbrescere. G. 1: 359 | Æ. 8: 14 |
incredibilis. Æ. 3: 294 |
incrementum. E. 4: 49 |
increpat. G. 4: 71 | 6: 387 | 9: 127, 560 | Æ. 10 : 278, 830 | 12: 332, 758 |
increpitans. G. 4: 138 | Æ. 1: 742 |
increpitas. Æ. 10: 900 |
increpitat. Æ. 10 : 810 |
increpitent. Æ. 3 : 454 |
increpuit. G. 1 : 382 | Æ. 9: 504 | 12: 755 |
increscunt. Æ. 9 : 688 |
increvit. Æ. 3 : 46 |
incubat. G. 2: 507 | Æ. 1: 93 | 4: 83 |
incubuère. Æ. 1: 88 | 6: 610 | 8: 444 | 12: 367 |
incubuit. G. 2 : 311 | 3 : 197 | Æ. 4 : 650 | 7 : 88 | 12 : 774 |
incudibus. G. 2 : 540 | 4 : 173 | Æ. 7 : 629 | 8 : 419, 451 |
inculta. G. 2 : 430 | Æ. 1 : 312 | 6: 300 |
inculti. G. 2: 415 |
incultis. E. 4 : 29 |
incumbebat. Æ. 8 : 236 |
incumbens. E. 8 : 16 | G. 2: 377 | Æ. 2 : 514 | 5 : 325, 858 | 11: 674 |
incumbent. G. 4 : 249 |
incumbere. G. 1: 213 | Æ. 2: 653 | 5: 15 | 9: 791 |
incumbit. Æ. 10 : 894 |
incumbite. Æ. 10 : 294 |
incumbunt. Æ. 2 : 205 | 4: 397 | 9 : 73 |
incurrimus. Æ. 2 : 409 |
incurrunt. Æ. 11 : 613, 759, 834 | 12 : 717 |
incursus. G. 3: 407 |
incurvant. Æ. 5: 500 |
incurvo. G. 1 : 494 | 2 : 513 |
incusat. Æ. 1: 414 | 11: 471 | 12 : 580, 612 |
incusavi. Æ. 2 : 745 |
incuses. Æ. 12 : 146 |
incuso. Æ. 11: 312 |
incusum. G. 1: 275 |
incute. Æ. 1 : 73 |
indagine. Æ. 4: 121 |
inde. G. 1 : 86 | 2: 306, 367 | 3: 74, 327, 490 | Æ. 1 : 279 | 2: 2, 355, 434, 756 | 3 : 69, 663, 666, 697, 703 | 5 : 139, 223, 583 | 6: 201, 385, 411, 477, 728 | 7 : 530 | 8: 238, 407, 587, 642 | 9 : 771 | 10 : 249, 315, 521, 888 | 12 : 743 |
indebita. Æ. 6 : 66 |
indecorem. Æ. 11: 845 | 12: 679 |

indecores. Æ. 7: 231 | 11: 423 | 12: 25 |
indefeſſa. Æ. 11: 651 |
indeprenſus. Æ. 5: 591 |
Indi. G. 2: 138 | Æ. 8: 705 |
India. G. 1: 57 | 2: 116, 122 |
indicere. Æ. 7: 616 |
indiciis. Æ. 8: 211 |
indicio. G. 2: 182 | Æ. 2: 84 |
indicit. Æ. 1: 636 | 3: 264 | 5: 758 | 7: 468 |
indicium. G. 2: 246 |
indictus. Æ. 7: 733 |
indiga. G. 2: 428 |
indigenæ. Æ. 8: 314 |
indigenas. Æ. 12: 823 |
indiget. E. 2: 71 |
indigete. Æ. 12: 794 |
indigetes. G. 1: 498 |
indigna. Æ. 2: 285 | 4: 617 | 6: 163 | 9: 595 | 12: 812 |
indignabar. Æ. 2: 93 |
indignantem. Æ. 5: 651 |
indignantes *venti*. Æ. 1: 59 |
indignanti. Æ. 8: 649 |
indignantur. Æ. 5: 229 |
indignata. Æ. 11: 831 | 12: 786, 952 |
indignatum. G. 2: 162 |
indignatus. Æ. 7: 770 | 8: 728 |
indigne. E. 8: 18 | 10: 10 | Æ. 12: 411 |
indignum. G. 1: 491 | Æ. 10: 74 |
indignus. Æ. 12: 649 |
Indis. G. 4: 293 |
indiſcreta. Æ. 10: 392 |
indixit. Æ. 11: 737 |
indocile. Æ. 8: 321 |
indocte. E. 3: 26 |
indole. Æ. 10: 826 |
indomitæ. G. 3: 174 |
indomitas. Æ. 2: 594 | 5: 681 |
indomiti. Æ. 7: 521 | 8: 728 |
indomitum. Æ. 2: 440 |
Indos. G. 4: 425 | Æ. 6: 794 | 7: 605 |
induat. Æ. 10: 682 | 11: 439 |
indubitare. Æ. 8: 404 |
inducere. E. 5: 30 | Æ. 5: 379 |
induceret. E. 9: 20 | G. 1: 316 |
inducit. G. 1: 106 |
inducite. E. 5: 40 |
inducitur. Æ. 8: 457 |
inductus. Æ. 5: 399 |
indue. Æ. 1: 688 |
induerat. G. 4: 143 | Æ. 7: 20 |
induet. G. 1: 188 |
induit. Æ. 3: 526 | 7: 417 | 9: 180, 366 | 11: 77 |
induitur. Æ. 2: 393 | 7: 640 |
indulge. G. 2: 277 | Æ. 4: 51 |
indulgent. G. 4: 198 | 9: 165 |
indulgentia, *nom. ſing.* G. 2: 345 |
indulgere. Æ. 2: 776 | 6: 135 | 9: 615 |
indulget. Æ. 8: 512 |
indulſiſſe. Æ. 10: 625 |
Indum. G. 2: 172 | Æ. 12: 67 |
induruit. G. 3: 366 |
induſtria. G. 3: 209 |
indutæ. G. 3: 364 |
indute. Æ. 12: 947 |
indutos. Æ. 11: 83 |
indutum. Æ. 10: 775 |
indutus. Æ. 2: 275 | 5: 264, 674 | 7: 668 | 11: 487 |
induxerat. G. 4: 552 |
ineant. Æ. 11: 912 |
ineluctabile. Æ. 2: 324 | 8: 334 |
inemptis. G. 4: 133 |
inermem. Æ. 12: 311, 734 |
inermes. Æ. 1: 491 | 10: 595 | 11: 414 |
inermis. Æ. 2: 67 |
inermum. Æ. 10: 425 | 12: 131 |
iners. G. 4: 25 |
inertem. E. 1: 28 | Æ. 11: 672 |
inertes. E. 8: 24 | G. 3: 136, 523 | Æ. 10: 322 | 11: 732 |
inertia. Æ. 2: 364 | 4: 158 | 9: 55, 150, 730 |
ineſt. Æ. 6: 26 |
ineunt. G. 2: 381 | 4: 314 | Æ. 5: 114, 583 |
inexaturabile. Æ. 5: 781 |
inexcita. Æ. 7: 623 |
inexhauſtis. Æ. 10: 174 |
inexorabile. G. 2: 491 |
inexpertum. Æ. 4: 415 |
inexpletum. Æ. 8: 559 |
inextricabilis. Æ. 6: 27 |
infabricata. Æ. 4: 400 |
infanda. Æ. 2: 132 | 8: 489 | 10: 673 |
infandæ. Æ. 11: 267 |
infandas. Æ. 8: 483 |
infandi. Æ. 3: 645 |
infando. Æ. 2: 84 |
infandos. Æ. 1: 529, 601 |
infandum, *adver.* G. 1: 479 | Æ. 1: 255 |
infandum, *nom.* Æ. 2: 3 | 4: 85, 613 | 7: 583 | 8: 578 | 12: 804 |
infans. Æ. 11: 573 |
infantem. Æ. 11: 541 |
infantis. Æ. 11: 550 |
infantum. Æ. 6: 426 |
infauſtas. Æ. 5: 635 |
infauſto. Æ. 11: 589 |
infauſtum. Æ. 7: 717 | 11: 347 |
infecere. G. 2: 128 |
infecit. Æ. 3: 481 |
infecta. Æ. 4: 190 |
infecta *arma*. Æ. 5: 413 | 7: 341 |
infecti. Æ. 10: 528 |
infecto. Æ. 12: 286 |
infectos. Æ. 10: 720 |
infectum. Æ. 6: 742 | 12: 243 |
infelicem. Æ. 3: 649 | 9: 430 |
infelicis. Æ. 3: 613, 691 | 5: 3 | 7: 401 | 9: 786 |
infelix. E. 3: 3 | 5: 37 | 6: 48, 53, 82 | G. 2: 198, 239, 314 | 3: 37, 498 | Æ. 1: 479, 716, 753 | 2: 245, 455, 772 | 3: 50, 246 | 4: 68, 450, 529, 596 | 5: 204, 329, 465, 625 | 6: 456, 521, 618, 822 | 7: 309, 376 | 9: 390, 477 | 10: 325, 425, 596, 730, 781, 829, 850 | 11: 53, 85, 175, 563 | 12: 598, 608, 641, 870, 941 |
infenſa. Æ. 11: 859 | 12: 232 |
infenſam. Æ. 10: 521 |
infenſi. Æ. 2: 72 | 4: 321 | 5: 587 |
infenſis. Æ. 9: 793 |
infenſum. Æ. 5: 641 |
infenſus. Æ. 11: 123, 336 |
inferat. Æ. 9: 401 | 11: 467 |
inferias. G. 4: 545, 553 | Æ. 9: 215 | 10: 519 | 11: 82 |
inferimus. Æ. 3: 66 |
inferior. Æ. 12: 630 |
inferiora. Æ. 6: 170 |
infernæ. Æ. 6: 138 |
infernam. Æ. 12: 199 |
inferna. Æ. 5: 732 | 8: 244 |
inferni. Æ. 3: 386 | 6: 106 |
inferre. G. 4: 265 | Æ. 3: 248 | 7: 604 | 8: 12 | 10:

66, 300, 364 |
inferret. G. 4: 360 | Æ. 1: 10 | 5: 652 |
infert. Æ. 9: 53, 522 |
infeſta. Æ. 5: 542 | 7: 299 | 10: 206, 877 |
infeſto. Æ. 2: 529 | 5: 691 | 9: 512 |
infeſtos. Æ. 2: 571 | 11: 899 |
inficit. Æ. 12: 418 |
infidos. G. 2: 496 |
infidum. G. 3: 254 |
infigitur. Æ. 5: 504 | 9: 746 |
infigunt. Æ. 12: 721 |
infindere. E. 4: 33 |
infindunt. Æ. 5: 142 |
infit. Æ. 5: 708 | 10: 101, 860 | 11: 301, 342 | 12: 10 |
infixa. Æ. 9: 579, 699 | 12: 375 |
infixi. Æ. 4: 4 |
infixit. Æ. 1: 49 |
infixum. Æ. 4: 689 |
inflammatus. Æ. 3: 330 |
inflammavit. Æ. 4: 54 |
inflare. E. 5: 2 |
inflari. G. 2: 539 |
inflatum. E. 6: 15 |
inflatur. Æ. 3: 357 |
inflavit. G. 2: 193 |
inflectere. Æ. 12: 800 |
inflexa. Æ. 11: 372 |
inflexi. *i.* incurvi. G. 1: 162 |
inflexit. Æ. 4: 22 |
inflicta. Æ. 10: 303 |
influit. G. 4: 373 |
infode. G. 2: 348 |
infodias. G. 2: 263 |
infodiunt. G. 3: 535 | Æ. 11: 200 |
infœcunda. G. 2: 48 |
informant. Æ. 8: 447 |
informatum. Æ. 8: 426 |
informe. Æ. 3: 658 | 8: 264 |
informem. Æ. 3: 431 |
informes. G. 3: 247 |
informi. Æ. 6: 416 |
informis. E. 2: 25 | G. 3: 354 | lethi. ſuſpendii. Æ. 12: 603 |
infra. G. 2: 158 | Æ. 8: 148 |
infracta *Iuno*. Æ. 5: 784 | 7: 332 | 10: 731 | 12: 387 |
infractæ. Æ. 9: 499 |
infractos. Æ. 12: 1 |
infremuit. Æ. 10: 711 |
infrenant. Æ. 12: 287 |
infrendens. Æ. 3: 664 | 8: 230 | 10: 718 |
infreni. Æ. 4: 41 |
infrenis. Æ. 10: 750 |
infula. G. 3: 487 | Æ. 2: 430 | 10: 538 |
infundam. Æ. 4: 122 |
infundere. G. 1: 385 | 3: 509 |
infuſa. Æ. 4: 250 | 5: 684 | 6: 726 |
infuſcatur. G. 3: 493 |
infuſcet. Æ. 3: 389 |
infuſo. Æ. 9: 461 |
infuſum. Æ. 5: 552 |
infuſus. Æ. 8: 406 |
ingemere. G. 1: 46 |
ingeminans. Æ. 2: 770 | 5: 457 |
ingeminant. G. 1: 333, 411 | Æ. 1: 751 | 3: 199 | 4: 531 | 5: 434 | 9: 811 |
ingeminat. Æ. 5: 227 | 7: 578 |
ingeminata. G. 3: 45 |
ingemuiſſe. E. 5: 27 |
ingemit. *Æneas*. Æ. 1: 97 |
ingemuit. Æ. 4: 369, 692 | 6: 483 | 10: 789, 823 | 11: 840 |
ingeniis. G. 2: 177 |
ingenium. G. 1: 416 |
ingens. G. 1: 380, 477 | 2: 65, 80, 131 | 3: 14, 260 | 4: 20, 418 | Æ. 1: 103, 118, 267, 450, 644 | 2: 325, 476, 513, 557 | 3: 62, 99, 390, 466, 570, 619, 636, 658 | 4: 181 | 5: 85, 156, 172, 523, 765 | 6: 42, 64, 283, 400, 417, 423, 426, 552, 616 | 7: 352, 483, 569, 676, 710, 791 | 8: 43, 241, 258, 527, 597 | 9: 110, 454, 515, 709, 735 | 10: 127, 427, 446, 485, 553, 579, 870 | 11: 124, 680, 849 | 12: 225, 268, 300, 666, 724, 888, 896, 927 |
ingentem. G. 1: 185 | 2: 297, 306, 461 | 3: 413 | 4: 273 | Æ. 1: 489 | 2: 50, 202, 400, 438, 482, 796 | 3: 462, 555, 579 | 4: 402 | 5: 118, 216, 611, 658 | 6: 215, 413, 519, 868 | 7: 29 | 8: 192, 252, 342, 367, 447, 622 | 9: 15 | 10: 195, 762 | 11: 5, 37, 207, 641, 897 | 12: 398, 640 |
ingentes. G. 2: 382 | 3: 207, 333 | 4: 83 | Æ. 2: 20 | 4: 89 | 5: 701 | 7: 167 | 8: 204, 475 | 9: 470, 528 | 10: 245, 509 | 11: 367 | 12: 36, 708 |
ingenti. G. 1: 178, 325, 334 | 2: 19, 279, 476, 489 | 3: 43 | 4: 365, 497 | Æ. 1: 457 | 4: 505 | 5: 118, 223, 487, 506 | 6: 222, 232, 491 | 7: 65 | 8: 647 | 9: 38, 242, 569, 597, 752 | 10: 541, 698, 842, 884 | 11: 231, 447, 556, 614 | 12: 161, 640, 715 |
ingentia. G. 2: 412 | Æ. 1: 196, 369 | 5: 404 | 6: 81 |
ingentibus. Æ. 1: 212 | 2: 217, 489 | 7: 241, 376 | 9: 296 | 10: 461 |
ingentior. Æ. 11: 124 |
ingentis. G. 2: 351 | Æ. 5: 340 | 11: 63 |
ingerit. Æ. 9: 763 | 12: 330 |
inglorius. G. 2: 486 | 4: 94 | 9: 548 | 10: 52 | 11: 793 | 12: 397 |
ingluviem. G. 3: 431 |
ingrata. Æ. 2: 101 |
ingratæ. E. 1: 35 |
ingratis. Æ. 7: 425 |
ingrato. Æ. 6: 213 |
ingratum. G. 3: 98 | Æ. 12: 144 |
ingratus. Æ. 10: 666 |
ingravat. Æ. 11: 220 |
ingredere. G. 1: 42 | Æ. 8: 513 |
ingrediens. Æ. 8: 309 |
ingredior. G. 2: 175 |
ingreditur. G. 3: 76 | Æ. 4: 177 | 5: 543 | 6: 158 | 10: 763, 767 |
ingreſſus. G. 4: 316, 469 | Æ. 3: 17 | 6: 867 | 10: 148 | 11: 704, 904 |
ingreſſa. Æ. 4: 107 |
ingreſſis. Æ. 7: 194 |
ingruere. Æ. 11: 899 |
ingrueret. Æ. 8: 535 |
ingruit. G. 2: 410 | Æ. 2: 301 | 12: 284, 628 |
inguen. Æ. 10: 589 |
inguina Scyllæ. E. 6: 75 |
inguine. G. 3: 281 | Æ. 10: 786 |
inhærens. Æ. 8: 260 |
inhæret. Æ. 10: 845 |
inhæſit. Æ. 8: 124 |
inhians. G. 4: 483 | Æ. 4: 64 | 7: 814 |
inhiant *agricolæ*. G. 2: 463 |
inhibete. Æ. 12: 693 |
inhoneſto. Æ. 6: 497 |
inhorruit. G. 1: 314 | Æ. 3: 195 | 5: 11 | 10: 711 |
inhoſpita. *nominat. ſingular.* Æ. 4: 41 | *accuſ. plur.* 5: 627 |
inhumata. Æ. 6: 325 | 11: 22, 372 |
inhumati. Æ. 1: 357 |
inhumatus. Æ. 4: 620 | 6: 374 |
inibit. E. 4: 11 |

inibo. Æ. 5 : 846 |
injecere. Æ. 10 : 419 |
injecit. Æ. 2 : 408 |
injecta. Æ. 2 : 726 |
injectis. Æ. 9 : 807 |
injice. G. 4 : 46 | Æ. 6 : 366 |
injicit. Æ. 9 : 553 |
injiciunt. E. 6 : 19 |
inimica. Æ. 1 : 71 | 2 : 622 | 4 : 235 | 3 : 356 , 671 | 6 : 472 | 8 : 117 | 9 : 315, 355, 739 | 11 : 84 , 809 , 880 | 12 : 150 , 716 , 812 |
inimicam. Æ. 10 : 295 |
inimicis. Æ. 8 : 375 |
inimico. Æ. 4:656 | 10: 556 | 11 : 685, 720 |
inimicum. G. 4: 330 | Æ. 1: 127 | 10 : 795 | 12 : 944 |
inimicus. G. 1 : 407 | Æ. 2: 600 |
iniqua. Æ. 10 : 889 |
iniquæ. Æ. 1 : 672 | 4: 618 | 8: 292 |
iniquam. Æ. 6: 332 | 12: 243 |
iniqui. Æ. 7 : 227 |
iniquis. G. 4 : 147 | Æ. 2 : 257 | 3 : 17 | 10 : 7 , 380 | 11 : 531 |
iniquo. G. 1 : 164 | Æ. 5 : 203 | 6: 475 | 10 : 303 |
inire. E. 1 : 56 |
init. Æ. 7 : 647 |
injuria. Æ. 1: 31 , 345 | 3: 256 , 604 | 4 : 354 | 9: 108 |
injuſſa. E. 6 : 9 | G. 1 : 55 |
injuſſus. Æ. 6 : 375 |
injuſta E. 3 : 33 |
injuſto G. 3 : 347 |
inque ligatus. Æ. 10: 794 |
innabant. Æ. 10 : 222 |
innare. G. 3: 142 | Æ. 6 : 134 , 369 | 8 : 93, 691 | 11: 549 |
innaret. Æ. 9 : 651 |
innatat. G. 2 : 451 |
innatus. G. 4 : 177 |
innecte. Æ. 4 : 51 |
innectit. Æ. 7 : 353 , 418 |
innectuntur. Æ. 8: 661 |
innexa. Æ. 5: 511 | 6 : 281 , 609 | 8 : 277 |
innexuit. Æ. 5 : 425 |
innexus. Æ. 7 : 669 |
innixa. Æ. 4 : 690 |
innocuæ. Æ. 10 : 302 |
innocuum. Æ. 7 : 230 |
innoxia. G. 2 : 129 | 3 : 283 | Æ. 2: 683 |
innoxius. Æ. 5: 92 |
innumeræ Æ. 6: 706 |
innumeras. Æ. 11 : 204 |
innuptæ. G. 4 : 476 | Æ. 2: 31 , 238 | 6 : 307 | 11 : 24 |
inoffenſum. Æ. 10 : 292 |
inoleſcere. G. 2: 77 | Æ. 6 : 738 |
Inoo. G. 2 : 437 |
inopem. G. 2 : 499 | Æ. 9: 290 |
inopes. Æ. 8 : 100 |
inopi. G. 1: 186 |
inopina. Æ. 5: 857 | 6 : 104 | 8: 476 |
inops. Æ. 4 : 300 |
Inouſque. Æ. 5 : 823 |
inquit. E. 3 : 79 | 6 : 23 | 7 : 8 | 10 : 22 , 28 , 31 | G. 4 : 446 , 494 | Æ. 1 : 325 , 463 , 758 | 2 : 69 , 78 , 387, 520 | 5 : 348 , 474 , 638 , 670 , 741 | 7 : 68 , 116 , 594 | 8 : 113 , 351 , 362 , 439 | 9 : 423 , 781 | 10 : 491 | 11 : 42, 855 | 12: 259, 777 , 931 |
inque ſalutatam. Æ. 9 : 288 | *pro* inſalutatam.
inſana. Æ. 9 : 760 |
inſanam. Æ. 3 : 443 |
inſani. E. 9 : 43 | Æ. 7: 550 |
inſania. Æ. 2 : 42 | 4 : 595 | 7: 461 | 10: 871 | 12 : 37 , 667 |
inſanire. E. 3 : 36 |
inſanis. Æ. 10 : 22 |
inſano. G. 1 : 481 |
inſanumque. G. 2: 502 |
inſanus. E. 10 : 44 |
inſcia. Æ. 1 : 722 | 7 : 381 | 12 : 648 |
inſcius. G. 3 : 189 | Æ. 2 : 307 , 372 | 6 : 711 | 8: 627 | 10 : 249 , 907 |
inſcribitur. Æ. 1 : 482 |
inſcripti. E. 3 : 106 |
inſectabere. G. 1 : 155 |
inſediſſe. Æ. 10 : 59 |
inſedit. Æ. 2 : 616 | 8: 480 | 11: 531 |
inſequar. G. 4 : 545 |
inſequitur. G. 1 : 105 , 408 | Æ. 1 : 91 , 109 , 245 , 620 | 2 : 530 | 4 : 161 | 5 : 321 , 788 | 7 : 793 | 8 : 147 | 9 : 276 | 12 : 466 , 748 |
inſequor. Æ. 3 : 32 |
inſerat. G. 2 : 50 |
inſere. E. 1 : 74 | 9 : 50 | G. 2: 302 |
inſerere. i. inſerendi. G. 2 : 73 |
inſeritur. G. 2 : 69 |
inſerta. Æ. 11 : 771 |
inſertabam. Æ. 2 : 672 |
inſertas. Æ. 3 : 152 |
inſerto. G. 3 : 509 |
inſideat, Æ. 1 : 723 |
inſidiæ. Æ. 2 : 310 | 6 : 399 | 7 : 326 | 12 : 336 |
inſidias. E. 5 : 60 | G. 1: 271 | 3 : 537 | Æ. 1 : 758 | 2 : 36, 65 |
inſidiatus. Æ. 9 : 59 |
inſidiis. E. 3: 18 | G. 1 : 426 | Æ. 2: 195 , 421 | 7 : 478 | 9 : 237 | 11: 783 | 12: 494, 752 |
inſidunt. Æ. 6 : 708 |
inſigne. Æ. 2: 392 | 7: 657 | 8 : 683 | 10 : 188 | 12 : 289, 944 |
inſignem. Æ. 1 : 14 | 5: 310, 367 , 705 | 7 : 76 , 655 , 745 , 762 | 8: 166 |
inſignes. Æ. 11 : 291 |
inſigni. Æ. 1 : 629 | 10 : 450 |
inſignia. Æ. 2 : 389 | 8: 506 | 11 : 334 |
inſignibat. Æ. 7 : 790 |
inſignibus. G. 4 : 82 | Æ. 10 : 170 , 539 | 11 : 89 |
inſignis. G. 3 : 7 , 56 , 266 | 4: 92 | Æ. 3 : 468 | 4 : 134 | 5 : 295 | 6: 167, 403, 808 , 837 , 855 | 7: 613 | 9 : 336 , 583 | 10 : 21, 354 | 754 | 11 : 386 , 769 | 12 : 322 |
inſincerus. G. 4: 285 |
inſinuat. Æ. 2 : 229 |
inſiſte. G. 3 : 164 |
inſiſtere. G. 3 : 114 | Æ. 6 : 563 |
inſiſtit. Æ. 4 : 533 |
inſita. G. 2 : 33 |
inſolitæ. G. 3 : 543 |
inſolitis. G. 1 : 475 |
inſomnem. Æ. 9 : 167 |
inſomnia. Æ. 4 : 9 | 6: 896 |
inſomnis. Æ. 6 : 556 |
inſonat. Æ. 8 : 239 | 12: 366 |
inſontem. Æ. 2 : 84 | 10 : 630 |
inſontes. Æ. 3 : 249 | 6 : 435 |
inſonti. Æ. 5 : 841 |
inſontis. Æ. 2 : 93 | 5 : 350 |
inſonuêre. Æ. 2 : 53 |
inſonuit. Æ. 5: 579 | 7 : 451 | 11 : 596 |
inſpectura. Æ. 2 : 47 |
inſperata. Æ. 3 : 278 | 8 : 247 |
inſpicat. G. 1 : 292 |
inſpirans. Æ. 7 : 351 |
inſpirant. G. 4 : 237 |
inſpirat. Æ. 6 : 12 |
inſpires. Æ. 1 : 692 |
inſpoliata. Æ. 11 : 594 |
inſtabant. Æ. 8 : 434 |
inſtabiles. G. 4 : 105 , 195 |
inſtabis. G. 1 : 220 |

inſtamus. Æ. 2: 244 |
inſtans. Æ. 1: 508 |
inſtant. G. 3: 106, 123 | Æ. 1: 427 | 2: 627 | 8: 537, 693 | 9: 171 | 10: 118, 692, 713 |
inſtantem. Æ. 5: 168 | 11: 703 | 12: 371 |
inſtantes. Æ. 11: 872 |
inſtantibus. Æ. 10: 624 |
inſtar. Æ. 2: 15 | 3: 637 | 6: 865 | 7: 707 | 12: 923 |
inſtare. G. 1: 464 | Æ. 11: 529 | 12: 916 |
inſtaret. Æ. 1: 472 |
inſtat. E. 9: 66 | G. 3: 154 | Æ. 2: 491 | 4: 115 | 8: 49, 250 | 9: 350, 441 | 10: 196, 433, 645, 657, 788 | 12: 751, 762, 783, 887 |
inſtauramus. Æ. 3: 62 |
inſtaurant. Æ. 7: 146 | 8: 283 | 10: 543 |
inſtaurat. Æ. 4: 63, 145 | 5: 94 |
inſtaurata. Æ. 2: 669 |
inſtaurate. Æ. 6: 530 |
inſtaurati. Æ. 2: 451 |
inſternor. Æ. 2: 722 |
inſtigant. Æ. 5: 228 |
inſtigat. Æ. 11: 730 |
inſtiterat. Æ. 11: 574 |
inſtituam. Æ. 6: 70 |
inſtituere. Æ. 7: 690 |
inſtituit. E. 2: 33 | 5: 30 | G. 1: 148 | Æ. 6: 143 |
inſtituuntque. Æ. 7: 109 |
inſtrato. G. 3: 230 |
inſtratos. Æ. 7: 277 |
inſtraverat. Æ. 12: 675 |
inſtrepat. G. 3: 173 |
inſtructa. Æ. 9: 368 |
inſtructi. Æ. 12: 124 |
inſtructis. Æ. 2: 254 |
inſtructo. Æ. 8: 676 |
inſtructos. Æ. 11: 449 |
inſtructus. Æ. 2: 152 | 6: 831 |
inſtruimus. Æ. 3: 231 |
inſtruit. Æ. 3: 471 | 8: 80 |
inſtruitur. Æ. 1: 642 |
inſtruxit. Æ. 5: 549 |
inſueta. E. 1: 50 | Æ. 8: 248 |
inſuetos. Æ. 10: 364 |
inſuetum. E. 5: 56 | Æ. 6: 16 | 8: 92 |
inſula. Æ. 1: 163 | 2: 22 | 3: 104, 386, 692 | 8: 416 | 10: 174 |
nſulæ. Æ. 3: 211 |
nſultans. Æ. 2: 330 | 6: 571 | 8: 570 | 11: 600 | 12: 339 |
inſultant. Æ. 7: 581 |
inſultare. G. 3: 117 |
inſultent. G. 4: 11 |
inſuper. Æ. 1: 65 | 2: 71, 593 | 3: 579 | 9: 274 | 11: 107 | 12: 358 |
inſuperabile. Æ. 4: 40 |
inſurgens. Æ. 5: 443 | 8: 234 | 11: 697, 755 | 12: 902 |
inſurgere. Æ. 9: 34 |
inſurgimus. Æ. 3: 207 |
inſurgite. Æ. 3: 560 | 5: 189 |
inſuto. Æ. 5: 405 |
intacta. G. 4: 540, 551, Æ. 7: 808 | 11: 419 |
intactæ. Æ. 7: 808 |
intactam. Æ. 1: 349 |
intactos. G. 3: 41 |
intactum. Æ. 10: 504 |
integer. Æ. 2: 638 | 9: 255 |
integram. G. 4: 302 |
integrat. G. 4: 515 |
integro. E. 4: 5 |
intemerata. Æ. 2: 143 | 3: 178 | 11: 584 |
intempeſta. G. 1: 247 | Æ. 3: 587 | 12: 846 |
intempeſtæque. Æ. 10: 184 |
intendebat. Æ. 8: 704 |
intendere. Æ. 3: 683 | 5: 403 | 9: 776 |
intendi. Æ. 5: 829 |
intendiſſe. Æ. 9: 590 |
intendit. Æ. 4: 506 | 7: 514 |
intendunt. Æ. 2: 237 | 5: 33 | 9: 665 |
intentaque. Æ. 5: 136 |
intentans. Æ. 6: 572 |
intentant. Æ. 1: 95 |
intentata. Æ. 10: 39 |
intentatum. Æ. 8: 206 |
intenti. Æ. 2: 1 | 5: 137 | 7: 380 |
intentis. Æ. 3: 716 |
intentos. Æ. 7: 251 |
intepuit. Æ. 10: 570 |
inter. E. 1: 14, 25, 52 | 2: 3 | 3: 28, 108 | 5: 3, 84 | 8: 13, 56 | 9: 12, 24 | 10: 40, 45, 52 | G. 1: 33, 153, 237, 301, 413, 445, 489, 510 | 2: 299, 345, 349, 357, 383, 526 | 3: 218, 229, 459, 488, 540 | 4: 73, 174, 345, 521 | Æ. 1: 111, 195, 222, 352, 390, 459, 690 | 2: 454, 479, 632, 681, 782 | 3: 228, 348, 406, 566, 646, 656, 685 | 4: 61, 70, 158, 177, 193, 204, 256, 443, 663 | 5: 91, 152, 169, 433, 479, 618, 655, 766 | 6: 160, 174, 183, 245, 450, 513, 592, 658, 828 | 7: 30, 349, 397, 442, 453, 673, 679, 699, 783 | 8: 32, 127, 359, 452, 492, 528, 586, 608, 619, 639, 671, 709 | 9: 202, 318, 329, 457, 549, 556, 730, 750 | 10: 132, 146, 190, 237, 358, 437, 710, 761, 767, 778, 890 | 11: 121, 311, 445, 541, 570, 648, 692, 729, 816, 861, 882, 907 | 12: 212, 318, 337, 381, 437, 469, 579, 672, 709, 720 |
intercipit. Æ. 10: 402 |
intercluſit. Æ. 2: 111 |
interdum. G. 2: 258 | 3: 57, 506 | Æ. 1: 722 | 3: 572 | 12: 747 |
interea. E. 1: 58 | 10: 55 | G. 1: 83, 293 | 2: 429, 523 | 3: 40, 63, 174, 284, 311, 365 | 4: 308 | Æ. 1: 128, 184, 422, 483, 637 | 2: 57, 250, 468 | 3: 284, 472, 508, 568 | 4: 67, 129, 160, 291 | 5: 1, 755, 779 | 6: 212, 523, 703 | 8: 172, 280 | 9: 41, 159, 367, 422, 473 | 10: 1, 118, 164, 256, 287, 439, 575, 606, 665, 689, 833 | 11: 1, 22, 532, 896 | 12: 107, 161, 384, 614, 791 |
intereunt. G. 1: 152 | 3: 368 |
interfice. G. 4: 330 |
interfuſa. G. 4: 480 | Æ. 4: 644 | 6: 439 |
interiit. Æ. 10: 428 |
interior. Æ. 1: 641 | 2: 486 | 5: 170, 203 | 11: 695 |
interiora. Æ. 4: 645 |
interiore. Æ. 4: 494 |
interit. G. 3: 544 |
interitum. E. 5: 28 |
interiuſque. G. 3: 137 |
interlucet. Æ. 9: 508 |
interluit. Æ. 3: 419 | 7: 717 |
intermiſceat. E. 10: 5 |
internectat. Æ. 7: 816 |
interpres. Æ. 3: 359, 474 | 4: 356, 378, 608 | 10: 175 |
interque legenda. G. 2: 366 |
interrita. Æ. 5: 863 | 11: 711, 837 |

interritus. Æ. 5: 427|
interrupta. Æ. 4 : 88|
interrupti. Æ. 9 : 239|
intersint. Æ. 11 : 62|
interstrepere. E. 9 : 36 |
intertextam. Æ. 8 : 167|
intervallo. Æ. 5 : 320|
intexens. E. 2 : 49 | Æ. 7: 488 |
intexere. E. 5 : 31|
intexet. G. 2 : 221 |
intexti. G. 3 : 25 |
intextum. Æ. 10 : 785|
intextus. Æ. 5 : 252|
intexunt. Æ. 2 : 16 | 6: 216 |
intima. G. 4 : 66, 481 | Æ. 1 : 247 | 7 : 347|
intonat. Æ. 6 : 607 | 8 : 527| 9 : 709 | 12 : 700 |
intonsa. Æ. 9: 181, 681|
intonsam. Æ. 12 : 170 |
intonsi. E. 5 : 63 |
intonuêre. Æ. 1 : 94 | 7: 515|
intonuit. Æ. 2 : 693 | 7: 142 | 9 : 631|
intorquens. Æ. 9 : 52 | 10 :
intorquere. Æ. 9 : 534 |
intorquet. Æ. 9 : 744 | 12 : 921 |
intorserit. Æ. 2 : 231|
intorsit. G. 4 : 451 | Æ. 10: 882 | 11 : 637|
intorto. Æ. 10: 382|
intra. G. 4 : 159 | Æ. 2 : 33| 6 : 525 | 7 : 168, 500 | 10 : 23 | 11 : 235, 267, 608 |
intractabile. Æ. 1 : 343|
intractabilis. G. 1 : 211 |
intramus. Æ. 5 : 57|
intrantem. Æ. 4 : 359 |
intrare. Æ. 3 : 254 |
intrato. Æ. 3 : 501 |
intrastis. Æ. 7 : 201|
intravi. Æ. 6 : 59|
intravimus. Æ. 3 : 219 |
intravit. Æ. 8 : 390|
intremere. Æ. 3 : 581 |
intremuêre. Æ. 3 : 673 |
introgressi. Æ. 1 : 524 | 11: 248|
intulerat. Æ. 10 : 363|
intulerint. Æ. 11 : 250 |
intulit. Æ. 11 : 36|
intus. G. 3 : 214 | 4: 258, 422 | Æ. 1 : 171, 298, 707 | 2 : 483 | 3: 619 | 6: 577, 726 | 7 : 192, 464 | 9 : 538, 579, 677 | 12: 589|
intyba. G. 1 : 120 | 4 : 120|
invade. Æ. 6 : 260 |
invadere. Æ. 3: 382 | 9: 186|
invadit. Æ. 4 : 265 | 9 : 71, 147 | 10 : 690 | 12 : 497|
invadunt. Æ. 2 : 265, 414| 3 : 240 | 9 : 567 | 12: 712 |
invalidas. G. 4 : 498 | Æ. 12 : 262 |
invalidi. G. 3 : 128 | Æ. 12 : 132|
invalidum. Æ. 5 : 716 |
invalidus. G. 3 : 189 | Æ. 6: 114|
invaserat. Æ. 9 : 799|
invasisset. Æ. 6 : 361 |
invasit. Æ. 6 : 623 | 10 : 310|
invecta. Æ. 7 : 287 | 12: 77 |
invectas. Æ. 7 : 436 |
invectus. G. 3 : 358 | Æ. 1: 159 | 5 : 571 | 6 : 587 | 8: 714 |
invehitur. Æ. 5 : 122 | 6 : 785 | 12 : 162|
invenere. Æ. 7 : 297 |
inveni. Æ. 4 : 478|
inveniam. Æ. 2 : 645|
invenient. Æ. 3 : 395 | 10: 113 |
invenies. E. 2 : 73 |
inveniet. G. 1: 495|
invenio. Æ. 2 : 797|
inventa. G. 4 : 283 | Æ. 3: 390 | 6 : 8 | 8 : 43 |
inventam. Æ. 7 : 61 |
inventas. Æ. 6 : 663 |
inventis. G. 1 : 9|
inventor. Æ. 2 : 164|
inventrix. G. 1 : 19 |
inventum. G. 1: 140 | Æ. 7 : 680 | 9 : 742 |
inventus. G. 1 : 184 |
invergit. Æ. 6 : 244 |
invertant. G. 1 : 65 |
invertere. G. 2 : 141 | 3: 161|
invertisse. G. 3 : 526|
invertit. Æ. 11 : 202|
Inui. Æ. 6 : 775|
invia. Æ. 1 : 541 | 3 : 383 | 4 : 151 | 6 : 154 | 9 : 130 |
invictaque. Æ. 6 : 878 |
invictæ. Æ. 12 : 191|
invicte. Æ. 6 : 365 | 8: 293 |
invicti. Æ. 6 : 394|
invictis. Æ. 11 : 305 |
invictum. Æ. 10 : 243 |
invideo. E. 1 : 11 |
invidet. G. 1 : 504 | Æ. 4 : 234 | 8 : 509 | 9: 655|
invidia. E. 7 : 26 | G. 3: 37 | Æ. 2 : 90 | 4 : 350 | 11 : 337 |
invidiam. Æ. 10 : 852 | 11: 539|
invidisse. Æ. 11 : 269|
invidit. E. 2 : 39 | 7 : 58 | G. 2 : 499 | Æ. 5 : 541 | 11 : 43|
invigilant. G. 4 : 158 | Æ. 9 : 605 |
inviolabile. Æ. 11 : 363|
invisa. G. 2 : 320 | 4 : 246 | Æ. 2 : 574, 601 | 8 : 245| 12 : 62 |
invisam. G. 2 : 189 | Æ. 4 : 631 | 7 : 293 | 9 : 734 | 11 : 177 |
invise. *verbum*. Æ. 11 : 588|
invisere. G. 1 : 25 | Æ. 8 : 159|
invisi. *nomen*. Æ. 6 : 608|
invisit. Æ. 4 : 144 |
invisos. G. 3 : 563 |
invisum. G. 4 : 324 | Æ. 1 : 32 | 7 : 571 | 9 : 496 | 11 : 364 |
invisus. Æ. 1: 391 | 2 : 647 |
invita. Æ. 12 : 809 |
invitæ. G. 1 : 224 | Æ. 10 : 233 |
invitam. Æ. 4 : 493 |
invitat G. 1 : 302 | Æ. 5 : 292, 486 | 8 : 178|
invitent. G. 4 : 109 |
invitet. G. 4 : 23 |
invitis. Æ. 2 : 402 |
invito. E. 6 : 86 | Æ. 10 : 31 |
invitus. Æ. 6: 460|
inultæ. Æ. 4 : 659 | 11 : 847|
inulti. Æ. 1 : 670 |
inulto. *adverb.* Æ. 10 : 739|
inultus. G. 3 : 227|
inumbrant. Æ. 11 : 66 |
inundant. Æ. 10 : 24 | 11 : 382 | 12 : 280|
invocat. Æ. 7 : 140 |
involvens. G. 2 : 251 | Æ. 6 : 100, 336 | 12 : 689|
induere. G. 1 : 282 | Æ. 3 : 198|
involvi. Æ. 7 : 77|
involvit. G. 2 : 308 | Æ. 8: 253 |
involvitur. Æ. 12 : 292 |
inurunt. G. 3 : 158|
inutile. Æ. 2 : 510|
inutilis. G. 1 : 88 | Æ. 2 : 647 | 10 : 794 |
io. Æ. 7 : 400|
Io. Æ. 7 : 789|
Iola. E. 3: 76, 79 |
Iolas. E. 2 : 57|
Ionii. G. 2 : 108|
Ionio. Æ. 3 : 211 | 5 : 193|

Ionios.

Ionios. Æ. 3 : 671 |
Iopas. Æ. 1 : 744 |
Jove. E. 3 : 60 | Æ. 1 : 384 | 4 : 356, 377 | 6 : 123 | 7 : 219 |
Jovem. G. 1 : 125 | Æ. 1 : 82 | 3 : 223 | 4 : 205 | Æ. 6 : 584 | 7 : 139 | 8 : 353 | 9 : 83, 624 | 12 : 496 |
Jovi. G. 2 : 15 | Æ. 3 : 279 | 4 : 199, 638 | 7 : 133 |
Jovis. E. 3 : 60 | 4 : 49 | G. 3 : 181, 232 | Æ. 1 : 46, 50, 398 | 3 : 681 | 4 : 91, 331, 614 | 5 : 255, 726, 747, 784 | 6 : 586 | 7 : 220, 287, 308 | 8 : 301, 320, 380, 640 | 9 : 564, 673, 716 | 10 : 567, 758 | 11 : 901 | 12 : 144, 247, 849, 878 |
Iphitus. Æ. 2 : 340, 435 |
ipſa. E. 1 : 40 | 2 : 62 | 4 : 23 | 5 : 35, 64 | 6 : 54 | 10 : 2, 63 | G. 1 : 127, 276 | 2 : 131, 251, 297, 356, 365, 500 | 3 : 122, 129, 267 | 4 : 40, 75, 381, 401, 424, 490, 525, 543 | Æ. 1 : 46, 357, 419, 593 | 2 : 174, 550, 755 | 3 : 5, 457 | 4 : 60, 315, 445, 475, 517, 606, 637 | 5 : 218, 407, 650, 843 | 6 : 76, 191, 444, 518, 565 | 7 : 397, 428, 560, 621, 816 | 8 : 561, 707 | 9 : 82, 320, 454, 465 | 10 : 203, 226, 696 | 11 : 74, 657, 801 | 12 : 83, 471, 565, 660, 794, 811 |
ipſæ. E. 1 : 37 | 4 : 21 | 5 : 65 | G. 2 : 10 | 3 : 316 | 4 : 65, 200, 214, 481 | Æ. 5 : 767 | 11 : 891 |
ipſam. Æ. 5 : 223, 509 | 7 : 80 | 8 : 437 |
ipſas. G. 4 : 16, 206 |
ipſe. E. 1 : 12 | 2 : 51, 63 | 3 : 3, 24, 35, 69, 74, 77, 86, 95 | 4 : 16, 38, 43 | 5 : 35, 44, 54 | 6 : 26, 34 | 7 : 7 | 8 : 106 | 9 : 16, 37, 67 | G. 1 : 16, 34, 121, 353 | 2 : 22, 98, 527 | 3 : 21, 92, 255, 387, 395 | 4 : 112, 147, 274, 354, 391, 433, 447, 464 | Æ. 1 : 149, 316, 388, 517, 579, 629 | 2 : 5, 146, 264, 279, 321, 394, 499, 502, 522, 617, 645, 708, 749 | 3 : 201, 372, 408, 535, 571, 610, 619 | 4 : 141, 147, 233, 268, 273, 336, 358, 465 | 5 : 13, 176, 201, 219, 260, 406, 447, 499, 551, 599, 640, 774, 789, 846, 861, 868 | 6 : 29, 90, 185, 249, 302, 577, 780 | 7 : 62, 92, 110, 143, 157, 187, 220, 263, 306, 327, 432, 492, 496, 556, 612, 666, 707, 772, 783 | 8 : 31, 57, 111, 144, 176, 256, 298, 505, 587, 720 | 9 : 123, 128, 223, 274, 342, 462, 587, 626, 811 | 10 : 5, 132, 150, 218, 242, 249, 280, 443, 594, 837, 854, 893 | 11 : 39, 231, 266, 469, 486, 513, 544, 558, 568, 682, 741, 772 | 12 : 19, 87, 226, 285, 301, 343, 393, 460, 579, 638, 657, 674, 701, 707, 725, 843, 906 |
ipſi. E. 1 : 40 | 5 : 62 | 7 : 11 | 8 : 108 | 10 : 26 | G. 3 : 376, 512 | 4 : 82 | Æ. 1 : 588 | 2 : 71, 391, 491 | 4 : 456, 629 | 5 : 132, 665, 752, 767 | 6 : 553 | 7 : 595 | 8 : 16 | 9 : 237, 332, 662, 677 | 10 : 358 | 11 : 328 | 12 : 125, 240 |
ipſis. E. 6 : 19 | G. 3 : 168, 534, 546, 556 | Æ. 5 : 249 | 9 : 330 | 10 : 23, 515 | 11 : 499 |
ipſius. G. 1 : 452 | Æ. 1 : 118 | 2 : 772 | 5 : 535 | 6 : 396 |
ipſius. Æ. [illegible] : 55, 410 | 8 : 484 | 11 : 747 |
ipſo. E. 8 : 92 | 10 : 43 | G. 2 : 75, 254 | 3 : 239 | Æ. 2 : 242 | 4 : 356, 377 | 5 : 210, 225, 323, 332, 411 | 6 : 865 | 9 : 687 | 10 : 355 | 11 : 881 | 12 : 254 |
ipſorum. Æ. 11 : 196 |
ipſos. G. 4 : 295 | Æ. 1 : 44, 193 | 2 : 442 | 5 : 188 | 10 : 436 | 11 : 84 |
ipſum. E. 1 : 9 | G. 1 : 67 | 3 : 511 | 4 : 326 | Æ. 1 : 490, 649 | 2 : 60, 190, 216, 469, 518 | 3 : 222, 656 | 4 : 601 | 5 : 327 | 6 : 273, 840 | 8 : 161, 304, 352, 490 | 9 : 270, 561 | 10 : 775, 798, 831 | 11 : 218, 358, 484, 636 | 12 : 303, 369, 585 |
ira. G. 4 : 236 | Æ. 2 : 316, 413, 575 | 4 : 178 | 5 : 454, 706, 781 | 6 : 407 | 7 : 462, 508 | 8 : 230, 501 | 9 : 44, 62, 694, 736, 795, 798 | 10 : 742 | 11 : 233, 443 | 12 : 108, 527, 946 |
iræ. E. 3 : 81 | G. 4 : 453 | Æ. 1 : 35, 134 | 2 : 534 | 7 : 15, 326, 345 | 8 : 40 | 9 : 66, 688 | 10 : 714, 813 | 11 : 452 | 12 : 336, 494 |
iram. Æ. 1 : 8, 255 | 8 : 60 | 10 : 758 |
irarum. Æ. 1 : 29 | 4 : 532, 564 | 12 : 499, 831 |
iras. E. 2 : 14 | G. 3 : 152 | 4 : 536 | Æ. 1 : 61 | 2 : 381, 572, 594 | 3 : 366 | 4 : 197 | 5 : 461 | 7 : 305, 445, 755 | 8 : 432 | 9 : 464 | 10 : 263 | 11 : 342, 728 | 12 : 314, 590 |
iraſci. G. 3 : 232 | 10 : 712 | 12 : 104 |
iratus. G. 2 : 207 |
ire. E. 10 : 59 | G. 1 : 457 | 3 : 77, 292 | 4 : 108, 221 | Æ. 1 : 682 | 2 : 27, 704 | 3 : 88, 144, 374 | 4 : 118, 310, 413, 468, 660 | 5 : 769 | 6 : 108, 386, 461, 719, 860 | 7 : 154, 624 | 8 : 555 | 10 : 453, 458, 770 | 11 : 332, 504 | 12 : 839, 881 |
iret. G. 2 : 344 | Æ. 6 : 880 | 12 : 555 |
Iri. Æ. 9 : 18 |
Irim. Æ. 4 : 694 | 5 : 695 | 9 : 2 803 | 10 : 38 |
Iris. Æ. 4 : 700 | 10 : 73 |
irremeabilis. Æ. 5 : 591 | 6 : 425 |
irreparabile. G. 3 : 284 | Æ. 10 : 467 |
irrigat. Æ. 1 : 696 | 3 : 511 | 10 : 142 |
irriget. G. 4 : 115 |
irriguum. Æ. 4 : 32 |
irriſa. Æ. 4 : 534 |
irriſam. Æ. 4 : 541 | 5 : 272 |
irriſe. Æ. 7 : 425 |
irrita. E. 4 : 14 | G. 4 : 519 | Æ. 2 : 459 | 9 : 313 | 10 : 95, 244, 331 | 11 : 735 |
irritata. Æ. 4 : 178 |
irriratque. Æ. 10 : 644 |
irritus. Æ. 5 : 442 |
irrorat. G. 1 : 288 | 3 : 304 |
irruat. Æ. 6 : 294 |
irruerant. Æ. 2 : 757 |
irruimus. Æ. 2 : 383 | 3 : 222 |
irruit. Æ. 9 : 555 | 10 : 589 |
irrumpentem. Æ. 9 : 729 |
irrumpit. Æ. 4 : 645 |
irrumpunt. Æ. 6 : 528 | 9 [illegible] 683 |

irrupêre. Æ. 11 : 879 |
is. *pronomen*. G. 1 : 432 | Æ. 2 : 215 | 3 : 393, 596 | 4 : 203 | 5 : 708 | 6 : 684 | 7 : 48 | 8 : 321 | 9 : 549, 595, 696, 748 | 11 : 702 |
Iſmara. G. 2 : 37 | Æ. 10 : 351 |
Iſmare. Æ. 10 : 139 |
Iſmarii. Æ. 5 : 620 |
Iſmarus. E. 6 : 30 | 8 : 44 |
iſta. E. 2 : 38 | 3 : 7 | 5 : 54 | 9 : 55 | Æ. 6 : 37 | 9 : 297 | 10 : 42, 504, 533 | 11 : 165 | 12 : 313, 808 |
iſtam. Æ. 4 : 318 |
iſte. E. 1 : 19 | 10 : 21 | Æ. 2 : 708 | 4 : 115 | 5 : 397, 670 | 9 : 139, 428 | 11 : 510, 537 |
Iſter. G. 3 : 350 |
iſti. Æ. 2 : 662 |
iſtìc. Æ. 10 : 557 |
iſthînc. Æ. 6 : 389 |
iſtis. Æ. 2 : 521 | 9 : 94 | 10 : 625, 852 | 11 : 352, 390 |
iſtius. Æ. 12 : 648 |
iſto. Æ. 4 : 703 | 11 : 409 | 12 : 61 |
Iſtro. G. 2 : 497 |
iſtum. Æ. 9 : 205 |
it. G. 3 : 342, 507, 517 | Æ. 1 : 250 | 4 : 130, 173, 404, 443, 665 | 5 : 451, 558 | 6 : 122, 159, 448 | 7 : 637 | 8 : 557, 595 | 9 : 418, 499, 664 | 10 : 207, 448 | 11 : 90, 192 | 12 : 164, 283, 409, 452, 592, 609 |
ita. G. 1 : 320 | 4 : 95, 394, 409 | Æ. 2 : 147, 182, 583 | 4 : 533, 557 | 5 : 382 | 6 : 672, 675 | 7 : 206 | 8 : 87 | 9 : 40, 208 | 10 : 459, 480, 594, 623 | 11 : 41, 396, 556, 822 | 12 : 10, 295 |
Itala. Æ. 3 : 185 | 7 : 643 | 9 : 698 |
Itala. *abl.* Æ. 6 : 757 | 10 : 780 | 12 : 827 |
Italæ. Æ. 7 : 85 | 9 : 133 | 11 : 420 |
Italas. Æ. 5 : 703 | 8 : 626 | 12 : 35, 246 |
Itali. Æ. 1 : 113 | 3 : 396 | 8 : 331 | 9 : 532 | 12 : 251, 705 |
Italia. Æ. 1 : 46, 267 | 6 : 718 |
Italiam. Æ. 1 : 6, 17, 72, 237, 384, 537, 558 | 3 : 166, 253, 364, 381, 507, 523 | 4 : 230, 345, 361, 381 | 5 : 18, 629, 730 | 6 : 357 | 7 : 469 | 9 : 267, 601 | 10 : 8, 32, 67 |
Italiæ. G. 2 : 118 | Æ. 3 : 458, 674 | 4 : 106, 275 | 6 : 61 | 7 : 563 | 11 : 219, 508 |
Italide. Æ. 11 : 657 |
Italis. Æ. 1 : 256 | 7 : 776 | 8 : 715 | 2 : 202, 628 |
Italo. Æ. 6 : 762 | 8 : 502 | 11 : 326 |
Italos. Æ. 3 : 440 | 5 : 82, 565 | 7 : 334 | 8 : 678 | 10 : 74 | 12 : 189, 582 |
Italum. Æ. 6 : 92 | 8 : 513 | 10 : 41, 109 | 12 : 655 |
Italus. Æ. 5 : 117 | 7 : 178 |
ite. E. 1 : 75 | 7 : 44 | 10 : 77 | Æ. 4 : 593 | 9 : 116, 617 | 11 : 24, 119 |
item. G. 1 : 187 | 2 : 248 |
iter. G. 1 : 380 | 4 : 108 | Æ. 1 : 374, 660 | 2 : 360, 388 | 3 : 507 | 5 : 2, 23, 170, 217, 589, 862 | 6 : 16, 112, 240, 271, 384, 477, 542, 688 | 7 : 7, 35, 160, 467, 534, 802, 811 | 8 : 90 | 9 : 321, 377, 391 | 10 : 162 | 11 : 17, 244 | 12 : 525 |
iterum. E. 4 : 36 | G. 1 : 490 | 4 : 349 | Æ. 3 : 297 | 4 : 78, 413, 576 | 5 : 80, 166 | 6 : 93, 720 | 7 : 322 | 9 : 598 | 10 : 26, 61, 671, 684 | 12 : 581 |
iterumque. Æ. 2 : 770 | 3 : 436 |
iterum atque iterum. Æ. 8 : 527 |
Ithaca. Æ. 3 : 613 |
Ithacæ. Æ. 3 : 272 |
Ithacus. Æ. 2 : 104, 122 | 3 : 629 |
Ithyreos. G. 2 : 448 |
itis. Æ. 2 : 375 |
ito. Æ. 6 : 95 | 12 : 566 |
itur. Æ. 6 : 179 |
iturâs. Æ. 6 : 680, 758 |
Ityn. Æ. 9 : 574 |
juba. G. 3 : 86 | Æ. 7 : 785 |
jubæ. Æ. 2 : 206 | 9 : 810 | 11 : 497 |
jubam. G. 3 : 92 |
jubare. Æ. 4 : 130 |
jubarum. Æ. 2 : 412 |
jubas. Æ. 10 : 638 |
jube. Æ. 5 : 385 | 10 : 242 |
jubeant. E. 4 : 33 |
jubeas. Æ. 12 : 824 |
jubeat. Æ. 3 : 101, 146 |
jubebant. Æ. 5 : 386 |
jubebas. G. 4 : 325 |
jubebat. Æ. 3 : 9, 472 | 8 : 646 |
jubebatur. Æ. 7 : 617 |
jubebis. G. 2 : 230 |
jubebo. Æ. 1 : 581 | 4 : 546 | 9 : 101 | 12 : 189 |
jubent. Æ. 2 : 37 | 3 : 261 | 6 : 632 | 8 : 498 | 10 : 179 | 11 : 218 | 12 : 584 |
jubeo. G. 3 : 300 | Æ. 3 : 289 |
jubes. Æ. 2 : 3 | 3 : 88 | 5 : 849 | 11 : 353 |
jubet. G. 4 : 359 | Æ. 1 : 652 | 2 : 147 | 3 : 267 | 4 : 270, 498 | 5 : 15, 552, 757, 773, 828 | 7 : 154, 276, 432, 468 | 8 : 175 | 9 : 117 | 10 : 858 | 11 : 79, 83, 240 | 12 : 111 |
jubeto. E. 5 : 15 | G. 3 : 329 |
jucundum. Æ. 6 : 363 |
judice. E. 2 : 27 | Æ. 6 : 431 |
judicio. E. 5 : 18 |
judicium. Æ. 1 : 31 |
Juga. E. 4 : 41 | 5 : 76 | 10 : 11 | G. 3 : 57, 140 | Æ. 1 : 502 | 6 : 256, 411, 804 | 7 : 639 | 8 : 148 | 10 : 594 | 11 : 544 |
jugalem. Æ. 4 : 496 |
jugales. Æ. 7 : 280, 320 |
jugali. Æ. 4 : 16 | 10 : 497 |
jugalia. Æ. 4 : 59 |
jugarat. Æ. 1 : 349 |
jugera. G. 2 : 264 | 4 : 128 | Æ. 6 : 596 |
jugis. G. 3 : 292 | Æ. 2 : 631, 801 | 3 : 125, 336 | 4 : 147, 153 | 5 : 147 | 11 : 135, 529 | 12 : 374 |
jugo. E. 2 : 66 | G. 1 : 173 | Æ. 5 : 542 | 8 : 236 | 10 : 78 | 11 : 514 |
jugulant. Æ. 11 : 199 | 12 : 214 |
jugulis. G. 4 : 542 |
jugulo. Æ. 10 : 907 | 11 : 750 | 12 : 358 |
jugulum. Æ. 10 : 415 |
jugum. E. 9 : 8 | Æ. 6 : 676 | 7 : 799 | 11 : 905 |
Iule. Æ. 11 : 58 |
Iuli. Æ. 1 : 560, 694 | 2 : 563, 682, 4 : 274, 616 | 5 : 546 | 6 : 364, 789 | 7 : 493 | 9 : 501 | 10 : 524 | 12 : 110, 399 |
Julia. G. 2 : 163 |
Julius. Æ. 1 : 292 |
Iulo. Æ. 1 : 271, 292 | 5 : 569 |
Iulum. Æ. 1 : 713 | 2 : 674 | 9 : 640, 652 |
Iulus. Æ. 2 : 677, 710, 723 | 4 : 140 | 5 : 570 | 7 : 107,

516, 478 | 9 : 232, 293, 510 | 10 : 534 | 12 : 185 |
junco. E. 1 : 49 | 2 : 72 |
juncta. E. 3 : 26 | Æ. 8 : 169 |
juncti. Æ. 3 : 113 |
junctíſque. Æ. 5 : 157 |
juncto. G. 4 : 389 |
junctos. G. 3 : 173 | Æ. 12 : 735 |
juncturas. Æ. 2 : 464 | 12 : 274 |
jungam. Æ. 1 : 77 | 4 : 126 |
jungant. Æ. 7 : 546 |
jungas. Æ. 11 : 356 |
jungat. E. 3 : 91 |
junge. G. 3 : 169 | Æ. 8 : 56 |
jungebant. Æ. 8 : 641 |
jungebat. Æ. 8 : 485 |
jungemus. Æ. 11 : 129 |
jungent. Æ. 12 : 822 |
jungentur. E. 8 : 27 |
jungere. G. 3 : 114 | Æ. 1 : 412 | 3 : 451 | 4 : 192 | 6 : 697 | 7 : 268 | 8 : 316, 476 |
jungi. Æ. 4 : 112 | 7 : 264 |
jungimus. Æ. 3 : 83 |
jungit. E. 2 : 48 | Æ. 1 : 572 | 4 : 142 | 5 : 817 | 7 : 724 | 10 : 154 | 11 : 145 |
jungunt. Æ. 2 : 267 | 8 : 467 | 9 : 170 |
juniperi. E. 7 : 53 | 10 : 76 |
Juno. G. 3 : 153 | Æ. 1 : 19, 40, 283, 447, 666 | 2 : 612 | 3 : 380 | 4 : 114, 166, 371, 608, 693 | 5 : 606, 679 | 6 : 90 | 7 : 330, 438, 552 | 8 : 84 | 9 : 2, 745, 764, 802 | 10 : 62, 73, 96, 628, 685, 760 | 12 : 134, 156, 841 |
Junone. Æ. 4 : 45 |
Junonem. Æ. 7 : 544 | 10 : 606 | 12 : 791 |
Junoni. Æ. 1 : 450 | 3 : 438, 547 | 4 : 59 | 6 : 138 | 8 : 60 |
Junonia. Æ. 1 : 675 |
Junonis. G. 3 : 532 | Æ. 1 : 8, 52, 134, 672 | 2 : 761 | 3 : 437 | 5 : 781 | 7 : 419, 592, 683 | 8 : 292 |
junximus. Æ. 11 : 163 |
junxit. Æ. 4 : 28 |
Jupiter. E. 7 : 60 | G. 1 : 418 | 2 : 419 | 4 : 143 | Æ. 1 : 227, 526, 735 | 2 : 326, 689 | 3 : 116, 171 | 4 : 110, 206, 590 | 5 : 17, 687 | 6 : 130, 272 | 7 : 110, 799 | 8 : 560, 573 | 9 : 128, 209, 625, 670, 803 | 10 : 16, 112, 116, 606 | 12 : 141, 504, 565, 725, 806, 854, 895 |
jura. G. 1 : 269 | 2 : 501 | 4 : 562 | Æ. 1 : 297, 430, 511, 735 | 2 : 157, 541 | 3 : 137 | 4 : 27 | 5 : 758 | 7 : 246 | 8 : 670 |
jurare numen *Stygia paludis.* Æ. 6 : 324 |
juravi. Æ. 4 : 426 |
jure. Æ. 9 : 642 |
jurgia. E. 5 : 11 | Æ. 10 : 95 | 11 : 406 |
juris. Æ. 7 : 402 |
juro. Æ. 6 : 351, 458 | 7 : 234 | 9 : 300 | 12 : 197 |
jus. Æ. 11 : 359 | 12 : 315 |
juſſa. G. 3 : 41 | Æ. 1 : 81, 306 | 2 : 607 | 3 : 114, 684 | 4 : 295, 378, 396, 503, 538 | 5 : 749 | 6 : 176 | 9 : 804 | 10 : 445 | 12 : 877 |
juſſa. *particip.* Æ. 3 : 323 | 4 : 703 | 6 : 41 | 10 : 238 |
juſſerat. Æ. 10 : 222 |
juſsère. Æ. 4 : 346 |
juſſi. Æ. 1 : 712 | 3 : 236, 561, 697 | 5 : 834 | 6 : 21 | 7 : 156 |
juſſis. E. 8 : 11 | Æ. 7 : 241 |
juſſit. E. 6 : 86 | G. 1, 130 | 4 : 446 | Æ. 2 : 186 | 3 : 162 | 7 : 428 | 9 : 233 | 12 : 854 |
juſſo. Æ. 10 : 444 | 11 : 467 |
juſſos. G. 4 : 62 | Æ. 3 : 547 |
juſſu. Æ. 2 : 247 |
juſſus. Æ. 1 : 67 | 5 : 496 |
juſta. G. 1 : 35 |
juſtæ. Æ. 10 : 714 |
juſtior. Æ. 1 : 548 |
juſtis. Æ. 1 : 512 | 8 : 494 | 10 : 95 |
juſtiſſima. G. 2 : 460 | Æ. 10 : 132 |
juſtiſſimus. Æ. 2 : 426 | 7 : 536 |
juſtitia. G. 2 : 474 | Æ. 1 : 527 |
juſtitiæ. Æ. 1 : 608 | 11 : 126 |
juſtitiam. Æ. 6 : 620 |
juſto. G. 2 : 251 |
juſtos. Æ. 3 : 60 |
juſtum. Æ. 4 : 521 | 10 : 11 |
juſtus. Æ. 8 : 500 |
Juturna. Æ. 12 : 154, 222, 244, 448, 468, 477, 798, 870 |
Juturnæ. Æ. 12 : 854 |
Juturnam. Æ. 12 : 813, 844 |
juvabit. Æ. 1 : 207 | 2 : 586 | 3 : 606 | 11 : 131, 168 |
juvabo. Æ. 1 : 575 | 8 : 171 |
juvant. E. 4 : 2 | 5 : 83 | G. 3 : 525 | Æ. 4 : 66 |
juvare. Æ. 12 : 872 |
juvat. G. 1 : 95, 413 | 2 : 37, 437 | 3 : 23, 292 | Æ. 2 : 27, 661, 776 | 3 : 280 | 4 : 538, 660 | 6 : 135 | 7 : 628, 749 | 9 : 613, 615 | 10 : 284, 411 |
juvenca. E. 8 : 2 | G. 3 : 219 |
juvencæ. G. 2 : 375 | 3 : 153 | Æ. 12 : 718 |
juvencas. G. 4 : 540, 551 |
juvenci. E. 2 : 66 | 6 : 47 | 7 : 11, 44 | G. 1 : 15 | Æ. 5 : 477 | 8 : 619 |
juvencis. G. 2 : 206, 237, 537 | 4 : 284 | Æ. 3 : 247, 369 | 5 : 329 |
juvencos. G. 2 : 357, 515 | 3 : 23, 50, 169 | Æ. 5 : 97, 101, 247 | 6 : 38, 243 |
juvencum. E. 8 : 85 | G. 3 : 518 | Æ. 5 : 366 | 9 : 609, 627 |
juvenem. E. 1 : 43 | G. 1 : 500 | 3 : 118 | 4 : 423, 522 | Æ. 2 : 57 | 3 : 326 | 5 : 361 | 6 : 861 | 9 : 335, 399 | 10 : 464, 686 | 11 : 51, 67 | 12 : 149, 275, 517 |
juvenes. G. 4 : 477 | Æ. 1 : 325, 631 | 2 : 348 | 5 : 300, 729 | 6 : 308, 771 | 8 : 273 | 9 : 28, 51, 163, 674 | 10 : 173, 518, 837 |
juveni. Æ. 3 : 611 | 5 : 172 | 7 : 446 | 9 : 88 | 10 : 623 | 11 : 76, 123, 897 |
juvenili. Æ. 5 : 475 | 12 : 221 |
juvenilibus. Æ. 2 : 518 |
juvenis. G. 3 : 258 | 4 : 360 | Æ. 2 : 341 | 5 : 331, 503 | 6 : 448, 760 | 9 : 16, 554, 806 | 10 : 445, 793 | 11 : 156, 530, 712, 765 | 12 : 19 |
juventa. G. 3 : 437 | 4 : 565 | Æ. 2 : 473 | 4 : 32 | 5 : 295, 398, 430 | 9 : 181 |
juventæ. Æ. 1 : 595 | 4 : 553 |
juventus. G. 2 : 472 | 3 : 63 | 4 : 22 | Æ. 1 : 471, 703 | 2 : 63, 394 | 3 : 136 | 4 : 86, 130, 162 | 5 : 134, 555 | 7 : 340, 812 | 8 : 545 | 9 : 226 | 10 : 605 |

11 : 419, 453 |
juvenum. G. 3: 105, 165 | 4 : 445 | Æ. 1 : 501 | 2: 355 | 5 : 499, 563 | 6 : 5 | 9 : 173, 249, 309, 785 | 10 : 167, 327 | 11 : 838 | 12: 238, 399, 410 |
juvère. Æ. 7 : 757 | 10: 320 |
juveris. *præterit. act.* Æ. 10: 33 |
juves. Æ. 4 : 578 |
juvisse. Æ. 10 : 84 |
juvit. Æ. 10 : 56 |
juxta *sine casu*. Æ. 2 : 513, 666, 714 | 3 : 22, 571 | 6 : 605 | 7 : 659, 727 | 8 : 308 | 9 : 179, 329 | 11: 479 | 12 : 168 |
juxta *cum casu*. Æ. 3 : 506 | 4 : 255, 480, 517 | 6: 430, 452, 815 | 7 : 72 | 8 : 416 |
Ixiona. Æ. 6 : 601 |
Ixionei. G. 4 : 484 |
Ixionis. G. 3 : 38 |

L.

LAbant. Æ. 5 : 432 | 10: 283 | 12: 905 |
labantem. Æ. 4: 22 |
labantes. Æ. 2: 463 |
labantia. Æ. 12 : 223 |
labare. Æ. 3: 478 |
labat. Æ. 2: 492 |
labatur. E. 1 : 64 |
labefacta. G. 2: 264 | Æ. 8: 390 |
labefactus. Æ. 4 : 395 |
labellum. E. 2: 34 |
labem. Æ. 6 : 746 |
labens. Æ. 6: 132 |
labente. Æ. 3 : 281 | 4 : 77 | 11: 628, 914 |
labentem. G. 1 : 6 | Æ. 2: 430, 695 | 3: 181 |
labenti. Æ. 11: 672 |
labentia. G. 2 : 133, 157 | 4: 366 | Æ. 3: 515 |
labentibus. Æ. 1 : 287 | 2: 14 |
labentis. Æ. 4: 318 |
labentur. G. 2 : 349 |
labere. Æ. 4 : 223 | 11 : 588 |
labes. Æ. 2 : 97 |
labi. G. 1: 366 |
labitur. G. 3 : 498 | Æ. 5 : 329 | 8 : 91 | 10 : 687 | 11 : 818 |
labor. G. 1 : 79, 145, 150 | 2 : 61, 397, 401, 412, 514 | 3: 68, 118, 182, 288, 525 | 4: 6, 106, 184, 492 | Æ. 1 : 81, 435 | 2 : 708 | 3 : 714 | 4 : 115, 379 | 6 : 27, 129, 277 | 7: 248 | 11: 425, 476, 684 | 12: 727 |
laboranti. G. 3: 196 |
laboratæ. Æ. 1 : 643 |
labore. G. 1 : 197 | 4 : 114 |
laborem. E. 10 : 1 | G. 1 : 293 | 2 : 39, 153, 343 | 3: 74, 97 | 4 : 156 | Æ. 1: 334, 511 | 2: 11 | 3: 160, 459 | 4 : 233, 273 | 5 : 499, 617, 769 | 6 : 892 | 7 : 331 | 8 : 380, 444, 577 | 10: 111 | 11 : 510 | 12: 435 |
labores. G. 1 : 118, 325 | 2 : 478 | 4 : 340 | Æ. 1 : 14, 459, 601, 632, 746 | 2 : 284, 306 | 3 : 368 | 4: 78 | 5 : 688 | 6 : 56, 437 | 7: 421 | 8: 291, 378, 439 | 9 : 202 | 10 : 321, 759 | 12: 33, 177, 635 |
labori. G. 3: 127 | Æ. 2: 385, 619, 776 | 5: 845 | 6: 135 | 9: 404 |
laboris. Æ. 1 : 464 |
laborum. G. 2 : 372 | 3 : 452 | 4: 116 | Æ. 1 : 245, 377 | 2: 143 | 3: 145, 393 | 4 : 528 | 6: 103 | 7: 117, 559 | 8: 46 | 9: 225 | 11: 73, 126, 416 |
labra. E. 3: 43, 47 |
labris. G. 2 : 6 | Æ. 8: 22 | 11 : 572 | 12 : 417 |
labrusca. E. 5 : 7 |
labuntur. Æ. 11 : 724, 818 |
Labyci. Æ. 7: 796 |
labyrinthus. Æ. 5 : 588 |
lac. E. 2: 22 | 3: 6, 98 | G. 3: 463 |
Lacedæmonia. Æ. 7 : 363 |
Lacedæmonios. Æ. 3: 328 |
Lacenæ. Æ. 2 : 601 | 6 : 511 |
Lacænis. G. 2: 487 |
lacerare. Æ. 12 : 98 |
laceras. Æ. 3: 41 |
lacerasse. E. 6: 78 |
lacerti. G. 4: 13 |
lacertis. Æ. 5 : 141 | 7 : 165 | 8: 387 |
lacerto. Æ. 9: 402 | 10: 339 | 11 : 561, 693 |
lacertos. E. 2 : 9 | G. 4: 74 | Æ. 5: 422 | 7 : 503 |
lacerum. Æ. 5: 275 | 6: 495 | 9: 491 |
lacessas. E. 3: 51 |
lacessent. Æ. 12: 186 |
lacessere. Æ. 10: 10 | 11: 254, 585, 842 |
lacessit. G. 3 : 233 | Æ. 10: 644 | 12 : 105 |
lacessita. Æ. 7 : 527 |
lacessunt. Æ. 5 : 429 | 7 : 165 | 10 : 716 | 12: 85 |
lacrymabile. Æ. 7: 604 |
lacrymabilis. Æ. 3 : 39 |
lacrymæ. Æ. 1 : 466 | 4 : 449 | 5: 343 | 6 : 686 | 10: 790 |
lacrymam. G. 4 : 160 |
lacrymans. G. 4 : 356 | Æ. 1 : 463, 474 | 3 : 10, 344 | 5 : 571 | 6 : 1, 476 | 7 : 358 | 8 : 559 | 11 : 90, 150 |
lacrymantem. Æ. 2: 790 |
lacrymantis. Æ. 9 : 501 |
lacrymas. Æ. 2: 784 | 3: 312, 348 | 4 : 370, 413 | 6 : 455, 468 | 9 : 289, 293 | 10: 465 | 11: 96 | 12 : 56, 154 |
lacrymis. E. 10 : 29 | Æ. 1 : 232 | 2 : 8, 145, 196, 362, 651 | 3 : 492 | 4: 30, 548, 649 | 5 : 173 | 6: 867 | 8: 384 | 9: 251 | 10: 504 | 11: 41, 62, 191 | 12 : 30, 64. 156, 400 |
lacrymosis. Æ. 11 : 274 |
lacinia. Æ. 3 : 552 |
lacte. E. 4 : 21 | 5 : 67 | 7 : 3, 15 | G. 1 : 344 | 3: 397 | Æ. 3 : 66 | 4: 514 | 5 : 78 | 11 : 571 |
lactea. G. 2: 525 | Æ. 8: 960 | 10: 137 |
lactentia. G. 1 : 315 |
lactis. E. 1: 82 | 2 : 20 | G. 3 : 308, 394 |
lacu. G. 4 : 173 | Æ. 2 : 135 | 6 : 238, 393 | 8 : 66, 451 |
lacum Cymini. Æ. 7: 697 |
lacunæ. G. 1: 117 | 3: 365 |
lacus. G. 1 : 377 | 2 : 159, 469 | 3 : 481 | 4 : 364 | Æ. 3 : 386, 442 | 4 : 526 | 6 : 134 | 7 : 760 | 8: 74, 296 | 12 : 756 |
Laden. Æ. 12. 343 |
Ladona. Æ. 10 : 413 |
lædant. E. 10 : 48 |
lædat. G. 3 : 298 |
læde. G. 2 : 301 |
lædent. E. 1: 51 |
lædet. E. 9: 64 |
lædit. G. 2 : 220 |
læna. Æ. 4 : 262 |
Laërtia. Æ. 3: 272 |
læsæque *apes*. G. 4 : 236 |
læserit. Æ. 2: 232 |
læsi. Æ. 12 : 496 |

læſiſſet. Æ. 7: 809|
læſo. Æ. 1: 12| 2: 183|
læta. G. 1: 325| 2: 48, 144, 184, 388 | 3: 63, 310, 322, 385 | Æ. 1: 420, 507, 609, 711 | 2: 306, 395| 3: 220| 5: 183, 816| 6: 744, 786, 862| 8: 393, 681 | 9: 89| 10: 643| 11: 42, 73, 238|
lætabere. Æ. 10: 740|
lætæ. G. 1: 423, 326| 4: 55| Æ. 2: 783 |
lætam. Æ. 3: 133| 5: 515|
lætantes. Æ. 1: 397|
lætas. G. 1: 1| Æ. 5: 304|
lætata. Æ. 12: 841|
lætatus. Æ. 6: 392, 568| 10: 827|
lætentur. E. 4: 52|
lætere. Æ. 6: 718|
læti. G. 1: 301, 304, 412 | 2: 383, 520 | 3: 375, 379| Æ. 1: 39, 558| 2: 260 | 3: 638, 685 | 4: 295, 418| 5: 34, 577 | 7: 130, 147| 8: 268, 279 | 9: 157 | 10: 15 |
lætior. G. 2: 252 | Æ. 7: 653 |
lætis. G. 1: 69, 339 | 2: 221| 3: 494 |
lætiſſima. G. 1: 101 | 2: 112| Æ. 1: 689|
lætiſſimus. Æ. 1: 445 |
lætitia. E. 5: 62 | Æ. 1: 518| 3: 100| 8: 717| 9: 637 | 11: 807| 12: 700|
lætitiæ. Æ. 1: 738|
lætitiam. Æ. 1: 640|
læto. E. 7: 48| G. 2: 525| Æ. 3: 524| 5: 107|
lætor. Æ. 11: 280|
lætos. Æ. 1: 594| 6: 638| 8: 171 |
lætum. G. 1: 74 | 2: 262 | Æ. 1: 736 | 5: 58, 531 | 6: 657| 7: 288| 10: 738|
lætus. G. 1: 102 | 2: 363 | 3: 320 | Æ. 1: 279, 700| 2: 417, 687| 3: 169, 178, 347| 4: 140| 5: 40, 210, 236, 283, 667 | 6: 193| 7: 36, 259, 430| 8: 311, 544, 617| 10: 787, 874| 12: 393, 616 |
læva. E. 1: 16| G. 4: 7| Æ. 2: 54 | 3: 412 *bis* |
lævam. Æ. 1: 615| 2: 552 | 3: 563 | 6: 486, 656 | 9: 677 | 10: 227 | 11: 528, 862 |
læva *manu*. Æ. 5: 382. *parte*. 8: 460 | 10: 535| 12: 302, 488 |
læva tenent *ideſt*, *lævam partem*. Æ. 5: 825| 6: 542|
lævas. Æ. 3: 562| 5: 163 | 7: 732|
lævo. Æ. 9: 372, 579 | 10: 275, 495, 587| 11: 693 |
lævos. Æ. 10: 885|
lævum. Æ. 2: 693 | 3: 420| 5: 170| 8: 236| 9: 631 | 10: 589 |
Lageos. G. 2: 93|
Lagus. Æ. 10: 381|
lambebant. Æ. 2: 211|
lambent. Æ. 10: 560|
lambere. Æ. 2: 684 | 8: 632 |
lambit. Æ. 3: 574|
lamentabile. Æ. 2: 4|
lamentis. Æ. 4: 667|
lamina. G. 1: 143 |
lampada. Æ. 6: 587| 9: 535|
lampade. Æ. 4: 6| 7: 148|
lampadis. Æ. 3: 637|
Lamumque. Æ. 9: 334|
Lamyrumque. Æ. 9: 334|
lana. G. 2: 120, 465|
lanæ. G. 1: 397 | 3: 391|
lancea. Æ. 12: 375|
lances. G. 2: 394 | Æ. 12: 725 |
lancibus. G. 2: 194| Æ. 8: 284| 12: 215|
lanea. G. 3: 487|
languebunt. G. 4: 252|
languentibus. Æ. 11: 874 |
languentis. Æ. 10: 289| 11: 69 |
langueſcit. Æ. 8: 436 |
languida. Æ. 12: 908|
laniabant. G. 3: 514|
laniata, *nom. ſing*. Æ. 12: 606 |
laniatum. Æ. 6: 494 |
lanicium. G. 3: 384 |
lanigeræ. Æ. 3: 660|
lanigeras. Æ. 3: 642| 7: 93|
lanigeros. G. 3: 287 | Æ. 8: 664|
lanugine. E. 2: 51 | Æ. 10: 324 |
Laocoon. Æ. 2: 41, 201|
Laocoonta. Æ. 2: 213, 230|
Laodamia. Æ. 6: 447 |
Laomedonteæ. G. 1: 502 | Æ. 4: 542|
Laomedontia. Æ. 7: 105|
Laomedentiade. Æ. 5: 248|
Laomedontiaden. Æ. 8: 158, 162 |
Laomedontius. Æ. 8: 18 |
Lapidem. G. 1: 274 | 2: 348 |
lapides. E. 6: 42| G. 1: 62| 3: 34 |
lapidoſa. G. 2: 34| Æ. 3: 649|
lapillos. G. 4: 194|
lapis. E. 1: 48| Æ. 5: 597| 12: 906|
Lapithæ. G. 3: 115|
Lapithas. Æ. 6: 601|
Lapithis. G. 2: 454 | Æ. 7: 307|
Lapithûm. Æ. 7: 295|
lappæque. G. 1: 153| 3: 385 |
lapſa. Æ. 1: 398 | 2: 465, 693 | 5: 216 | 6: 310 | 8: 664 |
lapſæ. Æ. 3: 243 | 6: 202|
lapſantem. Æ. 2: 551|
lapſi. G. 4: 249| Æ. 2: 262|
lapſis. G. 4: 449|
lapſo. Æ. 12: 356|
lapſorum. Æ. 5: 354|
lapſu. Æ. 2: 225| 3: 225 | 4: 524| 10: 750|
lapſum. Æ. 7: 374| 10: 540| 12: 364, 470 |
lapſura. Æ. 6: 602|
lapſus. G. 3: 457| Æ. 2: 236| 5: 86 | *anguis*. 7: 349| 12: 249 |
laquearia. Æ. 8: 25|
laquearibus. Æ. 1: 730|
laqueis. G. 1: 139|
larem. G. 3: 334 | 4: 43| Æ. 5: 744 | 8: 543 | 9: 259|
larga. Æ. 10: 619 | 11: 378 |
largi. G. 3: 308|
largior, *nomen*. Æ. 6: 640| *verbum*. 10: 494|
largo. G. 2: 390| Æ. 1: 469 | 6: 699 | 12: 721|
largos. G. 1: 385 | Æ. 2: 271|
largum. G. 1: 23 |
largus. Æ. 11: 338|
Lari. G. 2: 159|
Laride. Æ. 10: 391, 395|
Larinaque. Æ. 11: 655 |
Lariſſæus. Æ. 2: 197 | 11: 404|
laſciva. E. 2: 64| 3: 64|
laſſa. Æ. 2: 739 |
laſſo. Æ. 9: 436|
lata. G. 3: 213| Æ. 2: 312 | 6: 549| 12: 374|
Latagum. Æ. 10: 697, 698 |
latamque. G. 4: 94|
late. G. 1: 116, 319 | 2: 11, 132, 281, 296| 3: 355, 477| 4: 16, 30, 113, 359, 481, 515 | Æ. 1: 25, 167, 185, 568 | 2: 466, 495, 698 | 3: 538 | 4: 42, 409, 526| 5: 761 | 6: 265, 378 | 7: 104, 486, 525, 681, 737|

8 : 14, 24, 598, 671 | 9 : 190, 381, 517 | 10 : 362, 583 | 11 : 144, 601 | 12 : 308, 543, 607, 929 |
latebas. E. 3 : 20 |
latebat. Æ. 3 : 636 | 6 : 406 | 9 : 69 |
latebram. Æ. 12 : 389 |
latebras. G. 2 : 216 | Æ. 2 : 38, 55 | 10 : 601, 657, 663 |
latebris. G. 3 : 544 | 4 : 42 | Æ. 3 : 232, 424 |
latebris. G. 4 : 423 |
latebroſaque. Æ. 8 : 713 |
latebroſo. Æ. 5 : 214 | 12 : 587 |
latentem. Æ. 2 : 568 |
latentes. Æ. 3 : 32 |
latentia. Æ. 1 : 112 | 3 : 237 |
latera. G. 3 : 523 | Æ. 3 : 665 | 4 : 246 | 6 : 216 |
latere. G. 4 : 419 |
lateri. G. 3 : 54 | Æ. 2 : 19, 341, 393, 553 | 4 : 73 | 5 : 434 | 7 : 590 | 8 : 459 | 9 : 69, 536, 579 | 10 : 161 | 11 : 489 | 12 : 432 |
laterum. Æ. 1 : 126, 164 | 10 : 210 | 12 : 274 |
latet. E. 3 : 93 | Æ. 2 : 48 | 3 : 535 | 4 : 582 | 5 : 5 | 6 : 136 | 7 : 505 | 10 : 626, 805 |
lati. Æ. 6 : 43 |
laticem. Æ. 1 : 690 |
latices. G. 3 : 509 | Æ. 4 : 454, 512 | 6 : 218, 715 | 7 : 464 |
laticis. G. 2 : 192 |
laticum. Æ. 1 : 740 |
Latina. Æ. 8 : 55 |
Latinæ. Æ. 7 : 400 | 10 : 360 | 11 : 518 | 12 : 143, 604 |
Latini, *populi*. Æ. 5 : 568 | 7 : 716 | 10 : 895 | 11 : 108, 134, 302, 402, 603, 618, 621 | 12 : 15, 240, 548, 656, 730 |
Latini. *regis*. Æ. 6 : 891 | 7 : 284, 407, 585 | 11 : 213 | 12 : 58, 137, 567, 693 |
Latinis. Æ. 7 : 96, 313, 367, 470 | 8 : 38, 117 | 9 : 485, 717 | 10 : 77, 300 | 11 : 193, 229 | 12 : 211, 593 |
Latino. Æ. 7 : 261 | 8 : 17 | 10 : 66 | 11 : 128, 440 | 12 : 23, 111 |
Latinorum. Æ. 7 : 160 | 8 : 448 |
Latinos. Æ. 5 : 598 | 7 : 151, 202, 426 | 8 : 602 | 10 : 4, 137, 311 | 11 : 17, 331, 588 | 12 : 11, 448, 556, 823, 837 |
Latinum. Æ. 1 : 10 | 7 : 333, 373, 467 |
Latinus. Æ. 7 : 45, 92, 103, 192, 249, *432, 556, 616 | 9 : 388 | 11 : 238, 469 | 12 : 18, 161, 195, 285, 609, 657, 707 |
Latinus. Æ. 12 : 18, 192 |
Latio. Æ. 1 : 10, 35, 269 | 4 : 432 | 5 : 731 | 6 : 67, 89, 793 | 7 : 38, 54, 271, 601 | 8 : 10, 14 | 10 : 363 | 11 : 141, 361, 431 | 12 : 24, 148, 820 |
latis fundis. G. 2 : 468 | Æ. 4 : 199 | 6 : 887 | 8 : 605 | 9 : 725 | 11 : 465 |
Latium. Æ. 1 : 299, 558 | 7 : 342, 709 | 8 : 5, 18, 322 | 10 : 58 | 11 : 168 | 12 : 826 |
lato. Æ. 1 : 317 | 2 : 482 | 4 : 131 | 5 : 312 | 9 : 323 | 12 : 165, 389 |
Latonæ. Æ. 1 : 506 |
Latonia. G. 3 : 6 | Æ. 9 : 405 | 11 : 534, 557 |
latos. G. 1 : 492 | 4 : 522 | Æ. 2 : 721 | 5 : 376 | 8 : 8 | 10 : 408 | 11 : 644, 679 |
latrans. Æ. 6 : 401 |
latrante. E. 3 : 18 |
latrantibus. E. 6 : 75 |
latrat. E. 8 : 107 |
latratibus. Æ. 12 : 751 |
latrator. Æ. 8 : 698 |
latratu. G. 3 : 412 | Æ. 6 : 417 |
latratus. Æ. 5 : 257 |
latronis. Æ. 12 : 7 |
latuere. Æ. 1 : 134 |
latuiſſet. Æ. 8 : 323 |
latum. Æ. 10 : 513 |
latura. Æ. 10 : 792 |
laturam. Æ. 8 : 536 |
latus. E. 6 : 54 | Æ. 1 : 86, 109 | 2 : 51 | 3 : 418, 581 | 6 : 42 | 7 : 566 | 8 : 416 | 10 : 314, 778 | 11 : 524, 649 | 12 : 304, 507 |
lavabat. Æ. 7 : 489 |
lavabo. E. 3 : 97 |
lavandi. G. 1 : 387 |
lavant. Æ. 6 : 219 |
laudabor. Æ. 2 : 586 | 10 : 449 |
laudarit. E. 7 : 27 |
laudate. Æ. 11 : 460 |
laudato. G. 2 : 412 |
laudavit. E. 5 : 55 |
laude. Æ. 1 : 629 | 2 : 232, 273 | 5 : 230 | 12 : 49 |
laudem. G. 3 : 288 | Æ. 2 : 584 | 4 : 93 | 9 : 655 | 11 : 708, 791 | 12 : 321 |
laudes. E. 3 : 48 | 4 : 26 | 5 : 11, 73 | Æ. 1 : 613 | 8 : 287 | 10 : 282 |
laudi. Æ. 1 : 465 |
laudibus. G. 2 : 138 | 3 : 186 | Æ. 11 : 125 |
laudis. G. 2 : 174 | Æ. 5 : 394, 751 | 7 : 496 | 10 : 371 |
laudum. G. 3 : 112 | Æ. 5 : 138 | 6 : 823 | 8 : 273 | 9 : 197 |
lavêre. Æ. 6 : 227 |
lavi. Æ. 9 : 487 |
Lavini *pro* Lavinii. Æ. 1 : 262, 274 | 6 : 84 |
Lavinaque. Æ. 1 : 6 |
Lavinia arva. Æ. 4 : 236 |
Lavinia nom. prop. 6 : 764 | 7 : 72, 314, 359 | 11 : 479 | 12 : 17, 64, 80, 194, 605 |
lavit. G. 3 : 221, 359 | Æ. 3 : 663 | 10 : 727 |
lavit. Æ. 7 : 663 |
Laurea. E. 7 : 62, 64 |
Laurens. Æ. 10 : 706 |
Laurente. Æ. 7 : 47 | 12 : 547 |
Laurentem. Æ. 5 : 797 |
Laurentes. Æ. 8 : 71, 613 | 12 : 240, 542 |
Laurenti. Æ. 8 : 1, 38 | 12 : 769 |
Laurentia. Æ. 7 : 661 | 9 : 100 | 10 : 635, 709 | 11 : 909 |
Laurentibus. Æ. 8 : 537 | 11 : 431 | 12 : 24 |
Laurentis. Æ. 7 : 63, 171, 342, 650 | 10 : 671 | 11 : 78, 851 |
Laurentum. Æ. 8 : 371 | 12 : 137, 280 |
lauri. E. 2 : 54 | 3 : 63 | 10 : 13 | Æ. 6 : 658 |
lauro. G. 2 : 131 Æ. 3 : 81 | 5 : 246, 539 |
lauros. E. 6 : 84 | 8 : 13, 82 |
laurum. E. 8 : 83 |
laurus. G. 2 : 18, 133 | Æ. 2 : 513 | 3 : 91 | 7 : 59 |
Lauſe. Æ. 10 : 775 |
Lauſi. Æ. 10 : 863 |
Lauſo. Æ. 10 : 439, 700, 810, 814, 839 |
Lauſum. Æ. 10 : 810, 841 |
Lauſus. Æ. 7 : 649, 651 | 10 : 345, 426, 434, 790, 902 |
lautis. Æ. 8 : 361 |
laxabant. Æ. 9 : 225 |
laxant. G. 2 : 331 |
laxarant. Æ. 5 : 836 |
laxare. Æ. 3 : 267 |
laxas. Æ. 1 : 67 |
laxat. Æ. 2 : 259 | 6 : 412 |

laxata. Æ. 11 : 151|
laxaverat. Æ. 5: 857|
laxis. G. 2: 364 | Æ. 1 : 126|
laxos. G. 3 : 166 | 4 : 247| Æ. 8 : 708 | 11 : 874|
leæna. E. 2: 63|G. 3: 245|4: 408|
lebetas. Æ. 3: 466 | 5 : 266|
lecta. E. 5: 70|8: 95 | G. 1 : 197 | Æ. 6 : 228 | 8 : 519, 606| 10: 294, 542|
lectæ. Æ. 11 : 655|
lectas. Æ. 4: 57| 6: 39 | 8: 544 |
lecti. Æ. 1: 522| 2 : 762 | 8 : 179| 9: 146| 10 : 213, 837| 12: 899|
lectis. Æ. 9: 48|
lectiſſima. Æ. 9: 272|
lectori. E. 3 : 85 |
lectos. Æ. 5: 729|6 : 73 |8: 119| 11: 60|
lectum. Æ. 4 : 496|
Ledæ. Æ. 1 : 656 |
Ledæam. Æ. 3 : 328 | 7 : 364|
legam. E. 2 : 51|
legat. E. 10: 7| G. 3: 51|
legati. Æ. 11: 227, 296 |
legatos. Æ. 8 : 143 | 11 : 239 |
lege, *verbum*. G. 2 : 44 | 3: 386|
lege *nomen*. Æ. 12: 819|
legem. G. 4: 487|
legendæ. G. 2 : 366|
legens. Æ. 12: 475|
legentem. E. 8 : 38 |
legentes. G. 2 : 152 |
legere. E. 4 : 27| Æ. 6: 755| 10 : 79|
legere, *præter*. G. 3: 125, 282|
legeret. G. 1: 199|
leges. G. 1: 60 | Æ. 1 : 511| 4 : 213, 231, 618| 6 : 622| 8: 322| 11: 321| 12: 112, 315, 822|
leget. E. 6 : 10|
legibus. G. 1 : 510 | 4 : 154| Æ. 2: 159| 6: 810| 7 : 203| 12: 190|
legiferæ *dat*. Æ. 4 : 58 |
legimus. Æ. 3 : 127, 292|
legio. G. 2 : 280 | Æ. 7 : 681 | 8 : 605 | 9: 174, 368 | 10 : 120 | 11 : 121, 563|
legis, *verb*. E. 8: 7|
legit. G. 1 : 373 | Æ. 2: 208| 8: 79, 548| 9: 393| 11: 632| 12: 481|
legitis. E. 3 : 92|
lego. Æ. 3 : 706 |
legumen. G. 1 : 74|
legunt. G. 4: 201, 278 | Æ. 1: 430| 3: 532| 5: 132, 209| 10: 815|
leguntur. E. 2: 18|
Lelegas. Æ. 8 : 725|
lembum. G. 1 : 201|
Lemnius pater. Æ. 8: 454|
Leneæ. G. 2: 4, 529|
Lenæos. G. 3 : 510 |
Lenæum. Æ. 4 : 207|
leni. Æ. 2: 782| 6 : 209|
lenibant. Æ. 4: 528|
lenibat. Æ. 6: 468|
lenibus. G. 3 : 199 |
leniit. Æ. 1 : 455| 8: 87|
lenire. Æ. 4: 393|
lenis, *nomen*. Æ. 3 : 70|
lenta. E. 1 : 26 | 3 : 38, 83| 5: 16| 10: 40| G. 3 : 208| 7: 164| 11: 650, 829 | 12 : 489, 773|
lentæ. E. 9: 42| G. 1 : 265 | 2: 12|
lentandus. Æ. 3: 384|
lentas. E. 5: 31|
lenteſcit. G. 2 : 250|
lenti. Æ. 12: 237 |
lentis. G. 1 : 228 | 4 : 170, 558|
lentius. G. 4 : 41|
lento. G. 4 : 34 | Æ. 6 : 137 | 7 : 28, 634, 731| 12: 781|
lentum. G. 3 : 281 | 4 : 160| Æ. 3 : 31|
lentus. E. 1 : 4 | G. 1 : 290|
leo. Æ. 9: 339 | 10 : 454, 723| 12: 6|
leonem. Æ. 4: 159 | 8 : 295| 9: 792|
leones. E. 4 : 22 | 5: 27 | Æ. 3 : 113 | 10 : 157, 253 |
leonis. Æ. 2 : 722 | 5 : 351| 7 : 666 | 8 : 177, 552 | 9: 306 |
leonum. G. 2: 151 | Æ. 7: 15 |
leporem. G. 3: 410 | Æ. 9: 563 |
lepores. G. 1: 308|
Lernæ. Æ. 6 : 287 | 12 : 518 |
Lernæus. Æ. 8: 300|
Lernam. Æ. 6 : 804|
Lesbos. G. 2: 90|
letale. Æ. 11 : 749|
letalem. Æ. 12: 877|
letali. Æ. 9: 580 |
letalis. Æ. 4 : 73|
lethæa. G. 4 : 545 |
lethæi. Æ. 6: 714|
lethæo. G. 1 : 78 | Æ. 5 : 854|
lethæum. Æ. 6: 705, 749|
leti. G. 4: 481| Æ. 4 : 169| 6 : 278 | 9 : 143 | 10: 511, 622| 12 : 603|
letifer. Æ. 3: 139| 9: 631| 10: 169|
leto. G. 2: 456 | Æ. 2: 134, 661 | 3: 654 | 5: 690, 806 | 8: 566 | 9: 433| 10 : 319, 418, 450| 11: 172, 818, 830 | 12: 328|
letum. Æ. 2 : 538 | 5 : 624| 6 : 20, 277 | 7: 455| 8: 346| 11: 846, 872|12: 636, 727, 851 |
levabat. Æ. 7 : 571, 755 | 8: 309| 10 : 834|
levabo. E. 9 : 65|
levamen. Æ. 3 : 709 |
levandum. G. 2 : 400 |
levarent. Æ. 3 : 36 |
levaret. Æ. 7: 495 |
levari Æ. 2 : 146| 10 : 25|
levat navem. Æ. 1 : 149|
levato. Æ. 5 : 306|
levatos. Æ. 4 : 538 |
levavit. Æ. 4 : 690|
Leucaſpim. Æ. 6: 334|
Leucatæ. Æ. 3: 274|
Leucaten. Æ. 8: 677|
leve. Æ. 7: 581| 11 : 688|
levem. G. 1 : 85, 321, 368, 406, 409 | Æ. 7 : 789|
leves. E. 1 : 60 | G. 1 : 289| 2 : 358, 449 | 3: 274| 4: 55, 314| Æ. 1 : 334 | 5: 558 | 7 : 626, 634, 814| 8: 624 | 10 : 169| 11: 595|
levi. E. 1: 56| 6: 51| 7: 31| G. 4: 45| Æ. 5: 328| 6 : 230| 11: 40| 12 : 207, 354|
levia. G. 1: 109| Æ. 5 : 91| 7 : 349 | 10 : 817 | 11: 511| 12: 764|
levibus. Æ. 1: 151| 5: 68| 6: 701| 9: 178 |
levibus. Æ. 5: 259|
leviore. G. 3: 305 |
levioribus. G. 2: 92|
levis. G. 1 : 173| 2: 255, 451| Æ. 2 : 682 | 5: 819| 6: 17| 7 : 232 | 9 : 576 | 10: 663| 11: 868| 12: 489|
levium. G. 4: 3|
liba. E. 7: 33| G[illegible] 394| Æ. 7: 109|
libabant. Æ. 3: 354|
libabat. Æ. 3 : 303 | 7: 245|
libamina. Æ. 6: 246|
libamus G. 2: 192|
libans. G. 2: 529| Æ. 5: 77|
libant *apes*. G. 4 : 54 | Æ. 8: 279| 12: 174|
libat. Æ. 4 : 207 |
libate. Æ. 7: 133 |
libato. Æ. 1 : 741 |
libavit. E. 5 : 26 | Æ. 1:

260, 740 | 5: 92 |
libeat. E, 2: 28 | G. 3: 436 | Æ. 12: 570 |
libemus. G. 4: 81 |
libens. Æ. 3: 438 | 8: 155 | 12: 145 |
liber. E. 10: 67 |
Liber. E. 7: 58 | G. 1: 7 | 3: 194 | Æ. 6: 805 | 11: 493 |
libera. G. 3: 167 | Æ. 7: 369 | 10: 154 | 12: 74 |
liberius. G. 1: 128 |
libertas. E. 1: 28 |
libertate. Æ. 6: 821 | 8: 648 |
libertatem. Æ. 11: 346 |
libertatis. E. 1: 33 |
libet. E. 3: 36 | 10: 59 | Æ. 9: 514 |
Libethrydes. E. 7: 21 |
libo. Æ. 3: 177 |
libra. G. 1: 208 |
librabat. Æ. 9: 417 |
librans. Æ. 10: 480 | 11: 556 |
librant apes. G. 4: 196 |
libravit. Æ. 5: 479 | 10: 421, 773 | 11: 554 |
libro. G. 2: 77 |
Liburnorum. Æ. 1: 248 |
Libyæ. G. 1: 241 | 3: 249, 339 | Æ. 1: 26, 162, 230, 305, 388, 560, 581 | 4: 173, 257 | 6: 694, 843 |
Libycæ. Æ. 4: 320, 348 |
Libycas. Æ. 4: 106 |
Libyci. G. 2: 105 | Æ. 1: 343 |
Libycis. Æ. 1: 381, 600 | 4: 271 | 5: 789 |
Libyco. Æ. 6: 338 | 7: 718 |
Libycos. Æ. 1: 531 |
Libycum mare. Æ. 5: 595 |
Libyſtidis Æ. 5: 37 | 8: 368 |
liceat. E. 8: 8 | Æ. 1: 555 | 3: 461 | 4: 103 | 5: 350, 796 | 8: 579 | 10: 46 |
licebat. Æ. 1: 41 |
licebit. Æ. 3: 252 | 10: 14 |
licentius. Æ. 7: 557 |
licere. Æ. 12: 786 |
licet. E. 9: 64 | G. 1: 214 | 4: 70, 176, 531 | Æ. 6: 400, 403 | 7: 315 | 9: 139 | 11: 348, 387, 440 |
Licia. E. 8: 74 | G. 1: 285 |
licito. Æ. 8: 468 |
licitum. Æ. 10: 106, 344 |
licuit. Æ. 4: 550 | 5: 82 | 6: 502 | 10: 317 |
ligant. Æ. 2: 217 |
ligatus. Æ. 10: 794 |
Ligea. G. 4: 336 |
Liger. Æ. 9: 571 | 10: 576, 580 |
Ligeri. Æ. 10: 584 |
ligno. G. 2: 31, 118 | Æ. 2: 45 | 9: 413, 544 |
lignum. G. 1: 144 | 2: 442 | Æ. 12: 767 |
Ligurem. G. 2: 168 |
Ligurum. Æ. 10: 185 | 11: 701 |
Ligus. Æ. 11: 715 |
Liguſtra. E. 2: 18 |
lilia. E. 2: 45 | 10: 25 | G. 4: 131 | Æ. 6: 709, 883 | 12: 68 |
Lilybeia. Æ. 3: 706 |
limen. E. 5: 56 | G. 3: 317 | Æ. 2: 441, 453 | 5: 316 | 6: 45, 402, 563 | 7: 343 |
limes. Æ. 12: 898 |
limina. G. 2: 504, 511 | 4: 188, 257, 358 | Æ. 1: 393, 452, 711 | 2: 366, 480, 508, 567, 634, 752, 803 | 3: 91, 155, 351, 371, 616 | 4: 733, 202, 645 | 6: 115, 525, 575, 696 | 7: 221, 491, 613 | 8: 145, 232, 362 | 9: 648 | 10: 117, 620 | 11: 29, 235, 267 |
limine. E. 8: 92, 107 | Æ. 2: 242, 469, 485, 500, 620, 673 | 4: 473 | 6: 151, 279, 427, 636 | 7: 579, 598, 610 | 8: 461, 656, 720 | 9: 687 | 10: 355 | 11: 423, 482, 881 | 12: 849 |
limite. E. 1: 54 | G. 1: 126 | Æ. 2: 697 | 9: 323 |
limitem. Æ. 10: 514 |
limo. G. 1: 116, 378 | 4: 45 | Æ. 6: 416 |
limoſo. E. 1: 49 | Æ. 2: 136 |
limum. G. 2: 188 | 4: 428 |
limus. E. 8: 80 | G. 4: 478 |
lina. G. 1: 142 |
linea. Æ. 5: 510 | 10: 784 |
lingua. E. 7: 28 | G. 3: 388, 508 | 4: 525 | Æ. 8: 634 | 11: 388, 390 |
linguæ. E. 2: 43 | Æ. 4: 183 | 6: 625 | 10: 177 |
linguis. G. 3: 439 | Æ. 2: 211, 475 | 8: 723 |
lini. G. 1: 77, 723 |
lino. Æ. 12: 120 |
Lino. E. 4: 57 |
linquam lucem. Æ. 10: 856 |
linquant. Æ. 1: 521 |
linque. Æ. 3: 160 |
linquebant. Æ. 3: 140 |
linquebat. Æ. 11: 827 |
linquens. G. 1: 16 | 3: 19 | Æ. 3: 300 | 4: 390, 585 | 6: 157 | 7: 562 | 9: 460 | 10: 720 |
linquentem. Æ. 10: 193 |
linquentes. Æ. 7: 676 |
linquere. Æ. 3: 61, 289 | 5: 795 | 9: 482 | 10: 68, 559 |
linquimus. E. 1: 3 | Æ. 3: 124 |
linquit. Æ. 9: 726 | 11: 902 |
linquo. Æ. 3: 705 | 9: 288 | 12: 875 |
linquunt. G. 4: 303 | Æ. 3: 616 | 6: 320, 678 | 7: 670, 728 | 11: 866 |
lintea. Æ. 3: 686 |
lintres. G. 1: 262 |
linunt. G. 4: 39 |
Linus. E. 4: 56 | 6: 67 |
Liparen. Æ. 8: 417 |
liquefacta. G. 1: 473 | 4: 36, 555 | Æ. 3: 576 |
liquefacto. Æ. 9: 582 |
liquentem. G. 4: 442 |
liquentes. Æ. 6: 724 |
liquentia. *prima brevis.* Æ. 5: 238, 776 |
liquentia. *prima longa* Æ. 1: 436 | 9: 679 |
liquere. Æ. 3: 213 | 10: 168 |
liqueris. Æ. 2: 597 |
liqueſcit. E. 8: 80 | Æ. 8: 446 |
liquida. G. 4: 102 | Æ. 7: 699 | 10: 272 |
liquidas. G. 1: 410 | Æ. 5: 859 |
liquidi. E. 6: 34 | G. 2: 200, 466 | 3: 529 | 4: 8 | Æ. 7: 760 |
liquidis. E. 2: 59 | Æ. 5: 525 |
liquido. G. 1: 404 | 4: 164, 384 | Æ. 8: 402 |
liquidum. G. 4: 415 | Æ. 5: 217 | 6: 202 | 7: 65 |
liquit. Æ. 4: 71 | 5: 93, 275 |
liquitur. G. 1: 44 | Æ. 9: 813 |
liquor. G. 3: 484 |
liquuntur. G. 2: 187 | Æ. 3: 28 |
lita. G. 4: 99 |
litandum. Æ. 2: 118 |
litatis. Æ. 4: 50 |
litem. Æ. 12: 898 |
lites. E. 3: 108 | 9: 14 |
litora. E. 5: 83 | 9: 43 | G. 1: 334, 359, 361 | 2: 108: 112 | 3: 200, 338 | 4: 124 | Æ. 1: 7, 90, 161, 229, 532, 580, 637, 672 | 2: 205, 256, 321, 399 | 3: 10, 71, 122, 161, 186, 209, 239, 280, 292, 300, 522, 556, 592, 598, 651, 657, 676 | 4: 254, 289, 409, 567, 582, 588, 628, 657 | 5: 23, 107, 125, 150, 177, 611, 676, 765 | 6: 4, 329 | 7: 124, 149, 705, 764 |

764 | 8: 553 | 9: 122 | 10: 223, 268, 277, 290, 574, 683, 12: 262, 366, 455 |
litore. E. 1: 61 | 2: 25 | G. 1: 398 | 3: 33, 542 | 4: 432, 465 | Æ. 1: 177, 188, 200, 217, 521 | 2: 24, 557 | 3: 16, 21, 135, 223, 266, 277, 404, 419, 510, 536, 639 | 4: 373, 397, 416 | 5: 43, 236, 411 | 6: 162, 212, 362, 460, 505, 900 | 7: 158, 477, 779 | 8: 83, 497, 687 | 9: 317, 710 | 10: 36, 309 | 11: 184, 199, 265 |
litoreas. Æ. 12: 248 |
litoreis. Æ. 3: 390 | 8: 43 |
litoribus. Æ. 4: 628 | 7: 1 |
litoris. G. 2: 44 | Æ. 3: 396 |
litus. E. 6: 44 | Æ. 2: 28, 582 | 3: 44 413 | 4: 212, 257 | 5: 163 | 6: 6 | 7: 198, 215, 226, 798 | 11: 261, 628 |
lituo. Æ. 6: 167 |
lituosque. G. 3: 183 |
liventis. Æ. 7: 687 |
livida. Æ. 6: 320 |
loca. G. 2: 140, 235 | 4: 515 | Æ. 1: 55 | 2: 495, 698 | 3: 414 | 5: 132, 756 | 6: 265, 434, 462, 534, 761 | 7: 131 | 8: 24 | 9: 190 | 10: 238 |
locant. Æ. 1: 217, 432 | 5: 102 |
locantur. Æ. 5: 109 |
locare. Æ. 7: 127 |
locari. Æ. 2: 33 |
locarim. Æ. 12: 145 |
locas. Æ. 4: 266 |
locat. Æ. 4: 508 | 8: 176 |
locavi. Æ. 4: 374 |
locavit. Æ. 1: 251, 702 | 2: 525 | 8: 367 | 10: 867 | 11: 427 |
loci. Æ. 2: 384 | 3: 697 | 4: 213 | 5: 95 | 7: 136 | 8: 31, 350 | 9: 397 | 10: 366 |
locis. G. 1: 61 | 4: 367 | Æ. 3: 447 | 4: 386 | 6: 445 | 7: 559 | 8: 311, 336, 608 | 11: 10 |
loco. G. 3: 84 | Æ. 1: 446 | 2: 322 | 3: 17 | 7: 333 | 9: 220, 531, 723 | 12: 506 |
locorum. G. 1: 52 | Æ. 1: 336 | 2: 725 | 3: 181 |
locos. Æ. 1: 310, 369 | 2: 28 | 6: 638 | 9: 387 |
Locri. Æ. 3: 399 |
Locros. Æ. 11: 265 |
locum. E. 3: 69 | G. 2: 230, 266 | Æ. 1: 429 | 2: 633 | 3: 109, 313 | 4: 506 | 5:

155, 185, 258, 315, 442 | 6: 507 | 7: 158, 477, 677 | 8: 53, 346 | 9: 237, 456 | 11: 112, 531 |
locus. G. 1: 33 | 2: 177 | 4: 296 | Æ. 1: 163, 463, 534 | 2: 30, 71 | 3: 393 | 4: 319, 481 | 5: 492 | 6: 381, 540, 670 | 7: 411, 563 | 8: 46 | 11: 180 |
locuta. E. 3: 72 | Æ. 1: 618 | 3: 320 | 6: 189 | 7: 357 | 9: 5 |
locutæ. G. 1: 478 |
locutam. Æ. 4: 105 |
locuti. Æ. 6: 662 |
locutus. G. 4: 444 | Æ. 4: 277 | 5: 14, 303, 400 | 8: 404 | 9: 319 | 11: 461 |
lolium. E. 5: 37 | G. 1: 154 |
longa. E. 4: 61 | G. 2: 46, 279 | 3: 342 | Æ. 1: 345 | 2: 483, 780 | 3: 383 | 4: 193 | 5: 783 | 6: 411, 645, 715, 745, 766 | 7: 46, 700 | 8: 86, 488 | 10: 197 | 11: 544, 667 | 12: 386, 510 |
longæ. Æ. 1: 345 | 5: 158 | 7: 352 | 11: 576 |
longæva. Æ. 5: 620 | 6: 321, 628 |
longævi. Æ. 5: 256, 535 | 7: 166 | 12: 44 |
longævo. Æ. 3: 169 | 6: 764 | 9: 650 |
longævos. Æ. 5: 715 |
longævum. Æ. 2: 525 |
longævus. Æ. 8: 498 | 12: 420 |
longam. G. 3: 427 | Æ. 1: 275 | 4: 467 | 5: 597 |
longarum. Æ. 3: 714 |
longas. Æ. 4: 463 |
longe. E. 4: 53 | G. 1: 358 | 2: 163 | 3: 225, 477 | 4: 70 | Æ. 1: 17, 35, 256 | 2: 711 | 3: 556, 703 | 5: 23, 133, 158, 318, 406, 428, 866 | 6: 316, 378, 476 | 7: 288, 516, 701 | 8: 92, 623 | 9: 322, 556, 572, 771 | 10: 224, 317, 572, 716, 721, 754, 843 | 11: 94, 214, 387, 606, 617, 769, 860, 909 | 12: 44, 52, 452, 470, 480 |
longi. G. 3: 200 |
longinqua. G. 2: 197 | Æ. 3: 415 |
longis. G. 2: 201, 320 | Æ. 2: 528 | 3: 383 | 7: 73 | 8: 662 | 9: 229, 415 | 11: 907 |
longissima. Æ. 1: 645 |
longius. G. 3: 238 | 4: 192 | Æ. 1: 266 |
longo. E. 1: 30, 68 | G. 3: 54, 506, 561 | Æ. 1: 163, 221, 399, 707 | 2: 26, 109, 697, 766 | 3: 116, 229, 412 | 5: 90, 320, 551 | 6: 409, 482, 754 | 8: 412, 722 | 9: 94, 511 | 10: 769 | 11: 79, 143 |
longos. E. 9: 51 | G. 1: 367 | Æ. 3: 344, 430 | 5: 131, 276 | 8: 95 | 10: 549 |
longum. E. 3: 79 | 9: 56 | G. 1: 293 | 2: 80 | Æ. 1: 190, 753 | 3: 160, 487 | 4: 693 | 9: 395 | 10: 740 | 12: 354 |
longus. Æ. 11: 317 |
loquacia. Æ. 11: 458 |
loquacibus. G. 3: 431 | Æ. 12: 475 |
loquar. E. 6: 75 | Æ. 4: 337 |
loquelas. Æ. 5: 842 |
loquendi. Æ. 6: 76 |
loquentes. E. 8: 22 |
loquentis. Æ. 7: 118 | 8: 152 | 10: 347 |
loqui. Æ. 6: 125, 266, 562 |
loquitur. Æ. 10: 907 |
loquor. Æ. 2: 91 | 4: 595 |
loquuntur. E. 5: 28 | Æ. 1: 735 |
lora. G. 3: 107 | Æ. 1: 160, 481 | 2: 273 | 5: 146 | 9: 318 | 12: 469, 624 |
lorica. Æ. 9: 707 | 12: 432 |
loricæ. Æ. 10: 485 | 12: 925 |
loricam. Æ. 3: 467 | 5: 260 | 7: 640 | 8: 21, 621 | 10: 553 | 11: 692 | 12: 88, 98, 376 |
lotoque. G. 2: 84 |
lotosque. G. 3: 394 |
luant. Æ. 10: 32 |
luat. Æ. 11: 444 |
lubrica. Æ. 2: 474 | 5: 335 |
lubricus. Æ. 5: 84 | 7: 353 | 11: 716 |
Lucage. Æ. 10: 592 |
Lucagus. Æ. 10: 575, 577, 586 |
luce. G. 4: 52, 255, 298, 472, 490 | Æ. 1: 592 | 2: 470, 590, 694 | 4: 31, 186 | 5: 105 | 6: 270 | 8: 247 | 9: 153, 461 | 10: 257 |
Lucetium. Æ. 9: 570 |
lucem. G. 1: 445 | 2: 340 | 3: 402, 551 | Æ. 2: 471, 509, 698 | 4: 452, 586, 631, 692 | 6: 435 | 9: 338 | 10: 704, 855 | 11: 183 | 12: 115, 660, 873 |
lucent. Æ. 5: 554 | 6: 603 |

8: 660 | 11: 693 |
lucentemque. Æ. 6: 725|
luceſcere. E. 6: 37 |
lucet. Æ. 10: 137 | 11: 143 |
luci. G. 1 : 209 |
lucida. Æ. 8: 306 | 7: 626 |
lucidus. G. 1 : 205, 459 | Æ. 3 : 585 |
Lucifer. E. 8: 17 | Æ. 2: 801| 8: 589 |
Luci ugis. G. 4: 243 |
Luciferi. G. 3 : 324 |
Lucina. E. 4 : 10 |
Lucinæ. G. 4 : 340 |
Lucinam. G. 3 : 60|
lucis. *genit.* Æ. 5 : 678 | 6 : 721 | 7: 142 | 9 : 205 |
lucis. *abl.* G. 4 : 533 | Æ. 6 : 118, 564, 673, 761 | 7: 763, 778 |
luco. G. 3 : 181 | 4 : 543 | Æ. 1: 454 | 3 : 302 | 6 : 259 | 7:34, 95, 800 | 8: 104, 125, 271 | 9 : 3, 584, 673 | 11: 456 |
lucos. E. 8 : 86 | 10 : 58 | G. 1: 476 | 2: 122, 438 | 3:19, 146 | 4 : 364 | Æ. 1: 697 | 6: 13, 154, 195 | 7 : 11, 82, 697 | 11 : 82, 697 | 12: 740 |
Lucrinoque. G. 2 : 161 |
luctamen. Æ. 8 : 89 |
luctans. Æ. 12 : 781 |
luctantem. Æ. 4 : 695 | 5 : 220 |
luctantes. Æ. 1: 57 |
luctantur. G. 2 : 526 | Æ. 6: 643 | 7 : 28 |
luctatur. Æ. 12 : 387 |
luctificam. Æ. 7 : 324 |
luctu. Æ. 2 : 12, 26, 92, 298 | 10: 189, 871 | 11: 38, 350 | 12 : 277, 594, 620, 667, 805 |
luctum. Æ. 6 : 869 |
luctus. G. 4 : 350 | Æ. 2: 369 | 3 : 713 | 6 : 274 | 9: 452, 500 | 10: 755 | 11 : 62, 139, 214 |
lucum. G. 4: 468, 546, 553 | Æ. 7: 29 | 8 : 342, 601 |
lucus. E. 6: 73 | Æ. 1: 445 | 3: 681 | 7: 761 | 6 : 139 | 8: 597 | 9 : 86 |
ludar. Æ. 10 : 632 |
ludere. E. 1: 10 | 6: 1, 28 | Æ. 8 : 632 |
luderet. Æ. 4: 329 |
ludetque. G. 4 : 22 |
ludi. G. 2: 381 |
ludibria. Æ. 6: 75 |
ludicra. Æ. 12: 764 |
ludis Æ. 8 : 412 | 3 : 280 | 5: 605 | 8 : 717 |
ludit. Æ. 7 : 442. 453 |
ludo. E. 7 : 17 | G. 3 : 379 | 4 : 105 | Æ. 5 : 593, 674 | 6 : 643 | 7: 380 | 9 : 167 |
ludos. Æ. 5: 113 |
ludum. Æ. 9 : 338 |
ludunt. G. 1 : 363 | 2 : 386 | 4: 107 | Æ. 1:401 | 5: 595 | 11: 497 |
ludus. E. 9: 39 | Æ. 9: 606 |
luere. Æ. 12: 695 |
lues. G. 4: 454 | Æ. 3: 139 | 7: 354 |
luet. Æ. 11 : 849 |
luetis. Æ. 1 : 140 |
lugent. Æ. 2 : 85 |
lugentes. Æ. 6 : 441 |
lugeret. Æ. 11 : 287 |
lugubre. Æ. 10 : 273 |
luimus. G. 1 : 502 |
luiſti. Æ. 11 : 841 |
lumbos. G. 3 : 87 |
lumen. Æ. 1 : 594 | 2 : 683 | 3 : 600, 635, 658 | 4 : 80 | 6 : 363, 680 | 8 : 22 | 9: 75 |
lumina. G. 1 : 6, 251 | 2:432 | 3 : 433 | 4 : 414, 496 | Æ. 1 : 230 | 2: 405 | 4 : 185, 244 | 5: 847, 856 | 6 : 156, 255, 300, 594, 828, 862 | 7: 13, 449, 771 | 8: 69, 411 | 9 : 189 | 10: 418, 447, 463, 746 | 11 : 819 | 12 : 63, 173, 310 |
lumine. G. 4 : 423, 451 | Æ. 2 : 85 | 3 : 151, 645, 677 | 4 : 358, 584 | 6 : 356, 640 | 7 : 9, 76, 130 | 8: 153, 246, 392 | 9 : 459 | 10 : 275 | 12 : 113, 220, 935 |
luminibus. Æ. 2 : 173 | 4 : 364 |
luminis. G. 1 : 291 | 2 : 47 | Æ. 3 : 663 | 7 : 660 |
luna. G. 1 : 276, 353, 396, 427 | 3 : 337, 392 | Æ. 3 : 152 | 4 : 81 | 7 : 9 |
lunæ. G. 2: 478 | Æ. 2: 255 | 3 : 645 | 6 : 725 | 8 : 23 |
lunam. E. 8: 69 | Æ. 1: 746 | 2 : 340 | 3: 587 | 4 : 513 | 6 : 270, 454 | 9 : 403 |
lunaſque. G. 1 : 424 |
lunatis. Æ. 1 : 494 | 11 : 663 |
lupæ. Æ. 1 : 279 |
lupam. Æ. 8 : 631 |
lupatis. G. 3 : 208 |
lupercal. Æ. 8 : 343 |
lupercos. Æ. 8: 663 |
lupi. E. 9 : 54 | Æ. 2 : 355 | 7 : 688 | 11: 681 |
lupini. G. 1 : 75 |
lupis. G. 1 : 487 |
luporum. G. 3 : 264, 407 | Æ. 3: 428 | 7: 18 |
lupos. G. 1 : 139 | 4 : 43 |
lupum. E. 2: 63 | 8 : 97 |
lupus. E. 2 : 63 | 3 : 80 | 5 : 60 | 7 : 51 | 8: 52 | G. 3 : 537 | Æ. 9 : 59, 566 | 11 : 811 |
luſerat. E. 6 : 19, 336 |
luſi. G. 4 : 565 |
luſit. Æ. 1 : 356 | 11 : 427 |
luſtra. G. 2: 471 | Æ. 3:647 | 4: 151 | 11 : 570 |
luſtrabat. G. 4 : 519 | Æ. 4: 6 | 6 : 681 | 7: 148 | 8 : 153 |
luſtralibus. E. 5 : 75 |
luſtrabo. E. 10 : 55 |
luſtrabimus. Æ. 8 : 183 |
luſtramurque. Æ. 3 : 279 |
luſtrandum. Æ. 3 : 385 |
luſtrans. Æ. 8 : 229 | 12 : 467 |
luſtrant. Æ. 6 : 887 | 10 : 224 |
luſtrare. Æ. 1 : 581 | 3 : 429 | 7 : 391 |
luſtras Sol. Æ. 4 : 607 |
luſtrat. Æ. 1 : 457 | 2 : 528 | 5 : 611 | 8 : 231 | 9 : 58 | 11: 763 | 12 : 474 |
luſtravère. Æ. 5 : 578 | 11 : 190 |
luſtravitque. Æ. 6 : 231 |
luſtres. Æ. 2 : 377 |
luſtret. Æ. 9 : 96 |
luſtris. Æ. 1 : 287 |
luſtro. *verbum*. E. 2 : 12 | Æ. 2 : 564, 754 |
lutea. Æ. 7 : 26 |
luteola. E. 2 : 50 |
luto. E. 4 : 44 |
lux. E. 7 : 43 | Æ. 1 : 310 | 2: 281, 668 | 3 : 117, 311 | 8 : 170 | 9 : 110, 355, 731 | 10 : 244 | 11 : 210 | 12 : 669 |
luxu. G. 3 : 135 | Æ. 1: 641 | 4 : 193 | 6 : 605 |
luxuria. G. 1 : 191 |
luxurians equus. Æ. 11: 497 |
luxuriátque. G. 3 : 81 |
luxuriem. G. 1 : 112 |
Lyæó. G. 2 : 229 | Æ. 4 : 58 |
Lyæum laticem. Æ. 1 : 690 |
Lycæi. E. 10 : 15 | G. 1 : 16 | 3 : 2, 314 | 4: 539 | Æ. 8: 344 |
Lycam. Æ. 10 : 315, 561 |
Lycaon. Æ. 9 : 304 |
Lycaonis. G. 1 : 138 |

Lycaonium. Æ. 10 : 749 |
lychni. Æ. 1 : 730 |
lyci. Æ. 1 : 226 |
Lycia. Æ. 10 : 126 | 12:344, 516 |
Lyciæ. Æ. 4 : 346 , 375 | 6: 334 | 7 : 721 |
Lyciam. Æ. 4 : 143 | 7: 816 |
Lyciaſque. Æ. 8 : 166 |
Lycida. E. 7 : 67 | 9 : 2 , 37 |
Lycimnia. Æ. 9 : 546 |
Lycio. Æ. 11 : 773 |
Lycios. Æ. 1 : 117 |
Lyciſca. E. 3 : 18 |
Lycius. Æ. 10: 751 |
Lycori. E. 10 : 42 |
Lycorias. G. 4 : 339 |
Lycoris. E. 10: 2, 22 |
Lyctius. E. 5 : 72 | Æ. 3: 401 |
Lycumque. G. 4 : 367 |
Lycurgo. Æ. 3 : 14 |
Lycus. Æ. 9 : 545 , 556 |
Lydia. G. 4 : 211 | Æ. 8: 479 | 10: 155 |
Lydius. Æ. 2 : 781 |
Lydorumque. Æ. 9 : 11 |
lymbo. Æ. 4 : 137 |
lympha. Æ. 4 : 635 | 12: 420 |
lymphas. Æ. 1: 705 | 9: 23 |
lymphata. Æ. 7 : 377 |
lymphis. Æ. 4: 683 | 10: 834 |
Lyncea. Æ. 9: 768 |
lynces. E. 8 : 3 | G. 3: 264 |
lyncis. Æ. 1 : 327 |
Lyrim. Æ. 11 : 670 |
Lyrneſſi. Æ. 12 : 547 |
Lyrneſſius. Æ. 10 : 128 |

M.

MAcer. E. 3 : 100 |
Machaon. Æ. 2 : 263 |
machina. Æ. 2: 46 , 151 , 237 | 4 : 89 |
macie. G. 3: 129 | Æ. 3: 590 |
macies. G. 4 : 255 |
mactabam. Æ. 3: 21 |
mactabat. Æ. 2 : 202 | 7: 93 |
mactabis. G. 4: 546 |
mactant. Æ. 4 : 57 | 5: 101 |
mactantur. Æ. 11 : 197 |
mactare. Æ. 6 : 38 |
mactas. Æ. 8 : 294 |
mactat. Æ. 8 : 85 , 544 | 10: 413 |
mactatos. Æ. 2 : 667 |
mactaverat. G. 3 : 489 |
mactavit. Æ. 3 : 118 |
macte. Æ. 9 : 641 |
maculæ. G. 1 : 454 |
maculant. Æ. 3 : 29 |
maculavi. Æ. 10 : 851 |
maculis. G. 1: 441 | 3 : 56 , 389 | 4: 92 | Æ. 4: 643 | 5: 566 | 9 : 49 |
maculoſæ. Æ. 1 : 327 |
maculoſus. G. 3 : 427 | Æ. 5 : 87 |
madefecerat. Æ. 5 : 330 |
madent. G. 3: 429 | Æ. 9 : 334 |
madentem. Æ. 4 : 216 | 5 : 854 |
madentes. Æ. 12 : 100 |
maderent ſemina. G. 1: 961 |
madeſcunt. Æ. 5 : 697 |
madet. Æ. 12 : 691 |
madida. Æ. 5 : 179 | 6: 359 |
Mæandro. Æ. 5: 251 |
Menala. E. 10 : 55 | G. 1 : 17 |
Mænalios. E. 8 : 21 , 25 , 31 , 36, 42, 46, 51, 57, 61 |
Mænalus. E. 8 : 22 | 10 : 15 |
Mæonii. G. 4 : 380 |
Mæonio. Æ. 9 : 546 |
Mæotica. G. 3: 349 | Æ. 6: 799 |
magalia. Æ. 1 : 425 | 4: 259 |
mage. Æ. 10 : 481 |
magicas. Æ. 4 : 493 |
magicis. E. 8 : 66 |
magis. E. 1 : 11 | 8: 49 | G. 1: 91, 401 , 451 | 2 : 195 , 229 | 3 : 179, 185, 209, 272, 309 , 396 , 452 | 4 : 248 , 311 , 411 | Æ. 1: 19 | 2: 200 , 299 | 4 : 31 , 452 | 5 : 29 , 94 , 725 | 6 : 79 , 470 , 718 | 7 : 787 | 9 : 688 | 12: 46 , 71 , 218 , 239, 406, 940 |
magiſter. Æ. 1: 119 | 5 : 176, 391 |
magiſtra. Æ. 8 : 442 | 12: 427 |
magiſtratus. *accuſ. plur.* Æ. 1 : 430 |
magiſtri. G. 3:118, 185, 445, 549 | 4 : 283 | Æ. 5: 669 | 12 : 717 |
magiſtris. G. 2: 529 | Æ. 5: 562 |
magiſtro. E. 3: 101 | Æ. 5: 224 , 867 | 6 : 353 | 8: 515 | 9: 370 |
magiſtros. E. 2: 33 | Æ. 9: 173 |
magiſtrum. E. 5: 48 |
magna. E. 1 : 24 , 48 | G. 169 , 190 | 2 : 173 | 3: 54 , 219 , 332, 369 | 4 : 174, 366 , 454 | Æ. 1 : 501, 668 | 2 : 6 , 40 , 161, 251 , 295, 370, 623, 788 | 3 : 68, 160, 196 , 264, 624, 633, 697 | 4 : 136 , 645 | 5: 76, 241, 245, 345, 422, 449, 707 | 6: 53, 71 , 451 , 506 , 544 , 619 , 864 | 7 : 4 , 308, 311, 432 | 8 : 65, 199 | 9: 265 , 562 | 10 : 53 , 281 , 873 | 11: 55, 226, 381, 469, 478 | 12 : 34 , 437 , 482 , 580 , 809 |
magnæ. G. 1 : 338 | Æ. 5 : 437 , 751 | *ſorori.* 6: 250 | 7: 629 | 12 : 116 , 168 |
magnam. Æ. 1 : 574 | 4: 345 | 6 : 11 , 30 , 872 | 9: 232 | 10 : 335 | 12 : 671 |
magnanimæ. *nominat. plur.* Æ. 10 : 139 |
magnanime. Æ. 5: 17 |
magnanimi. Æ. 6: 647 | 12: 144, 878 |
magnanimo. Æ. 10 : 563 |
magnanimoſque. G. 4: 4 |
magnanimum. Æ. 1: 264 | 9: 204 | 10 : 771 |
magnanimum. *genit. plur.* G. 4 : 476 | Æ. 3 : 704 | 6: 307 |
magnanimuſque. Æ. 5: 407 |
magnas. Æ. 3: 106 | 4: 173, 187 | 12: 473 |
magne. Æ. 1 : 245 | 6 : 841 | 9 : 495 | 11: 7, 410 |
magni. E. 4: 12 | 8: 6 | G. 3: 91 | Æ. 3:104, 286 | 4:238 | 5: 45, 99, 714 | 6:166, 541 | 7: 707 | 8: 9, 156 | 9: 101, 218, 787 | 10: 6, 344, 437, 830 | 11: 170 |
magnis. G. 2:162, 334 | 4: 76 | 154, 176 | Æ. 2 : 128, 331 , 3: 12 , 159 , 226, 349 | 4 : 668 | 5: 341, 532 | 6: 83 | 8 : 636, 679 | 9: 711 | 10: 474 | 11: 448 | 12, 296, 590 |
magno. E. 6: 56 | G. 1 : 13 , 190, 381, 407 | 2: 327, 458 | 3: 294, 306, 375 | 4: 439 | Æ. 1 : 59 , 128 , 152 , 175 , 292, 348, 513, 679 | 2: 58 , 104 , 122, 193, 610 | 3:49 , 211, 330 | 4: 160, 395, 448, 532 | 5: 5, 22, 207, 369, 537 | 6: 175, 727 , 749, 857 | 7 : 54, 146, 379 , 462 , 587 , 677 | 8 : 103 , 711 | 9: 197 , 791 | 10 : 356 , 377 , 381 , 478 , 503 | 11 : 295 , 400 , 662 , 811 | 12 : 399 , 687 , 692 |

magnorum. Æ. 1: 638 | 7: 18 | 11: 266 | 12: 649 |
magnos. E. 4: 22, 48 | G. 1: 140 | 2: 169, 260 | Æ. 1: 273, 728 | 5: 422 | 6: 671 | 8: 341 | 9: 258 |
magnum. E. 4: 49 | 6: 32 | 7: 20 | G. 1: 158 | 2: 38 | 3: 28, 205, 258 | 4: 79, 388 | Æ. 1: 304, 606, 720 | 2: 190 | 3: 284, 525 | 4: 94 | 5: 248, 414, 628 | 6: 28, 78, 122, 526, 583, 790, 812 | 7: 80, 412, 706 | 9: 82, 186, 346, 705 | 10: 13, 459, 464, 507, 547 | 11: 47, 223, 234, 438, 694 |
magnus. E. 3: 114 | 4: 5, 36 | G. 2: 327, 338 | 3: 99, 223 | 4: 106, 560 | Æ. 5: 533 | 9: 208, 654 | 10: 159, 763 | 11: 455 |
Mago. Æ. 10: 521 |
Maia. *ablat.* Æ. 1: 301 | *nominat.* 8: 138 |
Maiæ. G. 1: 225 |
Maiam. Æ. 8: 140 |
majeſtate. Æ. 12: 820 |
major. E. 5: 4 | G. 1: 416 | Æ. 1: 549 | 2: 773 | 6: 49 | 7: 44 | 8: 557 | 12: 429 |
majora. E. 4: 1 | G. 2: 434 | Æ. 4: 368 | 10: 811 | 12: 814 |
majore. Æ. 3: 37 | 10: 438 |
majoremque. Æ. 7: 386 |
majores. E. 8: 84 | G. 2: 251 |
majoribus. Æ. 3: 374 |
majoris. Æ. 12: 560 |
majus. E. 3: 35 | 5: 53 | Æ. 2: 199 | 7: 45, 386 | 12: 244 |
mala. E. 1: 51 | 3: 11 | 7: 28 | G. 1: 150 | 3: 416 | Æ. 2: 471 | 6: 278 |
mala. E. 2: 51 | 3: 71 | 6: 62 | 8: 37, 53 | G. 2: 33 |
malæ. G. 3: 282 | Æ. 5: 436 | 11: 681 |
malas. Æ. 9: 751 | 10: 324 |
malè. *adverb.* G. 1: 105, 360, 448 | 3: 249 | Æ. 2: 23, 735 | 4: 8 |
maleæque. Æ. 5: 193 |
maleſida. Æ. 2: 23 |
maleſana. Æ. 4: 8 |
maleſuada. Æ. 6: 276 |
mali Æ. 1: 634 | 2: 97 | 3: 663 | 6: 93 | 10: 510, 843 | 11: 480 |
mali felicis. G. 2: 127 |
maliferæ. Æ. 7: 740 |
maligna. Æ. 6: 270 |
maligni. G. 2: 179 | Æ. 11: 525 |
malignis. Æ. 5: 654 |
malint. G. 3: 159 |
malis. E. 10: 61 | Æ. 3: 398 | 4: 549, 611 | 6: 95, 365, 512 |
malis. G. 3: 268 | Æ. 3: 257 | 7: 114 | 12: 755 |
malis. *verb.* G. 3: 69 |
malit. Æ. 4: 108 |
malle. E. 10: 53 |
malo *pomo.* Æ. 3: 64 | *arbore navis.* 5: 489 |
malo. G. 2: 168 | 10: 110 |
malorum. Æ. 1: 202 | 4: 169 | 6: 527, 542, 739 | 7: 481 | 9: 538 | 11: 261, 280 |
malos. G. 2: 70 | Æ. 5: 829 |
maluit. Æ. 8: 323 | 12: 397 |
malum. E. 1: 16 | G. 1: 129 | Æ. 4: 174 | 6: 736 | 7: 375 | 12: 407 |
malum. Æ. 5: 487, 544 |
malus. E. 8: 41, 83 | G. 2: 243 | 3: 425 | *Pygmalion.* Æ. 1: 356 |
malus *navis Sereſti.* Æ. 5: 505 |
mammæ. Æ. 1: 496 |
mammis. G. 3: 310 | 11: 571 |
manabat. Æ. 3: 173 |
manabant. G. 3: 310 |
manare. G. 1: 485 |
manat. Æ. 3: 43 |
manda. Æ. 6: 74 |
mandarat. Æ. 3: 50 |
mandare. G. 2: 29 |
mandat. E. 5: 41 | Æ. 3: 444 | 4: 222 | 8: 506 |
mandata. Æ. 4: 270, 357 | 6: 116 | 7: 267 | 9: 312 | 10: 840 | 11: 176, 825 |
mandavimus. E. 5: 36 |
mandemus. Æ. 11: 23 |
manderet. Æ. 3: 627 |
mandet. G. 2: 50 | Æ. 9: 214 |
mandit. Æ. 4: 135 | 9: 340 | 11: 669 |
mando. E. 8: 93 |
mandunt. Æ. 7: 279 |
mane. *adver.* G. 1: 440 | 2: 462 | 4: 185 |
mane. G. 3: 325 |
maneant. Æ. 3: 409 | 6: 757 |
maneas. Æ. 2: 160 |
maneat. E. 4: 53 | Æ. 3: 505 |
manebant. Æ. 2: 22, 455 |
manebat. Æ. 2: 650 | 5: 724 | 6: 608, 661 | 7: 128 | 8: 428 | 10: 39 | 11: 166 |
manebit. Æ. 7: 596 |
manebunt. E. 1: 47 | Æ. 1: 613 |
manans. Æ. 10: 696 |
manent. E. 2: 13 | Æ. 1: 261 | 3: 447 | 5: 349 | 6: 71 | 10: 438 | 12: 61 |
manere. Æ. 2: 194 |
manerent. Æ. 4: 343 |
maneres. Æ. 2: 56 | 8: 643 |
maneret. Æ. 4: 312 | 10: 629 |
manes. G. 1: 243 | 4: 469, 505 | Æ. 3: 303, 565 | 4: 34, 387, 427, 490 | 5: 99 | 6: 119, 506, 743, 896 | 8: 246 | 10: 34, 39, 524, 820 | 11: 181 | 12: 646, 884 |
manet. G. 1: 168 | 2: 294 | 4: 208 | Æ. 1: 30 | 4: 449 | 7: 314, 319, 401 | 9: 299 | 10: 630, 696, 770 |
manibus. G. 2: 45, 249, 366 | 4: 15, 377, 405 | Æ. 1: 428, 705 | 2: 167, 192, 220, 296 | 3: 606 | 4: 205, 517 | 5: 379, 429, 811, 818 | 6: 360, 583, 606, 883 | 7: 237 | 8: 426, 442, 486 | 9: 132, 476 | 10: 81, 280 | 11: 16, 74, 439, 861 | 12: 85, 173, 278, 327, 348, 471 |
manibus. Æ. 3: 63 | 10: 828 | 11: 689 |
manicas. Æ. 2: 146 | 9: 616 |
maniciſque. G. 4: 439 |
manifeſta. Æ. 2: 309 | 3: 375 |
manifeſti. Æ. 3: 151 |
manifeſtius. Æ. 8: 16 |
manifeſto. Æ. 4: 358 | 11: 231 |
manifeſtus. G. 2: 246 |
manipli. Æ. 11: 870 |
maniplis. G. 3: 297 | Æ. 11: 463 |
maniplos. G. 1: 400 |
Manlius. Æ. 8: 652 |
mansère. Æ. 6: 48 |
manſiſſet. Æ. 3: 615 |
manſueſcere. G. 4: 470 |
manſueſcit. G. 2: 239 |
manſuram. Æ. 3: 86 |
mantilia. G. 4: 377 | Æ. 1: 706 |
Mantua. E. 9: 27, 28 | G. 2: 198 | 3: 12 | Æ. 10: 200 |
Mantus. Æ. 10: 199 |
manu. G. 1: 179, 199 | 2, 156 | 3: 32, 176, 395, 420 | 4: 230, 329 | Æ. 1: 191, 317 | 2: 239, 320, 434, 459, 530, 645, 717 | 3: 372, 624 | 4: 344, 544, 589 | 5: 241, 460, 487, 496 | 6: 146, 435, 835 | 7: 143, 455, 604, 621, 664, 688 |

8: 116, 124, 220, 289, 294, 662, 694 | 9: 95, 145, 558, 592, 702, 758, 773 | 10: 80, 264, 620, 886 | 11: 116, 289, 453, 484, 505, 552, 578, 650, 676, 816, 893 | 12: 98, 155, 165, 317, 442, 602, 605, 627, 692, 774, 901, 904 |
manum. G. 4: 114 | Æ. 2: 315 | 3: 659 | 5: 403 | 7: 43, 490, 573 | 9: 11, 44, 72, 577, 690, 792 | 10: 419, 876 | 11: 245, 450 | 12: 60, 345, 423, 480, 678 |
manus. E. 8: 48 | G. 3: 455 | Æ. 1: 459, 491, 596 | 2: 29, 57, 189, 681, 793 | 3: 42, 177, 217, 490, 498, 592 | 4: 665 | 5: 429, 436, 623 | 6: 5, 33, 57, 314, 496, 660, 683, 701 | 7: 382, 711, 730, 795, 806 | 8: 328, 486 | 9: 115, 309, 321, 396, 561, 579, 801 | 10: 164, 167, 294, 320, 353, 376, 433, 498, 566, 667, 672, 868 | 11: 34, 81, 259, 283, 311, 329, 379, 467, 519, 568, 597 | 12: 210, 232, 258 |
mapalia. G. 3: 340 |
Marcellus. Æ. 6: 856, 884 |
mare. E. 2: 26 | 8: 58 | G. 2: 158 | 4: 262, 373 | Æ. 1: 228, 240, 250, 284 | 3: 196, 290, 695 | 4: 566 | 5: 175, 628, 778, 808 | 7: 25, 32, 529, 802, 810 | 8: 149 | 10: 358 | 12: 198, 452 |
Mareotides. G. 2: 91 |
mari. E. 4: 38 | Æ. 1: 88, 114 | 3: 144 | 5: 52, 193 | 6: 23 | 7: 200 | 9: 492 | 10: 162 |
maria. G. 2: 478 | Æ. 1: 36, 62, 528 | 3: 70 | 5: 212, 594, 790 | 6: 59, 112, 351 | 9: 115, 130, 714 | 10: 197 |
Marica. Æ. 7: 47 |
marinæ. G. 1: 362 |
marinis. E. 6: 78 |
marino. G. 2: 160 |
marinos. G. 2: 68 |
Marios. G. 2: 169 |
maris. E. 4: 51 | 6: 33 | G. 1: 29 | 3: 541 | 4: 222 | Æ. 1: 602 | 2: 780 | 3: 495, 528 | 5: 616, 768, 799 | 7: 301 | 8: 671 | 10: 57, 221, 377, 695 |
marite. E. 8: 30 |
mariti. Æ. 4: 35 |
marito. Æ. 3: 297 | 4: 103 |
maritos. Æ. 4: 536 |
maritum. G. 3: 25 |
marmor. G. 1: 254 |
marmore. E. 7: 31 G. 3: 13 | Æ. 4: 457 | 6: 69, 848 | 7: 28, 718 | 10: 308 |
marmorea. G. 4: 523 |
marmoreo. Æ. 4: 392 | 6: 729 |
marmoreum. E. 7: 35 |
Marpeſia. Æ. 6: 471 |
Marrubia. Æ. 7: 750 |
Mars. G. 1: 511 | 2: 283 | Æ. 7: 304 | 7: 717 | 10: 280 |
Marſis. Æ. 7: 758 |
Marſorum. Æ. 10: 544 |
Marſos. G. 2: 167 |
Marte. Æ. 1: 278 | 2: 335 | 7: 540 | 8: 495 | 9: 518 | 10: 22, 237 | 11: 899 | 12: 1, 410, 497 |
Martem. Æ. 2: 440 | 6: 165 | 7: 582, 603 | 9: 766 | 12: 108, 187, 712 |
Marti. Æ. 8: 433 | 11: 153 |
Martia. E. 9: 12 | Æ. 7: 182 | 11: 661 |
Martis. G. 3: 91 | 4: 346 | Æ. 1: 4, 550, 608 | 8: 516, 557 | 9: 584 | 12: 790 |
Martius. G. 4: 71 | Æ. 9: 566 |
maſcula. E. 8: 65 |
maſſam. G. 1: 275 | Æ. 8: 453 |
Maſſica. G. 3: 526 | Æ. 7: 726 |
Maſſicus. G. 2: 143 | Æ. 10: 166 |
Maſſylæ. Æ. 4: 483 |
Maſſylique. Æ. 4: 132 |
Maſſylum. Æ. 6: 60 |
maſſis. G. 4: 170 |
mater. E. 4: 56 | 5: 23 | 8: 48 | G. 1: 498 | 4: 321, 333, 357, 380 | Æ. 1: 318 | 3: 111 | 5: 38 | 6: 778, 784 | 7: 441, 762 | 8: 370 | 9: 486 | 10: 76, 172, 557, 818 | 11: 71 | 12: 52, 74 |
materies. Æ. 11: 328 |
materna. G. 1: 28 | Æ. 5: 72 | 11: 340 |
maternam. Æ. 4: 144 |
maternas. G. 4: 349 | Æ. 6: 193 |
materni. Æ. 7: 402 |
maternis. Æ. 12: 107 |
materno. Æ. 4: 258 |
matre. E. 8: 38 | G. 4: 328 | Æ. 1: 386 | 7: 284 | 8: 510 | 9: 628, 697 | 10: 315 | 12: 209 |
matrem. E. 4: 60 | 8: 47 | G. 1: 39 | 2: 268 | Æ. 1: 409 | 3: 96 | 4: 472 | 8: 632 | 9: 108 |
matres. G. 4: 475, 520 | Æ. 2: 489, 766, 797 | 5: 646, 654, 715, 750, 767 | 6: 306 | 7: 392, 400, 518, 580 | 8: 556, 592, 666 | 11: 146, 214, 481, 581, 877, 891 | 12: 131 |
matri. E. 4: 61 | Æ. 3: 19, 74 | 4: 516 | 6: 250 | 9: 216, 302, 484, 565 |
matribus. E. 1: 23 | G. 3: 398 | Æ. 1: 639 | 2: 786 | 5: 622 | 9: 61, 217 |
matris. G. 1: 163 | 2: 19, 55 | 3: 187 | 4: 64, 548 | Æ. 1: 589, 656, 724 | 7: 361, 484 | 8: 335 | 9: 474 | 10: 200 | 11: 542 | 12: 64, 515 |
matronæ. *nom. plur.* Æ. 11: 476 |
matrum. G. 2: 23 | 3: 51, 138 | Æ. 7: 357, 813 | 8: 718 | 9: 272 | 11: 478 |
maturam. G. 4: 143 | Æ. 7: 53 | 10: 257 | 12: 438 |
maturæ. E. 10: 36 |
maturare. G. 1: 261 |
maturate. Æ. 1: 141 |
maturis. E. 3: 80 | G. 1: 66, 348 | 2: 419 |
maturus. Æ. 5: 73 | 9: 246 |
matutini. Æ. 8: 456 |
matutinus. Æ. 8: 465 |
mavis. Æ. 10: 43 | 12: 935 |
Mavors. Æ. 8: 700 | 10: 755 | 11: 389 | 12: 179, 332 |
Mavortia. G. 4: 462 | Æ. 1: 280 | 3: 13 |
Mavortis. Æ. 6: 872 | 8: 630 |
Mavortius. Æ. 6: 777 | 9: 685 |
Mauriſia. Æ. 4: 206 |
maxima. E. 10: 72 | G. 1: 199 | 2: 15, 40, 146 | 3: 202 | 4: 354 | Æ. 1: 658, 682 | 3: 252, 546, 703 | 4: 371 | 5: 600, 644, 710 | 6: 605, 611 | 7: 83, 219, 602, 686 | 8: 84,

271, 716 | 9: 279 | 10: 685, 764 | 11: 14, 214, 690 |
maxime. G. 2: 170 | Æ. 8: 470, 571 | 11: 97 |
maximus. G. 1: 26, 244, 429 | Æ. 1: 525, 745 | 2: 339 | 3: 107 | 4: 481 | 5: 371, 530 | 6: 192, 845 | 7: 532 | 8: 136, 201, 239 | 10: 312 | 11: 237 | 12: 96 |
maximus Atlas. Æ. 1: 745 | 4: 481 | 8: 136 |
me. E. 1: 32, 41, 78 | 2: 7, 25, 43 | 3: 4, 10, 62, 74, 78 | 4: 55 | 5: 4, 83, 88 | 6: 24 | 7: 8, 67 | 8: 39, 83 | 9: 14, 32 | 10: 44, 48, 56 | G. 1: 456 | 2: 475, 488 | 3: 8, 291 | 4: 125, 325, 494, 563 | Æ. 1: 41, 101, 264, 614, 632 | 2: 69, 78, 86, 93, 129, 134, 287, 538, 543, 559, 564, 641, 648, 657, 669, 672, 708, 718, 726, 757, 788 | 3: 42, 209, 329, 371, 601, 605, 616, 652, 710, 715 | 4: 9, 16, 25, 28, 96, 268, 323, 340, 351, 360, 434, 479, 540, 651, 675, 678, 682 | 5: 59, 350, 356, 384, 733, 739, 782, 848 | 6: 348, 352, 356, 362, 370, 392, 461, 511, 520, 564, 691, 695 | 7: 300, 417 | 8: 127, 131, 133, 386, 505 | 9: 199, 208, 281, 291, 406, 427, 493 | 10: 63, 92, 462, 623, 668, 679, 739, 743, 846, 906 | 11: 46, 163, 278, 434, 505 | 12: 20, 25, 32, 48, 62, 72, 146, 203, 316, 435, 638, 679, 694, 810, 833, 874, 894, 935 |
mea. E. 1: 70 | 2: 6, 52 | 3: 22, 61 | 7: 17 | 8: 21, 25, 31, 36, 42, 46, 51, 57, 68, 76, 84, 90, 94, 100, 104 | 9: 4 | Æ. 1: 668, 682 | 2: 543, 548, 599 | 3: 250 | 4: 226, 306, 325, 341, 428, 434, 655 | 6: 511, 691 | 7: 297, 310 | 8: 581 | 9: 136, 220, 275, 428, 446, 747 | 10: 29, 104, 244, 471, 491, 672 | 11: 55, 160, 406 | 12: 71, 428, 436 |
meæ. E. 1: 75 | 2: 21 | 3: 68 | G. 4: 332 | Æ. 1: 668 | 3: 501 | 6: 73 | 9: 482 | 11: 158 |
meam. Æ. 10: 371 |
mearum. Æ. 1: 325 | 3: 486 | 11: 586 |
meas. E. 1: 9 | Æ. 7: 437 | 9: 114 |
meatus. Æ. 6: 849 |
mecum. E. 1: 80 | 2: 12, 28, 31 | 3: 31 | 4: 58 | 8: 21, 25, 31, 36, 42, 46, 51, 57 | 9: 37 | 10: 40 | G. 1: 41 | 2: 8 | 3: 10 | Æ. 1: 285, 383, 576, 679 | 2: 93, 435 | 3: 149 | 4: 115 | 5: 635 | 6: 105, 112, 351 | 7: 403 | 9: 51, 147, 286, 528 | 10: 864 | 11: 117, 467, 510, 707 |
medendi. Æ. 12: 396 |
medendo. Æ. 12: 46 |
mederi. E. 8: 89 |
Medi G. 2: 134 |
media. E. 9: 59 | 10: 45 | G. 1: 328 | 2: 297 | Æ. 1: 318, 445, 509 | 2: 353, 533 | 3: 202 | 4: 61, 74, 204, 620, 663 | 5: 188, 288, 423, 479, 785 | 6: 131, 245, 518 | 9: 61, 549, 588, 738 | 10: 147, 237, 721, 761 | 11: 54 | 12: 318, 337, 346, 469, 683 |
Media. G. 2: 126 |
mediæ. Æ. 2: 240, 359 | 11: 555 |
mediam. G. 1: 237 | Æ. 1: 702 | 5: 622, 835 | 7: 414 | 9: 750 | 12: 307 |
medias. G. 1: 230 | 4: 82 | Æ. 5: 618 | 7: 296, 384, 397 | 10: 41, 239 | 11: 648 | 12: 224 |
medica. G. 1: 215 |
medica. *abl.* Æ. 12: 402 |
medicans. Æ. 12: 418 |
medicantur. G. 2: 135 |
medicare. Æ. 1: 193 |
medicari. Æ. 7: 756 |
medicas. G. 3: 455 |
medicatis. G. 4: 65 | Æ. 6: 420 |
medicina. E. 10: 60 |
medicinæ. Æ. 7: 772 |
medii. G. 3: 423 | Æ. 9: 142 | 10: 764 | 12: 696 |
mediis. E. 10: 65 | G. 2: 283 | 3: 154, 331 | Æ. 1: 113, 246, 495, 642 | 2: 328, 512, 665 | 3: 149 | 4: 156, 310, 382 | 5: 303 | 6: 339 | 8: 467, 696 | 10: 305, 407, 683 | 11: 237, 683, 815 | 12: 125, 409, 910 |
medio. E. 3: 40, 46 | G. 1: 297, 361, 442 | 2: 74, 528 | 4: 16, 237, 466, 486, 519 | 4: 524 | Æ. 1: 390, 588 | 2: 67 | 3: 73, 104, 270, 354, 417, 624 | 4: 184, 277, 524 | 5: 110, 160 | 6: 111, 282, 342 | 7: 59, 226, 563, 577 | 8: 407, 588, 675, 700 | 9: 28, 230, 343, 595, 657, 728 | 10: 219, 665 | 11: 225, 547, 762, 838 | 12: 118, 213, 732 |
medios. G. 4: 401 | Æ. 1: 444, 508 | 2: 123, 377 | 3: 283 | 4: 674 | 5: 497, 738 | 6: 753 | 7: 296 | 9: 400, 438, 554 | 10: 21, 132, 576, 870 | 11: 149, 741 | 12: 201, 477, 497, 650 |
meditabor. E. 6: 8 |
meditando. G. 1: 133 |
meditante. E. 6: 82 |
meditantem. Æ. 10: 455 |
meditantur. E. 5: 61 |
meditaris. E. 1: 2 |
meditata. G. 3: 153 |
meditatur. Æ. 4: 171 |
meditor. Æ. 1: 678 |
medium. E. 8: 58 | G. 1: 127, 209 | 3: 303, 351 | 4: 25, 157, 426 | Æ. 2: 218, 408, 508 | 3: 512, 665 | 4: 388 | 5: 1, 290, 401 | 6: 536, 634, 667 | 7: 536, 810 | 8: 97 | 10: 56, 117, 216, 383, 440, 451, 484, 816 | 11: 335, 787 | 12: 452, 925 |
medius. G. 4: 436 | Æ. 1: 352, 686 | 5: 76 | 7: 169 | 10: 379, 402 | 12: 564 |
Medonta. Æ. 6: 483 |
Medorum. G. 2: 136 |
medulla. Æ. 4: 66 | 8: 389 |
medullis. G. 3: 271 |
Medus. Æ. 4: 211 |
Megæram. Æ. 12: 846 |
Megaros. Æ. 3: 689 |
mei. Æ. 3: 489 | 4: 3, 36, 654 | 7: 304 | 8: 396, 612 |
meis. E. 1: 34 | G. 2: 42 | Æ. 4: 340, 548 | 5: 800, 811 | 6: 67 | 9: 278, 407 | 11: 16 | 12: 565, 936 |
Melampus. G. 3: 550 | Æ. 10: 320 |
Melibœa. Æ. 5: 251 |
Melibœe. E. 1: 6, 20, 43, 74 | 7: 9 |
Melibœi. E. 3: 1 | 5: 87 | Æ. 3: 401 |
melicertæ. G. 1: 437 |
melior. G. 1: 286 | 4: 90 | Æ. 2: 35 | 5: 68, 153, 415, 430 | 9: 156, 556 | 10: 735 |

11: 338 | 12 : 179, 296|
meliora. G. 3: 456, 513| Æ. 3: 188 | 12 : 153 |
meliorem. Æ. 5: 483|
melioribus. Æ. 3: 498 | 6: 546, 649 |
Miliphylla. G. 4: 63|
Melite Nympha. Æ. 5: 825 |
melius. E. 9: 67 | G. 1: 287 | 2: 63, 273 | 3: 204| Æ. 1: 285, 456 | 6: 849 | 10: 632 | 11: 303, 426|
mella. E. 3: 89 | 4: 30 | G. 1: 131 | 4: 35, 57, 101, 141, 163, 169, 213, 228| Æ. 1: 436, 440 | 4: 486 |
mellæ. G. 4: 278|
melle. Æ. 6: 420 |
melli. G. 2: 436 |
mellis. G. 4: 1, 205 |
membra. Æ. 3: 268, 565| 4: 438| Æ. 1: 96, 695| 3: 30, 626| 4: 391, 559 | 5: 279, 358, 836 | 6: 220, 642, 732| 7: 415| 8: 30, 406, 425 | 9: 337, 490, 708, 734| 10: 558, 868| 12: 297, 867, 951|
membris. G. 2: 130| 4: 418| Æ. 4: 5 | 5: 431| 7: 353| 10: 217|
membrorum. Æ. 5: 422 |
meme. Æ. 9: 427 | 12: 260 |
memento. E. 3: 7| G. 2: 259 | Æ. 2: 549 | 6: 851 | 7: 126|
memet. Æ. 4: 606 | 7: 309 |
meminere. G. 1: 400 | 3: 90 |
memini. E. 1: 17 | 7: 69| 9: 45, 52| G. 4: 125 | Æ. 1: 623| 7: 205 | 8: 156 | 11: 289|
meminiſſe alternos. E. 7: 19| 9: 38| G. 1: 451 | 3: 216 | Æ. 1: 207, 737| 2: 12 | 3: 202| 4: 335 | 6: 514 |
meminiſtis. Æ. 7: 645 | 9: 529 |
meminit. E. 8: 88|
Memmi. Æ. 5: 117 |
Memnonis. Æ. 1: 493|
memor. G. 1: 167 | 2: 347| Æ. 1: 27, 723 | 4: 336, 521| 5: 25| 6: 377| 8: 464| 9: 480| 10: 281 | 11: 802 | 12: 439|
memora. Æ. 1: 12 |
memorabile. Æ. 2: 583 | 4: 94|
memoranda. G. 4: 283 |
memorande. G. 3: 1| Æ. 10: 793|
memorandum. G. 2: 454|
memorans. Æ. 2: 650 | 5: 641, 743 | 6: 699 | 10: 680 |
memorant. Æ. 8: 339|
memorare. Æ. 6: 711 | 7: 645| 9: 529|
memoras. Æ. 4: 109 | 10: 531 |
memorat. Æ. 1: 635| 3: 182| 6: 890| 8: 79, 532| 9: 324| 10: 149|
memoratus. Æ. 5: 392 | 7: 564 |
memorem. G. 2: 158| Æ. 1: 8, 331 | 6: 123, 601| 8: 483|
memores. G. 3: 316 | 4: 156 | Æ. 1: 547 | 4: 403, 539 | 6: 664 | 10: 491 |
memoret. Æ. 2: 75|
memori. Æ. 9: 447|
memorum. Æ. 12: 534|
Menalca. E. 3: 13, 58 | 5: 4, 64, 90| 7: 18|
Menalcam. E. 2: 15| 9: 10|
Menalcas. E. 9: 16, 55 | 10: 20|
mendacem. Æ. 2: 80|
mendacis. Æ. 8: 644 |
Menelaum. Æ. 6: 525 |
Menelaus. Æ. 2: 264 | 11: 262 |
Menœte. Æ. 5: 166|
Menœten. Æ. 5: 161, 173| 12: 517|
Menœtes. Æ. 5: 164, 179 |
Meneſtheo. Æ. 10: 129 |
mens. E. 1: 16 | G. 3: 42 | 4: 212 | Æ. 1: 608 | 2: 54, 170 | 4: 449 | 5: 812 | 6: 727 | 8: 163, 205, 400 | 9: 187, 798| 10: 182, 501, 843| 11: 3 |
menſa. E. 4: 63 | Æ. 1: 740 |
menſæ. Æ. 1: 220, 727 | 2: 764| 7: 490| 8: 283 | 11: 738|
menſam. Æ. 1: 740 | 8: 279|
menſarum. Æ. 3: 394|
menſas. G. 4: 133, 378 | Æ. 1: 690, 710 | 3: 231, 257| 6: 606 | 7: 116, 125| 10: 460|
menſe. Æ. 6: 453|
menſem. G. 1: 435 | 9: 341 |
menſes. E. 4: 12, 61 | G. 1: 335| 4: 507|
menſibus. G. 1: 32, 115 | 2: 149 | 3: 139 | Æ. 5: 46 |
menſis. G. 2: 101 | Æ. 1: 644| 4: 602| 7: 134, 176| 8: 110, 174|
menta incana. G. 3: 311| Æ. 6: 809|
mente. Æ. 1: 30 | 2: 407, 588 | 3: 388 | 4: 100, 105, 501, 649 | 5: 56 | 9: 292 | 10: 629, 940| 11: 795 |
mentem. G. 3: 267 | 4: 757| Æ. 1: 308, 466, 647, 680, 717 | 2: 316, 736 | 3: 47 | 4: 39, 319, 595 | 5: 828 | 6: 11 | 10: 824, 899 | 12: 37, 468, 554, 599, 841|
mentes. G. 3: 3 | Æ. 4: 65, 487 | 5: 304, 643| 11: 357| 12: 246, 609|
menti. Æ. 2: 35| 4: 55 | 11: 314| 12: 669|
mentibus. Æ. 9: 184, 234 |
mentiri. E. 4: 42|
mentiris. Æ. 2: 540|
mentis. *genit.* G. 4: 220 | Æ. 6: 278| 12: 160|
mentita. Æ. 2: 422 |
mento. G. 3: 53| Æ. 4: 250| 6: 299|
mentum. Æ. 4: 216 | 10: 347| 12: 307|
meo. E. 7: 22| 10: 2| Æ. 1: 137 | 3: 18 | 8: 76 | 11: 792 |
Meonia. Æ. 4: 216 | 10: 141 |
Meoniæ. Æ. 8: 499|
Meonidæ. Æ. 11: 759|
Meonii. G. 4: 380|
Meonio. Æ. 9: 546|
Meonis. Æ. 10: 337|
meorum. Æ. 2: 431, 587| 4: 542, 544 | 6: 717| 8: 386 | 10: 853, 904| 12: 882, 947|
meos. E. 10: 34, 53 | Æ. 4: 28 | 5: 733 | 12: 96, 638 |
Mephitim. Æ. 7: 84|
mercatique. Æ. 1: 372|
mercede. G. 2: 62 | 4: 150 |
mercedis. E. 6: 26 |
mercentur. Æ. 2: 104|
merces. E. 4: 39|
Mercurio. Æ. 4: 558|
Mercurium. Æ. 4: 222|
Mercurius. Æ. 8: 138|
meremur. Æ. 2: 690|
merendo. Æ. 6: 664|
merente. Æ. 7: 307|

merentem. Æ. 2: 229|
merentis. Æ. 2: 585|
mereor. Æ. 5: 692|
mergi. *ver.* G. 1: 361|
mergis. *nomen.* Æ. 5: 128|
mergite. G. 2: 517|
merita. Æ. 4: 547, 696| 8: 501| 11: 849|
meritæ. Æ. 5: 70|
meritas. Æ. 12: 852|
meriti. Æ. 9: 256|
meritis. Æ. 1: 78| 11: 179, 224|
merito. *adver.* G. 2: 40|
merito. Æ. 3: 667| 11: 502|
meritos. G. 2: 515| Æ. 3: 118, 264| 5: 652| 8: 189|
meritum. G. 4: 455| Æ. 4: 611|
mero. Æ. 1: 733| 3: 526, 633|
Meropem. Æ. 9: 702|
Meropes. G. 4: 14|
merſare. G. 1: 272|
merſas. Æ. 6: 267|
merſatur. G. 3: 447|
mersère. Æ. 6: 512|
merſit. Æ. 6: 342, 348, 429, 615| 11: 28|
merſum. Æ. 10: 559|
merui. Æ. 4: 317| 5: 355, 801| 12: 931|
meruiſſe. Æ. 2: 434|
meruiſſet. E. 3: 22|
meruit. Æ. 10: 492|
meſſæ. Æ. 4: 512|
Meſſapi. Æ. 9: 351, 365, 458|
Meſſapo. Æ. 9: 160|
Meſſapum. Æ. 11: 520|
Meſſapus. Æ. 7: 691| 8: 6| 9: 27, 124, 523| 10: 354, 749| 11: 429, 464, 518, 603| 12: 128, 294, 488, 550, 661|
meſſem. G. 1: 219|
meſſes. E. 8: 99| G. 1: 49, 103, 161| 4: 330|
meſſis. E. 5: 70| G. 1: 253, 314|
meſſor. E. 3: 42|
meſſorem. G. 1: 316|
meſſoribus. E. 2: 10|
meta. Æ. 3: 714| 8: 594|
metabere. G. 2: 274|
Metabus. Æ. 11: 540, 564|
metæ. Æ. 12: 546|
metalla. G. 2: 165|
metallis. Æ. 10: 174|
metallo. Æ. 6: 144|
metallum. Æ. 8: 445|
metam. Æ. 5: 129, 159, 835|
metas. G. 3: 202| Æ. 1: 282| 3: 429| 10: 472|
Methymnæo. G. 2: 90|
metire. Æ. 12: 360|
metis. Æ. 5: 171|
Metiſci. Æ. 12: 472, 623, 737, 784|
Metiſcum. Æ. 12: 469|
metit. Æ. 10: 513|
metito. G. 2: 410|
metitur. G. 4: 389|
metium. Æ. 8: 642|
metu. Æ. 1: 261, 284, 518| 2: 685| 3: 213| 4: 164, 176, 395| 5: 390, 676| 6: 491| 7: 60| 8: 556| 9: 341| 10: 573| 11: 21, 401, 807| 12: 468, 718, 916|
metuam. E. 2: 27|
metuenda. G. 4: 37|
metuende. Æ. 10: 557|
metuendus. G. 2: 419|
metuens. G. 1: 186, 335| Æ. 1: 27, 65| 5: 716| 9: 346| 11: 47|
metuent. E. 4: 22|
metuentem. Æ. 12: 21|
metuentes. G. 1: 246|
metues. G. 4: 239|
metuet. E. 3: 110| Æ. 3: 38|
metui. Æ. 4: 604| 6: 694|
metuiſſe. Æ. 10: 94|
metuit. G. 2: 233|
metum. G. 3: 552| Æ. 1: 222, 566| 8: 431| 11: 900| 12: 110|
metunt. G. 4: 54|
metus. G. 2: 491| Æ. 1: 366, 467, 552| 3: 682| 5: 420| 6: 276, 807| 7: 438| 9: 90| 10: 9| 11: 732| 12: 316|
metuunt. Æ. 6: 733|
Mevi. E. 3: 90|
meum. Æ. 2: 666| 4: 318| 6: 112| 8: 144|
meus. G. 3: 23, 66, 76| Æ. 1: 235| 2: 522| 6: 835| 8: 168| 10: 902|
Mezentii. Æ. 11: 7|
Mezentius. Æ. 7: 648, 654| 8: 7, 482, 501| 9: 522, 586| 10: 150, 204, 689, 714, 729, 742, 767, 768, 897| 11: 16|
mi mihi. Æ. 6: 104|
micans. Æ. 8: 392|
micant. Æ. 7: 743| 9: 189| 10: 396|
micantia. Æ. 2: 734| 9: 733|
micat. G. 3: 84, 439| Æ. 1: 94| 2: 475| 7: 743| 10: 134| 12: 102|
migrantes. Æ. 4: 401|
migrate. E. 9: 4|
mihi. E. 1: 7, 36, 45| 2: 22, 36, 40, 58| 3: 1, 21, 33, 66, 76, 83, 100, 103| 4: 53| 5: 72| 7: 6, 21, 37, 43| 8: 6, 91, 95| 9: 33, 53| 10: 1, 33, 37, 41, 50, 58, 73| G. 1: 45| 2: 43, 252, 485| 3: 16, 56, 435| 4: 327| Æ. 1: 12, 71, 75, 81, 140, 330, 578, 626| 2: 70, 97, 132, 137, 149, 157, 271, 589, 624, 710, 735, 773| 3: 29, 183, 194, 251, 362, 489, 713| 4: 15, 24, 125, 315, 327, 387, 421, 436, 479, 483, 634, 676| 5: 17, 28, 162, 395, 397, 475, 636, 724, 789, 804| 6: 266, 343, 365, 456, 502, 625| 7: 44, 120, 266, 302, 331, 438, 548, 598| 8: 61, 65, 160, 169, 382, 508, 538, 560, 575| 9: 18, 85, 137, 148, 187, 194, 260, 285, 297, 422, 491| 10: 51, 254, 333, 442, 528, 607, 613, 676, 773, 849, 902| 11: 43, 97, 275, 279, 316, 348, 416, 537, 586, 592, 791| 12: 176, 190, 315, 500, 639, 801, 808, 872, 882, 948|
miles. E. 1: 71| Æ. 2: 7|
Mileſia. G. 3: 306| 4: 334|
milio. G. 1: 216|
milite. Æ. 2: 20, 495| 3: 400| 9: 161| 11: 516, 546|
militia. Æ. 11: 261, 585|
militiam. Æ. 8: 516|
mille. E. 2: 21| Æ. 1: 503| 2: 198| 4: 701| 5: 89, 590, 609| 6: 110, 748| 7: 337, 653, 725| 8: 291| 9: 148| 10: 167, 178| 11: 61, 397| 12: 753|
millia. G. 4: 473| Æ. 2: 331| 5: 806| 9: 132, 549| 10: 761|
millibus. Æ. 1: 495| 5: 75, 289| 8: 496| 11: 167| 12: 125|
minaces. G. 1: 484| 3: 77|
minaci. Æ. 8: 668|
minæque. Æ. 4: 88|
minans. Æ. 2: 240|
Minanta. Æ. 10: 702, 706|
minantem. G. 2: 457|
minanti. Æ. 8: 649|

minantur. Æ. 1: 166| 3: 540|
minaris. Æ. 8: 578| 10: 900|
minas. G. 3: 42| Æ. 3: 265| 4: 44| 6. 113| 8: 60| 10: 451, 695|
minatur. Æ. 2: 628| 10: 196, 810| 12: 654, 760|
Mincius. E. 7: 13| G. 3: 15| Æ. 10: 206|
Minerva. G. 1: 18| Æ. 8: 409|
Minervæ. G. 4: 246| Æ. 2: 31, 189, 404| 3: 531| 5: 284| 6: 840| 7: 805| 11: 259|
Minervam. Æ. 8: 699|
minetur. Æ. 11: 348|
minimè. *adver.* Æ. 6: 97|
minioque. E. 10: 27|
Minionis. Æ. 10: 183|
minis. Æ. 8: 40, 371|
miniſteria. Æ. 7: 619|
miniſterium. Æ. 6: 223|
miniſtrant. G. 3: 126| Æ. 1: 217| 8: 181|
miniſtrantem. G. 4: 146|
miniſtras. Æ. 11: 658|
miniſtrat. G. 2: 213, 431| Æ. 1: 154| 5: 640| 9: 764| 10: 218| 11: 71|
miniſtri. Æ. 1: 709|
miniſtris. Æ. 2: 580|
miniſtro. Æ. 2: 100|
miniſtros. G. 3: 488|
minitans. Æ. 12: 762|
Minoia. Æ. 6: 14|
minor. G. 2: 99| 3: 240, 306| Æ. 5: 803| 9: 342, 452| 10: 129|
minorem. Æ. 9: 593|
minores. G. 4: 180| Æ. 1: 536, 737| 3: 165| 6: 822| 8: 268|
Minos. Æ. 6: 432|
Minotaurus. Æ. 6: 26|
minus. E. 9: 64| G. 1: 393| 2: 429| 3: 311, 319| Æ. 1: 637| 3: 482, 499, 561| 6: 212, 475| 7: 572| 8: 465| 10: 812| 11: 204, 755| 12: 107, 481, 616, 745|
minutatim. G. 3: 485|
mira, *ablat.* Æ. 9: 304| 10: 267|
mirabar. E. 1: 37| Æ. 8: 161|
mirabere. G. 4: 60, 197|
mirabile. G. 2: 30| 3: 275| 4: 554| Æ. 1: 443, 656| 2: 174, 680| 3: 26| 4: 182| 7: 64, 78| 8: 81, 252| 9: 120| 10: 637| 12: 252|
mirabitur. G. 1: 497|
mirabor. E. 1: 70|
miracula. G. 4: 441|
mirans. G. 4: 363|
miranda. Æ. 1: 498|
mirantibus. Æ. 6: 855|
mirantur. G. 1: 103| Æ. 1: 713| 2: 32| 8: 91| 9: 55|
mirata. E. 8: 2| Æ. 5: 555| 7: 382|
miratam. E. 6: 61|
miratur. E. 5: 56| 6: 30| G. 2: 82| Æ. 1: 425, 460| 6: 651| 7: 813| 8: 92, 310, 619, 730|
miratus. G. 3: 49| Æ. 5: 35| 6: 317| 10: 446|
mirer. Æ. 11: 126|
miretur. G. 1: 38| Æ. 8: 517|
miris. G. 1: 477| 4: 309| Æ. 1: 358| 7: 89| 10: 822|
miro. Æ. 3: 298| 4: 458| 7: 57|
miror. E. 1: 11|
miſcebant. Æ. 8: 432|
miſcens. Æ. 12: 205|
miſcent. G. 2: 282| 3: 220, 449| Æ. 4: 210| 9: 714| 10: 23| 12: 720|
miſcentem. Æ. 10: 721|
miſcentur. G. 4: 76, 311| Æ. 3: 557| 12: 714|
miſcere. Æ. 1: 138| 12: 805|
miſceri. G. 1: 359| Æ. 1: 128| 4: 112, 160, 411| 7: 704| 12: 217|
miſcet. Æ. 1: 195, 444| 2: 329| 6: 727| 12: 628|
miſcetis. E. 2: 55|
miſcetur. Æ. 2: 487| 12: 445|
miſcuerunt. G. 2: 129| 3: 283|
miſcuit. Æ. 5: 791|
Miſene. Æ. 6: 189|
Miſenum. Æ. 6: 162, 212|
Miſenus. Æ. 3: 239| 6: 234|
miſer. Æ. 12: 292|
miſera. Æ. 4: 697|
miſerabere. G. 4: 240|
miſerabile. E. 5: 21| G. 4: 514, 532| Æ. 1: 115| 2: 798| 11: 58| 12: 338|
miſerabilis. G. 4: 454|
miſeræ. E. 9: 28| Æ. 1: 348, 723| 4: 315, 420| 5: 623, 671| 9: 216, 475, 484| 11: 156| 12: 58, 604, 873|
miſeram. G. 4: 494, 526| Æ. 9: 285| 10: 829| 11: 881|
miſeranda. G. 3: 478| Æ. 3: 138, 591| 11: 259|
miſeranda. Æ. 11: 593|
miſerande. Æ. 6: 882| 10: 327, 825| 11: 42|
miſerandus. Æ. 5: 509|
miſerans. G. 2: 499| Æ. 5: 452| 10: 823|
miſerantem. Æ. 8: 74|
miſerantur. Æ. 10: 758| 12: 243|
miſerari. Æ. 5: 350|
miſerat. Æ. 9: 177, 547, 583|
miſerata. Æ. 1: 601| 4: 693| 10: 234, 686|
miſerate. Æ. 6: 56|
miſeratus. G. 1: 41, 466| Æ. 4: 370| 5: 727| 6: 28, 332, 476|
misère. G. 4: 534| Æ. 2: 566| 7: 727, 744| 11: 430|
miſerebitur. Æ. 2: 645|
miſerere. E. 2: 7| Æ. 2: 143| 4: 318, 435| 6: 117| 9: 495| 10: 598| 11: 365| 12: 43, 653, 777, 934|
miſereſcimus. Æ. 2: 145|
miſereſcite. Æ. 8: 573| 10: 676|
miſeret. Æ. 5: 354| 7: 360| 9: 787|
miſeri. G. 3: 262| Æ. 1: 528| 2: 42, 131, 248, 459: 3: 639| 4: 20| 11: 204| 12| 636|
miſeris. G. 3: 66, 313| Æ. 1: 634| 2: 199| 6: 721, 736| 8: 376, 537| 9: 472| 10: 61| civibus. *i.* navibus. 11: 119, 182| 12: 452|
miſerit. Æ. 9: 785|
miſero. E. 2: 58| Æ. 2: 70, 486, 738| 6: 370| 8: 488| 10: 849| 11: 63| 12: 541, 813, 881|
miſerorum. Æ. 2: 140| 3: 622|
miſeros. E. 1: 73| G. 2: 152, 505| 3: 483| Æ. 2: 215| 10: 89| 11: 360| 12: 153|
miſerrima. Æ. 2: 5, 411| 4: 117, 437| 11: 885|
miſerrime. Æ. 2: 519|
miſerrimus. Æ. 2: 655| 6: 618|
miſerumve E. 3: 27| Æ. 2: 79| 3: 41| 5: 655| 6: 21| 12: 646|
miſi. E. 3: 71| Æ. 4: 426|

8 : 563 | 11 : 397 |
miſit. G. 4 : 362 | Æ. 2 : 87 | 4 : 254 | 5 : 605 | 7 : 221, 715, 762 | 8 : 506 | 9 : 2, 634 | 12 : 554 |
miſſa. G. 2 : 385, 452 | 10 : 339 | 11 : 799 |
miſſæ. Æ. 10 : 457 |
miſſi. Æ. 11 : 511 |
miſſile. Æ. 10 : 421, 773 | 12 : 278 |
miſſilibus. Æ. 9 : 520 | 10 : 716, 802 |
miſſo. Æ. 5 : 286, 545 |
miſſos. Æ. 12 : 516 |
miſſu. Æ. 7 : 752 |
miſſum. Æ. 9 : 483 |
miſſuram. Æ. 8 : 534 |
miſſus. G. 3 : 447 | Æ. 3 : 595, 688 | 4 : 356, 377, 574 | 6 : 812 | 10 : 779 |
miſta. E. 4 : 20 | Æ. 7 : 661 | 9 : 349 | 10 : 742 | 12 : 68, 340 |
miſtæ. G. 4 : 79 |
miſtas. E. 5 : 3 |
miſti. Æ. 4 : 145 | 5 : 293 | 11 : 134 |
miſtis. E. 10 : 55 |
miſto. Æ. 2 : 609 | 3 : 99 | 10 : 871 | 11 : 880 | 12 : 667 |
miſtum. G. 3 : 516 | Æ. 6 : 25 | 12 : 838 |
miſtus. Æ 8 : 510 | 10 : 398 |
mites. G. 1 : 448 |
miteſcent. Æ. 1 : 295 |
miteſcere. E. 10 : 61 |
miti. G. 1 : 344 |
mitia. E. 1 : 81 |
mitigat. Æ. 5 : 783 |
mitis. G. 2 : 522 | Æ. 8 : 88 |
mitra. *ablat.* Æ. 4 : 216 |
mittæ. Æ. 9 : 616 |
mittam. E. 3 : 71 | Æ. 9 : 200 |
mittamus. Æ. 12 : 629 |
mittant. Æ. 8 : 148 | 12 : 191 |
mittatur. Æ. 11 : 27 |
mitte. E. 3 : 75 | G. 3 : 64, 85 |
mittent. Æ. 6 : 380 |
mittere. Æ. 3 : 440 |
mitteret. Æ. 4 : 231 | 11 : 47, 81 |
mittes. G. 3 : 323 | 4 : 545 |
mittet. G. 1 : 229 |
mittere. E. 4 : 36 |
mitti. Æ. 9 : 193 | 11 : 352 |
mittimur. Æ. 6 : 744 |
mittimus. E. 9 : 6 | Æ. 2 : 115 |
mittit. G. 1 : 57 | 4 : 553 | Æ. 1 : 637 | 3 : 155 | 4 : 243 | 6 : 543 | 9 : 645, 733 | 10 : 351 | 12 : 362, 514 |
mittite. Æ. 1 : 207 | 4 : 623 |
mittitur. Æ. 8 : 9 |
mitto. Æ. 11 : 256 |
mittunt. Æ. 6 : 896 | 9 : 663 |
mixti. Æ. 4 : 145 | 11 : 134 |
mixtoque. Æ. 11 : 807 |
Mnaſylus. E. 6 : 13 |
Mneſthea. Æ. 4 : 288 | 12 : 561 |
Mneſtheoque. Æ. 5 : 184 |
Mneſtheus. Æ. 5 : 116, 189, 210, 218, 493, 494 | 9 : 171, 306, 779, 812 | 10 : 127, 143, 384, 443, 459, 549 |
mobilis. G. 1 : 417 | 3 : 165 |
mobilitate. Æ. 4 : 175 |
modi. Æ. 10 : 247 |
modis. G. 1 : 477 | 4 : 309 | Æ. 1 : 357 | 6 : 738 | 7 : 89 | 10 : 822 |
modo. E. 1 : 14 | 4 : 8 | 9 : 27 | G. 1 : 419 | 2 : 285 | 3 : 10, 73 | Æ. 1 : 393, 405 | 2 : 160 | 3 : 116 | 4 : 50, 109 | 5 : 25, 438. 493 | 7 : 263 | 9 : 43, 141 | 11 : 141 |
modò. E. 5 : 50 | G. 2 : 228 | 4 : 120, 284 | Æ. 3 : 459 | 5 : 599 | 6 : 892 | 9 : 119, 706 |
modos. G. 2 : 20 | Æ. 7 : 701 |
modulabor. E. 10 : 51
modulans. E. 5 : 14 |
modulatus. Æ. 1 : 1 |
modum. G. 4 : 236 | Æ. 4 : 475 | 7 : 129 | 10 : 502 | 11 : 328 |
modus. E. 2 : 68 | 10 : 28 | G. 2 : 73 | 3 : 54 | 4 : 537 | Æ. 4 : 98, 294 | 12 : 157 |
Mœcenas. G. 1 : 2 | 2 : 41 | 3 : 41 | 4 : 2 |
mœnia. Æ. 1 : 11, 263, 281, 370, 414, 441, 649 | 2 : 187, 193, 234, 242, 252, 294, 298, 705 | 3 : 17, 85, 100, 159, 398, 501, 704 | 4 : 74, 86, 220, 325, 655 | 5 : 3, 633, 717, 537, 798, 811 | 6 : 541, 549, 631 | 7 : 131, 145, 153, 670 | 8 : 165, 385, 715 | 9 : 39, 144, 160, 196, 218, 241, 286, 524 | 10 : 22, 119, 167 | 11 : 288, 323, 506, 619, 629, 871, 900 | 12 : 148. 193, 361, 579, 585. 620, 670, 706, 745 |
mœnibus. G. 4 : 193 | Æ. 1 : 99 | 2 : 328 | 3 : 255, 322, 345 | 5 : 624 | 9 : 676, 726, 805 | 10 : 469 | 11 : 567, 884, 895 | 12 : 116 |
mœrens. G. 4 : 511 | Æ. 4 : 32 |
mœrentem. G. 3 : 519 | Æ. 8 : 711 | 10 : 860 |
mœrentes. Æ. 11 : 211 |
mœrentia. Æ. 1 : 201 |
mœrentis. Æ. 12 : 399 |
mœrentum. Æ. 11 : 216 |
mœret. Æ. 4 : 82 |
Mœri. E 9 : 1 |
Mœrim. E. 8 : 98 | 9 : 53 |
Mœris. E. 8 : 96 | 9 : 16 |
mœrorum. Æ. 10 : 24 |
Mœſia. G. 1 : 102 |
mœſta. E. 1 : 37 | Æ. 3 : 482 | 10 : 820 | 11 : 92 |
mœſtæ. Æ. 3 : 64 | 11 : 35 | 12 : 30 |
mœſtam. Æ. 4 : 476 | 6 : 445 |
mœſtas. Æ. 2 : 280 | 5 : 48 | 11 : 482 |
mœſti. Æ. 6 : 434 | 9 : 471 | 10 : 840 | 11 : 52, 226, 454 | 12 : 110 |
mœſtis. G. 4 : 515 |
mœſtiſſimus. Æ. 2 : 270 |
mœſto. Æ. 6 : 156 | 11 : 38 |
mœſtorum. Æ. 2 : 681 |
mœſtos. Æ. 6 : 333 |
mœſtum. G. 1 : 480 | Æ. 1 : 206 | 6 : 340 | 10 : 191 | 11 : 189 | 12 : 44, 514, 601 |
mœſtus. Æ. 2 : 769 | 9 : 498 | 11 : 76 |
mola. Æ. 4 : 517 |
molam. E. 8 : 82 |
molaribus. Æ. 8 : 250 |
mole. G. 3 : 370 | Æ. 3 : 579, 656 | 5 : 118, 223, 431 | 6 : 232 | 7 : 587 | 8 : 199 | 9 : 35, 542 | 10 : 771 | 12 : 161, 575 |
molem. Æ. 1 : 65, 425 | 2 : 150, 185 | 5 : 790 | 6 : 727 | 9 : 516 |
moles. Æ. 1 : 139 | 2 : 497, 608 | 8 : 191 | 11 : 130 |
molibus. Æ. 5 : 439 | 9 : 711 |
molimur. Æ. 3 : 6 |
molior. Æ. 3 : 132 |
molire. G. 4 : 331 |

moliri. Æ. 1 : 271 | Æ. 1: 415, 428, 568| 2: 109| 7: 127, 290 |
moliris. Æ. 4 : 273, 309|
molis. Æ. 1 : 37 |
molita hasta. Æ. 10: 477|
molitur. G. 1 : 323 | Æ. 4: 233 | 6 : 477 | 7 : 158 | 12: 327, 852 |
molitus. G. 1: 494|
molle. Æ. 2 : 12 | 3: 299 | 9 : 341 | 11 : 64 |
molles. E. 1: 82| G. 1: 57 | 2: 470| 3: 435 | Æ. 4 : 423| 7 : 390|
molli. E. 2: 72 | 3: 45, 55|4: 28| 5: 38| 6 : 54 | 8: 64| 9: 8| G. 2: 120| 3: 204, 293, 464| Æ. 2: 683| 4 : 147| 8 : 388 | 10 : 138, 192, 818 |
mollia. E. 2 : 50 | 10 : 42 | G. 2 : 389 | 3 : 41, 76| 4 : 348 | Æ. 9 : 804 | 11: 622, 12: 25|
moliibus, E. 5 : 31 | G. 2 : 384 | 3 : 188, 295, 386| Æ. 7: 488| 8: 415, 666| 9: 817| 11: 452, 728|
mollior. E. 7 : 45| G. 1: 312| Æ. 8: 726|
mollis. G. 4 : 137 | Æ. 1 : 697 | 4 : 66 | 11: 69|
mollissima. G. 1: 341| Æ. 4: 293 |
mollit. Æ. 1 : 61 |
mollite. G. 2 : 36|
molliter. E. 10 : 33 |
mollitus. G. 1: 494|
mollius. Æ. 6 : 847 | 7: 357 |
Molorchi. G. 3 : 19|
Molossum. G. 3 : 405 |
momordit. Æ. 11 : 418|
mone. Æ. 7 : 41 |
moneat. G. 1 : 457|
monebat. Æ. 7: 110|
monebo. Æ. 3: 436|
monent. Æ. 3 : 684 |
moneret. G. 1 : 353| Æ. 3 : 712| 11 : 47 |
monere. Æ. 4: 557|
moneri. Æ. 3: 461|
monet. G. 1 : 465 | Æ. 10: 439 |
monile. Æ. 1: 658|
monilia. Æ. 7: 278|
monimenta. Æ. 3: 102, 486| 4: 498| 6: 26, 512| 8: 312, 356| 12: 945 |
monimentum. Æ. 5 : 538, 572|
monita. Æ. 8 : 336 |
moniti. Æ. 2 : 183 | 3 : 188 | 6: 620|
monitis. Æ. 4: 331 | 8: 504| 10 : 110, 689 |
monitu. Æ. 4 : 282, 465| 6 : 533 | 9 : 501 | 10: 397 |
monitusque. Æ. 7: 102|
Monœci. Æ. 6 : 831 |
mons. Æ. 1: 109| 3: 92, 105| 12: 687|
monstra. G. 1 : 185 | Æ. 3 : 59, 583 | 6 : 285, 729 | 7: 270 | 8: 289, 698 | 9 : 128 |
monstrabat. Æ. 3 : 690 |
monstrante. Æ. 1 : 386|
monstrantem. Æ. 6 : 446|
monstrantur. Æ. 6 : 440| 7: 569 |
monstrarat. Æ. 1: 448|
monstrat. Æ. 1: 422| 2: 388| 4: 498| 6: 8| 8 : 337, 343| 9: 44|
monstrata. Æ. 4 : 483, 636 |
monstratas. G. 4 : 549 |
monstrate. Æ. 1: 325|
monstrator. G. 1: 19|
monstrent. G. 2: 477|
monstris. E. 6 : 76 | Æ. 2 : 171| 3: 307| 5: 659 | 7 : 81, 376|
monstro. G. 3 : 152| Æ. 5 : 849| 7: 348 | 8 : 198 | 12: 246, 874 |
monstrum. G. 4: 554| Æ. 2 : 245, 680 | 3 : 26, 214, 658 | 4 : 181 | 5: 523 | 7: 328 | 8 : 81 | 9 : 120 | 10 : 637 |
montana. Æ. 5: 440|
montano. Æ. 2 : 305 |
monte. G. 3: 240 | Æ. 3 : 655 | 4 : 159 | 6: 234| 7 : 697| 11: 849|
montem. G. 3 : 213, 373| Æ. 1 : 85 | 2 : 804 | 7: 713 | 8: 231|
montes. E. 5: 28, 63 | 6 : 41, 66 | G. 1 : 283 | 2 : 260 | 3 : 254, 270, 412, 535| 4 : 461 | Æ. 1 : 65 | 2 : 636 | 3: 206, 508 | 4 : 151, 155 | 8 : 692| 11: 810| 12 : 113|
monti. Æ. 12: 135|
montibus. E. 1 : 84 | 2 : 5, 21 | 5 : 8 | 6 : 53, 72 | 7 : 56 | 10 : 32 | G. 1 : 43, 342, 358| 2: 111| 4 : 112, 433, 474| Æ. 1: 611 | 2 : 626| 3: 6, 235, 644, 675| 4: 164, 491 6: 182, 774| 7 : 387, 563, 758 | 8: 53, 321, 692| 9: 92, 674| 10: 544, 707, 766 | 11: 569, 836| 12 : 523 |
montis. E. 5 : 76 | 8 : 59| G. 2: 186| 4 : 361, 419 | Æ. 1: 59, 249| 2: 15| 3 : 274, 575| 5: 35| 6: 360| 7 : 674| 8 : 191, 221 | 9: 569| 10: 128, 699| 11: 320, 513, 526| 12: 684|
montosæ. Æ. 7: 744|
monuisset. E. 9: 15|
Mopse. E. 5 : 1, 10 | 8: 29 |
Mopso. E. 8 : 26|
mora. E. 3 : 52 | G. 2 : 482| 3: 110| 4 : 185, 548 | Æ. 1 : 750 | 2 : 701 | 3 : 207, 473, 548 | 5 : 140, 368, 458, 639, 749 | 6 : 177| 7: 156| 10: 622| 11: 19, 713| 12: 11, 74, 541, 553, 565, 889|
moræ. Æ. 2: 282 | 3 : 453| 9: 143, 232 | 10: 400|
moram. E. 10 : 12 | Æ. 1: 418| 10: 428|
morandi. Æ. 4: 51|
morando. Æ. 10: 798|
morantem. Æ. 4 : 568 | 5: 184 |
morantes. G. 4: 28, 70| Æ. 7 : 620|
moranti. G. 3: 565|
morantur. Æ. 5 : 207, 766| 6: 40| 11: 297 |
morari. Æ. 6 : 487 | 12: 676 |
moras. G. 3: 43| Æ. 4 : 407, 569 | 7 : 315 | 8 : 443| 9 : 13 | 10 : 485, 658, 888 | 12 : 431, 699|
morata. Æ. 4: 649|
moratur. Æ. 1: 674| 2: 287, 373| 4: 271| 7: 253| 9: 368, 439 |
moratus. Æ. 3: 610| 5 : 381| 12: 506, 751|
morbi. G. 3: 67, 471 | 4 : 397, 532 | Æ. 6: 275 |
morbo. G. 3: 478, 485, 561 | 4 : 252, 318|
morborum. G. 3: 440 |
morbos. G. 3: 552| Æ. 10: 274| 12: 851|
morbus. G. 3: 504|
mordet. Æ. 12: 274|
more. G. 3 : 177, 461 | 4: 66 | Æ. 1 : 322 | 3: 65, 369| 4: 57, 551 | 5: 96, 244, 694 | 6 : 39, 223| 7 : 204, 247, 357, 377, 617 | 8 : 186, 344, 544, 635| 10: 604, 832| 11: 35, 142, 187|
morem. G. 1 : 51, 245 | 2: 227, 250 | Æ. 1: 543| 3 : 408 | 5 : 556, 596 |

6: 852 | 7: 159 | 8: 88, 282 | 11: 616 | 12: 401, 836 |
morer. Æ. 12: 874 |
morere. Æ. 2: 550 | 4: 547 | 10: 600, 743 |
morerentur. Æ. 2: 439 |
mores. G. 4: 5 | Æ. 1: 268 | 6: 683 | 9: 254 | 12: 834 |
moretur. Æ 7: 388 |
mori. E. 2: 7 | Æ. 2: 317 | 3: 323 | 4: 475, 564 | 12: 895 | 12: 646 |
moriamur. Æ. 2: 353 | 4: 660 |
moribunda. G. 3: 488 | Æ. 6: 732 | 10: 341 |
moribundam. Æ. 4: 323 |
moribundum. Æ. 5: 374 |
moribundus. Æ. 10: 590 |
moriemur. Æ. 2: 670 | 4: 659 |
moriens. E. 2: 38 | 7: 57 | 8: 20 | 10: 67 | Æ. 7: 2 | 9: 350, 362, 436, 443, 754 | 10: 489 | 11: 418, 669, 816 |
morientem. Æ. 4: 674 |
morientia. Æ. 10: 463 | 11: 665 |
morientibus. G. 1: 107 | 3: 510 |
morientis. E. 8: 60 | Æ. 4: 610 | 10: 821 |
morientium. Æ. 11: 633 |
moriere. Æ. 2: 224 | 11: 857 |
Morini. Æ. 8: 727 |
moris. E. 6: 22 |
moritura. G. 3: 263 | 4: 458 | Æ. 4: 308, 415, 519, 604 | 12: 55, 602 |
moriture. Æ. 10: 811 |
morituris. G. 3: 501 |
moriturus. Æ. 2: 408, 511 | 9: 400, 554 | 10: 881 | 11: 741 |
moriuntur. G. 3: 494 |
moror. E. 8: 106 | Æ. 2: 102 | 4: 325 | 5: 400 | 6: 528 | 11: 177, 365 |
mors. Æ. 4: 385 | 11: 167 |
morsibus. G. 4: 237 |
morsu. Æ. 1: 173 | 2: 215 | 10: 707 | 12: 755 |
morsus. Æ. 3: 394 | 7: 112, 755 | 12: 782 |
mortale. Æ. 6: 50 |
mortalem. Æ. 7: 771 | 9: 101 |
mortales. G. 1: 147 | Æ. 2: 605 | 4: 277 | 9: 657 | 10: 376 |
mortali. Æ. 9: 95 | 10: 375 | 12: 797 |
mortalia. E. 8: 35 | G. 1: 123, 330 | Æ. 1: 466, 546 | 3: 56 | 4: 412 | 10: 30 |
mortalibus. G. 1: 237 | 3: 66 | Æ. 2: 142, 268 | 10: 274, 759, 861 | 11: 182 | 12: 850 |
mortalis. G. 3: 319 | 4: 326 | Æ. 1: 332 | 12: 882 |
morte. G. 3: 512, 518 | Æ. 2: 140, 447, 533 | 3: 333 | 4: 17, 244, 375, 430, 502, 644, 696 | 5: 476, 483 | 6: 121, 163, 444 | 8: 488, 709 | 9: 348, 445 | 10: 386, 641, 673, 849 | 11: 159, 444, 796, 839, 846, 849 | 12: 679 |
mortem. G. 4: 218 | Æ. 1: 95 | 2: 359, 645 | 4: 451 | 6: 569 | 9: 363, 401 | 10: 829, 880, 900 | 11: 348, 644, 881 | 12: 41, 700 |
mortes. Æ. 10: 854 |
morti. G. 4: 226 | Æ. 2: 62, 127 | 5: 691 | 6: 522 | 9: 552: 599 | 10: 662 | 11: 115, 197 | 12: 157, 464 |
mortiferum. Æ. 6: 279 |
mortis. G. 3: 68, 482 | Æ. 2: 369 | 4: 662 | 9: 736 | 10: 791 | 12: 74, 546, 879 |
mortuus. Æ. 8: 485 |
mortua. E. 3: 15 |
mos. G. 3: 224 Æ. 1: 340, 7: 601, 731 | 8: 316 |
motantibus. E. 5: 5 |
motat. Æ. 3: 581 |
motibus. G. 1: 475 |
motos. Æ. 1: 139 |
motu. G. 1: 329 | 4: 68, 365 | Æ. 5: 430 | 12: 217, 503 |
motus. G. 1: 350, 420, 486 | Æ. 4: 297 | 6: 316 | 11: 225 |
movebant. Æ. 2: 726 |
movebat. Æ. 5: 280 | 11: 446 |
movebit. Æ. 6: 813 |
movebo. Æ. 1: 266 | 7: 312 |
movemus. Æ. 3: 519 |
movendus. G. 2: 418 |
movens. G. 2: 264 | Æ. 3: 34 | 5: 608 | 10: 890 | 12: 333 |
movent. Æ. 7: 603 |
moventem. Æ. 3: 656 | 12: 904 |
moventes. Æ. 6: 820 |
moveo. Æ. 7: 45 |
moveor. Æ. 10: 42 |
movere. G. 2: 316 | 3: 521 |
moveret. G. 1: 353 | 4: 505 | Æ. 3: 187 |
moveri. G. 1: 130, 460 | Æ. 3: 91, 700 | 6: 256, 399 | 7: 429 | 10: 432, 626 | 11: 408 |
movet. G. 1: 509 | 3: 236 | Æ. 4: 272 | 5: 349 | 6: 405 | 7: 252, 473 | 10: 40 | 11: 368 | 12: 6 |
movete. Æ. 7: 641 | 10: 163 |
movetur. Æ. 1: 718 | 4: 170, 438 | 6: 470 |
movi. Æ. 2: 96 |
movit. G. 1: 123 | Æ. 11: 538 |
mox. G. 1: 24, 150, 260 | 2: 267 | 3: 46, 191, 296, 511 | 4: 310, 393 | Æ. 3: 274, 598 | 4: 176 | 5: 117, 216 | 8: 613 | 9: 242 | 10: 438, 741 | 12: 438 |
mucro. Æ. 10: 570, 817 | 11: 817 | 12: 740 |
mucrone. Æ. 2: 333 | 7: 665 | 10: 601, 681 | 12: 378, 512 |
mucronem. Æ. 10: 652, 798 | 12: 357 |
mucronibus Æ. 2: 449 | 12: 663 |
mugiit. Æ. 8: 218 |
mugite. Æ. 3: 92 | 4: 490 | 6: 256 | 8: 215, 361, 526 |
mugitibus. E. 6: 48 |
mugitus. G. 2: 470 | Æ. 2: 223 | 12: 102 |
mulcebant volucres. Æ. 7: 34 |
mulcebat. Æ. 7: 755 |
mulcent. Æ. 5: 464 |
mulcentem. G. 4: 510 |
mulcere. Æ. 1: 70 | 8: 634 |
mulcet. Æ. 1: 157, 201 |
Mulciber. Æ. 8: 724 |
mulctra. G. 3: 309 |
mulctram. E. 3: 30 |
mulgaria. G. 3: 177 |
mulgeat. E. 3: 91 |
mulget. Æ. 3: 5 |
muliebribus Æ. 11: 687 |
mulier. Æ. 7: 661 |
mulsêre G. 3: 400 |
multa. E. 1: 34 | G. 1: 176, 287, 449 | 2: 62, 295, 347 | 3: 220, 226, 247, 297 | 4: 180, 301, 320, 450, 473, 501 | Æ. 1: 9, 275, 338, 356, 469, 475, 754 | 2: 283, 397, 694, 790 | 3: 34, 610, 712 | 4: 3, 205, 390, 395, 464 | 5: 270, 433, 458, 608, 705, 806, 869 | 6: 160, 285, 309, 340, 349, 737 | 7: 31, 89, 183, 200, 358, 535, 593 | 8: 452, 522, 538 | 9: 24, 210, 312, 348, 357, 589, 669, 724 | 10: 531, 554, 662, 839, 890 | 11: 78, 197, 205,

222, 425, 471, 697, 744, 760, 788 | 12: 23, 68, 294, 328, 402, 496, 506, 601, 612, 720, 886 |
multæ. G. 1: 506 | 2: 103 | 3: 471 | Æ. 6: 311 | 7: 236 | 11: 581 |
multam. Æ. 6: 414 | 9: 343 |
multas. Æ. 8: 13 |
multatam. Æ. 11: 839 |
multi. G. 1: 225 | 3: 398 | Æ. 2: 124 | 5: 302 | 7: 54, 236, 718 | 10: 288 |
multiplicem loricam. Æ. 5: 264 |
multiplici. Æ. 4: 189 |
multis. Æ. 3: 346, 377 | 5: 75, 289, 644, 815 | 7: 564, 588 | 8: 571 | 9: 217, 315, 565 | 10: 620 |
multo. *adverb.* E. 3: 35 | G. 1: 167 | 2: 259 | Æ. 2: 199 |
multo. *nomen.* E. 5: 69 | G. 1: 197 | 2: 190 | 4: 139, 268 | Æ. 1: 416 | 2: 532, 551, 662 | 3: 151, 474 | 5: 736 | 6: 87 | 7: 498, 746 | 9: 336, 458 | 10: 499, 505 | 11: 421 |
multorum. Æ. 5: 865 |
multos. G. 1: 193 | 2: 208, 294 | 4: 208 | Æ. 1: 35, 632 | 2: 363, 398, 715 | 7: 60 | 8: 481 | 9: 85, 725 | 10: 708, 709, 839 | 11: 426 | 12: 329 |
multum. E. 3: 18 | G. 1: 94, 161 | 2: 272 | Æ. 1: 7 | 3: 348 | 6: 481 | 9: 501 | 10: 434 | 11: 49 |
multus. Æ. 4: 3 |
mundi. E. 6: 35 | G. 1: 5, 232 | 2: 336 | 9: 93 |
mundo. E. 4: 9 |
mundum. E. 4: 50 |
mundus G. 1: 240 |
munera. E. 2: 44, 56 | 3: 63, 68 | G. 1: 12 | 3: 527 | 4: 40, 534 | Æ. 1: 640, 651 | 3: 177 | 4: 217, 263, 624 | 5, 109, 247, 349, 354, 846 | 7: 261 | 8: 61 | 11, 195, 249, 281, 333 | 12: 393, 520 |
munere. E. 5: 53 | G. 1: 7, 238 | 3: 391 | 4: 178, 520 | 5: 282, 337, 361, 537, 652 | 6: 637, 886 | 8: 273 |
muneribus. E. 2: 57 | G. 2: 5 |
muneris. Æ. 8: 464 |
muniet. Æ. 1: 275 |
munimen. G. 2: 352 |
munire. G. 4: 179 |
munus. E. 8: 60 | Æ. 4: 429, 647 | 5: 535 | 6: 142, 526, 629 |
munuſcula. E. 4: 18 |
murali. Æ. 12: 921 |
muri. Æ. 9: 562 |
murice. E. 4: 44 | Æ. 4: 262 | 5: 205 | 9: 614 |
muris. E. 4: 32 | Æ. 5: 597, 805 | 8: 592 | 9: 664, 738, 766 | 10: 26, 263 | 11: 256, 398, 597, 891 |
murmur. G. 1: 109 | Æ. 11: 298 | 12: 239 |
murmura. Æ. 4: 210 | 10: 99 |
murmurat. Æ. 10: 212 |
murmure. Æ. 1: 59, 128, 249 | 3: 582 | 4: 160 | 5: 369 | 6: 709 | 12: 591 |
murmuris. E. 9: 58 |
muro. G. 2: 535 | Æ. 3: 402, 535 | 6: 549, 783 | 7: 161 | 10: 236 | 9: 371 |
murorum. Æ. 4: 89 | 9: 468 | 10: 144 | 11: 130, 382 |
muros. G. 2: 157 | Æ. 1: 427, 487 | 2. 33, 46, 234, 278, 290, 610, 752 | 3: 132 | 4: 359 | 5: 631 | 7: 409 | 8: 98 | 9: 37, 58, 65, 153, 161, 174, 196, 478, 507, 511, 557, 599, 782, 800 | 10: 70, 122, 200, 286, 671 | 11: 17, 99, 304, 387, 468, 475, 506, 876 | 12: 555, 575, 586, 596, 690, 698, 706 |
Murranum. Æ. 12: 529, 639 |
murum. Æ. 8: 474 |
mus. G. 1: 181 |
muſa. Æ. 1: 12 | 10: 191 |
muſæ. E. 3: 60 | 4: 1 | G. 2: 475 | 4: 315 |
Muſæum. Æ. 6: 667 |
muſam. E. 1: 2 | 3: 84 | 6: 8 | 8: 5 |
muſarum. Æ. 9: 775 |
muſas. G. 3: 11 |
muſco. E. 6: 62 | G. 4: 18 |
muſcoſi. E. 7: 45 |
muſcus. G. 3: 144 |
muſis. Æ. 9: 774 |
muſſant. G. 4: 183 | Æ. 11: 345 | 12: 718 |
muſſat. Æ. 12: 657 |
muſti. G. 1: 295 |
muſto. Æ. 2: 7 |
mutabant. Æ. 5: 702 |
mutabile. Æ. 4: 569 |
mutabilis. Æ. 11: 425 |
mutabit. E. 4: 39, 44 |
mutandæ. Æ. 3: 161 |
mutant. G. 2: 511 |
mutare. E. 10: 64 | Æ. 3: 415 | 12: 823 |
mutari. G. 3: 69, 548 | Æ. 10: 627 |
mutat. Æ. 4: 595 | 9: 611 | 12: 37 |
mutata. E. 8: 4 | G. 2: 50, 268 | Æ. 5: 604 | 9: 220 | 11: 543 | 12: 784 |
mutatæ. Æ. 5: 679 |
mutatam. G. 2: 33 |
mutati. Æ. 5: 19 | 12: 240 |
mutatis. G. 1: 82 |
mutato. G. 1: 73 | 4: 413 |
mutatos. E. 6: 79 |
mutatus. Æ. 1: 662 | 2: 274 |
mutavêre. G. 1: 418 |
mutavit. E. 8: 70 | G. 1: 8 |
mutemus. Æ. 2: 389 |
mutentur. G. 3: 307 |
mutet. Æ. 1: 678 |
mutua. G. 1: 301 | Æ. 7: 66 | 10: 755 |
mutum. Æ. 9: 341 | 12: 718 |
Mutuſcæ. Æ. 7: 711 |
Mycenæ. Æ. 5: 52 | 7: 372 |
Mycenas. G. 3: 121 | Æ. 1: 288 | 2: 25, 180, 577 | 6: 838 |
Myceneus. Æ. 11: 266 |
Mycenis. Æ. 1: 654 | 8: 331 | 7: 222 | 9: 139 |
Mycon. E. 7: 30 |
Mycone. Æ. 3: 76 |
Myconis. E. 3: 10 |
Mygdonides. Æ. 2: 342 |
myricæ. E. 4: 2 | 6: 10 | 8: 54 | 10: 13 |
Myrmidonum. Æ. 2: 7, 252, 785 | 11: 403 |
myrrha. Æ. 12: 100 |
myrrha. G. 1: 306 |
myrte proxima. E. 2: 54 |
myrtea Æ. 6: 443 |
myrtetis. G. 2: 112 |
myrto. G. 1: 28 | Æ. 5: 72 |
myrtos. Æ. 7: 6 | G. 4: 124 |
myrtum. Æ. 7: 817 |
myrtus. E. 7: 62 | G. 2: 64, 447 | Æ. 3: 23 |
Myrus. G. 4: 370 |
myſtica. G. 1: 166 |

N.

N. *Pro* ſuâ integra Ne. Æ. 3: 319 | 6: 779 | 10: 668 | 12: 503, 797, 874 |
nabat. G. 4: 506 |
nactæ *apes*. G. 4: 77 |

nactus. Æ. 9 : 331 | 12 : 749 |
Naïades. E. 10 : 10 |
Naïadum. E. 6 : 21 |
Naïs. E. 2 : 46 |
nam. E. 3 : 78 | 5 : 82 | 6 : 18 | 9 : 35 | 10 : 11 | G. 1 : 36, 144, 395, 451 | 2 : 212, 303 | 3 : 154, 559 | 4 : 9, 16, 35, 67, 92, 242, 398 | Æ. 1 : 312, 448, 521, 735, 758 | 2 : 189, 406 | 3 : 316, 374, 379, 585, 630, 641 | 4 : 421 | 5 : 335, 533, 636 | 6 : 378, 667 | 7 : 598 | 8 : 157, 201 | 9 : 194, 355, 469, 803 | 10 : 394, 585 | 11 : 91, 848 | 12 : 208 | quænam. Æ. 11 : 108 | quianam. Æ. 4 : 696 | 5 : 13 | 10 : 6 | namquid. Æ. 4 : 368 | 12 : 637 | nam qua. G. 2 : 74 | 4 : 287 | nam quæ. Æ. 2 : 373 | 9 : 515 | nam quod. Æ. 2 : 656 | quis nam. E. 9 : 39 | nam quis. G. 4 : 445 |
namque. E. 1 : 7, 14, 32 | 3 : 33, 68 | 6 : 32 | 9 : 59 | G. 1 : 432, 443 | 2 : 10, 204, 398 | 3 : 206 | 4 : 70, 96, 125, 158, 221, 273, 392, 487, 530, 536 | Æ. 1 : 69, 322, 331, 394, 457, 470, 593 | 2 : 67, 583, 604, 681, 736 | 3 : 362 | 4 : 633 | 5 : 202, 525, 733 | 6 : 72, 117, 146, 343, 349, 366, 513, 860 | 7 : 79, 122, 765 | 8 : 497, 524 | 9 : 40, 297 | 10 : 19, 189, 401, 614, 815 | 11 : 12 | 12 : 247, 781 |
nando. Æ. 5 : 594 | 10 : 683 |
nantes. G. 1 : 369 | Æ. 1 : 122 |
nanti. Æ. 10 : 210 |
Napæas. G. 4 : 535 |
Nar. Æ. 7 : 517 |
Narciſſi. G. 4 : 160 |
Narciſſo. E. 5 : 38 | 8 : 53 |
Narciſſum. E. 2 : 48 | G. 4 : 123 |
nare apes. G. 4 : 59 |
nares. G. 4 : 300 | Æ. 6 : 497 | 7 : 480 |
naribus. G. 1 : 376 | 2 : 140 | 3 : 85, 507 | 7 : 281 | 12 : 115 |
Naritiæ. G. 2 : 438 |
Naritii. Æ. 3 : 399 |
narrabat. G. 4 : 345 |
narrabit. Æ. 9 : 742 |
narrantis. Æ. 4 : 79 |
narrare. Æ. 2 : 549 |
narraverit. E. 6 : 79 |
naſcantur. E. 3 : 107 |
naſcentem. G. 1 : 441 | 4 : 224 | Æ. 10 : 75 |
naſcenti. E. 4 : 8 | Æ. 8 : 564 |
naſcentia. E. 3 : 92 |
naſcentis. Æ. 4 : 515 | 10 : 27 |
naſcentum. G. 3 : 390 |
naſcentur. G. 1 : 434 | Æ. 3 : 98 |
naſcere. E. 8 : 17 |
naſcetur. E. 4 : 25 | Æ. 1 : 290 |
naſcitur. E. 4 : 5 | G. 2 : 68 | 2 : 279 | Æ. 7 : 44 | 10 : 275 |
naſcuntur. G. 2 : 65, 85, 111 |
nata. *filia*. Æ. 7 : 268, 358 |
nata. *particip*. Æ. 8 : 315 |
natæ. *gen*. Æ. 1 : 260 | 2 : 515 | 6 : 623 | 7 : 360, 398 |
natalis. E. 3 : 76 |
natam. *filiam*. Æ. 7 : 96, 387 | 11 : 554, 570 | 12 : 27, 42 |
natant. G. 1 : 372 |
natantem. Æ. 5 : 181 |
natantes. G. 3 : 198 |
natantia. G. 4 : 496 | Æ. 5 : 856 |
natantum. G. 3 : 541 |
natarent. Æ. 3 : 625 |
natarum. Æ. 1 : 658 |
natat. G. 3 : 260 | Æ. 4 : 398 |
nate. *fili*. G. 4 : 396, 412, 531 | Æ. 1 : 668 | 2 : 594, 619, 704, 733 | 3 : 182 | 4 : 223 | 5 : 333, 724 | 6 : 689, 693, 722, 781, 868 | 8 : 569, 613 | 9 : 83, 492 | 10 : 846 |
nate Dea. Æ. 1 : 586, 619 | 2 : 289 | 3 : 311 | 4 : 560 | 5 : 383, 474, 709 | 8 : 59 |
nati. E. 5 : 22 | G. 2 : 523 | 3 : 128 | 4 : 416 | Æ. 2 : 338 | 5 : 1, 789 | 3 : 98, 391, 480 | 5 : 285, 592, 621 | 6 : 116, 446 | 8 : 45, 615 | 10 : 470, 800, 906 | 11 : 53 | 12 : 411 |
nati. *particip*. G. 1 : 63 | Æ. 6 : 649 |
natis. Æ. 8 : 379 |
nato. Æ. 1 : 594 | 3 : 12 | 8 : 383 | 10 : 525, 878 | 11 : 57 |
natorum. E. 8 : 47 | Æ. 2 : 214, 527 | 5 : 645 | 6 : 22 | 7 : 532 |
natos. G. 3 : 178 | 4 : 153 | Æ. 2 : 138, 579 | 4 : 33 | 6 : 820 | 7 : 518 | 8 : 413 | 9 : 603 |
natu. Æ. 5 : 644 |
natum. Æ. 1 : 411 | 2 : 663, 744 | 4 : 605 | 6 : 752, 888, 897 | 8 : 308, 609 | 10 : 466 | 11 : 167 |
natura. G. 1 : 61 | 2 : 9, 20, 49, 178 | Æ. 10 : 366 |
naturæ. G. 2 : 483 |
naturas. G. 4 : 149 |
natus. Æ. 6 : 90 |
navali. G. 3 : 29 | Æ. 5 : 493 | 8 : 684 |
navalia. Æ. 11 : 328 |
navalibus. Æ. 4 : 593 |
nave. Æ. 5 : 188, 487 |
navem. Æ. 1 : 124 | 5 : 169, 283 | 6 : 336 | 10 : 660 |
naves. Æ. 1 : 149, 172, 366, 577, 648, 660 | 2 : 399, 462 | 3 : 71, 425, 463 | 4 : 398 | 5 : 29, 62, 247, 471, 665 | 6 : 899 | 8 : 546 | 9 : 114 | 11 : 326 |
naufraga. G. 3 : 542 |
navibus. Æ. 1 : 174, 197, 255, 383, 522, 529 | 2 : 254, 375, 613 | 3 : 385 | 5 : 713 | 10 : 213 |
naviſragum. Æ. 3 : 553 |
navigat. Æ. 1 : 71 |
naviget. Æ. 4 : 237 |
navigiis. G. 2 : 107, 448 | Æ. 5 : 753 |
navim. Æ. 1 : 188 |
navis. Æ. 5 : 161, 280 | 6 : 354 |
navita. G. 1 : 137, 372 | Æ. 6 : 315 |
nautæ. E. 6 : 44 | G. 1 : 29, 304, 436 | Æ. 3 : 207 | 4 : 418 | 5 : 207, 837 | 7 : 200 |
Nautes. Æ. 5 : 704, 728 |
nautica. E. 4 : 38 |
nauticus. Æ. 3 : 128 | 5 : 141 |
nautis. G. 3 : 313 | 4 : 421 | Æ. 3 : 275 | 5 : 130 | 10 : 99 | 12 : 767 |
Naxon. Æ. 3 : 125 |
ne, *pro* non. E. 2 : 17 | G. 1 : 80, 501 | 2 : 96 | Æ. 2 : 48 | 3 : 160 | 6 : 74, 95, 465, 614, 698, 832, 868 | 7 : 96, 202, 136, 332, 438 | 8 : 39, 613 | 9 : 114, 152 | 10 : 372, 600, 649 | 11 : 278, 401 | 12 : 72, 823, 875, 938 |
ne *præcedente* non. E. 2 : 14 |

G. 3 : 103, 250 |
ne, *ut non.* E. 3 : 4, 29, 51 | 6 : 74 | 7 : 28 | 9 : 63 | G. 1 : 92, 111, 180 | 3 : 135, 389 | Æ. 1 : 303 | 2 : 2, 652 | 6 : 5, 353 | 7 : 21 | 8 : 42 | 10 : 240 | 11 : 43 | 12 : 641 |
ne *quasi utinam non.* E. 10 : 48 | G. 2 : 252 | 3 : 435 |
ne *præcedente* an. G. 1 : 32 | 6 : 719, 864 |
ne *interrogative.* Æ. 1 : 15, 41, 43, 101, 136, 621 | 2 : 597 | 3 : 248, 311 | 4 : 32, 38, 234, 314, 538, 677 | 5 : 390, 633, 848 | 7 : 359 | 9 : 199, 481, 560 | 10 : 25, 88, 228, 378, 671, 846 | 11 : 42, 126, 857 | 12 : 643 |
ne, *utrum.* Æ. 1 : 312 | 2 : 738 | 5 : 95, 702 | 6 : 532 | 8 : 114 | 9 : 184 | 12 : 230 |
Neæram. E. 3 : 3 |
Nealces. Æ. 10 : 753 |
nebula. Æ. 1 : 443 | 2 : 356 | 8 : 258 |
nebulæ. G. 1 : 402 | Æ. 1 : 416 |
nebulam. G. 2 : 217 | Æ. 10 : 82 |
nebulis. G. 4 : 424 |
nec. E. 1 : 33, 42, 51, 58 | 2 : 2, 19, 25, 34, 40, 56 | 3 : 53 | 4 : 22, 38, 42, 55, 63 | 5 : 26, 48, 60, 83 | 6 : 2, 11, 30 | 7 : 14, 64 | 8 : 35, 45, 88 | 9 : 6, 16, 35 | 10 : 16, 29, 46, 62, 65 | G. 1 : 37, 83, 118, 124, 161, 228, 257, 392, 395, 397, 427, 434, 484, 489 | 2 : 73, 80, 83, 87, 103, 109, 137, 142, 153, 220, 239, 277, 315, 333, 343, 376, 449, 463, 465, 516 | 3 : 56, 62, 79, 96, 110, 175, 216, 224, 239, 246, 252, 262, 289, 321, 358, 393, 404, 471, 482, 491, 530, 538, 559, 561, 565 | 4 : 81, 101, 106, 122, 128, 191, 198, 226, 282, 502 | Æ. 1 : 42, 134, 196, 282, 332, 533, 549, 551, 560, 572, 605 | 2 : 78, 95, 100, 137, 159, 171, 177, 197, 287, 314, 366, 429, 432, 467, 491, 521, 534, 584, 704, 708, 740, 778, 803 | 3 : 116, 173, 192, 202, 214, 242, 324, 394, 451, 482, 585, 621, 628, 671, 712 | 4 : 12, 33, 39, 91, 96, 185, 233, 236, 273, 307, 335, 363, 371, 427, 432, 501, 551, 561, 618, 624, 696 | 5 : 21, 83, 146, 173, 186, 368, 378, 394, 400, 458, 530, 541, 639, 651, 669, 684, 749, 783, 807, 809 | 6 : 40, 52, 88, 90, 117, 148, 327, 392, 400, 431, 463, 470, 487, 593, 600, 611, 691, 722, 734, 801, 804, 875 | 7 : 8, 115, 117, 203, 213, 215, 231, 261, 319, 360, 438, 498, 610, 678, 686, 692, 733, 809 | 8 : 298, 316, 377, 398, 414 | 9 : 10, 129, 138, 152, 180, 203, 208, 218, 243, 342, 395, 420, 425, 428, 483, 515, 518, 602, 610, 706, 738, 748, 795, 802, 806, 810, 813 | 10 : 106, 111, 129, 277, 291, 308, 317, 432, 608, 652, 657, 712, 740, 757, 793, 880, 901 | 11 : 56, 112, 137, 164, 181, 228, 279, 307, 312, 343, 354, 382, 387, 413, 430, 443, 643, 717, 807, 843, 872, 881, 907 | 12 : 11, 25, 63, 185, 189, 202, 207, 323, 352, 465, 519, 539, 545, 553, 630, 644, 679, 764, 801, 810, 840, 877, 903, 907, 917, 922 |
necdum. E. 3 : 43, 47 | 9 : 26 | G. 2 : 282, 539 | Æ. 1 : 29 | 3 : 512, 665 | 4 : 541 | 5 : 415, 608 | 7 : 356 8 : 697 | 11 : 70 |
necnon. G. 1 : 212 | 2 : 2, 53, 385, 413, 451 | 3 : 72 | Æ. 1 : 711, 752 | 3 : 352 | 4 : 140 | 5 : 100 | 6 : 183, 595, 645 | 7 : 521 | 8 : 345, 461, 646 | 9 : 169, 310, 334 | 10 : 27, 702 | 11 : 477, 603 | 12 : 23, 125 |
necabat. Æ. 8 : 488 |
nece. Æ. 8 : 202 |
necesse. Æ. 3 : 478 | 4 : 613 | 6 : 514, 737 |
neci. G. 3 : 480 | 4 : 90 | Æ. 2 : 85, 334 | 12 : 341, 513 |
nectar. E. 5 : 71 |
nectare. G. 4 : 164, 384 | Æ. 1 : 437 |
necte. E. 8 : 77 |
nectentur. Æ. 5 : 309 |
nectis. Æ. 9 : 219 |
nectit. Æ. 4 : 239 | 12 : 603 |
nectitis. E. 6 : 23 |
nefandi. Æ. 1 : 547 | 2 : 155 | 4 : 497 | 12 : 572 |
nefandis. Æ. 5 : 785 |
nefando. G. 1 : 278 |
nefandum. Æ. 10 : 84 |
nefas. G. 1 : 506 | Æ. 2 : 184, 585, 658, 719 | 3 : 365 | 4 : 306, 563 | 5 : 197 | 6 : 391, 624 | 7 : 386, 596 | 8 : 173 | 10 : 497, 901 |
nefas. *interjectio.* Æ. 7 : 73 | 8 : 688 | 10 : 673 |
negabat. E. 3 : 24 | Æ. 3 : 142 |
negabo. Æ. 2 : 78 | 4 : 334 |
negabunt. G. 2 : 234 | 3 : 207 |
negant. G. 2 : 215 | 3 : 131 |
negarat. Æ. 10 : 435 |
negares. Æ. 10 : 614 |
negaret. G. 1 : 149 |
negat. Æ. 3 : 171, 201 | 4 : 428 | 7 : 9 | 12 : 914 |
neget. E. 10 : 3 |
Nemeæ. Æ. 8 : 295 |
nemo. Æ. 5 : 305, 349, 383 | 9 : 6 |
nemora. E. 8 : 86 | 10 : 9 | G. 1 : 334 | 2 : 120, 208 | 3 : 393 | Æ. 1 : 195 | 4 : 70 | 6 : 803 | 7 : 580 | 11 : 902 | 12 : 929 |
nemore. Æ. 6 : 188 |
nemori. Æ. 7 : 775 |
nemoris. E. 6 : 73 | G. 3 : 436 | 7 : 566 |
nemorosa. Æ. 3 : 270 |
nemorum. E. 6 : 57 | G. 1 : 14, 359 | 2 : 15, 21, 323 | 3 : 45, 216, 520 | Æ. 1 : 314 | 6 : 238, 639 | 7 : 83, 747 | 9 : 405 | 11 : 545, 557 |
nempe. G. 3 : 259 |
nemus. E. 6 : 11 | 7 : 59 | 8 : 22 | 10 : 43 | G. 1 : 16 | 2 : 308, 401, 429 | 3 : 334 | Æ. 1 : 169 | 3 : 112 | 4 : 118 | 5 : 149 | 6 : 386, 473, 658, 704 | 7 : 515, 759 | 8 : 92, 108, 216, 305, 345, 351, 599 |
Neoptolemi. Æ. 3 : 333, 469 | 11 : 264 |
Neoptolemum. Æ. 2 : 500, 549 |
Neoptolemus. Æ. 2 : 263 |
nepos. Æ. 4 : 163 |
nepotem. Æ. 2 : 320, 702 | 10 : 47 |

nepotes. E. 9 : 50 | G. 2 : 514 | Æ. 2 : 194 | 3 : 158, 409, 505 | 4 : 629 | 6 : 682, 757, 786 | 7 : 99 |
nepoti. Æ. 9 : 362 |
nepotibus. G. 2 : 58 |
nepotis. Æ. 6 : 885 |
nepotum. Æ. 2 : 503 | 6 : 864 | 8 : 731 |
Neptune. G. 1 : 14 | Æ. 5 : 14, 195, 782 |
Neptuni. G. 3 : 122 | 4 : 387 | Æ. 5 : 360, 863 | 9 : 145 |
Neptunia. Æ. 2 : 625 | 3 : 3 | 7 : 691 | 8 : 695 | 9 : 523 | 10 : 353 | 12 : 128 |
Neptuno. G. 4 : 29, 394 | Æ. 2 : 201 | 3 : 74, 119 | 5 : 640 |
Neptunum. Æ. 5 : 779 | 8 : 699 |
Neptunus. Æ. 1 : 129 | 2 : 610 | 7 : 23 |
nequa. Æ. 1 : 886 | 2 : 606 | 3 : 406, 453, 473 | 8 : 209 | 9 : 321 | 11 : 19 | 12 : 565 |
neque. E. 1 : 41 | 3 : 102 | 5 : 25, 82 | 7 : 14 | 9 : 35, 38 | 10 : 11, 62 | G. 1 : 95, 347, 396, 458, 515 | 2 : 103, 136, 153, 287, 293, 420, 498 | 3 : 252, 277, 352, 490, 559 | 4 : 9, 37, 398, 447 | Æ. 1 : 264, 330, 444 | 2 : 71, 78, 197, 727 | 3 : 447, 496 | 4 : 380 | 5 : 194, 217, 453 | 6 : 347, 869 | 7 : 757 | 8 : 143, 316, 569 | 9 : 794 | 10 : 32, 679, 757, 855 | 11 : 44, 70, 156, 201, 568, 703, 846 | 12 : 135, 428, 464, 903 |
neque enim. G. 4 : 207 | Æ. 1 : 202, 647 | 2 : 379 | 4 : 170 | 6 : 368 | 7 : 195, 581 | 8 : 251 | 9 : 617, 704, 748 | 10 : 217, 865 | 11 : 537, 684 | 12 : 74 |
nequeam. Æ. 9 : 289 |
nequeant. G. 3 : 127 |
nequeo. Æ. 7 : 312 | 9 : 497 |
nequeunt. Æ. 8 : 265 |
nequicquam. G. 1 : 96, 192, 404 | 4 : 38, 501 | Æ. 2 : 101, 510, 515, 546, 770 | 3 : 677, 711 | 4 : 209 | 5 : 81, 256, 392, 433, 632, 791, 860 | 6 : 118 | 7 : 373, 441, 589, 652 | 8 : 232, 370 | 9 : 219, 364 | 10 : 122, 554, 605 | 11 : 536, 716 | 12 : 403, 486, 517, 634, 909 |
nequid. Æ. 4 : 415 | 6 : 694 | 8 : 205 | 11 : 417 |
nequis. E. 6 : 73 | Æ. 1 : 417 |
nequit. Æ. 1 : 717 | 8 : 618 |
nequivi. Æ. 6 : 507 |
ne quo. Æ. 1 : 678 |
Nerea. E. 6 : 35 |
Nerei. Æ. 8 : 383 | 10 : 764 |
Nereïa. Æ. 9 : 102 |
Nereidum. Æ. 3 : 74 | 5 : 240 |
Nereus. G. 4 : 392 | Æ. 2 : 419 |
Nerine. E. 7 : 37 |
Neritos. Æ. 3 : 271 |
nervis. Æ. 9 : 776 | 10 : 341 |
nervo. G. 4 : 313 | Æ. 5 : 502 | 9 : 622 | 10 : 131 | 11 : 862 | 12 : 856 |
Neſæe. G. 4 : 338 | Æ. 5 : 826 |
neſcia. G. 2 : 467 | 4 : 470 | Æ. 1 : 303 | 9 : 552 | 10 : 501 | 12 : 227 |
neſciat. Æ. 1 : 569 | 4 : 292 |
neſcimus. Æ. 7 : 195 |
neſcio. E. 3 : 103 | 8 : 107 | G. 1 : 413 | 4 : 55 | Æ. 2 : 735 |
neſcio quod. Æ. 2 : 735 |
neſcis. E. 3 : 23 | Æ. 4 : 541 |
neſcit. G. 3 : 5, 84 |
neſcivère. G. 1 : 391 |
neſcius. Æ. 4 : 72 |
neu. G. 1 : 180 | 2 : 37, 253, 301 | 4 : 47 | Æ. 1 : 417 | 2 : 188, 607 | 6 : 833 | 7 : 22, 333 | 8 : 40 | 9 : 42, 216 | 12 : 566, 824 |
neve. G. 1 : 80 | 2 : 298 | 4 : 47 | Æ. 7 : 202, 265 | 9 : 115, 235 |
neverat. Æ. 10 : 818 |
nexæ. Æ. 1 : 452 |
nexantem. Æ. 5 : 279 |
nexis. G. 4 : 276 | Æ. 7 : 66 |
nexóſque. Æ. 4 : 695 |
nexus. G. 3 : 423 |
ni. G. 1 : 177, 198 | 4 : 116, 455 | Æ. 1 : 62, 396 | 2 : 178, 599 | 3 : 686 | 5 : 49, 230, 356 | 6 : 34, 292, 359 | 7 : 433 | 8 : 510, 523 | 9 : 805 | 10 : 328 | 11 : 913 | 12 : 568, 733 |
nidi. Æ. 5 : 214 |
nidis. G. 4 : 17 | Æ. 8 : 235 | 12 : 475 |
nido. Æ. 4 : 514 |
nidor. Æ. 3 : 415 |
nidorem. Æ. 12 : 301 |
nidos. Æ. 1 : 415 | 4 : 56 |
nidum. Æ. 4 : 307 |
niger. E. 2 : 16 | G. 4 : 126, 478 |
nigerrimus. G. 3 : 278 |
nigra. E. 2 : 18 | 10 : 39 | G. 2 : 203 | 3 : 388 | Æ. 6 : 134 | 12 : 473 |
nigra, E. 6 : 54 | G. 1 : 194 | 4 : 291, 468 | Æ, 5 : 516 | 8 : 599 | 9 : 381 |
nigræ. E. 10 : 39 | G. 2 : 258 | 4 : 275 | 9 : 714 |
nigram. G. 2 : 255 | 3 : 241 | 4 : 546 | Æ. 3 : 120 |
nigrantem. Æ. 4 : 120 | 8 : 353 |
nigrantes. Æ. 5 : 97 | 6 : 143 |
nigranti. Æ. 9 : 87 |
nigrarum. Æ. 5 : 736 |
nigras. Æ. 6 : 153 |
nigreſcere. Æ. 4 : 454 |
nigreſcunt. Æ. 11 : 824 |
nigri. E. 7 : 50 | Æ. 1 : 493 | 4 : 514 |
nigris. G. 2 : 214 |
nigro. G. 1 : 320 | Æ. 6 : 238 | 9 : 33 | 11 : 596 |
nigrum. G. 1 : 429 | 2 : 116 | 3 : 333, 451 | Æ. 4 : 404 |
nihil. E. 2 : 6 | 3 : 48 | 8 : 67, 103 | G. 1 : 119 | Æ. 2 : 482, 659 | 4 : 315 | 6 : 509 | 9 : 262, 377, 428 | 10 : 54, 319 | 11 : 227, 801 | 12 : 11, 405 |
nil. E. 2 : 7 | 8 : 19, 103 | G. 2 : 28 | 3 : 42 | Æ. 5 : 751 | 7 : 308 | 9 : 133, 207 | 10 : 42, 320 | 11 : 51, 228, 365 |
Nili. Æ. 6 : 800 |
Nilum. G. 3 : 29 | 4 : 288 | 8 : 711 |
Nilus. Æ. 9 : 31 |
nimbi. Æ. 2 : 113 | 3 : 198 | 5 : 13, 459, 821 | 9 : 669 | 10 : 803 |
nimbis. G. 1 : 456, 460 |
nimbo. Æ. 2 : 616 | 3 : 587 | 5 : 317, 666 | 10 : 634 | 12 : 416 |
nimborum. G. 1 : 328 | Æ. 1 : 55, 84 |
nimbos. Æ. 6 : 590 | 8 : 608 |
nimboſo. Æ. 3 : 274 |
nimboſus. Æ. 1 : 539 |
nimbum. Æ. 4 : 120 |
nimbus. G. 3 : 110 | Æ. 4 : 161 | 7 : 793 | 9 : 111 | 12 : 451 |

nimia. Æ. 9 : 354 |
nimio. G. 3 : 135 |
nimirum. Æ. 3 : 558 |
nimis. Æ. 9 : 472 |
nimium. E. 2 : 17 | 3 : 94 | 9 : 28 | G. 2 : 252, 458 | Æ. 4 : 657 | 5 : 870 | 6 : 189, 514, 816, 870 | 9 : 430 | 11 : 841 |
ningit. G. 3 : 367 |
Niphatem. G. 3 : 30 |
Niphei. Æ. 10 : 570 |
Nisa. E. 8 : 26 |
Nisæ. E. 8 : 18 | Æ. 6 : 805 |
Nise. Æ. 9 : 200, 258, 211 |
nisi. E. 6 : 74 | Æ. 9 : 467 |
Nisi. E. 8 : 67 | 9 : 14 | G. 1 : 155 | Æ. 11 : 112 |
Niso. Æ. 5 : 354 | 9 : 223, 306 |
nisu. Æ. 5 : 437 | 11 : 852 |
Nisum. Æ. 9 : 233 |
Nisus. G. 1 : 405, 409 | Æ. 5 : 294, 318, 328, 353 | 9 : 176, 184, 207, 230, 553, 386, 425, 438 |
nitens. G. 3 : 172 | Æ. 2 : 380 | 4 : 252 | 8 : 237 | 12 : 303 |
nitens. Æ. 6 : 895 |
nitentem. Æ. 3 : 20 | 9 : 457 | 12 : 386 |
nitentes. Æ. 1 : 232 | 6 : 654, 677 |
nitentia. G. 1 : 153 |
nitescit. Æ. 5 : 135 |
nitidam. Æ. 4 : 337 |
nitidi equi. Æ. 7 : 275 |
nitidum. Æ. 1 : 468 |
nitidus anguis. G. 3 : 437 | Æ. 2 : 473 |
nititur. Æ. 6 : 760 | 12 : 783 |
nitro. G. 1 : 194 |
nituntur. G. 2 : 428 | Æ. 2 : 443 | 12 : 552 |
nivalem. G. 4 : 517 | Æ. 7 : 675 |
nivales. G. 3 : 318 |
nivali. Æ. 3 : 538 | 12 : 702 |
nivea. G. 3 : 177, 487 | Æ. 6 : 665 |
niveamque. Æ. 3 : 126 |
nivei. E. 2 : 20 | 6 : 46 | G. 1 : 15 | Æ. 7 : 699 | 11 : 39 |
niveis. G. 3 : 354 | Æ. 1 : 473 | 4 : 459 | 8 : 347 |
niveo. G. 3 : 391 | Æ. 8 : 720 |
niveos. G. 2 : 199 |
nives. E. 10 : 23, 47, 66 | Æ. 12 : 84 |
niveum. E. 6 : 54 |
nivis. Æ. 11 : 611 |
nix. G. 1 : 310 | Æ. 4 : 250 |
nixibus. Æ. 4 : 199 |
nixu. Æ. 3 : 37 |
nixus. Æ. 10 : 736 | 12 : 398 |
nobile. Æ. 8 : 341 |
nobilis. Æ. 7 : 564 |
nobilitas. Æ. 11 : 341 |
nobis. E. 1 : 6, 16, 19, 81 | 2 : 62 | 3 : 44, 72, 81 | 5 : 45, 53 | 7 : 70 | 9 : 17, 27 | 10 : 62 | G. 1 : 204, 242, 249, 504 | 3 : 305 | 4 : 315 | Æ. 1 : 548, 757 | 2 : 371, 389 | 3 : 167 | 4 : 227 | 5 : 391 | 6 : 187, 342, 542, 846 | 8 : 37, 150, 185, 200, 272, 397, 472 | 9 : 321 | 10 : 376 | 11 : 17, 24, 388, 419, 428 | 12 : 187 |
nobiscum. Æ. 8 : 174 |
noceat. E. 7 : 28 |
nocendi. Æ. 5 : 618 | 7 : 338, 511 |
nocent. E. 10 : 76 | G. 2 : 549 |
nocentes. G. 2 : 257 |
nocerent. Æ. 6 : 694 |
nocet. G. 1 : 121 |
nocte. E. 1 : 80 | 7 : 44 | G. 1 : 248, 287, 289, 328, 457 | 2 : 202 | 3 : 260, 401 | 4 : 133, 180, 497 | Æ. 2 : 420, 795 | 4 : 123, 184, 527 | 6 : 265, 268, 503, 827 | 7 : 16, 87, 167, 331, 414, 427, 492 | 8 : 86 | 9 : 61, 335 | 10 : 147, 272, 497, 703 | 12 : 860, 909 |
noctem. G. 1 : 469, 487 | 3 : 156, 379 | 4 : 190, 514 | Æ. 1 : 309, 666, 687, 731, 752 | 2 : 135, 397, 590, 754 | 3 : 193, 201, 583 | 4 : 26, 530 | 5 : 11, 766 | 6 : 462, 513 | 7 : 8, 188, 255, 411 | 9 : 166 | 10 : 257, 746 | 11 : 914 | 12 : 310 |
noctes. Æ. 3 : 204 | 6 : 127, 555, 556 | 9 : 488 |
nocti. E. 8 : 88 | G. 3 : 467 | Æ. 4 : 570 | 9 : 338, 378 |
noctibus. G. 2 : 482 | Æ. 1 : 750 |
noctis. E. 8 : 14 | G. 1 : 290, 366, 427, 479 | Æ. 2 : 361, 621 | 6 : 390 | 7 : 138 | 8 : 407, 658 | 9 : 314, 373, 397, 411 | 10 : 162 |
noctivago. Æ. 10 : 216 |
noctua. G. 1 : 404 |
nocturna. G. 1 : 391 | 4 : 521 | Æ. 7 : 13 | 11 : 736 |
nocturnas. Æ. 6 : 252 |
nocturni. G. 2 : 432 |
nocturnis. Æ. 4 : 609 | 5 : 868 |
nocturnos. Æ. 4 : 490 |
nocturnum. G. 3 : 407 |
nocturnus. G. 3 : 538 | Æ. 4 : 303 |
nocuere. G. 2 : 378 | 3 : 527 |
nocuisses. E. 3 : 13 |
nodantur. Æ. 4 : 138 |
nodis. E. 5 : 90 | 8 : 77 | Æ. 1 : 300 | 5 : 279 | 7 : 507 | 8 : 220 | 9 : 743 | 11 : 553 |
nodo. G. 2 : 76 | Æ. 1 : 324 | 6 : 301 |
nodos. Æ. 2 : 220 | 5 : 510 |
nodum. Æ. 8 : 260 | 10 : 428 | 11 : 776 | 12 : 603 |
noëmona. Æ. 9 : 767 |
Nomadum. Æ. 4 : 320 | 8 : 724 |
nomen. *appellatio.* E. 6 : 12 | G. 3 : 147 | 4 : 271 | Æ. 1 : 252, 292, 380, 613, 628 | 3 : 18, 614, 693 | 4 : 324 | 5 : 106, 564, 621 | 6 : 235, 381, 507, 763 | 7 : 3, 63, 412, 717 | 8 : 329, 358 | 9 : 297 | 10 : 145, 149, 200, 370, 618 | 11 : 223, 249 | 12 : 135, 194, 515, 823, 835 |
nomen, *fama.* E. 5 : 78 | 9 : 27 | G. 3 : 47 | Æ. 2 : 82, 583 | 6 : 758 | 7 : 90, 271, 581 | 10 : 851 | 11 : 688 | 12 : 226 |
Nomentum. Æ. 6 : 712, 773 |
nomina. E. 3 : 106 | G. 1 : 137 | 2 : 103, 240 | 3 : 36, 158 | Æ. 3 : 444 | 6 : 627, 776 | 7 : 337 | 11 : 84 | 12 : 182 |
nomine. G. 3 : 280 | 4 : 356 | Æ. 1 : 281, 371, 537 | 2 : 558 | 3 : 18, 166, 210 | 4 : 172, 383, 674 | 5 : 117, 718 | 6 : 70, 242, 441, 768, 776 | 7 : 607, 777 | 8 : 54, 121, 338, 422, 472, 519 | 9 : 343, 387 | 11 : 731, 846 | 12 : 348,

652, 828|
nominis. Æ. 7: 723|
non. E. 1: 11, 16, 36, 50, 76| 2: 14, 22, 35| 3: 2, 15, 21, 26, 32, 52, 67, 74, 90, 94, 105| 4: 2, 40, 55, 62| 5: 1, 24, 89| 6: 9, 50| 7: 23, 43| 8: 24, 63| 9: 34| 10: 8, 28, 56, 64| G. 1: 67, 201, 290, 399, 457, 488, 507| 2: 42, 45, 82, 99, 125, 129, 132, 138, 200, 205, 225, 275, 285, 293, 312, 336, 380, 498, 420, 439, 450, 461, 471, 495| 3: 6, 39, 140, 174, 209, 245, 253, 277, 283, 305, 346, 349, 367, 371, 452, 470, 520, 526, 531, 537, 546| 4: 6, 80, 84, 107, 176, 253, 353, 372, 398, 440, 453, 459, 498, 530| Æ. 1: 102, 140, 172, 413, 464, 483, 531, 552, 571, 605, 634, 687| 2: 54, 154, 198, 247, 345, 407, 496, 521, 534, 540, 583, 589, 724, 745, 777, 785| 3: 42, 56, 161, 255, 323| 4: 15, 36, 53, 86, 127, 174, 225, 292, 311, 330, 361, 412, 425, 431, 456, 500, 520, 529, 550, 565, 592, 600, 647, 669| 5: 17, 39, 144, 194, 305, 334, 394, 453, 466, 510, 623, 646, 671, 680, 733, 768, 785, 862| 6: 37, 47, 66, 86, 92, 103, 140, 147, 164, 170, 206, 351, 444, 553, 590, 620, 625, 731, 736, 879| 7: 10, 261, 269, 310, 313, 363, 383, 437, 523, 650, 685, 736, 756, 805| 8: 129, 143, 185, 243, 298, 365, 391, 568, 625| 9: 56, 126, 141, 148, 180, 201, 208, 256, 285, 328, 441, 479, 509, 598, 602, 622, 704, 728, 737, 747, 772, 786| 10: 16, 22, 59, 185, 201, 244, 172, 129, 302, 333, 343, 358, 384, 410, 426, 528, 557, 581, 5 4, 614, 715, 739, 793| 11: 27, 32, 45, 55, 71, 148, 152, 163, 169, 180, 303, 339, 380, 4 8, 436, 471, 567, 790, 798, 828, 846| 12: 39, 78, 151, 156, 189, 204, 218, 229, 245, 371, 414, 427, 544, 611, 639, 776, 780, 815, 856, 890, 912|
nona dies. G. 1: 286| 4: 544, 552| Æ. 5: 64|
nondum. G. 2: 322, 365| Æ. 3: 109| 4: 698| 5: 545, 687| 6: 77|
nonne. E. 2: 14| G. 3: 103, 250|
nonnullo. G. 1: 22|
non tu, *pro* nonne tu. E. 3: 26|
noram. E. 1: 24|
norant. Æ. 8: 317|
noras. Æ. 4: 424|
Norica. G. 3: 474|
norint. G. 2: 458|
noris. Æ. 4: 33|
norunt. Æ. 6: 641|
nos. E. 1: 3, 31| 3: 28| 5: 50, 85| 10: 69| G. 4: 250| 2: 541| 4: 358| Æ. 1: 254, 257, 379, 531, 602| 2: 25, 89, 248, 651, 675, 685, 690| 3: 56, 325, 494, 519, 633, 666| 4: 217, 350| 5: 21| 6: 539, 632| 7: 128, 221, 236, 646| 8: 147, 302| 9: 243| 10: 84, 88, 230, 377| 11: 51, 96, 109, 127, 329, 372| 12: 50, 236, 629|
noſces. Æ. 11: 708|
noſco. Æ. 6: 809| 12: 876|
noſſes. G. 2: 108|
noſter. E. 7: 21| Æ. 2: 149| 4: 307| 7: 332|
noſti. Æ. 6: 514|
noſtra. E. 1: 44| 2: 44| 5: 50| 6: 2| 9: 12| Æ. 1: 338| 2: 139| 3: 461| 4: 96, 213, 316, 658| 5: 417| 6: 388| 7: 258| 8: 74| 9: 600| 10: 72, 618| 10: 44, 113| 12: 42, 571|
noſtræ. E. 1: 21| 6: 10| 7: 59| G. 2: 40, 428| Æ. 1: 605| 2: 707| 3: 105, 256| 4: 662| 7: 268| 11: 166, 343|
noſtram. E. 3: 84| Æ. 1: 680|
noſtras. G. 4: 445| Æ. 1: 530| 9: 560| 11: 844|
noſtri. E. 2: 7| 4: 13| 8: 45| 9: 2| 10: 16| G. 4: 324| Æ. 1: 464| 2: 595| 3: 397, 604| 4: 237| 7: 263, 439| 8: 222| 11: 54, 334| 12: 514|
noſtris. E. 1: 8| 3: 67| 5: 8| 6: 58| 8: 37| G. 2: 89| Æ. 1: 631| 2: 740| 3: 89, 338| 4: 10, 211, 591, 625| 5: 742| 6: 71| 7: 1, 293, 369, 733| 8: 123| 9: 92, 132, 235| 11: 411, 536, 789| 12: 800|
noſtro. E. 1: 64| 5: 18| 8: 81| G. 1: 492, 502| Æ. 1: 673| 2: 341, 396| 3: 184, 623| 4: 369, 623| 6: 151, 465, 698| 9: 404| 11: 325| 12: 35, 51, 77, 142|
noſtrorum. Æ. 1: 377| 2: 411|
noſtros. E. 9: 56| G. 4: 251| Æ. 1: 737| 2: 10, 46, 194| 3: 505|
noſtrum. E. 3: 108| Æ. 1: 334| 3: 168| 6: 546, 758, 766| 7: 98, 271| 10: 410| 12: 187, 641|
nota. E. 1: 52| G. 3: 130| 4: 266| Æ. 1: 673| 2: 256, 401, 737, 773| 3: 657| 6: 221| 7: 491, 500| 9: 379, 472| 11: 195| 12: 519, 808|
notabis. G. 3: 100|
notæ. Æ. 5: 34| 12: 911|
notæ. Æ. 5: 87|
notant. Æ. 12: 174|
notas. G. 1: 363| 3: 251| Æ. 6: 689| 12: 769|
notas. G. 3: 158| Æ. 3: 444|
notat. Æ. 3: 515|
notate. Æ. 5: 648|
notavi. E. 3: 68| 5: 14|
nothos. Æ. 7: 283|
nothum. Æ. 9: 697|
noti. Æ. 3: 268|
notior. E. 3: 67|
notis. G. 3: 427| Æ. 6: 499| 12: 942|
notiſſima. Æ. 2: 21|
noto. Æ. 1: 579| 5: 242| 7: 411|
noto. *adject.* Æ. 7: 480| 11: 495|
notos. Æ. 1: 688|
Notos, *id eſt* ventos. Æ. 5: 512| 10: 266| 11: 798| 12: 334|
notum. Æ. 4: 648| 12: 759|
notum. Æ. 5: 6|
notus. E. 5: 43| Æ. 1: 383| 2: 44| 8: 389|
Notus, *id eſt* ventus. G. 1: 444| Æ. 1: 89, 112| 2: 417|
nova. E. 3: 86| 4: 7| G. 3: 370| 4: 316, 357| Æ. 1: 434, 454, 624, 661| 3: 240, 591| 6: 104, 206, 820| 7: 393, 477| 8: 695| 9: 110, 641, 693, 731| 10: 35, 325, 515| 11: 154| 12: 541|
novæ. G. 4: 282| Æ. 1: 301, 370| 12: 424|

novales. G. 1: 71 |
novalia. E. 1: 71 |
novam. Æ. 1: 526 | 5: 104 |
novamus. Æ. 8: 189 |
novandis. Æ. 4: 290|
novant. Æ. 5: 752 | 7: 630 |
novantem. Æ. 4: 260 |
novas. E. 8: 29 | 9: 14 | G. 1: 22, 90, 345| 2: 82| Æ. 1: 661|
novavit. Æ. 5: 604|
novellas. E. 3: 11|
novem. Æ. 1: 249 | 5: 762| 6: 596| 12: 270|
noverca. E. 3: 33|
novercæ. G. 2: 128 | 3: 282 | Æ. 7: 765| 10: 389 |
novêre. G. 4: 155 |
novi. *nomen.* G. 4: 21|
novies. G. 4: 480| Æ. 6: 439 |
novimus. E. 3: 8|
novis. G. 2: 362| 4: 306 | Æ. 2: 98| 3: 136 | 4: 500|
noviſſima. Æ. 4: 650 | 6: 231 | 11: 825 |
novit. G. 2: 493 | 4: 392 |
novitas. Æ. 1: 567 |
novo. E. 5: 67 | 10: 74 | G. 1: 43, 288| 4: 142| Æ. 4: 584| 5: 78| 9: 459, 596|
novorum. Æ. 2: 796|
novos. G. 2: 332| Æ. 1: 311|
novum. E. 2: 22| 5: 71 | 6: 38| G. 1: 32| 3: 325 | Æ. 3: 365 | 8: 637 |
novus. G. 3: 437| Æ. 2: 228, 473 | 4: 10 | 5: 670 | 7: 554| 11: 537 | 12: 867 |
nox. E. 9: 63| G. 1: 247 | Æ. 1: 93| 2: 8, 250, 860 | 3: 147, 198, 512, 587 | 4: 352, 461, 522 | 5: 721, 738 | 6: 272, 539, 866| 8: 67, 369 | 9: 288| 11: 201| 12: 846 |
noxam. Æ. 1: 45 |
noxia. Æ. 6: 731 | 7: 326|
nube. G. 3: 547| Æ. 1: 520 | 5: 516, 810| 9: 640| 10: 636| 11: 593, 722 | 12: 52, 254 |
nubem. G. 1: 364, 443| 2: 309| 4: 60| Æ. 1: 584| 2: 606 | 3: 572 | 5: 20| 7: 143 | 8: 528, 595 | 9: 33| 10: 809| 12: 842, 856|
nubes. E. 5: 57 | G. 1: 324, 462| 4: 557| Æ. 1: 92, 147, 591| 8: 622|
nubi. Æ. 10: 664|
nubibus. E. 6: 39 | G. 4: 312 | Æ. 1: 46 | 3: 199| 4: 209, 248 | 5: 88, 525, 658 | 9: 15, 18, 313 | 10: 38, 73, 264 | 12: 796 |
nubigenæ. Æ. 7: 674|
nubigenas. Æ. 8: 293|
nubila. G. 1: 214, 422, 446 | 3: 198 | 4: 166, 196 | Æ. 3: 586 | 4: 177, 246 | 5: 512 | 4: 454, 592 | 7: 527, 699 | 9: 671| 10: 358, 767 | 12: 256, 367 |
nubilis. Æ. 7: 53|
nubis. Æ. 8: 429|
nuces. E. 2: 52| 8: 30|
nucis. G. 2: 69|
nuda. E. 1: 15| Æ. 1: 324| 7: 689 |
nudant. Æ. 1: 215 | 5: 586|
nudat. G. 2: 531|
nudata. G. 2: 7|
nudati. Æ. 3: 282 |
nudato. Æ. 12. 312 |
nudatoſque. Æ. 5: 135 |
nudavit. Æ. 1: 360|
nudi. G. 1: 58 | Æ. 11: 643 |
nudis. G. 3: 514|
nudo. Æ. 2: 512 | 11: 642| 12: 306|
nudos. E. 1: 61 | Æ. 8: 663|
nudus. E. 1: 48| G. 1: 298 | 5: 871 | 8: 425 | 11: 489|
nulla. E. 1: 78 | 5: 25| G. 1: 83, 269 | 3: 292 | 4: 443, 516 | Æ. 1: 330 | 2: 701 | 3: 670| 4: 232, 272 | 5: 633 | 6: 405, 553| 7: 51, 591| 8: 212| 9: 278, 281, 447, 730| 10: 44, 375, 592, 864 | 11: 306, 362, 399| 12: 11, 202, 405, 597, 819 |
nullæ. Æ. 6: 399|
nullam. Æ. 1: 188 | 2: 354| 11: 411 |
nulli. G. 1: 125| 4: 516| Æ. 2: 439 | 4: 35, 456 | 5: 610 | 6: 563 | 8: 502 | 11: 157, 343| 12: 27|
nullis. G. 2: 10| Æ. 4: 438| 11: 725 |
nullius. G. 4: 453|
nullo. E. 4: 18| G. 1: 102, 128| Æ. 1: 578 | 3: 221 | 5: 390 | 7: 350 | 10: 108 | 11: 702 | 12: 408, 423, 770|
nullum. Æ. 2: 583 | 3: 405| 10: 901| 11: 104|
nullus. G. 3: 54| Æ. 4: 624 |
num. Æ. 4: 369 | 7: 294| 10: 68, 70, 481 |
Numa. *ablat.* Æ. 9: 454|
Numam. Æ. 10: 562|
Numanum. Æ. 9: 592, 653 |
numen. Æ. 1: 52, 155 | 2: 178, 735 | 3: 437 | 4: 94, 521, 611| 5: 768 | 6: 324 | 7: 571| 8: 383 | 10: 221|
numerabat. G. 4: 347|
numerant. E. 3: 34|
numerantur. G. 4: 209|
numeris. G. 2: 284| Æ. 6: 646|
numero. E. 8: 75 | G. 2: 104 | Æ. 1: 175 | 3: 623| 5: 62, 305, 560, 754 | 7: 698 | 8: 547| 10: 329 | 11: 208, 599 | 12: 230, 630 |
numeros. E. 9: 45 | G. 1: 137, 263 | 9: 776|
numerum. E. 6: 27, 86 | 7: 52 | G. 4: 175, 227, 436| Æ. 1: 197 | 2: 797 | 3: 446 | 6: 545, 682 | 7: 211 | 8: 453 | 11: 328|
numerus. G. 2: 104|
Numici. Æ. 7: 151, 242, 797 |
Numidæ. Æ. 4: 41|
numina. G. 1: 10, 30 | 4: 7, 505| Æ. 1: 607, 670| 2: 123, 233, 623, 641 | 3: 264, 359, 543, 634, 697| 4: 204, 382| 5: 466 | 6: 68| 7: 297, 310 | 8: 512, 574 | 10: 375 | 11: 901 | 12: 201 |
numine. E. 4: 47 | Æ. 1: 12, 137, 451, 678 | 2: 183, 336, 396, 703, 777| 3: 363, 372 | 4: 269| 5: 56 | 6: 50, 266, 368| 7: 119, 385, 584 | 9: 247 | 11: 232| 12: 180, 188 |
numinis. G. 4: 453| Æ. 8: 186 |
Numitor. Æ. 6: 768 | 10: 342 |
nunc. E. 1: 74 | 2: 8, 38, 41| 3: 18, 56, 95| 5: 49 | 6: 6, 53| 7: 33, 55| 8: 43, 52, 92| 9: 5, 37, 53, 66 | 10: 44| G. 1: 42, 422| 2: 2, 171, 226 | 3: 22, 294, 362, 540 | 4: 135, 149, 390, 539 | Æ. 4: 244, 253, 271, 284, 399, 536, 586,

680 | 2 : 23, 56, 65, 69, 85, 180, 375, 473, 522, 550, 604, 728 | 3 : 165, 184, 491 | 4 : 98, 115, 193, 206, 215, 224, 265, 283, 345, 356, 596, 627, 654 | 5: 55, 189, 191, 192, 263, 391, 398, 602, 638, 670, 690, 728, 748, 812, 831 | 6 : 38, 187, 234, 261, 362, 437, 461, 756, 776, 798, 816, 827 | 7: 3, 37, 123, 133, 208, 267, 412, 425, 602, 641, 708 | 8 : 49, 168, 348, 381, 431, 568, 579 | 9: 12, 89, 156, 191, 271, 287, 320, 490 | 10 : 15, 34, 39, 94, 163, 231, 254, 280, 371, 393, 421, 500, 557, 582, 617, 630, 674, 743, 774, 825, 849, 854, 897 | 11 : 17, 49, 86, 119, 173, 271, 314, 403, 410, 509, 560, 586, 625, 823 | 12: 57, 95, 134, 149, 176, 210, 237, 242, 244, 436, 476, 500, 502, 634, 743, 810, 818, 872, 881, 889, 900 |

nunc modo. G. 1: 266, 334, 386 | Æ. 1: 224, 755 | 4 : 74, 285, 376, 442 | 5 : 156, 441, 457, 586, 701 | 6 : 315 | 8 : 20, 441 | 10: 355, 368, 680 | 11 : 650 |

nuncia. Æ. 4 : 188 | 8: 550 | 9: 473 |

nunciet. Æ. 11: 740 |

nuncio. Æ. 1: 395 |

nuncius. Æ. 2: 547 | 4: 237 | 5 : 664 | 6 : 456 | 7 : 167, 437 | 8 : 582 | 9 : 692 | 11 : 447, 897 | 12: 75 |

nunquam. E. 2: 27 | 3 : 49 | 6: 46 | 9 : 3 | G. 1 : 373, 426 | 2 : 398 | 3: 406 | 4 : 518 | Æ. 2 : 331, 970 | 3: 450, 700 | 4 : 658 | 8: 470 | 10 : 25 | 11 : 408, 732 | 12 : 95, 207, 921 |

nuper. E. 2 : 25 | 3 : 2, 99 | 5 : 13 | 9 : 21 | Æ. 5 : 789 | 6 : 338 | 9 : 594 |

Nurſæ. Æ. 7 : 744 |

Nurſia. Æ. 7 : 716 |

nurum. Æ. 11 : 582 |

nurus. Æ. 2 : 501, 787 | 11 : 215 |

nuſqnam. G. 4: 185 | Æ. 2: 438, 620 | 4 : 373 | 5 : 633 | 12: 597 |

nutant. Æ. 9: 682 |

nutat. Æ. 2: 629 |

nutribant. Æ. 7: 485 |

nutribat. Æ. 11: 572 |

nutricem. Æ. 4: 632 |

nutricis. Æ. 1 : 279 |

nutrierat. Æ. 12 : 344 |

nutrimenta. Æ. 1: 180 |

nutritur. G. 2: 425 |

nutrix. Æ. 4 : 634 | 5 : 645 |

nutu. Æ. 7: 592 | 9 : 106 | 10 : 115 |

nux. G. 1 : 187 |

nympha. G. 4 : 423, 198 | 7 : 47, 734 | 10 : 551 | 11 : 588 | 12 : 142 |

nymphæ. E. 2 : 46 | 3 : 9 | 5: 20 | 6 : 56 | 7 : 21 | G. 4 : 334, 391, 532 | Æ. 1: 75 | 4 : 168 | 7 : 775 | 8 : 71, 314 | 10 : 220 | 12 : 786 |

nympharum. Æ. 1 : 172, 333 |

nymphas. E. 9 : 19 | G. 2 : 494 | 4 : 382 | Æ. 3 : 34 | 7 : 137 | 10 : 83, 221 |

nymphis. E. 5 : 21, 75 | 10 : 55 |

O.

O. E. 1: 6 | 2 : 6, 17, 65 | 3 : 3, 93 | 4 : 48 | 7 : 9 | 9 : 2, 39 | G. 2 : 7 | Æ. 1 : 203, 233, 331, 440, 601 | 2 : 777 | 5 : 495, 623, 632 | 6 : 373, 719, 868 | 7 : 121, 360, 441 | 8 : 36, 122 | 9 : 77, 94, 28 | 10: 274, 507, 607 | 11 : 152, 252, 344, 508 | 12: 19, 74, 229, 261, 632 |

o formoſe. E. 2: 45 |

o vos. G. 1 : 5 | Æ. 1: 739 | 2: 638 | 4: 622 | 7 : 121 | 9: 146 | 10 : 430, 676 | 12 : 646 |

tuque o. G. 1 : 12 | Æ. 6 : 65, 196 | 8 : 72 | 11 : 158 |

adſis o. G. 1 : 18 | Æ. 4 : 578 | 8 : 78 |

o reginam. Æ. 1 : 80, 528 |

o ſocii. Æ. 1: 202 | 2: 387 | 3: 560 |

o Dea. Æ. 1 : 332, 376 |

o juvenes. Æ. 1 : 631 | 8 : 273 |

o miſeri. Æ. 2 : 42 | 3: 639 | 7: 596 |

o audite. Æ. 3 : 103 | 9 : 234 |

o felix. Æ. 3 : 321, 480 |

o virgo. Æ. 6 : 104, 318 | 11 : 508 |

o cives. Æ. 9: 783 | 11: 243, 459 | 12 : 572 |

o *cum vocativo*. E. 8 : 32 | G. 4 : 353 | Æ. 1 : 100 | 4 : 31 | 5 : 870 | 6 : 83, 258, 509 | 8 : 499 | 9 : 617 | 11 : 124, 361 | 12 : 95 |

o *bis poſitum*. G. 2; 40 | Æ. 2: 241, 281 | 10 : 18 | 11 : 732 | Æ. 2 : 644 | 3 : 489, 539 | 10 : 631, 676 |

o *ſine caſu*. E. 2 : 28 | 3 : 72 | 4 : 53 | 5 : 65 | 10 : 33 | G. 2 : 458, 486 | 5 : 195 | 6 : 194 | 8: 560 |

Oaxen. E. 1: 66 |

ob. G. 2 : 380 | 4: 455 | Æ. 1 : 8, 45, 237, 255 | 2 : 139, 571 | 5 : 283 | 6: 612, 660 | 7 : 182 | 10 : 681, 852 | 11 : 347, 539 | 12 : 566 |

obambulat. G. 3 : 538 |

obducat. E. 1 : 46 |

obducta nubes. Æ. 2: 604 |

obducto. G. 1 : 116 |

obductum. Æ. 10 : 64 |

obducunt. G. 2 : 411 |

obeat. Æ. 10 : 483 |

obeſaque. G. 3: 80 |

obeſis. G. 3: 497 |

obeuntia. Æ. 6 : 58 |

obfuit. G. 1: 374 |

obibat. Æ. 6: 167 |

obice. G. 4 : 422 | Æ. 8 : 227 | 10 : 377 |

obicibus. G. 2: 480 |

objeci. Æ. 8: 145 |

objecit. Æ. 10 : 90 | 12 : 372 |

objecta. G. 3: 253 |

objectæ. Æ. 3 : 534 |

objectam. G. 4 : 503 | Æ. 6 : 422 |

objectant. Æ. 4: 218 |

objectare. G. 1 : 386 | Æ. 2: 751 | 12 : 230 |

objecto. Æ. 12: 377 |

objectu. Æ. 1 : 164 |

objicienda. E. 3: 7 |

objicis. Æ. 4: 549 |

objicit Æ. 6 : 421 | 7 : 480 |

objicitur. Æ. 2: 200 | 5 : 522 |

objiciunt. Æ. 2 : 444 | 9 : 45, 379 |

obit. Æ. 8 : 153 | 10 : 447 |

obita. Æ. 10 641 |

obitumque. Æ. 12: 501 |

obitus. G. 1 : 257 | Æ.

4 : 694 |
obivit. Æ. 6: 802|
oblata. G. 4: 438 | Æ. 1: 454 |
oblati. Æ. 2 : 340 |
oblato. Æ. 12 : 109|
oblimet. G. 3: 136|
obliqua. G. 4: 298 | Æ. 11: 337|
obliquat. Æ. 5 : 16 |
obliquum. G. 1 : 98 | Æ. 5: 274 |
obliquus. G. 1 : 239 |
oblita. E. 9 : 53 | G. 2: 59| 3 : 245 | Æ. 4 : 528| 9: 225 |
oblite. Æ. 4: 267|
obliti. Æ. 11: 806|
oblitos. Æ. 4 : 221|
oblitum. G. 3: 236|
oblitus. Æ. 3 : 629 | 5 : 174, 334, 703|
oblivia. Æ. 6 : 715|
obliviſcere. Æ. 2 : 148|
obloquitur. Æ. 6: 646|
obluctor. Æ. 3: 38|
obmutuit. Æ. 4 : 279 | 6 : 155 |
obniti. Æ. 5 : 21|
obnixæ formicæ. Æ. 4 : 406 |
obnixi. G. 4 : 84| Æ. 3: 208 | 5: 206 | 10 : 359 | 12: 721|
obnixos. G. 3: 222|
obnixus. G. 3: 233 | Æ. 4: 332 | 9 : 725 | 12 : 105 |
obnoxia. G. 1 : 397 | 2 : 439 |
obnubit. Æ. 11: 77 |
obortis. Æ. 3 : 492 | 4: 30| 6: 867 | 11 : 41 |
obrue. Æ. 1 : 73| 5 : 692|
obruerent. Æ. 11 : 162 |
obrüimur. Æ. 2 : 411, 424 |
obruit. G. 2: 24 | Æ. 6: 336 |
obruitur. Æ. 9 : 808 |
obrutus. Æ. 10 : 808|
obſcœnæ. Æ. 3 : 262 | 12 : 876 |
obſcœnam. Æ. 3: 367 | 7: 417|
obſcœnas. Æ. 3: 241|
obſcœni. G. 1 : 471 |
obſcœnum. Æ. 4 : 455|
obſcura. G. 1 : 229, 468 | 4: 424 | Æ. 2: 420, 752 | 4 : 80, 461 | 5: 302 |.
obſcuram. G. 4 : 60 | Æ. 6 : 453 | 11 : 343 |
obſcurant. Æ. 12 : 253 |
obſcuri. Æ. 6: 268|
obſcurior. Æ. 7 : 205 |
obſcuris. Æ. 6 : 139 | 9 : 244|
obſcuro. G. 1: 429 | Æ. 1: 415 | 3 : 586 | 12 : 416 |
obſcuros. Æ. 3 : 522 |
obſcurum. G. 1: 479|
obſcurus. Æ. 2 : 135 | 9 : 87 |
obſedere. Æ. 2: 332, 450 | 7 : 66 | 12 : 133|
obſedit. Æ. 3 : 400 | 7 : 343 |
obſervans. G. 4: 513| 6: 198| 11 : 726|
obſervant. Æ. 4: 212|
obſervata. Æ. 2 : 754 | 9 : 393 |
obſeſſa. Æ. 2 : 802 | 10: 120, 605 |
obſeſſas. G. 3 : 508 |
obſeſſos. Æ. 10 : 286 | 11 : 902 |
obſeſſum. Æ. 2: 441|
obſidam. Æ. 11 : 516|
obſidere. Æ. 7 : 334 | 9 : 159|
obſidet. Æ. 3 : 421 | 11: 304 |
obſidione. Æ. 3: 52 | 8: 647 | 9: 598 | 10: 26, 109 |
obſit. G. 4: 89|
obſita. Æ. 7 : 790 |
obſitus. Æ. 8: 307|
obſtabit. Æ. 10 : 55|
obſtant. Æ. 4: 440| 6: 438| 7: 58|
obſtare. Æ. 4: 91|
obſtet. G. 2 : 482 | Æ. 1: 750 |
obſtiterit. G. 2: 484|
obſtitit. Æ. 6 : 64 |
obſto. Æ. 11: 435|
obſtruit. Æ. 4 : 440|
obſtruitur. G. 4: 301|
obſtupuêre. G. 4 : 351| Æ. 2: 120 | 5: 404 | 8: 530| 9: 123| 11 : 120 |
obſtupui. Æ. 2 : 560, 774| 3: 48, 298 |
obſtupuit. Æ. 1 : 517, 617| 2 : 378 | 5: 90 | 8 ; 121| 9: 197| 12 : 665 |
obtecta. Æ. 2: 300|
obtendere. Æ. 10: 82|
obtenta. G. 1 : 248|
obtentu. Æ. 11: 66|
obteſtantur. Æ. 7 : 576|
obteſtemur. Æ. 11: 358|
obteſtor. Æ. 9 : 260 | 10: 46| 12: 820|
obtexitur. Æ. 11: 611|
obtorti. Æ. 5 : 559|
obtruncant. G. 3 : 374|
obtruncat. Æ. 2: 663 | 3: 55, 332| 10 : 747 | 12: 4?9 |
obtulerat. Æ. 2 : 61|
obtulit. Æ. 2 : 590 | 4: 557| 8: 611 | 10 : 552 |
obtuſa. G. 1 : 396 | Æ. 1: 571 |
obtuſi. G. 1 : 262|
obtuſior. G. 3 : 135 |
obtuſis. G. 1 : 433 |
obtutu. Æ. 1 : 499| 7: 250| 12: 666|
obverſus. Æ. 9 : 622 | 11: 601 |
obverterit. G. 2: 271 |
obvertimus. Æ. 3: 549|
obvertunt. Æ. 6: 3 |
obvia. E. 6 : 57 | G. 4 : 24| Æ. 1 : 318| 3 : 499| 9 : 56| 10 : 328, 694 | 11 : 498, 504| 12 : 540|
obvius. Æ. 6 : 880 | 8 : 111| 10 : 380, 552, 734, 770, 877| 12: 298, 481|
obumbrant. Æ. 12: 578|
obumbrat. Æ. 11 : 223 |
obumbret. G. 4 : 20 |
obunco. Æ. 6 : 597|
obuſtis. Æ. 11 : 894 |
obuſto. Æ. 7 : 506 |
occaſu. Æ. 2: 432| 9: 668|
occaſum. G. 1: 225, 403 | 3: 336 | Æ. 1 : 242 | 11: 317|
occiderit. Æ. 2: 581| 7: 766| 12: 828 |
occidet. E. 4: 24|
occidis. Æ. 12 : 44|
occidit. G. 1 : 218 | Æ. 10 : 470 | 12: 641, 660, 828 |
occiſis. Æ. 11 : 193 |
occiſo. Æ. 10 : 312 | 11: 811 |
occubat. Æ. 1 : 551 | 5: 371 | 10: 706 |
occulat. Æ. 12 : 53 |
occule. G. 2 : 347 |
occulit. Æ. 1 : 316 |
occultabat. Æ. 8 : 211 |
occultant. E. 2 : 9 |
occultas. G. 1: 86 |
occultè. *adverb.* Æ. 12 : 418 |
occultos. Æ. 9 : 383 |
occultum. G. 3 : 397 | Æ. 1: 692 |
occumbere. Æ. 1 : 101 | 2 : 62| 7 : 294 |
occumbes. Æ. 10 : 865 |
occupat. G. 4 : 190, 440| Æ. 3 : 294 | 4 : 499 | 6 : 424, 635 | 7: 446 | 9 : 770 | 10 : 384, 699 | 11 : 424 | 12 : 300 |
occupet. Æ. 7 : 258 |
occurramus. Æ. 10: 282 |
occurrat. Æ. 3 : 407 |

occurrens. Æ. 6 : 696 |
occurrere. Æ. 1 : 686 | 11 : 503, 528, 808 | 12: 854 |
occurrit. Æ. 3: 82 | 5 : 9, 36 | 6 : 474 | 10 : 220, 352, 734 | 11 : 499 | 12 : 536, 625 |
occurſare. E. 9 : 25 |
Oceani. G. 3 : 359 | 4 : 233 | Æ. 4 : 480 | 8 : 589 |
Oceanitides, G. 4: 341 |
Oceano. G. 2: 212, 481 | 4: 381 | Æ. 1 : 291, 749 | 2: 250 | 7: 226 |
Oceanum. G. 4: 382 | Æ. 4: 129 | 7 : 101 | 11 : 1 |
oci. G. 4 : 564 |
ocia. E. 1 : 6 | 5 : 61 | G. 2 : 468 | 3 : 377 | Æ. 4: 271 | 6: 813 |
Ocnus. Æ. 10 : 198 |
ocreas. Æ. 7 : 634 | 8 : 624 |
octo. G. 1 : 171 |
oculi. G. 3: 505 | Æ. 4: 182 | 6 : 200 | 7 : 447 |
oculis. E. 6 : 58 | G. 1 : 183 | 2 : 230, 255 | 4 : 499 | Æ. 1: 93, 595, 721 | 2: 68, 589, 740 | 4 : 278, 289, 372, 530, 661, 691 | 5 : 277, 438, 522, 654 | 6 : 34, 145 | 8: 81, 22?, 254, 592 | 9 : 110, 209, 658, ?03, 731 | 10 : 516, 772 | 11: 726, 814 | 12: 3, 102, 151, 920, 945 |
oculorum. Æ. 12: 670 |
oculos. G. 2 : 73 | 3: 523 | 4: 451 | Æ. 1 : 118, 232, 486 | 2: 214, 531, 570, 687, 773 | 3: 150, 490 | 4: 220, 363, 411, 688 | 5 : 508, 577, 648, 845, 853 | 6: 469 | 7 : 251, 420 | 8 : 152, 261, 310, 618 | 9: 487 | 10: 473, 745 | 11 : 121, 311, 480, 507, 746, 800, 887 | 12 : 309, 483, 638, 657, 705, 930, 939 |
oculus. E. 3: 103 |
ocyor. Æ. 5: 319 | 8 : 223 | 10: 248 | 12 : 733 |
ocyus. E. 7 : 8 | Æ. 4 : 294 | 5 : 828 | 8 : 101, 278, 444, 555 | 10 : 786 | 12 : 556, 681 |
odère. Æ. 3: 452 | 4 : 321 | 7 : 327 |
oderit. Æ. 10: 505 |
odia. Æ. 2 : 96 | 10 : 905 |
odiis. Æ. 1 : 672 | 4: 623 | 5 : 786 | 7 : 298, 336 | 10: 14, 692, 853 | 11 : 122 | 12: 938 |
odio. E. 8 : 33 |
odiſſe. Æ. 2 : 158 |
odit. E. 3: 90 | 7 : 327 | 12: 431 |
odium. Æ. 1 : 365 |
odor. G. 3 : 251 | 4: 49 |
odora. *nomen.* Æ. 4 : 132 |
odoratam. G. 3: 414 | 7: 13 |
odorato. G. 2 : 118 | 4 : 279 |
odoratum. Æ. 6 : 658 |
odore. Æ. 7 : 480 |
odorem. G. 2 : 132 | 4 : 415 | Æ. 1 : 407 | 3 : 228 |
odores. E. 2 : 55 | G. 1 : 56 | 4: 264 |
odoriferam. Æ. 12: 419 |
Oeagrius. G. 4 : 524 |
Oebale. Æ. 7: 734 |
Oebaliæ. G. 4 : 125 |
Oechaliamque. Æ. 8: 291 |
Oenotria. Æ. 7 : 85 |
Oenotrii. Æ. 1 : 536 | 3: 165 |
Oeſtron. G. 3: 148 |
Oetam. E. 8 : 30 |
offam. Æ. 6: 420 |
offenſa. G. 4: 50 |
offer. Æ. 7: 425 |
offert. E. 3 : 66 | Æ. 2 : 371 | 6 : 291 | 7 : 420, 536 |
officiant. G. 1: 69 |
officio. Æ. 1 : 552 |
officiunt. G. 1 : 122 |
Oilei. Æ. 1 : 45 |
olea. G. 2: 38 |
oleagina radix. G. 2: 31 |
olei. G. 1 : 18 | 2 : 63, 144, 222, 302 | 11 : 101 |
oleam. Æ. 1 : 306 |
oleaſter. Æ. 2: 182, 314 | 4: 20 | Æ. 12 : 766 |
oleis. G. 2 : 20 |
olentes. G. 1 : 188 |
olentia. G. 2 : 134 | 4: 270 |
oleo. G. 1: 273 | Æ. 3 : 281 | 5 : 135 |
oleum. G. 1 : 393 | Æ. 6: 254 |
Oliaron. Æ. 3 : 126 |
olim. E. 2: 37 | 8: 91 | 10: 34 | G. 2: 94, 190, 403, 532 | 3: 303 | 4 : 421, 433 | Æ. 1: 24, 207, 238, 293, 657 | 3 : 502 | 4 : 627 | 5 : 125, 264, 536 | 7 : 537 | 8: 348, 391 | 9 : 99, 360 | 10 : 12 | 11 : 768 | 12 : 210, 767 |
oliva. Æ. 5 : 309, 494 | 7: 751 |
olivæ. E. 5 : 16 | 8 : 16 | G. 2 : 3, 85, 181 | 3: 21 | Æ. 5 : 774 | 6 : 230, 807 | 7: 418 | 8 : 116 |
olivam. G. 2 : 425 |
olivi. E. 5: 68 | G. 2 : 466 |
oliviferæ. Æ. 7 : 711 |
olivo. Æ. 6 : 225 |
olli. Æ. 1 : 260 | 5 : 10, 197, 284, 358, 580 | 6 : 321 | 7 458, 505 | 8: 94 | 9: 740 | 10: 745 | 11 : 120, 236 | 12: 18, 309, 537, 788, 829 |
olorem. Æ. 11 : 580 |
olores. E. 9: 36 |
olorinæ. Æ. 10 : 187 |
Olympi. E. 5 : 56 | Æ. 2 : 779 | 5: 533 | 6: 586 | 7: 558 | 10 : 1, 437, 621 | 12 : 791 |
Olympiacæ. G. 3 : 49 |
Olympo. E 6 : 87 | G. 1: 96, 451 | 4 : 562 | Æ. 1: 378 | 4: 268, 694 | 6: 782, 834 | 7 : 218 | 8 : 280, 319, 533 | 9: 84 | 11: 726 | 12: 634 |
Olympum. G. 1: 282 | Æ. 6: 579 | 9 : 106 | 10: 115, 216 | 11 : 867 |
Olympus. G. 3 : 223 |
omen. Æ. 2 : 190 | 3 : 36, 537 | 5: 530 | 7: 174 | 10: 311 | 12 : 854 |
omina. Æ. 2: 691 | 3 : 361, 407 | 7 : 583 | 9 : 21 |
omine. G. 4 : 386 | 7 : 146 | 10 : 250 | 11 : 589 | 12: 72 |
ominibus. Æ. 1: 350 |
omne. E. 5 : 34 | 6 : 11, 45 | 7 : 59 | 9 : 57 | G. 1 : 87 | 2 : 20, 371, 398, 429 | 3 : 242, 445, 480, 541 | 4: 223 | Æ. 1 : 360 | 2 : 624, 679, 757 | 3 : 55 | 4 : 123, 622 | 5: 149, 737, 800 | 6: 537, 736 | 7 : 502, 514 | 8: 4, 215, 305, 628 | 9 : 141, 391, 510, 541, 609, 666 | 12 : 718, 722, 757 |
omnem. G. 2 : 231 | 4 : 285, 396 | Æ. 1 : 184, 194 | 2: 604, 730, 750 | 3 : 312, 335, 362, 581 | 5: 392, 441, 551, 577, 769, 786 | 6: 297, 440, 681 | 7 : 74, 348, 369, 407 | 8 : 148, 228 | 9: 380 | 10 : 809 | 11 : 766 |
omnes. E. 3 : 97 | 4 : 2 | 7 : 23 | 8 : 32, 63 | 9 : 57 | 10 : 21 | G. 1: 21, 483 | 2 : 61, 109, 326, 335, 491 | 3: 123, 266, 273 | 4 : 221, 248, 258, 350, 411, 485 | Æ. 1: 78, 126, 198, 351, 505, 733 | 2 : 1, 40, 66, 102, 130, 235, 266, 351, 498, 523, 565, 598, 670, 728, 750 | 3 : 513, 672 | 4 : 59, 141: 294, 496, 581, 630 | 5 : 71, 139, 268, 406, 492, 540, 570, 627, 698, 720, 782, 818, 828, 833 | 6 : 64, 103, 175, 483, 618, 624, 667, 736, 748, 754, 787, 856 | 7: 55, 154, 216, 393,

625| 8:26, 105, 278, 444, 566, 689 | 9 : 13, 38, 149, 192, 224, 277, 292, 370, 438, 498, 513, 531 | 10: 3, 302, 673, 717, 809, 854| 11: 34, 132, 244, 258, 362, 422, 476, 806 | 12 : 21, 28, 231, 268, 282, 314, 448, 499, 548, 574, 696, 704, 758, 837, 891 |
omni. G. 3 : 229, 318 | Æ. 1: 174, 240 | 4 : 544 | 5: 43, 115 | 7: 274 | 8: 442| 11 : 780 |
omnia. E. 1 : 48 | 2 : 62 | 3: 60 | 4: 39, 52 | 6: 34, 83 | 7: 55 | 8: 58 63 | 9 : 5, 10, 51| 10: 8, 69|G.1: 116, 128, 145, 167, 199, 318, 371, 455 | 2 : 4, 109, 284. 475 | 3: 4, 54, 342, 456, 484 | 4: 16, 226, 328, 366, 392, 441 | Æ. 1 : 36, 95, 528, 587, 671 | 2: 158, 178, 326, 675| 3: 90, 227, 315, 651 | 4 : 286, 298, 558, 607 | 5: 318, 506, 524, 790 | 6 : 33, 105, 112, 117, 131, 188, 510, 523, 565, 627, 887 | 7 . 100, 309 | 8 : 21, 249, 303, 310, 447, 525 | 9 : 213, 283, 296, 493, 642, 650 | 10: 354, 447, 516 | 11 : 311, 400, 509, 550, 824, 900 | 12 : 30, 454, 478 |
omnibus. G. 1 : 31 | 2 : 61, 286, 331, 380 | 3 : 244, 483 | 4 : 184, 212 | Æ. 1 : 19, 603, 760 | 2 : 743 | 3 : 60, 435, 715 | 4 : 386 | 5: 308, 556, 616 | 6 : 284, 669 | 7 : 276, 685 | 8: 718 | 9 : 273, 825 | 10 : 112, 118, 182, 201, 468, 691, 860 | 11 : 227 |
omnigenumque. Æ. 8 : 698 |
omnino. Æ. 4 : 330 | 9: 248 |
omnipotens G. 2 : 325 | Æ. 1: 64 | 2 : 689 | 3 : 251 | 4: 25, 693 | 5 : 687 | 6: 592 | 7 : 141, 428, 770 | 8: 398 | 9: 625 | 10: 100, 615, 668 | 11: 790 | 12 : 178 |
omnipotentis. Æ. 6: 595 | 10 : 1 | 12 : 791 |
omnis. E. 3 : 56 | 4 : 39 | 6: 67 | G. 1: 346, 372 | 2: 244 . 277, 281, 390 | 3: 157 | 4 : 281, 491, 532 | Æ. 1 : 164, 650 | 2 : 26, 73, 162, 394, 415, 461, 477, 652, 728 | 3: 709 | 4: 407, 525, 663, 704 | 5: 239, 554, 698, 710, 762, 824 | 6 : 138, 305, 325, 789 | 7: 27, 85, 573, 598, 635, 680, 711, 812 | 8: 40, 494, 604, 705 | 9: 25, 74, 174, 308, 396, 428, 801 | 10: 410, 804, 805 | 11: 12, 94, 171, 320, 327, 598, 834 | 12 : 59, 122, 443 |
omnium. Æ. 1: 604 |
onagros. G. 3 : 409 |
onera. G. 4 : 167 | Æ. 1 : 438 |
onerabant. Æ. 11 ; 212 |
onerabat. G. 4 : 133 |
onerabit. Æ. 10 : 558 |
onerant. G. 4 : 378 | Æ. 1 : 167 | 5 : 101 | 8 : 180 |
onerarat. Æ. 1 : 199 |
oneras. Æ. 4 : 549 |
onerat. G. 1 : 274 | Æ. 3 : 485 | 11 : 342 |
oneratis. *participium*. Æ. 8 : 284 | 12 : 215 |
oneraverat. Æ. 12 : 344 |
oneravit. Æ. 9 : 24 | 10: 620, 868 | 11: 574 |
onerent. Æ. 1 : 710 |
onere.. G. 2 : 518 |
oneri. Æ. 2 : 723, 729 | 11 : 550 |
onerofa. Æ. 9 : 384 |
onerofum. Æ. 5 : 352 |
onus. Æ. 10 : 553 |
onuſtum. Æ. 1 : 293 |
Onyten. Æ. 12: 514 |
opaca. Æ. 2 : 725 | 3 : 619 | 6: 283, 633 | 7 : 84 |
opacam. Æ. 4 : 123 | 6: 136, 208 | 11 : 851, 905 |
opacæ. Æ. 8 : 658 | 10 : 161 |
opacant. G. 2 : 58 |
opacat. Æ. 6 : 195 |
opaci. *genit*. G. 1: 156 | *nominat*. Æ. 3 : 508 |
opacis. Æ. 6 : 673 |
opaco. Æ. 7 : 36 | 8 : 212 |
opacum. E. 1 : 53 | Æ. 8: 107 |
ope. Æ. 8 : 685 |
opem. Æ. 12: 780 |
opera. Æ. 4 : 88, 607 | 6 : 183 | 8: 415 | 11: 183 | 12: 429, 699 |
operam. Æ. 7 : 332 |
operata. Æ. 3 : 136 |
operatus. G. 1 : 339 |
opere. G. 3 : 519 | Æ. 4 : 407 | 6 : 31 |
operi. Æ. 1 : 508 | 2 : 235 | 8: 411, 432 | 10 : 792 |
operit. Æ. 4 : 352 | 11 : 680 |
operta. G. 1 : 465 | Æ. 6 : 140 |
operum. G. 1 : 277 | 2 : 155, 472 | 4 : 184, 215 | Æ. 1: 459, 511 | 3: 20 | 5: 284 | 9: 607 | 11 : 228 |
opes. G. 2 : 507 | 4 : 132 | Æ. 1 : 368 | 2 : 4, 603 | 3: 53 | 4 : 75 | 8 : 317, 364 | 10 : 154, 609 | 11: 419 |
opheltes. Æ. 9 : 201 |
opibus. Æ. 1 : 575 | 2 : 799 | 5 : 41, 268 | 8 : 171 |
Opim. Æ. 11 : 532 |
opima. Æ. 2 : 782 |
opimam. Æ. 1 : 625 |
opimis. Æ. 3 : 224 | 6 : 855 | 10 : 449 |
opis. G. 2 : 428 | Æ. 1: 605 | 2 : 803 | 8 : 377 |
opis. G. 4 : 343 | Æ. 11 : 836, 867 |
oportet. E. 6 : 5 |
opperiens. Æ. 1 : 458 | 10 : 771 |
oppetere. Æ. 1 : 100 | 12 : 543, 640 |
oppetiiſſe. Æ. 9 : 654 |
oppetiit. Æ. 11 : 268 |
oppida. E. 4 : 33 | G. 2: 156, 176 | 3 ; 402 | 4 : 178 | Æ. 8: 355 | 9 : 608 | 11 : 581 | 12 : 22 |
opponere. G. 3 : 301 | Æ. 2 : 127 | 7 : 300 | 10 : 239 | 11: 115 | 12 : 874 |
opportuna. G. 4 : 129 | Æ. 8 : 235 | 9 : 531 |
oppoſitas. Æ. 2 : 497 |
oppoſiti. *nom. plur*. Æ. 2 : 333 |
oppoſitis. Æ. 12 : 292 |
oppoſitum. G. 3 : 213, 373 | Æ. 10 : 428 |
oppoſuêre. Æ. 9 : 469 |
oppoſuit. Æ. 5 : 335 |
oppreſſos. Æ. 1 : 133 |
oppreſſum. Æ. 9 : 398 |
oppugnat. Æ. 5 : 439 |
opta. Æ. 12 : 892 |
optabam. Æ. 2 : 636 |
optabis. Æ. 11 : 57 |
optanti. Æ. 9 : 6 |
optantibus. Æ. 8 : 200 |
optare. Æ. 1 : 429 |
optas. Æ. 5 : 813 | 7 : 260 |
optaſtis. Æ. 10 : 279 |
optat. Æ. 4 : 159 |
optata. Æ. 1 : 176 | 4 : 619 10 : 405 |
optatæ. Æ. 3 : 132, 509, 530 |
optate. *verbum*. Æ. 8 : 503 |
optatis. Æ. 1 : 574 | 6: 203 |
optato. Æ. 7 : 303 | 10 : 405 |
optatos. Æ. 8 : 405 |
optatum. Æ. 5 : 201 | 11 : 270 |

optavêre. Æ. 11 : 582 |
optaverit. Æ. 10 : 503 |
optavit. Æ. 3 : 109 | 6 : 501 |
optem. Æ. 4 : 24 | 5 : 29 |
optes. Æ. 1 : 80 |
optima. G. 2 : 205, 262, 319 | 3 : 51, 66 | Æ. 4 : 291 | 10 : 557, 791 | 12 : 777 |
optime. *nomen.* Æ. 1 : 559 | 3 : 710 | 6 : 669 | 8 : 127 | 10 : 402 | 11 : 294, 353 | 12 : 48 |
optimus. Æ. 5 : 358 | 9 : 40 |
opto. G. 2 : 42 | Æ. 2 : 655 | 3 : 498 | 7 : 275 |
opulentaque. Æ. 8 : 475 |
opulentia. Æ. 7 : 262 |
opulentum. Æ. 1 : 451 |
opum. Æ. 1 : 18 | 2 : 22 | 9 : 532 | 11 : 338 | 12 : 552 |
opus. E. 3 : 37 | G. 4 : 169 | Æ. 1 : 45, 119 | 6 : 129, 261 | 7 : 45 | 8 : 516 | 9 : 149 | 10 : 469 |
ora. *nominat. pluralis.* G. 2 : 43, 135, 225, 246, 387 | 3 : 9, 188, 399 | 4 : 292, 406, 452, 477 | Æ. 1 : 99, 249, 358, 662 | 2 : 1, 211, 247, 423, 531, 663, 681 | 3 : 174, 218, 425, 457, 490, 707 | 4 : 62, 195, 499, 511, 673 | 5 : 200, 340, 477, 576 | 6 : 308, 496, 625 | 10 : 728, 790, 822 | 11 : 39, 86, 121, 233, 300, 887 | 12 : 335, 373 |
orabat. Æ. 4 : 437 | 6 : 124 | 10 : 96 |
orabunt. Æ. 6 : 849 |
oraclum. Æ. 3 : 143 |
oracula. G. 2 : 16 | 4 : 449 | Æ. 2 : 114 | 3 : 456 | 7 : 81 | 8 : 131 |
oræ. Æ. 3 : 410 |
oram. E. 8 : 7 | G. 2 : 44 | Æ. 3 : 396 |
oramus. Æ. 1 : 529 |
oranda. Æ. 2 : 232 |
orandi. G. 4 : 537 |
orando. G. 4 : 399 |
orans. Æ 6 : 116 | 9 : 24 |
orant. Æ. 5 : 617 | 9 : 231 |
orantem. Æ. 4 : 219 | 12 : 294 |
orantes. Æ. 1 : 523 | 6 : 313 | 11 : 885 |
oranti. Æ. 7 : 446 | 10 : 599 | 11 : 697, 797 |
orantis. Æ. 10 : 536, 554 |
orare. Æ. 10 : 80 |
oras alveariorum, G. 4 : 39 | Æ. 1 : 162, 311, 516 | 2 : 117 | 3 : 75, 108 | 4 : 106 | 5 : 703 | 6 : 61 | 9 : 528 |
oras clypei. 10 : 243, 477, 588 | 12 : 381 |
orasse. Æ. 4 : 205 |
orat. E. 2 : 43 | Æ. 4 : 451 |
orate. G. 1 : 100 |
oratis. Æ. 11 : 111 |
oratores. Æ. 7 : 153 | 8 : 505 | 11 : 100, 331 |
oratur. Æ. 10 : 623 |
oraveris. Æ. 6 : 92 |
orbe. E. 1 : 67 | G. 1 : 443, 512 | Æ. 2 : 227 | 6 : 745 |
orbem. E. 3 : 41 | 4 : 17 | 8 : 8 | G. 1 : 62, 209, 232, 506 | 2 : 114, 401 | 4 : 79, 425 | Æ. 1 : 461, 606 | 3 : 512 | 4 : 119, 231 | 5 : 65 | 7 : 115, 258 | 8 : 97, 673 | 10 : 546, 783 | 11 : 257, 694 |
orbes. G. 1 : 337 | 2 : 253 | 3 : 173, 361, 424 | Æ. 1 : 273 | 5 : 584 | 8 : 137, 448 | 10 : 885 | 12 : 743, 763, 925 |
orbi. *nom. plur.* Æ. 11 : 216 |
orbibus. Æ. 2 : 204 | 8 : 448 |
orbis. E. 6 : 34 | G. 1 : 26, 460 | 2 : 123, 339 | 4 : 484 | Æ. 1 : 237, 335 | 5 : 46 | 7 : 224 | 12 : 708 |
orbita. G. 3 : 293 |
Orchades. G. 2 : 86 |
Orci. G. 4 : 502 | Æ. 6 : 273 | 8 : 296 |
Orco. Æ. 2 : 398 | 4 : 240, 699 | 9 : 527 |
Orcus. G. 1 : 277 |
ordea. E. 5 : 36 | G. 1 : 210, 317 |
ordine. E. 1 : 74 | G. 1 : 276 | 4 : 4, 376, 537 | Æ. 2 : 102 | 3 : 179, 447, 548 | 5 : 53, 102, 120, 271, 349 | 6 : 723 | 7 : 276 | 11 : 241 |
ordine longo. Æ. 1 : 399, 707 | 2 : 766 | 6 : 482, 754 | 8 : 722 | 11 : 79, 144, in. E. 7 : 20 | G. 3 : 341 | 4 : 507 | Æ. 1 : 460 | 5 : 773 | 7 : 139, 177 | 8 : 629 |
ordinibus. G. 2 : 277 |
ordo. E. 4 : 5 | G. 1 : 236 | Æ. 3 : 376 | 5 : 707 | 7 : 44 | 11 : 94 |
ore. G. 1 : 431 | 3 : 203, 273, 294, 439, 516 | 4 : 17, 92, 97, 201, 230, 277, 444 | Æ. 1 : 300, 563, 618, 741 | 2 : 475, 482, 524, 593, 658 | 3 : 173, 234, 463, 696 | 4 : 11, 79, 150, 276, 329, 510, 685 | 5 : 71, 385, 470, 842 | 6 : 76, 155, 530, 607, 686 | 7 : 103, 118, 436, 451 | 9 : 5, 319, 442 | 10 : 323, 349, 489 | 11 : 123, 132, 190, 251, 418, 535, 754 | 12 : 8, 47, 691, 832, 837 |
Oreades. Æ. 1 : 504 |
oremus. Æ. 11 : 358, 414 |
Orestes. Æ. 3 : 331 | 4 : 471 |
Orgia. G. 4 : 521 | Æ. 4 : 303 | 6 : 517 | 7 : 403 |
oribus. Æ. 8 : 486 | 10 : 566 |
orichalco. Æ. 12 : 87 |
Oricia. Æ. 10 : 136 |
Oriens. G. 1 : 250 | Æ. 5 : 739 | 7 : 51 |
Oriente. Æ. 5 : 42 |
orientia. Æ. 7 : 138 |
Orientis. Æ. 1 : 293 |
origine. G. 2 : 336 | 3 : 48, 122, 473 | 4 : 286 | Æ. 1 : 290, 376, 646, 757 | 10 : 179, 618 |
origo. E. 6 : 73 | Æ. 6 : 730 | 7 : 371 | 12 : 166 |
Orion. Æ. 1 : 539 | 4 : 52 |
Oriona. Æ. 3 : 517 |
oris. G. 2 : 171 | 3 : 196, 225 | 4 : 300 | Æ. 1 : 5, 256, 305, 335, 373, 381, 542, 620 | 2 : 91, 282 | 3 : 97, 117, 131, 338, 569, 715 | 6 : 2 | 7 : 39, 270, 564, 647 | 8 : 51, 381, 454 | 9 : 646 | 10 : 164, 198, 655 | 11 : 269, 281, 680 |
orithya. G. 4 : 463 | Æ. 12 : 83 |
oritur. Æ. 2 : 411, 680 | 11 : 885 |
ornabat. Æ. 7 : 488 |
ornaret. G. 4 : 119 |
ornat. Æ. 10 : 638 |
ornatæ. G. 4 : 276 |
ornate. *verbum.* E. 7 : 25 |
ornatum. Æ. 7 : 74 |
ornatus. E. 6 : 69 | G. 3 : 21 | Æ. 1 : 654 |
ornaverat. Æ. 12 : 344 |
orni. G. 2 : 111 |
ornos. E. 6 : 71 | Æ. 4 : 491 | 6 : 182 | 11 : 138 |
ornum. Æ. 2 : 626 | 10 : 766 |
ornus. G. 2 : 71 |
oro. Æ. 2 : 143 | 4 : 319, 431, 435 | 5 : 796 | 6 : 76, 106 | 8 : 577 | 9 : 284 | 10 : 61, 903 | 11 : 442 | 12 : 60, 680, 933 |
Oroden. Æ. 10 : 732 |
Orodes. Æ. 10 : 737 |
Orontem. Æ. 1 : 117 | 6 : 334 |
Oronti. Æ. 1 : 224 |
Orphea. E. 3 : 46 | 6 : 30 |
Orphei. E. 4 : 57 | G. 4 : 545, 553 |
Orpheu. G. 4 : 494 |

Orpheus. E. 4: 53 | 8: 56 | G. 4: 454 | Æ. 6: 119 |
orphytus. Æ. 11: 677 |
orſa. Æ. 6: 125, 562 | 7: 387, 435 | 10: 632 | 11: 124 |
Orſen. Æ. 10: 748 |
Orſilochum. Æ. 11: 690 |
Orſilochus. Æ. 11: 636 |
orſus. Æ. 1: 329, 2: 2 | 9: 656 | 12: 806 |
orta. Æ. 7: 149 | 12: 114 |
ortas. Æ. 9: 92 |
orto. G. 3: 156 |
ortu. G. 1: 433 |
ortum. G. 1: 442 | Æ. 1: 630 |
ortus. E. 9: 46 | G. 1: 257 | 3: 277 | 4: 544, 552 | Æ. 3: 167 | 4: 118 | 6: 255 | 7: 206 |
Ortygiæ. Æ. 3: 124, 143 |
Ortygiam. Æ. 3: 154, 694 |
Ortygium. Æ. 9: 573 |
os. G. 3: 454 | 4: 232 | Æ. 1: 319, 593 | 4: 659 | 6: 80 | 8: 152, 591 | 10: 699 | 12: 300 |
oſcilla. G. 2: 389 |
Oſcorum. Æ. 7: 730 |
oſcula. G. 2: 523 | Æ. 1: 260, 691 | 2: 490 | 12: 434 |
Oſinius. Æ. 10: 655 |
Oſirim. Æ. 12: 458 |
oſſa. E. 10: 33 | G. 1: 497 | 3: 457, 485 | Æ. 2: 121 | 3: 57 | 4: 101 | 5: 31, 47, 55, 422, 480, 787 | 6: 55, 228, 328, 379 | 7: 458 | 8: 297, 390 | 9: 475 | 10: 416 | 11: 212, 696 | 12: 448 |
Oſſæ. G. 1: 282 |
oſſam. G. 1: 281 |
oſſibus. E. 3: 102 | G. 3: 258, 272 | 4: 308 | Æ. 1: 664 | 4: 625 | 5: 172, 865 | 7: 355 | 9: 66 | 10: 384 | 12: 36 |
oſtendat. G. 2: 253 | Æ. 5: 550 | 6: 188 |
oſtendent. Æ. 6: 869 |
oſtendere. G. 2: 261 | Æ. 4: 470 | 6: 716 |
oſtenderit. G. 4: 544 |
oſtendit. G. 2: 166 | 4: 232 | Æ. 2: 388 | 5: 376, 443 | 6: 368 | 7: 143 | 12: 479 |
oſtendunt. Æ. 1: 210 |
oſtenduntur. Æ. 8: 264 |
oſtentabat. Æ. 5: 357 |
oſtentans. Æ. 5: 521, 567 |
oſtentant. Æ. 3: 703 | 4: 75 | 6: 678 | 7: 656 | 8: 477 |
oſtentet. G. 2: 253 |
oſtia. Æ. 1: 18, 404 | 3: 688 | 5: 281 | 6: 43, 81, 109, 800 | 8: 667 |
oſtriferi. G. 1: 207 |
oſtro. G. 2: 506 | 3: 17 | Æ. 1: 643, 704 | 4: 134 | 5: 111, 133 | 7: 277, 814 | 10: 722 | 11: 72, 772 | 12: 67, 126 |
Otriadæ. Æ. 2: 336 |
Otriades. Æ. 2: 319 |
Otryn. Æ. 7: 675 |
ova. G. 1: 379 | 3: 438 |
ovans. Æ. 5: 331 | 6: 589 | 11: 758 |
ovantem. Æ. 5: 563 | 9: 208 | 12: 479 |
ovantes. G. 1: 346, 424 | Æ. 3: 189, 544 | 4: 543, 577 | 9: 71 | 10: 409, 690 | 11: 13 |
ovat. Æ. 10: 500 |
ovem. G. 4: 546 |
oves. E. 2: 33 | 3: 5, 94, 98 | 6: 5, 86 | 7: 3 | 8: 52 | 10: 16, 68 | G. 2: 375 | 3: 297, 441 | 4: 10 | Æ. 3: 660 |
ovile. Æ. 9: 59 |
ovilia. G. 3: 537 | Æ. 9: 339 |
ovilibus. E. 1: 8 |
ovis. Æ. 2: 42 | 3: 3 |
ovium. E. 1: 22 | 2: 33 | G. 1: 17 | 2: 196 |

P.

PAbula. E. 1: 50 | G. 1: 86 | 2: 436 | 3: 321, 385, 481, 548 | 4: 9, 244, 266, 280 | Æ. 1: 477 | 12: 475 |
pacatumque. E. 4: 17 |
pace. Æ. 1: 253 | 5: 587 | 7: 46, 426, 467 | 8: 325 | 10: 31 | 11: 133 | 12: 504 |
pacem. G. 4: 535 | Æ. 3: 261, 370 | 4: 56, 96 | 7: 155, 285, 339, 444 | 8: 114 | 9: 279 | 10: 80 | 11: 110, 230, 356, 362, 414, 460 | 12: 202, 821 |
Pachyni. Æ. 3: 429, 699 |
Pachyno. Æ. 7: 289 |
paci. G. 2: 425 | Æ. 6: 852 | 7: 536 |
paciferæ. Æ. 8: 116 |
pacis. Æ. 3: 543 | 4: 618 | 7: 266 | 11: 332, 363, 658 | 12: 112 |
paciſci. Æ. 5: 230 | 12: 49 |
pactæ. Æ. 10: 722 |
pactas. Æ. 10: 79 |
pacto. G. 2: 248 |
Pactolus. Æ. 10: 142 |
pactos. Æ. 4: 99 | 10: 649 |
Padi. Æ. 9: 680 |
Pado. G. 2: 452 |
Paduſæ. Æ. 11: 457 |
Pæana. Æ. 6: 657 | 10: 738 |
Pæoniis. Æ. 7: 769 |
Pæonium. Æ. 12: 401 |
pagina. E. 6: 12 |
pagos. G. 2: 382 |
Palæmon. E. 3: 50, 53 | Æ. 5: 823 |
palæſtra. G. 2: 531 |
palæſtras. Æ. 3: 281 |
palæſtris. Æ. 6: 642 |
palàm. Æ. 7: 428 | 9: 153 |
Palamedis. Æ. 2: 82 |
palantes. Æ. 5: 265 | 9: 21, 780 | 10: 674 | 11: 737 | 12: 615 |
palantia. Æ. 12: 738 |
palatia. G. 1: 499 |
palatini. Æ. 9: 9 |
palato. G. 3: 388 |
paleæ. G. 1: 192 | 3: 134 |
paleam. G. 1: 368 |
palearia. G. 3: 53 |
Pales. E. 5: 35 | G. 3: 1, 294 |
Palici. Æ. 9: 585 |
Palinure. Æ. 5: 840, 843, 871 | 6: 341, 373 |
Palinuri. Æ. 6: 381 |
Palinurus. Æ. 3: 202, 513, 562 | 5: 12, 835, 847 | 6: 337 |
Paliurus. E. 5: 39 |
palla. *ablat.* Æ. 6: 555 | 8: 702 |
Palla. *vocat.* Æ. 10: 411 | 11: 97, 152, 169 |
Palladia. G. 2: 181 |
Palladii. G. 9: 151 |
Palladio. Æ. 2: 183 |
Palladis. Æ. 1: 483 | 2: 15, 163 | 3: 544 | 7: 154 | 8: 435 |
Palladium. Æ. 2: 166 |
pallæ. Æ. 11: 576 |
pallam. Æ. 1: 652, 715 |
Pallanta. Æ. 8: 515, 575 | 10: 374, 442, 480, 492, 504 | 11: 141, 149, 163 |
Pallante. Æ. 8: 51 | 10: 533 | 11: 177 |
Pallantea. Æ. 9: 196, 241 |
Pallanteum. Æ. 8: 54, 341 |
Pallantis. Æ. 8: 54 | 11: 30, 39 | 12: 943 |
Pallas *Minerva.* E. 2: 61 | Æ. 1: 43 | 2: 615 | 5: 704 |
Pallas. Æ. 8: 104, 110, 121,

168, 466, 519, 587 | 10: 160, 339, 365, 385, 393, 420, 433, 442, 458, 474, 515 | 11: 27 | 12: 492 |
Pallenen. G. 4: 391 |
pallente. E. 3: 39
pallentem. Æ. 8: 709 |
pallentes. E. 2: 47 | 6: 55 | G. 3: 357 | 4: 124 | Æ. 4: 26, 243 | 6: 275 |
pallenti. E. 5: 16 |
pallentia. G. 1: 478 | Æ. 10: 822 |
pallentis. Æ. 6: 480 |
pallida. G. 1: 447 | 3: 552 | Æ. 1: 358 | 3: 217 | 4: 644 | 8: 197 | 10: 761 |
pallidus. G. 1: 277 |
palma, *arbor*. G. 2: 67 | 4: 20 |
palma. *victoria*. Æ. 5: 339, 519 | 7: 655 |
palmæ. *victoriæ*. G. 3: 49, 102 | Æ. 5: 70, 111, 346 |
palmam *victoriam*. Æ. 5: 349, 472 |
palmas *manus*. G. 1: 59 | 3: 12 | 4: 498 | Æ. 1: 97 | 2: 153, 405, 688 | 5: 233, 256, 425, 686 | 6: 685 | 9: 16 | 10: 596, 845 | 11: 574 | 12: 936 |
palmes. G. 2: 364 |
palmis *manibus*. E. 3: 99 | Æ. 1: 485 | 3: 263 | 5: 364 | 7: 503 | 8: 69 |
palmite. E. 7: 48 | G. 2: 90 |
palmoſa. Æ. 3: 705 |
palmula. Æ. 5: 163 |
palmum. Æ. 10: 697 |
paludem. G. 4: 503 | Æ. 6: 323, 369, 414 |
paludes. G. 1: 363 |
paludi. G. 4: 48 |
paludibus. G. 2: 110 |
paludis. G. 1: 113 | Æ. 8: 88 |
palumbes. E. 1: 58 | 3: 69 |
palus. E. 1: 49 | G. 3: 432 | 4: 479 | Æ. 6: 107, 438 | 7: 702, 801 | 10: 709 | 12: 745 |
paluſtrem. G. 3: 175 |
pampineas. E. 7: 58 | Æ. 7: 396 |
pampineis. Æ. 6: 804 |
pampineo. G. 2: 5 |
pampinus. Æ. 1: 449 | 2: 333 |
Pan. E. 2: 32 | 4: 58 | 10: 26 | G. 1: 27 | 3: 392 |
Pana. E. 2: 31 | 5: 58 | 8: 24 | G. 2: 494 |
Panaceam. Æ. 12: 419 |
Panchæis. G. 4: 379 |
Panchaia. G. 2: 139 |
Pandare. Æ. 5: 496 |
Pandarus. Æ. 9: 677, 722, 735 | 11: 396 |
pandas. G. 2: 445 | Æ. 6: 109 |
pandens. Æ. 6: 421 |
pandentemque. Æ. 8: 712 |
pandere. G. 4: 28, 284 | Æ. 6: 267 | 12: 584 |
pandetur. Æ. 6: 97 |
pandimus. Æ. 2: 234 | 3: 520 |
pandis. G. 2: 194 |
pandit. Æ. 3: 479 | 6: 282, 525, 723 | 12: 626 |
pandire. Æ. 7: 641 | 10: 163 |
panditur. G. 1: 34 | Æ. 8: 262 | 10: 1 |
pando. Æ. 3: 179, 252 |
pandunt. G. 1: 399 | 2: 258 |
panduntur. Æ. 2: 27 |
Pangæa. G. 4: 462 |
Panopeæ. G. 1: 437 |
Panopeaque. Æ. 5: 240 |
Panopeſque. Æ. 5: 300 |
Panos. Æ. 8: 344 |
Panthagiæ. Æ. 5: 689 |
Pantheræ. Æ. 8: 460 |
Panthu. Æ. 2: 322, 429 |
Panthus. Æ. 2: 318 |
papaver. G. 1: 212 | 4: 131 | Æ. 4: 486 |
papavera. E. 2: 47 | G. 1: 78 | 4: 545 | 9: 436 |
Paphiæ. G. 2: 64 |
Paphos. Æ. 10: 51, 86 |
Paphum. Æ. 1: 419 |
papillam. Æ. 11: 803, 862 |
papulæ. G. 3: 564 |
par. Æ. 2: 794 | 6: 702 | 11: 174, 422 |
para. Æ. 3: 160 | 7: 430 |
parabant. Æ. 4: 676 | 12: 117 |
parabat. Æ. 1: 364 | 4: 238 | 9: 81 |
parabitur. G. 1: 429 |
parans. Æ. 11: 549 |
parant. G. 1: 265 | Æ. 1: 183, 642 | 2: 181, 447 | 4: 88, 118 | 7: 605 |
parantem. Æ. 4: 390 |
parantis. Æ. 10: 554 |
pararet. Æ. 8: 214 |
parari. Æ. 2: 132 | 4: 299 | 7: 468 |
pararit. E. 6: 80 |
paras. E. 2: 72 | Æ. 3: 382 | 5: 14 | 6: 369 | 8: 400 |
parat. Æ. 1: 682 | 4: 503 | 7: 624 | 10: 585, 770 | 12: 844 |
parata. Æ. 2: 334 |
paratæ. Æ. 1: 366 | 6: 604 |
paratam. Æ. 4: 75 |
paratas. Æ. 1: 561 |
parate. Æ. 11: 18 |
parati. E. 7: 5 | Æ. 2: 799 | 5: 108 | 9: 158 |
paratis. Æ. 3: 248 | 4: 555 | 5: 578 | 7: 97 | 9: 248 |
parato. Æ. 5: 513 | 10: 654 |
paratum. Æ. 5: 548 |
paratus. Æ. 2: 61 | 12: 38 |
paravi. Æ. 4: 638 |
parcæ. E. 4: 47 | Æ. 3: 379 | 5: 798 | 9: 107 | 10: 419, 815 |
parcarum. Æ. 12: 150 |
parcas. Æ. 1: 26 |
parce. Æ. 1: 261, 530 | 3: 41 | 6: 834 | 9: 656 | 10: 532 |
parcebant. G. 2: 339 |
parcendum. Æ. 2: 363 |
parcere. Æ. 6: 63, 853 | 7: 115 | 8: 317 |
parceret. Æ. 11: 105 |
parces. G. 4: 239 |
parcimus. Æ. 10: 880 |
parcis. G. 1: 4 |
parcite. E. 3: 94 | Æ. 8: 109 | 12: 693 |
parcius. E. 3: 7 |
parco. *nomen*. G. 3: 403 |
pares. Æ. 5: 728 |
parem. G. 1: 258 | Æ. 11: 509 |
paremus. Æ. 3: 189 | 4: 577 |
parens. G. 2: 173 | 3: 36 | Æ. 2: 591, 664 | 5: 80 | 6: 197, 609 | 9: 84 | 10: 252, 443 |
parens. *à pareo*. Æ. 1: 699 |
parent. *à paro*. Æ. 2: 121 | 4: 290 | 10: 259 |
parent. Æ. 4: 295 | 7: 485 | 10: 176 |
parentem. *matrem*. G. 4: 320 |
parentem. *patrem*. Æ. 1: 79 | 2: 138, 596 | 3: 58 | 4: 599 | 6: 765 | 7: 48 | 8: 122 | 9: 90, 261 | 12: 348 |
parentes. E. 4: 62 | G. 3: 262 | Æ. 1: 376, 610 | 3: 180 | 7: 140 | 10: 597 |
parenti. Æ. 3: 169, 469 | 6: 687 | 10: 507 | 11: 45, 152 |
parentibus. Æ. 10: 392 | 11: 216 |
parentis. *patris*. E. 4: 26 | Æ. 1: 650 | 2: 299 | 5: 47, 55, 95, 722, 747 | 7: 368 | 8: 155, 729 | 9: 3 |

10 : 840 | 12 : 43, 395, 932 |
parentis. *matris*. Æ. 2 : 606 | 3 : 341 | 8 : 531 | 9 : 289 |
parentum. G. 3 : 101 | 4 : 477 | Æ. 2 : 448, 531, 681 | 3 : 94 | 5 : 39, 553, 577 | 6 : 223, 308 | 7 : 172 | 10 : 827 | 11 : 887 |
parere. E. 5 : 4 | G. 3 : 208 | Æ. 4 : 238 | 7 : 433 | 10 : 179 | 12 : 189, 568 |
parerent. Æ. 1 : 3 |
pares. E. 7 : 5 | G. 1 : 208 | 3 : 169 | Æ. 1 : 709 | 5 : 114, 580 |
paret. Æ. 1 : 693 |
paretur. G. 2 : 266 |
paria. Æ. 10 : 741 | 11 : 439 |
paribus. E. 5 : 90 | G. 1 : 490 | 2 : 284 | 4 : 99 | Æ. 4 : 102, 252 | 5 : 425, 562, 657 | 6 : 159, 184, 826 | 7 : 256 | 9 : 14, 655 | 10 : 568 | 11 : 520 | 12 : 190, 344, 847 |
Paridem. Æ. 5 : 370 |
Paridis. Æ. 1 : 31 | 6 : 57 | 10 : 702 |
parietibus. G. 4 : 298 | Æ. 2 : 442 | 5 : 589 |
Parii. G. 3 : 34 |
parin. Æ. 10 : 705 |
Paris. E. 2 : 61 | Æ. 2 : 602 | 4 : 215 | 7 : 321 |
pariter. G. 1 : 189, 456 | 4 : 37 | Æ. 1 : 576, 718 | 2 : 205, 729 | 3 : 560 | 4 : 190, 241 | 5 : 142, 506, 521, 553, 587, 830 | 6 : 633, 769 | 7 : 729 | 8 : 444, 545 | 9 : 182, 505, 559, 628 | 10 : 222, 34⁻, 756, 865 | 11 : 592, 673 | 12 : 574 |
Parius. Æ. 1 : 597 |
parma. Æ. 9 : 548 | 765 | 10 : 800 | 11 : 693, 711 |
parmam. Æ. 2 : 175 | 10 : 817 |
parmas. Æ. 11 : 619 |
Parnaſſi. E. 10 : 11 | G. 3 : 291 |
Parnaſſia. E. 6 : 29 | G. 2 : 18 |
paro. Æ. 8 : 476 | 11 : 515 |
Paron. Æ. 3 : 126 |
Parrhaſio. Æ. 8 : 344 | 11 : 31 |
pars. *cum plurali*. E. 1 : 66 | G. 2 : 14 | 4 : 159, 378 | Æ. 1 : 216 | 2 : 400 | 4 : 405 | 5 : 108, 558, 661 | 6 : 218, 222 | 9 : 507 | 11 : 195, 466, 883 | 12 : 278 |
pars, *cum infinitivo plurali*. Æ. 1 : 427 | 6 : 491 |
pars, *cum ſingulari*. E. 4 : 53 | G. 2 : 40 | 3 : 286 | Æ. 2 : 6 | 6 : 6 | 7 : 266, 686 | 8 : 428, 548 | 9 : 131, 156 | 10 : 427, 737 | 11 : 214, 888 |
parta. E. 3 : 68 | Æ. 2 : 784 | 3 : 495 | 7 : 598 |
parte. G. 1 : 35, 370 | 2 : 270 | Æ. 1 : 478 | 4 : 153, 374 | 5 : 187, 277, 858 | 8 : 426, 433, 682 | 9 : 468, 521, 562, 630, 691 | 10 : 362 | 11 : 203 | 12 : 145, 346 |
partem. E. 3 : 73 | G. 4 : 2, 220 | Æ. 3 : 223 | 5 : 187 | 6 : 31, 440, 611 | 7 : 709 | 8 : 511 | 9 : 540, 790 | 10 : 128 | 11 : 794 |
partes. G. 2 : 483 | Æ. 4 : 286, 630 | 6 : 540 | 7 : 69 | 8 : 21 | 11 : 748 |
Parthenios. E. 10 : 57 |
Parthenium. Æ. 10 : 748 |
Parthenopæus. Æ. 6 : 480 |
Parthenope. G. 4 : 564 |
Parthi. G. 4 : 314 |
Partho. E. 10 : 59 |
Parthorum. G. 4 : 211 |
Parthos. Æ. 7 : 606 |
Parthum. G. 3 : 31 |
Parthus. E. 1 : 63 | Æ. 12 : 857 |
partibus. G. 1 : 231 | Æ. 1 : 512 | 7 : 70 | 9 : 754 | 12 : 521, 708 |
partim. Æ. 10 : 330 | 11 : 204 |
partire. Æ. 11 : 510 |
partiri. G. 1 : 126 | Æ. 11 : 822 |
partito. Æ. 5 : 562 |
partitur. Æ. 1 : 198 |
parto. G. 1 : 300 | Æ. 2 : 578 | 8 : 317 |
partu. G. 1 : 278 | Æ. 1 : 278 | 6 : 786 | 7 : 660 | 12 : 847 |
partum. G. 3 : 157 | Æ. 5 : 229 | 9 : 298 |
parturit. E. 3 : 56 | G. 2 : 330 |
partus. Æ. 6 : 89 | 7 : 321 |
parva. E. 3 : 54 | G. 2 : 18 | 4 : 176 | Æ. 2 : 213 | 3 : 402 | 4 : 176 | 7 : 243 | 9 : 143, 299 | 11 : 430 | 12 : 475 |
parvæ. Æ. 3 : 276 | 11 : 575 | 12 : 862 |
parvam. E. 8 : 37 | G. 1 : 415 | Æ. 3 : 349 | 8 : 554 |
parve. E. 4 : 60 |
parvi. Æ. 2 : 563 |
parvis. E. 1 : 24 | 6 : 811 |
parum. Æ. 6 : 863 |
parumper. Æ. 6 : 382 |
parvo. G. 2 : 472 | Æ. 3 : 685 | 6 : 843 | 9 : 907 | 10 : 317, 494 |
parvos. G. 2 : 514 | 4 : 201 | Æ. 8 : 413, 543 |
parvulus. Æ. 4 : 328 |
parvum. Æ. 2 : 320, 674 |
parvus. E. 7 : 29 | Æ. 2 : 677, 710, 723 | 5 : 563 |
paſcant. G. 3 : 143 |
paſcat. G. 2 : 285 |
paſce. E. 9 : 23 |
paſcente. E. 1 : 78 |
paſcentem. G. 2 : 199 | 3 : 467 |
paſcentes. E. 3 : 96 | 4 : 45 | 5 : 12 | Æ. 6 : 199 |
paſcentur. E. 1 : 60 | 5 : 77 |
paſcere. E. 6 : 5 | G. 3 : 335 | Æ. 6 : 655 | 7 : 391 |
paſces. G. 3 : 155 |
paſcet. Æ. 1 : 612 |
paſci. Æ. 2 : 684 |
paſcis. Æ. 10 : 627 |
paſcit. G. 2 : 189 | 3 : 50 | 4 : 395 | Æ. 1 : 468 | 7 : 684 |
paſcite. E. 1 : 46 | 3 : 85 |
paſcitur. G. 3 : 219, 342 | Æ. 1 : 190 | 11 : 787 |
paſcua. E. 1 : 49 | G. 3 : 213, 323, 339 |
paſcunt. Æ. 3 : 650 | 11 : 319 |
paſcuntur. G. 2 : 375, 432 | 3 : 162, 314, 528 | 4 : 181 | Æ. 6 : 653 |
Paſiphae. Æ. 6 : 25 |
Paſiphaen. E. 6 : 46 | Æ. 6 : 447
paſſa. *particip*. Æ. 1 : 390 |
paſſi. Æ. 1 : 203 | 6 : 660 | 7 : 182 |
paſſibus. Æ. 2 : 724 | 6 : 263 | 7 : 157 | 11 : 907 |
paſſim. E. 4 : 19 | 7 : 54 | G. 1 : 132 | 4 : 181 | Æ. 2 : 364, 384, 570 | 3 : 220, 510 | 4 : 162, 195 | 5 : 676 | 6 : 652, 886 | 8 : 360 | 9 : 316 | 11 : 385 |
paſſis. Æ. 1 : 236, 484 | 2 : 403 | 3 : 262 |
paſſo. G. 2 : 93 |
paſſos. G. 4 : 269 |
paſſus. E. 8 : 24 | G. 1 : 124 | 3 : 141 | 4 : 438, 503 | Æ. 1 : 9, 648 | 3 : 628 | 5 : 462 | 10 : 162, 436 |
paſtæ. E. 9 : 31 |

paſtas. E. 9: 24 |
paſti, E. 7: 39, 44 |
paſtor. E. 2 : 1 | 6 : 68 | G. 3: 2, 402, 420, 455 | 4 : 317 | Æ. 2 : 308 | 4 : 71 | 7: 363 | 10 : 406 |
paſtorale. Æ. 7: 513 |
paſtoralem. Æ. 7 : 817 |
paſtore. Æ. 11 : 811 |
paſtorem. E. 6 : 4 | Æ. 3 : 657 | 12 : 305 |
paſtores. E. 1 : 27 | 5 : 41, 59 | 7 : 25 | 9 : 34 | G. 3 : 281, 339 | 4 : 278 | Æ. 2 : 58 |
paſtoribus. G. 2 : 303, 435 |
paſtoris. E. 10 : 51 |
paſtorum. E. 8 : 1, 23 | G. 3 : 477 | 4 : 565 | 7 : 574 | 11 : 569 |
paſtos. E. 5 : 24 |
paſtu. G. 1 : 381 | 4 : 186, 434 | Æ. 7: 700 |
paſtus. G. 3 : 231 | Æ. 2: 471 | 10 : 710 | 11 : 494 |
Patavi. Æ. 1 : 251 |
pateant. Æ. 1 : 302 |
pateat. E. 3 : 105 |
patefactus. Æ. 2 : 259 |
patens. Æ. 11 : 40 |
patentem. Æ. 7 : 230 |
patentes. G. 4 : 77 | Æ. 4 : 153 | 5 : 552 | 9 : 683, 693 | 11 : 879 |
patenti. G. 2 : 41 |
patentibus. Æ. 2 : 266 |
pater. E. 3 : 33 | 4 : 56 | G. 1 : 121, 283, 328, 355 | 2 : 4, 7 | 4 : 323, 369 | Æ. 1 : 69, 349, 559 | 2 : 87, 617, 648, 653, 678, 710 | 4 : 234, 372 | 5: 14, 241, 533, 690 | 6 : 719, 780, 863 | 7: 48, 61, 92, 178, 327, 485, 598, 654, 685, 792 | 8: 138, 198, 357, 394, 540, 558 | 9 : 300, 406, 449 | 10 : 2, 18, 62, 351, 421, 450, 743, 875 | 11: 57, 356, 410, 558 | 12 : 50, 520, 703 |
pater omnipotens. G. 2: 325 | Æ. 1 : 64 | 3 : 251 | 4 : 25 | 6 : 592 | 7 : 141, 770 | 10 : 100 | 11 : 789 | 12 : 178 |
pater *Æneas*. Æ. 1 : 584, 703 | 2 : 2 | 3 : 343, 716 | 5 : 130, 348, 461, 545, 700 | 8 : 28, 115, 606 | 9: 172 | 11 : 183, 904 | 12 : 166, 440, 697 |
pater *Anchiſes*. Æ. 2 : 687 | 3 : 9, 263, 525, 539, 558, 610 | 6 : 679, 854 | 7 : 245 |
pater, *id eſt*, Æneas. Æ. 5 : 358, 424, 867 | 7 : 119, 274, 618 | 8: 394 | 9: 649 | 11: 469 | 12 : 13 |
pateram. Æ. 1: 733, 743 | 4: 60 | 5 : 775 |
pateras. Æ. 3 : 67, 355 | 5 : 91 | 7 : 133 | 8 : 640 |
paterentur. Æ. 4 : 340 | 7 : 21 |
paterer. Æ. 10 : 847 |
patereris. E. 1 : 38 |
pateris. G. 2 : 192 | Æ. 5 : 98 | 6 : 249 | 12 : 174 |
paterna. Æ. 8 : 226 | 10 : 705 |
paternæ. Æ. 5 : 81 | 10 : 188 | 12 : 225 |
paternas. Æ. 11 : 44 |
paternis. Æ 3 : 121 | 10 : 852 |
paternum. Æ. 7 : 657 |
pateſcit. Æ. 3: 530 |
pateſcunt, Æ. 2 : 309, 483 |
patet. Æ. 2 : 661 | 6 : 127, 578 | 9 : 238 | 11 : 644 |
pati. E. 2 : 15 | 10 : 53 | G. 3 : 60, 183, 208 | Æ. 1 : 223 | 2 : 638 | 7 : 807 | 10 : 866 | 12 : 147, 571, 679 |
patiar. Æ. 8 : 577 |
patiare. Æ. 10 : 904 | 12 : 33 |
patiens. G. 2 : 472 | Æ. 5 : 390 | 6 : 77 | 7 : 490 | 9 : 607 | 10 : 610 |
patientem. G. 2 : 223 |
patiere. G. 1 : 72 | Æ. 7 : 421 |
patieris. Æ. 11 : 847 |
patietur. E. 4 : 40 |
patimur. Æ. 6 : 743 |
patitur. G. 2 : 318 | 3 : 216 | Æ. 9 : 795 | 12 : 480 |
patiuntur. Æ. 7 : 200 |
patre. *prima lon.* Æ. 10: 205 | 11 : 666 |
patre. *prima brevi.* Æ. 11 : 341 |
patrem. G. 4 : 382 | Æ. 2 : 666, 724, 747 | 3 : 35 | 4: 605 |
patres. G. 2 : 473 | Æ. 1: 11 | 2 : 579 | 4 : 682 | 7 : 174, 372, 727 | 8 : 132 | 9 : 192 | 11 : 454 |
patri. Æ. 2 : 674 | 4 : 58 | 5 : 603 | 6 : 859 | 7 : 282 | 9 : 312 | 10 : 525 | 11 : 178 |
patriam. E. 10 : 46 | Æ. 1 : 361 | 2 : 491 | 3 : 325, 613 | 4 : 633 | 6 : 508 | 7 : 192, 299 | 8 : 333 | 10 : 75 | 12 : 44, 236 |
patria. Æ. 1 : 544 | 2 : 241 | 4 : 347 | 5 : 632 | 7 : 122 | 10 : 351 | 11 : 797 |
patriæ. E. 1 : 3 | G. 2 : 116 | Æ. 2 : 159, 291, 573, 634 | 3 : 10 | 5 : 624 | 6 : 33, 813, 823 | 8 : 511 | 9: 294, 786 | 10 : 59, 371, 824, 853 | 11: 246, 359, 594, 892 |
patriam. E. 1: 4 | G. 1 : 206 | 2 : 512 | 3 : 10, 120 | 4 : 155, 390 | Æ. 1 : 55, 384 | 2 : 137, 576 | 6 : 621, 660 | 7 : 182 | 10 : 436 | 11 : 127, 249, 793 |
patrias. Æ. 2 : 180, 577 | 3 : 281, 332 | 11 : 716 |
patrii. G. 1 : 499 | Æ. 2 : 702 | 9 : 247 | 11 : 374 |
patriis. E. 4 : 17 | G. 2 : 394 | 3 : 346 | Æ. 1: 624 | 3 : 595 | 4 : 602 | 7 : 229, 653, 736 | 9 : 674, 738 | 10 : 198 | 11 : 269, 281, 882 |
patrio. Æ. 2 : 620, 658 | 3 : 249, 297 | 7: 269 | 8: 696 | 10 : 558 |
patrios. E. 1 : 68 | G. 1 : 52 | Æ. 2 : 95, 279, 539, 717 |
patris. G. 2 : 67 | Æ. 1 : 667 | 2 : 663 | 4 : 238, 351, 427 | 5 : 31, 827, 863 | 6 : 116 | 7 : 102 | 8 : 550 | 10 : 460, 534, 688 | 11 : 62 | 12 : 22 |
patrium. G. 1 : 16 | 5 : 601 | 8 : 681 | 12 : 834 |
patrius. Æ. 1 : 647 |
Patron. Æ. 5 : 298 |
patrui. Æ. 6 : 402 |
patrum. G. 2 : 509 | 3 : 128, 138, 177 | Æ. 1 : 99, 645 | 2 : 715 | 5 : 341 | 8 : 598 | 10: 282 | 11 : 189, 688 |
patuêre. Æ. 6 : 81 | 8 : 242 |
patuerunt. Æ. 12 : 710 |
patuit. Æ. 1 : 409 |
patulæ. E. 1 : 1 | G. 4 : 566 |
patulis. G. 1 : 376 | 3 : 362 | Æ. 7 : 115 |
pauca. E. 4 : 31 | 10 : 2 | G. 4 : 127 | Æ. 3 : 313, 377 | 4 : 333, 337 | 8 : 154 | 11 : 17 |
pauci. Æ. 1 : 542 | 6 : 129, 744 |
paucis. Æ. 3 : 190 | 4 : 116 | 6 : 672 | 8 : 50 | 10 : 16, 186 | 11 : 315 | 12 : 71 |
paucos. Æ. 12 : 615 |
pavere. G. 4 : 152 |
pavidæ. Æ. 2 : 489, 766 | 8 : 592 |

pavidam. Æ. 9 : 473|
pavidi. Æ. 2 : 685 | 7 : 780 | 12 : 717|
pavidos. G. 3 : 372 | Æ. 5 : 575 | 8 : 349|
pavidum. Æ. 11 : 406 |
pavit. E. 10 : 18|
pavitans. Æ. 2 : 107 |
pavitantem. Æ. 6 : 498 | 11: 813|
paulatim. E. 4 : 28 | 6 : 36 | G. 1 : 134 | 3 : 215 | Æ. 1 : 724 | 2 : 630 | 6 : 358 | 7 : 529 | 8 : 326 | 9 : 789 | 11: 829|
paulisper. Æ. 5 : 846|
paulo. E. 4 : 1|
paulum. Æ. 3 : 597 | 4 : 649 |
pavor. G. 1 : 331 | 3 : 106 | Æ. 2 : 229 , 369 | 3 : 57 | 5: 138 |
pauper. Æ. 2 : 87 | 8 : 105 | 12 : 519 |
paupere. Æ. 3 : 615 | 6 : 811|
pauperiem. Æ. 6 : 437 |
pauperis. E. 1 : 69 | 7 : 34 | 8: 360|
pausia. G. 2 : 86 |
peccare. Æ. 9 : 140|
peccata. Æ. 10 : 32 |
pecora. Æ. 4 : 158 | 7 : 679 |
pecori. E. 3 : 6 , 83 , 101 | 5 : 60 | 7: 47 | 8 : 15 | G. 1: 4 , 263 , 445 | 2 : 233 , 435 | 3 : 72 , 125 , 155 , 159 , 326 , 419 | 4 : 129 , 402 | 12 : 719 |
pecoris. E. 1 : 51 | 2 : 20 | 3 : 101 | 5 : 44 | 10 : 17 | G. 2 : 529 | 3 : 75 | Æ. 8 : 601 |
pecorum. G. 2 : 517 | 3: 554| 4 : 559 |
pectebat. Æ. 7 : 489 |
pectine. G. 1 : 294 | Æ. 6 : 647 | 7 : 14|
pectora. G. 1 : 420 | Æ. 1 : 157 , 201 , 359 , 485 , 571 | 2 : 200 , 206 , 349 | 3 : 56 | 4 : 412 , 673 | 5 : 7 , 816 | 7 : 349 , 518 | 8 : 29 , 151 , 267 | 9 : 250 , 432 , 543 | 10 : 151 , 571 | 11 : 86 , 216 , 357 , 452 , 615 , 875 | 12 : 89 , 217 , 541 , 871 |
pectore. E. 1 : 64 | G. 3: 373 , 426 | 4 : 83 | Æ. 1 : 40 , 48 , 231 , 375 , 489 , 525 , 661 , 721 | 2: 107 , 288 , 474 | 3 : 246 , 426 | 4 : 41 , 67 , 448 , 530 , 553 , 563 , 689 | 5 : 182 , 363 , 408 , 434 , 482 , 558 , 679 , 701 , 780 | 6 : 55 , 78 , 85 , 101 , 261 , 600 | 7 : 254 , 292 , 356 , 392 | 8 : 437 | 9: 103 , 276 , 326 , 347 , 414 , 718 , 740 | 10 : 212 , 337 , 556 , 838 | 11 : 40 , 368 , 377 , 409 , 639 , 685 , 840 | 12 : 831 , 888 , 914 , 950 |
pectoribus. Æ. 4 : 64 | 7: 278 | 10: 567 | 11 : 37 , 615|
pectoris. Æ. 12 : 508 |
pectunt. Æ. 12 : 86 |
pectus. G. 3: 81 | 4 : 15 | Æ. 1 : 506 | 3 : 298 | 4 : 589 | 5 : 781 | 6 : 48 | 7: 338 | 9: 700 | 10 : 422 , 425 , 485 , 601 | 11 : 370 , 667 | 12 : 5 |
pecuaria. G. 3 : 64 |
pecudem. Æ. 3 : 120 |
pecudes. E. 2: 8 | G. 1: 424 , 479 | 2 : 150 , 340 | 3: 243 , 368 | Æ. 1: 747 | 3: 642 . 656 | 4 : 525 , 636 | 6 : 153 | 11 : 199 | 12: 214|
pecudum. E. 6 : 50 | G. 3 : 383 , 471 , 480 | 4 : 327 | Æ. 4 : 63 , 201 | 5 : 736 | 6: 728 | 8 : 27 | 10: 176 | 12: 174|
peculi. E. 1 : 33|
pecus. E. 1 : 75 | 3 : 1 , 20 , 34 | 5 : 87 | G. 2 : 371 | 3 : 299 , 342 , 445 | 4 : 168 | Æ. 1 : 439 | 3 : 221 | 9 : 341 | 12 : 171 , 718 |
pede. G. 3 : 256 , 499 | 4 : 233 | Æ. 8 : 302 | 10 : 255 , 494 , 587 , 736 | 12 : 356 , 465 , 748 |
pedem. G. 1 : 11 | 4: 485 | Æ. 2 : 378 , 657 , 756 | 4 : 518 | 5 : 511 , 830 | 6 : 386 | 9: 125 | 10 : 764 | 11: 764| 12 : 748 |
pedes, *id est*, pedibus. E. 9: 1| G. 1: 171 | 2: 94 | 4: 458 | Æ. 1: 408 | 2: 273 , 673 | 5: 381 , 673 | 10 : 307 | 11 : 752 |
pedes. Æ. 6 : 880 | 7 : 624 , 666 | 10: 453 , 751 , 764 | 11 : 506 | 12 : 510 |
pedestres. Æ. 10 : 364 |
pedestri. Æ. 11 : 709 |
pedibus. E. 3: 87 | 5 : 57 | G. 1 : 243 | 2 : 232 , 491 | 4 : 257 | Æ. 2 : 227 , 235 | 3 : 233 | 4 : 180 , 239 , 491 | 5 : 255 | 6 : 256 , 644 | 7 : 66 , 100 | 8 : 209 , 224 , 264 | 9 : 556 , 564 , 629 | 10 : 372 | 11 : 390 , 723 | 12 : 250 |
pedicas. G. 1 : 307 |
pedis. G. 3: 460 | Æ. 5 : 567 | 7 : 690|
peditem. Æ. 6 : 516 | 10 : 751|
peditum. Æ. 7 : 793 |
peduin. E. 5 : 88 | G. 4 : 310|
pedum. Æ. 2 : 732 | 3 : 648| 5 : 67 , 430 | 7 : 722 , 807 | 8 : 458 | 11 : 573 , 911 | 12 : 335 , 445|
Pegasum. Æ. 11 : 670|
peius. G. 1 : 200 |
pelagi. G. 1 : 383 | Æ. 1 : 142 , 158 | 3 : 241 , 555 , 708 | 5 : 165 , 235 , 617 | 6 : 532 | 7 : 304 , 586 | 8 : 333| 9 : 81 , 117 | 10 : 231 , 289|
pelago. G. 1 : 142 , 430 | 2: 41 | Æ. 1 : 185 , 250 , 368 , 671 , 683 | 2 : 36 , 179 , 205 , 800 | 3 : 69 , 124 , 204 , 478 , 506 | 4 : 52 , 546 | 5 : 124 , 212 , 870 | 6 : 3 | 8 : 691 | 10 : 165 , 378|
pelagus. Æ. 5 : 8 |
Pelasga. Æ. 2 : 152 | 9 : 154|
Pelasgæ. Æ. 2 : 106|
Pelasgi. Æ. 1 : 628 | 2: 83|
Pelasgos. Æ. 8 : 600|
Peiasgûm. Æ. 6: 503|
Pelethronii. G. 3 : 115|
Pelias. Æ. 2 : 435 , 436|
Pelidæ. Æ. 2 : 548 | 5 : 808| 12 : 310 |
Pelidesque. Æ. 2 : 263 |
Pelio. G. 1 : 281|
Pelion. G. 3 : 94 |
pellacis. Æ. 2 : 90|
Pellæi. G. 4 : 287 |
pelle. *nom.* Æ. 2 : 722 | 5 : 37 | 7 : 688 | 8 : 177 , 366 |
pelle. *verb.* Æ 2 : 784 | 5 : 812|
pellem. G. 4 : 302 | 9 : 306 |
pellere. Æ. 3 : 249 | 9 : 519| 10 : 277 | 11 : 116 |
pelli. *verbum.* Æ. 7 : 579 |
pellibus. E. 2 : 41 | G. 4 : 342 | 7 : 88 , 396 | 8 : 282|
pellis. G. 3 : 502 | 8 : 553 | 10 : 483 | 11 : 679 , 770 |
Pelopeia. Æ. 2 : 193 |
Pelops. G. 3 : 7 |
Pelori. Æ. 3 : 411 , 687|
peltæ. Æ. 7 : 743|
peltis. Æ. 1 : 494 | 11 : 663 |
Pelusiacæ. G. 1 : 228 |
Penates. G. 2 : 505 | 4 :

155 | Æ. 1 : 72, 382, 531, 708 | 2 : 293, 514, 717, 747 | 3 : 15, 148, 603 | 4 : 11, 598 | 5 : 62, 632 | 8 : 31, 39, 543 | 9 : 258 | 11 : 264 |
Penatibus. Æ. 3 : 12 | 8 : 123, 679 |
pendebant. Æ. 8 : 197 |
pendebit. E. 6 : 17 | Æ. 5 : 511 | 8 : 227 |
pendebat. E. 4 : 29 | 7 : 24 |
pendens. Æ. 10 : 586 |
pendent. G. 1 : 214 | 2 : 523 | 3 : 53 | 4 : 257 | Æ. 1 : 110 | 4 : 88 | 5 : 147 | 6 : 617 | 7 : 184, 278 | 11 : 577 |
pendentem. Æ. 8 : 669 | 9 : 562 |
pendentes. Æ. 8 : 632 |
pendentia. G. 4 : 374 | Æ. 5 : 393 | 9 : 331 |
pendentibus. Æ. 1 : 170 |
pendere. E. 1 : 38, 77 | Æ. 6 : 20 |
pendes. Æ. 6 : 151 |
pendet. G. 2 : 89 | Æ. 3 : 661 | 4 : 79 | 10 : 303 | 12 : 374 |
penderis. Æ. 7 : 595 |
Penei. G. 4 : 355 |
Peneia. G. 4 : 317 |
Penelei. Æ. 2 : 425 |
penes. Æ. 12 : 59 |
penetrabile. G. 1 : 93 | Æ. 10 : 481 |
penetrali. Æ. 4 : 504 |
penetralia. Æ. 2 : 484 | 6 : 71 | 9 : 2 9 |
penetralibus. G. 1 : 379 | Æ. 2 : 297, 506 | 5 : 660 | 7 : 59 |
penetrant. G. 2 : 504 |
penetrare. Æ. 1 : 247 |
penetrat. Æ. 7 : 363 |
penetravit. Æ. 7 : 207 | 9 : 10 |
penitus. E. 3 : 67 | G. 2 : 290 | 4 : 43 | Æ. 1 : 204, 516, 540 | 2 : 19, 487 | 3 : 32, 673 | 6 : 59, 679, 737 | 8 : 148, 242 | 9 : 1, 141, 713 | 10 : 526 | 11 : 623 | 12 : 263, 390 |
pennæ. G. 3 : 372 | Æ. 3 : 361 | 10 : 187 | 12 : 750 |
pennas. G. 1 : 399 |
pennata. Æ. 9 : 473 |
pennis. G. 1 : 407, 410 | 4 : 73, 310 | Æ. 3 : 258 | 4 : 223, 700 | 5 : 215 | 6 : 15, 240 | 10 : 722 | 11 : 272, 722, 867 | 12 : 253, 474, 892 |
penſa. G. 1 : 391 | 4 : 348 | Æ. 9 : 476 |
penſo. Æ. 8 : 412 |
Pentheſilea. Æ. 1 : 495 | 11 : 662 |
Pentheus. Æ. 4 : 469 |
penum. Æ. 1 : 708 |
penuria. Æ. 7 : 113 |
pependit. Æ. 1 : 719 | 2 : 546 | 5 : 206 | 7 : 67 | 8 : 277 | 9 : 755 | 10 : 341 |
pepercit. Æ. 2 : 534 |
peperêre. Æ. 6 : 435 | 11 : 25 |
pepigêre. Æ. 11 : 133 | 12 : 12 |
pepigi. Æ. 8 : 144 |
pepigit. Æ. 10 : 902 |
peplum. Æ. 1 : 484 |
per. E. 5 : 46 | 6 : 41 | 7 : 11 | 8 : 9, 86 | 10 : 58 | G. 1 : 81, 87, 109, 122, 206, 232, 238, 331, 366, 398, 408, 434, 477, 483, 487, 506 | 2 : 46, 54, 100, 154, 176, 208, 245, 294, 307, 346, 361, 364, 384, 388, 402, 414, 473, 509, 527 | 3 : 9, 47, 87, 109, 162, 171, 194, 239, 248, 276, 291, 412, 436, 469, 521, 535 | 4 : 19, 58, 82, 121, 196, 208, 221, 302, 337, 457, 562 | Æ. 1 : 35, 63, 123, 190, 208, 218, 249, 304, 309, 344, 379, 434, 449, 461, 482, 502, 508, 580, 619, 646, 695, 711, 729 | 2 : 120, 141, 173, 228, 249, 252, 255, 262, 358, 363, 397, 498, 501, 527, 570, 590, 664, 693, 705, 732, 754, 768 | 3 : 126, 152, 221, 283, 295, 315, 325, 374 | 4 : 56, 74, 101, 163, 184, 270, 300, 310, 313, 357, 378, 381, 404, 523, 609, 666, 700 | 5 : 7, 86, 102, 188, 335, 392, 502, 559, 594, 609, 628, 636, 657, 663, 676, 732, 765, 786, 796, 819, 837 | 6 : 16, 54, 82, 110, 194, 202, 235, 257, 270, 335, 363, 370, 378, 386, 411, 452, 458, 462, 490, 537, 588, 596, 619, 633, 653, 656, 659, 663, 684, 692, 726, 743, 748, 785, 793, 888 | 7 : 60, 66, 104, 109, 144, 198, 222, 228, 234, 296, 299, 377, 384, 540, 551, 655, 701, 801, 808 | 8 : 26, 30, 82, 143, 256, 390, 399, 406, 526, 529, 535, 554, 594, 618, 645, 657, 665, 719 | 9 : 31, 38, 58, 85, 104, 112, 164, 174, 224, 258, 300, 314, 316, 356, 383, 401, 409, 418, 433, 438, 473, 498, 617, 624, 664, 699, 784, 800 | 10 : 21, 41, 45, 56, 113, 135, 233, 247, 290, 314, 352, 369, 383, 408, 422, 446, 477, 513, 524, 588, 597, 602, 634, 660, 682, 764, 783, 790, 816, 819, 848, 854 | 11 : 102, 134, 257, 296, 422, 447, 458, 497, 558, 577, 581, 595, 644, 694, 781, 787, 799, 847 | 12 : 56, 66, 235, 239, 253, 305, 354, 434, 447, 451, 463, 477, 482, 537, 580, 601, 608, 632, 650 |
perque. E. 10 : 43 | G. 1 : 245 | 2 : 307 | Æ. 1 : 541 | 2 : 273, 365 | 4 : 286, 671 | 6 : 269, 566 | 7 : 499 | 8 : 21 | 9 : 534, 633 | 10 : 313 | 11 : 699 |
peracta. Æ. 3 : 493 | 9 : 242 |
peragat. Æ. 4 : 452 |
peragenda. Æ. 6 : 136 |
peragrans. Æ. 10 : 723 |
peragrant. G. 4 : 53 |
peragrat. Æ. 4 : 72 |
peragro. Æ. 1 : 388 |
peragunt. Æ. 6 : 384 |
percepi. Æ. 6 : 105 |
percepit. Æ. 7 : 356 |
percipe. Æ. 9 : 190 |
perculit. Æ. 5 : 374 |
perculſa. G. 4 : 357 | Æ. 9 : 292 | 11 : 310 |
perculſus. G. 2 : 476 | Æ. 1 : 517 | 6 : 475 | 8 : 121 | 9 : 197 |
percurrens. Æ. 7 : 14 |
percurrere. Æ. 6 : 627 |
percurrit. G. 1 : 294 | Æ. 8 : 392 |
percuſſa. E. 5 : 83 | G. 1 : 13 | Æ. 4 : 589 | 7 : 503 |
percuſſæ. Æ. 11 : 877 |
percuſſit. Æ. 12 : 155 |
percuſſum. Æ. 7 : 190 |
perdere. Æ. 7 : 304 | 10 : 879 |
perdidit. G. 4 : 494 |
perdis. Æ. 11 : 58 |
perdita. E. 8 : 88 | Æ. 4 : 541 |
perditus. E. 2 : 59 |
perdûcant. E. 6 : 60 |
perduxit. E. 1 : 73 | G. 4 : 416 |
pereat. Æ. 10 : 617 |
peredit. Æ. 6 : 442 |
peregi. Æ. 4 : 653 | 6 : 105 |

peregit. Æ. 5 : 362 |
peregrina. Æ. 11: 772 |
perempta. Æ. 10: 315 |
peremptæ. Æ. 5 : 787 |
peremptis. Æ. 9 : 453 | 11: 110 |
perempto. G. 4 : 301 | Æ. 10: 533 | 11: 177 |
peremptum. Æ. 6: 164 |
perennis. Æ. 9 : 79 |
pereo. Æ. 3: 606 |
pererrat. Æ. 4 : 363 | 5 : 441 | 7 : 375 | 11 : 766 |
pererratis. E. 1 : 62 |
pererrato. Æ. 2: 295 |
peresa. G. 3 : 561 |
pereunt. Æ. 2: 428 |
perfecta. E. 9: 26 | Æ. 5:267 | 6: 895 | 7: 545 | 8 : 612 | 9: 263, 357 |
perfectis. Æ. 3: 548 | 8: 307 |
perfecto. Æ. 3: 178 | 6: 637 |
perfer. Æ. 1 : 393 | 11 : 825 |
perferet. Æ. 11: 718 |
perferimus. Æ. 3 : 584 |
perferre. G. 2 : 343 | Æ. 4 : 420 | 5: 617 | 6 : 437 | 9: 289, 426 | 11 : 181 | 12: 177 |
perfert. Æ. 5: 665 | 10 : 695 |
perfertur. Æ. 6 : 692 |
perfice. Æ. 9: 629 |
perficere. Æ. 4 : 639 |
perfide. Æ. 4 : 305, 366 |
perfidus. E. 8 : 91 | Æ. 4: 421 | 7: 362 | 10 : 231 | 12: 731 |
perflant. Æ. 1 : 87 |
perfodiunt. Æ. 11: 473 |
perforat. Æ. 10 : 485, 589 |
perfossum. Æ. 11 : 10 |
perfringere. Æ. 10 : 279 |
perfudit. G. 4 : 384 | Æ. 7: 459 |
perfundat. Æ. 10 : 520 |
perfundere. G. 1 : 194 |
perfundi. Æ. 11 : 495 |
perfunditur. Æ. 3 : 397 |
perfundunt. G. 3 : 446 |
perfurit. Æ. 9: 343 |
perfusa. G. 1: 78 | Æ. 5 : 135 | 12: 65 |
perfusæ. Æ. 5 : 112 |
perfusam. Æ. 12: 611 |
perfusi. G. 2: 147, 510 |
perfusos. Æ. 11: 88 |
perfusus. Æ. 2 : 221 | 8 : 589 |
pergam. Æ. 1 : 376 |
Pergama. Æ. 1 : 470, 655 | 2: 177, 291, 375, 556, 571 | 3 : 87, 336, 350 | 4: 344, 426 | 6 : 516 | 7 : 322 | 8: 37, 58, 110, 374 | 11: 280 |
Pergameæ. Æ. 3 : 110 | 6: 63 |
Pergameam. Æ. 3 : 133 |
Pergameis. Æ. 3 : 476 |
Pergameum. Æ. 5 : 744 |
pergant. Æ. 6 : 198 |
perge. Æ. 1 : 393, 405 | 4: 114 | 12 : 153 |
pergit. Æ. 11: 521 |
pergite. E. 6 : 13 |
pergunt. Æ. 12 : 586 |
perhibent. G. 1 : 247 | 4 : 507 | Æ. 4 : 179 | 8 : 135, 324 |
perhibetur. G. 2: 238 |
peribat. Æ. 4: 696 |
pericli. Æ. 5: 716 | 8: 251 | 9: 287, 479 | 10: 610 |
periclis. Æ. 2: 751 | 3: 711 | 6: 83, 693 | 7: 425 | 8: 73, 188 |
periclo. Æ. 8: 556 |
periclum. Æ. 2 : 709 | 9: 174 |
pericula. Æ. 1 : 619 | 3: 367 | 4 : 561 | 9: 96, 200, 483 | 10 : 57 | 11: 360, 505 |
Peridiæ. Æ. 12: 515 |
perii. E. 8: 41 | Æ. 4 : 497 |
periisse. Æ. 3: 606 | 9: 140 |
Periphas. Æ. 2 : 476 |
periret. E. 10: 10 |
periti. E. 10 : 32 |
peritura. G. 2: 498 |
perituræ. Æ. 2 : 660 |
periture. Æ. 11: 856 |
periturus. Æ. 2:675 |
perjuræ. Æ. 5: 811 |
perjuri. Æ. 2: 195 |
perjuria. G. 1 : 503 | Æ. 4: 542 |
perlabitur undas. Æ. 1: 151 | 7: 646 |
perlata. Æ. 11: 803 |
perlegerent omnia. Æ. 6: 34 |
Permessi. E. 6: 64 |
permetuens. Æ. 2 : 573 |
permisit. E. 1 : 10 |
permissa. Æ. 9 : 99 |
permista. Æ. 10: 416 |
permisti. Æ. 11 : 634 |
permistos. E. 4 : 16 |
permistum. Æ. 1: 492 |
permistus. Æ. 10: 238 |
permittere. Æ. 4 : 104, 640 |
permittit. Æ. 1: 544 |
permittitis. Æ. 9: 240 |
permulsit. Æ. 5: 816 |
permutat. Æ. 9 : 307 |
pernicibus. Æ. 4 : 180 | 11: 718 |
pernix. G. 3 : 93 |
pernox. G. 3: 230 |
pero regit altera. Æ. 7 : 690 |
perosi. Æ. 6: 435 |
perosos. Æ. 9: 141 |
perpessus. Æ. 9: 60 |
perpetiar. Æ. 12 : 644 |
perpetua. E. 4: 14 | Æ. 4 : 32 |
perpetui. Æ. 8: 183 |
perpetuis. Æ. 7: 176 |
perplexum. Æ. 9 : 391 |
perrumpere. Æ. 9 : 513 |
perrumpit. Æ. 2: 480 |
persedit. G. 3: 442 |
persensit. Æ. 4 : 90 |
persentit. Æ. 4 : 448 |
persequitur. G. 2 : 408 |
Persidis. G. 4: 290 |
persolvant. Æ. 2 : 537 |
persolvere. Æ. 1 : 605 |
persolves. Æ. 8: 62 | 9 : 423 |
persolvo. Æ. 5: 484 |
personat. Æ. 1: 745 | 6: 170, 418 |
perstabat. Æ. 2: 650 |
perstat. Æ. 5: 812 |
perstrinxit. Æ. 10 : 44 |
persuadeat. G. 2: 315 |
pertentant. Æ. 1: 506 | 5: 828 |
pertentat. Æ. 7: 355 |
pertentet. G. 3: 250 |
perterrita. G. 10 : 426 |
pertæsum. Æ. 4: 18 | 5: 714 |
pertulerit. Æ. 8 : 293 |
pertulit. Æ. 3 : 323 | 10: 786 | 12 : 907 |
pervenimus. E. 9 : 2 |
pervenit. Æ. 2 : 81 | 9: 396 | 10 : 472 |
perventum. G. 4 : 375 | Æ. 2: 634 |
perverse. E. 3 : 15 |
perverso. Æ. 7 : 584 |
pervigilat. G. 1: 292 |
pervius. Æ. 2: 453 |
pervolat ædes. Æ. 12 : 474 |
pervolitat. Æ. 8 : 24 |
pes. G. 3: 55 | Æ. 10: 361 |
pessima. G. 3 : 248 |
pessime. E. 3: 17 |
peste. Æ. 4 : 90 | 5 : 699 | 9: 540 |
pestem. G. 3 : 153 | Æ. 3: 620 | 9 : 328 | 10: 55 |
pestes. G. 1: 181 | 3: 471 | Æ. 6: 737 | 12: 845 |
Pesti. G. 4: 119 |
pesti. Æ. 1 : 716 |
pestiferas. Æ. 7: 570 |

peſtis. G. 3: 419| Æ. 3 : 215| 5: 683| 7: 505| 11 : 792| 12: 865 |
petam. Æ. 4: 535|
petamus. Æ. 1: 558 , 562| 3: 115, 129| 7 : 132 |
petamur. Æ. 3 : 412|
petat. E. 3: 67 | Æ. 8 : 10 | 9: 629| 10: 150, 684|
pete. G. 2: 300| Æ. 4 : 381| 5: 166, 733| 7: 96|
petebam. Æ. 2: 636|
petebant. Æ. 1 : 523 | 7 : 54 |
petebas. Æ. 4 : 675 |
petebat. Æ. 8 : 463 | 11 : 544| 12 : 378 |
petemus. Æ. 10 : 378|
petenda. G. 4: 8 |
petendum. Æ. 11 : 230|
petens. G. 1 : 142| 4 : 429, 535 | Æ. 2 : 256 | 5 : 508, 840| 7 : 92, 362| 8 : 67| 9: 564 |
petentem. Æ. 1 : 624| 8 : 158 |
petenti. E. 1 : 45 | Æ. 4 : 127 | 9: 83 |
petentibus. Æ. 8: 551|
petere. Æ. 1: 162| 3 : 364 | 7 : 69 | 9 : 81, 790 |
peterem. Æ. 6 : 115 |
peteres. Æ. 4: 312|
peteret. Æ. 1 : 655|
peteretur. Æ. 4 : 313|
petet. Æ. 2: 646| 12: 263|
petiêre. G. 2: 210 | Æ. 2 : 180| 4 : 164 | 6 : 492| 7 : 238 | 10 : 32 |
petierunt. Æ. 11 : 272|
petiiſſe. Æ. 2: 25| 3 : 603 |
peti t. Æ. 10 : 67, 343|
Petilia. Æ. 3 : 402|
petimus. Æ. 3 : 93 , 276| 8 : 119 |
petis. G. 4 : 446 | Æ. 6 : 151| 8: 395| 9: 94|
petiſti. Æ. 4 : 100 | 12 : 359 |
petit. E. 3 : 64 | G. 2 : 505| 3 : 358 , 522 | Æ. 1 : 185 , 198 , 615 , 721 | 5 : 180 , 212 , 226 | 6 : 11 | 7 : 55 , 343 , 512 , 562 | 8 : 221 | 9 : 439 , 479 , 646 | 10 : 313 , 388 , 489 | 12 : 742 |
petît. Æ. 9: 9|
petitis. Æ. 3 : 253| 7: 197| 8: 169 |
petito. G. 2 : 197 |
petitum. Æ. 11 : 9|
petitur. Æ. 7: 367|
petiverit. E. 6: 81|
petivi. Æ. 2 : 804 | 12 : 259 |
petivit. Æ. 3 : 563 | 5 : 668| 7 : 88 , 323 | 8 : 405, 615| 10 : 635 | 11: 813| 12: 860, 913|
peto. Æ. 4 : 433 | 5 : 194, 798 | 11 : 791 | 12: 190 |
petulci. G. 4: 10|
petunt. G. 1: 402| 4: 62, 187, 218| Æ. 2: 151, 213 , 400| 5 : 32 , 678 | 6: 319| 7: 86| 8 : 691 | 6 : 120 , 128, 315| 11: 647, 871|
petuntur. Æ. 12: 764|
Phæacum. Æ. 3: 291|
Phædram. Æ. 6: 445|
Phaetoniades. E. 6 : 63|
Phaetontis. Æ. 5 : 105 | 10: 189 |
phalanges. Æ. 6: 489 | 12 : 544 , 662|
phalanx. Æ. 2: 254| 11: 92| 12: 277, 551 |
Phalarim. Æ. 9: 762|
phalerica. Æ. 9: 705|
phaleras. Æ. 9 : 359 , 458 |
phaleris. Æ. 5 : 310|
Phanæus. G. 2: 98|
pharetra. Æ. 1 : 327 | 4 : 138| 11: 590, 859|
pharetram. G. 3 : 345 | Æ. 1 : 340 , 504 | 5 : 311 | 7 : 816 | 8 : 166 | 9 : 660|
pharetras. Æ. 5 : 558 | 11 : 844 |
pharetrata. Æ. 11 : 649|
pharetratæ. G. 4: 290 |
pharetris. G. 2: 125 | Æ. 5: 501 |
Pharon. Æ. 10: 322|
phaſelis. G. 4 : 289|
Phaſimque. G. 4 : 367|
Phegea. Æ. 9: 765|
Phegeus. Æ. 5 : 263 | 12 : 371 |
Pheretaque. Æ. 10: 413|
pheretro. Æ. 6 : 222 | 11 : 149|
Philippi. G. 1: 490|
Phillyrides. G. 3: 550|
Philoctetæ. Æ. 3: 402|
Philomela. E. 6: 79| G. 4: 511 |
Phinei. Æ. 8: 165|
Phineia. Æ. 3 : 212|
Phlegeton. Æ. 6 : 265 , 551 |
Phlegiaſque. Æ. 6 : 618 |
Phocæ. G. 3 : 543 | 4 : 432 |
Phocas. Æ. 4 : 395|
Phœbe. G. 1 : 432 | Æ. 3 : 371 | 6 : 18, 56 | 10 : 216, 316 |
Phœbea, *adject.* Æ. 4: 6|
Phœbeæ. Æ. 3 : 637 |
Phœbi. E. 6 : 67 | 7 : 22, 64 | Æ. 1 : 333 | 2 : 114, 319 | 3 : 80 , 359 , 474 | 6 : 35 , 70 , 77 , 347 | 8 : 720 | 9 : 661 | 10: 537| 12: 402 |
Phœbigenam. Æ. 7: 773|
Phœbo. E. 3 : 62 | 5 : 66 | 6 : 11, 29 , 83 | 7 : 63| Æ. 3 : 188 , 251 | 4 : 58 | 6 : 69 , 662 | 7 : 62 | 12 : 391 |
Phœbum. E. 5 : 9 | Æ. 3 : 143|
Phœbus. E. 3: 99, 251| 11 : 794, 913|
Phœnicum. Æ. 1 : 348|
Phœniſſa. Æ. 1 : 674 , 718| 4: 529| 6: 450|
Phœniſſam. Æ. 4 : 348 |
Phœnix. Æ. 2: 762|
Pholoë. Æ. 5 : 285 |
Pholumque. G. 2: 456| Æ. 8: 294 |
Phorbanti. Æ. 5 : 842 |
Phorci. Æ. 5 : 240 , 824 | 10: 328|
Phryges. Æ. 1: 472| 9: 134, 599, 617, 635 | 11: 170|
Phrygia. G. 2: 68| 9: 80| 11: 403 |
Phrygiæ. G. 4 : 41 | Æ. 3 : 6| 7: 207| 9 : 617 | 10: 88, 582|
Phrygiam. Æ. 3 : 484 | 7 : 139, 579 |
Phrygias. Æ. 1: 186| 6: 518, 783 |
Phrygibus. Æ. 2: 191, 344| 10: 255 |
Phrygii. Æ. 1: 622| 4: 140| 11: 484 , 677 |
Phrygiis. Æ. 2: 580| 7 : 358| 11: 769|
Phrygio. Æ. 5: 545| 4: 103| 12: 75|
Phrygios. Æ. 2: 276 | 7 : 430| 10: 157|
Phrygis. Æ. 12 : 99|
Phrygium. Æ. 1 : 385|
Phrygius. Æ. 7: 363|
Phrygum. Æ. 5: 785| 7: 294| 11: 145|
Phthiam. Æ. 1 : 288 |
Phyllida. E. 3 : 76, 107 | 7 : 14 |
Phyllidis. E. 5 : 10 | 7 : 59 |
Phyllis. E. 7 : 63 | 10 : 37 , 41 |
Phyllodoceque. G. 4 : 336|
pia. Æ. 4: 382, 637|
piabunt. Æ. 2 : 140 | 6 : 379 |
piacula. Æ. 4 : 636 | 6: 153, 569 |
piaret. Æ. 2: 184|
pias. Æ. 3: 43|

pice. G. 4 : 41 | Æ. 9: 105| 10 : 114|
picea. G. 2: 309 | Æ. 9: 87 |
piceæ. Æ. 6 : 180 |
piceo. Æ. 3 : 573 |
pices. G. 3 : 450 |
piceum. Æ. 9 : 75, 813|
Pici. Æ. 7 : 171 |
picis. G. 1: 275 | 2: 250, 438 |
picta. Æ. 7 : 252 | 9: 614|
pictæ. G. 3: 243 | Æ. 4: 525 |
pictai. Æ. 9 : 26 |
pictos. Æ. 5 : 663 | 7 : 431 | 8: 93 |
picti. G. 4: 13| Æ. 4 : 146| 7: 796 |
pictis. G. 4 : 289, 342| Æ. 4 : 206 | 7 : 277| 8: 588| 11 : 660 | 12: 281 |
picto. Æ. 4 : 137 |
pictoſque. G. 2 : 115|
pictum. Æ. 1: 715|
pictura. Æ. 1 : 468 |
picturatas. Æ. 3: 483|
pictus. Æ. 9: 582 | 11 : 777|
picus. Æ. 7: 48, 189|
Pierides. E. 3 : 85 | 6 : 13 | 8 : 63 | 9 : 33 | 10 : 72 |
pietas. Æ. 2 : 430, 536 | 5: 688, 783| 6: 688, 878 | 9: 493| 10 : 812 |
pietate. Æ. 1 : 14, 155, 549 | 2 : 690| 3: 480 | 6: 403, 769 | 11 : 292, 787 | 12: 839|
pietatis. Æ. 1 : 257 | 6: 405| 9: 294 | 10 : 824|
pigebit. Æ. 4: 335|
piget. G. 1: 177 | Æ. 5: 678 |
Pigmalion. Æ. 1: 351 | 4: 325 |
Pigmalionis. Æ. 1 : 368|
pignora. E. 8: 92 |
pignore. E. 3 : 31 | Æ. 3: 611 |
pignus. Æ. 5 : 538, 572| 11: 363 |
pigræ. G. 4 : 259|
pii. Æ. 6 : 662| 7: 21|
piis. G. 3 : 513| Æ. 4 : 517| 7: 401|
pila. G. 1:495| Æ. 7: 664 | 9 : 711 |
pilataque. Æ. 12 : 121 |
pilentis. Æ. 8 : 666|
Pilumni. Æ. 9 : 4 |
Pilumno. Æ. 12: 83|
Pilumnus. Æ. 10 : 76, 619 |
Pinaria. Æ. 8 : 270 |
Pindi juga. E. 10 : 11|
pinea. Æ. 2: 258| 9 : 85 | 11: 320|
pineus. Æ. 11: 786|
pingit. E. 2: 50 | 6 : 22 |
pingue. G. 1 : 64 | Æ. 4 : 202 | 6 : 254 |
pinguem. G. 2 : 425 | 4 : 183 | Æ. 6 : 195, 215|
pingues. E. 6: 4 | 7 : 49 | 8 : 65 | G. 1: 192, 341 | 2. 85, 525 | 3 : 450 | 4 : 118| Æ. 1: 639| 4 : 62|
pingueſcere. G. 1 : 493 |
pingui arvo. E. 3: 100 | G. 1 : 8, 80 | 2 : 304, 347 | 3: 124, 406 | Æ. 7 : 627 | 9: 31 |
pinguia. E. 8 : 54 | G. 1: 14, 87 | 2 : 396 | 4 : 268, 372 | Æ. 8: 63 | 10 : 141 |
pinguibus. E. 5 : 33 | G. 2: 92| 4: 14 |
pinguis. E. 1 : 35 | 5 : 68| G. 1 : 105 | 2 : 139, 184, 248, 274 | Æ. 1 : 219 | 7: 764| 9 : 585 |
pinifer. E. 10 : 14 | Æ. 10 : 708 |
piniferum. Æ. 4 : 249|
pinnis. Æ. 7: 159 |
pinoſque. E. 8: 22| G. 4: 112|
pinu. E. 7 : 24 | G. 2: 389| Æ. 9 : 72 | 10 : 206 |
pinum. G. 1: 256 | Æ. 7: 397 | 9 : 522 |
pinus. E. 1 : 39 | 4 : 38| 7: 65 | G. 4 : 141 | Æ. 3: 659 | 5 : 153, 449 | 9: 116 | 10 : 230| 11: 136 |
pinxerat. Æ. 8: 726|
pio. Æ. 1 : 530 | 5 : 296, 418, 745 | 6 : 530 | 10: 617|
piorum. Æ. 5 : 734 |
pios. Æ. 1 : 607 | 3 : 266| 8: 670 |
piri. G. 2 : 72 |
piris. Æ. 2 : 88|
Pirithoumque. Æ. 6 : 393, 601 |
piros. E. 1 : 74 | 9: 50|
pirum. G. 2: 34 | 4: 145|
piſces. E. 1: 61 | Æ. 10: 560 |
piſcibus. G. 3 : 430 | 4: 388 |
piſcis. E. 5 : 76 | G. 4 : 234 |
piſcoſæ. Æ. 12 : 518|
piſcoſo. Æ. 11: 457|
piſcoſos. Æ. 4: 255|
Piſæ. G. 3: 180 | Æ. 10: 179 |
pius. Æ. 1: 224, 309, 382| 4 : 393 | 5 : 26, 286, 685| 6 : 9, 176, 232 | 7 : 5 | 8: 84| 9: 255| 10 : 591, 783, 826 | 11 : 170 | 12 : 175, 311 |
placabilis. Æ. 7 : 764 | 9: 585 |
placarit. Æ. 6 : 804 |
placaſtis. Æ. 2 : 116|
placat. Æ. 1: 146|
placata. Æ. 3: 69|
placatam. G. 4: 547|
placati. Æ. 11: 300|
placeant. E. 2 : 62 | G. 2: 485|
placemus. Æ. 3: 115|
placent. E. 10: 63|
placet. Æ. 2 : 659| 11: 332, 435 |
placida. Æ. 1: 253| 5: 836| 7: 427| 8: 325| 9: 187, 445| 10: 103|
placidæque. Æ. 6 : 522 | 8: 88|
placidam. Æ. 1 : 695 | 4: 5 |
placidas. Æ. 4 : 440 | 6: 705| 7: 46|
placide, *adver.* Æ. 5: 86|
placidi. Æ. 3: 266| 5: 763, 848 |
placidis. Æ. 6 : 371|
placidiſſima. Æ. 3: 78|
placido. Æ. 1: 525| 7: 194| 8: 98| 11 : 251|
placidum. E. 2 : 26 | Æ. 1: 131 | 4 : 522 | 8: 405 | 10: 15 |
placiduſque. Æ. 4 : 578|
placitam. G. 2: 425|
placito. Æ. 4: 38|
placitum. E. 7: 27 | Æ. 1: 287|
placitura. Æ. 12 : 76|
placuiſſe. G. 4: 197|
placuit. Æ. 12 : 03|
plaga. Æ. 1 : 398| 9: 638|
plaga. Æ. 7 : 227| 11: 320|
plagæ. Æ. 4: 131|
plagamque. Æ. 10: 797 | 12: 299|
plagarum. Æ. 7 : 226 |
plagas. G. 3 : 225 |
plagiſque. G. 4: 301|
plangentia. Æ. 11 : 145|
plangor. Æ. 6 : 561 |
plangoribus. Æ. 2: 487| 4: 668| 12 : 607|
plangunt. G. 1: 334|
planicies. Æ. 11: 527|
plano. G. 2: 273|
plantæ. G. 2: 80|
plantaria. G. 2: 27|
plantas. E. 10 : 49 | Æ. 7: 811 |
plantis. G. 2: 65| Æ. 4:259|

8: 458| 11: 718|
platani. G. 2 : 70 |
platanum. G. 4 : 146 |
plaudentem. Æ. 5: 516|
plaudunt. Æ. 6 : 644 |
plauſa. Æ. 12 : 86|
plauſæ. G. 3 : 186|
plauſtra. G. 1 : 163 | 2 : 206| 3: 536 |
plauſtris. G. 2 : 444 | 3: 140, 361| Æ. 11: 138|
plauſu. Æ. 5: 148, 338, 506, 575 | 8 : 717 |
plauſum. Æ. 1 : 751 | 5: 215 |
plauſus. G. 2 : 508 |
plebem. Æ. 9: 343|
plebiſque. G. 2: 509|
Pleiadas. G. 1 : 138|
Pleias. G. 4: 233|
Plemyrium. Æ. 3 : 693|
plena. E. 3: 60| G. 1: 388| 2: 4| 3: 143, 495| 4: 378| Æ. 1: 464| 3: 152 | 5 : 745| 9: 339|
plenæ. G. 4: 181| Æ. 11: 738|
plenamque. Æ. 5: 311|
plenis. E. 2 : 45 | G. 1 : 371| 2: 6| 4: 280| Æ. 5 : 281| 6: 883 | 7 : 53 | 11: 236 | 12 : 121|
pleno. G. 3: 390 | Æ. 1: 404, 743| 8 : 62 | 9: 59|
plenos. Æ. 9 : 456|
plenum. G. 2: 244 |
plerunque. G. 1: 300|
plicantem. Æ. 5: 279 |
pluit. G. 4 : 81| Æ. 10 : 807|
pluma. Æ. 10: 192|
plumæ. Æ. 4 : 181|
plumam. Æ. 11: 771|
plumas. G. 1: 369|
plumbi. Æ. 7 : 687|
plumbo. Æ. 5 : 405 | 9 : 588|
plumis. Æ. 3: 242|
plura. E. 5: 19| 9: 66 | G. 1: 487 | 2 : 206 | Æ. 1 : 389| 5: 325, 381| 6: 408| 7: 117, 449, 599| 8: 443| 11: 98| 12: 896|
plures. E. 2 : 32 | G. 1 : 89 | Æ. 11 : 327 |
pluribus. G. 3: 147| Æ. 10: 599 |
plurima. E. 8: 96| G. 1: 184, 187| 2: 166| 3: 52| 4: 274, 419 | Æ. 1 : 309 | 2: 278, 364, 369, 429| 4: 333| 5: 250| 6: 299, 667| 7 : 269| 8: 427| 9: 335, 398| 11: 312| 12: 690|
plurimus. E. 7: 49, 60| G. 2 : 183 | 3 : 147 | Æ. 1: 423 | 6 : 659 | 8 : 257| 12: 65 |
plus. E. 6: 73| G. 1 : 35 | 4: 207 |
Pluton. Æ. 7 : 327 |
pluvia. G. 1 : 325 , 436 | 4: 191| Æ. 9: 437|
pluviæ. G. 1 : 92 |
pluvialibus. G. 3: 429| Æ. 9: 668 |
pluviam. E. 9: 63| G. 3: 388, 454|
pluviaſque. G. 1 : 352, 748| 3: 516 |
pluvio. G. 3: 279|
pocula. E. 3 : 36, 44 | 5: 67| 8: 28 | G. 1: 9| 2: 128, 383| 3 : 379 , 529 | 4 : 379| Æ. 1 : 710| 3 : 354| 5: 91 | 8 : 176 , 274 | 9 : 264| 11 : 738 |
podagras. G. 3: 299|
Podalirius. Æ. 12 : 304|
pœna. Æ. 1: 140 | 2: 584|
pœnam. Æ. 5 : 786 | 6: 614, 821 | 12 : 949 |
pœnarum. Æ. 6 : 627| 9 : 356 |
pœnas. G. 1: 405| 4: 455| Æ. 2 : 72 , 103 , 139 , 366, 572, 576, 586| 4 : 656| 6: 20 , 501 , 530 , 543 , 565, 585 | 7 : 595 , 766 | 8: 538| 9 : 422 | 10 : 617 , 669 , 853 | 11 : 298 , 592 , 720 |
Pœni. Æ. 1: 306 , 446, 571|
pœnis. Æ. 6 : 561 , 598 , 738 |
pœniteat. E. 2: 34| 10 : 17 | Æ. 1: 553|
pœnitet. E. 10: 16|
Pœnorum. Æ. 4 : 134 | 12: 4 |
Pœnos. E. 5: 27 | Æ. 6 : 858 |
poëta. E. 5 : 45 | 10 : 17|
poëtæ. G. 3 : 90 |
poëtam. E. 7 : 25 | 9: 32| 10: 70|
poli. Æ. 1 : 94|
polibant. Æ. 8 : 436|
Polybœtem. Æ. 6 : 484|
Polydorum. Æ. 3 : 49 , 55|
Polydorus. Æ. 3 : 45|
Polyphemum. Æ. 3: 657|
Polyphemus. Æ. 3 : 641|
polita. Æ. 8 : 429 |
Polyte. Æ. 5 : 564|
Polytes. Æ. 2 : 526|
pollice. Æ. 11: 68|
polliceor. Æ. 9: 301|
pollicitus. Æ. 1 : 241|
Pollio. E. 4 : 12 | 5 : 84 , 86 |
Pollucis. G. 3: 89|
polluit. Æ. 3: 234|
polluta. Æ. 7 : 467 |
polluto. Æ. 5 : 6 |
pollutum. Æ. 3 : 61 |
Pollux. Æ. 6 : 121|
polo. Æ. 3: 589| 4: 7| 9: 21| 11: 588|
polum. Æ. 1: 402| 2: 251| 5: 721 |
Polumque. Æ. 12 : 341 |
polus. Æ. 1: 612| 3: 586|
poma. E. 1 : 38, 81| 7: 54| 9: 50| G. 2: 59, 82, 87, 426| 4: 134|
Pomerios. Æ. 6 : 775 |
pomis. G. 1 : 274 | 2: 150, 240, 516| 4: 142 |
pomo. E. 2: 53|
pompas. G. 3: 22 | Æ. 5: 53 |
ponam. E. 3 : 36 | G. 3: 13 | Æ. 5 : 66| 6: 73 | 12: 569 |
ponant. Æ. 1: 710|
ponat. G. 3 : 195 |
pondera. Æ. 10 : 496, 527 |
pondere. E. 4 : 50 | G. 1: 164 | 2: 254, 351 | 3 : 172, 524 | Æ. 3: 49 | 5: 153, 401, 447| 6: 413| 9: 512, 752 | 10: 381 | 12: 255, 727|
ponderis. Æ. 11 : 616 |
pondus. Æ. 1: 363 | 5 : 407 |
pone. *verbum*. E. 1 : 74| Æ. 5: 845| 11 : 366|
pone. Æ. 2 : 208 , 725| 10: 226|
ponere. G. 1 : 284 , 307 | 2: 273| 3: 88| Æ. 6: 508| 10: 623 |
pones. Æ. 1: 268|
ponis. Æ. 2 : 676 | 11: 411 |
ponit. G. 2: 521, 530| Æ. 5 : 292, 486|
ponite ſpes. Æ. 11: 309|
pono. Æ. 1: 282 | 9: 261|
ponte. Æ. 10: 654 |
pontem. Æ. 8: 650, 728|
pontes. Æ. 9 : 170 | 10: 658| 12: 675|
ponti. G. 1: 356 , 470 | 4: 430| Æ. 2 : 110|
pontibus. G. 4: 27| Æ. 9: 530| 10 : 288 |
ponto. E. 6: 35 | G. 1 : 372| 2 : 163 | 3 : 78 , 237 | Æ. 1: 44, 74| 2: 295 | 3 : 104, 605 | 5 : 233 | 6 : 345 | 7 : 300| 9: 121, 238, 712 | 10: 694| 12 : 182|
Ponto. E. 8 : 95 , 96 |

Pontum. G. 1: 130| Æ. 1: 128| 2: 207| 5: 615| 6: 312| 9: 103|
Pontus. G. 1: 58, 207| Æ. 1: 560| 3: 193, 417, 672| 5: 9| 6: 729| 7: 9| 10: 103, 377| 11: 624|
ponunt. G. 4: 161, 238| Æ. 1: 177, 306| 11: 67|
poplite. Æ. 9: 762| 10: 699| 12: 927|
popoſcit. Æ. 1: 732|
populant. Æ. 4: 403|
populare. Æ. 1: 531|
popularibus. Æ. 6: 816|
populatque. G. 1: 185| Æ. 12: 263|
populataque. Æ. 6: 496|
populatus amnes. Æ. 12: 525|
populea. G. 4: 511| Æ. 5: 134|
populeas. Æ. 8: 32| 10: 190|
populeis. Æ. 8: 286|
populi. G. 2: 495, 502| 4: 211| Æ. 3: 58| 4: 615| 6: 706| 7: 236, 716| 8: 385| 10: 202| 11: 345, 420, 430|
populis. Æ. 2: 556| 4: 624| 7: 24| 8: 686|
populo. Æ. 1: 152| 7: 80| 8: 679|
Populonia. Æ. 10: 172|
populos. G. 4: 5, 562| Æ. 1: 229, 267| 3: 458| 4: 112, 189| 6: 851, 891| 7: 316, 384, 693, 725, 738| 8: 325, 475| 10: 4|
populum. Æ. 1: 25| 2: 188| 4: 682| 5: 552, 750|
populus. *arbor.* E. 7: 61, 67| 9: 41| G. 2: 13| Æ. 8: 276|
populuſque. Æ. 9: 192|
porca. Æ. 8: 641|
porgite. Æ. 8: 274|
porrecta. G. 3: 350|
porrectum. Æ. 9: 589|
porriciam. Æ. 5: 238|
porricit. Æ. 5: 776|
porrigitur. Æ. 6: 597|
porro. Æ. 5: 600| 6: 711| 9: 190|
Porſenna. Æ. 8: 646|
porta. Æ. 1: 87| 6: 552|
porta cœli. G. 3: 261|
portabat. Æ. 1: 700|
portæ. Æ. 1: 298| 2: 27, 242, 752| 3: 351| 6: 574, 893| 7: 607| 9: 176, 238, 570, 687, 746|
portam. Æ. 8: 338| 9: 183, 675, 724|
portanda. Æ. 9: 312|
portans. G. 4: 524| Æ. 1: 72| 5: 840| 11: 544|
portant. Æ. 4: 241|
portantes. Æ. 11: 333|
portantur. Æ. 1: 367|
portare. Æ. 4: 598|
portarum. Æ. 2: 335, 803| 7: 185|
portas. G. 4: 165| Æ. 1: 426| 2: 612| 3: 539| 6: 631| 7: 617, 621| 9: 39, 45, 159, 169, 309, 693| 10: 23| 11: 142, 473, 879, 883, 890| 12: 577, 584|
portaſtis. Æ. 11: 281|
portat. Æ. 1: 759| 5: 566| 6: 211| 9: 50| 11: 758| 12: 512|
portendere. Æ. 3: 184| 7: 80|
portenderet. Æ. 5: 706|
portendi. Æ. 7: 256|
portenta. Æ. 7: 58| 8: 533| 11: 271|
porticibus. Æ. 2: 528, 761| 3: 353| 8: 656| 12: 476|
portis. G. 4: 78, 185| Æ. 2: 187, 266| 4: 130| 7: 429| 8: 386, 585| 9: 758| 10: 118| 11: 485, 499, 621| 12: 122, 661|
portitor. G. 4: 502| 6: 298, 326|
porto. Æ. 10: 881|
portu. Æ. 3: 72, 78, 292, 300, 378| 5: 243| 7: 7, 132, 201|
portum. G. 1: 303| Æ. 1: 163, 198| 6: 900|
Portunus. Æ. 5: 241|
portus. G. 2: 161| 4: 390| Æ. 1: 431| 3: 10, 124, 219, 254, 289, 382, 530, 533, 570, 676, 707| 4: 588, 612| 5: 24, 32, 57, 612, 813| 6: 366| 7: 22, 598| 9: 98|
poſcamus. Æ. 5: 59|
poſcant. Æ. 8: 540|
poſcas. Æ. 3: 456|
poſcat. Æ. 2: 121| 7: 340| 11: 219|
poſce. Æ. 4: 50|
poſcebat. Æ. 6: 589|
poſcens. G. 3: 456|
poſcente. G. 1: 128|
poſcentibus. Æ. 8: 477|
poſcere. Æ. 1: 418| 5: 26| 6: 45| 7: 272| 8: 614| 9: 12| 12: 350|
poſceret. Æ. 5: 707|
poſci. Æ. 8: 12| 11: 221|
poſcimus. Æ. 11: 362|
poſcit. Æ. 5: 342| 6: 37| 9: 71, 84, 524| 10: 661| 12: 82, 326, 388, 467|
poſco. Æ. 1: 670| 3: 59| 6: 66| 9: 194|
poſcor. Æ. 8: 533|
poſcunt. G. 2: 324| Æ. 2: 72| 4: 614| 7: 584| 8: 512| 9: 600| 11: 379, 434, 453, 901|
poſita. Æ. 4: 681| 5: 60|
poſitæ. E. 2: 55| Æ. 4: 527|
poſitis. G. 2: 278, 354| 3: 348, 436| 4: 344| Æ. 1: 295| 2: 473| 3: 404| 7: 629| 9: 586| 10: 52| 11: 89|
poſito. G. 2: 14| Æ. 8: 639| 10: 736|
poſitum. G. 4: 303| Æ. 2: 172, 644| 11: 30|
poſitura. Æ. 7: 129|
poſitus. Æ. 12: 898|
poſſe. E. 3: 24| G. 2: 234| Æ. 1: 42| 2: 177, 657| 4: 306| 5: 231| 6: 527| 9: 90, 197, 253, 561| 11: 703|
poſſem. Æ. 6: 627| 10: 616| 12: 880|
poſſent. G. 2: 343| Æ. 1: 372| 2: 292| 6: 200| 9: 513| 12: 771|
poſſes. Æ. 10: 879|
poſſeſſor. E. 9: 3|
poſſet. Æ. 1: 417| 5: 807| 11: 155|
poſſim. G. 2: 483| 3: 8| Æ. 3: 368|
poſſimus. G. 1: 351|
poſſint. G. 4: 27| Æ. 7: 334|
poſſis. G. 2: 226| Æ. 1: 680| 3: 378, 387|
poſſit. E. 3: 28| Æ. 1: 686| 2: 187, 362| 4: 85, 116, 296| 5: 6| 6: 78, 754| 8: 413| 9: 322, 421| 10: 286, 807| 11: 386|
poſſum. G. 1: 176| Æ. 8: 401| 12: 151, 874|
poſſumus. E. 7: 23| 8: 63| G. 1: 253|
poſſunt. E. 8: 69| 10: 64| G. 2: 109, 313| 3: 262, 520, 562| Æ. 2: 69| 4: 382| 5: 231, 669| 9: 446| 11: 201, 307, 325| 12: 627|
poſt *cum ablat.* E. 1: 30, 68| Æ. 6: 409|
poſt tantò. G. 3: 476|
poſt *cum accuſat.* E. 1: 70| 3: 20| G. 1: 284| 3: 157, 213| 4: 148| Æ. 1: 300| 2: 57, 283| 4:

20 | 5 : 154 , 626 | 7 : 655 | 9 : 346 , 363 | 11 : 81, 279 |
poſt. *adverbium.* G. 3 : 70 , 172 | Æ. 1 : 140 , 617 , 744 | 2 : 216 , 740 | 5 : 339 , 507 , 523 | 8 : 331 , 639 | 9 : 387 | 11 : 89 , 593 | 12 : 185 |
poſt ubi. G. 3 : 235 | 4 : 189 , 544 , 552 | Æ. 4 : 80 | 5 : 362 |
poſt hinc. G. 3 : 300 | Æ. 8 : 546 |
poſt deinde. Æ. 5 : 321 |
poſte. Æ. 5 : 360 |
poſtera. Æ. 3 : 588 | 4 : 6 | 5 : 42 | 7 : 148 | 12 : 113 |
poſtes. E. 7 : 50 | G. 2 : 463 | Æ. 2 : 442 , 454 , 480 , 490 , 493 | 7 : 622 | 8 : 227 | 11 : 890 |
poſthabita. Æ. 1 : 20 |
poſthabui. E. 7 : 17 |
poſthac. E. 1 : 76 | 3 : 51 |
poſthuma. Æ. 6 : 763 |
poſtquàm. E. 1 : 29 | 5 : 34 | G. 3 : 432 | 4 : 374 | Æ. 1 : 158 , 220 , 524 , 727 | 2 : 90 | 3 : 1, 37, 57, 192, 212 , 463 , 518 , 662 | 4 : 17 , 151 , 648 | 5 : 577 | 6 : 168 , 226 | 7 : 6 , 406 , 661 , 709 | 8 : 184 | 10 : 298 , 710 | 11 : 94 , 146 , 248 , 631 | 12 : 432 , 604 , 739 , 861 , 945 |
poſtrema. G. 3 : 404 | Æ. 3 : 427 | 9 : 27 |
poſtremum. Æ. 11 : 664 |
poſtremus. G. 2 : 410 |
poſuère. G. 2 : 383 , 445 | Æ. 5 : 681 | 6 : 274 , 611 | 7 : 27 | 8 : 335 | 9 : 687 | 10 : 103 |
poſuerunt. Æ. 3 : 399 |
poſuiſſe. Æ. 7 : 63 |
poſuiſſem. Æ. 4 : 344 |
poſuit. E. 3 : 46 | G. 1 : 182 | 2 : 403 | Æ. 3 : 631 | 4 : 200 , 212 | 6 : 19 | 8 : 329 , 616 | 11 : 830 | 12 : 209 |
potant. Æ. 6 : 715 |
potantibus. G. 4 : 146 |
potare. G. 3 : 330 |
potat. G. 3 : 463 |
potens. Æ. 1 : 535 | 3 : 164 | 6 : 871 | 7 : 56 , 541 , 630 | 11 : 340 | 12 : 827 |
potentem. G. 1 : 27 | 2 : 373 | Æ. 1 : 84 | 2 : 296 | 3 : 438 | 6 : 621 , 843 | 7 : 234 |
potentes. Æ. 3 : 528 |
potentia. G. 1 : 92 | Æ. 1 : 668 | 8 : 99 | 10 : 72 |
potentibus. Æ. 7 : 19 | 12 : 402 |
potentum. Æ. 12 : 519 |
poteram. E. 8 : 40 |
poterant. Æ. 6 : 237 |
poterat. Æ. 8 : 605 | 12 : 776 |
poteris. E. 1 : 80 | 4 : 27 | G. 1 : 395 | 4 : 253 | Æ. 6 : 148 |
potero. Æ. 4 : 420 |
poterunt. G. 2 : 287 |
potes. E. 7 : 10 | Æ. 4 : 560 | 6 : 117 , 366 | 7 : 335 | 10 : 81 , 632 |
poteſt. G. 3 : 491 , 560 | Æ. 8 : 402 | 10 : 35 | 12 : 872 , 933 |
poteſtas. Æ. 3 : 670 | 4 : 565 | 7 : 591 | 9 : 97 , 739 , 813 | 10 : 18 , 100 |
poteſtates. Æ. 12 : 396 |
poteſtis. Æ. 7 : 645 | 9 : 529 |
potior. G. 4 : 100 | Æ. 4 : 287 |
potiri. Æ. 9 : 167 |
potis. G. 4 : 120 |
potis. Æ. 3 : 671 | 9 : 796 | 11 : 148 |
potiti. Æ. 3 : 278 | 6 : 624 | 9 : 363 , 450 |
Potitius. Æ. 8 : 269 , 281 |
potitum. Æ. 3 : 296 |
potitur. Æ. 3 : 56 | 4 : 217 |
potitus. Æ. 10 : 500 | 11 : 493 |
potiuntur. Æ. 1 : 176 | 12 : 642 |
potiùs. *adverb.* E. 2 : 71 | 5 : 6 | Æ. 3 : 654 | 4 : 99 | 10 : 631 , 676 | 11 : 114 , 443 | 12 : 39 , 188 |
Potniades. G. 3 : 268 |
potuêre. G. 1 : 161 | 2 : 124 | Æ. 1 : 236 | 6 : 131 | 7 : 295 | 12 : 544 |
potui. E. 3 : 70 | Æ. 4 : 19 , 419 , 600 | 7 : 309 | 11 : 823 | 12 : 177 |
potuiſſe. E. 6 : 24 | Æ. 1 : 102 |
potuiſti. Æ. 9 : 482 | 12 : 804 |
potüit. G. 2 : 490 | 3 : 453 | Æ. 1 : 44 , 246 | 6 : 119 | 8 : 384 | 9 : 328 , 426 , 429 | 12 : 47 |
potum. *ſup.* E. 7 : 11 | 9 : 24 |
præque. E. 8 : 17 | Æ. 3 : 45 |
præ ſe. Æ. 9 : 134 | 11 : 544 |
præbere. G. 2 : 216 | 3 : 301 | Æ. 9 : 693 |
præbuit. Æ. 10 : 322 |
præcedunt. Æ. 8 : 462 |
præcelſa. Æ. 3 : 245 |
præceperat. Æ. 9 : 40 |
præceperit. E. 3 : 98 |
præceps. E. 8 : 59 | G. 1 : 203 | 3 : 236 | 4 : 29 , 457 | Æ. 3 : 598 | 4 : 253 , 565 | 6 : 578 | 9 : 815 | 12 : 684 |
præcepta. G. 1 : 176 | 4 : 398 , 448 , 548 | Æ. 2 : 345 | 5 : 747 | 6 : 236 , 632 | 9 : 45 |
præceptis. Æ. 2 : 607 | 3 : 546 |
præceſſerat. Æ. 9 : 47 |
præcipiant. Æ. 11 : 329 |
præcipit. Æ. 11 : 491 |
præcipitans. Æ. 6 : 351 |
præcipitant. Æ. 2 : 317 | 4 : 251 | 9 : 670 | 10 : 804 | 11 : 3 |
præcipitare. Æ. 2 : 37 | 4 : 565 |
præcipitat. Æ. 2 : 9 | 11 : 617 | 12 : 699 |
præcipitate. Æ. 8 : 443 |
præcipitem. G. 3 : 358 | Æ. 5 : 175 , 456 , 860 | 6 : 594 | 12 : 379 , 735 |
præcipites. G. 1 : 367 | 3 : 547 | 4 : 80 | Æ. 2 : 307 , 516 | 3 : 682 | 4 : 573 | 5 : 144 | 10 : 232 | 11 : 673 , 895 |
præcipiti. G. 3 : 103 | Æ. 2 : 460 | 8 : 257 |
præcipue. *adverb.* G. 2 : 372 | 3 : 51 , 101 | Æ. 1 : 224 , 716 | 2 : 112 | 6 : 176 | 7 : 746 |
præcipuos. Æ. 5 : 249 |
præcipuum. G. 3 : 74 | Æ. 8 : 177 |
præcipuus. Æ. 11 : 214 |
præciſis. Æ. 8 : 233 |
præclara. G. 4 : 322 | Æ. 8 : 480 | 10 : 397 | 12 : 347 |
præclaram. Æ. 4 : 655 |
præconis. Æ. 5 : 245 |
præcordia. G. 2 : 484 | Æ. 2 : 367 | 7 : 347 | 9 : 413 , 596 | 10 : 452 |
præda. Æ. 9 : 363 , 384 , 450 , 485 |
prædæ. Æ. 1 : 214 | 9 : 268 | 11 : 782 |
prædam. G. 2 : 60 | Æ. 2 : 763 | 3 : 223 , 233 , 244 | 4 : 404 | 6 : 361 | 11 : 79 , 757 | 12 : 255 |
prædarique. G. 1 : 130 |
prædas. Æ. 1 : 532 | 7 : 749 | 9 : 613 | 10 : 78 |
prædicam. Æ. 3 : 436 |
prædicere. E. 1 : 17 |
prædicta. Æ. 4 : 464 |
prædiſcere. G. 1 : 51 , 252 | 2 : 255 |
prædivitis. Æ. 11 : 213 |
prædixit. E. 1 : 18 | Æ. 3 : 252 , 713 |

prædo. Æ. 7 : 362 |
prædonis. Æ. 10 : 774 | 11 : 484 |
prædulce. Æ. 11: 155 |
prædurum. Æ. 10 : 748 |
præeunte. Æ. 5 : 186 |
præfatus. Æ. 11 : 305 |
præfecit. Æ. 6 : 118, 564 |
præferat. E. 3 : 4 |
præferimus. Æ. 7 : 237 | 11 : 249 |
præfert. Æ. 10 : 211 |
præfigere. Æ. 10 : 80 |
præfigeret. Æ. 11 : 778 |
præfigunt. Æ. 3 : 399 | 9 : 466 |
præfixa. Æ. 5 : 557 | 7 : 817 | 9 : 471 | 12 : 489 |
præfixum. Æ. 10 : 479 |
præfracta. Æ. 11 : 614 |
præfulgens. Æ. 8 : 553 |
prægnans. Æ. 7 : 321 | 10 : 704 |
prælabi. G. 3 : 180 |
prælato. Æ. 5 : 541 |
prælia. E. 6 : 3 | G. 1 : 318 | 2 : 283 | 3 : 220, 265 | 4 : 5, 314 | Æ. 2: 334, 347, 397, 670 | 3 : 240 | 5: 375, 402, 467, 593 | 7 : 335, 603, 744, 806 | 8 : 614, 678 | 9 : 463, 409 | 10 : 23, 357, 455, 661, 901 | 11 : 48, 307, 486, 520, 541, 631, 727, 731, 912 | 12 : 103, 337, 346, 570, 581, 628, 716, 735, 812 |
prælorum. G. 2 : 242 |
præmia. G. 2 : 382 | 3 : 49 | Æ. 1 : 465, 619 | 2: 537 | 4 : 33 | 5 : 70, 292, 308, 346, 486 | 9 : 253, 271 | 11 : 78, 857 | 12 : 360, 437, 765 |
præmiſit. Æ. 11 : 513 |
præmiſſi. Æ. 9 : 367 |
præmiſſus. Æ. 6: 34 |
præmittit. Æ. 1 : 648 |
prænatat. Æ. 6: 705 |
Præneſte. Æ. 7 : 682 | 8 : 581 |
Præneſtinæ. Æ. 7 : 678 |
prænuncia. Æ. 11 : 139 |
præpes. Æ. 5 : 254 |
præpetibus. Æ. 6 : 15 |
præpetis. Æ. 3 : 361 |
præpingue. Æ. 3 : 698 |
prærepta. Æ. 9 : 138 |
præreptus. Æ. 4 : 516 |
præripere. Æ. 10 : 277 |
præruptis. G. 2 : 156 |
præruptus. Æ. 1 : 109 |
præſaga. Æ. 10 : 843 |
præſagi. Æ. 10 : 177 |
præſcia. Æ. 6 : 66 | 12: 452 |
præſciſcere. G. 4: 70 |
præſcripſit. E. 6: 12 |
præſens. G. 3 : 452 | Æ. 5 : 363 | 9 : 404 | 12 : 160 |
præſenſit. Æ. 4 : 297 |
præſentemque. Æ. 1 : 95 |
præſentes. E. 1 : 42 |
præſenti. Æ. 3: 611 | 8: 495 |
præſentia. G. 1 : 10 | Æ. 3 : 174 | 9: 73 |
præſentis. Æ. 5 : 656 |
præſentius. G. 2 : 127 | Æ. 12 : 152, 245 |
præſepia. E. 7 : 39 | G. 3 : 214, 495 | Æ. 11: 492 |
præſepibus. G. 3 : 395, 416 | 4 : 108 | Æ. 1 : 419 | 7 : 17, 275 |
præſertim. G. 1 : 115 | 2 : 310 |
preſes. Æ. 11 : 483 |
præſidet. Æ. 3 : 35 | 6 : 10 | 7 : 800 | 12 : 140 |
præſidium. Æ. 11 : 58 |
præſtans animi. Æ. 12 : 19 |
præſtantes. Æ. 8 : 548 |
præſtanti. G. 4 : 538, 550 | Æ. 1 : 75 | 5 : 361 | 7: 483, 783 | 8 : 207 |
præſtantibus. Æ. 11 : 291 |
præſtantior. Æ. 6 : 164 |
præſtat. Æ. 1 : 139 | 3 : 429 |
præſtet. Æ: 11 : 438 |
præſtiterit. Æ. 6 : 39 |
præſumite. Æ. 11 : 18 |
prætende. G. 4 : 230 |
prætendere. G. 1 : 270 | Æ. 9 : 599 | 11 : 332 |
prætendi. Æ. 4 : 339 |
prætendit. Æ. 8 : 116 |
prætenta. Æ. 3 : 692 | 6 : 60 |
præter. G. 1 : 413 | Æ. 3 : 478 | 6 : 874 | 7 : 24 | 10: 399 |
præterea. E. 2 : 40 | G. 1 : 165, 204 | 2 : 83 | 3 : 548 | 4 : 210, 502 | Æ. 1 : 53, 651, 657 | 3 : 433 | 4: 457 | 5 : 64, 302 | 6 : 285 | 7 : 71, 183, 243 | 8: 355, 514 | 9 : 271 | 11 : 78, 285, 330 | 12 : 659 |
prætereo. G. 4 : 148 |
præterit. G. 2 : 322 | Æ. 4 : 157 | 5 : 156, 171 |
præteritos. Æ. 8 : 560 |
præterlabere. Æ. 6 : 874 |
prætervehor. Æ. 3 : 688 |
prætexere. Æ. 4 : 500 |
prætexit. E. 7 : 12 | G. 3: 15 | Æ. 4 : 172 |
prætexunt. E. 6 : 5 |
prætoria. G. 4 : 75 |
prætulerim. Æ. 12 : 145 |
prævalidam *tellurem*. G. 2 : 253 |
prævalidas. G. 2 : 190 |
prævertere. Æ. 1 : 725 | 7 : 807 | 12 : 345 |
prævertitur. Æ. 1 : 321 |
prævidit. Æ. 5: 445 |
præuſtis. Æ. 7 : 524 |
prata. E. 3 : 111 | 7 : 11 | 10 : 42 | G. 1 : 289, 384 | 3 : 142 | 4: 306 | Æ. 6: 674 :
pratis. E. 4 : 43 | 8 : 71 | G. 2 : 384 | 4 : 271 | Æ. 6 : 707 |
prato. Æ. 10 : 836 |
praviquetenax *fama*. Æ. 4 : 188 |
precamur. Æ. 3 : 543 |
precando. Æ. 4 : 113, 413 | 6 : 376 | 8 : 403 |
precantem. Æ. 12 : 930 |
precantes. Æ. 11 : 106 |
precanti. Æ. 10 : 176 | 11 : 697 |
precant s. Æ. 10 : 598 |
precantum. Æ. 7 : 237 |
precantur. Æ. 8 : 279 | 12 : 242 |
precari. Æ. 3 : 144 | 8 : 127 |
precati. Æ. 3 : 633 | 5: 529 |
precatur. G. 4 : 381 | Æ. 4: 521 | 6 : 186, 193 | 9 : 403 | 10 : 251, 293, 874 | 11 : 784 | 12 : 175 |
precatus. Æ. 9 : 624 | 10 : 420 |
prece. Æ. 3 : 437 | 10 : 368 |
preces. Æ. 4 : 612 | 5 : 234, 782 | 6 : 51, 55 | 8: 60, 574 | 10 : 153 | 11 : 158, 229 |
precibus. G. 4 : 470 | Æ. 2: 689 | 3 : 261, 456, 599 | 4 : 319 | 7 : 133 | 9 : 90 | 10 : 626 | 12 : 800 |
preciæque *vites*. G. 2 : 95 |
precor. Æ. 4 : 621 | 6 : 117 | 9 : 525 | 10: 461, 525 | 12 : 48, 179, 777 |
prehenſis. Æ. 11 : 719 |
prehenſum. Æ. 2 : 592 |
premat. Æ. 10 : 54, 296 |
premebant. Æ. 11 : 545 |
premebat. Æ. 4 : 332 | 7 : 737 | 8: 647 | 10 : 232 |
premendo. Æ. 6 : 80 |
premens. G. 3 : 85 | 4 : 131 | Æ. 8: 289 |
prementem. Æ. 1 : 328 |
premere. Æ. 1 : 67 | 10: 78 |
premere. Æ. 11 : 402 |
premeret. Æ. 1 : 471 |
premeretur. E. 1 : 35 |
premes. G. 1 : 157 | 2 : 346 | 3 : 413 | 4 : 101 |
premet. G. 1 : 289 |
premimus. Æ. 9 : 612 | 11 : 788 |

premit. G. 3 : 508 | Æ. 1 : 58, 215, 250 | 2 : 530 | 4 : 148 | 5 : 187 | 7 : 103 | 8 : 249, 474 | 9 : 324, 330, 793 | 10 : 103, 465 | 11 : 257, 880 |
premitur. G. 1:241 |
premunt. G. 3 : 401 | 4 : 297 | Æ. 7 : 368 | 10 : 375 | 12 : 254 |
premuntur. Æ. 6 : 827 |
prendere. Æ. 3 : 450 | 9 : 558 | 12 : 775 |
prendimus. Æ. 2 : 322 | 6 : 61 |
prenſa. Æ. 3 : 624 |
prenſant. Æ. 2 : 444 |
prenſantem. G. 4 : 501 | 6 : 360 |
prenſatque. Æ. 12 : 404 |
prenſique. *equi*. G. 3 : 207 |
prenſos. G. 1 : 285 |
preſſæ. G. 1 : 303 | Æ. 5 : 556 | 10 : 347 . 12 : 322 |
preſſabimus. E. 3 : 99 |
preſſat. Æ. 3 : 642 |
preſſère. Æ. 7 : 518 |
preſſi. E. 1 : 82 | Æ. 9 : 487 |
preſſis. G. 3 : 310 | 4 : 140 | Æ. 11 : 600 |
preſſit. Æ. 2 : 380 | 6 : 197, 331, 521 | 7: 119 | 10: 495 | 12 : 908 |
preſſo. G. 1 : 411 | 2 : 203, 356 | Æ. 5 : 331 | 6 : 155 |
preſſos. G. 2 : 25 |
preſſus. Æ. 3 : 47 |
pretiis. Æ. 5 : 292 |
pretio. Æ. 4 : 212 | 5 : 399 | 6 : 622 | 9 : 213 | 12: 352 |
pretium. Æ. 5 : 111 | 9: 232 | 12 : 350 |
Priameia. Æ. 2 : 403 | 3 : 321 | 7 : 252 |
Priami. Æ. 1 : 658 | 2 : 22, 56, 191, 437, 454, 484, 506, 527, 554, 760 | 3 : 1 | 4 : 343 | 5 : 297 | 9 : 284 | 12 : 545 |
Priamiden. Æ. 3: 295 | 6 : 494 |
Priamides. Æ. 3 : 346 | 6 : 509 |
Priamo. Æ. 1 : 754 | 2 : 291, 344, 541 | 9 : 742 | 11 : 259 |
Priamum. Æ. 1 : 462, 491 | 2 : 501, 518 | 8 : 15, 83, 99 |
Priamus. Æ. 1: 465 | 2: 147, 533, 581 | 3 : 50 | 5 : 564 |
Priape. E. 7 : 33 |
Priapi. G. 4 : 111 |
pridem. Æ. 1 : 503 |
prima. E. 4 : 18 | 6: 1 | G. 1: 12, 147 | 2: 266, 321, 362 | 3 : 67, 399 | 4 : 21, 161, 314 | Æ. 1 : 28. 727, 741 | 2 : 97, 268, 387, 613 | 3 : 8, 17, 69, 95, 367, 426, 544 | 4 : 166, 297, 548, 584 | 5 : 66, 114. 375, 502, 641 | 6 : 96, 153, 246 | 7: 51, 118, 127, 354, 371, 481, 503, 554, 603 | 8 : 143, 288, 340, 407 | 9 : 479 | 10: 97, 157, 283, 561 | 11 : 267, 503, 868 | 12 : 103, 448, 505, 605, 626, 632 |
primam. G. 2 : 336 | 3 : 48 | 4: 286 | Æ. 1: 376, 545 | 7: 148 | 9 : 181 | 10 : 324 | 12: 305 |
primæ. Æ. 7 : 40, 542 | 11: 895 |
primævo. Æ. 7 : 162 | 10 : 345 |
primævus. Æ. 9 : 545 |
primam. Æ. 5 : 355 | 7 : 118, 136 | 8 : 561 | 9 : 244. 494, 595, 654 |
primas. Æ. 7: 61 | 9: 27 | 10: 643 |
primi. G. 1 : 144 | 2: 44 | Æ. 2 : 334, 422 | 4 : 133 | 5 : 294, 308, 347, 566 | 6 : 255, 313 | 7 : 107 | 8: 6, 105, 602 | 9: 226 | 11: 613, 786, 879 |
primis. *cum in*. E. 5 : 69 | 6 : 34 | G. 1 : 64, 178, 338 | 2 : 253, 291 | 3 : 503 | Æ. 1 : 307, 349 | 2: 87 | 6 : 273 | 7 : 468 | 8 : 59, 517 | 9 : 453 | 11 : 573 |
primitiæ. Æ. 11 : 16, 156 |
primo. G. 3: 324 | Æ. 1 : 474, 617 | 2 : 385, 469, 485 | 5 : 42 | 6 : 143, 309, 427. 453 | 7 : 130, 361, 528 | 11 : 155 : 423 |
primo Eoo. Æ. 3 : 588 | 11 : 4 |
primo. *adverb*. G. 3 : 187 | 4 : 310 | Æ. 4 : 176 | 5 : 654 | 9: 576 |
primorum. Æ. 9 : 309 |
primos. G. 3 : 130 | 4 : 340 | Æ. 2: 479, 494 | 4 : 118 | 5 : 857 | 7: 173, 406, 783 | 8: 586 | 9 : 785 | 11 : 219, 234 | 12 : 577 |
primùm. E. 4 : 8 | 8: 73 | G. 1 : 61, 136, 162 | 2 : 20, 79, 304, 475 | 3:166, 384 | 4: 295, 305, 368 | Æ. 1 : 178, 193, 446, 454 | 2 : 79, 213, 375, 410, 559, 636, 677 | 3: 58, 108, 205, 209, 437, 651 | 4 : 239, 252, 342, 677 | 5 : 220, 540, 604 | 6 : 18, 243 | 8 : 190, 222, 542 | 9 : 80, 110, 253, 590, 603, 696 | 10 : 380 | 11: 19, 852 |
primùm, *poſt cum*. E. 6 : 40 | 7 : 39 G. 1 : 113, 428 | 2 : 340 | Æ. 2 : 127 | 7 : 39 | 8 : 170, 408 | 12 : 76, 114 |
primùm. *poſt. ut*. G. 2 : 426 | Æ. 1 : 310 | 4 : 259, 586 | 6 : 102, 452 | 11: 300 | 12: 47, 669 |
primum. *adject*. Æ. 5 : 540, 746 | 11 : 664 |
primus. E. 1 : 45 | 2 : 32 | 8 : 24 | G. 1 : 250 | 2 : 409 | Æ. 1: 5 | 2: 146 | 3: 523 | 4 : 17, 28, 169 | 5 : 491, 497 | 6: 761, 810, 819 | 8: 134 | 9: 51, 232 | 10: 310, 427 | 11: 238 | 12: 33 |
primus ante omnes. G. 2:40 | 5: 491 |
primus. *initio verſus*. Æ. 2 : 408 | 3 : 10, 77, 113, 182 | 4 : 134, 140 | Æ. 2 : 40, 370 | 5 : 310, 318, 667 | 7: 647 | 8 : 319 | 9 : 35 | 10 : 242 | 11 : 364, 380 | 12 : 461 |
primuſque. G. 1: 122 | Æ. 2 : 32, 263, 424 | 3 : 561 | 4 : 169 | 5: 151, 451 | 8 : 269, 281 | 12 : 258, 426 |
primus. *fine carminis*. G. 3 : 64 | Æ. 5: 596 | 6 : 183 | 10: 516 |
princeps. Æ. 5: 160, 833 | 9: 535 | 10 : 166, 204 | 11 : 620 |
principe Æ. 3 : 168 |
principibus. Æ. 1 : 492 |
principio. *adverb*. G. 2 : 9 | 4: 8 | Æ. 2 : 752 | 3 : 381 | 4 : 56 | 5 : 109 | 6 : 214, 724 | 7 : 342 | 9 : 762 | 10: 258 |
principium. E. 3: 60 | 8 : 11 | Æ. 7 : 219 | 9 : 53 |
prior. E. 5 : 10 | Æ. 1 : 325, 585 | 4: 323 | 5 : 186, 326 | 6: 341, 387, 834 | 7: 194 | 8 : 469 | 9: 319 | 10 : 458, 533 | 11 : 292, 760 | 12 : 195 |
priorem. Æ. 1 : 552 | 5 : 155, 170 |
priores. E. 9: 54 | G. 2 : 59 | Æ. 3: 213, 693 | 4: 534 |
prioris. Æ. 7 : 243 |
priorum. G. 3 : 292 | Æ. 4 : 464 | 8 : 312 |
priſca. Æ. 6: 878 | 9: 79 |
priſcæ. E. 4: 31 |
priſcique. Æ. 7 : 710 |

priſco. Æ. 7: 706|
priſcos. Æ. 5: 598|
priſcum. Æ. 8: 339|
Priſtin. Æ. 5: 116 | 10: 211|
priſtina. Æ. 10: 143 | 12: 424|
priſtinus. Æ. 6: 473|
Priſtis. Æ. 5: 154, 156, 187|
Priſtis. Æ. 3: 427|
Priverno. Æ. 11: 540|
Privernum. Æ. 9: 576|
prius. *ſequente quàm.* G. 1: 50 | 3: 468 | Æ. 1: 196, 476 | 2: 741 | 4: 24 | 6: 328 | 11: 809|
prius. G. 1: 74, 194 | 2: 274 | 3: 362 | 4: 229, 396, 537 | Æ. 2: 190, 596 | 6: 136 | 9: 122 | 10: 223, 882 | 11: 126|
pro. E. 3: 77 | 5: 38, 81 | 7: 35 | G. 1: 406 | 4: 159, 456 | Æ. 1: 28, 78, 663| 2: 17, 183, 535 | 3: 247, 604 | 4: 337 | 5: 230, 483, 501, 815 | 6: 352, 821| 8: 472, 648 | 9: 252, 406, 677 | 10: 82, 825, 847 | 11: 437, 576 | 12: 48, 112, 229, 552, 695, 814, 820|
pro. *id eſt*, ante. Æ. 8: 653| 9: 575 | 11: 895 | 12: 661|
pro virginitate. Æ. 12: 141, 878|
proavi. Æ. 8: 54|
proavis. Æ. 12: 225|
proavoſque. Æ. 3: 129|
probat. Æ. 5: 418|
probavi. Æ. 12: 814|
probet. Æ. 4: 112|
procacibus. Æ. 1: 540|
Procas. Æ. 6: 767|
procedere. E. 3: 94 | 4: 12 | Æ. 4: 587 | 5: 461|
procedit. Æ. 3: 592| 10: 451 12: 121|
procedo. Æ. 2: 760|
protinus, & proavi ſedes. Æ. 3: 349|
procedunt. Æ. 12: 169|
procella. Æ. 1: 106 | 7: 594|
procellæ. Æ. 11: 798|
procellis. G. 3: 259 | Æ. 1: 89 | 5: 791|
proceras. E. 6: 63|
proceres. Æ. 1: 744 | 3: 58, 103 | 6: 489 | 8: 587 | 9: 659 | 10: 213 | 11: 403|
procerum. Æ. 12: 213|
proceſſerat. Æ. 10: 751 | 11: 94|
proceſſit. E. 6: 86 | 9: 47 | Æ. 3: 356 | 9: 23|
proceſſu. G. 3: 504|
Prochyta. Æ. 9: 715|
proclamat. *Diores.* Æ. 5: 345|
procorum. Æ. 12: 27|
procos. Æ. 4: 534|
Procrinque. Æ. 6: 445|
procubet. G. 3: 145|
procubuère. Æ. 2: 505 | 9: 190|
procubuiſſe. Æ. 6: 604 | 8: 631 | 11: 395|
procubuit. Æ. 8: 30, 83 | 9: 541 | 11: 150, 418|
procudit. G. 1: 261|
procul. E. 1: 83 | G. 3: 83, 212, 464 | 4: 353, 424 | Æ. 2: 42 | 3: 13, 206, 383, 479, 522, 597, 701 | 4: 70 | 5: 613, 642 | 6: 10, 651, 808, 824 | 7: 493 | 8: 98, 191 | 9: 372, 503 | 10: 447, 455, 537, 713, 777 | 11: 677, 838 | 12: 358, 869|
proculde. E. 1: 77|
procul. *prope.* E. 6: 16 | 10: 835|
procul à, *&c.* E. 10: 46 | G. 2: 459 | 5: 35 | 10: 401, 521|
procul è, *&c.* Æ. 3: 554 | 8: 112, 610|
procul hinc. Æ. 1: 473 | 6: 440 | 8: 478, 603, 635, 666|
procul inde. Æ. 2: 666 | 8: 642|
procul in tenuem. Æ. 4: 278 | 9: 658|
procul. *haud longe.* Æ. 5: 124|
procul in prora. Æ. 5: 775|
procul ô procul eſte profani. Æ. 6: 258|
proculcat. Æ. 12: 534|
procumbat. G. 1: 111|
procumbere. Æ. 3: 466|
procumbit. E. 8: 87 | G. 3: 240 | Æ. 2: 426, 605 | 5: 481|
procumbunt. Æ. 2: 493 | 5: 198 | 6: 180|
procurate. Æ. 9: 158|
procurrens. Æ. 11: 624 | 12: 267|
procurrentibus. Æ. 5: 204|
procurrere. Æ. 9: 690|
procurrit. Æ. 12: 785|
procurrunt. Æ. 12: 280|
procurſu. Æ. 12: 379, 711|
procurva. Æ. 5: 765|
procurvam. G. 2: 421|
prodentia. Æ. 10: 99|
prodere. Æ. 2: 127|
proderet. Æ. 4: 231|
proderit. G. 4: 267|
prodiderim. Æ. 12: 42|
prodidit. Æ. 9: 374 | 10: 593|
prodigiis. Æ. 5: 639 | 6: 379|
prodigium. Æ. 3: 366|
prodigus. G. 4: 89|
prodimur. Æ. 1: 257|
prodire. Æ. 6: 199|
prodit. G. 2: 254|
prodita. Æ. 1: 474|
proditione. Æ. 2: 83|
producere. Æ. 2: 637|
producit. Æ. 12: 900|
produxi. Æ. 9: 487|
Proetides. E. 6: 48|
profani. Æ. 6: 258|
profanos. Æ. 12: 779|
profatur. Æ. 1: 565 | 4: 364|
profeci. E. 8: 20|
profecta. Æ. 1: 344|
profectis. Æ. 1: 736 | 4: 111|
profectum. Æ. 7: 209, 255 | 8: 51|
profectus. Æ. 3: 615|
proferet. Æ. 6: 795|
proferret. Æ. 12: 395|
proflabat. Æ. 9: 326|
proflet humor. G. 4: 25|
profudit. Æ. 11: 154|
profuerit. G. 1: 452|
profugis. Æ. 7: 300 | 10: 158|
profugos. Æ. 8: 118|
profugus. Æ. 1: 6 | 10: 720|
profuit. G. 1: 84 | 3: 459, 509 | Æ. 7: 303 | 11: 844| 10: 541|
profundam. *nomen.* Æ. 4: 26 | 6: 462|
profundi. G. 1: 243 | 2: 391|
profundo. Æ. 12: 263|
profundum. E. 4: 51 | G. 4: 222 | Æ. 1: 62 | 5: 614|
progeniem. G. 1: 415 | 4: 56 | Æ. 1: 23|
progenies. E. 4: 7 | G. 2: 341 | Æ. 1: 254 | 5: 565| 6: 790 | 7: 97 | 10: 30, 329, 471|
progenuit. Æ. 4: 180|
Progne. G. 4: 15|
progredior. Æ. 3: 300|
progreditur. Æ. 4: 136|
progreſſi. Æ. 8: 125|
progreſſus. Æ. 8: 337 | 11: 608 | 12: 219|

proh. *interjeƈt.* Æ. 4 : 590 | 5 : 793 |
prohibe. Æ. 1 : 529 |
prohibebis. G. 4 : 105 |
prohibemur. Æ. 1 : 544 |
prohibent. G. 3 : 398 | 4 : 10 | Æ. 3 : 379 | 9 : 662 |
prohibere. G. 4 : 106 | Æ. 7 : 313 |
prohibet. Æ. 5 : 631 | 6 : 606, 808 |
prohibete. G. 1 : 501 | Æ. 3 : 265 | 5 : 97 |
projecêre. Æ. 6 : 436 |
projecit. Æ. 5 : 402, 673, 859 | 9 : 444 | 12 : 256 |
projecta. E. 7 : 42 | Æ. 3 : 699 |
projecto. Æ. 9 : 577 | 10 : 387 |
projectus. E. 1 : 76 | Æ. 11 : 87 |
projice. Æ. 6 : 835 |
projicis. Æ. 11 : 361 |
proinde. Æ. 11 : 383, 400 |
prolapſa. Æ. 2 : 555 |
prole. Æ. 1 : 79 | 6 : 784 |
prolem. G. 2 : 3 | 3 : 65, 541, 701 | Æ. 1 : 278 | 3 : 180 | 4 : 234 | 6 : 717, 756 | 10 : 696 |
proles. G. 3 : 35 | 4 : 281 | Æ. 4 : 258 | 6 : 25, 322, 648, 763 | 7 : 50, 691, 761 | 8 : 301 | 9 : 523 | 10 : 353, 397, 429 | 12 : 128, 347, 830 |
prolixa. E. 8 : 34 |
proludit. G. 3 : 234 | Æ. 12 : 106 |
proluit. G. 1 : 482 | 3 : 543 | Æ. 1 : 743 | 12 : 686 |
proluvies. Æ. 3 : 217 |
promeritam. Æ. 4 : 335 |
Promethei. E. 6 : 42 |
promiſerat. Æ. 10 : 549 |
promiſi. Æ. 2 : 96 |
promiſit. Æ. 4 : 228 |
promiſſa. 1. *longa.* Æ. 1 : 262 | 4 : 552 | 6 : 346 | 8 : 612 | 9 : 107 |
promiſſa, *ſubſtant.* Æ. 5 : 386 | 8 : 531 | 11 : 45, 152 | 12 : 2 |
promiſſam. Æ. 12 : 31 |
promiſſi. Æ. 7 : 541 |
promiſſis. Æ. 2 : 160 | 5 : 863 |
promiſſo. Æ. 5 : 282, 718 |
promite. Æ. 5 : 191 |
promittere. Æ. 8 : 401 | 9 : 6 |
promitti. Æ. 6 : 793 |
promittit. Æ. 4 : 487 |
romitto. Æ. 11 : 503 |
romittunt. Æ. 9 : 194 |
promovet. Æ. 10 : 195 |
promptum. G. 2 : 255 |
Promulumque. Æ. 9 : 574 |
promunt. Æ. 2 : 260 |
prona. Æ. 5 : 212 | 8 : 236, 548 | 9 : 713 |
proni. G. 3 : 107 | Æ. 3 : 668 | 5 : 147 |
prono. G. 1 : 203 |
pronuba. Æ. 4 : 166 | 7 : 319 |
pronum. Æ. 11 : 485 |
pronus. Æ. 1 : 119 | 5 : 332 | 10 : 586 |
propagine. G. 2 : 63 |
propaginis. G. 2 : 26 |
propago. Æ. 6 : 871 | 12 : 827 |
prope. G. 4 : 278 | Æ. 8 : 597 |
properabat. Æ. 7 : 57 |
properanda. G. 1 : 260 |
properant. G. 4 : 171 |
properari. Æ. 4 : 416 |
properas. Æ. 4 : 310 |
properat. Æ. 7 : 264 | 8 : 454 |
properata. G. 1 : 196 |
properate. Æ. 12 : 425 |
propere. Æ. 6 : 236 | 9 : 801 | 12 : 573 |
properent. G. 2 : 481 | Æ. 1 : 749 |
properes. G. 1 : 224 |
properet. Æ. 4 : 635 | 9 : 401 |
properi. Æ. 12 : 85 |
propexam. Æ. 10 : 838 |
propinquabam. Æ. 2 : 730 |
propinquabant. Æ. 5 : 159 | 9 : 371 | 11 : 621 |
propinquam. Æ. 3 : 381 |
propinquant. Æ. 2 : 733 | 6 : 384, 634 | 8 : 101 |
propinquat. Æ. 5 : 185 | 6 : 410 | 9 : 355 | 11 : 597 | 12 : 154 |
propinques. Æ. 10 : 254 |
propinqui. Æ. 11 : 156 |
propinquos. Æ. 3 : 502 |
propinquum. Æ. 2 : 86 |
propior. G. 2 : 122 | 3 : 58 | Æ. 3 : 531 | 8 : 280 |
propiora. Æ. 5 : 168 |
propiore. Æ. 6 : 51 |
propioribus. Æ. 9 : 275 |
propius. G. 1 : 355 | 4 : 47 | Æ. 1 : 530 | 2 : 706 | 8 : 78, 556 | 10 : 712 | 12 : 407 |
proponit. Æ. 5 : 364 |
propria. G. 2 : 428 | Æ. 6 : 871 |
propriæ. Æ. 3 : 167 |
propriam. Æ. 1 : 77 | 3 : 85 | 4 : 126 |
proprios. G. 2 : 35 |
proprium. E. 7 : 31 | Æ. 5 : 229 | 7 : 331 | 11 : 359 |
propter. *prope.* E. 8 : 87 | G. 3 : 14 | Æ. 9 : 680 |
propter. Æ. 4 : 320 | 12 : 177 |
propugnacula. Æ. 4 : 87 | 9 : 170, 664 |
prora. Æ. 1 : 108 | 3 : 277 | 5 : 206, 775 | 6 : 901 |
proræ. Æ. 9 : 122 | 10 : 223 |
proram. G. 4 : 117 | 5 : 165, 202 | 10 : 659 |
proras. Æ. 3 : 532 | 6 : 3 | 7 : 35 | 8 : 101 | 10 : 193 |
proripis. Æ. 5 : 741 |
proripit. E. 3 : 19 |
proripuit. Æ. 6 : 472 | 10 : 796 |
prorumpit. G. 1 : 98 | Æ. 3 : 572 | 7 : 32 | 10 : 379 |
proruptum. Æ. 1 : 250 |
proruptus. Æ. 7 : 459 |
proſcenia. G. 2 : 381 |
proſcinde. Æ. 2 : 237 |
proſciſſo æquore. G. 1 : 97 |
proſequar. Æ. 3 : 340 |
proſequere. Æ. 12 : 73 |
proſequitur. Æ. 2 : 107 | 3 : 130 | 5 : 777 | 6 : 476, 898 | 9 : 218, 310 | 11 : 107 |
Proſerpina. G. 1 : 39 | 4 : 487 | Æ. 4 : 698 | 6 : 142, 251, 402 |
proſiluere. Æ. 5 : 140 |
proſit. Æ. 9 : 92 |
proſpectant. Æ. 9 : 168 | 10 : 741 |
proſpectat. Æ. 7 : 813 |
proſpectum. Æ. 1 : 185 | 8 : 254 |
proſpectus. G. 2 : 285 |
proſpera. Æ. 3 : 362 |
proſpexi. Æ. 6 : 357 |
proſpexit. Æ. 7 : 289 | 11 : 839, 909 |
proſpicere. G. 1 : 395 |
proſpiceres. Æ. 4 : 410 |
proſpiciens. G. 4 : 352 | Æ. 1 : 131, 159 | 2 : 733 | 12 : 136 |
proſpicit. Æ. 1 : 189 | 7 : 30 | 12 : 595 |
proſpiciunt. Æ. 9 : 34 |
proſubigit. G. 3 : 256 |
proſunt. Æ. 5 : 684 |
protecti. Æ. 2 : 444 | 8 : 662 |
protectus. Æ. 10 : 800 |
protegat. G. 2 : 489 |
Protei. Æ. 11 : 262 |
protendens. Æ. 5 : 377 | 11 : 931 |
protendunt. Æ. 11 : 606 |

protentus.

protentus. Æ. 1: 171|
proterit. Æ. 12 : 330 |
proterret. Æ. 12 : 291|
Proteu. G. 4: 447|
Proteus. G. 4 : 422, 429, 528 |
protinus. E. 1 : 3|
protinus, *id eſt*, deinceps. G. 4 : 1 | Æ. 3: 291, 416| 4 : 196 | 7 : 601 | 9 : 337 | 10: 340 | 11 : 691|
Protinus, *id eſt*, longè. Æ. 7: 514 | 8 : 159|
protinus. Æ. 2 : 437, 545 | 5: 485 | 6: 33 | 7 : 408 | 9: 149 | 10 : 561, 633 |
protrahit. Æ. 2 : 123 |
protrahitur. Æ. 8 : 265 |
proturbant. Æ. 9: 441 | 10: 801 |
provecti. Æ. 2 : 24|
provectus. Æ. 7: 166|
provehimur. Æ. 3 : 72 | 3: 506 |
provehor. Æ. 3 : 481|
proveniunt. Æ. 12 : 428|.
proventu. G. 2 : 518|
proviſa. G. 1 : 167|
provocet. G. 3 : 194 |
provoluens. Æ. 10 : 556|
provoluere. Æ. 12 : 533|
proxima. E. 2: 54 | 7 : 22 | Æ. 1 : 161 | 3: 397 | 6: 434, 761 | 7: 10 | 8: 594| 9: 238 | 10 : 513 | 12 : 388 |
proximus. Æ. 2 : 311 | 5: 388, 543 | 6 : 767 | 11: 316|
proximus huic longo, ſed proximus intervallo. Æ. 5 : 320|
prudens. G. 2 : 315|
prudentia. G. 1: 416 | Æ. 3: 433|
pruina. G. 2 : 376 |
pruinas. G. 1 : 230|
pruinis. G. 3 : 368 | 4: 518|
pruna. E. 2: 53 | G. 4 : 145 | Æ. 11 : 788 |
prunas. Æ. 5: 103|
prunis. G. 2 : 34 |
Prytaninque. Æ. 9 : 767 |
pſythia. G. 2 : 93 |
pube. Æ. 9 : 154|
pubem. G. 2 : 167 | Æ. 2 : 798 | 7: 429 | 11 : 20 |
pubentes. Æ. 4: 514 | 12: 221 |
puberibus. Æ. 12 : 413 |
pubes. G. 1: 343 | Æ. 1 : 403 | 2 : 477 | 5: 74, 119, 450, 573, 599 | 6: 580 | 7: 105, 219, 521, 616, 794| 9 : 74|
pubeſceret. Æ. 3 : 491 |
pubeſcit. G. 2 : 390|
pube tenus. Æ. 3 : 427|
pubi. G. 3 : 174|
pubis. Æ. 8 : 518 |
pudeat. G. 1 : 80 | Æ. 5: 196|
pudendis vulneribus. Æ. 11 : 55 |
pudet. Æ. 9 : 598, 787 | 12 : 229 |
pudicitiam. G. 2 : 524 |
pudor. E. 7 : 44 | Æ. 4: 27, 322 | 5 : 455 | 9 : 44 | 10 : 398, 871 | 12 : 667 |
pudorem. Æ. 4 : 55|
puella. E. 3: 64 | G. 4: 458 |
puellæ. E. 10 : 9 | G. 1 : 11, 390 | 4 : 476 | Æ. 2 : 238| 6: 307 |
puellam. E. 6: 61 |
puellas. E. 5 : 59 |
puer. E. 2 : 17, 45 | 4 : 18, 60 | 5: 19, 49, 54 | 8: 50 | 9 : 66 | G. 1 : 19 | 3: 6 | Æ. 1 : 271, 479, 682, 688| 598 | 3 : 339, 487 | 4 : 94, 156, 354 | 5: 74, 252, 569, 199 | 6: 875 | 8 : 581 | 9 : 181, 217, 276, 641, 656 | 10 : 236, 605, 825 | 11 : 42 | 12: 435 |
pueri. E. 1 : 46 | 3: 93, 98, 111 | 6 : 14, 24 | G. 4: 476 | Æ. 1 : 688 | 2 : 238, 766 | 5: 296, 349, 553, 561, 602 | 6 : 307, 832 | 7: 162, 379, 484 | 9 : 605 | 11: 216, 476 | 12 : 943|
puerile. Æ. 5: 548|
puerilia. Æ. 11 : 578 |
puero. E. 3 : 14, 70 | 4 : 8 | Æ. 1 : 718 | 3 : 341 | 5: 569 | 10 : 70 |
pueros. Æ. 8: 632|
puerum. *amorem*. E. 8 : 45 | 9: 52 | Æ. 2: 457 | 7: 575 |
pugna. *ablat*. Æ. 9: 213, 789| 10 : 441, 889 | 11 : 702 | 12 : 34, 265|
pugira. *nominat*. Æ. 9: 667 | 10: 359 | 11 : 589, 635, 833 | 12: 125, 216, 506 |
pugnabis. Æ. 4 : 38 |
pugnæ. Æ. 4 : 603 | 5 : 365, 585 | 7: 40, 542, 611, 788 | 8 : 15 | 9 : 53, 661, 720 | 10 : 11, 311, 428 | 11: 78, 780 | 12: 54, 430, 560, 598, 630 |
pugnam, G. 3 : 26, 234 | 4: 67 | Æ. 2 : 438 | 5: 68, 411, 429 | 9 : 158, 186 | 12 : 206, 151|
pugnando. Æ. 6: 660 | 7: 182|
pugnæ. *in dativ*. Æ. 5 : 383, 463, 478 | 10 : 50, 259, 588, 615, 690 | 11: 528, 649, 707, 826 | 12 : 241|
pugnant. Æ. 7 : 665 |
pugnas. G. 3: 46 | Æ. 1: 460 | 5 : 419 | 6 : 167 | 7: 614 | 9: 777 | 11: 278, 837, 912 | 12 : 792, 818 |
pugnat. Æ. 11 : 600 |
pugnata. Æ. 8 : 629|
pugnatori. Æ. 11 : 680 |
pugnatur. Æ. 7: 553|
pugnent. Æ. 4 : 629 |
pugnis. Æ. 4 : 673 | 11 : 86 | 12 : 871 |
pulcher. G. 2 : 137 | Æ. 1: 119 | 5 : 570 | 7: 107, 476, 657 | 9 : 293, 310, 674|
pulcherrima. E. 6: 21 | G. 2: 534 | Æ. 1 : 76, 500 | 4 : 60, 227 | 5: 728 | 6 : 648 | 7 : 761 | 9 : 253 | 11 : 852 | 12 : 270, 554 |
pulcherrime. Æ. 10 : 611 |
pulcherrimus. Æ. 4 : 141 | 7: 55 | 8 : 75 | 10 : 180|
pulchra. G. 2 : 463 | Æ. 1: 79, 290 | 6: 821|
pulchrâ. Æ. 4 : 192 | 6 : 142|
pulchram. G. 4 : 218 |
pulchrior. Æ. 7: 649 | 9: 179 |
pulchros. Æ. 9 : 358, 433|
pulchrum. Æ. 2 : 317|
pullis. G. 3 : 389|
pullulat. G. 2 : 17 | Æ. 7 : 329|
pullus. Æ. 3 : 75 |
pulmone. Æ. 9 : 701 | 10 : 387|
pulſa. Æ. 5 : 395 | 7 : 702 | 8: 529 | 11 : 653, 793 | 12 : 320 |
pulſabant. Æ. 12 : 706 |
pulſabat. Æ. 10 : 216|
pulſabit. G. 1 : 497|
pulſæ. E. 8 : 5 | Æ. 11 : 790 |
pulſam. G. 4 : 51 |
pulſans. Æ. 3 : 106 | Æ. 5 : 138 |
pulſant. Æ. 11 : 660|
pulſante: G. 4 : 313 |
pulſat. Æ. 3 : 619 | 5 : 460 | 6 : 647 | 9 : 415 | 11 : 600|
pulſata. Æ. 3 : 555 |
pulſati. Æ. 5: 150|
pulſatos. Æ. 12 : 286|
pulſatur. Æ. 4 : 249|
pulſatúſve. Æ. 6 : 609 |
pulſi. Æ. 7: 217 | 10 : 143|
pulſos. G. 3 : 411 | Æ. 11 : 731|

pulsu. Æ. 7: 722 | 12: 334, 445, 533 |
pullum. G. 3: 30 | Æ. 3: 121 | 8: 333 | 11: 56, 392 |
pulsus. G. 4: 325 | Æ. 1: 389 | 6: 382 | 10: 852 | 11: 363, 392, 539 |
pulvere. G. 1: 101, 180 | 3: 171 | 4: 96 | Æ. 2: 273, 609 | 7: 163 | 9: 33 | 10: 844 | 11: 866, 909 | 12: 99, 407, 444, 611 |
pulveream. Æ. 8: 593 |
pulveris. G. 4: 87 |
pulverulenta. Æ. 1: 66 | Æ. 4: 155 | 12: 463 |
pulverulentus. Æ. 7: 625 |
pulvis. G. 2: 418 | Æ. 1: 482 | 11: 877 |
pumice. G. 4: 374 | Æ. 5: 214 | 12: 587 |
pumicibusque. G. 4: 44 |
punica. Æ. 1: 342 | 4: 49 |
puniceæ. Æ. 12: 750 |
puniceis. E. 5: 17 | Æ. 5: 269 |
puniceo. E. 7: 32 |
puppes. Æ. 1: 73 | 5: 635, 794 | 10: 268, 297 |
puppes. in recto. Æ. 1: 403 | 3: 135, 277 | 5: 697 | 6: 5 | 901 | 8: 497 | 9: 118 |
puppi. Æ. 3: 130, 519, 527 | 4: 554 | 5: 12, 175, 777, 841 | 6: 339 | 8: 115, 680 | 10: 261 |
puppibus. G. 1: 304 | 3: 362 | Æ. 1: 187 | 2: 276 | 4: 418 | 5: 132 | 8: 693 | 10: 80 |
puppim. Æ. 1: 119 | 6: 410, 226, 247 |
puppis. Æ. 2: 256 | 5: 198, 858 | 10: 156, 171, 302 |
pura. E. 9: 44 | G. 1: 434 | Æ. 2: 590 | 6: 229, 760 | 11: 711 | 12: 169 |
purgat. Æ. 1: 591 |
purior. G. 3: 522 |
purissima. G. 4: 163 |
purpura. G. 2: 495 | 4: 275 | Æ. 5: 251 | 7: 251 |
purpurea. G. 3: 25 |
purpureæ. *vites*. Æ. 2: 95 |
purpuream vestem. Æ. 4: 139 | *animam*. 9: 349 |
purpureas vestes. Æ. 6: 221 |
purpurei. Æ. 9: 163 |
purpureo. E. 5: 38 | G. 1: 406 | Æ. 1: 341 | 3: 405 | 6: 641 | 12: 414 |
purpureos. G. 4: 34 | Æ. 5: 79 | 6: 884 | 12: 602 |
purpureum. E. 9: 40 | G. 4: 373 | Æ. 1: 595 | 10: 722 |
purpureus. Æ. 9: 435 | 11: 819 |
purum. G. 2: 364 | Æ. 6: 746 |
putabant. Æ. 8: 522 |
putando. G. 2: 407 |
putandum est. Æ. 6: 719 |
putans. Æ. 5: 380 | 6: 332 | 12: 728 |
putaris. Æ. 10: 244 |
putas. Æ. 10: 627 |
putasset. Æ. 6: 361 |
putasti. Æ. 11: 686 |
putat. Æ. 6: 454 |
putatis. Æ. 2: 43 |
putator. G. 2: 28 |
putavi. E. 1: 20 |
puteis. G. 1: 486 |
putent. Æ. 9: 155 |
puteos. G. 3: 329 |
putes. Æ. 8: 42 |
putet. Æ. 5: 96 | 7: 704 |
puteum. G. 2: 231 |
putre. G. 2: 204 |
putrem. Æ. 8: 596 | 11: 875 |
putres. G. 1: 215, 393 | 3: 562 |
putri. Æ. 2: 262 |
putris. Æ. 1: 44 |
pyra. Æ. 4: 504 |
Pyragmon. Æ. 8: 425 |
pyram. Æ. 4: 494 | 6: 215 |
pyras. Æ. 11: 185, 204 |
Pyrgi. Æ. 10: 184 |
Pyrgo. Æ. 5: 645 |
Pyrrhæ. E. 6: 42 |
Pyrrhi. Æ. 2: 526 | 3: 296 |
Pyrrhin', *pro Pyrrhine*. Æ. 3: 319 |
Pyrrhus. Æ. 2: 469, 914, 529, 547, 662 |

Q.

QUà *adverb*. E. 9: 7 | G. 1: 33, 90, 239, 409 | 2: 74, 163 | 3: 349 | 4: 126, 287, 360 | Æ. 1: 87, 405, 422 | 2: 387, 455, 463, 701, 753 | 3: 114, 151, 269 | 7: 100, 801 | 8: 257, 594 | 9: 508, 515, 555 | 10: 291, 362, 383, 476, 655 | 11: 293, 467, 524, 692, 749, 762 | 12: 147, 275, 367, 507, 626 |
qua. *post* nescio. G. 1: 413 | 4: 55 |
qua. *relat*. Æ. 2: 270, 479 | 3: 8 | 4: 505 | Æ. 1: 125 | 4: 115, 235, 271, 322 | 5: 476, 674 | 6: 894 | 7: 514, 519 | 8: 49 | 9: 67, 390, 399 | 10: 373, 879 | 11: 245, 310 | 12: 320, 796, 873, 917 |
qua. *post* ne. Æ. 1: 686 |
qua. *vacat*. Æ. 2: 606 | 3: 406, 453, 473 | 8: 209 | 9: 321 | 11: 19 |
quaque. G. 3: 351 | 4: 290, 529 | Æ. 2: 388 | 5: 397 |
quacunque. E. 9: 14 | G. 1: 406 |
qua se cunque. Æ. 11: 762 | 12: 368, 914 |
quadret. G. 2: 278 |
quadrifidam. Æ. 7: 509 |
quadrifidas. G. 2: 25 |
quadrigæ. Æ. 1: 513 | 3: 268 | Æ. 1: 642 |
quadrigis. Æ. 6: 535 |
quadrijuges. Æ. 10: 571 |
quadrijugo. Æ. 12: 162 |
quadrijugos. G. 3: 18 |
quadris. Æ. 7: 115 |
quadrupedante. Æ. 8: 596 |
quadrupedantum. Æ. 11: 614 |
quadrupedemque. Æ. 11: 714 |
quadrupedes. Æ. 3: 542 |
quadrupedumque. Æ. 11: 875 |
quadrupes. E. 5: 26 | Æ. 7: 500 | 10: 892 |
quæ. *singulari*. E. 1: 27, 54 | 2: 69 | 6: 12, 48 | 7: 15, 46 | G. 1: 174, 420, 441 | 2: 15, 53, 57, 178, 217, 238, 248, 254, 270, 291, 482 | 3: 58, 66 | 4: 118, 321 | Æ. 1: 24, 76, 117, 284, 458, 464, 521, 543, 586, 602, 606, 620, 750 | 2: 42, 69, 75, 142, 151, 184, 285, 350, 373, 519, 536, 564, 604, 656 | 3: 27, 59, 94, 318, 323, 443, 497, 544, 584, 609 | 4: 211, 754, 290, 349, 479, 485, 595, 695 | 5: 4, 30, 106, 356, 465, 644 | 6: 36, 295, 398, 533, 541, 560, 575, 611, 615, 653, 670, 721, 756, 888 | 7: 83, 197, 208, 258, 309, 369, 481, 554, 588 | 8: 99, 146, 271, 340 | 9: 69, 191, 238, 376, 490, 517, 536, 540, 551, 601, 675, 790 | 10: 9, 34, 72, 90, 107, 134, 153, 164, 225, 371, 613, 670, 675,

693 | 11 : 108, 141, 250, 253, 295, 312, 560, 733, 761, 82 | 12 : 37, 52, 139, 181, 313, 388, 594, 637, 638, 793, 817, 863, 883, 889 |
quæ, *accusativo neutro*. E. 1 : 10 | 2 : 23 | 3: 13, 42, 72 | 5 : 13, 81 | 6 : 25, 80 | 8 : 62 | 9 : 21, 26, 44 | 10: 2 | G. 1: 184 | 3: 265 | Æ. 1: 113, 192, 199, 745 | 2 : 5, 130, 278, 295, 712 | 3: 251, 367, 463, 546 | 4 : 14, 47, 284, 333, 368, 371, 495, 638 | 5: 707, 728 | 6 : 478, 550, 568, 575, 729, 873, 890 | 7 : 217, 738 | 8: 168, 173, 427 | 9: 194, 236, 252, 264, 301, 361, 526, 762 | 10 : 151, 162, 298, 499, 531 | 11 : 146, 240, 281, 352 | 12 : 12 |
quæ. *nomin. neutr.* E. 4 : 32 | 5: 83 | 10: 9, 50 | G. 1. 260, 313, 319 | 2: 47, 103, 177, 288 | 3 : 3, 265 | 4 : 274, 393 | Æ. 1 : 161, 474, 609 | 2 : 69, 123, 506 | 3: 100, 337, 461 | 4: 9, 240, 293, 561 | 5 : 3, 737 | 6: 136, 198, 461, 711 | 7 : 37, 131 | 8 : 385 | 10: 334, 642 | 11: 102, 294, 381 | 12: 32 |
quæ *nominativo plurali fœm.* G. 1: 383 | 4 : 383 | Æ. 1 : 366 | 2 : 282 | 5 : 475 | 6 : 411 | 7 : 642 | 11 : 24 |
quæcunque. G. 2 : 346 | Æ. 1 : 334, 614 | quodcunque. 2 : 77 | 3 : 445, 652 | 9 : 99, 260 | 12 : 143, 694 |
quæmecunque. Æ. 1 : 614 |
quædam. G. 1 : 268 |
quæque. E. 7: 54 | G. 1 : 53 | 2 : 229. Æ. 4: 526 |
quærat. Æ. 11: 129 |
quæratur. Æ. 12 : 80 |
quære. Æ. 2: 294 |
quærebant. G. 1 : 127 |
quærenda. Æ. 3 : 497 | 11 : 230 |
quærendi. Æ. 2 : 118 | 11 : 388 |
quærendo. E. 8 : 86 |
quærens. Æ. 4 : 631 |
quærentem. Æ. 2 : 287 | 7 : 449 | 8:212 |
quærenti. Æ. 1 : 374 | 2 : 771 |
quærentibus. G. 4: 272 |
quærere. Æ. 1 : 313 | 2: 99, 105 | 3: 4 | 4: 350, 468 | 5: 83 | 7: 393 |
quæreret. G. 1: 134 |
quæret. Æ. 5 : 814 |
quæretur. Æ. 9: 278 |
quærimus. Æ. 10 : 234 |
quæris. E. 2 : 19 |
quærit. Æ. 4: 77 | 6: 6 | 7: 802 | 9 : 58 | 10 : 161, 395, 663 |
quærite. Æ. 5 : 637 |
quæritis. Æ. 1: 599 |
quæritur. G. 4 : 300 | Æ. 4 : 515 | 5: 378 | 7: 424 |
quæro. Æ. 1 : 384 | 11 : 180 |
quærunt. G. 2 : 512 | Æ. 3 : 100 | 9 : 507 | 10 : 58 |
quæruntur. Æ. 4 : 513 |
quæsisset, E. 6: 51 |
quæsita. G. 4: 157 | Æ. 10: 650 |
quæsitæ. G. 3 : 549 | Æ. 7: 758 |
quæsitas. G. 3 : 532 | Æ. 7: 723 |
quæsitor. Æ. 6: 432 |
quæsitum. G. 4 : 449 | Æ. 4 : 647 | 9: 241, 565 |
quæsivit. Æ. 4 : 692 |
quæso. Æ. 3: 358 | 8: 573 | 12: 72 |
quale. *i.* qualis res. E. 5: 46 | 7: 22 |
quale. *habens comparationem.* Æ. 1 : 596 | 6 : 205, 270 | 10 : 135 |
qualem. G. 2: 186, 192, 198 | 4 : 413 | Æ. 6 : 453 | 10 : 492 | 11: 68 |
quales. Æ. 1: 756 | 2: 223 | 3: 679 | 9 : 679 | 10 : 264, 641 | 11: 659 |
qualia. Æ. 200: 12: 900 |
qualis. E. 8 : 85 | Æ. 2: 274, 591 | 3 : 641 | 6 : 574 | 8 : 561 | 9: 102 |
qualis, *comparationibus deserviens.* G. 3: 196 | 4 : 511 | Æ. 1: 320, 434, 502 | 2: 223, 471 | 4: 69, 143, 301 | 5: 213, 273 | 6: 784 | 8: 589, 622 | 9: 563, 710 | 10 : 134, 565 | 11: 492, 624 | 12 : 4, 331, 451 |
qualos. G. 2: 241 |
quam. *relativum.* E. 1: 20 | 2: 37 | G. 1: 235, 346 | 2 : 90 | 3: 464 | Æ. 1 : 19, 326, 331, 503, 733 | 2 : 322 | 3: 75, 381, 479, 498 | 4 : 70, 90, 436 | 5: 119, 250, 260, 312, 563, 783, 790 | 6: 239, 283, 325, 377, 451, 615 | 7: 61, 330, 344, 361, 409, 452 | 8 : 84, 169, 194, 339, 476, 703 | 9 : 285, 382, 488, 531, 669, 706, 711 | 10: 107, 402, 613, 818 | 11 : 179, 500, 523, 556 | 12: 48, 177, 359, 674, 857 |
quàm. *post* ante. E. 1 : 64 | G. 1 : 50, 223, 349 | 2 : 262, 537 | 4: 306 | Æ. 3: 256, 387 | 4: 27 | 6: 141 | 9: 116 |
quàm. *pro* quantùm. E. 2 : 20 | 3: 100 | 10: 33 | G. 2 : 103, 106 | 3: 290 | 4: 473 | Æ. 4: 11, 193 | 5: 450 | 6: 309, 436, 694 | 7: 718 | 8: 86 | 11: 170, 309 |
quàm. *post* aliter, & secus. G. 1 : 201 | Æ. 4 : 669 | 12: 124 |
quàm. *post* tam. G. 1 : 206 | 3: 471 | Æ. 4: 188 | 8 : 723 | 10: 763 |
quàm. *cum* magis. G. 3: 210, 309, 453. præstat. Æ. 3 : 431. graviora. 4: 502 | 5: 30 | 6: 471 | 7 : 788. manifestus. 8: 16 |
quàm. *post* prius. G. 3 : 468 | Æ. 1: 196, 476 | 2 : 742 | 6: 328 | 11 : 809 |
quamprimùm. Æ. 4: 631 |
quamvis. E. 1 : 34, 48 | 2: 16 | 3: 84 | 4: 56 | 6: 51 | G. 1: 38, 196 | 3: 120, 306, 387 | 4 : 206 | Æ. 1 : 3 | 3: 454 | 5: 542 | 7 : 492 | 8: 379 |
quando. *adverb.* G. 1 : 254 | *procedente* si. G. 1 : 259 | 2: 128 | 4 : 228, 314 | Æ. 3: 500 | 9: 172 | 10: 272, 803 | 11 : 653 | 12 : 749, 851 |
quando. *conjunctio.* Æ. 1 : 265 | 2 : 446 | 4 : 291, 315 | 6 : 50, 106, 188 | 8: 172 | 9: 497 | 10: 366 | 11: 384, 509, 636 |
quandoquidem. E. 3 : 55 | Æ. 7: 547 | 10 : 105 | 11: 587 |
quanquam. E. 8 : 19 | G. 1 : 470 | Æ. 2 : 12, 299, 533 | 4: 393 | 5: 195 | 6: 394 | 10: 857 | 11 : 2, 415 | 12 : 746 |
quamque. G. 2 : 226 | 4 : 178 |
quanta. G. 1: 4 | Æ. 2: 592 | 6 : 662 | 7 : 222 |
quantæ. Æ. 8 : 537 |
quantas. Æ. 6: 829 |
quantis. Æ. 4 : 49 | 6: 693 |
quanto. G. 4 : 411 |
quantos. Æ. 6 : 872 | 12 : 33 |

quantum. E. 1: 26 | 4: 54 | 5: 16 | 7: 51 | 9: 12 | 10: 74 | G. 2: 201, 291, 378 | 4: 101 | Æ. 1: 372 | 2: 274 | 4: 445 | 6: 731, 828, 865 | 8: 403 | 10: 772 | 11: 57, 154 | 12: 10 |
quantus. Æ. 1: 723, 756 | 3: 641 | 6: 579 | 9: 668 | 11: 283 | 12: 701 |
quare. G. 2: 35 | Æ. 1: 631 | 7: 130, 429 | 8: 273 |
quarta. G. 3: 190, 327 |
quarto. G. 1: 433 | Æ. 6: 356 |
quartus. Æ. 10: 619 |
quarum. G. 1: 233 | 2: 360, 476 | 3: 69 | Æ. 1: 76 | 6: 893 | 10: 225 |
quas. E. 2: 52, 61 | 6: 80 | G. 2: 441 | 4: 149, 345 | Æ. 1: 311 | 2: 150 | 3: 211 | 4: 488 | 5: 623 | 6: 92, 450, 692, 826 | 8: 538 | 9: 526 | 10: 220, 460, 516 | 11: 164, 508, 657 | 12: 846 |
quaſcumque. G. 2: 52 | Æ. 2: 800 | 3: 601 |
quaſſabat. Æ. 9: 521 |
quaſſans. E. 10: 25 | Æ. 6: 587 | 7: 292 | 12: 894 |
quaſſante. G. 1: 74 |
quaſſat. Æ. 5: 855 | 12: 94 |
quaſſatæ. Æ. 4: 53 | 9: 91 |
quaſſatam. Æ. 1: 555 |
quate. G. 4: 64 |
quater. G. 1: 412 | 2: 399 | Æ. 1: 98 | 2: 242 | 4: 589 | 12: 155 |
quaterent. Æ. 11: 513 |
quaterni. Æ. 10: 202 |
quatiens. Æ. 7: 143 | 10: 762 | 11: 656 | 12: 442 |
quatit. G. 3: 496 | Æ. 2: 611 | 3: 30 | 5: 200, 432 | 6: 571 | 8: 596 | 9: 608, 814 | 11: 767, 875 | 12: 338, 370 |
quatiunt. G. 3: 132 | Æ. 3: 226 |
quatuor. E. 5: 65 | G. 1: 258 | 3: 61, 113 | 4: 297, 538, 541, 550 | Æ. 3: 537 | 5: 115, 639, 699 | 6: 243, 587 | 7: 227 | 8: 207 | 10: 518 |
que. *locis prope infinitis, quæ enumerare inutile viſum eſt.*
queamus. Æ. 10: 19 |
quem referens. E. 2: 60 | 3: 22 | 10: 26 | G. 1: 24 | 3: 125, 260 | 4: 323, 327 | Æ. 1: 68, 245, 550, 588, 621 | 2: 83, 121, 472, 635, 726, 745 | 3: 88, 304, 340, 474 | 4: 355, 598, 653 | 5: 39, 152, 226, 254, 274, 287, 493, 530, 565, 571, 742, 814 | 6: 161, 466, 764, 778, 791, 815, 7: 56, 189, 379, 884, 601, 659, 692, 734, 762 | 8: 15, 62, 138, 342, 512, 552, 590 | 9: 5, 49, 177, 266, 275, 280, 304, 440, 527, 546 | 10: 117, 143, 242, 384, 410, 490, 540, 551, 591, 670, 708, 742, 848 | 11: 27, 336, 364, 770, 786 | 12: 44, 222, 379, 544, 719, 727, 775, 944 |
quem. *i.* aliquem. Æ. 1: 155 |
quemvis. Æ. 8: 577 |
quemquam. E. 3: 51 | 8: 35 | 9: 17 | Æ. 2: 127, 402 |
quemque. E. 2: 65 | G. 4: 224 | Æ. 3: 459: 5: 561 | 6: 892 | 7: 642 | 9: 162 | 11: 731 | 12: 759 |
querar. Æ. 4: 677 |
Quercens. Æ. 9: 684 |
quercu. E. 7: 13 | Æ. 1: 159, 349 | Æ. 6: 771 | 8: 616 |
quercum. Æ. 4: 441 | 7: 509 | 11: 5 |
quercus. E. 1: 17 | 4: 30 | Æ. 6: 28 | 8: 53 | G. 2: 16 | 3: 332 | 4: 510 | Æ. 3: 680 | 9: 681 | 10: 423 |
querelam. G. 1: 378 |
querelis. Æ. 4: 360 | 8: 215 | 10: 94 |
querens. G. 4: 320, 520 |
querentem. Æ. 1: 389 |
queri. Æ. 4: 463 |
queritur. G. 1: 505 | 4: 512 |
quernas. G. 1: 305 |
querno. Æ. 11: 65 |
queror. E. 8: 19 |
querulæ. G. 3: 328 |
queſtibus. G. 4: 515 | Æ. 9: 480 |
queſtu. Æ. 7: 501 |
queſtus. Æ. 4: 553 | 5: 780 |
qui. E. 1: 19 | 3: 8, 41, 50, 87 | 8: 24 | G. 1: 3, 94, 97, 104, 111, 201, 435 | 2: 105, 171, 304, 490, 493 | 3: 423 | 4: 89, 288, 537 | Æ. 1: 1, 5, 66, 291, 382, 392, 669 | 2: 59, 230, 275, 342, 345, 379, 427, 538, 603 | 3: 35, 327, 334, 359, 608, 695 | 4: 28, 224, 229, 247, 269, 329, 607, 626 | 5: 67, 258, 346, 355, 370, 439, 478, 496, 520, 541, 648, 726 | 6: 57, 234, 238, 388, 406, 453, 590, 705, 760, 768, 771, 804, 814, 834, 846, 863 | 7: 532, 537, 653, 754 | 8: 10, 37, 137, 141 | 9: 51, 93, 206, 213, 238, 331, 427, 629, 723, 728 | 10: 89, 200, 312, 440, 564, 779 | 11: 23, 31, 219, 385, 393, 417, 471, 687 | 12: 134, 180, 200, 349, 461, 612, 697 |
qui. *cum* o. G. 2: 488 | Æ. 1: 233 |
qui. *nominat. plurali.* E. 6: 6 | 10: 9 | G. 2: 351 | 4: 539 | Æ. 1: 240, 373, 610, 710 | 3: 98, 337 | 5: 291, 486, 594, 713 | 6: 434, 531, 583, 610, 661, 712, 757, 771 | 7: 37, 98, 182, 271, 430, 713, 715, 723, 797 | 8: 52, 385, 547, 602 | 9: 161, 193, 387, 600 | 10: 167, 183, 327, 397, 840 | 11: 61, 109, 250, 330, 879 | 12: 32, 241, 360, 627 |
quique. G. 1: 22, 113 | 2: 185 | Æ. 5: 67 | 6: 612, 661, 663 | 7: 682, 728, 739 | 12: 705 |
quive. Æ. 7: 135 | qui genus? unde domo? 8: 114 |
qui cum. Æ. 11: 822 |
qui te cunque. Æ. 12: 61 |
quia. G. 1: 4 | 6: 2, 286 | 3: 272 | Æ. 2: 84 | 4: 696 | 5: 231 | 12: 808 |
quianam. Æ. 5: 13 | 10: 6 |
quia ne. Æ. 4: 538 |
quibus. *in dat.* E. 3: 38 | 5: 36 | G. 1: 21 | 2: 459 | 4: 165 | Æ. 1: 236, 254, 365, 707 | 2: 248, 658 | 3: 503 | 4: 371 | 5: 195, 235, 402, 767 | 6: 9, 64, 264, 608, 713 |
quibus. *in ablat.* E. 3: 104 | 6: 70, 80 | G. 1: 206 | 2: 98 | 4: 533 | Æ. 1: 164, 335, 373, 582, 755 | 2: 282, 352 | 3: 493 | 4: 13 | 5: 192, 303 | 6: 560 | 7: 223, 643 |
quicquam. E. 3: 32 | 5: 53 | Æ. 4: 317 | 8: 140 | 11: 415, 437 | 12: 45, 882 |
quicquid. G. 1: 36 | Æ. 5:

710 | 8: 401 | 10: 493 | 11: 288 | 12: 678, 891 |
quicunque. E. 10: 38 | Æ. 5: 83 | 9: 209, 299 | 10: 739 | 11: 255, 591, 848 |
quid. *i.* cur. E. 1: 37 | 9: 46 | 10: 22 | G. 2: 481 | 4: 322 | Æ. 1: 411, 749 | 2: 101: 595 | 3: 41, 480 | 4: 325, 368 | 8: 395 | 9: 12, 191 | 10: 63, 611, 878 | 11: 360, 388, 735 | 12: 425, 620, 889 |
quid, quam rem. E. 2: 2, 58 | 3: 28 | 8: 26 | G. 1: 353, 462 | 2: 454 | 3: 258, 264 | Æ. 1: 80 | 2: 749 | 3: 368 | 4: 595, 677 | 5: 6 | 6: 318 | 7: 197, 365 | 9: 94, 228 | 10: 150, 825 | 11: 345 | 12: 637, 796 |
quid facerem. E. 1: 41 | 7: 14 | faciebat. 2: 35 | faciet. 3: 16 | faceret. G. 4: 504 | faciat. Æ. 9: 399 |
quid prodeſt. E. 3: 74 | juvant. G. 3: 525 | Æ. 4: 66 | juvat. 2: 776 | profuit. 7: 302 | juvit. 10: 55 | poteſt juvare. 12: 872 |
quid? ſi. E. 5: 9 | Æ. 4: 311 | 5: 410 | 10: 628 |
quid loquar? E. 6: 75 | dicam. G. 1: 104, 311 | Æ. 4: 43 | referam. G. 2: 118 | proſequar verſu. 3: 339 | memorem. Æ. 6: 123, 601 | 8: 483 | repetam. 10: 36 |
quid? quæ. E. 9: 44 | G. 1: 53 | Quid quæque queat res. 3: 265 |
quid? qui. G. 1: 111 |
quid tum? E. 10: 38 | Æ. 4: 543 |
quid tantum. G. 2: 481 | Æ. 1: 235, 749 | 2: 776 |
quid. i. ad quid. Æ. 1: 522 | 3: 56 | 4: 412 | 6: 389 |
quid moror. Æ. 2: 102 | 4: 325 | 6: 528 | demoror. Æ. 11: 75 |
quid agat. Æ. 4: 283 | 12: 486 | agam. 10: 675 |
quid enim. Æ. 5: 850 |
quid. *i.* quæ res. E. 8: 43 | G. 1: 1 | Æ. 10: 19 | 11: 705 |
quid reſtat. Æ. 2: 70 | 12: 793 | ſuperat. 873 |
quid ſtruit. Æ. 4: 235 | ſtruis. 271 | ſtruat. 8: 15 |
quidve. G. 4: 446 | Æ. 1: 13 | 2: 75, 102, 151 | 5: 14 | 6: 319 |
quidam. G. 1: 291 | 4: 219 |
quidem. E. 9: 37 | G. 1: 126, 390 | 2: 48, 125, 212 | 3: 2 | 7: 501, 561 | 4: 457, 489, 506 | Æ. 3: 628 | 9: 796 | 10: 385 | 11: 49, 378 | 12: 234, 808 |
quidquid. Æ. 1: 606 | 2: 49 |
quierant. Æ. 4: 523 |
quierunt. Æ. 6: 102, 328 | 7: 6 | 11: 300 |
quies. G. 2: 344, 467 | Æ. 1: 727 | 3: 495 | 7: 98 |
quies. *i.* ſomnus. Æ. 2: 268 | 5: 857 | 6: 522 | 8: 407 | 10: 745 | 12: 305, 909 |
quieſcam. Æ. 6: 371 |
quieſcant. E. 10: 33 |
quieſcent. G. 4: 87 |
quieſcit. Æ. 1: 253 | 5: 784 |
quieſcunt. Æ. 10: 836 |
quietam. Æ. 12: 559 |
quietas. Æ. 1: 209 | 10: 71 |
quiete. Æ. 1: 836 | 9: 187 |
quietem. Æ. 1: 695 | 4: 5 | 7: 414 | 8: 30 | 10: 217 |
quieti. *dativus.* Æ. 5: 844 |
quieto. Æ. 5: 216 |
quietos. Æ. 4: 379 | 5: 848 |
quietum. Æ. 2: 307 |
quievi. Æ. 7: 298 |
quievit. Æ. 3: 718 | 6: 226 | 9: 445 |
quin. *conjunctio.* E. 3: 52 | G. 4: 329 | Æ. 5: 635 |
quin &c. G. 2: 30 | Æ. 6: 735, 777 | 11: 130: 355 |
quin etiam. G. 2: 269 | 3: 457 | Æ. 2: 768 | 4: 309 | 7: 177, 899, 385 | 8: 485 | 9: 799 |
quin potius. E. 2: 71 | Æ. 4: 99 | 10: 631 |
quin. G. 4: 481 | Æ. 1: 283 | 3: 403, 456 | 4: 547 | 6: 33, 115, 824 | 7: 321 | 9: 465 | 10: 23, 470, 570 | 11: 169 |
quin. *pro quod non.* G. 2: 516 |
quina. Æ. 7: 538 |
quinas. Æ. 5: 96 |
quingentos. Æ. 10: 204 |
quinos. Æ. 2: 126 |
quinquaginta. Æ. 1: 707 | 2: 503 | 6: 576 | 10: 566 |
quinque. G. 1: 233 | Æ. 7: 538, 629 | 12: 763 |
quintam. G. 1: 277 |
quippe. Æ. 1: 268, 505 | 2: 49 | 4: 394 | Æ. 1: 43, 63, 665 | 4: 218 | 12: 422 |
Quirinali. Æ. 7: 187, 612 |
Quirini. G. 3: 27 |
Quirino. Æ. 6: 860 |
Quirinus. Æ. 1: 296 |
Quirites, *de apibus.* G. 4: 202 | Æ. 7: 710 |
queis. *pro quibus in dativo.* E. 1: 73 | Æ. 1: 99 | 7: 444, 742, 799 | 8: 316 | 10: 168, 366, 435 |
quis ſine. G. 1: 161 | Æ. 5: 511 | 7: 570 |
quis? *i.* nullus. E. 2: 68 | 9: 19 | 10: 3 | G. 1: 463 | 3: 4 | 4: 242 | Æ. 1: 463, 569 | 2: 6, 361, 390 | 3: 86 | 4: 98, 296, 540 | 5: 631, 742 | 6: 841 |
quis. *de homine.* E. 3: 40 | G. 4: 445, 494 | Æ. 2: 150 | 4: 10 | 6: 568, 863 | 9: 36, 76, 228 |
quis, *de aliis.* E. 9: 39 | G. 2: 178 | 3: 102 | 4: 494 | Æ. 1: 619 | 2: 594 | 3: 317 | 4: 98, 294, 408 | 5: 648 | 670 | 6: 561, 865 | 7: 38, 10: 9 | 11: 732 | 12: 621, 719 |
quis *cum ſeu.* G. 3: 49 | *neu.* Æ. 1: 417 | 7: 235 | 12: 566 |
quis. *ſ.* homo. Æ. 6: 501 | *homo, aut Deus.* 9: 18 |
quis Deus. G. 4: 315 | Æ. 3: 338 | 8: 352 | 9: 77 | 601 | 10: 72 | 12: 321, 500, 634 |
quiſquam. G. 1: 348, 457 | 2: 315 | 3: 140, 559 | 4: 107 | Æ. 1: 52 | 5: 378 | 6: 875, 879 | 7: 703 | 10: 34, 65 | 11: 392, 872 | 12: 323, 761 |
quiſque. Æ. 2: 130, 395 | 5: 501 | 6: 743 | 8: 661 | 9: 164 | 10: 281 | 11: 189, 309 | 12: 129, 457, 525, 552 |
quiſquis. E. 3: 109 | G. 2: 256 | Æ. 1: 391 | 2: 148 | 4: 577 | 6: 388 | 9: 22 | 10: 493 |
quivi. Æ. 6: 463 |
quo. E. 1: 21, 72 | 3: 19, 88 | 9: 1 | G. 1: 336 | 2: 267 | 4: 9, 403, 504 | Æ. 1: 374, 675 | 2: 150, 337, 520 | 3: 7, 88, 101, 146 | 4: 429 | 5: 162, 166, 289, 323, 489, 670, 709, 741 | 6: 43, 198 | 845 | 8: 113, 399 | 9: 94 206, 377, 421, 490, 781 | 10: 369, 649, 670, 679, 811 | 11: 735 | 12: 37, 313, 677, 727, 879 |
quo. E. 3: 9, 31, 69 | 4: 8 | 6: 23, 44, 75, 81 | 9: 48 | G. 1: 61, 329, 354 | 2:

95, 127 | 3: 149, 267: 461 | 4: 348, 372, 386, 416, 505, 520 | Æ. 1: 12, 259, 335, 446, 521, 548, 678 | 2: 73, 268, 322, 337 | 3: 22, 168, 604, 608, 672 | 4: 98, 174, 283, 467 | 5: 117 | 121, 371, 596 | 6: 164, 319, 7: 145, 349, 477, 649, 708 | 8: 239, 470 | 9: 80, 179, 269, 723, 772 | 10: 60, 167, 500, 696 | 11: 284 | 12: 245, 320, 639, 917 |

quominus. G. 3: 319 | magis. 4: 248 | Æ. 4: 452 | 5: 29 | 6: 718 |

quo. *pro* ut. Æ. 1: 680 | 3: 377 | 4: 106 | 6: 718 | 7: 388 |

quo. *cum* ex. Æ. 2: 163, 648 | 5: 47 | 8: 47 |

quocirca. Æ. 1: 677 |

quocunque. E. 3: 49 | quomodocunque. 5: 50 | G. 2: 392 | Æ. 3: 654, 682 | 4: 627 | 8: 75 |

quo me cunque res. Æ. 2: 709 | 12: 203 | te. 8: 74 |

quo quamque modo. G. 2: 226 | quæque. 270 | quo que. 4: 120, 284 | quenque. Æ. 3: 459 | 6: 892 | puer ipſe. 5: 599 |

quoniam. Æ. 2: 595 |

quod. *poſt* id. E. 3: 35 |

quod. *i.* quam rem. E. 3: 70 | 9: 3, 6, 66 | G. 3: 400 | 4: 253 | Æ. 2: 141 | 3: 154 | 4: 100, 115 | 6: 97 | 7: 260 | 8: 49, 402 | 9: 84, 175 | 10: 19, 279, 628 | 12: 786, 833 |

quod *cum antecedenti*. E. 5: 88 | G. 2: 158 | 3: 280 | Æ. 1: 28, 447, 543, 657 | 2: 179, 190, 545, 656, 664 | 3: 636 | 4: 109, 431, 457 | 5: 125 | 6: 161, 206 | 7: 307, 07 | 8: 149, 226 | 9: 300, 747 | 10: 366, 421, 773 | 11: 552 | 12: 259, 838 |

quod. *conjunctio*. E. 3: 48 | G. 4: 198 | Æ. 2: 180 | 5: 651 | 6: 466 | 7: 236, 779 | 8: 129, 650 | 9: 135, 280 | 11: 177 | 12: 11 |

quod niſi. E. 9: 14 | G. 1: 155 |

quod ſupereſt. G. 2: 346 | 4: 51 | Æ. 5: 691, 796 | 9: 157 | 11: 15 | reſtat. 10: 367 |

quod ſi. Æ. 6: 133 | 7: 310 | 11: 166, 357, 434 |

quod. *i.* quocirca. Æ. 6: 363 |

quod. *i.* quicquid. Æ. 7: 311 |

quodcunque. Æ. 1: 82 | 9: 287 |

quondam. E. 1: 75 | 6: 83 | G. 3: 99, 152, 478 | 4: 261 | Æ. 1: 1, 425 | 2: 272, 367, 416, 556, 678 | 3: 14, 49, 414, 595, 704 | 4: 35, 307 | 5: 389, 397, 412, 448, 496, 588, 621, 724, 767, 865 | 6: 448, 492, 794, 876 | 7: 217, 378, 411, 699 | 8: 479 | 9: 710 | 10: 613 | 11: 74, 105, 819 | 12: 349, 392, 863 |

quoniam. E. 2: 44, 55 | 3: 36 | 5: 1 | 9: 5, G. 2: 228 | 4: 251, 437 | Æ. 4: 324 | 5: 22, 224 | 8: 323 | 9: 156, 720 | 12: 647 |

quoque. *conjunctio*. E. 2: 53, 60, 88 | 4: 41 | 5: 52, 80 | 6: 9 | 8: 48 | 9: 33, 51, 53 | G. 1: 82, 215, 439, 470, 477 | 2: 49, 420 | 3: 18, 95, 154, 305, 440, 476 | 4: 251, 523 | Æ. 1: 9, 203, 294, 411, 492, 632 | 3: 190 | 5: 801, 812 | 6: 30, 63, 71, 816 | 7: 1 | 8: 364, 397 | 9: 183, 512 | 10: 139, 204, 324, 740 | 11: 173 | 12: 542 |

quorum. E. 2: 71 | 8: 3 | G. 3: 90 | Æ. 1: 167, 441 | 2: 6, 35, 206, 435 | 5: 235, 598 | 7: 98, 580 | 8: 547 | 9: 247, 545 | 11: 670 | 12: 234 |

quos. E. 2: 42 | 6: 71 | 8: 2 | G. 1: 337 | 2: 22, 122, 504 | 3: 73, 163, 227 | 4: 478, 512 | Æ. 1: 139, 351 | 2: 129, 197, 347, 356, 502, 556 | 3: 149, 398, 515, 654 | 4: 37, 54, 409, 536 | 5: 63, 74, 190, 296, 301, 554, 713, 770, 813 | 6: 119, 326, 385, 335, 428, 442, 482, 602, 666 | 7: 19, 282, 684, 685, 715, 717, 726, 740 | 8: 110, 118, 500 | 9: 155, 172, 673, 782 | 10: 43, 205, 285, 351, 519, 673 | 11: 81, 106, 172, 257, 306, 397 | 12: 83, 261, 271, 279, 343, 501, 658, 779 |

quot. G. 2: 108 | 3: 48 | 4: 142 | Æ. 1: 331 | 4: 181 | 9: 122 | 10: 123 | 11: 665, 676 |

quotannis. E. 1: 43 | 5: 67, 79 | 7: 33 | G. 1: 198 | 2: 398 | 3: 71 | Æ. 5: 59 | 6: 21 |

quoties. E. 3: 72 | G. 1: 472 | Æ. 3: 581 | 4: 351 | 12: 483 |

R.

RAbida. Æ. 6: 102 |

rabidæ. G. 2: 151 |

rabidum. Æ. 6: 80 |

rabie. Æ. 6: 49 |

rabiem. Æ. 1: 204 | 5: 802 | 7: 479 |

rabies. G. 3: 496 | Æ. 1: 357 | 8: 327 | 9: 64 |

racemis. E. 5: 7 | G. 2: 102 |

racemos. G. 2: 60 | 4: 269 |

radiantia. Æ. 8: 616 |

radiantis. Æ. 8: 23 |

radice. G. 1: 20 | 2: 17, 292 | Æ. 4: 446 | 12: 773, 787 |

radicem. G. 2: 318 |

radices Amelli. G. 4: 279 |

radicibus. G. 1: 319 | Æ. 3: 27, 650 | 5: 449 | 8: 238 |

radicis. G. 2: 28 |

radii. G. 1: 446 | 2: 86 | Æ. 9: 476 | 12: 163 |

radiis. G. 1: 396 | Æ. 4: 119 | 5: 65 | 6: 616 | 7: 55, 142 | 8: 195, 623 | 9: 374 |

radimus. Æ. 3: 700 |

radio. E. 3: 41 | Æ. 6: 850 |

radios. G. 2: 444 | Æ. 8: 429 |

radit. Æ. 5: 170, 217 |

radix. G. 2: 31 |

raduntur. Æ. 7: 10 |

ramea. G. 4: 303 |

rami. G. 2: 55, 287, 500 | Æ. 3: 650 | 8: 318 |

ramis. G. 2: 81 | 4: 558 | Æ. 3: 25 | 5: 71 | 6: 808 | 7: 108, 154 | 8: 250, 286 | 10: 635 | 11: 5, 101 |

ramo. G. 4: 514 | Æ. 6: 230 | 7: 67, 135 |

ramorum. G. 2: 489 | Æ. 9: 384 |

ramos. E. 8: 40 | G. 1: 88 | 2: 32, 296, 307, 370 | 3: 333 | Æ. 4: 485 | 6: 206, 282 | 8: 128 | 11: 332 |

ramoſa. E. 7: 30 |

ramum. Æ. 5: 854 | 6: 406, 636 | 7: 418 | 8: 116 |

ramus. Æ. 6: 139, 187, 196 |

ranæ. G. 1: 378 |

ranis. G. 3: 431 |

rapaces. G. 3: 142 |

rapace. Æ. 2: 675 |

rape. Æ. 2: 675 |

rapere. Æ. 10: 462 |

rapiat. G. 3: 137 | Æ. 7: 340 | 9: 211 |

rapida. Æ. 12: 339 |

rapidæ. Æ. 7: 493 |

rapidi. G. 1: 192 | Æ. 1: 63 | 11: 906 |

rapidis. G. 3 : 114 | Æ. 6 : 75 | 7: 31 , 156 | 8 : 442|
rapido. E. 2 : 10 | Æ. 4 : 241 | 5 : 291 | 7 : 676 | 11 : 852 | 12 : 478 , 523 , 683 , 711 |
rapidos. Æ. 11 : 298|
rapidum. E. 1 : 66|
rapidus. G. 2 : 321 | 4 : 263 , 425 | Æ. 1 : 121 | 2 : 305 | 5 : 513 | 6 : 550 | 10 : 870 | 11 : 627 | 12 : 81 |
rapiens. Æ. 10 : 496|
rapinæ. Æ. 8 : 263|
rapit. G. 1 : 203 | 2 : 153 | 3: 68 | Æ. 4 : 286 | 6 : 8 , 638 , 425 | 8 : 21 , 220 | 9: 364 , 398 | 10 : 178 , 308 , 348 , 486, 519 , 660 | 11 : 651 | 12 : 250, 450 |
rapitis. Æ. 6: 845|
rapiunt. Æ. 2 : 374 | 4 : 581| 5 : 660|
Rapo. Æ. 10 : 748 |
rapta. E. 9: 18 | G. 3 : 32 | 4: 456, 504 | Æ. 4 : 198 | 7: 510|
raptabat. Æ. 8 : 644|
raptam. G. 4 : 519 |
raptas. Æ. 1 : 532 | 8 : 635 | 9 : 763 | 11 : 198 | 12 : 330|
raptat. G. 3 : 292 |
raptatus. Æ. 2: 272|
raptaverat. Æ. 1 : 487|
rapti. Æ. 1 : 32 |
raptim. G. 1 : 411 | 2 : 427|
raptis. Æ. 6 : 496 | 7 : 520 | 10 : 449 , 774 |
rapto. Æ. 4 : 217 | 7 : 749 | 8 : 111 | 9: 613 | 10: 342 |
raptores. Æ. 2 : 356|
raptos. Æ. 1 : 382 | 6 : 428 | 8 : 211|
raptum. Æ. 7: 484 | 9: 213 | 11 : 751 | 12: 265, 901|
raptus. Æ. 7 : 742 |
rapuê e. Æ. 11 : 143|
rapuiſſe. Æ. 10 : 4 | 12 : 737 |
rapuit. Æ. 1 : 180 | 5 : 255 | 9: 566|
rara. E. 6: 40 | G. 1 : 420 | 2 : 227 | Æ. 4 : 131 | 8: 98| 9: 189, 508 |
rara. *ablat.* E. 7 : 46 | 10 : 122 |
raras. G. 4 : 46 |
rareſcent. Æ. 3: 411|
rari. Æ. 1 : 122|
raris. E. 5 : 7 | G. 3: 340 | Æ. 3: 314 |
rariſſima. *terra.* G. 2: 229 |
rarum. G. 2 : 233 | 4 : 130 |
raſæ. G. 2 : 358|
raſile. G. 2 : 449|
raſtri. G. 1 : 164|
raſtris. Æ. 1 : 94 , 155, 496| 2 : 439 | 3: 534 | 7: 736 | 9: 608|
raſtros. E. 4 : 40 | G. 2: 421|
rata. Æ. 10 : 629|
ratem. Æ. 5 : 272 , 868 | 6 : 302 | 10: 678|
rates. E. 6 : 77 | Æ. 1 : 47 | 3: 192| 4: 53, 593 | 5 : 8, 36, 655| 6: 491| 7: 197, 291| 8: 107| 10 : 165 , 295 , 300|
rati. *particip.* Æ. 2 : 25 |
ratibus. E. 4 : 32 | G. 2: 445 | Æ. 4 : 540 | 9 : 78 , 109 |
ratione. Æ. 4 : 115 | 8 : 49 | 9 : 67 |
rationis. Æ. 2 : 314 | 8: 299|
ratis. Æ. 10 : 653|
ratum. *certum.* Æ. 9: 104|
ratus. Æ. 11 : 712|
rauca. Æ. 5: 866 | 6: 327 | 9: 125 | 11 : 474 |
raucæ. E. 1 : 58|
raucarum. Æ. 7 : 705|
rauci. G. 4 : 71 | Æ. 11 : 458|
raucis. E. 2 : 12|
rauco. Æ. 2 : 545 | 7 : 615 | 8 : 2|
raucum. G. 1 : 109 |
re. Æ. 4 : 337 |
rear. Æ. 9: 253|
rebar. Æ. 6 : 690 |
rebare. Æ. 10 : 608|
rebellem. Æ. 6: 858|
rebelles. Æ. 12 : 185|
reboant. G. 3 : 223 |
rebus. G. 1 : 146 | 2 : 178 | 3 : 290 | 4 : 449 | Æ. 1 : 211 , 456 | 2 : 350 | 3: 145| 4 : 290, 294 , 555 | 6: 91, 196 , 272 | 7: 315 | 8 : 151 , 306 | 9 : 157 , 199 , 227, 278 , 301 , 461 | 10 : 1?2 , 367 , 502 | 11 : 335 , 400 | 12 : 241 , 643|
recalent. Æ. 12 : 35|
recedens. Æ. 12 : 291 |
recedes. Æ. 12: 630|
recedunt. G. 4 : 191 | Æ. 2 : 633 | 3 : 72|
recens. G. 3 : 156 |
recenſebat. Æ. 6 : 682|
recenſet. G. 4 : 436 |
recentem. Æ. 6 : 875|
recentes. G. 3 : 301 | 4 : 56 | 7 : 748 | 9 : 612 | 11 : 233|
recenti. Æ. 2 : 718 | 6 : 635 | 8 : 195 | 9: 455|
recentia. Æ. 6: 674 |
recentibus. Æ. 1 : 421 | 2 : 395 |
recepi. Æ. 4 : 656 | 6 : 111|
recepit. Æ. 2 : 524 | 4: 214| 9: 348 | 10: 899|
receptæ. G. 3: 235|
receptas. Æ. 1: 182 | 7: 244| 9: 458 |
receptat. Æ. 10: 383|
receptet. G. 1 : 336 |
recepti. Æ. 5 : 80|
recepto. Æ. 1 : 557 | 3 : 666| 9 : 262 |
receptos. Æ. 1 : 587 | 6: 818|
receptum. Æ. 9 : 780|
receptus. Æ. 11 : 527|
receſſit. G. 4 : 424 | Æ. 2 : 300, 395 , 791 | 3: 53 , 311 | 4 : 705 | 5 : 526 | 11 : 70 , 653 | 12 : 81 , 129 |
receſſu. Æ. 8 : 193|
recidere. G. 4 : 241 |
recidiva. Æ. 4 : 344 | 7: 322 | 10: 58 |
recincta. Æ. 4 : 518|
recipi. Æ. 2 : 187 |
recipit. G. 4 : 404 | Æ. 9: 727 | 11 : 29|
reciſum. Æ. 12 : 208 |
reclamant. G. 3 : 261 |
reclinant. Æ. 12 : 130|
recludat. Æ. 8 : 244|
recludere. G. 2 : 175 | 7: 617|
recludit. Æ. 1: 362 | 4: 649| 10 : 601|
recluditur. G. 2 : 423 |
recludunt. Æ. 9: 675 |
recluſis. Æ. 3: 92 | 4 : 63 |
recluſit. G. 4 : 52 |
recluſo. Æ. 9 : 423|
recocto. Æ. 8 : 624|
recognoſcit. Æ. 8 : 721 |
recolens. Æ. 6: 681|
recondam. Æ. 1 : 685|
recondat. G. 3 : 137|
recondit. Æ. 5: 302 | 7: 774| 10: 387, 816|
recondo. Æ. 2 : 748 |
recoquunt. Æ. 7: 636|
recordor. Æ. 3: 107 | 8: 156|
recti. Æ. 1 : 608 |
rectis. Æ. 8 : 209|
rector. Æ. 5: 176 | 8 : 572|
rectorem. Æ. 5: 161|
rectores. Æ. 9 : 173|
recubans. E. 1: 1 | Æ. 3: 392| 6: 418 | 8 : 45, 297 |
recumbit. G. 3 : 86 | Æ. 9 : 434 , 713 | 12: 59|
recumbunt. G. 1 : 402 |
recurrens. Æ. 7: 100|
recuſat. Æ. 1 : 666 | 4 : 3|

recurſent. Æ. 12 : 802 |
recurſus. Æ. 5: 583 | 10 : 288|
recurvo. Æ. 7: 513|
recuſa. Æ. 2 : 607|
recuſant. Æ. 12: 747|
recuſantum. Æ. 7: 16|
recuſat. Æ. 2 : 126 | 5: 406, 749 |
recuſem. Æ. 11 : 437|
recuſent. Æ. 12 : 12|
recuſes. E. 3 : 29 |
recuſet. G. 1 : 53 |
recuſo. Æ. 2: 704 | 10 : 297 |
recuſſo. Æ. 2 : 52|
redargueret. Æ. 11 : 688|
reddam. E. 5 : 81|
reddant. Æ. 2 : 537 |
reddantur. Æ. 5: 347|
reddat. Æ. 6 : 545|
reddat. Æ. 4 : 479 | 10 : 684|
redde. Æ. 10 : 61 | 12 : 936|
reddemus. E. 5: 75|
reddere. E. 3: 24 | G. 3 : 491 | Æ. 1: 413 | 6 : 689|
redderet. E. 3 : 21 | Æ. 11 : 103 |
reddet. Æ. 6 : 768 | 8 : 170 | 9 : 254|
reddi. G. 4 : 225 | Æ. 5 : 342, 387 | 11 : 799 |
reddidit. Æ. 2 : 543 | 5: 705| 6: 672 | 8 : 217 | 11 : 251|
reddimus. G. 2 : 194 |
reddit. G. 2 : 260, 323 | 9 : 700 | 10 : 530 | 12 : 785|
reddita. G. 4 : 486 | Æ. 2 : 740 | 3 : 40, 333 | 7 : 95 | 12 : 669, 817 |
reddite. Æ. 2 : 669 | 9 : 262 |
redditus. Æ. 5 : 178 | 6 : 18 | 11 : 269|
reddunt. G. 3: 495 | 4 : 172| Æ. 8 : 450 | 9: 121|
redemit. Æ. 6 : 121|
redemptum. Æ. 9 : 213 |
redeo. E. 9: 23|
redeunt. E. 4 : 6 | G. 3 : 316|
redeuntibus. Æ. 8 : 47|
redeuntis. Æ. 4 : 556 |
redibant. Æ. 7: 538|
redibat. E. 1 : 36|
rediens. G. 3: 11|
rediére. Æ. 12 : 424 |
rediiſſe. Æ. 5: 196|
redimibat. Æ. 10 : 538 |
redimicula. Æ. 9 : 616|
redimitus. G. 1 : 349|
redit. E. 4 : 6 | G. 1 : 249 | 2 : 401 | 3 : 272, 351 | 4 : 444 | Æ. 2 : 275, 367 | 5: 454 | 6: 122 | 9 : 774 | 11 : 764 |
reditu. Æ. 2 : 17 |
rediture. Æ. 10 : 507|
reditus. *plur.* Æ. 2 : 118 | 10: 436|
redolent. G. 4 : 169 | Æ. 1: 440|
reducant. Æ. 2 : 178 |
reducat. Æ. 11 : 914|
reducem. Æ. 11 : 797|
reduces. Æ. 1 : 394, 401 | 3: 96 | 5 : 40|
reducet. Æ. 10 : 670 |
reduci. Æ. 9: 301 |
reducit. G. 1 : 249| 4: 434 Æ. 1 : 147 |
reducitur. G. 3: 296 |
reducta. Æ. 5: 478 | 10: 552| 12 : 307 |
reducta valle. Æ. 6 : 703 | 8: 609 |
reductis. Æ. 8: 689|
reducto. Æ. 9 : 257 | 10 : 807|
reductos. G. 4 : 420 | Æ. 1: 165 | 5: 283|
reduxi. Æ. 4: 375|
refecit. Æ. 10 : 234|
reſecti. G. 3 : 511 | Æ. 12 : 788|
reſellam. Æ. 12 : 16, 644 |
refello. Æ. 4 : 380 |
refer. G. 1 : 339 | Æ. 3 : 170| 6 : 152 | 12 : 76 |
referam. G. 2 : 118 | 3 : 12 | Æ. 11 : 264 |
referant. G. 3 : 128 | Æ. 11 : 240 |
referat. G. 3: 121 | Æ. 8 : 560 | 9: 208|
referatis. E. 3: 73|
referebant. G. 4 : 527 |
referebat. Æ. 5: 409 | 7 : 286 |
referemus. Æ. 11 : 127 |
referens. G. 2 : 29 | 4 : 485 | Æ. 2 : 204 | 5 : 564 | 10 : 766, 794 | 11 : 183 | 12 : 286, 348|
referent. E. 4 : 21 | Æ. 12 : 186|
referentem. Æ. 6 : 825 |
referes. Æ. 2: 547 | 10 : 863| 11 : 689 |
referet. E. 9: 55 | G. 1 : 459| Æ. 1 : 285|
referre. E. 6: 85 | G. 1 : 176 | Æ. 1 : 313 | 11 : 509 | 12 : 112|
referret. Æ. 4 : 329 | 11 : 163|
referri. G. 1 : 200 | Æ. 2 : 169 |
referri. G. 4 : 225 | Æ. 12 : 495 |
refers. Æ. 9: 492|
refert. *canit.* E. 6 : 42 | G. 1 : 441 | Æ. 1 : 98, 212 | 4 : 33 | 5: 518 | 7: 49, 436 | 8: 154 | 9: 350, 798 | 10 : 17, 542 | 11 : 124, 662, fertque, refertque. Æ. 4 : 438 | 12 : 866|
refert. G. 2 : 104 | 3 : 548|
referte. Æ. 7: 267 | 10: 491| 11 : 176|
refertis. Æ. 4 : 93|
referto. G. 2 : 409 | Æ. 10 : 281|
referunt. E. 2 : 66 | 6 : 84 | G. 4 : 397 | 4 : 180 | Æ. 4 : 331 | 5 : 605 | 7 : 700 | 8 : 307, 420 | 10 : 506 | 11 : 874 | 12 : 657|
referuntur. Æ. 11 : 623 |
reficit. G. 3 : 337 | Æ. 11 : 731 |
refigunt. G. 4 : 202 |
refixa. Æ. 5: 527|
refixit. Æ. 6 : 622 |
refixum. Æ. 5 : 360|
reflectas. Æ. 10 : 632|
reflectunt. Æ. 11 : 622 |
reflexa. Æ. 10 : 535|
reflexam. Æ. 8: 633|
reflexi. Æ. 2 : 741|
refluens. Æ. 8: 87|
refluentibus. G. 4 : 262|
refluit. Æ. 8 : 240 | 9 : 32 |
reformidant. G. 2 : 369|
refringit. Æ. 6: 210|
refugis. G. 1 : 177|
refugit. Æ. 2 : 12, 380 | 3 : 258, 536 | 6 : 472 | 7: 500, 618 | 12 : 449, 753|
refulget. Æ. 8 : 623|
refulſit. Æ. 1 : 406, 392 | 2 : 590 | 6: 204 | 9: 374|
refunditur. Æ. 7 : 590 |
refuſa. Æ. 1 : 130 |
refuſo. G. 2 : 163 | Æ. 6 : 107 | 7 : 225|
refulget. Æ. 12 : 41 |
regales. Æ. 1 : 690 | 7: 75|
regali. Æ. 1 : 641|
regamus. Æ. 4 : 102 |
rege. *nomen.* G. 4 : 212 | Æ. 1 : 557 | 7 : 261 | 8 : 292, 324 | 9: 409 | 11 : 15 |
regebam. Æ. 6: 350|
regebat. Æ. 7 : 46 | 8 : 325 | 12 : 624 |
regem. G. 1 : 36 | 4: 75, 152, 201, 210, 469 | Æ. 1 : 25, 42, 66, 562, 574 | 2: 561 | 4 : 196 | 6 : 765 | 7: 251, 467, 679, 698 | 8 : 12, 126, 495, 563 | 9: 223, 728 | 10 : 37, 149, 224 | 11 :

11 : 17 | 12 : 10, 265, 289, 584|
regem. Æ. 6 : 30 |
regere. Æ. 6 : 851|
regeret. Æ. 4 : 230|
reges. *nomen*. E. 6: 3 | G. 4: 21 | Æ. 1 : 628 | 6 : 817 | 7: 37, 42, 181, 474, 642 | 8: 330, 374, 639 | 12 : 161, 826|
reget. E. 4 : 17 | Æ. 4: 336|
regi. *verb*. Æ. 1 : 141 | 3: 21, 51 | 6: 36, 252 | 7: 101, 267 | 8 : 17 | 9 : 327, 369, 546 | 10: 66, 267 | 11: 129, 176, 359 | 12 : 111|
regia. *substant*. G. 1 : 504 | Æ. 7 : 171, 210 | 8 : 242, 363, 654 | 9 : 737 | 11: 38 |
regia. Æ. 1 : 447, 635, 700|
puppis. 2 : 256, 783 | 4: 114, 221 | 5: 645 | 7: 56, 488, 668 | 10: 62 | 11: 236, 371, 447|
regibus. G. 4 : 68, 106 | Æ. 7: 174|
regifico. Æ. 6 : 605|
regina. Æ. 1 : 13, 50, 80, 277 | 2: 578 | 7: 620 | 8: 696, 707 | 10: 705 | 11: 478, 499, 845 | 12: 54, 595, 659|
regina. *Dido*. Æ. 1: 307, 500, 526, 701, 732 | 2 : 3 | 4 : 1, 295, 334, 504, 587 | 6 : 460|
reginæ. Æ. 1 : 393 | 6 : 28 | 11 : 223 |
reginam. *Didonem*. Æ. 1: 458, 598, 664, 678, 721| 4 : 133, 283|
reginam. Æ. 7 : 405 | 11: 703, 801|
regio. G. 1 : 53 | 4: 294 | Æ. 1 : 464 | 4 : 42 | 6: 670 | 10 : 44 | 11 : 320|
regione. Æ. 1 : 737 | 6 : 886| 7 : 215 | 8: 528 | 9 : 385, 390 | 11 : 530|
regionem. G. 2 : 269 |
regionibus. G. 3: 531 | Æ. 1: 553|
regis. G. 2: 536 | Æ. 2: 451 | 6 : 106, 396 | 7: 166, 585, 752 | 7 : 553, 573 | 9: 286 | 11 : 850 | 12 : 289, 549|
regis Romani. Æ. 6 : 811 |
regis. Æ. 1 : 234 |
regit. G. 1 : 232 | Æ. 1 : 157, 344 | 3 : 659 | 10: 218 | 12 : 405 |
regius. Æ. 1 : 681 | 5: 252, 297 | 7 : 814|
regna. E. 1 : 70 |
regna Saturnia. E. 4 : 6 | 6: 41 | Æ. 11 : 253|
regna. G. 1 : 124 | 2 : 498 | 3 : 73 | 4 : 202, 363 | Æ. 1: 310, 248, 342, 350, 624 | 2 : 22, 455, 543 | 3 : 106, 115, 185, 272 | 4: 47, 214, 350 | 5: 656 | 6: 14, 67, 84, 154, 269, 417, 566, 664, 798 | 7: 256, 578, 735 | 8: 157, 244, 471 | 11: 43, 264, 322, 461 | 12 : 22, 186, 567 |
regnabitur. Æ. 1 : 276 |
regnandam. Æ. 6 : 770 |
regnandi. G. 1 : 37|
regnantem. Æ. 1 : 269 |
regnare. Æ. 3 : 295 |
regnat. E. 4 : 10 | G. 2: 307|
regnata. Æ. 3 : 14 | 6: 793|
regnator. Æ. 4 : 269 | 7: 558 | 8 : 77 | 10 : 437 |
regnatorem. Æ. 2 : 557 |
regnavit. Æ. 10 : 564 |
regnet. G. 4 : 90 | Æ. 1: 145 |
regni. Æ. 1 : 82, 567 | 4: 267, 374 | 8 : 505 | 9: 227 | 11: 313, 334 |
regnis. G. 3: 228 | Æ. 1: 230, 508, 576 | 3: 121 | 4 : 199, 591 | 5 : 792, 800 | 6 : 71, 584 | 7 : 217, 313 | 8 : 320, 475|
regno. *nomen*. Æ. 1 : 272 | 2: 88 | 3: 109, 249 | 4 : 355, 619 | 5 : 357 | 7 : 231 | 9: 596 | 11 : 539|
regnorum. Æ. 3: 333 | 4: 194 | 12 : 545 |
regnum. Æ. 1 : 21, 274 | 2: 88, 783 | 4 : 106, 275, 4 2| 7: 424 | 11 : 219 |
regressum. Æ. 11 : 413 |
regum. E. 3 : 106 | G. 2: 495, 504 | 4 : 95, 132 | Æ. 2 : 484 | 6 : 765 | 7: 316, 442, 453 | 11: 353|
rejecit. Æ. 5: 421 |
reice. E. 3 : 96|
rejice illum. G. 3 : 389|
rejicit. Æ. 10 : 473|
rejiciunt. Æ. 11 : 619|
rejectantem. Æ. 5: 470 |
rejecti armis. Æ. 11 : 630|
relabens. Æ. 10 : 307|
relatam. Æ. 1 : 394 |
relatu. Æ. 9 : 595 |
relatum. G. 1 : 459|
relaxat. G. 1 : 89, 420 |
relegant. Æ. 3: 212 |
relegat. Æ. 7 : 775 |
relegens. Æ. 3 : 690 |
relicta. Æ. 2 : 108 | 3: 440 | 9: 8, 222|
relictæ. Æ. 9: 290|
relictam. G. 2 : 406 |
relictas. Æ. 3: 123|
relictis. G. 4 : 127 | Æ. 2 : 357, 454|
relictis. G. 2: 210 | Æ. 2 : 351 | 3 : 190 | 4 : 82 | 5: 171 | 8 : 109 | 11 : 500 | 12: 443|
relicto. Æ. 2 : 647 | 5 : 321 | 12 : 736|
relictum. E. 6 : 43 | Æ. 2 : 28 | 4 : 507 | 6 : 509|
religatos. Æ. 9: 352|
religavit. Æ. 7: 106|
religio. G. 1 : 270 | Æ. 2: 151 | 3 : 363 | 8 : 344 | 12 : 182|
religione. Æ. 2 : 188, 715 | 3 : 409 | 7 : 171, 608 | 8: 598 |
religiosa. Æ. 2: 365|
relines. G. 4 : 229 |
relinquam. Æ. 4 : 436 | 12: 62|
relinquat. Æ. 4 : 432, 452| 5: 326 | 6: 841 |
relinquens. G. 3 : 438 | Æ. 11 : 830 |
relinquere. Æ. 4 : 281 |
relinquet. Æ. 7 : 361 | 11: 845|
relinqui. Æ. 2 : 659 | 4 : 466 | 8 : 216|
relinquit. G. 1 : 35 | 3 : 519 | Æ. 3: 446 | 7: 7 | 9 : 332 | 11 : 628 | 12 : 470 |
relinquo. G. 4 : 148, 328 | Æ. 3: 10 | 10: 853 | 12: 818|
relinquor. Æ. 2 : 678|
relinquunt. G. 3: 547 | 4: 104, 237 | Æ. 3 : 247 | 4 : 155 | 5: 316, 472 | 6: 444 | 8 : 126 | 9 : 357 | 10 : 604 |
reliqui. Æ. 4 : 315 | 5: 650 | 9 : 390 | 10 : 673 | 12 | 809|
reliquias. Æ. 1 : 34, 602 | 3: 87 | 4 : 343 | 5 : 47 | 6: 227 | 7: 244 | 8 : 356|
reliquit. E. 1 : 15, 31 | 5 : 35 | 8: 91 | Æ. 3: 368, 568 | 4 : 129, 277, 495 | 5: 517 | 6 : 512, 735 | 7: 123, 600 | 8 : 67 | 9 : 475, 657| 10 : 820 | 11 : 1, 113, 637, 819 | 12 : 159, 382, 842|
relucent. Æ. 2 : 312 |
reluctanti. G. 4 : 301 |

reluxit. G. 4 : 385 | Æ. 12 : 300|
rem. Æ. 3 : 179, 287 | 9: 232| 11: 343|
remeabo. Æ. 11 : 793|
remeaſſem. Æ. 2 : 95,
remenſo. Æ. 2 : 181 | 3 : 145 |
remetior. Æ. 5 : 25|
remi. Æ. 1 : 108 | 5: 120, 205|
remige. Æ. 4 : 588 | 5: 116|
remigiis. G. 1 : 202|
remigio. Æ. 1: 305 | 5: 280 |
remigium. Æ. 3 : 471 | 6: 19 |
reminiſcitur. Æ. 10 : 782 |
remis. G. 1 : 254 | 2 : 503 | Æ. 3: 207, 560, 563, 668 | 5 : 15, 114, 136, 143, 153, 189, 222, 271, 837 | 6: 320 | 8 : 58, 108, 690 | 10: 195, 294 |
remiſit. G. 1 : 202 | Æ. 2 : 543 | 9: 818|
remiſſos. Æ. 5 : 99 | 11: 239|
remittant. Æ. 12: 390|
remittat. Æ. 11 : 346, 359|
remittent. G. 4: 536|
remittit. G. 2 : 218 | 4 : 36 | Æ. 10 : 839 | 12 : 429 |
remitto. Æ. 5 : 419 | 10: 492, 828 | 12 : 833 |
remittunt. Æ. 9 : 635 | 11: 206 | 12 : 929 |
Remo. Æ. 1 : 296|
remordet. Æ. 1: 265 | 7: 402 |
remorum. Æ. 5 : 211 | 10: 306 |
remos. Æ. 1 : 556 | 3: 510 | 4 : 399, 594 | 5: 209, 663, 753 | 10 : 290|
remotæ. Æ. 1 : 220, 727|
removit. G. 1: 131|
remugit. G. 3 : 45 | Æ. 6: 99 | 9: 504 | 12: 722, 928|
remulcens. Æ. 11 : 812 |
Remuli. Æ. 9: 633 | 11 : 636 |
Remulo. Æ. 9 : 360, 593 |
remum. Æ. 6 : 233 |
remurmurat. Æ. 10: 291|
Remus. G. 2 : 533 | Æ. 3: 384|
renarrabat. Æ. 3 : 717 |
renatis. Æ. 6 : 600|
renidenti. G. 2 : 281 |
renovare. Æ. 2 : 3, 750 |
reor. Æ. 4 : 45 | 5: 24, 56| 7: 273, 370 | 12 : 188|
rependam. Æ. 2 : 161|
rependens. Æ. 1 : 243 |
repens. Æ. 12: 313|
repente. G. 3: 472 | Æ. 1: 590, 598 | 2 : 380, 465 | 3: 90 | 5 : 315 | 7 : 27, 399| 8 : 238, 247, 388, 525 | 9: 19 | 10: 40, 555|
repercuſſum. Æ. 8 : 23 |
reperire. Æ. 5 : 807 | 9: 193|
reperit. G. 4 : 443|
reperta. Æ. 4: 692 | 6: 718 |
repertæ. G. 4 : 43 |
reperti. E. 2: 40 | G. 2: 350 |
repertis. Æ. 4: 128 | 6: 610 |
reperto. Æ. 9 : 452|
repertor. Æ. 12 : 829 |
repertorem. Æ. 7 : 772|
repertum. Æ. 6 : 145 | 7: 507|
repertus. Æ. 6: 343|
repetam. Æ. 10 : 36 |
repetant. Æ. 2 : 178|
repetatur. Æ. 7 : 371 |
repetens. G. 4 : 286 | Æ. 1 : 376 | 3: 436|
repetent. E. 7 : 39|
repetentem. Æ. 12 : 439|
repetit. Æ. 7: 241|
repetita. G. 1 : 39|
repeto. Æ. 2 : 749, 753 | 3: 184 | 7 : 123|
repetunt. G. 2 : 329|
replebat. Æ. 2: 679 | 4: 189|
replenda. Æ. 11 : 379|
repleti. Æ. 5 : 806 |
repletis. G. 2 : 235|
replevit. Æ. 7 : 502 |
reponam. Æ. 11 : 594 |
reponas. E. 3: 54|
repones. G. 1 : 167 | 2: 231|
reponet. G. 2 : 202 |
reponi. Æ. 8 : 175|
reponimus. Æ. 3: 231|
reponis. Æ. 1 : 257 |
reponit. G. 3 : 76 | Æ. 5 : 619 | 12 : 878|
reponite. Æ. 7: 134|
repono. Æ. 5: 484|
reponunt. G. 2 : 416 | 3 : 403 | 4 : 157, 378, Æ. 4: 392, 403 | 5: 752 | 6: 220| 9: 502|
reportant. G. 3 : 375 | Æ. 7: 285, 574 | 11 : 511 |
reportat. G. 1 : 275 | Æ. 2 115 | 7: 167 | 11 : 764 |
repoſcent. Æ. 2 : 139|
repoſcere. Æ. 7 : 606|
repoſci. Æ. 12 : 2|
repoſcit. Æ. 10 : 374 | 11: 240 |
repoſcite. Æ. 12 : 573 |
repoſco. Æ. 6 : 530|
repoſcunt. Æ. 8 : 495|
repoſtæ. G. 3 : 527|
repoſtas. Æ. 3 : 364 | 6 : 59|
repoſto. Æ. 11 : 149 |
repoſtos. Æ. 6: 655|
repoſtum. Æ. 1 : 30|
reperit. G. 2 : 22 |
reppulit. G. 4 : 233 | Æ. 4: 214 | 7 : 450|
repreſſit. G. 1 : 132 | Æ. 2: 378 | 10 : 686 | 12: 939|
repugnans. Æ. 11 : 749 |
repulſi. Æ. 2 : 13 |
repulſum. Æ. 2 : 545|
requiem. Æ. 4 : 433 | 12: 241|
requierunt. E. 8 : 4 |
requies. G. 2 : 516 | 3 : 110 | Æ. 5 : 458 | 12 : 553 |
requies. Æ. 3: 393 | 8 : 46|
requies. Æ. 6 : 600 | 12: 58 |
requieſce. E. 7 : 10 |
requieſcere. Æ. 1: 80|
requieſcunt. G. 1 : 82|
requievit. Æ. 2 : 100 |
requiras. G. 2 : 227 | 3: 70 | Æ. 2 : 506|
requirat. Æ. 2: 390|
require. Æ. 3: 170 | 6 : 366|
requirit. Æ. 6: 710 | 7: 460 |
requirunt. Æ. 1: 221 | 7: 624|
rere. Æ. 3: 381 | 7 : 437|
retis. Æ. 6 : 97 |
rerum. *cum ſubſtant.* E. 6: 36 | G. 2: 490 | 4 : 3 | 382, 441 | Æ. 1 : 208, 286, 346, 466, 645, 676| 3: 294 | 4 : 232, 272 | 7: 37, 44, 600 | 9: 131, 173, 188 | 10: 40, 100 | 11: 310 | 12 : 665, 829 | *cum diverſis adject.* Æ. 1 : 182 | 4 : 267 | 5 : 714 | 8 : 550, 730 | 10 : 666 | 12: 227, 589 | *cum comparativo, aut ſuperlat.* G. 1 : 417 | Æ. 2 : 534 | 7 : 602 | 9 : 279 |
res. *in nominativo ſing.* E. 3: 54 | Æ. 1: 272, 454, 519, 567 | 2 : 196, 322 | 9 : 320 | 10 : 861 | *in nominativo plur.* G. 2 : 174, 343, 498 | Æ. 2 : 709, 783 | 7 : 592 | 12: 203 | *in accuſat.* G. 4 : 240 | Æ. 1 : 233, 530 | 3 : 1, 54 | 5: 690 | 6 : 261 | 8 : 100, 471 | 9: 723 | 10 : 14, 88 | 12 : 43|
reſcindant. Æ. 12 : 390 |
reſcindit. Æ. 9 : 524 |

reſecantur. G. 2: 78|
reſedit. Æ. 1: 510 | 2: 739 | 5: 180, 290 | 7: 27 | 8: 232, 503|
reſerare. Æ. 12: 584 |
reſerat. Æ. 7: 613|
reſeret. Æ. 8: 244 |
reſervant. Æ. 8: 575 |
reſervat. Æ. 5: 625|
reſervent. Æ. 8: 484 |
reſervo. Æ. 4: 368|
reſidant. G. 2: 480|
reſident. Æ. 9: 643|
reſideret. Æ. 5: 702 |
reſides. Æ. 1: 726 | 6: 813 | 7: 691 |
reſidunt. Æ. 6: 407 | 8: 467| 9: 539|
reſignat. Æ. 4: 244 |
reſiſtant. G. 4: 455 |
reſiſtat. Æ. 2: 599 |
reſiſtit. G. 3: 502 | Æ. 4: 76| 7: 586|
reſiſtunt. Æ. 2: 335 |
reſolvam. Æ. 4: 27|
reſolvat. Æ. 3: 457|
reſolvere. Æ. 2: 157 |
reſolveret. Æ. 4: 695|
reſolvit. G. 1: 44, 302| 4: 452| Æ. 3: 370| 6: 29, 422 | 8: 591 | 9: 517 |
reſoluta. G. 4: 225|
reſonant. E. 2: 13| 7: 13 | G. 2: 328 | 3: 338 | Æ. 12: 607 |
reſonantia. G. 1: 358|
reſonare. E. 1: 5|
reſonat. Æ. 4: 668| 5: 228| 7: 12|
reſorbens. Æ. 11: 627|
reſpectant. Æ. 1: 607 | 11: 630 |
reſperſi. Æ. 7: 547 |
reſpexeris. E. 8: 102|
reſpexi. Æ. 2: 741|
reſpexit. E. 1: 28 | G. 4: 491 | Æ. 9: 389 | 12: 671 |
reſpice. Æ. 2: 615| 4: 275| 7: 454|
reſpiciens. Æ. 5: 3|
reſpicies. G. 1: 426|
reſpicimus. Æ. 3: 593|
reſpicio. Æ. 2: 564|
reſpicit. Æ. 4: 225, 236 | 5: 168, 689 | 6: 548 | 8: 697 | 10: 666 |
reſpiciunt. Æ. 5: 666 | 6: 734| 10: 269|
reſpirare. Æ. 9: 813|
reſplendent. Æ. 12: 741 |
reſpondens. E. 10: 8 | G. 2: 64 | Æ. 1: 589 |
reſpondere. E. 7: 5|
reſponderit. E. 8: 62|
reſpondet. G. 1: 47 | Æ. 6: 23, 474 |
reſpondit. Æ. 12: 18|
reſponſa. G. 3: 491 | Æ. 5: 706 | 6: 44, 82 | 7: 86, 92, 102| 9: 134, 369, 635| 10: 32| 11: 227, 240, 294 | 12: 111 |
reſponſant. Æ. 12: 757|
reſponſis. Æ. 6: 799|
reſponſo. *nomen.* Æ. 6: 344 |
reſponſum. E. 1: 45| Æ. 6: 672 |
reſtant. Æ. 10: 29 |
reſtantia. Æ. 1: 683|
reſtare. Æ. 7: 271|
reſtarem. Æ. 11: 161|
reſtat. Æ. 1: 560 | 2: 70, 142| 4: 324| 10: 367 | 12: 793 |
reſtinctus. Æ. 5: 698|
reſtinguere. E. 5: 47 | Æ. 2: 686|
reſtitit. G. 4: 490| Æ. 1: 592 |
reſtituant. G. 2: 272 |
reſtituis. Æ. 6: 846 |
reſultant. Æ. 5: 150| 8: 305| 10: 330|
reſultat. G. 4: 50|
reſupinus. Æ. 1: 480| 3: 624 |
reſurgens. Æ. 4: 541|
reſurgere. Æ. 1: 210|
retardant. G. 3: 253|
retectis. Æ. 9: 461|
retectum. Æ. 12: 374|
retentat. Æ. 5: 278|
retexerit. Æ. 4: 119 | 5: 65 |
retexit. Æ. 1: 360|
retexunt. Æ. 12: 763|
retia. E. 3: 75| 5: 60| G. 1: 307 | 3: 413 | Æ. 4: 131| 10: 710|
retinacula. G. 1: 265, 513 | Æ. 4: 580|
retinere. Æ. 5: 669|
retinet. Æ. 8: 498 | 10: 308|
retorquens. Æ. 8: 460 |
retorſit. Æ. 12: 485, 841|
retorto. Æ. 12: 400|
retractant. Æ. 10: 396|
retractas. Æ. 12: 889|
retractat. Æ. 7: 694|
retractent. Æ. 12: 11|
retrahitque. Æ. 10: 307|
retrahunt. Æ. 5: 709 |
retro. G. 1: 200 | 4: 495 | Æ. 2: 169, 378, 753 | 3: 496, 686 | 4: 489 | 9: 392, 539, 794| 10: 573|
retro. Æ. 5: 428 | 10: 7 |
retrorſum. Æ. 3: 690 |
retrulit. Æ. 5: 598 | 8: 343| 11: 190, 426 |
retuſo. G. 2: 301|
revehis. Æ. 8: 37|
revelli. Æ. 4: 427, 545|
revellit. Æ. 9: 562 | 12: 787 |
revertens. G. 1: 274 | 4: 132 |
revertentes. G. 1: 428|
reverti. G. 2: 312 | Æ. 2: 750 | 3: 101 | 5: 130 | 6: 720, 751|
revertor. Æ. 11: 410|
revinctum. Æ. 2: 57 | 4: 459 |
revinxit. Æ. 3: 76 | 12: 847 |
revireſcere. G. 2: 313|
reviſam. Æ. 2: 669|
reviſas. E. 7: 67|
reviſens. Æ. 11: 426|
reviſere. G. 1: 415|
reviſes. G. 4: 546|
reviſit. G. 4: 390, 553 | Æ. 1: 419| 3: 318| 4: 396| 6: 899 |
reviſo. Æ. 2: 760, 795|
reviſunt. Æ. 6: 330|
revocabat. Æ. 5: 167|
revocabo. Æ. 7: 40|
revocant. Æ. 1: 218|
revocare. G. 3: 262 | Æ. 3: 451| 6: 128|
revocat. Æ. 9: 125 |
revocate. Æ. 1: 206 | 9: 261 |
revocato. Æ. 1: 239 |
revocatum. Æ. 5: 476|
revocaveris. G. 4: 88|
revocent. Æ. 10: 840|
revocetur. G. 4: 282|
revolant. G. 1: 351|
revoluens. Æ. 9: 391|
revoluere. Æ. 10: 61|
revoluo. Æ. 2: 101|
revoluta. Æ. 4: 691| 6: 449| 9: 476|
revolutus. Æ. 5: 336 | 11: 671|
revomentem. Æ. 5: 182|
reus voti. Æ. 5: 237|
revulſa. Æ. 5: 858|
revulſam. Æ. 12: 98|
revulſas. Æ. 8: 691|
revulſis. Æ. 8: 262|
revulſum. G. 4: 523| Æ. 6: 349 |
revulſus. Æ. 4: 515 | 5: 270|
rex Eridanus. G. 1: 482 | 2: 98| Æ. 1: 56 | 3: 80, 353| 8: 102, 185, 307, 469, 481| 9: 327| 10: 655 | Æneas. Æ. 1: 548, 579 | 6: 55| 7: 220| Latinus. 7: 45, 81, 423, 432, 556| 9: 274,

327| 11: 113, 231, 238, 301| 12: 657| pater atque hominum. Æ. 1: 69| 2: 648| 10: 2: 743| *in vocativo.* 1: 245| 2: 77| 7: 213| 10: 542| 11: 344| *de Iove.* 3: 375| 5: 533| 10: 112, 621| 12: 791, 851|
rexit. Æ. 5: 868|
Rhadamantus. Æ. 6: 566|
Rhamnete. Æ. 9: 452|
Rhamnetem. Æ. 9: 325|
Rhamnetis. Æ. 9: 359|
Rhea. Æ. 7: 659|
Rhemi. Æ. 9: 330|
Rheni. E. 10: 47|
Rheſi. G. 4: 462| Æ. 2: 473|
Rhodia. *una.* G. 2: 102|
Rhodope. E. 6: 30| 8: 44| G. 3: 351|
Rhodopeiæ arces. G. 4: 461|
Rhodopen. G. 1: 332| 3: 462|
Rhœbe. Æ. 10: 861|
Rhœtea. Æ. 10: 399|
Rhœteas. Æ. 3: 108|
Rhœteia. Æ. 5: 646|
Rhœteius. Æ. 12: 456|
Rhœteo. Æ. 6: 505|
Rhœteus. Æ. 10: 402|
Rhœti. Æ. 10: 388|
Rhœtica. G. 2: 96|
Rhœtica. *vitis.* G. 2: 96|
Rhœtum. G. 2: 456| Æ. 9: 345|
ridens. E. 6: 23|
rident. Æ. 7: 55|
rigabat. Æ. 6: 699| 9: 251|
rigat. Æ. 7: 738| 11: 698| 12: 308|
rigebant. Æ. 5: 405|
rigentem. Æ. 1: 652| 8: 621|
rigentes. Æ. 11: 72|
rigeſcunt. *frigore.* G. 3: 363|
riget. Æ. 4: 251|
rigida. Æ. 10: 346|
rigidam. G. 2: 316|
rigidas. E. 6: 28|
rigido. Æ. 12: 304|
rigidum. G. 1: 508|
rigor. G. 1: 143|
rigui. G. 2: 485|
rima. Æ. 8: 392|
rimanti. Æ. 7: 508|
rimantur. G. 1: 384| 3: 534|
rimatur. Æ. 6: 594| 11: 748|
rimis. Æ. 1: 127|
rimoſa. G. 4: 45| Æ. 6: 414|
ripa. G. 3: 144| 4: 23|
ripæ. E. 3: 94| G. 3: 555| 4: 121, 527| Æ. 6: 314, 410| 7: 106| 8: 240| 11: 299| 12: 756|
ripam. Æ. 6: 375|
riparum. Æ. 6: 674|
ripas. E. 7: 12, 52| G. 3: 15| 4: 459| Æ. 6: 305, 319, 327, 712| 7: 201| 8: 63| 9: 105| 10: 114|
Riphæas. G. 1: 240|
Riphæis. G. 4: 518|
Riphæo. G. 3: 382|
Riphæus. Æ. 2: 339, 394|
ripis. G. 2: 414| 3: 430| Æ. 1: 502| 7: 33| 8: 57| 9: 118|
risère. E. 3: 9| 4: 63| Æ. 5: 181|
riſit. Æ. 4: 128| 5: 358|
riſu. E. 4: 60|
rite. G. 2: 393| Æ. 3: 36, 346| 4: 555, 638| 5: 25, 77| 6: 154| 7: 5, 93| 8: 60, 69| 9: 352| 10: 254| 12: 213|
ritu. Æ. 7: 741| 11: 611|
rituſque. Æ. 12: 836|
rivis. E. 10: 29| G. 1: 132| 4: 120| Æ. 5: 200| 6: 674| 7: 683| 8: 445|
rivo. E. 5: 47| Æ. 8: 101|
rivos. E. 3: 111| G. 1: 106, 269| 2: 165| 9: 456| 11: 668|
rivum. E. 8: 87| Æ. 3: 350|
rivus. G. 4: 19|
roborat. G. 1: 175| 2: 177, 305| 3: 377, 420| Æ. 2: 482| 4: 399| 5: 698, 753| 7: 610| 8: 518| 11: 137|
robore. G. 2: 15, 64| 3: 332| Æ. 2: 260, 639| 4: 441| 5: 561| 6: 214| 8: 315| 11: 326, 553, 893|
roboribus. Æ. 2: 186|
roboris. Æ. 12: 783|
robur. G. 1: 162| 3: 235| Æ. 2: 230| 6: 181| 10: 479| 11: 174, 368|
robuſta. G. 1: 219|
robuſtus. E. 4: 41| G. 2: 264|
rogamus. Æ. 7: 229|
rogant. E. 10: 21|
rogantes. Æ. 8: 120| 11: 101|
roganti. Æ. 2: 149|
rogaret. E. 5: 88|
rogavi. Æ. 8: 376|
rogi. Æ. 10: 520|
rogis. G. 4: 477| Æ. 6: 308|
rogitans. Æ. 1: 754|
rogitat. Æ. 10: 839|
rogo. Æ. 8: 383|
rogos. Æ. 4: 646| 11: 189|
rogum. Æ. 4: 640|
rogus. Æ. 4: 674|
Roma. G. 2: 534| Æ. 5: 601| 6: 782, 603, 709|
Romæ. Æ. 1: 7| 12: 168|
Romam. E. 1: 20, 27| G. 1: 467| Æ. 8: 635|
Romana. G. 1: 500| 2: 176| Æ. 4: 275| 6: 870| 8: 99, 714| 12: 827|
Romanæ. G. 2: 498| Æ. 12: 166|
Romanam. Æ. 1: 37| 6: 857|
Romanas. G. 1: 491| Æ. 4: 234|
Romane. Æ. 5: 123| 6: 851
Romani. Æ. 6: 810|
Romanis. G. 2: 172| Æ. 10: 12|
Romano. Æ. 8: 338, 361|
Romanorum. Æ. 8: 625|
Romanos. G. 2: 148| Æ. 1: 238, 281, 286| 6: 789|
Romanum. G. 3: 148|
Romanus. G. 3: 346|
Romula. Æ. 5: 876|
Romule. G. 1: 499|
Romuleoque. Æ. 8: 654|
Romulidis. Æ. 8: 638|
Romulus. Æ. 1: 260| 6: 778| 8: 342|
rorabant. Æ. 8: 645|
rorantes. Æ. 11: 9|
rorantia. Æ. 3: 567|
rore. E. 5: 17|
rorem. G. 2: 213| 4: 12, 431|
rores. Æ. 12: 339|
ros. E. 8: 15| G. 2: 202| 3: 326|
roſa. Æ. 12: 62|
roſam. G. 4: 134|
roſaria. G. 4: 119|
roſas. Æ. 4: 268|
roſcida. E. 4: 30| 8: 37| G. 3: 337| Æ. 4: 700| 7: 683|
roſeas. Æ. 11: 606|
roſeis. Æ. 6: 535| 7: 26|
roſeo. Æ. 2: 593| 9: 5|
roſeris. E. 5: 17|
roſeus. Æ. 11: 913|
roſtra. Æ. 7: 186| 10: 301|
roſtrata. Æ. 8: 685|
roſtris. G. 2: 508| 4: 74| Æ. 5: 143, 232| 8: 690| 9: 119| 10: 295|

roſtro. Æ. 5: 187| 6: 597| 10: 157| 11:756|
rota. G. 4: 584| Æ. 5: 174| 12: 379|
rotæ. G. 3 : 170|
rotam. G. 3: 39, 184| Æ. 6: 748|
rotantia. Æ. 10: 362|
rotarum. Æ. 2 : 235 | 6: 616|
rotas. Æ. 8: 433| 9: 318| 11: 195| 12 : 675|
rotat. Æ. 9: 441 | 10 : 577|
rotis. G. 2 : 444 | 3: 114, 180 | Æ. 1 : 151 | 10: 594| 12: 77, 671|
ruamus. Æ. 2 : 353|
rubea. G. 1 : 266|
rubeant. G. 4: 306|
rubebit. Æ. 12 : 77|
rubens. E. 3: 63| 4: 29| G. 1: 234, 251|
rubent. G. 2 : 430|
rubentem. E. 10 : 27| G. 4: 182|
rubentes. G. 4: 47| Æ. 9: 270|
rubenti. E. 4 : 43| G. 2: 319|
rubeſcebat. Æ. 3: 521| 7: 25|
rubeſcunt. Æ. 8: 695|
rubet. G. 1: 431|
rubicunda. G. 1: 297|
rubigine. G. 1: 496| 2: 220|
rubigo. G. 1 : 151|
rubor. Æ. 12: 66|
ruborem. G. 1: 430|
rubores. G. 3 : 307|
rubos. G. 3 : 315|
rubra. Æ. 9: 50|
rubræ. Æ. 12: 89|
rubro. G. 3: 359| Æ. 8: 686|
rubus. E. 3 : 89|
rudem. Æ. 9 : 743|
rudentem. Æ. 3: 561| 8: 248|
rudentes. G. 3 : 374 | Æ. 3: 267, 682| 5 : 753| 10 : 229|
rudentum. Æ. 1: 91| 7: 16|
rudimenta. Æ. 11 : 157|
rudis. G. 2 : 211|
ruebant. Æ. 1: 39| 8 : 648| 9 : 182 | 10 : 756| 11 : 211|
ruebat. Æ. 7: 782| 10 : 256|
ruens. G. 4 : 292|
ruentem. Æ. 10 : 338, 385| 11: 805| 12: 305|
ruentes. Æ. 2: 440| 9: 727| 10: 573| 12: 505|
ruenti. Æ. 12: 535|
ruentum. Æ. 11: 886|
ruere. G. 1: 200| Æ. 8 : 525, 689| 11 : 142|
ruet. Æ. 12: 454|
Rufas. Æ. 7: 739|
rugis. Æ. 7: 417|
ruina. Æ. 1 : 133 | 3 : 414| 11 : 319, 888| 12 : 610|
ruinam. Æ. 2 : 310, 465, 631| 8: 192| 9: 712| 11: 613|
ruinas. G. 4 : 249| Æ. 1: 242|
ruinis. Æ. 1 : 651| 3: 476, 571|
ruis. Æ. 2: 520| 5: 741| 10: 811|
ruit. G. 1 : 105 | 2 : 308 | G. 1 : 313, 324 | 3 : 470 | 4: 439 | Æ. 2 : 64, 290, 363| 3: 508, 676| 4: 429, 674 | 5: 695| 7: 573| 9: 438, 474, 695| 10 : 729 | 11 : 448, 625| 12 : 123, 621, 652, 682, 685, 690| nox. 2: 250| 6 : 539| & fuſcis tellurem amplectitur alis. 8: 369|
ruitis. Æ. 12 : 313|
ruminat *bos*. E. 6: 54|
rumor. Æ. 7 : 144|
rumore. Æ. 4 : 203| 8 : 90|
rumoreſque. Æ. 12: 228|
rumoribus. Æ. 7 : 549| 9: 464|
rumpant. Æ. 8 : 540|
rumpantur. E. 7: 26|
rumpas. Æ. 6 : 882|
rumpe. G. 3: 43| Æ. 4: 569| 9: 13|
rumpebat. Æ. 4 : 553|
rumpenda. Æ. 10 : 372|
rumpent. G. 3: 328|
rumpere. Æ. 8: 110| 9: 758| 10 : 64|
rumperet. G. 4 : 136|
rumpet. Æ. 6 : 813 | 12: 202|
rumpi. Æ. 4: 292 | 12: 582|
rumpit. Æ. 2 : 129 | 9 : 671| 10 : 337 | 11 : 377 | 12: 375, 583, 699|
rumpit. Æ. 3: 640|
rumpitur. E. 8: 71|
rumpunt. G. 2 : 75| Æ. 2 : 494| 11 : 615|
rumpuntur. G. 3: 428| Æ. 12: 527|
rupe. E. 1: 57, 77| 10: 14| G. 4 : 508| Æ. 1 : 314| 3 : 229, 245, 443, 647| 5: 180| 6: 548| 8: 343|
rupem. Æ. 8 : 190|
ruperat. Æ. 11 : 549|
rupère. G. 4 : 213|
ruperunt. G. 1 : 49|
rupes. *pl*. E. 5: 63| 10: 58| G. 3: 253| Æ. 1 : 166| 11 : 677|
rupes. *ſing*. E. 6 : 29| Æ. 7: 586| 10 : 693|
rupi. Æ. 2: 134| 12: 30|
rupibus. G. 2 : 187| 3 : 273| Æ. 1 : 433|
rupimus. Æ. 10: 233|
rupis. Æ. 6: 42|
rupit. Æ. 3 : 246| 5: 510, 543| 7: 458, 622| 9: 432, 580|
rupta. G. 4 : 492| Æ. 8: 391|
ruptis. G. 1: 473, 510| 2 : 480| 4 : 56| Æ. 2: 496 | 3 : 27, 580| 8 : 225, 651|
rupto. Æ. 2 : 419| 7: 569|
rura. E. 1 : 47 | 2 : 28| 5: 58| G. 1: 372| 2: 317, 412, 485, 500| Æ. 1: 434 | 4: 527| 7: 712|
ruris. G. 1: 156, 168| 2: 212| 4: 128|
rurſum. G. 2: 78| Æ. 3: 229, 232|
rurſus. E. 10 : 62| G. 1: 98| 2 : 232, 480 | 3 : 138, 333, 484| 4: 185| Æ. 2 : 401, 655, 671, 751| 3: 31, 143, 422| 4: 531, 534, 546, 557, 688| 5 : 92, 581, 764| 6 : 751, 793| 7: 491, 767 | 9: 391, 662| 11 : 427, 621| 12 : 280, 571, 784|
ruſci. G. 2 : 413|
ruſco. E. 7 : 42|
ruſtica. *Muſa*. E. 3: 84|
ruſticus. E. 2: 56| G. 2: 406|
rutilare. Æ. 8 : 529|
rutili. Æ. 8: 430|
rutilis. G. 4: 93|
rutilo. G. 1: 454|
rutulæ. Æ. 10: 245|
Rutulas. Æ. 12: 597|
Rutuli. *genit*. Æ. 7: 409| 9: 442|
Rutuli. *pl*. Æ. 7: 472, 795| 9: 123, 161, 236, 363, 428, 450, 494, 519, 683 | 10: 20, 118, 679| 11: 162, 318, 869 | 12 : 40, 117, 229, 257, 463, 693, 704, 928|
Rutulis. Æ. 1: 270| 9 : 635| 10 : 390| 12 : 216, 321|

Rutulo. Æ. 7: 318| 9: 65| 10:267| 11: 88|
Rutulorum. Æ. 8: 381, 492| 9: 113|
Rutulos. Æ. 7: 475, 798| 9: 130, 188, 517| 10: 84, 111, 334| 11: 464, 629| 12: 78, 758, 915|
Rutulum. Æ. 9: 728| 10: 445| 11: 487| 12: 79, 505|
Rutulus. Æ. 8: 474| 10: 108, 232|
ruunt. G. 2: 503| 3: 104, 244| 4: 185| Æ. 1: 87, 89| 4: 132, 164, 581| 5: 145| 6: 44| 9: 516, 708| 11: 461, 673| 12: 279, 369, 443, 526|

S.

SAbæi. *mittunt*. G. 1: 57| Æ. 8: 706|
Sabæis. G. 2: 117|
Sabæo. Æ. 1: 420|
Sabella. Æ. 8: 510|
Sabellam. G. 2: 167|
Sabellicus. G. 3: 255|
Sabello. Æ. 7: 665|
Sabinas. Æ. 8: 635|
Sabini. G. 2: 532|
Sabinis. Æ. 7: 709|
Sabinorum. Æ. 7: 706|
Sabinus. Æ. 7: 178|
ſaburram. G. 4: 195|
ſacello. E. 3: 9|
ſacer. G. 2: 395| ignis. 3: 566| Æ. 5: 761| 6: 138| 7: 247| 8: 278, 598| 11: 721. *Cybelæ. Cybelerus.* 11: 768|
ſacerdos. G. 3: 480| Æ. 2: 201, 319| 3: 80, 373| 6: 244, 645| 7: 89, 750| 8: 179| 11: 768| 12: 169|
ſacerdos. *fœm.* Æ. 1: 277| 3: 373| 4: 483, 509| 5: 760| 6: 35, 41, 321, 544, 628| 7: 419, 659| 10: 537|
ſacerdotes. Æ. 6: 661| 8: 281|
ſacra. *adject. ablat.* E. 7: 13| G. 3: 334| Æ. 2: 525| 3: 81| 10: 538| 11: 533|
ſacra. Æ. 3: 57, 73| Æ. 6: 109| 7: 60, 242| 9: 408|
ſacra. *ſubſt.* G. 1: 339| 2: 473, 476| 3: 532| 4: 521| Æ. 2: 132, 237, 293, 717| 3: 19| 4: 638| 5: 59| 6: 40| 8: 85, 111, 172, 302, 665| 9: 86| 11: 739| 12: 13, 192, 317|
ſacrabat. Æ. 8: 715|
ſacrabo. Æ. 6: 73|
ſacræ. G. 1: 148| Æ. 3: 148| 6: 573| 7: 608|
ſacram. Æ. 2: 167|
Sacranæ. Æ. 7: 778|
ſacraria. Æ. 12: 199|
ſacrarunt. Æ. 10: 419|
ſacras. Æ. 9: 116|
ſacraſſe. Æ. 7: 62| 8: 600|
ſacrata. Æ. 1: 685| 2: 157, 245| 9: 4|
ſacratam. Æ. 2: 742|
ſacratas. Æ. 12: 213|
ſacrati. Æ. 3: 371|
ſacratis. Æ. 7: 78|
ſacrato. Æ. 2: 165|
Sacrator. Æ. 10: 747|
ſacraverat. Æ. 2: 502| 4: 200|
ſacravimus. Æ. 5: 48|
ſacravit. Æ. 6: 18| 12: 141|
ſacri. Æ. 3: 67| 5: 110| 8: 270, 345|
ſacrilego. Æ. 7: 595|
ſacris. E. 8: 66| Æ. 3: 112| 4: 50, 301, 500|
ſacris. G. 3: 160| Æ. 6: 246| 7: 175, 183| 9: 109|
ſacro. G. 2: 147| Æ. 5: 78, 333, 360| 7: 83|
ſacrorum. G. 2: 21| Æ. 3: 408| 12: 836|
ſacros. E. 1: 53| Æ. 4: 454, 485|
ſacrum. G. 4: 319, 542| Æ. 2: 230| 4: 703| 6: 484| 7: 391, 602, 797| 8: 591| 10: 316| 11: 591| 12: 770|
ſæpe. E. 1: 8, 56| 5: 36, 88| 6: 18, 52| 8: 97| 9: 5, 155| G. 1: 84, 181, 273, 316, 322, 354, 365, 412, 452, 466| 2: 32, 147, 186, 279, 303| 3: 120, 132, 170, 317, 274, 282, 341, 409, 416, 486| 4: 42, 67, 194, 203, 217, 242, 274, 284| Æ. 1: 152, 673| 2: 108| 3: 185| 4: 384, 463| 5: 273, 527, 801, 860| 8: 353, 380| 10: 620, 723| 12: 259, 802|
ſæpius. E. 7: 67| G. 1: 379| 2: 355| Æ. 2: 456| 6: 696, 791| 8: 329|
ſæva. G. 2: 151| 3: 253| Æ. 1: 299| 4: 523| 6: 557, 572| 7: 19, 287| 8: 570| 9: 77, 651| 11: 545, 727, 901| 12: 629|
ſæva. *ablat.* Æ. 2: 616|
ſævæ. G. 2: 128| Æ. 1: 8| 2: 226| 7: 329, 592| 10: 813|
ſævam. Æ. 7: 84| 12: 498|
ſævas. Æ. 4: 566| 6: 820|
ſævi. Æ. 1: 29| 3: 273| 6: 544| 7: 568, 608| 12: 849, 857, 945|
ſævior. G. 3: 246| Æ. 3: 214| 6: 577|
ſævire. Æ. 5: 462| 7: 18|
ſævis. Æ. 7: 222| 8: 188, 482| 10: 678| 12: 890|
ſæviſſima. Æ. 2: 612|
ſæviſſime. *Æneas.* Æ. 10: 878|
ſæviſſimus. Æ. 11: 896|
ſævit. G. 1: 512| 3: 434, 551| 4: 456| Æ. 1: 153| 2: 418| 4: 300, 532| 5: 257| 7: 461| 8: 5, 700| 9: 63, 420| 10: 761| 12: 387|
ſævo. Æ. 5: 270| 9: 604| 11: 153| 12: 888|
ſævoſque. Æ. 7: 664|
ſævum. G. 1: 279| Æ. 1: 142, 462| 6: 824| 9: 792| 11: 910|
ſævus. E. 8: 47| G. 3: 248| Æ. 1: 103| 2: 29, 559| 5: 739| 7: 719| 11: 220| 12: 107, 406|
Sagarim. Æ. 9: 575|
Sagaris. Æ. 5: 263|
Sages. Æ. 12: 651|
ſagitta. *ablat.* Æ. 4: 69| 5: 242, 485| 7: 531| 9: 572| 10: 248, 754| 12: 651, 746|
ſagitta. *nomin.* Æ. 5: 502| 9: 578, 632| 12: 319, 423, 856|
ſagittæ. G. 2: 124| 4: 313| Æ. 12: 415|
ſagittam. Æ. 5: 518| 9: 590| 11: 590, 858|
ſagittas. Æ. 1: 191| 8: 166| 10: 131| 12: 394|
ſagittis. G. 3: 31| 4: 344| Æ. 5: 68, 311| 9: 178|
ſagittiferos. Æ. 8: 725|
ſagulis. Æ. 8: 660|
Salamina. Æ. 8: 158|
ſale. G. 3: 403| Æ. 1: 177| 5: 866| 6: 697|
Salentinos campos. Æ. 3: 400|
ſalices. E. 1: 79| 3: 65| 10: 40| G. 2: 110, 434, 446| 4: 26, 182|
ſalici. Æ. 2: 84|
ſalicta. Æ. 2: 13|
ſalicti. E. 1: 55| G. 4: 15|

ſalicum. Æ. 3: 175 |
ſaliens. Æ. 10: 594 |
ſaliente. E. 5 : 47 |
ſalientem. G. 3 : 460 |
ſalière. G. 2: 384 |
ſaligna. G. 4: 110 |
ſalignas. Æ. 7 : 632 |
Salii. Æ. 8: 285 |
Salio. Æ. 5 : 335, 347, 352 |
Salios. Æ. 8: 663 |
ſalis. G. 3 : 397 | Æ. 1 : 39 | 3 : 385 | 5 : 848 | 10: 214 |
ſalit. G. 1: 450 |
Salium. Æ. 5: 356 | 10 : 753 |
ſaliunca. E. 5: 17 |
Salius. Æ. 5: 298, 321, 341 | 10 : 756 |
ſalix. E. 3: 83 | 5: 16 |
Salmonea. Æ. 6: 585 |
ſalo. Æ. 1: 541 | 2 : 209 |
ſalſa. G. 2: 220, 238 | Æ. 5: 158 |
ſalſæ. Æ. 2 : 133 |
ſalſas. G. 3 : 395 | Æ. 12: 173 |
ſalſos. Æ. 5 : 182, 237, 775 |
ſalſus. Æ. 2 : 173 |
ſaltantes. E. 5: 73 |
ſaltem. E. 2 : 71 | G. 1 : 501 | Æ. 1: 565 | 4: 327 | 6: 371, 885 |
ſaltibus. G. 3: 143, 425 |
ſaltu. G. 3 : 141 | Æ. 6 : 516 | 9: 553 | 12 : 287, 326 |
ſaltu. Æ. 2 : 565 | 8: 257 | 9: 815 | 10: 289 |
ſaltum. Æ. 12: 681 |
ſaltus. E. 6: 57 | 10 : 9, 57 | G. 1 : 16, 140 | 2: 197, 391, 471 | 3: 40, 323, 337, 477 | 4 : 53 | Æ. 4, 72, 121 |
ſalubres. G. 3: 530 |
ſalubri. G. 1: 272 |
ſalubris. Æ. 12: 418 |
ſalve. G. 2 : 173 | Æ. 8: 301 |
ſalvete. Æ. 5 : 80 | 7: 121 |
ſalus. G. 3 : 510 | Æ. 1 : 559 | 2 : 354, 710 | 9: 257 | 11 : 362, 399 | 12 : 653 |
ſalutant. Æ. 3: 524 |
ſalutantum. G. 2 : 462 | 9 : 288 |
ſalutem. G. 4 : 294 | Æ. 1: 455, 467 | 2: 354 | 8: 476 | 12: 241, 637 |
ſalutis. Æ. 2: 387 | 5: 174 | 6: 96 | 10 : 666 |
ſalvus. E. 7 : 9 |
Sameque. Æ. 3: 271 |
Samo. Æ. 1 : 20 |
Samothracia. Æ. 7: 208 |
Samum. Æ. 7 : 208 |
ſana. *Dicta.* Æ. 4 : 8 |
ſancit. Æ. 12: 200 |
ſancta. Æ. 3: 543 | 7: 365 | 8: 131 | 12 : 648 |
ſancte. Æ. 4 : 576 | 5: 80 |
ſancti. G. 2 : 473 | Æ. 11 : 785 |
ſanctiſſima. Æ. 6: 65 | 11 : 158 |
ſancto. Æ. 5 : 603 | 8 : 72 |
ſanctos. G. 2 : 175 | Æ. 2 : 686 | 3: 406 |
ſanctum. Æ. 1: 430 | 2: 700 | 8: 382 |
ſandix. E. 4 : 45 |
ſanguine. G. 1 : 492, 502 | 2: 510 | 3: 460, 492 | Æ. 2: 72, 116, 210, 277, 366, 502, 535, 551, 582, 667 | 3: 28, 622 | 4: 621 | 5: 78, 328, 413, 470, 736 | 6: 87 | 7: 271, 318, 423, 534, 541, 595, 766, 788 | 8: 261, 645 | 9: 64, 333, 349, 422, 456 | 10 : 24, 520, 617, 787, 832 | 11 : 8, 24, 82, 88, 382, 422, 592, 720 | 12 : 29, 36, 79, 512, 691, 721, 765, 949 *de genere.* 1: 23, 239, 554 | 2 : 74, 662 | 3: 608 | 4 : 191, 230 | 5: 45, 299 | 6 : 125, 500, 762 | 7 : 98, 271, 706 | 8 : 142 | 10: 203 | 12: 838 |
ſanguineæ. Æ. 2 : 207 | 9: 733 |
ſanguineam. Æ. 4: 643 | 7: 399 | 8: 622 |
ſanguinei. Æ. 10 : 273 |
ſanguineis. E. 6 : 22 | 10: 27 | G. 2: 430 |
ſanguineo. Æ. 7 : 703 |
ſanguineos. Æ. 12: 340 |
ſanguineus. Æ. 12 : 332 |
ſanguinis. E. 8 : 45 |
ſanguis. Æ. 2: 639 | 3: 30 | 5: 397, 415 | 7: 554 | 10: 452, 487, 819 | 12 : 51, 422, 905 |
ſanguis meus. Æ. 6: 836 |
ſanie. G. 3: 493 | Æ. 2 : 221 | 3 : 625 | domus, &c. 3 : 618 |
ſaniem. Æ. 3: 632 |
ſanos. E. 3: 66 |
ſapor. G. 2 : 446 | 4 : 277 |
ſaporem. G. 2: 126 | 3: 397 | 4: 102, 267 |
ſapores. G. 4 : 62 |
ſarcire. G. 4 : 249 |
Sardois. E. 7 : 41 |
ſarmenta. G. 2: 409 |
Sarnus. Æ. 7: 738 |
Sarpedon. Æ. 1: 104 |
Sarpedonis. Æ. 9 : 697 | 10: 125 |
Satrano. G. 2 : 506 |
Sarraſtes. Æ. 7 : 738 |
ſat. E. 3: 111 | 4: 54 | 7 : 34 | 10 : 70 | G. 1 : 68 | Æ. 2 : 103, 291, 314 | 3 : 602 | 9: 135 | 11 : 366 |
ſata. G. 1: 113, 325 | 2 : 350 | 4: 331 | Æ. 2: 306 |
ſata. G. 3: 176 | *Alecto.* Æ. 7: 331 | 12: 860 |
ſatæ. Æ. 1 : 278 |
ſatas. E. 8 : 99 |
ſate. Æ. 6: 125 | 8 : 36 |
ſatiaſſe. Æ. 2 : 587 |
Saticulus. Æ. 7 : 729 |
ſatio. G. 1 : 215 | 2: 319 |
ſatyros. E. 5 : 73 |
ſatis. E. 1 : 48 | 6 : 24 | 9 : 55 | G. 1: 502 | 2: 398, 423 | Æ. 2: 377, 642 | 3: 318, 653 | 5 : 786 | 6 : 487 | 7 : 311, 406 470 | 9: 10, 140, 356, 653 | 10: 675, 772 | 12 : 883 |
ſatis *ſegetibus.* E: 3 : 82 | G. 1: 23 | Æ. 1 : 106, 445 | 2: 141, 423, 436 | 3: 139 | 12: 434 |
ſator. Æ. 1 : 258 | 11 : 725 |
ſatum. Æ. 2: 540 | 10 : 563 |
ſatura. G. 3 : 214 |
Saturæ. E. 10 : 77 | Æ. 7 : 801 |
ſaturantur. E. 10 : 30 |
ſaturare. G. 1 : 80 |
ſaturata. Æ. 5 : 608 | 7: 213 |
ſaturi. G. 2 : 197 |
Saturne. Æ. 7 : 49 |
Saturni. G. 1: 336 | 2: 406 | Æ. 7 : 203 | 12 : 830 |
Saturnia. *plura.* E. 4 : 66, 42 | Æ. 1: 573 |
Saturnia tellus. G. 2 : 173 | Æ. 8 : 329 |
Saturnia. *ſcilicet.* Juno. Æ. 1: 27 | 3 : 380 | 4: 92 | 5: 606 | 7 : 428, 560, 572, 622 | 9: 2, 745, 802 | 10: 659, 760 | 12 : 156, 178, 807 |
Saturnia, *urbs.* Æ. 8 : 358 |
Saturnius. Æ. 4 : 372 | 5 : 799 |
Saturno. Æ. 6 : 794 |
Saturnus. G. 2 : 538 | 3 : 93 | Æ. 7 : 180 | 8: 319, 357 |
ſaturo. G. 4 : 33 |
ſatus Ammone. *Iarbas.* Æ. 4: 198 | 5: 244, 424 | 6: 331 | 7 : 152 |
ſaucia. Æ. 4 : 1 |

ſaucius. Æ. 2 : 223, 529 | 7: 500 | 11: 753 | 12 : 5, 652, 762 |
ſaxa. *accuſa*. E. 8: 6 | G. 1: 110, 474 | 3: 230, 239, 276, 428, 521 | 4 : 26, 135 | Æ. 1: 205, 428, 541 | 2: 609 | 3: 425, 432, 555, 559, 566, 699 | 5 : 165, 202, 627 | 6 : 174, 551 | 7: 684 | 10 : 363, 677 | 11 : 131, 628 |
ſaxa, *nomi*. E. 10: 15 | Æ. 5: 866 | 7 : 590 | 11 : 297 | 12: 592 | *ſpelunca*. G. 4: 50 | Æ. 1: 143 | 5: 678 | *arma*. Æ. 1: 154 | 2 : 467 | 9: 512 | 11 : 473, 529 | 12 : 922 | *pondus*. 11. 628 | *moles*. 5: 439 |
ſaxa vocant Itali mediiſque in fluctibus aras, Dorſum immane mari ſummo. Æ. 1: 112 |
ſaxa. G. 3 : 145 | Æ. 8: 231 | 9 : 711 |
ſaxi. G. 4 · 422 | Æ. 2: 308 | 4: 152 | 10 : 653, 806 |
ſaxis. G. 2 : 156, 522 | Æ. 2: 608 | 3 : 271, 706 | 5: 204 | 7: 567 | 8: 190, 233, 417 | 9: 533, 809 | 10: 130 |
ſaxo. G. 1 : 267 | 2: 351 | Æ. 1: 183 | 3: 84, 688 | 5: 275 |
ſic ſupr. Frangeret ad ſaxum. 8: 478 | 9: 569 | 10: 415, 698 | 11 : 721 | *ſpelunca*. 3: 450 | 8: 211, 248 |
ſaxoſas. E. 5 : 84 |
ſaxoſis. G. 2 : 111 |
ſaxoſumque. G. 4: 370 |
ſaxum. *Siſyphi*. G. 3: 39 | Æ. 3: 625 | 5 : 124 | 6: 616 | 8: 226, 350 | 9 : 448 | 10 : 127, 196, 381 | 12 : 684, 896, 904 |
ſcaber. G. 2: 214 |
ſcabie. G. 2 : 220 |
ſcabiem. G. 3: 299 |
ſcabies. G. 3: 441 |
ſcabra. G. 1: 495 |
Scææ. Æ. 3: 351 |
Scæas. Æ. 2: 612 |
ſcalæ. Æ. 2 : 442 | 12: 576 |
ſcalas. Æ. 9: 524 |
ſcalis. Æ. 9 : 507 | 10: 654 |
ſcandit. Æ. 2: 237 |
ſcandite. Æ. 9 : 37 |
ſcandunt. Æ. 2: 401 |
ſcatebris. G. 1: 110 |
ſcelerare. Æ. 3 : 42 |
ſcelerata. Æ. 3: 60 | 7: 461 |
ſceleratam. Æ. 2 : 231 | 9 : 137 |
ſceleratas. Æ. 2: 576 |
ſceletato. Æ. 12: 949 |
ſceleratum. G. 2: 256 |
ſcelere. Æ. 1: 351 | 2: 535 |
ſceleris. E. 4 : 13 | Æ. 3: 604 | 8: 206 |
ſcelerum. G. 1 : 507 | Æ. 2: 106, 164, 3 : 331 | 6: 529, 560, 626 | 8: 668 | 11: 258 |
ſcelus. E. 9: 17 | Æ. 1: 360 | 2: 125, 229 | 5 : 793 | 6: 511, 742 | 7: 307 | 11: 407 |
ſcena. G. 3 : 24 | Æ. 1 : 168 |
ſcenis. Æ. 1 : 434 | 4: 471 |
ſceptra. Æ. 1 : 61, 82, 257 | 4: 597 | 7 : 173, 252, 422 | 9 : 9 |
ſceptris. Æ. 3: 296 | 7: 369 | 9: 267 | 10: 852 | 11: 238 |
ſceptro. Æ. 9: 506 |
ſceptrum. G. 2 : 536 | Æ. 1: 657 | 7: 247 | 12 : 206 |
ſciat. G. 3 : 474 | Æ. 5: 788 |
ſcilicet. G. 1: 282, 494 | 2: 61, 245, 534 | 3: 266 | 4: 225 | Æ. 2. 577 | 4: 379 | 6: 526, 750 | 11: 371, 387 | 12: 570 |
ſcindebant. Æ. 1: 144 |
ſcindebat. Æ. 7 : 510 |
ſcindendum. G. 2: 399 |
ſcindens. Æ. 10: 765 |
ſcindere. Æ. 9 : 146 | 11 : 137 |
ſcindimus. G. 1: 50 |
ſcindi. G. 4: 420 | Æ. 1: 165, 591 | 8 : 142 | 12: 870 |
ſcinditur. Æ. 2 : 39 | 6 : 182 |
ſcintillæ. Æ. 12: 102 |
ſcintillam. Æ. 1: 178 |
ſcintillare. G. 4: 393 |
ſcio. E. 8 : 43 | Æ. 3 : 602 | 10: 904 |
Scipiadas. G. 2: 170 | Æ. 6: 844 |
ſcire. G. 2: 105 | Æ. 1: 686 | 3: 380 | 11: 344 | 12 : 396, 794 |
ſcirent. G. 4 : 489 |
ſciret. E. 2: 35 | Æ. 1: 67 |
ſcis. G. 4 : 447 | Æ. 12 : 143, 794 |
ſciſſa. Æ. 8: 702 | 9 : 478 | 12: 609 |
ſcit. Æ. 11 : 259 |
ſcitari. Æ. 2 : 105 |
ſcitatum. Æ. 2 : 114 |
ſcopuli. G. 3 : 253 | Æ. 1: 167 | 3: 536, 566 | 7 : 589 | 8: 192 |
ſcopulis. G. 2 : 377 | 3 : 261 | Æ. 1: 170 | 4: 383, 445 |
ſcopulo. G. 4 : 436 | Æ. 1 : 149 | 5: 159, 185, 220, 270 | 8 : 669 | 12 : 531 |
ſcopulos. G. 3 : 276 | Æ. 3 : 272, 559, 575 | 4 : 255 | 5: 169, 864 | 11: 274, 625 |
ſcorpius. G. 1 : 35 |
ſcrobibus. G. 2: 50, 235, 260, 288 |
ſcrupea. Æ. 6 : 238 |
ſcuta. Æ. 1 : 105 | 3 : 237 | 7: 722 | 8 : 93, 539 | 9 : 229, 666 | 12 : 130, 563 |
ſcutati. Æ. 9: 370 |
ſcutis. Æ. 8: 662 |
ſcuto. Æ. 10: 506 |
ſcutorum. Æ. 8 : 562 |
ſcylacæum. Æ. 3 : 553 |
Scylla, *avis*. G. 1: 406 | *monſtrum*. Æ: 3: 420 | 7: 302 |
Scylla, *navis*. Æ. 5: 122 |
Scyllæ. *plur*. Æ. 6: 286 |
Scyllæam rabiem. Æ. 1: 204 |
Scyllam. E. 6: 74 | Æ. 3 : 424, 432, 686 |
Scyllamque. G. 3: 451 |
ſcyphus. Æ. 8: 278 |
ſcyria. Æ. 2: 477 |
Scythiæ. G. 3: 197, 349 |
Scythiam. E. 1 : 66 | G. 1: 240 |
Scytoniaſque. E. 10: 66 |
ſe. E. 3: 19, 65 | 4: 59 | 6: 20, 74 | 8: 97 | 10 : 74 | G. 1: 44, 102, 187, 409, 439 | 2: 154, 218, 254, 363, 402 | 3: 318 | 4: 142, 368, 404, 411, 422, 504, 528 | Æ. 1: 135, 144, 214, 443, 492, 507, 591, 630, 678, 701, 743, 749 | 2: 26, 59, 370, 388, 395, 455, 589, 621, 696, 699, 723 | 3: 151, 181, 205, 552, 656 | 4: 49, 142, 192, 253, 389, 487, 556, 570, 618 | 5: 279, 289, 369, 372, 383, 501, 622, 657, 808, 861 | 6: 15, 187, 262, 540, 727, 877, 900 | 7: 204, 420, 448, 466, 470, 476, 492, 579, 600 | 8: 12, 32, 66, 142, 170, 199, 256, 465, 541, 611 | 9: 14, 32, 321, 346, 421, 425, 540, 645, 699 | 10 : 66, 204, 412, 575, 588, 633, 664, 684, 734, 768, 802, 857, 892 | 11: 114, 406, 455, 471, 544, 548, 661, 669, 702, 742, 762, 779, 814, 829, 852 | 12: 3, 108, 212, 234, 491, 581, 600, 612, 703, 860, 865, 886, 903, 917 |
ſe. *plur*. E. 9 : 7 | G. 1 : 287, 301, 414, 511 | 2: 47, 74, 287, 332, 480, 526 | 3: 484 | 4: 73, 180, 189, 432, 473 | Æ. 1: 214, 459, 675, 749 |
2 : 24,

2: 24, 260, 339, 446, 454 | 3: 645 | 4: 193, 443, 455, 470, 627 | 5: 433, 766 | 6: 202, 828 | 8: 306, 353, 359, 639 | 9: 39, 56, 121, 134, 149, 457, 539 | 10: 359, 437 | 11: 121, 344, 445, 632, 861, 906 | 12: 114, 122, 190, 212, 457, 552, 709 |
Sebetide. Æ. 7: 734 |
ſecabant. Æ. 8: 674 | 10: 214, 222 |
ſecabat. Æ. 4: 157 | 5: 2 | 10: 147 |
ſecans. Æ. 7: 717 | 10: 687 |
ſecant. G. 3: 126 | Æ. 1: 216 | 5: 595 | 8: 96 | 9: 103 |
ſecantem. Æ. 8: 63 |
ſecat. G. 1: 406, 410 | Æ. 4: 704 | 5: 218 | 6: 899 | 9: 331 | 10: 107, 166, 440 | 12: 268, 368 |
ſecent. Æ. 12: 389 |
ſecet. E. 10: 49 |
ſeceſſu. Æ. 1: 163 | 3: 229 |
ſecius. G. 2: 277 | 3: 367 | Æ. 7: 781 |
ſecla. E. 4: 46 |
ſeclis. Æ. 8: 508 |
ſeclo. E. 4: 52 |
ſeclorum. E. 4: 5 |
ſecludite. Æ. 1: 566 |
ſecluſa. Æ. 3: 446 |
ſecluſum. Æ. 6: 704 |
ſecreta. G. 4: 403 | Æ. 2: 299, 568 | 4: 494 | 6: 10, 478 | 8: 463 |
ſecretæ. Æ. 5: 613 |
ſecreti. Æ. 3: 389 | 6: 443 |
ſecretis. Æ. 7: 774 |
ſecretos. Æ. 8: 670 |
ſecretum. Æ. 8: 610 |
ſecta. G. 1: 238 | Æ. 2: 16 | 4: 505 |
ſectaris. E. 3: 75 |
ſectis. G. 2: 30 |
ſecto. G. 2: 278 | Æ. 3: 464 | 6: 214 |
ſecuerunt. G. 3: 444 |
ſecuit. Æ. 5: 658 | 9: 15 |
ſecula. G. 1: 469 | 2: 295 | Æ. 1: 295, 449, 610 | 6: 235, 793 | 8: 325 | 12: 826 |
ſecum. G. 1: 389 | 3: 343 | 4: 465 | Æ. 1: 41, 54, 63, 225 | 2: 179, 652 | 4: 29, 74, 475, 533, 598, 636, 662 | 5: 549, 599 | 6: 158 | 8: 687 | 9: 727 | 10: 159, 285 | 11: 550 | 12: 689, 843 |
ſecunda. Æ. 4: 45 | 9: 282 |
ſecundæ. Æ. 8: 283 |

ſecundaret. Æ. 3: 36 |
ſecundas. Æ. 2: 617 |
ſecundent. Æ. 7: 259 |
ſecundet. G. 4: 397 |
ſecundi. Æ. 3: 529 | 5: 32 |
ſecundis. G. 2: 101 | Æ. 1: 211 | 3: 683 | 7: 23 | 8: 682 | 9: 301 | 10: 502 |
ſecundo. G. 3: 447 | Æ. 1: 160 | 5: 338, 491 | 7: 494 | 8: 90, 302, 549 | 10: 21, 255, 266, 687 | 11: 899 |
ſecundos. Æ. 3: 455 | 4: 562 |
ſecundum. E. 2: 38 | G. 3: 143 | Æ. 5: 258 |
ſecundus. Æ. 11: 441, 739 |
ſecura. G. 2: 467 | 3: 376 | Æ. 1: 294 |
ſecures. Æ. 6: 819 | 7: 184, 627 |
ſecuri. Æ. 6: 824 | 7: 304, 510 | 12: 306 |
ſecuribus. G. 3: 364 | 6: 180 |
ſecurim. Æ. 2: 224 | 11: 656, 696 |
ſecuros. Æ. 6: 715 |
ſecurus. Æ. 1: 354 | 10: 326 |
ſecus. G. 3: 346 | Æ. 2: 382 | 3: 236 | 4: 447 | 8: 243, 391, 414 | 10: 272 | 11: 456, 814 | 12: 9, 124, 856 |
ſecuta. E. 6: 50, 75 | 10: 23 | Æ. 6: 62 | 9: 492, 542 | 12: 423 |
ſecutæ. G. 4: 151 | Æ. 1: 503 | 7: 642 |
ſecutam. Æ. 6: 457 |
ſecuti. G. 4: 219, 448 | Æ. 3: 156 | 5: 561 | 6: 612 | 8: 52 | 9: 162 | 10: 33, 672, 738 | 11: 759 |
ſecutos. Æ. 7: 652 |
ſecutum. E. 6: 60 | Æ. 11: 161 |
ſecutus. G. 2: 306 | Æ. 1: 386, 410 | 3: 54, 327 | 5: 296 | 6: 170 | 7: 212 | 9: 17, 204, 559 | 10: 893 | 12: 301, 354, 380 |
ſed tamen. E. 1: 19 | 9: 55 | G. 1: 70, 305 | Æ. 3: 541 |
ſed. E. 3: 9, 24, 43, 47 | 4: 43 | 5: 19, 48 | 9: 11, 34 | 10: 2 | G. 1: 225 | 2: 48, 63, 143, 250, 283, 286, 335, 365, 541 | 3: 137, 176, 224, 284, 291, 354, 373, 404, 482 | 4: 226, 274, 281, 551, 411, 448, 537 | Æ. 1: 64, 139, 143, 343, 350, 357, 373, 519, 679 | 2: 10, 101, 288, 315, 541, 788 | 3: 37, 173, 186, 261, 337, 571, 586, 639 | 4: 98, 110, 345, 366, 438, 620, 660, 697 | 5: 5, 153, 164, 195, 320, 332, 417, 431, 463, 531, 734, 754 | 6: 48, 84, 95, 128, 171, 305, 315, 377, 461, 511, 531, 538, 564, 629, 675, 862, 866, 896 | 7: 58, 80, 104, 239, 413, 440, 525, 704, 713, 731, 806 | 8: 131, 162, 318, 475, 508, 530, 672 | 9: 57, 79, 140, 146, 210, 283, 313, 346, 378, 431, 519, 703, 760, 801 | 10: 292, 308, 411, 435, 468, 510, 576, 604, 698, 713, 735, 856, 884 | 11: 63, 149, 175, 181, 309, 338, 345, 509, 691, 816, 874, 881 | 12: 634, 765, 770, 811 |
ſed neque. G. 2: 103, 136 | Æ. 12: 903 |
ſed non. G. 3: 209 | Æ. 3: 255 | 5: 680 | 6: 140, 736 | 9: 328 | 10: 201, 343, 584 | 11: 380 |
ſed enim. Æ. 1: 23 | 2: 164 | 5: 395 | 6: 28 |
ſedatis. Æ. 9: 30 |
ſedato. Æ. 9: 740 | 12: 18 |
ſede. Æ. 1: 684 | 2: 525, 568 | 3: 687 | 4: 504 | 7: 193, 324, 454 | 12: 810 |
ſedeant. Æ. 12: 15 |
ſedeat. Æ. 6: 575 |
ſedebant. Æ. 6: 411 |
ſedebat. Æ. 2: 574 | 7: 187 | 9: 4 |
ſedebit. Æ. 6: 617 |
ſedem. G. 4: 228 | Æ. 2: 716, 742 | 3: 190, 452 | 6: 283, 577 | 7: 3, 229, 562 | 8: 347, 463 | 10: 3 | 11: 112 |
ſedens. G. 4: 344, 514 | Æ. 1: 298 | 6: 555 | 7: 193 | 8: 720 | 9: 640 | 10: 218, 409 | 12: 864 |
ſedent. Æ. 4: 473 |
ſedentes. Æ. 11: 460 |
ſedentis. Æ. 11: 692 |
ſedere. Æ. 6: 192 | 10: 301 |
ſederet. Æ. 4: 15 |
ſedes. G. 4: 8 | 5: 759 |
ſedes. *plur.* Æ. 1: 209, 251, 419, 561 | 2: 232, 437, 642, 760, 785 | 3: 88, 123, 161, 167 | 6: 431, 639 | 7: 52, 158, 175 | 8: 244, 362, 667 | 11: 44 |
ſedet. E. 10: 71 | G. 3: 456 | Æ. 1: 60 | 2: 660 | 4: 186 | 5: 418, 440 | obſidet. 6: 617 | 7: 368, 611 |

10: 159 | 11: 237, 726, 837 |
ſedetis. Æ. 7 : 201 |
ſedibus. G. 4 : 65, 471 | Æ. 1: 88 | 2 : 465, 611, 654 | 6: 152, 203, 328, 371 | 7: 775 | 11 : 532 |
ſedili. Æ. 8 : 176 |
ſedilia. Æ. 1: 171 |
ſedilibus. G. 4 : 350 |
ſedis. Æ. 2: 634 |
ſedit. Æ. 10: 783 | 11 : 551 |
ſeditio. Æ. 1 : 153 |
ſeditione. Æ. 11 : 340 |
ſeduxerit. Æ. 4 : 385 |
ſeges. *i.* terra. G. 1 : 47 | 4: 139 | Æ. 3 : 142 |
ſeges. G. 2: 142 | Æ. 3: 46 | 7 : 526 | 12: 663 |
ſegetem. G. 1 : 212, 319 | 2: 411 | Æ. 2 : 304 |
ſegetes. E. 1 : 72 | 5 : 33 | 9: 48 | G. 1 : 1, 54, 152 | 3: 198 |
ſegeti. G. 1: 270 |
ſegetis. Æ. 7: 808 |
ſegetum. G. 1: 112 |
ſegnem. G. 1: 72 | Æ. 5: 173 | 10: 700 |
ſegnes. G. 2 : 37 | 3 : 42 | 4: 198 | Æ. 9 : 787 | 11 : 21, 64, 736 |
ſegnior. G. 2 : 275 | 3 : 95 | Æ. 4: 149 | 7: 383 | 8: 414 | 10: 637 | 12 : 566, 615 |
ſegnis. G. 1:151 | Æ. 8: 549 | 10: 308, 592 |
ſegnities. Æ. 2 : 374 |
ſegniùs. Æ. 9 : 441 | 12: 525 |
ſelinis. Æ. 3 : 705 |
ſellam. Æ. 11 : 314 |
ſemel. G. 2 : 422 | Æ. 3: 431 | 6: 487 | 9: 140 | 10: 298 | 11: 412, 418 | 12: 208 |
ſementem. G. 1: 230 |
ſemeſa. Æ. 8 : 297 |
ſemeſam. Æ. 3 : 244 |
ſemianimem. Æ. 4 : 686 |
ſemianimes. Æ. 10: 396 | 11: 635 |
ſemianimi. Æ. 12 : 356 |
ſemianimis Rhœteus. Æ. 10: 404 |
ſemiferi Caci. Æ. 8 : 267 |
ſemifero. Æ. 10 : 212 |
ſemina. E. 6: 33 | G. 1: 193 |
ſeminat. Æ. 6 : 206 |
ſemine. G. 1 : 22, 104 | 2: 14, 317 |
ſeminecem. Æ. 5 : 275 |
ſemineces. Æ. 9 : 455 | 12: 329 |
ſemineci. Æ. 10 : 462 |
ſeminibus. G. 2 : 56, 354 | Æ. 6 : 731 |
ſemihominis. Æ. 8 : 194 |
ſemiputata. E. 2 : 70 |
ſemita. Æ. 1 : 422 | 4: 407 | 9: 383 | 11: 524 |
ſemiviri. Æ. 12 : 90 |
ſemiviro. Æ. 4 : 215 |
ſemiuſta. Æ. 5 : 697 |
ſemiuſtum. Æ. 3 : 578 |
ſemper. E. 1 : 7, 54 | 3 : 3, 62 | 5 : 74, 78 | 6 : 15 | 7: 50 | 8 : 23 | G. 1: 234, 242, 248, 432 | 2 : 119, 219 | 3: 69, 356 | 4: 161 | Æ. 1: 613 | 2 : 97, 163 | 3 : 317, 496 | 4: 466, 569 | 5: 49 | 6: 56 | 7: 748 | 8: 76, 195, 271 | 9: 247, 612, 775 | 10: 327 | 11: 122, 378, 391, 732 | 12 : 778 |
ſenatum. Æ. 1 : 430 |
ſenatus. Æ. 8 : 105 |
ſenectæ. G. 1 : 186 | 3 : 96 | Æ. 6 : 114 | 9: 481 | 11: 165 | 12 : 57, 934 |
ſenectam. Æ. 10: 182 |
ſenectus. G. 3: 67 | Æ. 5 : 416 | 6: 275, 304 | 7: 440, 452 | 8: 508 | 9: 610 |
ſenem. G. 2 : 494 | 4: 127, 438 |
ſenes. Æ. 5 : 715 | 7: 206 | 11 : 132 |
ſenex. E. 1 : 47, 52 | 6 : 18 | Æ. 7 : 180 |
ſeni. *dativus.* E. 6 : 70 | Æ. 8: 638 |
ſeni bis. Æ. 5 : 561 |
ſenibus. G. 3 : 135 |
ſenior. G. 3 : 97 | Æ. 2: 509, 144, 692 | 5 : 579, 409, 704, 729, 823 | 6 : 304 | 7 : 46, 535 | 8: 32, 457, 124, 418 | 11 : 31, 122 | 12: 401 |
ſenioris. Æ. 5 : 301, 573, 719 |
ſenis. G. 4: 403 | Æ. 4: 251 |
ſenos. E. 1: 44 | Æ. 1: 397 | 11 : 135 |
ſensère. G. 1 : 136 | 2 : 426 | Æ. 9: 660 |
ſenſibus. E. 3 : 54 |
ſenſit. G. 1 : 48 | 4 : 334 | Æ. 1 : 129 | 2: 377 | 3: 669 | 4 : 588 | 5: 868 | 8: 393 | 9: 354 | 12 : 493 |
ſenſu. G. 2 : 247 |
ſenſum. Æ. 6 : 747 |
ſenſus. E. 8 : 67 | Æ. 4: 22, 408 | 7 : 355 | 10: 642 | 12 : 914 |
ſenſa. Æ. 6 : 462 |
ſententia. Æ. 1 : 241, 264, 586 | 2: 35 | 3: 59 | 4 : 287 | 5: 748 | 7: 611 | 9 : 191, 220 | 10 : 6, 240, 608 | 11: 21, 222, 295, 314, 551 | 12: 238 |
ſentes. Æ. 9 : 382 |
ſentiat. Æ. 7: 434 |
ſentibus. E. 4: 39 | G. 2: 411 | Æ. 2 : 379 |
ſentis. Æ. 3 : 360 | 4 : 542 | 5 : 469 | 10 : 623 |
ſentit. Æ. 10: 534 |
ſenum. Æ. 8 : 287 | 9: 309 |
ſepem. G. 1: 270 | 2 : 436 |
ſepes. E. 1 : 54 | G. 2: 371 |
ſepibus. E. 8 : 37 |
ſepſit. Æ. 1: 415 | 7: 600 |
ſepta. G. 4: 159 | Æ. 1: 510 | 9 : 551 |
ſeptam. Æ. 9: 70 |
ſeptem. E. 2: 36 | G. 2 : 535 | 3 : 353, 381 | 4 : 292, 507 | Æ. 1 : 75, 174, 196, 387 | 5: 85, 404 | 6 : 38, 646, 783, 801 | 9 : 30, 161 |
ſeptemplicis. Æ. 12: 925 |
ſeptena. Æ. 5: 85 | 6: 21 | 10: 329 |
ſeptenoſque. Æ. 8: 448 |
ſeptima. G. 1: 284 | 4 : 207 | Æ. 1 : 759 | 5 : 626 |
ſeptis. E. 1 : 34 |
ſeptum. Æ. 12: 750 |
ſeptus. Æ. 1 : 443 | 9 : 783 | 11 : 398 |
ſepulchri. Æ. 2 : 646 | 6: 177 |
ſepulchris. E. 8 : 98 | G. 1: 498 |
ſepulchro. Æ. 2 : 542 | 3: 67 | 4 : 29 | 6: 152 | 9: 215 | 10: 558, 906 |
ſepulchrum. E. 9 : 59 | Æ. 6 : 232 | 12 : 547 |
ſepultam. Æ. 2 : 265 |
ſepulti. Æ. 6 : 326 | 9: 236 |
ſepulto. Æ. 3 : 41 | 6 : 424 |
ſepultos. Æ. 4 : 34 |
ſepultus. Æ. 3 : 630 |
ſequaces. G. 2: 374 | 4 : 230 |
ſequaci. Æ. 10: 365 |
ſequacibus. Æ. 5 : 193 | 8: 432 |
ſequamur. G. 3: 40 | Æ. 2: 388 | 3 : 114, 188 | 5 : 22, 709 | 12: 625, 677 |
ſequantur. Æ. 8 : 547 | 10: 258 | 11 : 809 | 12: 32, 719 |
ſequar. G. 2 : 434 | Æ. 1: 346 | 4 : 114, 384, 538 | 9: 391, 490 |
ſequare. Æ. 4 : 626 |
ſequatur. Æ. 4 : 109 | 6: 758 | 8 : 15 | 10, 49, 679 |
ſequebatur. G. 3: 565 | Æ. 11: 781 |

ſequendi. Æ. 5: 590 | 10: 180 |
ſequendo. Æ. 3: 671 |
ſequens. G. 4: 487 | Æ. 3: 368 | 5: 805 | 10: 226 | 12: 301 |
ſequentem. Æ. 5: 227 | 8: 333 | 10: 193 |
ſequentes. E. 3: 46 | G. 1: 33, 106, 425 |
ſequenti. E. 8: 27 |
ſequentum. G. 3: 111 | Æ. 6: 200 | 9: 394 |
ſequentur. Æ. 1: 189, 440 | 2: 52 | Æ. 4: 591 | 12: 153 |
ſequere. E. 3: 58 | Æ. 4: 381 |
ſequeris. Æ. 10: 325 |
ſequeſtra. Æ. 11: 133 |
ſequetur. Æ. 6: 146 | 9: 299 | 11: 430 |
ſequi. G. 1: 39, 308 | 2: 361 | 3: 466 | Æ. 2: 350 | 7: 300, 606 | 10: 10, 66 | 12: 775, 893 |
ſequimur. Æ. 3: 88 | 4: 576 | 5: 629 |
ſequitur. E. 2: 63 | 6: 56 | Æ. 2: 724 | 3: 33 | 5: 74, 323, 655, 815 | 8: 688, 703 | 9: 504 | 10: 180, 651 | 11: 695 | 12: 51, 195, 366, 615 |
ſequor. G. 1: 439 | Æ. 2: 701, 737, 754 | 4: 361 |
ſequuntur. G. 1: 439 | Æ. 1: 189, 751 | 8: 592 | 9: 541, 466, 636 | 10: 487, 799 | 11: 92, 271 |
ſera. E. 1, 28 | G. 1: 251 | 4: 122, 132 | Æ. 2: 363 | 5: 524 | 7: 16, 492 | 8: 581 | 9: 482 | 10: 94 |
ſeræ. E. 8: 88 | G. 3: 467 | Æ. 8: 509 |
ſeram. G. 4: 138 | Æ. 6: 569 | 8: 30 |
ſeras. G. 2: 408 | 4: 144 |
ſerat. Æ. 4: 113 |
ſere. Æ. 1: 299 | 2: 275, 299 |
ſerebant. Æ. 6: 160 |
ſerebat. Æ. 12: 520 |
ſerena. G. 1: 394 | Æ. 5: 104 | 6: 707 | 8: 528 | 9: 630 |
ſerenæ. G. 1: 427 |
ſerenas. G. 1: 100, 462 | 3: 197 |
ſerenat. Æ. 1: 259 | 4: 477 |
ſereni. Æ. 5: 851 |
ſereno. G. 1: 260, 340, 487 | Æ. 3: 518 | 5: 870 |
ſerenos. Æ. 2: 285 |
ſerentem. Æ. 6: 844 |
ſerentes. G. 1: 193 |
ſerere. Æ. 2: 433 |
Seres. Æ. 1: 73, 227 | 2: 121 |
Sereſti. Æ. 5: 87 |
Sereſtum. Æ. 1: 615 | 12: 561 |
Sereſtus. Æ. 9: 171, 779 | 10: 541 | 12: 549 |
Sergeſto. Æ. 5: 184 |
Sergeſtum. Æ. 1: 514 | 4: 288 | 5: 221, 282 | 12: 561 |
Sergeſtus. Æ. 5: 121, 185, 203, 272 |
Sergia. Æ. 5: 121 |
ſeri. *verbum*. G. 1: 161 |
ſeria. E. 7: 17 |
ſeris. G. 2: 58 | Æ. 7: 597 |
ſerit. Æ. 12: 228 |
ſerite. G. 1: 210 |
ſermo. Æ. 1: 221, 752 | 4: 189, 277 | 6: 160, 470 | 8: 309, 468 | 9: 657 |
ſermonem. Æ. 4: 388 | 12: 223, 834 |
ſero. *nomen*. G. 3: 406 |
ſeros. G. 1: 291, 404 |
ſerpant. G. 3: 469 |
ſerpens. E. 4: 214 | 5: 91, 273 | 11: 753 |
ſerpentibus. G. 1: 129 | 2: 215 | Æ. 4: 72 | 7: 658 |
ſerpentis. Æ. 7: 375 |
ſerpentum. Æ. 8: 436 | 12: 848 |
ſerpere. E. 8: 13 |
ſerpilla. G. 4: 31 |
ſerpillum. E. 2: 11 |
ſerpit. Æ. 2: 269 | 12: 239 |
ſerræ. G. 1: 143 |
ſerrane. Æ. 6: 844 |
Serrano. Æ. 9: 454 |
Serranum. Æ. 9: 335 |
ſerta. E. 6: 16 | 10: 41 |
ſertis. E. 6: 19 | Æ. 1: 421 | 4: 202, 506 | 7: 488 |
ſerva. *verb*. G. 1: 335 | Æ. 2: 789 | 3: 86 | 11: 506 |
ſerva. *nom*. Æ. 5: 284 | 9: 546 |
ſervabat. Æ. 4: 485 | 7: 52 | 11: 31 |
ſervabit. E. 5: 12 |
ſervandi. G. 1: 205 |
ſervans. G. 1: 403 | Æ. 1: 40 | 7: 179 |
ſervant. G. 3: 214 | 4: 41, 383 | Æ. 1: 550 | 2: 450 | 6: 507 | 9: 222 | 11: 200 |
ſervantem. G. 4: 459 | Æ. 2: 568 |
ſervantiſſimus. Æ. 2: 427 |
ſervare. G. 3: 160 | 6: 200 | 8: 412 | 10: 288, 502, 616 |
ſervarent. Æ. 9: 43 |
ſervaſſe. E. 9: 12 |
ſervaſſent. Æ. 2: 642 |
ſervat. G. 2: 240, 524 | Æ. 5: 30 | 6: 298, 338, 556 | 10: 340 | 12: 428 |
ſervata. G. 4: 228 | Æ. 2: 160, 715 | 4: 552 | 5: 25 | 7: 60 | 11: 159 |
ſervatæ. Æ. 5: 699 |
ſervatam. Æ. 5: 283 |
ſervatæ. Æ. 1: 211 | 2: 702 | 3: 266 |
ſervati. G. 1: 437 | Æ. 8: 187 | 12: 768 |
ſervatam. Æ. 3: 209 |
ſervavêre. Æ. 8: 269 |
ſervavit. Æ. 5: 601 |
ſervent. Æ. 9: 161 |
ſerves. Æ. 2: 160 | 10: 525 |
ſervet. G. 4: 111 | Æ. 2: 711 | 4: 29 | 6: 402, 575 |
ſervetis. Æ. 5: 476 |
ſerviat. G. 1: 30 |
ſervire. Æ. 4: 103 |
ſervitio. E. 1: 41 | G. 3: 168 | Æ. 1: 289 | 3: 327 |
ſervitum. Æ. 2: 786 |
ſerum. Æ. 6: 764 | 12: 864 |
ſerunt. Æ. 11: 318 |
ſervo. E. 2: 42 | 3: 43, 47, 75 |
ſervor. Æ. 10: 849 |
ſerus. G. 1: 462 | 3: 260 |
ſeſe. E. 3: 66 | 6: 58 | G. 1: 336, 446, 490 | 2: 145 | 3: 78, 232 | 4: 66, 174, 196, 420, 441, 444 | Æ. 1: 165, 318 | 2: 408, 525, 574 | 3: 215, 345, 598 | 4: 11, 176, 291, 690 | 5: 335, 546, 550, 618 | 6: 160, 169, 240, 337, 472, 777 | 7: 193, 286, 328, 416, 472, 529, 588, 700 | 8: 225, 452, 547 | 9: 53, 400, 444, 552, 597, 815 | 10: 146, 552, 656, 681, 796 | 11: 36, 462, 565, 810 | 12: 53, 227, 323, 372, 389, 441, 658, 720 |
ſeta. Æ. 7: 667 |
ſetas. G. 3: 312 | Æ. 6: 245 |
ſetigeræ. Æ. 12: 170 |
ſetigerique. Æ. 7: 17 |
ſetigeroſque. Æ. 11: 198 |
ſetoſi. E. 7: 29 |
ſeu. E. 8: 6 | 10: 38 | G. 1: 89 | 3: 49 | 4: 25, 33 | Æ. 1: 222, 583 | 2: 34, 62, 739 | 3: 262 | 4: 241 | 5: 69 | 6: 880 | 7: 199, 235, 605 | 9: 279, 680 | 10: 109 | 11: 69, 327, 528, 661 | 12: 685, 935 |
ſeveris. Æ. 8: 638 |
ſeverum. G. 3: 37 | Æ. 6: 374 | 7: 713 |

ſex. Æ. 9:272| 11: 9|12:899 |
ſexcentos. Æ. 10 : 172 |
ſi. E. 2: 27, 57, 73| 3: 28, 48, 75 , 98 | 4: 3 , 58 | 5 : 70 | 6: 46 | 7 : 31 | 9 : 38 , 45 | 10: 34, 38 | G. 1: 115, 168, 189, 429 | 2: 43, 54, 227, 233, 274, 301, 458| 3: 251, 384, 391| 4: 42, 176, 332, 489| Æ. 1: 376, 546, 550, 557 | 2 : 10 , 79 , 95 , 102 , 161, 189 , 291 , 349 , 522 , 641 , 659 , 675 , 689 | 3: 107, 434 , 551 , 604 | 4 : 85, 95, 232, 272, 340, 347, 419, 568, 612 , 957 | 5: 17, 51, 64, 325, 347, 353, 383, 397, 417, 548 , 692, 798 | 6: 78, 119, 133 , 147, 173 , 405, 471, 625 , 675 , 770, 828 , 871 | 7: 263, 312, 367, 371, 402, 548| 8: 15, 147, 396 , 400 , 535 , 574 | 9 : 194 , 240 , 337 | 10 : 31 , 44, 244, 622 , 628 , 713, 864 | 11 : 116 , 285 , 323 , 411 , 705 | 12: 38, 41, 233 , 778 |
ſi non. E. 1 : 16 | 7 : 43 | G. 2 : 344, 461 | Æ. 2 : 54 | 4 : 18 |
ſi non. E. 3 : 15 | G. 2 : 132 | Æ. 2 : 54, 433, 583, 690 | 4 : 125, 614| 9 : 44, 757| 11: 369 | aut. E. 7 : 23, 27 | 9: 63 | Æ. 3: 311 | 11: 368 | at. E. 7 : 55 , 67 | G. 1: 67 , 191, 219 , 431 , 459 | forte. G. 1 : 202 | 4 : 28 | Æ. 1 : 155 , 379 | 2 : 81 , 136 , 756 | 10 : 724 | 12: 183 | vero. G. 1: 227, 425| 4 . 251 | Æ. 9 : 267 |
ſi, *pro* ſiquidem. G. 1 : 7, 17 | 5 : 798 | 6: 530| modo. G. 4: 325 | Æ. 4: 109 | 5: 25| ſi *comparationibus ſerviens.* 4 : 669 | 6 : 471 | 12: 124 |
ſibarimque. Æ. 12: 363 |
ſibi. E. 3:4|5:41|6: 12|8:108| G. 1 : 360 | 2: 22 | Æ. 1 : 608 | 2 : 130 | 4 : 28 | 5: 60, 242 | 6 : 142, 434| 9: 154 | 10 : 151, 462 | 11: 129 , 219 , 309 , 657 | 12 , 241, 350 |
ſibi. G. 1 : 31 | 2 : 536 | 4 : 224 | Æ. 2: 571 | 4: 467| 6: 37, 589 , 783 | 7 : 238| 9: 600| 10: 296 , 549 |
ſibila. G . 3: 421 | Æ. 2: 211| 5 : 277 |
ſibilat. Æ. 7: 447 | 11: 754|
ſibilus. E. 5: 82|
Sibylla. E. 5: 735| 6: 98, 538, 666 |
Sibyllæ. Æ. 3: 452|6:10, 44, 176, 236 |
Sibyllam. Æ. 6: 752, 897 |
ſic. E. 1 : 33 | 2 : 55 | 5 : 79 | 8: 81 | 9: 30| 10 : 4 | G. 1: 82, 199 | 2 : 533 | 3: 391| 4: 210, 303| Æ. 1 : 26 , 158 , 229, 257, 287, 448| 2: 34, 44 , 355, 440, 496, 795| 3 : 375 , 439, 490 , 667 , 717 | 4 : 533, 637, 681 | 5 : 26 , 50 , 146 , 218 , 459: 622 , 668 | 6 : 154 , 441 , 527, 690, 863, 886| 7: 110, 363 , 370 , 607 , 668 | 8: 142 , 325 , 488 | 9 : 641 , 712 , 807 | 10 : 569 , 729 , 808 , 870 , 875 , 901 | 11 : 901, 906 | 12 : 282 , 304 , 361 , 368 , 690 , 914, 922 |
ſic cœpit. E. 8 : 16 | Æ. 1 : 525 | incipit. G. 4 : 386 | Æ. 12 : 47 | orſus. Æ. 1 : 329 | 2 : 2 | 9 : 656 | 12: 806|ait. Æ. 1: 468|2: 296| 3: 189 | 4: 641 , 704 | 5 : 365, 551 | 9: 303, 749| 10: 473 | 11: 29, 520| 12: 622| *inſequentibus ſubintelligitur ait.* Æ. 6: 854| 9: 234| 12: 194 | alloquitur. Æ. 1 : 592 | 4 : 8 , 222 | 6 : 341 | 10 : 228 | 11 : 820 | fatus. Æ. 1 : 614 | 2 : 50 , 391 , 544 | 3: 118 | 4 : 570 | 5: 72, 351, 539 | 10 : 536 | locuta. Æ. 1 : 618 | 9 : 5 | memorat. Æ. 1 : 635 | 8: 79 | 9 : 323 | effata. Æ. 2 : 524 | 4: 30 | 7: 456 |
ſic. &c. Æ. 2 : 644 | 4 : 660 | 6 : 154 | affari. Æ. 2: 775 | 3: 153 | effatus. Æ. 3 : 463 | 7 : 135 | 9 : 22 | contra eſt ingreſſa. Æ. 4 : 107 | excepit. Æ. 4 : 14 | profatur. Æ. 4: 364 | fata. Æ. 4 : 685 | 6 : 321 | affata. Æ. 6 : 666 | 12 : 138 | locutus. Æ. 5 : 14 , 303 , 400 | 9 : 319 | fatur. Æ. 5 : 547 | 6: 1 | 8 : 115 | 10 : 621 | 12 : 888 | effatur. Æ. 9 : 295 | affatur. Æ. 12: 10 | or a. Æ. 6 : 125 , 562 | 7 : 435 | 11 : 123 | aggreditur. Æ. 6: 388 | addit. 6: 854 | memorans. Æ. 6: 699 | 9 : 250 | voce ſecutus. Æ. 7 : 212 | precatur. Æ. 9 : 403 | 10: 420 | 11: 784 | hortatur. Æ. 11: 13 | exhortata. Æ. 12 : 159 | reddit ore. Æ. 11 : 231| ſequitur. Æ. 12: 195 |
Sicanæ. Æ. 8: 328 |
Sicani. Æ. 5: 293 | 7 : 795 |
Sicaniæ. Æ. 1 : 561 |
Sicanio. Æ. 3: 692 |
Sicanium. Æ. 8 : 416 |
Sicanos. E. 10:4| Æ. 5:24 | 11: 317 |
ſicca. E. 7 : 56 | G. 1 : 214 , 389 | 5 : 180 |
ſiccæ. Æ. 9 : 64 |
ſiccant. E. 2 : 42 |
ſiccat. Æ. 3 : 95 |
ſiccis. G. 4 : 427 | Æ. 2: 358 |
ſicco. G. 1 : 363 | 2 : 31 | 4 : 97 | Æ. 3 :135 , 510 | 6: 162 |
ſiccum. G. 3: 423 | Æ. 8: 261 | 10 : 301 |
Sicelides. E. 4 : 1 |
Sichæi. Æ. 4 : 20 , 502 , 632 |
Sichæo. , Sichæio. Æ 4 : 552 |
Sichæum. Æ. 1 : 352, 724 |
Sichæus. Æ. 1 : 347 | 6 : 474 |
ſicubi. Æ. 3: 332 | Æ. 5 : 677 |
Siculæ. Æ. 1: 38 | 3: 410 |
Siculi. E. 10 : 51 |
Siculis. E. 2: 21 | Æ. 1 : 553 | 3 : 696 | 5 : 702 |
Siculo. Æ. 3 : 418 | 7: 289 |
ſicut. Æ. 8 : 12 |
Sicyonia. G. 2: 519 |
ſidera. *cum* ad. E. 5 : 43, 62 | 6 : 85 | 9 : 29 | G. 2: 427 | Æ. 1 : 97 , 107 | 2 : 153 , 222, 687 | 5 : 256 | 7: 767 | 9: 16 , 239 , 637 | 10 : 262 , 667 | 11 : 37, 136 | 12: 196, 795 |
ſidera. E. 5 : 57 | G. 1: 204 , 311 | 2 : 342 : Æ. 1 : 612 | 2 : 9, 488 | 3 : 243 , 360 , 423, 515, 574, 599 , 620 | 4: 81, 322, 489, 520, 524, 578 | 5: 126 , 628 | 6 : 338, 458, 641 , 795 , 850 | 9 : 93, 429 | 10: 161, 193 | 11: 833 | 12: 197 |
ſidera cæli. G. 1 : 335 | 2 : 1 , 477 | 4 : 58 | Æ. 1 : 263 | 8: 141 | 10 : 176 | 11 : 879|
ſidere. E. 10 : 68 | G. 1 : 1 , 73 | 3 : 324 | Æ. 2 : 204 | 4 : 309 | 12: 451 |
ſiderea. Æ. 3 : 586 |
ſideream. Æ. 10 : 3 |
ſidereo. Æ. 12 : 167 |
ſideris. G. 4 : 227 |
Sidicinaque. Æ. 7 : 727 |
Sidona. Æ. 1: 623 |
Sidonia. Æ. 1 : 456 , 617 |

4 : 545 | 9 : 266 | 11 : 74 |
Sidoniam. Æ. 1: 682 | 4 :137 |
Sidonias. Æ. 4 : 75 |
Sidonio. Æ. 5 : 571 |
Sidonios. Æ. 4 : 683 |
sidunt. Æ. 6 : 203 |
sidus. G. 1 : 32 | 4: 324 | Æ. 2: 700 | 7: 215 | 8: 681 | 11: 260 |
sigea. Æ. 2: 312 |
sigeis. Æ. 7 : 294 |
signa. E. 3 : 40 | G. 1 : 229, 440, 664, 472 | 3 : 236, 440, 503 | 4 : 108 | Æ. 3: 388 | 5: 590, 647 | 6: 198, 825 | 7 : 138, 606, 628 | 8: 52, 212, 498 | 9 : 384 | 10: 258, 265, 310 |
signans. Æ. 9 : 181 |
signant. G. 2: 269 | Æ. 2: 423 | 5 : 314 |
signantemque. Æ. 2 : 697 |
signare. G. 1 : 126 |
signari. Æ. 12 : 3 |
signat. Æ. 7 : 4 |
signavit. Æ. 5 : 516 |
signent. G. 3 : 171 |
signet. Æ. 6 : 780 |
significat. Æ. 12 : 692 |
signis. G. 1: 351, 395 | 4: 219, 253 | Æ. 1 : 652 | 5: 267, 536 | 9: 263 | 11 : 517 |
signo. G. 1: 354 | Æ. 3: 287 | 5: 315 | 12 : 129 |
signorum. E. 9: 46 | G. 1: 239, 257 |
signum. G. 1: 263 | Æ. 1: 447 | 3: 239, 519 | 4: 167 | 5: 130, 137, 578 | 7: 513, 519, 637 | 8: 1, 523, 534 | 11: 474 | 12 : 245 |
sileam. Æ. 3: 39 |
silebo. Æ. 10: 793 |
silent. Æ. 1 : 168 | 9 : 190 |
silentes. G. 1: 477 | Æ. 6: 264 |
silenti. Æ. 4: 527 | 7: 88, 102 |
silentia. Æ. 1 : 734 | 2: 255, 755 | 4 : 112 | 6 : 265 | 10: 63 | 11: 241 |
silentibus. Æ. 9 : 393 |
silentum. Æ. 6 : 432 |
Silenum. E. 6: 14 |
siler. G. 2 : 12 |
silescit. Æ. 10 : 101 |
silet. E. 9 : 57 | G. 1 : 247 | Æ. 2: 126 | 4: 499 | 5: 127 | 10 : 102 |
siletur. G. 4 : 189 |
silex. Æ. 6 : 471, 602 | 8: 233 |
silice. E. 1 : 15 |
silicis. G. 1 : 535 | Æ. 1: 178 | 6 : 7 |
siliqua. G. 1: 74 |
siliquis. G. 1 : 195 |
sim. E. 2: 19 | Æ. 9: 216 |
simæ. E. 10 : 7 |
Simethia. Æ. 9: 584 |
similem. E. 1: 21 | G. 2: 266 | Æ. 8: 649 |
similes. E. 1 : 23 | G. 2 : 313 | Æ. 5: 317, 594 |
simili. Æ. 1: 140 | 6: 144 |
similis. G. 3: 192 | Æ. 1: 593, 632 | 4: 254, 558 | 5: 254, 842 | 7: 502 | 8: 396 | 9: 650 | 12: 477, 754 |
simillima. G. 2 : 131 | Æ. 2: 794 | 6 : 522, 702 | 10: 391 |
Simoënta. Æ. 5: 261, 634, 903 | 10 : 60 |
Simoëntis. Æ. 1: 622 | 3: 302 |
Simoïs. Æ. 1 : 104 | 6: 88 | 11: 257 |
simplex. G. 2 : 73 | 3: 482 |
simplicis. G. 3 : 528 | Æ. 6: 747 |
simul. E. 4: 26 | 6 : 26, 34 | 9: 18 | G. 1: 11 | 3 : 473 | 4: 357, 381 | Æ. 1: 148, 563 | 2: 524, 755 | 3: 352, 471, 630 | 4: 499, 581 | 5 : 298, 317, 357, 385 | 6: 335, 412, 699 | 7: 340, 393 | 8 : 4, 80, 182 | 9 : 198, 221, 301, 324, 358, 392, 423, 471, 561, 644 | 10 : 307, 337, 856 | 11 : 222, 294, 563, 610, 656, 827, 834 | 12: 26, 62, 88, 326, 442, 692 |
simul. *repetitum*. G. 3: 201 | Æ. 1: 517, 635 | 2: 220 | 5 : 675 | 9: 318 | 12 : 268, 758 |
simul. *i.* postquam. G. 4: 232 | Æ. 11 : 908 |
simul ac. Æ. 4 : 90 | 12: 222 |
simulacra. G. 11 : 478 | 4: 472 | Æ. 2 : 517 | 5: 585, 674 | 7: 89 |
simulacrum Tritoniæ. Æ. 2 : 172, 232, 772 |
simulans. Æ. 1: 356 | 6: 517 |
simulant. Æ. 2 : 17 | 4: 302 |
simularat. Æ. 6 : 591 |
simulat. Æ. 1 : 213 |
simulata. Æ. 1 : 714 | 3: 349 | 4 : 105 |
simulato. Æ. 7 : 385 |
simulatos. Æ. 4: 512 |
sin, & at si. G. 1: 432, 454 | sin. Æ. 2 : 195, 483 | 3: 179, 504 | 4: 67, 239 |
sin. G. 2 : 233, 276 | Æ. 1: 559 | 2: 192, 676 | 8 : 578 | 10: 33, 625 | 11: 324, 419 | 12 : 187 |
sinant. Æ. 1 : 22 |
sinas. Æ. 12: 49, 828 |
sine. *verbum*. E. 8 : 12 | 9: 43 | G. 4 : 47, 90 | Æ. 5 : 163, 717 | 9 : 90, 291, 409 | 10: 598 | 11 : 505 | 12 : 25, 680 |
sine. E. 10: 48 | G. 1 : 161 | 3: 42, 99, 274, 342 | 4: 398 | Æ. 1:137, 283 | 2: 771, 777 | 4: 550, 588 | 5: 56, 272, 694 | 6: 292, 368, 431, 534, 776 | 7: 377 | 8 : 635 | 9:278, 343 | 10:31, 636, 640 | 11: 846 | 12: 798, 883 |
sinebant. Æ, 4: 651 | 11: 701 | 12 : 147 |
sinent. Æ. 6 : 870 |
sineret. Æ. 6 : 31 | 11: 103 |
sines. Æ. 5: 391 | 10 : 26 |
sinet. Æ. 4: 540 | 6 : 96 |
singula. G. 3 : 471 | Æ. 1 : 457 | 3 : 348 | 6 : 723, 889 | 8 : 311, 618 |
singultantem. Æ. 9: 333 |
singultibus. Æ. 9 : 415 |
singultu. G. 3 : 507 |
sinister. G. 1 : 445 |
sinistra. E. 1 : 18 | 9: 15 |
sinistra. *manu*. Æ. 5 : 457 | 6 : 348, 571 | 9 : 468 | 10: 261 |
sinistræ. Æ. 11 : 10 |
sinistram. Æ. 2: 671 | 10: 545 |
sinistri. Æ. 7 : 689 |
sinistris. Æ. 2: 443 | 10: 110 |
sinistro. Æ. 10 : 160 |
sinistros. Æ. 5: 830 | 11: 347 |
sinit. Æ. 2 : 779 | 10 : 427, 433, 700 |
sinite. Æ. 2: 669 | 9 : 620 | 10: 15 | 12: 316 |
sinito. G. 3 : 206 |
Sinon. Æ. 2: 259 |
Sinonem. Æ. 2 : 79 |
Sinonis. Æ. 2 : 195 |
sint. *optantis*. E. 4: 3 | G. 1 : 118, 160 | 2: 43, 103, 288 | 4 : 393 | Æ. 2 : 123 | 3 : 100, 262, 487 | 6: 625, 711 | 11 : 294 | 12 : 826 |
sint, *præcipientis*. G. 1: 444 | 2 : 264 |
sinu. G. 4:362 | Æ. 3: 692 | 4: 686 | 6: 132 | 11: 544, 626 |
sinuatque. Æ. 2: 208 |
sinuetque. G. 3 : 192 |
sinum. E. 7: 33 | G. 3: 238 | Æ. 4: 30 | 7 : 347 | 10: 819 |

ſinunt. G. 1:269 | 4:7| Æ. 7:270 |
ſinuoſa. Æ. 11; 753|
ſinuoſo. G. 1:244 |
ſinus. *nominat.* G. 1:76, 123 | 3:424 | Æ. 2:23 | 3:551 | G. 2:331 | 4: 420 | Æ. 1:247, 324 | 3:455, 689 | 5:16, 831 | 8:712 | 11:775|
ſi qua. *nominat.* E. 4:13 | 7: 40 | G. 3:83 | Æ. 1:607| 2:94, 142, 159, 536 | 3: 433 | 4:327 | 6:184, 367, 459 | 7:4, 401, 559| 9:41, 214, 493, 741 | 10: 492, 828, 861, 903 | 11: 373, 502 | 12:932|
ſiqua. Æ. 1:185 | 9:134, 406|
ſiquam. Æ. 1:22, 185 | 6: 367, 459, 882 | 8:243 | 9: 134, 512 | 10:458|
ſiquam. G. 3:489 | Æ. 1: 326 | 6:267 | 11:308|
ſiquando, o *colliditur.* E. 2: 23 | G. 3:98 | Æ. 9:172 | 11:653 |
ſiquando. G. 1:259 | 2:128| 4:228, 314 | Æ. 3:500| 10:272, 803 | 12:749, 851 |
ſiquem. G. 4:6, 281 | Æ. 1:155 | 6:367 | 7:225, 226|
ſiquibus. Æ. 1:582|
ſi quicquam. Æ. 4:317 | 8: 140 | 11:415|
ſiquid. E. 3:52 | 7:10 | 9: 32 | Æ. 1:607 | 4:317, 382 | 5:688 | 7:273 | 9: 446 | 11:374 | 12:152|
ſiqui. E. 2:9 | 7:44 | G. 2: 49 | 3:453, 474, 563 | Æ. 4:319, 328, 684 | 5: 410 | 9:210 | 12:56, 68, 157 |
ſi quiſquam. Æ. 12:761|
ſiquod. Æ. 4:520 |
ſiquos. E. 5:10 | G. 2:265 | Æ. 2:420 |
Sirenum. Æ. 5:864|
Siriiſque. G. 2:88 |
Sirius. G. 4:425 | Æ. 3: 141 | 10:273|
ſis. E. 5:65 | Æ. 1:334 | 12: 439|
ſiſtam. Æ. 2:620 | 6:676 |
ſiſtat. G. 2:489|
ſiſte. Æ. 4:634 | 6:465|
ſiſtere. Æ. 3:7 | 4:489 | 11:873 |
ſiſtet. Æ. 3:117 | 6:858|
ſiſtimus. Æ. 2:245|
ſiſtit. Æ. 8:85 | 10:309, 323 | 11:853 | 12:355|
ſiſtro. Æ. 8:696 |
ſiſtunt. G. 1:479 |
ſit. E. 1:19 | 3:67, 84 | 4: 27 | 5:53 | 6:74 | 8:43, 55, 89, 106 | 10:46, 60| G. 1:4, 52, 416 | 2:54, 178, 227, 248, 252, 273 | 3:136, 141, 193, 290, 387| 4:9, 537 | Æ. 1:458 | 2: 75, 350, 564 | 3:59, 608 | 4:290 | 5:28 | 6:266 | 9:213, 653, 723 | 10:19, 152, 481 | 11:295, 314, 409, 761 | 12:825|
ſiti. G. 2:353 | 3:434 | Æ. 4:42 |
ſitiens *arvum.* G. 3:137|
ſitientes. E. 1:65 | G. 4: 425|
ſitim. E. 5:47 | G. 3:327|
ſitis. Æ. 3:483|
ſitit. E. 7:57|
ſitiunt. G. 4:402 |
ſitu. G. 1:72 | Æ. 6:462 | 7:440, 452 |
ſitus. Æ. 3:451|
ſive. E. 5:5, 8 | 7:10, 37 | G. 1:86 | 3:211 | Æ. 1: 223, 574 | 2:34 | 3:262 | 4:240 | 7:199, 235, 604| 9:680 | 10:110 | 11: 443, 529, 778 | 12:858, 892|
ſobolem. G. 3:71|
ſoboles. E. 4:49 | G. 3: 308 | 4:100 | Æ. 4:328|
ſocer. Æ. 6:830 | 7:317 | 12: 192 |
ſoceriſque. Æ. 11:105 |
ſoceróque. Æ. 11:440|
ſoceros. Æ. 2:457 | 10: 79 |
ſocia. Æ. 2:371 | 3:352 | 8: 120 | 11:161 |
ſociam. E. 6:20|
ſociare. Æ. 4:16 | 7:96 | 12:27|
ſocias. Æ. 1:605 | 5:36|
ſociatus. Æ. 9:594 |
ſocii. G. 1:346 | 2:528 | Æ. 1:202 | 2:387 | 8: 15, 71, 129, 240, 282, 290, 408, 454, 524, 532, 560, 617 | 5:100, 190, 778 | 9:54 | 10:299, 369, 444, 505, 738, 799, 841 | 11:272, 865|
ſociis. Æ. 1:313, 557, 637 | 2:316, 429, 748 | 3:12, 234, 259 | 7:35 | 9:8, 818 | 10:258 | 11:2, 533, 884 |
ſociorum. Æ. 3:638 | 8: 174 |
ſocios. E. 8:70 | Æ. 1:198, 221, 364, 394, 587 | 2: 267, 338, 795 | 3:471 | 4: 289, 375, 572, 601 | 5: 43, 283, 746, 795, 860 | 6:184, 229, 890 | 8:56, 80, 491, 546 | 9:71, 150, 351, 758, 768, 780 | 10: 241, 287, 293, 441, 831| 11:12, 22, 200, 322, 521| 12:38, 110|
ſocium *agmen.* Æ. 2:613 | 4:142 | 5:712 | 6:161 | 9:199|
ſocium. Æ. 5:174 | 9:558 | 10:410|
ſociuſque. Æ. 7:264|
ſodalis. Æ. 10:386|
ſol. E. 2:67 | G. 1:231, 439, 564 | 2:321 | 3:357| 4:51, 401, 426 | Æ. 1: 572 | 3:284, 508 | 7:100, 218 | 8:97 | 12:176 |
ſola. E. 8:10 | G. 1:30 | 3: 212|
ſolâ. E. 10:14 | Æ. 4:322| 5:613 | 6:268 | 11: 582|
ſola *nom. ſing.* E. 10:48 | G. 1:389 | Æ. 1:601 | 3:183, 365, 489, 660 | 4:32, 82, 423, 462, 467, 543| 5:651 | 7:52 | 8:581 | 9: 218, 257 | 10:879 | 11: 504, 821 |
ſolabar. Æ. 1:243 | 9: 489 |
ſolabere. G. 1:159 | Æ. 10: 829|
ſolæ *apes.* G. 4:153 |
ſolam. G. 3:467 | Æ. 4: 421 | 9:482 | 12:810|
ſolamen. Æ. 3:661 | 10: 493, 859|
ſolando. Æ. 4:394 |
ſolans. G. 4:464|
ſolare. Æ. 9:290|
ſolata. G. 1:293 |
ſolatia. E. 9:18 | Æ. 5:367| 8:514 | 11:62 |
ſolatur. E. 6:46 | Æ. 5:41, 770 | 10:191 | 12:110|
ſolatus. Æ. 5:708|
ſole. E. 2:13 | G. 1:234, 288 | 2:512 | 3:132, 156 | Æ. 1:435 | 3:568 | 4: 701 | 5:89 | 6:534 | 7: 527, 720 | 8:23 | 9:461 | 10:807 |
ſolebam. E. 1:24 |
ſolebant. E. 2:30 | 12:768|
ſolebas. E. 3:26 |
ſolebat. E. 6:70 | Æ. 2: 456 | 7:734|
ſolem. E. 6:37 | G. 1:48, 399, 425, 440, 464 | 2: 298, 373 | 3:439 | 4:28 | Æ. 1:147 | 2:475 | 4:

470, 480 | 6: 641 | 12: 172 |
ſolemus. E. 1: 21 | G. 2: 186 |
ſolenne. Æ. 12: 193 |
ſolennem. Æ. 8: 102 |
ſolennes. G. 3: 22 | Æ. 2: 202 | 3: 301 | 5: 53 |
ſolennia. E. 5: 74 | Æ. 5: 605 | 6: 380 | 8: 185 | 9: 626 |
ſolent. E. 1: 26 | G. 3: 461 |
ſolers. G. 4: 327 |
ſoles. E. 9: 52 | G. 1: 394 | 2: 332, 481 | Æ. 1: 749 | 3: 203 |
ſolet. E. 10: 75 | Æ. 2: 592 | 6: 205 |
ſoli. E. 10: 32 | Æ. 2: 366 | 6: 610 | 10: 442 | 12: 315, 661 |
ſoli. G. 3: 302 |
ſolibus. G. 1: 66 |
ſolida. Æ. 6: 253 | 9: 809 |
ſolidæque. Æ. 2: 639 |
ſolidanda. G. 1: 179 |
ſolidi. Æ. 2: 765 |
ſolido. G. 2: 64, 231 | 3: 26, 88 | Æ. 6: 69, 552 | 9: 357 | 11: 427 |
ſolidum. G. 2: 79 | Æ. 11: 553 |
ſolio. Æ. 1: 510 | 6: 396 | 7: 169, 210 | 8: 178, 541 | 10: 116 | 11: 301 |
ſolis. G. 1: 92, 403 | 2: 478 | 3: 277, 336 | Æ. 1: 746 | 6: 255, 796 | 7: 10, 130, 227 | 8: 68, 195, 623 | 12: 115, 164 |
ſolis. G. 1: 220 | 2: 117 | 3: 249 | Æ. 9: 139 | 11: 569 |
ſolita. Æ. 9: 214 |
ſolitæ. Æ. 2: 462 | 11: 415 |
ſolitum. G. 1: 413 | Æ. 9: 129 | 11: 383 |
ſolitus. E. 2: 23 | Æ. 5: 370 | 9: 591 |
ſolium. Æ. 2: 849 |
ſollicitam. Æ. 9: 89 |
ſollicitanda. G. 2: 418 |
ſollicitant. G. 2: 503 |
ſollicitas. Æ. 10: 612 |
ſollicitat. G. 3: 131 | Æ. 4: 380 | 11: 254 | 12: 404 |
ſollicito. Æ. 3: 389 |
ſollicitos. E. 10: 6 |
ſollicitum. G. 4: 262 |
ſollicitus. Æ. 7: 81 |
ſolo. E. 6: 64 | G. 2: 49, 263 | 3: 117 | Æ. 1: 486 | 2: 174 | 3: 27, 392 | 4: 177 | 5: 332 | 6: 192, 469 | 7: 250 | 8: 45, 75 | 10: 102, 180, 767 | 11: 325, 485, 707 | 12: 380, 547, 569, 688 |
ſolo. G. 4: 465 | Æ. 9: 439 |
ſolorum. Æ. 11: 545 |
ſolos. Æ. 9: 138 |
ſolſtitia. G. 1: 100 |
ſolſtitium. E. 7: 47 |
ſolvat. Æ. 4: 479 | 12: 205 |
ſolve. G. 3: 64 | Æ. 1: 467 | 5: 420 | 9: 90 |
ſolvebat. Æ. 11: 4 |
ſolvent. E. 4: 14 | G. 1: 437 |
ſolvere. G. 2: 541 | Æ. 4: 487 | 10: 91 |
ſolvêre. G. 4: 214 | Æ. 5: 581, 831 |
ſolves. Æ. 3: 404 |
ſolvet. E. 4: 41 |
ſolvi. Æ. 5: 773 | 9: 253 |
ſolviſti. Æ. 6: 510 |
ſolvit. Æ. 2: 26 | 4: 55 | 5: 856 | 8: 238 | 10: 418 | 12: 686, 867 |
ſolvite. E. 6: 24 | Æ. 1: 566 | 4: 574 | 7: 403 |
ſolvitur. Æ. 4: 530 | 10: 305 |
ſolùm. *adverb.* E. 5: 48 |
ſolum. E. 6: 35 | G. 1: 64 | 2: 204, 276, 356, 399 | Æ. 1: 371 | 3: 698 | 4: 202 | 5: 199, *id eſt,* mare 6: 256 | 7: 111 | 9: 666 | 10: 60 |
ſolum. *adject.* E. 9: 44 | Æ. 3: 636 | 4: 324 | 7: 389 | 9: 200, 298, 438 | 11: 220, 363, 434, 442 | 12: 466 |
ſolvo. Æ. 4: 703 | 10: 111 |
ſolus. E. 2: 4, 31, 83, 107 | 3: 8 | G. 4: 517 | Æ. 1: 668 | 4: 22 | 5: 225, 370, 519, 542 | 7: 576 | 10: 442 | 11: 23, 179 | 12: 16 |
ſolutæ. Æ. 3: 65 | 9: 116 | 11: 34 |
ſoluti. Æ. 9: 189 |
ſolutis. Æ. 7: 5 |
ſoluto. G. 2: 386 |
ſolutos G. 1: 400 | 12: 870 |
ſolvunt. G. 4: 199 |
ſolvuntur. G. 3: 424, 523 | 4: 302 | Æ. 1: 96 | 12: 951 |
ſomni. G. 1: 208, 342 | 2: 470 | 6: 390, 893 |
ſomnia. E. 8: 108 | Æ. 5: 840 | 6: 283 | 10: 642 |
ſomniferi. *plur.* Æ. 7: 758 |
in ſomnis. *pro* in ſomniis. Æ. 1: 357 | 2: 270 | 3: 151 | 4: 353, 466, 557 |
ſomno. E. 6: 14 | 7: 45 | G. 1: 78 | 4: 414 | Æ. 1: 474, 684 | 2: 265, 302, 794 | 4: 185, 527, 572 | 6: 520, 702 | 9: 224, 236, 316 |
ſomnos. G. 3: 435, 530 | Æ. 2: 9 | 4: 81, 244, 555, 560 | 7: 88, 754 |
ſomnum. E. 1: 56 | Æ. 7: 458 |
ſomnum. *id eſt,* in ſomnis. Æ. 3: 633 | 5: 636 |
ſomnus. G. 4: 496 | Æ. 3: 147 | 5: 838 | 8: 67 | 10: 746 | 12: 310 |
ſonabant. Æ. 5: 866 |
ſonandum. G. 3: 294 |
ſonans. G. 3: 149 | 4: 370 | Æ. 3: 233 | 6: 50 | 7: 686 | 9: 125 | 12: 866 |
ſonant. E. 5: 64 | G. 3: 555 | 4: 50 | Æ. 4: 149, 183 | 7: 637, 722 | 12: 592 |
ſonantem. G. 1: 76 | 3: 269 | Æ. 5: 521 | 6: 753 | 9: 660 | 12: 248, 529 |
ſonantes. E. 10: 58 | G. 3: 184 | 4: 364 | Æ. 1: 204 | 5: 169 | 11: 863 |
ſonanti. Æ. 1: 250 |
ſonantia. Æ. 3: 442 | 6: 551, 704 | 12: 522 |
ſonare. G. 3: 191 |
ſonaret. E. 6: 44 |
ſonat. G. 2: 163 | 3: 88, 239 | Æ. 1: 332 | 6: 180 | 7: 84, 701 | 9: 631 | 11: 135, 652, 774 | 12: 477 |
ſonipes. Æ. 4: 135 | 11: 600, 638 |
ſonitu. G. 1: 156, 327 | Æ. 2: 466 | 7: 499 | 8: 525, 596 | 9: 715 | 10: 266 | 11: 614 |
ſonitum. G. 1: 475 | 2: 306 | 3: 185 | 4: 333, 409 | Æ. 2: 243, 308 | 3: 238, 584, 648, 669 | 5: 139 | 7: 567 | 8: 431, 531 | 9: 503, 667 | 11: 458, 799 | 12: 267, 455, 524 |
ſonitus. G. 4: 72, 79, 151, 188 | Æ. 2: 209, 301, 732 | 5: 435 | 6: 586 | 7: 628 | 11: 802 |
ſono. Æ. 2: 423 |
ſonoras. Æ. 1: 57 |
ſonore. Æ. 7: 462 |
ſonorem. G. 3: 199 |
ſonoribus. Æ. 9: 651 |
ſonoris. Æ. 12: 139 |
ſonoro. Æ. 12: 712 |
ſontem. Æ. 10: 854 |

ſontes, Æ. 6: 570|
ſonuêre. Æ. 9: 732 | 11: 562|
ſonuerunt. Æ. 2: 113 | 5: 506|
ſonum. G. 3: 83|
ſonus. G. 4: 260| Æ. 2: 728| 5: 649| 9: 752| 12: 619|
Sophocleo. E. 8: 10|
ſopitas. Æ. 8: 542|
ſopitos. Æ. 5: 743| 2: 410| 10: 642|
ſopitum. Æ. 1: 684|
ſopor. E. 5: 46 | G. 4: 190| Æ. 2: 253 | 3: 173, 511| 6: 278| 8: 27|
ſoporæ. Æ. 6: 390|
ſoporatam. Æ. 6: 420|
ſoporatum. Æ. 5: 855|
ſoporem. Æ. 4: 522| 8: 406|
ſoporiferumque. Æ. 4: 486|
Soractis. Æ. 7: 697 | 11: 785|
ſorbet. Æ. 3: 422|
ſorbis. G. 3: 380|
ſordent. E. 2: 44|
ſordida. E. 2: 28|
ſordidus. Æ. 6: 301|
ſoror. G. 4: 341, 354| Æ. 1: 51, 333| 4: 9, 47, 420, 424, 438, 673, 682 | 7: 487, 503| 10: 419| 11: 823| 12: 222, 623, 632, 676, 871|
ſoror, & conjux. Æ. 1: 51|
ſororem. Æ. 4: 8, 179, 476, 634, 677 | 12: 138, 682, 918|
ſorores. G. 2: 494 | 4: 351, 382| Æ. 7: 327|
ſorori. Æ. 4: 31, 456, 478| 6: 250|
ſororis. Æ. 4: 435 | 8: 157|
ſororum. E. 6: 65 | Æ. 1: 326, 330 | 6: 572 | 7: 324, 454 | 10: 190 | 11: 215|
ſors. E. 9: 5| Æ. 10: 40 | 11: 165|
ſorte. Æ. 1: 143, 512 | 2: 201, 555 | 5: 132, 190| 6: 431, 761| 11: 110 | 12: 54, 932|
ſortem. Æ. 5: 490 | 6: 114, 332| 7: 254 | 9: 268 | 12: 143|
ſortes. Æ. 4: 346, 377 | 6: 72 | 7: 269|
ſorti. G. 4: 165| Æ. 9: 271| 10: 450|
ſortibus. Æ. 6: 22|
ſortire. G. 3: 71|
ſortiſque. Æ. 10: 501|
ſortita. Æ. 9: 174|
ſortiti. Æ. 2: 18| 3: 510, 634| 8: 445|
ſortitus. Æ. 3: 323 | 11: 920|
ſoſpite. Æ. 8: 470 | 11: 56|
ſpadices. G. 3: 82|
ſpargam. Æ. 6: 884 | 7: 551|
ſpargat. E. 3: 87 | Æ. 9: 629|
ſparge. E. 8: 30, 82 | G. 2: 347|
ſpargebat. Æ. 4: 584 | 9: 459| 12: 113|
ſpargens. Æ. 4: 486| 6: 230| 11: 650|
ſpargere. Æ. 2: 98| 4: 601, 635| 7: 77, 754|
ſpargeret. E. 9: 20|
ſpargimus. Æ. 12: 51|
ſpargit. Æ. 6: 636 | 12: 339|
ſpargite. E. 5: 40 | Æ. 3: 605|
ſpargitur. Æ. 8: 695|
ſparguntur. Æ. 11: 191|
ſparſa. G. 3: 234 | Æ. 1: 606 | 5: 416 | 12: 106|
ſparſas. Æ. 3: 126 | 4: 665|
ſparſerat. Æ. 4: 512|
ſparsêre. G. 4: 522|
ſparſerit. G: 4: 29|
ſparſi. Æ. 8: 645|
ſparſis. E. 2: 41|
ſparſit. E. 5: 7 | Æ. 7: 191|
ſparſo. Æ. 5: 413 | 12: 308|
ſparſos. Æ. 4: 21|
ſparſuros. Æ. 11: 82|
ſparſus. G. 4: 229|
Spartæ. G. 3: 405|
Spartani. Æ. 2: 577 | 10: 92|
Spartanæ. Æ. 1: 320|
ſparus. Æ. 11: 682|
ſpatia. G. 1: 514| 3: 203| Æ. 5: 316, 325 | 12: 129|
ſpatiatur. G. 1: 387| Æ. 4: 62|
ſpatiis. G. 2: 541 | 4: 147| Æ. 5: 584 | 7: 381| 9: 275|
ſpatio. Æ. 5: 203, 321, 327| 10: 219|
ſpatium. E. 3: 105 | Æ. 4: 433 | 6: 634 | 10: 400, 772| 12: 696, 907|
ſpe. E. 6: 16| Æ. 1: 36| 4: 235, 271 | 6: 876 | 11: 18, 49, 437, 491 | 12: 325, 796|
ſpecie. Æ. 4: 170|
ſpeciem. Æ. 2: 407|
ſpecies. G. 1: 421 | 2: 103 | 4: 406 | Æ. 6: 208|
ſpecimen. G. 2: 241| Æ. 12: 164|
ſpectabat. G. 4: 367| Æ. 12: 136|
ſpectabis. G. 1: 158|
ſpectabit. Æ. 10: 245|
ſpectacula. G. 4: 3| Æ. 6: 37|
ſpectans. Æ. 8: 68|
ſpectant. Æ. 11: 200|
ſpectare. G. 2: 437| Æ. 5: 655|
ſpectat. G. 1: 96 | Æ. 10: 760| 11: 837|
ſpectata. G. 1: 197 | Æ. 8: 151|
ſpectator. Æ. 10: 443|
ſpectent. Æ. 12: 15|
ſpectentur. Æ. 9: 235|
ſpectes. E. 3: 48|
ſpecubus. G. 3: 376|
ſpecula. E. 8: 59| Æ. 3: 239| 10: 454|
ſpeculamur. G. 1: 257|
ſpeculantur. G. 4: 166| Æ. 1: 520|
ſpeculata. Æ. 7: 477|
ſpeculator. Æ. 12: 349|
ſpeculatur. Æ. 11: 853|
ſpeculatus. Æ. 5: 515 | 10: 290, 769|
ſpeculis. Æ. 4: 586 | 7: 511| 11: 526, 877|
ſpecus. G. 4: 418 | Æ. 7: 568 | 8: 241, 258, 418| 9: 700|
ſpelæa. E. 10: 52|
ſpelunca. Æ. 3: 424| 5: 213| 6: 237 | 8: 193|
ſpeluncæ. G. 2: 469| 3: 145| Æ. 8: 234|
ſpeluncam. Æ. 4: 124, 165| 8: 210, 224, 304|
ſpeluncis. G. 4: 364| Æ. 1: 64|
ſpem. E. 1: 15| G. 1: 224| 3: 73, 473 | 4: 162| Æ. 1: 213, 222 | 2: 676 | 4: 55, 477| 6: 364| 9: 291 | 10: 107, 371, 648 | 11: 308, 411|
ſperabant. Æ. 12: 242|
ſperanda. Æ. 11: 275|
ſperans. Æ. 6: 526 | 10: 385|
ſperare. G. 4: 325 | Æ. 1: 455 | 2: 354| 4: 419| 6: 376| 7: 126|
ſperaret. E. 2: 2|
ſperaſti. Æ. 2: 658 | 4: 305| 9: 561|
ſperat. Æ. 10: 291|

ſperate. G. 3: 288| Æ. 1: 547| 9: 158|
ſperavi. Æ. 4: 338|
ſperavimus. Æ. 10: 42|
Sperchius. G. 2: 487|
ſperem. Æ. 5: 18|
ſperemus. E. 8: 26|
ſperent. G. 1: 36|
ſperet. Æ. 4: 292|
ſpernis. E. 3: 74|
ſperno. Æ. 7: 261|
ſpero. Æ. 4: 82|
ſpes. E. 1: 33| Æ. 1: 560| 2: 137, 162, 170, 281, 503, 805, 3: 543| 5: 183| 8: 580| 9: 131| 10: 121, 263| 12: 57, 168|
ſpes. *pl.* G. 3: 105| Æ. 3: 103| 4: 274| 5: 672| 8: 514| 10: 524, 627| 11: 309| 12: 35|
ſpicea. G. 1: 314|
ſpicula. *pro* ſagitis. E. 10: 60| Æ. 7: 497| 9: 606| 11: 575, 654, 774| 12: 403|
ſpicula. *i.* pila. Æ. 5: 307| 7: 165, 625, 687| 10: 888| 11: 606, 676| 12: 563|
ſpicula. *de apibus.* G. 4: 74, 237|
ſpicula. Æ. 7: 186| 12: 408|
ſpina. G. 3: 89| 10: 383|
ſpineta. E. 2: 9|
ſpinis. E. 5: 39| Æ. 3: 594|
ſpinos. G. 4: 145|
Spio. G. 4: 338| Æ. 5: 826|
ſpirabile. Æ. 3: 600|
ſpiracula. Æ. 7: 568|
ſpiram. G. 2: 154|
ſpiramenta. G. 1: 90| 4: 39| Æ. 9: 580|
ſpirans. Æ. 7: 510|
ſpirant. Æ. 5: 844|
ſpirante. G. 2: 316|
ſpirantem. *Cacum.* Æ. 8: 304|
ſpirantes. G. 2: 140| 3: 356| Æ. 7: 281| 9: 645|
ſpirantia. G. 3: 34| Æ. 4: 64| 6: 847|
ſpirantibus. G. 1: 327| Æ. 7: 753|
ſpirantis. G. 4: 31|
ſpirare. Æ. 4: 562|
ſpirate. Æ. 3: 529|
ſpiravêre. Æ. 1: 408|
ſpiravit. G. 3: 417|
ſpiris. Æ. 2: 217| 12: 848|
ſpiritus. E. 4: 54| G. 3: 506| 4: 300| Æ. 4: 336| 5: 648| 6: 726| 12: 365|
ſpiſſa. Æ. 5: 336| 9: 509|
ſpiſſis. Æ. 2: 621|
ſpiſſo. G. 2: 241|
ſpiſſus. G. 2: 236|
ſplendentibus. Æ. 12: 417|
ſplendeſcere. G. 1: 46|
ſplendet. Æ. 7: 9|
ſplendida. Æ. 1: 641|
ſpolia. Æ. 1: 490| 4: 93| 5: 393| 9: 457| 10: 504, 862| 11: 15, 193, 791|
ſpoliant. Æ. 5: 661| 12: 297|
ſpoliata. Æ. 5: 224| 6: 353|
ſpoliatum. Æ. 12: 935|
ſpoliaverat. Æ. 11: 80|
ſpoliavit. Æ. 6: 168|
ſpoliis. Æ. 1: 293| 2: 395, 504| 6: 855| 8: 202| 9: 242, 450| 10: 449, 775| 12: 947|
ſpolio. *nomen.* Æ. 10: 500|
ſpolior. Æ. 7: 599|
ſpoliorum. Æ. 11: 782|
ſpolium. Æ. 12: 94|
ſponda. Æ. 1: 702|
ſpondeat. Æ. 5: 18|
ſpondeo. Æ. 9: 296|
ſpondet. Æ. 12: 637|
ſponſæ. Æ. 2: 345|
ſponte. E. 4: 45| 8: 106| G. 2: 11, 47, 501| Æ. 4: 341, 361| 6: 82| 7: 204| 11: 828|
ſpretæ. G. 4: 520| Æ. 1: 31|
ſpretos. G. 4: 233|
ſpreviſti. Æ. 4: 678|
ſpuit. G. 4: 97|
ſpumabant. Æ. 8: 672|
ſpumabat. Æ. 11: 548|
ſpumam. Æ. 3: 567|
ſpumant. Æ. 3: 534| 5: 141| 10: 208|
ſpumante. Æ. 2: 209| 12: 651|
ſpumantem. G. 4: 529| Æ. 1: 743| 4: 158, 665| 9: 103, 701| 11: 770|
ſpumantes. Æ. 10: 300|
ſpumanti. Æ. 9: 456|
ſpumantia. E. 5: 67| G. 4: 140| Æ. 3: 66| 4: 135| 5: 124, 817| 12: 372|
ſpumantibus. Æ. 3: 268|
ſpumantis. Æ. 1: 328| 6: 881|
ſpumare. Æ. 8: 689|
ſpumas. G. 3: 203, 449| Æ. 1: 39| 3: 208| 4: 583|
ſpumat. G. 2: 6|
ſpumaverit. G. 3: 309|
ſpumea. Æ. 7: 589| 10: 212|
ſpumeus. Æ. 2: 419, 496| 11: 626|
ſpumis. G. 3: 111, 516| Æ. 7: 465|
ſpumoſa. Æ. 6: 174|
ſpumoſi. Æ. 12: 524|
ſqualent. G. 1: 508|
ſqualentem *ſordidam.* Æ. 2: 277| 10: 314| 12: 87|
ſqualentes. G. 2: 348|
ſqualentia. G. 4: 13|
ſqualentibus. G. 4: 91|
ſqualore. Æ. 6: 299|
ſquama. Æ. 9: 707|
ſquamam. Æ. 5: 88|
ſquamea. G. 3: 426| Æ. 2: 218|
ſquameus. G. 2: 154|
ſquamis. G. 3: 545| 4: 93| Æ. 8: 436| 11: 488, 754, 771|
ſquamoſus. G. 4: 408|
ſtabant. Æ. 6: 313| 7: 275| 8: 641|
ſtabat. Æ. 2: 88| 8: 233, 653| 9: 581| 10: 654| 12: 398, 772|
ſtabili. E. 4: 47| Æ. 1: 77| 4: 126|
ſtabis. E. 7: 32|
ſtabit. G. 2: 395| 4: 25|
ſtabula. E. 6: 60| G. 3: 228, 302| Æ. 6: 179| 9: 388| 10: 723|
ſtabulant. Æ. 7: 286|
ſtabulare. G. 3: 224|
ſtabuli. G. 4: 433| Æ. 7: 12|
ſtabulis. E. 3: 80| 6: 85| G. 1: 355, 484| 3: 295, 352, 407, 414, 557| 4: 14, 191, 330| Æ. 2: 499| 8: 207, 213| 9: 506|
ſtabulo. G. 3: 184|
ſtabunt. Æ. 3: 34| 10: 494|
ſtagna. G. 3: 329, 430| 4: 18| Æ. 1: 130| 6: 323, 330| 7: 150| 10: 765| 11: 458| 12: 477|
ſtagnantem. G. 4: 288|
ſtagnantis. Æ. 3: 698|
ſtagni. Æ. 8: 88|
ſtagnis. G. 1: 384| 4: 493| Æ. 12: 139|
ſtandi. Æ. 5: 384|
ſtans. G. 3: 486| Æ. 3: 527| 5: 775| 8: 680| 10: 261| 12: 564|
ſtant. E. 7: 53| 10: 16| G. 2: 273, 368| Æ. 2: 639, 767| 3: 210, 277| 4: 509| 6: 300, 652, 697, 779, 901| 7: 553| 8: 592| 9: 229, 471| 10: 121, 359, 837, 663|

ſtantem. Æ. 2: 460 | 9: 576 |
ſtantes. Æ. 2: 485 |
ſtare. G. 3: 84 | Æ. 7: 374 | 8: 399 | 10: 455 | 10: 408 |
ſtarem. Æ. 12: 812 |
ſtares. Æ. 2: 56 | 11: 173 |
ſtaret. E. 2: 26 | Æ. 2: 113 |
ſtat. G. 3: 348 | 4: 209, 356 | Æ. 1: 650 | 2: 333, 750 | 4: 135, 539 | 5: 437 | 6: 22, 554 | 8: 192 | 10: 467, 771 | 11: 817 | 12: 565, 678, 718 |
ſtate. Æ. 9: 376 |
ſtatio. G. 4: 8, 421 | Æ. 2: 23 | 5: 128 |
ſtatione. Æ. 9: 183, 222 | 10: 297 |
ſtatis. Æ. 12: 425 |
ſtatuam. E. 5: 68 | Æ. 9: 627 |
ſtatuent. Æ. 6: 380 |
ſtatuere. Æ. 2: 150, 184 |
ſtatues. Æ. 2: 295 |
ſtatui. Æ. 4: 655 |
ſtatuis. G. 3: 73 |
ſtatuiſſe. Æ. 11: 302 |
ſtatuit. G. 1: 353 | Æ. 8: 271 | 12: 506 |
ſtatuo. Æ. 1: 577 |
ſtatus. Æ. 7: 38 |
ſtatuunt. Æ. 1: 728 | 7: 147 |
ſtella. G. 1: 222, 336 | Æ. 2: 694 |
ſtellantis. Æ. 7: 210 |
ſtellas. G. 1: 365 | Æ. 5: 42 | 9: 21 |
ſtellatus. Æ. 4: 261 |
ſtellio. G. 4: 243 |
ſtellis. G. 1: 137, 396 | Æ. 3: 521 | 4: 482 | 6: 798 | 11: 202 |
ſterilem. G. 1: 70 | Æ. 6: 251 |
ſteriles. E. 5: 37 | G. 1: 84, 154 | 2: 70, 111, 440 | Æ. 3: 141 |
ſterilis. G. 2: 53 |
ſternacis. Æ. 12: 364 |
ſternamur. Æ. 11: 374 |
ſterne. Æ. 7: 426 | 11: 485 |
ſternendus. Æ. 8: 566 |
ſternentes. Æ. 10: 318 |
ſternere. G. 3: 298 | Æ. 7: 692 | 10: 119, 733 | 12: 97, 464, 545 |
ſterneret. Æ. 8: 89 | 11: 796 |
ſternet. Æ. 6: 858 |
ſternimur. Æ. 3: 509 |
ſternit. Æ. 1: 194 | 2: 306, 603, 193, 571, 698, 702, 754 | 10: 352, 697 |
ſternitur. Æ. 5: 481, 821 | 7: 533 | 9: 666 | 10: 429, 730, 781 | 11: 87 |
ſternuntur. Æ. 2: 364 | 10: 429 |
Steropeſque. Æ. 8: 425 |
ſtet. Æ. 6: 471 |
ſteterant. Æ. 3: 110 | 9: 122 | 10: 223, 334 |
ſteterat. Æ. 2: 352 | 12: 767 |
ſteterint. Æ. 3: 403 |
ſteterit. G. 2: 270 |
ſteterunt. Æ. 2: 774 | 3: 48 |
ſtetimus. Æ. 11: 282 |
ſtetit. G. 2: 280 | Æ. 1: 272 | 2: 52, 163 | 5: 381, 414, 477 | 6: 452 | 7: 291 | 9: 389 | 12: 422, 537, 666, 938 |
Sthenelumque. Æ. 12: 341 |
Sthenelusque. Æ. 2: 261 |
Stimicon. E. 5: 55 |
ſtimulant. Æ. 4: 302 |
ſtimulat. Æ. 4: 576 |
ſtimulis. Æ. 7: 405 | 11: 337, 452, 728 |
ſtimulos. G. 3: 210 | Æ. 6: 101 | 9: 718 |
ſtipant. G. 4: 164, 216 | Æ. 1: 437 |
ſtipante. Æ. 1: 501 | 4: 136 |
ſtipat. Æ. 3: 465 |
ſtipato. Æ. 4: 544 | 10: 328 | 11: 12 |
ſtipite. Æ. 3: 43 | 4: 444 |
ſtipitibus. Æ. 7: 524 | 11: 894 |
ſtipitis. Æ. 7: 507 |
ſtipula. E. 3: 27 | G. 1: 315 | 3: 297 |
ſtipula. G. 1: 289 |
ſtipulam. G. 1: 85 |
ſtipulaſque. G. 1: 321 |
ſtipulis. G. 3: 99 |
ſtiriáque. G. 3: 366 |
ſtirpe. G. 1: 171 | 2: 312, 379 | 4: 322 | Æ. 1: 630 | 3: 94 | 5: 297 | 6: 864 | 7: 99 | 8: 130 | 10: 543 | 11: 394 | 12: 208, 781 |
ſtirpem. Æ. 4: 622 | 7: 293, 579 | 12: 770 |
ſtirpes. G. 2: 24 |
ſtirpibus. G. 2: 53, 209, 367 |
ſtirpis. G. 4: 282 | Æ. 3: 326 | 5: 711 | 8: 629 | 12: 166 |
ſtiváque. G. 1: 174 |
ſtomachoque. Æ. 9: 699 |
ſtragem. G. 3: 247, 556 | Æ. 6: 829 | 12: 454 |
ſtrages. Æ. 9: 526?, 784 |
ſtragis. Æ. 6: 504 | 11: 384 |
ſtramine. Æ. 11: 67 |
ſtrata. E. 7: 54 | Æ. 1: 426 |
ſtrati. G. 2: 183 |
ſtratis. Æ. 3: 176 | 4: 82, 392 | 8: 415 |
ſtratis. Æ. 3: 247 | 7: 88, 94 | 8: 366 |
ſtrato. Æ. 1: 704 | 3: 513 |
ſtatum. E. 9: 57? |
ſtratus. Æ. 10: 326 |
ſtraverat. Æ. 12: 944 |
ſtravère. Æ. 8: 719 |
ſtraverunt. Æ. 5: 763 |
ſtravi. Æ. 8: 562 |
ſtravit. G. 1: 331 | Æ. 9: 517 | 10: 311 |
ſtreperet. Æ. 10: 568 |
ſtrepit. Æ. 6: 709 | 9: 808 |
ſtrepitant. G. 1: 414 |
ſtrepitu. Æ. 8: 305 |
ſtrepitum. G. 2: 492 | Æ. 1: 426 | 6: 559 |
ſtrepitus. G. 3: 79 | Æ. 1: 729 | 6: 865 | 9: 394 |
ſtrepuerunt. Æ. 8: 2 |
ſtricta. Æ. 2: 334 |
ſtrictam. Æ. 6: 291 |
ſtrictis. Æ. 2: 449 | 7: 526 | 12: 288, 663 |
ſtricto. Æ. 4: 580 | 10: 715 | 12: 175 |
ſtrictum. Æ. 10: 577, 651 |
ſtricturæ. Æ. 8: 421 |
ſtridebat. Æ. 1: 453 |
ſtridens. Æ. 1: 106 | 4: 185 | 6: 288 | 9: 419, 632, 705 | 12: 319, 859, 926 |
ſtridentque. Æ. 12: 692 |
ſtridente. Æ. 5: 502 | 7: 531 |
ſtridentem. Æ. 9: 586 | 10: 645, 776 |
ſtridenti. E. 3: 27 |
ſtridentia. G. 3: 536 | 4: 172, 310 | Æ. 8: 450 |
ſtridentibus. Æ. 1: 401 | 5: 143 | 8: 691 |
ſtridere. G. 4: 556 |
ſtridet. G. 4: 262 | Æ. 4: 689 |
ſtridor. Æ. 1: 443, 914 | 6: 558 |
ſtridore. G. 1: 408 | Æ. 7: 65 |
ſtridorem. Æ. 11: 863 | 12: 869 |
ſtridoribus. G. 2: 162 | Æ. 12: 590 |
ſtridula. Æ. 12: 267 |
ſtridunt. Æ. 2: 418 | 8: 420 |

ſtringat. Æ. 5 : 163 |
ſtringe. G. 2: 368|
ſtringentem. Æ. 8: 63|
ſtringentia *tela*. Æ. 10 : 331 |
ſtringere. G. 1 : 305 | Æ. 1: 556 |
ſtringeret. G. 1: 317 | Æ. 10: 568 |
ſtringunt. E. 9 : 61 | Æ. 12 : 278 |
ſtrinxerat. Æ. 9 : 577|
ſtrinxit. Æ. 9 : 294 | 10: 478 |
Strophades. Æ. 3 : 210|
Strophadum. Æ. 3: 209|
ſtruat. Æ. 8: 15|
ſtructa. Æ. 3: 84| 5: 811|
ſtruere. Æ. 1: 708| 9: 42 |
ſtruere᷊que. Æ. 5: 54|
ſtrueret. Æ. 2: 60|
ſtruis. Æ. 4 : 271 | 12 : 796 |
ſtruit. Æ. 4 : 235 |
ſtruxère. Æ. 6: 215 | 11 : 204 |
ſtruxit. Æ. 4: 680 |
ſtrymoniæque. G. 1: 120|Æ. 10 : 265|
ſtrymoniam. Æ. 11 : 580 |
Strymonio. Æ. 10 : 414|
Strymonis. G. 4: 508|
ſtudia. G. 4 : 5 | Æ. 2: 39 |
ſtudiiſque. Æ. 1 : 18 |
ſtudio. E. 2 : 5 | G. 1 : 387 | 3: 318 | Æ. 2: 63| 4: 400, 641 | 6 : 681 | 12 : 131 |
ſtudiorum. G. 3 : 498 |
ſtudium. G. 1: 21 | 2 : 195| 3: 163, 179 | Æ. 11 : 739 |
ſtultus. E. 1 : 21 | 2 : 39|
ſtupa. Æ. 5 : 682 |
ſtupea. G. 1: 309|Æ. 2: 236| 8 : 694 |
ſtupeant. E. 6: 38|
ſtupefactus. G. 4: 365 | Æ. 7 : 119 |
ſtupet. G. 2: 508 | Æ. 1 : 449 | 2: 31, 307 | 5: 406 | 7 : 381 | 10 : 249, 446 |
ſtupor. G. 3: 523|
ſtupuère. G. 4: 481|
Stygia. G. 4 : 506 | Æ. 5: 855 | 6 : 385, 391 | 12: 91|
Stygiamque. Æ. 6 : 323, 369 |
Stygias. Æ. 6 : 374 | 7: 773 |
Stygii. Æ. 8: 296| 9 : 104| 10 : 113 | 12: 816|
Stygiis. G. 3 : 551 | Æ. 3 : 215| 7: 476 |
Stygio. Æ. 4: 638, 669| 6: 252|
Stygios. Æ. 6: 134, 154|
ſtyx. G. 1 : 241 | 4 : 480| Æ. 6: 439 |
ſua. *nomin. ſing.* E. 2: 65 | 7: 62| Æ. 3: 494| 6: 206| 9: 117, 185| 10: 467| 11 : 70, 118 |
ſua. *ablat.* E. 1: 38| 4: 45| 8: 106 | G. 2 : 11, 27, 47, 501| Æ. 1: 381| 2 : 127| 4: 233 | 6 : 82 | 7 : 204 | 12: 660 |
ſua. *nom. plur.* E. 3 : 62 | 7: 53 | Æ. 1 : 465 | 3 : 469| 5: 832| 10: 111, 438, 471| 11: 422|
ſua. *accuſ.* E. 6: 82 | G. 1 : 57, 124| 2: 82, 234, 240, 402, 458 | 4 : 289 | Æ. 5: 279 | 6 : 233, 641 | 8 : 147 | 9 : 273 | 10 : 260, 652 | 12 : 2, 129, 393 |
ſuada. Æ. 6 : 276 |
ſuadebit. E. 1 : 56 |
ſuadebo. G. 4 : 264|
ſuadent. Æ. 2 : 9| 4 : 81|
ſuadet. Æ. 1 : 361 | 9 : 340| 10: 724| 11 : 254|
ſuæ. G. 4 : 440 | Æ. 10 : 281 |
ſuam. E. 10: 5 | G. 4: 490| Æ. 4: 633|
ſuarum. Æ. 10: 219|
ſuas. G. 1 : 103 | 2 : 427 | Æ. 1: 420 | 9: 464| 12: 393 |
ſuaſerunt. Æ. 3 : 363|
ſuaſi. Æ. 12 : 814|
ſuaſit. Æ. 3 : 161| 10 : 10, 367 |
ſuave. E. 3 : 63 | 4 : 43 |
ſuaves. E. 2: 55|
ſuavibus. E. 2 : 49 | G. 4 : 200 |
ſub cum ablativo. E. 1: 1, 57| 5: 57 | 6 : 55 | 7 : 1, 10, 54| 9: 44| 10 : 14, 40, 68| G. 1: 243, 340| 2: 19, 72, 203, 356, 470, *Sole.* 512|3: 55, 85, 115, 172, 347, 376, 416, 435, 515, 547 | 4 : 43, 116, 125, 152, 154, 293, 333, 366, 395, 490, 508, 511, 529, 566| Æ. 1 : 99, 167, 170, 314, 335, 457| 2: 83, 188, 227, 472, 512| 3: 5, 229, 322, 390, 433, 443, 627, 636| 4 : 67, 332, 491, 527, 560, 582, 689| 5: 239, 261, 285, 323, ſub ipſo. 585, 624, 658, 681, 837| 6: 201, 234, 256, 268, 270, 284, 293, 413, 459, 599, 741| 7 : 9, 16, 82, 87, 100, 108, 179, 254, 279, 456, 533, 563| 8: 28, 43, 217, 254, 292, 515| 9: 15, 61, 195, 244, 330, 512, 718| 10: 167, 202, 212, 235, 264, 438, 464, 469, 497 | 11 : 23, 256, 485, 499, 637, 849 | 12: 116, 180, 410, 546, 811, 831, 950 |
ſub, *ſerviens accuſativo.* G. 1: 67, 211, 446, 479| 2: 321, 409 | 3 : 123, 351 | 4: 52, 362 | Æ. 1 : 666 | 2 : 158, 442, 460| 3: 243, 422, 576 | 4 : 231, 243, 504, 618, 654, 660 | 5 : 327, 394, 853| 6: 191, 211, 255, 541, 578, 790| 7: 43, 527, 660, 766 | 8 : 24, 148, 165, 538 | 9 : 483, 496, 699 | 10: 347| 11 : 181, 397, 803, 831| 12: 14, 579, 952|
ſubactis. G. 2 : 50| Æ. 1 : 270 |
ſubactus. Æ. 12 : 494|
ſubdideratque. Æ. 12: 675|
ſubdit. Æ. 7: 347|
ſubdita. G. 3: 271|
ſubducere. E. 9 : 7 | Æ. 1: 555 | 10: 52, 80, 615|
ſubducite. Æ. 1: 577 |
ſubducitur. E. 3: 6|
ſubducta. Æ. 3: 565 |
ſubducta. Æ. 3 : 135 |
ſubduxerat. Æ. 6 : 524 |
ſubeamus. E. 10: 66|
ſubeant. G. 1: 180|
ſubeat. Æ. 12 : 733 |
ſubegit. Æ. 5: 794 | 7: 214| 8 : 112 | 10 : 65|
ſubere. Æ. 7 : 742 | 11 : 554 |
ſuberunt. E. 4: 31|
ſubeſt. G. 3 : 388 |
ſubeunt. G. 3 : 67 | Æ. 2 : 467 | 6 : 13 | 8 : 125 | 12: 408 |
ſubeuntem. Æ. 2 : 216| 9: 570 |
ſubibant. Æ. 7: 161| 8: 359| 9: 371 |
ſubibat. Æ. 3 : 512 | 5: 864| 7: 668 |
ſubibit. G. 2 : 349 | Æ. 6: 813|
ſubibo. Æ. 2 : 708|
ſubjecit. G. 2: 492 | Æ. 11 : 813| 12 : 66|
ſubjecta. Æ. 3: 381 | 4: 385| Æ 2 : 721 |
ſubjectam. Æ. 6: 223|
ſubjectat. G. 3: 241|
ſubjectis. Æ. 2 : 37| 6: 853|

11 : 186 |
ſubiere. Æ. 3: 113|
ſubigat. Æ. 3: 257|
ſubigebant. G. 1: 125|
ſubigit. G. 1: 202| 3: 218| Æ. 6: 302, 567 |
ſubigunt. Æ. 7: 627|
ſubjicio. Æ. 3 : 314 |
ſubjicit. E. 10: 74|
ſubjiciunt. G. 4 : 304 | Æ. 2 : 236| 5: 103| 7 : 110| 12: 288 |
ſubiiſſe. Æ. 4 : 599|
ſubiit. Æ. 2 : 560 | 5 : 346 | 8: 363 | 10: 798, 824|
ſubimus. Æ. 3 : 83 , 292|
ſub incertas. E. 5: 5|
ſubire. Æ. 6: 140|
ſubient. Æ. 7: 22 | 12 : 899 |
ſubiſſet. Æ. 9 : 757|
ſubit. G. 1 : 152 | Æ. 1: 175, 404 | 2 : 240 , 575, 725| 5 : 176 , 203, 281 , 339| 9 : 344 | 10 : 338 , 371 , 522 , 588, 877| 11: 672, 763| 12: 471|
ſubita. G. 4 : 488 | Æ. 3 : 259 | 6 : 290 | 7: 95 | 11 : 538, 796 | 12 : 325 , 556 |
ſubitæ. G. 3 : 360 | Æ. 3 : 225 |
ſubitam. Æ. 7: 479 | 9 : 33 |
ſubitis. Æ. 4: 571|
ſubitò. *adverb.* G. 2 : 268 | 4 : 407 , 499| Æ. 1 : 92| 5 : 213 , 522 , 723 , 790| 6: 47, 548 | 7 : 694 | 8: 554, 637| 9: 541| 10:293, 407 | 11: 551 | 12 : 421 , 862 |
ſubitò cùm. Æ. 1 : 513, 539| 2 : 731 | 3 : 137 , 590| 12 : 249 |
ſubitò. *adject.* Æ. 2 : 692 | 4 : 697 | 6 : 710 | 8 : 109| 9: 397 | 11 : 609 | 12: 599|
ſubitum. G. 4: 554| Æ. 2: 680 | 7 : 67 | 8 : 81 | 12: 566 |
ſubitus. Æ. 5: 170 | 7: 446| 9: 475| 12: 576|
ſubjuncta. Æ. 10: 157|
ſubjungere. E. 5: 29 | Æ. 8: 502 |
ſublapſa. G. 1 : 200 | Æ. 2 : 169 | 7 : 354 | 12: 686|
ſublata. Æ. 5: 642| 8: 175| 10 : 502|
ſublatis. Æ. 12 : 26|
ſublato. Æ. 2: 474|
ſublatum. Æ. 9: 203 | 6: 749 | 12 : 729 |
ſublatus. Æ. 2 : 338 |
ſublegi. E. 9 : 21 |
ſublevat. Æ. 10: 83|
ſubligat. Æ. 8 : 459 | 11: 11 |
ſublimè. *adverb.* E. 9: 29| G. 1: 320| 3: 108| 7 : 170 | 10: 664 |
ſublimem. Æ. 1 : 263 | 4 : 240| 2: 255| 10: 144 | 11: 67, 722|
ſublimes. Æ. 7 : 285 | 12 : 788 |
ſublimi. Æ. 6: 682 |
ſublimibus. Æ. 11 : 602| 12: 133|
ſublimis. G. 1 : 242 , 405 | Æ. 1: 419| 6: 357|
ſublucet. G. 4: 275 |
ſubluſtri. Æ. 9: 373|
ſubmergere. Æ. 1: 44|
ſubmerſáſque. Æ. 1: 73|
ſubmerſum. Æ. 1 : 589 | 5: 125 |
ſubmiſſa. Æ. 10: 611 |
ſubmiſſi. Æ. 3: 93|
ſubmiſſo. Æ. 12 : 807|
ſubmitto. Æ. 12 : 832|
ſubmittite. E. 1: 46|
ſubmota. Æ. 8: 193|
ſubmovet. Æ. 7: 226|
ſubnecte. G. 3 : 167|
ſubnectens. Æ. 1 : 496|
ſubnectit. Æ. 4: 139| 5 : 313| 10: 138|
ſubnixa. Æ. 1 : 510 | 3 : 402|
ſubnixus. Æ. 4 : 217 |
ſubremigat. Æ. 10: 227|
ſubridens. Æ. 1 : 258 | 9 : 740 | 10 : 742 | 12 : 829 |
ſubrigit. Æ. 4 : 183|
ſubſedit. Æ. 5 : 498 | 11 : 268 |
ſubſidens. Æ. 12: 492|
ſubſident. Æ. 11: 836|
ſubſidio. Æ. 10 : 214 | 12 : 733|
ſubſidunt. Æ. 5: 820|
ſubſiſte. Æ. 11: 506|
ſubſiſtere. Æ. 9: 806|
ſubſiſtit. Æ. 12: 622|
ſubſtiterat. Æ. 11 : 609 |
ſubſtitit. Æ. 2: 243, 739 | 8: 87 | 10 : 711 | 11 : 95 | 12 : 491 |
ſub tegmine. E. 1: 1| Æ. 3: 483|
ſubter. G. 3: 298| Æ. 3: 695| 4 : 182 | 8: 366 , 418 | 9: 514|
ſubterlabentia. G. 2: 157|
ſubterlabere. E. 10 : 4 |
ſubtexere. Æ. 3: 583|
ſubtrahe. Æ. 6 : 465 , 698|
ſubtrahiturque. Æ. 5: 199|
ſubvecta. Æ. 5: 721|
ſubvectant. Æ. 11 : 474|
ſubvectare. Æ. 11 : 131 |
ſubvectat. Æ. 6 : 303|
ſubvectus. Æ. 8: 58|
ſubvehitur. Æ. 11 : 478|
ſubvenit. Æ. 12 : 406 |
ſubvoluere. Æ. 1 : 428|
ſuburget. Æ. 5 : 202|
ſuccedam. Æ. 8: 507|
ſuccedat. Æ. 11: 826|
ſuccede. Æ. 8: 123|
ſuccedere. G. 3 : 138, 418, 464| 4: 227| Æ. 3: 541| 7: 214| 10 : 847 | 11 : 103, 246, 794|
ſuccedet. Æ. 18: 235|
ſuccedit. Æ. 7 : 36 | 10: 690 |
ſuccedite. Æ. 1 : 631 |
ſuccedoque. Æ. 2 : 723 |
ſuccedunt. Æ. 2: 478 | 8: 607 | 9 : 222, 663 | 12: 481 |
ſuccenſus. Æ. 7 : 496|
ſucceſſimus. E. 5 : 19|
ſucceſſit. Æ. 4: 10| 5: 93| 7: 501| 8 : 327|
ſucceſſu. Æ. 2 : 386 | 5 : 210| 12: 616|
ſucceſſum. Æ. 12 : 914 |
ſucceſſus. Æ. 5: 231|
ſuccidimus. Æ. 12: 911|
ſucciditur. G. 1 : 297 |
ſuccincta. Æ. 6 : 555 | 10 : 634 |
ſuccinctam. E. 6 : 75| Æ. 1 : 327|
ſuccinctus. Æ. 7 : 188 | 12 : 401 |
ſucciſo. Æ. 9 : 792 | 10 : 700 |
ſucciſus. Æ. 9: 435|
ſuccos. G. 2 : 59 , 126| Æ. 12: 419|
ſuccumbere. Æ. 4 : 19 |
ſuccurre. Æ. 9: 290, 404|
ſuccurrere. G. 1: 500| Æ. 1: 634| 2: 451| 10: 439, 511| 12 : 813|
ſuccurrit. Æ. 2: 317|
ſuccurrite. Æ. 11: 334|
ſuccurritis. Æ. 2: 352|
ſuccus. E. 3: 6 | G. 1 : 90|
Sucronem. Æ. 12: 505|
ſudabit equus. G. 3: 203|
ſudabunt. E. 4: 30|
ſudant. G. 1: 117, 480 |
ſudantia. G. 2 : 118 |
ſudarit. Æ. 2: 582|
ſudent. E. 8: 54|
ſudes. G. 2 : 25, 359| Æ. 5: 208| 11 : 473 |
ſubdibus. Æ. 7 : 524 | 11: 894 |

ſudor. G. 3: 444, 501 | Æ. 2: 174 | 3: 175 | 5: 200 | immundus. G. 3: 564 |
ſudore. Æ. 9: 554 | 12: 338 |
ſudum. G. 4: 77 | Æ. | 8: 529 |
ſues. G. 1: 401 | 2: 72, 520 | 3: 497 | Æ. 5: 97 | 7: 17 | 11: 198 |
ſueti. Æ. 3: 541 |
ſuetus. Æ. 5: 402. 414 |
ſuffecit. Æ. 12: 739 |
ſuffecti. Æ. 2: 210 |
ſufferre. Æ. 2: 492 |
ſuffice. G. 3: 65 |
ſufficiet. G. 2: 191 |
ſufficimus. Æ. 5: 22 |
ſufficit. G. 2: 424 | Æ. 2: 618 | 9: 810 |
ſufficiunt. G. 2: 436 | 4: 202 | Æ. 9: 515 | 12: 912 |
ſuffire. G. 4: 241 |
ſuffoſſo. Æ. 11: 671 |
ſuffuderit. G. 1: 431 |
ſuffuſa. Æ. 1: 232 |
ſuggere. Æ. 10: 333 |
ſuggeritur. Æ. 7: 463 |
ſui. E. 5: 22 | 8: 92 | Æ. 3: 629 | 5: 174, 538, 571 | 6: 664 | 11: 502 | 12: 540 |
ſuis. *pronomen*. E. 4: 46 | Æ. 5: 54, 140 | 6: 152, 463, 611 | 9: 543 | 10: 392 | 11: 74 |
ſuis. Æ. 12: 170 |
ſulcant. Æ. 5: 158 |
ſulcat. Æ. 10: 197 |
ſulci. G. 1: 216 |
ſulcis. E. 5: 36 | G. 1: 134, 223 | 2: 24 |
ſulco. G. 1: 46, 68 | 2: 289 | Æ. 1: 429 | 6: 842 |
ſulcos. E. 4: 33 | G. 1: 113 | 2: 518 | 3: 136 | Æ. 5: 142 |
ſulcum. G. 2: 61 | Æ. 10: 296 |
ſulcus. Æ. 2: 697 |
ſulfura. G. 3: 449 |
ſulfure. Æ. 2: 698 |
ſulfurea. Æ. 7: 517 |
Sulmone. Æ. 10: 517 |
Sulmonis. Æ. 9: 412 |
ſum. E. 2: 19, 25 | G. 3: 289 | Æ. 1: 382 | 3: 613 | 4: 536 | 595 | 6: 392 | 8: 62, 93, 492 | 12: 38 |
ſumat. Æ. 4: 284 |
ſume. E. 5: 88 |
ſumere. E. 6: 36 | Æ. 2: 576 | 6: 501 | 7: 390 |
ſumit. Æ. 11: 720 | 12: 949 |
ſumite. Æ. 2: 103 |
ſumma, *nomin. plura*. E. 1: 83 | Æ. 2: 463 | 10: 476 | *accuſat*. E. 2: 47 | G. 2: 300 | 3: 314 | 4: 55, 539 | Æ. 1: 346 | 2: 225, 695, 758 | 5: 180, 819 | 6: 678 | 7: 808 | 12: 174, 434 | *ablat*. G. 1: 369 | 3: 195 | 4: 352, 557 | Æ. 1: 131 | 2: 41 | 4: 410 | 6: 357, 519 | 7: 70, 171 | 9: 85, 417, 532 | 11: 302, 747 | 12: 552 | *nomin. ſing*. G. 3: 493 | Æ. 2: 322 | 4: 237 | 10: 100 | 12: 572 |
ſummæ. G. 3: 199 | Æ. 2: 166, 801 | 9: 151 |
ſummam. *ſubſt*. Æ. 10: 70 |
ſummas. G. 2: 232, 300, 361 | 3: 465 | Æ. 1: 151 | 2: 615 | 6: 245 | 11: 477 | 12: 493, 654, 698 |
ſumme. Æ. 5: 533 | 11: 785 |
ſummi. Æ. 1: 669 | 2: 302, 458 | 4: 186 | 7: 558 | 8: 25 | 12: 381 |
ſummis. G. 3: 187 | 3: 370 | Æ. 2: 460, 626 | 5: 226 | 9: 199, 227, 531, 575, 744 | 10: 766 | 11: 547, 837 |
ſummo. G. 1: 403 | 3: 171 | Æ. 1: 110, 114, 227, 384, 741 | 2: 547, 682 | 3: 22, 655 | 4: 168 | 5: 197, 558 | 6: 123 | 7: 514 | 8: 652 | 9: 23 | 11: 526, 726, 891 | 12: 134, 715, 853 |
ſummos. Æ. 12: 113 |
ſummotis. E. 6: 38 |
ſummotos. Æ. 6: 316 |
ſummum. G. 2: 28, 123 | 3: 453 | 4: 385 | 7: 64 | 12: 376, 492 |
ſumpſi. Æ. 12: 31 |
ſumpſiſſe. Æ. 2: 585 |
ſumptis. G. 2: 125 | Æ. 2: 518, 676 |
ſumunt. G. 2: 387 |
ſumus. E. 9: 3 | Æ. 1: 202 | 10: 69, 230 | 11: 412 | 12: 231 |
ſunt. E. 1: 81 | 3: 63, 68 | 9: 33 | 10: 3, 39, 50 | G. 1: 204, 281 | 2: 22, 91, 97 | 3: 529 | 4: 92, 165 | Æ. 1: 75, 465, 553 | 3: 46, 469 | 4: 181 | 5: 353 | 6: 776, 893 | 7: 310, 607, 730 | 8: 150 | 9: 136 | 10: 86, 183, 516, 527 | 11: 15, 311, 422 | 12: 22, 182, 231, 627 |
ſunto. Æ. 4: 624 | 6: 153 |
ſuo. G. 2: 219 | 4: 22, 66, 178 | Æ. 1: 281 | 2: 639 | 4: 553 | 6. 185, 780 | 7: 103 | 8: 519, 522 | 9: 362, 816 | 11: 25, 241, 669 |
ſuorum. Æ. 5: 577 | 6: 681 | 7: 317 | 9: 725, 778 | 11: 185, 234 |
ſuos. E. 8: 4 | G. 3: 316, 512 | 4: 544, 552 | Æ. 2: 293 | 3: 347 | 5: 600, 678 | 10: 512 | 2: 312 |
ſupellex. G. 1: 165 |
ſuper. *cum ablat*. E. 1: 81 | G. 4: 559 | Æ. 1: 33, 704, 754 | 2: 348 | 4: 233, 273 | 6: 203 | 7: 344, 358, 462 | 9: 61 | 10: 42, 727 |
ſuper, *pro* ſupererunt. E. 6: 6 | Æ. 2: 567 | *fortuna laborum eſt*. 7: 559 | *ulla pericli eſt*. 8: 251
ſuper. G. 2: 351 | 3: 263 | 4: 46 | Æ. 2: 642 | 3: 489 | 4: 497, 606, 684 | 5: 330, 482, 697, 858 | 6: 217, 221, 254 | 8: 245 | 9: 168, 709 | 10: 158, 384, 488, 556, 896 | 11: 150, 685 | 12: 301 |
ſuper. *cum accuſ*. G. 2: 373 | 3: 260 | Æ. 1: 299, 383, 685 | 2: 466, 695 | 4: 507 | 5: 855 | 6: 239, 504, 515, 602, 794 | 7: 557, 751, 803 | 8: 297 | 9: 444 | 10: 736, 841 | 11: 317, 526, 562, 670 | *pro* ultra. 8: 303 | 9: 283 |
ſupera *verbum*. Æ. 3: 439 | 8: 61 | *nomen*. 6: 241, 241, 787 | 7: 562 | 10: 251 |
ſuperabat. Æ. 5: 519 |
ſuperabit. G. 2: 235 |
ſuperaddita. E. 3: 38 |
ſuperaddite. E. 5: 42 |
ſuperanda. Æ. 5: 710 |
ſuperans. Æ. 5: 473 | 11: 514 |
ſuperant. G. 1: 189 | 3: 270, 317 | Æ. 2: 219 | 7: 713 | 8: 95 | 9: 314 | 12: 676 |
ſuperante. Æ. 1: 541 | 2: 311 | 8: 208 |
ſuperare. E. 5: 9 | G. 3: 141 | Æ. 1: 248 | 3: 368 | 5: 155, 184 |
ſuperas. *verbum*. E. 8: 6 | *nomen*. G. 4: 486 | Æ. 6: 128 | 7: 768 |
ſuperaſtitit. Æ. 6: 17 |
ſuperat. G. 1: 3 | 3: 63,

286 | 4 : 331 | Æ. 1 : 354 | 3 : 339 | 5 : 12 | 12 : 639, 873 |
ſuperate. Æ. 6 : 676 |
ſuperavimus. Æ. 2: 643 | 11: 244 |
ſuperba. E. 2:15 | Æ. 8: 544 | 12 : 877 |
ſuperbam. Æ. 6 : 817 |
ſuperbas. Æ. 1 : 527 | 2: 785 |
ſuperbi. G. 3: 226 | Æ. 2 : 504 | 5 : 268 |
ſuperbia. Æ. 1 : 533 |
ſuperbis. G. 2 : 461 | Æ. 1 : 701 | 4 : 540 | 7 : 12 | 8 : 196, 721 | 9 : 634 | 11 : 715 | 12 : 236 |
ſuperbo. Æ. 1 : 643 | 3: 475 | 8 : 118 | 4 : 811 | 11 : 15 |
ſuperbos. G. 3: 117, 217 | Æ. 6 : 853 | 8 : 613 | 9: 695 |
ſuperbum. Æ. 1 : 25 | 2: 556 3: 2, 326 | 4: 424 | 7: 630 | 8 : 683 | 9 : 324 | 10: 514 |
ſuperbus. Æ. 5 : 473 | 8: 202 | 12 : 326 |
ſupercilio. G. 1 : 108 |
ſupercilium. E. 8 : 34 |
ſupereminet. Æ. 1 : 505 | 6 : 856 | 10 : 765 |
ſuperent. Æ. 5 : 195 |
ſuperes. Æ. 8 : 58 |
ſupereſſe. G. 3 : 127 | 5 : 616 | 8 : 399 | 9 : 212 | 10 : 47 |
ſupereſt. G. 2:346 | 4: 51 | Æ. 5 : 225, 691, 798 | 9 : 157 | 11 : 15 |
ſuperet. E. 9 : 27 | Æ. 2 : 597 |
ſuperi. *celſi.* Æ. 2 : 779 |
ſuperi. divi. Æ. 6 : 871 | 8 : 572 | 10 : 34 | 11 : 20 |
ſuperjacit. Æ. 11 : 625 |
ſuperimminet. Æ. 12 : 306 |
ſuperintonat. Æ. 9: 709 |
ſuperis. G. 1 : 493 | Æ. 2 : 659 | 3: 2 | 4: 379 | 6: 584 | 10 : 40 | 11: 532 | 12: 647, 817 |
ſuperis *terrenis*. Æ. 2 : 91 |
ſuperne. Æ. 6 : 658 |
ſupero. *verbum*. Æ. 2 : 303 | 3 : 20 |
ſuperos. Æ. 2 : 141 | 3: 600 | 5: 529 | 6 : 459, 481, 568 | 7 : 312 | 11 : 784 | 12 : 234 |
ſuperſint. Æ. 5 : 325 |
ſuperſit. G. 3 : 10 |
ſuperſtans. Æ. 10: 540 |
ſupe ſtes. Æ. 11 : 160 |
ſuperſtitio. Æ. 8: 187 | 12 : 817 |
ſuperſunt. Æ. 1 : 384 | 11 : 420 |
ſupervenit. E. 6 : 20 | Æ. 12 : 356 |
ſuperum. Æ. 1 : 8 | 6 : 680 |
ſupervolat. Æ. 10 : 522 |
ſupervolitaverit. E. 6: 82 |
ſupinas. Æ. 3 : 176 |
ſupinatas. G. 2 : 261 |
ſupini. Æ. 3 : 555 |
ſupinis. Æ. 4 : 205 |
ſupinos. G. 2 : 276 |
ſupplet. Æ. 3: 471 |
ſuppleverit. E. 7 : 36 |
ſupplex. G. 4 : 534 | Æ. 1 : 53, 68, 670 | 3 : 592 | 4 : 205, 414, 424, 535 | 5 : 745 | 6 : 91, 115 | 8 : 145, 382 | 9 : 624 | 10: 523 | 11: 365, 559 | 12 : 930 |
ſupplice. Æ. 4: 667 |
ſupplicia. Æ. 4 : 383 | 6 : 499, 740 | 11 : 258, 274 |
ſupplicibus. Æ. 3 : 439 | 8 : 61 |
ſupplicis. Æ. 2 : 542 |
ſuppliciter. Æ. 1 : 485 | 12 : 220 |
ſupplicium. Æ. 7 : 597 | 8 : 495 | 11 : 842 |
ſupponat. G. 1 : 348 |
ſupponite civibus. Æ. 11 : 119 |
ſupponunt. Æ. 6 : 248 |
ſuppoſita. Æ. 7: 283 |
ſuppoſiti. G. 3: 492 |
ſuppoſta. Æ. 6: 24 |
ſupra. G. 1 : 364 | 2 : 158, 227 | 4 : 236 | Æ. 3 : 194 | 4 : 702 | 5 : 10 | 7 : 32, 784 | 8 : 149 | 9 : 29, 553 | 11 : 510 : 683 |
ſupremà. Æ. 3 : 590 | 5: 190 | 6 : 502 | 7 : 220 | 10 : 350 |
ſupremâ. Æ. 6 : 213 | 7 : 128 | 12 : 653 |
ſupremam. Æ. 7 : 513 |
ſupremis. Æ. 11 : 25 |
ſupremo. Æ. 3: 482 | 6: 735 | 8: 583 |
ſupremos. G. 4 : 460 |
ſupremum. Æ. 2 : 630 | 3 : 3: 68 | 11 : 61, 76 | 12 : 803 |
ſuras. E. 7 : 32 | Æ. 1 : 341 | 11 : 488 | 12. 430 |
ſurculus. G. 2 : 87 |
ſurdis. E. 10 : 8 |
ſurgamus. E. 10 : 75 |
ſurgat. Æ. 9 : 191 |
ſurge. Æ. 3 : 169 | 8 : 59 | 10: 241 |
ſurgebant. Æ. 1 : 452 |
ſurgebat. Æ. 2 : 801 | 3: 588 |
ſurgens. G. 2 : 182 | 3: 553 | Æ. 3: 130 | 4 : 129 | 5 : 335, 775 | 9 : 30 | 11 : 1, 832 |
ſurgente. G. 3 : 400 |
ſurgentem. G. 1 : 374 | 3 : 134 | Æ. 1 : 370 | 4 : 274 | 10 : 725 | 12 : 172 |
ſurgentes. G. 2 : 333 | 3: 29 | 4 : 12 | Æ. 3 : 481 |
ſurgentia. Æ. 4 : 43 | 6 : 850 |
ſurgentibus. G. 1: 356, 441 | Æ. 6 : 354 |
ſurgentis. Æ. 6: 364 | 10 : 524 |
ſurgere. E. 6 : 40 | G. 1 : 161, 397 | Æ. 4 : 47 | 6 | 6 : 453 | 7 : 771 |
ſurget. E. 4 : 9 | G. 1: 447 |
ſurgit. E. 5 : 39 | Æ. 1 : 586 | 3: 513 | 6 : 104 | 8 : 68, 415 | 9 : 667 | 10 : 28 | 11: 342, 635 | 12 : 313 |
ſurgunt. G. 2 : 14, 48 | Æ. 1 : 441 | 3 : 196 | 4 : 352 | 10 : 187, 476, 814 |
ſurrexit. Æ. 8 : 494 |
ſurrigit. Æ. 4 : 183 |
ſus. G. 3 : 255 | 4 : 407 | Æ. 3 : 390 | 8 : 43, 83 |
ſuſcepit. Æ. 1 : 179 |
ſuſcepta. Æ. 4 : 327 |
ſuſceptum. Æ. 6 : 629 |
ſuſcipit. Æ. 6 : 723 |
ſuſcipiunt. Æ. 4 : 391 | 6 : 249 | 11 : 806 |
ſuſcitat. G. 1 : 97 | 4: 456 | Æ. 2 : 618 | 5: 454, 743 | 8 : 410, 455 | 9: 463 | 10 : 263 | 11 : 728 | 12 : 108, 499 |
ſuſpecta. Æ. 2 : 36 | 3: 550 |
ſuſpectas. Æ. 4 : 97 |
ſuſpecti. G. 1 : 444 |
ſuſpectu. Æ. 9. 530 |
ſuſpectus. Æ. 6 : 579 |
ſuſpendat. G. 4: 307 |
ſuſpenderat. Æ. 1: 322 |
ſuſpendere. G. 1 : 68 | Æ. 12 : 769 |
ſuſpendet. Æ. 6: 859 |
ſuſpendi. Æ. 9 : 408 |
ſuſpendi G. 4 : 247 | Æ. 9 : 489 | 11 : 11, 575 | 12 : 512 |
ſuſpendunt. G. 2: 389 | 4: 162 |
ſuſpenſa. E. 2 : 66 | G. 1 : 175 | Æ. 7 : 810 |
ſuſpenſæ. Æ. 6: 741 |
ſuſpenſam. Æ. 5 : 827 | 8 : 190 |
ſuſpenſi. Æ. 2: 114 |
ſuſpenſum. Æ. 2 : 729 | 3 : 372 | 6 : 722 |
ſuſpexeris. G. 4 : 59 |
ſuſpiciens. G. 1 : 376 | Æ. 9 : 403 | 10 : 899 | 12 : 196 |
ſuſpicis. E. 9 : 46 |

ſuſpicit. Æ. 1: 442 | 6: 608 |
ſuſpiciunt. Æ. 8: 527 |
ſuſpirans. Æ. 1: 375 |
ſuſtentant. Æ. 12: 662 |
ſuſtentare. Æ. 11: 873 |
ſuſtentat. Æ. 10: 339, 609 | 11: 224 |
ſuſtentata. Æ. 10: 304 |
ſuſtinet. G. 2: 297, 515 | 3: 361 | Æ. 7: 398, 786 | 8: 137 | 10: 810, 884 | 11: 750 | 12: 726 |
ſuſtinuit. Æ. 9: 708 | 10: 799 |
ſuſtulerant. Æ. 12: 771 |
ſuſtulerat. Æ. 9: 547 |
ſuſtuleris. G. 1: 76 |
ſuſtulit. G. 2: 57 | Æ. 2: 153 | 5: 657, 861 | 8: 70 | 9: 14, 17, 564 | 10: 533 | 11: 542 |
ſu urrant. G. 4: 260 |
ſuſurro. E. 1: 56 |
ſuta. G. 4: 33 | Æ. 10: 313 |
ſutilis. Æ. 6: 414 | 12: 273 |
ſuum. G. 2: 393 | Æ. 6: 142, 641 | 7: 260 | 10: 395 | 11: 744 | 12: 525 |
ſuum terga. Æ. 1: 639 |
ſuus. G. 2: 190 | Æ. 7: 321 |
Syla. Æ. 12: 715 |
Sylari. G. 3: 146 |
ſylva. *nomin.* G. 1: 152 | 2: 17, 431 | 3: 384 | Æ. 3: 681 | 6: 444 | 7: 677 | 9: 85 |
ſylva. G. 2: 181 | 3: 219 | Æ. 1: 318 | 2: 696 | 6: 451 | 7: 659 | 10: 709 | 11: 905 |
ſylvæ. E. 2: 62 | 3: 57 | 4: 3 | 5: 28 | 6: 40 | 8: 58 | 10: 8, 63 | G. 1: 149 | 2: 87, 136, 440, 520 | 3: 2, 151, 200, 223 | Æ. 2: 418 | 4: 523 | 5: 288 | 6: 132 | 7: 515 | 11: 515 |
ſylvam. G. 1: 76 | 2: 207, 414 | 3: 24 | 4: 273 | Æ. 3: 24, 258 | 6: 179, 186, 659 | 8: 82, 350, 645 | 10: 887 | 12: 522 |
Sylvane. G. 1: 20 |
Sylvano. Æ. 8: 600 |
Sylvanum. G. 2: 494 |
Sylvanus. E. 10: 24 |
ſylvarum. G. 2: 21, 26 | Æ. 6: 257 |
ſylvas. E. 1: 5: 2: 60 | 3: 46 | 4: 3 | 5: 58 | 6: 2 | G. 1: 461, 482 | 2: 486 | 4: 53, 329, 383 | Æ. 2: 307 | 4: 72 | 5: 677 | 6: 8 | 7: 385, 404 | 8: 96 | 9: 378, 605 | 11: 134, 813 | 12: 688 |
ſylveſtrem. E. 1: 2 |
ſylveſtrem animum. G. 2: 51 |
ſylveſtres. Æ. 2: 302, 374 |
ſylveſtri. E. 3: 70 |
ſylveſtria. G. 2: 2 |
ſylveſtribus. G. 2: 183 | 3: 411 | Æ. 8: 348 |
ſylveſtris. E. 5: 7 | Æ. 9: 673 |
Sylvia. Æ. 7: 487, 503 |
ſylvicolæ. Æ. 10: 551 |
ſylvis. E. 2: 5 | 8: 97 | G. 1: 256 | 2: 310, 323, 342, 404 | 3: 149 | 4: 261 | Æ. 1: 2, 168, 556, 582 | 3: 442, 583, 590, 675 | 4: 399 | 5: 301 | 6: 205, 704, 765 | 7: 172, 491, 505 | 10: 98, 406, 417 | 11: 531, 686 |
in ſylvis. E. 2: 31 | 5: 43 | 7: 68 | 8: 56 | 10: 52 | G. 1: 159, 169 | 4: 473 | Æ. 3: 646 | 6: 271, 309 | 11: 896 | 12: 208 |
Sylvius. Æ. 6: 763, 769 |
Syracuſio. E. 6: 1 |
Syrtes. Æ. 1: 115, 150 | 7: 302 |
Syrtibus. Æ. 5: 51, 192 | 6: 60 |
Syrtis. Æ. 4: 41 | 10: 678 |

T.

TAbe. Æ. 6: 442 |
tabida. Æ. 3, 137 |
tabo. G. 3: 481, 557 | Æ. 3: 29, 626 | 8: 197, 487 | 9: 472 |
tabulæque. Æ. 1: 123 |
tabularia. G. 2: 502 |
tabulas. Æ. 9: 537 |
tabulata. G. 2: 361 | Æ. 2: 464 | 12: 672 |
Taburno. Æ. 12: 715 |
Taburnum. G. 2: 38 |
tacet. Æ. 4: 525 |
Tatioque. Æ. 8: 638 |
tacita. Æ. 8: 87 |
tacitæ. Æ. 2: 255 |
tacitam. G. 2: 254 | Æ. 2: 568 | 12: 801 |
taciti. Æ. 2: 125 | 3: 667 | 4: 289 |
tacitis. Æ. 4: 364 | 7: 505 | 8: 107 | 10: 227, 564 |
tacito. Æ. 3: 515 | 12: 219, 666 |
tacitum. Æ. 1: 506 | 4: 67 | 6: 386, 84 | 7: 343 | 9: 31 |
tacitus. E. 9: 21, 37 | Æ. 4: 306 | 11: 763 |
tactas. E. 1: 17 |
tactu. G. 3: 416 | Æ. 2: 683 | 7: 618 |
tactum. G. 3: 502 |
tacui. Æ. 2: 94 |
tacuiſſem. G. 4: 123 |
tædet. Æ. 4: 451 | 5: 617 | 10: 888 |
tædia. G. 4: 331 |
Tænarias. G. 4: 467 |
tænia. Æ. 7: 352 |
tæniis. Æ. 5: 269 |
Tago. Æ. 9: 418 |
talaria. Æ. 4: 239 |
tale. E. 5: 45 | G. 2: 241 | Æ. 9: 207 | 11: 417 |
talem. G. 2: 224 | Æ. 1: 507, 610 | 3: 265, 620 | 4: 227 | 7: 404 | 9: 298 | 10: 597 | 11: 408 |
talenta. Æ. 5: 112 | 9: 265 | 10: 526, 531 | 11: 333 |
talentum. Æ. 5: 248 |
tales. Æ. 1: 231 | 3: 183 | 4: 437, 551 | 5: 409, 723, 780 | 6: 399 | 7: 555 | 8: 70 | 9: 249 | 10: 669 | 11: 285 | 12: 69 |
tali. E. 5: 53, 81 | Æ. 1: 339, 410 | 2: 521 | 4: 48, 90, 276 | 5: 280, 651 | 7: 192 | 9: 17, 210 | 10: 297 | 11: 303, 585 | 12: 874 |
talia. E. 3: 16 | 4: 46 | 5: 41 | 10: 28 | G. 4: 113 | Æ. 1: 54, 198, 106, 212, 567 | 2: 6, 323, 536, 588, 650, 679 | 3: 344, 358, 628, 690 | 4: 107, 222 | 362, 408, 663 | 6: 46, 53, 183, 529 | 7: 21, 122, 555 | 8: 18, 303, 729 | 9: 203, 621 | 10: 298, 495, 530, 602, 651 |
fatur. Æ. 1: 260 | 3: 485 | 5: 16, 79, 464, 532 | 6: 34 | 7: 330 | 8: 559 | 9: 280 | 10 523 | 11: 501 | 12: 228 |
dicta. Æ. 5: 852 | 9: 431 | 10: 583, 599 |
talibus. Æ. 1: 78, 374, 414, 563 | 2: 195, 535 | 3: 172 | 4: 437 | 5: 534 | 6: 40 | 9: 788 | 10: 96, 860 | 12: 351 |
dictis. Æ. 2: 336 | 4: 92, 219 | 5: 719 | 9: 98, 124, 467 | 7: 249, 284, 445 | 8: 359, 611 | 10: 448 | 11: 376 | 12: 212, 238, 625 |
talis. E. 8: 85, 89 | G. 3: 89, 381 | 4: 413 | Æ. 1: 507 | *comparatio*. 2: 541 | 5: 375 |

6 : 208, 240 | 7: 772 | 10: 768 | 12 : 337, 456, 860, 933 |

Talon. Æ. 12 : 513 |

talpæ. G. 1 : 183 |

tam. E. 1 : 42, 71 | 4: 53 | 5: 50 | G. 1: 37, 204, 450, 517 | 12: 315 | 3: 247, 470 | Æ. 1 : 543, 572 | 2 : 373, 519, 589 | 4: 188 | 5: 144, 390 | 6 : 373, 501, 721 | 7 : 329, 787 | 8 : 571 | 9 : 19, 77, 249, 281, 509 | 11 : 412, 705 |

fed tamen. E. 1 : 19 | 9 : 55 | G. 1 : 79, 305 | Æ. 5 : 541 |

tamen. E. 1 : 28, 58, 80 | 3 : 7, 4, 31 | 5 : 50 | 6 : 9 | 7 : 17 | 8 : 20 | 9 : 62 | G. 1 : 79, 118, 198 | 2 : 49, 418 | 3 : 46 | 4 : 45, 130 | Æ. 1: 251, 481 | 2 : 185, 244, 585 | 4 : 396, 420 | 5 : 53, 186, 281, 520, 731 | 8: 566 | 9 : 45, 315, 422, 513 | 10: 276, 437, 509, 618, 752 | 12: 377, 492 | 815 |

attamen. E. 6 : 49 | 10 : 31 |

non tamen. G. 3 : 452 | Æ. 2: 534 | 4 : 500 | 5 : 334 | 6: 736 | 9 : 248 | 11 : 845 |

& tamen. Æ. 3: 478 |

tanagri. G. 3 : 151 |

Tanaimque. G. 4 : 517 :

tanainque. Æ. 12 : 513 |

tandem. G. 4 : 186, 344, 444 | Æ. 2 : 76, 523, 531 | 3 : 131, 205, 278, 309, 612, 638, 718 | 4 : 136, 304, 333, 349 | 5: 91, 178, 727 | 6 : 2, 17, 61, 83, 415, 472, 687, 718 | 7 : 259, 297, 434 | 8 : 73, 78, 498, 489 | 9 : 778 | 10 : 478, 604, 890 | 11 : 151, 493, 783 | 12: 497, 800 |

tandem. Æ. 1 : 335, 373 | 2 : 128 | 5 : 34 |

tangere. G. 4 : 359 | Æ. 4 : 551, 612 | 12 : 933 |

tangeret. Æ. 11: 861 |

tangit. Æ. 9 : 138 | 12 : 57 |

tango. Æ. 12 : 201 |

tangunt. Æ. 1 : 1 : 466 | 4 : 596 |

tanquam. E. 10 : 60 |

tanta, *nominat. fing.* E. 1 : 27 | G. 2 : 344 | Æ. 1 : 136, 533 | 2 : 42, 503 | 3 : 604 | 5 : 465 | 6 : 133 | 7 : 263, 448 | 9: 97 | 10: 846 | 11 : 733 | *pluraliter.* G. 4 : 86, 332 | Æ. 1: 1 : 619 | 5: 353, 390 | 6 : 369, 832 | 9: 21, 200, 483 | 10 : 529 |
ablat. 2 : 659 | 8 : 693 | 10: 426, 826 | 11 : 437 |

tantæ. *dati.* G. 3 : 112 | *plur. nominat.* Æ. 1 : 15, 37 | 2 : 283 | 6 : 405 |

tantam. Æ. 5 : 802 | 8: 502 | 12 : 321 |

tantarum. Æ. 4 : 232, 272, 8 : 273 |

tantas. E. 3: 108 | Æ. 1: 138 | 7 : 52 | 9 : 784 |

tanti. Æ. 1 : 570, 610 | 3 : 453 | 5 : 13, 788 | 6 : 93 | 7 : 232 | 8 : 186 | 9 : 216, 256 | 10 : 510 | 11 : 139, 480 | 12: 559, 922 |

tantis. Æ. 3 : 711 | 4 : 411 | 5: 639 | 6: 354 | 7 : 315 |

tanto. *nomen.* G. 2 : 153 | 4 : 353 | Æ. 1 : 618, 676 | 2 : 718 | 3 : 317, 629 | 4 : 98‘ 282 | 5 : 378 | 6 : 31, 188, 712 | 10 : 578, 762 | 11: 108 | 12: 72, 620 |

tanton’. Æ. 10: 668 | 12 : 503 |

tanto. *adver.* G. 3 : 476 | 4: 412 | Æ. 6 : 79 | 12 : 20

tantorum. Æ. 2 : 107, 144 | 5 : 404 | 11 : 228 |

tantos. G. 2 : 159 | Æ. 3 : 299, 368 | 4 : 292, 501, 553 | 7 : 438 | 9 : 78 | 10 : 759 | 12 : 177, 635, 831 | 880 |

tantum & quantum. E. 1: 25, 26 | 5: 18 | 7: 51 | 9:11 | 10: 73 | G. 2: 201, 292, 376 | Æ. 4: 446 | 6 : 199 | 7: 252 | folummodo. E. 2:28 | 3: 50 | G. 1: 79 | 2 : 257 | 4: 450 | Æ. 2 : 23, 690 | 4 : 329, 657 | 5 : 814 | 6: 74, 262, 547, 869 | 9: 636 | 10: 256, 877 | 12 : 835, 885 |

tantum *in tantum.* E. 6 : 29, 30 | G. 1: 102 | 2: 100 | 3 : 251, 388 | Æ. 1 : 749 | 2 : 776 | 3 : 415 | 4 : 150 | 5 : 21, 162 | 6 : 502, 578, 876 | 7: 319 | 9 : 282, 806 | 10 : 7 | 11 : 435 |

tantum. *nom.* E. 9: 17 | G. 3: 343 | Æ. 2 : 658 | 4: 305, 419 | 5 : 4, 616 | 6 : 352, 464, 801 | 7 : 307 | 10 : 400, 681 | 11: 368 |

tantus. G. 2: 301 | 3: 112 | 4: 205, 495 | Æ. 2: 10, 594 | 6: 133, 561 | 11 : 323, 357, 548, 644 | 12: 621, 801 |

tapetas. Æ. 9 : 358 |

tapetibus. Æ. 9 : 325 |

tapetis. Æ. 7 : 277 |

Tapfumque. Æ. 3 : 689 |

Tarcho. Æ. 8 : 603 |

Tarchon. Æ. 10 : 153, 290, 299 | 11 : 184, 729, 466, 757 |

Tarchontem. Æ. 11 : 727 |

tarda. G. 1 : 163 | 2: 52, 58 | 4 : 479 | Æ. 5 : 154, 280, 431 | 6 : 720 | 8 : 508 | 9 : 610 |

tardant. Æ. 6 : 731 |

tardante. Æ. 5 : 395 | 12 : 746 |

tardat. Æ. 10 : 857 |

tardatur. Æ. 11 : 550 |

tardatus. Æ. 5 : 453 |

tardè. *adverb.* G. 2: 3 |

tardet. Æ. 11 : 21 |

tardi. E. 10 : 19 |

tardi afelli. G. 1 : 273 |

tardis. G. 1 : 32 | 2 : 206, 482 | 3 : 14 | Æ. 1 : 750 |

tardos. G. 3 : 424 |

tardum. G. 2:126 | Æ. 5:682 | 9 : 47 |

tardus. Æ. 2 : 436 |

Tarenti. G. 2 : 197 | Æ. 3 : 551 |

Tarpeia. Æ. 11 : 656 |

Tarpeiæ arcis’ Æ. 8 : 652 |

Tarpeiam. Æ. 8 : 347 |

Tarquinios. Æ. 6 : 818 |

Tarquinium. Æ. 8 : 646 |

Tarquitus. Æ. 10 : 550 |

Tartara. G. 1 : 36 | 2 : 192 | 4:482 | Æ. 4: 243, 446 | 5 : 734 | 6 : 543 | 8 : 563 | 9 : 496 | 11 : 397 | 12: 14, 205 | 6 : 135 |

Tartareæ. Æ. 7 : 328 |

Tartaream. Æ. 7 : 514 | 12 : 846 |

Tartareas. Æ. 8 : 667 |

Tartarei. Æ. 6 : 295 |

Tartareum. Æ. 6 : 395 |

Tartareus. Æ. 6 : 551 |

Tartarus. Æ. 6 : 557 |

taurea. Æ. 9 : 706 |

tauri. E. 5: 33 | 7 : 39 | G. 1 : 65 | 2 : 140 | 6 : 24 | 10 : 483 | 12 : 716 |

taurini. Æ. 4 : 171 |

taurino. G. 4 : 371 | Æ. 1 : 372 |

tauris. E. 4 : 41 | 10: 785 |

tauro. G. 3: 58 | Æ. 5: 473 |

taurorum. Æ. 6 : 252 | 8 : 180 |

tauros. E. 1 : 46 | G. 1 : 210 | 3 : 212 | 4 : 539, 550 | Æ. 1 : 638 | 8 : 203, 207, 316 |

taurum. E. 3 : 86 | Æ. 2 : 202 | 3 : 21, 119 | 5 : 236, 382, 472 | 10 : 455 |

taurus. E. 3: 100 | G. 1 : 45 | 2 : 146 | 3 : 515 | Æ. 2 : 224 | 12 : 103 |

taurus auratis aperit cum
cornibu

cornibus annum. G. 1: 218|
taxi. G. 2: 113, 257, 448|
taxos. E. 9: 30|
taxum. G. 4: 47|
Taygeta. G. 2: 488|
Taygete. G. 4: 232|
Taygetique. G. 3: 44|
te. E. 1: 39|
te amice. Æ. 6: 507|
tecta. E. 6: 81| G. 1: 347| 2: 409| 3: 316, 540| 4: 62, 104, 113, 153, 179, 187, 374, 434| Æ. 1: 636| 2: 440, 672| 3: 84| 4: 164, 260, 343, 668| 6: 8, 211, 525| 7, 127, 160, 168, 193, 290, 393, 500, 512, 584, 668| 8: 99, 359, 584| 9: 502, 558| 11: 237, 447| 12: 81, 132, 596, 627|
tectam. Æ. 9: 513|
tecti. G. 4: 296, 385| Æ. 2: 302, 695| 3: 583| 4: 186| 6: 29| 7: 58, 279| 8: 25, 366| 10: 281|
tectis. G. 1: 379, 450| 2: 242| 3: 438| 4: 38, 47, 256| Æ. 1: 631, 642, 729, 734| 2: 451, 461, 489, 771| 4: 457| 5: 393| 6: 523| 7: 12, 77, 214, 337, 413, 460, 600, 812| 10: 5, 758| 11: 146, 213, 462, 567| 12: 395, 591|
tecto. G. 3: 418| Æ. 1: 429| 2: 478| 4: 403. 494| 5: 216| 8: 455|
tectorum. Æ. 2: 454, 508|
tectoſque. Æ. 3: 236|
tectum. G. 3: 344| Æ. 2: 679, 757| 7: 170, 502| 11: 851|
tectus. G. 2: 304| Æ. 2: 126| 10: 802|
tecum. E. 3: 32| 9: 18| 10: 43| G. 2: 2| Æ. 1: 78| 2: 675| 3: 491| 4: 108| 5: 83| 6: 370| 9: 203| 10: 902| 11: 409, 518|
teda. Æ. 9: 76|
tedæ. E. 7: 49| Æ. 4: 18|
tedas. G. 2: 431| Æ. 4: 339| 7: 388, 457| 9: 109, 568|
telis. Æ. 4: 505| 6: 214, 593| 7: 71|
tegant. G. 3: 145|
tegat. Æ. 12: 53|
tege. Æ. 4: 637|
Tegeææ. Æ. 5: 299|
Tegeæe. G. 1: 18|
Tegeæum. Æ. 8: 459|
tegebat. Æ. 2: 472| 8: 34| 9: 346| 11: 12, 771|
tegendo. G. 3: 454|
tegens. Æ. 9: 488|
tegentem. Æ. 6: 498|
tegentes. Æ. 11: 630|
tegentur. Æ. 4: 123|
tegere. G. 1: 213| 3: 558| Æ. 10: 50|
tegerem. Æ. 3: 25|
tegeret. G. 4: 414|
tegi. Æ. 10: 904|
tegit. E. 7: 46| G. 4: 422| Æ. 4: 250, 477| 6: 138, 444| 7: 690, 731| 9: 50| 10: 541|
tegmen. Æ. 3: 594|
tegmina. Æ. 7: 632, 742| 9: 518| 10: 476|
tegmine. E. 1: 1| G. 4: 566| Æ. 1: 279, 327| 9: 577| 10: 887| 11: 576|
tegunt. Æ. 2: 159| 10: 22|
teguntur. Æ. 2: 227| 8: 95|
tela inter. E. 9: 12| 10: 45| Æ. 7: 673| 9: 329| 10: 237| *accuſat. ſine præpoſ.* Æ. 1: 192, 669| 2: 216, 422, 433, 459| 5: 438, 501, 514, 582| 6: 57, 835| 7: 630| 8: 117| 9: 37, 129, 171, 409, 493, 534, 555, 659, 773| 10: 93, 264, 329, 433, 731, 801, 886| 11: 9, 80, 196, 559, 578, 610, 735, 893| 12: 50. 465, 693, 815|
per. Æ. 2: 358, 527, 664| 6: 110| 9: 796| 12: 305, 682|
ad. G. 2: 443| *nominat.* Æ. 2: 633, 727| 4: 149| 6: 400| 7: 673| 10: 168| 11: 545, 809| *contra.* 8: 448| 9: 552| 11: 282|
tela. *ablat.* Æ. 9: 489|
telæ. G. 1: 285|
telas. G. 1: 294| 3: 562| Æ. 4: 264| 7: 14| 11: 75|
Teleboum. Æ. 7: 735|
teli. Æ. 9: 420, 748| 11: 608, 802| 12: 389|
telis. G. 1: 490| Æ. 1: 195| 2: 177, 318, 332, 410, 447, 470, 520| 4: 71| 7: 520| 8: 249, 694| 9: 543, 653, 666, 793, 807| 10: 419, 638, 692, 808| 11: 117, 162, 808, 857| 12: 578|
tellure. G. 1: 214| Æ. 1: 362| 3: 278| 6: 459, 655| 10: 298, 750| 12: 130, 520|
tellurem. G. 1: 99| 2: 316| 3: 88| 7: 137| 8: 369| 12: 204|
telluri. E. 4: 33|
telluris. Æ. 1: 38, 175| 3: 509| 6: 140, 801|
tellus. E. 4: 19, 39| G. 1: 7, 13, 67, 127, 470| 2, 173, 238, 248, 282, 418: 423, 460| 4: 462| Æ. 2: 69| 3: 63, 73, 95, 412, 416, 477, 673| 4: 24. 166, 275| 5: 9, 30| 6: 23, 795, 799, 877| 7: 85, 120, 225| 8: 329, 422| 9: 285, 491, 709, 752| 10: 102, 651| 11: 71, 191, 245| 12: 445, 713, 900|
telo. G. 1: 332| Æ. 1: 103| 3: 635| 8: 111| 9: 496, 539| 10: 382, 425, 586| 11: 664, 689| 12: 294, 775|
Telon. Æ. 7: 734| 12: 513|
telorum. Æ. 2: 468| 3: 46| 9: 480, 509| 11: 583| 12: 284|
telum. Æ. 2: 544| 5: 497, 520| 6: 592| 9: 417| 10: 481, 486, 744, 771, 882| 11: 484, 552, 783, 816| 12: 8, 266, 387, 442, 461, 787, 858, 887, 916|
temerata. Æ. 6: 841|
temere. Æ. 9: 329, 375|
temnenda. Æ. 10: 737|
temnere. Æ. 6: 620|
temnis. Æ. 1: 669|
temnitis. Æ. 1: 546|
temo. G. 1: 171| 3: 173|
temone. Æ. 12: 470|
Tempe. G. 2: 469| 4: 317|
temperat. G. 2: 110, 360| 3: 337| Æ. 1: 61, 150|
temperet. Æ. 2: 8|
tempeſtas. G. 1: 418| 2: 310| Æ. 5: 694| 7: 223| 9: 20| 11: 423| 12: 284|
tempeſtate. Æ. 2: 516|
tempeſtatem. G. 1: 323|
tempeſtates. G. 1: 252, 311| Æ. 1: 57, 259|
tempeſtatibus. Æ. 3: 708| 5: 772| 7: 199|
tempeſtatum. G. 1: 27| Æ. 1: 84| 3: 528| 10: 37|
tempeſtivam. G. 1: 256|
templa. G. 2: 148| Æ. 3: 84| 4: 199| 6: 19, 41, 69, 840| 7: 443| 9: 626|

INDEX

templi. Æ. 1 : 509 | 4 : 484 | 7 : 419 |
templis. G. 1 : 481 | Æ. 1 : 636 | 4 : 217 | 8 : 718 | 11 : 778 |
templo. Æ. 1 : 457 | 2 : 165, 404 | 7 : 778 | 8 : 653 |
templum. G. 3 : 13, 16 | Æ. 1 : 420, 450, 500, 523 | 3 : 536 | 4 : 457 | 7 : 174 | 11 : 477, 481 |
tempora. E. 3 : 42 | G. 4 : 231 | Æ. 1 : 282 | 4 : 294, 423 | 6 : 691 | 7 : 37 | 9 : 107 | *capitis*. E. 6 : 22 | G. 1 : 28, 349 | Æ. 4 : 637 | 5 : 71, 246, 269, 539, 856 | 6 : 665, 772 | 7 : 135 | 8 : 286, 684 | 9 : 588, 633, 10 : 538, 891 | 12 : 120, 162, 173, 536 |
circum. E. 8 : 12 | Æ. 2 : 133, 684 | 5 : 435 | 9 : 808 | 12 : 162 |
tempore. E. 1 : 30, 68 | 7 : 35, 70 | G. 1 : 484 | 3 : 245, 267, 531, 566 | 4 : 100, 563 | Æ. 1 : 627 | 3 : 309 | 4 : 627 | 6 : 409 | 8 : 414 | 9 : 811 | 11 : 276, 303, 459, 470, 783 |
temporibus. Æ. 5 : 416 |
temporis. Æ. 6 : 745 |
tempus. E. 3 : 97 | 4 : 48 | G. 1 : 213, 253, 305, 494 | 2 : 80, 542 | 3 : 284 | 4 : 428 | Æ. 2 : 268, 324, 522 | 4 : 433, 475 | 5 : 638 | 6 : 37, 46, 537 | 7 : 511 | 9 : 395 | *de capite*, 418 | 10 : 11, 441, 467, 503, 512, 522 | 12 : 96, 156 |
tenaces. G. 2 : 421 | 4 : 161 |
tenaci. G. 1 : 179 | 4 : 175 | Æ. 6 : 3 | 8 : 453 | 12 : 404 |
tenacia. G. 4 : 57, 412 |
tenax. G. 2 : 134 | Æ. 4 : 188 |
tendamus. Æ. 11 : 414 |
tendant. Æ. 5 : 489 |
tendat. G. 3 : 333 | Æ. 12 : 917 |
tende. G. 4 : 400, 535 | Æ. 12 : 938 |
tendebant. Æ. 6 : 314 |
tendebat. Æ. 1 : 660 | 2 : 29, 674 | 8 : 605 | 9 : 351 | 10 : 595 | 11 : 99 | 12 : 311 |
tendens. G. 1 : 514 | 2 : 296 | 4 : 498 | Æ. 1 : 97 | 2 : 405 | 5 : 233 |
tendentem. Æ. 1 : 491 | 6 : 684 | 9 : 268 |
tendere. Æ. 1 : 558 | 5 : 21, 27, 686 | 6 : 198, 240, 696 | 7 : 605 | 9 : 377, 606, 795 | 12 : 936 |
tenderet. Æ. 10 : 521 |
tendimus. Æ. 1 : 209 |
tendis. Æ. 6 : 388 | 9 : 206 |
tendit. G. 2 : 292 | Æ. 1 : 22, 414 | 2 : 220, 321 | 3 : 592 | 4 : 446 | 6 : 541 : 578 | 7 : 7 | 9 : 555 | 10 : 412, 570, 667, 845 | 11 : 494, 672 | 12 : 196, 579 |
tenditis. Æ. 5 : 670 | 8 : 113 | 9 : 781 |
tendo. Æ. 3 : 176 |
tendunt. G. 3 : 396, 507 | Æ. 2 : 205 | 3 : 268 | 5 : 155, 256 | 7 : 164 | 8 : 595 | 10 : 354 | 11 : 871 | 12 : 553 |
tene. Æ. 12 : 778 |
teneant. Æ. 1 : 312 | 3 : 686 | 5 : 164, 230 | 8 : 149 |
teneat. E. 8 : 89 | G. 4 : 24 |
teneatur. Æ. 1 : 679 |
tenebam. Æ. 6 : 358 |
tenebant. Æ. 2 : 1, 209, 517, 757, 802 | 3 : 355 | 5 : 159 | 6 : 477 | 8 : 204, 520, 603, 657 | 9 : 183 | 11 : 121 | 12 : 705 |
tenebat. E. 1 : 32 | G. 4 : 143 | Æ. 1 : 486, 626 | 3 : 587 | 4 : 331 | 5 : 1, 721, 853 | 6 : 124, 469, 518 | 7 : 287 | 8 : 308, 653 | 9 : 250 | 11 : 903 | 12 : 55, 673, 773 |
tenebis. G. 4 : 405 | Æ. 10 : 741 |
tenebit. G. 3 : 16 |
tenebo. G. 2 : 46 | Æ. 6 : 722 |
tenebræ. G. 1 : 248 | Æ. 9 : 384 |
tenebras. Æ. 8 : 591 | 9 : 34, 150 | 11 : 187 |
tenebris. *med. longa*. G. 3 : 401 | Æ. 2 : 92 | 6 : 734 | 7 : 325 | 8 : 259, 658 | 11 : 824 |
tenebris. *media bre*. G. 3 : 551 | Æ. 3 : 195 | 5 : 11 | 6 : 238, 545 | 8 : 255 | 9 : 425 |
tenebrosa. Æ. 6 : 107 |
tenebrosum. Æ. 5 : 839 |
tenebunt. Æ. 9 : 98 | 12 : 834 |
Tenedo. Æ. 2 : 203, 255 |
Tenedos. Æ. 2 : 21 |
tenemus. Æ. 2 : 359 | 6 : 744 |
tenendum. G. 2 : 371 |
tenens. Æ. 1 : 61, 481 | 4 : 60 | 5 : 514 | 7 : 784 | 8 : 299 | 9 : 29 | 11 : 559 |
tenent. G. 1 : 233 | 2 : 12, 144 | 3 : 352 | Æ. 1 : 173 | 2 : 490, 505 | 4 : 527 | 5 : 825 | 6 : 131, 434 | 8 : 75, 700 | 9 : 169, 470 | 10 : 301 |
tenentem. Æ. 4 : 219 | 5 : 168 | 6 : 485 | 7 : 204 |
tenentes. Æ. 6 : 787 | 8 : 640 | 9 : 229 |
tenenti. Æ. 12 : 754 |
tenentur. Æ. 10 : 109 |
teneo. Æ. 4 : 380 |
teneor. Æ. 2 : 159 |
tener. E. 1 : 8 | 6 : 34 | G. 2 : 331 |
tenera. E. 2 : 51 | 7 : 12 | 8 : 15 | 10 : 7 | G. 1 : 112 | 2 : 372 | 3 : 15, 326 | Æ. 11 : 578 |
teneræ. G. 2 : 343 |
teneram. G. 1 : 20 |
teneras. E. 7 : 6 | 10 : 49 | Æ. 2 : 406 | 3 : 449 | 7 : 809 |
tenere. Æ. 6 : 284 | 11 : 148 |
tenerem. E. 9 : 45 |
tenerent. G. 1 : 355 | Æ. 1 : 240 |
teneret. Æ. 4 : 461 | 7 : 735 |
teneri. Æ. 4 : 90 | 5 : 384 | 9 : 598 |
teneris. E. 10 : 53 | G. 2 : 272, 363 | 3 : 74 | 4 : 308 | Æ. 11 : 572 |
tenero. G. 2 : 23 |
teneros. E. 1 : 22 | 3 : 103 |
tenes. G. 4 : 322 |
tenet. E. 5 : 59 | G. 1 : 116 | Æ. 1 : 143, 404, 674 | 2 : 530, 613 | 4 : 308 | 5 : 121, 154, 171, 338, 382, 775 | 6 : 235 | 7 : 412, 589 | 8 : 75 | 10 : 157, 226, 238, 535, 802 | 11 : 723 | 12 : 754 |
tenet ora defixa. Æ. 7 : 250 |
tenetis. Æ. 1 : 374 | 9 : 377 |
teneto. Æ. 3 : 388, 408 |
tenetur. Æ. 2 : 533 | 10 : 120, 236 | 12 : 819 |
tenorem. G. 2 : 337 | Æ. 10 : 340 |
tentabunt. E. 1 : 50 |
tentamenta. Æ. 8 : 144 |
tentamus. Æ. 3 : 520 |
tentanda. G. 2 : 365 | 3 : 8 | Æ. 2 : 176 |
tentant. G. 4 : 194 | Æ. 2 : 334 | 3 : 240 |
tentanti. G. 4 : 328 |
tentantum. Æ. 2 : 247 |

tentantur. Æ. 1 : 207|
tentarat. Æ. 3: 563 |
tentare. E. 4 : 32 | G. 3 : 77| Æ. 2 : 38 | 3 : 32, 146, 364 | 4 : 113, 413| 5: 499| 8: 113 | 11 : 437, 505 | 12 : 36, 806 |
tentas. Æ. 10 : 87|
tentaſti. Æ. 1 : 716 |
tentat. G. 3: 232, 441 | Æ. 1 : 725 | 8 : 231 | 11 : 350, 761 | 12 : 104 |
tentatura. G. 2 : 94|
tentaturum. Æ. 4 : 293 |
tentavit. Æ. 12 : 484 | tentent. 11 : 912|
tentet. Æ. 9 : 67|
tentoria. Æ. 1 : 473 |
tenuant. G. 3 : 129|
tenuem. G. 2 : 217 | 4 : 311 | Æ. 4 : 278 | 7 : 534 | 9 : 658, 696 | 10 : 636|
tenuêre. Æ. 1 : 16 | 2 : 282 | 3 : 192 | 5 : 8 | 6 : 224 |
tenues. G. 1 : 75, 177 | 2 : 75 | 3: 335 | 4 : 410, 500| Æ. 3 : 791 | 5 : 526, 690, 740, 861 | 6 : 292 | 7 : 14 |
tenues pluviæ. G. 1 : 92 | 4 : 472|
tenui. E. 1 : 2 | 6 : 8| G. 1 : 68 | 2 : 289 | 3: 166 | 4 : 6| Æ. 4 : 264 | 8: 409 | 10: 511 | 11 : 75|
tenuia. G. 1 : 398 | 2 : 121 | 4 : 38 |
tenuis. *id eſt*, vehemens. G. 2 : 93, 349 | 4 : 6 | Æ. 3 : 448 | 7 : 646| 8 : 33| 11 : 524 |
tenuis ubi. G. 2 : 180|
tenuiſſe. Æ. 3 : 283 | 4 : 46|
tenuiſſent. G. 3 : 3|
tenuit. G. 3 : 53 | 4 : 483 | Æ. 1 : 136 | 3 : 741 | 5 : 258 | 8: 482 | 9 : 285 | 10 : 210|
tepebat. Æ. 8 : 196 |
tepefacta. G. 4 : 428 | Æ. 9: 333, 419|
tepefactus. G. 4 : 308 |
tepentibus. Æ. 2 : 330 |
tepeſcit. Æ. 9 : 701|
tepidi. G. 1 : 296 |
tepido. G. 1 : 117| Æ. 3 : 66| 11 : 212|
tipidum. G. 1 : 398 | Æ. 6 : 248 | 9 : 455|
tepiduſque. Æ. 8 : 106 |
ter. *myſticè*. E. 8 : 74 | G. 1 : 345 | 4 : 493| Æ. 2 : 174| 6 : 229 | 7 : 141 | 10 : 873|
terque, quaterque. G. 2: 399|
Æ. 1: 98 | 4: 589 | 12: 155 |
ter, aut quater. G. 1 : 411|
ter. *id eſt*, ſæpius. Æ. 1 : 120| 3 : 425 | 6: 506 |
ter. G. 1 : 281 | 4 : 384 | Æ. 1 : 487 | 2 : 792 | 3 : 566 | 4 : 690 | 6: 700 | 8 : 230 | 10: 685, 885 | 11 : 188|
terat. G. 4 : 114 |
tercentum. G. 1 : 15 | Æ. 1 : 276 | 4 : 510 | 7 : 275 | 8 : 716 | 9: 370 | 10 : 182|
ter denis. Æ. 8 : 47 | 10 : 213 |
tereaque. Æ. 11 : 675|
terebramus. Æ. 3 : 635 |
terebrare. Æ. 2 : 38|
terebyntho. Æ. 10 : 136|
terei. E. 6 : 78 |
terens. G. 1 : 380 |
teret. G. 1: 192|
teretes. Æ. 6 : 207 | 7 : 730|
tereti. E. 8 : 16 | Æ. 5 : 313 | 7 : 665 | 8 : 633 | 11 : 579|
terga, *de arvis*. G. 1 : 97 | 2: 236 | *de arboribus*. 2 : 271 | *de ſerpentibus*. 3 : 427 | Æ. 2 : 208, 229, 474 | 5: 87. *de variis* | G. 3 : 80 | 4 : 13 | Æ. 1 : 639 | 5 : 97, 405 | 6 : 143, 422 | 7 : 20 | 9 : 706 | 10 : 482, 784 | *de homine*. 2 : 57 | 11 : 81, 630 |
terga dare. G. 4 : 85 | Æ. 9: 794 | 10 : 365 | fugæ nudant. 5 : 586 | vertere. 6 : 491 | vertebant. 8 : 706 | dedêre. 9 : 686 | dant. 12 : 463, dabo. 645, dabant. 738 |
tergeminamque. Æ. 4 : 511 |
tergemini. Æ. 8 : 202|
tergent. Æ. 7 : 626 |
à tergo. G. 1 : 174, 367 | 3: 408 | Æ. 1 : 190 | 2 : 455| 8 : 697 | 9 : 322 | 12 : 292,
tergo. G. 3: 361 | Æ. 1 : 372| 231 | 3: 242 | 5: 168, 403| 7 : 94 | 8 : 183 | 10 : 646, 718, 867 | 12 : 415, 432|
tergora. Æ. 1 : 215 |
tergum. Æ. 1 : 300 | 5 : 351| 9 : 764 | 11 : 653 | 9 : 412 |
teris. Æ. 4 : 271|
terit G. 1 : 298 | Æ. 5 : 324 |
teritur. G. 2 : 519 | Æ. 9 : 609 | 12 : 273|
terminet. Æ. 1 : 291 |
terminus. G. 4 : 206 | Æ. 4 : 614|
terna. E. 8 : 73 | Æ. 1 : 270 | 8 : 565|
terni. Æ. 5 : 560, 580 |
terno. Æ. 5 : 120 |
ternos. E. 8 : 77 | Æ. 5 : 247 |
terra. E. 8 : 93 | G. 1 : 278, 330 | 2 : 136 | 3 : 355 | Æ. 1 : 535 | 3 : 164, 205, 539| 4 : 37, 178 | 7 : 644 | 8 : 243 | 9 : 334, 485 | 10 : 321, 378, 676 | 11 : 286 | 12 : 645, 691, 778, 884|
terra. *abl*. G. 2 : 27, 313, 347| Æ. 1 : 545, 633 | 3 : 60, 387 | 4 : 306, 349, 466 | 5 : 48 | 6 : 84, 383, 508, 807 | 10 : 75, 277, 831 | 12: 893 | à. E. 8 : 40 | G. 1 : 458 | ſub. G. 3 : 377 | 4 : 43 | Æ. 2 : 472 |
marique. Æ. 9 : 491 | 10 : 162 |
terræ. *nom. plur*. E. 6: 37| G. 1 : 184, 480 | 2 : 37, 45, 109, 179, 324 | 3 : 429, 432 | Æ. 1 : 302, 614 | 3: 71, 93 | 6: 776 | *gen*. G. 1 : 63, 83, 86 | 2 : 301 | Æ. 1 : 602 | 3 : 528 | 4 : 184 | 5 : 656, 795 | 6 : 580, 595 | 10 : 57 | *dat*. G. 2 : 29, 290, 318 | Æ. 6 : 358, 652 | 7 : 35, 290 | 10 : 555| 11 : 22, 87, 103, 205 | 12 : 303 |
terram. G. 1 : 1, 147, 155, 495 | 2 : 237, 259, 354, 513 | 3 : 160, 171, 250, 499, 534 | 4 : 97 | Æ. 1 : 111, 137, 482 | 2 : 251 | 3: 29, 93, 273 | 4 : 241, 444, 491 | 6 : 365 | 7 : 369, 539, 748 | 8 : 719 | 9: 608 | 10 : 296, 349, 489| 12 : 196, 543|
ad terram. G. 3 : 524 | Æ. 2 : 566 | 5 : 243, 447 | 6: 310 | 9: 542 | 11 : 501, 828| 12 : 855, 927|
terrarum. E. 6: 32 | G. 1: 26| Æ. 1 : 237 | 4 : 607 | 5 : 695 |
terras. E. 3 : 61 | 4 : 14, 51| G. 1 : 288 | 2 : 345 | 3 : 239, 525 | 4 : 52 | Æ. 1 : 62, 228, 240, 284, 399| 3: 364 | 4 : 256, 269, 352, 461, 523, 654 | 5 : 624 | 6 : 58, 724 | 7: 323 | 10: 3, 193 | 11 : 625 | 12 : 451, 860 |
terras. Æ. 2: 800 | 3 : 4, 44, 170, 364, 396 | 4 : 281 | 6 : 692 | 7 : 239 | 8 : 26, 428 | 9: 19, 224 |

terras. Æ. 4 : 6 | 7: 148 | 8: 26 | 9 : 459 |
terrea. G. 2 : 341 |
terreat. Æ. 6 : 401 |
terrebat. Æ. 8 : 349 |
terrebere. G. 1 : 460 |
terrebis. G. 1 : 156 |
terrenique. Æ. 6: 732 |
terreno. Æ. 11 : 850 |
terrent. Æ. 2 : 728, 755 | 4: 9 | 9 : 133 | 11: 643 | 12 : 894 |
terrentur. Æ. 8 : 109 |
terrere, Æ. 2 : 98 | 8 : 40 | 9: 591 |
terres. Æ. 1 : 234 | 10: 879 |
terret. Æ. 4 : 353 |
terrete. Æ. 12 : 875 |
terribilem. Æ. 8: 620 | 9: 503 |
terribiles. Æ. 6: 277 | 8: 266 |
terribili. Æ. 4 : 465 | 6 : 299 | 7: 667 |
terribilis. Æ. 12 : 498, 947 |
terrificant. Æ. 4 : 210 |
terrifici. Æ. 5 : 524 |
terrificos. Æ. 12 : 104 |
terris. E. 3 : 104, 106 | G. 1 : 182 | 2 : 92, 474, 479, 538 | 3 : 242 | 4 : 117 | Æ. 1 : 7, 19, 464, 760 | 2 : 556 | 3: 127, 147, 383, 620 | 4 : 568, 613 | 5 : 717, 803 | 6 : 18, 312, 782 | 8: 170 | 10: 583, 807 | 12 : 803 |
territat. Æ. 4 : 187 | 11: 351 | 12 : 262, 852 |
territus. Æ. 5 : 453 | 9 : 793 | 11 : 699 | 12 : 752 |
terror. Æ. 11 : 357 |
terrore. Æ. 8 : 705 |
terroribus. Æ. 7 : 58 | 11 : 448 | 12 : 617 |
terrorum. Æ. 7: 552 |
terruit. Æ. 2 : 111 | 8 : 298 |
tertia. Æ. 1 : 269 | 3 : 117 | 5: 339 | 11 : 210 | *plur.* 3 : 37, 645 | 5 : 266 | 6 : 859 | 11: 631 |
tertius. Æ. 5 : 314, 495 | 10 : 175 |
teſſera. Æ. 7: 637 |
teſta. G. 1 : 392 |
teſtæ. Æ. 2 : 351 |
teſtatur. Æ. 4 : 519 | 6: 619 | 8: 346 | 11 : 221 | 12 : 581 |
teſtatus. Æ. 7 : 593 | 12: 496 |
teſtentur. Æ. 3 : 487 |
teſtes. E. 5: 21 |
teſtibus. E. 8 : 19 |
teſtis. Æ. 5: 789 | 9: 288 | 12: 176 |
teſtor. Æ. 2 : 155 | 3 : 599 | 4 : 357 | 5 : 803 | 9 : 429 | 12 : 201 |
teſtor. *abſolut.* Æ. 2 : 432 | 11 : 559 |
teſtudine. G. 2 : 463 | 4 : 464 | Æ. 1: 509 | 2: 441 | 9: 505, 514 |
tetendit. Æ. 2 : 688 | 6: 685 | 10: 823 | 11 : 859 |
teter. Æ. 10: 727 |
tetigêre. G. 1 : 303 | Æ. 9 : 135 |
tetigiſſe. Æ. 7 : 266 |
tetigiſſent. Æ. 4 : 658 |
tetigit. Æ. 3 : 324, 662 | 4 : 259 |
tetricæ. Æ. 7 : 713 |
tetrum. Æ. 3: 228 |
Teucri. Æ. 1 : 566 | 2 : 48 | 5 : 474 | 9: 114 | 10 : 430 | 11 : 164 |
Teucri. *nominat.* Æ. 2 : 252, 366, 459 | 3: 352 | 4 : 397 | 5 : 181, 293, 450, 530 | 6: 212 | 9: 34, 39, 510, 516, 636, 779, 791 | 10: 58 | 11 : 92, 134, 434 | 12 : 117, 193, 642, 738, 744, 770, 836 |
Teucri ſanguine. Æ. 1 : 239 | 4 : 230 | 6: 500, 648 |
Teucria. Æ. 2 : 26 |
Teucris. *dat.* Æ. 1 : 303 | 2 : 247 | 5 : 66 | 6 : 54, 90 | 7: 155, 276, 359, 388, 470 | 8 : 551 | 9 : 130, 719 | 10: 8, 44, 62, 105, 158, 512, 617 | 12: 189, 629 |
Teucris. Æ. 2 : 427 | 11 : 279 | 12: 60 |
Teucrorum. Æ. 1 : 42, 93, 252, 515, 630 | 2 : 326 | 5 : 7 | 8 : 470 | 9 : 805 | 11: 321, 285 |
Teucros. Æ. 1 : 308, 629 | 2: 571, 747 | 3 : 186 | 4: 349 | 6 : 41, 67 | 7 : 193, 301, 476, 547, 578 | 8: 10, 136, 161, 397 | 9: 68, 149, 248 | 10: 21, 28, 260, 309, 690, 866 | 11 : 116, 175, 178, 449, 585, 842, 872 | 12 : 78, 506, 812, 824 |
Teucrûm. *pro* Teucrorum. Æ. 1 : 559 | 2 : 281 | 3 : 53 | 4 : 48, 537 | 5: 592, 675, 690 | 6 : 562 | 7 : 344 | 8: 154 | 9: 55, 226 | 10 : 528, 684 | 11 : 690, 834 | 12: 78, 562 |
Teucrus. Æ. 3 : 108 |
Teutra. Æ. 10 : 402 |
texamus. Æ. 11 : 326 |
texatur. G. 1 : 266 |
texendæ. G. 2 : 371 |
texent. G. 4 : 250 |
texêre. Æ. 11: 681 | 12: 539 |
texi. Æ. 12 : 148 |
texi. *præſ.* E. 10 : 71 | G. 1 : 468 | Æ. 2 : 430 | 3 : 45, 6: 228 | 10 : 424 |
texta. G. 4 : 34 |
textilibus. Æ. 3: 485 |
textis. Æ. 2 : 186 |
textum. Æ. 5 : 589 | 8: 625 |
texunt. E. 9: 42 | Æ. 5: 593 | 11 : 65 |
thalami. G. 4 : 374 | Æ. 2 : 503 | 4 : 18, 550 | 6 : 94. 280 | 10 : 498 |
thalamis. G. 4 : 189 | Æ. 7: 97 |
thalamo. G. 4 : 333 | Æ. 4: 133, 392, 495 | 6 : 397, 528 | 7 : 253 | 8 : 372 | 9 : 594 |
thalamos. Æ. 10 : 389, 649 |
thalamum. Æ. 6 : 623 | 7: 388 |
thalamus. Æ. 6 : 521 |
Thalia. E. 6 : 2 | G. 4 : 338 |
Thamyrumque. Æ. 12 : 341 |
Thaſiæ. G. 2 : 91 |
Theumantias. Æ. 9 : 5 |
Theano. Æ. 10 : 703 |
theatri. Æ. 5 : 288, 664 |
theatris. Æ. 1 : 431 |
Thebana. Æ. 9 : 697 |
Thebas. Æ. 4 : 470 |
Themiſtæ. Æ. 9: 576 |
Thermodoontis. Æ. 11 : 659 |
Therone. Æ. 10 : 312 |
Therſandrus. Æ. 2 : 261 |
Therſilocumque. Æ. 6: 483 | 12 : 363 |
theſauris. G. 4 : 229 |
theſauros. Æ. 1 : 363 |
Theſea. Æ. 6: 122, 383 |
Theſeidæ. G. 2 : 383 |
Theſeus. Æ. 6: 618 |
Theſtilis. E. 2 : 10, 43 |
Thetidi. G. 1 : 400 |
Thetin. E. 4 : 32 |
Thetis. E. 1 : 31 | Æ. 5: 825 |
Thoantis. Æ. 10 : 415 |
Thoas. Æ. 2 : 262 |
tholo. Æ. 9 : 408 |
thoraca. Æ. 10 : 337 | 11 : 9, 487 |
thoracas. Æ. 7 : 633 |
thoracis. Æ. 12 : 381 |
Thraca. Æ. 12 : 335 |
Thraces. Æ. 3 : 14 |

Thracius. E. 4: 55 | Æ. 5: 536, 565 | 9: 49 |
Threicia. Æ. 6: 120 |
Threiciæ. Æ. 11: 659 |
Threiciamque. Æ. 7: 206 |
Threiciis. Æ. 5: 312 |
Threicio. Æ. 3: 51 |
Threicios. Æ. 10: 350 |
Threicius. Æ. 6: 645 |
Threissa. Æ. 1: 320 |
Thule. G. 1: 30 |
thura. E. 8: 65 | G. 1: 57 | 8: 106 |
thure. Æ. 1: 42 | 11: 481 |
thurea. G. 2: 117 | Æ. 6: 225 |
thuricremis. Æ. 4: 453 |
thuriferis. G. 2: 139 |
Thyas. Æ. 4: 302 |
Thyasis. Æ. 7: 581 |
Thyasos. E. 5: 30 |
Thymbræ. G. 4: 31 |
Thymbræe. Æ. 3: 85 |
Thymbræus. Æ. 12: 458 |
thymo. E. 5: 77 | Hyblæ. 7: 37 | G. 4: 169, 181, 241 | Æ. 1: 440 |
thymum. G. 4: 112, 270, 304 |
Thyrrhena. Æ. 7: 209 | 8: 458, 507, 551 | 11: 581 | 12: 272 |
Thyrside. E. 7: 16 |
Thyrsim. E. 7: 69 |
Thyrsis. E. 7: 1, 20 |
Thyrsos. Æ. 7: 390 |
tiaras. Æ. 7: 247 |
tibi. E. 1: 27, 54 | 8: 29 | G. 1: 34, 343 | 2: 5, 174 | Æ. 3: 477 | 8: 84 |
tibia. E. 8: 21, 25, 31, 36, 42, 46, 51, 57, 61 |
tibia. Æ. 9: 618 | 11: 737 |
tignis. G. 4: 307 |
tigres. E. 5: 29 | G. 2: 151 | 4: 510 | Æ. 4: 367 | 6: 805 |
tigri. *navis.* Æ. 10: 166 |
tigridis. Æ. 11: 577 |
tigrim. Æ. 9: 730 |
Tigrim. E. 1: 63 |
tigris. G. 3: 248 | 4: 407 |
tilia. G. 1: 173 |
tiliæ. G. 2: 449 | 4: 141 |
tiliam. G. 4: 183 |
Timavi. E. 8: 6 : G. 3: 475 | Æ. 1: 248 |
time. Æ. 2: 607 |
timeant. Æ. 9: 152 |
timebat. Æ. 2: 130 |
timens. Æ. 4: 298 | 5: 165 |
timentem. G. 4: 530 | Æ. 2: 729 | 8: 222 | 10: 612 | 12: 875 |
timeo. Æ. 2: 49 |
timet. Æ. 1: 665 | 4: 502 | 11: 550 |
timidi. E. 8: 28 | G. 3: 539 |
timidis. E. 6: 20 | Æ. 6: 263 |
timidos. G. 3: 409 |
timidum. G. 3: 422 |
timor. Æ. 4: 13 | 8: 40, 224, 557 | 9: 89, 385 | 11: 14 |
timorem. Æ. 1: 206, 454 | 6: 352 | 9: 719 |
timores. Æ. 5: 812 |
timoris. Æ. 11: 383 |
timuerunt. G. 1: 469 |
timuisset. E. 6: 50 |
timuit. Æ. 5: 505 |
tineæ. G. 4: 246 |
tinge. G. 2: 8 |
tingere. G. 2: 481 | Æ. 1: 749 |
tingeret. Æ. 7: 811 |
tingi. G. 1: 246 |
tingunt. G. 4: 173 | Æ. 8: 450 |
tinguntur. Æ. 3: 492 |
tinnitu. Æ. 9: 809 |
tinnitusque. G. 4: 64 |
tinxerat. Æ. 12: 91 |
tinxit. Æ. 3: 665 |
Tisiphone. G. 3: 552 | Æ. 6: 571 | 10: 761 |
Titan. Æ. 4: 19 |
Titania. Æ. 6: 580, 725 |
Tithoni. G. 1: 448 | 3: 48 | Æ. 4: 585 | 9: 460 |
Tithonia. Æ. 8: 384 |
titubata. Æ. 5: 332 |
Tityon. Æ. 6: 595 |
Tityre. E. 1: 1, 4, 13, 19, 39 | 3: 20, 96 | 6: 4 | 9: 23 | G. 4: 566 |
Tityrus. E. 1: 39 | 5: 11 | 8: 55 |
Tmarus. Æ. 9: 685 |
Tmolus. G. 1: 56 | 2: 98 |
togatam. Æ. 1: 286 |
tolerabile. Æ. 5: 768 |
tolerare. Æ. 8: 408, 515 |
tollant. G. 3: 25 |
tollat. Æ. 11: 444 |
tolle. Æ. 6: 370 | 10: 451, 624 |
tollemus. E. 5: 51 | Æ. 3: 158 |
tollent. G. 2: 350 | 3: 207 |
tollentem. G. 3: 421 | Æ. 2: 281 | 12: 904 |
tollere. G. 3: 9 | Æ. 1: 70, 138 | 2: 635 | 6: 492 |
tollet. Æ. 6: 876 |
tolli. Æ. 5: 390 | 11: 59 | 12: 795 |
tollimur. Æ. 3: 564 |
tollit. G. 4: 273 | Æ. 1: 107, 696 | 2: 222 | 3: 673 | 5: 369, 375 | 7: 529 | 8: 141, 541 | 7: 127 | 10: 144, 250, 278, 892 | 11: 455 |
tollite. Æ. 3: 601 | 8: 439 | 10: 295 |
tollitur. G. 3: 111 | Æ. 7: 408 | 9: 567 | 11: 745 | 12: 462 |
tollo. Æ. 12: 39 |
tollunt. G. 2: 47 | 4: 174 | Æ. 6: 202 | 8: 452 | 9: 637 | 10: 262, 357 | 11: 37, 206, 622, 877 | 12: 114 |
Tolumnius. Æ. 11: 429 | 12: 258, 460 |
tona. Æ. 11: 383 |
tonant. Æ. 8: 419 |
tonanti. Æ. 5: 820 |
tonare. Æ. 8: 529 |
tonat. G. 1: 371 | 3: 261 | Æ. 3: 571 | 12: 757 |
tonde. G. 2: 368 |
tondebat. G. 4: 137 |
tondent. G. 1: 15 | 3: 312 |
tondentes. Æ. 3: 538 |
tondenti. E. 1: 29 |
tondentur. G. 1: 290 | 2: 431 |
tondere. G. 3: 561 |
tonitru. Æ. 4: 122 | 5: 694 | 8: 391 |
tonsa. G. 4: 302 | Æ. 5: 556 |
tonsæ. G. 3: 21 | Æ. 5: 774 | 7: 28 |
tonsas. G. 1: 71 |
tonsis. G. 3: 443 | 4: 277 | Æ. 1: 706 | 10: 299 |
tonsum. G. 3: 448 |
tophus. G. 2: 214 |
torique. Æ. 9: 334 |
toris. G. 3: 81 | Æ. 1: 712 | 4: 207 | 6: 604 |
tormenti. Æ. 8: 487 |
tormento. Æ. 11: 616 | 12: 922 |
torno. E. 3: 37 | G. 2 449 |
toro. Æ. 2: 2 | 4: 508, 650, 659, 691 | 5: 288 | 6: 220 | 7: 460 | 8: 177 |
toros. Æ. 3: 224 | 6: 674 | 11: 66 | 12: 7 |
torpent. G. 3: 370 | 9: 499 |
torpere. G. 1: 124 |
torpor. Æ. 12: 867 |
Torquatum. Æ. 6: 825 |
torquent. G. 1: 174 | Æ. 11: 284 |
torquebat. Æ. 11: 773 | 12: 901 |
torquebit. G. 2: 247 |
torquens. G. 3: 350, 433 | Æ. 7: 448, 666 | 9: 402 |

torquent. Æ. 3: 208 | 4: 552, 583 | 5: 731 | 9: 665 | 12: 578 |
torquentem. G. 1: 309 |
torquentia. G. 3: 254 |
torquentur. G. 2: 448 |
torquere. E. 10: 59 | Æ. 7: 741 |
torques. Æ. 4: 208 | 12: 180 |
torquet. Æ. 1: 112, 121 | 4: 269, 482 | 5: 165 | 6: 551, 797 | 9: 93, 671, 724 | 10: 585 | 12: 536 |
torquibus. G. 3: 168 | 4: 276 |
torre. Æ. 7: 506 |
torrebimus. G. 2: 396 |
torrem. Æ. 12: 298 |
torrens. G. 4: 425 | Æ. 2: 305 | 7: 567 | 10: 363 |
torrent. Æ. 5: 103 |
torrentem. G. 2: 451 |
torrentes. Æ. 9: 105 | 10: 114 |
torrentia. E. 7: 52 |
torrentibus. Æ. 6: 550 |
torrentis. Æ. 10: 603 |
torrentur. Æ. 7: 720 |
torrere. Æ. 1: 183 |
torrete. G. 1: 267 |
torrida. E. 7: 48 | G. 1: 234 |
torserat. Æ. 12: 461 |
torserit. *telum.* Æ. 10: 334 |
torsisti. Æ. 5: 497 |
torsit. G. 4: 529 | Æ. 3: 669 | 4: 220 | 6: 547 | 11: 578 | 12: 670, 858 |
torta. G. 1, 349 |
torti. Æ. 8: 429 |
tortile. Æ. 7: 351 |
torto. G. 3: 106 | Æ. 7: 378, 568 |
tortos. G. 3: 38 | Æ. 4: 575 |
tortus. G. 4: 121 | Æ. 5: 276 |
torva. E. 2: 63 |
torvæ. G. 3: 51 |
torvam. Æ. 7: 415 |
torvo. Æ. 3: 677 |
torvos. Æ. 6: 571 |
torvúmque. Æ. 7: 399 |
torvus. Æ. 10: 170 |
tosta. Æ. 8: 180 |
tostas. G. 1: 298 |
tot. *nominat.* E. 9: 53 | G. 1: 505 | Æ. 4: 182 | 9: 132 | 10: 213, 470 | 11: 430, 677 | *accuſ.* G. 2: 155 | 3: 47 | Æ. 1: 14, 51, 104, 208 236, 646 | 4: 183 | 5: 615 | 6: 59 | 7: 198, 228, 328, 421 | 8: 570 |
tramitis. G. 1: 108 |
9: 785 | 10: 33, 57, 482, 568, 888 | 11: 349, 384 | 12: 272, 500 | *ablat.* Æ. 1: 244 | 2: 14, 556 | 7: 329, 447 | 9: 453 | 10: 568 |
tot natorum. Æ. 5: 645 |
tota. *nom.* E. 7: 31 | G. 2: 139 | 3: 58, 150 | Æ. 1: 189 | 11: 500 | 12: 719 | *accuſ.* G. 3: 178, 250, 472 | Æ. 6: 596 | *ablat.* G. 3: 321 | Æ. 2: 421, 439 | 4: 68, 100, 401, 592 | 5: 186 | 6: 886 | 7: 54 | 8: 712 | 11: 468 |
totæ. G. 3: 365 | Æ. 12 548 |
totam. Æ. 2: 611 | 4: 300 | 6: 150, 726 | 7: 43, 375 | 8: 716 | 10: 309 | 11: 349, 395 | 12: 594, 608 |
totas. G. 3: 377 | Æ. 11: 632 |
totidem. G. 2: 100 | 4: 143, 540 | Æ. 1: 709 | 3: 204 | 4: 183 | 6: 44 | 8: 208, 507, 519 | 9: 121 | 10: 83, 376, 518 | 12: 763 |
toties. G. 1: 488 | Æ. 1: 411 | 2: 582 | 4: 536 | 5: 851 | 6: 122 | 7: 366 | 10: 483 | 11: 360 | 12: 37, 485 |
totis. E. 1: 11 | G. 2: 462 | Æ. 7: 77, 793 | 9: 664, 686 | 11: 450 | 12: 528 |
totius. G. 4: 4 |
toto. E. 1: 67 | 4: 9 | 7: 43 | G. 1: 475, 512 | 4: 367, 479 | 4: 527, 555 | Æ. 1: 33, 132, 721 | 2: 113 | 3: 175 | 4: 253, 398, 416 | 5: 456, 683, 695 | 6: 259, 423, 494 | 7: 300, 356, 459, 784 | 8: 427, 497 | 9: 29, 276, 326, 410, 812 | 10: 127, 569 | 11: 60, 87, 199, 313, 599, 683, 828, 906 | 12: 101, 283, 501, 728, 920 |
totos. G. 4: 507 | Æ. 1: 276 |
totum. E. 3: 41 | 8: 9 | G. 2: 308 | 3: 341 | 4: 416 | Æ. 1: 88, 461 | 4: 231, 363 . 410 | 5: 142, 340 | 7: 258 | 8: 153, 230, 553, 689 | 9: 106, 245, 347 | 10: 115, 170, 269, 546, 626, 816 | 11: 781 | 12: 907 |
totus. G. 1: 434 | Æ. 3: 91 | 10: 539 | 12: 928 |
trabali. Æ. 12: 294 |
trabe. Æ. 2: 481 | 3: 191 | 12: 603 |
trabea. Æ. 7: 188, 612 |
trabeæque. G. 1: 164 |
trabeámque. Æ. 11: 334 |
trabes. Æ. 1: 453, 556 | 2: 448 | 6: 181 |
trabibus. Æ. 2: 112 | 4: 566 | 9: 87 | 12: 674 |
tractabile. Æ. 4: 53 |
tractabilis. Æ. 4: 439 |
tractæ. Æ. 6: 558 |
tractanti. G. 3: 502 |
tractim. G. 4: 260 |
tractos. Æ. 8: 210 |
tractu. G. 2: 154, 182 | 3: 183 | Æ. 3: 138 |
tractuſque. E. 4: 51 | G. 4: 222 |
tractus flammarum lon. G. 1: 367 |
trade. Æ. 5: 713 |
tradiderit. Æ. 4: 619 |
tradidit. E. 3: 2 |
tradit. Æ. 11: 710 |
traducere. E. 8: 99 |
traducitur. G. 3: 157 |
traham. G. 4: 117 |
trahantur. G. 4: 393 |
trahat. G. 3: 173 |
trahebam. Æ. 2: 92 |
trahebant. Æ. 2: 58 | 3: 140 |
trahebat. G. 3: 485 | Æ. 1: 512, 752 | 10: 795 |
trahebatur. Æ. 2: 403 |
trahens. G. 4: 94 | Æ. 1: 375 | 4: 701 |
trahentem. Æ. 3: 425 | 5: 468 |
trahere. Æ. 7: 315 |
traheremque. Æ. 12: 812 |
traherent. Æ. 6: 537 |
traheret. Æ. 8: 511 |
trahi. G. 4: 60, 557 |
trahit. E. 2: 65 | G. 1: 95, 142 | 3: 98, 238, 424 | Æ. 2: 307, 321, 466, 499 | 5: 89 | 6: 753 | 9: 340, 713 | 11: 816 |
trahitur. Æ. 12: 374 |
traho. Æ. 3: 647 |
trahunt. G. 2: 188 | 3: 536 | Æ. 5: 709 | 12: 585 |
trahuntur. G. 1: 235 | Æ. 1: 481 |
trajecerat. Æ. 6: 536 |
trajectáque. Æ. 1: 359 |
trajecto. Æ. 5: 488 | 9: 419 | 10: 339, 348 |
trajectus. Æ. 2: 273 |
trajicit. Æ. 9: 634 | 10, 400 | 11: 685 |
tramite. Æ. 5: 610 | 6: 676 | 11: 515 |

tranant. G. 3: 270| Æ. 10: 265|
tranat. Æ. 4: 245|
tranavimus. Æ. 6: 671|
tranquilla. Æ. 2: 203|
tranquillo. Æ. 5: 127|
tranſque caput jace. E. 8: 102 | G. 3: 213 | trans Pontum fugat. Æ. 6: 312, 415| 7: 65|
trans æquora tranſmiſſæ claſſes. Æ. 3: 403|
tranſadigit. Æ. 9: 432 | 12: 276, 508|
tranſcribi. Æ. 7: 422|
tranſcribunt. Æ. 5: 750|
tranſcurrere. Æ. 9: 111|
tranſcurrunt. Æ. 5: 528|
tranſeat. Æ. 5: 326|
transferet. Æ. 1: 275|
transfixa. Æ. 11: 645|
transfixo. Æ. 1: 48|
transformat. G. 4: 441| Æ. 7: 416|
transfoſſi. Æ. 9: 544|
tranſierim. G. 2: 102| Æ. 10: 186|
tranſierint. Æ. 1: 278|
tranſiit. Æ. 10: 785, 817|
tranſiliit. Æ. 10: 658 | 12: 859|
tranſire. G. 4: 503|
tranſit. Æ. 9: 413 | 11: 719| 12: 926|
tranſmiſit. Æ. 3: 329|
tranſmiſſæ. Æ. 3: 403|
tranſmittere. Æ. 6: 313|
tranſmittunt. Æ. 4: 154|
tranſportare. Æ. 6: 328|
tranſtra. Æ. 5: 663, 752| 10: 306|
tranſtris. Æ. 3: 289| 4: 573| 5: 136|
tranſtulit. Æ. 2: 327|
tranſverberat. Æ. 10: 336, 484| 11: 667|
tranſverſa. E. 3: 8| Æ. 5: 19|
tranſverſas. G. 4: 26|
trapetis. G. 2: 519|
traxère. Æ. 8: 191|
traxerit. Æ. 5: 624|
traxi. Æ. 6: 351|
traxiſſe. Æ. 5: 786| 10: 888|
traxit. Æ. 2: 551, 631| 4: 101| 5: 85| 6: 396|
trecentos. Æ. 10: 173|
tremebant. Æ. 8: 350|
tremebunda. Æ. 10: 521|
tremefacta. Æ. 2: 228, 629| 10: 102| 12: 449|
tremefactus. Æ. 2: 382|
tremefecerit. Æ. 6: 803|
tremefecit. Æ. 9: 106| 10: 115|
tremenda. Æ. 8: 335|
tremendum. G. 4: 469| Æ. 2: 199|
tremens. G. 3: 189| Æ. 2: 52| 5: 481|
trementem. Æ. 2: 175, 550| 6: 396 | 8: 669| 12: 94|
trementes. Æ. 4: 643 | 12: 761|
trementi. Æ. 5: 431|
trementia. Æ. 1: 216|
trementibus. Æ. 2: 509|
tremere. Æ. 3: 90|
tremerent. Æ. 3: 627|
tremiſcit. Æ. 12: 916|
tremiſco. Æ. 3: 648|
tremiſcunt. Æ. 5: 694 | 11: 403|
tremit. G. 1: 330 | 3: 80| Æ. 5: 198| 7: 722| 9: 715 | 11: 646 | 12: 445|
tremor. G. 2: 479| 3: 250| Æ. 2: 121 | 6: 55 | 7: 446 | 11: 424 | 12: 448|
tremuère. Æ. 8: 296|
tremuerunt. G. 1: 476|
tremulis. E. 8: 105|
tremulo. Æ. 7: 9|
tremulum. Æ. 8: 22|
tremunt. Æ. 9: 733|
trepida. Æ. 4: 642| 6: 800| 9: 756| 11: 300| 12: 901|
trepidæ. G. 4: 73| Æ. 7: 518| 11: 805, 893| 12: 589|
trepidant. Æ. 4: 121 | 9: 418|
trepidanti. Æ. 10: 788|
trepidantia. G. 4: 69|
trepidare. Æ. 2: 685| 6: 491| 9: 538|
trepidat. Æ. 12: 403, 737|
trepidate. Æ. 9: 114|
trepidi. Æ. 3: 616, 666| 9: 169| 10: 283| 12: 730, 748|
trepido. Æ. 2: 735 | 4: 672| 8: 5|
trepidos. Æ. 9: 233 | 12: 583|
trepidus. Æ. 2: 380| 6: 290| 7: 638|
tres. E. 3: 105| Æ. 1: 112, 188| 3: 203| 5: 308, 560, 772| 6: 355, 484| 8: 429, 564| 9: 329| 10: 351 | 12: 514|
tres quoque Threïcios Boreæ. Æ. 10: 350|
tria. G. 4: 483| Æ. 4: 511| 6: 421|
tribulique. Æ. 1: 153| 3: 385|
tribus. E. 8: 77 | G. 3: 190|
tricorporis. Æ. 6: 289|
tridentem. Æ. 1: 142|
tridenti. G. 1: 13| Æ. 1: 149| 2: 418, 610|
tridentibus roſtris. Æ. 5: 143| 8: 690|
trieterica. Æ. 4: 302|
trifauci. Æ. 6: 417|
triginta. Æ. 1: 273 | 3: 391| 8: 44|
trilicem. Æ. 3: 467 | 7: 639|
Trinacria. Æ. 3: 384, 440, 554| 5: 450|
Trinacriæ. Æ. 5: 555|
Trinacriam. Æ. 3: 582|
Trinacrii. Æ. 3: 429| 5: 300, 530|
Trinacriis. Æ. 5: 573|
Trinacrio. Æ. 1: 200|
Triones. Æ. 1: 748 | 3: 516|
Trioni. G. 3: 381|
triplex. Æ. 10: 202|
triplici. E. 8: 73| Æ. 5: 119| 6: 549| 8: 714| 10: 784|
triplici crinita juba. Æ. 7: 785|
tripodas. Æ. 3: 360|
tripodes. Æ. 5: 110|
triſte. *i.* res triſtis. E. 3: 80| Æ. 2: 184| 5: 7| 6: 223| 7: 596 | 9: 262 | 11: 259|
triſtem. Æ. 5: 411|
triſtes. E. 2: 14 | G. 4: 531| Æ. 1: 242 | 3: 366 | 6: 534 | 7: 617| 11: 534|
triſti. G. 3: 448| 4: 252| Æ. 6: 185, 383, 438| 7: 545 | 8: 29, 197, 522| 11: 470, 839| 12: 160|
triſtia. E. 6: 7| G. 2: 247| 4: 256 | Æ. 2: 115, 548| 3: 301| 4: 243| 5: 840| 10: 612|
triſtibus. G. 1: 485| Æ. 7: 787|
triſtior. G. 4: 235| Æ. 1: 232|
triſtis. E. 10: 31 | G. 3: 67, 517| 4: 135, 319, 355| Æ. 2: 337 | 6: 275, 315, 695| 11: 589| 12: 409|
triſtiſque lupini. G. 1: 75|
triſtius. Æ. 3: 214|
triſulcis. G. 3: 439| Æ. 2: 475|
trita. G. 4: 63|
triticeam. G. 1: 219|
Triton. Æ. 1: 148| 6: 173|

10: 209 |
Tritonésque. Æ. 5: 824 |
Tritonia. Æ. 2: 171, 615 | 5: 704 | 11: 483 |
Tritonidis. Æ. 2: 226 |
tritura. G. 1: 190 |
trivêre. G. 2: 444 |
Trivia. Æ. 7: 774 |
Triviæ. Æ. 6: 13, 35 | 7: 516, 778 | 10: 537 | 11: 566, 836 |
triviis. E. 3: 26 | Æ. 4: 609 |
trivisse. E. 2: 34 |
triumphata. Æ. 6: 836 |
triumphatas. G. 3: 33 |
triumphi. Æ. 11: 541 |
triumphis. Æ. 4: 37 | 6: 814 |
triumpho. Æ. 2: 578 | 8: 714 |
triumphos. G. 1: 505 | 2: 148 |
Troades. Æ. 5: 613 |
Troas. Æ. 1: 34, 133 | 5: 265 | 10: 89 | 12: 824 |
Troës. Æ. 1: 176, 236, 751 | 7: 21 | 9: 136, 533, 689, 756, 811 | 10: 31, 895 | 11: 620 | 12: 231, 281, 704 |
Troës. Æ. 1: 528 | 2: 325 |
Trojam. G. 2: 385 | Æ. 1: 379, 736 | 2: 108, 637 | 3: 149, 340 | 5: 61 | 6: 335, 244 |
Troja. Æ. 1: 123, 253 | 2: 56, 161, 290, 461, 581, 625, 703, 763 | 3: 342, 596 | 4: 312 | 5: 38, 99, 804 | 7: 296, 521 | 9: 644 | 10: 60 | 11: 350, 779 |
Trojæ. G. 1: 503 | 3: 36 | Æ. 1: 5, 99, 210, 242, 380, 477, 569, 601, 683 | 2: 11, 34, 573, 622, 660 | 3: 15, 86, 322 | 5: 190, 555, 626, 633, 756, 787, 811 | 6: 56, 68, 650, 840 | 7: 121, 262 | 8: 471, 587 | 9: 202 | 10: 27, 45, 110, 214, 469 | 11: 288 |
Trojam. E. 4: 37 | Æ. 1: 28 | 3: 60, 342, 555, 603, 751 | 3: 349, 462, 497, 505, 595, 614 | 5: 637 | 7: 233 | 8: 291, 398 | 9: 547 | 10: 74, 378 |
Trojana. Æ. 1: 471, 703 | 2: 63 | 4: 162 | 6: 62 | 7: 144 | 8: 182, 545 | 9: 180 | 11: 34, 131, 597 |
Trojanæ. Æ. 1: 628 | 6: 767 | 10: 360 |
Trojanam. Æ. 4: 342, 425 | 8: 36 |
Trojanas. Æ. 2: 4 | 7: 364 | 10: 609 |
Trojane. Æ. 7: 260 | 8: 188 | 10: 598 | 11: 125 | 12: 359 |
Trojani. Æ. 7: 723 |
Trojanis. Æ. 5: 793 | 11: 421 |
Trojano. Æ. 1: 23, 554 | 3: 335 | 4: 191 | 7: 318 | 11: 230 |
Trojanos. Æ. 5: 420, 688 | 9: 128 | 10: 77 | 11: 826 | 12: 806 |
Trojanum. Æ. 5: 602 |
Trojanus. Æ. 1: 290 | 4: 124, 165 | 5: 757 |
Troilus. Æ. 1: 478 |
Trojugena. Æ. 3: 359 |
Trojugenas. Æ. 8: 117 |
Troius. Æ. 1: 600 | 5: 417 | 6: 403 | 7: 221 | 8: 530 | 10: 584, 886 | 12: 122, 502 |
trophæa. G. 3: 32 | Æ. 11: 172 |
trophæis. Æ. 11: 224, 385 |
trophæum. Æ. 10: 542, 775 | 11: 7, 790 |
Trosque parens. G. 3: 36 |
Tros, &c. Æ. 1: 578 | 6: 52, 126 | 10: 108, 250 | 12: 723 |
Troum. Æ. 9: 113 | 11: 161 | 12: 137 |
truci. Æ. 10: 447 |
trucidant. Æ. 2: 494 | 12: 577 |
trucis. G. 1: 370 |
trudentes. Æ. 3: 373 |
trudit. Æ. 2: 335 |
truditur. Æ. 2: 31 |
trudunt. G. 1: 310 | 2: 74 | Æ. 4: 405 |
trunca. G. 4: 310 | Æ. 3: 659 | 11: 9 |
truncas. *nomen*. Æ. 6: 497 |
trunci. G. 2: 78 |
truncis. Æ. 8: 315 |
trunco. G. 3: 233 | Æ. 10: 835 | 12: 105 |
truncos. G. 2: 302, 426 | Æ. 6: 207 | 11: 83 |
truncum. Æ. 9: 332 | 10: 555 | 12: 382 |
truncus. Æ. 2: 557 | 11: 173 |
tu. E. 1: 1, 4 | 2: 16, 71 | 3: 13, 20, 25, 31, 58, 73, 109 | 4: 8 | 5: 2, 15, 19, 80, 88 | 6: 54 | 7: 35 | 8: 6, 48 | 10: 46 | G. 1: 24, 344 | 2: 39, 241 | 3: 73, 393 | 4: 45, 62, 106, 448, 534, 566 | Æ. 1: 82, 293, 411, 621, 687 | 2: 169, 606, 717 | 3: 159, 381, 388, 394 | 4: 47, 94, 113, 265, 494, 548, 608 | 5: 420, 691, 789 | 6: 30, 91, 95, 260, 365, 374, 669, 834, 845, 851, 883 | 7: 1, 41, 49, 336, 733 | 7: 293, 511, 572, 643 | 9: 290, 321, 404, 422, 481, 495 | 10: 81, 324 | 11: 58, 173, 364, 373, 384, 463, 506, 517, 857 | 12: 57, 152, 158, 178, 438, 664, 810, 947 |
túque ô. G. 1: 12 | Æ. 6: 65, 196 | 8: 72 | 11: 158 |
tua, *nomin. sing.* E. 1: 58 | 10: 22 | G. 4: 354 | 2: 429, 678 | 4: 125 | 5: 564 | 6: 90, 353, 687, 695, 763 | 7: 365, 548 | 8: 132 | 9: 84, 212, 288, 486 | 10: 30, 44, 233, 302, 423, 812 | 11: 172, 178, 385, 845 | 12: 808, 871, 937 |
tua, *nomin. plur.* E. 1: 47 | 8: 10 | 9: 17, 30 | G. 1: 17, 341 | 12: 894 |
tua, *accus.* E. 2: 12 | 3: 90 | 4: 54 | 8: 8 | 9: 50 | G. 1: 29 | Æ. 1: 670 | 3: 155, 371 | 4: 27 | 6: 117, 378, 689, 759 | 7: 221, 422 | 8: 78, 302, 516 | 9: 271, 626 | 10: 34, 612, 619, 632, 791, 827, 848 | 11: 410, 558 | 12: 148 |
tua, *ablat.* Æ. 1: 102 | 4: 273 | 5: 692 | 10: 31, 849 | 12: 932 |
tuæ. Æ. 1: 403 | 4: 104 | 8: 377 | 9: 302 |
tuam. Æ. 4: 314, 983 | 11: 560 |
tuarum. Æ. 1: 330 | 4: 267 | 5: 714 |
tuas. E. 6: 7 | Æ. 2: 81 | 6: 72 |
tuba. Æ. 5: 113, 139 | 9: 503 |
tubæ. Æ. 8: 526 |
tubamque. Æ. 6: 233 | 11: 424 |
tubarum. G. 4: 72 | Æ. 2: 313 | 7: 628 | 11: 192 |
tuebitur. Æ. 2: 523 |
tuemur. Æ. 12: 34 |
tuenda. G. 3: 305 |
tuendo. Æ. 1: 717 | 8: 265 |
tuendum. Æ. 9: 175 |
tuens. Æ. 9: 794 | 12: 82 |
tuentem. Æ. 9: 467 | 12: 792 |

tuentes.

tuentes. Æ. 5: 575 | 10: 397 |
tuenti. Æ. 2: 604 | 9: 65 |
tuentibus. E. 3: 8 |
tueri. G. 1: 21 | Æ. 1: 568 | 2: 188 | 4: 451 | 6: 688 | 7: 443 |
tuetur. Æ. 4: 362 |
tuguri E. 1: 69 |
tui. *genit.* E. 7: 40 | Æ. 7: 360 | 8: 144 | 9: 291 | 12: 29, 659 |
tui. Æ. 5: 804 |
tuis. E. 5: 34, 65 | 8: 12 | G. 2: 4 | Æ. 4: 218, 360 | 5: 393, 792 | 8: 404 | 9: 296, 406, 654 | 10: 94, 532 | 11: 400 |
tulerat. Æ. 7: 105 |
tulēre. G. 2: 501 | Æ. 2: 131 | 5: 582 | 11: 186, 800 |
tulerint. Æ. 2: 600 |
tulerit. G. 2: 271 |
tulerunt. E. 4: 61 | 5: 34 | G. 2: 422, 454 | Æ. 1: 609 |
tulimus. Æ. 3: 327 |
tuliſſem. Æ. 4: 604 |
tuliſſet. Æ. 2: 94, 756 | 4: 679 | 5: 356 | 6: 879 | 9: 338 | 11: 285 |
tulit. E. 5: 89 | G. 1: 484 | 4: 252 | Æ. 1: 318, 540 | 2: 407, 555 | 3: 43, 95, 599 | 5: 290 | 7: 87, 118 | 8: 256 | 9: 407, 578, 622 | 10: 578 | 11: 762 | 12: 371, 493, 847, 860 |
Tullaque. Æ. 11: 656 |
Tullus. Æ. 6: 814 | 8: 644 |
tum. E. 2: 49 | 6: 28, 35, 62 | 10: 33 | G. 1: 137, 145, 181, 278, 411, 449 | 2: 325, 358 | 3: 54, 83, 193, 248, 357, 435, 474 | 4: 187, 255, 260, 340, 406 | Æ. 1: 108, 155, 168, 194, 218, 295, 361, 509, 565, 598, 625, 742 | 2: 190, 413, 489, 697 | 3: 102, 141, 175, 182, 187, 266, 289, 525, 543, 554 | 4: 242, 250, 520, 632, 693 | 5: 132, 148, 199, 244, 300, 348, 382, 409, 424, 455, 461, 500, 513, 685, 737, 799, 822 | 6: 3, 20, 69, 176, 220, 252, 330, 558, 562, 573, 577, 713, 776, 867, 897, 900 | 7: 76, 138, 152, 292, 418, 448, 552, 580, 614, 620, 670, 770 | 8: 35, 100, 115, 126, 160, 179, 222, 285, 313, 328, 394, 397, 459, 503, 532, 558, 624, 660 | 9: 3, 112, 230, 234, 254, 332, 365, 444, 526, 590, 646, 689, 702, 799, 812 | 10: 100, 103, 251, 261, 335, 342, 445, 466, 554, 589, 601, 736, 783, 830 | 11: 12, 33, 72, 92, 122, 241, 336, 670, 696, 724, 747, 759, 775, 820 | 12: 6, 10, 131, 135, 175, 213, 218, 444, 713, 906 |
cum. E. 3: 10 | 5: 89 | 9: 67 | G. 1: 45, 308 | Æ. 5: 866 |
verò. E. 6: 27 | G. 3: 505 | Æ. 1: 489 | 2: 105, 228, 309, 624 | 4: 172, 227, 397, 450, 571, 659, 720 | 7: 376, 519 | 9: 73 | 11: 633, 832 | 12: 257, 494, 756 | 12: 776 |
tum jam. E. 8: 39 | G. 1: 360 | 2: 405 | 4: 137 | Æ. 7: 737 | 8: 349 | 10: 533 | 11: 78 |
quid tum? E. 10: 38 | Æ. 1: 68, 74 | 2: 775 | 4: 114, 542 | 6: 192 | 9: 735 | 10: 62, 116 | 11: 501 |
tumens. G. 2: 324 | Æ. 6: 49 |
tumentem. G. 3: 421 | Æ. 2: 381 | 8: 86 | 11: 854 |
tumenti. Æ. 7: 810 |
tumeſcant. G. 2: 479 |
tumeſcere. G. 1: 357, 465 |
tumida. Æ. 1: 146 | 6: 407 |
tumidi. Æ. 8: 671 |
tumidis. G. 2: 102 | Æ. 5: 125 |
tumido. Æ. 3: 357 | 10: 387 |
tumidum. Æ. 2: 472 | 3: 157 | 5: 820 | 11: 393 |
tumidus. Æ. 9: 596 | 10: 21 |
tumuli. Æ. 5: 44 | 7: 6 | 10: 493 | 11: 233 |
tumulis. G. 2: 276 | 3: 475 |
tumulo. E. 5: 42 | Æ. 3: 40, 63 | 5: 93, 605, 760 | 6: 380 | 8: 112 | 11: 6, 104, 594, 853 | 12: 136 |
tumultu. Æ. 2: 122, 486 | 3: 99 | 6: 317, 857 | 8: 4, 371 | 9: 397 | 11: 225, 447, 662 | 12: 269, 757 |
tumultum. Æ. 11: 897 |
tumultus. G. 1: 465 |
tumulum. E. 5: 42 | Æ. 2: 742 | 3: 304, 322 | 5: 76, 86, 371, 664 | 6: 380, 505, 754, 874 | 12: 562 |
tumulus. Æ. 2: 713 | 3: 22 |
tunc. G. 1: 136, 215, 305, 341, 456 | 2: 368 | Æ. 1: 181, 339 | 2: 246 | 3: 223, 234 | 4: 222, 408 | 5: 759, 808 | 6: 125, 234, 425, 505 | 8: 154, 423 | 9: 183, 241 | 10: 517, 663 | 11: 209, 379, 475 |
tundens. Æ. 6: 598 |
tundit. Æ. 10: 731 |
tunditur. G. 3: 382 | Æ. 4: 448 | 5: 125 |
tunicáque. Æ. 8: 457 |
tunicæ. Æ. 9: 616 |
tunicam. Æ. 10: 314, 818 |
tunicas. G. 2: 75 | 11: 777 |
tunſæ. Æ. 1: 485 |
tunſis. G. 3: 133 | Æ. 11: 37 |
tunſum. G. 4: 267 |
tuo. G. 2: 147 | Æ. 3: 696 | 6: 460 | 8: 72, 569 | 9: 495 | 12: 180, 802 |
tuōrum. Æ. 1: 261, 403, 758 | 2: 283 | 3: 488 | 6: 868 | 7: 365 | 12: 439, 653, 820 |
tuos. G. 3: 277 | Æ. 1: 759 | 2: 661 | 6: 789 | 7: 797 | 8: 378 | 10: 592 | 12: 840 |
turba. Æ. 2: 580 | 3: 233 | 6: 305, 325, 611, 667 | 7: 381, 813 | 2: 300 | 9: 792 | 10: 432 | 11: 13, 34, 145, 372, 880 | 12: 444, 607 |
turbabat. Æ. 1: 399 |
turbabis. G. 3: 412 |
turbam. Æ. 1: 195 | 5: 152 | 6: 753 | 12: 248 |
turbans. Æ. 9: 339 |
turbant. Æ. 6: 801 |
turbante. Æ. 6: 857 | 8: 397 |
turbantique. Æ. 9: 692 |
turbantur. Æ. 12: 620 |
turbare. Æ. 9: 409 | 11: 401 |
turbaret. Æ. 12: 556 |
turbari. Æ. 4: 566 |
turbaſti. Æ. 12: 633 |
turbat. Æ. 1: 519 | 12: 70 |
turbata. G. 3: 259 | Æ. 5: 668 | 6: 75 | 9: 13 | 11: 3, 297 | 12: 599 |
turbatæ. Æ. 8: 435 | 11: 618 |

turbatam. Æ. 11 : 796 | 12: 160 |
turbati. Æ. 8 : 4 | 9 : 538, 735 | 11 : 451, 869 | 12: 302 |
turbatis. Æ. 7 : 767 | 9 : 124 |
turbatumque. Æ. 8: 223 |
turbatur. E. 1 : 12 |
turbatos. Æ. 12: 325 |
turbatus. Æ. 2: 67 | 3: 314 |
turbavit. Æ. 3 : 449 | 12: 246 |
turbentur. G. 2: 106 |
turbet. Æ. 3: 407 |
turbida. Æ. 4 : 245, 353 | 6: 534 | 12 : 283 |
turbidus. G. 2 : 137 | 3 : 350 | Æ. 5 : 696 | 6 : 296 | 9 : 57 | 10: 648, 763 | 11:742, 814, 876 | 12 : 10, 671, 685 |
turbine. G. 1 : 320 | Æ. 1 : 49, 87, 446 | 2: 416 | 3 : 573 | 6 : 594 | 9 : 91 | 11 : 284, 596 | 12 : 320, 531 |
turbinis. Æ. 10 : 603 | 12: 923 |
turbo. G. 3: 470 | Æ. 1: 515 | 10: 665 |
turbo volitans. Æ. 7: 378 |
turgent. E. 7 : 48 | G. 1 : 315 |
turmæ. Æ. 5 : 560 | 11: 503, 518 |
turmas. G. 3 : 179 | Æ. 5 : 550 | 10: 239, 310 | 11: 599, 620 |
Turne. Æ. 7: 421, 596 | 8: 538 | 9 : 6 | 10 : 514 | 11: 178, 363, 502 | 12: 32, 56, 625, 653, 872, 888 |
Turni. Æ. 7 : 344, 398, 650 | 8 : 493 | 9 : 73, 108, 549, 593 | 10 : 143, 151, 456, 463, 478, 561 | 11: 114, 217, 336, 376 | 12: 45, 97, 138, 243, 469, 597, 697, 765, 861, 865 |
Turno. Æ. 7: 366, 371, 724 | 8 : 17 | 9 : 115, 126, 327, 369, 691 | 10 : 240, 276, 446, 503, 629 | 11 : 123, 223, 371, 825 | 12 : 9, 38, 74, 183, 232, 368, 539, 799, 913 |
Turnum. Æ. 7 : 434 | 8: 614 | 9 : 3, 738 | 10 : 75, 308, 440, 471, 615, 624, 655 | 11 : 178, 221, 896 | 12 : 148, 317, 466, 557, 645, 652 |
Turnus. Æ. 7 : 56, 413, 473, 577, 783 | 9 : 4, 28, 47, 269, 462, 526, 535, 559, 573, 740, 789, 797, 805 | 10 : 20, 453, 479, 490, 500, 532, 647, 657, 677 | 11 : 91, 129, 441, 459, 486, 507, 910 | 12 : 1, 164, 220, 324, 337, 353, 380, 446, 502, 509, 614, 631, 666, 689, 729, 742, 776, 927, 943 |
turpans. Æ. 12: 611 |
turpantem. Æ. 10 : 832 |
turpe. G. 3 : 52 |
turpes. E. 6 : 49 | G. 2 : 60 | 4 : 96, 395 | podagras. G. 3 : 299 |
turpi. G. 3: 96, 557 | Æ. 2: 400 | 4 : 194 |
turpia. Æ. 5 : 358 |
turpis. G. 3 : 441 | Æ. 6 : 276 |
turres. Æ. 2 : 445 | 4: 86 | 7: 160 | 11: 466 | 12 : 132 |
turribus. G. 4 : 125 | Æ. 4: 187 | 9 : 46, 470, 575, 677 | 10 : 121 |
turrigeræ antennæ. Æ. 7:631 | 10: 253 |
turrim. Æ. 2 : 460 | 12: 673 |
turris. Æ. 6 : 554 | 9 : 530, 540 |
turrita. Æ. 6 : 786 |
turriti. Æ. 3: 536 |
turritis. Æ. 8 : 693 |
turtur. E. 1 : 59 |
Tuſci. Æ. 10 : 199 | 11 : 629 |
Tuſcis. Æ. 10 : 164 |
Tuſco. Æ. 8: 473 | 10 : 203 | 11: 316 |
Tuſcorum. Æ. 12 : 551 |
Tuſcum. G. 1: 499 |
tuſſis. G. 3 : 497 |
tuta. E. 2: 40 | Æ. 1 : 168, 587 | 3 : 387 | 4 : 88, 298, 373 | 5: 171, 796 | 6: 238, 358 | 7: 632 | 8 : 603 | 9: 366 | 10 : 805 | 11: 871, 882 |
tutæ. *apes*. G. 4 : 193 |
tutamen. Æ. 5 : 262 |
tutare. Æ. 2 : 677 |
turari. Æ. 7 : 469 |
turatur. Æ. 5: 343 |
tute. E. 3 : 35 |
tutela. G. 4 : 111 |
tuti. Æ. 9 : 61 | 11 : 527 |
tutior. Æ. 3 : 377 |
tutíſque. Æ. 10 : 713 |
tutiſſima. G. 4 : 421 |
tutò. *adverb.* G. 2 : 332 | Æ. 3: 78 | 12 : 381 |
tutos. Æ. 1 : 575 | 9: 43 |
tutum. Æ. 1 : 395 | 2 : 620 | 5 : 862 |
tutus. Æ. 1 : 247 | 5 : 813 | 8: 323 |
tuum. E. 5 : 27, 45, 51 | 9 : 27 | Æ. 1 : 613, 628 | 4 : 492 | 5 : 737 | 10 : 851 | 11: 848 | 12 : 146 |
tuus. E. 4 : 10 | 9 : 16 | Æ. 1: 80, 671 | 4: 94 | 5: 412, 495 | 7 : 3 |
Tyberim. G. 1 : 500 |
Tyberina. Æ. 1: 17 | 12 : 35 |
Tyberine. Æ. 6: 873 | 7 : 797 |
Tyberini. Æ. 10: 833 |
Tyberino. Æ. 11 : 449 |
Tyberinus. G. 4 : 369 | Æ. 7: 30 | 8 : 31 | 9: 125 |
Tybri. Æ. 8 : 72, 540 | 10: 421 |
Tybridis. Æ. 3: 500 | 7: 303, 436 |
Tybrim. Æ. 3 : 500 | 5 : 83, 797 | 6 : 87 | 7 : 151, 242, 715 | 8 : 331 | 11 : 393 |
Tybris. Æ. 2 : 782 | 8 : 86 |
Tybris. *vir.* Æ. 8 : 330 | 10: 124 |
Tyburque. Æ. 7: 630 |
Tyburti. Æ. 7: 671 | 9: 360 | 11 : 519 |
Tyburtia. Æ. 7 : 670 |
Tyburtum. Æ. 11 : 757 |
Tydide. Æ. 1 : 101 |
Tydides. Æ. 1 : 475 | 2 : 164, 197 | 10 : 29 | 11 : 404 | 12 : 351 |
Tydeus. Æ. 6: 479 |
Tymber. Æ. 10 : 391 |
Tymbræus. G. 4 : 323 |
Tymbre. Æ. 10 : 394 |
Tymœten. Æ. 12: 364 |
tymœtes. Æ. 2: 32 | 10: 123 |
tympana. G. 2 : 444 | Æ. 9 : 619 |
Tyndarida. Æ. 2 : 569 |
Tyndaridis. Æ. 2 : 601 |
Typhis. E. 4 : 34 |
Typhoëa ſævum. G. 1 : 279 |
Typhoëa tela. Æ. 1 : 669 |
Typhoëo. Æ. 9: 716 |
Typhoëus. Æ. 8 : 298 |
tyranni. Æ. 1 : 365 | 7: 342 | 8 : 483 | 10 : 448 |
tyranni. Æ. 4 : 320 | 7 : 266 |
tyranno. Æ. 12 : 75 |
Tyren. Æ. 10 : 403 |
Tyri. Æ. 1 : 350 |
Tyria urbe. Æ. 1 : 344 | 4 : 224 |
Tyriam. Æ. 1 : 392 |
Tyrias. Æ. 1 : 24 |
Tyrii. Æ. 1 : 16, 427, 711,

751 | 4 : 162, 321 | ô Tyrii. 1 : 340, 700, 736 | 4 : 111, 544 | 10 : 55 |
Tyrinthius. Æ. 7 : 662 | 8 : 228 |
Tyrio. G. 3 : 17 | Æ. 4 : 262 |
Tyrios. G. 3 : 307 | Æ. 1 : 342, 663 | 4 : 104, 469 |
Tyriuſque. Æ. 1 : 578 |
Tyro. Æ. 4 : 36, 43 |
Tyros. Æ. 4 : 670 |
Tyrrhena. Æ. 7 : 209 | 8 : 458, 507, 551 | 11 : 581 | 12 : 272 |
Tyrrhenæ. Æ. 10 : 691 |
Tyrrhenam. Æ. 7 : 43 | 10 : 71 | 11 : 450 |
Tyrrhenas. Æ. 7 : 426 |
Tyrrhene. Æ. 11 : 686 |
Tyrrheni. Æ. 8 : 555, 603 | 10 : 787 | 11 : 93, 171, 733, 835 |
Tyrrhenis. Æ. 7 : 647 |
Tyrrheno. Æ. 6 : 697 | 7 : 663 |
Tyrrhenos. Æ. 11 : 504 |
Tyrrhenum æquor. Æ. 1 : 71 | 7 : 242 | 11 : 517, 727 | 12 : 290 |
Tyrrhenûm. Æ. 11 : 171 |
Tyrrhenus. G. 2 : 164, 193 | Æ. 11 : 612 |
Tyrrhi. Æ. 7 : 532 |
Tyrrhidæ. Æ. 7 : 484 | 9 : 28 |
Tyrrhus. Æ. 7 : 485, 508 |

V.

VAcantes. G. 3 : 477 |
vacare. Æ. 3 : 123 |
vacat. Æ. 10 : 625 | 11 : 179 |
vaccæ. E. 6 : 60 | 9 : 31 | G. 2 : 524 | 3 : 177 | Æ. 4 : 61 |
vaccam. Æ. 6 : 251 |
vaccinia. E. 2 : 18, 50 | 10 : 39 |
vacet. Æ. 1 : 377 |
vacua. G. 4 : 90 | Æ. 2 : 528 | 4 : 82 | 7 : 379 |
vacuas. G. 3 : 3 | Æ. 6 : 269 | 12 : 592 |
vacuis. G. 2 : 225 | 3 : 143 | Æ. 2 : 761 | 12 : 476 |
vacuo. Æ. 5 : 515 | 12 : 710 |
vacuos. G. 2 : 54 | Æ. 4 : 588 |
vacuum. G. 1 : 62 | 3 : 109 | Æ. 12 : 906 |
vada. Æ. 1 : 540 | 3 : 70, 158, 557, 615 | 6 : 320 | 7 : 24, 198, 242 | 9 : 670 |
vade. Æ. 1 : 462, 480 | 4 : 223 | 5 : 548 |
vadentem. Æ. 6 : 263 |
vadimus. Æ. 2 : 359, 396 |
vadis. Æ. 1 : 116, 130 | 5 : 221 | 8 : 91 | 9 : 713 | 10 : 303, 678 |
vadit. Æ. 8 : 702 |
vadite. Æ. 11 : 176 |
vado. Æ. 11 : 628 |
vadoſi. Æ. 7 : 728 |
væ miſeræ, &c. E. 9 : 28 |
vagantur. G. 3 : 540 | Æ. 5 : 560 | 6 : 886 | 11 : 273 |
vagatur. Æ. 2 : 17 | 4 : 68 |
vagina. Æ. 4 : 579 | 6 : 260 | 9 : 305 | 10 : 475, 896 |
vagitus. Æ. 6 : 426 |
vale. E. 3 : 79 | G. 4 : 497 | Æ. 2 : 789 | 5 : 738 | 11 : 98, 827 |
valeam. E. 9 : 38 |
valeant. Æ. 6 : 554 |
valens. Æ. 5 : 431 |
valent. E. 9 : 12 | Æ. 8 : 403 |
valentes. G. 2 : 70, 426 |
valeret. Æ. 12 : 798 |
Valerus. Æ. 10 : 752 |
vales. Æ. 4 : 334 | 12 : 892 |
valet. Æ. 3 : 415 | 5 : 67 | 9 : 807 | 11 : 873 | 12 : 911 |
valida. Æ. 11 : 552 | 12 : 98 |
validæ. Æ. 10 : 320 |
validam. G. 4 : 331 | Æ. 1 : 124 | 10 : 401 | 11 : 651, 696 | 12 : 93 |
validas. Æ. 6 : 833 |
validique. Æ. 8 : 419 |
validis. G. 2 : 237, 367, 447 | Æ. 2 : 50 | 5 : 15, 500 | 10 : 294 |
valido. G. 3 : 172 | Æ. 4 : 441 |
validum. Æ. 10 : 815 |
vallant. Æ. 11 : 915 |
valle. E. 2 : 40 | Æ. 2 : 748 | 5 : 288 | 6 : 703 | 8 : 232, 609 | 9 : 4 |
vallem. G. 3 : 331 | 8 : 204 |
valles. E. 5 : 84 | 6 : 84 | G. 2 : 391 | Æ. 1 : 190 | 7 : 565, 802 | 11 : 522 |
valli. Æ. 9 : 142 |
vallibus. G. 1 : 374 | 2 : 485 | 4 : 277 | Æ. 3 : 110 | 4 : 156 | 9 : 244 |
vallis. Æ. 10 : 120 |
valles. G. 1 : 264 | 2 : 409 |
vallum. Æ. 9 : 146, 506, 524 |
valuiſſe. Æ. 11 : 229 |
valuit. Æ. 5 : 510 | 7 : 305 | 12 : 782 |
vana. Æ. 1 : 356 | 4 : 12 | 6 : 284 | 8 : 42, 259 | 10 : 631 | 11 : 854 |
vanæ. Æ. 10 : 593 |
vane. Æ. 11 : 715 |
vani. Æ. 1 : 396 |
vanis. G. 1 : 226 | Æ. 12 : 53 |
vannus. G. 1 : 166 |
vano. Æ. 11 : 52 |
vanos. G. 3 : 79 |
vanum. Æ. 2 : 80 |
vapor. Æ. 5 : 683, 698 | 7 : 466 |
vaporant. Æ. 11 : 481 |
Vare. E. 6 : 7 | 9 : 27 |
Vari. E. 6 : 12 |
varia. G. 2 : 9 | Æ. 11 : 475 | 12 : 665 |
variæ. G. 1 : 145, 181 | 3 : 264 | Æ. 5 : 822 | 7 : 32 | 8 : 723 |
variant. Æ. 9 : 164 |
variare. Æ. 12 : 223 |
variarum. G. 2 : 468 | Æ. 6 : 285 |
varias. G. 1 : 133, 383 | Æ. 4 : 286 | 7 : 90 | 8 : 21 |
variaverit. G. 1 : 441 |
varii. Æ. 12 : 915 |
variis. Æ. 4 : 202 | 5 : 442, 605 | 6 : 708 | 7 : 58 | 8 : 95, 685 | 9 : 464 | 11 : 222, 730 |
vario. Æ. 1 : 752 | 3 : 128 | 4 : 564 | 6 : 160 | 8 : 309 | 10 : 97 | 11 : 455 | 12 : 217, 486 |
varios. E. 4 : 42 | 9 : 40 | G. 1 : 453 | 2 : 463, 478, 521 | Æ. 1 : 208 | 2 : 284 | 4 : 701 | 5 : 89 | 10 : 163, 352 | 12 : 228 |
varium. G. 1 : 51 | Æ. 4 : 569 |
varius. Æ. 11 : 296, 425 |
Varo. E. 9 : 26, 35 |
vaſtam. Æ. 3 : 414, 656 | 6 : 296, 503 | 8 : 446 |
vaſta. Æ. 7 : 228, 302 | 9 : 323 | 12 : 745 |
vaſtabant. Æ. 8 : 374 |
vaſtabat. Æ. 1 : 475, 626 |
vaſtæ. Æ. 1 : 166 | 10 : 57 |
vaſtant. G. 4 : 16 | Æ. 8 : 8 |
vaſtas. Æ. 1 : 150 |
vaſtatorem. Æ. 9 : 772 |
vaſti. G. 4 : 422, 430 | Æ. 11 : 208 |
vaſtis. Æ. 1 : 337 | 3 : 13 | 5 : 198, 368 | 8 : 250 | 10 : 768 |
vaſto. G. 3 : 222 | 4 : 362 | Æ. 1 : 56, 122, 249 | 3 : 197, 431, 605, 617 | 5 : 447, 821 | 6 : 237, 741 | 8 : 193, 217, 424 | 9 : 530 | 10 :

716 | 12: 553 |
vaſtos. Æ. 1: 90 | 3: 421, 647 | 5: 432 | 10: 271 |
vaſtum. Æ. 2: 780 | 3: 191 | 8: 295 | 10: 693 |
vatem. E. 9: 34 Æ. 2: 122 | 3: 358, 443, 456 | 6: 415 | 7: 41, 435, 442 |
vates. G. 3: 491 | 4: 387, 450 | Æ. 3: 187, 246, 463, 712 | 5: 524 | 6: 65, 78, 125, 161, 189, 372, 398, 419, 562, 662, 669 | 7: 68 |
vati. E. 7: 28 | Æ. 3: 433 | 11: 774 |
vatis. Æ. 5: 636 | 6: 82, 211 | 8: 340 |
vatum. Æ. 4: 65, 464 | 8: 627 |
uber. G. 2: 234 | 7: 262 |
ubera. E. 2: 42 | 3: 99 | 4: 22 | 9: 31 | G. 2: 524 | 3: 178, 396 | Æ. 3: 392, 642 | 8: 631 | 11: 572 |
ubere. E. 3: 30 | G. 2: 185, 275 | 3: 187, 309, 317 | Æ. 1: 535 | 3: 95, 164 | 5: 285 | 6: 428 | 7: 484 |
uberrima. G. 4: 141 | Æ. 3: 106 |
ubi. *adverbium temporis*. E. 3: 97 | 7: 8 | G. 1: 73, 208, 250, 441, 446 | 2: 107, 312, 353 | 3: 95, 130, 167, 190, 271, 441, 482 | 4: 186, 234, 434, 474 | Æ. 1: 409, 719 | 2: 347, 507 | 3: 219, 410, 441 | 4: 118, 474 | 5: 126 | 6: 271, 340, 684, 748, 897 | 7: 373, 541, 611 | 9: 98 | 10: 457, 721 | 11: 19, 59, 737 | jam. E. 4: 37 | G. 1: 312 | 3: 130 | 4: 58, 189 | Æ. 2: 634 |
verum. G. 1: 417 | 4: 89, 405, 443 | Æ. 3: 670 | 7: 591 | inde. G. 2: 367 | 3: 327 | Æ. 3: 69 | 5: 139 | 6: 201 | 8: 407 | 10: 888 | ergo: G. 4: 77 | Æ. 3: 238 | 4: 474 | poſt. G. 4: 544, 552 | Æ. 4: 80 | 5: 362 | qualis. Æ. 2: 471 | 4: 143 | 8: 589 | 9: 563 | 11: 492, 624 | 12: 451 |
ubi. *comparationibus accommodatum*. Æ. 1: 596 | 4: 302 | 6: 311, 707 | 7: 716 | 8: 22 | 12: 523, 908 | hæc dicta. Æ. 1: 85 | 2: 790 | 5: 32, 313 | 6: 628 | 7: 323, 471 | 8: 175, 541 | 10: 633 | 12: 81, 441 | tum. Æ. 6: 897 | 12: 495 |
ubi. Æ. 7: 541 | 11: 702 | *adverbium loci*. E. 9: 60 | G. 2: 123, 180, 266, 528 | 3: 14, 144 | Æ. 1: 104, 209, 369, 420, 697 | 2: 596, 608, 781 | 3: 7, 11, 88 | 4: 481 | 5: 131 | 6: 196, 473, 540, 632, 796 | 7: 11, 131, 764, 776 | 8: 479 | 9: 351, 585, 618 | 10: 141 | 11: 30, 589 | 12: 68, 690, 768 |
ubi. *interrogativè*. Æ. 3: 312 | 4: 595 | 5: 395 | 10: 74, 897 |
ô ubi. G. 2: 486 |
aut ubi, aut ubi. G. 4: 49 |
ubi quæque. Æ. 7: 400 |
ubique. Æ. 1: 605 | 2: 368, 755 | 11: 646 |
Ucalegon. Æ. 2: 312 |
udæ. Æ. 7: 533 |
udiſque. G. 3: 446 |
udo. G. 2: 77 | 3: 388, 429 | Æ. 5: 357, 681 | 7: 354 |
ve, G. 1: 92 | 2: 337 | 3: 372 | Æ. 1: 418, 597, 686 | 2: 7, 602, 785 | 3: 629, 681 | 4: 87, 170, 426, 530 | 5: 52, 784 | 6: 104, 375, 609 | 7: 262, 332, 524, 605 | 8: 187, 206, 378 | 9: 113, 408, 436, 487 | 10: 71, 73, 558, 627, 712 | 11: 265, 280, 457, 592, 790 | 12: 186, 205, 715, 904 |
néve. G. 1: 800 | 2: 298, 302 | 4: 47 | Æ. 7: 202 | 9: 115 |
quidve. G. 4: 446 | Æ. 1: 13 | 2: 75, 102, 151 | 3: 368 | 5: 15 | 6: 319 | 10: 150 |
quo. Æ. 1: 374 | 3: 88 | 9: 377 | quæ. Æ. 1: 543 | 12: 313 | quos. Æ. 4: 409 | quibus. Æ. 6: 560 | qui. Æ. 6: 712 | 7: 131 | 9: 376 | quis. Æ. 9: 211, 228 | 12: 321, 621 | quem. Æ. 10: 670 | quas. Æ. 11: 509 |
ve. Æ. 5: 68 |
vectæ. Æ. 3: 325 | 7: 65 |
vectare. Æ. 6: 391 | 11: 138 |
vectes. Æ. 7: 609 |
vecti. Æ. 1: 528 | 7: 228 |
vectis. G. 1: 206 |
vector. *nomen*. E. 4: 38 |
vectos. Æ. 1: 380 | 6: 335 |
vectum. Æ. 6: 692 | 7: 124 |
vectus. Æ. 1: 125 | 12: 651 |
vehat. E. 4: 34 | G. 1: 462 |
vehatur. Æ. 10: 165 |
vehebant. Æ. 5: 105 |
vehebat. Æ. 1: 117 |
veherere. Æ. 11: 44 |
vehit. Æ. 6: 326 | 8: 688 | 10: 209 |
vehitur. G. 4: 286 | 12: 162 |
veho. Æ. 1: 383 |
vel, *pro* etiam. E. 3: 50 | 8: 69 | G. 2: 289 | 3: 202 | Æ. 6: 769 | 11: 259, 438 |
vel. E. 8: 58 | 9: 21 | G. 1: 313 | 2: 321, 482 | 3: 24, 443 | 4: 269 | Æ. 1: 320, 750 | 2: 276 | 4: 24, 479 | 5: 649, 691, 706 | 6: 319, 844, 873 | 7: 720, 808 | 10: 135, 286, 603 | 11: 406 | 12: 68, 345, 803 |
vela. G. 1: 373 | Æ. 1: 39 | 2: 136 | 3: 9, 191, 207, 268, 357, 455, 532, 683 | 4: 546, 574 | 5: 32, 281, 797 | 7: 23 | 8: 708 | 12: 264 |
vela da, &c. G. 2: 41 |
velabat. Æ. 8: 33 |
velamen. Æ. 1: 653, 715 |
velamina. G. 3: 313 | Æ. 6: 221 |
velamur. Æ. 3: 545 |
velamus. Æ. 2: 249 |
velantur. G. 3: 383 |
velare. Æ. 3: 405 |
velat. Æ. 5: 72 |
velatarum. Æ. 3: 549 |
velatas. Æ. 3: 174 |
velati. Æ. 11: 101 | 12: 120 |
velatos. Æ. 7: 154 |
velatum. Æ. 5: 366 |
velatur. Æ. 5: 134 |
velatus. Æ. 10: 205 |
velavitque. Æ. 8: 277 |
velet. Æ. 7: 815 |
velim. Æ. 2: 800 | 9: 212 |
Velini. Æ. 7: 517, 712 |
Velinos. Æ. 6: 366 |
velint. Æ. 5: 291, 486 |
velis. *verbum*. G. 1: 26 | Æ. 1: 737 | 11: 528 |
velis. *nomen*. Æ. 1: 473 | 3: 472, 477 | 4: 587 | 5: 28, 281, 829 | 6: 302 | 7: 7 | 10: 218, 229 |
velit. G. 2: 105 | Æ. 2: 104 | 4: 111, 488 | 7: 340, 558 | 12: 571 |
velivolum. Æ. 1: 228 |
velle. G. 4: 448 | Æ. 4: 540 | 6: 751 | 9: 539 | 12: 910 |
vellem. E. 1: 10 | Æ. 4: 16 | 11: 111, 303, 584 |
vellent. Æ. 6: 436 |
vellera. E. 3: 95 | 4: 44 | G. 1: 398 | 2: 121 | 3: 307, 389, 562 | 4: 334 |
vellere. E. 4: 108 | Æ. 8: 650 | 9: 506 | 10: 889 |

11 : 19 |
velleribus. Æ. 4 : 459 | 7 : 95 |
velleris atri. Æ. 6 : 249 |
velles. Æ. 11 : 153 |
vellet. Æ. 2 : 653 |
vellit aurem. E. 6: 4 | Æ. 2: 480 | 10 : 381 | 11 : 566 |
vellitur. Æ. 3 : 28 |
velo. *nom.* Æ. 1 : 404 |
velocem. Æ. 5: 116 | 11 : 532 , 760 |
veloces. G. 3 : 405 | Æ. 5 : 253 |
velocis. G. 2 : 530 |
velocius. Æ. 7 : 174 |
velorum. Æ. 3 : 528 |
velox. G. 4 : 344 | Æ. 5 : 444 |
velum. Æ. 1 : 107 |
velut. G. 4: 433 | Æ. 1: 86 | 5: 439 | 7 : 586 | 10: 405, 693, 707 , 803 | 11 : 809 | 12 : 365, 473, 521 , 715, 908 |
veluti. Æ. 1 : 152 | 2 : 304, 379, 626 | 4 : 402, 441 , 469 | 6 : 707 | 7: 462 | 9: 59, 435 , 730 | 12 : 67, 103, 684, 749 |
venabere. G. 3 : 410 |
venabor. E. 10 : 56 |
venabula. Æ. 4 : 131 | 9 : 553 |
venam. G. 3 : 460 |
venantis. Æ. 7 : 493 |
venantum. Æ. 9 : 551 | 12 : 5 |
venas inflatus. E. 6: 15 | G. 1: 91 |
venatibus. Æ. 9 : 407 |
venator. Æ. 11 : 678 | 12 : 751 |
venatrix. Æ. 1 : 323 | 9: 178 | 11 : 780 |
venatu. *pro* venatui. Æ. 7 : 747 | 9 : 605 |
venatu. Æ. 9 : 245 |
venatum. Æ. 4 : 117 |
venatus. Æ. 8 : 318 |
vendebat. Æ. 1 : 488 |
vendidit. Æ. 6 : 621 |
venena. E. 8 : 95 | G. 2 : 130 |
veneni. E. 4 : 24 | Æ. 4 : 514 | 12 : 857 |
venenis. Æ. 7 : 190 , 341 |
veneno. G. 2 : 465 | Æ. 1 : 692 | 2 : 221 | 7 : 354 | 9 : 773 | 10 : 140 |
venenum. G. 2 : 378 | 4 : 236 |
venerabar. Æ. 3 : 34 |
venerabere. G. 4 : 746 | Æ. 7 : 597 |
venerabile. Æ. 6 : 408 | 12 : 767 |
veneramur. G. 4 : 391 | Æ. 3 : 79 , 697 |
veneranda. G. 3 : 294 |
venerande. Æ. 9 : 276 |
venerans. Æ. 12: 220 |
venerare. G. 1 : 338 | 4 : 535 |
venerat. Æ. 2: 343 | 6: 457 | 10 : 719 |
venerata. Æ. 3 : 460 |
veneratur. Æ. 5 : 745 |
venère. E. 10: 19 | G. 1: 145 | Æ. 2 : 331 | 6 : 163, 191, 201 | 8: 328 |
Venerem. G. 2: 329 | 3: 64, 97, 137, 210 | 4 : 199 | Æ. 4: 92 | 8 : 699 | 11 : 736 |
Veneri. E. 3: 68 | 7 : 62 | Æ. 5: 760 | 7 : 321 | 9: 135 |
Veneris. E. 8 : 78 | Æ. 1 : 329 | 2 : 787 | 3 : 475 | 4 : 33 | 6 : 26 | 7 : 556 | 10 : 132 |
venerit. E. 9 : 67 |
veni. G. 2 : 7 | Æ. 4 : 339 | 8 : 145 , 365 | 10 : 901 | 11: 856 |
venia. Æ. 11 : 107 |
veniam. *verbum.* E. 3 : 49 | *nomen.* G. 4 : 536 | Æ. 1 | 523 | 3 : 144 | 4 : 50, 435 | 11 : 101 , 358 |
veniant. G. 2 : 108 | Æ. 1 : 522 | 7 : 551 |
venias. G. 1: 29 | Æ. 6: 389 |
veniat. E. 3: 88 | G. 1 : 37, 90 | Æ. 1: 663 | 4 : 637 |
veniebat. E. 2 : 4 | G. 4 : 486 |
veniemus. E. 1 : 66 | 9 : 62 | Æ. 2 : 716 |
veniendi. Æ. 1 : 418 | 6 : 488 |
veniens. E. 8: 17 | Æ. 4 : 258 | 5: 344 , 373 | 7: 218 | 9 : 668 , 746 | 10 : 544 | 11 : 145 |
venient. E. 7 : 11 | 8: 28 | Æ. 6: 85 |
veniente. E. 9 : 13 | G. 4 : 466 | 7 : 587 | 10 : 241 | 12 : 540 |
venientem. G. 2 : 405 | Æ. 3: 652 | 12: 510 , 595 |
venientes. Æ. 10 : 277 | 12 : 446 |
venienti. Æ. 12 : 299 |
venientibus. Æ. 2 : 59 | 6 : 291 |
venientis. E. 5 : 82 | Æ. 6 : 889 | 10: 456 | 11: 802 |
venientum. G. 4 : 167 | Æ. 1 : 438 | 6 : 755 |
venies. Æ. 2 : 781 |
veniet. G. 1 : 190 : Æ. 1 : 287 |
Venilia. Æ. 10 : 76 |
venimus. G. 4 : 449 | Æ. 1 : 532 | 2 : 743 | 6 : 671 |
venio. Æ. 5 : 726 | 8 : 382 | 10 : 881 |
venire. Æ. 1 : 623 | 7 : 470 |
veniret. Æ. 11 : 42 |
venis. *nomen.* G. 1 : 135 | 3 : 482 | 4 : 238 | Æ. 6 : 7 | *æris metalla.* G. 2 : 166 | amore. Æ. 4 : 2 |
venis. *verb.* Æ. 2 : 283 | 6 : 532 |
veniſſe. Æ. 4 : 191 | 7: 768 | 8 : 120 |
veniſſem. Æ. 5 : 400 |
veniſſet. Æ. 1 : 755 | 11: 286 |
veniſti. Æ. 6 : 687 |
veniſtis. Æ. 1 : 373 | 2 : 117 | 8 : 172 |
venit. *præſens.* E. 3 : 30 , 50 | 7 : 47 | 8 : 109 | 10 : 77 | G. 1 : 216, 322 | 2: 58, 130 | 3 : 496 | 4: 97, 418, 549 | Æ. 1: 701 | 4: 39 | 5: 504 | 8 : 525 | 9 : 412 , 633 | 11 : 149 |
venit. *præteritum.* E. 1 : 30 | 4 : 4 | 10 : 19 , 24 | G. 2 : 320 , 519 | Æ. 1 : 6 , 56 , 352, 357 | 2 : 119, 324 | 3 : 138, 417, 662 | 5: 346 | 6: 515 | 7 : 499, 750 | 8: 319 | 9 : 705 | 11 : 421 , 538 , 733 |
venito. E. 3 : 77 | 7: 49 |
veniunt. G. 2 : 11 | Æ. 7 : 98 | 9 : 544 |
venti. E. 3 : 73, 81 | G. 2 : 263 | 4 : 9 | Æ. 1 : 137 | 3 : 416 | 3 : 69 , 196 , 337 | 5 : 20, 763 | 6: 362 | 7 : 27 | 9: 91 | 10 : 356, 676 | 12: 367, 455 |
ventis. E. 2 : 26 | G. 1 : 356, 436 | 2: 133 | 3: 302 | 4: 9, 298 | Æ. 1 : 47 , 323 , 528 , 555 | 2: 649, 794 | 3 : 253, 563, 683, 705 | 4: 381, 546 | 5 : 211 , 319 | 6 : 75 , 702 | 7 : 23, 394 | 8: 682 , 707 | 10: 69, 405 |
vento. G. 1 : 334 , 369, 432, 456 | 3: 275 | 4: 60, 419 , 484 | Æ. 1: 70 , 186, 311, 337 | 2 : 25 , 180 , 758 | 3 : 473 | 4: 46, 249 | 6: 209 | 9: 536 | 12 : 685 |
ventorum. G. 1 : 318 | Æ. 1 : 145 | 3 : 570 |
ventos. G. 1: 51, 352 | 2: 360 | 3: 233, 318 | Æ. 1: 57 | 2: 116 | 3 : 77 , 115, 514 | 4: 245, 257 , 430, 705 | 5 : 26, 59,

527, 607 | 7: 807 | 9: 60 | 10: 37, 82, 99, 248 | 12: 105, 345 |
ventos ferre gaudia. Æ. 10: 652 |
ventoſa æquora. G. 1: 206 | Æ. 6: 335 | 11: 390, 708 |
ventoſas. Æ. 12: 848 |
ventoſi. E. 9: 58 |
ventoſis. Æ. 8: 449 |
ventrem. G. 4: 122 |
ventris. Æ. 2: 356 | 3: 216 |
ventum. *verb.* G. 3: 98 | Æ. 4: 151 | 6: 45 | 8: 362 | 10: 710 | 12: 739, 803 |
ventum. *nom.* Æ. 5: 16, 446 |
ventura. G. 4: 393 | Æ. 2: 47, 125 | 3: 458 | 6: 790 | 8: 550 | 6: 643 |
venturæque. G. 4: 156 |
venturam. Æ. 2: 194 |
venturi. Æ. 6: 66 | 8: 627 |
venturo. E. 4: 52 |
venturos. Æ. 3: 158, 186 | 10: 99 |
venturum. Æ. 1: 26 | 6: 346 |
venturus. Æ. 8: 576 |
ventus. G. 1: 422, 432, 463 | 2: 311 | Æ. 3: 130, 269, 411, 448, 568 | 5: 777 |
Venulo. Æ. 11: 742 |
Venulus. Æ. 8: 9 |
Venus. G. 3: 267 | 4: 516 | Æ. 1: 233, 329, 339, 390, 415, 622, 695 | 4: 107 | 5: 779 | 8: 370, 590 | 10: 16, 332, 608, 760 | 12: 411, 416, 786 |
vepres. G. 1: 271 | 3: 444 | 8: 645 |
ver. E. 9: 40 | G. 1: 313 | 2: 149, 323, 338 | 4: 77 |
vera. G. 4: 42 | Æ. 1: 409 | 2: 78, 149, 161 | 3: 316, 551 | 6: 100 | 8: 301 |
ver Phrygiæ. Æ. 9: 617 |
veras. Æ. 1: 413 |
verba. E. 9: 45 | G. 2: 129 | 3: 283 | Æ. 1: 714 | 3: 348 | 4: 5, 460, 650 | 6: 231 | 7: 237 | 8: 155, 404: 11: 688 | 12: 318, 912 |
verbena. Æ. 12: 120 |
verbenáſque. E. 8: 65 | G. 4: 131 |
verbera. G. 1: 309 | 3: 208, 252 | Æ. 5: 147 | 6: 558 | 7: 336, 451 | 10: 586 | 12: 876 |
verberat. Æ. 3: 423 | 5: 377 | 9: 669 | 10: 208, 893 | 11: 756 |
verbere. G. 3: 106 | Æ. 7: 378 |
verbis. G. 3: 289 | Æ. 2: 96, 372 | 7: 330 | 10: 64 | 11: 107, 380 |
verbo. Æ. 6: 547 | 10: 547 |
verborumque. Æ. 9: 280 |
vere. *nomen.* E. 10: 74 | G. 1: 43, 215, 340 | 2: 319, 324 | 3: 272, 429 | 4: 22, 134 |
vere. *adverb.* Æ. 6: 188 | 9: 617 |
verebar. Æ. 9: 207 |
veremur. E. 9: 63 |
vereor. Æ. 1: 675 |
veretur. E. 3: 4 |
vergant. G. 2: 298 |
vergat. Æ. 12: 727 |
veri. Æ. 2: 141 | 4: 188 | 7: 452 | 10: 630 |
veris. Æ. 3: 434 | 6: 894 |
veritam. Æ. 4: 96 |
veriti. E. 9: 3 | Æ. 6: 613 |
verius. Æ. 12: 694 |
vero, & tum. E. 6: 27 | Æ. 1: 489 | 2: 105, 228, 309, 624 | 4: 397, 450, 571 | 5: 172, 227, 659, 720 | 7: 376, 519 | 9: 73 | 10: 647 | 11: 633, 832 | 12: 257, 494, 756, 776 |
vero. G. 2: 69, 475 | 3: 314, 322 | 4: 554 | Æ. 2: 438, 699 | 4: 93, 279 | 7: 78 | 8: 219, 532 | 9: 275, 424 | 10: 762, 821 | 11: 36, 127, 213, 278 | 12: 216, 704 | nec. G. 2: 109 | 4: 191 | Æ. 6: 392, 431, 801 |
vero. *nomen.* G. 3: 280 |
verrant. Æ. 1: 63 |
verrebant. Æ. 8: 674 |
verrens. G. 3: 201 |
verrimus. Æ. 3: 668 |
verrit *bos.* G. 3: 59 |
verrunt. Æ. 3: 208, 778 | 6: 320 |
verſa. G. 3: 222 | 4: 85 | 5: 141 | 10: 7 |
verſâ. Æ. 1: 482 |
verſabat. Æ. 4: 630 |
verſæ. G. 3: 273 |
verſando. G. 1: 119 |
verſans. Æ. 5: 702 |
verſant. G. 4: 83, 175 | Æ. 6: 362 | 8: 453 |
verſanti. Æ. 11: 551 |
verſare. Æ. 2: 62 | 7: 336 | 10: 704 |
verſas. Æ. 10: 268 | 12: 664 |
verſat. E. 9: 5 | G. 3: 258 | Æ. 1: 661 | 4: 286, 563 | 5: 408, 460 | 8: 21, 619 | 9: 747 | 10: 285 | 11: 669, 753 |
verſemus. E. 10: 68 |
verſi. Æ. 9: 686, 756 | 10: 573 | 11: 618 | 12: 462 |
verſibus. E. 7: 23 | G. 2: 42, 386 |
verſicoloribus. Æ. 10: 181 |
verſis. G. 2: 399 | 3: 24, 31 | Æ. 1: 395 | 8: 210 | 10: 512 | 11: 93, 287 |
verſo. G. 1: 98 | Æ. 3: 448 | 7: 777 | 10: 208 | 11: 412, 684 |
verſos. G. 3: 120 | Æ. 11: 264, 629 |
verſu. E. 6: 1 | 10: 50 | G. 3: 339 | Æ. 5: 119 |
verſum. G. 1: 506 | Æ. 7: 190 |
in verſum diſtulit. Æ. 4: 144 |
verſus. E. 5: 2 | 8: 21, 25, 36, 42, 46, 51, 57, 61 |
vertamus. Æ. 5. 23 |
vertat. E. 9: 6 |
verte. Æ. 12: 891 |
vertebant. Æ. 8: 706 |
vertebat. Æ. 7: 539 |
vertentem. Æ. 8: 438 |
vertere. G. 1: 2, 147 | 2: 33 | Æ. 1: 532 | 2: 652 | 3: 146 | 4: 455, 489 | 5: 810 | 6: 491 | 7: 112 | 10: 88 | 12: 825 |
vertere. G. 3: 148, 365 | Æ. 10: 593 | 11: 798 |
verteret. G. 1: 239 | Æ. 1: 24 |
vertet. G. 4: 412 |
vertex. G. 1: 242 |
verti. *paſſivum.* Æ. 2: 625 | 7: 101, 309 |
vertice. G. 1: 482 | 2: 291, 310, 440 | 3: 11 | 4: 529 | Æ. 1: 118, 167, 229, 407 | 2: 308, 629, 682 | 3: 679 | 4: 152, 168, 247, 445, 698 | 5: 35, 444, 759 | 6: 779, 805 | 7: 567, 674, 784 | 8: 139, 351, 681 | 9: 29, 682, 732 | 10: 187, 230, 270, 701 | 11: 526, 577, 642, 683 | 12: 493, 684 |
vertiſſe. Æ. 7: 407 |
vertit. Æ. 1: 241, 264 | 6: 101 | 7: 328 | 9: 718, 800 | 10: 646 | 11: 734 |
vertite. Æ. 6: 833 | 11: 282 |
vertitur. Æ. 2: 250 | 3: 376 | 5: 626 | 7: 784 | 9: 29, 646 | 10: 529 |
vertunt. Æ. 5: 586 | 7: 725 | 9: 165 | 11: 619 |
vertuntur. G. 1: 421 | Æ. 1: 162 | 12: 915 |
verubus. G. 2: 396 | Æ. 1: 216 | 5: 103 |
verúque. Æ. 7: 665 |

verum. *conjunctio.* E. 1 : 25 | 3 : 2, 35 | G. 1 : 418 | 3 : 563 | 4 : 88, 147, 200, 405, 443 | Æ. 2 : 602 | 3 : 448, 670 | 4 : 603 | 7 : 591 | 11 : 587 | 12 : 832 | *nomen.* 8 : 332 | 12 : 435 |
verus. Æ. 6 : 456 | 11 : 892 |
verutos. G. 2 : 168 |
vesana. Æ. 9 : 340 | 10 : 724 |
vesano. Æ. 10 : 583 |
vescas. G. 3 : 175 |
vescentes. Æ. 6 : 657 |
vescitur. Æ. 1 : 550 | 3 : 339, 622 | 8 : 182 |
vescúmque. G. 4 : 131 |
Veseuo. G. 2 : 224 |
vesper. E. 6 : 86 | G. 1 : 251, 462 | 3 : 336 | 4 : 186, 434, 474 | Æ. 1 : 378 | 8 : 280 |
vespere. Æ. 5 : 19 |
Vesta. G. 1 : 499 | Æ. 1 : 296 |
Vestæ. Æ. 2 : 567 | 5 : 744 | 9 : 259 |
Vestam. G. 4 : 384 | Æ. 2 : 296 |
veste. Æ. 2 : 722 | 4 : 518, 687 | 5 : 179 | 6 : 359, 406, 645 | 7 : 167 | 8 : 712 | 10 : 539 | 12 : 169, 609 |
vestem. Æ. 4 : 139 | 5 : 619, 685 |
vester. E. 8 : 38 | Æ. 5 : 672 |
vestes. *accus.* G. 2 : 464 | Æ. 3 : 483 | 4 : 648 | 6 : 221 | 7 : 349 | 11 : 72 | 12 : 769, 825 |
vestes. *nominat.* G. 3 : 363 | Æ. 1 : 643 | 5 : 112 | 7 : 248 |
vestibat. Æ. 8 : 160 |
vestibulo. Æ. 6 : 575 | 7 : 181 |
vestibulum. G. 4 : 20 | Æ. 2 : 469 | 6 : 273, 556 |
vestiet. E. 4 : 45 |
vestiga. Æ. 6 : 145 |
vestigans. Æ. 12 : 557 |
vestigat. Æ. 12 : 467, 482 |
vestigavit. Æ. 12 : 588 |
vestigemus. Æ. 7 : 132 |
vestigia. E. 2 : 12 | G. 2 : 258, 402, 474 | 3 : 59, 171, 195 | Æ. 2 : 711, 753 | 3 : 244, 659, 669 | 4 : 23 | 5 : 331, 592 | 6 : 30, 159, 198, 331, 547 | 7 : 689 | 9 : 392, 797 | 10 : 646 | 11 : 290, 573, 763, 788 |
vestigia primi pedis. Æ. 5 : 566 | *nominat.* E. 4 : 13, 31 | 6 : 58 | Æ. 8 : 209 | 10 : 283 |
vestire. G. 2 : 38 |
vestis. Æ. 1 : 408 | 2 : 765 | 8 : 659, 723 | 9 : 26, 614 |
vestit. E. 3 : 39 | G. 2 : 219 | Æ. 6 : 640 |
vestra. E. 10 : 34 | Æ. 1 : 577 | 2 : 189 | 7 : 231 | 10 : 106 | 11 : 687 | 12 : 262 |
vestræ. Æ. 3 : 498 |
vestram. Æ. 2 : 192 |
vestras. Æ. 1 : 144, 379 | 3 : 103 | 5 : 672 | 7 : 239 | 11 : 311 |
vestri. E. 10 : 35 | Æ. 1 : 136 | 9 : 254 |
vestris. E. 10 : 32 | Æ. 1 : 542 | 2 : 192, 712 | 3 : 715 | 7 : 214 | 9 : 261, 783 |
vestro. E. 3 : 85 | G. 1 : 7 | Æ. 1 : 141 | 2 : 432, 703 | 6 : 266 |
vestros. Æ. 12 : 778 |
vestrum. E. 9 : 10 | 10 : 70 | Æ. 2 : 154, 703 | 10 : 188 |
Vesulus. Æ. 10 : 709 |
vetabant. Æ. 8 : 398 |
vetabat. Æ. 2 : 84 |
vetabit. Æ. 9 : 214 |
vetabunt. E. 10 : 56 |
vetant. Æ. 1 : 545 |
vetat. Æ. 3 : 380 | 8 : 111 |
veterem. G. 1 : 378 | Æ. 3 : 82 | 6 : 449 |
veteres. E. 3 : 12 | 9 : 4 | G. 2 : 381, 532 | Æ. 1 : 362 | 7 : 795 | 8 : 600 | 10 : 184 |
veteris. E. 9 : 9 | Æ. 1 : 27, 219 | 4 : 23 | 7 : 204, 254 |
veterno. G. 1 : 124 |
veterrima. Æ. 2 : 513 |
veterum. G. 1 : 176 | Æ. 2 : 448, 484 | 3 : 102, 181 | 5 : 39, 576 | 6 : 527, 739 | 7 : 177 | 8 : 187, 356 | 9 : 786 | 11 : 280 | 12 : 27 |
vetitis. Æ. 9 : 547 |
veritos. Æ. 6 : 623 |
vetitum. Æ. 10 : 9 |
veto. Æ. 12 : 806 |
vetor. Æ. 1 : 43 |
vetuit. G. 1 : 270 |
vetus. Æ. 8 : 332 | 12 : 823 |
vetusta. Æ. 9 : 284 | 10 : 388 |
vetustas. Æ. 3 : 415 | 10 : 792 | 12 : 686 |
vetusto. Æ. 3 : 84 | 8 : 478 | 11 : 142 |
vetustum. Æ. 2 : 713 |
vexasse. E. 6 : 76 |
vexatus. Æ. 4 : 614 |
vexerit. Æ. 9 : 100 |
vexit. Æ. 6 : 356 | 7 : 24, 198, 364 |
Ufens. Æ. 7 : 745 | 8 : 6 | 10 : 518 | 12 : 641 | gelidus. 7 : 802 |
Ufentemque. Æ. 12 : 460 |
vi. G. 1 : 169 | 2 : 479 | 3 : 107, 220 | 4 : 398, 450 | Æ. 1 : 8, 275 | 2 : 491, 494 | 3 : 56, 414, 454 | 5 : 641, 855 | 6 : 349 | 8 : 243, 452 | 9 : 399, 532, 724, 747 | 11 : 744 | 12 : 93, 263, 552, 720, 916 |
via. E. 9 : 1, 23, 59, 64 | G. 1 : 238 | 2 : 79, 278 | 3 : 8, 482 | Æ. 1 : 405 | 2 : 494 | 3 : 383 | 6 : 96, 194, 295, 367 | 9 : 67, 243, 356 | 10 : 373, 879 | 11 : 143, 151 |
viâ. G. 2 : 22 | Æ. 2 : 739 | 10 : 487 |
viæ. G. 1 : 41 | Æ. 1 : 362 | 3 : 202, 569 | 5 : 273 | 7 : 199, 215 | 8 : 717 | 9 : 376 |
viam. G. 1 : 122 | ire. 3 : 77, 141, 164, 347 | Æ. 1 : 386, 422 | 2 : 731 | 3 : 395, 520, 529, 685 | 4 : 468, 478 | 5 : 28, 526, 609, 807 | 6 : 260, 629, 899 | 7 : 297 | 9 : 196 | 10 : 49, 113, 422, 477, 685, 765, 864 | 11 : 128, 884 | 12 : 368, 388, 405, 626, 913 | itque reditque viam. 6 : 122 |
viarum. G. 2 : 284 | Æ. 1 : 426 | 2 : 332, 737 | 3 : 714 | 6 : 633 | 8 : 210, 594 | 9 : 385 | 11 : 530 |
vias. G. 1 : 89, 419 | 2 : 477 | Æ. 2 : 697, 769 | 3 : 695 | 5 : 582 | 6 : 796 | 8 : 113 | mille fugit, refugitque vias. 12 : 753 |
viator. G. 4 : 97 | Æ. 5 : 275 | 10 : 805 |
vibrant. Æ. 11 : 606 |
vibranti. Æ. 9 : 769 | 10 : 484 |
vibrantibus. Æ. 2 : 211 |
vibratos. Æ. 12 : 100 |
vibratus. Æ. 8 : 524 |
viburna. E. 1 : 26 |
vice. Æ. 6 : 535 |
vicem. G. 3 : 188 | 4 : 166 |
vices. Æ. 2 : 433 | 3 : 376,

634 | 9 : 164, 175, 222 |
vici. Æ. 11 : 160 |
viciæ. G. 1 : 75|
viciamque. Æ. 1 : 227 |
vicina. E. 9: 28 | G. 2 : 224| 4 : 23 | Æ. 1 : 2 | 3 : 500, 506 | 5 : 759|
vicinæ. G. 1 : 510 | Æ. 11 : 299|
vicine. E. 3 : 53 |
vicini. E. 1 : 51|
vicinia. G. 4 : 290 |
vicino. E. 1 : 54|
vicinoſque. Æ. 3 : 382 |
viciſſe. Æ. 11 : 712 |
viciſſim. E. 3 : 28 | 5 : 50 | Æ. 4 : 80 | 5 : 827 | 6 : 531 | 7 : 435 | 11 : 123 | 12 : 462 |
viciſti. Æ. 12 : 936 |
vicit. Æ. 1: 126 | 6: 688|
victa. G. 1 : 180 | Æ. 7 : 440, 452 |
victæ. Æ. 8 : 722 | 11 : 402 |
victam. Æ. 1 : 41 | 4 : 434| 5 : 156|
victas. Æ. 8 : 471|
victi. E. 9 : 9 | Æ. 10 : 757 | 11 : 307 | 12 : 34, 568 |
victima. E. 1 : 34 | G. 2 : 147 | 12 : 296 |
victis. Æ. 1 : 289, 533 | 2 : 354, 367, 452 | 4 : 344 | 5 : 353 | 10 : 903 | 11 : 104| 12 : 799|
victo. G. 3 : 102 | Æ. 5 : 367 |
victor. G. 2 : 171, 307 | 3 : 114, 499 | 4 : 85, 561 | Æ. 1 : 195, 626 | 2 : 95, 329 | 3: 439 | 5 : 160, 261, 310, 331, 337, 473, 484, 493 | 6 : 168 | 8 : 50, 61, 203, 362, 562, 686 | 9 : 560 | 10 : 569, 602, 859 | 11 : 4, 44, 92, 247, 397, 565 | 12 : 383 |
victor regnat *ignis*. G. 2 : 307|
victor ego Virgilius. G. 3 : 9|
victorem. Æ. 5 : 245, 372, 540 | 9 : 573, 640, 757 | 10 : 463 | 11 : 141 |
victores. Æ. 2 : 368 | 7 : 656 | 9: 450 | 10: 757|
victori. Æ. 5 : 250, 366 | 9: 268 |
victoria. G. 3 : 112 | Æ. 2 : 584 | 10 : 528 | 11 : 289, 436 | 12 : 183, 626 |
victoribus. Æ. 3 : 288 | 5 : 111 |
victoris. G. 3 : 27, 227 | Æ. 3 : 324 |
victoſque. Æ. 1: 72 | 2 : 320, 668 | 8 : 11, 713 | 12 : 17, 184|
victrices. E. 8 : 13 |
victricia. Æ. 3 : 54 |
victrix. Æ. 7 : 544 | 11 : 764|
victu. G. 4 : 158 | *pro* victui. Æ. 1 : 449 |
victum. E. 4 : 59 | 7 : 69 | Æ. 10 : 842 | 12 : 640, 936, 943 | *nomen.* G. 1 : 149 | 2 : 460 | 3 : 320 | Æ. 3: 142, 649 |
victus, *particip.* E. 3: 21 | G. 3 : 225 | 4 : 443 | Æ. 2 : 699 | 4 : 370 | 9 : 337 | 12 : 29, 254, 833|
victus animi. G. 4 : 491|
videar. E. 7 : 41 |
videas. E. 7 : 56 | G. 1 : 387|
videat. G. 3 : 476 | Æ. 1 : 186 | 4 : 617 |
videbant. Æ. 2: 125 | 8: 360| 9 : 471 |
videbar. Æ. 2 : 279, 730 | 3: 174 |
videbat. Æ. 1: 470 | 6: 860| 9: 352, 639|
videbis. G. 1 : 365, 456 | Æ. 4 : 490, 566 | 6: 873| 11 : 53 | 12: 679, 839|
videbit. E. 4 : 15 | Æ. 2 : 579 | 11: 394 | 12: 645|
videbitur. E. 4 : 16|
videbo. E. 1: 77 | Æ. 5: 634| 10 : 671 | 12 : 63 |
videbunt. Æ. 7 : 101 |
videmur. Æ. 12 : 911 |
videmus. G. 1 : 452 | 2 : 32 | Æ. 3: 220, 522, 585, 655 | 11 : 349 |
viden' ut. Æ 6 : 779|
videndi. E. 1 : 27 | Æ. 2 : 137|
videndo. G. 3: 215|
videns. E. 1: 70 | Æ. 6: 419| 8 : 19 |
vident. Æ. 2 : 485 | 6 : 163 | 8 : 99, 529 | 9 : 317, 780 | 12 : 408 |
videntem. Æ. 2 : 555 | 9 : 345|
videntes. G. 1 : 354|
videnti. E. 6: 21|
videntur. G. 3 : 108 | Æ. 1 : 400, 498 | 5 : 231|
video. Æ. 3: 26 | 9 : 20 | 10: 674 | 12 : 149 |
videor. E. 9: 35 | 10: 58 | Æ. 9 : 195|
videre. E. 3: 10 | 6 : 14 | 9 : 54 | G. 1 : 491 | 2 : 438 | 3 : 23, 182 | Æ. 2 : 28 | 6 : 134, 490, 818 | 8 : 107, 222 | 9: 683 | 10 : 573 | 11: 892 | 12 : 447, 937|
viderem. Æ. 11 : 270|
viderent. G. 1 : 391 |
viderer. Æ. 4 : 330|
videres. E. 6 : 27 | Æ. 4 : 410 | 8 : 676 | 11 : 43 | 12 : 636, 810|
videret. Æ. 3 : 52 | 11 : 417, 797|
videri E. 3 : 65 | 6 : 24 | Æ. 2 : 591 | 8 : 604 | 10 : 267 |
videri. *pro* videtur. Æ. 2 : 461| 6 : 49| 12 : 216|
videris. G. 3 : 465 | 4 : 414|
viderit. Æ. 1 : 269 | 9 : 729| 10 : 744 |
viderunt. Æ. 9 : 144 | 10 : 139 | 11 : 147 | 12 : 542 |
vides. *præcedente* nonne. G. 1 : 56 | 3 : 103, 250 |
vides. E. 10 : 48 | Æ. 1 : 342, 587 | 2 : 609 | 3: 316| 4 : 416 | 6 : 323, 760 | 8 : 117, 356 | 9: 210, 739 | 11 : 179 | 12 : 33|
videt. E. 5 : 57 | 7 : 8 | G. 1 : 243 | Æ. 1 : 132, 312, 460, 514 | 3 : 518 | 4 : 83, 469 | 5 : 612 | 6 : 454, 549, 703 | 7: 89, 290 | 9: 396, 555 | 10 : 652 | 12 : 2, 861, 918|
videtis. Æ. 2 : 350 | 3 : 497| 11 : 309|
videtur. G. 1 : 396 | Æ. 4 : 467 |
vidi. E. 1 : 43 | 2 : 25 | 3: 17| 8 : 38, 99 | G. 1 : 193, 197, 318 | Æ. 2 : 5, 347, 499, 561, 746 | 3 : 537, 623 | 4 : 358, 655 | 6 : 582, 585 | 12 : 638|
vidimus. E. 10 : 26 | Æ. 1 : 588|
vidiſſe. G. 4 : 127 | Æ. 3 : 431 | 6 : 454, 487 | 8 : 353|
vidiſſet. Æ. 5 : 411 |
vidiſti. E. 3: 14 | Æ. 9 : 269 |
vidiſtis. Æ. 1 : 326 |
vidit. G. 2 : 502 | 4 : 459, 502 | Æ. 2 : 507, 519 | 3 : 596 | 4 : 453, 587 | 6 : 495, 684 | 9 : 549, 610 | 10 : 365, 441, 454, 721, 790, 821 | 11 : 40, 263, 854, 909 | 12 : 221, 324, 446|
viduaſſet. Æ. 8 : 571 |
viduata. G. 4 : 518|

vigebat.

vigebat. Æ. 2 : 86|
viget. Æ. 4 : 175|
vigila. Æ. 10 : 229 |
vigilanda. G. 1 : 313|
vigilantem. Æ. 9 : 345|
vigilantia. G. 2: 265|
vigilantibus. Æ. 5: 438|
vigiláſne. Æ. 10: 228|
vigilate. Æ. 4: 573|
vigilémque. Æ. 4: 200|
vigiles. Æ. 2 : 266 , 335| 4: 182| 9: 221|
vigilum. Æ. 9 : 159 |
viginti. Æ. 1: 638| 9 : 48|
vigor. G. 4: 418 | Æ. 6 : 730 |
vigorem. Æ. 9: 611|
viis. Æ. 5: 590| 11: 237|
vilemque. G. 2 : 227 |
viles. Æ. 11 : 372 |
vilibus. G. 1 : 274 |
vilior. E. 7: 42|
vilis. G. 1: 165 |
villarum. E. 1: 83|
villis. G. 3 : 386 , 446 | 4: 377| Æ. 1: 706|
villoſáque. Æ. 8: 266|
villoſi. Æ. 8 : 177 |
vim. G. 4: 399| Æ. 1 : 73 | addere. 2 : 452 | 5 : 454 | 6 : 400 | 10 : 77 , 547 , 695 | 11 : 750 | 12 : 199, 799 |
vimen. G. 4 : 123 | Æ. 3: 31 |
vimina. G. 2 : 245, 414|
vimine. Æ. 2 : 241 | 3 : 166| 4 : 34 | Æ. 6 : 137 | 11: 65|
vimineaſque. G. 1: 95|
viminibus. E. 2 : 72 | G. 2: 446 |
vina. *accuſ.* E. 5: 71 | G. 1: 132 | 3 : 364 | Æ. 1 : 199, 728 | 5: 98, 238, 248 , 776| 6: 244| 7 : 134 , 147| 9 : 319, 350|
vina. G. 2: 97| Æ. 4 : 455| 8 : 275|
vincant. Æ. 10 : 43 |
vincantur. Æ. 9 : 92 |
vincat. G. 2 : 518 |
vincere. G. 2 : 123 | 3 : 289, 560 | Æ. 5 : 194| 6 : 148| 10 : 43|
vincet. E. 7: 64 | Æ. 6: 824 |
vinci. *paſſ.* Æ. 12: 527|
vincire. Æ. 1 : 341|
vincit à vinco. E. 10: 69| G. 1: 145 |
vincite. Æ. 5 : 196|
vincla. G. 4 : 412 | Æ. 2 : 147| 4: 59| 6: 395 | 7 : 16| 12: 30|
vinclis. G. 4: 396, 405| Æ. 1: 38| 2: 153| 4: 518| 8: 651| 11: 492 |
vinclo. Æ. 4: 16| 7 : 203|
vinclorum. Æ. 5 : 408 |
vincor. Æ. 7 : 310|
vinctæ. G. 2 : 416 |
vincti. Æ. 12 : 120 |
vincturáque. G. 2 : 94 |
vinctus. Æ. 1: 299|
vincula. E. 6: 19, 23| 8: 78| G. 4 : 399 | Æ. 2 : 134 , 236| 5: 510, 543 | 8 : 458| 9: 118| 10: 233|
vincula. *nominat.* Æ. 1 : 172| 2: 406|
vindemia. G. 2: 6, 89 , 522 |
vindicat. Æ. 4 : 228 |
vinea. E. 4: 40 | G. 2 : 390, 403 |
vineta. G. 2 : 298 , 357|
vinetis G. 2 : 319 |
vinitor. E. 10 : 36| G. 2: 417 |
vinóque. Æ. 2: 265| 3: 630| 6 : 227 | 9 : 163, 189, 236, 316 |
vinxerat. Æ. 11 : 81|
viola. E. 5: 38|
violabile. Æ. 2: 154|
violæ. E. 10: 39 | G. 4: 275| Æ. 11 : 69 |
violare. Æ. 7 : 114|
violari. Æ. 12: 797|
violaria. G. 4: 32|
violarit. Æ. 11 : 591|
violas. E. 2: 47|
violaſſet. Æ. 2 : 189|
violaverit. Æ. 12 : 67|
violavi. Æ. 11 : 277|
violavimus. Æ. 11 : 255|
violavit. Æ. 11 : 848|
violem. Æ. 4: 27|
violentaque. Æ. 10: 151|
violentia. Æ. 11: 354 , 375| 12: 9, 45|
violentior. G. 2 : 107 | 4 : 373 |
violentus. Æ. 6: 356|
vipera. G. 3: 417, 545|
vipeream. Æ. 7: 351|
vipereo. Æ. 7: 753|
vipereum. Æ. 6 : 281|
vir. E. 7 : 7 | Æ. 6: 791 | 10: 361, 598 , 734 | 11: 125 , 632 |
virago. Æ. 12: 468|
Virbius. Æ. 7: 762, 777|
virebit. E. 7: 59|
virentem. G. 3: 146|
virentes. G. 4: 304|
virenti. Æ. 6 : 679 |
virentia. G. 4 : 18|
virere. Æ. 6: 206|
vires. G. 1 : 86| 2: 286, 427| 3 : 209 , 215, 229 | Æ. 1: 216 | 2 : 617 | 4 : 175| 5: 191 , 415 , 446 , 455, 466 , 680 | 6 : 114, 771, 833 | 8 : 687 | 9 : 611, 717, 764 , 802 | 10 : 786 | 11 : 71, 401, 539| *nominat.* G. 3: 285| Æ. 1: 668| 2: 170, 639| 5: 396, 684 | 7 : 301| 8 : 473 , 509 . 499 | 10 : 202 | 12 : 424, 912|
vireſcunt. G. 1 : 55 |
viret. G. 2: 21 |
vireta. Æ. 6: 638|
virga. G. 1: 266| 2: 117| Æ. 6: 144 | 7: 190|
virgæ. G. 2 : 358 | Æ. 6 : 409 |
virgam. Æ. 4: 242|
virgatis. Æ. 8: 660|
virgea. G. 1: 165| 3: 320| Æ. 7: 463|
Virgilium. G. 4: 563|
virgine. Æ. 2 : 116 | 7: 362, 389 | 11 : 507 , 565 | 12 : 70 |
virgineæ. Æ. 9 : 120 |
virgineas. Æ. 2 : 168|
virginei. Æ. 3 : 216|
virgineo. Æ. 11: 68|
virgineum. G. 1 : 430 | Æ. 11 : 804 |
virginibus. G. 2 : 487 | Æ. 1: 340| 11 : 533 |
virginis. Æ. 1 : 319 | 2: 413| 4: 511| 7 : 791 | 11: 604, 791, 808|
virginitate. Æ. 12 : 141 , 878 |
virginitatis. Æ. 11: 583|
virgis. Æ. 11 : 65|
virgo. E. 4 : 6 | G. 3 : 263| 4: 339|
virgo. Æ. 1 : 331 , 497 | 2: 403 | 3 : 321 , 445 | 5 : 240 , 610 , 825 | 6 : 45 | 7 : 72, 479, 806| 11: 479, 557, 655 , 696 , 718 , 762| 12: 69|
virgo, *vocat.* E. 6 : 47 , 52| Æ. 1 : 331 | 6 : 104 , 319, 560 | 7 : 318, 331 | 11 : 483 , 508, 536, 664 , 841 |
virgulta. E. 10 : 7 | G. 2 : 3 , 328 , 346 | Æ. 3 . 23| 5: 661| 6: 704| 7: 677 | 12: 207 , 522|
viri, *vocat.* G. 1 : 210 | Æ. 2: 373 , 668 | 4 : 573| 9: 158, 252 , 376 | 11 : 14 | *nomin.* G. 4: 475| Æ. 1: 536| 5: 433, 501, 530| 6: 41, 306, 712| 7 : 444, 682| 8: 693| 10 : 142| 11: 677 | 12 : 117, 552 | *genit.* Æ. 1 : 618 | 3 : 591 | 4 : 3 , 423 , 440 ,

461, 495 | 6: 191 | 8: 644 | 10: 280, 398, 423 | 11: 9 | 12: 906 |
viribus. G. 2: 360 | 5: 99 | Æ. 2: 50 | 5: 67, 226, 368, 500, 809 | 6: 147 | 7: 258 | 8: 404, 441 | 9: 431, 531, 744 | 10: 357, 431, 459, 474, 636, 748, 811 | 11: 750 | 12: 218, 528, 782 |
viridante. Æ. 5: 388 | 7: 495 |
viridanti. Æ. 5: 539 |
viridem. G. 4: 291 | Æ. 3: 24, 125 | 5: 129 |
virides. E. 2: 9 | G. 3: 162 | 4: 30, 121 | Æ. 5: 110, 330 | 8: 96 |
viridi. E. 1: 76, 81 | 2: 30 | 5: 13 | 6: 59 | 8: 87 | 9: 20 | G. 1: 315 | 2: 219 | 3: 13 | Æ. 3: 304 | 5: 246, 295, 494 | 6: 192 | 7: 800 | 8: 83 |
viridis. E. 7: 12, 46 | 10: 74 | G. 4: 539 | Æ. 6: 304 |
viridiſſima. G. 3: 144 |
virilem. Æ. 9: 311 |
viriles. Æ. 3: 342 |
virilis. Æ. 7: 50 |
viris, *dat.* E. 3: 7 | G. 1: 313 | Æ. 1: 95, 268, 521 | 5: 201 | 9: 620 | 10: 610, 737 | *ablat.* 1: 444, 497 | 7: 644 | 9: 509 | 11: 306 |
viro. E. 6: 66 | Æ. 2: 146 | 5: 262, 386 | 6: 233, 890 | 7: 155 | 8: 13, 441 | 10: 82, 692 | 11: 696 | 12: 319, 425 |
viro. *i.* marito. E. 8: 32 | Æ. 4: 192 | 7: 53, 268 |
viro vir. Æ. 10, 361, 734 |
virorum. Æ. 3: 102 | 8: 356 |
viros. G. 2: 265 | 4: 223 | Æ. 1: 244, 570, 646 | 2: 158, 452, 797 | 3: 8 | 5: 177 | 6: 74, 165, 231, 336, 615, 814, 856 | 7: 168, 296, 653 | 8: 176, 434 | 9: 57, 193, 318, 455, 462, 693, 796 | 10: 119, 305 | 11: 48, 61, 257 | 12: 688, 825 |
viros & decernere. Æ. 12: 709 |
viroſáque. G. 1: 58 |
virtus. E. 4: 27 | Æ. 2: 367, 390 | 4: 3 | 5: 342, 363, 455, 754 | 6: 130 | 8: 131, 500 | 9: 741, 795 | 10: 410, 712, 872 | 11: 312, 386, 444 | 12: 714 |
virtute. Æ. 5: 258 | 7: 257 | 8: 548 | 9: 641 | 11: 441 | 12: 20, 827 |
virtutem. Æ. 3: 342 | 6: 806 | 9: 634 | 10: 368 | 12: 435 |
virtutes. Æ. 1: 570 |
virtutibus. E. 4: 17 |
virtutis. Æ. 10: 469, 752 | 11: 27, 415 | 12: 226 |
virum. E. 4: 37 | Æ. 1: 5, 14, 155, 550 | 2: 280 | 3: 299 | 4: 656 | 5: 379 | 6: 174, 415, 390, 863 | 7: 69 | 8: 164 | 9: 527 | 10: 644 | 11: 224, 632, 645, 747 | 12: 482 |
virûm *pro* virorum. G. 2: 142, 174, 295, 340 | 3: 9, 252, 382 | Æ. 1: 91, 123 | 2: 18, 313, 782 | 4: 195 | 5: 148, 369 | 6: 553, 651, 683, 784, 872 | 7: 535 | 8: 93, 197 | 9: 357, 471, 479, 777 | 10: 312, 672 | 11: 192, 205, 607 | 12: 328 |
virum. *i.* maritum. Æ. 2: 744 | 3: 299 | 4: 656 |
virum vir. Æ. 11: 632 |
virus malum. G. 1: 129 | 3: 281, 419 |
vis. *verbum.* E. 3: 28 | Æ. 6: 817 | *nom.* G. 1: 198 | 4: 37 | Æ. 6: 553 | 7: 432 | 10: 857, 898 | 11: 148 | 12: 150, 203 |
vis non ea poſſibilitas. Æ. 1: 533 |
viſa. *ſing.* G. 3: 510 | Æ. 1: 330 | 2: 773 | 3: 206 | 4: 287, 557 | 5: 610, 722, 768 | 6: 871 | 7: 73, 406 | 12: 147 | *plur.* G. 1: 478 | Æ. 5: 90 | 4: 461 | 8: 525 |
viſæ. Æ. 6: 257 |
viſcera. G. 3: 559 | 4: 302, 555 | Æ. 1: 215 | 3: 875 | 5: 103 | 6: 599, 833 | 7: 374 | 8: 180, 644 |
viſceribus. Æ. 3: 622 | 10: 727 |
viſco. G. 1: 139 | 4: 41 |
viſcum. Æ. 6: 205 |
viſenda. G. 4: 309 |
viſendi, *gerund.* Æ. 2: 63 |
viſentem. Æ. 8: 157 |
viſi. Æ. 3: 150 |
viſis. *ſubſt.* Æ. 3: 172 |
viſo. Æ. 10: 787 |
viſu, *ſupinum.* Æ. 1: 115 | 3: 621 | 6: 277 | 7: 78 | 8: 234 | 9: 465, 521 | 10: 637 | 12: 152 | *nomen* 2: 212, 382 | 5: 90 | 6: 719 | 8: 109 | 10: 447 | 11: 271 |
viſum, *ſupinum.* G. 4: 394 | Æ. 2: 428, 624 | 3: 2 | 4: 456 | 6: 409 | 9: 375 |
viſura. G. 2: 68 |
viſuri. Æ. 5: 108 |
viſurus. Æ. 8: 576 |
viſus. *erit.* G. 4: 89 |
viſus, *ſupple eſt.* Æ. 2: 271, 682, 732 | 8: 33 | 9: 111 |
viſus, *nomen.* Æ. 2: 695 | 3: 36 | 4: 277 |
vita. G. 2: 467 | 3: 10 | 4: 252 | Æ. 4: 705 | 5: 724 | 6: 608, 661, 735 | 10: 629, 819 | 11: 831 | 12: 952 |
vitæ. E. 4: 53 | G. 4: 326 | Æ. 6: 428, 728, 828 | 7: 771 | 10: 468 | 11: 180 |
vitales. Æ. 1: 392 |
vitam. E. 4: 15 | G. 2: 532, 338 | 3: 547 | Æ. 2: 92, 145, 532, 637, 641 | 3: 315, 646 | 4: 340, 550 | 5: 230, 517 | 6: 663 | 7: 534 | 8: 409, 577 | 9: 497, 687, 704 | 10: 69 | 11: 118, 617 | 12: 879 |
vitas. G. 4: 224 | Æ. 6: 292, 433 |
vitaviſſe. Æ. 11: 433 |
vite. E. 10: 40 | G. 4: 269 |
vitea. G. 3: 380 |
vitem. G. 2: 289, 407 |
vites. *accuſat.* E. 1: 74 | 3: 11 | G. 1: 2, 284 | 2: 191, 273, 299 | 4: 331 |
vites. *nomen.* E. 9: 42 | G. 2: 91, 97, 416 |
viti. Æ. 1: 265 |
vitibus. E. 5: 32 | G. 2: 221, 233, 397, 410 |
vitio. E. 7: 57 |
vitioſæ. G. 2: 453 |
vitis. E. 2: 70 | 3: 38 | 5: 32 | 7: 61 | G. 2: 262 |
vitiſator. Æ. 7: 179 |
vitium. G. 1: 88 |
vito. Æ. 3: 367 |
vitrea. Æ. 7: 759 |
vitreis. G. 4: 350 |
vitta. E. 8: 64 | G. 3: 487 | Æ. 4: 637 | 6: 665 | 7: 418 | 8: 128 | 10: 538 |
vittæ. Æ. 2: 2, 133, 156 | 7: 352 |
vittas. Æ. 2: 168, 221, 296 | 3: 370 | 7: 237, 403 |
vittis. Æ. 3: 64, 81 | 5: 366 |

6: 281 |
vitula. E. 3: 77, 179 | G. 4: 546 |
vitulam. E. 3: 29, 48, 85 |
vitulos. G. 2: 195 | 3: 157, 164 | 4: 434 | Æ. 5: 772 |
vitulus. G. 4: 299 |
viva. G. 2: 27 | 3: 449 | 4: 226 | Æ. 6: 391 |
vivacis. E. 7: 30 | G. 2: 181 |
vivendi. Æ. 10: 846 |
vivendo. Æ. 11: 160 |
vivens. Æ. 10: 849 |
viventes. Æ. 10: 519 |
vivere. Æ. 1: 222 | 7: 749 | 9: 613 |
vivi. E. 9: 2 | G. 2: 469 |
vivida. Æ. 5: 754 | 10 609 |
vividus umber. Æ. 12: 753 |
vivis. Æ. 3: 311 | 6: 154, 654 | 8: 485 | 11: 111 | 12: 214 |
vivit. G. 3: 454 | Æ. 4: 67 | 5: 681 |
vivite. E. 8: 58 | Æ. 3: 493 |
vivo, *verbum*. Æ. 8: 576 | 10: 855 |
vivo, *nom*. Æ. 1: 171, 725 | 2: 719 | 3: 688 |
vivos. Æ. 6: 848 |
vivum. G. 3: 442 | Æ. 6: 531 |
vivuſque. Æ. 12: 235 |
vix. E. 1: 13 | 3: 102 | 8: 14 | G. 1: 201 | 2: 213 | 3: 195, 317, 370, 492 | 4: 327, 438 | Æ. 1: 387 | 2: 334 | 3: 313 | 4: 545 | 5: 263, 270, 693, 847, 857 | 6: 340, 356, 498 | 7: 646 | 9: 544 | 10: 659 | 11: 551, 903 | 12: 34, 113, 233, 899 |
vix. *i.* mox. Æ. 1: 38 | 2: 172 | 3: 8 |
vix ea. Æ. 1: 590 | 2: 323, 692 | 3: 90, 655 | 6: 190 | 8: 337, 520 | 11: 296 | 12: 154, 650 | tandem. 2: 128 | 5: 178 | 11: 151 |
vixet. Æ. 11: 118 |
vixi. Æ. 4: 653 |
viximus. Æ. 10: 862 |
ulceris. G. 3: 454 |
ulciſci. Æ. 2: 576 |
ulciſcimur. Æ. 3: 638 |
uligine. G. 2: 184 |
ulla. *ſing.* E. 3: 52 | 6: 11, 49 | G. 2: 99, 265, 420 | 3: 209, 452 | Æ. 2: 137, 803 | 3: 214 | 5: 8, 783 | 6: 103, 600 | 8: 251 | 9: 131 | 10: 121, 629, 861 | 11: 148 | 12: 840 |
ulla. *plur.* E. 5: 61 | 10: 12, 56 | G. 4: 398 | Æ. 1: 173 | 2: 43, 729 | 11: 791 | 12: 185 |
ullæ. G. 2: 124 | 3: 352 | Æ. 3: 192 | 6: 239 | 8: 298 |
ullam. Æ. 3: 242 |
ullas. Æ. 2: 433 | 4: 439 |
ulli. E. 5: 24 | G. 3: 428 | *dat.* 2: 439 | Æ. 1: 444 | 3: 621 | 10: 880 | 11: 441 |
ullis. G. 2: 133 | 3: 274, 342, 371 | Æ. 2: 259 | 6: 147 | 11: 51 | 12: 782 |
ullius. Æ. 11: 354 |
ullo. G. 2: 205 | Æ. 6: 878 | 9: 91 |
ullos. Æ. 3: 323 |
ullum. G. 2: 127 | Æ. 2: 467 | 4: 174 | 6: 352 | 8: 376 | 10: 333 | 11: 279 | 12: 245 |
ullus. G. 1: 506 |
ulmi. G. 2: 446 |
ulmis. E. 2: 70 | 5: 3 | 10: 67 | G. 2: 221, 361, 367 | 4: 144 |
ulmis. G. 2: 18, 72, 83 |
ulmo. E. 1: 59 | 2: 70 | 10: 67 | G. 2: 530 |
ulmos. E. 5: 3 | G. 2: 221, 361, 367 | 3: 378 | 4: 144 |
ulmus. G. 1: 170 | Æ. 6: 283 |
ulnas. E. 3: 105 | G. 3: 355 |
ulta. Æ. 4: 656 |
ulterioris. Æ. 6: 314 |
ulterius. Æ. 12: 806, 938 |
ultima. E. 4: 4, 53 | G. 1: 30 | Æ. 2: 446, 668 | 4: 537 | 5: 218, 317, 347 | 6: 478 | 8: 687 | 12: 334 |
ultimus. G. 3: 424 | Æ. 2: 248 | 4: 481 | 7: 49 | 9: 759 | 11: 476 |
ultor. Æ. 4: 625 | 8: 201 | 10: 862 | 11: 260 |
ultorem. Æ. 2: 96 |
ultoris. Æ. 6: 819 |
ultrà. E. 7: 27 | Æ. 6: 114 | *adverb.* 3: 480 | 6: 869 | 9: 782 | 10: 663 | 11: 411 |
ultricem. Æ. 11: 590 |
ultrices. Æ. 4: 473, 610 | 6: 274 |
ultricis. Æ. 2: 587 |
ultrix. Æ. 6: 570 |
ultro. E. 3: 66 | 8: 52 | G. 4: 204, 265, 530 | Æ. 2: 59, 145, 193, 279, 372 | 3: 155 | 4: 304 | 5: 55, 446 | 6: 387, 499 | 7: 236 | 8: 611 | 9: 7, 127, 676, 729 | 10: 278, 282, 312, 606, 830 | 11: 286, 471 | 12: 3, 613 |
ultus. Æ. 6: 841 |
ulna. Æ. 2: 135 | 6: 416 |
uluamque. G. 3: 175 |
ululæ. E. 8: 55 |
ululant. Æ. 2: 488 |
ululante. Æ. 11: 662 |
ululantibus. G. 1: 486 |
ululare. Æ. 6: 257 | 7: 18 |
ulularunt. Æ. 4: 168 |
ululata. Æ. 4: 609 |
ululatibus. Æ. 7: 395 |
ululatu. Æ. 4: 667 | 9: 477 |
ululatus. Æ. 11: 190 |
Ulyſſes. Æ. 2: 44, 97, 164, 261, 762 | 3: 628 | 9: 602 | 11: 263 |
Ulyſſei. E. 8: 70 | Æ. 2: 7, 90 | 3: 436 | 613, 691 |
Ulyſſis. Æ. 3: 273 |
Umber. Æ. 12: 753 |
umbo. Æ. 9: 810 | 10: 272, 884 |
umbone. Æ. 2: 546 |
umbonum. Æ. 7: 633 |
umbra. *ablat.* E. 1: 4 | 5: 70 | 7: 10 | 9: 20 | G. 2: 19, 489 | 3: 334 | 4: 511 | Æ. 1: 169, 445, 698 | 2: 251, 360, 514 | 6: 271, 340, 866 | 6: 276 | 9: 373 | 11: 612 |
umbra. *nominat.* E. 7: 46 | 8: 14 | 10: 75 | G. 1: 121, 191 | 2: 410 | 3: 145 | 4: 402 | Æ. 2: 772 | 4: 386 |
umbracula. E. 9: 42 |
umbræ. E. 1: 84 | 10: 76 | G. 1: 342 | 3: 418, 464, 520 | 4: 472 | Æ. 1: 611 | 5: 81, 734 | 6: 139, 264, 289 | 10: 593 | 12: 669 |
umbram. G. 2: 58, 297, 435 | 4: 146 | Æ. 2: 420, 732, 768 | 3: 589 | 4: 7, 184 | 6: 257, 452 | 9: 314 | 10: 190, 636 | 11: 210 |
umbrarum. Æ. 6: 390 |

umbras. E. 2 : 8, 67 | 5: 40 | 7: 58 | G. 1 : 157 | 3: 357 | 4: 501 | Æ. 3: 638 | 6: 294, 401 | 9: 411 | 12: 207, 859 |
umbras, *præcedente* sub. E. 5: 5 | Æ. 4: 660 | 6: 578 | 11: 831 | 12: 954 |
præcedente per. G. 1: 366 | Æ. 2: 693 | 6 : 268, 461, 490 | 12: 864, 881 | *præcedente* ad. 4 : 25 | 6: 404 |
umbrata. Æ. 6: 772 |
umbriferum. Æ. 6 : 473 |
umbris. G. 1 : 209 | Æ. 1 : 315, 551 | 2 : 621 | 3: 230 | 4 : 57, 351 | 6: 510, 894 | 7 : 619, 770 | 10: 519 | 11 : 81 | 12 : 53 |
Umbro. Æ. 7 : 752 | 10: 544 |
umbrosa. E. 2 : 3 | G. 2: 66 | Æ. 8: 34 |
umbrosæ. Æ. 8: 242 |
umbrosam. G. 3: 331 |
una, *partitive*, E. 6 : 65 | G. 1 : 233 | Æ. 1 : 333 | 5: 563, 644 | 8: 217 | 10: 407 | 11: 586 |
una. G. 1 : 535 | 3: 510 | 4 : 184, 212 | Æ. 2: 642, 710, 743 | 3: 321, 417 | 4 : 95 | 5 : 616 | 6 : 783 | 10 : 182, 529 | 12: 57, 272, 817 |
una, *ablat.* Æ. 1 : 51 | 10: 487, 497, 703 |
una, *adverb.* E. 2 : 31 | G. 2: 39 | 3: 224, 404 | Æ. 1 : 89 | 2 : 476 | 3: 634 | 4 : 117, 704 | 5: 157, 830 | 6 : 35, 528, 752, 860, 897 | 7 : 710 | 8: 104, 689 | 9 : 230, 453, 631 | 10 : 170, 470 | 11 : 864 |
unam. Æ. 1 : 19, 117, 687 | 2: 716 | 3 : 504 | 4: 110 | 11, 76, 533, 820 | 12: 143, 229, 853 |
unanimem. Æ. 4 : 8 |
unanimes. Æ. 7: 335 |
unanimi, *nomina plur.* Æ. 12: 264 |
uncæque. Æ. 3: 217 |
unci. G. 1 : 16 | 2: 22? |
uncis. G. 2: 365 | Æ. 3 : 233 | 5: 255 | 6: 360 | 9 : 564 | 11: 723 | 12: 250 |
unco. G. 2: 423 | Æ. 1: 173 |
uncta. Æ. 8: 91 |
unctos. G. 2 : 384 |
unda, *nominat.* G. 1 : 360 | 3: 240, 349, 361, 420 | Æ. 1 : 110, 165 | 3: 195 | 5: 11 | 6: 326 | 7 : 466 | 10: 212, 291, 307, 560 |
ablat. G. 3: 254 | 4: 352 | Æ. 1: 131 | 3 : 202, 384, 423, 565 | 5 : 127 | 6 : 174, 229, 357, 385, 438 | 7 : 759 | 8: 87, 589 | 12: 91 |
undabat. Æ. 12: 673 |
undæ. G. 2 : 243 | Æ. 3: 673 | 5: 820 | 6 : 425 | 8: 91 | 11 : 562 |
undam. E. 10 : 5 | G. 1 : 108, 296 | 2 : 451 | 3: 330 | 4 : 529 | Æ. 7: 230, 436 | 11: 625 | *de hominibus.* G. 2: 462 |
undam, *præcedente* ad. G. 4: 355, 508 | Æ. 1 : 621 | 3 : 302, 389, 509 | 6 : 714 | 9 : 22 | 10 : 282, 833 | 11 : 327 |
undantem. G. 1 : 472 | 2 : 437 | 3: 28 | Æ. 2: 609 |
undantes. Æ. 12: 471 |
undantique. Æ. 10 : 908 |
undantia. Æ. 5 : 146 | 6 : 218 |
undantis. Æ. 7 : 463 |
undas. E. 8 : 59 | G. 1 : 386, 439 | 4 : 235, 305 | Æ. 1: 151 | 2: 207 | 3: 413, 562 | 4 : 253, 628 | 5 : 165, 859 | 6: 295 | 7 : 529, 773 | 8 : 538 | 10 : 765 | 11 : 405 | 12 : 204, 249 |
undas, *præcedente* per. Æ. 1: 123, 541 | 4 : 381 | 5: 595, 796 | 6: 370 | 7 : 299 | 10: 247, 650 |
unde. G. 1 : 63, 74, 462 | 2 : 207, 479 | 3 : 278 | 4: 316 | Æ. 1 : 248, 562 | 2 : 458 | 3 : 107, 145, 507 | 5 : 130 | 6 : 44, 204, 242, 658, 754 | 7 : 778 | 9: 19 | 10 : 3, 670 |
unde genus. Æ. 1 : 10, 747 | 5: 123, 568, 801 | 6: 766 | 8 : 71 |
alter ab undecimo. E. 8: 39 |
undique E. 1 : 11 | Æ. 2 : 63, 414, 598, 763, 799 | 3: 634 | 4 : 417 | 5 : 287 | 7: 405: 520, 551, 584 | 8: 7, 233, 598 | 9: 566, 720, 807 | 10 : 808 | 11: 5, 208, 388, 454, 545, 610 | 12: 744 |
undis. E. 9 : 39 | G. 1: 31 | 3: 560 | 4 : 262, 403 | Æ. 1 : 104, 108, 181, 387, 446, 600 | 3: 200, 209, 215, 417, 507, 696 | 4 : 600 | 5: 151, 193, 629, 789, 868 | 6: 339, 354 | 7 : 588, 719 | 8: 710, 726 | 9: 70, 99, 604, 817 | 10: 48, 196, 227, 235, 305 | 11: 299 | 12: 768, 803 |
undosum. Æ. 3 : 693 | 4: 313 |
ungere. Æ. 9: 773 |
unge. G. 4 : 46 |
unguem. G. 2 : 277 |
unguibus. G. 3 : 535 | Æ. 4: 673 | 5: 352 | 8: 553 | 11: 86, 752 | 12 : 255, 871 |
unguine. G. 3: 450 |
ungula. G. 3 : 88 | Æ. 8 : 896 | 11: 875 | 12: 339, 533 |
ungunt. Æ. 6 : 219 |
uni. Æ. 4: 19 | 10: 691 |
unius. Æ. 1 : 45, 255 | 2: 131 |
uno. E. 8: 81 | G. 4 : 273 | Æ. 1 : 316, 499 | 2 : 65 | 102 | 5 : 271 | 6 : 344 | 8, 142 | 11: 132 | 12 : 514, 837 |
unquam. E. 1 : 36, 68 | 3: 25 | 8 : 7 | G. 2 : 249 | 3: 359 | Æ. 2: 95, 247 | 4 : 338, 529 | 6 : 770 | 9 : 256, 447 | 12 : 649 |
unum. E. 7 : 2 | Æ. 8: 576 | 9 : 801 | 10: 410 | 12 : 714 |
genus. G. 2: 83 | Æ. 10 : 201 |
ad unum. Æ. 5 : 687 |
unum. Æ. 2: 709 | 3: 435, 602 | 4 : 518 | 5 : 815 | 6 106 | 8: 447 | 9: 284 | 10 : 367, 903 | 11 : 649, 780 | 12 : 60, 490, 694 |
unum. *i*, præcipuum. Æ. 5: 704 |
unus. E. 10 : 35 | G. 4 : 184 | Æ. 1 : 588 | 2 : 426, 527, 567 | 3 : 715 | 5: 308, 814 | 6 : 846 | 7 : 536 | 9: 544, 785 | 12 : 282 |
vobis. E. 6 : 25 | 10 : 11, 35 | Æ. 2 : 349 | 3: 252, 495 | 5: 61, 236, 348, 638, 646 | 6 : 870 | 7 : 261 | 8 : 138 | 9: 252, 614 | 10 : 6, 393 | 11: 450 | 12 : 265, 695 |
voca. Æ. 4 : 223 |
vocabat. E. 2 : 23 | G. 4 : 526 | Æ. 3: 303 | 5 : 98 | 6: 519 | 12 : 312 |
vocabit. Æ. 6 : 821 |
vocabitur. Æ. 2 : 94 |
vocamur. Æ. 3 : 494 |
vocamus. Æ. 3 : 222 |
vocans. G. 3: 393 | Æ. 6: 247 | 11 : 731 | 12: 759 |

ocant. G. 2 : 388 | 4 : 76, 496 | Æ. 1 : 113, 614 | 6 : 147 | 10 : 472 | 11 : 97 | 12: 487 |
auræ vela. Æ. 3 : 357 |
vocantem. G. 3:393 | 4: 266 | Æ. 5: 221. 860 | 8 : 712 | 9: 768 | 12: 638 |
vocantes. G. 3 : 148 |
vocantia. Æ. 5: 656 |
vocantibus. G. 3 : 322 |
vocantis· Æ. 4 : 460 |
vocare. Æ. 3 : 185 | 5: 686 |
vocarent. Æ. 9 : 172 |
vocares. E. 1 : 37 |
vocari. G. 1 : 42 | Æ. 7 : 168, 256, 264, 578 | 8; 322 | 10 : 241 | 11 : 220 | 12 : 824 |
vocaris. *i.* vocaveris. E. 3: 49 |
vocas. Æ. 9 : 22, 94 |
vocaſſes. Æ. 4 : 678 |
vocaſſet. Æ. 5 : 234 |
vocat. E. 5 : 23 | G. 1 : 388 | 2 : 529 | 3 : 43 | Æ. 1: 135 | 2 : 338, 614, 668 | 3: 70, 264 | 4: 172;288, 303, 417 | 5: 23, 547, 764 | 6 : 41, 172, 433, 525, 572 | 7: 504, 508, 614, 694 | 8 : 696 | 9 : 320, 619 | 10 : 2 | 11 : 375, 442, 476 | 12 : 483, 561, 677 |
vocate. Æ. 7: 133 | 8 : 275 |
vocati. Æ. 2 : 437 | 5: 471, 581 |
vocatis. Æ. 3 : 253 | 5 : 211 | 8: 707 | 5 : 244, 758 | 7: 246 | 11 : 105, 379 |
vocatos. Æ. 1 : 2:3 |
vocaturum. Æ. 4 : 384 |
vocatus. G. 4 : 7 | Æ. 3: 395 |
vocaveris. G. 1 : 157 |
vocavi. Æ. 2 : 770 | 4: 680 | 6: 506 |
vocavit. Æ. 3 : 526 | 5: 514 | 7 : 193, 471 | 10 : 8;3 | 11 : 542 | 12: 780 |
voce. E. 3: 51 | 5: 48 | G. 4: 320, 505 | Æ. 1 : 98, 212, 410 | 2 : 127, 378 | 3 : 68, 172, 177, 320, 461 | 4: 76 | 5: 161, 245 | 6: 619 | 7: 211, 544 | 9: 17, 403 | 10: 193, 628, 644, 667 | 11 : 784 | 12 : 580 |
voce vocat. G. 1 : 388 | Æ. 4: 681 | 6 : 506 | 10 : 873 | 12 : 483, 638 |
vocem. Æ. 1 : 375, 729 | 2 : 129 | 3: 246, 457, 648 | 4: 359, 558, 621 | 5 : 149 | 6 : 492 | 7 : 514, 519 | 8: 156, 217 | 9 : 324, 650 | 10: 348 | 11: 798 | 12: 64, 472, 825, 929 |
vocemus. Æ. 11: 322 |
vocent. G. 1 : 347 |
voces. E. 5 : 62 | G. 1 : 411 | 2: 52 | Æ. 1 : 413 | 2 : 98, 280, 768 | fractas. 3 : 556 | 4 : 439, 460 | 5 : 409, 482, 723 | 6 : 44, 426, 689 | 7 : 90 | 8 : 70 | 10 : 322 | 11 : 377, 534, 840 | 12 : 318 |
vocet. Æ. 3 : 101, 455 | 11 : 442, 740 | 12 : 125 |
voci. Æ. 2 : 534 | 11 : 151 |
vocibus. Æ. 1 : 68, 675 | 3 : 314 | 4 : 304, 447 | 5: 708 | 6: 499 | 7 : 420 | 9: 83 | 11: 274, 730 |
vociferans. Æ. 2 : 679 | 7 : 390 | 9 : 596 | 10 : 651 | 12 : 95 |
vociſque. G. 4: 50 |
vocis. Æ. 3 : 669 | 5 : 649 | 7 : 534 | 11: 343 |
voco. Æ. 3 : 133 | 12 : 181 |
vocum. Æ. 6: 646 |
volabant. Æ. 6 : 706 | 7 : 34 |
volabat. Æ. 4 : 256 |
volamus. Æ. 3 : 124 |
volando. Æ. 6 : 199 |
volans, G. 2 : 41 | 3 : 194 | Æ. 1 : 160 | 5 : 215, 512, 525, 861 | 9: 411 | 10: 336, 476, 664, 777 | 11 : 139, 751 | 12 : 247, 270, 478 |
volant. G. 4 : 103 | Æ. 1 : 154 | 10 : 584 | 11 : 381 | 12: 3 4, 656 |
volantem. Æ. 5 : 219 | 12 : 370 |
volantes. G. 1 : 321 | 3 : 181 | 4 : 16 | Æ. 6: 191, 239 |
volantia. Æ. 5 : 528 |
volantum. Æ. 6: 728 |
volare. G. 4 : 226 | Æ. 12 : 596 |
volaret. Æ. 7 : 808 |
volat ardea. G. 1 : 364 | 3: 107, 201 | Æ. 1 : 304 | 3: 121 | 4 : 184, 255 | 5: 324, 338, 819 | 7: 466 | 8: 111, 554 | 9 : 698 | 11 : 746 | 12 : 450, 480, 650, 923 |
volatile. Æ. 4 : 71 | 8: 694 |
volebant. E. 7 : 19 |
volebat. Æ. 1 : 630 |
volemis. *i.* pyris. G. 2: 88 |
volens. Æ. 3: 457 | 6 : 146 | 10: 677 | 12 : 833 |
volent. Æ. 6 : 75 . 86 |
volente. Æ. 1 : 307 |
volentem. G. 4 : 501 | Æ. 2 : 790 | 5 : 712 | 8 : 133 | 12 : 203 |
volentes. G. 3 : 129 | 4: 561 | Æ. 8 : 275 |
volentia. G. 2 : 500 |
volentibus. Æ. 7 : 216 |
volitabant. Æ. 11 : 546 |
volitans. G. 3: 147 | Æ. 7 : 104, 378 | 8: 655 | 9: 473 | 12 : 328 |
volitant. Æ. 6 : 329 | 12 : 126 |
volitantia. Æ. 3 : 450 | 7 : 89 |
volitare. G. 1 : 368 | 3 : 9 | Æ. 5 : 666 | 6 : 293 | 10 : 641 |
volitaverit. E. 6 : 81 |
Volſca. Æ. 7 : 803 |
Volſcens. Æ. 9 : 375, 420 |
Volſcente. Æ. 9: 370, 439 | 10 : 563 |
Volſcentem. Æ. 9 : 439, 451 |
Volſcorum. Æ. 11 : 167, 432, 463, 498, 898 |
Volſcoſque. G. 2 : 168 |
volvantur. Æ. 4 : 671 |
volubile. Æ. 7 : 382 |
volucrem. Æ. 1: 321 | 5: 488 | 11 : 858 |
volucres. G. 1: 470 | 2: 217 | 3: 243 | 4: 14 | Æ. 3: 241, 262 | 4 : 525 | 5 : 503 | 7 : 33 | 8 : 433 | 11 : 795 | 12 | 251, 415 |
volucri. Æ. 2: 794 | 5: 242, 544 | 6 : 702 | 10 : 440 |
volucrum. Æ. 3: 216, 361 | 7 : 705 | 8 : 235, 456 | 10 : 177 |
volvebant. Æ. 9 : 512 |
volvenda. Æ. 9 : 7 |
volvendis. Æ. 1 : 273 |
volvens. G. 2 : 295 | Æ. 1 : 266, 309 | 3 : 102 | 4 : 363, 643 | 1: 251 | 12: 939 |
volventia. G. 1 : 163 |
volventibus. Æ. 1 : 238 |
volvere. G. 1 : 473 | Æ. 1 : 13, 26 | 3 : 206 | 11 : 529 |
volvêre. Æ. 6 : 748 | *præt. verbi volvo.*
volvère. Æ. 7 : 239 | *præt. v. volo.*
volveret. G. 4 : 525 |
volves. Æ. 8 : 539 |
volui. E. 2 : 58 | Æ. 8 : 378 | 10: 700 |
volvimur. Æ. 5: 629 |
volvis. Æ. 12 : 831 |
voluiſſent. Æ. 2: 641 |
voluiſti. Æ. 10: 669 |
voluiſtis. Æ. 5 : 50 |
voluit. G. 1 : 122 | Æ. 1: 633 | 5: 533 | 8; 128 | 12: 77, 635 |

volvit. G. 3: 85 | Æ. 1: 105 | 3: 376 | 7: 254 | 8: 618 | 10: 447 | 12: 329 |
volvitur. G. 2: 402 | 3: 438 | Æ. 1: 120 | 2: 759 | 6: 659 | 7: 350 | 9: 36, 414, 433 | 10: 590 | 11: 640, 876, 889 | 12: 591 |
volumina. G. 3: 192 | Æ. 5: 85, 408 | 11: 753 |
volumine. Æ. 2: 208 |
voluntas. Æ. 6: 675 | 12: 647 |
voluptas. E. 2: 65 | 5: 58 | G. 3: 130 | Æ. 3: 660 | 6: 675 | 8: 581 | 10: 846 |
Voluſe, Æ. 11: 463 |
volutabris. G. 3: 411 |
volutæ. Æ. 10: 790 |
volutans. Æ. 1: 54 | 3: 607 |
volutant. Æ. 1: 729 | 5: 149 | 10: 98 |
volutat. Æ. 4: 533 | 6: 185 | 10: 159 | 12: 843 |
voluto. E. 9: 37 |
volutus. G. 3: 238, 521 | Æ. 10: 403 | 12: 672, 906 |
volvunt. Æ. 1: 90 | 2: 706 | 3: 196 | 6: 182, 616 | 9: 516 |
volvuntur. Æ. 4: 449: 524 | 6: 581 | 7: 718 |
vomens. Æ. 5: 682 | 8: 199 | 9: 414: 11: 668 |
vomentem. Æ. 8: 259, 620 |
vomer. G. 1: 46 |
vomere. G. 2: 203, 211, 356, 424 | 3: 515 | Æ. 7: 798 | 11: 318 |
vomeris. G. 1: 262 | 2: 223 | Æ. 7: 635 |
vomis. G. 1: 162 |
vomit. G. 2: 462 | 3: 516 | Æ. 9: 349 | 10: 271, 349 |
vomunt. Æ. 8: 681 |
voragine. Æ. 6: 296 | 9: 105 | 10: 114 |
vorago. Æ. 7: 567 |
vorat. Æ. 1: 121 |
vortex. Æ. 1: 121 | 12: 673 |
vorticibus. G. 3: 241 | Æ. 7: 31 |
vos. *accuſ.* E. 1: 76 | 2: 54 | 3: 108 | 7: 46 | 10: 9 | G. 3: 2 | Æ. 1: 136 | 2: 154 | 3: 94, 256, 601, 619 | 10: 369, 374, 677 | 11: 108, 164, 253 | 12: 648 |
vos. E. 5: 21 | 8: 62: 10: 72 | Æ. 1: 204, 372, 573, 739 | 2: 155, 375, 638, 712 | 3: 654 | 4: 622 | 5: 474 | 6: 63 | 7: 121, 267 | 8: 572 | 9: 116, 146 | 10: 390, 430, 676 | 12: 264, 646, 693 |
vos ô Calliope., &c. Æ. 9: 525 |
voſmet. Æ. 1: 211 |
vota. E. 5: 74, 79 | G. 1: 437 | Æ. 3: 404, 438 | 4: 65 | 5: 53 | 8: 556 | 9: 624 | 11: 4, 50 |
in vota. Æ. 5: 234, 514 | 6: 51 | 7: 471 | 12: 780 |
votas. Æ. 12: 769 |
voti. Æ. 5: 237 | 11: 794 |
votis. E. 5: 80 | G. 1: 42, 157 | 4: 536 | Æ. 1: 294 | 3: 261, 279, 548 | 4: 158 | 7: 597 | 9: 24, 310 | 10: 279 | 12: 259 |
votum. Æ. 2: 17 |
voveo. Æ. 10: 774 | 11: 558 |
vox. E. 9: 53 | G. 1: 477 | 2: 44 | 3: 45 | 4: 71, 525 | Æ. 1: 332 | 2: 119, 774 | 3: 40, 228 | 4: 280 | 5: 616 | 6: 626, 686 | 7: 93 | 9: 112 | 12: 868, 912 |
upilio. E. 10: 19 |
urbe. E. 8: 68, 72, 76, 79, 84, 90, 94, 100, 104, 109 | G. 1: 275 | Æ. 1: 344, 445, 604 | 2: 327, 421, 439, 659, 213, 746 | 3: 352 | 4: 69, 401, 545, 592 | 5: 52, 60 | 6: 97 | 7: 71 | 9: 9, 367 | 10: 705, 780 | 11: 100, 213, 226, 239, 468, 540, 826 | 12: 34, 621 |
urbem. E. 1: 20 | G: 2: 505 | Æ. 1: 9, 251, 262, 342, 592, 569, 577 | 2: 265, 611, 749 | 3: 52, 79, 255, 293, 387, 441 | 4: 47, 75, 111, 211, 266, 342, 655, 683 | 5: 439, 617, 631, 718, 787 | 6: 773, 810, 891 | 7: 149, 195, 216, 409, 712 | 8: 36, 47, 53, 357, 571, 647 | 9: 244, 639 | 10: 87, 169 | 11: 147, 246, 350, 448, 793 | 12: 137, 558, 584, 762, 915 |
in. E. 9: 1, 62 | Æ. 2: 192 | 7: 573 |
ad. Æ. 1: 681 | 6: 872 | 8: 9, 306 | 10: 688 | 11: 26, 127, 514 | 12: 184, 671 |
per. Æ. 2: 249 | 4: 300, 666 | 6: 588 | 7: 377 | 8: 554, 665, 716 | 9: 473, 784 | 12: 608 |
ante. Æ. 3: 302 | 7: 162 | 8: 104 | 11: 915 |
urbem deſignat aratro. Æ. 5: 755 |
urbes. E. 1: 25 | G. 1: 486 | 2: 155 | 3: 30 | Æ. 3: 106, 282, 295, 418, 502 | 4: 173, 187, 225, 609 | 6: 92, 378, 785 | 7: 104, 207, 364, 384, 549 | 8: 290, 434 | 9: 10 | 10: 41 | 11: 286 | 12: 852 |
urbes. *nomin.* G. 1: 511 | Æ. 1: 553 | 3: 72 | 4: 40 | 7: 601, 629 | 10: 253 | 11: 420, 567 |
urbi. E. 1: 35 | Æ. 1: 423, 458 | 2: 47, 240, 352, 643 | 3: 159, 276 | 5: 750 | 8: 101 | 9: 48, 729 | 10: 145 | 11: 206, 472 | 12: 194, 555 |
urbibus. Æ. 1: 582 | 8: 65 |
urbis. G. 1: 25 | in brevia, & Syrteis. Æ. 1: 115 | & vaſtas aperit Syrteis. Æ. 1: 150 |
urbis. G. 4: 154, 193 | Æ. 1: 442, 627, 2: 234, 284, 360, 507, 771 | 3: 132, 149, 393 | 4: 348 | 5: 119 | 7: 678 | 8: 46, 134, 479 | 11: 466 | 12: 116, 610, 619, 690 |
urbs. Æ. 1: 16 | 2: 363 | 10: 180 |
ure. G. 4: 48, 331 |
urentes. G. 2: 196 |
urere. G. 1: 85 | Æ. 2: 37 |
urgebam. Æ. 9: 489 |
urgemur. Æ. 10: 375 |
urgens. G. 1: 146 |
urgent. G. 3: 200 |
urgente. Æ. 11: 564, 888 |
urgenti. Æ. 2: 653 |
urgentur. G. 3: 222 | 6: 561 |
urgerent. Æ. 2: 352 |
urgeri. Æ. 3: 579 | 7: 705 |
urget. G. 1: 444 | 3: 523 | 4: 177, 290 | Æ. 1: 115 | 5: 226, 442 | 7: 241, 566 | 9: 73, 89 | 10: 373, 433, 745 | 11: 524, 755 | 12:

309, 748|
urgetur. Æ. 10 : 889 | 11 : 587 |
uri. *nomen.* G. 2 : 374|
uris. G. 3: 532|
urit. E. 2 : 68 | 8 : 83 | G. 1 : 77 | 3 : 215 | Æ. 1 : 666 | 7: 13 |
uritis. Æ. 5: 673|
uritur. Æ. 4 : 68|
urna. Æ. 6: 22 | 7 : 792|
urnam. Æ. 6 : 432 |
urſæ. Æ. 5: 37 | 8 : 368 |
urſi. G. 3: 247 | Æ. 7: 17:
urunt. G. 1 : 78 | 2 : 56 |
uſa eſt. Æ. 1 : 68 |
uſi quibus. Æ. 5: 192|
uſquam. Æ. 1 : 608 | 2 : 71, 142 | 6: 91 | 7: 311| 8: 568| 9: 420 | 12 : 918|
uſque. E. 9: 64 | Æ. 2: 628| 6: 487 | 10 : 321 | uſque ad. E. 5 : 43 | 9 : 9 | ad uſque Æ. 11 : 262 | uſque adeo. E. 1: 12 | G. 4 : 84| uſque adeone. Æ. 12 : 646 | uſque ab. G. 1: 211 | 4 : 293 | ab uſque Pachyno. Æ. 7:289| quo me decet uſque teneri. Æ. 5 : 384 | fines ſuper uſque Sicanos. Æ. 11 : 317 |
uſum. G. 3: 163, 313 | Æ. 12 : 396 |
uſus. E. 2 : 71 | G. 1 : 133 | 2: 22, 460| 3: 135, 211, 306, 559 | 4 : 295| Æ. 2 : 453| 4 : 647 | viribus. 8: 441|
ut. E. 1 : 9, 46 | 3 : 99 | 4 : 52 | 5 : 79 | 6 : 15, 33: 45, 65 | 8 : 80 | G. 1 : 240 | 2: 121 | 3 : 24, 2;0 | 4 : 95 | Æ. 2 : 4, 272 | 4 : 547 | 5 : 329, 667 | 6 : 513, 779| 7 : 437, 814 | 8 : 88, 191, 237, 288 | 9 : 47 | 10: 20, 608, 847 | 11 : 437, 796| 12 : 143, 188, 218, 270 |
ut perhibent. G. 1: 247 | Æ. 4 : 179 | 8 : 135, 324 |
ut fama. G. 4 : 318 | Æ. 6: 14 |
ut *comparationibus ſerviens.* E. 5 : 32 | G. 1 : 513 | 2 : 279 | 3 : 99, 237 | 4 : 95, 195, 261 | Æ. 1 : 401, 671 | 5: 448, 588 | 9 : 551 | 10: 454 | 11 : 751 | 12: 206, 262, 587 |
ut. *cauſativa.* E. 7 : 26 | 9: 65 | G. 1: 133, 195, 351 | 2 : 270, 506 | 4 : 21, 27, 396, 484 | Æ. 1 : 3, 78, 302, 558, 662, 689 | 2 : 60, 665 | 4 : 432, 681| 6 : 115, 371, 534, 750 | 7 : 481 | 8 : 58, 412 | 11 : 153, 161, 371, 516, 778, 856 | 12 : 349, 395, 555, 636, 771, 898 |
ut. *ſuaſiva.* Æ. 12 : 815 |
ut. *id eſt,* ſtatim. Æ. 1 : 490| 2 : 67, 119, 519, 531, 561| 3 : 53 | 5 : 8, 178 | 6 : 385, 490 | 7: 112 | 8 : 1, 5, 107: 227, 362, 610 | 9 : 389, 683, 722 | 10 : 148, 365, 418, 441, 570, 586, 646, 790, 821 | 11 : 36, 40, 838, 854, 892 | 12 : 1, 129, 324, 353, 557, 710, 869|
ut primùm. G. 2 : 426 | Æ. 1 : 310 | 4 : 259, 586 | 6 : 102, 452 | 11 : 300 | 12 : 47, 669 |
utere. Æ. 6 : 546 | 12 : 932 |
uteri. Æ. 2 : 38|
utero. G. 4 : 556 | Æ. 2 : 52, 243, 258 | 3: 428 | 11 : 813|
uterque. E. 3 : 28 | G. 2 : 412 | 3 : 118 | Æ. 2 : 214 | 7: 223 | 11 : 608|
uterum. Æ. 2 : 20 | 7 : 499|
uti. *conjunctio.* E. 6 : 31 | Æ. 1: 470 | 7: 528 | 12 : 488 |
uti. G. 2 : 285|
uti fortuna. Æ. 9: 240 |
utile. G. 2 : 323, 442|
utilior. G. 2 : 93|
utilis. G. 2 : 150|
utinam. E. 10 : 35 | Æ. 1 : 579 | 2 : 110 | 3 : 615 |
utraque. G. 4 : 37| Æ. 3 : 416 | 5: 460, 855 |
utramque. Æ. 3: 504, 685|
utraique. Æ. 5: 233 | 6 : 685|
utres. G. 2 : 384 |
utrinque. Æ. 7 : 566 | 11 : 524 | 12 : 662|
utrique. Æ. 10: 450 |
utroque. G. 3 : 33 | Æ. 5 : 469 | 9: 755|
utrumque. G. 3 : 323 | Æ. 2 : 61 | 4: 357| 7: 100| 9: 418|
uva. E. 4 : 29 | 9 : 49 | G. 2 : 60|
uvæ. G. 1 : 54 | 2 : 191 |
uvam demittere. G. 4 : 558 |
uvas. G. 1 : 449 |
uvidus. E. 10 : 20|
uvis. G. 1 : 9 | 2 : 419|
Vulcani. G. 4 : 346 | Æ. 8: 422, 729 | 9 : 148 | 10 : 542 | 11 : 439 |
Vulcania. Æ. 8 : 422, 535 | 12 : 739 | acies. 10 : 408 |
Vulcano. G. 1 : 295 | Æ. 2 : 311 | 7 : 679 |
Vulcanum. Æ. 8 : 371 |
Vulcanus. Æ. 5: 662 | 8: 198|
9: 76|
vulgare. Æ. 10 : 64 |
vulgata. G. 3: 4 | Æ. 1: 461 | 8 : 554 |
vulgatur. Æ. 12 : 608|
vulgi. G. 4 : 69| Æ. 2: 119 11 : 451 | 12 : 223 |
vulgo. E. 4 : 25 | G. 1 : 477| 3 : 246, 363, 494 | Æ. 3: 643 | 6 : 283|
vulgum. Æ. 2 : 99 |
vulgus. G. 3 : 469 | Æ. 1: 153, 194 | 2 : 39, 798 | 12: 131 |
vulnera. G. 3 : 257, 455 | 4 : 218 | Æ. 2 : 278, 286 | 3: 242 | 4 : 683 | 5 : 433 | 6: 446, 660 | 7 : 182, 757 | 9 : 401, 487 | 10 : 140, 560, 834, 848 | 11 : 647| 12 : 720 |
vulnera. *nomin.* Æ. 10 : 29 | 11 : 643|
vulnere. G. 4 : 238 | Æ. 2 : 436, 529, 561 | 5 : 278, 436 | 6 : 450, 497 | 9 : 580, 751 | 10 : 486, 781, 842, 857 | 11 : 277, 591, 792, 817, 848 | 12 : 51, 160, 323, 376, 422, 640, 797, 943, 948 |
vulneret. Æ. 8 : 583|
vulneribus. G. 3: 221 | Æ. 2: 630 | 11 : 56 |
vulneris. Æ. 9 : 700, 748 | 11 : 639 |
vulnificus. Æ. 8 : 445 |
vulnus. Æ. 1 : 40 | 4 : 2, 67, 689 | 7 : 533 | 9 : 578, 745 | 10 : 488, 733, 850 | 11 : 698, 749, 823 | 12 : 389, 420 |
vulpes. E. 3: 91|
vulſæ. Æ. 11 : 724 |
vulſis. Æ. 3 : 650|
vult. G. 2 : 218 | 6 : 318 |
vultu. G. 1 : 453 | 4 : 371 | Æ. 1 : 213, 259 | 4 : 477, 556 | 6 : 156, 862 | 12 : 807|
vultum. G. 4 : 254 | Æ. 1 : 469, 565 | 3: 320 | 6: 470| 8 : 156, 266 | 9 : 251 | 10 : 821 | ſalis. 5: 848 |
vultur. Æ. 6 : 597|
Vulturni. Æ. 7: 729|
vultus. *nomin.* E. 1 : 64 | Æ. 1 : 331 | 3 : 216 | 4 : 4 | 5 : 649 | 6 : 47 |
vultus. *acccuſ.* Æ. 1 : 688, 714 | 2 : 286, 536 | 3 : 173 | 6 : 755, 848 | 7 : 20, 265, 416 | 12 : 70 |
uxor. E. 8 : 29 |
uxorius. Æ. 4 : 266 |

X.

XAnthi. Æ. 3:350, 497 | 4:143 |
Xanthoque. G. 4:336 |
Xanthum. Æ. 1:477 | 5: 634, 803 | 10:60 |
Xanthus. Æ. 5:808 | 6:88 |

Z.

ZAcynthos. Æ. 3:270 |
Zephyríque. G. 1:371 | 2: 339 | Æ. 5:33 | 10: 103 |
Zephyris. E. 5:5 | G. 3: 322 | 4:305 | Æ. 3: 120 |
Zephyro. G. 1:44 | 2: 106 |
Zephyros. G. 4:138 | Æ. 4:223, 562 |
Zephyrum. G. 3:134, 273 | Æ. 1:135 | 12: 334 |
Zephyrus. Æ. 2:417 |
Zonæ. G. 1:233 |

FINIS.